Укр. 2/984

УМАНЕЦЬ І СПІЛКА
(НОМАРЬ)

СЛОВАРЬ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ
РУССКО-УКРАИНСКИЙ СЛОВАРЬ

Укр 2/984
У/Н
У52с

М. Уманець і А. Спілка.

СЛОВАРЬ

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ИЗ КНИГ

Л. М. Кагановича

№ 2120

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1925.

ЕЛЬЗНЕРДРУК / БЕРЛІН
Друковано власним способом передруковування

Государств. публичная
историческая
библиотека РСФ
1233883

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

Цей словник, з огляду на нагальну потребу, перевидається фотографічним способом. Через те отже правопис, згідно з академічним не виправлено. Тому академічний правопис додається до словника.

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ.

НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА

УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

НОВЕ ВИДАННЯ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1925.

1. Букву *ї* пишемо з початку слова або з початку складу, коли тільки вона вимовляється як *йі*: *ї*дець, *ї*дкий, *ї*демо, *ї*жа, *ї*жак, *ї*зда, *ї*здити, *ї*ї, *ї*й, *ї*сти, *ї*хати, *ї*хній, Украї́на, твої́ми, мої́, свої́, Ї́вга, троїстий.

Після приголосних звуків ніколи букви *ї* не пишемо (хіба що з апострофом, § 4).

2. З початку слова, коли не вимовляється *йі*, треба писати *і* (а не и): *І*ван, *і*грашка, *і*ду́, *і*стина, *І*лля, *і*скра, *і*кавка, *і*м'я, *і*спит, *і*снувати, *і*стота, *і*ти, *І*род, *і*ржа, *І*рпінь.

Примітка: але перед *н* можна писати *и*: *ин*ший, *ин*коли, *ин*ей, *ин*оді.

3. Букву *йо* пишемо з початку слова або з початку складу за голосним звуком: *йо*го, *йо*му, *йо*лоп, твої*йо*го, твої*йо*му; після приголосних, за невеликими винятками, треба писати *ьо* (а не йо): л*ьо*х, л*ьо*н, с*ьо*годні, вс*ьо*го, с*ьо*мий.

Винятки: а) в*йо*-в*йо*, роз*йо*йкатися, з*йо*ржитися, соловйовий; б) чужі назви: Воробйов, Соловйов (але Ліньов, Кореньов, Кошельов); в) чужі слова: кур*йо*з, сер*йо*зний (або кур*іо*з, сер*іо*зний) і т. ин.

4. Між губними звуками: *б*, *п*, *в*, *м* і йотованими голосними: *я*, *ї*, *є*, *ю* ставимо протинку (апостроф) ' (а не *ь*): б'ю, б'є, б'еться, баб'ячий, безхліб'я, голуб'ята, п'ять, п'ятниця, п'ятá, реп'яхи, пуп'янок, п'яний, сп'яніти, п'є, пов'язати, в'язи, в'ялий, в'юн, безголов'я, в'ється, м'який, тім'я, плім'я, м'ясо, ім'я, м'яло, м'ясниці, рум'яний, на тім'ї, на безриб'ї.

Без апострофа пишуться: с*вя*тий, с*вя*то, ц*вя*х, *зв'я*зок, розв*'я*зувати, *зв'я*зувати, дзв*я*кати, дзв*я*кнути, такі прикметники, як різдв*я*ний, морквяний, голтв*я*нський, і такі чужі слова, як: *бю*джет, *бю*ст, *бю*ро, *бю*рократ, *Вю*ртемберґ, Бельв*ю*, *Мю*ллер, *Мю*льбах, де-*Мю*се, *Мю*рже і инші чужі ймення, де безапострофною буквою *ю* передається німецьке ü та французьке u.

У деяких словах ставимо апострофа перед йотованою голосною ще й після *р:* пір'я, бур'ян, подвір'я (де чути инакшу вимову ніж у *р'я*бий, *р'я*сний) і в чужих словах, таких, як: кур'єр, кар'єра, ар'єргард.

Після приростків, що кінчаються на приголосний звук, перед йотованою голосною ставимо апострофа: з'їхати, під'їхати, в'їхати, од'їхати, з'їсти, з'єднаний, об'єднаний, без'язикий, роз'ясняти, з'явитися, з'явище (останнє слово не треба плутати з словом „*зя*вище", що відповідає московському „хайло").

5. Після подвоєних шиплячих звуків: *ж*, *ч*, *ш* на кінці слів пишемо *я*, *ю:* збі*жжя*, клю*ччя*, безгрі*шшя*, роздорі*жжя*, за пі*ччю*, цею ні*ччю*, подорі*жжю*.

6. Приголосний звук перед м'яким приголосним сам стає м'яким, але *ь* після нього не ставимо: *сл*ід, *св*іт, со*нц*я, вік*онц*я, *см*іх, *цв*іт, кі*сть*, мис*л*і, пан*ськ*ий (хоч вимовляється: *сьл*ід, *сьв*іт, со*ньц*я і т. д.).

Тільки після звука *л*, що стоїть перед м'яким приголосним, треба ставити *ь*: па*льц*я, са*льц*ю, закаль*ц*я; між двома *л* не ставиться *ь*: *лл*еться, *лл*яти, І*лл*я, гі*лл*я.

7. Перед шиплячими звуками *н* не м'якшимо: ме*нш*ий, то*нш*ий, и*нш*ий, кі*нч*ик, па*нщ*ина, ганчі*р*ка, ві*ншу*вати; але *л*, у цім випадку, м'якшиться: бі*льш*ий, па*льч*ик, бува*льщ*ина.

8. Слова на *-ець* мають на кінці *ь*: післане*ць*, горобе*ць*, молоде*ць*.

При одмінюванні слів на *-ець* перед *ц* не треба писати *ь*: післан*ц*я, на кін*ц*і, от*ц*я, молод*ц*ю.

Але коли в словах на *ець* стоїть перед *ц* звук *л*, то тоді *ь* треба писати: па*льц*я, сма*льц*ю, з закаль*ц*ем.

9. У сполученнях *здн*, *ждн* і *стн* зубні звуки *д* і *т* зникають перед *н*: праз*н*ик, борозна, пі*зн*о, ти*жн*я, ко*жн*ий, пі*сн*ий, че*сн*ий, капо*сн*ик, напа*сн*ик, пропа*сн*иця, вла*сн*ий, звіс*н*ий, ві*сн*ик, і*сн*увати, нещас*н*ий, водохре*сн*ий, пер*сн*я, ненави*сн*ий, кори*сн*ий, первіс*н*ий.

10. Пишемо сполучення *чн*: безпе*чн*ий, я*чн*я, сердеч*н*ий, Сагайдач*н*ий, пшеніч*н*ий, безконеч*н*ий, місяч*н*ий, помі*чн*ий, помі*чн*ик, влуч*н*ий, вдяч*н*ий, зруч*н*ий, ві*чн*ий, наоч*н*ий, сонячний.

Але завсіди пишемо: ру*шн*ик, ру*шн*иця, мі-ро*шн*ик.

11. Приросток *з* (або *із*) перед глухими: *к*, *т*, *п*, *х* змінює своє з на *с*: *с*казати, *с*тулити, *с*питати, *сх*илитися, *сх*одитися; перед усіма иншими приголосними приросток *з* (чи *із*) не змінюється: *з*бавити, *зв*ести, *зж*алитися, *зч*арувати, *зч*истити, *зц*ідити, *зш*ілити, *зш*ивати, *зш*иток, *з*садити, *з*сісти, *зф*орму-вати, *зф*ранцузитися.

Приростки *без* та *роз* не міняють свого з на с: без*к*остий, без*п*утній, без*т*аланний, без*х*атній, без*ч*асний, без*ч*естя, роз*к*идати, роз*к*олоти, роз*к*ішний, роз*п*уста, роз*т*ягти, роз*х*одитися, роз*ч*истити.

12. Закінчення *-ар* та *-ир* на кінці речівників пишемо *без ь*, навіть коли в родовому відмінкові маємо м'який голосний звук: ц*ар*, кобз*ар*, секре-т*ар*, пис*ар*, кос*ар*, лік*ар*, вівт*ар*, манаст*ир*, ба-гат*ир* (род. відм. — цар*я*, кобзар*я* і т. д.). Так само: зв*ір*, мат*ір*, тепер, не в*ір*, і в середині слів: г*ір*кий, Х*ар*ко, місто Х*ар*ків.

Примітка: але иноді пишуть ці слова і з *ь*: царь, секретарь, писарь.

13. Речівники середнього роду на *-я* (що вий-шло з давнього закінчення -ie, чи -ье) і скількись слів жіночого та чоловічого роду на *-я* (що вийшло з давнішого -ія чи -ья) подвоюють приголосний звук перед -я: жи*тт*я, смі*тт*я, бага*тт*я, весі*лл*я, По-ді*лл*я, зі*лл*я, похмі*лл*я, насі*нн*я, ході*нн*я, волос*сс*я, Поро́с*сс*я, безла*дд*я, безуря*дд*я, мотуз*зз*я, галуз*зз*я.

збі*жжя*, роздорі*жжя*, безгрі*шшя*, клоччя і т. и.; знов-же й: су*ддя*, бра*ття*, ста*ття* (з „судія“, „братія“, „статья“. Виняток: сви*ня*, а не „свиння“). При відмінюванні таких слів подвоєний приголосний звук залишається перед усіма иншими голосними: жи*ттю*, в жи*тті*, весі*ллю*, на весі*ллі*, так само як і в відповідних прикметниках (жи*ттєвий* або жи*ттьо*ви́й) і в зложених словах (як жи*ттєпис*).

Губні звуки: *б*, *п*, *в*, *м* і звук *р* у цих випадках не подвоюються: лу*б'я*, безголо*в'я*, сі*м'я*, подві*р'я*, пі*р'я*.

Увага I. На кінці таких слів середнього роду пишемо *-я* (а не *-є*): життя, сміття, весілля, дарма що по багатьох українських говірках у цих випадках чуємо -е на кінці: житте, сміте, весіле, а де-не-де навіть: жите, сміте, весіле.

Увага II. Не треба аналогічно з цими випадками переносити подвоєння на чужі слова та на чужі йменння. Треба писати: Вальян (не Валлян!), Тальякоццо, імброльйо, мільйон, Мольєр, барельєф, Нью-Йорк, Тьєр, Ґотьє, цеб-то з однією приголосною буквою та з *ь*; а в таких словах, як ад'юнкт та кон'юнктура, пишеться апостроф, а не ь.

14. Речівники середнього роду, що походять од дієслів на -увати, -ювати, затримують звук *у*, *ю* (а не о, е), коли на них нема наголосу: буду-

ва́ння, друк*ува́*ння, дар*ува́*ння, цар*ю*ва́ння, ра*ю*ва́ння, гор*ю*ва́ння.

15. У родовому відмінкові множини пишемо закінчення *-ей* (а не -ий): люд*ей*, ноч*ей*, кон*ей*, грош*ей*, гост*ей*, кост*ей*.

16. У давальному відмінкові однини в словах чолов. і серед. роду твердої одміни треба писати *-ові*, а в словах м'якої одміни *-еві:* батьк*ові*, козак*ові;* кон*еві*, учн*еві*, учител*еві*, Васил*еві*, гост*еві*, кобзар*еві*, манастир*еві*, цар*еві*, товариш*еві*, нож*еві*, родич*еві*, паничеві, купц*еві*, молодц*еві*, сонц*еві*.

Слова на *-й* мають закінчення *-єві:* кра*єві*, ра*єві*, га*єві*.

На кінці в цих закінченнях пишемо *-і*, а не *-и*.

Примітка: До твердої одміни належать речівники з закінченнями на твердий звук, а до м'якої — речівники на -ь, -й, -я, -є, на шиплячий -ж, -ч, -ш, -щ, і ті слова на -ар, -ир, що в родовому відмінкові мають на кінці -я.

17. У словах чоловічого і середнього роду в орудному відмінкові однини в твердій одміні треба писати *-ом*, а в м'якій — *-ем:* стол*ом;* кон*ем*, учн*ем*, пол*ем*, Васил*ем*, учител*ем*, гост*ем*, нож*ем*, меч*ем*, ковш*ем*, товариш*ем*, борщ*ем*, кобзар*ем*, цар*ем*, кравц*ем*.

У словах жіночого роду в такому разі в твердій одміні треба писати *-ою*, а в м'якій одміні — *-ею:* вод*ою;* земл*ею*, стел*ею*, лял*ею*, попад*ею*, піснею,

вишнею, черешнею, банею, свинéю, молодицею, їжею, душею, кручею, тучею, пущею.

Слова на -*й* мають закінчення -*єм:* краєм, раєм, гаєм, роєм, коліємъ.

Примітка: Пам'ятати треба, що в прикметниках пишеться в таких випадках тільки закінчення -ою: синьою, третьою, чужою, иншою, старішою.

18. У словах чоловічого роду, що кінчаться на -*ж*, -*ч*, -*ш*, -*щ*, у називному та знахідному відмінкові множини треба писати -*і:* но*ж*і, паничі, товари*ш*і, гро*ш*і, ку*щ*і. Так само — в словах жіночого роду типу: радо*щ*і, трудно*щ*і, молодо*щ*і і т. ин. (що ніби являються множиною для слів на -ість: радість).

19. У словах жіночого роду, що кінчаться на -*жа*, -*ча*, -*ша*, -*ща*, в родовому, давальному та місцевому відмінкові однини та в називному і знахідному відмінкові множини треба писати -*і:* великої калю*ж*і, чистій ду*ш*і, на високій кручі, солодкі гру*ш*і, лев'ячі па*щ*і.

20. У словах жіночого роду, що кінчаться на приголосний звук, треба писати в родовому відмінкові однини -*и*, а в давальному й місцевому однини та називному й знахідному множини треба писати -*і;* напр. род. відм. — з ночи, коло печи. з подорожи, цієї солі, нічної тіни, без сповіди, без відповіди, з радости, до смерти; дав. відм. та місцев.— дрібній солі, в тіні, у-ночі, в печі; множ.—прийшли вісті, про бюрократичні формальності.

Виняток — в-осени.

21. Прикметники на *-е́вий* (з наголосом на е) не міняють цього *е* на ьо: вишне́вий, смуше́вий, тижне́вий, груше́вий, Василе́вий, сажне́вий, деше́вий; коли-ж *е* без наголосу, то воно може змінюватися на *ьо*: поль*ьо*ви́й, лой*ьо*ви́й, грош*ьо*ви́й.

22. У закінченні прикметників *-ський*, *-зький*, *-цький* пишемо *ь* після *с*, *з*, *ц*: бабський, братський, панський, людський, Томашівський, волоський, запорозький, ризький (що з Риги), паризький, козацький, ткацький, німецький, молодецький.

23. У другому ступені прикметників пишемо *-ійший* (а не -ійший): стар*ійший*, мил*ійший*.

24. Однаково добре пишемо: гарнесенький і гарнісінький, білесенький і білісінький (але не гарнісенький, не білісенький).

25. У літературному українському письмі переважно вживається форми займенника *цей*, *ця*, *це*, рідше сей, ся, се.

26. Часточку *-ся* треба писати вкупі з дієсловом: проси*ться*, носи*ться*, бере*ться*.

27. У дієсловах, у другій особі однини теперішнього та майбутнього часу, пишемо *-шся* (а не -ссся або -ся): суди*шся*, води*шся*, боятиме*шся*.

28. У дієсловах, у третій особі однини й множини теперішнього та майбутнього часу, пишемо *-ться* (а не -ццця або -ця): він суди*ться*, вони суд*яться*, воно губи*ться*, вони губл*яться*, забороню*ється*, братиме*ться*, боятиму*ться*.

29. У дієсловах треба писати наросток *-увати, -ювати* (а не -овати, -евати): куп*ує*вати, танц*ює*вати, горювати.

Дієприкметники від цих дієслів мають закінчення *-ований, -ьований*, коли наголос падає на о: купо́ваний, збудо́ваний, подаро́ваний, вторго́ваний, схвильо́ваний; але пишемо *-уваний, -ю́ваний*, коли наголос не падає на склад перед -ва-: ви́буд*у*ваний, ви́торг*у*ваний, ви́гор*ю*ваний.

30. Закінчення *-ство, -ський* додаємо просто до пня: бра*тський* — бра*тство*; баб*ський* — баб*ство*; сирі*тський* — сирі*тство*.

Коли ці закінчення додаємо до пня після звуків *к, ч, ць*, то тоді пишемо *-цький, -цтво:* коза*цький* — коза*цтво*; ткацький — ткацтво; молодецький — молодецтво, ловецький — ловецтво.

31. У літературному письмі однаково вживаються *від* і *од* (але не от): *від* тебе, *од* тебе (але не „от тебе").

32. У причасниках пишемо одно *н* (а не два): зроблений, спечений, зварений, запрошаний, закоханий, вистругáний, поораний.

У прикметниках пишемо два *н*: спасе*нн*ий, невблага*нн*ий.

Правопис чужих слів в українській мові.

1. Чужі слова треба писати по можливості так, як вони вимовляються в своїй мові: доктор, гувернер, доктринер, фельдшер, адвокат, холера, вокзал, капітан, капітал.

2. Звук g у чужоземних словах передаємо через *г*: гімназія, телеграф, генерал, газета, терміно-логія, психологія.

Але в чужих прізвищах точно одрізняємо g од *h*: Гюго (Hugo), Ґутгейль, Ґріґ, Гартман.

3. У чужих словах звук *л* на письмі здебільшого не м'якшимо, цеб-то по *л* пишемо букви: *а*, *о*, *у*, *е*, а не: я, ьо, ю, є: *ла*вровий, *ла*нтух, *ла*тинський, кла*с*а, пла*н*, Пла*т*он, неопла*т*оник, пла*т*ан, са*л*ата, обла*т*ка, ба*л*ада, шоко*л*ад, шла*ф*рок, сила*б*ічний, ана*л*ой, *л*огічний, дипломатичний, фі*л*о*л*огія, ана*л*огія, фло*т*а, *л*ояльний, *л*ожа, *л*озунг, *л*омбард, *Л*ондон, *Лу*зітанія, *Лу*ара, ку*лу*ар, к*лу*б, га*лу*н, *лу*па, пролетарський, *ле*пта, *ле*генда, мо*ле*кула, по*ле*мізувати, бі*ле*т, *ле*гальний, *ле*гіон, *ле*кція, *ле*опард, *Ле*опольд.

Сюди не стосуються такі слова, як: ре*льє*фний, баре*льє*ф, *льс* (франц. миля—lieu), мі*льйо*н, бу*льйо*н, де ь вийшло з і.

Тільки в декількох нечисленних словах, переважно таких, що дійшли до нашої мови через польське посередництво, ми маємо м'яке л, напр.: пл*я*шка, кл*я*мка, *ля*да, *ля*мпа, канцел*я*рія, ска́л*я*, ісл*я*м (так чується і по-арабськи), *ль*ох, або ще: *Лю*тер, і*лю*мінація, і*лю*страція, мо*лю*ск, пл*ю*ральність (останні не без французького впливу: illustration, illumination, mollusque, pluralité).

4. Звук *ф* у чужих словах, недавно взятих і в нашій мові ще не зукраїнізованих, передаємо через *ф* (а не хв): *ф*орма, Франція, *ф*абрика, *ф*інанси, *ф*ілологія, *ф*ос*ф*ор, мані*ф*ест, о*ф*іцер, *ф*аховий, *ф*акт, *ф*асон, *ф*аетон, *ф*амілія, *ф*антазія, *ф*арба, *ф*ортуна, *ф*ілосо*ф*.

У словах, недавно або не дуже давно взятих, чуже *ϑ*, *th* на письмі передаємо через *т* (не через ф): ка*т*едра, А*т*ени, ор*т*ографія, мі*т* (міф), ана*т*ема, апоф*т*егма, Борис*т*ен, логари*т*м, ари*т*метика, па*т*ос, Пі*т*агор, е*т*ер і т. ин.

Здебільша те саме правило прикладається й до слів та до ймень, давно взятих, напр.: *Т*еофан. *Т*еодосій (або Тодос). Але є скількись слів цієї категорії, де пишеться *ϕ* або *хв*, а иноді й *х*: *Ф*едір або *Хв*едір (рідше Тодір), Тимо*хв*ій або Тимо*ф*ій (рідше Тимотей), гора А*ф*он (рідше Атос), *Х*ома. Коли такі ймення відносяться до людей західньої Европи, а не до українців, то треба писати тільки *т*: *Т*ома Аквінський (а не Хома).

5. У чужих словах не подвоюється приголосний звук: кла*с*а, ма*с*а, ка*с*а, шо*с*е, регре*с*, проце*с*, про-

фесор, субота, група, суфікс, комісар, комісія, комуна, комуніст, інтелігент, ілюстрований, ідилічний, голандський, опера; тільки звук *н* подвоюємо в отаких словах: манна, панна, ванна, Ганна, бонна.

Але у власних назвах, здебільша лиш чужоземних (винятково в своїх), та в словах з церковної мови—подвоюємо приголосний звук згідно з вимовою чужоземців: Едда, Міллер, Мюллер, Ганнібал, Аннам, Колесса, Мекка, авва, равві, осанна.

Увага: В таких випадках треба вважати тільки на справжню вимову у чужоземців, а не їхню графіку. Через те не пишемо двох приголосних у французьких іменнях: де-Бюсі, Брюсель, Франшвіль, Мюзета, Гарона, та з другого боку залишаємо подвійні приголосні в італійських іменнях: Ріголетто, Патті, Страделла, Тассо. Пишучи німецьке Мюллер з двома л. рівночасно пишемо: Рюкерт, Гофман (Rückert, Hoffmann), бо й самі німці так вимовляють.

6. Початкове *е* в чужих словах передаємо так:

а) у словах давніх і часто вживаних, де воно вимовляється як йе,—через *є*: євангелія, євангеліст, Єгипет, єзуїт, єретик, Єрусалим, Євген, єпископ.

б) у словах рідко вживаних, де воно вимовляється як е,—через *е*: евакуація, еволюція, егоїзм, екватор, екзамен, екскурсія, елегія, елемент, енергія, епідемія, епізодичний, епітет, етика, етимологічний, етнографічний, ефект, епоха, естетика, ехо.

7. Початкове *і* в чужих словах пишемо через *ї*: *і*сторія, *і*мперія, *і*міграція, *і*дол, *і*дея, *і*нститут, *і*нтелігент, *і*нспектор, *і*гумен, *І*род, *і*ронія, *І*талія, *І*ндія, *І*ван.

8. В чужих словах пишемо *-ія, -іє*, а не -іа, -іе: матер*ія*л, ген*ія*льний, спец*ія*льний, ф*ія*лка, вар*ія*нт, д*ія*вол, д*ія*кон, п*іс*тизм, г*іє*на.

9. Чужоземне *-іо-* звичайно передається через *-іо-*: п*іо*нер, ембр*іо*н, б*іо*скоп, соц*іо*логія. В декількох словах, котрі більше поукраїнізувалися, *-іо-* чергується з *-йо-*;—однаково добре пишеться: кур*іо*з і кур*йо*з, сер*іо*зний і сер*йо*зний. Окрім того: бульйон, мільйон, медальйон.

10. Після приголосних зубних: *д, т, з, с, ц*, шиплячих: *ж, ч, ш* і після *р* у чужих словах (тільки не в іменнях власних) пишемо *и* (а не і): *ди*ректор, *ди*пломат, *ти*п, *ти*ран, ан*ти*христ, грама*ти*ка, грама*ти*чний, універ*си*тет, му*зи*ка, му*зи*чний, пропо*зи*ція, *ци*фра, енц*и*клопедія, *ци*нічний, *ши*фрований, ре*жи*м, фаб*ри*ка, фаб*ри*чний, л*іри*ка, л*іри*чний.

Після всіх инших звуків пишемо *і*: б*і*бл*і*отека, б*і*бл*і*я, м*і*трополіт, *єпі*скоп, євангел*і*ст, публ*і*ка, публ*і*чний, ман*і*фест, м*ін*істр, амун*і*ція, ун*і*версал, техн*і*ка, техн*і*чний, ф*і*гура, арх*і*в, арх*і*діякон, лог*і*ка, лог*і*чний, г*і*стологія, маг*і*стерський, аг*і*тація, орг*і*нія і т. д.

Увага І. До хрещених імен та назв це правило прикладається тільки тоді, коли вони не зукраїнізовані: М*і*кель, М*і*каела, М*і*клош, Ф*ілі*ппо, Луз*і*танія і т. д.; а коли вони зукраїнізовані, то пишемо *и*: М*и*хайло, М*и*халина,

Микола або Миколай (Николай), Пилип або Филип, Єгипет, Сирія, Рим.

Увага II. Аналогічно до чисто-українського закінчення *ик* в іменниках чоловічого роду (таких, як провідник, робітник і ин.), встановилася загальна звичка писати *ик* і в чужих словах чолов. р., як от: механ*ик*, техн*ик*, алкогол*ик*, аристоте́л*ик*, академ*ик*.

11. У прізвищах чуже *і* після зубних та шиплячих однаково передається через *і*: Дізраелі, Дільман, Тільмон, Тіде, Тімур, Мазіні, Зібер, де-Бюсі, Россіні, де-Нанжі, Скюдері.

12. У чужих словах перед голосною та перед звуком *й* пишемо *і* (а не и): Франція, Росія, Австрія, Азія, історія, матеріял, архієрей, Антоній, Онофрій, Григорій, Горацій; але можна писати: диякон, диявол, Гавриїл.

13. Букву *і*, що стоїть у чужих словах після голосної, передаємо через *ї* (а не і): Каїн, Михаїл, Гавриїл, Рафаїл, Енеїда, архаїчний, героїчний, руїна, архаїзм.

14. Чужий дифтонг *ау* передаємо через *ав*: автор, автограф, авдиторія, авдієнція, лавровий, Августус, Австрія, фавна, фавністичний, Таврія, авкціон. Аналогічно — локавт, бравнінг.

Тільки перед голосними передаємо той дифтонг через *ау*, а не через ав: Ауе, Ауербах, Шопенгауер.

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжці, як російсько-український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичині а й на Україні, стала найпильнійшою останніми часами, коли російська література придбала собі таку славу й стала ся чимали́м чинником в просьвіті словянських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всіх словянських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликає ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в сім разі єдиний словарь Левченка (Опытъ русско-украинского словаря. Кіевъ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидку руку, вийшов надто коротенький і дуже мало запомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сій потребі ми й зважились випустити в сьвіт нашу роботу, хоч вона спочатку зовсім для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слід, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому стані української лексикографії, коли ми й досі не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, но сподіваємось, шоб хто небудь, і геть-то здатнійший і більше за нас тямущий в сій справі, міг виконати сю працю цілком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і щербатий ківш, та без його ще гірш“. Коротенька істория нашої праці нехай буде поясненням в сій справі. Ще з того часу, як вийшов в сьвіт згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вичитати з якої книжки. Отже ми не мали тоді на думці ніякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з російської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без ніякої системи: слова записувались далеко не всі, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зрідка на місце або джерело́, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з ин-

шого погляду; приміри те-ж заводились по вподобі і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при оказії за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тоді, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, радили нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почувала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років пощастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме богатий і дуже цінний материял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорскої Руси. Материял сей, як ми довенились, був справді багатий. Постачали його сільські учителї, священики, пани, живущі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з памятників устної народної словесности і творів українських галицьких письменників, як теперішніх, так і колишніх. Кожне слово було записане на особливій карточці, де воно пояснило ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місци або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той материял мусів обробити і впорядкувати додавши граматичні пояснення, приміри з карточок і т. д., до чого той материял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засьвідчати не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кожного слова.

От тоді саме де-кому з нас спало на думку з'ужитковати сей цінний материял, щоб разом з українським словарем влаштувати й російсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточці спочатку ставили російське слово, а потім переклад чи пояснення по українськи; тоді вже лаштували карточки по альфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, напиши додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми завóдили в нашу збірку і пояснили їх на підставі російського академичного словаря (Словарь церковно-славянского и русского языка, составленый вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПБ. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зразок на місце й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в одній книжці, коштував

яко могла дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похватї у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навестй на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде доконче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживаєть ся, чи воно питоме наше, чи позичене з якої мови, чи стародавне, чи нове, дознати ся про всї иншї подробицї. — той має звертати ся до того українського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим“, а наш „малим“. Думалось, бачите, що як громадська робота над „великим словарем“ дохо́дила вже до краю, то можна було незабаром сподївати ся й самого словаря, а тим часом посьпіє і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем“, як буде він зовсїм упорядкований, та тодї, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся“. За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати їх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняєть ся і хоч потім знову розпочала ся, та вже при иншихъ умовах. Стало ся се найголовнїйше з тої причини, що найбільше дїяльні і тямущі в сїй справі сотрудники виїхали з того міста, де велась робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру потрачено такого богато часу, шкода була й самого дїла, котре хоч і яким не вдалим вийде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригодї стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на неповність, не раз стпав в пригодї в таких напр. працях, як переклади з російської мови, заохочував і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести її дальше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надії, що все-ж таки наша праця буде повнїша і придатнїша над те, що поки що маємо.

Отож вже в спілцї з иншими товаришами і навіть в иншому містї довелось нам вести дальше се дїло, котре хоч як помалу посовувало ся наперед, а все-ж таки сього року маємо змогу випустити в сьвіт І-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподїваємось довести се дїло до краю. Додаємо до сього, що ми мусїли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тодї була надія побачити незабаром той „великий“ словарь, але з того часу „чи мало лїт перевернулось, води чи мало утїкло“, а про словарь той і чутки не має. Се й примусило нас додати до українських слів приміри і зсилки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги покористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки сї ми робили з наших замiток до словаря Левченка, а зрештою мусїли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалось би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало-б усе

дїло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годї вже на дальше відкладати, Тож випускаємо в сьвіт нашу працю невеликими випусками, сподїваючись, що з кожним випуском вона буде повнїйшою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цїлого тому, коли земляки не відцурають ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сїй працї, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванню нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми мусїли залишити розпорядок слів по слововиводам або по иншій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбуковому порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримаєть ся і Росийська Академія Наук в своїх виданиях, як вище згаданий словарь і новішнї „Словарь русскаго языка, составленный II. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ" СПБ. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змозї перекласти на нашу мову чи пояснити більшу частину росийських слів, які містить сей словарь, наскільки вистарчало нам материялу, що здавав ся певним, ми слїдкували за сим академичним словарем, але часом мусїли й ухиляти ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові росийській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберегаючи місце, зовсїм випускали, а в збірку нашу завóдили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письменній мові знахóдили звісні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значіннє і навіть пишуть ся однаково, окрім хіба тих случаїв, коли яке слово в нашій мові вимовляєть ся зовсїм инакше (напр. має иншій наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнїлі або побільшені, ласкаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первістної форми, як се зроблено в росийському академичному словарі, а перекладаємо на нашу мову, бо в нїй всї ті слова мають завжди самостійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого перекладаємо всї именники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або именники відглагольні так само і приложники, котрі походять від именників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повність, аби нам достачало на те материялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окроме, а по́руч з именами мужеського роду, визначаючи тільки одміну в кінцї

слова, напр. Баловнйкъ, ца = мазій, ка і т. д. е) Заводимо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з приложниками, визначуючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівнання ставимо окроме тільки тоді, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технічних ставимо і відповідний латинський терміи, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо пїяких граматичних пояснень, визначуючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множественне заводимо в словарь чи окроме чи при единичному числї і то не скрізь а тільки тодї, коли яке слово не має единичного числа або частїше вживаєть ся у множественому або має в сьому особливу форму. і) Приміри, що наведено в російському академичному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тодї, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння. або які особливі реченя або приказки, де часом злучення і росторядок слів падають фразї особливе розуміння, для чого всї такі вирази чи приказки або перекладаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголоси ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на инший склад і слово вживаєть ся різно, тодї ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по змозї не утруднити друкарню, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в російській частинї, звичайно, ми тримали ся цїлком того правопису, який вживаєть ся в академичному словарі останнього видання, хоч і не всї в Росії згожують ся на той правопис. Правопис сей по части етимологічний, по части историчний, далеко не виявляє фонетичних особливостин російської мови, а через се дуже часто буває, що ті або инші букви вимовляють ся зовсїм инакше нїж на письмі, так напр. *о* вимовляєть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частїше вимовляєть ся як *ґ* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частинї, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і ученими, як самий придатнїйший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях російських слів і виразів тримали ся ми згаданого академичного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам нещевним, звертали ся до словаря Даля (Толковый словарь живаго великорусскаго языка. В. Даля. СПБ. 1881). Найбільше доглядаємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, віддїляючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка, а переносьні віддїляємо знаком; б) Для перекладу беремо всї звісні нам сослови, але спершу ставимо такі слова, що частїше вживають ся, а вже

пóтім і всї инші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, нїж залишити щось такого, що може і геть-то в пригодї стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавних, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішними нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в такім разї, коли сї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тодї, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в инших джерелах, по якім ми перевіряли наш рукописний материял; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тодї, коли вони навертали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словар, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до сього. Вже з сього списка знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсїм не покористували ся, та й з того, що есть в сьому спискови, далеко не все вибрано, як про се ми вже попереду казали; то-ж будущому трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всї ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботї знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі инші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цїлком віддати ся сїй роботї, як вона того вимагає, а працювали між иншим дїлом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разї сподїваємо ся, що наш словарь при недостачі иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваєть ся, і може стане в пригодї будущому здатнїшому від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тулати ся.

Нарештї вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудників, що чимало допомагали нам в сїй працї: Т. Десятина-Лукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зінь-ківського († 1891) і М. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всїх инших сотрудників, дай, Боже, їм вік довгий, хто допомагав нам чи то списуванєм слів на карточки, лаштуванєм їх, переписуванєм на листи, чи перевіркою материяла, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукований у кінцї першого тому або на кінець цїлого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всїх, а поки що всїм нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

Львів 1893 року. *М. Уманець і А. Спілка.*

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список друкованих джерел, якими ми користувались.

Анат. Анатомичне.
Астр. — Астрономичне.
Аф. — Афанасьевъ-Чужбинскій. Поѣздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собраніе Сочиненій Афанасьева-Чужбинского. Т. IX. СПб. 1892.
Б. Б. — Байки і прибаютки Л. Боровиковського. К. 1852.
Б. Г. — Байки Леонїда Глібова. К. 1882.
Бар. — Безталанне сватання. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.
К. Н. — Богослокїа нравоучителнаа. Тїпомъ Братства при Цѣркви Хра́ма Оуспе́нїа пречтыа Вл҃чицы на́шеа Бц҃ы. Въ Лвовѣ. Рождт҃ва (1760).
Вол. — Волинь.
В/Щ. — Воркле. Лїрна поезия. А. Щоголева. Х. 1883.
Гал. — Галицьке слово.
Гл. — Глаголь
Г. Бар — Ганна Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописях).
Гул. Ар. — Гулак-Артемовський. Кобзарь К. 1878.
Гр. — Гребінка — Пирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.
Д. — дивись.
ж. р. — жіночого роду.
зб. — збірне слово.
зв. — зніръбк.
здр. — Здрібніле слово.
Кв. — Квітка Г. (Основьяненко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.
Кн. — Книжне слово.
Кон. — Кононенко. Лїра. К. 1885. — Нещасне кохання. К. 1883.
Кот. — Котляревський І. — Писання. К. 1878.
Кост. — Костриць кий. Нова громада. Поема. К. 1885.
К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.
К. Б. — Кулїш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.
К. Д. — Кулїш. Досьвітки. Думи і поеми. К. 1878.
К. Д. Ж. — Кулїш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

К. Кр. — Кулїш. Крашанка Русинам і Полякам на Великдень. Л. 1882.
К. Н. — Кулїш. Нов. Переспів книги Нова И. Ратая. Л. 1870.
К. П. — Кулїш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад И. Ратая. Л. 1870.
К. Св. П. — Кулїш. Святе письмо нового завіту. Переклали в купі П. Кулїш і Д. Пулюй. Л. 1880.
К. Х. — Кулїш. Хата. Збірник. СПб. 1860.
К. Ч. Р. — Кулїш. Чорна Рада. СПб. 1857.
К. Хм. — Кулїш. Хмельниччина. Историчне оповідання. СПб. 1861.
К. Ш. Т. — Кулїш. Шекспирові твори. Переклад з британської мови. Т. І. Л. 1882.
Ком. — Комаха.
Ласк. — ласкаюче слово.
Лев. — Левицький І. (Нечуй) — Повісти. К. 1874. — Бурлачка 1881. — На Кожумяках, комедия. К. 1874. — Маруся Богуславка, опера. К. 1875. — Унія і Петро Могила. Татари і Литва на Україні. — Перші Київські князї. К. 1875. — Повісти. Т. І. Л. 1872.
Лів. — Лівобережна Україна.
Л. В. — Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Составилъ С. Величко. К. 1848.
Л. С. — Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобіяхъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.
Ман. Сказки, пословицы, и т. п., записаныя И. Манжурою. 2 в. 11 т. Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. Х. 1890.
М. В. — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.
Мед. — медицинське.
Мн. — множественне число.
муз. — музикальне.
Н. д. — Народна дума. (Див. джерела під Н. п.)
Н. з. — Народна загадка. (Див. джерела під Н. пр.)
Н. зам. — Народне замовляння. — Малороссійскія заклинанія. И. Ефименка. М. 1873.
Н. К. — Народна казка. Народныя южнорусскія сказки. Сборникъ И. Рудченка. К. 1868 і 1870. і див. Ман.
Н. О. — Народне оповідання. — Малорусскія народныя преданія и разсказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Кіевская старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
Н. П. Народня пісня. — Историческія пѣсни малорус. народа. Съ примѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — Українські пісні з голосами. О. Балїної. Х. 1863. — Народні українські пісні, зібрані О. Гулак-Артемовським. В. І. К. 1883. — Пісні українського люду. Пісні про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збірник українських пісень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. — Чумацкія народныя пѣсни. И. Рудченко. К. 1874. — Народныя южнорусскія пѣсни. А. Метлинскій. К. 1854. — Пісні, думки і шумки руського народу на Подолї, Волинї і Малороссиї. — А. Коцїпинський. К. 1885. — Кіевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
Н. пов. — Народне повірря.
Н. пр. — Народна приказка. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. I. в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр. — Наприклад.
О. Мор. — Оповіданія Д. Мордовця. СПб. 1885.
О. С. — Оповіданія О. Стороженка. СПб. 1863.
Поб. — Побільшене слово.
Под. — Подольске.
Полт. — Полтавщина.
Прав. — Правобережна Україна.
Пт. — Птиця.
Рос. Рослина.
Р. Н. — Різдвяна ніч, оперета М. Старицького. К. 1874.
Рус. В. — Русальчин Великдень. Драматична дума. П. П. К. 1885.
С. — Слово.
С. Ан. — Ботаническій словарь. Составилъ Н. Анненковъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8°. (Багата збірка народних назв рослин.)
С. Аф. — Словарь малорусскаго нарѣчія. Сост. А. Аѳанасьевъ-Чужбинскій. А—З. Собраніе сочиненій. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8°. (Дуже коротенький, але всі слова певні і записані або з уст народа або з памятників народної словесности.)
С. Ж. — Словарь XVIII ст., изданный П. Житецкимъ. Кіев. Ст. 1888 кн. 8—12.
С. Жел. — Малоруско-нѣмецкій словарь. Уложили Е. Желеховскій і С. Недѣльскій. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8°. (На превеликий жаль, тільки на дальше маємо змогу покористуватись ним.)
С. З. — Словарь малороссійскихъ идіомовъ или собраніе словъ несходныхъ съ русскими. Составилъ П. Закревскій. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. Ст. 247—628—8. (Всіх слів 11, 127, слова всі певні, але значення їх часто переказано не вірно.)
С. Л. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составилъ М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8°.
С. Ман. — Словарь Манжурн. (Див. Ман.)
С. Пав. — Словарь А. Павловскаго. Малороссійская грамматика. СПб. 1818.
С. Пар. — Нѣмецко-рускій (малорускій) словарь черезъ О. Партицкаго. Л. 1867—432+382 ст. 8°. (Дуже багато заведено з так званого „язычія".)
С. П. — Словникъ живої народної, письменної і актової мови руських югівщанъ. Составилъ Ф. Пискуновъ. Над. 2. К. 1882—304 ст. 8°. (Дуже не повний і до того не певний; ми взяли відси тільки де-які слова, що доводилось їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)
С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковскаго. Т. I. в. I-й А і Б. К., 1861—224 ст. 8°., Т. V в. 1 и 2-й. Т—Ю. М. 1883—1886—276 ст. 8°. (Дуже коштовна праця, та шкода велика, що „від дошки до дошки а в середині ані тропки".)
Ст. Л. — Статутъ великого княжества Литовскаго. (Ніеля видания 1599 року.) Москва. 1858.
С. Х. — Степъ. Херсонський збирникъ. X. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівняння.
Ст. — Стародавнє слово.
У. — Українець. Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.
Фр. — В поті чола. Образки з життя робучого люду. Написав І. Франко. Л. 1890.
Хар. Харківщина.
Хер. — Херсонщина.
Цер. — Церковно-словянське слово.
Чайч. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільскою стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописях. — Слова, записані ним з уст народа.
Черн. — Черніговщина.
Ч. К. — Черниговка. Быль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.
Эв. — Запорожье въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Эварницкаго. СПб. 1888. — Исторія запорожскихъ козаковъ. — Эварницкаго. СПб. 1892.
Як. — Фотографіи зъ мого альбому. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, п. = 1. а, але́. — Одна́ гора́ висока́я, а друга́я низька́, одна́ миля далека́я, а друга́я близька́ и. п. — Гро́шей тре́ба, але як їх добу́ти?

2. га? га! чого́? а! о! е! ге́! — А! ба́ воно́ куди́! — О! тепе́р я розумі́ю! — Е! так він тут. — Ге́е! так ось воно́ що!

Аа́! = 1. гай! гай! — Гай, гай! що ти тут наробив!

2. ну! ну-ну! — Ну, потрива́й же! — Ну-ну! бу́деш мі́ні вла́ти!

Аба́й = габа́. — Товсте́, але рідке́ біле́ сукно. — І сповна́ дорогою бі́лою габо́ю. К. Ш.

Аббатъ, аббати́са = игу́мен, игу́мення (католи́цького монастиря́)

Аби́ный = габо́вий.

Абонеме́нтъ = передпла́та, підпи́ска, пренумера́та. — Передпла́та на „Зорю“ ко́штує в рік 6 р.

Абоне́нтъ = передпла́тник, підпи́сник, пренумера́нт. — Всі́ галицькі́ часописі́ ма́ють не бага́то передпла́тників.

Абони́рова́ть ся = підписа́ти ся, записа́ти ся, передпла́чувати, пренумерува́ти. — Я передпла́чую на сей р. дві часописі́. — Я підписа́в ся на мі́сце в партері́ на ці́лий сезо́н.

Аборигéны = ту́більці. С. Л. К. Хм. — Будь тубі́лець панства нашого, як і чужозе́мець. Ст. Л.

Абрико́совый = море́левий, жерде́левий. С. Л

Абрико́съ, рос. Armeniaca vulgaris = море́ля, жерде́ля. С. Л. Ан.

А́брисъ = о́брис, на́черк.

Абсе́нтъ = полинівка.

Абсолютизмъ = 1. безумо́вність.
2. самодержа́вство.

Абсолю́тный = безумо́вний, коне́чний.

Абсу́рдъ = бредня́, брида́, дурни́ця, дурна́нина. С. Аф. З. Л.

А́бцугъ, в ви́разі „по пе́рвому а́бцугу, съ пе́рваго а́бцуга“ = зра́зу, в са́мого поча́тку.

Авангáрдный = передовий.

Авангáрдъ, въ авангáрдѣ = передове́ вій-ська, попе́реду. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. и. п.

Аванпóсть = передова́ сторо́жа, ва́рта.

Аваптáжный = показни́й. С. З.

Авантюри́стъ = пройди́світ. — Де вже його́ не носи́ло, чого́ з ним не було́, а все чогось добува́ть ся, сказано пройдисві́т.

А́ввa = ба́тько, оте́ць (игу́мен монастиря́.)

Аввакýмовщина = роско́льницька се́кта, про́звана так від протопо́па Авваку́ма, що повста́в про́ти патриа́рхи Ни́кона.

А́вгустъ, мі́сяць календа́рний = А́вгуст, Серпень.

Августѣ́йшій = найясні́йший. — Ой чолом, чолом, найясні́йшай Царю, щось маю казати. и. п. — Найясні́йшому пану Жигимонду, королю польському. Ст. л.

Авдóтька = 1 пт. Oedicnemus crepitans — Кули́к болотя́ний, вели́кий і Upupa Epops о́дуд чуба́тий.

2. рос. Trollius europeus — во́вчий копи́т, во́вча ла́па, воло́ве о́ко, прикопи́т. С. Ан.

Аверья́нъ, рос. Valeriana officinalis L. = стоя́н, смердю́чка. С. Ан.

Авóсь = мо́же, ячей, чень. — Струни мої золоті́, заграйте мені́ стиха, ачей козак не-тяжи́ще та забуде лихо. (З ві́ршованого напису під мальованим запорожцем з бандурою.) — Чень може й мені́ всміхне́ть ся годи́на. Фр.

На авóсь = на уда́чу, на ща́сте, на

одча́й, навмання́. — На одчай зробив. Пустив на одчай. — Пішов навмання.

Авóсь-либо = мóже такий. — Підождемо, може таки він прийде.

Авóська, авóсьникъ = хто ча́сто в розмóві вжива́є слóво „авóсь“ або що ро́бить на удáчу.

Авóсьничать = робúти, пуска́тись на удáчу, на одчай.

Аврáмьевщина = роскóльницька сéкта, прóзвана так від ченця Аврáма, що вíрує в анцúхриста в тíлéсному óбразí.

Аврáмъ, рос. Centaurea jacea = наголовáчки, сердéчна трава́, спнеголóв. С. Ан. — А. дúкий, Gratiola officinalis = золототúсячник, дрислúвець. С. Ан.

Аврóра = ра́ння зоря́, сьвітова́ зоря́, ра́нїшня зоря́, зíрниця. (В давнину́ — богúня сьвíту.) — Безпéчно спать полягали, сьвітонькóї зорí дожидали. н. д. — Й не спала і не слала ся, до зíрниці дожидала ся. н. п. — Уже зíрниця на небí ясно заяснясь. К. III

Аврынь, рос Lemna = ря́ска. С. Ан.

Австрáльный = пívдéнний.

Австрíецъ, австрíйскій, А'встрíя = австрúяк, цесáрець (С. З.), австрúяцький, А'встрия, цесáрщина. — Прúйшов пúяйсь австрúяк, хто йóго знá, чи воно поляк чи чех. — Цесарí посúть в козубенькí лíварства. С. З.

Автокрáтія, автокрáтъ = самодержáвство, самодержáвець.

Автонóмія = саморя́д, самостíйність, незалéглість якóго крáю, лю́дности або закла́ду в своїх справах від центра́льного уря́ду.

А'второъ = 1. письмéнник, письмáк. 2. творéць, винувáтник, винувáтець.

Автохтóны = д. Аборигéны.

Агаря́не = ту́рки, магометáни.

А'ггелъ = злий дух, нечúстий.

А'глицкая мя́та, рос. Mentha piperita = холóдна мя́та.

А'гнецъ = 1. ягня́, ягня́тко. 2. ча́сточка з проскури́ для причáстя.

А'гница = ягня́ця, ягня́чка, я́рка. С. З. — Та прúйшов же и тай у пятницю, та нема Солохи — пасе ягницю. н. п.

Агóнія = конáння, сконáння, передсмéртні му́ки. — В недузí смертнóм, а наíпаче в остатнóм сконаню Б. Н. — Вже при конаннí застав йóго.

Аграрный = земéльний.

Агрикультýра = землерóбство, хлíборóбство, рíльництво.

Агрономúческій, агрономія = агрономíчний, хлíборóбський, — землерóбський, агрономія, нау́ка про хлíборóбство, н. сíльського господáрства.

Агу́ = агу́, агу́сі, агу́сеньки.

Адáжio, муз. = повáгом, новóлі. Зб. піс. Лисенка.

Адалéнь, рос Nymphea alba = латáття, бíле, жíноче латáття, Nuphar luteum = жóвте латáття, глéчики, водяни́й мак, (квíтки сéї рослúни) — бабки, (óвощ) збáнок, (лúстя) — капелю́шi, (кóрінь) — товстýн. С. Ан.

Адалúмъ, рос. Turritus glabra L. = пу́жник. С. Ан.

Адáмова борода́, рос. Centaurea scabiosa = волóшки. С. Ан.

Адáмова головá, трава́, рос. Cypripedium Calceolum = жóвті возýльки, черевúчки, возýлíни черевúчки. С. Ан.

Адáмово я́блоко = 1. рос. Pyrus Malus paradisiaca — райське я́блуко. 2. анат. Cartilago Thyreoidea — кадúк, горля́нка.

Адвокáтъ = адвокáт, повíренний, ходáк, ходáтарь, старáтель, (як орáтор) — речúник, (глумлúво) — брехунéць. — Хто би за хоробою своєю стати не мог, таковий мает речника своєму ку мовенью реч свою доручити. Ст. Л. Дпп. теж К. Хм. і С З. — Брехуща за себе поставив.

А'довъ = пекéльний. С. З. Л. — **Отрóдье áдово** — пекéльник.

Адонúсъ, рос. Adonis vernalis = горúцьвіт, тúрлич. А. autumnalis — павлúні óчі. С. Ан. — Хто тирлич носить, той завше буде в ласцí у панів. н. пов.

Адóнья = скúрда, скúрта, стúрта. — Но Греки, як спаливши Трою, зробили з неї скирди тíною. Кот.

Адрессовáть = 1. надписáти áдрес. 2. послáти, направúти. — Він йóго направив до пан'отця.

Адрессовáть ся = удáти ся, звернýти ся, оберну́ти ся. — Радив йому удати ся до справника. — Як біда, удай ся до жида. н. пр.

А'дскій = пекéльний. С. З. Л. — Побачити пекельні мýки Кот. — Юда не захотів з Христом бути, але в пекельнім огнí горíти. н. п. — О любощí! ви справдí добра рíч, хоч певне, що за вас йде нас пекельна пíч. К Д. Ж

Адъ = пéкло. С. З. Л. Кот. — **Исчáдіе áда** = пекéльник. — До Бога важкий шлях, а до пекла прямесенький п. пр. — Хоч у пе-

кло, аби тепло. п. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортяк у пекло провалив ся. К. Д. Ж.

Адъютáнтъ = осáул, осавýла. В Гетьмáнщині: Генерáльний Осавýла при Гетьмáні, Полковúй О. — при Полковúкові.

Адъютóръ = помогáч, помíшник.

Адюльтéръ = 1. чужолóжство (Ст. Л. С. Ж.), перелюбство. К. П.

2. чужолóжник, перелюбець. — Вольно будет мужу оного чужоложника з жоною своєю поймавши, вести до вряду нашого. Ст Л. — Перелюбець смерком свого чигав — ніхто мене під вечір не пізнав. К. П.

А'жно = аж, що áж, аджéж. — Аджéж я тобí казав, чом же ти не послухав?

Ажýрный = перéжчатий, дірчáтий.

Ажъ = д. А'жно.

Азáртничать = кипíти, лютувáти, запаля́ти ся. — А він що бíльш програв то бíльш лютув.

Азартъ = зáпал, завзя́ття. С. Аф. З.

А'збука = 1. áзбука.

2. грамáтка, буквáрь, абéтка. — Аз, буки, бери грамáтку в руки н. пр. — Украíнська абéтка М. Гатцука.

А'збучный = азбукóвий, абéтний. С. Ш.

Азáйнъ = свúтка, свитúна, серня́га, каптáн. — Вийду на могúлу, надíнши сернягу, ой хто-ж мене та пригорне, бíдного петигу. н. п.

А'ндъ = д. Адъ.

А'иръ, рос. Acorus calamus = татáрське зíлля, áєр, гав'я́р, я́вір, лепеха́, лепешни́к, С. Ан. — Дістав корíнци татарського зíлля. Н. К.

А'истовъ = бýслячий, буслúний, лелéчий.

А'истъ, = пт. Ciconia alba, C. nigra = бýсел, бýсля, боця́н, бузько́, чорногýз, лелéка, (сáмчик) — лéлич, лелéчич. С. З Л. Ш. На одній сíножаті і вік пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр. — Раз весною прилетíли буслí із-за мори. С. Ш. — Облíтав скрізь, як лелека. С. З.

Ай = 2. óй, ай. — Ой болúть! — Ой, як я злякав ся!

2. óт (як. — От так козак!

3. чи, хíба? — Чи ти втомив ся? — Хíба не чув?

А'й-да = д Ай 2.

А'йва, рос. Cydonia vulgaris. Pers. = айвá, альвá, гдýля, гунь, квíт, пúгва. С. Ан.

Айдéсскій = А'дскій.

А'йкать = óйкати, áйкати. С. Ш

А'кала, ákальщикъ = хто виковля́є о як а.

А'канье = вúмова о як а.

А'кать = виковля́ти о як а.

Акле́й, рос. Aquilegia vulgaris = голубúй, дзвоночки, óрлики, оксамúт. С. Ан.

Аккомпанемéнтъ, аккомпанúровать = прóвід, супрóвід, приграва́ння, провóдити, приграва́ти.

Аккурáтный = 1. справний.

2. чепурúй, охáйний. С З. — А я кажу: встань раненько, приберн ся чепурненько. н. п

3. хазяйновúтий.

Акопúтъ, рос. Aconitum = цáрь-зíлля, царь-трава́, чóрне зíлля. С. Ан.

Акрúды = сарана́. А їдою його була сарана та дикий мед. К. Св. П.

Акрóполь = вúшгород.

Аксамúтъ = оксамúт. С. З.

Аксессуáръ, частíше **аксессуáры** = додáтки, додаткóві речí, причандáли.

Актёръ, актрúса = артúста, артúстка, áкторка, лицедíй, ка, актьóр, актрúса.

Актъ = 1. дíя, дíло.

2. акт, сьвяткува́ння роківщини учéного товарúства, шкóли або úншого якóго закла́ду.

3. дíя, подíл, справа. — „Галúтай", драма в 5-ти дíях М. Кропивницького — „Перемудрив", комедія на 4 справи П. Мирного.

4. акт, папíр, грáмота, бумáга, (стародáвна) — шпаргáл, шпарґáл. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Греб.

Акýла, риба Squalus = акýла, морська́ соба́ка.

Акулúнка, рос. Verbascum Lychnitis = коровя́к, заячe ухо, дивúна́. С. Ан.

Акушёрка = повитýха, сповитýха (С. З.), ба́ба, ба́бка, (в жарт) — пупорíзка, (плáта їй) — повúвочне. Ішла раз пупорíзка кудись на родúни. Н. О.

Акушёрскій = повúвочний, ба́бúнцький.

Акушёрство = 1. бабува́ння, ба́бúнцство. — То й вона потрохи бабуванням заробляє. — За тим бабúнцтвом нема коли й за своїми дíтьми доглянути.

2. акушéрство (наука). Почала учити ся акушерству.

Акушёрствовать = ба́бити, бабува́ти. С. Ш. — Годí, Галдзю, бабити — чепелúха загубúла. н. пр.

Акушёръ = акушéр, ба́бич.

Акцéнтъ = 1. на́голос. — В сім словí треба наголос на першому складí.

2. вúмова, промóвка, говíрка. — По Остерщині скрізь чутно литвацьку промовку. С. Л. — Якась комедна в його говíрка.

Акціоне́рная компа́нія; акціоне́ръ; акція = спі́лка, товари́ство; спільник, това́ришъ; квито́к на па́йку або в кла́ду в спілці. — Спілка двох годує, п. пр. — Коли-б більше набрати спільників, то може і пішло-б дїло.

Ала́дья = блине́ць, млине́ць, сластьо́н. С. З. — У пятницю просіл, з оліво блинці. Греб. — Видно, що Ганна пекла млинці, бо й ворота в тістї п. пр.

Алала́ = дурни́ця, нїсенїтниця, бридня.

Алалы́ка = гаркавий, гаркуша.

Алама́нскій языкъ = особлива вигадана мова у володи́мирських коробе́йників.

Алеба́стровый, алеба́стръ = любайстровий, люба́йстер, люба́стер.

Але́й = олїя. С. З.

Александре́йка, александри́ка = черво́на тканина на сорочкй.

Але́мбикъ = ле́мбик. С. З.

А'ленькій = червоне́нький, рожевенький.

Але́хонекъ, але́шенекъ = червонїсінький, зовсїм червоний, рожевий.

А'ли = чи, або́, хіба́. — Чи я тобі не вродливий, чи що в тебе вдав ся? К. Ш

Алифа = олїя (на краски).

Алка́ніе = 1. голоду́вання, го́лод.
2. жадання, жа́га. С. З.

Алка́ть = 1. голодува́ти.
2. жада́ти, праґнути. С. З — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю и п. — Всї покою щиро праґнуть, а не в один гуж всї тягнуть. (З вірші Мазепи.)

Алкого́ль = спирт (чистий).

Алкоголоме́тръ = спиртомір, вовчо́к.

Аллеба́рда = ке́леп. — То Козак Ляха за кущем знахожає, келепом по ребрах торкає, п. д.

Аллеба́рдникъ = рос. Iris = півники. С. А.

Аллего́рія = причта, иносло́в, иноріч. — Почав він говорити, та все якимись причтами.

Алле́я = але́я, ву́личка. — Тополї вуличкою посажені.

Аллю́ръ = ходá. С. З. — Добра хода в сього коня.

Алова́тый = д. А'ленькій.

А'лость = черво́ність.

Алта́рный, алта́рь = вівта́рний, вівта́рь. С. Аф.

Алте́й, рос. Althea officinalis = кола́чики, проскурки, проскурня́к. С. Ап.

Алты́нникъ = 1. гри́вня, шоста́к. (Коли́шня російська срібна монета = 3 коп. або 6 грошей).
2. скупе́рдій, жи́ґрут. С. З. Л.

Алты́нъ = д. Алты́нникъ 1.

Алчба́ = 1. д. Алка́ніе 1.
2. жадо́ба, неси́ть, неси́тство. (С. З.) ненажерливість, зажерливість. К. Кр.

А'лчничать = жадати.

А'лчность = д. Алчба́ 2.

А'лчный = неси́тий, ненажерливий, зажерливий, жаде́нний. — Той неситим оком за край сьвіта заглядає, щоб загарбать, К. Ш. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, тай думають: бач, який жадєнний, п. к.

А'лый = рожевий, черво́ний. Квіте мій рожевий. (З листа гетьмана Мазепи до Мотрі Кочубеївної).

Алы́рникъ = 1. дури́сьвіт, шахра́й. С З.
2. глита́й, жиґрут.

Алы́рничать = дури́ти, шахрува́ти. С З.

Алы́рщикъ = д. Алы́рникъ.

Аль = д. А'ли.

Альбо́мъ = альбо́м, альбу́м. (Гал.)

Альбумы́нъ = білковина́, білок.

Алько́въ = 1. ви́ймка в стїнї, де становить ся ліжко.
2. валькір, валькір. — Жид, видимо, злякав ся, бо шморгнув до валькира і зараз запер за собою двері. Фр.

Алѣть, ся = червонїти, ся. — Почало небо червонїти.

Алы́поватость = незуга́рність, незграбність, (про малюва́ння) — ляпани́на, (про писа́ння) — базгани́на.

Алы́поватый = незуга́рний, незгра́бний, (про малюва́ння) — ля́паний, (про писа́ння, гаптува́ння то-що) — парта́цький.

Амальга́ма = 1. сплав метала з живи́м сріблом.
2. міша́нина, сумішка.

Амана́тъ = заруч́ник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Аманáнтъ, рос. Amarantus candatus = красá, щири́ця, лисячі хвости́, A. retroflexus L. — щири́ця, волоха́ч, A. paniculatus — васи́льки, черво́ний щир, садова́ щири́ця, щире́ць. С. Ап — По над шляхом щирицею опрашки гуляють. К. Ш.

Аматёръ = ласій, ласу́н, ла́сий. — Ласий на ковбаси, п. пр.

Амба́рецъ, амба́рикъ = комірка, комірчи́на, инба́рчик.

Амба́рный = комірний, комо́рячий, инба́рний. Коморячі двері. С. З.

Амбару́шка, амба́рчикъ = Амба́рецъ.

Амба́ръ = комо́ра, инба́рь. (Літ.), хлібни́ця, житовня, шпихлїр. (Прав.) — Ко-

моря аж тріщать од хлі́ба. — В дворі комі́р — як вулиці́ було, верна́ туди́ зсипалось, аж гуло. В. Ш. — Поскладай сало в комору.

Амбі́ція = го́нор. С. З.

А'мбра = па́хощі. С. З

Амбраду́ра = бі́йни́ця.

Амбре́ = д. А'мбра.

А'мбровый = паху́чий, паху́щий, запашни́й.

Амво́нъ = амбо́на (С Ш.), каза́льниця.

Ами́нь = 1. так, пра́вда.

2. кіне́ць. — **Ами́нь верши́ть де́ло.** — Кіне́ць ві́нча́є ді́ло. — **Подъ ами́нь прите́лъ** = ді́ло до кінця. — **Тутъ тебе́ и ами́нь** = тут тобі й капу́т, тут тобі й край.

Амни́стія = ми́лость, поми́лування. — Казали, що всім помилування буде.

Амуни́ція = муни́ция. — **На гро́шъ амуни́ціи, а на ру́бль амби́ціи.** — Хоч де́нежка в кантарі́, то на сто рублів чванї. н. пр

Аму́риться = женихати ся, залицяти ся, лицяти ся, (про кумів) — прикумати ся. — А ну лиш швидчо убірай ся, з Дідоною не женихай ся. Кот. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — Почав щось часто до неї ходити, аж він, бачу, прикумав ся.

Аму́ры = кохання, женихання, залицяння, зальоти. С. З. — До одної біливочки на зальоти ходьмо. н. п.

Аншани́къ = оншани́к. — Вже повиносили бжіл з онша́ника.

Ана́годни, анадні́сь = неда́вно, допіро, си́ми дня́ми. — Допіро оце почув.

Анализи́ровать = розкладати, розбірати, аналізувати.

Ана́лизъ = ро́зклад, розбір.

Аналоги́ческій = аналогічний, схо́жий, подібний.

Анало́гія = аналогія; схо́жість, подо́бність, подобе́нство. (С. З.)

Анало́гій, анало́й = нало́й, стіле́ць. — Ой були ми в церкві та бачили диво: два вінця на стільці, а два на головці. н. п. — Поставили стілець і молодих звінчали.

Ана́рхія = 1. безпра́в'я, безуря́ддя, безладдя, розрух.

2. розгордіяш, гарни́дер. — Отамане наш, не дбаєш за нас, та вже ж наше товариство, як розгордіяш. н. п.

Анатоми́ровать = потрошити, требушити, поро́ти, різати, карбува́ти. — Вже на третій день приїхав лікар і став потрошити вішальника.

Анахоре́тъ = скітник, одлю́дник, пустельник.

Ана́ѳема, ана́ѳемскій = ана́хтема, ана́хтемський. — Анахтемська твоя віра (лайка).

Анба́ръ = д Амба́ръ.

Ангели́ка, рос. Angelico = дя́гиль, дзе́нгель. С. Ан.

Ангело́чекъ = янголя́, янголя́тко. — А воно, як янголятко, нічого не знає, маленькими ручицями пазухи шукає. К. Ш.

А'нгелъ = я́нгол. А'нгелъ за трапе́зу! — Хліб та сіль! — А'нгелъ тьмы́ — злий ду́х, нечи́стий.

А'нгельскій = я́нгольський, янголи́ний.

А'нгельчикъ = д. Ангело́чекъ.

Англича́нинъ, не, а́нглійскій = англія́нець, англича́нин, англія́нин, нці, англича́ни, англія́нський, англича́нський, а́глицький. — **Англійская боле́знь**, rachitis — одніна. — **А. соль** — а́глицька сіль.

Анда́нте, муз = пова́гом, пома́лу.

Андроги́нъ = двоспа́стий.

Андро́нъ = коря́к, коре́ць, черпа́к. — **Андро́ны подпуска́ть** = хвали́ти ся, вихваля́ти ся, чва́нити ся, бреха́ти. — **Андро́ны е́дуть** = ка́жуть, коли хто чва́нить ся, пиша́ть ся.

Анекдо́тъ = 1. анекдо́т (коротке оповідання про яку цікаву оказію).

2. ви́гадка, побре́хе́нька, (правдоподібна) — можеби́лиця. — Він здатний на вигадки, вже як почне, то одна за другою так і сипле ся.

Анеми́ческій = малокро́вний.

Анемія мед. Anemia = малокро́в'я, бліди́ця.

Анемоме́тръ = вітромір.

Анемо́нъ, рос. Anemone = сон, сон-трава́, сон-зілля. С. Ан.

Ани́совка = ганусівка.

Ани́совый = ганусо́вий.

Ани́съ рос. Pimpinella Anisum = га́нус. С. Ан. — Під чемностими занїканку і з ганусом і до калгану. Кот.

Ани́товый = кропо́вий.

Ани́тъ, рос. Anethum graveolens = кріп, окріп, укріп. С. Ан.

А'нка, пт Corvus monedula = га́лка, га́лич, зб. — Не галич чорне долю вкрила. Кот.

Аналі́стъ = літопи́сець.

Антагони́стъ, антагони́змъ = противництво, супроти́вник.

Антарктическій = півде́нний.
Антидо́ръ = дара́. С. З.
Анти́къ = старовина́, старосьвітчина. (Переважно про стародавні речі грецьких та римських часів; иноді звуть так і старосьвітську людину.)
Антило́па, антило́пъ = сарна, сайга́к, ди́ка коза. — Мов сарна в гаю. К. Ш.
Антинаєха = провідна́ неді́ля.
Анти́христъ = анци́христ.
Анти́чный = стародавній, старови́нний.
А'нтій = д **Анти́христъ**. — **А'нтіевъхлѣбъ** = карто́пля. — **А'нтіева печа́ть** = вісна прищепле́на (у рюско́льників).
Антрокофа́ги = людоїди.
Анчо́усъ, риба, Engraulis encrasicholus = хамса́. С. Ш.
Апъ = аж, але́. — Ик думав як лучче, ап поно он що.
Ани́отипы гла́зки, рос. Viola tricolor = бра́тки, бра́тчики, брат та сестра́, полу́цьвіт, полу́цьвітки, Іван та Ма́р'я, возу́лині черевички. С. Ан.
Апартаме́нтъ, ы = кімна́та, сьвітли́ця, кімна́ти, горниці, поко́ї.
Апати́ческій, апати́чный = байду́жий, мля́вий. — Якийсь він мля́вий, жон усе йому байдуже.
Апа́тія = байду́жість, мля́вість.
Апеллйровать = апелюва́ти, подава́ти на пересуд. — А сторона, которая би хотѣла апелювати... Ст. Л. — Маєт апелювати до суду вищого Б. Н.
Апелля́ція = апеля́ція, пересуд.
Апельси́нъ, рос. Citrus aurantium = помера́нець. п. к.
Аплоди́ровать = ле́скати, хло́пати, ля́щати. — Коли разом як заклопають в долоні, як заплещуть. О. Мор.
Аплодисме́нты = о́плески. Гал.
Аполо́гія = оборо́на.
Апо́ло́гъ = ба́йка.
Апоплексія, апоплексійческій уда́ръ, мед. Apoplexia = грець. — А щоб тебе грець побив!
Апостáтъ = недовірок, єретик, одщепенець. — Лях потурнак, каторжний галерський, недовірок християнський. п. д.
Апостéма, мед. Abscessus = чиря́к, чи́рька, чи́рка. С. З. Чирик, де схоче, там і сяде. п. пр.
Аппара́тъ = пристро́й. — Без пристрою, як то кажуть, і блохи не вбили. п. пр.
Аппети́тный; по = смашни́й, ла́сний, їстовний, до смаку́, у сма́к, сма́шно. — Ласий шматок найде куток. п. пр. — Нічого у смак не в'їсть.
Аппети́тъ = охо́та (до їди). — Ніякої охоти до їди не маю. (бо́ля́ний) — їстоне́ць. — На його щось їстовець напав: їсть, не наїсть ся. — **Аппети́та нѣтъ** = не їсть ся, на їду́ не йде́, на їдло не бере́, охо́ти нема́. — **Съ аппети́томъ** = до смаку́, у сма́к. Поїв у смак.
Апро́ши = ша́нці. — Обступили город Умань, поробили ша́нці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. п. п.
Апре́льскій = апрільський, квітньо́вий, цьвітньо́вий.
Апрѣль = апріль, квітень, цьвітень.
Арава́ = юрба́, гурьба́, си́ла, юрма́, тиск, зграя́. — Чого ви такою юрбою присупу-ли? — Зібрало ся тиск народу. — З ним була ціла зграя людий: і псарі і доїжачі. п. к.
Аранжи́ровать = упорядкувати, упоряди́ти, уладна́ти, уложи́ти. — Збірник українських пісень для хору, уложив М. Лисенко.
Ара́пникъ = гара́пник, малаха́й. — Татар бусурменів малаханми, як череду, у полон заганяють. п. п.
Ара́нъ = ара́п, му́рин. — Мурин ніколи не буде білим. п. пр.
Арба́ = гарба́. — Приїхав як Арнеп гарбою С. З.
Арбу́зецъ, арбу́зникъ, арбу́зишко = кавуне́ць, кавуничик.
Арбу́зный = кавуно́вий, кавуня́чий.
Арбу́зъ, рос. Cucurbita citrullus = кавун. С. З. Ан. Сухе стебло зірваного кавуна — бара́нчик. (Одрізняють кавун і кавунка або кавуни́ця. У кавуна сіренький кружок, де був цьвіт, менший, ніж у кавунки; кавунка смачніша від кавуна. Афанасьевъ-Чужбинскій. — Поѣздка въ Юж. Рос. т. I. ст 410). — Сей рік багато кавунів уродило.
Аргама́къ = рума́к. С З. — Прийшла свиня до коня, та й каже: Ось бо я румак. п. пр.
Аргуме́нтъ = до́від, до́каз.
Аре́на = 1. аре́на. — І се на лицедійную арену свою борьбу за правду перенесли. К. Ів. 2. (бо́ю) — бо́їще, бойо́вище, по́ле, ті-чо́к, ге́рець. — От як поїхали вони на той тічок, де їм саме з ляхом битись. п. к. — Завзятий як перець, поки не вийде на герець. 3. (біга) — бігови́сько. С. Ш.
Аре́нда = 1. оре́нда, посе́сія. 2. ра́та, чи́нш (за зе́млю). — За що я буду Ляхам рату платити? п. д. — Чинш може брати ся з грунту, горо́да, ліса. Б. Н.

Аренда́торъ = орандáрь, рандáрь, посéсор. — А мій батько орендарь. К. Ш. — Виписавши в позві кривду свою от того орендаря. Ст. Л.

Аре́ндный = оре́ндний, посесíйний. — **Аре́ндная пла́та** = ра́та, чинш, (за ста́в) — ста́вщина.

Арендова́ть = 1. найма́ти, орандува́ти, бра́ти в посéсію.
2. держа́ти, трима́ти посéсію. — Він тримає посесію у Брацицького.
4. здава́ти в посéсію. — Пан здав свою землю в посесію тай повіяв ся нудись.

Арео́ме́тръ = вовчóк.

Аренейникъ, аре́нья, рос. Carduus = реп'я́х, будя́к, колючка. С. Ап.

Аресте́йтская = решта́нська, решта́рня, буцега́рня, хурди́га, те́мна, холо́дна, гли́бка, сапе́тка (Харьк.) шпаківня. — Сам хурдигу розбиває, кайдани ламає. К. Ш. — Та як же їх закували, в хурдигу замкнули. п. п. — Замкнули його в темну. — Посадили в холодну.

Аресте́йтскій = решта́нський.

Аресте́йтъ = решта́нт, невóльник, в'я́зень. С. З. — **Не въ ро́дѣ аресте́йта** = хто йде в заслання на казений кошт, разом з рештантами, але по своїй волї, напр. жінка за рештантом чоловіком.

Аресто́ва́ть = 1. орешту́ва́ти, забра́ти.
2. поцíнува́ти. — Приїхав з приставом і поцíнував всю худобу.

Аре́стъ = а́рест. — **Находи́ть ся подъ аре́стомъ** = сидíти в решта́нський, в холо́дній і т. д. — **Освободи́ть ся изъ подъ аре́ста** = випустити, вийти на во́лю, визволитись.

Аржане́цъ, рос. Phleum = жи́тниця, P. pratense — пирíй, ржа́нець. С. Ап.

Аржани́ще = жи́тнище. С. Аф.

Аржаны́къ, рос. Plantago Lanceolata = подоро́жни́к, попу́тник, ра́нник, стяга́ч, порíзни́к, соба́чі язички і див **Аржане́цъ**.

Аржано́й = жи́тний, жи́тнíй, жита́нний. С. Аф Л.

Аржену́ха = жи́тний хлíб.

Аржи́ще = д. **Аржани́ще**.

Аристократи́ческій = 1. шляхе́тський.
2. вельмо́жний, па́нський, ясне вельмо́жний.

Аристокра́тія = 1. шляхе́тчина. — Була колись шляхетчина, вельможная пані. К. Ш.
2. па́нство, шляхе́тство. — За панами панство все й срíбло та й злото. К. Ш.

Аристокра́тъ = па́н вельмо́жний, ду́ка. С.З.

Ариѳме́тика = арихме́тика, що́тниця. — Арихметика або щотниця. Зложив О. Конíський. Спб. 1863 р.

А'рія = сьпів. — Сьпів Яреми з „Гайдамак". Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка.

А'рка = а́рка, дуга́, лу́ка. — (Зро́бленій аркою) — дужни́й. — Дужна стеля С. Л

Арка́нъ = 1. арка́н. — Будеш копю вороненький сам на аркані ходити. п. п.
2. припíн, прив'я́зь. — Чоловік без волї, як кінь на припоні. п. пр. — На припоні пасли коні, сíдлані, готові. К. Ш.

Аркебу́за = гаркебу́в, самопа́л. С. З.

Армату́ра = 1. зброя, бро́ня, рищту́нок, ору́жжа. — Умер козак й тиха його мова, зостають ся кінь вороний та ясная зброя. п. п. — Воєнним рищту́нком готувати ся. Л. В. — Коні і рищтунки повтрачали. С. З.
2. озло́ба з гарха́т. рушни́ць та и́ншої зброї.

А'рмія = 1. ва́рмія, вíйсько.
2. де-кільки корпусів вíйська під ору́дою одного отамана.

Арня́къ = свíта, свитúна, сíряк, сíряни́на.

Арняни́нъ = вірме́н, верміян, арме́н. — Вірменку та жиду не має встиду. п. пр — Верміяна як вихрещувати, то треба через гéн вір переводити. Ман.

Арняни́скій = вірме́нський, арме́нський.

Арнау́тка = 1. (жінка) — арнау́тка.
2. пшениця, Triticum vulgare — арноу́тка, білоту́рка, гарнівка.

Арюмати́ческій, ароматúчный, арома́тный = запашни́й, паху́чий, пахнючий, пахýщий, духовúтий, пашни́й. — Віночок з хрещатого барвінку, з запашного василечку. п. п. — Ой посíйте там рутоньки, пахнючої марунонъки. п. п. — Духовита карена. — Ой зломлю я пашну́ рожу з калиною. п. п. — Пахуча квітка.

Арома́тъ = на́хощі, пах, дух. С. З.

Аро́нникъ, рос. Arum maculatum = ко́зяча борода́. С. Ап.

Аро́нова борода́, рос. Saxifruga sarmentosa = венéрині ко́си. С. Ап.

А'рса, арсъ, рос. Iunipeгus communis = яловéць. С. Ап. З.

Арсена́лъ = 1. арсена́л (музéй зброї рíзних часів і наро́дів).
2. пушка́рня. — Текелий довго ходив по кошу, оглядав курíні, пушкарню. О. С.

Арта́читься = норови́ти ся, опинати ся, баскали́чити ся, конезúти ся. — Йому ведуть, а він що й опинять ся. — Не ба-

скалічивсь-бя, та йшов. Кот. — Кінь поросявть ся. — Та буде вже тобі комезити ся — ходім!

Арте́ль = артіль, (у рибалок) — ватага, (у чумаків) — валка, С. Аф. — Отаманом артіль держить ся. п.пр. — Він був заводчиком в нашій ватазі. — Пристав до валки чумаків.

Арте́льщикъ = 1. товариш, спільник (якої артілі).
2. отаман (артілї).
3. служащий з якої артілї в купецькій конторі, на вокзалах то-що.

Артиллери́стъ = гарма́ш, пушка́рь. С. З. Л.

Артилле́рія = 1. арма́та. — Стративши армату, на голову остав збитий і роспорошений. Л. В.
2. гармаші, пушкарі. С. З. Л.
3. нау́ка арма́тна.

Арти́стъ, ка = 1. артиста, ка.
2. ми́тець, мисте́ць, маста́к, ма́йстер, штукма́йстер (найбільше в шахрайстві тощо). — Ми́тець до шовкових китиць. н. пр. — Майстер до чужих ка́йстер. п. пр. — О, він на ці ді́ла майстер.

Артишо́къ, рос. Cynara Scolymus = карчо́х. Прав.

А́ртосъ = а́ртус, дариик. С. Аф.

А́рфа = 1. муз. а́рфа.
2. гро́хот, ра́хва.

Арфи́стъ, ка, арфи́нка = арфя́р, арфя́рка. С. Жел.

Архалу́къ = канта́н.

Архаро́вецъ = 1. шпиг, спа́ка (поліцийський). — Шпиг сю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макаровський. С. З.
2. ледащо, непутя́щий, шибеник; обідранець, обша́рпанець, голодра́бець. — Пустив ся в ледащо. — Таж такий шибеник, що крий Боже.

Архи́въ = архі́ва.

Архипа́стирь = влади́ка.

Архите́кторъ = будовни́к, будовни́чий. С. Ш.

Архите́ктура = будовництво. С. Ш.

Архіере́й = влади́ка, архире́й.

Арча́къ = лу́ка (у сідла́).

Аршини́къ = 1. крамарь (більше зневажливо або лайливо).
2. шахра́й. С. З.

Аршини́чать = крамарюва́ти. (про дрібних крамарів).

Аршинный = аршино́вий. — **Аршинный холстъ, товаръ** = полотно́ завши́ршки в аршин; крам, що продаєть ся на аршини.

Арши́нъ = аршин. — **Мѣрять на свой аршинъ** = на свою мірку міряти. — **Проглоти́лъ арши́нъ** = сиди́ть або стоїть рівно, на́че на вершнячки.

Аске́тъ = скітник, одлю́дник, пусте́льник. — А він так на скітник, в другій хаті сам. п. к.

Асмоде́й = злий дух, сатана́.

Аспара́гъ, рос. Asparagus = шпара́га, за́ячий холодо́к. С. Л.

А́спидный = гри́фельний. — **А́спидная доска́** = гри́фельна до́шка, тавлетка. (С. Ш.)

А́спидскій = га́спидський.

А́спидъ = 1. зми́я, Haje, Coluber haje, Naja — га́спид, (про чоловіка — злий, лихий) — га́спид. С. З.
2. гри́фель.

Ассигнова́ть = 1. призна́чити. — Він на се ді́ло призначив сто карбованців.
2. да́ти квіто́к на гро́ші.

Ассимили́ровать = привподобля́ти, уподобля́ти. (С. Ш.)

Ассоціа́ція = спілка, товари́ство, артіль, (гайдама́цька, коза́цька, риба́льська і т. д.) — ватага, (чума́цька) — ва́лка, (член ассоціяції) — това́риш, спільник. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр. — Давайте, каже, до спілки фабрику деревинних виробів заложимо. — Шукайте собі спільників, а я сам буду роботу робити. Фр. — (Див. **Акціоне́р. компа́нія.**)

А́стма, мед. = заду́ха, ди́хавиця, ядуха.

А́стра, рос. Aster = га́йстра, га́йстер, зі́нник, п'ятакі́вці. С. Ан. З. — Уміє мій гайстер. Кот. — Сей рік посіяно багато п'ятаків. К ел. г.

Астрага́лъ, рос. Astragalus = богоро́дицина трава́. С. Ан.

Астроди́вія = верца́дло. С. Ман.

Аспфа́льтъ = смола́ жидівська.

Ась = га?, що?, а що? — Увійшов Бог до пекла, дивить ся, аж москаль кипить у смолі; він до його, а той не розслухав, тай питав „ась?“ — Ну, каже, коли „ась“, то вилізь; а далі ото побачив і нашого і теж до його щось, а той: „а що?“ — Ну, каже, коли „а що“, то „варите его ще! п. о.

Ата́ва = ота́ва. — Косить, хлопці, отаву, варіть куліш на славу. н. пр.

Ата́ка = на́пад.

Атакова́ть = напада́ти, напасти, ки́дати ся на ко́го, вда́рити на ко́го.

Атама́нскій = ота́манський, ота́манів.

Атама́нъ = ота́ман, зб. — ота́мання, ва-

таг, ватажо́к. (С. Аф.) — Терпи козак — отаманом будеш. п. пр. — Лоцмани вибрали його за отамана. — Отут саме розбивали колись хлопці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був ватажок гайдамацький. п. о.

Атама́нствовать = отаманува́ти.

Ата́ндо = трива́й, почека́й, го́ді, а за́сь, а дзу́сь.

Атеи́змъ = безвір'я, невірство, безбо́жність. — Противное вірі есть невірство. Б. И.

Атеи́стъ = невіра, безбо́жник.

Атери́нка, рос. Arterina pantica = катери́нка, дугу́лька.

Атла́съ = отла́с, саєта, едваб. С. З. Л. — Ладна баба й без едваба. п. пр. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Гр.

Атла́тъ = ве́летень, ве́лит, дужа́к. — Велетню в сьвіті не довго жити п. пр. — Настало наше поколі́ння, а велетів давно нема. п. о.

Атмо́сфе́ра = повітря, во́здух. — Летить орел по над хутір та и повітрі вертьси. п. п.

Атрибу́тъ = причанда́л. — **Атрибу́ты влада́ти** = клейно́ди, знаки́. — Вийшла старшина зо всіми клейнодами. п. о.

Аттеста́тъ = сьвідо́цтво, сьвідо́цтво, атеста́т.

А ту́! = тю-тю́!, кусі́, уджга́. (Лем.) тю-гу́, тюй! С. Ш.

Ату́кать = тютю́кати, тюгу́кати (С. Ш.) цькува́ти.

А́тя, а́тенька = та́то, тату́сь, ба́тенько.

Ау! = агу́!, агов!, го-го́!

Аудито́рія = авдито́рия, слуха́льня.

Аудито́ръ = авди́тор.

Аўкать, ся = гука́ти, одгу́куватись; перегу́куватись. — **Каково́ аўкнется, таково́ и откли́кнется** = як гукне́ш, так і одгу́кує ть ся. — Як посте́лиш, так і ви́спиш ся. п. пр.

Аукціо́нъ = пото́ржка. (гал.) — лїцита́ція. — **Продать съ аукціо́на** = прода́ти з молотка́.

Афе́ра = кра́мар, розно́щик, коробе́йник, ра́шевець, щети́нник.

Афёра = гешефт.

А́ханьки! = ли́шенько!

А́ханье = о́хання, о́хи.

А́хать = 1. о́хати, зітха́ти. — Кого кохає, за тих і зітха́є. п. пр.

2. дивува́ти ся, ляка́ти ся. — **А́хнулъ и я** = бачив і я лихо. — **Наа́хался на чудеса́** = надивува́в ся.

Ахине́я = дурни́ця, брудня́, нїсенїтниця, тереве́нї, ка' зна що. — Бач тереней розпустила. Кот. — Чого лукавиш і тереней — мені правиш? Кот. — **Ахине́ю пести́** = тереве́нї пра́вити, нїсенїтницю плести́, дурни́цю нести́, верта́ти, ка' зна що верта́ти.

Ахово́й = ди́вний, га́рний, чудо́вий.

Ахти́! = ох! ли́шенько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилось. — Гай-гай! отце-ж і він поламав ся. С. Аф. — **Єму́ не ахти́** = йому́ не ду́же до́бре, не со́лодко, не мед.

Ахти́тельный, вживає ть ся тільки в виразі: **не ахти́тельный** = не ду́же га́рний, так собі, аби́-який.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох ли́шенько! — Ах ти несьвий син! — Ой болить!

Б.

Ба! = ач!, чи-ба́!, чи ти ба́! — Ач! відкиль він взяв ся? — Чи-ба́! він уже тут!

Ба́ба = 1. (ма́ти ба́тькова або ма́тері і кожна стара́ жінка) — ба́ба, здр. ба́бка, бабу́ся, бабу́ня, бабу́ля, бабусенька.

2. (чия́ жінка) — жінка, (молода́) — молоди́ця, здр. — жіночка, молодичка. Часто чоловік зове жінку: стара́, старе́нька, навіть і тоді, коли вона молода. — Жінка кивнишка, а хата не летить. п. пр. — Чи є в сьвіті молодиці, як та Ганя білолиця? в. п.

3. (кожна жінка) — жінка, ба́ба. — Що громада, те й баба. п. пр. — **Гдѣ чо́ртъ не сла́дитъ, туда́ ба́бу пошле́тъ** = де чорт не вложе, туди́ ба́бу пошле. п. пр. — **Зна́й ба́ба свое́ кривое́ верете́но** = жіно́ча річ ко́ло прі́пічка. п. пр.

4. д. **Акуше́рка.**

5. пти́ця Pelecanus — ба́ба пти́ця. С. Л.

6. на́ска, на́пушник. — Христос воскрес! Рад мир увесь, діждали ся ласки. Тепер усяк пасть ся в смак священої пасхи. (З вірші).

7. журавéль (у колóдязя). С. Аф. — Ледве журавель над колодязем мріє.
8. (кожáха) — бáбка, бáбич. С. Аф.
9. бáба, дóвбня, довбéшка. — Почали бабою забивати палі. — Гепнув, як довбнею.

Бабáхнуть = бýхнути, гéпнути, брязнути. С. З. Ш.

Бабáхъ = бух, геп, брязь. — Як кинеш бух у воду, тай тоне. Кот. — Як гепнув його межи плечі, тай він аж поточив ся. С. Аф. — Геп його об землю!

Бабéнка, бабéночка = молодúчка, жіночка. — Ганзя рибка, Ганзя птачка, Ганзя циця молодичка.

Бáбень = бабій, бáбич. С. Аф. Ш.

Бáбенька, бабéшка = д. **Бабéнка.**

Бáбина = кошáчі шкурки, що по сéлах прасолú вимінюють у жінок на різний крах.

Бáбить = бабувáти, бáбити. С. Аф. Ш.

Бáбища = бабéга (Чайч.) бáбище. С. Ш.

Бáбій = 1. жіночий, жіночький. С. Аф. І. — Жіноча річ козо врипічка. п. пр.
2. бáбин, бáб'ячий, бабівський. С. Аф. І. Ш. — Бабина гривня всім людям дивна. п. пр.

Бáбій зубъ, гриб, Sclerotium clavus = ріжкúй, чорні ріжкú (гал.) — мáтка, старíй хлíб. С. Ан.

Бáбій ужъ, б. рáзумъ, рос. Gypsophila paniculata = перекотúполе, покотúполе, катýн. С. Ан.

Бáбье лéто = бáбине лíто. (Добра годúна спочатку осени і павутиння, що тодí лíтає.)

Бáбьи зýбья, рос. Dentaria = зубúниця, живéць, ясенéць. С. Ан.

Бáбья нéмочь = д. **Берéменность.**

Бáбьи нéмочи = прúхли, вередувáння.

Бáбьи рýжйа, рос. Echium і Onosma = краснокóрень, крáсний корíнь, гроховúк, шарúло. С. Ан.

Бáбка = 1. д. **Бáба** 1.
2. лíкарка, знáхарка, шентýха, бáба і д. **Акушéрка.** — Сто баб — сто слабостíв. п. пр.
3. (в дитячій грí кісточка) — бýбка. пáпця, (та що нéма б'ють) — бúтка. (налúта олúвом, свинцéм) — олúв'янка. свинчáтка.
4) бáбка (кілька снопів льóну або конóплí, поставлених стóрч, брусóк гострúти кóсу і т. д.)
5. рúбка, Gobius — бичóк на Буí, Днíстрі і Днíпрі і під Адéсом: Gobius melanostomus — губáнь, G. marmoratus — бичóк, цýцик, G. fluviatilis — б. гонéць, G. platycephalus — головáнь, головáч, G. Trautvetteri — б. горлáч, G. melanio Pall. — б. ковáль або чóрний, G. Ratan — ротúнь і др. (Херсонський Земський сборникъ 1891 — 1892 р.)
6. рос. Plantago arenaria. — бáбка трава, товстýшка, хмéлик. С. Ан.

Бáбникъ = д. **Бáбень.**

Бáбничанье = бабувáння.

Бáбничать = д. **Бáбить.**

Бабнúца = д. **Бáбища.**

Бабнюкъ, баболюбъ = д. **Бáбень.**

Бáбочка = 1. д. **Бабéнка.**
2. Papilio — метéлик, мотúль. С. Л. — Ночнáя бáбочка, Phalaena — полунóшник.

Бабýкъ, звірьок, Dipus jaculus = земляний заєць.

Бáбушка = 1. бабýся, бабýсенька, бабýля, бабýня.
2. д. **Акушéрка** і **Бáба** 1.

Бáбушкинъ = бáбин, бабýсин, бабýнин.

Бабýшка = 1. д. **Бáбочка** 2.
2. галýшка. С. Аф.
3. ряботúння (знак од вісни).

Бабьё = жінки, жінóцство, жінóщина, жінóта, баби.

Бáбы, звірря Пасíди = волосожáр, квóчка, квóчка з курчáтами. С. І. Л.

Бавýшка = зáбавка, ігрáшка, цяцька.

Багáжъ = багáж, клýнки, пакýнки; клáжа, поклáжа.

Бáгоръ = 1. ком. Cocus — червéць.
2. крáска — жанíй, червéць, кармазúн, бакáн.

Багóръ = пíшня, гак. — Але бортники тільки мають міти сокиру і пíшню, чим би борть робити. Ст. Л.

Багрецóвый = 1. червчáстий, червóний, бакановúй (Колір).
2. карказúновий. (зробленій з кармазину). — Прислав Гетьману Сагайдашному палатку свою карказиновую, зеленою адамашкою підшитую. Л. В.

Багрéцъ = 1. д. **Бáгоръ** 2.
2. кармазúн.

Багрúть, багрáться = червонúти, червонíти. — Багато ти, Днíпре, у море носив козацької крови; червонив ти сини та не напóїв. К. Ш. — Із за лíсу місяць випливає, червонíє кругленький, горить а не сяє. К. Ш.

Бáгрить = ловúти рúбу „багрóмъ".

Багрóвина = синяк, басамáн. — Так ударив ся, що й досí синяки на тíлí.

Багрóвый = червоносúнній, сúний, червóний.

Багровѣть, багрѣть = д. **Багри́ть ся.**
Багри́нецъ = сьвіт або́ ко́лір черво́ний.
Багряни́ть, ся = д. **Багри́ть, ся.**
Багряни́ца = багряни́ця. — А з шкур їхніх собі багрянищо пошив. К. Ш.
Багри́ный = черво́ний.
Багу́льникъ, багу́нникъ, багунни́къ, багу́нъ = рос. 1. Ledum palustre — багно́, головоло́м, боло́тник.
2. Spiraea Ulmaria — гіро́шник, огіро́шник, бузини́ боло́тна, жа́б'ячі конопе́льки, ка́шка, меду́ниця. С. Ап.
Бадаржа́нъ, рос. Solanum melongena = баклажа́н (сйній), Lycopersicum esculentum — помідо́р, баклажа́н (черво́ний).
Бадёйщикъ = бо́ндарь.
Бадяджа́лъ = д. **Бадаржа́нъ.**
Бадья́ = 1. відро́, цебе́р, цебро́. — Упало відро в колодязь. — Цебер води принішної. п. п.
2. балія́, шапли́к (в ко́трих розно́щики прода́ють рибу.)
3. діжка, ка́дово (для ме́ду, частіше з липи) — ли́півка.
4. рос. Typha — рогіз, рогоза́, кіях, кіяхи, султа́нчики, (газ.) — па́лки. С. Ап.
Бадья́нъ, рос. Illicum anisatum = бодя́н. **Б. дя́кій**, Dictamnus albus — лонниіс, лононо́с. С. Ап. 3.
Бадя́га, губка Spongia або Bodiaga fluviatilis et lacustris — бодя́га. водяна́ гу́бка, надо́шник, ладо́жник. С. Ап. Ман.
Бадя́жникъ = жарту́н, веселу́н, куме́дник, сьміху́н, базі́кало, баля́сник.
Бадя́жничать = жартува́ти, пустува́ти, крив'и́ти ся, куме́дничати, базі́кати, баля́ки точи́ти — С. Аф. І. Щ. Л. — Пустує, жартує, не дає спати. п. п. — Годі тобі баляки точити.
Ба́за = осно́ва, підста́ва, підва́лина.
Базари́ть, базарничать = базарюва́ти. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.
Базаръ = базарь, торг, торжо́к, мі́сто, ри́нок. — Ой пішов чумак в Самарь на базарь. п. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. п. п. — У Києві на ринку п'ють козаки горілку. п. п.
Базили́ка = 1. це́рква (особли́вого будо́вання).
2. рос. Ocimum basilicum = васи́льки, души́сті, церко́вні васи́льки. С. Ап.
Ба́зисъ = д. **Ба́за.**
Ба́иваться = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся.
Ба́иньки = спа́тки, спа́тоньки. — Ідиспатоньки.
Байба́къ = 1. звірьо́к, Arctomys bobac — баба́к. С. Аф. 1.
2 ле́жень, ле́дарь, ледащо, сону́ля.
3. бурла́ка. С. Ш.
4. коло́да, оцу́пок (набитий гвіздка́ми, що привішують коло дупла для перешко́ди медве́дю.)
Байба́чій = байбако́вий.
Байда́ра = чо́вен, байда́к (алеу́тський), обтя́гнутий шку́рою морських звірів.
Ба́йка = 1. ка́зка, ба́йка, приказка, пісенька (колискова).
2. бая, ба́йка. (тканина).
Ба́йковый, ба́йчатый = баєвий. — И чорнобрівий хлопчі баєвій, в запасці гарній фланелевій. Кот.
Байчи́вый, ба́йщикъ = балаклівий, балаку́чий, балакліїй, мо́вний, говірки́й, щебету́н.
Бакала́врь = бакаля́р.
Бака́лда, бака́лдина = бака́й, ко́вбань, ковба́ня. С. З. Л.
Бакале́йникъ = Бакалійщик. С. Ш.
Бакале́йный = бакалійний.
Бакале́йщикъ = бакалійщик.
Бакале́нъ = бака́лія. С. Ш.
Бака́льщикъ = бакалійщик.
Бакенба́рда, бакенба́рдъ, частіше мн. **бакенба́рды** = ба́кири, бу́рці.
Бакенбардя́стъ = чоловік з великими ба́кирями.
Ба́кены, ба́ки = д. **Бакенба́рды.**
Бакла́га = 1. бо́клаг, баклажо́к. С. Аф. Ш.
2. нази́ця. С. З.
Баклажа́нъ = д. **Бадаржа́нъ.**
Бакла́жникъ = бо́ндарь, що ро́бить боклаги́.
Бакла́нъ = 1. водяна́ пти́ця Phalacrocorax.
2. коло́дка, штурна́к, оцу́пок, цуру́пок.
3. голова́нь, голова́тий; голове́шка. — **Не по бакла́ну умъ; великъ бакла́нъ, да е́сть изъя́нъ** — велика голове́шка та ро́зуму ма́ло.
Баклу́ша = 1. коло́дка, з котрої виробля́ють дерев'яну посу́ду і ложкі. — **Бить баклу́ши** — ба́йдики би́ти, байдикува́ти, байдува́ти. — Нічого не ро́бить, тільки пе, та байдики бе. — Годі тобі, Байдо, байдувати. п. п.
2. ко́лесо чаву́нне, гідравлічне.
3. тарілки металічні (мул.)

Баклу́шникъ, ка = 1. деревина, з котрої виробляють „баклуші".
2. чоловік, що виробля „баклуші".
3. ле́дарь, ка, ло́дарь, ка, ледащо, ледащи́ця, ле́жень.

Баклу́шничать = д. під с. **Баклу́ша** — бить баклу́ши. — **Переста́ть баклу́шничать** = перебайдикувати, перебайдувати.

Баклу́шный = невели́кий, невели́чкий.

Баку́лить, баку́льничать = бала́кати, базі́кати.

Баку́льщикъ, ца = д. **Байчи́вый**.

Баку́ня = баля́сник, базі́кало.

Бакча́ = башта́н. С. Аф. І. Ш.

Бакчеви́къ, бакче́вникъ = башта́нник. С. Аф. Ш.

Бакчево́й = башта́новий. С. Ш.

Бакша́ = д. **Бакча́**.

Бакши́шъ = гости́нець, могри́ч, басари́нка, базари́нка (С. Ш.); хаба́рь.

Балаба́нъ = 1. поро́да я́струба Falco lanarius.
2. ду́рень, бе́цман, бо́вдур, теле́пень, тюхті́й. С. З. Ш. Який вирі́с бовдур. С. Аф. — Який бецман, а ні́чого не робить. С. Аф.

Балабо́лка = 1. бря́зкало, бря́зкітка, бря́зкальце, бря́зкотіло. С. Ш. — У бубни грали, у бря́зкіти бря́зчали. н. д.
2. пацьо́рка і вся́ка дрібни́ця, що причі́плюють ся за-для краси́.
3. д. **Авдо́тька** і **Адале́нь**.
4. базі́кало, цокоту́н, ха, лепету́н, ха, ле́нетень, белькоту́н, ха, бо́вкало, щебету́н, ха, торохті́й, ка.

Балабо́нить = дзвоні́ти, брехáти, розбрі́хувати, ба́йдики би́ти, байдикува́ти; тиня́ти ся.

Балабо́нщикъ, ца = д. **Балабо́лка** 4.

Балага́нный = 1. я́тошний.
2. кумедія́нський.

Балага́нъ = 1. я́тка, шо́па. С. З. — Не нав тих я́ток, де продають батькін та матов. п. пр.
2. земля́нка.

Балагу́рить = базі́кати, бала́кати, баля́си точити; шуткува́ти, пустова́ти, жартува́ти. С. Аф. І. — Як почне базі́кать, то й до завтрього не переслухаш. С. Аф. — Точили всякі баляси. Кот. — Про що се ви? так собі базі́каєм.

Балагу́рство = бала́чки, базі́кання, баля́си, баляндра́си.

Балагу́ръ = баля́сник, базі́кало, баляндра́сник, цокоту́н, торохті́й; весели́ун, жарту́н, куме́дник.

Бала́кирь = гле́чик, горщо́к вели́кий на молоко.

Балала́йка = балаба́йка. — Грати у балабайку. С. Аф.

Баламу́тить = баламу́тити, каламу́тити, колоти́ти. — Гей ви хлопці балакути, баламути всього сьвіта, баламутять наші ді́ти, п. п.

Баламу́тникъ, ца = баламу́та, баламу́тка, колото́ник, ця. С. З. Ш.

Баламу́тный = баламу́тний, каламу́тний.

Баламу́тчикъ, ца = д. **Баламу́тникъ**.

Баламу́тъ = 1. **Баламу́тникъ**.
2. баламу́т (кримський і чорномо́рський оселе́дець і особли́ва гра в ка́рти).

Балансе́ровать = 1. рівноважити ся.
2. танцюва́ти на канаті.

Бала́нсъ = 1. рівнова́га.
2. биланс, обраху́нок.

Бала́стъ = тяж, (? с. п.), саву́р.(Пісок, камінь то що, чим нагружають ся для ваги судно, як не має краму або иншої кладжі.) Слово Савур вживають ся на побережжі Озівського моря. (Чи не має з сим звязку назва знісної в народній думі „Про трьох братів" Савур могили?)

Балахво́сть = волоцю́га.

Балахо́нъ = балахо́н, хламі́да, халя́т.

Балахры́стничать = волочи́ти ся, шве́ндяти, байдикува́ти, ба́йдики би́ти. С. Аф. І.

Балахры́сть, ка = волоцю́га; повія, шльо́ндра.

Балбе́сничать = лодарюва́ти, ба́йдики бити, байдикува́ти.

Балбе́съ = бе́лбас, бе́цман, ло́дарь, те́лепень, бо́вдур, ле́дарь.

Балбе́шка = опу́пок, штурча́к, цуру́палок.

Ба́лда = 1. гу́ля, гуля́ (на дереві).
2. до́вбня.
3. мо́лот (ковальський).
4. д. **Балбе́съ**.

Балдáнъ, = рос. Rhamnus frangula = жо́стір, жо́стер.

Балдахи́нъ = намéт. — Ой нап'ялй козаченьки великий намет, тай пють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Болдыря́нъ, болдырья́нъ, рос. Valiana officinalis = онер'я́н, одха́сник, чо́ртове ребро́, бісове ребро́, стоя́н, (гал.) — ді́дьче ребро́. С. Ап.

Валендря́сить валентря́сить = 1. д. **Балагу́рить**.
2. тринди́кати (грати на губах пальцями

або як инакше.) — Пропив мужик індика, жінка в пашку тридика. н. п.

Балендря́сь, балентря́сь = д. **Балагу́ръ.**

Балентря́сы = 1. **баля́си, баляндра́си.** — Баляси точити. С. І. — Баляндраси роспускав, буцім то він усе знає. н. п.

2. **ви́гадки, впребе́ньки.** С. Аф. І. Ш. — На роботу так хворий, а на вигадки так па. С. Аф.

Ба́ливать = д. **Боле́ть.**

Ба́лка = 1. **ба́лка, брус,** (під сте́лею) — **сво́лок,** (то́нший під сте́лею) — **тря́к, тряко́к,** (між кро́квами) — **ба́нта, ба́нтина.** С. Аф. І. Ш. — Лежить, як брус. н. пр.

2. **ба́лка.** — Тіло козацьке рвали, по терпах, по ба́лках жовту кість жвакували. н. д.

Балко́нъ = **га́нок** (С. Л.), **ви́шка.** Л. Сах.

Балла́сть = д. **Бала́сть.**

Баллотирова́ть, ся = **голосува́ти, ся.**

Баллотиро́вка = **голосува́ння.**

Баллъ = 1. (при голосува́нні) — **го́лос, же́реб, жеребо́к.** За його всього два голоса було.

2. **одні́тка.**

Ба́лмошный = **нерозсу́дливий, необа́чний, пустотли́вий.** — А по заду Сагайдачний, що промінив жінку на тютюн та люльку, необачний. н. п.

Ба́лмошь, ба́лдошь = **дур, дурни́ця, ду́рощі, ду́рість.** — Вившь дур з голови. — Дурниця в голову вайла.

Балобо́нъ = д. **Балабо́нъ** 2.

Балобо́й = д. **Балабо́лка** 4.

Балова́нный = **ба́лований, ма́заний, пе́щений.** — Балований хлопець.

Ба́лованье = **ба́лування, ба́лощі.**

Балова́ть, ся = 1. **ба́лувати ся, пустува́ти, жирува́ти.** — Та годі, не пустуй.

2. **ба́лувати, ма́зити.** — Вона його дуже ба́лує.

Ба́ловень = **песту́н, михова́нець** (про ді́тей) — **мазу́н, мазу́нчик, махій, ма́заний пиріжо́к, мазепа,** (в їді) — **пшени́шник.** — Буває так, що дитина пещена, то батько або мати й кажуть: ах ти мазепа! Волинь. — Се такий пшеншник, що хлі́ба йому хоч і не давай.

Баловни́къ, ца = 1. **мазі́й, ка.**

2. **пусту́н, ха, пустушка, жиру́н, ха, брику́н, брикуне́ць.**

Баловство́ = 1. **баловня́, ба́лощі, пустова́ння, пуста́та, пу́стощі.** — Глядь, щоб мині пустощів не було. С. Л.

2. **ба́лування, пустова́ння, ма́зання, потура́ння.**

Баловщи́къ, ца = д. **Баловни́къ, ца.**

Ба́лтывать = д. **Болта́ть.**

Балчу́къ = **задо́к, тарантаса.**

Балъ = **баль, бенке́т, вечерни́ці.** С. Аф. І. — Один одного на здоров'я питав, один одного на бенкет зазивав. н. п. — **В'здить по балахъ** = **балюва́ти, балува́ти, бенкетува́ти.** — Наші папочки усе балюють.

Ба́лы = **баля́си, баляндра́си.** — **Точи́ть ба́лы** — **баля́си, баляндра́си точи́ти, пра́вити.** — І молодиці, цокотухи тут баляндраси понесли. Кот. — Точили вони баляси і підпускали різні ляси. Кот.

Бальзами́нъ, рос. Impotiens balsamina, l. noli me tangere = **не ру́ш мене́, розри́в, черевички Божої матері.** С. Ан.

Бальзами́ровать, ся = **бальзамова́ти, ся, масти́ти, ся.**

Бальзами́ческій = **паху́чий, запашни́й, пахню́чий, духови́тий.** — Запашна квітка. — Духовита варена.

Бальза́мъ = **бальза́м, живни́ка.** (? С. П.)

Ба́льный = **бальови́й.**

Балюстра́да = **баля́си.** С. Аф. І. Ш.

Баля́сина = **баля́са** (сто́вбик в баля́сах).

Баля́сникъ = 1. **хто ро́бить баля́си.**

2. д. **Балагу́ръ.**

Баля́сничать = д. **Балагу́рить.**

Баля́сы = д. **Баля́сина** і **Ба́лы.**

Бамба́й рос. Valeriana dubia = **ада́хове ребро́, чо́ртове ребро́.** С. Ан.

Ба́нда = **ба́нда, ватага, зграя.** — Тоді саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивала. н. о. — **Ба́нды бить** = д. **Баклу́ши бить.**

Бандѣ́тъ = **розбійник, розбишака, харциз, харцизяка** (в Карпатах) — **опри́шок.** С. З. Л. — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю. н. п.

Банду́рить = **бри́нькати.** — Чую, щось не мов на бандурі бринькає.

Ба́нить, ся = **ба́нити, ся, ми́ти, ся.**

Ба́нка = **ба́нька, сло́йка, слоїк,** (вели́ка) — **баня́к,** (з бля́хи) — **бляша́нка, пу́шка.** Вол.

Банке́тъ = **бенке́т, у́чта.** — З веселої учти Голка утікає. К. Д.

Банкру́тить ся = **банкрутува́ти.** — Купці один за одним почали банкрутувати.

Банкъ = **ба́нок.** — Віддав свої гроші у банок.

Ба́нникъ = 1. **мі́тла, віхоть, щітка.** (задля чи́стки гарма́т(.

2. **ві́ник** (в лазні).

Ба́нный = **ба́нний, ла́зневий.** — **Прикста́лъ, какъ ба́нный листъ** = **причепив ся, як шевська смола до чобота.** н. пр.

Ба́ночный = ба́нькoвий, слоїковий.

Ба́нтъ = бант, (на вір квітки) — квітка, (на вір метéлика) — метéлик.

Ба́нщикъ = ба́ньщик, ла́зник, лазни́к. — Ой ви, грубники, ви лазники, ви броварники! Годі вам по вишніх горілóк курити, по лазних дарем топити п. д.

Ба́ня = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у лазні. п. пр. — Лазні в калу́ стоїть, та людий мнóго. п. пр. — Затопіть же ви та повую лазню. п. п. — **Задáть ба́ню** = нагріти чýба, чупри́ну, нажи́лити гóлову.

Барабáнить = барабанити, тарабáнити, торохтіти. С. Ш.

Барабáнъ = бараба́н, тараба́н. С. Ш. — Та як ударять у тарабани. п. о. — Й б тому бісовому тарабану хліба не дам за те, що каже: „порубать хахлів.“ С. Ш. — А за Дністром тарабани глухо гули. Федькович.

Барабáнный = барабáнський, тарабáнський. — Ах ти шкуро барабанська! (лайка).

Барабóшить = куйóвдити, кудóнчити, колóшкати, розкидáти, перевертáти.

Бара́къ = курінь, байрак.

Бара́нецъ = 1. рос. Lycopodium clavatum дéрези.

2. рос. Primula officinalis = проліски. просере́н, первоцьвіт, медяни́к, медяни́чки, медяник-ві́ллія, бóжі ру́чки. сорóчі ла́пки, лісові́ ві́лля, білі бýквиця, кóтики, (гал.) — ключики, кукурічка, гадинниця, (підкýрюють від гадюки). С. Ан.

Бара́нина = бара́нина, овéчина, жахáн, (з пильóпської вівці) — шльóнка, (занйлена на сóнці) — пастряна́ (Эв.) — Наварили кулíшу з маханом, тай давай їсти. п. о.

Бара́нить ся = закру́чувати ся (про вірьóвки).

Бара́ній = бара́нячий. — **Согнýть въ бара́ній рогъ** = в дугý зігнýти, на порох стéрти.

Бара́нки, частíше мн. **бара́нки** = 1. бýбличок, бýблички.

2. кала́чик, баране́ць. — Розкручуй добре вірьовку, щоб баранців не було.

Бара́новый = д. **Бара́ній**.

Бара́нокъ = гéнбель.

Бара́нчикъ = 1. д. **Бара́шекъ**.

2. д. **Бара́нецъ** 2.

3. рос. Glechoma hederacea = кóтики, лісова м'ята, розхідник, шандра. С. Ан.

Бара́нъ = 1. бара́н, здр. — баране́ць, (вихолощений) вáлах, скіп, (на плід) — аври́к, (круторóгий) — кручáк, (дикий) — тур. — Віч, який кучерявий барани, треба на вирякй кнути. Мир.

2. бараняча шкýра, смух, смýшок.

3. тара́н (стінобійна машина). — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот.

4. колóворот.

5. глéчик (з дюмá насікали).

Бара́хтать ся = 1. вовтýзити ся, бóрсати ся, тріпати ся. С. Аф. 3. Ш. Синиця в клітці тріпать ся. С. Ш.

2. бороти ся, борікáти ся.

Бара́шекъ = 1. баране́ць, бара́нчик, ягня́, ягнятко.

2. пт. Scolopax = баране́ць, вівчáрик, бара́нчик. С. Л. — **Бара́шекъ въ бумáжкѣ** = хабáрь, хáпанка, хавтýра.

Бара́шки = 1. кýчері.

2. зáйчики (білі хвильки на воді).

3. баранці (кучерáві хмáрки).

4. брунькн (на вербі тощо). — Дивно, що на вербі брунькн. п. пр.

Бара́шковый = бара́нковий, ягня́чий, (про смух) — смушéвий, смушкóвий. — Єсть у мене шапка, есть у мене дві, смушевій обидві. п. п.

Барбари́съ, рес. Berberis vulgaris = байбари́с, кислянка, квасянці, кислиці. С. Ан.

Барвена́, риба Mullus barbatus = барбýн, барбýля. С. Ш.

Баргамóтъ = д. **Бергамóтъ**.

Бáрда = бáрда (гума після перетопки горіхи з брати). С. Ш.

Бáрдяный, бáрдовый = бардовий.

Бáрдъ = кобзáрь, бандури́ста, бандури́ст, бандýрник. С. Ш. — Синій ус, стару чуприну вітер розвівав, то прилюже то послуха, як кобзарь сьпівав. К. Ш. — Бандуристе, орле сивий! К. Ш.

Бáре = пани, панство, панóве, панва. С. З. Л. — Не так папи, як підпанки. п. пр. — За панами панство все в сріблі та в злоті. К. Ш.

Барельéфъ = горóрізьба. К. Ч. Р.

Бáржа = бáржа, байдáк. (С. Пар.)

Бáриновъ = панів, панський. — Панська ласка до порога. п. пр. — А чиє жито? панове.

Барипóкъ = панóк ум. панки.

Бáрипъ = пан. — Не дурень випадав панов бути. п. пр. — Все пани та пани, а гребтю нема кому загатити. п. пр. — (З дрібного пáнства) — панóк, підпанок, полупанок. — Не так пани, як полупанки. п. пр.

(З мужиків) — недóпанок. — Та який се пан? недóпанок — його і рід увесь мужичий. — Большóй бáринъ = панюга, пан на всю губу. — Жить бáриномъ = пáном жúти, по пáньскому жúти.

Баритóнъ = баритóн, підбасок.

Бáрить ся = панíти, удавáти пáна, панóшити ся. — Таки ж пан брат мужик, а подивись, якого ніц пана удав з себе. — З панами спізнав ся, тай паношить ся. І. Бар.

Бáричъ = 1. панíч, здр. — панíчик, панíченько. — Паничу, паничу! дайте, я вас за чуб поскичу. п. пр.

2. пан.

Бáрка = барка, байдáк.

Баркáсъ = баркáс, дуб, шаланда.

Бáриначать = д. Бáриться.

Бáрочный = бáрочний, байдакóвий.

Бáркая снесь, рос. Lychnis chalcedonica = зíрки, зíрочки. С. Ап.

Бáрскій = пáньский, пáнів. — Паньска ласка літом гріє. п. пр. — З паньским свого пашка не рівний п. пр. — Паньских груш не рушай: як погніють, самі оддадуть. п. пр. — Бáрское дитя = паня, паненя, мн. — панята, паненята. — Барски, по бáрски = по пáньскому. — Съ бáрскими замáшками = пановúтий, папякувáтий. — Вирубай дубинку тонку, суковату та на білу спину, на пашкувату. п. п.

Бáрство = 1. пáнство, панувáння. — Панство в голові, а воші за комірком. п. пр.

2. д. Бáре.

Бáрствовать = панувáти, пáном жити. — Легше панувати, як плугом орати. п. пр.

Барсýкъ, зв. Meles taxus = харсýн. Чорномор'я.

Барсýчій = харсунóвий.

Бархáнъ = кучугýра. — Такі кучугури снігу попанітало.

Бáрхатецъ = 1. здр. с. Бáрхатъ.

2. рос. Tagetes patula — чорнобрúвці, чорнобривець, гвоздúчки, оксáмит. С. Ап. — А вже ж мої чорнобривці розцвіли, а вже ж мою русу косу розплели. п. п.

3. оксамúтка, бáрхотка. — Цур тобі! яка дженджуриста — купи я їй оксамитку, ще хоче й намисто. — ...взяла бархотку, ще хоче намисто. п. п. С. Ш.

Бáрхатка = 1. і 2. Бáрхатецъ 2. і 3.

2 рос. Bellis perennis — стóкроть, стóкротка. С. Ап.

Бáрхатникъ = 1. д. Амарáнтъ.

2. оксамúтник (що одягає ся пáнцно), карказúнник (як звали козаки панів, що ходили в пишних каразинах). К. Ч. Р.

Бáрхатный = оксамúтний, оксамúтовий, бархатóвий. — Взяла корабник бархатóвий, спідницю і керет шовкóвий. Кот. — Бáрхатный цвѣтóкъ, б. цвѣтъ — д. Бáрхатка 3.

Бáрхатъ = оксáмит, бáрхот. (С. Ш.) — Ой чого ж ти у чорному ходиш, та у чорному оксамиті? п. п.

Барчёнокъ, бáрчикъ = панíч, здр. панíчик, панíченько. — Як би ви знали паничі, як тяжко плакать живучи. К. Ш.

Барчукóвъ = паничів, панічéвський, панічівський. — Вони пішли у панічівську кімнату. — Се панічева шапка.

Барчýкъ = д. Барчёнокъ.

Бáрщина = пáнщина. — Я на панщину йду — торбу хлíба несу, а із панщини йду — дрібні сльози рою. п. пр. — Опухла дитина голодна лúже, а мати пшеницю на панщині жне. К. Ш.

Бáрщинникъ = крепáк, панщáнни.

Бáрщинный = пáньский. — Тільки два дні на себе робиш, а то все панські дні.

Бáрынинъ = пáнін, пáнін.

Бáрынька = пáнінка.

Бáрыня = 1. пáні, пáнія, господиня. — Пані па всі сані п. пр. — Пані як пані, та до підошов коломаз пристала. п. пр.

2. рос. Crataegus Oxyacantha — глíд, глод. С. Ап.

3. москóвський танéць і пісня до сьóго тáнцю, що починаєть ся словами: „Ахъ бáрыня, бáрыня, сударыня бáрыня".

Барышникъ = барúшник, женжýн, (волами) — прáсол, (кіньми) — леверáнт. (Прав.)

Барышничать = баришувáти, женжувáти, прасолувáти. — Він давно вже кіньми женжує.

Бáрышнинъ = пáночкин, пáноччин, пáнин, паняńський.

Бáрышня = пáнна, пáночка, паняńка, паняńночка. — А и собі сиротина а ти собі пан, шукай собі панянночки, такої як сам. п. п.

Барышъ = барúш, зиск, користь.

Бáсенка = бáсечка, кáзочка. С. З. Ш.

Бáсенникъ = бáсенник, байкó.

Бáсенный = бáсенний.

Басéтъ = басéта, басéтий. — Басетий не має де сісти (бо з бісом тісно). п. пр.

Басéтый = басовúй.

Басéть = басúти.

Басéще = басóка, басюра. С. Аф. — Ну, тай басюка у цього дяка.

Баснописецъ = байкáрь. — Наш славний байкарь Л. Глібов.

Баснослóвный = 1. бáсенний.
2. небувáлий, нечýваний, незвичáйний. — На базарі тепер нечувана дорожнеча. **Басень, бáсня** = бáйка, прикáзка. — Не все те правда, що байка каже. п. пр. — Він йому байки росказує. п. к. — Приказки Грибінки. — Байки Глібова. — **Соловьй бáснями не кормлять** = соловей піснями не сит. п. пр.

Басовóй = басовий.

Басóпъ = галýш, брязухéнт.

Бассéйнъ = водóйма, водозбір; кóпанка, сáжалка.
2. падь, влоговина, макітра, мáкорть.
3. басéйн. — Басейн Дніпра.

Бáста = годí, дóсить, бýде, край, шабáш! — Ну, годі сьпівать. С. Аф. — Мовчить тай годі! — Буде! дальше не піду. — Ще раз потягнеш, тай шабáш!

Бастіóнъ = бáшта. — Ой поїхав козак Нечай од башти до башти, ой став панів, ой став ляхів як снопики класти. п. д.

Бастовáть = шабáшити, переставáти, кінчáти.

Бастылáпа, бастыльникъ = бур'янúна, бур'ян. С. Аф. І. Ш. — Сякий такий бурянець та халáба бухопець, тай сягий чоловік. п. пр.

Басурмáнить, ся = бусурмéнити, ся, турчúти, ся. — Потурчились, побусурмились. п. д. С. Аф. Ш.

Басурмáнскій = бусурмéнський. С. Ш.

Басурмáнъ = бусурмéн, бузувір. С. Аф. Ш.

Басъ = бас (голос, струмент і чоловік, що сьпівав баса) — **Нéть бáсомъ** = сьпівати бáса. — Він добре бере баса горою. — Коли б не бас, то б спиї нас. п. пр.

Бáтарь = лопýх, реп'ях та инший бур'ян.

Бáтенька = 1. бáтенько, бáтечко, тáтко, тáто, татýсь, татýня. — Прихиляюсь я до дубонька, а дубонько тай не батенько. п. п.
2. вживáть ся в розмові, коли хто обертáть ся до кого ласкаво-фамілярно, як от-би: земляче, любий то що.

Батéръ = д. **Батýльникъ**.

Батóгъ = пáлиця, кий, лозúна.

Батóжить = дубáсити, чухрáти, пужити. — Відчухрали його киями.

Батожьé = палúччя, кії. — Привязали його та киями так відчухрали, що ну.

Батрáкъ = найміт, бурлáка, бурлáк, зб. — бурлáцтво. — Та ненав гірше так пікому, як бурлаці молодому: бурлак робе, заробляє, як піт очі заливає, а хазяїн його лає. п. п. — Зібрало ся все бурлацтво до одної хати. п. п.

Батрáчество = бурлакувáння, нáйми. — Та вирік я в найми, п. неволі, та не знав я долі піколи. п. п.

Батрáчить = наймитувáти, бурлакувáти, по нáймах ходúти. — Був у його наймит, тай каже: буде вже мені наймитувать. п. к.

Батрачúха, батрáчка = нáймичка, наймитка, бурлáчка. — А наймичка невеличка пуща що вечір небога свою долю проклинає. К. Ш.

Бáтька = 1. бáтько, отéць, тáто і д. **Бáтенька** 1. — Шануй батька та Бога — буде тобі всюди дорога. п. пр. — Як не послухаєш тата, то послухаєш ката. п. пр. — Ой пущу, я коиченька в саду, а сам піду к отцю на пораду.
2. піп, пан'отець, бáтюшка. — Аби зводи, а піп буде. п. пр. — Піпов до пан'отця, щоб дитину охрестити. п. о.

Бáтькинъ, бáтьковъ = 1. бáтьків, тáтів, бáтьковий, отцéвий. — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятує. п. пр.
2. попів, попівський, попóвий, пан'отців. — Не мала мирянин журба — попова келепа порвалась. п. пр.

Бáтюшка = д. **Бáтенько** і **Бáтька**.

Бáтюшкинъ = д. **Бáтькинъ**.

Бáтя = д. **Бáтька** 1.

Бауúлъ = 1. скрúня, скрúнька (обтягнута шкурою і окута залізом).
2. візóк (сапки з будкою).

Баýтка = бáєчка, прикáзка, побрéхенька. — До казки приказка годить ся. п. пр.

Бáушка = д. **Бáбушка**.

Баýшка = д. **Бавýшка**.

Бáхарь = 1. байкó, бáєшник, кáзочник, базíкало, балáсник.
2. лíкарь, знáхарь.

Бахвáлить, ся = хвалúти ся, вихваляти ся, хвáстати, ся.

Бахвáлъ, бахвáлка = хвастýн, ка, хвалькó, чванькó. — Поки хвалько пахвалить ся то будько набудеть ся. п. пр.

Бахвáльство = хвальбá, хтáстощі, хвастовúй.

Бахúлы = 1. постолú, верзуни, кожанці, ходаки. С. З. Господи благослови стару бабу на постоли в колоду на кожанці. п. пр. — Не жаль, коли чобіт мулин, а то ходак. п. пр.
2. шкуратяні штани разом з чобітьми (на Волзі у забродчиків і бурлак).

Бахúльщикъ = хто шиє „бахúлы 2.“

Бахóрить = базíкати, торóчити, балáсити точúти, верзти.

Бахрома́ = торочки́ (С. Ш.), торо́чка (С. Пар.), стрьо́пи, пацьо́рки.

Бахро́нистый = торочкова́тий.

Бахро́нить = торочи́ти. С. Ш.

Бахро́ночная трава́, рос. Herniaria glabra L. = гладу́н, осту́дник гріх, соба́че мило. С. Ан.

Бахро́ночный = торочковий.

Бахча́ = д. **Бакша́**.

Ба́цнуть, ся = 1. ге́ннути, ся, бу́хнути, ся, бря́знути, ся, бебе́хнути, ся. С. Аф. І. Ш. — Як геннув його межи плечі, так він аж геть поточив ся. С. Аф.

2. ля́пнути (сказати що несподіване або не до речі). — Оттаке ляпнув.

Бацъ! = бух, геп, брязь, бебе́х, торо́х, лясь, ляп! — Як камінь, бух! у воду, та й тоне́ть. Кот. — А він його геп об землю. — Торох Рутульця в лівий бік. Кот. — Наклав у хвалву та ляп об лаву. н. пр. — **Съ ба́цу** = зара́зу.

Ба́шенница, рос. Turritis glabra = польовий льонок, пу́жник, гайдама́ка. С. Ан.

Ба́шенный = баштовий.

Башка́ = 1. голова́ великої риби одрізана.

2. головешка (велика розу́мна), каба́к (велика та дурна).

3. наконе́шник кова́льського міха.

Башкова́тый = 1. голова́тий, голова́ч, голова́нь, головко́, великоголо́вий.

2. розу́мний.

Башма́къ = 1. черевик, здр. черевичок, мн. череви́ки, черевички, з вірьобочками для завязування) — воло́чані череви́ки, (з дуже дебелої шкури) — мо́ршні, (особ. р. — щербаки́. — У чужий черевик ноги не сажай. н. пр. — Коли б мені черевики, то пішла б я на музики. К. Ш. — Ніжка біла, невеличка, як з панського черевичка. н. п.

2. залізний наконе́шник на па́лю, як забивають в твердий грунт.

3. по́лоз дерев'яний під леміш для вбоки плуга.

4. гальмо́, га́льма. С. Аф. Ш, з сеї гори так не з'їдемо, треба гальму напнути.

Башма́нка, рос. Cypripedium = череви́ки. С. Ан.

Башма́чникъ, ца = черевичник, ця.

Башма́чный = черевичний.

Башмачо́къ = 1. череви́чок.

2. д. **Башма́нка**.

Башмачо́къ ма́рінъ, рос. Cypripedium Calceolus = жо́вті возу́льки, черевички, зозу́лині черевички. С. Ан.

Башмачки́, рос. Delphinium Consolida = сокирки́, польові сокирки́, комаро́ві но́сики, черевички, зозу́лині черевички за́ячі у́шки. С. Ан.

Ба́шня = ба́шта, ве́жа, (рухома у козаків при обло́зі) — гуля́й-город и́на, (вартова́) — варо́вня. — Позволь, батьку-отамане, нам-на башті стати, не позволи Текелію Січу руйнувати. п. п. — Опанували вежу, которая цілого города боронила. Л. С.

Ба́ю, ба́юшка-баю = лю́лі, лю́лі-лю́лі. — Ой люлі-люлі! а котові дулі а Івасю колачі, щоб спав удень і вночі. п. п.

Баю́кальный = колисковий.

Баю́кать = лю́ляти, колиха́ти, колиса́ти, ко́тика сьпіва́ти, присьпіву́вати. — Як я була ма́ла ма́ла, колихала мене мама. п. п.

Бая́нъ = кобза́рь, (стар.) — боя́н. — Добре єси, мій кобзарю, добре, батьку, робив, що сьпівати, розмовляти на могилу ходив. К. Ш.

Ба́ять = мо́вити, каза́ти, говори́ти. С. З.

Бдѣтель, ница = невсипу́щий, а. С. І.

Бдѣтельность = пи́льність (С. З.), невсипу́чість, дба́лість, дбання. — Воєвнне вінні будуть с. пильности тия листи розносити. Ст. Л.

Бдѣтельный = невсипу́чий, доглядний (С. Аф., дба́лий, дбайливий, пи́льний. С. І.

Бдѣніе = 1. безсо́ння.

2. д. **Бдѣтельность**.

Бдѣть = 1. не спа́ти, не всипа́ти, ніч зо́рити.

2. дба́ти, пильнува́ти, доглядати. — Панове молодці, добре ви дбайте, човни привертайте, до отамана поспішайте. п. д. — За тебе дбають, як за пяту ногу. п. пр. — Повинен сирав всіх пильнувати. Б. Л. — Темної ночки не всипаючи, на білих ручках нахилюючи. п. п.

Бедёрный = стегновий.

Беде́рчатый = стегна́стий.

Бедрене́цъ, рос. Pimpinella Saxifrago = дрібчасте зіллячко, козе́л, ко́злики, бедре́ць, бедрине́ць. С. Ан.

Бедрене́цъ ани́совый, рос. 1. Pimpinella anisum = ганус.

2. Achillea = дерев'ій, крівавник, серпорія. С. Ан.

3. Sanguisorba officinalis = родови́к, сухоло́тиця, ужа́че зілля. С. Ан.

Бе́дренный = д. **Бедёрный**.

Бедри́стый = д. **Беде́рчатый**.

Бедро́, мн. бёдра = стегно́, ку́льша, мн. кульші. С. З.

Бедро́вый = д. **Бедёрный.**
Бедри́нка цареградская, рос. Cydonia vulgaris = гду́ля, квіт. С. Ан.
Бе́дря́ный = д. **Бедёрный.**
Бе́за, рос. Syringa vulgaris = бузо́к. С. Ан.
Безала́берность = безла́ддя, непоря́док, неросу́дливість.
Безала́берный = безла́дний, неросу́дливий.
Безала́берщина = д. **Безала́берность.**
Безбо́жіе = д. **Атеи́змъ.**
Безбо́жникъ = д. **Атеи́стъ.**
Безбо́жничать = безбо́жничати, не ма́ти Бо́га в собі, блюзнити. (С. Ш.) — Що ти робиш? Бога ти в собі не маєш.
Безбо́жный = безбо́жний, немилосе́рдний.
Безбо́кій = безбо́кий.
Безболѣ́зненность, безболѣ́зненный = здоро́вя, безбо́ля, здоро́вий, безбо́лесний, безболізний.
Безбродый = безброди́й, безброди́дько, голоброди́й, голоброди́дько.
Безбоя́зненность, безбоя́зненный = безбоязя, сьмілівість, відвага, небоязкий, сьмілівий, відважний, небо́й. — Відвага мед — горілку пе, відвага і найдани тре. п. пр. І небоя вовки їдять. п. пр.
Безбра́чіе, безбра́чность, безбра́чный = безшлю́бя, безже́нство, безшлю́бний, безже́нний.
Безбре́жный = безкраї́й. С. Л. Ш.
Безбро́вый = безбро́вий, безбро́вко.
Безбрю́хій = безпу́зий, безпу́зько.
Безбу́рный = ти́хий, спокійний, небурхли́вий, затишни́й. — Хоч не вишно, аби затишно. п. пр. — Море зовсім тихе стояло.
Безбѣ́дность = доста́ток, захо́жність.
Безбѣ́дный, по = 1. захо́жий, захожне́нький, з доста́тком. С. Аф. І.
2. без бі́ди, без ли́ха.
Безве́дренница, безве́дріе = него́да, него́дниця, не́погодь. — До милої вроди не має негоди. п. пр.
Безви́нно = безневи́нно, без вини́, неповинно; даре́мне, дарма́. — Тіло біле козацьке коло жовтої кості обвивали, кров християнську безневинно проливали. п. п.
Безви́нность, безвино́вность = безневи́нність, неповинність.
Безви́нный, безвино́вный = безневи́нний, неповинний. С. Аф. І. Ш.
Безвку́сица, безвку́сіе = не́смак. С. З.
Безвку́сный = нескашни́й, не до смаку́. С. З.
Безвла́жный = сухи́й, нево́хкий, безво́гкий.
Безвла́стіе, безвла́стный = без'уря́ддя, безвла́стя, безвла́сний.
Безво́дица, безво́дье, безво́дный = безві́ддя, безво́дий. С. Ан. Ш. — Девять день хліба в устах не маю, на безвідді погибаю. п. д.
Безвозвра́нный, по = незаборо́нений, вільний, без перешко́ди. С. Ж.
Безвозвра́тный, по = безповоро́тний, без вороття́, безповоро́тно.
Безвозме́здный, по = дармови́й, даре́мний, без гро́ший, да́рма, ду́рно, даре́мне, да́ром, за спасибі, за так гро́ший С. З.
Безволо́сый = безволо́сий, голохо́зий, голошиї́вий, гли́вий. С. І. — Забажала гирива кісоньки. п. пр.
Безвре́дный, по = нешкодли́вий, невадли́вий, не шко́дить, не ва́дить, не ва́дно. — Кий на кий вадить, а хліб на хліб не вадить. п. пр.
Безвре́менникъ = 1. безтала́нний, безда́льний. С. Ш.
2. рос. Colchicum autumnale — шафра́н ди́кий.
Безвре́менница = д. 1. **Безве́дренница.**
2. незго́да, лиха́ годи́на, пригода, лихоліття. — При лихій годині не має й родини. п. пр. — На козака незгодонька, козак зажурив ся. п. п.
3. безтала́нна, безда́льна, безща́сниця.
Безвре́менный, по = невча́сний, недоча́сний (С. З. Ж.), не в час, не вчасно, не до часу́, недочасно. — К. цвѣтъ = д. **Безвре́менникъ** 2.
Безвре́менье, безвре́мянье = 1. д. **Безве́дренница** і **Безвре́менница** 1. і 2.
2. ніко́льство. — Все було ніколи, та так за тим ніко́льством і досі не написав.
Безвыводно́й, безвы́водный = невивідний.
Безвы́годный = невигідний.
Безвыходный = 1. невідхідний, безвідхідний, безвихідний.
2. невикру́тний, безпора́дний. — Через се він опинив ся в невикрутному стані. — Лихо безпорадне — нічого не вдієш.
Безвычурный = про́стий, невига́дливий, некудро́ваний.
Безвыѣ́здный = безвиїздний.
Безвѣ́домый = безві́сний, невідо́мий, незна́ний. С. Л. — З незнаного краю. О. Мор.
Безвѣ́ріе = д. **Атеи́змъ.**
Безвѣ́рный = безві́рний, невіра, недовірок. С. З.

Безвѣстіе = безвістя, бе́звість.

Безвѣстность, безвѣстный, по = невідо́мість, несьвідо́мість, безвісний, невідо́мий, незна́мий, бе́звісті, невідо́мо. незвісно.

Безвѣтренный = безвітрий, ти́хий (про ине місце) — затишний.

Безвѣтріе = безвітря, ти́ша. С. Аф. Ш.

Безглáвить = руба́ти, стина́ти го́лову, (про кару) — го́рлом кара́ти, на го́рло кара́ти. С. З. Ст. Л. — За тот учинок на го́рло був скараний. Ст. Л.

Безглáвный, безглáвый = безголо́вий.

Безглáзый = без о́кий. С. Аф. Ш.

Безглáсіе = мед. Aphonia — безголо́сся, ні́хо́та.

Безглáсный, по = безголо́сий, нема́ючий го́лосу, безмо́вний, ні́мий, без го́лосу, ні́мо; ні́шком, кри́тком, крадько́м, потаємно. — Ішні на напицину ідуть і дїточок своїх ведуть. К. Ш. — Зробив се кри́тком.

Безгнѣвный, по = безгнівний, без гні́ву.

Безго́дица, безго́дье = д. **Безвре́менница 2.**

Безголо́вый = 1. безголо́вий.

2. дурноголо́вий, дурни́й, ду́рень. С. Аф. І.

Безголо́сный = безголо́сий.

Безго́рдостный = него́рдий.

Безгра́мотность, безгра́мотный = негра́хотність, неписьме́нність, техно́та, негра́мотний, неписьме́нний, те́мний.

Безграни́чность, безграни́чный = безмі́ря, бе́змір (Чайч.), безмірний, безкраїй. С. Аф. І. Ш.

Безгрѣшный, по = безгрішний, негрішний, без гріха́, по пра́вдї.

Безда́нно = безда́нно, без пла́ти; да́рма, без гро́шей.

Безда́рность, безда́рный = недоте́пність, незда́тність, незда́льність, недоте́пний, незда́тний, незда́льний, недоге́па.

Безде́нежный, по = 1. без гро́шей, безгрішний. С. Ш.

2. безпла́тний, даре́мний, дарово́й, без гро́шей, да́рма, ду́рно, даре́мне, за так гро́шей. — Віддав йому за так грошей.

Безде́нежье = безгрі́ш'я, безгроше́вя.

Бе́здна = 1. безо́дня, прірва. — Скільки йому не давай — як у прірву.

2. си́ла, без лі́ку, бе́зліч, си́ла тяжка́, до ка́та, до біса, до чо́рта, до сто-біса. — Він має силу грошей. — Всього без лі́ку має. — Жидів на привару до біса, тай цигани до чорта наїхало.

Бездо́ждица, бездо́жье = бездо́жжа, посу́ха, су́ша, сухолі́ття.

Бездо́ждный = 1. не дощовий. — Це хмара не дощова.

2. сухи́й, посу́шний. — Сухе лі́то.

Бездойный, бездойночный = без недої́нки.

Бездоказа́тельный, по = бездо́казний, бездовідний, без до́казу.

Безде́лье = неде́ля, безтала́ння, безде́ля, безголо́вя. С. Л. Ш.

Безде́льный = 1. безде́льний, безтала́нний, безща́сний, нещасний.

2. бот. Acotyledones.

Безде́льникъ, ца = бурла́ка, бурла́чка.

Безде́льный = безде́лний, безхатній; безприту́льний. С. Аф. І.

Безде́ловщина = бурла́цтво.

Безде́локъ = д. **Безде́льникъ.**

Безде́лный = 1. безде́нний. — Бездешної бочки не палкш. п. пр.

2. безо́дній, безо́дний. С. Ш. — **Какъ въ безде́лную бо́чку** = як у прірву.

Бездоро́жица, бездоро́жье = бездоро́жжя, безпу́ття. С. Ш.

Бездохо́дный = бездохі́дний.

Бездýшіе = безду́шність, нечу́лість.

Безду́шный = 1. безду́шний, нечу́лий, нечувстве́нний.

2. не́ртвий, неживи́й.

3. немилосе́рдний, лю́тий, че́рствий.

Бездыха́нный = д. **Безду́шный 2.**

Безде́йственный = неробо́чий, недія́льний, гуля́щий.

Безде́йствіе = неробо́та, недія́льность. — В неробот1 просиді́в. — А в Суботу — неробота. п. пр.

Безде́лица, безде́лка, безде́лу́шка = дрібни́ця, дріб'язок, дурни́ця, витребе́нька. — Не вдала ся на роботу, як на витребеньки. п. п. — А витрішки продавати, витребеньки купувати. п. п. — Купив якусь дрібницю.

Безде́лье = безді́ля, неробо́та, гу́ляпки, гу́льки, гультя́йство. — Йому все гульки, а до роботи і киёк не заженеш. — **Отъ безде́лья** = з нічого робити.

Безде́льникъ, ца = леда́що, ледащи́ця, ле́дарь, ка, гульвіса, гультяй, ка, ла́нець, ле́жень. С. З. Л. — Нихто не винен — сама я, що полюбила гультяя, а гультяй

усе не, прийде до дому менѣ бѣ. п. п. — Ой послухай, сивку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця, не хоче дома. н. п. — Сказано лежень, тільки спить та лежить. — Він вже зовсім пустив ся в ледащо, не раз і на праліжці ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикува́ти, байдики би́ти, нїчого не роби́ти, гуля́ти.
2. ледащі́ти, ледарюва́ти.

Бездѣльничество = байдикува́ння; леда́цство.

Бездѣльный = гуля́щий, нероб'о́чий; дрібни́й.

Бездѣльство = д. Бездѣльничество.

Бездѣлюга = д. Бездѣлица і Бездѣльникъ, ца.

Бездѣтный = бездїтний.

Бездѣтность, бездѣтство = бездїтство.

Безе́мка = (жартли́во) — поцїлу́нок, цмок. С. З. — А в кумасї цмоки ласї. н. п.

Безжа́лостный, но = немилосе́рдний, нежалісли́вий, лю́тий, без жалю́, немилосе́рдно.

Безжённый = нежона́тий, безже́нний.

Безжи́зненность, безжи́зненный = 1. не́ртвість, не́ртвий, нежи́вий.
2. безжи́вність, мля́вість, безжи́вний, мля́вий. — Землю укрив ав покривалом білим і земля безживна тихо заснїла. Чайч. — Якийсь він млявий, нїчим його не розворушиш.

Беззабо́тливость, беззабо́тность, беззабо́тливый, беззабо́тный, но = недба́лість, недба́льство, недбайли́вість, недба́лий, недбайли́вий, безклопітний, безжу́рний, необа́чний, недба́лиця, не знай-бі́да, недба́ло, безжу́рно, без кло́поту. — Недбалиця гірше п'яниці. н. пр. — А що зазду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний! н. п.

Беззавѣтный, но = 1. незаборо́нений, незака́заний.
2. щи́рий, щисе́рдий, щи́ро. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п.
3. безкраї́й, безумо́вний.

Беззако́ніе = беззако́ння, безпра́в'я. — Великее безправ'я дїють ся. С. З.

Беззако́нничать = зако́н ламати, роби́ти не по закону, не по пра́вді.

Беззако́нный = беззако́нний, безпра́вний.

Беззако́нствовать = д. Беззако́нничать.

Беззапре́тный = незаборо́нений, дозво́лений.

Беззасту́пный = беззасту́пний, без'оборо́нний. — Оставивши нас і Малую Росию без'оборонною і безпомочною. Універс. Гет. Мазепи.

Беззастѣнчивый = несороми́вий.

Беззатѣйливый, беззатѣйный = про́стий, не вига́дливий, не мудро́ваний.

Беззащи́тный = д. Беззасту́пный.

Беззво́нный = бездзві́нний С. Ш.

Беззву́чный = глухи́й, беззву́чний.

Беззвѣздный = беззо́рий, не зо́рянний, хма́рний. — Небо хмарне — ні одної зірки не видно.

Безземе́лица, безземе́лье = безземе́ля.

Безземе́льный = безземе́льний; не грунто́вий, підсусі́док.

Беззно́йный = не пеку́чий, не палю́чий, не жарки́й.

Безконе́чность = безмі́ря, безмі́рність.

Безконе́чный, по = безмі́рний, безкраї́й, без мі́ри, без кра́ю, без кінця, без кінця-кра́ю.

Безко́нный = пі́шний. — Два кінних, а третій пішний щіпаниця. н. д.

Безко́рмица, безко́рмщина = безко́рм'я, недоста́ча ко́рму, паші, голопа́ша.

Безкоры́стіе = безкори́стливість.

Безкоры́стный = не кори́стливий.

Безко́стный = безко́стий. — Бугай безкостий перепливе Дунай безмостий. н. п. = цибуля.

Безкоса́чный, безкоса́щатый = без одві́рків, без лу́ток. (двері або вікна).

Безкро́віе = д. Апемія.

Безкро́вельный = безве́рхий. С. Ш. — Хата безверха. — Тяжко матір покидати у безверхій хаті, а ще гірше дивити ся на сльози, на латки. К. Ш.

Безкро́вный = 1. безкро́вий, безкро́вний.
2. безрідний, безро́да. С. Аф. Ш. — Тяжко, важко в сьвітї жити сиротї, безродї; нема куди прихилитись хоч з гори та к воду. К. Ш.
3. безприту́льний. С. Аф.

Безкручи́нный = безжу́рний, безсу́мний. — Безжурний попів Гриць. н. пр.

Безкры́лый, безкры́льный = безкри́лий.

Безла́дица = безла́ддя, нела́года, не́лад, розла́ддя. — Ой ти старий, я молода, чом між нами нелагода? н. п.

Безле́стный = не підле́сливий, щи́рий.

Безли́ственный, безли́стный, безли́стый = безли́стий, безли́стявий. — На городї бузина та безлистява. н. п.

Безли́хвенный = не лихва́рський.

Безли́чный = 1. не особи́стий.
2. безли́чний.

Безлу́нный = немісячний.
Безлѣ́сный, безлѣ́сый = безлісний.
Безлѣ́сье = безліся.
Безлѣ́тіе = 1. д. **Безвре́ме́нница** 2.
2. недорід, неврожай. С. І. Л.
Безлю́дить = збезлюжувати, спустошати.
Безлю́дье = безлюддя. — На безлюдді і Хома чоловік. п. пр.
Безма́ла = трохи не, мало не, бе́змаль. — Безмаль не двадцять. С. Ш.
Безме́здный = д. **Безвозме́здный**.
Безме́нъ = 1. бе́змін. С. Ш. — Слово вірне, як жидівський безмін. п. пр.
2. міра ваги́ в де-кілька хунтів (в Північній Росії).
Безмо́зглый = безмо́зкий, безглу́здий, дурни́й. С. Ш. — Прийшов безмозкий, вийв без ложки. п. з. = каганець.
Безмо́лвіе = безмо́вність, мовча́ння, ти́ша.
Безмо́лвный, но = 1. безмо́вний, мовчазли́вий, мовчазни́й, мо́вчки, без мо́ви, нїмо.
2. д. **Безпрекосло́вный**.
Безмо́лвствовать = мовча́ти, нїмува́ти. — Ой нїмують по Вкраїні високі палати. К. Д.
Безмоло́чница = недійна (корова).
Безму́жница = безму́жня жінка, (в розво́ді) — розвідка, (кинута чоловіком) — покидя́чка, ли́шена.
Безмѣ́рность = безмі́ря, бе́змір. Чайч.
Безмѣ́рный, но = безмі́рний, безкраїй; надзвича́йний; без мі́ри, через ве́рх, через кра́й, надзвича́йне, на́дто. — — Що надто, то погано. п. пр.
Безмѣ́стный = неманючий служби.
Безмѣ́сячный = д. **Безлу́нный**.
Безмяте́жіе, безмяте́жность = спокій, супокій, упокій, ти́ша. — Іди, мати, до мене пробувати, хліба — соли з упоковом уживати. п. д.
Безмяте́жный = спокійний, супокійний, ти́хий.
Безнадёжность, безнадёжный = безнадійність, безнадійний.
Безна́добный = непотрібний. — Він мині зовсім не потрібний.
Безнака́занность, безнака́занный, но = безка́рність, безка́рний, но. — Ніколи не блукав чоловік безкарно нечестивими путями. Бар.
Безнара́дица, безнара́дье = безла́ддя, без'ура́ддя.
Безнамѣ́ренный = не ви́сний, не уми́сний, без на́міру.
Безнаслѣ́дный = безрідний.
Безнача́ліе = без'ура́ддя.
Безнача́льный = безпочатко́вий (Чайч.), одвічний, предкові́чний.
Безнача́льственный = без'ура́дний.
Безнра́вственность = немора́льність; розпу́ста.
Безнра́вственный = немора́льний, розпу́стний, непутя́щий. — Розпустне життя в молодости приносить хворобу на старі кості. п. пр. — З ким попало водила ся, зовсім розпустна стала. п. о.
Безпу́жный = д. **Безбѣ́дный** і **Безна́добный**.
Безоби́дный, но = 1. справедли́вий, без кри́вди, по пра́ві. — По правді роби, й доброго кінця сподівай ся. п. пр.
2. неуразли́вий.
Безо́блачный = безхма́рний, ясни́й.
Безобли́жный, безобма́нный = правди́вий, справедли́вий, щи́рий. — Правди́вий чоловік. — Щира правда.
Безобра́зить = 1. нївечити, ги́дити.
2. бешкетува́ти, шибеничати, дурі́ти, ка'зна що виробля́ти, безчи́нствувати.
Безобра́зіе = 1. гидо́та.
2. непоря́док, него́жість, безчи́нство, незвича́йність.
Безобра́зникъ = ши́беник, пали́вода, шиба́й-голова́, зайди́-голова́. — Такий шибеник, що нїчого з ним не зробиш. — Тимош і Юрій були паливоди своєвольні. Л. В.
Безобра́зничать = д. **Безобра́зить** 2.
Безобра́зный = 1. нога́нний, гидки́й, бридки́й. — Не жаль мині того воза, коли б дівчина тожа, а то руда та нога́на, та й та воза поламала. п. п. — Стецько стидкий, Стецько бридкий, цур тобі одважи ся. Кв.
3. него́жий, незвича́йний.
Безогля́дный = необа́чний. С. З.
Безоговоро́чный = безумо́вний.
Безопа́сливо = безпе́шно, без опа́ски. — Безпешно спать полягали. п. п.
Безопа́сливость, безопа́сливый = необере́жність, необа́чність, необере́жний, необа́чний, не сторожки́й.
Безопа́сность, безопа́сный = безпе́ч(ш)ність, безпе́ч(ш)ний. С. Аф. Ш. — Безпечна дорога. С. Аф. — Тут тобі безпечно буде, моє серденько. п. п. — Сидів и уже під містом схований безпечно. Фр.
Безопла́тный = невипла́тний, несплати́мий. — Залїз в невипла́тні довги.
Безору́жный = безору́жний, беззбро́йний і д. **Беззасту́пный**.
Безостано́вочный, но = безуста́нний, безупи́нний, безпереста́нний, невпи́нний,

бе́зуста́нно, без переста́нку, без пере́рви, бе́зпереч, бе́зперестань, раз-ура́з. — І всю силу, що мав я і маю, на роботу невпинную клав. Чайч. — Та пісень раз-ураз скрипів. К. Ш.

Безо́стный, безо́стый, безо́сый = неости́стий, голоколосий.

Безо́стный костёръ, рос. Bromus inermis = нирій. С. Ан.

Безотбо́йный = в'їдли́вий, невідчи́нний, невідчи́нний. — Таке в'їдливе, як оса.

Безотве́тность = безодмо́вність, безмо́вність.

Безотве́тный = 1. безодмо́вний, безмо́вний, безголо́сий.

2. неодповідний, невідповідний, неодві́ча́льний, неодповіда́льний.

Безотве́тственность, безотве́тствіе, безотве́тственный = неодві́ча́льність, невідповіда́льність і д. **Безотве́тный** 2.

Безотвя́зность, безотвя́зчивость = невідчи́нність, в'їдливість.

Безотвя́зный, безотвя́зчивый = д. **Безотбо́йный.**

Безотгово́рочный, по = безпере́чний, по, неодмо́вний, по.

Безотда́точный, по = безповоро́тний, по, без віддачі.

Безоте́цкій = без'отецький, безба́тченко, сирота́ (у котрого не має батька).

Безотка́зный = д. **Безотгово́рочный.**

Безотлага́тельность, безотло́жность = пи́льність.

Безотлага́тельный, безотло́жный, по = неодкладни́й, неодволо́чний, неодмінний, пи́льний, на́глий, неодмінно, пильно, притьмо́м, про́бі, ко́нче, на́гло. С. Л. — Прудкую і неодволочную справедливость учинити. Ст. Л. — Я до його пильне діло маю. С. Л. — Притьмом забажалось. — Що се тобі так нагло прийшлось? О. С. — Я пильні листи маю, їду до обозу. п. п.

Безотлу́чный = невідлу́чний, невідсту́пний.

Безотме́нный = неодмінний, невідмінний.

Безо́тній = д. **Безоте́цкій.**

Безотноси́тельный = безумо́вний.

Безотра́дный = 1. безра́дісний, безвідра́дісний, безпоря́дний, перозва́жний, безпросьвітний.

2. сумни́й, похму́рий, пону́рий.

Безотчёрочный = д. **Безотлага́тельный.**

Безотсту́пный = невідсту́пний, невідчи́нний.

Безотхо́дный = невідхідний.

Безотчётный, по = 1. неодві́ча́льний, неодповіда́льний, неодві́чальо, на віру.

2. непритомний.

Безочерёдный, по = 1. нечерговий, не в чергу́, не по черзі.

2. незмінний, непереміннний, по.

Безоши́бочность, безоши́бочный, по = непомильність, непохи́бність, нехи́бність, непомильний, необми́льний, нехи́бний, непохи́бний, по, без помилки, без обми́лки. С. І. Л.

Безпа́губный = незгу́бний.

Безпа́лый = безпа́лький, безпа́льчий, безпа́лько. С. Ш.

Безпа́мятливость, безпа́мятность, безпа́мятливый, безпа́мятный = непам'ятливість, безпа́м'ятність, забу́тливість, безпа́м'ятний, непам'ятливий, непам'ятущий, забу́тливий, безпа́м'ятко, забу́дько.

Безпа́мятство = 1. д. **Безпа́мятливость.**

2. непритомність, нестя́ма, забуття.

Безпардо́нный = 1. лю́тий. немилосе́рдний.

2. наха́бний, невпи́нний. — **Безпардо́нная голова́** = шибеник, шиба́й-голова́, зайди-голова́.

Безпа́рный = безпа́рий, непарни́стий. — Непаристі чоботи.

Безпа́спо́ртный = безпа́шпортний, безбі-ле́тний.

Безпастýшно = бе́збаш, само́пас, самопа́сом. — Пустив волів на бе́збаш. С. І. — Череда пішла самопасом. — Про гуски ніхто не дбав і вони ходили самопас. Фр.

Безпе́ка = недба́ляцтво, недба́йло, недба́лий, недбайли́вий, необа́чний.

Безперево́дный = 1. невиво́дний (що ніколи не виводить ся).

2. непереводний (що не переводить ся на кого-иншого або в инше місце).

Безперемённый = незмінний, неодмінний, непереміннний.

Безпёрстый = д. **Безпа́лый.**

Безпёрый = безпе́рий.

Безпечáльный = безжу́рний, безсу́мний, нежурли́вий. — Безжурний поміж Гриць. п. пр.

Безпе́чность = недба́лість, недба́льство, недбайли́вість, необа́чність, необа́чка.

Безпе́чный = д. **Безпе́ка** і **Беззабо́тный.**

Безпи́сьменность, безпи́сьменный = безпа́шпортність і д. **Безпа́спортный.**

Безпла́тный, по = безпла́тний, дармови́й, даре́мний, без пла́ти, дарма́, даре́мне, ду́рно, да́ром, за спаси́бі. С. Аф. І. — Він мав дармовий білет.

Безплеме́нный, безплеменны́нный = безплеме́нний, безрі́дний, бездітний, без ро́да.

Безпло́діе = неплі́дність, неродю́чість.

Безпло́дность = д. **Безпло́діе** і **Безполе́зность.**

Безпло́дный, по = 1. безплі́дний, ялови́й, (про землю, рослину) — неродю́чий, недоро́дний, (про тварі) — неплодю́чий, безплеме́нний, (про жінку) — безплі́дна, безпло́дниця, непло́дниця. — Пліднє дерево в раю приймають, безпліднє з раю викидають п. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. **Безполе́зний.**

Безпло́дная трава́, рос. Cerastium vulgatum = укла́дник, цвіптарняк. С. Ап.

Безпло́тность, безпло́тный = безтіле́сність, безтіле́сний.

Безповоро́тный, по = д. **Безвозвра́тный.**

Безпого́дица = д. **Безве́дренница.**

Безподо́бный, по = незрівня́нний, ду́же га́рний, чудо́вий, без порівня́ння, незрівня́но, ду́же га́рно, чудо́во.

Безпозвоно́чный = безхребе́тний, безкря́жний.

Безпоко́ить, ся = турбува́ти, ся, клопота́ти, ся, пеклува́ти, ся, побива́ти ся, неспоко́їти, ся, труди́ти. — **Не безпоко́йтесь** = не турбу́йтесь, не заживайте турбації. — **Онъ совсѣмъ не безпоко́ится** = він і га́дки не ма́є. — Купуй сукню шиту, а хату криту, то й не турбуй ся. п. пр. — Нехай дуже не турбують і віночка не готують. п. пр. — Шкода, мамцю, людий турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. п. п. — Щоб моєї бідної головки той не клопотав. — Бпей Анхизович сїдайте, турбації не заживайте. Кот. — А вона так за ним побиваєть ся, що страх.

Безпоко́йный = 1. невпоки́йний.

2. неспоки́йний, невгомо́нний, невгаву́чий. С. З. Л.

Безпоко́йствіе, безпоко́йство = неспо́кій, турбо́та, турба́ція, ту́рба, турбова́ння. — Нема нїкому турботи про мої скорботи. п. пр. — Ляхи меши себе великую турбацію міли, не хотячи королем Собеского. Л. С. — Тай спать лиже, втомивши ся турбою такою. К. Ш.

Безполе́зный = некори́стний, непожи́точний, даре́мний, ма́рний. — Своя воля добра, та не пожиточна. п. пр. — Даремна його праця.

Безпо́лый = без помо́сту, без підло́ги (хата або що).

2. безпо́лий (про одежу).

3. безспа́стий або двоспа́стий.

Безпо́мо́щность, безпо́мощный = безпора́дність, безпора́дний, безпо́мічний.

Безпомѣ́стный = безземе́льний.

Безпопо́вщина = се́кта, що не признає́ сьвяще́нства.

Безпоро́чный = безгрішний, бе́зневи́нний, бездокірний, бездога́нний.

Безпорто́чникъ, безпорто́чный = безшта́нько, голодра́бець, обша́рпанець, голодра́нець, шарпа́к. — Безштанько — курячий дядько. (Дражнять малих хлопців, як вони не хочуть одягати штанів).

Безпоря́дица, безпоря́докъ = непоря́док, безла́ддя, гарми́дер, розгордіяш, ша́рварок, а́ляр, калабали́к. — Гармидер, галас, так у гаю, срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш. — Такий гармидер, ніначе Орда наступа. С. Аф. — Збили страшенний шарварок. — Отамане, батько наш, педбавш за нас, ой чи бач наше товариство, як розгордіяш. п. п. — Такий калабалик підняли, що нїчого не чути. Новорос.

Безпоря́дочно = бе́з ладу́, недоладу́, непоря́дно, без пуття́, жу́жмом. — Живе він якось без пуття. — Пороскида все без ладу́. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить. — Не розбірав, так і забрав все жужмом.

Безпоря́дочность, безпоря́дочный = безла́ддя, непу́тність, безла́дний, непу́тній, непутящий, непоря́дний.

Безпосре́дственный = безпосере́дній. С. Ш. — Безпосередні вибори до Ради державної.

Безпото́мный, безпото́мственный = д. **безплеме́нный.**

Безпо́чвенный = безгрунто́вий, безпідста́вний.

Безпо́шлинно = безда́нно, безми́тне. — І тие товари безмитне пропущати бити мають. Ст. Л.

Безпощадный = безмилосе́рдний, немилосе́рдний, лю́тий.

Безпра́віе = безпра́в'я.

Безпредѣ́льность, ный = д. **Безграни́чность, ный.**

Безпрекосло́віе, безпрекосло́вность = безпере́чність, безпере́ка.

Безпрекосло́вный, но = безпере́чний, неодно́вний, безпере́чно, неодно́вно, без

суперéки. — Неодмовно послушенство одавали. С. З.

Безпереміний, но = 1. д. **Безперемінний.** 2. безпрекінний, небезпрéкенний, но. — Треба небезпремінно іти.

Безперепи́тственный но = вільний, непри-пи́нний, вільно, без перешкóди.

Безперерывный, безпестáнный = д. **Безостановочный.**

Безприбы́льный = невигóдний, непожи-точний, без зи́ску, без прибу́тку.

Безприда́нница = безприда́нця, безвіннця, безпоса́жна.

Безпризóрный = бездóглядний.

Безприми́рный = 1. безприкрíрний, без-прикла́дний. 2. незрівня́ний.

Безприме́сный = чи́стий, незмíшаний, су́-тий, щи́рий.

Безпристра́стіе, безпристра́стность = без-сторóнність. С. Ш.

Безпристра́стный = безсторóнній. — Нехай розсудить безсторонні читателі. С. Ш.

Безпритво́рный = щи́рий. — Щира мо-литва до Бога доходить. п. пр.

Безприча́стный = непричéтний. — Він до сього дíла зовсíм не причетний.

Безприча́тный, но = безпричи́нний, без-основáний, дарéмний, дарма́, дарéмне. нї за́ що, без уся́кої рáди, нї за́ вíщо, нї за́ що-нї прó що. — Так таки без усякої ради побив.

Безпрíютность, безпрíютный, но = без-притýльність. безприту́льний, беззах-и́стний, безприхи́льний, безприту́льно, без притýлку. С. Аф.. Ш. — Сьвіт широ-кий, а де в нім подíти ся бíдному, беззах-истному? Фр. — Безпритульна сирітина.

Безпробу́дный, но = непробу́дний, без-прóсипний, не прокида́ючись, без прó-сипу. — Б. сонъ = вічний сон, смерть. — Пе без прóсипу.

Безпрогля́дный = безпросьвітний. — Те-мнота безпросьвітна.

Безпрóкій = нікчéмний. С. З.

Безпросы́пный = д. **Безпробу́дный.**

Безпу́тица = 1. д. **Бездорóжица.** 2. безла́ддя, недола́дність.

Безпу́тникъ, ца = непутя́щий, безпу́тній, леда́що, гультя́й, розпу́тник, непутя́-ща, ледащи́ця, розпу́тниця, повія, хльóрка, шльóндра.

Безпу́тный, но = безпу́тній, непутя́щий; розпу́стний, без пуття́, розпу́стно. Розпустне життя в молодості приносить хво-робу на старі кості. п. пр.

Безпу́тство = безпу́тність, нецу́тність, розпу́ста.

Безпу́тствовать = жи́ти без пуття́, розпу́стно; розпу́тничати.

Безпу́тье = д. **Безпу́тица.**

Безработи́ца = безроботи́ця, неробóта, безробíття.

Безработный = неробóчий, гуля́щий. — Сьогодні гулящий день. — Тепер неробоча пора.

Безра́достный = д. **Безотра́дный.**

Безразборчивый = неразборчивий, невиг-ладливий, неразбіра́ючий, безразбірний.

Безразде́льный, но = нероздíльний, суцíльний, нероздíльно, суцíльно, цíлкóм.

Безрази́чіе, безрази́чность = одна́ковість.

Безрази́чный, но = одна́ковий, одна́ково, ба́йду́же, нї га́дки, дарма́. — Мí-нї однаково, чи буду я жить в Украíні, чи нї, чи хто згадає, чи заплаче — однаковíсінько мíні. К. Ш. — Байдуже́ йому про все. — Та дарма́ — нехай клеплуть, нехай і судять. К. Х. — Се козак запорозький: не об чім не туже, як люльки є і тютюнець, то йому й байду́же. (З вірші під мальованим запорожцем).

Безразсу́дный = неразу́мний, неразсу́д-ливий.

Безразсу́дство = неразсу́дливість.

Безразсчётный = необрахóваний, нерозрахóваний, нерозлíчений. 2. неоплачений.

Безрóгій = безрóгий, кохóлий, гу́лий, шу́тній. — Кохолий віл і гулем бе. п. пр. — Цобе, гулій, щоб тобі ріг одпав (котрого нема) п. пр. — Шутній віл. Ман.

Безрóдный = безрíдний, без рóда.

Безропотный, но = покірливий, покір-ний, ненарікáючий, покірно, покірли-во, без нарікáння.

Безрука́вка = одéжа без рукавів, (у жі-нок) — керсет, керсéтка.

Безрука́вный, безрука́вый = безрука́вий.

Безру́кій = безру́кий; незру́чний.

Безры́бица, безры́бье = безри́б'я.

Безсемéйный = безсíмéйний, безрíдний.

Безсемéйный, но = нескла́дний, недола́д-ний, нескла́дно, не до ладу́, не до рéчі, нї скла́ду, нї ла́ду. — Говорить якось не до речі, що нї складу, нї ладу.

Безсердéчіе, безсердéчность = немилосéрдя, лютість.

Безсердéчный = немилосéрдний, лютий, жорстóкий.

Безсúліе = несúла, безсúл'я, знемóга. — Яб радíний, та щось — несила моя.

Безсúльный, но = безсúлий, недýжий, кволий, охлялий, некóщний, без сúли. — Та воля моя недужі, та винесíть ношу я кладжі. п. п. — Така кволá — од вíтру валю ся.

Безсúлѣть = упадáти на сúлах, занепадáти, знемагáти, кволíти, охлявáти, висилúти ся, знесúлюватись. — Охлян, опустив ся, змарíв чоловік. К. Х.

Безсквáжный, но = щíльний, но.

Безслáвить = слáвити, увóдити в слáву, ганúти, ганьбúти, ганьбувáти, покривáти сóромом. — Почали на все село славити і вже чого на неї не набрехали. — Святай мене, козаченьку, та не вводь мене в славу. п. п. — Служив Москві Іване, а пока ж його ганс. п. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. п. пр.

Безслáвіе = неслáва, не дóбра слáва, ганьбá, сóром. — Ой не ходи, козаче, до мене, бо неслава на тебе й на мене. п. п. — Тих до неї не горну ся, неслави боюсь. п. п.

Безслáвный = безслáвний, ганéбний, безчéсний.

Безсловéсный = 1. нíмий, безязúкий. — **Безсловéсное живóтное** = нíма твáрь. 2. неховлúвий. 3. безмóвний.

Безслѣдный, но = безслíдний, безвістний, без слíду, безвістí, мáрне. Пропав безвістí. — Як батька покинеш, сам мáрне загинеш. п. п.

Безсмéртіе = безсмéртя.

Безсмéртникъ = рос. 1. Xeranthemum annuum — безсмéртки, волóшки. 2. Helychrisum arenarium — жовтýшки, жовтянúця, жóвта гарячка, головокрýт, свáрка, сварлúвець, цмíн, жóвтий цмíн, котячі лáпки. С. Ан.

Безсмéртный = 1. безсмéртний, несмертéльний. 2. невмірýщий, незабýгний. — Невмірущи слава.

Безсмúсленность, безсмúсленный = безглýздя, безглýздий. С. Аф. Ш.

Безсмúслица = нісенíтниця, брúдня. — Та се не пісня, а нісенíтниця. — Я співаю иноді, що в голову влізе. Кот.

Безсмúсліе = безглýздя.

Безсмѣ́нный = д. **Безперемѣ́нный.**

Безсмѣ́тный = 1. нерозлíчений, нерозрахóваний.

2. несчислéнний, незлíчúмий, незчислúмий, незлíченний, бéзлíч. — Не счислéнное богатство було у його п. п. — Дай йому грошúй несчисленного. п. п.

Безснѣ́жность, безснѣ́жный = безснíжжя, голоснíг, безснíжний.

Безсóвѣстный, но = безсóвісний, безсумлíнний, без сóвісті, безсумлíнно. С. З. Ш.

Безсовѣ́тный = безпорáдний, нерозвáжний, необáчний.

Безсознáтельный = непритóмний, несамовúтий. С. З.

Безсóлнечный = несóняшний.

Безсóпникъ = безсóнько.

Безсóница = безсóниця, безсóння, (у дітей) = нíчниця. С. Аф. Ш.

Безсóрный = чúстий, без смíття.

Безсóчный = сухúй, несоковúтий. — **Безсóчная трава,** рис. Sclerantus = боровúй проскýрник (кіев.), бородáвник (гал.). С. Ан.

Безспóрный, но = безперéчний, безсуперéчний, безперéчно, без суперéчки.

Безсрéбренникъ, ца = безсрíбник, ця, безсріблúник, ця.

Безстрóчный, но = нестроковúй, без строку, кабéзрік. — Віддав гроші на бéзрік.

Безссóрный = мúрний, несварлúвий, миролюбний.

Безстебéльный = безстеблóвий.

Безстрáстіе = безстрáсття, байдýжість.

Безстрáстный = безстрáстний, байдýжий.

Безстрáшіе, безстрáшный = д. **Безбоязненность.**

Безстыдникъ, ца = соромíтник, ця, безлúчник, ця. С. Ш.

Безстыдность, безстыдство = безсорóмність.

Безстыдный, безстыжій = безсорóмний, стидкúй, сороміцький, безлúчний, безсóромно, без сорому. — Не співайте сороміцької, заспівайте старосьвітської. п. пр.

Безсчéтный, но = несчислéнний, незлíченний, без лíку, бéзлíч, без лíчби, несчислéнно. — Несчисленне багатство було у його. п. о. — Сúсот волів в оборі яліщику без лíку. п. п. — А Орда без лíчби пішла. Л. Сам.

Безсѣменный = безнасі́нний, пустоцьві́т.

Безтала́нный = безщасни́й, безтала́нний, бездо́льний, безща́сник, ця. С. Аф. З. Ш. Десь нашої безщасниці на сьвіті не має. н. п. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні, бездольні годіни. н. д.

Безтала́нтный = д. **Безда́рный.**

Безте́льная (коро́ва) = ялова́. — У ялової корови молока не попросиш. п. пр. — У багатого й теля з теля́м, а у вбогого одна корова, та й та ялова. н. пр.

Безтолко́вица, безтолко́вщина = безглу́здя, недолад'ність, безла́ддя.

Безтолко́вый, во = 1. безглу́здий, нетяму́щий, дурноголо́вий. — Та він якийсь нетямущий — не має сьвітлого ока в лобі. 2. незрозумі́лий, недола́дний, нескла́дний, не до ладу́, не до ре́чі.

Бе́зтолочь = д. **Безтолко́вица.**

Безторго́вица, безто́ржица = безто́ржя.

Бестре́петный = д. **Безбоя́зненный.**

Бестру́дный = нетрудни́й, неважки́й, ле́гкий.

Бестѣле́сный = безті́лесний.

Бестѣ́нный = безті́нний. (Місце, де не має затіні).

Бестя́гостный = неважки́й, ле́гкий.

Безубы́точный, но = безутра́тний, без утра́ти, без шко́ди.

Безуга́рный = нечадни́й.

Безуго́льный = безву́гли́й.

Безу́гольный = безву́гільний.

Безугомо́нный = невгомо́нний, невгаву́чий. С. З.

Безу́держный = безупи́нний, невпи́нний.

Безу́держу = безупи́нно, невпи́нно.

Безуёмный = д. **Безугомо́нный.**

Безухло́нный, но = прями́й, про́стий, невхи́льний, про́сто, невхи́льно. — Ми просто йшли, у нас пеха зерна неправди за собою. К. Ш.

Безукори́зненный, безуко́ризный, по = бездоко́рний, бездога́нний, безнага́нний (С. Ж.), бездоко́рно, без доко́ру, як найкра́ще. — Його життя чисте, бездокірне.

Безу́мець = безрозу́мний, нерозу́мний, шале́ний, навіжже́нний, навісни́й, несаховитий, божевільний, дурни́й. — Тестамент не повинен чинити безрозумний. Б. Н. — Не має сьвідчити шалений, который розуму не має. Ст. Л. — Що навіженному по розуму! н. пр. — Оженив ся навістний та взяв дурноватку, та не знали що робити — підпалили хату. п. пр. — Цур тобі, одняжи ся, пек тобі, одчепи ся — божевільний! Кв

Безу́міе = 1. дур, ду́рість шале́нство. 2. навіже́нство, безглу́здя. С. Л.

Безу́мный, по д. = **Безу́мець.** — Біжить, мов несановита, мов нічого не бачить і не чує. О. Мор. — Сама знаєш, як я сердечне шаленне люблю. (З листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубеївни.)

Безумо́лкный, безумо́лчный, по = невиовка́ючий, невиовка́ючи.

Безу́мство = д. **Безу́міе.**

Безу́мствовать = дурі́ти, навісні́ти. — — Добре дурі́ти, як приступає. п. пр.

Безу́мѣть = навісні́ти, божевоті́ти, дурі́ти, безглу́здіти, ро́зум губи́ти, з глузду засува́тись, спада́ти. — С. Аф. — Зсунув ся з глузду, як пес з соломи.. п. пр.

Безупрёчный = д. **Безукори́зненный.**

Безуро́нный = д. **Безубы́точный.**

Безура́дица, безура́дный = д. **Безпора́дица, безпора́дочный.**

Безусло́вный = безумо́вний, коне́шний.

Безу́сница, рос. Orabus vernus L. = сердешна трава́, ра́нник, черевички, возу́лині черевички, півники, горо́х горобиний. С. Ан.

Безуспѣ́шный = невда́лий, ма́рний.

Безу́стальный, безуста́нный, но = невто́мний, невсипу́щий, невто́мно, без уто́ми. С. З. — А найпаче невсипуща. К. Ш.

Безу́сый = 1. безу́сий, безву́сий, бе́зус. 2. д. **Безо́стый.**

Безутра́тный = д. **Безубы́точный.**

Безутѣ́шный = нерозва́жний, безпора́дний.

Безухи́нный = непаху́чий.

Безу́хій = безву́хий, карнаву́хий.

Безуча́стіе = байду́жість.

Безуча́стный = 1. байду́жий. 2. безприча́сний, непричетний.

Безфами́льный = 1. безпрозвищний. 2. безсі́мейний, безрідний.

Безхво́стый = безхво́стий, ку́ций. — Цюб, куций! щоб тобі хвіст одняв! (на безхвостого вола). п. пр.

Безхи́тростный = нехи́трий, нелука́вий, щи́рий.

Безхло́потный = безклопітний.

Безхлѣ́бица, безхлѣ́бье = безхлі́б'я, недорід, го́лод. — А тепер прийшло на безхлібі погибати. п. д.

Безхлѣ́бный = безхлі́бний, неврожа́йний, недоро́дний, голо́дний. — Непорожайний рік.

Безховя́йный = безхазя́йний, нічи́й.

Безцвѣ́тный = 1. безквітний, безцьві́тний.

2. бе́зма́стий, безко́лірний.

Безцѣ́льный, но = безці́льний, без ці́ли, без мети́.

Безцѣ́нный = безці́нний, неоці́нний. (Надто дорогий або надзвича́йно деше́вий.)

Безцѣ́нокъ = безці́нок, бе́зці́нь, півда́рма, дурни́ця. — Ой нехай же він Супруне́ добро́ за безці́нок збува́в, ой нехай же він Супруна козака з неволі викупа́в. н. п. — Продав за пів-да́рма. — Проміня́в на дурни́цю.

Безча́діе, безча́дный = бездітство, бездітний.

Безча́стный, безча́стье = д. Безтала́нный і Безто́лье.

Безчелове́чіе, Безчелове́чность = нелю́дськість (С. Ж.), лю́тість.

Безчелове́чный, но = нелю́дський, лю́тий, неми́лосе́рдний, лю́то, немилосе́рдно.

Безче́стить = безче́стити, га́нити, ганьби́ти, ганьбува́ти, зневажа́ти, бе́штати. С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його остатніми словами. Фр. — Котрій королі бештають і кривду йому чинять. Б. Ц.

Безче́стіе = безче́стя, ганьба́, зневага. С. Аф. З. — Ганьбою не діймеш, так силою візьмеш. н. пр.

Безче́стный = нече́сний, гане́бний, безві́дний. С. З. — А такою карностю ганебною мать каран бити. Ст. Л. — Ганебне́ ді́ло.

Безчу́йный = безлу́ский.

Безчу́міе = безчу́ство, бе́шкет. — Пробували такого бешкету, що сорок і казати.

Безчу́нничать, безчу́нствовать = бешкетува́ти.

Безчи́сленный, но = д. Безсчётный.

Безчу́вственность = нечу́лість, нечутте́нність.

Безчу́вственный = нечу́лий, нечутте́нний.

Безчу́вствіе = д. Безчу́вственность.

Безшабаши́ный = 1. невгомо́нний, невсиду́щий.
2. ши́беник, шиба́й-голова́, проби́й-голова́, айди́-голова́, пали́вода. С. З.

Безшёрстный, безшёрстый = безше́рстий, го́лий.

Безшта́нникъ = д. Безпорто́чникъ.

Безшу́мный = ти́хий, негомінки́й.

Безшу́точно = без жа́рту, не в жа́рт, спра́вді.

Безъ = без. — **Безъ па́мяти** = непам'ята́ючи, нетя́млячи. — **Безъ сомнѣ́нія** = наіве́не. — **Безъ у́держу** = без упи́ну. — **Безъ у́молку** = невмовка́ючи. — **Безъ у́стали** = без уто́ки. — **Безъ шу́токъ** = д. Безшу́точно.

Безъязы́чный = без'язи́кий, німи́й, безріка.

Безызвѣ́стность, безызвѣ́стный = д. Безвѣ́стность, ный.

Безымёнка, безыма́нка = безиме́нка.

Безымённый, безыма́нный = безиме́нний. — **Безымённая недѣ́ля** = тре́тій ти́ждень вели́кого по́сту. — **Б. палецъ, Digitus innominatus** = підмезизи́нний.

Безынтере́сный = 1. нецікавий. — **Не безынтере́сный** = цікавий.
2. некорисливий.

Безыску́сный, безыску́ственный = про́стий, нешту́чний, натура́льний.

Безыхо́дный = д. Безвы́ходный.

Бей, бе́йте = бий, би́йте.

Бекаси́нникъ = дрібни́й шріт (дріб).

Бека́съ, пт. Scolopax = вівча́рик, баране́ць, бара́нчик, ха́вка. — Перепели підпідьомкають, вівчарик посвистує. Номис.

Бекеша, бекеме́ть = капта́н або серту́к долголовий, теплий.

Бекре́нь, вживається у виразі: „на бекре́нь“ = на бакир. — Надів шапку на бакир.

Белемни́тъ = (від грец. *βέλεμνον*) = чо́ртів па́лець.

Белена́, рос. Hyoscyamus niger = блекота́, ні́мниця. — Говорить, мов блекоти об'їв ся. н. пр.

Белендря́съ, белентря́съ = д. Балентря́сы.

Бели́берда́ = нісенітниця, тереве́ні, тереве́ні-ве́ні, кураи́-верзи́. С. З. — Плете тереве́ні. — Несе курзи́-верзи́.

Белладо́на, рос. Atropa beladonna = во́вчі я́годи.

Бельмёсъ, вживається тільки у виразі: „ни бельмёса“ = ні бельмеса, ні бе́, ні ме́, ані же́. — Що йому не кажи — ані ме не розуміє.

Бе́нзель = пе́нзель, здр. пе́нзлик. — Не пензлюй так ті, але квачем малюй. Гул. Ар.

Бергамо́тъ, рос. Citrus limetta = бергамо́та. С. Ш. — **Citrus Bergamia** — гли́ва. С. З.

Бёрдникъ = бе́рдник, бердо́шник. — Шильник бердянку не товариш. н. пр.

Бёрдо = бе́рдо. — Берди направив, шитки наспував. В. Щ.

Бёрдочникъ = д. Бёрдникъ.

Бе́рдце, бе́рдышко = бе́рдечко. — Тобі, мати, питки й бердечко, міні давай полотенечко. н. п.

Бердышъ = ке́леп, топіре́ць. (Гал.) — Келепом по плечах потягає. н. д.

Береговище = побере́жжа, бережина. (С. Ш.)

Береговой = береговий, побере́жний.

Бе́регъ = бе́рег, здр. — бережо́к, бережечо́к. — Держись берега, а риба буде. н. пр. — Він сидів на бе́резі. — Быстра річка, неспілчка, бережечки апосить. н. п.

Бередить = ятри́ти, вража́ти. — Чорні думки ятрили його зранене серце. Бар. — Роз'ятрив болячку. — По малу-малу, чумаче, край, не вриви моя серденька в край. н. п.

Берёжая (кобы́ла) = жере́бна, жере́ба.

Береже́ніе = до́гляд, схов, сховок. — Віддав йому гроші до схову.

Бережёный = бережёний, оберёжний, сторожки́й, оба́чний. С. З. Л. — Береженого і Бог береже. н. пр. — Ута — сторожка птиці. Греб.

Бережли́вость, бережливый = бережли́вість, ощадність (Гал.), бережли́вий, ощадний (Гал.).

Бере́жникъ = 1. бережина, побере́жжа. С. Аф. Ш.
2. снасть риба́льська на р. Обі.
3. крило́ не́вода, що тягнуть з берега

Бережной = береговий, побере́жний.

Бе́режность = 1. обережність, осторо́га, ба́чність, оба́чність. С. Л. — До цього треба мати два жінки: одна грошний, а другий бачности. н. пр.
2. д. Бережли́вость.

Бе́режный, но = бережёний, оберёжний, сторожки́й, оба́чний, бе́режно, пома́лу, оберёжно, оба́чно. С. З. Л. (Д Бережёный).
2. д. Бережли́вый.

Бе́режь = 1. д. Бережли́вость.
2. до́гляд.

Берёза, рос. Betula alba = бере́за.

Берёзка = берія́ка, бере́зонька. — Берёзку завивать, развивать = водити танок з берізкою, уквітчаною стьожка́ми. — Не рубай, брате, білої березоньки, не коси шовкової травиченьки. н. п.

Берёзникъ = березня́к, березина. С. Аф. Ш. — А у березині грибів-грибів. С. Ш.

Березня́къ = березня́к, березничо́к. С. Аф. Ш. — Бігла телиця та з березничка. н. п.

Берёзовикъ = 1. гриб, Boletus scaber — ба́бка, красноголо́вець. С. Ан.
2. пти́ця, що водить ся в березпяку́ (волю́шні, кулики, то-що).

Берёзовица = березовий сік. С. Ш.

Берёзовка = береза́вка. С. Ш.

Берёзовый = бере́зовий. Б. грибъ = д. Берёзовикъ. — Б. гу́ба, Boletus igniarius = береза́к.

Берёзуха = бе́реза́вка.

Бере́менная = черева́та, вагітна́, важка́, тягітна́, тяжка́, непоро́жня, у ваї, у тяжі́. (Всі про жінку). С. З. Л. — Баба вагувата, що дівчина черевата. н. пр. — Її мати, як була ще вагітною, то ще у черені прокляла. н. к. — Вона тоді саме у ваї була. — Вона важка ходить. — Коли річ про інші тварі: (вівця́, коза́, кішка) — кі́тна, ко́тна, (коро́ва) — те́льна, (кобы́ла) — жере́бна, жере́ба, (свиня́) — поро́сна, супоро́са, (соба́ка) — щенна, щі́нна. — Згодувала її мати, як свиню поросну. н. п.

Бере́менность = вагота́, вага́, тя́жа.

Бере́менѣть = ваготі́ти, ваготі́ти, черева́ті́ти, у ваї, у тяжі, тяжко́ю, важко́ю ходи́ти. — Отож вона зараз і заваготі́ла. н. к.

Бере́мя = обере́нок. С. З. — Візьми обережок соломи та протопи.

Берендёйка = цяцька, буру́лька.

Бересбре́къ, бересдре́нь, бересклёдъ, рос. Evonymus = бруслина́, брусли́на, брусленина, проскури́на, верескле́п, вовче ли́ко. С. Ан.

Берёста, берёсто = березова кора́ (власне верхня частина кори).

Бере́стеникъ, бере́стень = 1. начиння або що, зроблене з березової кори або обкладене нею.
2. лича́к з березової кори.

Бере́стить = обробля́ти бере́зовою корою.

Берёстовикъ = д. Бере́зовая гу́ба.

Берёстовый = зро́блений з бере́зової кори.

Бе́рестовый = берестови́й, в'язови́й.

Бе́рестъ, рос. Ulmus campestris suberosa = бе́рест, берести́на, кара́їч, карага́ч. — U. c. denudata — в'я́з, кара́їч. С. Ан.

Берестяникъ, берести́ный = д. Бере́стеникъ, Бе́рестовый.

Бере́чь, ся = берегти́, ся, стерегти́, ся, гляді́ти, доглядати, шанува́ти, ся, жалі́ти, хорони́ти, ховати, щади́ти, пильнува́ти. — Хазяїн бережеть ся, а злодій дивно його береже. н. пр. — Стережи ся, Петре, нарікати на Наталку. Кот. — Не

бійсь, та стережи ся. п. пр. — Хто не запав лиха, не вміє шанувати добра. п. пр. — Буду дома сидíти, буду жінку гляді́ти. п. п. — Щади в добрі, матимеш в біді. п. пр. — Коли скупо (дуже мало), щодити гáупо. п. пр. — Не вмів же ти шанувати здоров'ячка свого. п. п.

Берéй = жíнка, що збирáє я́годи.

Бéрковець = берківéць (міра ваги в 10 пудів).

Берку́тъ = орéл (білохвóстий).

Берли́на = берли́на, берли́нка.

Берли́нъ = бéрлин. — Їде шляхом до Києва берлин шестернею. К. Ш.

Берлóга = барлíг, лíгво, (вóвчий, лисúчий) — вовкíвня, скóта, (свúня́чий) — барлíг, багнó. С. Аф. З. Л. — Знайшли лíгво і медвежать забрали. п. о. — **Два медвéдя въ одно́й берлóгѣ не ужúвутся** = два коти́ в одному́ кíшку́ не поми́рять ся. п. пр.

Берлóжный = барлíжний.

Бóрнецъ, рос. Listera ovata = зозу́лíни сльóзки, зозу́лíни рушники́, стули́гуз. С. Ап.

Бёрце, берцó, анат. Crus. = гомíлка, голíнка, голя́нка (нижня частина гомілки) — ли́тка. — Гомілкою зоветь ся, як сама кість, так і вся частина ноги від коліна до ступні. Ман. — Побíг, аж литками кресне.

Бéрцóвый = гомíлковий. — **Б. кость** = гомíлка, цíвка.

Бесермéнъ = д. **Басурмáнъ**.

Бесесъ, рос. Erytonium dens canis = собачкúй. С. Пов.

Бéстія = скотúна, бúддо.

Бесéда = 1. розмóва, балáчка, говíрка. — З дурним розмова, як з вітром полова. п. пр. — Багато балачки, та ді́ла мало. п. пр. — Без горíлки немає говíрки. п. пр.

2. бесíда, промóва, рíч. — Промова в день роковин Т. Шевченка у Львові.

3. бéседа. С. Аф. Ш. — Були у Грицька у бéседі, чимало людий було і випили добре.

Бесéдка = бесíдка, бесéдка (зíв.), альтáнка. (Прав.)

Бесéдованіе = д. **Бесéда** 1.

Бесéдовать = розмовля́ти, балáкати, бесíдувати, трахтувáти. С. З. Ш. — Нема мого миленького, що карíї очі, ні с ким мині розмовляти, сиди о півночі. п. п. — Сиди один в холодній хаті, не ма с ким тихо розмовляти. К. Ш. — Трахтували до самої ночі.

Бечевá = кодóла, ля́ва. С. З.

Бечевáть = тя́гти ля́ву, бичувáти.

Бечёвка = бечíвка, бичíвка. С. Аф. З.

Бечевни́къ = побере́жжа для пристані або для спочинку лоцманам і бурлакам, а також для стежки, якою йдуть коні або бурлаки, що тягнуть судна проти води.

Бечевщи́къ = бурла́ка, бурля́к. — Забродив ся, гарцюєш ся, до ж ти бурлак волочив ся? п. п.

Бешнéтъ = кантáн (татарський).

Бадёхъ = бздó. С. З.

Бадняка, бадняка, рос. Solanum nigrum = паслíн. С. Ап.

Бадýшка, гриб Lycoperdon bovista = бадюха, пýрхавка, корюха, корова́ гýбка. С. Ап.

Бадѣть = бздíти.

Бадюхá = д. **Бадýшка**.

Библейскій, библія = библíйний, бúблія, сьвятé письмó. — Так сьвяте письмо читаєш, нас на розум научаєш. п. д.

Бивáкъ = тáбор (коли військо стає в полі для ночлігу або спочинку). С. З. Ш.

Бивáть, ся = д. **Бить, ся**.

Бивáчный = таборóвий.

Бúвень = клин.

Бигáмія = двожéнство.

Бизýльникъ, рос. Crepis tectorum = жóвтий цьвіт, кульбáба, дúкий молочáй.

Бúлень = бíяк, бúяк, бнч. С. Аф. З. Ш. — Молотили, поки бíяки теть не поодíтали.

Билéтъ = білет, пáшпорт, квітóк, кáртка, кáрточка. — Випрошив білет на пів року. — Добре було чумакувати, поки всюди рівно, а то уже через ті білети та й ходити не вільно. п. п. — По квітках видають гроші в конторі.

Биллíардъ = кармелю́к. — Наїхали: окомони в кармелюка грати — сюди туди по кешенах — нема чого взяти. п. п. (Пісня ся надрукована в Київ. Стар. з поясненням, що кармелюк = биллíард; може й так, а може се назва якої небудь гри в карти.)

Бúло = 1. калатáло, калатáйло, клепáло, стýкало. — Піп у дзвін, а чорт у калатало. п. пр.

2. язúк (дзвона).

3. клин, бáба (в олійниці).

4. товкáч (до стýпи).

5. передóк (в санках).

Бильярдъ = д. **Биллíардъ**.

Биндúга, биндюгъ = 1. воротúло, стрілá (у млині).

2. бендюги. С. З. Ш.

Бинтовáть = перев'я́зувати, повивáти, бандажувáти.

Бинтъ = перéв'язка, вáв'язка.

Брáть = д. **Брать**.

Бі́ржа = (купецька або де стоять звощики) — бі́ржа, (де збірають ся наймити для найма на роботу) — **точо́к**. Київ. — На точку напала наймичку.

Биржеви́къ = бі́ржак. С. Ш.

Биржево́й = бі́ржовий.

Бі́рка = карб, карбіж, карбо́ванка. С. З. — На щотах, бачиш, не училась, над карбіжем теж не трудилась. Кот.

Бі́рчить = карбува́ти.

Бирю́къ = вовк, (про чоловіка) — вовк, супій, похню́па, похму́рий. — **Смотре́ть бирюко́мъ** = во́вком дивитись. — **Жить бирюко́мъ** = одлю́дно жи́ти. — Живе одлюдно на вигоні. С. З.

Бирюкова́тый = вовкува́тий, похму́рий, пону́рий, похню́пий, одлю́дний.

Бирю́лька = 1. цяцька, буру́лька. С. Ш. 2. ду́дочка, сопі́лочка (очере́тина).

Бирю́чина, рос. Ligustrum vulgare = во́вчі ягоди, жи́колодь, жостір. С. Ан.

Бирючи́на = вовчи́ще.

Бирю́чій = во́вчий.

Би́тва = бій, бата́лія, сі́ча, побі́й, би́тва. (У запорожців: баталія мішаного характеру — га́лас, особливими ватагами, кожна самостійна — гарми́дер, стичка перед баталією нарізно або малими купками — герць, ге́рець). Ав. — Пили; пили запорожці і гуляли, під Товстою могилою баталію мали. н. п. — Служив в полку пана Кочубея на баталії з Шведами під Полтавою. Кот. — Дали коня, дали зброю: вставай, сину, до побою. н. п. — Не наступай Литва, бо буде між нами битва. н. п. — Зважтий як перець, поки не вийде на герець. н. пр.

Битва́ = кло́піт, морока.

Би́твенный = бойови́й, бата́льний. — Настоящій батальний огонь. Кн.

Битка́ = би́тка (палиця свинцем або оливою) — свинча́тка, олив'я́нка, (з гвіздкою) — гвозд'я́нка. С. Ш.

Биткомъ = на́шхом, на́бгом, но́вно, повиїсїнько, на́товпом.

Битко́къ = 1. д. **Биткá**.
2. до́вбня, довбе́шка. С. Ш.
3. (печена) — битóк.

Би́тый = би́тий, лу́плений, лупцьо́ваний, като́ваний і т. д. (див. під с. **Бить**). — Каже дитина, що бита, та не каже за що. п. пр. — **Би́тая доро́га** = би́тий шля́х. — Незабаром виїхали ми на битий шлях. — **Би́тая пти́ца** = різана. — На базарі було багато різної птиці. — **Би́тый часъ** = цілу годи́ну. — Прокорив мене цілу годину. — **Би́тый челове́къ** = бува́лець. — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. п. пр.

Бить = дріт тонесенький, для гаптарської роботи.

Бить, ся = 1. би́ти, ся, лупи́ти, ся, лупцюва́ти, ся, колоти́ти, ся. (Батого́м, ре́мнем, малахае́м то-що) — бато́жити, пу́жити, шмага́ти, супо́нити, чухра́ти, пі́жити, переза́ти. — Лупіть Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Вежки́м чим) — гати́ти. — Схопив рубель, тай почав гатити. — (До кро́ви) — би́ти на олію. — (До синяків) — басала́нити. — (Дуже тяжко) — тузи́ти, тузова́ти, тю́жити, шпа́рити, неріщати, лу́щити, гати́ти. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот. — (Кулака́ми де попа́ло) — сади́ти, стусува́ти, товкма́чити, стусанів дава́ти, маніжити, кудо́вчити. — А він її за коси з печі, тай давай маніжити. н. к. — Я його зараз за потилицю, тай почав кудовчити. п. о. — (Коліньми) — коліньчити. — Звалив його, коліньчив, коліньчив, тай викинув за двері. н. к. (Ло́бом, рога́ми) — бу́дати, ся. — — Ходить, як овечка, а будав, як баран. п. пр. — (Ногами задніми) — брика́ти, ся, хвиця́ти, ся. — Знай, хобило, де брикати. п. пр. — (Немилосе́рдно) — катува́ти. — Буду тебе бити, буду катувати, а як прийде неділя — буду шапку мати. п. п. — (Па́лицею) — дубаси́ти. (Па́лицю) — па́лі дава́ти. — (По пи́ці) — ля́скати, ля́паса дава́ти, ляща́ дава́ти, ляпанця́ми годува́ти. — А він йому раз і вдруге ляща дав, так пішов. — Як почав він його ляпанцями годувати. — (Різка́ми) — сі́кти, па́рити, чу́стрити, чу́хра́ти, шпа́рити, неріщати. — (Хворости́ною то-що) — хворости́ти, хво́їти, хвиськати, хво́ськати, цвигати.

2. вбива́ти, забива́ти, розбива́ти, вибива́ти, збива́ти, би́ти. — Забивати палю, гвіздок, кілок. — Вбивати вола. — Розбивати посуду. — Вибивати медалі. — Збивати масло.

3. вики́дати. — Риба викидає ікру.

4. (про звук) — би́ти, плеска́ти, ля́скати. — **Бить въ бараба́нъ, въ наба́тъ** = би́ти в бараба́на, б. на сполох, на ґва́лт. — А він побачив злодіїв, кинув ся

на дзвінницю тай давай на сполох бити. — **Бить въ ладо́ни** = плеска́ти, в доло́ні плеска́ти. — Іде́ малий та в долоні плеще: гуляй, мамо, нема батька ніце. н. п.

5. (про се́рце) — **колоти́ти ся, тьо́хкати, сту́кати, тіпати ся, тріпати ся.** — Серце в грудях колотить ся, як не вискочить. О. Мор.

6. (про птицю) — **тріпати ся, тіпати ся.** — Синиця в кігтї тріпаєть ся. С. Ш.

7. (про хворо́бу) — **трясти́.** — Лихоманка трясе. — **Бить баклу́ши** = д. **Баклу́шничать.** — **Бить ся объ заклáдъ** = закладáти ся. — Один усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Би́ть ся я́йцами** = на́вби́тки би́ти ся. — От вони похристосувались, тай почали крашанками навбитки бити ся. — **Бить ногáми** = брика́ти ся. — Не підходьте до сього коня: він бриквть ся. — **Бить челóмъ** = прохáти ми́лості, чолóм дава́ти. — Тай поїхали до столиці, прохати милості у царя. н. п. — Його добром, та йому й золом. н. пр.

Битьё = бíття́. — Махання за биття не рохуєть ся. н. пр.

Битю́гъ, битю́къ = 1. кінь (тамбовської або воронїжської породи).

2. (про чоловіка) — **мацáк, дужáк, бе́цман, здоровúло.** — Який бецман, а нїчого не хоче робити. С. Ш.

Бичева́ = д. **Бечева́.**

Бичева́ніе = бичува́ння, шмага́ння, катува́ння.

Бичева́ть = бичува́ти, бато́жити, шмага́ти, пу́жити і т. д. д. **Бить.**

Бичевни́къ, рос. Artemisia procera = бо́же де́рево, бі́ж-де́рево. С. Ап.

Бичъ = 1. бич, батіг, пу́га. — Не втїкає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — З піску батога не вплетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр.

2. ка́ра Бо́жа. — Отож і пішла на людий кара Божа: сарана, пошесть.

3. кат, душма́н, катю́га.

Бишь = пак, бо. — Що пак він казав? — — Як бо його звуть?

Бі́ніе = бíття́, (про се́рце) — сту́кання, тьо́хкання.

Біографи́ческій = біографічний, житєпи́сний.

Біографія = біогра́фія, житєпис.

Бі́ючій = б'ю́чий, б'ю́щий.

Бла́го = 1. добро́, бла́го. — Се робить ся на добро всім людям.

2. до́бре, гара́зд, на ща́стя, добро́; нехáй би, тим більше що..., дя́куючи тому́ що... — Добре, що я рано встав. — На щастя я догадав ся. — Добро́, у кого в господа. К. Ш. — І нехай би він справді був вчен, а тож...

Благовúдный = го́жий, га́рний. — Ой там їхав козак гожий, ще й на личенько хороший. н. п.

Благоволéніе = до́брість, ла́ска, ми́лость. — **Пріобрѣсть, заслужúть благоволéніе** = запобігти ла́ски, ми́лості, підійти під ла́ску, заслужи́ти, ся на ла́ску. — Що вже він не робив, щоб запобігти ласки у пана. — А я тую дрібну рясу заберу в запаску, таки своєму миленькому підійду під ласку. н. п. — Як чоловік цікавий, на ласку скоро заслужив ся. Л. Б. — **Потеря́ть благоволéніе** = втра́тити ла́ску. — Я бою ся, козаченьку, і сама я плачу, ой я в своїй матусеньки певне ла́ску втрачу. н. п.

Благоволи́ть = 1. ласка́вим бу́ти, добра́ бажа́ти, жи́чити, зи́чити. С. З.

2. зволя́ти, ся. — Зволяйтесь, добродію, вислухати. С. Л.

Благово́ніе = па́хощі. С. З.

Благово́нный = запашни́й, паху́чий, пахню́чий, паху́щий. — З запашного василечку. — Ой посійте ж там пахнючої рутоньки. н. п. — Пахуча квітка.

Благовоспúтанный = звича́йний, го́жий, гре́чний, до́брого ба́тька дити́на. — На тім стільчику гречний молодець. н. п. — От і видно, що доброго батька дитина.

Благовре́менный, но = вча́сний, вча́сне, у свій час, в по́ру, са́ме в ча́с, в до́брий час. — Добре у свій час все зробити. — Він прийшов саме в час.

Благовѣ́рный, ая = 1. благовірний, правовірний. (Спеціально вживаєть ся як епітет членів Царської Сем'ї.)

2. стари́й, стара́, мій, моя́ (називають друг друга чоловік та жінка, більше в жарт).

Благовѣ́ствовать = 1. звіща́ти, оповіща́ти ра́дість, прино́сити ра́дісну звістку.

2. проповідувати сло́во Бо́же.

Благовѣ́стникъ = благовісник. С. З. (Придаєть ся св. Архангелу Гавриїлу).

Благовѣ́стить = д. **Благовѣ́ствовать.**

Бла́говѣстить = 1. бла́говістити, дзвони́ти до слу́жби Божої, на слу́жбу Бо́жу. — На самісенький Великдень, як задзвонили до служби. н. о. — Вже почали благовістити.

2. розголоша́ти, дзвони́ти. — Йому́ тільки скажи́, то він зара́з почне́ скрізь дзво́нити.

Благовѣ́стіе = до́бра ві́сть, звістка. С. Ж.

Благовѣ́стникъ = д. **Благовѣ́ститель.**

Бла́говѣсть = бла́говіст, дзвін до це́ркви.

Бла́говѣсть = д. **Благовѣ́стіе.**

Благовѣ́щеніе = Благовіщення. — Який день на Благовіщення, такий і на Великдень. п. пр.

Благовѣ́щенскій = благові́сний. С. З. — З благові́сного теляти добра не ждати. п. пр.

Благоговѣ́ніе = побо́жність (вели́ка шано́ба, пова́га до чо́го свя́щенного або висо́кого, дя́вного або ду́же ва́жного). С. Ж.

Благоговѣ́ть = шанува́ти, поважа́ти побо́жно, преклоня́ти ся.

Благодаре́ніе = дя́кування, поді́ка. С. З. — Яке́ частування, таке́ й дякування. п. пр. — **Благодаре́ніе Богу** = дя́кувать Бо́гові, дя́ка Бо́гові. — Поки що, дякувать Богові, здоровенькі.

Благодари́тельный = поді́чний.

Благодари́ть = дя́кувати. С. Аф. З. Л. — **Благодарю́** = спаси́бі, дя́кую, дя́кува́ть. — **Благодаря́** = дя́куючи, дя́кувать. — Дя́кую тобі, ма́мо, що ходи́ла в тебе гарно. п. п. — Поди́кувати за хлі́б, за сіль і за ли́ску до́брим лю́дям. К. Ш. — От за се дя́кувать. С. Аф. — Дя́кувати дя́дькові, у ше гро́ші є. С. Л. — За так ми́лостиню́ ласку дя́кую. Ст. Л.

Благода́рность = 1. дя́ка, поді́ка, вдя́чність. С. Аф. З. Л. — Одна́ дя́ка, що за ри́бу, що за рака́. п. пр. — Не жди дя́кі од прибу́дного пе́ньки. п. пр. — Я почува́ла ще бі́льшу вдя́чність і лю́бов до нього. Фр.

2. хаба́рь. — Дав йому́ три карбова́ня. (Д. під с. Взя́тка.)

Благода́рный, на = вдя́чний. С. З. Л. — Должни́ всі́ми все тое́ прийма́ти вдячне. Б. Н. — Чого ми вдячни́ от ни́х бу́дучи. Ст. Л.

Благода́рственный = поді́чний.

Благода́рствовать, благода́рствуйте = д. **Благодари́ть, благодарю́.**

Благода́тный = благода́тний, до́брий, добродійний.

Благода́ть = 1. добро́, благода́ть.

2. і 3. Д. **Благоволе́ніе** і **Благодѣ́ніе.**

4. ро́скіш, доста́ток.

5. рос. Gratiola officinalis — золотогі́сячник, Бо́жа ми́лость, дрисли́вець. С. Ан.

Благоде́ственный = щасли́вий. С. Л.

Благоде́ствіе, благоде́нство = ща́стя, гара́зд, добро́. — Дай, Боже, ни́м на здоро́в'я, та́ скоро побачи́тись в гара́зді. Гал. Барв.

Благоде́нствовать = жи́ти щасли́во, до́бре, благоде́нствувати. — На всі́х ма́йках всі́ мовча́ть, бо благоде́нствують. К. Ш.

Благоду́шіе = до́брість, доброду́шність.

Благоду́шный = до́брый, доброду́шний, ла́гкосе́рдий.

Благодѣ́тель, ница = добро́дій, ка, благодій, ка, доброчи́нця. С. З. Л. — Го́споді посла́в нам яко́го доброчи́нця. Ч. К.

Благодѣ́тельность = добродійство, доброчи́нність.

Благодѣ́тельный = добродійний, благодійний, доброчи́нний, доброти́вий. (С. Ж.)

Благодѣ́тельствовать = добро́ дія́ти, чини́ти, роби́ти.

Благодѣ́яніе = добро́, добродійство. — Я йому́ добру́ зро́бив, а він так мені́ одя́чив. — Дя́куючи Го́споду Бо́гу за так вели́ке добродійство. Б. Н.

Благодѣ́ять = д. **Благодѣ́тельствовать.**

Благожела́тельный = жичли́вий, ласка́вий. — А я бі́дний, нещасли́вий, ні́хто мені́ нежичли́вий. п. п.

Благо́й = 1. до́брий. — Добра́ рада́, де щи́ра пра́вда. п. пр.

2. упе́ртий, серди́тий, невгохо́нний, шале́нний. — **Крича́ть благи́мъ ма́томъ** = репетува́ти, галасува́ти, наги́ кри́ча́ти. — Кричить баба, репетує. — ніхто її не ритує. п. пр.

Благолѣ́ніе = краса́ (незви́чна).

Благолѣ́пный = прекра́сний, ду́же га́рний.

Благомы́сліе = доброми́сність.

Благомы́слящій = доброми́сний.

Благонадёжность = пе́вність.

Благонадёжный = пе́вний, надійний.

Благонаме́ренный = доброми́сний.

Благонра́віе, благонра́вный = обича́йність, звича́йність, обича́йний, звича́йний. — Який звичайний хлопець.

Благообра́зіе = краса́, вро́да, го́жість.

Благообра́зный = вродли́вий, га́рний, го́жий. — Хорошо́, вродли́во, та дов'я́ло не щасли́во. п. п.

Благополу́чіе = д. **Благоде́нствіе.**

Благополу́чный, но = щасли́вий, до́брий, до́бре, гара́зд. С. З. — Дома́ усе́ гара́зд заста́в С. Л. — **Благополу́чно ко́нчить ся** = ви́йти на до́бре.

Благопріли́чіе, благопристо́йность, ный = звича́йність, звича́йний, го́жість, го́жий. С. Л.

Благопріобрѣсть; благопріобрѣта́ть = придба́ти, добу́ти, надба́ти, набу́ти, нажи́ти, добува́ти, набува́ти, наживáти, дбáти. С. Л. — У наймах, сяк собі та так, придбав сірома грошенят. К. Ш. — — Надбав грошей, став хороший. п. п.

Благопріобрѣтенный = при́дбанний, на́дбанний, набу́тий, нажи́тий. — **Благопріобрѣтенное имущество** = набуток, на́дбане, нажи́те добро́. — Це його набуток а не батьківщина.

Благопрія́тель = прия́тель.

Благопрія́тный = 1. прия́зний, ласка́вий, милости́вий, жичли́вий, прихи́льний, щи́рий. — Він завжди до його прихильний. 2. го́жий, пого́жий, сприя́ючий, щасли́вий. — **Благопрія́тное вре́мя** = до́брий час, слу́шний час, пого́дний час. — Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподіватись слушного часу. — Запобігаймо перед такому безправію під сей до того ді́ла погодний час. С. З. — За дві неді́лі або як на то час погодний знесеть. Ст. Л. — **Б. ве́теръ** = пого́дний, ходови́й. (Ман.), пого́жий. — Треба швидче їхати, теперечке ходовий вітер. — **Б. пого́да** = годи́на, го́дянний, годи́нянний, го́дяно, годи́няно. — Після дощів настали годи́на. — За цілий тиждень ні одного дня не було го́дяно. — **Б. слу́чай** = добра оказія, до́брий випадок, ща́стя. — Йому випала добра оказія.

Благопрія́тствовать = 1. ласка́вим, милостивим, прихи́льним бу́ти до ко́го. 2. годи́ти, пого́дити, сприя́ти, щасти́ти. — Як Бог годить, то й мокре горить. п. пр. — Тепер час пого́дить, треба ділом поспішати. С. Л. — А Бог мені погоди́в, вовк кобилу задушив. п. пр. — Щастя йому сприя́ло. — Хоч ті не возьму, буду ті сприяти, всякого добра буду ті жадати. п. п.

Благоразу́міе, благоразу́мный = розсу́дливість, розсу́дливий.

Благорасположе́ніе = ла́ска, ласка́вість, ми́лость, прия́знь, прихи́льність.

Благорасполо́жённый = д. **Благопрія́тный** 1.

Благорастворе́ніе = здоро́вість (повітря).

Благорастворе́нный = здоро́вий.

Благоро́дникъ, рос. Eupatorium cannabinum = сідáч, сідáш. С. Ап.

Благоро́дный = 1. благоро́дний, шляхе́тний, зна́чний. — Благородна — свиня огородна. п. пр. (До тих, що своїм панством пишаються.) — Благородні — хліба голодні. п. пр. 2. че́сний, благоро́дний, лицарський, щи́ра душа. — Благородними кістками болота засипав. К. Ш.

Благосклоннность = д. **Благорасположе́ніе**. — **Снискáть благосклоннность** = д. **Благоволе́ніе пріобрѣсть**.

Благосклóнный = д. **Благопрія́тный** 1.

Благосклóнствовать = д. **Благопріятствовать** 1.

Благослове́ніе = благослове́ння, благослове́нство. С. З. — Матусине благослове́ння. Онов. О. Стороженка

Благослови́ть, ся = благослови́ти, ся, поблагослови́ти. — Благослови, Боже, нам гля́дечко звити, сей дом звеселити. п. п. — Благословилась Марусенька та у свого татка на посадоньку сісти. п. п.

Благосостоя́ніе = доста́ток, гара́зд, добро́бит. — Він має достаток. — Хто в бідí, нехай біду стерпить, а хто в гаразді, щоб ніко́ли біди не знав. п. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але очевидячки упадає. Батьківщина.

Благостúня = добро́, ми́лость.

Благость = до́брість.

Благотвори́тель, ный і т. д. = д. **Благодéтель, ный** і т. д.

Благоуемотрéніе = во́ля, ласка, ми́лость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустрóеніе = упорядкува́ння.

Благоустрóить = порядок, лад да́ти, упорядкува́ти.

Благоустрóйство = упорядкува́ння, до́брий лад, поря́док.

Благоухáніе, ный = д. **Благовóніе, ный**.

Благоухáть = пáхнути, пахтíти. — С. З. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф.

Благочести́вый = благочести́вий, побо́жний.

Благочи́ніе = 1. д. **Благоустрóйство**. 2. кільки церков парахвіяльних під до́глядом одного́ благочи́нного.

Благочи́нный = 1. д. **Благопрія́тный**. 2. благочи́нний, благочи́нник. С. З.

Блажéнный = 1. щасли́вий, блажéнний. 2. юроди́вий. — А я, юроди́вий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блажéнство, вать = ща́стя, рай, ро́скіш, раювáти, роскошувáти. — Рай, та не нам тут раювати. К. Б.

Блажи́ть = 1. величáти, слáвити. 2. дуріти, пустувáти, вередувáти, коверзувáти, комези́ти ся. — Добре дурíти, коли приступає. п. пр — Ой мати, мати, москаль у хатí, пустує, жартує, не дав спати. п. пр.

Блажно́й = шале́ний, свавóльний, вереди́вий, невгомóнний. С. З.

Блажь = дур, ду́рість, ду́рощі, при́мха, блазе́нство, шале́нство. С. З. Л. Ш. — Вихить дур з голови. — Се тільки для примхи. С. З. — Йому уже блазенство в голові. С. З.

Блазни́ть, ся = спокуша́ти, ся, зна́жувати, ся, зводити, прина́жувати. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. п. п.

Бла́пжевый = жовтотіле́сний (ко́лір).

Бла́нкъ = бла́нок.

Блева́ка = блюва́ка, рига́ч. С. Ш.

Блева́ніе = блюва́ння, блюва́чка, рига́ння, рига́чка.

Блева́ть = блюва́ти, рига́ти, ки́дати з се́бе.

Блева́чъ = д. Блева́ка.

Блёвка = на́живка (червичок або муха, що надівають на гачок для приваби риби).

Блево́та = блюво́та, рига́чка. — У його блювота з оною.

Блево́тина = блюво́тина, блюва́ки, блювоти́ння.

Блеви́ръ = 1. дзе́ркало (передня сторона печі або груби, що виходить в одну кімнату, коли топка з другої.)

2. в виразі: „для близа́ру" = аби́-як, для годи́ть ся. — Він це зробив тільки для годить ся.

Бле́клость = в'я́лість.

Бле́клый = зів'я́лий, пов'я́лий, вбля́клий.

Бле́кнуть = в'я́нути, бля́кнути, ни́діти, линя́ти, линіти; марніти. — Ждала, ждала козаченька, тай в'янути стала. п. п. Всі мої квіти лугові поницяли, що твоїх козаків у себе не видали. п. п. — На калину вітер віє, калина лине. п. п. — Полиняли брови, помарніло личко, обсіла круг дітвора, як перепеличку. п. п.

Блеко́та, блёкоть = 1. д. Белена́.

2. рос. Conium maculatum = болиголов, блекота́, вони́га, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Блескъ = бли́ск, лиск, бля́ск. — Блиску та гуркоту було багато. С. Ш.

Блесна́ = бле́шня (олив'яна рибка з гачком). — Щуки на бле́шню добре ловлять ся.

Блесо́вка = ни́зка, разо́к пе́рлів.

Бле́соть = пе́рли (не низані).

Бле́стка = бли́стка, бли́щик, блискітка. — **Бле́стки лучёй** = скалки́. — **Вышива́ть бле́стками** = гаптува́ти, накра́пувати.

Блестя́къ, рос. Chrysis = сьвітля́к, блищак. С. Ш.

Блесте́ніе = блища́ння.

Блесте́ть = блища́ти, ся, блискотіти, лисніти, ся, вилискувати ся, (як зоря) — зорі́ти. — І полум'я була блісне, як вітер повіє. Аф. — Ой у полі криниця, там водиця блища́ть ця (а по другому варіянту: лиснить ця) п. п. — От, щось лисніють ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж вилискують ся. — Дай то, милий Боже, блисне́ булава. К. Ш — Місець сьвітить, зоря зорі́є. п. п. (Не рівно) — бли́скати, бли́кати, миготіти, мигтіти. — Передо мною усе щось блик та блик! коли я придивився, аж то гроші горять. С. Ш. — Цілу дорогу мигтить міні в очу, як сонце. — Щось проти сьвічки миготіло, то певно її коси полискувались. С. З. (Дуже помалу) — бли́мати. С. Л. — Каганець блимає. — (Ле́две ви́дно) — леліти. — Десь далеко водиця леліє. — (Як срібло) — срібніти. — Дніпро при місяцю срібніє.

Блестя́къ, блестя́нка = д. Блестя́къ.

Блестя́щій = блиску́чий, лиску́чий, блистю́чий.

Блея́ніе = бе́кання, ме́кання.

Блея́ть = бе́кати, ме́кати, мекета́ти, блекота́ти, мекеке́кати. С. З. Ш. — Кавчать, мекечуть всіма голосами. Гух. Ар.

Ближа́йшій = найбли́жчий. — Сьогодні найближча дорога.

Бли́же = бли́жче, бли́зче. — Зеленесенький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий, чорнобривий, присунь ся ще ближче. п. п.

Бли́жній = бли́жній, близький. С. Ш.

Близёхонько = близе́нько, близе́сенько.

Бли́зить, ся = бли́зити, ся, наближа́ти, ся. С. З. — Ѳ. У. — до с.... дубець близить ця. п. пр.

Бли́зкій, ко = бли́зький, недале́кий, бли́зько, недале́ко, на близу́. — Хоч близько, та слизько. п. пр.

Близлежа́щій = бли́зький, сусідний, суме́жний.

Близна́ = близно́.

Близне́цъ = близня́, близня́тко, близню́к, близня́к, близнючка. С. З. Ж.

Близнецы́ = 1. близня́та, близнюки́. — **Рожа́ть близнецовъ** — близни́ти. — Три роки близнила, а на четвертий змилила — трох привела. п. пр.

2. астр. — чепіга (? одно з 12-ти суз'ір'їв екліптики). — Віз став супротив півночі над хатами, чепіга винеслась. С. З.

Близоруκій = низькоо́кий, низький на о́чі, короткозо́рий. Номис.

Бли́зость = бли́зькість, близина́, близь, бли́зень. — **По бли́зости** = поблизу́, зблизька, бли́зько, біля́, побіля́.

Бли́зъ = 1. д. **Бли́зость**. — **Побли́зости**. 2. ко́ло, тро́хи не́, мало не́. — Він там прожив трохи не рік.

Близь = д. **Бли́зость**.

Блине́цъ = нали́сник (млине́ць з сиром).

Блипохва́тъ = книшола́ти, книшохва́т (жартливо або часом і лайливо, дражнить попович'в).

Блинъ = млине́ць, блин, блине́ць, (з пшона) — пшоня́ник, (з гречки) — гречаня́к, (з гороху) — горохвя́ник. С. Аф. З. Пов. — Сліпець, на млинець. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. — У міх при. п. пр. — Батько вмірає, а він блини вимпав. п. пр. — Прийхали панічі — гречаники у ліч. п. п. — **Печь блины** — вживаєть ся і метафорічно = робити на швидку́ ру́ку, аби як. — **Блино́мъ въ ротъ хва́етъ** = ла́щить ся, підсипа́єть ся, підле́щуєть ся.

Блиста́ніе = бли́скання, ли́скання, блищання.

Блиста́тельный = 1. блискучий. С. Ш. 2. пишний, величний.

Блиста́ть = д. **Блесте́ть**.

Блока́да = обло́га. С. З. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозі сидючи, конину їли. К. Б.

Блока́дный = обложний.

Блокирова́ть = облега́ти, обкладати, обступа́ти. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли москалі та усіма сторонами. п. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. п. п.

Блокъ = блок, коліща, вертіло (? С. П.)

Бло́на = 1. шку́рка, кожу́шок, толубе́ць, пліва́, плінка.

2. анат. Placenta — місце, місто, по́слід; соро́чка. — Щасливий — в сорочці родив ся. п. пр.

3. гу́ля, гу́ля, на́ріст.

Блонди́нъ, ка = біля́вий, біля́вець, біля́вчик, біля́вчин, руся́вий, руся́вин, біля́вка, біля́вочка, бі́ду́ха, біля́ва, бі-ля́виця, руся́ва, руся́вка. С. З. Ш. — Біляво́го любка маю, сама біляве́ньна. п. п. — Ой не піду до біляви́н, не піду: упав сні́жок, наробле́ю сліду. п. п. — Ой пошукав біляво́чки иншої собі п. п. — Голо-вонько моя бідна, що діяти маю? Та де ж мої біляви́ці, що я не видаю? п. п. — Пане брате, товаришу! Баталія буде: або твоя або моя біляви́ця буде. п. п.

Бло́покъ = оба́пол, оба́полок, обзьо́л. С. З.

Блоха́, ком. Pulex irritans = блоха́, здр. — бли́шка, зб. — блошва́, блошня́. (Витягти бліх перед огнем) — прудити ся. С. З. — Блошви тієї розвелось страшенна сила. — Опучі наші полоскали, а хто прудив ся у кабиць. Кот.

Блоши́стый = блоха́тий, блоха́стий. — Тай блохате оце цуценя.

Бло́шій = блоши́ний.

Блошли́вый = д. **Блоши́стый**.

Блошни́къ, рос. Aspidium filix femina = па́пороть, жіно́ча па́пороть. С. Ап.

Блошни́ть = блоши́ти. — Оце цуценя тільки блошить тут.

Блошни́ца = 1. і 2. д. **Блошни́къ** і **Бздушка**. 3. рос. Orinanum vulgare = матери́нка, зіно́вка, духови́й цьвіт. С. Ап.

Блошно́й, бло́шный = д. **Бло́шій**.

Блошна́я трава́, рос. 1. Polygonum persicaria = гірча́к. С. Ап. 2. д. **Блошни́къ**.

Блу́день = пусту́н, жиру́н. С. Л.

Блуди́ть = 1. блудити, блука́ти, тиня́ти ся, віяти ся. — Ходжу, блужу, як те сонце в кругі. п. п. — Блукає, як приблудний. п. пр. — Як бачиш, бурлака на сьвіті тинаю ся од села до села. Кот. 2. бахуру́вати, розпу́тствовати, водочи́ти ся. — Але в другими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот. 3. пустува́ти, жирува́ти. С. Л.

Блудли́вый = пустотли́вий, шкодли́вий. — Шкодливий, як кішка, як тхір. п. пр.

Блудни́къ, ца = розпу́тник, ця, ба́хур, ка, курва́ль, ку́рва, блудя́жка, повія, хльо́рка. — Чоловіка має, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У го́роді не без дурня, в селі не без курви. п. пр. — Коси різали блудяжкам. С. З.

Блу́дный = розпу́тний. — Зовсім розпутна стала і ото привела дитину. п. о.

Блудодѣ́й, ствовать = д. **Блудни́къ** 1 **Блуди́ть** 2.

Блудодѣ́яніе, блудъ = 1. розпу́ста, курва́льство, бахорува́ння. — Розпуста в молодости приносить хворобу на старі кости. п. пр. 2. любодійство. Б. Н.

Блудя́га = волоцю́га, заблу́да, заволо́ка. С. З. — А на чужій на сторонці зо-

вуть мене заволокою, велять мині річку бресть широкую ще й глибокую. н. п.

Блужда́ніе = блука́ння, блуканина, блуд. С. Ш. — Як кого нападе блуд, нехай пригадає у який день було Різдво, візьме землі з під ніг і посипить на голову, той знайде дорогу. н. пр. — Тай набридла вже мині ся блуканина.

Блужда́ть = д. **Блуди́ть** 1. — Блукаючий вираз очий. Фр.

Бліда́новатый = бліду́ватий. — Листя як на исені, тільки бліду́ватіше.

Бліднопа́лый = бліду́рожево́ватий, рожевенький.

Бліднозелёный = зеленува́тий.

Бліднолицый = бліди́й, бліди́нний, бліду́лиций. — Біда, у кого жінка бліда́, а в кого румяна — кажуть: усім кохана. н. пр.

Бле́дность = 1. бліди́сть, бліду́та. 2. **Бле́дность дѣви́чья**, Chlorosis = бліди́ниця.

Бле́дота = д. **Бле́дность** 1.

Бле́дный = бліди́й, бліди́нний. — А бліди́й місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав, К. Ш. — **Бле́дная не́мочь** = д. **Бле́дность** 2.

Бле́дне́ть = бліднїти, бліднути, бліднїшати, полотнїти. — Вона вся неполотнїла з лиху.

Блюде́ніе = до́гляд, дозо́р, пильнува́ння, стереже́ння. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блю́дечко = блю́дечко, блю́дце.

Блю́до = 1. блю́до, полу́миско, таріль. С. З. Л. Ш. — Винесли йому блюдо черво́нців. н. п. С. Ш. — Полумиски два цінових. Стародавній опис. Кіев. Ст. — Таріль точений. С. Ш.

2. стра́ва, потра́ва. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Тут їли разні потрави і все з полиняних мисо́к. Кот.

Блюдолизничать = 1. тарілки лизати. 2. об'їда́ти кого́.

Блюдоли́зъ = лизоблю́д, похлібець, дармоїд. — Барабаш похлібець лядський. С. З.

Блюсти́, ся = доглядати, ся, гляді́ти, назира́ти, пагляда́ти, пильнувати, стерегти́, захо́вувати, ся. С. Аф. З. Ж. — Нехай мати буде, воняж дрібні діти доглядати буде. н. п. — Буду дома сидіти, буду жінку гляді́ти. н. п. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр.

Блюсти́тель, ница = доглядач, доглядничий, дозо́рний, доглядачка. — Бач, бісова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Блюсти́тельный = дозо́рний, пильний, доглядний. С. Аф. З. — Треба пильне око мати за ним.

Бля́ха, бля́шечный = бля́ха, бляхови́й, бля́шаний. С. Ш.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобе́р, -ндр. — бо́брик. С. Ш.

2. Lutra — ви́дра, видни́ха. Эп. — Запорожці прозвали сього звіря видрою чи видрою. О. Сг. — **Убить бобра́** = пійма́ти о́блання, пошити ся у дурні, вхопи́ти ши́лом пато́ки.

Бобковинка, рос. Anthoxanthum odoratum = души́ця. С. Ап.

Бобовидный = бібча́стий.

Бобови́къ = бобови́ння. С. А. Ш.

Бобови́на = біб.

Бобо́вникъ = рос. 1. Amygdalus nana — бобчу́к, за́ячі орішки, польові орішки, дівоча кров, черсаки. 2. Butomus umbellatus — осітня́г, жаб'яча цибу́ля. 3. Menyanthes trifoliata — бобівни́к, зубо́вник, трифо́лія. С. Ап.

Бобовникъ = д. **Бобо́вина**.

Бобо́къ = бобина.

Бобро́вина, бобро́вникъ = д. **Бобо́вникъ** 3.

Бобръ = д. **Бобёръ**.

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. — **Турецкіе бобы**, Phaseolus = квасо́ля. С. Ап. — **Остáть ся на бобáхъ** = пійма́ти о́бланя, пошитись у дурні, вхопи́ти ши́лом пато́ки. — **Разводи́ть бобы́** = баля́ ся точи́ти, теревені правити.

Бобы́лій = бурла́цький. — Життя бурлацьке, як собацьке. н. пр.

Бобы́лка = бурла́чка.

Бобы́ль = бурла́ка. С. Ш.

Бобы́льскій = д. **Бобы́лій**.

Богадѣльня = богоді́льня, Бо́жий дім, шпита́ль. С. Ш. — Ще добре, що приняли її стару, бідолашну, до Божого дому.

Богате́й = бага́ч, багатирь, багатий, ду́ка, дука́рь, дука́ч. С. Аф З. Л. Ш. — Іде багач, іде дукач, насьміхаєть ся, за що тая голотонька напиваєть ся. н. п. — Як умре багатирь, то йде за ним увесь мир, а як умре харпак, то йде один дяк. н. пр. — Ой не сьмій ся із голоти, препражий дуко, щоб не було із душею тобі розлуки. н. п. — Він такий багатиня, що не зна, що то нема.

Богате́некъ = заможний, заміжне́нький. С. Аф. З.

Богати́ть = вбогаща́ти. — Пожитками збогатили. С. З.

Бога́тство = 1. бага́тство, скарб, скарбо́. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. н. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи таковий скарб в руках наших, котрий жадною сумою перепачон бити не может. Ст. Л.

2. ро́скіш, роскоші, пи́шність.

Бога́тый = 1. бага́тий, грошова́тий, (ду́же) — багато́щий, (не ду́же) — багате́нький, замо́жний, заміжне́нький. (Див. ще: Багате́й) — Багатому чорт дітя коліше. п. пр. — Він чоловік бага́тий, грошова́тий. — Ой коли б же я, козаче, була багатенька: напаювала б я та тебе й та твого батенька. н. п. — Хоч не дуже багатий, а заможненький. п. о.

2. пи́шний, роскішний. — На йому жупан пишний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.

коштовний, дорогий. — Шабля і вся зброя коштовна, сріблом оброблена.

Богатырскій = багати́рський, лицарський. — Ой показав Ведмеденко багатирську славу: тай потопив врагів Ляхів в городецькім ставу. п. п. — В похід виступати, лицарської слави добувати. п. п.

Богатырство = багати́рство, ли́царство.

Богатырь = багати́рь, ли́царь, козарлю́га. — Васюринський козарюга все п'є та гуляє, ой він своїму отаману голосно гукає: позволь, батьку-отамане, нам на баштї стати, не позволим Січу руйновати; не позволим з шабельками, позволь з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. п. п. — А Сірко був лицарь на всю Україну. п. п.

Богатѣть = багатїти, бага́тшати, розжива́ти ся.

Бога́че = бага́тше, багатїше. — Він тепер далеко багатїше став жити.

Богачёвъ = бага́цький. — Панське та багацьке нїгдé не пропаде. п. пр.

Бога́чество = д. **Бога́тство.**

Богачи́ха, бога́чка = багачи́ха, багати́рка. С. З.

Бога́чъ = д. **Богате́й.**

Богиня = боги́ня, божи́ця. С. Ш. — От баба і каже дїдові: лїзь на небо — ти будеш богом, а я божицею. п. ц.

Богобоязли́вый, богобоя́зненный, богобоя́занный = богобійний, богобоязли́вий, побо́жний. С. З. Ж. Ш. — Ко сьвідетству припущени люди добрі, богобойні. Ст. Л. — А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Богобоя́ливость, богобоя́зненность = богобійність, (С. Ж.) богобоя́зність.

Богодохнове́нный = богодухнове́нний. Кух. Граматка.

Богомáтерь = Богомáтїрь, Мáти Бóжа, Бóжа Мáти, Богоро́диця, Пречи́ста. — Ой рятуй, рятуй, Божая Мати, не дай погибати. п. п.

Богомо́лецъ, богомо́лица, богомо́лка = 1. богомо́лець, богомі́льник, богомі́льниця. С. Ш.

2. прочан, прочáнка, мн. прочáне. С. З. — По дорозї в Київ тягли ся потомлені прочане.

Богомо́лъ = 1. д. **Богомо́лецъ.**

2. сьвятéнник, сьвятий та бóжий. — Такий сьвитепник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вже йому не попадай ся. — Сьвятий та божий, а псиною з душі тхне. п. пр

Богомо́лье = 1. богомі́л'я.

2. про́щв. — На прощу в Київ одвезли, сьвятими травами поїли, та все таки не помогли. К. Ш.

Богомо́льникъ, ца = д. **Богомо́лецъ 2.**

Богомо́льный = богомільний, побóжний. С. З.

Богомо́льщикъ, ца = д. **Богомо́лецъ.**

Богомо́льщина = прочáне.

Богоотступникъ, чество = д. **Атеїстъ, атеїзмъ.**

Богорáвный = богорівний. — Одиссей богорівний. Ищ.

Богоро́дица = д. **Богомáтерь.**

Богоро́дицына, богоро́дичная, богоро́дская трава́, рос. 1. Thymus serpyllum = чебре́ць, чéбрик, чéпчик богоро́дишний, (гал.) — цебре́ць, материнка. С. Ан.

2. д. **Безсме́ртникъ 2.**

Богоро́дичные пра́здники = Пречи́ста: **Успéніе Богоро́дицы** (15 серпня) — Пéрша Пречи́ста, **Рождество́ Богоро́дицы** (8 жовтня) — Дру́га Пречи́ста, **Покро́въ Богоро́дицы** (1 листопада) — Трéтя Пречи́ста або Покро́ва. С. Л.

Богослуже́ніе = слу́жба Бóжа, одпра́ва. С. Л. — **Отправля́ть Богослуже́ніе** = пра́вити слу́жбу Бóжу.

Боготвори́ть = боготвори́ти, обóжувати.

Богоугóдный = богоугóдний, угóдний Бóгові. — **Б. заведéніе** = д. **Богадѣльня.**

Богохуле́ніе = блюзнїрство. С. Ж. Ш. — Блюзнїрство есть слова зелживі проти Богу или сьвятим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнїрства свого перестанеть. Уст. Луц. братства.

Богоху́льникъ, ца = блюзнїр, ка, блюзник, ця. — Блюзнірі не могуть право-

вати ся, ані́ сьвідчити, але повинні гордом бити карані. Б. Н.

Богохýльничество, богохýйство = д. Богохуле́ніе.

Богохýльствовать = блюзни́ти, блюзнова́ти. С. Ж.

Богоявле́ніе = 1. Богоявле́ння. С. Ш.

2. (сьвято 6 сі́чня) — Водохрещі́, Хре́щі, Орда́нь. С. З. — А третє сьвято то Водохрещі. п. п.

Богоявле́нскій = орда́нський. — Треба покропити ордáнською водóю.

Богъ = Бог, Біг, здр. — Бо́женько, дітськ. — Бо́зя. — Як будеш в дорозі, памятай о Бозі. п. пр. — Без Бога ні до порога. п. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ Іспи, Боже! „Роби, небоже“. п. пр. — — Ні Богові сьвічка, ні чортові кочерга́. п. пр. — **Богъ въ по́мощь, Богъ на по́мощь, Помога́й Богъ** = помóжи Бóже, Бóже помóжи, помага́й Біг, мага́й-Біг! — Ішов козак дорогою: помагай Біг, женче! п. п. — Боже помóжи! а сам не лежи. п. пр. **Богъ да́сть** = да́сть Біг, Біг-ма́! — **Богъ тебе́ судья́** = суди́ тебе́ Бог. — **Бо́гъ вѣсть** = Бо'зна. — Бо'зна що вигадує. — **Бо́га призывáть во свидѣтели** = Бо́гом сьвідчити ся. — Богом сьвідчить ся, а чортові душу запродав. п. пр. — **Богъ меня́ побе́й** = Побий мене́ Боже, Біг-ме́. — Біг-ме! що я не брав. С. Ш. — **Бóже храни́, сохрани́ Боже, оборони́ Боже, упаси́ Бóже** = крий Бóже, боро́нь Бóже, хова́й Бóже. — Крий Боже, як страшно! — дя́ка Бо́гові, хвали́ти Бога. — Хвалити Бога, усе гаразд. — **Дай Богъ** = бо'да́й, дай Бóже. — Бодай так річка кушіром заросла п. п. — Дай, Боже, щастя, долю, хлібá в волю. п. пр. — **Дай Богъ здоро́вья** = Поздоро́в, Боже. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде. п. пр. — Поздоров, Боже, мого старого і мене коло його. п. п. — **Ей Бо́гу** = їй Бо́гу, їжете Бо́гу, да́лебі, прися́й Бо́гу. — Далебі, що так. — Не здатний, далебі, брехать. Кот. — **Какъ васъ Богъ ми́луетъ?** = Як ся ма́єте?, Як вас Бог ми́лує? — **На Бо́га упова́й, а самъ не плоша́й** — На Бога покладай ся, а сам робити не цурай ся. п. пр. — Роби, небоже, то й Бог поможе. п. пр. — Надія в Бозі як хліб у стозі. п. пр. — **Ра́ди Бо́га** = Бо́га ра́ди, про́бі. — Кричать пробі й мати, щоб дівчину ратувати. п. п. — **Счáстливъ твóй Богъ** = ща́стя твоє́. — Ну, щастя твоє, що втік. — **Слáва Бо́гу** = слáва Бо́гу, хвали́ти Бо́га. — Хвалити Бога, всього є доволі. — Хвалити Бога, що так обійшлось. С. Ш. — **Чѣмъ Богъ послáлъ** = що Бог дав.

Бода́ніе = бу́цання, бу́цькання, колóття.

Бода́ть, ся = коло́ти, ся, бу́дати, ся, бу́цькати, ся. — І баран буцне, як заченить. п. пр. — Ходить як овечка, а бу́цькає, як баран. п. пр. — Туру — туру рогами, зколю тебе рогами. п. к.

Боде́цъ = 1. острога́, кіготь (задній у півня).

2. ріжо́к (у жита), колю́чка, шип (у ріжі, шипшини і т. д.)

3. (в старовину) — острога́. С. З. — Ой як стане коляк Нечай коня острогами. п. п.

Бодя́ло = рожéн. С. З — А він шпиг рожéн, та як вітрище його. — Хіба рожна ти захотів? Кот.

Боёкъ = 1. д. Бúлень.

2. д. Битка́.

3. лох, черéн'я, груз.

4. сту́на з товкачéм (велика дерéвина).

Боéцъ = боéць, перебíєць; войка, войовни́к. С. З. — Ігрища думки завести і ніякий зараз розкричав ся, щоб перебíйців привести. Кот. — А міщане ходять, все раду радять, що тому концí за дар дати. п. п.

Божба́ = божба́, божíння; клятьба́. — Гурна клятьба — об стіну головою й. пр.

Божедре́вко, рос. Artemisia abrotanum = біж-дéрево, бóже дéрево, біждерéвочок. С. Ан. Ш. — Біждеревочок — дíвки до кісочок. п. п.

Божéнье = д. Божба́.

Бóжескій = бóжий, бóжський, бóзький, божúстий. С. Фр. Ш. — Божа воля, божа й сила. п. пр. — **По бóжески** = бóжо, по бóжому. С. Ш.

Божéственный = 1. божествéнний.

2. чудóвий, чудóвний. — Чудова зоря-ща ніч. — А що самім чолі сяяв чудóвний сьвіт: так із новим старий зіходив ся завіт. К. Д. Ж.

Божество́ = Бог, Біг, Божество́.

Божúться = божúти ся, кля́сти ся, бігна́ти ся, присягáти ся. — Божиля ся бідна вдова, перед папом стоя: ой далебі, добродію, почув сип дома. п. п. — Та не бíгнай ся так, бо гріх. С. Ш. — Клянеть ся, що не брав.

Бóжій = бóжий, бóговни. — Ой радуй ся земле: син Божий народив ся. п. п. — **Бóжіею мúлостью** = з Бóжої лáски. — **Бóжіе Провидѣніе** = Вóля Бóжа. — **Бóжье дéрево** = д. Божедрéвко. — **Бóжья коро́вка, ком. Chrysomela** = со́нечко. С. З. — Сонечко, сонечко! виглянь у віко-

нечко: он татари ідуть, тебе заріжуть. н. пр. (Примовляють дїти, пускаючи сонечко, щоб воно летїло).

Божни́ца = 1. **божни́к, божничо́к, божни́ця.** — Намалюю матїр, на божник поставлю, на божничок гляну, матїр іспом'янну. н. п.

2. **капли́ця.** — Пішов у капличцю молитись.

3. **божни́ця** (болехівська). С. Ж.

Бозни́къ = **бузина́.**

Бо́зовый = **бузино́вий.** С. Ш.

Бозъ, рос. Sambulus = **бузина́.**

Бой = 1. **бій, побій, битти́.**

2. **бій, бійка, ко́лот, колотне́ча; сїча, бата́лїя, би́тва.** — Лайка — не бійка: в боку не болить. н. пр. — Та між ними така баталїя, що най Бог боронить. С. Ш. (див. ще ні, с. **Би́тва**) — **Бой свай** = **забива́ння па́ль.** — **Бой-де́вка** = **ко́зирь дївка.** Кн. — **Кула́чный бой** = **кула́чки.** — Що чорти на кулачках б'ють ся, а він вже й схопив ся.

3. **викида́ния икри́ рибою.**

4. д. **Бо́екъ** 3.

Бо́йкій = **жва́вий, кото́рний, жеткій, го́стрий, бо́йкий.** С. З. Л. — Там то, мамцю, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. н. п. — **Бо́йкая доро́га** = **вибо́їста, грудкова́та, нерівна.** — **Бо́йкое ме́сто** = **лю́дяне.** — Це саме людне місце, тут завше народ товчеть ся.

Бо́йкость = **жвавість, кото́рність.**

Бойни́ца = I. **бійни́ця.**

2. **до́вбня** (котрою вбивають скотину) — Як хватить довбнею по голові.

Бо́йня = 1. **бо́йня, різни́ця,** більше вживають ся ми. **бо́йні, різни́ці,** (де разом і сало витоплюють) — **салган.** С. З.

2. **різня́, різани́на.** — Уманська різня.

Бока́лъ = **ке́лих, пугар, ча́рка.** — Сьючи йшов по бенкетах веселих з чистого золота кований келих. В. Щ. — Він з пугаром у руцї саме до ляхів'яків розігнав ся. К. Ч. Р. — Повнї чарки всїм наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п.

Боковой = **боковий, побічний, прибічний,** (про стїну бокову від причілку або про вікно в такій стїнї) — **причільний.** — **Пора́ на боковую́** = час спати, пора на боковеньку.

Бокову́шка, боко́ушка = **бокова́ кімна́та.**

Боксёръ = **бо́єць, перебієць** (Д. під с. **Бо́ецъ**).

Боксъ = 1. **кула́чки** (по англійському звичаю).

2. **стуса́н, штурха́н.** — Дав йому стусана. С. З.

Бокъ = **бік,** мн. **Бока́** = **бо́кй.** — **О'бокъ, бокъ о́бокъ** = **о́бік, бік з бо́ком; по́руч, по́пліч.** — Обік його жіночка неборта. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Попліч сідав. С. З. — **Изба́ на боку́** = **похи́ла** (стара́) **ха́та.** — **Бока́ отвали́ть** = **поби́ти кого, бе́бехи надсади́ти.** С. З. — Сюди на кулаки лиш ближче: я бебехів вам надсажу. Кот. — **Лежа́ть на боку́** = **байдикува́ти, ба́йдики би́ти, ле́жні справля́ти.** — **По́боку** = **геть, пріч.** — **Съ бо́ку прише́ка** = **п'я́те ко́лесо до во́за, прикліп коля́да, прише́й хвіст кобилї.**

Болва́нить = 1. **витесувати, обте́сувати.**

2. **дури́ти, коро́чити, тума́нити.**

Болва́нъ = 1. **ни́діл, болва́н, божо́к.**

2. **колодка, шурпа́к, на́довбень.**

3. **ду́рень, бо́вдур, бе́цман, те́лепень, йо́лоп.** — Який бовдур виріс. — Ач, який бецман. — Стоїв тепер, як пень, і правду вовнити, був дурень-телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не кларнеш ся нану возьпому? Кот. — **Игра́ть съ болва́номъ** = **з ду́рнем, з дїдко́м гра́ти.**

Болвани́ть = **дурити, дурнїшати, туманїти.**

Болва́шекъ = (у кравців) — **коло́дка,** на котрій вирівнюють шви.

Болва́шка = **гу́дзик** (дерев'яний, необта́гпутий).

Бо́лдырь = **су́ржик, помісок, по́круч.** — То не справдешній хорт, а по́круч. С. Л.

Бо́ленъ = д. **Больно́й.**

Болиголовъ, рос. Conium maculatum = **болиго́лов, блекота́, си́кавка, свистуля.** С. Ан.

Бо́локонъ = **на о́пашку.** — Надїв свиту на опашку.

Болона́ = **гу́ля, гу́гля, гургу́ля, моргу́ля, гу́ля, гу́гля** і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Ач які гулї на дереві.

Боло́нь = 1. **лубо́к.**

2. **трухля́вина** (в недавно зрубаній деревині).

Боло́тина = **багни́на, багнови́ця.** С. Л. Ш.

Боло́тистый = **багни́стий, боло́тяний, багня́вий.** С. Л. Ш.

Боло́тникъ = 1. **кули́к** (болотяний, Scolopax).

2. рос. а) Sagittaria Sagittaepolia = **коали́, чо́вник, стрілá, водяна́ стрілá, стрілúця.** б) Geranium sylvaticum = **стоко-**

лїнник, в) Ledum = д. **Багу́льникъ**. С. Ан.
3. **болóтяник, болóтяний.**

Болóтный = **болóтяний, багнови́й**. С. Л. — Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотяні, ой що пивали на Украïні вина та меди ситні. п. п.

Болóто = **болóто, багно́, багни́ка, ба́гнище**. С. Л. Ш. У долині, мов у ямі, на багнищі город мріє, над ним хмарою чорніє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржане) — **ржа́вець, ржа́вець**. С. Л.

Болта́ніе = 1. **бо́втання.**
2. **колиха́ння, теліпа́ння.**
3. **базїкання, белькота́ння, пащикува́ння, баля́си.**

Болта́ть = 1. **бо́втати, колоти́ти**, (ложкою в страві) — **ба́брати ся**. — Колотити сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. п. п. — Не їв нїчого, тільки побáбрав. С. Ш.
2. **колиха́ти, маха́ти, дрига́ти**. — Не колихай ногами, бо чорта колишеш. п. пр. — Він упав, тай дриґав ногами.
3. **базїкати, торóчити, молóти, верáти, городи́ти, балясува́ти, баля́си або баляндра́си точи́ти або пра́вити, варя́кати, плéскати, цвéнькати**, (багато і пивдко) — **пащикува́ти, цокоті́ти**, (не вимовля́ючи) — **лопоті́ти, ляща́ти**. С. Аф. З. Л. Ш. — Базїкали о всїх дїлах. Кот. — Дурний дурне й торочить. п. пр. — Не жени дурня, бо зна чого. — Верже, що і в рот не попаде. С. З. — Жінки! коли б ви більше їли, то менш пащикувать уміли. Кот. — Сміють ся та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили по нїмецьки, К. Ш. — Давай вони балясувать та хвалитись. п. к.

Болта́ть ся = 1. **бо́втати ся, колоти́ти ся**. — Вода болтаєть ся в бочцї.
2. **броди́ти, тиня́ти ся, вéштати ся, сновига́ти**. — Так без дїла тиняєть ся. — Посновигала там по всїм куткам. Б. Г.
3. **теліпа́ти ся, мота́ти ся, тїпати ся, колиха́ти ся**. — А китиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.

Бóлтень = 1. **конúстка.**
2, **бовту́н, бовтю́к, ровбóвток, за́пороток**. С. Аф. Ш. Ман. — 3 десятка яєць двоє бовтюків.

Болтли́вый, ая = **щебетли́вий, а, ховзьки́й на язи́к, слизькоязи́кий, а, базїкало** (Д. т. **Болтунъ** 1.).

Болтовня́ = **базїкання, баля́си, теревéні, вервїння, торóчення**. С. З. Ш. — Бач тереверні розпустила. Кот.

Болту́нъ, болту́нья = 1. **щебету́н, ха, базїкало, цокоту́н, ха, лепету́н, ха, лепетень, торохтій, ка, белькоту́н, ха, талала́й, ка, ляску́н, ха, ляскоту́ха**, (не вимовля́ючий) — **бубнїй**, (ще й дурни́й) — **бóвкало**. — Ой жінки ви, цокотухи. Кн. — Ой за лїсом за пралїсом талалай вричить. п. п — Лепетень лепече, в дурень слуха. п. пр.
2. д. **Бóлтень 2.**

Болту́шка = 1. д. **Бóлтень 1.**
2. д. **Болту́нъ 1.**
3. **пу́тря**; дерть або пійло з борошном задля худоби.
4. **яєшня** (пряжена з молоком).

Болтъ = 1. **бовт.**
2. **прогóнич**. — Треба пїхта на прогоничі позапирати.

Боль = **бíль**, м. і ж. р. — Такий бíль і така бíль. — Чужий бíль нїкому не болить. п. пр. — Нїхто чужого болю не знає. п. пр. — Така бíль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. теж: **Болѣзнь**).

Больни́ца = **бóльни́ця, шпита́ль, лїка́рня**. (Хар.)

Бóльно = 1. **боляче́, бóлїзко, болить, бóлко, тяжко**. — І сюди гаряче і туди болюче. п. пр. — Болить серце, як згадаєш, старих Слов'ян дїти вапались кров'ю. К. Ш. — О-ві болить болко. — Тяжко дивитись на його бідолашу.
2. **ду́же, ве́льми**. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже вподобалась.

Больно́й = **слаби́й, неду́жий, хво́рий, хво́рий, боля́щий**, (небезпéчно) — **трудни́й**. С. Л. — **Больно́е мѣсто** = **боля́че мíсце, боля́чка, ґе́дзло**. — Забули, що недужі, тай пішла швидко. п. пр. — Всї недужі та хорі, а як наварить, то не знати, де ся подíв. п. пр. — Хворий лежить, а хлíб не вле́жить. п. пр. — Які села проходила, болящих питала і травами напоювала. К. Ш. — Нїхто й не загляне до грішного болящого в будинки погані. К. Ш. — Дуже слабий лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму больчку.

Большáкъ = **ста́рший в сем'ї** (Д., батько або ста́рший син або брат).
2. **настоя́тель** (у роскóльників).
3. **шлях** (великий).

Бóльше = **бíльше, бíльш, над**. — **Бóльше всего́** = **найбíльше, бíльш усьóго, над усé, над усьóго**. — Любив її Семен над батька і неньку. О. Мор. — Хоч ти знайдеш на лично біліщу, та не знайдеш над мене вірнійшу. п. п. — Малий Миронь над усе любить бігати. Фр.

Большегла́зый = ока́тий, ока́нь.
Большеголо́вый = голова́тий, голова́нь, головко́, голова́ч. С. Аф.
Большинство́ = більшість, більшина́.
Бо́льшій = більший, здоровіший. — **Бо́льшая часть** = більша части́на, більшість. — **Бо́льшею ча́стью, по бо́льшей ча́сти** = здебільша, здебільшого, найбільш, більш усього́. — Найбільш буває так, що... С. З. — Здебільшого се буває тоді, коли...
Большо́й = вели́кий, здоро́вий, (не дуже) — чима́лий, величе́нький, здоровенький, (дуже) — величе́нний, величе́зний, здоровенний, здоровезний, здоровецький. С. Аф. З. Л. **Столь большо́й** = оттаки́й, отаке́нний, отаке́зний, отакеле́зний. — **Больша́я доро́га** = великий шлях, стовповий шлях. — **Большіе** = ста́рші. — Велика риба по глибу ходить. п. пр. — Здоровий виріс хлопець. — Над криницею виросла величезна верба. — Отаке́нний кавун купив (звичайно показуючи руками, який великий). — Нехай старші попереду їдуть.
Большу́ха = 1. ста́рша в сем'ї жінка, ста́рша дочка́.
2. настоя́телька (у роскольників).
3. бере́за, дівчина, що танок водить.
Большу́щій = д. **Большо́й** (дуже)
Болѣ, е = д. **Бо́льше.** — **Тѣмъ бо́лѣе** = тим більш, і пото́ім, пото́му. — Коли пан їдить скоромне, то нам і потім. — Ти не знаєш, а я й потому. — **Чѣмъ бо́лѣе... тѣмъ бо́лѣе** = де да́лі... то все більш. — Де далі чоловік старіє ся, то все більш хворіє.
Болѣзненность = неду́жість, сла́бість, хво́рість.
Болѣзненный = бо́лісний, бо́лесний, бо́лізний, хоровитий, хи́рявий, хворобний, хи́рний, слабовитий, нездоровкуватий, (про рослину) — ни́ршавий. С. Л. Ш. — Якийсь він болісний вигляд має. С. Ш. — І доки вбогою душею і серцем хирявим коїм, на радість ворогу я буду молити ся стіпач вімим. К. П. — Та він якийсь нездоровкуватий.
Болѣзный = 1. бо́лісний, жа́лосливий, жалібливий. — Який він жалосливий. С. Аф.
2. лю́бий, ми́лий, бажа́нний. С. Ш.
3. серде́шний, бідола́шний, нещасний.
Болѣзнь, бо́лѣсть = бо́лість, неду́га, хвороба, хоро́ба, сла́бість, не́міч, не́мощі, бо́лящі, нездужання, слабува́ння, хорува́ння. С. Аф. З. Л. Ш. — Не смерть страшна, а недуга. п. пр. — Ой десь моя та дочечка в недузі лежала. п. п. — Хвороба рідного не красить. п. пр. — Здоровий хворій сподівай ся, а хорий смерти. п. пр. — Не́мощі обе́іли.
Боле́ть = 1. боліти, неду́жати, нездужати, недугува́ти, хорува́ти, хворіти, слабува́ти, (про гострий біль) — щеміти. — Ні їсти ні пити нічого не хоче! — Чи не занедужав? Братику Степане, що в тебе болить? К. Ш. — Ой болить у його серце й голова, помірає чумаченько, а роду нема. п. п. — Козак у світлицю — дівчина хорує; козак за рученьку, сердешно жалує. п. п. — Не здужає, що ведмедя б за ухо вдержав. п. пр. — Він часто слабує. — Поріза́в пучку, та страх, як щемить. С. Л. — Щемить моє серденько. С. Л.
2. боліти, побива́ти ся, жаліти, жалкува́ти, журити ся, печалувати ся. — Мати болів за сином. С. Ш. — Вона, сердешна, за всіх нас побивала ся.
Боля́ринъ = д. **Боя́ринъ.**
Боля́чій, боля́щій = болю́чий, боля́чий, болю́щий, болкий і д. **Больно́й.**
Боля́чка = струп. — Рана взялась струпом.
Бомбарди́ровать = 1. бомбува́ти, кида́ти бо́мби. С. Ш.
2. набрида́ти, докуча́ти, закида́ти листа́ми або прозьбами.
Бондари́ть = бондарювати, бодпарува́ти. С. Ш.
Бондари́ха = бондари́ха, бо́ндарька, боднари́ха. С. Ш.
Бо́ндарь = бо́ндарь, бо́днар, (син його) — бондаре́нко, (малий) — бондарчу́к, (дочка́) — бондарі́вна. С. Ш. — Ой на горі яворець, під горою боднарець, обручики струже, тонесенькі дуже. п. п. — Гарна, як бондарівна. п. пр. (Як та, славна своєю красою, бондарівна, котру убив Потоцький, що про неї зложено пісню.)
Бора́нивать = д. **Вороні́ть.**
Бора́чъ, рос. Borrago = огіро́шник, огіре́чник, огіро́шна трава́. С. Ан.
Борбора́, рос. Bunias orientalis = гри́цик, гри́цики, свиріпа, сверби́гуз. С. Ан.
Борда́къ = бардак, бурде́й, (хазяїн і хазяйка) — ба́ндур, ша. Хар. — Що се ти цілий бурдей завела у себе? С. Ш.
Бордю́ра, бордю́ръ = кра́йка, окра́йка, край, окравка, бе́рег, бережо́к, (для пальців) — бордю́р. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті береги. п. п.
Боре́й = бо́ра, бо́рва, бо́рвій. С. Ш.
Боре́ніе = бороття, боротьба́, борня́.

З боротти руки повибивав. С. Ш. — З боротти не буде путти. п. пр.

Борéцъ = борéць, перебíць. — Давно се дíялось колись, що ик борцí у нас ходили по селах. К. Ш. — Аж ось прийшов і перебíць. Кот.

Борзóй, борзáя собáка = хірт, хорт, хортовá собáка. — Тодí Трощиці всí з хортами зібрялись їхать за зайцями. Кот. — Коні сíдлайте, хортíв скликайте, та поíдем у чистеє поле. я. п.

Бóрзый = прудкúй, швидкúй, шпаркúй. — Швидкий кінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баски. К. Х.

Борáйтникъ = 1. лóвчий, доíзжáчий (що з хортами стереже звíри).

2. охóтник (про полюваннл з хортами).

Борúстый = 1. боровúй. — Боровий лíс.

2. рясúй (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормотá = д. **Бормотýнъ**.

Бормотáніе = 1. буркотáння.

2. мúмрення.

Бормотáть = 1. (про голубíв) — буркотáти, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. п. п.

2. (про людúй) — мúмрити, харамáркати, бурмотáти, мурмотáти. — Щось таке мимрить під нíс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мимри там під нíс. Гул. Ар. — Та по молодечí навчить Богови молитись, а не по черпечí харамаркать. К. Ш.

Бормотлúвый = мúмря, мимрій, бурмúло. С. Ш. — Оце це мимря говорить так, що й не розбереш.

Бормотýнъ, бормотýнья = 1. (про голубíв) — тýркот. — Ходить туркот волохатий. п. п. С. Ш.

2. д. **Бормотлúвый**.

Боровúкъ = 1. гриб Boletus edulis = боровúк, білий гриб. С. Ап.

2. рос. Chimaphila umbellata = барвíнок, хрещáтий барвíнок, боровúк, порýшник, становúк. С. Ап.

3. ит. Tetrao tetrix = тетерýк, тетерúк, тетéря, тетéра, (самúця) — тетерúця. С. Ш. — Глухий, як тетерун. п. пр. — Летíла тетера, не вчора, тепера; упала в лободу, шукаю — не знайду. п. з. (бжола).

Бóровій = 1. кнýрячий, кабáнячий. — У його козлúча борода, кнурячий стан. п. п. — Кабанúча туша.

2. лежакóвий.

Боровúникъ, рос. 1. = Setaria verticillata — кишíй. С. Ап.

2. Blitum — бýрачки, польовá малúна. С. Ап.

Боровóй = боровúй. — Боровий лíс. — Борова пашка.

Бóровъ = 1. кнур, кабáн. С. Ш.

2. лежáк, лéжень. — (Поперечна труба під комíна до димаря). — Мабуть загорíв ся лежак.

Борода́ = борода́, здр. борíдка. — Борода́ вúросла, а умá не вúросла = борода́ по колíна, а рóзуму як в дитúни. п. пр.

Бородáвистый = борóдавистий.

Бородáвка = борóдавка. С. Ш.

Бородáвникъ, бородáвочникъ, рос. 1. (Clematis — ломонíс, ломнíс. С. Ап.

2. Cerinthe — воскоцьвíт, зáячі крíвці, дúка капýста, дрíк. С. Ап.

3. Chelidonium — гладýшник, гладúшник, глекопáр, глечкопáр, прозóрник, чúстик, чистотíл. С. Ап.

Бородáвочный = борóдавочний.

Бородáвчатый = борóдавистий.

Бородáстый, бородáтый = бородáтий. — Ох мíні нудно, що з бородатим жити мíні трудно. п. п.

Бородáчъ = 1. бородáч, бородáнь, кацáп.

2. рос. а) Andropogon — бородáта травá, б) Filago — горлянка, грудна́ травка, полúнчик і в) Vincetoxicum — бородáч, змíїний корíнь, рáнник, стручки, (гал.) — ломонíс, лушнíс. С. Ап.

Бородёнка, бородúшка, борóдка = борíдка.

Бородúща = бородúще, бородя́ка. С. Аф.

Бородóкъ = пробíй (ковальський струмент до пробивання дíрок в залíзі).

Борóдушка = борíдка.

Борóдчатый = остúстий, остювáтий, усáтий (про рослини). — Остиста пшениця.

Борозда́ = борозна́, скорóда (при кінці оранки) — роз'óра.

Бороздúло = ковальський струмéнт для зрізування кінського копита.

Бороздúльникъ = рáло. С. З.

Бороздúть = 1. борознúти, скорóдити, рáлити, роз'орювати.

2. дряпати, роздирáти, черкáти, рисувáти (провóдити риси). — Там мабуть гніздок в полозі дряпає. — Чую, щось черкає, як то гніздок. — Блискавка роздирала хмари. — Армата почала обоз лядський рисувати. Л. В.

Борóздка = борозéнка. С. Аф. Ш. — Ой куми до кýми, до кýми борозенкою йшов. п. п.

Бороздúникъ = 1. рáло.

2. сáпа, сáпка. — Пололи сапками.

Борóздчатый = борозни́стий.

Борóкъ = бóрик, бóричок. С. Ш. — Съ борка́ да съ сóсники. п. пр. — звід'-сíль, од'усю́ди, бо'зна звідки.

Борона́ = борона́. Частини її: рама — поклíть, би́льця, поперечини — глúці, кілочки — зýб'я, до чіпляють цúпочик — пóсник.

Боронéніе = скородíння, волочíння.

Боронúльный = скородíльний, волочíльний.

Боронúльщикъ = скородíльник, волочíльник.

Боронúть = 1. боронúти, обороня́ти, заступа́ти, ся, захища́ти. — Водив його миленького Пречистая боронила. п. п. — А Бог мíні помогає, мене заступає. К. Ш.

2. боронúти, волочúти, приволíка́ти, скородúти, заскоро́жувати, заволо́чувати. С. Аф. Л. Ш. — А посíявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. п. п. — З'орав, посíяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — І заскоро́жує він бороною, сам не жалíючи й праці тяжкої. Чайч.

Боро́нка = борíнка, борíночка. С. Ш.

Бороновáніе, бороновáть, боронóвщикъ = д. **Боронéніе, Боронúть** 2 і **Боронúльщикъ**.

Бороньбá = д. **Боронéніе**.

Бороться = боро́ти ся, борікáти ся. — Боріте ся — поборете, вам Бог помагає. К. Ш. — Лучче з медведем борікать ся, як з жидом рахувать ся. п. пр.

Бортевóй = бортяни́й.

Бóртень = ýлик, колóдка, борть.

Бортúна = колóдка або ýлик пчíл.

Бóртникъ = бóртник. — В ледачого бортника і вед ледачим пахне. п. пр.

Бóртничать = бортникувáти, пасíшникувáти.

Бортовщúкъ = бóртник.

Борть = (одежі) — край, берег, (судна) — бік, облáвок, (колиски) — би́льця. — Тую галеру за шальовані облавки брали, та на пристань затягали. п. д. — Колисочка шнабська, золотії бильця, колишу я чорнобривця. п. п.

Борть = борть, дупло́; ýлик, колóдка.

Борщевúкъ, борщёвка, рос. Heracleum = борщ, борщівник, козéл. С. Ан.

Борщéвникъ, рос. Pastinaca sativa = пастернáк, пустернáк. С. Ан.

Боръ = 1. бір, сосновий або ялиновий лíс, (молодий) — бірни́к. — Пішли у бір по шишки. Кв.

2. бранúна. — **Бóру нéтъ** = не беру́ть, схóду нема́ (к торгові). **Бóромъ брать** = брáти. — За ярок брала льон, брала конопельки. п. п.

3. (хим.) — бор.

Борúна = збóрки (в одежі). — Свита з рясними зборами.

Борьбá = бороття́, боротьбá, борúна. С. Л. — Ми для роботи на сьвіт народились, ми для борúні живемо. Чайч.

Босикóмъ = босякá, босякóм. — **Босикóмъ ходúть** = босякá ходúти, босúми справля́ти.

Босовúкъ = 1. патúнок, пантóфель. — Набýла без пальчіх патинки. Кот. — Такий чистий, як жидівський пантофель. п. пр.

2. бося́к, халамúдник (Єлисавет.) ракло́ (Харьк.)

Босóй = бóсий. — **На босýю ногу** = босóніж, босóніг. С. Аф. Ш. — Взув чоботи босоніж.

Босонúга, босонúжникъ — бося́к, голодрáнець, голодрáбець, голоколíнець, гольтíпака, босоніжка і д. **Босовúкъ** 2.

Босоногíй — бóсий, босоногий, необýтий. — Мене послáв по воду, необуту, неодигнепую. п. п.

Босоножка = босоніжка.

Босотá — 1. бóсість.

2. д. **Бéдность**.

Босохлёстъ, босýля, босúкъ = д. **Босовúкъ** і **Босонúга**.

Бóтало — 1. бовтúк С. Аф. Ш. — Що сак то не бовть. п. пр.

2. дзвóник, що прив'язують коровам або коням на шию, як калатало, щоб легше одшукати, як пускають в лíс.

Ботáть, ся = 1. хитáти, ся, дрúгати, точúти ся.

2. бóвтати, полóхати (рибу бовтом).

3. гéпати, ся, тýпати. — Гепнув ся об землю. — Тупав ногами.

Ботвá = 1. рбс. Beta vulgaris — буря́к. С. Ан.

2. (у бурака) — бурячúння, гúчка, свéкла, (у моркви) — морковúння, (у инших городних рослин) — гúча, гúчка, бадúл'я.

Ботвúнье, ботвúнья = 1. д. **Ботвá** 2.

2. холодни́к, холóдний борщ. (Чайч.) — В лíтку нема найкраще, як холодник з раками, та ще щоб огірочків з цибулькою і свеклою були більше.

Ботúнки = полýботки.

Бóтовь = д. **Ботвá**.

Ботфóртъ, ботфóрты = чóботи з халявами за колíна.

Ботъ = 1. д. **Бóтало** 1.

2. **каслобо́йка** (ручна).
3. **байда́к**. С. Аф. Ш. — Байдаки за пороги провадили. Л. С. — Попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш.
4. д. **Ботва́**.

Бо́ты = чо́боти.

Боте́лый = 1. товстий, гладкий С. Аф. З. Ш.
2. спілий, стиглий, поспілий, достиглий.

Боте́ть = гла́дшати, товстіти, товстішати. С. Аф. Л.
2. спіти, поспіва́ти, сти́гнути, достига́ти. — Кавуни вже почали поспівати.

Ботя́нъ = 1. д. А'ність.
2. гладу́н, гладирь, гладу́ха, пухтій, ка, товпи́га.

Бочага́, бочага́ръ, бочажи́на = бака́й. С. Ш. — Коло Дніпра багато бакаїв, та такі глибокі.

Бочари́ть, бочари́нчать = д. **Бондари́ть**.

Бочари́я — бондари́я.

Бочаръ, бочариха = д. **Бо́ндарь**.

Бочени́ться = 1. боку́вати, нахиля́ти ся на́ бік. — Не бокуй, Марусенько, не бокуй, сядь собі примесенько, щоб було гарнесенько. п. п.
2. бра́ти ся у бо́ки.

Бочёнокъ = баря́ло, баря́лко, баря́льце, бочо́нок, (вузький) — бо́клаг, баклажо́к. С. Аф. З. Ш.

Бочёночный = баря́лковий.

Бо́чечный = бочковий. С. Аф. Ш. — Бочкове вино.

Бочи́стый = бока́тий, бока́нь, повнобо́кий. С. Аф. Ш.

Бочи́ться = д. **Бочени́ться** 1.

Бо́чка = бо́чка, ку́хва, (с крышкою, замість скриї) — бо́дня, (з одним дном) — ка́дуб, ка́довб, (для капусти) — квасни́к, (для води) — відни́к, водяни́к, водя́нка, (для зсипки мірчука мірошнику) — поми́рниця, (перерізана) — перері́з, зрі́зок, шаплик, шпритвас. С. З. Л. Ш. — Ипбар з горілкою, а в нем горілки 17 кухв. Ст. опис Кіев. Ст. — Не сьмій си барило, бо й сахо кухвою станеш. п. пр. — По надобі то знайдеш і в кадовбі. п. пр. — Дала міні мати бодню, та на в'ядь не повну. п. п. — **Какъ въ бездо́нную бо́чку** = як у прірву. — Що не дай йому — як у прірву, зараз розхапатчить.

Боязли́вость = бо́язкість, бо́язність, жахли́вість, лякли́вість, полохли́вість.

Бояли́вый = боязки́й, боязни́й, жахли́вий, лякли́вий, полохли́вий, полохли́вий. С. З. Ш. — Лякливий заєць. С, З.

Бо́язный = бо́язний, бо́язкий, страши́й. — Міні чогось боязко. С. Аф

Боя́знь = боя́сть; опа́ска. С. Аф. Л. Ш. — Нема в його ніякої боясті. — Чумаки без опаски спать полягали. С. Л.

Боя́ринъ = боя́рин, пан, вельмо́жа.

Боя́риться, Боя́ричъ, Боя́рскій = д. **Ба́риться, Ба́ричъ** 1 і **Ба́рскій**.

Боя́рская спи́ть, рос. Bupleurum = ласкавці. С. Ап.

Боя́рская спе́сь = д. **Ба́рская спесь**.

Боя́рство, Боя́рченокъ, Боя́рыня, Боя́рышня = д. **Ба́рство, Барченокъ** і т. д.

Боя́рышникъ, рос. Crataegus Oxyacantha = глід, глод. С. Ап.

Боя́рышница = д. **Ба́бочка** 2.

Боя́ться = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся, страши́ти ся. — Полохливий заєць і пеньки боїть ся. — п. пр. — Як чорт хреста жахаєть ся. п. пр. — Нема чого лякати ся, коли так.

Бра́во = до́бре, га́рно, ле́пенько!

Бра́вый = бра́вий, хва́тський, відва́жний, молоде́цький, голінний, сьміливий. — Все хороші, все чорняві, на котру глянь, то все браві. п. п. — Казав москаль „право“, та й збрехав браво. п. пр. — Ой як крикнув царь турецький та на свої слуги, слуги молодецькі. п. п. — Парубок голінний, хоч куди. Кв.

Бра́га = бра́га; пиво, що робить ся з хмелю і солоду, частіше зоветь ся у москалів: „бра́жка“.

Бра́жникъ, ца = гультя́й, ка, п'яни́ця, гуля́ка. — А гультай той усе п'е, прийде до дому, мене б'е. п. п.

Бра́жничать = гультяюва́ти, пи́ти-гули́ти, кури́ти, пія́чити. — Евандр по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Ой щож ти так робив, наше товаришу? Пив-гуляв, в карти грав, серце мяршю. п. п.

Бра́жничанье, бра́жничество = гультя́йство, п'яництво, пія́цтво.

Бразда́ = д. **Борозда́**. — **Бразды́** = віжки; вудила, удила. — Покинь міні мої золоті удила, щоб я твого коня до води водила. п. п. — Піди, сину, на ярмарок пішки, купи міні рекінячі віжки. п. п. — **Бразды́ правле́нія** = стерно у ряду.

Брако́ванный = брако́ваний, відче́жний; обі́рок, ви́бірок, ви́бірки, брак. — Зостали ся самі вибірки. — Купіть грунок. — Та у тебе самий брак. С. Ш.

Браковáть = бракува́ти, вибіра́ти, відділя́ти. — Наш пан кого не поставить у некрути, так усе бракують. С. Ш.

Браковѣнча́ніе = вінчання.

Бракосочета́ніе = шлюб; вінéць, вінчáння. — Перед шлюбом треба заручин. Б. Н. — Стрічай, Боже, перший раз при дорозі, другий на порозі, а третій при шлюбі, при Божому суді. н. п. — Пішла водитись на вінчання.

Бракъ = 1. д. **Бракосочета́ніе.** — **Вступи́ть въ бра́къ, сочета́ть ся бра́комъ** = шлюб, вінéць взяти, брáти, закóн прийнáти, у закóн уступи́ти, одружи́ти ся, побрáти ся, звінчáти ся, поня́ти ся, поженúти ся, брáти ся, вінчáти ся, на рушни́ку ста́ти. — Ой рад би я шлюб узяти, та не велять міні мати. п. п. — Не так щастя, не так доля, де багаті люди, хто береть ся по любові, добре жити буде. п. п. — Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб, що ти брала із мною шлюб. п. п. — Ой матінко, вжеж я по твоїн, тільки того пана, що з ним шлюб узяла. п. п. — Бреше́ть, бреше́ть вороженьки — ми не подамо ся, ще й на ваше безголов'я, тай поберемо ся. п. п. — Поможи нам, Боже, на рушнику стати, тоді не розлучить ні отець, ні мати. п. п. — **Въ гражда́нскомъ бра́кѣ** = на віру жи́ти. — Хто їх знає, чого вони не звінчались, вже третій рік живуть на віру. 2. брак, вибірки, обірок. (Д. **Бракова́нный**).

Брандма́уэръ = мур (між двома́ будинками). С. З.

Бра́нецъ, бра́нцы = плóскінь, котру жінки вибірають по краях конопляниа на тонку пряжу.

Бра́нивать = д. **Брани́ть.**

Брани́на = керéжчата, здебільшого картáта тканúна.

Брани́ть, ся = лáяти, ся, сварúти, ся, (дуже) — кобенúти, коренúти, шпéтити, (дóвго) — скребтú, скромáдити мóркву. — Битьця не годиться, а лаятись гріх. п. пр. — Лає мене моя мати, лає, вона ж мого горенька не знає. п. п. — Мене мати лає, гулять не пускає. п. п. — Венера лайки не стерпіла, Юпону стала кобенить. Кот. — Лай, лай, а гроші дай. п. пр. — Олімпських шпетив на всю губу, свою і неньку лаяв любу. Кот.

Бранли́вость, ый = лайли́вість, сварли́вість, лайли́вий, сварки́й, сварли́вий.

Бра́нный = 1. лайли́вий.

2. д. **Босво́й.** — **Бра́нное по́ле** = д. Аре́на.

Бранчи́вость, Бранчи́вый — д. **Бранли́вость.**

Бра́ный = 1. бра́тній (прич. від гл. **брáть** — брáти).

2. тка́ний з **керéжками** (найбільше про картате або иншим способом виткане з мережками полотно, з котрого роблять рушники, настільники то-що).

Брань = 1. лáйка, лáянка, лáяння. С. Л. — За чарку тай за лайку. п. пр. — Лайка не бійка — в боку не болить. п. пр.

2. війнá і д. **Би́тва.**

3. д. **Бранúна.**

Брасле́тъ = браслéт, обру́чка. — На руці у неї золота обручка, а перстні на пальцях аж горять.

Бра́сывать, ся = д. **Броса́ть, ся.**

Братáниха = братова́ (жінка старшого брата). С. Аф. З.

Братáнична = небóга, племíнниця (дочка старшого брата).

Братáничъ = нéбож, нéбіж, племíнник, братáнич. С. Ш. (Син старшого брата).

Братáнщина = брáтство, братéрство. — Добре братство краще багатства. п. пр. — І в келії, неначе в Січі, братерство славне ожива. К. Ш.

Братáнъ = 1. брат стáрший.

2. нéбож, нéбіж, племíнник (по братові).

3. брат у пéрвих. С. Ар. З. — Він міні доводить ся братом у перших: наші батьки були рідні брати

Брáтанье = брáтання, побратúмство. — Сватання — не братання. п. пр.

Брáтáться = брáтати ся, хрестáми мінúти ся (на побратимство). — Не братай ся, з ким телят не пас. п. пр. — Побратав ся собака з горобцем. п. пр. — Вони хрестами поміняли ся і стали побратими

Брáтельникъ = брат молóдший.

Брáтельщина = д. **Брáтáнщина.**

Брáтецъ = брáтік, братко́, братýсь, братýня, брáтічок. С. Аф. Ш.

Брáтúна, брáтúнка = кýхоль, жбан, конóвка, кондíйка. С. З. — Та візьмемо кухлі старі, полив'яні, горілкою наливані. В. Щ. — Куплю тобі цебер меду, коновочку пива. п. п.

Братúшка = д. **Брáтецъ**

Братки́ = д. **Анютины глáзки.**

Брáтнинъ, брáтній = брáтів. — Сестра — то була мала, а то од братового добра аж в землю вросла. п. пр.

Брáтованье = побратúмство С. З.

Брáтоваться = д. **Брáтáться.**

Братован = ятрівка. С. З.

Братолю́біе = брáтерство.

Братоубíйца = братовбúвця, братоубíйник.

Брáтскій = брáтський. — Братський манастир

2. **брате́рський, брате́рній.** С. З. Ш. — Нехай любов братерська на віки звяже нас. — Лисий і жилості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Бра́тство = бра́тство. — Член бра́тства — бра́тчик. С. Ш.

2. **брате́рство.** (Дик. **Брата́нщина**).

Брать, братья = брат, брати. — **Брать двоюродный** = брат у пе́рвих. С. Аф. З. — **Б. троюродный** = брат у дру́гих. С. Аф. З. — **Б. кре́стный** = хрещени́й брат. — **Б. крестовый, назва́ный** = побрати́м, на́званий брат. — **Б. моло́чный** = моло́шний брат. — **Бра́тья сведённые, сво́дные** = зве́дені, зведенюки́, зведена́та.

Брать, ся = бра́ти, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по душі дере. п. п. — Не за сов діло не бери ся. п. пр. — Умний ся, моли ся, та за хлі́б бери ся. п. пр. — Брати ся до роботи. — **Брать ве́рхъ** = го́ру бра́ти, перемага́ти. — **Брать въ до́лгъ** = позича́ти, на бір бра́ти, набра́ти. — **Брать сто́рону** = заступа́ти ся, ста́ти за кого. — **Брать я́годы, грибы** = зібра́ти. — **Б. ле́нъ, конопли** = бра́ти. За яром брала льон, брала конопельки. п. пр. — **Брать съ живо́го и мёртваго** = дра́ти, лупи́ти (про хабарі). — **Берёть охо́та, ску́ка, печа́ль** = бере́ охо́та, сум, жаль і т. д. — **Брать приме́ръ** = дивитись на кого і собі так роби́ти.

Бра́читься = д. під ся. **Бракъ** — **Сочета́ться бра́комъ.**

Бра́чащіеся = молоді́.

Бра́чный = шлю́бний, вінча́льний, весі́льний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би дїти не з вінчальною і не шлюбною жоною мія. Ст. Л. — Доглядання метрики шлюбної, книг церковних. Б. Н. — **Бра́чный возрастъ** = (для пірубка) — оженіння, на літі, (для дівчини) — пора́, вида́ння. — Ти на літі і Ярина зріє; треба буде людий шукать, та що небудь дїять. К. Ш. — Син у його вже на оженіші. — В його дочка вже на видаші. — Росла, росла дівчинонька тай на порі стала п. п. — **Бра́чный обря́дъ** = шлю́б, вінчання.

Бра́шно = їжа, їство́, страва, потра́ва. — Усякі штучні їства. К. Ш. — З такої страви лажеш вздовж лави. п. пр.

Бревёнчатый = брусо́ваний, ру́бленний. — Комор брусованих дві. Стар. опис. — Хата моя рублена, сінї на помості. п. п.

Бревно́ = (товсте і кругле) — коло́да, дуб, дубо́к, (обтесане з чотирьох боків) — брус, ба́лка, (коротке) — оцу́пок, оцу́надок, (тонке, кругле) — кругля́к, (для повертання вітрика) — стріла́, (в колодязному зрубі) — цимрина, (під стелею) — сво́лок, (в будовлі для звязку) — ощепина, (поперечна) — ба́нта, бантина, (для переходу через річку) — кла́дка, (на стріху) — притуга. — Лежить, як колода, як брус. п. пр. — Не дай спати ходячому, серцем замірати і тілою колодою у багні вилятись. К. Ш. — Цимрину в колодязь опустити. Ган. Бар. — Он у полі річка, через річку кладка. п. п. — **Въ чужо́мъ глазу сучо́къ ви́дитъ, въ своёмъ не примѣ́чаетъ и бревна́** = чуже́ під лїсом ба́чить, а свого́ й під но́сом не доба́чає. п. пр.

Брегъ = д. **Бе́регъ.**

Бреде́нь = во́лок, волочо́к, бре́день. С. Аф. З. Ш. — Виплети волочок та піди на річку, може рибку вловиш. п. к.

Бредина, бредня́къ, рос. Salix caprаea = вербо́лоз, їва. С. Ан.

Бре́дить, ся = верзти́, ся, плести́, мари́ти, ся, блуди́ти словами, ввижати ся. — Такий весь гарячий, як в огні, і щоч щось верже. — Таке йому верзеть ся — бо́зна що. С. Аф. — Сниться ся мині, марить ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудиш ся. — сама не знаєш, кого ти любиш. п. п. — Вона все марила ним. — Ввижаєть ся йому щось страшне.

Бре́дни = дурни́ця, бредня́, нїсепїтниця, терева́ні. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені править. С. З. — Бредні, а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. Ш.

Бредъ = верзі́ння, мари́, маячня́. (К. Ш.)

Бре́дникъ = д. **Бре́день.**

Бреза́ть = бри́дити, гре́бати, гидува́ти; гордува́ти. — А потрави оним всякий звірь, що есть на сьвіті — нїчим не бриди́ть. Л. Сам. — Він гребав моїм хлібом — сі́ю. — С ким знавсь, водивсь, тепер гидують мною. К. П. — Що ви мене не любите, що мною бридитесь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. п. п.

Брезгли́вецъ, вица = д. **Брезгли́вый.**

Брезгли́вость, брезгли́вый = бридли́вість, вий, гидли́вість, вий. С. Аф. З. Л. Ш. — Як побачу що нечуварне, так і серце в рота — така гидлива. Черниг. Ст. Нїс.

Бре́зговать = д. **Бре́згать.**

Брезгу́нъ, нья = д. **Брезгли́вый.**

Брезжа́ть = 1. брязча́ти, брязкоті́ти, дреньча́ти. — Козак гуля, брязчать його

гроші. п. п. — Щоб тії підківки бриячали, щоб наші вороги мовчали. п. п.

2. бри́нькати. — Чую, щось бринькає на бандурі.

Бре́зжить, ся = 1. сьві та́ти, на сьві́т займа́ти ся, благословля́ти ся, сі́рі ти. — Тільки що почало на сьві́т займати ся. — На дворі ледве сі́рі є. — Лиш на сьві́т благословилось. С. Ш.

2. кри́ти, мигті́ти, миготі́ти, бли́мати. — Щось проти сьві́чки миготі́ло. С. З. — Цілу дорогу мигтять міні в очу. С. З.

Бременя́ть = обважа́ти, обтяжа́ти, завважа́ти. С. З. — Один з тих волів в дорозі надих через те, що чоловік обважив їх. п. о. — Та трудность не помалу завважала. Сг. Л.

Бре́мя = вага́, вагота́, тя́гарь, тя́гота, тя́жарь. С. З. Ш. — Тяжкий тягарь на серденьку має. п. п. — Притиснені будучи тяжаром сна. С. З. — **Разрѣши́ться отъ бре́мени** = роди́ти, розроди́ти ся, породи́ти. — Вона позавчора тільки розродила ся. — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш.

Бре́нность = ма́рність. — Все про марність сього сьві́ту росказував.

Бре́нный = ма́рний, тлі́нний. (С. Ш.)

Бренча́лка = бря́зкітка, бря́зкало, бря́зкальце, брязкоті́ло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкітки бриячали. п. д.

Бренча́ніе = 1. брязча́ння, бря́зкання, бря́зкіт.

2. бри́нькання.

Бренча́ть = д. **Брезжа́ть.**

Брести́, сн, бредетъ = брести́, ся, плести́, ся, плі́нтати, ся, чвала́ти, плуга́нитись, тягти́ ся, ди́бати. б. З. Л. Ш. — Воно поміж народом плелталось. Гал. Бар. — І в двір пустили ся чвалати. Кот. — От плуганить сі! та йди бо швидче. — Він ледве дибає.

Брехáть = 1. (про собаку) — га́вкати, бреха́ти. — Собака й на сьвятого гавка. п. пр — Собака й на свого хазяїна бреше. п. пр.

2. (про чоловіка) — а) д. **Брани́ться** і б) — бреха́ти. — Брехати — не цїпом махати. п. п. — Хто бреше, тому легше. п. пр. — Так йому брехнути, як жабку лизнути. п. пр.

Брехня́ = 1. брехня́; бридня́, нісенітниця. — Брехнею сьві́т пробдеш, та назад не вернеш ся. п. пр. — Не що-дня бридня́, де-коли й правда. п. пр.

2. базі́кало, балясник і д. **Болту́нъ 2.**

Брехýнъ, брехýха = 1. брехýн, брехýха, здр. — брехунець С. Ш. — Брехуни на всі застанки.

2. д. **Болту́нъ 1.**

Брёхъ = д. **Брехня́ 1.**

Брешь = проло́м, ви́рва. С. Аф. Л. Сим.

Бри́тва = 1. бри́тва, (з коси) — скі́сок. — Гострий, як бритва. п. пр.

2. бі́лик (кушнірський ніж для очистки кожи).

Бри́твенница, бри́товница = бри́товниця.

Бри́твенный, бри́товный = бри́товний.

Брить, ся = бри́ти, ся, голи́ти, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило голило, а моє й бритва не бере. п. пр. — Не мили ся, бо не будеш голити ся. п. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голено. п. пр.

Бритьё = бриття́, голі́ння. С. Л.

Бри́ца, рос. Setaria glauca і Panicum crusgali = бри́ця, миши́й. С. Ан.

Бри́чка = бри́чка, бри́ка, (з плетеним коробом) — петечáнка, (критa) — бу́да, бу́дка, будáра. С. Аф. Ш. Ми поїдемо будою. С. Ш.

Бріо́нія, рос. Bryonia = нечіпай-зі́л'е, перéступ. С. Ан.

Бровни́стый = бровáтий, бровáнь, бровáч. С. Аф. Ш.

Бро́вный = брівни́й.

Бровь, мн. **бро́ви** = брона́, здр. — брі́вка, брівонька, мн. — бро́ви. брівки́, брівоньки, бровенята. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другій і цїни нема. п. пр. — А в шинкарки чорні брівки, кованні підківки. п. п. — Тільки в мене й чаронька, що чорні брівоньки. п. п. — Вийди, дівчинонько, за гай по телята, та най же я подивлюсь на ті бровенята. п. п. — **Не въ бровь, а прямо въ глазъ,** п. пр. = пряхісінько в вічі, без сорока́ ка́зка.

Броде́цъ = д. **Бре́день.**

Броди́льный = квасни́й. — **Б. чанъ** = квасня́.

Броди́ть = 1. броди́ти, ве́штати ся, волочи́ти ся, тиня́ти ся, туля́ти ся, шве́ндяти, шва́ндяти, (не знаючи дороги) — блука́ти, (швидко, неспокійно) — шмигля́ти, (без пристановища) — ни́кати ся, тиня́ти ся, (зазираючи скрізь) — ни́кати, сновига́ти, ни́шпорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьві́ту волочусь. К. Ш. — Піди ж ти, нещасна доле, в морі утопи ся, а за мною, молодою, та не волочи ся. п. п. — Як бачиш, бурлака в сьві́ті.... тиняю ся од села до села. Кот. — Тиняють ся, як злодії по ярмарку. — Не знав Троянець ні один, куди се так вони швендають, куди, про що

вони мандрують. Кот. — Посповитали так по всім кутках. Б. І. — Сюди шик, туди шик, та й день невеляк. н. пр. — Блукає, як приблудний. С. Ш.

2. д. Брести.

3. броди́ти, ки́снути, ква́сити (про тісто, буряки то що), гра́ти, вигра́вати, шумува́ти, мусува́ти (про горілку, вино тощо). — Роскиває стан бродити. С. Ш. — Шиляють і квасять буряки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили лихі пива та не запумували, коли вони собі військо, та не шанували. н. п. — Вино вже мусує.

Бро́ди́ть = 1. лови́ти ри́бу во́локом.

2. пробива́ти ді́рку (пробійкою).

Бродни́къ = д. Бре́день.

Бродни́й = бродни́й, блука́ння, блуканина, ве́штання, сновига́ння, ни́кання.

Бродо́къ = пробі́й.

Бродчи́къ = забро́дчик, бурла́ка.

Бродъ = брід. — **Въ бро́дъ** = у брід, бріду. Ган. Варв. Коло річки, коло броду два голуби пили воду. н. п. — **Неспроси́сь бро́ду, не су́йся въ во́ду**, н. пр. = не спитавши броду, не сунь ся у воду.

Броди́га = броди́га, волоцю́га, заволо́ка, бурла́ка, поволо́ка, приблу́да, приплентач, (про жінку) — волоцю́га, бурла́чка, мандрьо́ха, повія, (зб.) — бурла́цтво, сі́рома. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дів ся. н. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велять міні річку брести широкую що й глибокую. н. п.

Броди́жество, броди́жничество = броди́жництво, волоцю́жество, ма́ндри, мандрі́вка. — Зараз відали його до суду за волоцюжество. Фр. — Пішов у мандри. — Мандрі́точка, рідна тіточка. н. пр.

Броди́жничать = броди́жити, волочи́ти ся, мандрува́ти, бурлакува́ти.

Броди́жій = бурла́цький.

Броди́чій = броди́щий, мандрівни́й. С. Л.

Брожені́е = 1. д. Броди́.

2. шумува́ння, мусува́ння.

Бронепо́сецъ = па́нцирник.

Бронепо́сный = па́нцирний. — Который чоловік будь боярин, панцирний або тягий чоловік. Ст. Л.

Бро́нза = бро́нза, спиж. С. З. Ш.

Бронзи́ровать, бронзова́ть = бронзува́ти.

Бронзова́ніе, бронзо́вка = бронзува́ння.

Бро́нзовка, жук Aphovius fassor = оде́нка.

Бро́нзовый = бро́нзовий, спижо́вий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височенький. Ст. Опис. Кіев. Ст. — Данцами спижовими коні пашували. н. о. — А гармати, которі були спижові, з собою побрали. Л. Сам.

Бро́нникъ = па́нцирник.

Бронь, бро́ня = па́нцир.

Броса́льщикъ, ца = кида́льник, ця. С. З.

Броса́ніе = ки́дання, шпурля́ння.

Броса́льный, броса́тельный = ки́дальний.

Броса́ть = ки́дати, мета́ти, (с силою) — шпуря́ти, шпурля́ти, (с зневагою) — верга́ти, швирга́ти, (що небудь важке до долу) — ге́пати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Туркін у Чорне море пометали. н. д. — Шпурнув кухоль об землю. С. Ш. — Швирнув ложку просто в вічі. — Гепнув до долу. — **Броса́ть жре́бій** = брати же́реб, (палкою) — мірять ся, вимі́ря́ти ся. — **Б. взгля́дъ** = скида́ти очима, **б. гнѣвный взгля́дъ** = оскі́лками дивити ся. — **Б. вверхъ** = підкида́ти. — **Б. безъ вниманія** = ки́дати, покида́ти, залиша́ти, нехтува́ти, занеха́ювати. — Куди милий тепер од'їжджаш, не молодую кому покидаєш. н. п. — Залишив се діло, зовсім запехавь. — **Б. кро́вь** = ки́дати, пуска́ти кров. — **Б. въ о́гонь** (про хворобу) — ки́дати в жа́р. — **Б. я́корь** = закида́ти якір.

Броса́ться = ки́дати ся. — **Б. въ глаза́** = ки́дати ся в вічі, набіга́ти на о́чі, о́чі в се́бе бра́ти. — **Б. въ объя́тія** = ки́дати ся в обійми, на шию, припада́ти. — **Б. на что́** = накида́ти ся. — Накинув ся на борщ, цілий полумисок вилів. — **Б. къ кому́** = ки́дати ся, прива́тн ся, (причепливо) — сі́кати ся. — До хижі сікав ся, за якогіж хватав ся. Гул. Ар.

Бро́сить = ки́нути, поки́нути; шпурну́ти, пошпу́рну́ти, пошпу́рити; швиргону́ти; ге́пнути, брязнути, беркну́ти, бебе́хнути, (з шумом) — торо́хнути. — Покинь своє, та йди мертвого шукати. н. пр. — Чому міні, Боже, ти крила не дав? Я б землю покинув і в небо злітав. Петр. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. н. п. — Шпурнув камінюкою. — Брязнув об землю. — **Б. взгля́дъ** = ски́нути очима, намигну́ти о́ком. — **Б. безъ вниманія** = поки́нути, залиши́ти, занедба́ти, облиши́ти, занеха́яти, занеха́ти. — Перше мене любила, тепер залишила. н. п. — Ой и тий хліб і сіль занехаю, з тобою нелюбий и жити не стану. н. п. — Облиш уже, не займай його. Чайч.

Бро́сить, ся = ки́нути, ся, метну́ти ся, шатну́ти ся, (зара́зу) — порва́ти ся, (в бік) — шара́хнути, (об землю) — ге́пнути, ся, берки́цьнути, ся, (у воду зразу) — шубо́вснути, (в ямі зразу) — шеле́снути, (про хворобу) — вки́нути ся, ринки́нути ся. — Він кинув ся бігти. — І крести бубаки шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся він по хаті — нікого нема. к. п. — Метнули ся по куріпих — запису не зна. п. п. — Зараз метнули ся, притаскали й. п. к. — Кінь чогось злякав ся, та як шарахне — трохи ніз по перекинув ся. — А він його як гепне до долу. — Він в одежі так і шубовснув у воду. — Стоїв на узліссі, а як побачив нас, так і-шелеснув. — Вишлась і до нас гасиндеськи вісни. — **В. бѣжа́ть** = ки́нутись бігти, майну́ти. — А як сее дівчина зачула, та і з улиці майнула. п. п. — **В. въ слёзы** = запла́кати, уда́ритись в сльо́зи. — **Кровь бро́силась** = к. вда́рилась.

Бро́скій = 1. кидки́й, метки́й. — Він дуже меткий — дальше всіх кидає.
2. жва́вий, мото́рний, швидки́й.
3. пусти́й, нікчемний.

Броско́мъ = навки́дя, навки́дячки, навки́дяча, кидькома́. — **Броско́мъ бро́ситься** = прожо́гом ки́нути ся, порва́ти ся. — Не догнав його, та навки́дячки кийко́м у спину. — А він як побачив, так прожогом і кинув ся.

Бросово́й, бро́совый = д. **Бро́скій 3.** — **Дѣло бросово́е** = пусте́ ді́ло, дурни́ця.

Бро́шенный = ки́нутий. — **Б. безъ вниманія** = зали́шений, поки́нутий, занеха́яний, (про жінку) — ли́шена, зали́шена, поки́нута, поки́дячка, (про яку вем) — по́кидька, поки́дько, по́кидь, поки́дьків брат. — Ще воно не покидько — на що небудь здасть ся. — Шкода гроший тратити на таку покидь. С. З. — Та вона не вдова, а лишена, вже три роки як чоловік покинув і десь завіяв ся. п. о.

Брошь, бро́шка = бро́шка, шпи́лька, запи́нка (частіше золота або срібна з самоцьвітним камнем).

Брошю́ра = кни́жечка, мете́лик. (Кіев.) — Краще б видати метеликами, кожну частину книжки нарізно.

Брудершафтъ = побратимство.

Брульо́нъ = чорни́к, чорне́тка. — Переписавши, чорнила лишив у себе.

Брундышка, рос. Bulbocodium ruthenicum = гадю́чий просоре́н, спрітки. С. Ан.

Брусклёнъ, брусклёть = д. **Бересбре́къ.**

Брусни́ка, брусни́ца, рос. Vaccinium Vitis Idaea = брусни́ця, (гал.) — камінки́, камінці́, квасничкй, квасні́вки. С. Ан.

Брусни́ца = 1. бляша́нка, в котрій косарі держуть брусок.
2. мантачка, лопа́тка (у косарів).

Брусни́чникъ = кущ брусни́ці.

Брусня́къ = брусо́к, точи́ло. С. Ш.

Брусове́цъ = д. **Брусни́ца.**

Брусо́вка = терпу́г. С. Ш.

Брусовой = брусови́й.

Брусча́тый = брусо́ваний, ру́блений, зроблений з ба́лок. — Погреб дубовий брусований новий. Ст. Опис. Кіев. Ст. — — Хата моя рублена, сіни на помості. п. п.

Брусъ = 1. брус, ба́лка, (під стелею) — своло́к, (в млині, куди вставляють веретено́) — шта́га, (в крилах вітряка) — рамено́, (поперечини в будовлі) — ба́нта, ба́нтина, (на стрісі) — притуга, а по краях — ви́льця.
2. брус, брусо́к. — Принеси брусок поточити ножик.

Брусякъ = жо́реш — верхняк. — З сього каміню вийшов би добрий жо́реш та ще й верхняк.

Брусяной = д. **Брусча́тый.**

Брухне́ль = д. **Бересбре́къ.**

Брыжёйка = бриж. С. Ш.

Брыжёечный, брыжёйный = бриже́йний.

Брызгалка, брызга́ло = кропи́ло; си́кавка. — А він сикавкою давай прискати.

Брызганье = бри́зкання, при́скання, по́рскання.

Брызгать, ся = бри́зкати, ся, при́скати, ся, по́рськати, ци́ркати, (сикавкою) — си́кати, (пряжу, тканину) — шпува́ти. — Дощ тільки поприскав. С. Л. — Так у вічі і порськає. С. З. — Дощик бризка. С. Аф. — Сльози так зразу і присну́ли з очий.

Брызги = бри́зки, при́ски, ска́лки. — Гульк! присну́ли на сиім морі скалки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бри́зка, при́ска, ска́лка.
2. бри́зкання (водою або фарбою).
3. чо́ло, насі́нники. — Зерно таке гарне — саме чоло.
4. д. **Бры́згалка.**

Брыкать, ся = брика́ти, ся, вихати, хвиця́ти. — Знає кобила, де брикати. п. пр. — Кобила вихнула задом. п. к.

Брылы, брылё = ва́рги, ка́пиці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як ка́пиці, як варги.

Брыля́стый = товстогу́бий, губа́тий.

Брысь = тпру́сь, ту-тпру́сь. — Тпрусь, ки́цька!

Брюзга́ = буркýн, боркотýн, грúмач, коркотýн, крýкало, гомонлúвий. — У колисці дитя кричить, а на печі буркун бурчить. п. п.

Брюзгли́вый = 1. д. Брюзга́. 2. д. Брезгли́вый.

Брю́зглый = опýхлий, одýтий, брезькúй, брéзклий Брезькúй на вигу. Ман. — Якúбсь він брезклий. Чайч.

Брю́згнуть = пýхнути, опуха́ти.

Брюзгýнъ = д. Брюзга́.

Брюзжа́ніе = бýркіт, мýркіт, бурча́ння, бурмота́ння.

Брюзжа́ть = бурмота́ти, буркотíти, бурча́ти, мурмота́ти, мурмотíти, мурча́ти.

Брю́ква, рос. Brassica Napus rapifera = брýква, Brassica campestris, napobrassica = каляре́на, галяре́на. С. Л.

Брю́ки = штани́, шарава́ри, (дуже узенькі) — нíмéцькі, галáнцí, (з хýтра) — йршакі, (гал.) — ногавúцí. — Штани мої, шаравари, та що й дома двок. п. п. — Чабини зимою завжди в ярпаних штанях. — Якісь штанці галянці на йому.

Брюнéтъ, ка = чорня́вий, чорня́вець, чорня́ва, чорня́вка, чорнýха. С. Л.

Брюха́нъ = пуза́нь, черева́нь, бруха́ч, (глумливо). — баря́ло, черевко́, пухтій. С. З. Ш.

Брюха́стый = пуза́тий, черева́тий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Брюха́тая = д. Бере́менная.

Брюха́тить = набива́ти пу́зо.

Брюха́тѣть = д. Бере́менѣть.

Брюха́чъ = д. Брюха́нъ.

Брюхме́ля = д. Бересбре́къ.

Брю́хо, Venter = пу́зо, че́рево, живіт, бру́хо. С. З. Ш. — Ліг черевом на піч. — **На брю́хѣ ше́лкъ, а въ брю́хѣ ще́лкъ,** п. пр. — На ногі сап'я́н рипить, а у борщі тря́сця кипить. — Нема́ чого́ у казані, а золото на кантані. п. пр. — **Плóхо лежи́тъ — брю́хо боли́тъ,** п. пр. — Лихи́й схóвок, то й до́брого спокуси́ть. п. пр. — **Ходи́ть пе́рвымъ брю́хомъ** = вперше зачереватíти. — **У брю́ха нѣтъ ушéй** = голо́дному їсти, а не музи́ку слухати. — **Брю́хомъ хо́четься** = дуже хотíти.

Брюховúна = рубе́ць (у жуйної животини).

Брюховúца = тéльбухи. С. Ш.

Брюшúна = 1. Peritonaeum — чепе́ць.

2. д. Брюховúна.

Брюшко́ = пузце́, черевце́, пу́зал.

Брюшно́й = черевни́й, живото́вий, брушний. — **Брюшна́я часть** = почерéвина. Фр.

Брязжа́ть = д. Брезжа́ть.

Бря́кать = бря́кати, брязкотíти, брязча́ти. — Козак гуля, брязчить його гроші. п. п.

Бря́кнуть, ся = 1. бря́нути, забряча́ти.

2. гéпнутись, бебéхнути, ся, беркúцьнути, ся, бря́нути, бря́кнути, ба́цнути, жва́кнути. — Гепнув по ній, неначе камінюкою. — А він так і гепнув ся до долу. — А він його як брякнув, аж шапка геть одлетіла. С. Аф. — Перечепив ся, та так і беркнувся ся. — А він його як бебехне по спині.

3. ля́пнути, сказа́ти що не до ладу́, не до ре́чі. — Не розслухав добре, та й ляпнув.

Брякýшка = д. Бренчáлка.

Брякъ = бря́нь, геп, горо́х, бебéх, беркúць. — А він його геп об землю. — Пляпці бряпь-бряпь! буде бігти через кригу. п. пр. — Горох. Рутульця в лівий бік. Кот. — Він їй беркиць у поги. — А той рить ся з усієї сили за долею — от-от догнав і — бебех в могилу! К. Ш.

Бряпча́ть = д. Брезчáть.

Бряцáніе, бряцáть = д. Бренчáніе, Брезчáть.

Брячáть = д. Бря́кать.

Бубенéцъ = бубóнчик, балабóлка, балабóнчик. С. Л. Ш.

Бубéнчикъ = 1. д. Бубенéцъ.

2. рос. Iris sibirica = півники. С. Ан.

3. д. Авдóтька 2.

Бýбенъ = бýбон, гук, решето́. С. Ш. — Славні бубни за горами, а з близька никуватині. п. пр. — Козаки на конях виграють, у бубни ударють. п. п. — **Голь какъ бýбенъ, бýбенъ бýбномъ** = го́лий, як бýбон, як турéцький сьвя́тий. п. пр. — **Звóнокъ бýбенъ да страшенъ инóкъ** = кортúть ченцéві з кéлії, та игýмен не спúть. п. пр.

Бубнóвка = давінка. Кіев. Ст. Малорос. игри.

Бубнóвый = давінкóвий. — Давінкова кришка.

Бýбны = 1. бýбни.

2. (масть в картах) — дзвінки, звонки́ С. Л.

Бубрéгъ = нúрка. — Кушеть ся, як нірка в салі. п. пр.

Бубрéшникъ = нúркова хвороба.

Бубрéшный = нúрковий.

Бýглазъ, рос. Anchusa officinalis = волóдькова медýниця, медяни́шник, волóдь-

вий язик, румя́нка, рум'я́нчик, ра́нник, свинюшник. С. Ап.

Бугóристый = горба́стий. — У молодóго лі́каря горбúстий цвинтарь. п. пр.

Бугóрчатый = горбовáтий, горбкувáтий.

Бугóръ, бугорóкъ = горб, горбóк, гóрбик, пáгорск, шпиль, шпильóк, шпилéчок, (піску, снігу) — кýпа, кучугýра, (сілітрений) — бурт, (гнійчний) — копéць. — Стоїть хата на горóку на улицю дверьми. п. п. — Ой там на горбочку косив нужне сіно гречку. п. п. — Тай посідали собі на горбику. С. З. — Ой вийду я на шпилечок, та гляну я на долину. п. п — З гір і пагорків Воркланських. Л. В. — Ач, яку кучугуру снігу нанесло. — Границю проводили, частий конці висипували. Л. В.

Бугрúстый = д. **Бугóристый.**

Бугрúть, ся = крутити, ся, хвилювáти, ся.

Бугровáтый = д. **Бугóристый.**

Бугрóвый = горбовúй, шпильовúй.

Бугровúна = гýля, ґýля, óпух.

Будáра = байдáк, байдáра.

Бýдже = як, коли́, як шо́. — **Бýдже, окáжется возмóжнымъ** = як що мóжна буде.

Бýдень = бýдень, будéнний, бýдний день. С. Аф. З. Ш.

Бýдеть = 1. бýде. — Він буде пити.

2. гóдї, бýде, довóлї, дóсить. — Та годї тобі базікати! — Та буде вже тобі. — Досить одного сонця на небі. п. пр.

Будúла = будúло. — Рапенько у досьвіта будило трічі стукнув у двері.

Будúльникъ = 1. будúло.

2. будúльник. — Купив дзиґарі з будильником.

Будúльщикъ = д. **Будúла.**

Будúть = будúти, побужáти. — А ще раніше пан Н...ко. встав, братів побужав. п. п.

Бýдка = бýда, бýдка, халабýда. С. З.

Бýдкій = чýткий.

Бýдкость = чýткість.

Бýдно, бýдничный, бýдничній день = д. **Бýдень.**

Будорáжить = турбувáти, балакýтити.

Бýдочникъ = бýдник. С. Ш.

Будрá = рос: а) д. **Баранчикъ** 3., б) Hedera Helix — плющ, в) Linaria — дзвінóчки, звóники, косюркú, сокиркú, зайцїв льóн, ленóк, остýдник, чистéць, зозýлїни черевúчки. С. Ап.

Бýдто = 1. нáче, ненáче, нов, новлáв, бýцїм, нібн, либóнь. — **Какъ бýдто, бýдто-бы** = нáчеб-то, нóвби то, нібито. С. З. Л. Ш. — І на все село реве, наче звірь її дере. (Сніп.). — Швидко втерла ся, нібн то й не плакала. п. п. — Буцїм з Лависей обнімав ся, буцїм і перстень з пальця зняв. Кот. — Давня то давнина, а неначе вчора дїялось. Мар. Вов.

2. хібá?, невжé, чи вжé? — Хіба я з глузду зсунув ся, щоб таке робити? — А він вже прийшов. Невжé?

Бýдущій = бýдучий, потóмний, прийдéшній. — Од сього часу і на всї потомнї часи давати не жаєм. Ст. Л.

Бýдущность = бýдущина, прийдéшнє. — Хто в краще не вірить, душею не рветь ся — будущину змірить й живе, як живеть ся. Як.

Бурáкъ = 1. байрáк. — Ой не шуми луже, зеленій байраче, не плач, не журя ся, молодій козаче. п. п.

2. замéт (в яру, в балці). — Як попадеш у замет, то й у день трудно вибратись.

Бурáчекъ = байрáчок.

Бурáчинь = ярóк, бáлочка. — Тіло козацьке рвали, по терних по биляках жовту кість жмикували. п. д.

Бужепúна = свинúна, сьвіжúна.

Бужéніе, бужéніе = будіння.

Бузá = 1. бузá (напиток з гречки, вінса і проса, або молоде пиво або грушевий чи яблуневий квас).

2. сіль кам'яна́.

Бузáпить = д. **Бить.**

Бузúна, рос. Sambucus nigra = бузúна, гал. — баз, базúк, S. racemosa — бузúна червóна, S. Ebulus — бузúк, бзюк, вязóвник, гал. — базúк. С. Ап.

Бузúнный, бузúновый = бузúновий. С. Аф.

Бузовáть = д. **Бить.**

Бузýнъ = д. **Бузá** 2.

Бузъ = д. **Бузúна.**

Бýнще = 1. шпиль, бéлебень. С. Л. — Не велику й небагату чоловік поставив хату, та й поставив у селі, коло міста на шпилі. В. Щ. — Хата стоїть на белебні.

2. цвúнтарь, церкóвний двір. С. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. п. пр.

Бýйволъ, Bos bubalus = бýйвіл, бýйвал. С. Ш.

Бýйный = 1. бýйний, бунтовлúвий, задьóрливий, задерáкуватий.

2. бýйний, бурхлúвий, рвачкúй. — Вітре буйний, ти з морем говориш. К. Ш. — Бурхливі хвилі. — Буйний дощ. С. Ш. — Рвачкий вітер.

3. бýйний, велúкий (про зерно, рослину). — Буйна трава. С. Ш. — Буйне жито, буйне, та нікому жати, — пішли наші хліборобн списами орати.

Бýйство = бýча, ґвалт, бéшкет. С. З. —

За опучу та збили таку бучу и. пр. — Наробили ґвалту на все село.

Бу́йствовать = бу́чу збива́ти, буя́ти, бушова́ти, ґва́лтувати. — Хто звелів вам, хто дозволив у церкві буяти. К. Д.

Бу́ка = 1. хо́ха. — Не ходи туди, там хоха. — Цить, а то хоха з'їсть.

2. вовкува́тий, дундю́к, тюхрю́к, неля́дя, неля́дько, безля́дько, оддя́дько, похи́лий, похму́рий. — Смотре́ть бу́кой = во́вком дивитись.

Бука́шка = ку́зька, кома́шка (спільна назва невеличких жорсткокрилих комах Coleoptera).

Бу́ква = бука, -лі́тера. — Б. гла́сная, согла́сная, двугла́сная = голосна́, приголосна, двогла́сна.

Буква́льный, по = дослі́вний, досто́тний, достоме́нний; до сло́ва, доця́ти, досто́тно, достоме́нно.

Бу́квáрь = буквáрь, грамáтка. абе́тка. С. Аф. Ш. — — Аз, буки — бери грамáтку в руки. и. пр.

Бу́квенный = бу́ковий, лі́терний.

Бу́квица = д. Бу́ковица.

Буквоéдство = буквоїдство.

Буке́тъ = 1. пучо́к, пуче́чок, ки́тиця. С. Ш. (Що прищіплюють на весіллі молодим, боярам і дружкам) — квітка. буке́т. С. Ш. — Прийме́ мій пучечок гвоздиків. — Мій ж, дівко, та прийнять квітку, тобі ж, дівко, заверта́ть в пазу́тку. и. п.

2. ду́х, пах, на́хощі (в напитках).

Букипи́стъ = книга́рь (що торгує старими книжками).

Бу́кля = пу́кля, (у жидів на щеках) — не́йс.

Бу́ковица, рос. Betonica = бу́квица, бу́ковник, бук-трава́, польови́й кану́пер, матери́нка. С. Ан. — **Бу́квица бѣлая** = д. Бара́нець 2. — **Б. лѣсна́я**, Stachys silvatica — бу́ковица, ба́бка. — **Б. русская**, Ajuga pyramidalis = горля́нка, дівча́ краса́, гостроверш́ки, суховерш́ки, богороди́шник. С. Ан.

Букъ = 1. рос. Fagus — бук, буковина́, бучи́на. О. Л. Ш. — **Бѣлый букъ**, Carpinus betulus — граб, грабина́.

2. луг, жи́тель. С. З.

3. клу́кто. С. Аф. З.

Була́вка = шпи́лька. С. З. Л. — В китавчику його їснувала, та шпильков записала. и. п.

Була́вочный = шпильково́й.

Була́ный = (про коня) — була́ний, (про вола) — **полови́й**. — Воли ж мої та полови́. и. п.

Була́тный = була́тний. — По хаті поглядає — ані одної шаблі булатної на стіні не має. ц. д.

Була́ть = 1. була́т, сталь, кри́ця (мережчата, дамаська).

2. меч, ша́бля. — Маю шаблю у руці: ще не вмерла козацька мати! Бог. Хм.

Булда́га = 1. па́лиця, ці́пок, дубина́ (гуля́ска). — Треба дубину на твою спину. и. пр.

2. гульта́й, гуля́ка.

Булды́рь = 2. пухи́рь, ґу́ля, хорґу́ля. С. Л.

2. нерівне місце в полі,

3. ха́тка на бе́лебні або в пустирі.

Булдыри́, булди́рья = бу́льки, бу́льби (на воді). С. Аф. Л. Ш. — Дощ чималий: он бач, які великі бульки в калюжі.

Бултыры́нъ = д. Болдри́нъ.

Бу́лка = бу́лка, паляни́ця, (з лапками загнутими, помазана олією а цибулею) — киш, (гречана) — балабу́ха, (невеличка, кругла) — бухане́ць, бу́ханка, бухи́нка, (французька) — франзо́ля. — Прийди, прийди до вербунку, будеш їсти з маслом булку. и. п. — Яка пшениця така й паляниця. — Паляниця — хлібові сестриця. и. пр. — Повна піч паляниць, а по середині кишп. (и. з. — небо, зорі і місяць) — Лучче хліб з водою, як бухонець з бідою. и. пр. — Гарячую живу бухинку. Кот. — Привіз з города дві франзолі.

Бу́лочная = пека́рня.

Бу́лочникъ, ца = пе́карь, хлібопе́к, хлібо́вчик (С. З.), бу́лошниця, паляни́шниця, перепічайка, бублейниця, бублешниця. С. З. Л. — Хлібовчик їде, віз хліба везе. и. п. — Знайте мене перепічайку, що на воротях тісто. и. пр.

Бу́лочный = бу́лошний, паляни́шний.

Бултыха́ть = 1. бо́втати, колоти́ти. — Не дуже бовтай воду, — почують.

2. бу́рити або кидати що в во́ду.

Бултыхну́ться = бо́втнути, шубо́вснути. С. З.

Бултыхъ = бовть, шубо́вть, бух, бурти́сь, плюсь. — Ішов через колоду, та бовть у воду. и. пр. — А він зразу шубовть у воду! — Як камінь: бух! у воду, та й тоне. Кот.

Булы́га = 1. ка́мінь дикий.

2. бри́ла каміню.

3. д. Булдыга 1.

Булы́жникъ = д. Булы́га 1.

Булы́ня = ара́сол.

Бульдо́гъ = 1. брита́н, бульдо́г (анг. порода собак). С. Л.
2. револьве́р.

Бу́лькать, ся = бу́лькати, ся, булькоті́ти, хлю́пати, ся, хлюпоска́ти ся, полоска́ти ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпощуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш. — А и собі у ставочку полоскала ся. п. п.

Бульо́нъ = бульйо́н, ю́шка.

Бума́га = 1. — **Бума́га пи́счая** = папі́р, папе́р, бома́га, здр. — папіре́ць, папі́рка, зб. — **папе́р'є**. — Писав би я листи — паперу не маю, засилав би листи — дороги не знаю. п. п. — Як сніг біленьке, як папір тонесенке. п. п. — Думи мої, думи мої, лихо мині з вами, чому стали на папері сумними рядами? К. Ш. — Спишу твоє личко на бомазі п. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як папер'є біло, та болить мене дуже. п. п. — **Б. почто́вая** = листови́й, почто́вий папі́р. — **Б. обёрточная** = бібу́ла. С. З. — **Б. хлопча́тая** = ба́вина, ба́вовна, ба́вна, ба́велна, ба́волна. — Рани мої смертельні промивав, ч'нецькою бавною завивав. п. д. — — **Б. ге́рбовая** = гербо́вий, штемпльо́вий папір. — **Б. папиро́сная** = цига́рошна. — **Б. цвѣтна́я** (для гаптування) = за́полоч. С. З. — Сорочка червоною заполочю вишивана.
2. папі́р, бома́га, (стара) — шпарга́л, зб. — шпарга́лля. — Подав на його в суд бомагу. — Папір на тетьмана Івана царю од Кочубея пана. Гр. — Між шпаргалами єдин аркуш рукописний польский. Л. В. — То в грубу так таки і вирс шпаргалля все. Гул. Ар.

Бумагонара́ка, бумагонара́тель = писа́ка, писа́чка, ба́грач, парта́ч, (про автора віршів) — віршома́з. — Писав писака, не розбере й собака. п. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. — К. Ш.

Бума́жка = папі́рка, папіре́ць, папі́рчик, бома́жка.

Бума́жникъ = гама́н, гаманець, гаманок. С. Аф. З. — На що тим німцям цілими, у їх і так повні гаманці. п. пр. — Прокинув ся чумак в раній, тай полапав у гаманці, всі кишені вивертає, аж там грошій вже чорт вас. п. п.

Бума́жный = 1. папіро́вий, папіря́ний, папірча́тий. — Папірчаті гроші. С. З.
2. баковня́ний, баволня́ний, бавелня́ний. С. З. Ш. — Баволняна хустка. С. З.

Бума́жная фа́брика = папі́рня. С. З. — **Б. фабрика́нтъ** = папі́рник. С. З.

Бумазе́я, бумазе́йный = барха́н, барха́новий. С. Ш.

Бунтова́ть, ся = 1. бунтува́ти, ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Вели нам під Москалів утікати, або з Лихами великий бунт зривати. п. д.
2. бунтува́ти, баламу́тити, каламу́тити, підбу́рювати. — Він тільки людий баламутить. С. З.

Бунтовско́й = бунтівни́й, бунтовли́вий.

Бунтовщи́къ = бунтовни́к, бунта́рь, повста́нець, баламу́та, (гал.) — ворохо́бник.

Бунтовщи́ческій, бунтовщи́чій = бунтовни́чий, бунта́рський, повста́нський. — Бунтовниче соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повста́ння, ро́зрух, ворохо́бня (гал.).
2. (в торгівлі) — па́чка, (ниток, шовку, струн, бісеру) — бунт, (ниток, пряжі) — па́смо, новісмо, (тютюну) — папу́ша. — Та продала дівчина душу, та купила козакови тютюну папушу. п. п.

Бунча́ть = гудіти, густи, дзижча́ти, бриніти (про бжіл і чмелів). С. З. — Бриніли перші мушки та ранні пчоли. Бар. — Бджоли бринять. С. З.

Бура́вить = свердли́ти. С. З.

Бура́вленіе = свердління.

Бура́вный = сверделови́й.

Бура́вочный = свердлова́тий.

Бурави́ко́къ, бура́вчикъ = све́рдлик. С. Л.

Бура́въ = све́рдел, све́рдло. С. З. Л. (великий) — ло́патень, (для вирівнювання руді рушниці то що) — шуст, (для розшукування криничних жил, руди то що) — шти́рь, сьвідер. (Волинь.)

Бураково́вый = бурако́вий. — Бураковий борщ. С. Ш.

Бура́къ = 1. ді́жечка (з березової кори з покришкою).
2. цівка (для феєрверків).
3. частіше мн. **бураки́**, рос. Beta vulgaris — бура́к, бураки́. — Цукро́вий бурак, про́стий бурак. С. Ш.
4. **бураки́** — а) халя́ви (без зборів) і чо́боти (з такими халявами) і б) рибальська снасть (для ло́ву міноги).

Бура́нъ = хуртови́на, ху́га, ві́хало, завірю́ха, шквиря, хурте́ча, хвища, хвижа. — Ось схопилась хуртовина, закурилась долина і кипить мороз у полі, на просторі та на волі. К. Ш. — У вікопці мати

слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Щ. — На дворі було хуртеча та метелиця мете. В. Щ. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бура́чникъ = 1. д. **Бо́ра́чъ.**
2. ма́йстер, що робить „бураки" (д. **Бура́къ** 1.).

Бура́чный = прил. від с. **Бура́къ** 1.

Бургоми́стръ, бургоми́стерша = бурми́стер, бурми́стр, бурми́стро́ва. С. Ш.

Бурда́ = бурда́, джу́рджя. (Ман.) — Якоїсь бурди замісць пива дав. С. Ш.

Буреваλъ = 1. вітрюга́, бу́ря.
2. вітроло́х, лом. — Після вчорашньої бурі багато в лісі вітролому.

Буреломникъ = д. **Буреваλъ** 2.

Буреломъ = д. **Буреваλъ.**

Бурёна, бурёнка, бурёнушка = коро́ва бу́ра.

Бури́ть = сверді́ити, вертіти.

Бу́рка = 1. кінь бурої масти.
2. бу́рка (кобеня́к, керея повстина, без рукавів).

Бу́ркало = шви́галка і гу́ркало (дитячі іграшки).

Бу́ркала, бу́ркалы = банькй. С. Аф. З. Ш. — Чого ти так витріщив на мене баньки?

Бу́ркать = д. **Бормота́ть** 2 і **Бря́кнуть** 3.

Буркуи́ъ = рос. 1. Melilatus alba — білий буркуи́, M. coerulea — буркуи́-аїт'е, M. officinalis — жо́втий буркуи́, 2. Medicago falcata — бурундуи́к, буруничуи́к, буркуи́, черевиши́ник, 3. Onobrychis sativa — за́ячий горо́х. С. Ап.

Бурла́къ = 1. бурла́ка, зб. бурла́цество, (на байдаку) — байда́шник.
2. д. **Бездо́мникъ.**

Бурла́чеnie, бурла́чество = бурлакува́ння.

Бурла́чить = бурлакува́ти.

Бурли́вый = 1. бурхли́вий, буре́мний, нава́льний, рвачки́й. — Над річкою бурхливою стояв козак з дівчиною в. п. — Рвачкий вітер.
2. невгомо́нний, неспокійний.

Бурла́ла = д. **Бурли́вый** 2.

Бурли́ть = 1. бушова́ти, бурха́ти, клекоті́ти. — Море клекоті́ло. — Злоби клекоті́ли.
2. галасува́ти, бу́чу збива́ти, шарабу́рити, бушова́ти. — В цинку завжи починає шарабурити.

Бурми́стръ = ста́роста, управи́тель (в хрестян).

Бурна́стый = рудий. С. З.

Бу́рный = д. **Бурли́вый.**

Буро́вить = 1. дзюри́ти, ри́нути, бу́рхати. — А кров так і дзюрить.
2. д. **Броди́ть** 3.

Бу́рса́, бурса́къ, бурсачьё = бу́рса, бурса́к, бурсачва́, бурса́цство. — А із Братства те бурсацство мовчки виглядає. К. Ш.

Бурта́, буртъ = бурт. — Сиїтрені бурти.

Буру́нъ = 1. буру́н. С. З. Ш. — Куда чайки у непогодь біжать з бурунами? С. Ш.
2. бага́то, бага́цько, си́ла. — **Буру́нъ де́негъ** = велика сила грошей.

Бурча́nie = буркотня́, буркотне́ча.

Бурча́ть = бурча́ти, буркота́ти, буркоті́ти, бурхоті́ти. — У животі бурчить, бурхотить. С. Ш.

Буръ = сверде́л, штирь, сьвідер. (Волинь).

Бу́рый = бу́рий, руда́й. С. З. Ш.

Бу́ря = бу́ря, хуртови́на. С. З. Ш. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. П. — Схопила ся шуря-буря і стіжечок звернула. п. п.

Буси́ть = 1. мря́чити, імжити, мжі́ти. С. З. **Буси́ть** = мжи́чка йде́, мигичка йде́. — Дрібен дощик імжить. п. п.
2. пили́ти, пороши́ти, кури́ти.
3. бреха́ти, верзти́, тереве́ні, дурни́цю нести́, пра́вити, точи́ти, торо́чити.

Буслай = мугирь, мугиря́ка, ге́вал. С. Аф. З.

Бусо́вѣть = сі́рі́ти, сніїти.

Бусурма́нъ = д. **Басурманъ.**

Бусъ = 1. мигичка, мжи́чка, са́мий дрібни́й до́щ або́ сніг.
2. пил, по́рох. — Чи ти, милий, приїхав пилом чи метелицею? п. п.

Бу́сы = бузко́ве наки́сто (скляне або воскове) Чайч., сми́лка (з червоної жилки) сі́чка (скляне намисто, не округляне по краях).

Бу́сый = темносі́зий, сі́робу́рий.

Бусѣть = д. **Бусо́вѣть.**

Бута́рь = д. **Бу́дочникъ.**

Бу́тень, рос. Chaerophyllum Anthriscus = боли́голов, сверби́гуз. С. Ап.

Бутерла́къ, рос. Postulaca sativa = со́сонка. С. Ап.

Бути́ть = закла́дати фунда́мент, набива́ти груз під фунда́мент.

Бутонъ = пу́п'янок, пу́п'янок, (що почав розпускати ся) — розпу́кавка. С. З. — Молоденьки, вчне пуп'янок. п. пр.

Бутора́жить = д. **Будора́жить.**

Бу́торъ = нанатки, збіжжя, мизе́рія. худо́ба, худібчина. С. Аф. З. Л. — Пере-

хав зо всіми манатками. — Забрав усе збіжжя, тай повіяв ся кудись. — Як би взяли і всю мизерію з собою, дідами крадене добро. К. Ш.

Бутузъ = куцáн, пузáнь, пузáнчик; присадкуватий чоловік, товпúга, опéцок (халé і гладнé.)

Бутъ = груа.

Бутылка = пляшка, здр. — пляшечка (зів.), бутéлька (прав.). С. З. Ш. — Піч — то бабська річ, а пляшка козацька, п. пр. — Нахочу я горілочки у зеленій пляшці: з перцем і з верберцем. (?) п. п. = Потім ній, як в клітці пташку, над вікном повісив пляшку. В. Щ.

Бутылочный = пляшкóвий, пляшáний, бутелькóвий. — Бутельковий квас. С. Ш.

Бутыль = сулíй. С. З. (оплéтена) — балцáнка. Ман. — Налив дві сулíї наливки.

Буфéтъ =1. мúсник, судник (зів.), кредéнець (прав.). С. Л. — Поскладай тарілки на мисник.

2. ресторáн, буфéт.

Бýхаленъ, пт. Botaurus stellaris = бугáй. — А бугай: бутý! гне чайку в дугу. п. п. — **Всякій бýхаленъ въ своéмъ болотѣ голосúтъ** = кóжний пінень на своїм сьмітнику пан. п. пр.

Бýхало = 1. рýшниця (погашенька).

1. д. **Бýхаленъ**.

Бýхарь = д. **Бубéнчикъ**.

Бýхать, ся = бýхати, ся, бýкати, ся, гéпати, ся. — Далі рухнув за ними — бухнула рушниця. С. Ш. — Він так з розгону і гепнув ся.

Бýхнуть, ся = 1. бýхнути, ся, гéпнути, ся і д. **Брúкнуть** 2.

2. ляпнути, вúпалити (сказати що грубо, не розважно).

3. бубнúвіти (С. Ш.), бучáвіти, бýхнути, набухáти. С. Л.

Бýхта = затóка, бýхта. — **Съ бýхты — барáхты** = ні з того, ні з сьóго, знечев'я. С. З.

Бухъ = д. **Бацъ** і **Бултúхъ**.

Бýчало = вир, водокрýть, крутíнь, крýча, шум. — Так колóтить, як вир водою. п. пр. — Попав у саму кручу — писклу випив.

Бучáть = д. **Бунчáть**.

Бучéніе = золíння, лýжіння.

Бýчень = джíль.

Бучúло = бакáй, кóвбань.

Бýчить = лýжити, золúти, ся. С. Аф. — Щоб у п'ятницю пилом не пилили, а в суботу плаття не золили. п. п.

Бучнóй = золíнний. С. Аф.

Бушевáть = бушувáти, буяти, бýчу збивáти, бурхáти, вúхорити, шурмувáти, войдувáти, ґвалтувáти, шпувáти. С. З. — Ой ви вітри, ой ви буйні, ви всюди були: чи не бачили голубки поміж голубами. п. п. — І вітри зачали бурхáти. Кот. — В Італию ми не дойдем, бо море дуже щось шпує. Кот. — Годі тобі, сину, шурмувати — уже твоя мила примирчала. п. п.

Буáнить, буáйство = д. **Бýйствовать, Бýйство**.

Буáнъ = забіяка, задьóра, задерáка (С. Аф.), галабýрдник. Фр.

Бы, когдá бы, éсли бы, чтóбы = колú-б, щоб, як-би.

Бывáлецъ = бувáлець, бувáлий. — Був у бувальцях: знає — що кий, що палиця. п. пр.

Бывáло = бувáло, булó. — Булó колись в Україні ревіли гармати. К. Ш.

Бывáлый = бувáлий, минýлий, колúшній. — От згадали колишнє. Кот.

2. д. **Бывáлецъ**.

Бывáльщина = билúця, бувáльщина, бувáль. — Се не казка, а билиця або бувальщина, сказать. К. Ш.

Бывáть = бувáти, трапля́ти ся, лучáти ся. — Се з ним бувае. — Трапляеть ся часом тихенько заплаче. К. Ш. — Він рідко коли у нас бував. — **Бывáть чáсто у кого́** = учащáти до кóго. — **Какъ ни въ чéмъ не бывáло** = мов нічóго й не булó, нáче й не він, не вонá. — **Ничýть не бывáло** = зóвсім ні. — **Этому не бывáть** = сьогó не бýде!

Бывшій = бýвший, що бýв, минýлий. — **Нѣкогда бывшій, когдá-то бывшій** = колúшній.

Быкóвникъ, рос. 1. Verbascum nigrum = горлачí, охáн.

2. Melampyrum = братíки, Іван та Мар'я. С. Ап.

Быкъ = 1. Bostaurus — бик, віл, (стáдник) — бугáй, (дикий, Bosurus) — тур. С. Аф. З. Ш. — Бугай реве і ведмідь реве, а хто кого дере, сам чорт не розбере. п. пр. — Сидить, як тур у горах. п. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. п. пр.

2. ведмідь, óлень, лось (самці).

3. д. **Бычóкъ** 3.

4. **водянóй быкъ** = д. **Бýхаленъ**.

5. стовп (мурований для підпори моста) — **Быкъ быкóмъ** = упéртий, як віл. — **Сколько съ быкóмъ ни бúться ся, а молокá отъ негó не добúться ся**, п. пр. — з бика ні лою, ні молокá. п. пр.

Былúна = 1. д. **Бывáльщина.**

2. **билúна, билúнка, билúнонька.** — Ой одна я, одна, як билиночка в полі. К. Ш. — Чи щаслива ж та билина, що росте у полі? Кот.

2. **дýма** (великоруська епічна пісня про давніх лицарів).

Бы́ліе = зíл'я, бил'ú. — Ой Василю! сиди у бил'ю, а я у бодлачу (?), а як буде темна нічка — я тебé зобачу. п. п.

Былóе = минýле, колúшнє.

Былóй = минýлий, прéжній, (давно колишній) колúшній.

Быль = д. 1. **Бывáльщина** і 2. **Бы́ліе.** — **Скáзка** — склáдка, а нéсня быль = кáзка — бáйка, а пісня прáвда. п. пр.

Былья́ = д. **Бы́ліе.** — **Было́, да быльём порóсло́,** п. пр. — було́, та загуло́; було́, та за водóю пішло́, п. пр. — **Було́ колúсь** — минýло ся.

Быльева́тый = бур'янува́тий. — Сіно трохи бур'новатe.

Бы́льникъ бѣлый, рос. Gnaphalium sylvaticum = суховéршки. С. Ан.

Бы́льникъ, быльня́къ, рос. Artemisia vulgaris = чорнóбиль, забýдьки, забýдка, нехворóща. С. Ан.

Быстрёхонекъ, быстрёшенекъ = швиденький, жваве́нький, хутéнький, бистрéнький, швидéсенький і т. д.

Быстрина́ = бистрúна, бистрúнь, бистря́, стрúжень, прудковóд. — З'їхали ми на саму бистрину. С. Аф. З. Ш. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Быстрогла́зый = бистроóкий, бúстрий на очі. С. Ш.

Быстролётный = бистроплúнний. С. Ш.

Быстроно́гій = прудкúй, вітроно́гий. — Войско вітроногими конями своїми. Л. В.

Быстрость, быстрота́ = швúдкість, прýдкість, хýткість, скóрість, бистрúна. С. Л.

Быстротéчный = д. **Быстролётный.**

Быстрото́къ = прудковóд, стрúжень і д. **Быстрúна.**

Быстроýміе, быстроýмный = бúстрий рóзум (С. Ш.), меткúй, спритнúй.

Бы́стрый, быстро = швидкúй, о, прудкúй, хуткúй, шпаркúй, о, (найбільше про воду) — бúстрий, (порівн. ст.) — швúдчий, швúдче, швидчíш, прýдчий, хýтчий і т. д., жерщій. — Швидкої роботи ніхто не хвалить. п. пр. — Не так то робить си все хутко, як швидко оком і змигнеш, або як казку кажеш прудко. Кот. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну на річку биструю. п. п. — Панська ласка бистрим конем їздить. Фр. — Та йди ж мерщій!

Быстрь, быстря́къ = д. **Быстрúна.**

Бытié = бýття́, життя́, (С. Ш.), існува́ння.

Бы́тность = прооува́ння, бýтність, бýття. С. Ш. — **Въ бы́тность мою...** = за час мого́ пробува́ння, за мого́ бýття, коли я бýв...

Бытъ = 1. пóбут, пóбит, життя́. — Чорноморський побит — Н. Кухаренка.

2. д. **Бытность.**

Быть — бýти, пробува́ти, жúти, знаходúти ся, мáти ся, існувáти. — А пробував там аж до смерти Гродової. К. Св. П. — І мій батько такий мав си і я і його вдав си. — Більш коня лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде. п. пр. — **Было да сплы́ло** = було́ та загуло́, було́ та за водóю пішло́. п. пр. — **Будь добръ, бýдьте добры́** = будь ласка, будь ласкав, бýдьте ласкаві! — **Будь что бýдетъ, была́ не была́** = що бýде, те й бýде. — Що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть. п. пр. — **Бýдетъ съ него́** = бýде з йóго. — **Бýдетъ тебé** = бýде тобí! знáтимеш! ось пострівай лиш! — **Быть въ состоя́ніи, въ си́лахъ** = приміти, прихогтú, змогтúсь, здужати, здолáти, силу мáти. — Не здужаю свого зробити. — Примів (приміг) би, в ложці води утопив. п. пр. — Коли б змогтись, та ще поволоктись. п. пр. — **Быть мóжетъ** = мóже, мáбуть. — **Былъ таковъ** = счез, зник, пропáв. — **Быть къ лицу́** = лúчити, до лиця́ бýти, приставáти. — Що не падне, йому усе личить. — **Быть годнымъ** = годúти ся. — **Быть нýжнымъ** = здавáти ся, здáти ся. — На що він йому здав ся? — **Быть свóбоднымъ** = гуля́ти, гуля́щим бýти, порожнювáти. — Як буде гулящий час, тоді зроблю. — Не довго порожнювали телиці, усі пішли на молоко. — **Быть по сему́** = нехай так! — **Быть бáрином, писáремъ, купцóмъ** і т. д. = панувáти, писарювáти, купцювáти і т. д. — **Какъ быть человѣкъ** = як слíд людúна. — **Такъ и быть** = гарáзд, дóбре, нехай так, сúлькісь. Нехай так, нехай риба буде рак. п. п. — **Какъ быть?** = що робúти? як йóго бýти? Ой сама я не знаю, що робити маю. п. п. — **Что изъ этого будетъ?** = що з сього бýде, до чого воно́ йдéть ся? — **Какъ бы такъ и**

бы́ло = щоб так не було́. — На́до быть, на́до полага́ть = ма́буть, либо́нь. — Він ма́буть вже прийшов.

Бытьё = д. Бытіе, Бытность, Бытъ.

Бича́тина = воло́вина, бичина́, м'я́со, гов'я́дина.

Бича́чій, бы́чій = бича́чий, воло́вий.

Бича́ться = 1. хму́рити ся, во́вком ди́вити ся.

2. опина́ти ся, спина́ти ся, спіра́ти ся, пруча́ти ся, змага́ти ся. С. Л. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

Бычо́къ = бичо́к і д. Ба́бка ъ. — Годова́лый бычо́къ = бу́зїмок, бу́зївок, назїмок. — Як годований підсвінок або добрий назїмок. К. Х.

Бѣганіе = бі́гання, біганина, гаса́ння.

Бѣга́ть = 1. бі́гати, гаса́ти, ганя́ти, чухра́ти, шмигля́ти. (Д. Бѣжа́ть). — Тури к валу підступивши, скрізь на зикритому гасан. Кот. — Із льоху та в хату знай шмигаю, палаюсь. К. Ш. — Ганя, мовля, як та собака. К. Х. — Бѣгать взапуски = на вперегонки бігати, перебіга́ти ся.

2. тїкати, утїка́ти, втїка́ти, мандрува́ти. — Він не раз вже тїкав з служби.

3. ухиля́ти ся, цура́ти ся. — На що ж він цураєть ся людей?

Бѣга́ться = 1. на вперегонки бігати, перебіга́ти ся. — А ну, давай ми вперегонки — хто кого́ випередить.

2. тїкати ся. — Коли Ганин Зачатїя вошки тїкають ся. С. Ш.

Бѣгле́цъ = утїка́ч, втїка́ч, тїка́ч, збіг. С. З. Ш. — Троянець — голик, втїкач, прилепач, лапець. Кот.

Бѣгость = д. Быстрость.

Бѣглый = 1. утїклий (С. Л.), збі́глий (С. З.), забі́глий і д. Бѣгле́цъ.

2. швидки́й, хутки́й, моторний.

3. поверхо́вний, ле́гкий, побіжний (гал.) — Бро́сить бѣглый взглядъ = ски́нути о́ком, нахигну́ти о́ком. — Бѣгло = швидко, швиде́нько, ху́тко, хуте́нько, на швидку́ ру́ку, побіжно (гал.)

Бѣгля́нка = утїка́чка, втїка́чка.

Бѣгово́й = бі́говий. — Бѣговы́я дро́жки = бігунці. — Він зараз запріг коня в бігунці, тай поїхав.

Бѣго́къ = бігом, бігма́, бігцем, бі́жки, бі́жка́, підбі́гцем. С. Л. Ш. — Не то що ходою, біжка добіг би. — Горпина підбігцем покандила ся до дому. Фр.

Бѣгоме́ръ (одометръ) = бігомір.

Бѣготня́ = біганина, біганиця, гаса́ння. — В ночі підняли таку біганину, що всі попрокидали ся. С. Ш.

Бѣгство = утїка́ння, утїчка, утїка́нка, утека́, утек, утеча́, утечка, утік, втека́, втек. С. Ш. — Ш до втеку гордій шляхті, ш до обороти К. Д. — Страх до утечки з Польщі. Л. В. — Обрати́ть, ся въ бѣгство = поверну́ти на втїки, пусти́тись на втїкача́ (С. З.), накива́ти п'ята́ми. — А він бачс, що не перемінки, та навтїкачи.

Бѣгствовать = утїка́ти, втїка́ти.

Бѣгунки́ = бігунці.

Бѣгу́нъ = 1. д. Бѣгле́цъ.

2. (про коня́) — бігу́н, баский.

3. жо́рен (сторчовий у млині).

4. ступір (до растирання фарб або пороховой маси).

Бѣгу́чій = 1. теку́чий. — Вода текуча, а не стояча.

2. линючий (про колір).

Бѣгъ = 1. біг. — На бѣгу́ = на бігу́, у бізї. С. Ш.

2. біговиско. С. Ш.

3. Бѣга́ = а) гоня́тва. С. Ж. б) мандрівка, втїки. — Находи́ться въ бѣгахъ = бу́ти в ма́ндрах, в мандрівці, на втїках. — Мандрівочка — рідна тїточка. п. пр.

Бѣда́ = бі́да, ли́хо, го́ре, нещастя, недо́ля, пригода, безтала́ння, лиха́ годи́на, безголов'я, ха́лепа, причина, здр. — бідонька, ли́шенько, го́ренько, нещастячко, недо́лешка, приго́донька, (не велика) — пів біди́ — ли́ха. — Ой біда, біда чайці небозі, що вивела дїток при битій дорозї. п. п. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе. Кв. — Тиха вода береги зриває, лихая година пару розлучає. п. п. — Мені з думки нейде наше безталання. Кот. — Сталась йому пригодонька не в день, а в ночі — заледужав чумаченько, з Криму вдучи. п. п. — Се ще пів біди-лиха, як грошей не має, аби була сила. — Бѣда́ бѣду́ ро́дитъ, Бѣда́ не прихо́дитъ одна́, Бѣды по бѣдамъ, п. пр. — одна біда йде і другу за собою веде́; біс біду́ перебу́де — одна зги́не, друга бу́де. Біда́ біду́ породи́ла, а біду чорт. п. пр. — Въ то́мъ то и бѣда́! = то-то бо й лихо, го́ре. — Бѣда́ стряслась = лихо сшткало. — Какъ на бѣду́ = як на лихо, як на те́. — Лиха́ бѣда́ нача́ло = почин трудний. — Навле́чь бѣду́ =

накликати ли́хо. — **Пережи́ть бѣду́** = перебідува́ти. — **Помо́чь, пособи́ть бѣдѣ́** = запобігти ли́хові. — **Семь бѣдъ, одинъ отвѣ́тъ,** н. пр. — чи раз ба́тька вда́рив, чи сім раз, одна́ково одві́ча́ти.

Бѣдѝшка = бідонька, ли́шенько і т. д. д. **Бѣда́.**

Бѣдиться = бі́дитися, бідка́ти ся. С. Ш.

Бѣднова́ть = бідува́ти. (Д. **Бѣдствовать**).

Бѣ́дность = бі́дність, убо́жество, убо́зство, недоста́тки, бідо́та, низе́рія, зли́дні. — Та така бідність, таке убожество. Кот. — Козацтво до великого убозства прийшло. Л. С. — Недостатки гонять з хатки. н. пр. — Наші злидні ваше богатство перебудуть. н. пр.

Бѣднота́ = 1. д. **Бѣдность.**

2. бідо́та, бідно́та, голо́та, сіро́ма, голытьба́, сіромаша́, убіж, зли́дні. — Не боїть ся голота ні дощу, ні болота. н. пр. — Хоч злидні, та з перцем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сину, де голота н'є. н. п.

Бѣ́дный = 1. бідний, убо́гий, вбо́гий, не мо́жний, низе́рний, зли́денний. — Ми не бідні, бо душу маєм, тільки чорт бідний. С. Ш. — Вони люди злиденні. Ном. — **Бѣ́дными дѣ́лать** = бі́дни́ти, ни́щити, убо́жити. Наші пани продавали, бідни́ли нас постоли́ми. К. Д. — **Бѣ́дными предста́виться** = збі́дни́тись.

2. бідний, бідола́шний, серде́шний. (Д. **Бѣдня́га** 2.).

Бѣдне́ть = бі́дніти, бі́дні́шати, вбо́жіти, убо́жчати, зво́дитись, перево́дитись, голі́ти, низе́рніти. — Так звів ся, що хліба ні за що купити. С. Л. — Був колись багатирь, та перевівсь ні на́ що.

Бѣдня́га, бѣдня́къ = 1. бідня́к, бідак, бідарь, зли́день, злидарь, худа́к, харпа́к, голя́к, голодра́бець, безшта́нько, сіроха́ха, голытьба́ка і д. **Бѣ́дный** 1. і зб. **Бѣдно́та** 2. — Микита був злидарь, слізьми. було розмочує сухарь. Б. Б. — Такі злидні, що й кицьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. — По під тином сіромаха і днює й ночує. К. Ш. — А в иншого сіромахи — ні хати, ні поли, тільки торба, а з торбини виглядає доля. К. Ш. — Був колись безштанько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бідоля́ха, біда́ха, серде́га, бідола́шний, бідний, серде́шний, небо́га, нета́га, небора́к, небора́ка, горопа́ха. С. З. Л. Сьпівали сердеги, а сльози лились. К. Ш. — В селі не бачили й не чули, де вона поділась, думали на пожарищі небога згоріла. К. Ш. — Жде його небога, не дїждеть ся. н. о. — Вийду на могилу, надїнши сермягу, ой хто мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

Бѣдня́ть = д. **Бѣднѣть.**

Бѣдова́ть = д. **Бѣдствовать.**

Бѣдо́вый = 1. (про дїло) — ли́хий, небезпе́шний.

2. (про чоловіка) — завзя́тий, невгомо́нний, голі́нний.

Бѣдокури́ть = шкоди́ти. — Куди не влізе, скрізь пашкодить.

Бѣдокуръ, ка = шкодник, ця.

Бѣ́дственный = 1. нещасли́вий.

2. бідола́шний, злиде́нний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣ́дственное вре́мя** = ли́ха годи́на, лихолїття, зли́годня годи́на. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні злигодні години. н. д. — **Бѣ́дственное положе́ніе** = ли́ха годи́на і д. **Бѣда́.**

Бѣ́дствіе, бѣ́дство = ли́ха годи́на, хуртови́на, ха́лепа, безголо́в'я і д. **Бѣда́.** — При до́брій годині куми й побратими, а при ли́хій годині — не має й родини. н. пр. — Прибудь до мене, одві́дай ти мене на чужій чужині, при злій хуртовині. н. п. — Утомить ся вітер, тополя спочине, отак і дівоча вине хуртовина. К. Ш. — Здорове тїло його перенесло всї ті халепи без великої шкоди. Бар.

Бѣ́дствованіе = бідува́ння, горюва́ння.

Бѣ́дствовать = бідува́ти, горюва́ти, ли́хува́ти, бідкати ся, злиднюва́ти, поневіря́ти ся. — Отак і я на сім світі сам бідую. Аф. — Піди до Кракова — всюди біда однакова, піди й на Карпати, треба бідувати. н. пр. — Оттак і в нас Івасичок десь на чужині бідкаеть ся. О. Мар. — Ото вже старий не поневіряв ся у своїх дітий, жив, як на своєму господарстві. н. о. — Як ми бідували, а поки ту панщину тяжко відбували. н. п. — Не кажи, що я злиднюю, а кажи, що я паную. н. п. — Як без тебе тут горюю, прийди, подивн ся. Кот.

Бѣжа́ніе = д. **Бѣганіе.**

Бѣжа́ть = 1. бігти, (швидко) — чухра́ти, дра́ти, чеса́ти, чкура́ти, чимчикувати, мча́тись, дмухати. — Видно і хати, та далеко чухрати. н. пр. — І куди очі повели, чухрав. Кот. — Вони помчав ся по дорозі і завив на перелозі. В. Щ. — Дмухнем лиць, братця, ми до неї. Кот. — Чкурнуть так, аж литками креше. (Туди й відти) — гаса́ти, ганя́ти. — Гана, мовляв, як та собака. К. Х. (Дрібненько ступаючи) — дріботїти, копотїти. (Не швидко) — трю́хати, тю́пати, підтюпце́м, трюшко́м бігти, трюхикати. С. Ш. (Тупаючи ногами) — тупотїти, тупота́ти, топотї-

ти. — А він навтїкача, аж лопотить.
2. ухиля́ти ся, цура́ти ся, тїка́ти, утїка́ти. — Чого ви нас цураетесь?
3. тїка́ти, (у)втїка́ти, мандрува́ти, драла́, тя́гу, дмухача́ дава́ти. — Од напасти поли вріж та тїкай. п. пр. — Втїк не втїк, а побігти можна п. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.
4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бігти, збіга́тись. — Молоко збігло ся. — Борщ біжи́ть. С. Ш.
5. (про ко́лір) — лина́ти.
6. (про годину і воду) — бігти, точи́ти ся, плисти́. С. Ш. — Вода точить ся. С. Ш. — Біжить річка — машїночка, камінї руйнує. п. п. — Верховино, ти сьвітку наш, ой як в тобі нам мило! Як струмонь той пливе нам час, весело, шумно, сьміло. п. п.

Бѣженецъ = д. **Бѣгле́цъ**.

Бѣжо́къ = здр. від с. **Бѣгъ** = кіне́ць, перегін (скільки можна пробігти враз).

Бѣ́лево = 1. біли́зна.
2. біли́зна.

Бѣлезни́й = риба з породи коропів Aspius rapax.

Бѣлёкъ = тюле́нь молодий білої масти.

Бѣлена́ = д. **Белена́**.

Бѣле́піе = біли́зна.

Бѣленькій = 1. біле́нький.
2. д. **Бѣлёкъ**.

Бѣлесова́тый = біля́стий, біля́вий. С. Ш.

Бѣле́сови́на = ли́сина (білість плями).

Бѣ́лесть = д. **Бѣлизна́**.

Бѣлёсый = д. **Бѣлесова́тый**.

Бѣлёхонекъ, бѣлёшенекъ = біде́сенький. — Як сніг білесенько, як папір тонесенько. п. п.

Бѣли, Leucorrhoea = опла́ва, упла́ви. — У неї що разу довго упливи. Полт.

Бѣливать = бі́лити.

Бѣлизна́ = ясна́ сму́га або пля́ма.

Бѣлизна́ = біль, білість, бі́лянка. С. Ш. — Личко яке, біль біляне. п. п. — Ластівко! на тобі весняки, дай мені бі́лянки.

Бѣли́къ, рос. Alisma Plantago = шильник, водяни́й попу́тник, жо́вник. С. Ап.

Бѣли́ло, бѣли́ла, бѣли́лы = бі́лило, по́біл. — **Свинцо́выя бѣли́ла** = блейвас. С. Аф. Ш. — Бо щоки терли мапїєю, а блейвасом і пів і лоб. Кот.

Бѣли́льный = бели́ловий, блейваcóвий.

Бѣли́льщикъ, ца = бели́льник, ця. — Треба наняти бі́лильниць — побілити хату.

Бѣлина́ = д. **Бѣлизна́**.

Бѣли́ть, ся = бі́лити, ся, побі́лити. — Шити-бі́лити: завтра Великдень. п. пр. — Бі́лити полотно.

Бѣли́ца = бели́ця, черни́ця (непострижена).

Бѣли́чій, бѣлій = бі́лячий. — Бі́ляча шкурка.

Бѣ́лка = 1. Sciurus vulgaris — бі́лка, (С. Ш.), ви́вірка (Прав.).
2. бі́лизна.

Бѣлки́ = бі́лки́. — Чого ти витріщив бі́лки? (очі) С. Ш.

Бѣлкова́ть = за бі́лками охо́титись.

Бѣлкови́на = бі́лковина́.

Бѣлко́вый = бі́лкови́й.

Бѣло́ = бі́ло (С. Ш.), чи́сто.

Бѣлобо́кій = білобо́кий. — Сорока білобока.

Бѣлобро́вый, бѣлобры́сый = бі́добро́вий. С. Ш.

Бѣлобрю́хій = білопу́зий, підла́сий. — Він підлий.

Бѣлова́тый = біля́стий, біля́вий (С. Ш.), про́бі́луватий. — Вовки зимою про́бі́луваті. Чайч.

Бѣлова́ть = бі́лува́ти. С. Ш.

Бѣлови́къ = 1. д. **Боровикъ** 1.
2. папір переписаний на́чисто.

Бѣлово́й = бі́лови́й, бі́лови́к, переписаний на́чисто.

Бѣловолосый = бі́ловоло́сий, бі́лий, бі́ля́вий.

Бѣлоглазый = бі́ло́кий, бі́лозо́рий. С. Ш. — Білозорий кінь. С. Ш.

Бѣлоголо́вецъ = 1. рос. а) Spiraea ulmaria, д. **Багу́льникъ** і б) д. **Бедренецъ онісовый** 2., в) Crepis lectorum — куль-ба́ба, ди́кий молочай, жо́втий цьвіт, г) Silaus pratensis — **морко́вник**. С. Ап.
2. хви́ля пінява.

Бѣлоголо́вка = рос. д. **Багу́льникъ**, Spiraea ulmaria і Trifolium montanum — ку́ряча ла́пка, соро́чі ла́пки, біла ка́шка, конючи́на, ква́сник. С. Ап.

Бѣлоголо́вникъ = рос. а) д. **Багу́льникъ** Spiraea ulmaria і **Бѣлоголо́вецъ** 1.—в., б) Vaccinium uliginosum — голубе́ць, п'яни́ця, пія́ки, дохи́на, дохачі, глухи́ня (гал.), в) Berteroa incana — баби́шник, ки́кавка, г) д. **Бобо́вникъ** 2. С. Ап.

Бѣлоголо́вый = 1. бі́доголо́вий. — Міківочки — білоголовочки! чи ви косніли? (Приспів до веснянки). С. Ш.
2. сивий. — Сивий дід.

Бѣлогри́вый = бі́логри́вий. С. Ш.

Бѣлогру́дый = бі́логру́дий. С. Ш.

Бѣлозо́ръ, рос. Parnassia palustris = біло-

зо́р, гада́йзіл'я, ма́точник бі́лий. С. Ан.

Бѣлокопы́тникъ, рос. Tussilago farfara і Petasites vulgaris = підбі́л, ма́чушник, ма́тошник, ра́нник. С. Ан.

Бѣлоко́рка, рос. Artemisia inodora = нехворо́ща біла. С. Ан.

Бѣлокрѣ́льникъ, рос. Calla palustris = ф'я́лковий ко́рінь. С. Ан.

Бѣлоку́дренникъ, рос. Ballota nigra = глуха́ кропива́, м'я́тошник, соба́ча м'я́та, ша́ндра. С. Ан.

Бѣлоку́рый = д. **Блонди́нъ**.

Бѣло́къ = 1. бі́лок (в я́йцї, в о́цї, в рослина́ї).

2. д. **Бѣле́къ, Бѣлки́, Бѣлкови́на.**

3. рос. Anemone = про́лїска, пере́лїска. С. Ан.

Бѣлоли́цый, ая, Бѣлоли́чка = білоли́ций, білоли́кий (С. Аф. Ш.) і д. **Блонди́нъ, ка.**

Бѣлоло́зъ, рос. Salix amygdalina = білота́л, тала́, лоза́. С. Ан.

Бѣлоно́йка = 1. пра́чка.

2. но́йки (де миють вовну на рїчцї). — На нойках поденно заробляє.

Бѣлопу́шица = д. **Бѣлоголо́вецъ** 1—в.

Бѣлору́ссъ = білору́с, литви́н. — Литвин бацька пійман рацька. н. пр.

Бѣлору́чка = білору́чка (С. Ш.), лехко́вич (С. Фр.), лехкі́вка.

Бѣлоры́бица, риба Salmo nelma = біли́ха.

Бѣлоснѣ́жный = сні́говобілий (Нов. Лев.), білосні́жний.

Бѣлосто́йка, рос. Pulmonaria officinalis = медува́нка, медува́нчики, медяни́к, медуни́чник, дзвоники, щемели́на, воло́вий язи́к. С. Ан.

Бѣлота́лъ = д. **Бѣлоло́зъ**.

Бѣлоту́рка = д. **Арпаутка** 2.

Бѣлотѣ́лый = білотїлий.

Бѣлоу́съ = 1. білоу́с, білоу́сий, білову́сий. С. Ш.

2. рос. Nardus stricta = ковила́, ми́чка. С. Ан. — Вітер ковилу та комиш по степу розсипає. н. д.

Бѣлоцвѣ́тка = д. **Бѣло́къ** 3.

Бѣлоцвѣ́тъ, Бѣло́чникъ = д. **Багу́льникъ**, Spiraea ulmaria.

Бѣ́лочникъ = охо́тник за білками.

Бѣ́лочный = білячий, білковий, вивір[illegible]

Бѣло́чный = білковий.

Бѣлошве́йка, бѣлошвея́ = шва́чка, шваля. С. З. — Вона швачка й пряшка: дотепна дівка. Кв.

Бѣлошёрстый = білий, білошерстий, біла́н, біля́к. С. Ш.

Бѣлу́га = 1. риба Acipenser huso — білу́га. С. Ш.

2. морс. животина Delphinus leucas.

Бѣлу́жина = білужина.

Бѣлу́жій = білужий. — **Б. клей** = карпо́к.

Бѣлуха́ = 1. д. **Бѣлу́га** 2.

2. рос. Antennaria dioica — нечу́й-вітер, нечуєвіка. С. Ан.

Бѣлу́жникъ, рос. Filago arvensis = горля́нка, грудна́ тра́вка, полинчик. С. Ан.

Бѣ́лый = білий (на масть) — біла́н, біля́к. С. Ш. — Білий як сніг. — Ой лихо не Петрусь — біле личко, чорнії ус. н. п. — Постіль біла, стіна нїма. — ні с ким говорить. н. п. — Та прийшов же я та у неділю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — **Бѣлая изба́** = 1. сьвітлиця, кімната, го́рниця. 2. ха́та з пічкою в коміном. — Та взяла його за рученьку, повела його у сьвітлоньку. н. п. — **Бѣлый свѣ́тъ** = сьвіт Бо́жий. — **Бѣлое ору́жіе** = холо́дна зброя (шабля, кинжал то-що). — **Бѣлые стихи́** = вірші без рифм.

Бѣль = 1. біль. (Все біле — білі нитки, біла фарба то-що, порівнюй теж „**Бѣлизна**“.) — Біл клубків 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.

2. луска́ (риб'яча).

3. риба крім осетрової породи.

4. біль, папіро́вки (порода яблуків).

5. д. **Бѣлоголо́вникъ** в.

Бѣлье́ = білизна́ (С. Ш.), ху́сти, ху́стя (С. З.), сорочки́, шма́ття (Прав.). — Мати пішли на річку сорочки прати. Полт. — Прала що тиждня їх білизну. Фр.

Бѣльмо́ = більмо́ (С. Ш.), скалка (С. З.) полу́да. (Останнє, здаєть ся, тільки в знач. Cataracta, а перші два і в знач. Leucoma) — З білого ока сльозу спиває, тому більмо дає, більмо затуляє. н. зам. — Злизав би більмо, попіс на очерета, на болота. н. зам. — Їдна у Київ, там Караваєв знив полуду. С. Нік. — Як сказав він, так вяче полуда з очий спала. — Хоч і ясно зоря сьвітить, не всї видять люди, ой суть такі межи ними, що мають полуди. н. п. — **Бѣльма, бѣльмы** = очі, банькй. — Чого ти витріщив баньки? — **Какъ бѣльмо́ на глазу́** = як сіль в о́цї. — Стан ся йому, як сіль в о́цї.

Бѣльмоо́чный = більмоо́кий, більмя́к. (С. Ш.)

Бѣльгу́гъ, бѣльчу́ть = д. **Бѣль** 3.

Бѣлѣ́ть = біліти, білішати.

Бѣлѣ́ть, ся = біліти, ся, (про воду) — леліти, ся, (ясно) — ясніти, (як срібло) — срібніти. — Ані зіронька не мріє, тільки сніг в степу біліє. В. Щ. — Риба грала, дно яснїло. Р. В. — Ясною смугою срібніла течія хрещата.

Бѣля́къ = 1. біля́к, чепуру́н. — Златосині кипідки на козаки, турецькую білую габу на козаки на біляки. п. д.

2. табу́н (про рибу на „Волзі"). — Оселедці ходять табунами. С. Ш.

3. біля́к, заєць Lepus variabilis. С. Ш.

Бѣля́нка = біля́нка, білу́ха, біля́вка, біля́вица. С. Ш. (Приміри д. під с. „Блощани́ка").

2. гриб Agaricus nitidus, procerus і subdulcis — біля́нка. С. Ан.

Бѣлячи́на = за́ятина.

Бѣля́чка = білору́чка, чепуру́ха. С. Ш. Л.

Бѣсёнокъ, бѣсёнышъ = бісеня́, бісик, чортеня́, чо́ртик.

Бѣсе́во = дурма́н. — Випив якогось дурману, що аж голова закрутилась.

Бѣси́на = дур, ду́рість. — Викинь дур з голови.

Бѣси́ть = бісити, дратувати.

Бѣси́ться = 1. бісити ся (С. Аф.), казити ся, скажені́ти, навісніти. — Собаки з жиру казять ся. п. пр.

2. бісити ся, люлюва́ти (С. З.), сатані́ти, скажені́ти. — Лютує, мов скажений, Запінилась, посатаніла, немов дурману їла. Кот.

3. кази́ти ся, хордува́ти ся, дурі́ти, пустува́ти. — Ганяли, бігали, казилися, як лиш ся де-коли і пі́т. Кот. — Мордує ся, як чорт в зотоках. п. пр.

Бѣсова́тый = бісува́тий. С. Ш.

Бѣсова́ться = д. **Бѣси́ться** 2.

Бѣсо́вка = чорти́ця, відьма.

Бѣсово молоко́, рос. Euphorbia = молочай, молоча́к. С. Ан.

Бѣсо́вскій = бісів, бісо́вський, чо́ртів, чорти́чий, дия́вольський, га́нпдський, гє́нонський. — Ах ти, бісів син. С. Ш. — Твою пену долю розшарпав Вировський, що серце, мов камінь, в розум бісовський. п. д. — Чорти́ча спокуса. Лев.

Бѣсо́вщи́на, Бѣсо́вство = 1. чорта́цтво, чортовіння, чортівщи́на, бісо́вщина.

2. біснува́ння, лютова́ння, шале́нство. (С. Ж.)

Бѣсо́къ = синиця з породи Parus.

Бѣсъ = біс, чорт, дия́вол, дідько, сатана́, ку́ций, га́нпд, гє́нон. С. Аф. З. Ш. — Біс біду перебуде. п. пр. — Чорте! на тобі груш, тільки мене не руш. — Вирви мілко, посій рідко то й уродить ся дідько. п. пр. — **Разсыпа́ть ся мѣ́лкимъ бѣсомъ** = бісики пуска́ти, підеща́ти ся. — А до мене губерець підещався і любови добивався. Кот. — Почав він їй бісики пускати. С. Ш.

Бѣшенникъ, бѣшеница = 1. рос. а) Cicuta virosa — бех, ви́ха, волиґа́, б) д. Белладо́на. С. Ан.

2. запри́дух, дурма́н (дуже міцна настойка).

Бѣшенка = буркуне́ць, порода оселедців Clupea caspia.

Бѣшенство = 1. несаховитість, шале́нство (С. З.), шальга́; лютість. — Шальга на тебе находить, та хочеш людей кусати, чи що? Фр.

2. сказ, скаже́ність, скаженівка, стекли́зна. — Собака здохав від сказу.

Бѣшенствовать = д. **Бѣси́ться** 2.

Бѣшеный = скаже́ний, кру́чений, скаженю́ка, сте́клий, шале́ний, навісний, навіже́ний, несаховитий, бішений, бісува́тий; лю́тий, шіяний. — Скажена собака і свого господаря кусає. п. пр. — Скаженому псови ступай ся з дороги. п. пр. — Кричить, мов скажений. — Кручена собака побігла. — Зіньське щеня, як би йому очі, то скаженішого і не було-б. п. к. — Якусь нову силу почув в собі, якусь відвагу шалену. Фр. — То бігала як би шалена, стопала довго тороплена. Кот. — Сам, мов бішений, стояв. С. Ш. — Оженив ся навісний та взяв бісувату, та не знали що робити — запалили хату. п. п. — **Бѣшеная вишня** = д. Белладо́на. — **Бѣшеная ры́ба** = д. **Бѣшенка**. — **Б. трава́** = д. **Белена́**. — **Бѣшеное зелье**, рос. Datura stramonium = дурма́н, дурнопа́н, дивдерево, будя́к, ніяниця. С. Ан.

Бѣкнуть = д. **Бря́кнуть** 2 і 3.

Бя́шка = бара́нчик, ягня́, ягня́тко, опе́чка, ягня́чка.

В.

Ва́бикъ = 1. ва́бка, ду́дочка, сю́ркало. — З дудочкою багато перепелів наловили. 2. о́гирь молоди́й, лошак.

Ва́бить = ва́бити, припа́жувати, мани́ти, прима́нювати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вава́кать = 1. хава́кати (про крик перепелів).
2. д. Болта́ть 3.

Вавило́нистый = крива́й, кру́чений, покру́чений.

Вавило́ны = покру́чена доро́га, манівці, (про мережки) — крива́льки, криві мере́жки. — **Писа́ть вавило́нами** = кри́во писа́ти. — **Выводи́ть вавило́ны** = писа́ти мисли́те, точи́ти ся (про и'нших.)

Ва́га = 1. ва́ги, важни́ця, терези́. С. З. — Поламали терези, сіль важучи на возі. н. п. 2. вага́, важни́ця, підва́га. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п. 3. штельва́га (у екіпажів — дрючок, до котрого чіпляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = обо́з, та́бор (військовий). Эн.

Вагенме́йстеръ, вагие́йстеръ = обо́зний.

Вагра́нка = го́рен (для перетопки чавуна).

Ва́женка = самни́ця о́деня.

Ва́живать = д. Води́ть і Возя́ть.

Ва́жничанье = пи́ха, пиша́ння, велича́ння, пиндю́чення.

Ва́жничать = пиша́ти ся, пишни́ти ся (С. З.), велича́ти ся, пи́зити ся (С. З.), будю́чити ся (С. Ш.), при́пидити ся, копи́лити ся, копи́лити гу́бу, козири́ти ся, пиндю́чити ся, шиди́чити ся, пирожи́ти ся, (над міру) — бри́шкати. — Пишаєть ся, як корова в хамуті. н. пр. — Величаєть ся, як чумацька воша. н. пр. — Коли не пирів, то й не пирожи ся. н. пр.

Ва́жность = пова́га (С. З.), ва́жниця; велича́вість. — **Э'ка ва́жность!** = вели́ка ва́жниця! — **Не велика́ ва́жность** = не велика річ. — Велика важниця, що він пан! — Не велика річ, що в хаті піч. н. пр.

Ва́жный = ва́жний, пова́жний, важли́вий; велича́вий, пи́шний, будю́чний. — Важлива річ. Чайч. — Величний, як жидівський патинок. н. пр. — Він таке будючне весіл'я уджитве, що ну. Кот. — **Не ва́жный** = так собі, аби́-який.

Ва́жня = важки́й, терезни́к.

Ва́йда, рос. Isatis tinctoria = синя́чник. С. Ап.

Ва́ія = ві́тка, ги́лька (пальмова або вербова). — **Недѣ́ля ваій** = ве́рбна неді́ля.

Вака́нсія = вака́нция, гуля́ще, пуста́ місце. — Той пайнит покинув, а сього паняли на пусте місце. п. о.

Вака́нтный = ваканцьо́вий (С. З.), вакую́щий, вільний, гуля́щий, поро́жній. — Бискон єлятить па вел чини єврейські вакующі. Б. П. — **Вака́нтнымъ быть** = вакува́ти, гуля́ти, порожнюва́ти.

Вака́нція = д. Вака́нсія.

Вака́ть, вака́ція, вакаціо́нный = вака́ції, вакаційний.

Ва́кса, ва́ксенный, ва́кснть = ва́кса, ваксовий, ваксува́ти. — Чоботи ваксовані. С. З.

Вала́нда, вала́ндала = мля́вий, лежішкува́тий, мниха, маку́ха, мару́да, пану́ша, конопу́н. — Не люблю вже, як воно таке мляве: як почне тертись та мнитись, поки що зробе — от уже макуха!

Вала́ндаться = 1. копа́ти ся, вонту́зити ся, ба́бляти ся, вала́нда́ти ся. (С. З.). — Бабляєть ся з дїжою од самого ранку. Лев.
2. тпиня́ти ся, блука́ти, хиля́ти ся. С. З. Л.

Вале́жникъ = лом, вітролом, ла́мань, лежа́к, нава́л, сушня́к, (дрібний) — хмиз, труск, трусо́к, (випливний водою) — бережня́к. — Набрали в лїсї лому великий обережок. — Ой не їдь же, мій милий, та низом — закидана доріженька хмизом. н. п.

Вале́къ = 1. прач, пра́ник, пра́льник. С. З. — Бери прача, кладку в руки, та йди хусти прати. н. п. — Пішла на річку та десь праник загубила.
2. рубе́ль. С. З. — Купила рубель з качалкою. — З рублем там прачка храбрувала. Кот.
3. ба́рок, о́рчик. С. З. Л. Ш. — Накидай мерцій посторонки на барки.
4. держа́к (весла). Маш.
5. вал, ва́лик, вале́ць (в млині). О. Аф.

Ва́ленка, ва́ленокъ, мн. **ва́ленки** або **ва́ленны** = повстяники, повстя́нки. — Ні вже зимою в дорогу, то краще всього, як повстяники обути.

Валеріа́на = д. Балдріа́нъ.

Вале́ть = (в картах) — хлап, хви́лька, ни́жник. С. Л. — Хто, бач, нижник, той не король, н. пр. — **Черво́нный вале́ть** = дурисьві́т, шахра́й ме́ткий. С. Аф.

Вали́лыня = валю́шня, валю́ша, шапова́лка, фалю́ша. С. Аф. Л.

Вали́ть, ся = 1. вали́ти, ся, вали́ти, перекида́ти, переверта́ти. — Звалив мене до долу.

2. накида́ти, насипа́ти, висипа́ти. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу вранці, накидали у годину жидів повні шапці. п. п.

3. скида́ти, зва́лювати. — Він все на других звалює, а сам ніби-то й не винуватий.

4. ги́нути, на́дати. — Від чуми багато худоби гине.

5. су́нити, ся, су́нути, пла́вом пливти́, хма́рою йти́. — **Сне́г вали́ть** = сніг сипле. — **Ва́лом вали́ть** = як плав пливе́, хма́рою йде́. — **На бе́дного Макара и ши́шки вали́тся** = на похи́ле де́рево і ко́зи ска́чуть. п. пр.

Ва́лка = 1. зва́лювання (до купи).

2. руба́ння, ви́руб (лісу).

3. юрба́, на́товп, си́ла, тиск. — Такий натовп людий, що страх. С. Л.

4. падо́к, опа́да, падь, впадок, вздих. — Від чуми велика падь на худобу.

5. вали́ння, кача́ння (гуска, повісі то-що).

6. бійка, лу́пка.

Ва́лкій = 1. хитки́й, хилки́й, хи́бкий. — Хитка лавка. — Хибкий човен. — **Ни ша́тко, ни ва́лко, ни на́ сто́рону** = так собі, аби́-як, пома́ленькому.

2. ла́сий, охо́чий. — Ласий на копійки. п. пр. — Він до сього не дуже охочий.

Валовой = гуртови́й, огу́льний. С. З. — Гуртова ці́на.

Ва́лом = юрбо́ю, гурто́м (Див. теж: Вали́ть 5.).

Вало́шить = валаша́ти, викла́дати, викла́дувати, холоща́ти, холости́ти, легша́ти, легчи́ти, заверта́ти, скони́ти. — Валашати барана. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бугая. — Сконити півня.

Валу́й = 1. гриб Agaricus foetens. — валу́й. С. Ан.

2. вайло́, валю́ка і д. Вала́нда.

Валу́нъ = кругля́к (камінь).

Валу́хъ = ва́лах. С. Аф.

Валъ = 1. вал, окіп.

2. хви́ля вели́ка, вал, буру́н. — От налітає на їх хвиля — буруни, не хвиля, ціла гора водяна. О. Мор.

3. (мех.) — вал.

Вальдшне́пъ, лт. Scolopax rusticula = ва́лющень (Мал.), слу́мка, слу́ква (С. Л.), ле́жень, око́с.

Вальный = д. Вало́мъ.

Ва́льный ле́съ = дере́вня, зру́баний ліс.

Ва́лыня = д. Вали́лыня.

Ва́лысъ = ва́лець (тапе́ць).

Валь**я́**жный = 1. важки́й, міцни́й.

2. га́рний, краси́ний; показни́й, ни́шний.

Валю́га = вайло́, валю́ка. С. Аф. — Оце ще валюка — тільки спить та лежить.

Валю́та = ці́на, кошт, ва́ртість.

Вали́вка — д. Валю́га.

Вали́лыня = д. Вали́лыня.

Вали́лыщикъ = шапова́л. С З.

Вали́льный = шапова́льський. — Свитка з шаповальського сукна. С. З.

Вали́ть = 1. вали́ти, кача́ти. — **Вали́ть сукно́** = вали́ти (С. Аф.), фалюва́ти. — **Вали́ть те́сто, хле́бы** = вика́чувати, міси́ти, вироблля́ти.

2. і 3. Вали́ть 1. і Бить.

4. ба́зграти, ля́пати, ма́згати, роби́ти що аби́-як, недба́ло або на шви́дку ру́ку.

5. їхати шви́дко. — **Кати́й-вали́й** = поганий, їдь шви́дче.

6. д. Вало́шить.

Вали́ться = 1. вали́ти ся, кача́ти ся. — Ліг та й качеть ся. — Шукаю спину на жертві, а вона долі валить ся.

2. нездужати, хорува́ти, хворі́ти, слабува́ти, до́вго лежа́ти недужим.

3. **Вали́ться въ посте́ли** = вилежуватись. С. Аф. — А ти й досі пролежуби ся, ач яке вайло!

Вампи́ръ = 1. зоол. Vampyrus — поро́да кажана́.

2. упирь, упири́ка. С. З.

Ва́нда = ве́рша (з лози). — Скидали ся верша з болота, аж і сама в болоті. п. пр.

Ва́нна = ва́нна, ку́піль.

Вара́кать, вара́кать = ба́зграти, дря́пати, ля́пати (частіше про писання).

Вара́хія, рос. Inula hirta = гвозди́чка, горобиць**в**і́т, сі́дач, суховершки і Inula britanica = заболо́точник. С. Ан.

Ва́рварка = 1. лю́та, жорсто́ка жінка, запе́кла ба́ба, баба-яга́, відьма.

2. рос. Barbarea vulgaris = свири́па. С. Ан.

Ва́рварство = азія́тство, лю́тість, жорсто́кість.

Ва́рваръ = азія́т; лю́тий, жорсто́кий чоловік.

Варга́нить = 1. бри́нькати, цигі́кати, тилі́кати. — Як почали вони цигикати: той на скрипці, а той на басі, так хоч з хати тікай.

2. ба́зграти, ля́пати, робити абій-як, на швидку́ ру́ку.

Варга́нъ = дримба, вигра́н.

Ва́рега, ва́режка = рукави́ця, шле́тéнка.

Варенéцъ = ря́жанка, колоту́ха, паренýха.

Варéніе = варі́ння.

Варéньe = 1. варі́ння.

2. варéння, сма́ження, (перетерте) — навидло. С. З.

Варей = куховáрка. — Я до печі куховарочку шукав. п. п.

Вари́ть, ся = ва́рити, ся (в маслі, меду, сахарю) — сма́жити (С. З.), мед — ситити. С. З. — **Ва́рить, со́лнце ва́рять** = пече́, па́ле, па́лить. — **Молоко сварі́лось** = зкипі́лось.

Варія́нтъ = одмі́на. — Маю дві одміни сéї пісні.

Ва́рка = д. **Варéніе**.

Варки́ = полу́драбки. — Я на пні задивився, полудрабок поломив ся. п. п.

Ва́рница = солева́рня.

Ва́рня = пивова́рня, ходова́рня, брова́р, брова́рня. С. З. Ш.

Варо́вина = 1. вірьо́вка, верівка (частіше насмолена).

2. дра́тва.

Варовьё = вірів'я.

Варо́къ = загі́н, баз. — Сі всі були в другім загоні, як би лошата або коні. Кот. — Воли на базу стоять.

Варъ = 1. спе́ка, ва́р. — Терпи, Грицю, хоч ака спека. п. пр. — На дворі вар займає дух. Кол.

2. окрі́п, вар. — Окропом опарив.

3. д. **Варо́къ**.

4. смола́, (у шевців) — ше́вська смола́. — Пристáв, як шевська смола до чобота. п. пр.

Василёкъ, рос. Centaurea-cyanus = воло́шка, волошки, блава́ти. С. Ап. — Ой у полі (2) зацвили волошки, тим я тебе полюбила, що рум'яний трошки. п. п. — Сіяла пшеницю — вродили блавати, кого вірно люблю — трудно занехати. п. п.

Василёкъ огоро́дный, души́стый, рос. Ocimum Basilicum = васи́льки, пахучі васи́льки, церко́вні васи́льки. С. Ан.

Василёкъ рога́тый, рос. Delphinium consolida = сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, черевички, зозу́лині черевички. С. Ан.

Васили́са, рос. Gentiana cruciata = тирли́ч, товсту́ха, лихома́нник. С. Ап.

Василі́скъ = 1. змій. — Аж ди́вить ся: летить змій страшенний, з трьома головами, огнем дише. п. к.

2. я́щурка (американська — Basiliscus americanus).

Васи́льевъ ве́черъ = моланки, кутя́ (напред новим роком).

Васило́къ = кропи́ло.

Василько́вый = воло́шковий, блава́тний, васи́льковий, сокирковий (д. **Василёкъ**) — **В. чертополо́хъ** = д. **Василёкъ**, Centaurea. — **В. цвѣтъ** = блакітний, (С. Ш.), блава́тний. — А по над всім блакітне небо слялось і сонце ясно та хутору сьміялось. В. Щ.

Васса́лъ = голдівни́к. С. З.

Васса́льствовать = голдова́ти. С. З. — Ой, Васлю Молдавський, господарю волоський, чи будеш за нас одностайне стояти? Будеш тобі голдовати. Коли ж не будеш за нас стояти, будем иншому пану голдовати. п. д.

Васса́льскій = голдовни́чий.

Ва́та = ба́вина, ба́вовна, ба́велна, ба́нуна (С. З. Ш.), ва́та. — Рани мої смертельні промивай, миленькою бавиною закладай. п. д. — Капітан блакітного судну на баковні. Ст. опис. Кіев. Ст.

Вата́га = 1. ота́ра, вата́га, шкапи (овець). — Ватажники ватагу гнали. К. Ш.

1. юрба́, грома́да, ку́па (людий).

3. д. **Арте́ль**.

Вата́житься = збіра́ти ся, грома́дитись, згрома́жуватись, ку́пчити ся. С. Л.

Ватерва́съ = грунтва́га, важо́к, середва́га. (С. Жел.).

Ватло́чекъ = д. **Василёкъ**.

Ва́тный, ва́точный = бавовня́ний, баве́лня́ний (С. Ш.), ва́тяний. — Бавовняна хустка. С. З.

Ватру́ха, ватру́шка = мандри́ки, мнихи. С. З.

Ва́фельница = вахля́рка.

Ва́фля, ва́фли = ва́хлі.

Вахла́къ = 1. кгу́ля, ґурґу́ля, морґу́ля, гу́ля.

2. чвала́й, вайло́, вахла́й, тюхтій, мамýла, мурни́ло. С. З. Ман. Ш. — З та-

кими вахлями шкода на во́вка полювати. Кул. — Чвалами ходить, а бісів проводить. н. пр.

Вахля́чка = 1. тюхті́йка, вахля́йка, дурепа, дурле́па.
2. рос. Cirsium lanceolatum — ді́д, ді́довик, дрябча́к. С. Ан.

Вахля́й, вахля́къ = парта́ч (С. З.) і д. Вахля́къ 2.

Вахля́ть = парта́чити, парто́лити, ба́зграти, робити аби́-як.

Ва́хта = 1. ва́рта, ва́хта.
2. д. Бобо́вникъ 3.

Ва́хтеръ = ва́хтор.

Вахто́вникъ = д. Адале́нь.

Ва́чикъ = саква́.

Вашъ = ваш, ва́шний, ва́ський.

Ваяло = різа́к, долото́.

Ваятель = різьбя́р, сни́цер. (С. З.) — Сницеру дать урочна робота: взяв він уламок од чистого злота і для бенкетів, запевне несених, виковав сутий і хупавий келих. В. Щ.

Ваять = рі́зати, вирі́зувати, вибива́ти, вилива́ти (з дерева, мармору, кості або металу).

Вбивать = забива́ти, заганя́ти, вганя́ти, (клини) — клинцюва́ти. — Забивать палі. — Забивати гвіздки. — Загнав клин у колоду. — **Вбивать въ го́лову, въ толкъ** = товкмачити. С. Ш.

Вбиваться = забива́ти ся, вганя́ти ся. — Як улущить змія булавою, так і вжене його в землю. н. к.

Вбира́ть, ся = вта́гувати, вбіра́ти, ся, набіра́ти ся, просяка́ти чим. (Чайч.)

Вби́рный, вбира́ющій = берки́й. С. Ш.

Вбить, ся, = заби́ти, ся, загна́ти, увігна́ти, ся́, вби́ти, ся. — **Вби́ться въ ми́лость** = запобігти ла́ски, підлі́зти до ко́го, підле́ститись.

Вблизи́ = близько́, біля́, зблизька, зблизу́, поблизу́. — Хоч близько, та склизько. н. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе тут поблизу нас.

Вбра́сываніе = вкида́ння.

Вбра́сывать, ся = (у)вкида́ти, ся, (у)вки́дувати, ки́дати ся.

Вбро́сить, ся = (у)вки́нути, ся. — Вільно Богу і звязавши в рай укинути. п. пр. — Укинь дрюй у пічку. — Орда мала вкинути ся. С. З.

Вбрызгивать, ся, вбрызнуть, ся = убри́зкувати, ся, вшо́рськувати, вширкувати, убри́зкнути і т. д.

Вбѣга́ть, вбѣжа́ть = (у)вбіга́ти, вбігти. — Убіг у хату.

Вбѣлѣ = на́біло, на́чисто.

Вваживать, ся = призвича́ювати, ся (помалу до чого).

Вва́ливать, ся = ува́лювати, ся, вкида́ти, ся, па́дати.

Ввали́ть, ся = ували́ти, ся, вки́нути, ся, впа́сти. — **Ввали́лись глаза́** = запа́ли о́чі, позатяга́ло о́чі. — **Ввали́лись бока́** = запа́ли, позападали бо́ки. — **Ввали́ть въ спи́ну** і т. д. = вліпи́ти, всипати.

Введе́ніе = 1. уво́дини (С. Ш.), уво́д, ввод.
2. вступ, передмо́ва, предмо́ва, уво́д, пере́дне слово. — До нови предмова. н. пр. — Предмова до приказань Божих есть тая... В. П.
3. **Введе́ніе во храмъ Пресвято́й Богоро́дицы** (свято 21. грудня) — Введення.

Ввезти́, ввезть = уве́зти, привезти́.

Ввергать, ся = вкида́ти, ся, впада́ти.

Ввернуть, ся, ввертѣть, ввёртываться = вкрути́ти, ся, завертіти, увертіти, ся, вкру́чувати, ся, завірчувати, увірчувати, ся. (С. Ш.). — **Ввернуть сло́во** = вки́нути сло́во. — **К. крючо́къ** = загну́ти кардючку.

Вверху́ = у горі́, в горі, на горі, зве́рху. — В горі над нами кувала зозуля. — Він живе зверху.

Вверхъ = у го́ру, в го́ру, до гори́, на го́ру, на ве́рх. — Не дав Бог свиї в гору дивитись. н. пр. — Говорив до гори, попробуй до низу. н. пр. — **Вверхъ дно́мъ, нога́ми** = до гори́ нога́ми, гори́ніж, шкере́берть. — Впав до гори ногами. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот. — **Вве́рхъ живото́мъ, лицо́мъ** = гори́-черева́ (С. З.), голі-черева́, гори́лиць. — Підліз и під жорен, тай ліг голі-черева́. н. о. — Він лежав горилиць і дивив ся прямо в стелю. Фр. — **Вверхъ по рѣкѣ** = в го́ру, про́ти води́.

Вверчивать, ся = д. Вёртывать, ся.

Ввести́, ввесть = уве́сти, вне́сти, привести́, завести́. (Д. Вводи́ть).

Ввечеру́ = у ве́чері. — Пішов з ранку, та тільки у вечері вернув ся.

Ввивать, ся = (у)вплі́тати, ся, всу́кувати, ся, заплі́тати, ся́. — Вплітала кісники у коси.

Ввивка = вплі́тання.

Ввинтить, ся, ввинчивать, ся = вкрути́ти, ся; ушрубувати, ся, завертіти, ся,

вкру́чувати, ся, увірчувати, ся, завірчувати, ся, ушрубо́вувати, ся.

Ввúть, ся = вплести́, ся, всука́ти, ся.

Вводúть, ся = 1. уво́дити, ся, вво́дити, ся; заво́дити, ся, запрова́жувати, ся. — Він взяв її за рученьку і ввів у́ хату. — Почали нові порядки скрізь заводити. — **Вводúть въ заблужде́нiе** = ману́ напуска́ти. — **В. въ грѣхъ** = до гріха́ дово́дити, на гріх підво́дити. — **В. въ дѣйствiе** = дава́ти си́лу. — **В. въ обма́нъ** = дури́ти, обду́рювати, зво́дити. — **В. въ убы́токъ** = дово́дити до стра́ти, до збитку, роби́ти шко́ду. — **В. въ собла́знъ** = спокуша́ти, призво́дити. — **В. въ стыдъ** = засоро́млювати. — **В. поря́дки** = заво́дити, запрова́жувати.

2. вставля́ти, вправля́ти, вроблювати.

Вво́дный = уво́дний, вво́дний; вставни́й. — **В. листъ** = вво́дний, вво́дчий лист.

Вводъ = уво́дини, уво́д, ввод.

Ввозúть, ся = уво́зити, ся, приво́зити, ся.

Ввóзный = приво́зний.

Ввозъ = приві́з. — На базарі привозу дуже мало.

Вволáкивать, ся = втяга́ти, ся, втя́гувати, вволіка́ти, ся.

Вволочúть = втягти́, уволокти́, втарабанити.

Вво́лю = у во́лю, до схочу́, до смаку́, у сма́к, в при́пуск, в при́пуст. (Ман.) — Було всього до схочу́. — Потім, як все оглядів і на все до смаку надивив ся. Нищ. — Харчів, скільки хоч, в припуск дають.

Вворáчивать = вко́чувати.

Ввѣкъ = навіки, повік. — Тебе я, моє серденятко, повік не забуду.

Ввѣрúть, ся = уручи́ти, доручи́ти, звірити, приручи́ти, довірити, ся. — Чи уже ж ти помираєш, кому добро уручаєш? Доручаю кошовому, писареві січовому. п. п. — Приручаю тебе, серденятко моє, єдиному Богу, а сам я поїду в далеку дорогу. п. п.

Ввѣря́ться = 1. д. **Ввѣрить, ся.**

2. вдава́ти ся, покладати ся на ко́го. — Він у всьому покладається ся на дядька.

Ввúвать, ся = 1. ув'я́зувати, вплі́та́ти.

2. вплу́тувати, ся, втруча́ти ся, встря́ва́ти.

Вгáдывать, ся = вгада́ти, ся, заганя́ти, ся, вга́ювати, влучáти, влучáти. С. Ам. — Іди швидче, залучи теля у хлів.

Вгибáть, ся = вгина́ти, ся, вда́влювати, ся.

Вгúбъ = вда́влене місце, я́мка, впу́ка. (С. Ман.).

Вглáдь = рі́вно, гла́дко. — Він нам голова, він нам і батько, він нам обголив голови гладко. п. п.

Вглýбь = угли́б, вгли́б. (С. Ш.).

Вглядывáться, вглядéться = (у)вдивля́ти ся, вдиви́ти ся. С. Ш.

Вгнетáть = впиха́ти, впи́хувати, ихáти, втиска́ти, вда́вчювати, втовкмачувати.

Вгнѣздúться = угніздити ся (С. Ш.), уместити ся, укорени́ти ся.

Вгонáть = 1. д. **Вгáнивать.**

2 забива́ти, заганя́ти. — Забивати палі. — Загнав скалку в ногу.

Вгребáть, вгрестú, вгресть = вгріба́ти, загрібати, вгребти́, загребти́.

Вгустýю = кру́то (про яйце).

Вдавáть = дава́ти, віддавати.

Вдавáться = 1. вганя́ти ся, витика́ти ся, висува́ти ся. — Великі каміння вганяють ся в море. Лев.

2. вдава́ти ся, вкида́ти ся. — Прощай, моя мила, в тугу не вдавай ся: загран мій кінь вороненький — назад сподівай ся. п. п.

Вдавúть = вдави́ти, втиснути, ухáти.

Вдáвливать = д. **Вгнетáть.**

Вдáвнѣ = давно́, спозада́вна, зда́вна. С. З.

Вдáблливать = вдо́вблювати, забива́ти, задо́вбувати. — **В. въ го́лову** = втовкмáчувати. — Ніяк йому не втовкмачити в голову.

Вдалекѣ, вдалú = далéко, о́ддаль, оддаля́, оддалеки́, здаля́, здалéку.

Вдаль = далéко, в далечину́, в далину́, в далечінь.

Вдвигáть, ся = всо́вувати, ся, засува́ти, ся. С. Аф.

Вдвижнóй = засувни́й.

Вдвинуть, ся = всу́нути, ся, засу́нути, ся.

Вдвóе = удво́є. С. Ш.

Вдвоёмъ = у дво́х, в дво́х, у двійзї (С. З.), у двізї. (С. Ш.) — Ох! як би в двох! п. пр.

Вдвойнѣ = двічі, подвійно, два рази. — Двічі літо не буває. п. пр.

Вдéвятеро, вдевятерóмъ = вдев'ятеро, вдев'ять разів, вдев'ятьох.

Вдёргивать, ся = втя́гувати, затя́гати. — **Вдёргивать нúтку въ иго́лку** = вселя́ти, заселя́ти.

Вдéсятеро, вдесятерóмъ = вдéсятеро, вдесятьох.

Вдира́ться = вдира́ти ся, впира́ти ся, втиска́вати ся.

Вдова́ = удова́, удови́ця, адр. — **удівонька, удівочка**; сим'я — **удови́ченко, удове́нко**, дочка — **удові́вна**. С. Ш. — Каша без борщу — удова. п. пр. — У вдови два пороги. п. пр. — Удовицю й любив, подарунки їй носив. п. п.

Вдове́цъ = **удове́ць**. — Борщ без каші удовець. п. пр. — **Вдовцо́мъ оста́вить** = **зайудови́ти**. — Мене молодого зайудовила, малих діток посиротила. п. п.

Вдо́винъ = **удови́н, вдови́н, удови́ний** (С. Ш.), **удови́цький**. (К. Б.) — Вдовин спи тай той пішов під вершин. п. п.

Вдове́ца, вдо́вій = д. **Вдова́, вдо́винъ**.

Вдо́воль = **до́сить, доволі, вдо́сталь** і д. **Вво́лю**.

Вдовство́ = **удівство́, удове́ство, удовува́ння**. (Чайч.)

Вдо́вствовать = **удовіти** (С. Ш.), **удовува́ти**. (Чайч.)

Вдо́вушка = **удівонька, удівочка**.

Вдо́вый = д. **Вдове́цъ**.

Вдовѣ́ть = д. **Вдо́вствовать**.

Вдогóнку, вдогóнъ = **на здогін, на здогінці, удогóнь, уздогінці**. (С. Ш.) — Він його бив, бив, а потім ще наздогін каміннюкою в спину гепнув. — Наздогінці не націлуєш ся. п. пр.

Вдохъ, пт. Upupa epops = **о́дуд, у́дод**. (С. Ш.)

Вдолби́ть = д. **Вдо́лбливать**.

Вдоль = **удовж, удовш, вздовш, уподовш, вподовш**. С. З. Ш. — Було вчити, як лежало поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. п. пр. — Від такої страви ляжеш вздовш лави. п. пр. — **Вдоль и поперёкъ** = **вздовш і впоперек**.

Вдохёкъ, у вирази: „не вдохёкъ“ = не вдогад. — А мінї й не вдогад, що воно тут діялось.

Вдо́хникъ = **прийма́к**. — Прийхавї як собацї. п. пр.

Вдо́сталь = **зовсім, цілко́м**, геть чисто і д. **Вдо́воль**.

Вдохновéніе = **надхне́ння, натхне́ння**. — Є в елліні слава з погляду нового достойна вищих дум, пісень пророчих, героїського натхнення вгинного і чистих сліз дівочих. К. Б.

Вдохновéнный = **надхне́нний, натхне́нний**. К. Б.

Вдохнови́ть ся = **надхну́ти, ся, натхну́ти, ся, удихну́ти** (С. Ш.), **додáти дýху**. — Скажи, що правда ожине, натхне, викличе, нажене нове слово. К. Ш.

Вдохновля́ть = **надиха́ти, дýху додава́ти**.

Вдохну́ть = **удихну́ти, уду́нути**. С. Ш. — Удунув Бог душу у нень, тай каже ся. п. пр.

Вдре́безги = **вдру́зки, на дрізки, на мо́тлох, на гамýз, на черéп'я**. — Потовкли вдрузки кобзу. К. Б. — Та рубайте сосну здорову та троцїте її на дрізки. п. п. — Побити на гамуз, на дрізки. Ман.

Вдругóрядь = **вдру́ге**. — Ні вже вдруге мене не обдурили.

Вдругъ = 1. **зра́зу, вмент, вми́ть, ра́птом, на́гло** (Фр.), **зненáцька**. — Ми тільки що вийшли на улицю, коли раптом як пустив ся дощ. — Як би зненацька вигол злетів з неба. Кот.

2. **ра́зом, враз, од ра́зу, від ра́зу**. — Вибили всї разом. — Одразу всї замовкли. — Всї враз повставали. — К. Ш.

Вдува́ть, ся = **удува́ти, ся, удму́хувати**. С. Ш.

Вду́мчивый = **вду́мливий**.

Вду́мываться = **уду́муватись, замúслюватись**.

Вду́нуть, вдуть = **уду́нути, удихну́ти, удмухну́ти**. С. Ш.

Вдыха́ть = 1. **удиха́ти**.

2. д. **Вдохновля́ть, Вдохну́ть**.

Вдѣва́ть = д. **Вдёргивать**.

Вдѣлать, ся = **вроби́ти, ся. вправити, ся, (в жур)** — **вжурова́ти, ся**.

Вдѣлка = **вправка**.

Вдѣлывать, ся = **вробля́ти, вправля́ти, (в жур)** — **вжуро́вувати, ся**.

Вéверица = д. **Бѣлка** 1.

Веде́ніе = **веди́ння**.

Веде́рникъ = **бо́ндарь** (що робить і продає відра).

Ведёрный, вёдерный = **віде́рний; відро́вий, відерко́вий**. — Відерна клепка. — От узяв він два бочонки: один 1½ відра, другий відерковий... тай дає нам відрове барильце. п. о.

Ведёрная = 1. **бонда́рня** (де роблять відра).

2. **склад** (де горілка продаєть ся на відра).

Ведёрце = **відéрко, відéрце**. — Ой на стану плавало відерце — сосновії клепки, дубовеє денце. п. п.

Ведрéпо = **го́дяно, годи́няно**. — Виїхали ми, так було годяно, а тут на вінця дощі...

Ведрéпый = **погóжий, го́дяний, годи́няний**. — День був погожий — на небі ні хмаринки.

Ведро́, мн. вёдра = 1. **відро́, мн. відра**, (полике, переважно металичне) — **цебéр, цебро́**. — Цебри синухи так стояли і брати повиті дїжки. Кот.

2. (міра = ¹/₄₀ бочки) — **відро́**. — Купив

відро горілки. — Вживаєть ся: два відрá і дві відрí. — Міра в 3 відра — спу́ст. — Ваш спуст горілки. К. З. о Ю. Р.

Вёдро = годи́на. — Треба вистигати косить за годин. О. Аф.

Вёдрышко = 1. д. Ведёрце.
2. годи́нка. — Аби нам за годинки з хлíбом упоратись.

Ведрéть = розгодинюватись, розпогóжуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодинюватись.

Веадé = скрíзь, усю́ди, всю́ди, повсю́ди, по всíх усю́дах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь погано. К. Ш. — Шукав по всíх усюдах — нíгде нема.

Веадѣсу́щій = всю́дису́щий, повсю́дний.

Весéніе = весíння.

Вести́, ся, везть = 1. вести́, ся.
2. щасти́ти, вести́ ся, талáнити, хвороту́нити, плужити, пáйдити, йти́ ся. — — Мíні не щастить, не талапить. — Щось йому не ведеть ся. — Як кому ведеть ся, тай півень несеть ся. н. пр. — Не плужило йому якось: чи скотину заведе, гляди й подохне. н. о. — Не пайдить, тай годí. — Кому йдеть ся, той на скíпку прядеть сн. н. пр.

Вéшка = д. Бéлка 1.

Велерѣчи́вый = красномо́вний, солодкомо́вний; многомо́вний (С. Ж.), пишномо́вний, балаклúвий. — Він був панич високий, повний, чорнявий, красний, сладкомовний. Кот.

Велерѣчіе = красномо́вство; многомо́вність. (С. Ж.)

Великáнскій = велетéнський.

Великáнъ = ве́летень, ве́лет, ве́лич. С. Аф. З. — Велетні — то були високі люде, от як дерево. н. о. — Велетню у сьвітí не довго жити. н. пр. — Мов велитень, стирчала високо камяна стíна. Фр.

Велúкій = 1. велúкий, здоро́вий, (дуже) — величéнний, величéзний, великóнний, здоровéнний, здоровéзний, здоровéцький, (не дуже) — величéнький, чималúй. — Здоровий кавун. — От великонна повідь будо. Кв. — Велика Осдóра, да дýра = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дуплявáтий. н. пр.
2. велúкий, велúчний, ве́летень. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетень в громадí, як правда в порадí. н. пр.

Великовáтый = величéнький, чималúй. — Черевички щось величенькі на мене.

Великолéпіе = велúчність, пúшність, бýчність.

Великолéпный = 1. величний, бýчний (С. Аф.), пúшний, роскíшний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.
2. чудóвий (С. З.), чудóвний, дýже гáрний, прекрáсний.

Великóнекъ = чималéнький і д. Великовáтый. — Хлопець чималенький вирíс.

Великоро́слый = висóкий, здоро́вий. С. З.

Великороссíйскій = російський, москóвський. (С. З.), великору́ський, (в жарт або на глум) — кацáпський.

Великоро́ссія = Росия, Русь, Москóвщина (С. З.), Москóвська Русь, (в жарт або глумливо) — кацáпщина. — Та підем братцí у Росию жить, дасть нам Бог сей поход сходить. н. п. — Закурилась бита доріженька на всí трахти йдучи, заплакали новобранцí, в Московщину йдучи. н. п. — Ой поíхав в Московщину, тай там і загинув, свою рідну Украíну на віки покинув. н. п. — Налетíли гуси з Русí, сколотили воду Марусí. н. п.

Великороссíянинъ, ка, великоро́сецъ, великору́сецъ, ка = росия́нин, ка, ру́ський, ка, москáль, москóвка (С. З.), великору́с, (в жарт або глумливо) — кацáп, ка (С. З.), русанéт, ка, (лайливо) — кацапу́з, зб. — москва́, кацапня́.

Велúкость = велúкість.

Ве́ликохонёкъ = чималéнький.

Великъ = д. Велúкій.

Величáвость = велúчність, пúшність.

Величáвый = велúчний, велúшний, пúшний. — Бо у мене увесь рід пишний, бо у мене батько великший. н. п. — Величний, як жидівський патинок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дівчино горда та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Величáйшій = найбíльший.

Величáть, ся = 1. величáти, ся, слáвити, ся. — Не знаю, як вас величать.
2. пишáти ся і д. Важничать. — Пишаєть ся, як порося на орчику.

Велúчественный, но = велúчний, но. — І став велично на порозí і уклонивши ся вітав Марию тихо. К. Ш. — В. осáнка, в. видъ = велúчна пóстать, постáва, велúчний вúгляд.

Велúчество = велúччя, велúчність.

Величúна = велúкість, величíнь, бíльшина́. — Величиною = завбíльшки (С. З.), навбíльшки. — Гряд вийшов завбільшки з оріх. — Коралів червоних в нитці 26, більшими в оріх лісковий. Стар. опис. Київ. Ст.

Вели́чіе = вели́ччя.

Вельмій = ве́льми, ду́же. — Гуде вітер вельми в полі, реве, міс ламне. С. Аф.

Вельмо́жа = вели́кий пан, вельмо́жа.

Велѣніе = веління, нака́з, за́гад. С. Л.

Велѣть = вели́ти, каза́ти, нака́зувати, зага́дувати, прика́зувати. — Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в похід виступати. н. п. — Ой казала мінї мати ще й наказувала, щоб я хлопців не водила й не приважувала. н. п. — Отець сина вариже та й наказує: та не кайи тестеви усю правдоньку. н. п. — Загадує мінї білу постіль слати, загадує вечерять готувати. н. п. — **Не велѣть, не вѣлѣно** = не вели́ти, не ве́лено, заказа́ти, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Вѣна, анат. = жи́ла.

Венге́ринъ = 1. У́грин.

2. венгерець (крамарь розносник, найбільше з Словаків або Угрорусів). — Купила намисто у венгерця.

Вене́ра, астр. = вене́ра; вечірня, вечірова зоря і д. Аврóва. — Ой зійшла зоря вечірована, над Почаевом стала. н. п. — Коли з вечірньою зорьою не зійде місяць над водою. К. Ш.

Венéрин башмачóкъ = д. Адáмова головá.

Венери́ческій = францюва́тий. — В. болѣзнь = франці́.

Венеціа́нскій = вене́цький. К. Ш. Т. — В. ярь = гришна́н, кідя́нка.

Венисá, мін. Silex granatus = грана́т.

Вѣнный, венóзный = жильни́й.

Вѣнтель, вѣнтеръ = я́тір. С. З. — Стійте сирпо через річку, ятері мої густі, як вода втемніна — рибá будe сьміло в вас плавти. В. Щ.

Вентиля́торъ = вітрячо́к, млино́к (в стіні, вікні то що для випускання сьвіжого повітря).

Вентиля́ція = провітрювання.

Вепрь = каба́н ди́кий, оди́нець, вепрь, здр. — **вѣпонь** Брат мене вбив за того веприка, що в саду рив. н. п.

Вéрба, рос. Salix = верба́, (деревина) — верби́на. — Будь здоров, як вода, а ростючий, як верба. н. пр.

Вербéйникъ, рос. Lysimachia vulgaris = кріва́вник, ра́нник, зїно́дра. С. Ан.

Вербóчникъ, рос. Verbascum = дивина́, коров'я́к, ведмéже у́хо, дрибча́к, ца́рська сьвічка. С. Ан.

Верблю́дъ, верблю́жій = верблю́д, вереблю́д, верблю́дячий. — Верблю́жье сѣно рос. Salsola kali = кура́й, колю́чка, перекотипо́ле. С. Ан.

Верблю́жка, рос. Centaurea parviflora і C. ovina = перекотипо́ле. С. Ан.

Вéрбный = вéрбний. — В. воскресéнье вербна неділя, (С. Аф.), квітна́ неділя. — В. недѣля = вéрбна, вéрбний тиждень, вéрбна неділя, вéрбич. С. З. — Похвала похвáлить ся, а Вербна поставить ся. н. пр. — Вербич — три кожухи тербич. н. пр.

Вербни́къ = вéрби, вербня́к. (С. Аф.) — Пішов десь у верби.

Вербованіе, вербóвка = вербу́нок, залу́ка, затя́г. С. Аф. З. — Прийди, прийди до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п. — А дати тільки на затяги войск грошевое вспоможеніе. С. З.

Вербовáть = вербувáти, затягáти, залучáти. С. З.

Вéрбовый = вербóвий.

Вербóлоза, вербóлозъ, рос. Salix viminalis = верболіз, лоза́, молдава́нська ива. S. caprаea = верболіз, ива. S. pentandra верболіз, тала́, шéлюг. С. Ан. — Верболіз б'є до сліз. н. пр.

Верва́ = дра́тва. С. Аф. З.

Вергáть = ки́дати.

Вердíктъ = ви́рок, рішінéць, присуд. С. З. Л. — Понеже той есть незмінний судеб Божіих вирок. (Духов. Гет. Скоропадського). — Вона почула той рішінець. С. З.

Верёвка = 1. вірьóвка, верівка, у́жівка, бечівка. С. Л. — (Товста при пороні або певоді) — кодóла. С. З. — (Для шнурованни воза) — шнурова́ння. (Що накладають на роги волів) — налигач, воловід. С. З. Фр. — Налигачем скрутили руки. К. Ш. — (Коротка) — мóту́з, мотузóк, мотýзка, мотýзочка. С. З. — Гарцює, як теля на мотузку. н. пр. — (Топенька) — шпага́т, швóрка, (і коротенька) — поворóзка. С. З.

2. ключ, ни́зка. — А гусий справді цілий ключ з-за кряжу підняв си. С. З. — Із вирію журавлі летять високо ключами. К. Ш.

Верёвочный = вірьóвочний, мотувя́ний.

Вередúть = д. Бередúть.

Вередли́вый = чирякува́тий, чиря́вий.

Вéредъ = чиря́к, чи́рка, боля́чка. С. З. Ш. — Не вмер Данило, болячка вдавила. н. пр.

Верезгá = плакéїй, плáкса (С. З.), крúкса.

Верезгли́вый = плачли́вий, крикли́вий, верескли́вий.

Верезжа́ть = верещáти, крича́ти, плáкати з ви́скои.

Верéйка = 1. д. Верей.
2. полу́кіпок.

Верениця = д. Верёвка 2.

Вересклéдъ = д. Бересклéдъ.

Вéрескъ, вéресъ, рос. Iuniperus communis = ялове́ць, **можеве́льник** С. Ан.

Веретено́ = веретéно. С. Аф.

Веретье = 1. ла́нтух (з рядини) або куль (з рогожі). — Постягав лантухи. С. З.
2. рядно́ (С. З.), вере́та. (Гал.) — Обложив соломою, накрив веретою. Фр.

Верешóкъ = черепóк, скáлка. С. Л.

Верещáга = я́шня (на сковороді спряжена), смажéння, спряжéння. Прав.

Верещáть = д. Вересжáть.

Верей = 1. ворітниця (Мак.), стовп (до котрого прив'ішують ся ворота).
2. чóвен (невеличкий, легенький).

Верéйла = здоровúло, бéцман, (про жінку) — гергéпа, гри́па.

Верúги = ланцюги́, кайда́ни, залізо, закóви, пу́та. С. Ж. (про пустельників і подвижників).

Вершишéль = лóкшина (волоська).

Вернýть, ся = 1. д. Вертéть.
2. вернýти, ся, завернýти, ся, повернýти, ся. — Ой ви, хлопці, славні молодці, верніть ся до дому, п. п. — Завернíть ся, тату, до дому. — я й сама піду, н. пр. — Повернув ся я з Сибіру, п. п.

Вероника, рос. Veronica officinalis = окладник. V. chamaedrys = безвéршки, блакітні óчки, одхáсник, приворóтки, росхóдник, клад, конотопець, (гал.) — гáдяче зíлля. С. Ан.

Верста́ = верстá (міра довжини в 500 сажнів і верстовий стовп).

Верстáкъ = верстáть, верстáк, верстáт. С. Аф. З. (Частини: 1. стан (складаєть ся з 4-х стовпів і 2-х товстих поперечин, котрі зовуть ся кóні, 5-ти жéртов, 2-х навоїв (верхній і спідній) і шáйди, на котрій дві підніжки з байцáрками, де стоїть ткаля. 2. два кóлеса до верхнього і спідного навою з цýгою, котрою здержуєть ся колесо, як навій накрутить ся. 3. ля́да, що нею ткаля прибива нитку, в пій блят, через котрий проходить пряжа. 4. риглівни́ці дві, котрі прив'язують до спідного навою.) Харьк. Чайч.

Верстáть = 1. верстáть, веротáк (дуварський станок).
2. різня́ти. — Почав рівняти військо, — Не можна рівняти бідного з богатим, н. пр.
3. верстáти (у друкарів — укладати в сторони або в стовпці).

Вёрстный, верстовóй = верстовúй, (стовп) верствá, верстовúк.

Вéртелъ = рожéн.

Вертикáльный, но = сторчовúй, стрімкúй, сторч, сторчакá, стрімко, на́ сторч. — Сторчова хата (себ-то така, що з сторчових дубків).

Вертúло = свéрдел, свéрдлик (у теслів).

Вёрткій = 1. верткúй. — Верткé веретéно.
2. д. Вáлкій 1.

Вертлю́жная впáдина, анат. acetа bulum = клуб, кýльша.

Вертлявый = верткúй, крýчений, юрлúвий (С. Л.), юлкúй, дзúга, (про жінку) — придзиґльóванка. С. З. — Очі гострі та верткі, наче та дзúга бігають. н. о.

Вертопрáхъ = вітрогóн, жéвжик (С. З.), фúнтик, фéртик (С. З.), глумливо — вертúхвіст, шелúхвіст, крутúхвіст.

Вертопрáшка = вітрогóнка, дзúга, придзиґльóванка, (глумливо) — вертúхвістка, шелúхвістка, крутúхвістка. — Так придзиґльованки журились, що нікому вже підморгнуть. — Оце ще дзúга!

Вертопрáшный = крýчений, пустотлúвий.

Вертýнъ = 1. тýрман (голуб).
2. (про чоловіка) — вертýн і д. Вертлúвый і Вертопрáхъ.

Вертýнья = вертýха і д. Вертлúвый і Вертопрáшка.

Вертýшка = 1. вітрячóк, млинóк (дитяча забавка і пристрій для впускання свіжого повітря).
2. д. Вертýнъ 2. і Вертýнья.

Вертéть, ся = вертíти, ся, крутúти ся, кружáти, вúти ся, мúкати ся. — Крýтить ся, вертúть ся, не знає, де дíть сн. п. з. — Крýтить своїм сьвітом, як пес хвостом, н. пр. — Коло рота мичеть ся, та в рот не попаде. н. з.
2. верховóдити, коверзувáти. — Коверзує над ним.
3. крутúти, ся, викрýчувати ся, вибріхувати ся. — Нічого там крутити, коли піймав ся. — Ти мені не викручуй ся, кажи правду.

Вертáчій = вертю́чий.

Вéрхникъ = верхня́к (напр. верхній жорен у млині).

Вéрхній = вéрхній, горовúй, горішній. — Верхній шар землі. — Горішня кімната. — Подúвить ся козак Нечай в горішню кватирку, н. д. — Шукає в горішній полиці. Фр.

Верхо́вина = ве́рх, (стріл) — верх, ове́ршок, (чобота) — халя́ва.

Верхо́вный = найви́щий, зве́рхній. С. З.

Верхово́дець = верхово́да.

Верхово́дить = верхово́дити, ору́дувати. — Всім ді́лом він орудує. п. к.

Верхово́й = 1. ве́рхній, горови́й, горі́шній. — В. ві́тер = горови́й вітер, горішня́к.

2. верхови́й. — Верховий кінь.

3. верхови́й, ве́рховець, вершни́к (С. Аф.), верхове́ць, гіне́ць. (С. З.) — Послав у город верхового.

Верхо́вье = 1. верх, вершо́к, вершня́к.

2. верхови́на, вершина́. — Коло самої верховини річки багато озер.

Верхогля́дъ, ка = верхогля́д, ка; роззя́ва (спільн. р.)

Верхогля́дничать = га́ви лови́ти, ви́трішки продава́ти.

Ве́рхомъ = ве́рхом, горо́ю; з ве́рхом. — Проїхав горою. — Насипав мірку з верхом.

Верхо́мъ = ве́рхи, (про де-кілька) — верха́ми. — Кинув повозку в болоті та вже верхи доїхав.

Верху́шка = верх, вершо́к. — Верх на шапці синій. (Дерева) — верхови́на, верхів'я́, вершня́к, верховіття. — Окоренок піде на стовп, середина на дошки, а верховина на топливо. С. Аф. — Будемо тобі верховіття у тернів стинати, тобі на признаку на шляху покидати. п. д. (Гори) — верховина́, шпиль. — Зліз на гору, на самий шпиль.

Верхъ = 1. д. **Верхо́вье, Верху́шка.**

2. (верхня житло) — верх, гора́. — Де пан? Пішов на гору.

3. (у екипажів) — верх, бу́да, бу́дка, по́кіть.

4. (одежі) — верх, покри́ва, покри́вка. — **Взять, брать, одержа́ть верхъ** = го́ру взя́ти, бра́ти, поду́жати, перемогти́, перева́жувати. — Унія на Україні почала гору брати. Л. С. — **До́ верху** = до ве́рху, в ще́рть. С. З. — **Верхи́** = 1. верх, вершо́к, мн. верхи́, вершки́. 2. пло́скінь (конопель). 3. на́кожні (на рукавицях).

Верче́ніе = вертіння, крутіння,

Ве́рченый = 1. ве́рчений, кру́чений.

2. д. **Бѣшеный, Вертопра́шный і Вѣ́треный.**

Вершина = д. **Верхо́вье, Верху́шка.**

Вершинникъ = 1. верховіття, вершня́к.

2. байра́к, лісо́к (у вершині балки).

Верши́ть = верши́ти, кінча́ти, вивершувати. С. Аф. — Треба вивершувати скирту.

Вершко́вый = вершкови́й.

Ве́ршникъ = 1. д. **Верхово́й** 3.

2. навій ве́рхній (у верстаку).

Весёленькій = весе́ленький.

Веселёхонекъ, веселёшенекъ = весе́сенький.

Весели́ть, ся = весели́ти, ся, звеселя́ти, бавити, ся. — А музика грає, грає, люди звеселяє. К. Ш.

Весе́ліе = весе́лість, ра́дість, весе́лощі, ра́дощі.

Весёлка = копи́стка. С. З. — Треба добре вимішати копистков.

Весёлый = весе́лий, ра́дісний, втішний. — Весела, як ясочка. — **Весе́лая же́нщина** = веселу́ха. — **Весёлые гла́зки** = д. **Анютины гла́зки.**

Весе́льникъ = гребе́ць (С. Аф.), грокадільник.

Весе́льный = весло́вий.

Весельча́къ = весели́ун, жарту́н, сьміху́н, сьміхоту́н.

Веселѣ́ть = веселі́ти, веселі́шати. — І у нас трохи повеселішало.

Весе́нній = весня́ний (С. Л.), весі́нній. (С. Аф.). — **Весенніе пѣсни** = весня́нки, (в лісових країнах) — гаївки. С. З. — Засьпіваймо веснянки якої. — **Весе́ннею порою** = о ве́сні. — **Ра́ннею весе́ннею поро́ю** = на про́весні.

Весло́, мн. вёсла = весло́, мн. весла, здр. — весе́льце, весе́лечко, велике — опача́на (С. З.), на кормі — стерно́, де́жено, правило (Ман.), на плоту або барці — трепло́. — Частини весла: ло́пать і держа́к, а на держаку кобилка або ру́чка. (Ман.) — Підніма́йте стерна, нехай хвиля грає, стогне, завиває. п. п. — Ой сидить козак на дежі, він дежею повертає, на Чорне море поглядає. п. п. — Набігла страшенна хвиля, випало з рук в Одисея трепло. Ніщ. — Ой як би міні той човничок, як би міні те веселечко. п. п.

Весна́ = весна́. — **Ра́ннею весно́ю** = на про́весні. — Так на провесні у вербну суботу. С. З. — **Въ концѣ́ весны́** = на ро́зигри, на ро́зиграх. — **Встрѣча́ть, провожа́ть весну́** = веснува́ти.

Весновáтый = весня́нкуватий, рябий (С. З.), таранкува́тий. (С. Ш.).

Весновóй = д. **Весе́нній.**

Веснýха = 1. весня́нка, ластовúння, ряботи́ння. С. Л. Ш. — Ластівко, ластівко! на тобі весняники, дай мені білянки. Н. зам. від веснянок. — Ластовиння буває у того, хто дере гнізда ластівок. н. пов. С. Ш.

2. рос. Anemone nemorosa — куроспи́н. С. Ан.

Веснýшка = 1. д. **Веснýха** 1.

2. журавúна, журавúха, рос. Oxycoccos palustris. С. Ан.

Веснýщатый = д. **Весновáтый.**

Вести́, ся = 1. вести́, ся, провáдити. С. З. — Веде́ слíпого. — Ді́ло ведеть ся добре.

2. водúти ся, повóдити ся. — Се часом і у панів так повóдить ся.

3. вести́ ся, водúти, ся, плодúти, ся, розводúти, ся, розплóжувати, ся. — Індики добре водять ся, коли за ними добрий догляд. — Хвасан в нашій землі не плодить ся. н. к.

4. водúти ся. — У нього завжди водять ся гроші.

Весь = увéсь, весь, усéй, всéнький, усенький, цíлий, цíлісенький. — Полуботок орудував усенькою Украíною. н. о. — **Всё** = усé, всé. — **Рѣши́тельно всё** = всé чúсто, геть чúсто, геть усé. — Пропив геть усе. — **Всё равно́** = усе одно́, усе однáко, однáково, дарма́, байдýжé, про мéне, сíлькісь, анí гáдки. — Мінí однаково, чи бýду я жить в Украíні, чи ні. К. Ш. — Про мене, нехай вовк траву їсть. н. пр. — Аби місяць сьвітив, а про зорі байдуже. н. к. — А я люблю Петра дуже, а до других і байдуже. н. п. — **Всё такú** = а всéж, усе такú, протé. — А все ж я люблю бога. — А про те він мінí любий по-вікú. — **При всём то́м** = про тé, а про тé. — Про те він чоловік добрий. — **Всего́ лу́чше, доро́же** = найкрáще, найдорóжче од усьóго, над усé. — Він мінí над усе милíший. — **Во всю́ Ива́новскую** = на всí зáставки, зо всíї сúли, чим дýжч. — Кричить на всí заставки. — Побíг чим дýжч.

Весьмá = вéльми, дýже. С. Аф. З. — Ой не шуми, луже, дíбровою дуже. н. п.

Ветлá, мн. **вётлы** = рос. Salix — верба́, S. pentandra — верболíз, тала́, шéлюг, шéлюг, S. acutifolia — краснотáл, шéлюг, шелюжúна, S. alba — бíла лоза́, S. amygdalina — бíлотал, тала́, S. cinerea — івúна, лоза́, чорнолóз, чорнотáл, S. fragilis — лóмка верба́, крихковéрб, S. repens — ницелóз, S. rosmarinifolia — нетала́, ницелóз, ракúтник, S. purpurea — лозúнк, са́мбірка, ракúтина і д. Верболоза. С. Ан.

Ветлóвникъ = лóзи, верболíз, шéлюг, вéрби, вербúняк. — Сховав ся у верболíз. — Подав ся у лози.

Ветлóвый, ветлянóй, ветлянúй = вербóвий, лозовúй. — Вербові дрова.

Ветлúнникъ = д. **Ветлóвникъ.**

Ветóшка = ганчíрка (С. Аф. З.), клáпоть, шмáт старóго полотнá.

Ветóшникъ = старовúнник, старожéчник (Прав.), ганчíрник, ганчýрник (Харьк. Чайч.), онýчник.

Ветóшь, ветóшье = старовúнка, старúнка, дранка, дрáнтя.

Вéтхій = старúй.

Ветхозавéтный = старозавíтний.

Вéтхость = стáрість, дáвність.

Ветчúна́ = шúнка (Прав.), óкіст.

Ветша́ть = старíти ся, падатись, дряглíти.

Вехóтка, вéхоть = віхоть, здр. — віхтик. С. Аф.

Вечерúнка = вечерúнці.

Вечéрній = вечíрній, вечíровий. — Садок вишневий коло хати, вечірня зіронька встає. К. Ш. — **Вечéрняя звéзда́** = д. **Венéра.**

Вечерýшка = д. **Вечерúнка.**

Вéчеръ = 1. вéчір. С. Аф. — **Вéчеромъ** = у вéчері, в вéчері. — **Но́дъ вечеръ** = над вечір.

2. д. **Вечерúнка.** — Ой не ходи, Грицю, на ті вечерúці, бо на вечерúцях дівки чарівниці. н. п.

Вечерéть = вечерíти, сутенíти, смеркáти, ся. — Ой на дворі вечір вечерíє. н. п. — На дворі почало вже сутенíти, коли ми вийшли.

Вечéрошній = бýвший учóра у вéчері, вчорáшній з вечера. — **Вечóрошнее молокó** — надоєне учора у вечері.

Вечóръ = учóра у вéчері.

Вéшній = д. **Весенній.**

Вешнúкъ = 1. вешняк (мíлки; що мелé тільки весною, коноплí, висушені весною, весíння дорога і т. д.).

2. óпуст (в греблі).

Вещевóй = вещевúй, річевúй.

Вещéственный = веществéнний, катерúяльний.

Вещество́ = вещество́, катéрня; реч, річ. (С. З.).

Вещúца = штýчка, дрібни́ця. (С. Ц.).

Вещь = вещ (Лів.), річ, ре́ч, річ (Прав. С. З.). — **Ве́щи** = ве́щі, ре́чі, пожи́тки, збіжжя, напа́тки, клу́нки.

Вжать = втя́снути, упхну́ти, утя́снути, вбга́ти.

Вжи́вѣ = за життя́. — Він ще за життя роздя́вив дїтий.

Вжи́кать = бря́зкати, брязча́ти.

Вжикъ = бра́зкання, бря́вкіт, брязча́ння. — Почув ся бря́зкіт коси.

Вжима́ть, ся = втя́скувати, ся, впиха́ти, впи́хувати, ся.

Вжимъ = я́мка (на грядці, вдавлена пальцем для посадки городини).

Взади́ = з за́ду, поза́ду. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдашний... п. п.

Взадъ = наза́д, взад. — **Ни взадъ, ни впере́дъ** = ні сюди́, ні туди́. — Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди. п. пр.

Взаёмъ = у позйку, в позйку, в по́зичку. — Коня в позику ніколи не давай і жінку в приданки не пускай. п. пр. — **Взять, дать взаёмъ** = взя́ти, да́ти в позйку, позича́ти в ко́го, кому́. — Іди до небогого сорочки позичати, а до богатого ніколи. п. пр.

Взаи́мность = взае́мність, обопільність. — Хоч я котрою ся спізнаю, взаємности не дознаю. п. п.

Взаи́мный, но = взае́мний, обопільний, (С. З.), поспо́лий, взае́мне, обопільно, поспо́лу. — Нехай умову підпишуть і присягнуть обопільно. Ч. К. — Наші душі так сполучались обопільної любови. Рус. В.

Взаи́мы́ = д. **Взаемъ**.

Взалка́ть = зголодні́ти.

Взаме́нъ = замі́сто, за́мість, замість, взаміну.

Взапе́рти́ = 1. під замко́м.
2. в сахоті́, в самоті́, одлю́дно.

Взапра́ву = спра́вдї, спра́вжки, навеспра́вжки. — Чи справжки чи й на жарт? Гух. Ар.

Взаперёдки = на впередки, на взаводи. — Побіг би я ним на впередки та ноги болять. С. Аф.

Взахаться = заохати, заохкати.

Взашей, взашей = в потилицю, в три ши́рви, в ши́ю. С. Аф. — Прогнав його у три шиї.

Взбаламу́тить = збаламу́тити, скаламу́тити, сколоти́ти. — Та налетіли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. п. п.

Взбалмошный = шале́ний, свавільний, вередли́вий. С. Ш. Аф.

Взбалмошь = д. **Блажь**.

Взбалтывать, ся = бо́втати, збо́втувати, ся, колоти́ти.

Взбарабо́шить = скуйо́вдити, розкуйо́вдити і т. д. д. **Барабо́шить**.

Взбара́хтаться = ви́дряпатись, ви́дертись.

Взбеленя́ться = розлютова́ти ся і д. **Взбеси́ться**.

Взбива́ть, ся = збива́ти, ся, підбива́ти (про рів'ю) — підра́лювати.

Взбира́ться = зла́зити, лїзти, (на що небудь) — п'я́сти ся, спина́ти ся, дря́пати ся, дра́бати ся. — Пнеть ся, як жаба на купу. п. пр.

Взболта́ть, ся = сколоти́ти, ся, збо́втати, ся. — Два голуби воду пили, а два сколотили. п. п.

Взбороздить = з'орати, подря́пати.

Взборони́ть, взборони́вать = ви́скородити, заскоро́дити, ви́волочити, заволочи́ти.

Взбра́сывать = підкида́ти.

Взбра́сываться = 1. підкида́ти ся.
2. ки́дати ся. — Він ки́пувся на конюцю сіна.
3. накида́ти ся. — Чого він накипув ся на мене?

Взбрести́, взбре́сть = 1. зійти́, ви́лїзти.
2. спа́сти на ду́мку, вліза́ти в го́лову. — Насте, що в голову влізе.

Взбросать = накида́ти. — За малу годину накидав цілий стіг.

Взбро́сить = зки́нути. — Скинув на горіще.

Взбры́згать = побри́зкати, покропи́ти, попри́скати (д. **Брызгать**).

Взбугри́ть, ся = зри́ти, пори́ти; збу́рити, ся, звалова́ти, ся.

Взбуди́ть = розбуди́ти, розбу́ркати.

Взбудора́жить = стурбова́ти, зворушити, розворуши́ти, сколоти́ти, зґвалтова́ти, звалова́ти. — Ой ідем ми, ідем, усе село звалювали. п. п.

Взбунтова́ть, ся = збунтова́ти, ся, забунтова́ти, скаламу́тити, повста́ти.

Взбутетени́ть = д. **Бить**.

Взбуторажить = д. **Взбудора́жить**.

Взбу́чить, ся = 1. роздути, ся, набу́хнути, набуча́віти. С. Л.
2. побити, стусанів надава́ти, прочуха́на да́ти; вилаяти.

Взбу́чка = прочуха́н. прочуха́нка, халаба́я. — Дали йому доброго прочухана.

Взбѣга́ть = збіга́ти. — Збіг на гору.

Взбѣжа́ть = збі́гти, ви́бігти.

Взбѣси́ть, ся = 1. роздратува́ти, ся, роздрочи́ти, ся, розмордува́ти, ся, розізли́ти, ся, розбісити, ся, посатані́ти. — Запінивсь, посатанїла, неначе дурману їзїла. Кот.

2. скази́ти ся, скрути́ти ся, знавісні́ти, збісити ся. (С. Аф.) — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Взва́живать = завóжжувати, накида́ти віжки́.

Взва́живать = звóзити, вивóзити.

Взва́ливать, ся = зва́лювати, ся, скида́ти, ся, накида́ти, накла́дати, навантáжувати. — Звалив на пле́чі та й пішо́в. — **Взва́ливать вину́ на кого́** = звертáти, скида́ти, зва́лювати на ко́го. — Сам наробив, а на мене зверта.

Взва́рецъ = 1. варе́на, варену́ха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. н. пр.

2. узва́р С. З. — Кути на покутї, а узвар на базарь. н. пр.

Взва́ривать = варити, зва́рювати.

Взва́ръ = 1. відва́р.

2. д. **Взва́рецъ** 2.

Взвезти́, взве́зть = звезти́, ви́везти.

Взвести́, взве́сть = звести́.

Взвива́ть = збива́ти.

Взвива́ться = підійма́ти ся, зійма́ти ся. — Ой галочки — чубарочки, підніміть ся в гору. н. п.

Взвиде́ть = поба́чити, вздріти.

Взви́згиваніе, взви́згъ = верещáння, вищáння, ве́реск, ви́ск.

Взви́згивать = верещáти, вищáти

Взви́ться = підня́ти ся, зня́ти ся. — Два голуби воркотїли, зняпись в парі й полетїли. н. п.

Взви́хрить = скуйóвдити, розкуйóвдити.

Взводи́ть, ся = 1. звóдити, ся, підійма́ти, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. вивóдити. — Трохи не до бані вивели церкву.

3. бреха́ти, клепáти. — Не знать що набрехав на нього.

Взводный = звóдний.

Взводъ = звод (від гл. звóдити, крім того в війську — ¹/₄ частина роти або скадрона і в рушниці в замку колéсце з зубцями.)

Взвожжа́ть = завожжáти.

Взвози́ть = звóзити, вивóзити.

Взвóзъ = 1. звóз.

2. узвíз, узвóз. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.) — Над узвозом стоїть похила липа. — Скоро вийдеш з бріжка на узвозець, посеред узвозу гребень. С. Ш.

Взволáкивать = стя́гувати, витя́гати, зволікáти.

Взволнóванный = зру́шений, збу́рений.

Взволновáть, ся = розхвилювáти, ся, розхвили́ти, ся (С. З.), схвилювáти, ся (Чайч.), розбу́рхати, ся, збу́рити, ся, зру́шити, ся. — Довгий час мало по малу приспав розбурхані страсті. Бар.

Взволóчь = зволокти́, стягти́.

Взви́ть = зави́ти.

Взвѣва́ть, ся = ма́яти, ся, розвива́ти, ся. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взвѣсить, ся = зва́жити, ся. С. Аф.

Взвѣшиваніе = ва́ження.

Взвѣшивать, ся = 1 ва́жити, ся, зважувати, ся, вива́жувати, розважáти, ся. С. Аф. З. Л. — Час важити боронно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і синів його всї на двох роздїляні і шалями розважені. Л. В. — І все на шальках розважали. Кот.

2. розважáти, міркувáти. — Міркуй, серце, міркуй, любко, чи за мене підеш хутко? н. п.

Взгада́ть, взга́дывать = згадáти, спогадáти, згáдувати.

Взáркивать = вигу́кувати, згу́кувати. (Чайч.).

Взгля́дъ = по́гляд, згля́д (С. Л.), взір, позір. — І погляд у його не людський. Номис. — **Бро́сить взгля́дъ** = д. **Взгляну́ть**. — **На взгля́дъ** = на взір, на позір. — Се вино і на позір добре. Хар. — **На мой взгля́дъ** = на мій по́гляд, на мою́ ду́мку, як на ме́не. — На мій погляд, се не добре діло. Лев.

Взгля́дывать = згля́дувати, поглядáти, позирáти.

Взглянýть, ся = 1. згля́нути, ся, спогля́нути, ся, погля́нути, подивúти ся, зирну́ти, зиркну́ти, позирну́ти, ззирну́ти ся, о́ком накúнути, скúнути, звести́ очúма. — Ой вийду я на гірку, та спогляну на зірку. н. п. — Глянь ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. н. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видно слїду. К. Д. Ж. — Вони глянули ся й усміхнули ся. — Ой не видно того села, лишень видно хрести, туди мінї любо, мило очеськами звести (по др. парняту: очима понести). н. п. — Ходе Іванко по над током, накидає чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, ззирнули ся поміж собою. Фр. — Вона рідко

коли осьмілюють ся зіркнути на мене. Фр. 2. подо́бати ся, сподо́бати ся. — І васильки мої і Василь при мні, нек його батькові, сподобав ся мні. н. п. — Вона йому дуже подобалась.

Взгоня́ть = зганя́ти.

Взгорева́ть, ся = зажури́ти ся, затужи́ти, засумува́ти. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїдая голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема. н. д.

Взго́рокъ, взго́рье = узгір'я (С. Ш.), згір'я (Чайч.).

Взгорѣ́ться = запали́ти ся, загорі́ти ся, зайня́ти ся, спала́ти.

Взгремѣ́ть = загриміти, (дуже) — загрюкоті́ти.

Взгромажда́ть, взгромозди́ть = нагромажувати, нава́лювати, копи́чити.

Взгромажда́ться, взгромозди́ться = вла́зити, вліза́ти, вліз ти (високо).

Взгрусти́ть = засумова́ти, затужи́ти, зажури́ти ся. — **Взгрустну́лось** = су́мно, жу́рно ста́ло.

Вздва́ивать = двоїти, подво́ювати. — **— Вздва́ивать паръ** = ра́лити, перео́рювати.

Вздёргивать, ся, вздёрнуть, ся — підтяга́ти, ся, підтягти́, ся, підсми́кувати, ся, підсми́кати, ся. — **Вздёрнуть на ви́сѣлицу** = повісити на шибени́цю. **Вздёрнуть носъ** = запиша́ти ся, задра́ти, но́са, ки́рпу гну́ти (С. З.) — Стара то нічого, так колода кирпу гне. Кот. — Нечипір десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешеви́ть = подешеви́ти. — Хліб подешевшав.

Вздира́ть, ся = дра́ти, ся, здира́ти ся.

Вздои́ть = подої́ти.

Вздо́рить = свари́ти ся. — Одїзжаючи, він шапочку зняв, низенько склонив ся: Прощай, прощай, славне товариство, може с ким сварив ся. н. п.

Вздо́рливый = сварли́вий, спо́рливий, сварки́й (С. Л.), звадли́вий.

Вздо́рничать — д. **Вздо́рить**.

Вздо́рный = безглу́здий; непутя́щий; вікчемний.

Вздорожа́ть = подоро́гшати, подоро́жчати. (С. Л.) — І хліб і все чисто подорожчало.

Вздоръ = дурни́ця, бредня́, вісенітниця. С. Л. — Ой, Грицю, не спускай ся на дурницю. н. п. — Хто спить до дня, то й виросте бредня. н. пр. — Бредня, а й досі як згадаю, то серце плаче та болить. К. Ш. — Та се не пісня, добродію, а пісенітниця, я сьпіваю іноді, що в голову вліз. Кот. — **Городи́ть вздоръ** = верзти́, торо́чити, дурни́цю нести́, тереве́ні точи́ти, пра́вити, баля́си точи́ти, блягу́зкати, ка́зна що верзти́. — Енеї похнюпившись, дослуха́в ся, що йому верзла. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Ти йому дурниці не неси, а толком говори. Як.

Вздохну́ть = 1. зітхну́ти (С. Л.), здихну́ти. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Ох лихо! каже стара зітхнувши. О. Мор. — Отак і у сьвіті, хто рано почує, як серце застогне, як серце здихне. Аф.

2. передихну́ти, дух перевести́, звести́ ду́х, віддихати, віддихну́ти, відпочи́ти.

Вздохъ = зітха́ння. С. Л.

Вздра́гивать = здріга́ти ся, іздріга́ти ся.

Вздремну́ть = задрімати, прикорхну́ти, удра́ти шпака́ (Ман.).

Вздро́гну́ть = здрігну́ти ся, іздрігну́ти ся. К. Д. С. Л.

Вздува́ть, ся = здува́ти, ся, здима́ти, ся, надима́ти, ся, (про огонь) — роздува́ти, роздму́хувати, (про опух) — пу́хнути, напуха́ти, розпуха́ти.

Вздума́ть = здду́мати, спогада́ти, задду́мати, у мисли взя́ти. — Здумав оженити ся. Як та кохаю, не спогадаю. н. п.

Вздума́ться = на ду́мку спа́сти.

Вздури́ть, ся = здурі́ти, подурі́ти і д. **Взбѣси́ться**.

Вздуть, ся = 1. д. **Вздува́ть, ся**.

2. поби́ти, оддупи́ти, стусанів нада́вати, оддухопе́лити.

Вздыма́ть, ся = підійма́ти, ся, встава́ти і д. **Вздува́ть, ся**. — Чорні хвилі здимали ся, як гори.

Вздыха́ніе = зітха́ння.

Вздыха́тель, ница = зако́ханий, а.

Вздыха́ть = 1. зітха́ти, о́хати. — Не зітхай: чого нема, то й так нема. н. пр. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю і тепера усі знають — кого я кохаю. н. п.

2. жалкува́ти, тужи́ти. — Не раз жалкував, згадуючи колишню долю.

Вздѣва́ть, ся = (про одежу) — одяга́ти, ся, надяга́ти, ся, вдяга́ти, ся (про обув) — обува́ти, ся, взува́ти, ся, (нитку в голку) — вселя́ти, заселя́ти. — Надягати свитину. — Взувати чоботи.

Взима́ніе = збира́ння, збір.

Взима́ть, ся = збира́ти, ся, бра́ти, ся.

Взира́ть = дивити ся, поглядати. — Поглядає сюди-туди, де то буть роботі. К. Ш.

— **Не взира́я** = не вважа́ючи, не ди́влячись, не́ зверта́ючи ува́ги. — Не вважаючи на се, він таки пішов туди.

Взира́ться = вдивля́ти ся, удивля́ти ся. (С. Ш.) — Почав він пильно вдивляти ся.

Взлага́ть = д. **Возлага́ть.**

Взла́зить = зліза́ти, вила́зити, (дря́паючись) — де́рти ся, дря́пати ся, (держучись за що в горі) — спина́ти ся, п'яти́ ся. — Я маленький хлопчик, зліз на стовпчик (з вірші). — Виліз на дерево. — Спинавсь ся, як жаба на куну. п. пр.

Взла́мывать = лама́ти, вило́млювати, розло́млювати; відбива́ти, розбива́ти. — Виламав двері. — Розбив скриню. — Відбив замок.

Взлелѣ́ять = ви́кохати (С. Л. З.), ви́пестити (С. Аф.), ви́пестувати, виховати (С. З.) — Он був в Січи старий козак на прізвище Чалий, викохав він сина Саву, козакам на славу. п. д.

Взлета́ть = зліта́ти, злина́ти, підійма́ти ся.

Взлёт = зліт.

Взли́за, частіше мн. **Взли́зы** = ли́сини з обо́х бокі́в чо́ла.

Взли́за(и)стый = хто ма́є такі ли́сини.

Взло́бина, взло́бокъ = 1. д. **Взго́рокъ.**
2. шпиль (гори).

Взлома́ть, ся = злама́ти, ся і д. **Взла́мывать, ся.** (Про кригу весною) — скре́свути, скре́сти. (С. З.)

Взло́мъ = злом, поло́м.

Взлѣза́ть = д. **Взла́зить.**

Взлюби́ть, вживають ся у виразі „**не взлюби́ть**“ = не полюби́ти, не злюби́ти. — Не злюбила її свекруха.

Взли́гивать = брика́ти, ся. — Знай, кобило, де брикать. п. пр.

Взма́нивать, ся = зма́нювати, ся, зна́жувати, ся, підмовля́ти.

Взма́хивать = підма́хувати.

Взмахъ = мах.

Взма́чивать = мочи́ти, змо́чувати, розмо́чувати.

Взма́щивать, ся = рештова́ти,ости́ти, ся і д. **Взгромаживаться.**

Взмётъ = 1. підки́дання.
2. о́бранка.

Взмётывать, ся = підкида́ти, ся і д. **Взбра́сываться.**

Взмя́ловать, ся = змилувати, ся, змилосе́рдити ся. — Ти, Царице, мати наша, змилуй ся над нами. п. п.

Взмока́ть = змока́ти, ізмока́ти. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. п. п.

Взмоли́ться = заблага́ти.

Взмо́рникъ, рос. Zostera = морська́ трава́. С. Ан.

Взмо́рье = узмо́рє.

Взмути́ть, взмуща́ть = скаламу́тити, каламу́тити, сколоти́ти.

Взмы́лить, ся = намы́лити, ся, змы́лити, ся, вмы́лити, ся. — **Взмы́лить кому́ го́лову** = намы́лити чу́ба.

Взна́шивать = зно́сити. — Зніс на гору.

Взноси́ть = 1. зно́сити.
2. віддава́ти, плати́ти.
3. д. **Взводи́ть** 3.

Взноси́ться = підійма́ти ся і д. **Взноси́ть.**

Взносъ = платіж, опла́та, ви́плата. — **Чле́нскій взносъ** = (перший) — вступне́, виписове́. С. З. Фр. (Дальше) — вкла́дка. — Треба дати виписового в цех... Фр. — Вступного 2 р. і вкладка що року по 3 р.

Взнуза́ть, взнýздывать = загнузда́ти, загнýздувати, гнузда́ти, нузда́ти. (С. Л.)

Взныть = зани́ти.

Взобра́ться = зли́зти, ви́дерти ся, ви́дряпати ся, втереби́ти ся, вікря́бати ся. (С. Л.) — Дозволь собаці лапу на стіл, то він і цілий втеребить ся. п. пр.

Взогна́ть = зігна́ти.

Взогрѣва́ть, взогрѣ́ть, ся = погрі́вати, зігрі́ти, ся, розігрі́ти, ся.

Взойти́ = зійти́, ви́йти, посхо́дити. — Он уже ж той ячмінь тай у полі зійшов. п. п. — Я ж думав, що воря зійшла, аж то моя дівчинонька по водицю йшла. п. п. — Нема мого миленького, нема його тута, посходила по садочках шавлія та рута. п. п. — **Взойти́ на у́мъ** = на ду́мку спа́сти.

Взопрѣ́ть = упрі́ти, впрі́ти. — Біг, аж упрів

Взорва́ть = 1. зірва́ти; розірва́ти, ви́бухнути. — Огонь кипить ся, але як разом вибухне. С. З.
2. розгнівати, розлютова́ти.

Взо́ръ = взір (С. П.), позір, по́гляд, зро́к (С. Аф.); о́ко, о́чі. — Погляд веселий, сам моторний. — **Пожира́ть взо́ромъ** = па́сти о́чі. — І все ті очі заздрісні на сирові насе. Б. Стариц. — **Потупить взоръ** = спусти́ти о́чі.

Взоткну́ть = настроми́ти, наштрикну́ти, устроми́ти. С. З.

Взрасти́ть = зрости́ти, ви́ростити, ви́ховати, ви́кохати.

Взра́чный = показни́й, го́жий. — Он так

ходить козак гожий; ще й на личенько хороший. н. п.

Взревѣть = заревіти.

Взро́слый = доро́слий, вро́слий, зро́стний. С. Л. — Дорослий парубок.

Взрости́ть = д. **Взрасти́ть.**

Взрубъ = зруб, (в колодязі, криниці) — ця́ярина, це́бриня. — Цямрину лагодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.

Взрыва́ть, ся = 1. скопувати, зрива́ти, зру́шувати, ся. — Скопала грядки.

2. зрива́ти, розрива́ти, ся, вибуха́ти.

Взрывно́й, взры́вочный, взры́вчатый = розривни́й. — Розривна бомба.

Взрывъ = зрив, ви́бух. (К. Б.)

Взрыда́ть = зарида́ти, заголоси́ти. — Заголосив і од муки над хлоп'ятком сіпнив руки. В. Щ.

Взрыдъ = рида́ння. — **Взры́домъ, на взры́дъ пла́кать** = рида́ти, хли́пати (С. Л.), гі́ркс рида́ти. — Вони плакали, гірко ридали, свою долю проклинали. Нищ.

Взры́льникъ = ля́пас, ляпане́ць, лящ. С. З. — Лиця у нину дати. С. З.

Взрыть = скопа́ти, зри́ти, зру́шити, пори́ти (С. Л.), пору́шити, (про крота) — накроти́ти.

Взры́хлить, взры́хливать, взрыхля́ть = спушти́ти, підпушти́ти, спу́шувати, підпу́шувати, зру́шити.

Взрѣзать, взрѣзывать = розрі́зати, розрі́зувати.

Взрѣзъ = зріз, надріз, розріз.

Взрѣзь = вщерть, по ві́нця. — Повна пірка вщерть. — Насипала борщу по самі вінця.

Взубри́ть = 1. пощерби́ти, ви́щербити. (С. Аф.). — Гей кошку Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

2. зазубри́ти, затверди́ти, втовкма́чити.

Взъерошивать, ся, взъеро́шить, ся, взъеро́шенный = ку́длати, кудо́вчити, ко́шлати, куйо́вдити, розку́длати, розкудо́вчити, поко́шлати, розкуйо́вдити, скуйо́вдити, розку́йдити, ску́длити, зколо́шкати, розпа́тлати, поколо́шкати, зкошма́тити, розкошма́тити, розку́дланий, поку́дланий, розпа́тланий, скуйо́вжений, розкуйо́вжений, розкудо́вчений, поко́шланий, кострубати́й. С. Л. З. — Мене зовсе дрібний дощик, а розкуйдить буйний вітер. н. п. — Розкудовчене волос'я. С. З. — Кострубате пір'я. С. З.

Взъѣдаться = напуска́ти ся, напосі́да́ти ся. — Напосів ся на мене так, що лихо.

Взъѣздъ = з'їзд, ви́їзд, узві́з. (С. Ш.).

Взъѣзжа́ть, взъѣхать = ви́їжджа́ти, з'їзди́ти, з'їхати. — З'їхав козак на могилу, пустив коня на долину. н. п.

Взъяри́ться = розлютова́ти ся, озьві́рити ся.

Взывать = вола́ти (С. Л.), гука́ти. — Борейкова дружинонька волає до неба: один каже до другого — розійти ся треба. н. п.

Выгра́ть = загра́ти; звеселити ся. — Ой заграй, заграй та синесеньке море, та під тими байдаками, що плинуть козаки. К. Ш.

Взыска́ніе = 1. зиск, по́зов, стяга́ння. — **Пода́ть ко взыска́нію** = по́зов заложи́ти. — Вірь, кому хочеш, позов заложу. Кот.

2. штра́ф, неня́, ка́ра грошева́. — Присудили йому штраф платити.

Взыска́ть, взы́скивать, ся = 1. ви́правити, допра́вити, пра́вити (С. Л.), допра́вля́ти ся (С. Аф.); стягти́, зідра́ти. — Гірко, як двоє правляють, а третьому нічого дати. н. пр. — Насилу виправив свої гроші.

2. шука́ти. — **Чего́ ты взыска́лся? чего шука́ешь?** — **Взы́скивать недо́имки** = ви́бивати недоїмки.

Взя́тіе = взяття́; здобуття́.

Взя́тка = 1. (в картах) — взя́тка, бра́тка, би́тка. — **И взяв дві братки.**

2. хаба́рь, ха́панка, хабу́р, хапту́ра, базари́нка, рале́ць, мази́ло. С. Аф. З. Л. Ш. — Судді, підсудки, писарі, що одбірали хабарі. Кот. — Ти базарінку любиш брати, а людям в нужді помогати не дуже, бачу, поспішись. Кот. — Він ха́панкою живе. С. З. — **Съ него́ взя́тки гла́дки** = з його нема́ чого́ взя́ти.

Взя́токъ = узя́ток. С. Л. Ш. — Гречка не продала, то й для пчіл доброго узитку не було.

Взя́точникъ = хаба́рник, хапу́н, хапу́га, хапко́, хапту́рник, бра́тський, брачки́й, драпі́ка, скубрій, щипавка, обдерилуший. — Е ні, ваш становий зовсім не хабарник; а у нас брачний. Хар. — Хапун такий, що з рідного батька злупить. Кот.

Взя́точничать = хабарі́, хавтурі́ і т. д. (д. **Взя́тка** 2) бра́ти, лупи́ти, хапа́ти, хапту́рува́ти.

Взя́точническій = хаба́рницький (С. Ш.), хапту́рний (Кот.), драпіжний (С. З.).

Взя́точничество = хаба́рство, хапа́ння, ха́панка, хапанина, хапу́жство (С. Ш.).

Взять, ся = узя́ти, ся, забра́ти. — **Взять**

верхъ = гору взя́ти, перева́жити, поверши́ти кого. — Правда кривду перева́жить. п. пр. — Взять за себя́ = узя́ти за се́бе, жени́ти ся, поня́ти. — Узяв собі дівчинонько. п. п. — Взять си́лою = здобу́ти, опану́вати. — Турки опанували мал місто. Б. П. — Взять во́лю = одрук одби́тись. — Взять кого́ въ ру́ки = забра́ти в ру́ки, до рук прибра́ти. — Взя́ться за умъ = схаменути ся, за ро́зум взя́ти ся. — Взя́ться за дѣ́ло = заходи́ти ся. — Всѣмъ взя́лъ = хоч куди́, на все здатний. — Хоч куди козак! — Ни дать, ни взять = точні́сінько, як раз, са́ме як раз. — Взять сло́во наза́дъ = зріктись. — Отку́да ни возьми́сь = де не взя́в ся. — Де не взя́в ся сизокрилий голубок, як ухопить горобчика за чубок. Б. Г. — Что взялъ? = а що пійнав о́бдизня? — Взять чью сто́рону = застуни́ти ся, ста́ти за ко́го, приста́ти до ко́го. — Чортъ возьми́! = ма́тері його́ біс, нехай йому чорт!

Вибра́ція = дріжа́ння.

Вивёрра = д. Бѣ́лка.

Вида́лый = бува́лий, бува́лець.

Ви́данный = ви́даний, ба́чний. — Не бачне ді́во. — **Ви́данное ли дѣ́ло** = чи ви́дано, чи чу́вано, чи чу́вана річ, чи ви́дана річ?

Вида́ть = ба́чити, вида́ти; ви́дко, ви́дно, зна́ти, я́сно; ма́буть. — Болить мій головонька від сахого чола — не бачила миленького сьогодня і вчора. п. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вжеж бо вам миленького по вік не видати. п. п. — Його щось ніґде не видко. — Мабуть він сього не знає. — **Вида́ть орла́ по поле́ту** = знати па́на по халя́вах. п. пр. — Орли́ний клёкіт зда́лека чу́ти. п. пр.

Вида́ться = ба́чити ся, вида́ти ся, зустріча́ти ся, здиба́ти ся. С. Аф. З. Ш. — Я часто з ним бачу ся.

Ви́димо = ви́дко, очеви́дьки, очеви́сто (С. З.), я́вно, очеви́дячки. С. Л. — **Ви́димо не ви́димо** = страше́нна си́ла, ду́же бага́то, чо́ртів тиск.

Ви́димость = ви́дність, я́сність.

Ви́димый = 1. ви́дний, ви́дкий. — Видна смерть страшна. Кв.

2. очеви́дний, очеви́стий (С. З.), я́вний. — **По ви́димому** = як зда́ється ся, зда́ється ся, либо́нь, ба́чить ся. — Здаєть ся друже, а гадючку вкинув. п. пр. — Ой бачить ся не журю ся, а тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. п. п.

Ви́дно = 1. ви́дко, ви́дно, зна́ти, зна́чно. — Видко і хати, та далеко чухрати. п. пр. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько біліє, як у напити. п. п. — Сватоньки не хочу, істоньки не смачно, іду туга за тугою, на личеньку значно.

2. ба́чить ся, зда́єть ся, либо́нь, ма́буть, десь, вида́й. — Мабуть таки він справді вмер. — Десь твій козак не рано з походу прибував, що... п. д. — Ой Позвано, чого таки блудиш, видай ти, Позвано, мого сина любиш. п. п. (Д. що під с. **Ви́дный — Повидному.**)

Ви́дный = 1. д. **Ви́дный**. — **На ви́дномъ мѣ́стѣ** = на видноті, на по́хваті. — Багато у його добра на видноті і під замками. Гр. — Посажу батька та на покуті, а сама сяду та на похваті. п. п.

2. показни́й, огряднй, значний. С. З. — Показний чоловік. — Дівка молода, здорова, огрядна. Кв.

Видѣ́ть, ся = видні́ти ся, (не ясно, а далека) — ма́яти, ся, маня́ти, ся, мрі́ти, мрі́яти, майори́ти, бовапі́ти, (наче в тумані) — тумані́ти, (ясно) — ясні́ти, (про воду найбільше) — леліти. С. З. Л. — Далеко щось маячить. — Гарнад не видно, що воно, тільки мріє. С. З. — Ген, ген! щось бовані́є. С. Ш. — Гора ще далеко туманіє. — Ані зіронька не мріє, тільки спіг в стену біліє. В. Ш. — Риба грала, дно ясніло. Рус. В. — Забоваїла гетьгеть в стену проціальна могиян. О. Мор. — Тихесенько вітер віє, стени, лани мріють. К. Ш.

Видовой = видовий.

Видопамѣне́піе = одніна.

Видопамѣня́ться = одміня́ти ся.

Видо́къ = 1. бува́лий, бува́лець.

2. свідок. — У свідка очі, як у дідка. п. пр. — Свідок слави дідівщини. К. Ш.

Видъ = вид, о́браз, ви́гляд; поста́ва, по́стать, ваїр, нозір, манір. — Мало виглад хреста. п. о. — Постава свята, а думка азіатська. п. пр. — Він зробив се на ваїр (або на манір) того, як... — Се вино і на нозір добре. — **Ви́ды имѣ́ть на кого́** = ва́жити на ко́го. — Ой я тобі, козаченьку, і ражу й не ражу: я с тобою вечір стою — па иншого важу. п. п. — **Вида́ть ви́ды** = надиви́ти ся, перeба́чити, бува́ти в бува́льцях. — Багато дива перебачив. — Був у бувальцях: знає, що який, що палиця. п. пр. — **Имѣ́ть видъ** = видава́ти ся, ма́ти вид. — Земля не плодила, як нам спершу здавала ся, а має інший вид. Дещо про Св. Б. — **Въ ви́дѣ о́пыта** = на про́бу. — Зробив на пробу,

но з того вийде. — **Для ви́да** = для годи́ть ся. — Він це зробив для годить ся. — **Имѣ́ть въ виду́** = ма́ти на ува́зї, мі́ти на приміті, вважа́ти. — Вважайте, що він каже. — **Выпустить, потеря́ть и́ть виду** = забу́ти, занеха́яти, занедба́ти, з голови́ ви́кинути. С. З. — **Ни подъ какимъ ви́домъ** = ні в я́кім ра́зї. — **На видъ, съ ви́да** = на взір, на позір, з ви́ду, на ви́гляд. — **Подъ ви́домъ** = з ви́ду, бу́цім, начеб-то. — **Поста́вить на видъ** = звернути ува́гу. **При ви́дѣ** = ба́чучи, ди́влячись. — **На виду́** = на о́ці, на о́чах, на видноці. 2. вид, одміна, одмінок. — Се тільки одмінок терну.

3. біле́т, па́чпорт.

Ви́ды = замі́ри, ду́мки, надії, сподіванка.

Видѣніе = 1. видіння.

2. мара́, мана́, маній (С. З.), (страшне) — поторо́ча, страхіття. (Чайч.) — Сьвіти йому місяченьку і розташий мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. н. п. — Була мінї моя мати поторо́ча у ноні. н. п.

Ви́дѣть = ба́чити, вбача́ти, вида́ти, ви́діти, (багато) — переба́чити, (погано) — недобача́ти, сліпати. — Я щасливий, що очий не маю, що нїчого того в сьвітї не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог бачить з неба, що кому треба. н. пр. — Чи мало я чого на віку перебачив. — Та він мабуть не добачав.

Ви́дѣться = 1. ба́чити ся, вида́ти ся, зустріча́ти ся. — Що дня з ним бачимось.

2. здава́ти ся, ба́чить ся.

3. сни́ти ся, ма́рити ся. вижа́ти ся, мрі́ти ся, привиджувати ся. — І сниться ся мінї чи й просто вижається ся давна давнина. О. Мор.

Ви́дящій = зря́чий, видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л.

Визгли́вый = верескли́вий (С. Фр.), писклйвий.

Визготня́ = визкотня́, писготня́.

Визгу́нъ, нья = вереску́н, ха, писку́н, ха.

Визгъ = ве́реск, верща́ння, визк, писк. — Уся родина, мале й велике, з верескон і плачем кинулись до ніг. Фр.

Визжа́ніе = визча́ння, верща́ння, (про собак) — скавуча́ння, (про порося́т) — кувікання, квікча́ння.

Визжа́ть = вищати, верещати, (про собак) — скавуча́ти, (про порося́т) — кувікати, квікча́ти. С. З. Л. — Іа лиху плакала, кричала, верещала. К. Д. Ж.

Визи́тъ = визита, одві́дини, одві́дання. С. Л.

Ви́ка, рос. Vicia sativa і др. = ви́ка, горобиний, горо́б'ячий, мишиний горо́шок. С. Ан.

Ви́ла, частіше мн. **ви́лы** = ви́ла, (з трьома зу́б'ями) — тройчаки́. — Це ще вилами по воді писано. н. пр.

Ви́лка = виде́лка, виде́лко, виде́льце, ви́лка. С. З. Л. — Подайте виделка на диничі кабачки. н. пр. — Приходив Павченко, та їв виделка́ми картопляо з душпицями. н. пр.

Вилко́вый = качанний, качано́вий.

Вило́къ = кача́н. — Качан капусти.

Ви́лочка = 1 виде́лочка.

2. анат. у птиць Furula — ду́жка.

Ви́лочный = виде́лковий. — Виделкова колодочка.

Ви́лы = д. Ви́ла.

Вильну́ть = крутну́ти, крутьки́ дати.

Виля́ка, виля́ла, виля́льщикъ, ца = крутій, ка.

Виля́ніе = крутня́, ви́крути.

Виля́ть = крути́ти, ся, верті́ти, ся, виля́ти (С. З.), викру́чувати ся, крути́ти слїд. — **Виля́ть душо́ю** = крити́ти, лука́вити.

Вина́ = вина́, прови́на, прови́нність, повина́. — А за тую провиноньку Бог би ти сказав, що ти мене давно любив, любив та не взяв. н. п.

Вонигре́ть = 1. холо́дна стра́ва з кри́шеного м'яса або риби з горо́диною і з о́цтом.

2. мішани́на.

Ви́нн = вино́ (масть в картах). — Вино козирь.

Виня́ть = винувати́ти, обвинувачувати. — Як би не винен, тоб і не винуватили. н. пр.

Вини́ться = вини́ти ся, признава́ти ся.

Вини́ще = горіля́ка, сивуха. — Од його так і тхне горілкою. — Сивуху так мов брагу хлище. Кот.

Виновый = вино́вий. — Винова крали.

Ви́нный = виновий. С. Л. — Виновий дух. — **Ви́нный ка́мень**, Tartarus = ви́нник. С. З. — **Ви́нная я́года** = инжи́р, хви́га, фи́га. С. З.

Вино́ = (з винограду і ягід) — вино́, а в Терській краї — чихи́рь, (з хліба, картоплї то-що) — горілка. (Д. під с. Во́дка). — **Горя́чее вино́, зелено́ вино́** = го-

рíлка. — Сидéть випó = гнáти горíлку.

Виновáтый = винувáтий, вúнний, вúнен. — Нíхто не вúнен, сáма й, що полюбила гультáя. п. п.

Виновáть = 1. д. **Виновáтый**.
2. вибачáйте. — Я не пізнáв вас — вибачáйте.

Винóвникъ, да = винувáтник, ця, винувáтець, вúнний, вúнна. — Якúсь лихóдій затаскáв, що ми винувáтця шукáєм. п. к. — Повúнен винувáтця на судí признáти ся до своєї вúни. Б. Н.

Винóвность = провúнність.

Винóвный = д. **Виновáтый**.

Виноградникъ = виногрáдник, сад-виногрáд.

Виноградная кисть = ґрóно, ґрóна, грóна.

Виноградъ, Vitis vinifera = виногрáд, (сухí ягоди винограду) — родзúнки. — Свúню хоч родзúнками годуй, то все будe капáуха. п. пр.

Винодѣліе = винорóбство.

Винодѣлъ = винорóб.

Винокýренный завóдъ, винокýрня = винокýрня, вúнниця (С. З.), горíльня, горíлчáний завóд, гурáльня (Прав.), карабáн (Харьк.).

Винокýръ = винокýр, вúнник (С. З.), гурáльник (Прав.).

Винопродáвецъ, винопромóвецъ = вúняр. — Або вина ті од нéвного вúнаря були купленí. Б. Н.

Винтúть = гвинтувáти, шрубувáти.

Винтовáть = 1. нарíзувати гвинти.
2. пригвинчувати, пришрубóвувати.
3. герцювáти. — Коники довго герцювали на конúх.

Винтóвка = гвинтóнка.

Винтовóй = гвинтовúй, шрубовúй.

Винтообрáзный = гвинтовáтий, шрубовáтий.

Винтъ = 1. гвúнт, шруб, шрýба, здр. шрýбка, шрýбик. — Ходúть, як на шрубáх. п. пр.
2. особлúва гра в кáрти.

Винчéніе = гвинтувáння, шрубовáння.

Вúны = д. **Вúни**.

Виньéтка = визерýнок, кýшник, мерéжка. — Хрестами і визерýнками з квíтками кругом листочки обводу, тай списую Сковороду. К. Ш.

Вислоýхій = 1. каплаýхий, клаоýхий. — По толоцí каплаухі будуть, аж ухá тслíпаються. С. З.
2. недотéпа, розявá. — Оце ще розявá!

Вúслый = звúслий.

Високóсный годъ, високóсъ = перестýпний рік (Гал.), кас'янів год.

Висýлька = 1. пацьóрка.
2. сосýлька.

Вúсѣлица = шúбеница. С. З. Л. — Злодíя на шúбеницю ведуть, а він каже, що не вúнен, п. пр.

Вúсѣличный = шúбеничний.

Висѣлка = жéртка. С. З. — Повíсив на жертцí.

Вúсѣльникъ = шúбеник. С. З. — Зíркав ся, як шúбеник з шúбеницí. п. пр.

Висѣніе = вúсíння.

Висѣть = висíти, звисáти. — Гори звúсли над морем.

Висюлька = д. **Висýлька**.

Висячій = висючий, вúслий. — Вúслий камінь.

Витáть = вітáти. — Нехай душі козацькí в Украíні вітають. К. Ш. — І сині гори за Дніпром... сам Бог вітав над селом. К. Ш.

Вúтень = батíг дóвгий.

Витіевáтый = кучерúвий, квітчáстий (про мову).

Витíйство = краснохóйство.

Витíйствовать = краснохóвити.

Витія = краснохóвця, речúнець. С. Ж.

Витóкъ = витýшка, вителка.

Витýшка = 1. д. **Витóкъ**.
2. верч, вéрчик, калáчик (хлíбець).

Вить, ся = вúти, ся, звúвати, ся, плести, ся, крутúти, ся, сукáти, ся (над чим, хíтаючи) — кружáти, вúти ся. — Чи не той то хміль, що коло тичини вúться? п. п. — Була в мене дівчина Орися, годúв мíй сí кучері вінця ся. п. п. — Коло серця тута, мов гадина вúться ся. — Нитки сукати.

Вúтязь = лúцарь, козарлюга. (Д. під с. Богатырь).

Вихлúй = тюхтíй, чвалáй, макýха, вúйха.

Вихлúть = 1. чвалáти, перевáлюватись.
2. д. **Вилúть**.

Вихóрь = вúхор, чуб..

Вúхорь, вихрь = вúхор, крýтень, кýряш.

Вихрéцъ, анат. Os coccygis = кýприк. С. З.

Вúхрить, ся = вúхрити, ся, крутúти, ся.

Вихрь = д. **Вúхорь**. — **Вúхремъ** = як вúхор.

Вихрúстый = вихорúстий.

Вúца = каблýчка (на плотах).

Вúшенникъ = вишнúк, вишнúк, вишневий сад.

Ви́шенный = **вишне́вый**. — І ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. п.

Ви́шенье = 1. д. **Ви́шенникъ**.
2. ви́шні, я́годи (вишневі).

Вишнёвка = **вишнівка, вишняк**. — Вишнівки з кварту укутали. Кот. — Добрий вишняк.

Вишнёвый = д. **Ви́шенный**.

Ви́шня, рос. Prunus cerasus = **ви́шня** (дерево і ягоди), **вишни́на** (одна деревина) — **Ви́шня бѣлая**, Pavium c. = **чере́шня**, (одна деревина) — **черешни́на**. — Ой у полі вишня, чому не черешня? н. п. — Ой вишнице — черешнице! чом ти листу не пускаєш? н. п. — **Ви́шня бѣшеная**, Atropa belladonna = **во́вчі я́годи**. — **Ви́шня жидо́вская**, Physalis Alkekengi = **жидівські гру́ші, міху́нка**. С. Ап.

Вишь = ач, бач, чи-ба́, дивй, гля́, дивй-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які роскоші, а в кешені чорт — ма грошій. н. пр.

Віолончели́сть = **баси́стий, баси́ста**. — Баси́ста не має де сісти. н. пр.

Віолонче́ль = бас, баско́ль. С. Ш. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовчить та все знає. н. пр. — Тепер мині не до солі, коли грають на басолі. н. пр.

Вкáпывать, ся = 1. **укóпувати**, ся, **закóпувати**, ся, **зарива́ти**, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укопаний. С. Ш.
2. **вкра́плювати, випуска́ти кра́плі, вка́пувати**.

Вката́ть, ся, вка́тывать, ся = **вкоти́ти**, ся, **вкóчувати**, ся, **вточи́ти**, ся. С. Ш. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш.

Вка́шиваться = **вкóшувати** ся.

Вки́дывать, ся, вки́нуть, ся = **укида́ти**, ся, **укúдувати**, ся, **вки́нути**, ся. С. Ш. — Дурень камінь у воду укине, а десять розумних не витягне. н. пр. — Укинь волам сіна. — Побалакаєш, як у ніч укинеш. н. пр.

Вкладно́й = **всувний**. — Всувний ящик.

Вкла́дный, вкла́дочный = **вкладний**.

Вкла́дникъ, ца = **вкла́дник, ця**.

Вкла́дъ = **вкла́дка**.

Вкла́дываніе = **укла́дування**. С. Ш.

Вкла́дывать, ся = **укла́дувати**, ся, **укладáти**, ся, **втýлювати**, ся, **всáжувати**, ся, **кла́сти, сажáти в... всóвувати**, ся, (про гроші) — **покладáти**. — Уклали (або утулив) Бог душу у тіло, тай кветь ся. н. пр. — Поклали гроші в банок.

Вклéивать, ся = **вклéювати**, ся, (карткóю) — **вкарточувати**.

Вклепáть, ся, вклёпывать, ся = 1. **вклепáти**, ся.
2. **наклепáти** на кóго, **вилýтати**, ся.
3. **вклепáти** ся, **втьóпати** ся, **обізнáти** ся.

Включáть, ся, включи́ть = **включáти**, ся, **залучáти**, ся (С. Л.), **викáти**, ся, **включи́ти, залучи́ти**.

Включи́тельный, но = **включний, но** (Гал.).

Вкóвывать = **вкóвувати, заковувати**.

Вкоти́ться = **запусти́ти** ся **пáзурі, кігті**. — Як кішечка підкрадеть ся, тай запустить пазурі в печінки. К. Ш.

Вколáчивать, ся = **забивáти, вбивáти**. — Почали забивати палі.

Вкóмкать, вкóмкивать, ся = **впихнýти, упхáти, вгáти, втовкмáчити, пхáти, гáти, товкмáчити**.

Вконéцъ = до остáнку, до кінця́, до послі́дку, до ноги́, до пня́, до цýрц, до щéнту, геть чи́сто, цілкóм, до ре́шти, до щéрця. — Рішивсь усього до послідку. С. Л. — Пропали усі вівці до ноги. С. Аф. — Все до цури вигоріло. — Усе геть чисто забрали і поцíповяли. — Згоріла тая церква до щенту. С. З. — Вибрали воду з колодязя до щéрця. Хар.

Вкопáть, ся = **укопáти**, ся, **закопáти**, ся.

Вкорени́ть, ся вкорени́ть, ся = **укорени́ти**, ся (С. Ш.), **угруптувáти**, ся, **укорінúти**, ся.

Вкóрень = д. **Вконéцъ**.

Вкороткѣ = **мáло, трóхи, óбмаль**.

Вкось = **нáвкось, на вкóси, на скóси, косякá, скíсно, крúво, нáбік, нáвхпіль, з'укóса**. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п.

Вкрáдчивый = **підлéсливий, підлúза**.

Вкрáдывать ся, вкрáсться = 1. **украдáти** ся, **закрадáти** ся, **крадькóма влáзити, закрасти** ся. — Злодій якось закрався в комору. — Украло ся горе. К. Ш.
2. **вкльóвувати** ся, **уклюнýти** ся. — Здається добре йдучи, та й сам не знаю, як воно вклюнуло ся, що помилив ся. — Уклюнуть ся злидні на час, не виженеш і за год. н. пр.
3. **підлáзити, підлáзуватись, підлéщуватись, в дýшу залáзити, підлíзти, підлестúти** ся. — Залій йому в душу: що хоче, те й робить.

Вкрáтцѣ = **кóротко, коротéнько**.

Вкривь = **крúво**.

Вкрóпля́ть = д. **Вобпя́гивать**.

Вкругъ = **навкрýгі, крýгом, окрýгі, окрýг, навкрýг, круг, на вкóло, до**

вко́ла, на о́коло, надовко́ла, о́бертом. С. З. Л. — Аж луна навкруги йде. С. З. — Округи шиї у три стальки намисто. С. З. — Десь далеко в чистім полі могила стоїть, округ неї на роздоллї та тирса шумить. Аф. — Захотїлось їм їсти, а навкруги нїчого не видно й близько. н. к. — Надовкола звірі грають, вони мене не займають. н. п. — Я сяжу, оглядаю ся довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почула вона. Чайч.

Вкрутю́ = кру́то (про яйце).

Вкру́чивать = д. **Ввива́ть.**

Вкупа́ться, вкупи́ться = приста́ти в спи́нку.

Вкуси́ть = д. **Вкуша́ть.**

Вку́сный, но = смачни́й, смашни́й, но, смакови́тий, ла́сий, ласо. — Смачне молоко в глечику, та толова не вяїзе. н. пр. — Напечу хлїба — не вдачний, наварю борщу — це сма́шний. н. п. — Тай смаковита, кумо, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдеть ся кутюк. н. пр. — Хоч не смачно, так багато. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — **Вкусне́е дѣ́лать, ся** = смачи́ти, смачні́ти, смачні́шати.

Вкусово́й = смакови́й.

Вкусъ = смак. — Сма́ку, як в печеному раку. н. пр. — Хоч смердить, та коли смак має. н. пр. — Скільки смаку́, стільки гріху. н. пр. — **Во вкусѣ** = на манїр, на штиль. С. З. — **Войти́ во вкусъ** = розсмакува́ти, розла́ситись, розласува́тись. — Бач, як розласив ся: усе б йому млинї та вареники. — **На вкусъ и цвѣтъ това́рища нѣтъ.** н. пр. = кому́ пiн, кому́ попадя́, а кому́ ма́йпичка. н. пр. — **Находи́ть вкусъ въ чемъ** = смакува́ти. — В тім пани бракують, в чім убогі смакують. н. пр. — Вони слухали її, смакуючи. С. З. — **По вку́су** = до смаку́, до вподо́би. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподоби. — **Со вку́сомъ** = у смак, до смаку́, до вподо́би, до сподо́би, з смако́м. — Нїпк не може нїчого у смак попоїсти. н. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. н. пр. — Завше вона вбіраєть ся до сподоби.

Вкуша́ть, вкуси́ть = 1. їсти, уживати, куштува́ти. — Їдь, мати, до нас проживати, хлїба — соли з упокоєм уживати. н. д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. 2. зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти, зазна́ти, скуштува́ти. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся не мало. Нїщ. — Не мало я дознав тодї лиха. — І Горпині прийшлось скуштувати гіркої від матері. Фр.

Вла́га = во́хкість, во́гкість, ві́льготь. С. Л. — В повітрі пахло вохкіст'ю. Фр. — Вогкість з жагників аж капле. Кон.

Влага́лище = 1. пі́хва, пі́хви. — Шаблі з піхов виймайте, тїло моє порубайте. н. д. 2. бот. — спі́дня части́на листа́, що об-го́ртує стебли́ну.

3. анат. — сту́льні, ма́тошний рука́в. — Це ті стульні, що лапають дурні. н. пр.

Влага́ть, ся = д. **Вкла́дывать, ся.**

Влады́ка = 1. д. **Владѣ́лецъ, Владѣ́тель.** 2. архипе́й, влади́ка.

Влады́чество = панува́ння, па́нство, господарюва́ння, господа́рство, волода́рство. — Минуло ся його панство.

Влады́чествовать = панува́ти, господарюва́ти, володарюва́ти. — Панувала і я колись на широкім сьвітї. К. Ш. — Біс та його дїти панують у сьвітї. н. пр. — Та помогуть вороги господарювати. К. Ш.

Владѣ́лецъ = волода́рь, вла́сник, господа́рь, пан, поміщик, держа́вець, дїдич. — Три пани, два отамани, а один піддашний. н. пр. — Що видячи, панове державці мусїли утїкати. Л. С.

Владѣ́лица = волода́рка, вла́сниця, па́нї, дїдичка, поміщиця. — Добра панї за рабами. н. пр.

Владѣ́льческій = па́нський, поміщицький, держа́вський, волода́рський. — А чия се земля? — панська. — А мужиків свобідних і державських 10.000 ходили робити панї. Л. С.

Владѣ́нїе = 1. володїння (С. Л.), облада. 2. держа́ва, ца́рство, господа́рство, госуда́рство.

Владѣ́тель = 1. д. **Владѣ́лецъ.** 2. царь, (гал.) — цїсарь, держа́вець, коро́ль, господа́рь.

Владѣ́тельный = держа́вний.

Владѣ́ть = 1. володїти (С. Л.), влада́ти, ма́ти, облада́вати. — А вже ж Господь Бог всїм владає, якщо вірно кохають ся, Він їх розлучає. н. п. 2. оруду́вати, керува́ти. — Він добре орудує вірном.

Вла́жность = д. **Вла́га.**

Вла́жный = во́хкий, во́гкий, ві́льготний. — Як там вохко на сїдих стїнах. — **Вла́жнымъ дѣ́латься, сдѣ́латься** = во́хкнути, ві́льгнути.

Вла́зить = улаза́ти, вліза́ти.

Вла́мываться = вломлюва́ти ся, вдира́ти ся.

Вла́ствованіе = панува́ння, господарюва́ння.

Вла́ствовать, Властели́нъ, Власти́тель = д. Влады́чествовать, Владѣтель.

Власти́тельный = могу́чий, могу́тний, моту́жний. С. З. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш.

Власти́тельствовать = д. Влады́чествовать.

Вла́стный = вільний, ма́ючий пра́во, си́лу. — Онъ вла́стенъ = він ма́є пра́во, силу, во́лю, вільно йому́.

Властолю́бецъ, властолюби́вый = властолю́бний.

Властоцвѣтъ, рос. Hemerocallis flava = лілі́ас. — H. fulva — чоловічий вік, жо́вта лілія. С. Ан.

Власть = власть, вла́да, си́ла, пра́во. С. Аф. З. Л. — Бідна Єва одну з древа зірвала кисличку: збулась власти, треба пріски на гребіні мичку. (З стародав. вірші. Київ. ст.) — Під которою зверхностю і владою естеи. С. З. — Його сила, його й воля. — Взять, пріобрѣсть власть = си́лу, го́ру взя́ти, забра́ти си́лу. — Вы́сшая власть = найви́ща власть, зве́рхність. С. З. — Твоя власть = твоя во́ля, си́ла.

Власяни́ца = волосяни́ця. К. Б.

Влачи́ть, ся = волокти́, ся, волочи́ти, ся, тягти́, ся, тарга́нити. — Трохи не пів віку треба було тягти службу. С. Ш. — Вовк потарганив вівцю. С. Л.

Влега́ = падь, влогови́на.

Влета́ть, влетѣть = вліта́ти, влетіти, влина́ти. С. Ш.

Влеченіе = 1. волочіння, тягання́, тарга́нна. С. Ш.
2. по́тяг, пова́ба. — Готові оддатись всею душею першому потягови серця. Бар.

Влечь = 1. д. Влачи́ть.
2. ва́бити (С. З.), мани́ти, тягти́, па́дати. — Наче якась сила тягне до його.

Влечься = 1. тягти́ ся, волокти́ ся, волочи́ти ся.
2. лі́пути, порива́ти ся.

Влива́ть, влить = влива́ти, всипа́ти, вли́ти, всипати. — Шпаківочко молода, усип меду ще й вина. п. п. — Всип мені ще трохи борщу.

Влива́ться = влива́ти ся, втіка́ти, вливати. — Самарь в Дніпро вливає.

Вліяніе = вли́яв, сила, вага́. — Він має вплив. Лев. — Він має над ним силу.

Вліятельный = впливови́й, ду́жий, си́льний. — Нехай Рада народня скличе зараз найбільше впливових мужів. Батьківщина.

Влі́ть = вливати, ма́ти вли́в, си́лу, вагу́.

Вложи́ть, ся = вложи́ти, ся, вкла́сти, ся, утули́ти.

Вломи́ться = вломи́ти ся, вдерти ся.

Влѣво = вліво, улі́во, лі́воруч, соб, цоб. С. З. — Соб, бицю, коло плота, яка плата, така й робота. п. пр.

Влѣвѣ = зліва, улі́воруч.

Влѣза́ть = улі́за́ти, вла́зити, залі́за́ти, зала́зити. — Залі́з в чужу солому, тай шелестить. п. пр.

Влѣзть = улі́зти, залі́зти.

Влѣпи́ть, ся = вліпити, ся. — **Влѣпи́ть пощёчину** = ля́паса, ляпанця́, ляща́ да́ти, затопи́ти по пи́ці.

Влюби́ть, ся = закоха́ти в се́бе, прикоха́ти, причарува́ти; закоха́ти ся́, вкоха́ти ся, залюби́ти ся. — Чи з иншою закохав ся, мене відцурав ся? п. п. — Веселив ся козаченько, тай не схаменув ся, як вкохав ся він в дівчину, вкохавсь, аж ізахнув ся. п. п. — Чи не було кращого залюбити ся? п. п. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. п. п.

Влюблённый = закоха́ний. С. Л.

Влюбчивый = лю́бчивий, женихли́вий.

Вля́пать, ся = 1. вля́пати, ся.
2. вплу́тати ся, встря́ти, вло́пати ся.
3. закоха́ти ся, втьопати ся.

Вма́зать = вма́зати, замазати, (в мур) — вмурова́ти, (засі́вку в піч) — затушкува́ти, (шибки у вікна) — заскли́ти, защкли́ти, вста́вити ши́бки.

Вма́кивать = вмочу́ати.

Вма́пливать = зама́нювати.

Вма́тывать = вмо́тувати.

Вмета́ть, ся = 1. вмі́та́ти, ся. — Вметь сьмітти в яму.
2. вкида́ти, ся.

Вмигъ = вми́ть, ми́ттю, в одну́ мить, в ме́нт, у ма́х. — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Як подались, у мах і нагнали. п. к.

Вминать = умина́ти.

Вмѣня́ть, вмѣна́ть = 1. поста́вити, ста́вити, приписа́ти. — **Вмѣни́ть въ вину́** = поста́вити за вину́, привини́ти. — Цього йому не привинили. — **Вмѣни́ть въ обя́занность** = обов'яза́ти, поста́вити за обов'язок.
2. защита́ти, залі́чити. — На рік засудили і того не защитали, що до суда сидів у острозі.

Вмѣсти́лище = місце́, вмістище.

Вмѣсти́мость = вмісти́мість.

Вмѣсти́тельность = мі́сткість, вмісти́мість.

Вмѣсти́тельный = мі́сткий, просто́рий, (про чамайдан, клунок то-що) — шаковни́й.

Вмѣсти́ть, ся = умісти́ти, ся, помісти́ти, ся.

Вмѣсто = замі́сць, замі́сто, замі́сть, на мі́сто, намі́сть, натомі́сть. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писать, він грається си. Чайч.

Вмѣстѣ = ра́зом, уку́пі, вку́пі, здр. — вку́пці, уку́поньці, заразо́м, до ку́пи, вмісті, гурто́м, у гурті, за гу́рт, огу́лом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. н. п. — Як робити у купі, то не болить у пупі. н. пр. — Нещасливі ми з тобою на сьвіт народились — жили колись укупочці, тепер розлучились. Кон. — У гу́рті то й смерть не страшна. н. пр. — Гуртом добре й батька бити. н. пр. — **Вмѣстѣ съ тѣмъ** = ра́зом з тим, ще до того́, ще к тому́, при то́му. — Сопливая молода невістка, а ще к тому не хоче робити. н. п.

Вмѣша́тельство = встрява́ння, втруча́ння. С. Л.

Вмѣша́ть, ся, вмѣшивать, ся = 1. замі́ша́ти, замісити, замішувати, ся, замі́сювати, ся, вмісити, вмішувати, ся. — Замісила в тісто картоплі.

2. втягти́, втяга́ти, вплу́тати, вплу́тувати.

3. вмі́ша́ти ся, встря́ти, мі́ша́ти ся, вмі́шувати ся, встря́ва́ти, втруча́ти ся, замішати ся. С. З. Л. — Де два б'ють ся, третій не мішай ся. Кот. — Я заприсягну не втручати ся у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тії їх справи не мають втручати ся. С. З. — Замішав ся, як опалонник межи ложками. н. пр.

Вмѣща́ть, ся = мі́стити, ся, поміща́ти ся, влазити, вхо́дити. — Ся книга мі́стить в собі багато доброго. — В хаті всі не помістить ся. — В се барило і відро не влазить.

Вмѣще́ніе = уміще́ння.

Внаёмъ, внаймы = у на́йми, в на́йми. — Пішов у найми.

Внача́лѣ = споча́тку, зпоча́тку, зпочи́ну, на поча́тку, пе́рве, пе́рше, спе́ршу. — Кожне діло спочатку трудне. н. пр. — Спершу було добре, а потім стало погано.

Внеза́пность = несподіва́нка.

Внеза́пный, но = несподіва́ний, но, раптови́й, ра́птом, на́гляй, на́гле, нагальний, зненацька. — Із несподіваного часом бувае сподіване. н. пр. — Борони Боже наглої смерти. н. пр. — Через твій на́гляй приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив ся дощ. — Як би зненацька злетів ангел з огненною різкою. Кот.

Внесе́ніе = уно́с, (гро́шей) — пла́тіж, опла́та, (в список) — у́пис, вписа́ння.

Внести́, внесть = (в) уне́сти́, (в список, в книгу) — вписа́ти, записа́ти, завести́. — Куна у книгу заведена.

Внизу́ = вни́зу, зни́зу, у спо́ді, на спо́ді, до́лі. — Ми живемо в одній домі: він у горі, а я вниз. — Зверху нічого, а на споді почорніло.

Внизъ = зни́з, на ни́з, на спід, до до́лу, до́лі. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилі підійма. К. Ш. — Зійшов на дзвіницю, та як гляну вниз. — **Внизъ по рѣкѣ** = за водо́ю. — **Внизъ голово́ю** = сторч, сторч головою, сторчака́. С. З. — Як ударив, так він і впав сторчака.

Вника́ть = вдивля́ти ся, додивля́ти ся, дохо́дити. — Він до всього доходить.

Внима́ніе = ува́га, вага́, обачність. — Од війська слава, од панів увага. н. п. — Що старше від розуму? н. з. — Увага. — Треба з пильною увагою дознаватись. К. Х. — **Достойно внима́нія** = ва́рто, гідно ува́ги. — **Обрати́ть внима́ніе** = зверну́ти ува́гу, (на кого) — огля́нути ся, зверну́ти о́ко. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обраща́ть внима́ніе** = звертати ува́гу, вважати, уважа́ти, зважати, ва́жити. — Не вважай на врожай, сій жито — хліб буде. н. пр. — Було б, мати, не зважати, що я єдиниця, було б мене утопити, де без дна вериця. н. п. — А наш Нечай на те не вважає та з кумою мед — вино кружає. н. п. — Я с тобою вечір стою, на иншого нажу. н. п. — **Отвле́чь внима́ніе** = розважити, заґавити. — Ти пожди тут, а я піду їх заґавлю, а ти й бери. н. п. — **Оставить безъ внима́нія** = занехаяти, занедбати, забайдужитись. — Ой не можу, козаченько, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, по вік занехаяти. н. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. н. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив ся, аж воно он що. Хар. — **Принима́ть во внима́ніе** = зау(в)важати, вважати, ма́ти на увазі. — **Принима́я во внима́ніе** = маючи на увазі, вважаючи, що..., а ува́ги на...

Внима́тельность = ува́жність, ува́жливість (С. Ш.), ува́тливість.

Внима́тельный, но = 1. ува́жний, ува́-

жливий, унятливий, уважне, уважливо, унятливо, з увагою, пильно. — Не уважно слухаєш, а після не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупинив ся і уважнійше приглянув ся, то побачив. Фр. — Суд'я має пильно слухати справи. Б. Н. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всі чотирі озирай ся. Кот. — Та буду я на дівчину пильненько дивить ся, ой чи буде по мині журить ся? н. п.

2. д. Благопріятный 1.

Внима́ть = вважа́ти, уважа́ти, вчува́ти, слу́хати пи́льно. — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = зно́ву, і зно́ву, знов.

Вно́вѣ = 1. неда́вно і д. **Впача́лѣ**.
2. но́во.

Вноси́ть = уно́сити, зано́сити, (в список, книгу) — вписувати, записувати, заво́дити.

Вно́ска, вносъ = д. **Внесе́ніе**.

Внукъ, внука = ону́к, уну́к, ону́ка, уну́ка, здр. — уну́чок, внуча́, мн. — ону́ки, онуча́та. — Сиди, мати, у запічку, коліщи онуку. н. пр. — Німець скаже: ви могли, золотого Тамерляна онучата голі. К. Ш.

Внутренній = вну́трішній, ну́трішній, сере́дній, осере́дній, нутряни́й. — **Внутренніе раздоры** = дома́шні сва́рки, чва́ри. С. З.

Внутренности = те́льбухи, те́льбух, тре́бухи, тре́бух, бе́бехи С. З. Л. Ш., (живота) — ке́ндюх, хля́ки С. З., (грудини) — легку́ша, (у птиці) — по́трох, потрохи́, (грудини у птиць) — жураве́ль, (у конях) — ка́шка. — Ніж в черево і засадив і вийняв тельбухи з кишками. Кот. — А сто дідьків у твої бебехи. С. Ш. — **Внутренности вынимать, вынуть** = требушити, тельбушити, потрошити, витребушити і т. д. С. З. Ш. — **Внутренности повреди́ть** = надсадити, надірвати бебехи, тельбухи, одбити печінки. С. З. Ш.

Внутренность = нутро́ (С. Жел. Л.), середина.

Внутрй, внутрь = в середині, в середину. — В середині щось болить.

Внучата = онучата.

Внучатный = троюродний. — **В. братъ** = брат у других. С. Ш.

Внушать, внушить = вселяти, вмовляти, внушати, вселити і т. д.

Внушеніе = 1. внушення.
2. вимова.

Внушительный = впушаючий; вражаючий; значний.

Внѣ = за, по за́, зве́рху, на дво́рі; без, окрім. — За хатою. — По за церквою. — Він не в хаті, а на дворі. — **Внѣ себя** = не тямлючи, не пам'ятаючи. — Не тямлючи себе з радощів, побіг на зустріч. — **Внѣ всякаго сравне́нія** = без порівня́ння.

Внѣдря́ть, ся = вкорени́ти, ся, вселя́ти, ся.

Внѣшній = 1. ве́рхній, околи́шній. — Околишня ма́зка. С. Л.
2. загряни́шний, закордо́нний.

Внѣшность = верх, по́верх, ви́гляд, взір.

Вня́тный, но = ви́разний, но, врозумілий, ло, уня́тний, но, я́сний, но.

Внять = завва́жити, учу́ти, уня́ти, вня́ти (д. **Внима́ть**). — Не вняв, що каже. — **Внять мольба́мъ** = зда́тя ся на благання.

Во = у, в, до, за, з. — **Во дворъ** = у двір. — **Во снѣ** = у сні. — **Во всѣмъ** = у всьому. — **Поѣхалъ во Фра́нцію** = у Францію, до Франції. — **Во ско́лько вре́мени** = за скільки часу, за який-ісь час. — **Онъ меня́ ни во что́ не ставитъ** = він мене́ ні за що не вас. — **Во вниманіе къ..,** = з уваги на, до... — **Оцѣни́лъ во́ сто рубле́й** = оцінував у сто рублів. — **Во всю́ Ива́новскую** = на всі заставки.

Во́бла = риба Leuciscus rutilus з поро́ди коропів.

Вобра́ть = увібра́ти, втягти́.

Вовлека́ть = втяга́ти, затяга́ти, знажувати.

Вовлече́ніе = втяга́ння, затяга́ння.

Вовле́чь = втягти́, затягти́, зна́дити. — Він то його знадив до сього.

Во-время = в по́ру, у свій час, вча́сно. — **Не во́ время** = не в по́ру, не вча́сно.

Во́все = зо́всім, о́всі, о́всіх. С. Л. — Я його зовсім не знаю. — Зовсім пропав.

Во вѣки, во вѣкъ = на віки, по вік, вічне. — Тебе ж, моя серденятко, по вік не забуду. — **Ни во вѣки** = ніколи.

Вогна́ть, ся = 1. увігна́ти, загна́ти, ся, зайня́ти, залучи́ти. — Залучи теля у хлів.
2. забити, загна́ти. — Забив палю. — **Вогна́ть во гробъ** = довести до могили, вложити в домовину.

Во́гнутый = вда́влений, увігнутий, угнутий.

Вода́ = вода́. — **Вода́ ве́рхняя, подно́чвенная** = запику́рна, підпику́рна. Херс. — **В. грунтова́я** = жи́льна. Херс. — **В. жива́я** = а) живу́ща, б) сьвяче́на, в) теку́ча. — **В. желѣзистая** = руда́, скужа́вина. — **В. Богоявле́нская** = ордáнська. — **В. ключева́я** = крини́шна, кринича́на. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишную, мене молодую неправишную. н. п. — **В. матера́я** = глиб, глибиня. — Велика риба по глибу ходить. н. пр. — **Воды минера́льныя** = те́плі води. — Пани поїхали на теплі води. — **В. по́лая, прибыла́я** = по́відь, на́відь, по́вінь, (поверх льоду) — по́лій. — Так багацько людий, як о повіді води. С. З. — **В. прото́чная** = теку́ча, сахото́ка. — **В. свята́я** = сьвяче́на. — Треба сьвяченою водицею побризкати. — **В. стоя́чая** = стоя́ча, водостій. — **Тёмная вода́** = полу́дя. — Так наче полудя з очий спала. — **В. цѣле́бная** = цілю́ща. — Може верпеть си падіи з тією водою — цілющою, живущою дрібною сьлозою. К. Ш. — **Вода́ зажива́етъ, убыва́етъ** = в. прибува́є, спада́є. — **Вы́вести на све́жую во́ду** = на чи́сту во́ду вивести.

Водвори́ть, ся, водворя́ть, = 1. оселити, ся, осадити, ся, поселити, ся, осісти, ся, оселяти, ся і т. д.
2. завести, ся, запрова́дити, заво́дити, запрова́жувати.

Водеви́ль = водеви́ль, жарт. — Кум-міроишик, жарт. в 1 дії Дмитренка.

Води́льщикъ, води́тель = поводáрь, поводи́рь, поводáтарь, повожáтий С. З. Л., (старців) — старчовод, міхоно́ша. — І-шов козак до Києва та сів спочивати. Торбинками обвішаний його повожатий. К. Ш. — Сліпий сьміліше ходить, як поводатарь водить. н. пр. — Хто йде, їде — не минає: хто бублик, хто гроші, хто старому, а дівчата — шажок міхоноші. К. Ш.

Води́ть, ся = води́ти, ся, (крутом або коло) — обво́дити і д. Вести, ся. — **Води́ть взо́ры** = очи́ма повóдити. — Очима якось страшно поводив. — **Води́ть кого́ за носъ** = дури́ти. — **Води́ть хорово́дъ** = танóк водити. — Ой там Бондарінна дівок танок водить. н. п. — **Води́ть знако́мство** = зна́ти ся, води́ти ся, (про родичів) — родичáти ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом. н. пр.

Во́дка = горілка, гал. — горівка, здр. — горілочка, горілонька, горілиця, (стара) — стáрка, вистоя́нка, (краща) — оковита, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варе́на, варену́ха, запіка́нка, (в жарт) — спотикач, (настояна на ягодах) — налúвка; вишнівка, слив'я́нка, терпівка, дулівка, аґрусівка і т. д., (про горілку в жарт) — кокру́ха, ледащиця, живиця, гострогля́д, запри́дух, (погана) — сиву́ха, недо́гар, підпи́нок, (на гапусі) — гапусівка, (з патоки) — мелясівка. С. Аф. З. Л. — Горілка не дівка — здоров'я шкодить. н. пр. — Горілочка оковита, ніка ж бо ти смакувита. н. п. — Благослови мині, батьку, оковитої напитись, я не заріваюсь з бусурменом ще лучче побитись. н. д. — Коли б не та горілиця, не так мокрухи, не так хутко я збавив ся б свого кожуха. н. п. — Нечастував гарним спотикачем. Кот. — Як випили варенухи, то й загули як мухи. н. пр.

Во́дкій = плодю́чий. — Качки більше плодючі, ніж гуси.

Водни́къ = 1. відни́к, водяни́к, водя́нка; див. **Бассе́йнъ** 1.
2. рос. Asarum europaeum = копитель, копите́ць, копитці, копитня́к, підля́стник, підорі́шник, підолúшник і д. Адале́нь 2. С. Ан.

Водни́стый = водяни́стий.

Водни́чій = д. **Води́льщикъ.**

Во́дный = водяни́й.

Водобоя́знь = сказ, скажéння (С. Л.), скажéнівка, стіклúзна.

Водовмѣсти́лище = д. **Бассе́йнъ** 1.

Водово́зъ = водово́з, возівода.

Водоворо́тъ = вир, водокру́ть, колóвертень, крутúнь, воро́нка, шум (С. Л.), верúй-вода́, чорторúй. — Мутить, як біс у вирý. н. пр. — Так колотить, як вир водою. н. пр. — Моя бíда і в вирý не потоне. н. пр. — У самий шум попав — на сам вирúнь. Ман.

Водоёмъ = д. **Бассе́йнъ** 1.

Водокача́лка, водокача́льня, водока́чка = водока́чка.

Водокра́съ, рос. Hydrocharis = жа́бурник. С. Ан.

Водокру́ть = д. **Водоворо́тъ.**

Водо́къ = д. **Води́льщикъ.**

Водола́зъ = 1. водола́з.
2. пт. — норéць.

Водоле́й = 1. водолíй.
2. рос. д. **Водни́къ** 2 і **Адале́нь** 2

Водоле́нь = д. **Водни́къ** 2.

Водомётъ = водобій, водограй.
Водомо́йна, водомо́йня = водорий, рівчак, ковдобина. — Після дощу та такі і зірвіз рівчаки порубило.
Водомѣръ = водомір.
Водоосвященіе = водосьвяття, водохрища. С. Аф. З.
Водопа́дъ = водопад, водоспад.
Водопёрица, рос. Myriophyllum = кушір. — Водяй тая річка кушіром заросла. п. п.
Водопо́й, водопо́йло = водопій. — Погнав волів до водопою.
Во́дополь, водополье = по́відь, на́відь, по́вінь, водопо́л'я, половіддя, пійма. С. Аф. З. Л. — А у пизу річка шумить та гуде, звісно, як після повіді на Великодних святах. Кн. — І до Великодня зійшла повідь. С. З.
Водопрово́дъ = водопровід.
Водото́къ = водотік.
Водораздѣлъ = межиріччя, стрілиця.
Водорази́нъ, водоразли́тіе = д. Водополь.
Водоро́дъ = водорід.
Водоро́й, водороки́на = д. Водомо́йна.
Во́доросль, рос. Fucus = по́рост.
Во́доросли = на́зва цілого кла́су безквіткових водяних рослин. Сюди, здається, належать Conferva, Lemna = ря́ска, C. rivularis = баговиння, жа́бур, жабурі́ння, Alga = жа́бур, Ceratophyllum demersum = кушір, Spongia fluviatis = бодя́га, водяна́ гу́бка, надо́шник. С. Ан. — А в дівчини стільки ласки, як на тихім ставу риски. п. п. — Рибалка несе баговиння зеленого. К. Ш. — Бодай тая річка кушіром заросла. п. ц.
Водорѣзъ = 1. водоріз (у кораблі).
2. рос. Stratiotes aloides = різа́к. С. Ан.
Водосбо́ръ, рос. Aquilegia = оксами́т, дзвоно́чки, орлики. С. Ан.
Водосвя́тіе, водосвященіе = д. Водоосвященіе.
Водоска́тъ = водостік.
Водосто́й = водостій.
Водоспу́скъ = о́пуст, лотоки́. С. Л.
Водотёкъ, водото́къ = течія́, водото́ка.
Водохранилище = д. Бассе́йнъ 1.
Во́дочка = горілочка, горілонька, горілиця.
Во́дочный = горілочний, горілча́ний. С. З. Л. — Бджола не любить горілчаного духу. С. З. — Пінниці на куфах горілчаних засіли. Л. В. — Казан горілчаний без труб. Ст. опис. Кіев. Ст.
Водоя́ма = ковдо́бина, ко́вбань, ковба́ня. С. З. Л.
Водружа́ть, водрузи́ть, ся = поставля́ти, ста́вити, втикати (С. Ж.), встромля́ти, ся, затика́ти, ся, поста́вити, устроми́ти. (С. З.) — Поставили хрест на могилі. — Затикають прапор. К. Б.
Во́дчикъ = д. Водильщикъ.
Водъ, (від гл. води́ть) = плід, хов. — Зна́стъ, гдѣ ку́раянъ водъ, п. пр. = зна́є, де раки зимують, де ку́ри во́дять ся. п. пр.
Водяни́ка, рос. Empetrum nigrum = водя́нка. С. Ан.
Водяни́къ = водяний, дідько.
Водяни́стый = во́дяний, водяни́стий.
Водя́нка = 1. во́дя́нка (напиток і рослина д. Водяни́ка).
2. мед. Hydrops — водяна́, пухли́на.
Водяно́й = 1. водяний. — Водяний млин.
2. д. Водяни́къ. — **Водяна́я боле́знь** = д. Водя́нка 2. — **Водяно́й быкъ** = д. Выпь. — **В. ла́нушникъ, цвѣтъ, простре́лъ, макъ**, рос. Nymphaeyalla = латаття, біле лата́ття. С. Ан. — **В. ора́хъ**, рос. Trapa natans = боло́тні, водяні, чортові оріхи. С. Ан. — **В. пе́рецъ**, рос. Polygonum Hydropiper = гірча́к, богоро́дицький гірча́к, чередни́к. С. Ан. — **В. щавель**, Rumex Hydrolapatum = водяний щаве́ль. С. Ан.
Водяпе́ть = водні́ти.
Воева́ть = воюва́ти, сл. — От він йому і каже: ходім воюватись. п. к.
Воево́да = воїво́да, гетьма́н, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. — (На Україні воїводами звали великоруську старшину). — Без гетьмана військо гине. п. пр. — Для козака воївода — велика незгода. п. пр.
Воедино = до ку́пи, в одно́, ра́зом.
Военача́льникъ = гетьман, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. С. Л.
Военноплѣнный = бра́нець, полоне́ник, пліннй. С. З. Л.
Вое́нный = вое́нний, військови́й. — Були і штатські і военні. Кот. — Військова служба.
Вожа́къ = 1. д. Водильщикъ.
2. провідця, проводарь, передови́к, верхово́да, ватажо́к. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Він у цьому діл провідця.
Вожа́той, вожа́тый = д. Водильщикъ.
Вожделѣніе = жада́ння, жадо́ба, жа́га, хті́вость (С. Ж.).
Вожделѣнный = жада́нний, пожада́нний. С. Л. Ж.

Вожделѣть = жада́ти. — Зажадала дівочка та калинового віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез вікопце витягаю. н. п.

Вождь = д. **Воначальникъ** і **Водительникъ**.

Вожсва́тый = ласка́вий, ввічливий, звича́йний (хто вміє пово́дитись з людьми).

Во́женый, во́женая = жартли́вий, пустотли́вий, жру́н, ха, брику́н, ха.

Вожжа́, мн. **во́жжи** = ві́жка, ві́жки (Лів.), лі́йця, лі́йці. (Прав.) С. Л. — Та піди, сину, на ярмарок пішки, купи мині ремінні ві́жки. н. п.

Вожжа́ть = завóжжувати, накида́ти ві́жки.

Вожжа́ться = 1. води́ти ся, зна́ти ся. — Він усе з жидами водить ся.

2. д. **Вози́ться**.

Возблагодари́ть = подя́кувати, завдя́чити (д. **Благодари́ть**).

Возбрани́ть, ня́ть = заборони́ти, ня́ти, борони́ти, заказа́ти, заказувати, не зволі́ти, не воліти, (говори́ти) — зупи́нити, зацитькати. — А він жене з коршми не гонить, а він мині пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гуляти заказала. н. п. Не воліла мати коня продавати, а воліла мати в похід виступати. н. п. — Слови не дасть вимовити, так і зацитькає.

Возбудѝтельный = збужа́ючий.

Возбуди́ть, возбужда́ть = 1. збуди́ти, буди́ти, розбу́ркати, пробу́ркати, розбуди́ти.

2. зворуши́ти, заохо́тити, збуди́ти, буди́ти, приво́лити, розворуши́ти. — Приволив його до роботи. — **Возбуди́ть гнѣвъ** = розлютова́ти, роздратува́ти. — **В. смѣхъ** = розсмі́шити. — **В. мужество** = підня́ти дух, відва́гу. — **В. удивле́ніе** = здивува́ти. — **В. страсть** = зворуши́ти, зру́шити, роздрочи́ти. — **В. вопро́съ** = підня́ти, зня́ти річ, пита́ння.

Возбужде́ніе = зворуше́ння, за́пал, збуджéння, (С. П.), побу́дка (Гал.). — Заспівайте мині пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очий. Кот.

Возбуждённый = збу́жений, зру́шений, звору́шений.

Возведе́ніе = зведéння. — **В. постро́йки** = збудува́ння.

Возвели́ченіе = побільше́ння, величáння.

Возвели́чивать, ся = 1. побільшáти, ся, збільшувати, ся, більшати.

2. величáти, ся, слáвити, ся, виви́шати, ви́шати, підійма́ти ся в го́ру.

Возвеселя́ть, ся = звеселя́ти, ся, розвеселя́ти, ся.

Возвести́, возводи́ть = 1. звести́, ви́вести, зво́дити, ви́во́дити. — **В. постройку** = збудува́ти, поста́вити. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

2. підня́ти, підійма́ти. — Підняв очі в гору.

Возврати́ть, ся = верну́ти, ся, поверну́ти, ся, звернýти, ся, віддáти (своє по суду) — ви́правити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш. — Кто знайдет чужую вещь, повинен вернути. Б. Н.

Возвра́тный = зворо́тний, поворо́тний. — Закон не має зворотної сили. — Зворотні коні. С. Л.

Возвра́тъ = зворо́т, поворо́т, відворо́т, вороття́, звертáння, вертáння, повертáння. С. Л. — З того сьвіту нема повороту. п. пр. — Не сьмій мині рушити ся, поки з поворотом не надійду сюди. Фр. — Є кантя, та вороття не має. п. пр. — Щоб тобі не було ні пуття, ні вороття! п. пр. — Піду і на відворот швидко буду. Под.

Возвраща́ть, ся = верта́ти, ся, повертáти ся, звертáти, ся, віддавати. С. Л. — На третє поле стали повертать ся, став кінь спотикать ся. п. д. — Де ти о полудні бувався, коли до дому повертаєш? Кот. — **Возвращáясь** = вертáючись, поворітьмá, по́вертом.

Возвращéніе = д. **Возвра́тъ**.

Возвращённый = пе́рнутий, зве́рнутий, пове́рнутий.

Возвыша́ть, ся = підійма́ти, ся, підніма́ти, ся, в го́ру йти́, повишáти, ся, підно́сити, ся, ви́шати, височи́ти. — Високо піднесла ся над покрівлею хаток жидівська школа. Лев. — Пішли наші в гору, тільки патинки оставались. п. пр. — Височив гиля та дрібен дощик. п. пр.

Возвышéніе = 1. повишéння, підня́ття.

2. шпиль, шпилéчок, згір'я. С. Л. — Ой піду я на шпилечок, та гляну я на долину. п. п.

Возвы́шенность = 1. висóкість, величність.

2. д. **Возвышéніе** 2.

Возвы́шенный = 1. повишéний, підвишений. — Повишена ціна.

2. висóкий, величний. — Величні дуби.

3. горовúй, го́ряний (про місце).

Возвѣстить, возвѣщать = звісти́ти, звіщáти; вістку, звістку пода́ти, дава́ти; сповісти́ти, сповіщáти, ознайми́ти, ознайму́вати. — Всім, кому підати належить, ознаймуєм і оськідчаєм. С. З.

Возвѣщéніе = звіщéння, сповіщéння, ознаймувáння.

Возглáвіе = узголóв'я, приголóв'я. С. Л. Ш. (в труї) — приголóвач. С. Пав.

Вóзгласъ = вúклик, пóклик, вúгук, гукáння.

Возглашáть = виголóшувати, гóлосно вимовлáти, вигýкувати.

Возговорúть = промóвити, забалáкати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились дівочко. н. п.

Возгонúть = переганúти.

Возгорáемость = пáлкість.

Возгорáемый = пáлкий, горю́чий. С. З. — Був зложений сухенький, як порох був уже надсипний. Кот.

Возгорáть, ся = 1. запáлювати, ся, займáти ся.

2. починáти ся, повставáти. — Ой не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. н. п.

Возгордúться, возгордѣть = загордíти, згордíти, запишáти ся, (іронічно) — набундю́чити ся.

Возгосподéствовать = запанувáти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш. — І життя потутне знову запанує і пітно не зломить силу молодую. Чайч.

Возгря́, мн. вóзгри = сóпля, сопля́к, віскря́к, сóплі, віскрякú. (С. Аф.).

Возгря́вый, возгря́хъ = сопли́вий.

Воздавáть, воздáть = 1. віддавáти, віддáти, вертáти, вернýти.

2. відплáчувати, відплатúти, віддя́чувати, віддя́чити. — А він за його добро, бач, чим віддячив!

Воздая́ніе = відплáта, заплáта, віддáток (С. Ж.), віддя́ка. (С. Л.). — Оце тобі, Грицю, такая заплата: в чотирьох дощок темная хата. н. п.

Воздвигáть, ся, воздви́гнуть = 1. споружáти, ся, спорудúти, строїти, ся, вистроїти, будувáти, ся, збудувáти, вибудувати. С. Л. — На тому місті, де стоя Перун, він збудував церкву сьв. Василия. Лев.

2. піднімáти, ся, підня́ти, повставáти, повстáти, підносúти, ся. — Бог зможе з сього камінця підняти дітей Авраамових. К. Ов. II.

Воздви́женіе Св. Креста (Свято 14. жовтня) = Здвúження (С. Л.), Чéсний Хрéст. — Приїхав саме на Чесного. С. З.

Воздержáніе = здéржка, удéрж (С. Л. Ш.), упúн, спин, угáв (С. З.), помірність. — Нема вину вдовиному сину, що звів з'ума дівку сиротину. н. п. — На підпитку нема спинку. н. пр.

Воздержáть, ся, воздéрживать, ся = удержáти, ся, утримати, ся, затримати, ся, впинúти, ся, спинúти, ся, зупинúти, ся, вдéржувати, ся, спиня́ти, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати не спинила, а тепер зупинила та чужим чужа. н. п.

Воздéржный = здéржний, стримáлий, витримáлий (С. Л.), помíрний.

Вóздухъ = повíтря, вóздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі вість дає. н. п. — **Вúйти на вóздухъ** = вúйти на двір, на повíтря. — **На вóздухѣ, на вóльномъ вóздухѣ** = на двóрі (а не в хаті), на повíтрі. — **Святóй вóздухъ** = (у бурлаків) — вíтер, походний вíтер. — **Испóрченный, спéртый воздухъ** = важкий дух, задýха, придýха. — **Вóздухи** (церк.) = воздýхи.

Воздýшный = воздухóвий; лéгкий. — **Воздýшный насóсъ** = духовúй сок. — **В. кирпúчъ** = цéгла висушена на сóнці (а не випалена). — **Воздýшные зáмки** = химéри. С. З. — **Воздýшные зáмки строúть** = дýмками багатíти, химéри ганя́ти, у хмарах лíтати. — Дурень думкою багатіє. н. пр.

Воздымáть, ся = д. Вздымáть, ся.

Воздыхáтель, ница = д. Вздыхáтель, ница.

Воздыхáть = д. Вздыхáть 1.

Воздѣвáть = здíймати, підíймати. — Руки до неба здійняли, милосердного благали. н. д.

Воздѣйствіе = сúла, вагá, вплив.

Воздѣйствовать = подíяти, вдíяти, заподíяти, поробúти, впливáти.

Воздѣлать, воздѣлывать, ся = обробúти, розробúти, обробля́ти, розробля́ти.

Воздѣлываніе = обробля́ння, управа (Гал.) — Управа тютюну.

Возжáлобиться = розжáлувати ся, розбíдкати ся.

Возжелáть = забажáти, важадáти, захотíти, захтíти. — Забажала гиря кісничків. н. пр.

Возжéчь, ся, возжигáть, ся = 1. запалúти, ся, запáлювати, ся, (свічку, лямпу то-що) — засьвітúти, засьвíчувати, ся, сьвітúти. — Засьвіти каганець. — Пора сьвітить сьвітло.

2. д. Возбуждáть.

Воззвáніе = пóклик. — Поклик до братів Слав'ян. Ст.

Воззва́ть = покли́кати, покли́кнути, гукну́ти. (Д. Взывать.)

Воззре́ніе = по́гляд (Д. Взглядъ).

Воззре́ть = зглянути, споглянути, подивити ся, зирну́ти. — Ой як вийду на гірку, та споглянну на зірку. н. п.

Возна́льщикъ = возільник, возій. — Треба возільників найняти, бо вже от-от і возовиця.

Вози́ти, ся = 1. вози́ти, ся. — Дрова возять ся з лісу.

2. вовту́зити ся (С. Аф.), ялозити ся, войдувати ся, (на одному місці) — костити ся, ку́блити ся, куйо́вдити ся, (над яким ділом довго) — моро́чити ся, ту́пати, ту́пкати, (коло кого) — панькати ся, па́дькати ся, ця́цькати ся. С. З. Л. — Вовтузить ся, ялозить ся і ніе, та ба! нїчого там не вдіе. Гул. Ар. — Годі вам дїти войдувати ся! — Як в коло чого тупати, то в що й хрупати. п. пр. — Цілий день морочив ся. — нїчого не зроблю. — Бачу, що нїколи мінї панькать ся з моїм пишними косами, взяла та й пообтинала. Фр.

Во́зка = возїння, (хлїба з поля) — возовиця, коповозиця.

Возлага́ть, ся = покла́дати, ся. — **В. упова́ніе** = покла́дати надію, покла́дати ся. — На Бога покладай ся, а робити не цурай ся. п. пр.

Возлежа́ть = лежа́ти.

Возлеле́ять = д. **Взлеле́ять**.

Возлета́ть, возлёт = д. **Взлета́ть, Взлёт**.

Возлива́ть = налива́ти.

Возликова́ть = зрадїти.

Возложи́ть = покла́сти.

Во́зль = біля́, побіля́, ко́ло, край, крій, проз, о́бік, по́бік, о́біч, по́біч, по́взбіч, по́пліч, по́руч. С. З. Л. — У козака жінка — шабля біля боку. п. п. — Сів коло неї. — Ой сидить мила край віконця, виглядає свого сонця. н. п. — Ой сядь же ти крій віконечка прясти. п. п. — Я поруч тебе не спіткну ся, людської хрищи не вбою ся. Як. — Він стоїв повзбіч сїєї хати. — На городї коло броду барвінок не сходить. К. Ш.

Возлюби́ть = полюби́ти, покоха́ти, улюби́ти.

Возлю́бленный, ая = 1. улю́блений, полю́блений. — Мати ж моя улюблена, доле ж моя оплакана! п. п.

2. коха́нець, коха́нка, ми́лий, ми́ла, лю́бий, лю́ба, любко́ (С. З.), лю́бчик, коха́ний, коха́на, милода́н (С. З.), ка, милува́нка, облю́бник, облю́бенець, облюбленка, облюбе́ниця. (С. З.). — Ломить руки з мезинного пальця, нема і не буде козака коханця. н. п. — Стук, грюк в віконечко, вийди, серце, коханочко. н. п. — А и Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Милий милу покидає, вороги раденькі. н. п. — Запряжу я коня в санки, та поїду до коха́нки. н. пр.

Возме́здіе = д. **Воздая́ніе**.

Возмечта́ть = 1. зама́рити.

2. загордїти, запишати ся.

Возмни́ть = д. **Возмечта́ть** 2.

Возмо́жность = змо́га (С. З. Л.), мо́га, змо́жність, спромо́га, спромо́жність (С. Л.), можли́вість, мо́жність, могота́ (С. Л.). — У Бога все мога. п. пр. — Не скупість — така спроможність. н. к. — **По возмо́жности, на ско́лько возмо́жно** = по змо́зї, яко мо́га, — Біжи яко мога шпидче. — **Получи́ть возмо́жность** = зможти́ ся, спромогти ся. — Не змоглись на Євангелію, цілуйте псалтирь. п. пр. — Спромігся дїд на обід, а баба на кисіль. п. пр.

Возмо́жный, по = можли́вий, можебний; мо́жна, можли́во.

Возмо́чь = зможти́ (С. Аф.), здужати, здолїти, зможти́ ся, спромогти ся. — Не здоліє того ладу вїхто повернути. К. Д.

Возмужа́лый = доро́слий, му́жній.

Возмужа́ть = змужнїти, внату́ритись.

Возмути́тель, ница = бунтовник, ця (С. З.), бунта́рь, ка, баламу́та, ка (С. Ш.), коло́тник, ця, (С. З.), каламу́тник, ця, турба́тор. (С. Ж.).

Возмути́тельный = 1. бунтовли́вий, бунтозни́чий, (С. З.), бунта́рський. — Бунтовничов соборище. С. З.

2. оги́дний, гане́бний. — Ганебний учинок.

Возмути́ть, ся, возмуща́ть, ся = 1. сколоти́ти, ся, скаламу́тити, ся, колоти́ти, ся, каламу́тити, ся. — Що біла лебедонька воду сколо́тить. н. п. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п. — Шукали броду та скаламутили воду. н. п.

2. стурбува́ти, ся, зру́шити, ся, стрівожити, ся, турбувати, ся, трівожи́ти ся.

3. збунтува́ти, ся, забунтува́ти, збаламу́тити, ся, підбу́рити, обу́рити, обу́рити ся (С. Л.), підня́ти, ся, повста́ти, бунтува́ти ся, баламу́тити, ся (С. Л.), підбу́рювати (С. Л.), обу́рювати, підніма́ти ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Пане Хмельницький! Звели нам під Москалїв втїкати, або

звели́ нам з Ляхами великий бунт зрива́ти. п. д.

Возмуще́ніе = бунт, повста́ння, ко́лот, ро́зрух, колотне́ча. (С. З.).

Возмущённый = скаламу́чений, каламу́тний, стурбо́ваний, обу́рений (С. Л.), обу́ренний, збаламу́чений і т. д. д. Возмути́ть.

Возмѣсти́ть, возмѣща́ть, ся = верну́ти. відда́ти, верта́ти, покри́ти кошт.

Возмѣще́ніе = зворо́т, верта́ння і д. Вознагражде́ніе.

Вознагради́ть, вознагражда́ть, ся = 1. заплати́ти, віддя́чити, нагороди́ти. — Чим же я вам нагорожу, ваші труди осоложу? п. п. 2. надолу́жити. С. З. — Багато згуляє часу — треба надолужити. — За працю він надолужить. Гул. Ар.

Вознагражде́ніе = 1. відпла́чування, запла́чування, надолу́жування. 2. запла́та, нагоро́да, відпла́та, відця́ка. — Великая заплата в небі чекает тих, що... Б. Н. (За хліборобську працю частиною ужинна) — скі́пщина, (частуванням) — толо́ка. С. З. — (Мельникові частиною зерна) — мірчу́к, кі́вш. — (За приблудну худобу) — пере́йма.

Познамѣ́риться = наміри́ти ся, нава́жити ся (С. Л.), зами́слити, нала́годити ся (С. З.), покла́сти собі́ у ду́мці, покла́сти (С. З.). — Коли вже нава́жив ся менше їсти, то починай з хвоста. п. к. — Та куди се ви, добродію, налагодились? Кот. — І поклав у першу неділю спатіє зіспляти. М. В.

Вознегодова́ть = розгні́вати ся, розсе́рдити ся, обу́рити ся, роалютова́ти ся. — Розсердив ся, розгні́вав ся мій милий на мене. п. п.

Возненавиде́ть = зненави́діти, незнави́діти, незлюби́ти. — Зненави́діла вона й та й годі. — Мати спи́ла та оженила, молоду невістку-та незнавиділа. п. п.

Вознесе́ніе Госпо́дне (сьвято) = Вше́стя, Уше́стя — Не прийдеть ся в Середу Вшестя, а все в Четвер. п. пр. — Не буде сього, як Вшестя в Середу. п. пр. — Сонечко стало пекти перед Ушестям, як посеред літа об Прокопі. Кв.

Вознесе́нскій = належа́чий до це́ркви або сьвя́та „Вознесе́нія".

Вознести́, возне́сть, ся = 1. зня́ти, ся, підня́ти, ся, знести́, ся. — Збудуєть ся церква нова, під небо знесеть ся. К. Д. 2. загордіти, занеса́ти ся.

Возника́ть = виника́ти, повстава́ти (С. З.), почина́ти ся, вихо́дити, става́ти. — Гей не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. п. п. — Гляди, щоб з сього чого недоброго не виникло. С. З. — Повстали бунти на Україні. п. д.

Возникновéніе = виника́ння, почи́н, поча́ток.

Возни́къ = 1. кінь (для перевозки ваги). 2. віз, пово́зка (з вагою).

Возни́ца, возни́чій = візни́к, возни́ця, фу́рман, ху́рман, пого́нич, пого́нець, поганя́йло (С. З.), підво́дчик, возівщик (Мап.); (при воловій хурі) — хурщик, хурма́щик, чума́к, (що звозить з поля хліб, сіно) — возі́льник, возі́й, сіново́з, (що звозить вапну) — вапня́р. — Вже ж коники позапрягали, погоничі на возах сидять. п. п.

Возноси́ть, ся = 1. зніма́ти, ся, підніма́ти, ся, зно́сити, ся, в го́ру підно́сити, ся. (С. Жел.). 2. сла́вити, хвали́ти, вихваля́ти, ся. 3. горді́ти, пиша́ти ся, гордува́ти, чва́нити ся, ви́соко лі́тати, (іронічно) кирпу гну́ти, бундю́чити ся, пиндю́чити ся.

Возня́ = новту́жіння, шамотня́ (С. З.), тарганина (С. Ш.), ша́рварок, ша́рварка (С. З.), кло́поти, заходи, по́рання, по́ранка, поранина. — Три дні заходу, а день празнику. п. пр. — Збили такий шарварок, що крий Боже.

Возобладáть = опану́ва́ти, го́ру взя́ти. — І пустиню опанують веселі села. К. Ш.

Возобнови́ть, ся, возобновля́ть, ся = 1. поновити́, ся, підновити́, ся, зновити́, ся, оновити́, ся, відновити́, ся, поновля́ти, ся і т. д. — Трохи поновив хату. 2. почáти, ся, почина́ти, ся зно́ву.

Возобновлéніе = оновле́ння, поновле́ння. — Може часи оновлення? К. Ш.

Возови́къ = д. Возни́къ 1.

Возово́й = возови́й.

Возо́къ = 1. во́зик. 2. візо́к. С. З.

Возопи́ть, возопія́ть = заголоси́ти, заводи́ти, залементува́ти, зарепетува́ти. (С. Аф.). — Заголосив і од муки над хлоп'ятком сцілив руки. В. Щ.

Возрáдоваться = зрадіти (С. Л.), зра́дувати ся, (С. Аф.), звеселити ся. — Наші предки звеселять ся у забутих трунах. К. Д.

Возража́ть = одка́зувати (С. З.), одповіда́ти; пере́чити, суперé-

чити (С. Л.), відка́зувати, відповіда́ти. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти мені суперечиш?

Возраже́ніе = о́дповідь, одка́з, супере́ка, пере́ка, супере́чка. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. п. пр.

Возрази́ть = одповісти́, одказа́ти, одмо́вити, відповісти́ і т. д.

Возраста́ніе = зріст.

Возраста́ть = рости́, зроста́ти, підроста́ти, вироста́ти, бі́льшати.

Возрасти́ть = вирости́ти, зрости́ти, (про ді́тей) — ви́годувати, ви́кохати.

во́зрасть = зріст, ві́к, пора́, доба́, лі́та. — Із малих лі́т годувала, до зросту й найми не пускала. п. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. п. к. — Коли старий чоловік, буде мені батьком, а коли у мою дібь, буде мені миляй. п. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівняючи лі́та другого до своїх). — **Во́зрастомъ** = завста́ршки, увста́ршки. — Він завстаршки такий, як ви — одних лі́т. — **Возрастъ младе́нческій, дѣтскій; ю́ношескій; ста́рческій** = зріст, ві́к ди́тячий, дитя́чий; хлоп'я́чий, пару́бо́чий; старе́чий. — **На во́зрастѣ** = на порі́. — Росла, росла дівчинонька, тай на порі стала. п. п.

Возраща́ть = рости́ти, вирощати́, вигодо́вувати, вико́хувати.

Во́зриться = вдивля́тися, удивля́тися. С. Ш.

Возроди́ть, ся, возрожда́ть, ся = відроди́ти, ся, відрожда́ти, ся і д. **Возобнови́ть.**

Возрожде́ніе = відрожде́ння.

Возропта́ть = зарі́мствовати, нарика́ти (почать).

Возрыда́ть = зарида́ти.

Возсія́ть = засія́ти, засія́ти.

Возсоедине́ніе = злуче́ння (С. Л. З.), сполуче́ння, з'єдна́ння, з'єдиче́ння. (С. З.). — До з'єдиче́ння приязні. С. З.

Возсоедини́ть, ся, возсоединя́ть, ся = злучи́ти, ся, сполучи́ти, ся, з'єдна́ти, злуча́ти, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсозида́ть = відбудо́вувати, споружа́ти зно́ву і д. **Возобновля́ть.**

Возсозда́ніе = відбудува́ння і д. **Возобновле́ніе.**

Возстава́ть, возста́ть = вставати́, поставати́, підійма́ти ся і д. **Возиущаться 3** і **Возника́ть**

Возста́ніе = повста́ння, бунт, ро́зрух.

Возстанови́ть, возстановля́ть = 1. д. **Возобнови́ть** 1.

2. підбу́рити, настре́нчити. — І підбурили народ і навпосьля схопили його. К. Св. І.

Возсѣда́ть = сі́дати, сидіти.

Во́зчикъ = д. **Возни́ца.**

Возъ = 1. ві́з, здр. во́зик, (кі́нський) — пово́зка, (довгий татарський) — гарба́, (чумацький) — ма́жа, мажа́ра, лі́тери́й ві́з, (разом з парою волів) — наровиця, (чабанський для возки харчів то-що) — котига́, (гончарський) — ку́ча. С. Л. — Частини воза: (боки) — полу́драбки, (задня частина полудрабків) — крижівниця, (брус від коліс до полудрабків) — лушня, люшня́, (затичка, що держить лушню на осі) — чека́, (бруски на осях) — насади́, (частина, котра скріпляє осі і насади) — підге́рсть, підто́ка, (дрючок від задньої осі до передньої) — шгельва́га, (дишель) — ві́йя, (залізна штаба під віссю) — підісо́к. (Подрібний опис воза д. Чумацькія народныя пѣсни. П. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли недужі, та вивезіть мажу з калюжі. п. п. — Сталась йому пригодонька на Забарському полі, перепрягли та сірі воли три наровиці сіна. п. п. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. п. п.

2. (сузір'я) — Ві́з. С. З. — Народ означає де-які купи зірок різними прирівнями, як пр. Ві́з, Чепі́га і т. д. (Де-що про сьвіт Божий).

Возыме́ть = взя́ти, одібра́ти. — **Возыме́ть желаніе** = забажа́ти. — **В. намѣреніе** = д. **Возпамѣриться.** — **В. мысль** = зду́мати, у мисл і взя́ти.

Во́инскій = військовий.

Войственный = войови́тий (С. Л.), хоро́брий.

Во́инство = військо. — Славне військо запорозьське тай занапастили. п. п.

Войствовать = воюва́ти, ся, храбрува́ти.

Во́инъ, войтель, ница = воя́к, воя́ка, войови́як, (К. Б.), войовни́ця. (Кот.). — О, добрий був воя́ка! — А міщане ходять, все раду радять, що тому вонці за дар дати. п. п. — Лежить воя́к на купині. п. п.

Вой = 1. голосі́ння і д. **Вопль.**

2. ви́тя.

Во́йлокъ = повесть, повстина, по́вістка. С. З. Л. (невеличка) — ля́мець. (С. Л.). — Як повстка борода скімшилась. Кот.

Во́йлочникъ = шанова́л. С. З.

Во́йлочный = повстяни́й, повстьо́вий. С. З. Л.

Война́ = війна́, (стар.) — ро́змир. — Це

було після турецького розиру. н. о. — **В. междоусо́бная** = усо́биця, чва́ра, чва́рп. С. З. Л. — Бували у нас мори і військові чварп. н. д. — **В. партиза́нская** = заго́ни. Ав.

Во́йско = військо. — Військо йде, як мак цьвіте. н. п.

Войсковой = військовий. — Військова рада, старшина.

Войти́ = увійти́, уступи́ти. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. н. пр. — **Войти́ въ любо́вь, въ ми́лость** = заробітн ла́ски, підійти́ під ла́ску, підлести́тись. — А я тую дрібну раску заберу в запаску, таки своїму козакови підійду під ласку. н. п. — **Войти́ въ довѣріе** = придба́ти ві́ру, залізти в ду́шу. — **В. во вкусъ** = розла́ситись. — **В. въ лѣта** = дійти́ до лі́т; поста́рітись. — **В. въ сла́ву** = вела́витись, зажи́ти сла́ви. — **В. въ го́лову, въ умъ** = спа́сти на ду́мку. — **В. въ азартъ** = розпали́ти ся. — **В. долги́** = попаш озича́ти ся, залізти в довги́, вдо́вжитись. — Ту зиму так вдовжив ся, що й досі з довгів не вилізу. — **В. въ употребле́ніе** = вжива́тись (почати). — **В. въ чье́ положе́ніе** = зверну́ти ува́гу на ко́го, згля́нутись. — Зглянь ся на мене, бі́дну. — **В. въ себя́** = схамену́тись. — **Въ чужія мы́сли не войде́шь** = в чужу́ ду́шу не залізеш.

Войтъ = війт.

Вока́льный = голосови́й, сьнівочий.

Вокза́лъ = вокза́л, ста́нция, дворе́ць (Гал.). — Зібрала свої річі в невеличкий пакунчок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.

Вокру́гъ = д. **Вкругъ.**

Волга́рь = бурла́ка (на р. Во́лзі).

Во́лглость, во́лглый = д. **Вла́жность, вла́жный.**

Во́лгнуть = во́хкнути, вільгнути.

Волды́рникъ, рос. = 1. Silene inflata ку́кольниця, кута́сики (Гал.); 2. Cucubalus bacciferus. С. Ан.

Волды́рь = 1. пухи́рь (С. З. Л.), міху́р. (Под. С. Л.) — Як пухирі надутиї. Л. В.

2. гу́ля, гу́ля, жорґу́ля, ґурґу́ля. С. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З.

Волжа́нинъ, ка = ро́дом з над Во́лги.

Волжа́нка = рос. Spiraea — та́волга. С. Ан.

Волжкій, во́лжный = д. **Вла́жный.**

Волкобо́й, рос. Aconitum napellus = боре́ць, возуліни черевички. С. Ан.

Волковий = вовківня́. С. Аф. З.

Волка́нъ = вулка́н, со́пка, сопу́ха; (потухлий) — горіла могила. Чорномор'я.

Волкода́въ = ярчу́к. С. З.

Волкодла́къ, вовкола́къ = 1. вовкула́ка. С. Аф. З.

2. упи́рь, упиря́ка. С. З.

Волконо́гъ рос. Lycopus exaltatus = водна́ кропива́, вовчу́г, вовконіг, L. europaeus — драголю́б, звізник. С. Ан.

Волконо́жіе, рос. Lycopodium clavatum = дереза́. С. Ан.

Волкъ, Canis lupus = вовк, вівк, звірь, звір (С. Аф. Л.), здр. — во́вчик. — **В. се́рый** = вовк сіря́к, сіроманець. С. З. **Мно́го волко́въ** = багато вовків, звірно́. — У лісі тепер звірно. Хар.

Волна́ = 1. хви́ля, (велика) — буру́н. С. З. Л. Ш. — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Із низу буйний вітер повіває, а по Чорному морю хвиля вставає. н. д.

2. во́вна. С. Аф. З. Л. — З козла шї вовни шї молока. н. пр.

Волне́ніе = 1. хвилюва́ння, хвильова́ння. С. Л. Ш.

2. рух, турба́ция, трівога.

3. ро́зрух, колотне́ча. (С. З. Л.). — Се було в той саме час, коли почались жидівські розрухи на Україні.

Волни́стый = хвили́стий, хвиля́стий. С. З. Л. Ш. — А у мене в очу жита, жита хвиляті. Ган. Бар.

2. во́внистий.

Волнова́ть, ся = 1. хвилюва́ти, ся, хвилева́ти, ся. С. З. Л. Ш. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.

2. баламу́тити, ся, бу́рити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволнова́ть.** — Хмарить ся, бурить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І злість, і сором і не висказаний жаль — все те мішалось і бурилось в його груді. Бар.

Волногонъ = верхови́й, горішній вітер. Ман.

Волнообра́зный = хвили́стий, хвиля́стий. С. З. Л. Ш.

Волну́ха, гриб Agaricus torminosus = вовня́нка.

Воло́вина = 1. шку́ра (волова).

2. д. **Быча́тина.**

Воло́вій = воло́вий, волячий, волов'ячий. — **В. языкъ**, рос. Anchusa officinalis = медунниця, меденишник, ранник, кра-

соко́рень, руми́нка, воло́вий язи́к. С. Ан. — **В. трава́**, рос. Ononis hircina = вовчу́г. С. Ан.

Во́ло́га = 1. д. **Вла́га.**
2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка́ припра́ва, така́ й потра́ва. п. пр. — Сіль ома́ста, ма́сло окра́са. п. пр.

Вологло́дка = д. **Воло́вій язы́къ.**

Воло́дка, рос. Ajuga pyramidalis, reptans = гостроверш́ки, суховерш́ки, дівча́ча краса́, горля́нка. С. Ан.

Володу́шка, рос. Bupleurum = ласка́вці, ласка́вець. С. Ан.

Воло́жный = 1. д. **Вла́жный.**
2. си́тий, жи́рний. — Що б сало та не було сите. п. пр.

Волоки́та = 1. тягани́на. С. Ш. — Судова тягани́на. — Як почалась тягани́на, не раз упріла у мене чупри́на. п. пр.
2. ба́бій, бабоду́р, ба́хур (С. З. Л. Ш.), джиґу́н, волоцю́га (С. З.) — Познайте молодиці гожі: з Єнеєм бахурі всі схожі. Кот. — Ой джиґуне, джиґуне, великий ледащо, ведуть тебе до пана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дибки, на руки дибиці; оцеж тобі, джиґуне, гарні молодиці. Ой на ноги дибки, на руки дибита; оце ж тобі, джиґупе, гарні дівчата. п. п.

Волоки́тство = женихання, залицяння. зальо́ти. — Не до козацького залицяння було убогому бурлаці. С. З. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. п. п.

Волокни́стый = волокнува́тий. (С. Аф.). — З грубих волокон — ликова́тий. — Дѣлаться **волокни́стымъ** = волокнува́тіти. С. Аф.

Волокно́ = волокно́, (в салі) — про́різ, пото́чина.

Волоко́нце = волокі́нце. С. Аф.

Во́локъ = 1. во́лок (межиріч, простороп між двома близькими річками, де перетягають човни і всяку вагу волоком).
2. глухи́й лі́с, з котрого виво́зять лі́то й зиму зрубану деревину, доро́га глухи́м лі́сом від села до села.
3. бі́да́, бі́дка (поноска на двох колесах).
4. во́лок (рибальська сі́тка).

Волонте́ръ = охо́чий, охо́тник, доброво́лець.

Волоса́стый = волоха́тий, кудла́тий, напла́тий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, нелеха́тий, кострюба́тий. С. З. Л.

Волоса́тикъ = 1. гусень Gordius aquaticus — во́лос. С. Аф.
2. черв'я́к Filaria medinensis.
3. рос. Rumex acetosella = горобі́ячий щаве́ль, квасе́ць, горо́бячий, горобі́йний квасе́ць (укр.), щавій, дівня́к, ді́ка гре́чка. (гал.) — С. Ан.

Волоса́тый = д. **Волоси́стый.**

Волоса́тѣть = волоха́тіти, мохна́тіти, кошла́тіти, кудла́тіти.

Волосене́цъ, рос. Elymus arenarius = ко. сни́к, колосня́к. С. Ан.

Во́лосе́нь = 1. ба́бка (кістка рядкопитна).
2. мокре́ць (болячка над копитом).
3. во́лос (мед. Onyxis Panaritium). — Стала вона волос виливати.

Во́лосе́цъ = д. **Волоса́тикъ.**

Волоси́стый = 1. д. **Волоса́тый.**
2. волосни́й.

Волосно́й = 1. волосня́ний.
2. волосни́й.

Во́лосность = во́лосні́сть. (Де-що про світ Божий.)

Волосня́къ = д. **Водни́къ 2.**

Волосови́дный, волосово́й = волосни́й.

Волосова́я, рос. Myosotis palustris = плавні вітки. С. Ан.

Волосо́къ = волосо́к, волосо́чок, волоси́нка, волосни́ночка.

Волосообра́зный = волосни́й.

Волосоплётка, волосоплётина = кі́сник кі́сничка. С. З. — Забажала гарна кісників. п. пр. — А в кінець коси вплела червоний шовковий кісник. С. З.

Волостно́й = волосни́й. — **В. правле́ніе** = во́лость, ра́туша. — **В. старши́на** = в. старши́на, голова́, війт.

Во́лосъ = 1. во́лос, волосо́к, волоси́на. Мн. **Во́лосы, волоса́** = воло́сся, здр. воло́ссячко. (Довге волосся) — на́тлі, (скудовчене) — ку́чма, ку́длі, (кучерине) — ку́чері, (що видно з під очіпка або хустки) ми́чка. — **Прядь воло́съ** = па́смо. — **Клокъ воло́съ** = жмут, пучо́к, чуб, чупри́на, (у Запорожців) — чупри́на, осе́ледець. С. З. — Натовкмачив і натлі обірвав. Кв. — За право судись, а за чуб не берись. п. пр.
2. д. **Во́лосе́нь 3.**

Воло́сынки = воло́ссячко. С. Аф.

Волосяни́къ = пості́л (з кінського волосу)

Волося́нка = 1. д. **Класяни́ца.**
2. волося́на тканина (на пр. на сито).
3. сі́льце́ (волосяне).
4. ску́бка. — Давайте на скубку грать — хто виграє, той скубе. — **Дать ему́** воло-

сі́нку = до́бре ви́драти за чу́ба, скубки да́ти.
5. рос. Festuca ovina — тонконіг, щипе́ць. С. Ан.
Волосяно́й = волосяни́й.
Воло́ть = д. **Велика́нъ.**
Во́лоть = волокно́, жи́лка.
Волоча́га = 1. волоцю́га, заволо́ка (д. Броди́га).
2. **Волоки́та** 2.
Волочи́йка = повія́, шльо́ндра, потї́пáха, підтї́панка. С. З. Л.
Волоче́ніе = волочі́ння, тяга́ння. С. Ш.
Волочи́льня = дрота́рня.
Волочи́льщикъ = дрота́рь.
Волочи́ть = 1. волокти́, тягти́, волочи́ти, тяга́ти. — Тягали сі́но коницю за коницею. Лев. — Він ледве ноги волочить.
2. д. **Борони́ть.**
3. витяга́ти дріт.
4. затяга́ти, тягти́ ді́ло.
Волочи́ться = 1. волочи́ти ся, волокти́ ся, тягти́ ся. — Спі́дниця довга, аж волочить ся.
2. жениха́ти ся, залицяти ся, бахурува́ти, на зальо́ти ходи́ти, волочи́ти ся, хво́стати ся. — А я козак молодий та й не волочу ся: де дівчину чую, там і заночую. н. п. — Казав мені батько, щоб я оженив ся, по досьвітках не ходив, та й не волочив ся. н. пр. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.
3. тяга́ти ся. — Він усе по судах тягається ся. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. (Про позви бідного з багатим).
Волочи́й = во́локом. — Заїхали в таке місце, що ні сюди, ні туди, та вже волоком перетягли човна.
Волочо́къ = 1. здр. с. **Во́локъ.**
2. бу́дка, верх (повозки рогожаний).
Волочу́га = д. **Волоча́га.**
Воло́чь = д. **Волочи́ть** 1.
Воло́чься = тягти́ ся, волокти́ ся.
Волу́й = д. **Валу́й.**
Волхвова́ніе = ча́ри, чарува́ння, чаклува́ння, відьо́мство, характе́рство. С. З. Л. Ш.
Волхвова́тель, ница = чарівни́к, ця, ворожбит, ворожка, чаклу́н, чаклівни́ця, відьма́к, відьма, характе́рник, ця. С. З. Л. Ш.
Волхвова́ть = чарува́ти, ворожи́ти, чаклува́ти, відьмува́ти, характе́рничати. — Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці, бо на вечерницях дівки чарівниці; котра дівчиця чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. н. п. — Тільки мої чароньки, що чорнії брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горпина чарувала. н. о.
Волхвъ, мн. волхвы = 1. д. **Волхвова́тель.**
2. мудре́ць, астроло́г (на Сході).
Волча́нка, мед. Lupus = во́вчий лиша́й.
Волча́нъ, рос. Lupinus = ко́хва, вернисонце. С. Ан.
Волчёнокъ, мн. волча́та = вовченя́, вовча́, вовченя́та.
Волче́цъ = д. **Бода́къ.**
Волчи́стый = звірний. — У лісі тепер звірно. Хар.
Волчи́ха, волчи́ца = вовчи́ця.
Во́лчій = во́вчий. — **Во́лчья шу́ба** = во́вки, во́вчий кожу́х. — Йому добре у во́вках — не холодно. — **Во́лчья я́ма** = вовківня́. С. Аф. — **Во́лчій пе́рецъ, во́лчье ли́ко,** рос. Daphne mezereum = во́вче ли́ко, ягідки́. С. Ан. — **Во́лчья я́года,** рос. Paris quadrifolia = воронє о́ко, хреща́те зі́л'я, натяга́ч, ра́нник, хрестрава́ (укр.), волокі́нник, волосни́к (гал.), С. Ан. — **Повóлчьи** = по во́вчому. — — Завив по вовчому.
Волчо́къ = 1. дзи́га, гучо́к. — Біга, як дзи́га. — Крутить ся як дзи́га. н. пр.
2. д. **Ареоме́тръ.**
3. бу́да, бу́дка, верх. — Треба б до повозки буду причепити, бо щось дощ накрапає.
Волше́бникъ, ца, волше́бничать = д. **Волхова́тель, волхвова́ть.**
Волше́бный = чарівни́й. — **Волше́бный пая́токъ** = дання́. С. З. — Вона йому дання дала. — Дання гірше трутизни. С. Ш. — **Волше́бная кропи́ва,** рос. Lamium album = біла кропи́ва, L. maculatum = глуха́ кропи́ва, окла́дник, L. purpureum = кра́сна кропи́ва, ша́ндра. С. Ан.
Волше́бство, волше́бствовать = д. **Волхова́ніе, волхова́ть.**
Волъ = він, бик, здр. во́лик. (В ярмі з правого боку) — борозни́й, борозе́нний, борозни́чий, (з лівого) — підру́чний. — Вовк каже: я з'їм твого борозенного, а чоловік йому: ні, краще візьми собі підручного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовку́н. С. Аф. — Був колись хазяїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високими загнутими рогами) — круторо́гий. — Та оран мужик край дороги, та воли в його круторогі. н. п. — (З загнутими до низу

рогами) — шу́лий. — (З товстою шиєю) — припо́ристий. — (З кучерявою шерстю на лобі) — ри́ндач.

Волы́нка = коза́ (С. З. Ман.), ду́да. — Як дуду настроять, так вона і грає. п. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. п. пр.

Волы́ночникъ, волы́нщикъ = дуда́рь. — Заграй мині, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. п. п.

Вольго́тный = вільго́тний, ві́льний.

Во́льница = гультя́йство, бурла́цтво.

Во́льничать = сваволи́ти.

Вольнодумецъ, вольнодумничать = вільнодумця, вільнодумствувати. — У світі ходить між панами, і пе горілку з мужиками, і вільнодумствує в шинку. К. Ш.

Вольнонаёмный, ая = на́ймит, на́ймичка.

Вольноопредѣля́ющійся = охо́тник, охо́чий. — Пішов у службу охотником.

Вольноотпу́щенный = увільнений з кріпа́цтва.

Вольнопрактику́ющій врачъ = лїкарь без урядової слу́жби.

Вольнослу́шатель = вільнослу́хач.

Во́льность = во́ля, во́льність. (Лев.).

Во́льный = ві́льний. — Вільний козак. — **Во́льный духъ, жаръ** = ле́гкий дух. — **Во́льно** = ві́льно, пово́лї. — **Вольно́** = ві́льно. — Вільно йому так робить.

Во́люшка = во́ленька. — Ой сон, мати, головоньку клонить. Оце ж тобі, мій синочку, та свою воленьку робить. п. п.

Во́ля = во́ля; сло́бода. — **Во́лею** = по во́лї. — По волї чи по неволї прийшов? — **Волей-неволей** = рад не рад, хоч не хо́ч, по неволї.

Вомча́ть, ся = вне́рти, влетїти, вбігти.

Вона́! = чи ба! ото́!

Вонза́ть ся, вонзи́ть, ся = встромля́ти, ся, стромля́ти, ся, втика́ти, ся, устромити, увіткну́ти, ся, вгороди́ти, ся, загороди́ти, ся, загна́ти, засади́ти, заспти́ти. С. З. Л. Ш. — І взявши голову між ноги, пік в черево і засадив. Кот.

Вонйца = смо́рід.

Вонъ = 1. геть, пріч, прічки. — Іди, спшу, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. п. п. — Проти пічки повандрував козак прічки. п. п. — **Вонъ отсюда!** = геть відці́ля, геть зві́дси! — **Изъ рукъ вонъ** = ка'зна що. — **Изъ ру́къ вонъ плохо** = ду́же пога́но.

2. он. — **Вонъ тамъ** = о́нде, о́ндечки, ген там. — **Вонъ куда́** = о́нкуди. — **Вонъ гдѣ** = о́нде, о́ндечки. — **Вонъ тотъ** = ото́й, он то́й.

Вонь = смо́рід. — Такий сморід, що аж у носї круте.

Во́нькій, вонючій = вонючий, смерді́чий, смердю́чий. (С. З.). — Іди, одувати смердячий, із моєї хати. п. п. — Гризеться, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш.

Вонючка = 1. смердю́ха, смердю́чка; бзду́н.

2. рос. а) Anagyris = вонючка. С. Ап. б) Conium maculatum = болиголов, блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ап.

Воня́лый = д. **Во́нькій.**

Воня́ть = смердіти, воня́ти. — Тим бочка смердить, чим вона напита. п. пр. — **Воня́ть** = смерді́ть, воня́є, во́нюче. — Як тут вонюче. С. Аф.

Вообража́ть, ся = уявля́ти, ся (С. Ш.), гада́ти, покла́дати на ду́мці, роїти ся (С. З.), мріяти, ся, здавати ся. — **Мнѣ вообразилось** = мині здало́сь.

Воображе́ніе = уя́ва (Лев., Фр.), уявлїння (С. Ш.); мрія. — І дармо він старий ся викликати їх в свою уяві. Фр. — І жива уява підхоплювала кожне слово. Фр.

Вообрази́ть, ся = уяви́ти, ся, в'яви́ти, ся, примріяти ся, вроїти ся, спогада́ти, зда́ти ся. — Я так живо уявив собі його біль. Фр. — Як ти кохаю, не спогадаєш. п. п.

Вообще́ = 1. огу́лом (С. З.), зго́ла (С. З.), загало́м, взага́лї (С. Л.), по́сніль, посно́лу. (С. З.). — Огу́лом кажучи, воно таки й правда. Куліш.

2. вку́пі, ра́зом, гурто́м, спільне.

Воодушевля́ть, ся = живи́ти, оживля́ти, ся; додава́ти ду́ху, охо́ти, завзя́ття.

Вооружа́ть, ся = 1. узбро́ювати, ся, рихтува́ти, ришгува́ти. — Велїв гарматі рихтувати і на город стрільи пускати. п. п. — Галера гарматами ришгована. п. д.

2. підніма́ти, підійма́ти, підбу́рювати.

3. д. **Возстава́ть.**

Вооруже́ніе = 1. узброє́ння.

2. зброя, ришгу́нок, арма́та. С. З. Л. — Гармат 27 з иншим ришгунком узяли. Л. С. — Коні і ришгунки повтрачали. С. З.

Вооружённый = узбро́єний (К. Б.), вбройний (С. Ж.), армато́ваний, оружний. (С. З. Л.) — Вийдеш збройно. К. Д. — Устигнуєм, аби до судів ніхто збройне і з гайдуками не приїжав. Ст. Л.

Вооружи́ть, ся = 1. узброїти, ся (С. Ш.),

нарихтува́ти, арматува́ти. — Узброївши ся противко всяким непріятелям. Б. П.

2. д. Возстáть.

Воочію = очеви́дячки, очеви́дьки, очевúсте, перед очúма. — Вхопили вовки най гàли у очевúдячки лопака. п. к. — Злодій потаємце, в лихварь очéвисте красть працю своєго ближнього. Б. П. — Карно тяк у очевúдьки на конї. С. З.

Во первыхъ = в пéрве, в пéрше, спéршу, напéред, раз, спочáтку.

Воніть, воніть = голоси́ти, галасува́ти, дементува́ти, волáти, репетува́ти. С. З. Л. — Летів орел по-над морем тай став голоси́ти: ой як тяжко убогому багату любити. п. к. — Борейкова дружинонька кóлясь до Бога: один каже до другого — розійти ся треба п. п.

Воплотúть ся = втíлúти ся.

Воплощéніе = втíлéння. (С. Ж.). — Мати для всї, невеличкої дівчинки, здалась втíленням вищої оборонючої сили. Чайч.

Вопль = гáлас (С. Аф. З.), голосíння, лéмент, рéпет, репетування (С. Л.), волáння. (С. Ж.) — Сивила тут де не взяла ся, заíпняла ся, затрясла ся і гáлас зараз підняла. Кот. — Сей гáлас і репетування. С. З.

Вопреки́ = на перекíр (С. Л З.), всýперекu, на вúк, (С. З.), на вúр, на сýпроти, всýпор. (С. Л.). — Він це зробив на перекíр йому.

Вопроси́тельный = пита́ючий. — **В. знакъ** = знак пита́ння.

Вопроси́ть = спита́ти, запита́ти. — Не спитавши голови, не лáзь до пúг. п. пр.

Вопро́съ = пита́ння, запита́ння, спúтка. С. З. Л. — Научає, як тут через питання і одповіді описують ся. Б. П.

Вопроша́ть = пита́ти, запúтувати.

Вопроша́тель = пита́ч. (С. Ж.).

Ворвань = трíн (С. Ш.); жир, витоплений з кита, тюленя то-що, також і риб'ячий жир.

Ворва́ть ся = вдéрти ся, вúперти ся.

Воры́шка = злодю́жка, злодíйка, злодíйкувáте. — Там таке злодíйкувате, що не побаче — украде.

Воркли́вый = 1. сварли́вий, гомонли́вий, буркýн, буркотýн, грúмач. — Сварлива баба.

2. буркотли́вий, воркотли́вий, туркотли́вий. — Голуб воркотливий.

Воркова́ніе = вуркота́ння, буркота́ння, туркота́ння, туркотня́.

Воркова́ть = вуркота́ти, вуркотíти, буркотíти, туркота́ти. — Два голуби воду пили, вони пили, вуркотіли, зняпсь в парі й полетіли. п. п. — Усю нічку буркотала, мíні спати не давала. п. п. — Ой голуб гуде, голубка бýркоче, що голуб голубку покидати хоче. п. п.

Воркотня́ = 1. д. Воркова́ніе.

2. д. Брюзжа́ніе.

Воркотýнъ, нья, воркýнъ, нья = 1. д. Брюзга́.

2. тýркот (голуб).

Воробéй, ит. Passer domesticus, Fringilla domestica = горобéць, здр. горóбчик, горобʼя́, горобʼя́тко. — Горобець маленький, а серце має. п. пр. — Підлабузнивсь до горлиці горобець, наче й справді запорожський молодець. Б. Г.

Воробéйникъ, рос. Lithospermum = горобéйник.

Воробка = горóбличка, горобчúця, горобчúха. — Горобличка гарна птичка. п. п.

Воробушекъ, воробышекъ = горóбчик.

Воробьёвый = горобúний, горóбʼячий. — Горобʼячі яйця.

Воробьёнокъ = горобʼя́, горобúня́, горобʼя́тко, горобúнятко.

Воробьúный = д. Воробьёвый. — **Воробьúное сѣмя** = д. Воробéйникъ. — **Воробьúный горохъ**, рос. Vicia cracca = горобúний, горóбʼячий горóшок, гадю́чий горóшок, дúкий горóшок. С. Ан. — **Воробьúная ночь** = горобúна нiч. — **Воробьúный щáвель** = д. Волосáтикъ 3.

Воровáтый = хапкúй, злодíйкувáтий, (С. Аф.), кашенкувáтий.

Воровáть = крáсти, злодíя́чити.

Воровка = злóдíйка (С. Аф. Л), злодíя́чка.

Воровскóй = 1. злóдíйський. (С. Аф.). — Де Рим, де Крим, а де злодíйська корчма. п. пр.

2. крáденний. — Лучче своє латане, як чуже крадене. п. пр. — **Воровскія дéньги** = фальшúві грóші. — **Воровскіе людú** = злóдíї, розбишáки, гультя́йство.

Воровски = крадькома́; злóдíйськи, по злóдíйськи.

Воровство́ = злóдíйство, крадíж, крадíжка (С. Аф. Л.), крадíйство. (С. Ж.) — Його не раз вже і на крадíжці ловили. — — Показуючий дорогу до крадежи. Б. П.

Воро́вый = меткúй, моторúний.

Ворожба́ = ворожíння, чáри, чарува́ння, знáхурство.

Ворожея́ = воріжка, ворóжка, знáхурка,

чарівни́ця. — Там циганка воріжки, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожи́ть = ворожи́ти, чарува́ти. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Воро́на = 1. ит. Corvus cornix — воро́на, ґа́ва, га́ва. (С. Аф.). — Як ґава у житі до Юр'я сховаєть ся, буде добре жито. Ман. — Ні пава, ні гава. н. пр.

2. розся́ва, ґа́ва, га́ва (про чоловіка).

Воропёнокъ = ґавиня́.

Воронёцъ = 1. рос. Actaea spicata — во́вчі я́годи, черне́ць, 2. Paris quadrifolia = д. Во́лчья я́года, 3. Paeonia tunuifolia — воронёць. С. Ап.

Ворони́ка, рос. Empetrum nigrum = водя́нка. С. Ап.

Ворони́ло = гладі́льце. С. Пар.

Ворони́ца = д. **Ворони́ка**.

Воро́нiй = воро́нячий (С. Аф.), гавиний. — **Воро́нiй глазъ** = д. **Во́лчья я́года**. — **Воро́ньи я́годы** = д. **Воронёцъ** 1.

Воро́нка = лійка. С. Л.

Воронкообра́зный = лійкува́тий.

Воронограй, ит. Corvus frugilegus = грак, га́йворон. С. Аф.

Вороно́й = ворони́й. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п.

Ворононёгiй = строка́тий. — Строкатий кінь.

Ворононёгий = мишастий. — Мишастий кінь.

Во́ронъ, ит. Corvus corax = во́рон, кру́к, крю́к (С. З. Л.); га́йворон, гра́йворон, грак. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не штука вбити крюка, злови-но живого. н. пр. — Воро́н, крюків сила. Гул. Ар. — В полі, мати, чорний ворон кряче; ой той міні голову оплаче. н. п.

Вороньё = га́лич, воронія́ (С. Аф.), га́йворо́ння. — Не га́лич чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське гайвороння попасідало на дуб. К. Х.

Ворони́га, ворони́жка, рос. Solanum nigrum = паслі́н, пасльо́н. С. Ан.

Воро́та = воро́та, бра́ма, (на коловороті) — коло́ворот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав панків у чотири лави. н. п. — Сьвята брама одчинилась, козака впустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. Ш.

Воротила = оруда́рь, верхово́да.

Воротило = стріла́ (у вітряка).

Воротити, ся = 1. повертати, перевертати, одвертати, ся. — Чогось він одвертаєть ся од мене. — Съ души воротить = з душі ве́рне, ну́дить. — І поганим чимсь воняє, аж із душі верне.

2. верну́ти, ся, поверну́ти, ся, завернути, ся. — Вернись, сину до домоньку, зимно тобі головоньку. н. п.

Воро́тки = воріття, воріткй. С. Аф.

Воротниковый = комірний.

Воро́тникъ = воротарь, заворітник, воріти́ний, бра́мний. — Воротарю! воротарю! — Хто, хто у воріт кличе? н. п. — Заворітника тримають, та за ним зачиняють. н. пр.

Воротни́къ = ко́мір, ко́мпір, ко́внір. С. З. Л. — Не до нашої шиї тії коміри шили. п. пр. — Комір заполоччю вистрочений. С. З

Воротничо́къ = комірець, комірчи́к, комірок.

Воро́тный = воріти́ний, бра́мний. (С. Ш.)

Воро́тца = 1. воріття, воріткй. С. Аф.

2. хві́ртка, хві́рточка (у воротах). С. Ш. — Пій у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр.

3. кватирка, хві́рточка (у вікні). — Подивив ся козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. п.

Во́роть = 1. д. **Воротни́къ**. — **Брань на воро́тю не висне́ть**, п. пр. = лайка не бійка, в боку́ не боли́ть. н. пр.

2. коло́ворот (вал, на котрий накручуєть ся вірьовка, мех.), (для витягання невода) — бара́н. (Аф.). — Губа, як на коловороті гуляє. н. пр.

Во́роть = ви́воріт.

Во́рохъ = во́рох, ку́па.

Ворочать, ся = 1. перевертати, ся, перекидати, ся.

2. крути́ти, повертати.

3. верта́ти, ся, повертати, ся, звертати, ся.

4. оруду́вати, верхово́дити. — Він усім у нас орудує.

Ворошить, ся = ворушити, ся, перевертати, ся.

Во́рса, ворсъ = ба́рва, (С. Ш.), во́рса.

Во́рсить, ворсова́ть = ба́рвити (С. Ш.), наво́дити во́рсу.

Ворча́нiе = 1. бурча́ння, бу́ркіт, буркотня́. — В животі така буркотня підпилась.

2. (про собак) — гарча́ння, гаркотня́. С. З. Л.

Ворча́ть = 1. бурча́ти, бурмота́ти, буркотіти, мурча́ти. С. Л. — У колисці дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

2. (про собак) — гарча́ти, га́ркати. —

Чив б гарчало, а твоє мовчало. п. пр.

Ворчли́вый, Ворчу́нъ, нья = д. **Брюзга́.**

Воръ = зло́дій, поб. — злодю́га, злодія́ка, злодія́ще С. З. Л., ворю́га, воря́га. С. Л. — Злодій злодія зараз позна́є. п. пр. — Хатнього злодія не встережеш ся. п. пр. — Не той злодій, що вкрав а той, що сховав. п. пр. — **По дѣла́мъ во́ру и му́ка,** п. пр. = кату́ві по заслу́зі. п. пр.

Во своя́си = до до́му.

Восемна́дцать = вісімна́дцять, вісімна́дцятеро.

Во́семь = вісім, во́сьмеро, вісьмери́к. — Всім по сім, а мині вісім. п. пр. — Ой ішли воли та в вісьмерику. п. п.

Во́семьдесятъ = вісімдеся́ть.

Воскипа́ть, воскипѣ́ть = закипа́ти, закипі́ти. — **Воскипѣ́ть гнѣвомъ** = скипі́ти, запали́ти ся.

Воскли́кнуть = ви́гукнути, ви́кликнути, завола́ти.

Восклица́ніе = ви́гук, ви́клик (С. Пар.), о́клик. — **Знакъ восклица́нія** = знак ви́клику. С. Пар.

Восклица́ть = виґу́кувати, викли́кувати, вола́ти (С. З.).

Восковатый = вощи́стий.

Восковой = воско́вий, воща́ний. — Воско́ва свічка.

Воскреса́ть = воскреса́ти, ожива́ти.

Воскресе́ніе = 1. воскресе́ння.

2. неді́ля, здр. — неді́ленька. — Ой учора та суботонька, сьогодня неді́лі, чого ж и тебе то, чумаченько, сорочка не біла? п. п. — **Ка́ждое Воскресе́нье** = що неді́лі. — Як би я моя сестру рідну, та всяку стареньку, дала б мині що неділі сорочку біленьку. п. п. — **Свѣ́тлое Воскресе́нье** = Вели́кдень. — Тоді сироті Великдень, як сорочка біла. п. пр. — К Різдву стежки позамітає, к Великодню води поросливає. п. п.

Воскресе́нье = д. **Воскресе́ніе** 2.

Воскре́сный = неді́льний. — **Воскре́сный день** = неді́ля. — **Воскре́сная шко́ла** = неді́льня шко́ла.

Воскура́ть = кади́ти, кури́ти.

Воскъ = віск.

Воспале́ніе = запале́ння, (про рани) — роз'ятрення, заятре́ння. С. Л. — Мати вмерла на запалення легких. Фр.

Воспали́ть, ся, воспала́ть, ся = запали́ти, ся, запаля́ти, ся, заня́ти, ся, займа́ти ся. (Про рани) — роз'ятри́ти ся, заятри́ти ся, прияти́ти ся, ятри́ти ся. — Тільки шкрабнула шкурочку, а воно й приятрило ся. Хар. — **Воспали́ть ся гнѣвомъ** = роз'ярити ся, розлютова́ти ся.

Воспари́ть = злетіти, полинути в го́ру.

Воспита́ніе = годова́ння, вихова́ння (С. Л.), хов. — Такий погляд на хов дітий робить вам честь. Лев.

Воспи́танникъ, ца = годова́нець, годо́ванок, годованка, вихова́нець, вихо́ванка. (С. Аф., З. Л.), плека́нець. (С. Пар.). — Прийняв був до себе сироту Петра за годованця. Кот. — А сам Настусю щиджав, таки годованку. К. Ш.

Воспи́танный = 1. ви́хований, ви́годований.

2. д. **Благовоспи́танный.**

Воспита́тель, ница = вихова́тель, ка, учи́тель, ка.

Воспита́ть, воспи́тывать, ся = ви́годувати, згодува́ти, вигодо́вувати, ся, ви́ховати, вихо́вувати, ся, ви́кохати, вико́хувати, ся, ви́ростити, виро́щувати, ся, плека́ти. С. Л. — Ой годувала дочку не год, не два, та й згодувала — людям слуга. п. п. — Викохав дитину в добрую годину. п. пр. — Ой був в Січи старий козак на при́звіще Чалий, викохав він сина Саву козакам на славу. п. п.

Воспламене́ніе = запале́ння, спалахне́ння.

Воспламени́ть, ся = запали́ти, ся, вспала́ти, запала́ти, заня́ти ся, загорі́ти ся. С. Л.

Воспламеня́емость = па́лкість.

Воспламеня́ть, ся = запаля́ти, ся, запа́лювати, ся, займа́ти ся; розпа́лювати, ся. — Запалось так швидко, що ніяк не можна було потушити. — А він так розпалив ся, що вже ні на що не дивить ся. — **Воспламеня́емый, воспламеня́ющій ся, легко́ воспламеня́ющій ся** = палкий, скоропалкий.

Восполне́ніе = виповне́ння, заповне́ння.

Восполня́ть, ся = виповня́ти, ся, заповня́ти, ся; докла́дувати, доспіва́ти, доли́вати до...

Воспо́льзоваться = покори́стувати ся (С. Л.), пожи́ти, пожива́ти ся, пожитко́вати, скори́стувати ся, скориста́ти. (Гал.) — Хотів добром моїм пожитковати. — Хто поживе моє добро? К. Ш.

Воспоминаніе = 1. зга́дування. (Лев.)

2. спо́мин, спо́минка, зга́дка, спо́гад. С. Л. — **Въ воспоминаніе** = на спо́мин, на зга́дку, на не за́будь. — Посаму ко-

хо хатнія на спомин дружині, і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. па́м'ятка. — Се мінї пам'ятка від батька.

Воспомина́ть, ся = зга́дувати, ся, спомина́ти, ся.

Воспомяну́ть = згада́ти, спогада́ти. (С.З.Л.)

Воспослѣ́довать = сподіяти ся, ста́ти ся, скла́сти, ся, здіяти ся. — Сподіялось таке лихо, що крий Боже! — Не так ждало ся, та так склало ся. н. пр.

Воспособля́ть = помога́ти, запомога́ти.

Воспрепя́тствовать = перепини́ти, спини́ти, зупини́ти, перешко́дити, на перешко́дї стати. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила чужа чужина. н. п. — Коля б тільки він не став мінї на перешкодї, то б усе було добре.

Воспрети́ть, воспреща́ть = заборони́ти, -ня́ти, заказа́ти, -зувати, борони́ти, (говорити) — защі́пити, защі́пляти. — А він мене з корчми не гонить, а він мінї пити не боронить. н. п. — З хати не пускала, гулять заказала. н. п.

Воспреще́ніе = забороно́на, зака́з, запре́т.

Воспринима́ть = бра́ти, прийма́ти. — **Воспринима́ть отъ купе́ли** = хрести́ти, у хрест уво́дити.

Воспріе́мникъ, ца = хреще́ний ба́тько, хреще́на ма́ти.

Воспріе́мный, ая, оте́цъ, мать = д. **Воспріе́мникъ, ца**; — **сынъ, дочь** = хреще́ник, хреще́ниця, похре́стник, ця. — На Сьвят-вечер хрещеник або хрещеня приносять батькови вечерю. п. о.

Воспріи́мчивость = уразли́вість, чу́йність. (С. Ж.)

Воспріи́мчивый = уразли́вий (С. Ш.), чуйний. (С. Ж.)

Воспроизводи́ть = д. **Возобновля́ть** і **Возсо́здавать**.

Воспротиви́ться, воспротивля́ться = проти́вити ся, змага́ти ся, ста́ти ся, суперека́ти ся, опина́ти ся, не зго́джувати ся, опір става́ти (С. З.), опе́рти ся.

Воспря́нуть = прокинутись.

Воспыла́ть = запала́ти, спала́ти. — Вони ж почувши, запалали гнівом. К. С. П.

Воспѣва́ть, воспѣ́ть = 1. сьпіва́ти, висьпівувати, ви́сьпівати. — Та через те, що їх поет не висьпівав, усіх їх до 'дного народ позабував. К. Д. Ж. — Висьпівує соловейко. К. Ш.

2. сла́вити, вихваля́ти, вслáвити, ви́хвалити.

Восто́къ = схід. С. Л. — На сході сонця. С. З.

Восторга́ться = радіти (дуже).

Восто́ргъ = ра́дість (велика). — Вітає радість і надія в очах веселих, молодих. К. Ш.

Восто́чный = схі́дний, сходови́й. — Сходовий вітер.

Востре́бовать = потре́бувати, ви́правити.

Во́стренькій = гостре́нький.

Востренета́ть = затрепті́ти, затрі́потіти, задрі́жати.

Востри́ть = гостри́ти, точи́ти. — Точи ножиці, а все тупі. С. Ш.

Востроглáзый = д. **Быстроглáзый**.

Востроно́гій = д. **Быстроно́гій**.

Востру́ха, востру́шка = цокоту́ха, мото́ру́ха.

Во́стрый = го́стрий.

Восхвале́ніе = хвала́, похвала́.

Восхваля́ть = вихваля́ти.

Восхити́тельный = чудо́вний, чарівни́й, роскішний.

Восхища́ть, ся = чарува́ти, радіти

Восхище́ніе = ра́дість (велика).

Восходи́ть = схо́дити, зіхо́дити, підійма́ти ся. — Б'ють пороги, місяць сходить як і перше сходив. К. Ш. — Ой зійшла зоря вечірняя. н. п.

Восхо́дъ, восхожде́ніе = схід, зіхо́д.

Восхотѣ́ть = захотіти, захтіти, забажа́ти.

Восца́ = сверблячка (лишай).

Воцáрствовать = зацарюва́ти.

Воцу́вствовать = зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п.

Вошéствіе = зіхо́д.

Восьмери́къ = вісьмери́к. — Візьми хунт сьвічок вісьмерику.

Восьмёрка = 1. (в картах) — восьма́ка, ві́сімка. (Малорус. игры. Кіев. Ст. 1887—6).

2. вісьмери́к. — Пан поїхав восьмериком.

Восьмидесятый = вісімдеся́тий.

Восьмо́й = ві́сьмий, во́сьмий.

Воткáть = утка́ти, вплести́.

Воткну́ть, ся = встроми́ти, ся, устроми́ти, застроми́ти, увіткну́ти, вгороди́ти, ся. — Волїла б ти ніж в мене вгородити, ніж мала, мила, ті слова говорити. н. п.

Во́тра = трíски (С. Ш.), зобóїни (тільки від соломи, а перше — й від металу.).

Вотру́ха, вотру́шка = д. **Ватру́ха**.

Во́тчимъ = вітчим.

Во́тчина = дїдівщина, дїдизна, ба́тьківщина, материзна. (Родовий маєток.) — Ви купили сей грунт? Ні, се моя батькі-

щина. (Слово **Во́тчина** прикладаєть ся до нерухомого земельного маєтку, частіше великого).

Во́тчинникъ = властитель нерухо́мого ма́єтку.

Вотще́ = ма́рне, дарма́, ду́рно, даре́мне. — Як марно пажив, так марне і піде. н. пр. — Сьвіте місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може його вже я й не побачу. н. п.

Вотъ = от, ось, це, оце́, ото́, тут, аж о́сь, та. — Та була в мене жінка, та була в мене Любка. н. п. — Аж ось і до його черга прийшла. — **Вотъ-во́тъ** = от-от, туж-ту́ж, ось-о́сь, ось-ось-о́сь, за того. — Аж тут і на дворі туж-туж уже сьвітає. Гул. Ар. — Час загого й жати. К. Ш. — **Вотъ гдѣ** = о́сь-де, от-де, о́сьдечки, аж о́сьдечки, аж о́сьде. — **Вотъ еще!** = ото́ ще, отце́, то́ж бак! — Отце! не бачила дива! — **Вотъ какъ!** = о́сь як, от як, от та́к! — **Вотъ како́й** = о́сь який, от такий. — Ось який завбільшки. — **Вотъ и вся не долга́** = от тобі й кіне́ць, от і все, от тобі й край! — **Вотъ сюда́** = ось сюди́, он-сюди́, отсюди́. — **Вотъ та́мъ** = он-де, о́ндечки, он-та́м, он-та́мечки, та́меньки. — **Вотъ тако́й** = от-такий. — **Вотъ то́-то** = то́ж то, то́-то́ж. — **Вотъ тебѣ и на!** = от тобі й на!, отце́!, оттаке́!, от тобі й маєш! — **Вотъ ужъ куда́** = аж о́сь куди́. — **Вотъ ужъ когда́** = аж о́сь коли́. — **Во́тъ что** = о́сь що, от що. — **Вотъ этотъ** = оцей, сей.

Во́хра = о́хра.

Воцаря́ться = зацарюва́ти, оцари́ти, ся, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Подитовський жахний, запанував, тай дуже шахту приборкать трошки. К. Ш. — На сьвіті правда запанує. — І життя могутнє знову запанує, і ніщо не злохить силу молодую. н. п.

Воцерковле́ніе = уво́дини. С. Ш.

Вочеловѣче́ніе = очоловічення, втілення. (С. Ж.)

Вочеловѣчи́ться = очоловічитись, втілити ся.

Во́чію, во́чью = д. **Воочіе.**

Во́шки, рос. Spergula arvensis = метели́кі. С. Ан.

Во́шкарица = гни́да.

Вошь, мн. **вши**, ком. Pediculus = во́ша, мн. во́ші, дітське — ку́ка, аб. — **вошна́, ну́жа.** — І нужі повна очкурня. Кот. — Нужа заїла. С. З. — Грошей, як у жида вошей. н. пр. — **Вошь травяна́я, Aphis** = трав'яна́, рослинна во́ша, тля́. — Страчують рослинну вошу так саме, як і капустяну блоху. (Степовик.)

Вощано́й = воскови́й, вощани́й.

Вощи́ть = вощи́ти, навощувати.

Вояжъ = по́дорож, мандрівка.

Впада́ть = 1. па́дати, упада́ти. — Упав в рівчак. — **Впа́ли глаза́** = запа́ли очі, позападали. — **Впасть въ унынie** = в тугу вда́ти ся. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь, заграв мій кінь вороненький — назад сподівайтесь. н. п.

2. вливати ся, утіка́ти, вилива́ти. — Самарь в Дніпро вливаєть ся.

3. попада́ти, вдава́ти ся, впада́ти сп. — Попав в біду. — Вдав ся в тугу.

Впа́дина = падь, влогови́на, я́мка.

Впа́дистый = ямкува́тий.

Впа́ивать = залюто́вувати.

Впа́лазывать = вла́зити, вповза́ти.

Впа́лый = запа́лий.

Впасть = д. **Впада́ть.**

Впаха́ться = в'ора́ти ся. — Він в'орав ся в моє поле.

Впервы́й, впервы́е = вне́рве, вне́рше, сне́ршу. — Де вперше в сьвіті радість вздрів. Петренко-Сніп. — **Это ему́ не впервы́й** = се йому́ не первина́. Помпе.

Впереваля́ку = перевалюючись, по ма́лу (йти, їхати).

Впереваля́ть = 1. лапростець, манівцем. С. З. — Гей яром, яром за полями, манівцями за вівцями. н. п. — Лапростець пішов.

2. д. **Впереваля́ку.**

Впереди́ = 1. попе́реду, спе́реду, посампе́ред. С. З. Л. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п. — Із за гори, із за кручі горде військо виступає, посимперед Морозенко синім концем виправляє. н. п. — **Впереди́ идти́** = пе́ред вести́. С. З. Л.

2. наперед, на дальше.

Впере́дъ = 1. вперед, упере́д, попе́реду, попере́д, навпере́д; з гори́. — Попереду батька в пекло не суйся. н. пр. — Попереду спитай ся, а тоді і дай ся. н. пр. — Посилає мене попереду. — Він усі гроші з гори дає. Под. — Нехай з гори знає, чого від мене можна надіяти ся, в чого пі. фр.

2. д. **Впереди́** 2. — Щоб мині наперед ніколи сього не було!

Впереле́жку, впереме́шку = мішма. — Треба мішма класти: одно через друге.

Вирва́ть = вирва́ти.

Вирва́ть, ся = вирва́ти, ся.

Вирва́ть = вирва́ти, ви́рвати.

Вирва́ть = вирва́ти, ви́рвати.

Вирва́ть = вирва́ти, ви́рвати

Вирыскать, вирыскивать, вирыснуть = вбри́зкати, -увати, -нути, вци́ркати, зацúркати. — Молоком в око зацúркати.

Вирыть, = навза́води. С. Л.

Вирята́ть, ся = запряга́ти, вирята́ти, ся.

Вирядывать = 1. вирядáти.
2. д. **Вирягивать.**

Вирямливать, ся = вирівня́ти, рівня́ти, вирівнювати.

Вирямь = 1. пря́мо, про́сто. — Пішов просто до його. — Ми просто йшли. К. Ш.
2. спра́вдї. — І справдї так.

Вирясть = д. **Вирядывать.**

Вира́тать, вира́тывать = схова́ти, прихова́ти, захова́ти, хова́ти, прихо́вувати, захо́вувати. — Списьбі в кишенї не схована. п. пр.

Вирячь, ся = вprя́гти, запрягти́, ся.

Вы́гивать, внугнýть = заганя́ти, вганя́ти, загна́ти (полохаючи).

Впуска́ть, впусти́ть = впуска́ти, пуска́ти, пусти́ти. — Василь, ти мій батьку, пусти мене в хатку. п. п.

Вы́сть = пу́сткою, без ужи́тку, да́рма, ду́рно. — Хата стоїть пусткою. — **Вы́сть лежа́ть** (про землю) = вакува́ти. — Земля вже скільки лїт вакує.

Вытать, вытывать, ся = 1. вилести́, вилїта́ти, ся.
2. вилу́тати, ся, вилу́тувати, ся, втруча́ти ся. — І його вилутав в своє дїло. — Не втручай ся в чуже дїло.

Вухъ = 1. д. **Врахъ.**
2. пи́шно. — Вирядилась пишно.

Выпрнуть, выра́ть = встромúти, застромúти, вгороди́ти, увíпхну́ти, увíткну́ти, встромля́ти, втика́ти.

Выля́ивать = напива́ти.

Вия́теро, вияте́ромъ = вия́теро, вятьо́х, упятьо́х. — Вятьох вибили десять пляшок червоного.

Врагъ = 1. во́рог, мн. вороги́, здр. ворóженьки, воріженьки, (бувший приятель) — ро́збрат. — То мій давнiй ворог. — Брешіть, брешіть воріженьки, а ви люде чуйте. п. п. — Хан учинив си розбрат Хмельницькому. Л. В.
2. яр, здр. ярóк, (степовий) — ба́лка, ба́лочка, (з лїском) — байра́к.

Вражда́ = ворогува́ння, ворожне́та, неприязнь.

Враждéбный = воро́жий.

Враждова́ніе = ворогува́ння.

Враждова́ть = ворогува́ти. — Мазепа і Паляй проміж себе ворогували. п. о. — Як зо мною гуляють, тодї мінї цирують, а як під мене підуть, ще й на мене ворогують. п. п.

Вражескій, вражій = воро́жий.

Вразбро́дъ = вро́стiч, рiзно. — Як уже пізно, розійшли ся різно. п. п.

Враздро́бь = на́різно, осóбо. — Гуртом дешевше, як нарізно.

Вразма́хъ = зро́змаху. — Ударив зро́змаху.

Вразмётъ = роскúдано.

Вразсыпну́ю = д. **Вразбро́дъ.** — То драла вро́стiч всї доли. Кот. — Так всї і кинулись про́стiч.

Вразумúтельный, но = зрозумíлий, ло, розу́мний, но, втямкий. — Та нее по нашому, щоб кожному воно розумно було. Кн.

Вразумúть, вразумля́ть, ся = напоумúти, напути́ти (С. З.), нарáдити, вия́снити, напоумля́ти, ся, вияснúти, ся. — Він його на розум напутив.

Вра́ки = бре́хнї і д. **Вздоръ.** — Брехнею світ пробдеш, та назад не вернеш си. п. пр.

Враль, я, врали́ха = брехýн, брехýха, брехáчка (ж. р.), брешкó, забре́ха, бре́хтя (ж. р. С. Аф.), скоробре́ха, чистобре́ха, (хто помогає брехати) — підбре́хач. — Палант і сам був зла брехачка — язик його тож не касачка. Кот. — О, вже цього чистобреху не піймаєш.

Вра́льня = брехуні́вка. — А що, люди добрі, чи не з брехунівки ви? Кв.

Врань = д. **Вра́ки.** — З брехні не мрут, та тільки вірш вже не йдуть. п. пр.

Врасило́хъ = зненáцька, несподíвано. — Що як би янгол зненацька злетів з неба з огненою різкою. Кот.

Врастáть = 1. простáти, уростáти.
2. дорастáти, випростáти.

Врастя́жку = простя́гшись.

Вра́тникъ = д. **Воро́тникъ.**

Врать = 1. брехáти, побрíхувати, вибрíхувати, брехню́ точúти, москаля́ везти́, підпускáти, (на сповіді) — попá возúти в ре́шеті, (перестáти) — перебрехáти, (помогати) — підбрíхувати. — Язиком брехати — не цíпом махати. п. пр. — **Врётъ во всю Ива́новскую** = бре́ше на всї заставки. Ном.
2. д. **Вздоръ** городúть.

Врачебникъ = 1. лїче́бник.
2. лїкарь.

Врачебный = лїка́рський.

Врачева́ніе = лїчíння, гóїння. — Яке вже там лїчіння, коли сухоти.

Врачева́тель = лїкарь.

Врачева́ть, ся = лїчи́ти, ся, го́їти, ся. — Шкода то́їти, коли смерть прийде́. п. пр.

Врачъ = лїкарь. — Лїкарені, чи поможись, чи не поможись, а калїтка розвижись. п. пр. — **Быть врачёмъ, занима́ться врача́нїемъ** = лїкарюва́ти. — Він уже б лїг лїкарюв.

Вращательный, но = коло́воротний, но, о́бертнем. — Так мині обертнем хата і ходить (каже слабий). Пік.

Вращать, ся = верті́ти, ся, крути́ти, ся, оберта́ти, ся. — Земля обертаєть ся коло сонця. Де-що про сьвіт Божий.

Вращёніе = оберта́нии, верті́ння.

Вредитель, ница = шко́дник, ця.

Вреди́тельный = шкодли́вий, шко́дний, вадли́вий. вадкий, шкодо́чий, нездоро́вий.

Вреди́ть = шко́дити, ва́дити, шко́ду шко́дити, роби́ти. — Більмо окові не шкодить, тільки око не бачить. п. пр. — Хто нічо́го ходить, той сам собі шкодить. п. пр. — Не один козак сам собі шкоду шкодив. п. п. — Ледачому животові і вирви падять. п. пр.

Вре́дный, но = шкодли́вий, шко́дний, но. вадли́вий, вадли́во, ва́дко, ва́дить. — Шкодливий, як кішка. п. пр. — Хто на хаїб не видить, а кий на кий водить. п. пр.

Вредоно́сный = д. **Вреди́тельный** і **Вре́дный**.

Вредъ = шко́да, ва́да. — Чия шкода, того й гріх. п. пр. — Мудрий Лих по шкоді. п. пр. — **Вредъ причини́ть, нанести́** = нашко́дити, шкоду зробити, вчинити. — Батько нашкодив, а діти в одпігі. п. пр. — Коваль шкоду зробив, а невпа повісили. п. пр. — А хто би кому шкоду учинив, тот мает шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во вре́дъ, ко вреду́** = на шко́ду. — На шкоду людську збудинаи ся пропва. Л. В. — Аби не присягали фалшиве на шкоду ближнего. Б. Н.

Вре́мепемъ = ча́сом, часа́ми, и́ноді, и́нколи, поро́ю, від ча́су до ча́су. — Часом з квасом, порою з водою. п. пр.

Временно́й, вре́менный = дочасний, часо́вий, тимчасо́вий. — Щасти дочасне, а злидні довічні. п. пр. — Боярину квітка часовая, а Петрови дівка вікован. п. п. — Опекун або заставник і кождий, дочасним правом імен'я держачи. Ст. Л. — **Вре́менно** = дочасно, до ча́су, пóки-що. — До часу глечик воду носить, поки вухо не одірветь ся. п. пр.

Временщи́къ = милова́нець, котрому пощасти́ло за короткий час із низького стану осягнути великої сили при державній особі.

Вре́мя = час, годи́на, пора́, доба́, вре́м'я, уре́м'я. (С. Ш.) — Час ня́тить, то тратить. п. пр. — Час до дому, час і вора. п. п. — Се буде пізньої доби. — Та лиш за добра година: умерла моя вірна дівчина. В. Ц. — **Во-время** = у свій час, вчасно, впору. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Во вре́мя** = під час. — Лице би кто під час служби Божої розмовляв ся. В. Ц. — **Во всяко́е вре́мя** = по всяк час. — Він по всяк час такий. — **Вре́мя отъ вре́мени, отъ вре́мени до вре́мени** = від ча́су до ча́су, коли не коли́, и́ноді, и́нколи, ча́сом, часа́ми. — **Въ ночно́е вре́мя** = ночно́ю добо́ю, ночно́ї доби́. — Де ти волочив ся ночною добою із чужою милою. п. п. — Ночною доби з неволї втікали. п. д. — **Въ рабо́чее вре́мя** = в робо́чу по́ру, в ді́льний час. (Пік.) — **Въ прежнее вре́мя** = спе́ршу, допре́ж сього́, за пре́жніх часів. — **Въ то вре́мя** = тоді, тоді са́ме, за тієї годи́ни. — **Въ послѣднее вре́мя** = остáнніми часа́ми, в остáнні часи́, остáнніми часи́. — Ну, останніми часами був дуже лакурив ся. Рус. В. — **На вре́мя** = на який час, до ча́су, дочасно. — **Съ какого́ вре́мени** = відко́ли, з якого́ ча́су. — Відколи та й досі не мав. — **Съ этого времени** = з сього́ ча́су, від тепе́р. — **Съ того́ вре́мени** = з того́ ча́су, з тії пори́. — З того часу, як женив ся, я ніколи не журив ся. Кот. — **Съ да́вняго вре́мени** = з да́вніх часів, здавна, з да́вньої давни́ни, з давніх дáвен. — **Съ незапа́мятныхъ временъ** = з поконві́ку, з ві́к-ві́ку, віконі́чно. — **Свобо́дное вре́мя** = дозві́лля, вільний час, гу́ляики, погуля́нка. — Ішов колись на дозвіллі зробило. — **Благопрія́тное, тяжёлое вре́мя** = годи́на, до́бра година, лиха́ годи́на, злигодня година, лихолїття. — При добрій годині — куми й побратими, а при лихій годині, ні нас й родини. п. ц. — В лихую годину в нас недавно довелось мині заїхать в Україну. К. Ш. — Як у нашій славній Україні були колись пострашні злигодні години. п. д. — **Въ како́е вре́мя** = в яку́ годи́ну, яко́го ча́су. — Ой Бог знає, коли вернусь, в якую годину, прийми ж мою Марусеньку, як рідну дитину. п. п. — **Это было не въ на́ше вре́мя** = це ще не за нас було́, не в на́ші часи́ діялось. — **До вре́мени, впредь до вре́мени** = до яко́го ча́су, пóки-що. — Мій т

нéрь по врéмя = не мáю чáсу, нíколи. — (ухóс. **дождли́вое врéмя** = годи́на, дощова́ годи́на. — Вік прожити — не дощову годину пересíдити. п. пр. — (Перед обíдом) — передобíдок, (Перед вечерею) — підвечéр'я, підвечíрок, (Перед сном або як саме полягали спати) — лягови, обляги, обляго́ма. — Це було саме в обляги. — Були вже обляги; і Юлія лягла. К. Д. Ж. — От раз він входе у свою хату обляго́ма, а за ним слідом щось входе. п. о. (Між весною і лїтом) — зáлїтки. — **Врéмя вóзки копéнъ, хлѣба съ нóли** = коновíз, возовúця. — Се було саме у коновíз. — **В. стребúнія** = гребовúця. — **В. жáтвы** = жнива́. — **В. косьбы** = косовúця. — **В. пахáнія** = óранка, рáлянка. — **В. посѣва** = сíянка, сíвба́, сíйба́. — **Передъ сбóромъ хлѣба и óвощей** = передні́вок, передні́вка. — **В. росúнія пчелъ** = рíйба́, ройовúця. — **В. собирáнія мáку** = макотру́с. — **В. липáнія** = линьба́. — **В. свáдебъ** = женúтво. — **Врéмя прáздно провести́** = зварнува́ти час, провакува́ти.

Времячисле́ніе = лїтощóт. — У нас лїтощот ведеть ся з того часу, як народив ся Христос. (З рукопис. календаря).

Врúнуть, ся = д. **Вбро́сить, ся.**

Врóвень = врíвень, врíвні, вщéрть. — Врíвень з берегами. — Насипав мíрку вщерть.

Врождённый = прирожде́нний, приро́дній, роди́мий. — Вона приражена підьма. п. о.

Врóзницу = нарíзно. — Гуртом дешевше, як нарíзно.

Вразнь, врозь = рíзно, осóбо, пóрізно. — Як уже пíшло, розíйдемось рíзно. п. п.

Врóслынь = д. **Вразумíную.**

Врости́ть = д. **Врасти́ть.**

Врóстокъ = нарíст.

Врóхмель = д. **Вноли́ньяна.**

Врубáть, врубúть = зарубáти.

Врунъ, врúньи = д. **Враль.**

Вручáть = ручáти, доручáти, приручáти, до рук давáти. — А ти, милий, одкажеш, кохуж мене ручиеш? п. п. — Покинь ся отцю, нещо, що вони тебе одкажали і братові приручали і на посад вирядили. п. п. — Хмельницькому до рук подав. п. д. — Чи уже ж ти поміряв, кому добро ручиеш? Доручаю коновому, писарю сíчовому. п. п.

Вручéніе = доручéння.

Врывáть = д. **Вкúпывать.**

Врывáться = 1. д. **Вкúпываться.**

2. вдерáти ся, вперáти ся.

Врѣзывать, ся = 1, урізувати, ся, врíзувати, ся, вробля́ти (різанням).

2. в'їдáти ся. — В'їлось йому в голову, нїяк не забуде.

3. д. **Врывáться 2.**

4. закóхуватись, втьóпати ся. (Д. **Влюбúться.**)

Врюхáться = д. **Влюбúться і Вкúпать ся 3.**

Врядъ, врядъ ли = навряд, павдáку.

Всáдникъ = їздéць, верховéць, верховúк, верховúй. — Де не взяв ся їздець, вчить ся по полю. п. о.

Всáживать = всáжувати, строкля́ти, встрокля́ти.

Всáсываніе = вбірáння.

Всáсывать, ся = 1. вбірáти, ся, втя́гувати, ся, набірáти ся. — **Всáсывающій** = берки́й. (С. Ш.)

2. д. **Впивáться 2.**

3. присóсувати ся, усисáти ся. — Дитина потроху присосала ся.

Всё = д. **Весь.**

Всеавгустѣ́йшій = д. **Августѣ́йшій.**

Всевúдящій = всевидю́щий.

Всевозмóжный = всякий, превсякий, всемóжливий.

Всевысочáйшій, всевы́шній = найвúщий.

Всегдá = завждú, зáвше, завсегдá, усé, по всяк час, їзвік, завсїгдú (Чайч.) — Старому завше годи, як малому. п. пр. — — Він усе ходить пішки. — Ми їзвік так жили. (С. Л.) — В чужих руках завше більший шматок. п. пр.

Всегдáшній = завсегдáшній, повсякчáсний.

Всегóдно = що рóку, що гóду.

Вседне́вный, но = 1. щоде́нний, щодúй, щоде́нно. — Чуже поле полива́ю що дня і що ночі, поки-поки не засипля́ть чужим пíском-очі. К. Ш. — І в пісні тій надії всі і мýки свої ми співали, співаючи щоденно й. Чайч.

2. цілоде́нний, увéсь, цíлий день, увесьде́нечки. (С. Ш.)

Всекопéчно = авжéж, аджéж, пéвне, кóнче.

Всели́нная = сьвíт, сьвíт Бóжий, весь-сьвíт. (С. К.)

Всели́нскій = всесьвітній, сьвітовúй.

Селúть, ся = оселúти, ся, насели́ти, ся, осадúти, осíсти ся, вселúти, ся.

Всемúлостивѣ́йшій = найлюдськúвіший.

Всемíрный = всесьвíтній, повсесьвíтній, вьогосьвíтній (К. Крим.), цíлосьвíтній

(Лев.). — Зоря всесьвітная зійшла, і мир, і радість принесла. К. Ш.

Всемогу́щество = всемогу́чість, всесила́. (С. Пар.).

Всемогу́щій, всемо́щный = всемогу́чий, всесильний. — Тебе благаю, всесильний Боже!

Всемѣ́рный, по = д. **Всевозмо́жный, яко** мо́га, усякими спо́собом. — Треба яко мога дбати, щоб...

Всемѣ́стный, по = повсю́дний, скрізь, усю́ди, повсю́ди, по всіх усю́дах.

Всенаро́дный, по = 1. всенаро́дний, по. 2. прилю́дний, по (С. З.), привселю́дний, по. — Вона мене привселюдно ганьбила.

Всенижа́йшій = найнижчий.

Всеоби́щій = спільний, гуртови́й, зага́льний.

Всепоко́рный, всепокорнѣ́йшій = всепокі́рний, найпокірні́йший.

Всепресвѣтлѣ́йшій = найясні́йший. (Пр. д. під с. Августѣ́йшій).

В сердцáхъ = з пересе́рдя, розсе́рдившись. — Та це він з пересерди так каже.

Всесвѣ́тный = д. **Всемі́рный**.

Всесвято́й = найсьвятіший, пресьвяти́й.

Всесíльный = всесильний, найду́жчий, найсильні́йший.

Всеслáвный = найславні́йший.

Всё-таки = д. під с. **Весь**.

Всеуслы́шаніе, у вырази „**Во всеуслы́шаніе** = го́лосно, щоб усі почу́ли.

Всецѣ́лый, зо = ці́лий зовсі́м, ці́лісінький, ці́лко́м.

Всечáсный, по — щоча́сний, що ча́су, що годи́ни, по всяк ча́с.

Всеѣ́дный, всеядный = всеї́дний, всеї́да. — **Всеѣ́дная недѣ́ля** = всеї́дна. — Се було на всеїдній.

Всеядецъ = всеї́да.

Вскáкивать = ска́кувати, силі́гувати; схо́плюватись. — Разом скочив на коні. — Митю схопив ся з місця. С. Л.

Вскáпывать = ско́пувати.

Вскарáбкаться = ви́дряпати ся, здря́пати ся, зде́рти ся, ви́лізти, злі́зти.

Вскáрмливать = вигодо́вувати, згодо́вувати, викорм́лювати. — Он ти знав на що брав мене невеличку, згодувала мене мати, як перепеличку. п. п.

Вскатáть, вскáтывать, ся = скоти́ти, ви́котити, ско́чувати, ся.

Вскáтываться = скида́ти ся. — Риба скидається ся.

Вскачь = ско́ком, вско́ки, на вско́ки, плі́гом, навзаво́ди. — А він вбоки, та вскоки. — Як пішов мій кінь плігом, плігом! п. о. — Пустив коней навзаводи і скоро доїхав.

Вскúдываніе = скида́ння, підкида́ння.

Вскúдывать, ся = скида́ти, ся, підкида́ти, ся. — **В. на кого́** = накида́ти ся на ко́го.

Вскипáть, вскипѣ́ть = закипа́ти, закипі́ти, скипі́ти. — **Вскипѣ́ть гнѣвомъ** = запала́ти гнівом, розлю́тувати ся.

Вскипятúть = спа́рити, нагрі́ти. — Треба спарити молоко. — Нагрій окріп.

Вскисáть = скиса́ти.

Вскладывать = склада́ти, накида́ти.

Всклевстáть, вскленáть = набреха́ти, обреха́ти, наклепа́ти.

Всклокотáться = заклекоті́ти. — Заклекотіло синє море.

Вскло́коченный = скудо́вчений, скудлани́й, скуйо́вжений, покудо́вчений; розкудо́вчений, розку́длапий, розкуйо́вжений, розпа́тланий. — **Вскло́коченная голова́** = ку́дла. (Чоловік з такою головою) — кудла́й, кудла́нь. — Його борода давно не бачила гребінця і стриження покудовчена. Фр.

Вскло́чить, ся = скудо́вчити, покудо́вчити, зкоро́шкати, поколо́шкати, скопма́тити, скуйо́вдити; розкудо́вчити, перекудо́вчити, розпа́тлати, перко́шлати, розкопма́тити, розку́йдити, ся. (Д. Взъеро́шить).

Вскло́ченный, вскло́чить = д. **Вскло́коченный, вскло́коченный, вскло́чить**. — **Вскло́чить кого́, задáть вскло́чку** = на чу́ба ви́драти, ску́бки да́ти.

Вскопырáть = сколупа́ти, поколупа́ти, подряпати.

Вскокъ = 1. скік.
2. д. **Вскачь**.

Всколебáть, ся = схитну́ти, ся, захита́ти, ся, похитну́ти, ся, заколиха́ти, ся. — Ілляне човен, води повен, та колій не схитнув ся. п. п.

Вскольхáть = д. **Вскóлебать**.

Вскользь = зле́гка, поверхо́вно. (С. Пар.)

Вскопáть = скопа́ти, зри́ти.

Вскормúть = згодува́ти, ви́годувати.

Вскóрмленникъ, ца = годо́ванець, годо́ванка, вигодо́ванець і д. **Воспи́танникъ, ца**.

Вскормъ = ви́корм, ви́пас. — Віддав бичка на викорм.

Вскоро́бить, ся = зжоло́бити, ся, спачи́ти, ся, поко́рчити, ся, покриви́ти, ся.

Вскорѣ = ско́ро, незаба́ром, неба́вом. (Гал.) — Скоро післи того він поїхав. С. Л. — Занедужав і незабаром умер. (С. З.)

Вскосма́тить, вскосма́ченный = д. **Всклоко́чить, всклоко́ченный.**

Вскочи́ть = д. **Вска́кивать.**

Вскрай = 1. край, кіне́ць, країна, сторона́.

2. біля́, побіля́, край, ко́ло, бли́зько, поблизу́, суме́жно.

3. до кра́ю, до ве́рху, вщерть.

Вскри́кнуть, вскрича́ть = скри́кнути, закрича́ти, згукну́ти. (Чайч.)

Вскружи́ть, ся = закрути́ти, ся, завертіти, ся.

Вскручи́ниться = зажури́ти ся, засумува́ти, затужити. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п.

Вскрыва́ть, ся, вскры́ть, ся = відкрива́ти, ся, відчиня́ти, ся. — **Вскрыть письмо́** = розкри́ти, розпечата́ти лист. — **Вскрыва́ть трупъ** = требушити, требушити, різати, пороти, потрошити. — **Вкрыва́ть ка́рту, ко́зыря** = перевертати ка́рту, сьвітити, висьвічувати ко́зиря. — **Вскрыва́ть нарывъ** = розрі́зувати боля́чку. — **Рѣка́ вскры́лась** = лід пішов, кри́гу поламало, кри́га скре́сла.

Вскры́ша = (в картах) — сьві́тка, ко́зирь.

Вскучать = в смак, у смак, до смаку́, до схочу́. — Діждали ся паски, тепер усяк пасть ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).

Вслухъ = го́лосно, в го́лос. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр.

Вслу́шаться, вслу́шиваться = дослу́хати ся, дослуха́ти ся, дочу́ти, дочува́ти ся, прислу́хати ся, прислуха́ти ся. — Я не дочув, що він казав. — Почав він ще більше прислухати ся.

Вслѣдствіе = че́рез, через те́, затім, з-за, із за́, за-для того, тим, в наслідок (Гал.).

Вслѣдъ = услід, слідо́м, слідко́м, зара́з за, на вздогін.

Всматриваться, всмотрѣться = вдивля́ти ся, удивля́ти ся, придивля́ти ся, углядати ся, вдиви́ти ся і т. д. — Він вдивлюван ся в його хороше лице. Фр. — — Придивись, як тепер робить ся на сьвіті.

Всмя́тку = (про яйце зварене) — рідке́, не круте́.

Всо́вывать = всува́ти, всо́вувати.

Всо́сать = д. **Всо́сывать.**

Вспада́ть = спада́ти. — Спало мині на думку.

Вспа́ивать = випо́ювати, вигодо́вувати, вико́рмлювати.

Вспа́лзывать = зла́зити, вила́зити.

Вспа́мятовать = згада́ти.

Вспа́ривать, вспа́рить = па́рити, випа́рювати, запа́рювати, розпа́рювати. — Запарити висівки. — Розпарити дубок на о́бід. — **Вспа́рить ло́шадь** = зми́лити, ви́лляти коня́. — **Вспа́рить спи́ну** = ви́парити, одчухра́ти, одшмага́ти.

Вспа́рхивать = злі́та́ти, злина́ти (С. З.), зні́ма́ти ся, пу́рхати. — Два голуби воду пили, нурнотіли, змились в парі й полетіли. н. п. — Перепел с під ніг так і пурхнув.

Вспа́рывать, ся = поро́ти, розпо́рювати, ся.

Вспахать, ся, вспа́хивать, = з'ора́ти, ся, ви́орати, ся, з'о́рювати, ся, ора́ти, ся. — І в тяжкі упруги може з'орю перехіг той. К. Ш. — Ори ся ж ти, моя нива! К. Ш. — **Вспа́ханный** = з'о́раний, поо́раний. — **Вспа́ханное поле** = рі́л'ля́, ро́ля. (С. З.)

Вспа́шка = ора́ння, о́ранка. — Од Явдохи починаєть ся о́ранка на-прию́. С. З.

Вспла́каться = запла́кати гірко.

Всплакну́ть = запла́кати трохи.

Вспле́скивать, всплесну́ть = плю́скати, хлю́пати, хлю́скати, бо́втати. С. З. — **Всплесну́ть рука́ми** = вда́рити в доло́ні, сплесну́ти рука́ми. — **Вспле́сну́ть кры́льями** = залопоті́ти.

Вспле́ск = плю́скання, хлю́пання. плюск (С. З.), хлюп.

Вспло́шну́ю, вспло́шь = рі́дко, щільно, су́цільно.

Вспливать, всплыть = спливати, ізливати, випливати, випливати, вприпати, вприпати. — Другий раз ступив — по пояс убрів, третій раз ступив — волосок ізлив. н. п.

Вспои́ть = д. **Вспа́ивать.**

Вспола́скивать = сполоскувати.

Вспола́шиваться = полохати ся, зполохувати ся.

Вспола́зать = зла́зити, вила́зити.

Вспополохну́ть, ся = зполохати, ся, стурбувати, ся, ґвалтувати, ся.

Вспополо́хъ = сполох, ґвалт, трівога, ша́рварок. — На ґвалт дзвонити. С. З. — Як трівога то й до Бога. н. пр. — Вдарили на сполох.

Вспололоти́ть, ся = д. **Вспола́шиваться, Вспололохну́ть, ся.**

Вспомина́ніе = д. **Воспомина́ніе.**

Вспомина́ть, ся, вспо́мнить, ся = 1. зга́дувати, ся, прига́дувати, ся, нага́дувати, ся, згада́ти, ся, пригада́ти, ся, нагада́ти, ся, спогада́ти, ся, спам'ята́ти, спом'яну́ти, ся, позга́дувати, ся. — Болить серденько дівчину згадуючи. н. п. — Таку ледачу пам'ять маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаєш. н. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаєш. н. п. — Спогадаєш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими сльозами. н. п. — Ой хоч він далеко, таки мене спом'не́. н. п. 2. схамену́ти ся, зтя́мити ся, отя́мити ся, зчу́ти ся. — Схаменув ся, як сьвітлий міст минув ся. н. пр. — І де зтямив ся, відкіль лихо скоро ся. н. о.

Вспомога́тельный = помічний, помога́ючий.

Вспомога́ть, вспомоществова́ть = помога́ти, запомога́ти, по́міч давати, рятува́ти, ра́дити, раду дава́ти, допомога́ти. С. З. Л.

Вспоможе́ніе, вспомоществова́ніе = по́міч, підмо́га, запомо́га, підпомо́га, ра́да, пора́да, рятунок. С. З. Л. — Слава Богу за підмогу. н. пр. — Рятуй жене в пригоді, а в добрім разі рятунку не треба. н. пр.

Вспомяну́ть = д. **Вспомина́ть 1.**

Вспоро́ть = д. **Вспа́рывать.**

Вспорхну́ть = д. **Вспа́рхивать.**

Вспотѣлый = пітний, спітні́лий.

Вспотѣть = спотіти, запотіти, спітні́ти, чу́ба, чупри́ну нагрі́ти, упрі́ти, ся, угрі́ти ся.

Вспрыгивать, вспры́гнуть = силигувати, силигну́ти, стриба́ти, стриб'ну́ти.

Вспрыскивать, вспры́снуть, ся = 1. бризкати, прискати, кропи́ти, по́рськати, ся, побри́зкати, ся і т. д. 2. сі́кти, па́рити, шмага́ти, ви́сікти, ви́парити, відшмага́ти. — Добре відшмага́ли різками. 3. **Вспры́снуть обно́вку** = покропи́ти.

Вспра́дывать = д. **Вспрыгивать.**

Вспу́гивать, вспугну́ть = полохати, сполохати, сполоши́ти, полошкати, кишкати.

Вспу́тать, ся, вспу́тывать, ся = 1. плу́тати, заплу́тати, ся, заплу́тувати, ся. 2. набрехати, наклепати.

Вспухать, вспу́хнуть = пу́хнути, напухати, напу́хнути, обпухати, обпу́хнути.

Вспу́хлина = о́пух. С. Л

Вспу́хлый = опу́хлий, обпу́хлий. — А се попід тином опухла дитина від голоду мре. П. Ш.

Вспу́чивать, ся, вспу́чить, ся = надима́ти, ся, роздима́ти, ся, розду́ти, ся, розне́сти, пачи́ти ся, спачи́ти ся.

Вспыла́ть = д. **Воспыла́ть.**

Вспыла́ть = спалахну́ти, спахну́ти, закипі́ти, гнівом закипі́ти.

Вспы́льчивость = за́пал, о́пал. (С. З.) — Та він це з'о́палу сказав.

Вспы́льчивый, во = палкий (С. З. Л.), запальний, пальо́ний, з за́палом, з о́палом. — Ну, та який же пальоний — так зразу і закипить.

Вспы́рекивать = д. **Вспа́рхивать.**

Вспы́хивать, вспы́хнуть = 1. запала́ти, спала́ти, спалахну́ти, спахну́ти, запалахкоті́ти, вибуха́ти, ви́бухнути. — І. сира до покути спахнула. Номис. — Ніхто не відав, де той огонь тліє, але як разом вибухне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут зразу як спалахне. — **Вспыхнулъ на тѣ́жъ** = повста́ння ви́бухло. 2. д. **Вспыла́ть.** 3. зачервоні́ти, почервоні́ти, зашаріти́сь. — Він аж зашарів ся від сорому.

Вспы́шка = д. **Воспламене́ніе** і **Вспы́льчивость.**

Вспѣ́нивать, ся, вспѣ́нить, ся = пі́нити, ся, запі́нити, ся.

Вспѣть = засьпіва́ти.

Вспя́ливать, ся, вспя́лить, ся = напина́ти, ся, нап'я́сти, ся натяга́ти, ся, натягти́, ся. — Ой нап'яв козаченьки великий пакет. н. п.

Вспять = наза́д, навспа́к. (С. Ж.).

Вставáніе = вставáння.

Вставáть = устава́ти, підійма́ти ся, здійма́ти ся, вво́дити ся, підво́дити ся. — Ой то не вони повстали, не тумани устають. н. д. — І сам устався, і челядь буди. н. п. — Підійми ся з ліжка.

Вста́вить, вставля́ть, ся = устави́ти, уставля́ти, ся, управи́ти, управля́ти, ся, вроби́ти, втули́ти, (дно) — задни́ти, (скло) — засклі́ти, защкли́ти, застекли́ти, (слово) — вкинути, додати. — Уставляти вікна. С. З. — Управляти поза рамці. С. З. — Вробити камінь в перстень. — Задняти бочку.

Вста́вка = вста́вка, вира́вка, вту́лка, у́ставка, ла́тка. (Перші дві означають і дію, і річ, остання тільки річ.)

Вставно́й = вста́вленний, вира́вленний, вро́бленний; **вставний, штучний.**

Встарь = в старови́ну́, в да́вину́. — В старовину, кажуть, усе було краще. п. о.

Встёскивать, ся = 1. зтяга́ти, зволі́ка́ти, ся.
2. зла́зити, вила́зити.

Встать = д. **Встава́ть.**

Вста́ть, ся = 1. -встя́ти, зволокти́, ся, спе́рти. — Ледве сперся з мішком на гору — такий важкий. Чайч.
2. злізти, ви́лізти.

Встопо́рщать = д. **Взъеро́шить.**

Встоскова́ться = зажу́ри́ти ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Встошни́ть, ся = заду́дити. — Заудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — **Мнѣ встошни́лось** = заду́дило, мене ну́дить, ну́дно мені.

Встревоженный = стурбо́ваний, сполоше́ний, переполо́шений, зру́шений.

Встревожить, ся = стурбува́ти, ся, сполоши́ти, переполо́шити, ся, зґвалтува́ти, ся, стрівожити, ся.

Встрена́ть, ся = розтрі́пати, ся, розкудо́вчити, ся, розку́длати, ся. — **Вскалъ какъ встрёпанный** = скочив як обпа́рений.

Встрепену́ться = стрепену́ти ся, здрігну́ти, ся, затрі́потіти.

Встрёпка = тіпа́чка, скубка, прочуха́н, прочуха́нка. — Дали йому доброго прочухана. С. З.

Встрёпывать, ся = д. **Встрепа́ть, ся.**

Встрепыха́ться = д. **Всполоши́ться.**

Встрѣтить, ся = стрі́ти, ся, стрі́тити, зустрі́ти, ся, зустрі́тити, зустрі́нути, ся, стрі́нути, ся, здиба́ти, ся, спіткáти, ся, зу́спіти, ся. — Оце, брате, моя доля... деж то я спочину? а може й я коли небудь своє щастя стрічу. Аф. — Зустрів її, і привітав і тихо мовив. К. Ш. — Думав доля зустріне ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Вітла Ганзя густими лозами, здибала ся вона з трьома соколами. п. п. — Як я тепер боюв ся з ним здибатись. Фр. — І не счулась, як зу́спили дівчата. К. Ш.

Встрѣча = стріча, зустріча, зу́стріч (Чайч.), спіткáння. (С. Л.). — **На встрѣчу** = назустріч, на зу́стріч. — Іде слободою, аж на зустріч йому піп. п. к.

Встрѣчать, ся = стрічáти, ся, зустріча́ти, ся, стріва́ти, ся, перестріва́ти, ся, здиба́ти, ся. — А убравши ся, до церкви пішла; здибують її аж три панічі. п. п. — От іде він, а пани і перестрівають його. п. п. — Іде, аж стріча його чоловік. п. к. — Сьвітає, соловейко в темнім гаю сонце зустрічає. К. Ш. — І то шлях і то дорога — кого спитать в полі? Хоч не питай, куди не йди — не стрівати доні. Аф.

Встрѣчный = стрічний, стрічáний. — **Встрѣчные кузовы** = стрічані куяї. Мал. — **Встрѣчный вѣтеръ** = супроти́вний. — **Разсказывать встрѣчному и поперёчному** = бо́жному, кому́ попа́ло, хто зустрі́неть ся.

Встрѣчка = д. **Встрёпка.**

Встря́хивать, ся, встряхну́ть, ся = 1. трусúти, витру́шувати, струсну́ти, ся, тріпати, ся.
2. стрепену́ти, ся, стену́ти ся. С. Л. — І шкурою сірий бугай стрепенув. К. Ш. — Він тільки стенув ся, так вижки і тріснули. п. п.

Вступа́ть = увіхо́дити, уступа́ти. (С. Ш.) — **Вступи́ть въ бракъ** = д. під с. **Бракъ.** — **В. на ца́рство, на престо́лъ** = ста́ти на ца́рство, зацарюва́ти, запану́ва́ти. — **В. въ бой** = ста́ти до бо́ю. — **В. въ до́лжность** = ста́ти на уря́д, прийня́ти уря́д. — **В. въ дру́жбу** = подружи́ти ся, поєдна́ти ся, поня́ти ся, (з ким лихим) — злига́ти ся. — Ой коли б нас не вязано, може б нам жило ся, що волею моє серце з твоїм поняло ся. п. п. — Злигав ся з циганами, та й сам тепер зледащів. — **В. въ союзъ** = ста́ти, приста́ти до спілки, у спілку. — **В. въ разговоръ** = почáти розмо́ву. — **В. въ карау́лъ** = ста́ти на ва́рту.

Вступа́ться = 1. встрявáти, втручáти ся, вмішувати ся.
2. доправля́ти ся. — Чого мені мовчати? Я за своє доправляюсь.
3. заступáти ся (за кого), обороня́ти (кого).

Вступи́тельный = вступний.

Вступи́ть, ся = увійти́, уступи́ти і д. **Вступа́ть, ся.**

Вступле́ніе = 1. вступ, ухо́дини (С. Ш.), увіхо́дини. С. Ш.
2. пере́дне сло́во, передмо́ва, вступ.

Встя́гивать, ся = д. **Встёскивать, ся.**

Всу́е = ма́рне, да́рма, даре́мне, ду́рно. — Не будеш брати імене Господа Бога твого надаремне. В. Н.

Всу́чивать, ся, всучи́ть, ся — 1. всу́кувати, ся, всукáти.
2. втúскувати, випхáти, втúснути, увíпхнути. — Він не хотів брати, та й таки втиснув йому три карбованця.

Всха́живать = д. **Всходи́ть.**

Всхли́пъ, всхли́пываніе = хли́пання, хли́пи, (тихе) — пхи́кання.

Всхли́пывать = хли́пати, (тихо) — пхи́кати. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хлипать перед ним. Кот. — Чути було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хлипаючи. Фр.

Всходи́ть = схо́дити, зіхо́дити, підійма́ти ся, (на гору) — видиба́ти. Ман. — Зійшов по драбині. — Жито зійшло. — Тісто підійшло. — Як думала, що сонечко сходить, аж то миший по риночку ходить. п. п. — Ще сонце не сходило, як до мене щось приходило. п. п.

Всхо́дня = схо́дня.

Всходъ = схід, зіхо́д. — **Всхо́ды** = схо́ди, про́ріст. — Про́рости нічого не має, бо дощів зовсім не було. Чайч.

Всхожде́ніе = схід, зіхо́д.

Всхолми́ть, ся = зхвилюва́ти, ся, розхвилюва́ти, ся, збу́рити, ся (про воду), пори́ти, поробити ку́пи, понакида́ти кучугу́ри (про пісок).

Всхохла́тить = підби́ти чуб у го́ру.

Всхрапну́ть = засну́ти (на малу годину), прикурну́ти.

Всхра́пывать = хропи́ти, хропі́ти. — Хро́пе, як хата ходором ходе.

Вцепля́ться = відря́патись, ві́дратись.

Вчина́ть = почина́ти.

Вси́на́ть, ся = усі́на́ти, ся, наси́на́ти, ся.

Всѣ = усі́, всі́.

Всѣва́ть, ся, всѣ́ивать, ся = сі́яти, ся, засі́ва́ти, ся.

Всю́ду = скрізь, усю́ди, всю́ди. (Д. Вездѣ).

Вся́кій = уся́кий, вся́кий, ко́жний, ка́жний, ко́жен, жа́ден, жо́ден. — **Вся́кій ве́черъ, день, годъ** = що ве́чора, що дня́, що ро́ку. — **Во вся́комъ слу́чаѣ** = у вся́кім ра́зі, в ко́жнім ра́зі, хоч як. — Хоч як, я у вас буду. Чайч. — **Вся́кими сре́дствами** = уся́ким спо́собом. — **Рѣши́тельно вся́кій** = кожні́сінький. — **Вся́ко быва́етъ** = різно буває, уся́кого буває, всячина буває.

Всякъ = д. **Вся́кій**.

Вся́ческій = д. **Вся́кій**. — **Вся́чески** = уся́кого, різно, уся́ким спо́собом, на всі ла́ди.

Вся́чина = вся́чина, уся́чина, мішани́на. — В пригулі треба знать усячину. С. Ш.

Втай, втайнѣ = таємне, та́йно (С. Ш.), пота́й (С. З.), ни́шком (С. Л.), крадькома́ (С. З.), критькома́ (Чайч.). — Пота́й Бога, щоб і чорт не знав. п. пр.

Вта́лкивать, ся = впиха́ти, ся, проп-хати ся.

Вта́норы = тогді́, тоді́, в таку́ добу́, в той час, того́ часу́, тієї пори́, в ту по́ру, тоді́ са́ме. — А чому ти тогді не приходив? С. Ш. — Як є на мед, тоді пий пиво, а як є на пиво, тоді пий воду. п. пр. — В таку добу під горою. К. Ш.

Вта́нтывать, ся = вто́нтувати, ся.

Втаска́ть, ся, вта́скивать, ся = втяга́ти, ся, втяга́ти, ся, уволокти́, ся, уволіка́ти, ся, вне́рти, ся.

Втача́ть, ся, вта́чивать, ся = вши́ти, ся, вшива́ти, ся, приштукува́ти, ся.

Втащи́ть, ся = втя́гти, ся, уволокти́, ся, вне́рти, ся, вшеле́пати ся, вте́лі́щити, ся. — Уперсь у хату тай сидить. Чайч. — Оце ще якась шеня вшелепалась у хату. Лев.

Втека́ть = вли́ва́ти ся, втіка́ти, вли-ва́ти.

Втемя́шить = втовкма́чити. — Ніяк не втовкмачиш йому в голову.

Втемя́шиться = засі́сти в голові. — Засі́ло йому в голові, що нічим не вибе́ш.

Втере́ть, втира́ть = вте́рти, уте́рти, втира́ти.

Втере́ться, втира́ться = 1. вте́рти ся, уте́рти ся, втира́ти ся.
2. проліза́ти, прола́зити, прохати ся, протіскатись, протіскуватись; вилитись, вилля́ти ся, в душу залі́зти, підси́пати ся, підла́зити, підлести́ти ся — Заліз йому в душу — що хоче, те й робить. — А до мене губернець підсипався і любови добивався. Кот.

Втіска́ть, втіскивать, втісну́ть = вдави́ти, вбіга́ти, втісну́ти, упха́ти, упхну́ти, вдавлювати, втіскувати, втовкмачити.

Втіскиваться, втісну́тьси = 1. втіскувати ся, впихати ся і т. д. д. **Втіска́ть**. 2. проліза́ти, прохати ся, протіскувати ся і д. **Втира́ться**.

Втихомо́лку = мо́вчки, ни́шком, ни́шечком-ни́шком, крадькома́, тихе́нько, пота́й, критькома́. (Чайч.) — Хтів собі мовчки, а далі взяв тай умер. К. Х. — Бачубей та Іскра пишуть листи зимою, а я — Пахнув ся тишком-нишком під рукавом, білим платком. Руданський. — Сказав йому тихенько: люблю тебе, серденько. п. пр.

Втиши́ = ти́хо, тихе́нько; у за́тишку.

Втолка́ть, ся, втолкну́ть, ся = д. **Вта́лкивать, ся.**

Втолкова́ть, втолко́вывать, ся = втовкува́ти, втовкма́чити.

Втоло́чь = втовкти́.

Втолпи́ться = втиснути ся, пропха́ти ся. — Такого багато людей — на силу пропхав ся.

Втопта́ть, ся = утопта́ти, ся. — До доброї криниці стежка утоптана. п. пр.

Вто́ра = 1. дру́гий го́лос, дру́га скри́пка.
2. д. Вадоръ.
3. на́пасть, пеня́, ха́лепа. — Оце ще нам московська!

Вторга́ться = впера́ти ся, вдира́ти ся. — Наче злодій, впереть ся таки та й годі. К. Ш.

Вто́рить, ся = 1. окселентува́ти, підсьпі́вувати, підгра́вати, підтя́гувати. — Ви дишканта сьпівайте, а я буду окселентувати. Кот.
2. підта́кувати, потура́ти.
3. луна́ти. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. Мар. Вовчок.

Втори́чный, но = повто́рний, повто́рне, вдру́ге, удру́ге (С. Ш.), в дру́гий раз, за дру́ге (С. Л.), дру́гого ра́зу. — Писано повторне. С. З.

Вто́рникъ = вівто́рок, вівті́рок. С. Л. — Складімось, кумо, шагіо по сорок, випиймо, кумо, ще й у вівторок. п. п.

Вто́ричный = вівто́рковий.

Второ́й = дру́гий. — **Во-вторы́хъ** = вдру́ге.

Второкла́сный = другокла́сний, другоря́дний.

Второпя́хъ = похапце́м (С. Л.), ха́пко, ха́пки, ха́пком, по́хапки (С. Ш.), хапа́ючись, на швидку́.

Второстепе́нный = другоря́дний.

Втрави́ть, втра́вливать, втравля́ть, ся = 1. привчи́ти до ло́ву (про ловчих птиць, собак, то-що).
2. втягти́, втяга́ти, привчи́ти, привча́ти, ся (найчисто до чого лихого).

Втро́е = утро́е, в три рази́.

Втроёмъ = у трьо́х. С. Л.

Втройнѣ = д. Втро́е.

Втя́жка = 1. чіп, шпу́нт (С. З.), за́тичка.
2. ма́точина (в колеса. С. П.-Лев.).

Втя́не = да́рне, да́ром, да́рма, даре́нне, дя́рно.

Втупи́къ, у виразах: а) **Поста́вить втупи́къ** = заморочити, збити з пантелику, забити памороки, б) **Стать втупи́къ** = заморочитись, отетеріти, отуманіти. С. З. — Як мені сказано: одпайси, я так і отетеріла. Ган. Барв.

Втыка́ть, ся = втика́ти, ся, встромля́ти, устромля́ти, ся. С. Л. Ш.

Втычка = 1. втика́ння, стромля́ння.
2. за́тичка, чіп.

Втѣпоры = д. Вта́поры.

Втѣсня́ть, ся = втиска́ти, ся, вихиля́ти, ся, прохиля́ти ся, вдира́ти ся. С. Л.

Втюри́вать, втюри́ть, ся = 1. бу́рхати, набу́рхати, набу́рити, утеліщити (вспати або влити чого надто багато).
2. втяга́ти, вклеща́ти ся, попада́ти (в яке лихо, халепу, шкоду або що прикре).
3. д. Влюби́ться і Вля́паться 3.

Втя́гивать, ся = 1. д. **Вобра́ть, вовлека́ть, втя́скивать.**
2. звика́ти, втя́гувати ся.

Вулка́нъ = д. **Волка́нъ.**

Вурдала́къ = д. **Волкодла́къ.**

Входи́ть = вхо́дити, увіхо́дити. С. Ш. — От увіходить королевич у нову сьвітлицю. п. к. — **Входи́ть въ си́лу** = в си́лу, в потугу вбива́ти ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу во'ю ся. К. Б. — **Онъ ни во что́ не вхо́дитъ** = ні про що́ не дба́є, ні до чо́го не бере́ть ся. — Цей вираз дивись під с. **Войти́.**

Входъ = вхід, увіхо́дини, ухо́дити. С. Ш. (В нову хату) — вхі́дчини. — Відчини ся вхід до якогось таємного льоху. Фр. — Достроїв хату? О, вже і вхідчини справляш.

Вхожде́ніе = д. **Входъ.**

Вцара́пать, ся = удря́пати, вдря́пати, ся. — Чи чорт за душу удряпнув? Кот.

Вцѣди́ть, ся, вцѣживать, ся = вці́дити, ся, наці́дити, ся, вточи́ти, уточи́ти, ся. (С. Ш.) — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще й пива, та вип'ємо за здоров'я тих моїх сина. п. п.

Вцѣпи́ться, вцѣпля́ться = вчепи́ти ся, учепи́ти ся, учепі́рити ся (С. Ш.), вче́плювати ся. — Де ти, бідо, вродилась, що до мене вчепилась? п. п. — Учепив ся, як реп'ях. п. пр.

Вчера́, вчера́сь = учо́ра, вчо́ра. С. Л. Ш. — І учора горох і сьогодні горох, прийди, прийди, моє серце, поговорим у двох. п. п.

Вчера́шній = учора́шній, вчора́шній, учора́йшний. (С. Ш.) — Шукав учорашнього дня, що добрий був. п. пр.

Вчерне́ = на́чорно.

Вчетве́ро, вчетверо́хъ = вче́тверо, у чотирьо́х. — У чотирьох укутали цілу кварту.

Вчина́ть = почина́ти. — **В. искъ** = по-

зов закладáти, починáти дїло, справу. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчи́тываться = вчи́тувати ся.

Вчу́жѣ = за́ чужа. — За чужи жаль його.

Вша́ = д. Вошь.

Вше́ствіе = ушéстя (С. Ш.). і т. д. Входъ.

Вше́стеро, вшестеро́ихъ = вше́стеро; в шість разїв, у шістьох. — Вшестеро більший. — Робили у шістьох.

Вшибáть = забивáти.

Вши́вець, вши́вникъ = вошивець, вошопру́д. С. Аф.

Вши́вица = 1. вошивиця.

2. рос. Pedicularis = шолудивник, горішник, галаган. С. Ап.

Вши́вый = вошивий. = **Вши́вая трава́** = д. **Вши́вица** 2.

Вши́вѣть = вошивіти.

Вшивя́нка = д. **Вши́вица** 2.

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? та тая у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — **Взять въ до́лгъ** = взяти на́бір. — **Въ дополне́ніе** = в додáток до... — **Въ на́мять** = на спо́мин, на незабудь. — **Плисáть въ присѣ́дку** = танцювати навприсядки. — **Въ этотъ день, въ эту ночь** = сього дня, сієї но́чі. — **Въ ца́рствованіе Петра́ В.** = за царя Петра В. — **Въ недѣ́лю око́нчилъ рабо́ту** = покінчав за тиждень. — **Въ 10-ти верстáхъ отъ...** = за 10 верст від... — **Быть въ наде́ждѣ** = мáти надію. — **Въ то са́мое вре́мя** = тоді са́ме. — **Онъ въ пра́вѣ** = він мáє прáво. — **Изорва́ть въ куски́** = порвáти на шматкú. — **Изъ Кіева въ Лубны** = од Кúїва до Лубéнь. — **Въ нача́лѣ лѣта** = з почáтку лїта. — **Беру́ Бо́га въ свидѣ́тели** = Бо́гом сьвідчу ся. — — **Въ отца́** = в бáтька вдáв ся. Дивись ще під с. Во.

Въѣ́дáться = в'їдáти ся, уїдáти ся.

Въѣ́дчивый = в'їдливий, уїдливий.

Въѣ́здъ = в'їзд.

Въѣзжáть = уїздúти, заїздúти.

Въѣзжій = в'їздний. — **Въѣзжій лѣсъ** = скарбовúй або йншого якóго властúтеля лїс, котрия мáють прáво корúстуватись і сторóнні лю́де для влáсного вжúтку.

Въѣ́сться = уїсти ся. — Вашо уїло ся в рýки. С. Ш.

Въѣхать = уїхати, заїхати. — Уїхати у двір. С. Ш.

Въя́вь, въя́вѣ = я́вне, очевúдьки, очевúдячки.

Вы́баллотировать = вúбрати, вúголосувати.

Выбáлтывать, вы́болтать = 1. вибóвтувати, виколóчувати, збивáти, вúбовтати, збúти.

2. вибрíхувати, розбрíхувати, вúбрехати, розбрехáти. — Не довго й тáїв ся — все розбрехав.

Выбáлтываться = 1. вихлю́пувати ся, розхлю́пувати ся.

2. д. **Выбáлтывать** 2.

Выбивáть, вы́бить = 1. вибивáти, вúбити. — Вибив дверí. — Повибивав шибки у вікнах.

2. викидáти, вúкинути. — Хвиля викинула на берег.

3. витолóчувати, вúтолочити, потолóчити, вúтовкти. — Витолочив траву. — — Не дав Бог жабí хвоста, а тоб усю траву потолочила. п. пр.

4. виганúти, вигóнити, витýрювати, вúтурити, вúперати, вúперти, вибивáти. — На силу витурили його л хати. — Утрúшний вúперли з шúнку. — Старости вигнав всіх татити грóблю. — В потилицю з хати вибивали. п. п.

Выбивáться = 1. д. **Выбивáть**.

2. вибивúти ся, визволúти ся. — Ледве визволив ся.

3. висилюватись, знемогáтись, охлявáти.

Выбирáть, ся, вы́брать, ся = 1. вибíрати, вúбрати, ся, обíрати, обрáти, ся, обíбрати, добрáти, вúзбірати. — Вибрали його старшúною. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотить за короля обібрати. п. пр. — Пішов Палій до стаї, скільки було коней — не доберс собі коня. п. о. — Обрали місце на хату. — Усі горíхи вибрали.

2. вибíрати, вúбрати ся. — Вибрався з сієї хати у другу.

Выбить = д. **Выбивáть**.

Выблевать = вúблювати, вúригати.

Выблекнуть = полинúти.

Вы́боина = вúбій (С. Аф.), вибóїна, (з грязю) — баюра. (С. Ш.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Вы́боистый = вибóїстий.

Вы́бойка = вúбійка, мальóванка. (Тал.)

Вы́бойковый, вы́бойчатый = вибíйчáний.

Вы́бойщикъ = набíйщик.

Вы́болтать = д **Выбáлтывать**.

Вы́болтокъ = д. **Бóлтень** 2.

Ви́боравокъ = по́кручъ, по́місок (від хорта і простої собаки).
Ви́борка = ви́бірка.
Ви́бороняти = вискородити, заволочи́ти, д. Боро́нити 2.
Ви́борщикъ = ви́борець (Гал.).
Ви́боръ = ви́бір, обра́ння. (С. Л.).
Ви́бранять = вилаяти, вала́яти, зла́яти, (людучи батька) — ви́батькувати. — Що вчорася отця й матір не-шпаняв, и подумала. п. п.
Выбра́сываніе = викида́ння.
Выбра́сывать, ся = викида́ти, ся.
Ви́брать = ви́брати, обра́ти, обі́бра́ти, добра́ти, ви́збірати.
Ви́бресть = ви́лізти, ви́брести.
Выбрива́ть, ся, ви́брить, ся = виголювати, ся, голи́ти, ся, ви́голити, ся. С Аф. — Ви́бритый = ви́голений.
Ви́бродить = 1. ви́ходити, ви́лазити, ви́бродити, поблука́ти, повешта́тись, посновига́ти, ви́никати. (Д. Броди́ть 1.). — Посновигала там по всіх кутках. Б. І.
2. ви́грати ся, ви́шукувати, ви́бродити. (Д. Броди́ть 3.).
3. ви́ловити ри́бу во́локом.
Ви́бросать = повикида́ти.
Ви́бросить, ся = ви́кинути, ся.
Ви́броска = викида́ння.
Ви́бросокъ, частіше мн. ви́броски = покидька, по́кидь, покидьок, покидьки; сьміття, ка́зна що. — Шкода грошей на таку покидь. — Що воно не покидька. С. З.
Ви́брошенный = ви́кинутий.
Ви́брызгать, выбрі́зги́вать = 1. ви́бризкати, ви́хлюпати.
2. забри́кати, оббри́кати.
Ви́буравить, выбура́вливать = ви́свердлити, висве́рдлювати. С. Л.
Ви́бучать = ви́золити (С. Аф.), ви́лужити.
Выбыва́ть, ви́быть = виходити, ви́йти; відхо́дити, одбува́ти, одбу́ти, ки́дати (місце, службу).
Выбега́ть = 1. ви́бігати. — Вибіг з хати. — Вино́ ви́бѣжало = збігло, ви́тікло.
2. (про рослину) — ви́ганяти ся. — За одно літо ни вигнялось це дерево.
3. вибере́жувати.
Ви́бѣгать, ся = 1. ви́бігати, ся, ви́ганяти, ви́гасати. — Усюди вибігав, та не знайшов. С. Л. — Вигасли сірні, а це йому мало.
2. ви́бігати (заробити бігаючи).
3. з'їздитись. — Був жінь, та з'їздився. п. пр.
Ви́бѣгъ = ви́біг, вибіга́ння. — На ви́бѣгъ = навви́передки.
Ви́бѣжать = ви́бігти, (про ри́ньок) — повибіга́ти, (иншого) — ви́шмигнути. — — Хто його зна, коли він і вимигнув.
Выбѣ́ливать, ви́бѣлить, ся = вибі́лювати, побі́лювати, бі́лити, ви́бі́лити, побі́лити, ся, убі́лити, ся. — Ви́бѣленный = ви́бі́лений, побі́лений. (С. З.) — Треба вибі́лити хату. — А білі лебеді тай убі́лють на воді. п. п.
Ви́бѣлка = бі́лїння, вибі́лювання, убі́лювання. (С. Ш.).
Выбѣ́литься = перека́зи́ти ся. — Тепер він парубок добрий, давно вже перека́зив ся.
Выва́живать = розво́жувати.
Выва́живать = 1. вивóдити, прово́дити.
2. вивóзити, зво́зити.
3. вива́жувати (провіряти вагу).
Выва́ливать, ся, вы́валить, ся = вива́лювати, ся, ви́валити, ся, випада́ти, викида́ти, ся, ви́кинути, ся, виверта́ти, ся, ви́вернути, ся. — Цегла вивалили ся. — Викинув тій у ямку. — Вивернув з сапок. — Вивали зуби.
Ви́валокъ = д. Бо́лтень 2.
Ви́валять, ся = 1. звали́ти. (С. Аф.)
2. ви́валяти, ся, вкача́ти, ся, викаля́ти, ся.
Выва́ривать, ся ви́варить, ся = вива́рювати, ся, ви́варити, ся.
Выварно́й, ви́варный, ви́парочный = ви́варний.
Выва́стривать = вогостровати, гостри́ти, вито́чувати, точи́ти (як точи́ла). — Точив ножиці, а все туші. С. Ш.
Выва́щивать = вощи́ти, вивóщувати.
Ви́веденыш = курча́ (що недавно вилупилось), писклй, голопу́цьок (С. Аф.), голу́цьвянок. (Чайч.).
Ви́ведриться = розгоди́нити ся, ви́яснити ся. — Нехай лиш висне́ть ся — бач як вахмарилось. п. пр. — Після дощу зараз розгодинилось.
Ви́везть, ви́везти, ся = ви́везти, ся.
Ви́вернуть, ся = 1. ви́вернути, ся, ви́крутити, ся. — Викрутив кобіл. — Ви́вернуть на изна́нку = перевернути на ви́воріт, перелицюва́ти.
2. ви́крутити ся, ви́брехати ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що викрутить ся. — Насилу ви́брехав ся.
Ви́вертать, ви́вёртывать = 1. ви́рівняти, зрівня́ти, вирі́вню́вати. — Вирівняла долівку.

2. ви́вернути, одверну́ти, виверта́ти, одверта́ти, одлі́чити, одлі́чувати. — Хазяйка одвернула з пайминки за шкоду. Чайч.

Ви́вертка, ви́вертъ = 1. викру́чування.
2. ви́крут, визворо́тка (С. Л.), ви́крутня.

Вывёртывать, ся = 1. виверта́ти, ся, викру́чувати, ся.
2. викру́чувати, ся, вибрі́хувати ся, вибре́хувати ся.

Ви́вертѣть, вывёрчивать, ся = ви́вертіти, вивірчувати, ся, (свердлом) — ви́свердлити, висве́рдлювати, ся.

Ви́весть, ви́вести, ся = 1. ви́вести, повивво́дити. — Вивести з лісу. — **Вывесть изъ бѣды́** = ви́зволити, ви́рятувати. — **Вывести нару́жу** = ви́вести на чи́сту во́ду.
2. ви́вести, ви́бавити (про мишей, блощиць, цьвіркунів то що і про плями).
3. ви́вести, ся, ви́лупитись, ви́клюнути ся. — Качка вивела трох каченят. — Курча тільки що вилупилось.
4. ви́вести ся, повивво́дити ся, перевести́ ся, попереводи́ти ся. — Були й хоми і птиця ісиня, та тепер попереводились. п. о.

Вывива́ть, ся = звива́ти, ся, вплі́та́ти, ся, вплі́та́ти, ся. — Виплів батіг. — Звив вірьовку. — Виплела стьожку з коси.

Вывинто́й = кру́чений, пле́тений.

Ви́винтить, ся, вывёрчивать, ся = ви́крутити, ся, одверті́ти, ся, одкрути́ти, ся, ви́гвинтити, ся, ви́шрубувати, ся, викру́чувати, ся і т. д.

Вывиса́ть, вывиснуть = звиса́ти, зви́снути.

Ви́вить, ся = зви́ти, ся, вплести́, ся, ви́пліcти.

Ви́вихнуть = звихну́ти (С. Л.), ви́вихнути (С. Аф.), ви́крутити, ви́вернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Ви́вихъ = ви́вих, ізру́х. (? С. П.).

Ви́винницкъ, рос. Geum urbanum = ви́винник, гребі́нник, гребе́нник. С. Ап.

Выводи́ть, ся = ввиво́дити, ся і т. д. див. Вести, ся.

Ви́водъ = ви́від.

Вывози́ть, ся = ввиво́зити, ся.

Вывозно́й, вывозны́й = ввиозний, привозний.

Ви́возъ = ви́віз.

Выволаки́вать, выволочить, выволочь = ви́воліка́ти, ся, ви́волокти, ви́тяга́ти, ви́тягти, ся.

Ви́волочка = ви́воліка́ння, ви́тяга́ння. — **Ви́волочка со́ли** = добува́ння со́ли в озе́р.
2. прочуха́н (С. З. Л.), халаї́я. (С. Ш.) — Дав йому доброї халаї́ї — не забуде нових ві́ників.

Выворачивать, ся = 1. виверта́ти, ся.
2. (про одежу) — перевертати, лицюва́ти, перелицьо́вувати, ся. — **Вывороченный на изна́нку** = лицьо́ваний, перелицьо́ваний; ви́вернутий на ви́воріт.
3. д. **Вывёртываться** 2.

Ви́воротить, ся = ви́вернути, ся і д. **Выворачивать, ся.**

Ви́вороть = ви́вертання, ви́ворі́т. — Перевернув на ви́ворі́т. — Падіи кожух ви́ворі́т. С. Аф.

Ви́востри́ть = ви́гострити, нагостри́ти, ви́точити, наточи́ти.

Ви́вощить = навощи́ти.

Ви́вѣва́ть = ві́яти, ви́ві́ва́ти. С. Аф.

Ви́вѣвки = полова́. С. З. Л.

Ви́вѣдываніе = ви́ві́дування, ви́пи́тування, ро́звідки, ро́зпитки (С. З.), ви́пити (С. Л.), до́питы.

Ви́вѣдыватель, ница = ви́ві́дач, ка. С. З.

Ви́вѣдывать, ви́вѣдать, ся = ви́ві́дувати, ви́пи́тувати, розпи́тувати, ся, допи́тувати, ся, ви́знавати, ви́відати, ви́питати і т. д. С. Л.

Ви́вѣйка = ві́янка, ви́ві́вання.

Ви́вѣрить = ви́ві́рити, ви́рехтувати. — **Вывѣрить вѣсы** = ви́важити. С. Аф.

Ви́вѣсить, ви́вѣшивать = 1. повісити, ві́шати. — Як була я молодою преподо́вницею, понісила хвартушину над ві́ко́нцею. п. п.
2. зва́жити, ви́важити, ви́важувати, зважувати. — Треба добре зважити, пе дозна́ти ся. — Ти міні поперед ви́важ т реси, а тоді зваж.
3. ви́рі́вняти, ви́рі́внювати (грунтовий)

Ви́вѣска = 1. ві́шання, ва́ження, ви́важування.
2. ви́віска, табли́ця. (С. Ш.)
3. вага́, груз (що кладеть ся на ва коли їх виважують.)
4. чи́ста вага́ без обго́ртки (про ва сипучого краму.)

Ви́вѣтривать, ся = 1. ви́ві́трювати, п провіт рювати, ся. — Треба провітри хату.
2. ви́ві́трювати ся. — Сей камінь ду скоро ви́ві́трюється ся.

Вы́вѣтрѣть = д. **Вывѣ́тривать ся** 2.

Вывѣ́шивать = д. **Вы́вѣсить**.

Вы́вѣять, ся = **вы́віяти**, ся.

Вы́вязать, ся, вывя́зывать, ся = 1. **вы́в'язати**, ся, **розв'яза́ти**, ся.
2. **вив'язати**, **вилести**, ся.

Вывя́зывать, вы́вялять, ся = **в'я́лити**, **вив'я́лювати**, ся, **зв'я́лити**.

Вы́гадать, выга́дывать = 1. **ви́гадати**, **ви́мислити**, **ви́міркувати**, **ви́мізкувати**, **ви́метикувати**, **вига́дувати** і т. д.
2. **ви́гадати** (дозна́тись, заробити гада́ння, уміти з чого скористува́тись). — А я таки з сього полотенця вигадаю сорочку. С. Аф.

Вы́гадить, ся, выга́живать, ся = **ви́калять**, ся, **закаля́ти**, ся, **покаля́ти**, ся, **забруднити**, ся, **ви́валяти**, ся.

Вы́гарокъ = 1. **недо́гарок** (сьвічки). С. З.
2. **Вы́гарки** = (горі́лки) — **недо́гар**, (заліза) — **жу́желиць**, (сала) — **шкварки**, **вишкварки**. С. З.

Выга́чивать = **гатити**, **вига́чувати**.

Выга́щивать = **гостюва́ти**.

Вы́гибаніе = **вигина́ння**.

Вы́гибать, ся = 1. **вигина́ти**, ся, **зги́нати**, ся. **гну́ти**, ся. — Гнути обі́дки.
2. **гну́ти**. — Багато худо́би гне.

Вы́гибистый = **гну́чкий**, **гну́чий**. — Мужича правда колюча, а панська на всі бо́ки гнуча. п. пр.

Вы́гибной = **ви́гнутий**.

Вы́гибнуть = **ви́гну́ти**, **зги́нути**.

Вы́гибъ = **коліно** (на пр. в очереті).

Вы́гладить = 1. **ви́рівняти**, **ви́гладити**, **ви́ковзати**, (памітку гладко) — **ви́галити**.
2. **ви́прасувати**, **ви́гладити**.

Выгля́дывать = **вигриза́ти**.

Выгля́живать = д. **Вы́глядить**.

Вы́глодать = **ви́гризти**.

Вы́глодки = **недо́гризки**.

Выгля́дываніе = **виглида́ння**, **визира́ння**.

Выгля́дывать = 1. **виглида́ти**, **визира́ти**. — Бо вже очі сліз не мають, так милого виглядають. п. п. — Нема мого миленького, нема моєї квітки, стала б його визирати, та не знаю зви́дки. п. п.
2. **ви́дніти** ся, **виглида́ти**.
3. **відглида́ти**, **виглида́ти**, **чатува́ти**, **зорі́ти**. — Так і біга за ним, так і зорить. Чайч.

Вы́глядѣть = 1. д. **Выгля́дывать** 3.
2. **вида́ти** ся, **здава́ти** ся. — Він не виглядає здоро́вий.

Выги́ивать, ся = **гноїти**, ся, **вгнива́ти**, **гни́ти**, **трухля́віти**. — Дерево трухлявіє.

Вы́гнать = **ви́гнати**, **ви́турити**, **витурати** (С. Л.), **ви́кпшкати**. — І наші праотці не вміли панувати, поки їх з райської не витурено хати. К. Д. Ж. — Упросились злиді на три дні, та чорт їх і до віку не виживає. п. пр.

Выгнета́ть = **вигніта́ти**. **вида́влювати**, **вича́влювати**.

Выгнива́ть = **вигнива́ти**, **витруха́ти**, **трухля́віти** (С. Ш.), **трушіпати** (С. Ш.), **порохня́віти**.

Вы́гноить = **згноїти**.

Вы́гнуть = **ви́гнути**, **зігну́ти**.

Выгова́ривать, ся = 1. **вимовля́ти**, ся. — Скрипочка грає, як не вимовляє. п. п. — І вчила книжки тільки „мамо“ вимовляти, а „тато“ не вчила. К. Ш. — Він якось не виразно вимовляє. — Я сього слова не вимовлю. С. Аф.
2. **вимовля́ти**, **карта́ти**, **свари́ти**. — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. п. п. — Покартай словами, а не бий. п. пр. — Я вас сварю за те, що ви свого брата прогнали. Чайч.
3. **вимовля́ти**, **домовля́ти**. — А за тое подарки береть або послугу собі вимовляєть. Б. Н.

Вы́говорить = **ви́мовити**, **ви́казати**, **промовити** і д. **Выгова́ривать**. — Хоч і продешевив, а вимовив собі п'ять папуш тютюну. С. Аф.

Вы́говоръ = 1. **ви́мова** (С. З.), **ви́мівка** (Маш.), **говірка**, **гу́тірка**. — У нього якась чудна вимова. — Гарькава гутірка. Маш
2. **ви́мова**, **докір**.

Вы́года = **вигода** (С. Л.), **виск**, (С. З.), **користь** (С. Л.), **пожи́ток** (С. З.). — Не так шкода, як не вигода. п. пр. — Користи з два шаги, та й ті щербаті. п. пр.

Вы́годный = **вигодний**, **ко́ристний**, **пожи́точний**. — Своя воля добра, та не пожиточна. п. пр.

Вы́гопъ = 1. **ви́гін**, **настівни́к**, **скотови́ще**. С. Л.
2. **перегі́н**.

Выгоня́ть = 1. **виганя́ти**, **вигна́ти**, **тури́ти**, **витурювати**, **турля́ти**, **турля́ти**. — Ігнатко безпитко з гори свині турить. п. с. = гребінець.
2. **гна́ти**, **вику́рювати**, **вигаля́ти**. — Чорт напчи гнати горілку. п. с. — Вигнали бочку горілки.
3. **вивóдити**, **зво́дити**, **перево́дити** (С. З.). — Повиводили всіх таранів.

Выгора́живать, вы́городить, ся = 1. **від-**

горо́жувати, обгоро́жувати, відгороди́ти, обгороди́ти, ся.
2. вигоро́жувати, застороня́ти, ся, заступа́ти ся за ко́го, ви́городити, засторони́ти, ся, виплу́тувати ся, викру́чувати ся.

Выгора́ть, выгорѣть = 1. вигоря́ти, згоріти, ви́горіти; випа́лювати ся, випалитись.
2. линя́ти, вицьвіта́ти, злиня́ти, полиня́ти, ви́цьвісти.
3. вдава́ти ся, на дад ітй, вда́ти ся, зладнува́ти ся, на ла́д піти.

Вы́городить, ся = д. **Выгора́живать, ся.**

Вы́горѣлый = 1. згорі́лий, погорі́лий; ви́палений.
2. злиня́лий, полиня́лий.

Вы́горѣть = д. **Выгора́ть.** — **Не выгорѣло** = не вдало́ ся, не вкипі́ло. — Оттак! мов ді́ло не вкипіло! Хар.

Вы́грабаздаться = ви́дряпати ся (С. Аф.), ви́гарбати ся (Фр.), ви́шкребти ся, ви́бейкати ся (С. З.).

Вы́грабить = ви́громадити, ви́гребти.

Вы́грацить = ви́гравити, ви́ліхова́ти. — **Вы́гравенный** = грани́частий, руби́частий, ви́ліхований.

Вы́гребать, вы́гресть, ся = вигрі́ба́ти, вигорта́ти, вигромажувати, ви́гре́бти, ви́горнути, ви́громадити, ся. С. З. Л. — Як заходивсь кочергою с під печі вигортати. п. пр. — Вигромадила на припічок утілян. С. З. — Засіяла грядку, а курка й повигрібала насіння. — Бери весло та громадь. — Треба добре громадити, щоб вигребти проти води на бистрині.

Вы́гребка = вигрі́ба́ння, вигорта́ння, вигромажування. — **Вы́гребки** = ви́грібки, ви́шкрібки.

Вы́гресть, ся = д. **Выгреба́ть, ся.**

Выгружа́ть, ся, вы́грузить, ся = вигружа́ти, ся, вивáжувати, ся. — Вже десять возів вивожали солі.

Выгрызáть, ви́грызть = вигриза́ти, ви́гризти.

Вы́грязить, ся = закаля́ти, ся, ви́каляти, ся, ви́валяти, ся, ви́наскудити, ся, забруди́ти, ся.

Вы́гуливаться, вы́гулять ся = вигу́лювати ся, вихо́жувати ся, ви́гулятись, ви́ходитись.

Выдава́ть, ся = 1. видава́ти, ся. — Клюшниця видав харчі. — Хотів на свій конт видавати книжку. — Видасть, як та чайка (що коли хто ховаєть ся в комишах, то вона ніби то кигиче над тим місцем). п. пр.
2. висува́ти ся, витика́ти ся, витинати ся. С. Л.
3. визначати ся, відріза́ти ся. С. Л.
4. трапля́ти ся, випада́ти, бува́ти, склада́ти ся. — Не дивись що в'ятинка, бери коли трапить ся. п. пр. — Так йому випало. — Не так ждало ся, та так склало ся. п. пр. — **Выдае́тся, вы́далось** = бува́є, випада́є, трапля́єть ся.

Вы́давить, выдáвливать, ся = ви́давити, ви́тиснути, вичавити, видáвлювати, ся і т. д.

Выдáивать, ся = видо́ювати, ся.

Выдáлбливать, ся, вы́долбить, ся = 1. видо́вбувати, видо́вблювати, ви́довбати, ся, (сокирою) — вицьокувати.
2. ви́згубрити, ви́товкти. (С. Ш.).

Вы́дать, ся = д. **Выдава́ть, ся.**

Вы́дача = видава́ння, ви́дача, (грошей) — ви́плата.

Выдавáивать = переганя́ти. — Почали переганяти горілку.

Выдвига́ть, ся = 1. висува́ти, ся, висувати, ся (С. Л.), одсо́вувати, ся. — Висунь шухляду. — Одсунь віконечко, з'єднись на сонечко. п. п. — Висунути вирос. С. Аф.
2. визначати ся.

Выдвижно́й = висувний.

Вы́двинуть, ся = ви́сунути, ся. С. Л.

Вы́двоить, ся, = д. **Выдва́ивать.**

Вы́дергать, ся, выдёргивать, ся = висмикати, ся, висмикувати ся (С. З. Л. Аф.), ви́рвати, вирива́ти, ся (волосся, пір'я) — ви́екубати, ви́екубувати, ся (мотузка то що) — ви́шморгнути ся.

Вы́держать, выдéрживать, ся = 1. видержати, витримати, витрівати, ся, видéржувати, ся і т. д. С. З. Л. — Я не могла довше витримати, побігла до поля. Фр. — Аби особа, вступаючи до закону обачила, вжеї можеть витримати в законі. Б. П.
2. ви́терпіти, ви́кренити, перебу́ти. — Витерпів чимало. — Багато перебули лиха.
3. витрáтити, потрáтити. — Витратив увесь запас. — **Вы́держать экза́мень** = здáти екзамен, іспит (Гал.). — **Выдéрживать положéніе** = статкува́ти. — В щасті не вміє чоловік статкувати. п. пр. — **Вы́держать соба́ку** = ви́шуштрувати.

Вы́держка = 1. ви́держка, витрима́ння.
2. ви́хват, ви́тяг. — **На вы́держку** =

на уда́чу, як прийдеться. — Не вы́держка = на пере́ливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача.

Вы́дерка = прочуха́н, халазія. С. З. Ш.

Вы́дернуть, ся = ви́смикнути, ся і т. д. д. Вы́дергать.

Выдира́ть, ся = видира́ти, ся, вирива́ти, ся.

Вы́довть, ся = ви́доїти, здоїти, ся.

Вы́долбить = д. Выда́лбливать. — Вы́долбленный = ви́довбаний.

Вы́дольникъ, рос. Linaria vulgaris = зво́ники, зайців льон, ленок, льонок, осту́динь, чисте́ць, моло́шничок, возу́лині черевички. С. Ан.

Вы́дохлый = ви́тхлий.

Вы́дохнуть, ся = ви́тхнути, ся, ви́дихнути. С. Л.

Вы́дра, зв. Lutra vulgaris = видиха, ви́дра (самець) — видрю́к. Эв. — Запорожці прозвали сього звіря видихою чи видрою. О. С.

Вы́драть, ся = 1. ви́драти, ся, ви́дерти, ся, (волосся, піря) — ви́скубти, ся.

2. ви́дерти ся, ви́дряпати ся (відкіля небудь).

3. випарити, одчухра́ти, ви́чухрати, одшмага́ти, оддюба́рити. — На всі боки оддюбарили різками.

Вы́дрессировать = ви́муштрувати.

Вы́дрочить, ся = ви́нестити, ся, ви́кохати, ся, ви́ховати, ся.

Вы́дрыхнуться = ви́спатись (добре).

Вы́йти = д. Вы́йти.

Вы́дубить = ви́гарбарювати. (Под.) Чинбарь досі ще не вигарбарював шкуру.

Вы́дувать, ся = 1. видува́ти, видму́хувати, вивіва́ти. — Видмухни пилюку.

2. видима́ти. — Плішку видимають з ростопленого сала.

Вы́дувной = ви́дутий.

Вы́дудить = ви́дудлити, ви́жлуктити. — Усю воду вижлуктив.

Вы́думать, ся, выду́мывать = ви́гадати, ви́мислити, ви́мізкувати, ви́думати, ся, вига́дувати, вимишля́ти і т. д. С. Л. З. Аф. — Індульгенції вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що иншому і згадать страшно, те низовець вимізкує. К. Ч. Р. — Якийсь новий плуг вигадав. — Француз вимислить, а Німець зробить. п. пр.

Вы́думка = ви́гадка. — Здатний на вигадки.

Вы́думчивый = вига́дливий.

Вы́думщикъ, ца = вига́дчик, ця.

Выду́мываніе = вига́дування.

Вы́дуплить = ви́довбати (дупло).

Вы́дуть = ви́дути, ви́дмухнути.

Выдыха́ть, ся = видиха́ти, ся, видиха́вати, ся.

Выдь = ви́йди. — Вийди йому на зустріч.

Вы́дѣлать, выдѣлывать, ся = ви́робити, виробля́ти, ся, (що погане, негоже) — витворя́ти, ко́їти, виробля́ти. (С. З. Аф. Л.). — Таке витворяє, що крий Боже! — Выдѣлывать ко́жи = чинити, вичиня́ти, пра́вити. — Выдѣлывать шту́ки = витворя́ти. — Тим вони таке і витворяють, бо страху не мають. С. З.

Вы́дѣлить, ся, выдѣля́ть, ся = ви́ділити, ся, відрізни́ти, ся, ви́лучити, ся, відпзнюва́ти, ся, вида́ляти, ся, вилуча́ти, ся, виро́зпювати, ся, відрізня́ти, ся; визнача́ти ся. С. Л.

Вы́дѣлка = ви́робка, ви́роб, ро́бливо. — Се ложки мого роблива. Хар. — Вы́дѣлка ко́жи = ви́чинка, чиньба́. — Шкурка за чиньбу не стала. п. пр.

Вы́дѣлъ = ви́діл.

Выдѣлываніе = виро́блювання.

Выдѣлывать = д. Вы́дѣлать.

Выдѣля́ть, ся = д. Вы́дѣлить, ся. — Все те галасування то підіймало ся разом, то затихало, а звідтіль одрізнив ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парува́ти. — Земля трудівниця: аж пару́є, та нам хліб готує. п. пр. (Про теч) — випуска́ти. — Молочай випуска з себе цвесь молоко.

Вы́емка = 1. вийма́ння.

2. (в одежі) — ви́кот (С. Аф.), ви́ріжка, ви́тни (С. Пар.). — Керсетка з великим викотом.

3. трус (С. Л. Ш.), трусани́на, ревізія. (Гал.). Власне такий трус, коли знайдено і забрано утіпача, чи злодія, що переховував ся, або що небудь заборонене, покрадене або що.

4. (в будові) — жолоб о́к, рівчачо́к.

5. (в землі) — ви́їмка.

Вы́жаривать, ся = 1. вижа́рювати, ся, випалювати, ся. — Випалити плечик.

2. вишпа́рювати, ся, випа́рювати, ся. — Усіх тарганів вишпарила. — Добре випарив ся в бані.

Вы́жать, ся = 1. ви́крутити, ви́давити, ви́чавити, віджа́ти, ся. — Видавити олію. — Віджала сорочки. Чайч. — Хоть вы́жми = хоч ви́крути. — Сорочка мокра, хоч викрути. — Вы́жать изъ кого́ либо сокъ = ви́давити олію.

2. вы́жати, ся. — Вижав сім кіп.

Вы́ждать, выжида́ть = вы́ждати, діжда́ти ся, дочека́ти ся, дожида́ти, чека́ти, годи́ти, трива́ти, сподіва́ти ся, (на засі́дах, на чатах) — стерегти́, чатува́ти, засіда́ти, (щоб напасти) — чига́ти. — С. З. Л. Як кішечка підкрадеть ся, вижде нещасливий час той. К. Ш. — Дочекав ся я свого сьвятонька: вирижала я сьвіт мене матінка. Руд. — Треба ще годити, поки морози настануть. — Ой не літай, утко, засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити. п. п. — Чатує на його. С. З. — Злобу свою крючи, Дорошенко начав на винницчин Запорожців чигати. Л. В.

Вы́желобить = вы́жолобити.

Вы́желтить = пожовти́ти, вы́жовтити. (С. Аф.).

Вы́жечь, ся = вы́палити, ся; вы́пекти, ся.

Вы́женный = вы́палений. С. Аф. Л.

Выжива́ть = 1. проживати, вибува́ти. (С. Л.). — Вибув у його в наймах трохи не рік.

2. вислу́жувати. — У його нічого не вислужив.

3. вижива́ти, вику́рювати, вигу́рювати, (про вишні, коках то-що) — вивóдити, вибавля́ти. — Ну, свого гости скоро не викурив. — Трудно вибавляти міль.

Вы́жига = 1. вы́жга, вы́пал (срібла або золота, випалене з тканини.)

2. палени́на, повина́ (про землю, на котрій випалено ліс.)

3. пройди́сьвіт, про́йда, пропóза.

Вы́жиганіе = випа́лювання, вы́пал, випіка́ння. С. Л.

Вы́жигать, ся = випа́лювати; випіка́ти, ся. С. Аф. Л.

Вы́жиданіе = дожида́ння, жда́ння, сподіва́ння, сподіва́нка, чека́ння, трива́ння.

Вы́ждать = д. **Вы́ждать**. — Оце ж, Боже, лихі люди на мою чигають душу, не за гріх мій, не за кривду і біду терпіти душу. К. П.

Вы́жимливать, вы́жимлить = викру́чувати, виду́рювати, вимороч́увати, вицига́нювати, ви́крутити і т. д.

Вы́жиманіе = викру́чування, вида́лювання, віджима́ння.

Вы́жимать, ся = викру́чувати, ся, вида́влювати, ся, чавити, (оливу) — ві́джима́ти, ся. Д. **Вы́жать**.

Вы́жимка = д. **Вы́жиманіе**.

Вы́жимки = ви́чавки, ви́гнїток, (з винограду) — фус, частіше мн. фу́сп, (з конопляного сїми) — наку́ха, (з варе́ного коноп. сїми) — урда́, (з буряків то-що) — жма́ки, жми́хи. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Пирішки з урдою С. З. — Макуха сїмпая до вареників. С. З.

Вы́жинать = д. **Вы́жать** 2.

Вы́жирать = ви́їдати, пожира́ти.

Вы́жить = д. **Выживать**. — **Вы́жить из ума́** = перейти́ на дитя́чий ро́зум.

Вы́жлецъ = гончак, ви́жел. — За хорт дві копи грошей, за вы́жла три копи грошей. Ст. Л.

Вы́жликъ = 1. д. **Вы́жлецъ**.

2. рос. Antirhinum linaria (L. vulgaris) = д. **Вы́дольникъ**.

Вы́злокъ = д. **Вы́жликъ**.

Вы́жлятникъ = псарь, доїзда́чий.

Вы́жрать = ви́їсти, пожерти; потріскати, вломати.

Вызва́нивать = видзво́нювати.

Вы́звать, ся = ви́кликати, ся. (Д. Вызыва́ть, ся).

Вы́звѣздѣть = ви́зорі́ти.

Выздора́вливаніе = видýжування, одýжування.

Выздора́вливать, вы́здоровѣть = видýжувати, вичýнювати, вихóжуватись, видужати, ви́чунати, одýжати, подýжати, прочýнати, ви́хорувати; виходитись, поздоровіти, поздоро́вшати. — Не журись, дівчино, Господь Бог з тобою! я ти видужаю, візьму шлюб з тобою. п. п. — Як з'їла, зараз одужала і повоселішала п. к. — Вичунила Катерина та в звичну колишне дитинку. К. Ш. — Вичок почав вихожуватись — нога гоїться. Чайч.

Вы́зеленить, ся = позеленити, ся.

Вызыва́ть = д. **Вы́звать**.

Вы́зовъ = ви́клик, викли́кання. (С. Л.)

Вызола́чивать = золоти́ти, визолóчувати, позолóчувати, визлощáти. (С. Аф.)

Вы́золотить = позолоти́ти, ви́золотити, ви́злотити. (С. Аф.). — **Вы́золоченный** = ви́злощений. (С. Аф.).

Вы́зольникъ, рос. = д. **Василёкъ** рога́тый.

Вызрѣва́ть = спі́ти, доспіва́ти, виспіва́ти, стигнути, вистига́ти, достига́ти. — Рано ще кавуни рвати, нехай доспівають. — На калину вітер віє, калина не спіє п. п.

Вы́зрѣлый = спі́лий, доспілий, поспілий, сти́глий, дости́глий. — Спілі кавуни.

Вы́зрѣть = поспі́ти, доспі́ти, достигну́ти. — Ще трохи не поспіли кавуни.

Вы́зубрить = 1. ви́щербити, пощербити. — Гей коняку Турки вбили, Ляхи шаблями пощербили. В. Щ. — **Вы́зубренный** =

щерба́тий. — Щербатого горшка ніколи не наповниш. н. пр.

2. д. Выдалбливать 2.

Вы́здить = ви́цідити, ви́тягти.

Вызывать, ся = 1. викликати, визива́ти, ся. — Викликаю у сьвітлицю, а вона не йде, даю я їй срібний перстень, вона не бере. н. п.

2. закликати, зазивати, запро́шувати, ся.

3. відгу́кувати ся, бра́ти ся, обзива́ти ся. — **Вызывающій** = викли́куючий. — **В. видъ, посту́покъ, топъ** = задераку́ватий, задьо́рливий. — Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я до дому доведу. н. п.

Вызябать = вимерзати.

Вы́зяблый = ви́мерзлий.

Вызябнуть = ви́мерзати.

Ви́грать, выи́грывать = 1. ви́грати, вигра́вати. — Він виграв у карти. — Він добре виграває на скрипці. — Та у сурми вигравали. н. д. — У кобзу грав, виграває, голосно сьпіває. н. п.

2. скори́стувати, покори́стуватись, пожи́вити ся. — Він на сьому ді́лі багато скористував. — **Ви́играть де́ло, та́жбу** = ви́позвати, ви́грати спра́ву, ді́ло. — Тоді виграє справу, як ляже на лаву. н. пр. — Хто більше горілки ставить, той виграє справу. н. пр. — **Ви́играть вре́мя** = ви́гадати час. С. Л.

Вы́игриваться = виграва́ти ся, вишумо́вувати. — Скрипка потроху вигралась. — Вино вигралось, вишумувало.

Ви́игрышный = ви́граний; виграшни́й. — Виграні гроші. — Виграшний білет.

Ви́игрышъ = ви́граш (С. Аф.), ви́гранка; користь, виск. — Виграв у карти, та на цю виграшку і купив.

Вы́искать, ся, вы́искивать, ся = 1. ви́шукати, (скрізь) — обшука́ти, (нишком) — ви́нишпорити, шука́ти, вишу́кувати, ся, вишукову́вати, обшу́кувати, ви́шпорити. С. Аф. Л. — Вишукав скрізь — нігде нема.

2. знайти́, ся (С. Л.), знахо́дити, ся (С. Аф.), д. ще **Вызываться** 3.

Вы́искъ = шука́ння, шуканина, вишу́кування.

Вы́йти = ви́йти, (нишком) — ви́красти ся, (задом) — ви́задкувати, (на силу) — ви́дибати. — Військо вийшло з міста. — Книжка вийшла. — З сього пічого не вийде. — На силу я видибала з хати. — Хліб увесь вийшов. — Багато грошей вийшло за сей час. — **Вы́йти за́мужъ** = віддава́ти ся, побра́ти ся, спарува́ти ся, за́між ви́йти (С. Аф.). — Як не віддам ся, то дома здам ся. н. пр. — Вона спарувалась з слїпим своїм. К. Ш. — **Вы́йти изъ яйца́** = ви́клюпутись, вилупитись. — **Вы́шелъ изъ терпѣнія** = терпе́ць йому́ увірва́в ся. — Терпи, коли терпець увірвав ся. С. Ш. — **Вы́йти нару́жу** = на верх ви́йти, ви́явити ся. — Правда, як олива — завсігда на верх вийде. н. пр. — **В. изъ употребле́нія, изъ обы́чая** = ви́вести ся. — Се було колись, та вже вивелось. — **В. изъ предѣловъ** = перейти́ через кра́й. — **В. изъ себя́** = розгнівати ся, розпали́ти ся. — **В. изъ терпѣнія** = не зтерпіти.

Вы́ка = д. Ви́ка.

Вы́кадить = ви́курити. — Прийшов у гості, так сидить, на силу вже викурили його.

Вы́казать, ся, вы́казывать, ся = ви́казати, ся, ви́явити, ся, ви́ставити, ви́значити, ся, вика́зувати, ся і т. д. С. Л.

Вы́калывать, ся, вы́калять, ся = гартува́ти, ви́гартувати, ся. С. Аф.

Вы́калка = гартува́ння.

Вы́калывать, ся = 1. виколо́ювати, ся, витика́ти, ся, вишприкати, ся. — Гляди, щоб поночі ока не вишпринув. н. п. — **Темно, хоть глазъ вы́коли** = те́мно, хоч у о́ко стрі́ль. н. пр.

2. вирубувати, ся, вицюкувати, ся.

Вы́капывать, ся = вико́пувати, ся, одко́пувати.

Вы́карабкаться = д. Выграбаздаться.

Вы́кармливаніе = годува́ння, годі́вля, хова́ння, хов.

Вы́кармливать, ся = 1. вигодо́вувати, ся, згодо́вувати, вихо́вувати, ся. С. Аф.

3. — Не той тато, що сплодив, а той, що вигодував. н. пр. — Ой годувала дочку не рік, не два, так згодувала — людям слуга. н. п.

2. відгодо́вувати, ся. — Відгодували кабана на сало.

Вы́катать = 1. ви́качати, (на матрі) — ви́маглювати.

2. ви́котити, ви́точити.

Вы́катить = ви́котити, ви́точити. — Вточи віз. — Кухви з медом та горілкою повикочувано. н. к.

Вы́катъ = вика́чування; вико́чування. — **Глаза́ на вы́катѣ** = ви́рлі (Номис.), банькі́, (хто має такі очі) — ви́рлатий, вирлоо́кий (С. Аф.) бань кати́й, витрішкува́тий (С. Аф.).

Выка́тывать, ся = 1. вика́чувати, ся, (на маятю) — вимаґльо́вувати. — Викачала усі сорочки. — Викачав ся у сиґту.
2. вико́чувати, ся, вито́чувати, ся. — Виточили кадіб з льоху. — Скаже вона мінї робити — під гору камінь точити. н. п.

Вы́качать, выка́чивать, ся = 1. ви́качати, вика́чувати, ся (воду смоком).
2. д. **Выка́тывать, ся.**

Выка́шивать, ся = 1. вико́шувати, ся, вико́сювати. (С. Аф.) — Викосили цїлу десятину. — Викосив в день два карбованця.
2. вко́шувати ся. — Коса зносила ся.
3. обко́шувати ся. — Вже обкосили ся.

Выка́шливать, ся, выкашлянуть, выкашлять, ся = вика́шлювати, ся, вихаркувати, ви́кашлятн, ся (С. Аф.), ви́харкати, ся.

Вы́кидать = ви́кидати, повикида́ти.

Вы́кидок = ви́кидень (С. Аф.), ви́брудок.

Вы́кидывать, ся = викида́ти, ся. — **Вы́кидывать на счётахъ** = викладати на щотах. — **Вы́кинуть штýку** = натвори́ти, нако́їти.

Вы́кидышъ = д. **Выкидокъ.**

Выкипа́ть, выкипѣть = википа́ти, ви́кипіти, зкипіти, випа́рюватись, ви́парувати.

Вы́кладка = 1. викла́дання, викла́дування.
2. (про одежу) — ля́нівка, облянівка, обши́вка.
3. лїчба, ви́клад.

Выкла́дывать, ся = 1. викладати, ся.
2. обкладати, (цеглою, камнем) — обкуро́вувати.
3. облянко́вувати, обшива́ти.
4. д. **Вало́шить.**
5. вилїчувати, викладати.

Вы́клевать, ся, выклёвывать, ся = 1. ви́клювати, ся, ви́дзьобати, викльо́вувати (С. Аф.), зидзьобувати. — На маківці сидїли, дрібен мачок дзьобала. н. п.
2. викльо́вувати ся. — Курчата викльовують ся.

Выкле́ивать, ся = викле́ювати, ся, обкле́ювати, ся; оклеювати ся.

Вы́клейка = викле́ювання, обкле́ювання.

Вы́клеймить = поклейми́ти, потаврува́ти, позначи́ти.

Выкленать, выклёпывать = ви́кленати, викльо́пувати.

Выкликать, выкли́кивать = викликати.

Выключа́ть = виключа́ти, вилуча́ти, ви́ма́ти, викида́ти, виписа́ти. — Од нижчого до вищого стану, ві́кого ви́ймуючи. Ст. Л. — **Выключа́ть из слу́жбы** = скида́ти, зсаджувати, вигна́ти. — Його скинули з уряду, вигнали з служби. — **Выключа́я** = окрім. — Всі були, окрім його.

Вы́клянчить = ви́канючити (С. Аф.), випиганити.

Вы́кнуть = привика́ти, звика́ти.

Вы́ковать, выко́вывать = ви́кувати, вико́вувати.

Выковы́ривать, ся, выковыра́ть, ся = викопу́пувати, ся, виколу́плювати, ся, викопувати, ся, ви́копирсати, ви́корпати, ся. С. Аф. Л. — Хоч із пігтя виколупай та дай. н. пр.

Выковы́рка = копи́стка, (для чистки сїрки з ушей) — корпоу́шка, С. З. (при люльці) про́тичка. — А він що вихурить люльку, покопирсає протичкою, та й знов набиває і знов шмалить.

Выкозы́ривать = викозирювати.

Выкола́чивать, ся = вибива́ти, ся.

Выколда́вать = ви́ворожити, зачарува́ти, наворожи́ти, начарува́ти (заробити або відгадати чаруванням).

Выколо́тка = 1. вибива́ння.
2. (у шевців) — копи́л (на котрому розбивають підошву.)

Вы́колоть, ся = д. **Выка́лывать, ся.**

Вы́копать, ся = д. **Выка́пывать, ся.**

Вы́копировать = скопіюва́ти, їзкопіювати. С. З. (Частїше, коли річ іде про плани)

Вы́кормить, ся = д. **Выка́рмливать, ся.**

Вы́корчевать = ви́корчувати, вітеребити. (С. Ш.).

Вы́корчевка = корчува́ння.

Выкра́дывать, ся = 1. красти, викрадати, ся. С. З. — Брати помогали хлопцям викрадати сестер. Лев.
2. викрада́ти ся, вихо́дити ки́шкою.

Выкра́ивать, ся = викро́ювати, ся, викрава́ти, ся. С. Аф.

Вы́красить, ся, выкра́шивать, ся = викрасити, ся, пофарбува́ти, ся. (С. Ш.).

Вы́красть, ся = д. **Выкра́дывать, ся.**

Вы́крестить, ся = ви́хрестити, ся, перехрести́ти.

Вы́крестъ, ка = ви́хрест, пере́хрест, ка. — Чоловік худородний — а жінка перехрест. С. З.

Выкре́щивать, ся = вихре́щувати, ся, вихре́счувати, ся. (С. Аф.).

Вы́кривить, ся, вы́кривля́ть, ся = ви́кривити, ся, покрити́, ся, скри́вити, ся, скарлю́чити, ся, викривля́ти, ся і т. д.

Выкри́кивать, вы́крикнуть = вигу́кувати, ви́гукнути. викри́кувати. (С. Аф.). — Похмелялись добре, ідуть, аж вигукують. о. к. — Іде мужик з поля та постогнуючи, його жінка молодая та вигукуючи.

Вы́кровть, ся = д. **Выкра́ивать, ся.**

Вы́кройка = ви́кройка, зразо́к. (Нік. зап. в Черніговщині.)

Выкро́шивать, ся, вы́крошить, ся = викрі́шувати, ся, ви́крошити, ся. — Зуб викрошив ся. С. Аф.

Выкру́гливать, ся, вы́круглить, ся, вы́кругля́ть, ся = викру́глювати, ся, обкру́глювати, ся.

Выкружа́льникъ = све́рдел, ко́трим ви́різують в дошці кру́жало.

Выкружа́ть, ся, выкру́живать, ся, вы́кружить, ся = 1. д. **Выкру́гливать, ся.** 2. кружи́ти, колува́ти. — Хто колує, той дома не почує. п. пр.

Выкру́чивать, ся = викру́чувати, ся.

Выкрыва́ть, ся = кри́ти, покрива́ти, ся.

Вы́кувыркнуть, ся = ви́кинути, ся, переки́нути, ся, ви́вернути, ся.

Вы́куковать = накува́ти. — Мині зозуля накувала десять літ жити.

Выкупа́ть, ся = 1. викупа́ти, відкупля́ти, викупля́ти, ся. — Викупив заставу. — Батько продав грунт, щоб сина відкупив. — Він її похохав і викупив у панів. 2. викупо́вувати (С. Аф.), розкупа́ти. — На базарі увесь хліб розкупили.

Вы́купать, ся = ви́купати, ся, скупа́ти, ся.

Вы́купка = ви́куп.

Выкупно́й = викупни́й.

Вы́купъ = 1. ви́куп (на пр. з неволі, або батьківщини з чужого роду.) 2. ви́куп, о́куп, викупне́, відкупне́. — Дали за його Татарам викупного сто червонців. п. о. — І полонян без викупу й тиранства у рідний край до роду відпускали. К. Б.

Выку́риваніе = вику́рювання.

Выку́ривать, ся, вы́курить, ся = вику́рювати, ся. — Викурити нічія з улика. — — Викурили з четверті пять відер горілки. — Викурив люльку.

Вы́кусить, выкусывать, ся = ви́кусати, ви́гризти, вику́шувати, вигриза́ти, ся.

Вы́кушать = з'їсти або ви́пити.

Выла́вливать, ся = вило́влювати, ся.

Вы́лазить = обла́зити, ви́лазити. — Всі кутки облазив. — Ся кішка усюди вилазить. С. Аф.

Выла́зить = вилїза́ти. — Вилїз з ями.

Вы́лазка = ви́дазка, ви́права, ге́рець. — Золотаренка на герцю пострелено у ногу з мушкета. Л. Сам.

Вы́лазъ = ви́лазка (С. Л.), пола́зка (С. Л.), лазівка. (С. Жс.) — Свиї у городі, мабуть десь вилазка.

Выла́мывать, ся = вило́млювати, ся. С. Аф.

Выла́щивать = гляцюва́ти.

Вы́легчить = ви́класти, ви́халащати, ви́валашати, ви́харашати і т. д. д. Вало́шить.

Вы́лежалый = лежа́лий, ле́глий.

Вы́лежать, ся = проле́жати, ви́лежати, с

Выле́живать, ся = 1. вилє́жувати, ся. С. Аф. 2. леє́жувати ся. С. Аф. — Треба частіше перегортати зерно, щоб часом не залежалось. 3. улє́жувати ся. С. Л. Ш. — Нехай грушки улежуть ся, тоді вони достигнуть.

Вы́лелѣять = ви́пестити. С. Аф.

Вылета́ть = вилїта́ти, вилина́ти.

Вы́летъ = ви́лїт. — **На вы́летъ** = на́ скрізь. — Куля на́ скрізь пробила.

Вылетѣть = ви́летіти, ви́линути.

Вылива́ть, ся = 1. вилива́ти, ся, витіка́ти, висипа́ти, ся. — Вилили воду з діжки. — Вода витікла. — Висипай увесь борщ в миску. — Почали виливати хврашків. 2. вилива́ти, ся. — Мабуть десь великий дзвін вилили, що пішла така поголоска. п. пр.

Вы́лизать, выли́зывать, ся = ви́лизати, лиза́ти, вилїзувати, ли́зувати.

Выли́нивать, вы́линять = линя́ти, ви́линяти, облази́ти, випада́ти, облїзти, ви́лїзти. — Ся китайка дуже вилиняла. — Шерсть повилазила. — Піря повипадало. — Кішка облїзла.

Вы́лить, ся = д. **Вылива́ть, ся.**

Вы́ловить, ся = д. **Выла́вливать, ся.**

Вы́ложить = д. **Выкла́дывать.**

Вы́локать = ви́жлуктити, ви́глоктати, ви́лигати, ви́хлептати. С. Аф. Л.

Вы́ломать, ся, вы́ломить, ся = д. **Выла́мывать, ся.**

Вы́лощить, ся = ви́глянцювати, ся.

Вы́лудить, ся, вылу́живать, ся = ви́лудити, ся, побілити, — вилу́жувати, побіля́ти.

Вылуна́ть, ся, вы́лунить, ся, вылу́нив-

вать, вылупля́ть; ся = вилу́пувати, вилу́плювати, ся, ви́лупити, ся (С. Аф.), вилу́щувати, ся, ви́лущити, ся. — Вылупиться изъ я́йца = ви́клюнути ся, ви́лупити ся. — Вы́лупить глаза́ = ви́тріщити очі, ви́тріщити ся. (С. Аф.). — Чого ти так витріщив ся на мене?

Вы́лупокъ = пу́цьвіронок, голопу́цьок. С. З. Л.

Вылуща́ть, ся, вылу́щивать, ся, вылу́щать, ся = вилу́щувати, ся, ви́лущити, ся, ви́лускати, ся, ви́лузгати, розлу́скати, ви́зернити.

Вы́лысѣть = ви́лисіти.

Вы́льце, рос. Іротаеа = кру́чені паничі́. С. Ав.

Вылѣза́ть = 1. вилі́за́ти, вила́зити. — Вилі́з з ями.

2. обла́зити, випада́ти, вила́зити. — Голова обліза. — Усе волосся випало.

Вылѣпить, ся, вылѣпливать, ся = вилі́пити, вилі́плювати, ся.

Вылѣчивать, вылѣчить = вилі́чувати, вигоювати (переважно про рани. С. Аф.), ви́лі́чити, ви́гоїти (С. Аф.), ви́корувати.

Вылѣчиваться, вылѣчиться = вилі́чуватися, вигоюватися, ви́лі́читися, ви́гоїтися і д. Выздора́вливать.

Вы́мазать, ся, вымáзывать, ся = вимазати, ся, вима́зувати, ся, (глиною, маслом) — ви́мастити, (дьогтем, чим жирним) — ви́шмарувати. С. Л.

Вымáливать, вы́молить = вимо́лювати, блага́ти, ви́молити, ви́благати. — Ви́благала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Вымáлывать, ся, вы́молоть, ся = 1. ви́ме́лювати, ся (С. Аф.), ви́молоти, ся, — За день більше не вимелиш. — На мілні вимелюють ся що дня 20 четвертей жита. — Не багато вимолов сьогодня.

2. зме́лювати ся, змоло́ти ся. — Жорен змолов ся, треба перемінити.

3. д. Выба́лтывать.

Выма́нивать, ся, вы́манить, ся = 1. вика́нювати, ся, ви́манити, ся. — Вимани́ли ведмедя з ля́гва.

2. видурювати, вихоро́чувати, вицига́нювати, вимантáчувати, ви́дурити і т. д. — Видурив у його усі гроші. — Во́дить чумака, щоб гроші украсти або як вимантачити. п. к.

Вы́мерать, ся = 1. ви́калати, ся, вакаля́ти, ся, ви́валяти, ся, замо́рзати, ся, ви́шмарувати, ся, зама́зати ся.

2. ви́черкнути, ся. С. Аф. — Що написав, він усе вичеркнув.

Вымáривать, ся, вы́морить, ся = вигубля́ти, вимо́рювати, мори́ти голодом, ви́губити, ви́морити. — В облозі вигубили багато людей. — В манастирі нас постом трохи не виморили. — Виморив коней — дальше не можна їхати.

Вымáрывать = д. Вымарать.

Вымáсливать, ся, вы́маслить, ся = вима́щувати, ви́шмаровувати, ся, заяло́жувати, заяло́зювати, ся (С. Аф.), засмальцьо́вувати, ся, (С. Аф.), вимастити, ви́шмарувати, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся.

Вымáтерѣть, вымáторѣть = достиґти, доспі́ти, поспі́ти, достиґнути. — Кавуни зовсім достигли.

Вымáтывать, ся = 1. вимо́тувати, ся, змо́тувати, ся.

2. перево́дити, гайнува́ти, ципдрити, мантáчити, шахрува́ти, мота́ти, процицдрити, розмантáчити. С. Л. — Ни гуляв і шахрував гроші. Кот. — Що було — все процицдрив. — Розмантачив худобу.

Вымáхивать, ся, вы́махать, ся = вимахувати, ся; витру́сювати, ся.

Вымáчивать, ся = 1. вимо́чувати, ся. — Вимочив дощ. — Треба вимочити коноплі.

2. вицупка́ти ся.

Вымащивать, ся = мости́ти, вимо́щувати, ся, вистила́ти, (улицю) — буркувати. С. Ш. — Вистилати поміст. — Улиці вибурковано.

Вымежевать = ви́межувати, одрі́зати.

Вынезькнуть = заміготі́ти, замигті́ти, заманя́чити. — Здалека щось замигтіло та й знову невидно.

Вынепу́ха, рос. Viola birta = зозу́льки, васили́чок. С. Ав.

Вы́мереть = ви́мерти, повимира́ти. — Усі повимирали.

Вымерза́ть, вы́мерзнуть = вимерза́ти, промерза́ти, ви́мерзнути, ви́мерзти. — Вимерзло багато дерева за сю люту зіму. — Пиво вимерзло. — Вода в ставу промерзла аж до дна.

Вы́мести, сь = ви́мести, замести, повиміта́ти, ся.

Вы́местить = помсти́ти ся, віддя́чити. — Помстив ся він пан ним. — Наробив він мині лиха, ну та й я йому віддячив.

Выметáльщица = метільниця. — Я в печі куховарочку палив, а до хати та не тільничку. п. п.

Вы́стать = **вимі́тати, замі́тати.** — Вимети хату, вимети дрова. К. Ш.

Вы́хотать, вы́мётывать, ся = 1. **ви́кидати, ви́кинути, ви́кидати, ся.** — Викидати камінці.

2. **обруби́ти, обру́бувати, ся.** — Почала обрубувати петлі.

3. **лі́чити, виліча́ти, рахува́ти, вкла́дати** (на щотах).

4. **ви́спати, виспа́ти, ви́прищити, ви́прищувати.** — Прищі ніс на руках виспало. — Його усього виспало. С. Аф. — У його виприщило на виду і на руках.

5. **ощени́ти ся.** С. З. — Сучка ощенила ся.

Вымещать = **мсти́ти ся** і д. **Вы́местить.**

Вымина́ть, ся = 1. **вимина́ти, ся.**

2. **вито́птувати, витолоча́ти.** — Коні витолочили всю траву.

Вымира́ть = **вимира́ти.**

Вы́мистая = **вимиста.** — Вимиста корова.

Вымога́ніе, вымога́тельство = **здирство, вимага́ння.**

Вымога́ть = **вимага́ти** (С. З.), **видира́ти, дра́ти, здира́ти.** — Датків найменших вимагати не вважити сп. Орлик. С. З. — Останню сорочку з калїки здирають. К. Ш.

Вы́мокна = **водори́й, рівча́к, ковдо́бина.**

Вымока́ть = **вимока́ти.**

Вымола́чивать, ся, вы́молотить, ся = 1. **вимоло́чувати, ся, молоти́ти, ви́молотити, ся,** (на гармані) — **ви́гарманити.**

1. **замолоти́ти.** (С. Аф.). — Молотив два дні, та й замолотив всього коновика.

Вы́молить = 1. **ви́мовити, прохо́вити.** — Промов, сердечко, як ми любились дносчко. п. п.

2. **ви́мовити.** — Хоч і продешевив, а вимовив собі пять пануш тютюну. С. Аф.

Вы́молить = д. **Вымаливать.**

Вы́молотить, ся = д. **Вымола́чивать.**

Вы́молотки = **по́слід, вбо́їни, поло́ва.** (С. З. Л.).

Вы́молоть = **ви́молот, умоло́т.** (С. Ш.).

Вы́молоть = д. **Вымаливать.**

Вы́молъ = **мли́во** (С. З.), **ме́лево.** — Велика там вода, хоч є й багато мливо. Гр.

Вымора́живать, вы́морозить, ся = **вимороження, ся,** (С. Аф.), **заморо́жувати, ся, вимороження, ся, ви́морозити, ся, заморо́зити, ся.**

Вы́морить, ся = **Вымора́живать, ся.**

Вы́морочное ме́сто = **пустовщи́на.** — Умер зовсім безрідним, а грунт і хату, як пустовщину, повернули на громаду.

Вымостать = д. **Вымащивать.**

Вы́мотать, ся = д. **Вымата́тывать, ся.**

Вы́мочить, ся = д. **Вымо́чивать, ся.**

Вымудривать, вы́мудрить = **вихитро́вувати, вихитрувати.**

Вымуравливать, вы́муравить = **поливати, поли́ти** (наво́дити поли́ву на посуду).

Вымусливать, вы́муслить, ся = **заслиню́вати, ся, замура́вувати, ся, засмальцьо́вувати, ся, заялозювати, ся, заслини́ти, ся, замура́вати, ся, засмальцювати, ся, заялозити, ся.**

Вымучивать, ся, вы́мучить, ся = 1. **вимуче́ння, ся, ви́мучити, ся, змуче́ння, ся;** змордува́ти ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподівав ся. п. п. — Змучив мене отим канючінням.

2. **видира́ти, вимороче́ння, ся** (С. Аф.), **вимордо́вувати, ся, ви́дерти, ви́морочити, ви́мордувати.** — Дай або видеру. п. пр.

Вы́мчать = **ви́нести, ви́перти.** — Коні зразу так і вимчали на гору.

Вымывать, ся, вы́мыть, ся = 1. **вимива́ти, ся, вимити, ся,** (про білизну) — **випіра́ти, ви́прати, ся** (в теплій воді) — **виба́нювати, ви́банити, ся,** (голову) — **змива́ти, зми́ти, ся.** — Мені змили дрібні дощі, а розчешуть буйні вітри. п. п.

2. **вприва́ти, ри́ти, вмива́ти, ми́ти, ви́рити, ви́мити, ся.** — Вода берег рве, рве, явірові корінь мне. К. Ш. — Не рад вірр хилить ся, вода корінь мне. п. п.

Вымыка́ть = 1. **чеса́ти, вичісувати** (постригцю з льону).

2. **вийма́ти** (сережки з ушей.)

Вы́мыкать = **ви́чесати** (про льон); **ви́пляти** (про сережки). — **Вы́мыкать го́ре** = **перебідувати, натерпітись лиха.** — **Вы́мыкать по све́ту** = **ви́гасати, поблука́ти, пове́штати ся.** — Поблукавши мій Петрусь, тай до мене знов вернувсь. Кот.

Вымы́ливать, ся, вы́мылить, ся = 1. **намилювати, ся, ми́лити, ся, намилити, ся.** — **Вы́мылить кому́ го́лову** = **намилити, нагріти чуба, чуприну.**

2. **вимилювати, вимилити.** — Аж коні вимилив, поки догнав.

Вы́мылки = **ми́лини.**

Вы́мыселъ, вы́мыслъ = **ви́гадка, ба́йка.** С. Л.

Вы́мыслить, вымышля́ть = **вимислити, вимишля́ти, ви́гадати, вига́дувати, ви́слити, вимишля́ти.**

Вы́мышленникъ, ца = **вига́дчик, ця.**

Вы́мышленный = **ви́гаданий**

Вы́мѣлить = побілúти, натéрти крéйдою.

Вымѣнивать, ся, вы́мѣнить, ся = вимінювати, ся (С. Аф.), мінúти, ся, ви́мінити, ся, проміня́ти, ся, зміня́ти, ся, (про мінькy коней циганами) — ви́міньжувати. — Вимінив швайку на ремінець. н. пр.

Вы́мѣнъ = міньбá, проміна, заміна. — Міньба одному папує. — Проміна одному служить. н. пр.

Вымѣриваніе = вимірювання.

Вымѣривать, ся, вы́мѣрить, ся = вимірювати, вимірáти, ся, вимірáти, ся.

Вымѣсить, ся, вымѣшивать, ся = вимісити, вимішувати, ся.

Вы́мя, мени = вимя, ви́мя (С. Аф.). — **Собáчье, сучье вы́мя** = а. сýче вимя (болячка в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetrahit L. — лісови́й жабрéй, жáбрик. С. Ап.

Вы́нять = д. Вымúнать.

Вынáшивать, ся = 1. виносювати, виносити. — Не треба виносити на двір.

2. зноúшувати, ся, зноси́ти, ся. — Зносив одежу. — Чумарка зовсім зносила ся.

Вынúзывать = винизувати.

Вынимáть, ся = 1. виймáти, ся, брáти, ся, вибірáти. — Винила одежу з скрині. — Я пиріжечки виберу з печі. н. к. — Ключ не вийметь ся з замка. — **Вынимáть жребíй** = брáти жéреб. — **Вынимáть дéньги изъ бáнка** = брáти, вибірáти грóші з бáнку.

2. викочувати. ся, вирізувати, ся. — Викоти лиш дужче на рукава. С. Аф.

3. хапáти, схóплювати (утікачі, що переховуєть ся), забірáти, відбірáти (що забороненe.)

Выноси́ть, ся, вы́нести = 1. виносúти, ся, виноúшувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. витéрплювати, витрúмувати, вúтерпіти, втерпіти, вúтримати. — На силу витерпів, поки різали. — Тяжко було терпіти, та що ж маєш робити.

Вы́носка = 1. вúнос.

2. допúска, припúска, прихітка.

Выносли́вый = терплячий, терпýчий, терпячий. С. Ш. (в бізі) — гінкúй.

Вы́носокъ = зноúсок. С. Аф.

Вы́носъ = д. Вы́носка 1. — **На вы́носъ** (про запряжку) = впрóстяж, упрóстяж. — На зустріч нам четвериком упростяж.

Вы́нудить, вынуждáть = вúмогти, вимагáти (С. Л.), вимýшувати, силувати, примýсити, примушати (С. З.), примушувати, зневóлити, приневóлити, приневóлювати, зневóлювати (С. Аф.). — Ой шлюбе мій, шлюбе, примушений шлюбе, та чи гаразд мінї за тим нелюбом буде н. п. — До гаченця гребель примушать. Орлик. С. З. — **Вы́нужденный** = примýшений, приневóлений і т. д. — **Я вынужденъ** = я мýсів, я мýшу.

Вынужде́ніе = силування, приму́ка, примус (С. З.), вимагáння, вúсилка. С. Л. — На силування нема силування. н. пр. — Як не даси з прозьби, то даси з примуки. н. пр. — Примусом не так навчиш ся, як залюбки. С. З.

Вы́нуть = вúняти, взяти, вúбрати; викотити, вирізати; схопúти, вабрáти (Д. Вынимáть.)

Выныривать, вынырáть, вы́нырнуть = виринáти, зринáти, ізринáти, вúринути, зринути, вúпірнути, вúнурнути. С. Ам. Л. — Як божа воля, то вирпеш і з води. н. пр. — А бíлий місяць на ту пору з-за хмари де-де виринав. К. Ш. — Та вже моїй голівоньці з моря не зринати. н. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сивий жайвір на верх ізорне. н. п.

Выныра́ніе = вúринки.

Вынѣживать, вы́нѣжить = нéсти, нестувати, винести, винестувати, С. З.

Вынюхивать, вы́нюхать, ся = 1. вúнюхувати, вúнюхати, ся. — Козаки усе вже повикурювали і повинюхували. н. о.

2. пронюхати. — Він усе пронюхав, що там робило ся.

Вы́няньчить = вúглядíти, вúняньчити (С. Аф.), вúнестувати. — Вона у всіх дітей вигляділа. — Йосиф сивий радує, що на руцях Бога несте. н. п. С.

Вы́острить, ся = вúгострити, вúточити ся (Д. Вывáстривать, ся.)

Выпада́ть = 1. випадáти. — Випала тягина з печі. — Випало багато снігу.

2. гúнути, пáдати, випадáти, випасти. — Вся худоба погинула. — Вода корови всі повиздихають. н. п.

3. лучáти ся, трапля́ти ся, випадáти, припадáти. — На його долю випало. — Трапиєть ся часом. — Я вже знаю свою долю, що мінї припала, вона ж мене, мачуха, змалку сповивала. Аф.

Вы́падокъ = 1. хворóба (кінська під шиєю і в пахвах болячка; теж і інде на хýприку.)

2. мéртва кістка (що випадає від стоїди.)

3. рос. д. Бедренецъ 2.

Ви́падочная трава́, рос. Aster Amellus L. = волóве óко, волóві óчі; гáйстер. С. Ап.

Випáдывать = д. **Выпадáть.**

Выпáживать, ви́пазить, ся = вижолóбювати, вижолóбити (робити жолоби чи утори фуганком чи долотом.)

Выпúвать, ся = випóювати, ся. — Випоїла усе пійло. — Випоїла телицю.

Выпáлзывать = вилáзити, виповзáти.

Выпáлывать, ся = полóти, випóлювати, ся. (С. Аф.).

Выпáривать, ся, ви́парить, ся = випáрювати, ся, ви́парити, ся; випарóвувати, ся, ви́парувати. — Випарила дíжку. — Вода випарувала.

Выпáрхивать, ви́порхнуть = вилiтáти, вилетíти, випýрхувати, ви́пурхнути.

Выпáрывать, ви́пороть = 1. пороти, випорювати, ви́пороти. — Випорола рукав. 2. потрошúти, ви́потрошити, тербушúти, требушúти, ви́требушити, 3. випарити, одшмагáти, одчухрáти, ви́хльостати, оддюбáрити, одчýстрити. — На всí боки одчухрали різками.

Выпáхать, выпáхивать, ся = 1. ви́орати, випóрювати, ся, з'орáти, з'óрювати, ся, із'орáти, ся. — Виори мілко, а посíй рíдко, то й уродить ся дíдько. п. пр. — Виорався би до вечера, коліб воли не потомились. С. Аф. — Орав, тай виорав клад. 2. ви́сипати, ви́сипувати, ся, зхорúти, ся, з'орáти. — Що году засíваємо — земля зовсім висипалась.

Выпачкáть, ся = закалúти, ся, ви́калати, ся, покалúти, ся, ви́валяти, ся, забрýдити, ся, обробúти ся, (рíдкою грязею) — задрúпати, ся, забрьóхати ся, (лице) — замýрзати, ся, замáзати, ся, (салом, дьогтем то-що) — засмальцювáти, ся, заляпóзити, ся і д. **Вы́мазать, Вы́марать 1 і Вы́муслить.** — Хто в болото лíзе, той ся покалúє. п. пр. — Не займай жида, не калúй вида. п. пр. — Задрúпала всю спíдницю.

Ви́пашка = орáння, óранка. — Од Явдохи (1. марця) починають ся оранки на ниву. С. З.

Ви́пашь = толóка. — С. Ш. — На тім боцí на толоцí череда пасеть ся. п. п.

Выпекáть, ся = випікáти, ся.

Ви́передить, выпереживать = ви́передити, випереджувати (С. Аф.), випережувати, попередúти, попережувати, попережáти.

Вы́нереть, выпирáть, ся = ви́перти, випирáти, ся.

Ви́пестрить = (квíтками, різними фарбами) — ви́цяцьковати, (гвíздками) — ви́цвяховати, (крапками) — ви́крапати, (мережками) — ви́мережати.

Выпечатать, выпечáтывать = ви́друковáти, ви́друковувати.

Выпечка = випікáння.

Ви́печь, ся = ви́пiкти, ся. — Не ви́печений хлíб = глевкúй хлíб.

Выпивáла = випивáйло, питéць. — О, він добрий питець!

Выпивáть, ся, ви́пить, ся = 1. випивáти, ся, ви́пити, ся, (багато) — укýтати, (багато, разом) — вихиля́ти, ви́хилити, ви́димати, (з жадобою) — ви́дудлювати, ви́дудлити, вижлýктовати, ви́жлуктити, (смокчучи) — висмóктувати, висмóктати, (коштуючи) — ви́коштувати, (не багато) — спúти. — Випíвки з кварту укутали. Кот. — Ходíм до моря — хто більше води видме. п. к. — Видудлив усю воду. — Вихилив цíлу кварту — Почав коштувати, та усе й викоштував. — Чи дала у хáйбові з'íсти. чи в горíльцí спати. п. п. 2. шячити, куликáти (С. З.), в горíлку вкидáти ся, чаркувáти. — **Выпивáться изъ умá** = зпивáти ся.

Ви́пивка = 1. випивáння. 2. ни́пíйка. — Була там добра напíйка — жабуть з четвертину укутали.

Выпи́ливать, ся, ви́пилить, ся = випúлювати, ся, ви́пиляти, ся. — Випилив дошку. — Пилив цíлий день, тай коновика не випилив.

Выпирáть, ся = випирáти, ся.

Ви́писка = 1. випúсування, запúсування. 2. ви́пис, ви́тяг. — До книг записувати і виписи давати во всíхъ рéчах. Ст. Л. — Новипен міти випис з метрики. Б. І. — Зробив коротенький витяг з тíї книжки.

Выписно́й = випúсний.

Выпи́сывать, ся = випúсувати, ся, запúсувати, ся. — Виписав з книжки. — Виписав з-за границí. — Його виписали з козакíв. — Писав колись добре та записав ся

Ви́пись = д. **Ви́писка.**

Ви́пить, ся = д. **Выпивáть, ся.**

Выпихать, выпúхивать, ся, ви́пихнуть, ся = випихáти, ся, ви́пхнути, ся, випто́вхувати, ви́штовхнути, ся, ви́штýрхувати, ви́штурхати.

Выплавикъ, гриб Polyporus = гýба, трут, трýтник. С. Ав. Ш.

Выпла́вливать, выплавля́ть, ся, вы́плавить, ся = вито́плювати, вито́пити, ся, вилива́ти, ви́лити, ся.

Вы́плавокъ = ви́ливок. — Виливок заліза. — Курка знесла виливок. С. Аф.

Вы́плакать, ся = ви́плакати, ся. — Виплакала карі очі край козака стоя, п. п.

Вы́плата = ви́плат.

Вы́платить, ся, выпла́чивать, ся = 1. ви́платити, ся, сплати́ти, випла́чувати, ся, ваплати́ти, запла́чувати. — Жид попала́чував стільки довгу, що вже не сила виплатитись. Чайч.

2. залати́ти, ся (С. Аф.), ви́латати, лати́ти, ся. — Він добре вилатав свиту, всі дірки позалатував.

Выпла́щивать = площи́ти.

Вы́плевать, выплёвывать = ви́плювати, ви́плюнути, випльо́вувати, (харкотиння) ви́харкати, ви́харкувати.

Вы́плескать, ся, выплёскивать, ся = ви́хлюпати, ся, ви́плюскати, ся, вихлю́пувати, ся, ви́плюскувати, ся. С. Аф. Л.

Вы́плеснуть, ся = ви́хлюпнути, ви́плюснути, ся. С. Аф.

Выплета́ть, ся = 1. ви́пліта́ти, ся. — Вінки виплітала й карими очима мене чарувала. п. п.

2. ви́плу́тувати ся. — Ледве з довгів виплутав ся.

Вы́плывать, вы́плыть = ви́пливати, ви́плисти, ви́пливти, ви́пливти. (С. Аф.)

Вы́плывокъ = 1. гу́ля, гу́ля (на дереві.)

2. д. Выплавокъ.

Выплясывать, ся, вы́плясать = 1. витанцьо́вувати, ся, ви́танцювати.

2. затанцьо́вувати, ви́таньчити. — Цигане витаньчили багато грошей.

Выполаскивать, ся, вы́полоскать, ся = виполіскувати, ся, ви́полоскати, ся. С. Аф.

Выползать = д. Выпа́лзывать.

Вы́ползина, вы́ползокъ = линовище, кожушо́к, шку́рка (комахи пов гадини, коли вони кидають її.)

Вы́ползти, вы́ползть = ви́лізти, ви́повзти. С. Л.

Вы́полировать, ся = ви́лощити, ви́лосити, ся.

Выполне́ніе = виповне́ння, викона́ння.

Вы́полнить, ся, выполня́ть, ся = 1. ви́повнити, ви́повняти, ся, доповнити, доповня́ти, ся.

2. ви́повнити, спо́внити, ся, сповня́ти, ся, ви́конати, ся, відбу́ти, спра́вити, зробити, довести́ до кі́ця. — Я тобі в копав присягу. Ч. К. — Бодай твої, бра слова ся сповнили, щоб твої діти в той ч були цілі. п. п. — **Вы́полнить жела́ніе** = ви́пнити во́лю, ввести́ в во́лю. — Цигансь та волошечко, вволи ж мою волю, та пр чаруй козаченька, що стоїв зо мною. п.

Выполоскать = д. Выполаскивать.

Вы́полоть, ся = ви́полоти, ся, (усе) — поспо́лювати, повиполювати, (сапою) — ви́сапати, (кукурузу) — ви́прашувати.

Вы́пользовать, ся = ви́лічити, ви́гоїти, ви́корувати, ся.

Выпора́жнивать, ся, вы́порожнить, ся = випоро́жнювати, випорожня́ти, випорожнити, ся, спорожня́ти, спорожни́ти ся, опорожня́ти, ся.

Вы́поротокъ = ви́пороток, ви́порто (С. Аф.).

Вы́пороть = д. Выпа́рывать.

Вы́порхнуть = д. Выпа́рхивать.

Вы́потрошить = ви́потрошити, ви́требу ши́ти, ви́тельбушити.

Вы́править, ся, выправля́ть, ся = 1. ви́рівняти, ся, ви́прямити, ся, ви́правити, випрявля́ти, ся, спра́вити, ви́рівнювати, випрямля́ти, ся (С. Аф.), справля́ти, ся. — Вирівняла зморшки. — В прямив дошку.

2. ви́муштрувати, вимуштро́вувати, с

3. поправити, поправля́ти, ся. — Я н писав, а він поправив.

Вы́правка = 1. попра́ва, попра́вка.

2. му́штра (С. З.), муштрова́ння.

Выпрастывать, ся, выпростать, ся = Выпора́жнивать.

Выпра́шивать, ся, вы́просить, ся = ви́прохувати, ся, випросювати, ся, ви́прохати, ви́просити, ся С. Аф., (хит щами, дурінням) — ви́дурити, ви́туманити, ви́морочити, ви́цигання, виманчити.

Вы́пробовать = ви́коштувати, скоштува

Выпрова́живать, вы́проводить, ся = ви ря́жати, ви́ряджати, випроважувати (С. Л.), ви́провадити (С. Аф.), одирова́ти

Выпрокі́дывать = викидати, ся, переки да́ти, ся, виверта́ти, ся.

Вы́просить, ся = д. Выпра́шивать.

Выпростать, ся = д. Выпора́жнивать.

Вы́прошенный = ви́прошаний.

Выпры́гивать, вы́прыгнуть = ви́плигувати, ви́плигнути (С. Аф.), ви́скоку́вати, ви́стрибувати (С. Аф.), ви́стрибнути. — Виплигнув з вікна.

Ви́прыскать, выпрыскивать = ви́бризкати, вибри́зкувати.

Выпрѣва́ть, ви́прѣть = 1. упрівáти, упрíти. — Борщ упрів — пора обідати.
2. випрівáти, википáти, ви́прíти, ви́кипíти, зкипíти. — Вач скільки википíло, треба підлити.
3. упрівáти, упрíти. — Поки не упрíти, пота не уміти. п. пр. — Понів наймит, як їсть, то упрів, а як робить, то змерзне. п. пр.
4. випрівáти, ви́прíти. — Жито геть чисто випрíло.

Выпрядáть, выпря́дывать, ви́прясть = д. **Выпря́гивать.**

Выпрядáть, выпря́дывать, ви́прясть = 1. випрядáти, напрядáти, ви́прясти, напря́сти. — Чи я ж тобí не напряла за рік три починки. п. п.
2. запрядáти, запря́сти. — За цíлий місяць запряла тільки карбованця.

Ви́прямить, ся, выпря́мливать, ся, выпрямля́ть, ся = ви́прямити, випрямля́ти, ся (С. Аф.), ви́рівняти, вирíвнювати, ся (С. Аф.), ви́правити, випрáвляти, ся, ви́простовати, ви́простати, ся, випрóщувати, ся. (С. Л.) — Горбатого могила виправить. п. пр.

Ви́прячь, ся = ви́прягти, ся.

Выпу́гивать, ся, ви́пугнуть, ся = виполóхувати, ви́полохати (С. Аф.), сполóхати, зігнáти, ви́гнати.

Ви́пуклость = опу́клість, опу́ка. (С. З.)

Ви́пуклый = опу́клий, пукáтий, пукúстий, горбóватий (Ман.).

Выпускáть, ви́пустить = пускáти, випускáти; випускáти; виставля́ти, висóвувати; проминáти, викидáти. — Давали та з рук не пускали. п. пр. — Випусти теля з хлíву. — Не випусти рака з рота. п. пр. — Виставив кíгть. — Се можна й проминути.

Ви́пускъ = 1. пускáння, випускáння, ви́пуск.
2. (в будові) — ви́ступ.
3. д. **Ви́гонъ.**

Ви́путать, ся, выпу́тывать, ся = ви́плутати, ся, розплу́тати, ся, ви́плу́тувати, ся; ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, ви́вертáти ся.

Выпу́чивать, ся, ви́пучить, ся = випинáти, ся, видимáти, ся. — **Ви́пучить глаза́** = ви́прячити, ви́тріщити, ви́лупити (очі). — А братія мовчить собі, витріщивши очі. К. Ш. — Ішов Гриць з вечериць темненької ночі, сидить гуска на бéрезі, вирячила очі. ц. п.

Ви́пушка = ля́мівка, обля́мівка.

Ви́пытать, выпы́тывать = ви́питати, ви́знати, ви́відати; ви́мучити, ви́бити, ви́крутити (признання).

Вынь, пт. Botaurus stellaris = бугáй (С. Аф. З. Л. Ш.), водяни́й бугáй. — А бугай: бугу́! гне чайку в дугу. п. п. — А бугай в лугу закричав: бугу! п. п.

Выпéва́ть, ся, ви́пéть, ся = висьпівувати, ся, ви́сьпівати, ся. — Грає кобзарь, висьпівує, вимовля словами. К. Ш.

Выпя́ливать, ся, ви́пялить, ся = 1. напинáти, ся, напясти, ся, розпинáти; випинáти, ся, ви́нути, ся (С. Л.). — **Ви́пялить глаза́** = д. **Ви́пучить глаза́.**
2. витикáти ся, висóвувати ся. — Висунув ся з вікна.
3. впряжáти, ви́рядити ся. — От вирядила ся! неначе до церкви.

Ви́пятить, ся, выпя́чивать, ся = 1. ви́пясти, ви́пнути, ся, випинáти, ся. (С. Аф.).
2. д. **Выпя́ливаться 2.**

Ви́пятнить, ся = ви́плямити, поплями́ти, ся.

Вырабáтывать, ви́работать, ся = 1. виробля́ти, випóблювати, ся, ви́робити, ся (С. Аф.), зробúти, ся. — У нас дуже добре виробляють колеса.
2. заробля́ти, ся, заробúти, ся. (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Выработка = ви́роб, ви́робка (Укр.).

Выра́внивать, ся = рівня́ти, вирíвнювати, ся, росправля́ти, ся, (млинове колесо) — шинґувáти, (місце під хату) — плянтувáти. — Заказує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х.

Выража́ть, ся = виявля́ти, ся, викáзувати, ся, вимовля́ти, ся (С. Л.), випрáчати, ся, висловля́ти ся. — Кобзарь грав, вимовля словами. К. Ш.

Выраже́нiе = ви́раз. — Поетичні думки не находили собі виразу в словах. Бар. — Стояв і дивив ся з виразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Выразúтельный, по = ви́разний, ви́разне. — Коли хто виразне мав волю. Б. Н. — Повинен повторити виразне. Б. Н.

Ви́разить, ся = ви́явити, ся, ви́казати, ся, ви́мовити, ви́значити, ся (С. Л.), ви́словити ся. (С. Л.).

Выразумѣть = зрозумíти, збагну́ти (С. З.). — Хто ж збагнув таємности людського жит-

тя і горювання? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Вырáнивать, ся, вы́ропить, ся = губи́ти, ся, вигу́блювати, ся, згуби́ти, загуби́ти, ся, ви́губити, ся. (С. Аф.). — Не знаю десь вигубив ся гамани з кишеней.

Вырастáть, вы́расти = виростáти, ви́рости, нороети, дíйти до зро́сту, до лíт.

Ви́растить, выращáть, ся = д. **Возрастúть, возращáть, ся.** — Квíти мої дíти, виро́став вас, деж мíні вас дíти. К. Ш.

Ви́рвать, ся = 1. ви́рвати, ся, ви́драти, ся, ви́хопити, ся, ви́смикнути, ся, ви́шарпати, ви́шарпнути, ся (С. Л.), ви́пручати ся, (волосся, віри) — ви́скубти, ви́скубнути, ся. — Видрав листик з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопись, душе моя, та зняхти крилами. К. Л. 2. ви́блювати, ви́ргати.

Ви́рдѣть = ви́зріти (про болячки). — Чиряк ще не визрів.

Ви́рисовать, вырисо́вывать, ся = вимальо́вувати, вимальо́вувати ся; вияснúти ся.

Вы́ровнять, ся = ви́рівняти, ся, ви́правити, ся.

Вы́родокъ = ви́родок, ви́плодок. С. Л.

Вырождáться = виро́джувати ся: виро́дюватн ся (С. Аф.); зво́дитись, перево́дитись, ви́во́дитись. — Була колись добра худоба, та перевелась на ка'зна що.

Вырожде́ніе = вироджéння, перевíд. — Цьому роду нема переводу. п. пр.

Ви́ропить = д. **Выра́нивать.**

Выростáть, вы́расти = д. **Вырастáть.**

Ви́ростить = д. **Возрастúть.**

Ви́ростокъ = 1. дикоро́слий (про худобу). 2. бу́зíнок, ази́нок, (вичищена шкурка його) — ви́росток.

3. ви́росток (С. Аф.), ві́дліток (С. Л.), ві́дпарубок.

Вырубáть, ся, ви́рубить, ся = виру́бувати, ся, ви́рубати, ся; зару́бувати, зрубáти; (все) — повиру́блювати, позару́бувати, ви́стинати, постинáти; (сокирою, цюкаючи) — вицюкáти. — Вирубав сучок з колоди, та тоді й обтесав. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повирубляли. — **Вырубить огонь** = ви́кресати огню́. — **Что напишешь перóмъ, не вырубишь и топорóмъ,** п. пр. = що написано перóм, того не витягнеш і волóм. п. пр.

Ви́рубка = 1. рубáння, ви́руб, ви́рубка. 2. зáрубка, зару́бина.

Вы́рубъ = 1. д. **Вырубка 2.** 2. зруб (вирубаний ліс і місце, де рубають ліс).

Ви́ругать, ся = ви́лаяти, ся, налáяти, (згадуючи батька) — ви́батькувати.

Выручáть, ся, ви́ручить, ся = визволя́ти, ся, визволúти, ся, рятувáти, ви́рятувати, ся, вибавля́ти, ви́бавити, ся (С. Л.). вируча́ти, ви́ручити, ся (С. Аф.). — Як би и мене отець, або рідна мати, було-б кому із неволі мене визволяти. п. п. — Ти мене визволь, а я тебе вручу. п. пр.

Ви́ручка = 1. ви́звіл, визволка, рятýнок, ви́ручка, підмóга, підпомóга.

2. ви́ручка (виручені від торгівлі гроші і стіл, де ховають ся виручені гроші.)

Вырывáть, ся = 1. вирúвати, висмикувати і т. д. див. **Ви́рвать.**

2. пручáти ся, випру́чувати ся, вихóплювати ся, видирáти ся, вирúвати ся, (про огонь, дим) — вибухáти. — Лавися моя пручалась, а далі, моя утамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло полум.

Вырывáть, ся, ви́рыть, ся = викóпувати, ся, ви́копати, ся, одкóпувати, одкопáти, вирúвати, ви́рити, ся. — Викопаю криниченьку в вишневім саду, та й прийде дівчинонька туди по воду. п. п.

Ви́рѣзать, вырѣзáть, вырѣзывать = ви́різати, вирíзати, вирíзувати, (про стільники з вулика) — підрíзати, підрíзувати, (про землю) — одрíзати, одрíзувати.

Ви́рѣзка, вырѣзъ = вирíзування; ви́різка, ви́різок, (в одежі) — ви́кот. — **Сдѣлать ви́рѣзку** (в одежі) = ви́котити. — **Купить арбýзъ на ви́рѣзъ** = купúти кавýн на зрíз або на розріз, на нарíз.

Ви́рядить, ся, выряжáть, ся = ви́рядити, ся, вирíжати, ся, ви́чепурити, ся (С. Аф.), убрáти, ся, убірáти, ся. — Убрали її, як панночку. — Молодиці ідуть вбіратись в дівочий убір. С. Ш.

Ви́садить, высáживать, ся = 1. ви́садити, висáджувати, пересадúти, пересáджувати. — Висадили розсаду. — Пересадили з горщків на грядки.

2. ви́бити, ви́бивати, ви́нерти, випирáти. — Вибив йому зуба. — Так і випер двері.

Высáливать, ви́салить = 1. шкарувáти, ви́шкарувати. — Вишкарували від сала.

2. смальцювáти, висмальцювати, засмальцювáти, заляпóзити. — Засмальцював чумарку.

Высáливать, высолить, ся = висóлювати, ви́солити, ся.

Высáсывать, вы́сосать = висисáти, вúссати, висмóктувати, вúсмоктати. С. Аф. Л.

Высвéрливать, вы́сверлить, ся = висвéрлювати, висвердлити, вивíрчувати, вивертíти, ся. С. Аф.

Высвúстывать, вы́свистать, ся = висвúстувати, вúсвистати, ся.

Вúсвободить, ся, высвобождáть, ся = вúзволити, ся, визволя́ти, ся, вúрятувати, рятувáти, ся, вúслобонити, вислобоня́ти, ся. — Як пійняли у неволю, не йшла мене мати та й визволяти. н. п. — Ой на ноги дúби, на руки скрипцí; визволь, Боже, козаченька з темної темницí! н. п.

Высвобождéніе = вúзвіл, визволéння, ряту́нок. — Чим частíше думав про визвіл від Мошка, тим більше... Фр.

Высвѣжáть, вы́свѣжить = провíтрювати, провíтрити. — Треба провíтрити хату, а то якúсь дух поганий.

Вúсвѣжевать = обíлувáти; обíлувáвши вúтребувпити.

Высвѣтлúвать, вы́свѣтлить, ся = вúяснювати, вúяснити, ся. С. Аф.

Вúселять, вы́селя́ть, ся = вúселити, виселя́ти, ся, переселúти, переселя́ти, ся.

Вúселокъ = вúселок, присíлок, хýтір.

Вúсеребрить, ся = посребрúти, посрібнúти, ся.

Вúсидѣть, вы́сúживать, ся = 1. вúсидíти, просúдíти, висúджувати, ся, висúдувати, ся. С. Аф. — Він висидів в холодній цíлий мíсяць. — Квочка висидíла семеро курчат.

2. вúкурити, вúкурювати, ся, вúгнати, вигоня́ти, ся. — Вúкурили горíлку з жита. — Вúгнали десять відер дьогтю.

Высúнивать, вы́сúнить, ся = висúнювати, вúсинити, посúнити, ся.

Вúсить, ся = 1. д. **Возвышáть, ся.**

2. перехогáти, гóру брáти.

Вúскабливать, вúскоблить, ся = вúскрохáжувати, вúскромадити, ся, вúскрібати, вишкрібáти, вúскребти, ся. — А дíжу, як снéче хлíба, та не вúскромадить, то так її запустила. н. к. — Тíста не зосталось і дíжу вúскромадила. С. Л.

Вúскáзать, вúскáзывать, ся = вúказати, вúказувати, ся, вúмовити, вимовля́ти, ся, вúсловити. — Вúказав йому усе, що було на думцí.

Вúскáкивать, вúскакать, вúскочить = вúстрúбувати, вúстрибнути, вúплúгувати, вúплигнути, вúскóкувати, вúскочити. — Вúплигнув з вíкна. — Вúскочив гвíздок.

2. вúхóплювати ся, вúхопити ся, вúрúвати, ся. — Вúхопив ся, як горобéць з стрíхи. н. пр. — Попереду не вúривай ся, а по заду не зостáвай ся. н. пр.

Вúскáльзывать, вúскользáть, вúскользнуть = вúсклизáти, вúсклизнути, вúслизáти, вúслизнути, вúсковзáти, вúсковзнути, вúпорськáти, вúпорськнути. — Вюн так і вúсклиз з рук. — Так з рук і вúслизáв. С. Аф. — Вúслиз, як пíскарь з матні. н. пр.

Вúскоблить, ся = **Вúскáбливать, ся.**

Вúскочить = д. **Вúскáкивать.**

Вúскочка = вúсíкáка. С. З. Кот. — Я паро́шно йому спускала, а він і ноги розíклав! Ого! провчу я вúсíкаку! Кот. — **На вúскочку** = на покáз, на вúпередки, напереду́ усíх.

Вúславить, вúслáвливать, вúславля́ть = 1. вúхвалити, вихваля́ти, вúславити, вúславля́ти.

2. вúколядувати, вúщедрувати. — Колядники сьогодня багато вúколядували.

Вúслать, вúсылáть = вúслати, послáти, одíслáти, вúрядити, вúправити, висилáти, одсилáти, посилáти, вúряжáти, вúправля́ти.

Вúслуга = вúслуга; заслýга. — Котуй по заслузí. н. пр.

Вúслýживать, ся, вúслужить, ся = 1. вúслýжувати, вúбувáти, вúслужити, вúбути. — Він вúслужив 25 років. — Як напнв ся на рік, так і вúбув.

2. заслýжувати, заслужúти, ся, дослýжувати ся; дослужúти ся. — Заслужив собí пенсію. — Дослужив ся до полковника, та й кинув службу.

3. підслýжувати ся, підлúзувати ся, підлéщувати ся, підслужúти ся, підлизáти ся, підлéстити ся.

Вúслушать, вúслýшивать, ся = вúслухати (всíх або все) — переслýхати, вúслýховати, ся. — Переслухав усíх тай пíшов. — Переслухав, що нам казав, тодí й каже. н. к.

Вúслýшиваніе = вúслýховання, вúслухáння.

Вúслѣдить, вúслѣживать, ся = вúслíдити, вúслíжувати, ся (С. Аф.), вúстежити, вúстéжувати, вúтропити, вúслíдкувати, слíдкувáти (С. Л.), підслíдити, підслíжувати, чатувáти. — Підслíдили його

— куди то ви несе. п. к. — Ловець засідає, тай чатує, поки ведмедь не піде. п. к.

Выслю́нивать, ся, вы́слюнить, ся = заслиню́вати, ся, заслини́ти, ся. С. Аф.

Вы́смактать, высма́ктывать = ви́смоктати, висмо́ктувати. С. Аф.

Высма́ливать, ся, вы́смолить, ся =1. висмо́лювати, ся, ви́смолити, ся. — Висмоли човен.

2. засмо́лювати ся, засмоли́ти ся, зашмаро́вувати ся, зашмарува́ти ся. С. Аф. — Ач, як зашмарував ся коло воза.

Высма́ркивать, ся, вы́сморкать, ся = висяка́ти, ся, висяку́вати, ся (С. Аф.), ви́сякати, ся. — Як ви́сякавть ци, шваркне об землю, ще й ногою розітре. п. к. — Создав Бог дурня тай ніс висякать. п. пр.

Высма́триваніе = виглядання, визирання, ви́глядки.

Высма́тривать, ся, вы́смотрѣть, ся = виглядати, ся, ви́глядіти, нагледі́ти, визирати, видивля́ти ся, оглядати, обдивля́ти ся, обдиви́ти ся, оглядіти. — Пр. д. під с. **Выгля́дывать.** — Тебе там визирають і очі радісно на зу́стріч засіяють. К. Д. Ж. — Скрізь ми там видивляя ся. Чайч. — Все оглядів.

Вы́смолить, ся = д. **Высма́ливать, ся.**

Вы́сморкать, ся = д. **Высма́ркивать, ся.**

Вы́сѣять = осьмія́ти, насьмія́ти, ся, наглуми́ти ся, поглузувати, покепкувати. — Поглузують, покепкують, та й минуть під лаву. К. Ш.

Высо́вывать, ся = висо́вувати, ся, висува́ти, ся, витика́ти, ся, вистромлювати, ся, (язик) — висоло́плювати, ви́соло́пити. С. Аф.

Высо́кій = висо́кий, вели́кий, (дуже) — височе́нний, височе́зний. — Висока дзвіниця. — Високий голос. — Велика честь.

Высо́ко = 1. ви́соко. — Ви́соко ля́тав, та низько падав. п. пр.

2. (про голос) — горо́ю. — Він добре горою баса бере. п. пр.

3. на́дто. — Вже на́дто про себе думає.

Высокоблагоро́діе = титу́л офице́рів від капита́на до полко́вника і уря́дників 8—6 ра́нгу.

Высокоблагословѣ́ніе = титу́л протопо́пів.

Высокова́тый = височе́нький. С. Аф.

Высоколо́бый = високочо́лий. — Ді́ди високочолі. К. Ш.

Высокому́дрый = великорозу́мний, велему́дрий. С. Аф.

Высокомѣ́ріе = го́рдощі, го́рдість, пиха́, чва́нь. — Злидні без пихи не живуть. о. пр.

Высокомѣ́рничать = пишати ся, чвани́ти ся, гордува́ти, пишни́ти ся (С. З.), бундючити ся (С. Ш.), пиндючити ся, ни́зити ся (С. З.).

Высокомѣ́рный = го́рдий, чвани́вий, чванькува́тий, ни́шний, високоду́мний. (С. З.). — Ой ти, дівчино, гордая та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? п. п.

Высоконе́къ, высоко́нько = високе́нький, високе́нько. — Високенько та сонечко сходе, низенько заходе. п. п.

Высокопа́рный, но = (про мову) — високоно́вний, пихати́й, з висо́ка, висо́ким штилем, з письме́нна. (С. Л.). — Написано добре, тільки вже надто високим штилем. — Якось з письме́нна говорить.

Высокопочте́нный = високоповажний, ве́льми шано́вний. — Високоповажний Добродію!

Высокопревосходи́тельный — ясневельмо́жний. — Військо, як море червоне, перед бунчуками бувало горить, а ясневельможний на воронім коні блисне булавою — море закипить. К. Ш.

Высокопревосходи́тельство = ясневельмо́жність (Титул повного генерала або урядовців 1 і 2 рангу.).

Высокопреосвяще́нный, Высокопреосвяще́ннѣйшій = превелебний, найпревелебніший.

Высокопреосвяще́нство = превелебність. (Титул митрополитів і архиєпископів.)

Высокопреподо́бный = велебний.

Высокопреподо́біе = велебність. (Титул архимандритів, ігуменів і протопопів.)

Высокоро́діе = титу́л урядо́вців 5 ра́нгу.

Высоко́сный = д. **Высоко́сный.**

Высо́кость = висо́кість.

Высокоторже́ственный = епітет найважніших царських сьвят. — В. день = царський день.

Высокоуважа́емый = д. **Высокопочте́нный.**

Высокоу́мный = 1. великорозу́мний.

2. д. **Высокомѣ́рный.**

Высокохонько = ду́же висо́ко, високе́нько, високе́зно.

Высокочти́мый = д. **Высокопочте́нный.**

Высола́живать = висолоджувати.

Вы́солить = д. **Высма́ливать.**

Вы́сосать = д. **Высо́сывать.**

Высота́ = висо́чина, висо́кість, вишня (С. Аф.), висо́чінь, висня́. — Як небесна височина, так морська глибина. п. пр. — Та ля́тав орел, та ля́тав сивий по високій високості, ой нижче козак та по своїй ви-

ло́сті. п. п. — Що ти там мовиш в вишні? Чи перші ра́дості, чи тяжке горе ти ма́єш самотньому мині. Петренко. — А висиві от така! Хар. — **Высото́ю** = зав**ви́шки, ув**и́шки, **навви́шки**. С. Л. — Там такі висо́ченні будинки, зав**ви́шки** з дзві́ницю нашу.

Вы́сохлый, высохши́й = **ви́сохший**. С. Л.

Вы́сохнуть, высыха́ть = **ви́сохнути, ви́сихнути, ви́сохти, висха́ти, со́хнути, схну́ти, проча́хнути, ча́хнути**. — Калюжа вже висихає. — Нехай земля трохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висхну від жалю, вилавчу очі, туги не забуду і в день і в ночі. п. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе я горя висихаю. Кот.

Высоча́йшій = 1. **найви́щий**. — Найвища в сьві́ті гора.

2. **высоча́йший** (яко епітет, що придається ся до Двору або дій царюючої Особи).

Высо́чество = **титу́л** дітей, братів і близьких ро́дичів царе́вих і корол**е́**вих, та́кож ге́рцогів і при́нців. —

Вы́спаться, высыпа́ться = **ви́спати ся, наспа́ти ся, виспа́ти ся**, (про кількох) — **повиспля́ти ся**.

Вы́споди = на спо́ді. — Як юшку — рибка на спо́ді. п. пр.

Выспра́шивать, ся, вы́спросить, ся = **ви́питувати, ся, ви́відувати, ся, ви́питати, ся, ви́відати, ся** і д. **Выпы́тывать**. — У козака дві дівчини, одна другу тай випитує. п. п.

Вы́спренній = **висо́кий**; **вели́чний**; д. **Высокопа́рный**.

Высырь = 1. в го́ру, у го́ру, **висо́ко**.

2. тютю́н (у роскольників).

Выспе́вать, вы́спеть = д. **Вызре́вать**.

Вы́спелый = д. **Вызре́лый**.

Вы́ставить, ся, выставля́ть, ся = 1. **ви́становити, вистановля́ти, ся, ви́няти, ви́ймати, ся**. С. Аф. — Вийми подвійні вікна.

2. **ви́ставити, ви́становити, виставля́ти, вистановля́ти, ся**. (С. Аф.) — Вистав на дощ квітки. — **Вы́ставить живо́ть** = випясти, ви́пнути живі́т. — **В. зу́бы** = ви́скалити, ви́скерити, ви́щерити. С. Л. — **В. язы́къ** = ви́солопити. С. Аф. Л. — На воротях шість левів язики повисолоплювали, пити хотять. п. к.

3. **ви́стачити, постача́ти**. — Він взяв ся постача́ти дро́ва на завод.

4. **вика́зувати ся, визнача́ти ся**; **вигика́ти ся, висо́вувати ся**. — **Выставля́ть себя́** = **удава́ти з се́бе, вика́зувати ся, визнача́ти ся, випина́ти ся**. — Удає з себе пана.

Вы́ставка = **ви́става, ви́ставка, вистано́ва**. (С. Л.). — **На ви́ставку** = на пока́з.

Выста́ивать, ся, вы́стоять, ся = 1. **вистою́вати, ся, ви́стояти, ся**. — Ледве вистояла до кінця служби.

2. **видиха́ти ся** (тратити силу, смак, дух), **настою́вати ся, вистою́вати ся** (набувати силу і т. д.). — Вино ви́дохлось. — Наливка настоялася.

3. **линя́ти, вицьвіта́ти**. — Красна вицьвіла.

Выстанавливать = д. **Выставить 2**.

Вы́стегать, ся, вистёгивать, ся = 1. **ви́стьобати, ви́стібати**, (С. Л.), **ви́стебнувати, вистьобувати, ся**. — Ще не лошила, тільки ви́стібала. — Вистібнув око батогом.

2. **відстібати, відстібнути, ся, вистібати, ся**. — Одстібни орчикового коня. — Шпонька відстібнула ся.

3. **ви́шмагати, одшмага́ти, одчухра́ти, віддюба́рити**. — Добре вишмагали різками.

Выстига́ть = **випережа́ти, попережа́ти**.

Выстила́ть, ся = 1. **вистила́ти, обстила́ти, вимо́щувати**, (камнем) — **вибурко́вувати, ся**. — Вистилати поміст. — Обстелі́ть коробок в середині. — Вибруковали улицю.

2. **підби́вати, обши́вати** (про одежу).

Вы́стирать, ся = **ви́прати, ся, попра́ти, ся**. — **Вы́стиранный** = **ви́праний**. — Попрала усі сорочки. — Сорочки добре випрались.

Вы́стичь = **ви́передити, попереди́ти**.

Вы́стоялый = **ви́дохлий, ви́тхлий** (що утратив смак, дух), **ви́стоялий** (що набув сили; на пр. горілка) — **вистоя́лки**. С. Аф.

Выстра́гивать, ся, вы́строгать, ся = **вистру́гувати, ви́стругати, ся**, (гебльом) **гебльова́ти, ви́гебльовати, ся**. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, я б робив лавоньку, ти б гебльовала. п. п.

Вы́страдать = **ви́терпіти, ви́мучити ся, натерпі́ти ся, зазна́ти лиха**. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся. Нищ.

Выстра́ивать, ся, вы́строять, ся = 1. **строї́ти, ся, вистро́ювати, ся, ви́строїти, ся, будова́ти, ся, вибудо́вувати, ся, збудова́ти, ся, ви́будовати, ся**, (про каменицю) — **вимуро́вувати, ви́мурувати**. — Збудуй хату в лободи, а не чужую на воді. п. п. — Не раз он Харьків збудував ся. п. пр.

2. шикува́ти, уставля́ти, ся, розставля́ти, ушикова́ти, ся. (С. Ш.) — Зібрав і кінних і піхотних і всіх до битви шикував. Кот.

Выстра́чивать, ся, вы́строчить, ся = вистьо́бувати, вистебно́вувати, вистьобати, вистебнувати, ся.

Выстрига́ть, ся, вы́стричь, ся = вистриґа́ти, обстриґа́ти, вистриґти, обстриґти, ся.

Вы́строгать = д. **Выстра́гивать.**

Вы́строить = д. **Выстра́ивать.**

Вы́стройка = вистройка, вибудова́ння, збудова́ння.

Вы́строчить = д. **Выстра́чивать.**

Выстру́гивать, выстру́живать = д. **Выстра́гивать.**

Вы́стрелить = випалити, стре́льнути, стрільнути, стре́лити, бабахнути. — А він як випалить з рушниці. — Як стре́льнув, так той стовп і розсипав ся. п. к.

Вы́стрел = стріл, по́стріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убив. п. пр. (про брехунів.) — **Холосто́й вы́стрел** = з одним по́рохом без ку́лі або шроту.

Вы́стрелять = 1. розстріля́ти, розпу́кати. — Усі набої розпукав.

2. повистре́лювати, повибива́ти, ви́нищати (стріляниною). Усю дичину винищили.

Вы́студить, выстужа́ть, выстужи́вать, ся = вихолодити, вихолоджувати, ся, ви́студити, вистужувати, ся. — Не вихолоджуй хати.

Выстукивать = вистукувати.

Выступа́ть, вы́ступить = 1. виступа́ти, вихожа́ти, вихо́дити, руша́ти, ви́ступити, ви́йти, ру́шити. — Чумаки вийшли в дорогу. — Горде військо виступає, попереду Морозенко сивим конем виграває. п. п. — Військо рушило з міста. — А він так пишно виступає.

2. витика́ти ся, висува́ти ся, стирча́ти — (про будову.)

Вы́ступка, вы́ступъ = хода́ (С. З. Л.); поста́ва. — Добра хода у сього коня. — Постава сьвята, та сумління злодійське. п. пр.

Выстыва́ть, вы́стынуть, вы́стыть = холо́нути, ви́холонути, вистига́ти, простига́ти, ви́стигнути, прохоло́нути, охоло́нути. — Груба починає холонути. — Хата вихолонула од вітру.

Вы́судить = ви́позивати. — Нічого він в йому не виповідав.

Вы́суслить = ви́смоктати, ви́жлуктити. — Висмоктав цілу мварту пива.

Высу́чивать, вы́сучить, ся = вису́кувати, ви́сукати.

Высу́шивать, вы́сушить, ся = вису́шувати, ви́сушити, ся.

Высчи́тывать, вы́считать = вилі́чувати, ви́лічити, вирахо́вувати, ви́раховати, вищи́тувати, ви́щитати. — Вираховав вірно. — Всього того, що ви мині тут вилічили платити, и й за 10 літ не заробію. Фр.

2. одверта́ти, одверну́ти, виверта́ти, ви́вернути, одлічи́ти. — Вивернув із заробітка за школу.

Вы́сший = ви́щий, найви́щий.

Высыла́ть = д. **Вы́слать.**

Высыпа́ть, ся, вы́сыпать, ся = 1. висипа́ти, ви́сипати, ся, витру́шувати, ся.

2. д. **Вы́спаться.**

Вы́сыпка = 1. си́пання, висипа́ння.

2. спання. — **Зада́ть вы́сыпку** = до́бре ви́спатись. — З спання не буде коня. п. пр.

Высыха́ть = д. **Вы́сохнуть.**

Высь = ви́сочина́, височи́нь, вишина́, висо́кість. (Пр. д. під сл. **Высота́.**)

Высе́ва́ть, ся, высе́ивать, ся = висі́ювати, ся; просі́ва́ти, ся.

Высе́ка́ть, вы́сечь = 1. вирубувати, вирубля́ти, витина́ти, ви́рубати, висіка́ти, ви́сікти. — Повирубляли старе дерево. — Всю там у фортеці палогу вирубали. Л. В. — А в городі у Батурині вижинів та жінок у пень сікли та рубали. п. п.

2. вибива́ти, ви́бити, вирізувати, ви́різати, висіка́ти, ви́сікти, витесувати, ви́тесати (з каменю). — На камені вибито якийсь напис.

3. креса́ти, ви́кресати. С. З. — Викресав багатти і закурив люльку.

4. ви́бити (різаками), ви́нарити, одшмага́ти, одчухра́ти, віддюба́рити, одчу́стрити, вихльостати, хло́сту дати, ви́шпарити. С. Л. — Відшмагали здорово різаками.

Высе́каться = сі́кти ся, висіка́ти ся. — Волос сі́четь ся.

Вы́се́яться = ви́сипатись, ви́сіятись (про насіння).

Высе́ять, ся = д. **Высе́ва́ть, ся.**

Выта́ивать, вы́таять = 1. та́нути, розтава́ти, пота́нути, розта́нути. — Вся крига потанула.

2. топи́ти, вито́плювати, ви́топити. — Витопила сало з каганця.

Выта́лкивать, ся, вы́толкать, вы́толкнуть = випиха́ти, ся, виштовхувати, ся, ви-

шту́рхувати, виту́рювати, вúшіра́ти, вúйхати, вúйхнути, вúштовхати, вúштовхнути і т. д. С. Л.

Вытáнивать = тонши́ти, тончи́ти. С. Ш.

Вытанцóвывать = д. Выплúсывать.

Вытáпливаніе = витóплювання, вúтопка.

Вытáплывать, ся, вытопúть, ся = топúти, витóплювати, ся, вúтопити, ся, вúшкварювати, вúшкварити, ся. (С. Аф.). — Чужу хату топити — свої очі сáпнути. п. пр. — З нас деруть ремінь, а з їх бувало й хій топили. К. Ш.

Вытáптывать, вытоптáть, ся = витóптувати, вúбивáти, (хлíб, траву) — витолóчувати, вúтовкти, толóчити, потолóчити. — Не дав Бог жабí хвоста, а то-б усю траву потолочила. п. пр. — Цуцу, босий! не толоч проса. п. пр.

Вытаращить, ся = вúтріщити, ся, вúрячити, вúлупити (очі). С. Л. — Я стою, витріщивши на него очі, сам не знаю, що дíється зо мною. Фр. — Вирячив очі. — Чого ти так вилупив баньки? — **Вытаращенный** = вúтріщений, вúрячений, (хто має такі очі) — витрішкувáтий.

Вытáривать, вытóрить, ся = втóптувати, втоптáти, ся, протоптáти, натирáти, натéрти, ся. — Об знати, знати в кого есть дочки — втоптані стежечки через садочки. п. п. — Натерли дорогу.

Вытáскивать, вытáскать, вытащúть = витягáти, вúтягти, виволíкати, вúволокти.

Вытáчивать, вытóчить, ся = 1. витóчувати, вúточити, ся. — Тóкарь добре виточив ніжки до столу.

2. вигóстрювати, витóчувати (на точилí), — вúгострити, вúточити. — Вигострив ножа.

3. витóчувати, вúточити, поточúти. — Миші поточили цілком. — Черва поточила дерево.

Вытащúть, ся = д. Вытáскивать.

Вúтаить = д. Вытáивать.

Вытекáть, вытéчь = 1. витíкати, вилúвáти ся, вúтекти, вúлити ся. — Вода витíкла.

2. висипáти ся. — Жито висипáсть ся.

Вытеребúть, вытерéбливать, ся = вúсмикнути, вúдерти, вúрвати, висмикувати, видирáти, вирúвáти, ся.

Вытéреть, ся = вúтерти, ся, (кількà разів) — вúшарувати, ся.

Вытéрпливать, вытерпéть = витéрплювати, терпíти, стéрплювати, вúтерпіти, стéрпіти. — Він не стéрпів, та й скрикнув. Чайч.

Вытесать, вытёсывать, ся = вúтесати, витéсувати, ся.

Вытéчка = 1. витíкáння; тéча.

2. вúхід звíря з лíсу або лíгва і слíд його.

Вытéчь = д. Вытекáть.

Вытирáть, ся = 1. витирáти, ся, (кількà разів) — шарувáти. — Витерла стíл.

2. втирáти, ся. — Затерло ся — нíчого не видно.

3. утирáти ся, втирáти ся. — В мене хустина, шовками шита, утрúлось, серденько... п. п.

4. випирáти. — Його виперли з служби.

5. натирáти ся. — Він трохи натер ся поміж людьми.

Вытúрка = витирáння, утирáння.

Вытúскать, ся, вытúскивать, ся = вúтискати, витискáти, ся, вúдавити, вúдавлювати, ся, вúчавити, вúчавлювати, ся.

Вытúснять, вытúснуть, вытúснять, ся = вúтиснити, вúдрукувати, вúдбúти, вúтиснúти, ся, вúдрукóвувати, ся, вúдбивáти, ся.

Вытúткать, вытыкáть = вúткáти, уткáти (С. Ш.); заткáти. — Виткала на сорочку. — Не багато уткала.

Вытúкнуть, ся, вытыкáть, ся = вúткнути, ся, вúстроїти, ся, вúштрúкнути, ся, вúколоти, ся, витикáти, ся, вúстроювати, вúштрúкувати, вúколювати, ся.

Вытóлкать, вытóлкнуть = д. Вытáлкивать.

Вытолóчь = вúтовкти.

Вытóпить = втопúти.

Вытóпить = д. Вытáпливать.

Вытóпка = топлíння, витóплювання.

Вытóпки = шкварки, вúшкварки (С. Аф.), ýшкварки.

Вытопля́ть = д. Вытáпливать.

Вытóптать = д. Вытáптывать.

Вытóрговать = вторгувáти; вúторгувати. — Він мабуть рублíв тисячу за рік вторгує. — Торгував ся, та нíчого не виторгував.

Вытóрить = д. Вытáривать.

Вытормóшить = вúдерти, вúкорочити, вúканючити. — Виканючив у мене останні гроші.

Вытóчить = д. Вытáчивать.

Вúточка = 1. тóчення. С. Ш.

2. червотóчина, червá (в дереві) — трухлявúна.

Вы́точникъ, рос. Linum flavum L. = жо́втий льо́н. С. Ан.

Вы́травить, вытра́вливать, вытравля́ть = 1. потолу́чити, витоло́чувати, випаса́ти, спа́сти. (С. З.). — Степан своїми волами спас жито Варвари. (З судової справи волосного суда.) — Напускали на ниву коров і усю пшеницю виголочили. С. Аф.

2. ви́труїти, ви́трутити, витру́ювати. С. Л. — Усіх мишей витруїла.

Вы́требовать = ви́правити. — Несподі́вано виправив гро́ші. С. Аф.

Вы́тревить, ся, вытре́зливать, витрезвля́ть, ся = ви́тверезити, ся, витвере́зувати, ся. — Напив ся так, що ледве на другий день витверезив ся.

Вы́трепать, ся, вытре́пливать, вытрёпывать, ся = ви́тріпати, витрі́пувати, ся; ви́тїпати, витїпувати, ся. (С. Аф.). — Витїпала конопі́. — Ви́тріпай лиш килим.

Вытре́пливаніе = тріпання (С. Ш.), витрі́пуваннн; тїпання, тїпанйна (С. Ш.).

Вытру́шивать, вы́трусить, ся, вытрисáть, ся, ви́тристи, сь, вытрúсывать, ся, вытряха́ть, вытря́хивать, ся = витру́шувати, витру́сювати, ся, витру́хувати, ся, ви́трусити, ся. — Витрусив увесь тютюн з гамана — більш не має.

Вы́тти = д. **Вы́йти**.

Вы́тупить, ся, вытупля́ть, ся = затупи́ти, ся, зату́плювати, ся (С. Аф.), зтупи́ти, ся. — Зтупив ся ніж — треба наострити.

Вытушёвывать, вытушевать = тушова́ти (С. Ш.), ви́тушовати; відтіня́ти, відті́нити. — Сей малюнок добре витушований.

Вытыка́ть, ся = д. **Вы́ткать** і **Вы́ткнуть**.

Выть, вавыть = ви́ти, зави́ти, голоси́ти, заголоси́ти, квили́ти, проквиля́ти. — Собаки виють. — Вовк почав ся по дорозі і завив на перелозі. В. Щ. — Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива. К. Ш. — То не вовки сірománці виють — проквиляють. н. д. — Почала вона над покійником голосити. — Заголосиш і од му́ки над хлопятком зіпнеш руки. В. Щ. — Він заведе пісню, а вона зараз: не квили, геть а осел! С. З.

Вытьё = д. **Вой**.

Вы́тѣснять, ся, вытѣсня́ть, ся = ви́пихати, випиха́ти, ви́перти, випера́ти, ся, ви́тиснути, витиска́ти, ся, ви́дерти ся, видира́ти ся. — Його виперли з служби. — На силу видер ся а шинку — такого багато людей.

Вытягать = ви́позивати. — Довго судив ся, та таки випозивав землю.

Вытяга́ть, ся, вытя́гивать, ся, вы́тянуть, ся = витяга́ти, ся, розтяга́ти, ся, ви́тягти, ся. — Ой дам я вам, рибалочки, рубля золотого, та витягиті миленького з тро́нки живого, н. п. — Спуск добре витягає гній з болячки. — Сукно розтягує ся. — **Мальчикъ вы́тянулся** = хлопець ви́ріс, ви́гнав ся. — Два дуби витягли вище од лип. Лев. — **Стоя́ть передъ кѣмъ вытянувшись** = стоя́ти ви́нувшись, навспинячки. — Москаль стоїть наспинячки перед командиром. С. Л. — **Вы́тянуть путь фро́нтъ** = ста́ти ла́вою, ушикова́ти ла́вою. Кот. С. Ш. — **Вы́тянуть кнутомъ** = опері́щити, опереза́ти, потягти́ батого́м.

Вытяжка = 1. витяга́ння (С. Л.). — (Стоя́ть **на вытяжку** = д. Стоять ви́тянувшись.

2. (хим.) — ви́тяжка (Extractum).

3. колодка, клеса́чка (у шевців і кравців).

Вы́удить = нау́дити, наловити, випудити, ви́ловити (удою). — Багато сьогодня наловив? — Риби не нау́див, а лусту спудив. С. Ш. — Виловив усю рибу в ставу.

Вытюжить = ви́гладити, ви́прасувати. (Прав.).

Вы́учивать, ся, вы́учить, ся = ви́учувати, ся, навча́ти, ся, ви́вчити, ся, навчи́ти, ся. — Як Бог не дасть, то дяк не навчить. н. пр.

Вы́учка = нау́ка. — За науку та ще поцілуй у руку. н. пр. — **Отда́ть на вы́учку** = в нау́ку. — Віддав в науку — на муку. н. пр.

Выха́живать, выходи́ть = 1. вихо́жувати, вихожати, вихо́дювати, вихо́дити. — Він не виходить з хати.

2. ви́клопотати, ви́тупати. — На силу витупали в його, щоб дозволив.

3. д. **Возрасти́ть, Вы́пяньчить**.

4. ви́ходити, ви́никати, обходи́ти. — Скрізь ви́ходив.

Выха́живаться, выходи́ться = д. **Выгу́ливаться** і **Выдора́вливать**.

Выхаижить = ви́морочити. — Казав він то був в Єрусалимі, показував якісь святощі і багато грошей виморочив.

Выхва́ливать, вы́хвалить, ся = вихва́лювати, вихваля́ти, ви́хвалити, ся. — Там дівчина умивала ся, своїх личок вихвалила ся. н. п.

Вы́хватать, вы́хватить, выхва́тывать, ся = ви́хопити, вихо́плювати, ся, ви́хопити, ся, ви́рвати, вирива́ти, ся. — Як вихопив гострий меч, та зняв жінці голо-

воньку з пяч. и. п. — **Вы́хваченный** = вихопле́ний, ви́рваний.

Выхва́щивать, вы́хвостить = ви́хльостати, вишпарити, ви́парити (різками, вишкою то-що).

Вы́хитрить = ви́хитрувати, ви́морочити. — Він таки ви́морочив у мене пять карбованців.

Вы́хлебать, вы́хлёбывать = ви́сьорбати, ви́хлептати, висьо́рбувати, вихле́птувати. С. Л. Ш. — Висьорбав цілу миску борщу. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу скорбнути. Кот.

Вы́хлестать, вы́хлёстывать, ся = 1. ви́стьобати, висть о́бувати. — Вистьобав батогом око.

2. ви́хлюснути, ви́плюснути, ви́хлюпнути, ви́плю́скувати, вихлю́пувати, ся. (С. Аф.). — Виплюснув воду з горщика.

Вы́хлопатывать, вы́хлопотать = виправля́ти, ви́правити, ви́старати ся, ви́клопотати, витупати.

Вы́хлыснуть = д. **Вы́хлеснуть**.

Вы́хлюстать, ся = задря́пати, ся, затьо́пати, ся, закаля́ти, ся. — Де це ти так задрипала? неначе в болоті була.

Вы́хныкать = ви́плакати, ви́каню́чити.

Вы́ходецъ = ви́ходець, захо́жий, припле́нтач (С. З.), ви́йшлий (С. Л.), переселе́нець, ви́ходьок (Чайч.).

Выходи́ть, вы́йти = вихо́дити, вихожа́ти, ви́йти. — **Выходи́ть изъ употребле́нія, изъ обы́чая** = виводи́ти ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Выходи́ть изъ о́бщества** = ви́бувати. С. Л. (Д. Ви́йти.).

Вы́ходка = 1. ви́хід.

2. ви́кидка (С. З.), ви́брик. — Се просто якась викидка, котрої ніколи не можна було сподівати ся.

Выходно́й = виходни́й. — **Выходны́я де́ньги** = відчи́нне́, одчи́нне́. — Дав відчинного сто рубля́в, щоб він коло мене не торгував. — **Выходно́й листъ** = на ко́трому надруко́вано заголо́вок кни́жки.

Вы́ходъ = 1. ви́хід, ви́йстя, ви́йсте. С. З. Л. — По вийстю, з церкви, од'їхав. (Хапенко.) — З хати було два виходи: на улицю і у двір. — Він знає усі ходи й виходи. — Вихід 1, 2-й і т. д. (в драматичному утворі.).

2. ви́крут, ви́крутка. — Він уже бачить, що йому ніякого викруту не має, та тоді й каже...

3. відчи́нне́, одчи́нне́. (Д. **Выходны́я де́ньги**.)

Выхоля́живать, ся, вы́холодить, ся = вихоло́жувати, ся, ви́холодити, ся, вистуджувати, ся, ви́студити, ся.

Выхола́щивать, вы́холостить = д. **Вало́шить**.

Выхо́ливать, вы́холить = пестити, пестува́ти, ви́пестити, ви́кохати, відкоха́ти.

Выхора́шиваться, вы́хорошиться = чепури́ти ся, причепури́ти ся.

Выхоха́тывать, вы́хохотать = висьміювати, ви́сьміяти.

Вы́храпка = хропа́к. — Поки Хома у млині пахрошить ся хропака, давай, кумо, на слободі, вибивати гопака. Кум-мірош.

Вы́хуливать, вы́хулить = зганьби́ти, ви́ганьбити, зневажити.

Вы́хухоліи = хоху́левий.

Вы́хухоль, зв. Myogale (Sorex) moschata = хоху́ля.

Выцара́пать, ся, выцара́пывать, ся = видря́пати, ся, видря́пувати, ся (С. Аф. Л.), ви́шкрябати, ся, ви́дерти, ся, ви́шкря́бувати, ся, видира́ти, ся. — Кішка видряпала цуценяті око. — На силу вишкрябав ся з халепи.

Вы́цвѣлый = 1. розквітлий.

2. полиня́лий.

Вы́цвѣтать = 1. відцьвіта́ти. — Жито відцьвітає.

2. линя́ти.

Вы́цѣдить, вы́цѣживать = ви́ці́дити, ви́ці́жувати, ви́точити, ви́то́чувати. С. Аф. Л.

Вы́цѣловать = оці́лувати; ви́ці́лувати.

Вы́цѣпить, ся, вы́цѣплять, ся = відчепи́ти, ся, відчепля́ти, ся.

Вы́чекани́вать, ся, вы́чеканить, ся = ви́бива́ти, ви́бити, ся (монету то-що). — **Вычекани́вать слова** = виховля́ти я́сно ко́жне сло́во.

Вы́чёркивать, вы́черкнуть, ся = ви́че́ркувати, ви́черкнути.

Вычёрнивать, вы́чернить, ся = 1. чорни́ти, почорни́ти, ся, вичі́рнювати, ви́чорнити, ся. (С. Аф.).

2. д. **Вы́нарать**.

Вы́чернать, вычёрпывать, ся = ви́черпати, вичёрпувати, ся.

Вы́чертить, вычёрчивать = ви́рисовати, вирисо́вувати.

Вы́чесать, вычёсывать, ся = ви́чесати, вичі́сувати, ся.

Вы́чески = па́чіски, кло́ччя (С. З.). — Як з клоччя батіг. п. пр.

Вы́честь, вычита́ть = 1. одлі́чи́ти, одлі́чувати, ви́лі́чити, вилі́чувати.
2. ви́вернути, виверта́ти, зба́вити, збавля́ти, одверну́ти, одверта́ти. — За мі́сяць заробив десять карбованців, та хазяїн ювернув три ґзби то за шкоду. — Виверпув шпака, що позичав. С. Аф.

Вы́четъ = 1. відворо́т, о́дліч, ви́воротка, одба́ва. С. Л.
2. лі́чба́, рахува́ння, лік. — Мають чинити лічбу о приході і росході. Чин Львів. Братства. С. 3.

Вычи́нивать, вы́чинить, ся = па́годити, пола́годити, поправля́ти, поправити, лата́ти, полата́ти, ся.

Вычисле́ніе = лі́чба́, рахува́ння.

Вы́числить, вычисли́ть, ся = ви́лі́чити, вилі́чувати, ся, ви́рахувати, вирахо́вувати, ся, злі́чити, зрахува́ти, розлі́чити, розрахува́ти. С. Л.

Вы́чистить, вычища́ть, ся = ви́чистити, вичища́ти, ся; ви́шарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою.)

Вычита́ніе = о́дліч. — Арихметика О. Копі́ївського. 1862 р.

Вычита́ть = д. **Вы́честь.**

Вы́читать, вычи́тывать = ви́читати, вичи́тувати.

Вы́чихать, ся, вычи́хивать, ся = ви́чхати, ся; ви́чмихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичхав ся.

Вычища́ть, ся = д. **Вы́чистить.**

Вы́чурный = 1. мере́жаний, цяцько́ваний, 2. вига́дливий, вигребе́нькува́тий.

Вы́чуры = 1. мере́жки, розво́ди.
2. ви́гадки, при́хоти, витребе́ньки (С. Аф.).

Вышва́ривать, вы́шварить = ви́шу́кувати, ви́шукати, вишва́рювати, ви́шварити.

Вы́шаркать, вышарка́ивать = ви́човгати, вичовгувати.

Вы́шатать, вышата́ывать, ся = 1. ви́хитати, вихи́тувати. — Так не вийме палю, треба вихитати.
2. повештати ся, поблука́ти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Вышвы́ривать, вы́швырнуть, вы́швырять = ви́кидати, ви́кинути, ви́кидати, ви́шпурнути.

Вы́ше = 1. ви́ще, по над, по-за́. — Ластівка літає вище горобця. — Орел по-за хмари полинув.
2. кра́ще, доро́жче. — **Вы́ше сили** = над си́лу.

Вышеименова́нный = вищеназваний.

Вы́шелу́шивать, ви́шелушить, ся = вилу́щувати, вилу́гувати, вилу́скувати, ви́лущити, ви́лускати, ся.

Вышеозна́ченный = вищепока́заний.

Вышепоименова́нный = вищеназваний.

Вышепомя́нутый, вышеупомя́нутый = вищезга́даний, пе́ршезга́даний.

Вы́шибать, вы́шибить = вибива́ти, ви́бити. — **Вышиба́ть духъ** = убива́ти, забива́ти до смерти.

Вы́шибъ = ви́биття, ви́бій.

Вышива́льщица = вишива́льниця, ви́шивальниця, тарка. (С. З.).

Вышива́ніе = вишива́ння, (золотом, сріблом або шовком) — гаптува́ння, (золоччю, шовком, нитками) — мереження, (ажурне) — вирізування, (поверх). — настилування, наволікання, верхостьо́б.

Вышива́нье = ви́шиванка (С. Аф.).

Вышива́ть, вы́шить, ся = 1. вишива́ти, ви́шити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптува́ти, ви́гаптовати, (золоччю, шовком, нитками) — мере́жати, ви́мережати, (поверх) — наволіка́ти, настила́ти. — — Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козаченька, що вірно кохала. н. п. — Гово́рить, як шовком гаптує. н. пр.
2. заробля́ти шитво́м.

Вы́шивка = д. **Вышива́ніе** і **Вышива́нье.** — З золотим гаптованим по синьому комірнику. О. Мор.

Вышивно́й = мере́жаний, вишива́ний, гапто́ваний. — Оце ж тобі рушник тканий, шовком вишива́ний, шовком мережаний, з Київа привезений. н. п. — Прийму хвартух дорогий — срібні, злоті береги, гаптована середина — преподобная дівчина. н. п.

Вышина́ = д. **Высота́.** — **Вышино́ю** = зави́шки, ви́шки, на ви́шки. — І з Кочубеєм він Тарасом коли б зависшки не рівнявсь. Кот.

Вы́школить = ви́муштрувати, ви́школити (С. Л.), ви́цьвічити.

Вы́шлифовать = ви́полі́ровати.

Вы́шмыгнуть = ви́шмигнути, ви́сланути, ви́сковзнути.

Вы́шній = д. **Ве́рхній** і **Вы́сшій.**

Вы́штукатурить = ви́вапнити (С. Л.), ви́щекотурити.

Вышу́чивать, вы́шутить = висьмію́вати, ви́сьміяти (довідати кого жартами, сьміхами, повертати яке діло в жарт.)

Вышела́чивать, вы́шелочить, ся = вилу́-

лювати, вйзолити, вилу́жувати, вйлужити, ся. — Вйзолити сорочки.

Выщербля́ть, вы́щербить = вищерблювати, вйщербити, пощерби́ти. — Гей, кошику Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Выщипа́ть, ся, выщи́пывать, выщипать, вы́щипнуть, ся = вищи́пувати, вйщипати, вищипнути, ся, (пір'я, волосся) — вискубувати, ся, вйскубати, вйскуби́ти, видира́ти, ся, вйдрати. — У нашої гуски хтось вискуб усе пір'я. С. Аф.

Вы́щипка = скубка.

Вы́щупать, выщу́пывать = вйпацати, ма́цати, лапати, обма́цати, обла́пати.

Выѣда́ть, вы́ѣсть, ся = вийда́ти, вйїсти, вигриза́ти, вйгризти. — Вийдав начинку з пирога. — Поки сонце зійде, роса очі вийсть. п. пр.

Вы́ѣдки = недо́їдки, недо́гризки, (наші) — з'їди, пере́їди. — Годував мене своїми недо́їдками. — Укинь коню сіна, бо там самі в'їди.

Вы́ѣздить, выѣзжать, ся, выѣзживать, ся = 1. об'їздити, ся, об'їжда́ти, ся. — Почали об'їжа́ти неуки. — Кінь добре об'їздив ся.

2. вийздити. — Їздив цілий день, та не багато виїздив.

Вы́ѣздъ = вийзд.

Выѣзжа́ть, выѣхать = вийзди́ти, од'їзди́ти, вийхати; руша́ти, ру́шити. — Од'їжджаючи, він шапочку зняв, низенько вклонився сп. п. пр. — Виїхали ранéнько у пóлі. — Почували у корчмі і у досьвіта рушили дальше. — **Выѣзжа́ть на ко́мъ** либо, **на други́хъ** = чужими рука́ми жар загріба́ти. п. пр. — Чужими проґа́ми свого ба́тька пожина́ти. п. пр.

Вы́ѣсть = д. **Выѣда́ть**.

Вія = шия. — У його шия — хоч обіддягни. п. пр.

Вия́ловѣть = з'я́ловіти. С. Аф. — Корова з'яловіла.

Вы́яснить, ся, выясня́ть, ся = вийсняти, ся, витлумачити (С. Л.), вйтовмачити (С. Ш.), з'ясни́ти, вийсняти, ся, товмачити, тлума́чити (С. Ш.).

Выя́снѣвать, ся, выясне́ть, ся = вийсновувати ся, вийсняти ся (С. Аф.), розгоджа́ювати ся, розгоди́нити ся. (Д. Виведрiться).

Вьюга́ = хурто́вина, хурте́ча (Эв.), шквúря (С. Ш.), коли при морозі вітер збиває куряву — ку́рява, ку́ря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хвúща. (С. Л.). — На дворі було хурте́ча та метелиця жене, за воротьми коло вікон сніг горбами нарасте. В. Щ. — Реве, свище завірюха, по лісу завило; як те море, біле поле снігом покотилось. К. Ш. — Реве, стогне хуртовина, потягь, верне полем. К. Ш. — Як розбереть ся, оци віхала, то не можна й в хати вийти. Хар. — Їдуть сідають купами — буде віхала. п. пр. Ман.

Вьюжистый, вьюжливый = про зиму, погоду, коли часто буває метелиця, завірюха і т. д. (Д. Вьюга.).

Вьюкъ = вюк, па́чка, клу́нок, саквй. Даю тобі коня воронього, а під вюки ще й другого. п. п. — Прив'язав саквй до троку, взяв коня за повід. С. З.

Вьюне́цъ, вьюни́на = холодний, холода (що недавно побрали ся).

Вьюно́къ рос. а) Convolvulus arvensis L. = берізка, повійка, павутиця; б) C. sepium L. = дзвонки́, плітуха. С. Ац.

Вьюнъ = 1. риба Cobitis = вюн. — Як вюн крутить ся.

2. сувій, скрути́нь. — Тобі, мамо, та павійчики, мині, мамо, та сувійчики (полотно). п. п. — Дістав відти скрутінь пожовклих паперів. Фр.

3. ви́хор (в шерсті, волоссі.).

4. д. **Вьюно́къ**.

5. вино́к (в пісних народних).

Вьюро́къ = 1. вюро́к (маленька паличка для намотування ниток.)

2. пт. Fringilla montifringilla (з породи горобців).

Вьючить = 1. пакува́ти, шнурова́ти. — Почали пакувати крам.

2. вючити.

Вьючный = вючний. — **В. живо́тное** = вюча́к. — Даугорбі вючаки, цибаті дромадери в піску глибокому пеньов кушались. К. Магомет.

Вьюшка = 1. кагла́ (С. З. Л.) — Ганчірка, котрою іноді замість кагли затуляють піч — кагля́нка. — Послала жінка чоловіка кагли затикати, та й кагляника вбила. п. пр.

2. витушка, витéлка.

Вьющійся = витий, (по стіні) — помурний, (по тичині) — тичковий, тичний. — Тичні квасоля. С. З. — (Про волосся) кучеря́вий.

Вѣдать = 1. відати, знати. — **Кабы́ знать да вѣдать** = як би знання.

2. доглядáти, прáвити, орýдувати, завідувати. — Він усім орудує.

Вѣдаться = знáти ся, мáти з ким дíло. — **В. судомъ** = судúти ся, позивáти ся.

Вѣди = відú.

Вѣдовство́ = д. **Волхвовáніе**.

Вѣдомо = звíсно, відомо; сказáно, справдí, а вжéж. — **Безъ вѣдома** = без відома. — **Съ вáшего вѣдома** = за вáшим сьвідом.

Вѣдомость = відомíсть. — **Вѣдомости** = газéта, відомостí, часóпись (Гал.).

Вѣдомство = відомство, завідування; відíл (уряду); присуд. — Зимовники були під присудом паланкової, а не сíчової старшини. п. о.

Вѣдомый = звíсний, відомий.

Вѣдýнъ, вѣдýнья = д. **Волхвовáтель, ница**.

Вѣдь = аджé, аджéж, ажéж, авжéж, та вжéж, та джéж, ажé. — Аже він женатий, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. — А вже ж я вам казав.

Вѣдьма = відьмá, відьóха. (Д. ще **Волхвовáтельница**.). — **Вѣдьмино зéлье**, рос. Circaea lutetiana = відьмине зíлля, óсот. С. Ан. — **Вѣдьмой быть** = відьмувати.

Вѣдѣніе = 1. знáття, віддання.
2. д. **Вѣдомство**.

Вѣеръ = вíяло. К. Д. Ж. — А між дамуними такі завзяті є, що вíяло у них — мечем сíче й рубає. К. Д. Ж.

Вѣжда, вѣжды = вíко, вíки. С. Л.

Вѣжливость = звичáйність. (С. Л.). — **Изъ вѣжливости** = для звичáйности. Лев.

Вѣжливый, во = звичáйний (С. З. Л. Аф.), ввічлúвий, увічлúвий (С. Ш.), грéчний (С. З.), поштúвий, чéмний (Гал.); звичáйно, звичайнéнько, увічлúво, грéчне, чéмно. — Мене привітали звичайно. С. Аф. — Грéчне і поважливо з ним поводь ся. Ч. К. — Зо мною вони чемні й добрі. Фр.

Вѣйникъ, рос. Calamagrostis Epigeios Roth. = чáполоч, чапýга, чапýла, кутóчник, куníшник. С. Ан.

Вѣка, вѣко, вѣки = 1. вíко, вíки (в очах).
2. козубéнька, кóшик.

Вѣкованіе = вікувáння.

Вѣковáть = вікувáти. — Жили б ми з тобою, вік вікували, горéнька, нуждонька весь вік не знали. п. п.

Вѣковóй = вíковий, вíковічний, одвíчний, довíчний. С. Л. — Вíковий дуб. — Вíковічна память. — Щáсти дочасне, а злидні довíчні. п. пр.

Вѣковѣчный = вíковічний.

Вѣкъ = вік. — Вік теперíшний і вік минулий. — Цíлий вік свій бідував. — Дай нам, Боже, вік довгий, а нам коровай добрий. п. п. — Цíлий вік не бачились з ним. — **Во вѣкъ, въ вѣкъ, на вѣки** = по вік, по вік вíчний, повíшно. — Тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. п. п. — **Въ кóи вѣки, въ кóи то вѣки** = коли в коли. — Побачимось коли не коли, та і то не нáдовго. — **Въ вѣкъ не...** = нíколи в сьвíті.

Вѣнéцъ = 1. вінéць, корóна.
2. вінóк.
3. вінчання, шлюб.

Вѣнéчный = 1. вінéчний (належачий до вінця).
2. вінчальний, шлюбний. (Д. **Брáчный**).

Вѣникъ = вíник, (старий) — держáк, дряпáч.

Вѣники огородные, рос. Sisymbrium Sophia L. = вíники, вíнички, вíниччя, рогáчка. С. Ан.

Вѣничный = вíниковий.

Вѣничье = а) **огородное** Kochia scoparia — нехворóща, нéхворощ, вíниччя, б) **полевóе** = д. **Вѣники огородные**.

Вѣно = вíно, пóсаг. — Присягаю Богу і вірно до неба, що мені посагу по тобі не треба. п. п. — В мене посагу не буде, візьмуть мене і так люде. п. п. — З вíном дівці не сидíти. п. пр.

Вѣнóкъ = вінóк.

Вѣнчáльный = вінчальний, шлюбний. (Д. **Бракосочетáніе**).

Вѣнчáть, ся = вінчáти, ся; вінéць брати, шлюб брáти. — Шлюб брала, шлюб шлюбовала перед попом і дяком з Юрком козаком. (Д. ще під словом **Бракъ** 1.) — Вінчати ся на цáрство.

Вѣнчикъ = 1. вінóчок, вінчик.
2. вінця. — Налив по самі вінця.
3. ботан. Corolla — вінóчок (Степовик.)

Вѣнъ = вінóк.

Вѣра = вíра. — Віра Христова. — Хто за віру умірає, то й собі царство заробляє. п. пр. — Віру мати до кого. — Жити на віру.

Вѣрúтель, ница = вірúтель, ка.

Вѣрúтельный = вірющий.

Вѣрить = 1. вíрувати. — Запорожці приймали до себе кожного, аби вірував в Бога та мав охоту битись з Татарами. — З Богом дíти: хто вíрує, той все переможе. Куліш.
2. вíрити, віру дійнáти, мáти, нáти. — З брехні не мруть, та віри більш не ймуть. п. пр. — Він попереду віри не має, доки пішов сам подивитись. п. п. — Як

тсое вновлила та віроньки не йнала, а тепер віроньку йму, що за затенька прийму. н. п. — Козак Й на жарт займае, а вона віри доймае. н. п. — Ви, дівчата, не дійнайте козакам віри — я молода віри дійнала, тепер же я на віки пропала. н. п. — **Вѣрить въ до́лгъ** = навіря́ти, дава́ти на бір. — Шинкарочка мене знае, на сто рублів навіряе. п. п. — **Не вѣрится** = не вне́ть ся віри.

Вѣрнѣхонекъ = вірнісінький, певнісінький.

Вѣрно = 1. вірно, пе́вне, пе́вно, справді, дійсне, дісне. С. З. Л. — Переписав вірно. — Се певне так. — Справді, кажу тобі. — Дійсно так.

2. ма́бу́ть, либо́нь, десь, пе́вне, надійсь, видай. С. З. Л. — Мабуть — кінці не втикае. н. пр. — Болить моя головонька, либонь же я вмру; ой підіте, того приведіте, кого я люблю. н. п. — І учора не був і сьогодня не був, десь ти мене, серденятко, та на віки забув. п. п. — Десь він у школи ходив, що все зна. С. З. — Видай ти мене, милий, не любиш, що для мене гостинця не купиш. н. п. — Мабуть він на мене сердить ся, що не прийшов.

Вѣрноподданническій = вірнопідда́нський.

Вѣрнопо́дданный = вірнопідда́нний, підда́нець (С. З. Л.).

Вѣрность = ві́рність; пе́вність; щи́рість. — Додержав їй вірности 24 роки. К. Магомет. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п.

Вѣрный = ві́рний; пе́вний; щи́рий; справедли́вий, дійсний. — Вірний переклад. — Через письмо або свідки, а то суть найпевніші доводи. Ст. Л. — Будай здоров із тією, котору кохаеш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п. — Справедлива думка. — Прийшла певна звістка. — Щирий приятель.

Вѣрнякъ, вживаеть ся тільки у виразах: **на вѣрнякъ, на вѣрняка́** = на пе́вне, на вірняка́.

Вѣрованіе = віра, вірування.

Вѣровать = д. **Вѣрить** 1.

Вѣроисповѣданіе = віра. — Хто за віру умірае, той собі царство заробляе. н. пр.

Вѣролóмный, но = невірний, віролóмний, зрадли́вий, во, зрадецький, ко. — Хто би тих лиди неприятельских в панство наше зрадливе привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Вѣрозбúствовать = ламáти віру, ду́шу, прися́гу, зра́жувати.

Вѣроотстýпникъ = недові́рок, одще́пенець, невіра. — Лях потурнак, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

Вѣротерпúмость = віротерпи́мість.

Вѣроя́тіе = віра, правдоподо́бність. — **Сверхъ всякаго вѣроя́тія** = зовсім несподівано.

Вѣроя́тно = д. **Вѣрно** 2.

Вѣроя́тность = правдоподо́бність, ймовірність (С. Пар.), можли́вість.

Вѣроя́тный = правдоподо́бний, ймовірний (С. Пар.), го́дний ві́ри (С. Ж.), можли́вий, може́бний, ма́бутний. (С. Пар.).

Вѣрующій = ві́рующий.

Вѣсить, ся = 1. ва́жити, ся, зважити, ся. — Почали важити сіль. — Час важить борошно. С. Аф.

2. ма́ти вагу́, ва́жити. — Сей куль важить пять пудів.

Вѣскúй = важкий, шалькúй. — Як той Німець на шальки воздух міряе. н. пр.

Вѣскій = 1. важкий.

2. ва́жний, пова́жний. — Поважне слово.

Вѣсно́й = ваговий (що продаеть ся на вагу.). — Вагова сіль. — Сливи вагові. С. З.

Вѣсово́й = ваговий (належачий до вагів і що продаеть ся на вагу).

Вѣсово́е = вагове́. — Треба заплатить вагового десять копійок.

Вѣсовщúкъ = вага́рь, важник.

Вѣсо́къ = важо́к, грунтва́га, олливни́ця. (С. Пар.).

Вѣсо́мый = ваго́вий.

Вѣстúмый, но = зві́сний, ві́домий, д. **Вѣдомо.**

Вѣстникъ = ві́стник, оповістник, вісту́н, вістове́ць (К. Б.), гіне́ць, посланец.

Вѣстово́й = 1. віщови́й. — Гуде в Латії дзвін віщовий і гасло всім к війні дае. Кот.

2. сті́йчик, побіга́ч.

Вѣсточка = звісточка, вістонька.

Вѣсть = вість, вістка, звість, звістка; чу́тка, поголо́ска, поно́вка. — Та згадай мене, моя стара ненько, та ни сядеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. п. п. — Звість подае, що сестра нездужае. н. к. — Давно щось од него не маю ніякої звістки. — Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. н. пр. — Була тая поголовска на всій Україні альбо хвалка од шляхти. Л. Сам.

Вѣсъ = 1. вага́ (С. Аф. З.). — У його вага не справжня. С. Аф. — **Вѣсомъ, на́ вѣсъ** = на вагу́, ва́гом. — Ні, ці яблуки не по десятку, а на вагу продають ся. — Вагом дати. С. З.

2. пова́га. — Од усіх тут він має повагу.

Вѣсы́ = ва́ги, ва́га (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — терезй, (великі від ратуші або міської управи) — важни́ця, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — важни́й, (ваги без гирь) — бе́змін, (маленькі, на пр. в аптеках) — шальки. С. З. Аф. Л. Ш. — Позамались терези, сіль важучи на вози. н. п. — Твоє слово, як жидівський безмін. п. пр. — І все на шальках розважали. Кот. — Як той Німець на шальки воздух мірив. п. пр. — Скарби Самойловичові шалими через кілько неділь розважені. Л. Вел.

Вѣтви́стый = гільля́стий, гільли́стий, гільча́стий, (С. Аф. З. Л.), галу́зний, (Гал.), розви́листий, крислатий. — Гільлясте дерево. — Стоїть дуб гільчастий, а на тому дубу сорок сороків гільлів. н. зам.

Вѣтвь, вѣтви = ві́тка, віть (С. Аф.), гі́лька, ги́лка, (поб.) — гіля́ка, (здр.) — гі́лечка, ги́лонька, (гал.) — галу́зь, галу́зка, (мн.) — ві́ти, ві́ття, гільля́, (здр.) — гі́льячко, галу́ззя, (тоненькі) — по́ві́ття, (троїцькі) — кле́чання, (одломані) — чахвина́, (весільна, уквітчана квітками) — гі́льце, гильце, ви́льце, (верхні) — верхові́ття. — Лучче птиці на сухій гільці, ніж в золотій клітці. н. пр. — Та наломлю калинову вітку, та застромлю за білу намітку. н. п. — Долина глибока, калина висока, аж до долу гільки гнеть ся. н. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилась. К. Ш. — А там в лісі на галузі сорока скрегоче. н. п. — Рубайте сосонку-деревце молодій Марусі на тільце. н. п. — Гильце деревце з клини і з червоної калини. н. п. — Верховіття у терній згинає, меншому братові прикмету покидає. н. д.

Вѣте́ръ, вѣтръ, (здр.) — **вѣтеро́къ** = ві́тер, (здр.) — **вітере́ць, вітре́ць**, (поб.) — **вітрю́га**. — **Верхово́й, се́верный вѣтеръ** = верхови́й, горішний. Ман. — **Ю́жный в.** = низови́й в. Ман. — **За́падный, восто́чный в.** = захі́дний, схі́дний в. — **Попу́тный в.** = погодний, ходови́й в. Ман. — **Проти́вный в.** = супроти́вний, супру́тній. Ман. — **Сухо́й в.** = суховій. С. Л. — **Пала́щій в.** = палю́чий, шкалій. — **Ти́хій вѣтеро́къ** = вітере́ць ти́хий, благе́нький. — **Сквозно́й в.** = скрізний. С. Л. — **По вѣ́тру** = за вітром.

Вѣ́тка = д. **Вѣтвь**.

Вѣ́точка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрельникъ = вітря́ок, пого́динк, пого́дка. Ман.

Вѣтренникъ = вітрого́н, жевжик (С. З.), фе́ртик, фи́нтик (С. Ш.), шалоброд.

Вѣтреница = 1. вітрого́нка, дзи́га, верту́ха.

2. рос. Anemone nemorosa L. — куросліп, A. ranunculoides L. — жабяче зілля, A. Hepatica L. — пере́лїска, проліска. С. Ап.

3. д. **Вѣтрельникъ**.

Вѣтренничать = вітрогонити.

Вѣтреность = пусто́та, пустотли́вість.

Вѣтреный, но = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодня вітряний день. — На дворі вітряно.

2. пустотли́вий і д. **Вѣтренникъ, ца**.

Вѣтри́ло = вітри́ло.

Вѣтробо́й, вѣтровалъ = вітроло́м.

Вѣтро́вый = вітровий. — **Вѣтро́вый парень** = д. **Вѣтренникъ**. — **В. судакъ** = вя́лений судак.

Вѣтрого́нъ, ка = д. **Вѣтренникъ, ца** 1.

Вѣтроло́мъ = вітроло́м.

Вѣтроме́ръ = вітромір.

Вѣтру́шка = вітрячо́к, млино́к (дитяча іграшка).

Вѣтръ = д. **Вѣтеръ**.

Вѣтре́ть = вивітрюватись, провітрюватись. — Полотно ще не вивітрилось.

Вѣтряница = 1. сушня.

2. віспа (вітряна).

Вѣтрянка = вітря́к (млин). — Не мели, ни пустий вітряк. н. пр.

Вѣтряный = вітряний. — **Вѣтряная ме́льница** = вітря́к. — **Вѣтряная о́спа** = вітряна́ віспа.

Вѣха́ = ві́ха, тичи́на, ти́чка, маня́к. — На городі тичка, на ній капличка, а в ній більш ніж сто. (н. з. — маківка).

Вѣхова́ть = ста́вити ві́хи, ти́чки, тичи́ти. (С. Ш.).

Вѣче = ві́че, ра́да. — Ой нема, нема ні вітру ні хвилї із нашої України! Чи так раду радять, як на Турка стати — не чуємо на чужині. К. Ш. — А вдарено довкіл ним в котли на раду. Л. В.

Вѣчево́й = вічови́й, ра́дний. — **Вѣчево́й колоколъ** = вічовий дзвін (д. **Вѣчево́й** 1.), скли́кол (у гайдамаків, див. Кіев. Заря 1885 ст. 259), скликанчик (С. З.)

Вѣчнопа́мятный = вікопо́мний, незабу́тній. — Нехай станеть ся на вікопомную памятку. Орлик. С. З.

Вѣ́чность = ві́чність.

Вѣ́чный, по = ві́чний, дові́чний, вікові́й, ві́шний, ві́чно, ві́шно, на ві́ки, по ві́к. — Царство небесне, ві́шний поко́й. С. Аф. — Щасти дочасне, злидні дові́чні. и. пр. — Не вміє вікові́й, тільки часови́й. п. пр.

Вѣ́шалка = ві́шалка (С. З.), же́рдка, же́ртка (С. Аф., З. Л.). стоячи, в де-яких кінцях Поділля — шара́ґи. — Піди, мати, у комо́рю — скрині нема! Оґ глянь, мати, на ві́шалку — одежі нема! п. п. — Кожух висить там на жертці.

Вѣ́шаніе = ві́шання.

Вѣ́шать, ся, повѣ́сить, ся = 1. ві́шати, ся, чіпля́ти, повісити, почепи́ти. — Повісив на же́ртці. — Розбійника повісили на шибениці. — З гора́ він кинув ся на горі́ще і повісив ся на бантині. — Вона до його ві́шаєть ся на шию.

2. д. **Вѣ́сить** 1.

Вѣ́шеніе = ва́ження, зважування.

Вѣ́шить = д. **Вѣ́ховать**.

Вѣ́шка = д. **Вѣ́ха** (здр.).

Вѣ́щій = 1. ві́щий, ві́щун.

2. му́дрий, краснохо́вний.

Вѣ́щунъ, вѣ́щу́нья = ві́щу́н (С. З.), ві́щовиця, воро́жбит, воро́жка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови ві́щовиці. п. п.

Вѣ́ялица = д. **Вьюга**.

Вѣ́ялка = ві́ялка, млино́к.

Вѣ́ялo, вѣ́яльница = 1. д. **Вѣ́ялка**. 2. д. **Вѣ́ять**.

Вѣ́яльный = ві́яльний.

Вѣ́яльщикъ = ві́яльник. С. Аф.

Вѣ́яніе = 1. ві́яння, ві́янка. (С. Аф.). — Вже почалась ві́янка.

2. ві́яння, по́вів.

Вѣ́ятель = ві́яльник. С. Аф.

Вѣ́ять, ся = 1. ві́яти, ду́ти, (по малу) — повіва́ти, подиха́ти, (дуже) — буя́ти, бурха́ти. — Вітрець подихав. К. Д. — І вітри зачали бурхати. Кот.

2. ві́яти, ся. — Жито ві́яти.

3. ма́яти. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Вядчина́ = д. **Ветчина́**.

Вя́жичка = д. **Ва́шенница**.

Вя́жущій = звя́зуючий; те́рпки́й. — Терпке вино.

Вязальщикъ, ца = вяза́льник, ця (С. Аф.), вязі́льник, ця. (Чайч.).

Вя́занница = д. **Варе́га**.

Вязаніе = вяза́ння, вя́занка. — У сьому возоці погана вязанка. С. Аф.

Вяза́нка = вя́зка, здр. вя́вочка, вя́занка (С. Аф.), обере́нок. — Купив коням вязку сі́на. — Наламав добру вязанку дров. С. Аф.

Вя́занка = д. **Варе́га**.

Вяза́нь = д. **Вяза́ніе** і **Вяза́нка**.

Вяза́нье = вя́занка.

Вяза́ть, ся = 1. вяза́ти, ся, з'я́зувати, ся. — Вязати снопи. — Рученьки з'язали, гуляти заказали. н. п.

2. плести́, ся. — Плести панчохи.

3. чіпля́ти ся, встря́вати. — Він до всіх чіпляєть ся. — Він скрізь встряне. — **Вяза́ться за кѣмъ** = волочи́ти ся за ки́м. — **Вяза́ться съ кѣмъ** = зна́ти ся, води́ти ся, — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли не має з ким. п. пр.

Вя́зелецъ, вя́зель = де кілька рослин з породи Vicia = горо́шок: а) Coronilla varia L. = горо́шок бі́лий, кучеря́вий, горо́бячий, гірча́к, ка́шка, вязи́ль, б) Medicago sativa L. = буркуне́ць, в) Lathyrus pratensis L. = горо́шок журавлинний, г) Potentilla tormentilla = завязник, курзі́ле, ку́ряче зі́ле, золотни́к. С. Ап.

Вязей = вяза́льниця (С. Аф.), вязі́льниця. (Чайч.).

Вя́зка = 1. вяза́ння, вя́занка.

2. д. **Вяза́нка**.

Вя́зкій = липки́й, беручки́й, глеюва́тий (С. Аф.), грузький (С. Аф.), чіпки́й. — Беручка, глеювата глина. — Грузьке болото. — Чіпка дорога.

Вя́зкость = липу́чість (С. Л.).

Вязни́къ = 1. ліс. вязо́вий.

2. рос. Cytisus biflorus = вяз, зіно́вать, ракитовий кущ. С. Ап.

Вя́знуть = 1. гру́знути, гру́зти (С. Аф.), вя́знути, завязати.

2. чіпля́ти ся (до чого).

Вязовина, вязовникъ, рос. Sambucus ebulus L. = бузи́нок, вязовник, бзюк, бази́нок. С. Ап.

Вязти́ = д. **Вяза́ть**.

Вязъ, рос. Ulmus effusa = вяз, бе́рест. С. Ап. Аф.

Вя́зывать = д. **Вяза́ть**.

Вязь = 1. вяза́ння, вя́занка.

2. боло́то, багно́, багню́ка, грузьке́ місце.

Вя́кать = 1. стогна́ти, о́хати.

2. д. **Болта́ть** 3.

2. чвата́ти не твердо, спотика́ючись.

Вя́лить, ся = вялити, ся. — **Вя́леный** = вя́лений. С. Аф.

Вя́лость = вя́лість; мля́вість.

Вя́лый, ло = 1. вя́лий. С. Аф.
2. мля́вий, лемішкува́тий, маку́ха, мни́ха, папу́ша. — Такий мавий: як почне говорити — жуе, жуе, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки повернеть ся, та що зробить.

Вя́нуть = 1. вя́нути. С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — У'ши вя́нуть = ну́дно слу́хати брехню́ або нудне́ чита́ння чи бала́чку.
2. марні́ти. — Ні не того мині шкода, а марні́в моя врода. К. Ш. — Повій вітре ти на мене, щоб я не марні́ла. п. п.

Вя́сло = пере́весло. — Треба крутити перевесла для снопів. — Перевесла з бурину, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, вя́теръ, вя́терь = д. Ве́нтель.

Вя́тютень, голуб Columba palumbus = при́путень. О. Мор. — Припутень воркує. О. Мор.

Вя́ха = рос д. Волйголовъ і Cicuta virosa L. = бех, віха. С. Ан.

Вя́хирь = 1. д. Вятю́тень.
2. сі́тка на сі́но (у фурманів).

Вячáть, вячúть = вищáти, верещáти; нявчáти (як кішка), бе́кати, ме́кати (як вівця).

Вя́чка = вівця́, овечка, би́рька. (С. Ш.)

Вячвя́чъ = бирь-би́рь! С. Ш.

Вя́щій = бі́льший, ви́щий, кра́щий, лі́пший.

Г.

Га! га га! = 1. ач! чи ба! 2. гей! ге́й! (на гусей). С. Аф.

Га́вань = га́вань, при́стань.

Га́вкивать = говіти.

Га́га = пт. Somateria mollissima з породи качо́к.

Гага́кать, гага́кнуть = гелготáти, гелготáти, гéлгати (С. Аф.), загелготáти. — Гуси гелгочуть.

Гага́нить = реготáти, ся. — Еней з нами реготавсь. Кот.

Гага́ра, гага́рія = водяна́ птиця Colymbus, гага́рячий.

Гага́рить = д. Гага́нить.

Гагáучъ = пт. Mergus albellus = пре́вець.

Га́гачій = прил. від Га́га.

Гада́ла = воро́жбит і воро́жка.

Гада́лка = воро́жка, воріжка, знахарка, зна́ха. С. З. — Там циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. п. п. — І ворожка на картах ворожила.

Гада́льщикъ, ца = воро́жбит (С. Аф.), зна́хур (С. З.) і д. Гада́лка.

Гада́ніе = ворожіння, гада́ння, ворожба́ (С. Л.).

Гада́тельный, но = 1. гада́льний. — Гадальні карти.
2. здогада́льний (С. Нар.), на здогад. — Сказав на здогад, а воно й справді так вийшло.

Гада́ть = 1. ворожи́ти, гада́ти (С. Л.). — Ци циганка добре ворожить. С. Аф.
2. гада́ти. — Тільки Бог сьвятий, знає, що Хмельницький думає, гадає. п. д.

Га́денькій = погане́нький, паску́дний.

Га́дина = 1. гад, га́дина. С. Аф. З. Л.
2. по́гань, погане́ць, паску́да (лайка). — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Погане́ць, наймит Москаль. К. Ш.

Га́дить, ся = 1. каля́ти ся, паску́дити, погани́ти, ся. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить. п. пр. — Не займай жида, не каляй вида. п. пр. — Коли не коваль, то й кайдів не погань. п. пр.
2. нівечити, ся, псува́ти, ся, погани́ти, ся. — Злізь з даху, не псуй гонт. п. пр.
3. ну́дить. — Нудить мене — от от виблюю.
4. паску́дити. — Коненя паскудить в хаті — треба на піч викидати.

Га́дкій, ко = гидкий, ко, бри́дкий, ко, погани́й, но, паску́дний, но, гидосний, но, гидли́вий, во, огидли́вий, во, огидний, но, плюга́вий, во, мерзе́нний, но. — Така погань, що гидко й дивити ся. п. п. — А у мене хата чорна, жінка бридка й не моторна. п. п. — Стецько стидкий, Стецько бридкий, цур тобі, відчепи ся. Кв. — Нечиста, плюгава, ще й к тому гидлива, мині твоя робота і жадна немила. п. п.

Га́дкость = паску́дство (С. Л.), бридкість (С. Ш.), брида́та (С. Л.), гидость, гида́та (С. Л.), плюга́вство, не́гідь.

Гадли́вость, гадли́вый = д. Брезгли́вость, Брезгли́вый.

Га́довье = гад. — В иру багато гаду.

Га́дость = брид і д. Га́дкость. — Доктись ся стиду-бриду цілувати повновиду. п. пр.

Гадъ = гад, га́дина. С. Ан.

Гадю́ка, Vipera berus = **гадю́ка**.
Гадю́чьи я́годы, рос. Solanum dulcamara L. = **вовчі я́годи**, **глистя́к**, **глисти́нник**, **надтя́нник**, **паслі́н**, **пасльо́н**.
Га́ерствовать, **га́ерничать** = **кумедни́чати**, **кумедія́нничати**, **ду́рника стро́їти**.
Га́еръ = **кумедія́н**, **кумедни́к**, **кумедія́нщик**, **штука́рь**, **бла́зень**. (С. Ш.).
Га́же = **гі́рше**, **погані́ше**, **паску́дні́ше**.
Газе́ль = **ди́ка коза́**, **са́рна**. — Мов сарна в гаю. К. Ш.
Газе́та = **газе́та**, **часо́пись**. — Батьківщина, часопись політична для народу.
Газе́тный = **газе́тний**, **газетя́рський** (Гал.).
Газе́тчикъ = **газетя́р** (Гал.).
Газометръ = **газомі́р**.
Газоосвѣще́ніе = **га́зове сьвітло**, **осьві́тле́нє га́зом**. (С. Пар.).
Газъ = **газ**, **гас**.
Га́йка = **га́йка**; **шру́ба** (С. Л.), **шру́бка**.
Га́ло́ = **па́ща**, **пе́лька**. С. З.
Галантѝнъ, **галантя́ръ** = **холоде́ць** або **потра́нка** (до якої страви).
Галда́ = 1. **га́лас**, **гам**, **галасува́ння**. — Гармидер, галас, гам у гаю, сраможні сьпівки аж лящать. К. Ш.
2. **крику́ха**, **пащеку́ха**, **горла́та**, **рота́та** (про жінку).
Галда́ть = **галасува́ти**, **гомоні́ти** С. Аф. З. Л.
Галду́нъ = **крику́н**, **горла́нь**, **пащеку́н**, **горлопа́нь**.
Галдѣ́ть = д. **Галда́ть**.
Галиматья́ = д. **Ахине́я**, **Безсми́слица** і **Вадоръ**.
Га́литься = **дивѝти ся**, **задивля́ти ся**, **витріща́ти ся**, **га́ви лови́ти**.
Га́лка = 1. пт. Corvus monedula — **га́лка**, зб. — **га́лич**. — Не галич чорне поле крила. Кот.
2. **ба́нька** (С. З. Ш.), **га́лка**. (С. Аф.). — Кругла, як галка. п. пр. — Жидівки шкляною галкою викачують свої плеври. (С. П.).
3. **головня́**, **голове́шка** (С. Л.). — Як завалив ся димарь, так і понесло головешки. п. о. — Курить димок, головешка то там, то сям тліє і полуми буває блисне, як вітер повіє. Аф.
Галлюцина́ція = **кана́** (С. З.), **чкана́**.
Га́ло, частіше мн. **га́лы** = (у колісників) — **бга́льня** (вигинати полози), **водѝло** (вигинати обідки).
Га́лочье = **га́лич**. (Д. **Га́лка** 1.).
Гало́ша, частіше мн. **гало́ши** = **коло́ші**, (теплі, частіше повстяні) — **кинді́**. (С. З.). — Набув на ноги кинді нові і рукавиці вовни шкапові. Кот.
Га́лстукъ = **га́лстух**, **ху́стка на ши́ю**.
Га́лстучный = **галстухо́вий**.
Галу́нъ = **галу́н**, **брузуме́нт**. С. Л. — На те й мій галун до церкви. п. пр.
Галчёнокъ = **галчня́**.
Галь, **гальё** = д. **Воронье́**.
Га́лька = **га́лка** (каміне́ць крутяк).
Гама́къ = **висю́че лі́жко** (сі́тка або з полотна).
Гама́ши = **панчо́хи** (вовняні, котрі надягають ся поверх чобіт).
Га́мкать = **га́вкати**. (С. Аф.).
Гамъ = 1. **га́вкання**.
2. **га́лас**, **гам**. — Гармидер, галас, гам у гаю. К. Ш.
Га́ндшпугъ, **га́ншпугъ** = **важни́ця**. С. Аф. З. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтєм мазниці. п. п. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. п. п.
Гарантѝровать, **гарантѝрованный** = **гарантува́ти**, **гаранто́ваний** (Гал.), **руча́ти ся**. — Хто ру́чить ся, той мучить ся. п. пр.
Гарантія = **зару́ка** (С. Л.), **забезпече́ння**, **рукоє́мство**. — Что хранити треба в рукоємстві? — Рукавиці, котрий ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н.
Гарде́ль = д. **Ви́нца**.
Гардеро́бщикъ = **ша́тний** (Стар.)
Гардеро́бъ = 1. **кі́мна́та** або **ша́фа**, де переховують ся одежа.
2. **одежа**, **убра́ння** (С. Ш.), **ша́ти** (С. З.) (здебільшого про коштовну одежу). — Наші хати переходять панські шати. п. пр.
Гарди́на = **зави́са**, **зави́ска**.
Гардови́на, **Гардо́вое де́рево**, рос. Viburnum lantana = **гордови́на**, **городови́на**, **гордови́к**, **гарди́на**, **орди́на**, **чо́рна калина**. С. Ан.
Га́ркать = **гука́ти**, **вигу́кувати**, **горла́ти**. (Ман.)
Гарку́нъ, **нья** = д. **Галду́нъ** і **Галда́** 2.
Гармо́нияка = **гармо́нія**. — На гармонію грає.
Гармонѝровать = **ладнува́ти**, **го́дитись**, **гармонізува́ти**. (Лев.).
Гармони́ческій = **гармони́чний**, **гармоні́йний**. (Лобода. Тарас Бульба.)
Гармо́нія = 1. **лад**, **гармо́нія** (муз.).
2. **зго́да**, **зла́года**, **лагода**, **лад**. — Де згода в семействі. Кот. — Пригоди учать згоди. п. пр. — Нема між ними ладу́.
Га́рнецъ = **га́рець**. — Дав коням два гарці вівса.
Гарнизо́нъ = **зало́га**. — Всю там в фортеці залогу вирубали. Л. Вех. — Напав на кріпость Бургас, вирер залогу і занив мі-

сто. Батьківщина. — Крій порога трівога, коло вікон заложа? п. з. — улик.

Га́рникъ, га́рнышъ = горще́чок.

Гарни́ръ = припра́ва з овощів до стра́ви.

Га́рнцевый = га́рцьовий.

Гарпу́нъ = гак (що вживають си для лову китів і тюленів на Бідому морі).

Га́русный = га́русовий. С. Л.

Га́русъ = га́рус, волічка.

Гарцова́ть = гарцюва́ти, коне́м гра́ти, на коні вигравати, герцюва́ти. — Там родилась, гарцювала козацькая воля. К. Ш. — Отаманы на вороних вигравають. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шмали́тина, палени́на, від гнота — згара́тина, (в люльці — згарь, чмирь, ве́нгер, не́кур (Нік.), від горілки — приго́ра, приго́рок. — Смердить шмалитиною. — Треба почистить люльку, бо повно чмирю.

2. згари́ще (горіле місце в лісі).

Гасѝлка, гасѝло, гасѝльникъ = гасѝло. С. Аф.

Гасѝть, ся, га́снуть = гасѝти, ся, га́снути, тушити. — Мовчанка не пушить, та весь гній тушить. п. пр. — Се було тоді, як сніг горів, а солоною тушили. п. пр.

Га́сникъ, рос. Betonica vulgaris = д. Бу́ковица.

Гастри́ческій = д. Брюшно́й (про хворобу).

Гастроно́мъ = ласу́н, ласій, смаку́н.

Гась = д. Галу́нъ.

Гати́ть, ся = гати́ти, ся, тахува́ти, ся. (С. Ш.). — Усе пани та пани, а гребло нема кому гатити. п. пр.

Гать = гре́бля, га́тка, зага́т (Гал. С. З.). — Тиха вода греблю рве. п. пр. — В кінці греблі шумлять верби, що я насадила. п. п.

Гауптва́хта = оба́хта, калаву́рня (С. Л.).

Га́чи = 1. коло́ші, холо́ші. С. З. — Заткнув колоші у холяви. С. З. — Одна холоша в чоботі, друга зверху.

2. сте́гна.

Га́чникъ, га́шникъ = очку́р, очкурня́. С. З. — Догадав ся дурень очкур завязати, та й думає, що порозумнішав. п. пр. — І лучче очкуром вдавлю ся, як Турнові я покорю ся. Кот.

Га́щивать = гостюва́ти.

Гвардеецъ, гвардіонъ = гвардія́к, (стар.) — сердюк. С. З.

Гва́рдія = гва́рдія. (стар. за гетьманування П. Дорошенка і Мазепи) — сердюки, сердюччина. — Ой як крикнув вельможний Мазепа та на свої сердюки: ой візьміть Палія Семена, та закуйте йому руки. п. д.

Гвозда́рня = гвіздя́рня.

Гвозда́рь = гвіздя́рь, гвіздя́р.

Гвозди́ка, рос.: Dianthus = гвозди́к, гвозди́ки, Dianthus L. Caryoph. = полові гвоздики, зірки, зірочки, D. barbatus chinensis L. = каштанчики, каштанці. 2. Tagetes erecta L. = жовтяки, повняки, купчак. С. Ан.

Гвозди́къ = гвіздо́чок, цьвя́шок. (С. З.)

Гвоздильня = гвіздя́рня.

Гвоздильщикъ = д. Гвозда́рь.

Гвозди́ть = 1. забива́ти (гвіздок), цьвяхувати. (С. З.).

2. товкмачити. — Скільки йому не товмач в голову, нічого не тямить.

3. ля́пати, кобенити. (С. З.).

Гвозди́чки, рос. Tagetes patula L. = гвозди́чки, чорнобривець, чорнобривці, оса́нит. С. Ан.

Гвозди́чникъ, рос. Geum urbanum L. = вишник, гребінник. С. Ан.

Гвозди́чный = гвоздико́вий.

Гвоздо́къ, гвоздо́чекъ = гвіздо́к, гвіздочок, цьвяшок.

Гвоздо́чникъ = д. Гвозда́рь.

Гвоздо́чный = гвоздьо́вий.

Гвоздь = 1. гвіздо́к, цьвях (С. З.), для підків — ухна́ль, малий для оббивки — цьвя́шок, (С. З.), без головки — шпень, шпе́нек, для шин — шина́ль, гонтові — гонта́ль, великий і тонкий — брита́ль (С. Ш.), великий і загнутий — кости́ль, деревяний — ти́бель, у шевців — шпи́лька, набитий цьвяшками — цьвяхований, цьвяшко́ваний. С. З. — Два кінці, два кінці, посередині цьвях? п. з. — цвях. — Не жалуй ухналя, бо підкову зубиш. п. пр.

1. кіло́к, кіло́чок. — Повісив шапку на кілок. — А у сеї близенької рушник на кілочку, а у тої далекої брівки на шаторочку. п. п.

3. чіп, шпунт. С. З. — Заткни дуже тій у бочки.

Гвоздьё = гвозді́. С. Аф.

Гвоздяно́й = гвоздьо́вий.

Гдѣ = де. — **Гдѣ-гдѣ** = де-де́, де-не-де́. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — **Гдѣ бы ни́й было** = де б не було́. — **Гдѣ-либо, гдѣ-нибу́дь, гдѣ ни е́сть** = аби́-де, десь, де не́будь, инде. — Который чоловік отця — матері не шанує, не поважає, тих ві аби-де марне пропадає. п. д. — Все одно десь прийдеть ся пропадати. п. к. — То ся

бака инде таяние, то захрьокае свиня. Сніп. — Гдѣ нибýдь въ другóмъ мѣстѣ = деúнде. — Шукай, риндe, де-инде. и. пр. — Гдѣ попáло = абú-де, де нéбудь, на трапкý, де трáпить ся. — Гдѣ тамъ! деж пак! — А ти вже й розсердив ся? Деж пак! — Гдѣ-то = десь, десь-недéсь. — Ой згадай мене, моя стара пене, сідаючи тай обідати: десь моя дитина, десь моя рідненька, тай нікому тай одвідати. н. п. — Він десь дів ся.

Геéна = нéкло. — Геéнскій = некéльний. (Д. Адъ, áдскій),

Геморойдáльникъ, рос. Polygonum hydropiper L. = гірчáк, горчáк. С. Ан.

Геморóй, геморóйный = почечýй, почечýйний.

Геморóйная трава́, рос Galium Aparine L. = дерева́, липчи́ця, лепéць, мокрéць. С. Ан.

Генвáрь, генвáрскій = генвáрь, сíчень (С. Л.), генвáрський, сíчневий.

Генеолóгія = родовíд, родúво. (С. Л.).

Генералитéтъ = (в Гетьманщині) — генерáльна старшúна, (на Запорожжі) — отамання.

Генерáлъ = генерáл (військовий урядовець 1—4 рангу).

Генерáльный = генерáльний, спíльний, загáльний.

Географія, географúческій = землéпис, землéписний.

Георгúна, рос. Dahlia = жеоржúна.

Геранія, герань, рос. Geranium L'Herit = журавéльник. С. Ан.

Гербáрій = зíльник, травник.

Гербовóй, гербóвый = гербовúй. — Гербовая бумáга = д. Бумáга.

Германéцъ = нíмець.

Германúзмъ = німéщина.

Гермафродúтъ = двоснáстий.

Герметúческій, ки = щíльний, щíльно.

Героúческій, геройскій = героíчний, лицáрський.

Герóй = герóй, лицарь.

Герóльдъ = герóльд, вістýн (С. Пар.), оповíстник.

Гéтманствовать = гетьмануватп. С. З.

Гéтманство = гетьмануванúя.

Гéтманша = гéтьманша, гетьманóва. (С. З.).

Гéтманщина = гетьмáнщина. — Ой лихо, не Гетьманщина, надокучила вже крамащина. н. п.

Гéтманъ = гéтьман, син його. — гетьманéнко, гетьмáнич, гетьманóвич (С. З.), дочкá — гетьманíвна (С. З.), замість гетьмана на час виїзду або до вибору другого — наказнúй гéтьман. (С. З.). — Ой раді б ми вернути ся, гетьман не пускає; та не так гетьман, як гетьманська мати — хоче нами козаками Турка звоювати. н. п. — О смерти вельможного пана Симеона гетьманича. Л. В.

Гжúголка, пт. Motacilla = трясогýзка, трясохвóстка. (С. Ш.).

Гúбель = 1. згýба, загúба (С. Л.), загúни (Чайч.), згúбель, (С. З.), погúбель (С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — веселих літ і молодощів згубу. К. Б. — Втікайте, панове, в Польщу з Украíни — буде вам великая згуба. К. Д. — Сей блазень Петрик принесеть людям шкоду, а собі згибель. С. З.

2. багáто, багáцько, сúла, страшéнна сúла, бéзлíч. — У його безлíч грошей.

Гúбельный = згýбний.

Гúбкій = гнýчий, гнучкúй, гнуткúй, гипкúй, хвúськúй, хистúй. С. Л. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

Гúбкость = гнýчкість.

Гúбнуть = гúнути (С. Аф.), пропадáти. — Гúне слава, батьківщина. К. Ш.

Гигáнтскій, гигáнтъ = д. Великáнскій, Великáнъ.

Гидъ = поводáрь, повожáтий, поводúр, поводáтарь (в подорожі).

Гикъ = 1. смолá (для засмолювання суден).

2. бáлка від щóгли до корúй.

3. гýк, гукáння.

Гиль, нести гиль = д. Вздоръ.

Гиль = гилú, гиль-гилú! (на гусей і лебедів). — Гиля, мої лебеді, гиля ж, мої білий. н. п.

Гúнуть = д. Гúбнуть.

Гипподрóмъ = бігóвисько. Под. С. Ш.

Гиппопотáмъ = бегемóт, річний кінь. (С. Пар.).

Гипсъ = гипс; любáйстер; любáстер.

Гúря = гúря, гúрька, вага́, важóк.

Гúчка = каюк, гáшка (на Озовському морі).

Главá = 1. головá.

2. (верх церкви або дзвінниці) — бáня (самий вершок, де стоїть хрест) — мáківка. С. Л. — Лазить чоловік по церкві і причощує до бані драбину. н. о.

3. верх, вершóк, верховúна, шпиль (на пр. дерева, гори.)

4. головá, отáман, старшúй. — Во главѣ = на чолí.

5. (в книжці) — голова́, розділ.

Гла́ва́рь = голова́рь, привідця, приво́дчик, верхово́да, ватажо́к. — Через ваших же привідців на нас погибель. Брюховецький. С. 3.

Главе́нство = зве́рхність. — Під которою зверхностю естем. С. 3.

Главе́нствовать = панува́ти, отаманува́ти, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Главнокома́ндующій = ге́тьман. — Без гетьмана військо гине. н. пр.

Гла́вный = голо́вний. — **Са́мый гла́вный, главне́йшій** = найголовніїший. — **Гла́вное де́ло** = головнійша, найголовніїша річ.

Глаго́лъ = 2. сло́во, мо́ва, річ.
2. глаго́ль, дієсло́в.

Глаго́ль = 1. глаго́ль (назва букви Г. в ц. слав. абетці).
2. ши́бениця.

Гла́денькій = рівне́нький, гладе́нький. (С. Аф.).

Гладилка = гладій, гладільце.

Гла́дить, ся = рівня́ти, вирівнювати, ся (дорогу, камінь), гла́дити, прасова́ти (білизну. С. З.), гла́дити (кого небудь), гали́ти (памітку галкою). — Справник загадує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попрасують. Фр. — Дитину гла́дить. — **Погла́дить дорожку** = на ко́ні ви́пити (на прощання). — Ну тепер на ко́ні треба випити, та й нехай їдуть з Богом. — **Гла́дить по голо́вкѣ** = ба́лувати, ма́зати (дітей).

Гладіа́торъ = боре́ць, бо́єць, перебі́єць (у Римлян).

Гла́дкій, ко = 1. рівний, но, гла́дкий, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́вний. — Пластововне ягня. Як. — **Гла́дко-на́гладко** = рівне́нько, гладе́нько.
2. гладкий, опасистий, показний. С. Л. — Боже Батьку! дай трошей шапку і жінку гладку. н. пр.

Гладка́ = 1. ожеле́диця, о́желедь, голощо́к. — На дворі ожеледь і мрака. К. Ш.
2. крижи́на, кри́га (на річці або на морі, гладенька.) — **Гладко́ю** = ла́скою. — З ним ласкою все можна зробити.

Гла́дышъ = 1. рос. Laserpitium latifolium L. = стародуб, лихоїйна трава, L. prutenicum L. = дика морква. С. Ан.
2. га́лка, кругля́к (камінь).
3. кома́ха, Notonecta glauca, з породи водяних блощиць.
4. гладу́н, гладкий, опасистий, а різом і показний чоловік.

Гладь = 1. рівність, гла́дкість, рівня.
2. настилування, наволікання. — **Вышива́ть гла́дью** = настилувати, наволіка́ти.

Гла́же = рівніше, гла́дше. (С. Аф.).

Гла́женіе = рівня́ння, гла́діння, прасова́ння.

Глазастый = ока́тий, ока́нь, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, бистро́кий.

Глазёнки = о́ченьки, очена́та, очи́щі. — Туди мині любо, мило очищами звести. н.

Глазе́товый = златогла́вий, сріброгла́вий. — Купив купуш сріброглавий і сиз[ицю] златоглаву на табині. Маркович. С.

Глазе́ть = златогла́в, сріброгла́в. С. З. А

Глазировать = 1. гляцюва́ти.
2. поливати (сахаром з яєчним білком пироги, то-що).

Глази́ще, частіше: **глази́ща** = банькй. Аф. Ш. — Хоч нема очей, так є ті ямки де були баньки. п. пр. — Чого ти так баньки дмеш? С. З.

Глазни́ца = 1. рос. Euphrasia officinalis = ве́рес луговий, сьвічка. С. Ан.
2. я́мка (в окові, д. пр. під с. Глази́ще).

Глазно́й = о́чний (так саме в болгар., чеській, серб. і польській мові.).

Глазо́къ = 1. о́чко, о́ченько. — Мн. Гла́зки = д. **Глазёнки**. — **Дѣла́ть гла́зки** = очи́ма стріля́ти, бісики пуска́ти. — очима і стріляє і бавиться. п. пр.
2. мн. **Глазки́** (у рослин) — бру́ньки, бросто́к (С. Ш.), живе́ць. — Дано, при березині бруньки. п. пр.
3. (в улику) — ві́чко.
4. (у перстню, камінь) — о́чко. — Ночу я перстень, він очком обернеть ся. н.

Глазомѣръ = окомір. — **Глазомѣрно, по глазомѣръ** = на о́ко, на́глядцем, наглядці. — **Вѣрный глазомѣръ** = німе́цьке о́ко. (Ман.).

Глазу́нъ = 1. д. **Глазастый**.
2. розя́ва (С. Л.), зіва́йло, га́ва (С. З.)

Глазу́нья = 1. ока́та, банька́та; бачу́ча, бистроо́ка. — **Яичница глазу́нья** = я́ешня не розбовтана, випускна.
2. розя́ва, га́ва (про жінку.).

Глазу́ра, глазу́рь = поли́ва (С. З. Л.), поли́во, но́кіст.

Глазу́рить = поли́вати. — **Глазу́ренный** = поли́вяний, поли́вяний. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливяній горщику. н. пр. — Та візьмемо кухлі старі, поливані, горілкою налиняні. В. Щ. — Поливана миска. С. З.

Глаз = 1. о́ко, о́чко, мн. о́чі, о́чищі, очени́та. — У сьвідка очі як у ді́дька. н. пр. — **Глаза́ большіе, на выкатѣ, вытаращенные** = велики́ о́чі, банькй, ви́рла, витрішкувáті, (з такими очима) — ока́тий, банька́тий, банькáч, вирла́тий, вирлоо́кий (С. Аф.), витрішкувáтий, вірячкувáтий, лупáтий. (С. Л.). — **Г. вина́лые** = якувáті, запáлі очі. — **Г. гноя́щіеся** = капрáві, (з такими очима) — кислоо́кий (С. З.). — **Г. подслѣповатые** = підсліпувáті, сліпні, сліпáкй. — А поливяним б тобі сліпаки. Фр. — **Г. зо́ркіе** = зіркі, бачу́чі, бистрі о́чі, (з такими очима) — зіркий, бачу́чий, бистроо́кий. — Мої очі бачучі. Чайч. — **Азá въ глазá не знáетъ** = ні бельме́са, ні бе, ні ме́, а ні же́. — **Бросáться въ глазá** = впадáти в о́чі (і д. ще під сл. Бросáться.) — Одійшов я, щоб не над міру впадало в очі, як... Бар. — **Въ глазá** = в вічі. — Не за очі, а в вічі. — **Глазá закры́вши** = сліпма, о́сліп. — **Глазá разбѣжáлись** = о́чі забігали. — **Глазъ не кáжетъ** = очей не показує. — **Глазъ на́ глазъ, съ глáзу на́ глазъ** = віч-на́-віч, о́чі на о́чі, на самоті. — Зостáв ся з ним віч-на́-віч. — Стану з ним на самоті. — **Забѣгáть въ глазá** = запобігáти ла́ски, ла́стити ся. — **За глазá** = 1. за́ очі, по за о́чі, по за́віч. — В вічі одно говорить, а за очі зовсім друге. 2. на́дто, за на́дто. — Сього за надто буде. — **Колóть глазá** = цьвікати, тикати в о́чі, в вічі. — **Куда́ глазá глядя́тъ** = сьвіт за́ очі, за очи́ма. — Доведеть ся піти сьвіт за очі. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я сьвіт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Налúть глазá** = залити о́чі, напити ся. — **На глазáхъ** = на виду́, перед очи́ма, на віч, у очевидячки, у очевидьки. — Вхопили вовки, та й з'їли у очевидячки лошачка. н. к. — **Окúнуть глáзомъ** = окúнути о́ком, озирну́ти. — **Открыть кому́ глазá** = розказáти по прáвді. — **Плюнулъ ему́ въ глазá** = плю́нув йому́ межи́ очі. — **Протере́ть глазá чему́ нибудь** = проци́дрити, проканта́чити, прогайнувáти. — Він давно вже процидрив ті гроші. — **Пустúть пыль въ глазá** = туману́ пустúти. — **Пя́лить глазá** = вирячáти о́чі, витріщáти очі, витріщáти ся. — Чого ти так на мене витріщив ся? — **Распустúть глазá** = заґавитись, ґáви ловúти. — **Свой глазъ** = своє́ о́ко, свій до́гляд. — **Своúми глазáми** = на свої о́чі. — Я на свої очі бачив. — **Сомкну́лись глазá** = склеми́ли ся. — Ой рада б я, дитя моє, прибути к тобі — склепили ся карі очі і уста мої. н. п. — **Слѣдúть глазáми** = зорúти, пасти́ очі, очи́ма. — Так і біга за ним, так і зорить. — Очима пасу на всі боки. Фр. — **Съ глазъ** = з очéй. — Біг, біг, поки і з очей запустив. н. к. — **Прочь съ глазъ** = геть з перéд очéй. — **Съ глазъ долóй, изъ сéрдца вонъ**, н. пр. = як з очéй, так і з ду́мки. н. пр. — **Темнó, хоть глазá выколи** = хоч в о́ко стрéль. — Так те́мно, хоч в око стрель. — Хоч в око стрель собі, так темно на дворі. Гул. Арт. — **Щу́рить глазá** = жму́рити, щу́лити, прискаля́ти о́чі. — **Глазá шúре брю́ха**, н. пр. = завидю́щі очі. — **Ни въ одно́мъ глáзѣ, хоть бы въ одно́мъ глáзѣ** = а ні же́, ні трішечки. — Пили разом однаково, ті два панісенькі, а цей — а ні же. — — **Хло́пать глазáми** = лу́пати очи́ма. С. Л. — **Давать во́лю глазáмъ** = запуска́ти о́чі.

2. урік, уро́к, уро́ки, вро́ки. С. Ш. З. — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам. — Ся баба лічує від уроків. С. З. — **Дурно́й глазъ** = урічливі о́чі. С. Ш. — **Отъ глáзу, съ глáзу** = з очéй, від уро́ків. — Дитина від уроків не здужає. — Се йому з очей так стало ся.

3. **Глáзъ воро́ній** = д. **Во́лчья я́года.**

Глáзынькн = д. **Глазёнки.**

Глазéть = ґáви, ґáви ловúти, витріщки продавáти, купувáти. — Хóдить по улиці, ґави ло́вить. — Чого він туди пішов? — А так — витріщки продавати. (У наших письменників слово Глазéть вживають ся часом і просто в знач. дивúти ся, глядíти).

Глáнда, частіше мн. **глáнды** = залóза, залóзи, ґу́ля, ґу́лі. — Напухли залози на шиї.

Глаго́лить = казáти, мóвити, говорúти.

Глáсность = глáсність, я́вність.

Гла́сный, но = 1. гла́сний, я́вний, вістний (С. Л.), прилю́дний, но (С. Л. З.). 2. голосни́й (грамат.). — Голосна́ бу́ква. 3. гла́сний. (Виборний в земстві або в міській раді).

Гла́уберова соль = а́нглицька сіль.

Гла́шатай = вісту́н, оповісти́ник.

Глева́, глёвъ = слизота́ (на рибі).

Глёзкій = склизьки́й, слизьки́й, ско́взьки́й. — Хоч бли́зько, та слизько. п. пр.

Глёзна = д. Бёрце.

Глентве́йнъ = вино́, зварене з корі́ннями і цу́кром (на взір української наревуху).

Гле́тчеръ = ледове́ць. С. Жел.

Гли́дина = д. Бояры́шникъ.

Гли́на = гли́на, (глею́вата, червоне́нька) — глей, поб. — глею́ка. С. Л. Аф., (гончарська для розмальовування посуди, сіре́нька) — по́бі́л, (червоне́нька) — черві́нка́, (фанисова) — мула́. С. Л. (Шматок глини від печі) — печи́на. — Лежить мили́й у пери́ні, як печина у попелі. п. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — гли́ня́ник. — (Місце, де добувають глину) — гли́нище.

Гли́нистый = гли́ня́стий. С. З.

Гли́нница = гли́нище. — Пішла копать глину, а глинище й завалилось.

Глинобитный = (про будову) ляма́чний (зроблений з ляма́чів, себ то кульків соло́ми з глиною). — Хата ляма́чна.

Глинтве́йнъ = д. Глентве́йнъ.

Гли́няный = 1. гли́ня́ний, (з паленої глини) — черепя́ний. 2. гли́ня́стий (про колір).

Глиста́, глистъ = глист, глисти́ка (С. Аф.) глисти́к.

Гли́стникъ, рос. = 1. Solanum dulcamara L. — во́вчі я́годи, глисти́к, надти́нник гаслі́н, пасльо́н. — 2. Artemisia absinthium L. — поли́нь. — 3. Tanacetum vulgare — пи́жмо, пи́жма, наворо́тиш, наворо́тень, навро́тич, приворо́тень, корова́й, шальни́к. С. Ао.

Гли́стница = д. Гли́стникъ 3.

Глистовникъ = д. Гли́стникъ.

Гли́стникъ = д. Гли́стникъ 1.

Глогъ, рос. Cornus sanguinea L. = свидини́, сви́дина, спи́ж. С. Ап.

Глода́ть = глида́ти, жвакува́ти, гри́зти. лига́ти. — Ви кусайте, ви глидайте, тільки мене не займайте. п. п. — По тернах, по балках жовту кість жвакували. п. д. — Тільки кусай, скільки можеш лигнути. п. пр. **Тоска́ гло́жетъ** = журба́ су́шить, сум обня́в.

Глота́ніе = глита́ння, ковта́ння.

Глота́ть = глита́ти, ковта́ти, ґли́ґати. — По три акафисти в день читає, а по чолові́ку глитає. п. пр. — Не говіши, не бі́ліши дар ковтну́в. п. пр.

Гло́тка, анат. Lagynx = ко́втка, пе́лька. — У ситого пелька без дна. п. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не лізе. п. пр. — Щоб тобі глевтяком пельку затикну́ло. С. Л. — **Заткнуть гло́тку** = заткну́ти пе́льку, зупи́нити, заці́пити, заці́пькати. — **Распусти́ть гло́тку** = розпусти́ти гу́бу, горля́нку. — **Во всю гло́тку** = на все го́рло.

Глотну́ть = глитну́ти, ковтну́ти.

Глото́къ = ковто́к (С. З. Л.), ґо́льк. — На один ковток стане.

Глотъ = 1. д. Гло́тка і Глото́къ. 2. глитай, жи́йкруть. — Се такий глитай що з живого сім шкур облупить.

Гло́хлый = глухи́й.

Гло́хнуть = 1. глу́хнути, недочува́ти. — Він став недочувати. 2. пусті́ти, глуши́ти ся.

Глохта́ть = жлукти́ти. С. Аф. З. — Бач як вони брагу жлуктять. С. З.

Глохту́нъ, глохту́ша (спільн. р.) = 1. прожо́ра, ненажерливий; пяниця, жлукти́й (С. Аф.). 2. ги́кало. — Оце ще ги́кало — на всю хату гикає.

Глохтъ = д. Глото́къ.

Глу́бже = гли́бше, гли́бче. (С. Л.) — **Становиться глу́бже** = гли́бшати.

Глубина́ = гли́бини́, гли́б, гли́бочина́, гли́бочі́нь, гли́бо́кість, мн. гли́бокості. С. Л. — Велика риба по глибу ходить. п. пр. — Розпусти ся сина море в своїй широкості, пехай же й життя скінчу в твоїй глибокості. п. п. — **Въ глубину́, глубино́ю** = у гли́б, в гли́б, угли́бшки, вгли́бшки, навгли́бшки, завгли́бшки. — Ти глибоко у глиб твердий коріння пусти, гілля в гору розкинь, та рости і рости. Ов. Мирний. — Канава аршин завгли́бшки.

Глубо́кій = гли́бо́кий, (доволі) — гли́бо́чене́нький, (дуже) — гли́бочене́зний. (На правобережній Україні чується мяка вимова, немов: гли́бо́кий.) — **Глубо́кая старина́** = да́вня давни́на. — **До глубо́кой но́чи** = до пізньої ночі. — **Въ глубо́кую о́сень** = са́ме в осені. — **Глубо́кая печа́ль** = тяжка́ туга, журба́ пеку́ча. — Обняли мене думки гадки, та журба пекуча М. Вовч. — Гл

бо́кая тишина́ = надзвича́йна ти́ша. — **Глубо́кій поклонъ** = низьки́й поклі́н, укло́н. — **Глубоко́** = гли́боко. — **Глубокова́тый** = гли́бочено́кий.

Глубокомы́сленный = високоду́мний, гли́бокоми́слячий. (С. Парт.).

Глубоконе́къ, глубоко́нько = гли́бочено́кий, гли́бочено́нько. — А чи тут гли́боко? Та таки гли́бочено́нько.

Глубо́кость = гли́бокість. (Пр. д. під сл. Глубина́).

Глубочайшій = найгли́бший.

Глубь = д. **Глубина́**.

Глу́да = скиба́, бри́ла. — Вриза́ сні́гу, сли́зі, льоду. С. Ш.

Глузгъ = куто́к, куто́чок (в окові).

Глуми́тельный = глумли́вий.

Глуми́ться = глуми́ти ся, глумова́ти, глузова́ти, кепкува́ти, кпи́ти ся, шкі́лити. — Голови на шабаї здіймали, довго глумовали. п. д. — Ся багата жидона з нас глумом глумує. К. Б. — Багатого, губатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміється ся, кепкує. К. Ш. — Ой знати, знати — хто з кого кпить ся, дальше сідає, чортом дивить ся. п. п. — Люди добрі, не глузуйте з мене, що я вам подіяв. С. З. — Бо так з тебе будуть глумовати. п. п.

Глуме́ніе = глум, (С. Аф.), глумова́ння, глу́зи, глузува́ння (С. Л.), кепкува́ння (С. Л.), посьміх (С. З.), шкі́льки, посьміхови́ще. (С. З.). Підня́ти його на глум, на глузи. — З посьміху люди бува́ють п. пр. — Чи я на посьміхови́ще їм вдав ся? Номис. С. З.

Глупендай = ду́рень, дурни́ло, дурандас, ду́рбас. С. Аф.

Глупенькій = дурне́нький, ду́рник. С. Аф. — Раденький, що дурненький. п. пр.

Глупёхонекъ = дурні́сінький.

Глупе́цъ = ду́рень, дурни́й (С. Аф.), йо́лоп (С. З.), бе́взь (С. Ш.), кеп. (С. З.) — Дурень думкою багатіє. п. пр. — Гуляй, дурню, до плота, коли бере охота. п. пр. — Який бо ти бевзь і справді. К. Ш.

Глупи́ть = дурі́ти. С. Аф.

Глупова́тый = дурне́нький, дурова́тий, придурковатий (С. З. Л.), приду́рок (Чайч.), пришелепуватий (С. З.), недоу́мкуватий, недоу́мок, прибі́тий на цьвіту́ (С. Пав.), прицу́цуватий, безкле́пкий. — Чому дуба не рубати, бо дуб дурнуватий, чому хлопців не дурити — вони дурнуваті. п. п. — Він з роду придурковатий. — Він якийсь на цьвіту прибитий. — Недоумки все регочуть та гукають против чоловіка мудрачого. Куліш. С. З.

Глу́пость = 1. дур, ду́рість, дурова́ння, ду́рощі, дурапля́ся. — Та він се зробив так собі — з дуру. — Не Боже карання, а своє дурова́ння. п. пр. — Що пани ті за дурапляся такі виробляють. п. п.

2. дурни́ця, бридня́. — Ой, Гриць, не вдавай ся у дурницю. п. п. — Бридня... а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. Ш. — Нічого й згадувати за таку дурницю.

Глу́пый = дурни́й, безглу́здий. (С. Ш.). — **Глупе́йшій** = дурні́шний. (С. Аф.). — Великий як сьвіт, а дурний як слід. п. пр. — **Глупъ какъ про́бка**, п. пр. = дурни́й як пень, як коло́да. п. пр.

Глупы́шъ = 1. ду́рень, ду́рник. С. Аф.

2. пт. Procellaria glacialis і Sula bassana.

Глупе́ть = дурні́ти (С. З.), дурні́шати (С. Л.), туманіти, безглу́здіти, дурі́ти. (С. Аф. З.). — Голова туманіє та дуріє. С. Ш.

Глуха́рка = 1. (про жінку) — глуха, глу́шка (С. Аф.), глуха́ тетеря. — Чи ти, кумо, глушка? — Та були вушка, та різник пообрізував. п. пр.

2. (самиця пт. Tetrao urogallus) — глуши́ця, тете́ря (спільн. р.), тетірка, тетери́ця. С. Ш. — Летіла тетеря, не вчора тепера, упала в лободу, шукаю не знайду? (п. з. — бджола).

3. гаспа́дко (що кладеть ся на кобилку скрипки, щоб трохи приглушити голос). С. Пар.

Глуха́рь = 1. (про чоловіка) — глухи́й, глуха́рь, глушко́ (С. Аф.), глуха тете́ря (сп. р.).

2. пт. Tetrao urogallus — глуха́рь (С. Аф.), глуше́ць, тете́ря (сп. р.), тетеру́к. С. Ш. — Як дома кури, так у лісі тетері. п. пр. — Глухий, як тетерук. п. пр.

3. гриб Boletus edulis — борови́к, бі́лий гриб. С. Ан.

Глухова́тый = глухе́нький, приглу́хуватий, глушко́.

Глухо́й, ая = глухи́й, ха; глушко́, глу́шка. — Він зовсім глухий — нічого не чує. — Глухий голос. — Глухий дзвін. — Глухе вікно. — Глуха стіна (без вікон і дверей). — **Глухо́е ме́сто** = глуши́на. — Там така глушина, що й чоловіка не побачиш; (в лісі) — гущи́на, гуща́вина. — Залізь у гущавину, що й вийти трудно. — **Глуха́я ночь, по́лночь** = глупа́ ніч. — У саму глупу́ ніч. С. Аф. — От саме у глупу ніч прибігає чорт. п. п. — **Глуха́я крапи́ва**, рос. Lamium album L. = глуха́, біла кропи́ва. С. Ан. — **Глухо́й тетеревъ** = д. **Глуха́рь** 1. і 2.

Глухо́некъ = д. **Глухова́тый.**
Глуховѣмо́й = глухонїмий.
Глухота́ = глухо́та. С. Аф.
Глуши́ть = глушити.
Глуши́ца = 1. рос. Lamium — глуха́ кропивá.
2. д. **Глуха́рка.**
Глушни́къ, глушня́къ = 1. густи́й, глухи́й лїс.
2. д. **Глуха́рка** 3. і **Глуха́рь** 2.
Глушь = глушина́, (в лїсї) — гущина́, гущáвина. (Пр. д. під сл. **Глухо́й**).
Глы́ба = скúба (С. Л.), брúла (С. Л. Ш.), гру́да (С. Аф.), мн. грудда́ (С. Аф.). — Груда снїгу. С. З. — Одвернув велику скибу землї. — Брила льоду. С. Ш.
Глы́бистый, глыбова́тый = брúдистий, грудúстий, грудкúй.
Глыбодро́бъ = грудобíй, коток.
Глы́бка, глы́бочка = гру́дка, гру́дочка.
Гля́нистый = соковúтий, сочúстий.
Гля́нь = сїк.
Глю́кать = ку́ркати, белькота́ти. С. Л. (Про крик індичий).
Глядь = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води дівчинонька пливе. Гул. Арт. — Глумилась верша з болота, аж гульк! і сама в болотї. п. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день новелик. п. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф
Гляде́лки = д. **Глаза́.**
Гляде́ніе = 1. глядїння, виглядання.
2. до́гляд. (С. Аф.).
Гляде́ть = 1. глядїти, дивúти ся, сноглядáти; виглядáти; (заздрісно) — очі поривáти, пáсти. — Од Василю, Василино, любая дитино! Як ти їдеш синим конем, дивиться мило. п. п. — Хилїте ся густі лози, відкіль вітер віє; дивіте ся карі очі, відкіль милий їде. — В скринях од покійної Горпини добра скільки зосталось, а я тільки очі пасу. Старицький. — На чужий коровай очей не поривай. п. пр. — Од виду я на гору крутую, стану, гляну, подивлю ся на річку биструю. п. п. — **Гляде́ть во всѣ глаза́, гляде́ть въ о́ба** = пúльно глядїти, на чеку́ бу́ти. — **Гляде́ть въ полгла́за, сквозь па́льцы** = потурáти, не звертáти увáги, мов не бáчити, крізь пáльцї дивúти ся. — **Гляде́ть кому́ въ глаза́** = заглядáти, запобігáти лáски. — **Гляде́ть въ землю, во гро́бъ** = на лáдан дúхати, одиїю ногою в домовúнї. — **Того и гляди́** = так і дивúсь, от-от. — Хвора напилась, от-от дощ піде — Їдемо по косогору, та і дивись, що перекинемось. — **Гляди, гляду́чи** = дúвлячись.
2. доглядáти, дивúти ся, глядїти. — Си бабуся у нас доглядає за дітьми
Гляде́ться = дивúти ся, видивлятися. — Дивúть ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляється ся на себе?
Гля́нецъ = гля́нець, лиск, блиск.
Гля́нуть = гля́нути, сногля́нути, подивúти ся, зирну́ти, очúма звести. — Гляньте, подивіть ся здалека на мене, коли-ко, ти мій серденько. п. п. — Ой вийду в гірку, та сногляну на зірку. п. п. — Зирь сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гуз А
Гляцюва́ть, гля́нчить = гляцювáти, полїрувáти.
Гнать, ся = гнáти, ся, гонúти, ся (С. Аф.), ганя́ти, ся, уганя́ти, ся, за..., ви-рúти, туря́ти (С. Ш.), виганя́ти, вигнáти. — Гнать череду. — Вигнали з ха-ти. — Гнати горілку. — Третій брат ш-ший за кінними братами угинав. п. п. — Воли мене гоном гонить з хати. — Гнат безпитко з гори свиней турить. п. з. — Гн бівець. — Коли чують, аж ви ними жов-ся змій. ч. к.
Гнести́, гнесть = давúти, мýлити, тíснити (С. Ш.), гнїтúти, гнїсти́, нагнітáти (С. Л.), стискáти. — Нїхто не знає, чий в бік мулить. п. пр. — Нема мого миленько жаль душу стиснув. п. п.
Гнету́ха, рос. Lychnis vespertina sibth. = кукíль. С. Ап.
Гнетучка = гнїтю́чка (лихоманка).
Гнёть = 1. гнїт; тúск, тúскання. — Н клала сир під гнїт. — Під тиском гори
2. рубе́ль (С. З.). — Треба добре увяз рубель, щоб часом свині з воза не лиз
Гни́да = 1. гни́да, (жертва) — жокíс (С. З.).
2. орíх кедро́вий (на річці Печорі).
Гнилéцъ, гнилобо́й = гнилéць (хворі у бджіл і цвіль в льохах, похних хатах
Гниловáтый = гнилéнький, гнилувáт — **Гниловáтыя гру́ши** = гнилúці, гн ли́чки.
Гнило́й = гнилúй, (про дерево) — тр лий, трухля́вий, потру́хлий С. Ш., (п овощі) — гнилúй, гнилобóкий. — сьвітить ся, як трухле дерево у ноч І. Галка. С. З.
Гнúлость = гнилúзна.
Гнилу́ха = трухля́вина, трухля́тина трухло́, трухлúна. С. Ш.
Гнилу́ша = гнилю́к і д. **Гнилу́ха.**

Гнилу́шка = 1. д. **Гнилу́ха** і **Гнилу́ша**. 2. гриб Agaricus sulphuratus = скрипу́ха, трут, порохо́нь.

Гниль = гниль, гнилля́тина, гнилля́, гнилля́ччя, (в дереві) — трухля́вина, трухля́тина, тру́хлість, трухло́, трухля́на, трухня́, порохня́, (про солому) — мерва́, гній. С. Л. Ш. — Як прийде їлія (20. липня), то пароб'е гнилля. п. пр.

Гниль = гнилля́, гнилля́ччя. С. Л.

Гнилякъ = гнилю́к (про чоловіка).

Гнить = гни́ти, гноїти ся, гни́сти, (про дерево) — тру́хнути, трухні́ти, трухля́віти, тлі́ти. — Одежа гноїть ся на дощі. С. Л. — Потрухли чумацькі вози і жижки (перевелась чумачка) п. пр.

Гні́ле = гноїння, гниття (Чайч.).

Гноєвица = гнила́ горя́чка.

Гноє́ніе = гноїння.

Гноетече́ніе = гноте́ча.

Гноєцъ = д. Ве́редъ.

Гно́й = гній (з болячки, уразки, те ж саме товариний і кінський послід).

Гно́йникъ = д. Ве́редъ.

Гнойля́вый, гно́йный = гнойови́й, гнилий.

Гнои́ть, ся = гноїти, ся, (про очі) — закиса́ти, капрува́ти.

Гноючесть = гніючість.

Гноючій = гніючий.

Гнуса́ = гугня́вий, а, гугни́вий, а (С. Аф.), гу́нька, гу́ня, гу́нявий, а, говза́тий, говня́.

Гнуса́вить = гугня́вити, гугни́вити (С. Аф.).

Гнуса́вый = гугня́вий, гугни́вий, гу́нявий, говза́тий.

Гнуса́рь, гнуса́рьи = д. **Гнуса́**.

Гнуси́ть = д. **Гнуса́вить**.

Гнусли́вый = д. **Гнуса́вый**.

Гнусность = гидо́та, паску́дство, гидкість, бри́дкість, мерзо́та.

Гнусный, но = гидки́й, паску́дний, пога́ний, бридки́й, мерзе́нний, гидко, бри́дко, паску́дно.

Гнусящій = д. **Гнуса́вый**.

Гнуткій = д. **Ги́бкій**.

Гнуть, ся = гну́ти, ся, згина́ти, ся, хилити, ся (С. З.), коцюрбити, ся. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. Кот. — Хилі́те ся густі лози, відвіль вітер віє. п. п. — **Гнуть ко́лышки** = д. **Балагу́рить**. — **Гнуть непра́вленныя ду́ги** = робити що абй-як, напівдку́ру́ку або живоспло́хом.

Гнушáться = гидува́ти, гре́бати, гре́бувати, бри́дити ся. С. Л. Ш. — С ким знавсь, водивсь — тепер гидують мною. К. П. — Він гребав моїм хлібом-сіллю. С. Л.

Гнѣвáться = гнівáти ся, гнівити ся, покладáти гнів, злувáти, се́рдити ся, ро́мствувати, (дуже) — лютувáти (С. З. Л.), важки́м ду́хом ди́хати. — Дитя плаче, а ти не полишеш, все на мене-важким духом дишеш.. п. п.

Гнѣви́ть = гнівити, се́рдити.

Гнѣвли́вый = гнівли́вий, серди́тий.

Гнѣвный = гнівни́й (К. Б.), серди́тий, лю́тий, зли́й, розгнівáний.

Гнѣвъ = гнів, гнівання, се́рце, пересе́рдя. (С. З.). — Сказав з пересердя. — Він на його серце мав. — **Гнѣвъ Божій** = ка́ра Бо́жа, ка́ра Господе́ва. — А я живу в Бога в карі, не дай мині Господь пари. п. п. — **Гнѣвомъ запылать** = скипі́ти, розлютува́тись.

Гнѣдко́ = кінь гнідої масти, гніда́к.

Гнѣдо́й = гніди́й.

Гнѣзди́лище = гніздо́, кубло́.

Гнѣзди́ться = гніздити ся, мости́ти ся, ку́блити ся, куко́блити ся. С. Л. З. — Кублять ся, неначе курка на яйцях. п. пр. — Стара на новій кукобли́ть ся, неначе курка. С. З.

Гнѣздникъ, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, ма́слянки, шпарáговий ряст. С. Ап.

Гнѣздо́ = гніздо́, здр. — гніздéчко, ку́бло́, здр. — кубéльце, кубéлечко; кишло, (гадюче) — гадю́чник, (жабяче) — жабури́ння С. З., (осине) — ку́бу́шка Чайч., (шпаків) — шпакі́вня. — Їх з одного кубла мати винесла, п. пр. — Курка кублить ся, а друга витовче кубло. С. З.

Гнѣздовóй = гніздови́й, кубловий.

Гнѣздышко = гніздéчко, кубéльце, кубéлечко. — Ти щасливий спарував ся і гніздечко маєш. п. п. — Найдала кубелечко, де утка несеть ся. п. п. — **Ути́чьи гнѣздышки** = д. **Бу́гласъ**.

Гнѣтьй = тріска, тріски, скіпка, скінки. — Кому дрова, тому й тріски. п. пр. — Худий, як скіпка. п. пр.

Говáривать = д. **Говори́ть**.

Говѣнный = 1. гівня́ний. 2. поганий, паску́дний.

Говéшка = кавéлок (гівна).

Говно́ = гівно, кал, (птиче) — по́слід, (кінське) — балáбушки, кружалки, (товариче, трохи засохле) — кізя́к, (овече

воляче) — бі́бкп (С. Ш.). — Ти б назбі-рала балабушок, та замісила гляну. С. Ш.

Говня́ть = нога́нити, наску́дити. — Не зробив, тільки спаскудив.

Говоре́ніе = говорі́ння, бала́кання, бала́чка. — Багато було балачки, та діла мало.

Говори́ть, ся = говори́ти, ся, каза́ти, бала́кати, мо́вити, ся, мовля́ти, промовля́ти. — Добре тому жити, хто уміє говорити. п. пр. — Я не пію по два рази казати. п. пр. — Хоч будуть питати — не буду казати. п. п. — Не жди міні ні словечка, нехай буде гречне. п. п. — Мати сина вирядне, тай до сина промовляє. п. п. — Не так швидко робить ся, як мовить ся. п. пр. — **Говори́ть на обу́ть** = г. навмання́, не зна́ть що. — **Г. обинякі́ми** = г. на здога́д. — На здогад буряків, щоб дали капу́сти. п. пр. — **Г. безъ обипа́кокъ** = г. без сорока ка́зка. — **Г. въ носъ** = гугня́вити, бубня́вити, кана́ркати. — **Г. сквозь зубы** = ці́дити. — **Г. себѣ подъ носъ** = ми́мрити, (хто так гово́рить) — ми́мря, ми́рій, бу́рмило. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Арт. — **Говори́ть вздо́ръ** = д. під сл. **Вздоръ**. — **Городи́ть**. — (З бурчанням) — бурмота́ти. бурча́ти (хто так говорить) — бурку́н. (З гнівом) — гри́мати, (хто так говорить) — гри́мач. — (З криком) — галасува́ти, репетува́ти. — (Голосно та не ясно) — гомоні́ти. — (Гаркаво) — га́ркати, гаркоті́ти, (хто так говорить) — гаркуша. — (До кого: ти або ви) — ти́кати, ви́кати. — Ти мені не тикай, бо мене цар гуцзикати обтикав. п. пр. — (Маячво) — слебезува́ти. — (На незрозумілій мові) — ґерґота́ти, герготати, джерготати, шваркота́ти. — Прийшли Німці під бабині сіпці, джеркочуть — джеркочуть і самі не знають що. п. з. — гуси. — А Лейба — „герит“ до Рухлі щось герготе. Гул. Арт. — Все джеркотять, як гуси, по німецьки. Греб. — Що вони говорять, не знаємо, бо по німецьки шваркочуть. Фр. — (Не розбірно) — белькота́ти, бельмота́ти, хамля́ркати, харама́ркати. — Вимовляє, ніби щось белькотав, та хто його зна що. С. Л. — (Не складно) — варня́кати, варзя́кати, патя́кати. — (Не твердо, про дітей) — лепета́ти. белькота́ти. — (Не вимовляючи, часто або осуждаючи) — пащикува́ти. — (Поспішаючи і сердито) — пороща́ти. — (Пересипаючи приказками) — прика́лувати. — (Про теж саме) — тура́тати, торо́чити, пра́вити. — (По старечі) — ша́мкати. — (Разом кількох) — гомоні́ти. — (Тихо і нечисто) — ми́рити, бубоні́ти. — (Швидко) — дріботі́ти, цокоті́ти, (хто так говорить) — цокоту́н, цокоту́ха. — (Шепеля́во) — шепеля́вити. — (Шепотом) — шепта́ти. шепоті́ти, (про кількох) — тишкува́ти ся. — (Часто: що, що?) — шо́кати. С. Л. — **Говори́тся** = говори́ть ся, мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. п. пр.

Говоря́вость = балаклі́вість, мо́вність.

Говоря́вый = говірки́й, балаклйвий, балаку́чий, мо́вний. С. Л. — В дорозі товариш мовний стоїть за віз шаровитий. п. пр.

Говорно́й = говірчи́й.

Говоруня́ = бала́чка; баїкання, баляса.

Говору́нъ, говору́нья = балаклій, баїкало, баля́сник, щебету́н, цокоту́н, щебету́ха, цокоту́ха, торохті́йка, (про дітей) — лепету́н, белькоту́н, ха.

Говоръ = 1. мо́ва, річ; говірка, вимова, промо́вка. (Д. пі́х сл. **Акце́нтъ**).
2. го́мін. — Гомін, гомін по діброві п. п.
3. чу́тка, поговір, поговірка, поговірка. — Полюбила Петруся, поговору боюся. п. п. — Про вовка повторка, а вовк і ту. п. пр.

Говя́льникъ, ца = говільник, ця, спасе́ник, ця.

Говѣніе = говіння.

Говѣть = говіти, спаса́ти ся.

Говя́дина = м'я́со, гавя́дина, (волове) — воло́вина, бича́ча, (корівяче) — я́ловичина. — Наварила борщу з яловичиною. С. З.

Говя́жій = воло́вий, бича́чий, корівячий.

Го́голь = 1. нт. Anas Clangula — го́голь.
2. дже́гирь; джигу́н. — **Ходи́ть гоголемъ** = задра́вши го́лову, кирпу гну́ти, індичитись.

Гогота́ть = 1. реготи́ти, сь. — Ешей з нами реготались. Кот.
2. гука́ти, галасува́ти.
3. гелготи́ти, гелґота́ти. Гуси гелгочуть.

Гоготу́нъ = 1. реготу́н, ха.
2. гелготу́н (про гусей).

Годи́ны = роковини, ровиця. — З роковини смерти Тараса Шевченка.

Годи́ть = трива́ти, жда́ти, чека́ти.

Годи́тьси = годи́ти ся; ада́ти ся, здобу́ти ся. — Коли небудь здасть ся щось. — А тютюн та людська полоса не

рої вподобить сп. н. п. — **Годи́тся** = годи́ть ся, слїд, подо́ба, приста́ло. — Так не годить ся робити. — Не слїд сьмїяти ся над бідним. — Не подоба вірці без місяця тай зіходити, не подоба дівці до козака тай виходити. н. п. — Іскинь, бо не подоба, не пристав очінок до лоба. ж. п. — Пристало, як корові сїдло. п. пр.

Годи́чный = рокови́й, годови́й, (про сьвято) — рокови́й, урочи́стий, рочи́стий. — Рокова плата. С. Л. — Аби слухали служби Божої каждой неділі і сьвята урочистого. Б. П. — В рочисте сьвято. С. З.

Го́дный = годя́щий, го́жий, здатний, приго́дний. С. Л. — На тобі, небоже, що кінї негоже. п. пр.

Годова́лый = одноліток, годовик, річня́к, (про бичка, телічку) — бу́зївок, бу́зїнок, назїнок, (про овечку) — я́рка. — — А лошя було як приведе, то як годований підсвинок або назїнок. К. Х.

Годова́ть = літува́ти.

Годови́къ = д. **Годова́лый**.

Годови́ны = д. **Годи́ны**.

Годово́й = годови́й, рокови́й, річний і д. Годи́чный. — Що тепер сьвятий день Великдень, празник роковий, люде до церкви йдуть, як бжілоньки гудуть. п. д.

Годовщи́на = д. **Годи́ны**.

Го́докъ = годо́к, річо́к. — Та вже тому ві річок і не два минає, як у землї християнській та добра не має. п. д.

Годъ = год, рік, лїто. — Рік — не вік. п. пр. — Любив тебе дівчиною, люблю тебе молодицею, — і ще буду сім рік ждати, поки стинем удовицею. п. п. — **Изъ года въ годъ** = що го́ду, що ро́ку. — **Годъ о́ть году** = ко́жного ро́ку, що го́ду, що ро́ку (більше або менше). — **Кру́глый годъ** = цїлий рік, год. — **Полгода** = пів ро́ку. — В славнім місті під Хотином тай у потоку, бють ся Турок із Москалем більше як пів року. п. п. — **Про́шлый** го́дъ = торік. — Була торік ложка, а й досї цимлятину чуть. п. пр. — **Позапро́шлый годъ** = позато́рік. — **Теку́щаго го́да** = сьогорічний, цьогоднїй, (про телят то-що, що в сім році родилось) — се́лїток. — **Тре́тьяго го́да** = позато́рік, позаторішній. — Позаторішню весну його лихий понїс чогось за Десну. Греб. — **Въ теку́щемъ, мину́вшемъ, исте́кшемъ** году́ = сього́ ро́ку, мину́лого ро́ку, торік, в сім році, в мину́лому році.

Голавль = риба: а) з породи коропів Squalius cephalus — головень, б) з породи Mugil — лобань або лобас.

Го́лбе́цъ = 1. комірка (в хаті, коло печі, з сходами в льох під підлогою хати). 2. лежа́нка.

Голена́стый = гомілатий, цибатий. — Такий журавель цибатий. п. п.

Голени́ще, мн. голени́ща = халя́ва, халяви. — Не дивись, що забродивсь, аби халява не покалїв. п. пр. — Видно пана по халявах. п. пр.

Го́лень = д. Бе́рце.

Го́лепькій, голе́хонекъ = голе́нький, голі́сїнький (С. Аф.), голю́сенький. С. Л. — **Го́лепькій охъ! а за го́лепькимъ Богъ,** п. пр. = за спротою і Бог з калитою п. пр.

Голизна́ = голи́зна.

Голи́къ = деркач, (С. Аф. З.), дряпач (старий віник).

Голи́ть, ся = голи́ти, ся.

Голи́ца = на́кожня (рукавиця з одним пальцем).

Голичо́къ = 1. деркачик. 2. рос. Thlaspi arvense L. — вередни́к, волоски́, давоне́ць, талаба́н, чо́рне ребро́ (укр.), білиця (гол.). С. Ан.

Голкотня́ = гук, грюк, грюкот, сту́кот, грюкотня́, гуркотня́, гуркотне́ча.

Голоборо́дый = голоборо́дий, голоборо́дько, безборо́дько.

Голобрю́хій = голопу́зий.

Голова́ = голова́, (здр.) — голі́вка, голо́вонька, голі́вонька, (побільш.) — голове́шка. — **Весну́ дѣлу голова́** = привідця, в цїм дїлї голова́. — **Какъ снѣгъ на́ голову** = несподївано, не жда́но — не га́дано. — **Ме́ртвая голова́** (метелик) = летю́чий пау́к (н. о. Малорус. пар. пред. и розсказы.) — **Ломи́ть го́лову** = моро́читись. — **Ми́лить го́лову** = ми́лити чу́ба, скребти́ мо́рквy. — **На́ голову розби́ть** = до ноги́, до пня побити. — **Очерти́ го́лову** = на о́слїп, (Фр.), на одча́й. — **Потери́ть го́лову** = спантели́читись. — **Пришло́ въ го́лову** = спа́ло на ду́мку. — **Сложи́ть го́лову** = наложи́ти, покла́сти головою. — Щоб наложив зрадник головою. п. п. — **Сломя́ го́лову** = стрїгголо́в, прожо́гом. — Не розібравши броду, не лізь прожогом в воду. п. пр. — **Ско́лько голо́въ, столько умо́въ,** п. пр. = що голова́, то й ро́зум. п. пр. — **Съ головы́ на́ голову** = всї до о́дного. — **Съ головы́ не выхо́дитъ** = з ду́мки не йде́, не спада́є, не схо́дить.

— **Стри́женая голова́** = ги́ря. — Забажала гири кісничків. п. пр. — **Сорви́ голова́** = ши́беник, шибай-голова́. — **Головою вни́зе** = на ці́лу го́лову ви́нце. — **Повѣ́сить го́лову** = цохи́ли́ти ніс. — **Жить одно́ю голово́ю** = бурлакува́ти. — **Срѣзать го́лову** = засоро́мити. — **Съ больно́й головы́ на здоро́вую**, п. пр. = винува́та дїжа́, що не йде на ужа́. — Швець заслужи́в, а коваля́ пові́сили. — Слю́сарь прокрав ся, а коваля́ покара́ли. п. пр. — **Бей въ мою го́лову!** = я на все одві́чаю. — **Голова́ городско́й, волостно́й** і т. д. = голова́ мі́ський, городський, волосни́й і т. д. — **Служи́ть голово́ю** = головува́ти. — **Го́ловы** = при́шви (у чобіт). — **Въ го́ловы** = під го́лову.

Голова́нить = руба́ти, відру́бувати го́лову (птиці).

Голова́нъ, голова́нья = голова́нь, голова́тий. а, головко́, голова́ч. С. Аф.

Голова́стикъ = 1. д. **Голова́нъ.**

2. рос. Corydalis solida — рист, петрушко́вий рист. С. Ан.

3. пу́галовок, ополо́шик. С. Л. З.

Голова́стый = голова́тий, (про рослину) — голови́стий. — Капуста головиста. Ман. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий. п. п.

Голова́чъ = 1. д. **Голова́нъ.**

2. д. **Ба́бка** 5.

3. д. **Ада́мова борода́.**

Голова́шки = передо́к (у санок).

Головёнка — голі́вка, голі́вонька, голо́вонька. — Голівонька моя бідная, в мене ценька та це рідная. п. п.

Голови́зна = голова́, головёшка (риби).

Голови́ца = 1. ма́ківка (головка маку).

2. луска́ (цибулин головок)

Голови́ца = головёшка.

Голови́ще = верх, верхови́на (річки, яру, балки).

Голо́вка = 1. д. **Головёнка.**

2. (у рослин) — голо́вка, напр. головка часнику, у мака — ма́ківка.

3. чо́ло. — Дав найкращу пшеницю, сам чоло.

4. (у шпильки, гвіздка і т. д.) — голо́вка, (у деяких інших річах) — булава́, га́лка.

5. **Голо́вки** = при́шви (у чобіт). — **Пѣту́шьи голо́вки**, рос. Lamium purpureum L. = кра́сна кропива́, ша́йдра. С. Ан.

Голо́вль = д. **Голя́вль.**

Головно́й = голі́вний, голо́вляний. (С. З.

Головны́й = 1. головёшка, (з іскрами) — галага́н, галага́н. — Курить димок, головешка то там то сим тліє. Аф.

2. рос. Lolium temulentum L. = кукі́ль.

3. з породи грибків Ustilagineae = ганна́ (С. Л.), сажка.

4. гадю́ка.

Головокруже́ніе = головокру́т, запаморо́ка. (С. Пар.).

Головоло́мка = моро́ка.

Головоло́мный = моро́чний, моро́чливий.

Головоло́мщина = моро́ка. С. З.

Головоло́мъ = 1. моро́ка.

2. рос. д. **Болѣголовъ** і **Бѣшеникъ** 1, 1

Головомо́йка = ви́мона, го́нка. (С. Л.) — **Задать головомо́йку** = намилити чуприну, чу́ба.

Головорѣзъ = ши́беник, шибай-голова.

Головопя́тъ = д. **Глупова́тый.**

Голо́вочка, голо́вушка = д. **Головёнка.**

Голо́вчатый = голі́вчастий.

Головя́жки = д. **Голова́шки.**

Голода́ть = голодува́ти, голода́ти. (С. Аф

Голодёръ = глита́й, жи́крут.

Голо́дненькій, голоднёхонекъ — голо́дненький, голоднісінький.

Голо́дный = 1. голо́дний. — Голодний як мельникова курка. п. пр. — Ситий з голодного не спогадає. п. пр.

2. неродю́чий, неврожа́йний, голо́дний недо́рідний. — Неврожайне літо. — Н родючий край.

Голодо́вка, голоду́ха = голоді́вка (С. Л. голодня́ (Л. Сам.), голодне́ча, голоді́ха. (С. Аф.). — Прийшла ж голодниця в всю землю египетську. К. Св. П. — Сл тебе від смерти в голоднечу і від меча в ступить серед бою. К. П.

Го́лодъ = голод: безхлі́бя, недорі́ д. **Голодо́вка.**

Гололе́дица, го́лоле́дь = ожеле́диця, о ледь, голощо́к. С. Л. З. — І била ос ледь, і сн г інов либонь. Греб. — На д ожеледь і мрака. К. Ш. — **Покри́ться** голе́дицей = приожеле́дитись. — Пр желедило, та так погано йти. п. о.

Голоше́рый = голопе́рий, (про птахів голону́цьок, голоцю́цьок. С. Аф. З.

Голоши́тый = голодра́нець, голодра́бец С. З.

Голоси́стый = голосни́й, гучни́й.

Голосло́вный = голосло́вний, бездоказний

Голосопа́ніе = голосува́ння.

Голосовóй = голосовúй.

Гóлосъ = гóлос, здр. — **голосóк, голосóчок.** — **Крича́ть во весь гóлосъ** = на на весь рот, на все гóрло, на цуп крича́ти.

Голосьбá = голосíння.

Гóлоть = д. **Гололéдица.**

Голохвáсть = голочвáнько.

Голтúль, голтúрь = шерпá, шерпéтка (гребель з видовбаним залізцем).

Голубéль, рос. Vaccinium uliginosum L. = голубéць, дурúпця, лохúна, лохачí, пíякий (укр.), глухúна (гал.). С. Ап.

Голубéнокъ = голубá, голубáтко, голубúня, тко.

Голубéцъ = 1. сúнь, сúнява. (С. Пар.).

2. гриб Agaricus violaceus = синю́ха, синя́к. С. Ап.

3. рис. д. **Башмачúй.**

4. кíбець, голубáтник.

5. д. **Голубéцъ.**

6. танéць і танóк (народний).

Голубúзна = блакúт, блакúття. С. Л. Ш.

Голубúка = д. **Голубéцъ 2.**

Голубúный = голубúчий. С. Аф. — Голубячí яйця.

Голубúть = голубúти, **жилова́ти.**

Голубúть = голубúти, **синúти.**

Голубúца = 1. голубúка. 2. д. **Голубéцъ. 2.** д. **Голубéзь.**

Голубúка = 1. голубúка, здр. голубúнька, голубúчка. С. Аф.

2. голубúка, голубúчка, гóрлиця, гóрличка, гáлочка. — Ой чого ти зажурилась, голубка сизенька? н. п. — Ой дíвчина горлиці до козака горнеть ся. н. п. — Чорнявая, чорнобривая, галочка моя! н. п.

Голубоватый = голубéнький.

Голубоглáзый = синьóкий.

Голубóй = голубúй, блакúтний (С. Аф. З. Ш.), блавáтний. — На конику вороному, сам у жупáні голубому. н. п. — А по над всíм блакúтне небо стелось і сонце йшло, та хутору сьмíялось. В. Щ. — Як небо блакúтне — нема йому краю, так душí почáтку і краю не мав. К. Ш.

Голубóкъ = 1. голубок, голубúчик.

2. д. **Аклéй.**

Голубúшка = д. **Голубúка.**

Гóлубь, пт. Columba = гóлуб. — **Гóлубь лéсной,** C. palumbus = прúпутень. — Прúпутень воркує. О. Мор. — **Дикíй гóлубь,** C. turtur = гóрлиця. — **Г. дúкій, кáменный,** C. livia = дúкий гóлуб, дикáрь. — **Голубь гóнный, чúстый** = тýрман. С. Ш. — **Г. воркýнъ,** C. tympanizans = тýркот. — Ходить туркот волохатий. С. Ш. — По масті: сьвітлúк, сúвак, бíлúк.

Голубéть = голубíти. — Та і небо скрізь, як глянеш — ясно голубíє. Аф.

Голубáтина = голубáтина.

Голубáтникъ = 1. голубáтник.

2. голубнúк. С. Аф.

Голубáтня = голубнúк.

Гóлый = гóлий. — Голий як мати породила. — Такий голий, що ні кола, ні двора. — **Голъ какъ сокóлъ,** в. пр. = гóлий як бýбон, як турéцький сьвятúй. — **Гóлая úстина, прáвда** = щúра прáвда. — **Съ гóлыми рукáми** = з порóжніми рукáми, голоруч, голíрýч. — Прийди хоч до найбíднíшого чоловíка, той не відмовить голíруч, а все хоч що то утúне в руку. Фр. — Такий хабарник, що до його з порожніми руками не ходи. — Він кинув ся на його голоруч.

Голытьбá = голóта, здр. голóтонька, гольтíпá, сíрóма, бíднота, злúдні, убíж. — Розжилась голота коло болота. н. пр. — У голоти нема що молоти. н. пр. — Ти такі злúдні, що кíцьку нема чим з пíчурки вимáнити. н. пр. (Д. **Бéднота 2.**)

Голúшъ = 1. гóлий. — **Голышóмъ** = гóлий, без одéжі бýти.

2. голúк, гольтíпáка, голúш, голодрáнець, голодрáбець, голоколíпок, голоколíнець, голоштáнько, безштáнько, обідранець, отáрпанець, злидáрь, харлáк, харпáк, сíромáха. — Дайте сьому голишу хоч ложечку кулíшу, дайте сьому голоколíшу хоч хлíба шкоринку. н. п. — Чи пан чи князь, чи вбогий гольтíпака, у мене шана й честь усíм однака. К. Б. — Еней прочумав ся, проспав ся і голодрабців позбірав. Відíль такі се гольтíпаки? Кот. — Як умре багатирь, то йде увесь мир, а як умре харлак, то тільки один дак. н. пр. (Д. теж **Бéдняга 1.**)

3. гáлка (камінець круглий).

4. вúливок (яйце без шкаралупи). С. Аф.

5. рос. Salvia nutans L. = бáбка, бабкú, голúш. С. Ап.

Голь = голúзна. — **Ѣхать гóлью** = в санкáх, без снíгу. — **Ѣсть гóлью** = без хлíба їсти.

2. д. **Голытьбá** і **Голúшъ.** — **Въ голúхъ, на голúхъ** = в бíдності, в убóжстві, в нужді. — **Голь съ претéнзіями** = злúдні з пéрцем. — Хоч злидні, та й пер-

цем. и. пр. — Хоч голий, та в підвязках. и. пр.

Го́лько́ль = 1. жолобо́к, рівчачо́к.
2. д. **Голты́ль.**

Голе́ть = 1. голі́ти.
2. д. **Бѣдне́ть.**

Голя́къ, голя́нка = д. **Голя́шъ** 2.

Голя́нка = д. **Го́лень** і **Голе́нище.**

Голя́шъ = д. **Голя́нъ** 2.

Гонза́ = 1. гама́н, кашу́к, кали́тка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — кашук затубив ся. и. п. — На що тим Нїмцам цїлини, у їх і так повні гамани. и. пр. — Де оком не достанеш, та калиткою доплатиш. и. пр.
2. гро́ші, грошва́. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хиба хто підкине. и. пр. — У його чимало грошви.

Гонза́ла, гонза́ха = жми́крут, грошолу́п, скупи́ндя́, скупердя́га, скна́ра. С. З.

Гонау́ля = 1. ски́ба, ски́бка, шмато́к (хлі́ба). — Одрізавь скиба від хліба, вже не притулиш. и. пр.
2. д. **Гонза́.**

Гонзу́ха = д. **Гонза́.**

Гонозá = непосидя́чий, непосидя́чка (спільн. р.), шве́ндя (С. Л.), дзи́ґа; невгомо́нний.

Гонозúть, ся = 1. вовту́зитись; верті́ти ся, крути́ти ся.
2. кишіти, ковашити ся. — Черви так і кишать.

Гонозúй = метуши́ння, шамотня́ (С. З.).

Го́монъ = го́мін. — Гомін, гомін по дїбровї. и. п. — З шинку доносив ся гомін людей.

Гомоюнъ = 1. до́брий, роботя́щий, щи́рий робі́тник.
2. д. **Гомоза́.**

Гондо́ла = чо́вен (венецький).

Гоне́ніе = гоне́ння (К.), у́тиск (С. З. Л. Ш.), гноби́тельство. — Що козаки собі за великую прикрость і утиск мїли. Скоропад. С. З.

Гонéцъ = 1. гіне́ць. С. Аф. З.
2. д. **Го́лубь го́нный.**
3. рос. Sedum acre L. — гіне́ць, холоде́нь, росхо́дник, очи́ток, очи́тки. С. Ан.

Гони́тель, пица = гноби́тель, глоби́тель, ка, напа́стник, ця (С. Л.), утискач. С. Ш.

Го́нка = гон, го́нка.

Гонобóбель, гонобóй, гонобóль = д. **Голубе́ль.**

Гончáрничать = гончарюва́ти. С. Аф.

Гончáрный = гончáрський.

Гончáрство = гончáрьство, гончарюва́ння.

Гончáръ = гончáрь, жінка його — гончариха, син — гончаре́нко, дочка — гончарі́вна. С. Аф.

Го́нчій, го́нчая соба́ка = гончáк.

Гоньбá = 1. гоне́ння, ганя́ння, гоня́тва. (С. Ж.).
2. їзда, розго́н. — Всї коні в розгоні.

Гоня́ть, ся = 1. ганя́ти, ся, гоня́ти, ся, турі́ти, турля́ти і д. **Гна́ться.**
2. переганя́ти ся, бігати або їздити навипередки.

Гора́ = гора́, здр. — гі́рка, гіронька, поб. — гори́ще, горо́ка, (без лісу на верховині) — лиса́ гора́, лисого́р, (з плескатою верховиною) — полони́на га, (гостра) — го́стра могила, шпи́ль, (високина) — могила, ро́бленица. С. Л. (вирізи гори) — шпи́ль, (боки гори) — згі́рря, згі́рок, (той, що витикають ся) — що́лба. С. Л. (місце коло гори) — підгі́рря. — Ой вийду ж я на шпилечок, та гляну я на долину. и. п. — Ой підгірри, підгірри, накопаю корінця. и. п. — **Подъ гору** = в горй. — Їде, їде в гору, та як піде з гора ц. пр. — **На́ гору** = на го́ру, в го́ру. — **Подъ горо́ю** = під горо́ю, попід горо́ю, на підгі́ррі. — Ой на горі та женці жнуть, а попід горою, попід зеленою лозами ідуть. и. п. — **Не за гора́ми** = недалеко, незабаром. — **Какъ гора́ съ плеча́ми** = як камінь з серця, з плечей. — **Пиръ горо́й** = бенкет на славу.

Гора́здо = ду́же, значно, далеко, довгі. — **Гора́здо лу́чше** = далеко краще. — **Гора́здо поху́жѣло** = ду́же погіршало.

Гора́здъ = здатний, здібний, дотепний, вмілий, тяму́щий. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **Кто во что гора́здъ** = хто що і як уміє.

Горба́тѣть = горбатіти. — Дай, Боже, на добре жити і спереду горбатіти. и. пр. (о жінок).

Горби́на = 1. горби́на.
2. оба́пол, оба́полок, обзьо́л.

Горби́стый = горбува́тий, горба́стий. — У молодого кінаря цинтарь горбистий. и. пр.

Горбу́ля = коса́ з крив'о́ю ру́чкою.

Горбу́нъ, нья = горба́нь, горба́ч, горба́тий, та. — Горбатого до стіни не притулиш. и. пр.

Горбу́шка = окра́єць, окра́йчик. — Як окра́єць на столі́, то і душі́ весе́лій. п. пр.

Горбы́ль = оба́пол, оба́полок (С. Л.), обзьо́л.

Горделя́вый = гордови́тий. С. Л.

Горде́ць = горду́н (С. З. Л.), гордій.

Горди́ться = горді́ти (С. З.), гордува́ти, пиша́ти ся, пишни́ти ся; бундю́чити ся, пиндю́чити ся, чва́нити ся. — Не одною він красою у селі́ пишав ся — він робітник, він хазя́ін, він до всього здав ся. — Вона вже матірю ходила, уже пишалась і любила своє дитя. К. Ш.

Горди́вина, рос. Viburnum Lantana L. = гордови́на, гордови́к, горди́на, чо́рна калина́, С. Ан.

Горди́вый = гордови́нний. — **Го́рдовое де́рево** = д. **Горди́вина.**

Го́рдость = го́рдість, го́рдощі, гордува́ння, пиха́, чва́нь. — Злидні без пихи не живуть. п. пр.

Гордъ = д. **Горди́вина.**

Гордыба́чить = чва́нити, пиндю́чити ся, пида́чити ся.

Го́рдый, до = го́рдий, пи́шний; чванли́вий, чванькува́тий. — Ой ти дівчино горда та пишна, чом ти до мене з вечери не вийшла? п. п.

Гордыня = д. **Го́рдость.**

Горде́ть = горді́ти.

Горди́нка, горди́чка = гордівни́ця. — Ти дівчино, гордівнице, горду́єш ти мною! Буде тобі гордування все перед тобою. п. п.

Го́ре = го́ре, ли́хо, бі́да; жаль, журба́, ту́га, притуга, сму́ток. — Горе, лихо і біда! не дають за тебе. Кв. — Узяли його думки та гадки та журби пекучі. М. Вов. — Та не дай Боже притуги на мою дитину подуги. п. п. — Повій вітре із темного лугу, розбий, розвій із серденька тугу. п. п. — **И го́ря ма́ло** = байду́же, ні га́дки, і го́ри покоти́в би. — Аби місяць сві́тив, а про зорі байдуже. п. пр. — Тепер, братко́, тобі ні гадки! Спіш. — **Го́ре — музыка́нтъ** = цигі́кач. — **Го́ре го́рькое** = ли́хо тя́жке, тя́жар, тяжки́й тя́жар, тягар. С. Ш. — **Го́рю предава́ться** = в ту́гу вдава́ти ся. — Не журись, дівчинонько тугу не вдавай ся. п. п. — **Го́ре причини́ть** = завдава́ти жа́лю, ту́гу. — На що чужу цілувати, своїй жалю завдавати? п. п. — Не завдавай серцю туги: не ти будеш, буде другий. п. п. — **Съ го́ря** = з го́ря, з жа́лю, з журби́. — Хиба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. п. п. — З журби як заграв. К. Ш. — **Съ го́ремъ попола́мъ добы́ть** = розго́рнути, розгорювати, загорюва́ти. — Що вдень загорює, те в ніч прогайнує. п. п. — **Себѣ на го́ре, на свое́ го́ре** = собі́ на безголо́в'я. — **Мыкать го́ре** = бідува́ти. — **Помо́чь го́рю** = запобігти лихові.

Горева́ніе = горюва́ння, сумова́ння, жаль, журба́, жу́ра. — Од плачу́ та сумування очі потемні́ли. К. П. — Журбою поля не перейдеш. п. пр. — З жалю не знала, що й робити. — Спишу я тугу, великую журу на тонкий папірець. п. п. — Розійди ся туга, велика жура по тяжких воротах. п. п.

Горева́ть = горюва́ти, журі́ти ся, сумова́ти, смутова́ти, тужи́ти, смути́ти ся, вбива́ти ся, побива́ти ся, в ту́гу вдава́ти ся. — Не журись, та Богу помолись. п. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то нове горе чуєш. К. Д. — Загубиш — не смутись, знайдеш — не веселись. п. пр. — В щастю не бризкай, в недолі не тужи ніколи. п. пр. — Горе мині з таким мужом жити, а ще гірше й без такого тужити. п. п. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота — від вітру валю ся. п. п. — Як без тебе тут горюю — прийди, подивись ся. Кот.

Горево́й = бідола́шний.

Горельёцъ = горо́різьба. К. Ч. Р.

Горемы́ка = бідола́ха, бідарь, горопа́ха, сіромаха і д. **Бѣдня́га.**

Горемы́чный = бідола́шний, бідашний, серде́шний, горопа́шний, бідний, безща́сний, безтала́нний, сірома́шний.

Го́ренка = го́рниця, сьвітли́ця, кімна́та.

Го́рестный = журли́вий, журни́й, смутли́вий, смутни́й, жалібний. — Чого твоя журлива мова моїй душі не довідома? Петренко. — Мати ж його жалісливо стоїть під хрестом смутливо. п. п.

Го́ресть = журба́, жаль, сму́ток, ту́га, печа́ль, жу́ра. — Пресучая тая журба мене ізсушила. п. п. — Лиха та радість, по якій смуток наступає. п. пр. — Хожу, нужу, як те сонце в кругі, чи я встаю, чи лягаю, завше серце в тузі. п. п. — Ви любощі, ви розлуки, гіркая печаль і муки. п. п.

Горе́цъ = рос. Polygonum — **Горе́цъ пти́чій**, P. aviculare L. — спори́ш, шпори́ш, муріг, муріжок. — Косіть, братці, споришу, тай наварим кулішу. п. п. — P. bistorta — ра́кові ши́йки, рачки́, левурда. — P. convolvulus L. — берізка, повійка. С. Ан.

Го́рецъ = горня́к, горя́к, горя́ни (С. З. Л.), верхо́вницець (гал.).

Го́речь = гіркота́, гі́ркість. С. Л. — **Производи́ть го́речь** = гірчи́ти.

Горже́ніе = гордува́ння.

Горизонта́льный = позе́мний. Гал. — Листя їх не укладають ся позе́мо, як у наших дере́в, а боком до позе́му.

Горизо́нтъ = о́брій, видокру́г, небозво́д, кругогля́д (Лев.), кругозір (Опатович). — Сонце сі́ло за о́брій. С. Л. — На політичному видокрузі збира́ють ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висі́ла чорна хмара. Фр.

Гори́стый = го́ряний.

Гори́цвѣтъ, рос. Lychnis = гори́цьквіт, зірочки́, зірки́.

Гори́ща = гори́ще, горо́ка.

Го́рка = 1. гі́рка, гі́ронька́. — Ой вийду на гі́рку, та спогляну на зі́рку. н. п.

2. **поли́ці з скляни́ми сті́нками**, де ста́вить ся коштовна посуда і різні дрібні речі.

3. **спу́скалка**. — Бери гриндже́ли, та ході́м на спускалку.

4. **Кра́сная го́рка** = провідна неді́ля.

Горла́нить = гука́ти, вигу́кувати, галасува́ти, репетува́ти, горла́ти (Ман.). зі́пати (С. Аф.). — Кричить биба, репетує — ніхто її не ратує. н. п.

Горла́нъ = горла́нь, горла́й (Ман.), горлопа́нь, горла́ч.

Горла́стый = горла́тий.

Горла́ть = д. **Горла́нъ**.

Го́рленка, го́рлинка, ит. Columba turtur = го́рлиця, го́рличка.

Горле́цъ = д. **Горе́цъ**, P. bistorta.

Го́рло = 1. го́рло, горля́нка, ди́хало. — **Во все го́рло** = на все́ го́рло. — **Заткну́ть кому́ го́рло** = зацї́пити, зацї́ткати, заткну́ти не́льку. — **Зали́ть го́рло** = зали́ти о́чі, напи́ти ся пя́ним. — **Наступи́ на го́рло** = з ножо́м до го́рла, гва́лтом. — **Сытъ по го́рло** = наї́в ся до схочу́, в не́льку не лїзе.

2. го́рло, го́рлечко, ши́йка. — Одбив горло у пляшки. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.

3. гі́рло. — Дні́пра гі́рла затопило. К. Ш.

Горловѝна = джерело́. С. Аф.

Горлово́й = горля́ний.

Горлодёръ = 1. д. **Горла́нъ**.

2. тютю́н або горі́лка (дуже міцні) — запри́дух (про горі́лку).

Горлохва́ть = д. **Горла́нъ**.

Горлу́па, горлу́пникъ, рос. Bunias orientalis L. = гриці́ки, гриці́к, сверби́га, сверби́гуз, свирі́па, катра́н. С. Ав.

Го́рлышко = го́рлечко, ши́йка (на пр. пля́шки).

Горля́нка = 1. рос. Cucurbita Lagenaria L. = ти́ква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. Prunella = горля́нка, суховерки, Filago arvensis L. = горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик. С. Ав.

3. скляна́ ба́нька з до́вгою ши́йкою.

Горя́й = гаряче́, па́лко.

Горя́ло = го́рен.

Горя́стъ = трубач (С. Ш.), сурна́ч.

Го́ряница = го́рниця, сьвітли́ця, кімна́та.

Го́ряничная = го́рнишна, покоївка. (Прав. С. Л.).

Горшогоро́шекъ, рос. Orobus vernus L. = горо́шок горобиний, ди́кий, пі́вники, ра́пник, серде́шна трава́, черевички, зозу́лині черевички. С. Ав.

Горшу́шка = пі́чурка. — Загреби жар в пічурку.

Горшъ = 1. го́рен (у кушних і гончарних) гута (на скляних заводах), гартовня (в цегельних. С. Л.).

2. труба́, сурна́, суре́мка. — У сурени жалібно вигравали, славу козацькую вихваляли. н. п. — Голос як сурмонька, та чортова думонька. н. пр.

Го́рный = горови́й, гірни́й, гірський.

Городи́ть, ся = 1. городи́ти, ся, (тинами) — тинити. С. Ш. — **Городи́ть дичь, чепуху́, вздоръ** = д. під сл. **Вздо́ръ**.

2. **костити ся** і д. **Забира́ться**.

Городи́шко = мі́сте́чко, городо́к.

Городи́ще = 1. го́род вели́кий, мі́сто вели́ке.

2. городи́ще. — Викопав кахлю на городищі.

Городки́ = скраклі́, краглі́, цу́рка (С. З.) — Хто у краглі, а хто у місту грає. Бодянський.

Городово́й = 1. го́родський, городя́ський, городови́й, міський.

2. деся́цький, полице́йський, городови́й.

Го́родъ = мі́сто, го́род. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п. — **Губе́рскій го́родъ** = губе́рня. — Чоловік поїхав в губерню.

Городьба́ = 1. городі́ння.

2. горо́жа, огоро́жа. — Почав городу городити.

3. язь, язо́к. С. Ш.

Горожа́нинъ = городя́нин, городя́нець, городови́к.

Горожа́нка = городя́нка. — Єсть біля городянок, вибирай любую; ти нам Возний тобі треба не жене сільську. Кот. — Чи я з города городяночка, чи з деревні сеселяночка. н. п.

Горожéніе = д. **Городьба́ 1.**

Горокóтъ = гірни́к, гороко́п.
Горо́пять = горѣ́ти. Ман. — Печі́нки сама без карто́лі горе́нить.
Гороховѝдный = горошкова́тий.
Горо́ховикъ = горо́хвя́ник.
Горо́ховина = 1. горохвя́ний. С. Аф. 2. горо́ши́на.
Горо́ховица = горо́х (ю́шка з гороху).
Горо́ховый = горо́хвя́ний, горохя́ний.
Горо́хъ, рос. Pi-um sativum = горо́х. — Як горох при доро́зі: хто йде, той і вскубне. п. пр. — Горо́хъ журавли́ный, воробьи́ный, мыши́ный, корнево́й = д. Ві́ка. — Г. гусѝный = д. Воробьи́ный. — Г. жёлтый, Lathyrus pratensis L. = журавлі́ні стручки́, горо́шок. С. Ан.
Горо́шекъ = горо́шок. — Корнево́й, воробьи́ный горо́шекъ = д. Ві́ка. — Vicia cracca L. = гадю́чий, горобѝний, горобя́чий, воро́нячий, ди́кий горо́шок, патяга́ч. С. Л. (Д. ще під сл. Горо́хъ).
Горо́шина = горо́ши́на.
Горо́шчатый = горошкова́тий.
Го́рскій = гі́рський.
Го́ретать = бра́ти жме́нею.
Го́ретка, го́рсточка = жмі́нька.
Гореть = жме́ня, (в дві руки) — приго́ршня, приго́рщ (С. Аф. З. Л.). — Од посію жита жменю, а другу ячменю. п. п. — Нема що в жменю взяти. С. З. — Чужого візьмеш жменю, а свого даси пригоршню. п. пр. — Чуже візьмеш жмінькою, то чорт тобі мі́ркою. п. пр.
Горта́нный = горловий, горля́ний. — Горта́нная трава́, рос. Prunella vulgaris = горля́нка, суховёршки. С. Ан
Горта́нь = го́рло.
Гору́нка = гі́рка, гі́ронька.
Горча́къ, рос. Polygonum persicaria L. = гірча́к. С. Ан.
Горча́ть = гі́ркнути. — Капуста гірке, бо не вріпкий росі́л.
Го́рче, горче́е = гі́рше, гіркі́ше, гіркі́ш. (С. Аф.). — Хоч гірше, аби инше. п. пр.
Горчи́ть = 1. гірчи́ти. 2. д. Горо́нить.
Горчи́ца, рос. Sinapis = 1. гірчи́ця. — Sinapis arvensis L. = свиріна́, свиріни́ця. С. Ан.
2. гірчи́ця. (Приправа до страви).
Горчи́чникъ = гірчи́шник.
Горчи́чный = гірчи́шний.
Горше́нить, горше́ничать = гончарюва́ти.
Горше́нь, горше́чникъ, ца = гончарь, гончариха, (що виробляє посуду без поливи) — гончарь бі́лий. (поливяну) — посу́дник, (що виробляє миски) — ми́сочник. — Так їхати з бабами, як гончарові з горшками. п. пр.
Горше́ничать = гончарюва́ти. С. Аф.
Горше́ничій = гончарів, гончаре́вий. — Нехай горшки бють ся на гончареву голову. п. пр.
Горше́чный = 1. горшковий. — Горше́чная кры́шка = по́кришка. — Свої хати — покришки. п. пр.
2. гончарський, гончарний. — Горше́чный заво́дъ = гончарня. — Г. гли́на = гончарна. (д Гли́на).
Го́ршій, го́рше = гі́ркий, гі́рше, гірш. С. Л. — Та не має гірше так ніко́му, як бурлаці молодому. п. п.
Горшо́къ = горщо́к, го́рщик, здр. горще́чок, горща́, го́рщичок, горща́тко, горня́, горня́тко, (для борщу) — борщівни́к, (для каші) — кашни́к, кашничо́к, (великий, в котрому солять рушники то-що) — солі́йник, солі́нник, (металічний великий, мідяний) — мі́день, мі́дняк, баня́к, (чавунний) — чаву́н. — Плавѝльный горшо́къ = ти́гель, циліндровий — стовбу́н. — Не бо́ги горшки́ обжига́ють, п. пр. — не сьвяті горшки́ ліпля́ть. п. пр.
Го́рькій = 1. гірки́й. — Гіркий, як полин.
2. бідола́шний, безща́сний. — Го́рькая у́часть, судьба́ = лиха́ до́ля, лиха́ годи́на. — А, побий тебе лихо та нещаслива година! — Го́рькій пья́ница і Го́рькая пья́ница = гірки́й пия́ниця, — Шинкарочка к чорту дметься, ще й з чумаченьки сьміється, що гіркий пияниця. п. п. — Пить го́рькую = пити без про́спину. — Пить го́рькую ча́шу = бідува́ти.
Го́рькый = згірклий, прогірклий. — Масло згірке.
Го́рькнуть = гі́ркнути. — Капуста гіркне. С. К.
Горьковáтый, горько́нькій = гіркéнький, гіркува́тий. С. Л.
Горкослáдъ = д. Гадю́чьи я́годы.
Го́рькость, горькота́ = гі́ркість, гіркота́.
Горько́хонекъ = гіркі́сенький, ду́же гірки́й.
Горѣ́лка = горі́лка (1. д. Во́дка і 2 — пристрой для горіння в лямпі або що).
Горѣ́лки = горюду́б. С. З. — Давайте грати в горюдуба! — Горю, горю дуба! — Чого ти гориш? — Дівчини хочу. — Якої? — Тебе молодої. п. пр.
Горѣ́лое = згарь, зга́рятина, паленѝна, шма́лятина. — Щось шмалятиною чути.

Горе́лый = горі́лий, па́лений.
Горе́ль = д. Гарь 2.
Горе́ніе = горі́ння.
Горе́ть = 1. горі́ти, (тихо) — жевріти, (блимаючи) — бли́мати, (з полумя) — пала́ти, (дуже) — палахкотіти, гоготіти. — Човни і байдаки палали, соснові поромы трищали. Кот. — Степ кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З.
2. сьвітитись, блища́ти. — У вовка очі сьвітять ся у ночі.
3. пала́ти. — Коханням палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — **Горі́ть во рту́** = пече́ в ро́ті.
Горю́нъ, нья, горю́ха = д. Горемы́ка.
Горю́честь = горю́чість, па́лкість.
Горю́чій = 1. горю́чий.
2. палки́й. — Сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.
3. гаря́чий, налю́чий, неку́чий. — **Горю́чія сльо́зы** = гіркі, ре́вні сльо́зи. — Заплакав ревними сльозами. К. З. о Ю. Р.
Горю́шко = го́ренько, ли́шенько. — **И горю́шка ма́ло** = байдуже́, ні га́дки. — Ми побиваємось, а йому байдуже.
Горя́нинъ = д. Го́рецъ.
Горя́ченькій = гаряче́нький.
Горя́честь = гаря́чість, жа́р; пал, па́лкість, за́пал, о́пал; щи́рість. — Засьівайте мині пісні без запалу і щоб ви руками не розмахували. Кот.
Горя́чечный = гаря́чкови́й.
Горячи́тельный = налю́чий.
Горячи́ть, ся = гарячи́ти, ся, розпаля́ти, ся, розпіка́ти, ся. — А він так розпалив ся, що ні приступу до його. — Не дуже бо гарячись, щоб не згорів.
Горя́чій = 1. гаря́чий, жарки́й, налю́чий, неку́чий. — Гаряча вода. — Пекуче повітря.
2. палки́й, запальни́й. — Палке серце. — **Горячо́** = гаряче́, па́лко; шпа́рко. — Нуте, хлопці, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар. — **Горя́чее вино́** = горі́лка. (Д. Во́дка). — **Въ горячи́хъ, съ горяча́** або **вгорячи́хъ, сгоряча́** = з га́рячу, з за́палу, з'о́палу. — З га́рячу й не почув, що болить. — Та він з'опалу так зробив.
Горя́чка = 1. мед. Febris acuta — гаря́чка, налю́чка, огневи́ця, жигави́ця.
2. пал, па́лкість, за́пал, о́пал. — **Поро́ть горя́чку** = гарячи́ти ся, розпаля́ти ся; хапа́ти ся, ква́пити ся (в якому ділі).
3. палки́й, запальни́й, пальо́нний. — Цигарка який же пальонний — так зразу і закашлявся.
Горя́чность = пал, па́лкість, за́пал, о́пал.
Госпита́ль, ный = шпита́ль, ний.
Госпо́день = господні́й, господе́вий. — Кара господня. К. Ш.
Господи́нъ = па́н, господа́рь; добро́дій. — Бог високо, пан далеко, а підпанки руду дерли. п. п. — Пане, добродію! С. З. — Я вовку вас, добродію, як все село наше шануючи ваше письменство і розум. Кот. — **Господа́** = пано́ве, пани́, па́нство, пано́ве добро́дійство. — **Дома ли господа́?** = чи до́ма пани́, па́нство? — **Господа́, вы́слушайте меня́** = пано́ве, вислухайте мене́. — **Господи́нъ Н.** = добро́дій або пан Н.
Госпо́дскій = 1. д. Госпо́день.
2. па́нський. — Панських груш не рубають як погнють, самі оддадуть. п. пр. — Се панське діло, а не мужицьке. — **По-господски** = по па́нському, як у панів.
Госпо́дство = панува́ння, господарюва́ння, па́нство.
Госпо́дствовать = панува́ти, господарюва́ти. — Панував і я колись на широкім сьвіті. К. Ш. — Та поможуть воротові господарювати. К. Ш. — Біс та його діти панують на сьвіті. п. пр. — **Господствующій** = панує́чий. — Пануюча віра, мова.
Госпо́дчикъ = пано́к.
Госпо́дь — Го́спідь (С. Аф.), Госпо́дь.
Госпожа́ = па́ні, добро́дійка, пані ма́тка, господи́ня. — Пані на всі сани. п. пр. — Яка хатка, така й панїматка. п. пр. — Добра господиня, коли повни скрині. п. пр.
Госпожи́нки = 1. Пречиста́ пе́рша (15 Серпня).
2. Спа́сівка. (Піст перед Пречистою і сам годиня). — Спасівка — ласівка (бо всьо тоді до волі). п. пр.
Го́стейка = го́стійка.
Гостёкъ, гостепёкъ = го́стик.
Гостепріи́мный = гости́нний, гостинний (С. Л.), привітни́й. — Хата привітна, не наче холодний з першими пирогами. п. пр.
Гостепріи́мство = гости́нність, гостинність. — Так ти одячив за гостину. К. Ч. Р.
Гости́нецъ, частіше мн. **гости́нцы** = гости́нець, подару́нок, подару́нки, (малому, уриднику, найбільше вимушений) — базари́нка, ралёць, (на спомин) — пам'ятка. — Не жаль мині подарунків, що я дарував, а жаль мині тії губки, що я цілував. п. п. — Удовицю я любив, подарунків посив. п. п. — За Хмельницького старої

жили, не узнаючи аренд, підвод, ральців. Орлик. С. З.

Гости́ница = гости́ниця, гости́ний дім, вітальниця. (О. С., теж Эк. — у Запорожців при манастирях), заїзд (Прав.), корчма́, заїздний або постоя́лий двір (Ліп.), трахти́рь, трахти́р. — Хто би сам корчми попутние в дому своєм мів, а не при дорозі, не збудувавши дому гостинного. Ст. Л. — Ходім до трахтиру. С. Ш.

Гостиподворецъ = купе́ць, кра́марь, (що торгує в крамницях).

Гости́ный = (ст.) — купе́цький. — **Гости́ный дворъ** = крамни́ці, па́нський ря́д. — Як тікала Бондарівна помежи крамниці, об вистрелив пан Кальовський з пової рушниці. п. п. — **Гости́ная** = кімна́та, сьві́тлиця, го́ринця, гости́на, вита́льня. (Чайч.).

Гости́ть, ся = гостюва́ти. — **Любящій гости́ть, разъѣзжа́ть по госта́мъ** = гостюнтий. С. Аф.

Го́сть, я = гість, го́сти. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. п. пр. — Гість несподіваний, хазяїн не прибіраний, то й Бог простить. п. пр. — Гості — сіли на покості. п. пр. — **Въ го́сти** = в го́сті, в гостину. — Одсунув брат кватирочку: іде сестра в гостинчику. п. п. — Тудою стяну до батенька у гостину. п. п — **Свадебные го́сти** = весільні го́сті, (про жінок) — прида́нки. — Коня в позику не давай, а жінки в приданки не пускай. п. пр. — По весілях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот.

Гостьба́ = гостюва́ння, гости́на. — В дорозі, в гостині памятай о худобині. п. пр.

Го́стья = го́стя.

Государи́ть = царюва́ти.

Государе́кій = царів, ца́рський.

Государственный = держа́вний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Госуда́рство = ца́рство, держа́ва, па́нство. С. З. Л. — **Аристократи́ческое государство** = шляхе́тчина. — Були колись шляхетчина — недьможпан пані, мірял ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Государствованіе = царюва́ння, панування, С. Л.

Государствовать = царюва́ти.

Государыня = 1. цариця (укр.), цісаре́ва (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у царині п. п.

2. добро́дійка, па́ні. — Милостива, ласкава пані, добродійка.

Госуда́рь = царь, цісарь (гал.), коро́ль, господа́рь. — Богом сьвіт держить ся, царем земля править ся. п. пр. — Бога просим за цісаря у Сьвятої Матки, що нам цісарь подарував панщину і податки. п. п. — **Милости́вый государь** = добро́дію, пане, ласка́вий пане. — **Государе́нъ** = д. **Государскій.**

Готи́ческій = готи́чний, шпиля́стий.

Готовальникъ, готова́льня = скри́нька з різним струме́нтом до рисува́ння.

Гото́вить, ся = готува́ти, ся, ла́годити, ся, ладнувати, ся, лаштувати, ся, ладна́ти, ся, рештувати; припаса́ти, (про страву) — готувати, ла́годити, по́рати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. п. п. — От лагодить ся він орати. п. к. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. п. пр. — Рештувати воза в далекую дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. п. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерять лаштується. п. пр. — Іди лишень полудувати лагодь. К. Ш. — Вернулась до дому, заходилась поратись. п. к.

Гото́вность = 1. гото́вість. — **Въ готовности** = на поготові. — Вже усе на поготові. К. Ш.

2. охо́та, хіть. — **Съ гото́вностью** = охо́че, радніше, з охо́тою, залюбки.

Гото́вый = 1. гото́вий, зла́жений, злашто́ваний. — Купив за готові гроші. С. Аф. — Він лаштований в дорогу.

2. охо́чий, радніший, ладе́н. — **Я всѣ гото́въ для васъ сдѣлать** = радніший все для вас вробити. — Сьвідчусь Богом, ладен заприсягтись. С. Л. — **Гото́вый къ услу́гамъ** = гото́вий до послу́ги. — **Гото́въ** (в жарт) = па́нний, панісінький.

Гошпита́ль, ный = д. **Госпита́ль, ный.**

Гощéніе = д. **Гостьба́.**

Граба́здать = грабува́ти, хапа́ти, га́рбати.

Граба́здаться = видира́ти ся.

Граба́стать = д. **Граба́здать.**

Грабёжный = грабі́жний, драпі́жний.

Грабёжъ = грабі́ж, грабі́жка, грабу́нок, ша́рпання, шарпанина, харцизство, драпі́жство (С. З.), здирство (С. З Л.). — Збогатили ся шарпаниною добр жидівських. Л. С.

Гра́белина = гра́блище (С. Аф), грабильно, гра́блисько.

Гра́бельный = грабе́льний.

Гра́бельщикъ, ца = громадильник, ця, гребе́ць (С. Аф.).

Грабильникъ, грабинникъ = грабина́ С. Аф.
Грабинный = грабо́вий. С. Аф.
Грабитель = 1. грабіжник, граблє́ць (С. Аф.), драпіка (С. З.), здирщик, здирця (С. З. Л.), харциз (С. Ш.).
2. д. **Вайточникъ**.
Грабительскій = грабіжницький, здирщицький, харцизський. (С. Ш.).
Грабить = 1. громадити (С. З.), гребти (С. Аф.) — О полудні гребли сіно і в вагочки клали щільно. н. п.
2. грабувати (С. Аф. З. Л.), гарбати (С. З.), шарпати, рабувати (С. З. Л.), обдирати, лупити. — Не вспів хлопець вернути ся з пивниці до хати, приступили Запорожці Саву грабувати. н. п. — Годі, годі, козаченько, в обозі лежати, — ой ходімо під Гусятин жидів рабувати.
3. д. **Вайточничать**.
Грабли = граблі, здр. — грабельки, поб. — граблиця, ручка граблів — граблище, грабильно, граблясько, верхня частина, де зубці — вадо́к (С. Аф.), граблі коло коси — грабки́ (косити на грабки. С. Аф.), кінні — громаділька (С. З.), граблі або наче вила з трьома зубцями, котрими відгрібають солому від зерна, як молотять — тройчаки́, башмарна́к (С. Ман.).
Грабникъ, рос. Potentilla argentea L. = черви́шник, черве́чник, деревя́нка, жо́вня. С. Ан.
Грабовяще = д. **Грабелина**.
Грабовый = грабо́вий. С. Аф.
Грабо́къ = грабки́ (д. **Грабли**).
Грабъ, рос. Carpinus betulus L. = граб, граби́на, здр. — грабо́к, поб. — грабище. — Як був собі дід та баба, та полізли на граба, граб ухопив ся, дід покотив ся. н. к.
Гравёръ = різбя́р.
Гравилатъ, рос. Geum urbanum L. = гребі́нник, вивішник. С. Ан.
Гравировальный = різбя́рський.
Гравировальщикъ, щица = різбя́р, ка.
Гравирова́ніе = 1. різьба́.
2. різбя́рство.
Гравирова́ть = вирізувати (на дереві, камені або металі для видрукування на папері або що).
Гравиро́вка = **Гравирова́ніе**.
Гра́вій = жорства́. — Скрізь доріжки жорствою висипано.
Гравю́ра = ку́ншт, ку́пштик (С. З.), вирезу́нок, малю́нок (видрукований). — Забавляла, розмовляла, і Богу молитись і буку по куштинах заходилась вчити. К. Ш. — І книжечок з куштиками в Ромні накупила. К. Ш.
Гра́дина = грядина. С. Аф.
Гради́рня, гради́рное заведе́ніе, гради́рство = градільня. (Славянск.)
Градировать, ся = випарювати, ся (ся на градільні).
Гра́дный, градовой = грядови́й.
Градобитіе, градобой = грядобій.
Градоначальникъ = городни́чий. С. З. (Тепер в деяких містах, як от в Петербурзі, Одесу, Таганрозі, Керчі — вищий начальник міста і належачої до нього округи — градоначальства).
Гра́дскій, градско́й = д. **Городово́й** 1.
Гра́дусникъ = тепломір. — Є такий сріблястий, що показує на скільки що небудь нагрілось, знать ся він тепломіром. Дещо з сьвіт Божий.
Гра́дусъ = ступінь. С. Пар.
Градъ = 1. д. **Городъ**.
2. гряд. — Град пішли не йде довго. Дещо про сьв. Б.
Гражданинъ, ка = 1. д. **Горожанинъ, ка**.
2. громадя́нин, ка.
Граждáнскій = 1. городський, городянський, міський. 2. громадський. 3. державний. 4. штатський (не військовий) і не церковний. — **Гражда́нское пра́во** = цивільне право. — **Г. пала́та** = 2 судова інстанція для цивільних справ і позвів. — **Г. смерть** = політична смерть (утрата по суду політичних прав.) — **Г. чино́вникъ** = штатський. — Були і штатські і военні. Кот. — **Г. му́жество** = громадська відвага. — **Г. долгъ** = громадський обовязок. — **Г. печа́ть** = гражда́нка. (Письмо, введене царем Петром В. замість церковно-славянського). — Вміє читати тільки церковному, а гражданки не знає.
Граждáнственность = громадя́нство (утрата осьвіта.
Граждáнство = 1. городя́нство. 2. д. **Гражда́нственность**. 3. городя́не.
Гра́кать = д. **Га́ркать**, (про ворона) = кра́кати, вря́кати. — Об ярче, ярче чорненький ворон тай у лузі над водою. п. а.
Грамма́тика, ти́ческій = грама́тика, ність, грамати́чний.
Гра́мота = 1. гра́мота. — Має від царя грамоту. — **Охра́нная гра́мота** = глейт, глейто́вний лист. (С. П К. Б).
2. письме́нство (С. Л. Кот.), письме́нність

Грамотéй = грамотíй, пісьмáк (С. З. Л.), пісьмéнний. — Натальцї треба не пісьменного, а хазяїна доброго, щоб умів хлíб робити. Кот.

Грáмотка = дидýлка.

Грáмотникъ, ца = грамотíй, ка, пісьмáк, чка, пісьмéнний, па.

Грáмотность = д. **Грáмота** 2.

Грáмотный = пісьмéнний.

Гранáтъ, гранáтный = (дерево Punica granatum і камінь Silex granatus) — гранáт, гранáтовий. (в. к.).

Грандіóзный = величний, великíший.

Гранёный = грончáстий, рýбчастий, шліхóваний.

Гранúльный = шліховáльний.

Грáнистый = грончáстий, рýбчастий, шліхóваний, угластий. (С. Ш.).

Гранúть = шліховáти. — **Гранúть мостовýю** = тинятися, вéштати ся, шва(е)нлятн, нúкати (без дíла)

Грани́ца = гряни́ця, кордóн (гал.), груда одного господаря від другого — межá, поміж ланами і частинами поли — обмíжок, узéнькі — сýголов, сýголовки. С. Л. — Кило границї не став сьвітлицї. в. пр. — Пінов поміж нивами по обмíжках. С. З. — **Вúйти изъ грани́цъ** = перейтí, ступúти через край, переборщúти.

Грани́чить = гряни́чити, межувáти.

Грани́чный = гряни́чний, сумéжний.

Грáнка = 1. шліховáння.

2. близнятá (про оріхи).

Грановúтый = гончáстий, рýбчастий. — **Грановúтая палáта** = царський палáц в Москві, обробленій шліховáним камнем.

Грáнть = жорствá.

Грáнь = 1. д. **Грани́ца**.

2. грянь (С. Аф.), ріг, руб, край, обрýб.

3. карб (С. З.), зарýбка.

Грасúровать = гáркати, гаркáнути.

Графúнъ = графúн (Лів.), карáфа, карáфка (Нрав.). — Увійшлa з карафкою сьвіжої води. Фр.

Графúня = граши́ня і граши́вна. (Жінка або дочка граба).

Графúть = линювáти.

Графлённый = линьóваний.

Графовáть = д. **Графúть**.

Грáфскій = грáпський.

Грáфство = 1. грáпство.

2. грáпщина.

Графъ = граф. О. С.

Грачéвій, грачёвый = граків, грачúний.

Грачёнокъ = граченя́, тко. С. Аф.

Грачúный = д. **Грачéвій**.

Грачъ, ст. Corvus frugilegus = грач (С. Аф.), грак, гáйворон. (С. З.). — Гемонське гайворонпя попасíдя на дуб. К. Х.

Грáять = д. **Грáкать**.

Гребенúна = клóччя.

Гребёнка = 1. гребíнка, гребінéць, гребíнчик.

2. грéбінь. — Прясти на гребені мичку. — Дошка в котру вставляють ся гребінь — днúще. С. Аф. З.

Гребéнникъ = д. **Грáвилáтъ** і **Гребéнная трава́**.

Гребéнной = гребíнний. — **Гребéнная трава́**, рос. Celosia cristata L. = гребíшок, пíвники. С. Ан.

Гребёночный = гребíнний, гребінцéвий.

Гребéнчатый = гребінячстий.

Гребенщúкъ = гребíнник.

Грéбень = 1. і 2. д. **Гребёнка**.

3. (у птиць) — грéбінь.

4. верх, вершóк, верховúна, (гори) — шпúль.

5. (в будові) — грéбінь. — Стріха з високим гребнем.

Гребéцъ = гребéць (С. Аф. З.), гронадíльник.

Гребешóкъ = 1. д. **Гребёнка** 1.

2. грудúна (у птиць), кобúлка.

3. **Пётушій гребешóкъ** = чубóк., чубáйка, грéбінь (у півня).

4. рос. а) д. **Гребéнная трава́**. б) Rhinanthus crista galli — бубовнúк, давінéць, дзвіночкú. С. Ан.

Гребло́ = 1. стрíхівка, стрихáч, стрих. — **Насыпáть въ гребло́, подъ гребло́** = в стрих, під стрих, в щéрть. — Овси давати в бочку під стрих, без верху і топтанни. С. З. — Міра муки щерть без верху. С. З.

2. д. **Весло́**.

Грéбля = 1. гребовúця. С. З.

2. грéбка. — Він сíв на стерні, а ми на гребках.

3. грéбля. — В кінці греблі шумлять верби, що я насадив. п. п

Гребля́къ = д. **Гладышъ** 3.

Гребневúдный = гребінячстий.

Гребневúкъ = д. **Гребéнникъ**.

Гребнеобрáзный = гребінячстий.

Гребнóй = гребúний, гронадíльний.

Гребóкъ = 1. д. **Гребло́** 1.

2. гра́са. (Прав. Конюшка у мулярів для розмішування вапна з піском).

3. д. Весло́.

4. ло́пать (в млиновому або пароходному колесі).

Гребта́ = турбо́та, клопіт, нудьга́, сум.

Гребтѣ́ть = ну́дитись, нудьгова́ти, сумова́ти. — **Мнѣ́ гре́бтится** = мені́ ну́дно, су́мно. — **Ему́ гре́бтится** = йому́ ну́дно, су́мно; він побива́ється ся, турбу́ється.

Гребу́нечки, гребу́ньки = (в жарт, до дітей) — ру́ченьки.

Гребщи́къ = д. Гребе́цъ.

Гре́за, част'ше гре́зы = 1. сон, сни́й, мара́, ма́ри, верзі́ння, жана́. — Сьвіти йому́ мі́сяченьку і розгавий мари, а як прийде мій маленький, то зайди за хмари. — Хай роженою маною по над нею сон літає... поки лихо не загре. В. Щ.

2. мрі́я. — Мишули літа, утекли мої надії молоді́, а мрії чисті і сьвяті десь буйні вітри розвіяли. Як.

Гре́здень = блявня́та (оріха то-що). С. Ш.

Гре́зить, ся = 1. д. Бре́дить.

2. мріяти, ся, ма́рити, ся, роїти ся у голові́ (С. Л.), у хма́рах літа́ти, химе́ри ганя́ти.

Грёмкать = грюка́ти, грюкоті́ти. С. Аф

Гремо́къ = 1. грюк.

2. д. Бренча́лка і Бубе́не́цъ.

3. д. Гребешо́къ 4—6).

Грему́чій = гуркоти́чний, гуркотли́вий, грюкоти́чний, грема́чий (С. Аф.), грімля́чий (С. Л.).

Грему́шка = д. Бренча́лка, Бубе́не́цъ і Гребешо́къ 4—6).

Грем'ѣ́ть = 1. грем'і́ти, грімоті́ти, грімота́ти, гуркоті́ти, грюкоті́ти, (починати — вигрі́мля́ти, нагрі́ма́ти, (з далека) — стугоні́ти, туркоті́ти, (перестати) — відгрими́ти. — Як стане по небу грім грімотати, та стане бдискавками небо засипати. п. д. — Хмара хмару швидко гонить, грім по небу грюкотить. Сим. — От опівночи стукотить-грімотить, іде змій. п. к. — Моя млинове колесо гуркотить. Фр. — Стугонить Дніпро по скелях, бється ся об пороги. В. Щ. — Перечасуймо лишень, бо грім нагріма і дощ накрапа. С. Л.

2. брязча́ти, брязкоті́ти. — Ковик гуля, брязчать його гроші. п. п.

Грема́чій = д. **Грему́чій**.

Грема́чъ = дже́рело. С. Аф. З. Л. — Твоя мова як джерельце, стиха леть ся (2) в серце. п. п.

Гре́па = я́йця шовко́вичних черве́й.

Грепо́къ = гри́нка.

Грепу́ть = гребну́ти (веслом).

Грести́, грести = 1. (граблями) — гребти́, громади́ти, (лопатою, руками або що) — горну́ти, згорта́ти, згрома́жувати, (веслом) — гребти, громади́ти, (плавцем, щоб повернути човен) — таба́нити. (С. Ш.)

О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. п. п. — Вчора Василь сіно косив, а нинькн громадив, ой хто ж тебе, Василечку, на тее порадив. п. п. — Голос пустий, хоч лопатою горни. п. пр. — Коня рука, до себе горне. п. пр. — Сідай в гребку та громадь.

2. загрібати, га́рбати, загорта́ти.

Гре́цкій оре́хъ, рос. Juglans regia L. = воло́ський оріх. С. Ан

Гре́ча, рос. Polygonum fagopyrum = гре́чка, (особлива) — тата́рка. С. Ш. — З гречки і проса і каша і паша. п. пр. — В сьвятого Марка (25 квітня) пізній овес, а рання татарка. п. пр.

Гречáнка = грека́ня.

Гре́ческій = гре́цький.

Гречи́на, рос. Achillea = деревій, кріва́вник, серпорі́з. С. Ан.

Гречи́ха = д. **Гре́ча**. — **Пти́чья гречи́ха**, рос. Polygonum aviculare L. = моріг, спори́ш, шпори́ш. С. Ан.

Гречи́шный = гречáний.

Гречи́ще = гречáнище, гречкі́вка. С. Аф.

Гре́чневикъ = 1. гречáник, стовпе́ць. С. Л. З. Аф. — Приїхали паничі — гречники у ночі, приїхали капітани — гречники похватали. п. п

2. бриль (що має форму стовпця).

Гре́чневый = д. **Гречи́шный**.

Гре́чникъ = д. **Гре́чневикъ** 2.

Гречу́ха, гречу́шный = д. **Гре́ча** і **Гречи́шный**.

Грибáстый = 1. (Про голубів) — з гу́лькою на дзьо́бі.

2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губрій. С. Аф

Грибно́й = грибо́вий. — **Г. дождь** = дрібни́й і те́плий дощ.

Грибъ, рос. Fungus = гриб, гу́ба. С. Аф

З. Л. — Agaricus campestris L. — печери́ця. — Ой хто любить грибки, а я печериці, ой хто любить дівчаточки, а я молодиці. п. п. — Ag. deliciosus L. — ряхи́, ряжо́к (С. Л.), ряжки́й (С. З.). — Ag. piperatus Vahl. — опе́ньок, опе́ньки. — Пішов дід по гриби, баба по опеньки; баба свої посушила, дідові сиренькі п. п. — Ag. foetens Pers. — валу́й. — Ag. [illegible]

Pers. — вовня́нка. — Ag. Prunulus Pers. — підви́шні, пі́двишень, вишняки́. — Ag. Russula Schäff. — сироїжка, сироїдка. — Ag. subdulcis Pers. — біля́нка. — Ag. violaceus L. — синю́ха, синя́к. — Ag muscarius L. — мухомо́р, коре́мух. — Ag. melinoides Bull. — говору́шка. — Boletus Calopus Fr. — піддубень, піддубо́к. — Bol. edulis Bull. — бі́лий гриб, боровик. — Bol. luteus L. — маслю́к, ма́сляник, козе́л. — Bol. pachypus Fr. — піддубо́вик. — Bol. scaber Bull. — подгре́б, чорни́ш, ба́бка, під'оси́новик. С. Ан. — (Відомі ще народні назви грибів: стерня́вка, що росте на стерні, шістря́к, на трухлявому пні́ і коло пня́, товсту́шки, свиня́к, пожа́рки, ковпачки, зелену́шки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуть ся гу́бами, а грибом переважно — боровик. С. Ан.) — Ходім сьогодня по гу́би. С. Аф. — Ой хто любить губи, а я печериці. н. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики.) Под. — Гриб съ̀ѣсть = о́бличя ни́мати, з'їсти, вхопи́ти ши́лом па́токи.

Гри́ва = 1. гри́ва. — Кінська грива.
2. кряж (гір).
3. шпиль, згі́ря.
4. коса́, ни́лина.
5. **Ко́нская гри́ва**, рос. Eupatorium cannabinum L. — сі́да́ч, сі́да́ш. С. Ан.

Грива́стый = грива́тий. С. Аф.

Грива́чъ = грива́нь, грива́ч. С. Аф.

Гра́венникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сороки́вка. (С. З. Лів., де ли́к ведеть ся на копійки, лічучи по старому 40 копійок на асигнації), двадця́тка (Прав., де ли́к ведеть ся на гроші лічучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. п. пр.

Гри́вистый = грива́тий, грива́нь, грива́ч. С. Аф.

Гри́вна = гри́вня.

Гри́чатый = д. **Гри́вистый**.

Гримасничать = крив и́ти ся, копи́лити ся, копи́нити гу́бу, оскіра́ти ся (С. З.), копи́лити рот. С. З.

Гринъ, мед. = жа́ба, хри́пка. (С. Пар.).

Грифъ = 1. пт. Gypaëtus barbatus.
2. ру́чка (муз. струмента), де́ржално, де́ржало (шаблі).

Гробни́ца = 1. моги́ла (з домовиною).
2. намогильний па́мятник, надгро́бник. (С. Пар.)

Гробово́й = гробови́й, моги́льний. — До гробово́й доски = до са́мої сме́рти, до ві́ку. — Хиба нас розлу́чить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна́, домови́на (дубова) — дубови́на, гріб, (кришка) — ві́ко. С. З. — Як не живеш, а все трупи не минеш. п. пр. — Ой умру я, мов мамо, ой умру, збудуй мині, мов мамо, з клен древа трупу. п. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та на домовину. н. п. — Подиви ся, доню, яка я стара, мині в домовину лягати пора. п. п. — Уб'ють тебе, вона в гріб лиже. Кот. — **Въ гробъ глядѣть, одно́й ногой въ гробу́** = на ла́дан ди́ше, на тонку́ пряде́. — **Вогна́ть, свести́ кого́ въ гробъ** = на той сьві́т загна́ти. — **До гро́ба, по гро́бъ** = до сме́рти, по ві́к, по́ки сьві́т со́нця. — **Гроба́** = гробови́ще (С. Аф.), гробки́, кладови́ще, могилки́. — Дівчина сирота, як ідс ва́між, то йде на гробки тужити по матері.

Гробъ-трава́, рос. Vinca minor L. = барві́нок, хреща́тий барві́нок. С. Л. — Ой на горі барві́нок послав са. п. п. — Ой вінку мій, вінку, з хрещатого барві́нку. п. п.

Грогъ = пу́нш т. — По трахтирях пунш т пила. Кот.

Гроза́ = 1. гроза́, бу́ря, хуртови́на, грім з бли́скавкою.
2. д. **Бѣда́, бѣ́дствіе**.
3. ка́ра, страх, грізьба́. — Не бере мольбою, чи не візьме грізьбою. п. пр.

Гроздова́тый, гроздови́дный = гро́нистий.

Гроздъ, гроздь = гро́но, гро́на (С. Аф. З.), здр. — гро́нка, гро́ночка, ке́тяг, ки́тяг, ки́тиця, кі́мях. — Та витопче сад — виноград копитами, позбиває всі гроночки нагайками. п. к. — Рясний, густий виноград, важкі китяги віття ламали. Нїщ. — Червоний кетяг ягід горить. Мар. Вов. — Вишні так і висять кімяхами. — **Вязáться въ гро́зды** = гро́ни́ти ся. — Ой ви гроночки не гроніте ся, — Ви з нелюбом не любіте ся. п. пр. — **Гроздъ-пѣсій**, рос. а) Lonicera xylosteum L. = жи́колость, б) Solanum Dulcamara L. = во́вчі ягоди, гли́стник, гли́стя́к, надти́нник, паслїн, пасльо́н. С. Ан.

Грозя́ть, ся = нахваля́ти ся, похваля́ти ся, погрожа́ти, погро́жувати (С. З.), сварити ся (С. З.), страха́ти (кого). — Конокради, що їх піймали, похвалили ся червового півня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожцїв погрожуєть Мазепа і перестерігаєть. С. З. — Грім гремить — Бог сварить сн. п. пр. — Господь золотою різкою сварить ся. н. з. — блискавка.

Гро́зный = грізний, страшний. С. Аф. Л.

Грозово́й = грозовий, грімовий. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімонесенький. н. п.

Грома́да = ку́па, грома́да (С. Л.); багато, бага́цько, си́ла; (про будову) — озія. — Понакидали цїлі купи камінни — Там таку озію набудував — на цїлу вулицю.

Грома́дина = д. **Грома́да**, (про чоловіка) — здорови́ло, одоро́бло, (про жінку) — гарга́ра, герге́па.

Грома́дность = вели́кість.

Грома́дный = величе́нний, величе́зний, великопнний (С. З.), здорове́нний.

Грома́ть = розбива́ти, руйнува́ти, плюндрова́ти, ни́щити, пусто́шити.

Гро́мкій, ко = 1. голосни́й, но (С. З. Л.), гучни́й, но (С. Л.), гомінки́й, грімкий, ко. (С. З.). — Козак старенький у кобзу грав, вигравав, голосно сьпівав. п. д. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! вона голосно сьпівав, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весілля.

3. сла́вний, усла́влений; бучни́й (С. Ш.).

Громове́ржецъ = громови́к (Лев.), громоки́дець. (Приказки Б. Носенка XV—77).

Громо́вникъ = громови́к. Лев.

Громово́й = грімови́й, грімни́й. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький. п. п. — **Громова́я стрѣла́** (**Фульгури́тъ, Белемни́тъ**) = стрілка, чо́ртів па́лець.

Громогла́сный = голосни́й. С. З. Л.

Громозди́ть, ся = 1. накладáти, нава́лювати (в купу), копи́чити.

2. ста́вити ряшто́вання.

3. мости́ти ся, ала́зити, злїза́ти, вдира́ти ся (куди високо).

Гро́моздкій = невкла́дистий, непокладни́й. С. Л.

Громоотво́дъ = грімоодві́д.

Гро́мче, громчѣе, громчѣй = голосні́ш, е, гучні́ш, е. С. Л. — Голосні́ше, жалібні́ше, щоб вітри почули. К. Ш.

Громъ = грім; гро́кот, грюкотне́ча, гу́ркот (С. Аф.), гуркотне́ча, гуркотня́ (С. З. Л.).

Громыха́ть, громыхну́ть = гуркотїти, гро́кати, грюкотїти (С. Аф.), торохтїти (С. Ш.), ге́пати, бу́хкати, гу́пати, загуркотїти, грю́кнути, торо́хнути (С. Ш.), ге́пнути, бу́хнути, гу́пнути. — Віз торохтить по рівній дорозі. — Гепнув до долу, аж загуркотїло.

Громыхну́ться = ге́пнути, ся, торо́хнути, бебе́хнути (С. Ш.), бу́хнути ся, загуркотїти. — Так гепнув з лави, що аж земля застугоніла. С. Аф. — Він зразу так і бухнув ся до долу.

Гротъ = 1. пече́ра.

2. вітри́ло ко́ло сере́дньої щогли. — **Гротъ-ма́чта** = сере́дня що́гла.

Гро́хнуть, ся = д. **Громыхну́ть, ся**.

Грохота́ніе = 1. гу́ркот (С. Аф.), гуркотня́ (С. З. Л.), гуркотня́ва, гуркотне́ча, гуркота́ння (С. Л.), грюк, грюкотня (С. Л.), грюкотне́ча.

2. ре́гіт, регота́ння. С. З.

Грохота́ть = 1. гу́ркати, гуркотїти, гро́кати, грюкотїти. — **Грохо́чущій** = гуркотли́вий.

2. регота́ти, ся.

Грохоти́ть = пересівати, точи́ти (на решеті).

Грохотня́ = д. **Грохота́ніе**.

Грохоту́нъ, грохоту́нья = реготу́н, ха.

Гро́хотъ = 1. і 2. д. **Грохота́ніе**.

2. ре́шето, дархо́й, прото́ка (Чайч.).

Грохъ = гуп, бух, геп. торох, грюк. — Бух до долу. — Геп об землю.

Грошево́й, грошо́вый = шаговий, гро́шовий. — Шагова сьвічка.

Гро́шикъ = шажо́к, гро́шик. — Солодкий медок — по шажку в ротох п. пр. — А дівчата шажок міхоношь. К. Ш.

Грошъ = шаг (Лів.), грош (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. п. пр. — Куди тобі бідному за шаг танцювати. п. пр. (По старому лїку = 2 копійки на асигнації, тепер = $^1/_2$ коп. с.).

Грубі́ть = грубія́нити. — Що ти міні грубіяниш?

Гру́бость = гру́бість.

Гру́бъ, рос Stellaria holostea = зо́рочник, чистець лїсови́й. С. Ап.

Гру́бый = 1. гру́би́й, товсти́й, твердий, цупки́й, жо́рсткий. — Грубе полотно. — Товсте сукно. — Товстий голос. (К. З. о Ю. Р.) — Руки цупкі, як залізо. С. Л.

2. гру́бий, неосьві́чений, незвича́йний, нече́мний. (Гал.). — Щоб не обідивсь він на яке незвичайне слово. п. п. — Що в злості я сказав тобі нечемне слово. Фр. — **Гру́бое невѣ́жество** = те́мна темнота.

Грубѣть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, твердіти, твердішати, тве́рднути (С. Ш.); дича́віти.

Гру́да = 1. ку́па, ку́ча. — Скрізь по селах шибеницї; повішано трупу — тільки старших, а так цілхта — купою на купі. К. Ш. — Чорт біса с під купи бачить. п. пр.
2. бага́то, бага́цько, си́ла.
3. д. Глы́ба.
4. груда́, зб. гру́ддя. С. Аф. Л. — По дорозї така груда́, що їхати не можна.

Груда́стый = груди́стий, груднйстий.

Груда́шникъ, рос. Malva crispa = городови́на, дзіндзівер. С. Ан.

Груди́на = груди́на. С. Аф.

Груди́стый = груди́стий, (про жінок) — цицька́та, цици́ста.

Грудни́ца = 1. моло́шниця.
2. рос. Malva L. — кала́чики, проскурки́. С. Ан.

Грудни́чникъ = д. **Груда́шникъ**.

Грудно́й = грудни́й, грудни́нний. — **Грудна́я кость** = грудни́на, грудни́ця, (у птиць) — кобилка. — **Грудно́й ребе́нокъ** = цицькова́ дити́на. — **Грудно́й портре́тъ** = погру́ддя. (Гал.) — **Грудна́я игла́**, рос. Zizyphus vulgaris = де́рен. (Прав.).

Грудны́шъ = немовля́тко, цицькова́ дити́на.

Грудня́къ = нагру́дник.

Грудоя́годникъ = д. **Грудно́й (Г. игла́)**.

Грудь = грудни́на, грудни́ця (С. Аф. З.), гру́ди (С. Аф.), пе́рси, пе́рса, (у жінок) — ло́но, ци́ця, ци́цька. — Розхрістана грудина. С. З. — У його у грудях щось коле. С. Аф. — Щось до лона пригортає. К. Ш. — В мене ци́ці трясуть ся, а мене хлопці сьміють ся. н. п. — Ой дай коню вівса по самі перса. н. п. — **Отня́ть ребе́нка отъ груди́** = одлучи́ти дити́ну.

Грудь, гриб Agaricus piperatus = гру́здь С. Аф.

Гру́зило = гру́зило, гру́зиво, грузо́к.

Гру́зить, ся = гру́зити, ся (С. Аф.), хурува́ти, ся, нава́жувати. — Тільки що похурували ся, зараз і рушили в дорогу.

Гру́зкій = важки́й, тяжки́й.

Гру́знуть = 1. тону́ти, затопа́ти.
2. налива́ти ся (про груди і вим'я).

Гру́зный = 1. важки́й, тяжки́й; гладки́й.
2. пя́нний (дуже).

Грузи́ть = ва́жчати, тя́жчати; гла́дшати.

Грузово́й = грузови́й.

Грузовщи́къ = грузчи́к.

Грузъ = груз, вага́, покла́жа.

Грунтъ = грунт, ґрунт. — **Песча́ный гру́нтъ** = піскува́тий, піску́н, пісчу́га. — **Г. песковатый** = су́пісок. — **Г. черноземный** = чорно́земля.

Грунь, грунца́ = трю́х, тру́х, трю́хання, тюпання. — **Ѣхать грунцо́ю, ѣхать на грунях** = трю́хати, трюшко́м, трюхикати, трюхи́-трюхи́, тру́хати, тю́пати, тю́пки, тю́пці, підтюпцем. С. Ш. З. — Кінь біжить у трух. С. Ш. — Кінь трухав. С. Ш. — Поїхав собі тюпки. С. З.

Гру́па, рос. Symphytum officinale L. = живокість, правокіст, костоло́м, волови́й язи́к. С. Ан.

Гру́ппа = гу́рт, грома́да, збі́рка, збір, ку́па, ку́пка. — Ой в містечку Богуславу сидить дівок купка, — межи ними Бондарівна, як сива голубка. н. п. — Побачимо велику силу маленьких зірок, а весь їх гурт здаєть ся чоловікови ясною білою смугою. Де-що пр. Сьв. Божий.

Группи́ровать, ся = гуртова́ти, ся, грома́дити, ся, ку́пити, ся, ку́пчити, ся.

Группи́рованіе, группи́ровка = гуртова́ннє.

Грусти́ть, ся = жури́ти ся, сумова́ти, тужи́ти, смутковати, смути́ти ся, вбива́ти ся, в ту́гу вдава́ти ся. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчинопьку, щоб не журила ся. н. п. — І жив не любила, і вмер не тужила, і не буду тужити, бо не має з ким жити. н. п. — (Див. ще під словом: **Горева́ть**).
Мнѣ́ грусти́тся = су́мно мині, жу́рно.

Грустли́вый = журли́вий, тужли́вий.

Гру́стный, по = журни́й, но, сумни́й, но, тужни́й, но, жалібни́й, но, то́скний, но, журли́вий, во, тужли́вий, во. — Розважали дівчинопьку, та й журить ся журно. н. п. — Де узялась та возуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д. — Десь далеко озивала ся тужлива сопілка. н. п. — Не хили ся сосно, бо й так мині тоскно. н. п.

Грусть = журба́, сум, сму́ток, сумо́та, сумова́ння, ту́га, нудьга́. — Журба сорочки не дасть. п. пр. — Була роботяща людина, та журба звалила. н. пр. — Поїхав мій милий у чужу сторонопьку, покинув журбоньку на мою головоньку. н. п. — Крізь сьміх почуєте якийсь сум. К. Х. — Нехай сум наш на Вкраїні, як та мати по дитині, — плаче, стогне, вбиваєть ся, в сопні душі вривають ся. К. Д. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Більше смутку, ніж радости. н. пр. — Нудьгу го-

дую, журбу сповиваю, а сум колишу. п. пр. — Лиха та рядість, що по ній смуток буває. п. пр.

Гру́ша, рос. Pyrus communis = гру́ша, особ. породи — гли́ва (С. Аф. З.), ду́ля (С. Аф. З.), (маленька) — пі́ддулька, (велика, з хунт ватою) — хунті́вка, (злежала) — гнилі́чка. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи мині щиру правду, що маєш на думці. п. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. п. п. — **Земляна́я груша**, Helianthus tuberosus = бу́льба, волоська ріпа. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в неїні, та принесем своїм жінкам бульбів на насінни. п. п.

Грушеви́дный = грушкова́тий.

Грушёвка = дулі́вка, грушівка. — Випийте дулівки.

Гру́шевый = грушёвий, дульо́вий. — Грушевий квас.

Грушеобра́зный = д. **Грушеви́дный**.

Грушка́нда = гру́шка, дулька.

Грушо́вый = д. **Гру́шевый**.

Гры́жа = 1. (в пахвах або в жудях) — ґила́, гила́, (хто має ґилу) — ґилу́н, ґи́лавий, ґилува́тий, (в инших місцях) — пору́ха; гризь. — Ворчить, як ґиха. п. пр. 2. д. **Брюзга́**, **Ворчу́нъ**.

Гры́жевникъ, рос.: а) Gnaphalium dioicum — нечу́й-вітер, нечу́йвка, б) Sedum acre L. — гоне́ць, молоде́нь, росхо́дник, чистик, чисте́ць, в) Veronica chamaedrys L. — безве́ршки, блакитні о́чки, одха́сник, приворо́тки, кла́д, росхо́дник, гадю́че зілля (гал.), г) Achillea millefolium — деревій, крива́вник, серпоріз, білоголо́вник. С. Ан.

Гры́жевой = ґи́лавий.

Гры́жникъ = 1. ґилу́н, ґи́лавий, ґилува́тий.

2. рос. Herniaria glarba L. — осту́дник, гладу́н, грін, соба́че мило. С. Ан.

Гры́жница = 1. д. **Гры́жникъ 1.**

2. рос. Ajuga reptans L. — суховёршки, гостровершки, дівча́ча краса́, горля́нка. С. Ан

Гры́жный = ґи́лавий. — **Гры́жная трава́** = д. **Гры́жевникъ**.

Гры́жовникъ = д. **Гры́жникъ 2.**

Гры́жучка, рос. Lychnis flos cuculi L. = сьмілка, боцяники, черепа́шні черевички. С. Ан.

Грызть, ся = гри́зти, ся, точи́ти, ся (С. Ш.); му́чити; свари́ти ся. — Миші поточили пшено. — **Грызть на кого зу́бы** = гостри́ти зу́би. — **Тоска́ грызе́тъ** = журбо́ю су́шить. — **Грызе́тъ гры́жа** = ворчи́ть ґила́. — **Грызть оре́хи** = лу́скати, лу́щити оріхи.

Гре́лка = грі́лка.

Грѣпо́къ = гріпка.

Грѣть, ся = гріти, ся. — Як зимнес сонце — сьвітить, та не гріє. п. п.

Грѣхо́вный = гріхо́вний, грішний. — Від того якогось гріховного пестування стало тіло просить. К. Ш.

Грѣхово́дникъ, ца = гріхово́дник, ця.

Грѣхопаде́ніе = гріх, прогріше́ння.

Грѣхъ = гріх; вина́. — Як молитва та покута, то і гріх забутий. п. пр. — **Вводи́ть въ грѣхъ** = на гріх підво́дити, до гріха́ дово́дити. — **Грѣхъ да бѣда́ на кого не живе́тъ?** = без гріху́ та без лиш не проживеш. — **На грѣхъ ма́стера** = на гріх не спасеш ся. п. пр. — **Смёртный грѣхъ** = смертельний гріх. — **Есть тотъ грѣхъ** = нігде гріха таїти.

Грѣши́ть = 1. грішити, согрішати. 2. грухвати. — Не має чоловіка, щоб не грішив. — І наші дворові гріхують на нас, що землї їм не дав. — Я на вас не гріхую. Хар.

Грѣшникъ, ца = гріши́ник, ця.

Грѣшно́ = гріх, (до ді́тей) — гріш, гріши́ки. — Гріх вам над бідною дівчиною глумитись. Кот. — Не роби так — грішно.

Грѣшный = гріши́ний; ви́нний, винува́тий.

Гряда́ = 1. ряд, стяга.

2. кря́ж (гір), коса́ (на воді).

3. гря́дка, гряди́на. — Грядка огірків — Грядка моркви.

Гря́дка = 1. д. **Гряда́ 3.**

2. же́ртка. — Повісь на жертку.

3. **Гря́дки** = а) полу́драбки (у возі), б) щаблї (в драбині).

Грядно́й = огоро́дний (що росте в огороді на грядці).

Гряду́щій = д. **Бу́дущій**.

Гряза́ница = грязю́ка.

Грязни́ть, ся = каля́ти, ся, бруди́ти, ся, бруднїти. — Дечого не займай і сам себе не каляй. Гул. Ар. — Не займай зайди, не каляй видя. п. пр. — Не бруди криниці: згодить ся води напити. п. пр.

Грязну́ля = задри́па, затьо́па, замазу́ра, замура́ваний, на.

Гря́знуть = гру́знути. С. Аф.

Грязну́ха = замазу́ра і д. **Грязну́ля**.

Гря́зный, по = грязьки́й, ка́льний, кални́й, калки́й, нечи́стий, (про бі́лизну) — бру́дний, чо́рний. — Їхали через калю́жу ба́лку, та й загрузли. н. к. — Кальною річкою сі́ю на той бік в пекло попливли. Кот. — Довелось їхати саме кално́ї доби. С. Л. — Обі́рвана, кальна, нечесана. п. о. — Чого ти не скинеш чорно́ї сорочки? — Нечисті ру́ки.

Грязне́ть = бруднї́ти.

Грязь = гря́ль, гряву́ка (С. Аф.), кал, ка́ля, бруд, калю́ка, боло́то, багно́, багню́ка, (густа та беручка) — твань, тваню́ка С. Ш., (засохла) — зака́л С. З., (замерзла) — гру́да, ко́лоть, (на тілі) — не́чисть, лі́п, тури́ця, (що дуже в'їла ся в тіло) — ре́пиця, (на голові у малих дітей) — тїменця. С. З. Ш. — Сій овес у грязь — будеш князь. п. пр. — Хто хоч мал, не тончи його в кал. п. пр. — Як свиня в болоті.

Гря́нуть = 1. грімну́ти, загреміти, загуркотїти, загрюкотїти. — Грімнув грім і дощ полив ся. — По під небом гоїть загуркотїло. К. Ш.

2. уда́рити, ки́нутись. — Кинулись на воротів.

3. з'яви́ти ся, прибу́ти (несподівано).

Гря́нуться = д. Громыхнуться.

Губа́ = 1. губа́, здр. гу́бонька, губеня́, мн. гу́би, гу́бки, гу́боньки, губеня́та. — Отви́слыя губы = ва́рги, ка́пиці. — Губа не дура = ла́сий, не ду́рень, ми́тець (до чого). — Ла́сий на ковбасу. п. пр. — Не дурень випити. — Закуси́ть, прикуси́ть гу́бу = прикуси́ти язика́. — А що, прикусив язика? — Развѣси́ть, распусти́ть гу́бы = розпусти́ти гу́би, як ка́пиці, розпусти́ти ка́пиці.

2. гриб Polyporus = гу́бка, трут, тру́тник. С Ш. — Губа́ берёзовая = березня́к.

Гу́ба = зато́ка, сі́га, за́водь (морська).

Губа́нъ, губа́нька, губи́рь, губа́стикъ (про дітей), **губа́стый, губа́чъ, губа́шка** = губа́нь, губа́ч, губа́чка, губрі́й, ка, поб. — губрія́ка (С. Аф.), **губа́тий, та.**

Губёнка, губёнки = гу́бка, гу́бонька, губеня́, гу́боньки, губеня́та.

Губе́рнія, губе́рскій = губе́рня, губе́рський. — Г. городъ, житель = губе́рське мі́сто, губе́рня, губе́рець. — Поїхав у губерню. — А до мене губерець підсипався і любови добивався. Кот.

Губни́й = 1. гу́би. (Д. Грибъ). — А хто любить губи, а й печериці. п. п.

2. я́годи, о́вочі.

Губи́тель, ница = погуби́тель, ка, згу́бця. (С. З. Ж.).

Губи́тельный = згу́бний.

Губи́тельство = згу́ба. — Втїкайте, панове, в Польщу з Украї́ни, буде вам велика згуба К. Д.

Губи́ть, ся = губи́ти, ся, занапащати, ся, забавля́ти, ни́щити, ся, (С. З.), пусто́шити, (час) — тра́тити, марнувати час. — Занапастив нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занапастив молоду дівчину. п. п. — Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти. п. п.

Гу́бка = 1. 1. гу́бка, гу́бонька, губеня́. (Д. Губа́ 1 і Губёнка). 2. Spongia — гу́бка.

Губкова́тый = губкова́тий; дірча́стий, дірча́тий, діркува́тий (С. Л.).

Губно́й = губни́й.

Губошлёпъ = 1. розя́ва, ґава. С. З.

2. д. Болту́нъ 1.

Гу́бчатый = д. Губкова́тый.

Губьё = гу́би (Д Грибъ).

Гугу́, тільки у виразі „ни гугу́!" = ні чи-чирк (С. З.), ані теле́нь.

Гуде́ніе = гудіння (С. Л.); бри́нькання, цигика́ння.

Гуди́ла, гуди́льщикъ = гудій, гуду́н (С. Аф.), цигика́ч.

Гуди́ть = гра́ти на скри́почці з трьома́ стру́нами (д. Гудо́къ 1), гудїти, густи́; бри́нькати, цигика́ти, реніжити. — Так цигикає на скрипці, хоч з хати тікай.

Гудове́нь = гудіння; га́лас, гам.

Гудо́къ = 1. муз. струме́нт на взір скри́пки, з трьома́ стру́нами.

2. гудо́к (паровий).

Гудо́чникъ = скри́пник, що гра́є на скри́почці з трьома́ стру́нами. (Д. Гудо́къ 1).

Гудьба́ = гра на такій скри́почці.

Гудъ, гудѣніе = гудіння. С. Л.

Гудѣть = гудїти, густи́, (про вогонь) — гоготїти, гуготїти, (глухо або здалека) — стугонїти, (з гурчанням) — гурча́ти, хурча́ти. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. п. п. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Дніпро по скелях, бють ся об пороги. В. Щ. — Хурчить, як дзиґа, як веретено. п. пр.

Гужъ = гуж. Товстий ремінь або перівка і зроблена з них каблучка або петля, в коли се зроблено з лози або хмизу — каблу́чка. — Як узяв ся за гуж, не кажи, що

педу́ж. — Гужомъ = а) на ху́рах, на возах, б) гужо́м, ва́лкою.

Гу́зица, пт. Motacilla = трясогу́зка, трясиха́вість, трясиха́вістка, трясиду́па. С. Ш.

Гу́зка = гу́зка (на пр. яйця, веретена то-що); у мі́шка, у бре́дня — гузи́рь С. Аф., у птиць — ку́прик.

Гулевой = гуля́щий. С. Аф. — Сьогодня гуляющий день.

Гулёжъ = гульня́.

Гулёна = 1. гуля́ка, гульли́вий (С. Аф.), гуля́щий. С. З. — На потіху гуляющим людям. Кулі́ш.

2. рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, бараболя, барболя, бу́льба. С. Ан.

Гу́лять = 1. агу́кати, усьміха́ти ся (про малих немовлят). — Дитина вже почина агукати.

2. тішити, ба́вити. — Я його малесеньким бавила на руках. С. З. — І бавить свое маленькее внуча. К. Ш.

Гу́лкій = гучни́й.

Гулли́вый = гульли́вий (С. Аф.), гуля́щий.

Гулъ = 1. гу́к, гоміп. С. Аф.

2. луна́. — Вигукує так, аж луна йде.

Гульба́ = гульня́.

Гу́льбище = гу́льбище, гу́лянка, гри́ще. — Ході́я на гулянку. — Пішла на грище.

Гу́льникъ, рос. Trapa natans L. = боло́тні, водяні, чо́ртові оріхи, котелкй. С. Ан.

Гульно́й, гу́льный = д. Гулево́й.

Гульну́ть = пя́ним напи́ти ся і д. Гуля́ть.

Гулю́кать = гра́ти у пі́жмурки, в пана́са і т. д.

Гулю́чки = пі́жмурки, пу́жмірки, пана́с, куцю́-ба́ба (С. З.), ці́ці-ба́ба. — Давайте грати у пі́жмурки.

Гуля́вникъ = 1. рос. Sisymbrium officinale L. = сухоре́брик, сухоре́брица. С. Ан.

2. я́ешня з карто́плею.

Гуля́ка = гультя́й, зб. гультя́йство, гульві́са. С. Аф., З. Л. — А гультай той усе пе, прийде до дому, мене бе. н. п.

Гуля́нье = гуля́ння, гу́ля́нка (С. Аф.), прогуля́ння, гульня́ (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щебетанки, нема мого миленького, не бере й гулянка. н. п. — Пішов на прогуляння.

Гуля́нка = гу́ля́нка, гульня́; гуля́щий час, дозві́лля. — Зроблю коли небудь на дозвіллі.

Гуля́ть = 1. гуля́ти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спинялa. н. п. — Годі тобі гуляти, — час братись за ді́ло. — Гуля́ть къ кому́ = прихо́дити до ко́го, одві́дувати. — Гуляй къ на́мъ = прихо́дь до на́с.

2. гуля́ти, кури́ти, бенкетува́ти. — В ней по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. н.

Гуля́ться = 1. гуля́ти ся. — Щось мій не гуляеть ся

2. гуля́ти, полюва́ти, (про собак і вовків) — тїкати ся. — Корова полює. — Коло Гании Зачатія (9-го студня) вовки тікають ся. С. З.

Гуля́фный = шипши́новий.

Гуля́фъ, рос. Rosa canina L. = шипши́на (укр.), ро́жа ди́ка, шипча́к (гал.). С. Ан.

Гума́нность, гума́нный, но = лю́дяність, лю́дяний, но.

Гуме́нникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), стожа́рня, стогови́ще, по́дина, по́динна (де ставлять скирди і стоги).

2. гуме́нний, токови́й (що догладає за роботою на току.)

3. поро́да ди́ких гусе́й — Anser segetum.

Гуме́нный = токови́й (що належить до току або водить ся коло току).

Гуме́нце, гуменцо́ = гуме́нце (кружечок виголений на маківці у ксьондзів). — Гуме́нце попо́во, рос. Leontodon taraxacum L = кульба́ба. С. Ан.

Гуме́нщикъ = гуме́нний, токови́й (що доглядає за током).

Гумно́ = тік, ток, (де молотять кіньми) — гарма́н. Херс., (місце перед током) — передтік, (за током) — пригуме́нок, (де ставлять скирди і стоги) — стожа́рня, стогови́ще, стогови́сько (под.), по́дина, по́динна, (будова) — клу́ня (лів.), стодо́ла (прав.). — Моє не молочене, а твоє й на тік не волочене н. пр. — На чиєму току молотять, тому й хліб возять. н. пр. — Як у клуні не молотить ся, то в хаті колотить ся. н. пр. — Хліба повна клуня. С. З. — Біда й на престолі, як нема нічого в стодолі. н. пр.

Гульба́ = 1. рос.: а) Melilotus coerulea Lam. = буркун-зілле, сіроzілля, б) д. Бѣлостойка. С. Ан.

2. пліснявка (у дітей).

Гуля́вый = шолуди́вий, голомо́зий. — Шолудиве порося і у Петрівку змерзне. н. пр.

Гуля́вѣть = шолуди́віти.

Гурти́ть = карбува́ти (монету).

Гуртовой = гуртови́й (належачий до гурту і що продаеть ся гуртом).

Гуртовщи́къ = 1. гуртови́к (що продає гуртом).

2. згóнщик (С. Аф.), гуртоправ. (Згонщиками зовуть тем не тільки хазяїна гурта або згона, а й поганчів, а старшого між ними — гуртоправом).

Гурть = 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару. — **Гýртóмъ** = 1. гуртóм, огýлом, вáлом. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбóю, рáзом, гуртóм. — Чого ви такою юрбою насували? — Ми пішли разом, гуртом.

2. карб, карбíж (на монеті).

Гурьбá = юрбá, юрмá. — Умішав ся поміж юрбою ярмарковою. С. З.

Гусáрин = гýсятник.

Гусáръ = 1. гусáрин. С. Аф. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль; чого ж міні його шкода, чого його жаль? Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций, що Машою звав? К. Ш.

2. шúнхва. — Задав шинхву — пехай чха. п. пр. — Боги в Олимпі стали чхати — Тури їм ізволив шинхви дати. Кот.

Гýсеница = 1. (Eruca) — гусéниця, зб. гýсень, гусельнá (С. Л.), волохата — вóлос, волосíнь. (С. Л.). — З гусениці метелик став, хороший, золотий аж сяв. Б. Б. 2. рос. Potentilla anserina L. = гýсячі лапки, гусятник, золотник, золототисячник, повязок (укр.), мякýш, білочник. С. Ап.

Гусёпокъ, гусёнышъ = гуся́, гуся́тко, гусенá, гусенятко. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилята. п. п.

Гусинóцъ = д. **Горóшекъ** — Vicia cracca.

Гусúница, рос. = 1. д. **Гýсеница** 2. — 2. Orobus Vernus L. — горóх або горóшок горобúний, дúкий, сердéшна трава, черевúчки, возулíни черевúчки, півники. С. Ап.

Гусúнникъ, рос. Achillea millefolium L. = деревій, крівáвник, серпорíз. С. Ап.

Гусúный = гýсячий. — Гусяче перо. — **Гусúная нáжить** = д. **Гýсеница** 2. — **Гусúный (млéчный) путь** = Бóгів шлях, чумáцька дорога. — По небу йде нíбя широка ясна смуга; то, кажуть люди, чумацька дорóга, що по ній чумаки у Крим ходять. Де-що про Сьв. Б. — **Гусúныя лáпки** = гýсячі лáпки (зморшки на висках). — **Гусúная кóжа** = сúроти (на кожі у чоловіка). — Змерзла так, аж сúроти виступили. — **Гусúная лáпка, нога** = рос.: а) Chenopodium — лобóда; б) Alchemilla vulgaris L. — прúворотень. С. Ап. — **Гусúный лукъ**, рос. Gagea lutea Schult — подзóрушний ряст, G. pusilla — гусятник. С. Ап.

Гýсля = гýслі, здр. гýсельки (С. Аф.); цимбáли (тем гуслі, але на гуслях бють по струнах пальцями, а на цимбалах паличками). С. З.

Гусля́стъ, гусля́ръ = гусля́р. С. Аф.

Гýснуть = д. **Густéть**.

Густéль = гýща.

Густéнекъ = д. **Густовáтый**.

Густерá = 1. риба Abramis blicca, vimba — густúрь, з породи лящів.

2. гущинá, густинá (С. Аф.), гущáвина, гýствинá (в лісі). С. З. Л.

Густёхонекъ, густёшенекъ = густíсінький, густéсенький. С. Аф.

Густú = д. **Гудéть**.

Густúть = густúти, згущáти.

Густнúкъ = д. **Густерá** 2.

Густовáтый = густéнький, крутéнький. — Густенька каша, та не наша, з паш несоленій куліш; як хочеш, так його і їж, п. пр.

Густóй = густúй, (про тісто, кашу, мішанину то що) — тугúй, крутúй, (про рослину, власне про квіт, овочі і листя, про збори в одежі) — рясúй. — Круте яйцé. — Крута каша. — Рясна свита. — **Въ густýю** = д. **Вгустýю**.

Густолúственный = рясúй. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. п. п.

Гýстость, густотá = густинá, гущинá. С. Аф.

Густúня = гущинá, гýствина, гущáвина (в лісі). — Заліз у саму гущавину.

Густúшъ = всé густé; гýща. — На дні остала ся сама гуща.

Густѣе = густíше, тугíше, крутíше, рясніше (Д. Густóй).

Густѣть = густíти, густíшати, гýснути, тугíшати, тужáвіти. — Хмари густíшають. — Кров гусне. — Грязюка почала тужавіти.

Гýсúня = гýска.

Гусь, пт. Anser = гусáк (самець), гýска (самиця), мн. гýси. — **Гусь китáйскій**, Anser cygnoides = герґéля. — Перо страшне, не в гусака, а у дяка. п. пр. — **Гýси** = сúроти. (Д. **Гусúная кóжа**). **Гýсемъ, гуськóмъ** = (про журавлів та инших птиць) — нúзкою, ключóю, ключéм, (про їзду) — гужéм, вáлкою. — Із вирію журавлі летять високо ключами. К. Ш.

Гусятúна = гýсятина.

Гусятúя = гýсятник.

Гутóра = д. **Говорýнъ**.

Гутóрить, гýторить = балáкати, роз-

новля́ти, базїкати, баля́си точи́ти. — Нема мого миленького, що карії очі, пї с ним мінї розмовляти, сяда опівночі. н. п. — Балакали довго, смакуючи палинку.

Гу́торъ = бала́чка, базїкання. (Д. Бесѣда і Болтовнй).

Гу́ща = 1. гу́ща (лів.), фуз, фус. (пра С. Ш.). — На дні самий фус.

2. д. **Густера́** 2, **Гу́стость** і **Густы́ня**.

Гущакъ = д. **Густы́ня**.

Гущина́ = д. **Гу́стость** і **Густы́ня**.

Гу́ще = д. **Густе́е**.

Д.

Да = 1. так, еге́, еге́ж, авже́ж, адже́ж (С. Ш.), пра́вда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авже́ж. — **Ни да, ни пѣ́тъ** = ні так, ні ся́к; ні те, ні се́.

2. та, і. — Чорт та його дїти панують в сьвітї. н. пр.

3. але́, но, та. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хотїв би, та ба! — Я б душею радїйший, але щож маєш робити, коли не можна.

4. нехай. — Нехай так буде, як кажуть люди. н. пр.

Дабы́ = аби́, щоб. — Благаю Бога, щоб дав мінї...

Дава́лецъ = дава́лець (що купує завжди у одного крамаря або майстра).

Дава́льщикъ = дове́ць. — Від злого давця бери і кацю́. н. пр.

Дава́ніе = дава́ння.

Дава́ть, ся, дать, ся = дава́ти, ся, да́ти, ся. — **Дава́ть въ долгъ** = на́бір дава́ти, навіря́ти, боргува́ти. — Шинкарочка мене знає, на три копи навіря, на чотири прицитає. н. п. — Як станеш усїм боргувати, прийдеть ся сорочку латати. н. пр. — **Д. взаймы́** = позича́ти, у позичку дава́ти. (Д. Взаёмъ). — **Д. въ обрѣ́зъ** = ви́давцем дава́ти. — **Дать знать** = оповісти́ти, звісти́ти, да́ти звіст(к)у. — **Дать доро́гу** = звернути́, уступи́тись. — **Д. на сло́во** = на віру да́ти. — **Д. кля́ту** = заприся́гтись, поклястись. — **Дать друго́й обороть дѣ́лу** = поверну́ти спра́ву. — **Д. отчетъ** = зда́ти спра́ву. — **Д. отступно́го** = одчіпно́го да́ти. — **Д. о́чную ста́вку** = звести́ віч-на́-віч. — **Д. та́ску** = прочуха́на да́ти. — **Д. тумака́, толчка́** = стусана́ да́ти. — **Д. тя́гу, стрекача́, стречка́** = да́ти дра́ла (С. Ш.), дмухну́ти, дремену́ти, чкурну́ти (С. Ш.), пята́ми накива́ти, тя́гу да́ти, дмухача́ да́ти, дмухну́ти дра́ла. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот. — **Д. себя́ зна́ть, по́мнить** = в знаки́, в тямки́, в па́мятку да́ти ся, памятко́вого да́ти, впекти́сь. — **Д. зали́ть** = ви́палити (разом). — **Д. всѣ́мъ** = обда́ти. — **Д. шпо́ры** = стиснути острога́ми. — Ой як стисне коня острогами. н. п. — **Ни дать, ни взять** = точїсїнько, досто́ту. — **Дай, дайте** = да́й, те, ке́, те. — Коли не вмів дорога з'їсти, не його сюди. в. пр. — Ко лиш кресало. К. Ш. — **Да́й Богъ, Богъ да́стъ** = д. під сл. **Богъ**.

Давить, ся = дави́ти, ся, гнїти́ти, души́ти, ся, ти́снути, стиска́ти, ся, ви́ти, ся. — Давити олію. С. Аф. — Чом ти мене так тиснеш за руку? С. Ш. — Вона мого миленького, жаль душу стисне тож моє серденько о нїм памятає. н. п. — Їсть, аж давить ся. — **Да́вить грудь** = в гру́дях да́вить.

Да́вича = допі́ро, неда́вно (власне — в скільки годин до сього часу).

Да́вишній = неда́вній (що був за скільки годин перед сим).

Да́вка = ті́сно́та, ті́сня́ва, ти́ск. С. Ш. — Тіснота така, що й вшем не протиснеш. С. Ш.

Да́вленикъ, ца = 1. заду́шений, на.

2. ві́шальник, ця. — Зняли вішальники в бантини.

Давле́ніе = давлїння, гнїт, ти́скання, тиск. С. Ш.

Давне́нько, давне́хонько = давне́нько, давне́сенько, давнїсїнько. С. Аф.

Давни́шній, да́вній = да́вній, давнїсівський, колишній, (дуже) — бо'знаколінній, відколи́шній, спозаколи́шній (що прикре) — ка'знаколи́шній. — Бо'знаколишні случа́ї в душі своїй перебіраю. К. Ш.

Давно́ = давно́; віддавна, відколи. — **Давно́ когда́-то** = колись, давно колись. — **Давны́мъ давно́** = дуже давно́, бо'знаколи.

Да́вность = да́вність, давни́на. — Хто б давність вемскую не позивав, таковий вічне

о то мовчати мають. Ст. Л. — Давни то давнина, а паче вчора дiялось. Мар. Вов. — Се давня давнина, ще за Палiя було. н. о.

Давнопрошéдшій = спозадáвнiй, спозаколúшнiй (С. З.), давномину́лий, позаколúшнiй, бо'знаколúшнiй.

Дáвѣ, дáвѣча = д. **Дáвича.**

Дáже = аж, нáвiть. — Щоб аж ворогам було тяжко. н. пр. — Вiють вiтри, вiють буйнi, аж дерева гнуть сп. н. п. — Чужi люди не приймають, старцi навiть цурають ся, в хату не пускають. К. Ш.

Дáкальщикъ, ца = пота́ка́ч (С. З.), ка, та́кач, ка (С. Ш.); пiдбре́хач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Дáканье = та́кання. С. Ш.

Дáкать = та́кати (С. Ш.), пiдта́кувати. С. З.

Далéкiй = далéкий, дáльнiй.

Далéко, далекó = далéко, (не дуже) — далечéнько, (дуже) — геть далéко, гетьгéть далéко, геть. — Далеко та легко, а близько та слизько. н. пр. — Запали Ляхiв геть аж за Вислу. н. д. — Геть-геть далеко поїхав. — **Тамъ далéко** = ген-гéн. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф. — Думка ген-ген лiтає, а смерть за плечi хапає. н. пр. — **Далекó зайти́** = за хма́ру зайти́, забрехати ся. — **Далекó ему́ до негó** = далéко кýцому до зáйця. н. пр. — **Далекó превзойти́** = вúпередити, попереди́ти (кого).

Далекóнекъ, далекóнько = далечéнький, далечéнько. С. Аф. — Чи далеко до мiста? Та ще далеченько.

Далéкость = далéкiсть.

Далекóхонекъ, далекóхонько = ду́же далéкий і д. пiд сл. Далéко.

Далéче = д. Далéко.

Далечúть, далúть, ся = вiддаля́ти, ся.

Далинá, даль = далинá, далиня́ (С. Л.), далечинá, далечúнь, далечéнь (С. Л.), дáлеч.

Дáльнiй = далéкий, дáльнiй. — **Дáльняя хорóга** = далéка дорóга. — Покидаю тебе єдиному Богу, а сам поїду в далеку дорогу. н. п. — **Дáльнiй рóдственникъ** = далéкий рóдич. — **Дальнéйшiй** = дáлький.

Дальновúдность = прозóрнiсть, обáчнiсть, далекогля́дність (гал.).

Дальновúдный = прозiрний, обáчний.

Дальнозóркiй = далекозóрий.

Дáльность = д. **Далéкость** і **Далинá.**

Дáлый = д. **Дáльнiй.**

Дáльше, дáлѣе = дáльш, дáльше, далiй, дáлi. С. Л.

Дáма = 1. пáнi, пáнiя, дáма, дамýня. (К. Д. Ж.) — Пані, як пані, та до підошов коломаз пристала. н. пр.

2. (в картах) — крáля, вúшник. С. Л. — Малорус. игры. Кіев. Ст. 1887—6.

3. (в грі в дамкú) — дáмка.

Дамá, дамáскъ = єдамáшка. — А деж твої, пане Сабо, тії єдамашки, що їх набрав на Вкраїні жінці на запаски? н. п.

Дáмба = грéбля, гáтка, загáт. (С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр.

Дáмка = д. **Дáма** 3.

Дáмочка = пáнiйка, дамýня. (К. Д. Ж.).

Дáмскiй = пáнiн.

Дáнная = дáнна. (Запис на грунт, куплений на торгах, або відкуплений від пана).

Дáнникъ, ца = дáнник, ця, голдівник, ця. (С. З.).

Дань = данúна (С. Аф. Л.), подáток (С. З. Л.). — Від бжоли — восковé, (від борошна — сухомéльщина, від вола — поволóвщина, рогове́, від зерна — о́сип, від рала — ралéць (святковий подарунок), від риби — лóвщина, стáвщина, за проїзд — возове́, мостове́. (Див. про се у Костомарова — Богдан Хмельницький), за землю на чиншовому праві — чинш. — Чинші і всякі плати мають давати піддашнi. С. З. — Возового по пів золотого. н. д. — За Хмельницького старого жили не узнаючи ральїв. Петрик. С. З.

Дарéнiе = дарувáння.

Дарúтель, ница = дарувáтель, ка, подарýйко. — Подарýйко за Дніпром без штанів бігав. н. пр.

Дарúть = дарувáти. — **Дарённый** = дарóваний. С. Аф. Л.

Дармоéдъ = дармоїд.

Даровáнiе = 1. д. **Дарéнiе.**

2. здáтність, дотéпність, талáн (С. З.), талановúтість (С. Ш.), хист (С. З.), кебéта. — Ех, як би б-то... та що й казать? кебети не маю. К. Ш.

Даровúтость = д. **Даровáнiе** 2

Даровúтый = здáтний, дотéпний (С. З.), талановúтий, талáнливий, талáнний (С. Ш.), кебéтний (С. З.), удáтний (С. Ш.), стiпнúй (С. З.).

Даровóй = дарóваний, дарновúй, дарéмний. — Тому й сьвіт великий, кому хлiб даремний. н. пр.

Даровщúна = дарéмщина, даровúзна, дарýнок, подарýнок. — Даровизна якая до-

брохотная. Б. Н. — **На даровщи́нку** = на дурни́цю, на дурни́чку, дурни́чками. (Номис.). — Він любить усе на дурничку. — Як панщина даремщина од панів втікала. п. п.

Да́ромъ = 1. да́рма, ду́рно, да́ром, даре́мне, на дурни́цю, за так гро́шей, за спаси́бі, (трохи не дурно) — за пів-да́рма. — Йому досталось да́рма. — Поїхав панич, викормивши коні дурні́сінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. ма́рне, да́рма, даре́мне, ду́рно. — Літа наші молоді марне пропеслись. К. Ш. — Як марне нажив, так марне і піде. п. пр. — Сьвітить місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. п. пр. — Може я бідна даремне плачу, може в його вже й не побачу. п. п. — Причепив ся га́рма — дарма, задивив ся, що и гарна. п. п.

3. **Да́ромъ что́** = дарма́ що, хоч. — Дарма́ що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма́ що хитрий, а й його обдурили. — Дарма́ що лає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кинути.

Да́рственный = даро́ваний, даровни́нний.

Даръ = дар (Номис.), дару́нок (С. Л.), подару́нок, даровизна (С. З.) і д. **Гости́нецъ**. — Не жаль мині подарунків, що я дарував, а жаль мині тії губки, що я цілував. п. п.

Да́тель = дае́вець, да́дій, дава́ч. — Від злого давця бери і кинця. п. пр. — **Да́тельный паде́жъ** = третій падеж (грам.).

Дать = д. **Дава́ть**.

Да́ча = 1. дава́ння, ви́дача, да́ча (С. Аф.).

2. пла́та, запла́та.

3. ху́тір, підво́рок. С. З. — Зимою у го́роді, а в літку на хуторі. Адес. — А підворок свій Гончарівку весіль обнести валом. С. З.

4. да́ча. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В нашій дачі не багато сінокосу. — **Да́ча о́бщаго владе́нія, не размежева́нная** = сі́брина да́ча (Черниг.).

Да́чникъ = 1. хуторя́нин. (Слово да́чник найбільше прикладаєть ся до тих, що зимою живуть у го́роді, а в літку на хуторі біля города.).

2. спільник, това́риш, хто має свою пайку в спільній не розмежованій дачі), сябе́р,, сибро́ (Черниг.).

Да́ніе = 1. дава́ння.

2. да́нок (С. З.), да́нка.

Да́тель = д. **Да́тель**.

Два = два, дво́е, дво́єчко, двойко́. — **Два съ полови́ной** = півтретя́. С. З.

Двадцатикопѣ́ечникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), **семигри́венникъ** (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнації), **сорокі́вець** (Прав. = 40 шагів).

Два́дцать = два́дцять, два́дцятеро.

Два́жды = двічі, двічі по два. — Ли́вий двічі робить, скупий двічі тратить. пр. — Двічі літо не буває. п. пр.

Дверь = две́рі. — **Дверь опускна́я** = ля́да. С. Л. — Одпер лиду тай полі к. — **Двери одноство́рчатыя, двустворчатыя** = одина́рні, подвійні, двоїсті. (Теж про браму). — Приїжжає чепенько під воріточка: двойчатії воріточки одчиняли сн. п. п. — **Две́рца, две́рцы** (у брамі) — хві́ртка, хві́рточка (у ридвані) — две́рці, оболо́на. — Ліз хвіртку, а чорт у дірку. п. пр. — Тіл прійхав, зараз оболону одчиняли К. З. о

Движи́тельный = порушаючий.

Двигать, ся, двинуть, ся = двигати, с двигнути, ся (С. Аф.), со́вати, ся, с пути, ся (С. З.), ру́хати, ся, руша ся (С. З. Л.), — (по малу) — плентати с плугани́ти ся, телепати ся, тягти с (у великому числі) — су́пути, пли́ пливти́. — Нехай мруть, та нам дор труть, а ми сухарів насушим, тай за ш рушим. п. пр. — Сухаю ся, тільки не хаю сн. п. пр. — Рушаймо до шинку, в церкві тісно. п. пр. — Цигани встав розібрали шатро своє, в дорогу руш К. Ш. — Перепочували вони і на дру день ранесенько рушили опять у дорогу. — Коли по молитві хлопці рушили з лавок і почали виходити. Фр. — Сарана в вом пливе. С. Л.

Движе́ніе = рух (С. З. Л.), по́рух (С. рушання, порушення (С. Ж.), поди — **Движе́ніе впере́дъ** = по́ступ. — **вольное движе́ніе** = відрух. — Міст мая тропкий рух: коло своєї осі, надов землі і разом з нею навкруги сонця Д про Сьв. Божий. — Останнім відрухом дірвав руки від грудей. Фр. — Діло лег у мирового без подвигу. Хар. — Порух ня сердечне. С. Ж.

Движи́мость = 1. рухли́вість. — Рух вість живого срібла.

2. рухо́мість (С. З.), рухо́ме добро́, бро, худо́ба (переважно скотина), не ма не або й зовсім жизерне — збіжжя Аф.), мана́тки, жизе́рія (С. З.), алід — Скину кожух з себе, буде випться хмелить ся й чумакові не журить ся, пропив добро. п. п. — Не збірай сам худоби, збери йому розум. п. пр.

Движимый = 1. руко́мий, ру́хавий. — **Движимое иму́щество** = д. **Движимость** 2. — Шати і всякі убори і всі инші речі рухомі. Ст. Д.
2. зру́шений, пору́шений.

Двое = дво́є, дво́єчко, двойко́, дво́х. — А у його та було двойко ді́ток. п. п. — Нас було двох. Прав.

Двосбра́чіе = дру́гий шлюб.

Двоглавый = двохголо́вий.

Двоеду́шіе = лука́вство, хвальши́вство, не щи́рість.

Двоеду́шничать = лука́вити. — Всяк, хто не маже, той дуже скрипить, хто не лукавить, той завду сидить. Сковорода.

Двоеду́шный = лука́вий, не щи́рий, хвальши́вий, позаві́чний, позаві́чник, ця.

Двоежёнецъ = двужо́н. (Мирний — Хіба ревуть воли.)

Двоезу́бецъ, рос. Bidens = чередá, собачки́, соба́чі репяхи́, стрілки. С. Ан.

Двоекра́тно = двічі.

Двоекра́тный = двохразо́вий.

Двоелистникъ = д. **Бѣлокопы́тникъ.**

Дво́и = дво́є, дво́єчко, два, дві, двох, па́ра. — **Дво́и са́ни** = дво́є сане́й. (Про паристі речі) — дві па́ри. — **Дво́и сапоги́** = дві па́ри чобі́т.

Дво́йка = па́ра, (в картах) — дві́йка. — **Дво́йка лошаде́й** = па́ра ко́ней.

Двойльный = перего́нний. — Д. кубъ = ле́мбик. С. З.

Дво́йни = двойня́та, двоє́шки, близня́та, близнюки́. (С. Ш.).

Двойникъ = двойни́к. — Його батькові перед смертю двойник являвсь. п. о.

Двойнички = д. **Дво́йни.**

Двойни́чникъ = близня́, тко, близню́к. С. Ш.

Двойно́й = двійни́й, двоїстий, подві́йний. — Подвійні вікна. — Тепер я чую в собі подвійну силу. Фр. — Червоних золотих подвійних сім. Ст. Опис. Кіев. Ст.

Дво́йня = 1. па́ра. 2. д. **Дво́йни.**

Дво́йственно = вдво́є, удво́є. С. Ш.

Дво́йственность = двійність, подві́йність.

Дво́йственный = двійни́й, двоїстий, подві́йний, двозна́чний.

Двои́ть, ся = 1. двоїти, ся, подво́ювати, ся. — В очах йому подвоюють ся. (Про обкладки)
2. переганя́ти (через лембик).
3. перео́рювати, ся (вдруге землю).

Двойча́тка = 1. близня́та, близнюки́ (коли річ про овощі або инші речі, що по двоє вкупі, на пр. оріхи, горшки то-що)
2. двойча́тка (натайка).

Двойча́тый = двойча́стий, двоїстий, подві́йний, парисий.

Дворе́цкій = клю́шник, (стар.) — ша́фарь.

Дворе́цъ = дворе́ць, пала́ц, пала́ти. — От приходить він у царський дворець. п. п. — І на скелі крутобокій з мур крішких палац високий. В. Щ.

Дворі́ть = щасти́ти, вести́сь. — **Не дворі́ть ему́** = не веде́ть ся, не щасти́ть.

Дво́рникъ = дві́рник. О. С.

Дво́рничиха = дві́рничка.

Дво́рничій = дві́рницький, дві́рників.

Дво́рня = дві́рня, дворáки, че́лядь.

Дворно́й = дворо́вий.

Дворо́вый = дві́рський. — **Дворо́вый челове́къ, дворо́вая де́вка** = дворя́к, дво́рка. — Одни чобіт на підкові, а другий на корку; а хто хоче лихо знати, то засватай дворку. п. п.

Дворцо́вый = дворце́вий, палацо́вий.

Дворъ = 1. Двір (Царська родина і дворáки; Царь і його рада).
2. двір, дво́рище, подві́рря, надві́рря. — А в мого батенька двір над водою, сад над горою. п. п. — Діти бігали по подвірррю. К. З. о Ю. Р. — Була у нас і хата добра і дворище чимале. п. о. — **За́дній, че́рный дворъ** = задві́рок. — **Постоя́лый дворъ** = заїздний, заїжий, постоялий двір, заїзд. — **Ско́тный дворъ** = обо́ра, загін, загорода, кошара. — Сімсот волів в оборі. п. п. — Тобі, мати, наші обора, мині давай рябні корови. п. п. — Ci всі були в другім загоні, як би лошата або коні. Кот. — Забрав ся як вовк у кошару. п. пр. — **Взойдётъ солнце и къ намъ во дворъ**, п. пр. = і в наше віконце засьвітить сонце. п. пр. — **Взять взя́ть во дворъ** = у прийми взя́ти. — **Дворъ обо дворъ** = двір з двором, ря́дом. — **На дворѣ** = на дво́рі. — **Не ко двору́** = не годи́ть ся, не підхо́дить, не до діла. — **Со двора́** = знадво́ру. — **Пора́ гостя́мъ по дворя́мъ** = час до до́му.

Дворяни́нъ, дворя́нка = дворяни́н (С. Аф.), шля́хтич (С. З.), пан, дворя́нка, шляхтя́нка, па́ні.

Дворя́виться = пані́ти, запані́ти, пано́шити ся. — Сидить мила, запанíла —

чорт'ма дров ні полі́на. п. п. — З панами спізнались, то й напошить ся. Тан. Барв.

Дворя́нскій = дворя́нський, (С. Аф.), шляхе́тний (С. З.), шляхе́тський, па́нський. — Бо я панського роду, я дворя́нського ро́ду — не ходила боса в роду. н. п.

Дворя́нство = дворя́нство, шляхе́тство, шля́хта (С. З.), па́нство.

Двоюро́дный = двою́рідний. — Д. братъ, сестра́ = брат, сестра́ у пе́рших, в пе́рших. — Василь бабі сестра в перших. п. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).

Двоя́кій = 1. двоя́кий, двоїстий, подві́йний.

2. двозна́чний.

Двугла́вый = д. Двогла́вый.

Двугоди́чный, двугодова́лый = двохлі́тній, дворі́чний.

Двуго́рбый = двого́рбий.

Двугри́венникъ, ный = д. Двадцатикопѣ́чникъ.

Двуде́нный, двудне́вный = дводе́нний. С. Л.

Двудо́льный, бот. Dicotyledones = двочасткови́й.

Двудо́нный = дводе́нний.

Двузу́бецъ = д. Двозу́бецъ.

Двуко́лка = бі́да, бі́дка. — Поїхав бі́дою. С. Ш.

Двукопы́тный = ра́тишний. (Про животину, що має ратиці.)

Двукры́лый = двокри́лий.

Двули́чный = 1. (про тканину) — мішьо́ний, одні́тний. — Воно одні́тне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.

2. лука́вий, не щи́рий, хвальши́вий, позаві́чний.

Двулишневый = д. Двули́чный 1.

Двулопастный = д. Двудо́льный.

Двулѣтній = д. Двугоди́чный.

Двумѣсячный = двохмі́сячний.

Двупо́лый, двупо́жный = двопо́гий, двохпо́гий.

Двупо́лый = (Hermaphrodite) = двостате́вий.

Двусло́жный = двоскладо́вий. Гр. (Огоновського.

Двусмы́сленность = двозна́чність.

Двусмы́сленный, по = двозна́чний, по річ на дво́є, і сяк і та́к.

Двуспа́льный = подві́йний. — Подві́йне ліжко.

Двуство́льный = подві́йний. — **Двуство́лка** = подві́йна рушни́ця.

Двуство́рчатый = двойча́тий, двоїстий, подві́йний. — Приїзжає козаченько під ворі́течка: двойчаті ворі́течка одчиняйся!

Двусторо́нній = двобо́кий, обопі́льний, обопо́льний. (С. Л.).

Двусѣменодо́льный, двусѣменоли́стный = д. Двудо́льный.

Двухгоди́чный = д. Двугоди́чный.

Двухкопе́ечникъ = дві копі́йки, сьома.

Двухкопе́ечный = двохкопі́йчаний.

Двухмачто́вый = двохщо́гий. — Двощогий корабель.

Двухнедѣльный = двохтижньо́вий.

Двухо́хлый = двочу́бий.

Двухэта́жный = на два по́верхи (про будову).

Двѣна́дцать = двана́дцять.

Двѣсти = двісті, двіста.

Де = мов, мовляв.

Дебе́лый = дебе́лий (С. Аф.), товстий, гладки́й, твердий, міцний.

Дебошйрять — бешкетува́ти, шуру́бувати, бу́чу збива́ти, шибеничати, галабу́рдити.

Дебошйръ = ши́беник, шибай-голова, гультя́й, галабу́рдник (гал.), урвиголова.

Дебо́шъ = бе́шкет, бу́ча, гарми́дер, колотне́ча. — Наробив такого бешкету, що крий Боже! — Підняв таку колотнечу, що нічим його не вгамуєш.

Дебрь, частіше мн. **дебри** = не́тря, пу́ща, байра́к. — По лугам, по нетрям жену кість жвакувати. п. д.

Де́верь = ді́вер, шва́гер.

Девесйлъ, рос. Inula Helenium L. = девесйл, оха́н. — **Девесйлъ бѣлый**, Carlina vulgaris = одкасни́к. С. Ан.

Девйзъ = га́сло. — В мене гасло: без хитрощів на сьвіті пробува́ти. К. Ш. Т.

Девяно́сто = девяно́сто.

Девятери́къ = девятери́к.

Девятйльникъ = рос. 1. Achillea nobilis L. — деревій, крива́вник, сернорі́з. 2. Tanacetum vulgare L. — навро́тич, ши́жа, приворо́тень, корова́й, наворотень, наворо́тиш. С. Ан.

Девяти́ны = девяти́ний (Помінки в 9-й день).

Девятисйлъ = д. Девесйлъ.

Девя́тка = девя́тка.

Де́вять = де́вять, де́вятеро. — Девять съ полови́ной = півдесята́. — Ой не ска Запорожець Уде — девятеро коней веде.

Девятьсо́тъ = девятьсо́т.

Дёготни́ца = ваганиця. — Пронив дуб і вагиці і з дьогтем мазниці. п. п.

Дёготь = дьо́готь, (коло осі) — коло́мазь, калянйця. — Паші, як паші, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

Дегтяйкъ, дегтя́рница = д. Деготнйца.

Дегтя́рка = 1. бо́чка з дьо́гтем. 2. рос. Conium maculatum L. = блекота́, сйкавка, свистýля. С. Ан.

Дегтйца = коло́мазь, калянйця. (Пр. див. під сл. Дёготь).

Дегтя́рникъ = дігтя́р, смоля́р.

Дегтя́рный = дьогтьовйй.

Дегтя́рня = дігтя́рня (де топить дьоготь).

Деде́ля, деделю́шки, рос. Heracleum sibiricum L. = борщ, борщівнйк, козе́л. С. Ан.

Дежу́рить = днюва́ти, чергува́ти ся.

Дежу́рный = черговйй, стійчик.

Дежу́рство = черга́, стійка. — Або на стійці козаки. Кот.

Дезертйровать = утіка́ти (з війська).

Дезертйръ = утіка́ч (військовий).

Декабрь (календ. місяць) = декабрь, сту́день.

Деклама́ровать, деклама́торъ = деклямува́ти, деклята́тор (Укр.), про вірші — віршува́ти, віршува́льник.

Декóктъ = декóхт (відвар з корінців).

Декора́ція = лашту́нки, куншта́ція.

Декре́тъ = нака́з.

Деликáтный = делікáтний, тендйтний; квóлий, звича́йний, ввічлйвий. — Тих голосів тендітно чулих. — Моя паші любізна, ввічлива. С. З.

Дельфйнъ = Delphinus — морська́ свиня́.

Демократія = народоправство. (Костомарів).

Демократъ = народо́вець.

Де́монскій, де́монъ = д. Бісо́вскій, бісъ.

Деморализйровать, ся = деморалівувáти, ся, здеморалізувáти, ся, розледащíти, леда́щити, розбе́стити, ся, розгйдити, ся.

Де́нежки = гро́шики, грошеня́та. — Носив качки і курчата, носив таки й грошенята. н. п.

Де́нежникъ = гама́н, гаманóк, гаманéць, калíтка, киса́. — На що тим Німцям ці́дини, коли у їх повні гамани. п. пр. — Лікарик чи поможись, чи не поможись, а калитка розвижись. н. пр. — В кого він та коса, в того й грошей киса. н. пр.

Де́нежный = 1. грошéвий, гро́шний, грошóвий. С. З. — Дякуєм за гостинець грошевий. Л. В. — Штраф знатний грошний до скарбу платити. Скоропадський. С. З. — Роспитати ся о грунтах, сїножатях, сумах грошо́вих. Б. П. — Это вопро́съ де́нежный = се річ грошова́. — Де́нежное посо́біе = по́міч гріши́ми. — Де́нежное взыска́ніе = штра́ф, грошова ка́ра. 2. грошовйтий. С. Аф. — О, він чоловік грошовитий — у його грошей, як у жида вошей. н. пр.

Денёкъ = деньо́к, дни́нка.

Деннúца = сьвіта́ння; ра́ння зоря́, сьвітова́ зоря́. — Я не спала і не слала ся, сьвітової зорі дожидала ся. н. п.

Деннонóщно = день і ніч, в день і в ночі.

Деннóй = де́нний, дньо́вий, дні́вний, дне́вний.

День = день, дни́на, дни́нка. — Бе́лый день = сьвіта́ння, до́сьвіток, бíлий сьвіт. — Проспа́лъ до бе́лаго дня = досьвіту проспав. — День деньскóй = уве́сь день, цíлий, цíлісенький день, увесьде́нечки. — Дне́мъ = у де́нь. — День въ де́нь, де́нь на́ день = що дня́, день крізь де́нь. (Ман.). — День за́ день = з дня́ на де́нь. — День ото дня́ = день по дню́, з ко́жним днем. — День идётъ за дне́мъ = день по дню́ минає. — До́браго дня! = добри́день! — Яке добридень, таке і помагай бі. н. пр. — Ка́ждый день = що дня́, що в Бо́га день. — Не що дня попинятам Дмитрова субота. н. пр. — Що в Бога день усе голову їсть. (Номис.) — Тре́тьяго дня = позавчо́ра.

Де́ньги = гро́ші, (багато) — грошва́, (в жарт) — купи́до. — Ме́дныя, сере́бряныя де́ньги = мідні, мідяки́, срібні гро́ші. — Нали́чныя де́ньги = гото́ві гро́ші, готівка (гал.). — Быть при деньга́хъ = ма́ти гро́ші. — Онъ теперь при деньга́хъ = у його́ тепе́р есть гро́ші. — За де́ньги = за гро́ші, запла́тно. — Безъ де́негъ = без гро́шей, да́рма, ду́рно, за та́к гро́шей. — Купив собі біду, та за свої гроші. н. пр. — Хоч в голові пусто, та грошей густо. н. пр. — Росказують, що Ксеркс тим обіцав грошву, хтоб видумав йому утіху ще нову. К. Д. Ж. — Куни! купило притупило. н. пр. — Купив за готові гроші. — Заплатив готівкою сто р, а на сто вексель дав. — Де́негъ — ку́ры не клюю́тъ = гро́шей до смýтку (К. З. о Ю. Р.), гро́шей — як у жида́ во́шей. н. пр.

Деньжóнки, деньжа́та = грошеня́та, гро́шики. С. Аф. З. Л.

Депута́тъ = депута́т, посланéць, посóл (гал.), ходáк (від сільської громади.). — посланця нї бють, нї рубають. п. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони оглядїли землю і росштали ся. Чер.

Дерба́, дербина́ = цїлина́, новина́ (вперше з'орана або скопана).

Дербéнникъ, рос. Lythrum L. = твердя́к, залїзня́к чóрний, червóний, польові васи́льки, підберéжник. С. Ап.

Дербова́ть = скóпувати (верхній шар цїлини).

Дёрганіе = сми́кання, сїпання, шáрпання, трїпання, трїпани́на (С. Ш.), про волося і піря — скýбка, скубáння.

Дёргалка = ключка (смикати сїно з стога).

Дёрганецъ, дёрганцы, дёргань = плóскінь.

Дёргать, ся, дёрнуть = сми́кати, сми́кнýти (С. З.), сїпати (С. З.), сїпнýти, тїпати, ся, шáрпати, шарпнýти, рвáти, ся, (найбільше про волося і піря) — скубти́, скубáти, скубнýти, (тільки про волося) — чýбити, (про льон і коноплї) — брáти, рвáти. — А він забіг з заду, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сїпав мене за рукав. — То вирне, то пірне, то сїпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто йде, горох скубне. Гул. Ар. — То з боку ускубне, то з переду поцупить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить. п. пр. — Розхорував ся, аж губи йому тїпають ся. — **Дёрнула меня нелёгкая** = надав мінї нечúстий (Ном.). — **Дёрнулъ вóдки** = смикнýв горілки, дмухнýв. — За яром брала льон, брала конопельки, не вдала ся на роботу, як на витребеньки. п. п.

Дергáчъ, пт. Rallus crex = деркáч. С. Аф. З.

Дергóта, мед. Spasmus = корчі, перелóги (на виду) — мúшки.

Дергýнъ = д. Дергáчъ.

Дёргъ = смик, сїп, скуб, шарп! — А він його за полу смик. С. З.

Деревéй, рос. Achillea millefolium L. = деревíй, серпорíз, кривáвник. С. Ап.

Деревéнскій = сільськúй, селянський. — Ті пан Возний, тобі треба не менє сільську. Кот.

Деревéнщина = мугúрь, мугиря́ка (про незвичайного, грубого).

Дерéвня = село́, сельцé, слобода́, слобíдка, хýтір. (По рос. **дерéвня** — таке село, де не має церкви).

Дéрево = дéрево, (одно) — деревúна, здр. — дерéвце, (зрубане і наготоване на будівлю) — дерéвня (С. Аф.), деревúна, (зрубане без гилок) — колóда, дуб, бóк, (і обтесане з боків) — бáлка, (садове) — лúсовина́, (садове) — садовúна, (лишове, березове і т. д.) — лúшина, (ре́зина і т. д, (сухе на пнї) — сухостíй, (сухе зрубане) — сушня́к (С. Л.), сушúк, (роздвоєне в горі) — розсóха, (лами) — гулюва́те, (посаджене) — посадúна, посáдка, посадки́, (очищене кори) — лешíж, (частина дерева з гилок) — окоре́нок (С. Л.). — Навдеревнї, так що на дві хати буде. С. Л. — Одним кінцем привязав до дуба, а другим до другої якоїсь деревини. К. Х. — **Онъ дéрево дéревомъ** = він як пéньок.

Деревýшка = сельцé, слобíдка, хуторé.

Деревя́га = калата́ло (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Деревянúкъ = ша́шель. С З.

Деревянúстый = деревчáтий.

Деревя́нный = деревя́ний. — **Деревя́нная башка́** = дурна́ голова́, кабак. — **Деревя́нный тулýпъ** = доховúна, шуба́. — **Деревя́нное мáсло** = олúва. — Правда як олива — завсегда на верх вúпливе. п. пр. — **Деревя́нныя издéлія** = дерев'я́нні вúроби, дерéвня. — Мужик хоче везти продавати деревню (колеса, вила то-що).

Деревянéть, деревéть = деревянíти, бíти, коцубíти, (тільки про тіло) — терпнути. — Пишу, поки аж рука не почне терпнути. С. Ш.

Деревя́шка = 1. деревя́шка (хрущевий деревíний для гудзика).

2. деревя́нка, мúлиця. — Шкандабає з милиці. К. Ш. — Дайте милиці підпертись ся, піду до дівчини женихати ся. п. п.

Держáва = д. Государство і Владычество.

Держúлень = баляси (С. Аф. З. І Ш.), пóручча, пóручні (С. Л.), бильця (С. І.

Держáлка, держáло = (шабля, меч, чересла то-що) — дéржално, держáк (цїпа) — цїпилно, (кочерги) — кочержúлно, (сокири) — топорúще, топорúсько. С. Л. — Рубай, сину, несамий буде кочержúлно п. п. — Як утопає, то кину давая; а як порятують, і топорúсько жалує п. пр. — Загубивши сокиру, й топорúсько. п. пр.

Держáніе = держáння, трима́ння (С. Ш.).

Держáть, ся = держáти, ся (С. Аф. З. І Ш.), трима́ти, ся (С. Л. Ш.); мáти. — Держи з заду, бо упаду. п. пр. — На Бога сподівай ся, а розуму тримай ся. п. пр. — Держай в дому, ще й заплати кому.

взяв біду з дому. п. пр. — То така правда, як вона напише, а приповідка тримається п. пр. — До Сьвятого Духа тримай ся кожуха. п. пр. — Маємо тримати тую науку, которую нам подали Сьв. Отці. Б. Н. — Треба все мати про запас. — **Держáть за замкóмъ** = під замкóм держáти. — **Д. въ пáмяти** = памятáти. — **Д. въ тáйнѣ** = таїти. — Таїла від Бога, та чортові сказала. п. пр. — **Д. парú** = закладáти ся, у заклáд, об заклáд бúти ся. — Він усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. п. пр. — **Д. на умѣ** = мáти на мúслї, на дýмцї. — Скажи, мое серце, що маєш на мислї. п. п. — **Д. постъ** = постувáти, пісникувáти. С. Л. — **Д. себя́** = повóдитись. С. З. — Він добре поводить ся. — **Д. себя́ опрáтно** = ходúти чéпурно, охáйно. — Не жури ся, мов пенько, ходить Лишок чепурненько. п. п. — **Д. совѣтъ** = рáдитись, рáду рáдити, радувáти. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радить, як на Турка стати. К. Ш. — **Д. чью сторóну** = тягтú за кóго рýбу. — Він за його тягне руку. — **Держú кармáнъ!** = чóрта з двá, завтра з мішкóм! — **Д. правѣе, лѣвѣе** = берú, верни на прáво, на лíво, цобé, цоб! — **Д. ухо остро́** = глядú-но, бережúсь.

Дéржка = 1. голубúник.
2. табýн голубíв.

Держáть = осьмíлюватись, відвáжуватись, насьмíлюватись, вáжити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С. З.

Дéркій = сьмíлий, сьмíливий, відвáжний; грýбий, нахáбний. — **Дéрзокъ на́ руку** = задирáка, задирáкуватий, битлúвий. (Ман.) — **Д. на языкъ** = грубíян.

Дерзновéнный = відвáжний.

Дéрзость = 1. відвáга, сьмíливість. — Відвага мед — вино пе, відвага і кайдани тре. п. пр.
2. грубíянство.

Дерьмó = 1. кал, пóслїд. 2. гнїй.

Дерьмопрáтъ = гівночúст, золотáрь.

Дёрнуть = д. Дёргать.

Дёрнъ = дéрен, дернúна. С. Аф.

Дерю́га, дерю́жина = рядно́ (С. Л.), рядни́на (С. З.), рядовúна, рядю́га, (для мішків) — міховúна.

Дерю́жный = рядня́ний, рядю́жний.

Дерúба = 1. пт. Corvus graculus — сóя. — Од пошлю я сою по милу́ю свою. п. п.
2. рúкса, пáкса, крúкса, рéва.
3. забíяка, задирáка.

Дерúбка = рос. Galium Aparine L. — дереза́, линчúця, липéць, мокрéць. С. Ан.

Дерúбить, ся = дрáти, ся, скребтú, чýхати, чухмáрити, ся.

Дерúбнуть = бáцнути, зацїдúти, затопúти, оперíщити. — Затопив по пиці. — Зацїдив в ухо. — Оперíщив батогом.

Десáнтъ = вúсадка (війська на суходíл).

Десéртъ = лáсощі, заїдки, (С. Л.), лагомúни, прúсмаки. (С. Л.). — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржики, стовпцї. Кот. — Книші, варенúки і всякі лагомúнки. С. З

Дéскать = мов, мовлúв. С. Л.

Десна́, мн. дёсны, Gingiva = я́сна (С. Л.), я́сла, я́сли. (С. З.).

Деспúца = прáва рукá, правúця. (К. Св. П.)

Деспотúзмъ = дéспотство (К. Крашь), самовлáстя.

Деспóтъ = самовлáстець, дéспот, душмáн. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихим сїдає. К. Б.

Десть = десть (С. З.), лíбра. С. З. Нав. — Лíбра паперу (24 аркуша). — Папíру лíбер пять. Ст. опис. Кіев. Ст. — Псалтирь десточая друкованая. Опис Луц. Брат. С. З.

Десятерúчный = десяртерний.

Десятернóй = десяткóвий.

Десятилѣтній = десятолíтній. К. Ч. Р.

Десятúна = десятúна (десята частина чого небудь і міра ґрунту = 2400 кв. сажнів), ¼ десятини — упрýг, ⅛ — пів упрýга. (Містечко Опошня — Василенка.

Десятúчный = десятúний.

Десúтка = десúтка (в картах, жировка) — хрещáтка.

Десúтникъ = десúтник.

Десúтскій = десяцький.

Дéсять = дéсять, десяток, дéсятеро, (трохи більше десяти) — кількона́дцять. — А меновите особ кільконадцять. С. З. — **Дéсять тысячъ** = сто сот.

Десятью = в дéсять разів, десятьмá.

Деталь = подрóбиця, дрібúниця.

Дефилéя = тїснúна.

Дефицáтъ = недобíр, недостáча.

Дехтя́рка, рос Conium maculatum L. = блекотá, сúкавка, свистýля. С. Ан.

Дешéвенькій = дешевéнький.

Дешевéхонекъ, хонько = дешевíсінький, дешевíсінько. С. Ан.

Дешевúзна, дешевúзнь = дешевúна, дешевня́. С. Л.

Дешеви́ть = дешеви́ти (С. Аф.), тани́ти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.

Дешéвле = дешéвше (С. Аф.), дешевíш, та́ньше.

Дешёвый = дешéвий (С. Аф.), та́нний (Гал.). — Таке мясо неи їдять. п. пр. С. З.

Дешевéть = дешéвшати (С. Аф.), дешевíти, таніти, танішати (Гал. Прав.). — Акції подешевшали. Як. — Хліб таніє тай таніє. С. З.

Джигитовáть = герцювáти, вигравáти (коцем)

Джигитóвка = гéрць, гéрець. — Золотаренка на герцю з мушкета у ногу пострелено Л. Сам.

Джигúть = герцьовúк.

Джинъ = горíлка (ловцéва).

Диванъ = канáпа, канапéя, здр. — канáпка, (без спинки, — тапчáн, тапчанúна. С. Ш.

Дивáчить = чудасíйничати, кумéдничати.

Диверсія = веремія. — Диверсію проводúть = крутúти веремія. Кот.

Дивúть, ся = дивувáти, ся, чудовáти, ся, дúвом дивувáти, ся. — Багач дивується, чим бідний тодується ся. п. пр. — Хто великого не бачив, той і малому дивується ся. п. пр. — Кому не довелось в Севилях пробувáти, не довелось, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі С З — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Дúвный, но = 1. дúвний, дивóзний, дивóчний, чудúй. — І слухала як молодий дивóчний зять той говорив. К. Ш. Т. — Чудне́ дíло. — Усе йому здавало ся дивним. 2. чудóвний, чудóвний, гáрний. — А на свíм чолí сíяв чудовний сьвíт: таи із новим старий зíходив ся Завíт. К. Д. Ж.

Дúво = дúво, дивовúжа (С. Аф. З.), чýдо, (хумедне) — чудасíя. — Дивo, що у пана жíнка гарна. п. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дивá, та чорта з два! К. Ш. — Ой ти дидько Мосíю, чи бачив ти чудасíю, що на дубові свиня гніздо собі íзвела. п. п. — Та тут чудасíя, мосьпане Гоголь. — **Дúво дúвное, изъ дúвъ дúво** = чýдо-дúво, на прóчуд дúво. — Та сон же сон на прочуд-диво мíні приснив ся — найтверезíший би уник ся. К. Ш. — **Дúву дáлся, дúвомъ дивúлся** = дúвом дивувáв ся, здивувáв ся. — Великим дивом дивували, один до одного словами промовляли. п. д. — **Дúви бы** = ну неха́й би, ну вже коли б. — Ну нехай би вже що путне.

Дивовáть, ся = д. **Дивúть, ся.**

Дизентерія = червíнка, кривáвиця.

Дикáрь = 1. дúка людúна.
2. одлюдок, нéлюд, нелюда. (С. Л.) — Живе ніхто одлюдком.
3. дикáрь (камінь).

Дúкій = 1. дúкий. — Дика яблуня. — Дике поле. — Дикий звíр. — Дикі люди. — Дика країна.
2. чудúй. — Мíй ніхто чудно тут. — **Дúкое мéсто** = глушúна. — Дúкая ребúнка, рос. Tanacetum vulgaris = пижмо, пúжмо, навротич, навóротиш, приворóтень. С. Ан. — **Д. нéрецъ** = д. Бобóвникъ 1. — **Д. нéрецъ** = д. Водúця 2. — **Д. петрýшка** = д. Болúголовъ. — **Д. рéдька** = грúщики, свербúга (рос. Bunias orientalis L.) С. Ан. — **Д. яблоня**, рос. Pyrus acerba D. C. — кислúця. С. А.

Дикóвина = дикóвина, дивóвище і **Дúво.** — Диковина, що собака не ковта, п. пр. — **Въ дикóвину** = на дúво, вдивовúжу, на вдивовúжу.

Дикóвинный = дúвний, дивóзний, дивогля́дний.

Дикообрáзный = дивогля́дний.

Дикорастýщій = дúкий, (про дерево) — дичóк, дúчка.

Дúкость = 1. дúкість, дúча. (К. Крим.)
2. одлюдúсть.

Диктовáть = прокáзувати, диктувáти.

Диктóвка = прокáзування, диктýра. — **По диктóвкѣ, подъ диктóвку писать** = з гóлосу, у диктýру. — Прокázав у диктуру дещицю Номис.

Дúкція = вúлова, говíрка.

Динь-дúнь = дзень-дзéнь, дзелéнь-дзелéнь! — Їдемо по малу, а дзвоник тілько дзень-дзень.

Дира́ = дíрка, здр. дíрочка. — **Доносить до дúръ** = на дíрки зносúти.

Дирáвый = дíрявий, здр дíрявенький (С. Аф.), дíрчáтий.

Дирижúровать = прáвити, орудувáти.

Дирúстый = дíрчáстий.

Дискáнтъ = дúшкант.

Дискредитúровать = дискредитувáти (Краш.).

Диспутúровать = диспутувáти. Лев.

Дистиллúрованіе, дистилля́ція = перегíн, перегóнка.

Дистиллúровать = переганя́ти (горілку то-що).

Дитя́ = дитя́, дитúна, дитúнча, мн. дíти, дитúня́та, зб. дíтвора́. — (Мал. т

більше дїти звуть одно одного) — ля́ля, ля́лечка. — (Що не говорить ще) — немовля́тко. (С. З.). — А дїточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. И. — (Що починає бігати) — бігуне́ць. — (Що умерло нехрищенним) — потерча́. — (Останнє) — мези́нець, мези́нчик, (в жарт) — вис(ш)крібок. — Грудне́е дитя́ = байстря́, байстрю́к, чка, байстреня́. — Гріх не байстрюкові, а батькові. и. пр.

Дитятко = дитя́тко, дитя́нка, дитячча́.

Дифтери́тъ = обкладки́, о́бклад, гу́лї, завали́ки.

Дичáть = дичáвіти, дичíти.

Дичéцъ = дичо́к, ди́чка. — Прищепив до яблуні дичку.

Дичи́на = дичина́. — На базарі багато було дичини.

Дичíть = різни́ти (в грі або сьпінах).

Дичíться = бігати люде́й, хова́ти ся від люде́й.

Дичо́къ = д. Дичéцъ.

Дичь = 1. пу́ща, ди́ке по́ле, глушина́. 2. дичина́. — У нас багато дичини водить ся. — Носом чує, неначе собака дичину. Ян. 3. пісенїтниця і д. Ахине́я, Вадо́ръ, Галлатій.

Дія́волъ, дія́вольскій = д. Бѣсъ, Бѣсо́вскій.

Діогана́ль, ный, но = коси́на, укісний, (С. Ш.), на укіс, коси́ною, укісно (С. Ш.).

Дія́коница = дяконúха. С. Аф.

Дія́конъ = дія́кон, дя́кон. (С. Аф.). — Быть дія́кономъ = дяконува́ти. С. Аф.

Діале́ктъ = наріччя, підно́ва.

Діаметра́льно = в по́перек, в про́гін, попере́чно. (С. Пар.).

Дія́метръ = попере́чник (С. Пар.), прогі́н, про́літ. — Мли́новий камінь має три аршини в прогоні. — Колесо має 1½ аршина на проліт. Хар.

Длань = доло́ня.

Длина́ = довжина́ (С. Л.), довжиня́ (С. Аф.), до́вгість (С. З.), довжени́к (Хар. С. Л.). — Довжину широкість шнуром позначити. Ст. Л. — Длино́ю, въ длину́ = удо́вж(ш), удо́вж(ш)ки, уздо́вж(ш), ки, завдо́вжки, навдо́гжки, вдо́вж. — Було б учити, як лежало в поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Завдовжки буде в локоть. С. З. — Завдовж як оця палиця. С. Аф.

Дли́нникъ = 1. довжени́к, довжина́. С. Л. 2. ба́лка, сво́лок (що кладеть ся вдовж). 3. перехе́т (довгий самолов з кількопядесять удками).

Длинноватый = довге́нький.

Длинноволосый = патла́тий, патла́ч, патла́нь, чуба́тий, чуба́нь, чубрій, кудла́тий, кудла́нь, пелеха́тий. — Дай Боже патлатого, щоб було за що скубти. н. пр. — Він був пелехатий. Кот.

Длинногривый = довгогри́вий.

Длинноклювый = дзюба́тий.

Длинноко́сый = коса́тий. — Дівка косата.

Длинноли́цый = довгообра́зий. С. Аф.

Длинноно́гій = довгоно́гий, циба́тий, циба́нь, гонíла́тий, циба́тень. — Як журавель цибатий.

Длинноно́сый = носа́тий, носа́нь, носа́ч.

Длинноно́лый = довгоно́лий.

Длинноро́слый = довги́й, довготеле́сний. (С. Аф.).

Длинноу́сый = довгоу́сий, довгоу́сько, довгову́с, прудиус. (С. З.). — Цур тобі, прудиусе, які в тебе довгі вуси. н. п.

Длинноу́хій = каплау́хий, довгоу́хий, уха́ч. — Свиня каплауха.

Длинохво́стый = хвоста́тий, довгохво́стий.

Длинношеій = довговя́зий. С. Аф.

Длинношерстный = (про овець) — вовни́стий, (про собак) — кудла́тий, пелеха́тий.

Дли́нный, но = до́вгий, го, (дуже) — довже́нний, (С. Аф.), довже́зний (С. Л.), довжеле́зний, (про людину) — довготеле́сний. С. Аф.

Дли́тель = копоту́н, мару́да.

Дли́тельный, но = довгочáсний; довги́й; повíльний, зага́йний, забарли́вий, довгочáсно, до́вго; повóлі, загайно. — Загайна робота. — Лихо швидко приходять, а поволі відходить. н. пр.

Длить, ся = 1. тягти́, ся, довжи́ти, ся, точи́ти, ся. — Щось довго воно тягнеть ся. — Нехай він твій довжить ся до правнуків. С. Л. — Точила ся довга година. 2. га́їти, ся, бари́ти, ся, ба́вити, ся. — Деякі, гаючись, не дбали, то ті в лісі загибали. н. п. — Коли б тобі, як тепер мінї, дівчинї небозї, то ти б не барив ся в великій дорозї. н. п.

Для = для, за-для́, про. — За-для такої потреби. — Прошу суда — нема судді про мене. К. Иов. — Для чего́ = для чо́го, на́ що, навіщо, чому́? — Чому ти не послухав ся, як тобі казано? — На що се так робиш? — Для того́ что... = бо, тому́, через те́, затім що. — Не́ для чего = нема чого́, нїчого. — Нема чого дар-

ма ходити. — **Для продáжи** = на прóдаж. — Повіз на прóдаж. — Везе рибу таловірку на прóдаж до дому. К. III.

Дневáльной = черговúй, стíйчик. (Кот.).

Дневáнье = чергá, стíйка. — Або на стíйці козаки. Кот.

Дневáть = 1. днювáти. С. Аф. Л. — Він у неї і днює й ночує.

2. одбувáти чергý (на стíйці, на вартí або якій службі цíлу добу — 24 години).

Днёвка = переднівка.

Дневникъ = днéвник, дéнник.

Дневнóй, днéвный = дéнний, днéвний, дньóвний, дíнний, днíвний. — Я їхав денним поíздом. Хар. — Бешиха дíнна, бешиха полуднична, н. зам.

Днёмъ = у дéнь, за дня.

Дно = дно, здр. — денцé, поб. — днúще. — Ми вже не в одній чарцí денце бачили. — **Вверхъ днóмъ** (перевернýть) = до горí ногами, шкереберть. С. З — **Дно встáвить** = заднíти, приднíти. — Оце заднив бочку, тай поíду по воду. — Карабель заднила, тай на Дунай пустила. н. п. — **Дно экипáжа** = пóдення. — **Ко днý** = на днó, на спíд. — Верган бандурочку на Дунай глибокий, та узяв бандурочка на спíд потопати. — **На днѣ** = на днí, на спóдí. — Сьорбайте, хлопцí, юшку, в риба на сподí. н. пр.

Днѣть = днíти. — Іде козак од дівчини, починає днíти. н. п.

До = 1. до, аж дó. — Зранку і до ночí. — **До какúхъ поръ** = дóки, дóкіль, до якóго чáсу. — Та доки ти питимеш? — **До поры́ до врéмени** = до якóго чáсу, поки-що. — Та до якого часу Бог милував. — **До сихъ пóръ** = дóсі, до сьóго чáсу, до сíбí пори. — Відколи та й досі не має. — **Дотѣхъ поръ** = дóти, пóти, дóтіль. — Дотí пив, поки не пашна ся. — **До того́, что** = аж.

2. до, пéред. — Се було днів за десять перед весíллям. — Се було ще до Різдва.

3. кóло. — Було там коло двадцяти чоловíка.

Добáвить, добавлять, ся = добáвити, додáти, долучíти, доточíти, докласти, прикúнути, добавлятí, ся, додавáти і т. д. — А до сього ще додав, нíби-то... — Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Добáвка = додáток, додáча, додавáння, добáвка. — Ще треба добавки, бо не вистачить. С. Л.

Добáвокъ = додáток, додáча.

Добáвочный = додатковúй, добáвочний.

Добаклýшничать, ся = добайдикувáти, ся.

Добалагýрить, ся = добалáкати, ся, добазíкати, ся.

Добáрить, добáриничаться = допанувáти, ся.

Добáловаться = додурíти ся, допустувáти ся.

Добахвáлиться = дохвалúти ся.

Добездѣльничать, ся = добайдикувáти, ся, долодарювáти.

Добивáть, ся, добúть, ся = добивáти, ся, добúти, ся. — Добути палю. — Били, поки до смерти не добили. — Посíдні всі добивають ся.

2. добувáти ся, домогáти ся, дохóдити, допомогáти ся (Ман.), допевнúти ся, доправлятí ся, добýти ся, домогти ся, дíйти, допéвнити ся. — Нігде нічого не добув ся. — Почав він доправляти свою хату. — Він тали волю свого дíйде. — Допевний ся, отамане, допевний ся платн, — як не будеш допевнений ся, будемо втíкати. н. п.

Добирáть, добрáть, ся = 1. добірáти, добрáти, ся.

2. добувáти ся, доставáти ся, дохóдити, добýти ся, достáти ся, дíйти, допхáти ся, дотягти ся, доплéнтати ся, доплугáнити ся. — До дому достав ся. — Як би достать ся туди? н. п. — Ледве доплугались до села. — Добрáться до смысла = дорозумовáти ся. К. З о Ю. Р.

Добúть, ся = д. Добивáть, ся.

Доблестный = мýжний (С. З. Пар.), відважний, лицáрський.

Доблесть = мýжність (С. Пар.), відвага, лицáрство.

Доболтáться = добалáкати ся, допащикувáти ся (С. Аф.), добрехáти ся.

Добораниивать, ся = доскорóжувати, ся, доволóчувати, ся.

Добороздúть = (раном) — дорáлити, (плугом) — доорáти.

Добóръ = добíр.

Дображничать = допúти ся, догулятися. — Допив ся до того, що й занедужав.

Добраниться = додáяти ся.

Добрáсывать, добросить = докúдати, докúнути. — Відсіля не докинеш. — Докидати стога.

Добрáть, ся = д. Добирáть, ся.

Дóбренькій = добрéнький.

Добрестú = дотягтú ся, добрестú, доплéнтати ся, дочвалáти, дочáпати ся, допхáти ся, доплугáнити ся. — Вулкан до кузні дочвалавши, будить зачáв всіх ковалів. Кот. — Лодве доплугавши ся до дому. — Доки доплентавсь до хатини. І. Ш.

Добривáть, добрúть = догóлювати, догóлити.

Добрó = 1. добрó, дóбре дíло, добродíйство. — **Нéтъ худá безъ добрá**, п пр. = лúхо не без добрá, п. пр. — **По добрý по здорóву** = з Бóгом, щаслúво, добрóм. — З Богом, Парасю, хлíба з'íвши. п. пр. — **По добрý ли живéшь, по здорóву?** = як ся мáєте, чи живéнькі, здоровéнькі?

2. добрó, худóба, збíжжя. — Багато у його добра: отавсу, хутра і срíбла. Греб. — Не збірай синови худоби, збери йому розум. п. пр. — **Чужúмъ добромъ подноси́ть ведрóмъ**, п. пр. = дóбре чужúми пирогáми бáтька поминáти. п. пр.

3. дóбре, гарáзд. — Добре тому багатому. К. Ш. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш почíм кíпш лúха! — **Добрó пожáловать** = прóсимо. кúлості прóсимо, прóсимо до хáти, до госпóди.

Добровóлецъ = добровóлець, охóчий.

Добровóльный, по = добровíльний, но, доброхíтний, но (С. З.), охóчий, че (С. З., доброхíть, ю, самохíть, ю (С. З.), по своїй вóлі, з дóброї вóлі. С. Л.

Добродúть, ся = 1. добродяжити, довохочúти ся, домандрувáти ся.

2. добродúти і т. д. д. Добрестú.

Доброхýтіе = дóбрість, добродýшність, щúрість.

Добродýшный, но = дóбрий, добродýшний, добросердéшний, щúрий, добродýшно, сердéшно, щúро.

Добродѣтель = 1. цнотá (С. З.), чеснóта. (Гал.). — Моя цнота лучче твого злота. п. пр. — Лучче цнота в болоті, ніж нецнота у злоті. п. пр.

2. добрó, дóбре дíло, добродíйство.

Добродѣтельный, но = цнотлúвий, во, добродíйний, но. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостить. Кот. — Чого би каждому цнотливому не належало чинити. С. З.

Доброе = д. Добрó 2. — Хто поживе моє добро? К. Ш.

Доброжелáтель, ница = доброхíт, ка, добродíй, ка.

Доброжелáтельность = жичлúвість, зичлúвість (С. Л.), доброхíтство.

Доброжелáтельный, но = доброжичлúвий (Л. Сам.), жичлúвий, зичлúвий (С. З. Л.), доброхíтний (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, нíхто мíні не жичливий. п. п.

Доброжелáтельство = д. Доброжелáтельность.

Доброжелáтельствовать = добрá хотíти, жúчити, зúчити (С. З. Л.), сприя́ти. (С. Л.).

Доброкáчественный = дóбрий, добрячий.

Добронрáвіе, добронрáвный = д. Благонрáвіе, благонрáвный.

Добропорáдочный, но = дóбрий, ре, добрячий, че, пýтній, путя́щий, до пуття́, доладнíй, до ладý.

Добросáть = д. Добрáсывать.

Добросердéчіе = сердéчність, щúрість.

Добросердéчный, но = сердéчний, но, щиросердéчний, но, щúрий, ро.

Дóбросить = д. Добрáсывать.

Добросóвѣстный, но = добросóвісний, но, сумлíнний, но.

Добротá = дóбрість. С. Аф. — Добрість серця.

Добротá = добротнíсть (якої речі).

Добротный = дóбрий, добротний, добрячий.

Доброхóтный, -хóтствовать, доброхóть, ка = д. Доброжелáтельный, -желáтельствовáть, -желáтель, ница.

Добрызгать = добризкати, допрúскати.

Дóбрый = 1. дóбрий. — Чоловік дóбрий. — Як би був дóбрий, тоб і свині давно з'їли. п. пр. — Добрий чоловік: на печі сухий, у воді мокрий. п. пр. — На доброго кийом, а ледачого кийом. п. пр. — **Будь, те добръ, добры** = будь ласкав, ласків, будьте ласкáві, будь ласка. — Скажи мíні, будь ласкав, тату, чого ячмінь наш так поріс? Греб.

2. дóбрий, гáрний, хорóший. — Добрий віз. С. Аф — Добра стерня, а сядь на ній, то й коле. п. пр. — Гарна, як квітка в полі. п. пр. — Добра земля.

Добрѣть = гладшати, гладчати (С. Аф.), товстíти, товстíшати. С. Ш.

Добрякъ = дóбрий чоловік, дóбра людúна, дóбра душá.

Добудúться = добудúти ся.

Добываніе = добуванúя, добуття́.

Добывáть, ся, добúть = добувáти, ся, здобувáти, ся, набувáти, дбáти, зася-

га́ти, добу́ти, здобу́ти, роздобу́ти, придба́ти, засягти́, (дуже трудно) — розгорюва́ти, розго́рити, загорюва́ти. — За золото премудрості не купиш, і розуму за гроші не здобудеш. К. Йов. — Або добувш або дома не бути. н. пр. — Який такий аби був, аби хліба роздобув. н. пр. — Добув грошей на подушне. — Нігде нічого не добув ся. С. Аф. — Роботою засягне собі щастя. Мирн. — Він собі і хату розгорював. С. З. — Розгорнла собі машину. С. З.

Добы́токъ = добу́ток, здобу́ток, набу́ток, роздобу́ток, придба́ння, надба́ння. С. Л. — Погинули без сліду наші злюки, пожер огонь неправе їх надбання. К. П.

Добы́ча = здо́бич (С. Л.), здоби́ча, здр. здоби́ченька (С. З.), здобу́ток; здо́битки, пожи́ва. (С. Л.). — Ой що ж ви, панове, що за здобич мали? Мали коня вороного, та Ляхи одняли. н. п. — Чи я тобі, мій коню, важкий, а чи моя та неспна зброя, чи тяжка здобиченька моя? н. п. — Аби здобичами і нспрами не отягчати ся. Л. В. — **Въ добы́чу** = на здо́бич, на пота́лу. — Тіло моє козацьке поховайте, звірю, птиці на поталу не дайте. н. д. — **Дѣла́ть добы́чу** = дува́нити (С. З.), наюва́ти. — Великую здобич мали, на три части наювали. н. д. — **Ходи́ть за добы́чею** = вихо́дити на здо́битки, на пожи́ву. — Розбійники виїхали кудись на здобитки. н. к.

Добы́чный = корисний, здобичний.

Добѣга́ть, добѣгивать = добіга́ти. — На силу добіг.

Добѣга́ться, добѣгиваться = добіга́ти ся, добігувати ся. — Добігав ся, поки ноги намулив.

Добѣжа́ть = добігти.

Добѣлива́ть, ся, добѣли́ть = добілювати, ся, добілити. — Добілила усе полотно.

Добѣси́ться = доказа́ти ся, домордува́ти ся, дожартува́ти ся.

Дова́ливать, дова́лить, ся = дова́лювати, докида́ти, докочувати (Д. **Вали́ть, ся** 1 і 2 і **Вали́ть**). — **Дова́литься до пищи, до питья** = допасти ся, дорва́ти ся, доскіпати ся. — Доскіпав ся до горілки, що й не встане.

Дова́ривать, дова́рить, ся = дова́рювати, дова́рити, ся.

Дова́стривать = дого́стрювати, дото́чувати. — Дострив ножа.

Дова́щивать = дово́щувати.

До́ведь = да́мка (в грі в дамки).

Довести́, дове́сть = дове́зти.

Довереажа́ть, ся = доверещати ся, довищати ся.

Довертѣ́ть, ся = довертіти, ся, докрутити, ся.

Доверша́ть, доверши́ть, ся = кінчати, докінчати, ся, вивершувати, вивершити, ся, дороблювати, доробити, ся, довести діло до кінця, до краю, (будування) — добудувати, (писання) — дописати і т. д.

Довести́, дове́сть = дове́сти, допровадити, призве́сти. — Д. до сумаше́ствія = обожево́лити. — Ніхто ж ни він й об... женолив.

Довива́ть, ся = довивати, доплітати, крутити, досукувати, ся. — Досукувати. — Досукала нитки.

Довизжа́ть, ся = доверещати ся, довищати ся.

Довинти́ть, довинчивать = довинтити, дошрубувати.

Довира́ться = добріхувати ся. — Добрехав ся, поки сказали вже: цить.

Дови́ть = доплести і т. д. д. Довивати.

Довлека́ть, довлечь = доволіка́ти, дотяга́ти, дотараба́нювати, доволокти́, дотягти, дотараба́нити, дотягти, дотартарити.

Доводи́ть = дово́дити, допровадити, призво́дити. — Се він його призвів до того.

Доводи́ться = дово́дити ся, припада́ти, випада́ти. — А тепер доводиться на безвідді, на безхліббі погибати. н. д. — Він мені доводить ся небожем. — Він припадав як раз сто рублів.

До́водъ = до́від, до́каз.

Довози́ть = дово́зити. — Довіз його на своїх конях. — Довозив сіно.

Доволакивать = д. **Довлека́ть.**

Доволочить, ся, доволо́чь, ся = доволокти́ і т. д. д. **Волочи́ть, ся.**

Дово́льно = 1. дово́лі, до́сить, го́ді, бу... де. — Досить одного сонця на небі. н. п. — Буде вже тобі брехати. — Ждала, ждала, та й годі сказала. — Невісточко сива, вставай! годі спать. н. п.

2. чима́до, бага́то. = Чимало літ вернулось, води чимало утекло. К. Ш. — **Дово́льно большо́й** = чима́лий.

Дово́льный = дово́льний, задоволений (Гал., конте́нтий (Прав.), ра́дий. — **Я этимъ не дово́ленъ** = я з сього не ра́дий. — **Онъ ничѣмъ** не дово́ленъ = йому нічим не догодиш. — **Дово... будь тѣмъ** = тим і здобрій (н. п.) Здобрій тим, що тобі волость присудить.

Допо́льствіе, довóльство = достáток, замóжність.

Допо́льствовать, ся = 1. вдовольня́ти, ся, задовольня́ти, ся, довольни́ти ся С. З. (малим) — перебува́ти ся, здобрі́ти чим. (Пр. д. під сл. Довóлень).

2. постача́ти, вистача́ти, достача́ти, споживля́ти (С. Л.), харчува́ти. — На всіх не вистачить. С. Л. — Він постачав на військо сухарі.

Дозорова́ть, ся = докра́сти ся. — Докрав ся, поки в тюрму попав.

Довостри́ть = догостри́ти, доточи́ти.

Довра́ть, ся = добреха́ти, ся.

Довѣва́ть = довію́вати.

Довѣ́дать, ся, довѣ́дывать, ся = довіда́ти ся, дозна́ти ся, допита́ти ся, досьві́дчити ся, довіду́вати ся і т. д.

Довѣ́ивать = довію́вати.

Довѣ́ичáть = довінча́ти.

Довѣ́ренность = 1. ві́ра (до кого).

2. довіре́ність, ві́рчий лист.

Довѣ́ренный = повіре́нний, повномо́чний.

Довѣ́ритель, ница = довіри́тель, ка.

Довѣ́рить, ся = довіри́ти, ся, повіри́ти, звіря́ти, ся (С. Л.), зда́ти ся. — Він у всьому на його здав ся.

Довѣ́ріе = ві́ра. — Нема тобі віри. С. Л. — **Потера́ть довѣ́ріе** = зневіри́тись. С. Аф. — **Досто́йный довѣ́рія** = ві́ри го́дний. — Свідки мають бути віри годиве і не підозріпне. Ст. Л.

Довѣ́рчивость = ві́ра, ймовірність. — У дівчини стільки ласки, як на тихім ставу риски, а в козака стільки віри, як на синім морі піни. н. п.

Довѣ́рчивый, во = ймові́рний, но (С. Л.), з вірою.

Довѣря́ть, ся = ві́рити, ві́ру ма́ти, ня́ти, дійма́ти, довіря́ти, ся, повіря́ти, звіря́ти, ся, здава́ти ся, покла́дати ся (на кого). — Не вір, бо то звірь: хоч не вкусить, то злякає. н. пр. — Він на ню все звірив, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д. ще під сл. Вѣ́рить 2).

Довѣ́сить, довѣ́шивать, ся = 1. довісити, довішувати, ся. — Довішала усі сорочки — нехай сохнуть.

2. дова́жити, дова́жувати, ся. С. Аф. Л. — Дожди ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣ́сокъ = дові́сок (додаток до повної ваги).

Довѣ́шать = д. **Довѣ́сить** 1.

Довѣ́шиваніе = 1. довішування, 2. дова́жування.

Довѣ́ять = довія́ти.

Довязáть, довязáть, довя́зывать, ся = 1. довяза́ти, довя́зувати, ся. — Довязати спопи.

2. доплести́, доплі́та́ти, ся. — Доплів батіг.

Дога́вливать, договѣ́ть = догові́ти.

Дога́дываться, дога́дываться = дога́дати ся, домисли́ти ся, домі́ркувати ся, дога́дувати ся, домишля́ти ся, домисл́ювати ся. С. Л. — Догадав ся очкур розв'язати, тай думає, що порозумі́шав. н. пр.

Дога́дка = дога́дка (С. Аф. Л.), дога́д (С. Аф.), здога́д, до́мисел (С. Л.).

Дога́дливый = дога́дливий, тямкий (С. Ш.).

Догара́ть = догоря́ти, дого́рювати. (С. Аф.). — Свічка догоріла.

Дога́щивать, догости́ть = дого́стювати, догости́ти.

Догиба́ть, ся, догну́ть, ся = догина́ти, догну́ти, ся.

Дога́дать, дога́живать, ся = дога́дити, допрасувати, ся.

Дога́дывать, дога́дать = догриза́ти, догря́ти, дожвакувати.

Дога́тывать, доглотну́ть, доглота́ть = доковтну́ти, доковта́ти, доглитну́ти, доглита́ти.

Доглядѣ́ть, доглядывать = доглядáти, доглядіти, дозира́ти, достерегти́, допильнува́ти.

Доглядѣ́ться = додиви́ти ся, доглядіти ся. — Додивив ся, що аж очі заболіли.

Догна́ивать = догно́ювати.

Догна́ть, догони́ть, ся = догна́ти, наздогна́ти (С. Л. Ш.), нагна́ти, насті́ти, настигти, здогна́ти, зу́спіти, дога́няти, наздога́няти, нага́няти, настига́ти. — Хто два зайці гонить, жадного не здожене. н. пр. — Наздогнав його та по потилиці.

Догнива́ть, догни́ть = догнива́ти, згнива́ти, догни́ти, згни́ти.

Догноя́ть = догно́їти, згно́їти.

Догну́ть = д. Догиба́ть.

Договáривать, ся, договори́ть, ся = 1. доказувати, домовля́ти, доказа́ти, домо́вити, добала́кувати, добала́кати. — Підпали такий гомін, що не дали йому й доказати до кінця. — Почав балакати, та й не добалакав.

2. добала́кувати ся, добала́кати ся. — Добалакав ся вже до лиха.

3. домовля́ти, ся, умовля́ти ся, годи́ти, ся, єдна́ти, ся, поєдна́ти, ся. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. п. пр.

Договóрный = домóвленний, умóвленний.

Договóръ = умóва (С. Л. Ш.), домóва, уклáд (С. Ш.), угóда (Гал.) — Слова — не полова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул. Ар. — Заглянь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между дающим і вземающим. В. П. — **Заключúть договóръ** = домóвити ся, умóвити ся, уложúти умóву. — **Нарýшить, растóргнуть договóръ** = зламáти, зірвáти, скасувáти умóву, відкúнути ся.

Договéть = договíти.

Догóнка, догóня, у виразах: **въ догóнку, въ догóню** = на здогíн, на здогінцí. — Пустили ся за мною на здогíн. Фр. — На здогінцї не наздóженеш. п. пр.

Догонúть = д. **Догнáть**.

Догорáживать = догорóжувати, доплітáти (тин або що).

Догорáть = догоряти, догóрювати (С. Аф.).

Догорéвать = догорювáти, ся, досумовáти, дотужúти ся, дожурúти ся. — Дотужив ся, що й сам занедужав.

Догорлáпить = догукáти ся, дорепетувáти ся, догаласувáти ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догорéть = догорíти.

Догребáть, догрестú = догромáжувати, догрібати, догромáдити, догребтú.

Догрубúть, догрубíянить = догрубíяниги.

Догружáть, догружúвать, догрузúть = довáжувати, довáжити, нахурувáти, догрузúти.

Догрустúть = д. **Догореváть**.

Догрызáть, ся = догризáти, ся.

Догрéвать, догрéть = догрівáти, догрíти.

Догрéшить = догрішúти, ся.

Догýливать = догýлювати, ся. — Догулюю останні дні. — Догулив ся до лиха.

Доданúвать, додоúть = додóювати, додоїти.

Додáбливать, ся = додóбувати, ся.

Додáток, додáча = додáток, придáча, додáча.

Додвигáть, ся, додвúгивать, ся = досóвувати, ся, досувáти, ся, підсóвувати, ся.

Додвúнуть, ся = досýнути, ся, підсýнути, ся.

Додёргать, додёргивать = 1. доскúкати, досíпати, (про волосся, шерсть) — доскýбти, добрáти, доскúкувати і т. д. 2. дотягтú, доволокти, дотягáти і т. д.

Додержáть, додéрживать = 1. дотрúмати, додержáти, дотрúмувати, додéржувати. — Хто багато обіцяє, рідко свою дотримає. п. пр. — Перестань милий до нарíкати, памятай свого слова дотримати. п. п. 2. вúтратити, витрáчувати. — Я витратив останні гроші.

Додоúть = додоїти.

Додолбúть = додовбáти.

Додразнúть, ся = додражнúти, ся, додратувáти, ся.

Додружúться = додружúти ся, дотоваришувáти, добратáти ся.

Додýматься = додýмати ся, домíслити ся, домíркувáти ся, домíзкувáти ся, дорозумовáти ся, рóзуму добрáти. — Та вже дорозумовали ся, щоб рубати його та його ж шаблею. п. о. — А москалики не недурні, та розуму добрали: насамперед батька Швачку із осаулою звязали. п. п.

Додурáчиться = додурíти, дожирувáти ся, допустовáти ся. — Колись ти дожируєш ся до чого лихого.

Додéлать, додéлывать = доробúти, дороблювати, подороблювати.

Доéніе = дійво (С. Аф.), доїння, подій. — Це стільки молока з одного подою.

Доёнка = дійнúця (С. Аф.), скопéць. — (Под.). — Дійниця — коровича мýка. п. пр. — Іди дощику небром, відром — дійницею над нашою пашницею. п. пр.

Дожáривать, дожáрить, ся = допікáти, досмáжувати, допектú, досмáжити, допрáжити.

Дожáть, дожимáть, дожúнать, ся = 1. додавúти, дотúскати, дочавити, (про білизну) — вúкрутити, додáвлювати і т. п. 2. дожáти (хліб), обжúнати ся.

Дождáть, ся = діждáти, ся, дочекáти, ся, дотривáти. — Не діждеш, щоб я тебе прохала. — Дочекав ся я свого сьвятого, виряжала в сьвіт мене матíнка. Рудан.

Дождевúкъ = д. **Бадýшка**.

Дождевóй = дощовúй. — Заміж вийти в дощову годину пересидíти. п. пр.

Дождúть = дощúти, (починати) — накрапáти. — **Дождúтъ** = дощ íде, накрапáє. — Ой наступа чорна хмара, став дощ накрапать. п. пр.

Дождлúвый = дощúстий (С. З.), дощувáтий (Чайч.), дощовúй, мочлúвий. — Дощовий день. — Мочлива осíнь — Того ж року літо було дощистое. Л. В.

Дождь = дощ, (маленький) — дóщик. — **Грибнóй, мéлкій дождь** = дрібнúй, дрí-

бен, як крізь сúто, (дуже дрібний, вáче тумáн) — мигáчка, мжúчка, мрякá. С. Л. — І шумúть, і гудé, дрібен дощик іде. н. п. — Грýпный дождь = крапли́стий (С. Л.), крапчáстий, крапчáтий (Ман.). — Проливно́й дождь = ливни́й дощ, ли́вень, зали́ва (С. Л.), злúва. — Піде злúва — дощ великий. — Дуже сильний — злю́ща, (до того ще й холодний) — хвúща, (сильний та не довгий) — ту́ча, тучни́й дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложни́й (С. Лев.), облоговúй. — Дождь переста́лъ = передощи́ло. — Бог дасть передощить і буде ясно. Хар. — Отъ дожда́ да въ во́ду, н. пр. = з дощу́ та під рúну н. пр. — По́слѣ до́ждика въ Четве́ргъ, н. пр. = на Мико́ли тай нi-бо́ли, н. пр. — Дождь ли́вия льётъ = дощ як відра́, як з відра́. — Дощ іде, як з відра лé, а з стріх біжить, як цівкою. Ном.

Дождянúкъ = д. Бздýшка.

Дожева́ть, дожéвывать = дожувáти, зжувáти, пережувáти, дожóвувати і т. д. — Д. жвáчку = доренгáти.

Дожéчь, дожига́ть, ся = допалúти, випáляти, допáлювати, випáлювати, ся. — Допалив сьвічку. — Випалив усі дрóва.

Доживáть = доживáти, добувáти. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. Ш. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожида́ніе = ждáння, сподівáння, чекáння, трівáння.

Дожида́ть, ся = ждáти, дожидáти, сподівати ся, чекáти, трівáти. — Ждала я, дожидала, горітечка відчинила. н. п — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерти. н. пр. — Чекай та трівай — то недобрі люде. н. пр. — Ждалъ не дождáлся = ждав, тай годі сказáв; ждав, тай жданки поїв.

Дожúнать, дожúнать = д. Дожáть.

Дожúть = дожúти, добýти.

Дожрáть = дожéрти, дотріскати, долóпати, пожéрти і т. д.

Дозванúвать, ся = додзвóнювати, ся.

Дозвáть, ся = докли́кати ся, догукáти ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не докличусь я тебе н. п.

Дозволéніе = дозвíл, дозволéння.

Дозволúтельный = 1. дозволя́ючий. 2. дозволéний, вільний.

Дозво́лить, дозволя́ть = дозвóлити, позвóлити, подозвóлити, дозволя́ти і т. д. — Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим нашу Січу та руйнувати н. п.

Дозвони́ть = доздвонúти, ся.

Дознава́ніе = дознавáння.

Дознава́ть, ся, дозна́ть, ся = дознавáти, ся, визнавáти, довідувати ся, допитувати ся, упевня́ти ся, дізна́ти ся, довíдати ся (С. Л.) і т. д.

Дозна́ніе = дозна́ння, визна́ння, визна́ття. С. Л.

Дозоба́ть = додзьóбати, додзю́бати.

Дозола́чивать, дозолоти́ть, ся = дозодóчувати, дозолотúти, ся.

Дозóрной = дозóрний, дозóрця (С. З.), доглядач.

Дозóрный = дозóрний і д. Дозóрной.

Дозóрщикъ = д. Дозóрной.

Дозóръ = дозóр, обхóд.

Дозрѣва́ть, дозрѣ́ть = доспівáти, достигáти, виспівáти, досúти, достúгти. — Нехай цьвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуни достигли. н. о.

Дозрѣ́лый = доспíлий, спíлий, достúглий, стúглий. — Спілі яблука. — Стиглий кавун.

Дозыва́ть, ся = скликáти, докликáти, ся, догу́кувати ся. — Ніяк його не догукаєш ся.

Дозѣва́ться = загáвити ся. — Загавив ся та і вивів у кручу.

Донгра́ть, ся, дойгрывать, ся = дограти, ся, дожартувáти ся, дограва́ти, ся. — Дограв ся, поки геть усе не програв.

Дойльница = доїльниця, рúчка (Лів.), доя́рка (Прав.). — Я до печі куховарочку наняв, до корівок та доїльничку. н. п. — З дійницей річка виступала Кот.

Дойникъ = д. Доёнка.

Дóйный = дíйний. — Корова дійна. С. Аф.

Доиска́ть, ся, дойскивать, ся = дошукáти, ся, дошу́кувати, ся; д. Довѣдаться, довѣдываться (по слідах) — вистежити, вúтропити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму святого дошукатись. К. Йов.

Дóйка = доїння, дíйво. (С. Аф.).

Дойти́ = дíйти, (по малу або трудно) — додúбати, допхáти ся, доплéнтати ся, дочвалáти, доплугáнити ся. — Отак ідучи попід тином, я міркував собі в ночі, доки доплентався до хатини. К. Ш.

Дóить, ся = доїти, ся. — Доїти корову. — Корова погано доїть ся.

Дóка = мúтець, мистéць, мастáк (С. З.), мистю́к. — Як хто мистюк зайців стрі-

лять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділі. — Дóка на дóку нашéлъ, н. пр. = найшла (або: трáпила) коса́ на кáмінь. н. пр.

Доказа́тель = дока́жчик, доно́щик.

Доказа́тельный = доказний, довідний.

Доказа́тельство = дóказ, дóказка, дóвід. — Він і сам не знає, які він дóказки має на землю. Піс. Черп. — **Доказа́тельства пи́сьменныя** = дóводи листóвні. — О доводех листовних. Ст. Л.

Доказа́ть, дока́зывать, ся = доказа́ти, дове́сти, досьвідчити, ви́казати, ви́вести ді́ло, пра́во, дока́зувати ся і т. д.

Дока́лить, дока́ливать = 1. догартувáти, догартóвувати.
2. розпекти́, розпіка́ти.

Дока́лывать, ся, доколо́ть = докóлювати, ся, дощтрúкувати, дощтúркувати, дощинúгувати, доколóти і т. д.

Дока́нчивать = кінча́ти.

Дока́пливать, докопи́ть = докладáти, дозбíрувати, докласти; дозбірáти. С. Аф. — Ледве дозбірав сотню карбованців.

Дока́пчивать, докопти́ть = докóпчувати, докоптúти.

Дока́пывать, ся, докопа́ть, ся = докóпувати, ся, докопáти, ся. — Докопав до води. — Він до всього докопавсь ся.

Докара́бкать ся = додéрти ся, додря́пати ся, дошкря́бати ся.

Дока́рливать, докорми́ть = догодóвувати, догодувáти, (до весни) — дозимувáти (про худобу). — Догодуй бжолу до Івана, зробить з тебе пана. н. пр.

Дока́тать, дока́тывать = докотúти, докóчувати, (про білизну) — докачáти (на качальці), домаґлювáти (на мáлю).

Дока́тить, ся = докотúти, ся.

Дока́чать, ся, дока́чивать, ся = докачáти, ся, (на гóйдальці або що) — доколи́хати ся, догóйдати ся.

Дока́шивать, ся, докоси́ть, ся = докóсювати, ся, докосúти, ся.

Докваси́ть, докваши́вать, ся = докваси́ти, докваси́ювати, ся.

Докида́ть, доки́дывать = д. Доброса́ть, добра́сывать.

Докипа́ть, докипе́ть = докипáти, докипíти.

Докисе́ть, доки́снуть = докисáти, докúснути, докваси́тись.

Доки́слый = кúслий, докваше́ний.

Дóкись = дóкис, дóквас.

Докладно́й = докладний.

Докла́дъ = доклáд, (стар.) — лепорт с.

Докла́дывать, докла́сть, доложи́ть = кладáти, додавáти, довóдити до ві ма, докласти, доложúти, додáти, вести до відома.

Доклева́ть, доклёвывать = додзьобáт додзьобáти, доклювáти, відзьобá і т. д., додзьóбувати і т. д.

Докле́ивать, доклеи́ть = докле́ювати, рюком) — докарю́чувати, докле́їти, карю́чити. (Чайч.).

Доклейми́ть = доклеймúти, дотавру ти, позначúти, поклеймúти, потаврува

Докли́каться = д. Дозва́ться.

Доклони́ть, ся = дохилúти, нахилúти,

Докова́ть, доко́вывать, ся = докувá вúкувати, доковувати і т. д.

Доковыля́ть = дошкандибáти, дош тильгáти. — На силу дошкандибав до ха

Доковыра́ть, ся = доколупáти, ся, д копирсáти, ся.

Доколо́чивать, доколоти́ть = добива добúти.

Доколдова́ть = дочарувáти, дочакувá довідьмувáти, доворожúти, ся.

Доколо́ть, ся = д. Дока́лывать.

Доко́ль, доко́лѣ = по́ки, до́ки, до́кі до якóго часу. — Доки ти будеш пус вати? С. Л. — Доки сонце зійде, роса вúсть. н. пр.

Докона́ть = доконáти, знівечити, (дов сти́ до крáю.

Доконопа́тить = доконопáтити, допакн вáти, дошпаґлювáти.

Доко́нчить = скінчúти, докінчúти, кінця́, до крáю довести́, (роботу яку) доробúти, (писання) — дописáти, (шит — дошúти, (гру) — дограти, (співан ня) — досьпівáти і т. д.

Докопа́ть = д. Дока́пывать.

Дóкопить = д. Дока́пливать.

Докоптúть = д. Дока́пчивать.

Докорми́ть = д. Дока́рливать.

Докоси́ть = д. Дока́шивать.

Докра́ивать, докро́ить = докрóювати, кроїти.

Докраси́ть, докра́шивать, ся = доквасúти, домальовувати, ся, (С. Аф.), красúти, докрáшувати.

Дóкрасна = до жáру, аж почервоніл

до червóности, нóки почервонíє. — Терти руку поки почервонíє.

Докричáть, ся = догукáти, ся.

Докройть = д. **Докрáивать.**

Докрóшивать, докрошúть, ся = докрúшувати, докришúти, ся. — Докрошила локшину. — Зуб докришив ся.

Докрутúть, докрýчивать = докрутúти, довертíти, досукáти, довúти, докрýчувати і т. д.

Докручúниться = дожурúти ся, досумовати, дотужúти.

Дóкторъ = 1. дóктор (учен. ст.). 2. лíкарь, дóхторь (Хар.). — Лíкареві чи поможись, чи не поможись, а калитка розвижись. п. пр.

Докторша = 1. лíкарша (жінка лíкарева). 2. лíкарка.

Докувúркаться = доперекидáти ся.

Докýда = дóки, до якóго мíсця і д. Дохóдь.

Докýка = докучáння, докýка (С. З.), падокýка (Полт.), уїдливість С. Ш. — З прикростю і докукою людем. Самойлович. С. З.

Докумéнтъ = докумéнт, папíр, (стародавній) — шпаргáл, (зб.) — шпаргáлля.

Докупáть, ся = докупáти, ся. — Докупав ся, що аж голова болить.

Докупáть, докупúть, ся = докупати, докупóвувати, прикупóвувати, докупля́ти, прикупля́ти, докупúти, ся.

Докýривать, ся, докурúть, ся = докýрювати, ся, докурúти, ся.

Докучáть = докучáти, надокучáти, набридáти, обридáти, кýчити, прúкрити ся. С. З. Л. — Та вже тая пресучая журба мíні надокучила. п. п. — Ні о що більш в тім не прирікали ся і не упоминали ся Скоропадський. С. З. — Кучити послам, аби домовляли ся. П. Могила. О. З.

Докýчливость = набрúдливість, уїдливість. С. Ш.

Докýчливый = набрúдливий, обрúдливий, уїдливий (С. Ш.), в'їдливий. — Таке в'їдливе, що хоч візьми та й плюнь межи очі.

Докýчный = 1. д. **Докýчливый.** 2. нудúний (про чоловіка).

Докýшать, докýшивать = доїсти, доїдáти; допúти, допивáти.

Долáзливать, долóвить = долóвлювати, долóвити.

Долáзить = долáзити ся.

Долáмливать, долáмывать, доломúть = долóмлювати, долóмити, долáмати.

Долбёжъ = 1. жóлоб, желóбина, пя́тка (видовбаний рівчачок або дірка в дереві). 2. частíше: **Долбёжка** — зубря́чка, турýкання. (С. Ш.). — **Въ долбёжку** — на память (не розуміючи), в зубря́чку.

Долбúло = долотó.

Долбúть = 1. довбáти. — Довбати долотом дірку. С. Аф. 2. торóчити, товкти́. С. Ш — Що дня йому треба все одно торóчити. С. Л. 3. турýкати (С. Ш.), товкти́, товкмáчити, зубрúти (вчити на память від слова до слова).

Долблéніе = 1. довбáння. 2. д. **Долбёжъ 2.**

Долбня́, долбýха, долбýшка = дóвбня, довбéшка. С. Аф. — (Для забивання палі) — бáба С. Ш., (на олíйні) — тарáн. С. Ш.

Долгáться = добрехáти ся.

Дóлгій, дóлго = дóвгий, дóвго, поб. — довжéнний (С. Аф.), довжéзний, здр. — довгéнький, довгесенький. С. Аф. — З довгою рукою під цвинтарь п. пр. — Через місяць падíшов другий лист довжезний. Фр. — Як довго його нема з поля. — Кінь довго запряжений. С. Аф. — **Вотъ и всѣ не долгá** = от і всé, та й годí, от тобí і всé. — **Дóлгая жизнь** = дóвгий вік. — Дай, Боже, вік довгий. п. пр. — **Дóлго ли, коротко ли** = через якýсь таку годúну. — **Дóлго ли до бѣды?** = чи далéко до бідú? — **Откладывать въ дóлгій я́щикъ** = відкладáти на дóвго. — **Приказáлъ дóлго жить** = віддáв Богові дýшу, казáв дóвго жúти. — **В'хать на дóлгихъ** = їхати на одних кóнях (цілу дорогу, не переміняючи коней).

Долговáтый, то = довгéнький, ко.

Долговолóсый = д. **Длинноволóсый.**

Долговрéменный, но = довгúй, го, довгочáсний, но.

Долговóй = довгóвий.

Долговѣ́чный, но = довговíчний, но, (вжуті з іменником) — довговік. — Стоїть дуб — довговік. п. з.

Долговúзый = довгúй, довгáнь, довгéля (С. Аф.), довготелéсний (С. Аф.), цибáтий, цибáнь, довговúзий. С. Аф.

Долгоде́нствіе = дóвгий вік. — Дай вам, Боже, вік довгий, в нам дохід добрий. п. пр.

Долгоде́нствовать = дóвго жúти.

Долголѣ́тіе = д. **Долгоде́нствіе.**

Долголѣтній = довголі́тний, довговічний.
Долгоно́гій = д. Длинноно́гій.
Долгоно́жка, ком. Tipula = довгоні́г. — Сосальце у його далеко коротше, ніж у комарів, та ще й ноги дуже довгі, через те ці комахи і взивають ся довгоногами. Степовик.
Долгоно́сикъ, ком. Curculio = довгоно́сик, (С. З.) носа́й, сви́нка, шапла́к (Полт. Чайч.). Жуки, що мають шнуру довгеньку головку, котрі через те здають ся ніби-то маленькими свинками. Степовик.
Долгоно́сый = д. Длинноно́сый.
Долго́нько = довге́нько.
Долгопо́лый = довгопо́лий.
Долгору́кій = довгору́кий.
Долгосро́чный = довгостроковий (на довгий строк).
Долгота́ = до́вгість (С. З.), довжина́ (С. С.), довжи́нія. (С. Аф.).
Долготерпѣли́вый = довготерпля́чий. С. Ж.
Долгоу́хій = довгоу́хий, ухань, ухач (С. Ш.), про свиней — каплоу́хий.
Долгоу́шка = го́лка з довги́м у́шком.
Долгохво́стикъ, пт. Parus caudatus = синиця хвоста́та.
Долгохво́стый = хвоста́тий, довгохво́стий, хвоста́ч (С. Ш.).
Долгошёйка = д. Горля́нка 1.
Долгошёя = довговя́зий. С. Аф.
Долгоязы́чный = 1. язика́тий і д. Болтли́вый і Болту́нъ 1.
2. брехли́вий, ва, бреху́ни, ха, плету́ш, ха.
Долгъ = 1. обов'я́зок, повинність. — Обовязок чинити. С. З. — Коли сповню свій обовязок, то ніхто мені нічого не зробить. Фр. — **Отда́ть послѣ́дній долгъ природѣ** = віддати Бо́гові ду́шу, умерти. — **Отда́ть п. д. поко́йнику** = провести до кла́довища.
2. довг, ви́нне, винува́те, по́зичка. — **Въ до́лгъ брать** = брати на́бір, в по́зичку. — **Въ до́лгъ вѣ́рить, дава́ть** = боргувати, навіряти, на́бір дава́ти, у позику дава́ти. — Як будеш усім боргувати, прийдеть ся сорочку латати. п. пр. — Продай мені на́бір, а гроші через тиждень віддам. п. о. — Піду до жидівки — сни набір горілки! п. п. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів наві́рив. п. п. — **Въ долги́ вле́зть** = вдовжити ся. — Ту зиму так вдовжився, що й не вилізу. — **Въ долгу́ какъ въ шелку́** = по шию в довгах, в довгах як в реняхах. п. пр.
Долевой = частковий, пайовий.
Долежа́ть, ся = 1. доле́жати ся. — Я лежав ся, поки голова заболіла.
2. про овочі) — вле́жати ся, досягти́ достигти на со́нці.
Долета́ть, ся, долете́ть = долі́тати, ся, долетіти, долинути, долену́ти (С. А.).
Должа́ть = позича́ти, запозича́ти, вдо́вжувати ся (Д. під с. Долгъ 2.)
Долженствова́ть = му́сити (С. З. Л.), мати, обов'я́зок ма́ти. — Із дерева слід зломити ти мусиш гілку хоч одну. Кот. — За лихими людьми та за ворогами покарає мушу. н. п. — Не має ніхто ні за ке терпіти, тільки кожний сам за себе. Ст. Л.
Должни́къ = довжни́к, винува́тий (С. Л.), винува́тець. — А довжник, который имѣ Ст. Л.
До́лжно = тре́ба, повинно, слід, належить, годи́ться. — Треба жить, як належить. п. пр. — Треба бути слухняним. — Так слід робити. С. Л. — Приймають старого, як повинно бути. п. о.
Должно́ быть = 1. повинно, му́сить бу́ти.
2. ма́буть, либо́нь, десь. Д. Ві́рно!
До́лжное = повинне, належите, що слід.
До́лжностно́й = урядо́вий (С. Ш.), службовий.
До́лжность = уря́д (С. Ш., слу́жба, посада. (Гал.). — Який такий уряд хутір ніж проста служба. С. Ш. — У уряди да довив одній особі давані не будуть. Ст. Л. — Кандидат на учительску посаду. Ва — **Исправля́ющій до́лжность** = наказний, засту́пник. — Наказний отаман С. З. Л. — А тут пан заступник старости — самого старости не було. Фр.
До́лжный, до́лженъ = 1. повинний (С. Л.), належи́тий (С. З.). — Належиту честь віддати.
2. повинен, му́сить. — Не знав добрий чоловік та із чого жити, мусів собі корів купити. н. п. — Хоч не рада, та мушу, бо люблю Івася як душу. н. п.
3. ви́нний, ви́нен. — Він мені винен три карбованці. — Що винен — то віддати винен. п. пр.
Долива́ть, ся = долива́ти, ся, доси́пати, ся. — Досип повну плянжку.
Доли́вка, доли́въ = долива́ння, доси́пання.
Долизы́ть, долизывать, ся = долизати, вилизати, долизувати, ся, вилизуватися.
Долина́ = д. Длина́.
Доли́на = доли́на; діл, поділ, низовділ, низина́, (межи високих гір) — ме жигіря, (довга і вузька, на степах) — бі

ка, (неглибока та глибока) — яр, ярóк, (з гіском) — байрáк, (крута зо всіх боків межи гір) — макітрá, (де починаєть ся долина) — придолúнок, (де кінчаєть ся) — одвéршок. С. Л. З. Ш. — Вийду на хопку, гляну на долину. п. п. — І долом теть собі село попад водою пристилось. К. Ш. — Тіло козацьке рвали; по терпах, по балках жонту кість жвакували. п. д. — Ня будете до байраків прибувати, терпонї гальки рубайте, міні признаку покидайте. п. д. — Гей ярóм, ярóм за волами, манїцями за вівцями. п. п.

Долúнушка = долúнонька, долúночка. С. Аф.

Долúть = 1. долúти, досúпати. — Досип чарку.

2. перемагáти, змогáти, посїдáти.

Доловúть = д. **Долáвливать.**

Доложúть = д. **Доклáдывать.**

Долóй = геть, пріч; до дóлу. — Геть з очей моїх. — Іди, сину, пріч від мене, нехай тебе Турчин візьме. п. п. — Геть з дороги. — Звалив його до долу.

Долонúть = д. **Долáмливать.**

Долотúть = довбáти (долотом).

Долотó = долотó, здр. — долотцé, (недоробка — пробивати лід) — плїшнúй.

Долу = дóлї, до дóлу, в низ, в низу́.

Долъ = д. **Долúна.**

Дóльникъ = спільник.

Дóльный = низовúй, нúжнїй, спідній.

Дольше, дóлѣ, е = дóвше.

Долѣзáть, долѣть = долїзáти, долáзити, долїзти.

Дóля = 1. чáстка, частúна, пáйка, часть, удíя (С. Ш.). — **Принять кого́ въ дóлю** = прийнáти в спілку. — **Вступúть въ дóлю** = пристáти до спілки.

2. дóля, талáн. — Вміла мати брови дати, та по вміла щастя-долї дати. п. п. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до останку. п. пр. — У кого талан, ані дня на лан, а у мене нема талану, то що дня на лану. п. пр.

Дóма = дóма, в дóма, в господї, в домівцї. — Його нема в дома. — Не стали в домівцї щастя й долї собі мати. п. д.

Домáзать, домáзывать = домáзати, домастúти, дошмарувáти, домáзувати і т. д.

Домáлывать, ся, домолóть, ся = 1. домéлювати, ся, домолóти, ся.

2. добазїкати, ся, добалясувáти, ся, домолóти, ся.

Домарáть, домáрывать = докалáти, домáзати, домáзувати, вúкалати, вúмазати.

Домáтывать, домотúть, ся = 1. домóтувати, домотáти, ся. — Домотала клубок шнуру.

2. доцúндрювати, переводúти, мантáчити, гайнувáти (до краю), доцúндрити, домотáти, розмантáчити, прогайнувáти, процúндрити, перевести (геть усе).

Домахнýть = докúнути.

Домáчивать, ся, домочúть, ся = домóчувати, домочúти, ся.

Домáшній = 1. хáтнїй, домóвий, домівський; пáський, свíйський. — Хатнього злодія не встережеш ся. п. пр. — Казала польова мишa хатнїй. п. я. — Дві скринї на потребу домóвую. Л. В. — Домóвого злодія не вбережеш ся. п. пр. — Ціпа птахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а пáська. — **Домáшній холсть** = домотká-не полотнó, домоткáн. С. З. — **Домáшнія пепріятности** = хáтня мóрква. С. Л.

2. домівнúк, ця, домівець. — **Домáшніе** = домівники, домівці, семяне, свої, нáші. — Ти у нас в хаті не домівниця, нашому добру не вукібниця. п. п. — І перед власними домовниками моїми. С. З. — **Домáшній человѣкъ** = свій чоловік (про чужого, але близького).

Домáщивать, домостúть = домóщувати, домостúти, (дошками) — достилáти, дослáти, достелúти, (камнем улицю) — добурковувати, добуркувáти. С. Ш.

Домежевáть, домежёвывать, ся = домежувáти, домежóвувати, ся.

Домекáться, домекнýться = д. **Догáдываться.**

Домёкъ, вживаєть ся тільки у вирази: „**не въ домёкъ**“ = не вдогад, не втямки.

Дóменная печь = велúка пíч, гýта (на рудних). — Пала як у гутї.

Домести́, доместáть = домести́, домітáти.

Домстáть, домётывать = 1. докúдати, докúнути, докидáти, дошпурнýти. — Докидати стола. — Докинути до...

2. обкúдати, обкидáти. — Обкидати петельки.

Домúкъ, домúшко = домóк, домóчок, хáтка, хатúна, хатúнка, будúночок. — А у мене ні хатинки, нема щастя, нема жінки. п. п.

Дóмна = д. **Дóменная печь.**

Домовúтый = хазяйлúвий, господáрний, хазяїновúтий.

Домовúще = д. **Гробъ.**

Домовладѣлецъ, лица = домохазяїн, го-

сподаръ, доходержавець, домохазяйка, господи́ня. — Ой Боже наш, царю, пошли́ літа щасливі́ сього дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазяїну й хазяйці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домовнича́ть = домува́ти, домонтарюва́ти. — Годі вам, панове-молодці, домувати, ідіть зо мною на Черкеню долину гуляти. н. п.

Домово́дство = домі́вство, господа́рство, хазя́йство, господарюва́ння, хазяїнува́ння. — Домівство управляти. С. З.

Домово́й = домовни́й, домовни́к, дідько.

Домо́вый = д. Дома́шній 1.

Домога́тельство = домога́ння.

Домога́ться = домога́ти ся. намага́ти ся, добува́ти ся, доправля́ти ся, допевня́ти ся, допина́ти ся. — Намагавть ся Іван у го́род. Чайч. — У двері стукав, добував ся. Кот. — Допевнїй ся, пан Гетьмане, допевний ся плати: як не будеш допевнятись, будемо втїкати. н. п.

Домо́й = до до́му, до госпо́ди. — Чого ти тут? — Іди мині зараз до до́му. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домо́къ = домо́к, домо́чок. — **Жить домко́мъ** = жи́ти на свої́му господа́рстві.

Домола́чивать, домолоти́ть = домоло́чувати, домолоти́ти.

Домоло́ть = д. Домоло́тывать.

Домоправи́тель = управи́тель (домом); стар. — ша́фарь (С. З.).

Домороще́нный = доморо́слий, па́ньский, свійський, свого́ хо́ву. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Паньські качки.

Домости́ть = д. Домащивать.

Домосѣдничать = д. Домоседничать.

Домосѣдство = домонта́рство.

Домосѣдъ, ка = домонта́рь, ка, сиду́н. З. Лев., (в жарт) — пічку́р. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називать. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домота́ть = д. Домо́тывать.

Домохозя́инъ = д. Домовладѣлецъ.

Домочадецъ = 1. домівни́к, ця, домівне́ць, мн. — домівці́, д. Дома́шній 2. 2. челядине́ць, аб. — челядь, слуга́, слу́ги.

Домочи́ть = д. Дома́чивать.

Домучить = заму́чити, замордува́ти.

Домча́ть, ся = домча́ти, ся, добі́гти, дове́сти (швидко).

Домъ = 1. дім, буди́нок, (мурований) — камяни́ця, (великий, панський) — бу-ниці (С. Аф.), сьвітли́ця, хороми, бу-динки (С. Ш.), покої, (простий) — хат. — Почали муровати оту камяницю. Фр. — Біля границї не випадає будувати сьвітли́цю, н. пр. — Саме на горбочку стоять панські будинки. н. о. — Піду у горницї. — Заїжжій домъ = заїзд. — Молитвенный домъ = молито́вня (С. Л.), капли́ця, капли́чка. С. З. — Странноприимный домъ = (при манастирях у Запорожжю) — вітальня. Эв. О. Ст. — Питейный домъ = шино́к, шинк, корчма́, оре́нда, ора́нда. (С. З.). — Свой домъ = госпо́да, домівка. — Через левади та городи до куми йшли з весілля до господи. Б. Г. — Де хліб, сіль, каша — там і домівка наша н. пр. — Чого непько, чого тут блукаєш чи ти в себе господи не маєш? н. п.

2. рід, роди́на. — Ой випало родино, що нам жито родило, і житечко і овес, і ще ся рід увесь. н. п.

Домывать, домы́ть, ся = доми́вати, допера́ти, доми́ти, допра́ти, ся. — Всі сорочки допрала.

Домы́ливать, домы́лить = домилювати, доми́лити.

Домы́слить, ся, домышля́ться = домисли́ти, ся, домі́ркувати ся, домі́зкувати ся, домишля́ти ся, домі́ркову́вати ся, доміако́вувати ся.

Домѣ́ривать, домѣ́рить, ся = домі́ряти, домі́рювати, домі́ряти, ся. С. Аф.

Домѣ́ръ = домір.

Домѣ́сить, домѣ́шивать, ся = домісити, домі́шувати, ся, домісювати, ся. С. Аф.

Домѣша́ть, домѣ́шивать, ся = домішати, домі́шувати, ся.

Домя́ть = доми́ти, домня́ти.

Донаши́вать, донести́, ся = доно́шувати, доно́сювати, зно́шувати, зно́сювати, доноси́ти, ся, зноси́ти, ся. С. Аф. — Доносив усю цегляу. — Зносив одежу.

Допе́льзя = до кра́ю, до оста́нку, до кінця́, до ре́шти, на́дто вже, через край, (про їжу) — до схочу́, до пересхочу. — Забивай гніздок до кінця. — Розхвалили надто вже. — Наївся до пересхочу.

Донести́, доноси́ть, ся = 1. доне́сти, доно́сити, ся. — Доїв до хати.

2. оповісти́ти, довести́ до ві́дома, доповісти́, оповіща́ти, доповіща́ти, довідати до ві́дома. — Скоро швидко, вам доповім. н. д.

3. допе́сти́, дове́сти́ (на кого), - ви́казати, обмо́вити, доно́сити, дово́дити, ви́казувати, обмовля́ти.

Доніза́ть, доніли́вать, ся = доніза́ти, доніза́вати, ся.

Доніма́ть, доня́ть = 1. добіра́ти, добра́ти. 2. дошкуля́ти, доніка́ти, дошку́ли́ти, допекти́, надозо́лити. — Як слово не поможе, то й кием не доникуєш. п. пр. — Дай таки його Ниця-Муха. О. С.

Доняя трава́, до́нник, рос. Melilotus alba Desf. = бі́лий бурку́н, M. coerulea-Lam. — бурку́н-зі́лля, сіроз'і́лля, M. officinalis Lam. — жо́втий бурку́н, луговий бурку́н. С. Ан. (В народ. пісних — символ вірности). — В огороді по тичині буркунзілля вється, молодая чумачиха за чумаком бється. п. п.

До́нный = 1. де́нний. 2. буркуно́вий.

Доноси́тель, ница = доно́щик, ця, доказчик, ця, дово́дчик (С. Л.), ви́казчик.

Доноси́ть = д. Донести́.

Доно́съ = доно́с, ви́каз, обмо́ва.

Допо́щикъ, ца = д. Доноси́тель, ница.

До́нце = 1. денце́. — Ми вже не в одній чарі денце́ бачили. 2. дни́ще. — Сіла на днище, та щось не до пряжі мині.

Доні́нѣ = до́сі, ндо́сі, до сього́ ча́су. — Відколи та й досі його не має.

Донырну́ть = доні́рну́ти, донурну́ти. — Донурнув аж до самого дна.

До́нышко = денце́. — Ой плакало відерце, соснові клепки, а дубове денце. п. п.

Допи́ть = д. Допива́ть.

Дообе́дать = дообі́дати. — Не вспіли ми й дообідати, як він прі́хав.

Дообе́денный = дообі́дній, передобі́дній.

Доостри́ть, доощря́ть = догостри́ти, доточи́ти, догостро́вати, дото́чувати.

Допа́ивать, допои́ть = допо́ювати, допоїти.

Допа́ивать, допа́ять = допа́ювати, долюто́вувати, допая́ти, долютова́ти.

Допа́лзывать, доползти́ = допа́лзати, доліза́ти, доліза́ти, (на животі) — доплазо́вувати; доплазува́ти (С. Аф.).

Допа́лывать, дополо́ть = допо́лювати, дополо́ти.

Допа́рывать, допоро́ть = допо́рювати, допоро́ти.

Допаха́ть, допа́хивать, ся = доора́ти, доо́рювати.

Допа́чкать, допа́чкивать, ся = ви́каляти, ви́мазати, ви́валяти, докаля́ти і т. д.

Допа́ять = д. Допа́ивать.

Допска́ть, ся, допе́чь, ся = 1. допіка́ти, випіка́ти, допекти́, ви́пекти, ся. 2. д. Допа́ять.

Допеча́тать, допеча́тывать, ся = додрукова́ти, додрукову́вати, ся.

Допива́ть, ся, допи́ть, ся = допива́ти, ся, допи́ти, ся. — Допив плянку. — Допився, що аж руки дрижать.

Допи́ливать, ся, допили́ть, ся = допи́лювати, допиля́ти, ся.

Допира́ть, допере́ть, ся = причиня́ть, причини́ти, ся.

Дописа́ть, допи́сывать, ся = дописа́ти, домалюва́ти, дописувати, додальо́вувати. — Дописав лист. — Домалював образ.

Допиха́ть, допи́хивать, допихну́ть, ся = допха́ти, допиха́ти, допи́хувати, допихну́ти, ся.

Допли́ть, допли́ливать, ся = дотопи́ти, розтопи́ти, розто́плювати, ся (до кінця, до остатку).

Доплака́ть, ся = 1. доплака́ти, ся, доро́бити, ся. — Доплакав ся, аж очі опухли. 2. ви́плакати. — Таки виплакав собі місце.

Доплати́ть, доплачивать, ся = доплати́ти, приплати́ти, доплачувати, ся і т. д.

Доплева́ть, доплёвывать, ся = доплюва́ти, допльо́вувати.

Доплести́сь, доплета́ться = доплести́, приплести́, доплі́та́ти, приплі́та́ти, ся. — Доплетённое что = при́пліта.

Доплести́сь, доплета́ться = доплента́ти ся, дочвала́ти, доди́бати, доплуга́ти ся. — Отак ідучи до під тином, я міркував собі в ночі, доки доплентавсь до хати. К. Ш.

Доплыва́ть, доплы́ть = доплива́ти, приплива́ти, доплисти́, приплисти́, доплисти, допливти і т. д. — Івашечку, мій синочку, приплинь, приплинь до бережка п. п.

Доплясе́ть, доплясывать, ся = дотанцюва́ти, дотанцьо́вувати, ся. — Аж до Межигорського Спаса дотанцював синій. К. Ш.

Допои́ть = д. Допа́ивать.

Допо́длинно = напе́вне, спра́вді; докла́дно. — Я пішов за ним, все ще не знаючи докладно, що зо мною діять ся. Фр.

Дополза́ть = д. Допа́лзывать.

Дополне́ніе = 1. доповне́ння, додава́ння. 2. дода́ток, дода́ча, докла́д.

Дополни́тельный = додатко́вий, дода́точний.

Допо́лнить, дополня́ть, ся = допо́внити, дода́ти, доточи́ти, доповня́ти, додава́ти, ся. — Жовтою кістю мости вимощати, червоною кровю моря доповняти. п. п. — Чим Бог сьвіт доточив? (п. з. — огнем).

Дополо́ть = д. **Допа́лывать**.

Дополу́мертви = тро́хи, мало не до сме́рти. — Прибили його трохи не до смерти.

Допоро́ть = д. **Допа́рывать**.

Допотѣ́ть = допітні́ти.

Допра́вить, доправля́ть = попра́вити, ви́правити, поправля́ти, виправля́ти.

Допра́здновать, ся = досьвяткува́ти, допразникува́ти, ся, догуля́ти ся.

Допра́шиваніе = допи́тування, випи́тування, до́пит, ви́пити.

Допра́шивать, ся = допи́тувати, випи́тувати, пита́ти, ся. — Сьвідки по розну у суду питані бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а він не допитував ся. Фр.

Допроси́ть, ся = 1. допита́ти, ся, ви́питати, дозна́ти, ся.

2. ви́канючити, ви́цигання.

Допро́съ = до́пит, ви́пити.

Допруди́ть, допру́живать = догати́ти, догачувати.

Допры́гать, ся = достриба́ти ся, доплига́ти ся, доскака́ти ся. — Достриба ся, поки ногу звихнув.

Допры́гивать, допрыгну́ть = достри́бувати, доплигувати, дострибну́ти, доплигну́ти. — Дострибую до стіни.

Допры́скать, допры́скивать = допри́скати, докропи́ти, допри́скувати.

Допрѣва́ть = упрівати. — Каша упріла. — Він упрів, аж мокрий.

Допряда́ть, допря́дывать = 1. допряда́ти. — Всі починки допряла.

2. д. **Допры́гивать**.

Допуска́ть, допуща́ть, допусти́ть = допуска́ти, припуска́ти, попуска́ти, допусти́ти і т. д.

Допуще́ніе = до́пуск, до́пуст, по́пуск, попуст.

Допыта́ть, допы́тывать = ви́бити, ви́мучити, вибива́ти, вимучувати (признання).

До́пьяна = допя́ну.

Допѣва́ть, допѣ́ть, ся = досьпі́вувати, досьпівати, ся. — От зараз досьпіваємо оцю пісню, тоді й підемо.

Доработа́ть, доработы́вать, ся = доробля́ти, допрацюва́ти, доробля́ти, доро́блювати, допрацьо́вувати, ся.

Дорáвнивать, доровня́ть = дорі́внювати, дорівня́ти.

Дора́щивать = вирощувати, вико́хувати, вихо́вувати.

Дорва́ть, дорывáть = дорва́ти, додра́ти, доде́рти, (про волосся, пір'я) — доскуба́ти, (про льон, коноплі) — добра́ти, дорива́ти і т. д.

Дордѣ́лый, дордѣ́ть = д. **Дозрѣ́лый, дозрѣ́ть**.

Дорисова́ть, дорисо́вывать = домальова́ти, прималюва́ти, (про мережки) — домере́жати, примере́жати, домальо́вувати і т. д.

Доровня́ть = д. **Дорáвнивать**.

Доро́га = доро́га, шлях. — Коло неї шлях дорога аж на три руки, по тих шляхах весну й хто їдуть чумаки. Аф. — **Больша́я, то́рная доро́га** = би́тий шлях, вели́кий шлях, (стар. і гал.) — гости́нець. — До Бога великий шлях, а до пекла пр… мосенький. п. пр. — Та поміж трьома ш… хами ой там йому копали, чумаченька х… вали. п. п. — Велів послів на гостинцю в… ступати. Л. В. — Не твердим ходом піш… далі по гостинцю. Фр. — Виїзжаючи, … весько вилопив ся, а як виїхав на бит… шлях, слізоньками вмив ся. п. п. — **Же… лѣ́зная доро́га** = чугу́нка, ко́лія, з… лі́зна ко́лія, залізниця. — **Просёлочная доро́га** = степова́, польова́ доро́га. — **Почто́вая доро́га** = стовпови́й шлях. — **Весе́нняя, зи́мняя, ле́тняя доро́га** = весня́к, зимня́к, літня́к. С. Л. — **Установи́вшаяся доро́га** = становки́й шлях. — Поїдемо пехай, як становий шлях буде. С. Л. — **Ухабистая доро́га** = вибої́ста. — **Уѣ́зженная д.** = утерта д., (узьк…) = шляхо́к, сте́жка, путівець. (С. Л.) — До доброї криниці стежка утоптана. п. п. (Вздовж берега) — бережня́к. (Круто в… ри) — увіз. С. Ш. — **Запа́ла доро́га** = заросла́ сте́жка. — Заросла йому стежк… до дівчини. — **Идти́ прямою доро́гою** … по пра́вді ходи́ти, пряму́вати, пра… цю́, про́сто йти́. — Ми просто йшли … у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — **Идти́ безъ доро́ги, окольными пути́ми** = навмання́, манівце́м, манівцями. — Гей яром, яром за волами, манівцями … вівцями. п. п. — Пішов навмання. — … провели в ночі тайними манівцями на шлях мемфіський. К. Ш. — **Не доро́га; нѣ́тъ доро́ги** = нема́ чого́, нічого, не тре́ба

(йти куди або робити що). — **Мнѣ ходи́ть туда́ не доро́га** = **мені́ нема́ чого́ туди́ ходи́ти.** — **Не зна́й ко мнѣ доро́ги** = **не ходи́ до мене́, забу́дь до мене доро́гу, щоб твоя́ нога́ у мене́ не була́.** — **Собира́ться въ доро́гу** = **ла́годитися, лаштува́ти ся (в дорогу).** — **Туда́ ему́ и доро́га** = **так йому́ й тре́ба, коту́зі по заслу́зі.** — **Пресѣчь доро́гу** = **перепя́ти, перешки́ти (С. З.), ста́ти на перешко́ді.**

Дороговáтый, то = **дорогéнький, ко.**

Дороговúзна = **дорожне́та (С. Аф. З. Л.), дороговина́, дорожня́ (С. Л.), дорожни́ (С. Аф.), дорожне́ча.** — Тая сарана великую дорожнету учинила. Л. С. — Така дорожнета, що ні приступу.

Дорогóй, го = 1. **дороги́й, до́рого, ці́нний, но, коштóвний, но, коштовни́тий.** С. З. Л. — **Въ три дорога́** = **ду́же до́рого.** — **Запросѝлъ въ три дорога́** = **запра́вив як за ба́тька.** — Ой справ мені́, мамо, шалевий платок, а ще к тому на голівку коштовитий цвіток. н. п.

2. **лю́бий, коха́ний.**

Дорогóнькій, ко = **дорогéнький, ко.**

Дородúвный, дородный = **огря́дний, опа́систий (С. З.), гладки́й, тілови́тий (С. Пар.)** — Дівка здорова, огрядна, повновида. Кв.

Дорожáть = **доро́жчати, доро́гшати.** — Тепер усе почало дорожчати.

Доро́же = **доро́гше (С. З.), доро́жче.** — Борошно стало дорожче.

Дорожúть = **дорожи́ти (С. Аф.), ці́нити, шанува́ти.** — **Онъ не дорожи́тъ свое́ю сла́вою** = **він не шану́є своє́ї сла́ви.**

Дорожúться = **дорожи́ти ся (С. Аф.),** — **дуже** = **ці́нити не скла́сти, не зложи́ти.** — **Дорожи́ться, кто** = **пра́вити ду́же до́рого, як за ба́тька.**

Дорóжить = **роби́ти стежки́; жолобки́, рівчачки́ роби́ти.**

Дорóжка, дорóженька = 1. **доріжка, доріженька, сте́жка, сте́жечка, шляшо́к, пути́вочка (Черн. Пів.).** — Циганка доріжка, а до тієї та циганочки вгоптана доріжка. н. п. — Через гору стежечка до мойого сердечка н. п. — Як загубиш шлях, то й стежки не найдеш. н. пр.

2. **доріжка, сму́жка (в панчо́хах або в якій тканині).**

3. **жолобо́к, рівчачо́к (вирізаний в дошці).**

Дорóжникъ = 1. **долотце́ криве́ (для жолобків).**

2. **подоро́жник (книжка для подорожніх).**

Дорóжный = **подоро́жній.** — Щоб подорожній не був порожній — треба пагодувати. п. пр.

Дорóжчатый = (плетений чи виткаий смужками) — **смугна́стий (З. Лев.), шахмо́ваний (С. Пар.).**

Дорастáть = **доростáти, виростáти.**

Дорубúть, дорýбливать = **дорубáти, прирубáти, дорýбувати.**

Дорýгаться = **долáятися.** — Лаялась зо всіми, та й долаялась, що вже і в хату ніхуди не пускають.

Доръ = **новина́** (про землю).

Дорывáть, ся = 1. д. **Дорвáть.**

2. **допада́ти ся, доскіпа́ти ся, добіра́ти ся.** — Допав ся до горілки — трохи не цілу пляшку висмоктав. — Почав до нього доскіпати ся.

Дорывáть, ся, дорúть, ся = **дориває́ти, ся, докóпувати, ся, дори́ти, ся, докопа́ти, ся.** — Дорили ся де кришиної жили.

Дорѣзать, дорѣзывать = **доріза́ти, докра́яти, дорізувати.**

Дорѣзáться = **дожартува́ти ся, допустова́ти ся, дожирува́ти ся, дограти ся.**

Досáда = **досáда, прикрість, доку́ка (С. Л.); пересе́рдя, злість.** — Досаду причепи з заду. н. пр. — Се він сказав з пересердя. — **Какáя досáда!** = **шко́да! яка́ шко́да!** — **Трѣснуть съ досáды** = **лу́снути від зло́сті.**

Досадúть, досаждáть = **досади́ти, доку́чити, надоку́чити, донекти́, накрикти ся, ввірити ся, досажа́ти, докуча́ти, надокуча́ти, допіка́ти, зли́ти, се́рдити.** С. Л. — Сі гори по дорозі дуже мені наприкли. С. Л. — Тая журба пресучая та вже мені надокучила. н. п.

Досадúть, досажáть, досáживать = **досади́ти, досажа́ти, досáжувати.**

Досадúтельный, досáдливый, досáдный = **досáдний (С. Аф.), доку́чливий (С. Л.), прикрий (С. З.), обри́дливий, в'їдливий, уїдливий. (С. Ш.).**

Досáдовать = **досáдувати (С. Аф.), гнівати ся, се́рдити ся, зли́ти ся.**

Досаждáть = д. **Досадúть.**

Досáливать, досолúть, ся = **досо́лювати, досоли́ти, ся.**

Досáливать, досáлить, ся = **досáлювати, дошкаро́вувати, домащувати, досáлити, дошкарувати, домасти́ти, ся.**

Досáсывать, дососáть, ся = **досиса́ти, ви-**

сиса́ти, висно́ктувати, дососа́ти, досса́ти, ви́сосати, ви́сноктати, ся.

Досве́рливать, досверли́ть, ся = досве́рлювати, досве́рдлити, ся.

Досе́ль, досе́лѣ = до́сі (С. Аф. З.), ндо́сі, до сього́ ча́су, до сього́ мі́сця, по́ти (С. З.), до́ти (С. Аф. З.), допо́ти. — Віко́ли та й досі його не має. — Прочитав поти.

Досиді́ть, досижи́вать, ся = 1. досиді́ти, досижувати, ся, ви́сидіти, висижувати. — Досидів до сьвіта. — Сиділа дівка, тай висиділа дідька. н. пр. — Квочка висиділа курчат.

2. докури́ти, доку́рювати, ся (про горілку).

Доска́ = до́шка (С. Аф. Л.). — **Полова́я д.** (в 1¼ вершка завширшки, на поміст або стелю) — костина (С. З.), планиця, стелина. — Зіран, сину, в коморі стелину, та сховаймо чужую дитину. н. п. — (Ви́пилена) — те́ртиця. С. Ш. — (Витесана) — те́с. — (½ вершкова) — шальо́вка. С. Л. — (Трохи тонша вершка) — безши́ченка. С. Л. — (Одрізана від краю) — д. Горбиль. — (Для покрівлі, дрова) — драни́ця, дрань, (випилена) — гонт, гонт, го́нта, го́нта. С. Аф. З. Л. — (Спідня у воза) — посте́льниця. — **Кухо́нная д.** = стільни́ця. — Немов би хтось сікачем мясо на стільниці сік. Фр. (В гребні) — ли́нице. — (У вітрякових крилах) — лапша́. С. З. — (На котрій чоботарь ріже ремінь) — крамни́ця. Чайч.

Доска́бливать, доскобли́ть = доскрома́жувати, доскріба́ти, доскрома́дити, доскребти, дошкрома́дити, дошкребти.

Доказа́ть, доска́зывать = доказа́ти, домо́вити, договори́ти, дока́зувати, домовля́ти, договорювати. — Сльози лились, тугу домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доскака́ть, доска́кивать = доскочи́ти, достриба́ти, доплигну́ти, доска́кувати, достриба́ти, доплигувати.

Доскака́ться = доскакати ся, достриба́ти ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Доскобли́ть = д. Доска́бливать.

Доскочи́ть = д. Доскака́ть.

Доскреба́ть, доскре́сть = дос(ш)кріба́ти, дос(ш)кребти́.

Дослу́живать, дослужи́ть = дослу́жувати, дослужи́ти, дожива́ти, добува́ти, дожи́ти, добу́ти.

Дослу́шать, дослу́шивать, ся = дослу́хати, дослу́хувати, ся, дослуха́ти ся. — Не дослухав проповіді, тай пішов — й не дослухай ся — нічого не почуєш.

Дослы́шать = дочу́ти, ся. — Глухий не дочує, то видумає. н. пр.

Досле́довать, досле́дывать = досліду́вати.

Досма́ливать, досмоли́ть = досмо́лювати, досмоли́ти.

Досма́тривать, ся, досмотре́ть = 1. дивля́ти ся, додиви́ти ся. — Пішов, не додивившись до кінця.

2. доглядати, гляді́ти, довирати, назирати, пильнувати, доглядіти, доглянути, придоглянути, допильнувати. — А синочок одказує: нехай мати буде, не на ж наші дрібні діти доглядати буде. н. п. — Горе сиротині жити на чужині, ніхто не доглянє при лихій годині. н. п. — Ні вою душею в Україні вітай, розриті могили в степу назирай. К. Ш. — Поїде до дому, тай не догляді́в, розбик. н. о. — А приїте мою родиноньку придоглянуть сирі. н. п. — А де ж твої думи, рожені квіти, вихохані, сьміхі, доглядані діти? К. Ш. — Ніщо́ краще знають, як хліб допильнує. Де що при Сам. К.

3. вбача́ти, постеріга́ти, гляді́ти, вгляді́ти. — Я й не вгледів, як він вмер.

4. огляда́ти, озира́ти, ся, огляді́ти, озирну́ти.

Досмоли́ть = д. Досма́ливать.

Досмо́трщикъ, на = дозо́рний, доглядник, доглядачик, доглядачка.

Досмо́тръ = до́гляд, о́гляд, дозір, пере́гляд.

Досмотре́ть, ся = д. Досма́тривать, ся.

Досмѣ́ться = досьмія́ти ся, дорегота́ти ся.

Досоли́ть = 1. досоли́ти.

2. допекти́, дошку́лити.

Досо́лъ = досі́л.

Дососа́ть = д. Доса́сывать.

Досо́хнуть, досыха́ть = досо́хнути, досо́хти, досиха́ти.

Доспа́ть, доспа́ть = доспа́ти, проспати, доспа́ти ся. — Проспав до півдня. — Доспав ся вже до того, що аж обпух.

Доспѣва́ть, доспѣ́ть = д. Доспѣва́ть 1 т.

Доспѣхъ = зброя. — Умер козак й тілько його мова, зостали ся кінь вороний та вся зброя. н. п.

Досу́риться = досвари́ти ся, догриза́ти ся.

Доставать, доста́ть = 1. доставати, дога́ти, досяга́ти, доста́ти, досягти. — Далеко, як оком сягнеш. н. пр. — Не сягнув та пан Сава до своєї булави. к.

2. добувáти, роздобувáти, добýти, роздобýти, (з під чого небудь — вúдобути. — Або добути або дома не бути. н. пр. — З під землі видобуду, а прото матиму. С. Л. 3. вийнáти, доставáти, вúняти, достáти. — Мов каламарь достала з полиці. К. Ш. — Достань з комори. — Вийми з скрині.

4. вистачáти, вистарчáти, достачáти, достарчáти, хватáти, ставáти, вúстачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачить. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. — Не доставáть = бракувáти. — Бракує грошей. С. Ш.

Доставáться, достáться = доставáти ся, припадáти, ся, доходити, випадáти, достáти ся, припáсти, дійти. — Як подíлились, мíні хата припала. Чайч. — Припало ся зятю теща. н. п. — З того мíні дíйшло всього 20 копíйок. С. Л. — Пострíляй, як скажу батькові — достанеть ся тобí!

Достáвить, доставлúть, ся = достáвити, постáвити, приставити, достáчити С. Аф.), вúстачити, доставлáти, поставлáти, приставлáти, достачáти, постачáти (С. Л.), вистачáти, ся. — І хлíба вистачив хазяїну чимало. Греб. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей постачай, скíльки треба буде. С. Л.

Достáвка = достáвка, приставка, вистачéння (С. Л.).

Достáивать, достоúть = достóювати, вистóювати, достоúти і т. д. — Вистояв до кінця всю службу.

Дóсталь = остáнне, остáнок, рéшта; послíдки.

Дóстальной = остáнній, остáтній (С. З.), послíдній.

Достáтокъ = достáток (С. Аф.), частíше мн. — достáтки, вжúтки (С. Л.); рóскíш, роскóші. — Е, які вже вещі вжúтки! С. Л. — Що люди гуляють і роскоші чинять, а я заробляю, нічого не маю. н. п.

Достáточно = довóлі, дóсить, в дóсталь, достáтньо, з достáтком. — Мудрій голові досить два слова. н. пр. — Землí у нас достатньо. Хар. — Він живе з достатком.

Достáточный = 1. захóжний, захожéнький (С. Аф.), багатéнький.

2. достáтній.

Достáть, ся = д. Доставáть, ся.

Достегáть, достéгивать = достíбáти, достíбувати.

Достигáть, достúгнуть, достúчь = 1. наздоганяти, наздогнáти, настигáти, настúгти і т. д. д. Догнáть.

2. сягáти, досягáти, дохóдити, добувáти ся, досягти, осягтú, осягнýти, досягнýти, дійти, засягтú, подохóдити, добýти ся, допястúсь. — До слави, власті, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Ж. — Роботою засягне собі щастя. Мирний. — У прядивів наших повинні справедливости доходити. Ст. Л. — З запомогою письменства подоходили до кращих порядків. Де що про. Сьв. Б. — А все таки свого досяг ся. С. Л.

Достиженíе = досягнéння, осягнéння.

Достирáть = допрáти, вúпрати.

Достовéрность = пéвність, правдúвість.

Достовéрный, но = пéвний, правдúвий, пéвно, запéвно, дíсне, достоéнно, справдí. — Прийшла певна звістка.

Достодóлжный, но = належúтий, повúнний, як слíд, по прáвді, належáто. — Належиту честь віддати. — Вшанувати як слíд.

Достóйно = по прáвді, по заслýзі, як слíд.

Достóинство = 1. цíна, вага, вартість, новáга (С. Ж.).

2. заслýга. — По достóинству = по заслýзі.

3. достóїнство, стан.

Достóйный, достóенъ, стóйна = вáртий, варт, а, гóдний (С. Л.), повáжний, достóйний, достóєн. (С. Аф.). — Достóйный вéчной пáмяти = вікопóмний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. н. пр.

Достопáмятный = вікопóмний. С. З.

Достопочтéнный = високоповáжний, панóвний. (С. Л.).

Достопримéчáтельный = знáчний, гíдний уваги, вáжний, дúвний.

Достослáвный = слáвний, славéтний, славýтний. С. Л.

Достоáніе = добрó, маéток, маéтки, майно, худóба, вжúтки, достáтки. С. Л. — Зоставляю тобí всí мої роскоші, всí мої вжитки і маленькі дітки. н. п. (Пр. д. ще під сл. „Имýщество“).

Достоúть = д. Достáивать.

Дострáгивать, дострогáть, ся = достругувати, достругáти, ся.

Дострáивать, дострóить, ся = добудóвувати, докурóвувати (камінницю), дострóювати, добудувáти, ся і т. д.

Дострáиствовать, ся = домандрувáти ся.

Достригáть, дострúчь = достригáти, дострúгти.

Достро́йка = добудовáння.

Достру́гивать, достру́живать = д. **Дострáгивать.**

Дострéлювать, дострéлять = дострíлювати, дострéлити, дострíляти; добивáти, добúти. — Дуже далеко — не дострелиш. — Знов випалив і вже тоді добив.

Дострéляти = вúстрíляти, повистрíляти, повистрéлювати; повипускáти (набої). — Багато було зайцíв, та повистрелювали. — Повипускали всí набої.

Дострúпать = впóратись. — Ледве впоралась з обíдом.

Доступáть, доступúть, ся = доступáти, ся (С. Аф.), приступáти, ся, доступúти, ся, приступúти, ся, підступúти.

Достýпный = достýпний, приступний, (про ціну) — повíльний.

Дóступъ = дóступ, прúступ. — Такий люючий, вай приступу до його.

Достучáться = достýкати ся.

Достывáть, достúнуть, достúть = холóнути, простигáти, дохолóнути, простúгти.

Достúглый = простúглий.

Досýгъ = дозвíлля, гýлянка, вíльний, гуля́щий, безробíтний час. (Лев.). — **На досýгѣ** = на дозвíллí, на гýлянках, гуля́щого часу. — Троянцí покотом лежали і на дозвíллí добре спали. Кот. — Нехай, зроблю колись на дозвíллí. — Приходь до мене гуля́щого часу. С. Л.

Досýдúться = допозивáти ся, дотягáти ся. — Допозивав ся вже до того, що й волíв збув ся.

Досýжесть = здатнíсть, здíбність.

Досýжій = здáтний, здíбний, вдáтний, моторний, стíпний, мúтець, мастак.

Досýжный = вíльний, гуля́щий. — Гулящий час. (Д. під сл. Досýгъ).

Досýжство = д. **Досýжесть.**

Досýслить = досмоктáти, вúжлуктити. — Сидíв, поки не досмоктав усю горíлку.

Дóсуха = нáсухо. — Витерти нáсухо.

Досýчивать, досучúть = досýкувати, досукáти.

Досýшивать, досушúть, ся = досýшувати, досушити, ся.

Досчáтый = дощáний. С. Аф. Л.

Досчитáть, ся, досчúтывать, ся = долíчúти, дощитáти, перелíчúти, долíчувати, дощúтувати, ся. — Перелíчив двічі, а все не долíчуюсь двох карбованцíв.

Досы́пать, досыпáть = досúпати, досипáти. — Досип вірку.

Досыпáть, доспáть = досúпати, досипáти, доспáти. — Ніч не доспиляю. Чаї

Досы́пка = досипáння.

Дóсыта = довóлі, досмакý, вдóсить, д нéхочу, до нéсхочу. — Нап ся вдос — Було що їсти й пити до нéхочу. — С сíгь, хлопці, осоку, напíть коні до смаку

Досыхáть = д. **Досóхнуть.**

Досéвáть, досéять = 1. досíвáти, досíяти. — Досíяв жито по всíм лану.

2. просíвáти, досíвáти, просíяти, д сíяти, (на решето) — дотóчувати, дот чúти.

Досéкáть, досéчь = 1. дорýбувати, р рýбувати, дорубáти. — Дорубав дро

2. дорíзувати, дотéсувати, досíкат дорíзати і т. д. (що небудь на металі, меню або дереві.).

3. досíкáти, досíкти, дочýстрити, ш шпáрити, дохльóстати. дошмагáти (

Досю́да = д. **Досéлѣ.**

Досягáть = д. **Доставáть** 1 і **Достигáть**

Дота́лкивать, дотолкáть = доштóвхувати, дохáти, доштóхати.

Дота́лкиваться, дотолкáться = доштовхувати ся, прошто́вхувати ся, прошто́вхувати ся, дото́вкнути ся, прошто́вхнути ся.

Дотанцовáть, ся = дотаньцювáти, с дотáньчити.

Дота́пливать, дотопúть = дотóплювати дотопúти.

Дотаскáть, дотáскивать = 1. доволокти, дотягти; дотарабáнити, дотúрити, д пéрти, доволíкати, дотягáти і т. д.

2. д. **Донáшивать** (про одежу).

Дотаскáться, дотáскиваться = довол чúти ся, дошвáндяти, дошвéндяти і. Дотаскáть.

Дотачáть, дотáчивать = доточúти, точúти, пришгукувáти, дотóчувати і т.

Дота́чивать = 1. дотóчувати і д. **Дот чáть.**

2. догóстрювати, дотóчувати, д стрúти, доточúти.

Дотащúть, ся = 1. доволокти, дотяг дотарабáнити, дотúрити, допéрти. С. Л

2. доволокти ся, доплéнтати ся, д пхáти ся, доплуганити ся, дотяг нити ся, дочвалáти. С. Л. — Отак

понíд типом... поки доплентавсь до хатини. К. Ш. — На силу дочвалав до дому.

Дотвердíть, дотвéржувать = довчúти, дозубрúти, дотовкти́, дотовкмáчити, довчáти, дозýбрювати, дотовкмáчувати.

Дотворúть, дотворя́ть = причинúти, причиня́ти. — Причини двері.

Дотекáть, дотéчь = дотікáти, доливáтись, дотекти́, долúтись.

Дотеребúть, дотерéблювать = (про кущі) — дотеребúти, (про вовну, пірря) — доскубти́, додрáти, (про що інше) — досúкати, дошáрпати, дотерéблювати і т. д.

Дотерéть, дотирáть = дотéрти, дотирáти.

Дотéрпливать, дотерпéть = дотéрплювати, дотерпíти.

Дотéчь = д. Дотекáть.

Дотúскать, дотúскивать = дотúскати, додавúти, додушúти, дотúскувати і т. д.

Дотúскаться, дотúскиваться = 1. д. Дотáлкиваться. 2. д. Дотúскать.

Дотúснуть = додрукувáти.

Дотлá = вовсíм; геть-чúсто, до пня, до ногú, до остáнку, до рéшти, до щéнту. — До щенту знесено військо турецьке. А. С. — Пропали усі вівці до ноги. С. Аф.

Дотолкáть, ся = д. Дотáлкивать, ся.

Дотолóчь, ся = дотовкти́, ся.

Дотóлѣ = дóти, пóти, дóтіль, до тóго чáсу. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти й свят. п. пр.

Дотопúть = д. Дотáплювать.

Доточúть = д. Дотáчивать.

Дотравúть, дотрáвливать = 1. вúпасти, витолочити, випасáти, витолóчувати. — Запав волін у жито і геть усе витолочив. 2. доцькувáти, доцькóвувати.

Дотрáтить, дотрáчивать = вúтратити, стрáтити, витрáчувати і т. д. — Стратив усі гроші.

Дотрéбовать = доправúти, вúправити.

Дотревóжить, ся = дотурбувáти, ся.

Дотрепáть = дотріпáти, дотíпати.

Дотрéскать, ся = дожéрти, долóпати, дотрíскати, ся.

Дотрéснуть = лóпнути (до кінця), дотрíснути.

Дотрóгиваться, дотрóнуться = торкáти ся, дотóркувати ся, приторкáти ся, торкнýти, ся, доторкнýти ся (С. Л.), приторкнýти ся, доткнýти ся, дотикнýти ся, — Де свербить, там і почешеш, де болить, там і торкнеш. п. пр. — І благали його, щоб тільки їм приторкнути ся до краю одежі його. К. Св. 11.

Дотрудúться = доробúти ся, допрацювати ся.

Дотрупúть = докенкувáти ся, доглузувати ся.

Дотýда = дóти, пóти, дóтіль.

Дотушúть, ся = догасúти, дотушúти, ся.

Дотыкáть, дотыкáть = дотúкати, достромúти, дотикáти, достромляти.

Дотѣснúться = дотóвпити ся, прошто́вхати ся.

Дотягáться = д. Досудúться.

Дотúгивать, ся, дотянýть, ся = дотягувати, доволікáти, дотягти́, доволокти́, ся.

Доýжинать = довечéрять.

Доýмничать, ся = домудрováти ся.

Доучáть, доýчивать, ся, доучúть, ся = довчáти, доýчувати, ся, довчúти, доучúти, ся.

Доýчка = доýчування.

Дохáживать = дохóдити.

Дохвалúть, ся = дохвалúти, ся.

Дохвáстать, ся = дохвалúти ся, дохвáстати ся, дочвáнити ся.

Дохватáть, дохвáтывать = дохапáти, дохватáти, дохóплювати, дохвáтувати.

Дохватúть, дохвáтывать = дохопúти, досягти́, досягнýти, досягáти.

Дохлебáть = досьóрбати.

Дохлестáть = достьóбати, дохльóскати, дохвúськати.

Дохлéпъ = бовтю́к (С. Аф.), розбóвток і т. д. д. Бóлтень 2.

Дохлопотáть, ся = доклопотáти ся.

Дóхлый = дóхлий, здóхлий.

Дохлыстáть = д. Дохлестáть.

Дохнýть = дúхнути, тхнýти (С. Ш.), хýкнути. — Хукни у вікно. — На морозі хукає у руки.

Дóхнуть = дóхнути, гúнути, пáдати. — Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.

Доходúть = дохóдити; вихóдити, витрáчуватись. — На силу дійшов до дому, так занедужав. — Листи доходять у свій час. — Він до всього доходить. — Сіно все вийшло. — Витратив ся запас.

Дохóдный = дохíдний.

Дохóдъ = дохíд, прибýток, корúсть, зиск. — Дай вам, Боже, вечір добрий, а нам дохід довгий. п. пр. — З прибутку голова не болить. п. пр. — **Въ дохóдѣ** = на вúході, на кінці.

Дохрабри́ться = дохрабрувáти, дохрабрувáти ся. С. Ш.
Дохранéть = дохронúти.
Доцвéлый = доквíтлий.
Доцвéсть, доцвітáть = доцьвісти́, доцьвітáти, доквíтувати.
Доцéдить, доцéживать = доцідúти, вицідúти, доцíжувати, вицíжувати.
Дóчерин = доччúн, дочкúн.
Дочернúть = почорнúти, вúчорнити.
Дóчерній = д. Дóчерин.
Дочéрнать, дочéрнывать = дочернáти, вúчернати.
Дочертúть, дочéрчивать = дорисувáти, дорисóвувати.
Дóчерь = д. Дочь.
Дочесáть, ся, дочéсывать, ся = дочесáти, дочíсувати, ся; дочýхати, дочухáрити, ся.
Дочéсть, дочúтывать, дочúтывать = 1. дочитáти, дочúтувати, ся.
2. долíчúти, дощитáти, долíчувати, дощúтувати, ся.
Дóчиста = нá чисто, геть чúсто, зовсíм чúсто; цíлкóм, без остáнку. — Усе геть чисто попродав.
Дочúстить, дочищáть = дочúстити, дочищáти.
Дочитáть, дочúтывать, ся = дочитáти, дочúтувати, ся.
Дóчка = дóня, дóнька.
Дóчкинъ = д. Дóчеринъ.
Дочь = дочкá, здр. — дóня, дóнька, дóнечка, дóненька, дóця, (вдовина) — вдовíвна, удовíвна, (єдина у батькíв) — одинúця, єдинúця, єдинáчка, (перша) — первáчка, богдáнка, (остання) — мезúнка, мезúнна, (бондарн) — бондарíвна, (купця) — купцíвна, (писаря) — писарíвна, (різника) — різникíвна і т. д. — **Крéстная дочь** = хрещéниця. — Ой и в батька єдиниця, полюбила Гриця, чорнобривця. и п.
Дошагáть, дошагнýть = доступáти, доступúти.
Дошалúть, ся = допустовáти ся, дожартувати ся, дожирувáти ся, доказúти ся.
Дошáркать, ся = дочóвгати ся.
Дошатáть, ся = 1. дохитáти.
2. добродúти ся, доволочúти ся, дошвáндяти.
Дошвúривать, дошвырять, дошвырнýть = докидáти, дошпурлятú, докúнути, дошпурнýти, дошвиргонýти. — Дошпурнув камінь до води.
Дошивáть, дошúть = дошивáти, дошúть (про мережки і гаптувáння) — дометáти, догаптувáти.
Дóшлый = дорóслий, (про хліб) — сúлий, доспíлий, достúглий, (про печ хліб) — вúпечений, (про чоловіка) — здáтний, здíбний, умíлий, тяжýщий, бувáлий, б) пронóзуватий.
Дошлéць, дошлúкъ = 1. мúтець, мúтецьмистóк, мастáк. 2. пронóза, прóйдисьвíт.
Дошумéть = догомонíти ся, догалдувати, ся, догвалтувáти. добушувáти.
Дошутúть, ся, дошýчивать, ся = дошуковáти, ся, дожартувáти, ся.
Дощанúкъ = 1. ящик, скрúня (з дощ 2. д. Баркáсъ.
3. гéмбель.
Дощáнъ = шаплúк, кáдіб, перерíз, ш рíтвас. С. Ш.
Дощанóй, дощáтый = дощáний. С. А
Дощéчка = дóщечка.
Дощинáть, дощúнывать = дощинáти, щúпувати, (пíря, волосся) — доскýбти, доскýбовати, (пíря птиці обшарпа допáтрати, допáтрувати. С. Аф.
Дощýнать, дощýнывать, ся = доланáти, ся, домáцувати, ся, дощупувати, ся.
Доѣздáть, доѣсть = доїдáти, доїсти.
Доѣздить, ся = доїздити, ся.
Доѣзжáть, доѣхать = доїздúти, доїхáть.
Доѣзжáчій = доїжджáчий. — А ми доїжджачі хортів годуємо та плачем К
Доѣсть = д. Доѣдáть.
Доѣхать = д. Доѣзжáть.
Драгоцѣнность = коштóвність.
Драгоцѣнный = коштóвний (С. Зер рогúй, цíнóвний, дорогоцíнний. — камéнь = сахоцьвітнúй камінь, са цьвíт.
Драгýнъ трава́, рос. Artemisia Dracu L. = острогóн, тургýн. С. Ан.
Дражáйшій = найдорóжчий.
Дразни́ть, ся = 1. дражнúти, ся, тувáти, дрочúти. С. Аф. З. Л. — не гнівай, а чорта не дрочи. и. пр
2. дрочúти, піддрóчувати. С. З. на улиці тай не забарю ся, тільки хт подрочу, тай назад вернуся. и. п.

3. кепкува́ти, глузува́ти, кривити ся, дражни́ти ся.

Дра́ка = бі́йка, колотне́ча (С. З.), дра́ча (С. З.), таскани́на, чубани́на. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. п. п. — Було там таскани́ни! С. Ш. — Велика була чубани́на на кулачках п. о. — Що дві гризуться, часто і до колотне́чі доходить. п. о. — І тіснина, і гук і дра́ча. — Бодянський. С. З.

Драко́нъ = 1. зміи́ (крила́тий, бі́шений).
2. я́щурка (індійська, африканська).

Дра́ма, ти́ческій = дра́ма, ти́чний.

Драни́на = дра́нка, кла́поть, кла́птик. (С. З. Л.).

Драни́ца = дрань, драни́ця. С. З.

Дра́ніе = драни́, (про волосся) — скубка.

Дра́тва = дра́тва, (для підошов) — підши́вка.

Драть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).
2. скуба́ти, чу́бити, вихрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З. Л. — Ще не пійман, а вже скубе. п. пр. — Хто кого любить, той того чубить. п. пр.
3. д. Взя́точничать.
4. лупи́ти, дра́ти (про ці́ну).
5. д. Бить. — **Драть го́рло** = д. Горла́нить. — **Драть носъ** = ки́рпу гну́ти. — **Деретъ по ко́жѣ** = коза́ шку́рою кози́.

Дра́ться = 1. би́ти ся, лупи́ти ся, лупцюва́ти ся, скуба́ти ся, чу́бити ся. — Чого ти б'єш ся? — Почали вони на кулачки бити ся. — Наші скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. п. пр.
2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дереть ся.
3. де́рти ся, шу́ти ся. — Так і пнуть ся на стіну. п. к.

Драхва́, пт. Otis tarda = дрохва́, (самець) — дрохви́ч, (мале) — дрохвеня́, тко. С. Аф.

Драхва́ный = дрохвя́чий. С. Аф.

Дра́чка = гребло́. С. Аф.

Драчли́вый = драчли́вий (С. Аф.), битли́вий. (Ман.).

Драчу́нъ = забія́ка (С. Аф.), задира́ка (С. Аф.), заводя́ка і д. Драчли́вый

Драчъ = 1. ге́мбель.
2. обще́ньки.

Дребеде́нь = д. Ахине́я, Безсмы́слица і Вадоръ.

Дре́безгъ, частіше мн. **дре́безги** = черепи́, чере́пня, мо́тлох, гамо́з, дрізки. — Д. під словом: Вдре́безги.

Дребезжа́ть = дреньча́ти, дерепча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, бринті́ти, бряча́ти. — Аж шибки у вікнах забрині́ли. п. к. — Давні трісни́в і почав дзижчати.

Деревёсина = дре́вина. К. Б. (волокно дерева).

Древе́сный = деревя́ний, дере́вовий. — Деревове листя. — Деревя́не вугілля.

Дре́вко = (у вил, мітли, черпака) — держа́к, де́ржально (С. Аф.), де́ржално, (у граблів) — гра́блище, (у корогви) — де́ржално, (у коси) — косови́ще, кі́сся, (у кочерги) — кочержи́лно, кочержи́ще, коцюби́ще, (у списа) — ра́тище, (у цепа) — ці́пи́лно, (у чаплі) — чаплі́лно. (Чайч.) — Вила, граблища, штилі — усе треба. С. З. — Рубай, сіпу, косипу — буде кочержилно. п. п. — Козакови без ратища, як дівчині без намиста. п. пр.

Дре́вній = да́вній, давне́зний (К. Б.), стародавній, старосьві́тський (С. З. Л.), старові́чний (С. З.), стародє́нний, старови́нний (С. Л.), старожи́тний (С. Л.), предкові́чний. (С. З.). — Козаки удержують ся при старожитних своїх обиклостях. Скоропадський. С. З. — Дрімав Корсунь староденний. К. Ш. — Власна предковічна отчизна наша. Хмельницький. С. З.

Дре́вность = стародавність (С. Л.), старовина́ (С. Л.), да́вня давни́на, пре́дківщина, старосьві́тчина. — У предківщину, кажуть, були зовсім инші люде. п. к.

Дре́во = д. Де́рево.

Древосѣкъ = д. Дровосѣкъ 1.

Древото́чець, ком. Teredo = ша́шель. С. З.

Дреловáть = свердли́ти (у дзигармайстрів).

Дрель = све́рдел, све́рдло, све́рдлик (у дзигармайстрів і слюсарів).

Дрема́ = 1. дрима́ння, дрімота́, дрі́мки. — Ой на кота воркота, на дитину дрімота. п. п. — Соньки — дрімки в колисоньки. п. п. — Ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота. п. п.
2. рос. Lychnis flos cuculi L. = сми́лка, черевички, боди́нки.

Дрема́ніе = дрима́ння.

Дрема́ть = дрима́ти, куня́ти, (в жарт) — окунів ловити, (сидячи або стоючи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі часто виглядала, прокинувшись, бущім куняла. Кот. — Хто слуха, а хто окунів ловить, слухаючи. Кв.

Дрема́ться = дрима́ти ся, на сон клони́ти.

Дремли́вый = дрімли́вий. С. Аф.

Дремо́та = д. Дрема́ 1.

Дремýчій = густи́й, те́мний, непрода́вний (лїс).

Дремýчесть = гущáвина (лїсова).

Дремýчка = сплячка. — На його спячки напала.

Дресвá = жорствá. — Стежки скрізь жорствою висипані.

Дрессировáть = мýштрувати.

Дрессировкá = мýштрування, мýштра.

Дробúна = 1. частїше мн. **дробúны** — бáрда (пивна).

2. дробúна, шротовúна.

Дробúть, ся = дробúти, ся, кришúти, ся.

Дробúця = шротівнúця.

Дрóбный = дрібний, дрібен. — Туман поле покриває, дрібен дощик накрапає. н. п.

Дробь = 1. дрібязок, скáлки, черешóчки (дрібненькі).

2. дріб (С. Аф.), шріт, (одна штука) — дробúна, шротовúна. — Не достачає дробу на всї набої. — Не попав в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.

3. чáстка, частúна.

Дробúзникъ = дрібязок.

Дровá = дрóва, здр. — дрівця́, одна штука — полїно, дровенúка (С. З.).

Дрóвни = сáнки (без ящика, кінські) — копильчáки, (волові) — гринджóли. С. Л.

Дровосѣкъ = 1. дроворýб, рубáк.

2. ком. Cerambrix — мýзика.

Дровянúкъ = дроварь.

2. дрóвник, дровітня. — Кругом двора нема ні кола, ні дровітні дров ні полїна. н. п.

Дровянóй = дровяни́й. — **Д. сарáй** = д. **Дровянúкъ** 2.

Дрогá = розвóра.

Дрóги = бендюги́, биндюги́ (С. З.), бендюги́ (С. Ш.), водовозні — кáрп (С. З.), похоронні — кáрп. — Колеса, биндюги і карп і самі церковні карп в дно пушкарське тягли. Кот.

Дрóгнуть = д. **Дрожáть**.

Дрожáлка, рос. Tremella = драглі, дриглі. С. Ан.

Дрожáніе = дріжáння, трем тїння (С. Ш.).

Дрожáть = дріжáти, дріготїти, трусúти ся, трясти́ ся, трем тїти, тїпати ся, (від холоду, в жарт) — дріжáки їсти, ловúти (С. Аф.), халяндри скакáти. — Дріготить, як хорт зімою. н. пр. — Трусить ся, як Каїн. н. пр. — Як на сонці лист, трем тить млинок од хвилі. Гр. — Чи твоє серденько мліло, як рука в руці трем тіла? Стар. — Сльози трем тять на очах. — Роса на листях трем тіла. С. Ш. — Розморду-вавсь, аж губи йому тїпають сп. С. Л. — **Дрожáщій** = трем тя́чий, трем кúй (С. Ш.). — Я вийшов злякáний, трем тячий й

Дрóжди, дрóжжи = дріжчі (С. Аф.), дріжді, (домашні з тїста) — рóщина. — Росте, як на дріждях. н. пр. — Твоя рощина, ти й міси. н. пр.

Дрóжки = дрóжки. — **Бѣговы́я д.** = бігунці. — **Извóщичьи д.** = бíрка.

Дрожь = дріготá (С. З. Л.), здріги (С. Л.), дріжáки. С. З. Л. — Його дріжаки напали.

Дроздъ = нт. Turdus musicus — дрік; Turdus merula — кос.

Дрокъ, рос. Genista = дрік, жúнóвать. С. Ан.

Дрочёна = яєшня (з молоком і борошном).

Дрóчень = малúй, мазýй, опéнок.

Дрочúть = мáзати, нéстити (дитину).

Другóй = 1. дрýгий. 2. йнший, йнчий, інакший. — Хоч гірше, аби инше. н. п. — Другий раз кажу тобі. — **Въ другóй разъ** = дрýгим рáзом, йншим часом. — **Другóе запѣлъ** = йншої співає. — **На другóй день** = дрýгого дня, на дрýгий день. — **Ни то́, ни другóе** = ні те́, ні се́. — **Это другóе дѣло** = се йнша річ.

Другъ = друг, прия́тель, (що побратався) — побратúм, (про жінок) — дрýга, дрýгиня (С. Аф.), (про чоловіка або жінку) — дружúна, дружúнонька. — Друзі = дрýги, дрýзі. — При добрій годині дру і побратими, а при лихій годині ні кого родини. н. п. — Це такий приятель, що ні їсть і тебе їзїсть. н. пр. — Будеш ти мою жоною, моєму батеньку слугою, моїй матінці дрýгою, а моїм дітям матінкою. н. п. — Як не хочеш моя жінка дружиною бути, то дай мінї таке зілля, щоб тебе забути. н. п. — Не май сто кіп, як сто друзів. н. пр. — Чужа сем я непривітна, дружина пейковірна. н. п. — Не так тії сто братів, як сто друзів н. пр. — **Другъ за дрýгого** = одúн за дрýгим, одúн по одному. — Вийшли один по одному. — **Другъ за дрýга** = одúн за óдного. — **Другъ дрýга** = одúн óдного. — **Другъ съ дрýгомъ** = мíж сéбе, помíж сéбе. — (**Старый дрýгъ лýчше новыхъ двухъ**, н. пр. = для прия́теля нового не кидай старого. н. пр.

Дрýжба = дрýжба, прия́язнь, прия́тельство; побратúмство. — Доказать дрýжбу (зрадити) = доказáти возá, гадюку вкúнути. — Здається й дружить, а гадюку

вишув. п. пр. — **Счеть дру́жбы не пор-тить**, п. пр. = люблмо ся як брати, а рахуймо ся, як жиди. п. пр.

Дружелю́бный = прия́зний, ласка́вий.

Дру́жескій, ки, дру́жественный, но = дру́зький, прия́тельський, дру́жній, дру́зьки, подру́зьки, поприя́тельськи. — Дружні речі. Куліш.

Дру́жество = д. Дру́жба.

Дружи́ть, ся = дружити, ся, товаришувати, брата́ти ся.

Друзи́ще = д. Другъ. — **Пойдёмъ, друзи́ще!** = ходім, дру́же! — **Друзи́ще мой!** = мій дру́же, мій прия́телю!

Дру́жка = 1. боя́рин, дружко́ (приятелі молодого). С. Ш.

2. па́ра, рівня. — **Прибра́ть дру́жку** = підібра́ти до па́ри.

Дру́жный, но = 1. дру́жній, дру́зький, прия́тельський, дру́жно, прия́тельськи, подрузьки, по прия́тельськи.

2. односта́йний, но, ра́зом. — За віру християнську одностайно стати, славу — царства достати. п. д. — А путе, беріть ся разом.

Дры́хнуть = спа́ти, хропака́ задава́ти.

Дря́блый = вя́лий, (про землю) — пухки́й, (про камінь) — дірча́стий, (про дерево та овочі) — тру́хлий, трухля́вий. С. Л. Ш.

Дря́бнуть = вя́нути, жарі́ти, (про дерево, овочі) — тру́хнути, трухля́віти, трухні́ти. С. Ш.

Дрябе́ть = деренча́ти, дреньча́ти, дзижча́ти.

Драга́ть = дрига́ти. С. Аф.

Дрига́ться = брика́ти, ся.

Дригота́, Convulsio = дрігота́, ко́рчі, (в лиці) — ви́шки.

Дрязгъ = 1. сьмі́ття, не́чисть.

2. частіше мн. дра́зги = плі́тки, поговір, поговори.

Дряни́ть = сьмі́тити.

Дряннóй, дря́нный, дря́нно = пога́ний, паску́дний, леда́чий, ке́пський, пога́но, паску́дно, ке́псько. — Поганому і честь погана. п. пр.

Дрянь = 1. сьмі́ття, не́чисть. — Вимети сьмі́ття із хати.

2. по́гань, не́гідь. — Що було доброго розкупили, остала ся сама погань.

3. (про чоловіка) — леда́що, паску́да, поганець, по́гань, посьмі́тюха. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Так таке ледащо, що тільки плюнь. Кроп. — Посьмітюха яка небудь командувати. Чайч.

4. ка́зна що́, бридня́, дурни́ця. — Лізе в голову ка́зна що.

Дря́хлость = ста́рість, дря́гліть.

Дря́хлый = старий (і немощний), дряглий, хи́рний.

Дряхлѣть, дря́хнуть = ста́ріти ся, дряглі́ти, хи́ріти, упада́ти на си́лах (від старости).

Дуба́сить = дуба́сити, лупи́ти, лущюва́ти, пері́щити.

Дубикъ = дубо́к.

Дуби́на = 1. дуби́на, дубе́ць; лома́ка, (товща) — дрючо́к, дрючи́на (загнута з булавою) — кий, кийо́к, ґирля́ґа (тонша) — ковінька. — Треба дубину на твою спину. н. пр. — Дубцем його, коли не слухає. С. З. — Ломакою по спині оперіщити. С. З. — А в руки добру взяв дрючину, оборонити злу личину. Кот.

2. (про чоловіка) — лома́ка, бо́вдур, ло́бурь, лобуря́ка (С. Ш.), убо́їще, вбо́їще (С. Ш.). — Який бовдур виріс. С. Ш. — Таке убо́їще, що ти йому що хоч.

Дуби́новатый = прищелеповатий, придурковатий; незручний, незграбний.

Дуби́ть = чини́ти, вичиня́ти (шкури), гарбарюва́ти (Под.).

Дубка = 1. чиньба́, ви́чинка.

2. дуб, дубо́к (човен, зроблений з дуба).

Дубле́ніе = д. Ду́бка 1.

Дубле́ть = двойня́к, другак.

Дубня́къ = дубня́к, дубничо́к (С. З.), дубинка.

Дубо́вка, рос. Veronica Chamaedrys L. = безвершки, блакитні о́чки, одха́сник, приворотки, клад (укр.), га́дяче зілля (гал.). С. Ан.

Дубо́вый = дубо́вий. — Д. лѣсъ = дуби́на (С. Аф.), дубня́к.

Дубра́ва = діброва, гай, ліс (густий). — Гоміл, гоміл по діброві. п. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. п. п. — Ой гаю мій, гаю, густий, не прогляну. п. п.

Дубра́вистый = лісни́й. — То край лісний, а наш степовий.

Дубра́вный = лісови́й, гайо́вий. — Лісові оріхи. — Гарна, як квітка гайова. п. пр.

Дубро́ва = д. Дубра́ва.

Дубро́вка, рос. Ajuga reptans L. = суховершки, островершки, дівча́ча краса́. С. Ан.

Дубро́вникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L. = чебре́ць лісови́й, самосил, Т. Ро-

lium L. = сідáч, T. Scordium L. = скóрдія, дúкий часнúк. С. Ап.

Дубчикъ = дубóчок. — А на тім дубочку сидять голубочки. н. п.

Дубъ, дерево Quercus robur = дуб, здр. дубóк, дубóчок, дубóнько, поб. — дубáрь, Q. pedunculata Ehrh. = нéлинь, Q. sessiliflora Sn. = дуб осенчýк, озúмий дуб. С. Ап. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рúсний. н. п. — Прихиляюсь я до дубонька, а дубонько тай не батенько. н. п. — Дубарі тонстелезні. Чайч.

Дубьё = домáччя.

Дувáпить = д. Добúча (дéлить).

Дугá = дугá, каблýчка (С. З.). — **Согнýть, ся въ дугý** = вігнýти, ізігнути, ся як дугý, як дугá. — Ой ти старий дíдуга ізігнув ся як дуга. н. п.

Дуговáтый, дугообрáзный = дужúй (С. Л.), каблучковáтий, вилýкуватий. — Дужа стеля. С. Л.

Дудá = сопíлка, сопíлочка, дýда, дýдка, дýдочка, свистíлка (С. Пар.). — Коли почав орати, то в сопíлку не грати. н. пр. — Заграй мíй, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. н. п. — Ти ж було сéлом íдеш, ти ж було в дуду граєш. н. п.

Дудáкъ = д. Драхвá.

Дудúть = в дýду, в сопíлку грáти.

Дýдка = д. Дудá.

Дýдки = дзусь, дзýськи, зась, зáськи, бáли. С. З. Аф. — А зась тобі! С. З. — А дзусь холодцю їсти! н. пр. — Зáськи до мої запаски! н. пр. — Це вже бáли! — Вач який ласий, а зáськи не хочеш! С. Аф.

Дýдочка = д. Дудá. — Ни поскакáть, ни поплясáть, ни въ дýдочку поигрáть, н. пр. = ні швéць, ні жнéць, ні в дýду ігрéць. н. пр. — Ні грáч, ні помогáч. н. пр.

Дýдочникъ = 1. рос. Levisticum officinale Koch. — любúсток, любúста. С. Ап.

2. дударь, дударик. — Заграй мíні, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. н. п.

Дýдочный = дýдковий, сопíлковий.

Дýдчатый = дудковáтий.

Дýло = дулó, рýра, рýля. — Пропаде, як порошина з дула тая козацькая слава. н. д. — Спершу стрельнув, а потім узявсь за рулю, та й почав рушницею по голові бити. Чайч. — Рурка ручничьи. Ст. Оп. Київ. Ст.

Дýма = дýма, дýмка, гáдка. — Дума душу пошкодить. н. пр. — Узяли мене думки та гадки та журба некуча. М. В. — **Дýму дýмать** = дýмати-гадáти, дýмку гадáти. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думав-гадав. п. д. — Дивлюсь я на небо та й думку гадаю, чому я не сокíл чому не лíтаю? Петренко.

2. рáда. — **Дýма цáрская** = держáвна рáда. — **Дýма городскáя** = дýма, ратуша.

Дýманіе = дýмання, гадáння.

Дýмать, ся = 1. дýмати, ся, гадáти, ся, мúслити, міркувáти, мізкувáти, здаватися, видавáти ся. — Сидять, мовчать — і всяк мізкує про себе. Кот. — Мені здається ся, що...

2. дбáти, клопотати ся. — И дýмать забылъ = і гáдки не мáє. — Онъ ни о чёмъ не дýмаетъ = він ні прощó не дбáє, і гáдки не мáє. — Як була я молодою, і гадки не мала, по садочку походжала, квітчалась, пишалась. К. Ш.

Дýмный = 1. рáдний, дýмський.

2. замúслений.

Дуновéніе = віяння, нóвів, нóдув, (на руки від холоду або на шибку, щоб відтала) — хýкання.

Дýнуть, дуть = дýнути, дýти, дмухнýти, дмýхати, вінýти, вíяти, (про великий вітер) — бурхнýти, бýрхати, (на гарячe, щоб прохололо) — студúти, (на холодне, щоб потеплíло або обтало) — хýкнути, хýкати. — Дмухнув вітер і заволокло небо хмарами. — По небу вітерок дмухнув Греб. — Як опарив ся на молоці, то і на холодну воду студить. п пр. — Хукни на руки, щоб нагріти. — Хукни ти, моя душенько, у віконечко на сало. В. Щ. — Вітри почали бурхати. Кот. — Дуть гýби = копúлити, закопúлювати гýби.

Дупля́стый = дуплинáстий, дуплинáтий, дупластий, дупнáстий. — Великий дуб та дуплинастий. п. п.

Дупля́ть = довбáти, видóвбувати (дуплó).

Дупло́ = дупло́, (широке) — макíтра.

Дупловáтый = дупчáстий. — Стоїть дуб дупчастий, а в тому дубі... п. п.

Дупле́ть = трухлявíти, трýхнути, трухнявíти. С. Ш.

Дупля́нка, гриб Agaricus violaceus L. = синюха, синяк. С. Ап.

Дупля́стый = д. Дупля́стый.

Дýра = дурнá, дýрка, (поб.) — дурнúця, дурéпа, дурлéпа. — Та малюсінька фузовитко по деревцю скаче, дурна дівка, ще й не розумна, за козаком плаче. а. к. — **Велúка Федóра да дýра**, п. пр. = великий до нéба, а дурний, як трéба, — великий дуб та дуплинáтий. п. пр.

Дуракй (гра в карти) = ду́рень. — **Игра́ть въ дуракй** = гра́ти в ду́рня, в ке́па. С. З.
Дуракова́тый = д. **Глупова́тый**.
Дурако́нъ = ду́рнів.
Дура́къ, дурале́й = ду́рень, здр. ду́рник, йо́лоп (С. З.), ке́п (С. З.), те́лепень (С. Ш.), дурби́ло, дуро́а, дурни́ло, дурни́ло, бо́вдур (С. Ш.), ду́рбас (С. Аф. З.), дурандас (С. Аф.), дурни́й. — Дурень у воду закине сокиру, а десять розумних не витягнуть. п. пр. — Великий як сьвіт, а дурний як сїд. п. пр. — Стоїв тепер як пень і, празду мовивши, був дурень телепе́нь. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не хапаш ся пану возлому. Кот. — **Дура́къ дурако́нъ, кру́глый дура́къ, кругомъ д., отпе́тый дура́къ** = дурни́й як пе́нь, як коло́да, вели́кий ду́рень. — **Оста́лся въ дурака́хъ** = пошив ся у ду́рні, пійма́в о́близня. — **Дурака́ вала́ть** = ду́рника стро́їти.
Дура́нда = макуха, (однарена, не дуже видавлена) — урда́, вурда́, гурда́, (в жарт) — свинячий сир. С. Ш. — Макуха сїпана до варенїків. С. З.
Дура́цкій = дурни́й, ду́рнів, йо́лопський, ке́пський. — Йолопська пика.
Дурачо́къ = ду́рник. — **Игра́ въ дурачки́** = гра в ду́рня, в ке́па. С. З.
Дурачо́нье = обду́рювання, моро́чення.
Дурачо́ский = д. **Дура́цкій**.
Дурачо́ство = ду́рість, дур, дурі́ння, дурі́йка. С. З. — На його дур напав.
Дурачи́на = д. **Дура́къ**.
Дурачи́ть = дурити, моро́чити, тума́нити (С. Ш.), тума́ну пуска́ти. — Та він її зовсім не кохає, а так ду́рить.
Дурачи́ться = 1. дурі́ти, пустова́ти, журова́ти. — Добре дурі́ти, коли приступає. п. пр. — Ой мамо, мамо, москаль у хаті пустує, жартує, не дає спати. п. п.
2. ду́рника стро́їти.
Дурачи́ще = ду́рнище. С. Аф.
Дуре́нье = дурі́ння.
Дура́ть = д. **Дурачи́ться** 1.
Ду́рица = дурле́на, дурі́нда, дуре́па.
Дурма́нъ, рос. Datura Stramonium L. = будя́к, дурноля́н, ди́вдерево, нїмиця, коровя́к. С. Ап
Дурне́нькій, ко = погане́нький, ко.
Дурни́шникъ, рос. Xanthium strumarium L. = залу́чник, зо́бник, ове́чий репяшо́к (укр.), свинки (гал.) С. Ап.
Дурно = 1. пога́но, ке́нсько, зле́, гидко, паску́дно. — Як погано орати, то краще випрягти. п. пр.
2. мло́сно, ну́дно. — Мині якось млосно стало ся. — **Ей ду́рно сдѣ́лалось** = вона́ зомлїла.
Дурнова́тый, то = погане́нький, ко.
Дурно́й, ду́ренъ = пога́нцій, педо́брий, негарний, паску́дний, лихи́й, злий, ке́нський, бридки́й, гидки́й, ледачий. — Поганий голос. — Бридкий на виду. — **Онъ не дурёнъ, она́ не дурна́** = він, вона́ нїчого собі, гарне́нький, гарне́нька.
Дурнота́ = 1. него́жість.
2. мло́сть, нудо́та. — Як млость пішла по всьому тїлу. С. З.
Дурне́ть = поганїти, поганїшати, бри́днути, жарнїти. — Вона що далі то все поганїшає. — Її не того мині шкода, а жарнїє моя врода — люди не беруть. К. Ш.
Ду́рочка = дурне́нька, ду́рка. — Радонька, що дурненька. п. пр.
Дурни́нда = д. **Дура́къ** і **Ду́рица**.
Дурь = дур, ду́рість, дурнина, дурійка. С. З. — Викинь дур з голови́. — З дуру, як з дубу. п. пр. — **Нашла́ дурь** = дур напав.
Дуре́ть = дурі́ти і д. **Глупе́ть**.
Ду́тикъ = 1. що не́будь ви́дуте (як пр. бузько́ве намисто).
2. повновидий, оне́цок, ника́тий. (С Ш.).
3. гри́хач, мурми́ло.
4. чванли́вий, чванько́, чванькува́тий.
Дутышъ = д. **Ду́тикъ** 2, 3 і 4.
Дуть = д. **Ду́нуть**.
Ду́ться = 1. надима́ти ся, ду́ти ся. (С. Аф.). — Ще трохи я надмусь, тоді вже товстою зроблюсь. Б. Г.
2. д **Важнича́ть**.
3. се́рдити ся, бурмо́сити ся (С. Ш.), мурмо́сити ся. — Чого він так намурмосив ся?
Духи́ = па́хощі. С. Л.
Духобо́рецъ = духобо́рець.
Духове́нство = духове́нство, духовни́цство (С. Л.), духо́вні. — Духовництво од Бога нам надане. С. Л.
Духо́вная = духо́вна, духо́вница (С. Л.).
Духовни́къ = сповідни́к (священик, перед котрим хто сповідаєть ся).
Духо́вный = 1. духо́вний, духовни́й, безтїле́сний, безтїльний.
2. ду́хо́вний, духовни́цький. — Духовницького роду. С. Л. — **Д. оте́цъ** = д. **Духовни́къ**. — **Д. сынъ, д. дочь** = спо-

відáльник, ця. — Д. завѣщáніе = д. Духóвная.

Ду́ховъ день = Сьвятóго ду́ха. (Сьвято на другий день Зелених сьвят). — До Сьвятого духа не скидáй кожуха, и по Сьвятім дусі ще в кожусі. п. пр.

Духово́й = духовни́й.

Духота́ = заду́ха, духóта.

Духъ = 1. дух. 2. душá. 3. дух, пах, пáхощі. 4. пáра. — **Быть на духу́** = на спóвіді бу́ти, сповідáти ся, вúсповідати ся. — **Вóльный духъ** = лéгкий дух. — **Ду́хомъ** = ду́хом, мúттю, вúéнт, вúáх. — **Ду́хомъ упáсть** = поникнути, понúдíти. — **Идти́ на духъ** = до спóвіді íти́. — **Испусти́ть духъ** = Бóгові ду́шу віддáти. — **Не въ ду́хѣ** = не по собí щось, му́ха в нóсі. — **Не хвати́ло ду́ху** = не насьмíв, не відважив ся. — **Придáть ду́ху** = додáти ду́ху, сьмíлости. — **Перевести́ духъ** = віддúхати ся. — **Собра́ться съ ду́хомъ** = набрáти ся сьмíлости, відвáги. — **Скакáть во вéсь духъ** = на всí застáвки.

Душá = душá. — **Безъ души́** = не тúлячи себé. — **Въ ду́шу не йдéтъ** = в ду́шу, в нéльку не лíзе, з душí вéрне. — **Душá въ пúятки ушлá** = душá не на мíстí, на душí похолóдо, ковалí кую́ть, в лúтках застúгло. — **На душѣ́ мути́тъ** = з душí вéрне, ну́дить, млóсно. — **Отдáть на́ душу** = віддáти на вíру. — **Отвести́ ду́шу** = спочúти душéю, на сьвíт народúтись, сьвíт побáчити. — **Отъ души́** = від щúрого сéрця. — **Покриви́ть душéю** = взяти грíха́ на ду́шу, схúбити, скривдити. — **По душѣ́** = по сéрцю, до сподóби, до мúслí. — А хоч знайдеш в червонім намистí, та не знайдеш такої до мислí. п. п. — Мати сина оженила, та взяла невісточку не під мислоньки. п. п. — Не до мислí жінку взяв, так и з нею жить не став. п. п. — **Сколько душѣ́ угóдно** = скíльки душá забажáє, до схочу́. — **Съ души́ тáнеть** = з душí вéрне, ну́дить. — **Чуть дéржится душá** = тíльки душá в тíлí, тíльки живúй та тéплий.

Душéвный = душéвний; щúрий, сердéчний, щиросердéчний.

Душегрéйка = жíночá одéжина без рукавів.

Душегу́бецъ, бица, душегу́бникъ, ца = душогу́б, ка.

Душéкъ, душóкъ = душóк. — Съ душкóмъ (риба, мясо то що) — пахúть, душúть (С. Аф.) смердúть, (про чоловіка) — вередлúвий, прúхлúвий, му́ха в нóсі.

Душéный = ду́шений. — Д. мя́со = душани́на.

Ду́шенька = сéрденько, сéрце, ду́шко, ду́ся.

Душеприка́зчикъ = виповнúтель по духóвній.

Ду́шечка = д. Ду́шенька.

Душúстый = запашни́й, духовúтий, паху́чий, пахнючий, духовни́й. — Хрещатий барвінок садочок встилає, а запашний васильочок з тином ся рівняє. п. п. — З хрещатого барвінку, з пахнючого васильку п. п. — Пахуча квітка. — Духовита вароша. — Духовий цьвіт.

Душúстость = паху́чість.

Душúтель = душáн. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душáнки лихим сíдає. К. Б.

Душúть = душúти.

Душúца, рос. Origanum vulgare L. = материнка, зíнóвка, духовúй цьвіт. С. Ас. — Ой у поли пивка, на пíй материнка. п. п.

Ду́шка = 1. ду́ся.
2. ду́жка (кісточка у птиць).

Душнота́ = д. Духота́.

Ду́шный, но = душни́й, парни́й, ду́шно, пáрно, (в жарт) — кожу́шно.

Дуэ́ль = поединок.

Ды́ба = дúба, дибúця, скрипúці. — Ой на руки дыби, на ноги дибиці — оце ж тобі, дівчуне, гарні молодиці. п. п. — Що на руках кайдани, на ногах скрипиці, посадили сíромахів в темнúї темницí. п. п.

Ды́бомъ, дыбы́ = дúба, горóю, цáпки, цáпом, (про волосся) — до гóри. — Кінь дúба став. — Бодай їхав, щоб йому кінь горою став. п. п. — Волосся до горí стало.

Дылда = здоровúло, вислюган.

Дымволокъ = верх (в димарі). — Мій верховé й затка́ло. п. пр.

Дымúть, ся = димúти, курúти, ся, димíти. (С. Аф.).

Ды́мникъ = 1. в ку́рних хáтах дíра в стéлі, куди́ вихóдить дим.
2. ку́рево, ку́рище.

Дымúнда = 1. д. Дымволокъ.
2. рос. Fumaria officinalis Lin. — поль-

ва́ ру́та, жи́тничка, печі́ночна трава́. С. Ап.

Ды́нный, но = ди́мний, ку́рний, но. — Не топила, не варила, а в сьвітлонці димно (курно), як поїду з сього села, комусь буде дивно (журно). п. п.

Дымовни́къ = дима́рь. С. Аф.

Дымове́ = димове́ С. Аф.

Дымово́й = димови́й. — **Дымова́я труба́** = дима́рь, бо́вдур. С. Аф Ш. — Виглядали у димарь, а він лізе у двері. п. пр.

Дымоку́ръ = д. **Ды́нникъ 2.**

Ды́чатый = димови́й, (про масть) — ча́лий.

Дымъ = дим, ку́рево. — **Дымъ коромы́сломъ** = гарми́дер, бу́ча.

Дымъ земляно́й, дымянка = д. **Дымянца 2.**

Ды́нный = ди́нячий. — Диняче насіння.

Ды́ня, рос. Cucurbita pepo = ди́ня, різні породи: бовту́ха, буха́рка, дрішлявка, дубі́нка, зимі́вка, кача́нка, петрі́вка, тата́рка. — **Внутренность ды́ни** = жа́бур, жабури́ння, животи́ння.

Дыра́ = ді́рка, здр. — ді́рочка, поб. — дірона́ха.

Дыря́стый = діря́вий (С. Аф.), дірча́тий. — Свитина дірява.

Дыря́ть = дірявити, дірку вати, дірчи́ти. — Почав дірявити дошку.

Дыря́ться = дірявіти, дірча́віти. — Мішок дірявіє. — Дірчаві листи на капусті.

Дыря́ща = дірона́ха.

Ды́рка = д. **Дыра́.**

Ды́равый = д. **Дыря́стый.**

Дыха́ніе = дихання, но́дих, віддих. — Подих нічної прохолоди. К. — Тільки відих підіймав груди. Фр

Дыха́тельный = ди́хальний.

Дыха́ть = ди́хати, (на що холодне, щоб зігріти) — ху́кати, (сильно від тяжкої роботи) — хе́кати. — Як рубає, то хекає. С. Ш.

Дыхле́цъ = ядуши́вий, ядуши́ний, задуши́вий.

Дышать = д. **Дыха́ть.**

Ды́шло = (в кінському возі) — ди́шель, (у волоському) — вій ня́, (у волових санок) — ро́зкіп, (половина вії вдовж) — ві́йна, (дірка у вії для ярма) — хаве́ла, (брус, на котрому держить ся вія) — крижовни́ця, (дишель в плузі) — гряді́ль, (у раз) — градка, (у вітрика) — ди́шель, (в гарбі) — а́риш. (Ман.).

Дьяволёнокъ = чортеня́, бісня́.

Дья́волъ = дия́вол, біс, чорт, сатана́, лука́вий, нечи́стий, га́спид, ді́дько, поб. — чортя́ка, бісня́ка; по місту — домови́к, польови́к, лісови́к, полісу́н, водяни́к, водяни́й, боло́тяник. С. Л.

Дьявольскій = д. **Бѣсо́вскій.**

Дьявольщина = д. **Бѣсо́вщина 1.**

Дьякопица, дьяконъ = д. **Діа́коница, діа́конъ.**

Дьякоиствовать = дяконува́ти.

Дьякъ, дьячо́къ = дяк, дячо́к.

Дьяческій, дьячій, дьячко́вскій, дьячко́въ дяків, дяківський, дячківський.

Дьячество = дяківство.

Дьячить = дякува́ти. — Він у нас уже десять років дикує.

Дьячиха = дячи́ха.

Дѣва = ді́вчи́на. — **Пресвята́я Дѣва** = Пречи́ста, Ді́ва Марія, Бо́жа Ма́ти. — **Ста́рая дѣва** = стара́ ді́вка, лі́тна.

Дѣва́ть, ся, дѣть, ся = ді́ва́ти, ся, ді́ти, ся, поді́ти, ся, заподі́ти, ся, поді́нути, ся, (не відомо куди) — запроторити, затасува́ти. — Великий сьвіт, та нема де діти си. п. пр. — Де ти в сьвіті поділись си з малим сиротою. К. Ш. — Де поділось козачество, червоні жупани, де поділась доля, воля, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Виростав вас, доглядав вас, де ж мині вас діти? К. Ш.

Дѣви́ца = ді́вчи́на, ді́ви́ця, ласк. і здр. — ді́вча́, ді́вчи́нонька, ді́вонька, ми. — ді́вча́та, зб. — ді́воцество, ді́вота, (панська) — па́нна, па́ночка, паню́нка, (дуже молода) — під лі́ток, піддівок, піддівка, (з хлопячою вдачою) — парубі́йка, (що вінок загубила) — по́критка. — Ой ти дівчино, гордак та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? п. п. — Сидить дівча край віконця при великім смутку; покидає козак дівча, як голуб голубку. п. п. — Прощай серце-дівчинонько, ти моя не будеш, достанеш ся багачеві в мене забудеш. п. п. — Кому воля, а кому неволя, а дівчатам усе воленька: за стрічечку та за віночок, на улицю та у таночок. п. п. — Там покритка по під тинню з байстрям шкандибає. К. Ш.

Дѣви́ца въ зе́ленн, рос. Nigella damascena L. = нече́сані панночки, нечо́си панночки. С. Ап.

Дѣви́цынъ = ді́вчинин. — Козакова мати пішла терну рвати, дівчинина мати калину ламати. п. п.

Дѣви́ческій = ді́вча́чий, ді́во́чий, ді́во́цький. С. Аф. Л. — Може найдеть ся дівоче серце, карі очі, що запалчуть на сі думи — я більше не хочу. К. Ш. — Хло-

нача біда — у некрути брати, а дівчача біда — не рідная мати. н. п. — Дівоцька краса, як літня роса. н. п. — Та жаль мині русої коси — дівочої краси. н. п. — Та вже ж мині не ходити у ліс по горішки, та вже ж мині минули ся дівоцькії сьмішки. н. п.

Дѣви́чество = дівува́ння, дівоцтво. С. Л. — Кувала зозуля та летячи край віконця: не верпеть ся твоє дівуваннн, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будеш гуляти, твоє дівування споминати. н. п. — **Быть въ дѣви́чествѣ** = дівува́ти. — Іди, доню, каже мати, не від дівувати; він багатий, одинокий, будеш панувати. К. III. — **Провести́ въ дѣви́чествѣ** = здівува́ти, віддівува́ти.

Дѣви́чій = д. **Дѣви́ческій**.

Дѣви́чникъ = дівич-ве́чір (С. З.), вінкоплете́ння, дру́жбини (Вороп. г.). — Славен вечір, дівич-вечір. н. п. — Згадала баба дівич-вечір. н. пр.

Дѣвичья = дівоча (кімната для слуг дівчат).

Дѣвка = дівка, поб. — дівуля, дівоха, дівака, здр. — д. **Дѣви́ца**. — **Въ дѣвкахъ** = дівкою. — **Состаре́ться въ дѣвкахъ** = посивіти дівкою.

Дѣвочка = дівчинка, дівча́, дівча́тко, дівчина́.

Дѣвочкинъ = дівчинчин, дівча́ткін.

Дѣвочникъ = дівчу́р, дівча́тник, молодя́тник.

Дѣвственица = незаймана (Кот.), невинна, чиста, правдива дівка, правиця.

Дѣвственный = незайманий, непочатий, цілінний.

Дѣвство = 1. д. **Дѣви́чество**.

2. дівство, невинність. — Которая дівство свое утратила. Б. Н. — **Лишить дѣвства** = зірвати, здійняти вінок (в піснях). — Їхав мати козак молоденький, зірвав з мене вінок зеленєнький. — Любив мене козак молоденький, здійняв з мене вінок рутвяненький. н. п. — **Потеря́ть дѣвство** = вінок загубити, згубити, потеряти. — А в неділю рано мати дочку била: де ж тя, суко, віночка згубила? — Я на річці біль білила, там я, мати, вінок загубила. — Потерпла свій віночок через дурний розумочок. н. п.

Дѣвствованіе = д. **Дѣви́чество**.

Дѣвствовать = дівувати, дівочити. — Буду дівувать, буду тебе ждати. н. п. — Поки дівувала, як той день була хороша, як мак розцьвітала. В. Ш.

Дѣвушки, дѣвушкинъ = д. **Дѣви́ца, дѣви́цынъ**.

Дѣвчо́нка = дівчина (зневажливо або здорово). — Ото пустотлива дівчина.

Дѣдина = дідизна, дідівщина. — Се ... ина дідизна. — Сьвідок слави дідівщини. К. ...

Дѣдильникъ, ца, рос. Aegopodium Podagraria L. = ягли́ця. С. Ап.

Дѣдівська = дідусь, дідуся, дідусик.

Дѣдичный, дѣдовскій = дідівський, дідизний. — Це ще дідівський грунт бу... Писанка був старий, дідизний чоловік. ...

Дѣдовство, дѣдовщина = дідизна, дідівщина. — А дідизни було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Ста... тній замок, дідизни останок. Пч.

Дѣдовъ = дідів, дідовий.

Дѣдушка = дідусь, дідусик. С. Аф. — **Дѣдушка домово́й** = домовик, домовик, дідько. — Товчеть ся, як домовик на горі...

Дѣдушкинъ = дідів, дідусів.

Дѣдъ = дід, поб — дідуган, дідуга, ді... дище. С. Аф. — Ой ти, старий дідуга, ... гнув ся як дуга. н. п.

Дѣпи́сáніе = діпи́сь (С. З.), історія, сто́рія. (Укр.).

Дѣпи́сáтель = діпи́сáтель, істо́рик.

Дѣпи́сáтельный = діпи́сний, істо́ричний.

Дѣйствительно = спра́вді, дійсне, певне, ... праві́дки, спра́вжки. С. Л. — Він спра... такий, як ви казали. — Чи справжки ... жарт. Гуц. Ар.

Дѣйствительность = дійсність, пе́вність (С. Л.). — Нагадує мині живу, почему дійсність. Фр.

Дѣйствительный = дійсний, справжній, правдивий, пе́вний. — **Дѣйствительная жизнь, цѣна́** = правдиве, спра́вжнє життя, спра́вжня ціна.

Дѣйствіе = дія, подія, учи́нок, вчинок, сила, спра́ва. — Ой ти пане, мене б... за які вчинки? н. п. — Не тілько тре... сповідати ся з учинків, але теж і з хиб... В. Н. — Не тількo учинком яким супро... вещество показуючи, але хотя словом ... чи. Ст. Л. — (Д. Актъ 3). — **Имѣть дѣйствіе** = мати силу. — Закон не має зворотної сили. — **Привести́ въ дѣйствіе** = пусти́ти в ход, завести́.

Дѣйствователь = дія́ч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чини́ти, робити. — Дій швидко, так бридко, дій так... так лихо. н. пр. — О так чини, як я тебе, люби жінку аби чию. н. п.

2. мати силу.

Дѣйствующій = дію́чий. — **Дѣйствующія ли́ца** (в драматичному утворі) — дію́чі осо́би, дієві люди, лицеді.

Дѣланіе = ро́бленія, робо́та. — Ложок сребрених доброго робленія 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Дѣлать, ся = дія́ти, ся, робити́, ся, чинити́, ся, твори́ти, ся, (що лихе) — ко́їти, ся, витвори́ти, ся, виробля́ти, ся, (себе як, не вміло) — ба́зграти, ма́згати, парта́чити, (в один раз) — разува́ти, (на перекір) — перешкожа́ти, (що зайве) — переборщати. — Ой я нещасний, що маю дія́ти? полюбив дівчину та не можу взяти. н. п. — Ой, дівчине, що маю робити, що ні тебе забути, ні без тебе жити? н. п. — Скажи мині правду, мій добрий козаче, що дія́ти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся нікого. н. пр. — Слава не полиже, а росказже, що діялось в світі. К. Ш. — Роби те, що він каже, а не роби того, що він робить. н. пр. — Дѣланный = ро́бленний. — Дѣлающій = ро́блячий, дію́чий, (за раз кільки дія) — сіндільник. — А что́ мнѣ дѣлается? = а що мині діється? — Дѣлать кругъ = колува́ти, кру́гу накида́ти. — Хто колує, той дома не почує. н. пр. — Ходім на прямець, — чого нам стільки кругу накидати. Чайч. — Дѣлается ху́же = гіршає. — Слабому гіршає. — Отъ не́чего дѣлать = з нічого робити, зне́чевя. (С. Аф.).

Дѣлёжный = роздільний, дільчий.

Дѣлёжъ = дільба́, розділ, паюва́ння.

Дѣле́ніе = поділ.

Дѣле́цъ = дільни́к, ми́тець, маста́к. — Дільника і діло боїть ся. н. пр.

Дѣли́мость = дільність, подільність. (С. Пар.).

Дѣли́мый = дільний, подільний, подільний, подільчий. С Пар.

Дѣли́тель = дільни́тель.

Дѣли́ть, ся = дія́ти, ся, поділя́ти, ся, розділя́ти, ся, паюва́ти, (здобич) — дува́нити, (на два) — двоїти, (на три) — троїти, (на морги) — моргува́ти. — А буде отець — мати помірать, будемо худобу на дві части паювати. н. д.

Дѣли́нко = дільце́. — Я до вас дільце маю.

Дѣло = діло, спра́ва, учи́нок, вчи́нок, робо́та, пра́ця, по́рання. — Дивись кінця кожній справі. н. пр. — Добра воля стане за учинок. н. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. Н. — Всюди в їх одна розмова про одну справу, що обходила життя їх, та їх честь і славу. Нечка. — Въ са́момъ дѣлѣ = спра́вді, спра́вжки. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар — Въ че́мъ дѣло = в чім діло, про що річ? — Всѣ употреби́ть въ дѣло = все зроби́ти, всіма́ чорта́ми заправити. — Дѣло ма́стера бои́тся = дільника́ і діло боїть ся. н. пр. — Дѣло есте́ственное, обыкнове́нное = сьвітове́ діло (Ман.), сьвітова́ річ (Нч.), звича́йна річ. — Дѣло пло́хо = пога́но, пога́не діло, ке́пська спра́ва, не пере́лавки. — Я вже бачу, що не переливки, та пантíкача. — Дѣло то́лько въ томъ, что бы... = річ тільки про те́, щоб... — Золотыхъ дѣлъ ма́стеръ = золота́рь. — Мое дѣло сторона́ = моя хата з краю. — Моя хата з краю — нічого не знаю. н. пр. — Не въ то́мъ дѣло = не в тім річ, сила. — Не в тім річ, що в хаті піч, дивно-б було, як би не було. — Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не везе. н. пр. — Не къ дѣлу = не до діла, не в лад. — Коли мов не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — Не счита́ется за дѣло = не в діло. — Покажу коміи — не біло, помию ложки — не в діло. н. п. — Не твоё дѣло = не твоє діло, зась, зась. — Ігумену діло, а братії зась. н. пр. — Плёвое дѣло = дурниця, пусте́, ка́зна що. — По дѣло́мъ = за діло. — По дѣло́мъ во́ру и му́ка = котузі по заслузі. н. пр. — Поймать на дѣлѣ, на мѣстѣ преступле́нія = зла́пати, піймати на горячому вчинку. — Ра́тное дѣло = військова спра́ва. — В той час була честь, слава, військовая справа. н. д. — Слы́ханное ли, ви́данное ли дѣло = чи чу́вано, чи видано? — Ста́точное ли дѣло = чи подо́ба, чи подобе́нство? — Чи подобенство, мій брате, щоб я своє добро на шляху покидав, тебе на коня брав? н. д. — То ли дѣло = нема́ кра́ще, як, нема́ як. — Та́жебное дѣло = по́зов, спра́ва. — Тоді виграю справу, як лижу на лаву. н. пр. — Ходи́ть по дѣлу = позивати ся, тягати ся. — Что́ мнѣ за дѣло = яке́ мині діло. — Что дѣло, то дѣло = що пра́вда, то пра́вда. — Э́то дѣло = це до́бре, гаразд! — Э́то осо́бое дѣло = се инша річ, се инша стать. — То и дѣло = те і знай, тільки те, тільки й того́, що... — Же́нское дѣло = жіно́ча річ. — Жіноча річ коло припічка. н. пр.

Дѣловой = дільови́й, дільовитий, ви́лий.

Дѣлопроизводи́тель = секрета́рь, письмоводитель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать**.

Дѣльно = до ді́ла, до ре́чі, до ладу́, до пуття́. — Не вій'това дочка, а до речі говорить. п. пр. — Хто каже до ладу, то ухо наставляй, а хоч і без ладу, то теж не затикай. п. пр.

Дѣ́льный = доді́льний (Ман.), здатний, годя́щий, ну́тній, путя́щий; роботя́щий, працьови́тий.

Дѣля́нка = ді́ля́нка, ді́льниця.

Дѣтёныш = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня́, цуценя́ і т. д. (птиць) — пискля́, голопу́цьок.

Дѣти = ді́ти, ді́тки, зб. — ді́твора, мале́ча, (чималі) — ді́тлахи. Ман. — **Незаконнорождённые д.** = байстрю́ки, байстра́та, жирові́ ді́тя (Ман.), па́далишні. — **Сво́дные д.** = зведе́нята, зведенюки, (удовині, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведе́нники.

Дѣтёна = хло́пець, па́рубок, па́рень.

Дѣтище = дитя́на.

Дѣторо́дный = ді́торо́дний.

Дѣтоубі́йство = ді́тогу́бство.

Дѣточки = ді́тки, ді́точки, ді́тонькй.

Дѣ́тская трава́, рос. Neottia Nidus avis Rich = зу́бя, миколайці, прйворотень. С. Ан.

Дѣ́тскій = дитя́чий, дити́нячий (С. Л.), ді́тський, дити́нний. — Дитячи играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитачих рце утіх, царав си хлопчик той усіх. Нчілка. — **Дѣтское мѣсто**, Placenta uteri = ді́тське мі́сто, по́слід.

Дѣ́тство = дитинство, ма́льство, маленство. — **Впа́сть въ дѣтство** = здитинитися. Чайч. — **Съ дѣтства** = з ма́лку, з ма́лечку, зма́льства, з малого ма́лечку, з дити́нства. — Не було з малку, не буде й до останку. п. пр. — Нужда змалечку від дитинства. Фр.

Дѣтушки = ді́тки, ді́тонькй, ді́точки.

Дѣть, ся = д. **Дѣвать, ся**.

Дѣ́ніе = 1. ді́я, ді́ло, учи́нок, вчи́нок. — В кождом учинку, за котрий горлом рають, потреба довод в нянх і ясних От.
2. мн. — ді́я́нія.

Дѣ́ятель = ді́яч.

Дѣ́ятельность = ді́яльність.

Дѣ́ятельный = ді́яльний, роботя́щий, трудя́щий, працьови́тий, невсипу́щий.

Дюже = ду́же, си́льно.

Дюжесть = си́ла, міць, ду́жість.

Дюжинный = 1. дю́жинний (що приходиться на дюжину або належить до дюжини чого небудь).
2. аби-який, не зна́чний, аби-що.

Дюжій = ду́жий, си́льний, міцний.

Дюжѣть = ду́жчати.

Дюймо́вка = ца́лівка. (Прав.).

Дю́ймъ = ца́ль. (Прав.).

Дя́гиль, рос. Archangelica officinalis = дягиль, дзе́нгель, ду́дошник, ре́ва. С. А.

Дя́глица = д. **Дѣдильникъ**.

Дя́динъ, дя́дній, дя́дюшкинъ = дя́дьків, дя́дьківський.

Дя́дюшка, дя́дя = дя́дько, дя́дичко, (жартівка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дя́дина.

Дя́тель, пт. Picus = дя́тел, жо́вна, клювдерево, деревоклю́й, я́тіл, я́тлик. (Хар.) — Чи вітерець віспче, чи жовна де кору на липі подовбе. Гул. Ар.

Дя́тельникъ, дятло́вникъ, рос. Trifolium repens L. = хре́стики, хрещатий барвінок, сі́ре-зі́лля, горі́шки, лишки. С. Ан.

Дя́тлина, дя́тловина, рос. Trifolium pratense L. = конючина, трой-зі́лля, трейвіси́к, дя́тловина, козине о́ко, конюш. С. Ан.

Е.

Евангели́стъ = євангели́ста.

Евангели́ческій = євангели́чний.

Ева́нгеліе = єва́нгелія.

Евну́хъ = є́внух, скіп, сконе́ць, обріза́нець (С. Нар.), валах (С. Ж.).

Евре́й = жид, жид, жидовин, поб. — жидюга, жидя́ка, зневажливо — па́рх, зб. — жидова́, здр. — жидо́к, жи́дик. С. Аф.
— Не хотіли жиди мацки їсти, пехый в чорта з'їдить. п. пр. — Наші жидки всі рачки: едні пішки, другі рачки. п. пр. — **Уподобля́ться евре́ю** = жидові́ти.

Евре́йка = жидівка, здр. — жидівочка. С. Аф.

Евре́йскій = жидівський.

Евре́йчикъ = жидо́к, жи́дик (С. Аф.), пр. дитину — жидівня, жидівча́, ба́хур. (С. Ш.

Евхари́стія = Прича́стя.
Егéй, рос. Carex L. = осока́, ти́рса. С. Ап.
Егерь = стріле́ць, мисли́вець (С. З.), охо́тник.
Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́нчик, брикуне́ць.
2. кру́чений, а, дзи́ґа (сільського р.).
Егози́ть = 1. пустува́ти, жирува́ти.
2. крути́тись, верті́тись.
Едва́ = 1. ле́две, ле́дві, на си́лу, в си́лу. С. Л. З. — Ой я чумак нещасливий, в нужді живу ледве живий. н. п. — На силу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превели́ку си́лу. — **Едва́ не** = ма́ло не, ма́ло що не, тро́хи, тро́хи що не. — Почув ся — трохи не вмав. — З розгону трохи не штурхнув дишлем у передню повозку. С. Ш. — **Едва́ ли** = навря́д, навда́ку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер навдаку чи буде косить ся болото — води багато.
2. тільки що, як тільки, ско́ро. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тікати.
Едине́ніе = єдна́ння, поєдна́ння, з'єдна́ння; є́дность, згода. — Пригоди учать згоди. н. пр.
Едини́ться = єдна́ти ся. С. З.
Единяка = Єдиняця.
Единя́чный = Єдиня́чний, поєдя́чний.
Единобо́рецъ = бо́єць, перебі́єць.
Единобо́рство = поєдинок.
Единовла́стіе = самовла́дство, самовла́да. (С. Нар.).
Единовре́менный, но = разови́й, раз, оди́н раз.
Единовѣ́рецъ, ка = 1. одновірець, ка.
2. старовір, пилипо́н, ка. (С. З.).
Единовѣ́рный = одновірний, одної віри.
Единовѣ́рческій = старовірний.
Единогла́сіе = лад, згода; односта́йність, єдиноста́йність.
Единогла́сный, но = згодний, односта́йний, єдиноста́йний, но, одноголо́сно. в один го́лос, в одно́. — Вольними голосами єдиностайне обрали на уряд сотницький. Ч. К. — Одноголосно постановлено. Батьк.
Единодержа́віе = д. Единовла́стіе.
Единодýшіе = (є)односта́йність, односе́рдність.
Единодýшный, но = односта́йний, єдиноста́йний, но, односе́рдний, односе́рдо, односе́рдно. — За віру християнську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — Нема кому порадоньки дати, одностайне, односердно на ворога стати. К. Ш.
Единожды = раз, оди́н раз.
Единозе́мецъ, единозе́мка = земля́к, земля́чка (укр.), краяни́н, краяна́. (Гал.).
Единокро́вный = кре́вний (С. З.), крівня́к, однокро́вник. (Чайч.).
Единолѣ́тній, ный = одноліток, ровесник.
Единома́терній = одноматерній.
Единомы́сліе = однодýшство, односта́йність.
Единомы́шленникъ = однодýмець, односýм, сумісник. — Односуми, що чорт їх розсуне. н. пр. — **Единомышленникомъ стать** = порозуміти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.
Единомы́шленный = однодýмний, односýмний, сумісний.
Единонача́ліе = д. Единовла́стіе.
Единообра́зный, но = одна́ковий, во, одноманітний, но.
Единоплеме́нникъ, ца = д. Единозе́мецъ.
Единоро́гъ = однорог.
Единоро́дный = (син) — єди́нець, єдина́к, єди́ний, одина́к, оди́нець, оди́ничик, (дочка) — єдиня́ця, одиня́ця, (є)одна́чка. — З единака рідко що добре бував. н. пр. — А жид старий — ніби тее знає, дочку свою єдинячку в хаті заминає. К. Ш. — Сидять козак, дрібні листи пише, а вдовиця єдиняця дитину колише. н. п. — У вдовиці коло ставу хатина старенька, у вдовиці єдиниця дочка молоденька. Нч.
Единоутро́бный = єдиноматерній. (Опатович.).
Едúнственный, но = єди́ний, поодино́кий, одні́сінький, єдине, тільки.
Едúнство = є́дность.
Едúный = оди́н, їде́н, єди́ний. — **Наедине́** = на самоті́, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самотою. Як. — **Но едúной** = по ча́рці.
Е́жа, рос. Dactylis glomerata L. = мітли́ця, вівсю́к, пирійка. С. Ап.
Ежева́тый = колю́чий, ущіпливий (С. З.) — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.
Ежúника, рос. Rubus fruticosus L = ожи́на. С. Ап. — Та не має цьвіту найсинішого над тую ожину н. п. — Було личко як яблучко, стало — як ожина. н. п.
Ежевúчный = ожи́новий.
Ежевре́менный, но = д. Всегда́шній, всегда́.

Ежегóдный, по = щорóчний, що рóку, що гóду. — У нас що року по пророку (що року дитина). н. пр.

Ежеголóвка, ежеголóвникъ, рос. Sparganium L. = їжáча голóвка. С. Ан.

Ежедне́вный, по = щоде́нний, щоде́нно, щодня́, день у де́нь. — Уся важка щоденна робота тих людей пропосить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весíллі дочки), а мати щодня, та й дива нема. н. пр. — Плачуть мої очі щодня і щоночі н. п. — І в пісні тій надії всі і муки свої ми вилили, сьпіваючи щоденно П. Чайч. — Молебúй день у день він править. Гр.

Е́жели = колú, як, як-щó. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Прийду, як що можна буде.

Ежеминýтно = що хвилúни.

Ежеме́сячный, по = що місяцьóвий, що мíсяця.

Ежеиедéльный, по = тижньóвий (С. Ш.), що тижньóвий, потижньóвий, потúженний, що тúжня, що недíлі.

Ежепóчно = що нóчі. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки поки не засипляють чужим піском очі. К. Ш.

Ежечáсный, по = повсякчáсний, щочáсний, що годúни, що чáсу.

Ёжикъ = їжачóк (див. Ёжъ).

Ёжить, ся = корчúти, ся, щýлити ся. — Бідний багатому певний слуга — корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ежóвина = шкýра їжакóва.

Ежóвый = їжакóвий, їжáчий. — **Ежóвая трава́**, рос. Echium vulgare L. = синéць, ранник, грохóвик, зáячі бурячки, шарúло. С. Ан. — **Держáть въ ежовыхъ рукавúцахъ** = до рýк прибрáти, в рукáх держáти.

Ёжъ, зв. Erinaceus Europaeus = їжáк, здр. їжачóк, поб. їжачúще, самиця — їжáчка, їжачúха, мале — їжачúй, тко. — Не з нашим щастям голою рукою їжака вбити. н. пр.

Ей, éй = так, прáвда, так ёсть. — **Ей-Бóгу** = їй-бóгу, далебі, бігмé, присяй Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далебі під конака кину. н. п. — Ой не буду, козаченьку, далебі не буду, як ти вийдеш за ворота — я тебе забуду. н. п.

Е́ле = д. Едва́.

Е́левый = ялúновий.

Елéй = олúва. — Правда як олива — завсíгда поверх вийде. н. пр. — **Елéй святы́й** = мúро.

Елеопоказáніе = мирувáння.

Елеопомáзывать = мирувáти.

Елеосвящéніе = маслосвя́тіе, соборування, мирувáння. — І маслосвятія слухали. К. Ш.

Елеосвящáть = соборовати, мáслом, мирувáти. — Там такий трудний лежить, вот-от Богові душу віддать, уже його й маслом соборували. — Коли кого мирують тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялúнка (д. Ель).

2. (деревце ялинове чи соснове, котре вживають на різдвяних святках) — ялúнка, гúльце, сóсенка. — Радíють всі, тонуть мед, вино і цицьками набірають пляшки Глібов.

Елóвый = д. Е́левый.

Ёлочка = д. Ёлка.

Ёлочный = ялúновий, гúльцевий.

Ель, рос. Pinus Picea du Roi Endl., Pinus abies L. = ялúна, здр. ялúнка (укр.), сме́река (гал.). С. Ан. — А мій милий при ялúні, пасе коні на долині. н. п. — Гілляре деревце в ялúни та з червоної калини. н. п.

Емéцъ = д. Ва́ятчникъ.

Ёмкій = місткúй. — Ся пляшка дуже місна.

Ёмкость = д. Вмѣстúтельность і Вмѣстимость.

Ендова = жбáн, джбáн (С. Аф. З.), водúйка (С. З.). — До часу жбан воду носить. н. пр.

Енóть, зв. Viverra genetta = янóт.

Епанчá = опанчá, опанчúна (Зв.), керéя (С. З.), бýрка (С. Ш.). — Еней в керею замотав ся, на задвірку хронти уклав ся. Кот.

Епáрхія, епископія = владúцтво, епáрхія, бíскупство. — О посвящення їх на владицтво бажали. (Вірші на см. Сагайдашного. Ист. н. малор. нар.).

Епúскопъ = архирéй, владúка, (католúцький) — бíскуп.

Епитимíя = покýта, (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — Нести епитимію = покутувáти. — Мають при церкві покутувати. Ст. Л. — Понести, отбыть епитимію = знокутувáти (С. З.) відпокутувáти. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. Безпýтникъ.

Ераліжъ, ералáшъ = 1. ровгордíш, гарнúдер.

2. пісенíтниця, бридня́.

3. мішанúна, частíше мішанина цукерок різних.

4. гра в кáрти (особлива).

Е'ресь = е́ресь, ере́тицство. (К. Кр.).
Еретикъ, тическій = ере́тик, одщепе́нець, недовірок, полувірок, ере́тичий, ере́тицький, ере́тичний (С. З.). — **Еретико́мъ сдѣ́латься** = повере́тичити. — Ни́нѣ ки́иві ру́ські всі повере́тичили. І. Вишенський. (К. Ист. возс. Руси)
Ерзать, ся = со́вати, ся, мости́ти, ся, горзатись. С. Л.
Ерикъ = яро́к, ба́лочка (повна водою).
Ерыкъ = ярли́к.
Ерникъ = жо́рен (ручний).
Ерно́лка = ярму́лка.
Ерникъ = д. **Безпу́тникъ**.
Ерошить, ся = 1. куйо́вдити, ся, ко́шлати, ко́шкати, ся, ку́длати, ся, кудо́вчити, ся, настобу́рчувати, ся. — На віщо так настобурчувати волосся?
2. костри́чити ся, харапу́дити ся. — Кінь харапудить ся і не йде.
Ерошка = ку́дла, кудла́нь, кудла́ч, патла́ч, кудла́тий, патла́тий. (С. З.).
Ерофе́ичъ = травня́к, травнячо́к (горілка, настояна на різних травах). С. Ш.
Ерунокъ = вугли́ця. С. Пар.
Ершиться = огриза́ти ся, костри́чити ся. (С. Л.).
Ершъ, риба Perca cernua = 1. йорж; до тібі ж породи, здаєть ся, належать — бобирь, бирючок і морська р. — бичо́к.
2. гвіздо́к (с зубцями до головки).
Ерыга = 1. риба́льська сі́тка (особлива).
2. гульта́й, гульвіса, пяни́ця, пія́к.
Ерыжничать = пія́чити, гультяювати, пити-гуля́ти.
Есаулъ = осаву́л, осаву́ла.
Е'сли = коли́, як, як що́. — **Е'сли бы** = коли́-б, як-би́, бода́й, коби́, ко́б (Под.). — Ой пішла б я на музики, коб дав батько питака. п. п. — Як би мині черевики, то пішла б я на музики. К. Ш.
Естественный, но = сьвітови́й, приро́дний, натура́льний, звича́йний, натура́льно, звича́йно. — Що випив чарку? Се ж сьвітове́. С. Л.
Естество́ = приро́да, істо́та, єство́, єство́. — Природу тяжко одмінити. п. пр. — Сьвітло сонця сюди не доходить, пінкі живі істоти тут не водять ся. Фр. — Сповідати ся такими словами, з котрих би ієрей уразумів єство гріха. Б. И. — Як пригляне до твоєї груді всім своїм дрібненьким єством. Фр.
Естествознáніе = природозна́вство.
Естествоиспыта́тель = природоана́вця, природоспи́т (Гал.). — Говорять учені природознавці, що... Фр.
Е'сть = є, єсть. — **Есть ли** = чи є́, чи є́сть?
Ефе́съ = ру́чка, держа́к (шаблі, меча то-що).
Ехи́дна, Coluber berus = гадю́ка, зми́я.
Ехи́дничать = лука́вити, лютова́ти.
Ехи́дный = лука́вий; зли́й, лю́тий.
Ехи́дство = лука́вство; зліть, лю́тість.
Ехи́дствовать = д. **Ехи́дничать**.
Ещé = ще, іщé. — Дай мині ще трохи. — Багато ще буде ділá. — І ще разочок поцілуй. — **Ещé бы** = дéж-пакú, дéж-пак, а тóж-пак.
Еюмóны = покло́ни (у великий піст).

Ж.

Жа́ба = 1. Rana bufo — жа́ба, де-ні́ одміна — ропу́ха, коро́ставка; поб. — жа́бище, здр. — жа́бка, мале — жабеня́, тко, (д. ще **Голова́стикъ** 3.).
2. Angina — жа́ба.
Жаберный = зя́бровий.
Жабій = жаби́ний, жа́бячий. С. Аф.
Жа́бникъ = рос. 1. Filago arvensis L. = горля́нка, грудна́ тра́вка, полинчик. С. Ап.
2. Ranunculus = козе́лець, ку́ряча сліпота́. С. Ап.
Жабо́вникъ, рос. Potentilla argentea L. = червя́шник, черви́чник, черво́точник, черве́ць, деревя́нка, жо́вня, нагідни́к, P. reptans L. = мо́хна, пятерни́к. С. Ап.
Жабре́й, рос. = Linaria genistaefolia Mill. — дзвіночки, косюрки і L. vulgaris Mill. — д. **Выдольникъ**.
Жа́бры = зя́бра, зя́бри. С. Аф. Л.
Жа́воронковъ = жа́йворонковий, жа́йворонячий. (С. Аф.).
Жаворо́нокъ = жайвороня́, тко.
Жа́воронокъ, пт. Alauda = жа́йворонок, жа́йворошок (С. Л.), A. cristata, rustica =

посьмітюха, попілюха. — Жайворонки щебечуть під небесами. Грєб.

Жáворопочный = д. **Жáворонковъ.**

Жáдничанье = жадáння, жадóба.

Жáдничать = жадáти, ласúтись (на що), хапáти ся (до чого).

Жáдность = жадóба, хтúвость (С. З.); зажéрливість, непажéрливість, несúтство. (С. З.).

Жáдный, но = 1. жадлúвий, жаденний, хтúвий, ласúй, жадлúво, хтúво, ласо. — А ті бачуть, що він у кошеню хóва, та й думають: бач який жаденний. п. о. — Ласий на ковбаси. п. пр.

2. зажéрливий, непажéрливий, несúтий, зажéрливо, жерцéм, несúто. — Той неситим оком за край сьвіта зазирав, щоб загарбать за собою. К. Ш.

Жáжда = жадóба, згáга, жáдібка (Номис). — Ой дівчино, дай нам, серце, водиці напитись, годі згагою у полі козакам томитись. К. Д.

Жáждать = жадáти, прáгнути. — Не той убогий, що мало має, а той, що багато жадає. п. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуж всі тягнуть. Мізерна. — Прагнущого напоїти. Б. Н.

Жалгá, жагла́, рос. Potamogeton L. = кушúр, кушýр. С. А. — Бодай там річка куширом заросла, вона ж мене молодого за Дунай занесла. п. п.

Жáленіе = жáлíння.

Жáлистый = жалли́вий, жалкúй. (С. Аф.).

Жáлить = жáлити, кусáти. — **Жáлящій** = жалкúй, жúжкий. — І на жалку кропиву мороз буває. п. пр.

Жáлкій = 1. бідолáшний, бíдний, сердéшний.

2. жáлісний (С. З.), жáлібний (С. Аф.). — Жалісним серцем на тое уболіваючи. Л. В.

3. мізéрний, мúршавий, злидéнний, пíкчéнний.

Жáлко = 1. жáлісно, жáлібно, здр. — жалібнéнько, порів. ст. — жальнíше, жалібнíше. — Де узялась та возуленька, у головах сíдала, жалібно кувала. п. д. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почули. К. Ш.

2. жáль, жáлко, жáлько, шкодá. — Не вернув ся із походу гусарин москаль, чого ж мині його шкóда, чого його жаль? К. Ш. — Ой полети галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. п. п. — Дорогий гість, та шкода, що в ніст. п. пр. — Кров не вода, розливати шкодá. п. пр.

Жáло = жалó, здр. **жальцé** (С. Аф.), **жалó.** — На кінці тíла бджоли мають маленьке, але тверденьке. Степовик.

Жáлоба = жáлоба, скáрга. С. Л. — Великій скарги доходили до Б. Хмельницького зо всіх сторін. Л. С. — Жалобная сторона, винна позваній стороні коню з позву жалоби своєя дати. Ст. Л. — **Жáлоби на судьбу** = жалíння, бíдкання, парікáння, скáрги. — Всі скаргів він коли і стогін ні один з дитячих уст не вилітав. П.

Жáлобливый = жáліслúвий, жáлібливий.

Жáлобный, но = жáлíсний, жáлібний, но. — Чого встаєш рапенько, чого плачеш жалібненько? п. п. — Жалібна пісня.

Жáлобщикъ = жáлобник (Ст. Л.), позивник (С. Пар.). — Такови позов жалобник має в реєстр уписати. Ст. Л.

Жáлованіе = пожáлування.

Жáлованье = жáлування, плáта, заплата (С. Аф.), плáтня (Га... С. Пар.).

Жáловать = 1. жáлувати, дарувáти.

2. шанувáти, любúти (кого), мáти ласку до кóго. — Онъ не жáлуетъ его = він не полюбля його.

3. одвíдувати (кого), бувáти (у кого). — **Добро́ пожáловать!** = прóсимо, ввійдіть прóсимо, прóсимо до господи.

Жáловаться = жалíти ся, скáржити ся; жалкувáти, ся; позивáти; (на долю) бíдкати ся, нарікáти. — Невістка скаржилась, а на лиці не змарніла. п. пр. — Там милий лежить, та скаржить ся на головку, що вона болить. п. п. — Не жалкуй на свою матір, що тебе згубила! Я не буду жалкувати, моя рідна мати, що мині Бог дасть долю — буду горювати і т. п. — Ой піду як до пана, позивати Івана. п. п.

Жáлостливый = д. **Жáлобный.**

Жáлостный = д. **Жáлкій** 1 і 2.

Жáлость = жаль, жалíння, жалкування, жáлощі. (С. Аф.). — Ти не маєш жалю рідної своєї дитини. К. Ш. — Козна жалю не зна. п. пр.

Жáлче, жалчéе = жалібнíше, жалкíше, жальнíше.

Жаль = д. **Жáлко** 2 і **Жáлость.**

Жалéть = жалíти, жалкувáти, жалувáти, шкодувáти; шанувáти, берегти. — І всі, хто знав його, сердешно жалували, а шчі — сльози утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не купив коня. С. Аф. — Чуже сторононька, ще й чужії люди, ой хто тебе, моя доню, жалувати буде. п. п. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалує його. п. п. — І так ми догляда її та шкодує, як ока. п. о. — Жалій ухваля, бо підкову згубив. п. пр.

Пошануй худобу раз, вона тебе десять раз пошанує. п. пр. — Лихого нічого мазувати. — Есть о чéмъ жалéть! = жалю́ по кіслю́! (Ножис).

Жандáрить = жандáр.

Жарá = жарóта, спéка, спекóта, (духота) — пéкло. — Терпи, Грицю, хоч на спеку. п. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Ян.

Жáрáтокъ = прúнічок, пригрýбник. (Піч-чурка, куди загрібають жар).

Жíреное = печéне, печéня, смáження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. п. п. — Наш дружбонько чорнобривий, не жаль йому дати печеню покрáяти. п. п. — Мабуть сам пан знелів віддать Рябку печене і що востало сн варене. Гул. Ар.

Жáреный = печéний, (на маслі) — смáжений, (на салі) — шкварений, (про молоко, квашню, ковбаси) — пряжéний. — У неге есть пряжена ковбаса, печена курка і пляшечка запіканки. Кот.

Жáрить, ся = 1. жáрити, пекти́, ся, (в маслі) — смáжити, ся, (на салі) — шкварити, ся (ковбáси, квашню) — пряжити, ся, (в закритій посудині) — душúти. — Як з кабанів топилось сало, так шкварили ся сї в огні. Кот.

2. (про сонце) — палúти, пекти́.

3. (різками) — пáрити, шмагáти, чýстрити, сікти, шкварити.

4. пáрити ся.

Жáркій, ко = жáркий, ко, гарячий, гарячéй, палючий, пекýчий, че, шкварний, шкварно, варкий, варко, (про золоту) — ясний, ясно, блискýчий, че, (про цвіт) — жовтогарячий. — Гаряче, пекуче літо. — На сонці так шкварно, що не встоїш. — Варко сьогодня, от і тяжко йти.

Жáрковáтый, то = жáркéнький, гарячéнький, ко.

Жáркóе = д. Жáреное.

Жáркóнекъ, жáркóнько = д. Жáрковáтый.

Жáрница = пічка в середині казана паровой машини.

Жáрóвня = жáрівня (С. Аф.), жáрівниця (С. І.).

Жáръ = 1. жар, жарóта, жáркість, спéка, вар. — Терпи, Грицю, хоч пка спека. п. пр. — На дворі вар займає дух. Ян.

2. жар, жарúна, (дрібний) — прúсок. — Витреба жар в печі на пригічок. — Дай жарину на люльку. — Я стисвула його і вся загусилась, не моя взяла в руку жменю прасну. Фр.

3. вогонь, пал (в тил). — Такий вогонь у голові, що ирий Боже! — Підгорнувши невеличке ручени під біле личко, у колисці, бачу я, спить в полу́ мале хлопя. В. Щ. — Меня́ какъ бýдто въ жáръ бро́сило = так як на мéне жáром сипнýло.

4. пал, палкість, запал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жáры = спéка. — Від спеки усе посохло і попалилось.

Жасмúнъ, рос. Iasminum = ясмúн.

Жáтва = жнивá, жнúво. — Се було саме у жнивá. — Прийшли жнивá — ходить жінка, як не жива (не хоче робити). п. пр. — Буде той голоден, хто жнивами шукає холодочку. п. пр. — Добрі жнива колись то будуть. К. Ш. — (Початок жнив) — зажúни, зажúнки, (кінець жнив і празник у жнива) — обжúнки, (починати жнива) — зажинáти. — Зажинати найкраще в пятницю або вівторок. З. Крин. — (кінчати жнива) — обжрúнáти ся, (збір жнивний) — ужúнок. (С. Ш.).

Жáтвенный = жнивнúй. — **Жáтвенная** пора́ = жнивá. — **Ж. машúна** = жáлка, жáтка, саможáлка, саможáтка, самокóска, женичка.

Жáтель, ница = д. Жнéць, жнúця.

Жать = 1. (жму, жмёш) — давúти, тúснути, стискáти, мýнути, чавúти. — Чого мене так тиснеш за руку? — Сказав танéць грати, а сам Бондарівну за ручку стискати. п. п. — І червоні чоботи мулять. п. пр. — Мулкі чоботи. Чайч.

2. (жну, жнёш) — жáти, (за довг) — віджинáти. (Д. під сл. Жáтва).

Жáться = 1. д. Ёжиться.

2. тúснити ся, туляти ся. (С. Ш.).

3. скупúти ся.

Жбáнъ = джбáн, конóвка. — Хоч у мене жупан драп, есть у мене грошей джбан, п. п. — Купи ж міні цебер меду, коновочку пива. п. п.

Жвáка = д. Жвáчка.

Жвáло, Mandibulum = щéлепи (у комах).

Жвáчка = 1. жýйка, жвак. — Худоба лягла на спочинок, жує собі жуйку. п. о. — Жевáть жвáчку = жýйку жувáти, ремигáти. — Воли скрипять, яринки ремлять, воли ремигають. п. п.

2. рос. Scleranthus annuus L. = боровúй проскурúнок, бородáвник. С. Ан.

Жвáчный = жýйний.

Жгýтъ, рос. Capsicum annuum L. = стрючковúй, стрючковáтий пéрець, перчúця. С. Ан.

Жгýть = джгýт, бúтка.

Жгу́честь = палю́чість, пеку́чість.

Жгу́чій = пеку́чий, палю́чий, смалкий, жижкий, (про кропиву) — жалкий. — Жалке, як кропива. в. пр. — І на жалку кропиву мороз буває. п. пр. — Палюче, пекуче сонце, літо — **Жгу́чій ка́мень, Lapis causticus** = чо́ртів ка́мінь, пекельний ка́мінь. С. Пар.

Жда́ніе, жданьё = жданя́, жда́нка, сподіва́ння, сподіванка, трива́ння, дожида́ння, чека́ння.

Жда́нный = жда́ний, сподіваний, дожиданий. — Не вернеть ся сподіване. Б. Ш.

Ждать = жда́ти, сподіватися, чека́ти, трива́ти (С. Ш.), дожида́ти, ся. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хворий смерти. п. пр. — Скажи мині, дівчинонько, як рідная мати, чи мою я женити ся, чи тебе чекати? п. п. — Заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. п. п. — Ждав тай годі сказав. — Ждали, ждали, та й ждавки (жда́нки) поїли, погубили. п. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когда́ же?** = коли́ ж? — **Приходи́ по́слѣ, теперь же мнѣ не́когда** = прихо́дь опісля́, а (бо) тепе́р мині ніколи. — **Что же я сдѣла́лъ!** = що ж я вробив? — **Ну́ же** = ну́ бо, пум, ну́мо. С. З. — Коли іти, вук скоріше. С. З.

Жева́ка = жува́ка, жува́йло.

Жева́ніе = жува́ння, жва́кання, жмакання, (про жуйку) — рехня́ння.

Же́ванный = жу́ваний.

Жева́тельный = жува́льний.

Жева́ть, ся = жува́ти, жмакати, жва́кати, (паче жуйку) — рехня́ти, (трудно) — хамели́ти, (про старих) — кутуля́ти. — Пастух сидить собі тай жвакая хліб. п. о. — Як молодою бувала, по 40 варе́ників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 вмелю. п. пр.

Жево́къ = жува́нок.

Жега́ло, жегло́ = жига́ло (С. Аф.), джига́ло, джига́йло. — Житалом пропік дірку в дошці.

Жезлъ = па́личя, ціпо́к, (архиерейський, чернецький) — патери́ця, (козацької старшини) — була́ва, бунчу́к, (царський) — бе́рло. (С. Ш.). — Взяв патерицю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкандибав. К. Ш.

Жела́ніе = бажа́ння, хотіння, хіть, воля (сильне) — жада́ння, жадо́ба (С. Фр.). — Аби хіть була. п. пр. — Хіті з воли, а сили з комара. п. пр. — **По со́бственному жела́нію** = по своїй во́лі, самохо́т (К. Ч. Р.). — **Испо́лнить жела́ніе** = вволи́ти, ввольни́ти, уволи́ти во́лю. — Циганочко, вволи мою волю, та прича́рі козаченька, що стоїв за мною. п. п. — Ви балочки, козаченьки, ввольніть мою волю, ви розкиньте тонкий невід по синьому морю. п. п.

Жела́нный, ая = бажа́нний, жада́нний, вожада́нний (С. Ж.), помисльний, бажа́нний, бажа́на, жада́на, жада́нка. — Ви ди, матінко, поглиди, що тобі бовре привезли, чи вівцю, чи ярку, чи невістку жаданку? п. п. — Невістко наша, жадано рік ми тебе жадали. п. п

Жела́тель = хоті́й, хті́й, охо́чий.

Жела́тельно = хотілось би, бажалось би; корти́ть. — Хотілось би з ним побачитись. — Кортить ченцеві з неклі, та ігумен не спить. п. пр.

Жела́тельный = хотя́чий, бажаючий, часто вживають он і ик **Жела́нный** (д. вживане слово).

Жела́ть = хоті́ти, хті́ти, воліти, бажати, жада́ти, жи́чити, зи́чити. — Чи волиш Бондарівна ізо мною жити, а чи хочеш в сирій землі гнити? п. п. — Волію я, мон мати, гіркий камінь їсти, а ніж із нелюбом обідати сісти. п. п. — Тамечина стояла, коваченька бажала. п. п. — Калино-малино, чому почорніла, чи ти боїш ся, чи дощу бажаєш? п. п. — Зимя на волю рвеш ся ти, бажаєш жить, а сили не дано тобі твердо зажить. Як — А я тебе так жадаю, чрез віконце надаю. п. п. — Од сьвіта вже давно не жадаю, аби стара любов, и про дбаю. К. Д. Ж. — Умерти вчісті я бажа а ніж жити сама живо. п. п. — Хто зичить, той добра не зичить. п. пр. — тобі не миле, то й людям не зич п пр

Жела́ться = хоті́ти ся, бажа́ти ся, жада́ти ся; ману́ти ся, корті́ти. — Кортить шкоринка Маринку. п. пр. — І хоче ся, і колять ся. п пр.

Желвакъ = жо́вна (С. Аф.), гу́ля (С. З.), гу́ля, морґу́ля, гургу́ля. — Розхрістав простоволосса і, як в намисті, вся в желваках. Кот. — Від його цибуха набігла гуля за ухом. С. З.

Желва́стый = жовнува́тий (С. Аф.), гулявий.

Желе́ = драглі (з кого, яблунів то що), кісіль; навидло. С. Нав.

Железа́, Glandula = зало́за (С. Аф. З.), зало́зка. (С. Аф.).

Же́лкнуть = жо́вкнути, жовті́ти. — Ще ціле літо, шелестить пожовкле листя. К.

Желна́, пт. Picus martius = **жовна́** (з породи дятлів, д. **Дя́телъ**). С. Аф.

Желобина = **жолоби́на**.

Желобча́стый, желобова́тый, желобча́тый = **жолоб'ча́стий, жолобува́тий, жолобча́тий**. — Набалакала, наговорила, дайте жолобчастого Даниля. п. пр.

Желоби́ть = **жолоби́ти**.

Же́лобъ, жо́лобъ = **жо́лоб**, здр. — **жолобо́к**, (на дереві) — **рівчачо́к**, (в бочці для дна) — **втóрп**, (для стока води) — **ри́нва**. — З дощу та під ринву. п. пр.

Же́лтенькій = **жовте́нький**.

Желтёхонёкъ = **жовті́сінький**.

Желтизна́ = 1. **жовти́зна, жовтина́**.
2. **жо́втий цьвіт**.

Желтинникъ, же́лтникъ, же́лтница, рос. Rhus Coninus L. = **рай-де́рево, скóмпія**. С. Ан.

Желти́ть = **жовти́ти**.

Желто́ = **жо́вто**.

Желтобрю́хій = **жовточере́вий**. (Номис.)

Желтобрюхъ, гад. Coluber = **жовто́брюх**. С. Аф.

Желтобрю́шка, пт. Motacilla citreola = **жовто́брюшка**. С. Аф.

Желтова́тый, то = **жовта́вий, жовтля́вий, во, жовте́нький, жовтува́тий, про́жовтий**. (Чайч.).

Желтогру́дый = **жовтогру́дий**.

Желтокра́сный = **жовтогаря́чий**. С. Аф. — Купила жовтогарячу хустку.

Желтоко́рень, рос. Statice latifolia L. = **керме́к, кірма́к**, S. tatarica L. — **жовтило, керме́к, кірма́к**. С. Ан.

Желто́къ = **жовто́к**, здр. **жовто́чок**. С. Аф.

Желтопу́зъ = д. **Желтобрю́хъ**.

Желтосли́вникъ = д. **Абрико́съ**.

Желто́сть = д. **Желтизна́**.

Желтоцве́тникъ, рос. Anthoxanthum odoratum L. = **души́ця**. С. Ан.

Желтоцве́тъ, рос. Adonis vernalis L. = **горицьвіт**. С. Ан.

Желту́ха, хвороба Icterus = **жовтяни́ці** (С. Аф.), **жовтя́чка**.

Желту́шный = **жовтяни́чний**.

Желтый = **жо́втий**.

Желте́ть = **жовті́ти, жо́вкнути, жовкні́ти**, (про хліб) — **половіти**. — Уже осінь красить листя, тополя жовтіє. Аф. — Тим часом хліб давно у полі половіє Греб.

Желтяни́ца, рос. Carthamus tinctorius L. = **крокіс, сьвітля́ця, сьвітлу́ха**. С. Ан.

Желудко́вый = **жолудьо́вий**.

Желу́дникъ, рос. Aesculus = **каштáн**. С. Ан.

Желудо́къ = **жолу́дник** (д. **Же́лудь**). С. Аф.

Желу́докъ = 1. **живі́т, тлу́пок** (С. Ш.), **тру́нок** (С. Ш.), **шлу́нок**. (С. З.). — Аби в тлупок (трупок), а на плечі дарма. п. пр. — Є що їсти, є що й пити, не приймає трупок. С. Ш. — По третій чарці скинули на шлупок. Макаровський. С. З. — Се вадто харч міцна про шлунки молоді й не зварить ся вопа. Куліш. — Не йде на трупок. С. Л. — (У животини) — **ке́ндюх**, (разом з кишками то що) — **те́льбух, те́льбухи**. С. З. Ш. — І вийняв тельбухи з кишками, розклав гарненько їх рядами і пильно кендюх розглядав. Кот. — (У жуйної животини): **1-й желу́докъ** — **рука́в**, **2-й ж.** — **рубе́ць**, **3-й ж.** — **книжка́**, **4-й ж.** = **сичу́г**.
2. **зруб** (в льодовні).

Желу́дочный = **живото́вий**, **тлунко́вий**, **трунко́вий** (про хвороби), **шлунко́вий** (Ліки своєнародні). — **Желу́дочная во́дка** = **животко́ва**. — А пу, лишень, по чарці животкової.

Же́лудь, жо́лудь = **жо́лудь**.

Желче́ніе = **жовті́ння**.

Желчина́ = д. **Желтизна́**.

Же́лчный = **жо́вчний**.

Же́лчь, жолчь = 1. Bilis — **жо́вч**. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. п. пр.
2. **злість**.

Желѣза́ = д. **Железа́**.

Желѣза = **заліза, залізо, кайда́ни, зако́ви**. — Бути ж жінї у неволї, у залізах, у заковах. п. п. — Відвага мед, вино пе, відвага і кайдани тре. п. пр.

Желѣзина = **жу́желиця** (С. Аф.), **цинда́ря**.

Желѣзистый = **залізни́стий, желізни́стий**.

Желѣзнстый = **зало́зистий**.

Желѣзко = **залізце**.

Желѣзникъ, рос. Caragana frutescens De. = **дереза́, люкре́ция, сібірка**. С. Ан.

Желѣзный = **залізний** (С. Аф.), **желізний**. — **Желѣзная доро́га** = **чугу́нка, чаву́нка, залізна доро́га, ко́лія, залізниця, желізниця**. — **Ж. заво́дъ** = **ру́дня**. — **Желѣзныя опи́лки** = **тріски**. — **Желѣзная полоса́** = **шта́ба**, (на колеса) — **шина**. — **Ж. руда́** = **залізня́к, руда́**, (піскувата) — **балаш**, (глиниста) — **карівь, карниста руда́**. З. Сидоренко, Волинь. — **Ж. рудни́къ** = **ру́дня, рудоко́пи**. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — **Желѣзный человѣкъ** = **залізня́к**. — **Ж. ко-**

рень, рос. Centaurea Scabiosa L. = во-
ло́шки, наголова́ток. С. Ав.

Желѣзня́къ = 1. зали́зня́к (камінь і міцна цегла).

2. рос. Verbena officinalis L. = зали́зня́к, порплишник (вживають ся на ліки від порпливці), черво́ні зірки́, суха́ нехворощ, ко́пиця. С. Ав.

Желѣзо = зали́зо. С. Аф. Л. — **Листово́е ж.** = зали́зо, бля́ха. — **Куй желѣзо, пока́ горячо́**, п. пр. = кова́ль кле́пле, до́ки те́пле. п. пр.

Желѣзодѣлательный, ж.—дѣльный, ж-плавильный завод́ъ = ру́дня. С. Л.

Желѣзоторго́вець = зали́зня́к. С. Аф.

Желѣзце = зали́зце, зали́зя́чка, поб. зали́зя́ка, зб. зали́зя́ччя. С. Аф.

Жемани́стый = ма́нірний, ма́нїжний. — Ма́нірна дівчина.

Жемани́ться = ма́нірити ся, ма́нїжити ся, вивертáти ся, викривля́ти ся, вихиля́ти ся. (С. З.).

Жемани́ха = ма́нірна, кривля́ка.

Жемани́ство = вихиля́си, викрута́си, кривля́ння.

Жемани́стый = д. **Жемани́стый**.

Жемо́къ, жему́лька = 1. гру́дка, валько́к, ва́лька (про що липуче або стиснуте в руці).

2. медяни́к. (С. З.).

Жему́гъ = пе́рли. — Були корали, та вiшли дали, були перли, та ся стерли. п. пр. — Зубоньки, як перлоньки. п. п.

Жему́жина = перли́на, перли́нка.

Жему́жница = 1. ско́йка, раку́шка (з котрої добувають перли.)

2. жінка, що торгу́є пе́рлами.

Жему́жный = перло́вий.

Жена́ = жі́нка, дружи́на, подру́жжя, дру́жба (К. З. о Ю. Р.), жона́, стара́ (як каже чоловік ії, часом називаючи так і зо-всім ще молоду жінку свою). — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая, то ще й звалить. п. пр. — Чоловік до дому мішком, а жінка винесе хвартушком. п. пр. — Як люба дружина, то любо й в рядинні. п. пр. — Ой ти милий, голуб сивий, вже ж ти одїжаєш! На кого ж свою дружину дома покидаєш? п. п. — Вийде мене зустрічати несела дружина і винесе на рученьках хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як два міхи муки, а третій пшона. п. пр. — **Жена бочара́, дьяка́, кузнеца́** и т. д. = бондарúха, дячúха, ковалúха і т. д. — **Ж. дя́ди** = дя́дина. С. Аф. — **Бро́шенная ж.** = ли́шена, покидя́чка. — **Вѣрная ж.** = ві́рна, вірня́чка. — **Грахо́вская жена́** = жі́нка на ві́ру, не вінчана, приставщúна, підло́жниця (С. З. — **Салда́тская жена́** = моско́вка (С. З.), салда́тка. — **Невѣ́рная ж.** = не ві́рна, жиру́ха, гуля́ща. — **Разведённая ж.** = ро́звідка.

Жена́тый = жона́тий, оже́нений.

Же́нанъ = жі́нчин. С. Аф. — Усе проч. вже й до жінчиної скрині добрав ся.

Жени́ть, ся = жени́ти, ся, оженúти, ся, поженúти, ся, одружи́ти, ся, спарува́ти, ся, побра́ти ся, бра́ти ся, попарува́ти, ся, подружи́ти, ся, понять, ся (кого, з ким). С. З. Л. — На що мині женити ся? На що мині братись? Будуть мене молодого козака сьміятись. К. Ш. — Не мині старому з нею парувати. Гн. Барв. — Попаруєм діток. К. Д. — Оженися небого, в тебе нема нічого, а у мене й того. п. пр.

Жени́тьба = оженíння, одружíння, шлюб (Пр. д. під сл. Бракъ).

Жени́хъ = 1. жени́х (С. Аф.), здр. женишенько (К. Д.), заручений або на весіллі — **молоди́й, молоди́к**, на весіллі в піснях або обрядових речах — **князь**. — **Женихъ и невѣ́ста** = молоди́й і молода́, молоді́, молоді́та (в піснях та речах на весіллі) — **князь і княги́ня**. — Десь у нашого князя, княгині есть брат. С. Х. — Дайте мині золотого од князя молодого, а я

2. жени́до, жени́лко. — Де так хлоп женило, пора вже й женити.

Же́нка = жі́нка, жі́ночка, жі́нонька.

Женолюби́вый = бабíй, ба́бич. С. Аф. Ш.

Же́ночка = жі́ночка, жі́нонька.

Же́нскій = жіно́чий, жіно́цький. С. Аф. З. — Жіноча річ коло припічка. п. пр. —

Же́нскій полъ = жінки́, жіно́та, жіно́та, жінва́. С. Л. — На вулиці жіноти черінями (купами) сидить. С. Л.

Же́пушка = д. **Же́ночка**.

Же́нщина = жі́нка, жіно́щина, (не заму-жня) = д. **Дѣви́ца**, (замужня) = д. **Жена́**, (молода) — **молоди́ця**. — **Же́нщины** = д. **Же́нскій полъ**. — Ой жінки ви, баштухи, не смачній же ви сивухи. Кв. — І государиня, сказано жінщина, вона бо-гате й простила. п. о. К. З. о Ю. Р.

Жердевóй = цибáтий, цибáнь, довгáн.

Жердúна = бáнтина, лáта, перéчка. — Поліз на бантину, та й обірвав ся. п. п.

Жéрдочка = жéртка, жéрточка. С. Аф. — Он так на жертці висить одежа. п. о.

Жердь = жердúна, дрюк (С. Л.), (тонка

— тúчка, тичúна (на пр. у млиновому кpилі, в боронí то-що) — глúня, (С. Аф.). — Тече рíчка під вербáми, через рíчку глúня. п. п.. (для вішання) — жéртка, жертóчка, (придавлювати снопи на возí) — рубéль С. З., (придавлювати стріху) — притýга, нúзина, (набірати солому, залізь вия) — рожéн, (в будовi) — бáнта, бантúна (С. Ш.), лáта, лáтина (С. З.), перéчка, (у рибалок, полохати рибу) — бóвть С. Ш., (для сушки риби) — бугýн, (у колодязи, при відрі) — посúнúк, (підвязують ся в екіпажі для пристяжки) — прúстяга, притя́га, бичівúк С. Ш., (для висмикування або витягання) — ключка, ключúна.

Жерёбая = д. **Берёжая.**

Жéребей = 1. жéреб, жеребóк, (пустúй) — яловúй. С. Л. — **Метáть, брать жеребья** = кúдати жéреб, жеребувáти, брáти жéреб. — Гей збірались в город наші парубки до призиву — розбірати жеребки. В. Щ.

2. пай, пáйка, чáстка (що достало ся кому по жеребу).

Жеребёнокъ = лошá, лошáтко, лошóнок, (бíльший) — лошáк, лошúця, (з підстриженою гривою) — стригýн, стригунéць, стрижчá, тво. С. З. Л.

Жеребéцъ = жеребéць (С. Аф.), óгирь, (в табуні для розплоду) — стáдник. — Нехай шкапа підо мною огирем танцює. Гух. Ар.

Жеребúться = жеребúти ся, ожеребúти ся.

Жеребьёвый = жеребóвúй, жеребкóвúй.

Жеребя́та = лошáта.

Жеребя́чій = жеребúнúй, жеребя́чий. С. Аф.

Жеревúка, рос. Vaccinium Oxycoccus L. (Oxycoccus palustris Pers.) — журавúна, журавúнка. С. Ан.

Жерло́, жерловúна = джерело́ (С. Аф.), пáща.

Жерновкú, Lapides cancrorum = жирýшки, рáкові óчі.

Жерновóй = жорновúй.

Жéрновъ = жóрен, жóрна. С. З. — Добрі корна все перемелють. п. пр. — (У млинí верхнúй) — вéрхнiй кáмінь, верхняк, (спідня) — спíднiй кáмінь, спідняк, (8 четв. впоперек) — вісьмерúк, (паличка, котрою крутять ручний жорен) — жорнúвка.

Жéртва = жéртва, охвíра, офíра. — Яка вíра, така і охвíра. п. пр. — Чародíйницям не дай вíри, не вчини бісам охвíри. п. п. — Служба Божая есть офíра Богу учиненая. Б. Н. — На святих місцях молитви отправують ся і приносять ся Богу офíри, Л. Сам. — Принесьте божи густиї меди, жовтиї носки і частиї рої Господу Богу на офíру, а людям на пожиток. п. зам. — **Предáть, остáвить на жéртву** = віддáти, кúнути, дáти на потáлу. — Тíло моє поховайте, звíру, птиці на поталу не дайте. п. д. — Семен Палíй не дав Шведу християн на поталу. п. д.

Жéртвенникъ = жертóвник (С. Ж.), жéртівня. (К. С. П.).

Жéртвенный = жéртовний, офíрний.

Жéртвованіе = жéртування, офірóвання.

Жéртвователь, ница = жéртуватель, ка, офірóвник, ця.

Жéртвовать = жéртвувати, охвірувáти, офірувáти. — Багацько офíрує, та нíчого не дарує. п. пр.

Жéртвоприношеніе = д. **Жéртвованіе** і **Жéртва.**

Жéстеръ, рос. Rhamnus cathartica L. = жóстір, крушúна. С. Ан.

Жёсткій, ко = твéрдий, до, цупкúй, ко, жорсткúй, шерсткúй, сутýговатий, шкарубкúй, мулькúй, мулкúй, ко. — Цупке сукно. — Шерстке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидíти. С. З. — Голому й на сíні мулко. п. пр. — **Мя́гко стéлеть, да жестко спать**, п. пр. = мя́гко стéлить, та твéрдо спать. п. пр.

Жёсткнуть = твердíти, твердíшати, шкарýбіти, шкарýбнути.

Жесткокрúлый = жорсткокрúлий. Степовик.

Жесто́кій, ко, жестокосéрдый = жорстóкий, ко, лютúй, то, тяжкúй, немилосéрдний, но, запéклий, ло. — Я боявся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жесто́кость = жорстóкість, лютість. (С. Л.).

Жесточа́йшій = лютíйший, найлютíйший, найтя́жчий. — Він мíй найлютíйший ворог.

Жесточе́, жесто́че, жесточѣе = лютíйше.

Жёстче = твердíше, жорсткíше, жерсткíше, кулкíше.

Жесть = рух.

Жесть = жерсть (Лів. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), бíле залíво (на покрівлю). — **Покрывáть жéстью** = жерстúти, бляху-

ва́тк. (С. Ш.). — **Покры́тый же́стью** = бляхо́ваний.

Жестѣ́ть = д. **Же́сткнуть.**

Жестяни́къ = бляха́рь. С. Ш.

Жестя́нка = жерстя́нка, бляша́нка. (С. Ш.)

Жестяно́й = жерстяни́й (С. Аф.), бляша́ний. (С. Ш.).

Жести́ночный = бляша́новий.

Жето́нъ = дука́ч (на спомин про яку небудь важну подію).

Жечь, ся = цекти, ся, пали́ти, ся. С. З. Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Палити цеглу. — Горілка пече в роті. — **Жже́тъ се́рдце** = пече́ зага́га. — **Кра́пива жже́тся** = кропива́ жа́лить. — **Это жже́тся** (про ціну) = куса́ться ся.

Жже́ніе = пали́ння.

Жже́нка = пали́нка. — День і ніч вони крутились, то лилась сливянка, варенуха, сахарна паленка. Мокар.

Жже́ный = па́лений. С. Л.

Жи́бецъ, рос. Dentária bulbífera L. = я́сенниць. С. Ав.

Жива́ть = д. **Жить.**

Живёхонько = скоре́нько, швиде́нько, хуте́нько.

Живи́тельный, но = живу́щий, ці́лю́щий, е. — Може вернеть ся надія а тією водою — ці́лющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш.

Живи́ть = 1. оживля́ти, живи́ти. (С. Аф.). 2. бадьори́ти, додава́ти ду́ху.

Живи́ться = 1. оживля́ти ся. 2. живи́ти ся, пожи́вля́ти ся, кори́стувати ся.

Живи́ца = живи́ця. С. Аф.

Жи́вность = жи́вність (С. З.), дріб, дробина́. С. Аф. (качки, кури, гуси то що, що продають ся живими).

Жи́во = 1. жи́во, я́сно. 2. щи́ро, від щи́рого се́рця. 3. швидко, ху́тко, пру́дко.

Живодёръ = ги́цель (С. Аф. З. Л.), котолу́п, живолу́п; жироїд, дряпіка (С. Пав.), лупя́р, (Фр.).

Живо́е = живе́. — **Задѣть кого́ за живо́е** = вразити, допекти до живого.

Живо́й = 1. живи́й, живу́щий. — Він ще живий. 2. живи́й, ясни́й. 3. жва́вий (С. Аф. З.), моторний, швидки́й, хватки́й. — Ой який те хлопець жвавий, ще й до того кучерявий. н. п. — Жвавий, як біс у печі. н. пр — Швидка, гнучка, хвистка, порскенька, була із дика лиха. Кот. — **Жива́я вода́** = а) криниця в. б) живу́ща, ці́лю́ща в. (Д. під **Живи́тельный.**) — **Живо́е серебро́** = живе́ срі́бло́. — З одного краю дуло видимають із скла бульбашку, наливають туди живого срібла. Д. п. Сьв. Б. — **Живо́й забо́ръ, жива́я и́згородь** = обса́д, живопли́т. (Гал.). — **Жива́я ве́ра** = ж пла віра. — **На живу́ю ни́тку** = на живу́ ни́тку, на швидку́ ру́ку. — **Живо́е уро́чище** = живе́ урочище, пр рі́льна ме́жа́ (річка, течія).

Жи́вокость, рос. Delphinium Consolida L. = сокирки́, польові́ сокирки́, коза́ носи́ки, коса́рики, черевички, возлія черевички. С. Ав.

Живоко́сть рос. Symphytum officinale L. = живокіст, правокіст, костолом, вол вий язик. С. А.

Живописа́ть = малюва́ти.

Живопи́сецъ = маля́р С. З. (жінка його) маляри́ха, (син) — маляре́нко, (дочка) малярі́вна, (що малює образи, або-ниці) богома́з. (С. Ш.) — Мати ж наша, нащ де ж нам тебе взяти? Малярів нанять, ві тір змалювати. н. п.

Живопи́сный, по = 1. мальо́ваний. 2. мальовни́чий, чо. — Ганочки позр вали ся і почорніли дуже не мальовничо. М.

Живопи́сность = мальовни́чість.

Живопи́сцевъ = маля́рський.

Жи́вопись = 1. маля́рство (С. З.), м люва́ння. — Взяв ся він за малярство. — **Занима́ться жи́вописью** = малю ва́ти. — Почав учитись малюванню. 2. карти́на, малюва́ння, малю́нок. — По стінам скрізь було гарне малювання. О.

Живоро́дный = живу́щий.

Живороди́щій = живоро́дний.

Живори́бный садо́къ = са́жалка, сажка (С. З.), ри́бник. (С. Пар.).

Жи́вость = жва́вість.

Животво́рный = живу́щий, оживля́ючі

Животи́на = животи́на, скоти́на, худо́бина, худо́ба, товари́на, това́р, тва́р — І при лихій годині памятай о худо́бі н. пр. — Шия у вовка суцільна, а не ти як у прочої тварі н. о. — Гей, ярмо, яр за това́ром. н. п.

Живо́тное = 1. тва́рь, поб. тварю́ка, (в ході, що годуеть ся молоком) — молоня́к (Харк. Чайч.) — **Живо́тное пресм ка́ющееся** = гад, га́дина, плаз. — Де

ма́нисе живо́тное = д. Животи́на.
2. (вживл. про чоловіка) — звір, скоти́на.

Живо́тный = 1. живо́тний, товаря́чий.
2. живото́вий, животко́вий.

Животрепе́щущій = живи́й, живки́й, живу́щий; надзвича́йно ці́кавий.

Живо́ть = живі́т, че́рево, пу́зо. С. З. — Болить живіт. — Ліг черевом на піч. — Пузо таке, що трохи не волочеть ся. — **Надорва́ть, надсади́ть живо́ть** = підірва́ти ся, підвереди́ти ся. — **Надорва́ть живо́тики** = кишки́ порва́ти. — Регота́ли ся, трохи кишок не порвали. — **Не на живо́ть, а на сме́рть** = до загину.

Живо́ты = добро́, ма́єтки, пожи́тки, збі́жжя, маната́ки.

Живу́честь = живу́чість.

Живу́чій = живу́чий, живу́щий.

Живу́чка, живу́чая трава́, рос. Ajuga reptans L. = сухове́ршки, горля́нка, гостровершки, дівча́ча краса́. С. Ап.

Жи́вчикъ = 1. жва́вий, же́вжик, фе́ртик, хве́ртик, фи́нтик, хви́нтик.
2. жи́вчик (бюща жила).
3. жи́шка (під оком).

Живьёмъ = живцем. — Вони ж його не били, не рубали, тільки з його молодого живцем шкуру зняли. н. п. — 800 на аркан запхав, до свого війська живцем примчав. н. п. — Живцем його в руки взяти, в город Київ запродати. н. д. — Спалить його або живцем шкуру злупить. Ч. К. — Той жаль мене сточив живцем, той жаль мене спалив вогнем. Нч.

Живе́ = живі́ше, живі́ще, шви́дче, хутче, швидчі́ш, е, хутчі́ш, е, мерщій.

Жига́ло = д. Жега́ло.

Жигало́къ = д. Бересбре́къ.

Жигану́ть, жигну́ть = 1. опекти́, опали́ти.
2. стьобну́ти, опереза́ти. — Опереза́в батогом
3. нашко́дити, наробити шко́ди.

Жигу́честь, жигу́чій = д. Жгу́честь, жгу́чій.

Жи́денькій, ко = рі́денький, ко.

Жидѣть = розво́дити, розбавля́ти. — Треба розбавити квас, бо дуже густий.

Жи́дкій, ко = 1. рі́дкий. — Борщ зовсім рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке волосся. — Рідка повна. — Рідка каша. — Рідке полотно.
2. безси́лий, кво́лий. — Квола дитина.

Жидкомѣръ = д. Ареоме́тръ.

Жи́дость = 1. рі́дкість. (С. Пар.),
2. рідке́, рідина́ (Чайч.), тїч, те́ч (С. Жсл. Пар.). — Жовтяну теч з божої корови́ зовуть молоко. Верхратський.

Жидо́вка = д. Єврейка.

Жидо́вскій = д. Єврейскій. — **Жидо́вская смола́** = д. Асфа́льтъ. — **Жидо́вскія ви́шни**, рос. Physalis Alkekengi L. = гру́ші жидівські, поху́пка, поху́рка. С Ап.

Жидо́вство = жидівство, жидівська віра.

Жидомо́ръ = жми́крут (С. Аф.); скупе́рдя, га, скупи́ндя, скна́ра. С. З.

Жидъ = д. Єврей.

Жидѣть = рі́дшати.

Жи́жа = ю́шка, рідота́. — Сьорбай, Грицю, юшку — на споді буде рибка. п. пр. — Треба підсипати густішої локші, а то сама рідота. Полт. Чайч.

Жи́же = рі́дше.

Жи́зненность = життя́, жи́вность.

Жизнёночекъ = (ласкаюче) — я́сочка. — Ах, ти ясочка моя!

Жизнеописа́ніе = життєпи́с. — Зредактував та життєпис написав В. Чайченко.

Жизнь = життя́ (С. Аф. Л.), жи́тка (Вол.), жилба́ (С. Аф.), поживання, пробува́ння, ві́к. — Нехай нашу любов згада, наше милування, нехай має в чужій землі добре поживання. п. п. — Він багато добра зробив на своєму віку. — На мій вік стане. С. Л. — Люблю таку жилбу, що ніколи сварки не має. С. Аф. — **Влачи́ть жизнь** = бі́дувати. — **Жизнь прожи́ть, не по́ле перейти́**, п. пр. = вік прожити, не дощову́ годину пересидіти; вік звікува́ти — не пальцем перекива́ти. п. пр. — **Жизнь безра́достная** = безпросвітна до́ля. — **Лиши́ть жи́зни** = згуби́ти (кого́), стра́тити, одібрати життя. — **Укороти́ть жизнь** = зма́лити віку. — Боюсь чоловіка, як побачить, буде бити, змалить мині віку. п. п. — **Долговре́менная жизнь** = вік до́вгий. — Дай нам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. п. пр. — **При жи́зни** = за життя́, за живота́ (К. Крим.) — **Спасти́ жизнь** = спасти́, порятувати від сме́рти.

Жи́ла = жила, поб. жиля́ка, здр. — жи́лка, жи́лочка. С. Аф.

Жиле́тный = камзьо́ловий.

Жиле́тъ = камзьо́л, камзьо́лка.

Жиле́цъ = постоя́льник (С. З.), пожиле́ць, сусі́да, підсусі́док. — В кого хата порожня і він пустив його жить, той вже і сусіда його; сіх сусідів ще іноді і підсусідками зовуть. К. Х. — **Онъ уже́ не жиле́цъ на э́томъ све́тѣ** = йому вже

не животіти, не топта́ти ря́сту, на тонку́ пряде́. — Чую, братіку, що вже мині не животіти. С. Аф.

Жи́листый = жи́лавий (С. Аф.); жильни́й, жи́луватий.

Жи́лить = шахрюва́ти, шатри́ти.

Жи́литься = силкува́ти ся, намага́ти ся, ги́нути ся.

Жили́ца, жили́чка = постоя́льниця (С. З.), пожильчи́ха, сусі́да. — Ми маємо й пожильчиху, з того живемо. З. Крим.

Жили́ще = жи́лля (С. Л.), жи́тло (С. З.), жи́тлище, осе́ля (С. З.). — По троху перебірали ся туди на нове житло. п. к. — Обрали собі місто на житло. Л. С. — Ідуть з України в слободи на житло С. З. — То була на пів розвалена хата, житло старого жебрака. Фр. — Зробимо спку таку оселю, та й будемо жити. п. к. — Проміж оселями хилив ся, тини переступав, ховав ся. Кот.

Жилкова́тый = жилкува́тий, волокнува́тий.

Жи́лковатый = д. **Жи́листый**.

Жило́й = жи́лий.

Жи́лочный, жи́льный = жильни́й.

Жильё = д. **Жили́ще**.

Жили́ть = жа́лити, куса́ти.

Жи́молость, рос. Lonicera = жи́молость, ко́зячий ли́стяк (С. Ан.), свидь (С. Пар.).

Жирандо́ль = лихта́рь (великий підсьвічник).

Жи́рно = 1. жи́рно, си́то. — Гляди́ мині, сито галушки салом затовчи. п. к.

2. ла́со. — Хто мило спить, той ласо їсть. п. пр.

Жи́рный = 1. товсти́й, гладки́й, опа́систий, гладу́н, гладу́ха, глади́рь, пухті́й. — Боже, батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. п. пр.

2. си́тий, жи́рний, масни́й. — Щоб сало та не було сите. п. пр. — Жирний борщ. — Слова масні, а пироги пісні. п. пр. — — **Жи́рный блескъ** = масни́й блиск (в мінералогії). — **Жи́рно бу́детъ** = бага́то ду́же.

Жировни́къ = 1. кагане́ць. С. З. Л. — Засьвіти каганець. — Живе, як каганець без лою. п. пр.

2. камінь Stealites Cardites.

Жирово́й = жировни́й.

Жиросто́пня, жиросто́пный заво́дъ = салга́н. С. З.

Жиру́ха = 1. рос. Lepidium sativum L. = жеру́ха, жиру́ха і Sagina procumbens L. = мокре́ць. С. Ан.

2. гладу́ха, гладка́ (про жінку).

Жиръ = жир, са́ло. — **Гусе́ный жиръ** (витоплений) = сма́лець. С. З. — **За́ячій ж.** = шкру́м. — **Рыбій ж.** = тра́ тро́ну. С. Ш. — **Тонле́ный ж.** = (пт чий, бара́нячий) — сма́лець, (що йде сьвітло) — лій, лою. — Шкода лою, сьв ти водою. п. пр. — (До страви) — оли (що плава зверху якої страви) — осу — (Свинячий або волячий, путровий) здір, здо́ру. Лсн. — (В убойної товари — на́гул.

Жирѣть = товстіти, товстішати (С. Ш гладшати, гла́дчати. (С. Аф.).

Жирня́къ = гладу́н, гладирь, пухті́й.

Жите́йскій = сьвітови́й.

Жи́тель, ница = жи́тель, ка (С. Аф.), о бива́тель, ка, мешка́нець. (С. Ж.). — Ві обивателі Великого Князівства Литовськ одним правом писаним сужали бути кня Ст. Л. — **Городско́й жи́тель** = городя нин, містю́к. — **Се́льскій ж.** = селя нин, селю́к, хуторя́нин. — **Слободскі ж.** = слобожанин, слободяню́к. — **Ж. предмѣстья** = предміща́нин. — **Ж. степно́й мѣстности** = степови́к. — **Ж. лѣсно́й м.** = лісови́к. — **Ж. гористой м.** = гірня́к. — **Ж. луговой м.** = лугар. — **Прибре́жный ж.** = бережа́н, бере жа́к. — **Ж. доли́нъ** = низани́н, низовець. — **Исконные жи́тели** = губі ці. (Д. Аборигени). — **Ж. Полѣсья** = Поліщу́к. — **Ж. Подо́лія** = Подоляни Подоля́к. — (Якої частини села, кутка) кутяни́н. — (На другому березі) — тогобоча́нин, бочани́к.

Жи́тельство = д. **Жили́ще**. — **Видъ на жи́тельство** = біле́т, па́чпорт.

Жи́тельствовать = жи́ти, пробува́ти.

Жи́тникъ = 1. Mus agrarius — ми́ша (в водить ся в скирдах та клунях).

2. хлі́б (яшний).

Жи́тница = хлі́бниця, комо́ра (з засі ми на зерно), шпихлі́р (Прав. Гал.); час теж — клу́ня (Лів.), стодо́ла (Прав.).

Жи́тный = жи́тний або я́шний.

Жи́то = 1. хлі́б (всякий, з зерні).

2. жи́то і ячмінь.

Жить = жи́ти, животі́ти; пробува́ти; ж ти ся, (ціле життя) — ві́кувати, (хто) лі́тувати, (аби як або бідуючи) — пер жага́ти ся, бі́дувати, (дома) — довіку ти, (про між себе по братерськи) — бр

та́ти ся, (як сестри) — сестри́ти ся. — Чую, братіку, що вже мінї не животі́ти. С. Аф. — Заробив, щоб животі́ти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живенькі, здоровенькі? — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенько, пуждоньки но вік не знали б. н. п. — Де пробував у чеяцях його рідний дидько. К. С. З. — **Живётъ** = а) бува́є, тра́пляється ся. — **На свѣтѣ всяко живётъ** = на сьвітї уся́ково буває. — На віку, як на довгій ниві, усяково трапляють ся: і кукіль і пшениця. н. пр. б) до́бре, нї чо́го собі. — **Какъ это сдѣлано? Живётъ** = Як се зро́блено? Нїчого собі. — **Жить** = вчаща́ти (куди), невпа́зано сидїти. — Він не вилазно сидить у шинку. — **Живётся** = живе́ть ся, ма́ть ся, веде́ть ся, поводе́ть ся. — Йому так до́бре ведеть ся. — **Жить какъ бы день къ ве́черу** = жи́ти аби́ де́нь до ве́чера (аби як, без жадного інтересу в життї). — **Жить припѣва́ючи** = жи́ти в достатках, в роско́шах. — **Здоро́во живёшь** = нї з то́го, нї з сьо́го, нї за́ що, нї про́ що, так собі́, з нечева. — Чого він так пакинув ся? — Нї з того, нї з сього. — Достав Панас сокиру та брусок, налагодивсь — і полягли дерева... пропав лісок зне́чева. Б. Г. — **Приказа́лъ до́лго жить** = каза́в до́вго жи́ти, відда́в Бо́гові ду́шу. — **Ему не дожи́ть до весны́** = йому́ вже не топта́ти ря́сту.

Житьё = життя, пожива́ння.

Жи́ться = жи́ти ся, пово́дити ся, вести́ ся, ма́ти ся.

Жи́харь = д. **Жи́тель**.

Жлу́дь = жир, жири́, хрести́ (в картах). С. Л. — Жир козирь.

Жлудёвый, жлудо́вый = жирови́й, хрести́вий. — Жирова масть.

Жи́рить, ся = жи́рити, ся. (С. З.), жи́рити, ся, плю́щити, заплю́щувати (очі).

Жи́рки = пі́жмурки, ку́зьмарки, пана́с (С. З.), щі-щі ба́ба (С. Ш.), куцю́-ба́ба. С. З. — Оттут було на цвинтарі я з дітьми граю, і з Юрусем Гетьманченком у пі́жмурки граєм. К. Ш. — Собі очиці завязала і у панаса грати стала. Кот. — Стали грати у куцю-баби. С. З.

Жи́ьхи = (з конопи́) — маку́ха, (з буряків) — жма́ки, жмихи. — Макухи сімянна до варенників С. З.

Жинчо́къ = сні́жка.

Жисцо́въ = женців.

Жисъ = жне́ць, здр. же́нчик, мн. женці́, же́нчики. — Нї швець, нї жнець, нї в дуду грець. п. пр. — Ой на горі́ ті женці́ жнуть. п. п. — До двору женчиків займав. п. п. С. З.

Жне́я = жни́ця, женчи́ха. — Вже ж наші женчихи поволудпували і не спочиваючи взялись за ді́ло. Фр.

Жни́во = стерня́ (С. З. Л.), стерно́ (С. З.), стерни́на. — Хто на стерні спать лїг і од сонця катряжку зробив. С. З. — Пройшло лїто, округи ниви стерном опустїли. Шишацький. С. З.

Жнитво́ = жни́во, жнива́. (Пр. д під сл. Жа́тва).

Жни́ца = д. **Жне́я**.

Жни́вье, жни́ще = д. **Жни́во**.

Жо́ра = прожо́ра, ненаже́ра, проїсть (сп. р.). С. Л.

Жраньё = ло́пання, тріскання.

Жрать = же́рти, ло́пати, тріскати, жвакува́ти, (про що рідке) — лига́ти. С. З. Л. — Наша невістка що не дай, то тріска. п. пр. — Ще не наїв ся, на вже, лопай. — Як москаль вперше вареники, тай питаєть ся: що се? А хазяйка йому: жерй, мо́вчки. — Вот, вяже, харошая штука жерімолчкі! Номис.

Жребій = 1. д. **Же́ребей** 1 і 2.
2. до́ля, талан. — Доле ж моя злая, чом ти не такая, як доля чужая. н. п. — Який талан матцї, такий і дитятцї. п. пр.

Жрецъ = жрець, мн. жерці́, офіро́вник (С. Ж.).

Жре́ческій = жере́цький. К.

Жри́ца = жриця. К. Ш.

Жрунъ, жру́нья = д. **Жо́ра**.

Жу́желица = 1. жу́желиця.
2. ком. Carabus, пор. хруща́.

Жужжа́ніе = гудіння (С. Л.), дзижча́ння, дирча́ння.

Жужжа́ть = 1. гудіти, густи́, дзижча́ти (С. З. Л.), брині́ти (С. Ш.), дирча́ти (С. З.), курча́ти. — Комарі гудуть, спати не дають. н. п. — Сидїть тихо, щоб чути було, як муха бринить. С. Ш. — Брині́ли перші мушки та ранні пчоли. Бар. — Струна бринить. — Коли слухаю, щось дирчить за спиною. С. З. — Веретено хурчить. н. к.
2. бубоні́ти, гомоні́ти. — Чую тільки, що гомонять люди, а де й що, не відомо.

Жуковатый = тру́хлий, трухля́вий (С. Ш.), черви́вий (про дерево).

Жукъ = 1. (комаха жорсткокрила Scarabaeus) — жук, здр. жучо́к, (самиця) — жучи́ха, (молодь) — жучени́, жучени́та. — **Бронзовый жукъ, бронзовка,** Aphovius fassor = оле́нка. — **Майскій жукъ,**

Scarabaeus melolontha = ма́йка, пша́нська жу́шка. — Як збира́ють ся де бага́то ма́йок, то їх тре́ба оббира́ти, як для того, щоб вони́ не шкоди́ли де́реву, так і на прода́ж й апте́ку. Степовик. — **Навóзный жукъ** = гнойови́к. — Гнойовики́ вироблюють з того́ гною́ ґальки, та й котю́ть їх. Степовик. — **Жукъ носоро́гъ**, Oryctes = во́лик, (самиця) — коро́вка. Ман. — **Свѣтя́щій ся жукъ** = сьвітля́к, блищак. (С. Ш.). — Темно́ї но́чі, поміж трано́ю і у нас трапля́ють ся ба́чити сьвітючих жучків, ці жучки́ зва́ють ся сьвітлянками. Степовик. — **Оле́нь жукъ**, Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, рожоха́ч, щицу́н, жук-о́лінь. — **Клеща́тый жукъ**, Forficula = щи́павка. С. З. — **Хлѣбны́й жукъ**, Anisoplia austriaca = жук хлібоїд, ку́зка, красу́лька, красуно́к, жи́тник, наливайко, хру́щик. — Після жита хлібоїд перелітає на вечінь. — Жук хлібоїд або кузка теж маленький хрущик. Степовик.

2. червото́чина, трухло́, трухля́вина, трухля́тина. (С. Ш.).

Жу́ликъ = бося́к, каде́т (Одес.), халами́дник (Єлисавет), ракло́ (Харьків).

Жу́слъ = сі́рка (розтоплена).

Журави́ка, рос. Oxycoccos pallustris Pers. = журави́на, журави́ха, (на Поліссі) — журахви́на. С. Ан.

Журавлёпокъ = журавля́, тко.

Журавля́па = д. **Журави́ка**.

Журáвле(и)нникъ, рос. Geranium L'Herit. = жураве́льник С. Ан., Geranium pratense L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́пки, вовчу́га, вовчу́ра. С. Ан.

Журавли́ный = жураве́льний. — **Ж. носъ** = д. **Журавлинникъ**.

Журавли́ха = жура́вка, журавли́ця (С. З.).

Журáвль = 1. пт. Ardea grus — жураве́ль, поб. — журавлю́ка, здр. — жура́влик, вживають ся теж іноді — весе́лик. 2. (коло колодязи, пристрой до витягання) — жураве́ль.

Жура́ть = д. **Жура́вль** 2.

Журúть = вимовля́ти, картати, ла́яти, гримати (на кого) — ми́лити го́лову. — А хазяїн його лає, ще й хазяйка не мовляє. н. п. — Покликав до себе, та як милив, милив йому голову, аж тому душа стало. н. о. — **Журя́й журить** = пійдо їсти, грíяти.

Журналúстика = газетя́рство.

Журналúстъ = газетя́р.

Журна́лъ = часо́пис, письмо́, журна́л.

Журчáло, ком. Bombylius = шершень. — Шершні зовсім похожі на віс. Степовик.

Журчáніе = дзюрча́ння, дзюркота́ння, дзю́ркіт, жу́ркіт, ле́ління? — Пра... виспатись під гомін голу́бків, та й задрі... ти знов під дзюркіт бурчання. К. Д. Ж. — Чути любий журкіт води на броді. Кр. — Тихе леління води по камінних. Лев.

Журчáть = дзюрча́ти (С. З. Л.), дзюркоті́ти, (С. Л.), дзюркота́ти, бурча́ти (С. Л. Ш.), брини́ти (С. Ш.). — Вода в кринці тихесенько дзюркотала. С. З. — Вода брине по камінних. С. Ш. — **Журчáщій** = дзюркотли́вий (К. Д.), буркотли́вий (С. Л.).

Журьбá = буркотня́, бурча́ння, ла́йка, ла́яння, вимовля́ння, гри́мання (на кого).

Жýстать, жýстерить, жýстерлять, жýстрить, жýщерить = їсти; жувати, уплі́тати (С. Ш.); лопати, тріскати.

Жустúть = поліро́вати (металічні речі).

Жýтко = тя́жко, ва́жко, скру́тно, моторошно (С. З.). — Дуже злякались, почав мороз за спину поли́з, і всім моторошно стало. н. о. — Андрієві почало ставати якось моторошно під дозором тих очей. Фр.

Жýхнуть = 1. линя́ти, темні́ти, темні́шати, ме́рхнути С. Л. (про олійні фарби, поліровані речі).

2. шкару́бити, щкару́бнути (про шкуру).

Жучúна = д. **Жукъ** 2.

Жýчить = ла́яти, карта́ти і д. Бить.

Жýчки = кісточки́, ості́, скаби́ки (у бірки, сі́рки, осетра і т. д.

З.

За = за, по, по за́, замі́сто, про. — Сонце сховалось за хмару. — За сім верст кісіля їсти. н. пр. — Один веде́ за рученьку, другий за рукав. п. н. — За горами гори хмарою повиті. К. Ш. — Се було за тиждень перед сим. — Послать, нанс, вслед по неї. н. к. — **Бѣжáть за до́ктором** = бігти по лі́каря. — **За исключе́ніем** = окрім. — Всі були, окрім мене. — За

мною о́чередь = моя́ черга́. — За не-имѣ́нiемъ = не ма́ючи. — За нимъ ничего́ не слыха́ть = про його́ ні́чого пого́дного не чуть. — За ра́зъ, за одинъ разъ = од ра́зу, враз, до ра́зу, ра́зом. — Сѣсть за столъ = до сто́лу, за стіл сісти. — Увле́чь за ра́нами = чере́з ра́ни. — Посла́ть за себя́ = замість се́бе посла́ти. — За неспосо́бностью = по нездатности. — За ста́ростью = по ста́рости. — Нога́ за ногу = а) пома́лу, б) слідко́м, услід.

Заа́лчничать = зажада́ти.

Заалѣ́ться = зачервоні́ти, ся.

Заарендова́ть, заарендо́вывать = д. Арендова́ть.

Заарестова́ть, зааресто́вывать = д. Арестова́ть.

Заарта́читься = знорови́ти ся, запруча́ти ся, законе́зити ся, забаскали́чити ся, зге́дзати ся, зге́дзькати ся. — Гляди ж, Наталко, не згедзай ся. Кот.

Заа́укать = загука́ти.

Заа́хать = заа́хати, заа́хкати.

Забава́ = втіха (С. З.), утіха (С. Ш.), утішка (С. Л. Ш.), за́бавка (С. Аф. Л.), потіха, іграшка, виграшка, ба́вленія. — Вхопив мене і розтерзав на шмаття, страшенному на іграшку я здав ся. К. П. — На іграшку дитині дав, Грeб. — А я холода догадала ся, та й на тую виграшку тай погнала ся. п. п.

Забавить, ся, забавля́ть, ся = забави́ти ся (С. Аф.), ба́вити, ся, потіша́ти, ся, ця́цькати, ся. — Візьми, забав дитину. — Я його маленьким бавила на руках. С. Ш. — І бавить свое маленьке дитя. К. Ш. — Ніби дитину на руках хитала, бавила, гойдала, до лона тихо пригортала. К. Ш.

Забавникъ, ца = куме́дник, ця, потішник, ця; жарту́н, веселу́н, ха.

Забавничать = куме́дничати, потіша́ти.

Забавный = куме́дний, втішний. — Втішний хлопець.

Забагро́вѣть = зачервоні́ти, засні́ти.

Забакла́шничать = забайдикува́ти.

Забалагу́рить, ся = забала́кати, ся, забазі́кати, ся.

Забалѣвать, заболѣть = занеду́жувати, слабува́ти, хорува́ти, занемога́ти, (тяжкою хворобою, висплюючись), занепада́ти (С. Л.), (коростою) = коро́стявіти, занеду́жати, заслабти (С. Л.), заслабну́ти (С. Л.), заслабіти, захорува́ти, похворі́ти, похорі́ти, занемогти (С. Л.), занепасти. (С. Л.). — Ой у полі при дорозі там явір, — жито зелененьке, та занедужав та у дорозі чуман молоденький. п. п. — Сталась йому пригодонька не в день, а в ночі — занедужав чумаченько в Криму ідучи. п. п. — Воли ж йому похорілись, сам чуман заслаб. п. п.

Забаловать, ся = забалува́ти ся, запустува́ти, ся.

Забаллотирова́ть = не ви́брати, чорняка́ми закида́ти.

Забараба́нить = забараба́нити, заторохті́ти, загуркоті́ти.

Забарабо́шить = закуйо́вдити, заколо́шкати, заку́довчити.

Забара́хтаться = забо́рсати ся, затрі́пати ся, завовту́зити ся.

Забра́ться, забарствовать = запані́ти, спані́ти. — Спить мила, запаніла, чортма дров ні поліна. п. п.

Забастова́ть = пошаба́шити.

Забаюкивать, забаюкать = 1. заколи́хувати, заколиха́ти, залю́ляти. — Заколихала дитину.

2. улеща́ти, улести́ти.

Забаять, ся = забала́кати, ся, заговори́ти, ся.

Забве́нie = забуття́ (С. Л.), забу́ток, забува́ння. (Лев.). — Ні, кожний умі́ра, і ряд віків його без жалю забуттям покрив. Сам.

Забве́нный = забу́тний.

Забезпоко́иться = затурбува́ти ся, стурбува́ти ся.

Забезчи́нствовать = забешкетува́ти.

Забережный = тогобо́чний, тогобо́цький, (про живущих на тім боці ріки) = тогобоча́нин. С. Ш.

Забережье = забере́жжя (місце за берегом).

Забременѣть = заваготі́ти, заваготі́ти (С. Л.), завагоні́ти (С. Л.), зава́жчати (С. Л.), важко́ю, черева́тою ста́ти, зачерева́тіти (С. Л.), понести. — Ото вона зараз і заваготі́ла. п. к. — От вони і понесли́, а як прийшло урсмя, вони й найшли собі по синові. п. к.

Забесѣдоваться = забала́кати ся. — До пізньої ночі забалакали ся.

Забива́нie = забива́ння, вбива́ння.

Забива́ть, ся, заби́ть, ся = 1. забива́ти, ся, вбива́ти, ся, заби́ти, вби́ти, ся. — Забивати палі. — Забити шпари. — Вбити вовка. — Треба кілок у землю забить. С. Аф.

2. затурку́вати, приголо́шувати, глу́зд

одбива́ти, забива́ти, затýркати і т. д. — Хлопець був их слїд, та як почали товкти трохи не щодня, зовсім глуза одбили.

3. залазити, залїза́ти (куди, ховаючись), забива́ти ся. — Забив ся дурнісїнько у город — опізнився на базарь. С. Аф. — **Забúть ножъ, топóръ** = затупúти ніж, сокиру. — **Забúть тревóгу** = вдарити на ґва́лт, на сполóх, зґвалтувáти. — **Забúтый** = приголóмшений.

Забúвка = забива́ння.

Забирáть, забрáть, ся = 1. брáти, ся, забирáти, ся, забрáти, ся, взяти; відбирáти, відібрáти.

2. брáти нáбір. — **Забирáетъ у кунцá** = бере нáбір.

3. загоро́жувати, городúти. — **Забрáть сúлою** = загáрбати. — **Забрáть въ плѣнъ** = полонúти, у полóн, у бран забрáти. — **Охóта забирáетъ** = хóчеть ся, кортúть. — Кортить чоловікові з келіп, та ігумен не спить. п. пр. — **Хмель забирáетъ** = хміль розбирáє. — Ой мою та голівоньку та хміль розбирає. п. п.

Забúть, ся = д. **Забивáть, ся**.

Забія́ка = забія́ка (С. Аф.), задирáка (С. Аф. З.), задьóра, заводя́ка, колóтник.

Забія́чество = бýча, колотнéча (С. З.), колóт, ня́.

Забія́чить = задирáти ся, заводúти ся, збивáти бýчу, колотнéчу.

Забія́чливый = задирáкуватий, задьóрливий, звадли́вий і д. **Забія́ка**.

Заблаговрéменный, но = завчáсний, заздалегідний, завчáсу, загодя, за годúну, за годúни, зарáня, заздалегідь, заздалигоди. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вже знати. п. п. — Треба хапатись за годúни сїно скидать. С. Аф. — Треба загодя побілити хату, а то там нїколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. п. пр. — Бачили вони заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Заблáговѣстить = заблáговістити, задзвонúти (до церкви).

Заблагоразсудúть = розміркувáти.

Заблаженствовать = зараювáти.

Заблажúть = задуріти; завередувáти, закомеáти ся.

Заблевáть, заблёвывать = заблювáти (С. Аф.), обблювáти, обригáти, забльовувати і т. д.

Заблéкшій = повя́лий, зівя́лий, збліглий.

Заблéкнуть = повя́нути, збля́кнути (С. Ф.).

Заблестѣть = заблищáти (С. Аф.), заблискотіти, блиснýти, заблúскати (С. Аф.), залисніти. — В руках заблискотіли серпа Фр. — А в степах Украйни, дай то нам Боже, блисне булава. К. Ш.

Заблеять = замéкати, забéкати, замекéкати, замекекéкати. — Коли б коза бодай би не козою замекекала в бородю. Кот.

Заблистáть = д. **Заблестѣть**.

Заблудúть, ся = заблудúти, ся, заблукáти. (Чайч.).

Заблуждáться = помилятися.

Заблужде́ніе = блуд (С. Ш.), помилка.

Забогатѣть = забагáтіти, багатіти, багáтшати, заможнішати. — Почав багатіти.

Забодáть = забýцати, забýцькати, заколóти, вколóти. — Тупý-тупý коням зколю тебе рогами. п. к.

Забожúться = забожúти ся.

Забóй, ка = 1. забива́ння.

2. для лову риби (із паль) — кóт (А.), (з хворосту) — яз, їз, їзок. (С. З.).

Заболóнка = д. **Горбúль**.

Заболонь = зáболонь, білль (Alburnum у дереві).

Заболтáться = забалáкати ся. — Заболакались до сьвіта.

Забóхтанець, ка = задрúпанець, задрипанка (С. З.), задрúпа (ср. р.), захватанка (Чайч.), забрьóха (ср. р.) С. Аф.

Забóлтаться = задрúпати ся, забрьохати ся, захвóйдати ся.

Заболѣвáть, заболѣть = д. **Забóливать**.

Забораниивать, заборонúть = заскорóдувати, заволочувати, заскородúти, заволочúти, (на́ ново) — перескородúти, переволочúти. — Ой там удівонька пшениченьку сіє; а посіявши, стала волочйти, а заволочивши, стала Бога просити п. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — **Заборонúвши посіять** = наволóком посіяти.

Забóръ = 1. нáбір, бранá нáбір. — **Въ забóрѣ сто рублéй** = набóру 100 рублів, нáбрано на 100 р.

2. барκáн (С. З. Ш.), паркáн (С. Пав. Л.), дїловáння (С. Пав. З.), дїлувáнє (С. Аф.), (з паль) — частокíл. — Ані до паркану жеби нїхто не приходив. Бог. Кам. С. З. — Ой летїв зозуленька через

дїлования — д. вже ж мінї докучило в сьвітї горювання. М. п. — Барвін високий. С. Аф.

Забо́та = клопі́т (С. Л.), турбо́та, турба́ція (С. Ш.), неклу́вання. — Не мала баба клопоту (клопіт), так купила порося. п. пр. — Нема нїкому турботи про мої скорботи. п. пр

Забо́тить, ся = клопота́ти, ся (С. Л.), дба́ти (С. Аф. Л.), пе(і)клувати ся, побива́ти ся (С. З.), пада́кати ся, пиль-нува́ти, печа́лувати ся, турбува́ти ся (С. Ш.), (про свою честь) — шапува́ти ся, (невсипу́ще) — невсипа́ти. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб моєї бідної головки той не клопотав. п. п. — Про його клопочуть ся люди. С. З. — Щоб у полї оран і у дома він дбав, мене молодую та хазяйкою знав. п. п. — Хто дбав, той і мав. п. пр. — Тодї то Хмельницький добре дбав, козаків до схід сонця в поход направляв. п. д. — За тебе дбають, як за пяту ногу. п. пр. — Та й не про себе самого дбаю, козацьку честь обороняю. К. В. — Хоч воно і підростало, та все треба коло його піклуватись. О. Ст. — Таки треба коло його піклуватись К. Ш — Пильнуй свого носа, а це мого проса п. пр. — Кушуй сукню шиту, а хату криту і не турбуй ся. п. пр — Твої гроші достануть ся в руки не печалованшим ся в собранії їх. Сірко. С. З.

Забо́тливость = дбання́ (С. Л.), дба́лість, пеклува́ння, печа́лування.

Забо́тливый = клопітни́й, дба́лий (С. Л.), дбайли́вий, клопотли́вий, печа́луватий, печалли́вий, товку́щий (С. Ш.). — Печалливое стараніе ку отчизні міти Орлик. С. З. — Мати тож хазяйка добра, чесна і товкуща. Макар. С. З

Забо́тный = клопотли́вий, морочли́вий. — Клопотливе дїло.

Забра́жничать, ся = загуля́ти, закури́ти, розпи́ти ся, розгуля́ти ся. — Ой на горі барвінок прослав ся; холод козак розпився, розгулив ся. п. п.

Забраковать = забракувати, прики́нути.

Забра́ло = прилби́ця. С. З.

Забрани́ть, ся = ла́яти, ся (почать)

Забра́сываніе = закида́ння.

Забра́сывать, забро́сить, ся, забросать, ся = 1. закида́ти, заки́нути, ся. — Закинув на горіше. — Два рази закидали пеньд, та сама мілька. — Грай, грай, от закину зараз ноги аж за спину. п. п. — І сиру землю закопає, лопатами закидає. п. п. 2. занеха́ювати, недба́ти, занеха́яти, занедба́ти, залиши́ти. — Нехай, нехай, та й зовсім занехаєм. п. пр. — Забросав кого словами = забити баки. — А він як почав говорити, так зразу і забив баки. — **Забро́шенный** = заки́нутий; занедбаний, занеха́яний, залишений, (про яку річ мало потрібну або мало значну чи й зовсім нїчому) — завалящий, завалю́щий, по́кидь, покидьок.

Забра́ть, ся = д. Забира́ть, ся.

Забре́дить = почáть вéрати (д. Бредить).

Забре́зживаться, забре́зжиться = на сьвіт благословля́ти ся, засві́тіти (д. Брезжиться 1).

Забренча́ть = забрязча́ти, забрязкоті́ти; забриньча́ти, забрінькати. — Підківки зараз забрязчали, — в кружку дівчата танцювали. Греб.

Забри́ть = забрúти, заголúти, поголúти. — Брати на панщану ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш.

Заброди́ть = д. Броди́ть (почать). — О вже почав шпендить, зашвендив уже. — Пиво зашумувало.

Забросáть, забро́сить, ся = д. Забра́сывать.

Забры́згать, забры́згивать, ся = забри́зкати, ся, заля́пати, ся, забо́втати, ся, затіпа́ти, ся, задри́пати, ся, забри́зкувати, ся і т. д. — Тодї підоткнула ся, як задрипалась. п. пр. — Здався ся й хмар нема, а дощ забризкав. С. Аф.

Забрюзжáть = забурмота́ти, забурча́ти, замурмота́ти, замурча́ти.

Забрюхáтéть = д. Забереме́неть.

Забрянча́ть, забряца́ть = д. Забренча́ть.

Забубённый = гуля́щий, гульли́вий. — Забубённая голóвушка = шиба́й-голова́, гульта́й, гульви́са, заби́й-голова́.

Забýдки, рос. Artemisia vulgaris L. = забýдька, чорнóбиль, нéхворощ. С. Ап.

Забýлдыга = розпу́тник, гульта́й.

Забунтова́ть, ся = д. Бунтова́ть (почати).

Забунча́ть = загудíти, заданжча́ти, забриніти.

Забурли́ть = 1. забушувáти, заклекотíти, забурха́ти.
2. загаласувáти, забушувáти, зашарабýрити.

Забурóвить = д. Буровáть (почать).

Забурча́ть = д. Бурча́ть (почать).

Забушева́ть, забуя́нить = д. Бушева́ть і Буйствовáть (почать).

Забыва́ніе = забува́ння.

Забыва́ть, забы́ть = забува́ти, забу́ти, ся, запамята́ти. С. Л. — Хіба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. п. пр. — **Забытое** = забу́ток.

Забыва́ться, забы́ться = 1. забува́ти ся.

2. зазнава́ти ся, зазна́ти ся.

Забы́вчивость = забуття. С. Л.

Забы́вчивый = забутни́й (С. Л.), забу́тливий, запамята́лий (С. З.), непамятки́й, непамяту́щий, непамятли́вий (С. Л.), забу́дько.

Забытіе = д. Забве́ніе.

Забыть, забытьё = д. Дрема 1.

Забы́ть = д. Забывать.

Забычи́ться = д. Бычи́ться (почать). — Почав чогось вовком дивити ся. — Почав оцинати ся.

Забѣга́ть, забѣжа́ть = забіга́ти, забі́гти, (вперед) — попережати, попереди́ти. — **Забѣга́ть въ глаза́** = запобіга́ти ласки, дивити ся в вічі.

Забѣга́ть, ся = забігати, ся.

Забѣглый = приблу́дний, приблу́да. — Приблудний собака.

Забѣгъ = 1. забіга́ння.

2. заворо́тка, поворо́тка, за́крут, зато́ка. — Сані ідуть в затоки.

Забѣдокури́ть = д. Бѣдокури́ть (почать).

Забѣдствовать = забі́дувати, забі́дкати ся, д. ще Бѣдствовать (почать).

Забѣжа́ть = забі́гти, (про багатьох) — позабіга́ти.

Забѣли́вать, забѣли́ть, ся = забі́лювати, забі́ля́ти, побі́ля́ти, забі́ли́ти, ся, побі́ли́ти, ся. — Забілити борщ (сметаною).

Забѣлка = забі́лювання.

Забѣлѣть = забі́літи. — Та забіліли сніги. п. п.

Забѣси́ться, забѣсова́ться = д. Бѣси́ться і Бѣсова́ться (почать).

Завáживать, завезть = завóзити, завезти́. — По дорозі завіз.

Завáживать, завесть = завóдити, завести́. — Завів у двір.

Завáживчать = зазна́ти ся (С. Л.), запиши́ти (С. З.), запиша́ти ся, заколи́ти гу́бу, напитя ся, наїндичити ся.

Завáживать, завозжáть = завóжжувати, накида́ти віжки.

Завáкенть = завакенува́ти.

Завáлень = ледащо, ле́га, ле́жень, ле́дарь, вайло́, валюка, сидень, неробá.

Завáлецъ, рос. Scrophularia nodosa L. = ра́нник, підтинник, сковдь, старовина́, кукуля́рія (С. Ал.), чо́рна ба́бка (С. Нар.).

Завáливать, завали́ть, ся = 1. завáлювати, засипа́ти, закида́ти, ся, западáти, ся, завали́ти, ся і т. д. — Нехай тобі нахисто порветь ся, в нова хата не-хай западеть ся и. п. — Хата завали́ла. — Могила запала. — Засипати, заві колодязь.

2. затарасо́вувати, затамо́вувати, ва́лювати, затарасува́ти (С. З.) і т. д. А часть їх загруала і другим путь зат сувала. Л. В.

Завáлина, завáлинка = прúспа, прúс прúзьба. С. З. Л. — Вони на прісі сідали. Кв. — Сусіди сиділи на прісьбі до хати. н. к. — Знати козацьку хату десяту: вона соломою не покрита, прісь не оснпана. н. д. — А хати сади прізьбі коло хати. К. Ш. (В нашої ся більше з ніж с, але слово не пох від прúсúпáти, а не від слів при як думає Зажревський, бо слова їзба українській мові не має).

Завáлъ = завáл, завáлка.

Завáль = завáляще, вúбірки. — Н дивився ся багато, нічого путнього ж — зостали ся самі вибірки.

Завáльный = завáлящий, завáлющий, лежáлий.

Завáльщина = д. Зáваль.

Завалять, ся = 1. д. Валя́ть, ся (поч

2. закаля́ти, ся, завали́ти, ся, зап зати, ся.

3. завали́ти ся, залежáти ся.

Заварга́нить = д. Варга́нить (почать)

Завáривать, завари́ть, ся = 1. зав вати, завари́ти, ся.

2. запáрювати, запáрити, ся.

Завáрка = 1. запáрювання, запáрюва 2. запáра, цíд.

Завáстривать, завостри́ть, ся = трювати, ся, загостри́ти, ся.

Завáщивать, завощи́ть, ся = завóщу ти, завощи́ти, ся.

Заведéніе = 1. завóд, заклáд. — Б годное заведéніе = богадільня, ш тáль. — Питéйное заведéніе = ш шник, корчмá. — Красúльное з. = с сúльня. — Трактúрное з. = тракт — Прáчешное з. = прáльня. — Н ное заведéніе = заклáд нау шкóла.

2. звúчай, поведéнция, завóд, пор кн, завóдки. — Така вже в нас зви ція, — що нам робити? Кот. — Т нас такі завóдки, щоб комнти були ні. С. Л. — У насъ такóе заведéній такúй звúчай у нас, така у нас веденция, такі порядки. — У нас заведéнія такóго нѣтъ = сього у

і в заво́ді не ма́є, тако́го і зви́чаю у нас нема́, сього́ у на́с не во́дить ся.

Завезти́, завезе́ть = д. **Зави́жити**.

Завели́ко = ви́соко, забага́то.

Завели́чаться = запиша́ти ся.

Завербова́ть, ся = завербува́ти, ся, залучи́ти, ся (С. Л.), приста́ти до вербу́нку. — Приставь, пристань до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Завереща́ть = заверещати́, завищати́.

Заверну́ть, завёртывать, ся = 1. загорну́ти, угорну́ти, завину́ти, пови́ти, загортувати, ся, угорту́вати, ся (С. Ш.), завива́ти, ся, загорта́ти ся, угорта́ти, ся. — Загорнув у хустку і пові́с. — Пахвощі мила завинуті у срібних папе́рах. Бар. — Та недужую дитину угорта́в в кожушину. В. Ш.

2. заверну́ти, завертати́, ся.

Завёртка = замі́на, защи́тування.

Заверста́ть, завёрстывать = замі́нити, защита́ти, залїчи́ти, замі́няти, защи́тувати, залїчувати.

Завёртка = 1. загорту́вання.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. за́вертка. — Двері не запирали ся, а були зачинені на завертку.

4. за́вертні. (Подвійні петлї, котрими прив'язують ся голоблї до санок).

Завёртываніе = загорту́вання.

Завёртывать = д. **Заверну́ть**.

Зáверть = д. **Вихрь і Водоворо́тъ**.

Заверте́ть, ся, заве́рчивать = завертї́ти, ся, закрути́ти, ся, завірчувати, закру́чувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Заверши́ть = 1. закінча́ти, покінча́ти. — Як все ді́ло покінчаєм, по козацьки погуляєм. п. п.

2. ви́вершити. — Треба вивершити скирду.

Завести́, заве́сть, ся, заводи́ть, ся = заво́сти́, заво́дити, ся. — Завів його в'їзс. — Завів у селї школу. — **Завесть ре́чь** = зня́ти, завести́ річ. — **Заводи́ть часы́** = накру́чувати, заво́дити двигарі. — Завів пасїку. — Завелись миші в коморі.

Завстиа́лый = да́вній, стари́й.

Завстиа́ть = постарі́ти ся.

Завечере́ть = запізни́ти ся засиді́ти ся (до пізнього вечера).

Завздо́рить = засвари́ти ся, загризти ся.

Завива́ть, ся, зави́ть, ся = завива́ти, ся, закру́чувати, ся, заплїта́ти, ся, зави́ти, закрути́ти, заплести́, ся.

Зави́дливость = зави́дливість.

Зави́дливый = зави́дливий (С. Аф.), завидю́щий, за́здрісний, за́вдросливий (С. Ж.), заздрівий. — Попівські очі завидющі, руки загребущі. п. пр. — Бідність нас робить злими й завидющими, а не зле серце. Фр. — Заздрівому боком виліз. п. пр.

Зави́дно = зави́дно, за́здро, за́здрісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно. п. пр. — Бо заздро, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Зави́дѣться = завиднїти, ся, замаячити, забованїти і т. д. д. **Видѣться**. — Нехай горе і здалека вам не замаячить! Хотїв би я вас щасливих у купцї побачить. Аф.

Зави́довать = зави́дувати, за́здрити, ся, за́здрувати, за́здростити (Б. Н.), порива́ти очі. — За здоровя того, хто любить кого, на погибель тому, хто завидує кому! п. пр. — Не завидуй багатому: багатий не має ні любови, ні приязні — він все те наймає. К. Ш. — От дядько, помірнувавши, що небіж заздрить ся на його бжоли... н. о. — Заздрує на мою худобу. С. Л. — Не повинні всьмо заздростити. Б. Н. — На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай. п. пр.

Зави́дѣть = забачити (С. Л.), набачити, загледїти, (С. Аф.), назирити, заяріти (С. Аф.), заздріти, зуздріти. (С. Л.). — Попівські очі мають: що не забачить, то і взяв би. п. пр. — Ой ходила Маруся по крутій горі, набачила утїнку на тихій водї. п. п. — Стрілець такий, що аби зуздрів на око, то вже й його. п. о. — Заздріла, що у дворі людей багато. Чайч.

Завизжа́ть = завизчати́, завереща́ти, (про цуценят) — заскавучати́, (про поросят) — закувікати.

Завинти́ть, ся = завертї́ти, ся, закрути́ти, ся, завинти́ти, ся.

Завинти́ть, зави́нчивать, ся = загвинтува́ти, зашрубувати, загвинчувати, зашрубо́вувати, ся (С. Аф.).

Завинтова́ть = д. **Винтова́ть** (почать).

Завира́льный = химе́рний.

Завира́ться = забріхуватись, брехати бага́то.

Завироха = бреху́н, брехуне́ць (д. Враль).

Зави́рчивый = брехли́вий.

Зави́симость = зале́жність, підле́глість (С. Л.).

Зави́симый = зале́жний, підле́глий.

Зави́стливость, зави́стливый = д. **Зави́дливость, зави́дливый**.

Зави́стникъ, ца = зави́да (сп. р. С. Аф.), зави́дник, ця (К.), за́здрісник, ця.

Зави́стничать = д. Зави́довать.

За́висть = за́висть (С. Аф.), завидки́, за́здрість (С. З.), зазіха́ння. — Нема щастя без заздрости п. пр. — Звісно його завидки беруть, що молодший брат та так багатíшая. п. к.

Зависѣ́ть = залежа́ти. С. З. Д. — Хоча тоя в вашій волі залежить, однак... С. З.

Завитки́, рос. Agrimonia Eupatorium L. = парúло, парни́к, кожу́шка, кожу́шечки, лúпник, гладúшник, репяшки́. С. Ан.

Завито́къ = 1. почере́вина (частина мяса (воловини) коло грудинни. Умань.), грудúнця. (С. Пар.).

2. анат. Helix — но́чка (? край уха у людей, спереду закручений.).

3. пу́коль, ку́черь (часом і ті папірки, котрими завивають пуклі або кучері).

4. за́крутка (в хлібі).

5. (в мережках) — кру́тик, (в малюнках) — визеру́нок, (у рослин) — ву́сик.

Зави́ть = д. Завивáть.

Завихáть = захита́ти.

Завладѣ́ніе = заволодíння, займáнщина (С. З.), опанува́ння, овлáда, здобуття́ (С. Пар.).

Завладѣ́ть = заволодíти (С. Л.), заня́ти, опану́вати (С. З.), осягти́, осягну́ти (С. З.), посíсти, (про рухомі речі) — захопúти, загáрбати, заграбува́ти. — Єжелí би Турчин опанувати мíлякеє мíсто. К. Н.

Завлáствовать = запану́вати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Завлека́тельный, но = знадни́й, зна́дливий, во, прина́дний, зала́сний, но, прива́бний, но. — Печуть мене, рíжуть знадні твої очі. Стар. — Нíколи ще зори любови не сяла для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — залáсна доля. п. пр.

Завлека́ть, завле́чь = 1. д. Заволáкивать. 2. ва́бити, на́дити, прина́жувати, мани́ти, приманю́вати, валуча́ти, зва́бити, зна́дити, прина́дити, приманúти, валучúти. С. З. Л.

Заводúть, ся = д. Завести́.

Заво́дный, но = д. Зажúточный.

Заво́дскій = завíдський, фабри́цький. — Завíдський кінь. — Фабрицьке сукно. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, хвабрицькії обидві. п. п.

Заво́дчикъ = 1. завíдчи́к (властитель завода).

2. привíдця (С. З.), приво́дчик, завóдчик, приводчик. — Через ваших же привíдців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Він до всього приводчик.

Заво́дъ = 1. завóд, фа́брика. — **Винокуре́нный заво́дъ** = д. це слово. — **Воскобóйный з.** = воскобóйня. — **Дегтя́рный з.** = майда́н. С. З. — **Желѣ́зный з.** = це слово. — **Кожéвенный з.** = гарбáрня, (де виробляють козлятину) — хабтáрня. Вол. — **Жестяно́й з.** = бляхарня. С. Ш. — **Кирпи́чный з.** = цегéльня. С. Л. — **Лѣсопи́льный з.** = тартак. С. Ш. — **Мѣдноплáвильный з.** = котля́рка. — **Металоплáвильный з.** = гамáрня. Вол. — **Мы́льный з.** = мильнáрня. — **Пивоварéнный з.** = пивоварня, бровáр, бровáрня. С. Л. Ш. — **Поташный з.** = поташня, бýда. С. Л. — **Селúтренный з.** = бурти́. С. Л. — **Стекля́нный, стекóльный з.** = гýта. С. Л. — Пала, як у гутí. п. пр. — **Сухáрный з.** = сухáрниця. — **Сáхарный, свекловúчно-сáхарный з.** = сахáрня (Зах.) цукéрня. — **Овчáрный з.** = вівчáрня. 2. наклáд, видáння (книжки). В Росії наклад звичайно лічать ся 1200 пр. — Один заво́дъ, два заво́да і т. д. = наклáд в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.

За́водь = залúв (С. Аф.), затóка, сага (С. З.). — Над дніпровою сагою стоїть ліс між лозою. К. Ш.

Завоева́ніе = завоювáння, звоювáння, здобуття́.

Завоева́тель = завойóвник. С. Пар.

Завоева́ть = завоюва́ти, звоюва́ти, (місто, кріпость) — здобу́ти. — Та не так Гетьман, як гетьманська мати, хоче нами, нашими козаками, Турка звоювати. Та вона й його та не звоює, тільки роздратує. п. п.

Заво́екъ = 1. карк, шúя (про худобу). 2. ошúйок (шкура з шиї).

Завожжáть = д. Завáжнивать.

Завозúть = завóзити.

Завозúться = 1. завóзитись. 2. завовтýзити ся, заялóзити ся і т. д. Возúться 2. (почать).

Завóзный = завізний, привізний.

Завóзня = порóм, дуб (для перевозки возів з кіньми через річку).

Заволáкивать, ся, заволóчь, ся = 1. витягáти, завохíкати, тарганити (С. Ш.), затягти́, заволокти́, потягти́, потарганити. — Вони потарганив вівцю в лі-

2. засува́ти, засу́нути, ся. — Засунь вікно.
3. затяга́ти, ся, затягти́, ся. — Заволі́кивать ра́ну = затяга́є ра́ну, ра́на загоює ся. — Заволокло́ не́бо = похма́рило, сь. — Нехай вимокне, а то бач як похмарилось. н. пр.

Завóлгнуть = зно́хкнути, повóхкнути.

Заволнова́ть, ся = захвилюва́ти, ся (д. Волнова́ть, ся).

Заволочи́ть, ся = Волочи́ть, ся.

Заволхова́ть, заволше́бничать = Волхова́ть (почать).

Завопи́ть, ся = заскерді́ти, ся, завопи́ти, ся, затхну́ти, притхну́ти, ся.

Завопи́ть = заголоси́ти, залементува́ти, завола́ти і т. д. д. Вопи́ть. — Дрібненькими сльозоньками все поле зросила, та обмила головоньку та й заголосила н. п.

Завора́живать, заворожи́ть = заволо́дяти, заво́вити. — Він добре заволо́дяв кров.

Завóра = за́сув.

Заворáчивать, ся, заворотúть, ся = 1. завертáти, ся, повертáти, ся, обертáти, ся, завернýти, ся і т. д. — Завертай коней. — Та туман поле покриває, мати сина завертає: вернись, сину, до домоньку, змию тобі головоньку. н п. — По дорозі завернув до мене на хутір
2. загортáти, підгортáти, засýкувати, закáчувати, загорнýти, засукáти, закачáти. — Підгорнув поли. — Засукав рукава. — Закачав штани.
3. заправля́ти, гили́ти, запра́вити, загили́ти (про дуже високу ціну). — Заправив як за батька. н пр. — Загнав таку ціну, що нічого й торгуватись.

Заворкова́ть = завуркота́ти, завуркоті́ти, забуркоті́ти, затуркота́ти. (Д. Ворковáть).

Завóрница = кіл, па́ля.

Заворожи́ть = заворожити, зачарува́ти, замо́вити. — Він добре уміє кров замовляти.

Заворотень = важни́ця (підійма́ти віз, С. А. З.), підо́йма (С Шар), підвúга. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п.

Заворотúть, ся = д. Заворáчивать, ся.

Завóротъ = поворо́т, поворо́тка. — Заворо́ти полъ = припо́ли. С. З

Заворчáть = забурча́ти, забуркота́ти, забуркоті́ти і т. д. д. Ворчáть.

Завощи́ть, ся = д. Завáщивать, ся.

Завраться = забрехáти ся. — Забрехав ся так, що вже й не вирутить ся.

Завредúть = зашко́дити, зава́дити. — Слабому животові і періг зашкодить. н. пр. — Я не знаю.. і раю вам сього не знать, та ні у кого не питать, щоб не завадило бувае. К. Ш.

Завсегдá = зáвжди, зáвше, все, усé, по всяк час, завсегдá, завсі́гди (Чайч.). Д. Всегдá.

Зáвтраканіе = снідання.

Зáвтракать = сні́дати. — То сні́даю, то обідаю і погуляти ніколи. н. пр. — Жевці́в до схід сонця позбірав, поснідати дав. н. п.

Зáвтракъ = сні́данок, сні́дання. — В чужої матінки сні́дання де буде, а обід під полудень. н п. — Мале сні́дання великий обід попсує. н. пр. — Закликав до себе на сні́данок. — Корми́ть кого́ зáвтраками = відкладáти, води́ти, тижні́вками віддавáти. — Ніяк не видереш у його: то завтра, то після завтрього, та так усе і водить. — Вернув він тобі гроші? Дем вам вернув, коли не прийдеш: „через тиждень", та так тижнівками і досі оддає.

Зáвтрешній = зáвтрішній.

Завшúвѣть = завошúвіти.

Завывáть = завивáти (про вітер, вовка, собаку), завóдити, голосúти (про людину) Д. Выть.

Завыекъ = 1. потúлиця, карк.
2. д. Завóекъ.

Завыть = завúти, заголосúти, заквили́ти. Д. Выть.

Завьялый = завіяний, засúпаний (снігом).

Завѣвáть, завѣять = завівáти, замітáти, заносúти, закидáти, завіяти, занести, занести, закидати (піском або снігом).

Завѣдать = зачýти, почýти. — Ой зачула моя доля, що не бути мені дома. н. п.

Завѣдомо = звідома, за сьвідом, знáючи.

Завѣдомый = відомий, звісний.

Завѣдываніе = завідування, доглядáння, дóгляд, орýдування.

Завѣдывать = д. Вѣдать 2.

Завѣрить, завѣрáть = запéвнити, запевня́ти (С. Л.), завíрити, завіряти. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н п.

Завѣрéніе = запевнéння, завірéння.

Завѣрно = справдí, пéвне, запéвне (С З.), дíсне.

Завѣса = занíса, заслóна (С. Ж.).

Завѣсить, завѣшивать = завісúти, завíшати, запнýти, завíшувати, запинáти.

Завѣтный = завітний, заповітний; таéмний.

Завѣтренный = затишний. С. З.

Завѣтренѣть = завітрити ся, звя́нути, змарні́ти (від вітру). — **Завѣтренѣлый, завѣтрѣлый** = зав'я́лий, посо́хлий, змарні́лий. — Ой у полі могила з вітром говорила: не вій, вітре, ти на мене, щоб я не змарні́ла. н. п.

Завѣтрѣть = (морське) — попасти в за́тишок.

Завѣть = завіт, заповіт. (С. Ж.).

Завѣшивать = д. **Завѣсить**.

Завѣща́ніе = 1. заповіт. С. Ж.
2. духо́вна, духівни́ця.

Завѣща́ть = заповіда́ти (С. Ж.), записа́ти, відписа́ти, відказа́ти. — Він по духовній все на неї записав.

Завѣять = д. **Завѣвать**.

Завяда́ть, завя́нуть = вя́нути, бля́кнути (С. Ш.), завя́нути, забля́кнути, збля́кнути. С. Ш.

Завяза́ть, завя́зывать, ся = 1. завяза́ти, завя́зувати, ся.
2. заплести, заплі́тати.
3. поча́ти, зача́ти, роспоча́ти, почина́ти, зачина́ти, роспочина́ти, ся. — Почав ді́ло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Завяза́ть, завя́знуть = 1. гру́знути, загрузáти, угрузáти, загру́знути, угру́знути (С. Аф. З.), вгру́(ю)знути. — Загруз в болоті. — Чий кінь угруз, у того руки глибше ходять. н. пр. — Так по коліна у землю і вгрюзне. н. к.
2. застрява́ти, засту́яти. С. З. Аф. — Кістка в горлі застрила. — Пішов в шинок, та й застрив.

Завяза́ть = загрузи́ти. С. Аф.

Завя́зка = 1. за́вязка, поворо́зка (для зав'язування), воло́ка (у постолів). — Чи на свої постоли, що волоки шовкові, у односталь а волу? н. д.
2. затя́жка, оклад, проволо́чка. — **Дѣло идётъ къ завя́зку** = ді́ло йде́ на окла́д. — Оклад не йде в лад. н. пр.
3. за́вязка (в повісті або драматичному утворі).

Завя́зникъ, завя́занный ко́рень, рос. Tormentilla erecta = дереня́нка, вязі́ль.

Завя́знуть, завя́зывать = д. **Завяза́ть**.

За́вязь = 1. д. **Завя́зка** 2.
2. вя́зь (С. Аф.), за́вязь (С. Аф.), пу́пянок, пу́пяшок.

Завя́кать = д. **Вя́кать** (почать)

Завя́каться = забреха́ти ся.

Завя́ливать, завя́лять, ся = вяли́ти, завя́ли́ти, ся.

Завя́лый = нові́лий. — Повялі волоки.

Завя́нуть = д. **Завя́дать**.

Зага́вливаться = загівля́ти.

Загада́ть, зага́дывать = загада́ти, загадувáти. — Загадав за́гадку.

Зага́дать, зага́живать, ся = запога́нити, запаскуди́ти (С. Аф.), закала́ти (С. Аф. Л.), оброби́ти, запога́нювати, ся, попогі́нювати, ся і т. д.

Зага́дка = за́гадка. С. Аф.

Зага́дочный = загадко́вий; те́мний.

Зага́пивать, загопи́ть = 1. загна́ти, загна́ти, змордувáти, замордувáти. — Ці ляхи так швидко, зовсім змордували коні. — **За́гнанный** = змордо́ваний, шкапи́тий.
2. затýркувати, заморо́чувати, замороčувати, забива́ти памороки, бал затýркати і т. д. — Одно за другим ви тає, зовсім затуркав мене. — Що почне казати, а він зараз в одвіт забиває памороки.

Зага́ркать = загука́ти, загорла́ти.

Зага́ръ = сма́га. Максимович. — С. о. Ш. К.

Загаса́ть, зага́снуть = 1. га́снути, пригаснути, пога́снути, поту́хнути. — Гасла люлька в роті. К. Ш.
2. зника́ти, пропада́ти, загиба́ти (с. вісті), зни́кнути, пропа́сти, загину́ти. — Ой поїхав в Московщину тай там і загинув. н. п.

Загаси́ть, загаша́ть, зага́шивать = загаси́ти, затуши́ти, погаси́ти, потуши́ти, гаси́ти, туши́ти.

Загати́ть, зага́чивать = загати́ти (С. Аф.), затамувáти (С. З.), затарасувáти (С. З.), зага́чувати і т. д. — Часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Зага́щиваться, загости́ться = загостювáти ся, загостювáти, ся. — Я вже і так загостював ся у вас — пора до дому.

Загва́ажнивать, загвоздúть, ся = забива́ти гвіздки, загво́здювати, заби́ти гвіздо́к, загвоздúти, ся.

Загво́здка = 1. забива́ння, клинцюва́ння.
2. за́гвіздка, клин, клино́к.
3. закарлю́ка, закарлю́чка (С. Аф.), ка́вика.

Загиба́ть, загну́ть, ся = загина́ти, загинáти, закарлю́чувати, закандзю́бувати, заколупувати, (про тісто) — бга́ти, загну́ти, ся, закарлючити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карлючка закандзюбилась! Ка. — Зігнув губу: цілувать буку. п. п. — Діти не гуляють, коровай та шишки бгають. п. п.

— Ніхто не вгадає, хто в нас шишки бгає. н. п.

Загибина = за́крут (С. Нар.), зало́к (С. З.), карлю́чка. — Ніс з карлючкою.

Загибка = 1. загина́ння.
2. д. **Загибина.**

Загибъ = д. **Загибина і Загибка.** — Сукно потерлось на заломі.

Заглавіе = заголо́вок, о́главъ.

Заглавный = заголо́вний, початко́вий.

Загладить, заглаживать, заглаживать = вирівня́ти, загла́дити, зате́рти, вирі́внювати, загла́жувати, затира́ти.

За глаза́ = д. під сл. **Глазъ.**

Заглазный = ваочний.

Загляде́ться = зади́вити ся, заґа́вити ся. — Я на нех задивив ся, полудрабок уломив си. н. п.

Заглохлый = заглу́шений.

Заглохнуться = заглуши́ти ся.

Заглушить, заглушить = глуши́ти (С. Аф.), заглуша́ти, тлуми́ти, затлумля́ти, заглуши́ти, затлуми́ти. (С. З.).

Заглу́шье = глушина́.

Загля́дываніе = загляда́ння, зазира́ння.

Загля́дывать, загляну́ть = загляда́ти; зазира́ти, загля́нути, зазирну́ти. — Все ходили-нишсь москалі і у вікна зазирали. Ч. К. — **Загляну́ть къ кому́** = навіда́ти ся. — **Загляну́ть въ карма́нъ** = а) украсти б) зроби́ти кому́ шко́ду.

Загля́дываться, загляде́ться = задивля́ти ся, загляда́ти ся, зади́вити ся, загляді́ти ся. — Задивляеть ся, як кіт в капанець. в. пр. — Край Дунаю становили ся, на дівчину загляділи ся. н. п.

Загляде́ніе, загляде́нье = 1. гляді́ння.
2. ди́во, дивови́ще (що небудь дуже гарне, на що можна задивити ся).

Загнива́ть, загнои́ть, ся = гноїти, загно́ювати, ся, загноїти, ся, загнива́ти ся, загни́ти ся.

Загна́ть, загони́ть = 1. загна́ти, заня́ти, залучити, загаля́ти, займа́ти, залуча́ти. — Зажени свиню у хлів. — Займи й нашу та нашу — нехай попасеть ся. п. пр. — Бо так стоїть кримська орда, вона тебе в полон займе. н. п. — Ой чи його вбито, чи в полон занято? н. п. — Треба залучити теля у хлів.
2. д. **Загнивать.**

Загнивать, ся, загнить, ся = загнива́ти, ся, загнити, ся, (про дерево) — трухля́віти, тру́хнути (почати).

Загнилъ = д. **Гнилъ.**

Загноить, ся = д. **Загнивать, ся.**

Загнусить = загугня́вити, загуня́вити.

Загнуть, ся = д. **Загибать.**

Загнѣта, загнѣтка = при́пічок (власне та частина, куди загрібають жар). — Не топила й не варила — на припічку жар, жар. п. п.

Заговаривать, заговорить = 1. заво́дити, здійма́ти, зніма́ти річ, зачина́ти мо́ву, замовля́ти, промовля́ти, забала́кувати, розбала́кувати, завести́, зня́ти річ, забала́кати, замо́вити, промо́вити, заговори́ти, (про кількох) — загомоні́ти, (швидко) — зацокоті́ти, запоро́щати, (незрозумілою мовою) — загергота́ти, заджергота́ти, (тихо, крізь зуби або під ніс) — **замо́крити** і т. д. д. **Говори́ть.** — Аж ось і він річ почав. — На силу таки й він забалакав, а то усе мовчав. — Підсіла вона до чоловіка, та й ну його забалакувати. н. к. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к. — Він усіх забалакав.
2. замовля́ти, замо́вити. С. Аф. — Умів і трясцю одшептати і кров хрестиньку замовляти. Кот.

Заговариваться, заговориться = 1. забала́кувати ся, забазі́кувати ся, забала́кати ся, забазі́кати ся. С. Аф. — Забалакалась я в вами, а мині давно до дому час. — Забазікали ся, та трохи не до сьвіту сиділи.
2. забріхувати ся, замелюва́ти ся, збива́ти ся в мо́ві, забреха́ти ся, замоло́ти ся. — Бреши та не забріхуй ся. н. пр. — Він вже замелюють ся.

Заговаѣться = загівля́ти.

Заговорённый = замо́влений (Д. **Заговаривать** 2).

Заговорщикъ, ца = 1. змо́вник, ця, бунта́рь, ка, бунтовни́к, ця, баламу́та, ка.
2. шепту́н, шепту́ха, чарівни́к, ця, воро́жбит, воро́жка.

Заговоръ = 1. змо́ва, намо́ва. С. З. Л. — Коли би хто змову учинив на здорове наше господарское. Ст. Л.
2. замовля́ння, замо́ва (С. Аф.), шепта́ння.

Заговѣнный = пу́щальний. — Пущальна неділя. С. З.

Заго́вѣнье = за́говіня (С. Аф. Л.), за́пуск, за́пуст, пу́щання. С. З. Л. — На гроші нема пущання. н. пр. — На пущання, як завязано. н. пр.

Заговѣться = заговіти. С. Аф.

агоготáть = зареготáти; загукáти; заґеґготáти (д. Гоготáть).

Загодáть, ся, заголя́ть, ся = загодúти, ся, задубúти, ся, загóлювати, ся, задýблювати, ся. С. Аф. — Коли москаль каже: сухо — задубись по ухо. н. пр.

Загодóвокъ = 1. д. Загла́віе (цілої книжки або її оддїла, а в дїлових (урядових) паперах — те місце на початковому листу, де виписчать ся, відки і куди той папер одсилають ся).

2. увголовя (деревяне) на лáвцї або полицї в лáзнї.

Заголовокъ = д. Голова́шки.

Загомозúть, ся = завовтýзити ся і т. д. д. Гомозúть, ся.

Загóнщикъ = 1. загóнщик.

2. (на полюванні) — гучóк (певне від слова: гýчити, котре й тепер де-інде вживають ся = гукáти). — Зараз приїхали, оточили лїс і послали гучків виганяти звіра. н. к

Загóнъ = 1. загáняння, займáння.

2. гніт, ýгніт, ýтиск. С. Ш. — **Жить въ загóнѣ, въ загóнахъ** = в зневáзї жúти, поневіря́ти ся (С. З.).

3. загíя (С. Аф.), зáгорода (С. Аф.), обóра (С. З. Л.). — Сімсот волів в оборі. н. п.

4. загíя (частина ниви, в різних місцях рівної міри), борозна́ (на ниві). — Лисишина ниня була шість загонів зашарока. Фр. (На Україні гóни = міра довжини поля, найбільше 120 саж.)

Загонáть = д. Загнáть і Загáнивать.

Загора́живать, ся, загородúть, ся = 1. загорóжувати, ся, обгорóжувати, ся, городúти, ся, загородúти, ся, обгородúти, ся, (тином) тинúти, ся, обтинúти, ся. С. Аф. Ш. — Загородив огород. — Обгородив кругом двір. — Возами загородили цїлу вулицю, що не можна й проїхати.

2. закривáти, ся, затуля́ти, ся, зáступати, заступáти, закрúти, ся, затулúти, ся. — Здрастуйте! — Не заступйте! н. пр.

Загорáть, загорéть = загорáти, засмáлювати ся (С. Аф.), запікáти ся (на сонці), загорíти, засмалúти ся, запектú ся. — Засмалила ся, як чорна стала. — На сонці бідне запеклось. К. Ш.

Загорáться, загорéться = 1. загоря́тя ся, займáти ся, запáлювати ся, загорíти ся, заня́ти ся, запалúти ся. С. Аф. Л. — Сама в димарі занялась. — Прибігла, а вже хата згоріла, коморі зайняв ся. н. о.

2. починáти ся, повставáти, почáти ся, повстáти. — Повстали бунти на Україні. н. д.

Загóрбокъ = карк (власне частина спини між лопатками). — **Удáривъ въ загорбокъ** = вдáрив межи плéчі.

Загордúться = загордíти, запишáти ся, запишнíти (С. Аф.) і т. д. д. Гордúться.

Загорювáть = зажурúти ся, засумувáти, засмутúти ся, затужúти, в тýгу вдáти ся. — Ой сів, запив, зажурив ся, що (не) долї вродив ся. н. п. — Оттак була засмучую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти мене, мій пане, до дому, затужила дівчина з иною. н. п.

Загорлáнить = загукáти і т. д. д. Горлáнить.

Загóрный = загíрний.

Зáгорода = зáгорода. С. Аф.

Загороди́ть, ся = д. Загражúвать, ся.

Зáгородный = загородúй, підгородúй, замíйський (С. З.). — З. дворъ = підвóрок. — А підворок свій, Гончарівку, обвести велів валом. Кочубей. С. З.

Зáгородье = передмістя, околúці міста, приго́родні сéла.

Загóрокъ, загóрье = загíрря.

Загорéлый = засмáлений. (д. Загорáть).

Загорéть, ся = д. Загорáть, ся.

Загосподствовать = запанувáти. — Ніхто у Варшаві запанував Понятовський князь. К. Ш

Загостúться = д. Загáщиваться.

Заготáвливать, заготовля́ть, заготовúть, ся = готувáти, ся, заготовля́ти, ся (С. І.) запасáти, ся, зготувáти, зготóвити, загото́вити, виготовити.

Заготóвка, заготовлéніе = готувáння, запасáння.

Заграбáздать = загáрбати, захопúти.

Загрáбить, загрáбливать = 1. загорнáсти, загребтú, загрома́жувати, загрібáти.

2. заграбувáти, пограбувáти, загарбáти, грабувáти, гáрбати. — Загарбав він і жита віз... бодай подавив ся. Гул. Ар. — А він руку простягає, мов сьвіт увесь хоче загарбати. К. Ш.

Загради́ть, заграждать = загороди́ти, завалúти, заступúти, загорóжувати, завáлювати, заступáти. — **Заградить устá кому** = защепúти, защúткати. — Та чого ти кричиш, бодай тобі защепило. С. Аф

Заграждéніе = загорóжування; загорода.

Загрáкать = загукáти, (про воронів) — закря́кати, закракáти, загрувáти (С. Аф.)

Закрче ворон, степом хетючи. н. п. — Закряче ворон, загрýс, зашумус, тай полетить у землю чужую. н. д.

Загранúчный = загряни́шний (укр.), закордóнний (Гал).

Загребáть, загрести́, загрéсть = 1. загромáжувати, загрібáти, загортáти, загромáдити, загребти, загорнýти. (Д. Грести́).

2. гáрбати, загáрбати. — (Д. під сл. Загрáбить).

Загрéить = зароїти ся, мáрити, ся, верзти, ся (почати). — Д. Бредить, грéзить, ся. — Зароїло ся йому щось у голові. — Щось почало йому верзти ся, марити ся. — Почав він щось верзти.

Загремéть = загрімíти, загрімотíти, загуркотíти, загрюкотíти (Д. Греме́ть). — — Приїхали, загрімотíли, „кобиляча", мов, голова Кот.

Загрести́ = д. Загребáть.

Загрúвок = карк, потúлиця; (у коня частина гриви коло чолки) — загрúвок. С. Аф. — Удáрить по загрúвку = потúлицю дати, по потúлиці, по кáрку вдáрити.

Загробный = тогосьвíтній.

Загрозúть = похваля́ти ся (почать) і т. д. д. Грозúть.

Загромáживать, загромоздúть = завáлювати, затарасóвувати, завалúти, затарасувáти. С. З.

Загрохотáть = загуркотíти, загрюкотíти, загýркати. С. Аф.

Загрубúть, загрубíянить = загрубíянити.

Загрýблый = загрубíлий, затвердíлий, зас(ш)карýблий, закацýблий.

Загрýблый = 1. д. Загрýблый.

2. запéклий. С. Аф. — Запекла душа. С. З.

Загрýбеть, загрýбнуть = загрубíти, загрýбнути, затвердíти, затвéрднути, зас(ш)карýбти, зас(ш)карýбнути (С. Аф.), закацýбнути і д Закорепéть, Закоспéть.

Загружáть, загружáть, ся = 1. завáжувати, завáжати, ся, завáжити, ся. С. З. Л. — Дуже завáжив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. затóплювати, затопúти, ся. С. Аф — Затопить у річку.

3. д. Загромáживать.

Загрустúть = д. Загорювáть.

Загрызáть, загрызть = загризáти, загрúзти.

Загразнúть, ся = закаля́ти, ся (С. Аф. Л.), завалúти, ся, забрудни́ти, ся (С. З.), замáзати, ся (С. Л.), задрúпати, ся (С. З. Л.), затьóпати, ся (С. Л.), забóвтати, ся (С. Аф. Л.), забрьóхати, ся (С. Аф.), захвóйдати, ся, запаскýдити, ся (С. Аф.), закалю́жити, ся (Чайч.), заля́пати, ся (С. Аф.).

Загрязнéть = забрудніти, закаля́ти ся, замáзати ся і т. д.

Загубúть = загубúти, занапастúти, згубúти. — Не топись, козаче, марне душу загубиш. н. п. Д. ще під сл. Губúть.

Загудúть = загудíти, загусти́, забрúнькати, зацигúкати (Д. Гудúть).

Загудéть = загудíти, загуготíти і т. д. д. Гудéть. — Сажа загорілась, аж у комíні загуготíло. С. Л.

Загýливаться, загулúться = загýлювати ся, загуля́ти, ся; гультяювáти, запивáти; волочúти ся, вíяти ся; розпýтничати.

Загýль = гульня́, пяни́цство, запій, пія́тика.

Загýльный = гуля́щий, гультя́йський.

Загумéнье = пригумéнок. (Д. Гумнó).

Загустéвáть = д. Густéть.

Загустéть = загýскнути, загустíти, затужавíти.

Загýторить = забалáкати, розмовля́ти (почать) і т. д. д. Гýторить.

Задáбривать, задóбрить = задобря́ти, задóбрювати (С. Л.), вдобря́ти, піддóбрювати ся, підлещувати ся, підмóщувати ся, підла́зити, підлáзувати ся (до кого), підмáслювати, хíбити, могри́чити (кого), догожáти (кому), задобрúти, вдобрúти, піддóбрити ся, підлестúти ся, підмостúти ся, підлáзити, підмáслити, підхлíбити, підмогри́чити. — Треба начальника вдобрять, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив становому, — от його діло і пішло на лад.

Задавáть, ся задáть, ся = 1. давáти, завдавáти, видавáти (вперед); призначáти, загáдувати. — Чули та мовчали, бо й їм добре на чужині муки завдавали. К. Ш. — А музика грає, грає, жалю завдає. К. Ш. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — Задáть жáру, пе́рцу = накúлити гóлову, нагрíти чýба, чупри́ну, пíнхви дáти, дáти пе́рцю в нáкси, залúти за шкýру сáла. — Бо залили за шкуру сала, трохи не про-

пала. К. Ш. — **Задава́ть тонъ** = пе́ред вести́. С. Пар.

2. щасти́ти, вести́сь, пово́дитись, пощасти́ти, повести́ ся. — Вчора йому́ не пощастило, не повелось.

Задави́ть, задавли́вать = задави́ти, задуши́ти, задавлювати, заду́шувати.

Зада́кать = зата́кати, підта́кувати (почать).

Зада́лбливать, задолби́ть = задо́бувати, завча́ти і т. д. д. Долби́ть (почати).

Зада́ривать, задари́ть = 1. підкупа́ти, могри́чити, підмогри́чувати, підкупи́ти, підмогри́чити.

2. дарува́ти, надарува́ти (багато).

Зада́ромъ = д. Да́ромъ.

Зада́токъ = завда́ток. С. Л.

Зада́точный = завда́тковий.

Зада́ча = 1. завда́ча, за́гадка, зада́ння (Лев.), моро́ка (трудна).

2. ща́стя, до́ля, уда́ча (С. Л. Ш.). — **Ему́ нѣтъ зада́чи** = нема́ йому́ ща́стя, до́лі, уда́чі, не щасти́ть, не ведеть ся йому́.

Зада́чливый, во = щасли́вий, во, уда́шний, но.

Задвига́ть, ся, задви́нуть, ся = засува́ти, ся, засо́вувати, ся, засу́нути, ся. — Засунь вікно. — Чомусь сей засув не засовуєть ся.

Задви́гать, ся = задвиготі́ти, здвигну́ти, ся, ру́хати, ся (почать), поруши́ти, заворуши́ти, ся, закиши́ти. Д. Дви́гать, ся. — Так увесь силен і задвиготів, пішло по льоху аж гуде. н. о. — Здвигнули ся сіни, як бояре сіли, а ще більше здвигну́ть ся, як горілки напьють ся. н. п. — Заворушила ся пустиня. К. Ш.

Задвига́ть, ся = д. Задвига́ть ся.

Задви́жка = за́сув, за́сувка. С. Аф. З. Л. — А сіни у неї були на засуві. н. о. — Хижку покинула на засувку. С. Л. — Хата була засунена засувом. Фр.

Задвижно́й = засу́вний. — Засувний прискринок.

Задви́нуть, ся = д. Задвига́ть, ся.

Задви́нутый = засу́нутий, засу́нений.

За́дворка, задво́рокъ, задво́рье = за́дві-рок, задві́рря. — Еней в керею замотав ся, на задвірку хрюпти уклав ся. Кот.

Задвори́ться = запаніти. — Сидить мила, запаніла — чортма дров ні поліна. н. п.

Задебеле́ть = задебе́літи; погла́дшати.

Задёргать = засми́кати, засіпати і т. д. д. Дёргать (почати). — Засмикали, як циган сонце. н. пр.

Задёргивать, ся, задёрнуть, ся = 1. заши́шувати, ся, зашнура́ти, ся, завіша́ти, зашну́ти, ся. — Запни вікно від сонця. — **Задёрнуло не́бо** = нахма́рилось, заволокло́ хма́рами.

2. засми́кувати, засіпувати, засмикати, засіпати. — Не смикай так, так же можеш зовсім коня засмикати.

Задеревене́лый = задубі́лий, закацу́бий.

Задеревене́ть = задеревяні́ти, задубі́ти, закацу́біти. (С. З.). — Лежить мила, задубіла — чортма дров ні поліна.

Задержа́ніе = задержа́ння, затри́мання. — **Ли́чное задержа́ніе** = аре́ст, арештува́ння.

Задержа́ть, задержи́вать, ся = задержа́ти, затри́мати, зупини́ти, запини́ти (С. Аф.), спини́ти, припини́ти, забари́ти, забари́ти, загаля́ти, задержувати, затри́мувати, зупиня́ти, запиня́ти (С. Аф.), спиня́ти, ся, гаяти, ся, бари́ти, ся. — Як свої губи не затримаєш, то з чужих почуєш. н. пр. — Коли б мінї, вітре буйний, на час твої крила, тоді б мене людська воля нїчим не спинила. Аф. — Час до дому, час — забарили нас. н. п. — А в неділю не гай мене, за раненьку вирвавшись мене. н. п. — Запинити воду. С. Аф.

2. д. Аресто́вать.

3. затра́чувати, стра́чувати, витра́чувати, утра́тити, затра́тити, ви́тратити. — Тих грошей, що ви дали, не стало в мене, я стратив ще з своїх три карбованці.

Задержка = задержа́ння, затри́мання, впин, упи́н (С. Ш.), припи́нка, загаяння, загаянка. — Нема впину вдовиному сину. н. п. — Ледача шкапа скрізь припинки вимає. н. пр. — **Безъ задержки** = безупинно, невпинно, негайно.

Задёрнуть, ся = д. Задёргивать, ся.

Задиви́ть, ся = задивува́ти, зачудува́ти ся. — Я дуже зачудував ся, побачивши. Фр.

Зади́нка = задо́к. — Задок зайця.

Задира́ть, задра́ть, ся = 1. задира́ти, здира́ти, дра́ти, ся, задра́ти, ся, здерти, ся.

2. зачіпа́ти, займа́ти, зачепи́ти, зайти, заводити, ся, завести́, ся. — Не зачіпай мене, бо битиму. — Він раз у раз заводить ся битись. — **Задира́ть го́рло** = галасува́ти, вигу́кувати, репетувати, го́рлати. — **Задира́ть носъ** = кирпу гну́ти, пишну́читись, висо́ко нести ся. — **З. за живо́е** = до живо́го.

Задúра = причéпа, задьóра, задирáка (С. Аф.), заводя́ка, задериха. (С. З.).

Задúрка = зáчіпка (С. Аф.), нáпасть, прúчіпка (С. З.). — Так і шукав причíпки, щоб зачепитись.

Задúрчивый = сварлúвий, задирáкуватий, задьóрливий, звадлúвий. — Такий задиракуватий: як наскíпав ся на мене, так і лізе.

Задúрщикъ = д. Задúра.

Здичáть = здичáвіти. — Садок здичавів.

Здúчать = різня́ти (почать, в сьпівах або в тр).

Здичáться = д. Дичáться (почать).

Здúть, ся = забарúти, ся, загáяти, ся, забáвити, ся. (Д. Дúться).

Здúвать = задúвати.

Здúнкъ = задóк. С. Аф.

Здúница = зад, гýзно (С. Аф. З.), срáка (С. З.), кýпра, гóпа, панíстара (С. З.), зýпа, (половинка) — півдупка. — В голову цілують, а в зад бють. п. пр. — Прáйлось узлом до гузна. п. пр. — Чи хочеш, щоб я тобі дав по панíстарі. Кот. — До сухої срáки не вчеплять ся раки. п. пр.

Здúхній = зáдній. — Здúннимъ умóмъ крéпокъ = мýдрий по шкóді. — Мудрий задних по шкоді: як коні покрали, то він тоді стáню замикає. п. пр.

Здóбривать, здóбрить = д. Здáбривать.

Здóлбить = д. Долбúть (почати).

Здóлжать = задовжúти ся, вдóвжити ся, завинувáтіти (Чайч.), заборгувáти, напозичáти ся, нáбір понабірáти. — І бачимо, що теть чортиці задовжились, по горло у гріхах пекельних утопились. К. Д. Ж.

Здóрина = дроскá, троскá. — Нéтъ ни сучкá, ни здóринки = чúсто, гóлки не підточиш, нема́ до чóго причепúтись.

Здорить = дражни́ти, дратувáти, зачіпáти, розпаля́ти.

Здóриться = розпаля́ти ся.

Здóрливый, здóрный = гарáчий, палкий, завзя́тий (С. Аф.), заїдливий, загóнистий, задиракуватий, завóдистий. (Нік.).

Здорожиться = задорожúти ся, запрáвити, загнýти велúку цíну. — Ото, запрáвив, як за батька. п. пр.

Здóръ = зáпал, завзя́ття, заїдлость. — Вдовин сину, є ще в тебе браття, а в брата твоїх козаків багацько завзяття. С. Аф

Здóхлый = здóхлий.

Здóхнуться = задихнýти ся, (про рибу) — притихнýти ся.

Задрáзнивать = зачіпáти, дражни́ти, дрочúти, дратувáти (почать).

Задрáть = д. Задирáть і Драть (почать).

Задребезжáть = забрязчáти, забрязкотíти, задереньчáти і т. д. д. Дребéзжать.

Задремáть = задрімáти, закупúти, здрімáти ся.

Задрожáть = задріжáти, затремтíти, затрусúти ся. — Як сльоза у тебе в очах часом затремтить. Чайч. — Зустрíли ся очі — Микола увесь затремтів. Пчілка.

Задружúть = д. Задóбрить.

Задрыхнуть = Дрыхнуть (почать).

Задряблéть = задереньчáти, задзижчáти.

Задрягáть = задриґáти. — Ногами задриґав.

Задряхлéть, задрáхнуть = зістáріти ся, постáріти ся.

Задувáть, задýть = 1. завівáти, задувáти, повівáти, завіяти, задýти і д. Дуть (почать). — Гей та вітер завівав, та лози росхилає. п. п.

2. задимáти, задмýхувати, тушúти (дмухаючи), задýти, задмýхати, затушúти. — Задмухни сьвічку, чого вона дурно горить. — Задувáть во всѣ лопáтки = на всі застáвки бíгти.

Задудúть = загрáти на дудý, на сопíлку. — Заграй мíні, дударику, на дуду — нехай же я своє горе забуду. п. п.

Задýмать, задýмывать, ся = задýмати, ся, загадáти, ся, замúслити, ся, замíрити ся. задýмувати, ся, загáдувати, ся, замишля́ти, ся, замíряти ся. — Мету сíяв, та й загадала ся, вийшла мати води брать, та й догадала ся. п. п. — Загадають ся орлики хижі та усе по своїх братах, по товаришах козаках. п. д.

Задýмчивость = думлúвість, задýма. (С. Пар.). — Він все ще сидíв в глибокій задумі. Бар. — Онъ впалъ въ задýмчивость = обняли́ його дýмки та гáдки. М. В.

Задýмчивый = задýманий, замúслений, думлúвий; смутний, засмýчений. — Якийсь він став замислений, як почав оце дíло. — Дівчино моя, заручена, чого ти ходиш засмучена? п. п.

Задурáчиться, задурúть = д. Дурáчиться (почать).

Задурúться = роздурíти ся, розжирувáти ся, пустувáти (дуже).

Задýть = д. Задувáть.

Задушáть, ся, задушúть, ся = душúти, ся, задýшувати, ся, задáплювати, задавúти, ся, (дитину у ві сні) — приспáти. — Як би була знала — у колисці б

задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дититу? К. Ш.

Задушéвный = щúрий, сердéчний. — Мій друже, щирий. — Сердешний приятелю! Кот.

Задушéніе = задушéння, удушéння.

Задхлость = затхлість, тýхлість (С. Ш.), прúтхлість, прúтхля. — Одганяють ся притхлю. Ніс.

Задхлый = затхлий (С. Аф.), тýхлий (С. Ш.)

Задхнýться = затхнýти ся (С. Аф.), притхнýти ся.

Задъ = зад, задóк, потúлиця. — **Задомъ** = задóм, потúлицею; навзнак. — **Выйти задомъ** = вúзадкувати. — **Лошадь бьётся задомъ** = кінь брикáється, вихáє, хвицяє. (С. Ш.).

Зады = 1. (у чобіт) — закаблýки. — Закаблуки лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

2. задóк (екіпажа).

3. задвірок, задвірря.

4. крáй села.

5. минýле, що було. — **Твердúть зады** = твердúти початки (що давніше учено).

Задымúть, ся = закоптúти, ся, закурúти, ся.

Задыхáться = задихáти ся.

Задышáть = задúхати.

Задышка = задýха, ядýха, дихавиця.

Задѣвáть, задѣть = чіпля́ти, чіпáти (С. З. Л.), зачіпáти, зачепáти, чіпля́ти ся; зачепúти, С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — Не задѣвáй меня = не чіпля́й ся до мéне, не рýш, не займáй менé.

Задѣлать, задѣлывать, ся = 1. закрúти, заложúти, забúти, (камнем) — замурувáти, (що небудь в мур) — вмурувáти; закривáти, закладáти, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. н. к. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. н. п. (Щілини глиною або замазкою) — зашпаглювáти, зашпагльóвувати, ся.

2. заробúти, заробля́ти, ся, (з горем) — загорювáти. — Що в день загорюєш, те в ніч прогайнуєш. н. п. — Що люде не роблять, та в жупанах ходять, а я заробляю, та й свити не маю. н. п.

Задѣлка = 1. закладáння, замурováння, забивáння.

2. д. **Встáвка**.

Задѣлъ = заробúток, зарібок (від штуки).

Задѣльный = заробітний, зароблений, запрацьóваний. — **Задѣльная плáта** = заробіток, зарібок.

Задѣлье = нáнщина.

Задѣть = д. **Задѣвáть**.

Заегозúть = д. **Егозúть** (почать).

Заедúно = за одно́, за гýрт, гуртóм, спільне, вкупі, разом. — А братія спільне кождого року мають з межи себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заёжиться = д. **Ёжиться** (почать).

Заёмный = 1. позичкóвий, позичáльний. — Позичкова каса.

2. позúчений. — Їмо не свій хліб, позичений.

Заёмщикъ = позичáючий (С. Ж.), позичник. (С. Пар.).

Заёмъ = 1. позичáння. 2. позúка, позúчка. С. Л. — Була правда та позичка з'їла. і пр. — Позичка босóніг ходить. н. пр. — Жінки в приданки не пускай, коня в позику не давай. н. пр. — **Взять, дать въ заёмъ** = позúчити, взяти, дáти в позúку. — **Взятый въ заёмъ** = позúчений. — Позиченим волом не наробиш. ся. н. пр.

Заерóшиться = д. **Ерóшить, ся** (почать).

Заершúться = д. **Ершúться** (почать).

Засхúдничать = д. **Ехúдничать** (почать).

Зажáлить = вжáлити.

Зажáривать, зажáрить, ся = запікáти, запектú і д. **Жáрить** (почать).

Зажáть, зажимáть = 1. затулúти, стулúти, затуля́ти, стуля́ти, заткнýти, затикáти, стúснути, стúскати. — Зажáти кому́ рóть = защúпити, защúткати. — Стулив руку. — Стиснув у руці. — Не дав і слова вимовить — защúткав

2. д. **Жать** (почать)

Зажéлклый = пожóвклий. — Минає літо, шелестúть пожовкле листя. К. Ш.

Зажéлкнуть = пожóвкнути.

Зажелтúть = пожовтúти.

Зажелтéть, ся = ожовтíти.

Зажелтѣлый = д. **Зажéлклый**.

Зажемáниться = д. **Жемáниться** (почать).

Зажéчь, ся, зажигáть, ся = запалúти (С. Л.), засьвітити, запáлювати, ся (С. Аф.), засьвічувати, ся; підпалúти, розпалúти, підпáлювати, розпáлювати, ся. — На престолі положила, усі свічі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, сьвіт правди засьвітить. К. Ш. — Засьвітила вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навісний, та взяв дурноватку, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами

— Запалили у сусїда сусїди ажі нову хату. К. Ш.

Зажива́ть, зажи́ть = 1. заживáти, оджива́ти, одбува́ти, одробля́ти, зажи́ти, оджи́ти, одбу́ти, одроби́ти. — Дав вперед сто карбованцїв за кватирю, та вже не багато зосталось одживати. — Дайте разом десять карбованцїв — я вже вам відроблю. 2. заживáти, загóювати ся, затя́гувати, затягáти, (про рани) — зажи́ти, загóїти ся, затягти́. — Рана загоїть ся, а зле слово пікóли. п. пр. — До свáтьбы заживéть, п. пр. = загóїть ся, пóки весíлля скóїть ся. п. пр.

Заживи́ть, заживля́ть, ся = гóїти, загоїти, загóювати, ся (С. Аф.), залїчити, залїчувати, ся. — **Заживленный** = загóєний, залїчений. — **Заживля́ющій** = гóюючий. — Гоюча масть. С. Л.

Заживле́ніе = загóювання, гóїння (С. Л.).

Зажи́во = за життя́, за живота́. — Він що за життя́ роздíлив дíтей.

Зажи́га = завóдчик, привíдця, привíдчик. — Він в сьому дíлї привíдця.

Зажига́ніе = запáлювання, засьвíчування.

Зажига́тель, ница = палíй (С. Л. З.), підпáляч, ка.

Зажига́тельный = запáлюючий, запалíй. — **Зажига́тельныя спи́чки** = сїрники́, сїрнички.

Зажига́тельство = підпáл. С. Л. — Підпалу жде, як той местник, часу дожидає. К. Ш.

Зажига́ть, ся = д. **Зажéчь**.

Зажи́мывать, зажи́мать = замота́ти, замотúрити (напр позичити що і не віддати).

Зажило́й = зажи́тий, зарóблений, одрóблений.

Зажина́ть = д. **Зажáть**.

Зажина́ть, зажáть = зажинáти, зажáти (починать жати і заробляти живцем). — Зажинати найкраще в патницю або ві второк. З. Крим.

Зажи́нъ = 1. зажи́н, зажи́нки (початок жнив). 2. ужи́нок, вжи́нок. С. З.

Зажире́лый = гладки́й, опáсистий, гладю́ щий.

Зажире́ть = погладшáти, потовстíти, розгладшáти, розтовстíти.

Зажи́тое, зажи́токъ = зарóблені, зажи́ті грóші. — У мене вже зажитих грошей рубля́ів десять.

Зажи́точность = замóжність, достáтки. С. Л.

Зажи́точный, но = замóжний (С. Аф. З. Л.), багатéнький, достáтній, засóбний (С. Л.), з достáтком. С. Л. — Батько мій був доволї заможний селянин. Фр. — Та вже тее гарне личко і чорнії брови козакови заможному впали до любови. Пч.

Зажито́й = д. **Зажило́й**.

Зажить = д. **Заживáть**.

Зажму́ривать, ся, зажму́рить, ся = зажмýрювати, замружувати, заплющувати (С. Аф), зажмýрити, замружити, заплющити, ся. — Хоч я очи і замружу, смуток пробуджає. п. п.

Зажóга = 1. зáпал, óхват, підпáл (запалення у коня). 2. д. **Зажи́га**.

Зажóра, зажóрина = підтáлина (вода під снїгом в рівчаках), баю́ра. С. Ш. — Там такі баюри, що й виїхати трудно. С. Ш.

Зажужжáть = загудíти, задзижчáти, забриніти. — Чую, якась комашка задзижчала. — Забриніли великі польові мухи. Фр.

Зажури́ть = намúлити кому́ гóлову, чýба, чупри́ну, покартáти. (Д. **Жури́ть**).

Зажурчáть = задзюрчáти, задзюркотíти, забурчáти, забриніти. (Д. **Журчáть**).

Зажýхнуть = поблякнути, зблякнути (С. З.), потемніти, полиняти, помéрхнути (С. Л.). — Про олíйні фарби або полíровані речі.

Зазвáнивать, зазвони́ть = д. **Звони́ть** (почать).

Зазвáть, зазывáть = закликати, покли́кати, укли́кати, вкли́кати, запроси́ти, зазвáти, закликáти, кли́кати, у(в)кликáти, запрóшувати, зазивáти. — Буду тебе на хлíб на сіль закликáти і за здорови питати. п. д. — Зиму провожати, весну закликати. п. п. — Запрошені були на обід. С. З. — Покличте його у хату. — Закликав гостей, та й ну частувати.

Зазвенéть = д. **Звенéть** (почать).

Зазвони́ть = д. **Звони́ть** (почать).

Зазвóнный колоколъ = найменший дзвíн, в котрий починають дзвонити.

Зазвóнщикъ = дзвонáрь, палакáрь.

Зазвучáть = загучáти (С. Л.), задзвучáти, забрязкати, загусти́.

Заздрáвный = заздорóвний. — Служать службоньку все соборную, заздоровную. п. п.

Зазеленúть, ся = позеленíти, ся, зазеленíти, ся. (С. Аф.). — Весна не прийде садочок твій позеленить. К. Ш.

Зазеленéть, ся = зазеленíти. — На полї, в лузї скрізь зазеленíло.

Зазимовáть = зазíмувати. С. Аф.

Зази́мье = зáморозки.

Зазира́ть, зазрѣва́ть, зазрѣ́ть = дорiка́ти, докора́ти, га́нити, гу́дити.

Зазнава́ться, зазна́ться = гордiти, пишáти ся; зазнавáти ся, загордiти, запишáти ся, зазнáти ся.

Зазна́емо = д. Завѣдомо.

Зазно́ба = 1. зáхорозь (одморожене місце на тiлi) С. Пар.

2. коха́ння, лю́бощі, любо́в. — Нехай мене той займає, хто кохання в серцi має. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, що ж ви менi наробили? н. п.

3. частiше здр. — **зазно́бушка** = коха́нка, коха́ночка, ми́ла, лю́бка, сухо́тонька. — Запрягайте коня в сани, поїду я до кохання. н. п. — Стук, грюк в вiконечко, вийди серце коханочко. н. п. — Вiзьми собi жiнку, вiзьми собi любку, цiлуй її, милу́й її, як голуб голубку. н. п. — Дiвчинонько, сухотонько ти моя, кажуть люди, що не будеш ти моя. н. п.

Зазнобúть, зазноблúть = 1. заморо́зити, похоро́зити, заморо́зювати.

2. причарува́ти, прикоха́ти, причаро́вувати. — Ой ти дiвчино, чарiвниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Зазоли́ть = д. Золи́ть (почать).

Зазо́рный = гане́бний, соромiтний, сороміцький (С. З.), соромiтський, стидкий. (С. З.). — Не сьпiвайте соромiтської, засьпiвайте старосьвiтської. н. пр. — Зазорныя дѣти = д. Дѣти невакопорожденныя.

Зазо́ръ = 1. со́ром, соромо́та. — Танцювати не робота, а не вмiєш — соромота. н. пр.

2. д. Зазрѣ́нiе.

Зазрѣва́ть = д. Зазира́ть.

Зазрѣ́нiе = докiр, дога́на (С. З.), зазо́р. (Фр. Лис.). — **Безъ зазрѣ́нiя** = без зазо́ру. — Вiн сумлiнний, честь і віру без зазору продає. Фр. Лис.

Зазрѣ́ть = д. Зазира́ть.

Зазу́бривать, зазубри́ть, ся = вищерблювати, щербúти, ся, пощербúти, ся, визу́блювати, ви́зубити, ся, вискéплювати, ви́скепити. — Гей коники Турки вкрали, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Зазу́брина = щербúна, щерба́ (С. З.); зубе́ць, за́зубень.

Зазу́бристый = щерба́тий, зуба́тий. — Щербатого горшка не напонишь. н. пр.

Зазубри́ть, ся = д. Зазу́бривать.

Зазудѣ́ть = засвербíти. С. Аф.

Зазыва́ть = д. Зазва́ть.

Зазыва́нiе, зазы́въ = закликáння, проси́ни.

Зазыча́ть = задзижчáти, загучáти.

Зазѣва́ть = д. Зѣва́ть (почать).

Зазѣва́ться, зазѣ́вываться = задиратися, заґáвити ся, розґáвити ся, заґавля́ти ся, заґавлювати ся, ґави ловити — Я на неї задивив ся, поки драбок уклався. п. п. — Загавив ся, та й опiзнився до дому.

Зазяба́ть, зазя́бнуть = замерзáти, промерзáти, замéрзнути, примéрзнути.

Зазя́блина = примéрзле (дерево або місце на деревi).

Зазя́блый = замéрлий, примéрлий.

Заигра́ть, ся = загра́ти, ся.

Заи́грываніе = загравáння, жартування.

Заи́грывать = 1. загравáти; перегратися. — Заграв на скрипцi. — Вiн мене програв мене.

2. жартувáти, пустувáти. — Вiн хотiв з нею жартувати. н. п. — Та не було тебе брати, було б тобi із другими жартувати. н. п.

Заи́грываться = загравáти ся. — Дiти заграли ся, та й не бачуть, що... ся до сьвiту.

Заи́ка = заїка (С Аф.), недорiка (С Ф.). — Бог дав чоловiка: і сопливий і заїка п. — Були ораторами — недорiки. Кот.

Заика́ть = загикати.

Заика́ться, заикну́ться = заїкувати ся, заїкáти ся (С. Аф.), запинáти ся, запну́ти ся, запну́ти ся. — Не дав і рота розяв — **И не заикну́лся** = а ні слова, ні пари з уст.

Заи́кливый, заи́коватый = недорiкий, заїкуватий. (С. Аф.). — І малий й невеликий шепелявий й недорiкий. н. п. (Д. Заїка).

Заи́ка = 1. заїмка, займáнка.

2. за́ймище. С. З.

Заи́мный = д. Заёмный.

Заимода́вецъ, вица, заимода́тель, ница = позичáльник, ця. С. Ж.

Заимода́тельство = позичáння, позичка, позúчка (кому).

Заимообра́зный, но = позичковий, позичений, в позúку, в позúчку.

Заи́мствованіе = позичáння.

Заи́мствовать = 1. позичáти (у кого).

2. переймáти (що у кого).

Заи́щикъ = д. Заёмщикъ.

Заи́ндивѣть = запушúти ся (инеем).

За́ипька = за́йчик.

Заинтересовáть, ся = зацiкáвити, ся. — **Заинтересóванный** = зацiкáвлений; **хáючий інтерéс.** — Зацiкавлений я почав дивить ся. Фр.

Зайскиваніе = запобігáння ласки, підлéсливість, підлéщування, (до жінки) — залицяння.

Зайскивать, зайскáть = запобігáти, запобiгти ласки, підлéщувати ся, підсипáти ся (С. З.), підстилáти ся (С З.), підлабýзнювати ся, приназувати ся, підлóщувати ся, прилáщувати ся, шúлити ся, (до жінки) — залицяти ся, підлестúти ся (С. З.), підсúпати ся, підлабýзнити ся, приназати ся, підмостúти ся, прилáщити ся. — Він вже давно запобігає ласки у його. — Вже під його підстилались козаки і міщане. Макаровський. — Ой до мене губерець підсипався і любови добивався. Кот. — Підлабузнився до горлиці горобець. В. Г. — Залицяв ся козак та до дівчини. н. п.

Зайскриться = зайскрити ся.

Зайтú, заходúть = зайтú, заходúти. — Що дорогої зайшов до його. — (Про сонце, місяць) — зайтú, сiсти, лягтú, закотúтись. — Місяць зайшов за хмару. — Ляглo сонце за горою. К. Ш. — **Зайтú къ кому́ лúбо** = завітáти. С. З.

Зайчёнокъ = зайченя́.

Зáячина, зáячина = зáячина (мясо і шкурка зайця).

Закабáливать, закабалúть = закрiпощáти, закрiпостúти (з рос.), віддавáти, віддáти, повернути в неволю. — І панам на Українї люд закрiпостили. К. Ш.

Закаблýчье = закаблýк. — Закаблуком лихá дам, достанеть ся й передам. н. п.

Закáверить = заковерзувáти, закрутúти.

Закадúчный = д. **Задушéвный.**

Заказáть, заказывать = 1. заказáти, загадáти, замóвити, домóвити, заказувати, загáдувати, за(до)ковлятú. — Загадав пару коней сiдлати. С. З. — Заказав дві пари чобіт.

2. заборонúти, заказáти, заборонятú, заказувати. С. З. Аф. Л. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. — Свдiти арештантам при вікні заборонено. Фр.

Закáзъ = 1. заборóна (С. Аф.).

2. закáз (на яку роботу).

Заказывать = д. **Заказáть.**

Закáиваться, закáяться = зарiкáти ся, зарiктú ся. — Зарікала ся свиня г...а не їсти, бiжить — купка лежить, вона минає, бiжить — друга лежить, вóна й ту минає, бiжить — третя лежить, вона не втерпіла, та й з'їла, та ще скаменулась, до першої і другої вернулась, та й ті поїла. п. пр.

Закалáть, ся, заклáть, ся = заколóювати, заколóти, ся.

Закáливаніе = гартувáння. С. Л.

Закáливать, закалúть, ся = 1. (про залiзо) — гартувáти, ся (С. Аф. Л.), загартóвувати, загартувáти, ся. (С. З.). — Ой у тій же у кузницї ковалї кували, білее залiзо гартували. н. п. — Вони в муках жартували, жартом серце гартували. К. Д. — Окуй свою святую силу, довготерпінням окуй, в сльозах кріваних загартуй. К. Ш.

2. (про хлiб) — не допікáти, не допектú, ся.

Закáлина = закáл, частiше вдр. закалець. С. З. — Закалець на палець. С. З. — **Хлѣбъ съ закáлиною** = глевкúй хлiб, глевтюк, глевтя́к. С. Аф.

Закáлистый = (про хлiб) — глевкúй. Д. **Закáлина.**

Закáлка = гартувáння; гарт, загáрт (С. Л.), посудина для гартування — гартúця, хто гартує — гартовúчий.

Закáлъ = **Закáлина** і **Закáлка.**

Закáлывать, заколóть, ся = д. **Заколáть, ся.**

Закалякать, ся = забалякати, ся, забазiкати, ся. — Забалакали ся, та й не счули ся, як і вечір настав.

Закалúть, ся = д. **Закáливать, ся.** — В боях серця гартують ся лицарські, в боях росте і кріпне дух козацький. К. Б.

Закаменѣлость = скамянiлість.

Закаменѣлый = 1. скамянiлий.

2. запéклий. — В його душа запекла. С. З.

Закаменѣть = скамянiти.

Закáнчивать, закóнчить, ся = кiнчáти, ся, закiнчувати (С. Аф.), закiнчáти, покiнчáти, скiнчáти, ся. — А ну, хлопці, пора кiнчати. — Як все дiло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Закáпать, ся, закáпывать, ся = закрáпати (С. З.), закáпати, ся, забрúзкати, ся, закрáпувати, ся і т. д. — Треба березівкою закрапати у вирязку. Чайч.

Закáнчивать, закоптúть, ся = закóпчувати, задимлятú, закýрювати, закоптúти, ся, задимúти, ся, закурúти ся.

Закапрúзничать = заведувáти, закомезúти ся (С. З.), звéдзати ся. — Гляди ж, Наталко, не звéдзай ся, як старости прийдуть. Кот.

Зака́пывать = д. **Зака́пать.**

Зака́пывать, закона́ть, ся = зако́пувати, зарива́ти; зава́лювати, засипа́ти, закона́ти, зарі́ти, ся, завали́ти, засі́пати.

Зака́ркать = закря́кати, закра́кати, закрю́кати. — Закряче ворон, по степу летючи. п. п. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш.

Зака́рмливать, закорми́ть = загодо́вувати, загоду́вати (С. Аф.), обгодо́вувати, обгодува́ти. — Вже третій день загодовують кабана на сало. — Мабуть обгодували дитину, від того й болить живіт.

2. хлі́бити, могри́чити, захлі́бити, підмогри́чити. — Він раз у раз до себе старшину то на обід закличе, то на снідання, та так і захлібив його.

Закарта́вить = загаркати, загарка́вити.

Закати́ть, зака́тывать, ся = 1. укоти́ти, уко́чувати ся (рівнити котком землю).

2. закоти́ти, укоти́ти, заточи́ти, уточи́ти, зако́чувати (С. Аф), уко́чувати (С. Ш.), зато́чувати, у(в)то́чувати, ся. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш. — Закоти колоду під повітку.

3. вкачати, закачати, вка́чувати, зака́чувати, ся (що небудь в тісто, качаючи).

4. ви́бити, одлупи́ти, підмагати, вишкарпти, відчухра́ти (тяжко, жорстоко). — **Закати́ть ро́згами** = відчухра́ти різка́ми. — **Закати́ли до сме́рти** = закатува́ли, заби́ли до смерти.

Закати́ть, зака́чивать, ся = 1. закоти́ти, у(в)коти́ти, зако́чувати, у(в)ко́чувати, ся. — Закотив камінь у дір. — Клубок закотив ся під скриню.

2. заїхати. — По дорозі він заїхав до мене.

Зака́ть = 1. за́хід. — **Со́нце на зака́ть** = со́нце на за́ході.

2. гуляка, гультя́й, гульві́са.

Зака́тываться = д. **Зака́тать**, (про сонце, місяць) — захо́дити, ляга́ти, сіда́ти. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — Вже сонечко сіло.

Закача́ть, зака́чивать, ся = заколиха́ти (С. Аф.), заколиса́ти; загойдати (С. Аф.), заколи́хувати, заколи́сувати, загойдувати, ся. — Заколиши дитину. — Загойдалась, аж голова болить.

Зака́чивать, ся = д. **Закатить** 1 і **Закачать, ся.**

Зака́шивать, закоси́ть, ся = зако́шувати, зако́сювати, закосити, ся. С. Аф.

Закашлять, ся = зака́шляти, ся, забухи́кати, закахи́кати.

Зака́ться = д. **Зака́ваться.**

Заква́кать = заква́кати, заку́кати (жаб), закря́кати, закрекота́ти, заки́кати (про качок).

Заква́са = ро́счина, (з цибі або хліба дріжді, (з тіста, запарена окропом) опа́ра, (для квасу) — квасі́ло, ро́сл. С. Жел. — Єсть на росчину, ставе замість и. пр. — Росте, як на дріжджах.

Заква́сить, заква́шивать = заквасити, ква́шувати (С. Аф.), про тісто — счинити, вчини́ти, росчиня́ти, вчи

Заква́ска = д. **Заква́са.**

Зае́ркать = закі́ркати, закірчати крик зайців, вилюшків і куреї, коли випоть).

Закива́ть = закива́ти.

Закида́ть, зака́дывать = Забра́сыва

Закидно́й = закидни́й. — **Закидна́ кава́** = вильо́ти. С. З.

Закипа́ть, закипе́ть = закипа́ти, ти, заклекотіти.

Закиса́ть, закисну́ть = закиса́ти, ти, кваснїти, закиснути, скиснути.

За́кись = за́кис.

Закичи́ться = запиша́ти ся, зачва́ни

Закиши́ть = закиши́ти, закопашти

Заклада́ка = 1. заклада́нин. С. Жел. хай підс, покличе людей на закладан ти. п. к.

2. заклада́ка, замурова́ння.

3. запряга́ння.

4. за́става́ка, за́кладка (в книжці). С Л. Жел.

Закладна́я = заставни́й лист (С. Нар) ставна́, закладна́.

Заклада́ть, ся = би́тись об заклад да́рити в заклад, закладати ся (С. — Одна усе закладає ся, та без шта зостає ся. п. пр. — Заспорили, та рили в заклад на сто цілкових. п. к

Закладодержа́тель = заста́вник. С. Ж

Заклада́чкъ = 1. заста́вник. С. Жел.

2. той, хто закладає ся.

Заклад = заста́ва (С. Аф.), застава (К. З. о Ю. Р.), заклад.

Заклада́ть, закласть, заложи́ть, и

1. закладати, закласти, заложи Аф.), загоро́жувати, загороди́ти, (по цеглою) — замуро́вувати, замуро С. Аф. — Загородив провулочок. — З ровав вікно.

2. запряга́ти, запрягти́. — Сам, запрягали коні.

3. заставля́ти, застановля́ти, зас

ти, застановúти, ся. — Як заставлю я сьвитину, а сам винію четвертину. Кв. — Ой де раз, не два його визволяла, шовкові сітки заставляла. н. п. — Сорочку викупила, а свитку заставив. н. пр. — Не можно маєтностей церковних анї заставляти, анї продавати. Б. И. — Хоч застав ся, а поставив ся. н. пр.

2. засувáти, запротóрювати, засýнути, запротóрити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись запротерив.

Заклáніе = заколювання.

Заклевáть, заклёвывать = задзьóбати, задзьóбувати, заклювáти, закльóвувати (О. Аф.), заклю́кати, заклю́кувати.

Заклегтáть = заклекотáти, забуркотáти. — Виліталн орли в за крутої гори, виліталн, буркотали, роскошї шукали. н. п.

Заклéивать, заклеúть, ся = заклéювати, заклéїти, ся, (карюком) — закарю́чувати, закарю́чити, ся.

Заклéйка = 1. заклéювання.

2. заклéїне місце.

Заклеймúть = 1. заклейми́ти, поклейми́ти, потаврувáти, позначúти.

2. заплямити.

Заклёна = зáкленка, нюта.

Заклепáть, заклёпывать = заклепáти, занютовáти (С. Жел.), взяти у нюти, заклéпувати, занютóвувати (про кайдани) — закувáти, забúти, закóвувати, забивáти.

Заклёпка = 1. д. Заклёпа.

2. заклéпування.

Заклёпъ = д. Заклёпа.

Заклика́ть, заклúкать, заклúкивать = д. Зазывáть, зазвáть.

Заклинáніе = заклúття, заклúн. С. Аф.

Заклинáть, заклáсть = заклинáти, заповідáти, заклясти́, заповісти (з клятьбою). — Вибраючи, він заповідав дітям, щоб...

Заклинáться = заклинáти ся, клясти́ ся, зарікáти ся.

Заклúнивать, заклúнить, ся = заплїшувати, заплїшúти, ся (С. Аф. З.), заклинцьóвувати, заклинцювáти, ся. — Треба заплїшити топорище, бо спадає сокира. — Заплїши ніжку в ослонї. Чайч.

Заклúнка = заплїшування, клинцювáння.

Заклокотáть = заклекотїти, забулькотїти. — Маленька річечка, що так тихенько текла, заклокотїла, заревла. Гр.

Заклохтáть = заквохтáти.

Заклубúть, ся = заклуботáти, ся.

Заключáть, ся, заключúть, ся = 1. замикáти, запирáти, замкнýти, запéрти, ся. — Заключúть въ тюрмý = посадúти в тюрмý. — З. въ окóвы = забúти, закувáти в кайдáни.

2. постановля́ти, постановúти. — Заключáть договóръ = умовля́ти ся, домовля́ти ся, постановля́ти умóву. — З. миръ = замиря́ти, замирúти. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учинив, що з Лихами в Білій Церкві замирив? п. д.

3. мáти в собі, містúти в собі. — Збірник Номиса містить в собі більше 14000 приказок.

4. кінчáти, закінчáти, закінчúти.

5. виводúти, вúвести. — З сього можна вивести, що...

Заключéніе = 1. замикáння, орештувáння, (стар.) — вязéння, (про саме місце) — невóля, тюрмá. — 12 неділь у вязенню сидіти мають. Ст. Л.

2. кінéць, прикончéння, приконéччя. — Въ заключéніе = на послідок, на прикінці, на приконéччі, на кінéць, врéшті. — Вже на прикінченні сказав він... — Врешті він додав... — Заключéніе братства = братáння. — З. мúра = замирéння. С. Аф.

Заключéнникъ, ца = 1. невольник, ця, рештáнт, ка, (стар.) — вя́зень, (в кайданах) — кайдáник.

2. пустéльник, скúтник, самóтник, ця.

Заключúтельный = конéшний, остáнній.

Заключúть = д. Заключáть.

Заклáсть = д. Заклинáть.

Заклáтый = заклятий; запéклий. — Огонь запеклих не бере. К. Ш.

Закобéнить, ся = закóрчити, ся, закривúти, ся, заламáти, ся.

Заковáть, закóвывать = закувáти, закýти, забúти (на пр. в кайдани), закóвувати, забивáти. — Закóванный = закóваний, закýтий.

Закóжный = підшкýрний, зашкýрний.

Закокéтничать = кокéтити ся, хізувáти ся (почать).

Закоковáть = закувáти. — Закувала та сива зозуля. н. п.

Закокотáть = засокотáти. — Курка засокотала.

Заколáчивать, заколотúть = забивáти, забúти.

Заколáшиваться, заколоси́ться = колоси́ти ся, викида́ти ко́лос, заколоси́ти ся.

Заколдова́ть, заколдо́вывать = зачарувати, замо́вити, зашепта́ти, зачаро́вувати і т. д. — **Заколдо́ванный** = зачаро́ваний, замо́влений.

Заколеба́ть, ся = заколиха́ти, ся, захита́ти, ся, завага́ти ся. — Заколихалось сине́ море. — Захитав ся човен. — Я з роду ще ні́кого не лякав ся, а тут чогось мій дух заколихав ся. К. Б. — Глянула сумним поглядом, ніби завагала ся на хвильку. Бар.

Заколеси́ть = заколува́ти, колува́ти (почать). — Хто колує, той дома не ночує. н. пр.

Заколобро́дить = заколобро́дити, витворя́ти, бро́їти (С. Ш.), ко́їти, верта́ти (почать). — О, вже почав бо'зна що витворяти.

Заколо́ть = заколо́ти, сколо́ти, зашпига́ти, заштрика́ти. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — Тупу-тупу погами, сколю тебе рогами. н. к.

Заколче́но́жить, зако́лчить = зашкандиба́ти, зашкитильга́ти. — Чогось кінь зашкандибав, чи може погано підкований.

Зако́лъ = д. **Забо́й**, ка 2.

Заколыха́ть, ся = заколиха́ти, ся, захита́ти, ся, заколиса́ти, ся, заго́йдати, ся.

Заколе́ть = заме́рзнути, задубі́ти, заклякнути. — Руки від холоду заклякли.

Зако́нникъ = юри́ста (С. З.), правни́к (гал.). — Дере коза лозу, лозу — вовк, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жида — юриста, а юристу чортів трista. н. пр.

Законнорóжденный = зако́нний (про дітей, що родились від церковного шлюбу).

Зако́нность = зако́нність, пра́вність. (С. Жел.).

Зако́нный = за́ко́нний (С. Аф.), пра́вний (С. З. Жел.). — Правний спосіб. С. З.

Законове́дъ = д. **Зако́нникъ**).

Законове́дѣніе = правозна́вство. С. Жел.

Законода́тель = законода́вець, праводавець. С. Жел.

Законода́тельный = законода́вчий, праводавчий. Гал.

Законода́тельство = законода́вство, праводавство. С. Жел.

Законопа́тить, законопа́чивать = законопатити, зашпаґлюва́ти, законопа́чувати, зашпаґльо́вувати.

Законопрестýпникъ, ца = винува́тник, ця, злочи́нець, злочи́нниця. С. З.

Законтрактова́ть, ся = домо́вити, ся, підряди́ти, ся.

Зако́нчить = д. **Зака́нчивать**.

Зако́нъ = 1. за́ко́н (С. Аф.), пра́во. 3.). — Хитрий за́кон, що не зна ні ч ні піп, ні дякон. н. пр. — До права т ще грошей і бачности. н. пр. — Наруш **зако́нъ** = лама́ти пра́во.

2. ві́ра.

Закопа́ть, ся = д. **Зака́пывать, ся**.

Зако́пка = зако́пування, зарива́ння.

Закопоши́ться = заворуши́ти ся, замеши́ти ся, закиші́ти. С. З. — Зам шила ся пустиня; мов із тісної домо на той останній страшний суд мерт правдою встають. К. Ш. — Ач, як шила ся комашня.

Закопта́ть, ся = д. **Зака́пчивать, ся**.

Закопте́ть, ся = закоптіти, ся, зашти, ся, закурити, ся. — **Закопте́лый** = зади́млений, задимілий, заку́рений.

Зако́пъ = ша́нець.

Закопы́шиться = д. **Закопоши́ться**

Закорене́лость = закорені́лість; заст рі́лість; задубі́лість; запе́клість, з і́длявість.

Закорене́ть = 1. закорени́ти ся. — Гр закоренивши ся.

2. застарі́ти, задубі́ти. — **Закорене́л** = застарі́лий, задубі́лий; запе́кл забісо́ваний.

Закоржа́вѣть = задубі́ти, закоржа́ві затве́рднути, зашкарубі́ти, зашкар нути.

Закорми́ть = д. **Зака́рмливать**.

Закорпе́ть = засі́дітись (над якою д загиря́ти ся.

За́ко́ртышки = пле́чі.

Закорю́ка = 1. карлю́чка, закарлю́ч С. З. — Бач, куди карлючка завандр лась. Кв.

2. законви́ка, прити́чина (С. З.), пе шко́да, зава́да. (С. Аф.). — Коли б було нам якої притичини. К. С. З.

Закорю́чивать, закорю́чить, ся = за на́ти, загнути карлю́чку, закарлю вати, закандзю́блювати, закарлю́чи закандзю́бити, ся.

Закорю́чина = закарлю́чене місце (д гі́бина).

Закорю́чистый = карлючкова́тий (С. Л.); крутій. (Перше приладоть ся до ко кої речі з закарлючками і переносно д ловіка лукавого, котрий гне карлючки, тільки до чоловіка).

Закорю́чка = д. **Закорю́ка**.

Закоси́ть, ся = 1. закоси́ти, ся.

2. ко́со диви́ти ся на ко́го (почат)

Закосне́лый = задубі́лий, закацу́блий, зашпе́клий (С. З.), заїдливий, закля́клий, розбісо́ваний. (С. Л.).

Закосне́ть = задубі́ти, закацу́біти (С. З.), закля́кнути.

Закостене́лый = скостені́лий.

Закостене́ть = скостені́ти.

Закось = сі́ножать. — На одній сі́ножаті й ві́л пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.

Закоулистый = крива́вий (про улицю).

Закоулокъ = 1. зау́лок (С. Аф.), глухий, непрохідний — зау́бень (С. Л.), в хаті = за́кут, закапе́лок (С. Аф. З.), закана́рок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, в закапелочку. Кот.

2. мн. закоу́лки = обиняки́.

Закочева́ть = 1. закочува́ти, табору́вати (почать). С. Ш.

2. ва́жити ся (де довго).

Закочене́лый = задубі́лий, закля́клий.

Закоченѣть = задубі́ти, закля́кнути. — Руки замакли від холоду.

Закра́дываться, закра́сться = закрада́ти ся, прокрада́ти ся (куди), закра́сти ся.

Закра́ивать, закрои́ть = закро́ювати, закро́їти, закра́ювати, закра́яти.

Закра́ина = 1. край, бе́рег.

2. хри́га в бе́рега (при перших морозах).

Закра́кать = закря́кати, закрю́кати. — Закраче ворон, зашумує, тай полетить у темню чужую. н. д. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш.

Закра́пать, закра́пывать = закра́пати, накра́пати; забри́зькати, побри́вькати. — Наступав чорна хмара, став дощ накрапать. н. п.

Закра́сить, закра́шивать = закраси́ти, замалюва́ти, закра́шу(сю)вати (С. Аф.), захаль о́вувати.

Закрасне́ть, ся = зачервоні́ти, ся. — Не-бо край зачервоніє. К. Ш.

Закрасова́ться = закрасува́ти ся, зашиша́ти ся, захороши́ти ся.

Закрести́ть = позначи́ти хресто́м, похрестити.

Закри́вина = д. Загиби́на і Закорю́чина.

Закрива́ть, ся, закрыва́ть, ся = загну́ти, ся, скриви́ти, ся, загина́ти, ся, скривля́ти, ся; крива́ти ся (почать).

Закраводу́шничать = кри́вдити, не по правді робити (почать).

Закритикова́ть = осуди́ти, огу́дити, обмовити.

Закрича́ть = загука́ти, гукну́ти, закричати, (розсе́рдившись на ко́го) — загримати, гримну́ти, (з верещанням) — заверещати, (з плачем) — заре́петувати і т. д. д. Крича́ть. С. Аф. З. — Гукни на його, щоб ішов. — О, вже загукав на всю хату. — Хто не дасть себе загукати й затерти воміж юрбою, той справді чоловік. К Х.

Закро́й = 1. вирі́зка по краях до́шки, щоб одна́ за дру́гу до́бре захо́дила.

2. кро́їння, кра́яння.

3. вікно́ниця.

Закро́йка = д. Закро́й 2.

Закро́йня = шва́льня.

Закроить = закро́їти, закра́яти.

За́кромъ = засі́к, (для кукурузи) — кошниця. — Усім гаразд живеть ся, на хліб у засіках ведеть ся. н пр

Закропота́ть = д. Забрюжа́ть і Заворча́ть.

Закругли́ть, закругля́ть, ся = обкругли́ти, закругли́ти, обкру́глювати, закру́глювати.

Закружи́ть, ся = закрути́ти, завертіти, ся.

За́крутень = ви́хор, вир, крутінь.

Закрути́ть, ся, закру́чивать, ся = закрутити, завертіти, завину́ти, закру́чувати, завірчувати, зав'язати, ся. — Міні, дівко, та пришнють квітку, тебе ж, дівко, завертать в памітку. н. п. — Закрути́ла вью́га = зірва́ла ся завірю́ха, схопи́ла ся хуртови́на і т. д. д. Вью́га. — От схопилась хуртовина, закурила ся долина. В. Щ.

Закру́тъ = зави́на (С. Аф), зави́йна, зави́йниця (С. З), різа́чка. — Щоб тебе зави́йна вхопила. С. Аф. — Щоб тебе різачка попорізала. н. пр.

Закручи́ниться = зажури́ти ся, затужи́ти, засумувати. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п.

Закрыва́ть, ся, закры́ть, ся = 1. закрива́ти, затуля́ти, зачиня́ти, (сьвіт) — заступати, застіня́ти, (двері, вікна) — зачиня́ти, (піч заслінкою) — заслоня́ти, (щільно або й замазати) — затушко́вувати, тушкова́ти, (очі) — заплю́щувати, закри́ти, затули́ти, зачини́ти, засло́ни́ти, затушкова́ти, заплю́щити, ся. — Здрастуйте! Не застуйте н. пр. — Чужий рот не зачинив. н. пр. — Закриюсь свитою, затушкую ся так, щоб і щілки не було. н о. — Бреше та й дивить ся, хоч би очі заплющив. н. пр. — Закры́лись уста́, глаза́ = склепи́ли ся уста, о́чі. — Ой рад би я, моя доню, прибути к тобі, склепили ся очі мої, ще й уста мої. н. п. —

Закры́ть кому́ уста́ = защи́пнути, защи́тькати.
2. покрива́ти, покри́ти. — Він все про його знає, та покриває.
Закры́тіе = закриття́, закрива́ння.
Закры́шка = накриття́, по́кришка (С. З.). — Своя хата — покришка. н. пр. — **Безъ закры́шки** = я́вне, не кри́ючись, не хова́ючись.
Закре́па = за́кріпка, (деревяним клинцем) — за́пліпка. (С. Аф.)
Закрѣпи́ть, закрѣпля́ть, ся = закріпи́ти, замоцюва́ти, зміцни́ти, (запліпкою) — запліпи́ти, закріпля́ти, замоцьо́вувати, зміцня́ти, запліпувати, ся. (С. Аф.).
Закрѣпости́ть = закріпости́ти, поверну́ти в нево́лю, в кріпаки́. — І панам на Україні люд закріпостили. К. III.
Закрю́чивать, ся = д. **Закорю́чивать, ся.**
Закрю́чина = д. **Загиби́на** і **Закорю́чина.**
Закря́кать = зака́хкати. — Какнула утка — на морі чутка, збігли ся ді́ти — не одної матки. (н. з. — давін церковний).
Закряхтѣ́ть = закректа́ти. — Цибеля перше закректала, а після кашлять почала. Кот.
Закувы́ркаться = перекида́ти ся, переверта́ти ся (почати або багато).
Закуда́хтать = закудкуда́хтати, закудкуда́кати. — Закудкудахтала як квочка. Кот.
Закудря́вѣть = закучеря́віти.
Закукова́ть = закува́ти. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. н. д.
Закулика́ть, ся = запи́ти, загуля́ти, закури́ти.
Закулі́сный = залаштунко́вий.
Закульта́вѣть = зашкандиба́ти, зашкитильга́ти.
Закупа́ть, закупи́ть = 1. закупа́ти, скупо́вувати, скупля́ти, закупи́ти, скупи́ти. — Скупив все на ярмарку.
2. підкупа́ти, підкупи́ти. — Він мабуть підкупив сьвідків, що всі за його.
Закупа́ться = 1. закупа́ти ся. — Пішов купатись, та щось закупав ся довго.
2. докупа́ти ся. — Докупав ся, поки аж корчити стало.
3. д. **Закупа́ть.**
Заку́пка = за́куп, за́купка.
Закупно́й = заку́плений.
Заку́поривать, заку́порить, ся = 1. затика́ти, затуля́ти, (корком) — коркова́ти, (чопом) — чопова́ти, заткну́ти, ся, затули́ти, ся, закоркова́ти, зачопова́ти, ся.
2. затушкува́ти ся, сиді́ти невилазно до́ма. — Сидить дома, ніку́ди не вилазить, як затушкував ся.
Заку́порка = 1. затика́ння.
2. за́тичка.
Закупщи́къ, ца = ску́пщик, за́купка Пар.), пере́куп (С. З.), пере́купка.
Заку́ривать, закури́ть, ся = 1. закурювати, наку́рювати, задимля́ти, закурити, ся і т. д. — Закурив всю хату. Накурив повну хату.
2. запа́лювати, заку́рювати, запалити, закури́ти, ся. — Та викрешем огню, запалим люльки, не жури ся н. п.
3. запива́ти, заку́рювати. — Закурює вже тиждень що дня пяний.
Закурля́кать = закурлю́кати. — О, журавлі закурлюкали.
Закуроле́сить = заколобро́дити, заку[illegible]ити.
Закурча́вѣть = закучеря́віти.
Закуси́ть = загри́зти.
Закуси́ть, заку́сывать = 1. вгри́зти, загри́зати.
2. закуси́ти, заї́сти, (тро́шки, при́[illegible] — перехопи́ти, (солоним чим) — [illegible]лонцюва́ти, (при чарці) — причарити; заку́сювати, заїда́ти, солонцювати (перед вечерею) — підвечі́ркувати, (по вечері) — повечі́ркувати. — Ми тільки сі́дали, тільки перехопили трохи. — Випили та посолонцювали добре. — І було то була така, щоб підвечірнувать сила-ко. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — **Закуси́ть язы́къ** = [illegible] **куси́ти язика́.** — А що приїхав сват
Заку́ска = за́куска, заїдка, пере́кус (перед сніданням) — по́ранок, (перед обідом) — передобі́док, (перед вечерею) підвечі́рок. — Лихий передобідок і [illegible] обід попсує.
Заку́та = бу́дка (собача).
Заку́тать, заку́тывать, ся = заку[illegible] обку́тати, затушкува́ти, ся, закутати, ку́тати, тушкува́ти, ся. — Загорнуюсь свитою, затушкую ся, щоб і щіки не було.
Закути́ть = загуля́ти, закури́ти.
Заку́ть = 1. за́куток, закапе́лок (в хаті — Той їх у хату уведе і у комору, і в горіще, і де є який закапелок, усюди [illegible] покаже. Кв.
2. хлів, за́города (для худоби).
Заку́шать, заку́шивать = 1. заїсти, з[illegible] дати.

2. зашúти, запивáти.

Зáля = зáла, сьвітлúця (укр.), сáля (гал.).

Залéвливать, залови́ть, залевля́ть = ловúти (почáть).

Зали́вокъ = кóник (довга скриня, замість лавки).

Залага́ть = д. Закла́дывать.

Зала́дить = 1. зала́годити.

2. прова́дити, торóчити. (С. Ш.) — Скільки йому не каже, а він своє прова́дить.

Зала́живать = зала́годжувати.

Зала́зить = зала́зити.

Залакирова́ть = залакирувати, полощúти.

Зала́комить = принáдити, приманúти (ласощами).

Зала́комиться = 1. залáсувати.

2. об'їстись (ласощів).

Зала́мывать, залома́ть = заломлювати, заломúти.

Зала́мывать, залома́ть = 1. загинати, загнýти.

2. загинáти, заправля́ти, загнýти, запрáвити (про ціну). — Заправив, як за батька, и. т.

Зали́вать, зали́ивать = заплúвати, поплúти, заплúвувати (про довгі плини). — Заплили одежу негідьми, а в глечиках мало негід принесли. Чайч.

Залащивать, залощи́ть = лощúти, залóщувати, залощúти.

Зала́ять = загáвкати, забрехати. — Собаки загавкали, забрехáли. (Лев.)

Залягáть, ся = забрехáти, ся.

Залегáть, залéчь = 1. лягáти, залягáти, залягти. З раннього вечера заліг спати.

2. залягáти, засíдáти, захóвувати ся, залягти, засíсти, захова́ти ся. — Залягли в кущах, та й чатують. — Засідають на стрільники, хочуть тебе вбити. и. т.

3. завáлювати, закладáти, завалúти, заклáсти, заложúти. — Груди запалило, дихати важко. — Не заложило.

Заледенúть = замéрзнути, покрижúти; закалáкнути, задубíти. — Змерз дуже, аж руки ож закалякли.

Залежáлый = лежáлий, влежáлий, завалúщий. — Розпродує завалящий крам.

Залéживаться, залежáться = 1. залéжувати ся, влéжувати ся, залежáти ся, влежáти ся. — Вже обідня пора, а він досі влежує ся.

2. залéжувати ся, влéжувати ся, валятись ся, завалятись ся. — Діло залежалось в суді. — Одежа злежалась, треба повітрити.

Зáлежь = 1. зáваль, завалúще. — Усе нове розпродав, остала ся сама зáваль.

2. переліг, облíг; толóка. — Лани мої порані, давні перелоги! Доки по вас блукати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле давно лежить облогом. — На тій боці на толоці череда пасеть ся, и. т.

Залеста́ть = забелькота́ти. — Щось забелькотав, що й не розбереш.

Залета́ть, залетéть = 1. влiтáти, влетíти. — Ластівка влетіла в хату.

2. залiтáти, залúнýти, залетíти; завíювати ся, завíяти ся. — Кудись далеко він завíяв ся.

Залётный = 1. перелíтний, мандрівний. (С. Пар.).

2. голíпний (С. З.), хвáцький (С. Ш.), відважний. — Залётная голова́ = шибáй-голова́, зайдú-голова́. — А Пархім теж парубок голíпний хоч куди. Кв.

Залётъ = 1. залíт, перелíт.

2. д. Залётный 2.

Залетéть = д. Залета́ть.

Залéчь = д. Залегáть.

Заливáльный = заливний, поливáльний.

Залива́ть, ся, залúть, ся = заливáти, ся, облúвати, ся; попíкати, затóплювати, залúти, залляти, облúти, поняти, затопúти, ся. — Залив (облив) штани пивóм. — На силу залили пожежу. — Вода поняла всю долину. — Вода затопила (залила) всі городи. — Текла річка невеличка, тай поналась морем. Гул. Ар. — Залив оливом дірку в казані. — Залúть за гáлстухъ = упúти ся, напúти ся, залíти óчі. (С. Аф.). — Заливáться слезáми = заливáти ся, облúвати ся, умúвати ся сльозáми, гіркúми плáкати. — Ой виду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами залю ся. и. т. — Подивi ся, ще зіронька тільки зайшла ся а ти, моя голубонько, слізьми облила ся. и. т. — Залúться соловьéмъ = висьпівувати як соловейко.

Залúвка = заливáння, облúвання.

Заливнóе = драглí (С. Аф. З.), холодéць (С. З.). — Пiжки з драглями варені на славу. Макар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот.

Заливнóй = 1. заливний. — Заливна́я труба́ = пожáрна труба́. — З. луг = лука́ (С. З.), пíйма, затóн. (С. З.).

2. захолóжений, застýжений.

Залúвъ = залúв (С. Аф.), затóка, зáводь (С. Л.), зáвороть (Ман.), сáга. (С. З. Л.) — Над дніпровою сагою стоїть кнір над водою. К. Ш.

Зализа́ть, зализа́ть, зализа́ть = зализа́ти, зализувати.

Заликова́ть = зрадіти.

Зали́ть = д. Заливать.

Зали́шекъ = ли́шка.

Зали́шній = за́йвий (С. Аф.), зали́шній. (С. Аф. 3).

Заловля́ть, заловля́ть = д. Залавливать.

Залоговой = заставний.

Залогода́тель, ница = заста́вник, ця. С. Пар. Жел.

Залогодержа́тель, ница = заста́вник, заклада́ник, ця. С. Пар. Жел. — Тую заставу за отданем грошей повинчених от заставника повинен вернути той, у кого есть застава. Б. Н.

Залогъ = 1. заста́ва, застано́ва (С. Л.), за́клад. С. Жел. — Хто заставу свою у кого викупувати будеть. Ст. Л. — Кождая застава і долг позначений давности не мають. Ст. Л. — **Взять въ залогъ** = взя́ти у заста́ву. — Взяв у заставу маєн, то він не боїть ся за свої гроші. — **Отда́ть въ залогъ** = заста́вити, застановя́ти, віддя́ти під заста́ву. — Сорочку викупив, а свиту заставив. н. пр. — **Освободи́ть изъ подъ зало́га** = ви́купити заста́ву, ви́купити з заста́ви, с під заста́ви.

2. д. За́лежь 2.

Заложи́ть = д. Закла́дывать.

Зало́жникъ = д. Аманáть.

Зало́й = зато́н (С. З.), пі́йма (С. З.), під містом, як от на пр. під Київом — оболо́нь.

Заломáть = д. Зала́мывать 1.

Заломáться = запиша́ти ся, зачва́нити ся.

Заломи́ть, заломля́ть = д. Зала́мывать.

Зало́нный = мі́цний (про горілку та инші напитки).

Зало́пать = ло́пати, тріскати, же́рти (почать).

Зало́паться = тріскати ся, ло́пати ся, ре́пати ся (почать).

Залосни́ться, залосне́ть = залисні́ти, залощи́ти ся, заблища́ти.

Залощи́ть = д. Зала́щивать.

Залпъ = стріл сумістний з кількох гарма́т або рушни́ць. — Дать залпъ = ви́палити ра́зом.

Залуди́ть, залу́живать = залуди́ти, побілити, залу́жувати, побіля́ти.

Залупа́ть, залупи́ть, залу́пливать, ся = залу́плювати, задира́ти, залупи́ти, заде́ртя.

Залуча́ть, залучи́ть = залуча́ти, зама́нювати, прима́нювати, прима́нювати, прима́хувати, залучи́ти і т. д.

Залыга́ло = бреху́н.

Залыга́ться = забріхуватись.

Зальну́ть = заби́ти ся, заткну́ти ся. — Щось рана забила ся, треба чим чистити.

Залѣза́ть, залѣзть = залїза́ти, залїзти.

Залѣня́ться = заледащі́ти, залежа́ти, залїнува́ти ся (С. Аф.).

Залѣпи́ть, залѣпливать, залѣпля́ть, ся = залїпи́ти, залїплювати, ся.

Залѣтовать = залїтувáти.

Залѣчивать, залѣчи́ть, ся = 1. загоїти, залїчувати, загоїти, згоїти, залїчувати. С. Аф. — Рана загоїлась. — Ще хутко загоїть ся, як біда скоїть ся. — Висохнуть всі сльози, згоять ся рани. Пч.

2. морити, замо́рювати, заморити (ма ліки гоїшими). — Лікарь заморив слабого.

Залюбе́зничать = ла́щити ся (до кого чать), з жінка́ми — заженихати ся, ліщати ся; умізга́ти ся (почать).

Залюби́ть = злюби́ти, полюби́ти, полю

Залюбова́ться = задивля́ти ся, зашу ки ся, залюбова́ти, ся.

Залюбопытствовать = зацікáвитись.

Залюлюкать = залю́ляти, заколиха́ти, колиса́ти.

Залягáть, ся = забрика́ти, ся.

Замáзать, замáзывать, ся = 1. замаз (ніпину) — замазувáти, (в курен будівлі) — замурувáти, ся; замазу ся і т. д.

2. замáзати, умáзати, ся, замазати, замурувáти, ся, (салом або що) — смальцювáти, ся, заялóвити, ся, (д тем, смолою) — замазувáти, ся; за зувáти, ся і т. д.

Замáзка = зáмазка, (для дерев) — (для скла і металів) — кіт.

Замакáть = мочáти, в(у)мочáти (во

Замáливать = замóлювати, відпок ва́ли.

Замалоду́шничать, замалоду́шествовать = понúкнути дýхом, засумувáти.

Замáнивать, замани́ть = замáню приманáжувати, замáнити, приманити.

Замани́ха, рос. Nitraria Schoberi = ту́ха. С. Ан.

Замáнка = 1. замáнювання, прима нання.

2. припа́да. — Чи ти мінї привиду дала? і п.

Зам'я́нчивость = знадли́вість, звабли́вість.

Зам'я́нчивый, во = знадни́й, знадли́вий, звабли́вий (С. Л.), припа́дний, маня́чий. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Я. Стор.

Замара́ть, замара́ть, замара́ть, ся = 1. закаля́ти, забрудни́ти, опога́нити і д. Замара́ть 2. — Закалав руки. — Забруднив одежу.

2. вичеркнути, вичеркувати, вимазати, вимазувати. — Що було написано, він усе вичеркнув.

3. обреха́ти, очорни́ти, обмо́вити, заплюва́ти, обрі́хувати, чорни́ти, обмовля́ти, каля́ти. — Обрехав мене перед начальством. — Він закалав мою честь.

Замара́ха, замара́шка = замазу́ра (С. Аф. 1), замурза, задри́пка, задри́панка (С. 3), задрьо́пка, затьо́пка, захво́йдаха (Гайч.), нехлю́я, нечупа́ра, невми́вака, невтира́ка. (Задрипанка — жіноч. р., а всі останні спільного р.) — А ти задрипанка замарка, перекупко пика. К. Ш. — От замазура: сьогодня надїяв сорочку, а подивіть ся яка, та й само, неначе три днї не вмивалось. У, ти! невми́вака — не втира́ка! Кр.

Замо́рювать, заморя́ть = 1. моря́ти, заморювати, заморя́ти (голодом).

2. (про ваплу) — гаси́ти, (про оцет) — розбавля́ти, (про хрін) — перебива́ти (щоб зменшити гостринu сих речей). — Треба розбавити оцет. — Треба перебити хрін, бо дуже пектиме.

Замарывать = д. Замара́ть.

Замаскирова́ть = заличкува́ти. С. Л.

Замасливать, замасли́ть, ся = 1. замасливати, замасли́ти. С. Аф.

2. смальцюва́ти, плозити, засмальцювати, заплозити, ся. С. Аф. — Ні, вам сором буде в хатї з бурсаком такии як я, що в смальцьованім халатї влїзе в хату, як свиня. Сніп

Замотерёлый, заматорёлый = застарілий, задавневий; затвердїлий, зашкарублий, задубілий; запеклий.

Замотере́ть, заматоре́ть = застаріти, ся, затвердїти, задубіти, зашкарубнути, засацубіти, заклякнути.

Замо́тывать, замота́ть, ся = 1. замо́тувати, замотувати, замота́ти, змота́ти, ся. — Змотай усї нитки на клубок.

2. замо́тувати, замота́ти, захита́ти, загортати. — Замотав головою.

3. замо́тувати ся, замота́ти ся, мантачити, мота́ти, цйндрити, гайнувати, перено́дити (почать). — Він так замотав ся, що все поцїнували і продали. — Пора мантачити худобу, бо грошї вже давно процйндрив.

Замаха́ть, замахивать = замаха́ти, замахувати.

Замахиваться, замахну́ться = заміря́ти ся, замірити ся, замахувати ся, замахну́ти ся. — Замір ся, та не вдарь, н. пр. — Замірив ся на мене. Кр.

Замахну́ть = закинути.

Замах' = за́мах.

Замачивать, замочи́ть, ся = 1. замочувати, замочи́ти, ся, (одежу) — забрьо́хати, захлю́пати, ся, (росою) — заросити ся. — Де ти, бурлак, волочив ся, заброднв ся, заросив ся? н. п.

2. намочувати, намочи́ти. — Треба намочити дїжку, бо розсохлась.

Замашка = 1. звича́й, звичка, на́вичка. — Як звичай козацький пізнаєш, лучче тодї погуляєш. н. д. — Погана у його звичка.

2. плоскінь.

Замащивать, замости́ть = мости́ти, замо́щувати, застила́ти, замости́ти, засла́ти (улицю камінем) — забуркува́ти. С. Ш.

Замаяться = замудити ся, затомити ся, заморити ся.

Замедле́ніе = забара, гаяння, гайка (С. Аф.), гаянка, загайка. С. Л. — Щоб не було нам через тебе загайки. — Коли б не гайка, то може і вистиг би на обід. С. Аф.

Замедливать, замедля́ть, замедлить, ся = гаяти, ся, бари́ти, ся (С. Ш.), ба́вити, ся, загаяти, ся, забари́ти, ся, забавити, ся, задля́ти ся (С. Л.), догаяти ся. (Зв.). — Та не бари мене, поповичу, бо в мене венька не рідная, буде на мене сварити ся, як я буду барити ся. н. п. — Пішла б сама — бою ся, далекая доріженька — забарю ся н. п — Пусти мене, моя мати, я не забарю ся, тільки хлопців подрочу, та й назад верну ся. н. п. — Ой, матусю, та не гай мене, в далекую доріженьку виряжай мене. н. п. — Де ти, в Бога, загаялась, моя небого? К. Ш. — Як почав мене бавить, то я і не поспів до дому. — Я не буду бавитись: зараз прийду. С. Ш.

Замельна́ть = замигтїти, замиготїти.

Замеле́ть = обмілїти.

Замере́ть, замира́ть = замерти, обмерти, заміра́ти, обміра́ти, умлїти, умлівати. — Вітер віє, завіває, серце з жалю замірає (умлівае). н. п.

Замере́щиться = замрі́яти ся, верати́ ся, приверати́ ся, привиджувати ся (почать), зароїти ся. — Почало йому верати ся.

Замерза́ть, заме́рзнуть = замерза́ти, заме́рзнути, (про воду, ялєгка) — ше́рхнути, зашерхнути, (про гризь) — кацу́бнути, закацу́бнути, (про вікна) — забурта́ти. — Недавно почались морози, а вже вода зашерхла. — Земля закацубла. Ман. — Звісно вікно забуртало, нїчого й не видко. н. к.

Замерза́ть = 1. забри́дити, заги́дити, загидува́ти.

2. запога́нити, запаску́дити. (С. Аф.).

Заме́рлый = обме́рлий.

За́мертво = як мертвий. — Упав, мов мертвий.

Замертве́лый = помертві́лий, обме́рлий.

Замертве́ть = помертві́ти, обме́ртн, (від холоду) — задубі́ти.

Замести́, заме́сть, замета́ть = замести́, замета́ти; загребти́, загорну́ти, загрі́ба́ти; загорта́ти. — Замети сьміття. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Ш. — Заметать жарь въ печи́ = загрі́ба́ти, загорта́ти жар.

Замета́ть, заме́тывать = 1. заки́да́ти. — Заки́дали ниму. — Почали закида́ти не́від.

2. зашити, зашива́ти. — Заметать на живу́ю нитку = зашити аби як, на швидку́ ру́ку.

Замета́ться = 1. д. Заметать.

2. заки́дати ся; заметушити ся. (С. Л.). — Слабий заки́дав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазяйка заметушила ся, побачивши гостей.

Заме́тъ = 1. закидування, заки́дання.

2. залізна шта́ба з прогоничем або з проббе́ом (для запирання вікон або дверей).

3. не́від, в різних місцях зоветь ся теж — запаме́т, воро́та (велика сітка впоперек річки, куди заганяють рибу).

4. кучугу́ра (снігу), заме́т, загре́ба. (Ман.). — Цілу ніч крутило, понавертало такі замети, що й з хати не вийти.

5. барка́н, парка́н, діловання. (Д. Забо́ръ).

6. хва́ртух (у екіпажів).

Заме́тывать = д. Заметать.

За́меть = за́меть, завія, віхало, мете́лиця (невелика). — Підняв ся вітер, почалась метелиця.

Замечта́ть, ся = замари́ти, загада́ти ся. (С. Л.).

Замига́ть = замигота́ти, замигті́ти; морга́ти, моргну́ти.

Замина́ть, ся, зама́ть, ся = 1. ми замі́шувати, замісити, ся (на пр. в тісто).

2. зато́птувати, затопта́ти, ся. — І затоптали чоловіка.

3. замина́ти, затира́ти, замити, мувати, зате́рти. — Замив рі тер діло. — Тільки через книгою ма гамували — затерли діло. Кр.

3. запина́ти ся, запну́ти ся, запи ти ся. — На першому слові запнув Инший і на екзамені і не запнеться

5. опина́ти ся, опі́ра́ти ся, поро ся, о́пір ста́ти (С. З.), запоровити — Не хоче йти — опинаєть ся. — поровить ся.

Зами́нка = 1. замі́шування, замі і т. д.

2. замі́с. — Глини стане на один зам

3. но́ров. — Кінь з норовом.

Заминра́ть = д. Замере́ть.

Замирво́лить = потура́ти (почать).

Замире́ніе = замире́ння (С. Аф.), рок (Л. В.), зго́да (С. З.)

Замири́ть, замира́ть, ся = замири́ти, мири́ти, ся. — Ой чи добре Хмельн учинив, що з Ляхами у Білій церк мирив? н. п.

Замкну́ть, ся, замыка́ть, ся = замк запе́рти, замика́ти, запира́ти, ся. Онъ живе́тъ за́мкнуто = він живе людно.

Замко́вый, за́мковый = замко́вий, ковий. — Замко́ва пружина. — Зам вал. — Замкова церква. (Д. Замо́къ ноко́къ).

Замлѣ́ть = замліти, умліва́ти (почать) ні́мі́ти. (С. Аф.).

Замогі́льный = 1. замогильний. — мпячить замогильний стовп (що за мо

2. тогосьві́тній, тогосьві́тний; сме́ртний.

Замо́згнуть = 1. загнити, згрунтя

2. захарніти, зача́хнути.

Замока́ть, замо́кнуть = замока́ти, мо́кнути, набуха́ти, набу́хнути, ч ча́віти.

Замо́къ = замо́к, здр. замо́чок, поб чи́ще, (висний) — коло́дка.

За́мокъ = за́мок. — Стро́ить возду замки = химе́ри гнати, у хма та́ти, ду́мкою багатіти.

Замола́живать, ся, замолоди́ть, ся = 1. підсоло́жувати, підсоло́жувати, засолоди́ти, підсолоди́ти (пиво, квас то-що), тра́ти, шмува́ти, мусува́ти (д. Бро-ди́ть 3).

2. хма́рити ся, хмарні́ти. — На не́бі замола́живаетъ = не́бо хма́рить ся. — Ой хмарить ся, туманить ся, став дощ на-мапати. н. п.

Замола́чивать, замолоти́ть = 1. молоти́ти (зерно).

2. замоло́чувати, замолоти́ти. — Молов три дні, та замолотив усього тільки кар-ганця.

Замо́лвить = замо́вити, попроси́ти за ко́го.

Замолка́ть, замо́лкнуть = замовка́ти, умо́вкати, замо́вкнути, умо́вкнути (С. Ш.), у́ду́нути (С. Ш.), замо́шкнути. — Замовкніть, уха наставляйте і слухайте, що я скажу. Кот.

Замолоди́ть, ся = д. Замола́живать, ся.

Замолоти́ть = д. Замола́чивать.

Замоло́ть = замоло́тини, замоло́чене.

Замолоть = замоло́ти.

Замолча́ть = замовча́ти, замо́вкнути, замо́шкнути, прими́шкнути.

Замора́живать, заморо́зить, ся = заморо́зювати, заморо́зити, ся.

Заморга́ть = заморга́ти, замру́жити, замру́шити, заклі́пати.

Заморёнышъ = замо́рений, охля́лий (від недостачі харчів).

Замори́ть = 1. д. Замо́ривать.

2. заморити, втоми́ти.

Заморо́зить = д. Замора́живать.

Заморозъ, частіше мн. за́морозки, за́морозы = за́морозок, при́морозок, за́морозки (С. З.), при́морозки.

Замороси́ть = заі́ржати, замря́чіти, і́ржати (почать). — На дворі щось почало іржати.

Заморо́чить = заморо́чити, па́мороки забити, ба́ки забити, в пантелику збити.

Замо́рскій = замо́рський, (про людей, що живуть за морем) — заморя́не. (С. Аф.).

Замо́рышъ = 1. д. Заморёнышъ.

2. вибрудок, випорток.

Замости́ть, ся = д. Замо́щивать, ся.

Замота́ть = д. Замо́тывать.

Замотыга = мотига, мотя́га, марнотра́вець (С. З.), тринькало (С. Ш.). — Такий мотига, що скоро набуть і худобу про-марнує.

Замохна́тѣть = поволохати́ти.

Замочи́ть, ся = д. Замо́чивать.

Замо́чный = замко́вий. — Замо́чная сква́жина = дірка в замку́.

Замошённичать = мошéничати, шахраювати (почать); замошéничати, шахрувати, шатирити.

Замудри́ть, замудрствовать = замудрувати.

Замужество, замужство, замужье = заміжжя. С. Аф.

Замужия = заміжня. С. Аф.

Замура́вить, замура́вливать = полити, поливати (посуду). — Замура́вленный = полива́ний. С. З. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливанім горщику: н. пр.

Замурлы́кать, замурны́кать = 1. замурмота́ти (С. Аф.), замуркота́ти, замуркоті́ти (С. Аф.), замру́кати. — Киця-мурчала.

2. замугикати, захарама́ркати. — А він щось замугикав, та й пішов. — Та що молодечі будеш Богові молитись, а не по черпечі харамаркать. К. Ш.

Замурча́ть = загарча́ти, зага́ркати. — Пес сей мурий, він на Енея загарчав. Кот.

Замусливать, замусли́ть, ся, замусо́лить, ся = заслинювати, заслинити, ся. —

Замусленный = заслинений.

Замусорить, ся = завали́ти, закидати (всяким гру́зом).

Замути́ть, ся = 1. замути́ти, закаламу́тити, ся, сколоти́ти. — Та налетіли гуси з далекого краю, та замутили (сколотили) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. заму́ди́ти. — Замудило коло серця, закололо и боліт. К. Ш.

3. замути́ти, бу́чу збити, ко́лоту наробити.

Замутиѣть = замути́ти ся, закаламу́тити ся.

Замучивать, замучить, ся = заму́чувати (С. Аф.), заму́чити, ся, замордува́ти, ся, закатува́ти (С. Аф.). — На смерть закатували чоловіка. — Прийшли ксьонзи і розлили широке море сліз і крови, а сиріт іменем Христовим замордували — розлили. К. Ш.

Замучнить, ся = заборошни́ти, уборошни́ти, ся. (С. Ш.).

Замча́ть = замча́ти, завезти́ (далеко).

За́мша = за́мша (шкура оленя або лося, тоненько вичинена). С. Жел. Пар.

Замша́рить, ся = скошла́тити, закошла́тити, покошла́тити, скошла́тіти і т. д. — Щось сукно замошлатіло.

Зáмшеникъ = замéшник (що виробляє замшу). С. Жех. Пар.

Зáмшеный = зáмшовий.

Замшúть, ся = 1. законопáтити, зашпаглювáти, забúти мóхом.

2. д. Замшáрить, ся.

Замыкáть, замыть, ся = замивáти, обмивáти, замúти, обмúти, ся.

Замы́згать = 1. вашмигля́ти, зашва́ндяти, засновиґáти, забíгати, вамету́шити ся.

2. заносúти, засмальцювáти, заяло́зити (одежу). — Замызганный = засмальцьóваний.

Замыкáть = д. Замкнýть.

Замы́ливать, замылить, ся = замúлювати, замúлити, ся.

Зáмыселъ = зáмисл, замíр (С. Л.), зáгад, зáмах (О. З.), намíр, дýмка. — Загад дíло справує. в. пр. — Пропали всí його замíри.

Замы́слить, замышля́ть, ся = замúслити, задýмати, замíрити ся, навáжити ся, замишля́ти, задýмувати, ся, дýмати-гадáти, замíря́ти ся, навáжувати ся. — Тíлькн Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. в. д.

Замысловáтый, то = метикувáтий, узлувáтий (С. Ш.), вигáдливий, стíпний, здáтний на вигадки, мýдрий, хúтрий; гóстрий; хúтро, мýдро, узлувáто; гóстро. — Німець узлуватий. К. Ш. — Хоч мале, та узлувате. в. пр.

Замытáрить = 1. д. Замошéннячать.

2. котáти, переводúти, цúндрити, мантáчити, гайнувáти (почать).

Замытáрничать = д. Замошéннячать.

Замыть = д. Замивáть.

Замычáть = замýкати, замугúкати, (про бугаїв) — забутíти, (дуже) — заренти. — Чогось там корова замукала — Бугай бутить. Ман.

Замы́чка = 1. замúкáння.

2. зáсувка, зáщíпка. С. Аф. — Просунув паличку та й одкинув защíпку і одпер двері.

3. кля́пка, хлипóк, хлипéць, хлúпавка (в смокові).

Замышля́ть = д. Замы́слить.

Замѣ́ливать, замѣлúть, ся = затирáти або записувати крейдою.

Замѣ́на, замѣ́нъ = замíна, замíн. — Въ замѣ́нъ = в замíну, замíсць, намíсць. — Я став замíсць його.

Замѣнúть, замѣня́ть, ся = замінúти, замíня́ти, ся; заступúти, заступáти.

Замѣ́сúть, замѣ́шивать, ся = замíс (про тíсто) — учинúти, вчинúти, сювати, ся, учиня́ти. — На чуж рований очей не поривай, а свій учи пр. — З помийницí воду брала, тре учинила. н. п.

Замѣ́ска = замíшування, замíс.

Замѣ́стúть, замѣщáть = замістúти, щáти; заступúти, заступáти.

Замѣ́съ = 1. д. Замѣ́ска.

2. замíс. — Як стало на росчину, ста на замíс. н. пр.

3. зáпáрка (борошно, запарене от для собак).

Замѣ́та = замíта, знак, призна́ка, мíта, примíтка, прикмéта. С. З. — примíтки в книжечку записуєте? Кр.

Замѣ́тить, замѣчáть = 1. замíтити, тити, позначúти, прикмíтити, наз ти, замíчáти, помíчáти, значúти, кмíчáти, назначáти. — Позначив ра ки, що має рубати — Замѣ́тить на кѣ = накарбувáти, закарбувáти.

2. завважити, постерегти, спостер набáчити, наглянути, наглядíти, тити, добáчити, призначúти, зав ти, постерегáти, наглядáти, добачáти і т. д. — Вони постерігли ду, одступили. С. З. — Аби тільки ріг в неї хоч яку небудь прихильніс Я вже давно добачаю, що тут щось бре. С. Л. — Багатого, чубатого ва важають, а зо мною зустрінуть ся — не добачають. К. Ш. — Старі люди чали: нехай, кажуть, люблять ся мол М. В. — Такі маленькі, що їх не ба чин. Чайч. — Ходив по лíсу, та й д дíв яку. н. к.

3. зауважити, вúзначити, вúказати, новити, зав(у)важáти, визначáти, казувати, вимовлúти. — Почав ви вати, чого не слíд робити. — Вимов всí непорядки.

Замѣ́тливость = увáжність, увáжли унúтливість. С. Ш.

Замѣ́тливый = увáжний, увáжливий нúтливий. С. Ш.

Замѣ́тный, но = знáчний, вúдний, мíтний, прикмéтний, помíтний, знать, вúдно, прикмíтно, знáчно, мíту. — Хапнув, аж пальці злетять. С. Видно, що ти тут був. С. Л. — Мій в замíту. — О так самому собí не в ту він дíйшов до... Кр.

Замѣчáніе = 1. замíта, увáга (С. Л.)

2. вúнóва, докíр.

Замѣча́тельность = 1. д. Замѣтливость. 2. зна́чність, ва́жність.

Замѣча́тельный, но = 1. д. Замѣтливый. 2. значни́й, знамени́тний, знакоми́тний, ва́жний, ва́ртий ува́ги, знаменито, ва́рто ува́ги, цїка́во. — Глянь на герб сей знаменитий (З стародан. вірші). — Цїкаво, що багато де-які тварі завдалегідь чують бурю.

Замѣча́ть = д. Замѣ́тить.

Замѣша́тельство = 1. д. Безпоря́док. 2. замі́ша́ння (С. З.), замя́тня́ (С. Л.), су́мяття (С. Л.), сумятня́.

Замѣша́ть, замѣ́шивать = 1. змі́ша́ти, змі́шувати. 2. заплу́тати, вплу́та́ти, заплу́тувати, вплу́тувати. — Його заплутали в се ді́ло.

Замѣ́шивать, ся = 1. д. Замѣсѝть, ся. 2. д. Замѣша́ть. 3. вплу́тувати ся, втруча́ти ся, встря́ва́ти. — Не встрявай в чуже ді́ло. н. пр. — В ті їх справи не мають втручати ся. С. З. 4. вбива́ти ся. — Він вбив ся з полотенку.

Замѣ́шкать, замѣ́шкивать, ся = забари́ти, ся, загаяти, ся, забавля́ти, ся. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лісі забарилась, чи ти, доле, в полі опізнилась. н. п. — Час до дому, час — забарили нас н. п. (Пр. д. ще під ся. Замéдливать).

Замѣща́ть = д. Замѣсти́ть.

Замѣще́ніе = заміще́ння.

Занѣ́кнуть = ня́кшати, ниня́кшати (почать).

Занять = д. За́неть.

Заня́ть, ся = д. Занима́ть, ся.

Занѣ́укать = запя́вкати, занявча́ти. — Кицька занявкала.

Запавѣсить, запавѣ́шивать = завісити, заві́шувати, запну́ти, запясти, запина́ти. С. Аф. — Запни вікно хусткою. С. Аф.

Запавѣ́ска, за́павѣсь = завіса, запо́н, запо́на, опо́на. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х.

Запарѣ́но = да́рма́, ду́рно, даре́мне, надаре́мно, ма́рно. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Як батька покинеш, сам марно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Запа́шивать, заносѝть = запо́шувати, затаскувати, засмальцьо́вувати, заляпо́зювати, заноси́ти, затаска́ти, засмальцювати, заляпо́зити (одежу).

Запе́ло́ю = по неволї.

Запегодова́ть = зарі́мствувати.

Запемога́ть, запемо́чь, ся = занеду́жувати, занеду́жати, заслабнути, захорувати. (Д. Заболѣть.

Запести́, запе́сть, ся, запосѝть, ся = 1. запе́сти, запоси́ти. — По дорозї запіс. — Ой пішов милий за хіс, чорні брови запіс. н. п. 2. замі́рити ся, підня́ти ру́ку, замі́ря́ти ся, підніма́ти ру́ку. — Він замірив ся (підняв руку) і трохи не вдарив його. 3. засипати, замести́, закида́ти, засипа́ти, замита́ти, закида́ти. — Стежки всї замело снїгом. — Не їдь, козаченьку, лісом, — закидала доріженька хмизом. н. п.

Запиза́ть, запи́зывать = запиза́ти, запи́зувати.

Запина́ніе = позича́ння.

Запина́тельный, по = займа́ючий, замани́стий, цїка́вий. — Книжка мабуть була не дуже займаюча. Фр. — Цікава річ.

Занима́ть, заня́ть = 1. позича́ти, визича́ти, позичити, визичити, бра́ти, взяти в позику, на бір. — Не позичай у сусїда розуму. н. пр. — Іди до вбогого сорочки позича́ти, а до багатого пїко́ли. н. пр. 2. перейма́ти, перея́ти. — Він цю звичку перейняв од панів. 3. займа́ти, осяга́ти, залега́ти, осїда́ти, посїда́ти, заня́ти, осягти́, поня́ти, залягти́, осїсти, (порожнє місце в якій посудинї) — запоро́жнювати, запорожни́ти. — Вода поняла всю долину. — Зайняв Гуня займанщину. К. Д. — Осягати під левади вольні займанщини. К. Д. — Татарський берег Славутиці осїло козацтво. К. Кр. — Не залягай мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сині кабани усе поле залягли. (н. з. — туман). 4. звертати ува́гу, цїка́вити. 5. розважа́ти, забавля́ти, ба́вити, розва́жити, заба́вити. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — Занима́єть дух = дух захо́плює.

Занима́ться, заня́ться = 1. займа́ти ся, заня́ти ся, працюва́ти над чим, (вівчарством) — вівчарюва́ти, гайдарювати, (писарством) — писарюва́ти, (ремеством) — ремесникува́ти, (рибальством) — рибальчити, (римарством) — римарювати, (скотарством) — скотарюва́ти, (торгами) — крамарювати, купцюва́ти, (житом)

— швачкува́ти, (шаповальством) — шаповáлити, (шевством) — шевцюва́ти, (учительством) — учителюва́ти і т. д. — Вам добре: не займаетесь хліборобством, то й нема ніякої перепони. Кр. — Занима́ться съ любо́вью = кохáти ся. — В дорогу не вдавай ся, а в хазяйстві кохай ся. н. пр. — Хто в псах кохаєть ся, сам їм рівняєть ся. н. пр.

2. займáти ся, загоря́ти ся, запаля́ти ся, заня́ти ся, загорíти ся, запалíти ся. (Д. під сл. Загора́ться). — Зоря́ занима́ется = сьвіта́є, на сьвіт благословля́єть ся, сíріє. — Мов стало розсьвітать, мов почало на сьвіт благословить ся. Гроб.

За́ново = на́ново. — **За́ново отдѣ́лывать** = новúти, поновля́ти.

Запо́гтица, Saranitium = во́лос (С. Аф. З. Л.), занíгтица (С. Жел.). — Волос вилинати. С. З.

Запо́за = 1. ска́лка (С. Л.), ска́бка (С. З.), заска́ба (С. З.), ске́пка (С. Л.), заска́лка, де́рево, шпи́чка. — Загнав дерево, — треба вийняти скабку.

2. жаль, бíль, жаль се́рця, бо́лість (сердечна).

Запози́ть, ся = ска́лити, заскалúти (С. Л), заска́бити, ся (С. Аф. З.), заскепúти (С. Л.), загна́ти де́рево, шпи́чку. — Ноги собí скалить, а чоботи на кию носить. н. пр.

Запо́зистый = супере́чливий і д. Задо́рливый.

Запо́зка, рос. Festuca L. = вівсю́к, Festuca elatior L. = мітли́ця, F. ovina L. = топконíг. С. Ан.

Запоси́ть = д. Занести́.

Запоси́ться = пиша́ти ся, гордíти, ква́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся.

Запо́сный = запе́сений. — **Запо́спая бо́лѣзнь** = по́шесть, повíтря.

Запо́счивость = пиха́, чвань. — Злидні без пихи не живуть. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублів чвані. н. пр.

Запо́счивый = 1. пи́шний, пиха́тий, чванли́вий, чванькува́тий, чванько, пиндю́чний, пиндю́чливий.

2. д. Задо́рливый.

Запо́съ = 1. анат. Mola uterina s. carnea = ви́брудок, ви́порток, ма́тошний клубо́к.

2. завíрюха, мете́лиця (Д. Вьюга).

3. замéт. — Уське село бувае в заметі. н. пр.

Заночева́ть = заночува́ти, підночува́ти, переночува́ти.

Зану́кать = зану́кати, зано́кати, з... кати. — Та не пугай, бо не пойдеш...

Запывáть, запы́ть = занúвати, зан... ти, занúти, замлíти.

Запыря́ть = пурнúти, пірна́ти (...

Запѣ́житься = розніжити ся, розмі... ти ся.

Запѣ́мѣть = занімíти; затéрпнути. — ...лю не чую нíякого, не мов усе тіл... терпло. Фр.

Запя́тіе = 1. позича́ння, по́зичка. — ...зичання грошей.

2. перейманння.

3. заíмка, за́ймanка, опанова́ння.

4. ді́ло, робо́та, по́рання, по́рання. У його багато ді́ла. — Кинемо, куме, ... нас ді́ло, винемо, куме, та й и попідіма...

Запя́тіе мастерство́мъ = майструва...

3. торго́влею = крамарюва́ння і т...

Запятóй, за́пять = 1. позичений. — ...зиченим волом не наробиш. см. н. пр. — ...пятóе = позúчене, по́зичка, винуват... ви́нне. — Що винне — віддати повинно...

2. запятúй, за ді́лом, за робо́тою.

Заня́ть, ся = д. Занимáть, ся.

Запо́блачить = захмáрити.

Запо́блачный = надхмáрний, понадхмáрний, позахмáрний. — Нехай в ра... свiтім надхмарнім тім краю я пристан... ще знайду. Шч. — Що попроходив ... цензорські митарства, як понадхмарно... і хмарного царства. К. Д. Ж.

Заобыка́ть, заобы́кнуть = звика́ти, ... вика́ти, призвичаюватись, звикну... привúкнути, призвича́їтись. — От ... нас привикла, та треба привикать. в ... Призвичаюсь до недолі, що одни на ... як билина в чистім полі, осталусь ... та. Ос.

Заобы́клый = звúклий. С. Л.

Заодно́ = д. Заедúно.

Зaopа́ть = 1. зaopáти.

2. загука́ти, заренетува́ти, загаду...

Зaóръ = обніжок.

Заóстривать, заострáть, заостри... загóстрювати, загострúти.

Заóстрокъ = шпúль, наконéчник (...

Заóхать = заóхати, заóкати, застогн...

Заохóтить, заохóчивать, ся = 1. зах... тити, під'охóтити, підбúти, заохо... ти, під'охóчувати, ся, підбивáти (до ...

2. заполюва́ти ся.

Заóчно = за́ очі, поза́ очі (С. Л.)

ві́чно, ваа́очі. (С. Л.). — Хотіла, щоб
в позавічно сватали. п. п. — Дать за́
бої. С. Аф.

Зао́чный = зао́чний, завічний, поза-
ві́чний.

Запада́ть, запа́сть = 1. западати, зава-
лю́ватись, запа́сти, завали́ти ся. — Шу-
кай за скринею, — може туди завалило ся.
2. засі́дати, валяга́ти, хова́ти ся, при-
тайо́вати ся, засі́сти, залягти́, схова́ти
ся, захова́ти ся, притаї́ти ся. — Части-
на козаків засіла в лісі, і зразу кинулась
несподівано на Турків. — Заяць запа́въ
= заєць притаївся.
3. захо́дити, сіда́ти, ляга́ти, хова́ти ся
(про сьвітила небесні) — зайти́, сісти, ляг-
ти́, схова́ти ся, захова́ти ся. — Сонце
почнає захо́дити, сіда́ти. — Лягло сонце
за горою. К. Ш. — Доро́га запа́ла снї-
гом = доро́га засипана (закі́дана,
забита) снігом. — Де́ло запа́ло =
пропа́ло ді́ло. — Запа́ла ему́ ко мнѣ
доро́га = вже ж йому́ до ме́не не хо-
ди́ти, вже йому́ заросла́ сте́жка до
ме́не. — И слухъ запа́лъ = і чу́тки не
ма́є. — Вода́ запа́ла = вода́ збува́є.
— Онъ кре́пко запа́лъ = охля́в, змар-
ні́в, занепа́в він ду́же. — Гдѣ ты за-
па́лъ! = де́ ти пропада́в?

Западно́й = чатови́й (той, що на засі́дах,
на чатах).

Западный = захі́дний. — Західний вітер.

Западня́ = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З.),
па́пка, сахотря́ска, западня́ (С. Аф. З.
Л.), ступи́ця, (на вовків) — вовківня́
(С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по
пастці. п. пр. — Піймав ся в лабети. п. пр.

Запа́дъ = за́хід. (С. З. Л.). — Захід сон-
ця. С. З. — Як підеш на захід сонця. —
Вітер з заходу.

Запа́здывать, запоздать = запі́знювати
ся (С. Аф.), пізнити ся (С. Л.), опізня́-
ти ся, спізня́ти ся, бари́ти ся (С. Л.),
запізни́ти ся (С. Аф.), опізни́ти ся,
спізни́ти ся, зага́яти ся, забари́ти ся.
— Де ж ти, допю, забарила ся, що з вече-
ра запізнила ся? п. п. — Я молода спізни-
ла ся — лиха доля зустріла ся. п. п.

Запа́ивать, запаять = заливати (ростоп-
леним металом), залюто́вувати, зали́ти,
залютова́ти. (С. Аф.).

Запа́ивать, запои́ть = напо́ювати, обпо́-
ювати, роспо́ювати, напоїти і т. д. —
Обпоїв коня. — Роспоїв мого чоловіка.

Запа́йка = залютова́ння. (Запа́йкою звуть
ся теж — місце залютоване і сама річ, що
вживають ся для залютовання).

Запа́костить, запа́кощивать, ся = запас-
ку́дити, запога́нити, забрудни́ти, за-
паскуджувати, запога́нювати, забрудня́-
ти, ся.

Запа́кощеніе = запаскуджування.

Запа́лзываніе = залі́за́ння, зала́ґіння.
(Чайч.).

Запа́лзывать, заполза́ть, заползти́, за-
по́лзть = залі́за́ти, зала́зити, залі́зти,
ула́зити, улі́зти.

Запа́ливать, запали́ть = запа́лювати,
підпа́лювати, запали́ти, підпали́ти.

Запа́лъ = 1. запа́л (у тварини місце, де
кладеть ся порох).
2. за́пал, окват, підпа́л (у коня, д. За-
жо́га 2).

Запа́лывать, заполо́ть = запо́лювати, за-
полоти́ (починать полоти).

Запа́льчивость = за́пад, о́пал. — Він се
з'опалу так зробив.

Запа́льчивый, во = палки́й (С. З.), за-
пальни́й, пальо́ний, завзя́тий (С. Л.),
па́лко, в за́палом, з о́палом.

Запали́ть = д. Запа́ливать.

Запа́мятовать, запа́мятывать = забу́ти,
запамята́ти, забува́ти, ся. — Не знав, тай
забув ся. п. пр.

За́панъ = хва́ртух.

Запа́ривать, запа́рить = запарювати, за-
па́рити.

Запа́рывать, запоро́ть, ся = 1. розпо́рю-
вати, поро́ти, ся (почать).
2. забива́ти, засі́ка́ти, заби́ти, засі́кти,
закатува́ти (С. Аф.).

Запаса́ть, ся, запасти́, ся = запаса́ти,
припаса́ти, напаса́ти, настача́ти, запа-
сти́, ся, призапа́ситись, настача́ти, ся,
(про одежу) — наспра́вля́ти. — На вас
не напасеш ся. — Призапасилась, щоб бу-
ло на довго. Чайч. — Хіба на вас настачи ся?

Запа́сливый = запа́систий, запасни́й.
(С. Аф.).

Запасна́я = комі́рка, хижа, хижка. (С. З.).

Запасно́й = запасни́й, припасни́й, по-
кладни́й.

Запасти́, ся = д. Запаса́ть, ся.

Запа́сть = д. Западать.

Запа́съ = запа́с, припа́с, покла́д. — За-
пас біди не чинить. п. пр. — Въ запа́съ
= про запа́с. — Прийшов Спас, держи
рукавиці про запас. п. пр.

Запа́хиваніе = ора́ння, о́ранка, зао́рю-
вання.

Запа́хивать, запахну́ть, ся = 1. загорта́ти, загорну́ти, ся, запина́ти, запну́ти, ся. (С. Аф.). — Чого ти розкрив ся? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Запнути поли. С. Аф.
2. загорта́ти, загрібати, замітати, загорну́ти, загребти́, замести́, ся. — Загортать пшеницю. С. Аф. — Замети сьмітти під причічок.

Запа́хнуть = запа́хнути, запа́хти. С. Аф.

За́пахъ = за́пах (С. Аф.), дух (С. Л.), пах, па́хощі. (С. З.) — Издавать за́пахъ = па́хнути, пахтіти (С. З.), пашіти.

Запа́чкать, запа́чкивать, ся = закаля́ти, покаля́ти, забру́дити, вимазати, умасти́ти, замазати, замурзати, ся, (валяючи) уваля́ти, вкачати, поваля́ти, (салом, жиром) — заяло́зити, засмальцювати, (калом) — запаску́дити, запога́нити, загидити, (рідкою грязею) — задрипати, ся, забрьо́хати, ся, закалю́жити, ся, захво́йдати ся, (вапном) — увапни́ти ся, (хлібом) — похліба́ти, (помиями) — запоми́йнити; каля́ти, вака́лювати, ся і т. д. — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млині хоч рукава умастить. н. пр. — Похлібив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задрипала ся? — **Запа́чканный** = закаля́ний, покаля́ний, замазаний, заяло́зений, засмальцьо́ваний, запаску́жений, задри́паний і т. д.

Запа́шка = 1. о́ранка (власне початок оранки; також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землі пішло під оранку.
2. забо́рювання, волочіння.

Запа́шникъ = борона́.

Запашно́й = опо́листий. С. З. — Свита опо́листа.

Запа́ять = д. Запа́ивать.

Запека́нка = запіканка; варе́на, варену́ха.

Запека́ть, ся = запіка́ти, ся.

Запере́ть, запира́ть, ся = 1. запе́рти, замкну́ти, вачини́ти, ся, запира́ти, замика́ти, вачиня́ти, ся, (на защіпку) — защіпну́ти, защіпа́ти. — Запер двері. — Вачинив ся в хаті.
2. запе́рти ся, затя́ти ся, відпе́рти ся, запре́тити ся, запира́ти ся, відпира́ти ся, — Затяв ся, що не віп, та й годі. — Він запретився, каже: не брав грошей. О.
Заперха́ть = запи́рхати.
Запестри́ть = замере́жити (С. Л.), вапестрити.
Запестре́ть = зарябіти, вапестріти, с. — Вигін запестрів ся від худоби, вигнали на пашу. Фр.
Запечали́ться = зажури́ти ся, засмутитися, засумува́ти, затужи́ти. С. З. І. — Зажурилась Україна, що вітде ся діти, м топтала орда кіньми маленькії діти. н. п. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі зр дав ся. н. п. — Добре було жити, доки писали хлопців у некрути, а як списали попарували, як голуби в парці, заснула Україна, як сонечко в хмарці. н. п.
Запеча́тать = запеча́тати.
Запечатлѣва́ть, ся, запечатлѣть, ся = вража́ти, дава́ти ся, да́ти ся в знак, врізувати ся, врізати ся в голов в память, запамята́ти. — Слова його вр зались мині в голову і з думки не йдуть.
Запе́чекъ = за́пічок, закапе́лок. С. Аф.
Запе́чь, ся = запекти́, ся, (про губи, п спеки) — засма́гнути, посма́гнути. — **Запе́кшіеся гу́би** = сма́жні, пересхл уста́. — Ой дай, дівко, води пити, сухі уста окропити. н. п. — Пересмаглими уст ми припадаю до каменю. О. Мор.
Запива́ть, запи́ть = запива́ти, запи́ти, заллва́ти, в горілку вкида́ти ся. — Пі ля тиї тарані так погано в роті, аж п пив паливкою, то й нічого. — Він щ здорово став в горілку вкидати ся. — І знову запив.
Запивоха = пяни́ця, ніяка, ошіяка, п ню́га.
Запи́ливать, запили́ть, ся = запи́лювати, надпи́лювати, запили́ти, надпили́ти, ся
Запиликáть = зацигика́ти, (про птахів) — защьвірінькати, защьвірінькáти, з пискотіти, запищáти. — О, знову він на своїй скрипці зацигикав.
Запи́лка = запи́лювання, надпи́лювання.
Запинáть, запя́ть, запну́ть = перечепи́ти, підчепля́ти, перечепи́ти. підчепити — Перечепив його, той упав.
Запина́ться, запя́ться, запну́ться = 1. ч чепа́ти ся, зачепля́ти ся, зачепи́ти ся. — Зачепив ся за пень, та й стояв цілий день. н. пр. — Зачепив ся за поріг, та й упав.
2. запина́ти ся, запну́ти ся (в реч
Запи́нка = запи́на. — Врёть без запи ки = бре́ше і не огляда́ється.
Запира́ть, ся = д. Запере́ть.

Запи́рка = за́сувка (що засуваеть ся), защі́пка (що защіпаеть ся).

Запирова́ть, ся = загуля́ти, ся, забенкетува́ти, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записа́ть, записывать, ся = записа́ти, вписа́ти, дописа́ти, ся, запи́сувати, впи́сувати, допи́сувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей грунт за ним записано. — Він записав ся в купці. — Допитав ся до того, аж голова болить.

Запи́ска = 1. запи́сування, впи́сування.
2. за́писка. С. Аф.
3. пису́лька (С. Л.), цидýлка, картка (С. Л.). — **Запи́ски** = за́писи, за́писки, зібрик; дневник, де́ник.

Записно́й = 1. **записни́й**. — Записна книжка.
2. звісний, я́вний; зава́тий.

Запи́сникъ, чица, записыватель, ница = запи́сувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

За́пись = за́пис. С. З. — До запису руки свої підписали. С. З. — Который то запис церковний. Л. В. — **Мирова́я за́пись** = мирова́. — Підписали мирову. — **Запродажная з.** = запродажна. — **Ра́дная з.** = віновний за́пис. — Той запис віновний до книг записати. Ст. Л. — **Раздѣ́льная з.** ділячий лист. — На части поділили і на то листи ділячі росписали. Ст. Л.

Запи́ть = д. **Запива́ть**.

Запиха́ть, запи́хивать, ся = запха́ти, запхну́ти, засу́нути, вбга́ти, запиха́ти, ся, впиха́ти, ся, засува́ти, ся. С. Аф. З. Л.

Запища́ть = запища́ти, запискотіти,

Заплава́ть, заплавля́ть = залі́ти, заливати (олівом або що).

За́плавь = за́плавень, вага́тка.

Заплака́ть = запла́кати, (голосно) — заголоси́ти, затужи́ти, (гірко) — зарида́ти, (дуже сильно) — заквили́ти, (комічно) — зарю́кати, зарю́мсати.

Запла́та = 1. запла́та, -віддя́ка. — Оце тобі, Грицю, таман заплата — з чотирьох дощок темная хата. н. п.
2. ла́та, ла́тка. — На свиті стільки хат, як на селі хат. н. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких латах не ходила. н. п. — Свита у його — латка на латці.

Заплата́ть = залата́ти, полата́ти, налата́ти, прилата́ти, накинути ла́тку, (багато чи багатьох) — облата́ти, позала́тувати, пообла́тувати. — Ні пришити, ані прилатати. н. пр. — Треба залатати дірку.

Заплати́ть, запла́чивать = 1. д. **Запла́та́ть**.
2. заплати́ти, запла́чувати, (недоїмки) — оплати́ти ся, (більше як слід) — проплати́ти ся, переплати́ти.

Запла́тка = д. **Запла́та** 2.

Запла́тникъ, ца = обі́дранець, ка, голодра́нець, голодра́бець, обша́рпанець, ка. (Д. Голи́шъ).

Запла́тываніе = лата́ння, зала́тування.

Заплаче́ніе = 1. запла́та, платіж, відда́ча (довгу.).
2. лата́ння, зала́тування.

Запла́чивать = д. **Заплати́ть**.

Заплева́ть, заплёвывать = заплюва́ти, зашльо́вувати.

Заплеска́ть, заплёскивать, ся = 1. заплёска́ти, заплёскувати. — Заплескав у долоні.
2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлюпоста́ти, захлюпота́ти, ся, (одежу) — задрі́пати, забрьо́хати, затіпати, ся, захльо́стати, ся; заплюскувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвилі почали захлюпувати човен. — Лини захлюпотали у горшку. н. к. — Коні в воді захлюпостали. н. о.

За́плески = плю́скання (хвиль об берег).

Заплёсть, заплета́ть, ся = заплести́, заплі́та́ти, ся. — **Заплета́ть ногою** = зачіпля́ти ся.

Заплёсться = 1. д. **Заплёсть**.
2. завія́ти ся, замандрува́ти, забрести́, забі́ти ся. — Десь завіяв ся, що вже давно і чутки про його не має.

Заплётка = 1. заплі́та́ння.
2. кісни́к, ви́плітка. (Под.). — Забажала гиря кісничків. н. пр.

Заплётникъ = д. **Заплётка** 2.

Заплёчный = той, що за плечи́ма. — **Заплёчный ма́стеръ** = кат, поб. — Катю́га.

Запли́са, рос. Solanum Dulcamara L. = во́вчі ягоди, гли́стник, гли́стяк, надтинник, паслін, пасльо́н. С. Ап.

Заплота́ = 1. пліт, поро́н.
2. гре́бля.

Заплутова́ть = зашахрува́ти, мошени́чати, шахрува́ти, шатирити (почать).

Заплутова́ться = зашахрува́ти ся, намоскалити ся, розшахрува́ти ся, розмошени́чати ся. — Намоскалив ся так, що с під живого пяти ріже. н. пр.

Заплыва́ть, заплы́ть = 1. запливати, запливти́, заплисти́, заплинути. — За-

плив далеко, що й не видно.
2. забива́ти ся, затя́гувати ся, зану́лювати ся, заби́ти ся, зату́лити ся. — Ставок замулив ся, криниця забила ся — треба чистити. — **Заплыва́ють черни́ла** = чорни́ло розхо́дить ся. — **Заплыва́ть жи́ромъ** = заплива́ти са́лом, гла́дшати.

Заплѣни́ть = заполони́ти (С. Л.), в поло́н, в нево́лю, у бран забра́ти. — Чи їх порубано, чи у бран забрано? п. д.

Заплѣснѣвѣлый, заплѣснѣлый = цьвілий, пліснявий.

Заплѣснѣвѣть, заплѣснѣть = зацьві́сти (С. Аф.), заплісня́віти, поснидіти. — Цьвіллю зацьвіла. К. Ш.

Заплѣшиве́ть = залисі́ти, лисі́ти (почать).

Заплюспье, анат. Tarsus = пя́тка.

Заплясáть, заплясывать, ся = затанцюва́ти, зата́ньчити, затанцьо́вувати, ся. — (Починати або багато танцювати, заробити танцюванням).

Запинникъ, рос. Phlomis Herba Venti L. і P. pungens Wild = залізня́к, коза́цький залізня́к, перекотипо́ле. С. Ап.

Запнýть, ся = д. **Запина́ть, ся.**

Заповѣдать, заповѣдовать, заповѣдывать = наказа́ти, загада́ти, звелі́ти, нака́зувати, зага́дувати (С. Аф.), вели́ти.

Заповѣдно́й = зака́заний, забороне́ний. — **Заповѣдно́й лѣсъ** = заказни́к, заказни́й, цили́нний, лі́с.

За́повѣдь = за́повідь (С. Аф.), нака́з, прика́зання. — Православні християне, послухайте приказання, що нам пан Бог приказує, діла наші заказує. п. п.

Запо́длинно = спра́вді, спра́вжки, навспра́вжки, напе́вне, запевне.

Заподо́зрить = підо́зрити, зазо́рити (С. Л.). — Підозрили вони, що він краде, тай давай доглядати. п. о. — **Заподо́зрѣнный** = підо́зрений, зазо́рений (С. Л.).

Заподряди́ть, заподряжа́ть = підряди́ти, домо́вити, підряжа́ти, домовля́ти.

Запо́дчивать = обгодува́ти, запо́штувати, (пампушками) — зачастува́ти, начастувати, напоїти.

Запо́сцъ = ціпка, пяни́ця.

Запоздáлый = пізні́й, спізні́лий, запізні́лий.

Запоздáть = д. **Запа́здывать.**

Запо́й = запій.

Запои́ть = 1. упоїти, начастува́ти, напоїти.
2. опоїти. — Опоїв коня.

Заполáскивать, заполоскáть = заполоскувати, замива́ти, заполоска́ти, запи

Заползáть = д. **Запа́лзывать.**

Запóлзать = ла́зити (почать). — Дитина почала лазити.

Заполопи́ть = д. **Заплѣни́ть.**

Запóмнить = 1. забу́ти. — Не знав, забув. п. пр.
2. запамята́ти. — **Запóмнилъ хорошо́** = добре міні в тямки вбило ся. Кр.

Запо́нка = шпо́нька. С. З. Л. Нак.

За́понъ = хва́ртух.

Запонь = д. **За́плавь.**

Запоната́сть = засту́кати. — В шинку їх застукали.

Запорáшивать, запорошúть = запороша́вати, запороши́ти. — Не дивись часто, бо запорошиш око. п. пр.

Запо́рка = д. **Запи́рка.**

Запорóжецъ = запоро́жець, низовець, човни́к.

Запорóжный = запоро́жський.

Запорóжье = запоро́жжя.

Запороть, ся = д. **Запа́рывать, ся.**

За́портокъ = д. **Бо́лтень 2** і **Дохлѣцъ**

Запорхáть = запу́рхати.

Запóръ = 1. за́сув. — **На запо́рѣ, на запóромъ** = на замку́, під замко́м, на за́суві. — Двері на засуві. — Багато його добра на видноті і під замками.
2. за́крец, (у коней) — че́пер.

Запости́ться = запости́ти, ся, запісна́кувати.

Запóстничать = запостува́ти.

Запотѣть = спітні́ти.

Заночивáть, ся, заночúть = заснива́ти ся, засна́ти ся, засну́ти, спочива́ти спочи́ти.

Запошивáть, запошúть = зашива́ти, зашити.

Заправи́ло = верхово́д, верхово́да, рудáрь.

Заправúть, заправлúвать, заправля́ть =
1. запра́вити, впра́вити, заправля́ти, вправля́ти. — Звихнув ногу, але йому враз же вправили. — Заправ щабель у дубину. С. Аф.
2. оруду́вати, верхово́дити, пе́ред ви сти. — З того часу, як почав сей старо на орудувати... — Він уже давно у ни верховодить.
3. (про страву, на пр. салом) — затер затовкти, (сметаною) — забі́лити, (з смажкою) — засма́жити.

Запра́здничать, ся, запра́здновать, ся = запразникува́ти, запра́знувати, засвятку́вати, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запра́шивать, запроси́ть = 1. пра́вити, заправля́ти, запра́вити, загиля́ти, загиля́ти, закеру́ва́ти. — Править таку ціну, що ні приступу. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що ну. — Загнав цілого карбованця.

2. взива́ти, запро́шувати, закли́кати, запроси́ти. — На могорич закликає, та не, та гуляє. К. Ш. — Запросив до себе гостей.

3. запи́тувати, запита́ти.

Запрети́тельный = забороні́нний.

Запрети́ть, запреща́ть = забороні́ти, заказа́ти, бороня́ти, забороня́ти, заказувати. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п. — Хоч позволив Хан на пісках вовни кошем, та заказав Запорожцам церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі борюю? С. Аф.

Запре́тный = заказа́нний, заказни́й, заборо́нений. — Позичающему грошей на ігру заказану вільно не оддати. Б. Н. — От так же той Дон Хоз, як рідне чадо Єви, знаходив ласощі на заказному древі. К. Д. Ж.

Запре́тъ = заборо́на, зака́з (С. Ж.), запро́т. — От він і положив на їх запрет, що не будуть вже пакості людям робити. н. к.

Запре́чь, ся = запря́гти, ся. — Запріг до плуга волів.

Запреща́ть, запреще́ніе = д. **Запрети́ть, Запре́тъ.**

Запрещённый = д. **Запре́тный.**

Запримѣ́та = прикме́та, призна́ка, знак.

Запримѣ́тить = д. **Замѣ́тить.**

Запримѣ́тливый = д. **Замѣ́тливый.**

Запродава́ть = запродава́ти.

Запрокида́ть, запроки́нуть, ся = відхиля́ти, захиля́ти (назад), закида́ти, одкида́ти, відхили́ти ся, захили́ти ся, заки́нути, ся, одки́нути, ся.

Запропасти́ться = пропа́сти, подіти ся, запропасти́ти ся, заподіти ся. — В черницях запропастило ся добро. К. Ш.

Запросѝть = д. **Запра́шивать.**

Запросто = про́сто, по́просту.

Запро́съ = 1. запра́ва. С. Л. — Запро́съ въ карма́нъ не лѣзетъ, н. пр = запра́ва ляха не чи́нить, н. пр.

2. запита́ння. — Не знаю, що йому й казати на таке запита́ння.

Запроти́виться = пручáти ся, змага́ти ся, опира́ти ся, опина́ти ся (почати). — Стали його вести, почав він опинати ся.

Запру́да = 1. зага́чування.

2. гре́бля, га́тка. — Тиха вода греблю рве. п. пр.

Запруди́ть, запружа́ть, запру́живать = загати́ти, затамува́ти (С. Л.), зага́чувати. — Ніхто не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку загатили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай затамує. н. п.

Запруже́ніе = зага́чування.

Запры́гать, запры́гивать = заплі́гати, заскака́ти, застриба́ти, заплі́гувати.

Запры́скать, запры́скивать = забри́зкати, забри́зкувати.

Запрѣва́ть, запрѣ́ть = запрі́ва́ти, запрі́ти.

Запряга́ть, ся = запряга́ти, ся, упряга́ти, ся. (С. Ш.).

Запра́дать = д. **Запрыгать.**

Запряда́ть, запря́дывать, запря́сть = 1. запряда́ти, запря́сти. (Починати прясти і заробляти).

2. впряда́ти, впря́сти.

Запря́жка = запряга́ння.

Запря́сть = д. **Запряда́ть.**

Запря́тать, запря́тывать, ся = заховáти, сховáти, захóвувати, ся, ховáти, ся. — Спасибі в кишені не заховаєш. н. пр. — А я молода догадала ся, та в колючий терен тай сховала ся. н. п. — Вона його побоїла ся, у комірку заховала ся. н. п. — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьміють ся. К. Ш. — Нема ні тьми, ні схованки такої, щоб заховавсь ледачий з своїм ділом К. П. — **Запря́тать в тюрьму́** = засади́ти, посади́ти, запроторити, запакувáти в тюрму́.

Запуга́ть, запу́гивать, ся = заляка́ти, настраща́ти, вжахну́ти, ляка́ти, страща́ти, жаха́ти, ся, ля́ку, жа́ху, страху́ завда́ти, завдава́ти, (криком) — загрі́мати, затю́кати. — Не лякай, бо не злякаюсь. — Загріма дитину. Кр.

Запу́ганный = заля́каний, полóханий, ля́каний, тороплéний. — Вид якийсь заляканий. Фр. — Оберпув залякані очі на... Фр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр. — Що ти дивиш ся, мов тороплений?

Запу́гиваніе = ляка́ння (С. Л.), жаха́ння, по́страх. — Не вірте жадним лахівським пострахам. К. З. о Ю. Р.

Запу́дривать, запу́дрить = запоро́шувати, запорошúти (пудрою).

Запужáть, ся = д. **Запугáть, ся.**

Запузáтѣть = д. **Забереме́нѣть.**

Запуска́ть, запусти́ть = 1. гна́ти, погна́ти. — Погнав коней навзаводи.
2. закла́дати, засо́вувати, закла́сти, засу́нути.
3. забива́ти, заби́ти. — Забив цвіздок у стіну.
4. занеха́ювати, недба́ти, залиша́ти, занеха́яти, занедба́ти, залиши́ти (про болість) — зада́внювати, зада́вити. — Нехай, та нехай, та й зовсім занехаяш. н. пр.
5, спуска́ти, спусти́ти (про вязанку).
6. заква́шувати, заква́сити.

За́пускъ, у виразі: **Бѣ́гать въ за́пуски** = бі́гати на ви́передки, навви́передки, на взаво́ди. — Побіжим на випередки. — С нарубками лі́тати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С.

Запусте́лый = спусті́лий, глухи́й, пусти́й. — **Запусте́лый домъ** = пу́стка. — Хата стоїть пусткою.

Запусте́ть = спусті́ти, ви́людні́ти.

Запусте́ніе = пу́стка. — Як жінка померла, то й хата його пусткою оддав. С. Л.

Запу́тать, запу́тывать, ся = 1. запле́сти, заплу́тувати, ся. — Заплутав нитки.
2. зашнурува́ти, ушнурува́ти, зашнуро́вувати, ся і т. д. — Навантажили стільки, що ледве зашнурували. — Ушнурували ніз мотузами. Чайч.
3. у(в)плу́тати, у(в)плу́тувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запуша́ть, запуши́ть, ся = 1. покрива́ти, покрити пу́хом.
2. зашо́рхнути, прикрхнути, ґнеєм взя́ти ся. — Вода в ставу тільки що примерхла.
2. застебно́вувати, застебнува́ти, обшива́ти, обши́ти (край одежі).

Запущать = д. Запуска́ть.

Запуще́ніе = занедба́ння, занеха́яння.

Запы́живать, запыжи́ть = забива́ти, заби́ти клейтух, клинтух. С. З. — Погано забив клейтух, від того погано й стріляє рушниця.

Запыла́ть = запала́ти, (дуже сильно) — запалахкоті́ти.

Запы́лливать, запыли́ть, ся = запи́лювати, пи́лом припада́ти, запоро́шувати, запили́ти, ся, запороши́ти, ся, пи́лом, по́рохом припа́сти. — Та вже ж моє біле личенько запилило ся. н. п. — Уже ж моя постіленька пилочком припала. н. п. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — Коні в їх потомлені, одежа й тороки позапилювані. К. Ч. Р.

Запыли́ть = запали́ти ся, розпали́ти ся, скипі́ти. — Розпалив ся так, що дерево його вгамували. — Я тільки сказав, а він як скипить..

Запыта́ть, запы́тывать = заморду́вати, закатува́ти (допитуючись чого). С. Аф. — Чоловіка на смерть замордували, допитуючись грошей.

Запыха́ться = заса́пати ся, задиха́ти ся, заха́кати ся, захе́кати ся. — Він, як сапав ся. — Прибіг Меркурій засапа́ний в три ряди піт з нього котив. Кот. — Захакав ся бігши так, що й слова не може вимовить. Чайч. — Захекав ся, наче він з дорогої. н. пр. — „Цуцу!“ сказав Рабовтут Явтух; „цуцу!“ задихавшись, мов з того перло дух. Гул. Ар.

Запыхте́ть = засопти́, забухті́ти. — Коли чую, щось засопіло. — Забухтіла машина. Чайч.

За́пыя трава́, рос. Phlomis tuberosa L. = ведовни́к, ведовни́к, нечу́й-ві́тер, сліпа ба́ба. С. Ан.

Запѣвала, запѣвала, запѣвальщикъ = засьпі́вач.

Запѣва́ть, запѣть = засьпі́вувати, запіва́ти, засьпіва́ти, запі́ти; затя́гати, затягти́. — Мав вилупитись чорт, та пізні засьпівали, уродив ся чоловік. н. пр. — Од піду я до гаю, засьпіваю що знаю. н. п. — Вийди, Іванку, засьпівай нам весінку. н. п. — Засьпівав би, — був голосок, та й значки з'їли. К. Ш. — Як засьпівав, то и плакати смачно. н. пр. — Ой рано, рано кури запіяли. н. п. — А ну, другої затягай! — Нехай він засьпіву, а я буду затягати. — **Другое запѣлъ** = ґнішої сьпіва́, засьпівав. — Тепер уже він не засьпіва, як побачив, що не так.

Запѣвъ = за́сьпів.

Запѣ́нивать, запѣ́нить, ся = запі́нювати, запі́нити, ся, завумува́ти (С. Аф.), пі́ною укри́ти ся. (Чайч.). — Запінилось синє море. К. Ш. — Завумувала горілка.

Запѣ́стовать = запе́стити, розпе́стити.

Запѣ́ть = д. Запѣва́ть.

Запя́стье = 1. анат. Carpus — 1. плеса (частина руки між локтем і долонею).
2. д. Брасле́ть.
3, чо́хла, мн. чо́хли. — Рукава в сорочці ще добрі, та тільки чохли повистрипувались.

Запята́я = ко́ма, ковни́к. — Не вказуй мені титли, ніже тиї коми, все розберіть, та й спитайте тоді себе: що ми? К. Ш.

Запя́тки = зади́к (у екіпажів). — Він в крив хвартух і скочив на задок.

Запятна́ть, запя́тнывать, ся = 1. запля-

ня́ти (С. З.), поплями́ти, закаля́ти, пля-
ми́ти, ся.
2. заклейми́ти, затаврува́ти, клейми́ти,
тавру́ва́ти, ся. — Він свої вівці заклейми́в.
3. сплямува́ти, очорни́ти, обмо́вити,
закаля́ти честь, сплямо́вувати, чорни́-
ти, обмовля́ти, каля́ти честь. — Оце ж
її вбещещено, сплямовано К. Б.

Заня́токъ = зад о́к (у обува), каблу́к,
(спідня частина) — закаблу́к. — Задки у
чобіт покривилн ся. — Закаблуком ляха
дня (танцюючи), достанеть ся й передам. н. п.

Запи́чивать, запя́тить = запиха́ти, васу-
ва́ти, запхну́ти, васу́нути.

Запи́чиваться = задкува́ти. — Кінь задкує.

Зарабо́тать, ся, зарабо́тывать, ся = 1.
заробити, запрацюва́ти, надба́ти, при-
доба́ти, заталанити, (тяжко) — загорю-
ва́ти, (пряжою) — запря́сти, (колядуван-
ням) — заколядува́ти, наколядува́ти,
(бабуванням) — заба́бити, наба́бити
і т. д., заробля́ти, запрацьо́вувати, за-
талані́ювати, запряда́ти і т. д. — Літом
і мале зароби́ть. н. пр. — Бурлак робить, за-
робля́є, аж піт очі заливає. н. п. — Що
ти заробля́єш, то все пропиваєш, що ти за-
горюєш, то все прогайнуєш, а що заталя-
єш, музики наймаєш. н. п. — Запрала
пучками та надбала ручками. н. пр. — На-
колядували повну торбу.
2. заробити ся, наробити ся, запра-
цюва́ти ся, заробля́ти ся, запрацьо́-
вувати ся. — Запрацював ся, що й про
вечерю забув. — **Зарабо́танный** = за-
ро́блений, запрацьо́ваний.

Зарабо́тка = заробі́ток, зарі́бок, надба́-
нок. — Сей рік був добрий заробіток. —
Щож маєш робити, коли зарібку не має. —
Таки хоро́шая зарабо́тка = так до́брі
заробітки, так заробітошно. Хар. Чайч.
— И́щущій зарабо́тки, иду́щій на зара-
бо́тку = заробітча́нин.

Зарабо́тный = заробітний, зарібний.

Зарабо́тывать, ся = д. **Зарабо́тать, ся.**

Зарав́нивать, зарав́нять, ся = рівня́ти,
вирівнювати, зарівня́ти, ви́рівняти, ся.
— Загадує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Зара́доваться = зрадіти.

Заража́ть, ся, зарази́ть, ся = заража́ти,
зара́жувати, ся; зарази́ти, ся, (коросто-
ю) — коро́стявіти, (паршами) — парши́-
віти. — Зарази́ться ба́рствомъ = по-
пани́ти, попаньчити ся.

Зара́за = зара́за, повітря, по́шесть. —
Вжеж би в монастирі повітря постало,
можна отдалити ся з монастиря. В. Н. —
Та не тільки од халери, од усякої пошесті
мужиків мре більше, ніж панів. Про холеру.

Зараза́тельность = зараза́ливість.

Зараза́тельный = зара́зливий, чі́пкий. —
Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки
до дітей, а й старі мруть

За́раз = ра́зом, враз, від ра́зу, зра́зу.
— Разом поробили все діло.

Зара́нивать, зарони́ть, ся = губи́ти, за-
губля́ти, закида́ти, зако́чувати, вну-
ска́ти, загуби́ти, заки́нути, закоти́ти,
впусти́ти, ся. — Куди воно закинулось?
— Мабуть десь загубилось або закотилось.

Зара́но, зара́нце = за́годя, завча́су, за-
годи́ну, заздалегі́дь. (Пр. д. Заблаго-
вре́менно).

Зарапортова́ться = забреха́ти ся.

Зарасти́ть, зарости́ = 1. заросте́ти, за-
рости́. — Садок заріс бур'яном.
2. загоюватись, затя́гуватись, зажива́-
ти, загої́ти ся, затягти́ ся, зажи́ти. —
Рана загоїлась. — Рана загоїть ся, але сло-
во — пі́кола. н. пр.

Зарде́лый = почервоні́лий.

Зарде́ть, ся = почервоні́ти, зачервоні́-
ти, ся (С. Л.), зашарити ся (С. Л.), за-
ня́ти ся, (від сорому) — раків спекти́.
— Яблука трохи зачервоніли. — Почервo-
нів, аж зашарив ся.

За́рево = проміття (Харьк. Зап. Чайченко),
луна́ (С. З.). — Базарь горить, а на море
луна йде, пан отаман козаченьків до дому
веде. н. п. — То під ясне небо луна забі-
гає, а димом по полю клубками хвиля. н. п.
(Обидві пісні, з котрих взято це слово,
з морських походів чорноморських козаків,
див. про це історичне оповідання М. Умащ-
ця „Антін Головатий" в Правді за 1891 р.).

Зарев́е́ть = 1. заревти́, ревну́ти. — Рев-
нули воли у новім ярмі. н. п.
2. зарю́мати, зарю́кати, заревти́, за-
репетува́ти.

Зарека́ться, заре́чься = зарі́ка́ти ся, за-
ректи́ ся. — Ти землю їв — зарі́кався.
Номис.

Зарепортова́ться = д. **Зарапортова́ться.**

Заржа́вина = ржа́, ржа. С. Л.

Заржа́вѣлый = ржа́вий.

Заржа́вѣть = заржа́віти, заржа́віти. —
Та вже шаблі заржавіли, мушкети без кур-
ків н. п.

Заржа́ть = заіржа́ти.

За́ри = 1. жада́ння, жадо́ба, жага́.
2. за́пал, завзя́ття.

За́ритьси = 1. ха́ситись, ква́питись, зі-
ха́ти, зазіха́ти, на́сти очі. — Ласить ся,

як кіт на сало. н. пр. — Не кван ся проти невода рибу ловити. н. пр. — Своє з'їв та й на моє зіхаєш. — На чуже не зазіхай... н. пр. — І все ті очі заздрісні на сирові пасе. Стар. Байки.

2. розпаля́ти ся.

Зáркій = д. **Завíдливый** і **Задóрливый**.

Зарни́ця = блискави́ця, лискави́ця, **мигу́шка**. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

Зáрный = зóряний.

Зоровня́ть = д. **Зара́внивать**.

Зароди́ть, зарождáть, ся = зароди́ти, ся, закопи́ти, ся, зача́ти, ся, заклю́нути ся, зарóжувати, ся, зарóджувати ся (С. Аф.), законя́ти ся, зачина́ти ся, закльóвувати ся, (про рослини ще) — кільчи́ти ся, завя́зувати ся, розпу́кувати ся, пуска́ти кільця, па́рістки. — Як його Господь закопи́в, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законя́ть ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давне яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задавлене, знов заворушилось, чи ще тільки заклюнулось? К. Ш. — Виноград кільчить ся. — Верба розпукує ся.

Зарóдъ = 1. д. **Зарóдышъ**.

2. стіг, ски́рда, ски́рта (сіна або хліба).

Зарóдышъ = за́родок, зача́ток, за́кон, важи́вок, (в рослинах) — кíльця, óчко (С. Пар.), за́вязок, пупя́нок. — Там його й за́кону нема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудяк, але зажи́вок є. Київ. Кр. — Жито вже в кільцях. — **Яйцó съ зарóдышемъ** = зарóджене, зарожене яйцé. С. Аф.

Зарожáться, зарождáть, ся = д. **Зароди́ть, ся**. — **Зарождённый** = зарóджений. С. Аф.

Зарóкъ = зарíк, зарікáння (Лев.), обрíк. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Зарони́ть = д. **Зара́нивать**.

Зароптáть = зарéкствувати, нарікáти (почать).

Зарóслина = буря́ний, чагарí, чага́рник, кущí. — А він вхопив, тай подав ся в чагарі. н. п. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Сховав ся десь у бурянах.

Зарости́ = д. **Зарастáть**. — **Зарóслый** = зарóсший, (бур'янами) — бур'янува́тий. — Степок бур'януватий.

Зартáчиваться, зартáчиться = упира́ти ся, баскали́чити ся, паровíти ся, упéрти ся, знарови́ти ся, забаскали́чити ся (Греб.), зати́ти ся.

Зарубáть, зарубúть = 1. руба́ти (почать). — Почали ліс рубати.

2. зару́блювати (С. Аф.), підру́блювати, зарубúти, підрубúти. — Понідрубував собі сорочки. Чайч.

3. закарбува́ти, зарубáти, (вигнати карбом).

Зарубéжный = загряни́шний, закордонний.

Зарýбина, зарýбка = за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарýбливать = д. **Зарубáть**.

Зарýбъ = са́жалка, сажанка (С. З.), рильник. (С. Пар.),

Заругáть, ся = зала́яти, ся, почáти лаяти ся.

Зарукáвье = д. **Браслéтъ**.

Зарумя́ниться = 1. зачервоніти, ся. — Яблука зачервоніли ся. Чайч.

2. підпекти ся, запекти ся (про тіст

Зарушáть = зава́лювати, засипáти, (валювати, розва́лювати, руйнувáти.

Зарывáть, зарыть, ся = зарива́ти, кидати, закидáти, загрібáти, загортати, зарúти, ся, закопáти, ся і т. д. — Закопати надо в землю. — Заки́дай ся сьміттям оці ями. — Кури позагрібали ґрядки. — Позагортай картоплю. Ч.

Зарыгáть = блюва́ти (почать).

Зарыдáть = зарида́ти, заголосити.

Зарыкáть = зареви́ти, загарчáти.

Зарыскать = забíгати, загаса́ти, зашвидшати, заспувáти, ганя́ти, гасáти (почати).

Зарыскаться = забíгати ся, загаса́ти ся, заметуши́ти ся.

Зарыть = д. **Зарывáть**.

Зарычáть = загарчáти, загарíкати. — І тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарѣзать, зарѣзывать, ся = зарíзати, зарíзувати, ся. — Хоч заріж, то не хоч

Зарѣзви́ться = 1. запустувáти, жартувáти, вибрикувати, жартувáти (почать).

2. розжирувáти ся, розжартувáти ся, розпустувáти ся. — Розжартувались так, що й не спинили.

Зарѣзка = за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарѣзъ = зарíз. — Там Татари полки гнать.. на зарíз людей ведуть. н. п.

Зарѣзывать = д. **Зарѣзать**.

Зарѣчный = зарíчний, забережний, загобíчний, тогобóцький (С. Ш.), прибережний — зарічáнин, ка (С. Аф.), зарічський, тогобочáнин, тогобочáнка (С. Ш.). — На вечерниці приходили і зарічани. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарѣчье = зарíччя. С. Аф.

Зарю́нить = зарю́мати, зарю́мсати.

Зарябі́ть, зарябѣ́ть = зарябі́ти. С. Аф.

Зара́ = 1. зоря́, сьвіта́ння, до́сьвіток. У'тренняя зара́ = ра́ння, ранішня, сьві-това́ зоря́, зірни́ця. — Чому не лижеш, не спочинеш. зірниця сходить, подивись! К. Ш. (Д. під сл. Аврóра). — Вечéрняя зара́ = вечі́рня, вечірóва зоря́. (Д. під сл. Венéра). — На зарѣ́ = у до́сьвіта. — У досьвіта встав я — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне сьвітло сяє. К. Д. — На свѣ́тъ, на зоря́ = ра́но в ра́нці, ду́же ра́но. — Зара́ занима́ется = д. Занима́ться 2.

2. рос. Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L. = любі́сток, любі́ста. С. Ан.

Зарядѝть, заряжа́ть = 1. набѝти, набива́ти. — Самопали набивайте, гострих шабель добувайте. п. Мазепи. — Зарѝже́нный = набѝтий. — З набитим огнистим оружок. Кочубей. С. З. — Утікали два жиди колись за границю, надибали на степу набиту рушницю. Рудч.

2. учаща́ти (С. Ш.), уна́дитись (С. Ш.), зана́дитись. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — Упадив ся, як свиня в моркву. н. пр.

Зара́дъ = набо́й, набі́й. С. З. Л. — У ладівниці ні однісінького набою. н. п.

Заряжа́ніе = набива́ння.

Заряжа́ть = д. Зарядѝть 1.

Заса́да = за́сїдн, за́сїдка, за́сїдки; ча́та, залóга. (Перші про дію і місце, де засїдають, останні два иноді про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засїдає.) — Пішли ми з ним на засїди на вовків. — Ходили на вовка в засїдку. Кр. — Чатує вже на нього з якоїсь укритої, в певної засїдки. Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. н. о. — Гей їхали козаки з залоги. н. п. — І коло Уманя часто чати отправуючи. Л. С. — А тую землю чатами завоювали. Л. С. — Быть въ заса́дѣ = засїда́ти, чатува́ти. С. З. — Окóпчать заса́ду = перечатува́ти. — Ой не літай утко, засїдають два стрельчики, хочуть тебе вбити. н. п. — Чатує на мене. С. З.

Засади́ть, заса́живать = 1. засади́ти, посади́ти, розсади́ти, заса́жувати, розса́жувати, позаса́жувати, поросса́жувати. — Засадив усї грядки огірками. — Розсаживе розсаду. — Усю леваду вербами позасаживав. Чайч. — Порозсажував скрізь верби.

2. заби́ти, забива́ти. — Забив палю. — Позабивай оцї кілочки. Чайч.

3. засади́ти, посади́ти, заса́жувати, сажа́ти. — Засадив його за роботу.

Заса́дный = чатовий.

Заса́дъ = зава́лка, гу́ля, гу́дя.

Заса́живать = д. Засади́ть.

Заса́ливать, заса́лить, ся = заса́лювати, заскальцьо́вувати, заялозювати, заса́лити, ся і т. д.

Заса́ливать, засоли́ть, ся = заса́лювати, почина́ть соли́ти, засоли́ти, ся.

Засалютова́ть = ясува́ти, я́су воздава́ти (почать). С. З.

Засаново́льничать = засвабо́лити, засаново́льствувати.

Засандáливать, засандáлить = закра́шувати, закра́сити бразолїєю.

Засалѣ́ть = засопти.

Заса́ривать, засори́ть, ся = засьмі́чувати, засьмі́тювати, ся (сьміттям), запоро́шувати (порохом), замýлювати, ся (мулом), забива́ти, ся (чим нишим), засьмі́тити, ся, запорошити, ся і т. д. — Засьмітив хату. — Не гляди високо, бо запорошиш око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось рибка забила ся.

Заса́сывать, засоса́ть, ся = 1. засиса́ти, засо́сувати, засмо́ктувати, засоса́ти, засмокта́ти, ся.

2. втяга́ти, затяга́ти, втягти́, затягти́, ся. — Теодюка так і втягує (затягав) колесо.

Засва́тать, ся = засва́тати, ся, заручи́ти, ся. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся. Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. пр. — Та всї ж наші дівочки заручені. н. п.

Засверби́ть, ся = засверби́ти, зачу́хати, ся. — Де засвербить, там і почухаш. н. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверка́ть = заблиска́ти, замиготі́ти.

Засве́рливать, засверли́ть, ся = засве́рдлювати, засве́рдлити, ся.

Засвидѣ́тельствованіе = засьві́дчення, посьві́дчення, сьві́доцство.

Засвидѣ́тельствовать = засьві́дчити, посьві́дчити, ви́сьві́дчити (С. Л.), присьві́дчити. — Те, що хочем, добрі люди, тепер вам казати, те посьвідчить перед Богом церква, наша мати. Кост. — Засвидѣ́тельствовать актъ = у книги заве́сти.

Засвирѣ́ствовать, засвирѣ́пѣть = залютувати.

Засвистáть = засвистáти. — Засвистали козаченьки в похóд опівночі. н. п.

Засвистéть = засвистíти.

Засвоєвóльничать = д. Засановóльничать.

Засвéтúть, ся, засвéчáть, ся, засвéчúвать, ся = засьвітúти, ся, посьвітúти, запалúти, ся, заня́ти ся, сьвінýти, засьвічувати, ся, запáлювати, ся, займáти ся. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — Запали сьвічку. — Засьвіти лямпадку. — Очі у вовка запали ся, як дві сьвічки. Чайч. — Мов сьвіт йому сьвіпув. н. пр. — День сьвіне. Пч. — Всі сьвічки вже посьвічено. Чайч.

Зáсвéтло = за сóнця, завúдна, пóки не смéркло. — Виїхали ще за сонця.

Засвéтлéть, ся = засьвітлíти, ся, заясніти, засíрíти, на сьвіт заня́ти ся, благословúти ся. — Здалека щось заясніло. — На двóрі вже засíрíло. — Ось нічка утекла, мов стало розсьвітать, мов почало на сьвіт благословлять ся Гр.

Засвéчáть, засвéчивать = д. Засвéтúть, ся.

Засвéчúваніе = засьвічування, запáлювання.

Заздавáться, заздáться = помиля́ти ся, вбивáти ся (роздаючи карти).

Заскверстровáть = поцíнувати, одібрáти на скáрб, в казнý. — Його хутір давно вже одібрано в казну.

Заселя́ть, заселя́ть, ся = заселúти, оселúти, осадúти, залюднúти, залюднíти, заселя́ти, оселя́ти, ся, оса́жувати, залю́днювати, ся. — Дуже скоро залюднився сей хутір, а чи давно тут було всього дві хати. — Позалюднювали ся наші степи не скоро. Чайч. — Як залюдніла Україна, як забагатíли державцí, що пíшли од осадчих, то завелась неправда по Вкраíні. Р. Г. — Наш край людьми осадили. Скоропадський С. З.

Засеменúть = задрíботíти (С. Аф); задробцювáти. — Дивлюсь і той старий коло неї задробцював.

Заскдéться, заси́живаться = заси́дíти ся, заси́жувати ся. — **Заскдéться въ гостúхъ** = загостювáти ся. — **Заскдéться въ дéвкахъ** = заси́дíти ся дівкою.

Засúнивать, засúнúть, ся = заси́нювати, засúнúти, ся.

Засúнéться = засúнíти. — Засинíли по над Дніпром високі могили. К. Ш.

Засúпнуть = охрúпнути, захрúпнути, похрúпнути, охрúпти. — Усі похрипли. — — Куди вже мíні сьпівати, коли так охрип.

Засúпéть = захрúпíти.

Засíя́ть = засúя́ти, засáти (С. Аф.), засíя́ти, запсíяти. — Умíраючи, дивлю ся на сонечко сне. К. Ш. — Запсíяли срібною смугою рíчка. Чайч.

Заскáбливать, заскобли́ть, ся = заскрéбувати, заскрíбáти, заскроювáти, заскребтú, ся.

Заскáкáть, заскáкивать = 1. заскáкати, заплигáти, застрибáти, заскóкувати і т. д.

2. запобíгти, запобігáти (часом).

Заскалозýбить = сьмíя́ти ся, насьмíятися, глумúти ся, глузувáти (почат.).

Заскверни́ть, ся = запоганúти, запаскудити, закаля́ти, ся. — Гарна господиня — запоганила горшика, не минши. Чайч.

Засквернословúть = лихословúти (поган.).

Заскобли́ть = д. Заскáбливать.

Заскользи́ть = заковзати ся, заковзáти ся, засóвгати ся.

Заскóрбнуть = зашкарубíти, зашкарубнути, закоржáвіти.

Заскóрблый = зашкáрублий, зашкарублий, шкарýпкий, шкарýплий.

Заскорбéть = д. Запечáлить ся.

Заскоромничать = заскоромити ся.

Заскорузнуть = д. Заскóрбнуть.

Заскочúть = д. Заскáкивать.

Заскрежетáть = заскреготáти, заскреготíти. — Заскреготів він зубами. Чайч.

Заскрúпéть = заскрипíти, скрúпнути, скрипíти, зарúпати, рúпнути.

Заскрúжничать = заскупúти ся, заскупердяжити ся.

Заскупúться = заскупúти ся.

Заскучáть = заскучати, занýдити ся, занудьгувáти.

Заслáпивать, заслонúть, заслонúть, ся = затуля́ти, закривáти, заслоня́ти, затулúти, закрúти, заслонúти ся. (сьвіт) — застувати. — Заслони ніч. — Позатуляли вікна. — Здрастуйте! Не застуйте. к. п.

Заласти́ть, заслáщивать = підсолодити підсолóжувати.

Заслúнивать, заслúнúть, ся = заслúнювати, заслúнúти, ся. — Ач як засинає сорочку.

Заслонúть = д. Заслáпивать.

Заслóнка, заслóнъ = заслíнка (С. Аф.), заслон, затýла, затýлка. — Затули грубі. Кр. — **Открúть заслóнку** = відслонúти, відтулúти.

Заслопáть, ся = д. Заслúпивать.

Заслопúться = завéштатись, заміжу

засновни́ати, тиня́ти ся, туля́ти ся, хиля́ти ся, блука́ти, шве́ндяти (почать або довго).

Заслу́га = заслу́га, ви́слуга. — Котузі по заслузі, н. пр.

Заслу́живать, заслужи́ть = заслу́жувати, ви́служувати, зароб(л)я́ти, заживáти, заслужи́ти, ви́служити, зароби́ти, зажи́ти. — Хто за віру умірав, той собі царство заробляє н. пр. — Він заробив собі добру память. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоньки зажити, гей зібрав військо, військо запорожське, та й пішов Орду бити. н. п. — Так, батько наш, заживи ся доброї слави. — **Заслу́женный** = заслу́жений, ви́служений, зароблений. — **Заслу́женное** = заслу́га. — Мари вкрила червоною китайкою, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуже́нный** = заслу́жений. — **Онъ заслу́живаетъ того** = він варт того́, він заробив, заслужив.

Заслу́шать, заслу́шивать, ся = розібра́ти, розбира́ти, ся. — Його́ ді́ло вчора розбира́ло ся в суді.

Заслу́шиваться = заслу́хувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслы́шать = зачу́ти, почу́ти, вчу́ти, учу́ти, перечу́ти. — Ой зачула моя доля, що по бути мині дома. н. п. — А як сеє дівка учула, та й з вулиці майнула. н. п. — Перечула через люди, що мій милий в гості буде. н. п.

Заслѣпи́ть, ся, заслѣпля́ть, ся = заслі́пити, заслі́пляти, ся. — Заслі́пило йому щастя очі. Чайч.

Заслю́нивать, заслю́нить, ся = д. Заслини́ть.

Засма́ливать, засмоли́ть, ся = засмо́лювати, обсмо́лювати, зашмаро́вувати, засмоли́ти, обсмоли́ти, зашмарува́ти, ся. — Дай мині смоли засмолити човен. — Зашмарували ся паші шмаровоза так, що й сорочок не поодіраєш.

Засма́ркивать, засморка́ть, ся = зашма́ркувати, засо́плювати, зашкрю́вати, зашмарка́ти, засопли́ти, зашкри́ти, ся. — Вже ж і гарні діти: усі позашкрювали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходить, нікому бідолашного й витерти.

Засма́тривать = загляда́ти, зазира́ти, (туди й сюди) — ни́кати (шукаючи) — вишпорити. — Ставок в низу сяє, а у його місячонько з неба заглядає. Пч. — Був я і на Січі, де ще наша рідна мати зазирає в вічі. Аф. — Никає скрізь по всім кутках.

Засма́триваться, засмотре́ться = задивля́ти ся, виглядáти ся, заглядáти ся, задиви́ти ся, заглядíти ся, па́сти очі. — Коли ж часом задивиш ся на краси дівочі. Аф — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядатись. К. Д. — А він так на ній і пасе очі.

Засмерде́ть = засмердíти.

Засмоли́ть, ся = д. Засма́ливать.

Засморка́ть, ся = д. Засма́ркивать.

Засмотре́ться = д. Засма́триваться.

Засмугле́ть = загорíти, засмали́ти ся, засмугля́вiти.

Засмѣя́ть = засьмія́ти, обсьмія́ти, висьмія́ти. — Чужі люди її засьміють. К. III. — Він такий: усіх пообсьміює. Чайч.

Засмѣя́ться = засьмія́ти ся, (голосно) — зареготáти ся.

Заснова́ть = 1. заснува́ти.
2. завéштати ся, зашнигля́ти, заникати, засновни́ати.

Заспурова́ть, заспурóвывать, ся = зашнурова́ти, зашнурóвувати, ся.

Заснýть, засыпа́ть = заснýти, поснýти, позасипáти. — Наслав на конюхів сон і вони поснули смертельно. н. п.

Засова́ть, засóвывать, ся = засува́ти, засóвувати, всóвувати, ся, (під що небудь) — підсува́ти, підсóвувати, ся. — Засунув руку в кишеню. — Підсунув скриню під ліжко.

Засова́ться = заметуши́ти ся, заклопота́ти ся.

Засóвъ = за́сув, за́сувка. — Двері на засуві.

Засóвѣститься = засороми́ти ся. — Чого се ти так засоромилась, мов на святанні? Чайч.

Засóливать = д. Заса́ливать, засоли́ть.

Засолоди́ть = засолоди́ти.

Засолоне́ть = просолíти. — Огірки вже просолíли.

Засóлъ = розсíл, ропá.

Засопли́вить, ся = д. Засма́ркивать.

Засопли́вѣть = зашмáркати ся, засопли́вiти.

Засопѣть = засопти́.

Засóривать, засори́ть, ся = д. Заса́ривать, ся.

Засоса́ть, ся = д. Заса́сывать, ся.

Засóсъ = болóто, багнó, багню́ка, твань, тванюка (С. III.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму маточину загрузли — Цїлова́ться въ засóсъ = дуже міцно цїлувáти ся (наче смоктучи губи).

Засóхлый = всóхлий, сухий, засóхлий.

Засóхнуть, засыха́ть = засóхнути, засхнýти, поснýти, засихáти, сóхнути.

— Загинеш... мов рист весною у ночі; засхнеш... К. Ш. — Земля без дощу посхла. Б. Г.

Заспа́ть, ся = заспа́ти, ся. — **Заспа́ть младе́нца** = приспа́ти. — Як би була знала, у колисці б задушила, під серцем приспала б. К. Ш.

Заспесиви́ться, заспесиві́ть = загордіти, запишатися, зачва́нитися, запишнію́читися. — І геть то честію такою запишав ся. Гр.

Заспо́рить = заспо́рити, засварити ся, засперечáти ся, завести ся. — Завели ся, засперечали ся пі за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. н. пр.

Заспе́шать = захапáти ся, захватáти ся, закваши́ти ся, замото́рити ся. — Дуже заторив ся, як у школу йти. Чайч. — Захапав ся так у дорогу, що й сокиру забув.

Засрамосло́вить = д. Заскверпосло́вить.

Зассо́риться = засвари́ти ся, завести́ ся, загри́зти ся.

Заста́ва = заста́ва (С. Жел.), рога́тка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — ца́рина. С. З. — На царину збіратись, череду стрічати. н. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть ся — коло́ворот, а чоловік, звичайно дід, що доглядає коло царини, зоветь ся — ца́ринний).

Заставáть, заста́ть = заставáти, заста́ти. — **Заста́ть врасплóхъ** = засту́кати, спіткáти (С. З.). — Він тільки у садок уліз — тут його й застукали. Чайч.

Заста́вить, заста́вливать, заставля́ть = заста́вити, застанови́ти, загороди́ти, заста́влювати, заставля́ти, застановля́ти, загоро́жувати. — Загородили дорогу возами. — Заставили увесь стіл мисками з печеним і вареним.

Заста́вить, заставля́ть = всилувати, присилувати, приневóлити, зневóлити, примýсити, змýсити, силувати, невóлити, приневóлювати, примýшувати. — Убожество моє і старість силують мене швидче тебе заміж оддати Кот. — **Заста́вить молчáть** = заці́пити, зацитькати.

Заста́вка = заста́вка, заслóна, заслінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла рівною на млинове колесо. Чайч

Заста́вникъ = д. Аманáтъ.

Заста́вный = 1. заста́вний, ца́ринний. — (Д. Заста́ва).

2. заголóвний. — Заголовні літери.

Заста́въ = д. Заста́вка.

Заста́ивать, застоя́ть = затри́мувати, задéржувати, барúти, гáяти, затрúмати, задержáти, забарúти, загáяти (коня в дорозі).

Заста́иваться, застоя́ться = застоя́ватися, застоя́ти ся. — Військо застоялося в таборі до зими. — Кінь застоявся — треба проїздити. — Вода в ставу застоялася.

Заста́пáвливать, заставновúть, заставля́ть, ся = д. Заста́вить 1.

Застарéлый = застарíлий, закорінілий, задáвнений. — Задавнена хвороба.

Застарéть, ся = застарíти ся, закорінúти ся, задáвнити ся.

Заста́ть = д. Заставáть.

Застегáть = 1. застьобáти, стьобáти (рукáв). — Застьобала ковдрю.

2. вибúти, випарити, вишмагати, вишмагáти, одбатóжити, оддюбáрити. — Одшмагали різками.

Застёгивать, застегнýть, ся = застібáти, ся, застебнýти, ся, защіпáти, ся, защібáти, ся, защібнýти, защіпнýти, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застібайся гарненько. — Защіпни чумарку на всі гапелички. — **Застёгнутый** = застéбнутий, защéпнутий.

Застёжка = зáстіжка. С. Аф.

Застекли́ть = заскли́ти (С. Аф.), заскліти, пос(ш)клúти, завести́ під скло. — Скляр поскляв вікна, заскляв шахву, що й патрети позаводив під скло. Чайч.

Застена́ть = застогна́ти.

Застепе́нивать = удавáти з сéбе стéчного (почать), в розмові — застарувáти.

Застига́ть, засти́гнуть, засти́чь = застýкувати, захóплювати, застýкати, заколóти, спіткáти. — Запірюха захопила нас в дорозі. — Його застукали в конюшні. — З жонатими, з парубками пила та гуляла, поки лихо не спіткало, поки не та сила. К. Ш. — **Засти́гнутый** = захóплений, застýканий.

Застила́ть, застла́ть, ся = слáти, застилáти, застеля́ти, заслáти, застелúти ся, (про кільк) — позастилáти і т. д. — Застели ліжко. — Дим застеляє хмарами ясне небо. Лев.

Засти́лка = застéлювання.

Зáстить = зáступати (С. Аф.), заступúти. — Здраступйте! Не заступйте. н. пр. — Одійди од вікна, не заступай сьвіта.

Засти́чь = д. Застигáть.

Застла́ть = д. Застилáть.

Застóя = застій, перестáнок (С. Л.), перéрва (С. Пав.).

Застóйный = 1. стоя́чий. — Вода стояча. 2. залежáлий, завáляющий. — Завáляющий крам.

Застóльный = застільний. — Розговорились трапезуючи... і постановили громадою застільною так... К. Д. С.

Застонáть = застогнáти.

Застора́нивать, застороня́ть, застороня́ть, ся = загорóжувати, заставля́ти, загороди́ти, заставити, ся, (про кільки) — позагорóжувати і т. д., (про сьвіт) — д. Зáстить.

Застоя́ться = д. Застáиваться.

Застра́нствовать = поманд рувáти, повíяти ся, пітú в мáндри. — Пішла наша Оксана знову в мандри.

Застра́нствоваться = мандрувáти (багато, довго), загáяти ся, забарúти ся в дорóзі.

Застра́стка = пóстрах (С. З.), пóстрашка, зáстрашка. — Не вірте, братія ваша, жадним такови́м лихівським пострахам. Остряниця. К. З. о Ю. Р.

Застрахова́ть, застрахóвывать = зас(ш)трахувати, зас(ш)трахóвувати.

Застраща́ть, застра́щивать = застрахáти (С. Аф.), залякáти, страхáти, залякувати.

Застраща́ніе = д. Застрáстка.

Застрекота́ть = 1. заскрекотíти, заскреготíти. — Сорока на тину засреготíла. Чайч. 2. зацокотíти, задріботíти. (Д. Говорúть).

Застрига́ть = стрúгти (починати).

Застрога́ть = застругáти, (геблем) — загеблювáти.

Застро́ивать, застро́ить, ся = забудóвувати, застрóювати, забудувáти, застрóїти, ся. (С. Аф.). — Замість улиці майдан, і ніхто його не забудóвує. К. Ч. Р.

Застру́живать, застружи́ть, ся = застругувати, застругáти, (про кільки) — позастругувати.

Застру́ иться = задзюрíти (С. Аф.), задзюрчáти (С. З.), задзюркотíти. — Тільки довопались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструпи́ть = заструпúти ся (С. Аф.), пострупúти (Чайч.).

Застрѣ́жка, бот. Sarmentum = вýсики, ýсики.

Застрѣ́ливать, застрѣли́ть, ся = застрéлювати, застрéлити, в(у)стрéлити, ся. (С. І.).

Застрѣльщикъ = салдáт в передовóму вíйську, що почúнає стрілáти.

Застрѣля́ть = стріля́ти, палúти (почать).

Застрѣ́ха, застрѣхъ = стрíха. — Вилетів, як горобець з стріхи. н. пр.

Застрѣшина = піддáшшя. (С. З.). — Гучно, гучно у сьвітлиці батьки розмовляють, любо їх сини Настусю в піддашші вітають. К. Д.

Застря́пать = пóратись (почать). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застря́паться = запóрати ся.

Засту́да = засту́да. С. Аф.

Застуди́ть, застужа́ть, засту́живать, ся = застудúти, захолодúти, засту́жувати, ся (С. Аф.), захолóжувати, ся, (про кільки) — позасту́жувати і т. д. — Сидючи коло вікна, застудив бік. — Мабуть застудили дитину, що так бухикає. — Застудити, захолодить рибу, холодець.

Заступа́ть, заступи́ть, ся = 1. заступáти, заступúти, загорóжувати, загородúти. — Заступили, загородили дорогу. 2. заступáти, заступúти (замість кого). — Благочинний кудись поíхав, то вже його заступив наш пан-отець. 3. заступáти ся (С. Аф.), оступáти ся, ставáти за кóго, обставáти, обороня́ти, заступúти ся і т. д. — Він оступається за дітьми. Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Засту́пникъ, ца = засту́пник, ця, оборóнець, оборóниця (С. З. Ж.).

Засту́пничество = засту́па (С. Л.), оборóна.

Зáступъ = зáступ (С. Аф.), рискáль. Подол., (місце, де ставати ногою) — ступáк, (ручка) — заступíльно (С. Аф.).

Застуча́ть, ся = засту́кати, застукотíти, загрюкати, загрюкотíти, (дуже, але глухо) — загу́пати, загéпати, забýхати, (ногами) — затýпати, затупотíти, (про віз) — заторохтíти, про серце) — закололúти ся, (про зуби) — зацокотíти, (сокирою) — зацюкати.

Застыва́ть, засты́ть, засты́нуть = холóнути, застигáти, захолóнути (С. Л.), застúгти, застúгнути (С. Аф.).

Застыди́ться = засоромúти ся.

Засты́лый = застúглий, остúглий.

Застѣ́нивать, застѣни́ть = д. Зáстить.

Застѣнокъ = 1. місце, де в старовину допúтувано й катуванням обвинувáчених людéй.

Застѣнчивость = несьмíлявість, сороми́вість.

Застѣнчивый = несьмíливий, сороми́вий.

Застѣпáть = д. Застúть.

Засудáчить = судúти, гýдити (почати).

Засудáть = засудúти, осудúти, присудúти.

Засудúться = запозивáти ся, затягáти ся (С. Ш.), засудúти ся.

Засуетúться = заклопотáти ся, захапáти ся, заметушúти ся, забíгати, зашвé(и)нути ся. — Що не пообідали, а вже кажуть їхати, забігали, заметушили ся всі. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то зашвидиш ся, то й забудеш. Кр.

Засупóнить = затягтú супóню.

Засýслювать, засýслить, ся = (сливою) — засли́нювати, засли́нити, ся, (салом то що) — засмальцьóвувати, заялóзювати, засмальцювáти, заялóзити, ся, (про кількох) — позасли́нювати, ся і т. д.

Засýха = засýха (С. Аф. Л.), посýха (С. Л.), сýша. — Така суша, що крий Боже — усе посхло.

Засучáть, засýчивать, засучúть = 1. засýкувати, засукáти. — Засукала нитку. 2. засýкувати, закáчувати, засукáти, закачáти, (про кільки) — позасýкувати. позакáчувати. — Позакачував рукава. — — По локоть руки засукав. Кот.

Засýшивать, засушúть, ся = засýшувати, засушúти, ся, (про кільки) — позасýшувати, посушúти.

Засýшина = сухáрь (на пр. хліба), сушня́ (на пр. овочів) — Купила сушні на узвар.

Засýшка = засýшування.

Засылáть, заслáть, ся = заслáти, висилáти, запроважувати, заслáти, вúслати, запровáдити, запéкати, (про кількох) — позасилáти і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засылáть сватóвъ** = слáти, ся, присилáти ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присилай ся, щоб не було погонору, що з мене сьмíяв ся. в. п.

Засы́лка = всилáння; заслáння.

Засы́льный = заслáний, вúслании, посланий.

Засыпáть, ся, заснýть = засúпати, ся, заснýти. — **Засыпáть летаргúческимъ сномъ** = обмірáти. — Привели бабу, стару-престареяну, що недавно обмірала. п. о. К. З. о Ю. Р.

Засыпáть, ся, засы́пать, ся = засúпати, ся, завáлювати, ся, завалúти, ся, закúдати. — Ями засипали землею. — Жито вже засыпають в засíки. — Завалили яму.

Засы́пка = засúпання, сúпання.

Засыхáть, засóхнуть = засихáти, засóхнути.

Засѣвáть, засѣ́ять, ся = засíвати, всíяти, посíяти, (багато) — позасíвати.

Засѣ́въ = сíйба, сíвба (С. Л.), сíяння. — Ранні сíйби хоч не вродять, та з ними не зводять. п. пр.

Засѣдáніе = засідáння.

Засѣдáтель = засíдáтель.

Засѣдáть, засѣ́сть = засíдати, засíсти. — Урядом міським зуполною владою мали ми. К. Ст. — Засідали пани Перебийноси вбити. в. п.

Зáсѣка = 1. засíка (С. З.), сíча. 2. заказний лíс, заказник.

Засѣкáть, засѣ́чь, ся = 1. сíкти, підрубати, перезáти, шпáрити, перíщити, пожити, батóжити, шмагáти, пíжити, драти (почати, див. під сл. Бить); засíкти, забúвати, засíкти, забúти (різками, батогами або що). — Його до смерти засікли. 2. зарýбувати, зарубáти, карбувати, закарбувати. 3. засíкáти ся (С. Аф.), засíкти ся, стрехувáти ся (про коней, як вони накидають ногу об ногу).

Засѣ́сть = д. Засѣдáть.

Засѣ́чь, ся = д. Засѣкáть, ся.

Засѣ́ять = д. Засѣвáть.

Затабáнить = затабáнити. С. Ш. — Як зігнав човен в саме латаття, та тоді не давай табанити.

Затаврúть = потаврувáти. — Потаврувати волів.

Затáивать, затаúть = притáювати, притаїти, затáювати, затаїти. (С. Аф.)

Затáиваться, затаúться = ховáти ся, хóвувати ся. притáювати ся, таїти ся, заховáти ся, притаїти ся.

Затáлкивать, затолкáть = заштóвхувати, заштýрхувати, заштóвхати, заштурхнути.

Затанцовáть = танцювáти (почати).

Затанцовáться = затанцювáти ся, натáньчити ся. — Затанцювали ся до сьмерти.

Затáпливать, затопля́ть, затопúть, ся = 1. затóплювати, затоплятú, розтóплювати, розтоплятú, підпáлювати, запалювати, затопúти, ся і т. д., (про кілька) — позатоплятú і т. д. — Уже люди дають, а вона ще й не затопила. С. Аф.

Почала розтоплювати грубу.
2. топúти, затóплювати, затопúти. — Затопить у річку. С. Аф.

Затáптывать, затоптáть, ся = затóптувати, (про кільки) — позатóптувати, затоптáти, ся. — Я заллю недолю дрібними сльозами, затопчу неволю босими ногами. К. Ш.

Затаскáть, затáскивать, ся = 1. заволокти́, затягти́, затúрити, затарабáнити, затарганити, заволікáти, затягáти, ся і т. д., (про кільки) — позаволікáти, позатягáти і т. д. — Заволокли вівцю в комору. — Затяг мене до лишну. — Кудась він затарганив вівцю.
2. затаскáти, запосúти, заляпóзити, засмальцювáти (одежу), затáскувати, запóшувати, заляпóзювати, засмальцьóвувати, ся.

Затáчивать, затачáть, ся = зашивáти, залáтувати, зашúти, залатáти, ся, (про кільки) — позашивáти, позалáтувати, ся. — Позалатувала усі дірки на сорочці. Чайч.

Затáчивать, заточúть, ся = загóстрювати, витóчувати, загострúти, вúточити, ся, (про кільки) — позагóстрювати, повитóчувати, ся.

Затáчка = 1. зашивáння, залáтування.
2. зашúвка, лáтка.

Затащáть = д. Затаскáть 1.

Затащúться = зайтú, забрестú.

Затáять = тáнути (почать).

Затвердúть, затвéрживать, ся = завчúти, вúвчити, завчáти, вúучувати, ся.

Затвердéвáть, затвердéть = твéрднути, твердíти, твердíшати, тужáвіти, (висихаючи) — коржáвіти, (про шкуру) — шкарубнути; затвéрднути, затвердíти (С. Аф.), затужáвіти, закоржáвіти, зашкарубнути. — Грязюка затужавіла. С. Аф. — Чоботи зашкарубли.

Затвердíлость, затвердéніе = затвéрдність.

Затворáть, затворúть, ся = зачинúти, зачинáти, ся, (про кільки) — позачинáти, ся. — Дома й хлів зачиняв, а тепер не хоче й хата. н. пр. — Ждала, ждала, ворітечка не зачинялa. н. п. — Та й комірочку зачинила, та трьома замками замкнула. н. п. — А діти в хаті позачиняли ся і докидають матері. Чайч. — Ох либонь ми заблудили, не до свата приїхали: ворітечка позачинені, і дверечки позамикані. н. п. — **Затворенный** = зачúнений.

Затвóрка, затвóрокъ = зáсувка, зáвертка, зáщіпка. (С. Аф.).

Затвóрникъ = схúмник, пустéльник.

Затвóръ = 1. д. Затвóрка.
2. кéлія пустéльникова.

Затворáть, ся = д. Затворúть.

Затекáть, затéчь = затікáти, затектú; набухáти, набýхнути, бучáвіти, набучáвіти, (про тіло) — тéрпнути, стéрпнути.

Затёкъ = óпух, пýхлина, пухлятина.

Затемнúть, затемнять, ся = затьмúти, затемнúти, затьмáрити, потьмáрити, ся, (небо) — захмáрити, ся, (память, розум) — заморочити, запáморочити, затлумúти; темнúти (С. Ш.), затемняти, тинúти (С. Ш.), тьмúти, тьмáрити, ся, заморóчувати і т. д. — Насипали землі, що я вже не встану, оченьки затьмили, що й на сьвіт не гляну. н. п. — Та й знов очі туманом затьмились і знов сльози тихо покотились. Шч. — Що на небі усі звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — Зовсім мині заморочили голову.

Затемнúть = темнíти, темнíшати.

Затéплявать, затéплить, ся = засьвічувати, засьвітúти, (про кільки) — позасьвічувати. — Засьвіти лямпадку.

Затеребúть, затерéблявать, ся = васкýбти, зашáрпати, засмúкати, васкýбувати і т. д. — Гуси васкубли курча.

Затерéть, затирáть, ся = затéрти, затирáти, ся, (про кільки) — позатирáти, ся. — Книга затерла дуба. — Затер усе, що було написано. — Затерéть квасъ, пúво = заварúти.

Затерзáть = закордувáти. — До смерті замордували його.

Затéрявать, затерять, ся = губúти, загýблювати, загубúти, згубúти, ся, (про кільки) — погубúти, позагýблювати, позгýблювати, ся. — Ой пила ж я, пила, чипчик загубила, а прийшла до дому — і ще й мужа била. н. п. — Не жалій ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. — Піди ж ти, нещасна Доле, в полі загуби ся, а за мною, молодою, та й не волочи ся. н. п

Затесáть, затёсывать, ся = затесáти, затíсувати, ся, (про кільки) — позатíсувати, ся. — Позатíсував чоловік клинчики. Чайч.

Затесáться = втúрити ся, вперти ся, упíяти, втúснути ся. — Чого він сюди втирив ся?

Затёсывать, ся = д. Затесáть.

Затéчь = д. Затекáть.

Затúкать = тýкати (почать). — Почав дитя тукати в дерево С. Ш.
Затирáпить = д. Замýчать.
Затирáть = д. Затерéть.
Затúскать, затúскивать, ся = 1. запхáти, (у)вбгáти (С. Ш.), втовкмáчити, запихáти, бгáти, втовкмáчувати, (про кільки) — позапихáти, повтовкмáчувати. — На силу запхав у торбу.
2. затéрти, затирáти, ся, затúскати, затúскувати, ся. — На базарі такого багато народу — зовсім мене затискали.
Затúскивать, затúскаться, затúспуться = втúскувати ся, впірати ся, втúскати ся, впéрти ся.
Затихáть, затúхнуть = затихáти, тúхнути (С. Ш.), замовкáти, умовкáти, затúхнути, замóвкнути, умóвкнути, ущýхнути (С. Ш.). — І тихнуть божії слова (молитва). К. Ш. — Ущух вітер.
Затúшіе, затúшь = 1. затúшок. С. Аф. Л. — Добре, що ми прибились до копиці, то нам у затишку нічого, а то така бура піднялась, що край Боже!
2. безвітря, тúша (С. Ш.), тихомúрря.
Заткáть = 1. ткáти (почать).
2. заткáти (заробити тканням).
Заткнýть, затыкáть, ся = заткнýти, затулúти, застромúти, затикáти, затуля́ти, застрóмлювати, ся, (про кільки) — позатикáти і т. д. — Затули пальцем. — Застромив у стріху. — Затикала у намітку зеленої рути. н. п. — Заткнув чіп.
Затлúться = затлíти, ся.
Затлéться = затлíти, ся.
Затмúть, ся, затмéвáть, ся = д. Затемнúть, (про сонце, місяць) — мінúти ся, відмінúти ся, відмінáти ся. — Як сонце мінить ся, то не можна на нього дивити ся. Ман. — Як мінить ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закриє. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, мінить ся і місяць. Ід.
Затмéніе = 1. відмíна (сонця, місяця).
2. темнóта, стýма (С. З. Жел); заморóка.
Затóкъ = 1. крáйка (тканини). С. З.
2. колíно, вáгороть (річки). Ман.
Затолáчивать, затолочúть, ся = витолóчувати, витóптувати, вибивáти, витолочúти, вítоптати, вúбити, ся. — Витолочили траву.
Затолкáть = д. Затáлкивать.
Затолковáть = вияснúти, тлумáчити (почать).
Затолковáться = 1. забалакáти ся. — Забалакали ся до ранку.
2. спантеличити ся, вбúти ся в антелúку, заплýтати ся (виспіваючи що). — Почав виспівати, тай сам спантеличив ся.
Затолочúть = д. Затолáчивать.
Затолóчь = затовктú.
Затомúть, ся, затомлáть, ся = 1. замúти, втомúти, зморúти, стомúти, ся, підтоптáти ся, знемогтú, втомлáти, змóрювати, ся, знемагáти, (про кільк.) потомúти, ся, повтомлáти, ся. — Утомили ся, попристовали — ніяк не підемо. Чайч.
2. занýдити ся.
Затонýть = потонýти.
Затóнъ = затóн (С. З.), плáвня.
Затопáть, затóпнуть, затопúть, ся = затопáти, заливáти ся, понімáти ся водою, затопúти, ся, затóпнути, залити ся, поняти ся водóю. — Від дощів криниця поняла ся водою. — Дністра після затопило. К. Ш. — Затоплю недолю дрібними сльозами. К. Ш.
Затóпать = затýпати, затупотíти, затупцювáти. — А він як затупотить на його: геть, каже, відсіля!
Затопúть = д. Затáплывать і Затопúть.
Затоплáть, затопúть = д. Затáплывать.
Затоптáть, ся = д. Затáптывать.
Затóпъ = д. Затóнъ.
Затонúриться = настовбýрчити ся. — Дивись, як у його волосся настовбурчилось.
Заторговáть = заторгувáти, сторгувáти.
Заторжествовáть = святкувáти (почати).
Затормазáть = загальнувáти. С. Л. — Де вже крута гора, треба загальнувати.
Заторношúть = засíпати, засипáти, пошáрпати, затягáти. — З усіх боків засіпали.
Затóрникъ, затóрный чапъ = браготáр. С. Ш.
Заторопúться = захватáти ся, захвáтити ся, закваплúти ся, поспішáти. — Збираючись в дорогу, так захапали ся, що було де-чого позабували.
Заторотóрить = зацокотíти, заторохтíти, торóчити, верáти і т. д. д. Болтáть (почать).
Затóръ = 1. затíр (замість хліба чи солоду на горілку або на пиво, теж і сама вода потрібного для сього хліба).
2. тíснота, тиск, тúснява. — Така тíснота, що й ким не протúснеш. С. Ш. — І хлопців чортів тиск було. С. Ш. — Така тиснява, що й не пропхаєш ся.
Затосковáть, ся = зажурúти ся, засмýчувати і т. д. д. Занечáлиться. — Сидить козак у неволі, тяжко зажурив ся. п. п.

Заточáть, заточúть = засилáти, висилáти (на заслання), замикáти (в тюрму), заслáти, вúслати, замкнýти, (про кільки) — позасилáти і т. д.

Заточéніе = заслáння; невóля, вязéння. — Бути в мінї у неволї, у заліза́х, у закові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до вязéння не сажали. С. З.

Заточéніе = загóстрювання.

Заточéнникъ = невóльник, вязень. С. З. — А як в вязних був у Дорошенка. Л. В.

Заточéнный = засланий.

Заточéнный = загóстрений.

Заточúть = 1. д. Заточáть. 2. д. Затáчивать. 3. поточúти. — Черви поточили дерево.

Заточникъ = д. Заточéнникъ.

Затошúть, ся = занýдити, завáдити. С. Л. — Чи від кутї кому занудить... Сніп. — Занудило коло серця, закололо в боцї. К. Ш. — Щось мінї з самого ранку завадило. С. Аф. — Ему затошúлось = Його завáдило, занýдило.

Затрáва = 1. цькувáння. 2. замилювання, занáл (пороху в гарматї). 3. полúвка (огнепальної зброї).

Затравúть, затрáвливать = 1. зацькувáти, цькувáти, зацькóвувати, загнáти, загнáти. — Не займай, його й свої зацькують. Ном. пр. — Загнали зайця хортами. 2. замалúти, підмалúти, запáлювати, підмáлювати (порох в гарматї).

Затранжúрить = цúндрити, цвúндрити, гайнувáти, перевóдити (почать). — Пан цвúндрить худобу, нам всього не поневодить.

Затрапéзный = 1. шістрьóвий (зроблений з шістрї). — Шістрьовий халáт. — Тепер вживають ся теж в знач. — засмальцьóваний, заляпáний. 2. д. Застóльный.

Затрапéзъ = шістря (тканина).

Затрáта = трáта, кошт, видáток (за другого).

Затратúть, затрáчивать = вúтратити, потрáтити, витрáчувати, трáтити (за кого другого) — Він чи мало потратив на його.

Затрепетáть, ся = затремтїти, затрúпати ся, затúпати ся, затрúнотїти, затрусúти ся. — Затúпалась, затремтїла дівчина як лику. Чайч.

Затрещáть = затріщáти, затріскотáти, затріскотїти, (в розмові) — запорóщати, заторохтїти, (про масло, тісто тощо) — зашкварчáти. — На його грізно закричала, залаяла, запорощала. Кот.

Затрéщина = потúличник, стусáн, штурханéць, буханéць, ошúйок. — Дать затрéщину = дáти потúличника, стусанá і т. д., пошúйкувáти.

Затрóгать, затрóнуть, затрóгивать = зачúпати, займáти, зачепúти, зачіпáти, торкнýти, торкáти ся, (про кільки) — позаймáти, позачіпáти. — Ой у полї калинонька, на ню вітер віє, козак дівку вірно любить, зайняти не сьміє. Тим він її не займає, що сватати має. н. п. — На що мене зачіпаєш, коли собі иншу маєш? н. п. — А вже й парубок! усіх тобі дівчат на вулиці позачіпає. Чайч.

Затрубúть = засурмúти, затрубúти. — Литва на труби засурмила. Кот. — Жалібненько у сурми засурмили. н. д. — Затруби, Грицю, в рукавицю. н. пр.

Затрудненіе = трýдність, труднáция; притúчина, притúка (С. Л.), прúтча (С. Л.), перешкóда (С. Л.), завáда (С. Аф.), морóка (С. З.), замороκа. — Великая трудность до іспольненія обітниці. В. П. — Привик поборювати всякі трудності. Фр. — Морока мінї з цим дїлом.

Затрудúтельность = трýдність, труднáция.

Затрудúтельный, но = утрýдливий, во (С. Ш.), трудúй, но, тяжкúй, ко, сутýжний, но, прúкрий, ро, недогóдний, но, морочлúвий, во, морóчний. — Сутужна праця. Кр. — Морочливе дїло.

Затрудúть, затрудúть, ся = утрудúти (С. Ш.), завáдити (С. Аф.), перешкóдити, на перешкóдї стáти, заморóчити, утрудняти, ся, заважáти, перешкожáти, на перешкóдї ставáти, морóчити, ся, заморóчувати, ся. — Тая трудність не помалу заважала. Ст. Л.

Затружда́ть, затруди́ть, ся = 1. затрýжувати (С. Аф.), трудúти (С. Ш.), утрудняти, заважáти (роботою), затрудúти (С. Аф.), утрудúти, ся. — На сторону ходати, коняка трудити. н. п. 2. набридáти, обридáти, докучáти, набрúднути, докýчити.

Затрунúть = сьмiяти ся, глузувáти, кепкувáти (з кого або над ким почать).

Затрýсить = бояти ся, лякáти ся (почать).

Затрусúть, затрýшивать, ся = затрусúти, засúпати, закúдати, затрýшувати, затрýсювати, ся (С. Аф.), засипáти, за-

кида́ти, ся. — Затрусив соломою, щоб не знать було. — Засипав стежку піском.

Затрясти́, затрясть, ся = затрясти́, ся, затруси́ти, ся. — Вся земля затруслась. К. З. о Ю. Р.

Затра́сы = тра́та, кошт, видато́к.

Затума́нивать, затума́нить, ся = затума́нювати, затума́нити, ся, туманити, ся, туманіти, стуманіти; заморо́чувати, заморо́чити, ся. С. Л. — Та туман по́лем, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. Ш.

Затупи́ть, затупля́ть, ся = затупити, затуплювати, ся (С. Аф.), тупити, ся. — Брусок ножа не тупить. н. пр.

Затýсклый = поме́ркліий.

Затуха́ть, затýхнуть = 1. га́снути, затуха́ти, зага́снути, зага́снути, затýхнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Згасли очі її пекучі, — смерть лягла вже на вустах. Чайч.

2. ту́хнути, сту́хнути, протýхнути, затхну́ти ся (С. Аф.). — Яйця протухли.

Затýхлый = 1. зга́слий, потýхлий.

2. ту́хлий (С. Ш.), протýхлий.

Затучне́ть = погла́дшати.

За́тхлость, лый = д. За́дхлость, лый.

Затыка́ть = д. Заткáть і Заткну́ть.

Затылóкъ = потилиця. С. З. Л. — Дав драла, аж потилиця лиска. — Почéсывать въ затылкѣ = чýхати потилицю.

Затылóчный = потилишній.

Заты́льный = 1. д. Затылóчный.

2. за́дній.

Затыня́ть, затыни́ть, ся = тини́ти (С. Ш.), роби́ти, ста́вити тин, загоро́жувати тина́ми, обтини́ти, ся, поста́вити тин, загороди́ти, ся.

Затычка = за́тичка, (в бочці або що зверху, куди вливають) — вту́лка, (знизу, де виливають ся) — чіп, шпу́нт, (що верх в хаті затикають) — за́ткало. Ман. — Оттакечки без за́тички. н. пр.

Затѣва́ть, затѣ́ять, ся = 1. зачина́ти, почина́ти, затїва́ти, (що зайве або пусте) — витїва́ти, вача́ти, поча́ти, затїяти, ся. — Хлопче, молодче, який ти ледащо, затїяв женить ся, сам не знаєш на що. н. п. — Таке витїва, що і в борщ не кришуть. н. пр.

2. вига́дувати, ви́гадати. — Затѣялъ па меня напра́слину = ви́гадав на ме́не дурни́цю.

Затѣ́мъ = ви́гадки, затїви (С. З.), ви́тївки, (примхливі) — витребе́ньки (С. Аф.).

Затѣ́йливый, во = 1. вига́дливий, (вічно) — витребе́нькуватий, вигадливий з витребе́ньками, з викрута́сами.

2. втїшний, но. — Затѣ́йливое дитя́ = втїшна дитина.

Затѣ́йникъ, ца = вига́дник, ця і д. баґанникъ.

Затѣ́йничать = вига́дувати, витїва́ти.

Затѣ́йный = ви́гаданий.

Затѣ́щикъ, ца = д. Зачи́нщикъ.

Затѣ́мъ = зати́м, після сьо́го, після того, по́тім, вре́шті, на послі́док, вкінці (Гал.) — Потім треба ще згадати, що... — Затѣмъ что = бо, затім що, через те, що..., тим, що..., позаяк (Гал.). — Не кінчив роботи, бо занедужав. — Не кінчив через те, що до мене гості приїхали. — Затѣмъ чтóбы = на те́, щоб...

Затѣ́ивать, затѣ́ять, затѣ́ить, ся = затїня́ти, за́стувати, заступа́ти, заступа́ти сьві́т, затїни́ти, ся, заступити сьві́т.

Затѣ́нка, за́тѣнь = за́тїнок, холодо́к. — Баба у затїнку стане за дївку. н. пр. — Ледве доплуганились до криниці, та сіли в холодку під вербами.

Затѣсни́ть, затѣсня́ть = затїсни́ти, затїсня́ти.

Затѣ́я = 1. д. Затѣ́йникъ.

2. ви́гадка, ви́тївка, витребе́нька. — Д. Затѣи, котре вживають ся частіше.

Затѣ́ять = д. Затѣва́ть.

Зати́кать = задаи́кати, загаи́кати.

Зати́гивать, затяну́ть, ся = затяга́ти, затя́гувати, затягти́, ся, (про діло) — волоче́ти, воловоди́ти, тягти́, проволікати і т. д., (про рани) — затяга́ти, затягти́ ся, затягти́, ся і т. д., (узел, петлю) — зашмо́ргувати, зашморгну́ти. — Почало йому рани затягати. — Сказав, — зашморгнув на шиї він аркан. Гуц. Ар.

Зати́жка = 1. зати́гування.

2. мотузо́к, мотýзка, поворо́зка (для затягування), в штанах — очкýр.

3. матня́ (у невода).

4. тягани́на (С. Ш.), проволо́чка.

Зауздáть = загнуздáти (про кілька) — загнýздувати.

Заýлокъ = заýлок, (глухий) — зазубець.

Заýмничать = замудрувáти.

Заунывный, но = жалібни́й, но, жалібний, но (С. Л.), журли́вий, во (С. Ш.), сумни́й, но. — Де узялась та зозуленька у головках сіла, жалібно кувала. н. п.

Все и бачив; од усього серце надривалось, — і тоді журливе слово на папір проха-лось. В. Щ.

Зауми́вность = журли́вість, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тій пісні багато журливости, а слова ще більше додають туги.

Зауми́ть = д. Запечали́ться.

Заупоко́йный = поминальний.

Заупо́рствовать, заупра́миться = упе́ртися (С. Ш.), затя́тися (С. З. Л.), затну́тися (С. З.), завзя́тися, опина́ти ся (почать). — Хоч кремінем ухо ріж, так затав ся, н. пр. — Кого не візьме, як затнеть ся, тому сидіти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забу́ркотіти.

Зауря́дный = звича́йний, аби́-який.

Заусе́ница = за́дірка, за́дра (С. Пар.). — Не знаю й від чого це поробились у мене задірки трохи чи не на всіх пучках.

Заўськать = зацькувати. — Зацькували собаками.

Заусе́нка, заусе́нье = д. Зате́нка.

Заупо́рить = заднити. — Треба краще задпити дїжку.

Заупо́рникъ = долото́ (жолобчасте), жолобок.

Заупо́рщикъ = бо́ндарь (котрий робить утори).

Заўтра = за́втра вра́нці.

Заўтреня = у́треня.

Заутю́живать, заутю́жить = загла́жувати, запрасо́вувати, загла́дити; запрасува́ти.

Заўша́ть, заўши́ть = ля́панцями годува́ти, ля́паса, ляща́ дава́ти, да́ти, би́ти, вдарити по щоках або по щоці. — Як дам тобі ляща в пику. Кот.

Заўшина = ля́пас, ляпане́ць, лящ. С. З. Л.

Заўшица, заўшница = заўши́ця.

Зафальши́вить, зафальши́ть = захвальшува́ти.

Зафранти́ть = зачепури́ти ся.

Зафы́ркать = запо́рскати.

Захаживать = захо́дити, завертати, (до кого).

Захва́ливать, захвали́ть = захва́лювати, вихваля́ти, захвали́ти, перехвали́ти. — Не дуже хвали, а то перехвалиш на одни бік. Чайч.

Захва́стать, ся = захва́стати, хва́стати (почать), захвали́ти ся, зачва́нити ся, завеличати ся.

Захвата́ть = 1. захапа́ти, хапа́ти (почать). 2. захапа́ти, замаца́ти, заляпа́ти (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захвати́ть, захва́тывать = 1. захопи́ти, захо́плювати, заня́ти, займа́ти. — Захопив жменю оріхів. — Телят занили на громадському жнтї.

2. захопи́ти, схопи́ти, засту́кати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодія в коморі застукали. — **Захвати́ть по горя́чимъ сле́да́мъ, на мѣстѣ преступле́нія** = схопити, піймати, зла́пати на гарячому вчинку.

3. захопити, загарбати, пограбува́ти, захо́плювати, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав чужу худобу. — Захопив мою шапку.

4. зупини́ти, запини́ти (С. Аф.), спини́ти, зупиня́ти, запиня́ти, спиня́ти.

5. зачепи́ти, зачіпля́ти.

Захва́тливый = хапки́й, хапчи́вий, хапу́н (С. Ш.), хапу́га.

Захва́тъ = 1. ро́спір. — Сї обценьки не годять ся — малий роспір.

2. захо́плювання, грабу́нок. — **Въ захва́тъ** = зчепи́вшись.

Захвора́ть = д. Заболѣть.

Захвоста́ть = хльо́стати, хво́ськати, шкара́ти (почать).

Захи́кать = засьмія́ти ся (по тихенько: хі, хі).

Захиле́ть, захире́ть = карлі́ти, змарні́ти, захлява́ти, захля́сти (С. Аф.), захи́рі́ти (С. Аф.), упада́ти, упа́сти на си́лах, занепада́ти, занепа́сти. — Захляв, наче три дні не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи занепали на силах. Чайч.

Захире́лый = хи́рний, хи́рявий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо оті грінки. н. о.

Захитри́ть — хитрува́ти (почать).
Захихи́кать = д. Захи́кать.
Захлама́щивать, захламости́ть = завáлювати, закидáти, завалúти, закúдати, замотлошúти.
Захлеба́ть = засьóрбати.
Захлебну́ть, захлёбывать = запúти, запивáти (сьóрбаючи).
Захлебну́ться, захлёбываться = захлинýти ся, похлинýти ся, захлинýти ся, залúти ся, захлипáти ся, заливáти ся. — Аж пирхає, аж захлипають ся. н. к. З. о Ю. Р. — Поринаєш, — не дай Боже, заллєш ся водою. К. Д. — Сьміють ся аж заливають ся.
Захлесну́ть, захлёстывать, ся = 1. хвúсьнути, хвúськати (С. Ш.), захвúсьнути, захвúськувати.
2. заплýтати, закрутúти, зашморгнýти, заплýтувати, закрýчувати, зашмóргувати, ся (про прядиво, нитки то що: затягати ся петлею).
2. захлюпати, захлюпувати ся; залúти, заливáти ся (хлюпаючи). — Хвиля захлюпнула човен.
Захлёстка = 1. зáшкорг (петли. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — Шить въ захлёстку = шúти ланцюжкóм.
2. клúмка, плúмка. С. З. Л.
Зáхлисть = мул, наволóка, наволóк, напливок. (С. З.).
Захлóпать = (батогом то що) — заляскáти, залящáти, (в долоні) — заплескáти, залúпати, (очима) — залýпати, заклúпати. (Лев.).
Захлóпка = 1. хлúпавка, хлипóк, хлипéць. — Треба краще приробить хлипок до смоку.
2. клúмка, плúмка, зáсувка, зáщінка.
Захлóпнуть, захлóпывать, ся = зачинúти, зачинúти, ся, рáптом, грюкнувши (двері, хвіртку то що), грюкнути, грюкати. — Він так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.
Захлопота́ть, ся = заклопотáти, ся.
Захлыснýть = д. Захлеснýть.
Захлю́пать, захлю́стать, ся = вадрúпати, ся, затьóпати, ся (С. Аф.), забрьóхати, ся. (С. Аф.). — Задрипав ся по колíна. Чайч.
Захля́бать = захитáти ся, заколихáти ся, заколивáти ся.
Захни́кать = зашхúкати, зарюмсати.
Заходúть = 1. заходúти. — По дорозі зайшов до його. — Місяць зайшов за хмару.
2. заходúти. — Заходúв по хаті.
Заходúться = тéрпнути, дубíти, деренцíти, клякнути. — Писав, писав, аж рука терпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки кляклуть. — Рýки зайшлú (від холоду) — зáшпари зайшлú. С. Аф.
Заходúнкъ, заходчúкъ = д. Дериворíтъ.
Захóдъ = 1. зáхід. — Се було при заході сонця.
2. паскýдник, срач (С. З.). — Шкляр жидівську на срач подарувáти. н. д.
Захожде́ніе = зáхід.
Захóжій = захóжий (С. Л.), перехóжий мандрівний. (С. З.).
Захозáйничать, захозáйствовать = завзяйнувáти, загосподарювáти.
Захолáживать, захолодúть, ся = холодúти, захолóжувати, захолодúти, ся.
Зáхолодь = холодóк, затíпок. (Д. затéнка).
Захолодéть = захолóнути.
Захолýстье = 1. глушúна. — Жінчисько з такій глушині, що до нас і чутки не доходять.
2. гущúна, гущáвина (в лісі). — Зайшов у саму гущину.
Захорони́ть, ся = захováти, ся, поховáти, ся. — Сама хоче мене мати в землі заховати... а хто ж її головоньку буде доглядати? н. п. — Охрімову матір заховали, не діждалась сина. н. о. — Вчора вмерла, не діждалась сина. н. о. — Вчора вмер, а сьогодня вже й поховали — Рости, рости в клен-дерево, рости в гору високо, поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — Заховав десь мою шапку. — Нема його нігде, мабудь десь заховав ся.
Захорохóриться = роспúндити ся.
Захотéть, ся = захотíти, ся, захтíти, ся, схотíти, ся, забажáти, ся, замаячúти ся, закортíти, (притьмом) — приспíти, приспічúти. — Захотíло ся мені й про дознати ся. — Забажало ся о Петрі зеленого. н. пр. — Нам чогось нашого замаячило ся. К. Х. — Закортíло чоловіка зайти у шинок. н. к. — Закортíло йому тій справі покуштувати. Чайч. — Панькові враз спіяла охота докопче його питати. Лев. — Отсе як приспічило, що й підождати не можна!
Захóхлиться = їжити ся (почать), наїжити ся, наїжáчити ся.
Захохота́ть, ся = зареготáти ся.
Захрабри́ться = захрабрувáти, бадьорити ся (почать). — Ледве ноги волочить, а дивись, як почав бадьоритись.
Захрапéть = захрóпти.
Захребéтникъ = бурлáка, найнит.

Захрипѣ́ть = захрипі́ти, захарча́ти. — Одного й другого ударив під бік пожеж, — так вони й захарчали. н. п.

Захрона́ть = зашкандиба́ти, зашкитильгати, зашкандиля́ти.

Захрустѣ́ть = захрусті́ти, захрумті́ти, захрумча́ти. (С. З.). — Чую — хрумчить сніг, — мабуть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубах у його захрумтіли. С. Л.

Захрю́кать = захрьо́кати, захро́кати, захро́кать. — То собака може гавкне, то захрюкає свиня, то шкодлива кішка нявкне, то цьвірінькне горобя. Сніп.

Захря́слость = 1. завал.
2. затве́рдлість.

Захря́слый = 1. зава́лений, забі́тий, замулений.
2. затверді́лий.

Захря́снуть = 1. заби́ти ся, замули́ти ся (С. Аф.). — Рівка чимсь забила ся, от вода й не тече. — Ставок замулив ся.
2. застря́нути, застря́ти. — Хотів збить яблуко, кинув ломаку, а вона й застрягла. — Пішла по воду, та десь і застрила. С. Аф.
3. д. Затверді́ть.

Захрястѣ́ть = затрі́щати, тріснути.

Захуда́ть = 1. схуднути, з тіла спасти, змарні́ти. — Поки багатий схудне, то убогий здохне. п. пр.
2. з'убожіти, звести́ ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і ні с чого. Чайч.

Захуля́ть = д. Заха́ивать.

Захе́ркивать, захе́ркать = зачі́ркувати (С. Аф.), вичі́ркувати, зачеркну́ти, вичеркнути, (багато) — повичі́ркувати. — Багато вчитель повичіркував з мого писання. Чайч.

Заца́пать = захопи́ти, загарбати.

Зацара́пать = задря́пати, зашкря́бати.

Заца́рить, заца́рствовать = зацарюва́ти, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жваний. К. Ш.

Зацве́сти, зацве́сть, зацве́та́ть = 1. зацьвісти, заквісти́, заквітувати, зацьвіта́ти, розцьвіта́ти. — Ой у полі, ой у полі зацьвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румяний трошки. п. п. — Зацьвіла в долині червона калина, ніби засьміялась дівчина дитина. К. Ш. — Ой заквітли фіялочки, заквітли, цілі гори і долини закрили. п. п.
2. зацьвісти́, зацьвіта́ти. — Засяла Україна, буряном укрилась, цьвітом зацьвіла. К. Ш.

Заци́кать = зашіка́ти, запищати, запискотіти (про курчат).

Зацѣлова́ть, ся = зацілува́ти, ся.

Зацѣ́па = 1. зачепа́, клю́чка, гак.
2. причепа́, задьо́ра і т. д. д. Заде́ра.

Зацѣпи́ть, зацѣпля́ть, ся = 1. зачепи́ти, чіпля́ти, зачіпля́ти, ся. — Зачепив ся за поріг, тай упав. — Біда та й за біду зачепила ся. н. пр.
2. зачепи́ти, зайня́ти, чіпа́ти, зачіпа́ти. — Не чіпай мене, бо битиму. — На що мене зачіпаєш, коли собі иншу маєш. н. п. — Не займай його.

Зацѣпка = 1. д. Зацѣпа.
2. зачіпля́ння, зачіпа́ння.
3. причепка (С. З.), за́чіпка. (С. Аф.). — Так і шукає зачіпки, щоб завестись.

Зацѣпле́ніе = д. Зацѣпка 2.

Зацѣпля́ть = д. Зацѣпи́ть.

Зацѣпчивый = д. Задирчивый.

Зацѣпы = якорі.

Зача́верѣть, зача́врѣть = завя́нути, зача́хнути, захирі́ти (про рослини).

Зача́кать = запля́кати, зажвя́кати, зачвя́кати (Чайч.).

Зачарова́ть, зачаро́вывать = зачарува́ти, заворожи́ти, замо́вити, зачаро́вувати і т. д., (про кілька) — позачаро́вувати і т. д.

Зачародѣ́йствовать = зачарува́ти, зачаклува́ти, заворожи́ти, завідьмува́ти, почáть чарувáти і т. д.

Зачастѝть, зачаща́ть = 1. унадати ся, уна́жувати ся (С. Ш.), вчаща́ти, учаща́ти (почать). — Уподоба ся журавель до бабиних конопель. п. п. — Де не любять — не бувай, а де люблять — не вчащай. н. пр.
2. поспіша́ти ся, задріботіти, задробцюва́ти (переважно в мові або в ході).

Зачастую́ = ча́сто, часте́нько, ча́сто-гу́сто (Чайч.).

Зача́тіе = д. Зарожде́ніе.

Зача́ть, зачина́ть, ся = 1. почáти, зача́ти, починáти, зачинáти, ся.
2. заваготі́ти, заваготні́ти, зачерева́тіти, понести́, зайти́, ваготі́ти, черева́тіти. — У цариці не було дітей зроду. Сказали їй зварити щучину голову. Зваріть ту голову, їжте, то ви зайдете. Вона так і зробила: зайшла і родила. н. п.
3. зароди́ти, зарожда́ти, ся, заро́жувати ся, зача́ти, зачинáти, ся, закони́ти, закопáти, ся. — Закоїлась ся дитина Полт. Чайч.

Зача́хнуть = зача́хнути, захирі́ти, похирі́ти, помарні́ти.

Зачва́кать = д Зача́кать.

Зачва́ниться = зачва́нити ся, запиндю́чити ся, запри́ндити ся, заіндичити ся.
Зачерви́вѣть = зачерви́вітн.
Зачёркивать, зачеркну́ть = д. **Захѣ́ривать.**
Зачёрнивать, зачернѝть = 1. замáзувати, каля́ти, брудни́ти, замáзати, закаля́ти, забрудни́ти, (про кільки) — позамáзувати і т. д.
2. д. **Захѣ́ривать.**
Зачернѣ́ть, ся = зачорні́ти.
Зачернну́ть, зачёрнивать = зачернну́ти, зачёрнувати, зачерна́ти.
Зачерствѣ́лость, лый = чёрствість, чёрствий.
Зачерствѣ́ть = зачёрствіти, почёрствіти. — Увесь хлїб почёрствів. Чайч.
Зачерта́ть, зачёрчивать = зарисува́ти, зазна́чити, позначити, зарисо́вувати, зазнача́ти, зна́чити.
Зачеса́ть, ся, зачёсывать, ся = 1. зачеса́ти, зачі́сувати, ся, (про кільки) — позачі́сувати. — Усї нашї дївочки позачі́сувані йдуть. н. п.
2. зачу́хати, ся (С. Аф.), зачухма́рити, ся.
3. засвербі́ти. С. Ан.
Зачёска = зачі́сування.
Зачести́ть = 1. шанува́ти, чти́ти (почать).
2. га́нити, ганьби́ти, ла́яти (почать).
Зачёсть, зачита́ть, ся = залїчи́ти, защита́ти, залїчувати, защи́тувати, ся.
Зачёсывать, ся = д. **Зачеса́ть, ся.**
Зачёть = замі́на. — **Брать, дава́ть въ зачёть** = бра́ти, дава́ти впере́д, на одробі́ток. — **Не въ зачёть** = не лїчучи, не в щóт.
Зачи́кать = чи́кати, чикри́жити (почать).
Зачилі́кать = зацьвірі́нькати.
Зачина́ть, ся = д. **Зача́ть.**
Зачи́нивать, зачини́ть, зачини́ть, ся = ла́годити, поправля́ти, справля́ти, лата́ти, залáтувати, залáгодити, полáгодити, поправити, справити, залата́ти, ся.
Зачини́ться = загордїти, зачва́нити ся.
Зачи́нка = ла́годіння, лата́ння.
Зачи́нщикъ, ца = привідця (С. З. Л.), приво́дець (С. З.), приво́дчик, ця (С. Л.), призві́дця, заво́дчик, ця (С. Л.), причи́нник, ця. — Через ваших же привідців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Привідця зараз, ся шептуха, йому шепнула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.
Зачи́нъ = почи́н, почáток, прúвод. — Всюди привод дає. Номис.
Зачини́ть, ся = д. **Зачи́нивать.**
Зачи́ркать, зачирка́ть = д. **Зачиркну́ть.**
Зачи́слить, зачисля́ть, ся = д. **Зачесть.**
За́чисто = за гото́ві гро́ші.
Зачита́ть, зачи́тывать, ся = 1. д. **Зачесть.**
2. зачита́ти, зачи́тувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемні́ло.
Зачихáть, ся = зачха́ти, ся.
Зачмо́кать = защмо́кати.
Зачо́кать = защо́кати.
Зачуми́ть, зачумля́ть, ся = заразити, уражáти джумóю, моровúцею.
Зачу́ять = почу́ти, зачу́ти. — Ой зачувся мої доля, що не бути мені дома і т. д. — Почула собака звіра, почала нишпити. Чаб.
Зачём'ъ = чого́, чом, на що, на вищо, чому́. — Чого тебе туди понесло? — Чом, чорнобров, чом до мене не прийдеш і т. п. — Навіщо се мені здалось?
Зашáвкать = зашамотíти.
Зашагáть = заходи́ти, ступáти (почать).
Зашалбе́рить = 1. д. **Забалу́шничать.**
2. захоло́ти, верати, торóчити, тервені прáвити (почать).
Зашáлнивать, зашали́ть, ся = 1. пустувáти, жирувáти (почать).
2. розпустувáти ся, розжирувáти ся.
Зашáмшить = 1. д. **Зашáвкать.**
2. задеркотíти, задерчáти, задзвеніти. С. Аф. (Про колеса або млинник в дверях, як вони, черкаючись, дерчать).
Зашáркать = зачóвгати.
Зашáстать, зашастúть = зашамотíти.
Зашатáть, зашáтывать, ся = залатáти, захи́тувати, ся.
Зашвы́ривать, зашвырну́ть, зашвыря́ть = закидáти, шпурля́ти, швиргáти, запнути, зашпурну́ти, (про кільки) — позакидáти. — Позакидав хлопець усі свої іграшки, взявши ся пильно до книжки. Чаб.
Зашевели́ть, ся = заворушúти, ся, (про множество) — закишíти, закомашíти ся. — Заворушила ся пустиня, мов із тихої домовини на той останній страшний суд мерцї за правдою встають. К. Ш.
Зашёекъ = карк, потúлиця (власне задня частина потилиці). — **Удáрить по зашёйку** = вдáрити по потúлиці, потúличника дáти.
За́шей, у виразї: Въ за́шей = в потúлицю, по потúлиці, в тришúй, в тришúю вúрви. — Вигнав його в тришúй. — В тришúю вирви вигнали. Кот.
Зашёйка = 1. карк.
2. потúличник. — Дав йому доброго в

тилишника. — Геть відсíль к чорту, а то потилишника дам. Кот.

Зашелестíть = зашелестíти, зашамотíти, заширшáти, шелéснути, ширшúрхнути. — Тихо всюди і ласт не шелесне. Чайч. — — На землю злíтає ніч, нігде анí ширшúрхне, хіба то де куди хрíзь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Зашéлець = захóжий, заволóка. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велять менí рíчку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Зашелудúвить = заразúти нáршами.

Зашелудúвéть = запаршúвіти, спаршúвіти.

Зашеплявúть = зашепелявúти.

Зашептáть, зашёптывать = 1. зашепотíти, зашепотáти.

2. замóвити, зашептáти, заворожúти, заговорúти, зашéптувати, заворóжувати.

Зашерéшить = 1. зколóшкати, скудóвчити, скуйóвдити, покóшлати.

2. колóшкати і т. д. д. Ерóшить (почать)

Зашершáвáть = закудлáтíти, закошмáтíти, скострубáтíти.

Зашибáть, зашибúть, ся = 1. забивáти, забúти, ся, удáрити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.

2. добувáти, заробляти, добýти, заробúти. — Він багато грошей заробив.

3. зашивáти, вкидáти ся в горілку або в яке́ ледáцтво.

Зашúбина, зашúбъ = мíсце на тíлі, де удáрено, (з знаком) — синяк, (довгастим) — сúга, басахáн. — Як ударив батогом, так сина смуга й набíгла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басамни. н. п.

Зашивáть, зашúть, ся = зашивáти, зашúти, ся. — (Починати шить, зашивати подране і заробляти шитвом).

Зашúвка = 1. зашивáння.

2. зашúте (мíсце). — Подралось саме на зашитому.

Зашúнéть = зашúшіти, (про гадюк, гусей) — засичáти, (про масло, сало) — зашкварчáти. — Гусак засичав. Фр. — Гадюка хоч не вкусить, так засичить. н. пр. — Зашкварчало сало на сковороді.

Зашúткаться = д. Замéдлить, замéшкать.

Зашлёпать, ся = задрúпати, ся, затьóпати, ся, захлюпати, ся, забрьóхати, забóтати, ся.

Зашлый = д. Зашéлець.

Зашмы́гать = 1. зашмигля́ти, засновига́ти. — Засновигала там по всíм куткам. Б. Г.

2. задри́пати, затьо́пати, затаска́ти. — Задрипав свиту.

Зашпи́ливать, зашпи́лить = пришпи́лювати, пришпили́ти.

Зашпынúть = закепкувáти, заглузувáти, закпúти, на глýм підняти.

Зашумéть = зашумíти, (про юрбу людей) — загомонíти, загаласувáти, (про одежу) — зашамотíти, (про вогонь) — загоготíти, (про що важке) — загуркотíти. — Загудíло в чорній хмарі, зашумів весь ліст. п. п. — Коли чує: загаласували всі люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Загоготíло и грубі. — Загоготів якийсь підземний глас. Греб. — Народ загомонів, заворушив ся.

Зашутúть = зашуткувáти, зажартувáти.

Зашушýкать = зашушýкати, ся, затишкувáти ся. — Панночки, тишкуючись, на сьміх його підíймали. К. Х.

Защебéнивать, защебенúть = закидáти, закúдати грýзом (грудками цегли, глини то-що).

Защебетáть = защебетáти. — Защебетав соловейко. К. Ш.

Защеголя́ть = хверцювáти (С Ш.), чепурúти ся (почать).

Защекотáть = 1. залескотáти, залоскотáти. — Може вийшла русалонька матері шукати, а може йде козаченька, щоб залоскотати. К. Ш.

2. заскрекотáти, заскреготáти. — Сорока заскрекотала.

Защёлка = клúнка, плúнка, зáщінка (С. Аф.).

Защёлкáть, защёлкивать, защёлкнуть = 1. лýскати (почать), залúскати, (зубами) — заклáцати, (про соловейка) — затьóхкати (С. Аф.), лýскати, лúскати і т. д. (починати).

2. защіпáти, защіпнýти (защіпку або клямку). С. Аф.

Защемúть, защéмливать, защемлáть, ся = прищемúти, прищúкнути, (зачиняючи скрипю) — прискрúпнути; прищемлúти. — Зачинив двері та якось і прищикнув собі пучку.

2. защемíти (С. Аф.), занúти. — Защеміло серце.

Защéмъ = 1. мíсце, де прищúкнуто.

2. клíщі, общéньки.

Защенáть = дрáти дрáнку, скалкú, лучúну (почать).

Защéпина = д. Задóрина.

Защéпка = 1. застíжка, зáщінка (у книжці).

2. д. Задо́рина.

Защеп'ивать, защепи́ть = 1. задира́ти, задра́ти (тешучи або стругаючи).

2. д. Занози́ть.

Защёчный = защі́чний.

Защи́пка, защи́нъ = (у пирога) — пружо́к, (у кишша) — ла́пка.

Защипа́ть, защи́пывать = 1. защипа́ти, защи́пувати.

2. защипа́ти, заскубти́, защи́пувати, заску́бувати. — Гуси заскубли курча.

3. заліпити, заліплювати (про тісто).

Защи́та = 1. заслóна (С. З. Л.), за́хист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту. н. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипко́го піску. Пч.

2. оборо́на (С. Л.), охоро́на, засту́па (С. Л.), зату́ла. — Чоловік на ворона, а все жінці оборона. п. пр. — На оборону Батурина з войском вишедши. Л. В. — Надіючись на милостивую охорону вашої Вельможности. Л. В.

Защити́тель, ница = оборо́нець, оборо́нця (С. З. Ж.), засту́пник, ця.

Защити́ть, защища́ть, ся = оборони́ти, одборони́ти, захисти́ти, заступи́ти, ся, порятува́ти, борони́ти, оборона́ти, захища́ти, заступа́ти, ся, оступа́ти ся, рятува́ти, ся. — Поможе чи не поможе, а хоч оборонить нас від жидів. Фр. — Дай йому Боже здоров'я і щастя, борони його від нещастя. н. п. — Буде мене муж бити, нема кому боронити. н. п. — Ти мене од смерти одборонив, одборою і я тебе. н. к. — Ой не слухай, милий Боже, що я говорила, бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — Од татарви безбожної вселю захистили. К. Д. — Нічим хліба захисти́ти. С. З. — Може чванитесь, що братством віру заступили, що Синопом, Трапезундом та душки варили? К. Ш. — А Бог міні помоги́ть, мене заступив. К. Ш. — Заступати немощних і боронити без вини погибаючих. Л. В.

Защити́тельный = оборо́нний. — Орда оборонною рукою в поле виступала. Л. Сам.

Защи́тникъ, ца = д. Защити́тель.

Защища́ть, ся = д. Защити́ть. — **Защищённый** = оборо́нений, захи́щений. — **Мѣсто, защищённое отъ непого́ды** = за́хист, за́хисток. — **М. з. отъ вѣтра** = затишне́ мі́сце, за́тишок. С. Аф.

Защуна́ть = карта́ти, доріка́ти, гри́зти (почать або душе).

Защу́ривать, защу́рить, ся = д. Зажму́ривать.

Защуру́пить, защуру́пливать, ся = шрубува́ти, ва́шрубо́вувати, ся.

Заѣда́ть, заѣсть = 1. загрива́ти, загри́зати, закуса́ти. — Кицьки загризли пацюків. Собаки закусали порося.

2. роз'їда́ти, ятри́ти, роз'їсти, ро... три́ти. — Пластирь тільки роз'їдає болячку, а не помагає.

3. заїда́ти, заїсти. — Таке гірке, що й лу заїв. — Після горілки треба заїсти.

Но́жницы заѣда́ютъ = но́жиці заїдають ся. — **Заѣла спасть** = заїла ся.

Заѣда́ться, заѣсться = 1. загризати загри́зти ся, почина́ти або поча́ загри́зти ся.

2. загриза́ти ся, гри́зти ся, сварити ся, заво́дити ся, загри́зти ся, завестися. — Вона така зубата, що в усіма гризеть ся. Чайч. — Як випив чарку, тільки й діла що заводить ся. С. Аф.

Заѣдки = заїдки (С. Аф.), заїдок (С. ласощі, лагоми́ни, лагоми́нки. С. З.

Заѣдчивый = звадли́вий, задри́ливий, дерако́ватий, сварли́вий.

За́ѣды = за́їди. С. Аф. — Як у горобця ...

За́ѣдь = насо́ки (у коней коло зуба). Треба покликати коновала — скоїлись ...

Заѣздъ = 1. заїзжа́ння.

2. загі́н. — Козаки загонами ходили добивати лихів.

Заѣзжа́той = доїзжа́чий.

Заѣзжа́ть, заѣхать = заїзди́ти, заїхати. — **Заѣзжая** = на́їздом. — **Заѣхать ро́жѣ, по затылку** = загнати по ши... ляпа́ниця, ляща́ да́ти, по потилиці да...

Заѣзживать, заѣздить = заїзжувати Аф.), замордо́вувати, заїздити, замор... ва́ти. — Заїздив, замордував коня.

Заѣзжій = приїзжий.

Заѣсть, ся = д. Заѣда́ть, ся.

Заѣхать = д. Заѣзжа́ть.

Заэкономничать = заскупи́ти ся, ски́по́ (почать).

Заюли́ть = завертіти ся, закрутити заметуши́ти ся, лабу́шити ся (поч... го почать), заходити хо́дором. — За... тушив ся він перед паном — так ... і ходить. Чайч. — Перед паном ... ходить вид ходором. К. Ш.

Заюрить = д. Засиѣши́ть і Заторо...

Заюродствовать = чудасійничати, ... ва́ти бла́зня (почать).

Заюркать = пурина́ти (почать)

Зая́вить, заявля́ть = заяви́ти (С. Аф.), оповісти́ти, ознайми́ти, заявля́ти (С. Аф.), оповіща́ти, ознайхова́ти (С. Л.). — Чо-ву я ви старшому не ознайми́ли? К. Ст.

Заявле́ніе = зая́ва, зая́вка, оповістка.

Зая́ловѣлая = я́лова, я́ліка, яловиця (С. З.).

Зая́ловѣть = стáти я́ловою.

Зазарѣжничать = запія́чити.

Заясни́ть, ся = заясни́ти, ся.

Заяцъ, зв Lepus timidus — за́їць, за́єць, за́йко, здр. — за́йчик, бíлий — бíляк. С. Ш. — Заяцъ земляно́й, Dipus jaculus = земляни́й за́єць.

Зáячина = д. Зáйчина.

Зáячій = за́ячий. — Довгий, як заячий хвіст. п. пр. — Зáячій ко́рень, рос. Asarum — ко́питень, копи́тник, копитня́к, підлíстник, підолíшник, підорíшник. С. Ан. — З. молоди́лъ, рос. Sedum telephium L. = за́яча капу́ста, за́яча розса́да (укр.), ма́сляне зíлля (гал.). С. Ан — З. овéсъ, рос. Avena pubescens L. = вівсю́г, вівсюне́ць, мітли́ця. С. Ан. — З. сала́тъ, рос. Sonchus oleraceus L. = молоча́к, каки́ш. С. Ан. — З. чесно́къ, рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий часни́к, скóрдія. С. Ан. — З. щавéль, рос. Oxalis acetosella L. = за́ячий щавéль, щавýх. С. Ан. — З. кровцá, рос. Nuphar luteum L. = звíробой, крíвця, за́яча крíвця, святоя́нське зíлля, молоде́цька кров, кришта́льки, ма́тері Бо́жої сльози. С. Ан. — З. ла́пка, но́жка, рос. Trifolium arvense L. = ко́тики, огірóшна трава́, огірóшник (укр.), поли́ця (гал.). С. Ан. — З. трава́ = д. З. щавéль.

Зáтень = гаря́ч, гаря́чий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або цукру і меду.) — Страшенно змерз, та вже випив гарячу́, тоді трохи зігрів ся.

Зáтенщикъ = той, що продає́ гаря́ч.

Збрýйный = збрóйний.

Збру́я = 1. збрóя. — А Ярина дає зброю. На кожні стоп. Степан її надíває та плаче обоє: і наблюка, мов гадюка, й ратище-дрючина і самопал семипядний попри́ плечима. К. Ш. — Номер козак й коня його мова, зостаєть ся кінь коронний та вся збруя. п. п.

2. збру́я, (на нíмецький манíр) = шóри. — Купив коней і разом всю збрую.

3. струмéнт, спра́ва, справи́лля (ремісницьке).

Звáніе = зва́ння, стан, стáть. — Звання собацьке та життя собацьке. п. пр. — Зібрали ся люди різного стану: і козаки, і пани і купці. — Ми козачої статі. — У нашій статі такий звичай.

Зва́ный = кли́каний, про́саний. — А він колись був кликаний; рушники вже дбались. К. Ш. — На проханих гостей багато треба. п. пр.

Звать, ся = 1. зва́ти, кли́кати, закликати, запро́шувати. — Тоді, як кличу — йди. п. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. п. п. — Закликáв його до себе. — А в тій пісні чуєш і радість і сльози, мов би твою душу якісь душі кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, коли твої ворітечка сивим конем їхав. п. п.

2. д. Взывáть і Воскли́цать. — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! п. к. — Я ж думала, моя непько, що в лісí гукає, а тож мой гірка доля мене знов шука́є. п. п.

3. зва́ти, ся, называ́ти, ся, прозива́ти, ся, менова́ти, ся. — Його звуть Олексíєм. — От не згадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — Звать собáку (кличучи: цю-цю!) цюцюкати. — Нехай цюцюкають... мене сим не зведуть. Гул. Ар. — Звать на су́дъ = позива́ти. — Мисí до суду не позивають. п. пр.

Звено́ = (у ланцюзí) — кíльце, (в огорожі) — пря́сло, (в чому иншому) — шмато́к. — Ще з шестеро прясел, то й була б огорожа. К.

Звéнчатый = кільча́стий.

Звенéть = дзвенíти, дзéнькати, дзелень-ча́ти, дзвони́ти. — Чую, щось дзвенить. — Дзвоник дзелень-чить. — Дзенькнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — Звеня́щій = дзвеня́чий.

Звонáрь = дзвонáрь.

Звони́ло = д. Би́ло 1.

Звони́ть = дзвони́ти, (кажучи в жарт) — бóвкати, бéвкати, (в маленький дзвоник) — дзéнькати, дзеленькати, дзеленьчáти, телéнькати (С. Ш.), в калатало — калата́ти. — Чуємо, що бовкa дзвіп, та не знаємо, де він. п. пр. — От тільки перший дзвін до сповіді бекнув. п. к.

Звóнкій, ко = дзвíнкий, ко (С. Л.), голосний, но, дзвеня́чий, дзвенючий (С. Л.), гучний, но. — Соловейко в садку тьохка пісню дзвінку. Сам. — Наша дума, наша пісня без хитрої мови, а голосна та правдива, як божеє слово. К. Ш. — Звóнкая монéта = дзвíнка монéта, брязкачí. — Як есть брязкачі, будуть і послухачі. п. пр.

Зво́нкость = дзві́нкість, го́лосність, гу́чність.

Звоно́къ = дзво́нник (укр.), дзвінок (гал.).

Звонцо́въ = дзвонарів.

Звончáтка = бря́зкало.

Звонъ = дзвін, звін, (по покійному) — подзві́ння, по́дзвін, дзвін по душі. — Вечірній звін, багато дум наводить він. Складка. — Сховай собі на подзвіння! п. пр. — Один дума, як би його достроїть налати, другий дума, як би його на подзвін придбати. К. Ш.

Звуково́й = голосови́й.

Звукъ = го́лос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзик, брязк, ляск, грюк. — На дзвінниці вдарили в дзвін і тонкий і дзвінкий гук задріжав і розлив ся по селі на всі долини. Лев.

Звучáть = гучáти, дзвячáти, бря́зкати. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. п. пр.

Зву́чность = д. **Зво́нкость**.

Зву́чный = д. **Гро́мкій** і **Зво́нкій**.

Звѣздá = зоря́, здр. зі́рка, зіронька, звіздá. — Ой сьвіти місяцю, ще й ясна зоря, просьвіти доріжку аж на край села. н. п. — У ярмарку мужиків, як на небі зір. н. пр. — У гаю, гаю вітру не має, місяць високо, зіроньки сяють. К. Ш. — Що на небі усі звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — **У'трення, вечéрняя звѣздá** = д. **Аврóра, Венéра** і **Заря́**. — **Падáющая звѣздá** = **лі́тáвець**. — **Хвостáтая звѣздá** = **мі́тла**. — **Кавалéрская звѣздá** = **звізда́**. — **Неподвíжныя звѣздá** = **нерухо́мі** зо́рі. — І сонце і перухомі зірки сьвітять своїм власним сьвітлом. Де-що про Сьв. Б.

Звѣздúстый = зо́рянний, зо́рявий, зірча́стий, зо́решлявий (М. В.). — Чудова зоряна ніч. Стецько. Доля, драма.

Звѣздáть = зоріти. — Місяць сьвітить, зорі зоріє. н. п.

Звѣздный = зо́рянний, зо́рявий.

Звѣздообрáзный = зо́рястий.

Звѣздоцвѣ́тъ = д. **А'стра**.

Звѣздочéтъ = звіздочо́т, звіздя́рь. — Звіздяр має звичай, що вечора виходячи, пильнувати зорі. Зіньківський.

Звѣздочка = 1. здр. — зіро́нька, ласк. до дівчини — зіро́нька, я́сочка. — Ой тож не зоря, то дівчина моя, чорнявая, чорнобривая, ясочка моя. н. п

2. рос. Callitriche L. — водо́звідка (С. Ан.) і д. **Звѣздочница**.

Звѣздочникъ = д. **А'стра** і **Звѣздочница**.

Звѣздочница = рос. Stellaria L. — приворо́тник, мокрáвник, мокри́нець (гал.), S. graminea L. — блощи́чник, пя́не сі́но, пя́на трава́ (укр.), пісо́чник, саморі́не зі́лля (гал.), S Holostea L. = гря́зник, зірочник, нехворо́щ, S. media Smith. = мокре́ць, мокри́ця. С. Ан.

Звѣздчáтка = 1. д. **Звѣздочница**.

2. Astrea, з породи полипів.

Звѣздчáтый = д. **Звѣздообрáзный**.

Звѣри́нецъ = зьвіри́нець.

Звѣри́ный = зьвіря́чий.

Звѣри́стый, звѣри́стъ, то = зьвірний, і — У нашому лісі дуже зьвірно. Чайч.

Звѣробóй, звѣробóйникъ, рос. Hypericum perforatum, l inn. = д. **За́ячья кровь**. — **З. си́ній**, Hyssopus officinalis L. = си́льки, юзе́фки. С. Аф.

Звѣрови́дный = зьвіря́чий. — У його погляд якийсь зьвірячий.

Звѣролóвство = зьвіролóвство, ловецтво, мисли́вство.

Звѣролóвъ = зьвіролóв (К. П.), ло́вчий (К. Х.), мисли́вець (С. З.). — Йшли в пущи по сливці, зустріли їх мисливці. к. п.

Звѣрообрáзный = д. **Звѣрови́дный**.

Звѣрскій, ки = зьвіря́чий, нелюдські (С. Л.), лю́тий, ди́кий, лю́то. — Повсталі і кривава кара ще ніколи не сповняли душу иншими почуваннями, опріч зьвірячих. І Кр. — Якийсь погляд у його нелюдський.

Звѣрство = зьві́рство, зьвірювáння, лю́тість, жорсто́кість. — Серед людських зьвірювання. К. Кр.

Звѣрствовать = лютовáти.

Звѣрь = зьвір, зьвіри́на поб. — зьвіря́ка, здр. — зьвіро́к (С. Аф.), зьвіро́чок (С. Л.), зьвіря́тко, зьвіреня, тко, зб. — зьвірря́, зьвір. — Не вір, бо то зьвір, хоч не вкусить, так злякає. п. пр. — Він зьвірюка, а не чоловік — такий лютий. — Сеї зими зьвіру дуже багато. С. Л. — **Кре́ный звѣрь** = лисиця, вовк, ведмідь і т. д. (за котрими полюють). — **Пушно́й звѣрь** = що має шерсть, здатну на ху́тро. — **Плотоя́дный звѣрь** = хижий зьвір, мясоїд.

Звя́кать, звя́кнуть = 1. бря́зкати, бря́кнути, забря́зчáти. — Брязнуло кинджалом біля воріт, — чути було, як відмикають. Чайч. — Ой брязнемо кишенею з гроші золотими, де й візьметь ся родинонька сестри й побратими. К. Х

2. д. **Болтáть** 2.

Звя́ки = д. **Бре́дни** і **Врáки**.

Зги, вживають ся тільки у виразах: в), **ткнь зги не видáть**" — те́мно, хоч в о

стрель, хоч о́ко ви́коли, хоч о́чі почіко́люй. — Глянув у друге — хоч в око стрель. О. Ст. — Хоч очі повиколюй, — нічого не видко. н. пр. — б) „онъ зги не ви́дитъ" — він нічо́го не ба́чить.

Зда́ніе = буди́нок, будо́ва, будівля (С. Л. Ш.), будова́нния (С. З. Ж.). — **Каменное зда́ніе** = камяни́ця, муро́ваний буди́нок.

Здоро́ваться = здоро́вкати ся, вітáти ся (С. Л.), на добри́день, на день до́брий дава́ти, (скидаючи шапку) — шапкувати, ся, (стискаючи руку) — рука́ти ся, чохо́м дава́ти (цілуючи) — чоло́мкати ся. — А де Катря? Нехай іде з чоловіком здоровкатись. К. Х. — Мимо громади пробігав, шапки не здіймав, на день добрий не давав. н. д. — Тут між собою роспитались, чоломкались і обнімались. Кот. — Дивлюсь, а наш Окелько вже й з становим рукаєть ся.

Здоровёхонекъ, здоровёшенекъ = здоровісінький. — Чув, що він слабий. Де-там слабий? Здоровісінький.

Здоровёхонько, здоровёшенько = здоровісінько.

Здоро́во = здо́рово. — **Здоро́во!** = здоров був, здорові були́! добри́день! — **Здоро́во ли вы живёте? По добру́ ли живёшь, по здоро́ву?** = як ся ма́єте? чи ще́ живе́нькі, здорове́нькі? — **Здоро́во живёшъ** = ні за́ що, ні про́ що, так собі ні с того́, ні з сьо́го, за да́рма, да́рно, дурні́сінько, га́рма-да́рма, дур дýрня. — Причепив ся гарма-дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Ні з того, ні з сього давай лаятись. — **Уходи́ по добру́ по здоро́ву** = іди́, поки ці́лий.

Здоро́вость = здоро́вість.

Здоро́вый = 1. здоро́вий (не слабий). — Недужий смерті, а здоровий хвороби сподівай ся н. пр.

2. ду́жий, мі́цний, здоро́вий, кремезни́й. — Кремезний дідуган.

3. (про воду) — пого́жий, (про повітря, їжу і т. д.) — здоро́вий. — Погожа вода. С. З.

Здоро́вье, здоро́вьице = здоро́вя, здоровля, здоро́вячко, здоро́влячко. — Чарочка у роток, а здоровлячко у животок н. пр. — **О здоро́вьи спра́шивать** = за здоро́вя, на здоро́вя пита́ти. — І на здорова тебе, брате, буду питати. н. д. — **Пе́й, те на здоро́вье** = здоро́в пив! (С. Аф.), пийте здорові. — Ой пийте здорові, в кого чорні брови! Кум-мірошник, Дитренко.

Здоровѣть = здоро́вшати.

Здорова́къ = здоровíло, здоровéць, бéцман. С. Л.

Здра́віе = д. **Здоро́вье.** — **Здра́вія жела́ю, жела́емъ** = здорові були́!

Здра́во = 1. здоро́во.

2. розу́мно, розсу́дливо.

Здравомы́сліе = розсу́дливість.

Здравомы́слящій = розсу́дливий.

Здра́вствовать = здоро́вому бу́ти. — **Дай Богъ здра́вствовать** = поздоро́в Бо́же. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде н. пр. — **Да здра́вствуетъ!** = хай, нехай живе́! — А наш Цісарь хай живе, многі літа хай має! — **Желáю здрáвствовать!** = (при зустрічі) — здорові були́! (при прощанні) — бува́йте здоро́ві! С. Л. — По сій мові, бувайте здорові. н. пр. — **Здра́вствуй, те!** = здра́стуй, те, здоро́в був, здорові були́, добри́день, добри́вечір!

Здра́вый = 1. здоро́вий, при здоро́вю. — Він чоловік при здоровю.

2. розсу́дливий.

Здѣсь = тут, ту́тки, ту́течки, ту́тоньки, ось, ось-ту́т, о́сь-де, о́сь-дечки, о́сь-день. С. Л. Ш.

Здѣшній = тутéшній, тутéйший, ту́тошній. С. Л. Ш. — Не знаю, я сам не тутéшній.

Зелёненькій = зелене́нький. — Зеленький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Зелёнехонькій, зелёшенькій, ко = зелене́сенький, зеленісінький, ко. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зелени́ка, рос. Lycopodium clavatum L. = дереза́. С. Ан.

Зелени́къ, рос. Sambucus ebulus = д. **Бузина́.**

Зелени́ть, ся = зелени́ти, ся, позелени́ти, ся. — Весна не прийде вже пі́коли садочок твій позеленить. К. Ш.

Зелени́ца = д. **Зелени́къ.**

Зелени́чка, пт. Motacilla flava = трясогу́зка.

Зеленова́тый, то = 1. зелене́нький, по́зеленуватий, прóзеленоватий, зелена́стий. (С. Л. З.).

2. зеле́ний, зеленкува́тий, недості́лий, не сти́глий. — Зеленкуваті груші. Хар. Чайч.

Зеленщи́къ, ца = огоро́дник, ця.

Зелёный = 1. зеле́ний.

2. неспі́лий, недости́глий, нести́глий.

— **Въ зелёномъ состоя́ніи** = зеленце́м (С. З.), усвя́д. — Жито усвяд вижато. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар.

Зе́лень = зе́лень (С. Аф.), зело́ (С. Л.), зі́лля (С. Л.), горо́дина, (рання) — про́зелень, (для квітчання на зелені свита) — кле́чання. — Сонце ж ласкаве не спить, не вгана, землю по троху зелом украша. Чайч. — Тиха роса сідала над зелом і древом. Макар.

Зеленѣ́ть, ся = зеленіти, ся. С. Аф.

Зе́ле, зе́лье = зілля, здр. — зіллячко; данна́, отру́та. — Твою долю, моя доню, позаторік знала. К. Ш. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще давна вам дасть. Кр.

Земе́льный = земе́льний, грунтови́й.

Землевладѣ́лецъ = властитель (земельного маєтку), стар. — земяни́н. С. З.

Земледѣ́лецъ, земледѣ́лъ = землеро́б, хліборо́б (С. З. Л. Ш.), ра́тай (С. Л.), гречкосій (С. З.); що оре землю — ора́ч (С. Л. З.), плугач (С. З.), плуга́тарь (С. Л.), що сіває — сіва́ч (С. Л.), що заволочує — волочи́льник, скородільник С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хліборо́ба. Кв. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хліборо́б — хліба робить, хліб і їсть. п. пр. — І знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосіїв. К. Ш.

Земледѣ́ліе, земледѣ́льство = 1. хліборо́бство (С. Л. Ш.), землеро́бство. — Займа́ться земледѣ́ліемъ = хліборо́бити (Чайч.), хліба робити (д. під сл. Земледѣ́лецъ), хліб робити, хліборо́бствувати. 2. д. Агроно́мія.

Земледѣ́льствовать = д. Земледѣ́ліе. (Занима́ться земледѣ́ліемъ).

Земледѣ́льный, земледѣ́льческій = хліборо́бський (С. Ш.), землеро́бський.

Землекопный = гра́барський С. З. Л.

Землекопъ = гра́барь (С. Аф.), гра́бар (С. З. Л.), копа́ч.

Землемѣ́ріе = землемі́рство.

Землемѣ́рный = землемі́рний, межови́й.

Землемѣ́ръ = землемір, межови́й, межівщи́к (С. З.), міжівщик (Чайч.), межови́к, мірник (С. З.), мірчий (С. Л.). — Скоро приїхав межовий, почали землю межувати.

Землеописа́ніе = земле́пис.

Землеописа́тельный = земле́писний.

Земленаше́ство, земленаше́цъ = д. Земледѣ́ліе, земледѣ́лецъ.

Землеро́йка, Sorex araneus = польова́ ми́ша, руда́ ми́ша. — Зверанеш, як руда ми́ша. н. пр.

Землетрясе́ніе = трус (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був трус, як ізгадаю, то вся здр... ся, мов мала. Кот.

Землеудобре́ніе = угно́ювання земл...

Земли́ца = земе́лька, земли́ця. С. Аф.

Земля́ = 1. земля́, грунт, ґрунт. — ... мля́ дѣ́вственная = ці́лина зем... ці́лина. — На що тим Німцям ці... їх і так повні гамани. н. пр. — З. ... ханная = рілля́. — Та лучча рілл... няя, а ніж тая пізняя, та лучча жит... шая, а ніж тая другая. н. пр. — З. зап... ма́я = ваканцьо́ва земля́, пакі... — З. отдохну́вшая = перелі́г. С. З. — З. церко́вная = ру́га. — Випросив... пів у пана півку поли, засіяв та с... живе: ні руги не має, нічого... сказав ... церковця. н. к. — Уса́дебная з. = ґр... ґрунт (С. З.), пле́ць (Харьк.).

2. край, країна, (чужа) — чужи́на. Свій край, як рай, а чужа країна, як ... вина. п. пр. — Гуляла, гуляла й ... спинялася, а тепер зупинилась та чуж... вина. п. п.

3. суході́л. — Тоді козаки шаблями ... діл копали, Хому Безрідного ховали. ...

4. діл, земля́, поміст. — Дядо, ляд... благословила: „Бог з тобою!“ та як ... на діл повалилась. К. Ш. — Кинув ... на діл повалилась. К. Ш. — Кинув ...

Земляко́въ = землякі́в, земля́цький.

Земля́къ, чка = земля́к, чка, аб. земл... ство, іноді вживають ся теж: пан... — Позбірало ся все наше земляство ... гурту. Чайч.

Земляни́ка, земляни́ца, рос. Fragaria ... L. = суни́ця, суни́ці, позьо́нка, ... ни́шник. С. Ан. — Коля суниця ... — не сій вівса напрасно. п. пр. — На ... суниченьки, на долині полуниченьки, ... виний у жовнірі, а дівчина у черленім ...

Земляни́чный = суни́чний.

Земля́нка = 1. земля́нка (хата в земл... крита землею).

2. земля́чка.

Земляно́й = земляни́й (С. Аф.), зем... (Кр.). — **Земляно́й дымъ** = д. Дим... ца 2. — **З. гру́ша** = д. під сл. Гру... — **З. ла́донъ**, рос. Valeriana officinalis ... = оверя́н, одха́сник, чо́ртове ре... бі́сове ребро́, стоя́н, ма́ун (угр.), ... ребро́ (гал.). С. Ан. — **З. оре́хъ**, рос. ... thyrus tuberosus L. = кра́сний горо... ла́сковиця. С. Ан. — **Земляна́я** аб...

рос. Solanum tuberosum L. = карто́ля, карто́хі, бараболя, барболя, бу́льба. С. Ан.

Зе́мно = до землї, до до́лу. — Зе́мно кла́няться = кла́нятись до землї.

Зе́мно́й = 1. земни́й, сьвітови́й. — Сьвітова краса і пишність. М. В. — Земна́я пове́рхность = по́верх земни́й. 2. земляни́й. — Земна́я глы́ба = ски́ба землї. — Земно́й покло́нъ = укло́н до землї.

Зе́мскій = зе́мський.

Зе́рнчатый = зерна́тий (С. Аф.), зерни́стий, зерня́стий, семени́стий.

Зе́ркало = дзе́ркало, лю́стро, лю́стерко, верца́дло, сьвічадо. С. Л. (Остання слово здибалось мині тільки в одній казці, недрукованій в З. о Ю. Р., і у писательки О. Пчілки). — Тепер краси на виду́ і в дзеркалї не найду. н. п. — Там дівчина умивала ся, а люстречко видивляла ся. н. п. — В ясне люстро виглядала ся, своїм личком красувала ся п. н. — Достала Г'алюня сьвічадце малее, чи скажем „по простому“ дзеркальце тев. О. Пч. — Тим часом сьвіт почав в верцадлі примеркати і инших став дівіприміт кришталь чудовий виналяти В. Щ.

Зеркальный = дзеркало́вий. (Чайч.).

Зе́рникъ, рос. Polypodium fragrans i vulgare L. = папороть (укр.), солоди́ш (гал.). С. Ан.

Зе́рнистый = д. Зере́нчатый.

Зе́рнить = зерни́ти, дроби́ти.

Зерно́ = зе́рно, зерни́на, насі́нна, здр. — зе́рнятко, зернинка, зере́нце, зб. — зе́рно, збіжжя, пашня́, пашни́ця, насі́ння, здр. — насі́ннячко. — Збіжжя всїй, тай ся надїй. п. пр. — Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. н. п. — Зерно́ жемчу́жное = пе́рло, перли́на. — З. ма́ковое = качи́на, качи́нка. — З. пшени́чное = пшеничи́на. (Полт. Чайч.). — З. просяно́е = просо́на. — З. ржано́е = жити́на. — З. фасо́ли = квасолина. — Отбо́рное з. = чо́ло. — (Жменя зерна, як сіють) — сі́вак, (витрушене, як кладуть снопи) — на́трус, підсто́жина, (дрібне, що багато йде на мірку) — завіркувате, (мішане, на пр. жито і пшениця) — су́ржик, (печисте, що лишило ся після віяння) — послід, ви́точки. С. Л. — Оце хліб перевіяла, зостав ся послід — буде чим курей годувати. Чайч. — Купив пшеницю — саме чоло

Зерновик, бот. Pericarpium = насі́нник.

Зерново́й = зерновий. — З. хлѣбъ = пашни́й, пашниця, збіжжя. С. Л. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр.

Зернои́дный, Granivorus = зерноїд.

Зе́рнышко = зе́рнятко, зере́нце.

Зерца́ло = верца́дло (С. З. Мал.), зверца́дло (С. З.).

Зе́фиръ = ле́гіт (гал.). — Весняний легіт жене, як пух легенькі, білі хмаринки. Коцюбинський.

Зигза́ги = крив'у́льки. — Написав якісь кривульки. — Писа́ть зигза́ги = мислїте писа́ти (про пяних).

Зижди́тель, ница = 1. Творець, Сотворитель. — Вчить Бог і Творець, що мир погибав, Архангела Гавриїла в Назарет прислав. н. п.

2. фундатор, ка. — Він був фундатором нашої церкви, бо ще за життя свого записав фундуш на збудування церкви.

Зима́ = зїма́, (початок) — взімки, (кінець пізний, власне морози на провесні) — пі́дзімки. — Зіма! кожуха нема, чоботи ледащо і їсти нема що. п. пр. — Не так ця зіма увірить ця, як підзімки. — Зимо́ю = зімо́ю, узімку (С. Ш.), в зімку, в зімї. — В літї і качка прачка, а в зімі і дівка шмаркачка. н. пр. — В літку ніжкою, а в зімку ручкою. п. пр

Зи́мній = зїхній, зїковий (Лев.). — У вдівоньки серце, як зімнее сонце, хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє, та буйний вітер віє. н. п.

Зимова́лый = перезїнова́лий, зїковий; торішній, (про поросят) — пі́дсьвінок, (про телят) — бу́зїмок.

Зимова́ніе = зїмі́вля С. Аф.

Зимова́ть = зїмува́ти. — Діти! діти! добре вам в літї, а зімувати — то горювати. н. пр.

Зимо́вище = зїковни́к. С. Аф.

Зимо́вка = д. Зимова́ніе.

Зимо́вье = зїковни́к.

Зимовёй, рос. Althaea officinalis L. = кала́чики, проскурки, проскурня́к. С. Ап.

Зимогу́бель = ге́мбель (котрим роблять жолобки)

Зимо́къ = сїря́к, сїрячи́на, сїряга, (разом з кожухом одягнений) — паровиця. — Вийду за ворота надівши сїряку, ой хто ж мене та пригорне, бідного вітру. н. п.

Зія́ніе = розїяння.

Зія́ть = розївля́ти, розкрива́ти па́щу.

Зла́ки = хлїб, пашня́, пашни́ця; горо́дина, зе́лень, зїлля (живана і городня рослина).

Зла́то = зо́лото, зло́то. — Візьміть срібло-

злото та будьте багаті, а я візьму сльози лихо виливати. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златове́рхій, златогла́вый = золотове́рхий, золотогла́вий.

Златова́рный = золоти́стий, злоти́стий, позлоти́стий. — Поглянуть панове з ясного будинку — слуги в барвах позолотистих гуляють по ринку. К. Д.

Злато́й = золоти́й.

Златоле́нникъ, рос Linosyris vulgaris Dc. = вайців льон. С. Ап.

Златолю́бецъ, златолюби́вый = грошолю́б, грошолю́п.

Златоселезе́нникъ, рос. Chrysosplenium aeternifolium L. = жовтяни́ця, жо́вточниця. С. Ап.

Зла́тотка́нный = золототка́ний.

Златоу́стый = красномо́вний.

Златоцвѣтъ, рос. Chrysanthemum Leucanthemum L. = роме́н, рома́н, роме́н-зі́лля, романе́ць. С. Ап.

Зла́чный = хлі́бний, травни́стий.

Зли́ть, ся = зли́ти, ся, се́рдити, ся, гнівати ся, лютова́ти, злува́ти (на кого) — з піною на губах — пі́нити ся, (дуже, мов сатана) — сатані́ти.

Зло = 1. ли́хо, кри́вда, зло, шко́да. — На зло́ = на зли́сть, на ли́хо. — Зробив йому на злість. — На злість моїй жінці нехай мене бють. н. пр.

2. зле, лю́то.

Злоба = злість, злоба́. — Це давній мій злобитель — він давно на мене злобу має.

Злобливый = злий, зли́сний, злю́чий (С. Л.), злосли́вий (С. З.).

Злобиться = злува́ти, злоби́ти ся (С. Аф.), лютова́ти, важки́м духом ди́хати, чо́ртом диви́ти ся (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на невістку важким духом дихає та й мовчу. Чайч.

Злобный = д. **Злобливый**.

Злобствовать = д. **Злобиться**.

Зловоніе = смо́рід. — Такий сморід, що аж у носі крутить.

Зловонный = смердю́чий, смердя́чий, вонюю́чий.

Зловре́дный = шкодли́вий. С. З.

Зловѣщій = зловіщий.

Злодѣевъ = лиході́їв, лиході́йський, зло́діїв, зло́дійський.

Злодѣй = лиході́й, ка, лиході́йник, ця, лихово́дник, ця, злочи́нець, злочи́нниця (С. З.), зло́дій, ка, поб. — **злодю́га**. (Остатнє слово найбільше прикладеть ся до того злодія, що краде, але має і свіже значення.) — Він душогубу, лиходія в ра зустрітись дав надію. Старицький (Ра — Крадене у злочинців в їх сховани находили. К. Ст. — Таковий злодій о один за тее злочинство карав бути ви Ст. Л. — Нещотливому Чаплинському, б картові Литовському, ошінкові Польськ злодію і бездушному здирці Українськ ледащиці, злодюзі. Л. В.

Злодѣйскій = лиході́йський, зло́дійський.

Злодѣйство = лиході́йство, лихоро́бство злочи́нство (С. З Ж.), зло́дійство Л.). — Нехай страшне, нечуване злочин імя́ моє вікам перенесе. Сам.

Злодѣйствовать = лиході́яти, лихов ти, лихова́ти. С. З.

Злодѣяніе = д. **Злодѣйство**.

Зложела́тель = во́рог, злобите́ль. С. Д

Зложела́тельный = воро́жий, нех(а)тли́вий. (С. З.).

Зложела́тельство = ворогува́ння, злість, незичли́вість (С. З.), злобительство.

Зло́й = зли́й, лихи́й, злю́чий, зли́кий. — Як до тебе ходяти, тебе вірно любити, собаки лихі. н. п. — А Ювенал — ска казати, що він злюка, і певно, що його тира добра штука. К. Д. Ж. — Зли́е го = лихолі́ття, зли́годні, лиха́ годи́ни — Як у нашій славній Україні були лись пострашнії злигодні, бездольні годи н. д. — **Злой рокъ** = безталання, зл до́ля, лиха́ до́ля.

Злока́чественный = лихи́й, шкодли́вий, небезпе́шний.

Злоключе́ніе = недо́ля, приго́да, ли лиха́ годи́на, нещастя. — Бодай не ж у полі побило три недолі. н. п — Ні ла ж мене лиха година та нещасна. — Стала ся йому пригода не в день, а ві чі: заїдував чумаченько, з Криму їдучи

Злокозненный = лука́вий, ка́верзний, к косний, ка́посний. — **Злокозненный ч ловѣкъ** = ка́верзник, ка́посник. С.

Злопамѣренный = злоумисний.

Злопра́вный = злосли́вий, зли́й.

Злопа́мятный = злосли́вий, истливий.

Злополу́чіе = д. **Злоключе́ніе**.

Злополу́чный = бідола́шний, безталанний, бездо́льний, безща́сний, нещасний.

Злора́дный = злора́дний.

Злора́дствовать = злора́дствувати.

Злорѣчи́вый = лихосло́вний. С. З.

Злорѣчить, злосло́вить = лихосло́вити (С. Л.), обмовля́ти (Кр.), ганити, ганьбити (С. Ж.).

Злосрáдіе, злосрáдный = д. **Зловоліе, ный.**

Злостный = 1. д. **Злопаме́ревный.** 2. злий, злю́чий.

Злость = зліcть, лю́тість, мн. лю́тощі. — І тиха мова гасила його лютощі. Мирний.

Злочáстіе = д. **Злоключе́ніе.**

Злочáстный = д. **Злополу́чный.**

Злоумы́шленный = злоумúсний.

Злоупотреби́ть, злоупотребля́ть = над'ужúти, над'уживáти, на зле́ ужúти, ужúвати, на лúхо поверну́ти, повертáти. — Зли і добру річ на лихо повернe. н. пр.

Злоупотребле́ніе = над'ужúванія (С. Нар.), над'ужúть, над'ужúток. С. Жел.

Злоухищре́ніе = хúтрощі, кáверзи.

Злочáстіе = лихá дóля, недóля.

Злочáстный = д. **Злорѣчúвый.**

Змеевúкъ = 1. рос. Rumex aquaticus L. = кінський щавéль. С. Ан. 2. камінь Serpentinus.

Змееголóвникъ молдáвскій, рос. Dracocephalum Moldavica L. = мáтошник. С. Ан

Змій, змій, Serpens = змія́, гáдина, Vipera Berus — гадю́ка, здр. гадю́чка, Coluber trabalis — жовтобрюх, Boa — пóлоз, Coluber natrix або Tropidonotus natrix — уж, ужáка, вуж, вужáка, чорна — пáдалиця, що лазить по деревах — жерéтія. (С. З.). — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сміють ся. К. Ш. — Не грій гадюки за пазухою, бо вкусить. н. пр. — Друже — друже, а гадючку впипун. н. пр. — Зустрічав він у лісі змію — полоза. н. о. — Смокче, як вуж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.

Змѣевúкъ кóрень, рос. Polygonum bistoria = д. **Горéцъ.**

Змѣедýшникъ, рос. Scorzonera = ужóвник, рáнник. С. Ан.

Змѣёнокъ, змѣёнышъ = гадючúний, ужóк, ужачúний.

Змѣй = 1. д. **Змій.** — **Змѣй великáнъ,** Boa constrictor — удáв. С. Ш. 2. **Змѣй бумáжный** (дитяча іграшка) — змій, літáвець, (в йому три нитки, до котрих привязують шнур) — пýтлище. — Мій змій краще літає ніж твоя, а твоя все возиряя — мабуть путлище не вірно зробив або хвіст малий.

Змѣйка = 1. змíйка, гадю́чка, ужóк (С. Ш.). 2. рос. Briza media L. = здрíжник, трясýчка (С. Ш.). 3. у рушниці — бля́шка прóти ванка.

Змѣйка водяна́я, рос. Calla palustris L. = фіяковий корíнь. С. Ан.

Змѣйная трава́, рос. Stachys sylvatica L. = бáбка, бýковиця. С. Ан.

Змѣйный = змíїний, гáдовий, гадю́чий.

Змѣйный языкъ, рос. Ophioglossum L. і O. vulgatum L. = язúчник, погáне зíлля, без'язúчник, тúхе зíлля. С. Ан.

Змѣя́ = д. **Змій.**

Знавáть = д. **Знать.**

Зна́емо = знáти, звíсно, вíдомо. — Ой знати, знати, в кого есть мати. н. п.

Зна́емый = знайóмий, знакóмий. (С. Аф.).

Знакóмець = знайóмий, знакóмий. (С. Аф.).

Знакóмить, ся = знайóмити, знакóмити, ся, зазнавáти ся. — Їздить та вже з такими крáлями та царями зазнаєть ся. н. к.

Знакóница, знакóмка = знайóма, знакóма.

Знакóмство = знайóмість, знакóмість (С. Л.), сьвідóмість. — Ви десь певне багато знакомостів маєте. Кр. — Для мене усе зроблють по сьвідомости. Номис.

Знакóмый = 1. знайóмий, знакóмий. (С. Аф.). — **Быть знакóмымъ** = знáти ся. — Дай, Боже, з добрими людьми знати ся. н. пр. — **Какъ бýдто знакóмый** = нáче по знаку́. — Підходить, здоровкаєть ся, так, наче чоловік по знаку, та хто його зна. Чайч. 2. звíсний, сьвідóмий.

Знакъ = знак, призна́ка (С. Л.), прикмéта (С. З.), озна́ка, знамено́, (після рани) — шрам, (від удару батогом то-що) — смýга, пáсмуга, басаман, (чим твердим) — синяк, (після віспи) — рябóтиння. — Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі басаман. н. п. — Як ударив батогом, — так сиза смуга й набігла. Чайч. — **Знáки достóинства** (у козаків) = клейнóди: булава́, бунчу́к, пірнáч і т. д. — Візьміть мої гетьманські клейноди, панове... К. Ш. — Не на тее, миле братти, и Січ руйнувала, ой щоб и вам ваші землі, клейноди верталь. н. п. — **Мимúческій знакъ** = миг. — Німий вжелі не уміет писати, повинен на миги сповідати ся. Б. Н. — **Разговáривать знáками** = на мúгах говорúти. — **Погранúчный знакъ** = кля́к (С. З.), конéць. — Границю проводили, частий конці висипуючи. Л. В. — **Цехово́й знакъ** = чíшка.

Знаменáтель = знаменúник. С. Жел.

Знаменáтельный = знаменúний. С. Жел.

Знаменáть = 1. значúти. — **Знаменáть-ся крестомъ** = хрестúти ся.

2. висвящати. — Довго був дяконом, та оце недавно висвятали його на попа.

Знаменитость = знаменитість. С. Нар.

Знаменитый = знаменитий (С. Нар.), славний, славетний (С. Л.), значний, знатний (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. вірші.

Знаменникъ = печатка (для проскур), знаменик (С. Жел.).

Знаменіе = знак, ознака, знамено. С. Л. — Ото знамено од Бога — мітла на небі.

Знаменовать = значити, визначати.

Знаменоносецъ, знаменщикъ = хорунжий, хоружий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр. — По середині пан хоружий, під ним конисенько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

Знамя = корогва (С. З.), здр. — корогівка, хорогва, хорогов, стяг (С. З. Эв.), знамено, (найголовнійше у козаків) — бідна корогва, (не велике) — прапір (С. З.), прапорець. (С. Л.). — Бо ті лейстрові виросли в'неволі: ой не вдержать проти вітру корогви у полі. К. Д. — Військо йде, хороговки мають, попереду музиченьки грають. н. п. — І з веселим обличчям свій стяг підійми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьміло держати в гору підятий стяг. Фр. — Та привели бусурмана до нового знамена. н. п. — Затикають з одного боку на човні бунчук, з другого прапор. К. Б.

Знаніе = знання, знаття, відання (С. Л.), відомість, сьвідомість, знайомість. — Як би знаття, що в кума пиття, то жінку й дітн привів би. н. пр.

Знатно = 1. добре, добряче, славно, знаменито. — Добре погуляли.
2. знати, знать, значно, видно (Пр. д. під сл. Видно 1).

Знатный = значний (С. Л.), славний, знатний (С. З.).

Знатокъ = знавець, мистець (С. З.), митець, настак (С. З. Л.).

Знать = 1. вельможне панство, панва.
2. знати, мабуть, десь і т. д. д. Видно. — Десь він у школи ходив, що все зна.
3. знати, відати, розуміти, у(в)міти, тямити. — Дать знать = дати, подати вістку, оповістити. — Дать себя знать = в знаки, в тямки дати ся. — А шевцеві пан Твардовський в такі знаки дав ся, що мабуть і в час московський баришом вчав ся. Гул. Ар. — Знай себя = про себе знай (а в чуже діло не встравай). — Знать грамоте = письменним бути, вміти письма (Чайч). — Знать свѣтъ = вміти поводитись з людьми, звичайні бути. — Знать толкъ въ чемъ = вміти ся на чому. — Теля не знає ся в пирогах. н. пр.

Знатье = д. Знаніе.

Зняться = знати ся, водити ся. — Знає ся кінь з конем, а віл з волом, а свиня з тином, коли нема з ким. пр. — Він усе з панами водить ся.

Знахарь, ка = знахо(у)р, ка, шептун, ця, знаюка (Эв.), чарівник, ця, чаклун, чаклівниця, ворожбит, ворожка, відьмак, відьма. — Такий був знахор, що було виправить або одведе дощ. н. о.

Значекъ = 1. значок (здр. від сл. Знак).
2. корогівка, прапорець (д. Знамя).

Значеніе = значіння, сила, вага. — Се слово треба розуміти в політико-економічнім значінні. К. Кр — Се має велику вагу

Значительно = 1. багато, чимало, значно, доволі. — Води чи мало утікло. К. Ш.
2. виразно, виразне.

Значительный = 1. великий, чималий. — Чи мала вода прибула.
2. значний, поважний. — Багатих і знатних людей ховали дуже пишно. Лев.
3. виразний.

Значить = 1. значити, визначати. — Что это значить? = що се значить? що се за знак? що воно визначає? — Ніхто не знав, що воно за знак, що... н. о.
2. важити, силу, вагу, повагу мати. — Він у нас на селі велику силу має — Чи важуть добрі учники без любови? Б. Н.

Значиться = значитись, щитати ся, лічити ся.

Знающій = знаючий (С. Аф.), знаючий (Чайч.), тямущий, тямучий, тямкий (С. Ш.), сьвідомий і д. Знатокъ.

Знобить = морозити, холодити. — Знобить = морозить, холодом бере. — Голова болить, і щось морозить мене.

Знобиться = мерзнути, мерзти. — Шелудиве пороси і в Петрівку мерзне. н. пр.

Знобкій = мерзлякуватий, мерзляк. — Той мерзлякуватий він — як з хати, так уже й змерз. Чайк.

Знобкость = мерзлякуватість.

Знобь = дрігота, здриги, дріжаки (від холоду). С. Л. З.

Зной = спека (С. З. Л.), поб. спекота, шквара (С. Л.), пекота, пекло, жарота, жар, парня. — Терпи, Грицю, хоч ти спека. н. пр. — Така спекота, що хрін Б.

ка — усе попалило. — На дворі вар займав дух. Як.

Зобíный = пекýчий, шкварний, жаркий, варкий, парний. — Пекуче лiто.

Зпоíть = палúти, пектú. — Сонце немилосердно палить. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.

Зобáстый, зобúтый = волáстий. С. Л.

Зобáть = дзюбáти, дзьобáти (С. Аф.), клювáти, клюкáти. — Пташко маленька, де твоє пенька? На кінці сидíла, дрібен мачок дзюбáла. н. п.

Зобный = нóловий.

Зобный кóрень, рос. Scrophularia aquatica L. = рáнник. С. Ан.

Зоб (у птиць Ingluvies і у людей Struma) = вóло (С. З. Л.), вóле (С. Аф.), поб. вóлище, (здр.) волькó. (С. Аф.).

Зовъ = клик, клúкання (С. Л.), нóклик, запрóсини. — Княгиня, мов не своїми ногами, увійшла до сьвітлиці на грізний поклик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **Пріéхалъ безъ зóва** = приїхав не кликаний, не прóханий.

Зóдчество, зóдчій = д. Архитектýра, архитéкторъ.

Золá = золá, пóпіл здр. попілéць, (гаряча з жаром) — прúсок (С. З. Пав.), після золíння — вúзол.

Золéніе = золíння.

Золúть, ся = золúти, лýжити, ся.

Золóвка = зовúця. С. Аф. З. Л. — Навчать мене зовиці, Семенові сестриці. н. п. — Зовиці годи, русу косу чеши. н. п.

Золóвкинъ = зовúцин.

Золовушка = зовúчка. С. Аф.

Золотáрь = золотáрь, золóтник, позохóтник. — Ой ходíмо ж ми до ковальчика, до золотника н. п

Золотáя рóзга, зóлотень, рос. Solidago Virgaurea L. = золотýха, жовтóбрюх. С. Ан.

Золотúльщикъ = д. Золотáрь.

Золотúстка, рос. Helychrisum Dc. = цмин, H. arenarium Dc. = жóвта гарячка, жовтýшки, жовтяниця, цмин, жóвтий цмин, сварка, сварлúвець, золотýха, головокрýт, котячі лáпки. С. Ан.

Золотúстый = золотúстий, злотúстий, позлотúстий. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Золотúть, ся = золотúти, позолóчувати, ся. — Сонечко гай золотило. К. Ш.

Золотникóва головá, рос. = д. Бéлозóръ. — **З. трава** = д. Золототысячникъ.

Золотникъ = 1. золотник (вага = $^1/_{96}$ ч. кута і гирька такої ваги).

2. клáпка, хлипóк, хлúпавка (в смоках).

Золотникъ полевóй = д. Золототысячникъ.

Золотничка = д. Бéловóръ.

Зóлото = зóлото, злóто. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в золото. н. пр. — **Зóлото сусáльное, книжное** = сухозлóтиця (Чай.), сухозлíтка (Лев.), шумúха. (С. З.). — На столі лежав здоровий коровай, обтиканий голубами, позолоченими сухозліткою. Лев. — Шумиха, свинець блищали там. Кот.

Золотóй = 1. червóнець, дукáч. С. З.

2. золотúй, щироалóтний, щироалóтний, сутозлóтний. — З мізинного пальця щирозлотий перстíнь знімав. н. п. — Перстеньків два: єден щирозлотний, а другий срібний. К. Ст. — **Золотúхъ дѣлъ мáстеръ** = д. Золотáрь.

Золототысячникъ, рос. Erythraea centaureum L. = золототúсячник, сердýшник, семисúльник. С. Ан.

Золотоцвѣтъ = д. Златоцвѣтъ.

Золотошвéй, ка = гаптáрь, гаптáрка. С. Аф З.

Золотошвéйный = гаптáрський.

Золотошвéйство = гаптувáння; гаптáрство.

Золотýха = 1. хвороба Scrophula — золотýха.

2. рос. Thalictrum angustifolium Jacq. — золотýшник, медýниця, медунúшник, рýтвиця, T. flavum L. — одхáсник, T. majus Jacq. — падýчник, золотýшник, T. minus L. — кáнчуг, польовá петрýшка, рýтка, С. Аф.

Золотýшливый = золотýшний.

Золотýшникъ = д. Золотáя рóзга.

Золочéніе = позолóчування.

Золочённый, золóченый = золóчений, позолóчений, позолóчуваний, повлотúстий. — А в голуба сизокрила голова, а в голубки позолочувана. н. п. — І в під поли позлотúстий недолúнок вийнав. н. п.

Зóльникъ = попілúник.

Зóльный = попілúний.

Зóндъ = 1. хірург. струмент Specillum — мацовúлка, прóтичка.

2. свéрдел, штирь, сьвідер. (Волинь).

Зóнтикъ = зóнтик (Лів.), парасóлик, парасóлька (Прав.), від дощу — дóщник (С. Пар.), від сонця — сóнячник (С. Пар. Жел.). — **Зóнтикъ глазнóй** = козирьóк. — Вийшов пан с зеленим козирьком над очима.

Зонтъ = 1. піддашшя (над ґанком. С. З.), острíшок (над воротьми).

2. д. Зо́нтикъ.

Зо́ркій, зо́рокъ = зі́ркий (С. З.), бачу́чий, зирки́й (С. Л.). — Говірка, зірка, моторна. Макаровський. — Мої очі бачучі. Чайч.

Зо́ркость = зі́ркість.

Зо́рный = любі́стковий.

Зорочёкъ, Pupilla = зі́нка (С. Л. Жел.), зі́нька, зі́ниця (С. Л. Жел.), чоловічок.

Зорочко́вый = зі́ничний.

Зоря́, рос. Levisticum officinale Koch. = любі́сток, любі́ста. С. Ан.

Зоряно́й = д. Зо́рный.

Зрачёкъ, зрачо́къ, зрачко́вый = д. Зорочёкъ, зорочко́вый.

Зри́тель, ница = 1. гляда́ч, ка, глядько́, виде́ць (С. Пар.) — Гра артистів зробила дуже гарне на глядачів враження. — Глядько не нагляди́ть ся, хвалько не нахвали́ть ся. н. пр.

2. сьві́док, сьві́дка, сьві́дчиця, виде́ць. — При сьому и видці були.

Зри́тельный = гляди́ний. — **Зри́тельная труба́** = прозо́рна труба́. — Вигадали трубу, що зветь ся прозорною, і що крізь неї можна геть далеко бачити. Де-що про Сьв. Б.

Зрѣ́лище = видо́вище, видо́висько. С. Жел. Пар. — Чого я туди піду? От і ще не бачила такого видовища!

Зрѣ́лость = спі́лість, сти́глість, доспі́лість, дости́глість.

Зрѣ́лый = 1. спі́лий, сти́глий, поспі́лий, доспі́лий, дости́глий. — Спілий кавун. — Стиглі яблука.

2. доро́слий, ді́йшлий. — **Зрѣ́лый умомъ** = ро́зумом ді́йшлий. — Ще він малий, розумом не ді́йшлий. н. д.

Зрѣ́ніе = 1. поспіва́ння, доспіва́ння (про рослини).

2. зро́к (С. Аф. Пар. Жел.), зір (С. Пар. Жел.); прозір. — Нема прозору вже два роки (казав сліпий чоловік).

3. гляді́ння.

Зрѣть = 1. спі́ти, поспіва́ти, виспіва́ти, сти́гнути, доспіва́ти, достига́ти, (про колоски) — зерни́ти ся, (про овочі) — бриніти, (про людей) — дохо́дити до зро́сту, до ро́зуму. — Як став же наш мак та спіть, поспівать. н. п — На калину вітер віє, калина не спіє. н. п. — Вишні тільки що стали бриніти. С. Ш. — Ой зацьвіла маківочка, почала бриніти. н. п.

2. гляді́ти, дивити ся, споглядати, ба́чити.

Зрѣ́ніе = д. Зрѣ́ніе 1.

Зрячій = видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л. — Були прямі і кривоногі, були видющі і сліпі. Кот. — Два дїди: один сліпий а другий видючий. н. п.

Зуба́нъ = зу́ба́нь, зуба́ч, зуба́тий. С. Ц.

Зуба́рь = гембель с зубцями.

Зуба́стый = зуба́тий.

Зуба́чъ = д. Зуба́нъ.

Зуба́тка, риба Anarhichas lupus = морський пес. С. Пар.

Зубе́цъ = зубе́ць, (в машинних колесах) — па́лець.

Зуби́ло = 1. шру́бень (особливе долото)

2. зуби́ло (струмент, котрим визублюють пилки, терпуги і набивають жорна).

Зуби́ть = зуби́ти, визу́блювати, шрубити.

Зубно́й = зубни́й.

Зубо́къ = зубо́к, зубо́чок (С. Аф.) зубик. — **Подня́ть на зубки́** = висьмія́ти, підня́ти на глу́м.

Зубоска́лить = глузува́ти, глумува́ти, кепкува́ти (з кого, над ким), ска́лити зу́би.

Зубоска́лъ = глузівни́к, скалозу́б.

Зубоска́льство = глузува́ння, глумля́ння, кепкува́ння, но́сьмія.

Зубочи́стка = 1. щіточка (частати зуби).

2. шпи́чка (колупати в зубах, на пр. після їжі).

Зубри́ло = д. Зуби́ло.

Зубри́на = щерби́на, ще́рба. С. З.

Зубри́ть = 1. зуби́ти (С. Аф.), визу́блювати; щерби́ти, вищерблювати. — Ой десь мене Бог не простив, що я у неділю серпа позубив. н. п.

2. товкти (С. Ш.), товкмачити, зубрити (вчити від слова до слова).

Зубръ, Bos jubatus = зубр, Bos urus — тур. (С. Ш.). — Сидить, як тур, у горах. н. пр.

Зубча́тый = зуба́тий, зубча́стий. — Зубчастий гребінь у півня. Чайч. — **Зубчато колесо́** = пальцьове́, па́лешне ко́лесо (у машинах).

Зу́бчикъ, мн. зу́бчики = зубе́ць, зубці.

Зубъ = зуб, здр. зу́бик. — **Зу́бы пере́дніе, рѣ́зцы, Dentes anteriores s. incisori** — пере́дні зу́би, сьмію́нці. — **З. клы́ковые, клыки́, D. canini** — ікла. — **З. коренны́е, D. morales** — кутні зу́би. — Сьмій ся, сьмій ся — засьмієш ся на кутні! — **З. моло́чные, D. lactei s. temporii** — моло́шні. — **Зу́бы стри́ть** = ла́сити ся. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр. — **Поднять на зу́бы** = висьмія́ти, підня́ти на глу́м. — **Сжать зу́бы** = стиснути зу́би. — **Точи́ть зу́бы** = гострити зу́би, ма́ти зу́би на ко́го. — Щьмить

губа́ми = кла́цати зуба́ми. — Вовк як клацне зубами Чайч.

Зуд̀ь = сверб'іж (С. Л.), сверб, сверб'я́чка, сверботá, чос, чухо́тка. — Чос такий по тілу скрізь, що й терпіння не стало.

Зуд̀я́ніе = сверб'і́ння.

Зуд̀ѣ́ть = сверб'і́ти. — Де болить, там і торкнеш, де свербить, там і почешеш. н. пр.

Зуница = д. Земляни́ка.

Зыба́ть = колиха́ти, колиса́ти. — Де хатонька теплесенька, де дитина малесенька, там підемо ночувати і дитину колихати. н. п.

Зы́бка = коли́ска. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр.

Зы́бкій = 1. хи́тки́й, хи́бки́й, хилки́й, хи́стки́й, хили́стий. — Хитки́й човен. — Через провалля кладочка така хистка, що так вся і колишеть ся. н. о.

2. тряски́й, грузьки́й. — Зы́бкое мѣ́сто, боло́то = трясови́на, трясави́нна, трясо́вища. С. Ш. — Коло млина трясовина. С. Ш.

Зы́бкость, зы́блемость = 1. хи́тки́сть, хи́бкість, хи́лкість, хи́стки́сть.

2. тря́ски́сть, гру́зкість.

Зыбу́нъ = д. Зы́бкій. (З. мѣ́сто).

Зыбу́чій = д. Зы́бкій 1. — Зыбу́чій песо́къ = сипки́й. — Він мав собі захист у тім холодну від тяжкої спеки й сипкого піску. О. Пч.

Зыбь = 1. бри́жжі, жму́рки (хвили невеликa без вітру, перед бурею або після неї)

2. трясови́на і т. д. д. Зы́бкій (З. мѣ́сто).

Зык̀ъ = дзи́к, дзвик, брязк.

Зы́чать = дзвя́кати, дзи́чáти, брязчáти, бря́зкати, гучáти.

Зы́чный = гучни́й.

Зѣва́ка = розя́ва (С. З. Л.), поб. розявля́ка, га́ва, ґа́ва. С. З. — Я́ іду проворняка, а він їде розявляка, не мав де дишель встромити, та міг в рот. н пр.

Зѣва́ніе = позіхання.

Зѣва́ть, ся = 1. зіха́ти, ся (С. Аф.), позіха́ти, ся (С. З. Л.), зіва́ти, ся (С. Жел.). — Разом полягали, позіхнули кільки раз, тай позасипали. Рудч

2. га́ви, ґа́ви лови́ти, ви́трішки купува́ти, продава́ти.

Зѣво́та = по́зіхи, зіва́чка.

Зѣву́нъ = зіва́йло, позіха́йло.

Зѣ́вы = анат. Faux — зі́во (С. Жел.); па́ща (С. Л. З.), пе́лька (С. З).

Зѣ́нки = о́чі, банькй. — Нали́ть зѣ́нки = зали́ти о́чі (дуже напитись). — На́лить зѣ́нки = витріща́ти, вилу́плювати о́чі, банькй. — Распусти́ть зѣ́нки = заґа́витись.

Зюзникъ европе́йскій, рос. Lycopus europaeus L. = драголю́б. С. Ап.

Зю́зя = хлю́ща. — Напив ся, як хлюща.

Зя́бкій, ость = д. Зно́бкій, ость.

Зя́блякъ, самица — зя́блица, зяблó́вка, ит Fringilla coelebs = посьмітю́ха, посьмітю́шка. С. З.

Зя́блый = поме́рзлий, приме́рзлий, ме́рзлий (про рослини), зме́рзлий (про чоловіка).

Зя́бнуть = ме́рзнути, ме́рзти.

Зя́тевъ = зя́тів, шва́грів (д. Зять).

Зятёкъ = зя́тенько.

Зя́тинъ, зя́тній = д. Зя́тевъ.

Зять = 1. зять (чоловік дочкин). — Зя́тюшка = зя́тенько. — Невістка сорочку полата, а зять здере. н. пр.

2. шва́г(ґ)ер (чоловік сестри і зовиці). — Через дорогу кузня, а він мій шва́гер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

II.

И = 1. і, й, та, тай. — Поможи Боже неповатому, а повatому й жінка поможе. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща сім'я. н. пр. — Тай підняла китаєчку тай заголосила. н. п.

2. є (докірливо). — Е, що там балакати!

И́бисъ, пт. Tantalus ibis = ча́пля (особливої породи).

И́бо = бо, затим що, тому́ що́, через те́ що. — А вона не любить, бо я не багатий. н. п.

И́ва, рос. Salix alba L. = бі́ла верба́, бі́ла лоза́. С. Ап.

Ива́новъ цвѣ́тъ = д. Златоцвѣ́тъ.

Ива́новская, у вираз: во всю Ива́новскую = на всі заставки. — Кобенила на всі заставки. С. З. — Сьогодня можна з чоловіком рубатись на всі заставки, а завтра гуляти вкупі по братерськи. К. Ч. Р.

Ива́нъ-да-Ма́рья, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки́, брат і сестра́, бра́тіки. С. Ап.

И'верень, и́верешокъ = ула́мок, ви́ломок, уло́мок (від чого твердого), від каменя —

ска́лка, від дерева як рубають = тріска.

И'вина = верби́на. С. Аф.

И'вникъ = ве́рби і д. Встло́вникъ.

И'вный = вербо́вий, лозови́й.

И'волга, пт. Oriolus galbula = и́вілга, ві́льга (С. Жел.), вивільга (Чайч.), лі́скоту́ха (Полт. Чайч.).

И'вяный = вербо́вий.

Игла́ = 1. го́лка, здр. го́лочка (велика) — цига́нська, (без вушка) — про́тір, про́тор С. З., (для плетіння, нанизування то-що) — прут, дрот, (деревина) — гли́ця. С. Аф. — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Москаль і протір проковтне та не подавить ся. н. пр. — **Какъ на игóлкахъ** = як на шпи́чках, як на ву́гіллі. — **Плáтье съ игóлочки** = новісіньке.

2. (у де-яких тварів, на пр. їжака то-що) — го́лка, щети́на, колю́чка, (у рослин) — го́лка, шпи́чка, колю́чка, (у хвойних) — гли́ця, хво́їна, хво́їнка (С. Ш.), (у льона, конопе́ї) — костри́ця.

3. риба Syngnathus acus = зво́рлуч (С. Жел.), си́кавка.

4. (гора) — шпиль.

Игли́ный = голкови́й.

Игли́стый = голча́стий, голча́тий, шпичкува́тий, шпичакува́тий, колю́чий, терни́стий. — Колючий терен.

Игли́ца = гли́ця (деревина, котрою плетуть сїтки).

И'глица, рос. Ruscus aculeatus L. = ши́пачий те́рен.

Игловáтый = колю́чий, терни́стий, остюкова́тий.

Игнори́ровать = нехтува́ти. — Ти бо таки зовсім нехтуєш ним. О. Ст.

И'го = ярмо́, корми́га (С. З. Л.), нево́ля; тягота́, тя́гар(ь), тяжа́р(ь). С. Ш. — О під кормиги лядської визволив. Л. С. — Учила ся шляхта, як підданську нахиляти шию під кормигу панську. К. Д. — Гей заплакали хлопці молодці та у неволі, ярмі. н. п.

Игóлка = д. **Игла́**. — **Пускáть игóлки** (про вино́) = гра́ти, іскри́ти ся.

Игóлочный = го́лочний.

Игóльникъ, игóльничекъ = гольни́к, гольничо́к.

Игóльный = д. **Игли́ный**.

Игóльчатый = голча́тий.

Игóльщикъ, ца = голкар(ь), ка, голникáрь, ка. С. Пар.

Игóрный = гра́льний.

И'готь = сту́па, сту́пка, кущи́р(ь). Л. З. Пав. — Товкти перець в кущи́р(ь). С. Л. — Купила ступку з товкачем. — І сить ся, як баба з ступою, п. пр.

Игра́ = гра, гранн́я, гратт́я. Ігрáще, гри́ще, гу́лянка, забáва, ґ бавка. — Гра в карти. — З другими ді ни́ не знавсь і в грища з ними не здиб Бодянський. — Дідона вигадала грище, Ен щоб веселі́ший був. Кот. — З його гра́ не буде путт́я. н. пр. — Дівочі ігра́ забутні. К. Д. С. — Яка ж воно й гуля буде, як кожен нарі́вно, коли вже гра́ з то вкупі. Чайч. — Дитяча забавка. — Ігр **въ жмýрки** = д. під сл. Жмýрки. — І **ры кáрточныя, въ кáрты** = карт ство: ду́рень, підки́дний, невірни́й рень, відьма, конч́ина, коро́ль, ві ва, ме́льник, ци́ган, бяни́ця, сві пáмфиль, хви́лька, хлюст і т. д. — І **въ мячъ** = у мнячá: ги́лка, город бара́н, висо́кий дуб, ка́ша, ма́тка, ма та́, пічка і т. д. (Малорос. ігри Ки От. 1887—6). — **Игрá въ кости** = ки сти́рство. — Нікому не служачи, а тіл костирством і пянством бавять ся. Ст. — Добра свого на костирство, на танці зики не прогайнували. К. Б. — **И'гры палки, въ кости** = даровище, бу го́лий у го́лого, коро́мисло, коро ці, пу́калка, си́кавка, скравлі, пу шва́йка, шкалу́б або ген-ге́н, ти тара́н, шкереберть, шкандибки і т. (Малорус. і́гры Кіев. Ст. 1887—6). — **И въ крéмешки** = у кре́йнахи, у кр хи. — **И. въ носки́** = посли́на. — **въ чётъ или нéчетъ** = чіт чи ли — А ну вгадай: чи чіт, чи лишка? — **хоровóдная** = тано́к: во́рон, горо ко, зеле́ний шум, король, хре жéльман і т. д. (Малорус. ігри. К. 1887—6). — **И'гры мóлодежи** = гри гри́ща, и́грища: (катаючи яйця або хи) — ки́тьки, по́китьки, котю́чка, бивaючи яйця) — навби́тки, (не лічу ло стовпа́) — крутілка, ко́лесо, (на ку за вохосся) — чупру́н, в ску́бки, ску́бку, (інші гри) — до́вга лоза́, ко́тик, кон, ла́стівка, плаз, тісна ба свúнка і т. д. — **Къ нему́ пришла́ тая игрá** = у йо́го до́бра ка́рта, кáрти.

Игрáлище = и́грашка, за́бавка, ці

Игрáніе = гранн́я, гратт́я.

И'граный = гра́ний. — Грані карти.

Ігранный = Играть.

Ігра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, весели́ти ся, жирува́ти, жартува́ти, пустува́ти. — Ді́ти грають ся. — Весело гуля́ють си ді́ти на вулиці. Чайч. — Ми бавились разом, гуляли. Фр. — Не жируй з ведмедем, бо задавить. п. пр. — Коли ді́вать ся, аж вони за могидою гуляють у карти. я. к. — Дай Боже жартувати, аби не хорувати. п. пр. — Ой як пійду та на вулицю, жартую-пустую, а на свою та головоньку потуженьку чую. н. п. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Тай уміє танцювать, з козаками жартувать. н. п. — Бу́дто игра́я, де́лать что игра́ючи = на́че за і́грашки. — Игра́ть въ жиу́рки = в піжмурки гра́ти, жури́ти ся. — Игра́ть въ че́тъ или не́четъ = цята́ти ся, читува́ти ся. — А ну лишень цятати ся: чіт чи нечіт? Ка. — Судьба́ игра́етъ = до́ля жарту́є. — А доля жартує, помане, помане, тай геть прожене. Аф.

2. гра́ти, вигравати. — Бас гуде, скрипка грає, Іван мовчить, та все знає. п. пр. — Він добре на сопілці грав. — В труби та в сопілейки смутно та жалібно вигравають. п. д. (На бубні) = бубні́ти, бубня́ти. — Як бубни бубнять, як сурми сурмять. п. к. — Ой заграно мині і забубнено. К. Д. — (На дуді) = дудіти, в дуду́, в сопілку гра́ти. (Пр. д. під сл. Ду́дка). — (На трубі) = трубити, сурми́ти. — (На бандурі, гітарі або що, погано або недбало) = бря́нькати, (на скрипці або лірі, погано або недбало) — цигі́кати, тилі́кати, реніжити. — (Язиком замість музики, до танцю) — тринди́кати. — Пропив мужик инструмента, жінка в шинку тринди́ка. п. п. — Игра́ть въ тактъ (до танцю) = під но́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кропивницький грає переважно так звані характерні ролі. — Затиркевич найбільше гарно удає сварливих жінок і цокотух.

4. гра́ти, шукува́ти. С. З. — Брижачать карпи, шукує горілка. Гул. Ар

Игре́нній = каштанова́тий (про масть коней).

Игри́вость = жва́вість, жартли́вість, жартовли́вість.

Игри́вый, во = жва́вий, во, жартли́вий, жартовли́вий, во. — Ой який то хлопець жвавий, ще до того кучерявий. н. п. — Гей коні в уродливий, молоденький та жартливий. н. п. — І жартовливе щось в вечірньому огні, так весело, немов у літній день під. К. Д. Ж.

Игри́стый = пі́нистий. С. Пар.

И́грище = гри́ще (С. З. Л.), и́гриско (С. Ж.), ви́гри, ву́лиця. бавун. — Дівчата пішли на грище.

Игро́къ = грач (С. Аф. З. Л.), игра́ль, граль, игре́ць. — Ні грач, ні помогач. п. пр. — Ні швець, ні жнець, ні в дуду игрець. п. пр. (На бандурі) — бандури́ста, кобза́рь, (на скрипці) — скри́пник, (на дудці) — дуда́рь, ду́дник. — Заграй мині, дудинку, на дуду, нехай своє лишенько забуду. К. Ш. — (На лірі) — лі́рник, лі́рач. — А з вас не поганий лірач. Кр. — **Игро́къ въ ка́рты** = ка́ртник (С. З.), картя́р, картівни́к. — Ой як був він не женатий, то-то був гуляка! і пияця і картівник, козак забіяка. п. п. — **И. въ ко́сти** = костя́р(ь). — Ознайомив картинками... тихо в карти грався. Л. В. — Уподобав картовника і костира пивного К. Б.

Игрочи́ха = гра́ля, картя́рка (С. Пар.).

Игрочи́шко = д. **Игро́къ** (поганенький).

Игру́нъ, игру́нья = жру́н, ха (С. Л.), пусту́н, ха, веселу́н, ха, брикун, брикуне́ць.

Игру́шка = и́грашка (С. Л.), ця́ця, ця́цька (С. З. Л.), ба́бавка, (з дзвоником) — бря́зкало, бря́зкальце, (що торохтять) — торохтьо́ло, торо́хкало, (що гуркотять) — гу́ркало. — Чужа біда за игрушку. п. пр. — Буцім мала дитина цяцьками грається си. О. Мор. — Это для него игру́шка = це йому́ за и́грашку (легко зробити).

И́грывать = д. **Игра́ть**.

Игуа́на, Lacerta Iguana = я́щурка (особливої породи).

Игу́менія, игу́меньи, игу́менъ = игу́мена, игу́мен.

Идея = ідея́, ду́мка, га́дка.

Идіо́тъ = д. **Дура́къ**.

Идолопоклонникъ = пога́нин, мн. пога́не, болвохва́лець. — Погане, которі в многих богів вірують, місяць, перун і проч. за боги мають. Б. Н. — Болвохвальці, іже идолом кланяють си. Б. Н. — Комини чарами бавять ся, болв хвальці. Л. С.

Идолопоклоне́ніе, идолопоклóнство, идолослуже́ніе = болвохва́льство (С. Ж.), и́дольство.

И́долъ = и́дол, бова́н, болва́н (С. З.), божо́к.

И́дольскій = и́дольський, болвохва́льський, пога́нський.

Идти́ = 1. іти́, йти́. — Він швидко йде. — Поганий дух іде. — Робота добре йде. —

Не хочеть ся йому в найми йти — Нашої пшениці́ багато за границю йде. — Чай іде з Китаю. — Галун іде на краски. — **Идти́ большими́ шага́ми** = ци́бати. — **И. кружа́сь** = кружля́ти. — **И. ме́дленно** = плести́ся, пха́ти ся, плуга́нити ся, чвала́ти. — **И. тяжело́ ступа́я** = чеса́ти, шеле́пати. — **И. напрями́къ, прямо́й доро́гой, по пра́вдѣ** = прямува́ти, простува́ти, про́сто йти́, проста́ти. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — Вертать ся довелось самому, прямуючи ліско́м. Б. Г. — Простали ми в Україну вольними ногами. К. Ш. — **И. поспѣ́шно** = чимчикува́ти, тю́пати, тюпоті́ти. — **И. прихра́мывая** = шкандиба́ти, шкитильга́ти. — **И. пята́ми наза́дъ** = задкува́ти. — **И. семени́ нога́ми** = дріботі́ти, дробцюва́ти, тю́пати. — **И. слѣ́до́мъ** = слі́дкува́ти, слі́дко́м і́ти. — Так слі́дком за ним і ходить: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четвере́нькахъ** = рачкува́ти, ра́чки лі́зати. — **Идётъ слухъ, молва́** = чу́тка йде́, чу́тка хо́дить, поговір, ноголо́ска йде́. — **Идёмъ, идёмте** = ході́м, ході́мте, ході́ть. — **Идти́ впередъ** = передува́ти, поступа́ти ся. — Поступа́ймо на товстому вишивати: нитки товсті, — воно й поступаєть ся скоріш. Чайч. — **Къ чему́ э́то идётъ** = до чо́го воно́ йде́ть ся? — Я вже бачу до чого воно йдеть ся, та навті́кача. — **Идётъ** = до́бре, гара́зд, нічо́го собі́, так собі́. — **Пойдёмте гуля́ть. Идётъ** = ході́мте гуля́ти. До́бре. — **Рѣчь идётъ** = річ веде́ть ся, мо́ва мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр. — **И. куда́ глаза́ глядя́тъ** = сві́т за́ очі́. — Піду лиш я, сві́т за очі, що буде то й буде. К. Ш.

2. (про щастя) — щасти́ти, вести́сь, па́йдити, таланити (Пр. д. під сл. **Вести́** 2).

3. **Идти́ къ лицу́** = ли́чити, приставати, ла́дити. — **Идётъ къ лицу́** = ли́чить, до лиця́, приста́є. — Що не надіне, їй усе личить, усе до лиця. — Не подоба, не пристає очіпок до лоба. н. п. — Сива шапка так пристала до його чорного, як галка волоси. О. Мир. — **Идётъ, какъ коро́вѣ сѣдло́** = приста́ло, як свині нари́тники. н. пр.

4. тягти́сь (про час і місце). — Якось довго сей тиждень тягнеть ся. — Ліс тягнеть ся на цілу версту. — Година довго тягнеть ся.

5. ула́зити, лі́зти, увихо́дити. — Гвоздь не ліже в стіну. — Чоботи не ліз на ноги.

Иждиве́ніе = кошт, де́рживо, нак (Гал.). — Своїм коштом споруди́в. С. Л. Тую працю на себе підняти, кошту кладу свого не жалуючи. Ст. Л. — Ни де́ржині живе мати. С. Л. — Накладо укового Товариства імени Шевчека

Изба́ = ха́та, здр. хати́на, ха́тка, ха ночка, хати́нонька. — Благав у Ц тільки хату, одну хатиночку в таю. К. — **Бѣлая изба́** = ха́та; сьвітли́ця. **Чо́рная, курна́я изба́** = ха́та, в як піч без ко́міна й димаря́. — Сборная изба́ = збо́рня. — Десятник скликав дей у зборню. — **Не жила́я изба́** = пу́стка. — Стоїть село, не виросло, ремінилось, тільки пустка на край сел бік похилилась. К. Ш. — (З глини) лі́плянка, ма́занка, (без двора) — об хідчаста, (хворостяна) — плетінка, (з ни без печі) — хи́жа, хи́жка, (з с з соломою) — валько́вана, ляпа́чка та, (з дубків) — ру́блена, (без сінь жарт кажуть) — без штанів. — Ой на моріжку та поставлю я хижку, я Хата моя рублена, сіни на помості. — Частини хати: (де піч) — хатина, (д живе сім'я) — ха́та, (про гостей) — сві тли́ця, го́рниця, (де ліжко) — кімна (де ставлять ся кочерги, рогачі то-що кочере́жник, (передня частина) — ха (де складають ся харчі то-що, без печ комі́рка, хи́жа, хижи́на, (бокова стін причі́лок. — Піду до кімнати постіль слати. н. п. — А в вдовиці дві сьвіт а третя кімната — постіль біла перед а в дівчини одна хата, тай та не при та. п. п.

Избавитель, ница = визволи́тель, ви́ви́тель, ка (С. Ж.).

Избави́ть, избавля́ть, ся = визволити Л.), ви́бавити (С. Аф.), ви́рятувати (о)слободи́ти (С. Л.), одзволи́ти, ся (С. Л.), збу́ти ся, ви́крутити ся, здиха ся, визволя́ти, ви́бавля́ти, ослобо́ня ся, збува́ти ся. — Визволив з біди. — Визволив з неволі. — Вибавив од смерти. п. к. — Потім мене нещасну вибав з сього лиха. н. п. — Ледві вирятувався од видимої смерти. Чайч. — Здригалась, мов слобонилась од якої напасті. Ч. Р. — Ти одзволив нас од смерти. — Ніяк їх не здихаєш ся. — Коли ж здихаймось. С. Л. — Упросились здихати три дні, а не збути ся до віку. п. п. —

...а дибав легко, а трудно її забу́ти сп. н. пр. — Набави Бо́же! = Боро́нь Бо́же! Крий Бо́же! Хова́й Бо́же! Неха́й Бог боро́нить! Неха́й Бог одверта́!

Избавле́ніе = вивволе́ння, ви́звіл (С. Л.), вибавле́ння (С. Ж.), рятун́ок, порятун́ок. — Тоді ноги потопали, порятунку ні відкіль не мали. н. д.

Избавля́ть, ся = розба́лувати, ся, розпе́стити, ся, зледащі́ти, розледащі́ти. — Хворе коли не вмре, то розпестить ся. н. пр. — Енеї наш дуже зледащів. Кот. —

Избалова́нный = розпе́щений і д. Балова́нный, (про ї́жу) — пундико́вий. — Чоловік був як чоловік, а став занивити — зледащів на віки. С. Аф.

Избездѣльничаться = розледащі́ти, розбе́стити ся, розопсі́ти, розпаскуди́ти ся, роспога́нити ся, розпадлю́чити ся, вхопи́ти моско́вської ю́шки. — Козаки дуже вже розопсіли. К. Ч. Р. — Роспадлючили ся наші парубки на тих шахтах. Чайч.

Избёнка = хати́нка, хати́ночка, хати́нонька.

Избива́ть, изби́ть, ся = 1. вибива́ти, вигу́блювати, повбива́ти, ви́бити, ви́губити. — Вигубили усіх жидів. — Усіх людей у городі повбивали. Чайч.

2. побива́ти, поби́ти, ся. — Побив на дому увесь батіг. — **Изби́тый** = поби́тий, (про одежу) — зно́шений, по́драний, (про обувя) — сто́птаний, стопцьований. — Чоботи стопцьовані. — **Изби́ть до кро́ви** = в кров роз'ю́шити. Кр.

Избира́ніе = вибі́ра́ння, обі́ра́ння.

Избира́тель = ви́борець. Гал. — Посол Ю. Романчук скликав своїх виборців, щоб здати перед ними справу зі своєї роботи в раді державній. Батьківщина.

Избира́тельный = ви́борчий. Гал. — Реформа виборча есть конче потрібна. Батьківщина.

Избира́ть, ся, избра́ть, ся = вибі́ра́ти, обі́ра́ти (С. Л.), голосува́ти за ко́го, ви́брати, обра́ти (С. З. Л.), обі́ра́ти, ся, (про кільки) — повибі́ра́ти. — Меж себе на уряди судові обірали. С. Л. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотять за короля обібрати. н. пр. — Повибірали у нас таких начальників, що й не тямлять начальникувати. Чайч.

Избі́ть = д. Избива́ть.

Избу́шка = д. Избёнка.

Избу́ять = ви́гоїти.

Изва́ять = ви́ліпити.

Изведа́ть = ви́відати.

Изве́дать = ви́відати.

Изве́дывать = ви́відувати.

Изве́ка = ві́ковічно.

Изве́ковѣчить = ві́ковічити.

Изве́ргнуть = ви́кинути.

Изве́рженіе = ви́кинення.

Изве́стить = ві́домити.

Изве́стіе = ві́домість.

Изве́стно = ві́домо.

Изве́стный = ві́домий.

Изве́стный, изве́стно = 1. ві́домий, ві́домо. 2. ві́домий, ві́домо. — Ви ві́домий мені чоловік. — Ви ві́домо мені.

Изве́стный = ві́домий. — Ви ві́домий мені чоловік.

Изве́стно = ві́домо.

Изве́стный = ві́домий

Избяно́й = д. **Избно́й.**

Изва́дить, изви́живать, ся = привчи́ти, привча́ти, ся, зви́кати (до чого поганого).

Извала́ть, ся = ви́вала́ти, ви́качати, ви́кала́ти, ся.

Изва́ра, изва́рки = ви́вар, ви́варки.

Изваяніе = 1. різьба́, різба́рство.
2. стату́я.

Изваять = ви́різати, ви́бити, ви́лити або ви́ліпити (д. **Вайть**).

Изверга́ть, изве́ргнуть = викида́ти, скида́ти, ви́кинути, ски́нути.

И́зверг = недо́люд, недо́людок, звір, звірю́ка, (про чоловіка) — кат, като́га. — І зарізав би, та диво дивне сталось надо мною недолюдом. Ш. — Се звірюка, а не чоловік.

Изверже́ніе = викида́ння, скида́ння (дину, полому). — ви́бух.

Изверну́ть, изве́ртывать = скрути́ти, скру́чувати. — Крутив, поки не скрутив.

Изверну́ться, изве́ртываться = 1. переверну́ти ся, перекину́ти ся, переверта́ти ся, перекида́ти ся. — Човен перевернув ся.
2. ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́брехати ся, виверта́ти ся, викру́чувати ся, вибрі́хувати ся. — Він хоч з якої бі́ди викрутить ся.

Изверста́ть, изве́рстывать = ви́рівняти, ви́рівнювати.

Изверте́ть, изве́рчивать = повертіти, попрові́рчувати, прові́рчувати.

Изверте́ться = закрути́ти ся, розпусти́ти ся. — Закрутив ся наш Грицько — таке виробляє, зовсім неподобне.

Извести́, изводи́ть = 1. ви́вести, виво́дити. — Виведи коня з стані.
2. згуби́ти, стра́тити, зни́щити, губи́ти, стра́чувати, ни́щити. — Хотів його з сьвіту згубити.
3. потра́тити, стра́тити, перевести́, тра́тити, перево́дити. — Потратив усі гроші. — Перевів худобу.

Извести́ся, изводи́ться = 1. згину́ти, зни́щити ся, звести́ ся, перевести́ ся, ги́нути, ни́щитись, зво́дити ся, перево́дити ся. — Усе господарство перевелось ні на що.
2. змарні́ти, помарні́ти, охля́сти, охля́нути. — Охляв, опустив ся, змарні́в чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К. Х

Изве́стка = ва́пна. С. Аф. З. — **Гашёная изве́стка** = роспу́щена ва́пна, попіл-ну́ха. — Баби наберуть вапни, що в ній випалена, та в чавун, воно як зачне розпустить ся і зробить ся вже роспущене (ще попілухою її баби звуть) — то й не жуть нею хати. Чайч.

Известко́вый = вапня́ний (С. Л.), вапня́стий, ва́пнистий. — Взяти в оптеці розведеної вапняної води. Мя-ч. — **Известковая и́ма, печь** = вапня́рка, гора. — Позакладали горнй, будуть вапну палить. Чайч.

Известня́къ = вапня́р.

Изве́стный = д. **Известко́вый.**

Известня́къ = вапня́к (камінь, вапно собі вапну).

Изве́сть = д. **Извести́.**

И́звесть = д. **Изве́стка.**

Изветша́ть = зістаріти ся, застаріти, зноси́ти ся. — **Изветша́лый** = старий, зно́шений.

Извива́ться, изви́ться = 1. ви́ти ся, звива́ти ся, повива́ти ся (С. Л.), зви́ти ся, пови́ти ся. — Мов гадина вить ся. К. Ш. — Річка повилась поміж берегами. С. Л.
2. крути́ти ся, вили́ти, запобіга́ти пе́ски, ла́щити ся. — Хіба не бачив, як він крутить ся кого його.

Извива́ина = кривина́, за́крут, викрут (С. Пар.), ріки = коліно, заворот. Ик. — Саме там річка коліно робить. Чайч.

Извива́истый = кривий, кру́чений, покру́чений (С. Л.), колі́нкува́тий, вильний. — Покручена дорога. — На Дніпрі поро́ги. Вильний. С. Л. Эв.

Изви́въ = извива́ння.

Извилина, извилистый = д. **Извива́ина, Извива́истый.**

Извине́ніе = вибаче́ння, пробаче́ння (С. Л.), перепро́сини. (Фр.). — Вони почали прохати вибачення. Лев. — Вона просила пробачення, що не вміє сьпівати ні однісінької української пісні. Лсв. — Я перший був до сварки, звичайно перший і до перепросин. Фр. — **Попросить извине́нія** = перепроси́ти. — Перепросив батька. Кр.

Извини́тельный = 1. прости́мий. С. Пр. — Се не простимий гріх.
2. вибачний. — Альфонсо зупинився і стрічи мовчав, а потім річ якусь вибачну почав. К. Д. Ж.

Извини́ть, извиня́ть = ви́бачити (С. Ам. Л.), проба́чити, дарува́ти (С. Л.), ви́бачати, проба́чати (С. З. Л.), перебача́ти. — Будьте ласкаві, мене не лайте, не проклинайте, а вибачайте. Б. Б. — Прошу мені сей раз вибачати, як приймала пана для своєї хати. н. п. — Ну, прошу вибачить.

гості мої: не скупість, така спроможність. Номис. — Подорожньому Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте, кому яке слово сказала. С. Аф. — Вибачáй, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Їжте, пийте, хочайте, а яремною вибачайте. н. пр.

Назипáться, пазипáться = перепроси́ти, перепроси́ти ся (С. Л.), перепрохáти (С. З.), перепро́сювати. — Була жінка мужика, пішла позивати, присудили мужику жінку перепрохати (по другому варіянту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепроси́ть батька. Кр. — Він мене перепросював. Кр.

Назипáться = запсува́ти ся (про шруб).

Назипáти = д. **Назива́ти**.

Назлека́ть, назле́чь = витяга́ти, вийма́ти, добува́ти, вибіра́ти, ви́тягти (С. Л.), ви́няти, добу́ти, ви́брати. — **Назле́чь** изъ опа́сности = ви́рятувати. — **Назле́чь по́льзу** = спожиткува́ти. — Ані звір, ані чоловік, ані рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Сьв. Б.

Назлече́ніе = 1. витя́гання, вийма́ння, добува́ння.

2. ви́тяг, ви́писка, ви́бірка. — Замість щоб пізнати Росію з її власних джерел, Галичани вживали її з витягів, що робило „Слово" з газет одної партії у Росії, або з німецьких газет. Пр.

Назнýтрь = з середини.

Назна́ = з'о́кола, з ве́рху, з надво́ру. — З середини виявлена хата, а з о́кола ще ні. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Назводи́ть, ся = д. **Извести́, ся**.

Назво́дъ = тра́та, стра́та, згу́ба. — Мала трата грошей. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Назво́зить, назво́зничать = хурува́ти (С. Л.), (ф хурмануваги (С. Ш.), на волах — чумакува́ти. С. Л. — Ой я з роду чумакую, їду на гору — не бичую, а з гори їду — не гальмую. н. п.

Назво́зникъ = фу́рман, ху́рман (С. Ш.), ху́рщик (С. Л.), підво́дчик (С Л.), на волах — чума́к, при війську — погóнець, на біржі — бі́ржа, бі́ржак (С. Ш.), бі́ржанйк (С. З.), звóщик (С. З. Л.), жид з балагулою — балагу́ла. С. Ш.

Назво́зничій = ху́рманський, фурма́нський (С. Ш.), (х)фу́рманів (С. Ш.), хурщикія, чума́цький, чумаків, балагу́льський.

Назóзъ = ху́ра, чума́чка. С. Л — Наняв ся від хуру. — Пішов у чумачку.

Назволе́ніе = во́ля, призволе́ння. — Як буде на те ваша воля. — За панським призволенням почали ми жити на тій землі. Чайч.

Назво́лить = 1. во́лити, воліти, хотіти, бажа́ти. — Волило від Царя восточного. Костомар. В. Х.

2. зволя́ти ся, призволя́ти ся. С З. Л. — Зволяйтесь, доброді́ю, вислухати. С. Л. — Всього не можна описати, в Латії що тоді було, — уже зволяли ся читати, що в голові у їх було. Кот. — **Чего́ назво́лите?** що? чого́? чого́ тре́ба? — **Назво́ль, те!** = а) до́бре, гара́зд, сі́лькісь, б) на, те. — **Назво́льте, я гото́въ такъ сдѣлать** = до́бре, я так зроблю. — **Назво́льте ку́шать** = зволя́йтесь, призволя́йтесь!

Назво́льничаться = узя́ти во́лю, зви́кнути до свавóлі, розпусти́ти ся. — Узяла свою волю — куди хóче, туди йде і нічого ти їй не питай. Чайч.

Назора́чивать, ся, назороти́ть, ся = 1. обе́рта́ти, ся, поверта́ти, ся, оберну́ти, ся, поверну́ти, ся. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. вивертáти ся, викру́чувати ся, ви́верну ти ся, ви́крутити ся. С. З. Л. — На силу викрутив ся з цього діла.

Назвороваться = зви́кнути до зло́дійства, злодійкува́тися ста́ти.

Назворо́тливый = мети́й, виверти́й, ви́крутень.

Назворо́ть = ви́крут, ви́крутка, ви́крутня, визворо́тка (С. Л.).

Назворо́чать = перевернýти, перекуйóвдити, поперевертáти. — Усе до гори ногами поперевертав.

Назво́щикъ, назво́щичать, назво́щичій = д. **Назво́зникъ** і т. д.

Назврата́ть, назвраща́ть = перевернýти, перекрути́ти, переїна́кшити, перебрехáти, перевертáти, перекру́чувати, переїна́кшувати, перебрíхувати. — Він усе перекрутив на свій лад. — Перебрехав так, що й не пізнаєш. — **Назвращённый** = перевéрнутий, перекру́чений, переїна́кшений, перебре́ханий.

Назве́дывать, назве́дать = вивíдувати, випи́тувати, визнава́ти, дохóдити; дознава́ти, зазнава́ти; ви́відати, ви́питати, ви́знати, дійти́, дозна́ти, зазна́ти, звíдати. — Став він ще більше в сім ділі дохóдити. — Зазнав він чимало лиха. — Я сам на собі усе звідав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Изве́данный** — дíзнаний (С. Л).

Назве́ковать = звíкувáти, вік звíкувáти.

Назве́риваться, назве́риться = зневíрятися, зневíрити ся. С. Аф.

Извѣсти́ть, извѣща́ть = звісти́ти (С. Л.), сповісти́ти (С. З.), оповісти́ти (С. З.), пода́ти звíстку, звіща́ти, сповіща́ти, оповіща́ти, подава́ти звíстку. — Як би хто сповістив удову безталанну, що от така й така річ. К. Д. С. — Мушу сповістити: не бутя нам у парі. М. В.

Извѣсти́ться, извѣща́ться = звісти́ти ся, дізна́ти ся, сповісти́ти ся, осьві́дчити ся (С. Л.), одібра́ти звíстку, звіща́ти ся, дізнава́ти ся, сповіща́ти ся (С. Л.), осьві́дча́ти ся, одібра́ти звíстку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣ́стіе = звíстка, здр. звíсточка, звíстонька (С. Аф.), вíстка, вість, о́повість, відá (М. В.). — Вже трете лíто, як пíшов на вíйну, та ні чутки, ні звістки. н. к. — Нíякої звістки про його не має. — Хоч звíсточку нам передай, чи ще він есть на сьвітí. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та на Дін риби їсти, та принеси від кошового вісти. н. п. — Та згадай мене та як сядеш у вечерí їсти: десь мої дитина, десь моя рíдненька, та нема од неї вісти. н. п.

Извѣ́стно = звíсно, відо́мо, відо́ма річ, ска́зано. С. Л. — Всім звíсно, що він добрий чоловік. — Сказано брехуні, що його слухати. — Відома річ, що... — **Не извѣ́стно за что́** = не знать за́ що. К. Ш.

Извѣ́стность = звíсність, відо́мість, сьвідо́мість, сьвідом, сла́ва. — Та вже ж тая слава по всíм сьвітí стала, що дíвчина козаченька сердеськом назвала. н. п. — **Привести́ въ извѣ́стность** = вия́снити, осьві́дчити.

Извѣ́стный = звíсний, відо́мий, сьвідо́мий, зна́ний. С. Л. — С. Рудáнський есть досить відомий українській громадí. Пч. — Конíський звíсний наш письме́нник — В знаній кожному Львівській лíтописí. К. Кр. — Се чоловік сьвідомий. С. Л. — **На ско́лько мнѣ́ извѣ́стно** = скíльки менí відомо.

Извѣ́тривать, ся = д. **Вывѣ́тривать, ся.**

Извѣ́тъ = доно́с, ви́каз, обмо́ва.

Извѣща́ть, ся = д. **Извѣсти́ть, ся.**

Извѣще́ніе = звíстка, вíстка, вість, о́повість, осьві́дче́ння, оголо́ска.

Извядáть, извя́нуть = вя́нути, повя́нути.

Извя́лить = повяли́ти, звяли́ти. — Брівоньками звялила, очиськами спалила. Рудч.

Изга́дить, изга́живать, ся = спаску́дити, спога́нити, зги́дити, попаску́дити, ся, паску́дити, пога́нити, ся, (про кілька) — позапога́нювати, поспаску́жувати. — Кравець спаскудив свитку. — Він усе згидить. Кр.

Изга́ра = зана́. С. Л. — Вкинулась в в жито.

Изга́рина = 1. жу́желиця (С. Аф.) жу́жель.
2. це́гла перепа́лена.

И́згарь = д. **Изга́ра** і **Изга́рина.**

Изгиба́ть, изогну́ть, ся = згина́ти (С. Аф.) гну́ти, вигина́ти, ся, зігну́ти, ізігнути, ви́гнути, ся. — А ти, старий дуб, ізігнув ся як дуга. п. п. — Такий здоро вий, що підкови згинає. — Змій изгиба́ется = гадю́ка звива́ть ся, ве́ть ся. — Он хо́дитъ изгиба́ясь = він хо́дить вилясом.

Изги́бина = кривина́, за́кругъ, ви́кругъ, залу́ка (Ман.), рíчки — колíно, зáворот (Ман.).

Изги́бистый = 1. крúвий, криву́льчатий, колíнкува́тий, кру́чений, покру́чений, вильний. (Д. **Извúвистый**).
2. гнучкий, гну́чий. — Мужичка праця колюча, а панська на всі боки гнуча. в ц
3. д. **Изворо́тливый.**

Изги́бчивый = д. **Изги́бистый** 2.

Изги́бъ = д. **Изги́бина.**

Изгла́дить, изгла́живать, ся = 1. вирíвняти, зрíвняти, вирíвнювати, ся.
2. зни́кнути, зни́кати, згинути, зникти, ся, в нíвець оберта́ти ся.

Изглода́ть = обгри́зти, згри́зати, пообгри́зати, позгри́зати. — Їсти так хотíло ся, що всí кíсточки пообгризав. Чайч.

Изгна́ивать, изгнои́ть, ся = згноювати, згноїти, ся, ногноїти, ся, перегноїти, ся.

Изгна́ніе = вигна́ння (С. Л.), прогна́ння, згóн. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону" кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського народу з правого на лíвий берег Дніпра, переважно після Прутського миру. С. Л.

Изгна́нникъ = вигна́нець. С. Л. — Пришліть мене до свого гурту бідного вигнанця. Ч. К. — Король мене банíтою — вигнанцем оголосив по Польщí і Вкраїнí. К. Б. — Вигнанців з тих воєводств. Л. В.

Изгна́нничество = вигна́ння.

Изгна́ть, изгони́ть = ви́гнати, вигурити, виганяти, вигу́рювати, (про кілька) — повиганя́ти, повигони́ти, повигу́рювати. — Повигонили їх усіх з тíєї землí. Чайч.

Изгнива́ть, изгни́ть = згнива́ти, вигнива́ти, тру́хнути, згни́ти, зогни́ти, потру́хнути. — Потрухли чумацькі вози і занози. п. пр. — **Изгни́лый** = гнилий **потру́хлий.**

Изги́ль = д. **Гиль.**

Изгно́ить, ся = д. **Изгни́вать.**

Изголо́вок, изголо́вье = узголо́вя (С. Л. Ш.), приголо́вя (С. Л.), приголо́вач (С. З.). — **Въ изголо́вьи** = під го́лову.

Изгоня́ть = д. **Изгна́ть.**

Изго́рбить, ся = згорбити, ся, погорбити, ся, перегорбити ся, погорба́тїти.

Изгоро́да, изгородь = горо́жа, огоро́жа, перегоро́жа, (з хворосту) — тин, лїса, пліт, плетінь, (з паль або кілків) — частокіл, (з тичин) — віря́. — Привязався, як слїпий до тину. п. пр. — Як би вінї не тини, та не перетинки, — ходив би я до дівчини що дня, що годинки. н. п. — Циган свою за пліт тягне, та й то хвалить. п. пр. — Рости саду, винограду, вище плоту, краще злота. п. п. — **Живая́ изгородь** = обса́да, живопліт (Гал.). — **Ста́вить изгородь** = тинити, ста́вити тин, лїсу і т. д.

Изгоре́лый = підпа́лений, припа́лений.

Изгоре́ть = згорі́ти, погорі́ти.

Изготавливать, изготовля́ть, изгото́вить = готува́ти, лаштува́ти, ла́годити, зготу́вати, наготува́ти, злаштува́ти, ала́годити, налаштува́ти, нала́годити, ви́готувати. — Ми побалакаємо, а ти нам снїдання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсім налаштований. Номис. — Прийдеш, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати вечерю для тебе. п. п.

Изготовле́ніе = зготу́вання, злаштува́ння.

Изгре́бы, изгре́бье = кло́ччя, па́чіски.

Изгрыза́ть, изгры́зть = згрива́ти, згри́зти, погри́зти. — Погризли миші усю копу на молодих яблуньках. Чайч.

Изгу́ль = гульня́, гультя́йство, розпу́ста.

Изгуля́ться = зледащі́ти, розледащі́ти, розпусти́ти ся, розволочи́ти ся. — Поїде між панянь та волоцюг, розіпсть ся, розволочить ся. О. Мир.

Издава́ть, ся, издать, ся = видава́ти, ся, вистача́ти, ся, випуска́ти, ся, ви́дати, ви́стачити, ся. — Добре-б було, як-би ми розуміли, на що видасть ся усякий закон. Деяко про Сьв. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Симеренка. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Издавна = здавна, з давнього давна, з давніх давен, з давньої давнини, з давнього часу, з давніх часів, з давнього віку. — Наша хата була здавна на всїй сьвітї славна, з того часу, як витяла короля Степана. К. Д. — З давних давен повелось у нас так, що.. Чайч.

Издава́ть, издо́ить, ся = видо́ювати, здо́ювати, видоїти, здоїти, ся.

Издалбливать, издолби́ть, ся = видо́вбувати, ви́довбати, подовба́ти, повидо́вбувати, ся.

Издалёка, издалека́, издале́ча, издале́че, и́здали = здале́ка, здаля́, віддалеки́, віддалі́к (К. М Х.), оддалі́к, оддалеки́, оддалеку́, віддаля. — Веселі хати! веселі здале́ка палати. К. Ш. — Він здале́ка приїхав. Кр. — Уже коні козацькиї видно їй здаля́, видно й зброю козацькую, як вона сія. Нч. — Пізнавши його здалеку́. К. З. о Ю. Р. — А лисиця оддалі́к стоїть. п. п. — Ганна одихнула їй і стала оддалеки́. Лев. — Щось маячить — віддаля́ не видно.

Изда́ніе = вида́ння. — Од старого статуту в року 1529 виданого аж до видання теперешнього статуту. Ст. Л. — Рада. Украінський альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Изда́тель, ница = видаве́ць (О. Жел.), видавни́к, ця. О Жел Пар.

Изда́тельный = видавни́чий. О. Жел.

Изда́тельскій = видавців, видавни́цький. О. Жел.

Изда́тельство = видавни́цство. О. Жел.

Изда́ть = д. **Издава́ть.**

Издёргать, издёргивать, ся = пошарпа́ти, подра́ти, пошматува́ти, шарпати, дра́ти, шматува́ти, ся. — Одежа пошарпалась.

Издержа́ть, издéржнвать, ся = потра́тити, стратити, протра́тити, ви́тратити, ся, втра́тити ся, покла́сти (гроші), тра́тити, стра́чувати, витра́чувати, (асе) — повитра́чувати, позтра́чувати. — Багато грошей потратив. — Протра́тив усї гроші. — Їхав чумак тай витратив си з хлїба. п к. — На се грошей поклав чимало. С.-Лев.

Издéржка = стра́та (С. Л.), тра́та (С Ш.), ви́трата, втра́та (С. Л.), потра́та (С Л.), накла́д (С. Л.), кошт (С. З.), видато́к. — Не хочеш страти — не лїзь ні в куми, ні в свати. п. пр. — Чи зиск, чи трата — одна заплата. п. пр. — Ой, коровако, коровако, багато до тебе коштує тре'а. п п. — Коштує і накладу свого не жалуючи. Ст. Л.

Издивйться = здивува́ти ся.

Издира́ть, изодра́ть, ся = дра́ти, шматува́ти, шарпати, ся, подра́ти, пошматува́ти, пошарпати, ся — Мати подере пазуху, дітям ховаючи, а діти — від матері ховаючи п. пр. — Подрала ся одежа. — Штани в його полатані, подрана свитина,

куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одежу.

Издира́вить = подіря́вити, подірча́вити.

Издира́вѣть = подіря́віти, подірча́віти, здіря́віти. С. Аф.

Издича́лый = здичі́лий. Чайч.

Издича́ть = здичі́ти (про людей і живу тварь), здича́віти (про рослини). — Зовсім здичів чабануючи, бо й людей не бачить. Чайч.

Издо́йки = ви́дойки.

Издо́йный = малодійний. — Корова малодійна.

Издо́ить = д. **Издо́ивать**.

Издо́хлый = здо́хлий. — Облупили здохлого барана и и.

Издо́хнуть, издыха́ть = здо́хнути, опрягти ся, одубіти, ду́ба да́ти, до́хнути, здиха́ти, па́дати, (про кільки) — поздиха́ти, виздихати, повиздиха́ти. — Мабуть щось велике у лісі здохло. и. пр — Чогось у вечері наївсь, та так наїв ся, що й опрігсь. К. Ш. — Воли та корови усі поздихають, біле личко, чорні брови повік не злинуть. в. п. — Виздихав увесь товар у людей. Чайч. — Всі собаки повиздихали. Номис.

Издре́вле = д. **Изда́вна**.

Издыха́ніе = кона́ння (С. Л.), скона́ння. — Вже при останньому конанні хотів він щось сказати.

Издыха́ть = д. **Издо́хнуть**.

Издѣва́тельство = глум (С Л.), глумова́ння, глуз, глу́зди, глузова́ння (С. Л.), кепкува́ння, ло́глумка, по́сьміх (С. З.), нару́га. — Хіба и тобі на глум здав. ся? — З посьміху люди бувають. и. пр — Ні, не хочу більш терпіти на землї неправди злої Хай же смерть мене сховає від нарути навісної Сам. — Тільки кололи його гіркими глуздами та посьміхами. О. Мир.

Издѣва́ться = глумова́ти (С. Аф. З. Л.), глуми́ти ся (С. Л. З.), глузу́ва́ти (С. Аф. З. Л.), на глум, на глуз підійма́ти, кепкува́ти (С. З. Л.), кпи́ти ся (С. З. Л.), шкиля́ти (С. Л.), шкилюва́ти, знуща́ти ся (С. Аф. З.), збитькува́ти ся. — Голови на шаблї здіймали, довго глумували. и д — Бо там з мене будуть глумувати. и. п. — За що глузуєте, сказав наш неборак, за що знущаєтесь ви надо мною так? Гул. Ар. — Я кляв себе, и з себе глузував, я сам сеос соромив ся. Сам. — Багатого чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміється ся, кепкує. К. Ш. — Не збитькуй ся чужа мати надо мною, завжди мінї очі, пускай за водою. и. п.

Издѣвка, частіше ми издѣвки = д. **Издѣва́тельство**.

Издѣвочникъ, издѣвчивый, во = глумливий, во, глузли́вий, во (С. З.), насьміхуватий, глузли́вець, глуза́тор (Сем. Карпенко).

Издѣліе = ви́ріб, ро́бливо. — Не з кожного дерева добрий виріб буде, треба і з дерева добрати. Фр. — Се ложки мого робства. Харьк. Чайч.

Издѣтска = з дитинства, з ма́лку, з пелечку, з ма́льства. — Не було з нашого не буде й д'останку. и. пр.

Изжа́лить = пожа́лити.

Изжа́рить = спекти́, посма́жити, пересма́жити, спрягти́, напрягти́. — Спекти яловичину. — Спрягти яшню. — Збрехав жінку, загадав їй напрягти сала. и. д. — Пересмажити сіми. Чайч.

Изжа́ть, изжима́ть, ся = д. **Выжать, выжима́ть, ся**.

Изжева́ть, изжёвывать, ся = ізжувати, ізжувати, пережувати, пережо́вувати, ся. — **Изжева́ть жва́чку** = перережувати.

Изжелта = жовте́нько, жовтя́во.

Изжелтѣть = ізжо́вкнути, пожо́вкнути. Зажовкла и вся, як диня. Кр.

Изжечь, изжига́ть = спали́ти, попали́ти, ви́палити, спа́лювати, випа́лювати, (всі) — повипа́лювати. — Спалив одежу. — Попалив усі дрова

Изжива́ть, изжи́ть = прожива́ти, прожити, (цілий вік) — звіку́ва́ти. — Отаман сивоусе! Ви вік звікували, та гіршого від всіх гоя любощів не взнали. К. Д.

Изжига́ть = д. **Изжечь**.

Изжима́ть = д. **Выжима́ть**.

Изжо́га = ізга́га (С. Аф. Л.), печія, печія (С. Л.). — Неначе ізага запекла. К. Ш.

И'зеленa = зелене́нько, зеленкува́то, зеленя́сто, в про́зелень.

Изеленѣть = позеленіти.

Изнобить = поморо́зити. — Поморозили в холодній хаті.

Изу́бривать, изу́брить, ся = вищербля́ти, щерби́ти, визу́блювати, вищербити, пощербити, позубити, ся. — Ножі пощербили. К. Ш. — Гей кошу Турки взяли, Лихі шаблю пощербили. В Ш. — Шабля позубила ся гірше, як од залізя

Изябать, изя́бнуть = мерзнути, змерзати, ізмерзати, змерзнути, ізмерзнути, померзти, (про кільки) — повимерзати. — Гамок як вовк, ізмерз як пес и. п. — Всі ми здорово померзли. Чайч. —

Изя́бный = зимера́лий.

Нала́вливать, наловить, ся = ловити, зло́влювати, ула́влювати (С Ш.), ло-

вити, (в)удови́ти, пійма́ти, спійма́ти, ся. — Не штука вбити крюка, злови́ но живого. п. пр — Відну пташку уловили і в клі́точку посадили. п. п.

Налага́ть, наложи́ть = викла́дати (С. Л.), виясни́ти, ви́класти, ви́яснити. — Та ни почав кожний викладати, що ніц заміщляє. п. к. — Як по писаному викладає

Налага́тельный = викладо́вий, виясня́вний.

Нала́дить, нала́живать = зладна́ти, зладнувати, налагоди́ти, зла́годити (С. Аф.), налаштува́ти, спорядити, направити, ладна́ти, ладнувати, ла́годити, лаштувати, направля́ти, споряжа́ти, ся, нала́годжувати, налашто́вувати, ся.

Нала́зить = ви́лазити. — Вилазив по всій хоморі — ніде не знайшов. Чайч.

Налама́ть, наломи́ть, ся, нала́мывать, наломи́ть, ся = злома́ти, розлома́ти, перелома́ти, зла́мувати (С. Аф.), зла́мувати (С. Аф.), ламати, ломи́ти (С. Аф.), зламати, ся, розломи́ти, переломи́ти, ся, поламати. — Возка зламала ся. — Поламало ся ярмо. — Як так грать ся, то и й хатку поламаю п. пр — Листя облетіло й гілля поламалось. п. к.

Налегка́ = зле́гка, злегенько, помалу, легенько, стиха. — Вона стиха доторкнула ся рукою до хворої. Чайч

Належа́лый = зле́глий, залежалий, залеглий.

Належа́ться, налёживаться = 1. лежа́ти ся, зле́жувати ся.
2. заледащі́ти, розледащі́ти, розлі́нувати ся.

Налета́ть = 1. вилі́та́ти, вилинати. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, бурчотали, росюшї шуміли. п. п.
2. облі́та́ти, ви́лі́тати. — Облітав скрізь і незабаром вернув ся до дому. — Ластівка вилітав увесь день, ловлючи мух та усяку комашку дітям. Чайч.

Налива́ть, нали́ть, ся = 1. ли́ти, сипати, виливати, висипати, ся, витіка́ти, зли́ти, ви́лити, ви́сипати, ся, ви́тікти, (про все) — повиливати ся і т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здаєть ся усї води з неба повиливали ся Чайч. — Тепля витікає в криницї — Висипай увесь борщ.
2. ви́казувати, виявля́ти, ви́казати, ви́явити. — Нали́ть на кого ми́лости = ви́казати кому́ ла́ску.

Налипа́ть, налипывать, ся = ви́лизати, злиза́ти, вилизувати, злизувати, ся.

Налинева́ть = полинюва́ти, пографи́ти.

Нали́ть, ся = д. Налива́ть.

Нали́шекъ = ли́шок, ли́шка (С. Л.), перебі́р, переда́ток, верхи́. — Съ нали́шкомъ = з ли́шкою, з чо́хом, над мі́ру.

Нали́шество = ро́скіш, лишки, зли́шки (С. Л.).

Нали́шній = зайвий, зали́шній, ли́шній. С. Аф. Л. — **Нали́шне** = зали́шне, вли́шку (С. Л.), над мі́ру, на́дто. — Се вже надто, а що надто — погано. п. пр

Наліяніе = 1. вилива́ння, витіка́ння, ви́лив, ви́тік (С. Пар.).
2. виявле́ння.

Наловити = д. Налавливать.

Наловчи́ться = привчи́ти ся, набити ру́ку (в якому ділі), зручні́шим, метки́м ста́ти.

Нало́гъ = діл, доли́на.

Наложе́ніе = ви́клад. С. Л.

Наложи́ть = д. Налага́ть.

Наломи́ть, наломи́ть = д. Нала́мывать.

Нало́мъ = злом, перело́м.

Нало́паться = потріскати ся, поре́пати ся. — Горшки потріскались від жару.

Налуча́ть, налучи́ть = вибіра́ти, (у)влу́чувати, ви́брати, (у)влу́чити годи́ну. — Ніко́ли його не застанеш домо, але якось то я вибрав таку годину, що він був

Налу́чина = д. Изги́бина. — **Налу́чистый** = д. Изги́бистый 1.

Нальта́ться = заледащі́ти, розледащі́ти, розлі́нувати ся.

Нальчи́ть, нальчивать, нальчи́ть, ся = вилі́чувати, ся, вигоювати, загоювати, ся, виду́жувати, оду́жувати, вичу́нювати, ся, ви́лі́чити, ви́лі́кувати, ся, загої́ти ся, ви́дужати, оду́жати, ви́чуняти, (про багатьох) — повилі́чувати, повигоювати, повидужувати, повичунювати. — (Д. Выздора́вливать і Вылечивать, ся).

Нальче́ніе = лі́чіяня, гоїння, вилі́чування, вигоювання.

Нальчи́вый = го́йкий. — Що ж то, каже, кашель варт! Кашель іще го́йкий! А ни би то, каже, вам — та до кашлю кольки! Рудч.

Налюблепный = любий, улюблений. — Це вже у його улюблена дочка. Чайч.

Нама́зывать, нама́зать = 1. вима́зувати, вима́щувати, вимаза́ти, ви́мастити, ви́шмарувати, повима́щувати, повима́зувати, повишмаро́вувати. — Вишмаруває увесь дьоготь.
2. д. Ви́мазать.

Нама́лывать, намоло́ть, ся = зме́лювати, змоло́ти, поколо́ти, ся.

Намара́ть, нама́рывать, ся = ви́каляти, закаля́ти, покаля́ти, забрудня́ти, ся, запаску́дити, впаску́дити, (землею або що, валяючись) — ви́валяти, ся, (калею) — задри́пати, ся, (глиною, мастю чим) — замасти́ти, ся, (салом то-що) — засмальцюва́ти, заяло́зити, ся, (глиною) — засли́нити, ся; каля́ти, ся, забру́днювати, ся, задри́пувати, ся і т. д. — Де це він ходив, що так задрипав свиту? — Усю чумарку викалав. — Чим се ти закаляв ся? — Впаскудив у глину. Кр. — Ач як рукави заплозив.

Нама́чивать, ся, намочи́ть, ся = мочи́ти, зно́чувати, ся, змока́ти, їзмока́ти, вимока́ти, змочи́ти, ся, зно́кнути, ви́мокнути. — Їзмок, як вовк. н. п. — Їшов через колоду, та бовть у воду — вимок, вимнс, вилiз, висох, злiз на колоду, та знов бовть у воду н. пр.

Измельча́ть = здрібні́ти (С. Аф., про людей — їалюдні́ти, про худобу, господарство то-що — перевестись, звестись. — **Измельча́вшая поро́да, раса** = перево́дня.

Измельчи́ть = подроби́ти, покроши́ти.

Измерза́ть, изме́рзнуть = змерза́ти, ме́рзнути, ме́рати, зме́рзнути, їзме́рзнути. — Їзмерз як пес. н. п. — **Изме́рзлый** = ме́рзлий, поме́рзлий. — Мерзла картопля

Изме́тъ = по́кидька, по́ки́дьок.

Изминна́ть, нама́ть, ся = 1. мя́ти, мняти, (траву то-що) — толо́чити; зімя́ти, зімня́ти, помя́ти, помня́ти, потоло́чити, зтоло́чити. — Молод козак розпився, розгуляв ся, зтоптав, зімняв червону калину. н. п. — **Нама́тое что** = потоло́ча, по́толочь.

2. місити, заміси́ти. — Замісила глину.

Изможда́ть, изможди́ть, ся = томи́ти, сто́млювати, змо́рювати, висиля́ти, ся, виснажа́ти, ся, змордо́вувати, ся, знеси́лювати ся, стомити, ся, змори́ти ся, ви́силити, ви́снажити, змордува́ти, ся, знеси́лити ся. — **Изможде́нный** = змо́рений, ви́силений, ви́снажений, змордо́ваний (С. Ж.), спрацьо́ваний, нужде́нний. (Гн.). — Зовсім змордував ся чоловік на важкій роботі. Чайч.

Изможде́ніе = знесилення, знемо́га, змордува́ння.

Изможжи́ть = розмізчи́ти, на гаму́з по-

би́ти, потрощи́ти. — Потрощив їх на гамуз. н. о.

Измока́ть, намо́кнуть = вмока́ти, їзмока́ти, змо́кнути, їзмо́кнути. — Їзмок як вовк. н. к.

Измола́чивать, измолоти́ть = змоло́чувати, вимоло́чувати, перемоло́чувати, змолоти́ти і т. д. — Змолотив жито — перемолотив увесь хліб.

Измоло́ть = умоло́т. С. Ш. — Сей рік урожай мот добрий був.

Измоло́ть = д. **Нама́лывать.**

Намо́лъ = 1. зме́лювання, моло́ння.

2. **млі́во**, (та частина, що припадає на роботу в млинкові або мельникові) — розмір, ві... чу́к (Прав.). — Велика там вода, хоч і багато млинів. Греб. — Ще недавно діди-прадіди і млинів догляда́ли, та й унуків ще дочекали, панові всипали. К. Д.

Изморажи́вать, изморо́зить = заморо́жувати, заморо́зити, поморо́зити. — Витоптав веселі квіти, побив, поморозив. К. Ш.

Измори́ть = 1. ви́губити, ви́морити (С. Аф.), ви́бавити. — Вигубили усіх кіньми — Вибавили блощиць.

2. заморити, змори́ти змордувати.

Изморо́зить = д. **Изморажи́вать.**

И'зморозь = па́морозь.

Измота́ться = 1. змота́ти ся. — Прицеп все змотало ся.

2. проци́ндрити ся, розмантачити ся, проманта́чити ся.

Измочи́ть = д. **Нама́чивать.**

Измошённичаться = розшахрува́ти ся, розмошéничати ся, намоскалити ся, вхопи́ти моско́вської ю́шки. — Намоскалив ся так, що з під живого пня рубля н. пр. — Та се такий шахрай, що й бога одурить, сказано — вхопив московської юшки.

Нами́слывать, нами́слить, ся = заслинювати, замуро́вувати, засмальцьо́вувати, заяло́зювати, засли́нити, замура́ти, ся і т. д.

Нами́чивать, нами́чить, ся = замучувати, вимучувати, ся, зами́чити, ви́мучити, змучити, змордувати, ся, намордувати ся, знемогти ся. — Прийшов і т... змордував ся, добре їсти сподівав ся, а... — А тимчасом із діброви козак виїхав під ним коник вороненький на силу стри... „Наземіг ся, товаришу!..“ К. Ш. — Ви... **чённый** = замучений, змордований, ... морло́ваний, знемо́жений (К. М. Х.), ... шкана — шкапови́тий. (С. З.). — Під ... бом зелененьким кінь замордований ст...

...ся ...ого молоденький козак та дівчина ...ять. К. Ш.

Изи́зать, ся = 1. оббігати, обгаса́ти, оби́кати.

2. обідра́ти, ся, обша́рпати, ся. — О...ка вся обшарпалась.

Изи́кать, ся = 1. зми́кати, ками́кати (носом), переки́кати.

2. д. Изи́зать 2.

3. зледащі́ти, розледащі́ти, розпусти́ти ся, розбе́стити ся, розопсі́ти, розпаскуди́ти ся, розпадлю́чити ся. (Д. Избездѣльничаться).

Изи́ливать, изми́лить, ся = зми́лювати, зми́ти, ся, — Мило все змилилось.

Изи́слить, измышля́ть = ви́гадати, ви́мислити, зми́слити (С. Л.), ви́мудрувати (С. Аф.), ви́міркувати, ви́метикувати; вига́дувати, вимишля́ти, вимудро́вувати, вимірко́вувати. — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр. — А Васюта... проноза вже добрий: бризнув капшуком перед владикою — той і вимудрував щось на Сомка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Изи́сывать, изма́ль = спи́сувати, списа́ти, пописа́ти, поспи́сувати кре́йдою. — Посписував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Изна́ = зра́да (С. Аф. З. Л.), і́зра́да (С. Л.), зна́на. (С. З.). — Инъша рада гірших зради. н. пр — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милий не все щира правда? н. п. — Бачить зраду Оленочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою скупая стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Вкраїні не довіряє віри, засилає Голіцина, щоб не було змін. п. п. — Вже не буде надної зміни межи нами. п. п.

Изна́ніе = зна́на, одміна, переміна, одмінок. — Маємо три одміни води. Де-що про Сл. Б. — Скін в стремена, давай драла!.. Ах що за одмінок? — Стріха в хмарах заблищала і стоїть будинок. Гул.-Ар.

Изна́ить, изна́ять, ся = 1. зміни́ти, переміни́ти, одміни́ти, переіна́кшити, ся, зміня́ти, переміня́ти, одміня́ти, переіна́кшувати, ся, мінята ся, мінити ся, (мінами) — позміня́ти, повідміня́ти, попереміня́ти, ся. — Пора, мати, вам'іж дітьми — голосом змінив ся. н. п. — Що ти так змінив ся? А не диво, брате мій, бо я змінив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Він усе там попереміняв по своєму. Чайч. — Повідмінялося тепер усе так, що й не пізнаєш. — Изна́ется въ лицѣ́ = пізна́ти ся. С. Л.

2. зрадити (С. Аф. З. Л.), зражати (С. З. Л.), зра́жувати, (чоловікові) — скака́ти, ско́чити в гре́чку. — **Изна́ить ве́ру, зако́нъ** = зламати віру, закон. — **Рука́ изна́ила** = рука́ схибну́ла, схи́била. — Не вір нікому, ніхто й не зрадить. н. пр. — Не зражу своїй дівчині, поки сьвіт сонця. М. Вов. — А вона ж мині зрадила, та панича полюбила. н. п. — Молодий козаче, не зражай дівчини, бо тая дівчина — бідна сиротина. н. п. — І до півночі там гуляли і в гречку де-коли скакали. Кот.

Изна́никъ, ца = зра́дник, ця (С. Л.), зра́дця, невірник, ця, (військові, справі) — перевітник, переки́дчик, (народності) — пере́вертень, перекиньчик (Гал.). С. З. — Коли которой зрадця до землі неприятельскої утечеть. Ст. Л.

Изна́ничать = зра́жувати.

Изна́ническій, ки = зрадли́вий, во, зрадецький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливе і потаємне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди неприятельскіе в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Изна́ничій = зра́дницький,, зра́дників.

Изна́ничество = зрадли́вість.

Изна́нный = 1. зрадли́вий, зра́дний. — Об ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спізнати ся, тепер розлучила. н. п. — Що не завжди сонечко виграва, що й воно таке зрадливе, як любі слова. О Пч. — Гей, гей! не падь рибалко молоденький на зрадний гак ні щуки, ні лина. Гул. Ар. — Злий татарин, як зрадливий з о́палу жахав ся. Гул. Ар.

2. зміни́вий, зміни́ливий, переміни́вий, хитки́й (С. Пар.), нестате́чний. (С. Л.).

Изна́ничный = д. Изна́нный.

Изна́щикъ, ца = д. Изна́ничникъ.

Изна́щичій = д. Изна́ничій.

Изна́яемость = зміни́вість.

Изна́ять, ся = д. Изна́ить, ся.

Изна́ріе = мі́ряння, о́бмір (С. Л.).

Изна́ривать, изна́ря́ть, изна́рить, ся = мі́ряти, зміря́ти (С. Л.), вимі́ря́ти, обмі́ря́ти, ся (С. Л.), зміряти, ви́міряти, обмі́ряти, ся, (глибиню) — грунтува́ти, згрунтува́ти. С. Л.

Изна́ри́мый = зміри́вий. С. Пар.

Изна́ритель = мі́рник (С. З.) і д. Земленѣръ.

Изна́ячный = зня́клий.

Изна́кнуть = зня́кнути, зроби́ти ся някий.

Изна́ть = д. Изна́ять.

Изна́нка = спід, низ, ви́ворі́т (С. Аф. Л.).

— **На изна́нку** = на ви́воріт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Изнасиливать, изнасилова́ть, изнасили́ть = знасилувати, присилувати, зґвалтувати (С. З.). — Сходили й та й зґвалтували, залетавшись, що дуже хороша. Ч. К.

Изна́шивать, износи́ть, ся = зно́сювати, носити, обдерати, ся, обшарпати ся, (обувя) — стоптувати, стоптати, стоптувати, ся. — Обшарпали ся люди в дорозі так, що з одежі саме дрантя. Чайч.

Изнемога́ть, изнемо́чь = знемогати, тратити сили, упадати на силах, охлявати, знесилювати ся, виснажати ся, виснажати ся, хирі́ти, знемогти, ся, ізнемогти ся, охлясти, охлянути, знесилити ся, виснажити ся, висилити ся, змарніти. — Мов орел той приборканий, без крил і без волі, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволі. К. Ш. — Знеміг-шись, упав без памяти на землю. К. Ч. Р. — Ізнеміг ся козлченько, тяжко зажурив ся, а поганий Конецпольський дуже звеселив ся. К. Ш. — Але в недузі не змарнів той міцний дух його дідів О. Пч. — **Изнемо́гший, изнеможе́нный** = знемо́жений, знеманий, знесилений, охлялий. — Лежить Хведір Безрідний, безплемінний, пострелянний, порубаний, на рани смертельні знемаганий. п. д.

Изнеможе́ніе = знемо́га. С. Л. — Сьому коневі й знемоги нема. С. Л.

Изнизать, изнизывать = винизувати, вишити.

Изнища́ть = зни́щити ся, перевестись на злидні, звестись ні на що, з'убо́літи.

Изнора́вливать, изнорови́ть = 1. д. Излуча́ть.
2. ці́лити, націля́ти, ся, (в)улуча́ти (С. Ш.), націлити, ся, (в)улу́чити. — Прямо в око влучив.

Износи́ть, ся = д. Изна́шивать.

Изно́сокъ = обно́сок, частіше мн. обно́ски.

Изно́съ = знос. — Сорочечку до зносу носить. К. Ц.

Изнуре́ніе = знемо́га.

Изнури́ть, изнура́ть, ся = знори́ти, стомити, змордувати, висилити, виснажити, ся, знесилити ся, зно́рювати (С. Аф.), томити (С. Ш.), висиля́ти (С. Л.), виснажа́ти, ся, знесилювати ся, (про кільки) — позно́рювати, посто́милювати, ся. — Зовсім змордував ся чоловік на важкій роботі. Чайч. — **Изнурённый** = ви рений, зано́рений, спрацьо́ваний, силений, ви́снажений (С. Л.), тру — Ой коню мій, коню, що ти такий ний? чи ти із дороги прибився такий ний. н. п.

Изнутри́ = з серединн.

Изнывать, изныть = ни́ти, нуди́ти ся, зни́ти, зна́яти ся, зну ся. — Пусти ж мене, полковнику, і до дому, вже ж знудилась, вже я ти милая за мною. н. п.

Изнѣженный = ві́жний, не́щений (С. ві́пещений, розпе́щений (С. Л.), ніжі = лундико́вий, пшеня́шний.

Изнѣжить, ся = розпе́стити, ся, лувати, ся, розні́жити, ся, ві́жити. — Дуже вже ві́жна стала — ні лодну водицю не візьметь ця. Чайч

Изо́ = зі, зо. — **Изо дна́** = зі дна.

Изобидѣть = скри́вдити, обра́зити, дити (С. Аф.).

Изоби́лie = роскіш, доста́ток, (що — ла́сівка, (снігу) — сні́жниця (пролиття, овоч) — рясота́. — орли з-за крутої гори, налітали, буря роскошї шукали. н. п. — Спасівка — сівка, а Петрівка — голодівка. н. пр

Изоби́ловать = д. Избыточествовать.

Изоби́льный, но = доста́тний, но (С. го́йний, но, (С. З. Ж.), про насіння сі́мяни́стий, про лист, овоч = ря но. — Ой ти дубе кучерявий, лист на ра́сний. н. п. — Рясна́ вишня. С. Л.

Изобличи́ть = доказа́ти, висьвідчити **Изобличи́ть во лжи́** = вивести на ч сту во́ду.

Изобража́ть, изобрази́ть, ся = вияв виставля́ти, вимальо́вувати, ся, ві ви́ставити, змалюва́ти, ся. — Из жа́ть изъ себя́ = удава́ти з себе. Він удає з себе пана.

Изображе́ніе = 1. виявлення, змалю 2. о́браз.

Изобрѣсть, изобрѣта́ть, ся = ви (С. Л. Жел.), ви́мислити (С. Л.), ви ти (С. Л.), ви́нетикувати, відкри найти (С. Жел. Пар.), вигадувати, вишля́ти, змишля́ти, відкрива́ти, винахо́дити, (про кільки) — пов вати і т. д. — Та чимало чого вига вали учені люди на користь громад про Сьв. В. — Француз вимислить, ще щось зробить. н. пр. — Якийсь ново

гадан. — **Изобрѣтённый** = ви́гаданий, ви́мишлений, зми́шлений. С. Л

Изобрѣта́тель, ница = вига́дчик, ця.

Изобрѣта́тельность = вига́дливість.

Изобрѣта́тельный = вига́дливий. С. Пар.

Изобрѣтеніе = ви́гадка, ви́гад. (С. Жел.).

Изогнуть, ся = д. **Изгиба́ть, ся.**

Изодра́ть, ся = **Надира́ть, ся.**

Изорва́ть, ся = подра́ти, порва́ти, пошматува́ти, пошарпати, ся.

Изоржа́вѣлый = поіржа́вілий, поржа́вілий.

Изоржа́вѣть = поіржа́віти, поржавіти.

Изостри́ть, изощри́ть, ся = ви́гострити, погострити, загострити, нагострити, гострити, ви(за, на)го́стрювати, ся.

Изработаться = ви́працювати ся, ви́робити ся (С. Л.), спрацюва́ти ся, ви́снажити ся і д. **Изнури́ться** (від праці).

Изразе́цъ, частіше мн. **Изразцы́** = ка́хля, ка́холь, мн. ка́хлі. С. З. Л.

Изразцо́вый, изразча́тый = ка́хельний (С. З.), ка́хля́ний (С. Л.). — Кахляна грубка.

Изра́нить = пора́нити.

Израсхо́довать, израсхо́дывать, ся = д. **Издержа́ть, изде́рживать, ся.** — (Горілку, вино то-що, частуючи) — ви́частувати, (горілку в шинку) — ви́шинкувати, (харчі або гроші на харчі) — ви́харчувати, схарчува́ти, ся, (синьку, мило і т. д.) — ви́синити, ви́килити і т. д., (нитки в шитві) — ви́шити, (чорнило) — ви́писати і т. д. — Як їздив у горох, то схарчував за тиждень 2 руб. — Вишила усю заполоч — пена чим шити. Чайч. — Треба їхать по горілку, бо всю вишинкував. — **Израсхо́дованный** = стра́чений, потра́чений, ви́трачений і т. д.

Изрека́ть, изре́чь = ви́мовити, промовля́ти, сказа́ти, проказувати, промо́вити, сказа́ти, проказа́ти. — Промов, промов сердечко, як ми любились дівчко. н. п. — Проказала вона сі слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язик неправди не промовять. К. І.

Изреченіе = 1. ви́раз, ви́рок (С. З. Л.), речення.

2. приказка, прислів'дка. — До казки прислів'я годить ся. н. пр.

Изруба́ть, изрубить = поруба́ти, посіка́ти, сісікти, покарбува́ти. — Порубати на дрова. — Посікти капусту. — Він його всіх, порубав на шматки. н. к. — Хвєдора Безрідного отамана курінного постріляли, порубали. п. д. — **Изру́бленный** = порубаний. — Несуть пани-осаули козацькую збрую: литий панцирь порубаний... К. Ш.

Изругать = 1. ви́лаяти, нала́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати. — Одімкнути пекло, випустити грішні душі, тільки не випустить одної душі, що отця й матір та налаяла. н. п.

2. їзла́яти, обла́яти. — Не зобута, не одягнена, така збита та їзлаяна. н. п. — Обляяли мене, неначе остатню пащюю. Лев.

Изрыва́ть, изры́ть = розрива́ти, розко́пувати, ско́пувати, розри́ти, пори́ти, позрива́ти, розкопа́ти, покопа́ти, скопа́ти, поско́пувати. — І могили мої малі Москаль розриває... Нехай рие, розкопує, не свого шукає. К. Ш. — Скопав увесь горо́д. Чайч.

Изрыга́ть, изры́гнуть = виріга́ти, вибльо́вувати, ви́ригнути, ви́блювати; вики́да́ти, ви́кинути.

Изры́скать = оббігати, облі́та́ти, обгаса́ти, ви́бігати. — Оббігав усе село — нігде його не має.

Изры́ть = д. **Изрыва́ть.**

Изрѣди́ть = проріди́ти.

И'зрѣдка = рідко, зрідка (Чайч.), рідко коли́, де́-коли́, коли́ не коли́, в ряди́-годи́. С. Л. — Вона й горілочки в ряди-годи хлесне. Гух. Ар.

Изрѣза́ть, изрѣзывать = порізати, покра́яти, (аби-як) — почикри́жити, (на шматки) — пошматува́ти, (дрібно) — покришити, (карбами) — покарбува́ти, (капусту шатківницею) — пошаткува́ти. — **Изрѣзанный** = порізаний, покра́яний, покарбо́ваний і т. д. — Вони узяли того богатиря, та й порізали його на шматки... От брат богатирів пішов у їх хату, подивився, що брат пошматований... н. к. — Порізала, пошматувала полотно, а до ладу не довела. Чайч. — Порізаний хліб. — Покраяне мясо. — Покарбований на війні чоловік. — Почикрижив, тай кинув.

Изрѣзви́ться = розпустува́ти ся, розжирува́ти ся, розба́лувати ся.

Изрѣшети́ть = подіра́вити, порешети́ти.

Изря́дный, но = до́брий, ре, добря́чий, че, гарне́нький, ко, гара́зд, незгірший, ше (про кількість) — чима́лий, чима́ло. — Добрячий кавун. — Чималий дохід має.

Иса́ливать, иса́лить, ся = 1. заса́лювати, засмальцьо́вувати, заялозювати, замаро́вувати, ся, засалити, засмальцювати, ся і т. д., (про кільки) — позаса́лювати, позасмальцьо́вувати, ся і т. д. — Він увесь засмальцював си.

2. висáлювати, висальцьóвувати, вишмарóвувати, ся, вúсалити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.

Висáсывать, высосáть = висисáти, висмóктувати, вúссати, вúсмоктати, ся, (кілька) — повисисáти, повисмóктувати. С. Аф.

Высвéрливать, высверлúть, ся = висвéрдлювати, вивíрчувати, посвердлúти, повертíти, попровíрчувати. — Усю дошку повертíв — самі дірки стали Чайч.

Выскобли́ть = вскребтú, вшкребтú, вúс(ш)кребти, вишкрóмадити.

Изслоня́ться = розволочúтя ся. — Попаде між пяниць та волоцюг, розíпеть ся, розволочать ся. О. Мир.

Изслéдúть = послíдúти, паслíдúти, натоптáти. — Тільки що вимазала долівку, а він скрізь наслíдив

Изслéдованíе = (яко дія) — висліжування, дознавáння, розвíдування, (як послíдок) — вúслід, вúслíдка, рóзвідка, вúвідка. С. Л. Жел. Пар.

Изслéдователь = вúслíдник (С. Жел.), розвíдач.

Изслéдовать, изслéдывать = вúслíдити, розвíдати, дізнáти, дíйти, висліжувати, розвíдувати, дізнавáти, доходúти. С. Жел. Пар.

Изслюнúвать, изслюнúть, ся = заслинювати, заслúнити, ся, (багато) — позаслúнювати, ся.

Изсорúть = розвíяти, прогайнувáти, процúндрити, промантáчити. — Розвíяв багато грошей.

Изсосáть = д. Высáсывать.

Изсóхлый = зсóхлий, вúсохлий, вúсхлий.

Изсóхнуть, изсыхáть = 1. вúсохнути, вúсохти, висихáти, сóхнути, (про кільки) — повисихáти, позсихáти, повсихáти, посóхнути. — Були річки — повсихали, були кращі — повмірали. н. п. — Яблуні всі посохли.

2. змарнíти, помарнíти, вúсохнути, вúсохти, марнíти, висихáти, сóхнути. — Помарнíли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. Ш. — Полетíла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе я тоді висихаю. Кот.

Изстáиваться, изстоя́ться = видихáти ся, вúтхнути ся. — Пиво вúдихалось, бо стояло не закрите.

Изстáри = д. Издáвна.

Изстегáть = 1. побúти (хльоскаючи, стьобаючи, на пр. батíг, лозиною).

2. вúстьобати. — Вистьобав кожда

Изстоя́лый = вúтхлий.

Изстоя́ться = д. Изстáиваться.

Изстрогáть, изстругáть = эстругáти. — Всю палицю эстругав.

Изстрéливать, изстрéля́ть = 1. прострíлювати, попрострéлювати. — Мету всíм попострелювали.

2. вистрéлювати, розстрéлювати, вивистрéлювати, вúстрелять, розстрíляти, розпýкати. — Всі набої повистрíлювали.

Изступлéніе = несамовúтість.

Изступлённый = несамовúтий, шалéний. — Кричить, мов несамовитий. — Хоч живий у мамі хропе, мов убитий, а я тебе поцíлую, мов несамовитий. Куи мірошник. вод Дмитренка.

Изсýчивать, изсучúть = висýкувати, висукати, посукáти. — Посукала всі нитки.

Изсушáть, изсушúть, ся = 1. висýшувати, вúсушити, ся. — Висушити хліб. — Висуши сорочку.

2. эсушúти. — Стоптав, зламав черешки калину, эсушив, звалив дíжку Марусину. н. п.

Изсчúтывать, изсчитáть = д. Высчúтывать 1.

Изсыпáть = д. Высыпáть.

Изсыхáть = д. Изсóхнуть.

Изсéкáть, изсéчь = 1. вирýбувати, рубувати, витинáти, вúрубати, эрубати, этяти, (багато або все) — позрýбувати, повирýбувати, поэтинáти. — Поэрубав увесь кíс. Чайч.

2. висíкáти, витéсувати, вúсíкти, висікати (з каменю).

3. **Изсéчь рóзгами** = відшмагáти, кучухрáти, вишпарити. — Изсéчь насмерть = посíкти, порубáти. — Козак лежить пострелянний, порубаний. н. д. — Шаблі булатні вийміть, тіло козацьке порубане в чистім полі поховайте. н. д.

Изсéкáться, изсéчься = висíкáти ся, висíкти ся, вúсíкти ся (про тканину і волосся). — Від радості кучері вють ся, від журби сíчуть ся. н. п.

И'зсéра = сірéнько.

Изсыкáть, изсóкнуть = 1. висихáти, висохнути, вúсохти. — Висохла уся вода з криниці. Чайч.

2. збавлятú ся, витрáчувати ся, гаятú ся, зникáти, збáвити ся, витратити ся, вúйти, зникнути. — Увесь запас вийшов, витратив ся.

Изсóхлый = вúсохлий.

Изувéрный = бузувíрний.

Бузува́рство = бузува́рство.
Бузува́рь, ка = бузува́р. ка. С. Аф. З. Л.
Изувѣ́ченіе = скалі́чення.
Изувѣ́чивать, изувѣ́чить, ся = калі́чити (С. З.), скалі́чити (С. З. Л.), покалі́чити (С. Л.), зні́вечити, обезві́чити, убезві́чити (С. Ш.). — Собаки його обезві́чили. — На війні його покалі́чили.

Изукра́сить, изукра́шивать, ся = украси́ти (С. Ш.), закраси́ти, скраси́ти, оздо́бити, приобра́ти, процьві́ти́ти, украша́ти, укра́шувати (С. Ш.), зукраша́ти, закраша́ти, оздобля́ти, ся, (мережками) — вимережати, вимере́жувати, (блиxами, цьвяхами) — ви́цьвяхувати, ви́цяцькувати, вицьвяхо́вувати і т. д., (квітками) — уквітча́ти, заквітча́ти, по(в)уквіти́чувати, позаквіти́чувати, ся. — Изукра́шенный = закра́шений, укра́шений, у-кра́шений, цяцько́ваний (С. Л.), цьвяхо́ваний, уквітчаний, процьві́таний, ви́цьвяхований. — Червона калина луги украшав. н. п. — Та віють вітри з гори все согласні, та ідуть дощі звишку красні, землю з'орошають, травою встилають а квітами зукрашають. н. п. — Встала весна, сиру землю сонну розбудила, уквітчала й рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Гаєра трьока цьвітами процьвітана, мальо-ваних. н. п.

Изуми́тельный, но = ди́вний, но, дивозна́ний, чудни́й, чу́дно, чудерна́цький, дивоглядний (С. Пар.).

Изуми́ть, ся, изумля́ть, ся = здивува́ти, ся (С. Аф. Л.), зачудова́ти ся (С. З.), з'уми́ти ся, дивува́ти, ся (С. Аф.), чудова́ти ся (С. З.), ди́вом дивува́ти (С. З.). — Изумлённый = здивова́ний, зачудо́ваний. — Я дуже здивував ся, почувши про се. — Чудуючись, витріщив очі. С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З. — З'ума́ла ся Марійка, з'ума́ла, ся, а дещо її дуже коса поділа сн. н. п.

Изумле́ніе = ди́во, дивови́жа (С. З.), дивува́ння, по́див (С. Пар.). — Привести́, придти́ въ изумле́ніе = здивува́ти, ся.

Изумру́дный, изумру́довый = с(ш)мараг(г)до́вий (С. Жел.).

Изумру́дъ, зам. Smaragdus = с(ш)маг(г)д. С. Жел.

Изукра́дованный = зні́вечити, зні́вечити, покалі́чити, скалі́чити, покалі́чити. — Вона вене так, що й на піч не злізу. Чайч. — Покалі́чено йому на війні руку.

Изуро́дованный = зні́вечений, скалі́чений, покалі́чений.

Изуро́чивать, изуро́чить = уріка́ти (С. Ш.), уро́чити (С. Ш.), наврочити (С. З.), з'уро́чити. — Ото сказала, коли б ще не наврочити. — Як глянула, так і з'урочила, це вже в неї такі очі урочі.

Изу́стный, по = у́стний, но. С. Ш.

Изуча́ть, изучи́ть, ся = (в)учи́ти, ся, навча́ти ся, ви́вчити, ся, навчи́ти ся (С. Пар.), докладно — вглиби́ти.

Изученіе = ви́вчення (С. Пар.), нау́ка.

Изъ = з, зі, зо. — Приїхав з города. — Та й ішов чумак з Дону, гей з Дону до дому. н. п. — Він зо всього бере́ процент. — **Изъ всѣ́хъ силъ** = я́ко мо́га, чим ду́жч, з усі́єї си́ли, що си́ли. — **Изъ-за́** = зза, с позá. — Зза стіни виглядає. — Вийшов с позá хати. — **Изъ за васъ я посо́рился съ нимъ** = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачать. — **Рабо́тать изъ барыша́** = працюва́ти для зи́ску. — **Изъ-по́лу** = з полови́ни.

Изъѣдать, изъѣсть = з'їда́ти, ви́їдати, проїда́ти, з'їсти, ви́їсти, проїсти, поз'їда́ти і т. д. — Іржа проїла залізо. — — Міль поз'їдала.

Изъѣздить, ся = 1. об'їздити, ви́їздити. — Об'їздив усю Україну. — Скрізь ви́їздив. 2. з'їздити, ся. — Був кінь, та з'їздив ся. н. пр.

Изъявить, изъявля́ть, ся = ви́явити, ви́казати, показа́ти, виявля́ти, вика́зувати, показувати, ся.

Изъя́нъ = 1. шко́да, втра́та, утра́та, в(у)би́ток С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Не сто кіп утрати. н. пр. — Синок не збиток. н. пр. 2. ва́да (С. Ш.), га́нжа, ґанч, ска́за, бли́зна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. н. пр. — Кінь без жадної вади. — Без сліпоти і инъших вад. Б. Н. — Кінь з ганжо́ю. Лев. — Купець повинен оглядіти, єжелі би тая вещ, которую продать, міла якую сказу. Б. Н. — **Съ изъя́номъ** = з ва́дою, з ганжо́ю, з ска́зою, калі́ч.

Изъясне́ніе = вияснення, тлума́чення (С. Л. Ш.); виявлення.

Изъяснить, изъясня́ть, ся = 1. ви́яснити, ви́тлумачити (С. Л.), ви́класти, вияснити, тлума́чити (С. Ш.), викладати, ся.

2. ви́казати, ви́мовити, ви́словити, ся, вика́зувати, вимовля́ти, висловля́ти, ся.

Изъя́тіе = 1. вийма́ння, вилуче́ння.
2. д. Исключе́ніе.

Изъя́ть = ви́няти, ви́лучити.

Изыска́ніе = вишу́кування, дознавання, висліжування, розві́дування, ро́звідки.

Изыска́ть, изыскивать = ви́шукати, ви́слідити, дійти́, дізна́ти, розві́дати, добра́ти спо́собу, вишу́кувати, висліжувати, дохо́дити, дознава́ти, розві́дувати, добіра́ти спо́собу.

Изыска́нный = 1. ви́шуканий, висліжений, дізнаний, розві́даний.
2. вига́дливий.

Изю́брь, зоол. Cervus capreolus = са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изю́мина = родзи́нка, озю́мина.

Изю́мный = родзи́нковий, озю́мовий. (Лів.).

Изю́мъ = родзи́нки (С. З. Л.); озю́к (Лів.). — Свиню хоч родзинками годуй, а все буде каплауха. п. пр.

Изя́щество, изя́щность = краса́, вибо́рність.

Изя́щный = ду́же га́рний, кра́сний (Гал.), вибо́рний (С. Ж.).

Ика́ніе = ика́ння, гика́ння.

Ика́ть = ика́ти, гика́ти.

Ико́на, мн. **ико́ны** — о́браз, мн. образи́, бог и́. С. Л. — Ти йому про образи, а він тобі про лубки. п. пр. — Він добре богів малює. С. Лев.

Ико́нникъ = 1. маля́р, богома́з (що малює образи і той, що продає їх). — Такий маляр, що поки Бога змалює, то чорта з'їсть. п. пр.
2. божни́ця, божни́к, здр. божничо́к. С. Ш. — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок глину, матір іспомину. п. п.

Ико́нный = образо́вий.

Иконома́зъ = богома́з. С. Ш.

Иконопи́сецъ = маля́р, (або-який) — богома́з.

Ико́рный = икря́ний.

Ико́та, ико́тка = и́кавка, ги́кавка, відги́к. — Икавко, икавко, де ти була? — У Київі — Що ти робила? — Жида возила. — Покинула? — Покинула. — Покинь же й мене. П. замовляння від икавки.

Ико́тная трава́, ико́тникъ = рос. Berteroa incana Dc. — бабу́шник, и́кавка, борова́ мо́рква, Alyssum montanum L. = ліси́ний черве́ць. С. Ан.

Икра́ = 1. икра́, (одно зерно) — ик... (осетрова або білуга, солона) — ... (ракова) — ка́шка. — І кавіару вез... пу, — всього везе, та не знає, що ді... дома. К. Ш. — Ото, що товста шия... то рачиха з кашкою.
2. икра́, мн. и́кры = ли́тка, ли́тки, ... ка, жи́жки. С. З., Л. — Драпонув, ... ками креше. — Жижки від танців ... ли, вистрибуючи гоцака. Кот.
3. кри́га, крижи́на. — Така велика ... жина, трохи не перевернула човна.

Икри́стый = 1. икря́ний.
2. литка́тий.

Икри́ться = те́рти ся (С. Ш.), вик... икру́. — Риба почала вже терти ся.

Ику́шка = и́кало, ги́кало. — Оце ще ... ло! як почне гикати, то й кінця не ма...

И'лемъ = рос. Ulmus campestris denud... вяз, зрубана деревина — вязи́на, ... suberosa — бе́рест, берести́на, кар... карая́ч. С. Ан.

И'ли = 1. чи, або́. — Чи роби, чи ... а міні догоди. п. пр. — Або пан, або ... пан. п. пр. — Чи ти, милий, приїхав ... чи метелицею? п. п. — Или то = ... те́ж. — Или то бишъ = чи то пак...
2. хіба́. — Хіба тобі про се не каз... — Хіба ти не чув?

И'листый = мулки́й (С. Л.), му... глейки́й (С. Л.), грузьки́й (С. З.). Грузьке болото. — Мулке дно.

Илюминова́ть = 1. люмінува́ти.
2. розмальо́вувати.

Иловатый = мулкова́тий, глеюва́тий (Аф. Л.). — Погано купатись — дно ... вате. С. Л.

Ило́вка = глей (глина з мулом). С. ...

Илъ = мул, (глинистий) — глей, (... тинний) — твань, тваню́ка, (на дні ... них озер) — кал, калю́ка. — Намо... илъ = на́мул, наволо́ка. — Завести ... ломъ = замули́ти. С. Аф. — Набе... як дим мулу. п. пр. — Більше пла... води. К. Ш. Т. — Без при́зору мли... мулом став, і млин молоти перестав.

Иль = д. И'ли.

И'льмовый = вязо́вий, берестя́ний (... И'лемъ).

Ильмопрядъ = з поро́ди метели...

И'льный = мулови́й, глейови́й.

Ималки = д. Жмурки.

Имени́нникъ, ца = жени́нник, ця. С...

Имени́ны = жени́ни. С. Л.

Имени́тый = д. Знамени́тый.

И'менно = 1. вла́сне (С. З.), дійсно...

ке (С. З. Л.). — А власне для того, жеби
Мьлна бил самовластцем. Скоропадський.
С З — Він так саме наказував, як от ви
тепер кажете — Тоді само, як він приїз-
дить, а незужан. — Се дійсне так, як ви
кажете.
3. са́ме, а са́ме, са́ме я́к, я́к-то. — Так було чимало людий, а саме: Іван, Ни-
кита і инші. С Л.
Именной = именний.
Именова́ніе = менува́ння.
Именовать, ся = менува́ти, ся (С. Л.), зва́ти, ся, называ́ти, ся. — Именова́нный = мено́ваний, мене́нний (С. З.), на-
зва́ний. — Звиш менований. С. З.
Имена́тый = замо́жний, заміжний.
Императоръ = імпера́тор, царь, ці́сарь (Гал.).
Императри́ца = імпера́торша, царйця, ці́сарева. (Пр. д під сл. Госуда́рь, Госу-
да́рыня).
Империа́лъ = 1. червінець (золота рос. мо-
нета = 10 р. 30 к.).
2. місце пове́рх бу́дки в екіпа́жах.
Имперія = імпе́рія, ца́рство.
Имущество = добро́, худо́ба, ма́єток, ма-
ёнтки, ста́тки, вжи́тки, майно́ (Гал.). — Буде винть ця й похмелить ни й чума-
кові не журить ця, що пропив добро — Не збірай синові худоби, збери йому ро-
зум н. пр. — Маєток скупого оживає по смерті його господаря. н. пр. — Нехай
дочь-матуся статки, маєтки збувають, мене молодого з неволі викупають. н. д. — За-
бирають із собою усі свої вжитки, ще й ма-
ленькі дітки. н. п. — Благопріобрѣтенное имущество = д. під сл. Благопріобрѣтен-
ный. — Родово́е имущество = родове́, (після діда) — дідівщи́на, дідизна, (пі-
сля батька) — ба́тьківщина, отцівщина, (після матері) — материзна, (після брата) — братівщина. — А дідизни було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Стерть ся, як за батьківщину. н. пр. — Отцівщини в мене нема. Кр. — А если ма-
теринска, тогді мають браття з сестрами рівно поділити. Ст. Л. — Наслѣдственное им. = спадкове́ добро́, спа́док (С. З.), спадщина і д. Родово́е им. — Давайте
мені усю спадщину, а я за ваші части буду
платити. — Дви́жимое им. = рухо́ме добро́, рухо́мість (С. З.), рухо́мі ре́чі, (переважно скотина) — худо́ба, ста́ток, статки, това́р, (переважно хлїб і хатні
речи) — збіжжя, (переважно одежа) — манатки, мана́ття, (переважно хатні речі) — скарб, (злидення) — ни́зе́рия, злидні. — Шати і всякі убори і всі инъшні речі рухомі. Ст Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши стат-
ку, не буде й упадку. н. пр. — Мізерії на-
клав дві скриньки, на човен зараз одіслав. Кот. — Недви́жимое им. = ма́єтність, ма́єток, нерухо́ме добро́, лежа́чая ма-
ёнтність. — Всякая маетность материстая мають іти в рівний дїл межи всіх дітий. Ст. Л. — Всю маетность так лежачую, яко і рухомую. Ст. Л. — Зо всей худоби ле-
жачої і рухомої. Орлик. С. З. — Госуда́р-
ственное, казённое им. = держа́вне, скарбове́, казе́нне. — Заповѣ́дное им. = заказне́. — Обще́ственное им. = гро-
ма́дське. — Не то громадського, а й свого добра не догледїв. — Пожа́лованное им. = дарова́не. — Се йому дароване від царя за службу. — Помѣ́щичье им. = панське, скарбове́ (Прав.).

Имущій = багатий, замо́жний, заміжний.
Имѣніе = д. Имущество. (Слово Имѣніе прикладають ся переважно до нерухомої маєтності, а слово Имущество — здебільшого до рухомості).
Имѣть, ся = ма́ти, ся, міти. — Людий питай, а свій розум май. п. пр. — Хто сіє по Покрові, то й не має що дати корові. п. пр. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я світ за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — Имѣть значе́ніе = ма́ти си́лу, вагу́. — Имѣть се́рдце на кого́ = гнівати ся, се́рдити ся, ре́-
ствувати. — Имѣть на замѣча́ніи = ма́ти на ува́зі, на о́ці, на пеньку́. — Имѣть основа́ніе = ма́ти ра́цию. К. Ч. Р. — Имѣть цѣлью = ма́ти на меті. — Имѣющій = ма́ючий. — Имѣется = є, есть, ма́єть ся. — Не имѣется = нема́, не ма́є, (в жарт або грубо) — кат'-
має, чорт'має. — Тим до тебе не прий-
шов, що чорт'має підошов. н. пр. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі із нашої України. К. Ш.

Имя = 1. ме́нний (С. Л.), іме́нния (С. З.), імя́, на́зва, на́звисько (С. Ж.). — Отъ моего́ и́мени = від ме́не, моє́ю губо́ю. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень Кр. — По и́мени = на йме́ння (К. З. о Ю. Р.).
2. сла́ва. — Человѣ́къ съ и́менемъ = сла́вний, славе́тний, значний.
Имянины і т. д. = д. Именины і т. д.
Ина́кій, ина́ковый = и́ньший, ина́кший.
Ина́ко, ина́ково, и́накъ, ина́че = 1. и́нь-
ше, и́ньше, ина́кше. — Хоч гірше, аби иньше. н. пр. — Ина́че как'ъ нибу́дь =

як небудь инъче, якось инакше, иньшим способом, робом, другó як.
2. а то. — Цить, а то буду бить. н. п.

Инбирный = імбирéвий.

Инбирь = імбúрь, імбéр (корінь Amomum zingiber). — Випив з пів квартівки з імбером пінної горілки. Кот.

Индексъ = указáник. С. Ш.

Индивéть = обмерзáти, припадáти інеєм. — Аж сірий вовк тут опинив ся, обмерз, дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Индивидуáльный = окрóмішний, особúстий.

Индиго, úндигъ = калíя (синя фарба, що добувається з рослини Indigofera argentea). Нік.

Индúговый = калíєвий.

Индѣ = úнде, де-úнде, в úньшому мíсці. — Іди, Рунде, де-инде. н. пр.

Индюкъ = индúк (пт. Meleagris gallopavo) — Индик хоч не співа, так багацько думає. н. пр. — Ходить, як индик переяславський. н. пр. — **Ожерéлье индюкú** = корáлі, пáбородки,

Индюшка = индúчка.

Иней = íней, мóроз.

Инженéръ = інженíр.

Инициатúва = привíд, призвíд. пóред, почúн. — Він усьому призвід дав. — Усі пішли за його приводом.

Инициáторъ = привíдця, приводéць.

Инкóгнито = потаємне, úшком.

Иновѣрецъ = чужовíрець, не нáшої вíри.

Иновѣрíе = чужовíрство. (Віра, відмінна від тієї, яка панує в державі).

Иновѣрный = чужовíрний.

Иногдá = úнодї, úнколи, чáсом, часáми, дé-коли, порóю, місцúми. — Инодї густо та пусто, а инколи рідко та мітко. н. пр. — І сліпа курка де-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з квасом, порою з водою. н. пр. — Місцями й я їм рибу. Харьк. Чайка.

Иногдáшній = що буває úнодї.

Иногорóдецъ = з úньшого гóрода (міста)

Иноземецъ, иноземка = чужоземець, чужозéмка. С. Ж.

Иноземный = чужоземний, чужоземський. — А тож си мають розуміти і о послех чужоземських. Сг. Л. — Чужоземські звірі. Кр.

Иной = úньший, úньчий, úнкотрий (С. Л.), дéякий, дé-котрий. — З иншою говóрить, до иншої ходить, мене молодую у славоньку виводить. н. п. — Та нехай вона мене не жде, та за иншого заміж ідé. н. п. — Утікали яких-де-які повки, їли яких собаки і вовки. н. д. — **Иной разъ** = д. Ин... — Э'то иное дѣло = се úньша р...

И'покиня = чернúця, чернúчка. — ... пішла в осінь заміж, а друга в мас... третяя чорнявая пішла у черниці. К. Ш.

И'покъ = чернéць, ченця, ин. чен... здр. чéнчик. — Чорт не плаче, коли ... вець скаче. н. пр. — Душа чорта, як ченця раса. н. пр.

Инопленéнникъ, ца, инородець, ка, чужорóдець, ка. Бш.

Инопленéнный, инорóдный = чуж... ний.

Инорѣчíе, иносказáніе = д. Аллегорія

Инострáнецъ, инострáнка = чужозе... ка. С. Ж.

Инострáнный = д. Иноземный.

Иноходецъ = иноход (частше вживається під виноход), ступáк, крочак, ... пáк. (С. Пар.). — Кінь виноход. К. З ...

И'ноческій = чернéчий, чернéцький. Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Ти молодечі будеш Богові молитись, а ... чернечі харамаркать. К. Ш.

И'ночество = чернéцество. С. З. Ж.

И'ночествовать = ченцювáти.

Истрýкція = накáз.

Инструментáльный = струмéнтовий.

Инструмéнтъ, ты = струмéнт, спр... справúлля, начúння (С. Ж.), прист... припáс. — *(Бондáрський)*: ковзá... гинати обручі), натягáч і набúвач ... гати і набивати обручі), затéрач ... вати жолобки), рóзмір (замість ... — *(Ковáльський)*: ковáдло, мóлот ... ленький) — однорýк, (що на ... підковують) — стоячка, (тримати ... тягáти що) — клíщі, общéпка, ... — *(Колíсницький)*: бráльня (... полози), водúло (згинати обід), глад... глажувати), лóпатень (провірчувати), ... вина (держати обід згинутий), ... (натягати обід на шпиці), писáк ... вати), різéць (обточувати маточину ... га (рівнити). — *(Коробчицький)*: ... бíйниця (дощечка), вабúвня (від ... бíйниця. — *(Кушнірський)*: бíлка ... чищати мезву), верштáбина і пíлка ... тягати шкуру для вичинки), ключ ... гати шкуру), ключовúк (вирізка ... ключа), штрúха або штрихóль (... шерсть), юхтáрка (вироблювати ... *(Теслярський)*: сокúра, пíлка, ... тó, свéрдел, ришták (робити ...

...ду́д. — *(Ткацький)*: в) верста́ть ...ник під сл. Верстакъ), б) мотови́ло, що ...ого мотають нитки, складаєть ся з ...ріжків та перехре́стя, в) витю́шка, щоб ...тати пряжу на клубки, стоїть на стіль...никові, у його вроблений што́пиель, на ...трому навхрест два би́льця, на кінці їх ...о́ники, що на їх надівають півміто́к, г) ...сні́вниця, на котрій робить ся основа, ...она складаєть ся з ря́ин з кілочками, ...) пря́дка, складаєть ся з сті́льчика на ...ках, під ним пі́дніжок, до його при...ілено цига́нку, вона другим кінцем чі...пля за верете́но, на стільчику два сто́вп...ики, між їх ко́лесо, на передньому стовп...ику сволоче́к, на кінці котрого третій ...товчик, в котрому шкурато́к з дірочкою, ...з друге верхнє верете́но, а на йому ви́лка ...з крючками, потім ска́лка та коліще́, на ...верх шнур, е) ши́нка — дощечка, ко...ою перекладають нитки в основі, ж) во...ило, котрим навивають основу. — *(Шевський)*: клеса́чка (рівнитя зморш...ки, книп, книпець (ніж шевський), ко...ил (колодка, на котру натягаєть ся чобіт), ...крочо́к (дощечка загнута, щоб витягати ...кру), патри́чка або товкма́чка (рівни...ка каблуки), обця́ник (кілочок, котрим ...ливаєть ся колодка, коли на ній чобіт), ...сі́чка (лопичка, що нею рисують підошви), ...правйло і стрілиця (випрявляти халяви), ...ши́куль і терпу́г (стирати гніздки в чо...ні), сморщи́на дощечка, котру вставля...ють в передок чобота, коли він на колодці), ...ва́рок, (камінчик, що ними розгладжують ...каблуки), ши́ло і шва́йка (проколюва...ти дірочки), крамни́ця (дошка, що на їй ...жуть ремінь). — *(Хірургічний)*: штри...ка́вка (для проколювання), мацовйлка, про...тачка (д. Зонд). — *(Розмаїтий)*: ви...вертачка (що небудь вивертати), ке́льня ...ломатка у шулярів), обце́ньки і рак (вий...мати гніздки), копець (довбати мед), пере...ристка (очищати коноплі від костриці), про...бій (пробивати дірки), сі́чка́рня (різа...ти січку), шатківни́ця (сікти капусту), ...ни́ця (знімати кору з берези), щипа́вка ...ипати овець).

...ергент = попста́нець.

...ерпал = перемі́жок, пере́рва (С. Пар.).

...ересáнт, ка = грошолю́б, ка, кори...колю́бний, на, собійний (С. Пар.).

Интере́сный = д. Занима́тельный.

Интересова́ть, ся = ці́ка́вити, ся. — Ці...кавлять ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интере́съ = 1. ко́ристь, зиск, вигода, хо́сен (Гал.), інтере́с. — Користі з два шати, та й ті щербаті. н. пр. — Тоді ін...терес, коли повний черес. н. пр.

2. ці́ка́вість, заці́ка́вленія. Б. Ш.

Интри́га = 1. ка́верза (С. Л.), ви́крутні, пі́дкіп (С. З.). — Се вже його каверзи — я знаю. — Там ваших кавера не вважа...ють. Кот.

2. за́ва́язка (в драматичному утворі).

Интриганть, интриганткá = ка́верзник, ця (С. З.), крутій, ка, крута́рь, ка, бала́ут, ка.

Интригова́ть = каверзува́ти (С. Л.), кру...ти́ти, кала́ути́ти (С. Л.), бала́ути́ти; зачіпа́ти, займа́ти (кого).

Инфанте́рія = пі́хо́та.

Ирони́ческій = іроні́чний, глузли́вий, насьмі́шкуватий.

Ро́нія = іро́нія, жельце́; глум, по́...глужка.

Исáпки = д. Ва́рхатецъ 2.

Искажа́ть, искази́ть, ся = 1. псува́ти, пі́вечити, зопсува́ти, попсува́ти, зні́ве...чити, поні́вечити, ся.

2. перевертáти, перекру́чувати, пере...ина́кшувати, перевернýти, перекрутити, переіна́кшити, ся. — Що я казав йому — він геть усе перекрутив.

Искаже́ніе = псува́ння, пі́вечення; пере...верта́ння, перекру́чування, переіна́к...шування.

Искáлывать, исколóть, ся = 1. коло́ти, сколо́ти, поколо́ти, поштрикати, ся. — Поколов руку шпилькою. — Поштрикав ...

2. розко́лювати, розколо́ти, ся. — Дошка від сонця розколола ся. — Розколов дро...вецику на двоє.

Искалéчивать, искалéчить, ся = каліти, скалічити, покалічити, ся. — Так мене побили, так покалічили. Лев.

Иска́ніе = шука́ння, шуканйна.

Иска́пывать, ископáть = 1. вико́пувати, ви́копати. — Викопав я криниченьку в зе...леним саду. н. п.

2. покопáти. — Увесь горо́д покопав.

Искáтель, ница = шука́ч, ка, шука́льник, ця (Чайч. Полт.). — **Иска́тель приключе́ній** = пройдисьвіт.

Искáтельный = (у)влéсливий, підлéсливий, підлúза, лабýзник.

Искáтельство = запобігáння лáски, (у)влéсливість, підлéсливість.

Искáть = шукáти, (тихенько або й нишком) — шáрити, нишпорити. — Сив голуб лíтає, голубки шукає. н. п. — Не кидай живого, не шукай мертвого. п. пр. — Милий поíхав, иншої шукає. н. п. — **Искáть въ головѣ** = ськáти. — Лягай, я тобí посúкаю. п. к. — **Искáть въ судѣ** = позивáти, ся, прáвити судóм, доправлятú ся. — Була жíнка мужика, пішла позивати; присудили мужика ще й жінку прохати. н. п. — **Искáть кого глазáми** = шукáти очúма, позирáти. — Позирає навкруги, чи не побачить його. — **Искáть милости** = запобігáти лáски, підсипáти ся, підстилáти ся, підлабýзнювати ся. — **И. óщупью** = шукáти пóмацки, пóлацки, пóлапцем, мáцати, мацкувáти, шáрити. — Хома не лягав, шарив щось по хатí. Фр. — **Искáть предлóга** = шукáти зáчiпки, прúключки. — Він тільки зачіпки шукає, щоб на його напастись. Чайч.

Искúдывать = скúдати, викúдати.

Исклевáть, исклёвывать, ся = 1. поклювáти, склювáти, подзьóбати, подзьóбати, скльóвувати, ся. — **Исклёванный** = покльóваний, подзьóбаний (про овочі, ягоди) — клювáк. — Огірки-клювáки. Чайч. Хар.

2. вúклювати, вúдзьо(ю)бати, викльóвувати, видзьó(ю)бувати, ся.

Исключáть, исключúть, ся = виключáти (С. Л.), вилучáти (С. З. Л.), викидáти, вúникати, вúймати, вирахóвувати, вúключити, вúлучити, вúкинути, вúняти, вúрахувати, ся (С. З.). — То ви вилучте моя тіля споміж ваших. Кр. — Од вищого до нижчого стану, нікого не виймуючи. Ст. Л. — Умерлих із реєстру вирахувати треба. С. З. — **Исключáя** = опрíч, окрíм. — Всí були окрім його.

Исключéніе = вúлучка (С. Пар.), вúїнок, вúїнка (С. Пар. Жел. Г. Ог.), вúняток (С. Жел.), вúник. — **Исключéніе составúть** = вúнятись. — Тільки одна птиця винялась, що побила звірів. п. к. К. З. о Ю. Р.

Исключúтельный, но = вúключний, но (С. Ж.), виняткóвий, виїнкóвий, во (С. Ж.), особлúвий, во, окрéмний, но.

Искováть = вúкувати, скувáти.

Исковéркать = покривúти, покóрити, погнýти, перекрутúти, понівечити.

Исковóй = позовнúй.

Исковырáть = поколупáти, подрáпати, покопирсáти (Лев.).

Исколáчивать, исколотúть, ся = розбивáти, розтóвкувати, збивáти, розтрощувати, побивáти, розбúти, розтовкти, збúти, розтрощúти, побúти, ся, кільки) — порозбивáти і т. д. — Побив на йому усю пальцю. — Збила ся ро

Исколéсить = об'їздити, обходúти, с дúти, вúїздити, вúходити, (бігаючи), вúбігати, обгасáти, вúгасити. — Об див усю Україну. — Вúїздив усе поле каючи. Чайч. — Вúходив увесь город знайшов лопати. Чайч.

Исколóть = д. **Искáлывать.**

Исколотúть = д. **Исколáчивать.**

Исколéть = 1. д. **Изязбáть.**

2. погúнути, згúнути, подóхнути, вúнути, вúгинути, вúздихати. — Вигн увесь товар у людúй. Чайч.

Искóный = шýканий.

Исконú = спочáтку, спéрва, спéр в первені, с передвíку, здáвна, з них дáвен, часів, споконвíку (С. Л.)

Искóнный = споконвíчний, предковíчний старовíчний, стародáвній.

Ископáемое = копáльне.

Ископáемый = копáльний.

Ископáть = д. **Искáпывать.**

Ископтúть = покоптúти.

И'скопúть = 1. кóвини (вивих ніг коней).

2. рос. Gentiana cruciata L. = лип ник, тúрлич, товстýха. С. Ан.

Ископытúть, ископы́чивать = звихнýти вúвихнути, звихáти, вивихáти (ноги коней).

Искоренéніе = викоренéння, вúпад. І виплоду нема на тих мишей.

Искоренúть, искоренáть, ся = викорін ти, скоренúти; вúвести, вúгубити, нищити, вúбавити, знúщати, вик нятú, скоренáти, виводúти, вигубл вишúщувати, знúщувати, вигубля — Таковий звичай повинен викорені Б. Н. — Як можна Турка роздрочи ти Троянців наслáти, щоб викорі до тла. Кот. — Вибавив усіх наших.

Искорóбить, ся = покóрчити, покрив зжолобúти, спачúти, ся.

И'скорка = úскорця.

И'скоса = кóсо, з кóса, з'укóса, скрúва. — Не дивись на мене з коса, бо вискочить бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п — Скрúва, як вони поглядає. н. д.

Искосúть, ся = 1. покривúти, покосúти, ся. 2. кривúти ся. — Чогось він кривить ся на його.

И'скра = úскра, здр. úскорця, (як кують залізо) — цúндра, (від каміню) — скáлка, (як одбиває ся сонячне промінння на снігу або на воді) — скáлка, гóлка. — А головешки так і розсипають искри. — І кинула кругом очима, аж искри сипнули з очий. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скалками сипле. О. Ст.

Искрáивать, искроúть = викрóювати, вúкроїти, покроїти.

И'скренній, по = щúрий, ро, щиросéрдий, до, ревнúй, но. — Ой умер старий батько і старенькая мати, та нема кому щирої тої радоньки дати. н. п. — Там найдете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. — Приймаємо тебе хлібом — сіллю і щирим серцем. Богдан Хм. Кост. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п. — И'скреннимъ быть = щирувáти. — Найбóльше искренній = щирíший. Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п.

И'скренность = щúрість, здр. щúронька. — Женя ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п. — Не стій, коню, надо мною, бачу я щироньку твою. н. п.

Искрестúть = 1. похрестúти, (позначити хрестами). 2. об'їздити, вúїздити. — Об'їздив скрізь нігде нема.

Искрúвина = д. Изгúбина.

Искривúть, искривлять, ся = покривúти, вúкривити, скривúти. скарлю́чити, кривúти, викривлять, скривлять, карлю́чити, скарлю́чувати, ся.

Искривлéніе = викривлéння.

И'скристый = искрúвий.

И'скриться = искрúти ся.

Искроúть = д. Искрáивать.

Искрометный = искрúвий.

Искромсáть = почикрúжити.

Искропúть = позшивáти.

Искрошúть, ся = покришúти, полóкшити.

Искрáкъ = крéмінь.

Искупáть, искупúть, ся = 1. вúкупати, вúкупляти, відкупляти, вúкупити, відкупúти, ся. — Викупáти з неволі. — Тягли вже в бусегарію, та по дорозі відкупив ся. 2. покутувáти, спокутувáти, відпокутувáти. — Заховаюсь, дитя моє, сама під водою, а ти гріх мій спокутуєш в людях сиротою. К. Ш. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр. — Не сьвятий, щоб не згрішив, не чорт, щоб не спокутував. н. пр. — То и той гріх то сяк то так спокутувать душу. К. З. о Ю. Р.

3. закупля́ти, закупúти, поскупля́ти, поскупóвувати. — Усе поскуповав, що треба.

4. вúкупати, скупáти, покупáти, ся. — Гарно вúкупав ся у річці.

Искупúтель = 1. визволúтель, вибавúтель (С. ЖК.).

2. Спасúтель, Спас.

Искуплéніе = вúкуп, викуплéння (К. Св. П.), вúзвіл, визволéння (С. Л.).

Искýривать, искурúть, ся = викýрювати, вúкурити. ся. — Я викурив увесь тютюн.

Искусáть = покусúти.

Искусúтель, ница = спокýсник, ця. К. Б.

Искусúтельный = спокýсливий. К Б.

Искусúть, искушáть, ся = 1. спокусúти, ся, підкусúти, підвестú, спокушáти, ся, підводúти. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — Череванiха боялась, щоб лукавий не підкусив паливод на яку пакость. К. Ч. Р. — Дíявол спокусив Єву, а Єва спокусила Адама. К. Граматка. — Ой ти ж мене спокусила, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене молодого із розуму ізвела. н. п.

2. дíйти, дізнáти, ся, досьвíдчити ся, доходúти, дізнавáти ся, досьвíдчувати ся. — Досьвідчив ся він у всяких козацьких справах. Чайч.

Искýсникъ, ца = мúтéць (С. Л.), мистéць, мистю́к, мастáк (С. З. Л.), переважно що до вигадок, жартів то-що — штукмáйстер, штукáрь, ка. — Як хто мистюк зайців стріляти, то тут їх сила. Хар. Чайч.

Искýсно = штýчно, майстéрно, мистéцько, вúло; хúтро, хúтро-мýдро. — Висока рубана комора з чотирьма колонами, штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно оние листи заховав. Кочубей. С. З. — Так же до його штучно підійшов. Номис. — Омофор золототканий, хитро шитий. К. Ш.

Искýсный = 1. вúлий, умíлий (С. Ш.) і д Искýсникъ.

2. штýчний, майстéрний, мистéцький. — Ложок визолочуваних майстерної роботи 10. Ст. Оп. К. Ст.

Искýсственность = штýчність. С. Жел.

Искýсственный = 1. штýчний, рóблений. — Роблені квітки.

2. д. **Искýсный** 2.

3. вигáдливий, мудрóваний, фигльóваний (С. Ш.), не прóстий. — Наш коровай фигльований. н. п.

Искýство = умíлість, штýка. — Без штуки і борщ не смачний. н. пр.

Искýсъ = прóба, спрóба, іспúт (С. Жел. Пар.), спúток. — Іноки на пробі будущій. Б. П.

Искушáть, ся = д. **Искусúть.**

Искушéніе = спокýса, покýса (С. З.), спокушéння, підкýс. — Тоді повів Ісуса дух у пустиню на спокусу дíявольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от грíхів, покус сатанинських. Б. Н.

Искъ = пóзов (С. Л. З.), спрáва. — Не знайду на сьвíчку, а на позов — як бíс дасть. н. пр. — **Искъ предъявлúть, предъявúть** = позивáти, заповнúвати, запозвáти, пóзов заложúти (С. З.). — Кому хочеш, позов заложý. Кот.

Исламúзмъ = магомéтова вíра.

Испáкостить, ся = спаскýдити, спогáнити, знíвечити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскудить. н. пр. — **Испáкощенный** = спаскýжений, знíвечений.

Испарéніе = 1. паруванá, випаруванá (С. Жел.). — Після парування земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пáра, вúпар (С. Жел. Пар.).

Испáривать, ся = випáрювати, ся.

Испáряна = шíт.

Испáрить, ся, испаráть, ся = вúпарити, ся, вúпарувати, ся, паруváти, випáрювати, ся, випарóвувати, ся. — Земля трудівниця — як парує, та нам хліб готує. н. пр. — Вода паруючи, забірає тепло. Дещо про Сьв. Б. — Вода випарилась.

Испахáть = вúорати, ioopáти, в'oráти, із'oráти, повиóрювати, поз'óрювати. — З'орав усю ниву. — Із'орала дівчинонька маленькими поле. н. п.

Испáчкать, испáчивать, ся = покалúти, скалúти, закалúти, забруднúти, захáзати, ся, (калом або чим поганим) — заскýдити, спаскýдити, ся, (землею або що, валюючись) — завалúти, вúвалити, ся, увалúти, ся, (калею рідкою) — задрипати, ся, закалюжити ся, (гнилою, мокрим насінням) — замастúти, ся, умастúти, ся, (сажею то-що — засмальцювáти, за-

ялóзити, ся, (сажею) — заслúнити (чим устовним) — замýрзати ся, (об ву) — вúзеленити, ся, (у білé) — лúти ся, (у борошно) — уборолúти (блювакáми) — ублювáти ся. (вва уванúти, ся (С. Ш.). — Хто в ... ліже, той ся показне. н. пр. — В... качаючись, усю сорочку. Чайч. — ... торкавсь ся, от і убíлив ся. Чайч.

Испепелúть, ся = спопелúти, спо...

Испестрúть, испещрúть, ся = (мереж... — вúмережати, мережáти, (ручни... бами) — вúцяцькувати, цяцьку... (переважно гвіздками, цьвяхами) — ви... хувати, вúцьвяшкувати, цьвяш... цьвяшкувáти, (смугами) — вúполосу... (крапками) — викрапати. — Испе... ный = хережáний, вúмережений, ... кóваний (С. З.), цьвяхóваний, цьвя... ваний, цяткóваний (С. З.), викра... крапчáстий (С. З.). — Мережані ... ій. п — Мисни поливянí, цяцькований ... — Були цьвяховані там стíни і ніжки ... морської піни Кот.

Испéчь, ся = спектú, ся, вúпекти, ... (про кільки) — новúпікати, ся. — **И... чённый** = вúпечений. — У хлі... як у вíночку; хлíб випечений, як ... сама сидить, як квíточка. К. З. о Ю.

Испивáть, испúть = випивáти, ви...

Испивáть, ся = клюкáти, напивáти ... спивáти ся. — Оце погано, що він ... почав клюкати, та так часом напива... що... — Він зовсім спив ся

Испилúть = попилúти, перепилúти, ... перепúлювати. — Попилив усі дро...

Исписáть, испúсывать, ся = поп... записáти, спúсувати, ся. — П... скрізь. Перо записало ся.

Испитóй = охлялий, знарúлий, спи...

Испúть = д. **Испивáть.**

Исплатúть = полатúти, облатúти, ... латувати. — Полатала усі дірки

Исплевáть = поплювáти. — Поплюва... долівку.

Исплéсть, исплетáть = сплести, с... тáти.

Исплечúться = зплечúти ся (ви... плече, про коней).

Исплутовáться = д. **Измошенничáть**

Исповѣдáльникъ, ца = сповідальник...

Исповѣдáніе = 1. сповідання.

2. спóвідь. — Умер без сповіді свят...

3. вíра. — Віри християнської на ... не дайте. п. д.

Исповѣ́дникъ

Исповѣ́дникъ = 1. сповідни́к.
2. сповіда́льник.

Исповѣ́дный = сповідни́й.

Исповѣ́довать, ся = сповіда́ти, ся. — Той [illegible]ує ся, сповідає гріхи перед братом. К. [illegible]ує ся, сповідає гріхи перед братом. К. Ш. — Він тепер саме сповідає людий. — Він ви́сповідав уже всіх людий. Чайч. — [illegible]ельки всіх гріхів своїх сповідати ся. Б. К. — Чорт у біса сповідав ся, чорт мо[illegible]ує, а той догадав ся. н. пр.

Исповѣ́дывальникъ = д. Исповѣ́дникъ 1.

Исповѣ́дывать = д. Исповѣ́довать.

Исповѣ́дь = спо́відь. — Без сповіді сьвятої [illegible]іяють К. Ш. — Око́нчить и́сповѣдь = (що до сповідника) — ви́сповідати, ві́дсповідати, (що до сповідальника) — ви́сповідати ся, ві́дсповідати ся.

Исполволь = пома́лу, пово́лі, поквоо́лом, [illegible]поквоо́лу. — Як би се споквоолу купувать. Нос.

Исподни́ца = спідни́ця, здр. спідни́чка, спідни́ченька, (поганська) — спідничи́на. — Се дівки чесні, непорочні, яким спідниці не дуло. Кот.

Исподній = спі́дній.

Исподтиха, исподтишка́ = ни́шком, ти́шком, тишком-ни́шком, сти́шку, ети́шка, [illegible]ишку, спідти́ха. — А той нишком у кучечку гострить ніж на брата. К. Ш. — На[illegible]ли ся тишком-нишком, над румяним білим [illegible]ичком. Руд. — Зять на мене скось погля[illegible]ь, він мене нишком лає. н. п. — Ниця [illegible]обака зишку рве. н. пр. — Підкрадеть ся спідтиха лихо, запалить рай той чарівний. К. Ш.

Исподъ = спід, низ. — Я витягну тебе [illegible]з під споду. Кот. — Хустка у скрині на самому споді. — Въ исподи́ = на спо́ді, [illegible]на низу́. — Съ и́споди = зі спо́ду, зни́зу. — Испо́дъ пе́чи = під, черінь (С. З.).

Испокон = д. Изда́вна.

Исполáть = хвала́, сла́ва.

Исполáть = вилазити, ви́рачкувати. — Ісподі всю хату стара вирачкує. С. З.

Исполи́нъ = ве́лит, ве́литень, ло́мус (К. З. і Ю. Р.). Пр. д. під сл. Атле́тъ.

Исполи́нскій = велите́нський.

Исполне́ніе = виповне́ння, викона́ння, відбу́ток (О. Л.), відбу́ча. — Привести́ въ исполне́ніе = д. Испо́лнить.

Исполни́тель, ница = виповни́тель, ка (С. Пар.).

Исполнить, исполня́ть, ся = 1. ви́повнити, ви́конати, спо́внити, відбу́ти, спра́вити, зробити, виповня́ти, викону́вати, [illegible]ова́ти, відбува́ти, відправля́ти, ся. — Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої ді́ти в той час були ці́лі. н. п. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Виконати присягу. К. Ч. Р. — Без перепон й закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ой пішов він до Лященьків служби відправляти. н. п. — Коли б Господь сповни́в мої жадании і дав мині, чого я сподіваюсь. К. П. — Все що треба по закону він одбува́в. Чайч. — Діло за його справував, клопотався. Чайч. Харьк. — Исполня́ть, испо́лнить во́лю, жела́ніе = чини́ти, во́лю, ввести́ти, ува́ли́ти, увольни́ти во́лю. — На чиїм возі сидиш, того й волю чини. н. пр. — Циганочко та волошечко, вволи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стоїв за мною. н. п. — Испо́лнить сло́во = справди́ти, додержати сло́ва. — А таки доде́ржав слово, прийшов.

2. справди́ти ся, ста́ти ся. — Справдило ся дівоцьке слово. К. З. о Ю. Р. — Як він казав, так і стало ся.

Исполосовáть = ви́полосувати, обшмага́ти.

Исполóхать, исполóхнуть, ся = сполóхати, злякáти, ся.

Испóлу = в полови́ни, на пів.

Испорóть = порóти, порозпóрювати.

Испóртить, ся = вопсува́ти, ся, попсува́ти, ся (С. Л.), спаскуди́ти, спога́нити, зні́вечити, поні́вечити, ся (С. Л.), зги́дити, ся, перені́вечити, занапасти́ти, ся (С. Л.), (очима) — наврóчити, з'урóчити (С. Л.), спристрі́тити, (чарами) — поробити, (морально) — зледащі́ти, розледащі́ти, розледа́чити ся, розги́дити ся, розпаскуди́ти ся, роспадаючити ся, (про устові речі) — протýхнути. — Доброго корчма не зопсує, а лихого й церква не поправить. н. п. — Старий віз борозни не попсує. н. пр. — Заграв би вам, та бачите — справи нема, справи: учора був на базарі — якось зопсувалась, розвалила ся... К. Ш. — Жид мовить: хрест ні вопсує, ні направить. н. пр. — Там добре, де нас нема, а куди ми потягнемось, там і попсуємо. н. пр. — Одна паршива овечка ціху отару спогани́ть. н. пр. — Перейшла дорогу, отож вона й спристрітила корову. Кр. — Испóрченный = зіпсóваний (К. Кр.), вопсóваний, попсóваний, зні́вечений, поні́вечений, зледащі́лий, з'урóчений, протýхлий.

Испости́ться = ви́постити ся.

Испохáбничаться = розпаскуди́ти ся. — Так розпаскудив ся, що вже й сорому не має.

Исправи́тель, ница = поправи́тель, ка, попра́вник, ця (С. Пар.)

Испра́вить, исправля́ть, ся = 1. попра́вити, спра́вити, напра́вити, пола́годити, нала́годити, поправля́ти, справля́ти, направля́ти, ла́годити, ся, (морально) — шанува́ти ся. — Церкву-домовину нема кому полагодить на тій Україні. К. Ш. — Гляди ж, шануй ся, стережись, робить так не вчись. Б. Г. — Чи віз, чи колесо, чи то леміш полагодить ся. Гул.

2. д. **Испо́лнить, исполня́ть.** — **Исправля́ть до́лжность** = заступа́ти кого́, пра́вити за ко́го. — **Исправля́ющій до́лжность** = д. під сл. **До́лжность.**

Исправле́ніе = 1. поправа. — Поставили мету — поправу жити свого. Б. Н. — Горе нам, як не діждеть ця од нас поправи той, хто ненавидить усякий гріх. Г. П.

2. ла́гоженнѣ, ладнува́ннѣ. — Почав віз лагодити, та за тим лагодженням за цілий день нічого иньшого не зробив.

3. д. **Исполне́ніе.**

Исправля́ть, ся = д. **Испра́вить, ся.**

Испра́вникъ, чика = спра́вник, дя. — А під справником, он тим, що все з дзвоником їздить, заказує, щоб шляхи рівняли під губернатора. К. Х.

Испра́вническій, испра́вничій = справни́цький.

Испра́вно = спра́вно, до́бре, гара́зд. — Справно ходите. Г. Стар. — Гляди, щоб усе гаразд було. С. Л.

Испра́вность = спра́вність; ві́рність.

Испра́вный = спра́вний (С. Л.); ві́рний.

Испраженіе = 1. випорожне́ння.

2. послід, кал. — Не чіпай посліду, бо буде смерді́ти. н. пр.

Испражня́ть, испразднить = випорожня́ти, опорожня́ти, ви́порожнити, опорожни́ти.

Испражня́ться, испраздня́ться = випорожня́ти ся, ви́порожнити ся, паску́дити, ви́каляти ся.

Испра́шивать, испроси́ть = проси́ти, прохати́, попроси́ти, попрохати́. — Поїхали до столиці прохати милості у цариці. н. п.

Испро́бовать = спро́бувати, попро́бувати, випробувати, (на смак) — зкуштува́ти, покушту́вати. — Ходім спробувати сили — хто дужчий. н. к. — Перше випробуй коня, а тоді купуй. н. о — Покуштуйте, яка гарна наливка.

Испровергать, испровергнуть = перекида́ти, перевертати, перекинути, переверну́ти.

Испроси́ть = д. **Испра́шивать.**

Испротори́ться = д. Надержа́ться, прохо́доваться.

Испрыскать, ся = побри́зкати, ся, обри́зкати, ся.

Испря́сть = ви́прясти. — Випрала рядно кужіль.

Испуга́ть, ся = злякати, ізлякати, налякати, перелякати, ся, жахну́ти ся, вжахну́ти ся, острахну́ти ся, (про кінн) — поналя́кувати, попереля́кувати, ся, злякати, ся, (ще й з місця пропасть) — сполохати. — Не вір, бо то звір, як не вкусить, так зляка. н. пр. — Як їсть, то й коштан, а як проспав ся, то й свині злякав ся. н. пр. — Кого міх налякав, того торба спати не дасть. н. пр. — То дитина в сні жахнеть ся, як блискавка заблисне. Сніп. — Петро жахнув ся, назад верну[ся] н. п. — Черевані із Лесею вжахнулися побіґли на виду. К. Ч. Р. — Поналякує усіх дітий своїм криком. Чайч. — Баба почав росказувати синові, як наслався ти, як всі попереля́кувались. Лев. — Жи як сорока на тину, хто йде — сполоха п. пр. — Накричать на його — воно й ре[ля]кається ся. Мир. — Испу́ганный = зля́каний, пере́ляканий, торопли́вий. — І стрепенулась, неначе злякане дитя. К. — Підскочив, озирнувсь, мов торопли́вий сів. Греб.

Испу́гъ = ляк, переля́к, жах, перелох, сполох. — То від ляку сич стрі[ка]ється, грім як в небі затріщить. Сніп. — З ляку не знав, що й робити. С. Л — З ве ляку аж у хвості душа опинилась. н. п — А Лях од жаху вмірає. н. п. — І ви мовний жах поніс мене від бою страшн готь-геть далеко. Сам. — Злякав ся, як ви блід з переполоху. н. о. — Серденько ри рибалочці віщує: чи то тугу, чи то ви полох? не зна він, а сумує. Гул. Ар — Підкрали ся, щоб ізляка́ть; коли подивив ся, що вбитий, с переполоху ну втік К. Ш. — А в Марусі з переляку вмі душа в пяти. н. п. — Ляк сили дода, а п релах відійма. н. пр.

Испужа́ть, ся = д. **Испуга́ть, ся.**

Испуска́ть, испусти́ть, ся = випуска́ти, ви́пустити, ся. — Испусти́ть дух = віддати Бо́гові ду́шу. — Прибіги в його, а він уже й душу Богові віддав.

Испу́тать, ся = заплу́тати, ся, переплу́тати, попереплу́тувати, позаплу́тувати ся. — Позаплутував так, що й кінця не знайдеш.

Испуща́ть = д. **Испуска́ть.**

Испыта́ніе = про́ба, спро́ба, спробува́ння, і́спит (С. Жел.), спи́ток. — Інколи в пробі будуччі. Б. Н. — Видержав іспит.

Аж старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сина на спробунок взяти. Рудч.

Испытатель = д. Изслѣдователь.

Испыта́ть, испы́тывать = 1. ви́знати, ви́тягати, ви́відати, дізна́ти, визнава́ти, ви́відувати, дознава́ти, ся.

2. д Испро́бовать.

3. зазна́ти, дозна́ти, скуштува́ти, зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся. Нїщ. — Зазнала я того гласного суда. Лев. — Дознавали наші предки тяжкої наруги. К. Д. — Хто лихом жартує, той його вкуштує. а пр. — **Испытанный** = дізнаний, спро́бований, ви́пробований, спитко́ваний, досьві́дчений. — На вигублення мишей, коли се зробиш, всі ви́здихають, се досьві́дчене. Пр.

Испя́тать = ви́плямити, поплями́ти. — Поспяли сороки тими ягідьми. Хар. — **Испя́танный** = ви́плямований, поплями́ваний.

Иссо́пъ, рос. Hyssopus officinalis L. = васи́лька, юзе́фки. С. Ан.

Истаева́ть, истая́ть = 1. та́нути (С. Ш.), та́яти (С. Ш.), топи́ти ся (С. Ш.), розпуска́ти ся, розта́яти, розта́нути, розтопи́ти ся, розпусти́ти ся. — Сьвічка тоне ся. С. Ш. — Сьвіг розтанув.

2. охля́ва́ти, марні́ти, висиля́ти ся, охлясти, охля́нути, змарні́ти, ви́спливти ся.

Истаптывать, истопта́ть, ся = зто́птувати, топта́ти, толо́чити, товкти́, зтоптати, потопта́ти, потоло́чити, потовкти́, ся, зтопта́ти, ся і т. д., (про обуви) — зтопцюва́ти, ся. — Цуцу, босий! не топчи проса! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. н. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаска́ть, истаскивать, ся = зноси́ти, подра́ти, пошарпати, зно́сювати, дра́ти, ша́рпати, ся, (обуви) — зтопта́ти, зтопцюва́ти, ся, зто́птувати, зтопці́ювати, ся. — Зносив свиту. — Зтоптав чоботи. — **Истаска́нный** = зно́шений, дра́ний (про обуви) — зто́птаний, зтопці́ваний, (про чоловіка) — підто́птаний, зто́птаний, (мов шкапа) — шкапови́тий.

Истача́ть = позши́ва́ти.

Истачивать, источи́ть, ся = 1. зго́стрювати, зто́чувати, згостри́ти, зточи́ти, ся. — Ця сокира так уже згострила ся, що стяти треба. Чайч. — Зовсім зточив ножа.

2. **поточи́ти.** — Черви поточили дошку.

Иста́ять = д. Истаева́ть.

Истека́ть, исте́чь = 1. витіка́ти, виливати ся, ви́тікти, ви́лити ся. — **Исте́чь кро́вью** = зійти́ кро́вю.

2. мина́ти, прохо́дити, кінча́ти ся, мину́ти, пройти́, скінчи́ти ся. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — **Исте́кшій** = мину́лий. — В минулому році не багато вийшло наших книжок.

Истереби́ть = ви́дерти, поде́рти, пошарпати, ви́скубти, поску́бти.

Истере́ть, истира́ть, ся = сте́рти, поте́рти, ви́терти, стира́ти, витира́ти, ся. — Треба стерти хрін. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — У весь віск витер, натираючи підлогу.

Истерза́ть = розша́рпати, розшматува́ти, — Твою ясну долю розшарпав Виговський що серце моє камінь, а розум бісовський. и. д'

Истерза́ться = зму́чити ся, змордува́ти ся.

Исте́рика, Hysterica = гисте́рія (С. Пар.), плаксивиці.

Истери́ть = згуби́ти, загуби́ти, потра́тити. — Багато грошей потратив.

Истеса́ть = ви́тесати.

И'сте́цъ = позива́льник (Сп.), позо́вник (С. Пар.), позива́тель, позйвач (С. Жел.).

Истече́ніе = 1. витіка́ння, вилива́ння.

2. кіне́ць, скінча́ння (С. Л.).

Исте́чь = д. Истека́ть.

И'стина = пра́вда. — **Говоря́ по и́стинѣ** = пра́вду ка́жучи, пра́вду мо́вивши.

И'стинно = спра́вдї, дійсне, пе́вно. — Він справді такий, як про його кажуть.

И'стинный = справжній, спра́жній (С. З.), дійсний; правдивий, справдешній (С. З. Л.), справедли́вий; пе́вний, щи́рий.

Истира́нить = зкордува́ти, покордувати, покатува́ти.

Истира́ть = д. Истере́ть.

И'стица = позива́телька (С. Жел.).

Исткать = ви́ткати, повитика́ти. — І собі виткала і людям полотна повитикала. Чайч.

Истлѣва́ть, истлѣть = зотлівати, гнити. згнива́ти, трухні́ти, трухля́віти, зотлі́ти, зги́ти, потру́хнути, зпорохні́ти. — **Истлѣвшій** = зотлілий, тру́хлий, потру́хлий, трухля́вий. — Одежа аж зотліла на споді в скрині. — Потрухли чумацькі вози і запоги. н. пр. — Очі сьвітять ся, як трухляве дерево в осени. Галка Іеремія.

И'стово = як слід, як годи́ть ся.

Исто́къ = джерело́ (С. Аф.), верхови́на (річки).

Истолкова́ніе = вияснѐння, тлума́чення, товма́чення. С. Ш.

Истолкова́тель, ница = товма́ч, тлума́ч, -ка. С. Ш.

Истолкова́ть, истолко́вывать = ви́яснити, ви́тлумачити, розтлума́чити, вияснѝти, товма́чити, тлума́чити (С. Ш.).

Истоло́чь = втовкти́, потовкти́.

Истолочи́ть = потоло́чити, ви́толочити, потовкти́. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

Исто́ма = ута́ма, знемо́га.

Истоми́ть, истомля́ть, ся = втоми́ти, потоми́ти, змори́ти, ви́морити, ся, знеможти́ ся, поні́діти, втомля́ти, ся, змо́рювати ся, знемага́ти. — **Истоми́ться отъ хотьбы́** = підба́ти ся. — **Истоми́ться отъ хлопо́ть** = переклопота́ти ся. — Уже ж ми поні́діли, сьвітонька не ви́діла, пусти нас погуляти, сьвітонька поні́дати. н. п.

Истопи́ть = потопи́ти, стопчи́ти.

Истончи́ть = пото́нчати, пото́ншати.

Истопи́ть = д. **Истопи́ть**.

Истопи́ть, ся = 1. ви́топити, ся, напали́ти. — Так напалив грубку, що не можна в хаті висидіти.

2. розтопи́ти, розпусти́ти, ся. — Розтопити віск.

3. потопа́ти, ся. — Погнали їх на гребелю і всіх потопили.

Исто́пка = топлі́ння, то́плення (С. Ш.), топі́ння.

Исто́пки = шкарбу́ни (стоптьовані чоботи або черевики).

И'стопчево = то́пливо, па́ливо.

Истопле́ніе = 1. топлі́ння (д. **Истопи́ть** 1).

2. топі́ння (д. **Истопи́ть** 3).

Истопни́къ, ца = топі́льник, ця, гру́бник, ця. — А до печі куховарочку вальв, а до груби та топільницю. н. п. — Одну дочку мала, тай ту утерпла: із поля робітницю, од печі топільницю. н. п. — Піду я тому служити, хто визволив мене з неволі; буду йому грубником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Истопта́ть = д. **Истопта́ть**.

Исторга́ть, исто́ргнуть, ся = 1. видира́ти, вирива́ти, ви́дерти, ви́рвати, ся.

2. визволя́ти, рятува́ти, визволи́ти, ви́рятувати, ся. — Вирятував мене з такої халепи, що страшно й згадувати. Чайч.

Исто́рикъ = істо́рик, дїєписа́тель.

Исторія = 1. істо́рия, дїєпись.

2. сто́рия, ока́зия.

Источа́ть, источи́ть = виливати, ви́ли

Исто́чина = рівча́к, при́рва.

Источи́ть = 1. д. **Источа́ть**. 2. д. Исто

Исто́чникъ = джерело́ (С. Аф.), зр. д. ре́льце, же́рело (С. Л.), дже́рело (С. жи́ла, живе́ць, (роскопаний) — ко (обробленій) — крини́ця, керниця, крини́чка, крини́ченька. — Серц холодний котив ся, із мерзлого грун релом точив ся. О. Пч. — Ну и ме мене сила, ніже, так джерелом і ллю — Твоя мова, як джерельце, спи ця, леть ця в серце. н. п. — Не крини́ці, бо схочеш водиці. н. пр. — ний в керницю, бо й так вона пова — Пішла до крини́ці набірать водиці

Исто́чничекъ, анат. Fontanella, lat. pulsans = тімячко. — Досі ще у дит тімячко не заросло.

Истоща́лый = змарні́лий, охля́лий, ви лений (С. Л.), ви́снажений, куйдин (Гал.), від праці — ви́мореный. ви ний, ви́працьований (С. Л.), спрац ваний. — Нічого не везе кінь, бо з блений Хар. Чайч. — Вимореній ви роботою.

Истоща́ть, истощи́ть, ся = 1. висна (С Л.), ви́снажати, ся, вироблювати ви́працьо́вувати ся, охлява́ти, мар ви́снити, ви́снажити, ся, ви́робити ви́працювати ся, спрацюва́ти ся, оп нути, охля́сти, змарні́ти, помарні́ти. Охлив, опустив ся, змарнів чолові бив ні за що молодий свій вік. К. Х. — зовсім виробив ся. — Он вже вам махи та без харчів помарніла. н. п. — дай тобі, господарю, тай на болотах виробив свою силу на твоє здоров 2. тра́тити, витра́чувати, витра ся, (про гроші, в жарт) — вида ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С

3. вичерпувати, ви́черпати ся.

Истоще́ніе = висне́ння (С. Л.), вис жє́ння; ви́трата, вичерпання. — цювати до виснення.

Истра́тить, истра́чивать, ся = д. жа́ть, издержувать, ся.

Истребитель, ница = губи́тель, ни Жел.), згуби́тель, ка, погуби́тель, згу́бця (С. Ж. З.).

Истреби́тельный = згу́бний.

Истребѝть, истребля́ть, ся = згуби Л.), ви́губити (С. Л.), стра́тити (С

зни́щити (С. З.), зба́вити, звести́ (С. Л.), вйкоренити, ви́нищити (С. З.), зруйнува́ти, стреби́ти (К. З. о Ю. Р.), губи́ти, вигубля́ти, стра́чувати, збавля́ти, зво́дити, винища́ти, викореня́ти, стреби́ля́ти, ся, (отрутою) — ви́труїти. вигру́вати, ся, (мишей, комах, плями) — вибавити, ви́вести, вибавля́ти, вивóдити, ся, (пошесть) — ви́повітрити, ся (С. Л.). — Береть ся він збавити того змія. п. к. — Вибавив мишей — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Як наставили нового станового, то він за один рік усіх злодіїв в нашому селі винищив. — Звести і всіх знищити. Кочубей. С. З.

Истребле́ніе = стра́та (С. Л.), вигубле́ння (С. Л.), зни́щення, ви́бава (С. Л.), перево́д. — То тільки перевод грошей. С. Л.

Истре́бовать = ви́правити. С. З. — На силу виправив свої гроші.

Истрезви́ть, истрезвля́ть, ся = ви́тверезити, протверезити, витвере́зувати, протверезувати, ся.

Истре́скаться = потріскати ся, поре́пати ся. — Аж шкура на їх порепалась. К. Х.

Истру́хлый = потру́хлий, трухля́вий.

Истру́хнуть = потру́хнути, попорохні́ти, спорохні́ти, попорохня́віти.

Истрясáть = д. **Вытрясáть**.

Истýкáть = йділ, божо́к, болва́н, бовва́н (С. Ш.).

Иступáть, вступля́ть, ся = ви́тупити, затупи́ти, витупля́ти, затупля́ти, ся, (ніж) — повитупля́ти, повату́плювати, ся. — Повитуплювали ся усі ножі так, що нїчого не вріжеш. Чайч.

И'стый = спра́вжній, спра́жній, дійсний, щи́рий, са́ме той. — Справжній козак. — Щирий Українець.

Истыкáть = потика́ти, поштрика́ти. — Поштрикав ножем.

Истязáніе = мордува́ння, катува́ння, (муки) — цурко́вання.

Истязáть = мордува́ти, катува́ти, му́чити. — Катували, мордували, та не помогло. К. Ш. — Киями побили і помордували. К. Ст.

Истязáтель = кат (С. З.), поб. кати́га.

Исхáживать, исходи́ть = вихо́жувати, обхо́дити, ви́ходити, обходи́ти, ви́бродити, ви́ступати, обступа́ти. — Скрізь ви́ходив — ніде нема — Все поле обходив.

Исхи́тить, исхища́ть = д. **Исторга́ть**.

Исхлестáть, исхлыстáть, ся = 1. ви́стьобати, одшмага́ти. — Одшмагав так, що всю спину, мов смугами списав.

2. поби́ти. — Побив на йому увесь батіг.

Исходáтайствовать = ви́правити (С. З.), ви́клопотати. — Виправив собі паспорт.

Исходи́ть = 1. д. **Исхáживать**.

2. схо́дити, вихо́дити, витра́чуватись. — Усі гроші вийшли.

Исхо́дный = вихідний.

Исхо́дъ = ви́хід, стар. — ви́йстє (С. З.); кі́нець. — По вийстю з церкви. Хоменко. С. З. — **Исхо́дъ души́** = кона́ння, скін. — На скін душі. — **Въ исхо́дѣ** = в кінці, на кінці, на прикінці, на прикінчéнню, на приконéччю. — Хіба на прикінці місяця матиму гроші.

Исхудáлый, исхудѣлый = схýдлий, змарні́лий, помарні́лий, худорля́вий, сухорля́вий, (про худобу) — сухоре́брий, голоко́стий.

Исхудáть, исхудѣть = схýднути, похýднути, змарні́ти, помарні́ти, охля́сти, з тіла, з лиця́ спа́сти. — Поки гладкий схудне, то худий здохне. н. пр. — Нічого не їв і дуже охлав з голоду. н. о. — Най подивлю ся милому в очі, чи змарнів милий по сьвіту ходячи. н. п. — Ой вже ж наші сїромахи та без харчів помарніли. н. п. — Так же ж вона з лиця спала що й не пізнати.

Исцарáпать = подря́пати. — Киця подряпала руки.

Исцѣди́ть, исцѣживать, ся = зці́ди́ти, ви́ці́дити, вицїжувати, ся, повицїжувати, ся.

Исцѣлéніе = сцїлéння, цїльбá.

Исцѣли́тельный = цїлю́щий, сцїлю́щий (С. З.). — Може верне ся надія з тією водою, цїлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — Потекла б по ній волота річка живущої і сцїлющої води. О. С.

Исцѣли́тель, ница = сцїли́тель, ка.

Исцѣли́ть, исцѣля́ть, ся = ви́лїчити, ви́гоїти, зцїлити і д. **Вылѣчивать** і **Выздоравливать**.

Исчáдіе = пащáдок, ко́дло (С. Л. З.), лайливо — ви́лупок, ви́пороток, ви́родок.

Исчáхнуть = зачáхнути, змарні́ти, помарні́ти.

Исчезáть, исчéзнуть = счезáти, зникáти, ги́нути, пропадáти, счéзнути, зни́кнути, почéзнути, слúзнути, поги́нути, пропáсти. — Сказали тай зникли, наче їх не було. н. к. — Постривай бо, рибчинонько! Василько благає, та дівчина, як пташи-

на, в сéдочку зникав. О. Пч. — А потім Кулíш зник нудись, мов і слíду його не стало. Морд. — Так він після того і слиз десь. н. к.

Исчéзлый = счéзлий, зникли́й.

Исчезновéніе = счезáння, зникáння.

Исчеркáть, исчертúть = почеркáти, порисувáти. — Почеркав усю книгу.

Исчéрнивать, исчернúть = 1. чорнúти, калáти, брудни́ти, почорни́ти, по(за)калáти, побруднúти.
2. черкáти, вичíркувати, почеркáти, повичíркувати.

Исчернáть, исчéрпывать = вúчерпати, вичéрпувати.

Исчертúть = почеркáти, порисувáти.

Исчисленіе = лíчíння, рахувáння, лíк (С. З.), лíчбá. — Як на мов лíчíнни, то він три тижнí у педузí був. С. Л.

Исчúслить, исчислúть, ся = злíчúти (С. Аф.), полíчúти, вúлíчúти (С. Л.), розлíчúти, вúрахувати (С. Л.), зрахувáти (С. З.), порахувáти (С. З.), лíчúти, вилíчувати, розлíчувати, вирахóвувати, ся.

Исшалúться = розпустувáти ся, розпустúти ся, розбáлувати ся.

Исшáрить = вúшукати, перешукáти, вúшарити, перешáрити, перерúти. — Перешарила всю скриню — нема та й нема.

Исшáркать = почóвгати, вúчовгати. — Почовгав увесь поміст своїми чобíтьми. Чайч.

Исшáстать = вúшеретувати.

Исшатáться = розволочúти ся, розледащíти. — Попаде між панщ та волоцюг — розíпеть ся, розволочить ся. Мир.

Исшелушúть = вúлущити.

Исшептáться = вúшептати ся (про ра

Исшéствіе = вúхíд, стар. — вúйсте (С.

Исшúвáть, исшúть = 1. вшивáти, вши
2. вишúвáти, вúшити. — Вишила з заполоч — нема чим шити. Чайч.

Исшúльничаться = д. Набездéльничать

Исштóпать = пошстóпати.

Ищепáть = надрáти, наколóти, по ти. — Надрати скалок. — Поколоти к но на підпал.

Ищипáть = 1. пощипáти. — По мене всього, аж спини знати.
2. вúскубти, поскýбти (волосся, пір

Ищýпать = обмáцати, облáпати.

И тáкъ = то, виходúть, знáчить. — ви згожуєтесь? — Виходúть, мов прав

И тáкъ дáлѣе = тó-що (С. З.) — чого треба на борщ: миниса, буряків то

Италіáнецъ, италіáнка = італíєць, ітлíйка.

Италіáнскій = італíйський.

Итóгъ = підсýмок. — Итого, въ кн = рáзом. — Друкарні 100 р., за 150 р., дрібні видатки 50 р., разом

Итти́ = д. Идти́.

Ишáковый = мýлів, ослюкíв.

Ишáкъ = мул, ослюк. — Се не кінь, ослюк — від осла і кобили.

Ишáчій = мýлячий, ослюкóвий.

Ишь, úшь-ты = ач, бач, чи-ба! — (д. пр. сл. Вишь).

Ищéйка, ищей, ищéйная собáка = гíнда (С. З.), гóнча.

I.

Іезуúтъ = єзуíта, єзуíт. — Старих славян дíти винялись кровю! А хто винен? Ксьондзи, єзуíти. К. Ш. — З єзуíтою розмова. Л. В.

Іерáрхъ = владúка.

Іерéй = сьвящéник, ніп. — Гей кругом церкви січової та й варти стали, гей сьвященику о. Владимирю та служити не дали. п. п.

Іеродіáконъ = чернéць, вúсьвячений на дíкона.

Іеромонáхъ = чернéць, вúсьвячений сьвящéника.

Іордáнь = ордáнь. С. З. — Щоб провалить ся в ополонку на ордані

Іюль, скій = лúпець (С. З. Л.), лúпцьовий

Іюнь, скій = чéрвéць (С. Л.), черв червцéвий.

К.

Ка = лиш, лишéнь, но. — А ну лиш! — Ходімо лишень (С. З.). — Гляди-но!

Кабáкъ = шинóк, шинк (С. З.), здр. — шинóчок, (переважно такий, де разом з пійлом і заїзд) — кóрчма́, кóршма́, здр. — корчмúця, орáнда (Прав.). — А пъяниця-заробітниця, що день, що ніч пъе, а як прийде із шинку до дому мене молодую бъе. н. п. — Ще я був малим, як батько вже було, та каже: „Синку! На посудину та збігай по горілочку до шинку.“ В. Щ. — Як до церкви, то й ноги болять, а як до корчми, то й в боки взяв ся. н. пр. — Піп каже: ідімо до божниці, а пъяниця каже: ідїмо до корчмі. п. пр.

Кабалá = невóля (переважно кріпацька). — Навести на себé кабалы = наклепáти на себе.

Кабалúстика = 1. жидівське мистúчне мудрувáння библії. 2. д. Волхвовáнїе.

Кабалúть, ся = повертáти, запродувáти, ся в невóлю, заневóлювати. — Занéволив він наші землї, невдовзі і нас заневолять. Кн.

Кабальный = кріпáцький, невóльницький, невóльничий.

Кабальщина = невóля, кріпáцтво.

Кабáнiй = кнýрячий (С. З.), кабáнячий. — У його козлича борода, а кнурячий стан. п. п. — Кабанача туша. С. З.

Кабáнъ = 1. зоол. Aper — кнур, вивалений — кабáн, здр. кабанéць, кабанчúк, одгодований в свиню — сажовúй кабáн. — Дúкий кабáнъ = дúкий кабáн, вепрь, здр. — вéприк. — Здоровий, як кабан. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш. — Собака та перістий кабанець та його худоба. Кн. — Вже і догледав дід те кабанча, паче дитину. Кн. — Брат його вбив за того веприка, що в саду рив. н. к. 2. скúба або брúла льóду або кáмiню, (Д. Гнúба).

Кабарга́, зоол. Moschus moschiferus = кабарда́. — У Запорожцїв шапки з сього звірка звали си кабардинками. Ев.

Кабáцкiй = шинковúй, шинóцький, шинкáрський. — У шинкаря і міра і віра шинкарські. Кн.

Кабáчить = шинкарювáти.

Кабáчникъ, ца = 1. шинкáрь, шинкáрка, здр. шинкáрочка, корчмáрь, ка. — Шинкарь пъяницю любить, а дочки за його не оддасть. н. пр. — Шинкарочко молода, усми меду ще й вина! н. п. — По чарцї та по чарцї, останнiй шаг витрушує шинкарцї. Гр. 2. пъянúця, гультя́й, ка, пія́к, пія́чка (що по шинках волочить ся).

Кабáчный = д. Кабáцкiй.

Кабáшничать = по шинкáх волочúти ся, гультяювáти, пія́чити.

Каблýкъ = закаблýк, підбóр, підпя́ток. — Спіткнула ся та й упала, закаблуки поламала. н. п. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам (танцюючи) н. п. — Чоботи на високих підборах.

Каботáжъ = побере́жна плавба́.

Кабріоле́тка, кабріоле́тъ = кабрíтка, (проста) — бідá, бíдка. — Кабрітки вам не запряжу, бо треба до коваля — гайка загубила ся. Кн. — Поїхав бідою. С З.

Кабýшка = голóвка, гáлка (С. Аф. З.), грýдка (крутка). — Головка сиру.

Кабы́ = як бú, колú-б, коб, кобú (Гал.). — Як би ковбасї крила, то щоб то за птах був! н. пр. — Як би міні або сяк або так, як би міні запорожський козак. п. п. — Коли б міні, Господи, недїлї діждати, то пі-

шла-б я до роду гулити. н. п. — Ой пішла-б я на музики, коб дав батько пъятака. п. п.

Кавалери́стъ = кавалери́ста, комо́нник (С. З.), коза́к.

Кавалерійскій = кавалері́йський, кінний.

Кавалері́я = кавале́рия, ко́нниця.

Кавале́рникъ, рос. Passiflora Juss. = му́ченця. С. Пар.

Кавале́рская звѣзда́, рос. Tribulus terrestris L. = колючки, якорці. С. Ан.

Кавале́рскій = кавале́рський. — **К. цвѣтъ**, рос. Aquilegia vulgaris L. = голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. — **К. шпо́ры**, рос. Delphinium consolida L. = сокирки́, польові́ сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, черевйчки, возу́лїни черевички, гостру́шки, косйрки, за́йчі у́шки. С. Ан.

Кавардакъ = 1. мішани́на.

2. гу́ща, фус, фу́си. — На дні самий фус востав ся.

3. розгордія́ж, колотне́ча.

Ка́верза = ка́верза, частіше мн. ка́верзи (С. З.), хви́глї (С. Ш.), ви́крутні, підступи. — Там ваших каверз не вважають. Кот. — Це вже його хвиглі!

Ка́верзить = ка́верзничати, крути́ти, підстро́ювати, підко́пувати ся, зво́ди зво́дити. — Усе б добре було, коли б тільки він не крутив. — Усе зводи зводив: ді́ду накаже за мене, а мені на діда. Кр.

Ка́верзникъ, ца = коверзу́н, ка́верзник, ця (С. З.), крути́й, ка. — Ко́верзун він, з батьків коверзун, на тому й зуби проїв, щоб за плечима людям шкодити. Ки.

Ка́верзничать = д. **Ка́верзить**.

Кавса́къ, ком. Iulus terrestris = стопо́га.

Кавы́чка, частіше мн. **кавычки** = ла́пки (знак „ “).

Кага́лъ = кага́л (рада жидівських виборних, жидівська громада).

Ка́голка, пг. Anas marila = ка́чка (морська).

Кади́ло = 1. кади́ло, кадїння. — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. п. пр.

2. кади́льниця, кади́ло. — Махає кадилом, а з його кадїння диму нема. Ки.

3. рос. Teucrium chamaedrys L. = чебре́ць лїсови́й, самосйл. С. Ан.

Кади́льникъ, кади́льница = д. **Кади́ло 2.**

Кади́льный = ка́дний (С. З.); кади́ловий. — Дам кадний. — Кадилова покришка.

Кади́ть = кади́ти (С. З.), кури́ти. — За чиюсь душу попи ладан закурили. Ки.

Ка́дка, ка́дочка = дїжка, здр. дїжечка (С. Аф. З.), ка́діб, ка́довб, ка́дуб (С. Л.), на тісто — дїжа́ (С. Аф. З.), з покришкою і замко́м — бо́дня (С. З. Ш.), широка з білизну то-що — ба́лія (С. Ш.), на кр — дїжка, відни́к, водя́нка (Чайч.), на квас і варево — квасни́к (Мил. Ск.), на масло, сир — фа́са, фа́ска, хва́ска (С. Ш.), на мед, найбільше з липи — ли́півка, широка і низенька — шапли́к, ширі́вка, ре́різ, зрі́зок. С. З. Л. — Хоч і в дїжа, та не йде на ум тча н. пр. — Не добі знайдеш і в кадовбі. п. пр. — Це води кринишної, хваску масла зро рів. п. п. — От вам, хлопці, лопата ко Ки. — Олеся у комору та хутчій добудь

Ка́дочникъ = бо́ндарь (що робить дїжі

Каду́шка = д. **Ка́дка.**

Кадынъ = д. **Адамово я́блоко 2.**

Кадь = ка́дуб, ка́дівб. (Те сам, що **Ка́дка**, д. це слово, тільки більше.)

Каёнка, здр. сл **Кайма́** = д. **Кайма.**

Каждене́ie = д. **Кади́ло 1.**

Каждодне́вный, по = щоде́нний, щодня, що дня́. (С. З. Л.). — Щоденна робота, щоденні турботи забрали у неї всю силу. Чайч. — Не що дня бредуть, де коли правда. п. пр.

Ка́ждый = ко́жний, ко́жен, ка́жний, кожен (Лів. С. З. Л.), жо́дний, жо́ден, жодний, жа́ден (Прав. С. Аф. З. Л.), усякий (С. Л. Ш.). — Кожна людина своє лихо носить п. пр. — Кожна рука до себе пр п. пр. — Кожен постачав зерна скільки мовлено. Ки. — Хто йде, жодного чалу п. о. — Урожай жадний год був х п. о. — Ту пшеницю жоден год старая р давали. К. З о Ю. Р. — Усякий куль свого озера привик. п. пр. — **Ка́ждый** черъ, годъ, день, разъ = що ве що ро́ку, що го́ду, що дня́, що дн що ра́зу, раз-у-ра́з, раз по́ раз. — Ти милий що вечора йдеш, та до нас дос подаєш. п. п. — Плачуть чорні ві день і що ночі. п. п. — **Рѣши́тельно ка** дый = кажні́сїнький, жадні́сїнький. — Жадні́сїньке йому несе й несе. С. Л.

Ка́жется, кажи́сь = здає́ть ся, ба́чить ся, ба́чця, либо́нь, ка́бу́ть. — Здавть ся ді же, а гадючку вкинув. п. пр. — Здає ся доролі терпів я в неволі. Руд. — Мене в сто бере думка, чи то так здає ся, а була заплаче радість, а лихо сміється Аф. — Ой бачить ся не журю ся, а пр не вдаю ся, а як вийду за ворота, ві тру валю ся. п. п. — На щоб, бачиш, згадувать, що давно минуло? К. Ш.

Казаки́нъ = капта́н, здр. капта́нов, заки́н, коза́чка (Ки.), чума́рка, ча ка. — Хоч дівчина в каптані, то на с рубля́в чвапі. п. пр.

Козáкъ = 1. козáк, ласк. — **козáченько**, поб. — **козарлю́га**. — Ой на горі та женці жнуть, а понід горою козаки ідуть п. п. — Козаченько гарний, не ходи до Ганни, ходи до Марусі на білі подусі. п. п. — Васюринський козарлюга все пье, та гуляє, п. п. — **Запорóжскій казáкъ** = **запорóзький**, **низовúй**, **сíчовúй** козáк, **низовéць**, **сíчовúк**. С. З.

2. ент. Tytiscus marginális = **козачóк** (С. З.), **коскáлик**.

Казáрма = **казáрма**, (у Запорожцíв) — **курíнь**, (Гал.) — **касáрня**.

Казáрменный, **казáрмный** = **казáрмовий**, **курíнний**.

Казáть = **покáзувати**, **вдавáти**, **удавáти**. — **Казáть весéлый видъ** = **удавáти весéлого**. — Вдає з себе янгола, а в думці прийо би — з'їв. Кн.

Казáться = 1. **здавáти ся**, **покáзувати ся**, **бáчити ся**, **вбачáти ся**, **видавáти ся**, **вдавáти** (С. Л.), **подавáти**, (неясно) — **мрíти**, **маячити**, **манячити**, **бованіти**. — А як не бачиш того яцха, то скрізь здається любо-тихо. К. Ш. — Як стоїш оддалеки, то показується ся, мов то чоловік, аж воно камінь. Чайч. — Вдає мов чоловік так ходить. С. Л. — На лиці паче б то чорний подав. Хар. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Кáхется** і **Видúться**).

2. **подóбати ся**. — **Э'та рабóта емý не кáжется** = **ся робóта йому не подóбається ся**, **не до вподóби**. (Д. ще під сл. **Нрáвиться**).

Казáцкій = **козáцький**, **козáчий**. — Не хотілось в степу в лісі козацьку громаду з булавами, з бунчуками збірать на пораду. К. Ш. — Степ та воля — козацька доля. п. пр. — Місяць — козаче сонце. п. пр. — **Казáцкій можжевéльникъ**, рос. Juniperus Sabina L. = **яловéць**, **місячник** (С. Ан.).

Казачёкъ = 1. **козачóк** (здр. від сл. козак і крім того так звуть хлопців, що на посилках у панів, переважно в правобережній Україні).

2. **козáк**, **козачóк** (танець і музика до того танцю). — Як ушкварили козака, так аж земля гудить. — А ну липень, заграйте козачка!

Казáчина = 1. **козакú**, **козáцство**. — Немає птахи чорні в гаї козацтво сьмілено літа. К. Ш. — Козацтво, як і давні київські дружини, складало ся з людей усякого стану. Бар. О.

2. **козáтчина** (козацька країна).

Казáчка = **Козáчка**.

Казачій = д. **Казáцкій**.

Казёнка = 1. **прúпічок**. — На припічку сиділа, дітям кашку варила. п. п.

2. **комірка**, **комірчúна** (С. З.), **хúжа**, **хúжка** (С. З.), **спіжáрня** (Прав.).

3. **каюта** на байдакáх.

4. в гармáтах і рушúцях місце, де кладýть набóї.

Казённый = **казéнний**, **скарбовúй**. — Куправ скарбові гроші. Лев. — Це земля панська, а це — казенна. — **Казённая часть** = д. **Казёнка** 4.

Казúстый = **показúний**.

Казна́ = 1. **казна́**, **скарб**. — Казна жалю не зна. п. пр. — Забравши усі скарби військовиє, що старий Хмельницький зібрав. Л. Сам. — Которое вини половиця до скарбу нашого, а другая половиця укривжоному мает бути заплачона. Ст. Л.

2. д. **Казёнка** 4.

Казначéй = **скарбни́к** (С. З.), **скарбівни́чий**, (з рос.) — **казначéй**. — Учинили з межи себе скарбника войскового. Л. В.

Казначéйство = **скарбни́ця**, **скарбóвня** (С. З.), **скарбівни́ця**, (з рос.) — **казначéйство**. — Зостала ся скарбниця в цілості. Л. В. — Я би, каже, захопив тую скарбівницю, та ще б таки того дня утік за границю. Рудч.

Казначéйша = **казначéєва жінка**.

Казначéя = **казначéя** (Кн.), **чернúця**, що доглядáє манастúрського господáрства.

Казни́ть, **ся** = **каráти**, **ся**, **стрáтити** (С. З. Л.), **скаráти** (С. З.), **покаráти**, **скатувáти**, **на гóрло скаráти**, **стя́ти**, **істя́ти**. — Велів Кочубея і Іскру на горло скарати. Пр. — Пропав, як кат істив. п. пр. — Бабину дочку привязав коню до хвоста, та й пустив у поле; так її скатували. п. к.

Казни́ться = **мýчити ся**, **каráти ся**. — Прости мене! Я каралась ввесь вік в чужій хаті... Прости мене, мій синочку! п... я твоя мати. К. Ш.

Казнохрани́тель, **лище** = д. **Казначéй**, **ство**.

Казнь = **кáра** (С. Л.), **каráння**, **скаráння** (С. Л.), **стрáта** (С. З. Л.). — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранєся сам кари б. мает. Ст. Л. — Бог послав на людей кару — саранчу та пошесть. — Голови обрубленi... а по страттю, тіла їх лежали в позор людем. С. З.

Казóвой = **показúний**.

Кáзусный = **незвичáйний**, **надзвичáйний**, **дивúний**, **чудúний**.

Кáзусъ = **пригóда**, **окáзія**, **стóрія**, **дúво**, **чудасíя**. — Не розберемо, що воно за пригода і як її розпутати: одно каже йти до попа, друге — до станового — бо воно

щось незвичайне, не довідоме нам. Кн. — Трапилась така оказія, що...

Кайна́ = 1. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кравка, край, кро́жка (С. Л.). — Він з сукняних крайок килими робить. Кн. — Одірвав окрайку і підперезав ся.
2. рубе́ць.

Кайми́ть = зару́блювати (С. Аф.), підру́блювати, руби́ти, лямува́ти, облямо́вувати (С. З.), обво́дити. — Треба зарубити скатертину. — Шовком шила, золотом рубила. н. п. — Обвів той папірець смужкою, наче в книжці. Кн.

Какаду́, пт. Psittacus cristatus = какаду́, бі́лий папу́га.

Каково́ = 1. як, яково́. — Вам байдуже, а яково то нам було спини підставляти. Кн. — **Каково́ вамъ живётся** = як ся ма́єте?
2. ач! чи-ба́! чи ти ба́! — **Каково́! онъ уже око́нчилъ рабо́ту** = чи ти ба́! він уже́ доробив! Чайч.

Како́въ = яки́й. — Яке коріння, таке й насіння. н. пр.

Како́й = яки́й. — Ци́гане, якої ти віри? — А якої тобі треба? н. пр. — **Како́й нибу́дь** = яки́й не́будь, яки́й будь (Кн.), де́-який, де-не́-який, аби́ який, сяки́й-таки́й. — Хоч би який небудь цяпочок, щоб від собак одбитись. — Сякий-такий майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Како́й-то** = яки́йсь. — Якимсь зіллям напоїла, то воно й минуло. К. Ш. — В свитині латаній дрімала якась людина. К. Ш. — Прийшов якийсь чоловік — не знаю, хто він.

Ка́корва, рос. Matricaria maritima = рома́н, роме́н, мару́на (С. Пар.).

Какъ = 1. як, як то. — Ізмера, як пес, ізмок, як вовк. н. п. — Присохло як на собаці. Кн. — Як се трапилось? — Як то? можете ви тому вірити. Чайч. 2. коли́, як. — Коли почую, скажу вам. — **Какъ бу́дто** = бу́цім, на́че, нена́че, на́че-б, пі́бн, мов, не мо́в, либо́нь, на́бу́ть. — Він так буцім і вечув. — Народ наче його й не чує. Кн. — Ніби на сьвіт народилась, грялась, веселилась. К. Ш. — Неначе писанка, село, зеленим гаєм поросло. К. Ш. — **Какъ бишь** = як бо, я́кось, як бак, як пак. — Як бо його звати! от і з голови вискочило. Кн. — Як пан він казав? — **Ка́къ бы** = д. **Какъ бу́дто**. — **Ка́къ бы не та́къ!** = але́ ж бо, та ба́, де́ж пак, чому́ ні, чо́рта з два! — **Ка́къ бы то ни́ было** = як би там не було́, будь що бу́дь, хоч та́к, хоч та́к. — — Як би там не було — я завтра піду. Хоч так, хоч так — він винен. Чайч. — **Какъ быть** = що роби́ти, діяти, чинити. — Ой сама я не знаю, що робити: кричи брести, чи плисти — сама не знаю. н. п. — **Какъ ви́дно** = зна́ти, набу́ть, либо́нь. — Знати, що він не нашого поля. Кн. — Він мабуть хоче утікти. — **Какъ вдру́гъ** = як о́сь, аж о́сь, кози ж по, коли ра́зом, ра́птом. — Він собі вже пляки, аж ось надходить звістка, що... — **Какъ до́лжно** = як слід, як тре́ба, як годи́ть ся. — Серце-козаче, небоже, чи ти не робиш, як гоже? н. п. — Все справили, як годить ся бути. Кн. — **Какъ мо́жно!** = хіба́ ж мо́жна, як то ти, як мо́жна! — **Какъ мно́го** = яко́го бага́то. — **Какъ нибу́дь** = як не́будь, аби́-як, де́-як, сяк-та́к, аби́-то. — Зробив аби-як, та й думає, що гарно. Чайч. — **Какъ ни ка́къ** = не я́к, аби́ як, сяк-та́к, так чи ся́к. — **Какъ нарочно** = як на те́. — Зовсім піколи, а тут на те, ще й друге діло приспіло. — **Какъ попа́ло** = аби́ як, як не́будь. — **Какъ прі́йдётся** = як прийдеть ся, як трі́пять ся, до чо́го дійдеть ся. — **Какъ слѣ́дуетъ** = як слід, як тре́ба, до ладу́, гара́зд, до́бре. — **Какъ ско́ро** = ско́ро, як тільки. — Скоро вернув він у дому, зараз зробив. Чайч. — Скоро забезпечено трактатами тряницю, зараз почали ся втеки... К. Кр. — Отама́н скумекав прочув про се, зараз і послав двох козаків. К. З. о Ю. Р. — **Ка́къ-то** = 1. я́кось, я́кось-то. — Зайшов він якось у мене. — Чудно якось діється ся між нами. К. Ш. 2. як-то, а са́ме. — Багато українських квіток, як-то: кручені панночі, корняцьвіт то-що. — **Какъ уго́дно** = про мене, як зна́єте, як завго́дно. — Про мене, робіть, як хочете. — **Не ка́къ** = ще не́ ється ся. — Здається ся то він іде́. — **Ка́къ такъ?** = я́к то? — **Та́къ какъ** = бо, коли́. — Коли ти мені кажеш, то вже й не мовчати-му. — Як він так зробив, нехай йому... — **Какъ то́лько** = тільки що і д. **Какъ ско́ро**. — **Ко́е какъ** = аби́ як, як не́будь, я́к так, так-сяк. — Зробив аби як. — Сяк так на косах, але не по людськи. н. пр. — **Какъ е́сть** = зовсім, цілко́м.

Калабу́ръ = прикладка (С. Л.), вигадка (власне двозначний вираз). — Він здатний на прикладки.

Калямёнковый = **калама́йковий**. — Купив калямайковий пояс. — Жупан чи з китайки, чи калямайковий. С. З.

Калямёнокъ = **калама́йка** (вовняна тканина).

Каланча́ = **ба́шта**. — Вартовий з башти подав знак, що пожежа. Кн.

Кала́чики, рос. Malva officinalis = **проскурки́**, **про́скурень**, **кала́чики**.

Кала́чъ = **кала́ч**. — **Тёртый кала́чъ** = **бува́лий**, **бува́лець**, **би́тий жак**. — О, то битий жак! и. пр. — Був у бувальцях — знає, що кий, що палиця. и. пр.

Календа́рь = **календа́рь**, **новоро́чник**. — Віщував календарь, та в помийницю впав. и. пр.

Кале́ніе = **розпіка́ння**, **гартува́ння** (про метали), **сма́же́ння** (про овощ).

Кале́ный = **розпе́чений**, **гартований** (про метали), **сма́же́ний** (про овощ). — Гартоване залізо. — Оріхів київських смажених, полтавських пундиків пряжених. Кот.

Кали = **пота́ш** (чистий).

Кали́беръ, **кали́бръ** = **мі́ра**, **розмі́р** (спеціально в артатній справі: розмір прогону кулі огнепальної зброї, також величінь кулі).

Кали́льный = **гартовни́й**. — Його пекли на огні гартовному. Кн.

Калина, здр. **Кали́нушка** = рос. а) Viburnum Opulus L. = **кали́на**, здр. **кали́нонька**, б) V. Lantana L. = **гордови́на**, **городови́на**, **гордина**, **чо́рна кали́на**. С. Ан. — Червоная калинонька на яр воду схилила ся. и. п.

Кали́тка = **хві́ртка** (С. Л.), **хві́рточка**, **фі́ртка** (С. Ш.). — Я за ним, та тільки добігли до воріт, а він шмиг у хвіртку, та й засунув. — Шіп у хвірку, а чорт у дірку. и. пр.

Кали́точный = **хвірто́вий**.

Кали́ть, ся = 1. **розпіка́ти, ся**. — А він розпік залізо, та якось, забалакавшись, і схопив ся рукою, аж зашкварчало.

2. **гартува́ти, ся** (С. Аф. Л.). — Ковалі кували, біліся залізо гартували. и. п. — Гартували пече ту криницю. Кн.

3. **суши́ти, сма́жити, ся** (про овощ).

Ка́литьея = **випорожня́ти ся, вика́лювати ся**.

Калу́нъ, калу́нка, пт. Meleagris gallopavo = **инди́к, инди́чка**. — Ходить, як индик переяславський. и. пр.

Калу́ній = **инди́чий, индичи́ний**. — Индича кіпця.

Каллиграфія = **краснопи́сь**. С. Жел.

Кали́нъ = **комли́к**. С. Ш. — Пика як у комина. и. пр.

Калмы́цкій = **комли́цький**.

Калориме́тръ = **тепломі́р**.

Кало́ша = д. **Гало́ша**.

Калу́га = **калю́жа**, **боло́то**, **багно́**.

Калу́жница, рос. Caltha palustris L. = **калю́жниця**, **лата́ть**, **по́пики** (С. Ан.), **жа́бник** (С. Пар.).

Калу́феръ, рос. Balsamita vulgaris або Tanacetum Balsamita L. = **калу́пір**. С. Ан.

Калъ = 1. **кал**, **по́слід**, **гівно́** 2. **гній**.

Кальцини́ровать = **перепа́лювати на ва́пну, ва́пнити**. С. Пар.

Ка́льцій = **ва́пник**. С. Пар.

Ка́льщикъ = **гартівни́к**.

Кале́ка = **каліка**.

Кале́чить = **калічити**.

Кале́чный = **каліка, скалічений, покалічений, калікуватий**. — Він трохи калікуватий. Хар. Чайч.

Каля́каньe = **базі́кання, верзі́ння, пати́кання**.

Каля́кать = **базі́кати, баля́кати, баляндра́сити, верати́, терева́нї пра́вити, пати́кати**. (Д. **Болта́ть** 3.).

Каля́ки = **базі́кання, баля́ки, терева́нї, баляндра́си** (Д. **Болтовни́й**.).

Ка́мбала, риба Pleuronectes = **ка́мбула, однооко́, однобо́чка**.

Каме́дь, Gummi = **ка́медь**. — **Вишнёвая каме́дь** = **глей** (С. Аф.), **гле́й**, часом навіть **клей**.

Каме́жникъ = **каменище**.

Камелёкъ = **комино́к** (Кн.).

Камели́на, рос. Camelina = **рижі́й**. С. Ан.

Каменика, рос. Rubus saxatilis L. = **каменя́ця, костяни́ця**. С. Ан.

Каменистый = **камени́стий, каменя́стий** (С. Л.).

Ка́меніе = **камі́ння**. — Як почав шпурляти камінням.

Ка́менка = 1. **ка́мінь** (чирінь з камнем в лазні).

2. пт. Motacilla oenante = **синя́ця** (особливої породи).

3. фарба Auripigmentum = **золотокість**. С. Жел. Пар.

Ка́менный = **ка́мяни́й, камі́нний**. — **Ка́менная ли́па**, рос. Phillyrea latifolia = **чере́мха**. С. Ан. — **Ка́менная соль** = **ка́мянка, камяна́, льодова́ сіль**. — **Ка́менный домъ** = **камяни́ця** (С. З.), **муро́ваний буди́нок**. — **Ка́менное строе́ніе** = **муро́вана буди́вля**. — А там

бліжько був мурований стовп. п. к. — **Ка́менная стѣна́** = мур. С. З. — Грекович з того мешкання горою зашедши, крізь дах чреа мур спустив ся і утік. С. З. — **Ка́менный уголь, Lithantrax** = земляне́ вугі́лля.

Каменоло́мня = каменоло́мня, каменя́рня (Гал.).

Каменоло́мщикъ = каменоло́м, каменя́р (С. Пар.).

Ка́менщикъ = му́ляр (Прав. С. Л.), мурівщи́к (С. Пав. З.). — Дивлячись, як мулярі тешуть цегли. Фр.

Ка́мень = ка́мінь, здр. — камінє́ць, ка́міньчик, ка́мінючка, поб. — ка́мінюка, зб — ка́міння, ка́мінюччя, ка́міняччя. С. Л. — **А́дскій ка́мень, Lapis infernalis** = пеке́льний ка́мінь. — **Драгоцѣ́нный ка́мень** = самоцьві́тний ка́мінь, самоцьві́т. — **Ка́мень преткновє́нія** = перешко́да, причи́на. — **Краеуго́льный ка́мень** = основни́й, ку́тній, наріжний ка́мінь. — **Ме́льничный ка́мень** = камінь млиновий, жо́рен. — **Подво́дные ка́мни** = кли́ні. — **Точи́льный ка́мень** = брус, брусо́к (С. З. Ш.), точи́ло (С. Ш.). — Налїг, як циган на точило. п. пр. — **Надгро́бный ка́мень** = надгро́бок. С. З. — (Дрібний к.) — жорстви́, ринь, рінь, рінякъ. — Стежки добре жорствою висипано. — Дно річки наповнене рінню або рінняками. Зсим. — (З гострими краями) — скалкува́тий. — (Що лежить плитами) — плити́й. — (Камінці для играшки) — кре́махи, кре́йнахи.

Каме́нье = ка́міння.

Каменѣ́ть = камяні́ти.

Ка́мешекъ = камінє́ць, ка́міньчик, ка́мінючка.

Камзо́лъ = камзьо́лка, ку́ртка, куци́на (без рукавів).

Камзла́вка = 1. підка́нок (у ченців). С. З. 2. **комзла́вка** (у попів).

Ками́нъ = комі́но́к.

Камни́стый = д. **Каменистый**.

Камни́ще = камінюка. — Гепнув по потилиці, неначе камінюкою.

Кампа́нія = похід.

Камфара́, Camphora = канхвора́.

Камфо́рка = 1. д. **Жаро́вни**. 2. канфо́рка. (Кн.).

Камы́шевый = комишо́вий, очере́тяний.

Ка́мышекъ = д. **Ка́мешекъ**.

Камы́шникъ = 1. комиш, очерет. — Тут кинулись за ним, а він і подався як... 2. пт. Parus biarmicus — очере́тник.

Камышъ, рос. Arundo phragmites = ... рет, комиш, (молодий) — спича́к. — ... сїть, братці, очерет, та й напарив ... Косїть, братці, комишу та й напарив ... лішу. п. п.

Кана́ва = рів, рівча́к (С. З. Л.), ка... фо́са (С. Ш.), (круг села) — дїлянь (щоб вода збігала) — риштак. — ... копати. С. Ш.

Кана́лъ = 1. кана́л, перекіп, ка... (рів, зроблений для злучення річок і ... для осушки болот то-що). 2. прото́ка (в морі між двома берегами) 3. анатомі́ч. — жи́ла. 4. спо́сіб, ва́сіб (Гал.).

Кана́льный = кана́льський. С. З. — ... нальська робота, так звали кожду ро... на каналах.

Кана́льскій = паску́дний, ледачий.

Кана́льство = паску́дство.

Кана́лья = пога́нець, паску́да (С. З.) ... да́що (С. З.). — А над нею молодо... ганець сьміється си. К. Ш. — Чого ти ... мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — ... стив ся в ледащо. С. З.

Канапе́ = канапе́й, кана́пка.

Канаре́йка, пт. Fringilla Canarica = ... на́рка, (самчик) — ке́нар.

Кана́ть = кана́т, ли́нва, ли́на (С. З. ... порома — кодо́ла (С. З.), тягати ... — во́лок. — Із стїн низькерисеськи... нами, в лотки запорожські поспускавш... Л. В. — Тільки виїхали на серед рїки ... уривала ся кодоля і поїсло порох.

Канва́, канве́йный = канва́, канво́вий.

Кандалы́ = кайда́ни, залїзо, зако́ва... то, (деревані) — коло́дки, скрипи́ці, ... би. — Одвага мед, вино пье, одвага і ... дани тре. п. пр. — Виростали у кай... словиньскії дїти і забули невольни... вони дїти. К. Ш. — Держати велено ... данах. С. З. — Бути ж мінї у неволї, ... лїзї, у заковах. п. п. — У пута куті ... куй. К. Ш. — Тодї будеш знати, як ... карати: і на ноги і на руки дибу вкл... п. п. — В колодки позабивавши. С. З. — В кайдани та в скрипиці. С. З. — ... руки сирицею, а скували ніжки та ... пицею. п. п.

Канделя́бръ = свічни́льник. С. Пар.

Кандей, кандея́ка = д. **Ендова́**.

Кандыкъ, рос. Erythronium Dens Canis ... = собачий. С. З.

Кани́кулы = вака́ції. — Сни прийш... школи на вакації.

Канкуля́рный, кани́кульный = вака-ційний.

Канитель, = тонка́ срібна або золота́ нитка для гантува́ння. — **Тяну́ть канитель** = волово́дити, марнува́ти час, затя́гати ді́ло. — Дати воловоди своїми вівцями, доки мині огидло й ходити до тих. Кн.

Канифа́съ = ди́нка. С. Пар.

Канифо́ль = живи́ця (С. Аф. З. Л.), вивареня з шпигинарію — **канифо́нія.**

Капонада = стріля́ння з кількох гарма́т.

Капоне́ръ, капона́ръ = гарма́ш, пушка́рь. С. З.

Капоникъ = кридоша́нин. С. Пар.

Капо́нъ = церко́вне правило і церко́вна пі́сня в честь яко́го сьвято́го або сьвя́та.

Капонистъ = хоскале́нко (салда́цький сен), ко́трого вихо́вують для ві́йськової слу́жби.

Капъ = 1. пісня хва́льна.

2. капъ, ля́мівка, обля́мівка.

Капу́нъ = 1. передде́нь. — **На капу́нѣ** = в передде́нь, на переддні. — В передень смерті все підрізував стільники в пасіці. Кн. — Се було на переддні. Гал. — **Капу́нъ база́ра** = підто́ржя. — **Капу́нъ Рождества́ Христо́ва** = бага́тий ве́чір, свя́т ве́чір, бага́та кутя́. — К. Св. Крещє́нія = голо́дна кутя́. — **К. Но́ваго года** = ще́дрий вечір, меланки.

2. ка́пливо. С. З. — Почали обносити коливо — покійника поминати.

Капура = 1. бу́дка, халабу́дка (для собак).

2. цю́пка (маленька кімната). — Се була цюпка не більше шести кроків вдовж. Фр.

Капуть = 1. ка́пнути, кра́пнути.

2. пропа́сти, зникнути, потону́ти; ки-ну́ти. — **Ка́путь въ ве́чность** = потонути на віки. Кн.

Капферъ = д. **Калу́феръ.**

Канцеляри́ст = канцеляри́ста (С. З.), писарь, (нижча) — підканцеляри́ста, підпи́сарь, **писарчу́к.** — Третій — підканцелярист із суда Скоробреха. Кот.

Канцеля́рія = канцеля́рия, писа́рия. — Не противляйсь, Олексію, на нескладну річ мою, що я говорити сьмію про писарію ще таку. Раз мині буть там довело ся... Але ж скільки там тонкіх ся за столами писарів! Кот.

Канцеля́рское, канцеля́рское се́мя = 1. кам. Соссия — черве́ць.

2. сіпа́ки, сіпа́цький рід, сіпа́цьке хо́дло, чорнильна віра, душа́. — Поки сліпе сіпацьке кодло, тоді й правда на сьвіті буде. Кн.

Канюкъ, пт. Strix scops = ка́пя, поб. — канюка. С. З. — Чигає, як канюк. п. пр. — Ой летіла канюка підстрелена з лука. н. п.

Канючить = канючити, цига́нити.

Ка́напіе = ка́пання, кра́пання, капіж (Сп.).

Ка́пать = ка́пати, кра́пати, накрапа́ти, капотіти С. Л. — Дощик, дощик капав дрібненько... Дощик, аж із стріхи капотить. п. п. — Крапнув дощик, та й нема. Чайч. — А сльози з очей тільки кап... кап... Чайч. — **Кро́вля ка́плетъ** = стріха протіка́є.

Ка́нелька = кра́пелька, капели́нка, капели́ночка, крапели́ночка. — Як бігла через гребельку, та вхопила водиці крапельку. н. к.

Капе́льный = крапли́стий. С. З. — Та пішов дощик краплистий, та й уродив черник черничстий. н. п.

Ка́пельный = малю́сенький, манюсенький, малісенький, манісенький. — Манюсенька дитинка. — Та малісеньке соловятко по деревцю лазить. н. п.

Капитали́стъ = грошови́тий, багати́рь, ду́ка, дука́ч. — Набив кишеню — дукою — банкирех став. Кн. — Його батько грошовитий.

Капита́лъ = 1. гро́ші, грошва́, скарб, капита́л. — У його гроші — повні скрині.

2. сто́ви (С. Л.), йсте. — Росту ще не виплатив, а стови само собою стоїть. С. Л. — Не тільки рост, а й исте пропало. Кн.

— **Налічный капита́лъ** = готови́на, готовик, гото́ві гро́ші, гото́вка (Гал.). Готовими він мав усього сто карбованців. С. Л. — Купив на готові гроші.

Капита́льный = 1. що нале́жить до капита́лу.

2. грошови́тий. — Він чоловік грошовитий.

3. коштовний (С. З.), цінний. — Будинок у його коштовний. Кн.

Капита́нъ = капита́н. — Як пани, то й капитан, а як проспав ся, то й свині зайняв ся. н. пр.

Капишо́нъ = відло́га (С. З. Л.), ко́бка (С. Л.), богоро́диця (С. Ш.), у чинців — ка́птур. — Кобеняк з відлогою. С. З. — Тя накрив би голому богородицею, а то дощ як з решета. С. Ш. — Чорний каптур. К. Ч. Р.

Ка́пище = божни́ця (подольська). С. Ж.

Канка́нъ = самолов, ступи́ця, лабе́ти (С. З.), на дрібного звіра — ха́пка, ла́п-

ка, па́стка, на птиць — сі́льце́. — Пійма́в ся в лабети. п. пр.

Ка́пли = ка́плї, кра́плї. — Дав мінї лїкарь якісь краплї.

Каплоу́хій = короткоу́хий.

Каплу́нить = скопи́ти (півня).

Каплу́нъ = скіпе́ць, каплу́н.

Каплю́жка, каплюжникъ, ца = пъяни́чка (спільн. р.).

Каплю́шка = д. **Ка́пелька.**

Ка́пля = ка́пля, кра́пля, пя́та (С. З.), бри́зка, (жиру на водї) — ска́лка, здр. пя́тка і д. **Ка́пелька.** — Буду пити, ні краплї не випущу, тодї тебе я забуду, як очі заплющу. н. п. — Не має води ні пяти.

Ка́пнуть = ка́пнути, кра́пнути. — Дощик крапне, та й перестане.

Капо́ть = халя́т, халя́тик (жіночий). — **У него́ капо́ть въ карма́нѣ** = в кишенї вітер гуля́ть.

Капри́зникъ, ца = вередуи́, ха (С. Аф.), вереді́й, вередни́к, ця, вига́дько, вига́дниця, перебе́ндя (С. Л.).

Капри́зничать = вередувати (С. Аф. З. Л.), вига́дувати (С. Аф.), витребе́нькувати (С. Аф.), комези́ти ся, бри́кати, ге́дзатись (С. Л.), химерува́ти, норови́ти ся, прими́хати, перебе́ндювати (С. З. Л.). — Вередував, як в греблї біс. Кот. — Обід як обід, а вона ще почала витребенькувати. С. Аф. — Ще воно й комезить ся! Пиши, коли велять. Мир. — Витребенькує так, що й міри нема: і того дай, і сього не хочу. Чайч. — Коли б вони та не бісились, замовкли та не комезились. Кот. — Не перебендюй — бо так довго, Солопію, — бо я горох сама, де схочу, там посію. Гул. Ар.

Капри́зный = вередли́вий (С. Аф. З. Л.), вига́дливий (С. Аф.), прихли́вий (С. Л.), витребе́нькуватий і д. **Капри́зникъ.**

Капри́зъ, мн. капри́зы = вередува́ння (С. Л.), привере́ди, при́ниха, при́нихи (С. З. Л.), но́рови, брик, витребе́ньки (С. Аф. З.), ви́тївки, ви́тїнки (С. Л.). — Була б тобі вередлива, так і не сказати: за її вередування нїкому й просьвітку нема. Чайч. — Се тільки все для принихи їм. С. З. — На його брик напав, що нїчим йому не догодиш. — У неї вже без витїнок не обійдеть ся. Чайч. — Це все дівочі витїнки. С. Л.

Капу́ста, кочанная капу́ста, рос. Brassica oleracea L. = капу́ста, мн. капусти́. — **Цвѣтна́я капу́ста,** Brassica oleracea Botrytis v. Pompejana L.; Cauliflora = кучера́ва капу́ста, цьвіту́ха, черво́на капу́ста. — (Порубана) — сі́чена, кри́шена, шатко́вана капу́ста. — (Мокра посадки) — роса́да. С. З. — (Без ви — голена́та капу́ста.

Капу́стный = капу́стя́ний.

Капу́тъ = капу́т, кра́й, кіне́ць. — Я дарив, тут йому й кінець.

Капуци́нъ = 1. чернець католиць. сьв. Франциська.

2. рос. Teucrium majus, Tropaeolum L. = красо́ля, красу́льки. С. Ан.

3. зоол. Simia capucina = мала́ (ринанська).

Капюшо́нъ = д. **Капишо́нъ.**

Ка́ра = кара, кара́ння, ка́рность. — па кого мовить, а не доведеть, тим ним сам каран б. масть. Ст. Л. — Ка бру натуру, не приймеш карности ру. п. пр.

Карабе́нъ = карабі́н (коротка ру з широкою рурою).

Кара́бкаться = дра́ти ся, здира́ти дра́пати ся (С. Л.). — Ото дере скрізь по скелях, щоб тих кібців Чайч.

Карава́й = 1. хлїб (житний, кру хан, буханець (С. З. Ш.). — В печь мо́жно посади́ть семь карав в сю пічку мо́жна посади́ти сім — **Карава́й хлѣба** = хлїб (одна), хан хлїба. — Я собакам догому, хлїба іспечу. п. п.

2. круг, голо́вка. — Карава́й сі круг сі́ру.

3. ба́бка пшени́шна на яйцях і

4. на весїллї — корова́й. — На карава́й рта́ не разѣва́й, да свої ра́й, п. пр. = на чужи́й корова́й не порива́й, а свій дбай. п. пр.

Карава́нъ = карава́ч, ва́лка. — на захід одкотив ся ман і рушив рогу свою караван. Гч. — Валка повертає з Криму.

Каравы́нъ = д. **Верблю́жье сѣно.**

Карага́нъ, Varietas canis vulpis = степова́.

Карага́тка, Anas rutila = ка́чка чер

Карака́тица, Sepia officinalis = кара

Кара́ковый = ка́рий, карогнїдий.

Кара́куля = крива́ля, здр. крив кар'ю́чка (про криве, незграбне або про криве дерево). — Писа́ть ляки = писа́ти крива́лями, кар ми, дра́пати, граму́гляти, ба — **Кара́кули подмѣтныя** = якірці порожців.) Ев.

Карáґуль = сиґýшок (з середньо-азійських звірів).

Карáкушки, карáкушкомъ = рáчки. — А ще Охрім, на глум усім, пъяненький лізе рáки. Гул. Ар.

Карандáшъ = карандáш, оловéць (С. Жел.).

Каранíе = карáння.

Карантúнъ = карантúн. С. З.

Карáузникъ = 1. карапýз, кудáн, курдýпель, (про дітей) — карапýзик, опéцок, котигорошок.

2. Hister — конáха з породи хрущів.

Карáсь, риба Cyprinus carassius = карáсь, заст. — карáсик, зб. — карасúння (Хар. Чайк.).

Карáтель, ница = карáтель, ка. — Не чоловік він мій, а каратель. Кн.

Карáть = карáти. — Тоді будеш знати, як будуть карати. н. п.

Карáулить = стерегтú, берегтú, вартувáти, калавýрити (Кр.), пильнувáти; чатувáти (Кр.). — Полягали усі спати, а старший став вартувати. н. п. — Він давно вже чатує на його. С. З.

Карáулка = сторóжка, калавýрня.

Карáулъ = 1. сторóжа, вáрта (С. З. Л.), калавýр (С. Л.). — Стоїть він, мов і справдї козак на варті. С. З. — Як інюн на варту, випни аварту, а як з варти — ще пів варти. п. пр. — Гей кругом церкви січові та й калавури стали. н. п. — **Вступúть на караýлъ** = стáти на вáрту. — **Стоять на караýлѣ, отбывáть караýлъ** = бýти на вáрті, вартувáти. — **Взять подъ караýлъ** = взяти під вáрту.

2. **Караýлъ!** = ґвалт! рятýйте! пробі! хто в Бога вірує, рятýйте! — **Кричáть караýлъ** = кричáти пробі! на ґвалт кричáти, ґвалтувáти. — Кричить: пробі! Й хати, щоб дівчину рятувати. н. п. — Ґвалт! Ратуйте — хто в Бога вірує" — на дворі голос що в сили. К. Ш.

Карáульный = 1. вартовúй, вартівнúк, сторож. — **Начáльникъ караýла** = варти́вничий.

2. вартовúй, сторожевúй, калавýрний. Ф. З.

Карáулья = д. **Караýлка**.

Карáульщикъ = д. **Караýльный** 1.

Карачýнъ = капýт, кінéць, смерть.

Карбýнкулъ = 1. кáмінь з гранáтової породи, Carbunculus.

2. вáдто шкодлúва болячка, карбýнкул.

Карéлинъ, зоол. Mus cricetus = хомя́к. С. Ам. Пар.

Каргáль, пт. Anas tadorna = пирúкозá, цирáнка (С. З.), чирúнка, здр. — чирúночка (С. З.). — Ой на ставу, на ставочку там плавають чирúночки. н. п.

Кáрда = гребло́ (дротяна щітка, котрою чешуть вовну або льон).

Карéта = карúта, берлúн (С. Аф. З. Ш.), ридвáн (С. З.), карýца (С. З.). коч. — Їде шляхом до Київа берлин шестернею. К. Ш. — Ридваном їхав пан, а курява стовпом від коней та колїс зняла ся над шляхом. Б. Б.

Карéтникъ = 1. колíсник, стéльмах (Прав. С. З.).

2. возóвня, возíвня (С. Аф.).

Карикатýра = карикатýра, потвóра (С. Л.), кривýнда (С. Пар.).

Кáрій = кáрий. — За карії очення́та, за чорнії брови серце рвало ся, сьміялось, виливало мову. К. Ш. — **Съ кáрими глазáми** = кароóкий. — Виростав — та й виросла Ганна кароока, як тополя серед поля, гнучка та висока.

Кáркание = крякáння, крýкання.

Кáркать = кря́(а)кати, крúкати, кáвкати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у лузї над водою. н. п. — Щоб на тебе ворони кракали. н. пр. — Кажуть, як ворона, а хитрий, як чорт. н. пр.

Каркашýнъ, рос. Aristolochia Clematilis L. = филíльник, филíйник, филóник, хвалúльник. С. Ам.

Каркúнъ = рак (хвороба).

Кáркнуть = кря́(а)кнути, крю́(у)кнути, кáвкнути.

Кáрлыкъ, кáрло, кáрлица = кáрлик, ця, куцáн, куцáк, качáн, курдýпель. (С. З.).

Карлýкъ = карю́к, карýк (С. З.).

Карлýчный = карю(у)кóвий.

Карлýшина, рос. Rhamnus frangula L. = крушúна. С. Ам.

Кармазúнъ = карма́зин. С. З.

Кармазúнный = кармазúновий. — Гетьману Сагайдашному прислав палатку свою кармазинову. Л. В.

Кармáнный = кишéнний. — **Кармáнныя дéньги** = похíпна́ копíйка.

Кармáнецъ, кармáнчикъ = кишéнька.

Кармáнъ = кишéня. С. З. Л. — (У жінок, привязаний зверху) — кармáн. — Клади руку в кишеню, та вийнай грошей жменю. н. п. — Всі кишені пертає, аж там грошей вже чорт має. н. п. — Хоч ми й брати, та кишені наші не сестри. н. пр. — Чи бач які роскоші, а в кишені чорт ма грошей. н. пр. — **У негó кармáнъ жúдокъ, пустúть,**

2. задубі́лий, закацу́блий, запе́клий (З. Л.), закля́клий, забісо́ваний (С. Л.), зачапі́лий. — Зачапілий дїд: на чому став — з того нїхто його не зібъе. Усї люди їздять залїзною дорогою, а вів нї за що. Кн.

Коснѣть = кля́кнути, кацу́біти, кацу́бнути, чапі́ти, дубі́ти, бу́ти запе́клим, закацу́блим і т. д.

Ко́со = ко́со, крйво, навкося́, на́вкось, навкоси́, навскоси.

Косова́тый = косе́нький.

Косови́ще = кісся́ (д. **Коса́** 2), кілочок на кіссї — ру́чка.

Косоворо́тка = сороч́ка з ко́сим комі́ром.

Косогла́зіе = ко́сість, зизова́тість.

Косогла́зый = ко́сий, косоо́кий, кривоо́кий, зизова́тий (С. З. Л.), зизоо́кий. (Кн.).

Косого́ръ = косогі́р, скосогі́р (Чайч.). — Перекинулись саме на косогорі.

Косо́й = 1. ко́сий, крива́й. — **Коса́я сажѣ́нь** = косова́й са́жень. (Міра довжини, що лїчить ся приблизно від лївої ноги до кінця правої руки, підятої в гору, у дорослого чоловіка).

2. д. **Косогла́зый**.

Косола́пый = клишоно́гий. — Та воли в його круторогі, а погоничі клишоногі. н. п.

Косоно́гій = крива́й, кривоно́гий.

Косоо́кій = д. **Косогла́зый**.

Косоплётина, косоплётка = кісни́к, здр. кісничо́к. — Забажала гирява кісничків. н. пр. — В коси повенькі кісники позаплїтала.

Косору́кій = кривору́кий, кривору́чка. (Кн.).

Ко́сость = 1. ко́сість, кри́вість, кривина́, косина́ (Кн.).

2. д. **Косогла́віе**.

Косоуго́льникъ = кривоку́тник.

Костенѣ́ть = 1. костенїти.

2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду кляќнуть.

Костёръ = 1. о́гнище, о́гниско (Под.), бага́ття, (що тільки тліє) — жа́риво. — — Над річкою Синюхою огнища горіли, ой вже ж наші козаченьки без харчів замарїли. н. п. — Огнища палають. К. Д. — Квітки пахнуть ясним ранком, соловейко свище, край дороги догоряє забуте огнище. Аф. — Став розкладати огнище: кашу варити. н. о. — Розвели багаття, почали грітись. н. о. — Так, мабуть чоловік біля багаття грів ся, та їдучи й покинув так його. Гр.

2. (в коноплї і в льону) — костри́ця, що зостаєть ся після тертиці — термі́ття, термі́тяча. — Термітяча залїзяо в палець. С. Ш.

Костёръ, рос. Bromus secalinus L. = костри́ць, сто́колос, стоколо́сник, житня́к, костюлькй. С. Ан.

Костера́ = д. **Костёръ** 2.

Костистый = 1. кістля́вий, кістя́вий, ощава́вий. (С. З. Л.). — Риба дуже концава — такого багато кісточок, що й їсти не можна.

2. костистий, оку́стуватий (що має міцні й широкі кістки).

Костища = костома́ха. С. Л.

Ко́стка = кі́стка, кі́сточка.

Костли́вый = д. **Костистый** 1.

Костля́вый = худоря́вий, сухоря́вий, ощава́вий.

Костовáрка = костопа́лыня. — Оце позбірала кістки, понесу на костопалыню, продам.

Костолóмъ = лома́та, гостець (С. З. Пар.). — Мне, як гостець бабу. п. пр.

Ко́сточка = кі́сточка.

Костоѣда, мед. Caries = костоїд, ме́ртва кі́стка, костоїдниця (С. Жел.), костожи́р (С. Пар.).

Костра́ = д. **Костёръ** 2.

Костре́лъ = гли́ця, хвоїна, хвоїнка (від ялини). — Хвоїна в руку залїзла. С. Ш.

Костре́цъ = 1. кри́нж, частїше мн. кри́жі. — Ломить у крижах.

2. стегно́, о́кіст (верхня частина заднього стегна, одрубана з кісткою).

Костри́ва, костри́ца = д. **Костёръ** 2.

Костри́коватый = костри́чуватий.

Костыгъ = ши́ло широ́ке, криве́ (що шнурують ним личаки).

Костыль = 1. ко́стур. С. З. — Старий дід ледве ходить з костуром.

2. костиль (гвіздок загнутий).

3. драби́на (у мулярів).

4. кожу́х (у водяному млинї).

Костыля́ть = 1. би́ти, лупити, лупцюва́ти (палицею, ломакою,) дубасити.

2. шкандиба́ти, шкитильга́ти. — Коло пустки на млинї москаль шкандибав. К. Ш.

Костыщъ = перо́ гу́сяче.

Кость = кість, кістка, здр. кісточка, зб. — костома́ха, (окрім риб) — маслá́к, здр. — маслачо́к, зб. — маслáччя. — **Кость берцо́вая** = (верхня) — суре́ля, (нижня) — гомілка. — **К. плечева́я** = цівка. — **К. сѣда́лищная** (os ischiadicum) = кубе́ця (С. Жел.). — **К. осетро́вая, бы́лжья, севрю́жья** (на спині) = скабо́. — Моя пси голодні за маслак гризуть ся зараз. К. Ш. — Собаки гризли маслаки. Кос.

— Посмоктати маслака. С. З. — Поїв усе і пісточок не зосталось.

Костюми́ровать, ся = убіра́ти, ся, ряди́ти, ся, одяга́ти, ся.

Костю́мъ = оде́жа, о́діж, убра́ння, убі́р. С. Ш. — Молодиці гріх убіратись в дівочий убір. Лев. — Яке на йому убрання? — Не то турецьке чи що.

Костю́шка = дрібна́ ри́бка (дуже кощава).

Костя́къ = кістя́к, кістня́к, снасть. С. З. — А я така, що тільки снасть моя була, тай годі, так вихудала в тяжкій роботі. К. Х.

Костане́цъ, рос. Stellaria holostea L. = во́рочинк, чисте́ць лісови́й, не́хворощ, хвощ, біли́ло. С. Ан.

Костани́ка, костани́ца, рос. Rubus saxatilis L. = костани́ця, каменя́ця. С. Ан.

Костя́нка = 1. костя́нка. — Грушї костянки (дуже тверді).

2. костя́шка (кістяний тудзик).

Костянóй = кістяни́й, кістковий.

Костя́шка = д. Костя́нка 2.

Косу́ля = 1. ра́ло (соха, що у неї леміш глибоко ріже землю).

2. кова́дло (в кораблевій кузні).

Косу́шка = чве́ртка (¼ частина звичайної кварти, коли річ про горілку). — В шинку взяв чвертку.

Кось, пт. Merula = шпак (особливої породи).

Ко́сы = 1. ко́си (д. Коса́).

2. коси́ці (пір'я в хвості у півнів та инших птиць, на кінці звислі).

Косы́ня = 1. д. Косогла́зый.

2. д. Ко́сость.

Косы́рь = коса́рь (кривий ніж).

Кось = д. Ко́сость.

Коськá = коси́ння, косови́ця. — Почалась косовиця сіна. — Виряжала мене мати тай на косовицю, вичісала чорні кудрі аж на потилицю. н. п.

Коськé = кісся́ (д. Косови́ще).

Косѣть = коси́ти, крити́. (Чайч.).

Коса́къ = 1. (у дверей) — одві́рок, (у вікон) — лу́тка, (верхній у дверей) — голова́рь, головень, (боковий) — стоя́к (у ліжка) — прилі́жда, (що на йому кладеть ся полиця) — прили́ніл. — Ногами за поріг зачіпав, а руками за одвірок хапав. н. п. — Одвірки затрясились мов рями, і снасть уся тріщить. Кот. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

2. це́гла, цегли́на (стесана навкося).

3. дзвоня́к (частина колісного обода).

4. коса́к (конвой). — Пригнав косяк коней.

5. схо́ди, схо́дня (судна).

6. долото́ (токарське).

Косяно́й = кісни́й (д. Коса́ 1).

Коса́щатый = (про вікно) — з лу́тками.

Котёлъ, здр. **котело́къ** = каза́н (С. З. Л.), здр. **казано́къ, казано́чокъ, коте́л**, (мідяний) — мі́день (С. З. Л.), мідя́г, (чавунний, без ручки) — чаву́н, чугу́н. С. З. Л. — Тоді саме казани гріли та мителі їй готували. Кн. — Як у казані кипить н. пр. — Один мідень уживаний. Ст. Оп. Кіев. Ст. — Жінка наставляє в піч чавуни, горшки. — Вареники у чавуні. С. З. — Вітер віє, повівае, казанок занипав. В. Щ.

Коте́льникъ = котля́р. С. З.

Коте́льничать = котлярува́ти.

Коте́льничій = котля́рський; котляре́вий.

Коте́льный = казано́вий, котло́вий.

Котёнокъ, котёночекъ = кошеня́, котеня́, тко. — Запишав ся, як кошеня в попелі. н. пр.

Ко́тикъ = 1. ко́тик, ко́тичок, кото́к, кото́чок. — А ти коток, коточок, заховав ся в куточок, піймав собі мишку, та зъів у затишку. н. п. — Котику сіренький, котику волохатий, не ходи ти коло хати, не збуди мого дитяти. н. п.

2. ко́тик (шкурка морського кота).

Коти́ться = коти́ти ся. — Кі́цька окотила ся.

Ко́тликъ = д. Котёлъ (здр.).

Котли́на = 1. ковба́ня, я́ма, глибина́ (в ставу).

2. лі́гво, барлі́г (де залягло стадо вепрів).

3. нора́ лиси́ці (спідня).

Котлови́на = низина́, улого́вина, долина, ви́долинок, макі́тра (С. Л.), кори́то (С. Жел.). — Долина глибока, калина висока. н. п.

Котло́вый = д. Коте́льный.

Котови́къ, рос. Nepeta cataria L. = кошача́ мя́та, польова́ мя́та, ша́нта, ша́ндра, ма́тошник. С. Ан.

Котови́нникъ, рос. Glechoma hederacea L. = ко́тики, коше́чник, росхідни́к, лісова́ мя́та, ша́ндра. С. Ан.

Котовъ, котовый = котя́чий.

Котома́, котомка = то́рба, торбина, здр. то́рбонька, то́рбочка, торбинка, торбе́шка, (на обидва боки) — сакви́, (з липи) — беса́ги. — З чужої торби хлібе не жалують. н. пр. — Сьогодні з мішком, а завтра з торбиною. н. пр. — Котила ся торба з великого горба, а в тій торбі хлібопалянниця, кому доведеть ся, тому і жмуріть ся. н. пр. — Старця нагодуєш, в торбі його ні. н. пр. — Хто носить хліб у торбі, той пообідає й на горбі. н. пр. — Давно торба кошелем стала. н. пр. — Хоч

Католи́ческій = **кателицький.**

Католи́чка = **кателичка.**

Ка́торга = ка́тарга, сібі́р та инше місце, куди засилають на тяжку роботу; тяжка́ робо́та, тяжке́ життя́.

Ка́торжникъ, ца = ка́таржний, на.

Ка́торжный = ка́таржний, сібі́рний. — От сібірне життя!

Катръ, рос. Serratula tinctoria L. = серп, будячо́к, страхополо́х. С. Ан.

Катýшка = цівка (С. З.), мітни́ця. — Мітниця ниток.

Каты́шъ, катышёкъ = бала́буха, бала́бушка, га́лка.

Каýрый, каýрка = була́ний, була́нко (кінь буланої масти). С. Ш.

Каучýкъ, каучýковый = ревина́, ревино́вий. (Resina elastica або gummi elasticum, живиця з Iatropha elastica).

Кафта́нецъ, кафтани́шко, кафта́нчикъ = каптане́ць, жупано́к, свити́нка.

Кафта́нъ = капта́н, каптани́на, жупа́н, жупани́на, черке́ска, (простого сукна) — сви́та, свити́на. — Хоч денежва в каптані, та на сто рублів чвані. н. пр. — Який пан, такий і жупан. н. пр. — Що люди не роблять, та в жупанах ходять, а я роблю, дбаю — і свити не маю. н. п. — Придбав сірома грошенят, одежу справив, жупанину. К. Ш.

Кача́лка — 1. колиска. С. З. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — У колисці дитя кричать, а на печі бурмун бурчить. н. п.

2. крісло на закру́глених з обо́х боків полозка́х.

3. но́ші. — Упав і підвестись не міг, та вже на ношах віднесли його до дому.

Кача́ніе = хита́ння, колиха́ння, гойда́ння, колиса́ння, кача́ння (Д. Кача́ть, ся).

Кача́ть, ся = 1. хита́ти, ся, колиха́ти, колиса́ти, коливати, гойда́ти, ся. — Головка хитнулась, коса розвинулась. К. Х. — Доколі будете на мене ледачі думки в серці мати, мов тин лихий мене хитати і під погани рів копати? К. П. — Багатому чорт дїти коливе. н. пр. — Оце тобі, мамцю, за твою науку, сиди собі у запічку, колиши онуку. н. п. — Не біла билиночка в полі коливаєть ся. н. п. — Сидить дїд над водою коливая бородою? н. з. — Очерет. — Иначе дівчина, дитяну гойдаючи, сьміеть ся козак, коня сідлаючи. н. п.

2. кача́ти. — Ставай до смоку качати воду з колодязя.

3. тїхпа́ти ся, мота́ти ся. С. Ш. З. Л. — А китиці то сюди то туди тїхпаютъ ся. Кв. — Що то у тебе з заду тїхпаєть ся (мотаєть ся)?

4. колиха́ти ся, го́йдати ся. С. І. Аф. — Ми сьпівали, на колисці гойдали О. Мир. — А на вітах гойдають ся пещені дїти. К. Ш.

Каче́ль = оре́ля (С. Пав. З.), ре́лі (С. І. колиска, го́йдалка, го́йданка. С. З. Аф. — Сіла гойдати ся на орелї, та и паде, так у неї рука на двое. Кн.

Ка́чество = (про людей і всяку живу тва — вдача, (про тканину) — доброта́ доброти́вість, (про всяку иншу ре я́кість, яко́вість. (С. Жел.). — Вся вдача — аби до тепла, так і тане. н. пр. Віл — як віл, та вдача у його ледача. — Дивити ся й добре суконце, та доб ливість ледаченька. Кн.

Качи́мъ = д. **Катúполс.**

Ка́чка = хита́ння, колиха́ння.

Ка́чкій = хитки́й, хи́бки́й (С. З.), пи ки́й. — Хитний човен.

Ка́чкость = хи́ткість, хи́бкість, пи кість (Чайч.).

Качну́ть, ся = хитну́ти, колихну́ти, с схитну́ти ся, похитну́ти ся. — Човен схитнеть ся, а всї як закричать. Чайч. Лозина тихо похитнулась К. Ш.

Кача́къ = по́хит.

Ка́ша = 1. ка́ша, (рідка) — кулїш, (з ма на) — пшоня́на ка́ша, (з гречаних кр пів) — грека́на ка́ша, (з яшних круп — я́шна ка́ша, а на Подолї по де-ку гру́ця, густа пшеняшна — логаза, гу яшна з горохом — пенцак. Под. — Б сїть, братці, спориту, та й наварим пш шу. н. п. — Гречана каша сама себе м лять н. пр. — Каша — мати наша і п

2. ка́ша, розгордїяш, гарни́дер, бу колотне́ча.

3. рос Achillea millefolium L. = дерев кріва́вник, сернорі́з. С. Ап.

Кашева́ръ, кашева́рка = ку́харь, ку ва́рка, кашова́р, ба.

Ка́шель = ка́шель, бухи́кання.

Ка́шица = ка́шка, кулїш, куле́шник. С. І — Хоч кулїш, та з перцем. н. пр. — І сину — Телешику, зварю тобі кулешику з

Ка́шка = 1. ка́шка (здр. від сл. Ка́ша)

2. д. Дя́тлина.

Кашлю́нъ, кашлю́нья = бухи́кало (сміш р.). — Оце ще бухикало, як почне бух кати, хоч з хати тїкай!

Ка́шляніе = ка́шляння, бухи́кання, к кшинини.

Ка́шлять, ка́шлянуть = ка́шляти (С. І

бухикати (С. Ш.), кахикати (С. З.), закашляти, бухикнути, кахикнути. — Бухкаєв цілий день. — Раз кахикнула, трьох лишів прикликнула, вдруге кахикну — пятьох прикличну. и. пр. — Ой ти старий „бухи-бухи", я молода „хі-хі-хі-хі"! и. п.

Ка́шникъ = кашни́к, здр. **кашничо́к**.

Каштанъ, рос. Fagus castanea, **каштано́вый** = каштан, каштано́вий.

Кащей = 1. кістя́к, сухорля́вий, як кістя́к. 2. ба́сшна осо́ба в росийських казка́х. 3. скна́ра, скупердя́га. С. З. (Найбільше прикладають ся до старого і скупого, що дрожить над грішми).

Ка́яніе = ка́яття, ка́яння. — Є каяття, та вороття не буде. и. пр. — По смерти нема каяння. и. пр.

Ка́яться = ка́яти ся, покутува́ти. — Не кай ся, рано вставши, а молодо оженившись. и. пр. — Ми за гріхи якихсь незнаних предків покутувати сотні років мусим. К. Б. — Мають ще до году при церкві покутувати. Ст. Л. — Покаяв ся злодій у ягодах. и. пр.

Каѳе́дра = 1. като́дра. 2. каза́льниця, проповідниця. С. Жел. Пар.

Каѳоли́ческій = всесьві́тній, повсесьві́гній

Квадра́тный = квадрато́вий, квадро́вий. С. Жел.

Квадра́тъ = квадра́т, (на шахматовій дошці) — ві́чко.

Ква́каньє = кря́кання, крю́кання, ку́мкання.

Ква́кать = (про качок) — кря́(а)кати, ка́кати, (про жаб) — крю́кати, кректа́ти (С. Л.), ку́мати (С. Л.), ку́мкати. — Чую, десь качки кря́кають. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки не одні матки. и. з — дзвін. — Жаби крюкають у болоті. Чайч.

Квакуша = кря́кавка, кря́чка (качка), крякуша (жаба).

Квартира = кватиря, ста́нція (Гал.). — Наняв собі квартирю за 10 рублів в місяць. — Войскова́я квартира = кіш. — Біля Умані кошем стали.

Квартира́нтъ = д. **Жиле́цъ**.

Квартирова́ть = кватирюва́ти, жи́ти на кватирі, у сусідах, в підсусідках, у коліркому. (Под.).

Ква́сить = ква́сити. — Квасити буряки.

Квасно́й = квасни́й, квасови́й.

Ква́снуть = ква́снути; ки́снути. — Шипить і хваснуть буряки. Кот.

Квасцова́тый = галунова́тий.

Квасцовый = галунови́й С. Л.

Квасцова́ть = галу́нити (С. Аф.). — Треба крашанки галунити.

Квасцы́, Alumen = галу́н, здр. галуне́ць, галу́нчик. С. Аф. З. Л. — Блощиці добре галуном виводити

Квасъ = квас, (хлібний, житний або яшний) — сирівець, (в котрому вимочують яблука) — пісна.

Квасы́ = 1. гу́ща сирівцю, 2. кушнірський квас.

Ква́ша = 1. запа́ра, опа́ра. С. Аф. З. 2. д. Дро́жди.

Квашёнка = д. **Квашня́**.

Квашённикъ = ві́ко (в дїжі).

Квашня́ = дїжа́. — Винувата дїжа, що не йде в душу їжа. и. пр. — З одної дїжі і хліб і пироґи. и. пр.

Квита́нція = квит, квито́к.

Квита́ться = квитува́ти ся.

Квить, або квйты = квит, плати́ї. — Ми з тобою платні.

Ке́гли, ке́гля = кра́глї, скра́клї, кра́клї, скракóль. С. З. Л. Пав. — Давай грати у скраклї! — Хто у краглї, хто у лозу, хто в хрещика з дівоньками гуляє. Бодянський.

Кедро́вка, пт. Corvus cargocatactes = кря́чка. С. Жел.

Кедръ, рос Pinus cedrus = кедр, кедри́на.

Келáрница, келáрня, келáрская = комóра, комірка, хи́жа, хи́жка, (прав.) — сміжа́рня (при манастирі).

Ке́ларь = ке́ларь, ша́нарь, клю́шник (манастирський)

Келе́йникъ = по́слушник, слима́к (С. З.).

Келе́йно = на самоті, самото́ю, віч-на́віч; ни́шком, таємно (С. З.), потаємно, крпткома́. — Самотою не прожити. Г. Барв. — Він собі самотою вигадував. К. Х.

Келе́йный = 1. ке́лійний. 2. таємний (С. Ш.), потаємний.

Ке́лліи, ке́лья = ке́лія. — Коргить ченцю в келії, та ігумен не спить. и. пр.

Ке́ньги = ки́нді, ки́ньді (С. З.). — Набув на ноги кинді нові. Кот.

Ке́рвель, рос. Scandix cerefolium L. = теребу́ля, трембу́лька. С. Пар.

Керéжа = повóзка на ввір чóвна, в котру запряга́ють о́ленів.

Ке́ркать = кі́ркати (С. З.), кірча́ти (про крик зайців, вилюшів і курей, коли у їх пиють).

Керосúнъ = гас, ґас (Кр.), карасúн. — Та все довго сидимо з вечора, та так багато гасу вигоряє. Чайч. — Догорів гас, а без сьвітла яка робота. Ки.

Кéсарь, кéсарскій = кéсарь, цїсарь, цїсар (Гал.), кé(цї)сарський.

Кефáль, риба Mugel = лобáнь, лобáс.

Кибúтка = 1. бýда, бýдка; халабýда. С. Ш. Л. (Будка на повозцї або й повозка з будкою). — Ми поїдем будою. С. Ш. — Повозка з будкою.

2. курінь, бýдка, вáмéт, шатрó. (Житло кочових народів, зроблене з тичин, обтягнутих повстями або шкурами).

Кивáть, кивнýть = кивáти, хитáти, коливáти, кивнýти, хитнýти. — Кивае, як кобила головою у Спасівку. н. пр. — Сидить дїд над водою, колéбае бородою. н. з. — очерет. — Я що подивлюсь на його, а він і хитне головою. — Слухає, та журливо головою хитає. Кн.

Кивóкъ = кив. — Добре боїть ся кива, а ледаче не боїть ся й кия н. пр.

Кивóтъ = 1. ковчéг (скринька, де ховали ся скрижалї).

2. кióта, божнúк, божнúця. (С. Л.).

Кúдальщикъ = кúдальник. См. С. З.

Кидáніе = кúдання.

Кидáть, ся, кúнуть, ся = 1. кúдати, ся, метáти, ся, кúнути, ся, метнýти, ся, майнýти, шатнýти, ся, (юрбою) — сýнути, гýнути (С. Л. д. ще: Бросáть, бросúть, ся). — Дурень кине камінь у воду, а десять розумних не знайдуть. н. пр. — Козаки кинулись на ворога. — Недужа все кидалась на ліжку. — Метнули ся по курінях запасу шукати. н. п. — А як се дівка почула, тай із улицї майнула. н. п. — Як вирветь ся він з рук, як майне степом! Чайч.

2. кúдати, покидáти, лишáти, залишáти, занехáювати, кúнути, покúнути, лишúти, залишúти, занехáяти. — Милий милу покидае — вороги раденьке. н. п. — Куди милий од'їжджаеш, кому мене покидаеш? н. п. — Він лишив її. — Нехай, нехай, та й зовсім занехаеш. н. пр.

3. розкидáти, гайнувáти, цúндрити, мантáчити, перевóдити (добро, худобу). — Кúдать взóры, жребій, кидáться въ глазá = д. під сл. Бросáть, бросúть.

Кúдкій = 1. кидкúй.

2. швидкúй, жвáвий, хапкúй, хаплúвий, скваплúвий, похíпний, моторний.

3. ласúй, хтúвий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Кизúлевый = деревóвий, кизíловий. — Кизúлевая настóйка, кизúлевка = деренівка.

Кизúль, рос. Cornus mas L. = дéрен, кизíл. С. Ан.

Кúка, кúчка = очíпок (особливий, високий у. мішковок.).

Кикú, рос. Zea mays L. = кукурýза, кúхи, кіяшкú, пшеничка, пшíпка. С. (качан ІІ) — качáн, кіях, початок.

Кикúмора = марá, домовúк, дїдько.

Килá = 1. мед. Hernia — гилá, ґилá (ще: Грижа 1.).

2. ґýля, моргýля (на дереві).

Килáвый, килáстый = ґилавий, ґилúй.

Килевáть = нахиляти судно на бік.

Килевóй = килевúй (належачий [illegible]).

Килевáя кáчка = колиханнá судна вдовш.

Кúлечный = кúльковий.

Киль = кúль (спід судна).

Кúлька = кúлька (рибка з породи осетрів).

Кильтонóгій = ктишонóгий.

Килúкъ = 1. ґилавий, ґилýн.

2. кнýр. С. З.

Кимвáлъ = цимбáли. С. З. — Одягає цимбали, щоб пiжечки дрiжали н. п.

Кимúнъ, рос. Cuminum Cyminum L. = кмúн. С. Ан.

Кинамóнъ, рос. Cinnamomum Burm. = корíця (С. Ан.), цинамон. С. З.

Кинжáлъ = кинджáл, чингáл. — Турки кинджали однакі завдовжки і одного маістра. К. Ч. Р.

Кúноварь, Cinnabaris = цúнóбра. С. Ма

Киновúя = манастúрь брáтський.

Кúнуть, ся = д. Кидáть, ся.

Кúпа = пáка, пáчка, вязка, вязанка. С. (тютюну листового папýша. — Отсилає він цілу пачку паперів. — Та пригадівчина душу, та купила козаку папуші.

Кипарúсный = кипарúсовий. Лев.

Кипарúсъ, рос. Cupressus sempervirens = кипарúс, цúприс.

Кúпень = 1. окрíп (С. Л. З.), укрíп (С. Ш.), вáр. С. Аф. Л. — Чорта в окрíп, а чорт утік. н. пр. — Погана баба вкоп опарила собаку. С. Л.

2. джерелó, жéрело. (Д. Ключ 2.)

Кúпный = пачковúй.

Кипонóсъ = пачкáрь.

Кипрéй, рос. Epilobium angustifolium L. = плакýн, льонóк. С. Ан.

Кипýчесть = кипячíсть.

Кипýчій = кипячий.

Кипѣлка = вáпна.

Кипѣніе = кипíння.

Кипѣть = 1. кипíти, шумувáти, (про ваиу) — мусувáти, (дуже) — клекотíти, (пускаючи бульки) — бýлькати, бур-

коти́ти (С. Ш.). — Кипить, аж шумѣ в гору скоче. Кн. — На чоботї сапъки рипять, а у борщї трясци кипить. п. пр. — Каша — мати наша, аж клекоче, та в рот хоче. п. пр. — Молода кров клекотом клекоче. Кн. 2. кипіти, вонашти ся. — Людей аж кипить на майданї.

Кипяти́льникъ = каза́н, чаву́н. — Яку кашу кипить.

Кипяти́ть, ся = 1. гріти, ся (поки закипить), кипіти, (молоко) — топи́ти, пря́жити, па́рити.

2. лютувати, кипіти, запаля́ти ся. — А він що більш програє, то більш лютує.

Кипято́къ = д. **Ки́пень** 1.

Кипяче́ный = гріти́й, перева́рений, (про молоко) — то́плене, пря́жене, пари́не.

Кира́са = па́нцирь.

Кирасі́рскій = па́нцирний, панцерний. — Панцерний полк. К. Д. — Который чоловік будь боярин панцирний. Ст. Л.

Кирасі́ръ = па́нцирник, панце́рник.

Кира́съ = д. **Кира́са**.

Кирка́ = копани́ця (С. З.), мотика; скарда.

Ки́рка = ки́рха (протестанська церква).

Кирказо́нъ, рос. Aristolochia clematitis L. = филї́льник, филї́йник, фило́ни́ик, хвалі́льник, царська борі́дка. С. Ап.

Кирочный = мотиковий; оска́рдовий (д. **Кирка́**).

Ки́рочный = ки́рховий (д. **Ки́рка**).

Кирпи́чникъ = цегельник (С. З. Л. — Цегельникам за роблення цегли вийшло золотих 30. Кіев. Ст.

Кирпи́чный = цегельний, цегляний. С. З. — **Кирпи́чный заво́дъ** = цегельня. С. З. — **Кирпи́чный домъ** = муро́ваний дім, камяни́ця. — **К. цвѣтъ** = цегловий, цегля́стий ко́лїр.

Кирпи́чъ = це́гла, (одна штука) — цегли́на, здр. цегли́нка, (перепалений) — залїзня́к, (недопалений) — недо́пал, (ще непалений) — сире́ць, (з пе́чі) — печи́на, (глиняний) — кізя́к, (з глини і соломи) — лепя́ч. — Принеси цеглину або кахлю з груби. К. Ш.

Кисá = киса́, капшу́к, гама́н. — В кого ци та коса, в того й грошей киса. п. пр. — Повен капшук грошей.

Ки́са = ки́ця. — Пішла киця по водицю, та й упала у криницю. п. п.

Кисе́йный = серпа́нковий.

Кисе́ль = кисїль, здр. кисе́лик, (з бузини) — бузи́нник, (з груш) — грушовни́к, (з яблук) — кісиляця. — Стій, мила, не вмірай, киселику дожидай. п. пр. — **Овсяно́й кисе́ль** = жур, джур. — **Дать киселя́** = черне́цького хлїба да́ти (вдарити взаду колїном). — **Кисе́ль морско́й**, Medusa = морське́ се́рце (Адес).

Кисе́льный = кисїле́вий.

Кисе́ть = гама́н, кисе́т. — Гаман, люльку ще й кресало. п. п.

Кисе́й = серпа́нок, серпа́нка (С. З. Л), си́тко. — Серпанків вісїм на памітки. Кот. — Вибивайте кілочки, де висїли бандочки, забивайте новї на серпанки тонкії. п. п. — Вся дитина ни би вкрита була срібним серпанком — сивим туманом. Бар.

Ки́ска = ки́цька, кицю́ня.

Ки́сленькій = кисле́нький.

Ки́слить = кисли́ти, ква́сити.

Ки́слица, рос. Oxalis Acetosella L. = за́ячій щаве́ль, щаву́х. С. Ап.

Ки́слячный = щавле́вий.

Кисловáтый = кисле́нький, ки́слявий. С. Л.

Кислоро́дный = кисе́нний. С. Жел.

Кислоро́дъ, хим. Oxygenium = кислорі́д, ки́сень. С. Жел.

Ки́слость, кислота́ = ки́слість, (хим.) — квас, кислота́. С. Жел. — **Кисло́ты** = ки́слощі. С. Жел. — **Сѣрная кислота́** = вітрого́ль, сїрчани́й квас.

Кислотво́ръ = д. **Кислоро́дъ**.

Кислу́шка = кисли́ця, кисли́чка. — Адам з'їв кисличку, а у нас оскома на зубах. п. пр. — Я то кислиця, з нас то квас! п. пр.

Ки́слый = ки́слий, квасни́й, (дуже) — кислю́чий. С. Л. — **Сдѣлать ки́слую ми́ну, ки́слое лицо; показа́ть ки́слый видъ** = скриви́ти ся. — А хлопчик скривив ся — от от заплаче. Чайч. — **Ки́слыя щи** = квас (особливий, що шумує).

Кисле́ть, ки́снуть = кислїти, кваснїти, ки́снути, кваснути. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Та лають батьки своїх, що замалечку цвенькать не навчили, а то тепер і кисни в чорнилї. К. Ш.

Кисла́тина = ки́слощі. Си.

Кисте́нь = кисте́нь, обушо́к, — Хто би кого кием, кистенем, булавою або пугами забив. Ст. Л.

Кисти́стый = гроня́стий.

Ки́сточка = д. здр. від сл. **Кисть**.

Кисть = 1. (руки) — кисть (долоня з пальцями). С. Л.

2. (ягід, зерна): винограду, сонашнику, ягід то що — гро́но, гро́на, здр. гро́нка, грінка, ґро́но і т. д., ке́тяг, ки́тяг, ки́тиця, кіях, кімях (д. під сл. **Гроздъ**), про-

са — во́лот (С. Аф.), во́лотя (Сп.), очере́ту — куши́ця (Ман.), кукурузи — почато́к, качан, кія́х, кито́г (С. Л.).

3. (з ниток або шнурів) — ки́тиця (С. З. Л.), кута́с, здр. ки́тичка, кута́сик. — А китиці́ то сюди то туди тя́їпають си. Кв.

4. (з щетини або шерсти) — щі́тка напр. мазати хату), квач, здр. ква́чик, мазі́ло, здр. мазі́лка, помазо́к. (підмазувати або фарбувати що), пе́нзель, здр. пе́нзлик (малювати що) С. З. Л. — Не пензлем так її, квачем малюв. Гул. Ар.

Кисъ-ки́съ = киць-ки́ць! ки́цю́-ки́цю́!

Ки́сынька = д. **Ки́ска**.

Китайка, китайчатый = **кита́йка**, **кита́йковий, кита́йча́ний**. — На козакові постоли вязові, а онучі китайчані. н. д.

Китовый = **китовий**.

Ки́тель = **ки́тель** (С. З.), **полотня́нка, катана́шка**. — Китель білий, ківер чорний, хлопець гарний і моторний. н. п. — Ще коли там те лі́то, а москалі вже в полотня́нках. — Через тин утікав, катанашку подрав, і гудзики погубив, що дівчину полюбив. н. п. (Катанашка певно здр. сл. Катанка — літня куценька одежина, д. Кіев. Ст. 1893 12 ст.).

Китъ, зоол. Cete = кит.

Кичи́ться = пиша́ти ся, чва́нити ся (С. З.), бундю́чити ся (С. З.), пиндю́чити ся, пирожи́ти ся (С. З.), при́ндити ся, индичити ся. — Пишаєть ся, як корова в хамутї. н. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. н. пр.

Ки́чка = 1. д. **Ки́ка**.

2. дима́рь (в созвар'ї).

Кичли́вость = пиха́, чвань, чванли́вість.

Кичли́вый = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́.

Кише́чный = кишковий.

Кишка́ = ки́шка. — **Прямая кишка́** = ку́тня ки́шка, кутни́ця, гузня́нка. — **Кишко́ю** = ключо́ю, ключе́м, ни́зкою. — Із вирію журавлї летять високо ключами. К. Ш. — Гуси летять низкою. — **Лі́ять язъ кишо́къ** = з шку́ри лі́зти. — А він аж з шкури лі́зе та свого допинаєть ся.

Кишми́шъ, Vitis vinifera apyrena = **виногра́д** (дрібний) і **родя́нки** з такого винограду.

Кишне́цъ, рос. Coriandrum sativum L. = **коля́ндра, коле́ндра**, воню́че зі́лля. С. Ап.

Кишѣніе = кишіння.

Кишѣть = кишіти, комаши́ти ся.

Кій = ки́й, кийо́к, (загнутий і з булавою) — ґирля́ґа. — Був у бувальщих — ...щоковий, що палиця. н. пр.

Кіевъ, кіевля́нинъ, ка, кіевскій = **Ки́їв, кия́нин, кія́нин, кия́нка, ки́ївський**. — Язик до Київа доведе і до кия. п. пр. — Ой Кияне громада, погана наша рада і ... — Кіяни не могли шанувати такого гетьмана, що приводив на них чужинців. Бар. 0.

Кіота = д. **Кивото́ъ** 2.

Кладби́ще = **кла́довище, гробовище, гро...ки, могили́ки, кла́двище**, (переважно при церковному дворі або коло церкви) — **цвинтарь, церковище** Лев., (старе кладовище або місце, де колись було кладовище) — **погре́бище**. С. З. Л. — Ой як мені не ... діти на цвинтарь тужити — поховала маленького, зостали си дїти. н. п. — І ... через сто на цвинтарь прийде внук, ... грішні кості „їх в одну копицю спорудить. Гул. Ар. — Її немає: під осінь курки на гробовище однесли. І. Г.

Кладбищенскій = **кладвища́нський**. — Кладвищанська церква.

Кладби́щный = **кла́довищний**.

Кла́деный = 1. **кла́дений, покла́дений**. 2. **вала́шений, ви́валашений, ви́хлостаний**.

Кла́день = **підва́лина**.

Кладова́я = **комо́ра** (С. Л. З.), здр. **комірка, комірчи́на, хи́жа** (С. Л. З.), **хижи́на, хижи́нка, спіжа́рня**, (особо в хатя) — **комо́ра**, а в де яких місцях — **шпи́хлїр**. — Ой місяцю, місяченьку, зайди за комору, нехай же я з своїм милим трохи поговорю. н. п.

Кла́дчикъ = **кладі́льник, кладі́й**.

Кладъ = **скарб**. С. З. — Бог дав Максимові — Максим багатий став, Бог скарб Максимові послав. Б. Б. — Колись дїди на сїєю річкою козакували, по всій ... скарби поховали; як будете скарби ... дити, будем з вами пополам дїлити. п. п.

Кладь = 1. **кла́жа, покла́жа**, ваги́ (С. Аф. З.). — Коли їдуть вози з ваги, ... треба звертать. С. Аф.

2. **кла́дка**. — Ой у полї річка, через річ... кладка. н. п.

3. **кладь** (проносні лїки, що дають коням).

Кла́жа = 1. д. **Кладь** 1.

2. **покла́жа, склад**; **схо́вок**. — Відо... йому на схо́вок.

3. **валаша́ння, викладання** (д. **Вало́шить**).

Кла́няться = **кла́няти ся, вклоня́ти ся, поклоня́ти ся, уклоня́ти ся**, (в ноги) — **колїнкувати**. — Инший в ноги кланяється, а за пяти кусає. н. пр. — Од'їжджаючи він шапочку зняв, низенько вклонив ся і

Похильнее дерево похиляється ся, а покірливе дитятко поклоняється ся. н. п. — **Кла́няться чѣмъ** = дарува́ти що.

Кла́панъ = хли́павка (С. Жел.), хлипо́к, хлипе́ць, кля́пка (С. Жел.). — Треба краще приробить хлипавку до смоку. — **Съ кла́панами** = хлипко́ваний. — **Клапанообра́зный** = хлипкова́тий.

Кларне́тъ = кларне́т.

Классическій = класичний.

Кла́ссный = 1. класови́й, клясови́й (Гал.). 2. ранговий, ранґови́й.

Классъ = 1. відді́л, розді́л. 2. клас, кля́са (Гал.). — Школярі пішли вже в клас. — Він перейшов у другий клас. 3. стан, ранг(ґ).

Кла́сть, ся = 1. кла́сти, ся, покладáти, дожи́ти. — Заказала Настя плахту в скрию класти. н. пр. — Поклади долі. 2. нести́ ся. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. н. пр. 3. валашáти, викладáти і д. **Валóшить.** 4. ці́нити, ці́нувати, кла́сти ці́ну. — Він ці́нує свою хату в 200 рублів. — **И слѣда́ ко мнѣ не кладе́** = щоб і нога́ твоя́ в мене́ не була́. — **Кла́сть слова́ на по́ты** = компонува́ти музи́ку, укладáти музи́ку до слів. — Слова Т. Шевченка. Музику уложив М. Лисенко. — **Класть мы́сли на бума́гу** = компонува́ти. С. З. — **Класть кра́ски на карти́ну** = малюва́ти, розмальо́вувати. — **Класть на щётахъ** = викладáти на щóтах, кúдати на щóти (Чайч.). — **Класть земны́е покло́ны** = би́ти покло́ни. — Бий поклонів і плоть старечу усмиряй. К. Ш.

Клева́ніе = клюва́ння, клю́кання (С. Л.), дзю́бання (С. Л.), дзьо́бання.

Клева́ть, ся = клюва́ти, ся (С. Л.), дзю́бати (С. Л. З. Аф.), дзьо́бати (С. Л. З. Аф.), клю́кати (С. Л. З.). — На макіяці сиділа, дрібен мачок дзюбала. п. п. — Пшениці не дзюба, водиці не пье. н. п. — Клюють очі козацькії, а трупу не хочуть. К. Ш. — Щось сьогодня риба зовсім не клює.

Клева́чъ = оска́д, оска́рда.

Кле́веръ, рос. Trifolium = ка́шка, конюши́на. — **Кле́веръ кра́сный**, T. pratense L. = конюши́на, іва́сик, вязи́нь, дятлови́на, троя́н, трой-зі́лля. — Як квітка, то івасик, а як травка, то вязиль зветь ся. С. Ан. — **К. бѣлый**, T. repens L. = хрещáтий барві́нок, хре́стики, горі́шки, сі́рі зілля, ли́шки. С. Ан.

Клевета́ = на́кле́п (С. Л. З.), обмо́ва, здр. обмо́вонька, покліп, поговір, сла́ва. — Була слава, була слава, тепер поговори, та на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п. — Людська обмова тось мя обманула, що казали, що ти вмер, я той час забула. н. п. — По хатах ходить та на дівчат покліп розносить. Кн.

Клевета́ть = обмовля́ти (С. З.), обгово́рювати (кого), клепáти (на ко́го), набрі́хувати (на ко́го), обрі́хувати, ганити, ганьби́ти (кого́).

Клеветни́къ, ца = обмо́вця (С. Ж.), покле́пник, ця, (С. Жел.), навóдник, ця.

Клеве́цъ = д. **Клева́чъ.**

Клевре́тъ = това́риш, спільник, побі́чник, прибі́чник.

Клевцы́ = зу́бця (борони).

Клёвъ = клюва́ння. — **Сего́дня хоро́шій клёвъ** = сьогóдня ри́ба дóбре клює́. — **Клёвъ на уду́!** = помогáй бі! (Привітання рибалці).

Клегта́ніе = клéкіт, клект (С. З.). — Орлячий клекіт високо чути. н. пр.

Клегта́ть = клекота́ти, буркота́ти. — Викі́тали орли з-за крутої гори, викі́тали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

Клееватый = клеюва́тий, липки́й, беручки́й.

Клеево́й = клейови́й, карюко́вий.

Клее́ніе = кле́їння, карю́чіння (Чайч.).

Клеёнка = цера́та (Прав.), вощáнка. С. Пар. — На йому шапочка з англійської церати. н. п.

Клеёнчатый = цера́товий.

Клей = клей, ґлей (на пр. вишневий), кле́йстер (з борошна або крохмалю), пі́спа (з житного борошна). С. З. — **Столя́рный, ры́бій клей** = карю́к, кару́к. С. З. Л. — Краще всього карюком склеїти.

Кле́йка = д. **Клее́ніе.**

Кле́йкій = клейки́й, липки́й, держки́й, беручки́й. — Не держкий цей клей — уже й розклеїлось. Чайч.

Клейкова́тый = д. **Клееватый.**

Кле́йкость = кле́йкість, ли́пкість.

Клейльщикъ, ца = кле́їльник, карю́чник. Чайч.

Клейме́ніе = значі́ння, таврува́ння, штемпува́ння.

Клейме́нный = зна́чений, тавро́ваний, штемпо́ваний. — Онде злодій штемпований, он розбійник катований. К. Ш.

Клейми́ть = клейни́ти (С. Л.), значи́ти, тавруváти, штемпувáти.

Клейно́ = клейно́ (С. Л.), зна́к, тавро́, штем. — А клейно на тих мірах врядове положити мають. Ст. Л. (Овець на Україні клеймять надрізуючи вуха, і кожний знак ма свою назву: **притьно́** —, **скі́сок** \, **поро́тина** |, **стрі́лка** \/, **ку́лька** ○, **ерле́ць** > або <, **ві́нцик** (, **пі́чка** [, **сороча́ ла́пка** , **підрі́зка** — надрі́зують пів уха. — Коней і волів зна́чуть цифрами, лі́терами або кривульками, виїкаючи на шерсти, все те зветь ся — **тавро́**. Птиць зна́чуть — надрубуючи кігті або надрі́зуючи полотенце, що зветь ся — **поро́тина**). Ман.

Клеи́стеръ = **клеи́стер**, (з житного борошна) — **пи́спа**. С. З.

Клеи́ть, ся = **клеї́ти, ся, карю́чити, ся**. (С. Пав.). — Я зшиватиму, а Василь нехай карючить спинки в книжок. Чайч. — **Дѣло клеи́тся** = **ді́ло до́бре йде́**. — **Не клеи́тся** = не йде́ в лад.

Клеи́щикъ = д. **Клейльщикъ**.

Клекъ = 1. **жа́бур, жабури́ння** (жабяча ікра; так зоветь ся теж і жабяче гніздо). 2. **гультя́йство, пога́нці**. — **Собрали́сь что ни клекъ и разби́ли кабакъ** = **зібра́ло ся саме́ гультя́йство і розби́ли шино́к**.

Клёнъ, рос. Acer platanoides L. = **клен**, в пісних — **клен-дре́во**, здр. **клено́к**, одна деревина — **клени́на**. С. Ан. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, зроби мені, моя мамо, з клен-древа труну. н. п. — На горо́ді росла клинина така, що в дві обійми́ці. Ки. — **Клёнъ нѣме́цкій**, A. Pseudoplatanus L. = **я́вір**. С. Ан. — Стоїть явір над водою. н. п.

Клепа́ло = д. **Би́ло** 1.

Кле́пань = **тоне́нькі і узе́нькі залізні або бляша́ні шта́би, ко́трими окову́ють скрині́** то́-що.

Клепа́ть = 1. **клепа́ти, забива́ти, скову́вати**. — Коваль клинки́ покіль тепле. н. пр. 2. **клепа́ти** (на ко́го), **брехати, оббріхувати** (кого).

Клёпка = 1. **клепа́ння**. 2. **кле́пка**. С. З. — Понеси відро до бондаря — нехай переміня́ть оцю клепку.

Клерова́ть = **щідити, процідзувати, очищати** (про рідке що).

Клёстъ, клесто́вка, пт. Loxia curvirostra = **кривоні́с**. С. Пар.

Клёцка = **галу́шка**. С. Аф. 5.

Клешня́, Chela = **клешня́**. мн. **кле́шні** (у рака).

Клещакъ, ком. Forficula = **щипавка**.

Клещевина, рос. Ricinus communis L. = **рай-де́рево, дрислявий біб**. С. Ан.

Клещеногій = **клишоно́гий**, **чевери́ий**

Клещи́ = 1. **кліщі, обце́ньки** (С. З.), у деревъянні — **де́щата**. С. З. (струмент для тримання або витягання).

2. **кліщі́** (у хамута).

Клещинецъ, рос. Arum maculatum L. = **ко́зяча борода́**. С. Ан.

Клещъ, ком. Acorus redivivus = **кліщ**. — Кліщі з дуба поспадали, головоньку з сали. н. п.

Кли́канie = **кли́кання, гука́ння**.

Кли́кать = **кли́кати, гука́ти**. — Ки кличу — він не йде, нехай же він про н. п. — Гукни на його — нехай йде.

Кли́каться = **перегу́кувати ся**.

Клику́ша = **крикли́вица, навіжена, ду чи́нна, навісна́, біснувата**. — Тілько засьпівали херувимську, як почала яка ф снувата песвоїм голосом несамовито кри

Кликъ = **крик, гук, гука́ння**.

Клини́ть = 1. **клинцюва́ти, клинува́ти** (розколювати, забиваючи клин).

2. **пліши́ти, заплі́шувати**. С. Аф. (в вати клин, щоб держалось). — Зам сокиру.

Клинокъ = 1. **клине́ць, клино́к**, (що бивають ся, щоб краще держалось) — **плішка** (С. Аф.), в одежі — **косячо́к** (С. З.

2. **лі́вко, залі́зко** (шаблі то що).

Кли́нокъ = д. **Клино́къ** 2.

Клинообра́зный = **клинова́тий**.

Клинцова́ть = **клинцюва́ти** (набити клинцями стіну).

Кли́нчатый = **клинова́тий**.

Кли́нчикъ, кли́нышекъ = д. **Клинокъ** 1

Клинъ = **кли́н**, (залізний) — **глоба́**, (к конопачення) — **глобня́**, (деревляний, забивають, щоб краще держалось) — плішка, (в одежі) — **косо́к** (С. З.)

Кли́рикъ = **духо́вний**; **причетник**.

Кли́росъ = **крилас**. — На два крилоса можна сьпівать. н. пр. — На крилосі та й сьпіває а дяком таки. К. Ш

Клиръ = **духове́нство, духо́вні**.

Клистиръ = **прохи́вка**; **ду́дка** (Нос), **ватина** (Пран.). — Пробі кричав, доки не зробили йому промивки, зараз легшало. Ки.

Клиторъ, анат. Clitor = **семе́н**, (Жел.).

Кли́чанинъ = **гучо́к, кли́кач** (С. Пар.). Оточили ліс і зараз вирядили гучів хати звіра.

Кли́чка = прикладка, при́звіще, на́зва, на́звище (Чайч.). — Як склепле при́звіще, так з ним і в домовину ляжеш. Ки.

Клічъ = по́клик. — Поклони до братів Славян. Стар.

Клобу́къ = капту́р, а власне **намі́тка** черне́ча. — Иноки́ня, которая от монастира утечет, тратить капту́р. Б. Н.

Клока́стый = куда́тий, пелеха́тий.

Клокота́ть = ку́длати, куд о́вчити, па́тлати.

Клокота́ніе, кло́котъ = кле́кіт, клекоті́ння, бу́лькот, булькоті́ння.

Клокота́ть = клекоті́ти, булькоті́ти (С. Ш.). — Смола там в пекл і клекоті́ла. Кот. — Сонце хвилю червоні́ть; перед ними мо́ре кіле гомоні́ть і клекоті́ть. К. Ш.

Клокъ = пук, здр. пучо́к, жмут, здр. жму́тик (С. Аф. З.), па́смо, волосся — чупри́на, чуб, пе́лех, у Запорожців — оселедець, сі́на або що на вилах — навій, навильник, навильля, паперу, тканини то що — шмато́к, кла́поть; здр. кла́птик. — Так жмут конопель і вирве. К. З. о Ю. Р. — Жмут шовку. С. З. — Вирвав цілу чуприну. — Взяв клапоть паперу і написав. — Подрав свиту, так клапті і висять.

Клони́ть, ся = 1. хили́ти, пахили́ти, гну́ти, ся, схили́ти ся. С. З. Л. — Лихо люди, всюди лихо, ніґде пригорнуть ся: Куди, кажуть, хиле доля, туди й треба гнуть ся. К. Ш. — Хили́те ся густі лози, відкіль вітер віє. н. п. — **Къ чему́ э́то кло́нится**? = до чо́го воно́ йде́ (або йдеть ся?). — Я вже бачу до чого воно йде, та мовчу.

2. бли́зити ся, наближа́ти ся, надхо́дити. С. Л. — **День кло́нится къ ве́черу** = надхо́дить вечір, вже бли́зько вечір. — Сонце низенько, вечір близенько. н. п.

Клюве́цъ, рос. Alectorolophus crista galli = бубовни́к, брязгі́тка, конопля́ник, липни́ця, (Гал.) — дзвіне́ць, звіно́чки. С. Ан.

Клюнові́й = блощи́чний.

Клюно́вникъ, рос. Ledum palustre L. = багно́, боло́тник, головоло́м. С. Ан.

Клопъ, ком. Cimex = блощи́ця. С. Аф. З. З. — Блощиці иноді дуже вже напложують ся. Степ. О. — **Безкры́лый древе́сный клопъ**, Pyrrhocoris apterus = кова́лик. С. Жел.

Клеть = га́дка, я́блуко (на вітрячку або що).

Кло́ктаніе = кво́кта́ння.

Кло́хтать = кво́кта́ти. С. З.

Клохту́нья = кво́чка. С. З. Л. — Квочка з курчатами.

Клочёкъ = пучо́к, жму́тик, чубо́к, кла́птик. (Д. **Клокъ**). — **Клочки́** = кло́чча. С. З. — Клочча так і висить.

Клочи́стый = д. **Клока́стый**.

Кло́чить, ся = д. **Клокати́ть**.

Клуби́ть, ся = клуботи́ти, ся, клубочи́ти, ся, вихорити ся.

Клубни́ка, рос. Fragaria collina hortensis = полуни́ця, полуни́ці, половни́ця, полуни́шник. С. Ан. — Ой цьвіли, цьвіли та вже і поспіли ягоди полуниці, ой манають ся молодій Марусі улиці й вечерниці. н. п.

Клубни́ковка = полуни́ці́вка (наливка на полуницях).

Клубни́чка = полуни́чка.

Клубни́чникъ = 1. полуни́шник (місце, де росте полуниця, і ласий до полуниці).

2. д. **Клубни́ковка**.

Клубни́чный = полуни́цевий, полуни́шний.

Клу́бный = клубковий; клубовий. (Д. **Клубъ**).

Клубъ = 1. клубо́к. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. — Відьма перевернула ся клубком, та й покотила ся. н. к. — Сюди сими, туди скок — напряди, діду, клубок. н. пр. — Прийдеть ся ниточка до клубочка. н. пр.

2. клуб, клюб (Гал.). — Паночки поїхали в клуб.

Клу́мба = гря́дка (квіток).

Клу́ша = 1. пт. Corvus monedula — га́лка. аб. га́лич.

2. кво́чка. — Надув ся, як квочка в дощ. н. пр.

Клы́ = 1. я́кли. С. З.

2. ла́зурі, остроги́ (у шпиїв).

Клыка́стый = якли́стий, якла́стий, якла́тий. (Чайч.). — Вісім якластих свиней і двох ситих биків кривоногих. Ніщинський.

Клыкъ = я́кла, мн. я́кли. С. З. Пан.

Кле́тка = 1. кліт ка, (для свійської птиці) — ко́вець, ку́ча, (на шпаків) — шпаківня. — Накупив гусей повен ковець. — Треба курей повкидати в кучу. Чайч.

2. (в тканині) — ка́рта, ґра́тка, кра́тка, кліт ка.

Кле́точка = кліт очка.

Кле́ту́шка = здр. від сл. **Кле́ть**.

Кле́тча́тка, анат. Tela cellulosa = кліт ва.

Кле́тчатый = карта́тий (С. Л.), карта́цький (С. Л.), к(ґ)ратча́тий (С. Л.), к(ґ)ратча́стий. — А де ж твої, дочко, картаті плахти? н. п.

Клѣть = комо́ра, комі́рка, комірчи́на, хи́жа (М. Л.), хи́жка, хижи́на.

Клювъ, Rostrum avium = дзюб, дзьоб. С. Аф. З. Л. — Старий гусак наставив свою певеличку голову з червоним широким дзюбом. Фр.

Клюка́ = 1. ко́стур (палиця, цїпок загнутий), загострений — ключка, з булавою — ковінька. — Діду Сидоре, собак бою ся! — А з костуром бабко! п. пр. — Візьми ключку та насипай сїна. — Взяв ковіньку, пішов у свинки грати.

2. кочерга́, коцюба́ (залїзна на заводах).

Клю́ква, рос. Vaccinium oxycoccos L., Oxycoccus palustris Pers. = журави́на, журави́ха, журахви́на. С. Ан.

Клюкова́тый = ключкова́тий, карлю́чкова́тий.

Клю́ковный = журави́ний, журахви́ний.

Ключеви́на = 1. боло́то (від не проточного джерела), мочар.

2. дїрка в замку.

Ключево́й = 1. ключови́й, від ключа́. (д. **Ключъ** 1.).

2. джерело́вий, крини́нний, крини́чаний. — Ой шлють мене по воду по крининную, мене молоду непривишную. н. п.

Ключи́къ = здр. д. під сл. **Ключъ**.

Ключи́ца, анат. Clavicula = ду́жка, пе́ре́пело. (Чайч.). — Дивлю ся, що воно в перепелах — чи не вибито. Ніс.

Ключникъ = клю́шник, комірни́к, шахва́рь (Ев.).

Ключница = клю́шниця, господи́ня, оконо́мка.

Ключничать = клюшникува́ти, шахарюва́ти.

Ключъ = 1. ключ, здр. ключи́к. — Загубив ключ від скринї. — Ключем понатягував струни. — Візьми ключ та приверни гайку. — Ключем вирвав зуба. (В пилці) розві́дка. — **Ходи́ть въ ключа́хъ** = д. **Ключи́ничать**.

2. джерело́, же́рело, дже́рело, здр. дже́рельце, жи́ла, живе́ць, (роскопаний) — ко́панка, (оброблений) — крини́ця, керни́ця, здр. крини́ченька, (де саме б'є вода) — крини́чо́вина. — Як напив ся, то до крининцї задом обернув ся. п. пр. — Ой у полї крининька, з неї вода протїкає, ой там чуман молоденький сїрі воли напоював. п. п. (Инші пр. д. ще під сл. **Исто́чникъ**). — **Бить ключе́мъ** = джере́лом би́ти, ри́нути. — **Кипѣть ключе́мъ** = клекотїти.

Ключъ трава́, рос. Salvia aethiopis L. = ведме́же у́хо, ди́вина, ба́бки, ри́пи. С. Ан.

Кля́кса = жид, пля́ма (на папері від пила). — Схопив зразу перо та таког здорового посадив.

Кля́пчить = капю́чити, цигани́ти.

Кляпе́цъ = д. **Кляпъ** і **Капка́къ**.

Кляпи́къ = книп, книпе́ць (ніж шевськ

Кля́пикъ = здр. д. **Кляпъ**.

Кляпоно́сый = плесконо́сий.

Кляпцы́ = лабе́ти, саколо́в, ступіда.

Попасться въ кляпцы́ = попа́сти лабе́ти. — А що! попав ся в лабеті

Кляпъ = 1. за́тичка, цу́рка (палич тру затикають в пащу звірям, щоб не кусались або не кричали). — **Кляпъ бѣ въ ро́тъ** = цить! вась! щоб заці́пило!

2. цу́рка (коротенька паличка, котр вають ся в дитячій грі або для стяг чого). — Обшнурували кругом та ще кою закрутили. — Цурка далеко відл ла за го́род.

3. попере́чка на ви́лах або на ри сливця).

Кля́пышъ = 1. за́стїжка (С. Аф.), пі ка (С. З. Л. Пав.).

2. здр. д. **Кляпъ**.

Клясть = клясти́, проклина́ти.

Клясться = присяга́ти, ся, запри ти, ся, клясти́ ся, Бо́гом свідчи бігма́ти ся (С. Ш.). — Присягаю землею і пеклом. К. Д. — І ти мен давш!... А ти ж присягав ся! К. Ш. Присягались слїпці, що своїми очи чили. п. пр. — Богом свідчить ся, душу запродав. п. пр. — Та не бігай бо гріх! С. Ш. — Він почав клястись не знаю чоловіка сього. К. Са. П.

Кля́тва = 1. клятьба́ (С. Л.), при божи́ння.

2. прокли́н (С. Л.), прокльо́н. — О і матчина молитва зо два моря ри проклін у калюжі топить. п. пр.

Кля́твенно = під прися́гою, за при гою, присяга́ючись.

Кля́твенный = присяжний.

Клятвопреступле́ніе = кривоприся Жел.

Клятвопресту́пникъ, ца = кривопр ник, ця, кривоприся́жця. (І. Са.)

Клятьба́ = д. **Кля́тва**.

Кля́уза = кля́уза, ка́верза; кар

Кля́узить = крути́ти, карлючки

Кла́узникъ, ца = крутій, ка, крута́рь, ка, коверзу́н, ка́верзник, ця, барлюч-ка (спільн. р.).

Кла́узничать = д. **Кла́узить**.

Кла́ча, клачо́нка = шка́па (С. З. Л.), шкапи́на, шкапі́ка (Чайч.), **пати́ка** (С. З.), хабе́та (С. Ш.), **шевля́га, шки́нька, шке́нця**. — Вівса шкапа з'їла, та й віз побила. н. пр. — Машталір знай своїх патик погана. Кв. — Перекинь штани на шевлягу (себто сядь верхи на шкапу), та біжи мерщій. Полт.

Кни́га = кни́га, **кни́жка**. — Він читає книжку. — Накупив багато книжо́к. — Все записано у книжці. — **Кни́га для чте́нія** = чи́танка. — Читанка, перша книжка після граматки. Зложив Хуторний. К. 1883 р. — **К. метри́ческая** = ме́трика. — Він не записаний у метрику. — **К. помина́льная** = грама́тка. С. Аф. — **К. родосло́вная** = кни́га родоводу.

Книгопеча́таніе = друкува́ння.

Книгопеча́тникъ = друка́рь, друка́рь. — Друкарю! не дрімай; де треба, точку став. Б. Б.

Книгопеча́тня = друка́рня. С. З.

Книгопрода́вецъ, книготорго́вецъ = книга́рь.

Книгопрода́вческій = книга́рський.

Кни́жка = кни́жка, **книжчи́на**. — Аби яка книжчина. Чайч.

Кни́жечка, кни́жица = кни́жечка.

Кни́жища = книжи́ще.

Кни́ка = 1. д. **Кни́га**. 2. д. **Желу́докъ** (3-4 к.). 3. д. **Бума́жникъ**.

Кни́жникъ = 1. учёний.
2. д. Грамоте́й.
3. книга́рь.

Кни́жный = книжкови́й. — **Кни́жная ла́вка, кни́жный магази́нъ** = книга́рня. С. З. — Так приказок тих нема по книгарнях. К. Х.

Кни́жчатый = книжкови́й.

Кно́пка = гві́здок, цьвях, цьвя́шок (з великою і гарно обробленою головкою).

Кнутикъ = батіжо́к. С. З. Аф.

Кнутище = батожи́ще (С. Аф. З.), **бату́ръ**, бату́га (С. Аф.), **батю́га** (С. Ш.).

Кнутовище = пу́жално, пу́жально (С. З. Л.), пу́жало (С. З. Л.), **бичи́сько** (Под.). — Взяв чорт батіг, нехай бере і пужалько. н. пр.

Кнутъ = батіг (С. Аф. З. Л. Ш.), пу́га (С. З. Л.), довгий — **бич, бату́ра** і д. **Кнутище**, довгий чередників або чабанський — байдара́ (С. Л.), гара́пник, козацький або для карання через ката — **нага́й, на, малаха́й, канчу́к, карба́ч**. — Як є батько в хаті — мачуха як мати, скоро батько за поріг — мачуха за батіг. н. пр. — Батога з піску не уплетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр. — Ляснула пуга над кіньми і гиїді понеслись мов на крилах. О. Мир. — Не втікає пес від кия-ча, тільки від бича. н. пр. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон загнане. н. п. — Пан звелів зібрати хлопів і десятого одшмагати канчуками. О. Ст.

Княги́ня = 1. **княги́ня** (жінка князева і володарка князівства).
2. **молода́**, (на весільному обряді) — **княги́ня**. — Князь з княгинею своєю господинею. Кв.

Княже́къ, рос. Atragene alpina L. = **вьюне́цъ**. С. Ап.

Княженика, княженина = трава́ і я́годи рос. Rubus arcticus L. (з породи малини, що росте в північній Росії).

Княже́ніе = 1. князівство, кня́зство. — Всеволод, бажаючи уступити своє князівство братові Игорю. Бар. О. — Князі сідали на князівство по вибору. Бар. О. — Статут Великого князства Литовського. Ст. Л.
2. **князюва́ння**. — Се було за князювання Ярослава.

Кня́жески = по кня́зьки, по князько́му, по кня́жому.

Кня́жескій = **князьки́й, князівський, княже́цький, кня́жий, кня́зів**. — Віче вважало за собою право карати князівських урядників. Бар. О. — Палили козаки шляхетські двори і княжецькі замки. К. Ч. Р.

Кня́жество = 1. д. **Княже́ніе**.
2. **титу́л кня́зя**.

Кня́жествовать, кня́жить = **князюва́ти, кня́жити**. — Віче покликало до себе князювати Ізяслава. — Князювати у Київі сів Чернігівський князь. Бар. О.

Кня́жій = д. **Кня́жескій**.

Княжна́ = **князівна, княгі́вна**. — Визволив князівну і оддав князю. н. п.

Княжо́й = д. **Кня́жескій**.

Кня́зевъ = д. **Кня́жескій**.

Князёкъ = 1. **кня́зик** (Чайч.), **князько́, княжи́, князя́, княгиня́, князя́тко**. — А в танці ходить княгиня Іванко. н. п. — То в тій галері Алкан-Паша, Трапезонське княжа гуляє. н. д.
2. **птичка** Parus coeruleus, з породи синиць.
3. **біла миша**.

Князь = 1. **князь** (володарь князівства або пан князського титулу).

2. молоди́й, (при весі́льному обриді́) — князь (Д. Княги́ня 2.).
3. гре́бінь (на покрівлі).
4. верхній брус на бра́мі.

Ко = до. — Він прийшов до мене.

Кобе́ль, кобеля́къ = пес, пе́сик. — Іамера, як пес, п. п. — Скаженому псові ступай ся з дороги, п. пр.

Кобе́нитъ = ко́рчити.

Кобе́ниться = ко́рчити ся; викривля́ти ся, крити́ ся.

Кобе́цъ, пт. Falco apivorus = кі́бець. С. З.

Ко́бузъ, пт. Falco rupicolus = канюк. С. Пар.

Кобы́ла = 1. кобы́ла, здр. кобы́лка, кобиль чи́на, (при табуні) — ста́дниця, (що не була що жеребною) — лошиця (С. З.). — Взяв карую лошицю. п. п.
2. кобы́ла (дошка, на котрій катували).

Кобыли́ца = д. Кобы́ла 1.

Кобы́лій = кобы́лячий. — Стукотить, грімотить кобиляча голова. п. к.

Кобы́лка = 1. кобы́лка, кобильчи́на. — Запріг кобильчину та й поїхав.
2. кобы́лка (в муз. струменті).
3. бі́лик (у кушнірів, вичищати мезку).
4. кобы́лка, місто́к (С. Пар.), грудна кістка у птиць.
5. ком. Cicada — кобы́лка, ко́ник.

Кобы́лочка, кобы́лушка = д. Кобы́лка 1.

Кобыля́тина = конина, кобиля́тина.

Кобы́сь = вигра́н, дрибба.

Ковáль, ный = кова́ль, ський. — Дме, як міх ковальський. п. пр.

Кова́льня = ку́зня, здр. ку́зенька. — А у тій же кузеньці ковалі кували. п. п.

Ко́ванецъ = гак, здр. гачо́к (рибальський).

Кова́ніе = кува́ння.

Ко́ваный = ку́тий, ко́ваний. — Пепаче срібло куте, бите і семикратне, переллте. К. Ш.

Кова́рный = лука́вий, хи́трий, облу́дний, зрадли́вий. — Його облудні думки й нам за щирі. Кн.

Кова́рство = лука́вство, хи́трощі, облу́да, пі́дступ, частіше мн. пі́дступи. — Зпаридди підступу і душогубства. К. М. Х. — Як би його, підступом узявши, вбити. К. Св. П.

Кова́рствовать = лука́вити, лука́вувата, хитрува́ти.

Кова́ть = кува́ти, клепа́ти, (коней) — підко́вувати, (про комах) — тріща́ти, сьвірча́ти. — Коваль клепле, поки тепле. п. пр. — Підкував коней та й поїхав.

Кова́чество = кова́льство, ковалюва́ння.

Кова́чъ = кова́ль.

Кове́ркать = ко́рчити, крива́ти, кіпи, калі́чити, нівечити, псува́ти.

Кове́ркаться = викривля́ти ся, крива́ти ся.

Кове́рникъ, ца = кили́ми́к, ця, конарка (С. З.), кове́рник, ця. (С. З. — Жінка ткаля, дочка килимниця. С. З.

Кове́рный = килимо́вий, конарний, ве́рний.

Ковёръ = кили́м (С. З. Л.), конь (С. ковёр (С. З.), кобе́р (С. З. Л.), зр. лимо́к, килиме́ць, кобе́рець (С. Л.), кої повни — вере́та, вере́тка. — жити, вино пити, ничара бити, з кр лимами, оксамитом крити. К. Ш. — були хороші, липові, із спинками, з лимцями позастилані. К. Ч. Г. — Бли лимом все поле зима вже покрила. Як підемо до церковці, станем на серця, десь він буде почувати в коверця. п. п. Б.

Ко́вка = кува́ння, (коней) — підко вання.

Ко́вкій = ковний (С. Пар.), кова

Ко́вкость = кова́льність.

Коври́га = хліб (круглий), буха́н, здр. хапе́ць; скиба, скиба, шматок (хл — Собака узяв з столу буханець хл Чайч. — Одрізана скиба від хліба — й не притуляш. п. пр.

Коври́жка = 1. д. Коври́га (здр.).
2. пря́ник (Лів.), пі́рник (Прав.). — медяни́к (С. З.), медівник.

Ковро́вый = д. Ковёрный.

Ковче́гъ = 1. д. Кивото́къ.
2. корабе́ль, ковче́г Ноїв.

Ко́вшикъ = кі́вшик, корячо́к.

Ковшъ = кі́вш, коряк. — Яких тільки шів він не вирізував. Кн. — Знатних чім кіш лиха. п. пр. — Коряк ріжків — Льохи з вилами, з ведами обступили порожні, та й тнуть коряками. К. Ш.

Ковъ, частіше мн. ко́вы = підступ, ступи, лукавство. — Строїть ков підко́пуватись під ко́го, чигати на го, лиху ду́мку ма́ти.

Ковы́ль, рос. Stipa pennata L. = кі́ло вила́, ковиль, шовко́ва трава́, С. Ан. — Часом і межи крупною кі́ло. п. пр. — Юрасько кі́ло косив до коника носить. п. п. — Вітер ков стену розсипав. п. д. — Де пасти ся коні, де тирса шуміла. К. Ш.

Ковыля́ніе = шкандиба́ння.

Ковыля́ть = шкандиба́ти, шкіпа

(С. З. Л.), коливáти. — По ýзиці вітер ніс та снíг замітáв. по узиці попід тинню вдова шкандибáв. К. Ш.

Ковыря́ніе = колупáння.

Ковыря́ть = 1. колупáти, копирсáти, кóрпати (С. З. Л.), кописáти, чóвпати. — Не колупай печі. Кп. — Паличкою копирсав. С. З. — Не корпай в носі. Кп.

2. копирсáти, партáчити. — Вона не шие, а партачить.

Когдá = колú, як. — Коли ти прийдеш? Після обід, а то вже, як сонечко зайде, а коли можна, то й до обід. — Повинен слухати, коли тобі кажуть. — Коли Москаль каже: сухо — задубись по уха. п. пр. — Когдá бы = колú-б, як-бú, коб. (Под.). — Коли-б дав Бог! — Як-би мінí або сяк або так, як-би мінí запорозький козак! п. п. — Об пішла-б я на музúки, ко-б дав батько пятака. п. п. — Когдá бы то ни́ было, когдá попáло = абú колú, колú припадé. — Маже коли припаде: і під Івана і під Степана. Кп. — Когдá лúбо, когдá нибýдь, когдá ни é сть = коли нéбудь, абú колú. — Се можна зробить абн коли. С. Аф. — Когдá-то = колúсь, колúсь-то. — Колись і в наше віконце засвітить сонце: п. пр. — Був колись орíх, а тепер спиступ. п. пр. — Колись-то було, та тепер загуло. п. пр.

Когдáшній = колúшній С. З. — Що вже його колишнім дорікати. Ч. К. — Згадали чорт зна колишнє. Кот.

Коготь = кíготь, кíхоть, пáзур, здр. кíхтик. — Здасть ся й мала пташка, та кігті гострі. п. пр. — Розгріба своїми кіхтями пісок на греблі. Ос. — Як кішечка підкрадеть ся, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Пазурі у спину загнав. п. к.

Когтúстый = кігтúстий, пазурúстий.

Коть = д. Коготь.

Кое-гдé = дé-де, де-не-дé, де-не-дéсь, подéкуди, місцями, містúною. — А блúдний місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Усе небо похмарило, де-де блищать зорі. С. Аф. — А там із року на рік стала подекуди пробивать ся трава, став рости де-не-десь шелюг. п. о. — Жито місцями посходило. — Кой-какóй = якúй нéбудь, абú-якúй, сякúй-такúй, якúй-такúй. — З його не абн-який чоловік вийде. — Сякий-такий панок, а про людей душа добрича. Кн. — Кóе-какъ = абú-як, як нéбудь, сяк-так, так-сяк. — Зробив абн-як. — Узяв сокиру, тай полагодив абияк. С. Аф. — Сяк-так на косяк, абн не по людськи. п. пр. — Кóе-когдá = колú не колú, де-колú, в рядú-годú. — Зовсім не п'ю горілки, хіба де-коли у свято. С. Аф. — І слíпа курка де-коли знайде зерня. п. пр. — Кóе-кто = дé-хто, хтóсь. — У нас нíхто не була, хіба коли не коли де-хто прийде. — Кóе-куда́ = де-кудú, абú кудú. — Мінí хоч абн куди, абн в хату, та на піч. Кп. — Кóе-что, кóе-что = дéщо, абú-що, дéщиця, абúщиця, щось. — Піду я, то може де-що зароблю. п. к. — Треба б робить де-що, так рука болить. С. Аф. — Позбірала дещицю, тай до міста. Кп. — Кóе-чегó = де-чогó, абú-чогó. — Багатий? — Багато де-чого не має. п. пр. — Йому хоч трохи, та мняса, мінí хоч абичого, та багато. Кн.

Кóжа = 1. шкýра (укр.), иноді — кóжа, шкíра (Гал. С. З.), здр. шкýрка. — Кричить, аж з шкури лізе. п. пр. — Коза з вовком тягала ся, тільки шкура зостала ся. п. пр. — Його салом, та по його ж шкурі і мажуть. п. пр. — *Частúни шкýри:* верхня — лúчко, середня — зажúвок, спідня — ніадря́. Ман. — Гусúная кóжа = д. під сл. Гусúный. — Зимúная кóжа (після линяння) — линóвúще, линóвúсько. — Линовище гадюче. Пр. — Сыромя́тная кóжа = сирúця (С. Л.), сирéць (С. З.). — *Не вúчинена або́ хоч вúчинена та з во́вною або́ ше́рстю:* ягняча — скýшок, з мертворожденого ягняти — вúпороток, вúпорток, з того, що перелíтувало — перелíток, овеча — линтвáрь, козлова — коалúна, коалятина, з дохлої вівці, облізла — голúця (Сн.), коровяча — яловúча, кінська — шкапóва, шкапóвина, з старої вівці — старúця. — *Вúчинена для о́бувя або́ на які́ вироби:* товáр, (з телят або лошат) — оно́йок, (годовиків) — габéлок, вúросток (С. З. Л.), волова — юхта (С. Л. З.), кінська — шкапóва, шкапúна. — *Зро́блений з тако́ї шкýри:* оно́йковий, вúростковий, юхтóвий, шкапóвий. — Купив товару на черевики. — Юхтові чоботи. С. З. — Чох, чорнобров, чом до мене не прийшов? Мабуть в тебе, чорнобров, чобіт не має? — Єсть у мене пара, єсть у мене дві, шкаповні обидві. п. п. — *Частúни вúчиненої шкýри:* від хвоста — хов, дальше к голові — підпередовá, передовá, на шиї — ошúйок, під горлом — підгóрля, між рогами — зарíзок, під черевом — пóли, товста, на підошви — ремíнь. — У шевців сі частини зовуть ся ще так (починаючи від хвоста): хов, клубовá, середня, пáх-

вста, передова́, о́шийок. Василенко. — (Шматок старої шкури) — шкура́т (С. З.), шкурато́к, шкурда́т. — Дметь ся, як шкурат на огні. н. пр. — **Сдира́ть ко́жу** = білува́ти. — Беруть вони ту лошицю, топлу ще білують. Рудч.

2. шку́рка, кожушо́к, лушпа́йка, лушпи́на, зб. — лушпи́ння (С. З.). — Зріже шкурку з яблука, та тоді й їсть. — Лушпиння з оріхів. С. З.

Ко́жаный = шкурати́нний, шкуряни́й, шкіряни́й, (як із якої шкури) — юхто́вий; шкапо́вий і т. д. д. під сл. **Ко́жа**. — Се ще тоді діялось, як шкуратяні (або: шкуряні) кроші були. н. к. — Славні бубни за горами, а зблизька — шкуратяні. н. пр. — Шкуратяним капшуком чванить ся. С. З.

Кожевенный = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.). — Кожух за пів миші чинбарським квасом пахне. Ос. — **Кожевенный заво́дъ** = д. під сл. **Заво́дъ**. — **Кожевенное деревцо́**, рос. Rhus Cotinus L. = рай де́рево, ско́кпія, ше́вське д. С. Ан.

Кожевникъ = чинба́рь (С. З. Л.), кожуня́ка (С. З. Л.), гарба́рь (Прав.).

Кожевничать = чинбарю(у)ва́ти, гарбарюва́ти.

Кожевническій = чинба́рський, гарба́рський. (Прав.).

Кожевничество = чинба́рство, гарба́рство. (Прав.).

Кожевничій = д. **Кожевническій**.

Кожевня = д. **Заво́дъ кожевенный**.

Коженя́ка = кожуня́ка, мне́ць, кожа́рь.

Ко́жица = 1. шку́рка (верхня частина шкури), личко (Ман.). — Хоч і дуже вдарив, але тільки зідрав шкурку.

2. шку́рка, шку́рочка, пліва. — А він спив зверху молоко, та тоді й каже: натягни Бог шкурку, пони мати прийде. н. к. — Нічого вона так не любила, як плівку з молошної каші. Кн.

Ко́жный = шку́рний, шкі́рний.

Кожура́, кожура́на, кожу́рка = шку́рка, кожушо́к і т. д. д. **Ко́жа** 2.

Кожури́стый = товстоко́рий. — Товстокорий кавун.

Коза́ = 1. коза́ здр. кі́зка, кі́зонька. — **Ди́кая коза́** = сайга́к, суга́к (степова). С. З.

2. ко́зли (ноші у мулярів).

3. недо́жинки.

Козакани́ть, козакъ і т. д. = д. **Казаки́нъ, Каза́къ** і т. д.

Коза́чка = 1. коза́чка (жінка або дівчина козацького стану).

2. чепі́га (в плузі).

Козелецъ, рос. Scorzonera humilis L. = рожни́к, ужо́вник. С. Аф.

Козёлъ = 1. цап (С. З. Л.). козе́л, на лашаний — перч (С. Л.). — Вуси честь, борода і у цапа есть. н. пр. — Скубнув мадського цапа за хвіст, от тобі і рукавиця. н. пр. — Здурів скажений цап, рі назад загнувши, махнув борідкою, зам засакав. Гр.

2. козли́на, козля́тина, козло́ва шку́ра.

3. кобили́ка, ла́вка, що на їй в стари ну бито дітей в школі.

Козе́лки рожки́, рос. Bidens tripartita L. = репъяшки́, соба́чі репъяшки́, черед причепа, стрілки́. С. Ан.

Козе́льникъ, рос. Tanacetum vulgare L. = пи́жмо, наврóтич, приворотень, кор ва́й, наворотень С. Ан.

Ко́зица = кі́зка, кі́зонька.

Ко́зій = ко́зячий, ко́зяний, козиний, ко зи́нячий. — Козячий кожух, вербові дро ва — біда готова. н. пр. — Вербові дро а козиний кожух, то й вимре дух. а пр. **Ко́зья мо́рда, ко́зій ростъ**, рос. Veron Beccabunga L. = ібу́нка. С. Ан.

Ко́зка = кі́зка, кі́зонька.

Козлёнокъ = 1. козиня́, цапиня́.

2. д. **Козёлъ** 2.

Козлина = д. **Козёлъ** 2.

Козли́ный = козля́чий, козло́вий, цапиний, ца́повий. — А чи в тебе, стари дїду, та козляча борода? н. пр. — Проси пї за цапову душу. н. пр.

Козли́ть = ко́зи дра́ти (погано і верещав во сьпівати).

Ко́злиться, окóзлиться = коти́ти ся, ок ти́ти ся. С. З. — Кози котять ся. — Ба окотила ся.

Козло́вня = хабата́рня (де чинять кожі і вироблюють сапъян).

Козло́вый = д. **Козли́ный**. — Козлові ботн. — **Козло́вая борода́**, рос. Tragopo pratensis L. = козе́лець, козе́льки, зе́льці. С. Ан.

Козлы́ = ко́зли, кобильни́ця (на ко пилюють дрова), сте́люги, ришт (у бондар

Ко́злы = перед о́к (у екіпажа). — На редок злїз парубок і прибрав віжки. О. Мир.

Козля́тина = козли́на, козля́тина.

Кознь, частіше мн. **Ко́зни** = д. **Коть**.

Козодо́й, пт. Caprimulgus Europaeus = ли́ак, хелья́к, сплю́ха, дрелю́га. С.

Ко́зонъ = д. **Ко́за** 3.

Ко́зочка = кі́зка, кі́зонька.

Коэ́ля, Cervus capreolus = **са́рна**. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Козы́ристый = **козы́рний**. — От у його козирна карта — повна рука козирів.

Козы́рка = 1. **козиря́ння**.
2. **ко́зирь**. — Пішов з козиря.

Козыря́ть = **козирну́ти**, **покозиря́ти**, зайти з ко́зиря.

Козырь = 1. **ко́зирь**, той, що сьвітить — сьвітка. С. З. — **Открыва́ть ко́зырь** = сьвітити. — **Вынима́ть ко́зырь** = висьвітити. — **Свой ко́зыри** (гра) = віз (К. Ст. 1887—6), **візо́к** (С. Аф. З.). — Давайте грати у воза.
2. **ко́зирь**, жва́вий, сьмі́ливий. — Козирь дівка! Кв.

Козыри́ть = 1. **козиря́ти**, **ходи́ти ко́зиря**, **захо́дити з ко́зиря**.
2. **ха́яти**, **кобени́ти**, **корени́ти**.

Коэю́ля, **козю́лька** = д. Змій.

Кома́шка = **ку́зька**, **кома́шка**.

Козьеподо́бный = **козува́тий**.

Ко́й, **ка́я**, **ко́е** = **яки́й**, **котри́й**. — **Ко́й-где́**, **ко́й-как**ъ, **ко́й-кто**, **ко́й-что** і т. д. = д. **Ко́е-где́** і т. д.

Ко́йка = 1. **лі́жко** (висюче на кораблях).
2. **ші́х** або **тапча́н** (замість ліжка).
3. **та́чка**.

Кока = **ко́ко**. — Ось тобі коко — курочка принесла. — **У него ко́ка съ со́комъ** = він дуже багатий.

Ко́кать, **ся**, **ко́кнуть**, **ся** = 1. **уда́рити**, **ся**, **би́ти**, **ся**.
2. **товка́ти**, **навби́тки би́ти ся** (крашанками на Великодних сьвитах). — Дай, Боже, видати — яйцями тонкати. п. пр. — Давай навбитки бити ся.

Кокéтка = **придвигльо́ванка** (С. З.), **дженджурі́ка**, **дженджури́ста**, **кані́рниця**. — Ти придвигльованки журились, що ніякому вже підморгнуть. Кот. — Така вона дженджуриха: усьміхнеть ся, гляне, моргне — усіх привабить до себе. Черн. Кл.

Кокéтливый = **придвигльо́ваний**, **дженджури́стий**, **кані́рний**. — Яка дженджуриста — купив я їй оксамитку, ще хоче й плахти. п. п.

Кокéтничать, **кокéтствовать** = **кані́рити ся**, **бісики підпуска́ти**, **пуска́ти** (С. Ш.); **вихиля́ти ся**, **умізгувати ся** (С. Ш.), **хизува́ти ся**. — Давай вона вихиляти ся до кого. п. п. — О вона така, як почне бісики пускати — хоч кому в око впаде.

Кокéтство = **кані́рність**, **вихиля́ння**.

Кокóшка = **верета́но**, **верете́нце**.

Коклю́шъ = **кашлю́к** (С. Жел.). **ки́гиги**, **ко́клюш** (С. Жел.). — А підняла ся на ноги — кір, гвіздочки та кигиги, страшні заливні кашлі, підкошували дитячі сили. О. Мир.

Кокова́ть = **кува́ти**, **куку́кати**. — Почала вже зозуля кувати. — Як явір зелений головоньку склоне, зозуля кукукне, діброва застогне. п. п.

Кокóвка = **до́вбня**, **довбе́шка**. С. З.

Кокóнъ = **гніздечко**, **капшучо́к**.

Кокота́ть = **сокота́ти**, **цокота́ти** (С. З.). — Кури сокочуть, у міх не хочуть. п. к.

Кокоткй = **щиколотки** (на пальцях). С. З.

Кокóтка = **хльо́рка**, **повія**, **шльо́ндра**, **ку́рва** (С. З.). — Вона у мене не хльорка, парубків не заманює, а чесно по божому кохає. Кн. — У Бога не без дурня, в селі не без курви. п. пр.

Кокоту́нъ, **кокоту́нья** = **сокоту́н**, **цокоту́н**, **ха**.

Кокóшить = **би́ти**, **лупи́ти**, **лупцюва́ти** і т. д. д. Бить.

Кокóшникъ = **кибалка** або **очіпок** (у московок). — Сховала під кибалку мичку, щоб не сьвітила ся коса. Кот.

Кóкошъ = **квóчка**.

Коксова́ть = **перепа́лювати** земляне вугілля.

Коксъ = **ко́кус** (перепалене земляне вугілля).

Кокэ́нъ = **поро́да ка́чки** Anas clypeata.

Коку́шечій = **зозу́лячий**.

Коку́шка, пт. Cuculus canorus = **зозу́ля**, здр. **зозу́лька**, **зозу́ленька**, **зозу́лечка**. С. З. Л. Аф. — Ой ти, моя родивонька, не цурай ся мене, хоч сизою зозулею перекуй до мене. п. п. — Прилетіла зозуленька, та й крикнула: ку-ку! п. п. — Десь узялась сиза зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. п. д.

Коку́шкинъ = **зозу́лин**. — **Коку́шкины сапожки**, **башмачки**, рос. Cypripedium Calceolus L. = **жо́вті зозу́льки**, **черевички**, **зозу́лини черевички**. С. Ан. — **Коку́шкины слёзки**, рос. Orchis latifolia L. = **зозу́лини рушнички**, **лю́бка**, **лю́бжа**, O. militaris L. = **зозу́льки**, **зозу́лини сльо́зки**, **лю́бка**, **любки́**. С. Ан.

Колáнецъ = **черепо́к**.

Колáчъ = д. **Калáчъ**.

Колбá = 1. риба Cyprinus gobio — **піскáрь**.
2. **ба́нька** (скляна, глиняна або металькова) з прямо́ю ши́йкою.

Колбасá = **ковбасá**. — Холодцем та ковбасою закусив. Кот. — Як би ковбасі крила, то луччого птаха не було-б. п. пр.

Колбáсникъ, **да** = **ковбáсник**, ця,

Колба́сный = ковба́сний.

Колга́нъ = 1. відро́ з товстих клепок, на квас.

2. кори́то невели́чке, видовбане з пня, на пійло телятам.

Колдова́ніе, колдовство́, колдова́ть = д. Волхвова́ніе і т. д.

Колду́нникъ, рос. Lycopodium clavatum L. = дереза́. С. Ан.

Колду́нница, колдуно́ва трава́, колду́ха, рос. Circaea lutetiana L. = відьмине зілля, о́сот. С. Ан.

Колдуно́въ = чарівників, чарівницький, відьмаків, відьмацький, чаклунів, характе́рників, характе́рницький, знахарево́вий.

Колду́нъ = д. Волхвова́тель.

Колду́ньинъ = відьмин, чаклівницин, знахарчин.

Колду́нья = д. Волхвова́тельница.

Колеба́ніе = 1. колиха́ння, хита́ння.

2. вага́ння (С. Л.), цеце́вність.

Колеба́ть, ся = 1. колиха́ти, ся, хита́ти, ся, коливати, ся, гойда́ти, ся, хвіяти, ва́яти, ся, хилита́ти, ся. — І вітер не ніс і гилляччя не колише. н. п. — Не біла билиночка в полі коливаєть ся. н. п. — А без долі біле личко — як квітка на полі: пече сонце, гойда вітер. К. Ш. — Вітер віє, гиляки має. н. п. — Вітер траву хилитає. н. п. — Старословинська рівноправність стала хитати ся і вироблювати ся нерівність станів. Бар. О.

2. вага́ти ся (С. Л.), вагува́ти ся (Фр.), хита́ти, ся, хиля́ти, ся, варува́ти ся (С. З.), ковба́сити ся. — Не будеш більше вагуватись, чи так, чи так тобі іти. Нч. — Козаченьку! сватай-не варуй ся. н. п.

Коле́блющійся = д. Зы́бкій 1.

Колева́тый = жорсткий, твердий, цупкий, шкарубкий (про шкури).

Колеи́стый = колії́стий.

Коленкоро́вый = перкале́вий.

Коленко́ръ = перка́ль.

Колери́стый = кольори́стий.

Ко́леръ = ко́лір.

Колеси́ть = 1. колува́ти. С. З. — Хто колує, той дома почує, а хто дуже простує, той дома не почує. н. пр.

2. говори́ти на здога́д, бра́ти на об'їздку. — Та не-бери на об'їздку, а кажи просто, як перед Богом. Кн.

Колесе́чко = коліще́, коліща́, тко.

Колесни́къ = колі́й.

Колёчникъ = коліснік, колодій (С. Л.). стельмах (С. З.).

Колесни́ца = коліснича.

Колёсный = коліснийй, коловий. — Колёсная мазь = коло́мазь. — Пай, пай, та до підошов коломазь пристала

Колесо́ = ко́лесо, ко́ло, здр. коліще, ліща́, тко. — Треба, як пъятого до воза. н. пр. — Оглядай ся на леса. н. пр. — Ой зійди, зійди, сицю, як малиновеє коло. н. п. — (без обода) — острога́. — Зубча́те лесо́ = пальцове́, па́лешне ко́лесо. Маховое колесо́ = гончак (у млині). Наливно́е к. = корча́к (С. Нар.), ме ке — медве́дик. (Нік.). — Крутить медведик у млині. п. пр. — Подошв подливно́е, подо́швеное, по́чвенное підспідник, підсубійок, підсубі (Так зоветь ся і самий млин з тим сом). — Шлифова́льное к. = точи Жел. — Колесо́ счастія = хв Ш.), до́ля. — (4 колеса до воза) — коліс.

Колесова́ть = колесува́ти (катувати лесі).

Колесо́вина = д. Колесни́къ.

Колесовой = д. Колёсный.

Колесцо́ = коліще, коліща, тко.

Колёчко = обіде́ць (С. З.), пер каблу́чка, обру́чка. С. З. — І у Варвари невістці достала. К. Ш.

Колей = ко́лій.

Ко́лика = коль, ко́лька, (в живо вій́на, завійниця, (в кишках) — ниці, (в пальцях від холоду) — (в ухах) — цурува́ння. — Коль коле. С. З. — Завійниця всуду С. З. — Щоб тебе завійна ухопи — Сонпиці зняти. С. З. — Ще завшпари щемлять. Кот.

Колирова́ть = щепи́ти, прищепл коліру́вати, очкува́ти. (Остан слова на Україні прикладають щеплі́ння бруньков — о́чкув).

Колировка = щеплі́ння, прищепл ня, коліру́ваня.

Количественный = скільковий, чис

Коли́чество = скількість, кі Жел.), число́ (С. Нар.), чіселність Ми вже бачили причини, що поб скількість козаків. Бар. О. — Ні шіне було приняти немалі уходи шою численностю людей. Кп.

Ко́лка = 1. колоння, штрика́ння, ган́ня.

2. руба́ння (на пр. дров).

Ко́лкій = 1. кілки́й. — Кілкі дро

2. уразли́вий (С. Л. Ш.), колю́чий, ущипли́вий (С. Ш. З.), шку́льний (С. З.), шкуля́ний, дотли́вий. (С. З.). — Речі дотливі, ущипливі. С. З. — Колюче слово його — наче те шило. Кн. — Вона й рота до'жене не розявить без шкулького слова. Кн.

Кóлко = уразли́во, ущипли́во, ущи́пле, шку́лко. — Ущипле в тім писаню мовить.

Кóлкость = 1. кількість.
2. уразли́вість, ущипли́вість, шку́лкість.

Коллегіальный = колегійний.

Колле́гія, колле́жскій = коле́гія, колегійний. — **Колле́жскій Регистра́торъ, Секрета́рь, Асе́ссоръ, Сове́тникъ** = урядовці 14, 10, 8 і 6 ранґу.

Коллекти́вный = гуртови́й.

Колле́кція = збір, збі́рка.

Коллодіумъ, Collodium = спаю́н. С. Жел.

Колобо́къ = 1. буханéць. 2. голóвка. (Д. Карава́й 1 і 2).

Колоброди́ть = колоброди́ти (С. З.), бро́дити (С. Ш.), веремія крути́ти. — Цілу нічку колобродить, за собою челядь водить. н. п. — Ой ти крутиш веремія, а я б сказав, та не вмію. н. п.

Колобъ = д. Карава́й 1 і 2).

Коловоро́тъ = 1. сверде́л, сверде́ло (коловоротне).
2. д. Водоворо́тъ.

Коловра́тный = 1. коловоро́тний.
2. зміни́й, перемі́нний, непе́вний, непостоя́нний.

Коловращéніе = кружа́ння, колува́ння. (С. Пар.).

Коловóй, коловый = 1. кілковий.
2. тичний. С. Ш. — Тична квасоля.

Колóда = 1. колóда, пень (одрубаний). — Через пень колоду валя́ть = робити що абй як.
2. коры́то, жóлоб (зроблене з колоди).
3. домовина, труна́ (видовбана з колоди).
4. голóвень (верхній одвірок); поріг. — Колóда вéрхняя и нúжняя у двере́й = голóвень і поріг.
5. частіше колóдка — дúбки, здр. дúбки, дúбиці, дúбята, скрипúці, скрипúця, колóда, частіше — колóдки, гусáк (Кіев. ст. 1885 — XI — 552). — Тоді будеш знати, як будуть карати і на ноги і на руки дибки надівати. Ой на ноги дибки, на руки дибиці, — оце ж тобі, джигуне, гарні молодці: ой на ноги дибки, на руки дибята, оце ж тобі, джигуне, гарні дівчата. н. п. — Не ставало в них кайданів, — забивали в дибки. К. Д. — Вдовиченка ледащицю за-били в скриницю та й повезли до прийому. К. Ш. — Ноги в колодки забити. С. З.
6. колóдка (дуже довга сьвічка, що засьвічують ся в піст).
7. колóда, та́лія (С. Ш.). — Не повна талія карт. С. Ш.

Колóдезный = колóдяжний; крини́шний. Колодяжна вода. С. З. — Послав по воду, по кринишную мене холодую, не привишную. н. п.

Колóдезь, частíше колóдецъ = колóдязь (С. З.); не глибокий — крини́ця, керни́ця. (Д. під сл. **Исто́чникъ**).

Колóдка = 1. колóдка і т. д. д. **Колóда** (здр.).
2. копи́л, копи́ло, зд. копи́лля, колóдка (у шевців). — На одно копило чорт усіх Дяхів строїв. н. пр. — Швець копилом хату перекинув. н. пр. (Кажуть, як усі замовкнуть). — Розгубивсь, як швець з копиллям. н. пр.

Колóдникъ = д. **Ареста́нтъ**.

Колóдническая = д. **Ареста́нтская**.

Колóзень = у́лик, колóдка, борть.

Колоко́ленка = дзвіни́чка.

Колоко́ленный = дзвіни́чний.

Колоколъ = дзві́н, здр. — дзві́нок, дзвоно́к, дзвоно́чок, поб. дзвони́ще, дзвоня́ка, мн. — дзвóни. С. Аф. З. Л. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, тай каже, що його голосніше. н. пр. — Десь великий дзвін лили і пустили тану поголоску, щоб голосніший був. н. пр. — Та вдарили зразу у великий дзвін, се ж по тому чумакові, що ходив на Дін. п. п. — Ой у неділю рано по раненько усі дзвони дзвонять. н. п. — **Вéчевóй колоколъ** = д. під сл. **Вéчевóй**.

Колоко́льникъ = дзві́нник (С. З.), дзвонолій, дзвоня́р. С. Пар.

Колоко́льный = дзвонови́й. — **Колоко́льный мастеръ** = д. **Колоко́льникъ**.

Колоко́льня = дзві́ниця, здр. дзві́нича. С. З. Л. — До утрені завив з дзвініці великий дзвін. К. Ш. — Дивить ся, як пугач на дзвініці. н. пр.

Колоко́льчатый = дзві́нча́стий, дзві́нкова́тий.

Колоко́льчики = рос. 1. Campanula L. — дзвоно́чки, дзвонки́, дзві́но́чок, дзвоно́нки. 2. Aquilegia vulgaris L. — голубки́, дзвоно́чки, о́рлики, оксами́т. С. Ан. — **Колоко́льчики вавили́йные, повили́чные**, рос. Convolvulus L. = берізка, новійка, павути́ця. С. Ан.

Колоко́льчикъ = дзвоно́нок, дзві́но́к, дзвоно́нчок. — Усе з дзвоником їздить. К. Х. — **Колоко́льчикъ полевóй, луговóй, лѣсно́й**, рос. Campanula glomerata L. = ска-

зя́тник, ску́чень, ску́чник, страхополо́х. С. Ан.

Колоко́льщикъ = д. **Колоко́льникъ**.

Кало́къ = кілóк, кілóчок.

Коло́**льщикъ** = коліи́ (Кр.), коля́р. С. Жел. — Піде мороз до колія. н. пр.

Ко́ломазь = коло́мазь. С. З.

Коло́мийка = калама́йка. — Каптан з китайки і пояс з каламайки. Кот.

Колонизáторъ = оса́дчий. С. Л.

Колониза́ція = оса́дництво. — В Познанщині поступає скоро справа нїмецького осадництва на польській земл. Бат.

Колонизи́ровать = оса́жувати, осади́ти. С. З. — Наш край людьми осадили. С. З. — Почали вони осажувати слободи. Кн.

Колони́стъ = колони́ст (із перших) — оса́дчий. С. Л.

Коло́нія = коло́нія, оса́да, слобода́. (Перше слово прикладаєть ся звичайно до чужоземців).

Коло́нна = 1. стовб, стовп, слуп. С. З. Л. 2. ба́това (в козацькому війську). С. Аф. Ев.

Колоси́стый = колоси́стий, (про про́со) — волоти́стий. С. Аф. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д.

Колоси́ться = колоси́ти'ся, вики́дати ко́лос. — Тоді саме жито колосило ся. Кн. — Жито почало вже викидати колос.

Колосня́къ = 1. рос. Elymus arenarius L. = колосня́к, ди́кий ячмі́нь. С. Ан. 2. колосня́к, ру́шт (Вол. в горнах).

Колосня́ца, рос. Stachys L. = чисте́ць, чистня́к, счи́сток, жабрій. С. Ан.

Ко́лосный = колосови́й.

Колосова́ть = гарма́нити, гарманува́ти (молотити хліб возами або кіньми).

Колоссáльный = величе́зний.

Ко́лосъ = колос, здр. — колосо́к, колосо́чок (напр. жита, пшениці то-що), проса — во́лот (С. Аф.), во́лоть (С. Л.), здр. волото́к, волото́чок (С. Аф.), поб. — волоти́ще, волотя́ка (С. Аф.), зб. волóття, волóстя (С. Аф.), на ниві після жнив — о́бид.

Колосяно́й = колосови́й.

Колоти́ло = калата́ло, калатя́ло, клепа́ло, сту́кало, стука́чка, горо́хкалка. — Піп у давні, в чорт у калатало, та й каже, що його голосячше. н. пр. — Сторож переставив стукати у стукачку. К. З. о Ю. Р.

Колоти́ть, ся = би́ти, ся, колоти́ти, ся, лупи́ти, лу́щити, товкмачити, луцювати і т. д. д. Бить.

Колоти́е = колотта́ і д. **Ко́лка**.

Ко́лоткій = вибо́їстий, грудкува́тий, гли́кий. — Путь був грудкуватий; снігу ма, вдарив мороз, дорогу після дощу розізнд вона й взялась грудою. Кн.

Колото́вка = 1. копи́стка. 2. плету́ха, бреху́ха, слизькоязи́чка.

Колоту́шка = 1. д. **Колоти́ло**. 2. дóвбня, довбе́шка. — Як хвате дубнею по голові. н. к. — Носить ся, як ґрень з довбнею. н. пр. 3. стусáн, штурхане́ць. — А вже тут хлопцеві у шевця, то що-дня достать штурханців.

Колоты́рить = 1. кранарюва́ти (дрібними 2. плести́, брехати, бре́хні переносити.

Колоты́рка, колоты́рница = д. **Колоти́ло**.

Колоты́рникъ, колоты́рь = бреху́н, брехáчка, плету́н, слизькоязи́кий.

Колоты́ричать = д. **Колоты́рить**.

Колóть, ся = 1. коло́ти, ся, шпигати (С. Л.), штрика́ти, шти́рк(к)ати (С. Л.). — Кольнула чи не кольнула раз голкою, — уже й кидай роботу. Чайч. — Підколов собі палець шпичкою. Чайч. — Пранцю ся коле. н. пр. — Штрикнув шилом. — Штрикнув виделкою у мясо. Чайч. — Шишина дуже колить ся. — Колоти мене — Почало мене штигати в грудях. — Зкололо в боці. 2. дорі́кати, докоря́ти (С. Л.), корити, цьвікати в о́чі.

Колотьбá = 1. д. **Ко́лка**. 2. бідува́ння, зли́дні.

Колóтье = д. **Ко́лка** і **Ко́лика**.

Колпа́къ = 1. ковпа́к (гостроверха шапка скляна або метальова покришка). — Під одним ковпаком сімсот козаків. (н. з. = капишник.) 2. теле́пень, тюхтій, розя́ва.

Колту́нъ, мед. Plica Polonica = ковту́н (С. З.), ковтю́х.

Ко́лча = клишоно́гий, крив и́й, кулявий (Кн.), кулявий (С. Л.).

Колчáнный = сагайда́ковий.

Колчáнъ = сагайда́к, сайда́к. С. З. — Ганяніхав пан Ревуха в чистий степ пустив, перевісив через плечі сагайдак багатий. І. — Стріл з сагайдака взяли два десяток. І. Ст. — Колчани малі сагайдани і стріли з площинами. Л. С.

Колчено́гій, колчено́жка = д. **Ко́лча**.

Колчено́жить, ко́лчить = шкандиба́ти, шкітильга́ти. — По улиці вітер кида сніг замітає, по улиці по під тинню ідучи шкандибає. К. Ш.

Колъ = 1. кіл, здр. кілóк, кілóчок, ві коля́ка, зб. кíлля, па́кіл, па́ля, (палісад

проб припинати) — прикол, прико́лень, (дуже загострений) — гостроки́л, (тонкий, невеличкий) — пати́к, пати́чок, (тонкий та високий) — ти́чка, тичи́на, тичи́нка, (загострений вил) — штиль, (в санках) — рожи́н, (в тину) — кіл, коля́ка, тини́на, (що до його прив'язують поріг або пліт) — ра́ло. — Серця на приколень не припаш. н. пр. — Штилі, що солому носять. Нечк. С. З. — А довбня, як скоче з штиля, та й по потилиці. Сп. — Хіба рожна ти захотів? Кот. — Чи не той то хміль, що по тичині вьється? н. п. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цвіла. н. п. — Посади́ть на колъ = посади́ти, настроми́ти на па́лю. — Розбишак посадили на палю. С. З.

2. кілок, сіка́ч (С. Пир.).

Колыбе́лька = д. **Колыбе́ль** 1.

Колыбе́ль = 1. коли́ска, здр. коли́сочка, коли́сонька. С. З. Л. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр. — Те сонечко, що бачило тебе у колисці, побачить і в домовині. О. Мор.

2. ро́дина (С. З.), коли́ска.

Колыбе́льный = колиско́вий. — Колискових пісень не багато.

Колыма́га = ридва́н, ковче́г.

Колышекъ = кілок, кілочок і т. д. д. Кол, загнутий — клю́чка. — У сієї близької рушник на кілочку, а в тієї далекої брівки на шнурочку. н. п.

Колы́шка = кали́чик, баране́ць (закрутка на новій вірьовці). — Розкручуй добре, щоб баранців не було. — **Гнуть колы́шки** = теренє́ні гну́ти, пра́вити.

Коль = як, коли. — Як прийде — скажи йому. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п.

Коле = кі́лля, па́кілля, ти́ччя (С. Ш.).

Кольевой = кілковий.

Кольмя́че = тим па́че (Кн.), на́дто, тим бі́льше. — Молодому, а надто дурному доводить ся прощати. Чайч.

Кольну́ть = кольну́ти, заколо́ти, шпагну́ти, штрикну́ти і т. д. д. Колоть. — Закололо у бік.

Кольчево́й = 1. кільча́тий. — Кільчатий панцир.

2. перстенько́вий, каблу́чковий. — Перстеньовий камінець.

Кольцеобра́зный = кільча́тий, каблучкова́тий.

Кольцо́ = 1. кільце́, о́бід, каблу́чка, (залізне для скріпи) — ри́хва, (у коси) — пя́тка. — Ворота на каблучках. — Щедрий ведрик! дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п.

2. пе́рстінь, здр. перстни́к, перстени́к, обіде́ць, каблу́чка. — Вѣнча́льное, обручально́е кольцо́ = обру́чка. С. З. — На руці у його повно перстів та каблучок. Кн.

Кольча́тый = д. **Кольцево́й** 1.

Кольчу́га = па́нцир (кільчатий).

Кольчу́жникъ = па́нцирник.

Ко́льщикъ = дровору́б.

Колѣнко = коліно.

Колѣно, мн. **колѣни** = 1. коліно, мн. коліна. — Въ колѣно, по колѣно = по коліна. — Грязюка по коліна. — На колѣни, на колѣнахъ = навко́лішки, навко́люшки, навко́льки, навко́лішках. — — А вона впала навколішки, та й давай Богу молитись. н. к. — А вони його цілують та на навкольки перед ним падають. н. к. — Ви вмісте і плакать і божить ся і раді стать на вколюшки. І. Г. — Дід навколішках молить ся в церкві. Кн.

2. про рослини, про пісні — коліно, частіше коліне, (про хлібові рослини) — пя́тка. — Одрізав очеретину саме на коліні. — Просьпівав одно коліно.

3. рід, коліно, покоління. — Бо я панського роду, не ходила боса з роду. н. п. — З нашого роду не було злодія. Кн. — Покоління поколінню об тобі роскаже і твоя, Кобзарю, слава не вмре, не поляже! Куник. Ос.

Колѣнчатый = колінуватий.

Колѣть = 1. дубі́ти, ду́бнути, деревані́ти. — Руки від холоду дубіють.

2. ги́нути, до́хнути, здиха́ти. — Вівці дохнуть.

Колю́ка, рос. Carlina vulgaris L. = одкасни́к.

Колю́честь = колю́чість.

Колю́чій = колю́чий, ко́лький, шпичкува́тий, остькува́тий. — Тай колюча в тебе борода. Чайч. — Колючого слова зроду він не скаже. Кн. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр. — Колько по стерні йти. Чайч. — Колючий терен. — Остькувата борода.

Колю́чка = 1. колю́чка, шпи́чка. — На репяху багато колючок.

2. рос. Carduus gaertn. — буди́к, драпа́ч, чортополо́х, C. crispus L. — буди́к, хра́буст, C. nutans L. — будяки́, репя́х, репяхи́. С. Ан.

Колю́шка = 1. риба Gasterosteus aculeatus (pungitius) — колю́чка. С. Жел.

2. рос. Eryngium planum L. = будячо́к, синя колю́чка, сині колючки́, миколи́йки, миколи́йці, миколи́йчики, лю́бка, любки́, перено́с-зі́лля. С. Ан.

Коля́да = колядува́ння, коля́дки.

Колядува́ть = колядува́ти (під Різдво і на різдвяних святах, а під Новий рік) — щедрува́ти. С. З.

Коля́ска = коля́са. С. З.

Командирова́ть = виправля́ти, ви́правити, відряжа́ти, відряди́ти, ординува́ти. — До города Москви виправили. С. З. — Пан Гетьман ординув наш полк в Задніпре на Доропенка. К. Ч. Р.

Кома́ндовать = кома́ндувати, старшинува́ти, начальникува́ти.

Кома́рій = комаро́вий, комари́нний, комара́чий. — Прийшов Спас — пропав комариний бас. н. пр.

Комаро́въ = комарі́в, комаре́вий.

Кома́ръ = 1. ком. Culex — кома́рь, (Гал.) — кома́р, зб. — комари́ння. — Комарь з дуба впаде та скіпне. н. пр. — Прийшла другá Пречиста — взяла комаря нечиста. н. пр. — Комарі здорово боять ся холоду. Степ.

2. маши́на для пробива́ння дірок в залізних або мідяних листах.

Комедіа́нтъ, ка = комедія́н, ка, ко(у)медія́нник, ця, куме́дник, ця, штука́рь, ка.

Коме́дія = 1. ко(у)ме́дія. — Крути та не перекручуй, комедія в 4 діях О. Мирного. — **Ку́кольная коме́дія** = верте́п (С. З.), куме́дія.

2. куме́дія, чудасія. (С. З.). — Оттаку кумедію він счинив, що довго всі сьміялись. Кн. — Кому воно здалось, кому в пригоді? Кумедія тай годі! Дмитрашко. — Та тут чудасія, мосьпане! Гоголь.

Конелёкъ = 1. комі́нок. Кн.

2. рос. Thlaspi arvense L. = вереди́нник, волоски́, талаба́н, чо́рне ребро́, дзвоне́ць, гречи́чка, бі́лиця (Гал.). С. Ан.

Ко́нель = 1. прикорень, окоре́нок, відзе́мок (товстий кінець деревини).

2. низови́й кіне́ць во́лоса.

3. ги́чка (звязаний кінець у віника, мітли то-що).

Коме́та = коме́та, мітла́, віха (С. Л.). — Мітла на небі — то перед війною. н. к. — Мітла огненая зійшла, і степ, і гори осіяла. К. Ш. — Он бачите над Київом мітла простягла ся, а над Дніпром і Тясмином земля затрясла ся. К. Ш.

Комите́тъ = ра́да.

Коми́ческій = коміч'ний; куме́дний (С. Л.).

Ко́мкать, ско́мкать = мня́ти, мня́ти, мня́ти, бра́ти, зо(і)брати, жу́мкати, вжу́мити. — Зобгав у жменю. С. Л. — Зжумив мою керсетку. Кн.

Комковатый = грудкова́тий, грудова́тий (С. Пар.).

Комко́мъ = жу́жмом, жму́ком, жмаком. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить.

Коммента́рій = комента́рь, тлумачення (С. Ш.), вчасува́ння (Кн.).

Коммента́торъ = комента́тор, тлумач (С. Ш.).

Комме́рція = торг (С. Л.), торго́вища (С. Ш.), га́ндель (С. Л. З.). — Нема торгівлі без жидівської голови. п. пр. — Ізза здатнійшого до гандлю, як жиды.

Комме́рческій = торго́вий (С. Ш.), торговельний, гандльовий.

Ко́мната, ко́мнатка = сьвітли́ця, сьвітли́чка, ха́та, ха́тка, хати́на, го́ниця, го́ричка, поко́й, кі́мната, кі́мнатка (С. Л. З.), літня без печі — хи́жа, хи́жка. — **Ко́мнаты** = хати́, го́ниці, поко́ї. (Ще більше сильне значення мають слова: ха́та, поко́й; слова сьвітли́ця і го́ниця переважно визначають більші покої для гостей, а кі́мната — невеличка; сьвітли́ця, го́ниці, ха́та і поко́ї визначають теж і цілий будинок.) — Наша господиця з Богом не спорить ся. — Поспи хату і кімнату, садок, гайочок розведи. Ш. — Скільки у вас хат найнять ся? — Наняв дві хати або дві хаті), а сам в кімнаті. — Пішов у горниці. — Не мітай чужої хижі, аби твоя була замета. п. пр. (Д. теж під сл. Изба). — А в дворі штирі покої, а пятая сьвітлиця для тя самої. п. п. Б.

Ко́мнатный = ха́тній, покоёвий, горішний, сьвітли́шний. — **Ко́мнатная дѣ́вка** = го́ришна, покоёвка. (С. Л.). — **Ко́мнатный служи́тель** = покоёвий.

Комо́дъ = комо́да.

Комо́къ = д. **Комъ** (Здр.).

Комо́лый = д. **Безро́гій**.

Компа́ктный = сти́слий, щільний. — Книжка надрукована стислим друком.

Компане́йскій = това́риський (С. Ш.), ко(у)мпаніїський.

Компа́нія = това́рисство, ко(у)мпанія, кумпа́нство, гурт. — Він в товаристві завжди веселий. — Зібрала ся кумпанія невеличка, але чесна. п. п. — Зі злим і доброго чоловіка зопсують. п. пр. — В гурті, то й смерть не страшна. п. п.

Торгóвая, промы́шленная компа́нія = спі́лка, товари́ство. (Пр. д. під сл. Акціонéрная компанія і Ассоціáція). — Вступи́ть, войти́ въ компа́нію = ста́ти, приста́ти у спі́лку. — Въ компа́ніи дѣ́лать = в спі́лці, на́-спіл робúти. — У тебе в горо́д, а я достану чого, та й посі́ємо на́-спіл. в. к.

Компаніонка = това́ришка.

Компаньóнъ = това́риш, спі́льник. — Ніяки́й кимóму не товарин. н. пр. (Д. ще під сл. Акціонéръ і Ассоціáція).

Комплéксія = штату́ла, стату́ра.

Компліме́нтъ, части́ше мн. компліме́нты = чемно́щі. — Почав їй говорити всякі милощі.

Компóстъ = гноївня. — Компóстная я́ма = гноя́рка, гноївка.

Компотъ = узва́р. С. Ш. — Узвар на базарь, а куті на покутї. н. пр. — Другая слава у Снісівку стала, що Маруся козакові узвару прислала. н. п.

Компúть = д. Бить.

Комъ, комокъ = гру́да, гру́лка, гру́дочка (С. Аф. З. Л.). — Бідна головочка: сьнитки ідуть, а тямин ні грудочки. н. о. — Цур дурня, та мала грудка. н. пр. — Щедрик, щедрик, дайте пиріжик, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п. — (Тіста) — бала́бух, га́лка, галу́шка. — (Сиру, масла) — гру́дка, гру́дочка. — (Глини замішаної) — валько́, ва́лькъ. — (Глини — замазувати шпари) — шпару́н. — (Снігу) — снігова́ ку́ля, гру́дка снігу, а велика — ба́ба. — (Нитон, вовни то-що) — жмут. — (Ягід злипли́х до купи) — ки́тяг(х), кіхъях. — Сніді вишні злипались вилізли. Лев. — Вишні так і висіли китьяха́ми. Чайч. — (Волосся, що скімшилось) — ковти́х. — Сбúться въ комъ = скімши́ти ся, склочи́ти ся. — Із рота піна все котилась, як повість та борода скімшилась. Кот. — Волосся на голові й на бороді склочи́ло ся йому. Ки.

Комга = каюк, душогу́бка. (Човник, видовбаний з одно́ї деревини).

Почáться = мі́ряти ся. — А давайте мі́ряти ся, кому починати.

Конвéнція = конве́нция, умо́ва (між державами).

Конвéктъ = пансіо́н, бу́рса.

Конвóй = конво́й; ва́рта, калаву́р. — Подъ конвóемъ = під ва́ртою, за калаву́ром.

Конвоúровать = конвоюва́ти; вартува́ти. (С. Л).

Конгрьéія = ко́рчі, перехо́ги. С. Л. З.

Конгрéссъ = ра́да, зъ'їзд (вищих осіб з різних земель по політичним справам).

Конди́торская, конди́торъ = пекáрня, цукéрня, цукóрня (С. Пар.), пéкарь (С. З.), цукéрник, цукóрник (С. Пар.).

Конéвина = конúна, конятúна (С. З.), кобилятúна.

Конéвій, конéвъ = кíньський. — К. лукъ, рос. Teucrium Scordium L. = дúкий часни́к, скóрдія. — К. щáвель, рос. Rumex L. = кíньський щавéль.

Конёкъ = 1. кóник, кóничок, конúчéнько, лошачóк. — Козак молоденький, під ним коник вороненький. н. п. — По середині пан хорунжий, під ним коиченько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

2. коньóк, части́ше мн. коньки́, скобаýн, лúжва, лúжви (Гал. С. Пар.), костяні — на́рти. — В лижви чоботи прибрав, та по льоду легесенько з саночками він погнав. (Дзвінок).

3. комаха Gryllus — кóник. — Наш коник — стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Живий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Старицький. Байки.

4. риба Syngnatus hippocampus — кóник (морський).

5. грéбінь (в стрісї).

6. глóвень (верхній одвірок).

Конéцъ = 1. кінéць, крáй. — Кінець лавки.

2. у шевців — дратва. — Сучити дратву.

3. шматóк, (цільний) — шту́ка, цільни́к, сувій. — Штука сукна. — Сувій полотна. — Вконéцъ, до конца́ = до крáю, до оста́нку, до ре́шти, у пéнь, до щéнту, до послі́дку, по сам кінéць (Ки.). — Як не дав Бог амалику, не буде й до останку. н. пр. — Тільки що простиг своє в багаття рило, а полумя його до щенту обсмалило. Гр. — Лахів у пень рубайте, кров їх з піском мішайте. н. д. — Дѣ́ло съ концóмъ = тай го́ді, тай шабáш! — На какóй конéцъ = на що? — На худóй конéцъ = у всякім разї. — Въ концѣ́ = в кінці, кінéць. — Сидить батько кінець стола. К. Ш. — Концы́ хорони́ть, прáтать = кінці хова́ти. — Подъ конéцъ = на кінці, на прикóнченню, на прикóнеччі, на при кінці, на сході, наре́шті. — Съ конца́ въ конéцъ = од крáю до крáю. — І дивлюсь я округ себе од краю до краю: що ж там мидого знайду я, що я там згадаю. В. Щ. — Нехай душі козацькії в Україні витають: там широко, там весело од краю до краю. К. Ш. — Приводúть къ

концу́ = до кра́ю дово́дити, кра́ю дово́дити. — Треба краю доводити. К. Ш. — **Тутъ тебѣ и коне́цъ** = тут тобі й край, тут тобі й капу́т! — **Хазово́й коне́цъ** = показни́й кіне́ць, край.

Коне́чно = а вже́ж (С. Л.), адже́ж (С. Л.), тадже́ж (С. Л.), та вже́ж, а то́ж, а же́ж, (С. З.), коне́чне (С. З.), пе́вна річ (С. Л.); пе́вне, запе́вне (Кр.), звича́йно. — Та хіба ж ти бачив? — А вже́ж або ато́ж! — Почне казати казку, звичайно, про зміп. н. к. — „Бреше", скажуть, „який-такий!" звичайно, не в очі. К. Ш. — Конечне будемо у його. С. З.

Коне́чности = ру́ки, но́ги або кри́ла.

Коне́чность = 1. кіне́ць, край.
2. кіне́чність.

Коне́чный = кіне́чний; оста́нній.

Ко́никъ = рундучо́к (лавка і разом скриня в хаті біля дверей). — Старі чоботи мабуть у рундучку.

Кони́на = 1. д. **Копе́йина.**
2. шкапо́вина, шкапи́на.

Кони́ческій = конічний, стожкови́й (С. Пар.), гостровéрхий, шпича́стий.

Конклáвъ = зъїзд, ра́да (кардиналів).

Конкордáтъ = умо́ва (з папою).

Конку́рсъ = ко́нкурс. (Збір позичальників для розділу маєтку неспроможного довжника і суперництво між кількома). — **На конкурсъ, конкури́руя** = навпереваги́, на перебі́й. — Ми будемо вчити ся навпереваги. Сп.

Ко́нница = д. **Кавалерія.**

Ко́нный = кінний; кінський. — **Ко́нный во́инъ** = коза́к, коно́нник (С. З.). — По полю мчались козаки... с пів десятка конників. К. Ч. Р. — **Ко́нное риста́лище, ко́нная ска́чка** = бігови́сько. (Под. С. Ш.).

Коновникъ, рос. Trifolium montanum L. = вязи́ль, іва́сик, ку́ряча ла́пка, сороче́ ла́пки, ко́тики, каюши́на. С. Ан.

Коново́дъ = 1. коново́д, завідчи́к (кінський.
2. д. **Заво́дчикъ 2** і **Зачи́нщикъ.** — Він у нас на всю околицю привідця. Кн.

Ко́новязь = 1. пу́та (що путають коней, як пускають на пашу).
2. припін, копо́вязь. — На припоні пасли кон. сідлані, готові. К. Ш.

Конопа́тить = конопа́тити, паклюва́ти, глобя́ти (С. Аф.), замазкою — шпаґлюва́ти.

Конопа́тый = д. **Веснова́тый.**

Ко́нопать = коно́пать, **конопа́тка**, па́кля, кло́ччя (для конопачения).

Конопе́ль, конопли́, здр. **конопе́лька**, р. Cannabis sativa L. = коно́пля, частіше **коно́плі**, здр. **конопе́льки**, одна стебл. — **конопли́на.** — **Безсѣмянная конопе́ль** = шо́скінь. — **Сѣмянна́я конопе́ль** = ма́тірка. — (Ритіна́, що йде на прит — **пря́диво**, (а що лишаєть ся) — ч чя. С. Ан. Л. — На городі конопе вершки зеленькі. н. п. — Стріяв конопляна. Кн. — На городі конопелин вибрана плоскінь. н. п.

Конопе́льникъ, рос. Eupatorium cannabi L. = сі́даш, сі́дач. С. Ан.

Конопе́льный = коно́пляний.

Конопли́ = д. **Конопе́ль.** — **Конопли́ рѣцкая** = д. **Клещеви́на.**

Конопля́никъ = підме́т (С. З.), коно́пи ще, коно́пляно (Гал.).

Конопля́нка = 1. пт. Fringilla linaria коно́плик (С. Жел.), конопля́нка, к кодьо́б. (С. Пар.).
2. рос. Bidens tripartita L. = чере́да, стр ки́, соба́чі репяхи́, причі́па, репяш С. Ан.

Конопля́ный = коно́пляний. — **Конопляное ма́сло** = сі́м'яна́ олія.

Консúлумъ = ра́да лі́карська.

Ко́нскій = кінський, коня́чий. — **Ко ская грива**, рос. = д. **Конопе́льникъ**. **Ко́нскій волосъ** (з кінського хвоста) = **волосня́, волосі́нь.** (С. Аф.). — **Ко́нскій хвостъ**, рос. Equisetum palustre L. = **кругля́к**, E. hiemale et sylvaticum L. = **хвощ**, E. arvense L. = **пестиш**, **попо ва́ со́сонка.** С. Ан.

Конспири́ровать = сектува́ти ся.

Континéнтъ = суході́л.

Контраба́нда = пачка́рство. — **Зан ма́ться, промышля́ть контраба́ндой** = пачкарювати.

Контраба́ндный = пачка́рський.

Контрабандúръ, контрабандúстъ = па ка́рь, пачка́р (С. Жел.), пачкова́.

Контрабасúстъ = 1. баси́стий. — Ба стий не має де сісти (бо в басом тісно), в о
2. окта́ва (в хорі). — То все баси, а ко октава.

Контраба́съ = бас. — Він добре на басі гр

Контра́ктный = контракто́вий.

Контра́стъ = су́проть. — Біле і в супр чорному. Кн.

Контрибу́ція = о́куп, данúна. — Гу Львів окуп за себе дав Орді і Хмельни му. Л. Сам.

Контролёръ = контролі́р, повірник

Не можна лїсникам шахрувати — над ними є повірник. Кн.

Контролйровать = повіря́ти, контролюва́ти, доглида́ти.

Контузить = контузи́ти, підби́ти, вда́рити імпетом. — Воно не ранило, а тільки ноги мині підбило імпетом. Кн.

Конура = д. **Кануpа.**

Конусный = ко́нусовий.

Конусови́дный, конусообра́зный = д. **Коническій.**

Конусъ = ко́нус, стіжо́к, кружіль. С. Жел.

Конфе́ты = канхве́ти, цукерки. — **Конфе́та** = канхве́тка, цуке́рка.

Конфе́тчикъ = д. **Кондиторъ.**

Конфиденціа́льный, но = таємний (С. Ш.), та́йно, по́тай, ни́шком.

Конфиска́ція = конфіска́та. Гал.

Конфискова́ть = конфіскува́ти, одібра́ти добро́ на скарб, (про книжки, часописї то-що) — заборони́ти, запини́ти, затри́мати.

Конфузить, ся = соро́мити, ся, стида́ти, ся, (аж червоніти) — пекти́ ра́ків.

Конфузный, но = соро́мний, со́ромно, со́ром (С. Л.), ні́яково (С. Л.). — Соромно якось стало.

Концентри́ческій = односере́дний. С. Пар.

Концо́вой = ло́цман (що проводить судна з одного місця до другого).

Концо́вый = штукови́й (що продають ся цілими штуками), ці́льни́к.

Кончи́ть, ко́нчить, ся = 1. кінча́ти, ся, доводи́ти до кінця́, до кра́ю, кінчи́ти, скінчи́ти, ся, (роботу) — дороблятй, доробйти, ся. — На тім розмова ся і скінчилась. К. Х.

2. вмірати, конати, вмерти, сконати. — Бодай тобі так тяжко конати, ой як тепер мині тяжко віку доживати. п. п. — Чули, чули Запорожці з далекого Криму, що коная Гетьманщина, неповинно гине. К. Ш. Як Ляхи конали, як Сьміла горіла. К. Ш. — Сім рік будеш хорувати, а осьмий конати! То я буду памятати, в кого се сьміяти. п. п. Б.

Кончикъ = кінчик.

Кончи́на = 1. кіне́ць, кінча́ння.

2. смерть, сконання.

Кончить, ся = д. **Кончи́ть, ся.**

Конь = кінь, коня́ка, здр. ко́ник, ко́никок, конича́нько, коненя́, мн. ко́ні, коре́нята, (з великою гривою) — грива́нь, гривня́. — Гей кінь вороний, а сам молодий. п. п. — Заріг коняку, тай поїхав. (Д. ще під сл. **Конёкъ**). — **Конь во́дный** = **Гиппопота́мъ**).

Ко́нюхъ = ко́нюх, ста́єнний. (Прав.).

Конюшенный = ста́єнний.

Конюшня = ста́ня (С. З. Л.), ста́йня (С. Л.), стайни́ця, ставини́ця, конюшня (Лів.). — Ой коню мій вороненький, чого ти стоїш на стаї смутненький? п. п. — Як коня украли, то й стаю замкнули. п. пр. — Взяла коня у стайницю, а милого у сьвітлицю. п. п.

Конякóвка, рос. Vicia sativa I. = ви́ка. С. Ан.

Ко́па = кня́ло, кля́вий, маку́ха, кни́ха, лемішкува́тий, лемі́шка, папу́ша, вайло́, валю́ка (всї про чоловіка).

Копалу́ха = д. **Глуха́рка 2.**

Копа́льщикъ = копа́ч, копа́льник, гра́барь (С. Аф.). — Нанив грабарів рів копати.

Ко́панецъ = рівча́к.

Ко́пани = 1. копани́ці (полозки у санок з корінькованими передками).

2. ко́рчі, пні (викопані з землї, де був ліс).

Ко́паница = д. **За́ступъ.**

Копа́ніе = копа́ння.

Ко́пань = ко́панка, (коло джерела) — са́жавка, са́жівка. С. З.

Копа́тель = д. **Копа́льщикъ.**

Копа́ть = копа́ти, ри́ти. — Копати яму.

Копа́ться = 1. копа́ти ся, ри́ти ся.

2. копа́ти ся, вовту́зити ся, шпо́ртати ся, валанта́ти ся.

3. копа́ти ся, ни́шпорити, шука́ти.

Конéечка = копі́чка, копійчи́на. — Виплакала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Конéечный, конéешный = копійча́ний, копія́шний. — Копійчана сьвічка.

Конéйка = копійка, здр. д. **Конéечка.** — Засьмій ся, Матвійку, дам копійку. п. пр.

Конéйникъ, конéйщикъ = шкінéр. С. З. (Воїка, узброєний списом).

Конéйный = 1. копійний, списови́й. — Чи не носить хто клюги списової? Я вошу, у мене й ратища виструганї. К. Х.

2. д. **Конéечный.**

Конейстъ = писарь, копіїста.

Конéйщикъ = д. **Конéйникъ.**

Конёнка = коня́чка.

Конённый = коня́шний, в коня́цях. — Сіно в коницях.

Копёръ = 1. рос. Anethum graveolans L. = укрі́п, окрі́п, кріп. С. Ан.

2. рос. Laserpitium latifolium L. = стародуб, лиході́йна трава́, волошне́ва трава́. С. Ан.

3. стано́к для ба́би, що нею забива́ють па́лі. — Копра́ на де́ло, копра́ съ де́ла = пбсу́нути стано́к бли́жче до па́лі або одсу́нути од не́ї.

Ко́петень, рос. Asarum europaeum L. = ко́питень, копитці, копи́тник, копитня́к, копите́ць, підли́стник, підоли́шник, підорі́шник. С. Ан.

Копе́цъ = 1. д. **Кобе́цъ**.
2. копа́ч.

Копи́лка = скарбни́чка, карна́вка.

Копирова́ніе, копирóвка = копію́вання, спи́сування, перепи́сування.

Копирова́ть = копію́вати, спи́сувати, перепи́сувати, здійма́ти копію. — Той лист вкопіювавши, послав. Л. В.

Копирóвщикъ = копі́ї́ста.

Копи́ть, ся = збира́ти, ся, збива́ти, хова́ти. — Збивав гроші копійку до копійки. — Цілий вік ховав, дітям не давав, а злодії спожили. Кп. — Назбірав грошей повну скриню.

Ко́пія = ко́пія, ви́пис, спи́сок. — З таких листов копії мають бути давані. Ст. Л. — Зробив собі список з того малюнку. Кн. — До книг записувати і випис давати. Ст. Л.

Ко́пка = копа́ння.

Ко́пкій = пухки́й. — Земля пухка — легко копати. Кн.

Копле́ніе = збира́ння, хова́ння.

Копна́ = 1. ку́па, здр. ку́пка. — Куною на купі. К. Ш. — Чорт біса с під купи бачить. н. пр.
2. (хлі́ба на 60 снопів, — копа́, (сі́на або хлі́ба в снопах) — копи́ця, копъя́къ, здр. — копи́чка, копъячо́къ, (на 30 снопів) — полу́кіпок, (багато, густо кіп) — ко́пно, (що кладе копи) — копи́льник. (Сн.). — Більш копи лиха не буде. н. пр. — Понъяжуть у снопи, покладуть у копи. н. п. — Поскладаєм в копи, та вдаримо в гопи. н. п. — Дивлюсь, а він лежить під копицею сі́на.

Ко́поткій, копотли́вый, ко́потный = 1. мли́вий, мару́дний, мару́да. — В роботі вона млява. Кн. — Оце ще маруда, як почне що робити, то поки він налагодить ся.
2. морочли́вий. — Морочливе ді́ло.

Ко́поткость, копотли́вость = мару́дність.

Копоту́нъ, копоту́нья = мару́да.

Ко́поть = 1. са́жа, кіпоть, кіптява. — Кіптю боюсь, я удушлива. Лев.
2. смоля́рня, смолоку́рня, дегтя́рня. (Яма, де гонять смолу або дьоготь).

Копошíть, ся = ворушíти, ся, комаші́ти ся.

Коптáльня = дима́рня. (Вол. зап. Сидорець).

Коптíть, сл = коптíти, копчóнити, сл.

Коптѣлка = д. **Коптáльня**.

Копу́нъ, копу́нья = д. **Копоту́нъ**.

Копу́шка = копи́чка (сі́на або трава).

Копытень = д. **Ко́петень**.

Копы́тистый = копита́стий.

Копы́тникъ = д. **Ко́петень**.

Копы́тный = Копито́вий.

Копы́то = копито́, (роздвоєне) — ра́тиця, (у спини) — ра́котиця, (сторчове) — ку́ця (Ман.). — Мясо розідрать судни ла[illegible] части, лисиці ж ратиці віддать. Гр.

Копы́то льви́ное, рос. Alchemilla vulgaris L. = прúворотень. С. Ан.

Копы́тчатый = копитова́тий.

Копы́шиться = д. **Копоши́ться**.

Копь = копа́льня, рудоко́пня, (глини) — глúнище, (вапни) — вапня́рка, ва́пище, (солі) — солопи́ця, (земляного вугля) — ша́хта, (залі́за) — ру́дня, рудоко́пня, рудоко́пи. (Волинь, зап. Сидорець).

Копьё = спис (С. З. Л.), копі́є, (держало до його) — ра́тище. — Не всяк косить, хто списа має. п. пр. — Держить в руці спис довгенький, а у руці меч ясненький. н. п. — Ой кинув ся та пан Сава до того строго меча, взяли його на три списи із правого плеча. н. д. — Іде козак, коліна опираєть ся. н. д.

Копьевúще = ра́тище. С. З. — Козак без ратища, як дівчині без намиста. н. п.

Кора́ = кора́, (товчена чинити шкури) — здýбниця. — **Покры́ться, взяться корóй** = заскорúнíти. — Струп заскорунів. Кн.

Корабе́льный = корабле́вий.

Корабе́льщикъ = корабе́льник.

Кора́бль = корабе́ль (С. З.), турецький в давнину — ґале́ра, гале́ра. — Тую пору з грізної гармати привітайте, гостинні й дайте. н. д.

Кора́лловый = кора́левий.

Кора́ллъ = кора́лі.

Коральки́й = кора́лі, до́бре нани́сто. — Були корали, та пішли далі, були перли, та ся стерли. н. пр. — Повна шия добрих [illegible]

Коралько́вый = кора́левий.

Корга́ = 1. д. **Воро́на**.
2. стара́ ба́ба, ба́ба-яга́, відьма.

Кордегáрдія = буцегáрня.

Кордóнъ = кордóн, цеп (військовий)

Корена́стый = 1. кореня́стий, корнча́стий, корча́стий. — Дай Боже, щоб моя капусточка була на корінни коренясти, а із листу головчастая. н. пр. — Дуб ко-

частий. — Рости редька кореняста — на зіму сховаю. н. п.
2. присадкуватий, натоптуваний (Чайч.), креботень.

Кореневой, корневой = 1. коріневий, корінний, корчовий.
2. корінковий (зроблений з коріння). — Корінкова люлька.

Корепастый = д. **Коренастый** 1.

Коренной = 1. ґрунтовний, корінний. — Се наше право ґрунтовне, споконвічне. Кн.
2. первістний, споконвічний. — **Коренные жители** = тубольці. С. Л. Ш. — Інші принесли до тубольців культуру. Кн. — **Коренной зубъ** = кутній. — Сьмій ся, засьміш си колись на кутній. н. пр. — **Коренная лошадь** = голобельний кінь. С. Аф. — **Коренной разсолъ** = ропа. — **Коренная рыба** = велика риба, добре просолена, просіл.

Корень = корінь, здр. корінець, корінчик, зб. — коріння. — **Изъ полопъ дворъ, изъ корень вонъ** = або пан, або пропав. н. пр. (Або велике щасти або велике лихо). — **Запрячь въ корень** = запрягти в голоблі. — **Корень волчій бѣлый**, рос. Aconitum lycoctonum luteum = царь-зілля, царь трава. С. З. — **К. громовый**, рос. Asparagus sylvestris = шпарага, злячий холодок. — **К. животный** = д. Горецъ. — **К. красный**, рос. Anchus officinalis L. = медунниця, медейшник, краснокорінь, румянка, руманчик, свинюшник. — **К. макаршинъ** = д. Горецъ. — **К. солодковый**, рос. Glycyrrhiza echinata L. = солодкий корінь, вербець солодкий, солодець, солодика, лакориця. — **К. скипидарный** = д. Копитень. — **К. сухотный**, рос. Arum maculatum L. = козяча борода. — **К. царскій**, рос. Imperatoria Ostruthium L. = царь-зілля, стародуб. С. Ан.

Коренякъ = голобельний (кінь). С. Аф.

Горецъ = 1. корець (С. З.), коряк (С. З.), здр. кірчик, корячок, ківш, ківшик. — Купив корик ріжків. С. З. — Знатимеш — почім ківш лихе. н. пр.
2. (у млині) — ківш (куди борошно сипеть ся).

Горешокъ = 1. корінець, корінчик. — **Горешки** = (тютюну) — корінці, рубанка.
2. (в оправі книжок) — спинка. — Оправа серіяк добра, тільки спинка трохи потріскались. Чайч.

Коржавить = коржавити, шкарубити

Коржавѣть = коржавіти, шкарубіти, шкарубути.

Коржанъ = д. Кавсякъ.

Корзина, корзинка = кош, кошик (С. З.), кіш, кошіль, кошовка (С. Л.), (з соломи) — кошіль, соломъяник, (з ремню, з лик) — козубенька, (з лози) — лозаник, (з лози, обмазана глиною) — стуга, стужка. — Прийшли з кошелями, увесь коровай забрали. н. п. — Випустив з кошели. Кр. — Із лик плетені козубеньки, з якими ходить по опеньки. Кот. — Мудра жона: як дві стуги пшона, трети гороху, то вона й буде носить по трохи. н. пр. — Узяли стужку з калачами. К. Ч. Р. — Понаїдались і назбирали окрушин 12 повних кошиків. К. Сьв. П.

Корзинщикъ = кошикарь. С. Пар.

Коринка, Passulae minores vitis viniferae apyrenae = коринка (родзинка коринська, дрібна).

Користый = товстокорий. — Товстокорий кавун.

Корить = дорікати, докоряти, корити. С. Л. З.

Кориться = корити ся, покоряти ся. С. З.

Корица, рос. Cinnamomum = корица, цинамон. (С. З.).

Коричневый, коричный = 1. корицевий, цинамоновий (властивий кориці або зроблений з неї).
2. коричнявий, рудоватий (колір).

Кориандръ = д. Кишнецъ.

Корка = 1. (на садовині або городині) — шкурка, шкурочка, лушпайка, лушпина, лушпинка, зб. лушпиння. — Їли капусти, та понакидали скрізь лушпиння.
2. (на хлібові) — шкоринка, скоринка, скірочка, (спідня) — спідка. — Кортить Маринку шкоринка. н. пр. — Грисеш шкоринку із кишша, та дюш сивуху із ківша. Свін. — Дайте хліба хоч скірочку, деревяні ложки і сироватки трошки. н. п. — Люблю шкоринку та ще спідку. — **Его отдули на объ корки** = вибили на всі боки.

Корма = корма, зад, задняк (С. Пар.), гуза (корабля або якого иньшого судна). — Хвилї заливали човен, а він був на кормі. К. Сьв. П.

Кормёжка = кормівля, годівля, годування, харчування (коней, волів) — попас.

Кормилецъ = 1. кормитель, годувальник (Чайч.), питимий. — Він йому питимий батько.

2. добро́дíй.

Кормúлица = 1. ма́мка. — У неї болíли груди, то вона напоїла до дитини мамку.
2. питúма. С. З. — Питима мати.
3. добро́дíйка.

Кормúлицынъ = ма́мчин.

Кормúло = стерно́, демено́ (С. Аф. З. Л.), ке́рма (С. Жел.), у плота — трепло́. С. Л. — Ой сидить козак та на демені, він демено повертає, на Чорне море поглядає. н. д. — Сідай на стерно, а ми будем громадити.

Кормúть, ся = годува́ти, ся, кормúти, ся, харчува́ти, ся, живúти, ся, (дуже) — питúти, тлúти, (худобу в дорозі) — попаса́ти, кормúти. — Господь буде помогати спріт годувати. н. п. — Трудниця копійка годує до віку. н. пр. — Святого гостя добре годувати. н. пр. — Ой як мінї жити, в сьвітї горювати, ой як мінї дїти в сьвітї годувати? н. п. — Багатий дивусть ся, як убогий годусть ся. н. пр. — Уже ж се мусить всякий знати, що військо треба харчувати. Кот. — Нехай багач дивить ся, як убогий живить ся. н. пр. — Ой щож будем робити, пїчим волів кормити. н. п. — От доїдемо до Охматової, то тут треба коней попасати. — Уже вони й тлять того кабана цїле лїто. Сп. — Пустельник мусїв годувати ся своєю працею. Бар. О.

Ко́рмка, кормлéнiе = д. **Кормёжка.**

Ко́рмли = 1. д. **Кормёжка.**
2. харч, харчí, їжа, страва, корм, по́корм, (для худоби) — па́ша. — У нас добрі харчі. — Не буде й скотинї паші. С. З.

Ко́рмный = 1. гладкúй, ситúй. — Ситий віл.
2. пашúстий. — Пашисте поле. — Пашиста солома (що дає багато паші).

Кормовúще = випас, па́ша, пастівни́к, вúгін, степ (де випасають худобу).

Кормовóе = харчове́, харчові гро́ші. — По карбованцю в день, та харчового по злотому.

Кормовóй = 1. стерновúй.
2. харчовúй.

Ко́рмчій, ко́рмщикъ = стерни́к, стерни́чий, сти́рни́к. (С. З. Л.). — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Мазепа. С. З. Л.

Кормъ = д. **Ко́рмли 2.** — **Подно́жный кормъ** = паша. — Пустив волів на пашу.

Корна́ть = обтина́ти, обчикрúжувати, (крила птиці) — бо́ркати. С. Ш.

Корневúкъ, корневúна, корневúще = корени́ще.

Корневóй = д. **Кореневóй.**

Корнеплóдный = корінеплíдний.

Корнéть = хору́нжий. — Лучче жовнір як рунжий, ніж мертвий сотник. н. пр.

Корнúстый = д. **Корена́стый 1.**

Корнишóнъ = огірóчок, пу́пъянок (огірок маленький для маринования).

Корноу́хій = карнау́хий, шельмóваний (з надрізаним або одрізаним вухом).

Ко́рный = кірни́й.

Коробéйникъ = коро́бочник, розно́шик, кра́марь (що носить дрібний крам).

Коробúть, ся = ко́рчити, ся, шкару́бити ся, пачúти, ся, дубúти, ся. — Дошка в сонцї подубіла ся. Ки. — Лихоманка ще корчить.

Коро́бка, здр. **Коро́бочка, Коро́бушка** = 1. коро́бка, коро́бочка, ко́роб, коро́б (з лу́ба) — ко́зуб, козу́бка, козубéнька (з кардону) — шабату́ра, шабату́рка.
2. дощана обшúвка на лу́тки або одвірки.

Ко́ровъ = д. **Коро́бка 1.** — Наговорив ся три ко́роба = набала́кав сїм мішків гнучаної во́вни (багато ка'зна чого).

Коро́ва = коро́ва, здр. — корівка, корівонька. — **До́йная коро́ва** = дійна. — **Я́ловая коро́ва** = я́лова, я́ловúця, зб. — ялівни́к, через рік тілка — передíйка.

Коровáй = д. **Каравáй.**

Коровёнка = корівка, корівонька, корівчи́на, мн. корівки, корівча́та.

Коро́вий = коро́вячий.

Коро́вка = 1. д. **Коровёнка.** 2. д. Дáгиль.

Коро́вка бо́жья, ком. Coccinella = сонечко. — Сонечко — зовсім кругле, вверху опуклá головка й ніжки малесенькі. Степ. — Сонечко, сонечко! виглянь в віконечко. Татари їдуть, тебе заріжуть. (Промовляють дїти, пускаючи сонечко, щоб летіло).

Коро́вникъ = 1. коровни́к, хлів, ричня́, ричка́рня, ялівни́к.
2. д. Дáгиль.

Коро́вница = корівниця, доїльниця, ричка, доярка. — Одну дочечку мала, ті ту утеряла: із поля робітницю, од пасї пастільницю, од корів корівницю. н. п. (Дивись під сл. **Дойльница**).

Коровóдъ = тано́к, тано́чок. С. Ш. З. — Ой у містї Немирові дївок танок ходить. н. п. — Сім дочок — свій таночок в ц

Коро́вошникъ = д. Дáгиль.

Коро́вушка = д. **Коровёнка.**

Коровьякъ, рос. Verbascum thapsum L. = коровъя́к, ведмéже у́хо, дивана, дивчáк, сьвічі. С. Ан.

Коро́вья петру́шка, рос. Anthriscus sylvestris

Hoffm. = сверби́гуз, буги́ла, борщівни́к. С. Ан.

Коро́вья трава́, рос. Camelina sativa Crantz. = ржи́й. С. Ан.

Корова́къ = д. **Белладо́на**.

Королёва = **королёва**, **кра́ля** (С. З.), **коро́лька**, **коро́лиця**. (Останні два тільки в знач. жінки короля, а перші і в знач. державної володарки). — А короля нема дома, королиха сама дома. н. п. — Царь, царица — королиця. (з нар. гри).

Королёвина трава́, рос. Lappa major Gärtn. = дідови́к, липу́х, репъяхи. С. Ан.

Королёвичъ = **королёвич**, **королёнко**, **коро́ль**, **короленя́**, мн. **королёвичі**, **коро́лята**, **короленя́та**.

Королёвна = **коро́лівна**, здр. **коро́лівонька**. — Чи ти царівна, чи коро́лівна? н. п.

Королёвскій = **коро́лівський**, **коро́лів**.

Королёвство = **коро́лівство**.

Королёвствовать = **королюва́ти**. С. З.

Королёвъ = **коро́лів**.

Королёкъ = 1. **коро́лик** (збр. **Коро́ль**). 2. пт. Motacilla regulus = **коро́лик**. Вол. 3. д. **Кро́ликъ**. 4. **помера́нець на́льтський** (в середині червоний). 5. **кора́лина** (намистина з коралів).

Коро́ль = 1. **коро́ль**, здр. **коро́лик**, **цісарь** (Гал.). 2. (в картах) — **коро́ль**, (в особливій грі) — **бардади́м**. 3. **поріг** (в опусті, в лотоках).

Корольки́й = д. **Коральки́й**.

Корольки́й садо́вые, рос. Capsicum annum L. = **стручкови́й пе́рець**, **перчи́ця**. С. Ан.

Корольково́й = **коро́ликовий**, **кролёвий**, **кроля́чий**. — **Корольково́вое ожере́лье** = д. **Коральки́й**.

Коромисло = 1. **коро́мисло**, (у терезів) — **бугаи́**, (у колодязя) — **журавель**, (у дзвона) — **ру́чка**. 2. ком. Libellula — **ба́бка**, самчик — **ба́бич**. С. Ш. — Отже бабка страшенний ворог усім двокрилим комахам. Степ.

Корона = **коро́на**, здр. **коро́нонька**, **вінець**.

Коро́нный = **коро́нний**; **держа́вний**.

Коронація, **коронова́ніе** = **коронува́ння**, **вінча́ння на ца́рство**.

Короновать, **ся** = **коронува́ти**, **ся**, **вінча́ти**, **ся на ца́рство**.

Коростá, кед. Scabies = **коро́ста**, (недужий — **коро́стявий**, (особлива кімната для їх) — **коро́стява**.

Короставикъ, рос. Scabiosa arvensis = **купа́лка**, **наголова́ток**, **огірча́к**, **христо́ва па́лочка**, **повняки́**, **синя́вка**, **жовтільниця** (Гал.) С. Ан.

Коростёль, пт. Rallus crex = **деркач**, здр. **деркачик**. С. З. Л. Аф. — Тільки чути, як далеко десь деркач дирчить.

Коро́стовый = **коро́стявий**.

Коро́стовѣть, **коро́стѣть** = **коро́ставіти**.

Короста́ть = **короста́ти**, **калата́ти**. — Чи коротаєш віки в журбі, чи то за поставцем горілки. Гул. Ар. — Та не дай Боже нікому, як мині тепер старому — у неволі пропадати, марне літа коротати. К. Ш. — Живу, калатаю, віку доживаю. Кн.

Коро́тенькій = **коротéнький**; **куцéнький**.

Коротёхонёкъ = **коротісенький**.

Коротизна́ = **коро́ткість**.

Коротя́ть = **коротя́ти**, **в(у)корочáти**, **в(у)коро́чувати**, **прикоро́чувати**.

Коро́ткій = 1. **коро́ткий**, **ку́ций**. — Короткі руки — не все те досягнуть, що очі бачуть. Кн. — Ой Сербине чорноусий, чого в тебе жупан куций? н. п. — Піймав куцого за хвіст. н. пр. 2. **недале́кий**, **бли́зький**. — Недалекий шлях. 3. **недо́вгий**, **коро́ткий**. — Як зімою день не довгий. 4. **бли́зький**. — Близький приятель.

Коро́тко, **коротко́** = **ко́ротко**, **коротéнько**; **бли́зько** (д. **Коро́ткій** 1, 3 і 4).

Коротковáтый = **коротéнький**, **куцéнький**, **по́короткий** (Д. **Коро́ткій** 1 і 3). — Жупанок на йому якийсь куценький. — Таки по́коротка ця свита. Чайч. — День коротенький.

Коротконо́гій = **куконо́гий**, **куколáпий**.

Коро́ткость = 1. **коро́ткість**, **корота́**. 2. **прúязнь**.

Коротковхо́стый = **ку́ций**, **куцохво́стий**. — Піймав куцого за хвіст. н. пр.

Короткошéрстный = **низькошéрстий**.

Короткошéя = **короткошúйий**.

Коротышка = 1. **куцúна**, **ку́ца одéжина**. 2. **куцáн**, **куцáнчик**, **курдýпель**, **котигорошок** (дитина малого зросту).

Коротышъ = 1. **оцýпок**. С. Л. З. 2. д. **Коротышка** 2.

Коро́че = **коро́тше**, **куцíше**, **бли́зче** (д. **Коро́ткій**).

Ко́рочка = д. **Ко́рка**.

Корочу́нъ = капу́т, смерть. — Тут йому й капут!

Короёдъ, ком. Bostrichus = короїд.

Ко́рпія = поні́тчина (Ніс.), синкани́на, торочки́ (С. Ш.). — Лікарь запхнув у виразку синканини, а вона зараз і випала. Кн.

Корпѣ́ть = ни́дїти (С. З.), слїпати (над яким дїлом).

Корре́кторъ = коре́ктор, спра́вщик, ви́правщик.

Корректу́ра = коре́кта. С. Жел.

Корректу́рный = ви́правщицький. — Працював над отією тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оцї приказки, то не играшки! Номис.

Корреспонде́нтъ = допи́сувач, допи́сник. (С. Жел.).

Корреспонде́нція = до́пись (С. Жел.).

Корреспондѝровать = допи́сувати, писа́ти (до кого), листува́ти ся (з ким).

Корридо́ръ = коридо́р, коритар (Гал. С. Жел.), узенький — сутки, суточки. С. З. — Завівши мене в суточки, та й каже: Пристаньмо й ми, братїку, в колї. К. Х.

Корса́ръ = ушка́л, ушку́йник (морський або річний розбійник). С. Ш. — То не верби луговї зашуміли, як безбожні ушкали налетїли, Хведора Безрідного пострелили, порубали. н. д.

Корсе́тъ = корсе́т, шнурі́вка (Кн.), шнурови́цї. (С. З.). — Продай, мамо, дві телицї, купи менї шнуровицї: в мене цицї трясутьця, з мене хлопцї сьміютьця. н. п.

Кортома́ = д. Аре́нда.

Кортоми́ть = здава́ти в посе́сію.

Ко́рточки = кара́чки. — **Сидѣ́ть на ко́рточкахъ** = сидїти кара́чки (зігнувши ноги).

Ко́рча = ко́рчі, перело́ги. С. З. Л. — От се напали перелоги. С. З.

Корча́га, корча́жка = горщо́к, го́рщик (глиняний, без ушка), здр. — горща́ і т. д. д. **Горшо́къ**.

Корча́жный = горшкови́й.

Корчева́ніе = корчува́ння.

Корчева́ть = корчува́ти. — Корчували чагарники довго, за теж і просо вродило не пречудо. Кн.

Корчево́й = корчови́й, перело́говий (д. Ко́рча).

Корче́мникъ, ца = 1. корчма́рь, шинка́рь, ка.

2. корче́мникъ, ця (що перевозить або продає горілку без акцизу).

Корче́мничать = 1. корчмарюва́ти, шинкарюва́ти.

2. корче́мничати (продавати або перевозити горілку без акцизу).

Корче́мничество = 1. корчмарюва́ння, шинкарюва́ння.

2. корче́мство.

Ко́рченіе = ко́рчіння.

Ко́рчить, ся = 1. ко́рчити, коцюби́ти, кандзюби́ти, криви́ти, карлю́чити, ся. — Бідний багатому певний слуга, корчиться, гнеть ся пред ним як дуга. Кот.

2. ко́рчити, удава́ти (С. Ш.), строїти (з себе). — Удав з себе пана.

Корчма́ = корчма́, здр. коршми́ця, орчада, шинк, шино́к. (Пр. д. під сл. Кабак).

Ко́ршунъ, пт. Falco milvus = шулі́ка, шуля́к, шульпі́ка. С. З. Л. — **Ко́ршунъ царя́тникъ**, Milvus regalis = кання, кзяк. С. Жел. З. — Гуде свистить, несеть ся ск як зверху за курчам шульпіка. Кот. — Бедяток похована, стала тріть, а сама ся ляне голову — глядить, чи не мріє де шулпіка у горі, чи не зробить він яког дїтворі. В. Ц. — Чигає як кани. н. пр

Корыстный = 1. кори́стний, пожи́точний. — Своя воля добра та не пожиточна. н. п.

2. кори́стливий.

Корыстолю́бецъ, корыстолюби́вый = кори́стливий, користолю́бний.

Корыстолю́біе = кори́стливість, користолю́бство.

Корысть = 1. кори́сть, зиск, вжиток, прибу́ток. — Користї за два шеляги, та й тї щербаті. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — Із нашого женихання ні слави, ні вжитку. н. п.

2. д. **Корыстолю́біе**.

Корыто = кори́то, (невелике) — ночви, ваганї, ваганки, (у рибалок на ріці, сїтки) — стябло́.

Корь, мед. Morbilli = кір. С. З. (Пр. д. під сл. **Коклю́шъ**).

Ко́рюха, ко́рюшка, риба Salmo eperlanus = ко́рюка.

Коря́вый = 1. криви́й, корячкува́тий, карлючкова́тий. — Дерево таке корячкувате, що й на палицю не вибереш. н. п.

2. ряби́й, дзюба́тий, дзюбани́й, гарбкува́тий, віспува́тий. — Ой хоч би ся дзюбатая на лобу, таки ж бо я зробіся ладу. н. п.

3. шкарубки́й, коржа́вий.

Коря́га, коря́жина = корч, корчі. — Де глибоко під берегом, саме корчів бага та й що году пруча обвалюють ся і падають, то за тими корчами і риба ловити не можна. н. о.

Корячиться = д. Карячиться.

Коса́ = 1. коса́, здр. кі́ска, кі́сонька, соб. — коси́ще, кінець коси — чу́брик, кирпатенька кіска — коси́ця, коси дрібненько заплетені — дрібу́шки, дрібу́шечки, зложені вінком — джеґере́лі. (С. З.). — Тай заплела кісоньку в дрібушки, щоб розлітали всі дружки. н. п. — Тут заплі́тали джеґерелі, дрібушечки на головах. Кот. 2. (у косарів) — коса́, (з граблями) — грабки́, коса́ з грабка́ми, (без грабель, зовуть ся ще) — го́ла коса́. Частини коси: держак — кі́сся́, задня частина самої коси коло держака — пъя́тка, кільце — напе́рсток, клин — па́склин. — Напла́ коса́ на ка́мень = наткну́ла ся коса́ на ка́мінь, тра́пила коса́ на ка́мінь н. пр. 3. коса́, стрі́лка, ріг. — Не далеко й одъ'їхали від берега, як наткнули си на ко́су. н. о. — Коса вигналась трохи аж не на середину Дніпра. н. о. 4. хвіст ри́би.

Косакъ = коса́рь.

Косарить = вирубувати молодий лїс.

Коса́рь = 1. коса́рь. — Вийшли в поле косарі косить раником до зорі. н. п. 2. колодій, колода́ч (великий ніж з довгою колодкою), коса́рь (кривий ніж). 3. паучок Phalangium opilio = коса́рь. С. Жел.

Коса́тикъ = 1. рос. Arorus Calamus L. = а́їр, тата́рське зїлля, гавъя́р, Iris Pseudacorus L. = коси́ці, ужачки́, пі́вник, боло́тні пі́вники, рогоза́, лепеши́як. С. Ак. 2. Lapis chelidonius = камі́не́ць ла́стівки. 3. лю́бий, милий.

Коса́тка = 1. пт. Hirundo opus — з поро́ди ла́стівки. 2. зоол. Delphinus orca — морська́ свиня́. 3. ла́стівочка, я́сочка, зіронька. — Чорнявая, чорнобривая ясочка моя. н. п. — Я и тебе кохаю, моя ясочка!

Коса́тникъ, рос. L. = пі́вники, косарі́. С. Ак.

Коса́точка = д. Коса́тка 1 і 3.

Коса́тушка = д. Коса́тка.

Коса́чъ, пт. Tetrao tetrix = тете́ра, тете́ря, тетеру́к, самиця — тетери́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерук. н. пр. — Як дома куря, так у хїсї тетеря. н. пр.

Косе́нный, по = ко́сний, скі́сний, кривий, убічний, навкосі́, скі́сно, навскосі́.

Косіць = коса́рь.

Косіка = сахоко́ска.

Коси́ть, ся = 1. коси́ти, ся. — Пішов косити жито. 2. ко́со дивити ся, бочити ся (С. Ш.), з ко́са, з'уко́са, скрива дивити ся, поглядати (на кого). Пр. д. під сл. И'скоса.

Коси́ца, коси́чка = кі́ска, коси́ця.

Косма́ = па́смо, чуб, чупри́на, пучо́к воло́сся або ше́рсті, що на кінці́ скішиїло ся. — Ко́смы = па́тлї, ку́дла. — Растрепа́ть ко́смы, оборва́ть ко́смы = ви́драти за чу́ба, обірва́ти па́тлї. — Патовкмачив і патлї обірвав. Кв.

Косма́тая трава́, косма́тка = д. Гри́жниця 2.

Косма́тый = 1. кошла́тий. С. З. 2. патла́тий, патла́нь, патла́ч, кудла́тий, волоха́тий, пелеха́тий, кострюба́тий. С. З. — Собака кудлатий — йому тепло, пан багатий — йому добре. н. пр.

Косма́тѣть = кошла́тїти, кудла́тїти, волоха́тїти.

Косма́чъ = патла́нь, патла́ч, кудла́нь, (найбільше про собаку) — ку́ндель. — Патлї йому обтяли і з волохатого патлання зробили голомозого. Кн.

Косми́ческій = сьвітови́й, мирови́й.

Космоно́жка = го́луб волоха́тий.

Космополи́тъ = космополи́та, всесьвітник.

Косни́къ = 1. мале́нька поду́шечка, що набива́єть ся чим важким і вплїта́єть ся в косу моско́вськими дівча́тами. 2. продаючий ко́си.

Косни́тель, ница = мару́да (спільн. р.), забарли́вий, зага́йний, ва.

Косни́тельный = мару́дний, забарли́вий. зага́йний.

Косни́ть = бари́ти ся, га́яти ся, ба́вити ся (д. Ме́длить, мѣшкать).

Ко́сно = забарно (С. Л.), зага́йно, ба́вно (С. Л.).

Коспо́й = кісни́й (належачий до коси 1 і 2).

Ко́сность = барі́ння, га́яння, забарлівість, зага́йка.

Косновазы́чный = недорі́кий, недорі́кий (С. З. Л.), недоко́вний, недоко́ва, заїка, заїкливий (С. Л.), гугня́вий, гугни́вні гу́нявий. (Пр. д. під сл. Заїка).

Коснуться = торкну́ти ся, доторкну́та ся, дотнути ся, черкну́ти ся. — Хотів же був и приступить до неї, боюсь доторкнутись рученьки білої. н. п. — Чарка, так і задзвеніла, як черкнула ся об його зуби. Лев. (Д. Каса́ться).

Ко́сный = 1. д. Коснительный.

2. задубі́лий, закацу́блий, запе́клий (З. Л.), закля́клий, забісо́ваний (С. Л.), зачапі́лий. — Зачапі́лий дід: на чому став — з того ніхто його не зіб'є. Усі люди їздять залізною дорогою, а він ні за що. Кн.

Косне́ть = кля́кнути, кацу́біти, кацу́бнути, чапі́ти, дубі́ти, бу́ти запе́клим, закацу́блим і т. д.

Ко́со = ко́со, кри́во, навкося́, на́вкось, навкосі́, навскосі́.

Косова́тый = косе́нький.

Косови́ще = кісся́ (д. Коса́ 2), кілочок на кісся́ — ру́чка.

Косоворо́тка = сороч́ка з ко́сим ко́мір'ом.

Ко́согла́зіе = ко́сість, зизова́тість.

Косогла́зый = ко́сий, косоо́кий, кривоо́кий, зизова́тий (С. З. Л.), зизоо́кий. (Кн.).

Косого́ръ = косогі́р, скосогі́р (Чайч.). — Перекинулись саме на косогорі.

Косо́й = 1. ко́сий, крива́й. — **Коса́я сажѐнь** = косова́ сажень. (Міра довжини, що лічить ся приміро́вно від лі́вої ноги до кінця правої руки, піднятої в гору, у дорослого чоловіка).

2. д. **Косогла́зый**.

Косола́пый = клишоно́гий. — Та воли в його кругорогі, а погоничі клишоногі. п. п.

Косоно́гій = крива́й, кривоно́гий.

Косоо́кій = д. **Косогла́зый**.

Косоплётина, косоплётка = кісни́к, здр. кісничо́к. — Забажала гарива кісничків. н. пр. — В коси повеньки кісники позаплі́тала.

Косору́кій = кривору́кий, кривору́чка. (Кн.).

Ко́сость = 1. ко́сість, кри́вість, крива́, косина́ (Кн.).

2. д. **Косогла́зіе**.

Косоуго́льникъ = кривоку́тник.

Костенѣть = 1. костені́ти.

2. кля́кнути, дубі́ти. — Руки від холоду кляќнуть.

Костёръ = 1. о́гнище, о́гниско (Под.), бага́ття, (що тільки тліє) — жа́риво. — — Над річкою Сипухою огнища горіли, ой вже ж наші козаченьки без харчів змарні́ли. н. п. — Огнища палають. К. Д. — Квітки пахнуть ясним ранком, соловейко співає, край дороги догоря́є забуте огнище. Аф. — Став розкладати огнище: кашу варити. н. о. — Розвели багаття, почали гріти́сь. н. о. — Так, мабуть чоловік біля багаття гріє ся, та їдучи й покинув так його. Гр.

2. (в коноплі і в льону) — костри́ця, що зостає ся після тертиці — терні́ття, термітя́ча. — Термітяча залізло в палець. С. Ш.

Костёрь, рос. Bromus secalinus L. = костри́ць, сто́колос, стоколо́сник, житняк, костю́лькй. С. Ан.

Костеря́ = д. **Костёръ** 2.

Костистый = 1. кістля́вий, кістя́вий, кощя́вий. (С. З. Л.). — Риба дуже кощава — такого багато кісточок, що й їсти не можна. 2. костисти́й, оку́стуватий (що має дрібні й широкі кістки).

Костя́ща = костоха́. С. Л.

Ко́стка = кі́стка, кі́сточка.

Костля́вый = д. **Костистый** 1.

Костля́вый = худоря́вий, сухоря́вий, кощя́вий.

Костовáрка = костопа́лыня. — Оце позбирала кістки, понесу на костопалыню, продам.

Костолóмъ = локо́та, гостець (С. З. Нар. — Мне, як гостець бабу. н. пр.

Ко́сточка = кі́сточка.

Костоѣда, мед. Caries = костої́д, мерт. кістка, костої́дниця (С. Жел.), костожи́р (С. Пар.).

Костра́ = д. **Костёръ** 2.

Костре́хъ = гля́ниця, хвоїна, хвоїнка (із глини). — Хвоїна в руку залізла. С. Ш.

Костре́цъ = 1. криж, частіше мн. кріжі. — Ломить у крижах.

2. стегно́, о́кіст (верхня частина задньої стегна, одрубана з кісткою).

Костри́ка, костри́ца = д. **Костёръ** 2.

Костри́коватый = костри́чуватий.

Костыгъ = ши́ло широ́ке, криве́ (що ним тутъ ним личаки).

Костыль = 1. ко́стур. С. З. — Старий дід ледве ходить з костуром.

2. костиль (гвіздок загнутий).

3. драби́на (у мулярів).

4. кожу́х (у водяному млині).

Костыля́ть = 1. би́ти, лупити, лупцювати (палицею, ломакою,) дубасити.

2. шкандиба́ти, шкитильга́ти. — Коло пустки на млиці москаль шкандибає. К. Ш.

Костышъ = перо́ гу́сяче.

Кость = кість, кі́стка, здр. кі́сточка, мн. — костоха́, (окрім риб) — маслá́к, мн. — маслачо́к, зб. — маслáччя. — **Кость берцо́вая** = (верхня) — суре́ля, (нижня) — гомілка. — **К. плечева́я** = цівка. — **К. сѣда́лищная** (os ischiadicum) = кубе́ць (С. Жел.). — **К. осетро́вая, хрящева́я, спинна́я, спинно́жья, севрю́жья** (на спині) = скалá. — Мов пси голодні за маслак гризуть ся між собою. К. Ш. — Собаки гризли маслак. Ко-

– Посмоктати маслака. С. З. — Поїв усе і ніточок не зостало́сь.

Костюмі́ровать, ся = убіра́ти, ся, ряди́ти, ся, одяга́ти, ся.

Костю́мъ = оде́жа, о́дїж, убра́ння, убі́р. С. Ш. — Молодиці гріх убіратись в дівочий убір. Лев. — Яке на йому убрання? – Не то турецьке чи що.

Костю́шка = дрібна́ ри́бка (дуже кощава).

Костя́къ = кістя́к, кістня́к, снасть. С. З. – А я така, що тільки снасть моя була, та й тої, так вихудала в тяжкій роботі. К. Х.

Костянецъ, рос. Stellaria holostea L. = во́рочник, чисте́ць лїсови́й, не́хворощ, двощ, бі́лило. С. Ан.

Костяни́ка, костяни́ца, рос. Rubus saxatilis L. = костяни́ця, каменя́ця. С. Ан.

Костя́нка = 1. костя́нка. — Груші костянки (дуже тверді).

2. костя́шка (кістяний тудань).

Костяно́й = кістяни́й, кістковий.

Костяшка = д. **Костя́нка 2.**

Косу́ля = 1. ра́ло (соха, що у неї леміш глибоко ріже землю).

2. кова́дло (в кораблевій кузні).

Косу́шка = чве́ртка (¼ частина звичайної кварти, коли річ про горілку). — В шинку взяв чвертку.

Косъ, пт. Merula = шпак (особливої породи).

Ко́си = 1. ко́си (д. **Коса́**).

2. коси́ці (пір'я в хвості у півнів та инших птиць, на кінці звислі).

Коси́ня = 1. д. **Косогла́зый.**

2. д. **Ко́сость.**

Косі́рь = коса́рь (кривий ніж).

Кось = д. **Ко́сость.**

Коссьба́ = косі́вня, косови́ця. — Почалась косовиця сіна. — Виряжала мене мати тай на косовицю, зачісала чорні кудрі аж на потилицю. н. п.

Коссе́ = кісся́ (д. **Косови́ще**).

Коси́ть = коси́ти, крити́ти. (Чайч.).

Коси́къ = 1. (у дверей) — одві́рок, (у вікон) — лу́тка, (верхній у дверей) — гловарь, гло́вень, (боковий) — стоя́к (у ляди) — прилядá, (що на йому кладеть ся полиця) — прилíпок. — Нотами за поріг начіпав, а руками за одвірок хапав. н. п. — Одвірки затрісались мов рями, і снасть уся тріщить. Кот. — А наймичка у порогу вхопилась руками за одвірок. К. Ш.

2. це́гла, цегли́на (стесана навкося).

3. дзвоня́к (частина колісного обода).

4. коса́к (коней). — Пригнав косяк коней.

5. схо́ди, схо́дня (судна).

6. долото́ (токарське).

Косяно́й = кісни́й (д. **Коса́** 1).

Коси́щатый = (про вікно) — з лу́тками.

Котёлъ, здр. котело́къ = каза́н (С. З. Л.), здр. казано́к, казано́чок, коте́л, (мідяний) — мі́день (С. З. Л.), мідя́г, (чавунний, без ручки) — чаву́н, чугу́н. С. З. Л. — Тоді саме казани гріли та митель їй готували. Кн. — Як у казані кипить н. пр. — Один мідень уживаний. Ст. Оп. Кіев. Ст. — Жінка наставляє в піч чавуни, горшки. — Вареники у чавуні. С. З. — Вітер віє, повівае, казаночок закипае. В. Щ.

Коте́льникъ = котля́р. С. З.

Коте́льничать = котлярува́ти.

Коте́льничій = котля́рський; котляре́вий.

Коте́льный = казано́вий, котло́вий.

Котёнокъ, котёночекъ = кошеня́, котеня́, тко. — Запишав ся, як кошеня в попелі. н. пр.

Ко́тикъ = 1. ко́тик, ко́тичок, коте́к, коте́чок. — А ти коток, коточок, заховав ся в куточок, піймав собі мишку, та зъів у затишку. н. п. — Котику сірепький, котику полохатий, не ходи ти коло хати, не збуди мого дитяти. н. п.

2. ко́тик (шкурка морського кота).

Коти́ться = коти́ти ся. — Ки́цька окотила ся.

Ко́тликъ = д. **Котёлъ** (здр.).

Котли́на = 1. ковба́ня, я́ма, глибиня́ (в ставу).

2. лі́гво, барлі́г (де залягло стадо вепрів).

3. нора́ лиси́ці (спідня).

Котловина = низина́, улого́вина, долина, ви́долинок, какі́тра (С. Л.), кори́то (С. Жел.). — Долина глибока, калина висока. н. п.

Котло́вый = д. **Коте́льный.**

Котови́къ, рос. Nepeta cataria L. = коша́ча мня́та, польова́ мня́та, ша́нта, ша́ндра, ма́тошник. С. Ан.

Кото́вникъ, рос. Glechoma hederacea L. = ко́тики, коше́чник, росхідня́к, лі́сова мъя́та, ша́ндра. С. Ан.

Кото́въ, кото́вый = коти́чий.

Котона́, кото́нка = то́рба, торби́на, здр. то́рбонька, то́рбочка, торбинка, торбе́шка, (на обидва боки) — саквй, (з лики) — беса́ги. — З чужої торби хлїба не жалують. н. пр. — Сьогодня з мішком, а завтра з торбиною. н. пр. — Котяла ся торба з великого горба, а в тій торбі хлїб-паляниця, кому доведеть ся, тому і жмурить ся. н. пр. — Старця нагодуеш, а торби його ні. н. пр. — Хто носить хлїб у торбі, той пособідае й на горбі. н. пр. — Давно торба кошелем стала. н. пр. — Хоч

ідý в гостúну, то берý хлíб в торбúну. н. пр. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повíд. Манар.

Котóмочный = торбúнкóвий. С. Ш.

Котóрый = якúй, що, котрúй (С. З.), котóрий. — Яка годúна? — Се той чоловíк, що ми йóго бачúли. Чайч. — Бувай здорóв із тúею, котру ти кохáєш, а від мене вірнíшої по вíку не знайдеш. н. п. — Котóрий чоловíк отця-матíр шанує, поважає — щасливий той чоловíк бувáє. н. д. — **Котóрый нибýдь, котóрый ни éсть** = д. **Какóй нибýдь.**

Котъ = кíт, здр. д. **Котúкъ**, ласк. — **котýсь** (С. З. Л.), поб. — **котю́га**, зб. — **котвá**. — Котюзí по заслузí. н. пр.

Коты́ = кúндї. — Набув на ноги кúндї новí. Кот. (Д. **Кéньги**).

Котя́ = д. **Котёнокъ**.

Кóфе, кóфей = кóхвій, кáва (С. З.). — Овоч Coffea Arabica і напúток з йóго. — Всíм панам чолом дає, в мирового кохвíй пъє. Кропив. — Коли б мíні зранку кави филúжанку. н. п. — Випúли по филúжанці кави. С. З.

Кофéйный = кохвíйний, кáвовúй.

Кофéйня = кавáрня. С. Пар.

Кóфта = ю́пка (С. З.), юпчúна, (на хутрі) — кожушáнка, хутрянка. С. Л. Кíев. Ст. 1893—12 ст. 449.

Коцевéйка = куцúна (коротенька жíноча свитина або юпка).

Кочáнъ = голóвка (капусти).

Кочевáнье = таборувáння, кочувáння.

Кочевáть = таборувáти (С. Ш.), кочувáти.

Кочевúще = таборúще (С. Ш.), кочовúще (С. З.), кочовúсько.

Кочёвка = д. **Кочевáнье**.

Кочевóй = кочовúй, перехóжий. — Трохи по трóху вони залишили життя перехóжих і призвичаїли ся до осíлости. Бар. О.

Кочéвьé = д. **Кочевáнье** і **Кочевúще**.

Кочегáръ = качагáр (топíльник на пароходах, сахарнях, винницях то-що). Д. **Истопúкъ**.

Кóчень = д. **Кочáнъ**.

Коченéть = клякнути, дубíти. — Руки від холоду клякнуть.

Кочергá = (залíзна) — кочергá, здр. кочерéжка, (деревяна) — коцюбá, (держално) — кочержúлно, (прямá деревúна замість кочерги) — óжуг, (місце в хатí, де ставлять кочерги то-що) — кочерéжник. — Постарíли, брате, та чужí хати, кочерги, лопати. п. п. — Ой доню, доню, та небудь дурною — бúй того жевжика хоч кочергою. н. п. — За коцюбу, за лопату, та й вигнала його з хати. н. п. — Та цить, невíстко, не розпускай губи, як ухватю цюбу — позбíраєш зуби. н. п. — Рубай спину, ясенину, буде кочержúлно. н. п. — Візьми ожуг та перебúй в трубí голóвки. — Як не мáєш дати, витопи з хати кочергою, хоч лопатою. н. п.

Кочерыга, кочерыжка = качáн. С. Ш. — І між доброю капустою чи мало пнúв качанів. н. пр.

Кóчетъ, кочетóкъ = пíвень, здр. пíвник (Лíв.), кóгут (Гал. Прик. С. З.). — Учúв дить пíвень на загатí, крикнув! ку-ку-ру-ку! н. п. — Кому щастá ведеть ся, то й пíвень несеть ся. н. пр. — Не знала того, що зíлля умíє, що Гриць умре, пíв когут а пíв. н. п.

Кóчка = грýдка, зб. грýда, грудúна (Аф.), кýпа, куппнá, зб. куппя. — Кóпа по їхать — дуже велúка груда.

Кочкáрникъ = куппнá, (від кротíв) — кертовúна, (Гал.) — кертовúння.

Кочковáтый = грудовáтий. — Грудовата дорога.

Кошелёкъ = 1. капшýк, здр. капшýнок, калúтка, кисá, гамáн, здр. гаманéць, гаманóк, (в поясí) — чéрес, здр. черешóк. — Поки Сидір не женúв ся, був його грошí, а як оженúв ся — капшук в губúв ся. н. п. — А в мене мисль така: здоровя нам милíше капшука. Б. Б. — Оком не доглянеш, там калúткою достанеш. н. пр. — Лíкарúм чи поможись, чи ні — можись, а калúтка розпáдесь. п. пр. — В кого вíя та коса, в того й грошей повна. н. пр. — Прокúнув ся чумак врáнці, а поглянув у гаманцí. н. д. — Сúдить пан на могúлі, онучі латає, як кинув ся до чересу — копíйки не мáє. н. п. — Не добувайте собí грошей у череси ваші. К. Ст.

2. рос. Capsella Bursa pastoris Moench = ряжýха, мішóчки, гірчáк, грúщики, мозульник, сíрики, сухóтник, червáшник. С. Ап.

Кошéль = 1. кошíль, кóшик, кошúк і д. **Корзúна**.

2. сíтка.

3. (у млинí) — кíш, кош.

Кошелькóвый = капшукóвий, калúтковий, гаманóвий.

Кошенúль = 1. кон. Cocus — червéць.

2. карназúн (Аф.), манíя (С. З.), бúло (С. Ш.). — Червона фарба, що добувають з червеця.

Кошенúльный = 1. червцéвий.

2. карназúновий, червчáстий, багрóвий (колíр).

Кошéніе = д. **Косьбá**.

Кóшечій = кошáчий. — Кóшечій глаз

камінь самоцьві́тний Silex catophtalmos = котя́че о́ко. С. Пар. — **Ко́шечій хвостъ**, рос.: а) Amarantus caudatus L. = д. **Амара́нтъ**, б) Hippuris L. = **хвости́нк**, **со́сенка**. — **Ко́шечье зо́лото**, Mica aurata = **котя́че зо́лото**. — **Ко́шечья мя́та** = д. **Котовни́къ** і **Котови́къ**. — **Ко́шечья нестру́шка**, рос. Cicuta virosa L. = **бех**, **ві́ха**, **вонюга**. С. Ан.

Кошечка = **кі́шечка**, **кі́тка**, **ки́цька**, **ки́ця**, **ки́ценька**, **кицю́ня**. — Пішла киця по водицю, тай упала у криницю. н. п. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Кошка = 1. **кі́шка** (Лів.), **ки́цька** і д. **Ко́шечка**.

2. **ко́тниця**, **я́кір** (з чотирма або пятьма лапами).

3. рос. Agrimonia Eupatorium L. = **парі́ло**, **парни́к**, **глады́шник**, **кі́шка**, **кожу́шка**, **липняк**, **репяшки́**. С. Ан.

Кошки = 1. **канчу́к**, **тройча́тка** (С. Ш.). — Батіг або малахай з трьома або й більше кінцями.

2. **вірьо́вки**, що за їх тя́гнуть ба́бу, вбива́ючи па́лі.

Кошкодёръ = **котолу́н**.

Кошло́къ = **бобе́р** (камчатський).

Кошма́ = **повсть**, **повсти́на** (велика і тонка).

Кошпи́ца = д. **Кора́йна**.

Кошу́ля = **кожуша́нка**.

Кошу́та = **ла́ня**.

Кощёй = д. **Кащёй**.

Кощу́нникъ, **ца** = **блюзні́р**, **ка**, **блю́зник**, **ця**. — Блюзнірі не можуть правовати ся ані сьвідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Кощу́ство = **блюзні́рство**. (С. Л. З.). — Блюзнірство есть слова зеймивії проти Богу или Сьвятим. Б. Н. — Нехай буде прокляті, поки аж блюзнірства свого переставеть. Уст. Луц. братства. С. З.

Кощу́нскій = **блю́зні́рський**.

Кощу́нствовать = **блюзни́ти** (С. Ж. Ш.), **блюзнова́ти**.

Кощу́нъ = д. **Кощу́нникъ**.

Краденое = **крадене**.

Крадывать = **кра́сти**, **злодію́вати**. — Їх усе кодло в того і живе, що злодіює. Кн.

Краево́й = **кра́йній**, що з кра́ю.

Крагуго́льный = **ку́тній**, **наріжний** (Гал.), **основни́й**. (Д. під сл. **Ка́мень**).

Крадшекъ = **крайо́к**, **кі́нчик**.

Кра́жа = **крадіж**, **крадіжка**, **крадіжство** С. Ж., **злодійство**. — Його шійкали на крадіжці.

Край = 1. **край**, **кіне́ць**, **бе́рег**, **пруг**, (посуди) — **вінця**, (судна) — **облавок**, (чого гострого, на пр. дошки, лінійки) — **руб**, **рубе́ць**. — Хоч з краю та в божім раю. н. пр. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті береги. н. п. — Поставив пляшку на самому березі столу. С. Л. — Насипала борщу по самі вінця. — Повині чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Ударив рубом линійки. — Ударив ся об двері, об самий руб. С. Л. — Накришечка з середини і береги позолочувані. Ст. Оп. К. Ст. — Верхній пруг широкої смуги сьвітової. Кн.

2. **край**, **країна**, **україна**, **сторона́**, здр. **країнонька**, **сторо́нонька**, **сторо́ночка**, (чужа) — **чужи́на**, здр. **чужино́нька**, (теплий, куди птиці одлітають на зіму) — **ви́рій**, **и́рій**. — Свій край — як рай, чужа країна (або: чужа чужина) — як домовина. н. пр. — Виряжаль мати доньку в чужу сторононьку. н. п. — Хто всім коверзує, зневажа країну, свого не шанує, а служить чужині — от той то безрідний, от той сиротина. Кн. — Терешко блукав все десь по чужих українах, а далі якось завітав спочити й на рідних руїнах. Пч. — Буде нас, нене, по горах, по долинах, буде нас, нене, по чужих українах. н. п. — Пташки, що в літку так сьпівали, у вирій вже подолітали. Гр.

3. **край**, **кіне́ць**. — Тут йому й край.

Крайне = **дуже**, **вельми**, **надто**, **навмір** (С. Л.), **через верх** (С. Л.), **над міру**.

Крайній = 1. **крайній**, **скрайній**, **останній**. — **По крайней мѣрѣ** = **принайміні** (С. З.), **пре́ціпь** (Гал.). — Треба принаймні раз в рік сповідати ся. Б. Н. — Я мов на сьвіт народив ся, пре́ціпь не дармо гроші віддав. Фр. — **Крайняя плоть**, анат. Praeputium = **залу́па**. С. Аф.

2. **коне́чний**, **надзвича́йний**, **над міру**, **навмір** (С. Л.), **через верх** (С. Л.).

Крайность = 1. **скру́та**, **притуга** (С. Л.), **пригода**, **халена** (С. З. Ш.), **нужде́нність**. — У такій притузі мусів поли продати. С. Л. — Не з добра помандрував в довгі лози, нужденність погнала. Кн. — Така скрута, що хоч удавись.

2. **надмірність**. — **У него во всёмъ крайности** = **у нього все над міру**.

Краканіе, **кракать** = д. **Каркаиіе**, **каркать**.

Крамола = **колотне́ча** (С. З.), **розрух**, **бунт**, **повста́ння**.

Крамо́льникъ, **ца** = **колотни́к**, **ця** (С. З.), **каламу́тник**, **пя**, **каламу́та** (С. Ш.), **каламу́тка**, **бунта́рь**, **ка**, **галабу́рда** (Гал.),

бунтовни́к, ця (С. З.). — І через колотняків вносило си межи народ поріжнення. Л. В.

Крамо́льничій = коло́тницький, бунта́рський, бунтовни́чий.

Крамо́льный = бунтовли́вий, бунтли́вий.

Крамповáть = гремплюва́ти (воїну).

Кранъ = 1. кра́нт (метал. чіп з ключем). — Одверпув кра́нт, та й забув си, а самовар увесь і витік.

2. лисúця, підва́га, журавéль (машина, щоб підіймати вагу).

Кра́пать = капати, кра́пати, накрапа́ти. — Дощик, дощик капає дрібне́нько. н. п. — Дощ почав крапати. — Дощ накрапав.

Крапи́ва, рос. Urtica = кропива́, U. dioica L. = кропива́ жалю́ча, U. urens = жалива́, жигу́чка, жи́жка, жи́гавка, жа́лячка, жижу́ха. С. Ан. — **Крапи́ва глуха́я** = д. під сл. **Глухо́й**.

Крапи́вникъ, пт. Motacilla troglodites = кропи́вниця, кропи́вняпка (Чайч.), воло́ве о́чко. Вол.

Крапи́вница = кропи́вниця, красу́ха. — Не бійтесь, це не кір, а красуха.

Крапи́вный = кропи́вняний. — **Крапи́вная лихора́дка** = д. **Крапи́вница**. — **К. малúна**, рос. Cuscuta = повíтниця, привíтниця. С. Ан. — **Крапи́вное сѣмя** = чорни́льна душа́, ві́ра, сіпа́ки, сіпа́цьке ко́дло.

Кра́пина = 1. кра́пля, здр. кра́пелька, — Як бігла через гребельку, та якопила водиці крапельку. н. п.

2. кра́пка, ка́пка, ця́тка (С. З.).

Кра́пленый, кра́пчатый = крапча́стий (С. З.), крапеля́стий, цяткова́ний (С. З.), цята́тий. — Привіз їй з ярмарку хустку крапеляcту: по синьому полю червоним мачком посипано. Кн.

Крапъ = 1. кра́пки і д. **Кра́пина** 2.

2. рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Л.

Краса́ = краса́, вро́да, уро́да (С. Ш.). — Краси на тарільці не подаси. н. пр. — Чудова, чарівнича краса наших степів. Кн. — Не жури ся, стара мати, що бідного роду, візьмуть люди твою доню за хорошу вроду. н. п. — Довго, довго дивувались на її уроду. К. Ш.

Краса́ва = д. **Краса́вица**.

Краса́вецъ = красю́к, краса́нь. — Красюк був бимен. Кн. — Що вже хороший — на все село красень. (Д. **Краси́вый**).

Краса́вица = 1. красу́ня, красоли́ця. — Хіба у нас на селі мало дівчат красунь? О. Ст.

2. д. **Белладо́на**.

Краса́вчикъ = д. **Краса́вецъ**.

Краси́вый, во = га́рний, но, го́жий, же, кра́сний, но, вродли́вий, уродливий (С. Ш.), красоли́ций, ле́пський, хоро́ший, ше́, порівн. — гарні́ший, вродли́віший, кра́щий, кращі́ший, ля́ший — Гарна, як квітка гайова, як ягідка в... — Гарний, як намальований. н. пр. — І... не гарно, аби добре. н. пр. — Іхав... гожий молоденький, ізняв з мене вінок... ваненький. н. п. — Ой там ходить жи... гожий, що на личенько хороший. н. п. — Наша сестра хороша й вродлива, тіль... Бог їй дав, що доля нещаслива. н. п. — Не родись багатий та вродливий, а род... при долі та щасливий. н. пр. — Дочка... родлива, мов тополя, виростає сьвітом... диво. К. Ш. — Три віроньки всі, т... дівоньки красні. н. п. — Не роди ся кра... та роди ся щасна. н. пр. — Лепський ... десь город Харьків. Кв. — Об'їхав я, Ма... рисю, усі города, та не найшов кращої... як ти молода. н. п. — Гарніша од усіх... почок. — Кращої од неї на все село не...

Краси́вѣть = кра́щати, гарні́ти, гарні́шати, кращі́шати. — На неї коли ни... дивись, то все немов гарніє. — Вона ... більш погарнішала.

Краси́къ = д. **Краса́вецъ**.

Краси́льный = краси́льний, фарбощ... — **Краси́льный ко́рень** = д. **Крап**.

Краси́льня = краси́льня, фарба́рня (С. Ш.).

Краси́льщикъ, ца = краси́льник, ця, фа... бар, ка (С. Ш.), що синить — синільник, ця, що білить — білільник, ця.

Краси́ть, ся = 1. краси́ти, ся, малювати, розмальо́вувати, фарбувати (С. Ш.), на якою фарбою — білити, жовтити, зеленити, синити, червонити, чорнити і т. д. — Митя, білити — завтра Великдень. н. пр. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Багато, батьку, у море носив шляхетської крови... Червонив ти синє, та не напоїв. К. Ш.

2. краси́ти, скраша́ти. — Такі волосу... гурт скрашають. С. Л.

Кра́ска = кра́ска, фа́рба (С. Ш.), бар... (С. Ш.). — І фарбоньки накупую і бріжки намалюю. н. п. (Розмальовувати кості) — **нашля́к**, (біла) — побі́ль, (жовта) — **жовти́ло, жо́втка**, (жовто-гаряча) — ... то-жа́р, (блекота) — **кольфа́рба**, (черво... — **черві́нка**.

Красненькій = червоне́нький.

Краснёхонекъ = червоні́сінький.

Краснина́ = кра́ска (в лиці, на виду); ... во́на пля́ма.

Красно́ = 1. черво́но (про колір). — ...

солодко, то й добре, а що червоно, то й гарно. н. пр.
2. го́дяно, годи́няно (про погоду). — На цьорі годяно.
3. кра́сно, красномо́вно, промо́висто про рі́чі. — Говорив він промовисто, виразно. Ки.

Краснобай, ка = бала́кли́вий, ва, бала́ку́н, ха, бала́кли́й, ка, щебету́н, ха. — Щебетун він у нас такий щебетун; цілий вечір язиком грає, хоч часом і не тея, а слухаєш його бесіду. Ки. — Не балакій він, а справжній речник.

Краснобу́рый = червонобу́рий.

Красновáтый = червоне́нький, червоня́стий, червонува́тий, про́червонований. (Полт. Чайч.).

Красноголо́вникъ, рос. Sanguisorba officinalis L. = родовúк, сухозло́тиця, ужа́че зíлля. С. Ан.

Краснолúцый = червоновúдний, червонолúщий (К. Ш.), черво́ний (на виду).

Краснопёрка, риба Cyprinus erytrophthalmus = краснопíрка, краснопе́ра.

Краснорéчивый = красномо́вний, красномо́вець, промо́вистий (К. Д. Ж.), проре́чистий (Вол.).

Краснорéчіе = красомо́вство.

Красно́та = черво́ність, красно́та (С. Л.).

Краснощёкій = румя́ний, краснощо́кий.

Кра́сный = 1. черво́ний (С. З. Л.), кра́сний. — Та викопай глибоку могилу, та поклади червону калину. н. п. — Ой у лузі червона калина, ой тож не калина, то моя дівчина. н. п. — Черевички мої червоненькі. н. п. — Червоне сонечко зійшло. К. Ш. — Сонце піднялось ще вище і його красне проміння осьвітило верби зелені. Ст. Х.

2. д. Кра́сный. — **Кра́сная го́рка** = проводи, провідна́ неді́ля, особливо — понеді́лок провідно́ї неді́лі. — Проводи у перший понеділок після Великодня. С. З. — Се було на проводи або на провідній. — **Кра́сная дéвица** = красу́ня, дівчина, дівка го́жа, кра́сна. — Дівчино гожа! дай тобі ласка божа! н. п. — Ой місяцю, місяченьку, ти зоря ясна! Ой, сьвіти там до подвірю, де дівчина красна. н. п. — Засни, засни, красна дівко, заплющ свої очі. н. п. п. — **Кра́сный дворъ** = двíр, а чорний — задвíрок. — **Кра́сные дни** = до́бра годи́на, щасли́ві днí. — При добрій годині — куми й побратими, а при лихій годині — не має й родúни. н. пр. — **Кра́сный желéзнякъ** = черво́на руда́. Пр. — **Кра́сный звéрь** = во́вки, ли́сиці то-що. — **Кра́сный ко́рень**, рос. Anchusa officinalis L. = неду́ниця, медни́шник, красноко́рінь, румя́нка, румя́нчик, воло́вий язúк, свинú́шник. С. Ан. — **Кра́сный лéсъ** = бір, здр. бо́рик (сосна, ялина то-що). — Бір шумить. С. Ш. — **Кра́сное окно́** = вели́ке вікно́ посере́д стíни. — **Кра́сная ры́ба** = безко́ста, хрящова́ (осетри білуги, сúрюги тощо). — **Кра́сное со́лнышко** = я́сне со́нце, со́нечко. — **Кра́сное словцо́** = ви́гадка, прúкладка, дотéпне слівце́ (С. Пар.). — **Кра́сная строка́** = нови́й ряді́к в письмí. — **Кра́сный това́ръ** = крамни́й това́р (що продають ся на аршини). — **Кра́сный у́голъ** = по́куть, по́куття, (для молодих) — посúд. С. З. — Куття на покутí, а узвар на базарь. н. пр. — Сидить на покутí. — Пора вже молодим сідати на посад. н. к. — **Кра́сный цвѣтъ**, рос. Phaseolus multiflorus Willd. = королíв цьвіт, черво́на квасо́ля. С. Ап. — **Кра́сное крыльцо́** = передній ґáнок. — **Кр. хлѣбъ** = пшени́ця. — **Кра́сная нáба** = сьвітли́ця.

Красне́ть, ся = червоні́ти, красні́ти, румяні́ти, ша́ріти, (про огонь) — жéврíти, наленíти, (від сорому) — пекти́ ра́ки. — Із-за лíсу, з-за туману місяць виплива́є, червоні́є кругловидний, горить, а не сяє. К. Ш. — У лузí маківка весною зацьві́ла, проміж других квіток, як жаром червоні́ла. Гр. — Пробрехав ся, та тепер і пече раки.

Красня́нка = д. Золототысячникъ.

Красова́ться = красува́ти ся, пиша́ти ся, пишни́ти ся. (М. Вов.) — Де дівчата красують ся сьвітові на диво. К. Ш. — Пишаєть ся над водою червона калина. К. Ш.

Красота́ = краса́, вро́да (С. Л.), уро́да (С. Ш.), здр. вро́донька, уро́донька, лíпота́, ла́дність (С. Пар.), подо́ба, го́жість (С. Пар.). — Краси на тарільці не подаси. н. пр. — Де врода, там і сила. н. пр. — Ус — козацький скус, коса — дівоцька краса. н. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, мене заміж оддай, та не давай за ледачого, бо вродоньки жаль. н. п. — Горе ж тому козакові із хорошою вродою, що за його дівчата бьють ся, молодиці позивають ся. н. п. — Де урода, там і смак. н. пр. С. Ш. — Шкода мінí уродоньки й високого росту — прийшлось мінí утопитись в високого мосту. н. пр.

Красота́ тысячная, рос. Amarantus caudatus L. = д. Амара́нтъ.

Красо́тка = д. Краса́вица.

Кра́сочный = красковúй, фарбовúй.

Красть = кра́сти, ха́пáти (С. Ш.), зло-

дія́чити. — Не той злодій, що краде, а той, хто крадене переводить. н. пр. — Теля́т боїть ся, а воли краде. н. пр.

Кра́сться = кра́сти ся, підкрада́ти ся. — Як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Красъ полево́й = д. **Живокость.**

Кра́теръ = джерело́ (С. Аф.), сопу́х. — Отвір, с котрого у вулкані бурхає огонь і дим або мул воветь ся сопух. Зем.

Кра́ткій = д. **Коро́ткій.**

Кратковре́менный, но = не до́вгий, го, скоротечний, но, педовгочасний, но, за малу́ годи́ну. — Випъем по повній — вік наш не довгий. н. пр. — За малу годину вчинили ся великі бунти на Україні. н. д.

Кра́ткость = коро́ткість.

Крахма́лъ = крохма́ль.

Кра́ше = кра́ще, кращі́ше, ліпше, гарніше, теж — кра́щий, а і т. д. — Є в мене сестра менша від мене, краща від мене. н. п. — Не ходи до мене, кучерявий хлопче, бо до мене ліпший доріженьку топче. н. п. (Д. теж під сл. **Красивый**).

Крашени́на = крашани́на, тяжи́на (С. З.), фарбува́нка (С. Ш.).

Крашени́нный = з крашани́ни, з тяжи́ни вро́блений, тяжи́новий. — Тяжинові штани. С. З.

Кра́шеніе = кра́сіння, фарбо́ва́ння (С. Ш.).

Кра́шеный = кра́шений, мальо́ваний, фарбо́ваний (Д. **Кра́сить**). — А в вашої господарки мальовані лавки: та як сіли; прикипіли, до дому ні гадки. н. п.

Краю́ха, краю́шка = окра́єць, окра́йчик, цілу́шка. С. З. Л. — Як окраєць на столі, то і душі веселій. н. пр. — Одрізав цілушку хліба.

Кредити́вный = ві́рюющий.

Кредити́въ = ві́рююча гра́мота (послові).

Креди́тный = кредито́вий. С. Жел. — **Кредитное учрежде́ніе** = кредито́вий заклад, ба́нок. — Віддав свої гроші у банок. — **К. биле́тъ** = папі́рка, бома́жка. (С. Ш.). — Розміняв бомажку на дрібні гроші.

Кредито́ръ, ка = позича́льник, ця. С. Ж.

Кредитова́ть = позича́ти (кому), боргува́ти, навіря́ти, на ві́ру, на́бір дава́ти. (С. Ш.). — А которому би брату помогали в бідах, позичаючи йому пінязей, не мають од них лихвити. С. З. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п.

Кредитова́ться = позича́ти (у кого), боргува́ти, на ві́ру, на́ бір бра́ти. (С. Ш.). — Позичав у всіх, та й напозичав ся, що й худоби не стане на росплатку. — Візьми на віру, коли грошей нема.

Креди́тъ = креди́т, ві́ра, борг. (С. З.). — Борг умер, зачекай не жив. н. пр. — Д. ва́ть, отпуска́ть въ креди́тъ = д. Кр. дитова́ть. — Брать на креди́тъ = Кредитова́ться.

Крейси́ровать = кружа́ти, кружля́ти (в морю для догляду за ворожими кораблями або для оборони пристані).

Кремéнь, камінь Silex pyromachus = кре́мінь.

Кремéшекъ = кремінéць, кремінь, (для гри) — кре́йцах.

Кремль = за́мок, кріпость, форте́ця (в середмісті).

Кремнёвый = кремінний.

Кремнезёмъ = кремінни́ця. (С. Пар.).

Кремни́стый = кремині́стий.

Кре́ндель = кала́чик, бара́нок (С. Ш.), бу́блик, бу́бличок, сухий — су́шик (С. Ш.).

Кре́нделыщикъ, ца = кала́шник, ця, бли́шник, бубле́шниця, бубле́йниця (С. Ш.).

Крени́ть = нахиля́ти на бік (про суд.

Кре́сиво = кресало (С. Л. З.), криця. — Сірничів тоді ще не було, огонь добували кресалом. н. д. — А тютюн та люльки, сало та губка знадобить ся. н. п. — Дістав з гамана крицю і кремінь, викресавши іскру.

Кре́сло = крісло.

Крессъ садо́вой, крессъ-салатъ, lepidium sativum L. = жиру́ха. С. Ан. — **Л. луго́вой,** Cardamine pratensis L. = болотна жиру́ха. С. Ан.

Крести́нка = полу́кіпок (в 16 снопів).

Крести́цъ = 1. полу́кіпок (в 25 снопів, ложених навхрест).

2. криж, кри́жі, пригу́зок, (про віз) — ку́пер, ку́про, ку́прик (С. З.) — Віз пригузку.

Кре́стикъ = хре́щик, кре́щик.

Крести́льница = 1. хрести́льниця, щальниця (С. Пар.), купе́ля.

2. ордань (власне поміст для водосвяття на Ордані).

Крести́льный, крести́нный = хрестинний (про те, чим завивають дитину) — крижмовий. — Там Пречиста у хрижмове сповивала, а сповивши, у васильчи вложила. н. п.

Крести́ны = хрести́ни (самий обряд і гулянка, а на другий день гулянка) — хре́стини. С. Л.

Крести́тель = Хрести́тель.

Крести́ть, ся = 1. хрести́ти, ся, хрестом обво́дити. — Ти його хрести, а він ко

пусти. н. пр. — **Умовляв її та хрестом обводить.** Ки. — **Хрéстить ся, що не бран.** 2. **хрестúти, ся, охрестúти ся, у віру, у хрéст увóдити.** — Приходить тодї Ісус з Галилеї на Йордань до Івана охреститись від його. К. Св. П. — Вона його і у хрест уводила. — Учора із вечора сина вродила, і в білому сьвіту у хрест увела. н. п. — Дитину ввели у віру 28. Лютого. Ки.

Крéстникъ, ца = **хрещéник, похрéстник,** ця. — Хрещеник або хрещениця приносить на сьвятвечір батькови вечерю. н. к.

Крéстный = **хрéстний, хрещéний.** — **Крéстный отéцъ, крёстная мать** = **хрещéний бáтько, хрещéна мáти.** — **Крéстный сынъ, крёстная дочь** = д. **Крéстникъ, ца.** — **Крёстный братъ, крёстная сестрá** = **брат, сестрá по хрестý.** — **Крéстный ходъ** = **процéсия,** (круг церкви) — **обхождéння,** (хрести та корогви під час процесиї) — **óхрести, сьвятощі.** — Хапай бики, бо процесия йде. н. пр. — Охрести рушниками перевязували. К. З. о Ю. Р. — **Крéстное цёлованіе** = **прúсяга.**

Крестóвая = **цéрква архиєрéйська.**

Крестовúчный = **хрещáтий, хрещáстий, хрестáтий.** — Хрещатий барвінок. н. п.

Крестóвка = 1. **крижáк, лисúця** (що в неї шерсть від шиї до крижа по між червоною і бурою чорна).

2. (в картах) — **хрести, жир, жóлудї.** — Жир козирь.

3. рос. Crucianella — **дід, стáрець, крижівнúця.** С. Пар.

4. **кетéлик полунóшник** (Phalaena).

Крестóвникъ, рос. Senecio Iacobea L., = **церковéя, жовтоголóвник, свирíпз.** С. Ан.

Крестóвый = **жирóвий.** — Жирова краля. (д. Крестóвка 2). — **Крестóвый братъ** = **названий брат, побратúм.** — **Крестóвая сестрá** = **названа сестрá, пóсестра.** — **Крестóвая цéрковь** = д. **Крестóвая.**

Крестонóсецъ = **хрестонóсець** (С. Пар.), **крижáк.**

Крестообрáзно = **нáвхрест, нáхрест** (С. Л.), **óхрест, в перéхрест, перехрéстям** (С. Л.), **хрест нáвхрест** (Ки.). — **Посклáдывать крестообрáзно** = **посхрéщувати, покласти навхрест, хрестóм** і т. д.

Крестообрáзный = д. **Крестовúдный.**

Крестопоклóнная недéля = **середохрéстий тиждень, хрестцї.** С. З.

Крестцовый = **крижовúй; хрещáтий, хрестáтий.**

Крестчáтый = д. **Крестовúдный.**

Крестъ = **хрéст** (християнський і кавалерський знак), **крúж** (тільки християнський знак), **фігýра** (на роздорожжі або коло села в Прав. Україні), **óхрести** (церковні хрести з корогвами). — Де три дороги сходять ся і з фігури. н. к. — Як охрести та мари принесли. Кр. — **Крестъ нá крестъ** = д. **Крестообрáзно.** — **Цёловáть крестъ** = **присягáти.** — Хрести на могилах бувають з **голубця́ми,** на могилї парубка — з **прапорця́ми, прапірка́ми.** М. Л. — Високую могилу висипали і прапірок (спис з рушником) у головах устромляли. н. д.

Крестьянинъ, крестьянка = **селянúн, селю́к** (С. З.), **селя́нка, селю́чка** (С. З.), **хліборóб** (С. Ш.), **мужúк, мужúчка,** (Прав. і Гал.) — **хлоп,** (стар.) — **посполúтий,** а. — Почали жінок та дівчат козачих, міщанських і посполитих безчестить і мордувати. К. Ч. Р. — **Крéпостнóй крестьянинъ, крестьянка** = **кріпáк, кріпáчка** (С. Л.), **крепáк, крепáчка** (С. З.), **підда́нець, підда́нка** (С. З.).

Крестьянскій = **селя́нський, хліборóбський** (С. Ш.), **мужúцький,** (Прав. і Гал.) — **хлóпський,** (стар.) — **посполúтий,** (про кріпаків) — **кріпáцький.**

Крестьянство = **селя́нство, мужúцтво, хлóпство, пóспільство, кріпáцтво; селя́ни, мужики́, хлóпи, посполúті, кріпаки́, крепаки́.** — Козаки зостались козаками, а нас у поспільство повернено. К. Ч. Р.

Крéчеть, нт. Falco gyrfalco = **крéчет, білозóр, білозóрець** (С. Ш. Жел.), Falco buteo = **рáрiг.** С. З. — (З породи соколів). — Закуркують кречети сизі, загодають ся орлики хижі. н. д.

Крещáть = д. **Крестúть.**

Крещéніе = 1. **хрещéння, хрестúння.** (Сп.) 2. д. **Богоявлéніе** 2.

Крещéнскій = **ордáнський.** — Ордáнська вода.

Крещёный = **хрещéний.** — **Крещёный еврéй** (або з иншої якої віри в християнську) = **вúхрест, перéхрест.** С. Аф. З. — Чоловік худородний, а вида перехрест. С. З.

Кривáя (линія) = **кривá, кривýля, колíння.**

Крúвда = **крúвда, непрáвда.** — Правда кривду переважить. н. пр.

Кривизнá = **кривúна** (С. Л.), **крúвість** (С. Ж.), **кривúзна** (С. Пар.), **кандзюбá.** Ман.

Кривúть, ся = **кривúти, ся, карлю́чити, ся.** — **Кривúть душёю** = **крúвдити,**

лама́ти ду́шу, бра́ти гріха́ на ду́шу, крив'и́ти душе́ю.

Кривля́ться = крив'и́ти ся, вивривля́ти ся. — І ходить і руки держить не так, як люди — усе якось вивривляється ся.

Кри́во = 1. кри́во, ко́со, навкося́, на́вкось, навкоси́.

2. неправди́во, непра́ведно, не по пра́вді. - Не по правді су́дить.

Кривова́тый = криве́нький.

Кривогла́зый = кривоо́кий.

Криводу́шничать = крив'и́ти душе́ю, кри́вдити, не по пра́вді роби́ти, жи́ти, лама́ти ду́шу. — Кажи правду, не крини душею. Кн. — Та туман яром, морока долиною, та не по правді та кожаченько живе з дівчиною. в. п.

Крив'о́й = крив'и́й (непрямий, сліпий на одне око і неправдивий), про дерево — криве́, корячкува́те.

Крив'о́къ, пт. Haematopus ostralegus = морська́ соро́ка. С. Жел.

Криволине́йный = крив'у́льний.

Кривоно́гій = кривоно́гий, клишоно́гий, курла́пий.

Кривоно́сый = кривоно́сий, кривоні́с.

Криворо́гій = криворо́гий, турка́тий (що має роги, як у тура).

Кривору́кій = кривору́кий, кривору́чка, курла́пий.

Кри́вость = д. **Кривизна́**.

Кривосу́діе = непра́вий суд.

Кривото́лкъ = крутій, крутя́р.

Кривоу́стый = криворо́тий.

Кривошея́ = кривов'я́зий, кривов'я́за.

Крив'у́лина = крив'у́ля, карлю́чка.

Крив'е́ть = кали́чити о́ко, одноо́кий ста́ти.

Кри́вець = рішаю́ча хви́ля (С. Пар.), в хворобі — перело́м, перемо́га, економічний — лихоліття, лиха́ година.

Крикли́вый = крикли́вий (С. Л.), галасува́тий К. Кр.), горла́стий, горла́тий, рота́тий, пащекува́тий. — **Крикли́вое дитя́** = кри́кса, пи́скавка.

Кри́кнуть = кри́кнути, гукну́ти (С. Аф. Л. З.), гукону́ти (С. Л.), завола́ти, зарепетува́ти (С. Л.), зи́кнути, (від болю) — йо́кнути (Фр.). — Реве, лютує Византія, руками берег достає, достала, зикнула, встає і на ножах в крові нії́мів. К. Ш.

Крикýнъ, крикýнья, крикýна = крикýн, ха, горла́нь, горла́ч, горлоши́нь, горла́тий, горла́та, пащекýн, ха, рота́тий, та, верескýн, ха, гала́кало (сп. р.), ре́ка (сп. р.).

Крикъ = крик (С. Л.), гу́к (С. Аф.), в крик, кількох голосів — гука́ння, га́лас (С. Аф. З. Л.), галасува́ння, кри́кання (С. Л.), а плачем — ре́пет, репетува́ння (С. З. Л.), ле́мент, дуже сильний — ґвалт. — Кулаком намірятьця на мене, так ріс в крик, у лемент. Г. Бар. — Гарнодер лає, гам у таю, срамотні співи аж лящать. К. Ш. — Гей гук, мати, гук, де козаченьки пъють. п. п. — *(Горобячий)* — цьвірі́нькання. — *(Гусячий)* — гергота́ння, гергота́ння, гелготання, ґерґота́ння, ґелґота́ння. — І завелась на ставі гергота́ння, гусине ді́ло закипіло. Гр. — *(Жабячий)* — крю́(у)кання, ку́кання. — *(Журавлиний)* — курлю́кання. — Здалека десь чути було курлюкання журавлів. — *(Кані)* — ке́вкання. — Чути кеканя кані. Фр. — *(Курячий)* — соко́тіння, квокта́ння, кудкудака́ння. — Чути кудкудакання курей. Фр. — *(Кошачий)* — ня́вкання. — *(Лебедів)* — ячання. — *(Лелек)* — клекіт. — *(Овечий)* — ме́кання. — *(Орлячий)* — клекіт, клект. — Орлячий клекіт (клект) здалека чути. п. пр. — *(Півнячий)* — кукурі́кання. — *(Перепелячий)* — підпідьо́кання. в самиці — хава́вкання. — *(Поросячий)* — квік, квікання. — Не мав баба клопоту, та купила порося: порося у пік, а баба у крик. п. пр. — *(Співучих птиць)* — щебета́ння. — *(Сорочий)* — скрекота́ння, скрекотня́. — *(Цвірунів)* — цьвірча́ння. — *(Чайки)* — пи́кання.

Кри́нка = горщо́к, го́рщик (подобає, з вушком).

Кри́ночный = горшко́вий.

Кринъ, рос. Lilium candidum L. = крин. С. Ан.

Кристалліза́ція = кришталюва́ння.

Кристаллизи́ровать, ся, кристаллизовать, ся = кришталюва́ти, ся, (про воду) — стрілкува́ти ся.

Кристалли́ческій = криштале́вий.

Крита́ллъ, Crystallus = кришта́ль, кришта́л (С. Жел.), одни — кришталевий, (надовий) — скалка.

Крита́льный = криштале́вий. С. З.

Кри́тика = 1. кри́тика, розбір.

2. поговір, слава, ганьба́. (С. Аф.) - Була слава, була слава, стали поговорять

на тую дівчиноньку, що чорні брови. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п.

Критикова́ть = 1. критикува́ти, розбіра́ти. 2. сла́вити, суди́ти, ха́яти (С. Ш.), га́нити (С. З.), ганьби́ти, цирклюва́ти. (С. З.). — Почали її по всьому селу славити. — Як стануть цирклювати, то не знати меш, що й робити.

Кри́тикъ = 1. критик. 2 осу́дник, судисьвіт.

Крити́ческій = 1. крити́чний. С. Жел. — Критичний розбір. 2. осу́дливий, глумли́вий. 3. тяжки́й, небезпе́чний. — **Крити́ческое положе́ніе** = скру́та, притю́га, ха́лепа. С. З. — У такій притузі мусів воли продати. С. Л. — Така скрута, що не знаю, що й робити.

Кричáнинъ = гучо́к, загóнщик. — Оточили ліс і зараз випрядили гучків полохати звіри.

Кричáніе = д. **Крикъ**.

Крича́ть = крича́ти, гука́ти, (дуже) — галасува́ти, репетува́ти, на пу́п крича́ти, ві́пати, (з плачем) — лемента́ти, реви́ти, (журливо з плачем) — скиглити, скимли́ти, (верескливо або швидко) — верещáти, ляща́ти, горо́щати, (на кого, сварячись) — гри́мати, гаркати, гомоні́ти. — Кричить не своїм голосом. — Кричить, як з шкури вилазить. н. пр. — Кричить ув одну душу. н. пр. — Як гукнеш, так і одгукнеть ся. н. пр. — Гукай німа на глухого. н. пр. — Ой п'ють вони й гуляють, на шинарку гукають. н. п. — Кричить баба, репетує — ніхто її не рятує. н. пр. — Та що ти вівпаш? Нікого не дозовеш ся. С. Л. — Чую, щось у куточку скиглить. — Годі вам гримати на мене! — На кого люди гомонять, на того й свині хрюкають. н. пр. — **Крича́ть караýлъ** = про́бі крича́ти, ґвалт крича́ти, ґвалтува́ти. — Кричить пробі й мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — Гайдамаки почули, як той чоловік став ґвалтувати, і прийшли. н. о. — (*Коли річ про птиці баранці*) — кругикати. — (*Про во́роки і гаки*) — кря́кати, кракати, крю́кати, ка́ркати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон та й у хлівї над водою. н. п. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш. — (*Про горобців*) — цьвірінькати, цьвірінь ча́ти. — (*Про гуси*) — гелготáти, геготáти, ґелґотáти, ґеґотати. — (*Про жаби*) — ку́мкати, ку́кати, крю́кати, кря́(а́)кати. — Аби озеро, а найдеть ся жаба, що буде кракала. н. пр. — (*Про журавлі*) — курли́кати. — (*Про индики*) — ку́ркати, белькота́ти. — (*Про кози*) — мекéкати. — (*Про кішки*) — ня́вкати, нявча́ти. — (*Про качки*) — ка́хкати, кря́кати. — Кахнула утка — на морі чутка. н. з. — (*Про кречети*) — ку́ркати. — Закуркають кречети снизі, загадають ся орлини хижі. н. д. — (*Про лебедї*) — ячáти. — Чи то гуси кричать, чи лебеді ячать? н. д. — (*Про лелек*) — лелéкати, клекота́ти. — (*Про орлів*) — клекота́ти, буркота́ти. — То не орли чорнокрильці клекочуть і під небом літають. н. д. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. п. — (*Про перепели*) — підпідьо́кати, а самиці — хава́кати. — (*Про півні*) — кукурі́кати. — (*Про поросята*) — кувікати, квічáти. — (*Про сороки*) — скрекота́ти, скреготáти, кря́кати. — Сорока на тину скрегоче — гості будуть. н. пр. — Ходить сорока коло потока, тай кряче. н. п. — (*Про пугачі, сови та сичі*) — пу́гати, (а сови й сичі ще) — ня́вкати. — Ой не пу́гай, пугаченьку, в зеленому байраченьку! Ой як мені не пугати, що велять пани ліс рубати. н. п. — (*Про свині*) — хро́кати, ро́хкати, вищáти. — (*Про чайки*) — кигикати. — А куликчайку взяв за чубайку. Чайка кигиче: згинь ти, куличе! н. п. — (*Про цьвіркуни*) — цьвірчáти, цьвіркотáти. — (*Про кури*) — сокотáти, квоктáти, кудакати, кудкудакати. — Хто хоче сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр. — (Тут заведено слова про крик таких тварів, до яких в російській мові можна прикласти дієслово: кричать.)

Кри́чень = д. **Крича́нинъ**.

Крова́вить = кріва́вити.

Крова́вникъ, рос. Convallaria polygonatum L. = купи́на, куп-зілля, ра́кові ши́йки, чемери́ця, журавли́ні стрючки́. С. Ап.

Крова́вый = кріва́вий, рудяни́й.

Крова́вый цвѣтъ, рос. Tropaeolum majus L. = краcóля, красу́льки. С. Ап.

Крова́вѣть = кріва́віти.

Крова́ть, крова́тка = кро́вать, ліжко (С. З. Л.), ліжни́ця. — Та через сіни у кімнаті лежить козак на кроваті. н. п. — Та й уже ж Палій меду й горілки напив ся, ой уже ж він та на панське ліжко та спатоньки положив ся. н. п.

Кро́вельный = даховий. — Сонечко вже по даховому коху красним сьвітом грає. Ос.

Кро́вельщикъ = вкрива́льник, кри́тник (С. Жел.), кри́льщик, (соломою, очеретом) — вшива́льник, (гонтою) — гонта́рь, (залізом) — бляхні́р. — Наняв критників укрити хату. — За побитя баней на церкві білим желізом ремесникам бляхнірам 10 коп. дали. К. Ст.

Кровени́ть = д. **Крова́вить**.

Кровено́сный = кровоно́сний. — **Кровено́сный сосу́дъ** = жи́ла.

Кровни́нка = кріпця́, кра́пля, крапели́нка кро́ви.

Кровни́стый = кріва́вистий.

Кро́вля = кріпля, покріпля (Лев.), верх, (переважно деревяна або залізна) — дах, (соломяна або очеретяна) — стріха, (край її) — острішина, острішок. — Білий будинок з блящаним дахом зеленим. Кн. — Подальше білїла величезна корчма під гонтовим дахом. Бар. — Злїзь з даху, не псуй гонт. н. пр. — А на школї горобців до стилої мами, так і вьють ся по над дах цїлими міріями. Руд. — Вилетїв, як горобець з стріхи. н. пр.

Кро́вный = рідний, кре́вний. — Се був пройдисьвіт і не певний і всїм відьмам був родич кревний. Кот. — Ой як тяжко та важко на чужій чужині без кревної родини померти. н. д. — **Кро́вные де́нежки, моё кро́вное, кро́вный трудъ, кро́вный зарабо́токъ** = кріва́вниця. — Чоловік кріавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Це моя кріавниця! — **Кро́вная ло́шадь** = заводський, племінний кінь. — **Кро́вная нужда́** = ага́ла потре́ба. — **Кро́вная обі́да** = тяжка́ обра́за.

Кровожа́дничать = жада́ти кро́ви.

Кровожа́дный = лю́тий, хи́жий, кровожа́дний (С. Жел.), кровожа́да (Кн.). — Ой та кровожадо лютий! мало тобі горілки, крови моєї хочеш. Кн.

Кровожа́дность = хи́жість, лю́тість, кровожа́дність (С. Жел.), хижа́цство.

Кровоизліе́ніе = кріва́ва по́мста.

Кровообраще́ніе = кровобіг, кровокру́ження. С. Жел.

Кровопи́йство = кровопи́йство і д. **Кровожа́дность**.

Кровопи́йца = кровопи́й, кровопи́йця (С. Жел.); д. **Кровожа́дный**; жироїд, глита́й, паву́к, п'я́вка.

Кровопроли́тіе = кровопроли́ття, різа́нина.

Кровопроли́тный = кріва́вий. — Полїг в кріавому бою

Кровосмѣси́тель = кровомі́шник (Г. С.), кровомі́шник, кровозмі́шник. С. Жел.

Кровосмѣше́ніе = кровомі́шство (Г. С.), кровозмі́шення (С. Жел.), кровомі́шення (Б. Н.).

Кровосо́ска, ком. Hippobosca = кровосі́сень (С. Жел.), Hippobosca equina = кінський.

Кровотече́ніе = кровоте́ча, кровотік, кровоті́ч. С. Жел. — І жінка одна, що була в кровотічі років 12 і багато витерпіла. К. Св. II. — **Останови́ть кровотече́ніе** = затахува́ти, загамува́ти кров (С. Ш.) замовляннам — замо́вити кров. С. Ал.

Кровоточи́вый = кровоте́чний.

Кровохлёбка, рос. Sanguisorba officinalis L. = родови́к, сухозло́гиця, ужа́че зілл.

Кровочистительное = кровогі́н. — Сербрий кровогін (про сироватку) — вона прочистить. Кн.

Кровъ = 1. д. **Кро́вля**.

2. покро́ва, засту́па, за́хист (С. Ал. 3.) притулок (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукав нового захисту. К. Х.

Кровь = 1. крів, кров, кро́ва (С. Л.) здр. — кріпця́, мазка́ (С. З. Л.), пасока (С. З.), руда́ (С. З. Л.), ю́шка, перемаз у жінок підчас місячки — кра́ска. — З правого крильця потече кріпця. н. п. Руда — не вода, розливати шкода. н. п. — Вдарю так, що й мазка потече, що й пасокою вмиєш ся. — Треба конева руду пустити. С. Л. — Треба йому мазку пустити. Кр. — **Кро́вью нажитое** = кріпця. (Д. під сл. **Кро́вный**). — **Избить в кровь** = объюши́ти. — И'стёкъ кровію = зійшо́в кро́вію.

2. рід, плід, пле́мя, поро́да, (найбільше зневажливо — ко́дло. С. З. Л. — Б я панського роду — не ходила боса зроду. н. п. — Добра порода та лиха врода. н. п.

Кровяни́стый = кріва́вистий.

Кровяно́й = кровя́ний, рудя́ний.

Кроéніе, кро́йка = кро́їння, кра́яння.

Кройльница = стільни́ця, кранни́ця (дошка, на котрій шевці ріжуть ремінь).

Кройльщикъ, ца = кра́яльник, ця. С. Жел.

Кройть = кро́їти, кра́яти. — Кравець прикроїв сукна мав. н. пр.

Кро́йщикъ = д. **Кройльщикъ**.

Кро́ликовый = кроли́чий.

Кро́ликъ, Lepus cuniculus = кріль, крол, самиця — кріли́ця (С. Л.), королиця, здр. — кріли́к (С. Жел.), кро́лик, кр

ник, трусь, здр. — тру́сик. С. Ш. — Очі, як у яроля червоні. н. пр.

Кро́личій = д. **Кро́личковый.**

Кро́ма = ски́ба, лу́ста, ба́йда, (хлі́ба з краю) — окра́єць, ці́лу́шка, здр. — ски́бка, ски́бочка, лу́стка, ба́йдиця, окра́йчик. — Одрізана скиба од хлі́ба, вже їй не притулиш. н. пр. — Миску борщу дала та лусту хлі́ба одрізала. Кн.

Кро́мка = 1. д. **Кро́ма** (здр.).

2. кра́йка (С. З. Л.), окра́йка, о́кра́вка. — Він з сукняних крайок килими робить. Кн. — Окрайком підперезала ся.

3. край, окра́йок, окра́єць (дошки пилявої).

Кромса́ть, кромши́ть = чикри́жити, кре́мсати, батува́ти (С. Ш.). — На віщо так чикрижити? Треба б до ладу порізати.

Кро́мі = окрі́м (С. Л.), окро́ме, крім, опрі́ч (С. Л.), опро́че, прі́ч. — Не вважай ні на кого, окрім Бога. н. пр. — Крім його нікого не було. — Опріч любови, що к тобі маю, я всім убога — того не таю. н. п. — Не можна виправить, опроче як судом. Кр. — **Кро́мі того́** = окрі́м то́го, що до то́го.

Кромі́шный = окре́мний.

Кромі́тель, ница = 1. парта́ч, ка. С. З. — Та який з його майстер? Так собі партач та й годі.

2. писа́ка, писа́чка (еп. р.). віршома́з, ка. — А я дурний, не бачивши тебе, цицю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Кромі́ть = конерса́ти, парта́чити (шити або як). — **Кромі́ть стихи́** = вірші складати (теж або як або й зовсім погано).

Кромі́ло = 1. кроми́ло, здр. — кроми́льце. — З чим його стрівати? чи з кадилом, чи з кромилом? Кн.

2. рос. Melilotus officinalis Lam. — жо́втий бурку́н, луговий бурку́н, за́ячий холодо́к, чемири́к. С. Ан.

Кромі́ть, ся = кроми́ти, бри́зкати, при́скати, по́рськати, ся, (розсолом, ропою) — роми́ти.

Кро́мкій = крихки́й. — Камінь якийсь крихкий. — Ялина не гнучка — крихка дерева. Кн. — Черепки добрі та леза крихка (про ніж). Кн.

Кро́мкость = кри́хкість.

Кромоті́ть = д. **Брюзжа́ть, Ворча́ть** 1.

Кро́мотій, кромотли́вый, кромоту́нъ, кромотли́ца = 1. д. **Брюзга́.**

2. клопотли́вий, клопоту́н, корочливий; **кару́дний, на, кару́да** (еп. р.), **чо́впа** (еп. р.).

Кропъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, укріп, окріп. С. Ан.

Кросна́, кро́сны = 1. кро́сна, верста́т (тацький).

2. полотно́ (новотканне), новина́.

Кротёнокъ = кротеня́.

Кро́ткій = ти́хий, сми́рний, ла́гідний, благи́й, (надто) — плохи́й, плоху́та.

Крото́вникъ = д. **Кото́вникъ.**

Крото́вина = кротови́на, ку́пина, керти́чина (С. Жел.), кертови́ння (С. Жел.). — Іспіткнув ся під Нечаєм кінь на купину, зловив Лишок, вражий син, його за чуприну. н. п.

Кро́тость = ти́хість (С. Жел.), ла́года, ла́гідність. (К. Св. П.).

Кротъ, зоол. Talpa Europea = кріт (С. Л.), керти́ця (С. Жет.), потура́й (С. Л. Харьк.), особливої породи — зінське щеня́. (С. З.).

Кроха́, кро́хотка = кри́хта (С. Л., кри́шка, крихти́на, здр. — кри́хітка, кри́хотка (С. Л.), кри́шечка, росинка, здр. ріска, рісочка, одробина, мн. крихти, кришки́, окру́шки (С. З.). — Бач скільки накришили хлі́ба! Позбирай крихти та понеси курам. — Росинки в роті не було, а вони вже й пообідали. Кн.

Кро́хотный = малю́сенький, маню́сенький, дрібне́нький, дрібне́сенький.

Кро́шево = капу́ста шатко́вана.

Кро́шечка = д. **Кроха́** (здр.) — **Кро́шечку** = кри́шки, тро́шки, кри́хти, трі́шки, трі́шечки, трі́пьки, трісі. (Чайч.). — Вам сьмішки, а мині ні кришки. н. пр. — Нехай вам Бог здоровъя прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Миски, ложки, хлі́ба трошки. н. пр. — Не вже не любиш мене ні крихти? К. К.

Кро́шечный = д. **Кро́хотный.**

Кроши́ть = 1. кроши́ти, локши́ти, (капусту) — сі́кти, (шатківницею) — шаткува́ти С. Л. — Покришив на локшину. Кн. — Хто чим попав, той тим локшив. Кот. — Молодиці заходили ся кришити локшину.

2. кроши́ти. — Їж, та не кроши.

Кроши́ться = кроши́ти ся. — Зуби вже кришуть ся. — Камінь такий крихкий, так і кришить ся. — Яловичину краще на тарілку.

Кро́шка = д. **Кроха́** (здр.), про дитину — малю́сенькое, кри́хотка, капели́нка, капли́нка. — Мати над трупою голосила

дитиночко-капличочко! Кв. — **Кро́шка таба́ку́** = кра́яння, рі́зання тютю́ну́.

Крошня́ = д. **Коря́ка.**

Кру́гленькій = кругле́нький.

Кругле́хонекъ, кругле́шенекъ = кругле́сенький.

Кругли́на́ = кру́глість.

Кругли́ть = кругли́ти, кругля́ти (С. З.), закругля́ти, округля́ти, обкругля́ти.

Кругло́ = кру́гло.

Кругловáтый, то = кругля́стий, то, кругла́стий, то, кругленький, ко. — Попроводив кругласті межі. Кн.

Круглолúцый = повнолúций, повновúдий, кругловúдий (С. Л.).

Кру́глость, круглота́ = кру́глість.

Кру́глый = кру́глий, окру́глий. — **Кру́глый годъ** = цілий, цілісенький, увесь рік. — **К. дура́къ** = д. під сл. **Дура́къ.** — **К. сирота́** = сирота́ (без батька й матері), **круго́м сиротúна.** — Штани в його полатані, подрана свитина, куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. Кн.

Круглúшъ = кругля́к (пеньок або камінь круглястий). С. З.

Кругля́ть = закру́глювати ся, закругля́ти ся.

Кругля́къ = д. **Круглúшъ.**

Кругля́шъ = д. **Круглúшъ** (про пеньок).

Круговúдный = круговúдий. — Місяць круговидий лебедем плинув по небу. Кн.

Круговúна, круговéнька = круг, ко́ло. — Станьмо в коло друженьки пильненько. Нищ. — А так станьмо усі в коло. н. п.

Круговóй = круговúй, коловúй. — **Круго́вая ча́ша** = ручкова́ чарка (велика, з котрої пьють усі гості, передаючи з рук до рук). — **Пить круговую́** = кружа́ти, кругля́ти (С. З.). — Журба в шинку медгорілку поставцем кружала. К. Ш.

Кругозóръ = кругогля́д, видокру́г, кругосьві́т (Ос.) і д. **Горизóнтъ.** — Прозорий воздух розширяв кругогляд далеко. Лев. — **Съ широ́кимъ кругозóромъ** = широкогля́дний. — Широкоглядний політик. Батьківщина.

Круго́мъ = 1. о́круг, округи́, круг, вкруги́, навкруги́, круго́м, навко́ло, над о́коло, звід'усі́ль. — Округ курива лягає на битій дорозі. Кн. — Округи села все левади. Кн. — Не їдь навкруги ставу, не топчи отаву. Кн. — Округ церкви січової калавури стали. н. п. — Круг містечка Берестечка на чотири милі мене славні Запорожці своїм трупом вкрили. К. Ш. — Золотоноша — кругом коро[illegible] н. пр. — У Луцьку усе не по людськи: надворі вода, а по середині біда. н. пр. — Гуде, як струги лупа іде. Гр.

2. ці́лко́м, геть усе́, геть чи́сто. — Геть усе поцінували і продали.

Кру́гомъ = кружки́, кружко́м, кружки́ (С. Л.), в ко́ло, о́чертом; о́бертом. — Сіли кружка та й давай пити. — Тоді ті козаки очертом сідали. н. д. — (Д. ще під сл. **Круговúна**). — Так нездужаю, що і годі! у пятах шпиг, шпиг, а голова обертом іде. С. Л.

Кругообрáзный = д. **Круговúдный.**

Кругообращéніе, круговращéніе = обертання вко́ло (С. Ж.), колово́рот, кругля́ння.

Кругосвѣ́тный = кругосьві́тний.

Кругъ, здр. кружёкъ = круг, кружа́, кру́жало, кру́жально, кру́жальце, ко́ло, кільце; о́бід, обіде́ць; покоте́ло, покоти́ло (сп.), покотьо́ло (С. З.). — Малюйте два круги, один більший, а другий в середині його, менший. Де-що про Св. Т. — Найбільший круг земля робить сонцю серединою. Д. про Св. Б. — Мов покотило червоніє, кріз хмару сонце заплилось. К. Ш. — **Кругú на водѣ́** = жу́рки. — Сплать кругъ = об'їхати круго́м, навколо. — **Кругъ о́бщества** = ко́ло, товари́ство (С. Ш.). — Мовили, їм тую справу їх духовному колу належить. С. З. — Попав в таке товариство, що нічого путнього не вийде. — **Въ семéйномъ кругу́** = в рідній сім'ї, в рідних ко́ні. — **Въ своёмъ кругу́** = поміж своїми. — (Світити) **съ кру́гу** = розни́ти ся, зни́ти ся.

Кружевнóй = мере́жевий, мере́жковий.

Кру́жево = мере́жка, мере́жево. — Рушничата шовком шиті, а в полах мережки, дівчини чорнявої утоптана стежка. н. п.

Кружёкъ = д. **Кругъ.** — **Въ кружкá, кружкомá, кружкóм, в кружкú, о́чертом.** — Пр. д. під сл. **Кругóмъ** і **Кру́гомъ.**

Кружéніе = кружля́ння, крутіння.

Кру́жечка = д. **Кру́жка** (зар.).

Кру́жечный = кру́жковий, ку́хлевий, ку́хвовий і т. д. д. **Кру́жка.**

Кружи́ть, ся = кружля́ти, кружа́ти, крути́ти, ся, вертіти, ся, ви́ти ся, (в воді) — кругля́ти, колува́ти, (при колу) — моро́чити, ся, крутити, ся, чаклувати. — То орли кружляють під хмарами. Кн. — Що літаєш ти, кружляєш у таю ти шукаєш? Нч. — Крутиться, вертіть ся, по вийді, де хоче ся. н. п. — [illegible]

крутить ся. — Дивлюсь було, знялись з води утята, закахкають і ну степом кружить. Гр.

Кру́жка, здр. **кру́жечка** = 1, **кру́жка**, **ку́холь**, здр. — **ку́хлик** (С. З. Л.), на воду — **водя́ничок**. — Та візьмемо кухлі старі, поливяні горілкою наливані. В. Щ.

2. **кварта** (¹/₁₀ частина відра), **ко́нов**, **коно́вка**, **коновочка**. С. З. — Куплю тобі конов меду і другую пива. н. п. — Куплю тобі гарнець меду, коновочку пива. н. п.

3. (церковна) — **карна́вка** (С. З. Л.), **скарбни́чка**. — Ходить по церкві з карнавкою, збірає гроші.

Крупа́ = **круп**и́, (дрібні) — **підто́чини**, (подерті) — **дерть** (С. Аф.). — Гречані, ячні крупи. — Нема круп. — Чорна гречка, білі крупи, держимо ся серце купи. н. п. — Треба собакам дерті дати.

Крупеникъ, **крупе́ня** = 1. **ка́ша** (крута).

2. **ба́бка** (з крупів з маслом, яйцями і сиром часом з цукром і родзинками).

Крупе́нка, **крупи́нка** = **кулі́ш**, **куле́шик**, **крупня́к**, **крупничо́к**. — Косіть, братці, косашу, та й наварим кулішу. н. п. — Івасику-Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Кру́пина, **кру́пи́нка** = 1. **крупи́на**, **крупи́нка**, **зерно́**, **верня́**, **тко**.

2. д. **Кроха́**.

Крупи́ца = д. **Кроха́**.

Крупи́чатый = **крупи́частий**, **питльо́ваний**. — Питльована мука́.

Кру́пка = 1. д. **Крупа́**.

2. рос. Draba verna = **ряжу́ха**, **чисте́ць**. С. Ан.

Крупнова́тый = **чима́лий**.

Кру́пный, **но** = **вели́кий**, **здоро́вий**, **бу́йний**, **бу́йно**, **цупки́й**, **цу́пко**, (про дощ) — **крапли́стий**, **крапчи́стий**, (про овоч, зерно) — **доріднй**, (про сіль) — **дрібчастий**. — Буйний колос, буйна трава. С. Аф. Ш. — Ученик нехай читає тільки буйну печать. К. Г. — Буйно книжку друковано. Чайч. — Цупка сіль. — Цупко сіль зіпсято. Чайч. — Та пішов дощик крапливстий. н. п. — Дощ не дуже крапчистий. Чайч. — Дорідні вишні. — Цього року дорідна пшениця. Лев. — Дорідні слави. Кр. — **Говори́ть кру́пно** = **говори́ти з се́рцем**, з **пересе́рдя**, **свари́ти ся**.

Крупи́ть = **бі́льшати**.

Круподёрня, **крупору́шка**, **крупору́шня** = **круподе́рня** (С. Л.), **дра́чня** (С. Л.), **крупору́шка**, **пшонору́шка**.

Крупча́тка = 1. **пи́тель**, **пи́тльови́й млин**, **крупча́тка** (С. Л.).

Крупча́тный = **питльови́й**. — **Крупча́тная ме́льница** = д. **Крупча́тка** 1.

Крупча́тый = **крупни́стий**.

Крупъ, мед. = **крупа́**.

Крупяно́й = **крупъя́ний**. — Крупъяна каша.

Крутене́цъ = **ва́лах**, **скіп** (д. під сл. **Баранъ** 1.).

Крутень = 1. **ви́хор**. 2. д. **Водоворо́тъ**.

Крутизна́ = **кру́ча** (С. З. Л.); **крути́сть**.

Крути́ть, **ся** = 1. **крути́ти**, **ся**, **ви́ти**, **ся**, **звива́ти**, **ся**, **сука́ти**, **ся**. — Вірьовки вити, крутити. — Нитки сукати.

2. **крути́ти**, **верті́ти**; **куйо́вдити**, **ся**. — Крутить ся, вертять ся, не знає, де діть ся. п. з. — У віконця мати слуха, як на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хати замітає. В. Щ. — На дворі завірюха куйовдила, бури сумно вила у димарь. О. Мир.

3. **ви́ти ся**, **звива́ти ся**. — Там, де Ятрань круто вьеть ся, де по каміню біжить. п. п.

Крутобере́гій = **крутобере́гий**, **бережи́стий**, **пригі́рчуватий** (Св.) — Щоб Дніпро крутобереги і лани і гори було видно, було чутно. К. Ш.

Круто́й, **кру́то** = **крути́й**, то. — Крута гора. — Крутий берег. — Крута каша. — Круте яйце. — **Круто́й моро́зъ** = **лю́тий моро́з**. — **Кру́то собра́лся въ доро́гу** = **ра́зом**, **ра́птом зібрав ся в дорогу**. — **На дворѣ стои́тъ кру́то** = **на дворі ду́же хо́лодно**.

Крутъ = д. **Крутизна́**.

Крутѣть = **крутіша́ти**.

Кру́че = **крутіше**.

Кручёніе = **крутіння**, **вертіння**, **сука́ння** (д. **Крутить**).

Кручи́на = **журба́**, **ту́га**, **сум**, **сму́ток**, **печа́ль**, **иноді** — **кручи́на**. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звалила. н. пр. — Без вірного друга велика тута. н. пр. — Нудьгу годую, журбу сповиваю і сум колишу. н. пр. — Бо куди я не ударюсь, у які краї́ни, го ніколи не минаю горя та кручини. Аф.

Кручи́нить = **завдава́ти жа́лю**, **сум наво́дити**, **жури́ти**, **крушити**. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Журба сушить, журба крушить козаченька молодого. н. п.

Кручи́ниться = **жури́ти ся**, **тужи́ти**, **сумува́ти**, **в ту́гу вдава́ти ся**, **смути́ти ся**. — Не журись, та Богу помолись. н. пр. — І жив не любила, і вмер не тужила. н. п. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь: заграв мій кінь вороненький,

назад споді́вайтесь. н. п. — Годі́ сумува́ти — кинь ли́хом об зе́млю.

Кручи́нный, но = журни́й, но, сумни́й, но, ту́жний, но (С. Ш.), журли́вий, во, смутни́й, но. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно, розважали дівчиноньку — та й журить ся журно. н. п. — Смутний та невеселий сидів пан сотник. Кв.

Крушéніе = вруйнува́ння, розби́ття.

Крушúна = рос. Rhamnus cathartica L. — жо́стір, жо́стер, крушúна, хро́бост, жостели́на, R. Frangula L. = крушúна, кручúна. С. Ан. — Кручиною хату то́пить, у сусі́да соли про́сить. н. п.

Крушúнный = жо́стіровий, крушúновий. — Рубай дрова до порога, крушúнові до осло́на. н. п.

Крушúть = 1. руйнува́ти, розбива́ти. 2. д. **Кручúнить.**

Крушúться = д. **Кручúниться.**

Крыжóвниковка = аг(ґ)русі́вка.

Крыжóвниковый = а́г(ґ)русовий.

Крыжóвникъ = а́г(ґ)рус (С. Ш.), а́г(ґ)руст, а́грест (укр.), верпина́, вепри́на. (Гал.). С. Ан. — Агрус почав уже роспукувать ся. С. Ан.

Крыла́тый = крила́тий, крила́стий (С. Л.). — Полинув орлом криластим. С. З.

Крыле́чко = ґа́ночок, рундучо́к. (Д. Крыльцо́).

Крыле́чный = ґа́нковий, рундуко́вий.

Крыло́, мн. крылья = крило́, мн. кри́ла (у птиць, комах, вітряка, невода, теж кінці військової лави), у брили — кри́си.

Крылышко = кри́льце, кри́ле́чко, криля́, мн. криля́та, кри́ле́чка. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилята. н. к. — Там голуби води пили, воркотіли, крилечками стрепенули. н. п.

Крыльный = кри́ловий.

Кры́льце = лопа́тка (у тварів). — Під лопаткою болить.

Крыльцо́ = ґа́нок, ґа́нок, ґа́нки, присі́пки, (верх над ґанком) — піддашок, піддашшя (без верху) — рундýк, схóди, східці. С. З. Л. — Ой сиділа Марійка на ґанку та крапла червону китайку. н. п. — Та підемо до замку, поставмо́ на ґанку. — Незабаром біля ґанку стояла пара добрих коней. О. Мир. — В присінках все пани сиділи, на дворі ж навруг стояв народ. Кот. — На брахні собачі вибігла на рундук ще заспана, не розчесана Наталя. О. Мир. — — Упала дівка на рундук. Гр. — Коні привернули до рундука. Кн.

Крыльцóвый = д. **Крылéчный.**

Кры́льцовый = лопа́тковий (д. **Кры́льце**).

Крымчáкъ = кри́мець. С. Жел.

Кры́нка = д. **Кри́нка.**

Крыса, Mus rattus = пацю́к, на Поділлі Галичині — щур. С. З. Л.

Крысёнокъ = паця́тко (С. З.), щу́пе (Под. Гал.).

Крысúться = визьві́ря́ти ся (на кого). — Так визьвірив ся на мене, що я ак наклась. С. Аф.

Крысíй = пацюко́вий, пацю́чий, щу́рий.

Крыть, ся = 1. кри́ти, ся, укрива́ти, ся (хату дошками або соломою) — настеля́вати, (снопами) — вшива́ти, (хворостом) — ши́вати. — Купуй сукню шиту, а хату укриту. н. пр.

2. хова́ти, ся, перехо́вувати, ся, ховати, ся. — Крий, ховай погане, а воно й ки гляне. н. пр. — Не той злодій, що кра а той, що крадене переховує. н. пр.

3. таїти, ся. — Таїла від Бога та чоловікові сказала. н. пр. — Дерево тліє, вогонь таїть ся десь в ньім. С. Ш.

4. би́ти, (у)вбива́ти, побива́ти. — Узяв побив мою кралю (в картах.

Кры́шка = по́кришка, на́кришка, накрит тя́, (на діжу, бодню, труну) — віко, (у улик) — па́луба, покрівець, (на одежу) верх, покри́ва, покри́вка. — Свої на — покришка. н. пр. — Год у год дім в ком накриваєть ся? (п. з. — річка ми зав). — А сажають коровай в піч й ка С. Л. — Зробили йому труну з горбат віком. Кн. — На бодні не було віка. — Комух лляткаревий, а верх з добр сукна.

Крѣпи́тельный = кріпу́чий. — Ока рі́зка так не нашої! і смакована і пр ча. Кн.

Крѣпи́ть, ся = крі(е)пи́ти, ся, укрі(е) пля́ти, ся, скрі(е)пля́ти, ся, зміцня С. Аф., умі(о)цня́ти. (С. Ш.). — Укріп Бог, як черепаху. н. пр. — Щоб йому в віт молодецький скріпило. н. д.

Крѣпи́ться = перемога́ти ся, непоступ тя ся.

Крѣпкій = мі́цний, ду́пкий, крі(е)пкий, твердий (С. Ш.), здоро́вий, си́льний, д жий. С. З. Л. — Нехай бють ся, ва мі́цні голови мають. н. пр. — Не вста мі́цний Боже і воскова свічка. н. к. — Здоровий мороз. С. Л. — Здоровий мор — З дужим не борись, з багатим не суд н. пр. — Тверда Русь — все перебо пр. — Тверда зима. С. Ш. — Кр стра́жа = пи́льна сторо́жа. — Кр во́дка = мі́цна горілка. — Кр

на́ ухо = не дочува́є, глухе́нький. — **Крѣпокъ на языкъ** = ковчазни́й, ковчу́н. — **Крѣпкій сонъ** = мі́цний, товсти́й сон. — Спить товстим сном. н. к. — Не вробив то за тим, то за сим, то за сном товстим. н. пр.

Крѣпко = кpі́(е́)пко, мі́цно, цу́пко, тве́рдо (С. Ш.), ду́же, здо́рово, ве́льми. — Хоч не гладко, але мі́цно. н. пр. — І цупко кулаки втуливши, Дареса битись викликáв. Кот. — Підтикав ся, підперезав ся і пояс цупко підтягнув. Кот. — **Крѣпко на́ крѣпко** = ду́же си́льно.

Крѣпковáтый, то = кpі́пке́нький, мі́цне́нький, ко.

Крѣпкоголо́вый = (про коней) — твердоу́здий, твердий, короткоу́здий.

Крѣпколо́бый = твердоло́бий.

Крѣпкоу́здый = д. **Крѣпкоголо́вый**.

Крѣпнуть = 1. кpі́пшати, мі́цні́шати, ду́жчати, твердíшати, твéрднути (С. Ш.), твердíти, тужáвіти (С. Ш.). — Мороз дужчав. — Сила міцні́шав. — Грязюка тужавіє. 2. кля́кнути, дубíти. — Руки від холоду кляка́ють.

Крѣпоньки́й, крѣпо́некъ = д. **Крѣпковáтый**.

Крѣпостно́й = 1. кpі́посткий, замковий, форте́чний. — Замкова́ церква. — Кpі́постна брама.

2. кpі́пáцький, підда́нський, па́нський, панщáнний (Лев.), панщанський, кpі(е)пáк, кpі(е)пáчка, підда́нець (С. З.), панщáн, панщáнин, панщáнин. (Лев.). — Жених твій крепак; (нехай йому болячка!) через нього і ти стала, не хто, як крепачка. Ка. — Хіба ми панщанні? Кр. — **Крѣпостно́е пра́во** = па́нське пра́во, кpі́пáцтво. — **Крѣпостно́е состоя́ніе** = підда́нство, кpі́пáцтво, па́нщина.

3. кpі́посткий акт).

Крѣпостни́чество = д. **Крѣпостно́й** 2. (К. право, состоя́ніе).

Крѣпость = 1. мі́ць (С. З.), мі́цність, кpі́пота́, тве́рдість, твердота́ (С. Ш.), сила. — Божої моці ніхто не переможе. н. пр. — Для міцности зашито двічі. Чайч.

2. кpі́пость, о́кpіп, форте́ця (С. Ш.), в середині міста — за́мок. — Побачивши нову кpі́пость, козаки кинули ся, взяли її приступом і вирізали цілу залогу. Бар. О.

3. кpі́пость (акт). — **Ку́пчая крѣпость** = ку́пча. — **Закладна́я к.** = заставна́, заставний лист.

Крѣпчи́ть = кpі́пшати, ду́жчати, мі́цні́ти, мі́цні́шати. (Чайч.). — Вітер дужчав.

Крѣпче = кpі́пше, ду́жче, мі́цні́ше. — Хто дужчий, той і луччий. н. пр.

Крѣпы́шъ = 1. дужа́к, де́белень (Кн.), мо́ца́к, кремезни́й, кремязни́й. — Хоч і більш шестидесяти було, кремязний ще дід був. Номис. С. З.

2. скупя́га, скупердя́, га, скна́ра (сп. р.), жи́крут, кре́котень.

Крюковáтый = карлю́чковатий, кривульчатий, колíкуватий, кривий.

Крюкъ, крючёкъ = гак, гачо́к, кpю́к, крючо́к, (з двома або чотирма гачками) — козу́лька, (деревʼяний) — карлю́ка, карлю́чка, закарлю́чка, ключ, клю́чка, (з булавою) — ковíнька, (в одежі металічний) — гаплúк, гаплúчок, (разом з петлею або бабкою) — дíд і бабка, ко́мик і кобíлка (Под. Вол.), коло дверей — за́щіпка, для гри на струнах — бíйце. — А на гаку червяк все хвостиком кивав. Гул. Ар. — Взяли Байду ізвʼязали, та за ребро гаком, гаком зачепили. н. п. — Рибалка удочку закинув, надівши на гачок чималий червячок. Б. Б. — Кожна ручка собі карлючка. н. пр. — Ой се ж тая крикличенька і ключ і відро. н. п. — Візьми ключку та насипай сíпа. — Вбірала ся шпетенько: шнурочок до шнурочка, гаплúчок до гаплúчка. М. В. — А хата була на защепці. п. к. — **Согну́ть въ крюкъ** = в дугу́ вігну́ти, на по́рох сте́рти.

2. карлю́чка, закарлю́чка (чоловік — причепа́ або крутій або й само крутíйство і вбеда). — Закарлючки гнути. С. З. — **Вверну́ть крючёкъ** = карлю́чку загну́ти.

Крю́чить, ся = 1. карлю́чити, ся, кpивúти, ся, гну́ти, ся, загинáти, ся, загибáти, ся, козу́бити ся.

2, утискáти, угнíтáти. С. Ш.

Крючковáтый = 1. карлючковáтий (С. З. Л.), гачковáтий; закарлю́чений. — Всякі знаки з під моїх рук виходили криві, гачковаті. Фр. — Закарлючений хвіст. — Чабани з довгими закарлюченими гирлигами. Зíньк.

2. причепа́, причепливий.

Крючкотво́рецъ, крючкотво́ръ = крючо́к, карлю́чка. (Прикладаєть ся звичайно до урядників, що гнуть карлючки в судових та инших справах).

Крючкотво́рствовать = карлю́чки, закарлючки, артику́ли гну́ти, загинáти.

Крючникъ = робо́чий, що перено́сить вагу́ крючко́м.

Кряжъ = 1. окоре́нок, прикорень, пень (одрубаний).

2. кряж, па́ско, стяг. — Пасмо гір. — Стягові гори. — Кряжові гори. С. Жел.
3. грунт, шар, верства́ (землі). — Піскуватий грунт. — Шар піску, шар глини.
4. грунт (тверда земля). — Докопались до грунту.
5. д. Крѣпышъ 1.

Кря́кать, кря́кнуть = кря́кати, ка́хкати, кря́кнути, ка́хнути. — Кахнула утка — на морі чутко. н. з.

Кря́ква = ка́чка, свійська і переважно Anas boschas — кри́жня (С. Л.), кри́жанка (С. Жел.).

Кря́кнуть = д. Кря́кать.

Кряку́ша = д. Кря́ква.

Кряхте́ть = кректа́ти, крехта́ти (Фр.). — Утер трохи не с пів відерка, напився і тільки що кректав. Кот. — Випив, покректав, утер ся. Чайч.

Кста́ти = до ре́чі, до ді́ла, до сло́ва, на́руч (С. Л.), нару́чно, на ру́ку ко-вінька. — **Не кста́ти** = не до ре́чі, не до сло́ва, не до ді́ла, не до ладу́, не до шия́ги. — Так до ді́ла, як свиня шта-ни наділа. н. пр. — Бо чужая жінка тобі не до речі, довнаєть ся чоловік — побъе тобі плечі. н. п. — Вмів до слова своє вста-вить. Кн. — А мині й на руку ковінька. О. С. — Не до шияги твоє слово. Кн. — **Кста́ти случи́ться** = нагоди́ти ся. — Як раз і вони нагодили ся. Кр.

Кти́торъ = 1. фунда́тор (церкви). С. Ш. 2. ти́тарь, помішник його — підтита́рій, підтита́рний (С. З.), жінка — титаре́ва, ти́тариха, син — титаре́нко, дочка — титарі́вна. С. Ш.

Кто = хто. — **Кто бы ни былъ** = хто б не був. — **Кто нибу́дь, кто ни е́сть, кто ли́бо** = хто не́будь, аби́ хто. С. Л. — **Кто́-то** = хтось. — Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним — не знаєш за ким? (н. з. — вітер). — **Кого́-то** = ко́го́сь. — Завидно, що в когось видно. н. пр.

Ктому́ = до то́го, к тому́, окрі́м, опріч то́го. — Руда та погана, до того ще й кир-пата. — Сонлива молода невістка, а ще ктому не хоче робити. н. п.

Куба́риться = крути́ти ся, вертіти ся, як дзи́га, клубко́м коти́ти ся. — Кинув ся в двері та клубком по левади. Кн.

Куба́рь = дзи́га (С. Л.), вертілка. — Крутить ся, як дзига. н. пр. — Як дзига сьвіт мині крутився. С. З. — **Скати́ться кубарёмъ** = котко́м, клубко́м покоти́ти ся; полетіти сторч, сторчака́, беркицьнути ся. — Так і полетів сторчака. Кр.

Куби́ческій = кубі́чний.

Кубова́стый, кубова́тый = банькі́ватий, круглобо́кий. — Банькатий глечик.

Ку́бокъ = ку́бок (С. З.), чу́гарь, ча́ра (велика, найбільше металічна з покришкою). — Що з тих кубків, як повні сяє, в ру — Кубків паристих, в середині вилиб-них 4. Ст. Оп. — Він з пугарем у ру саме до краковяка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повні чарки всім наливайте. н. п.

Кубъ = 1. але́мбік, ле́мбик (С. З. — Пе-регнати горілку через лембик.
2. (геометр. і арихм.) — куб.

Кубы́шечки, рос. Nuphar luteum Smith. Ку-phaea lutea = глечики жо́вті, жов-лата́ття, водяни́й мак, квітки — ба-ки, овоч — збанок, збаночки, листя — пе-нелюші, корінь — товсту́н. С. Ан.

Кубы́шка = ба́нька (С. Ш.), куб'я́шка (Банькатий глечик). — Банька на сіль — Візьми-но баньку, та набери води. С. Ш. — Їм повну наляли кубушку. С. З. — І гу-шики готовенькі в кубушечках у схові. Зіял.

Кубы́шникъ, рос. Cytisus biflorus L'Her. = зіно́вать, дереза́, ракитник, ракитовий кущ. С. Ан.

Кувши́нный = гле́ковий, глечиковий, ж(з)ба́новий.

Кувши́нчики = д. Кубышечки.

Кувши́нъ, кувши́нчикъ = глек, гле́чик, гле́чичок (С. З. Л.), широкий — гладу́ш, гладу́щик, гладишка (С. Аф.), кругобо-кий — жбан, збан (С. Аф. З. Л.), банькатий з вузенькою шийкою — д. Кубышка. — 6 в глеку молоко. та голова не вли-н. пр. — Візьме хліба, глек з водою, серп по під паху. С. З. — Хоч на мині жупан дран, є й у мене грошей жбан. н. п. — Пи-ти збан воду носить, поки ухо не відпад-ся. н. пр.

Кувы́ркванье = перекида́ння, перевёрти.

Кувы́ркаться, кувы́ркнуться = перекида́ти ся, переверта́ти ся, перекида-ти ся, перевернути ся, беркицьнути ся. (С. Ш.). — Сердешний звір перекида ся, плигав, вертів ся і качав ся. Кот.

Кувы́ркъ = беркиць. — Беркиць у воду. С. Ш. — **Кувыркомъ** = беркиць, пере-кидьки, перевертом, сторч, сторчи впасти, полетіти. — Як дав йому по потилиці, так і полетів сторч.

Куда́ = 1. куди́, кудо́ю. — Куди йдеш? До дому. Чайч. — Кудою тут пройти до Павлівки? Чайч. — Кудою йти? Зіял. — **Куда́ ли́бо, куда́ нибу́дь, куда́ ни е́сть** = куди́ не́будь, аби́ куди́. — Куди-

= куди́сь, десь. — А де він? Пішов кудись.

2. на віщо, на́ що. — На віщо йому стільки грошей?

Куда́ какъ = дéво як, áч як! — **Куда́ какъ хорошо́!** = дé вже пак не га́рно. Чайч.

Кудáхтанье = кудкудáкання. — Чути кудкудакання курей. Фр.

Кудáхтать = кудкудáкати, кокотíти. — Біяк, он курка кудкудаче — візьми яйце. — Хто хоче — сокоче, а хто хоче — кудкудаче. п. пр.

Кудéлица, кудéль = куде́ля (С. З.), **куде́лиця, ку́жіль,** (на гребіні) — **мичка, ку́кла.** — Он кужілю, мій кужілю! я робити не здужаю. п. п. — Сама сíла куделицю прясти. п. п. — Бідна Ева, одну з древа зірвала кисличку; вбулась власти, треба прясти на гребіні мичку. У. в.

Куде́ль-бара́шки, рос. Primula veris L. = **бо́жі ру́чки, біла бу́квиця, медяни́к, медяничкá, медяни́к-зíлля, сорочí ла́пки, ко́тики, первоцьвíт, проліски** (укр.), **ключíки, гадинниця** (гал.). С. Ан.

Кудерь, частíше мн. **куд́ри** = **ку́черь,** частíше мн. **ку́чері** (С. З. Л.), иноді вживаєть ся теж і **ку́дрі.** — Була в мене дíвчина Орися — тодí ж мíні сі кучері вили ся. Була в мене дíвчина Варвара — вона ж мíні сі кучері порвала. п. п. — Трапляєть ся, що і в молодинього кучері вьють ся. п. пр. Ки. — Виряжала мати сина та й на весилицю, зачесала чорні кудрі аж на потилицю. п. п. — Ой піду я молодая по над пріньками, та роспущу чорні кудрі по над брівоньками. п. п.

Кудéсить = 1. чарува́ти, чаклува́ти, відьмува́ти.

2. колобро́дити (С. З.), **бро́їти** (С. Ш.), **мурубу́рити.** — Що ти тут наброїв? — По улиці хлопців водить, всю улицю колобродить. п. п.

Кудéсникъ, ца = 1. **чарівни́к, ця,** знахарь, ка, **чаклу́н, чаклівни́ця, відьма́к, відьма, воро́жбит, воро́жка.**

2. **шука́рь, ка, галабу́рдник, ця,**

Кудéсы = **ча́ри, зна́харство** і д. **Волхвова́ніе.**

Кудреватый = **кучеря́венький.**

Ку́дри = д. **Ку́дерь.**

Кудра́вецъ, рос. Chenopodium Botrys L. = **кадрь.** С. Ан.

Кудря́вить = **кучеря́вити, ку́чері звива́ти.** — Ой хто ж тобí сі кучері звивав? Була в мене дíвчина Ульяна, вона ж мíні сі кучері звивала. п. п.

Кудря́вчикъ = **кучеря́вчик.** — Маленький хлопчик кучерявчик.

Кудря́вый, во = 1. **кучеря́вий, во.** — Кучерява голова. — Пливе човен вода повен, та й накритий лубом; не хвастай ся, козаченьку, кучерявим чубом. п. п.

2. (про дерева) — д. **Вѣтви́стый,** (про трави і квіти) — **кучеря́вий,** на пр. Кучерява м'ята.

Кудря́вѣть = **кучеря́вíти.**

Кудря́жка = **кучеря́вчик, кучеря́вка** (кучерявий хлопчик або кучерява дівчинка).

Ку́жель = д. **Куде́ль.**

Кузне́цкій = **кова́льський.** — Дме, як міх кавальський. п. пр.

Кузнецóвъ = **ковалíв.**

Кузне́цъ = **кова́ль,** жінка його — **кова́ліха,** син — **кова́ленко, ковальчу́к,** дочка — **ковалíвна.** С. З. Л. — Коли не коваль, то й ківців не погань. п. пр. — Тому ковалю хíпше, що на два міхи пус. Ки.

Кузне́ческій = д. **Кузне́цкій.**

Кузне́чество = **кова́льство, ковзнюва́ння.** — **Занима́ться кузне́чествомъ** = **кова́лювати.**

Кузне́чикъ, ком. Gryllus = **ко́ник** (С. Л.), **коби́лка,** Tettrix — **коби́лиця** (С. Жел.) Locusta — **травя́ний ко́ник.** — Наш коник стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Жвавий коник — скакунець доцьвірінькав ся вкінець. Байки Старицького.

Кузнечи́ха = **кова́лиха.** С. З.

Кузне́чный = **кова́льський.** — Здихнув тихо та важко, мов міх кавальський. п. пр. — Сопе, як ковальський міх. п. пр.

Ку́зница = **ку́зня,** мн. кузні (Кр.), иноді вживаєть ся і **кова́льня.** С. Л.

Ку́зничный = **ку́знячий.**

Кузовéнька, кузовóкъ = **ко́шик** і т. д. д. **Корзи́на** (здр.).

Ку́зовъ = 1. д. **Корзи́на** (найбільше з лик або кори березової).

2. **кіш, коро́б** (екіпажа).

Кузовьё = **у́лик** (плетений, що вішають ся на дереві для принади роїв), **рíйни́ця.**

Кука́нъ = 1. **кука́н, на́низка** (Вол.). — Піймав здорового окуня, та тільки хотів на кукан нанизати, а він і вислизнув у воду.

2. **ни́зка, вьязка.** — Купив низку риби.

Ку́кишъ = **ду́ля** (С. Аф. З. Л.), **фíга** (С. Ш.), **хвíга** (С. Л.), **моско́вська буру́лька** (С. Ш.). — Ой люлі, люлі! чуміи дітки дулі, а нашому калічі, щоб спав у день і в ночі. п. п. — Він думає, що я калічу, а я йому дулі тичу. п. п. — На підько! крячала вона, тицяючи дулі. О. Кир. — При-

везе тобі тато з міста московську бурульку. — Дава́ть, крута́ть ку́кишъ = ти́кати, дава́ти, кука́ти ду́лі. — Пока́зывать ку́кишъ въ карма́нѣ = пока́зувати фи́гу в кише́ні (С. Ш.), кива́ти па́льцем в чо́боті. (Бар.).

Ку́кла = ля́ля, ля́лька, ля́лечка. С. З. Л. — Була в мене намі́точка, і ту дітки вирали, на ляльки подрали. н. п. — Говорить мамуня, що доня Галюня, як лялечка так гарненька. Пч.

Куклева́нецъ = кукільва́н. С. З. — Потру́ів рибу кукільваном. (Насі́ння Colocquintus).

Ку́клина = лушпайки́, шабату́рка (од льону).

Кукли́нка = кожу́х з відло́гою з о́ленячих шкур (в Сибірі).

Кукова́ть = кува́ти. — Мині буде соловей щебетати, тобі зозуля кувати. н. п.

Ку́колка = 1. ля́лечка, ля́лька (д. Ку́кла). 2. Pupa — ля́лечка (в змінах комах), у мура́шок — поду́шка, поду́шечка (Степ.). — З гробачка оцього робить ся лялечка, а через 20 день з лялечки вилупить ся справжній жучок. Степ. — Цїх біленьких та кругленьких мурашиних лялечок люди вайвають подушками. Степ. — Комашки, комашки, ховайте подушки, он татари йдуть і всї заберуть. н. пр.

Ку́коль = рос. Lolium temulentum L. — куко́ль і Lychnis dioica Dc. — куко́ль, кукольни́ця, купа́льник, слїпа́к. С. Ан.

Ку́кольный = ляльковий. — **Ку́кольный теа́тръ** = вертеп (С. З.), куме́дия. — Ходім, подивімся на кумедию.

Ку́ксить = те́рти о́чі (кулаком), кулаки́ росити.

Ку́куль = д. Клобу́къ.

Кукуру́за, рос. Zea; Zea Mays L. = кукуру́за, кукуру́дза (Прав.), пшени́чка, пши́нка (Лїв.), вживають ся теж — кияхи́, почáтки. С. Ан.

Куку́шка, куку́шечка, пт. Cuculus canorus = зозу́ля, зозу́лечка, зозу́ленька, зозу́лька. С. Аф. З. Л. — Прилетїла зозуленька та й крикнула: ку-ку! н. п. — Ой коли б же я зозуленька, то я б собі крильця мала, ой стрепенулась, полинула б та до свого сина Івана. н. п.

Куку́шечій = зозу́лячий. С. Аф.

Куку́шкинъ = зозу́лин. (Д. теж Кокушкинъ.)

Кула́га = ква́ша. С. З.

Кула́къ = 1. кула́к. — Будеш вік тужити, часом горювати, будеш кулаками сльози утирати. н. п.

2. ко́лот (у мулярів).

3. па́ля (котру забивають на березі при причалу), ра́ло.

4. кулаки (вроблені у млиновий вал).

5. глита́й (Крон.), жи́крут (С. Ан.), ри́люд (Лев.), доюн. — Такий глитай, що й з рідного батька злупить. — Поки́дь його; він тебе так видоїть, що без сорочки підеш. Сказано доюн. Кн.

Кулга́нъ = жбан, ва́ган (метал. з носиком і покришкою. Пр. д. під сл. Кушíнъ).

Кулеба́ка = пиріг (довгий з кислого тіста з рибою то-що).

Кулёкъ = кульо́к (з рогожки). — Поки́нувъ кулька́ въ рого́жку = з дощу під ри́нву. н. пр.

Кулема́ = д. Западня́ (для лову собак, песців).

Кулі́га = 1. д. Кули́къ особ. породи Scolopax foedoa).

2. зруб, паленина, новина (де зрубали і випалено лїс під оранку).

Кулика́ло = випива́йло, пъяни́ця, пъяню́га.

Кулика́ть = запива́ти, в горілку надава́ти ся.

Кули́къ, пт. Scolopax = кули́к, зд. Кулíчо́к. — А кулик чайку взяв за чубчик п. п. — Далеко кулику́ до Петрова дня = далеко ку́цому до зайця. н. пр.

Кули́ся, частіше мн. кули́сы = пашу́ки.

Кули́чій = куликови́й.

Кули́чки, у виразї: у чо́рта на кулíчках = ка́зна де, далеко, у чо́рта в пущі.

Кули́чъ = па́ска, (висока) — па́нська ба́ба. — Христос воскрес! Рад нам уже діждали ся ласки, тепер усяк найсть на смак сьвяченої па́ски. Укр. в. — Обійдеся Великдень і без гречаної паски. а. п.

Культепа́ = ку́кса (з переламаними кінцями).

Культивíровать, культива́торъ = культивувáти, культу́рник. С. Жел.

Культя́ = 1. вікоть. (Рука або нога, у котрій бракує всіх пальців).

2. безпальчий, безпа́лько. С. Ш.

Культя́вый = д. Культя́ 2.

Культя́вѣть = шкандиба́ти, шкутильгати.

Культя́пка = д. Культя́ 2.

Кума́ = кума́, ку́монька, кумáся, кумасéнька, (жінка кумова батьків дитини) па́кумка. — Вона мині кума — коло сина Івасика у хрест уводила. — Кума, тумáнка ти моя, як лебідка біла ти моя. і т.

Кумакёкъ = кумáсь.

Куманика́, куманиха́, рос. Rubus caesius L. = ожина, ожи́нник (укр.), чорни́ця (гал.). С. Ан.

Куманьковъ = кума́сів.

Кума́чъ = кита́йка (червона).

Кума́чный = кита́йчатий (з червоної китайки).

Кумінъ = кумин, кума́син.

Кумі́ръ = божо́к, іділ, бова́н.

Кумі́ться = кума́ти ся. — Ми з нею покумали ся — разом у хрест уводили.

Куновство́ = ку́нство (С. З.), куні́ство. — Як умерла дитина, то й кунство пропало. н. пр.

Кунові = куні́в.

Кунушка = ку́нонька, кума́ся, кума́сенька.

Кунушкинъ = д. Кумінъ.

Кунъ, мн. куновьи = кум, здр. кума́сь, мн. куми́ (прохані, стрічані і одкупні. Ман. ст. 183), батько дитини жінці кума — па́бук.

Кунѣцъ = напито́к з кобилячого молока́.

Куна, куница, воол. Mustela = куни́ця, ку́на, ку́ночка. С. З.

Куніа = куни́чий.

Куніть = куня́ти, окуні́в ловити. — Хто слуха, а хто окуні́в ловить. Кв.

Куніло, рос. Ranunculus acris L. = козе́хець, дрібноцьвіт, жовтобрю́шник, зілля од трясці (укр.), терпи́ бі́да (гал.). С. Ан.

Купа́льница = 1. д. Купа́ло.

2. рос. Trollius europaeus L. = во́вча ла́па, во́вчий копи́т, прикрит (укр.), воловe о́ко, воливо́чко (гал.). С. Ан.

Купа́льный = купа́ловий.

Купа́льщикъ, ца = купа́льник, ця.

Купаніе = купа́ння, ку́панка. (Лев.).

Купа́ть, ся = купа́ти, ся, (в калюжі, болоті) — калю́жити, ся.

Купе́ль = купе́ля, христи́льниця, хрести́льниця (С. Пар.).

Купе́на, рос. Convallaria Polygonatum L. = купаліля, купи́на, ра́кові ши́йки, чемерця, натяга́ч, одха́сник. С. Ан.

Купе́цъ = купе́ць, кра́мар, дочка — купчівна, крамарівна, син — крамаре́нко, крамарчу́к.

Купе́ческій = купе́цький (С. Л.), кра́марський. — Купецький гандель. С. З.

Купе́чество = купе́цтво.

Купе́чествовать = купцюва́ти, крамарюва́ти.

Купина́ = ку́щ, крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один кущ калини, та й та не цьвіла. н. п. — Де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. н. пр.

Купи́ть = купи́ти, (сьвічку в церкві) — одніни́ти сьвічку. (Лев.). — **Ку́пленный** = ку́плений, купо́ваний. — Купований розум. Кв.

Купле́тъ = 1. (у віршах) — куплет, коліно. — Просьпівав одно коліно та й перестав.

2. сьпівомовка. — Сьпівомовки Ст. Руданського. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р.

Ку́пля = ку́пля, по́куп, купова́ння. — Купля руки пече, а продаж гріє. н. пр.

Ку́пно = вку́пі, уку́пі, ра́зом, гурто́м, спі́льно. — Як робити вкупі, то не болітиме в купі. н. пр.

Ку́пный = спільний, гуртови́й.

Ку́полъ = ба́ня (С. Аф. З. Л. Ш.), верхушка — ма́ківка. — Був у Київі і лазив на дзвінницю аж під самісеньку баню. С. Аф. — Лазить чоловік по церкві і примощує до бані драбину. н. о.

Ку́порить = затика́ти й засмо́лювати.

Купоро́сный = куперва́совий, вітрого́левий.

Купоро́съ, Vitriolum = куперва́с, вітрого́ль. — Зеле́ный, желе́зный, сапо́жный купоро́съ, V. martis = куперва́с. С. З. — Ме́дный, си́ній купоро́съ, V. coeruleum = си́ній ка́мінь. — Бе́лый, цинковый купоро́съ, V. album = вітрого́ль, кри́низа (С. Жел.). — Піду до міста, куплю куперваcу, намалюю брови та для того часу. н. п. — Куперваcу купувала, чорні брови малювала. н. п.

Купръ = ку́пра, підхвістя, (у птиць) — ку́прик. (С. З.).

Купцо́въ = купців, купе́цький.

Ку́пчая = ку́пча. — Купив землю, та ще купчої не зробили.

Купчи́ха = купчи́ха, купчи́ця (Чайч.), кра́карка.

Купчи́шка = крамарчу́к. С. З.

Ку́пыръ, рос. Angelica = дзе́нгель.

Купы́ръ кра́сный, рос. Antriscus sylvestris Hoffm. = бугила́, борщівни́к, сверби́гуз, га́нус. С. Ан.

Курапты = дзиґарі́ (з музикою). С. Пав. — Дзиґарі телепьнають. К. Ш.

Курбе́тъ = ди́бки, ца́пки.

Курга́нъ = могила, (мамовий) — копе́ць, (з піску) — кучугу́ра. — Ой у полі мо-

гила з вітром говорила. н. п. — Гринцю проводили, частиї конці висипуючи. Л. В.

Кургу́зый = ку́ций. — Піймав куцого за хвіст. н. пр. — Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций. К. Ш.

Куре́ніе = 1. куріння.
2. ку́рево, кади́ло.

Куре́нный = куріннйй. С. З. — Куріпний отаман.

Куре́нокъ = курча́, курча́тко, курченя́, куря́, куря́тко, мн. курча́та, курченя́тл. С. З. — Возить ся, як квочка з курчатами. н. пр.

Куре́нь = курінь.

Кури́лка = 1. наро́дня великору́ська гра, в ко́трій передаю́ть запа́лену скіпку, приповіля́ючи: „живъ, живъ кури́лка!“, а в ко́го пога́сне, той дає́ фант.
2. кімна́та для куріння тютюну́.

Кури́ло = гуля́ка, гульня́й, гульвіса. С. З. — А гультяй той усе пъе, прийде до дому, мене бъе. н. п.

Кури́льница = кадильниця, кади́ло.

Кури́льщикъ, ца = куре́ць, курій, ка, (з люльки) — люле́шник, ця. С. Л. З. — Добрий курець май свою люльку і тютюнець. н. пр. — Коли курець, то в кресало й гаманець. н. п. — Курій, що потягне з люльки, то й плюне. н. о. — Такий люлешник, що й не випускае люльки з рота.

Кури́ный = ку́рячий. С. Л. — Курача сліпота. — Безштанько — курячий дядько. п. пр. (Дражнять малих хлопців, що ходять без штанів або не хочуть одягати штанів).

Кури́тель, ница = д. **Кури́льщикъ, ца.**

Кури́тельный = курильний; кадний (С. З). — **Кури́тельный таба́къ** = тютю́н, здр. тютюне́ць. — **Кури́тельная тру́бка** = лю́лька, здр. лю́лечка. — **Кури́тельное вещество́** = ку́рево. — А тютюн та люлька козаку в дорозї знадобить ся. н. п.

Кури́ть, ся = 1. кади́ти, ся, кури́ти, ся, (ладаном) — ла́дани́ти, ся. — Од чуми лїкарі людей і товар курили. Манар. — Почав диякон кадити. — Кури́ть димок, головешки то там, то сям тліють. Аф.
2. (тютюн) — кури́ти, пали́ти (С. Л.), пи́хкати, па́хкати. (Останні три слова про куріння з люльки). — Кури́ть лихий по дорозї. н. пр. (Одказують, як хто просить курити). — Ой ходе він, ходе, похожае, він люлечку куре, куре, розкурив. н. п.
3. (горілку) — гнати, кури́ти, ся. — Гнав горілку на винницї, тепер мене женуть в винницї. Ки.

Ку́рица = ку́рка, ку́ря (С. З.), здр. — ку́рочка, ласк. — куріпочка, куріпка, (галанська) — гала́нка, (особливої породи) — галага́нка, (дїтське) — тю́тя. (С. Ш.). — Кому не ведеть ся, то й курка не несеть ся. н. пр. — Це ще тютя з полотняним носом. н. пр. — Буває і в курей і без клопіт: чи може з якої там печалі, чи був на просо недорід, але куріночки нащажать стали. Зінь. — Підсипала куріночці, щоб вивела дїти. н. п.

Ку́рячій = д. **Кури́ный.** — **Ку́рича сліпота́** = 1. рос. а) Ranunculus arvensis — ку́ряча сліпота́, б) Chelidonium majus L. — глекопа́р, глечкопа́р, гладишник, гладу́шник, чистотїл, сїре зілля, празо́рник, в) Caltha palustris L. — латаття, калю́жниця, но́шки. С. Ан.
2. мед. Noctalgia — ку́ряча сліпота́ (С. З.), ку́рочка.

Ку́рій = д. **Кури́ный.**

Курлы́кать = курлю́кати, кургикати, курли́кати. — Перепели підпідьомкають, журавлї десь курлюкають на тирлах. Поліс. С.З.

Ку́рникъ = 1. пиріг (з ку́рятиною).
2. курни́к (хлїв), ку́ча (в хатї), ко́ець, ко́йка (клїтка). С. Л. — В мене курка й вкрадена, через курник пронесена. н. п. — Нема де курей держать, треба нову зробити.
3. ха́та без ко́міна й димаря́.

Курно́ска = ки́рпа, кирпа́та.

Курно́сый = кирпа́тий. С. З. Л. — Перехрести пса, щоб великий ріс, а то кирпатий. н. пр.

Курно́й = без ко́міна й димаря́. (Д. Ном. **курна́я, Ку́рникъ** 3).

Курны́кать = мугика́ти. С. З. — Мугикав собі під ніс якусь пісню.

Куро́вникъ, рос. Euphorbia = молочай, молоча́к. С. Ан.

Куро́къ = куро́к, за́йчик. (Полт. і Вол.). — Та вже шаблї заржавіли, мушкети без курків, а ще серце козацькеє не боїть ся Турків. н. п.

Королёсить, куролёсничать = пустува́ти, фи́глї стро́їти, бро́їти (С. Ш.), колобродити.

Куролёсникъ, ца = пусту́н, ха, шкоду́н, ка.

Куропа́тка, ку́ропать, пт. Tetrao perdix = куропья́, куропьятко (Кр.), куріпка, здр. — куріпочка (С. З.), молода — куріпя́.

Куропа́ткинъ, куропа́чій = куріпячий. — Куріпячі пйця. — Назвав куріпяче гнїздо.

Курослѣпникъ, курослѣпъ = рос.: а) Cornus sanguinea L. — **свидина́, свидва, спиж, свидове́ де́рево** (С. Ан.), б) Anagallis arvensis L. — **ку́рячі о́чки, ку́ряча сліпота́**. С. Ан.

Куроцапъ = **курохва́т** (С. З.), **куроца́п**. (Що краде курей і хабарник дрібний). — Моя в школу з торгу курохват. Кот. — Не дурно його куроцапом, цього урядника кажнять: навіть з бублейниць хабарі лупить.

Куртажный = **фа́кторний**.

Куртажъ = **факторо́ве, фа́кторне, факторо́вне** (С. Ш.), **викрута́рне**. — Через фактора позичив гроші і заплатив йому факторового 10 карбованців.

Куртка = **ку́ртка, куци́на** (на хутрі) — **кажано́к**. (С. З.).

Курушка = **ку́рево**, (з смоли) — **козубе́ць**, (з гуль на дереві) — **скрепу́ха**. — Підкурна пчіл скрепухою.

Курчавка = **кучеря́вка, кучеря́вочка**.

Курчавый, курчатый = **кучеря́вий**. (Д. Кудря́вый 1).

Курчавѣть = **кучеря́віти**.

Курчеватый = **кучеря́венький**.

Курчёнокъ = д. **Курёнокъ**.

Куры, 2 відм. — **куръ** = **ку́ри, куре́й**. — На базарѣ много куръ = на базарі бага́то куре́й. — **Строить ку́ры** = бісики пуска́ти.

Куръ-вѣлье, рос. Mercurialis perennis L. = **проліски, бажа́нна трава́**. С. Ан.

Курьёзный = **куме́дний** (С. З.), **чудний, чудасі́йний**.

Курьёзъ = **чудасія, куме́дія**:

Курьеръ = **гіне́ць**. С. Аф. З. — Хмельницький послав гінця до Хана.

Кура́ = 1. **курча́** і т. д. д. **Курёнокъ**.
2. **индича́, индича́тко**, мн. **индича́та**.

Кура́тина = **ку́рятина**.

Кура́тникъ, ца = 1. д. **Ку́рникъ** 2.
2. **куролапник, ця** (що торгують курми). — Усіх курей продала куролапникам.
3. **курохва́т, ка, куроца́п, ка**, (що краде курей). С. З.
4. рос. Galeopsis — **жабрій, жа́брик**. С. Ан.

Кура́тный = **ку́рячий**.

Кура́тня = д. **Ку́рникъ** 2.

Куря́чій = д. **Куря́ный**. — **Куря́чья трава́**, **куря́чья черёвы**, рос. Stellaria media Smith. = **мокре́ць, мокри́ця**. — **Куря́чья слѣпота́**, рос. Lamium purpureum L. = **шанда, красна кропива́** і д. **Ку́рячья слѣпота́** і **Куросла́пникъ**.

Куса́ка = 1. ком. Mordella = **щипавка**. — Щипавка хоч і не дуже добре, а все ж літає. Степ.
2. **куса́ка, кусли́вий, кусю́чий**. — Злигливого не бій ся, а кусливого. п. пр.

Куса́ніе = **куса́ння**.

Куса́ть, ся = 1. **куса́ти, ся, гри́зти, ся**. — Скажений собака і хазяїна кусає. п. пр. — Гризем ся, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш. — **Куса́ющійся** = **кусли́вий, кусю́чий** (д. під ся. **Куса́ка** 2).
2. **щипа́ти, ся, пекти́**. — Перець пече в роті. — **Товаръ куса́ется** = **ду́же дорогі́й, до́рого ко́штує**.

Куси́ще = **кусма́н, ку́сень, шмат, скиба** і т. д. д. **Кусо́къ** (поб.). — Одрізав оттакий кусман. — За шмат гнилої ковбаси у вас хоч душу попроси, то віддасте. К. Ш.

Кусковый = **кусково́й**.

Кусо́къ, кусо́чекъ = **кусо́к, кус, ку́сень**, поб. **кусма́н**, здр. — **кусо́чок** (С. Л.), **шмато́к, шмат** (С. З. Л.), **шмато́чок, кава́лок** (С. З.), **кава́лочок** (прав. і гал.), **хлі́ба — скиба́, скиба́, скибо́чка** (С. З.), **шмато́к, лу́ста, лу́стка, лу́сточка** (С. З.), **ба́йда** (С. Ш.), **в краю одрізаний — край, окра́єць, окра́йчик**, мяса — **шмато́к, кусо́к**, дрібненько покраяного — **кри́шеник, кришени́на**, чого крихкого, напр. соли — **дрібо́к, дрібо́чок** (С. Л. З. Аф.), **са́харю — гру́дка** (С. З Аф.), **гру́дочка**, масла, каші, глини то-що — **гру́дка**, здр. **гру́дочка**, поб. **грудома́ха**, глини замішаної — **шпару́нок**, паперу — **кла́птик**, тканини — **кла́поть, кла́птик** (С. Л. З.), **шмати́на**, цільний — **шту́ка, ці́льник**, про полотно — **сувій, сувійчик** (С. З.), шкури старої — **шкура́т** (С. З.), **шкурато́к**. — Не сама ж я пряла, кума помогала, дала я їй масну пшона, ще й три куски сала. н. п. — Відвалив кригн оттакий кусень. н. к. — Прокляний шматок горло дере. н. пр. — Добрий борщ і каша, як є шматок мяса. н. пр. — В чужих руках завше більший шматок. н. пр. — Хлїба ні шматка, соли ні дрібка. н. п. — То і курку, і печеню і кавалок кишки, все, що було у торбині, стеребив до кришки. Руд. — Штука сукна, сувій полотна. — Одрізана скиба од хлїба, її не притулиш. н. пр. — Не позичала ні хусточки хлїба, ні ложечки соли. н. п. — Як окраєць на столі, то і душі весе́лій. н. пр. — Грудочку каши, кільце ковбаси. н. п. — Цур дурня та масла грудка! н. пр. — На полудень ковбаси або кришеників сала. Ос. — Дметь ся, як шкурат

на огні. н. пр. — Тобі, махо, та навійчики, а мині та сувійчики. н. п. — Кусень хлíба. Кр.

Кустáрникъ = чагáрник (С. З.), чагарня́к (К. З. і Ю. Р.), чагáрь (С. З. Л.), чагарí, кущí, корчí, (в балцí) — байрáк. (С. Аф.). — Ідуть вони темними лíсами, ідуть чагарями, ідуть вони пустим зрубом, буйними ланами. Руд. — Тодí Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лíсах повтíкали. н. д. — Прошу вас, братця, як будете до байракíв прибувати, тернові гильки рубайте, мині признаку покидайте. н. д.

Кустáрный = чагарникóвий і д. **Кустúстый**. — **Кустáрный промыселъ** = дрібни́й промúсел. — **Кустáрныя издѣлія** = домáшні вúроби, (про полотно) — доморкáне, домоткáн (С. З.), про сукно — домодíльне. — Полотно домоткане. — Гарна у пана свитка, мабуть не з домодíльного сукна. Кн.

Кустáрь = дрібни́й промисловéць, що готує рíзні вúроби дóма, рукáми, без фабри́цьких машúн, або на простих станкáх.

Кýстникъ = кýщник.

Кустúстый = кущúстий, купчúстий, корчúстий, (про хлíб і траву) — рунúстий. — Жито таке рунисте, що аж за очí бере. Кн.

Кустúться = кущúти ся, корчúти ся, (про хлíб і траву) — рунúти ся. — А трава як щíтка: одна одну пре та рунить ся. Кн.

Кустовóй = кущовúй, кущáстий, кущовáтий. — Ся цибуля в стрíлку не йде, се кущаста. Кн.

Кусть, кустóкъ, кустóчекъ = кущ, здр. кýщик (С. Л.), крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тíльки росте один кущ калини, та й та не цьвíла. н. п. — У нас де крак, там і козак, а де байрак, там сто козакíв. (Костомаров — Б. Х.).

Кусъ = д. **Кусóкъ**.

Кýтать, ся = кýтати, ся, обгортáти, ся, тушкувáти, ся. (С. Ш.). — **Кýтать печь** = затуля́ти, затикáти. — На віщо ви так тушкуєте дíтей?

Кутéжъ = гульня́ (С. Л.), гульбá, загра. — Шукаю його та шукаю, а він у шинку з чаркодуями загру справля. Кн.

Кутéйникъ = духóвний, (зневажливо) — книшохвáт, книшолáп.

Кутерма́ = 1. д. Вьюга.
2. гармúдер, розгордíяш, шáрварок (С. З.), суня́ття (С. Л.), колот, колотнéча, бýча, колотня́ (С. З.). — Такий гармидер, неначе Орда підступа. С. Аф. — За онучу та вбили таку бучу. н. пр.
3. риба Salmo lacustris = головáтиця. С. Пер.

Кутúло = гультя́й, гуля́ка, гульвíса (С. З. Л.), чаркодýй, заграй, бражник. — Гультяй не робить, тíльки пье, прийде до дому, мене бье. н. п. — Такий заграй, що всю батьківщину з москалями сплюндрував. Кн. — Гохíнний бражник — як почне гулять, на цíлий тиждень. Кн.

Кутúть = 1. крутúти, вихровáти (про нíтер). — Крутить, стрíху розривае, снíгом хату замíтае. В. Щ.
2. гуля́ти (С. Л.), гультяювáти, пíтигуля́ти, курúти, бенкетувáти (С. Ш.), пія́чити. — Троянці добре там курили. Кот.

Кýтникъ = кýча (курник під лавкою або під полом). С. Л.

Кутóкъ = 1. анат. Cantus oculi = кутóк, кутóчок. — Ще добре що в куток, а не в середину ока попав.
2. д. **Кýтникъ**.

Кутъ = 1. кут, кутóк (в хатí коло дверей).
2. матня́, гузи́рь (невода). С. Аф.

Кутья́ = кóливо. С. З. — Панахúду пéли, а кутьí не éли = панахúду одслúвали, а кóлива не íли.

Кухáрить = куховáрити, кухарювáти.

Кухáрка = куховáрка (С. З. Л.), кýхарка. — Я б тебе цíлував, милував, а до печí куховарочку давáв. н. п. — Їх дочка стануть кýхарками, сини в неволí пропадуть. Кн.

Кухáркинъ = куховáрчин, кухáрчин.

Кухáрничать = д. **Кухáрить**.

Кухмейстеръ, кухмúстръ = 1. кýхарь, кýхар. (С. Л. З.).
2. кухмáйстер.

Кýхня = кýхня, пекáрня. (С. З. Л.). — Пекарня дух любить. н. пр. — А дворак неборак не хоче робити, лиш від стаї до пекарнí люльку закурити. н. п. Б.

Кýхонный = кухéнний (С. З.), кухня́ний (Кн.), пекарня́ний.

Кýча = 1. кýпа, здр. кýпка, кýча, здр. кýчка, поб. — кучугýра, (зернового хлíба, полови) — вóрох, (хворосту, лозу) — вáлява, (бурякíв, огíркíв то-що) — бурт. — Чорт біса з під купи бачить. н. пр. — Трупу купою на купі. К. Ш. — Пшениці ворох був не вкритий. С. З. — Забрався, як свиня у ворох. н. пр.
2. багáто, сúла, кýча, тиск. (С. Ш.). — Куча народу. С. Л. — І-панства чортів тиск бухо. Гр.

Кучелáба, рос. Strychnos Nux vomica L. = цяцибýха.

Кучерска́я = машта́рня. Вол.
Кучерско́й = візни́чий, поганяйлівський (Нохис.), машталірський.
Кучеръ = візни́к (С. Л.), возни́ця, поганя́йло (С. З.), пого́нич (С. З.), машталір. — А коні пранив машталір. Кот.
Кучить, ся = 1. згріба́ти, згрома́жувати, ся, ку́пчити, ся, ску́плювати, ся. 2. ку́чити, докуча́ти, набрида́ти. — Кучити послам, аби домовляли ся. С. З.
Кучища = кучугу́ра.
Кучка = д. Куча (здр.).
Кушакъ = по́яс, пас (С. З.), шкуратяний разом з гаманом на гроші — чере́с. (С. З.). — Сидить козак на могилі, сорочку латає, він кинув ся до череса — копійки не має. н. п. — Черес із червінцями. Кр.
Кушанье = їде́ння, їда́, їдіння. (Кр.). — Застав його за їдою.
Кушанье = стра́ва, потра́ва, їжа, їство́, їда́, наїдки, (варене) — ва́риво, варе́не, (печене) — пече́ня, печи́сте, пече́не, (скоромне) — скоро́мина, скоро́мне, (пісне) — пісни́на, пісне́. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Хліба не пік, страви не варив. Кн. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — На їжу був трохи вередливий. Кн. — Були там усякі їства штучні. Кот. — Хліб та вода — то козацька їда. н. пр. — Сьогодня варива нема, тільки печене. С. З. — Все стоїть на столі: і напитки і наїдки. Кр. — *Різні страви народні на Україні:* бі́гос або бі́гус (ковбаса або м'ясо, печені або варені з квашеною капустою з салом), бри́нза або ґля́ґаний сир (сир з овечого молока), бу́цик або бу́цики (галушки або варяниці, смажені на маслі, їдять з сметаною або з медом), варе́ники (періжки з сиром або ягідьми, варені), варени́ці (шматочки тіста, зварені, їдять з маслом і сметаною), галу́шки (галки або шматочки тіста з юшкою з оліею або салом), голубці (каша часом з м'ясом, загорнута в капустяних листах), ва́тірка (юшка з тіста, розтертого дрібненько з оліею або маслом), катлама́ (коржі в баранячому смальці), гру́ця (яшна каша з горохом), ква́ша (соложене тісто з грушками або калиною), кути́ (пшениця зварена з медовою ситою або риж з родзинками з мигдалевим молоком, обрядова страва на Святвечір або на Голодну кутю), ле́мішка (запарене окропом борошно з молоком або маслом), ло́бешина (різане тоненько тісто, зварене), макорже́ники (різані яблука, спечені в яйцях), мамали́га (кукурузяне борошно, запарене окропом, з маслом), орі́шки (пальчики з тіста на смальці), пампу́шки (буханці з оліею і цибулею або часником), пеницак (каша з цілих яшних крупів), постро́ма (сушена на сонці баранина), пу́тря (рідка лемішка), ряб-ко́ (з пшона з м'ясом), тете́ря (з гречаної муки з пшоном, з оліею), у́трібки (соляника з печінок і тельбухів), хома́ (тертий горох з сім'ям), шарпани́на або ба́ба-шарпани́на (пшеничне тісто з юшкою з тарані або чабака), ши́йник (з ракових шийок), шулики́ (коржики з маком і медовою ситою), шупо́ня (горох з пшоняною кашою). Про українські народні страви д. Марієвича — „Обычаи, повѣрья, кухня и напитки Малороссіянъ". К. 1861.
Кушать = їсти, годува́ти ся, живи́ти ся, корми́ти ся, хліба-со́ли вживати, власне їсти й пити, особливо — обідати й вечеряти. — Ку́шайте! = году́йтесь, живіться, кормітесь, трапезу́йте, пи́йте. — Не турбуйтесь, люди добрі, годуйтесь на здоровля! Ос. — Живіть ся дітки, щоб росли як квітки. Кн. — Корміте ся (за обідом) люди, бо полудня не буде. Кн. — Трапезуйте, люди добрі! Лев.
Кушачекъ = поясо́к, черешо́к (д. Кушакъ).
Кушачный = поясо́вий.
Кушетка = кана́пка, канапе́я (миска).
Кушуръ, рос. Scirpus = осітняг. С. Ап.
Куща = наке́т, шатро́, курінь, катря́га. С. З. — Пра́дникъ ку́щей (у жидів) = ку́чки.
Куяки́ = тилягі́. (С. З. Ш., К. Ч. Р.).
Къ = до, на, під, к, ик. — Къ востоку, къ за́паду, къ се́веру, къ югу = на схі́д, на за́хід, на північ, на південь. — Къ ве́черу = над ве́чір, про́ти ве́чера. — Прибе́гать къ Бо́гу = удава́ти ся до Бо́га. — Идти́ къ кому́ = іти до ко́го. — Пітов до попа. — Любо́вь къ лю́дямъ = любо́в до люде́й. — Идёть лицу́ = до лиця́, ли́чить. — Їй дуже личить червона керсетка. — Пригласи́ть къ обе́ду = позва́ти на обі́д. — Приговори́ть къ сме́рти = засуди́ти на сме́рть. — Къ сожале́нію = на жа́ль. — На превеликий жаль, я не міг роздобути тії книжки. — Къ стыду́ = на со́ром. — Людям на сьміх собі на сором. н. пр. — — Къ концу́ = на кінці, на прикінці, на кіне́ць. — Перемѣни́ться къ лучше-

му = зміни́тись на кра́ще, на лїпше. — Къ нему́, къ ней = до нього́, до не́ї. — Къ чему́ кло́нится = до чо́го іде́ть ся. — Я вже бачу, до чого воно йдеть та навтїкача.

Кгива́лъ = д. **Книва́лъ**.

Л.

Лаба́зникъ = 1. мучни́к (крамарь, що торгує борошном та крупами).

2. рос. Spiraea Ulmaria L. = бузина́ боло́тна, меду́ниця, гіро́шник, огіро́шник, ка́шка, жа́бячі конопе́льки. С. Ан.

Лаба́зня, лаба́зъ = кра́мни́ця (де продають борошно і крупи).

Ла́бзиться = ла́стити ся, ла́щити ся (С. Л.), лабу́зити ся, підлабу́знювати ся; підсипа́ти ся. — Бій ся не того собаки, що гавкає, а того, що ластить ся. п. пр. — Чого ж так лащить ся тепер до мене? Гр. — Підлабузнився до горлиці горобець, паче й справдї запорозький молодець. Б. Г. — А до мене губерець підсипався і любови добивався. Кот.

Ла́ва = 1. ла́ва, гаму́ла. — Засипало лавою.

2. кла́дка. — Ой у полї річка, через річку кладка. п. п.

3. живи́й міст.

Лавина́ = ски́ба снїгу, що звали́ла ся з гори́.

Лавирова́ть = кружи́ти, крути́ти ся, бардїжа́ти (вживаєть ся на Дніпрі); сновига́ти. — Сновигає між людьми й між панами, щоб не зачепить ся за кого. Кн.

Ла́вка = 1. ла́ва, ла́вка, ла́вонька, (рухома) — осли́н, осли́нець, осли́нчик. С. З. Л. — Як на лавцї лежав, було мінї трохи жаль, як до гробу понесли, то всї жалї вiдiйшли. п. п. — Коло його стара мати сидить на осликї. К. Ш. — Я б ставив хатоньку, ти б помогала, я б робив лавоньку, ти б гемблювала. п. п.

2. кра́мни́ця (С. З. Л.), кра́ма́рня, кра́мка, склеп. (Гал. Прав.). — Ой тїкала Бондарівна по межи крамницї, та й вистрелив пан Каньовський з повної рушницї. п. п. — На полицї у крамницї всякого товару повно було. Кн. — У Київі, чи в Полтаві, чи в самій столицї з мазницею мужик ходить помежи крамницї. Руд. — А комора у жидка була і крамниця, часом і різниця. Руд. — **Кни́жная ла́вка** = книга́рня. — Так самих приказок Гребінка нема по книгарнях. К. Х. — **Сапо́жная ла́вка** = ше́вня. С. З.

Ла́вочникъ, ца = кра́марь, кра́мар, ка, зневажливо — крамарчу́к. С. З. — Крамарь заправив так цїну, що нема чого і торгуватись. — А ти як хоч вози — я все позволяю, аби тільки не крамарем (а за те й полаю. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим Запорожцем).

Ла́вочниковъ, ла́вочницынъ = кра́марський, кра́марів, кра́марчин.

Ла́вочный = кра́мни́й (С. З.), крамський, крамови́й. — Дай мінї, милий, крамну сорочку. Деж тобі, мила, крамнини шукать! Будеш миленька в плоскінній лежать. п. п. — Крамні платна купувати та лїрники рувати. п. д.

Лавръ, рос. Laurus nobilis L. = лавр, лаврина. С. Жел. — **Пожина́ть, собира́ть ла́вры** = сла́ви заживати, залучати, добува́ти. — Ой хотїв козак Сопров та славоньки зажити, гей зібрав військо запорозьке та й пішов Орду бити. п. п. — Гей нум, браття, до зброї, на герць волляти, слави залучати! М. Лобода. — **Почива́ть на ла́врахъ** = спочива́ти після велико́ї й сла́вної пра́цї.

Лавчо́нка = кра́мни́чка.

Ла́герный = табо́ровий, обо́занний.

Ла́герь = та́бор (С. З. Л. Ш.), кіш (С. З. Л.), обо́з (С. З.), ста́н (С. Л.), становисько (С. З.), місце, де був табор — бори́ще. (С. Ш.). — Прошу я вас, добродбайте, на ляцькі табори нападайте, ляцькі табори на три части розбивайте, ляцьку пень рубайте. п. д. — Собор подiли ся на два табори. Бар. О. — А вони стоять кошем у Великих курганів. С. З. — Ген летить бомба з московського стану, та і вперед Січи впала. п. п. — З того становиська рано рушивши. Л. В. — Стати, **расположи́ться ла́герем** = та́бором, ко́шем, обо́зом ста́ти, ота́бори́ти ся. — От він отаборив ся з військом над морем п. к. — **Стои́ть ла́герем** = та́бором, ко́шем, обо́зом, стоя́ти, табору́вати. — Коли Мотовилівки року 1665 таборував з військом Гетьман Брюховецький. Кн.

Лагу́на, мн. лагу́ны = лима́н (коло лиману), о́зеро, що відділи́ло ся від мо́ря я́ми з морською водо́ю коло мо́ря.

Лагу́нка = **маши́ця**. — Пропив дрюки і машиці і з дьогтем машиці. н. п.

Ла́дить, ся = **ла́годити, ся** (С. З.), **ладна́ти, ся** (С. З.), **ладити, ся, лаштува́ти, ся** (С. З.), **рештува́ти, ся**; **єдна́ти, ся, зго́джувати ся, годи́ти ся, умовля́ти ся**. — Лагодить віз у дорогу. — Лагоди, мати, постіль: сім подушок пухових під пана молодого. н. п. Под. — Та заходились рештовать вози в далекую дорогу. К. Ш. — Почали годити ся за ціну. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр. — **Де́ло ла́дится** = діло в лад, на лад пішло́. — **Де́ло не ла́дится** = діло не в лад пішло. — Коли моє не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Онъ со всѣ́ми ла́дитъ** = він зо всіма́ в ладу́, з до́брій зла́годі. — **Не ла́дятъ ме́жду собо́ю** = між ни́ми нела́года. — Ой ти старий, я молода — чом між нами нелагода? н. п.

Ла́дно = 1. **ла́гідно, в ладу́, в зла́годі**, у зго́ді (С. Л.). — Живіть, дітки, любенько, у згоді. С. Л. — Живім у злагоді, при добрій годині. С. Л.

2. **до́бре, гара́зд, сі́лькісь, вно́си**. — А що як пошив свиту? Добре. — Приходь завтра! Добре! (або гаразд, сількісь!).

Ла́дный = 1. **ла́гідний**.

2. **до́брий, хоро́ший, га́рний**, не згі́ршій.

Ла́донка = 1. **ла́данка, по́душечка**.

2. кадильниця, кади́ло.

Ладо́нчатый = **доло́нястий**. (Д. Лад. 1.)

Ла́донъ = **ла́дан, кади́ло**. — **На ладонъ дѣ́тъ** = на Бо́жій доро́зі, на тонку́ пря́дé, (шуткуючи) — три чи́сниці до сме́рти. — Сидить така безщасна, — подумаш — три чисниці до смерти. Чайч.

Ладо́нь = 1. **доло́ня**, здр. **доло́нька**. С. Аф. 3. (Д. Ладо́ша).

2. тіб. — Як на току не молотять ся, то в хаті колотять ся. н. пр.

Ладо́ша, частіше мн. **ладо́ши** = **доло́ня, доло́нька, доло́ньки, доло́шки**. (С. Аф. Л.). — Іде хлопець, іде малий, та в долоні плеще: тулий, мати — нема батька іще. н. п. — **Бить въ ладо́ши** = **плеска́ти** в доло́ні, в доло́шки, (до дітей) — **ла́дки робити, ладу́сі, ладу́сеньки**. — Ладки — ладусі! а де були? В бабусі. — А що їли? Кашку. (Примовляють до дітей, плещучи в долоні).

Ладя́нка = **ладівни́ця**, здр. **ладівни́чка**. С.З.—У ладівниці ні одісінького набою. н. п.

Ладъ = 1. **лад**. — Добрий вечер, коне, чи є лад без мене, чи заметені двори, чи застеляні столи. н. п. Под. — Погано сьпівають — зовсім ладу нема.

2. **ла́года, згода, зла́года**. С. Л. — Живуть у добрій злагоді. — А вже тій сварці годі. Дай рученьку, жиймо в згоді. н. п. Под. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Спільники у згоді жили, то й вїкого не боялн сп. Зінк. — Як будете одностайно в згоді жити, вїхто вас не подолїе. Зінь.

Ладья́ = **чо́вен** і д. **лодка**.

Ла́жный = **прокі́нний**

Лажъ = **прокі́нне**, різниця від прокіну якої́ коне́ти на иньшу.

Лазаре́тъ = д. **Больни́ца**.

Ла́зать, ла́зить = **ла́зити, по́взати, плазува́ти** (С. З.), на гору — **зла́зити, вилїза́ти, де́рти ся**, з гори — **злїза́ти**, рачки — **рачкува́ти**. — На стїну дереть ся. Чайч. — Молодиця капусту шаткує, а дитина за нею рачкує. н. п.

Лазе́я, лазе́йка = **прола́зка, вилазка** (С. Л.), **ла́зівка** (С. Жел.). — Свині в горо́ді — мабуть десь вилазка є. С. Л.

Ла́зка = **ла́зіння, по́взання**.

Ла́зня = **сту́панка, до́шка** з дірка́ми, замість драби́ни.

Лазо́ревка, пт. Parus coerules = **сини́ця** (блакітна).

Лазо́ревый, лазу́ревый = **блаки́тний** (С. З.), **блаки́тний**. (С. Л. Ш.). — У блакітному безмірі сонце плине і палає, гори, ліс, луги і річку теплим сьвітом обливає. В. Щ. — А по над всім блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

Лазу́рь = 1. **фа́рба блаки́тна**.

2. **блаки́ть, блаки́ття, блаки́т** (С. Л. Ш.). — І небесна блакить вся зірками горить. Як. — Тут небо пспістю цьвіло, блакіттю повнеє було. Пч. — Тут густа блакить неба рідшає і мінить сп. Кн.

Лазу́тчикъ = **пласту́н** (у Чорноморських козаків), **вивідач**; **шпиг, шпигу́н**.

Лазъ = **пере́сник, про́сник** (місце, кудою звірі проходять).

Лазья́ = **вічко, очко** (в улику).

Лай = **га́вкання** (С. Л.), про кількох чи багатьох собак — **гавкотня** (С. Л.), **валува́ння**. — Ось вам на те́ ваше собаче гавкання: тьфу! і плюнула. Кн.

Ла́йка = **соба́ча шку́рка** вичинена, що з неї звича́йно ро́блять рукави́чки.

Ла́йковый = **зроблений** з „**Ла́йки**".

Ла́йкій = **гавку́чий, звяглйвий**. — Чуть свого гавкучого бровка, як станем близнитись до рідного кутка. К. Д. Ж. — Була б

вам гавкуча — усю ніч як дзвонив. Чайч. — Звигливий собака. Номис.

Лакéй = лакéй (Лів.), зневажливо — лакýза, лакúза, лакúзка (Лів. С. З.), льóкай, лóкай (Гал. і Прав.), покойóвий, пахóлок (С. Л.), у правобережних панів молодий паходок при покоях — козачóк. — Будка проїхала... коні басували і лакизка ззаду купив. Номис. С. З.

Лакéйничать = лакеюва́ти (Лів.), локаюва́ти, льокаюва́ти (Гал. і Прав.).

Лакéйскій = лакéйський (Лів.), лóкайський, льóкайський (Гал. і Прав.); лакеюва́тий. (С. З.). — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Лакéшко = лакúзка, лакýзка. (Д. Лакéй).

Лакировáть = лакува́ти, лачи́ти (Сп.), покóщувати, лощи́ти. — **Лакирóванный** = ла́чений (Сп.).

Лáконецъ, лáконка (сп. р.) = ласýн, ласýнка, ласýха, ласíй, ка, здр. — ласунéць, ласощохли́ст (С. З.), лягоми́нець, лагоми́нець. — Ласун худобу всю на ласощі проїв. Б. Б. — Ласунець ти, Василю, усе б тобі солодке тільки. Кн.

Лáкомиться = 1. ласува́ти. — Коли ласувать, то ласувать — бий, жінко, цíле кúце в борщ. н. пр.

2. д. Зáритися.

Лáкомство = ла́сощі (С. З. Л.), ла́коти (С. З.), ла(я)гоми́нки (С. З.), сма́кощі (С. Нар.), прúсмаки. С. З. — Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. н. пр. — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржики, стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагоминки. Гр.

Лáкомый, мо = ла́сий, ла́со, сла́сний, сла́сно — На ласий шматок знайдеть ся куток. н. пр. — Та ви дружечки ласі, з'їли шматок м'яса. н. п. — Ласий до м'яса. н. пр. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — Любила солодко пити, сласно їсти, хорошé ходити. Кн.

Лакри́ца, лакри́чникъ, рос. Glycyrrhiza echinata L. = локри́ця, соло́дкий ко́рінь, вербéць соло́дкий, солодéць, солодúка. С. Ан.

Лакъ = лак, по́кост (Вол.), полúва. (Кн.). — Наведу на стіл поливу і кінець. Кн.

Лáмпа = ла́мпа (Лів.), лúмпа (Прав.), гасни́к, га́сниця, га́ска, га́сочка (Полт.), га́сло (Київщина. Кн.). — **Поднять, опустúть лáмпу** = підкрути́ти, прикрути́ти гасни́к. (Кр.).

Лампáда = лампáдка (Лів.), лампáда (Прав.).

Лампáсъ, частіше мн. **лампáсы** = вúпуски, пáсма, пáсми (С. Нар.), крáйки, крайкú. — Штани у його з широкими червоними випусками. Кн. — Тепер у нього штани наче в генерала, з червоними випусками. Кн.

Ландшáфтъ = крайóбраз, краєвúд.

Лáндышъ, рос. Convallaria majalis L. = конвáлія, вáнник. С. Ан.

Лани́та, лани́ты = щокá, здр. щíчка, мн. — щóки, лúця, здр. лúчка. — Уда по щоці. — Поки була молодиця, цілували мене в лиця. н. п. Под. — Як лиска спека румянець на лицях у тебе палає, як зимная крига холодне серденько у грудях лежить. Зінь. — Най поглянуть в твоє личка, що палахкотять, на ті очі, очі карі, що огнем горять. Руд.

Лампáсъ = д. Лампáсъ.

Ланцéтъ = пущáдло. — Побіжи до коваля, нехай візьме пущадло — треба пустити кров коневи. Нос.

Лапь = лáпя.

Лáпа = лáпа, здр. лáпка, лáпочка, лапúська, поб. лáпище. — Въ лáпу (по слярське) = в замóк, в замкú, в зруб.

Лáпа львúная, рос. Alchemilla vulgaris L. = приворотень. С. Ан.

Лáпистый = лапáтий, лапáстий.

Лапотникъ = лапотúнник (Кн.), лапоть (про Білорусів). — Вже й ми, будім тільки лапцюни, перейшли в чобіт на постоли. Кн.

Лáпоть, мн. лáпти = (личані) — личáки, з рос. лáпоть, лáпті, (шкуряні) — постíл, постоли (часом і личаки вуть ся теж постолами), місцеві назви назви яких особливих постолів — кóтепець, кóжанці, верáуни, верáуни, ходаки́, легенькі на Поділі — равиці, поворозки до постолів — волóки (С. — Жвяхтали мокрі личаки. С. З. — Пашаеть ся, як московський лапоть. н. пр. — Кому як постíл, а мíні як сонíл. н. пр. — Росходив ся, як московський постíл. н. пр. — Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці. н. пр. — Коли б ми чобіт гриз, тоб не жаль, а то дак. н. пр.

Лапоухій = капла(о)ýхий. — По тому каплаухі йдуть, аж уші телíпають ся. Номис. С. З.

Лáпочка = 1. д. Лáпа (здр.).

2. (до жінки, ласкаюче) — зíронька, ясочка, серденько. — Ах ти, ясочка моя!

Лапта́ = гúлка (гра, в котрій одні гилки

осуху, а другі ховлять). — Давайте грати у гилки. С. З. — Як ми гуляли ся у гилки, то він як загнав миач, так хто й зна куди закинув. Чайч.

Лапýхъ, лапýшникъ, рос. Lappa = **конýх**, L. major Garin. — **дíдовник**, **репъяхú**. С. Ан.

Лапýша = д. **Лáпочка** 2.

Лапчáтка, рос. Potentilla anserina L. = **гусятник**, **гýсячі лáпки**, **золототисячник**, **золотник**, **підбíл**, **повязок** (укр.), **кънгýш**, **бíлочник**. (Гал.). С. Ан.

Лáпчатый = **лапáтий**.

Лашá = **лóкшина**, **лóкша**. С. З. Л. — Ой ніхто не зна, хто в нас локшину качає. п. п. — **Рéзать лашý** = **лóкшити** (С. З.), **лóкшину кришúти** (Чайч.).

Лáрецъ, лáрчикъ = **скринька** (С. Л.), **шкатýла** (С. З.), **подорожнúй** — **погребéць** (Ив.), **пýздро**, **пуздéрко** (Прав. С. З.).

Лáрь = 1. **рундýк** (С. З.), **штандáри**. — Очіпки поросклядали на рундуку за-для ярмарку, а косинь і ахопка. С. З. 2. (у хижі) — **скрúня**.

Лáсь, лáсина = **плáяна** (довгаста). С. З.

Лáсить = **ласкáти**.

Лáсица, зоол. Mustela nivalis = **лáска**, **лáсочка**.

Лáска = 1. **лáска**, **ласкáвість**; **милувáння**, **мáлощі**, **голубíння**. — Ласки дíвочі. К. Ш. 2. д. **Лáсица**.

Ласкáтель, ница = д. **Льстéць, льстúна**.

Ласкáтельный = д. **Льстúвый**.

Ласкáтельство = д. **Льстúвость**.

Ласкáніе = **милувáння**, **голубíння**, **пéстування**. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого, а старому не до того — жінчиного многось гріховного пестування стерпіти просить. К. Ш.

Ласкáть = **ласкáвити**, **голубúти** (С. Аф.), **милувáти**, **пéстувати**, **пестúти** (С. З.), **милувáти**, (собак) — **лáщити**. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. п. п. — Дивлюсь, вона його жалує, по голівці гладить. Чайч.

Ласкáться = **вáститися**, **лáщити ся** (С. Л.), **підлúвувати ся**, **підсипáти ся**, **лабýзити ся**, **підлабýзнювати ся**. — А Сірко до мене так лащить ся. Чайч. (Д. ще пр. під сл. Лабýзиться).

Ласковость = **ласкáвість**.

Ласковый, во = **ласкáвий**, **ввічлúвий**, **во**.

Ласочка = д. **Лáсточка** 2.

Ласта = д. **Лáсица**.

Лáстовень, рос. Vincetoxicum officinale Monch. = **бородáч**, **зміїнúй кóрінь**, **рáнник**, **стручки** (укр.), **лонúніс**, **лонúлíт**, **лупúніс** (Гал.). С. Ан.

Лáстовица = 1. **лáстка**, **лáстівка** (ними в сорочці під пахою). 2. д. **Бородáвникъ** 3.

Лáстовка = д. **Лáстовица** 1.

Лáсточка = 1. д. **Лáсица**. 2. пт. Hirundo urbica = **лáстівка**, здр. — **лáстівочка**, **лáстівонька**, ласк. — **ластівний**, **ластівй**, тко. — Горобець молодець, а ластівка краща. п. пр. — А Гануся коло його, як ластівка вьеть ся, йому тут розказує, жартує, сьміеть ся. Гадз. — Як ластівка: і крутить ся й вертить ся веселенька, і ледве землю крилами торкне. І. Г.

Лáсточкинъ = **ластівчáчий**, **ластівчáний**. — Ластівчине гнíздо.

Лáстушка = **лáстівочка**, **лáстівонька** (до жінки, ласкаюче).

Ласть = 1. **міра** (12 четвертей), 2. **вагá** (120 пудів).

Лáтина = **лáта** (довга деревяна планиця).

Лáтникъ = **пáнцирник**.

Латýнь = **жóвта мідь**.

Лáты = **пáнцир**, (з залізних або срібних дощечок, нашитих на оксамит, сукно або шкурі) — **тилягú**. С. З. Ш.

Лафá = **користь**, **зиск**, **удáча**; **рóскіш**. — Роскіш йому тепер — живе собі ані гадки. Чайч. — **Ему во всём лафá** = йому у всьому ведéть ся, щастить.

Лафéтъ = **станóк під гармáту**.

Лáцканъ = **одворóт** (в одежі).

Лачýга, лачýжка = **хатúна**, **хатчúна** (С. Ш.), **хúжка**, **халýпа**, **халýпка** (С. Ш.), крита землею — **землянка**. — Саме на узліссі стояла маленька обідрана хатчина. — В своїй і халупі не болітиме в пупі. п. пр. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. п. п.

Лáяніе = д. **Лай**.

Лáять = **гáвкати**, **брехáти** (С. З. Л.), про багатьох собак — **валювáти**. — Мале щеня, та й те гавка. п. пр. — Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить. Гул. Ар. — Собака й на Сьвятого гавка. п. пр. — Собаки так і валюють. Сп.

Лбóвый = **лóбовий**, **черепóвий**.

Лганьё = **брехáння**, **брехнá**, **брéхні**.

Лгать = **брехáти**, **коскалá вести** або **підпускáти**, (инколи) — **побрíхувати**, (за другим) — **підбрíхувати**, (на сповіді) — **попá возúти в рéшеті** (кажуть в марті). — Язиком брехати — не цілом кажуть. п.

пр. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Старий, як пес, а бреше, як щеня. н. пр.

Лгуня́шка = брехуне́ць, бреха́чка. С. З. — Зовсім не шкодливий він брехунець. Кн. — Як вже в людей пішов за брехуна, то з брехунів не вийдеш до кінця. Зінк.

Лгунъ = бреху́н, бреха́ч, бреха́чка, плете́юга, (дуже здатний брехати) — чисто-бре́ха, скоробре́ха, (що багато бреше) — стобре́ха, (що помогав другому брехати) — підбре́хач. — Паллант і сам був ала брехача — язик його тож не клесачка. Кот. — Сам брехач, та й язик у його як той квач. Кн. — О, вже цього чистобреху не піймаєш, хоч як забрешеть ся — викрутить ся. (Д. ще під сл. Враль).

Лгу́нья = брехуха, бреху́нка (С. Ш.), бреха́чка (С. З.), бре́хтя (С. Ш.).

Лебеда́, рос. Chenopodium і Atriplex = лобода́, стебло її — лободи́на (належачий до лободи або зроблений з неї) — лободя́ний. — Лободяне листя.

Лебеде́нокъ = лебеді́, тко, мн. лебе́дята, І лебедята веселі попливли. В. Щ.

Лебёдка = 1. лебі́дка, лебе́дка, лебі(е́)-дочка, лебі(е́)донька. — Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю. К. Ш. — Випливала лебедочка по воді, дожидала не випучої біди. В. Щ.

2. колово́рот.

Ле́бедь, пт. Anser cygnus = ле́бідь, самиця його — д. Лебёдка 1.

Лебезйть = крути́ти ся (перед ким), лабу́зити ся, підсипа́ти ся, підле́щувати ся (до кого).

Лебяжій = лебеди́ний, лебеда́чий (Чайч.)

Левкасить = грунтува́ти.

Левка́съ = грунт (грунтова фарба).

Левъ = лев, здр. ле́вик (Чайч.), мн. ле́ви, инде і самиця = д. під сл. Львёнокъ, Льви́ца.

Легатъ = посланець (від Папи).

Ле́гель = лежа́к (в будові).

Лёгкій, легко́ = легки́й, ле́гко; ві́льний, но; ла́твий, во; (про їжу) — варки́й, легкостра́вний; (про екіпаж) — роско́-тистий; (про землю) — пухки́й. — **Лёгокъ на поми́нъ** = про во́вка пого́вка, а вовк і в хаті. н. пр. — **Легко́ сказа́ть да тру́дно сде́лать** = ле́гко жува́ти та тру́дно ковта́ти. н. пр. — **На лёгкую ру́ку** = на швидку́ руку, аби як (зробити що). — **Лёгкаго поведе́нія** (про жінку) = пові́я, слаба́ на уто́ри.

Лёгкія = д. Лёгкое.

Легкова́тый = легени́ький.

Легковоспламеня́емый = палки́й (С. З.), займи́стий (Кн.).

Легкове́рie = легкові́рність. С. Жел.

Легковѣрный = легкові́рний (С. Жел.), ні-ві́рний (С. Жел.), легкоду́хий. — Легкодухі зараз поняли йому віри. К.

Легковѣсный = легки́й, легкова́жний. — Велика штука та легковажна; вітаю у рук, зараз бачиш, що нема ваги й на пуд. К.

Лёгкое, мн. лёгкія = ле́гке, ле́гки, легі́ня, леге́ні (Чайч.), легу́шка (Полт.). — Дуєть си, як легке в горшку. н. пр. — Прийшла смерть моя, легке точить са. Рудч. — Морж не риба, а звір — дихає легенями, а не зябрами. Чайч.

Легкомы́сленный, но = легкоду́мний, но (С. Жел.), нерозва́жний, но.

Легкомы́сліе = легкоду́мство (С. Жел.), легкоду́мність, пусто́та. — Легкодумність не покинула його і на старості літах. Кн.

Лёгкость = ле́гкість, легкота́. (С. Жел.) — Коники поганенькі, а бігають, бо на них легкота, кажі нема. Кн.

Легóнькій, легóнько = леге́нький, ко, повільний, но, повóлі, по малу, алегетка. (Чайч.).

Легóхонёкъ, легóхонько = леге́сенький, леге́сенько.

Лёгочница = д. Бѣлостóйка.

Лёгочный = легкови́й (С. Пар.), легеневий (Чайч.).

Лёгочный лишáй, мохъ, рос. Sticta pulmonacea Ach. = дубóва лишá. С. Ав.

Легчáть = ле́гшати, віллега́ти, відлега́ти, ти́хшати.

Ле́гче = ле́гше, латві́ше. — Латвіше брати, ніж вертати. н. пр. — Єму ле́гче сдѣлалось = йому полегшало, ле́гше стало. Чайч.

Легчи́ть = 1. легчи́ти.

2. д. Валóшить.

Ле́двенецъ, рос. Lotus corniculatus L. = гори́цьвіт, гороби́нний горóшок, стру-пи́нний горóх, ля́двенець, перстинець, тройчи́сте зілля. С. Ав.

Леденéцъ = цу́кор перепáлений.

Леденѣть = заморóжувати, крижити.

Леденéть = леденіти (С. Жел.), крижа-ти (С. Жел.); про тіло — каякнути, дубіти, холóнути. — Моє серце леденіє п. п. — Руки від холоду дубіють. — Не лоне серце, як згадаю, що не в Україні похоронють. К. Ш.

Ледо́вникъ, пт. Alcedo ispida = **ви́норо-док**. С. Жел.

Ле́дникъ = **льодо́вня**, **льодо́вник** (К. З. о Ю. Р.), **льо́дник**, **лідни́ця** (С. Жел.), **ледни́ця** (С. Л.); глетчер — **ледо́ве́ць**, **крижа́на рі́чка**. С. Жел. — Хата не льодовня — не годить ся сні́гу наносити. н. пр. — Льодовня брусованая, а на версі винбар. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Ледовитый = **льодови́тий**, **крижа́ний**. — Серед крижаного моря. Оповідання В. Чайченка. Одес. 1892 р.

Ледовщи́къ, **ледоко́лъ**, **ледоко́льщикъ** = **бите́льник** (Вол.), **бите́льщик** (Ман.).

Ледорѣзъ = **лідорі́в**.

Лёдъ = **лід**, **кри́га**, (на рі́чці дрібний) — **ше́рех**, **ше́решень**, **ше́ршінь**, (з сні́гом) — **са́ло**, (на дорозі голий лід без сні́гу) — **голощо́к**. — І лід тріщить і вода плющить. н. п. — Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали, уже зовсім пообпадали. Гр. — Забажав печеної криги. н. пр. — Чистий, як крига. н. пр. — Хоч искрами блищить, мягче крига, а теплої води вона не пустить. К. Б. — На Дні́прі стояла ще товста крига. Кн. — Усього проняв холод, немов хто криги приложив до серця. Мир. — Нева тихесенько кудись несла тоненьку кригу попід мостом. К. Ш. — На Дні́прі тоді саме йшов шерех.

Ледя́нка = **гроня́к**. — Наробили громаків, та давай з гори спускати ся. — Або громи́ або санчата тесали. Бодинський. С. З.

Ледяно́й = **ледяни́й**, **льодови́й**, **крижа́ний**. — **Ледяна́я сосу́лька** = **буру́лька**. (Пр. д. під сл. Лёдъ).

Лёжа = **ле́жма**, **ле́гма**, **лі́жма**, **ле́жачи**, **навле́жачки**. — Оттак легма день кріль день і марнує час. Кн. — Навлежачки заробила сережечки. н. пр.

Лежа́лый = **ле́глий**, **зле́глий**, **злежа́лий**, **завалящий**. — Злегле борошно. — Злежалі грушки. — Завалящий крам.

Лежа́нье = **лежа́ння**, **ле́жа**, **лежня́**, **ле́жанка**. — З спання не буде коня, в ле́жі не буде одежі. н. пр. — Від лежні аж боки болять. — За лежнею ніколи й посидіти. н. пр.

Лежа́нка = 1. **лежа́нка**, **припі́чок**.
2. д. Вальдшнепъ.
3. **трі́ба**, **трибо́к** (у млині).

Лежа́ть = **лежа́ти**. — **Не лежи́тъ се́рдце** = **не пристає́ се́рце**, **не лежи́ть душа́**. — Не пристає моє серце та з иньшими женитати ся. н. п.

Лежа́чій = 1. д. **Лежа́нье**. — **Въ лежа́чу** = д. **Лёжа**.
2. д. **Верони́ка**.

Лежебо́къ = **ле́жень**, **лежу́н**, **лежу́х** (С. Жел.), **лежню́га**, **лежню́ка** (С. Жел.), **ле́ґа**, **ле́ґарь** (Ман.), **лежа́чка**, **легеза́**, **легей́да**, **полежа́й**, **полежа́ха**, **вайло́**. — Лежунові Бог щастя дає. н. пр. — Не лежню́га я, мамо, роботяга я. Кн. — Не робітниця я тебе, а лежачка. Кн. — Буду я дома пробува́ти, будуть мене люди пічкуром полежаєм прозивати. н. д.

Ле́жень = 1. **ле́жень**, **леґа́рь**, **підва́лина**.
2. д. **Лежебо́къ**.

Лёжка = 1. д. **Лежа́нье**.
2. **лі́гво**, **барлі́г**. — Знайшли лігво і ведвежат забрали. н. о.

Лёжня = д. **Лёжа**.

Ле́звіе = **ле́за**, **ле́зво** (С. Жел. Л.), **гострі́й** (Чайч.), **гострі́є** (С. Л.), **гостриця**, **жало́**. — Черенки добрі, а леза крихка. Кн.

Лексико́нъ = **слова́рь**, **словни́ця**, **збі-рослов**. (Номис — Приказки).

Леле́ять = **леліяти**, **лелі́ти**, **пе́стувати**, **пести́ти** (С. З.), **милува́ти**, **голу́бити**. С. Л. — Годувала, леліяла, потіхи ся надіяла. н. п. Б. — З малку леліла, в найми не пускала. н. п. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руках Бога пестує. н. п. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого. К. Ш. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Голубить в серці надії великі. К. Д.

Ле́нехъ, **ле́мешъ** = **леміш**. С. З. — Полагодив леміш у плузі. — Нема над тее ремесло, як леміш та чересло. н. пр.

Ле́нникъ = д. **Выдольникъ**.

Ле́нта, **ле́нточка** = **стьо́жка**, **стьо́жечка**, (С. З. Л.), **стьо́пжка** (Прав. С. З.), **би́нда**, **би́ндочка** (Прав. С. Л.), **широка** — **стрічка**, **стрічечка** (С. Л. З.), **червона**, **вовняна** — **жи́чка**, **оксамитова** — **оксами́тка**, що в косу вплітають ся — **кіндя́к**, **скіндя́к**, мн. **скіндяки́**, частіше здр. — **скіндячки́**, що завязує кінець коси — **кісни́к**, **кісничо́к**, **підкісник**, **випліто́к**. — В запасці гарній фаналевій, в стьожках, в намисті і в ковтках. Кот. — Ой скиньте ся, хлопці, по грошу, купіть мині бинду хорошу. н. п. — Ой дай мині, моя мамо, ще й шовкову бинду, не зачиняй, мамо, двері, бо я зараз прийду. н. д. Под. — Де тут була Маріїна мати, що сказала биндочки скидати. н. п. — Що дівочки гуляють, стрічечками мають. н. п. — За віночок та у таночок, за стрічечку, та на уличку. н. п. — (Стрічкою зовуть ся теж головьяний дівочий убір з стьожок).

Ле́нточный = **стьожкови́й**, **стежкови́й**, **биндови́й**, **стрічкови́й**, **кіндяко́вий**.

Лёнъ, рос. Linum = льо́н, (що не дає волокна) — моска́ль. — **Жёлтый лёнъ**, L. flavum L. = жо́втий льон, ви́тошник, зави́вошник. С. Ан.

Лепестко́вый = лепі́стковий, пелю́стковий.

Лепесто́къ = лепі́стка, лепі́сточка, пелю́стка. С. Жел. — На рожі розгорнули ся усі лепісточки. Кн.

Ле́несть = 1. кла́поть, кла́птик, шмато́к, шмат, шмато́чок (тканини).
2. лист, листо́к, листо́чок (рослини) і д. **Лепесто́къ**.

Лепета́ніе = лепета́ння, бе́лькот (С. Аф.), белькота́ння.

Лепета́ть = белькота́ти (С. Аф. З. Ш.), белькоті́ти (С. Ш.), лепета́ти, лопоті́ти; джеркота́ти, джеркоті́ти (С. З.), герготá(і)ти. — От і одрубав йому голову, а голова качаєть ся по траві, та знай белькоче язиком. н. к. — І всі ми знаємо сю науку Христа і лопочуть її наші грішні уста. Ряб. — Джеркочуть, як гуси, по німецьки. Гр. (Д. ще під сл. **Говори́ть**).

Лепета́нный = лепетли́вий, белькотли́вий.

Лепету́нъ, лепету́нья = белькоту́н, белькоту́ха, белькоту́шка, белькоту́шечка. — Дитиночко-белькотушечко моя люба! говорила неня, цілуючи своє немовляточко. Кн.

Ле́петъ = д. **Лепета́ніе**.

Лепёха, лепёшка = 1. ко́рж, ко́ржик (найбільше з пшеничного тіста на салі; кажуть теж не тільки про тісто, а й про инші речі плескаті і разом круглі), пере́пічка (з квашеного тіста на маслі або салі. С. З.), підпа́лок (трохи підпечена), горо́хвяник (з гороху. С. Аф.), медівни́к (з тіста з медом), маківни́к (з маку з медом), жандри́ка (з сиру з яйцями. С. З), ми́шка (з тіста з сиром. С. З.), варени́ця, варяни́ця (варена з тіста. С. Аф. З.), жи́лявик, жи́лявок (що печеть ся без масла і сала, в Жилавий понеділок). — Навчить біда коржі з салом їсти. н. пр. — Як хоржа, то коржа; як спечемо, то й дамо. н. пр. — Треба зробити медовий коржик та й прикладати до рани. Нік. — Три перепічки на маслі. С. З. — Розквасив губу, як варяницю. н. п.
3. гергéпа, гаргáра (гладка жінка).

Лепошникъ, рос. Iris Pseudoacorus = д. **Ко**[illegible].

Ле́са = волосня́, волосі́нь (С. Жел.). — Почав сукати волосню до уди. — Піймав було таку велику рибу, що й волосінь порвалась і удилище трохи не вломилось.

Ле́стный, но = 1. д. **Льстивый**.
2. бажа́нний, жада́нний, прина́дний, знадний.
3. похва́льний.

Ле́стовка = чо́тки (у роскольників).

Лесть = ле́стка, ле́стощі С. З. Л.), підщіння, влещування, у(в)ле́сливість (Кн.), підле́сливість, похлібство.

Лета́ніе = лі́та́ння.

Летаргія, летаргическій = летаргія, обмірання, замірання, летаргічний.

Лета́ть = лі́та́ти, (швидко і сильно) — лета́ти. — Щаслива голубка: високо літа. К. Ш. — Чорні крюки шугають. Лев.

Лето́къ = вічко, очко (в улику). — Зараз же бджоли починають метушити ся, вилазячи що разу в вічка. Степ.

Лету́честь = летю́чість.

Лету́чій = летю́чий. — **Лету́чая мышь, Vespertilio** = кажа́н (укр. С. З. Л.), ні́лик (Гал. Под. С. Пар). — **Лету́чій отрядъ** = **летю́чка**. — Летючка — себ-то, бачите, санітарні виділи під час холери. Кн. — **Лету́чій огонь** = о́гник, во́гник.

Лёть = летíння, літ. — Усі усюди вже облетіла, та з того льоту одна лиш шкода. Кн. — **Лётомъ, легко́мъ** = ни́тю (С. З.), ни́гом, ни́гко́м.

Летѣніе = летíння.

Летѣть = летíти, лину́ти. — Ой як би я зозуля, я б до тебе линула. н. п. — Минув літо, мина й друге, а на трете линуть туславині компанійці в свою Україну. К. Ш.

Лечь = ля́гти, (про кількох) — поляга́ти. — Усі вже спати полягали, тільки вона не спить з думками своїми. Чайч.

Ле́щедь = ле́щата, ще́павка (ляці — рвати садовину).

Лещевúна = ляща́на.

Ле́щикъ = ля́щик (д. **Лещъ**).

Лещúна, рос. Isoprurum L. = пу́калка (Нік. С. Ан.).

Лещъ, риба Cyprinus brama = лящ (С. З. Л.), особливої породи Abramis brama = тара́нник (С. Ш.), ще инші з породи лящів — гу́стря (С. Аф.), підля́щ, підля́щик.

Лжеприсяга = кривоприся́га.

Лжесвидѣтель = кривоприся́жник (С. Ж.) неправди́вий сьвідок. — Кривоприсяжник, который дав ся перекупити. Б. Н.

Лжесвидѣтельство = кривоприся́га, кривосьвідо́цтво (С. Пар.), неправда, крива́, фальши́ве сьвідкува́ння. — Ви

а серця беруть ся лядачі думки, душогубство, криве сьвідкуваннн. К. Св. П.

Лжесвидѣтельствовать = лама́ти прися́гу, не по пра́вдї, фальши́во сьвідчити.

Лжеученіе = фальши́ва нау́ка.

Лжецъ, лжи́вица = д. **Лгунъ, лгу́нья.**

Лжи́вость = бреха́ливість, фальши́вість.

Лжи́вый, во = бреха́ливий, фальши́вий, во, не по пра́вдї.

Ли = чи? — Чи то правда? — Чи здужа? С. З.

Ли́бо = або́. — Або пан, або пропав. п. пр. — Або добути, або дома не бути. п. пр. — Як ба мінї або так, або сяк, як би мінї запорозький козак. п. п. — **Кто ли́бо** = хто не́будь; аби́ хто. (Д. під сл. **Кто**). — **Како́й ли́бо** = яки́й не́будь; аби́ який. (Д. під сл. **Како́й**. — **Гдѣ ли́бо** = де не́будь; аби́-де. (Д. під сл. **Гдѣ**). — **Когда́ ли́бо** = коли́ не́будь; аби́ коли́. (Д. під сл. **Когда́**). — **Куда́ ли́бо** = куди́, куди́ не́будь; аби́ куди́. — Хай поки́ він куди́ піде, а тоді́ прийде. Чайч. (Д. під сл. **Куда́**). **Который ли́бо** = котри́й не́будь, яки́й не́будь. (Д. під сл. **Кото́рый**). — **Что ли́бо** = що не́будь; аби́-що.

Лиза́нъ = ла́дан.

Ли́вень = ли́вний дощ, за́лива (Кр. С. Л.), зали́ва, сильний — хлю́ща, сильний та не довгий — ту́ча (Кр.), **тучни́й дощ.** С. Ш. — Ливний дощ, як з відра, падав на нас. Кн. — Піде злива, дощ великий. Зінк.

Ли́веръ = 1. гуса́к, **гусачо́к** (печінка і легке з горлянкою у зарізаної худоби).

2. духови́к. — Піди лишень мерщій, натягни духовиком пива з бочки.

Ли́вня лить (про дощ) = ли́ти як з відра́, цюркоя́ ли́ти, періщити, пі́жити, хлю́щити. — Дощ як з відра. — Там такий періщить, що й витикнутись з хати не можна. — А дощ, аж хлющи́ть.

Ли́вный = ливни́й. (Д. теж **Ли́вень**).

Либе́рія = либе́рія (С. З. Пар. К. Б.), ба́рва. — Довгі поли ливайської либерії зачинали йому ходу. Бар. — Слуги умножають, їх барви сорвнують. Київ. Ст. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Лизать, лизну́ть = лиза́ти, ли́зькати, лизну́ти. — Лизькав кров собака. Чайч.

Лизоблю́дъ = д. **Блюдоли́зъ.**

Лизу́нчикъ = лу́цик, цуценя́, щеня́.

Лизу́нъ, лизу́нья = лизу́н, лизу́ха.

Ликёръ = ліке́р (міцний і духовитий трунок з горілки і ягід).

Ликовать = радіти, ра́дувати ся. — Радіють старі, діждавшись сина з далекої мандрівки. — Ой радуй ся, земле, син Божий народив ся. н. п.

Ликъ = 1. хор, кри́лас.

2. о́браз. — Образ сьв. Юрія.

3. ра́дість.

Лилеи́ный = лілійний. К. Д.

Лилея́, ли́лія, рос. Lilium candidum L. = лілея́ (К. Ш.), лелія (Лев.), крин (Кот.), L. Martagon L. = лісова́ лілея́, маслянка, маслянóчка. С. Ан. — Лілея сніготцьвіт. К. Ш. — Лелія біла. Київ. Ст.

Лилово́й = бузко́вий, фіялковий, фіолето́вий (С. Ш.), **масако́вий.** — **Тёмно-лилово́вый** = вишне́вий. — Яка спідниця? — Наче по́повa комилавка — масакова. Кн. — Веселка має такі цьвіти: червоний, жовтогарячий, зелений, бламітний, синій і вишневий. Де що про Св. Б.

Лимона́дъ = **лимона́да** (напиток з води, цукру і лимона).

Лимо́нный = **лимо́новий** (Київ. Ст.), цитри́новий.

Лимо́нъ, рос. Citrus medica = **лимо́на,** цитри́на, (Прав. С. Л.).

Ли́мфа = па́сока.

Лимфати́ческій = па́соковий.

Линева́ніе = лінія́ння. — На саме лінія́ння пішла ціла година. Кн.

Линева́ть = лінія́ти, лінюва́ти.

Линёйка = лінія́йка (довгаста рівненька дощечка, щоб лінія́ти і теж довгі дрожки). — **Быть линёйкою** = пали́ дава́ти. — Було як почне пали́ дава́ти, аж долоні попухнуть. Кн.

Линёйный = лінія́йний.

Линёкъ = джгут, здр. джгу́тик, поб. джгутя́ка. С. Аф. З. Л. — Нераз доходило до чуба, як загуляли ся в джгута. Кот. — А він як уперіще його джгутом межи плечі. (У матросів — обсмолена вірьовка, що вживають ся для карання матросів).

Ли́нія = 1. ли́нія, ри́ся, ри́ска, пру́га, пружо́к. — **Ло́маная ли́нія** = крива́ля, коління.

2. ла́ва, ряд. — Військо було вишиковане у три лави. — Кругом в три лави обступили Зевеса ліктори. К. Ш.

3. покоління, коліно, рід. — Він мінї доводить ся якимсь далеким родичем з батьківського коліна.

4. пе́рія́, ряд (хат, крамниць, вулиць). — Він живе на одній вулиці по нижній перії. Чайч.

5. ли́нія (кріпості по границі). — У городі у Глухові у всї дзвони дзвонять, та вже наших козаченків на лінію гонять.

н. п. — Їхав козак на линїю, та вельми падун ся; іде козак із линїї, як лихо зітнув ся. п. п.

Ли́нный = линю́к, лине́ць (про птицю, що линяла).

Линовя́ще = лино́вище, кожу́шок (гадюки).

Линь = 1. риба Cyprinus tinca — лин, здр. лино́к, мъясо лина, а часом і ціла риба — линя́на. — Не має риби над линину, не має мъяса над свинину. п. пр.

2. тоне́нька вірьо́вка, не то́вща як 1½ цалї, всу́кана в 6, 9 або 12 ста́льок.

Ли́нька = линя́ння.

Линю́честь = линю́чість.

Линя́ніе = линя́ння.

Линя́ть = 1. линя́ти, обла́зити, па́дати. — Птицї линяють. — Шерсть на собацї почала облазити.

2. линя́ти, бля́кнути, блякува́ти (С. Ш.), здава́ти, половіти, обла́зити. — Ситець починя здавати. — Китайка половіє. (Коцюбинський). — Перкаль облазить. (Коцюбинський).

Ли́па, рос. Tilia L. = ли́па, ли́пина, здр. ли́пка, ли́понька. — Прихи́люсь я до липоньки, а липонька та й не матїнка, вітер вié, гилля ломе, вона ж мене не пригорне. н. п.

Ли́пецъ = ли́пець (мед, що збірають з липових квіток, і трунок, що варить ся з такого меду).

Ли́пкій = ли́пкий, липу́чий, бер.ли́й, чіпки́й. — Яке воно липке, так і прикипіло до дерева. Кн. — Вжолений віск дуже липучий. — Наче пластирь беркий. Кн.

Ли́пкость = липу́чість. С. Л.

Ли́пнуть = 1. ли́пнути. — Живиця липне до рук.

2. чіпля́ти ся. — Він до всіх чіпляється ся.

Липня́къ = липня́к, липи́на (липовий ліс

Ли́повица = ли́повий сік.

Ли́повка = ли́півка (дїжечка липова і порода яблук).

Ли́повый = ли́повий. — Л. кора́ = ли́ко.

Липу́честь, липу́чій = д. **Ли́пкость, ли́пкій.**

Ли́ра = лїра, ре́ля́. — Корба крутить — лїра грає. п. п.

Лири́ческій = лїрний; лїрйчний. — Лїрична струна — Лїрична поезия.

Лисá = 1. Canis vulpes — лисйця, здр. лисйчка, самець — лис, лисовйн. — Лисичка-сестричка, вовчик-братїк. п. п. — У вічі як лис, а за очі як біс. п. пр. — Лисові відтято хвоста у пастцї. Зінь. — Лис уліз поміж отару. Зінь.

2. штельва́га (у возї).

Лисёнокъ = лисиня́, лисичиня́, лися́тко.

Лисировáть = запальо́вувати, лякати (образ).

Лисйца = д. **Лисá.**

Лисйцынъ = ли́сячий. — Тут таке дно що треба часом вовчі зуби, а лисячий лис.

Ли́сій = лисйчий. — Лисича нора.

Ли́ска = д. Лисá (здр.).

Лисохво́стъ, рос. Alopecurus pratensis L. = пирій. С. Ап.

Ли́ственница, рос. Larix L. = со́сна, ли — модри́на, му́дрик, му́дрень, чубу́ник. С. Ап.

Листвá = ли́стя, ли́ствa, у городини ги́ча, ги́чка, бадилля, у моркви — мо ковиння, у буряка — бурячиння, свёкл ботвйна, у капусти — целюстки. — Д дихнув холодний вітер, трава пожо перемінивсь гай зеленій листва да лу Кон. — Поміж густої листви зазирає б кіть. Кп. — Голубцї роблять, завиває пшоно у целюстки.

Ли́ственный = листовни́й, листя́ний (про дерево рясне або широколисте) листа́тий. (С. З. Л.). — У листовнику не те, що в бору. Кп. — Листата лиза в

Лиственéть = листві́ти.

Листовóй = листови́й.

Листъ, ли́стикъ = лист, листо́к, лис чок (рослини, паперу і всякої иншої реч аркуш, аркушик (тільки паперу. С. З. Ш. сподня сторона рослинного листа — ни бі́л. — **Ли́стья** = д. Листвá. — **Пр ли́пнуть, какъ ба́пный листъ** = прича ся, (або: приста́в,) як шéвська сва до чóбота. п. пр.

Литáвры = котли́ (С. З.), талапо́ки, т лембáси. С. Ш. — Сї універсали, оголо сивши перед народом котлами войсковими і великим дзвоном, читано перед народом С. З.

Литáврщикъ = до́вбиш (С. Ап. З. Л котля́р. — Грім у бубни, довбиш, в бою. К. Б.

Литвúнникъ = ву́жа́лка (лозина, що ни звязують дерева на плотах), ужа́лка, у жа́вка. С. Ш.

Литéйная = лива́рня, лива́рня (С. Под гісе́рня. (Под. Коцюбинський).

Литéйщикъ = лива́рник (С. Жел. Под котля́р, гісер. (Под.).

Литерáторъ = письме́нник, письмо́вец заневажливо — письмак, писа́ка.

Литерату́ра = лїтерату́ра, письме́нст — Де и праю убожество, видиш, так сла

ть і письменство ніколи не спромо́жні пи́шати ся. Кп.

Литóвье = спчу́г (д. п. сл. **Желу́докъ**).

Литóй = вилúваний. — Се не виливане, а куте. Кн.

Литóнья = книжка (д. під. сл. **Желу́докъ**).

Литýргія = слу́жба бо́жа, обíдня.

Лить, ся = 1. лúти, ся, сúпати, ся, бага́то ра́зом — бу́рити, сильно — цебенúти, струєю — дзюрча́ти, дзюркотíти (С. З. Л.), дзюрúти (С. Аф.), про дощ — лúти, ся, про великий дощ — перíщити, пíкати, хлющúти, тю́жити, про кров — юшúти. — Сни горíли, жиде Юдко, чухнові дуже жутко. н. п. — Цебенить, мов з відра. н. пр. — Кíвци аж дзюрчить. С. Л. — Тріщали кості, ребра, боки, летíли зуби, пухли щоки, з носíв і уст вишила кров. Кот. — Дощ тюжить. Чайч. — **Лить слёзы** = лúти, проливáти сльо́зи. — **Лить кровь** = проливáти кров.

2. лúти, вилúвати, ся. — Десь мабуть великий дзвін вилúвають, що пустили таку поголоску. н. пр.

Лиф = стан (в одежі).

Лихáчъ = хват (С. Ш.), хва́цький (С. Ш.), моторний, жвáвий.

Лúхо = лúхо, бідá, го́ре. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе, Олексíю, серце моє, пожалíй ти мене. Кн. — Кинь лихом об землю — не журись. — Не сльози поміж в лісí, а залíзо. І. Г.

Лихóй, лúхо = 1. лихúй, злúй, лúхо, злé. — Лихий попутав. Мир.

2. хва́цький, ко, моторний, по, жвáвий, во, (про коні) — баский. — Тай хвацько ж танцюя. Кп. — Та й хвацька ж то колись була козацька мати! Ere!.. була, та попала; Її не вертати. Гул. Ар. — Бистрі коні за мить перелинули міст. Чайч.

Лиходéй, ка = лиходíй, ка, во́рог (см. р.). — Він душогубу, лиходíю в раю зустрíвсь дав надію. Стар. — Вона мíні ворогом стала.

Лихоúмецъ = хабáрник і д. **Взя́точникъ**.

Лихоúмный, лихоúмственный = хабáрний, хантýрний.

Лихоúмство = д. **Взя́точничество**.

Лихоúмствовать = хабáрничати і д. **Взя́тки брать**.

Лихорáдка, Febris = лихомáнка (С. З.), трáсця (С. З. Ш.), трясовúця, пропáсниця, погáнка, хúндя (Нік. С. Ш.). — **Жёлтая лихорáдка** = корчíй. — **Изнурúтельная лихорáдка** = гнíтючка. — Трясуть ся, мов лихоманка їх бье. н. п. — Щастя, як трáсця: на кого схоче, на того й нападе. н. пр. — Гáман (жидівський) — не сьвято, а трясця не хвороба. н. пр. — Нá бім хлопцí, бо чорт мужа несе; як побачить мене з вами, його трясця затрясе. н. п. — Дрíжав, мов лихоманка його трусила. С. Х. — Шептала баба від пропасниці і багато де-кому помогала. н. п. — Теща ж Симонова лежала тодí в пропасницí. К. Св. п. — Хай тебе хинда попотрясе. н. пр.

Лихорáдочный = лихомáнський, трясцевúй, пропáсний. — Справдило ся моє сподíвання трясцеве. Кн. — **Лихорáдочная трава́**, рос. Gratiola officinalis = золототисячник, дрислúвець. С. Ан.

Лихошéрстный = лихúй, злúй (про собак). — Як до тебе ходити? І собаки лихí, серце моє. п. п.

Лицевáть = лицювáти, ницювáти. — **Лицéванный** = лицьóваний, перелицьóваний. С. З.

Лицевóй = лицевúй, вéрхній, околíшній. (С. З.). — **Лицевáя сторонá** = з лиця́. — З лиця замазалось, треба на виворíт перелицювати.

Лицедéй, ка = лицедíй, ка.

Лицедéйство = лицедíйство. — Комедия — сирíч лицедíйство. Кот.

Лицедéйствовать = 1. лицедíяти.
2. вдавáти, удавáти. С. Ш.

Лицезрéніе = глядíння.

Лицемéрить = лицемíрити (С. Пар.), вдавáти, удавáти з сéбе дóброго або побóжного (С. Ш.), прикидáти ся дóбрим або побóжним; лукáвити, хитрувáти, хвальшувáти. — Удає с себе чоловіка побожного — як стане молити ся, то не мов живий до Бога лíзе, а з людей останню свитину здирає.

Лицемéріе = лицемíрство (С. Пар.), фальш, хвальш, ф'хв)альшúвство, облýда (С. З.), лукáвство, не щúрість. (С. Ж.). — Людей з розумом, коли вони зазнáють від кого лукавство, лицемірством вже не обдуриш. Зінь.

Лицемéрный = лицемíрний, хвальшúвий, облýдний, лукáвий, підступний, не щúрий. — Не йнуть йому віри — підступна він людина. Кн

Лицемéръ = лицемíр, облýдник і д. **Лицемéрный**.

Лицепріáтіе = спрúятельство. — Хоч він йому й сват, а спрúятельство в суді гріх. Кн.

Лицепріáтный = сторóнничий (С. Пар.), угóдливий (С. Ш.), несправедлúвий.

Лицепріятствовать = спрúятельствувати.

— Нехай су́дить по правді, по закону. не спри́ятельствує. Кн.

Лицо́ = 1. **лицо́**, обли́ччя (С. З.), вид, тварь, твар (С. Ш.), лайливо або шуткуючи — пи́ка, пи́сок. — Ой дівчино, дівчинонько, славна на обличчя. н. п. — Обличчя, постать, очі — усе я бачила вже десь давно. К. К. — У доброго чоловіка сором на виду, а у. лядачого під підошвою. Кн. — Я на досьвітки йду до тієї дівчинонъки, що хороша на виду. н. п. — Глянь на вид, та не питай ся за здоровя. н. пр. — Та не давай стиду. — бриду цїлувати свого виду. н. п. — Твар у дїда повна, червона, сьвіжа. Кн. — Пика, як у комлика. н. пр. — **Къ лицу́, не къ лицу́** = до лиця́, не до лиця, не подо́ба, не прили́чно. — І той рубець йому красою служить і до лиця, як лицарю йому. К. К. — Ся хустка вам не до лиця. Кн. — Тобі не подоба, не пристало до лоба. н. п. — **Лицо́мъ къ лицу́** = лице́ в лице́, о́ко в о́ко, віч-у-віч. — Ми стояли мовчки, лице в лице, око в око. Кн. — **На цёмъ лица́ нётъ** = на се́бе не похо́жий став. — **Перемёня́ться въ лице́** = зміни́ти ся на виду́. — **Съ лица́ на лицо́** = віч-на́-віч. — Поставили його з сьвідком віч-на́-віч. — **Уби́тое лицо́** = сумни́й вид. — **Хоро́шъ, хороша́ лицо́мъ** = га́рний, хоро́ший, в на виду́, на вро́ду, на ви́гляд. — Я на досьвітки йду до тієї дівчинонъки, що хороша на виду. н. п. — Повна та хороша на виду. К. З. о Ю. Р. — Іде козак молоденький, іде він до броду, ой там живе дівчинонька — хороша на вроду. н. п.

2. осо́ба, парсу́на (С. З.). — **Зна́тное лицо́** = значна́ осо́ба. — **Ча́стное лицо́** = прива́тна осо́ба. Ч. К. — **Смотре́ть на ли́ца** = вважа́ти на ко́го. — Не вважай на те, що я шевець — говори зо мною, як з простим чоловіком. н. пр.

3. осо́ба, дїєва осо́ба, лицедій (в драматичному утворі). — В новій драмі Карпенка Карого „Батькова казка“ усї дїєві особи змальовані правдиво.

4. лице́, пе́ред. — **Лицо́мъ, на лицо́** = лице́м, на лице́, с пе́реду. — Хата у його лицем на вулицю. Кн. — Не показуй з вивороту, покажи на лице. Кн. — На виворіт сукно ще добре, а спереду зовсім витерлось. — **На лицо́** (про гроші) = гото́вими грішми, готівкою, готови́зною. — Готовими грішми (або: готовизни) маю сто рублїв, та треба ще сотню позичити.

Лицо́вка = 1. **лицюва́ння, ницюва́ння.**

2. справи́лля, щоб полірува́ти мета́леві ве́роби.

Ли́чко = **ли́чко, ли́ченько, видо́к, видо́чок.** — Ой лихо не Петрусь! біле лице, чорнії вус. н. п. — Ой знати, знати, в кого есть мати — личенько білеє, як у панни. н. п. — Розважайте мою миленькую, ой з личенька не спала. — Так цьом, так цьом та й поцїлую, та й у той видочок, повний як гурочок. н. п. — Опустила карі очі, в руку схилилась, по хорошому видочку сама покотилась. О. Нч.

Личи́на = 1. **личи́на** (С. З. Л.), **пали́ця на, машкара́** (С. З.). — Вдівает на себе машкару. Л. В.

2. **бля́шка** з дірочкою з околи́шньої бо́ку дверей про́ти замкі.

Личи́нка = **гробачо́к** (Степ.), **личи́нка** (С. Жел.), **гу́сень, хрущів** — **борозня́к**, (ґрун) — **черва́**, мух — **му́хинка.** — Із яйця виходить гробачок — тварючка зовсім не подобна на справжню комаху. Степ.

Ли́чно = **осо́бно** (С. З. Л. Сам.), **особи́сто, очевидно, наочне.** — Я чув се особисто. Л. — Я його особисто не знаю, а чув. К. — Особисто проти його нїчого не маю. Кв. — Я був там очевидно. Кн. — Пана його милость очевидно Паньку розказати рачив, аби... Київ. Ст. — **Лично знать кого́** = зна́ти у лице́, зна́ти особи́сто.

Ли́чность = **осо́ба**; особи́стість.

Лично́й = 1. **лице́вий** (що належить до лиця до обличчя).

2. д. **Лицево́й.**

Ли́чный = **особи́стий** (що належить до особи). — Споконвічного права особистої волі не проковтнула перевага громадської вольности. Бар. О.

Лишаваный, лишаватый = лишаюватий.

Лиша́й, Impétigo = лишай, особливий — пістря́чка (С. З. Пар.), на дереві — лишай, особливий — обрі́сник. (С. Жел.)

Лиша́ть, ся, лишйть, ся = рішати, ся, збавля́ти, ся, позбавля́ти, ся, відбира́ти, утра́чувати, збува́ти ся, рішитися, збавити, позбавити, ся, відібрати, стра́тити, утра́тити, збу́ти ся. — Того рішився — нема нїчого. С. Л. — Ухудоби рішу ся, а на свое поставлю. Кв. — За більшим поженись, то й попереднє рішись. н. пр. — Тепер я тебе рішаю дість моє душенька. н. п. — Позбавив її краси і того догляду, що знаний він в. Кн. — Закладались, тай хистів позбулись. н. пр. — Умер, тай усього збувся. н. пр. — Збув ся одного лиха, друге з ним. Кн. — Збув ся свого ворога. Кв. — Панська ласка до порога, а поріг перестане, то й ласку утратив, н. пр. — **Лишити кого́ жи́зни** = зігна́ти, згубити з світу.

віку вба́вити (К. Ш.). — Л. себе́ жи́зни = самóму собі́ смерть заподія́ти. — Л. кого́ здоро́вья = вба́вити здоро́вля. — Лиши́ться здоро́вья = страти́ти здоро́вля, збу́тя ся здоро́вля. — Лиши́ть кого́ ума́ = обезглу́здити, збезглу́здити (Чайч.), відби́ти глузд. — Який вас обезглуздив кат? Кот. — Лиши́ться ума́ = обезглу́здіти, збезглу́здіти (Чайч.), збожеволі́ти, з глу́зду зсу́нутись, здуріти. С. Л. — Лиши́ть кого́ пра́ва сло́ва = уки́нути мо́ву (С. Ш.), замкну́ти уста́, заці́пити, зацитькати. — Почав він говорити, а земський зараз і зацитькав його. — Лиши́ться чувствъ = зомлі́ти. С. Аф. Л. — Лиши́ться си́лы = вичнажи́ти ся, вичи́лити ся, знесилити ся, знеміг ти́ ся. — Лиши́ться дове́рія = зневі́рити ся. С. Аф. — Лиши́ть че́сти = від че́сті відлучи́ти. — Казали злодія́ привʼязавши публичне бити і від чести людської одлучити. Київ. Ст. — Лише́нный = позба́влений, утра́чений. (С. Ж.). — Народ, позбавлений усіх прав горожанських, робив не на себе. Кн.

Ли́шекъ = ли́шка. С. З. — Чіт чи лишка? (гра...

Лише́ніе = позбавле́ння; втра́та, утра́та (С. Ш. — Лише́нія = недоста́тки, злидні.

Ли́шній = ли́шний, зали́шний, за́йвий (С. Аф. З. Л.), гуля́щий, (про землю) — вакансьо́вá, (про гроші) — ле́жалі. — Випив залишню чарку. Чайч. — У мене нема лежачих грошей. Сп.

Лишь = лиш, тільки, ледве, ско́ро, но. — Ли́шь бы = аби́, аби́-б, аби́-то, коли́-б. — Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. н. п. — Аби люди, а піп буде. н. пр. — Аби болото, а жаби будуть. н. пр. — Ли́шь бы то = аби́-то. — Лишь бы гдѣ́ = аби́-де. — Хіба на сьвіті одна вода, можна і аби́-де напить ся. н. пр. — Ли́шь бы что = аби́-що.

Лобáнъ, лобáстый = лобáнь, лобáтий.

Лобзáніе = цілува́ння.

Лобзáть, ся = цілува́ти, ся.

Ло́бный = 1. ло́бовий, чо́льний.

2. ка́рний. — Се місто, не при вас згадуючи, карне, тут було усе кат катув. Кн.

Ло́бникъ = ло́бик.

Лобъ = лі́б (К. З. о Ю. Р.), ло́б, чо́ло. — Добре лоба набив об двері. Чайч. — Болить моя головонька від самого чола. н. п. — Зробили и ми се діло, аж нам чоло вспі-

ло. н. п. — На чолі не написано, хто який. н. пр.

Лобызáть, ся = цілува́ти, ся.

Ловéцъ = ловéць, ло́вчий (К. Х.), мисли́вець (С. З.).

Ловелáсъ = зальо́тник, джиг(г)у́н, женихáйло, бабій (С. Ш.), вечерни́шник, ласу́н, волоцю́га (С. З.), ба́хур С.З.Ш.). — На все село зальотник — дівчини нема, щоб він до неї не залицяв ся. Кн. — Ой на вогні дибки, на руки дибать — оце ж тобі, джигуне, гарні дівчата; ой на ноги дибки, на руки дибиці — оце ж тобі, джигуне, гарні молодиці. н. п. — Познайте молодиці гожі: з Енеєм бахурі всі схожі. Кот.

Ловелáсничать = залиця́ти ся, женихáти ся, волочи́ти ся.

Ловúтва = д. Ловлéніе.

Ловúтель = д. Ловéцъ.

Ловúть, ся = лови́ти, ся, хапáти (С. Щ.), навперейми — переймáти, арканом — аркáнити, сачком — сачи́ти. — Лови ся рибка велика і маленька! Гул. Ар. — Не все те переймати, що по воді пливе. н. пр. — Переймай воли! гукав він. Чайч. — З самого ранку сачили, а й на юшку не піймали. Кн.

Ло́вкій, ко = 1. зру́чний, но (С. З. Л.), ру́чний (С. З. Л.), про палицю то-що — замашний (С. Аф.). — Незручно батіг держати, бо рукава довгі. С. З. — Замашна гилка. — Смерте страшна, замашная косо! Сковорода.

2, метки́й (С. Л.), моторний, но (С. З.), спри́тний, но, жва́вий, во, хва́тський, хва́цький, ко (С. Ш.). шви́дкий (С. З.), зру́чний, но, ру́чний, вгра́бний, но, до влучання в мету — влучки́й, влу́чний, в(у)лу́чен (С. Ш.). — Меткий хлопець. — Веселий, ручий молодик, письменний, сьміливий, балакливий. Мет. — Отце ж Сара хоч і стара, та, бач, жінка руча. У. в. — Цей кіт дуже спритний. Кр. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

Ловкость = зру́чність, моторність, жва́вість, спри́тність, вгра́бність.

Ловлéніе, ло́вля = ловіння, ловú, ловúйво (Мал.). — Та, поїдь, старосто, та ловни, та піймай курочку. н. п.

Лову́шка = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З. Л.), хáпка, лáпка, по́лапка, на птиць — сільце́. — Десь пізнала лисиця у лісі пастку, а там мясо було положене. н. к. — Розставляй, чи не розставляй свою пастку, а мене не зловиш. Кн. — Не шастай ся, як миша по пастці. н. пр. — Піймав ся в лабета. н. пр. — Я не горобець — на сільце не піду. Кн.

Ло́вчій = ло́вчий (К. Х.), лове́ць. — Служив'я у пана ловцем. Кн.

Ловъ = д. Лови́ще.

Логови́на = ло́щина, влогови́на, пад (Херс.), падь.

Ло́говище, ло́гово = лі́гво, ле́гво, ло́гво (С. З.), берлі́г (С. Л.), вовківня́. — Найшли лі́гво і вовка й вовченят. Б. Б. — Знай свиня своє лі́гво. н. пр. — В тім берлозі ведмеді́ було овукобили ся. Кн.

Логъ = 1. доли́на, здр. доли́нка, доли́нонька, низина́, діл, ви́долинок і д. Доли́на. — Ори ся ж ти, моя нивo, долом та горою. К. Ш. — А по ярах, та видолинках було ще чорні́ше, ще сумні́ше. Коцюбинський.

2. річи́ще, стри́жень. — Глибини, котрою пливе річка, зветь ся річище. Зем.

3. переліг (С. З.), оболі́г. — Може з'орю переліг той, а на перелозі я посію. К. Ш.

Ло́дка, ло́дочка = чо́вен, здр. чо́вник, чо́вничок (С. З. Л.), невеличкий, вид вбаний з деревини і сяк так обшитий дошками — каю́к, каючо́к (С. З.), видовбаний, без обшивки, хибкий — душогу́бка (С. З.), зроблений з дощок — баркас, баркасик, більший на Дніпрі і в Херсонщині — шаланда́, довгий, що на дніпрових перевозах — дуб, дубо́к (С. З. Л.), великий з щоглою — байда́к, байдачо́к (на байдаках часом і млин ставлять і тоді такий млин теж зоветь ся байдаком), у Запорожжі річний або морський човен — ча́йка. — Я що ночі йду до річки, беру човен, невеличкий, молод весла підіймаю, на той берег поспішаю. В. Щ. — Човен човном, а байдак байдаком. н. пр. — Плине човен води повен. н. п. — Ой щож тебе принесло, чи човничок, чи весло? н. п. — За водою каюк тихо сунеть ся, то заверне у бік, то закрутить ся. С. Х. — Того ж року у Києві міст на байдаках гроблено широкий. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш. — Ой на лимані морі замутила хвиля, та стали чайки порпати. н. п. — Днище тих чайок вони (Запорожці) робили з видовбаної верби або липи, а до них накладали дошки від 2—8 сажнів завширшки; чайки були без чардака, а днома кормилами і щоглою. н. о.

Ло́дочникъ = перевізник.

Ло́дочный = човно́вий, чове́нний, каюко́вий, баркасовий, байдако́вий, ча́йковий. — Підіймалась високо і верзла човенна. Ніщ.

Лодчи́на = д. Ло́дка (зр.).

Лодья, лодья́на, апат. Malleolus = ви́ця, ви́ця (з ніг; [illegible]). — Ізнов не так ступив, у жісточці нога й болить с того часу. Чайч.

Ло́жа = 1. прикла́д (у рушниці).

2. ло́жа (в театрі).

Ложби́на = д. Логъ 1.

Ло́же = 1. лі́жко (С. З.), лі́жниця, верхоме — пі́л, прилі́ст. — Ой уже ж Пилипеду-горілки напився ся ой уже ж він на панське ліжко та спатоньки положився. н. п. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові діти — нігде тебе, Якове, діти. н. п.

2. д. Ло́говище.

3. д. Логъ 2.

Ложене́ть = о́кіп (рівчак захищений парасом).

Ло́жечникъ = ложкарь. — Кожний ложкар має свій особний спосіб, свою форму ложок. Фр.

Ло́жечный = ложковий. — **Ло́жечная рукоя́тка** = ру́чка від ло́жки, держ.

Ложжи́на = д. Ложби́на.

Ложжи́ть = жолоби́ти.

Ложи́ться, лечь = лягати́, лягти́, ляга́вити ся, кла́сти ся, покла́сти ся, про рослини — вилягати. — Пора вже спать. — Пора вже класти ся. — Лягай ся, дочко, спати. Кн. — Ляговись! кричать в мене. О. Ст. — Жито від дощів та вітру геть чисто вилягло.

Ло́жка = 1. ло́жка. — **Разли́вальная, разли́вная** (велика, що нею розливають страву на тарілки) — ополо́вник, полови́к (С. З.), хо́хля, що нею мішають варево — варе́ха, варе́жка (Под.), що вимають шум — шумі́вка. — Видно між ложками ополовник. н. пр. — Заміша ся, и між ложками полонник. н. пр.

2. ло́патень (товстий свердел).

Ложко́въ = вдовш, вздовш, ві́жкох (класти цеглу).

Ло́жность = ф(хв)альши́вість, неправдивість.

Ло́жный, но = неправди́вий, во, ф(хв)альши́вий, во (С. Ш.), крива́вний, во, бреливий, во. — Неправдивий свідок.

Ложь = брехня́, ф(хв)альш (С. Ш.), брехня. — Гірка правда краща від солодкої брехні. н. пр. — Брехнею світ пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Правда кривду перемагає. н. пр.

Лозá = 1. ві́тка, гилка, галу́зка і т. і. Ві́тка.

2. лозня́на, ріяка (С. Л.).

3. д. Ві́тла, Ів'я.

Лозня́къ = ло́зи, шелюг, шевлюг, ку-

боліе. — Сховав ся у лозах. — А він, як побачив нас, та й подав ся у шелюг.

Лозу́нъ = га́сло С. Аф. З. Ев.). — Сьогодня гасло — Марія. С. З. — Горе, горе лукавому, що в гасло неволі обертає хрест всечесний — гасло правди й волі. І. Г.

Лока́ніе = хлепта́ння, жлукта́ння.

Лока́ть = хлепта́ти (С. Ш.), жлукта́ти (С. Аф.), глохта́ти (С. Л.), хле́пати (С. Ш.), лигати. — Не пог не море, що собаки хлепчуть, г. пр. — Тут з салом галушки лигали. Кот.

Локомота́въ = паровіз, машина.

Ло́коль = пу́коль, (у жидів) — пейс. — Волосся втору збила, а з боків ще й пукі пустила. — Жид крутнув головою, аж пейси заклівались. Чайч.

Локо́тникъ = ру́чка, по́ручня (у крісла). С. Пар.

Локотко́й = локтьови́й (що належить до ліктя або що продаєть ся на локті).

Локто́къ = лі́ктик.

Ло́коть = лі́коть (в руці і міра довжини від ліктя до кінця середнього пальця = коло не 14 вершків). — Лікоть трудно вкусити. п. пр.

Лома́ть = 1. лама́ти, (що сухе) — тро щити (С. Л. Ш.). — Гуде вітер вельми п ної, реве, ліс ламає. В. Забіла. — Трощі у сосну підрізки. п. п.

тряс ти́, ни́ати, те́рти, ко́рчити. — Мне, як гостець б бу. п. пр. — Усього мене корчить, і спаче в лихомаці. — **Ломи́ть надъ чи́мъ го́лову** = морочити ся, ніякувати. — **Лома́ть коно́плю** = би́ти, те́рти, тіпати коно́плі (С. Ш.). — На городі терниця сама тре. п. п. — **Лома́ть хі́дъ** = підрізувати стільники. — **Ломи́ть хлібъ** = переорювати (засіяне поле, як нічого не зійшло).

Ломи́ться = 1. лама́ти ся, т щити ся (С. Ш.), про кригу на річці. — кре́спути. 2. вивертати ся, викру́чувати ся, випинати ся, викривля́ти ся, ко́рчити ся. — Викривляють ся, немов комедіянт. 3. опина́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опинать ся. 4. чва́нити ся, бундю́чити ся, пипдю́чити ся, пидпчити ся (д. **Ва́жничать**). 5. полюва́ти, бі́гати, ті́кати ся. — Корови почали полювати. — Коло Гапни Зататі вовки тікають-ся.

Ломи́ть, ся = лама́ти, ся. — **Лома́ть ці́ну** – гну́ти ці́ну, загина́ти, пра́вити, направля́ти. — Заправив, як за батька. п. пр. — Не таку ціну, що ні приступу.

Ло́мка = 1. лама́ння. 2. д. **Каменоло́мня**. 3. розгордія́ш, гарни́дер і д. **Везни́**.

Ло́мкій = ла́мкий, лами́чий; кри́хкий. — Попав ся ламкий ремінь — за тиждень чобіти хоч кинь. Кр. — Крихке залізо.

Ло́мкость = ла́мкість, кри́хкість.

Ломли́вый = чванли́вий, чванькува́тий, пиха́тий.

Ломови́къ = плугови́к, робо́чий кінь.

Ломово́й = ломови́й (що ним ламають). — **Ломова́я ло́шадь** = д. **Ломови́къ**. — **Ломово́й извозчикъ** = підво́дчик, що перево́зить вагу́ в го́роді.

Ломоно́съ, рос. Clematis erecta All. = ломи́ніс, ломоніс, крівавник, ломене́ць, C. integrifolia L. = заби́й кру́ча, поруша трава́, стули́стник, цига́нка, галайзілля. С. Ан.

Ломо́та = лома́та, гризь, гостець (в костях). С. З. — Мне, як гостець бабу. п. пр.

Ломо́ть, ломтикъ, поб. **ломта́ще** = скиба́, скиба́чка, скиба, шмато́к, шмато́чок, шмат, лу́стка, лу́сточка, лу́ста (С. Пан.), лупе́та (С. Пан.), лу́тка (Лев.), кусо́к, кусо́чок, кус, кусма́, ба́йда (С. Ш.), ба́йдиця (Фр.), кава́лок, кава́лочок (Под. і Гал.), (різаней з краю (про хліб) — край, окра́єць, окра́йчик, ціля́шка, на мові старців — ки́нтус (С. Л.). крутенький — крижівка. — Та виносла рибку і ще хліба скибку: оце тобі, моє серце, вечеря на пивидку. п. п. — Одрізана скиба від хліба — її не притулиш. п. пр. — Вирізав свекор лусту, як кленового листу. п. п. — Порізав редьку кружінками. Кр. (Д. ще під сл. **Кусо́къ**).

Ломъ = 1. лом. — Поправляли труби на заводі та наробили багато лому. 2. лом, з лапками — ла́па, з двома зубцями — ку́хвус, розплескапий на кінці — пле́шня; пле́шень. 3. д. **Ломо́та**.

Ло́но = ло́но (С. Жел.), на́дро (С. З. Пар.), гру́ди, пе́рса. — Щось до лона пригортая. К. Ш. — З материного лона. К. Д. — Нехай Господь її прийме на своя надро! М. Вов.

Ло́панецъ = ло́панець (горщик, що легко тріскаєть ся від жару).

Ло́панье = ло́пання, тріскання.

Ло́пасть = 1. стьо́жка в чепці́. 2. ло́пать, пелю́стка (Сп). — Як повернув весло, так воно по саму лопать і зломилось, так я тоді давай держаком гребти.

Лопа́та = (деревъяна) — лопа́та, (що віють хлі́б) — ві́ячка, (з залізним наконечником) — за́ступ, риска́ль (Под.), ко́зирь, місце, де ставати ногою — ступа́к, дермално — заступі́льно. С. Аф. — Тоді́ не розлучать ні́ отець, ні́ мати; хіба нас розлучать заступ та лопата. н. пр.

Лопа́тка = 1. лопа́тка, заступе́ць (С. Аф.).
2. (у косарів) — шпта́чка, лопа́тка (правити косу), клепа́ло (С. З.).
3. (у мулярів, затирати) — шпа́гля, лопа́тка.
4. лопа́тка, окіст (плечева кість). — **Бе́жать, дуть во всѣ лопа́тки** = бігти на всі́ за́ставки (С. Аф.).

Ло́пать = 1. ло́пати ся, тріскати ся (С. Л. Ш., ре́пати ся (С. З. Л.), про квітки — пу́кати ся (С. З. Л.). — Горщик почав тріскати ся. — Стіни тріскають ся. С. З.
2. ло́пати, тріскати, же́рти, що рідке — **лига́ти** (С. З.). — Наша невістка, що не дай, то тріска. н. пр. — Лигай, Мартине, мати ще підкине. н. пр. — Жери мовчки.

Ло́паться = д. **Ло́пать** 1.

Ло́пнуть = ло́пнути, тріснути, ре́пнути (С. З.), лу́снути, розлупи́ти ся, розсісти ся. — Тріснув горщик від краю аж до дна. — Коли на́ївсь, проси Б га, щоб не розсівсь. н. пр.

Лопотни́ = тріск, луск.

Лопуха́, Variolae aqueae = гвіздо́чки, ві́спа вітряна́. — А підняв ся на ноги — кір, гвіздочки та кашлі́ підкошували дитячі сили. Мир.

Лоси́на = лоси́на (лосьова вичинена шкура)

Лосѝнный, ло́сій = лосьови́й.

Лоску́тникъ, ца = 1. тандѝтник, ця, тандѝтничка (С. Ш.), лохмі́тник, ця, старове́щник, старожѐчник, ця (Прав.).
2. обі́дранець, обі́дранка, голодра́н(б)ець, обша́рпанець (С. Л.), обша́рпанка, обі́рванець (С. Л.), голоколі́нець, шарпа́к, драпто́гуз, драпто́га (Д. Голы́шъ 2).

Лоску́тный = кла́поньский (зроблений з клаптиків). С. З. — **Лоску́тный рядъ** = товку́н, товку́чка, тандѝта. С. Ш. — Купив на товкуні́. — Купив на тандиті. С. Ш. — **Лоску́тный цвѣтъ** = д. **Василёкъ**.

Ло́скутъ, лоскуто́къ, лоску́тникъ = кла́поть, кла́птик, шмато́к, шматѝна, шмато́чок (тканини, паперу то-що). С. З. Л. — Одідрав клапоть паперу і написав щось. — Пошила ковдрю з клаптиків. — Торік йому прирізали клапоть землі.

Лоскутье = кла́пті, шка́ття.

Лоскъ = лиск, по́лиск (С. Л.), блиск (С. Ш.), блиск; гля́нець. — **Въ лоскъ положи́ть, лежа́ть** = по́котом. С. З. — Зійшло сонце — лишки панки покотом полягали. К. Ш.

Лосни́ться = лисні́ти, ся, лисні́ти ся, лищати, лощи́ти ся (С. Л.), блищати, вилискувати ся, полискувати ся. — Навощена долівка лищала наче скло. К. — Лисина почала наче більш вилискувати ся. К. Ч. Р. — От, щось лисніє ся чи не вода? С. З. — Чоботи навакшовані, и вилискують ся.

Лось, Cervus alces = лось, лосу́нь (С. Нар.), сохатий (Вол.).

Лото́къ, лото́чекъ = 1. ночо́вки (С. З.), ваганки́ (С. З.), не́цьки (Под.).
2. ри́нва, (у водяному млині) — лотік. — З дощу та під ринву. н. пр. — Як в лотоках вода біжить, так щоб до нас лилі бігали. н. пр.
3. ківш, ківшик, ко́рець, коряк, кі́рчик, корячо́к. С. З.
4. яндола́ (С. З.), полу́миск довгастий.

Лотъ = 1. но́чви, ваганй. С. Аф. З. (**Лото́къ** 1.).
2. ло́т (вага = 3 золотника або $\frac{1}{32}$ фунта)
3. оливни́ця (С. Аф.), ги́рька з пірко́кою (мірати глибину).
4. д. **Ле́двенецъ**.

Лоха́нь, лохи́нка = ба́лія (С. Ш.), на воду́ — помийниця.

Лохмо́тникъ, ца = д. **Лоскутникъ, ца**.

Лохмо́тье = лахмі́ття, лахмани́на (С. З.), лахма́ни (С. Л.), хламі́ття, дра́нтя (С. Л.), дра́нка, ру́ббя, ра́ззя (С. Л.), папа́ття (С. З.), ри́ззя. — Роздяв ся, назад вернув ся, стаже лахмі́ття поскидав і шкапові чоботи обув ся, сорочку біру узяв. Мет. — Бачить бабу в якійсь лахмани́. П. Пр. — Треба справить хлопцю одежину, бо вже дрантям сьвітить. Кост. — Ти у мами ходила у дрантивій дранті, а у нас будеш ходити в червоній китайці. п. п. Под. — Дасть сорочку якої, бо, бач, саме рубба. н. к. — Він скинув тес рам'я надів сорочку. н. о. — Старець скорчився, трусить ся в дірявому ризі. Г. Бар.

Лошаде́нка = коня́чка, конѝна, шкапа, мн. коня́чки, коненя́та (Ос.). — Ікз, ну, купуй, каже, — добрая конина. Рубай. З гори біжать мої коненята, аж пороховить.

Лошади́ный = кінський, коня́чий, шкапо́вий. — **Лошади́ная ко́жа** = шкіра

шкýра, шкапúна, **шкаповúна**. — Шкапові чоботи набув. С. З.

Лошáдка = кóник, **конячка**, дітське — кóся. — Въ **лошáдки игрáть** = в кóней грáтись.

Лóшадь, Equus caballus = **кінь**, **конúна**, здр. — **кóник**, **конячка**, поб. — **коняка**, **конячúна** (С. З.), зб. — **кінвá**, ми. **кóні**, самéць — д. **Жеребéцъ**, самиця — д. **Кобúла**, на першому році — **стригýн**, **стригунéць**, **стрижáчка**, на другому році — **лошáк**, **лошúця**, **лошачóк**, **лошúчка**, на третьому — **третя́к**, **третячóк**, малий на зріст — **кýцан**, **кýцик**, ще до того й товстий — **бутýз**, погапенький — **шкáпа**, **шкапúйка** (д. **Клáча**), що ходить під верхом — **верховúй кінь**, **верховúк**, **румáк**. — Ой поїхав в Україні козак молоденький, червоное сідельчко ще й кінь вороненький. н. п. — Гей у мене був коника, був коника розбишака. В. Щ. — Взяв карую лошицю. н. п. — Вич, скільки кінви пасеть ся. Чайч. — Дали шкапі вівса, а вона й віз побила. н. пр.

Лóшадь водянáя = д. **Гиппопотáмъ**.

Лошакóво ухо, рос. Symphytum Tourn. S. officinale L. = **живокíсть**, **живокíст**, **правокíст**, **костолóм**, **воловúй язúк**. С. Ан.

Лошакóвый = **ослюкóвий**.

Лошáкъ = **ослюк** (від осла і кобили). — Як ослюк хвицне — в полицю не йти. п. пр.

Лошáчій = д. **Лошакóвый**.

Лошая собáка = **овчáрка** (С. З.), **чабáнська собáка**.

Лощúть = **заóрювати**, **від'óрювати**.

Лощúлка, **лощúло** = **гладúло**, **гладíй**, **клесáчка** (справляли щоб лощити).

Лощúна = д. **Ложбúна**.

Лощúть = **лощúти**, **полірувáти**, **клесувáти**, **глянцювáти**.

Лубовóй, **лубóчный** = **лубúнний**.

Лубъ = луб, **лубóк**, (в санках) — **глúбці**.

Лубянóй = д. **Лубовóй**.

Лубянúть = **шкарубíти**, **шкарýбитись**.

Лýга = **галýн** (котрим обливають шкуру в чинбарській справі).

Луговúна = **цíлина**, **новúна** (неорана земля).

Луговóй = луговúй: лучнúй. (Д. **Лугъ**). — Луговий гомін. н. п. — Лучне сíно. Чайч.

Луговáя рýта, рос. Thalictrum flavum L. = **очáсник**, **вередóвець**. С. Ан.

Луговúца, **лýговка**, пт. Tringa vanellus = **чáйка**.

Лугъ = лука́, **лýки** (С. З. Л.), з лісом — **луг** (С. З. Л.), на трисовищі — **оболóнь**, **оболóня** (С. З. Л.), коло берега — **береживá**, понад річкою — **плáвні**. — **Поёмный лугъ** = **лýки**, **заплáва** (Чайч.). — Вкупі з Трипольськими луками в аренду пущені. С. З. — Ой у лузі та і при березі червона калина. н. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п.

Лудúльщикъ = **лудúльник**, **жíдник**.

Лудúть = **лудúти**, **біляти** (С. Ш.), **побіляти**.

Лýжа = **калюжа**, (глибока) — **баюра**, (що не висихає) — **ковбáпя**, **ковбанюка**, (від колес) — **коловúна**, **ковдóбина**, (з жабами) — **жáбарь**, (де свині барложать ся) — **барлíг**. С. Л. — З чужого воза хоч серед калюжі. н. пр. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ритує, а прокляття у калюжі топить. в. д. — Попали в баюру, та ледве воли витягли. — Свині в барлозі барложать ся.

Лужáйка = **муріг**, **муріжок**, **мурáва**, **муравúця** (С. Жел.). — Ой там на муріжку та поставлю я хижку. н. п.

Лужéкъ = д. **Лугъ** (здр.).

Лужéніе = **лудíння**.

Лýжный = **калюжний**, **баюровий**. — Ой пийте Ляхи води калюжні, води болотянні, гей що пивали на Україні вина та медиситні. н. п.

Лузгъ = д. **Глузгъ**.

Лука́ = 1. **колíно**, **залóм** (Ман.), **кривúна**, **зáкрут**. — Колíно річки.

2. **лука́** (в сідлі). — Держить в руці меч іспенький, а у луці спис довгенький. н. п.

Лукáвить = **лукáвити**, **лукáвнувати**, **хитрувáти**, на хítрощах ходúти — Лукавиш, мій галочко, а сама добре знаєш. Кот. — Лукавий хоч до смерти, а я знаю, що ти пшаками годований. Кп.

Лукáвство = **лукáвство** (С. Пар.), **хítрощі**, **облуда** (С. З.).

Лукáвствовать = д. **Лукáвить**.

Лукáвый = 1. **лукáвий**, **хítрий**, **облýдний**. — Його облудні думки я взнав за щирі. Кп. — Облудна мова. С. З.

2. **біс**, **чорт**, **днáвол**, **нечúстий**.

Лукáть = **кúдати**, **швиргáти**, **шпурлáти**, **жбурлáти** (С. Пар.).

Луковáтый = **вилýкуватий** і д. **Извúвистый**.

Лýковица = 1. **цибýля**, **цибýлька** (д. під сл. **Лукъ** 2).

2. **головка**, **цибýлька** (коріння), на пр. головка часнику.

Лýковичный = 1. **цибулéвий**, **цибýльний** (Чайч.), **цибýльковий**. 2. **цибулúстий**.

Лу́ковый = д. **Лу́ковичный** 1.

Лукомо́рье = морськи́й бе́рег вилу́куватий.

Луко́шко = ко́зуб, козубе́нька, (від сита) — обча́йка. — Козубеньки, з якими ходять по опеньки. Кот.

Лукъ = 1. лук, здр. лучо́к, иноді тож і сагайда́к, сайда́к, але власне значіння сих слів див. під сл. **Колча́нъ**. — Як натягну лук, бризну тетивою, то мусять утікати хан кримський з ордою. К. З. о Ю. Р. (з напису під мальованим запорожцем). — Прострілив би я вас з лука, так з лу́ка не полко, положив би, вічно спати, та все чогось жалко. Руд. — Ой скажи, царю, лучка дати тобі на вечерю голубочка зняти. н. п. — Забірайте, ді́ти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні і пускайте в чужі землі. н. п. — **Вооруже́нный лу́комъ** = сайдаке́р. — Воєнних мушкетерів і сайдакерів. Л. В.

2. рос. Allium Cepa L. = цибу́ля, здр. цибу́лька. — **Ива́новъ лукъ**, A. ascalonicum L. = трибу́лька. — **Луговой́, полево́й, ди́кій лукъ**, A. angulosum L. = скоро́да, за́ячий часни́к. — **Ка́менный лукъ**, A. fistulosum L. = тата́рка. — **Лукъ-поре́й**, A. Porrum L. = праж, прас. — **Лукъ зубча́тый, мелкій, ре́занецъ** = трибу́лька. С. Ак. — **Лукъ се́янецъ, са́жанецъ** = сіянка, са́жанка.

Луна́ = мі́сяць, ласк. — мі́сячечко. — Одміни місяця: молодик або пе́рша кварти́ра, перекро́й або дру́га кварти́ра, підпо́вня або тре́тя кварти́ра, по́вня, по́вний мі́сяць, стари́к або четве́рта кварти́ра, далі як іде на ущерб — щерба́тий. Де-що про Св. Б. — Ой місяцю, місячечку, не сьвіти нікому, тільки мойму миленькому, як іде до дому. н. п. — Ой місяцю перекроюсь, зайди за комору, нехай же я з своїм миленьким трошки поговорю. н. п. — А блідий місяць на ту нору з-за хмари де-де виглядав. К. III. — Сьвітить молодик срібнорогий. К. Д.

Луна́тикъ, луна́тичка, Noctambula = мі́сяшник, ця (С. Ж.), сновида.

Лу́нка = я́мка (в землі), ду́чка (для гри дитячої). — Хто до цурки, хто бульку в дучку загляне, хто в хрещик грає. Водянський. С. З.

Лу́нный = мі́сячний; мі́сяцевий. — Чудова мі́сячна ніч. — Мі́сяцевий день. Де що про Св. Б.

Лу́почка = 1. д. **Лу́нка**.

2. я́мка в я́спах і щі́лепах для зубів.

Лупь, пт, Falco rusticolus (Circus) = со́кіл лунь. С. Жел. — **Бѣлъ какъ лунь** = бі́лий як молоко́, си́вий як го́луб.

Лупи́нъ, рос. Lupinus hirsutus L. = вері́ со́нце, L. alba = ко́хва. С. Ак.

Лупи́ть = лупи́ти, облу́плювати, здира́ти, (шкуру) — бі́лувати, (лушпиння) — лу́щити, вилу́щувати, облу́щувати, лущувати. С. З. Л. — **Лу́пленый** = лу́плений, облу́плений, вилущений. — Голови лущено. С. З. — Беруть вони ту лящицю, теплу ще бі́лують. Руд. — Я вам лущена, за три коні куплена. н. п.

Лупи́ться = лупи́ти ся, облу́плювати ся. — **Лу́пятся цыпля́та** = вилу́плюють ся курча́та.

Луска́ = лушпи́на, лушпа́йка, шкарлу́па, шкарлу́ща, здр. лушпи́нка, шкарлу́нка, аб. лушпи́ння. С. З. Л. — Лушпиння з оріхів. С. З. — Мамина висівок заколотила, лушпайок з відсівок. К. Х.

Лутóшка = липи́на молода́, що з неї зде́рто кору́.

Лучевóй = промі́нний, промі́ньовий.

Лучеза́рный = проме́нистий (С. З. Л.), промі́нний. — Іден та промениста насіяла пропасала його. Ки. — Утішайте ночі і вечалі. Сьогодня нам промінні радості возсіяли, промінні радості і гарні сладості. к. з. — Зійшло сонечко за вікончечко, на променисте коло. н. п.

Лу́чекъ = д. **Лукъ** 2 здр.

Лучеобра́зный = проме(і)пи́стий. Лекс.

Лучи́на, лучи́нушка = скáлка, скáлочка (С. Л.); скíпка, скíпочка (С. З.), трíска, трíсочка. — Стала скалка догорати, стала потумати, а я за ті наречники, та і вийшов з хати. н. п. — І скіпочку засьвітила і сокирку взяла, тоді стала та й думати, кого рубала. н. п. Б.

Лучи́нный = скалковий, скíпковий.

Лучи́стый = д. **Лучеобра́зный**.

Лучи́ть = бити рибу у воді, осьвічáючи скáлкою.

Лучно́й = цибуле́вий, цибульо́вий.

Лучо́къ = 1. д. **Лукъ** (здр.).

2. бру́нька (у шапоналів). Маш.

Лу́чшій, лучше = кра́щий, е (С. З. Л.), лíпший, е (С. Л.), лу́чний, е, гарні́ший, е, гарні́щий, е. — Сиділа б я панам, пріцним як з вами. н. п. — Чи є що кращє, лучше в сьвіті, як у куні жити? К. III. — Лíпша свиня — добра господиня. н. пр. — Лíпше без вечері лягати, та без долга вставати. н. пр. — **Лу́чше всего́** = най-

кра́ще всього́, найлі́пше, найлу́чче од усього́, за всé, на усé кра́ще і т. д. — Какъ нельзя́ лу́чше = найса́мкра́ще, як найкра́ще і т. д. — Лу́чшимъ сдѣ́латься = покра́щати, полу́ччати, поліпшати, погарніш(щ)ати. — Наче й люди міні тут погарніщали. Чайч.

Лучъ = 1. про́мінь (С. З. Л.), зб. про́міння, па́рус, мн. парусй. С. Л. — Сонце синє гаряче промінні на високі гори. Фр. — У день видно, як оченьки, мов промінні грають. О. Нч. — Зірко вечірняя на своїм про́мені подай милому вісточку. Б. К. — Кругом вікну сповиває ізвитий ряд живих квіток, в горі лампадка ясно сяє проміння сиплє на вінок Як. — Сонце парусй напускало. С. Л.

2. лучо́к ска́лок, запа́лених у ночі, як бъють рибу (д. **Лучи́ть**).

Лущá, лущи́на = д. **Луска́**.

Лущи́ть, ся = лу́скати, ся (С. Л.), лу́щити, ся (С. З.), лу́ґати (С. Л.), лу́ґати, ся. — Лускатя горіхи, насінни. — Пішли, та присні посідали, та все горіхи знай лущать. Мет. — Спілі оріхи легко лускають ся.

Ли́жа = ли́жва, мн. ли́жви. — В лижви чоботи прибрав та по льоду легесенько з саночками він погнав. Фр. — **Навостри́ть, напра́вить ли́жи** = да́ти дра́ла (С. З.), дропака́ да́ти (С. З.), павтїкача́ пусти́тись, дрекену́ти (С. Аф.), чкури́ти, пъя́тами накива́ти. — Дременув, як литкачи зреше. н. пр. — А-віч побачив, що не переливки, та павтїкача.

Лизу́ть = утїкти́ (С. З.), втїкти́. — Собака від хліба не утїче. н. пр. — Втїк не втїк, а побігти можна. н. пр.

Лизо́къ = утїчка. С. З. — **Дать лызка́** = утїкти́ і д. під сл. **Ли́жа**: „**Навостри́ть ли́жи**".

Ли́ко = ли́ко, здр. ли́чко. — Краще своє личко, ніж чужий ремінець. н. пр. — **Ли́ка не вя́жеть** = пъя́ний як хлю́ща, як пі́ч, язико́м не пове́рне, хоч ви́крути. н. пр. — **Не всякое ли́ко въ строку́** = не все́ те перейма́ти, що по воді пливе́. н. пр.

Ли́ковый = ли́чаний (С. З.). — **Ли́ковые ла́пти** = личаки́ (д. під сл. **Ла́поть**). Хоч личане та не позичене. н. пр. — Нога́ути личана, а й без неї погано. н. пр.

Лисе́тый = ли́сий, лися́к.

Лисе́чій = лобя́тий, лобя́нь.

Лисина = ли́сина, ли́ший.

Лиса, м. Рыба лиз = ли́ска. С. Жел.

Лысой = ли́сий, лися́к, голомо́ний (С. З.) — облисілий у голобого чуприна. н. пр.

Лысе́ть = лисї́ти. — Девятий десяток тягну, а голова не лисїе. Кн.

Ли́чный = д. **Ли́ковый**.

Львёнокъ = левчу́к, левеня́, тко, левя́тко. — У клїтці сидїло мале левенятко. Кн.

Львиный = ле́вовий, ле́вів. — Пійди, достань левового молока. н. к. — **Львиный хвостъ, львинохво́стъ**, рос. Leonurus Cardiaca L = глуха́ кропива́, кропи́вничок, си́ндра. С. Ан. — **Львиная ли́па**, рос. Alchimilla vulgaris L. = приворо́тень. — **Львиный зубъ**, рос. Taraxacum Dens Leonis Desf. = кульба́ба, ба́бка, бара́нки, летю́чки, жидівська ша́пка. С. Ан.

Львица = левиця, левиха. — Левиха стоїть і своїх дїтей язиком облизує. н. к.

Львовъ = д. **Львиный**.

Льгота = вільго́та, пільга. С. Л. — Наділили їх землями, грішми і великими вільготами від податків та отбуткїв. Кн.

Льготный = вільго́тний.

Льдина, льди́нка = крижи́на, крижи́нка. — Ой ще по горах сніженьки лежали, ой ще по долинах криженьки стояли. н. л. — Стрибайте, дядьку, на оту крижину, а то на цій провалитесь. Чайч.

Льди́стый = льодови́й.

Льдяно́й = д. **Ледяно́й**.

Льзя́ = мо́жна.

Льнуть = 1 ли́пнути, приставáти, чіпля́ти ся. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр.

2. ли́нути, тули́ти ся, горну́ти ся, пригорта́ти ся, ла́щити ся, ла́стити ся. С. З. — До цілинного вовка лине, а нещасного і рідний брат покине. Кн. — Семене, не тули ся до мене. н. пр. — Ой дівчина горлиці до козака горнеть ся. н. п. — Коли б літа вернули ся, то ще б хлопці горнули ся. н. пр. — Горнеть ся, лине до неї листочком. Кн. — Тим я й не займаю, що сватати маю, тим до неї не горну́ ся, що́ слави бою ся. н. п. — Пригортайтесь до хорошеньких дівчат, хіба ж мало є хороших бровенят? Б. Г. — А вона ла́щить ся до його.

Льнянище = льони́ще.

Льня́нка, рос. Linaria vulgaris Mill = дзвоники, зайцїв льон, ленóк, льонóк, молóжничок, остýдник, чистéць, зозýлині черевички, стоголóвник, сокирка. С. Ан.

Льняной = льоняний, лляний. — Льоняна сорочка. Чайч. — Надінь мені ... сорочку та похорон у вишневім садочку. н. п. — **Льняно́е ма́сло** = льняна́ о́лія. Чайч.

Льстéцъ, льстя́нецъ, льстяница = лестýха (С. З.), влéсник. ця, обле́сниця, ця

лестоба́тник, ця, похлі́бець (С. З.), лизу́н, ха, підли́за (сп. р.), підли́зник, підлизу́ха, лабу́зник, ця, пота́кач. — Лестун без сорому, то йому й добре всюди. Кн. — Влесниця вона, а йому й хлі́ба не дава́й, тільки влещуй. Кн. — А Барабаш похлі́бець лядський. С. З. — Лизун перед великими, а гордий для низших. Бар. О. — Потакач тим і живе, що язиком грає. п. пр.

Льсти́вый, во = в(у)ле́сливий, во (С. Л. Ш.), здр. в у)ле́сливенький (С. Ш.), облесливий, во, обле́сний, но, ле́стивий, ле́сливий, підле́сливий, во, підли́стий, підле́нливий (Лев.), підле́нний (Лев.), лакеюва́тий (К. Х.). — Влесливий, наче лисиця. Кн. — Треба напоїть її улесливими речами: день у день говорить, що вона гарна. К. К. — Облесливий як собака. п. пр. — Де-які люди́ лукаві, лакеюваті. К. Х.

Льсти́вость = в(у)ле́сливість (Кн.), обле́сливість, підле́сливість (Лев.).

Льстить = ле́сти́ти, улещати (С. Ш.), підле́щувати ся (С. Л.), у(в)ле́щувати (Кн.), облещувати, підсипати ся (С. З. Л.), підстила́ти ся (С. З.), хлі́бити, підхлі́бувати ся, лабу́зити ся, язико́м масти́ти, ля́сп підпуска́ти. — Дарами нас не можна підкупити, шкода й словами пишними лестити. К. І. — Він мене язиком мастить, а мене з того аж нудота бере. Кн. — Підпускай дівчатам ляси, старим бабам баландраси. Кв.

Льсти́ться = ла́сити ся, ква́пити ся; сподіва́ти ся. С. З. Л. — Ласить ся, як кіт на сало. п. пр. — Поклепи ся на чуже добро. С. Л. — Не кваплять ся на се воїни. Кот. — Я не квапився на тебе. С. З. — Ні не квапи ся, нічим не поживиш ся. С. Л. — Не сподівай ся з жука меду їсти. п. пр.

Лѣвизна́ = лі́виця, лі́вий бік.

Лѣво = на лі́во, на лі́ву ру́ку, лівору́ч; добо́ (С. З.).

Лѣвша́ = 1. ліва рука.

2. лі́вша́ (С. Л.), лі́вшу́н (Лекс.), шульга́ (С. З. Л.), манько́, маньку́т (С. Пар.). — Що це він лі́вою рукою пише? Та він же шульга.

Лѣвша́къ = д. Лѣвша́ 2.

Лѣвый = лі́вий, (про вола або коня, що запряжені з лі́вого боку) — підру́чний. — **Лѣвою рубо́ю** = лівору́ч. — **По лѣвую сто́рону** = на лі́во, лівору́ч.

Лѣзть = лі́зти, злази́ти, вилази́ти, злі́за́ти, вилі́за́ти, (в гору, спідлоба) — дертй ся, спина́ти ся, пну́ти ся. — Лізе на хату. — Почав він лізти (або: злазити, злі́зати в горіщя). — Злі́з з дерева. — Вилі́з на дерево. — Вилі́з з ями. — Чоботи не лі́зуть на ногу. — Вовки лі́зо (або: вилазять). — Порося сіпається на тин. Чайч. — Дереть ся на дерево. Чайч. — Пасть ся, як жаба на купу. п. пр. — **Лѣзть на четвере́ньках** = рачки лі́зти, рачкува́ти. С. З. Л. — Дитина рачкує. — **Лѣзть къ кому́, куда́** = сіпа́ти ся, сіка́ти ся, наха́зити, пха́ти ся, пікати ся. — Чого він сіка́ється до нас? — Сичеть ся в вічі, мов оса. п. пр. — Пхай ся, де тебе не треба. п. пр. — Коли не піп, то й не микай ся в ризи. п. пр. — **Рубаха лѣзетъ** = сороч́ка розла́зить ся.

Лѣкаренъ = лі́карів.

Лѣка́рка = лі́карка, (з простих баб) — зна́харка, шепту́ха, ба́ба. — Ця лікарка така, що й проти поганенької баби не стане. Чайч. — Сто баб — сто слабостів. п. пр.

Лѣка́ркинъ = лі́карчин, зна́харчин, бабин. — Лікарчин брат приїхав. Чайч.

Лѣка́рскій = лі́карський. — У його є рецепта лі́карська сирома, мов у справжнього лі́каря. Чайч.

Лѣка́рственный = лі́карстве́нний. — Випийте бо ще — це ж лі́карственна горілка. — Пивидло медовою і кофій лі́карственні. К. М. Х.

Лѣка́рство = лі́к, частіше мн. лі́ки, лі́карство. — Поки Бог вік, то дасть і ліки. — Як дасть Бог на вік, то найдеться і лі́к. п. пр. — Кому на вік, тому й на ліки. п. пр. — На що, мамо, лі́ки діставати, треба, мамо, доцок купувати. п. пр. — Бодай тії лі́ки припали на віки. п. пр. — Сто баб — сто лі́к. п. пр. — Хто здоров, той ліків не потребує. п. пр. — Ой ходила дівчинонька по крутій горі та збірала трояного зілля на лі́ки мені. п. п. Под. — О лі́ки ся не стараю, щоб ти ратувати. п. п. Под. — Треба купити лі́карство.

Лѣ́карство = лі́карство, лі́карюва́ння.

Лѣ́карь, лѣ́карша = лі́карь, лі́карша, до́ктор, до́хторша. — **Лѣкаремъ быть** = лі́карюва́ти. — Лікарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. п. пр. — У молодого лі́каря горбатий цвинтар. п. пр. — Уже п'ятий год цей лі́карь у нас лі́карює. Чайч.

Лѣни́вецъ, лѣни́вица = 1. леда́що, ледащи́ця, ле́жень (С. З.), ледай (С. Л.), ледарь, ле́дарка, лежу́х, ле́га, ло́дарь, ло́дарка, ле́геза, ледаці́га, лі́нтюга, перо́ба (сп. р.), перобиця, полежа́ха (Сп.), вайло́, вайло́ка. — Таке ледащо — нічого не хоче робити. — Сказано ледай, тільки спить та лежить. С. Л.

— За хліб його не візьму — лінтюга він. Кн. — А пчелиця — не робітниця. п. п. 2. зоол. Bradypus = лінивець. С. Жел.

Лѣнивость, лѣнивство = ледáцтво, лéдарство.

Лѣнивый, ая = ледáчий, ча, лінивий, ва, неробітний, (трохи) — ледáченький, ка, полінкуватий, та. — Така ледача, що й на сорочку собі не напряде. н. к. — Ледача шкапа скріпь лінивка має. н. пр. — Ледачим не поробиш сн. н. пр. — Скупий двічі тратить, лінивий двічі робить. с. пр. — **Лѣнивые щи** = капустнúк (особливий борщ з свіжою капустою).

Лѣниться = лінувáти ся, ледащíти (С. Л.), ледарювáти, байдикувáти, бáйдикувати, баглаї бúти. — Таке стало ледаче лінується і причепурити сн. Чайч.

Лѣность = д. **Лѣнивость**.

Лѣнтáй, ка = д. **Лѣнивецъ**.

Лѣнь = лінощі (С. Л.), здр. лінькн, лéдарство, ледáцтво, баглаї (С. Ш.). — Не здужав на лінощі. Кн. — Тобі вже лінькн й те зробити. Чайч. — **Напáла лѣнь** = лінощі, баглаї обсíли.

Лѣнúть = лінúти, злінювати, (книші, шишки, коровай) — бráти. — Нихто не вагав, хто в нас шишки брав. н. п.

Лѣнúться = 1. лінúти ся, злінювати ся. 2. тунúти ся (С. Ш.), щýлити ся. — Їде по скелі, та так щулить ся над проваллям. Кн.

Лѣнка = лінúвня.

Лѣнкій = линкúй, беручкúй.

Лѣнной = лінúвий. — **Лѣнное украшéніе** = нáлінка.

Лѣнúкъ = лінúк, лінáрь. С. Жел.

Лѣсá = 1. рештувáння (С. З. Л.), рештýнок (С. Л.), рештóвання. — **Лѣсá поставить** = обрештувáти, порештувáти. 2. д. **Лѣсá**.

Лѣсенка = драбúнка, драбúночка, схíдці.

Лѣсúна = цівка, деревúна. — Пропав мій дуб з гиллям і цівкою. К. Х.

Лѣсúстый = лісúстий, лісúвий. — У нас лісú. Чайч.

Лѣсинко = лісóк, гайóк. (Д. **Лѣсъ**).

Лѣсникъ = 1. лісúк, лісúчий, карбівнúчий (що доглядає за лісом). — Вийшов з хати карбівничий. К. Ш. 2. лісúк, лісовúк (що торгує лісом). — Він з батька в дідá лісовик; аби весна, він плоти по Дніпру жене, з того й розжив ся. Кн.

Лѣсничество = лісúцтво. — Кохаєть ся в лісництві — на степу завів ліси та бори. Кн.

Лѣсничій = д. **Лѣсникъ** 1.

Лѣсно́й = лісúвий, лісовúй, лісковúй, гайовúй, (про бір) — боровúй, (про ліс, що на низині) — луговúй. — Гарна, як квітка гайова. н. пр. — То не верби луговії запумілі. н. п. — Оріх лісовий, лісковий. Кіев. Ст. — **Лѣсна́я стрáжа** = кордóн, бекéт. — **Лѣсна́я фистáшка**, рос. Staphylea pinnata L. = клокúчка, клочúчка, дéрево клекóчка. С. Ан. — **Лѣсна́я фіáлка** = віллісок.

Лѣсово́дство = лісúцтво.

Лѣсовщúкъ = д. **Лѣсникъ** 1.

Лѣсово́й = лісовúй, гайовúй.

Лѣсо́къ = лісóк, гайóк, гайóчок. — Садок, гайочок розведу. К. Ш.

Лѣсопúльня = лісорізня, пúльня, (водяна) — тартáк, здр. тартачóк (С. Ш.).

Лѣсопромышленникъ = д. **Лѣсникъ** 2.

Лѣсосѣкъ = дільнúця, дільнúка. — Вирубав одну ділянку, а другу вже на той рік кинув.

Лѣсохозя́инъ = властúтель лісу.

Лѣстница, лѣстничка = драбúна (С. Аф. З. Л.), здр. драбúнка, поб. — **драбúнка** (С. Аф.), бокові її частини — **драбúнище**, штáги, поперечні — щаблі, конúй парáно — щабéль, драбинка у возі — полýдрабок, (перухома, що коло будови або що) — сходи, сходці (С. З.), схíдці, стýпанка, (теж саме і така, що приставляють ся, на пр. на параходи або що), бокові частини в ній — пóручі. — Нема тій драбини, щоб до неба достала. н. пр. — Якась валила сй драбина коли тину. Та надало господарові взяти драбину та й поставити до хати. Зінь. — Поліз циган на горіще, а чоловік і одставив драбину. н. о. — Трохи я не долíз, як щабель поламав ся; я повис, схопившись за драбинище і ледве удержав ся, поки спустив ся до нижчого щабля. — Сходи високі, мабуть ступнів шістьдесят, коли не більше.

Лѣстничный = драбúновий, драбúнковий, сходовúй. — **Лѣстничныя ступéни** = щаблі. (Д. під сл. **Лѣстница**).

Лѣсъ = лíс, здр. лісóк, лісóчок, невеликий, хоч часом і густий — гай, гайóк, гайóчок, в яру — байрáк, байрачóк, в долині — дібрóва, здр. — дібрівонька, молодий — молодняк, молодничóк, дрібний — чагáрь, чагарнúк, кущі, вирублений — вúруб, зруб, вигорілий — вúгорь, великий і густий — лýща, цілинний — нéтря, нéтрі, що під горою — стíнка, що витинув ся в поле вузенькою

смугою або розкинув ся смужками по полю — перелі́сок, частина лі́су, що заняла облава — о́ступ, на низу або над річкою — луг, березовий — березина, березня́к, дубовий — дубина́, дубня́к, боровий — бір, вільховий — ольшина́, оліша, вільшина́, оліша́к, оріховий — лі́щина, здр. лі́щинонька. — Лѣсъ лѣственный, чёрный = листовни́й лі́с. — Лѣсъ кра́сный, хво́йный = боровий лі́с, бір. (Пр. д. під сл. Лѣственный). — Теплий Апріль, мокрий Май — буде жито, як гай. н. пр. — Ой гаю мій, гаю, та густий, не прогляну. н. п. — Ой у темнім лузі не сивая зозуля закувала. н. п. — Ой не шуми луже, зелений байраче. н. п. — Шумить гуде дібрібонька, плаче, тужить дівчинонька. н. п. — По пущах по петрих ховались. н. д. — А над берегом була дуже здорова пуща. н. к. — Зелена ліщинонько, чом не горіш, та все чуриш ся? н. п. — Пішов у бір по шишки. Кв.

Лѣтній = лі́тній. — Лѣтняя дорога, лѣтнее жилье = лі́тняк. С. Л.

Лѣто = 1. лі́то, лі́течко, частина лі́та під кінець, коли муха бье худобу — дрокони́ця, ки́вень, стан погоди лі́том — поліття, полі́ток. — Як діждемо лі́та, та наженемо жита. н. п. — Се було саме в дроковицю. — Не на всяке лі́то добре поліття. н. пр. — Добре поліття для жнив, для будів. — Лѣтомъ = лі́том, у(в)лі́тку, в лі́ті, облі́тку, лі́тньої доби. — В лі́тку у вене скрізь хата. Кн. — Привітне сонечко ще сяє і як у лі́тку гріє, а лі́то вже від нас втіка́є — холодний вітер віє. Як. — Діти — діти! добре вам в лі́ті, а зімувати, то горювати. н. пр. — Въ разга́рѣ лѣта = в ро́сяному лі́ті. — Саме в росяному лі́та, коли жита аж шуміли та просились жати. Кн. — Ка́ждое лѣто = що лі́та, лі́то крізь лі́то. С. Л. — Проводи́ть лѣто, прове́сть лѣто = лі́тува́ти (С. Л.), перелі́тува́ти. — Лі́то перелі́тували ми на селі. Кн. — Лѣто-лѣтенски = ці́ле (або: усе) лі́то, лі́течко.

2. д. Годъ. — Ва́шихъ лѣтъ = ва́шої доби, у ва́шу дібо. — Два молодиці — так, вашої доби. Чайч. — Въ преклóнныхъ лѣтахъ = у похи́лих лі́тах. К. Д.

Лѣтова́ть = лі́тува́ти.

Лѣтописа́тель, лѣтопи́сецъ = лі́топи́сець.

Лѣтопись = лі́то́пис.

Лѣтораель = па́гія, па́ріст. — Яблуня пагопи пустила.

Лѣтосчисле́ніе = лі́тощо́т. — У нас лі́тощот ведеть ся від того дня, як Христос родив ся.

Лѣтось = торік. — Дай Боже в Новім році щоб було краще, як торік. н. пр.

Лѣтошній = торішній. — Багато ще торішнього сіна зосталось. — В його і торішнього снігу не випросиш. н. пр.

Лѣчебникъ = лі́чебник (лі́карська книга),

Лѣчебница = лі́ка́рня і д. Больни́ца. — Взяли його до лі́карні, а він там і помер. Чайч.

Лѣчебный = лі́карський; лі́карственний

Лѣченіе = лі́чіння, лі́кува́ння (Нім.), лі́чіння, курува́ння, кура́ція (Вол.). — Як вже лі́чіння, коли в його сухоти.

Лѣчи́ть, ся = 1. лі́чити, ся, лі́кувати, лі́чити, ся, курува́ти, ся. — Лічили, лічили поки її безталанну в труну положили. К. Ш. — Хто ся лі́чить, того біда цілить. н. пр. — Ой ходила дівчина по крутій горі та збірала трунку зілля на лі́ки мій. Лікуй, лі́куй, молода дівчино, ой лі́куй перш, а як вийду я з сії причини, візьму та вираз. н. п. Под. — Зілля гірке, чим слабих курують. О. Пч.

2. лі́карюва́ти. — Потім її й сама стала вчить лі́карювати: які трави, що од чого і де їх шукати. К. Ш.

Лѣчу́ха, рос. Medicago falcata L. = бурі́й, бурунчу́к, черевичник, M. sativa = бурку́нець, кишій степовий. С. Ан.

Лѣши́ть = д. Лошить.

Лѣшій = лі́совик, лі́су́н, полі́су́н, лі́совик. — Він вірив, що в лі́сі живуть лісовики чи полі́суни. Леп.

Любезобильный = лю́бячий.

Любе́зникъ = зальо́тник, любас (С. Ж.).

Любе́зничанье = зальо́ти (С. З.), женихання (С. З.), залицяння, лицяння.

Любе́зничать = женихати ся (С. Аф. З.), лицяти ся (С. Л.), залицяти ся (С. З.), ла́ся, бісики пуска́ти, підпуска́ти. — Та ще казав, щоб з тобою поженитися а. Кн. — Підпускай дівчатам ласи. Кн.

Любе́зность = 1. любя́зність.

2. ввічли́вість, гре́чність.

Любе́зный, по = 1. лю́бий, бо (С. З. І, ми́лий, ло, кохани́й, но, любимий (С. З.), любязни́й, но. — Ой, дочко, дочко, що мені почати, де ж любязного мати та стати? Кот.

2. ввічли́вий, во, гре́чний, но.

Любо́мецъ, любо́мица = лю́бчик, лю́ба, коха́нець, коха́нка, улю́бленець, улю́бленка, милова́нець, милова́нка, з ф лої родини — рідокоха́нець, рідокоха́нок, ика, про дітей — пали́й, ка, п

зýн, назýчник, назýха. — Навкруги квітник — коханець сестри моєї. Кн. — Кому ж сьпівати сю сьпіванку, як не тобі, рідокоханку? Мет.

Любúный = лю́бий, кохáний, люблéний, улю́блений, укóханий. — Дитино моя, люба! — Ой, сину мій Іване, дити моє кохане! н. п. — Личко моє румяне, мусиш бути коханє, чи попові, чи дякові, чи простому мужикові. н. п. Под. — Хороший — черту на гроші, поганий — Богу коханий. п. пр. — Це його улюблена книжка. Чайч. — Любúная вещь = лю́бщина.

Любúтель, ница = любúтель, ка, любéць (С. Жел.), прихúлець, охóчий, ча. — Охочий до меду, а не до полиню. п. пр. — Охочий до чужого добра. Кн.

Любúть, ся = любúти, ся, кохáти, ся, милувáти, ся, (останні два дієслова вживають ся переважно що до відносин між людьми, найбільше що до любощів), цю парубка й дівчину, що подали слово — жéнихáти ся. — Нехай тебе Бог любить, а мене молодиці. п. пр. — Віц любить сьпівати. — Любіте ся, браття мої, Украйну любіте! К. Ш. — Ой хто любить гарбуз, а я люблю диню, ой хто любить господаря, а я господиню. н. п. — Нехай мене той голубить, а хто мене вірно любить. н. п. — Так люблю, як сіль в оці. н. пр. — Чужий я у долі, чужий у людей, хіба ж хто кохає не рідних дітей. Мет. — Кохайте ся, чорнобриві, та не з москалями. К. Ш. — З ким люблю ся — не наговорю ся, з ким кохаюсь — не нарозмовляюсь. п. п. — Кого кохає, за тим і зітхає. п. пр. — Не всі тиї сади цьвітуть, що весною розвивають ся, не всі тиї вінчають ся, що вірненько та кохають ся. п. п. — Щиро кохав ся пан у горілках та медах. Чайч. — Кохаеть ся він у тарних конях. Чайч. — Мав такий звичай, що тільки настане ранок, зараз сїда на коня і їде на полюванне, бо кохав ся у полюванні. н. к. — Було таке, що й женихались, та розійшли ся, не побрались. К. Ш.

Любова́ться = любова́ти, ся, милува́ти ся. — Любую не налюбую з сього роскішного краєвиду. Кн. — Багатий вийшов — любував тим, що він такий багатирь, що йому орють і сіють, а він тільки дивить ся — любуе. н. к. — Царівна підняла стрілку, любуе. п. к. — Він милував ся тією молодою парою. Лев.

Любо́вникъ, ца = лю́бко (С. Л.), здр. лю́бчик, лю́бка, кохáнець, кохáнок, кохáнка (С. Л.), милу́н, милодáн (С. З.), милоданка, облю́бленик, облю́бленець, облю́бниця, облюбéнниця (С. З.), облю́бляка, що незаконно кохають ся — полюбо́вник, ця (С. Л.), ба́хур (С. Ш.), підлóжниця. — А дівчина за козаком білі руки ломить, ломить вона з мезинного пальця: нема, та й не буде козака коханця. н. п. — Та вже мині не ходити ранком по під зáмком, та вже мині не стояти із моїм коханком. н. п. — А я усе Бога прошу з вечера до ранку, щоб ти усе був щасливий, мій милий й коханку. н. п. — Івасику, козаченьку, коли любиш мене, коханечку, мій батеньку, піду я за тебе. н. п. — Запрягайте коні в санки, поїду я до коханка. н. п. — Стук-грик в віконечко: вийди, серце коханочко. н. п. — Ой поїхав мій миленький до млина, а я собі любчика привела. н. п. — У чужину б полетіла я до свого милодана. н. п. — Держить у себе підложницю. — Така роспустна жінка, все з бахурами волочить ся.

Любо́вный, по = любо́вний, по, укóханий, яо. — Вона любовно, ласкаво вчила дітей. Кн. — **Любо́вный напúтокъ** = лю́бощі, кохáн-зілля. — Дати любощів, щоб його любила. С. З. — Дала дівчина козакові кохан-зілля спити, и щоб йому молодому на світі не жити. н. п.

Любо́вь = любо́в, кохáння, здр. кохáнячко, закохáння, лю́бощі, любощі-милощі. С. З. Л. (Окрім першого, всі останні прикладають ся тільки до відносин між людьми, що до любощів.) — Боже, Боже! що та любов зможе! н. пр. — І от тепер та мучена любов до краю мене жене в далекую чужину. Стар. Рада. — Любов до дітей. — Вірному коханню і Бог не противиться. н. пр. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Нема того ми сильного, нема закохання. н. п. — Чи я тобі не казала, та казали й люди, що з нашого закохання нічого не буде. н. п. — Ой моя могила край сильного моря; полягли любощі і щира розмова. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, щож ви мині парубки? н. п. — Коло млина, коло броду два голуби пили воду, вони пили, воркотіли, про любощі говорили. н. п. — Чи усім людям закохання так ся дїе? Нічку не сплю, день думаю, серце мліе. н. п. Под. — Хто не знає закохання, той щастя не має. н. п. — **По любвú** = по любо́ви, по лю́бости, до любо́ви. — Взяв жінку до любови. — Одружив ся по любости. — Тільки ж мині до любови, що чорні брови. н. п. — **Не по любвú** = не до любо́ви. — Та взяв жінку та не до любови. н. п. — **Съ любо́вью** = залюбки. С. З. — Чого потребує нужда, то залюбки достаю. Мет. — Поети нам свої видумують книжки і ми читаємо їх залюбки. К. Д. Ж.

Любодéй, ка, ство, пать = д. Блудникъ і т. д.

Любозна́тельность = цікавість. — Така

ніже цікавість, що все хоче ся самому бачити й знати. Чайч.

Любозна́тельный = допи́тливий, цікáвий. — Усе йому треба знати, про все розпитує — такий допитливий. Кн. — Й го допитливий розум не вдовольнила наука. — Який цікавий був тоді, як пильно прислухáв ся до всього, хотів усе знати. Зінь. — Мазепа, яко чоловік цікавий і довцінний, на ласку у Самойловича скоро заслужив ся. Л. В.

Любо́й, лю́бо = лю́бий, лю́бо. — Єсть багацько городанок — вибірай любу́ю, ти пан Возний, тобі треба — не мене сільскую Кот.

Любопы́тный, по = цікáвий, во. С. Ж. З. Л. — Цікавий, як циган до бджіл. п. пр. — Таке цікаве, аж булька з носа дмуть. н. пр. — Цікаво порівнати дуже похожі релігійні обряди прибалтицьких Словян з нашими. Бар. О.

Любопы́тство = цікáвість. — Мій Савка аж горить з нетерпячки і цікавости. Фр.

Любостра́стіе = по́хіть, похітли́вість.

Любостра́стный=похітли́вий, женихли́вий. — Чоловік я стар, а жінка людина женихлива, от воно й тее. Кн. — **Любостра́стная боле́знь** = пра́нці.

Любостяжа́ніе = захо́пчивість (К. Св. П.) і д. **Корыстолю́біе.**

Любостяжа́тельный = захо́пчивий (К. Св. П.) і д. **Корыстолю́бивый.**

Лю́бушка = лю́бка, коха́нка, коханочка! — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цілуй її, милу́й її, як голуб голубку. п. п. — Стук-грюк в вікопечко: вийди, серце коханочко! н. п.

Лю́ди = 1. лю́ди. — У церкві було багато люде́й.

2. слу́ги, че́лядь (С. З.), челя́дники, на́ймити і на́ймички. — Ой як крикне царь турецький та на свої слуги, слуги молодецькі. ц. п.

Люди́шки = лю́дці. С. З. — Де-які людці лакеювáті. К. Х.

Лю́дность = лю́дність.

Лю́дный, но = лю́дний, но, велелю́дний ми́рний, по. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — В корчмі було мирно, як і що неділі. Под. Коцюбинський. — Місто люднé.

Людое́дъ = людоїд, песиголовець. — Кати, кати, людоїди! К. Ш. — Піймали його песиголовці, годують на сало, щоб з'їсти. н. п.

Людска́я = людська́ (Літ.), пека́рня (Прав), челя́дня. С. Пар. (Особлива хата про слуг).

Людско́й = лю́дський (С. Л.), людя́ний (С. (З. Л.), чолові́чий. — Вигадав півтора людського. п. пр. — З бабиного сита пшчого людяного не буде. н. пр. — Чоловічий вік. С. Л.

Лю́дскость = лю́дськість, вимчайність.

Люкъ = 1. люк (на суднах).

2. ля́да. С. З. — Ляда була одчинена, і не бачив, та й упав у погріб.

Люли́ = присьпів до веселих московських пісе́нь.

Лю́лька, лю́лечка = колиска, колисочка, колисонька. С. З. — Яке в колиску, пан і в могилку. н. пр. — Одно каже: пан, друге просить пани, третє кричить у колисці, хоч тікай із хати. п. п. — У колисці дитя кричить, а на печі бурлук бурчить. н. п.

Люлю́кать = колиха́ти, колисáти, гойда́ти (дитя в колисці), котка́ сьпівати, лю́ляти.

Люлинъ = д. **Лупи́нъ.**

Лю́стра = паникади́ло. С. З. — Купив церкву паникадило і два ставники.

Лю́тикъ = рос. Ranunculus acris L. — вазе́лець, дрібноцьвіт, жовтобрьонні зілля од трясці, лопа́тник, маслячок. Aconitum Napellus L. — боре́ць, возні́ни черевички. С. Ан.

Лю́тость = лю́тість, жорсто́кість.

Лю́тый, то = лю́тий, то, жорсто́кий, е.

Лютѣть = лютíти, лютíшати.

Люцерна = д. **Лѣчу́ха.**

Лю́шеньки = д. **Люли́.**

Лягáвая собáка = вижел (С. Л.), француської породи — **неделя́н.** С. Л.

Лягáніе = брикáння, брик, хвицання, ви́хання.

Лягáть, ся, лягну́ть = брикáти, ся (С. Л.), брикну́ти, хвицáти, хвицкати (С. Ш.), хвицнути, хвицкнути (С. Ш.), вихону́ти. — Тямить кінь, з якого боку брикать ся. п. пр. — Знай, кобило, з якого боку брикати. п. пр. — Як ослюк хвицне в полянцю не йти. п. пр. — Кобила як хоне́ задом, так я і гепнув ся. Чайч.

Лягли́вый = брикли́вий. С. Ш. — Брикливий кінь.

Лягу́ха = д. **Лягу́шка.**

Лягушёнокъ = жабиня́, тко.

Лягу́шечій = жáбячий.

Лягу́шечникъ, рос. Hydrocharis Morsus Ranae L. = жáбурник. С. Ан.

Лягу́шка, Rana = жáба, здр. жáбка, а лиха риба — ропу́ха, що дуже плиска — скаклюха.

Лягу́шкинъ = жáбин, жáбячий.

Лягу́шникъ = 1. д. **Лягу́шечникъ.**

2. рос. Ranunculus C. Bauh. = жáбник

лютий цьвіт, бо тóтне вíлля, козелéць. С. Ан.

Лíда = гáлява, згáрище або пáхоть в лíсі, що зарослá молодникóм; чагарник, чагарí.

Лíдвенецъ = д. Ледвенецъ.

Лíдвеця = стегнó, здр. стегéнце. С. З.

Лíдника = д. Ладúнка.

Лíдъ = хáпсна, пригóда. — Вже ик зачнь перебíгать дорогу, о без хапсни не обíйдеш ся. К. Х. — **Нý те къ лíду!** = геть к бíсу, к нечúстому! пíди геть!

Лíмка = лíма, лíмина, тягло́, шлея́. — Надíв шлею і тягну́ ій, і тягти́ ну вже до вíку. Кн.

Лíпать, лíпнуть = лíпати, лíпкати, лíпнути. — А він його, ик лíпне по пищí. — **Лíпнуть словéчко** = лíпнути, блúвкнути, утя́ти до галúцкíв. — Він прос і блúвкнув с простоти. К. Ч. Р. — Ого, утяв до галúцкíв! Хíба ж можна так казати?

Лíшка = стегнó, здр. стегóнце. С. З.

М.

Магрóтъ, рос. Cytisus biflorus L' Her. = зíнóвать, дереза́, ракúтовий кущ. С. Ан.

Магазíнный = магáзинновий, гамазéйний.

Магазúнъ = магáзин, для торговлí — крамни́ця і д. Лáвка 2, громадський, де хлíб ссыпають — гамáзин, гамазéя, гамазéй (С. З. Л.), шпúхлíр (Гал.), вартовий при гамазеї — гамазéйник. — Хлíба в гамазеї зовсім не багато. — І на писаря і на гамазéйника, на всíх плáти. — **Книжный магазúнъ** = книгáрня. (Пр. д. під сл. **Книжный**).

Магарúчъ = могрúч, могорúч (С. З.), сватáн, як прúймуть хлíб і повмажуть солтíв — повязáн.

Магикъ = чарівни́к і д. **Волхвовáтель.**

Магúль = мáголь, магíль (що на йому повéзуть сúрчі виробляють).

Магистрáтъ = рáтуша.

Магúческій = чарівний, чародíйний. — Не кóв ик чародíйна сúла.

Мáгія = 1. мáгія, чорнокнúжество. 2. чáри і д. **Волхвовáніе.**

Магмовáть = маглювáти (робúти поскóвий розчúн із мáлою).

Магнáть = магнáт, велúкий пан. — Як бим розказать історию-правду якого магнáта, то б перелякать сáме пекло можно. К. Ш.

Магнúтить = магнітувáти (С. Жел.), намагнічувати, магнесувáти. (С. Жел.).

Магнúтный = маг(г)нúтний, магнесóвий (С. Жел.).

Магнúтъ, Magnes = маг(г)нúт, мáгнес (С. Жел.), морське залíзо, тягунéць. — Як нам на голку тягунця, вонá так і стрибнула в гору. Кн.

Магъ = чарівни́к і д. **Волхвовáтель.**

Маерáнъ, рос. Origanum Majorana L. = майорáн, майóрці, розмáйран. С. Ан. З.

Мáзальщикъ, ца = мáзальник, **мазíльник**, ця (Лúп.), мастíльник, ця (Прав.). — Мазальники й мазальниці кинули роботу, та й собí до гурту. Кн. — Треба нанять мазíльницю — хату обмазати. — Віддам тобí невíстку, до хати мастíльницю, у поле робíтницю. п. п. Под.

Мáзанíе = мáзання, мазíння, мазíнка, мазúй, шмарувáння. — Ну, почала вже жíнка мазíнку — треба тíкати з хати. Чайч. — Нíче не було другого часу на оцю мазню... набрали б кону годúну, а то під мрáку. Кн.

Мáзанка = мáзанка, лíплянка (або як хатúна — плетúнка, обмазана глúною).

Мáзать, ся = мáзати, ся, мастúти, ся (С. Л.). ш(с)марувáти, ся (С. З. Л.), олíєю оліяти, дуже і довго — ялóзити, дуже, мов би квачем — квацювáти. — Хвалить, як би медом мастив. п. пр. — Хто мастить, тому пíз не скрúпить. п. пр. — 6 вдовúци білолúці і та знову, що мастять ся. Рúб. — Стали вози шмарувати. Чайч. Ялозили все смальцем губи. Кот. — **Мáзаный** = мáзаний, мáщений, шмарóваний і т. д. — В дорозí товарищ можний стóїть за віз шмарóваний. п. пр.

Мазúлка = 1. квач, здр. квáчик, мазúло, здр. мазúлка, помазóк. (Д. під сл. **Кисть 1.**) 2. шмарóвоз. С. З. 3. малúр (або який), квачомáз (Чайч), богомáз (що мáлює образи).

Мазúльница = мазúниця. — Прúпив дрюки і мазúниці і з дьоггем мазúниці. п. п.

Мазúльщикъ = д. **Мáзальщикъ** і **Мазúлка 2.**

Мазúца, мазúчка = д. **Мазúлка** 1.

Мáзка = д. **Мáзаніс**.

Мазýрикъ = д. **Жýликъ**.

Мазýрка = **мазýрка, мáзур** (танець польский і музика до того танцю).

Мазь = 1. **кáсть** (С. Л.), **мастúло** (С. Пар.). — Дала масті від болячки, а воно й не помогло. Ніс. — В аптеках багато уснкої масті. Кр.

2. **шмаровúдло** (сало, дьоготь то що, чим мажуть колеса), **колóмазь**. С. Л. — До підошов коломазь пристала.

Май = **май, трáвень**. (С. Л. Ш.). — Теплий Апрілъ, мокрий Май — буде жито як гай. п. пр. — Почкай Маю, ще тобі уха одшмагаю (ще буде холодно). п. пр.

Мáйка = 1. ком. Scarabaeus melolontha = **хрущ**. — У кінці весни, як уже зовсім розівъється ся уснке дерево та инъша рослина, хрущі починають вилазити з землї та мерщій сідати на лист. Степ. О. — Хрущі над вишнями гудуть. К. Ш.

2. **мáйка, шпáнська мýшка**. — Дуже багато довгастих жукін, з зеленими блискуче зеленими надкрилами — то всім відомі майки. Степ. О.

Майни́къ, рос. Majonthemum bifolium L. = **зáяча кров, зáячі ýшка**. С. Ан.

Майонéзъ = **драглї, холодéць**. — Розбирали страву: ніжки з часником, драглями, варені на славу... Макар.

Мáйскій = **мáйський, майовúй, трáвисвúй**. — **М. жукъ** = д. **Мáйка** 1.

Мáисъ, рос. Zea Mays = д. **Кукурýза**.

Маіерáнъ = д. **Маерáнъ**.

Макáніе = **мочáння, вмочáння**.

Макáть, мáкивать = **мочáти, у(в)мочáти**. С. Ш. — Їжте, мочайте, а зрештою вибачайте. п. пр. — Їжте, умочайте, а на друге вибачайте. п. пр. — А вас, киші, помажайно: як є в віщо, то вмочайно, а ні в віщо — вибачайно. п. пр. — Вмочи перо в каламарь.

Мáклерить = **махлювáти**; **факторувáти**. (С. Ш.).

Мáклерскій = **махлярський**; **фáкторський**. (С. Ш.).

Мáклерство = **махлярство**; **фáкторство, факторувáння**. С. Ш.

Мáклеръ = **махляр, мáхлїр**; **фáктор** (С. Ш.).

Мáковица, мáковка = **мáківка**, здр. **мáківочка, мáківонька** (головка і квітка маку, верх будови, тімя на голові. — У лузї маківка всенови зацвіла. Гр. — Он зацвіла маківочка, почала брунїти. п. п. — Усї дівочки, як маківочки, заквітчані йдуть. п. п.

Мáковичный = **маківчáний**.

Мáковникъ = **маковúк** (Чайч.), **маківий макоґúґа** (Под.).

Макýша, макýшка = **мáківка** (на ма...

Макъ, рос. Papaver = **мак**. — **Сяйнóй мак**, P. orientale L. = **сяйнúй мак**, сяйн... С. Ан. — **Макъ самосéйка**, P. Rhoeas = **видюк, видюх, качóк** (С. Ан.), **віркáтий мак** (Под.), **віркáч** (С. Пар.).

Малахáй = **капелюх** (С. З. Л.), частіше вживають: **шáпка з капелюхами**.

Малдавóшка, Pediculis pubis = **площиці и дзудéнна гнúда**.

Малеваніе, малёвка = **малювáння**.

Малевáть, ся = **малювáти, ся**.

Мáленькій = **малéнький, манéнький, невелúчкий**, (дуже) — **малéсенький, манéсенький, малїсінький, манїсінький, малюсінький, манюсінький, манюнúй, манюнький**. — Я маленький хлопчик, мій стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. У. п. — Тече річка невеличка: схочу, перескочу. п. п. — Та малюсінське соловейко по деревцю лазить. п. п. — Мамоня не плаче. Чайч. — Така манїсінська дівчина як мачина. Чайч.

Малéнько = **трóшки, трішки, тро(і)шки** (С. Ш.), **тріші, трісї** (Чайч.). — Камено з собою штирї дошки і землї трошки п. пр. — Нехай вам Бог здоровья прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки п. пр. — Трішки бреше, та вже Бог зна. Чайч.

Малéхопёкъ = **малéсенький** і т. д. д. с. — сл. **Мáленькій** (дуже).

Мáлецъ = **хлóпець, хлóпчик, хлопчúна, малúй, малúк**. — Іде хлопець, іде мала та в долонї плеще. п. п. — Хлопець — малище, нехай гуляє. Кн.

Малéтепёкъ = д. **Малёхопёкъ**.

Малиана́ = **мáлість, малúзна**.

Малúкъ = **зáячий слід**.

Малúна, рос. Rubus Idaeus L. = **малúна**. **М. кáменная**, R. saxalilis L. = д. **Камéнка**.

Малúнный = **малúновий**.

Малúновка = 1. **малúнівка** (напій).

2. пт. Motacilla salicaria — **очеретúнка**.

Малúновый = **кармазúновий** (колір). — Принц Владислав прислав гетьманову Сальдашному палатку свою кармазинову. І. І.

Мáлить, ся = **малúти, ся** (С. З.), **убезмалúти, ся** (С. Ш.).

Мáлка = 1. **угóльник** (С. Ш.), **шпúна** (у столярів).

2. **жезúнка, жезúночка** (наймолодша дочка).

Мáло = **мáло, не багáто, óмаль, па óмало, трóхи, тро(і)шки** (С. Л. З. Ш.), здр. **Тр...**

ий, трíєї (Чайч.), не гýрт. — А й так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Трохи, як комарь напився. п. пр. — Де оре сошка, там хлíба трошки. п. пр. — Ой у полі зацьвіли волошки, тим я тебé полюбила, що румъяний трошки. п. п. — Сьвіту в Кремлі на ональ, а дзвону сила. Кп. — Та його вже не гурт достáлось. Чайч. — Мáло-по-мáлу = по трóхи, по трóху (С. Л.), по мáлу, по мáлу-мáлу, по малý-малý, по волí, спокволý (С. Л.). — По трохи став розживатись. — По малý-малý та й окукобилась на своєму дворищі. Кп. — Як би се спокволу купувать, а то разом. Ніс.

Маловáжность = маловáжність, не великá вáжність, вáжниця.

Маловáжный, но = маловáжний, малозначáчий, по, малекувáтий, то. — Річ то маловажна. Кп.

Мáловáто = трóшки, трíшки, óналь, óбналь, за хáло, на мáль, на малí, онáлекувато. — У ворожки хлíба трошки. п. пр. — Одно лихо: земí в нас намáль. Чайч. — Хіба й без шапки на око не знати, що онáлекувато? Кп.

Маловáтый = невелúчкий, пóхалий, малекувáтий. — На вріст невеличкий. — Оцí сьвічки пóхалі. Чайч.

Маловéръ, маловéрка = маловíр, недовíрок, ка. (С. З.).

Маловéсный = легковáжний.

Малодýшество, малодýшіе = легкодýшність.

Малодýшествовать, малодýшничать = падáти, занепадáти дýхом, нúдіти (С. З.).

Малодýшный = легкодýхий, легкодýшний, легкодýх.

Маловúчащій, маловúчущій, маловпечúтельный = д. Маловáжный.

Мáлой = 1. хлóпець (слуга). — Мáлой! ходí сюдá! = Хлóпче! ідú-но сюдú. 2. парубок, хлóпець. — Славний хлопець.

Маловéдéніе = маловідóмість.

Маловéдéтный = маловідóмий.

Маломýщій = незахóжній, малохóзяйний. — Господарь з його маломожний, не спроможеть ся на такі видатки. Кп.

Маломóщный = невúлий, нездáтний, недотéпний, недотéпа (сп. р.), недарéмний.

Маломóріе = малокрóвя, блíдниця.

Маломýдріе = малолíсся, безглíсся.

Малолéтіе, малолéтность, малолéтство = малолíство (С. З.), литúнство, недóлíток. — Через недолíтство дíтей мушу сирітувати худобу. Кп. — Съ малолéтства = змáлку, змáлечку, ізмáлечку, з мáльства. — Не було змалку, не буде й до 'стáпку. п. пр. — З мáлу героям твоїм привикли дивуватись школяр. І. Г. — Куди ж дíйду, що побачу, що уже покинув? Лучче б було із малечку на віки загинув. П. Пр. — Терпíла з мальства всяке зло. Мет.

Малолéтный, малолéтокъ = малолíт, малóлíток, недорóслий, недолíтний, недóлíток. — В мене дíти — малолíтки: не здужають в степ летíти. п. п. — І як по матері малóлíтки сумують, так сум вúний обняв усю господу. К. М. Х. — Дíтки малолíтки. К. Д. — Дітей таких недорослих з опекунами їх. Ст. Л. — Він зростом високий, а ще недолíток — на 14-му годí тільки. Кп.

Малолúдіе, малолúдность = малолúдство.

Малолúдный = малолúдний, не лúдний (С. Л.).

Мáло-мáльски = хоч трóшки, мáло на мало. — Гнилe, то й справдí дешево, а що хоч трошки краще, то таке дороге, що нí приступу. — Хоч би мало на мало вміла людина, то б зараз і полагодила. Кп.

Маломóщность = несúла, недýжність.

Маломóщный = 1. недýжний, малосúлий, легкосúлий, квóлий. — Та поли ж мої недужі, та витягнíть мажу з калюжі. п. п. — Легкосиле хлопъя. Кп.
2. д. Малопомýщій.
3. малосúльний, малохíтний, безсúлий.

Маломéрный = маломíрний, недомíрок.

Малонаселённость = д. Малолúдіе.

Малоопытный = невмíлий.

Малопомéстный = малоземéльний, (про панів) — панóк, підпáнок, полупáнок. С. З. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклі добру хльору. Кот.

Малорóслый = малúй, низькорóслий, кýций.

Малорóссія = Україна, Вкраїна, Русь-Україна, Мала Русь, за часів гетьманських — Гетьмáнщина. — Зажурилась Україна, бо нічим прожати, витоптала Орда кінськи маленькії дíти. п. д. — Як із деньгодини зчинали ся великі войни на Україні. п. д. — Поляки, жалíючи утрати України, рóзли сьвіта єї парíчаху. Л. В. — Гей у лузі чернона калина похилила ся, чогось наша славна Україна засмутила ся. Ой ми ж тую чернону калину та підíймемо, а ми свою славну Україну та розвеселíмо. п. п. — У нас Україна — треба самому собі хлíба украсти. п. пр. — Ой поїхав в Мо-

сковщину, та й там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. п. п. — Україно, Україно! серце моє, ненько! — Як згадаю тебе, краю, заплаче серденько. К. III. — Гей не дивуйте, добрі люди, що на Вкраїні повстало. п. п. — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. п. п.

Малороссія́нинъ, малороссъ, ка = українець, українка, ру́син, ка (Гал.), русна́к (на Буковині). — Ніхто тоді Українців не рятував, ніхто за їх молитов не покладав. п. д. — Ой дівчина, моя квітка гарна, гарна Українка. п. п. Татари везуть на Волиночку, молоду Україночку. п. п. — Упертий, як Русин. п. пр. — Біда Полику спокусила, пішла Полька за Русина. п. пр. — І кажу таки нашим простим русинкам. Федь.

Малороссійскій, малору́сскій = український, вкраїнський, українсько-ру́ський, ру́ський (Гал. від сл. ру́син) малору́ський, руснацький (Буковина). — Як іде український козак та корчму минає, а жид вибігає та українського и лака за чуб хватає. п. д. — Якої то я на Україні слави заживав, що мене козак український ще й вельможним и пом назвав. п. д. — Товариші-гайдамаки, чипіть мою волю, що нам треба відомстити вкра́їнську неволю. п. д. — Чого твої очі, такі ясні очі, як вірки вкраїнські о самій півночі? Чет. — Сідай, любко, коло мене на лавці близенько, співай мині українські пісеньки, серденько. Голуз. — Українсько-руське письменство і геть то розвинулось за останні роки. Кн. — Визволь, Господи, невольника з неволі, на прості дороги, на ясні зорі, на руський берег, на край веселий. п. д. — Пливе Дністер тихий, як той руський народ. Федь.

Малосвѣ́дущій = малознаючий, малосві́домий.

Малоси́ліе = малосилля, кволість.

Малоси́льный = малосилий, маломіцний, недужий, кво́лий (С. Л.), легкосилий. — Ковпка у мене малосила, стільки не повезе. Кн. Д. ще під сл. **Малому́щный**.

Малослóжный = малоскладний.

Ма́лость = 1. ма́лість, мализна.
2. дрібниця, де́рщиця, дурниця. — Через дрібницю діло розійшлось. — За дурницю посварилися.

Малоу́мный = недоу́м (К. III.), недоу́мок (С. Л.), придурува́тий.

Малоупотребúтельный = маловживаний.

Малоцѣ́нный = не дорогий, не цінний, не коштовний.

Малочúслéнный = не числе́нний.

Малу́ха = найме́нша дочка́ або́ сестра́.

Ма́лый = 1. малий, не вели́кий. — **Малыя де́ти** = малі, дрібні діти, дітоньки. — Грають ся, як малі діти. — Ой не имѣ́ниці мого: есть у мене діточки ма́ленькі, горе мині без нього. п. п. — **Мала́ ме́ньше** (про дітей) = одно́ одно́ме́ньше. — **Безъ ма́лаго** = трохи не. — Трохи не 5 рублів.
2. д. **Ма́лой**.

Малы́шъ = 1. малий, молю́к, малень (Чайч.), маля́, призе́мок, (в жарт) — ций, куцак, курду́пель (С. З.).
2. найме́нший син.

Ма́льва, рос. Malva l. = калачики, скурки, вінзівер, дзінзівер. С. Ал. Althaea officinalis = ро́жа. Ал.

Мальга́ = 1. малю́к (С. Л.), малючо́к, маля́, малишко (С. Л.), в жарт — пу́нь ронок, аб. — малеча, дрібно́та, дрібязок. — Ой пуцьвіронку Купидоне! Кот. Шестерко дітей та сама малеча. Ка. — дітвора, все такий дрібъязок, так і обступили. С. З.
2. (про рибу) — вільга́, вільха́.

Мальчёнко = хлопця́, хлопча́, хлопчи́на.

Ма́льчикъ = 1. хло́пець, здр. хло́пчик, хлопця́, тко, хлопча́, тко, поб. хлопчи́на, хлопча́к, хлопцю́га, хлопчи́сько (Под.), більшенький, що часом справляє парубоцьку роботу — парубійка. С. З. — У його багато дітей та все хлопці. Віддала свого хлопця у школу. — Сі ся мають хлопъята до школи. С. З. — маленький хлопчик зліз на стовпчик, дочку граю, Христа забавляю. п. п. — долі ще змалку здаю си не любий, мит у неї, хлопцюга приблудний. Мет.
2. хло́пець, пахо́лок, здр. пахоля, С. Л. — Найматів не держу, а коли пр до двору, то той міні й помогає.

Мальчи́шка = д. **Мальчёнко**.

Мальчу́га, мальчуга́нъ = д. **Ма́лый** (поб.).

Малѣ́ть = маліти, зме́ншувати ся.

Малю́тка, малю́точка = дитинка, дитя́ча, (немовляче) — немовлятко; д. **Мальга́** 1.

Малúвка = д. **Мальга́** 2.

Маля́рить = малярувати.

Ма́ма, ма́мка = 1. ма́ма, ма́мочка, ма́тінка, ма́тіночка, ма́мця, мамуся, малу́ся, матусенька, ма́ся, ма́мка, не́нечка. — Мамо! дай спа плач, мамо, не жури си. Кот. — мочко, ви не лайте мене: коли я ку кучила, то віддайте мене! п. п. —

тихо, голубонько! ритуй мене, лебідонько! Старицький, Чорноморці. — Уповила, маницю, на керею, думала бути попадею. п. п. — Ой замлуй си, мой пене, біля мене хоч присядь. п. п. — Ой ненько моя, а я донька твоя! Тоді було вчити-бити, як маленька була. п. к.

2. ма́мка. — Груди болять, так панянка мамку до дитини.

Ма́менька = д. Ма́ма 1.

Ма́менькинъ, маминъ = ма́мин, маму́син, матусин, неньчин. — **Ма́менькинъ сы́нокъ** = мамі́й (С. З. Л.), мазу́н (С. Л.), мазу́нчик, мамсі́н.

Мамкинъ = ма́мчин. (Д. Ма́ма 2.).

Мамона = бага́тство, ро́скіш, роскоші.

Мамушка = д. Ма́ма 2.

Мамушкинъ = д. Ма́мкинъ.

Мана́ = прина́да. С. З. — Чи ти міні приладу дала? п. п.

Манёжать = манїжити, объїзди́ти. — Пошли объїздити цуцика.

Манежиться = манїжити ся і т. д. д. Жемани́ться.

Манёжъ = манїж.

Манёра = д. Манёръ.

Манёристый, манёриться = д. Жемани́стый, жемани́ться.

Манёръ = 1. манїр, взір (С. Л.), спо́сіб, по́бит, роб (С. Л.), кшталт, штал, штиб, штиль (С. З.). — На инъший манїр говорить. — На взір того, як у Німців робить ся. — Узяли злодійським способом тую жито. К. Ст. — Той Ляшок збудував собі палац на кшталт замку. С. Л. — Поляки звичні козаки жити на лядський кшталт. К. Ч. Р. — Всі ми на один штал шиті. К. Ш. — На панський штиб паску спекла. Нед. — Яким би то побитом роздобути гроша? С. Л. — **Такимъ манёромъ** = таки́м по́битом, ро́бом. Чайч.

2. звича́й, поведе́нция. — Вже така їх московська поведенция. — **Манёра говори́ть** = говірка. — Це вже у його така говірка.

Манжёта, частіше мн. **манжёты** = бри́жі (бори на рукавах або на комірі) С. Ш.; рукавчики, чо́хли.

Манжётка = 1. д. Манжёта.

2. рос. Alchemilla — приворо́тень. С. Ап.

Манить = 1. кива́ти, мига́ти (киком або рукою кликати до себе).

2. ва́бити, на́дити. С. Л. — До обозів своїх вабили. С. З. — І роскішна природа України у величній красі вабить погляди всіх, наче ячко вродливе дівчини. Сам. — Не вабе, то й не вабить. п. пр. — **Ма**

нить = корти́ть. — Живіт болить, мабуть як піч кортить. п. пр. — Так кортить, як злодія вкрасти. п. пр. — Кортить Маринку шкоринка. п. пр. — Не скажемо, нехай кортить. С. З.

Ма́нне = мах, кив, мпг, морг.

Ма́нна, Manna = 1. сік з я́сеня, Fraxinus ornus rotundifolia.

2. ма́нна небе́сна. — Не хотїли жиди манни їсти, нехай же чорта з'їдять. п. пр.

Ма́нная крупа́ = 1. зе́рна з ма́нної трави́.

2. манні крупи́ (дрібненькі крупи з пшениці або з гречки).

Ма́нникъ, рос. Glyceria fluitans = ма́нна трава́.

Мановéние = д. Ма́нне.

Мантáлія = мантúлька.

Ма́нтія = керея́. С. З.

Манускри́птъ = руко́пис.

Мануфакту́ра = фа́брика (де роблять сукно, полотно і всяку тканину).

Мануфакту́рный = фабри́цький. — **М. товáръ** = крам. — В новій чорній катанці з фабрицького сукна. Лев. — Єсть у мене свита, єсть у мене дні, фабрицькі обидві. п. п. — Рябе і в краму дороге. п. пр.

Марáзмъ = чвиря́да, висили́ння (від старости або від хвороби).

Маráніе = каля́ння; ба́зграння.

Маráтель = ба́зграч, парта́ч, (про малярів) — квачома́з, богома́з, (про піїтів) — віршома́з. — Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує: Гарасько як звелить, так він і компонує. Гул. Ар. — А я дурний, не бачивши тебе, ницю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Мара́ть, ся = 1. каля́ти, ся, ма́зати, ся (С. Л.), бру́дити, ся (С. Ш.), паску́дити, ся. — Добра птиця свого гнїзда не каляє. п. пр. — Тільки честь свою каляв. — Не займай огиди, не каляй вида. п. пр.

2. ба́зграти, (про письмо) — дря́пати, (про малювання) — ма́зати, ля́пати.

3. вичі́ркувати, поправля́ти. — Як почав вичіркувати, то й половини не осталось.

4. чорни́ти, га́нити. — Служив Москві Іване, а вона ж його ганить. п. пр.

Маргари́та = перля́ма, перля́нка.

Маргари́тка, рос. Bellis perensis L. = сто́кроть, сто́кротки. С. Ап.

Маре́на, рос. Rubia tinctorum L. = марена́. С. Ап.

Маринáдъ = ме́жа.

Мариновáть = маринувáти, ме́жити (готувати з оцтом, цукром або медом і корінням). — **Маринóванные огурцы́** = марино́вані, ме́жені або о́цтові огірки́. —

Соми, лящі на шапашину, межові осетри до хрíну. Мет.

Мáрінъ башмачóкъ, рос. Cypripedium Calceolus L. = жóвті возýльки, черевíчки, возýлíни черевíки. С. Ан.

Мáрка = 1. д. Мірáпіс.

2. мáрка (гербова, штемпльова то-що, нїмецька монета, лата = 8 улцїй).

3. квитóк. — Однеси майстрови, нехай переробить, та гляди візьми квиток.

Мáркій = мазúй, плямúстий; грязькúй, кальнúй.

Маркóтно = котóрошно. С. З. — Жінко, мінї чогось маркотно. Кот. (Д. ще під сл. Жýтко).

Мародёръ = здобúшник.

Мáртовскій = марцьóвий.

Мартъ = мáрець (С. З.), березíль (Ос. С. Л.), бéрезень. — Прийшов Марець — задер бороду старець. п. пр. — Настане Марець, замерзне ще під тином старець. п. пр.

Мартúшка = 1. Cercopithecus — мáвпа. — Раз мавпа в дзеркалї зобачивши свій лик, тихесенько ведмідя штовх у бік. Старицький, Байки.

2. пт. Sterna — ластівка морська; над річками — мартúн, рибáлка.

Марýшка = спúняк, плúнка (на тїлї).

Маршировáть = маршувáти, муштрувáти ся. — Іди по людськи, не маршуй, паче москаль на муштрі. Кн. — А москалї муштрують ся. К. Ш. — Лучче б було чорту здать ся, як тепера муштрувать ся. п. п.

Маршировка = мýштра. С. З.

Маршъ = 1. марш, ходá. — **Маршъ!** = гáйда (С. Аф. З.), хóда (Кр.), рушáй! — Іду я тихою ходóю, аж ось дивлюсь передо мною, неначе дива вирікають. К. Ш. — Була колись правда, пожила, тай гайда. п. пр. — Сказав, та й хóда! — А він швидче хóда! Кр.

2. марш (муз. утвір). — Як прийдем з церкви, то глядíте, щоб марш упхать заграли нам. Мет.

Máска = личúна (С. З. Л.), налúпина, машкарá. (С. З.) — Вдівает на себе машкару. Л. В.

Маскарáдъ = машкáра. — На Різдво у нас хлопцї з машкарою ходять.

Маскировáть, ся = личкувáти, ся.

Мáсленая = масна́, мáсниця, здр. мáсничка, масна́ недíля, мáсляна, останнiй день — пýщання, перший день — колодíй. — Масниця — напрасниця. п. пр. — Були на масницї варепики, та у піст на вербу повтікали. п. пр. — Ой масничко, яка ж бо ти гарна! Як би тебе сім тижнїв, а посту один. п. п. — Маслина-балакуха обіцяла масла й сиру, та не хутко. п. пр. — На пущання — як запъяно. п. пр. —

Мáсленикъ = 1. мáсляна́ (ложечка, що в їй колотить масло).

2. д. під сл. Грибъ (B. luteus і B. scaber).

Маслéнúстый = маслúстий, масткúй, (про рослинне масло, себ-то олію) — олíйний — Насíння соняшника дуже олíйне. Чайч.

Мáсленица = 1. мáсляна́. — Накинь масла повну маслянку.

2. д. Мáсленая.

Маслёнки = маслúнки.

Мáсленый = 1. масúнй, масткúй, мáсляний (С. Л.), про рослине масло — олíйний. — Слова масні, та пироги пісні. п. пр. — Олíйні фарби. Чайч.

2. засмальцьóваний, заляпóзений. — Засмальцьований хвартух.

Мáслина, рос. Olea Europaea = маслúна.

Мáслина дúкая, рос. Elaeagnus hortensis = цареградська лозá, олúвне дéрево, маслúна. С. Ан.

Маслúстый = д. Масленúстый.

Мáслить = мастúти. масльóнити. — Хліб масти лоєм, а він смердить гноєм. п. пр.

Мáсличный = олúвний, маслúновий.

Мáсло корóвье = мáсло, ласк. мáслечко. — **Мáсло деревя́ное** (з оливного дерева) = олúва. С. З. Л. — Правда, як олія, завсегда поверх вийде. п. пр. — **Мáсло пóстное** (рослинне: з соняшника, конопель то-що) — олíя, здр. олíйка. С. З. І. — **Мáсло конопля́ное** = сíмʼяна́ олія. — **Мáсло купорóсное**, oleum vitriolium = вітрогóль. — **Мáсло чёрное**, камінне = нáфта. — **Мáсла прибáвить** = підмастúти. — **Намáзать мáслом** = вимастúти, помастúти.

Маслобóй = олíйник. С. З.

Маслобóйный = олíйний.

Маслобóйня = олíйня (С. Л.), олíйниця (С. З.). — Піду до олíйниці, олію бити. Кн. — Вернулась вона з олíйниці до дому, а він стоїть, та й питає: чи багато олії набила? п. о.

Маслобóйщикъ, ца = олíйник, ця. С. З.

Мáсляникъ, гриб Boletus granulatus = маслúк.

Мáсляница = д. Мáсленая.

Мáсса = мáса, кýпа, грома́да. С. Л.

Массúвный = важкúй, великий, (про метали) — лúтий, кýтий (а не дутий) — — Неначе срібло куте, литє. К. Ш.

Мастерáть = майстрю(у)вáти. — Що він там майструє? С. Л. — Тепер колесар

дебелу майструє в сінях. К. Ш. — Майстрував осінь, а вийшла підтока. п. пр.

Мастеря́ка = **майстри́ха** (С. З.), **майстри́ня** (Фр.), **ті́маха** (С. Ш.). — **Шве́йная мастеря́ка** = **шва́чка**. — **Ковёрная мастеря́ка** = **килимни́ця, коцарка**. С. З. — Нуї.. уміли г..тувати і на стіх давати! Звуть тімахи коло печі і дочка і мати. — І сьпівать і танцювати на заказ тімаха. Номар.

Мастерово́й = **майстрови́й, ремесни́к** (С. З.), **рукоме́сник**. — Ой збірайтесь, хлопці, та все народ майстровий. п. п. — В ремесника золотая рука. п. пр.

Мастерска́я = **майсте́рня, майстрівня, майстрова́, робітня** (Гал.), **малярева** — **маля́рня** (С. Л.), **римарева** — **шва́льня, шевцева** — **ше́вня, кушнірева** — **кушні́рня, ткачева** — **теа́чня, кравцева** — **краве́цня**, иноді **шва́льня**. — Усі майстрі в майстрівні. Ки.

Мастерски́ = **майсте́рно, шту́чно** (С. З. Л.), **по мисте́цькому**. — Ложок визлочованих майстерної роботи 12. Ст. Оп. К. Ст. — Булава срібная, зїло майстерно здїлана. Л. В. — Списки з тих творів майстерних. Ки.

Мастерскій = **майсте́рний, шту́чний, мисте́цький**.

Мастерско́й = 1. **ма́йстровий**.
2. д. Мастерскій.

Мастерство́ = **майсте́рство, реме́ство́** (С. Л.), **рукоме́сло́** (С. Л.). **ремесло́**. — Було ремесло, та хмелем заросло. п. пр.

Мастеръ = 1. **ма́йстер** (С. З. Л.), здр. **майстеро́к**. — По роботї пізнати майстра. п. пр. — Майстер майстру не указчик. п. пр. — Такий з його майстер, що й рівні йому нема. Ки. — Такий майстер, як з мене пів. п. пр. — Сякий-такий майстерок, та й пасеав трісочок. п. пр. — **Перево́чный ма́стеръ** = **котуза́рь**. — **Жестяны́хъ дѣлъ ма́стеръ** = **бляха́рь**. — **Золоты́хъ дѣлъ ма́стеръ** = **золота́рь**. — **Колоко́льный ма́стеръ** = **дзво́нник** (П. З. о Ю. Р.). — — **Портня́жный ма́стеръ** = **кравець**. — **Сапо́жный ма́стеръ** = **шевець**. — Шевець знай своє ше́вство, а в кравецтво не мішайсь. п. пр. — **Сѣдёльный ма́стеръ** = **сїдля́р**. — **Часово́й ма́стеръ** = **годинникаря́** (Старицький — Ан.), **дзиґарма́йстер**.
2. **ма́йстер, маста́к** (С. Л.), **ма́йте́ць, маста́к, тімаха** (С. Ш.). — Майстер до чуних майстер. п. пр. — Митець до .... митець п. пр. — Ти здавна був митець розказувати. В. Р. — Рибалонька, митець усе в водї ловити, бажаючи піймать вьюнів, в болото вершу засторчив. Гр. — Програв „Марусеньку“ мистю́к, сопілки не спускавши з рук. Мет. (Д. **Иску́сникъ**). — **Ма́стеръ лгать** = **чистобре́ха**. — **На всё ма́стеръ** = **до всього́, на все́ зда́тний**. — На все здатний: до любощів, до пісень. Б. Г.

Маста́ка, Mastix = 1. **живи́ця, смоли́** (з дерева Pistacia Lentiscus L.).
2. **кит, зама́ка**.

Маста́тый = **сьвїжий** (про мясо). — **Маста́тый ста́рецъ** = **кремезни́й, кремязни́й дїд**. — Хоч і більше 60-ти було, кремязний ще дїд був. Номис. С. З.

Мастъ = 1. **масть**. — *Про воли́:* **ла́сий, підла́сий, підчере́вий** (темний з білим черевом), **му́рий** (чорний з білими невеличкими плямами), **муру́гий** (темно-рудий з чорними смугами), **перїстий** (сїрий з чорними плямами), **полови́й** (сїрий і жовтавий), **попеля́стий** (сїрий, мов попіл), **рябоки́пий**, (сїрий з темно-рудими або чорними плямами на морді). — *Про ко́нї:* **бі́лий, була́ний** (наче жовтавий), **воронії́й, гнїдий, ка́рий** (темно-гнїдий), **дерешува́тий** (попелясто-сїрий з чорними плямами), **китча́стий** (попелясто-буланий), **строка́тий** (білий з чорними або темними плямами чи смугами), **шпаківа́тий** (темно-сїрий, неначе з сивиною). — *Про гу́си:* **гля́ві, загля́вистї** гу́си (жовтаво сїрі). — *Про ку́рей:* **возуля́стї** (рябі). — *Про свині́:* **перїстї** (чорні з білою смугою впоперек). С. З. Л. — (Про масть инших тварін теж саме часом прикладають сї назви). — Ой воли ж мої, та половії! п. п. — Ой дам тобі, чесний отче, перїсту телицю. п. п. — Лисичка подала у суд таку бомагу, що бачили вона, як попелястий він... Гр. — Кіт мурий. С. З. — У буряні лежав Брюнко (собака) муругий. Кот.
2. (в картах) — масть: 1. **вино́**, 2. **жир** або **хрести́**, 3. **дзвінка** і 4. **чи́рва**. (Д. під сл. **Ка́рта**).

Ма́тежъ = **осту́дь** (плями на виду у вагітних жінок).

Матери́къ = 1. **грунт**. — На силу докопались до грунту.
2. **суході́я**. С. Л.

Матери́нка = д. **Душа́ца**.

Матери́ски = **ма́терне, як сход ма́тері**.

Матери́скій, ма́теринъ = **ма́терній, ма́терни, ма́тчин, матусин, не́ньчин**. — Отцева і матчина молитва зо дна моря ри-

туе, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Се не куля нас пострілила, се отцева і матчина молитва нас покарала. н. д. — Катерина Григоровна й сама ще нимагала матчиного догляду. Кн. — Матусине благословення. О. С. — **Материнское наслѣдіе, имущество** = материзна. — Годів 17 їй було, велику материзну мала, а з тим добра вона не знала, терпіла зневільства всякє зло. Мет.

Матеріáлъ = матерія́л, знáдібок, нáдібок, ин. знадóби.

Матéрія = 1. матéрия; реч, річ. — Це річ дуже морочлива.

2. гній; пáсока, мазкá, (з мертвого чоловіка) — ропá. С. З. Л. — Багато з болячки гною витікло. — Ми прибігли, а у його вже ропа з рота тíче.

3. тканúна, тканка. С. Ш. — Ніхто не пришивав латки з нової тканини до старої одежі. К. Св. П. — Перебори ся з тканки в переперанку. н. пр. — Продай, дівчино, тканку шерстянку. н. п.

Матеркáть, матеркнýть = матюкáти, по мáтері лáяти ся, матюкú загинáти, по москóвському лáяти ся, матю́кнути, матюкá загнýти, вúлаяти ся по москóвському. — А він як почав матюка загинати, аж сорóм слухати. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш.

Мáтерникъ = д. **Бѣлокопíтникъ.**

Мáтерницъ, мáтерній = д. **Материнскій.**

Мáтерно, мáтерними словáми бранúть = д. **Матеркáть.**

Матéрчатый = шовкóвий. — Шовкове плаття.

Матеро́й = 1. грунтовúй. — Грунтова земля (не насипана).

2. дорóслий, здорóвий, великий. — Дорослий хлопець. — Здорова куна.

Материцúна = лáйка по матéрі, матю́к. — **Бранúть по материцúнѣ** = д. **Матеркáть.**

Мáтерь = мáти, мáтір, пáпі-мáтка, здр. мáма, матíнка, матýся, матýсенька, мамýсенька, мамýся, мáмця, мамýня, мáтíночка, пéня, пéнька, пéнечка. — Зараз знати, в кого єсть мати. н. пр. — Мати рве пазуху, дітям збіраючи, а діти, від матері ховаючи. н. пр. — Мати ж наша, мати! Де ж нам тебе взяти? — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок глину, матір іспомъяну. н. п. — Яка мама, така й дона. н. пр. — Доки був я в пап-отця тай у папі-матки, були в мене на голонці кучерики гладкі. н. п. Под. (Д. ще пр. під сл. **Мáма**).

Матерéть = 1. рости́, підростáти, вирастáти. — Вяростали мої дíти, мої сини квіти! К. Ш.

2. міцнíти, дýжчати, твéрднути, твердíти, твердíшати. С. Ш.

Мáтица = 1. свóлок, здр. сволочóк. С. З. Пов. — Стеля така низька, що ледве не сягнув ся. — На сволоку було видно, коли поставлено хату.

2. сúпанка (в горні). Бол. Сидоренко.

Мáтица бéлая, рос. Bryonia alba = перéступень. Ан.

Мáтичный = сволокóвий. —, **Мáтичное дéрево** = дéрево на свóлок.

Мáтка = 1. д. **Мáтерь.**

2. мáтка, самúця. — Оставив три матки на плід. — Овець у його дуже багато: сімої матки сот сім. — В кожному рою тільки одна матка, бо, справді, вона ніби й матір останнім бджолам. Степ. — **Лишúть ся мáтки** = знáтчитись. — Коли рій знатчить ся... Степ.

3. мáточка (у рослин). Степ.

4. анат. Uterus — мáтка, ýрва. С. Л. П.

5. гнíздо́ (оцту).

Мáткинъ = д. **Материнскій.**

Мáтовый = мáтовий (без блиску, як пр. золота), про скло — мýтний. С. Л.

Маторéть = д. **Матерéть 2, Заматорíти і Закоснéть.**

Мáточникъ = 1. клíтка, мáточник. — Трутневі пічка покладають ся у грамадні чашечки, а маточні — у особливо великі довгасті, ці чашечки називають ся маточниками. Степ.

2. мáточник (у рослин).

3. рос. Melissa officinalis L. = мáточник, кадúло. С. Ан.

Матрáцъ = матрáц, набитий сіном = сíнник.

Матрéнка, рос. Thalictrum flavum L. = ухáсник, вередóвець, травяна грíпка. С. Ан.

Матýха = ведмедиця (що має ведменя).

Мáтушка = матíнка, панімáтка, папімáтуся і д. **Мáма 1.** і **Мáтерь.** — Не кидай, матінко, за мною, не беру я дітей собою. н. п. — Будь здорова, пальматуся, обійдуся без Наїзусї. н. п.

Мáтушкинъ = матýсин, панімáтчин і **Маменькинъ** і **Материнскій.** — **Матушкинъ сынóкъ** = д. **Маменькинъ сынóкъ.**

Матъ = 1. мат (в золотарській роботі і шахматах).

2. кíнець, крáй, капýт. — Тут йому й край.

3. мáтка (плетенка з соломи або що-

Мать = д. **Мáтерь**. — **Крёстная мать** = хрещéна мáти. — **Посажёная мать** = за мáтїр, головáта. — Вона була у мене на весíлї за матїр. — Сама пий, мати головата, всю повну чвсто до денця, та підпеси старому спату. Мет. — **Пріёмная мать** = шитна мáти.

Мать и мáчиха, рос. Tussilago Tourn. T. Farfara L. = підбíл, мáчушник, рáпник, царь-зíлля (укр.), підбíль (гал.). С. Ан.

Матюкáть = д. **Матеркáть**.

Маўнъ = д. **Болдріáнъ**.

Махáло = д. **Вéеръ**.

Махáніе = **махáння**.

Махáть, ся, махнýть, ся = **махáти, ся, хитáти, ся, колúвати, ся, мáяти, ся, кивáти, повівáти, махнýти, хитнýти, ся** і т. д., (погами) — **дриг(ґ)áти, дриг(ґ)нýти**. — Почав махати руками. — Тільки слухом та головою хитає. О. Мир. — Сидить дíд над водою, колúнає бородою. (п. з. — очерет). — Дíвки гуляють, кісками мають, а мене не приймають. п. п. — Ходить хлопок по базарю, шабелькою має, козак лиха не боїть ся, шапки не здíймає. п. п. — **Махнýть** = **майнýти, чкурнýти, почухрáти, дремнýти**. — А як сее дівка зачула, та і з улицї майнула. п. п. — Чкурнув, аж литками креше. — Дремонув, аж курява встала. Чайч. — **Махнýть на всё рукою** = **пустúти ся бéрега**. С. Ш.

Махлевáть = **махлювáти, шахрувáти, дурúти**.

Маховúкъ = **маховé колéсо**, (у водяному млині) — **гончáк**.

Маховóй = **маховúй**. — **Маховáя сажéнь** = **маховúй сáжень**. — **Маховóе колесó** = д. **Маховúкъ**.

Махонькій = д. **Крóшечный** і **Мáленькій**.

Махорка = **махóтка**. — Се не махотка, а турецький тютюн.

Махóтка = 1. д. **Малю́тка**.

2. **горщик, горщá, тко, горнúй, тко, горщéчок**. — Цíле горнятко каші зíв'ів.

Махотный = д. **Крóшечный** і **Мáленькій**.

Махýнка, махýнкова ягóда, рос. Physalis Alkekengi L. = **мохýнка, мохýрка, мухýрка, жидівські груші, пухлятка**. С. Ан.

Махрóвый = (про квітки) — **пóвний**. — Повні гвоздúки, повнúй.

Махъ = 1. **мах** (С. З.), **зáпах, кив**. — За одним махом усїх розігнав. — За одним запахом приголомшу тебе. Кп. — **Máхомъ** = **máхом, вмáх, дýхом, мúттю, вмить**. — В мах збігав до шинку. — **Дать máху** = **обмахнýти ся**.

2. **крило вітрякá**.

Мáчеха = **мáчуха**.

Мáчихинъ = **мáчушин**. — Мачушине серце, як зімнє сонце. н. пр.

Мáчта = **щóгла**. С. Л. — Про судно, що має багато щогл — **щогли́стий**. — Стоїть корабель, сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові. н. к. — Вітри бурхливі щоглу на двоє зламали. Нищ. — Скрипять щогли, надимають вітрила. Зíньк. — Падав з щогли в шумне море. Макар. — З щогли́стими кораблями палав Скутара. К. Ш.

Мачтовóй = **щогловúй**. — Верхи щоглові на кронштадському рейді. Піс.

Мáшина = **машúна**. — **Стѣнобúтная мáшина** = **тарáн**. С. Ш. — Татари підвели під мури свої тарани і почали ними розбивати мури Київа. Бар. О.

Машинúстъ = **машинúста, машинúстий, машúнник**. — Ото машини бігають, то ними керують ті машинисти, що на їх їздять. н. о.

Машúнный = **машúновий**.

Мáятникъ = **мáятник, вагáдло**. — І щоб твого (годинника) вагадла дзик не чутний був міні по вік. В. Щ.

Мáяться = **томúтя ся** (С. Ш.), **мáяти ся, знемагáти, нудúти ся, сьвітом нудúти**. — Не питали б люди, що в мене болить, не питали б за що проклинаю долю, чого нужу сьвітом?... К. Ш.

Мгла = **мла, пилá** (С. З. Л.), **наче з дрібним дощем — мрякá, суха — югá**. — Ой пилá по полю лягла. п. п. — В ночі і ожеледь і мрява. К. Ш. — На дворі така югá, неначе димом заволокло.

Мглúстый = **пилúстий**. С. Л.

Мгновéніе = **мить, мент, мах, хвúлька, хвилúнка**. (С. Л.). — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Одним ментом замішу й спечу. Кп.

Мгновéнно = **вмить, мúттю** (С. З.), **вмент, мéнтом**. — Ментом полумъя попало цілу скирду. Кп.

Мéбель = **мéбель**, **частїше мн. мéблї**. — Накупив меблів.

Мéбельный = **мéбльовий**.

Меблúровать = **мебльовáти**.

Медáль = **медáля**.

Медальéръ = **різбя́рь** (що медалї робить).

Медальóнъ = **дукáч** (С. З. Л.), **з мідної бляхи — личúнак**. — Намисто з дукачем. К. Х.

Медáльщикъ = д. **Медальéръ**.

Мéдвенникъ, ком. Bombilius = **джмíль, чміль**. — Самиці джмелів прокинувшись весною, одшукують ямку, виробляють з воску скільки чашечок, наносять туди меду і кладуть по

скільки ячеп. Степ. — Джмелі збірають той мед і з деяких отруйних квіток. Степ.

Медве́дина = ведмеди́на, медве́жина. С. Жел. — Я ніко́ли не їв ведмедини, а кажуть дуже смашна.

Медве́дица = 1. ведмеди́ха, ведмеди́ця (С. Аф.), медве́диха, медведи́ця. С. Жел. 2. **Больша́я медве́дица** = віз. С. Аф. З. — **Ма́лая медве́дица** = мала́й віз. — Та не тільки наука, і народ означає де-які купи зірок різними прирівнями, на пр. Віз. Де-що про Св. Б.

Медве́дище = ведмеди́ка, ведмедю́ка, ведмеди́ще. С. Аф.

Медве́дка = 1. д. **Медве́докъ**.

2. гре́мбель (великий).

3. бендю́г, бе(и)ндюги́. С. Ш.

4. ведмі́дь (напиток з кави з ромом або коняком). С. Аф.

Медве́докъ = 1. ком. Gryllus grillatalpa = ведмеди́ка, ведмедчу́к (С. Жел.), медве́дик (Под.), вовчо́к (С. Жел.), земляни́й рак. — Поміж комашством земляний рак мов той кріт між звірями, бо те ж риють ся в земі. Степ.

2. Mus talpinus = кріт, керти́ця. (С. Жел.).

Медве́дь = 1. Ursus arctos — ведмі́дь (С. Аф. З. Л.), ведмеди́ (С. Л.), медві́дь (С. З.), медведь, здр. — ведмеди́к (С. Аф.), ведмеде́ць, поб. — д. **Медве́дище**. — Не то розумний, хурень знає, як скрізь ведмідь той мед тягає. В. Г.

2. д. **Медве́дка** 4.

Медвѣжа́тина = д. **Медве́дина**.

Медвѣжа́тникъ = ведмеди́к. С. Аф.

Медвѣжёнокъ = ведмеди́, тко (С. Аф.), ведмедча́, мн. ведмежа́та. — Ведмедиха й каже: спасибі тобі, що ти мене пустив, дарую тобі ведмедчі. п. к.

Медвѣжина = д. **Медве́дина**.

Медвѣжій = ведмежий, ведмедячий. — Ведмежий суд. Гр.

Медвѣжій виногра́дъ, м. толокня́нка, м. я́годы, рос. Arctostaphylos officinalis Moench. Uva Ursi L. = во́вчі ягідки́, кучиня́ця, ровхо́дник. С. Ап.

Медвѣжья ла́па, рос. = а) Heracleum spondylium L. — борщівни́к, б) Alchemilla vulgaris L. — приворотень. С. Ап.

Медвѣжье у́хо, медвѣжьи у́шки, рос. Verbascum Thapsus L. = ведмеже́ у́хо, сьвічі, коровя́к, дрябча́к, дивана. С. Ап.

Медели́нна = неделя́н, брита́н. (С. Ш.).

Медикаме́нтъ = д. **Ле́карство**.

Ме́дикъ = д. **Ле́карь**.

Медисты́й = **медисти́й**. — Гречка медиста.

Ме́дленно = повóлі (С. Л.), повáгом (С. З. Л.), ти́хо, не швúдко, поквóлі (С. Л.), проволóком, с прóтягом. — Інша швидко приходить, а поволі відходить, а пр. — Стали дзвонити у всі дзвона повагом і жалібно. К. З. о Ю. Р. — Попагом тиї йде отара. Як. — Рубка йшла поволі і тим то й корінна пускала вона глибше. Кн. — Спускав ся він із скель покволом, будто ходивши низькодолом. Мет. — Як плисти с протягом, то й розберу. Чайч.

Ме́дленность = гáяння (С. Л.), гáйка (С. Л.), загáйка, барíння, бáвіння (С. Л.). — Ну бо швидче! тут вам ніколи, а ви гайну граєте. Кн.

Ме́дленный = повíльний, нешвúдкий, тíхий (про ходу); забарлúвий, забарні́, гáйний, загáйний. — Забарная Маруся, забарная, забарила ся на селі, а як дружечки на морозі. п. п. — Забарні дружечки забарили ся в хаті. п. п. — Робітник з його щирий та гайний: що я зроблю за день, на те у його двох мало. Кн. — Загайна й робота: здасть ся й робиш, а вона таки забарна. Кн.

Медли́тель, нища = марýда, проволока (сп. р.). — Ну тай проволока з тебе! десять раз прихожу по сокиру, а він і досі не ставив. Кн.

Медли́тельность, медли́тельный = д. **Ме́дленность, ме́дленный**.

Ме́длить = барúти ся, гáяти ся, бáяти ся (С. Аф. З. Л. Ш.), для́ти ся (Лекс.). — Коли б тобі, як тепер мині, дівчині небозі, то ти б не барив ся в великій дорозі. п. п. — Інша мила до криниці й не довго барила ся, чого ж така смутна дітка, що зажурила ся? п. п. — Де які, гаючись, і дбали, то ті в лісі загибали. п. п. — А ти, Іванку, не гай ся, піди собі з иньшою вівчай ся. п. п. — Веди скоріш та не гай ся. Мет. — В Єгипет тікайте, часу не гайте, бо вже Ірод дітей убивав. Ст. в. — Ще буть десь бавить ся, що й досі не йде. С. Аф. — Ой їдь, милий, та не бав ся, бо ти мині сподобав ся. п. п.

Медови́къ = медя́нік, медівни́к. С. З. — Хлопці попаносили на вечерниці оріхів, медяників.

Медо́вка = д. **Ма́точникъ** 3.

Медовщи́къ = медовчи́к. С. З. — Медочиї їде, віз меду везе. п. п.

Медо́вый = ме́дяни́й (С. Л.), медний, медяни́шний. — Ме́дяна дзбечка. — Медяшні горішки. С. З. — **Медо́вый** = **пи́никъ** = д. **Медови́къ**.

Медоточи́вый = солодкомо́вний. — Був панич високий, повний, чорнявий, красний, сладкомовний. Кот.

Медуни́ца, рос. Pulmonaria officinalis L. =

медунка, медунчики, медяник, медяника, медуни́шник, щеме́лина, воло́вій язик, брат і сестра́, згар, дзво́ники (Укр.), кро́кіш (Гал.). С. Ак.

Медунічникъ = д. Лабáзникъ 2.

Медунка = д. Лѣчýха.

Медýза = корське́ се́рце. Адес.

Медъ = 1. мед, здр. медо́к, дiт. — мéда (Укр.), мід (Гал. і Под.), з липового цьвіту — липець, кавуновий — бекне́с (Херс.), житній — па́тока, вирізаний з улика — підрів, пілсік, розведений з водою — сита.

2. (напиток з меду з хмелем) — мед, медо́к, мід (Гал. і Под.). — А від пива болить спина, а від меду голова. н. п. — Ой чому ж мій, миле братця, мед-вино не пьють як. н. п. — З чого ми будем вінки вити, за що ми будем мід-горівку пити. н. п. Под.

Межá = межá, грань, поміж пивами не засіяна смужка — мíжник (Чайч.), обмíжок, обмíжок (по боках пивн), сýголов, сýголовок (в головах пивн). — Пішов поміж пивами на обмíжках. К. Х.

Межгóрный = межгíрний.

Межгóрье = межгíрря.

Междорéчье = межиріччя.

Междоусóбица = 1. незгóда (С. З.), незгóда, незгóдина, свáрка (С. З. Л.), колотнéча, колотня́, гризня́ (С. Л.). — Ой то старий, я молода — тим між нами незгода. н. п. — Іди, сину, геть від мене, через тебе сварка в мене. н. п. — У їх у хаті така колотнеча, що крий Боже: то сини з батьком заведуть ся, то невістка з свекрухою раз у раз гризуть ся.

2. д. Междоусóбіе.

Междоусóбіе = усóбиця (С. Ш.), чвáра, частіше — чвáри. С. З. — Не боїть ся козак ні тучі, ні грому, ні хмари, ні чвари. н. п. — Скільки гетьманів було; пропали через військові чвари. І. Г. — Скільки пройшло літ по малу, а військові чвари все літали по Вкраїні, мов чорні хмари. О. Пч. — Усобиця князів знівечила зад. Кн. — З часом усобиці втихомирили ся трохи. Кн.

Мéжду = між, поміж, меж, межи́, проміж, суміж. С. З. Л. — Як між гадюки чорний вуж. Кот. — І по той бік гора, і по сей бік гора, а між тими та гіронькими сходить зоря. н. п. — Поміж тих розлогих дубів руниза ся ліщина. Кн. — От і пішов поміж чужі люди. Федь. — Проміж людьми козак ходить. н. п. — Мéжду собóй = з межи́ сéбе, з посеред сéбе. — А брати́я кождого року мають вибірати з межи себе старших. С. З. — Обірайте його з посеред себе отаманом. С. Л. — Мéжду тéмъ = тим часом; про те́. — Якось справили діло, а тим часом і він приїхав. — Сім літ гороху не родило, про те голоду не було. н. пр. — Ти казки слухай, а прото роби. С. Л. — Мéжду прóчимъ = між иншим.

Междугóріе = д. Межгóрье.

Междугóрный = д. Межгóрный.

Междунарóдный = межнарóдний. — Право межнародне не дає йому підбити під себе ту країну. Кн.

Межеváніе = межувáння, розмежувáння.

Межевáть = межувáти, розмíрю(у)вати, ставлячи по межі стовпи — стовбáти, висипаючи копці — копцювáти.

Межéвка = д. Межеváніе.

Межевщи́къ = д. Землемíръ, помічник його або робочий, що тягне ланцюг — ланцю́жник. — Пішли ланцюжники на межу. Кн.

Межевóй = межовий. — Межева́ я́ма (з висипаних коло неї горбом) — копéць. — Границю проводили, частий копці висипуючи. Л. В.

Межникъ = мíжник, обмíжок, обмíжок, сýголов, ок. (Д. під сл. Межá).

Межъ = д. Мéжду.

Мезгá = 1. забóдонь, біль (Alburnum в дереві).

2. жмáки, жмúхи (з бураків або картоплі); гамýз. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Не йди, бо и тобі голову на гамуз побью. н. о.

Мездрá = ніздря́, міздря́. Ман.

Мездрúный клей = карю́к.

Мекáть = дýмати, гадáти.

Мéлево = млúво.

Меледа́ть, мéледкость, мéледность = д. Мéдлить, мéдленность.

Мéленка = млинóк, млинóчок. (Д. Мéльница здр.). — Ой у полі ставочок, на тім ставку млиночок. н. п.

Мéленъ = 1. рýчка (жорна).

2. макогíн.

Мéленькій = д. Мéлкій (здр.).

Мéливо = млúво.

Мелúвна = 1. дрíбність.

2. мíлкість.

Мелилóтъ = д. Дóнная трава́.

Мелúна = мíлина, коса́ (довга й вузька).

Мелúсса = д. Мáточникъ 3.

Мели́ть, ся = дробúти, ся, кришúти, ся.

Мéлкій, ко = 1. дрібни́й, но, дрібен, здр. дрібненький, ко, дрібню́нїй (Чай). — Ой виїхав козаченько за густі лози, та й об-

лили дівчинoньку дрібненькиї сльози. н. п. — Туман ноче покриває, дрібен дощик накрапає. н. п. — А я ж тобі коваченько уклонюю ся, дрібними слізоньками умию ся. н. п. — Я хотів підійти в якоюсь дрібною монетою. Кн. — Скачеш, бабо, дрібно, а се тобі не потрібно. н. пр.

2. малий, невели́чкий, мале́нький, дрібни́й, не зна́чний. — **Мéлкое дворя́нство** = дрібна шляхта, підпанки, полу́панки. — Маса дрібної шляхти стає залежною від вельмож. Бар. О. — В Сорокопанівці то все полупанки живуть. — **Мéлкій скот** = дробна́ (так саме зоветь ся і домашня птиця), дрібъязок. — З дробини дали мені тільки сім овечат та свиней трое. Сп. — Ще й тисячу двойняку, а дрібъязку, як піску. н. п.

3. **мілки́й**, здр. **мілке́нький**, ко, не глибо́кий, не глибоко, про посуду то-що — **плеска́тий**, **плитки́й**. — Їдьте у брід, тут зовсім мілко. — Плеската таріпка. С. Л. — Плитка тарілка. Под.

Мелковáтый, то = 1. дрібне́нький, ко, здрібне́нька. — Іде дощик здрібненька. н. п.

2. **мілке́нький**, по́мілкий, ко. (Д. **Мéлкій**).

Мелковóдіе = мілкові́ддя.

Мелковóдный = д. **Мéлкій** 3.

Мелкодóнный = д. **Мéлкій** 3.

Мелкозерни́стый = дрібни́й, (про хліб) — захі́ркуватий.

Мелколи́ственный = дрібноли́стий.

Мелкопомéстный = (про панів) — пано́к, підпано́к, полу́панок. — Панам, підпанкам і слугам давали в пеклі добру хльору. Кот.

Мéлкость = д. **Мелизна́**.

Мелкота́ = 1. д. **Мелизна́**.

2. **ма́леч**, **мале́ча**, дрібно́та, по́дріб, дробина́, дрібни́ця, дрібъязок, аби́ниця. С. Аф. З. Л. — А дітвора — такий дрібъязок, так і обступили. С. З. — І ще там есть до півдесятка, но дрібъязок і голоті́на́. Кот. — Про худобу — д. **Мелкій скот**.

Мелкотрáвчатый = низькотра́вний (про рослину), дрібнопере́жаний (про мережки) — **М. помéщикъ** = д. **Мелкопомéстный**.

Мелкошéрстый = коротконше́рстий.

Мелоди́ческій = **мело́дійний**, **сьпівóчий**.

Мело́дія = **мело́дія**, сьпів.

Мелочнóй = 1. дрібни́й, дрібъязко́вий. — Дрібний крам. — Дрібний крамарь.

2. (про чоловіка) — дріботу́н. — Ат! людина така з його... дріботун, до всього йому свого носа треба, хоч би там яка дурниця була. Кн.

Мéлочь = д. **Мелкота́** 2, про гроші — дрібняки́, срібні — **срібняки́**, срібнячі (Кр.), мідні — **мідяки́**, мідячки.

Мель = **мілина**, о́бміль, довга і вузька коса́. — На де-яких місцях виступає аж під ровень води і творить мілини. Зн.

Мелькáніе = **мига́ння**, **ми́галка**, **бли́кання**, **бли́кання**.

Мелькáть, мелькнýть = **ми́гати**, **мигну́ти** (С. Л.), **мигті́ти**, **мигну́ти**, **бли́кати**, **бли́мати**, **блимну́ти** (про сьвіт), **шмигну́ти** (С. Л.), **шмигну́ти**, **шмигону́ти**, **шасну́ти** (про ходу). — Мигнула у мене надія. К. — Рідні місця, хатки, садки — все те мигготить у очах, у голові думки будить. Мир. — Цілу дорогу мигтить мені в очах проче сонце. — Щось проти сьвічки мигнуло, то певно коси полискувались. К. Х. — Щось шмигонуло перед очима. С. Л.

Мéлькомъ = **ми́ттю**, **швúдко**; **мигцéм**, **мигцéм**, **прóгулькóм**. — Отут бачив його мигцем, а добре не придивив ся. Кн.

Мéльниковъ = **мéльників**, **мірóшників**, **мірóшницький**, **млинарів**. (Д. **Мéльникъ**).

Мéльникъ = **мéльник**, **мукомéл** (С. Л.), **мірóшник** (С. З. Л.); **млинáрь**. С. З. (Остане слово тільки хазяїн млина, а перший хазяїн, так і найміт мукомел.). — Жінка мірошника — **мéльничка**, **мірóшниця**, **млинáрка**, син — **мельничéнко**, **мірошничéнко**, дочка — **мельникíвна**, **мірошникíвна**, бути мірошником — **мірошкувáти**. — Мельник мене, шеретує, обертеть ся, поцілує. н. п. — Стояв собі млинок і в ним мірошник жив. Гр. — Мірошник мав хороший млин — в хазяйстві й аби що він. Б. Г. — Край ставочка млиночок, а в млиночку мельничка (по другій одміні: млинарка), а в мельнички (млинарки) дві дочки. н. п. — І не мірошникував, а голова борошном припала. н. пр.

Мéльница = **млин**, здр. **млинóк**, **млинóчок**. — Не мели, як пустий млин. н. пр. — Млинок — Божий дарок. н. пр. — Були тобі хатку іще й сіножатку, і ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. пр. — **Водянáя мéльница** = **млин**, **млинóк**, **водяни́й млин**. — Млин у мірошника був водяний. Б. Г. — З підливним колесом — **корчáк**, з підливним — **підсíдник**, **підсубíйник**, що робить тільки весною — **вешняк**. С. Л. — **Вéтреная мéльница** = **вітря́к**, **вітрячóк** (С. Аф. З. Л.), крилі конструкції — **машúна**, **підмашúнок** С. Л. — Торохтить, як вітряк. н. пр. — І верби, і тополі і вітряки на полі. К. Ш. — **Хлéбозановáльная м.** = **гапáрня**. С. Л.

Ко́нная м. = топча́к, здр. топчачо́к (С. Л. Ш.), тупча́к, ступча́к. — **Кофе́йная м.** = ма́ннок. — Купив маннок до кави. Маркович, Дневныя записки. — **Крупча́тая м.** = ни́тель, крупча́тка (С. Л.), де виробляють крупи — круподе́рня, драч. С. Л. — **Лѣсопи́льная, пи́льная м.** = тарта́к, терта́к, та(е)ртачо́к. С. Л. Ш. — Фабричні збудування парового тартака. Бр. — **Плову́чая м.** = напла́вний млин (на Дніпрі), плава́к (на Бузі), пливак (на Горині), гонча́к (на Сеймі). С. Л. — **Ручна́я м.** = жо́рно, жо́рни. С. Аф. — Був собі дід та баба, а в їх було жорно; от баба молола... п. к. — Молоти у жорнах. С. Аф. — **Сукнова́льная м.** = валю́ша (С. Л.), фалю́ша. — *Части́ны мли́на:* а) вітряка: основа — стіле́ць, дишель — стріла́, ди́шель, во́рот (Лев.), воротило, вирло (Лев.), куди всипають зерно — кіш, пристрій для очистки зерна — шеретовка, гніздо для веретена — по́рплиця, (палички, що тримає рукав коша — решта́к, жолоб, худою борошно йде — кучни́к, б) водяного млина: деревяні коробки, худою йде вода — лотоки́, внизу — о́пуст, затички в лотоках — заставки́, колесо з корцями — вовчо́к, ведме́дик, ведмі́дка, покривало над колесом — парни́к, куди засипають зерно — кіш, куди падає борошно — скри́ня, пристрій, щоб підіймати камінь — підо́йка.

Ме́льническій, ме́льничій = ме́льників, мірошницький, кірошників, млинарський. — Моє діло мірошницьке: підкрутив та й знову! п. пр.

Ме́льничиха = д. під сл. **Ме́льникъ** (жінка).

Ме́льничный = млинови́й, млинський. — **Ме́льничный ка́мень** = млинови́й ка́мінь, жорно, верхній — верхня́к, спідній — спідня́к. — **Ме́льничное колесо́** = млинове́ ко́лесо, ко́ло. — Ой зійди, зійди, ясен місяцю, як млиновеє коло. п. п. (Ч. що під сл. **Колесо́**).

Ме́льчать = дрібні́ти, дрібні́шати, мали́ти ся, перево́дити ся, (дуже) — ни́кчемні́ти. — Дрібніють люди на землі. К. Ш. — Та й ті нелитні загинули і з того часу рід людський почав дрібнішати. Бар. О. — Пора од пори усе мали́ть ся люди. К. З. і Ю. Р. — Перевелась худоба — зовсім худоба стала.

Ме́льче = 1. дрібні́ше. — Пиши дрібніше, щоб вохістило ся. Чайч.

2. мілі́ше. — То було не глибоко, а тепер ще мілі́ше стало.

Мелѣ́ть = мілі́ти, мілі́шати. — Дніпро наче що-году мілі́є. — Ставок починав мілі́ти.

Мелюзга́ = мілька́ (С. Л.), мелька́, мільга́, мулька́ (С. Л.). му́лявка; (про дітей) — мале́ча, дрібно́та, дрібъязок. (Д. під сл. **Мелкота́**). — Піймалось багато риби, та все така мілька, що хоч візьми та й кинь у воду.

Ме́люсь = меля́с, частіше — меля́са.

Менестре́ль = бандури́ста, кобза́рь.

Менструа́ція = мі́сячка, цьвіт, кра́ска, жіно́че, разом з Leucorrhoea = опла́ва, о(у)пла́ви, спла́вня. — У мене цьвіт був, як я сюди прийшла. Піс.

Мень, менёкъ, риба Gadus lota = меньо́к (С. З.), миюх, ментю́х. (С. Пар.).

Меньша́къ = ме́ньший син або брат.

Ме́ньше = ме́нше, ме́нче, здр. ме́ш,ч)енько. Лев..

Меньшинство́ = ме́ншість.

Меньши́ца = ме́нша дочка́ (мези́нка) або́ сестра́.

Ме́ньшій = ме́ншний, ме́нчий; моло́дший.

Ме́нѣе = д. **Ме́ньше**. — **Ме́нѣе всего́** = найме́нше, що найме́нше. — **Тѣмъ не ме́нѣе** = одна́к, одна́че, про те́, усе́ таки́. — Якийсь чудний, а про те добрий чоловік. — Хоч тобі й не хочеть ся, однак мусиш так робити.

Ме́ргель, Марга = ма́ргель, рухля́к (вапна з глиною). С. Пар.

Ме́ргельный = маргельовий, рухляко́вий.

Мере́жа = я́тір. С. З.

Мере́кать = маракува́ти.

Мерено́къ = ко́ник (д. **Ме́ринъ**).

Мере́ть = ме́рти, у(в)хира́ти.

Мере́щиться = 1. мрі́ти, мрі́яти, ся, маячи́ти, мапячи́ти, майори́ти, бованіти. (Д. під сл. Видне́ться нечено). С. З.

2. вви́жати ся, привиджувати ся, верзти́ ся, роїти ся у голові. — І спить ся міні чи й просто вви́жаеть ся. О. Мор. — Верзеть ся щось, наче у вісні. — Бо' зна що тобі роїть ся у голові. С. Л.

Мерза́вецъ = пога́нець, паску́да, леда́що. С. З. — Буває щастя скрізь поганцям, а добрий мусить пропадать. Кот. — А над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Може тепер згинувсть ся який поганець над тобою. К. К. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаеш? Гр. — Пустив ся в ледащо.

Мерза́вка = пога́нка, паску́да, ледащи́-

ця. — Була в мене дівчина паскуда вона и мині всі кучері поскубла. н. п.

Мерзи́ть = 1. бриди́ти (С. Ш.), ги́дити.
2. погани́ти, паску́дити.

Ме́рзкій, ко = пога́вий, но, паску́дний, но, гидки́й, ги́дко (С. Аф. Л.), ги́достний, но, бридки́й, бри́дко (С. Аф. Л.), мерзе́нний (С. З.), мерзосьві́тний. — Поганий він чоловік. — Стецько бридкий! цур тобі одчепи ся! Кв. — Чудище мерзеце. К. М. Х.

Мёрзлый = 1. мёрзлий, замерзлий, оду́блий. — Мерзла земля — не можна копати.
2. мерзлякува́тий, мерзля́к (Д. Зно́бкій.

Мерзля́къ = д. Зно́бкій.

Мерзля́тина = мерзли́.

Мёрзнуть = мёрзнути.

Ме́рзостный = д. Ме́ркій.

Ме́рзость = по́гань (С. З. Л.), паску́дство, гидо́та, мераота, бридо́та, оги́да (С. З.), о́гидь, плюга́вство.

Мерзи́ть = поганíти, паску́дити ся, ги́дити, мерзе́нити ся.

Мериді́анъ = півде́нник. — Мериді́ан — це чужоземне слово, по нашому воно визначає південник. Де-що про Св. Б.

Мерино́съ = ши́а́нка (вівця гишпанської породи). — У шматку, коли знаєте, 2000 ягниць, та не простих, мужичих, а шпанка. С. Х.

Ме́ринъ = кінь (вихолощений огир). — **Глупъ, какъ сѣ́вый ме́ринъ** = дурни́й, як вівця́. н. пр.

Ме́ркнуть = мёркнути, марніти, темніти, тьмі́ти. (С. Ш.). — І всюди зіронька моя! ти не марніла, ти сіяла. К. Ш. — Добра полива так і не марніє, а блищать наче скло. Кн.

Мерку́рій = 1. Мерку́рій (планета).
2. живе́ сріблó.

Мерлу́ха, частіше **Мерлу́шка** = смýх, смýшок (з ягняти), линтва́рь (з вівці), мерли́ця (С. Л.), голи́ця (Сп. з дохлої вівці), ви́порток, ви́пороток (з мертвородженого ягняти), пере́лі́ток (з того, що перелітувало), стари́ця (з старої вівці).

Мерлу́шечій, мерлу́шій, мерлу́щатый = смушкóвий, смушéвий, линтварéвий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевії обидві. н. п. — Линтварєвий кожух.

Ме́ртвенность = 1. помертві́лість.
2. мертвóта. — Мертвота у нас на селі, а колись було весело. Кн.

Ме́ртвенный = 1. помертві́лий.
2. сме́ртний.

Мертве́цкій = мертве́цький. — **Мертве́цкія пьяны** = пья́ний як ніч, як земля. — Іде з шинку — пьяний як земля. Чайк.

Мертве́цъ = мрець, 2-й відм. мерця́, мерці́, мертвя́к, мерля́к (С. Л. З.), умре́ць, умерлéць. (С. Ш.). — Земля з жить перухома, моя мрець. Кн. — На т останній страшний суд мерці за праг встають. К. Ш.

Мертвечи́на = мерлятúна, мерлó, (про худобу, звіра) — па́дло, сте́рво. С. Л.

Мертвечи́нный = мертве́цький.

Мертви́тельный = смертéльний.

Мертви́ть = мертви́ти.

Мертво́ = д. Мертве́цки.

Мертворождённый = мерчу́к, (про ягня) — ви́порток, ви́пороток.

Мёртвость = 1. мёртвість.
2. оду́бліcть.

Мёртвый = мёртвий, мёрлий, умéрлий (С. Ш.). — Чорному мило, умершому одеколо — нічого не поможе. н. пр. — Ти мені могав, як мертвому кадило. н. пр. — Пити мёртвую ча́шу = напива́ти ся дýже і ча́сто.

Мерца́ніе = бли́мання, бли́кання, мигання.

Мерца́ть = бли́кати (С. Ш.), бли́мати мигтíти, миготíти (С. З.). — Зорі мигтять — Каганець блимає — от-от погасне.

Мéссія = Спаси́тель, Спас.

Мести, месть = мести́, заміта́ти. — Сим ком хату заміта. В. Щ.

Месть = по́мста. С. З. — Од Бога помсти наволі́кает. Л. В.

Металли́ческій, метáлловый = металíчний, металéвий, метáльовий. — Металли́ческая обдéлка = окóва.

Металлоплавúльный = гамáрський. — печь = гамáрня. Вол. Сидоренко.

Метáлъ = метáл, метáль.

Метаморфóза = обертáння.

Мета́ніе = ки́дання.

Мета́ть, метнýть = 1. ки́дати, викидати, кúнути. — Мета́ть взóръ = кúдати, скидáти óком. — Мета́ть жребій = брáти, кúдати жéреб. — М. икрý = ... ти ся. — Риба треть сп. С. Ш. — М. ... = обки́дати пéтлі. (про зайця) — ... ти пéтлі. — М. стрéлы = пускáти ... лú. — М. кровь = пускáти кров. — Що вже йому не робили, і кров пускали — не помогло.
2. щепúти (про собак), котúти ся (про вівець і кицьок).

Мета́ться, метнýться = кúдати ся, ...

нути ся, гасáти, метушúти ся, шатнýти ся, шаспýти ся, (на волю) — бóрсати ся, бóркати ся, (як що вкýсить) — гедзáти ся. — Кидав ся всíма сторонами, нігде й слíду нема. Кн. — Шатнули ся по курінях запасу шукати. н. п. (Д. під сл. Бróситься). — Всѣмъ въ глаза́ мéчется = всíм кúдається ся в óчі. — Мéчется, як угорéлая кóшка = бíга, як опáрений.

Метёлка = 1. метíлка, вíничок. — Віяьми вінчок та почисть одежу.

2. у рослин — купúця, куня́ (очерета), волóт, волóття́ (проса), кúтах, кня́х (проса, кукорýдзи).

3. рос. Poa L. = мітлúця, Poa bulbosa і Compressa L. = тонконíг, Poa nemoralis L. = волосня́ця, гуся́тник, Poa pratensis L. = лúдська чупри́на, Poa trivialis L. = тонконíг. С. Ан.

Метéль = д. Вьюга.

Метéльный = метéлишний, хуртовúнний, завірю́шний. — Метéльные нано́сы = замéти. — Там такі замети понавертало, що й пройти не можна.

Метёльный = мітлóвий.

Метёльщикъ, ца = метíльник, ця. — Я до печі куховарочку найму, а до хати та метíльничку. н. п.

Метéніе = метíння, замітáння, підмітáння.

Мéткій = 1. влýчний, влучкúй, влýчен. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

2. хúцкий, замашний.

3. меткúй, швидкúй, котóрний.

Мéткость = влýчність.

Метлá = 1. мітлá, стара — дряпáк, з ганчірок, клоччя або рогожки — помело́.

2. д. Конéта.

3. рос. Agrostis L. = мітлúця, пирíй, тонконíг і д. Метёлка 3.

Метлúца, метлúка = д. Метлá 3.

Метловúще = мітлúще, мітловúсько, дéрхало (у мітли).

Метнýть, ся = д. Метáть, ся.

Метóдъ, мéтодъ = спóсіб.

Метрдотéль = дворéцький.

Метúль, ком. Ephemera horaria = подéнь-ця. С. Жол. Пар.

Механúзмъ = механíзм, справа, снасть, машинéрія.

Механúкъ = механúк, машинúста, машиністá, машúнник. (Д. під сл. Машиність).

Мечтá = 1. парá, мáрево, манá, манíя. С. З. Л.

2. мрíя, мáнево, химéра (С. З.). — Мрíї мої, мрíї золотíї, не кидайте мене, доки в домовину. Як. — А повітря легке і промíння палке в серце мрíї роєм підіймають. Сам. — Шкода! Тепер вже мрíї сі у пишній згинули красí. О. Пч. — Було видно, що в кацáї снує перед нами свої власні мрíї. Фр. — Де времена радісне, коштовне, химер солодких і пісень? Колись було усім там повне гаряче серце день у день. Ал.

Мечтáніе = мáріння, мрíяння.

Мечтáтель, ница = 1. мрíйник, ця, мрíєць, химéрник, ця. — Ви ідеалíст, мрійник, казала вона. Лев. — З малку він звик мріти, так його і продражнили мрíйцем. Він на те не вважав: „чи мрíєць то й мрíєць“ думав він. Кн.

2. д. Высокомéрный.

Мечтáтельность = 1. мрíйність, химéрність.

2. д. Высокомéріе.

Мечтáтельный = 1. мрíйний, химéрний.

2. д. Высокомéрный.

Мечтáть, ся = мрíяти, ся, мáрити, ся, химéрити, роїти ся (С. З.).

Мечъ = 1. меч, мíч. — Рубає мечем голови в плечей. н. п. — Вихопив гострий мíч, зняв головку з пліч. н. п.

2. риба Xiphias gladius = мéчник. С. Пар.

Мздá = 1. д. Воздáніе і Вáятка 2.

2. корúсть, зиск, прибýток.

Мздоúмецъ, ство = д. Вáяточникъ, ство.

Мигáніе = мúгання, мúганка, мóргання, мóргавка, мругання, клíпання, блúмання, лýпання.

Мигáть, мигнýть = мúгати (С. Л.), блúмати (С. Ш.), моргáти, мружити, клíпати, лупати (С. З. Л.), мигнýти і т. д. — Піймали на крадежі, а він хоч би тобі слово, тільки очима блима. С. Аф. — А що то, мамо, на небі блима так хороше та ясно? То, сину, зорі. Зіньк. — Ой здається ся, що не плачу, очеськами мружу. н. п. — Очима він на їх лупнув... сказавши се, опять заснув. Кот. — Киа, морг на його. Кн.

Мигáчъ, мигунъ, мигунья = моргýн (С. З.), клíпко́, моргýха. С. З.

Мигъ = мент, мах, мить. — Кинулись туди мить і догнали. н. к. — Мúгомъ = мúттю (С. З.), мéнтом, дýхом, máхом, вмент, вмить, вмах (С. Л.). — Ментом поломъя обхопило цíлу скирду. Кн. — Як раз в той мент, як Тетяну мчали біля мене, я підійшов до двору їх... Я догадав ся яке нещастя сповнось і миттю на коня. К. К. — Ду-

хом догнав його. Кн. — У дух машина пробіжить! звичайне в одну мить. О. Пч.

Мизантропи́ческій = відлю́дний, одлю́дний (С. З.), нелю́дяний.

Мизантро́пъ = відлю́дник, відлю́да (С. Пар.), безлю́док.

Мизги́рь, паук Aranea tarantula = тара́нтул, тара́нтух (Чайч.), воло́ський пау́к. (С. Пар.).

Мизе́рность = мизе́рність, ми́ршавість і д. Бѣ́дность.

Мизе́рный = мизе́рний, ми́ршавий, влиде́нний, (про зерно) — захірку́ватий, д. ще Бѣ́дный 1.

Мизи́нецъ = мизи́нець, мизи́нок, мизи́нчик.

Микроско́пъ = микроско́п, дрібногля́д. С. Пар.

Микстýра = мішево, міша́нина (рідке лїкарство). С. Пар.

Мила́шка = лю́бий, лю́ба, лю́бчик, лю́бка, ду́шка.

Ми́лая = ми́ла, лю́бая; лю́бка, коха́нка, милода́нка. — А я Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Ожени ся, синку, візьми собі любку, цїлуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Раював, слухаючи свою любку. Кн. — Прочи, синку, свою милоданку. н. п.

Ми́ленькій = миле́нькій, любе́нькій, коха́нний.

Милехоне́къ = миле́сенький, любе́сенький.

Милліоне́ръ, ша = милїо́нник, милїо́нщик, ця. — Т-ко за недовгий час милїонником зробив ся. Кн.

Ми́ло = ми́ло, миле́нько, лю́бо, любе́нько. — Любо було дивити ся. С. Л.

Милова́ніе, милова́нье = милува́ння, голу́бїння.

Ми́лованіе = ми́лування, поми́лування.

Милова́ть, ся = милува́ти, ся, голу́бити, ся (С. Аф. З.), пестити. — Цїлувала, милувала, до серденька пригортала. н. п.

Ми́ловать = ми́лувати, милость кла́сти. — Це вже я милость кладу на тебе, а то попобити треба. Чайч.

Милови́дный, милови́дый = милови́дний, ми́лий, лю́бий, га́рний, гарновидний, перше теж — прие́мний. — Не пристало стиду-бриду цїлувати миловиду. н. п.

Милосе́рдіе = милосе́рдя, милосе́рдність (Чайч.), ла́ска.

Милосе́рдый = милосе́рдний, милосе́рдник (К. В.), ласка́вий.

Ми́лостивецъ, вица = ласка́вець (С. З. Л.), ласка́виця, ми́лостивик, ця (С. З.), ко-бро́дій, ка.

Ми́лостивый = милости́вий, ласка́вий. — Ой ти, Гандзю, милостива, чим ти бра[т] памастила? н. п. — Блаженні милости́ві, такі будуть помилувані. К. Св. П. — Ми[ло]лостивый Госуда́рь! = милости́вий, ла[с]ка́вий На́ше, Добро́дію! — Шано́вний Добро́дію! — Високоповажний Д[о]бро́дію!

Ми́лостыня = ми́лостиня.

Ми́лость = ми́лость, ла́ска, добро́, бродїйство. — Поїхали до столиці про[с]сити милості у цариці. н. п. — Коли ласка ваша, то позичте мині грошей. С. Л. — Ва́ша ми́лость = Ваша ми́лость, ві[д]добро́дійство. — Як би то ви, ваша бродїйство, своїми руками милостиню дали. К. З. о Ю. Р. — Ми́лости про́сим = про́симо, про́симо до господи. — По ми́лости Бо́жіей, Бо́жьею ми́лости = з ла́ски Бо́жої. — По ва́шей милости = через вас. — Сде́лайте ми́лость = бу́дьте ласка́ві.

Ми́лочка, милу́ша, милу́шка = ми́ла, ле́нька, милю́ня, лю́бка, лю́бонька, бу́ня. — Дівчинонько, любонько кох! (Д. ще під сл. Ми́лая).

Ми́лый = ми́лий, лю́бий, коха́ний; ко́, лю́бчик, коха́нок, коха́нець, да́н. — Синоньку мій любий! — Ой ах ручки до єдиного пальця, бо хоч сві[т] диш, то не знайдеш над козака кол[и]. н. п. — Ой у мого милодала біле личко, у пана. н. п. — Чумаченьку, козаченьку, ти, милодане? Чом до мене твое око не гляне? Макар. — (Д. ще під сл. Лю[бо]бо́нникъ).

Ми́лышъ = ми́лий, лю́бий.

Милѣ́ть = милїти, милїшати, гарніти, пїшати, кра́щати.

Ми́льный = ми́льовий.

Ми́ля = ми́ля. — Сім миль мосту, а кінцї квіт — па ввесь сьвіт? (п. з. — і Великдень).

Миля́га = д. Ми́лышъ.

Ми́мика = ми́ги. — Разгова́ривать ми́микою = говори́ти на ми́гах. — Ка чав уже па мигах з нею говорити. Рудч.

Ми́но = ми́но, пова (С. З. Л.), поу́ (С. З. побіля́, проз. — Їхав пова сами[м] хату. С. Л. — Ой ішов же я поу ві[д] пину пустку, тай пайшов же я поу хустку. н. п. — Їдь проз мяк. С. Л. Поуз двір. С. З.

Миноле́тный = коро́ткий, скороте[ч]

Мимохо́домъ = **мимохідь, по доро́зі; на́вертом, хватко́м.** — Оце мимохідьі до вас зайшов. Кн. — По дорозї заїхав.

Мимоѣздомъ = **мимоїздом, проїздом,** по дорозї.

Ми́на = 1. **ми́на,** (під ворожий стан або кріпость або для виходу) — **підкіп, тайни́к** (С. Ш.), потайни́к.

2. **ви́раз, вид, ви́гляд, по́гляд.** — З лиця́ сь похму́рим ви́разом подивив ся на мене.

Минаре́тъ = **ба́шта ко́ло мече́тї.**

Миндалевидный = **миг(ґ)дальова́тий.**

Минда́ль, рос. Amygdalus communis L. = **миг(ґ)да́ль.** С. Ап. — І хвали медом мов валяті, мигдаль, каштани смаковиті. Мет.

Миндальный = **миг(ґ)дале́вий.** Кіев. Ст.

Минера́лъ = **мінера́л, копали́на.** С. Жел.

Минёръ = **підко́пник.** С. Пар.

Миніатю́ра = **дрібне́ малюва́ння, дрібни́й малю́нок, дрібнообраз** (С. Пар.).

Миніатю́рный = **дрібни́й, дрібне́сенький, дрібню́нїй** (Чайч.). — М. живописецъ = дрібнохалю́р. С. Пар.

Ми́нный — **ми́новий, підкі́пний, тайнико́вий, потайнико́вий.**

Миновáть, ся, минýть = **минáти, ся, обминáти, обіхо́дити, оминáти, минýти, ся** (С. Л.), **поминýти** (С. Л.), **обминýти, проминýти.** — Минають днї, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — Не по правдї живеш, минаєш мою хату, до иньшої йдеш. н. п. — Своєї долї не обминеш. н. пр. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш.

Минога, риба Petromizon marinus = **мино́га.** С. Пар.

Минóрный = **журли́вий, жалібни́й, смутни́й.**

Минýвшій = **минýлий.** — З розмови про калуже перейшли на бесїду про сподївание. Кн.

Минýта, минýтка, минýточка = **минýта** (¹/₆₀ частина градуса або години), **хви́ля** (С. Ш.), **хви́лька** (С. Ш.), **хвили́на** (С. З. Ш.), **хвили́нка, годи́нка, хвили́нка, хвили́ночка** (С. Л.). — По добрій хвилї чекай ласки. н. пр. — Мерщій, мерщій хвилина тепер дорога́. К. К. — **На минýту, на минýтку** = **на хви́лю, на хвили́нку, на часи́нку, на волоси́нку.** — Побачивсь з нею хоч на деньок, хоч на хвилю. Кр. — Дай мїні голки хоч на часинку. С. Л. — Цїлу нїч не спала. Уже перед сьвітом на волосинку зімкнула очі. О. Мир.

Минýтный = **минýтний, хвиле́вий, хви́лький** (С. Ш.).

Минýть = д. **Миновáть.**

Мира́жъ = **ма́рево** (С. З. Л.), **ома́на** (С. З.). — Марево не варивo — не нагодує. н. пр. — Весело здавалось од чарівничої омани. К. Х.

Мирво́лить = **потура́ти** (С. З. Л.), **потака́ти.** С. Л. — Не потурай дитині. С. З. — А козак добре дбає, жінці не потурає, їй віри не діймає. н. д.

Мирéніе = **мирі́ння, ла́годжіння.**

Мири́ть, ся = **мири́ти, ся, годи́ти, ся, ла́годити, ладна́ти, ся.** — Ходи ж жити погоди їх, чого вони сварять ся? С. Л.

Мирі́ада = **бе́зліч** (власне 10.000).

Ми́рно = **ми́рно, тихоми́рно** (С. Ш.), **у зго́ді, у зла́годі.** — Живуть у добрій злагоді.

Ми́рный = **ми́рний, тихоми́рний** (С. Ш.), **споки́йний.** — **Ми́рныя отношéнія** = **су́мир, зго́да** (С. З.), **зла́года.** С. Л.

Мирова́я = **мирова́, помі́рна.** — Почали годити ся на мирову. Кн.

Мирово́й = **мирови́й.** — М. судья́ = **мирови́й.** — М. посре́дникъ = **посере́дник.**

Миролюби́вый, во, миролю́бный, но = **миролю́бний, тихоми́рний, но** (С. Ш.). — Не подїлили ся спадщиною миролюбно, пішли позивати ся. Кн.

Миръ = 1. **мир** (С. Л.), **зго́да** (С. З. Л.), **ла́года, лад, зла́года** (С. Л.). — Краща згода ніж сварка. н. пр. — Стала ся згода з Турчином на років 30. Л. С. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Уже тої сварцї годї, дай рученьку, живмо в згоді. н. п. — **Худо́й миръ лу́чше до́брой ссо́ры** = **лу́ччa соло́мъяна зго́да, як золота́ зва́да.** н. пр.

2. рос. Chenopodium Botrys L. = **марь.** С. Ан.

Ми́са, ми́ска, ми́сочка = **ми́ска, ми́сочка,** довга і не глибока — **полу́миcок** (С. З.), глибока дуже — **макі́тра** (С. З.), **макорте́ть, макоте́рть** (С. З.), — Поїв я ті вареники, поїв вареницї, перевернув макітерку в сїницях на полицї. н. п.

Ми́тингъ = **ві́че, ра́да.** — На раду прибуло дуже багато людей.

Миткáль = **миткáль** (Лів.); **пе́ркаль** (Прав.).

Мишéнь = **мета́, ці́ль.** — На метї намальовано чоловіка, от ти й ціль в його. Кн.

Мишура́ = **сухозло́тиця, сухозлі́тка; шуми́ха** (С. З.). — У нас коровай сохозлотицею обліплюють. Чайч. — Короваї бігали і шуминху вверху накладали. Макар.

Міровоззрéніе = **сьвітого́ляд.** (Д. **Міросозерцáніе**).

Міроздáніе = **сьвітобудо́ва, створе́ння**

сьвíта. — Хтоб зрозумів тодí закони мудрí сьвітобудови? Зінь.

Міровóй = сьвітовúй.

Міроиждúтель = Творéць. — Бачить Бог, бачать Творець, що мир погибає. н. п.

Міросоздáніе = д. **Міроздáніе**.

Міросозерцáтельный = сьвітогляднúй. — Проводичя життя сьвітоглядне, не диво що... Ки.

Міросозерцáніе = сьвітóгляд. — Се виходить з того поетичного настрою, яким відрізняється ся його сьвітогляд. Бар. О. — Сьвітогляд українського народу. Лев.

Міроѣдъ = мироїд, глитáй.

Мірскóй = 1. сьвітовúй, мúрськúй. — Просьвітив їх розум всякúми науками, и життї сьвітовім потребними. Л. В. — Се и сьвітова річ. н. пр. — Треба відвертати ся від сьвітових утіх. Бар. О. — **Мірскóй человѣкъ** = мирянúн.

2. громáдський (С. Аф. З. Л.), обчéськúй (з рос.). — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Не то що громадського, а й свого дíла головою не подужаю. К. Х. — **Мірскáя схóдка** = громада. С. З. — Клúчуть у громаду. — Що громадí, те й бабі. п. пр. — **Мірскáя избá** = збóрня. — Зібрало ся людей — повна збóрня.

Мірянúнъ, мірúнка = 1. мирянúн, ка.

2. громадянúн, ка.

Міръ = 1. сьвіт (С. Ж.), сьвіт Бóжий, здр. сьвітóчок. (К. З. о Ю. Р.). — Ой сьвіте ясний, сьвіте прекрасний, як на тобі тяжко жити. н. п. — Ви сьвітло сьвіту. К. Св. П. — Без мови не змогли б люди господарювати над инъшими тварями і ввесь сьвіт обертати на користь собі. Де-що про Св. Б. — Дознавть ся чоловік з книжки і про сьвіт Божий. Ід.

2. мир, лю́ди. — Люди як мухи, а сьвіт як банька. п. пр. — **Ходúть по́ міру** = по під вíконню ходúти, старцювáти. — Пішла по під вíконню мирkати. Кв. — **Не отъ міра сего́** = не сьогосьвíтнiй. — Блукали якісь тíні не сьогосьвітні. Лев.

2. громáда. С. Аф. З. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка громада, така й рада. п. пр.

Младéнецъ = дитúна, дитúнка що ще не говорить — немовлятко. С. З. Л. — **Грудно́й младéнецъ** = цицькова́ дитúна.

Младéческая = родúнець (С. З.), перехíд, минохíд, чóрна неміч (у дітей).

Младéческій = дитúнський, дитúнячий.

Младéчество = дитúнство, мáльство (С. З.). — Не до його мажучи, просто не дíло, а дитинство. Ки. — **Съ младéчества** — з мáлку, з мáльства. (Д. **Съ малаѣтства**).

Мла́дость, младо́й = д. Мóлодость, молодúй.

Млекопитáющій = молокосýщий.

Млекоссѣдъ, рос. Galium verum L. = жóвта, жовтéнька кáшка, недúнок, недавúнок, батíжкúй, буркýн-вíлля, дрíбноцьвіт, сúворотень. С. Ав.

Мла́чный = молóшний. — **Мла́чный путь** = Богів шлях, чумáцька дорóга. — По небу йде нíби широка ясна смуга, то, кажуть люди, чумацька дорога, що, гладячи по нíй, чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. Б. — По дорозí саме в рóзсохах (не росходить ся) есть крúнúця — чотири зірки, а від неї — дíвка з відрами — три зірки. Ман.

Млѣть = млíти (С. Л.), у(в)млíвáти (С. Ш.), зомлíвáти. — Серце мліло, не хотіло сьпівать на чужині. К. Ш. — Як тільке на мене, так аж умлíвав. Лев. — Коли б вона тее знала, вона б з жалю умлíзала. н. п.

Мнúмый = гáданий, не пéвний, не прáвдúвий. — І я, мов пьяний, тодí упиваюсь тим ганнім щастям своїм, що думою бачу, а справдí нíкóли те щастя не буде моїм. Ум.

Мнúтельный = помúсливий (С. Пар.), немовíрний, непéвний (в собі); підзóрний (С. З.), визóрливий. С. З.

Мнúть, ся = д. Дýмать, ся 1.

Мно́го = багáто, багáцько, вéлико (Ос. Зінь.), иноді — мно́го, не дýже — чи мáло, багатéнько (С. Ш.), дуже — дýже багато, сúла, геть чи мало, страх, вилт, гурт, тиск, до лúха, до кáта, до чóрта, до бíса, до хрíна, до стобíса, чóртів тиск. — Багато, як трави. п. пр. — І між доброю капустою багато гиких пучанів. п. пр. — Багацько, як жидів на ятки. п. пр. — Геть чи мало люду полягло од холери. Ки. — Гей Перебийніс просить не много: 700 козаків з собою, рубає всім голови з плечей, а решту топить водою. п. п. — Є їх у нас до кáта. К. З. о Ю. Р. — Страх як багато. С. Л. — У його вилт грошей. — І панства чортів тиск було. Гр. — Жидів на ярмарку до бíса. — **Во мно́гомъ** = багáто в чомý. — **Знáетъ мно́гое** = багáто знáє. — **Мно́гимъ кúжется** = багатьóм, багáто дé-кому здається. — **По мно́гимъ причúнамъ** = з багатьóх причúн.

Многовла́ска, рос. Polytrichum, Aspidium Filix mas Sn. = пáпороть, жінóча пáпороть. С. Ав.

Многовѣтвúстый = ги(і)лúстий. — Гилúстий дуб.

Многоглаго́ліе = велемо́вність, великомо́вність. Чайч.

Многоглаго́ливый = великомо́вний (Чайч.), велемо́вний, розмо́вистий, балаку́чий, балакли́вий, просторі́куватий (Чайч.). — Така розмовиста, як у неї язик руба не стане, все говорить, наче млин меле. Кн.

Многогра́нный = грани́стий, гранча́стий, угла́стий (С. Ш.), грянча́тий (Кн.).

Многогрѣ́шный = ве́ликогрішний, великогрішник, ця, многогрішний. — Великогрішниця вона була за молоду, а потім Богові преподобилась. Хар. Чайч.

Многоженецъ = многожо́н.

Многознамена́тельный, м. значи́тельный, м. зна́чащій = многозна́чний, великозна́чний.

Многоколѣ́нный, м. коле́нчатый = колі́нчастий.

Многомо́стый = д. **Костистый 1.**

Многокра́тный = многора́зний. — Ні до чого мої многоразні напучування. Кн.

Многокро́вный = кровува́тий (Ман.), кріва́вистий.

Многолі́ственный = ря́сний (С. З.), рясноли́стий, листа́тий. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Дуб рясноли́стий. Чайч. — Листата липа. Кн.

Многолѣ́тіе = многолі́ття, довголі́ття,

Многолѣ́тній = великолі́тній, довголі́тній, довголі́чний, лі́тний. — Дуби і всякі дерева великолітні. К. Ш.

Многолю́дность = велелю́дність. — Велелюдність Лондона сирітє вистежити записано причину... Кн.

Многолю́дный, по = велелю́дний, великолю́дний, лю́дний, лю́дянний, велелю́дно, лю́дно, ми́рно. — На роспуттях велелюдних. К. Ш. — Велелюдні міста, як от Київ, Львів, Адес. Кн. — Великолюдний сьвіт багатий та хорошій. Ск. — Людни́й базарь. С. Л. — Балдівка велике село, людне. Кн.

Многоно́гъ, многоно́жица, ком. Iulus = стоно́га. С. З.

Многоно́жка, рос. Polypodium L. = па́пороть. С. Ап.

Много́нько = багате́нько, чи ма́ло, чи маленько. — Чи маленько таки заправили ви за ноги. Кн.

Многообра́зный = розмаїтий.

Многоро́дный = роди́чий (про землю, рослину), плодю́чий (про птицю, животину), хліборо́дний (Гал., про землю), ря́сний (більш про овоч). С. Л. — Родюча земля. — Родюча груша. С. Л. — Качки більше плодючі від гусей. — Рясна вишня.

Многоразли́чный = розмаїтий, усяки́й.

Многорѣ́чіе = д. **Многоглаго́ліе.**

Многорѣ́чивый = д. **Многоглаго́ливый.**

Многосеме́йность = сі́мяни́стість. — Коли б мині не та моя сі́мянистість. Лев.

Многосеме́йный = сі́мяни́стий (Лев.), семени́стий, великосеме́йний, кодлова́тий.

Многосло́віе, многосло́вный = д. **Многоглаго́ліе.**

Многосло́жный = многоскла́дний. — В двоскладних або многоскладних словах на одній складі є на́голос. — Гр. Ог. См. Ст.

Многосо́льный = сі́лки́й.

Многосторо́нній = многобі́чний, гранча́стий, грянча́тий. — Такий грянчатий, що й не скажеш скільки сторін у його. Кн.

Многострунный = струни́стий.

Многострада́лецъ = великоте́рпець.

Многотру́дный = важки́й, трудни́й (С. Ш.).

Многоуго́льный = угла́стий (С. Ш.), ріжка́тий (Чай.),

Многоуважа́емый = високоповажний, ве́льми шано́вний.

Многоучёный = великовче́ний. Лев.

Многохонько = бага́то, бага́цько (дуже).

Многоцѣ́нный = коштовний (С. З.), великокоштовний (Кіев. Ст.).

Многоцвѣ́тный = квітисти́й, квітча́стий.

Многочи́сленный = числе́нний. — Грапина спорудила своїм числе́нним прихильникам обід. Кн.

Мно́жество = бага́то, бага́цько, си́ла, вели́ка си́ла, иноді — мно́жество, ти́ск, ва́лява, тьма́ те́мрява. — **Безчи́сленное мно́жество** = бе́зліч. — Велика сила народу полягло на войні. Кн. — Такого валява риби. Ман. — Тьма темрява жучка було. — Гей не дивуйте, добрі люди, що на Вкраїні повстало, гей за Дашевим під Сорокою множество Ляхів пропало. н. п. — І хлопців чортів тиск було. Кот. (Д. ще під сл. **Мно́го**).

Мно́жить, ся = мно́жити, ся, помножа́ти, помножа́ти, ся. — Люди множать ся, а земля не росте, не більшає. Кн.

Мнѣ = мині. — **Мнѣ всё равно́** = д. під сл. **Весь.** — **Не по мнѣ** = не по ми́слі, не до ми́слі, не під ми́слі. — Хоч в червоній намисті, вона мині не по мислі. н. п. — Та взяв жінку не під мисл — не хочу з нею жити. н. п.

Мнѣ́ніе = ду́мка, га́дка, розуміння, вда́ння. — Моя гадка така, що тобі не треба туди їхати. С. Л. — В мене думка не така,

щоб пішла я за Стецька. Кв. — По моєму́ мнѣнію, я того́ мнѣнія = на мою́ ду́мку, моя́ така́ ду́мка, як на мене́. — На мою думку, зовсім не так треба зробити. — Мнѣніемъ положи́ть = ухвали́ти. (Гал.).

Моги́ла = 1. я́ма, гробови́ще, гріб. 2. моги́ла. — Ой робіте труну та широкую, викопайте яму та глибокую, висипте могилу та високую. н. п. — Гробовища у землю глибокі. К. Д. — Тоді було трохи жаль, як на лавці лежав, як до гробу понесли, то всі жалі одійшли. Я до гробу йшла — поплакувала, а від гробу йшла — поскакувала. н. п. Под. — Висипали над козаком високу могилу, посадили у головах червону калину. н. п.

Моги́льница, рос. Vinca = барві́нок. С. Ан. — Ой мій хрещатий барвінку не розстилай ся по садочку. н. п. — Зеленецький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Моги́льный = моги́льний, гробови́й.

Моги́льщикъ = гробоко́п, моги́льник.

Могорычъ = д. Магарычъ.

Могота́, могута́ = мі́ць, си́ла. — Не въ моготу́ = не по си́лі, не під си́лу.

Могу́чій, могу́щественный = мі́цний, си́льний, ду́жий, могу́чий, могу́щий, мо́жний (С. Ж.), могу́тний (С. Л.), великомо́жний, потужний (С. З. Л.), премо́жний. — Не поможе мі́цний Боже́ і воскова сьві́чка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Надія і могутнього царя і мене шестить. Кн. — Поскидав потужних з престолів і підняв у гору смиренних. К. Св. П. — Тут треба потужніших сил. С. З. — Підхиляю ся під їх монаршую преможную волю. К. Ст. — Преможний Монархо! Самойлович. С. З.

Могу́щество = си́ла, мі́ць, могу́тність, мо́жність (С. Ж.), можновла́дство (К. Б.). — Він має велику силу. — Велику мі́ць узяла жидова, що усіх панів посіла. С. Л.

Мо́да = мо́да, поведе́нция, поведі́нка. — Сидить чорт та й плаче, що моди панам не настаче. н. пр. — Така вже в нас поведенция.

Моде́ль = зразо́к, взі́р, мо́дла (Ман.). Зробив зразок, та по йому вже й робив.—

Моделі́ровать = моделюва́ти. Ман.

Моди́стка = мо́дниця. — Заказала у модниці. — Вона була в Адесу у модницях, та там і навчила ся шити на панів. — Сестер можна повіддавати в науку до модниць. Кн.

Мо́дница = мо́дниця, модосьві́тка (С. З.). — Ач, яка модниця — усе їй треба, щоб по моді було пошито.

Мо́дничать = мо́дничати, по мо́ді, по мо́дньому одяга́ти ся, жи́ти.

Мо́дный = мо́дній, мо́дешний.

Мо́жется, вживаєть ся тільки у виразах: „ху́до мо́жется" або „не мо́жется" = не зду́жаєть ся, не добри́ть ся. — Щось мені не добри́ть ся. Хар. Чайч. — „Какъ живётеся, мо́жется?" = як ся маєте? Чи жи́ві, чи здорові?

Можжеве́ловый, можжеве́льный = яловце́вий.

Можжеве́льникъ, рос. Iuniperus communis L. = ялове́ць, можжеве́льник. С. А. — Курився для духу яловець. Кот.

Мо́жно = мо́жна.

Мо́зглый = гнили́й (про овочі), трухля́вий (про дерево), притхлий, ту́хлий (про инші речі), хирий, хи́рлий, слабовитий і т. д. д. Болѣзненный (про чоловіка).

Мозгля́вый = д. Болѣзненный; хи́рлявий, плюга́вий.

Мозгля́къ = хирля́к, харля́к (С. Ш.), поху́та (С. З.), хи́ршавий (К. Х.).

Мозгля́тина = гнилятина, трухля́тина.

Мо́згнуть = 1. гни́ти, трухля́віти (про рослину). С. Ш.

2. ча́хнути, марні́ти, хи́ріти (про человіка).

Мозговни́къ, мозговни́на, Coenurus cerebralis = мозговни́к, коловя́тка. С. Жел.

Мозгово́й = мізковий.

Мозгъ = 1. Cerebrum = мізо́к, мо́зок. С. Л.

2. Medulla ossium = шпік. — Таки пісь, а мій шпік. н. пр.

Мозжечо́къ, Cerebellum = мізо́к.

Мозжи́ть = мі́чити (С. З.), потовчи́ти. — Го́лову мозжи́ть = голова́ тріщи́ть.

Мозо́листый = мозольо́ваний.

Мозо́лить = му́лити, мозо́лити. — Ї ї вопі чоботи мулять. н. пр. — Мозолить языкомъ = д. під сл. Вздоръ (Городн.).

Мозо́ль = 1. мозо́ля, на́ростень, нагніт (Бар.), на пъяті — гу́зка. — Не гарні руки, ще й з мозолями. Фр.

2. зад, гу́зка (у жаби).

Мозо́льный = мозоле́вий. — Мозо́льныя де́ньги = крива́вниця.

Мой, моя́, моё = мій, моя́, моє́.

Мо́йка = 1. ми́ття, (про білизну) — пра́ння, пра́ття.

2. мо́йки (де миють вовну). — Заробляв на мойках. — Напяла ся на мойки.

Мокла́къ = жми́крут, глята́й; скупи́ скупи́ндя, скупе́рдя, га.

Мо́кный = во́хкий, мо́крий.
Мо́кнуть = мо́кнути.
Мокреди́на = трясови́на. С. Ш. — Попали в трясовину, та ледве вибрались відти.
Мо́кредь = 1. негода, сльота, дощи́ста, холи́ва годи́на. — До милої вроди немає негоди. н. пр. — Не випорались з возовицею, як захопила негода.
2. во́хкість, мо́крість.
Мокренький, ко = мокре́нький, ко.
Мокреть = д. Мо́кредь.
Мокрёхонек, ко = мокрі́сінький, ко.
Мокре́ць = мокре́ць (мокрий лишай у коней).
Мокри́ца, мокри́чка = 1. ком. Oniscus asellus = стоно́га, мокри́ця.
2. рос. Stellaria media Smith. = мокре́ць, мокри́ця. С. Ан.
Мокри́чный = стоно́говий, мокри́цевий.
Мокрова́тый, то = мокре́нький, ко.
Мокрота́ = во́хкість, мо́крість.
Мокро́та, мокро́тина = фле́гма (С. Ш.), фля́гма, харкоти́на, харкоти́ння (С. Ш.), хря́ки, частіше — хря́ки (Нік.), харкани́на (С. Ш.), харкови́на, мокроти́ння. — Як виллюне мокротиння, так воно попоам з кровью. Кн. — Обхаркав усю долівку харкотинням.
Мокро́тистый, мокро́тный = мокроти́нний, харкоти́нний. — **Мокро́тный человѣкъ** = харка́тий, харка́ч, ка. С. Ш.
Мо́крый = мо́крий.
Мокрѣ́ть = мокрі́ти.
Молва́ = попо́вка (С. Л.), поголо́с, поголо́ска (С. Л.), сла́ва, поговір (С. З.), поговірка; чу́тка, бала́чка (Эв.), говірка, почу́тка. — **Дурна́я молва́** = поговір, сла́ва, попо́вка. — Про вовка поповка, а Москаль кобилу вкрав. н. пр. — Десь великий дзвін вилили, що пустили таку поголоску. н. пр. — І повернув ся Ісус в Галилею і розійшов ся поголос про його по всій околиці. К. Св. II. — Над моєю хатиною темна хмара стала, а на мене молодую поговір та слава. н. п. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п. — Ой не піде дрібен дощик без тучі без грому, ой не піде дівка заміж та без поговору. н. п. — Від людського поговору не заднеш ся пеленою. в. пр. — Та вже тая слава по всім сьвіті стала, що дівчина коваченька серденьком вздала. н. п. — Давно вже про се говірка йде та й досі щось не має. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорні брови. н. п.
Молдавія = Молда́вщина (С. Л.), Мульта́нщина, Мульта́нська земля́. С. З.
Мо́лвить = мо́вити, каза́ти. — Не мов мині ні словечка — нехай буде гречка. н. п.
Моле́бенъ, моле́бствіе = моле́бень.
Моле́бствовать = моле́бень пра́вити. — Що дня молебні править, у ставинки сьвічки великі ставить. К. Ш.
Моле́льня = божни́ця, богомі́льниця; капли́ця, (у жидів) — шко́ла.
Моле́льщикъ, ца = моле́ць і д. Богомо́лецъ, лица. — Який салдат, така і битва, який молець, така й молитва. Ск.
Моле́ніе = моління, благання.
Моли́тва = 1. д. Моле́ніе. 2. моли́тва. — **Дава́ть моли́тву** = молитвува́ти. — **Брать моли́тву** = молитвува́ти ся. (Обидва про породіллю). — **Учи́ть моли́твѣ** (дітей) — моли́ти. — Почала молити дітей.
Моли́твенникъ = молито́вник. С. Л. — І зібрав усю громаду, з нею розпростив ся, взяв з собою молитовник, в пущу віддалив ся. Руд.
Моли́твенный = молито́вний.
Молитословъ = д. Моли́твенникъ.
Моли́ть = моли́ти, блага́ти. — У гору руки здіймали, Господа милосердного благали. н. д. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Та поїдеш до столиці благати царицю, а чи не дасть тії землі, а що від гряниці. н. п. — І радий я і веселий і Бога благаю, що не прислав моїх діток в далекому краю. К. Ш. — А я стою та аж очима благаю, щоб змилувались. Фр. — Одній все сонця треба, а та дощу благає з неба. Зіньк. — Очима і стріляє і благає. н. пр.
Моли́ться = моли́ти ся.
Мо́лка = пом'я́л. — Цей мужик і на помі добрий.
Мо́лкнуть = мовча́ти.
Мо́лкомъ = мо́вчки, мовчака́. — Ви тільки мовчки йдіть до дому та лягайте. С. Х. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр. — Тими попові коповика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчака в сирій землі мертві. Гул. Ар.
Мо́лнія = бли́скавка (С. Аф. З. Л. Ш.), блискави́ця (С. Ш.), ли́скавка, лискави́ця, (з громом) — грімни́ця. — Ой з за гори хмара виступає, до Чигрина громом вигрімляє, на Україну блискавкою блискає. н. д. — Шварнула блискавка — грім грюкнув і загув, із хмар, мов з лотоків, водою зашумило. Гр. — Сказав Юпитер і швирнув на їх блискавку з неба. Дум. — Як блискавка все разом осьвітила. К. К. — Блискавиця так і поре чорну хмару, аж страшно дивить ся. Галуз. — Блиснула грімниця із чорної хмари. К. Д.
Молода́я = молода́.

Молодёжникъ = молодня́к (молодий ліс). — Молодняку не можна рубати.

Молодёжь = мо́лодіж, мо́лодь (С. З. Л.), молодне́ча (С. Л.), молода́та (С. З.), че́лядь (сільська. С. З.). — Молодіж гуляє, а старі дуже сидять. Кн. — Старі помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Сопілонька грає, вся челядь гуляє, а мене мати лає — гулять не пускає. н. п.

Моло́денькій = молоде́нький.

Молодёхонёкъ = молоде́сенький, молоді́сенький.

Молоде́цкій, ко = молоде́цький, ко, юна́цький, коза́цький, хва́тський, ко, по коза́цьки, по коза́цькому, по молоде́чи. — Гей, як крикнув царь турецький та на свої слуги молодецькі. н. п. — Та й хватська ж то була колись козацькая мати. (Україна). Гул. Ар. — Як все діло покінчали, по козацьки погуляли. н. п. — Та по молодечи, а не по черкечи будеш Богови молитись. К. Ш.

Молоде́цъ = молоде́ць, юна́к, коза́к, ле́гінь.

Молоде́чество = молоде́цство, юна́цство (С. З.). — Покиньте ся дурне юнацство, панове виборне боярство. Кот.

Молоде́чествовать = молодцюва́ти (С. Л.) козакува́ти.

Молодина́ = шум на молодо́ву пи́ві.

Молодѝло = рос. Sedum Telephium L. — за́йча трава́, за́йча капу́ста, росада́, гаду́н (укр.), ма́сляне зі́лля (гал.). S. acre L. — бурачки́, гіне́ць, росто́дник, очі́ток, очі́тки, мо́лодень, чи́стик. С. Ан.

Молоди́ть, ся = молоди́ти, ся, підмоло́жувати, ся, відмоло́жувати, ся. — Старому не молодити ся, лисини собі не касіши. Кн. — „Ох!“ каже, а потім ніби згадала, що треба молодить ся, та: „чи нах гоц“! Номис.

Молода́ца, моло́дка = молоди́ця, здр. молоди́чка, ласк. — **молоди́ченька**. — Чи є в сьвіті молодиця, як та Гандзя біломиця? н. п. — Гандзя рибка, Гандзя птичка, Гандзя цяця молодичка. н. п. — Молодиці, молодиченьки, які у вас гарні чоловіченьки! н. п.

Молоди́цынъ, моло́дкинъ = молоди́цин. — Капосні діти затягли молодицину свиту. Чайч.

Молодова́тый = молоде́нький.

Молодо́й = молоди́й. — Молодого кров гріє. н. пр. — Молода брага хмельна. н. пр. — Молодые го́ды = молодо́щі. — Въ молодые го́ды = ві́ку молодо́го, за молодо́щів, за мо́лоду. — Чие серце стрепенеть ця од слова живого, що сказав я, віщував я віку молодого? К. Д. — Молодо́й мѣсяцъ = молоди́к. — Молодо́е коле́ніе = д. Молодёжъ. — Молода́ я́росль, молодо́й садъ, лѣсъ = молоди́к. — Молодняк не можна рубати. — Молодо́й челове́къ = молоди́к, молоді́й, па́рубок. С. З. — Турчин вибирав для молодиками і дівками. Л. В.

Мо́лодость = мо́лодість. — Молодість — буйність, а старість — не радість. н. пр. — Молодосте, молодосте, єдиная сило! Пораз мене, як зрівнати порівнее діло. н. п. (М. К.)

Молоду́ха, моло́душка = д. Молода́.

Молодцова́тый, то = молоде́цький, по молоде́цьки, бадьо́рний, но, бадьорі́стий (С. Аф. З. Ш.), жва́вий, во. — Борода йому снігом взяла ся, а як по молодецьки похожав. Кн.

Моло́дчикъ, молодчи́на = д. Молоде́ць (здр. і лас.).

Молоде́ть = молоді́ти. — Пишаєть ся калинонька, явор молоді́є. К. Ш. — До віку вічного слава Хмельницького молоді́тиме. С. З.

Молода́къ = молодня́к. — Сім сот волів в оборі, молодняку — без лі́ку. н. п.

Моложа́вѣть = молоді́ти.

Моло́ки = колочко́ (у раб).

Молоко́ = колоко́, здр. молочко́, дит. мо́ля, першого здою після родів, Colostrum — моло́зиво (С. З.), с під сиру — спро́ватка (С. З.). — Же́ноское молоко́ = по́корм. — Кипячёное, топлёное молоко́ = пря́жене молоко́. — Молоко́ птиц, Сега = воскови́ця. Вол. — Парно́е м. = сиродій, сьвіже молоко́, с під коро́ви. — А я, мамо, моні хочу! Чайч. — Гуде, як молозиво. — Ніколи не пью прямого молока, а тільки таке, що с під корови.

Молокосо́съ = бла́зень, блазнюк (С. Аф. Ш.), блазня́, лайливо — ширкач. — Де тобі блазневи люльку курити? С. Ш. — Чи не сорок таєку блазневи горілку пив? С. Ш. — Блазень такий, ще й дьогтярює. Ніс. — Де йому косить, він ще блазень. С. Аф. — Ще й він, ширкач, туди ввесь. Чайч.

Молотби́тъ = моло́тник, молоті́льник.

Молоти́во = бія́к, здр. бія́чок, поб. бія́чи́ще, бія́чи́сько (Под. С. Ш.), бич, ще бі́чик, поб. бича́ще. С. Аф. Ш. — Обі́рвав ся біяк від ціпа.

Молоти́льня = 1. молоти́ця, тік, де молотить хінньки — гарна́ї. Херс.
2. молоти́лка (машина).

Молоти́льщикъ = моло́тник, молоті́льник, на гарнаї — гарна́єць. — Треба молотників взяти. — А вже и за родні́ дідового сусіда молотника. н. пр.

Молоти́ть, ся = молотити, ся, вдруге, відгорнувши солому — колосува́ти (Сп.), кіньми — гарцанува́ти, гарцани́ти, ся. Херс.

Молотови́ще = молотови́ще, де́ржално (молоти).

Молотово́й = молотови́й, молотко́вий.

Мо́лоть, молото́къ = мо́лот, молото́к, молото́чок, ковальський — бія́к, не дуже великий — однору́к, на заводах — шля́га, вершля́г, деревляний — кия́нка, з довгим кінцем — носа́ль, клепати косу — клепа́ло, клеве́ць (Ман.), набивати корда — оскард, оска́рда (С. Пав.), палиця з молотком — ке́леп (С. З.). — А зверху майстер садить по закла́пці вершляги і виробляє оцей капелюшок. Пісоч. — Келепом по ребрах затинає. п. д.

Моло́ть, ся = 1. моло́ти, ся, на питлю — питлюва́ти, покінчати — обмоло́ти ся. — Мельник меле, шеретує. п. п.

2. моло́ти, верзти і д. Вздоръ городи́ть.

Молотьба́ = 1. молотьба́. — Настає молотьба, а нема кому молотити.

2. молоті́ння, моло́чення, кіньми — гарцанува́ння. — **Окончи́ння молотьбы́** = обмоло́т. — **Око́нчить молотьбу́** = обмолоти́ти ся, обгарци́нити ся. — Зародив Бог хліба — і досі люди не обгарцинили ся. Чайч.

Моло́тье = д. **Мо́лка.**

Молочай́ = рос. а) Chelidonium majus L. = глекопа́р, глечкопа́р, глядý(и́)ник, ростопаш, сі́ре зі́лля, чистоти́л, старожи́л, стародýб, прозо́рник, б) Euporbia Esula L. = молочай́, молочак, в) Sonchus arvensis L. = гірча́к, молоча́к, молочай́, чо́ртове зі́лля, о́сот, S. oleraceus L. = молоча́к, каки́ш, суса́й. С. Ан.

Молочайникъ, рос. Tragopogon Tourn. = козе́лець, козе́льці, козе́льки і д. Молочай в.

Молоче́ніе = д. **Молотьба́** 2.

Молочко́ = д. **Молоко́** (адр.).

Моло́чникъ = 1. моло́шник (посудина на молоко, лагун до молока і той, що продає молоко).

2. молошня́к, сосу́н, сосуне́ць (про теля, лоша і т. д., що годують ся молоком)

3. рос. Tragopogon pratensis L. = козе́лець, козе́льці, козе́лки. С. Ан.

Моло́чница = 1. моло́шниця (жінка, що продає молоко).

2. нед. Aphtae — пліснявка (у дітей).

Моло́чный = моло́шний. — Молошна каша (варена з молоком). — Молошне порося́ (що годують ся молоком). — **М. лихора́дка** = моло́шниця (у жінок незабаром після родів). — **Моло́чное** = моло́шне, молочи́на. — Я дуже люблю молошне (про страву). — Дали нам молочи́ни їсти. Хар. — **Моло́чные зу́бы** = моло́шні зу́би. — **М. продукты** = на́бій, дійво.

Моло́чня = моло́шня (де продають молоко).

Моло́шникъ і т. д. = д. **Моло́чникъ** і т. д.

Мо́лча, молчали́во = мо́вчки, мовчко́м, мовчака́, мовчана́. — Ні в голос, ні мовчки. К. Ш. — Хирів собі мовчки, а далі взяв та і вмер мовчки. К. Х. — Мовчком увесь вік ізжило. К. Х. — Тим попови коновика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчака́ в сирій землі мертві. Гул. Ар. — Сидить вона мовчана́ собі, наче й і в хаті немає. Кп.

Молчали́вость = мовчазли́вість.

Молчали́вый = мовчазни́й (С. З. Л.), мовчазли́вий (С. Л.), мовчу́щий (С. Пар.), мовча́(у́)н (С. Л.), ніковатий, мамотливий, ма́мот. — Вона стала мовчазна. С. З. — Де далі похмуріший та мовчазливіший він робив ся. Чайч. — Любив сусіда таких, як сам: веселих і сьміливих і страх не любив пічкурів і мовчущів. Лев. — Ось ну-бо — годі мовчанок сидіти — озвись. Кп.

Молча́льникъ, ца = мовча́н, мовчу́н, ка (що дали обітницю мовчати).

Молча́ніе = мовча́ння, мовча́нка, мовчо́к (С. З.). — Мовчанка не пу́шить, головоньки не сушить. п. пр. — Мовчок! розбив батько горщок. п. пр.

Молча́нка = мовча́н (гра). — Давайте гратись у мовчана!

Молча́нъ = мовча́н (охотницька собака, що трапивши на слід, не подає голосу).

Молча́ть = мовча́ти, пі́мувати. (С. З.). — Мовчи та диш. п. пр. — Аж подумати гірко, як ота людина гарна зникла пімуючи з посеред миру Божого. К. Х. — **Молча́, те!** = мовчи́, мовчі́ть, е, цить, те, зась! — Мовчи, глуха — менше гріха. п. пр. — Цитьте, бо я й думку вашу знаю, як ви зговляєтесь. п. к. — Ой цитьте та мовчіте, та нікому не кажіте, цитьте! п. п. — Цитьте вітри, цитьте бурні! в лузі не гудіте! Моє горе лягло спати, так не розбудіте! Мет.

Молчко́мъ = мо́вчки, ни́шком, ти́шком (С. Ш.), ти́шком-ни́шком, тихе́нько. (С. Ш.). — Він нишком вийшов з хати.

Молчу́нъ, нья = мовча́(у́)н і д. **Молчали́вый.**

Мо́лъ = мов, мовля́в. С. З. Л. — Скажи, мов, що не треба. — Нехай, мовля, сам скопитує. С. Л.

Моль, ком. Tinea = міль, др. відм. — **Мо́-**

ля, мільга́. — Ко́жний має свого моля, що його гризе. п. пр. — Міль моли гризе, коли нема що. п. пр. — Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не зъїсть. п. пр. — **М. шу́бная, Tinea pellionella = вовня́на міль.** — Ци біленька або жо́втенька хатня міль взивають ся вовняною, бо шкодить більше хутру та вовні. Степ. — **М. вощи́нная = хотиля́ця, метели́ця.** — Метелиця — сіренький метелик, залітає крізь вічко у вулика. Степ.

Мольба́ = моли́тва, блага́ния. С. Л. III. — О, зглянь ся на мене, вислухай мої благания. Г. Бар.

Молюскъ = мъякýн. С. Жел. — **Молюскъ рѣчно́й, Anadanta і Unio = ско́йка.** п. о. Др.

Моме́нтъ = д. Мгновéніе, Мигъ.

Мона́рхъ = мона́рха, царь, цїсарь (гал.). (Д. Госуда́рь).

Мона́ршій = мона́рховий, царський, цїсаре́вий.

Монастырь = манасти́рь, намасти́рь (С. З. Л.), католицький — **кля́штор.** С. Л.

Мона́хиня = черни́ця, здр. черни́чка, черни́ченька, з рос. — мана́шка. — Не пускає мене мати та на вечерниці, вона хоче та віддати мене у черниці. п. п. — У черницях усї сестри, а хліб паріпно. п. пр. — Були і сьвітські і черниці, були дївки і молодиці. Кот. — Одна пішла в осїнь заміж, а друга в мъяснищ, а третяя чорнявая пішла у черниці. К. Ш. — Пішов милий у Крим по сіль, а милая у черниченьки. п. п. — **Мона́хиней сдѣлаться = вчерни́ти.** — Не поволї я вчернила, не думала постригати ся. п. п. — **Мона́хиней быть = черни́чити, у черни́цях бути.**

Мона́хъ = черне́ць, 2 від. — **черни́ця, ченця́,** мн. — **ченці,** здр. **че́нчик,** з рос. — **мана́х.** — Чорт не плаче, коли черець скаче. п. пр. — По келії старий черець ходить. К. Ш. — Чорна душа, мов у ченця ряса. п. пр. — Кому що, а ченцеві молитва. п. пр. — Як рибі без води, так черцю без манастиря. п. пр. — Кортить ченцю з келії, та ігумен не спить. п. пр. — В ченці треба пости не рису та клобук, а серце й дух. п. пр.

Мона́шекъ = мана́шка (сьвічка кадильна).

Мона́шенка = д. Мона́хиня.

Мона́шескій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. п. пр. Надів на себе рясу чернечу. п. к.

Мона́шество = черне́цство. С. З. — Завъяла квітка, вмерла бідолашна, в чернецстві сором свій дївоцький скривши. К. Б.

Мона́шествовать = черне́чити, ченцюва́ти.

Моне́та = моне́та. — Давай гроші монетою, а не бумашками. Ки. — **Звóнкая м. = д. під сл. Звóнкій.** — **Золота́я м. = в Росії: импери́алъ** (10 р. 30 к.) і **полуимпери́алъ** (5 р. 15. к.) — **черві́нець, дука́т** (С. З.), **дука́ч** (С. Аф.). — Червінця я торбиночку знайшла, та се й до тебе принесла. Б. Г. — **Ме́лкая м. = д. під сл. Ме́лкій.** — **Ме́дная м. = міля́к,** міляки. — Давши мідяка трудового. К. Х. — Створювані в Україні: **гаріль** (сама дрібна), **ше́ляг** (4 гаріля, або копійка). — Теперішні російські: **грошъ** — д. це слово, **копе́йка** — д. це слово, 2 коп. = **сома́к** або **семи́шник** (2 к. на серебро або 7 к. на асигнації), **пята́къ = пъята́къ** (стара $1^1/_2$ к. або 5 к. на асигнації і нова 5 к. с.), 3 коп. = **гри́вня** або **шоста́к** (3 коп. або 6 шагів). — Я два шаги, два шаги пропила, за копійку худибка напила. п. п. — **Серéбреная м. = срібна, срібня́к, срібняки.** — В Росії: **пятачо́къ = пъятачо́къ** (5 к.), **гри́венникъ** — д. це слово, **пятналтинный, пятнáдцатикопéечникъ = злот, злóтий** (15 к.), **двугри́венный = д. двадцатикопéечникъ, четверта́къ = півкопи** або **четверта́к** (25 к.), **полти́нникъ = копа́** (С. З.), **коповик,** півкарбо́вання, (50 к.). 75 к. = **трьохрублéвый** (Лів.), **пятизлóтник** (Прав.), **рубль, цѣлковый = карбóванець.** С. З. — За Тетяну кону дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю пятака, бо Маруся не така. п. п. — Я не прошу у вас ні по шагу, ні по пятаку, а давайте міні в руки по пятаку. І. н. Ск. — Сьвяті отці — карбованці. п. пр.

Моне́тный = моне́тний. — **М. дворъ = монетáрия.** С. Жел.

Моне́тникъ = моне́тник. С. Пар.

Мони́сто = нами́сто (С. З. Л.), одна зернина — **намистúна,** здр. — **намúстечко,** з коралів — **кора́лі, до́бре нами́сто,** одна зернина — **кора́лина** (Д. під сл. Коралькú), а коралевих сорізків — **сíчка,** скляне — **бузко́ве нами́сто, пацьо́рки,** з дрібного бісеру — **селя́нки** (певне від слова **селя́ти, вселя́ти = низати**). — Коли б ніц мамо, нанисто, то пішла б я, мамо, на місто. К. Ш. — Дїд її взяв і намистечко добрав. К. З. о Ю. Р. — Повна шия доброго наниста.

Монотóнный, но = одноголóсний, но (С. Пар.), **одни́м го́лосом, однозвýчний, но.** — Читає все одним голосом, як будь.

Монументáльный = вікопóмний. С. З.

Монуме́нть = **монуме́нт, па́мятник, по́мник, надгро́бок.** (С. Пар.).

Монс, мо́нсикъ, Canis fricator = **му́цик.** С. З. Ж. — У неї був біленький цуцик, Ті він завжди забавляв, не дуже простий — родом куцик. Кот. — Як муцик, бубличком задравши хвіст, біжить та гавкає на кир що сили. Гр.

Моргáніе = **мо́рга́ння, лу́пання, кліпання.**

Морга́ть, моргну́ть = **мо́рга́ти -ну́ти, кру́кати, лу́пати -ну́ти, кліпати.** С. З. — Козаченько грає, бровами моргає. н. п. — Ой здають ся, що не плачу, оченьками мругу. н. п. — Невспівом двічі очима лупнути. С. З.

Моргослúвый = **кислоо́кий** (С. З.), **підслі́поватий.**

Мо́рготь = **смо́рід.** — Такий сморід, що дух забиває.

Моргу́нъ, нья = **моргу́н, ха.**

Мо́рда = (про звірів) — **мо́рда,** здр. **мо́рдочка,** (про де-яких, на пр. свиней) — **пи́сок,** (про чоловіка) — **пи́ка** (С. З. Л.). поб. **пицю́ра,** здр. **пи́чка, пи́сок** (С. З.), **мармі́за, маму́за, ми́дзя.** — Лисичка витикувала мордочку. н. к. — З свинячим писком та в пшеничне тісто. н. пр. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. н. пр. — Моя та тварюка, що глянуть не може ніколи на небо, та у багні цілий вік риється писком своїм. Ск. Сам. — Ухватила добродійка хопистку та вдарила добродія по писку. н. п. — Пика, як у коняка. н. пр. — Зеркало показує пику, якої само не бачить. н. пр. — Ударив його по мармизі, аж юшкою вився ся.

Морда́стый = (про животину) — **морда́тый,** (про людей) — **пика́тий, писка́тий.** — Моя кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Морда́шка = 1. **соба́ка морда́та.** 2. **пи́чка, пицю́рка.**

Мо́рдашка, мо́рдочка = д. **Морда́шка 2.**

Мореплáваніе = **мореплáвство.** С. Пар.

Мореплáватель = **мореплáвець.** С. Пар.

Мореходство = д. **Мореплáваніе.**

Моржóвка, рос. Cucumis Melo L. = **зимі́вка, дубі́вка** (диня).

Моржъ, зоол. Trichecus rosmarus = **морж, морський кінь.**

Морúть = **губи́ти, вивóдити, перевóдити, морúти, вигубля́ти.** — Галупом добре виводити блощиці.

Морковúна, морковúникъ = **морковúння.**

Морковный = **морквя́ний** (С. З.), **морковъя́ний.** — Ой був ляшок морковъяний, а кінь бураковий, а шапочка з лободи, жупан лопуховий. н. п.

Морко́вь, рос. Daucus L. = **мо́рква,** D. Carotta L. = **мо́рква, морковúник, дика мо́рква.** С. Ан.

Морковúтный, по = **журни́й, сумни́й, нудни́й, прикрий; мло́сний, мо́торошний, жу́рно, су́мно** і т. д.

Моровóй = **моровúй.** — **Моровóе повéтріе, моровáя я́зва** = **моровúця** (С. З.), **моровé повітря, примерки, про́морок.** С. З. — То ві́карі товар курили і моровицю заморили. Вет. — Того ж року примерки великі були в Корсуні. Л. С. — Курею моровицю заморили. С. З.

Моро́женое = **моро́жене.**

Моро́зить = **моро́зити.** — **Моро́зить** = **моро́зить, бере́ моро́з, бере́ть ця моро́з.** (Чайч.).

Моро́зиться = **моро́зити ся, мéрзнути.**

Моро́зка = **громáк** С. З. (з кізяку або глини, обливають ся водою, для спускання з гори). — Або громак або сапчата таскали. Бодянський.

Моро́зный, по = **моро́зяний, зі́мний, по.** — На дворі морозно. — Ой як мені з вечера виходить, зімная роса піженьки морозить. н. п.

Морозъ = **моро́з,** маленький — **моро́зець,** великий — **морозúна,** без снігу — **голоморозь.** — **У'тренніе моро́зы** (перед зімою). — **за́морозки** (С. З.), **примороки.** — Мороз, аж скалки скачуть. — Мороз такий, що аж шкварчить. н. пр. — Морозина здоровенний. — В осени, в заморозки. Л. В.

Моросúть = **мря́чити, іяжити.** (С. З.). — Осінній дощик мрячив, паче з сита сіяв. Кн. — Дощик мрячить. Чайч.

Моро́чить = **моро́чити.** — Він тільки людей морочить.

Моро́шка, рос. Rubus Chamaemorus L., що росте в північній Росії.

Морскóй = **морський, моряний.** — **М. кисéль** = д. **Медýза.** — **М. соба́ка** = д. **Акýла.** — **М. соро́ка** = д. **Кривóкъ.**

Морсъ = **сік з я́гід або о́вощу.**

Мортúра = **гаківни́ця** (С. З.), **мущи́р** (С. З. Л.), **коздúр.** — Як понесуть товариша в новую сьвітлицю, загомонять самопали, гукнуть гаківниці. К. Ш. — З мущира гатили. С. З.

Морщúна = **мо́ршка, змо́ршка, моршо́к, мо́рщка, змо́рщка, бри́жа,** частіше мн. **бри́жі** (С. Аф. Ш.), в одежі — **змо́рщки, бри́жі, збо́ри.** — Лице худе, порите зморшками. О. Мир. — Бач пику зморщками, мов лемішем з'орало. Гул. Ар. — Легенький і тоненький моршок між бровами. Лев. — На виду у неї чимало брижів.

Морщúнистый = **змо́рщений, помо́рще-**

ний (С. Пар.), брижа́тий (С. Аф.), брижпа́стий, про овочі — мо́рхлий, про одежу — помо́рщений, брижа́тий, бо́ристий.

Морщи́нный = моршковúй, змо́ршковий.

Морщинова́тый = зморшкова́тий, побрúжжений.

Мо́рщить, ся = мо́рщити, ся, змо́рщувати, ся, про овочі — мо́рхнути. — М. лоб = су́пити ся. С. Л.

Моръ = мор, моровúця, помо́рря, по́шесть, вимира́чка (Ман.) і д. під сл. Моровóй. — М. повíтрíе.

Мора́къ = моря́к.

Москота́льный = корíнний. С. Жел. Пар. — М. това́ръ = корíнний това́р.

Мо́скоть = корíння, фа́рби, сíлíтра, купервас, на́фта і всякі хими́чні ре́чі, що вжива́ють ся в ремествах то́-що.

Мосóлъ = маслáк. С. З. — Гризено ся за маслак смердячий. К. Ш.

Мо́стикъ = мíсто́к, мíсточок, для переходу — похíдня, кла́дка. — Там і мíстка немає, а есть тíльки кладка. Кр.

Мости́льщикъ = мостúнúк (С. Пар.), що мостить камінем — брука́рь. С. Жел.

Мости́ть, ся = 1. мости́ти, дошками — стели́ти, камінем — брукува́ти (С. Л.), буркува́ти (С. Ш.), та́расом — тарасува́ти (С. Ш.), греблю — гати́ти, решто́вання — решту́вати, ся, гнíздо — ку́бли-ти ся. — Курка кублить ся, а друга витопче. С. З.

2. мости́ти ся, наче в гнíздí — ку́бли-ти ся, куко́бли́ти ся. — Стара на возí кукобли́ть ся, неначе курка. С. З.

Мостки́ = 1. кла́дка, кла́дки (для переходу через рíчку, рівчак або що і на рíчцí для прання бíлизни). — Ой у полí рíчка, через рíчку кладка. н. п. — Пíшла на кладки сорочки прати.

2. ре и што́вання. С. З. — Вивели стíни до верху, а решто́вання й обвалилось.

Мостова́я = по́мíст, камíння — брук (С. Л.), бурк (С. Ш.), бруко́вка, бурко́вка Кр.

Мостови́на = мости́на (С. З. Л.), мостови́на, сте́лина.

Мостово́е, мостовщи́на = мостово́. — Мостового по пів золотого. н. д.

Мостово́й = мостови́й.

Мостовщи́къ = мостови́й.

Мосто́къ, мосто́чекъ = д. Мо́стикъ.

Мостолы́га = д. Мосóлъ.

Мость = мíст дошка в мосту — мости́на, мíстни́ця. — Ка́менный мостъ = кури́ваний мíст. — Плову́чій м. = плáвучий мíст.

Мо́ська = д. Мопсъ.

Мо́ськинъ = му́цикови́й.

Мота́льница = мотови́ло. С. З. — Ти [illegible] шила, ти б пряла любо та мило, а б мотя приміньку на мотовило. н. п. — Накупи веретен, нема мотовила. н. п.

Мота́льщикъ, ща = мота́ч, ка (С. Пар.) мота́льник, ця, в жарт — винкопут. — Ой ти ткач винкопут, а я бондарiва — я тобí не рівня. н. п.

Мота́ніе = 1. кива́ння, коливáння, хита́ння.

2. мота́ння, сота́ння.

2. мота́ння, манта́чення, тринькання (С. Ш.), гайнува́ння і т. д. д. Мотáть.

Мота́ть = 1. кивáти, коливáти, хитáти (С. З.), тíлíпáти (С. Ш.). — Хитав головою. — Сидить дíд над водою, колива бородою (н. з. — очерет). — Мота́ющій голово́ю = кúва, кивун.

2. мота́ти, сота́ти (нитки).

3. мота́ти (С. Л.), манта́чити (С. Л.), гайнува́ти (С. Л.), цíндрити (С. З. Л.), перево́дити (С. З. Л.), трúнькати (С. Ш.), шахрува́ти (С. З.), марнотра́вити (С. З.). — Хто тобí знелíв гайнувати батьківщину? К. Б. — Почав переводити худобу. — Пи[illegible] гуляв і шахрував гроші. Кот.

Мота́ться = 1. колива́ти ся, хита́ти ся, телíпáти ся, тíлíпáти ся (С. Ш.). — А китицí то сюди то туди тíлíпають ся. Кв.

2. ве́шатати ся, тинúти ся, блука́ти. — А так собí — тинаю ся по свíту. Кот.

3. мота́ти ся, сота́ти ся.

Мотови́ло = д. Мота́льница.

Мото́вка = мотя́га, мотúжка, цíндра, марнотра́вниця (С. Пар.). — Вона у нас бережлива, не мотяжка. Кн.

Мотовско́й = марнотра́вний; ростра́тний.

Мотовство́ = трúнькання (С. Ш.), гайнува́ння, марнотра́вство.

Мотова́зокъ, мотова́къ = моту́зка, моту́зо́к (С. З.), здр. моту́зочка. — Повитав мотузка́ — завъязати. — Візьми мотузка та завъяжи гарненько.

Мотодúлъ = д. Молодúло.

Мото́къ = мíток, мíтка (С. З.), ⅓ — пів-мíток (С. З.), частина в три нитки — чет-ни́ця, в 10 чисниць — па́смо або повíсмо, в 20 пасом — пíвмíток (Нік.), [illegible]ка знята з мотовила — та́лька. — Прана біла і крашена, в мітках і клубках. Канд.

— Ой насуче ниток, що буде з півміток. Гул. Ар. — Півмітка допряла. С. З. — Я за вечер і за досвітом напряду 12 тальок. п. к. С. Ш.

Мотóря = д. Вьюшка 2.

Мотýшка = 1. **вигýшка**, **вигéлка**.
2. цівка (С. З.), **мітúнця**. — Купила мітницю ниток.

Мотъ = 1. д. **Мотóкъ**.
2. **мот** (С. З. Л.), частіше — **мотúга**, **мотúга** (С. З. Л.), **моталúга** (Чайч.), **трáпькало** (С. Ш.), **варнотрáвець** (С. З.), **перевóдчик**. — Вийшов такий пъяниця, такий мотига, що й не дóведи Господи. п. о.

Мотúка = **копанúця** (С. З. Л. Нав.), иноді — **мотúка**, д. ще **Зáступъ** і **Кирка́**. — Замірає ця мотикою проти сонця. п. пр.

Мотылёкъ, мотылёчекъ = **метéлик**, **метéличок**. — Жвавий, як метелик. п. пр. — З гусениці метелик став хороший, золотий, як сам. Б. Б. — Всі метелики вживають тільки рідку їжу, найпаче — солодкий квітовий сік. Степ.

Мотúль = 1. **мотúль**, здр. **метéлик**. — Швидкий, як мотиль. п. пр.
2. **шатýн**, **вітрянúця** (в парових машинах).

Мотылькóвый = **метéликовий**.

Мóха, ком. Thrips = **мóшка**.

Мохнá = **мúчка**, **кýдла**.

Мохнáтый = **волохáтий** (С. Аф. З. Л.), **кудлáтий** (С. З. Л.), **кострубáтий**. — Голуб волохатий. — Ходить туркот волохатий. С. Ш.

Мохнáть = **волохáтіти**, **кудлáтіти**.

Мохноногíй = д. **Мохнáтый**.

Моховóй = **моховúй**.

Мохóръ, мн. мохрú = 1. **торóчка** (С. Пар.), **торочкú** (С. Ш.), **пацьóрка**, **пацьóрки**.
2. зубці по краях на квіткових листóчках.

Мохрóвый = **пóвний** (про квітки). — Повний мак.

Мохровéть = **повнíти**, **повнíшати** (про квітки).

Мохрáкъ = **нехлюя**, **нечупáра**. С. Л.

Мохъ, 2 відм. мхá = 1. рос. Muscus sphagnum — **мох**, 2 відм. **моха**. С. З. — Багато моху наросло на дереві. — Обросло мохом.
2. пух, пушóк (на тілі). — На череві самий пушок.
3. **мочáр**, **мочарí**. — Кругом болотá та мочарі непрохідні.

Моча́, Urina = **сеч** (С. Жел.), **моч** (С. Жел. Пар.), **сця́ка**, **сця́ки**, **сцикли́на**, **сцикли́ни**, **си́ки**, **сикли́ни** (С. Жел.). — Сеч у коня не йде — треба до коновала. Кн. — Казала не їж на ніч багато кавуна, він сечу жене, а тепер уся постіль в сцикли-нах. Кн. — Казав лікарь — принести до його сциків роздивить ся. Кн.

Мочáгъ, мочажúна = **мочáр**, **мочарí**, **мокрáч** (Лев.).

Мочáлина = **лúко**, **лúчко**. — Не зобута, не водягнена, тільки личком підперезана. п. п.

Мочáлка = 1. д. **Мочáлина**.
2. **вíхоть**, здр. **вíхтик** (С. Аф. З.), **мúтка**. — Візьми теплої води та віхоть, та вимий гарненько.

Мочáло = **лúко**.

Мочáльный = **лúчаний**. — Хоч личане, та не полячане. п. пр.

Мочевúна = 1. **колúжа**.
2. **мочовúна**.

Мочевóй = **мочóвий**, **мочéвий**. С. Жел. — **Мочевóй пузы́рь** = **міхýр** (С. Жел. Пар.), **сечни́к**. Кн. — Отож наче видумав, а ведуть пішов йому на сечник. Кн. — **М. кáмень** = **міхýрний кáмінь**. С. Жел.

Мочегóнное = **сечегíн**, **посцикáйло**. — Сказано тобі: дай корові сечегону, хіба не бачиш — сеч у неї стала. Кн.

Мочегóнъ, рос. Melittis Melissophyllum L. = **пахýче кадúло**, **гáдин язúк**. С. Ап.

Мочеиспускáніе = **сцяннй**; **сцúкавка**. — Застав його саме за сцинням — тільки що прилади ся сцяти, а його хап! Кн. — Напала б на тебе сцикавка, щоб ти ві сорочки, ні постелі сухої не завзяла! п. пр.

Мочéникъ = **конóплі**.

Мочúло = став, де мóчуть конóплі.

Мочúть, ся = 1. **мочúти**, **ся**; **мóкнути**. — Мочити коноплі. — Дощ мочить землю. — Мокнути під дощем.
2. **сцяти**, **сúкати**, (дуже) — **пýдити**, (про дітей) — **пісяти**, (у вісні) — **ловúти рýбу**. — Хочеть ся сцяти. — Дитина дуже часто пісяє.

Мочúще = став або болóто, де мóчуть конóплі.

Мóчка = 1. **мочíння**. — Мочіння конопель.
2. Fibra — **волокнó**, здр. **волокóнце**, поб. **волокнúще**. С. Аф.
3. **мóчки** (тоненькі питочки від коріння), у де-яких рослин, на пр. у буряків — **пателúння**.
4. **мúчка**, **куделúця**. С. З. — Бідна баба одну з древа зірвала яличку; збулась власти, треба прясти на гребінї мичку. Ст. в.
5. **мóчка** (у хомута).
6. **завéртні** (у санок, д. **Завертка** 4).

Мо́чный = д. **Мо́щный.**

Мочь = 1. д. **Возмо́жность.**

2. д. **Могу́щество.** — **Не въ мо́чь, мо́чи нѣтъ** = не си́ла, не спромо́га, не вмогу́ (С. Л.), не під си́лу. — **Со всей мо́чи, что е́сть мо́чи** = чим ду́ж, вірні́ше — чим ду́жч, (бігти) — на взаво́ди бі́гти, на всі́ заста́вки, (кричати) — на пу́п крича́ти.

Мочь = могти́, змогти́ (С. Аф. Л.), здоли́ти (С. Аф. З. Л.), зду́жати (С. Аф. З. Л.), примогти́, прими́ти (С. З.), здола́ти, спромогти́ ся. — Сю ще деревину змогу́ підня́ти. С. Аф. — Не змо́жу викупить. С. Аф. — Бо я стар, болію, більше гетьманом не здолію. н. д. — Ми знаєм певне: що здола високий людський дух придбати, того не сила вже віднять, не сила знищити, зламати. Чайч. — Прямів би, в ложці води утопив. н. пр. — Не здужаю встати.

Мошéнникъ, ца = кошéникъ, ця, шахра́й, ка, ниця (С. З.), махля́р, ка, шалапу́т, шалага́н, ка, дурисьві́т, ка (С. З.), шиля́хвіст, ка, ошука́нець (С. З.), ошу́кач, шальві́ра (сп. р.) і д. **Жу́ликъ.** — Коли на торг ідуть дурні́ і ді́ти, починають шахраї багатіти. н. пр. — Коли луччую честь у вас іміють похлібці і шальві́ри, нежели мя. Сагайдашний. С. З.

Мошéнничать = шахрува́ти (С. Л.), шахрюва́ти, шатя́рити, дурі́ти, обду́рювати, вилу́рювати, ошу́кувати.

Мошéннический = шахра́йський.

Мошéнничество = шахра́йство (найбільше про жидів), мошéнство (найбільше про москалів), шалапу́тиява (найбільше про циганів), ошука́нство. С. Л. — Він сидів в острозі за шахрайство. Кн.

Мо́шка = д. **Мо́ха.**

Мошна́, мошо́нка = 1. д. **Кошелёкъ 1.**

2. (у самців, мішечок з яйцями) — кали́тка, шандоко́ра (С. Жел.), з рос. — мошíнка. — Сеча як стала, так мошінка й роспухла. Кн.

Мощéніе = мости́ння, (камінєм) — бурконя́кии.

Мо́щи, 2 відм. **мощéй** = мо́щі, 2 від. мо́щів.

Мо́щный, но = мі́цний, но (С. З.), ду́жий (С. Аф. З.), могу́чий, мо́жний, но, поту́жний. (С. З.). — Не поможе міцний Боже і воскова свічка. н. пр. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш. — Тут треба найпотужніших сил. Самойлович. С. З.

Мощь = д. **Мочь 2.**

Мракъ = ко́рок, мря́ка (С. Л.), те́крява (С. З. Л. Ш.), темно́та (С. Л.), тума́. — Ой пі́мують по Вкраїні високі палати, густий морок окривав пахарські хати. К. Д. — Неначе зірка у темряві сяє. С. З. — Ото зажурилась, та така ходить, як туча їм

Мра́морный = мармуро́вий, мармора́ці (С. Л.).

Мра́моръ = ма́рму(о)р. — Вони тесали мармору. К. Б. — А стіни коли не з дуб кала, то з дорогого мармору. Федь.

Мрачи́ть, ся = хма́рити, ся (С. З.), темні́ти. С. Ш. — Ой хмарить ся — дощ буде. н. п.

Мра́чный, но = 1. те́мний, тьмя́ний, но (С. Ш.), тмя́ний, но. — Чуна голова — темний хіс. н. пр.

2. хму́рний, ро (С. Л.), хму́рний, но, похму́рий, ро, хма́рний, но, пону́рий, ро (С. З. Л.), сумни́й, но. — Сей хіс був темний не сказанно і сумно все в йому було. Кот. — Хмарно і тмяно минав мій ніч тмяний. Кн. — У Москві, кажуть, і сонце холодне і небо понуре. Мор. — **Мра́чный челове́къ** = сумі́й, пону́ра (С. З.), вовкува́тий, дундю́к (С. З.), похмі́рний (С. З.), темря́к.

Мрачне́ть = темні́ти, темні́шати (С. З.), хмурні́ти.

Мстúтель, ница = ме́стник, ця (С. Л.), по́мстник, ця, помсти́тель, ка (С. К. — Як той местник, часу дожидає. К. Ш. — Гнів Божий обертають ся на гордих! Рука Господня помстників карає. І. Г.

Мстúтельность = мсти́вість (С. Нвр.), помсти́вість.

Мстúтельный = мсти́вий, во, ме́стний (С. Л.). — І в того Кості і в його пана вдача мстива. Кн.

Мстúть, ся, отомстúть = мсти́ти ся, помсти́ти ся. — Святий огонь мстить ся, и його не шанують. н. пр. — Невістка мстить ся над нею. Лев.

Мстúться, помстúться = здава́тися, вертя́ ся, приверта́ ся. — **Это ему́ мстúлось** = се йому́ привиділось.

Мудрено́ = 1. хи́тро, му́дро, шту́чно. — Хитро, мудро і не дорогим коштом. Кот. — Дуже штучно зроблено.

2. тру́дно, тя́жко. — Трудно вспи дознати. н. пр. — Трудно вийти з біди, як мінію з води. н. пр. — Через пороги тяжко до пекла дістати ся. н. пр. — **Не мудрено, что...** = не ди́во, не ди́вно, що...

Мудрёность = мудра́ція.

Мудрёный = 1. хи́трий, му́дрий, мудрі́чний, шту́чний.

2. трудни́й, тяжки́й. — **Мудрёный** челове́къ = ди́вний, чудни́й; чудерна́цький чоловік.

Мудре́цъ = мудре́ць, му́дрий, розу́мний, розумна́ха, іронічно — мудрій, мудра́к, мудрагель.

Мудри́ть = мудрува́ти, мудря́чити, химе́рити. — Як не мудруй, а вмерти треба. Гул. Ар. — Химерять, химерять, та й вроблять з леміша шпайку. К. Ш.

Мудрова́ніе, му́дрствованіе = мудрува́ння, мудра́ція, му́дрощі.

Мудрова́ть, му́дрствовать = д. **Мудри́ть.**

Му́дрость = му́дрість. — Як би ви вчились так як треба, то й мудрість би була своя. К. Ш. — Народня мудрість в приказках. Ки. — **Му́дрость лѣка́рская**, рос. Sisymbrium Sophia L. = ві́ники, ві́нички, ві́ниччя, рога́чка, польова́ горчи́ця. С. Ан.

Му́дрый = му́дрий, розу́мний, мудря́чий. (С. З. — Недоуми все регочуть та гукають проти чоловіка мудрячого. К. Х.

Мужа́ть = до зро́сту дохо́дити, мужні́ти. — Діти починають до зросту доходити.

Мужа́ться = відва́жувати ся, непоступа́ти ся.

Мужело́жство = мужоло́жство.

Мужепёкъ = чолові́ченько, мужичо́к, стари́ченький. — Молодиці, молодиченьки! які у вас добрі чоловіченьки! н. п. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а и таки мужикова жінка, я за його прихиляюсь, та й нікого не боюсь. н. п.

Мужескій = му́жеський, чолові́чий.

Мужественный, но = му́жний, но (С. З.), відва́жний, но, сьмі́лий, во. — Чигиринці противко Гетьмана Бруховецького мужне стояли і кілька неділь боронили ся. І. С.

Мужество = му́жність (Б. Н.), відва́га, хоро́брість.

Мужикова́тый = мугиря́куватий, ге́вальний (С. З.), незвича́йний.

Мужи́къ = селяни́н, селю́к (С. З.), мужи́к, хлоп (Прав. і Гал.); грубий — му́гир, ге́вал (С. Аф. З.), мугиря́ка. — Пани бють ци, а в мужиків чуби тріщать. н. пр. — Смарує хлопа лоєм, а він смерділь гноєм. н. пр. — **Мужико́мъ быть** = мужикува́ти. — Бачить, що нічого вже не вистало ся, тоді годі панувати, давай знову мужикувати. Чайч.

Мужицкій = селя́нський, мужи́цький, мужичий, хло́пський. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр. — На панську мудрість мужицька хитрість. н. пр.

Мужичёнко = мужичи́сько, хлопи́сько.

Мужи́чество = мужи́цство, хло́пство. — В мужицтві добре було по простому жити, а як поліз у пани, так і звів ся ні на що.

Мужичи́на = мужичи́ще. — Дурний мужичище взяв ся за бочища. н. ■

Мужичи́шко = д. **Мужичёнко.**

Мужи́чій = д. **Мужи́цкій.**

Мужичо́нокъ = мужичи́на, мн. мужичи́ната, мужича́та. — Мині не боронили грати ся з мужичинятами. Ки.

Мужи́чка = селя́нка, селю́чка (С. З.), мужи́чка.

Мужичьё = мужва́, хло́пство. — Піди, каже, спитай: хто там? — Лакей пішов, подивив ся, — якась, каже, мужва обідрана. н. к. — Не пан, шляхто моя вірна, від хлопства втікати. К. Д.

Мужла́нъ = муги́рь, мугиря́ка, ге́вал. С. З.

Му́жниикъ, мужній = му́жній, мужикі́в, чоловіків. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таку мужикова жінка. н. п. — Свого пояса не знайшла так чоловіковим підперезала ся. Чайч.

Мужско́й = му́жеський, чолові́чий.

Мужчи́на = чолові́к, муж, мужи́к.

Мужчи́нскій = д. **Мужско́й.**

Мужъ = 1. д. **Мужчи́на.** — **Мужъ, Мужи́ совѣта** = ду́мця, мужі́ грома́дські. — З добрим думцею князь великого столу додумать ся, а з лихим думцею і малого столу збудеть ся. н. пр. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думав-гадав. — Тоді ж то не могли знати ні сотники, ні полковники, ні джури козацькі, ні мужі громадські. н. д.

2. муж, мужи́к, чолові́к, ласк. чолові́ченько, стари́й (хоч би й молодий чоловік був), ласк. старе́нький, дружи́на, подру́жжя. — Вірно кохають ся з мужом своїм, діти малії пестує із ним. І. Г. — Без мужа пропала нужа. н. пр. — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая то ще й звалить. н. пр. — Чоловік та жінка, то найкраща спілка. н. пр. — Вона ниць упала, за мужика і за дітей молити ся стала. Мет. — Як люба дружина, то любо й в рядниї. н. пр. — Як не хочеш, мій миленький, дружиною бути, то дай міні таке віллю, щоб тебе забути. н. п.

Му́зыка = музи́ка. — Огні горять, музи́ка грає. К. Ш.

Музыка́льный = музи́чний. С. Л. — Народ багатий своєю поезиєю і оригінальними музичними глибокими мелодіями. Лев.

Музыка́нтскій = музи́цький.

Музыка́нтъ, ша = музи́ка (С. З.), **музика́нт, ка**, грач, на бандурі, кобзі — **бандури́ста, кобза́рь**, на лі́рі — **лі́рник, лі́рач** (Кр.), на сопілці — **дудя́рь, ду́дник**, на скрипці — **скри́пник**, на басі — **баси́стий**, на цимбалах — **цимбали́ста**, аби який — **музи́чка**, поганий — **парта́ч, бри́нькач, цигика́ло**. — Музика — що затирлигав, то й пролигав. п. пр. — Коли б не скрипка та не бас, то б музика свині пас. пр. — Був у нас добрий грач, та загнали дівки в срач. п. пр. — Музики грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Баситий — не має де сісти. п. пр. — На могилі кобзарь сидить та на кобзі грає. К. Ш. — Д. ще під сл. **Игро́къ**.

Мука́ = бо́рошно, здр. **борошéнце** (С. Аф. З. Л. Ш.), **мука́** (С. Л.), що зостаєть си при крупах — **підкру́пиця**, зметена з каміня — **обме́тиця** (Сп.), що зостала си на ситі — **межи́сі́тка**. — **Крупи́чатая мука́** = **гитльо́вана, питлі́вка**. — Де борошно, там порошно. п. пр. — Борошно продає, а хліб купує. п. пр. — Де вже їм до пшеничної муки, коли й обметиці нема. Кн. — Ухопив, як собака обметиці. п. пр.

Мукомо́лъ = 1. **ме́льник, міро́шник**. (Д. **Ме́льникъ**).
2. **млі́во, ме́лево**. (С. Пар.).

Мукомо́льня = д. **Ме́льница**.

Мукосе́й = **мукосі́й**.

Му́ловъ, мулъ = д. **Ишако́вый, Ишакъ**.

Мундиръ = **мундúр, мундýр** (Гал.).

Мундшту́къ = **байра́к**, здр. **байрачо́к**. С. Аф. Ш. Ев. — Сідло турецьке з пітпиком, уздечка повісїпька з байраком. п. п.

Мурава́ = **мо(у)ріг, мо(у)ріжок**, на лу́ках — **гуся́тинця**, рос. Polygonum aviculare L. = **моріг, с(ш)порúш**. — Зелений, як муріг. п. пр. — Зійдіть на гору по моріжку коло дороги — там сухо. п. к. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. п. п. — Косіть братці спориш, та й напарим куліш. п. п.

Мура́ва = **полúва** (С. Л.), **по́кіст** (д. **Глазу́ра**).

Муравéй, ком. Formica = **мура́шка, кома́шка** (С. Л.), зб. **комашúя**. — Мурашки, мурашки, ховайте подушки. п. пр. — На той бенкет комарі з мурашкою вбрали. п. п. — Мурашки, як і инші прозорчастокрилі комахи, на тверду їжу мають кліщі, а на рідку сосальце. Степ. — Дітвора на ковзальці, як комашня ворушить си. С. З.

Муравéйникъ = 1. **комашúй** (С. З. Л.), **комашúйця, комашúйце, муравúйник, мурáшник, мурашúйник**. — Коли розгромадити того мурашника, то можна бачити, що там скрізь проробані канавки, по яким, нібн по вуличках, скрізь лазять мурашки. Степ.
2. **мурашкоїд** (ведмідь, що ласує мурашками).

Муравéйный = **мурáшковий, мурашúний**. — На кінчику тіла мурашки виступає сильний кислий сік, називаний мурашковою кислотою. Степ.

Мурáвить = д. **Глазу́рить**.

Мурáвленица, мурáвленка = **полúвьяна посу́да**.

Мурáвленный = д. **Глазу́ренный**.

Мурáвчатый = **крапчáтий, крапчáстий** (С. З.).

Муравьéдъ, зоол. Myrmecophaga = д. **Муравéйникъ 2**.

Муравьúный = д. **Муравéйный**. — **Муравьúныя яйца** = **подýшки, подýшечки**. — Комашки, комашки! ховайте подушки! п. пр.

Мурáшъ = д. **Муравéй**.

Мурúнская трава, рос. Salvia Aethiopis L. = **ведмéже ýхо, дúвина, бáбки**. С. Ав.

Мурлúканье, мурúканье = **муркотáння, муру́кання, воркотáння, воркóта** (С. Аф.), **воркіт**. — А на кота воркóта, на дитину дрімота. п. п.

Мурлúкать, мурúкать = 1. **муркотíти муркотíти** (С. Л.), **воркотáти** (С. Аф.), **мру́кати** (С. З.). — А кіт буде воркотати, дитинонька буде спати. п. п. — Муркоче як крупу точу; люблю Гриця, як муркочу. п. п.
2. **мугúкати** (С. З.), **кургúкати** (С. З.), **курúкати**. — Мугиче собі якусь пісеньку під ніс. — Та сидячи люльок курив і кургикали пісеньок. Кот. — Під лавою в федерат пузний пеадужа петать, а курить пузний і веселий. К. Ш.

Му́ровый = д. **Зеленова́тый 1**.

Мурчáть = **гарчáти** (С. З.), **гáркати**. — Собака гарчить. — Чне б гарчало, а так мовчало. п. пр.

Муръ = д. **Мура́ва**.

Мурьй = д. **Лачу́га**.

Мускáтный = **мушкáтний**, **мушкатовúй** (Кіев. Ст.). — **М. орéхъ** = **мушкатéль, оріх, м. гáлка**.

Мускáть = **мушкáт**.

Мускулúстый = **жúлавий** (С. Аф.), **жилкúй**.

Му́скулъ, Musculus = **мязéнь, мúшка** (С. Жел.).

Му́скусовый = **пижмовúй**.

Му́скусъ, Moschus = **пúжмо** (С. Жел.), **мúшка**.

Му́слить, мусли́кать, си = **слúнити**.

ку́рзати, ся, ялбо́вити, ся (слипою). — Д. Замуслявать.

Мусля́къ = замазу́ра (С. Аф.), ку́рза і д. Мокря́къ.

Мусо́лить = д. Му́слить.

Мусо́лъ = д. Мосо́лъ.

Мусоръ = грув, грузь (С. Жел.), валя́ва (С. Л.), ва́лява (С. Жел.). — Набрав дві тачки грузу, та й засипав калюжу. Кн.

Мутити, ся = 1. каламу́тити, ся (С. Л.), колоти́ти, ся (С. З.), баламу́тити (С. Л. Ш.), мути́ти, ся. — Д. Замути́ть. — На що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег ній та квапиш ніс погапий свій у чисту оцюю воду? Б. Г. — Не втинки — який куций воду каламутить. н. пр. — Вони ходили по ринку і баламутили людей. Кн. — Ой ви хлопці баламути всього сьвіта баламутять мої літа. н. п. — Так колоти́ть всіми, як вир водою. н. пр. — Мути́ть, як у селі москаль. н. пр.

2. ку́дити, кану́дити. — Почало його кудити. — Пайла ся опенькін, та так кануде́ть. Чайч. Харьк.

Мутня́къ = д. Болиголовъ.

Мутный, но = кала́му́тний, но, мутни́й. (С. Л.). — Чого вода каламутна, чи не хвилю збила? п. п. — Каламутна річка протікала поміж глинистими берегами. Чайч.

Мутѣть = кала́му́титись; темні́ти, темні́шати.

Муто́вка = 1. ви́лочка, ві́нчик (паличка з ріжками на кінці), колоті́вка. (С. Жел.).

2. д. Болту́нья.

Муть = мут; гу́ща, фуз, фус, частіше мн. фу́сп. С. Пі.

Муха, ком. Musca = му́ха, здр. му́шка, дит. — му́ся, зб. мушва́. — Як би вся та сила мушви, що напложуть си, так і зоставалась, тоді було б справжне лихо. Степ.

Муха шпа́нская, ком. Meloe vesicatorius, Lytta vesicatoria = ма́йка, порошок з неї — шпа́нська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з миленим блискуче зеленими надрилами, — то всім відомі майки. — Їх сушать, розтирають в порох і роблять з їх місиво, котре звичайно взивають ся шпанською мушкою. Степ.

Мушиный = му́шин, муши́нний.

Мухоло́вка = 1. пт. Muscicapa atricapilla = мухоло́вка.

2. сітка (для лову крилатих комах).

3. рос. Camelina sativa Crantz. — рижі́й. С. Ав.

Мухоморъ = гриб Agaricus muscarius — мухомо́р, хоренух (С. Ав.), мушірка, му-

Мухо́ртникъ = ми́ршавий (про чоловіка).

Мухо́ртный = (про коней) — гнідий і разом білома́зий.

Му́ченикъ, ца = му́ченик, ця.

Мученіе = му́ка, катува́ння, мордува́ння, ка́ра, кара́ння. — В муці, в каторзі не плачуть, не стогнуть. К. Ш. — Віддали його на муки.

Мучи́тель, ница = мучи́тель, ка, кат (С. Ж. З.), душма́н (К. Б.).

Мучи́тельный, но = бо́лісний, но, лю́тий, то, тяжки́й, ко.

Мучи́тельскій = катівський. — Скільки наших — вже не наші, од віри одпали, не винесли мук катівських, католики стали. Галуз.

Мучительство = д. Мученіе.

Му́чить = му́чити, катува́ти, мордува́ти, шпірува́ти. С. З. — Будуть бити, катувати, нікому ся жалувати. н. п. — І за що Його Сьвятого мордували, во уси рвали? К. Ш. — Се за горами сьвятий город, де Христа колись мордували. Мор.

Му́читься = му́чити ся, мордува́ти ся, карати ся; моро́чити ся, ну́дитя ся. — Довго він мучив ся, поки... — Я карялась ввесь вік в чужій хаті. К. Ш.

Мучи́ца, му́чка = борошене́це. С. Аф. — Піди у хижку, попазмітай у засіці борошенця. н. к.

Мучни́къ = мучни́к (що продає борошно).

Мучно́й = борошени́нний (С. Аф. Ш.), борошня́нний, мучни́й (С. Л.).

Мушиный, му́шій = д. Му́хинъ.

Му́шка = 1. д. Му́ха (здр.).

2. шпа́нська му́шка (д. Му́ха шпа́нская).

3. кра́пка С. З.

Муштрова́ніе, муштро́вка = муштрува́ння, му́штра.

Муштрова́ть = муштрува́ти.

Муштю́къ = д. Мундшту́къ.

Мушчатый = крапча́стий. С. З. — Крапчастий ситець.

Мхо́вина = мочар, мочарі.

Мхо́вый = мо́ховий.

Мчать, ся = мча́ти, ся; пе́рти, бігти, їхати або́ нести що ду́же швидко.

Мша́нка, рос. Sagina procumbens L. = покре́ць. С. Ап.

Мшарить, ся = шаршавити, ся, шаршавіти, волоха́тити, волоха́тіти, ку́длати, ся, кошла́тити, кошла́тіти. — Щось сукно кошлатіє.

Мшарь = мочар, о́шарь, ошари́на. С. Л.

Мшúть = 1. шпаґлюва́ти, конопа́тити (мохом).
2. д. Мшáрить.
Мщéніе = д. Месть.
Мы = ми, нас і т. д. — За на́ми = по нáс, за на́ми. — Сідлай коня вороного, ой брате козаче, по нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. В. Щ.
Мы́за = д. Да́ча 3.
Мы́згать = 1. шва́ндяти, шмигля́ти, сновиґа́ти. — Із льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. Ш.
2. шáрпати, дра́ти (одежу).
Мы́зникъ, ца = хуторя́нин, ка.
Мы́зный = хуторни́й.
Мы́калка, мы́каница = щітка, гребінка (що нею льон чешуть), дергáчка (С. Пар.).
Мы́кать = чеса́ти (льон, коно́плю). — **Мы́кать го́ре** = бідува́ти.
Мы́каться = 1. шмигля́ти, гаса́ти, сновиґа́ти, ша́стати ся. — Не шастай ся, як мяша в пастцї. п. пр.
2. бідува́ти, тиня́ти ся. — Тиняю ся по сьвіту. Кот.
Мыленіе = милїння, намúлювання.
Мы́лять, ся = мили́ти, ся.
Мы́ло = ми́ло, (маленький шматочок після милїння) — обми́лок, оми́лок, (на конях) — пíна.
Мы́ло татáрское = д. Ба́рская спесь.
Мыловáренный завóдъ = миловáрня. — На миловарнї у нас скупенько — на цїлу губернїю три. Кн.
Мы́льникъ, рос. Saponaria officinalis L. = собáче ми́ло, натя́г, натягáч, стягáч, чисту́ха (укр.), звóздик (гал.). С. Ан.
Мы́льница = ми́льниця.
Мы́льный = ми́льний. — **Мы́льная водá** = ми́лини, ми́линя. — **М. травá, м. кóрень, цвѣтъ** = д. **Мы́льникъ**. — **М. пузы́рь** = бáнька. — **Пускáть мы́льные пузыри́** = бáньки ду́ти. С. Ш.
Мыльнúка = д. **Мы́льникъ**.
Мы́слепный, по = ми́сленний, думний, по; гáданий, по, в мúслях, в ду́мцї, на ду́мцї, в гáдцї. — Мисленний погляд. — І я, мов шаленний, тодї упиваюсь тим гаданим щастям своїм, що думкою бачу, а справдї нїкóли те щастя не буде моїм. Уманець. — Цур йому! — Каже собі на думцї. Кн.
Мыслúтель = мислúтель (С. Жел. Пар.), ми́сленник (Кп.), думáк (С. Пар.). — Мисленника не задовольниш фактами — йому треба знати й причини. Кп.
Мы́слить = 1. ми́слити, ду́мати, гадáти, міркувáти, розважáти, в мúслях, в ду́мцї мáти.
2. д. Замы́слить.
3. дбáти, клопотáти ся. (Д. під ск. Думать, Заботиться.
Мыслúться = ду́мати ся, гадáти ся, ува́ти ся, роїти ся.
Мы́сль = мисль, здр. мúслонька, ду... частїше здр. ду́мка, гáдка. — В чер... наділї вона мінї не до мислї. п. п. — Б... орала дївчинонька мисловськими воле... — Ой річенька бистренькая, на неї ди... ся; такі мене думки беруть — піду утоп... ся. п. п. — Голодній курцї просо на ум... п. пр. — У байковій юпцї вона мінї ма... думцї. п. п. — Увяли мене думки та гад... М. В. — Що хатка, то инша гадка. п. пр. — Дума думу пошиває. п. пр. — За ду... ками, за гадками аж голова тумúніє. Ч... — Прiйти на мысль = на ду́мку спа... — Тобі щось на думку спало. С. З. — ... въ мúслях не́ было = і на ду́мцї не було́, нї ду́мки, нї гáдки не було́. п. мис. — Мысли толпя́тся въ головѣ = ду́мка ду́мку пошива́є, поганя́є, за ду́мкою ду́мка. — За думою дума роєм ви... тає. К. Ш. — Випъєш першу — спра... пет ся, випъєш другу — схаменеш ся, ... пъєш третю — серце грає, думка думку ... гапяє. К. Ш.
Мысъ, здр. мы́сецъ, мы́сикъ, мысóкъ = 1. рíг, здр. рiжóк, між двома річками, ... вони зливають ся — ви́лка. — Кінчик ... острова або який инший високий кут ... суші на море зветь ся рíг. Зем. — Пів... ний рíг від півострова Скандинавського ... північ. Зем.
2. ви́рiжок (в одежі).
Мыта́рить = д. Мошéнничать і Мота...
Мыта́рка = д. Мошéнница і Мотовка
Мыта́рство = 1. ми́тниця (де збирають ... то). С. Жел.
2. шахрáйство і д. Мошéнничество.
2. ми́тáрства (церк.). — Пройти ... всѣ мытáрства = бу́ти в бувальщ... — Був у бувальцях — знає що ки... палиця. п. пр.
Мы́тарь = 1. ми́тник (що збирає ми... С. Жел.
2. шахрáй і д. Мошéнникъ.
Мыти́ться = бігати (С. Ш.), ма́ти бі... ку, срáчку.
Мы́тница, мы́тня = д. Мытáрство 1.
Мытъ = бігу́нка (С. Ш.), срáчка. — ... лят бігунка напала.
Мыть = линьбá (птиць).
Мытьё = миття́ (про білизну) — пра...

пра́ття. — Мінї стільки пра́ття, що вїколи і в гору глянуть. Чайч.

Мыть, ся = ми́ти, ся, бі́лизну — пра́ти, ся, теплою водою — ба́нити, ся, окропом — па́рати, що дерев'яне, витираючи піском, золою, віхтем або-що — шарува́ти. С. Л. — Посилає повістку на річку прати. п. к. — На бережку у ставка, на доцечцї у млинських хвартух прала дівчина. п. п. — Ми родичі: ваші мами на одній воді хустки прали. п. пр. — Сорочка брудна, немов кільки місяць не прана. Фр. — Що на вогнї пере ся, а на водї сушить ся? п. з. — Треба тарілки банити.

Мычáніе = му́канна, сильне — ревінна, рик.

Мычáть = му́кати, сильно — ревти́, глухо й товсто — бутїти. — Корова мукає. — Хиба ревуть воли, як ясла повні? п. пр. — Бугай бутить. Мир.

Мышелóвка = пáстка. — Не шастай ся, як мишь в пастцї. п. пр.

Мышéнокъ = мишеня́, тко.

Мышéядина = мишоїд, недоїдки мишачі.

Мышій = мишáчий. — М. горóхъ = д. Воробьи́ный горóхъ.

Мышка = 1. д. Мышь (здр.).
2. д. Мускулъ.
3. пахá, пахвá (під плечем). — Паха роспухла. Ка. — Попїв щось під пахвою. — Забившови пінна під рукою, несе жидівка під пахою. О. Нч.

Мышленіе = мисління, ду́мання, гада́ння. — Метода думання у їх иньча. Кон.

Мышца = д. Мускулъ.

Мышь, Mus = ми́шка, здр. ми́шка, мале — мишеня́, тко, зб. мишва́. С. Л. — Та й мишви розплодило ся.

Мышь летучая, Vespertilio murinus = кажа́н (С. З.), кожа́н (С. Жел.), гал. — лиша́к (С. Жел.). — Людей не чуть; через базар кажан костокрилий перелетить; на вагонї сова завивав. К. Ш.

Мышье ухо, ушко́, рос. Myosotis palustris With. = павинї вічки. С. Ап.

Мышья гли́зки, рос. Gypsophila muralis L. лисиця, лищиця, птиче зілля. С. Ап.

Мышьи ушки́, рос. Hieracium Pilosella L. = вечу́й-вітер.

Мышьякóвый = мишакóвий.

Мышьякъ, Arsenicum = мишáк (С. З. Л.), арсе́нік. (С. Ш.). — Вихопив з пазухи арсенікову отруту, випив та й пропав на місті. п. п. — Він готов арсенікову дати кожній. С. Ш.

Мышьячный = д. Мышьякóвый.

Мышцка, мыщелóкъ = кісточка (на пові), щиколотка (на руцї). — Тут не глибоко — хиба по вісточки буде.

Мѣдúть = мідити.

Мѣдникъ = мідник, котля́р (С. З.).

Мѣдница = мідни́ця. С. Л.

Мѣдническій = котля́рський.

Мѣдничество = котля́рство. — Занима́ться мѣдничествомъ = котлярувати.

Мѣдноплавúльный завóдъ = котля́рка.

Мѣдный = мідний, мідяний. — **Мѣдные дéньги** = мідяні гро́ші, мідяки́. — На мідні гроші слави добувати. п. пр. — Горщок мідний з ушком. Ст. Он. Кіев. Ст. — **Мѣдная монéта** = д. під сл. Монéта. — **М. лобъ** = безсоро́мний, безли́чний (С. Ш.); ду́рень. — **М. купорóсъ** = д. під сл. Купорóсъ.

Мѣдь = 1. мідь. — **Жóлтая мѣдь** = жо́вта мідь, мосяж. — **Крáсная мѣдь** = черво́на мідь.
2. мідні, мідяні гро́ші, мідяки́. — Заплатив самими мідяками. — Д. ще під сл. Монéта і **Мѣдный**.
3. мідяне́ начи́ння, напр. **мѣдный котёлъ** = мідень (С. З.), **мѣдный тазъ** = мідни́ця (С. Л.).

Мѣдяница = 1. д. Мѣдница.
2. змія Anguis fragilis = мідянка, мідяни́ця, падалиця, веретілка.

Мѣдя́нка = 1. Aerugo cupri = ґрицина́н, мідя́нка.
2. ком. Buprestis = бадюха́ (С. Ш.), смердюха, воню́чка (з породи хрущів).

Мѣля́ть, ся = бі́лити, побіля́ти, ма́зати. натира́ти кре́йдою.

Мѣловóй = крейдяни́й. С. З. Л. — А вже сонечко лягло спочинути за гори крейдяні. Мет.

Мѣлóкъ = кре́йдочка. — Забира́ть на мѣлóкъ = бра́ти, купува́ти на бір, на віру. — Игра́ть на мѣлóкъ = гра́ти без гро́шей, на дурнячку.

Мѣлъ, Creta = кре́йда (С. З. Л.), здр. кре́йдочка. — А сам білий, білий, як крейда. Мир. — **Крáсный мѣлъ** = лю́брика. С. З.

Мѣна = мі́на (С. Л.), мінь6а́ (С. З. Л.), промі́на, обмі́на, замі́на (С. Л.), ви́мін, обмі́н (С. Л.), мі́нька. — Мінь6а одному пануе. п. пр. — Проміна одному служить. п. пр. — **Мѣною** = мі́ньки. — Мінь6и досталось.

Мѣновóй, мѣновнóй = мінови́й, обмі́нний, замі́нний. — **М. зáпись** = замі́нний лист.

Мѣновщи́къ = **мінія́льник, мінія́йло** (С. З.). — І столи мінальників і осло́ни продаючих поперевертав. К. Св. П.

Мѣновщи́на = **мінія́ння** і д. **Мѣна**.

Мѣня́ло = **мінія́йло** (С. З.), **столе́чник** (що мінне гроші). — Де не взялись мінялки й шинкарі і підняли між себе галас. Гр. — Піди до столечника, розміняй гроші.

Мѣня́льный = **мінія́льний**.

Мѣня́льщикъ = д. **Мѣновщи́къ**.

Мѣня́ніе = **мінія́ння** і д. **Мѣна**.

Мѣня́ть, ся = **мінія́ти, ся, вимі́нювати, обмі́нювати, промі́нювати, мінь́жувати**. — А ну, свату! міняй стару на посату! н. пр. — Хто міняє, той не має. н. пр. — Міняли тихо, та вимінялн лихо. н. пр. — Як цигани, міняють ся. н. пр. — Міньжує, як цигани кіньми. н. пр. — **Давай мѣня́ться** = давай мінька́. К. Ч. Р. — **Мѣня́ть у́хо на у́хо** = **мінія́ти так на та́к**. — Додачі не дам — хочеш так на так зміняємо. — **Мѣня́ться въ лицѣ́** = **мінія́ти ся, зміня́ти ся на виду́**.

Мѣ́ра = 1. **мі́ра**. — Міра довжина. — Віра — божа міра. н. пр. — Без міри нема віри. н. пр. — Держи віру, держи й міру. н. пр. — **Въ мѣ́ру, по мѣрѣ́** = **до мі́ри, по мірі, помі́рно**. — Все добре по мірі. н. пр. — Помірно з тим, як він більше робити ме, то й плата буде більша. — **Не въ мѣ́ру** = **не до мі́ри**. — **По мѣрѣ́ силъ, возмо́жности** = **по зно́зі**. — Цісарь обіцяв по знозі сповнити бажання народу. Бар. О. — **По кра́йней мѣрѣ́** = д. під сл. **Кра́йній**. — **Сверхъ мѣ́ры, чрезъ мѣ́ру** = **над мі́ру, через лад, на́дто**. — Через лад багато набрав — от і не піднесе. Чайч. — Що надто — то погано. н. пр. — *Мі́ра довжи́ни:* **ми́ля** (казенна 7 верст, народня 10 верст), **верста́** (500 сажнів), **са́жінь** (3 аршини або 7 хутів), **аршин** (16 вершків), **лі́коть** (коло 13 вершків), **корх** (С. З.), **кирх** (коло 1¹/₂ вершка), **хут** (12 цалів), **цаль** (10 ліній). — *Мі́ра землі́:* **го́ни**, 2. відм. **го́ней** і **гін** (найбільше 120 сажнів в довжину. — Прогнали до обозу на шіторк гони. Л. В. — Тут не далеко, гоней двоє буде. С. Аф. — Мого віку й на гони вже не стане. н. пр. — Гіа за 5 одійшов, та й заблудився. н. к.), **шнур** (в довжину 75 локтів або 63 аршини, а в де-яких місцях коло 10 сажнів. С. З.), **упру́г** (мало не ¹/₄ десятини), **коса́ра** (коло ¹/₂ десятини, на день роботи для одного косаря), **морг** (С. З.), **ву́рга** (найбільше лічить ся 1317 кв. саж.), **десяти́на** (2400 кв. саж.), **клі́тка** (6 моргів поля, а в де-яких місцях 10 десятин), **ри́за** (2 десятини), **чве́ртка** (від 8—10 десятин), **уволо́ка** (С. З. Ш.), **воло́ка, во́лок** (коло 4 чвертки або 30 моргів чи 19 десятин 2010 кв. сажнів).

2. (на сипке або рідке) — **мі́ра, мі́рка**, здр. **мі́рочка**. — **Выдава́ть мѣ́рою** = **видавцем дава́ти**. — *Мі́ра на сипке:* **че́тверь** (8 мірок), **ко́рець** 4 мірки), **мі́рка** (8 гарців). — *Мі́ра на рідке:* **відро́** (10 кварт), **о́ко** (3 кварти), **чве́ртка** (¹/₄ кварти), **восьму́шка** (¹/₈ ч. кварти), **кру́чок** (¹/₂ восьмушки). — *Мі́ра питт́я* — д. під сх. **Мото́къ**.

3. (у віршах) — **мі́ра**. — У його віршах ні рифму, ні міри не має.

4. **спосіб, захо́ди**. — Його педагогічні заходи ні до чого доброго не привели. Ба. — **Приня́ть мѣ́ры** = **добра́ти спосо́бу**. — Треба кращого способу добрати, щоб спинити.

Мѣ́рило = **мі́рево**. С. Л.

Мѣ́ритель = **мі́ряльник** і д. **Мѣ́рщикъ**.

Мѣ́рить, ся = **мі́ряти, ся, вимі́рати**.

Мѣ́рка = **мі́рка**, здр. **мі́рочка**.

Мѣ́рный = **мі́рний, вимі́рянний**. — Коли будеш мірним, то будеш і вірним. н. пр.

Мѣропрі́ятіе = д. **Мѣ́ра** 4.

Мѣ́рщикъ, мѣ́ряльникъ = **мі́рник, мі́ряльник, мі́рчий**.

Мѣ́рять, ся = **мі́ряти, ся, вимі́ряти**. — **Мѣ́рять си́лы** = **пробува́ти си́лу**.

Мѣ́сиво = **мі́сиво, за́мішка**. — Треба пекам замішку зробити.

Мѣ́силка = **мішалка, копи́стка** (С. Л.)

Мѣ́сильный = **мішальний**.

Мѣ́сильщикъ, да = **мі́сильник, ця**.

Мѣси́ть, ся = **мі́сити, ся, вимі́шувати, замішувати** (С. Аф.). — Місити тісто, місиву. — Заміси тісто.

Мѣ́ска = **мі́сіння**.

Мѣ́стечко = 1. **мі́стечко, мі́стина, мі́сточка** (Чайч.), **мі́сцина**. — Знайшли пасточку місцину, що можна перейти яр. Чайч.

2. **мі́стечко**. — Переїхав з села в містечко.

Мѣ́стить, ся = **мі́стити, ся**.

Мѣ́стничество = стародавній російський звичай займати місце або службу відповідно не особистим заслугам, а родові, що його скасував цар Федір Олексієвич.

Мѣ́стность = **мі́сце, мі́сцьовість**. — Зарівна краса тії місцьовості вабила його до себе. Кн. — **М. холми́стая** = **горбо́вий, чугу́рний**. — Хутір розкинув ся саме на

чугурах. — М. обильная источникамн = криничовина.

Мѣстный = місцевий, краєвий, країнний. — Постановлено на соборі країнаїм. Б. Н. — Мѣстный образъ = нахістний образ. — Мѣстныя свѣчи = ставники. — Горять ставники, курить кадило. Макар. — Три хунти воску на ставник. Кот.

Мѣсто = 1. місто, місце, міст(ц)ина. — Въ одно мѣсто = до гурту, до міста, у місто, до куни. — Кладн усе до куни, у місто. С. Л. — Въ другомъ мѣстѣ, въ другое мѣсто = де-инде, в иньшому місті. — Шукай, Ривде, де-инде. н. пр. — Пошукай де-инде, бо тут нема. С. Л. — Матку старенську з двора вигонили: іди ти, мати, де-инде пробувати. н. д. — Во всѣхъ мѣстѣхъ = скрізь, по всіх усюдах. — До этого мѣста = до сюди (С. Л.), поти, до сього місця. — От поти твій город, а далі вже мій. Чайч. — Защищённое мѣсто = захист (С. Л.), захисток, закуток, од вітру — затишок. — Ходім курить у затишок, а то тут вітер. Чайч. — Къ мѣсту = до речі (про розмову), до міста, к строці. — Сказав до речі. — Постав цього чавуна к строці, а то стирчить на дорозі. Чайч. — Мѣстами = де-де, де-не-де, місцями, містенькою. — І білий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Місцями й гарна трава, а по сугробках погана. Чайч. — Мѣста не давать = не давати спокою. — А ті клєні очі не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — Мѣсто битвы = боїще (С. Л.), бойовище. — Мѣсто проѣзда = проїзд, переїзд, прогон. — Мѣсто въ тѣни = затінок, холодок. — Баба у затінку стане за дівку. н. пр. — Ходім у холодок, а то сонце дуже пече. — Мѣсто для поселенія = селище, сельбище, посілля. — На мѣстѣ происшествія, преступленія = на гарячому вчинку. — Хто би на гарячому вчинку попман. Ст. Л. — Не умѣста = не до речі, не до ладу, не гоже. — Сказав зовсім не до речі. — Ни съ мѣста! = ані руш! С. Л. — Новозаселённое мѣсто = новоселиця. — Открытое мѣсто (коло села) = белебень, голотеча. — Хата стоїть на белебні. С. Аф. — Хата стоїть на самій голотечі без захисту. Фр. — Отхожее мѣсто = паскудник, срач (С. З.). — По мѣстамъ! = на місто! — Почетное мѣсто (в хаті) = покуть, для молодих — посад. — Посадили на покуті. — Ой загуки голубоньки на водах, час тобі, Марійко, на посад. н. п. — А всі дружечки за столом сіли, молода на посаді. н. п. — Укрытое мѣсто = закуток, схованка, криївка. — Сяду десь в такім закутку, щоб мене ніхто не бачив. Хр. — У такій то схованці нагребла собі качечка кубельце. Ан. Стар. — А мені з моєї криївки усе видно, як на долоні. Фр. — Усадебное мѣсто = грунт, ґрунт, в Слобідській Україні — плєць. С. Л. — Чий грунт, того і будування. Ст. Л. — Страшное мѣсто = страховище. Сп. — *Де що було:* буда — будище, город — городище (С. Л.), гута — гутище, двір — дворище (С. Л. Обгорілі дворища чорніють. К. Д.), замок — замчище, замковище (С. Л.), ліс зрубаний — зруб, викорчований — теребівля, випалений — лісовиння, мак — маковище, маковець, міст — мостище, озеро — озеряна, кладовище або погріб — погребище, сад — садовище, село — селище (С. Л.), сельбище, став — ставище, ставиддо, стависька, стоги — стожище, стожарня (Сп.), стожисько. — *Різні місця: на водї або коло води* — затон, затока (що заливаєть ся водою. С. Л.), одніть (тихе, між скелями на порогах. Ев.), опарь (на болоті, що не заростає і не замерзає), плесо, чистова (чисте, не зарослє на водї місце. — На силу вибрались з латаття, і виїхали на чистову), прало, пратва, кладки (над водою, де мають білизну), прогной (між річками, де Запорожці перетягали човни. Ев.), сідло (де рибалки сідають ловити рибу), стелище, стлище (над водою, де білять полотно або льон), терло, терловище (де риба треть ся. С. Ш.). — *В дворі:* підстожжя, стожар, стожарня, стожище, стиртище (де ставлять стоги й стирти), перелаз (де перелазять через тин. — За поповим перелазом там стояли трое разом. н. п.), садовище (місце на сад), свинория (горите свинями), сідало (де сідають кури на ніч, сьмітник (де викидають сьміття), попільник, попелище (де асипають попіл), д. ще під сл. Дворъ: Задній, Скотный дворъ. — *В лісї:* майдан (де гонять смолу), гущавина, гущина (густо зарослє, галявз (мало зарослє), чистина (чисте). Д. ще під сл. Лѣсъ. — *В полї:* верещак (що поросло вереском). глинище (де копають глину), гречківка

(де росте гречка. Сп.), гри́ще (де одбувають ся гриця), жи́тнище (де росте жито), капу́стник (де росте капуста), коно́пли-ще, підмéт (де ростуть коноплї), о́мшарь, омша́рина (що поросло мохом. С. Л.), розви́лина, розви́лка, розви́лля (де розходять ся шляхи), ре́вище (залите кропію, що худоба реве на такому місті), станови́ще, табори́ще (де стан, табор), ти́рло (де спочивая худоба коло водопою), хміль ни́к (де росте хміль). — *В хáті:* відни́к (де дїжка з водою), ва́нічок (за пічкою), опі́чок (коло печі), присло́п (дан покійника), д. ще під сл. Изба: части́ни хáти і під сл. Мѣсто: Почетное м.

2. мі́сто, поса́да (Гал.). — Кандидат на учительску посаду. Бар.

3. паку́нок, па́ка, па́чка.

4. д. Блоня́ 2.

Мѣстоимéніе = заміще́ння (Ос.), займе́нник (Гр. Ог. і См. Ст.).

Мѣстожи́тельство = жи́тло, жи́тлище. (Д. під сл. Жилúще).

Мѣстоположéніе = д. Мѣстность.

Мѣстопребыва́ніе = мі́стопрожива́ння і д. Жилúще.

Мѣсторожде́ніе = 1. родина. С. З. — Лучче на родинї кістьми полягти, а ніж на чужинї слави поняти. п. пр.

2. М. гли́ны = гли́нище, М. навести = випня́рка, М. мѣлу = крейдянка, М. соли = солоня́ця, соло́нище. — Пішла баба глину копати, а глинище як завалилось, так її й засипало. Чайч.

Мѣсятка = д. Мѣсиво.

Мѣсяцъ = 1. д. Луна́. — Молодóй мѣсяцъ = молодúк. — М. на ущéрбъ = щерба́тий м. — Сьвітни, місяцю, та не грієш, дарекше в Бога хлібця. п. пр. — Сьвітить молодик срібнорогий. Ос.

2. (календарний) — мі́сяць. — Місяць Лютий питав, чи обутий. п. пр.

Мѣсячина = мі́сячне, найо́к, найове́ (що видавть ся поміснино).

Мѣсячникъ = 1. мі́сячне (теля, лоша, порося).

2. д. Лупа́тикъ.

3. рос. Menyanthes trifoliata L. = бобовни́к, трифо́лія, зубо́вник. С. Ан.

Мѣсячное = (у жінок) — мі́сячка, сла́вня і д. Менструа́ція.

Мѣсячный, по = 1. мі́сячний, но. — Місячна ніч. — На дворі місячно — хоч голки збирай.

2. мі́сячний, по.

Мѣта́ = 1. мета́, ці́ль. С. Л. — Як з знати, що все дарма, що в русї вічно створіння мети нінкої вежа. Сам.

2. важи́р.

Мѣтить, ся = 1. мі́тити, ся, значи́ти, ся, личкувати, (карбами) — карбува́ти, (палюванням) — таврува́ти, (штемпом) — штемпова́ти, ся. — Кажуть, що жиди об гроші мітять. Кр. — Напначи́в кавуи, щ кращі. Кр. — Онде злодії штемпова кайдани волочить. К. Ш.

2. лу́чити, ці́лити, націля́ти ся, у(в)лучáти (С. Ш.) — Лучив корову, а вдуш корову. п. пр. — Як въе, то не пропаде, як бье, то добре влучав. п. пр.

3. ва́жити (С. Аф.); натякати. — Вважить бути головою. С. Аф. — Ой важу на ту дівчину вражу. п. п. — Я з тобою вечір стою, на инъшого важу. п. п.

Мѣта, мѣтка = мі́тка, за́значка, відзи́нка, позна́ка, (нарізана) — карб, (вижжена) — тавро́, (у жидарів) — цу́рка. — На вашій хустці не було мітки. Ки. — Поклав за́значку на кавунові. Кр. — Мій ві не вкраденій — на йому тавро є. Ки.

Мѣткая трава́, рос. Melampyrum nemorosum L. = брат і сестра́, братки, брутики. С. Ан.

Мѣткій, ко = влучний, но, у(в)лу (С. Ш.), вмі́тлявий, во, влуча́в, ці меткий. — Бог не цільний, а вл п. пр. — Бог хоч не скорен, та улуче

Мѣткость = влу́чливість.

Мѣхови́щикъ, ща = кожухáрь, ка (С. П кушнір (С. З.), ф(х)утря́р (С. Ш.).

Мѣховщи́чій = кушнірський. — Куш ський цех. С. З.

Мѣховóй = 1. хутряний, смушевий, ш тваре́вий і т. д. д. Мѣхъ 1.

2. міховий, бурдюговий (д. Мѣхъ 2

Мѣхонóша = міхоно́ша.

Мѣхъ = 1. ху́тро (С. З. Л.), фу́тро (С Ш.), повчий — во́вки, кушчий — куш ці, конечий — коті, ко́тики, овечий — линтва́рь, линтварі́ (С. З.), вшчий — смух, смýшок, смýшки. С. З. Л. — Бу туш зелений на сірім футру. Ст. Ол. К. — Піймавши барана, спокійно вівчарі тварь злупивши, потрошили. В. Б. — Ш ка з гарного сивого смушка. — Подбив подби́ть мѣхомъ = ф(х)утрувати (С. Ш вихутрувати.

2. міх, мішóк, шкуратяний, що в перевозять вино — бурдю́г, бурдю́к. Курп крпи, та и міх гнан. п. пр. — І

ро пашня пового лиша в старі бурдюки. К. Св. II.

3. міх (ковальський). — Сопе, як міх ковальський. п. пр.

Мѣченіе = мі́ченія, значі́ння, таврува́ння.

Мѣченый = мі́чений, позна́чений, тавро́ваний. (Д. Мѣтить 1). — Наша вівці тавровані. Чайч.

Мѣша́лка = колі́стка; ви́лочка, ві́ничок. (Д. Весе́лка і Мутовка 1).

Мѣшанина = мішани́на.

Мѣша́ть, ся = 1. мішáти, змішувати, ся. — Мішати пісок з глиною.

2. тасува́ти, ся (карти). С. Ш.

3. перебива́ти, шкодити, перешкожа́ти (С. З. Л.), на перешко́лі, у перешко́лі става́ти (С. Л.), боронúти, перече́плювати (С. З.). перебаранча́ти. — Служби божі слухати з набожеством, не розмовляючи, другим не перешкожаючи. Б. П. — Коли б ви так сидíли мишком, та не перебаранчали. Леп.

Мѣша́ться = 1. мішáтися, плу́татися, збиватися. — Новобранці на жнитрі усе плутались. — Говорив багато, та все якось збивався.

2. встрича́ти ся; встрява́ти, вплу́тувати ся, мішáти ся, су́нути ніса. — Ніхто між нас не встручай ся. К. Ч. Р. — Було не встрічати ся не в своє діло. Ки. — Не суй носа до чужого проса. п. пр. (Д. ще під сл. Вибиватьси).

3. мірáти ся, божеволіти. з глу́зду зійтú ся.

Мѣшень = перебірювання.

Мѣшечатый = мішечкови́ни.

Мѣшéчекъ = д. Мѣшокъ (здр.).

Мѣшéчный = мішкови́й, лантухо́вий, торбúнковий (С. Ш.).

Мѣшканіе = ґаяння, бáріння, бáвлення.

Мѣшкать = ґаяти ся, барúти ся, забарáти ся. — Іди та не гай ся, швиденько верта до господи. Ки. (Д. ще під сл. Ведлить).

Мѣшковатый = 1. лантухова́тий, бахма́тий (С. Ш. про одежу).

2. (про чоловіка) — мі́хува́тий, вайлува́тий, ва́йло, лантухова́тий, ла́нтух.

Мѣшконо́сецъ = мі́хоно́ша.

Мѣшкота́, мѣшкотный і т. д. = д. Мéдленность, медли́тельный і т. д.

Мѣшокъ, здр. **мѣшéрекъ** = 1. міх, мішо́к, здр. мішéчок, великий — ла́нтух (С. З.), здр. — лантушо́к, під мішка — клу́нок, клу́ночок (Чайч.), малий — то́рба, торбúна, торбе́шка, торбúнка (С. Ш.), подорожній, подвійний — саквú (С. З.), сакíвки, бесаги, з вірьовок — кúса, тем, на сіно — пихтір, з міховини або рядини, що в йому дають овес коням — ре́птух, торба, що з вівсом вішають коням на морду — ша́нька, то́рба, зшита з різних клаптиків — пúсана то́рба, маленька на сир, пшоно то-що — во́рок, ворочо́к, край у мішка — гузúрь. — Кури крав, та в міх клав, кури сокочуть та в міх не хочуть. п. пр. — Наплював міх, то й торби страшно. п. пр. — Наговорив три мішки гречаної полови. п. пр. — Де можна торбу, там лантуха не треба. п. пр. — З чужої торби хліба не жалують. п. пр. — Як іду в гостину, то беру хліб в торбину. п. пр. — Носить ся, як циган з писаною торбою. п. пр. — Узяв сакívки в дорогу. Ос.

2. д. Мѣхъ 2.

3. (про чоловіка) — вайло́ (С. Аф.), ла́нтух і д. Мѣшковáтый 2.

Мѣщанúнъ, мѣща́нка = міщанúн, міща́нка, міща́ночка. — Ой ти знав, на що брав міщаночку з міста — я не їла й не їсти му гречаного тіста. п. п.

Мѣщанúшка (зневажливо) = міщанчу́к. С. З.

Мѣща́нскій = міща́нський.

Мѣща́нство = міща́нство.

Мя́гкій, ко = 1. мягкúй, мякúй (С. З.), мъякúй, мпякúй, ко (С. Л.), про землю — пухкúй.

2. (про чоловіка) — мягкúй, ла́гідний, делíка́тний, но.

Мягковáтый = мягке́нький, мякé́нький.

Мя́гкость = мняхкість (Чайч.), мягкота́, мъякота́. С. Жел. Л. — Як постелю сіна, то така мягкота спати. Ки.

Мягкотѣлъ, Mollusens = мъякýн. С. Жел.

Мягкотѣлый = мягкúй, мякúй.

Мягча́йшій = найменякíший.

Мя́гче = мня́кше.

Мягчúть, ся = мягчúти, мякшúти, ся.

Мягчѣть = мъя́кшати, мня́кшати.

Мязга́ = д. Мезга́.

Мяздра́ = д. Мездра́.

Мякúна = полова́. С. З. Л. — Старого горобця на полові не обдуриш. п. пр. — Слово — не полова. п. пр.

Мякúнникъ, ца = половúк (де складають полову).

Мякúнный = полóвъяний.

Мя́кишъ = 1. мякýшка, мъякýшка (С. Л.), мняку́шка, (з плевого хліба) — плевтя́к,

гле́вча́к. — Він лю́бить шкори́вку, а я мня́кушку.
2. мъя́ку́ш, ча́стіше мъя́ку́ші (мя́кка частина тіла).

Мя́кнуть = мъя́кнути, мня́кнути, мня́кшати.

Мя́коть = мякиш, мяку́шка (д. теж Мезга́), гарбуза, дині — жабури́ння. Мап. — Округ ні́стки усю мякушку обрізав. Ки.

Маку́шка = гнили́ця, гнили́чка (про грушки то що).

Мя́лица, мя́лка, мя́ло = те́рниця, те́рниця (С. Ш.), що нею починають розбивати коноплі — бите́льня, бите́льниця. — На городі терниця сама тре. н. п. — Вона така, що постав сім терниць, то перебъе. Лев.

Мя́млить = 1. хамели́ти. — Як я молодою бувала, по 40 варе́ників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 умелю. н. пр. 2. мя́крити (С. З.), напля́ти, хамаркати, харама́ркати. С. З. Ш. — Щось собі мямрить під ніс. — Та по молодечі, а не по черне́чі харамаркать. К. Ш.

Мя́мля = копоту́н, ма́мот, маку́ха, ле́мішка, мамалига (про чоловіка).

Мясистый = мъясистий; гладки́й, товсти́й.

Мясни́къ = різни́к (С. З. Л.), жінка його — різни́чка (С. З.), дочка — різникі́вна, син — різниче́нко. — **Мясникомъ быть** = різникува́ти. Чайч. — Теля ще десь, а різник вже з ножем забіга́є. н. пр.

Мясни́ческій, мясни́чій = різни́цький. — — Різницький цех. С. З.

Мясни́чиха = різни́чка. С. З.

Мясно́е = мъяси́во (С. Л.), мняси́во. — Воно було б зовсім не диво, коли б ніи їи мъясиво. Гр. — На столі саме мъясиво і варене і смажене. Ки.

Мясно́й = мъясни́й. — **М. ла́вка** = різни́ця (С. З.), мъясни́ця, я́тка. — Тримаеть ся, як собака коло ятки. н. пр. — **М. рядъ, ры́нокъ** = різни́ці (С. З.), мъясни́ці. — Піди у різниці та купи м'яса.

Мя́со = мъя́со, мня́со (С. Л.), здр. — мъясце́, мнясце́. — **Мя́со бара́нье** = бара́нина, маха́н (Ев.). — **М. варёное** = варе́не мъя́со. — **М. Говя́жье** = д. **Говя́дина**. — **М. Гусино́е** = гу́сятина. — **Ди́кое мя́со** = ди́ке мъя́со. — **М. жа́реное** = пече́не, пече́ня. С. З. — **М. ко́зье** = козли́на, козля́тина. — **М. коша́чье** = кошатина. С. З. — Німецька ковбаса, що свининою, кошатиною і коняти́ною начинена. Кв. — **М. куря́ное** = ку́рятина. — **М. лина́** = линя́на. С. З. — **М. лошади́ное** = коня́на, копя́тина, кобили́на, кобиля́тина. — **М. свино́е** = свиня́на, сьвіжина́, (солоне) — бужени́на. С. Л. — Не має мъяса над свинину, а має риби над линину. н. пр. — **М. соба́чье** = пся́на. С. Л. — **М. сома́** = сомя́на. — **М. судака́** = судачи́на. — **М. утино́е** = утя́тина, утя́тинка. С. Ш. — (Мъясо між ребрами) — поре́брина (С. Л.), ребра, (з грудей) — грудина́, грудинка, (з задка) — задо́к, огу́зок, (з черева) — почере́вина, (поміж салом) — проріст.

Мясопу́стіе, мясопу́сть = пу́ща (в инш. З.), за́говіни. — На пущання, як заговано. н. пр.

Мясопу́стный = пу́щальний, пускальн. — **Мясопу́стная недѣля** = пу́щальна неділя. С. З.

Мясоѣдъ = мясни́ці, мъяспи́ці. С. З. Л. — У мъяспиці буде наше весілля. н. к. — **Рождественскій мясоѣдъ** = зимні мясниці.

Мясцо́ = д. **Мя́со** (здр.).

Мя́та, рос. Mentha L. = мъя́та, мнята. — **М. души́стая**, M aquatica L. = водяна́ кіньська мъята, подій. — **М. дика́ полева́я, глуха́я, ко́нская**, M. arvensis — драголюб, кіньська, польова́, плазува́ мъята. — **М. кудря́вая, пёрчатая**, M. crispa Valerii Cordi i L. = кучерява мъята. — **Англійская, пе́речная мята**, M. piperita Schm. = холо́дна мъята. Ал. — **М. коша́чья**, Nepeta glechoma = росхо́дник. Ал.

Мятежникъ, ца = бунтовни́к, ця (С. З.), бунта́рь, ка, повста́нець, колотне́ць (С. З.). — Пр. д. під сл. Бунтовщик і **Кра́мольникъ**.

Мятежническій, мятежничій = бунтівничий, бунтарський. (Д. Бунтовщи́ческій).

Мятежный = бунтли́вий (С. Л.), бунтли́вий.

Мятежъ = бунт, повста́ння, розрух, колот, колотне́ча, ворохо́бня (Гал.). — Д. під сл. **Возмущеніе, Возста́ніе** і **Возмуще́ніе** З.

Мятели́стый = д. **Выю́жистый**.

Мятель = д. **Выюга**.

Мятли́ка, рос. Poa = д. **Метёлка** 3.

Мя́тный = мъя́тний.

Мять, ся = 1. мня́ти, ся (С. З. Л.) ти, ся, мняшкури́ти. — Не терш мнявши, не їсти галача. н. пр. — І ту

нене і мнуть мене; ще діждуть ся в Бога ласки, що наробля́ть з мене паски (пúби картоля́ так кáже). п. пр.

2. (льон коноплї) — тéрти, тїпати (С. Ш.), (солому) — мéрвити. — На городї терниця сама тре. п. п. — Почала тїпати коноплї.

3. мня́ти ся, хóняти ся, вага́ти ся.

Мяґкáнье = ня́вкання, ня́вча́ння.

Мяґкать, мяґчить, мяґкнуть = ня́вкати, ня́вча́ти (С. З.), ня́вкнути. — То собака неде гавкне, то закрьонае свиня, то шкодлива кішка ня́вкне. Спїв. — Кошеня десь мячить. С. З.

Мазýпка = д. Махýпка.

Мать мячúкъ = мяч (С. Л.), опýка (С. З. Л.). — В опýки грати. С. З. — То в дучку булку загоняли, другі в опýки тощо грали. Гр.

Мґ'рный = мúровий.

Мґ'ро = мúро.

Мґрова́ніе = мирува́ння.

Мґрова́ть = мирува́ти.

Мґропома́заніе = 1. маслосьвя́тіє, собóрования ма́слом. — І маслосьвя́тіе служили. К. Ш.

2. миропома́зання (царів).

Мґропома́зывать = собóровати ма́слом, мирува́ти.

Мґрохрани́тельница = мúрниця.

Н.

На = 1. (на питання: куди, на кого або на що, коли, на скільки, як, де на кому, коли?) — на. — Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці. п. п. Не тратьте, куме, сили, спускайтесь на дно. п. пр. Вийду я на гіроньку та біленьки ніженьками. п. п. — Кив, горг на його! Кн. Що на ноги дибки, на руки дибиці. п. п. Взяти на поруки. — А бíдний місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. На щастя, на здоровя, на многі рік! п. пр. — Круг містечка Березечка, на чотири милї мене славні Запорожці своїм трупом укрили. К. Ш. Купив за воїнку пасіки. Напився на місяць. — Взяти на память. Як на лихо, що й жінка злюдужала. — На городї коло броду барвінок не сходить. К. Ш. — На віку, як на довгій ниві — всього бувае. п. пр. На неділю на соломі .. дїти гралисъ собі крамаками. К. Ш. На злодію шапка горить. п. пр. — На тім тижні. На Миколи, та й Миколи. п. пр. — **На всѣ рýки** = до всього́, на все здáтний. — На все здатний — до любощів, до пісень. В. Г. — **На видý** = на видноцї, на óцї, на óчах. — Ходила батіг на видноцї. — **Женúться на вдовѣ** = взя́ти удову́, жени́ти ся з удово́ю, взя́ти шлюб з удово́ю. — **Пошóлъ на отцá** = в бáтька вдав ся, схóжий на бáтька. — **Стоя́ть на ногáхъ** = колúти ся.

2. про, на, для, за-для. — **На слýчай** = про случáй. — **На прáвдникъ, на** [illegible] **готóвить** = про прáзник, про [illegible]. — Шие сорочку про празник. — [illegible] прошенят про чорний день. — На [illegible] не вистачить.

3. на! — На, їж! — **Вотъ тебѣ́ на!** = от тобí й на́! от тобí й мáєш, ото́ мáєш!

Наáукаться = нагука́ти ся, нагогóвкати ся. — Нагоговкались в лісї, поки вистрíли ся.

Наáхаться = наóхати ся, наóкати ся.

Набáвить, набавля́ть, ся = набáвити, прибáвити, накúнути, прикúнути, дода́ти, набавля́ти, ся і т. д., понабавля́ти, ся і т. д. — І ще накинули податі на душу по кербованцю.

Набáвка = набавля́ння, накида́ння, на́бавка, дода́ток, на́кидка, прúкидка.

Набáвочный = набáвочний, добáвочний, додатковий.

Набаклýшничать = пробайдикува́ти, набайдикува́ти ся. — Ще хіба не набайдикував ся за цїлий місяць без роботи?

Набалагýрить, ся = 1. набала́кати, набазїкати, ся.

2. нашуткува́ти, напустува́ти, ся.

Набаламýтить = набаламутити, наколоти́ти; набреха́ти.

Набалдáшникъ = голóвка (С. Пар.), га́лка. (С. З.). — Патериця в срібною головкою.

Набалова́ть, ся = напустува́ти, нажартува́ти, нажирува́ти, ся; допустува́ти ся, дожартувати ся, дожирува́ти ся. — Чи ти ще не нажартував ся? — Допустував ся, поки й носа собі розбив.

Набáлтывать, наболта́ть = 1. набóвтувати, намішувати, набóвтати, намішáти, наколотити. — Наколотá корові пійла.

2. набазíкувати, набазíкати, наверзти́, нахлúвкати. — Нахлявкала чорт зна що! Хар. Чайч.

3. набріхувати, оббріхувати, обно́сити, набрехáти, оббрехáти, обнести́, понабріхувати і т. д. — Так тебе оббреше, обнесе. Б. І. — На всіх понабріхує та повигадує те, чого й не було. Чайч.

Набальзамировáть = набальзамувáти, намастúти.

Набаля́шничать = набазíкати, наверзти́, попоточúти баля́си.

Набарабáнить = набарабáнити, наторохтíти.

Набарáхтаться = наповту́зити ся, набо́рсати ся, втомúти ся, тріпаючись, бо́рсаючись.

Набарышничать = набаришувáти.

Набáтить = розголо́шувати, роздзво́нювати. — Не встиг росказати йому, а він зараз по всьому селу роздзвонив.

Набáтъ = гвалт, гвалт (С. З.), сполóх. — Бить, удáрить въ набáтъ = на гвалт, на сполóх дзвонúти, бúти. С. З. — Ударили на сполох — збúгло ся все село. — В дзвони ударили на гвалт. Ки.

Набахвáлиться = нахвáстати ся.

Набúять, ся = пакувáти, наговорúти, ся, набалáкати, ся. — Багато вже накázали про сі плуги, а вони зовсім не такі гарні. — Набесідувала, наговорила, взяла язницю, по мед пішла. п. пр. — Набалакались ми з кумом.

Набедéрникъ = чапрáк. С. Пар.

Набéдренникъ = набéдреник.

Набездóлынчать = нашкóдити, накоїти, набро́їти.

Нáбережная = набережжя, побережжя, приберéжжя, на(по, при)берéжна (вулиця або дорога попад берегом). — Повештались по набережжю Неви, вернули ся до господи. Ки.

Нáбережный = на(по, при)берéжний.

Набесéдоваться = наговорúти ся, набалáкати ся, наорзжовля́ти ся.

Набивáльщикъ = вибíйчик, вибóйщик.

Набивáть, набúть, ся = 1. набивáти, набúти, понабивáти, (гвіздки) — цьвяхувáти (С. З.), нацьвяху(шку)вати. С. Л., (клинці) — клинцювáти, наклинцювáти. С. Л. — Набив багато дівчин. С. Л.

2. набивáти, натóптувати, напихáти, напакóвувати, набúти, натоптáти, напихáти, напакувáти (С. Л.), ся, понабивáти, понапихáти і т. д. — Напхав у пихтір сіна. — Лисичка вгіла в нірку пічок, а туди напхала сьміттячка. п. п.

3. набивáти, набúти, понабивáти, ся. — Треба набити обручі на дíжку, а то зовсім розсохлась. — Чи ти вже понабивав мині дíжки, чи ні? Чайч.

4. вибивáти, вúбити, повибивáти. — Прийшов вибійчик вибивати пістрю. — **Набúть въ ýши** = натýркати (С. З.), намóвити, набрехáти, понатýркувати і т. д. — Я вже знаю — це вона йому натуркала. — Понатуркають курним в уха, а вони й вірють. Чайч. — **Набúть оскóмину** = поосклóмити ся, оскóму набúти.

Набúваться = 1. набивáти ся, напро́шуватися. — Я його не кликав — він сам набив ся в гості до мене.

2. назбирáти ся, набирáти ся. — Багацько назбиралось сьогодні людей.

3. д. **Набивáть, ся.**

Набúвка = 1. набивáння, напихáння, вибивáння і т. д. д. Набивáть.

2. вúбійка (на тканині).

Набúвной = 1. набивний, набивáльний.

2. (про тканину) — вибíйчáний, вúкрашений. — Вибійчані штани. — Сідлає з гарного сатцю накрашного. Ки.

Набúлки = ля́да (у ткацькій верстаті).

Набúрать, набрáть, ся = набирáти, збирáти, підбирáти, набрáти, зібрáти, підібрáти, ся, понабирáти, ся і т. д. — Набирали некрутників в неділеньку вранці п. п. — Набрав мішок проса. — Зібрались всі бурлаки до рідної хати. п. а. — Набрав ся хлопець розуму. — Набрав я як най груш. п. пр. — Вона підбирає п. ки. — Понабирали люди з гамазеї жи Чайч. — Грошей повні кишені понабирав К. З. о Ю. Р. — **Набирáть въ дóлгъ** = брáти нáбір. — **Набирáть на стóлъ** = лаштувáти стíл (на обід або на вечер — **Набрáться бéды** = зазнáти лиха. — Вжеж і зазнав я лиха з тим позвом. Ки.

Набúрка = 1. набирáння.

2. кóшик, козубéнька (що з нею ходять по ягоди, по гриби то-що) д. під сл. Кор зúна.

Набúтый = набúтий, натóптаний, напханий і т. д. д. Набивáть. — Н. бурак = рівня достáтком. — Н. дурáк = вели́кий дýрень, дурний, як пень, як колóда.

Набúть, ся = Набивáть, ся.

Набúться = накордувáти ся. — Накорду вав ся чимало, поки сяк так укосих

Наблева́ть, наблёвывать = наблюва́ти, вирига́ти, набльо́вувати, попабльо́вувати. — Попабльовував скрізь.

Наблея́ть, ся = наме́кати, набе́кати, ся.

Наблошня́ть = наблошня́ти, напусти́ти бліх.

Наблошня́тьси = насоба́чити ся.

Наблуди́ть = наколобро́дити, напалобро́дити.

Наблюда́тель, ница = 1. наглядник, ця, нагляда́ч, ка. С. Жел. Пар.
2. доглядник, ця, догля́да́ч, ка, дозо́рця (С. З.), дозо́рний. — Ти доглядник за лісом, та й станеш в одвіті. Кн. — Вач, чортова доглядачка таки надріла. Кв.

Наблюда́тельность = доглядність, спостереже́ння. — Усе своє спостереження він вложив в отсе діло. Кн.

Наблюда́тельный = наглядний, доглядний; д. **Внима́тельный**.

Наблюда́ть = 1. наглядати, роздивля́тися, стежити, примічати, спостерега́ти. — Астроном, що спостерегав зорі... Кн.
2. доглядати, назирати, пильнувати. С. Л. — Доглядати за дітьми. — Треба добре пильнувати ліса, щоб не крали. — Пильнуй свого носа, а не мого проса, п. пр.
3. берегти́, хорони́ти, захо́вувати.

Наблюде́ніе = нагляда́ння, на́гляд, спостереже́ння, доглядання, до́гляд, дозір. — Автор додав і власні спостереження коло фонетики полїщуків. Кн.

Наблю́дникъ = по́кришка (на блюдо).

Наблюсти́ = доглянути, допильнувати.

Набогати́ть, набогаща́ть, ся = збагати́ти, збагаща́ти, ся.

Набожничать = бу́ти богобоязливим, побо́жним, (іронічно) — жити до Бо́га лізти.

На́божность = набо́женство, побо́жність (С. Л.). — Служби божої треба слухати з великим набожеством: В. Н.

Набожный, но = побо́жний, но (С. Л.), богобоязли́вий, во, богомі́льний, сьвятобо́жний, но. — Такий побожний зробив ся: ні празника, ні неділі не пропустить п. к. — Народ побожно хрестив ся. Кн. — Побожний, як жид подорожній. п. пр. — А той тихий та тверезий, богобоязливий. К. Ш. — Сьвятобожна жінка. Хар. Чайч.

Набо́йка = 1. вибійка (Кн.), вибивanka, особлива пістря (тканина).
2. ключ (до гайки).
3. набивач, набиняч (у бондарів).

Набо́йникъ = 1. шо́мпол. — Почав набивати рушницю, а шомпол й злама́в ся.
2. товка́ч.

Набо́йчатый = вибійча́ний, вибивaний. — Мої мішки прикметні — з вибиваної десятки. Кн.

Набо́йщикъ, ца = вибійчик, вибо́йщик, ця.

Набо́кій = крива́й, кривобо́кий. — Кривобока хата.

Наболта́ть = д. **Набалтывать**.

Наболта́ться = набала́кати ся, попабала́кувати ся, набазі́кати ся, попабазі́кувати ся. — Набалакались ми з кумом. — Оце по́други: як зійдуть ся, так і не розлучать ся, — чи ви вже попабалакували ся? Чайч.

Набольшій = ста́ршій в сім'ї.

Наболе́лый = наболі́лий, натру́жений. — Натруженою рукою не напишеш рівно.

Наболе́ть = наболі́ти, розболі́ти ся.

Набо́ристый = збо́ристий, рясни́й. — Збористі рука́ва. — Рясна свита.

Набо́рка = набіра́ння.

Набормота́ть = набурмота́ти, нахурхота́ти.

Набо́рный = 1. набірний.
2. збірний, штукова́ний. — **Набо́рная збру́я** = цьвяхо́вана збру́я.

Набороздить = наборозни́ти, наскоро́дити, надря́пати, начерка́ти. (Д. **Боронить**).

Набороня́ть, набороновать = наборони́ти, наволочи́ти, наскоро́дити. (Д. **Боронить** 2).

Набо́рщикъ = 1. набо́рщик, склада́ч (в друкарні). С. Жел.
2. вербівни́к (що вербує людей до війська). — Як колись були вербівщики та вербували до війська. п. о.

Набо́ръ = 1. набіра́ння, набір, бра́нка (С. Ш. Фр.). — Бути ж мені у неволі, у некрутському наборі. п. п. — Стережіть ся парубочки, либонь бранка буде. п. п.
2. набір, склада́ння (друкарське).
3. **набо́ръ оруді́й, инструме́нтовъ** = спра́ва, справи́лля, начи́ння, припа́с. — Прийшов швець зо всім своїм справилля.

Набра́живать, набре́сть = 1. набро́дити, натрапля́ти, над(г)и́бувати, набрести́, натра́пити, над(г и́бати. — Ідучи в ліс, надибав зайця. п. к.
2. віхо́дити, збіра́ти ся, згрома́жувати ся, скупчувати ся, зійти́ ся, зібра́ти ся і т. д., посхо́дити ся, пози-

ходи́ти ся, позбира́ти ся і т. д. — Зібрали ся всї бурлаки до рідної хати. н. п.

Набри́живать, наброди́ть = налóвлювати, наловúти рúби вóлоком.

Набра́живаться, набродúться = находúти ся, набродúти ся, наволочúти ся, натинятú ся.

Набра́жничаться = напúти ся, налига́ти ся, натю́жити ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся. — Налиган ся так, що ледве ноги волочить.

Набрали́ть, ся = нала́ти, ся. — Не тільки не бив, а й не налаяв нїкóли. Ск. — Я ще не налаялась, а він мінї перебив. К. К.

Набра́сывать, набросáть, набро́сить = 1. накида́ти, накúдати, наскида́ти, понакида́ти, нашпурля́ти. — А лисичка... все кида по рибцї на дорогу, все кида... От, як накúдала вже багато, тодї пишком і сама злїзла. н. к. — Понакидáли скрізь. — Наскидáли самих денежок стільки. К. З. о Ю. Р.

2. робúти, зробúти нáрис. — Тільки зробив нарис — багато ще роботи.

3. накида́ти, накúнути. — Наквапив свиту на опашку, та й побіг.

Набра́сываться, набро́ситься = накида́ти ся (на кого або на що), наскіпа́ти ся (на кого), допада́ти ся, дорива́ти ся (до чого), накúнути ся, наскіпати ся, допáсти ся (С. Л.), дорва́ти ся. — Собаки накинулись на його. — Такий задерикуватий — як наскіпав ся на мене, так і лїзе до бійки. Чайч. — Допав ся, як кіт до сала. н. пр. — Вже допав ся до вареників. С. Л. — **Набра́сывается тѣнь** = па́дає тінь.

Набра́ть = д. **Набира́ть.**

Набре́дить = наверзти́, наплести́. — Мало чого слабий не наверзе, коли йому щось марить ся.

Набре́сть, набродúть, ся = д. **Набра́живать, ся.**

Набро́дный = приблу́дний, пригу́льний. Приблудний собака. — Від приблудного пеяки не діждеш ся дяки. н. пр. — Пригульна кобила.

Набро́дъ = на́волоч. С. Л.

Набронзирова́ть = набронзува́ти.

Набросáть, набро́сить = д. **Набра́сывать.**

Набры́згать, набры́згивать, ся = набри́кати, напри́скати, набри́зкувати, ся, понабри́зкувати і т. д. д. **Брызгать.** — Ач, понабризкував скрізь. — Набризкав чорнилом.

Набрюзжáть, ся = набурмота́ти, ся, набурчáти, намурмота́ти, намурчáти, ся (Д. Брюзжáть).

Набра́кать = наверзти́, наторо́чити, наплести́ (язиком).

Набрянча́ть, ся = набрязча́ти, набряжотíти, ся. (Д. Брезжáть).

Набура́вить = насвердлúти, навертíти, понасвéрдлювати, понавірчувати. — Понасверлював дірок.

Набу́хать = набу́хати, накúдати (багато).

Набу́хлый = (на)розбу́хлий, набря́клий, набубня́вілий.

Набу́хнуть = (на)розбу́хнути, набря́кнути, набучáвіти, набубня́віти. — Дошка набухла. — Обручі розбухли в конвиці. — Мокрі сорочки набрякли. Лев. — Ноги набрякли. Лев. — Горох набубнявів.

Набу́чить = назолúти, налу́жити. — Сорочки вже назолили.

Набушева́ть, ся = набушувáти, набуя́ти, ся, (про воду) — набурха́ти, нахвилюва́ти, ся (тільки про бурю), навихорúти, ся.

Набуя́нить = набушувáти, набуя́ти, нагвалтувáти.

Набѣга́ть, набѣжáть = 1. наздогоня́ти, доганя́ти, наганя́ти, настигáти, наздогнáти і т. д. д. Догнáть.

2. набігáти, наскóкувати, набúгти, наскóчити. — Непароком набіг конем на його і збив з ніг. — Чорний наскóчив на корчі і трохи не перекинув ся.

3. збігáти ся, набігáти, назбігáти ся, збúгти ся, набúгти, позбігáти ся, понабігáти. — Набігло багато людей. — На тевалт збігли ся люди. — Мірку проса насипав, — назбігло ся такого до біса горобцїв. н. к.

Набѣгáть, ся = добігáти ся, набігáти, ся. — Добігав ся, поки ноги пахнуть. — Дїти набігали ся, та зараз спати.

Набѣгъ = нáпад, наскóк. — Татарські напади довго руйнували Вкраїну. — **Дѣлать набѣги** = набігáти, нападáти. — Кримські Татари почали набігати на Україну і дуже грабувати П. Др. — **Набѣгомъ** = наскóком, нáгле; несподівано; урúвками. — Він тільки урівками буває дома, а то все коло пана.

Набѣдокýрить = нашкóдити, набрóїти.

Набѣдствоваться = набідувáти ся, налихувáти ся, зазнáти бідú, лúха, горя. — Зазнав я там чимало лиха.

Набѣжáть = д. **Набѣгáть.**

Набѣливать, набѣлúть, ся = білúти, ви-

бі́лювати, побі́лювати, натира́ти, ся (крейдою, бляйпсом то-що), побіли́ти, набіли́ти, патерти, ся. — Треба побілити стіни. — Справ красило і білило, щоб я лично побілила. п. п.

Набѣло́ = на́чисто. — Перепиши начисто.

Набѣсúться = накали́ти ся.

Набѣсовáться = налютува́ти ся, накали́ти ся.

Навáга, риба Gadus collarias = навáга, дорш (С. Пар.).

Навáжувать, навозúть, написáти, ся = навóзити, навéзти, ся, понавóзити. — Повезли гною на поле. — Раніш було багато возили тютюну на ярмарок. — Повезено їй усяких подарунків. Чайч.

Навáксить, ся = навáксувати, ся. — Навáксував москаль вуси, як чоботи.

Навáлювать, навалúть, ся = 1. наверта́ти, нагорта́ти, навáлювати, ся, наверну́ти, нагорну́ти, навалити, ся. — Навернули колоду на... — Прибігов, аж тая земля кругом наверчений. п. к. — Треба нагорнути сіна.

2. накладáти, накидáти, навантáжувати, накла́сти, ся і т. д., понакладáти і т. д. — Наклали повну повозку. — Хоч як було навантажили від снопами. К. Х.

3. нахили́ти, нахили́ти, ся, понахили́ти, ся. — Нахиляй на бік. — Стіна нахилилася ся.

4. наноси́ти, нанести́, ся, понаноси́ти. — Це аж з Буковини нанесло (водою) стільки корчів.

5. збира́ти ся, зібра́ти ся, насу́нути. — Зібрало ся на ярмарок чи мало люду. — Насунуло людей до шинку.

6. навáлювати, навали́ти (в картах, в гри у воза). — Вий і навалюй.

7. навáлювати ся, навали́ти ся, поповáлювати ся. — Навалило ся багато землі у криницю. — Не навалюй ся на мене.

8. д. Набрáсываться.

Навáлка = 1. навáлювання, накидáння і т. д. (д. Навáлювать).

2. він (гра в карти). — Давайте грати у воза.

Навáл, навáльщина = кучугу́ра, (хворосту, лому) — вáлява. — Отаку кучугуру накидали.

Навалúть, ся = 1. навалúти, нафалювáти. — Багато сукна навалили.

2. накúдати. — Як ударили з семи гармат у Середу вранці, накидали у годину кілів повні шанці. п. п.

3. навалúти ся, поповалúти ся. — Коли ти встанеш з ліжка? Чи ще́ не навалив ся?

4. наля́пати, набáзграти (С. Л.), надря́пати, скомпонувáти, написáти на швидку́ ру́ку, аби́-як.

Навáра = 1. навáр; шум, шумовúна, шумовúння, скалки, пі́на (у страві). — Від сього м'яса більше навару. — Зніми шумовиння з борщу.

2. пі́йло (варене собакам).

Навáрювать, наварúть, ся = навáрювати, наварúти, ся, понавáрювати; привáрювати, приварúти, (сталі) — настáлити. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. п. п. — Понаварювано багато, а їсти нікому. Чайч. — Треба понести в кузню нагострити леміш. — Настáлив сокиру.

Навáрка = 1. навáрювання, привáрювання.

2. навáрка, привáрка. — Від леміша привáрка відпала.

Навáрний = 1. си́тий. — Ситий борщ.

2. наварúй, привáрений. — Наварне долото.

Навáр = д. Навáра 1 і Навáрка 2.

Навáстрювать, навострúть, ся = нагóстрювати, натóчувати, ся, нагострúти, ся, понагóстрювати, ся. — Треба нагострити сокиру. — Понагострюй ножі! Чайч. — **Навострúть лúжки** = утікти́, накивáти пя́тами, да́ти тя́гу, дра́ла, двухача́. — А він хап скриньку, тай дав драла. — **Навострúть ýші** = насторóжити, насторóпити, нашорóшити ýха. С. З. — Еней наш насторопив уха. Кот. — То він одно ухо нашорошить. К. Х. — **Навострúть ру́ку, навострúться** = набúти, наламáти ру́ку, насобáчити ся. — Він в сьому ділі набив руку.

Навахлúть = зля́пати, набáзграти, зробúти аби́-як.

Навощúвать, навощúть, ся = вощúти, лощúти. навощúти, налощúти, ся. — Навощила питки. — Поміст лощили йому цілий ранок, — налощили, аж сне, а він і не подихнув. Кн.

Навéдéніе = нáвід. С. Жел.

Навезти́, навéзть = д. Навáжувать.

Навергáть, навéргнуть = накúдати. — Накидали цілу кучугуру.

Навергáться, навéргнуться = накидáти ся, накúнути ся, кúнути ся. — Шуліка кинула ся на курчат.

Навернýть, навёртывать, ся = 1. навертíти, накрутúти, намотáти, навúти,

ся, навірчувати, накру́чувати, намо́тувати, навива́ти, ся, понавірчувати, понакру́чувати, ся і т. д. — Навертіти навісно конопель. — Вірьовка накручується на вал. — Намотала нитки.

2. прикрути́ти, прикру́чувати, ся, (про гвинт) — зашрубува́ти, зашрубо́вувати, ся. — Прикрути гайку.

3. (про сльози) — набі́гти, підступи́ти, набіга́ти, підступа́ти.

4. навину́ти ся (С. З. Л.), тра́нути ся, лучи́ти ся. — Навинули ся гості. — Нікому не пробачаючи, рубав в пень, хто тільки навинув ся. Л. В. — Лучив ся прасол і закупив усіх кабанів. — Гість трапив ся.

Наверста́ть, наверстывать = нагна́ти, надолу́жити, наганя́ти, надолу́жувати. — Та він своє нажене, хоч і дуже на їх тратить ся. — За тих пару неділь хотів надолужити те, що заледащав за скільки літ. Фр. — Наймитку! чого ти рано встав? — Та я своє, паночку, то одганяючком то обуваючком надолужу. п. пр.

Наве́ртка = 1. навірчування, накру́чування.

2. свердлі́ння (свердлом або шилом).

3. га́йка; шру́ба, шру́бка (С. Л.).

4. све́рдлик, праву́шник. — Гвіздок не йде, коли б правушник був, щоб навертіти. Кн.

Наве́ртывать, ся = д. **Наверну́ть.**

Наверті́ть, ся = 1. навертіти, накрути́ти, ся і д. **Наверну́ть** 1. — Накрутили ся, танцюючи метелиці.

2. насвердли́ти, навертіти (свердлом або шилом). — Треба насвердлити дірок, та тоді й прибивати.

Навесели́ть ся = навесели́ти ся, нагуля́ти ся, натішити ся.

На́веселѣ = під ча́ркою, на підпи́тку. — **Го́сти були́ на́веселѣ** = го́сті були́ під ча́ркою, весе́ленькі, ма́ли тро́хи в голові́. — Не то щоб були п'яні а під чаркою усі були. Кн.

Навести́ = д. **Наводи́ть.**

На́взничь = на́взнак (С. З.), навзнакий (С. Л.), гори́лиць, гори́ниць, до гори́ че́рева (С. З.), про плавання — голі́ че́рева. — Упав навзнак. — До гори черева лежати. С. З.

Навзрі́дъ = ридма́, рида́ючи. — Вона ридма ридала. Кн.

Навзре́въ = 1. нанаріз, нарозріз. — Купуй кавуна нанаріз і як поганий буде — не бери.

2. вщерть, ущерть (С. Ш.), про рідке — повні́нця (С. З.). — Дає він мірку не з верхом, а вщерть. — Зерно мірюють си ущерть. С. З. — Налив по самі вінця.

Навива́ть, навить = 1. навива́ти, накру́чувати і т. д. д. **Наверну́ть** 1.

2. прису́кувати, приплі́та́ти, присукі́ти, присучи́ти, приплести́. — Прийшов батіг, а то наконешник зовсім збив ся. — Треба присукати мотузок.

3. напліта́ти, наплести́, понаплі́тати, ся. — Понаплі́тали вінків такого багато, що на всіх стане.

4. накла́дати, накла́сти, понакладати (про сіно й солому). — Понакладали в ся сіном.

Навивка, навивъ = навива́ння, намо́тування, накру́чування.

Навига́ція = навига́ция; плавба́ (С. Нар.) — В осени погана плавба: холодно, вітрово.

Навизжа́ть, ся = наверещи́ти, ся, (про собак) — наскавучи́ти, ся.

Навинти́ть, навинчивать, ся = 1. загвинти́ти, накрути́ти, загвинчувати, накру́чувати, ся. — Треба накрутити гайку.

2. нашрубува́ти, загвинти́ти, ся (наробити шрубів).

Навира́ть, напра́ть, ся = набрі́хувати, набреха́ти, ся, понабрі́хувати. — Хто мухам набреха, що на чужий бік перелетять. Б. Г. — Набрешуть си та й перестануть. Б. Г. — Нікого не помилувала, — на всіх понабрі́хували. Чайч. — Наврáлъ съ три ко́роба = наказа́в сі́м мішків гречаної во́вни. п. пр.

Написа́ть, навісну́ть = записа́ти, нависа́ти, спада́ти, позписа́ти, звісити і т. д. — Волосся звисає до очей. — Стріха звисла.

Нависѣ́ть = повісі́ти. — Недовго повісив нова свита — зараз і пропив.

Навіть, ся = д. **Навива́ть, ся.**

Навлажи́вать, навлажить, ся = наволо́жувати, намо́чувати, наволо́жити, намочи́ти, ся, одволо́жити ся. — Сухе, як присок, треба наволо́жити. — Коли-б дощ, то тютюн одволожив си-б, тоді й класти.

Навлека́ть, навле́чь = 1. наволіка́ти, ета́скувати, нано́сити, наволокти і т. д. — Чи бач стільки грязюки наволік. — Не несло водою багато мулу.

2. наволіка́ти, наволокти́. — Од Бог помсту наволіка́ю. Л. В. — **Навлечь бѣ́ду** = наволокти́, наклика́ти, бі́ду́, лих, пеню́.

Наводи́ть, наве́сть = 1. наво́дити, на

вести́, направля́ти, напра́вити. — Направив мене, де шукати покрадених коней. 2. наспла́ти, насла́ти. — Наслав Бог на людей кару.

3. наводи́ти, навести́. — Навів лакм.

4. наганя́ти, завдавати, нагна́ти, завда́ти. — Нагнали йому холоду — нехай наперед так не робить. — Завдав жалю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

5. направля́ти, напра́вити, напра́вити, напра́вити. — Ваня та й направив на його рушницю.

6. наводи́ти, понаводи́ти, навести́. — Понаводила повну хату парубків.

Навóдка = **навóдíння**.

Наводнéнíе = **пóвінь** (Кр.), **пóвідь** (С. З.) і д. що **Водопóлье**. — У весну така була повінь, що на низу усі хати затопило. Кр. — Так багацько людей, як о повіді води. н. пр. — От великонна повідь буде. Кн.

Наводня́ть, наводни́ть, ся = **залива́ти**, затопля́ти, підтопля́ти, зали́ти, ся, підто́пити, ся, поня́ти водо́ю. — Це літо вода з Дністра затопила не тільки городи, а й виногради. — Така повідь, що аж село підтопило. — Вода поняла усю землю. Опатович.

Навóдок, частіше мн. **навóдки** = д. **Водопóлье**.

Навожде́нíе = **навожде́ння**; **мана́**. (С. З.).

Навозя́ть = д. **Навáживать**.

Навози́ть, ся = **навози́ти гно́ю** на по́ле, **вигно́ювати** — Вигноїла наша економія цей год 25 десятин. Чайч.

Навози́ться = 1. **награ́ти ся**, нажартува́ти ся, напустува́ти ся, накази́ти ся. 2. наклопота́ти ся, наморо́чити ся, намордува́ти ся.

3. **навози́ти ся**. — Перед Різдвом, що року навозить ся на базарь багато ковбас, а сей рік щось мало.

Навóзник = 1. **возíй** (що гній возить). 2. **по́ле вигно́їне**.

Навóзный = 1. **гнойови́й** (С. Л.), **гнíйний**, **гноя́ний**. — Гнійна калюжа. — **Навóзный жук** = **гнойови́к**. — Гнойовики роблять з того гною гальки, та й хотять їх. Степ. О. — **Навóзное то́пливо** = **кíзяк**. С. З.

2. **привозни́й**. — Привозна риба, а у нас зовсім немає.

Навóзня = **гноя́рка**, (де був гній) — **гноя́ще**, **гно́ище**. С. Аф.

Навóз = 1. **гній** (С. Аф. З. Л.), **ядр.** — **гнойо́к**, після свиней — **гайно́** (С. Аф. З.), **барлíг**, **рідкий** — **гноївка**, **багно́**, замерзлий або сухий, що йде на топливо — **кíзяк**, **куря́к**. — Ноги в гною, та руки в лою. н. пр. — Коли в дворі гнойок, то і в борщі пашок (есть мясце). н. пр.

2. **привóз**. — Сьогодні зовсім нема привозу на базарі.

Навóй = **навíй** (д. під сл. **Верстáкъ**).

Навóйня — вал у колóворота або барана (д. **Вóротъ** 2).

Наволáкивать, наволóчь = **наволíка́ти**, **наволокти́**, (про хмари) — **нахма́рити**, ся, **заволокти́ хма́рами**. — **Наволáкивастъ** = **хма́рить ся**. — Ой хмарить ся, дощ буде. н. п. — **Наволокло́ на не́бѣ** = **нахма́рило**, сь, **заволокло́ хма́рами**. — Нехай винесить ця, а то бач, як захмарило. н. пр. — **Наволóчь сѣти** = **покри́ти сíткою**.

На́волока = (верхня) — **по́шивка** (С. З. Л.), **пошивáнка**, **иноді** — **на́волока**. (перша, в котру насипають пір'я або пух) — **напíрник** (С. З.), **напíрняця**. — Треба на подушку нову по́шивку. — Подушок 2, наволок 4. Ст. Оп. Київ. Ст.

На́волокъ = **на́мул**, **лу́ки замулені**.

На́волочка = д. **На́волока**.

Наволóчь = д. **Наволáкивать**.

Навопи́ть = **насмерді́ти**, **набади́ти**, **напсьо́тити**, **напшо́тити**, **напшíкати**, (надто) — **накрути́ть**.

Навопи́ть, ся = **наголоси́ти**, **нагалаcува́ти**, **нарепетува́ти**, ся.

Навора́живать, наворожи́ть = 1. **наворо́жувати**, **наговля́ти**, **нашíптувати**, **начаро́вувати**, **насила́ти**, **наворожи́ти**, **намо́вити**, **нашепта́ти**, **начарува́ти**, **насла́ти**, **навідьмува́ти**. — Ота чарівниця начарувала йому, що немов слабий став. — Йому насланo сонячниці.

2. **виворо́жувати**, **ви́ворожити**. — Сьогодня не багато виворожила.

3. **навіщува́ти**, **напророкува́ти**.

Навора́чивать, наворoти́ть = 1. **наверта́ти**, **наверну́ти**. — Навернути млин.

2. д. **Нава́ливать** 1 і 2.

3. **накида́ти**, **наки́нути**. — Накинули йому десятинкувати.

Наворова́ть = **накра́сти**.

Наворожи́ть = д. **Навора́живать**.

На́воротень = **ву́лик**, **колóдка**. — Коли чистий вулик, та ще й навощений, то й рій сідатиме. — В мого свата 150 колодок бджіл.

Навороти́ть = д. **Навора́чивать**.

Наворошíть = накúдати вóрох (хлíба).
Наворчáть, ся = набурчáти, нахурчáти, нагарúкати, ся.
Навосковáть = навощúти.
Навострáть, навострять, ся = д. **Навáстривать, ся.**
Навóхривать, навóхрить = натирáти, натéрти вóхрою.
Навráть, ся = д. **Навирáть, ся.**
Навредúть = нашкóдити, вишкóдити, пошкóдити, наробúти шкóди. — Багато він мíні нашкодив тими брехнями.
Навря́дъ = навдáку, трóхи-чи, навря́д.
Навсегдá = на вíки, по вік, до вíку, назáвжди, назáвше. — Десь ти мене, молодую, на вíки покинув. н. п. — Тарасовí здавало ся, що надíя його на вíки зникла. Кн. — Я другої не любив і любить не буду, тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. н. п. — Єго ж сьвятим молитвам отдаємось назавше. Кіев. Ст.
Навскáчь = навзáводи (С. З.), навскóки. — Пустив коня навзаводи і скоро доїхав.
Навстрéчу = назýстріч (С. З.), назýбіч, (ховаючи кого) — навперéйми. — Аж тут мíні невістка назустріч. Г. Бар. — Біжи навперейми, то піймаєш.
Навтилíть, Nautilus = корáблик (ракушка). С. Жел.
Навыкáть, навы́кнуть = звикáти, привчáти ся, призвичáювати ся, звúкнути, привчúти ся, призвичáїти ся. — Та вже привчила ся до діла.
Нáвыкъ = звúчка, навúчка. С. Л. — Він має вже навичку до сього діла. Пр.
Навы́ться = навúти ся, (про людей) — наголосúти ся.
Навыючивать, ся, навыючить = навъючувати, навъючúти. — Навъючúв коня, сів і в одну ніч верхи пробіг до Черкасів. Кн.
Навéвáть, навéять, ся = навівáти, навíяти, (снíгу, піску) — намітáти, намести, понамітáти. — Понамітало кучугури піску.
Навéдываться, навéдаться = навíдувати ся, одвíдувати, довíдувати ся, навíдати ся, одвíдати, довíдати ся. — Ти ненавідував ся до неї? Кн. — Вона в мене не обідала, тільки мене та й одвідало. н. п. — Батько пішли одвідати дядька. — Із Спасу там, чи що, довідуєть ся до меду, аж йому пчоли наносили ще менше. К. З. о Ю. Р.
Навéнивать, навéять, ся = навíювати, навíяти, ся. — Навіяла 10 мішків проса.
Навéрить = навíрити, наборгувáти, надавáти нáбір. — Шинаварочка мене ма на 100 рублів навірне. н. п.
Навéрно = нéвно (С. З.), запéвне (С. З.), напéвне, справдí, дíйсне. — Пам'ятаю, як спитала я Миколу в перший раз, бо напевне я не знала. Кон. — Це я дíйсне знаю. Кр.
Навéрную, навéрнякá = напéвне. С. Л.
Навéсить, ся, навéшать, навéшивать, ся = 1. повíшати, навíшати, навíшувати, ся, понавíшувати, поровíшувать. — Повішай, сорочки на горíщі. — Поровішували скрізь, що й пройти не можна.
2. навíсити, навíшувати. — Треба навісити двері на завіски.
3. знáжити, одвáжити, знажувать. — Треба знажити сіль.
4. нахилúти ся, схилúти ся, поникти ся, нахиля́ти ся і т. д. — Стоїть під над водою, в воду похилив ся. н. п.
Навéстить, навéщать, ся = навíдати, одвíдати, провíдати, перевíдати, під на провíди, навíдувати ся і т. д. — Кого Бог любить, того й навідує. н. пр. — Ой полети, галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. н. п. — Вони там були, та й її відвідали. Чайк. — Вона в мене не обідала, тільки мене перевідала (друга одміна: одвідала). н. п. — Мене мати провідала, вона в мене ночувала. н. п. — Не прийшло в думку провідати її. Кн.
Навéсъ = 1. дашóк, над ганком — віддáшшя (С. З.), над воротьми — острíшок, від покрівлі дерев'яної або залізної, що виступає наперед — піддáх, піддáшшя (С. Л.), від соломъяної або очеретяної — стрíха (С. З. Л.), край її — острíшок, острíшина.
2. повíтка (С. З. Л.), повíть, шóпа (С. З.), на заїзному дворі — підсíння. — Чи я тобі не казала, як стояли під повіткою: не їдь у Крим по сіль, бо застанеш під намíткою. н. п. — Заточи віз під повітку.
3. пахéт, халабýда. — Ой взяла невеличкий невеличкий намет, тай пішла всім горілочку ще й солодкий мед. н. п.
4. нáхил.
Навéтки = ватя́чка, натякáння.
Навéтренный = підвітряний.
Навéть = нáговор, нахóпа, обхова і т. Клевета.
Навéчно = на вíки і т. д. д. Навсегдá.
Навéшать, навéшивать, ся = д. Навéсить, ся.
Навéщать = д. Навéстить.
Навéять, ся = д. Навéвáть і Навéнивать, ся.

Навязáть, навúзывать, ся = 1. **навъязáти, привъязáти, довъязáти, повъязáти, навъя́зувати, ся** і т. — Навъяжемо снопи, та вдаримо в гопи. н. п. — Треба добре привъязати, щоб не одірвалось.

2. **доплести́, доплїта́ти, ся.** — Доплести панчохи.

3. **наки́нути, завда́ти, накида́ти, завдава́ти** (кому) **кло́поту.**

Навяза́ть, навúзнуть = **навъяза́ти, завъяза́ти, застрява́ти, пачіпля́ти ся, навъя́знути** і т. д. — Завъязло в зубах. — На колеса пачіпляло ся грязюки — по сьому маточину.

Навязáться, навúзываться = **навъяза́ти ся** (С. Л.), **набúти ся, причепúти ся, учепúти ся, навъя́зувати ся, набива́ти ся, въя́знути, чіпля́ти ся.** — Сама вона въязла до мене, доки... Ки. — Хіба я просив його? Він сам набив ся в гості до мене.

На́вязень = **бич, біяк.** — Цім складається з цівцяка та з біяка.

Навязно́й = **надвъя́заний, надпле́тений.**

Навя́зчивость = **набри́дливість, въїдливість, уїдливість** (С. Ш.).

Навя́зчивый = **набри́дливий, въїдливий, уїдливий, палáдливий, вчéпистий, причéпливий.** — Въязне до мене, як оса. Геть! кажу, въїдливий. Ки.

Навя́ливать, навя́лить = **навъя́лювати, навъяли́ти.**

Нага́дить = 1. **накаля́ти, напаску́дити, наги́дити.**

2. **напсо́дити напа́костити.** (С. Л.).

Нагáйка = **нага́й** (С. Л.), **ка, канчу́к** (С. З.), **карба́ч** (С. Л.), **малаха́й** (С. З. Л.). — А нагай малює вдовиці жидівську спину. К. Ш. — Пан звелів десятого канчуками одшмагати. О. Ст. — Келеном по плечах приві́тав, карбачем по спині витопав. в. д. — А козаченько оглядаєть ся і карбачем одбиваєть ся. н. п. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяєте. н. п.

Нага́нивать, нагони́ть, нагна́ть = 1. **доганя́ти, наганя́ти, наздоганя́ти, догна́ти** і т. д. — Біг за ним з пів верстви, аже під лісом на силу наздогнав.

2. **набúвати** (напр. обручі), **натяга́ти** (напр. шину), **набúти, натягти́.**

3. **виганя́ти, вику́рювати, ви́гнати, ви́курити.** — Вигнали 10 відер горілки.

4. **відганя́ти, відігна́ти** (вирівнюючи). — Щоб не виникалось недостача грошей, давай їм відганяти рюходи.

5. **наганя́ти, нагна́ти, понагóнити.** — На ярмарок багато коней нагнано. — Вітер хмари наганяє. — Понагонив повен двір товару. Чайч.

6. **доганя́ти, догна́ти.** — Як лежав слабий, дуже багато пропустив, а потім треба було доганяти. — **Нагоня́ть кого́ ли́бо** = **ганя́ти** (кого), **винов**ля́ти (кому). — Почав він його ганяти і за се і за те, аж душно йому стало. — А хазяїн мене лає, ще й хазяйка виновляє. н. п. — **Нагоня́ть тоску́** = **завдава́ти жа́лю.** — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

Нага́рь = **на́горь** (на свічці), **жу́желиця** (на металі), **коло́мазь** (на осі від шкаровидла), **зга́рь, чвирь** (в цибуху), **шуковúння, сма́га** (на варивї), **сма́га** (в роті, на устах). — На́горь на гнотові. Чайч.

Нагати́ть, нага́чивать, ся = **нагати́ти,** (та́расом) — **натарасува́ти, нага́чувати.**

Нагвозди́ть = 1. **набúти гвіздків, нацьвяхува́ти.**

2. **набúти, натовкти́, накла́сти.** — Наклали йому в потилицю добре.

Нагибáть, нагну́ть, ся = 1. **нагина́ти, гну́ти, нахиля́ти, нагну́ти, нахили́ти, ся.** — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилю підійма. К. Ш. — Хвірточка низенька, треба нахилятись. — Нахили ся тишком-нишком над румяним білим личком. Рудч.

2. **нагина́ти, гну́ти** (багато), **нагну́ти.** — Чи багато обідля нагнули?

Нагúбъ = **на́гиб** (С. Жел.), **коліно, на́хил** (С. Ж.).

Нагúшка = **го́лий, голя́к, голячо́к.**

Нагишóмъ = **го́лим, голяка́, гольцем.** — Злякала ся, забула й сорочку на бе́резї, та гольцем по селу. Ки. — А він вискочив з води, тай побіг голяка́.

Нагúшъ = д. **Нагúшка.**

Нагляди́ть, нагля́живать = 1. **вирівняти, вирівнювати,** (геометрем) — **вигеометрувати.**

2. **нагляди́ти, напрасува́ти, нагля́жувати, напрасо́вувати.** — Цих сорочок за день багато не наглядиш.

Нагля́зникъ = 1. **наочник.**

2. **сітка** (від комарів або від мошки).

Нагля́зный = 1. **наочний** (що на очі надівають ся).

2. **очевúстий** (С. З.), **видúнний** (С. Пар.), **видо́нний** (С. Л.).

Наглазу́рить = **полúти, навести́ полúву.**

Наглазéться = **надивúти ся, наглядíти ся, напа́сти о́чі, нагля́вити ся, наловúти гав.**

Наглéцки = наха́бно, нахра́пом (С. З.), наступцéм.
Наглéць = наха́бник.
На́гло = д. **Наглéцки**.
Наглода́ть, ся = нагри́зти, наглида́ти, ся.
На́глость = наха́ба (С. З.), на́храп, нахра́па, наха́бність. — Така нахрапа, що сором і людям сказати: серед божого дня відтяти дівці косу. Кн.
Наглота́ться = наковта́ти ся, наглита́ти ся.
Наглуми́ться = наглуми́ти ся (С. З.), нагли́зувати ся, накепкувати ся, накпи́ти ся (С. З.).
На́глухо = щільно.
На́глый = 1. наха́бний, нахра́пний. — От нахрапна людина! Крий Боже! Хоч пляй на його, а він лізе. Кн.
2. д. **Бу́рный**.
Наглядный, но = наглядний, но. — **Н. обученіе** = наглядна нау́ка.
Наглядѣть = нагляді́ти, нагля́нути, назрі́ти, назорі́ти. — Не все те руки достануть, що очі наглянуть. п. пр. — Над річкою край берега вовк гусячий табунчик назорив. Чайч. — Я вже назирила собі теличку, коли б тільки на гроші збити ся. Кн.
Наглядѣться = надиви́ти ся, нагляді́ти ся, налюбова́ти ся, намилува́ти ся. — Не надивлюсь на неї — така гарна. — Надивив ся, та й сяк-ночав по троху робити.
Наглянцова́ть = нагляцюва́ти.
Нагна́ивать, нагнои́ть, ся = нагно́ювати ся, нагнива́ти, нагної́ти, ся, нагни́ти. — Чирик нагниває.
Нагна́ть = д. **Нага́нивать**.
Нагнести́, нагнéсть, нагнета́ть = 1. нагні́ти́ти, нагні́та́ти. — Треба нагнітити капусту.
2. надави́ти, нати́скати (С. З.), наму́лити, надавлювати і т. д. — Намулив ногу.
Нагнётъ = нагні́т, гні́т, при́тиск.
Нагнива́ть = д. **Нагнива́ться**.
Нагноéніе = гноїння.
Нагнои́ть, ся = д. **Нага́нивать, ся**.
Нагну́ть, ся = д. **Нагиба́ть, ся**.
Наговáривать, наговори́ть, ся = 1. наго́ворювати, наказувати, наговори́ти, наказа́ти, набала́кати, набазі́кати, ся, набесі́дувати, ся. — Набесідувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла (або: пішла кури доїти). п. пр. — Наказав три мішки гречаної вовни. п. пр. — Набалакав такого, що й за день не розбереш. — Набалакались ми за цілий вечер. — **Наговори́ть вздо́ру, чепухи́, пустико́въ** = наговори́ти (С. Л.), наверта́, наторо́чити, наплести́, (багато і незрозуміло) — намоло́ти, нава́рякати, наміхрити, набубоні́ти, пахама́ркати, набелькота́ти, 2. наказувати, намовля́ти, набріхувати (на кого), обмовля́ти (кого), наказа́ти, намо́вити, набрехати, набала́кати, наторо́чити, нату́ркати, наплітки, нацьвенькати, напацикувати, наплескати (на кого), обмо́вити (кого). — Наклеп дїду на мене, а мінї на дїда. Кр. — Я не на тим прийшла сюди, щоб намовляти на парубка. Гул. Ар. — Набрехала на його. — Се мабуть вам снилось, а ви й нану наторочили. К. Х.
3. напроси́ти ся, набити ся. — Напросив ся в гості, на обід.
Наговня́ть = спаскуди́ти, напаскуди́ти (про яку роботу). — Вани ся за дїло, та тільки спаскудив.
Наговóрка = д. **Навѣтъ**.
Наговóръ = 1. д. **Навѣтъ**.
2. пашепт, частіше мн. пашепти.
Наговóрщикъ, ца = шепотíйник, ця, обмо́вник, ця і д. **Клевстíйкъ**.
Наговѣть, ся = поговіти, наговіти ся, попоговіти. — Поговів трохи, та й кинув. — Попоговів таки цілий тиждень.
Наголо́ = 1. наголо́. — Шабкі наголо.
2. геть чисто, до остáнку, до послідку, до нитá, до ноги, до цурки, до щéту. — Село геть чисто вигоріло.
Наголода́ться = наголодува́ти ся.
Нагомози́ться = наковту́зити ся.
Нагóнъ = 1. згін. — У ярмарку сей рік великий згін товару.
2. натяга́ння, набива́ння (обручів на діжку, шин на колеса то-що). — **Въ нагóнѣ** = на здогін. на здогінці. — На здогінці не націлуєш ся. п. пр.
Нагонúй = го́нка (С. Л.), нагóнка, вимова. — **Дать нагонúй** = да́ти го́нку, напи́лити го́лову, чу́ба, цуприну́, отчита́ти прочита́ти. — Дав йому доброї нагонки. Кн.
Нагоня́ть = д. **Нага́нивать**.
Нагоня́ться = наганя́ти ся, набігати ся, нагаса́ти ся. — Нагонив ся так, що аж заснув ся.
Нагорáживать, нагороди́ть = 1. нагоро́жувати, нагороди́ти, понагоро́жувати. — Нагородив у хліві закутків.
2. накида́ти, накла́сти (в купу), накида́ти, накопи́чити, накла́сти (в купу), накидати, накопичити.

3. д. Наговори́ть вздо́ру.

Нагоря́ть, нагоре́ть = 1. нагоря́ти, розпаля́ти ся, напаля́ти ся, розпіка́ти ся, нагорі́ти, напали́ти ся, розпали́ти ся, розпекти́ ся. — Нагоріло в печі. — Цегла нагоріла ся.

2. нагоря́ти, нагорі́ти. — Їжі́ нагорів. — Ему́ нагоре́ло = влетіло йому́. — Нагоре́ло въ го́рлѣ = пересо́хло в горлі.

Нагі́рбить, ся = нагну́ти, аго́рбити, ся.

Нагі́рный = нагі́рний, горови́й, го́рлий. — Горова́ рослина нахоща́зи дос себе жати. Кн.

Нагороди́ть = д. Нагоро́жывать.

Нагоре́лый = нагорі́лий. — Нагоріла сьічка.

Нагоре́ть = д. Нагоря́ть.

Нагорье = нагі́рья, горовина́.

Нагости́ть, ся = погостюва́ти, прогостюва́ти; нагостюва́ти ся. — Не довго погостювали, та й поіхали. — Ми у нас нагостили ся таки довгенько.

На́гость, нагота́ = го́лість, голизна.

Нагота́вливать, нагото́вить, нагото́вить, ся = нагото́вувати, настача́ти, наготу́вати, наста́чити (С. Л.), про страву — нагоро́ти, про одежу — наспра́вляти, спра́вити, воза и дорогу — налашто́вувати, налашту́вати (С. З.), обрехтува́ти. — Настачай, жінко, усього в волю, бо гостей буде багато. С. Л. — На всіх не настачиш. — Їжте на здоровля, для вас наварила. — Наспра́вляв собі одежі на цілий рік. — З вечера було ще налашту́ють віз і посклада́ють. Номис. С. З.

Нагото́вѣ = вгото́ві, нагото́ві. С. Л. — Гляди, щоб усе було нагото́ві.

Наготі́ть = голи́ти; обдира́ти ся, обшма́рувати ся.

Награ́бить = 1. нагрома́дити, нагребти́. — Чи вело сіна нагрома́дили.

2. награ́бува́ти, нага́рбати. (С. З.). — Нагарбав грошей.

Награ́да = нагоро́да (С. З. Л.), надгоро́да (С. Нар.), запла́та, відпла́ка, за на́хідку — перейма. — Одібрав добру надгороду за свою службу. Ч. К. — Се велика нагорода за нашу працю. Пр. — Все те тільки пожира нагорода за його працю. Лев. В. — Оце тобі, Грицю, такая заплата — в чотирьох домах тепная хата. п. п. — Ой люди, люди, хто найшов чіпця — перейма буде. Буде перейма — чарка горілки, хто найшов чіпця нові жінки. п. п.

Награди́ть, награжда́ть = нагороди́ти, надгороди́ти (С. Л.), винагородити, нагороджа́ти, вінагоро́джувати. — Я вас нагороджу. Чайч. — Подивись на його, ще й винагоро́джувати хоче. н. к.

Награфи́ть = нагнітя́ти.

Нагребальщикъ = нагрібальник.

Нагреба́ть, нагрести́, ся = нагрібати, нагорта́ти, нагрома́дити, згрома́жувати, нагребти́, нагорну́ти, згрома́дити, ся, понагрібати, позгрома́жувати.

Нагре́бщикъ = д. Нагребальщикъ.

Нагре́зить = нахрі́яти.

Нагре́зиться = нахрі́яти ся, наверати́ ся, нахари́ти ся, насити́ ся, нароїти ся. — За цілу ніч такого наверзлось, що й не перекажеш.

Нагреме́ть = нагріхи́ти, нагрімотіти, нагуркотіти.

Нагрести́, ся = д. Нагреба́ть, ся.

Нагрози́ть = нахвали́ти ся, настраха́ти, настрашити. (С. З.).

Нагромозди́ть = 1. наки́дати, накла́сти (в купу), накопичити.

2. набудувати, понабудо́нувати.

Нагрубить, нагрубіянить = нагрубіяти.

Нагру́бнуть = д. Затверді́ть.

На́грубо = зве́рху, нена́чисто. — Обтесав зверху, та й кинув.

Нагру́дникъ = 1. нагру́дник.

2. па́нцирь.

Нагру́дный = нагру́дний, напе́рсний.

Нагружа́ть, нагружа́ть, ся = грузи́ти, нава́жувати, нагрузи́ти, нава́жити, нахурува́ти, навантажити, ся. — Ми й баїдуже — грузимо собі барку. Кн. — Вже хуру нахурували. — Хоч як було навантажити віз. К. Х.

2. напива́ти ся, налива́ти ся, напи́ти ся, нали́ти ся, нахлю́пити ся. — Налив ся, що й сьвіта не бачить.

Нагру́зка = 1. хурува́ння, нава́жування, ладува́ння.

2. вага́, покла́жа. — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертать. С. Аф. — Гляди, покладжі з воза не розгуби.

Нагрусти́ться = нажури́ти ся, натужи́ти ся, насумува́ти ся. — Натужили ся ми за ним, поки приїхав. — Потім Дидона моя упишкла, звеліла, щоб і Гандзя вийшла, щоб їй насумувались в смак. Кот.

Нагрыза́ть, нагри́зть = нагриза́ти, нагри́ати, понагриза́ти, (оріхів, насіння) — налу́скувати, налу́скати, налу́щити, налу́вати, поналу́скувати. — Поналускувала повну хату кабачків. Чайч.

Нагрѣва́ть, нагрѣ́ть, ся = нагрівáти, огрівáти, нагрíти, ся, дуже — нажáрити, парою — напáрити. — Ци трубка добре нагрівае хату. — Сонце нагріло пісок. — Треба нагріти воду. — Вода нагріла ся в чавунї. — **Нагрѣ́ть бока́** = оддýшити, одлýщити, одтýщювати, оддухопéлити, надавáти стусанів. — **Нагрѣ́ть рýки** = погрíти рýки. — Той дидько добре погрів руки в сирітській худобі.

Нагрѣ́въ = нагрівáння.

Нагрѣши́ть = нагрішúти. — Нагрішив за молоду, так тепер кается ся.

Нагрязни́ть = нанести, понаносúти грязюки, болóта, натýпати, натоптáти, набагнúти, набруднúти, закаля́ти. — Чи бач, скільки грязюки понаносили в хату. — Натупали поміст — треба знову мити.

Нагря́нуть = надíйти, надíхати, набíгти (несподівано, нагло), насýнути, наскóчити, вдáрити, напáсти. — Набігли на мою хату і урядник, і староста, і соцький, трохи не все село. Кн. — Тільки сїли обідати, як насунули гості. — Тільки розташували ся, як ударить дощ.

Нагýливать = випасáти, відпáсувати. — Випасають волів на степу, тоді вже женуть на ярмарок.

Нагýлка, нагýлъ = вúпас, випасáння.

Нагуля́ть, ся = догуля́ти ся, добíгати ся, нагуля́ти ся. — Догуляв ся, що аж занедужав. — Нагуляв ся в волю.

Нагуторúть, ся = набалáкати, набазíкати, ся. — Набалакались за цїлий вечер.

На́да = д. **На́до**.

Надава́ть = надавáти, наздавáти, поназдавáти. — Поназдавали люди по трошку.

Надави́ть, нада́вливать, нада́вить, ся = надавúти, нагнíтúти, надушúти, натúскати, начавúти, надáвлювати, ся і т. д. — Треба надавити олії.

Нада́нвать, надои́ть, ся = надóювати, надóїти, ся.

Нада́лбливать, надолбúть, ся = надóвбувати, надóвблювати, надовбáти, ся.

Нада́лѣе = нада́лї, нада́льше.

Надари́ть = надарувáти, поназдарóвувати.

Надба́вить, надбавля́ть, надба́вливать, ся = 1. набáвити, при,добáвити, додати, набавля́ти, ся і т. д.

2. (про цїну) — підня́ти, підви́сити, надда́ти, набúти, підíймáти, ся і т. д. — Піднялась цїна на хлїб. — Набив цїну.

Надба́вка = 1. на, до, прибавля́ння.

2. на, до прибáвка, додáток.

Надба́вливаніе = д. **Надба́вка** 1.

Надба́вливать = д. **Надба́вить**.

Надбúвать, надбúть = надбúвати, вищерблювати, надбúти, вищербúти.

Надбра́сывать, надброси́ть = прикидáти, докидáти, підкидáти, прикúнути і т. д. — Підкинь ще трохи сїна.

Надбропный = набрíвний.

Надбура́вить, надбура́вливать, ся = просвердлúти, навертíти, насвéрдлювати, ся.

Надвиганіе = насувáння, насóвування.

Надвига́ть, надви́нуть, ся = насувáти, насýнути, ся. — Великою хмарою насували ся Татари на руські землї. Бар. О.

Надвíгать, надвигивать, надвигáть, ся = насóвати, понасувáти і д. **Надвига́ть**.

На́двое = на́двое, навпíл.

Надворный = надвíрний. — Н. строéніе = будóва на подвíррі. — Н. сов'ѣ́тникъ = урядóвець 7 рангу.

Надво́рье = надвíрря. — Съ надворья = з надвóру. — Зайшов не в улиці а з надвору.

Надвы́сить, надвышáть, ся = д. **Надба́вить**.

Надвязáть, надвя́зывать, ся = доплести, надплести, доплíтати, надплíтати. — Короткі віжки, треба надплести. Кн. — Треба доплести панчохи.

Надгибáть, надогнýть, ся = надгинáти, згинáти трóхи, надігнýти, ся, зігнýти, ся трóхи. — Трохи зігнуло ся.

Надглáвный = надголóвний.

Надгля́дчикъ, ца = доглядáч, ка, доглядрець, дозóрний. — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кн.

Надгля́дывать = доглядáти, наглядáти, дозирáти.

Надгробный = 1. надмогúльний. — Надмогильний хрест.

2. похорóнний. — Похоронний сміх.

Надгрызáть, надгрúзать = надгризáти, надгрúзати, понадгризáти. — Миші надгризли хлїб.

Наддава́ть, наддáть = 1. додавáти, додáти. — Дав їм усього потроху, а потім бачу, що мало, та ще додав.

2. накидáти, набувáти (цїну при торгах), накúнути, набúти.

Наддáлблнвáть, наддолбúть, ся = надóвбувати, наддóвбати, ся.

Наддáтокъ, наддáча = додáча, придáток.

Наддира́ть, наддра́ть, надодра́ть, ся = наддира́ти, надде́рти, надібра́ти, ся.

Наддя́рка = наддира́ння.

Наддолбо́ть = д. **Надда́лбливать.**

Наддра́ніс = наддира́ння.

Наддра́ть = д. **Наддира́ть.** — **На́ддранный** = наді́дранний.

Надїлать, наддє́лывать = припроби́ти, вздроби́ти, при,надро́блювати.

Надёжа, надёжда = на́дія, сподія (С. З.), сподіянка, сподіванка (С. Л.), сподіва́ння (С. З.). — Надія в кут скрила ся. н. пр. — Надія в Бозї, як хліб у стозї. н. пр. — Така надія, що від всї волос білїє. н. пр. — Казала всїм, що я найкращий між парубками і речами такими міні надію подала. К. Х. — **Потеря́ть надёжду** = стра́тити на́дію.

Надёжный, но = 1. надійний, в. надією. 2. пе́вний, но (С. Л.), ві́рний, но. — На його сьміло здавайтесь, чоловік вірний, — скаже, так не змилить. Кп.

Надёргать, надёргивать, ся = наси́кати, сасіпати, нашарпати, (волосся, пірря) — наскубти, (льону, коноплї) — набра́ти, наси́кувати, ся і т. д. — А він приїхав та й сиче сїно... Насикав та й бере на возовку. Ост. п. о. — Наскубли пірря.

Надёржать, ся (вживають ся з прислівником: „не довго") = продержати, ви́держати, ся, протри́мати, ви́тримати ся. — Не видержиш довго, бо важке. — Не продержить ся він довго на тому містї.

Надёрнуть = наки́нути (про одежину), ваґу́ти, обу́ти на швидку́. — Він мерщій напхав свиту, вауґ на швидку чоботи та й побіг.

Надже́чь, наджига́ть, ся = надпали́ти, надпа́лювати, ся. — Надпалив сьвічку.

Надзе́дный = надзо́рянний.

Надзелень = на́дзелень, зеленце́й, усви́д, усвиду́. — Наш горох зеленцем обсубуть. Гул. Ар. — Зеленцем не їж груш. Кп. — Хліб зібрано усвид. — **Собранный на́дзелень** = свидний, свидовий.

Надзира́ніе = догляда́ння, нагляда́ння, догляда́ння.

Надзира́тель, ница = догля́дач, ка (С. Л.), доґлядець, дозо́рчий, дозо́рний, дозо́рця (С. Ж. З.), нагля́дник, ця (С. Пар.), сбо́рник, (за волами) — воловик, (за гаслами) — гамазе́йник, ва́хтор, (за лапами, возом, степом) — ланови́й, польови́й, степови́нчий, (за лїсом) — побере́жник, карбівни́чий, (за річкою, ставом) — береговий, (за мостами) — мостови́й, мостови́нчий, (за током) — токови́й, гуме́нний, (за робочими) — пригінчий. — Він у нас у школї доглядачем був. Пр. — Обзорниками нас (сапітарів) прозвали. Кп.

Надзира́тельство = догля́дництво, нагля́дництво (С. Пар.).

Надзира́тельша = доглядаче́ва (жінка доглядачева).

Надзира́ть = доглядати, наглядати, дозирати, назирати, пильнувати. С. З. Л. — Доглядав він добре, та й не доглядів. — Дозирай за дїтьми, щоб не пустували. С. Л. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр. — **Надзира́я** = на́зирці, на́зирцем. — І довідувались, назирці ходили. Ск. — Іди ж за ним назирці та дивись ся, що він робити ме. Федь.

Надзо́рщикъ, ща = д. **Надзира́тель, ница.**

Надзо́ръ = до́гляд (С. Аф.), доглядання, на́гляд, дозір (С. Л.). — Дїти росли без догляду. — Без догляду нема ладу. н. пр. — Так і трушусь, як побачу де без нагляду коней попутаних. Ос.

На́дивиться = надивувати ся. — Надивували ся ми чи мало, слухаючи такі речі.

Надиво = надивно, навдивовижу, на прочуд (С. Л.). — Та сон же, сон на прочуд дивний міні приснив ся. К. Ш.

Надира́ть, надра́ть, ся = надира́ти, надра́ти, наде́рти, ся; наскубти, намняти, намняшкурити (уха), начубити (чуба). — Надрав лика. — Надрали пірря повне сито. — Наскуб йому добре чуба. — Намняшкурив уха, що аж обпухли.

Надка́лывать, надколо́ть, ся = надко́лювати, надколо́ти, ся, понадко́лювати.

Надки́дывать, надки́нуть, ся = д. **Надбра́сывать і Набави́ть.**

Надкла́дывать, надкла́сть, наддожи́ть, ся = докладати, докласти, ся, доложити. С. Аф.

Надколо́ть, ся = д. **Надка́лывать, ся.**

Надклева́ть, надкле́вывать = надзьо́бати, надзьобувати.

Надковыра́ть, надковы́рывать = надколупати, надколу́пувати.

Надко́лъ = розко́лина, (в пері) — розке́н.

Надколе́нный = надколінний.

Надкры́лїе = надкрилля, надкрила. — У жуків дві пари крил: спідні мякі, а верхні мов рогові. Спідніми вони літають, а верхні, наче та добра покрівля, тільки захищають спідні і через це зовуть ся надкрилами. Степ. О.

Надкуси́ть, надку́сывать, ся = надкуси́ти, надку́сювати, ся, понадку́сювати.

— І не їло наш сте хлопця, а тільки попадкусювало та й покидало. Чайч.

Наддáмывать, наддáмливать, наддомúть, наддомáть, ся = **наддáмувати, наддомúти, ся.**

Наддержáть, наддержúть = **наléжити, наléжить, повúнно, трéба, годúть ся.** — Особлива контора, куди посланцям удавати ся належить. Ханенко. С. З. — Діти повинні слухатись батьків. — Він повинен був про те подумати. — Годить ся нам чинити всяку правду. К. Св. П.

Наддержáщій = **належúтий** (С. З. Л.), **наléжний, слýшний** (С. З. Л.). — Належитую честь йому віддати. — Учинивши кожен себе слушний порядок. Л. К. — Тиї листи міти у слушніх схованню. С. З. — **Наддержáщимъ порядкомъ, óбразомъ, понаддержáщему** = як слід (С. Л.), як трéба, як повинно, як належить, як годúть ся. — Приймають старого, як повинно бути. н. о. — Зробив усе як слід.

Наддомáть = д. **Наддáмывать.**

Наднев'áться = **пишáти ся, чванúти ся** і д. **Кичáть ся.**

Надмéнность = **пиха, чвань, чванли́вість, пиндю́чність.** — Пихи — на три міхи. н. пр. — Хоч денежка в карманї, та на сто рублів чванї. н. пр.

Надмéнный, но = **пихáтий, чванли́вий** (С. З.), **чванькувáтий, чванько́, надýтий, пиндю́чний, з пихóю, чванли́во, пиндю́чно.** — Зустріла мене якось пиндючно. Кн.

Надмогúльный = **намогúльний.**

Надмéру = **через крáй, над мíру, через лáд, нáдто.** (Д. під сл. **Мéра — Сверхъ мéры**).

Наднести́, наднóсить, ся = 1. **підня́ти, занести́, піднімáти, занóсити, ся.** — Підняв шаблю в гору.

2. **накúнути, набити, набáвити, накладáти, набúвати, набавля́ти, ся** (про ціну).

Нáдо, надъ = **над, наді, надó, понáд, повéрх.** — Ой ти вітре, не шуми ти наді мною, над сосною молодою. н. п. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Гей ішли наші славні Запорожці та понад Бугом рікою. н. п. — А понад всім блакítне небо слялось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

Нáдо, нáда, нáдобно = **трéба** (С. Ш.), **тра** (С. Ш.), **потрíбно, трéбно** (С. Ш.), **слід, належить** — Треба хліба, треба й до хліба. н. пр. — Бачить Бог з неба, що кому треба. н. пр. — Треба жить, як набіжить. н. пр. — Не тра стару клопотать: стара вміє, кому дати. н. пр. — Не скажи бабо, дрібно, бо се тобі не потрібно. н. пр. — Я давно кажу, що нам слід одвідать.

Надоблачный = **надхмáрний** і д. **Заоблáчный.** — Пехай я раю, в сьвятім надхмарнім краю я пристановище знайду. О. Ма.

Нáдобность = **потрéба** (С. З. Л.), **потребúзна.** — Потребі кінци не вас. н. пр. — Коли кого потреба укажеть. Ст. Л.

Нáдобный, но = **потрíбний, потрéбен** (С. Ш.), д. **Нáдо.** — Дав би карбованця на молебень, та самому потребен. н. пр.

Надогнýть, ся = д. **Надгибáть, ся.**

Наддодрáть, ся = д. **Наддирáть, ся.**

Наддойть, ся = д. **Наддáивать, ся.**

Наддойти́ = **наділи́ти, наси́ти, напоїти́ся.**

Наддокучáть, наддокýчить = **докучáти, наддокучáти, набридáти, наддокýчити, набридúти.** — Та вже тая пресучая журбиня наддокучила. н. п.

Нáдолба = **сщéпина** (балка з продовбаними кінцями, що набивають ся на обіснівстовпи).

Наддолбúть = 1. д. **Наддáлбливать.**

2. **удóбати, у втовкмáчити в голову.** — Та такий же він змалку, що нім йому не втовкмачиш.

Нáдолго = **надóвго.** — Хіба йому це надовго? Адже ж зараз порве.

Наддоразýмить = **навчúти, напутúти** (С. С.), **нарáдити, нарáяти** (С. З.). — Спасибі дядькові: вони таки напутили мене, як слід вробити.

Наддорвáть, наддрывáть, ся = 1. **надірвáти, наділрáти, наддéрти, наддривáти, наддирáти, ся.** — Надірвав лист паперу.

2. **підірвáти, ся, надсадúти, ся** (С. З.), **надсíсти ся, підвередúти** (С. Л.), **наддвередúти, увередúти, ся** (С. Ш.), **порýшити, ся, надрýшити, ся, підірвати ся, надсáжувати ся, надсíдати ся** (С. Л.), **підвережувати ся.** — Такі вони клунки, що й підвередеш ся, поки зносиш. І через силу робити не, поки надсадиш. Мир. О. — Хоч надсядь ся та дай. С. З. — **Наддрывáть живóтики** = **кишки́ рвáти** (від сьміху), **за боки брáти ся, качáти ся від сьміху.** — А Кузьма Трохимович: ох! ох! аж за боки береть ся. Кн. — А він аж качаєть ся од сьміху.

Наддорóжный = **придорóжній.**

Наддосадúть, наддосáждать = **досéкти, взірити ся, вшекти ся, дошкáти.**

Наддослáть, наддсылáть = **надíслати, наддсилáти.**

Надосу́гъ = д. під сл. **Досу́гъ.**

Надоумі́ть = навчи́ти, напути́ти, нара́ити (С. З.), нау(в)ча́ти, нарако́вати. — А я буду научати, як многого шанувати. п. п.

Надоїда́ніе = набрида́ння, обрида́ння, докуча́ння. (С. Л.).

Надоїда́ть, надоїсть = набрида́ти (С. З. Л.), обрида́ти, докуча́ти (С. Л.), надокуча́ти, наволо́ки ся, уїла́ти ся, набри́дути, обри́дути (С. З. Л.), оги́дути (С. З.), оги́дїти (К. Б.), надоку́чити, напри́крити ся, дуже — остогидїти (С. З. Л.), осору́жити ся (С. З. Л.), очортїти, осточортїти (С. Л.), остобісїти, очерняїти, впекти ся (Ос.). — Тай набрид ти мині своїм рожанням. Чайч. — А вже ж мині бідна набридла, а вже ж мині чічак приличник. п. п. — О, мій коханий, моя ти доле, тобі обридло жити зо мною. п. п. — Пане, пане, що аж обридло, і море так йому огидло, що бісом на його дививсь. Кот. — Як мині осоружив ся цей хлопець. С. Л. — Огидла мині ся робота. Чайч. — От, остобісило мині тут жити!

Надоїдливость = набри́дливість, въїдливість, уїдливість (С. Ш.).

Надоїдливый, во = набри́дливий, обри́дливий, въїдливий, уїдливий, во (С. Ш.) осору́жний (Чайч.). — Таке въїдливе, що кільми та й напоїй йому межи очі. г. пр.

Надоїсть = д. **Надоїда́ть.**

Надпа́ть = надлютува́ти, прилютува́ти.

Надпи́ливать, надпили́ть = надпи́лювати, надпиля́ти.

Надпи́лка = 1. надпи́лювання.

2. надпи́ле(я)не (місце). — Зламалось саме на надпиленому.

Надписа́ніе = 1. надписа́ння, надпи́сування.

2. д. **На́дпись.**

Надписа́тель, ница = надписа́тель, ка, жира́нт, ка (що ставить бланковий надпис на векселі).

Надписа́ть, надпи́сывать = надписа́ти, надпи́сувати.

Надпи́счикъ, ца = д. **Надписа́тель, ница.**

На́дпись = 1. на́пис, на́дпис (С. З.). — Зробив напис на хресті. — Малювання з написами словенским взяком над кождим образом. Куліш. — Нст. коз. Русл. — Поставили камінь з вибитим написом. Хавенко. С. З.

2. о́глав, заголо́вок.

3. жи́ро (бланковий надпис на векселі). — Він дав мині вексель, а я був жирантом, він під моє жиро і позичив грошей, а тепер не платить і мене підвів. Умань.

Надразни́ться = надрату́ва́ти ся.

Надраста́ть, надрости́ = надроста́ти, надрости́.

Надра́ть, ся = д. **Надвра́ть, ся.**

Надруба́ть, надруби́ть, ся = 1. надру́бувати, надрубати, нарубати, надтина́ти, надтя́ти, надцьо́кувати, надцьокати, нацьокати. — Нарубай йому, то далі він сам одрубає.

3. надбудо́вувати, надстро́ювати, надбудува́ти, надстро́їти (рублену будову).

Надру́бка = 1. надруба́ння, надру́бування.

2. на́друб, надру́бане (місце). — Полягалось саме на надрубаному.

Надрыва́ть, ся = **Надорва́ть, ся.**

Надрыва́вчивый = підірваний, змордо́ваний.

Надры́въ = 1. надрив, надірване (місце).

2. надсада (С. З. Пар.), у́вере́д (С. Ш.), но́рух. — Підірвав ся і занедужав від надсади.

Надряхнуться = наспа́ти ся, ви́спати ся добре.

Надрѣза́ть, надрѣзывать = надрі́зати, надрі́зувати.

Надрѣ́зъ = надрі́з, надрі́зане (місце).

Надряни́ть = напаску́дити, насьмітити, накаля́ти.

Надса́да = д. **Надры́въ** 2.

Надсади́ть, ся, надсаждать, ся, надса́живать, ся = д. **Надорва́ть, ся** 2.

Надса́дливый = д. **Надры́вчивый.**

Надса́дный, но = тяжки́й, важки́й, ко, суту́жний, но.

Надса́дъ = д. **Надры́въ** 2.

Надсверле́ніе = надсве́рдлїння.

Надсве́рливаніе = надсве́рдлювання.

Надсве́рливать, надсверли́ть, ся = надсве́рдлювати, навірчувати, надсвердлити, навертіти, ся.

Надсма́триваніе = наглядання, доглядання, до́гляд, назирання.

Надсма́тривать, надсмотрѣ́ть = д. **Надзира́ть.**

Надсмо́трщикъ = д. **Надзира́тель.**

Надсмо́тръ = д. **Надзо́ръ.**

Надсмѣха́ться, надсмѣя́ться = сьмія́ти ся, надсьміха́ти ся, гкуви́ти ся (С. Л.), глузува́ти (С. Л.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпи́ти ся (С. З.), насьмія́ти ся, нагкуми́ти ся (С. З.), поглузува́ти, покепкува́ти (С. З.), накпи́ти ся. — А над нею, молодою поганець сьміють ся. К. Ш. —

Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміеть ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Надсоса́ть = надсмокта́ти.

Надста́вить, надставля́ть = поста́вити, наста́вити, поставля́ти, наставля́ти.

Надстра́ивать, надстро́ить = надбудо́вувати, надбудува́ти (С. Пар.), надстро́ювати, надстро́їти, (каміном) — надмуро́вувати, надмурува́ти.

Надстро́йка = 1. надбудо́вування, надстро́ювання.
2. прибудова́ння (що прибудовано зверху).

Надстро́ить, ся = д. **Надстра́ивать, ся.**

Надстро́чный = надрядко́вий (так само і в чеській мові). — Надрядкові знаки.

Надсыпа́ть, надсы́пать, ся = приспа́ти, наспа́ти, доспа́ти, присы́пати, ся і т. д. — Ти наспай молотникові з верхом, бо со ж десята.

Надсыпно́й = приспа́ний, доспа́ний.

Надсы́пка = 1. при, доспа́ння (дія).
2. при, досы́пка (те, що досипане).

Надсѣда́ть, надсѣсть = осі́да́ти, опада́ти, осі́сти. — Стіна осідає.

Надсѣда́ть, ся, надсѣ́сться = д. **Надорва́ться 2.**

Надсѣ́дъ, вживається тільки у вирази: „Сяде́ться до надсѣ́ду“ = д. **Надрива́ть живо́тики.**

Надсѣка́ть, надсѣ́чь = д. **Надруба́ть.**

Надточа́ть, надточи́ть = доточи́ти, наштукува́ти.

Надтре́скиваться, надтре́скаться, надтре́снуть = надколо́лювати ся, надтріскувати ся, надколо́ти ся, надтріснути, ся. — Дошка надколола ся.

Надтя́пывать, надтя́пнуть = д. **Надруба́ть.**

Надува́ло, надува́льщикъ, па́ = дурисьві́т (С. Аф. Л. Пар.), балаву́т, ки (С. Пар.), ошука́нець (С. З.).

Надува́тельство = дурі́ння, обду́рювання, фальш, хвальш (С. Ш.), облу́да (С. З.), обма́на (С. З. Л.) і д. **Моше́нничество.** — Добра мої одібрані обманою. Л. В.

Надува́ть, наду́ть, ся = 1. надува́ти, ся, ду́ти, ся, надима́ти, ся, наду́ти, ся. — Вітер надимав вітрила. — Скільки не дуй ся, в басом не засьпівавш. — Багатство дме, а щастя гне. п. пр.
2. навіва́ти, намі́та́ти, наноси́ти, навія́ти, нанести́, нанести́, ся. — Навіяло снігу повні хати.
3. дури́ти (С. Аф.), обду́рювати (С. З.), піддуру́вати, обма́нювати (С. З.), обдури́ти, піддури́ти, обмани́ти, а шо́ри убра́ти (С. Ш.), пошити у ду́рні (С. З.).
4. надима́ти ся, роздува́ти, роздути ся. — Роздуло йому пузо — трохи не луснє.
5. пиша́ти ся, чва́нити ся, бундю́чити ся, випендю́чити ся, ви́пнути ся, запиша́ти ся, зачва́нити ся, набундю́чити ся, напипендю́чити ся, закопи́ляти гу́бу.
6. ду́ти ся, се́рдити ся, наду́ти ся, розсе́рдити ся, розпипендити ся (С. З.).

Наду́ваться, наду́ливаться = наду́ма́ти ся, намі́ркува́ти ся, нава́жити ся, наду́мувати ся, нава́жувати ся. — Чи намі́ркуюсь встать, чи сісти, чи лягти — ви Ти й попереди мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

Надура́читься, надури́ть = надури́ти, напустува́ти ся, показа́ти ся. — Чи ще ви не показали ся, що вже й північ, а вони — тільки й чуєш регіт.

Наду́тость = чванли́вість, чвань, бундючність.

Наду́тый = 1. наду́тий.
2. чванли́вий, бундю́чний і д. **Кичли́вый** і **Высокопа́рный.**

Наду́тышъ = опе́цок, опе́цьок (С. З.) і д. **Ду́тикъ 2, 3 і 4.**

Наду́ть, ся = д. **Надува́ть, ся.**

Надуша́ть, надуши́ть, ся = напахти́ти, ся, напаха́ти, ся. — То ти по чужих степах находив ся, руської кості напахався, а к

Надъ = д. **На́до.**

Надъя́вица = го́рничка на горіщі в московських ха́тах.

Надыма́ться = д. **Надува́ться.**

Надыми́ть, надымля́ть, ся = надими́ти, накури́ти, (ладаном, тютюном) — наки́ди́ти, надимля́ти, наку́рювати, наки́ди́ти. — О, вже нападали цигарками, що аж в душі верне.

Надѣ́ть = д. **Наде́ти.**

Надыша́ть = надихати. — Та коли багато людей в церкві, то й зимою тепло, бо надихають.

Надыша́ться = наді́хати ся; напахати ся, напо́хати ся.

Надѣва́ніе = одяга́ння, надяга́ння; обува́ння, взува́ння. — Чого ти, панночку, так рано встав? — Та я, пане, то одягаюся, то обуваюся надолужу. п. пр.

Надѣва́ть, надѣ́ть = надіва́ти, надяга́ти одяга́ти, наді́ти, оді́ти, наня́ти, одягти́, ся, (про обув) — набува́ти, обува́ти, назува́ти, взува́ти, набу́ти, обу́ти, взу́ти, ся. — Надінь шапку на голову. —

Мої перстні баїмав, на свої руки надївав. Ест. п. о. — Одягни свиту. — Надінь білу сорочку. С. Л. — Одягни кожух, бо змерзнеш. С. Л. — Ти й досі не обув ся? С. Л. — Встав, обувсь, підперезав ся, та й зовсім зібрав ся. н. пр. — **Надѣвáть ярмó** = парнувáти. — Ярма парнувайте. н. п. — **Н. удéчку** = нагнýздувати.

Надѣвовáть = надівувáти.

Надѣлáть = наробúти, (чого незвичайного або поганого) — натворúти, накóїти, набróїти. — На сьвітї довго жив, багато лиха наробив. Б. Г. — Багато лиха накоїв. — Я тодї бачу, що такої никоди наробив, та давай тїкать. Ест. п. о.

Надѣлúть, надѣлáть, ся = наділúти, наділáти, (трохи) — вділúти, вділáти. — Наділіть мині цієї картоплї. Кр. — Вділи й мині стільника. — **Надѣлáть придáным** = обвінувáти. дáти вúно, посаг. — **Н. кúпогих** = обділúти. — Обділили гостей коровáєм.

Надѣл = наділ, наділок, церковний — рýта. — Наділку у їх у полї по дві десятини. Чайч.

Надѣть, ся = Надѣвáть, ся.

Надѣяться = наділятн ся (С. Л.), сподівáти ся (С. Л.), мáти, покладáти надію (С. Л.), покладáти ся, складáти ся (на кого), уповáти (на кого або на що). — Не сподівай ся з жука меду їсти. н. пр. — Ой дівчино, дівчинонько, я в тобі кохав ся, а ти ж мині одказала, я й не сподївав ся. н. п. — Сподівшись підмоги від Пани Ревського, зачав Данило нападати на Татарів. Бар. О. — Ой не плáчте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь — загнав мій кінь хоменький, назад сподівайтесь. н. п. — Я ти вас перед надію покидаю, що ви мині в пригоді станете. Бар. — На Бога складай ся, розуму ж тримай ся. н. пр. — На Бога сподівай ся, а сам робити не цурай ся. н. пр. — Ой на кого ж ти, Марусю, уподобала, що того Василька сподобала. н. п.

Надѣгóзить, ся = 1. напустувáти, нажпрувáти, ся.

2. напортíти ся, накрутити ся.

Надóлѣ = на самотї (С. З. Л.), на едúні, віч-на-віч, сам-на-сам. — Перебавлялися з ним на самотї.

Надѣжúться = наїжúти ся, наїжáчити ся, настовбýрчити ся, настовпýжити ся. — Чи бач, як у його чуб наїжачив ся. — І пребісець свій і хвіст закручений настовбурчило (півник). Ос. — Довге чорне волосся високою шапкою настовбурчилось на голові. Лен. В.

Надѣйка = надúни. С. З. — Пішов у найми. — Дівчино мої, чом заміж не йшла? Бідна була по наймах служила, пари не знайшла. н. п.

Надѣмникъ, ца = надúнт, надúничка (С. З. Л.), здр. — надúнтóк, надúнтчýк, бурлáк, бурлáка, бурлáчка, зб. — надúнтя (С. Л.), бурлáцтво. — Найми ся, найминту, у мене, а я в попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Біда бідному й без наймита. н. пр. — Та не має гірше так нікому, як бурлацї молодому. Бурлак робить, заробляє, а хазяїн його лає. н. п. — Лучче будь гарною наймичкою, ніж ледачою хазяйкою. н. пр.

Надѣмническій, надѣмничій = надúнтський, надúничий.

Надѣмничество = надúни. — Не вжалуєм батька в наймах. н. пр.

Надѣмный = надéнний; нанятúй. — Наємна плата. — Сидимо у панятій хатї. Кр.

Надѣмникъ = надéмець. С. Л.

Надѣмъ = 1. наймáння, надúманка, надúми. 2. надúманка, надúманщина, (за землю) — рáта, чинш, (за хвартиру) — комірне. — За луку наймани дають 20 карбованців на рік. — **Въ надѣмъ** = у надúни. — Пішов у найми. — **Взáть въ надúны** = наняти. — **Жить въ надúнах** = жúти, служúти по наймах. (Д. під сл. Надéнка).

Надерóшиться, надершúться = настовбýрчити ся, настовпýжити ся (С. Л.), надýдрити ся, напýжити ся (як пугач), напýдити ся. — Напудривсь, як сич на сову. н. пр. — Як напудривсь! дивіть! волосся до гори. Кр. (Д. ще під сл. Наїжиться).

Нажáловать = пожáлувати (багатьом), надарувáти, обдарувáти. — Та прийшов до його атаман його, скида з себе жупан синій, жалує його. н. п.

Нажáловаться = пожалíти ся, паскáржити ся.

Нажáривать, нажáрить, ся = 1. напікáти, насмáжувати, напектú, насмáжити, напряжити, ся. (Д. Жáрить, ся). — Наварила й напекла не для кого, для Петра. н. п. 2. натóплювати, напáлювати, натопúти, напалúти, ся. — Ото напалили грубу, аж пашить. 3. вигравáти, затинáти (С. Л.), у(в)тинáти (про гру на якому струменті). — Здорово вигравае пісні на скрипці. Кр.

Нажáть, нажимáть, ся = 1. надавúти, нагнíтити, натúскати, (рублем) — врубúти, надáвлювати, нагнíтати, ся. — Візьми більший камінь та нагніти капусту. 2. віддавúти, відгнíтити, видавити, ви-

чавити, надавúти, віддáвлювати і т. д. — Видавив сóку.

3. намýлити, намýлювати. С. Л. — Намулив ногу тісними чобітьми.

Нажáть, нажинáть, ся = нажáти, у(в)жáти (С. Ш.), нажинáти, у(в)жинáти, ся (С. Ш.). — Вона недужа, то тільки півкопи нажала.

Наждáкъ, Smyris = шмéргель. С. Кел. Пар.

Наждáть, нажидáть = вúждати, діждáти ся, вижидáти, дожидáти, чигáти (С. З.), чатувáти (С. З.). — Вижде час той нещасливий, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Як той месник, часу дожидає. К. Ш. — Злобу свою кривчи, Дорошенко на винищення Запорожців начав чигáти. Л. В. — Чатує на кого. С. З.

Нажевáть, нажёвывать, ся = пажувáти, пожувáти, нажвакувáти, нажóвувати, ся. — Пожувавши хлíб, прикладають до волоса. Піс.

Нажелобúть = пажолóбити.

Нажéчь, нажигáть, ся = 1. напалúти, насмалúти, напáлювати, насмáлювати, ся. — Напалила піч на хлíб. — Напалив багато вапни.

2. вúпалити, вúпекти, випáлювати, випікáти. — На сволоці випалені хрести. Вишík тавро.

Нажúва = 1. пожúва, корúсть, зúск (С. З.).

2. принáда, жировúця, живéць. — Викопали яму на вовка, та ще для принади порося туди вкинули. — Бачу щось здорово клює, витягаю удку — нічого не має, а живець геть чисто згризений.

Нажúвать, нажúть, ся = 1. нажúвати ся, зажúвати, добувáти, набувáти, заробля́ти, нажúти, ся, зажúти (С. З.), придбáти (С. З. Л.), надбáти (С. З. Л.), добýти, набýти, працею — заробúти, запрацювáти, умінням — заталáнити, на господарстві — загосподарювáти, тяжкою працею — загорювáти (С. Л.), розрозгорювáти, розгóрити. — Шинкарював довго і з того нажив сп. — Зажив єси великої слави. н. д. — Що придбаєш, те і маєш. н. пр. — Надбав худóби. — Придбав лихо — сиди тихо. н. пр. — А що загорюєш те в піч прогайнуєш. н. п. — **Нажúть долгъ** = д. **Задолжáть.**

2. нажúвати ся, нажúти ся. — У кого довго не наживеш ся.

Нажúвать, нажúлать, ся = 1. надíти, надíвати живця на удку, поставити принáду (на звіра).

2. нафастрúгувáти (С. Ш.), пришúти на живý нúтку.

Нажúвка = д. **Нажúва.**

Нажúвной = 1. нажúвний, добувнúй (С. Л.), набýтий, придбáлий. — Гроші — набута річ. н. пр. — Гроші діло добувне.

2. пожúвний, пожúточний, дохідний, корúстний.

2. що вживáється на принáду. (Д. Нажúвка 2.)

Нажúваніе = вапáлювання, випáлювання.

Нажúгать = д. **Нажéчь.**

Нажúдать = д. **Наждáть.**

Нажúлиться = напúти ся, наспкувáти ся.

Нажúмать = д. **Нажáть.**

Нажúнка, нажúнъ = надáвлювання, вигнітáння, натúскування, прúпек.

Нажúнать = **Нажáть.**

Нажúнистый = ужúнистий, багáтий на вжúнок. — Жито й багате не вжинок, та й колосі бідне.

Нажúнъ = ужúн, ужúнок. С. Ш.

Нажирáться, нажрáться = нажирáти ся, натрúскувати ся, налýплювати ся, нажéрти ся, натрúскати ся, налýпити ся, налóпати ся (С. З.), наренáти ся, наре́пкати ся, набýхати ся (С. З.), набре́вкати ся, напóрати ся, обревкати ся, обре́пкати ся, налигáти ся (С. З.). — Натрúскав ся так, що й не встане. — Наревкав ся, як свиня браги. н. пр. — Я напорав ся борщу. Чайч. — Сбревкався, як циган молока. н. пр.

Нажитóй = нажúтий, набýтий, зароблúний, придбáний.

Нажúтокъ = нажúток, заробíток, зáробок, надбáнок (С. З.), надбáне, придбáне.

Нажúточный = д. **Нажúвной.**

Нажúть, ся = д. **Нажúвать, ся.**

Нажрáться = д. **Нажирáться.**

Нажужжáть, ся = 1. нагудíти, нагуркотúти, наджжчáти, надирчáти, нахурчáти, ся (д. **Жужжáть**).

2. нашептáти, натýркати (на кого).

Нажурúть = налáяти, покартáти (кого). **нажúлити кому́ гóлову.**

Назáвтра = зáвтра, назáвтра.

Назáди = зáду, позáду. — Я й небачив, що він зáзаду йшов. — А позáду Сатанúний, що прикінив жінку на тютюн та люльку, несобашний. н. п.

Назáдъ = назáд, вспак (С. З.), навспі

(О. З.). — Все йде навспак. С. З. — **Годъ тому́ назáдъ** = за рік перед сим, перед рóком. — **Два дня́ назáдъ** = два дні поред сим, перед двоха́ дняки.

Назáйновать = напозича́ти, понапозича́ти. — Понапозичав у всіх стільки трошей, що й худóби його не стане.

Назвáнивáться, назвонúться = надзвóнювати ся, надзвонúти ся, (в жарт) — назалата́ти ся. — За ці́ сьвятки доб е назвáнивáв ся на дзвінниці.

Назвáніе = на́зва, на́звище, на́звíсько (С. З.), іме́ння (С. З.).

Назва́нный = на́званий. — **Н. братъ, н. сестрá** = на́званий брат, побрати́м, на́звана сестрá, по́сестра, (про братів, в жарт кажуть — горілча́ні брати́. — Варфоломей Шевченко не рідний брат Тарасові, а названий.

Назва́ньице = ме́ньчко.

Назва́ть, называ́ть, ся = 1. назва́ти, наменува́ти, найменува́ти, наректи́, ся, называ́ти, зва́ти, уменува́ти (С. Л.), іменува́ти, наріка́ти, ся. — Охрестили і Марком назвали. К. Ш. — „Хохлами" нас карікав, бородь цапина. Думитрашко. — Шинкарочка його знав, ялинцею уганяє. в. п. — Сином дити без сорому байстрям називає. К. Ш. — **Какъ его́ называ́ютъ** = як його́ прозива́ють, як його на йме́ння, як він нáс на іме́ння, (в жарт) — як його дра́жнять? — **Такъ называ́емый** = так зва́ний.

2. накли́кати, напроси́ти, запроси́ти, скли́кати, попаскли́кати, накли́кати, запро́шувати, скли́кати. — Накликав такого гостей, що й у хаті не помістять ся.

3. вважа́ти, зва́ти, почита́ти. — Він хоч приймак, а все таки його за батька почитає.

4. напроси́ти ся, набúти ся, накúнути ся, напро́шувати ся, набива́ти ся, накида́ти ся. — Вони самі набили ся до мене в гості. — Накинув ся йому на обід. С. Пар.

Назвенíть = надзвонúти, надзвенíти. — З дóгу так надзвенíло уха, що мов і досі чую дзвони.

Назвонúть = надзвонúти, набóвкати, надзеленькати.

Назвопúться = д. **Назвáнивать ся**.

Назздрáствоваться = на́здоровкати ся.

Назéмный = земни́й.

Назéмъ = гнíй.

На́земь, на́ землю = до́зíї (С. З.), до до́лу (С. Аф. З.), об зе́млю. — Сідай долí. — Лягай долí на своїй долí. н. пр. — Упасти до долу. С. Аф. — Як прибігла до дому, так і впала до долу. н. п. — Зійди до долу. — Вдарим об землю лихом, журбою. н. п. — **На́земь лицóмъ** = до́лíлиць.

На́зерка, у виразі: „въ на́зерку" = на́зирцем (С. З.), на́зирцí. — **Въ на́зерку идти́** = на́зирцем íти́, сте́жити, в тропу́ íти, тропúти. — Він за нею так назирцем і ходить.

Назида́ніе = навча́ння, нау́ка, напу́чення. — Він прийняв мене без отих напучень, що звичайно случаю. Кп.

Назида́тельный = поуча́ючий, повча́ючий.

Назида́ть = научáти, навчáти, на добрó навóдити, напу́чувати. — А мати хоче научати. К. Ш. — Критика повинна напучувати, а не лаятись. Кп.

На злó = на́ злість. — Зробив на злість йому. — На злість ворогам.

Назлóбствоваться = палютувáти ся.

Назначáть, назнáчить, ся = 1. визначáти, назначáти, вúзначити (С. Л.), назначúти, ся (С. Л.), призначúти. — Визначили, до кому стоять. — **Назнáчить цéну** = вúзначити, покла́сти цíну.

2. наставля́ти (С. З.), настановля́ти, іменува́ти, приставля́ти, наста́вити, настановúти (С. З. Л.), поста́вити, приста́вити, нарядúти, понастановля́ти, ся. — За сю послугу наставлю тебе хорунжим. Ч. К. — Наставили його старшиною. — Його настановили урядником. С. З. — Сотників собі понастановляли. С. З. — Доти чоловік добрий, доки його десятником не нарядили. н. пр. — Його іменовано на посаду інспектора. Гал — Трохи побув дияконом і скоро поставили на попа.

Назначéніе = визначéння; призначéння (С. Пар.), настано́ва. — **Къ мéсту назначéнія, въ мéсто н.** = в призначене мíсце. — **Назначéніе на мéсто** = настано́ва на мíсце, на посáду. — **Назначéніе человéка** = призначення чоловíка. — Призначення чоловіка — доки живе і при здоровю — працювати. Кя.

Назнобúть, ся = нахоро́зити, намéрзнути, ся.

Назобáться = 1. надзьо́бати ся, наклюва́ти ся, набúти во́ло.

2. наíсти ся.

Назóйливый, во = нала́зливий, навя́зливий, во, патру́тливий, во (С. Пар.), настúрний, но, въїдливий, уїдливий, во

(С. Ш.), уїда, сльотá (Лев.), набрúдливий, во, нáвисом. — Не будь уїдливий і впертий, мов оса. Гул. Ар. — Такс вїдливе, що хоч візьми та й плюнь йому серед очі. н. пр. — Почав корити півня, що от він пастирний людям: в ночі кричить і заснути не дає. Зінь.

Назóла = д. Докýда, досáда. — **Въ назóлу** = на злість, на пóсьміх, на глýм.

Назоли́ть = позоли́ти, полýжити.

Назóромъ = нáзирцем (С. З.), нáзирці, нáзирком. — Син почав за мною назирцем ходити. Ос. — Він пішов, а я за ним назирком. М. В.

Назрѣвáніе = поспівáння, достигáння.

Назрѣвáть, назрѣ́ть = 1. поспівáти, доспівáти, настигáти, достигáти; бриніти (С. Ш.), по(до)спíти, на(до)стúгти. — Жито поспівае — позабаром і жати. — Жито поспíло, приспíло дíло. н. п. — Доспíв й в нашій ниві колос і залунав дужчий голос. Старицький. — Оце вже ягоди настигають. н. к. — Ой зацьвіла маківочка, почала бриніти. н. п.

2. (про опухи, болячки) — вистóюватись, набірáти ся, вистигáти, вúстояти ся, набрáти ся, вúстигти. — Чирак вистигає. — Чирак набрав ся.

Назýбица = дúке мúясо (коло зубів).

Назýбокъ = зубúло (терпуг, що ним роблять зубця на пилках).

Назýбривать, назубри́ть = 1. зубúти (С. Аф.), вызýблювати, назýблювати, вúзубити (С. Пар.), назубúти, позубúти. — Наготов серпи, треба до коваля назубити. — Ой десь мене Бог не простив, що я у неділю серпи позубив. н. п.

2. вищéрблювати, вúщербити, пощербúти. — Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Назывáть, ся = д. **Назвáть, ся.**

Назывчивый = д. **Навúвчивый.**

Назывъ = скликáння, запрóсини. — **По назывѣ гостéй, задáлъ пирýшку** = склúкавши гостéй, задáв бенкéт.

Назъвáться = напоїхáти ся, вúїхати ся.

Назюзиться, назюкаться = напúти ся, намóпити ся, налигáти ся, нахлю́щити ся.

Назябнуть, ся = намéрзнути, намéрзти ся. — На морозі намерзли ноги. — Намерзся в нетопленій хаті.

Наи = най. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка.

Наибóльшій = найбíльший, (про що поганє) — найгíрший.

Наибóлѣе = найбíльше (С. З.), над усé, (про що поганє) — найгíрше. С. З.

Наивеличáйшій = що найбíльший, найсáмбільший.

Наúвный = безхúтрий, прóстий, простосéрдий. (Ки.).

Наигрáть = вúграти. — Виграв у карти багато грошей.

Наигрáться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, нажертувáти ся, нажируváти ся. — Награлись у карти за цілий вечер. — Діти награли ся до волі, пора вже до дому. — Чи ще ви не нажирувались — годі вже.

Найгрывать, ся = 1. вигравáти, ся (д. Наигрáть).

2. грáти, вигравáти, приграва́ти. — Добре вигравае на скрипці.

3. награва́ти ся, нагýлювати ся. (д. **Наигрáться**).

Наидéнышъ = найда, знáйда, знайдéнь тко. — Взяли знайду, виходували. Пр. — Під дверима дитинка. Взяли ми те знайдення. Кн.

Наидолжáйшій = найдóвший.

Наизвóзничать = заробúти хýрманкою, нахурманувáти, начумакувáти.

Наúзворотъ = 1. навúворот. С. Л. — Надів кожух навиворот — гляди, щоб хто не бив.

2. навпакú, наперекíр, навпíк (С. З.) і д. **Вопрекú.**

Наизпúнку = д. **Наизворотъ.**

Наизýсть = 1. напáмять, з пáмяти, з головú — Цілу кафизму читав з памяти, не розгортуючи псалтиря. Кн. — Коли не спить ся в ночі, я читаю собі з голови. Кп.

2. навчáння, навчáнй. С. З. Л.

Наилýчшій = найкрáщий (С. З. Л.), найлíпший. — Найкраща скрипка — добра господиня. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр.

Наименовáніе = 1. найменувáння.

2. ймя́, мéння, пáзва, імéння, назвúще, пáзвисько.

Наименовáть, наименóвывать = д. **Назвáть.**

Наимéньшій = наймéнший, найдрібніший.

Наимéнѣе = наймéнше.

Наипáче = найпáче, найбíльше, (про що поганє) — найгíрше. С. З.

Наискáть, наúскивать = нашукáти, нашýкувати, зібрáти, назбірáти (шукаючи). — Багато огірків назбірали. — Назбирали повні кошіки грибів.

Наскáться, найскúваться = попошука́ти. — Попошукав доволі, поки знайшов.

Наскорѣе = найшви́дче, найскорі́ше, найху́тче, найпру́дче, (чі́ше). — Біжи найшвидче, та поклич повитуху́.

Наскорѣйшій = найскорі́йший, найшви́дчий, найшвидчі́ший, найпру́дчий, найхутчи́й, (чі́ший). — А що в сьвітї найшвидчі́ше, а що в сьвітї найшвидчі́ше? (п. з. — сон, око).

Наскóсъ, нáскось = навкося́, навкоси́, навкосяка́, навскоси́.

Найтú, находúть, ся = 1. найти́, нахо́дити. — Найшла коса на камінь. п. пр.

2. зібра́ти ся, набра́ти ся, найти́, збі́ра́ти ся, набі́ра́тя ся, нахо́дити, понахо́дити. — До зборів багато людей зібрало ся. — Найшло до шинку багато людей. — Там такого понаходило людей, що йґде й пройти.

3. найти́, ся, знайти́, ся, нагúбати (С. Л.), відшува́ти, ся, надúбати, нахо́дити, ся, знахо́дити, ся, відшу́кувати, ся, познахо́дити, (по́мацки) — памáцати, палáпати (С. Л.). — Знайшов скарб. — Знайшов сокиру за лавою. С. Аф. — От він ходив, ходив і нагибав десь у куточку. п. д. — Лихан доли і під землею надибав. п. пр. — Відшукав на самому споді скрині. — Познаходь мені все, що порозгублював. Чайч. — **Найти́, находúть при óбыскѣ** = витрусити, витру́сювати, повитру́сювати. — Що в кого попропадало, то все в його витрушено. Чайч. — Тай чоловік! Хіба ж давно витрусили в його клуні копу чужої пшениці? Лев. — Усі вони в одному гурті були, то у всіх повитрусювано крадене. Чайч.

4. зустрі́ти, засті́ти, спіткáти, зустрі́чати, застава́ти. — От прихожу до його й застаю там трьох товаришів. — Застав його за обідом.

5. ба́чити, вба́чати. — Не бачу в твоїй сивій, роботі ніякої користи. — **На него́ находúть** = ча́сом нахо́дить, напада́, наступа́ на його́. — **Что э́то на васъ нашло сегóдня?** = що се напа́ло на вас? — **Нашéлъ тума́нъ** = налі́г, розлі́г, розісла́в ся тума́н. — **Нашéлъ шквалъ** = зірва́ла ся, схопи́ла ся бо́ра. — **Не на того́ нашéлъ** = не на такого́ напав. — **Нашéлъ кому́ повѣрить** = було́ кому́ повірити, не мав кому́... — **Нашли́сь винóвные** = винувáтих знайдено.

Найтúся, находúться = 1. знайти́ ся, знахо́дити ся. бу́ти, пробува́ти. — У його завжди знайдеть ся чарка горілки, хліб, та й до хліба де-що. — Конон завжди був при господі, а Грицько при складі.

2. догада́ти ся, нестеря́ти ся. — Як було прикрутили його на зборі, а він не стерпів ся і так все розповіснив, що по його стало.

3. д. **Найти́**.

Найтіе = найття.

Нака́верзить = наковерзува́ти, нака́постити.

Накади́ть = накади́ти, накури́ти (ладаном).

Наказа́ніе = ка́ра (С. З. Л.), кара́ння, скара́ння, покара́ння, ка́рність (С. З.). — Кара Господева. К. Ш. — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранним сам кари бути має́ть. Ст. Л. — Вончись за тое од Государя каранія. Л. В. — Одного скарання — десять в покаяння. п. пр. — Май добру натуру, не приймеш карности на шкуру. п. пр.

Наказа́ть, наказывать = 1. накара́ти, покара́ти, скара́ти, кара́ти. С. Л. — Не карай мене, Боже, покарай мою плахту. п. пр. — Слюсарь прокрав ся, а коваля покарали. п. пр. — Хіба і за це Бог покара? Кр. Бог його гріхом покарав. С. Л. — Доля карає вельможного й неможного. п. пр. — Ой ти, мати, порадниче в хаті, порадь мене — чим жінку скарати? п. п. — Хто ж сироті завидує, скарай того Боже. К. Ш.

2. наказа́ти, загада́ти, звеліти, приказа́ти, **наказувати** і т. д. — Чи я ж тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не принажувала. п. п. — Загадав пару коней сідлати. С. З.

Наказно́й = наказни́й. С. З. — Полуботку, Полуботку, наказний Гетьмане! А хто ж тобі, мій соколе, булаву дістане. Руд.

Нака́зъ = нака́з (С. З.), за́гад (С. Аф. Л.).

Наказу́емость = ка́рність. — Нехай Бог боронить від лихої напасті, від панської карности. п. пр.

Накале́ніе, накáливаніе = розпіка́ння, розпа́лювання.

Нака́ливать, накали́ть, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розпекти́, розпали́ти, ся, порозпіка́ти, ся. — Залізні дахи порозпікали ся. Кр.

Нака́лка = д. **Накале́ніе**.

Нака́лываніе = нако́лювання.

Нака́лывать, наколóть, ся = 1. нако́лювати, наштрикувати, наколо́ти, наштрика́ти, ся. — Наколов дірочок.

2. руба́ти, наруба́ти (дров), **ламáти**, **наламáти** (льоду), нацюкати (по троху цю-

качки, на пр. дров), наскіпати, ся (на пр. скіпок).

3. наколо́ти (свиней), набити, наріза́ти (курей, гусей).

4. нако́лювати, підко́лювати, наколо́ти, сколо́ти, наштрикну́ти, ся. — Ой поколола дівчина пастернак та сколола піженьку на будяк. н. п.

5. напи́лювати, настро́млювати, напили́ти, настроми́ти, ся (С. З.).

Накаля́кать, ся = набазі́кати, ся, набаля́кати, ся, наторо́чити, наколо́ти, наверати і т. д. д. Болта́ть 3.

Накану́нѣ = в передде́нь, на перело́дні. В переддень мого виїзду я слухав її огрі́йливу розмову. Кн. (Д. ще під сл. **Кану́нъ**).

Нака́пать, нака́пывать, ся = нака́пати, накра́пати, нака́пувати, накра́пувати, ся.

Нака́пливать, накопля́ть, накопи́ть, ся = збира́ти, набира́ти, зібра́ти, набра́ти, ся. — Зібрав грошей чи мало. — Набрало ся багато води в ставу.

Нака́пчивать, накопти́ть, ся = нако́пчувати, накопти́ти, ся. — Накоптив стоколище та й почав дивити ся на сонце. — Накоптили гусей.

Нака́рывать = д. **Нака́пать**.

Нака́пывать, накопа́ть, ся = нако́пувати, накопа́ти, ся, понако́пувати, ся. — Об підгірри, підгірри! накопаю корінця. н. п. — Накопав багато грядок.

Нака́ркать, ся = накра́(я)кати, накру́(ю)кати, ся.

Нака́рмливать, накорми́ть, ся = нагодо́вувати, нагодува́ти, ся, понагодо́вувати, нако́рмлювати, накорми́ти, ся, понако́рмлювати, (про худобу на пашні) — напасти́, напа́сти, ся. — Як жінї жити, як горювати, як свої дїти нагодувати. н. п. — І постелечку цїлали і нагодували, як закон велить хрестя́нський, його шанували. Макар. — Понагодовував усіх. н. п.

Накарта́вить = нагарка́вити.

Накати́ть, накати́вать, ся = 1. наколи́ти, наточи́ти, нако́чувати, ся.

2. нагорну́ти, навити, навину́ти, намоти́ти, нагорта́ти, навива́ти, намо́тувати, ся.

3. навезти́, навози́ти, ся.

4. (на качелі) — пакача́ти, нака́чувати, (на вагі) — нагаря́бувати, нагаря́бовувати, ся.

5. накрути́ти, накача́ти, накру́чувати (на пр. котяшків з хліба).

6. навали́ти, нава́лювати (на пр. вовні, сукна).

Накати́ть, ся = покати́ти, накати́ти, ся, наїздити ся, (на човні) — начовнувати ся. Вол.

Нака́тина = ба́лка, брус, (найголовніша в стелі) — сво́лок, (побічні) — прісволоки.

Накати́ть, ся = напої́ти, накача́ти; напи́ти ся, нахлю́пати ся, налига́ти ся. — Накачав гостей так, що й ноги повідда́ли. — Нахлюпав ся, що й рачки не поліз.

Нака́тка = 1. нако́чування.

2. каче́лка. — Купила рубель і качалку.

Нака́тникъ = 1. наги́льовни́к (те полотно, що в його загортає ся тканина, як її качають).

2. ба́лки, бру́сся (на стелю або підлогу)

3. обши́вка (з обаполів, дранї, очерет то-що, на стелю), знизу — підши́вка.

Нака́тный = брусо́ваний. — Стеля брусована.

Нака́ть = 1. нако́чування.

2. брусо́вана стеля.

Нака́тывать, ся = д. **Накати́ть, ся**.

Накача́ть, нака́чивать, ся = 1. накачати, нако́чувати, ся. — Накачав воду смоком).

2. наколи́ти, нако́чувати, ся.

3. нагойда́ти ся, наколиха́ти ся. — Нагойдали ся добре.

Нака́чиваніе = нако́чування.

Нака́шиваніе = нако́шу(сю)вання.

Нака́шивать, накоси́ть, ся = нако́шу(сю)вати, накоси́ти, ся, (трохи) — укоси́ти. — Укоси ще трохи трави коневі. Чайч.

Нака́шляться = нака́шляти ся, набурі́кати ся.

Наква́са = пі́сна.

Наква́сить, наква́шивать, ся = 1. заквасити, заква́шувати, ся. — Заквасили діжку.

2. наква́сити, наква́шувати, ся. — Наквасили багато бураків.

Наква́ска = д. **Наква́са**.

Наквасповáть = нагалу́нити. — Чи ж крашанки нагалунили?

Накида́ть, нака́дывать, ся = 1. кидати, понакида́ти, накида́ти, ся. — Накидали повну яму. — Як вдарили з гармат у середу вранці, накидали у город жидів повні шанці. н. п.

2. підкида́ти, підки́нути, ся. — Підкинь ще дровець.

3. накидáти, накúнути, ся. — Накинув свиту та й пішов. — **Накúдывать, накúнуть горшéкъ** = скидáти, скúнути горщá. — Схопили сонашницї, а скинули йому на живіт горщик, зараз і полегшало.

Накúдка = 1. **накидáния.**

2. **накúдка** (легенька верхня одежина). С. З. — **Въ накúдку** = на óпашки, на óпашку. — Надів свиту на опашки.

Накидной = **накидний.**

Накúдывать, ся, накúнуть, ся = 1. д. **Накидáть.**

2. **накидáти, нападáти ся, накúнути ся, напáсти, ся.** — Собаки накинули ся на нас.

Накипáть, накипéть = **накипáти, накипíти.**

Накúпь = 1. шум, шумовúна, шумовúння, пíна. — Зніми шумовúну з борщу.

2. **накúп** (на пр. в чавунї, самоварі то-що).

Накипятúть, ся = **нагрíти, ся** (на пр. воду), **напрягти, зварúти, ся** (на пр. молоко). — Нагріти окропу. — Треба зварити молока до кави.

Накисáть, накúснуть = **накисáти, накúснути, на-накúснути.** — Дíжка накисла.

Накладнáя = **накладнá, квúток.** — В квитку переписано все, що здано хурщикам.

Накладной = 1. **добáвочний, додатковúй.**

2. **накладнúй.** С. Пар. — **Накладные́ усú, н. серебрó** = **фальшúві вýси, фальшúве срíбло.** С. Ш.

Накладный, но = **сутýжний, утрáтний,** но. (С. Ш.).

Накладъ = **утрáта** (С. Ш.), **втрáта, шкóда.** — Не хочеш втрати — не лізь ні в куми, ні в сватн. п. пр. — **Въ накладé, съ накладóмъ** = з утрáтою.

Накладúваніе = **накладáння.**

Накладúватель = **накладáльник.**

Накладывать, накласть, ся = 1. **накладáти, накласти, ся.** — Наклав дров у піч.

2. (про курей) — **нести, ся, покладáти** (від чого й яйця зовуть ся **покладкú**), **нанести, ся.**

3. д. **Надкладывать.**

Наклáняться = **наклáняти ся, попоклáняти ся.** — Попоклáнявся ся, поки випросив.

Наклевáть, наклёвывать ся = **наклювáти, надзьóбати, надзьóбать, накльóвувати,** ся і т. д. — Посіяв, сіяну, проса, нехай надзьобають ся, та постав водиці, не-хай напються ся! п. п.

2. **наклю́нути, надклю́нути, накльóвувати,** ся. — Коли наклюнулось, то й вилупить ся. п. пр. — Курча надкльовує ся (з яйця).

3. **траплятн ся, накльóвувати ся.** — Трапляється служба, може мати му заробітон.

Наклеветáть = **набрехáти, наклепáти** (на кого), **обрехáти, обмóвити** (кого).

Наклёвъ = **наклю́нуте мíсце** (де курча наклюнулось).

Наклéеніе = **наклéювання, наліплення.**

Наклéиваніе = **наклéювання, наліплювання.**

Наклéивать, наклеúть, ся = **на-приклéювати, на-приліплювати, на-приклéїти, на-приліпúти, ся, понаклéювати, поналіплювати.** — **Наклеúть носъ** = **утéрти нóса, табáки втéрти,** (у святнї) — **гарбуза дати, піднéсти.**

Наклéйка = 1. д. **Наклéеніе** і **Наклéиваніе.**

2. **нáліпка, наклéйне, наліпле(я)не.**

Наклеймúть, ся = **поклеймúти, позначúти, потаврувáти, ся.** (Д. **Клеймúть**).

Наклеймённый = **наклейменний.**

Наклеúть, ся = д. **Наклéивать.**

Наклéйщикъ, ца = **наклéйник, ця, клеїльник, ця.**

Наклепáть, наклёпывать, ся = 1. **наклепáти, накльóпувати.** — Наклепати урвайти на колесо.

2. д. **Наклеветáть.**

Наклёпка = **нáкліпка.**

Наклёпъ = 1. д. **Наклёпка.**

2. д. **Клеветá.**

Накликáть, наклúкать, ся = **покликáти, наскликáти, накликáти, понаклúкáти.** — Попакликав гостей, що нігде й прийняти.

Наклобýчивать, наклобýчить = **насувáти, насýнути, понасувáти.** — Насунув шапку по самі очі.

Наклобýчка = 1. **насувáння.**

2. **гóнка** (С. Л.), **нагóнка, вúмова, доráнл, нагáна.** — **Дать наклобýчку** = д. **Нагонúй дать.**

Наклонéніе = 1. **нахилúння, нáхил, схилúння.**

2. **спóсіб вúказу дíєслів.** — Мова українська має три способи вказу дієслів: прямий, для прямого вказу, приказовий, для приказування і можливий, коли говоримо про щось инше можливого, подуманого. Гр. См. Ст.

Наклонённый = **похúлений; похúлий.** — На похиле дерево і кози скачуть. в. пр.

Наклоня́ть, наклоня́ть, ся = нахиля́ти, схиля́ти, похиля́ти, прихиля́ти, нагну́ти, ся, нахиля́ти, ся і т. д., посхиля́ти ся і т. д. С. З. Л. — Над тим личком нахили ся, чи спить мила — подяви ся. Руд. — Побачила дїжки, нахилилась, щоб розділивать ся. Яст. н. о. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, люди кажуть і говорять: він, мабуть упив ся. н. п. — Ой час, мати, жито жати, бо колос схилив ся. н. п. — Ростуть два дубочки, схилили ся верхи до купочки. н. п. — Рада б до неї і небо прихилити, та біда, що не достану. н. пр. — **Наклоня́вши** (на пр. відро, пляшку) **нить** = **на́хилки** (С. З.), **на́хильцем**. — Він без чарки почав горілку нахилки ковтати. С. З. — Зрадївши, що попав у руки, шукати чарки я не став, та назарошне, так для штуки, ковтати нахилки почав. Мет. — Випив нахильцем цїлу пляшку. — **Наклоня́вшись танцюва́ть, ити́** = **вихиля́сом, хи́льцї**. — Танцює вихиляєом. — Козак молоденький та й того злякав ся... хильцї, хильцї попід тином та в буряни сховав ся. н. п.

Наклоня́ть, ся = д. **Наклони́ть, ся**.

Наклю́каться = д. **Наклю́зиться**.

Наклю́нуть, ся = д. **Наклева́ть, ся** 2.

Накля́узить, накля́узничать = карлю́чок нагну́ти; набреха́ти.

На́кованный = кова́дловий.

Накова́льня = кова́дло (С. З. Л.), наковальня, щоб набивати коси — ба́бка (С. Л.), кова́ленька (Полт.). — Ваїа мім молот і ковадло. н. пр. — Добре ковадло молоту не боїть ся. н. пр. — Клянусь клїщами, ковадлом, молотом, міхами. Кот. — Це баба, а коваленька — то не на такий шток зроблена. Чайч.

Накова́ть, нако́вывать, ся = 1. накува́ти, нако́вувати, ся. — Накував биків ухналїв.

2. насїкти, наби́ти, напю́кати, насїчи́ти і т. д. (жорна і мінкові камні).

Накопыля́ть = напкандиба́ти і т. д. д. Кувиля́ть.

Наковыри́вать, наковыра́ть, ся = наколу́пувати, надо́вбувати, наколупа́ти, надовба́ти, накопирса́ти, ся. — Наковупай масла.

Нако́жный = наши́ний.

Накова́ть = накувати. — Не довго козуля накувала. — Скільки тобі літ зозуля накувала?

Накоксова́ть = накоксува́ти (перепалити земляне вугілля на кокус).

Наколо́чивать, наколоти́ть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, ся, попабива́ти, ся. — Набили обручі на дїжку. — Попабивали гвіздків у стїну.

2. зазнава́ти, набира́ти ся лиха, зазна́ти, набра́ти ся лиха, натерпіти ся. — Живучи на чужині, багато зазнав лиха. — **Наколоти́ть бока́** = накла́сти в боки, надава́ти стусанів, бебехів, налупцюва́ти. — **Наколоти́ть ці́ну** = набити, нагнати ціну. — **Наколоти́ть копійку** = зібра́ти гро́шей (чи мало). — Зібрав грошей, став хороший. Кропивницький.

Наколдова́ть, наколдо́вывать = 1. ворожи́ти, начарува́ти, начаклува́ти, відьмува́ти, наворо́жувати і т. д.

2. заворожи́ти, виворожити і т. д. д. робити ворожінним, чаруванням і т. д.

Нако́лка = легенький жіночий убір на го́лову, що пришпи́лює ся до воло́сся.

Наколоброди́ть = наколоброди́ти, набродити, напалоброди́ти.

Наколоти́ть, ся = д. **Наколо́чивать, ся**.

Наколотыри́ть, наколотыри́чать, ся — 1. накрамарюва́ти, ся (дрібязком).

2. набрехати, наплести. (Д. Коли рить).

Наколо́ть, ся = д. **Нака́лывать**.

Наколе́шникъ = наколі́шник.

Наколо́ть = поклясти́, заклясти́, падубі́ти, надубити. — На морозі у мене полопали руки.

Наконка́ть = 1. зімня́ти, помня́ти, зжу́жмати (чого багато, д. **Ко́нкать**).
2. напха́ти, набга́ти. — Напхав повну скриню.

Наконе́цъ = напосліда́ок (С. Л.), напосліда́ку, на оста́нок, на оста́нку, на оста́нці (С. Л.), паре́шті (С. Л.), вре́шті, в кінці (С. Л.). — Ой пив мед і горілку, пив й кизил водив, а нарешті довело ся, що в холодній сидів. п. п. — Довго він мовчав, а напосліда не витерпів, почав лаятись. — А нарешті пів Кирика кулаком у спину: „пішов геть з моєї хати, єретичий сину.“ К. З. о Ю. Р.

Наконе́чникъ = наконе́шник, ри́хва, о́скій. (у вала у млині) — чіп, (у списа) — клюга́, (у багра) — наконе́шник. — Палиця з залізним гострим наконешником. — На цей цюпок треба зробити внизу залізний осьпіь. Кн. — Люди достають клюги списові. К. Х. — Як стали цигана різать ґрашпилями: били що аж прикопешник в одному одвав. п. к. — **Наконе́чники** = торочки (С. Ш.), у ексельбантів — наконе́шники. — Треба пришивати торочки до рушників.

Наконать, ся = д. **Нака́пывать**.

Наконировать = понакопію́вати.

Наконить, накопля́ть, ся = д. **Нака́пливать, ся**.

Наконти́ть, ся = **Нака́нчивать, ся**.

Наконте́лый = заку́рений, задимлений.

Наконте́ть = закури́ти ся, задими́ти ся.

Накопи́льникъ = накопи́льник, въязо́к (у сапок. Полт.), на́корсник. (С. Жел.).

Накорить, ся = д. **Накарплявать, ся**.

Нако́рникъ = на́корінок, на́коре́нок (сучок або пагонець коло коріня). С. Жел.

Накорчева́ть = накорчувати, накичува́ти (Черн. Чайч.).

Нако́сить, ся = д. **Нака́шивать, ся**.

Нако́сный = скісний.

Накостица = гу́ля на нозі у коня́.

Накостыля́ть = наби́ти, налупи́ти, налупцюва́ти, одлупи́ти, одлупцювати (палицею, ломакою).

На́кось = ко́со, на́вкось, навкосі́, навскоси́, навкосяка́.

Накочева́ть = покля́кнути, подубі́ти.

Накра́дывать, накра́сть, ся = накрада́ти, накра́сти, ся, понакрада́ти. — Накрали грошей. — Понакрадали старшини з писарем громадських грошей, а тепер і багачі. Чайч.

Накра́пивать, ся, накропи́ть = накро́(а)пувати, ся, накропі́ти, накра́яти.

Накра́пать, накра́пывать = 1. накра́пати, накрапа́ти. — Дощик накрапа́в.
2. накра́пати, накрапля́ти.

Накра́сить, накра́шивать, ся = накра́сити, намалюва́ти, нафарбува́ти, накра́шувати, ся і т. д. — Накрасили багато крашанок. — Намалював червоним а потім по червоному сині смужки.

Накрасне́ться = начервоніти ся, (від сорому) — напекти́ ра́ків.

Накрасова́ться = накрасува́ти ся, напшпати ся.

Накра́сть = д. **Накра́дывать**.

Накрахма́ливать, накрахма́лить, ся = накрохма́лювати, накрохма́лити, ся.

Накра́шивать, ся = д. **Накра́сить, ся**.

Накре́нивать, накрени́ть, ся = нахиля́ти, нахилити, ся на бік (про судна).

На́крестъ = на́вхрест, на́хрест, хрестоя́ і д. Крестообразно.

Накрива́ть, накрипля́ть, ся = нахиля́ти, нагну́ти, нахиля́ти, нагина́ти, ся.

Накрипля́ться = накрити ся, повикрипля́ти ся.

Накрича́ть, ся = накрича́ти, ся, нагука́ти, ся, нагомоні́ти, ся, погомоні́ти, нагримати. — Нагукав ся я, поки докликав ся. — Тільки побачить, що пустують, зараз нагримає. — Нагомонить на їх, то вони й ущухнуть. Ск. — **Накрича́ть го́лову** = нату́ркати. С. Л.

Накрои́ть = д. **Накра́ивать**.

Накромса́ть, накроши́ть = накришити (ріжучи), накра́яти, начикрижити.

Накропа́ть = набазгра́ти, напарта́чити, (про вірші, малювання) — наля́пати.

Накропи́ть = набри́зкати, накропи́ти.

Накропи́ть, ся = накришити, покроши́ти, ся. — Накроши хліба курям. — Як ламав хліб, багато накришило ся. — Покроши яловичину, локшину.

Накружи́ться = накрути́ти ся, навертіти ся.

Накрути́ть, накруча́ть, накру́чивать, ся = накрути́ти, нахота́ти, навити, насука́ти, накру́чувати, ся і т. д., понакру́чувати і т. д.

Накручи́ниться = нажури́ти, ся, натужити ся, насумовати ся, насмути́ти ся.

Накрыва́ть, накры́ть, ся = 1. накрива́-

ти, покрива́ти, напива́ти, ся, на(по)-кри́ти, ся, напну́ти ся, понакрива́ти. — Накрив очі китайкою, заслугою козацькою. н. п. — Так серед двору столи понаставляні, понакривані. п. к. — **Накрыва́ть на сто́лъ** = застила́ти, накрива́ти стіл, лашту́ва́ти, ла́годити (обід, вече́рю). — Застилайте столи та все тесовий. п. п. — **Накры́ть ча́шку** = перевернути ча́шку (напивши чай або каву, в ознаку того, що більше не буде пити). — **Накры́ться** = наді́ти ша́пку. — **Накро́йся** = наді́нь ша́пку.

2. зла́пати, захопи́ти, заскочити, засту́кати. — Вони тільки що ростаборились, а ми їх тут і захопили. — Орда людей живцем брала, де кого заскочила. Л. В. — Застукали, мов новка в комарі. С. Аф. — Застукав, як сотника в горосі. н. пр.

Накры́тіе = накриття́.

Накри́шка = 1. накриття́.

2. по́кришка, по́кривка, на́кривка. С. Нар. — Своя хата — покришка. н. пр.

На́крѣпко = 1. ду́же, мі́цно, ве́льми; щільно, ду́же сильно (д. Крѣпко).

2. го́стро, суво́ро.

Накувы́ркаться = наперекида́тися.

Накудéсить = 1. начарувати, начаклувати, навідьмувати.

2. наколобро́ди́ти, набро́їти, нашалобро́ди́ти, напурубу́рити. — Що ти тут набро́їв?

Накула́чникъ = рукавиця без па́льців.

Накулика́ться = д. Назю́зиться.

Накупа́ть, накупи́ть, ся = пакупа́ти, накупля́ти, скупля́ти, накупо́вувати, накупи́ти, скупи́ти, ся, понакупо́вувати. — Скупив ся, зібрав і поїхав з ярмарку. — Понакуповував всім гостинців.

Накупа́ться = накупа́ти ся, попокупа́ти ся. — Попокупав ся я за се літо.

Наку́пка = скупо́вування.

Наку́ривать, накури́ть, ся = 1. наку́рювати, ся, нака́журвати. накуря́ти ся, накури́ти, ся, накади́ти. — Накурили нову хату. — Накурив ся тютюну, аж голова крутить ся. — Та накурись уже швидче та хату звечиняй. Чайч. — Накадили ладаном.

2. гна́ти, виганя́ти, вику́рювати, ви́гнати, нагна́ти, ви́курити, ся. — Вигнав 10 відер горілки.

Накуролéсить = наколобро́дити, набро́їти (С. Л.), напроку́дити, нашко́дити.

Накусúть = 1. накуси́ти, надкуси́ти. — Накусив та й покинув.

2. покуса́ти, скуса́ти. — Блохи покусали.

Наку́съ = палку́сеце (місце).

Наку́тать, наку́тывать, ся = наку́тати, нагорну́ти (на себе), загушкова́ти, ся, наку́тувати, нагорта́ти, ся.

Накути́ть = 1. набро́їти, натворити, нако́їти (найбільше на підлитку).

2. напи́ти, нагуля́ти. — Нагуляв чортзна́ скільки карбованців.

Наку́шаться = наїсти ся, (надто) — налопа́ти ся, пажерти ся, натрескати ся.

Нала́пливать, налови́ть, ся = налапувати, наловити, ся. — Наловив багато риби.

Налага́ть, наложи́ть, ся = 1. накладати, покладати, накласти, наложити, с (накуючи) — накува́ти, напаковувати, напакува́ти, ся, (дуже тісно) — напаскувати, напискати, напхнути, ся, (з жужмом) — напихати, напха́ти, ся. — Наклала повну піч дров. — Напхав повну скриню.

2. накладати, накида́ти, накла́сти, накинути. — Накинули мостового ще не в пійці з хури. — **Наложи́ть запрещéніе** = накласти заборону. — **Н. ярмó** = прягти в ярмо, підгорнути під ярмигу, повернути в неволю. — **Н. на себя́ ру́ки** = саморуч собі смерть подіяти. — **Н. оковы** = забити в кайдани. — В кайдани забили той закуток. К. Ш. — **Н. тру́бку** = набити, накласти люльку. — **Н. зви́тяшо** = накинути покуту.

Нала́дить, нала́живать = 1. настро́їти, настро́ювати, ся. — Настроїв скрипку.

2. напра́вити, підстро́їти, нара́ти, ся, мо́вити, направля́ти, ся і т. д. — Направив його на се діло. — Він його так настроїв, що той усе зробить.

3. попра́вити, пола́годити, справити, поправля́ти, ся, ла́годити, справляти, ся. — Треба й правити жашину. Бо вже попсувало ся.

4. правити, торо́чати. — То я одно, а він своє править (або: торочить).

Нала́дъ = влад, як слід, як треба, повинно. — Коли моя не влад, то й ти назад. н. пр. — Діло пішло як слід.

Налакирова́ть, налакировывать, ся = налакува́ти, налачити, налощити, ло́щувати, ся.

Нала́комиться = нала́сувати ся.

Нала́мывать, налома́ть, ся = нала...

зать, налама́ти, ся, понало́млювати, ся.

Налáщивать, налощáть, ся = нало́щувати, налощúти, ся.

Налáять, ся = налáвкати, ся, поноráвкати, набрехáти, ся. — Налáвкались соба́ки, поки його з двору повиводили.

Налгáть, ся = набрехáти, ся. — Набрехав на його, що буцім... — Брехав цілий вечір і ще не набрехався.

Налетáть, налéчь = 1. налягáти, налягтú. — Налiг на сúя грудúна.

2. насíдати, наносíдати, наносúти, насúсти, ся (С. Л.). — Наносúв ся на мене так, що вже й терпíти не сила.

3. взяга́ти ся, натýжувати ся, напружи́ти ся. — Начавсь ся з усíєї сúли.

Налегкí = лéгко, злéгка, поволí; на шúдку рýку; порожнéм. — Вийшов, злегка одягнúвсь. — Зíбрав ся на шúдку рýку. — Поíхав порожнéм.

Наледенíть = наледенíти, памéрзнути.

Наледúця, нáледь = крúга, лúд (що звéрху чóго замерзає).

Належáть = проле́жати, відле́жати (бóки).

Належáться = належáти ся, вилежáти ся.

Налетáть, налетíть = 1. налíтати, налетíти ся, налетíти, накúнути ся, наскóчити. — Шулíка налетíла на курчат. — Козáки накúнули ся з усíх бокíв.

2. налíтати, налетíти, поналíтати, налíтати ся, налúнути. — Налетíли гуси з далéкого крáю, сколотúли воду в тúхому Дунáю. н. п. — Бáгато горобцíв налíтало ся. — Налíтало ся птúці без лíку. Чайч.

3. нáдати, напáдати. — Напáдало бáгато всякóго лúсту.

Налéту = ульóт. — Стрíлки ульот і не вúдно.

Налíт = 1. налíтання, нáпад, наскóк. (Д. Налетáть).

2. (хім.) — цьмíт (на пр. од сíрки, живúцу або що, що осíдає), сýга. — Горíлка вспúлась сугою. Ки.

3. пря́жа (що осíдає на камúні).

4. (в тúлі) — плíна, плíвка, пáдь. — Увесь язúк покúла пáдь. Кн.

Налетíть = д. Налетáть.

Налíчь = д. Налегáть.

Налúвать, налúть, ся = наливáти, налúти, ся, попаливáти, (про трýби і рíдку стрáву що) — насúпати, сúпати, наси́пати, усúпати, попасúпати, (с під крúпа або чóсна) — утóчувати, у(в)точúти, наточúти, ся, (бáгато чóго) — набýхати, набýрити. — Повнí чáрки всíм наливáйте, щоб через вíнця лúло ся. п. п. — Шúпкарочко молода, усúм меду ще й вúна! Не насúпаю й не подам, бо на тобí жупáн драп. н. п. — Жíнко! насúп в мúску борщу! — Насúпав в почвú з цéбра водú. Кн. — Наточúли з кýхви олúви. Чайч. — Та íдú, хлóпку, до пивúцí та вточú ще й пúва, та випúтно за здоровля та мóйого сúна. н. п. — Вточúв собí чаю. Кр. — Вточúв браги. Кр. — Ото, набурúв стíльки! — **Налúвать ягóды** = наливáти палúвку.

2. розливáти, розлúти, ся. — Розлúли лúво скрíзь на долúнці.

3. вилúвати, павилúвати. — Почáли налúвати дзúн. — Напалúвали сьвíчок.

4. налúвати ся, набірáти ся, налúти ся, набрáти ся. — Бáгато водú в човéн набрáло ся. — Яблýка наливáють ся. — Жíто наливáється ся. — **Налúватьея водóю** = набірáти водú (про зáпах). — **О'сéна налúвáється** = вíсна набірáється ся.

Налúвка = 1. наливáння, розливáння.

2. палúвка: на áгрусі — агрусíвка, на вишнях — вишнíвка, вишнúк, на грушках — грушíвка, на дéрені — дереníвка, на дулях — дулúнка, на полúницях — полуни́шник, на порíчках — порíчківка, на слúвах — слúвянка, слúвнúк, на сунúцях — сунúцівка, на терéні — терníвка, терняк.

Налúвной = налúвний. — **П. колéсо** = д. вíд сл. Колéсо.

Налúвъ = 1. наливáння.

2. горíлка, що нéю наливáють палúвку. — Вишнéвка пéрваго, второ́го і т. д. **палúвка** = вишнíвка перва́к, перва́чок, друга́к і т. д.

3. сік в о́вощу.

Нализáться = насмоктáти ся, набрáти ся (горíлка). — Насмоктав ся — ледве ноги волочúть.

Налúмъ = 1. риба Gadus lota — мúнь, мúнько́, мúнтус. — Уже Троúцькі вгамувались, могорúчі всí потúхли і як мúнькі повúвертались. Кот.

2. жу́желиця.

Налúневáть, налúпéвывать = налúпляти.

Налúпáть, налúпнуть = налúпати, прилúпати, на-прилúпнути, поналúпати, поприлúпати.

Налитографúровать, ся = налíтографувати, ся.

Налúтокъ = свúнчатка, олúвъянка, ляпка (Вол.). — Як вдарив свúнчаткою, так всí пáлці і вúбив з кóпу.

Нали́чникъ = 1. ли́штва (планка на одвірках або на лутках).
2. бля́шка замкова (що прибиває ся на дверях, де ключ стромляє ся).

Нали́чность = готови́зна (С. З.), що до грошей — гото́ві гро́ші (З. Аф.), **готовúк, готовúна́** (С. Л.), **гото́вка**. — Готовими грішми маю сто рублів, а то ще треба позичити. — Купив за готові. С. Аф. — Отсе вам увесь мій готовик... беріть, більше нїчого нема у мене. Кв. — За готовика одну тільки продала, а то проміняла. Як. — Маю готівкою пять тисяч. — **Въ нали́чности** = гото́вими гріши́ми, готовика́, гото́вкою.

Нали́чный = 1. пере́дній, лицеви́й, ве́рхній, околи́шній (С. Л.).
2. гото́вий. — **Н. де́ньги** = д. **Нали́чность** (про гроші).

Нало́бникъ = 1. набрівник (повязка чи стьожка на чолї над бровами). Полт.
2. нача́лка (в уздечці).

Нало́бный = нало́бний, начільний.

Нало́бокъ = д. **Нало́бникъ**.

Налобызáться = націлувáти ся, нач(ц)мо́кати ся. — Наздогінці не націлуєш ся. п. пр.

Наловúть = д. **Нала́вливать**.

Нало́гъ = по́дать, подáток (С. З.), накла́д, о́платка, з душі — подýшне, з хати — димове́, подимне (С. З.), з пасіки — очкове́, за переїзд через міст — мостове́ (С. З.), з рогатої худоби — рогове́ (С. З.), з торгів — ми́то. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропадський. С. З. — Мов за подушне обступили. К. Ш. — Брали мостового по пів золотого. п. д. — Аби жаден чоловік не сьмів нових мит вимишляти. Ст. Л.

Наложéніе = накладáння, покладáння.

Наложúть = д. **Налага́ть** і **Накла́дывать**.

Нало́жница = підло́жниця (С. З.). підбічниця, нерідна жінка (Вол.), невінчана жінка, приставáка (Чер.), полюбóвница, сестрá з Острá (Чер.). — Держить у себе місто підложниці. Мазепа. С. З. — Самі благоволили дати свою підложницю в супруги. К. Ш.

Нало́й = д. **Аналóгій**.

Налокáть = запогáнити, запаскýдити (хлепчучи).

Налокáться = нахлептáти ся.

Налонáть = д. **Нала́мывать**.

Наломúть = д. **Надломúть**.

Нало́мъ = д. **Надло́мъ**.

Нало́паться = нало́пати ся, патріскати ся, нажéрти ся, напхáти ся, нерéпнати ся, напéрти ся. — Патріскав ся з обідом, що аж соне.

Налощúть = д. **Нала́щивать**.

Налýбъ = пáтока (цукрова).

Налудúть, налýживать, ся = набілúти, ся. налудúти, набілúти, понабілювати, ся.

Налупúть = налýщити, налýскать.

Налучúть = наловúти, набúти риби (осліпивши скалкою).

Налýщивать, налущúть, ся = налýскувати, налущúти, налýскати, налýщити ся. — Налускали оріхів.

Налытáться = набродúти ся, наплентáти ся, наволочúти ся.

Нальнýть = д. **Налúнать**.

Нальстúть = налестúти, наговорúти лестощів.

Налѣ́во = у лїву ру́ку, лївору́ч, у лївору́ч, на лїво, (переважно на волів) — соб, цоб, к со́бі, (на коней) — віеть, віштя́ (Под.).

Налѣзáть, налѣ́зть = налáзити, налізти, поналáзити.

Налѣ́пить, налѣ́пливать, ся = налїпúти, налїплювати, ся, поналїплювати.

Налѣ́пка = 1. налїплювання
2. нáлїпка, налїплене.

Налѣ́пной = налїпний.

Налѣ́покъ = д. **Налѣ́пка** 2.

Налюбе́зничаться = палицяти ся.

Налюбúть = налюбúти ся, накохáти ся.

Налюбовáться = налюбовáти, ся, наплувáти ся. — Піп не налюбує тією цяцькою. п. к.

Налúпать, ся = налúпати, ся, (мов пальцем) — наквацювáти, ся.

Намагнúтить, намагнúчивать, ся = намагнітити, намагнічувати, ся.

Намáзать, намáзывать, ся = намазати, намастúти, ся, (жиром, смальцем) — насмальцювáти, (дуже) — напляпáти, (дьогтем) — нашмарувáти, (мов квачем) — наквацювáти, ся, намáзувати, напищувати, ся і т. д. — Ой ти, Гапцю, молостива, чим ти брови намастила? п. п.

Намазú = на поготóві; як по мáслу. — Діло на поготові. — Діло як по маслу це.

Намазно́й = намáзаний, намáщений, намарóваний і т. д. д. **Намáзать**.

Намакáть, намáкивать, ся = навмóчувати, ся.

Наклéрить = замахлювáти, зафакторувáти.

Наколóвить, наколёвыпать, ся = накалювáти, накальóпувати.

Накáпывать, накапúть = прикáжувати, приказувáти, привикáдити, приказúти, сприкáжувати. — Чи я тобі не казала, не приказувала, щоб ти хлопця не водила, не приказувала. Н. п.

Накарáть, накáрывать, ся = 1. накáзати, накалáти, накýрзати, набрудúти, накáзувати, ся і т. д., понакáзувати. — Накázав вину сажою.

2. накалáти, напаскýдити, напаскýжувати.

3. нашкрябáти, надряпáти (про писання), надрáпати, накáцювáти (про малювання).

Накародéрствовать = награбувáти (на війні).

Накáслювать, накáслить, ся = 1. накáслювати, накáщувати, накáслити, накастúти, ся, насмальцьóвувати, наляльóвувати, насмальцювáти, наляльóзити, ся. — Накастив кашу. — Наляльóзив губи.

Накастúть, накащáть, ся = д. **Накáзать.**

Накáтывать, накотúть, ся = 1. накóтувати, навивáти, нажотáти, навúти, ся. — Накотала нитки на клубок.

2. накóтувати, накотáти, проциндрити, пронитáчити і т. д. д. **Котúть 3.** — Наготав стільки довгів, що й унукам буде що виплачувати.

Накахáть, ся = накахáти, нахитáти, ся і т. д. д. **Махáть.**

Накáчивать, накочúть, ся = 1. накóчувати, нахочúти, ся. — Дощ накочив землю. — Треба накочати конопель.

2. наквашувати, наквáсити, ся. — Наквасила буряків, яблук.

Накащáть = д. **Накастúть.**

Накищивать, накостúть, ся = нахóщувати, вихóщувати, дошками — настéльовати, камінцем — навибуркóвувати, навúруковувати, тáрасом — натарáсовувати, греблю — нагáчувати, накостúти, вихостити, настелúти, ся і т. д. — Трухою гатки й байраки вихощували. К. Кр. — Улиці вибуркована. — Настелив стелю.

Накúтыся = накáяти ся, натомúти ся, спонукáти сьвітом.

Накóлы = донéдавна, недáвно.

Накóчивать, накочéвывать, ся = навмéжувати, парізати, нахежóвувати, нарізáти.

Накóкать, накокнýть = натякáти (С. Л.), накидáти, натякнýти (С. З.), накúнути. — Що він тобі натякав, то се щоб ти догадав ся. Ч. К. — Та я ж, бачця, і натякав, щоб ти від його утікала. Мет. — Балакають люди маківцями, натякають тільки. Ки. — Ви обидві де-що пронюхали, тільки про їду й напиток сяк так натякнули. Мет. — Бач, накидáв на те, на се. Гр.

Накóканіе = натякáння. — Вона вже помітила, та так і натякала, а мене те натякання гірше ногою пече. О. Мир.

Накóкъ = натяк, натякá, натячка. — При кождім такім натяку вона чула, як якась искра пробігала. Фр. — **Накóкомъ, накокáя** = навтяки. — Навтяки бурякн, щоб капусти дали. н. пр.

Накелко = 1. дрібнéнько, дрібнéсенько. 2. мілéсенько.

Накерзáть, накёрзнуть = накерзáти, накéрзнути.

Накести, накетáть = накести, нагрести, нагребти, нахітáти, нагрібáти, нахітáти, понахітáти, понагрібáти; навíяти, навівáти. — Накелю багато снігу. — Усе поїли; сьогодня вже нахітала борошенця та с того зметеного спекла паляничку. Чайч.

Накетáть, накётывать, ся = 1. накидáти, накидáти, ся. — Накúдати в яму каміння.

2. д. **Нажúть 2.**

3. набúти рýку, привчúти ся, навчúти ся.

Накётка = 1. нахітáння, накидáння (д. **Накести** і **Накетáть 1**).

2. куцéнька сорóчка, що надягáється поверх довгóї.

3. лáта, лáтка (д. **Заплáта 2**).

4. пляжка, клáжка, зáщипка. С. Аф.

Накётный = 1. накúданий.

2. накидний.

Накётъ = 1. (снігу) — замéт, (глини, грузу то-що) — вáлява, кýпа, кýча, кучугýра.

2. накéт, шатрó, курінь, бýдка. — Ой наїхали козаченьки великий накет. н. п.

3. сітка (що нею ловлять птицю).

Накётывать, ся = д. **Накетáть, ся.**

Накечтáться = нахріяти ся, намáрити ся, нахимéрити ся.

Накúвать, накúть, ся = 1. накúвати, накúти, ся, (про главу) — нахíсювати, нахісúти, ся, (про шкуру) — нахúти,

нами́шкува́ти, (про коноплі) — намня́ти, нате́ртн.

2. нами́лювати, нами́лити. — Так ноги намулив, що й ходити не можна.

Нами́нка = 1. нами́нання.

2. заміс (глини). — Глини стало на один [illegible]

3. нами́лювання.

Намозо́лювать, намозо́лить, ся = намозо́лювати, натира́ти мозо́лі, нами́лювати (С. З.), намозо́лити, ся і т. д.

Намо́йный = наливний. — Наливний пісок.

Намока́ть, намо́кнуть = намока́ти, намо́кнути, понамока́ти. — Так понамокали на нас чумарки, що вода з їх так і дзюрить. Чайч.

Наполо́чувать, намолоти́ть, ся = наполо́чувати, намолоти́ти, ся, понамолоти́ти. — Намолотили багато, треба вже віяти.

На́молоть = намоло́чене.

Намоло́ть, ся = 1. намоло́ти, змоло́ти, наме́лювати, ся. — Намолов два мішки борошна.

2. намоло́ти, наверта́, наплести́, наторо́чити, набала́кати дурниці, нісенітниці, ка́зна чого́. — Наверзла півтора людського. Чайч. — Наплела такого, що й купи не держить ся. Чайч.

Намолча́ться = намо́вчати ся, насиді́ти ся, мо́вчки.

Намо́лъ = наме́л, ме́ливо (С. Пар.).

Наморо́жувать, наморо́зить, ся = заморо́жувати, заморо́зити, ся.

Намо́рдникъ = 1. намо́рдник.

2. оброть, оброткa.

Намо́рщивать, намо́рщить, ся = змо́рщувати, намо́рщувати, змо(намо́)рщити, ся; набрижжувати, понабрижжувати; нахнюпити ся, насу́шити ся. — Сидів мовчки, нахнюпившись. — Насупивши чоло, дід дивив ся якось гнівно. Кн. — Обидві халяви треба понабрижжувати. Чайч.

Намота́ть = д. Намата́ывать.

Намости́ть = д. Нанащивать.

Намоча́лить = набити, натовкти шию, потилишників надава́ти, стусанів надава́ти.

Намочи́ть = д. Намо́чивать.

Намошенничать = пашахрува́ти.

Намудри́ть = памудрува́ти, нахимери́ти.

Намусливать, намусли́ть, намусо́лить, ся = на(за)слинювати, на(за)мурзювати, на(за)ялозювати, на за слинити, ся і т. д., понаслинювати і т. д.

Намути́ть, намуча́ть = наколамути́ти, наколоти́ти; скаламу́тити, сколоти́ти, замути́ти, збаламу́тити, набаламу́чувати і т. д. (д. Мути́ть).

Намучи́тьси = наму́чити ся, напорува́ти ся, попому́чити ся. — Попомучав ся я, поки ту колоду спер на воза. Чайч.

Намучни́ть = напороши́ти (борошном), наборошни́ти, понаборо́шнювати. — Не наборошнюй мені на столі. Чайч. — Треба тісто наборошнити, щоб не липло до столу. Чайч. — Ач, скрізь понаборошнювала!

Намча́ть, ся = наско́чити, нагна́ти, набі́гти.

Намши́ть = напха́ти, наби́ти мо́хом.

Намывать, намы́ть, ся = 1. намива́ти, нами́ти, ся, (про бі́лизну) — напра́ти, ся. — Вже намили пшениці на паску. — Напрала сорочок чимало. — Напрала ся сьогодня так, що руки пухирями взяло ся. Чайч.

2. намива́ти, нано́сити (мулу, піску), намулювати, нами́ти, нанести́ (мулу, піску), нами́лити. — На лу́ку чимало піску наносило, а в де-яких місцях намулило. — На мыть кому́ го́лову = начи́лити го́лову, нагрі́ти чу́ба, чупри́ну.

Намывной = наливний.

Намызгаться = набі́гати ся, нагаса́ти ся, наплю́ндяти ся, нату́пати ся.

Нами́каться = набі́дувати ся, натинятися. — Досить я натинав ся... буде з мене Ка

Нами́ливать, нами́лить, ся = нами́лювати, нами́ли́ти, ся, понами́лювати. — Намы́лить го́лову = д. Нами́ть го́лову (в під ся. Намывать). — Н. ше́ю = набити, натовкти шию, потилишників надава́ти.

Нами́чка = ми́чка.

Наме́ливать, наме́ли́ть, ся = 1. бі́лити, побіля́ти, побі́ли́ти крейдою, писа́ти, написа́ти крейдою.

2. убі́лювати ся, убі́ли́ти ся, вимазати ся крейдою. — Не лазь, капосна дитино, попід стінами! — так убілив ся, що вже й одежі не знать. Чайч.

Наме́нивать, наме́ня́ть, ся = намі́нювати, намі́ня́ти, ся, намі́ньжувати, позамі́нювати. — Понамінювали наші у Цигани коней на ярмарку, та все кажуть що: то крива, то сліпа. Чайч.

Наме́реваться = памі́ря́ти, ся (С. Л.), мірятися (С. Л.), важити ся, важи́тися (С. Л.), мати на думці, збира́ти ся. (Д. Вознаме́риться). — Намеряють вони, Поляки, войну почати. Мазеп. С.3

Намѣреніе = парізка, намежувáчпя

Намѣреніе = замір (С. Л.), нáмах (С. З. Л. В.), намір, навáга (С. Жел.). — І бачу в його очах замір поганий. К. К. — **Безъ намѣренія** = без наміру, не навмíсне, ненарóком (С. Л.), ненароком (С. Л.), незнарóшна (С. Л.). — **Съ намѣреніемъ** = умíсне (С. Ш.), навмíсне, назнарóшне (С. З. Л.). — Чутка була, що їх навмисне підпалено. Фр

Намѣриваніе = намірювання.

Намѣривать, намѣрять, намѣрить, ся = 1. намірювати, намірáти, ся, понамірювати. — В шматку полотна намірили 25 аршинів. — Понамірювала такого, що й сама тепер не призведу, скільки всього буде. Чайч.

2. намежóвувати, нарізувати, намежувáти, парізати (землі).

3. д. **Намѣрéпáться.**

Намѣсúть, намѣшивать, ся = намісúти, намішувати, ся, понамішувати. — Намісити глини.

Намѣстúть, намѣщáть, ся = 1. наставúти, наставлáти, понаставлáти. — По всіх усюдах понаставляли в коморі дíжок з усяким добром. — На всяку службу скрізь понаставляв своїх родичів.

2. навернýти, навертáти, ся і д. **Наверстáть.** — Красоя чого на конях не добере, то на волах наверне.

Намѣстникъ, ца = намíстник (С. Ж.), заступник, наступúник, ця. — Намістник як почув се, то побíлів як хустка. К. З. о К. Р. — По смерти його наступник його повинен іспóлнити обітницю. Б. Н.

Намѣстническій = намíстницький, намíсництвий.

Намѣстничество = намíстництво. С. Ж.

Намѣсто = намíсть, намíсць (С. З.), замíсть, замісць (С. Аф. З.), натóміть і д. **Вмѣсто.** — Замісць грóшей дають квітки до крамниці. — Замісць щоб робити, вони сарокляють гузьки. Чайч.

Намѣтить, намѣчáть, намѣчивать = намітúти, помітúти, назначúти, позначúти, намічáти, значúти, позначáти (Д. **Мѣтить**); намíтити, назнáти, назирúти. — Помітили всі рушники. — Позначив найкращі кавуни. — Я собі назнав копичу, коли б тільки гроші. Кн. — Намітила зубенсько, де утка несеть. сн. п. п. — Я вже назирила теличку, коли б тільки на гроші збити ся, зараз куплю. Кн.

Намѣтка = 1. намічáння і д. **Мѣченіе.**

2. прикмéта, знак, призна́ка, прикмéта і д. **Мѣта.** — В лузі тільки по приміткáх і знайдеш грядь. Кр.

Намѣчáніе = намічáння.

Намѣчáть = д. **Намѣтить.**

Намѣчúваніе = намíчування.

Намѣчúвать = д. **Намѣтить.**

Намѣшúть, намѣшивать = намішáти, підмішáти, на(під)мíшувати.

Намѣщáть = д. **Намѣстúть.**

Намúкáть, намúкнуть = намúкати, намúкнути, розмúкнути. — Та вже болячка намúкла, можна й проколоти.

Намúлить = намúрити.

Намúть = д. **Намúнать.**

Напáшивать, наносúть = напóшу(сю)вати, наносúти, понаносúти, напринóсити. — На проводи батюшкам стільки понапошують книшів та буханців, що бідному чоловікови й на рік стало-б.

Нанéсть, наносúть, ся = 1. нанестú і д. **Напáшивать.** — Курка нанесла з пів копи яєць.

2. нанестú, нанестú, навúяти, нанóсити, намітáти, понанóсити, понамітáти. — Намело багато снігу. — Човен бистриною нанесло на скелю. — Копí нанесли на пень, так вісь і одломилась.

3. занéсти, занóсити. — Коли б наші заробітчани не занесли холери з Дону.

4. вчúнúти, учúнúти, вдíяти, заподíяти, учúняти. — Учинив йому кривду.

Напизáть, напúзывать, ся = напизáти, напúзувати, ся.

Напúнáть, напúть, ся = наймáти, ся, ставáти (до кого), напúти, ся, стáти, понаймáти, ся. — Найми ся, наймитку, у мене, а я у попа, бо в попа харч лучча. п. пр. — Став до його на рік. — Понаймали ся ми всі до того папа косити. Чайч.

Напúчь = навúворіт. — Надíв кожух навиворіт.

Напка, напкúнъ, напковый = китáйка, демúкитóн; китáйковий, китáйчатий (С. З.), демúкитóновий. — Жупан чи з китайки чи коламайковий. С. З. — Лакей в демикитоновому сертуці. Кн.

Напосúть = д. **Напáшивать і Нанéсть.**

Напосúться = напосúти ся, проносúти ся. — Не довго сі чоботи проносять ся, бо товар зовсім поганий.

Напóсный = 1. напосúй, намúвний.

2. заразúй, зарáзливий.

Напырúвать, напырнýть = напурúнáти, напурнýти. — Напурнув на камінь.

Напырúть, ся = напурúнáти, ся.

Напѣ́житься = напі́жити ся, напасту-ва́ти ся.

Напю́хать, ся = вина́юхати, пронюхати; напю́хати, ся, напа́хати ся. — Собака винюхала дичину. — Пронюхав, що в куми горілка, та й до його. — Напю́хав си та́баки. — То ти по чужих стенах находиш ся, руської кості напа́хав си. п. к.

Напя́пьчиться = напя́нькати ся, напа́нькати ся. — Напапькала ся вона з дітьми, поки вигодувала. Чайч.

Напя́ть, ся = д. Напина́ть, ся.

Наобу́мъ = навмання́, навманьки, навманяки. — Так навмання росказую без книжної справи. К. Ш.

Наоборо́тъ = навпаки́ (С. Л.), навспа́к (С. З.), навідворі́т, назворі́т, наперева́ртъ (Лев.), навпроти́.

Наора́ть, ся = д. Накрича́ть, ся

Наостри́ть, ся = д. Нава́стривать, ся.

На́откось = на́вкось і д. Вкось.

Наотма́ш = навідлі́в (С. Жел.), наоді́лів, наоді́маш. — Як вдарив його навідлів, так він і перекинув ся.

Наотре́въ = наодрі́з. — Сказав наодріз, що не дасть.

Наохатьея = наохкати ся.

Наохо́титься = наполюва́ти ся.

Наохри́вать, наохри́ть = навохрювати, навохрити.

Напада́ніе = напада́ння, на́пад.

Напада́ть, напа́сть = 1. нападати, накида́ти ся, напа́сти, накинути ся, наско́чити. — На мене напали собаки. — Татари напали на людей. — Вовки накинули ся на овець.

2. находи́ти, нападати, найти́, напа́сти. — Коли на його найде, то він і чоловіки заріже. — Що се на нас сьогодни напало, що ви все сердитесь?

3. утиска́ти (кого), напада́ти, ся, наси́дати, наскіна́ти ся (на кого), напасти, ся, насісти (на кого), наскіпати ся. — Все бідкаєть ся, що його утискають. — Чого ти так наскіпав ся на мене? Чайч. — Все чогось нападаєть ся на мене.

4. допада́ти ся, напуска́ти ся, накида́ти ся, допа́сти ся, наки́нути ся. — Мов три дні не їв, допав ся до сала.

5. здиба́ти, здиба́ти, нади́бати, нагиба́ти. — Заблудив у лісі та на щастя надибав карбівничого. — Ходив лісом та нагибав стільки полуниць. Чайч.

Напа́дать, напа́дывать = напа́дати, напада́ти, понападати. — Нападало багато листя.

Нападе́ніе = на́пад. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Напа́дки = напа́сть, пеня́. С. З.

Напа́дчивость = напа́стливість.

Напа́дчивый = напа́стливий.

Напа́дчикъ, ца = напа́сник, ця (С. З. Л.) гнобитель, ка. — Відчепи ся, напасниче й не будь на празнику. п. пр.

Напаяти = нажолобити.

Напа́ивать, напаи́ть = на(при)лютовувати, на при)лютова́ти.

Напа́ивать, напои́ть = напо́ювати, напува́ти, уноїти, напоїти, попанувати. — Дівчино моя, напій же коня! з рубіжа та кринички, з повного відра. п. п. — Як же вирій гетьмана добре, тоді напа́ї його з кінцем хустку. К. З. о Ю. Р. — Чи вже попанував конем?

Напа́костить, напа́костничать = 1. напостити, напа́костити, нашко́дити, наробити шко́ди, ка́пости.

2. наробити, напаскуди́ти.

Напа́лывать, напалять, напа́лять = напа́лювати, напа́лити, попапа́лити. — Тих комашні попалювало в хату, що нічого не поставити не можна — зараз і оберуть ся їжу. Чайч.

Напа́локъ = 1. напа́льок (у рукавиці).

2. ру́чка (д. Косовище).

Напа́мятовать, напа́мятывать = нагадувати, згадувати. — Нагадай мині завтра вранці, бо часом забуду.

Напа́мять = д. Напа́мять.

Напа́ривать, напа́рить, ся = напарювати, розпарювати, на(роз)пари́ти, ся. — Коли добре розпариш і товсту кадуб тоді легко з неї скрутиш набучку. — На напа́рить спи́ну = одшмага́ти, вишпарити, напарити (д. Бить).

Напо́рье = сверло́, сверде́л.

Напаса́ть, напасти́, ся = 1. напасти, випаса́ти, напа́сти, випасти, ся. — В нове літо скотина й на стерні напасе ся добре.

2. запаса́ти, припаса́ти, назапасати, при(за)пасти. — Назапасли харчів на цілі літо.

Напа́сть = на́пасть (С. З. Л.), пеня́ (С. З.), халепа (С. Ш.), пригода (С. З.), напасть (С. З.). — Напасть і на гладкій дорозі здибле. п. пр. — Оце справжня пеня ковська. С. З. — Пригоди учать згоди. п.

Напа́сть = д. Напада́ть. — П. на сліз = натра́пити. — П. врасплохъ = спі ка́ти, запопасти.

Напа́сывать, напасти = д. Напасать 1.

Напахáть, напáхивать, ся = наорáти, наорювати, ся, попаóрювати (плугом), напóрити, нарáлювати, ся, понарáлювати (ралом).

Напéхтать = взбивáти, сколотúти мáсла. — Набивала оце дiжечку масла — і сама не їла і дiтям молока не давала — все збiрала. Чайч.

Напúчкать, ся = 1. на(за)калáти, на(за)валáти, ся, на(за)мáзати, ся, запаскудити, ся.
2. (про писання, малювання) — наляпати, намáзати, набазграти.

Напáять = д. **Напúвать.**

Напекáть, напéчь, ся = напікáти, напекти, понапікáти. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Наказав йому зарна огонь роспалити, понапікати вьясива. Нiщ. — Понапiкала пирогiв повні мантри.

Напéрво = вперше, спéршу. — **Спервá напéрво** = ва(по)сáмперед, на(по)перéд усього. — Посамперед дружко хороший весе. С. З. — Поперед усього почали розмову про...

Напереди = попéреду, спéреду. — Попереду Дорошенко веде своє вiйсько хорошенько. н. п.

Напередъ = попередú, напередú, попéреду. — Поперед батька не лiзь у пекло. н. пр. — Я наперед знав, що воно так буде.

Напереко́ръ = напереки́р (С. З. Л.), навпiр, навпрéк, насýпротя (С. Л.), всýпор, навпiк (С. З.). — Ти все, дoню, робиш наперекiр свекрусi, от того вона й гримає на тебе. — Став навпрек поганий нiй дорогу заступити. Гул. Ар.

Напереломъ (кому) = д. **Напереко́ръ.**

Напереры́въ = напереби́й, навви́передки, один попéред другóго.

Напереръзъ, напереструлъ = навперéйми. С. Л. — Забiг навперейми тай пiймав.

Напереть, напирáть, ся = напéрти, напúснути, напирáти, натúскувати, ся. — На Мiнайлiвцi вода весною так напiра, що й гребiлю рве. Кв.

Напереха́ть = д. **Напереры́въ.**

Напёрникъ = напiрник, пiрник.

Напёрсникъ, ца = вiрник, ця. Вол. С. Жел. Л.

Напёрсный = напéрсний, нагрýдний.

Напёрстокъ = напéрсток.

Напёрсточный = напéрстковий.

Напестри́ть, напещри́ть = напістрúти, напістряти.

Напечата́ть = надрукувáти, напечатати, вúпечатати, понадрукóвувати. — Заложено Острожську друкарню, де самий Федорiв надрукував першу библiю в словянській мовi. Бар. О. — Так у книжцi випечатано. Кр. — Чимало книжок понадруковано за сей час.

Напечатлѣва́ть, ся, напечатлѣть, ся = вкорени́ти, вкорени́ти, ся, вражáти, вразúти, врiзувати ся, врiзати ся. — **Напечатлѣлось въ па́мять** = врiзало ся, вбúло ся в пáмъять.

Напéчь = д. **Напекáть.**

Напещри́ть = д. **Напестри́ть.**

Напúвать, напúть = напúвати, напúти. — Напив набiр на три карбованцi.

Напива́ться, напи́ться = напúвати ся, упúвати ся, напúти ся, упúти ся, понапúвати ся, попúти ся, (про трупки ще) — начастувáти ся, налигáти ся (С. Л.), дуже — парiзати ся (С. Л.), налигáти ся, натюжúти ся, нахлюпúти ся. — Напив ся води. — Як горiлки напъюсь, то й ума наберусь. н. п. — Горiлки, кровн упивались. К. Ш. — В мене курочка знеслась, я за яйця упилась. н. п. — Понапивали ся, та й давай битись. — Попили ся усi вкрай. Чайч. — Нахлюпив ся так, що й рачки не лiзе.

Напúлювать, напилúть = напúлювати, напилáти, понапúлювати. — Напилили не багато дощок.

Напúлокъ = терпýг (С. Ш.), терпужóк, пúльник, пiдпилок, великий — рашпиль.

Напúлочный = терпугóвий.

Напúнáться, напнýться = натикáти ся, наткнýти ся. — Наткнув ся на камiнь і подрав чобiт.

Напира́ть = д. **Напере́ть.**

Напирова́ться = набенкетувáти ся, убенкетувáти ся (С. Ш.), нагуляти ся, убалювáти ся (С. Ш.).

Написа́ть, ся = написáти, ся, понапúсувати, погано — надряпати, нашкрябати, набазграти, не чисто — наляпати, картину — намалювáти. — Понаписували, понадряпували такого, що й не прочитаєш. Чайч.

Напита́ть, напúтывать, ся = 1. нагодувáти, накормúти, нагодóвувати, накóрмлювати. — Як мiнi жити, як горювати, як свої дiтки нагодувати? н. п.
2. наїсти ся, наїдáти ся.
3. намочúти, намóчувати; втягтú, натягтú, набрáти (в себе), втягáти, вбiрáти, набiрáти, ся. — Треба добре на-

мочити хустку, щоб увесь той оцет вона втягла в себе.

Напи́токъ = напій, питво́, пиття́. — На столі повно всяких напоїв. Ки. — Криптале́вую шклянницю з чистим напоєм. Б. П. — Я думав, брате, що нема солодшого напою від кохання, аж поміта ще солодша — сим напоєм боги собі у серці рани гоять. К. Б. — Добре питво варенуха. Ки. — **Волше́бный п.** = дання́. С. З. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр. — **Любо́вный п.** = д. під сл. **Любо́вный**. — **Спиртно́й напи́токъ** = (окрім перших трьох) — тру́нок. С. З. Ш. — Не поможе й трунок, як прибуде фрасунок. п. пр. — Бо тепер правду бъють та лають, а тую неправду трунком напувають. п. п.

Напи́точный = напо́євий, трунковий. (С. Ш.).

Напи́тывать, ся = д. **Напита́ть, ся**.

Напи́ть, ся = д. **Напива́ть, ся**.

Напихáть, напи́хивать, ся = напха́ти (С. Л.), набга́ти (С. З. Л.), натйскати (С. Л.), напабува́ти (С. Л.), напихáти, ся і т. д., понапихáти і т. д., дуже — **натовкмачи́ть**. — Напхав повну торбу. — Набгав грошей повнісіньку вишеню. С. Л. — Понапихав і туди і сюди. Чайч. — Натовкмачили так, що вже більше не лізе.

Напи́чкать = напха́ти (про їжу).

Напи́чкаться = напха́ти ся, об'їсти ся, нажéрти ся, натрúскати ся, налóпати ся, обрéпкати ся.

Напла́вить, напла́вливать, наплавля́ть, ся = 1. спла́вити, нагна́ти, сплавляти, наганя́ти, ся. — По Дністру та по Пруту сплавляють ліс на галери.

2. натопи́ти, натóплювати, ся. — Натопили пів пуда лою.

Напла́вно́й = наплавний. — **П. мостъ** = пливу́чий, живи́й міст.

Напла́въ = 1. напла́в. — **Идти́ напла́вомъ** = плисти́ зрозго́ну (коли перестають гребти веслами, а човен пливе з розгону).

2. по́плав, поплавéць (С. З.).

3. рос. Potamogeton — кушúр, кушу́р. С. Ап.

Напла́кать, ся = наплáкати, ся, виплакати о́чі. — Наплакалась, проводжаючи сина. — Виплакала карі очі, край козака стоя. п. п.

Напла́стáть = нарізати, набря́ти (пластами).

Напластовáть, напластóвывать = напластувáти, накла́сти (рядами, шарами), напластóвувати, накладáти.

Напласка́ть, напла́вывать, ся = напливáти, напльóвувати, ся, понапльóвувати. — Уже й не чистий народ! — позу хату понапльовували. Чайч.

Напле́кій = різномáстий, перíстий (а саме: білий з сизим плечем, про птицю).

Наплескáть, напля́скивать, ся = напля́скати, наплескáти, нахлю́пати, напляскувати, нахлю́пувати, ся. — Хвилею наплюскало багато води в човен.

На́плескъ, частíше мн. на́плески = бризки, плюскання.

Напле́сть, напле́тать = 1. наплести́, виплíтати, понаплíтати. — Наплели багато личаків.

2. наплести́, наплéскати, наторóчити, нацьвéнькати, наверáти, напащикувáти, наплíтати і т. д. — Наплела такого, що й кури не держить ся. — Се мабуть вам сни́лось, а ви й пану наторочили. К. Х.

Наплоди́ть, ся = наплоди́ти, породи́ти, зродúти, ся, породúти, принести́, спородúти, понаплóжувати, ся, поплодúти ся, про вівцю, возу, кицьку — окоти́ти ся (С. Л.), про корову — отели́ти ся, про кобилу — ожеребúти ся, про свиню — опоросúти ся, про собаку — ощенúти ся. С. Л. — А вони ж із чого наплодили ся? К. З. о. Ю. Р. — Не на дівка клопоту, та Каленика принесла. п. пр. — І ще як сими дівчиськами, то й по дитині принесли. Кот. — Чим вас привітати? Спородила жінка сина — буду в кучі брати. п. п.

Наплоди́ть = набрижáти.

Наплута́ться = поблукáти, пошвéндяти, попошвéндяти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наплутовáть, ся = нашахрувáти, ся.

Наплывáть, наплы́ть = 1. наплúвати, наплúсти́, напливти́. — Напливли на косу — Наплив на камінь.

2. натíкати, натéкти́. — Після дощу багато води і мулу натíкло в колодязь.

Наплывно́й = напливний.

Наплы́въ = 1. на́плив, плав.

2. гу́ля на дéреві.

Наплéсневéлый = цвілúй, пліснявий.

Наплю́щить, ся = наплю́щити, ся, наплю́щувати, ся.

Наплясáть, ся = 1. натанцювати, ся. — Натанцював ся, аж ноги болять.

2. витанцювати, затанцювáти. — Танцюристка не багато витанцювала.

Напнýться = д. **Напинáться**.

Напова́лъ = лóском (С. З. Л.), влоск, в

котом (С. З. Л.), від ра́зу. — Усіх покотом положив. С. Л. — Зійшло сонце — Лежки панки покотом лежали. К. Ш. — Убив від разу.

Напога́нить, ся = на(за)пога́нити, на(за)пасу́дити, ся.

Напогре́бица = погребня́к.

Наподі́біе = на взір (С. Л.), взо́ром (К. Бд на манір, на кшта́лт (С. З. Л.), подо́бно, так як, на́че, нена́че. — Неначе вам Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш.

Наподря́дъ у вирази: какъ наподря́дъ = як на підбір, на одни зразо́к. — Яблука як на підбір = одно в одно.

Наподряжа́ть, наподряди́ть = пайма́ти, понайма́ти. — Понайман зараз косарів.

Напохва́ть = хватко́м (С. Ш.), хватопе́хом (Полт.), шви́дко, ху́тко.

Напоєва́ть, напои́ть = д. **Напа́ивать, ся.**

Напо́йка = по́нюх, попю́шка. — Пропав ні за понюх табаки. п. пр.

Напои́ть = д. **Напа́ивать.**

Наполза́ть, наполати́, напола́ть = д. **Напа́дывать.**

Напо́лнивать, наполня́ть, напо́лнить, ся = наповня́ти, сповня́ти, виповня́ти (С. Л.), заповня́ти, напо́внити. ся і т. д., позаповня́ти, посповня́ти. — І сповняють срібні кубки винамиситними. К. Д. — Усі балки водою попоповняло. Чайч.

Напо́локъ = поли́ця (у плузі).

Наполоть = наполо́ти, ви́полоти.

Наполье = лани́, поля́. — Щоб лани широкії і Дніпро і кру́чі було видно, було чутно. К. Ш.

Напо́льный = 1. середпо́льний, 2. напо́льний.

Напомина́ть, напомина́ивать, ся = нагада́ти, дуже — напоми́нати. — Напасть голову оливою, бо не було помади.

Напомина́ніе = нага́дування, пригаду́вання.

Напомина́тель, пица = нага́дчик, ця.

Напомина́ть, напомну́ть, напо́мнить, ся = нага́дувати, пригаду́вати, нагада́ти, ся (С. З. Л.), пригада́ти, ся (С. З.). — Україно, Україно! Аж серце заграє, як хто ще на чужині тебе нагадає. Галуз. — І тільки нам зостала ся ще пісня сумна, нагадує про доленьку минулу вона. Чайч. — Вона була що забула, та знов нагадала. п. п. — Усім я забув про це, та він мені приніс. — Вдержуй серце, не досадуй, злому нікого не пригадуй. К. Ц.

Напомино́ніе = д. **Напомина́ніе.**

Напорливый = нала́зливий.

Напо́рный = нава́льний. С. З.

Напорожни́ть = впорожні́, порожне́ти, порожняко́м. — Туди їхав з вагою, а відтіль порожнем.

Напо́ртить = напсува́ти, нашко́дити.

Напо́ръ = на́тиск, нава́льність (С. З. Л.).

Напосле́ди, напосле́докъ = д. **Наконе́цъ.**

Напосле́дяхъ = вкінці́, при кінці́, наприкінці́, (про вагітну жінку) — назно́сі. — А жінка моя тоді саме була на зносі.

Напотє́ть, ся = спітні́ти, працюючи — упрі́ти, про вікна — зпокрі́ти. — Поки не упріти доти не умі́ти. п. пр.

Напра́вить, направля́ть, ся = 1. напра́вити, навести́, наверну́ти, спра́вити, накерува́ти, напрова́дити, направля́ти, наво́дити, наверта́ти, справля́ти, напрова́жувати, ся. — Коні як понесли, а він і направив їх на забор. — Бог вас навернув сюди. Кот. — Справив його на битий шлях. Ки. — Навели гармату на саму середину табора. — Напровадив його на пряму дорогу. С. З.

2. нала́годити, налашту́вати, спра́вити, наладну́вати, нарихтува́ти, нала́годжувати, ся і т. д. — Налаштували вози в дорогу. — Велів гармати нарихтувати, на Варвин город стріли пускати. п. д.

3. нагостри́ти, нагостря́ти, ся, бритву — ви́правити, виправля́ти, ся. — Треба ножі нагострити.

4. напути́ти, нара́яти, навести́, наво́дити на розум.

5. прямува́ти, просто — простува́ти, на ліво — ліви́ти. — Прямує на город. — У пекло навпростець прямуй ся. С. З. — І порадив мене щиро, куди прямувати. К. Д. — Куди він простує? Прав. — Простував я раз хуторськими дорогами. К. Х. — Рушає з військом, простуючи на Смоленськ. С. Л.

Направле́ніе = на́прям, напря́мок, прямува́ння, простува́ння; напра́ва, керу́нок. — Воно б можна завести читальню, та коли б всі були такого напряму, як я. Чайч. — Держіть ся сього напрямку, нікуди не звертаючи, то за сонця ще дойдете. Ніс. — Сьогочасні літератури прямування. Лев. — Школа своїм схоластичним прямуванням не сприяла осьвіті і письменству. Кн. — Простування школи не відповідає часу. Кн. — Нема у їх направи доброї. Ніс. — З батьків та матерів і дітям направа. Сп.

Напра́во = напра́во, праворуч, надзвбіч, цобе́, собе́.

Напра́слина = на́клеп (С. З.), напасть (С. З.), напа́сниця, нападня́ пеня, дурни́ця. — Напасть і на гладкій дорозі здо-

бле. н. пр. — Нема за мною вини; все що сьвідки кажуть — сама напасниця. Кп. — Звів пеню на його.

Напра́сный, но = 1. несправедли́вий, во, безпевни́нний, но, даре́мний, даре́мне (С. Ж.), да́рма (С. Аф.), ду́рно, зада́ром. — Несправедливий наклеп. — Безпевинна образа. — Згину я задаром. Сим. — Побив дарма. С. Аф. — Причепив ся дарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п.

2. ма́рний, но (С. З. Л.), даре́мний, но (С. Аф. Л.), да́рма, шкода́. — Дрібні листи не доходять, тільки мої карі очі марно сльозоньками сходять. н. п. — Літа мої молодії марно пропадають. К. Ш. — Не топись, козаче, марно (або: дарма) душу згубиш. н. п. — Даремна праця. С. Л. — Шкода́ учить дурного розуму. — Шкода́ шукати — що з воза впало, те пропало. — **Напра́сно потеря́ть** = змарнува́ти. — Як я маю козак Печай звідси утікать, славу свою козацькую на вік змарнувати. н. п.

Напра́шивать, напроси́ть = 1. напро́шу(сю)вати, напроси́ти. — Напросив милости.

2. накли́кати, назива́ти, накли́кати, назви́вати, назва́ти, понакли́кати, показива́ти. — Понакликав гостей.

Напра́шиваться, напроси́ться = напро́хуватися, набива́ти ся, напроси́ти ся набу́ти ся. — Хіба я кликав його на обід, він сам набив ся.

Напре́дки = наперед, надалі.

Напре́дь = пе́рше, перш, спе́ршу, наперед до сьо́го. — Перш нічого сього не було. — Наперед було так, а тепер зовсім інакше.

Напри́мѣръ = наприклад (С. Л.), приміром, наприклад, наприві́д, як-ось (С. Л.). — Натальці трапились женихи: наприклад, Тахтаулівський дячек, волосний писарь... Кот.

Напро́боваться = накуштувати ся, насмакувати ся.

Напроказить, напроказничать = надурі́ти; натвори́ти, нако́їти, набро́їти, напшко́дити. С. Л.

Напрока́тъ = внаєм.

Напроку́дить = д. **Напроказить.**

Напролётъ = наскрізь, навиліт. — Пробив наскрізь.

Напролóмъ = пробо́єм.

Напропалу́ю = до загину; на всі заста́вки. — Грав в карти до загину. — Кобенила його на всі заставки. С. З.

Напрорóчить = пові́щувати, (ворожінням) — наворожи́ти, (про зозулю) — накувати. — Міні зозуля накувала сім літ жити.

Напроси́ть, ся = д. **Напра́шивать, ся.**

Напро́сливый = налаза́ливий, въїдливий.

Напро́тивъ = 1. су́проти (С. Л.), су́против (С. Л.), про́ти, про́тів, напроти (С. Л.), навпроти, навпро́тів, про́сто (С. Л.), напро́сто. — Він живе супроти мене. — Наші хати насупротив. — Він сидів напро́сто мене. Кр. — Моя хата просто церкви. С. Л.

2. навпаки́, навспа́ч. — Коли він справді добрий, вона навпаки його дуже злюбила.

Напру́живать, напру́жить, ся = напружувати, напру́жити, ся.

Напры́гать = достриба́ти ся, допа́ igти ся. — Дострибав ся, поки жили поростуван.

Напры́гаться = настриба́ти ся, напі́гати ся, наскака́ти ся. — Чи ще ти не настрибали ся?

Напрыгивать, напрыгну́ть = настри́бувати, напли́гувати, настрибну́ти, наплигну́ти. — Настрибує на камінь і ма ногу.

Напры́скать, напры́скивать = набри́зкати, набри́зкувати. — Ач як набризкала на долівці, що аж потекло.

На́прыскъ = кра́пка.

Напрѣва́ть, напрѣ́ть = напрівати, напріти.

На́прѣль = цьвіль.

Напряга́й = д. **Пагопя́й.**

Напряга́ть, напря́чь, ся = патяга́ти, патягти, ся; напина́ти, напру́жувати, напру́чувати; натужувати, ся. — І сили и ума не напинаю, що ни говорити — пі́жé не знаю. К. Ш. Т. — Примушує бідолашну напружувати всі сили, щоб утримати свою постать. Пісоч. — Усі сили напручує на те, щоб напакостити сусідам. Кп. — Сильно натужував свої очі, коли розглядів усі предмети. Фр. — **Напряга́ть сѝлы** = змагати ся, коцюбитися, напру́жувати сили. — **П. умъ** = розумува́ти, пуска́ти ро́зум по голові. — Нехай нуте лишень пустіть розум по голові, а тут робити. С. Л.

Напряда́ть, напря́сть, ся = напрядати, напрясти, ся. — Ой ти пяш, кого бъеш за які вчинки? Чи я ж тобі не напряла за рік три починки? н. п.

Напряже́ніе, напряже́нность = напру́га, натру́га (С. З. Л.).

Напряже́нный, но = напру́жений, напружений, напру́гуватий, напру́го, напру-

гом. — Якийсь час з напруженою увагою дивив ся на мене. Бар.

Напрямикъ, напрямки́ = пря́мо, про́сто, пряцéм (С. Л.), напрямéць, без сороміз ка́зка, їхати або йти́) — пряцéм. **навпростець** (С. З. Л.), **навпрошки́** (С. Л.) — А він йому просто в вічі і каже. — А потім за руки взяли ся, пряцем до села пошли ся. К. т. — **Навпростець** пряму ся. С. З. — **Ѣхать напрямикъ** = простувáти. — Хто простує, той дома не ночує. п. пр.

Напря́тать, напря́тывать, ся = пахова́ти, пахо́вувати, ся, понахо́вувати. — Наховав яблук повні кишені.

Напря́чь, ся = д. **Напрягáть, ся.**

Напуга́ть = налякáти (С. З.), залякáти, наполóхати, настрахáти, настрашúти, перелякáти (С. З.), пережахáти, переполóхати (С. З.), завдáти ля́ку, жáху, нагнáти, страху́, хóлоду. — Налякав їх, то й торби страшно. п. пр.

Напуга́ться = налякáти ся, злякáти ся (С. З. Л.), перелякáти ся (С. З. Л.), переполóхати ся, переполошúти ся (С. Л.). — Король налякавшись, обіцяв, що ніхто не буде кривдати народу за його віру. Бар. О. — **Напу́ганный** = ля́каний, налякáний, полóханий, переполóханий. — Лякана ворона і куща боїть ся. п. пр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. п. пр.

Напу́дривать, напу́дрить, ся = напорошúти, наборошúти, ся. — **Напу́дрить** кому́ го́лову = намúлити го́лову, нагріти чýба, чупрúну.

Напуга́ть, ся = д. **Напугáть, ся.**

Напуска́ть, напусти́ть, ся = напускáти, напустúти, ся. — Напускав риби у став. — Напустив дому в хату. — **Напуска́ть, напусти́ть соба́къ** = спускáти, спустúти собак. — А він спустив собаку та ще й вилькував. — **Напуска́ть на себя́ дурь** = удавáти з сéбе дýрня, дýрника строїть. — Та годі тобі дурника строїти — за добре тямиш. — **Напуска́ться, напусти́ться на что, на кого́** = допадáти ся (до чого), накидáти ся (на що або на кого), нападáти ся (на кого), допáсти ся, накúнути ся, напáсти ся. — Допав ся до книги, наче три днї не їв. — Накинув ся на вареники і всї поїв. — Зпечесъя напав ся на мене і почав лаятись. — Собаки накинулись і трохи не розірвали.

Напускно́й = напускни́й. — **Напускные** сапоги́ = чóботи з висóкими халя́вами.

Напу́скъ = 1. нáпуск (С. З.), нáпад. — Ти, царице, напуск напустила, славне військо запорозьке тай занапастила. п. п. — Його й трьома нападами не візьмеш. п. пр. 2. спуск, спускáння (напр. собак з цепу). 3. висóкі халя́ви.

Напусти́ть, ся = **Напуска́ть, ся.**

Напустосло́вить = налóти, наплести́, позвáти, ваторóчити дурни́ці.

Напу́тать, напу́тывать = 1. наплу́тати, наплу́тувати. — Почав розмотувати та тільки наплутав. 2. наплу́тати, набреха́ти; д. теж **Напустосло́вить.**

Напу́тствовать = 1. виряжáти, виправля́ти. С. Л. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виряжала мати дочку в чужу сторононку. п. п. 2. запричасти́ти (перед смертю). — Ні вже йому вибуть не топтати ряту, уже його сповідали й запричастили.

Напуха́ть, напу́хнуть = пу́хнути, напухáти, обпухáти, напу́хнути, обпу́хнути.

Напу́хлость = о́пух (С. Л.), пухлúна.

Напу́чивать, напу́чить, ся = надимáти, здимáти, надýти, здýти, ся, набубня́віти. — Живіт надув ся. — Горох набубнявів.

Напуща́ть, ся = д. **Напуска́ть, ся.**

Напы́ливать, напыли́ть, ся = напороша́ти, наку́рювати, напорошúти, накурúти, ся.

Напы́льникъ = че́люсти (у печі).

Напы́ривать, напыря́ть = напихáти, насувáти, напхáти, насóвати.

Напыща́ться = пишáти ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, индичúти ся, чванúти ся, кúрпу дрáти, гнýти і т. д. д. **Кичúться.** — Хоч босий, та кирпу дере, чванько він. Кн.

Напы́щенный, но = пихáтий, пишний, но, чванли́вий, во, чванькувáтий, чванько́, бундю́чний, но, про склад мови — пихáтий, висóкий штúлем, з письме́нна (д. під сл. **Высокопа́рный**).

Напѣва́ть, напѣ́ть, ся = сьпівáти, висьпівувати (С. Аф. З. Л.), насьпівувати, висьпівати, насьпівáти, ся. — Висьпівує соловейко. К. Ш. — І що ж бо я не насьпівав ся, а вже заїмок і заїмів. Ск. — Сьпівав цілий вечір, та й карбованця не висьпівав.

Напѣ́въ = сьпів (С. З.), го́лос (С. Л.). — На голос не зведу пісні.

Напѣ́нивать, напѣ́нить ся = напінювати, збивáти пíну, запінювати, напінúти, запінúти, ся, збúти пíну.

Напѣть, ся = д. **Напѣвáть, ся.**

Напя́ливать, напя́лить, ся = напъя́лювати, напина́ти (С. Л.), натяга́ти, нацу́плювати, ся, напъя́лити (С. З.), напну́ти, натягти́, нацу́пати, ся. — Он напъяла козаченька великий намет, тай пъють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Напя́тить, напя́чивать, ся = накоти́ти, насу́нути, нако́чувати, насува́ти, ся, задку́ючи наткну́ти, натика́ти, ся.

Нарабо́тать, нарабо́тывать, ся = 1. нароби́ти, наро́блювати, ся, понаро́блювати. — Понароблювали багато колес, та й половини не продали на ярмарку. — За цілий день наробив багато.

2. заробúти, запрацювáти, заробля́ти, запрацьо́вувати, ся. С. Аф. — Заробив десять карбованців.

3. нароби́ти ся, напрацюва́ти ся. — Та кинь роботу, хіба ж цілий день не наробив ся? — От уже я сьогодня напрацював ся, аж пальці болять од писання.

Наравнѣ = врівні, врівень (Ки.), на́рівні (К. Кр.), рівно.

Нара́довать, ся = натішити, ся, навті-ша́ти ся.

Нарáждать, народи́ть, ся = народити, ся, наплоди́ти, ся, навести́, ся, привести́.

Наразу́мять, наразу́мливать, ся, наразумля́ть, ся = на ро́зум навести́, наво́дити, напути́ти, навчáти, ся.

Нара́нивать, нарони́ть, ся = розгу́блювати, розгуби́ти, ся, порозгу́блювати, ся. — Багато було крейманів, та всі порозгублювали ся.

Нараспа́шку = нараспа́шку, на́встіж, не застібну́вшись, не підперезáвшись.

Нарастáть, нарости́ = наростáти, нарости́.

Нарасти́ть, наращáть, ся = 1. зрости́ти, вирости́ти, розвести́, зрощáти, вирощáти, розводя́ти, ся. — Розвели багато квіток.

2. над(при)точúти, над при)то́чувати.

Нарва́ть = нарвáти, (льону, конопель) — набрáти, (грибів) — назбірáти, (листу або дрібненьких гілочок) — начухрáти, (до того, що вже нарвано) — прирвáти.

Нарва́ться = нахопи́ти ся, наско́чити, наразúти ся (С. Л.), здобу́ти ся. — Сам наразив ся на лихо. С. Л. — Здобув ся клопоту.

Нардѣва́ть, нардѣть = достигáти, вистоювати ся, достúгнути, вúстояти ся. — Чиряк вистояв ся.

Нарека́ніе = наріка́ння, доріка́ння, докір (С. З. Л.), доприк (С. Л.).

Нарека́ть, нарéчь, ся = 1. назива́ти, називáти, назвáти, наіменувáти, ся.

2. наріка́ти, доріка́ти, докоря́ти, доприка́ти, уріка́ти. — Нарікає на свою долю. — Що дня доріка́є йому за ті гроші.

Нарисова́ть, нарисо́вывать, ся = (начертить) — намалювáти, вималювáти, підмальовувáти, намальо́вувати, ся, (погано) — намáзати, наля́пати, наляпóзити, (мов кіпчем) — наквацювáти, (пером) — написáти. С. Л. — Ой хіба нам, брате, варів нанати, та пеньку рідненьку хоч намалювати. н. п. — Гей встань, милий, ві-тя намалюю у сьвітлонькі на стіночці, я сама почую. н. п. — Не така страш-на смерть, як намальована. н. пр. — Зяв, як той біс, а хороший, як той живий намальований. Дум.

Нарица́тельный = іменни́й, назвáний (грам.) — родови́й. С. Пар.

Нарица́ть = д. **Нарека́ть.**

На́ровень = д. **Наравнѣ.**

Наровúть = шукáти оказії, причепи. — Він так і шукає причепи, щоб з ним посваритись.

Народи́ть, ся = д. **Нарáждать, ся.**

Наро́дникъ = народо́вець (Лев.), народолю́бець (Ос.).

Наро́дничество = народо́вство.

Наро́дно = лю́дно, велелю́дно, мирно (= Лю́дный).

Наро́дность = наро́дність.

Наро́дный = наро́дний, наро́дній, (стар.) — посполúтий. С. З. — Пісні народні. — Народня осьвіта. — Посполите рушення.

Народовѣ́дѣніе = народовідання, народознáвство.

Народодержáвіе = народоправство.

Народонаселе́ніе = лю́дність. — В пр людности, що заселяє Україну-Русь, са Українців 85%. Ки.

Наро́дъ = наро́д, люд (С. З. Л.). — Пр сто́й наро́дъ = просто́люд, нужні хло́пи, (стар.) — посполúті, посполúство, посполúтство. С. З.

На́розно = на́різно, різно, порізно, осо — Ой у полі три дороги різно, туди із козаченько пізно. н. п.

Нарони́ть = д. **Нара́нивать.**

Нарости́ть = д. **Нарастáть.**

Наро́стовать = (про курей) — сокоти (про риб) — терти ся.

Наро́сть = нарíст, нарíсть, нарости́на, нарóсля, гу́ля, ґу́ля (С. З.), ґу́рда

коргу́ля. На ногі завелась якась парость. Лев. — На дереві якісь ґулі порóбили ся. — Така в його моргули на щоці дробна сьв. Чайч.

Паро́чи́тый, то = зна́чний, но, вели́кий, чима́лий, ло, **видатни́й**, ду́же, бага́то.

Паро́чный, но = умі́сний. не (С. Ш.), нальні́сний, не, паро́шне, знаро́шне, зна́рошна (Кр.), назнаро́шне (С. З.), паро́ком (С. З.). — Прийдь, Семене, у гості до мене, зготую вечерю та умісне для тебе. н. п.

Паро́чный = гіне́ць, **на́рошний**. — Послав листа з нарошним.

Ната = 1. санки, що в їх запряга́ють соба́к (у східнім Сибіру).

2. четверни́й соба́к, що запряга́ють ся в такі́ санки.

Партучивать, партутить = натира́ти, натерти живи́м сріблóм.

Нарубать, нарубáть, ся = 1. нарубáти, трохи — врубáти, урубáти (С. Ш.), вицюкáти, дрібно — нацюкáти, поцюкáти, капусту — наси́кти, шатківницею — нашаткувáти. — Піди лишень врубай дрова. — Нашаткувала капусти на цілу зіму.

2. нацюкáти, зарубáти (С. Аф.), накарбувáти, наклячи́ти. С. Л. — Що найкращі дубки то всі накарбували.

Нарýбка = 1. нарýбування, рубáння.

2. зарýбка (С. Аф.), карб (С. З.), карбець, карбіж.

Нарýбливать, ся = нарýбувати, ся і т. д. д. Нарубáть.

Нарýбной = надрýбаний, карбóваний.

Нарýбъ = д. Нарýбка 2.

Нарýгать, ся = 1. налáяти, ся. — Не то що не вдарив, а й не лаяв нікого. Ск. — Та годі тобі лаятись — ще хіба не налаялась?

2. насьмія́ти ся, наглумúти ся, поглумувáти, покепкувáти. — Насьмівав ся над ним. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують та й кинуть під лаву. К. Ш.

Нарýжан = д. Вне́.

Наружно = з ви́ду (С. Л.), з окóла (Ки.), зверху; здáсть ся, як здáсть ся. — З виду він добрий, а там такий, що як до чого дійдеть ся, то й живцем зъїсть.

Наружность = верх, пóверх, окóло, вид (С. Л.), ви́гляд, взір (С. Л.), пóгляд (С. Л.), показність, позóр (С. Л.). — З пóгляду здасть ся нічого собі чоловік. С. Л. — То тільки для позору він наче щось робить. С. Л.

Наружный = поверхóвний (С. Жел.), колúшній (Полт.), зве́рхній (С. Пар.), надві́рний. — Околишня казка. С. Л.

Нарýжу = 1. на окóло, з надвóру. — Тин нахилив ся з надвору (себто: від двора на улицю).

2. на ве́рх, на пóверх. — Правда, як олива, завсігди на верх вийде. н. пр.

Нарумя́нивать, нарумя́нить, ся = нарумъя́нювати, нарумъя́нити, ся.

Нарýчни = кайда́ни, заліза, пýто (на руки).

Нарушáть, нарýшить, ся = на(по)рушáти, на(по)рýшити, ся (С. Жел. Так саме в сербській, чеській і польській мові), ламáти, зламáти, ся. — Царю Латине, не правдиво ти слово царське зламав. Кот. — **Нарушáть закóнъ, присягу, вéру, слóво** = ламáти прáво, присягу, віру, слóво.

Нарýшать, ся = на(по)різати, на(по)крáяти (С. З.), великими скибами — набатувáти, ся, попарíювати і т. д. — Нарізати хліба.

Нарушéніе = нарушéння, порушéння, ламáння, зламáння.

Нарушúтель, ница = нарушúтель, порушúтель, ка (Так саме в чеській і польській мові).

Нáры = пíл (С. З. Л.), що зверху полу — надпíльний. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові дíти — нíгде тебе, Якове, дíти. н. п.

Нарывáть, нарвáть, ся = наривáти, нарвáти, ся. — Нарвав трави. — Нарвало палець. (Д. ще: **Нарвáть**).

Нарывáть, нарíть, ся = накóпувати, наривáти, накопáти, нарúти, ся. — Накопали багато ям. — Накопала цілий віз картошї. — Свиня нарила ціп города картошї. Чайч.

Нарывъ = пухúрь (С. З.), болячка (С. Л.), вéред, що прорвав — нúрниця, під пахвою — сýче вúмя.

Нарыльникъ = д. Напóрдпикъ.

Нарыскаться = набíгати ся, нагасáти ся, попобíгати, попогасáти, попоганяти.

Нарыть, ся = д. Нарывáть.

Нарéдкость = рíдко, колú не колú, рíдко колú, дýже рíдко; як рíдко колú, на дúво.

Нарéзать, нарéзывать, ся = 1. нарíзати, накрáяти, аби як — начикрúжити, великими скибами — набатувáти, великими шматками — нашматувáти, локшину або що инше, як локшину — налокшú-

ти; наріза́ти, наріза́вати, ся і т. д. — Накраяла хліба. — Наріза́ли 8 десятинь землі.

2. д. **Напива́ться** (дуже).

Нарѣзи́ться = награ́ти ся, нагуля́ти ся, напусту́вати ся, нажирува́ти ся.

Нарѣ́зка = 1. наріза́вання.

2. на́ріака, за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.), карбе́ць, карбі́ж.

3. наріза́ка, нажежува́ння.

Нарѣзно́й = наріза́ний.

Нарѣ́зъ = д. **Нарѣ́зка** 2.

Нарѣ́зывать, ся = д. **Нарѣ́зать, ся.**

Нарѣ́чіе = 1. наріччя (С. Жел.), вимова (С. З.), говірка. — По Остерщині скрізь чутна литвацьку говірку. С. Л.

2. приглаго́лля (Ос.), прислі́вник (Гр. Ог. См. Ст.).

Нарю́миться = нарю́мати, нарю́хати ся.

Наряди́ть, ся, наряжа́ть, ся = 1. зряди́ти, настанови́ти, зряжа́ти (С. З. Л.), настановля́ти, ся. — На ту роботу зрядили 20 чоловіка.

2. убра́ти, ся (С. Л. Ш.), ви́рядити, ся (С. Л.), прибра́ти, ся, вистроїти, ся, причепури́ти, ся (С. З.), убира́ти, ся, виряжа́ти, ся, стро́їти, ся, вистро́ювати, ся, прибира́ти, ся, чепури́ти ся (С. З.), повбира́ти ся. — Дівчата повбірані як квіточки. Чайч. — Вистроїлась як яблечка. н. пр. — Причепурила ся пеньче на весілля.

Наря́дный, но = одя́гний (С. З. Л.), оді́жний (С. Л.), ша́тний (С. З.), оша́тний, чепурний, но. — Народ по тих хуторах гарний, одягний. К. Х. — Одягна, як міщанка. Кв. — Обібрав Кошовий що найкращий народ та оді́жний та й послав до короля. н. о. — Гей корчмо, княгине! Багато в тобі добра гине. І сама не ошатна ходиш і нас, козаків, без свити водиш. н. д. — На конях добрих, шатно і при оружжю. Л. Сам.

Наряду́ = ря́дом, по́ряд, врівні; рівно, однаково.

Наря́дчикъ = ота́ман, осау́ла (що зряжає людей на роботу), пригінчий (що збирає людей на роботу).

Наря́дъ = 1. наря́д, нака́з.

2. убі́р (С. Ш.), убра́ння́ (С. Л. Ш.). стрій, дуже коштовний — ша́ти. — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. Лев. — А ви парубоньки до гною, а ви дівчатоньки до строю. н. п. — Наші хати переходять панські шати. н. пр.

Наряжа́ть, ся = д. **Наряди́ть, ся.** — **Наря́женный** = убра́ний, убра́тий (С. Л. Ш.), ви́ряжений, одя́гнений. — Люби мене убрану, люби й не убрану. н. пр.

Насади́ть, насаждать, наса́живать, ся = 1. насади́ти, посади́ти, сади́ти, наса́жувати, розса́жувати, ся, понаса́жувати. — Посадили хліб у піч. — Посадили коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — Насадили картоплі, а вона вся померла. — Понасажував скрізь стільки дерева. Чайч.

2. навести, увести, запрова́дити, заво́дити, уво́дити, запрова́жу(джу)вати, ся. — Почали нові порядки скрізь заводити.

3. насади́ти, наби́ти, наса́жувати, забива́ти, ся, понаса́жувати, понабива́ти. — Насадив сокиру на топорище.

4. (у кравців) — наши́ти, прише́ти, ви́шивати, приши́вати, ся, попришива́ти. — Пришив гудзики до чумарки.

Наса́ливать, наса́лить, ся = наса́лювати, нало́ювати, насхальцьо́вувати, нахаро́вувати, наса́лити, ся і т. д.

Насандаливать, насандалить, ся = пофарбувати бразолією.

Наса́ривать, насори́ть, ся = 1. натру́шувати, натруси́ти, ся. — Багато зерна у снопах натрусило ся.

2. насьмі́чувати, напоро́шувати, насьмі́тити, напорошити, ся, понасьмі́чувати, понасьмі́тювати. — Луснули засіяні та скрізь насьмітили. — Понасьмітювали діти в хаті так, що й ступити нігде. Чайч.

Насо́сывать, насоса́ть, ся = натяга́ти, патягти́, ся, ротом — наснса́ти, насмо́ктувати, насса́ти, насмокта́ти, ся. — Натяг духовником цілу кварту. — Дитя насосало ся. — **Насоса́ться** = насмокта́ти ся і д. **Напи́ться.**

Наса́харивать, наса́харить, ся = наса́рювати, нацукро́вувати, насоло́джувати, наса́харити, нацукрова́ти, насолоди́ти, ся. — **Наса́харить кому́** = накаркати, насоли́ти, підвести, гадю́чку звити, наробити шко́ди, ка́ности. — Зна́ють ся приятель, а пишком гадючку вивер.

На́сбалмашь = д. **Наобу́мъ.**

Насбере́чь = нахова́ти, зберегти́.

Насбира́ть = назбира́ти. — Назбирав багато грошей.

Насве́рливать, насверли́ть, ся = насвердлювати, навірчувати (свердлом), ви-

свердлити, навертіти, ся, понасве́рдлювати, понавіртувати. — Треба понавіртувати у цій дошці дірок. Чайч.

Насвиста́ться = насвистіти ся.

Насви́стывать = висви́стувати. — Так гарно висвистує пісню.

Населе́ніе = 1. осе́лення, заселе́ння, залюдне́ння.

2. лю́дн. лю́дність. — Людність у Лондоні більша, ніж по всіх инших містах. Кн.

Насели́ть, насели́ть, ся = 1. оселити, населити (С. Аф.), залюднити, осадити (С. З., оселяти, залюдняти, оса́жувати, ся (С. Л.), позаселювати, позалюднювати. — Наш край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

2. жити, проживати, оселяти. — Молдоване оселяють частину Подолії попад Дністром.

Насе́рдка = злість, злоба́.

Наси́дъ = за́родок. — **Яйцо́ съ наси́домъ** = зародже́не яйце́. С. Аф.

Насиде́ть, наси́живать, ся = 1. накурити, викурити, вигнати, на(ви)ку́рювати, виганяти, ся. — Торік більше викурено горілки, ніж сей рік.

2. висидіти, висиджувати, ся. — Квочка висиділа курчат.

3. насидіти, наси́жувати. — День у день сидів зі роботою та й насидів почечуй.

Насиде́ться = наси́діти ся. — Сідайте! Та вже насидів ся.

Наси́ливаться, наси́литься = всилювати ся, силкувати ся (С. З. Л.), си́лувати ся (С. Л.), намага́ти ся (С. З.), змага́ти ся (С. Л.), всилити ся, посилкувати ся (С. З.), наготи́ ся, зготи́ ся.

Наси́лье = усильство́, всильство, си́лування (С. Л.), надсильство, ґвалт (С. Аф. З.), сила, приму́ка. — Хто би дівку усильством звалтував. Ст. Л. — До жнивування нема силувании. н. пр. — Приїшов і взяв ґвалтом. С. Аф. — Людям кривди і ґвалти великие починили. К. Ст. — Огидливість до всякого надсильства. Кн. — Як не дасп з цюзьби, то дасп з примуки. н. пр. — Він силою взяв у мене.

Насиловать, ся = наси́лувати, си́лувати, зневоли́ти, ґвалтува́ти, примуша́ти.

Наси́лу = ле́две; наси́лу. — Наси́лу Бог зна силу. н. пр.

Наси́льничать = д. **Наси́ловать.**

Наси́тьно = си́лою, силоміць (С. З. Л.), силомі́ццю (С. З. Л.), живосилом (С. З.), ґва́лтом (С. Аф.), нахра́пом (С. З.), во́локом. — Оддав мене силоміць за нелюба. Ч. К. — Мене матінка не жалувала, силоміць заміж оддала, н. п. — Мене ґвалтом узали і повезли. Ч. К. — Волоком затяг у гості. Чайч.

Наси́льный = си́луваний, знево́лений. (С. Л.).

Наси́льственный, по = поневільний, ґвалто́вний, но, не і д. **Наси́льно.** — Ґвалтовний учинок. К. Ч. Р. — Тую маєтность ґвалтовне побраную. К. Ст. — **Наси́льственная смерть** = на́гла, не своя́ смерть. — Він умер не своєю смертю — його розбійники зарізали.

Наси́льство = д. **Наси́лье.**

Наси́пивать, насипа́ть, ся = сипа́ти, наси́пувати, насипати, ся.

Наскабливать, наскобли́ть ся = 1. наскребати, наскрома́жу(джу)вати, наскребти́ (С. Л.), наскрома́дити, ся (С. Л.). — Наскребти редьки.

2. наструґувати, вистру́гувати, настругати, вистругати, ся. — Настругав дощок.

Насказа́ть, наска́зывать, ся = 1. наказа́ти, наговори́ти, набала́кати, нака́зувати, набала́кувати, наговорювати, понака́зувати і т. д. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Наказала, набалакала, взяла мазницю, за медом пішла. н. пр.

2. набрехати, наплести́, нанови́ти. натурка́ти, набріхувати, наплітати, наповля́ти, натурку́вати (С. З.), і д. Наговори́ть.

Наскака́ть, наска́кивать = наскочити, нахопити ся, наско́кувати, нахо́плювати ся.

Наскать = насука́ти.

Наскверни́ть = напаску́дити, напога́нити.

Наскверносло́вить = налихосло́вити.

На́сквозь = на́скрізь, на ви́літ. — Я вашу думку по ході й по очах наскрізь бачу. Лев. В. — **На́сквозь промо́къ** = ізмо́к до нитки.

Наскепа́ть = наколоти, наскіпати.

Наскита́ться = натиняти ся, наблука́ти ся, наволочи́ти ся, наве́штати ся, потиняти, ся, поблука́ти, поповешта́ти ся. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Наскобли́ть = д. **Наска́бливать.**

Наскокну́ть = д. **Наскака́ть.**

Наскорби́ть = накрохмалити.

Наско́рблый = зашкару́блий.

Наскóрбнуть = зашкарýбнути, зашкарýбти. С. Аф.

Нáскоро = нашвúдкý, швúдкома́, на швúдкý рýку, хвáтко, хваткóм (С. Ш.), хáпко, хáпки, хапкóм (С. Ш.), пóхапки (С. З.), пóхапцем. — Та винесла рибку і ще хлíба скибку: оце тобí, мое серце, вечеря на швúдку. н. п. — Озираючись, пíшов він, на швúдкý зíбрав ся, курíнь кинув, та до дому по степу подав ся. П. Пр. — Зробив сяк так на швúдку руку. — Зíбрав ся похапцем і багато чого забув. — **Скóро нáскоро** = як найшвúдче, як найскорíше.

Наскочúть = наскóчити. — Н. на бéду = нахонúти ся на лúхо.

Наскребáть, наскрéсть, ся = нас(ш)крібáти, наскромáжувати, нас(ш)кребти, наскромáдити, ся.

Наскрипéть, ся = наскрипíти, нарипíти, ся.

Наскучáть, наскýчить = набридáти, обридáти, надокучáти (С. Л.), набриднути, обридúти, надокýчити. — Та вже ж тая пресучая журба мíні надокучала. н. п. (Д. теж під сл. **Надоéдать**).

Наслáвить = 1. вúславити, (колядуванням, щедруванням) — вúколядувати, вúщедрувати, заколядувáти, защедрувáти. 2. ослáвúти (кого), пустúти слáву, поговíр (про кого).

Наслади́ть, наслажда́ть, ся = осолодúти, ся (С. З. Л.), всолодúти, ся, натíшити ся, зазнáти роскóшів, тíшити ся, роскошувáти (С. Ж.), зазнавáти роскóшів. — Чим же я вас нагорожу, ваші лíта осоложу. н. п. — **Наслади́ться жúзнью, любóвью, éдою** = нажúти ся, накохáти ся, насмакувáти ся.

Наслажде́ніе = осолóда (С. Л.), утíха (С. Ш.).

Наласти́ть, наслáщивать = насолодúти, підсолодúти, підсолóжувати.

Наслúнивать, наслúнить, ся = наслúнювати, наслúнити, ся.

Наслоéніе = напластувáння, навéрстування.

Наслоúть = напластувáти.

Наслони́ться = навéштати ся, натúняти ся, навéштати ся, посновúгáти. — Посновúгала там по всíм кутках. Б. Г.

Наслýдъ = полíй (вода поверх льоду).

Наслужúть = прослужúти. — Небагато прослужив і кинув службу.

Наслýшаться, наслýшиваться = наслýхати ся, наслухáти ся.

Нáслыхомъ = д. під сл. Наслы́шка.

Наслы́шаться = наслýхати ся.

Наслы́шка, у виразах: „говорúть по наслы́шкѣ, нáслыхомъ“ = з людського поговóру, як од людéй чув, „пѣть, грáть по наслы́шкѣ“ = з голосу сьпівáти, грáти.

Наслѣдúть = 1. натоптáти. 2. натрáпити, напáсти на слíд, вислíдити.

Наслѣ́діе = спáдок (С. З. Л.), спáдки, спáдщина, наслíдство (С. Жел.), від давних предків — прéдківщина, від дíда — дíдúзна, дíдівщина, від баби — бабúзна, від батька — бáтьківщина, отцівщина, від матері — матерúзна, від брата — братовúзна, братівщúна, після свекра або свекрухи — свекрівщúна, посвекрóвщина. — Не мають нíхто нíкому жадного спадку записувати, чого в руках не мають. Ст. Л. — Дочки плачуть, розбивають ся: як невьку забувати, а апті ходять, инших говорять, як би спадки забрати. н. п. — Жінкам, що віддавали ся в Польщу, Литовський статут відбирав право спадщини після їх родини. Бар. О. — Язик народа — то найдорожча спадщина предків, есть то мов би кров в тíлі нашому. Бар. О. — Моя спадщина або нíчого не значити не або нíчого не похоже. Кн. — Спокон віку з роду в рід це наша батьківщина. Кн. — Нам батьківщини не дíлити. н. пр. (Д. ще під сл. **Имýщество**).

Наслѣ́дникъ, ца = наслíдник, ця (С. Жел.), наступник, ця (С. Жел.), спадкоéмця. — Наступник трону Російського завітав до Відня. Кн.

Наслѣ́дный = наслíдний. — Король зрікся наслíдного права до престола Литов. Бар. О.

Наслѣ́дованіе = наслíдування.

Наслѣ́довать = наслíдувати.

Наслѣ́дственный = наслíдний, спадковúй. — Власть Монарша була спадкова. Бар. О. — Вибірали князя раз-у-раз з одного роду, через що вибір походив вíби на спадкове право. Бар. О. — Речи спадкові позостали ся по смерти небожчика. К. Ст. — Долгов по замерлом должнику на маєтностях спадкових. Ст. Л. — Земли дíйшли до його по праву спадковому. Кн.

Наслѣ́дство = д. Наслѣ́діе.

Наслюнивать = д. Наслúнивать.

Насмáливать, насмолúть, ся = насмоляти, нашмарóвувати, насмолúти, на-

шизрува́ти, ся. — Насмолив шевською смолою. н. к.

Насма́триваться, насмотре́ться = 1. приглядати ся, доглядати ся, придивля́ти ся, приглядіти ся, придивити ся. — Придивив ся добре, та й сам по трóху став робити.

2. надивля́ти ся, наглядати ся, надивити ся, наглядіти ся, набачити ся. Я по тобі, луже, не пахожу ся, кого люблю вірно — не надивлю ся. н. п. — Ой піду я на улицю та й не надивлю ся, нема кращої дівчини, як моя Маруся. н. п. — Швидко візьмуть її від мене, то нехай хоч надивлю ся. Фр. — Набачив ся я всякого дива. — За ці роки він набачивсь, наслухав ся доволі. Лев. В.

Насмерть = до сме́рти. — Побив до смерти.

Насморка́ть = нашма́ркати, насика́ти.

Насно́рк = не́жеть, не́жить (С. З. Л.), не́жидь (С. З.). — Скупав ся, та такий нежить схопив, що й дихати трудно. — Після кішки як напъєш ся, буде нежить. н. пр.

Насмотре́ться = д. Насма́триваться.

Насмра́дить = насмердіти.

Насну́тничать = набаламу́тити, наколотити, наплести́, набреха́ти.

Насня́хаться, насня́ться = сьмія́ти ся, насьміха́ти ся, глузува́ти (С. Л.), глумува́ти (С. Аф.), глуми́ти ся (С. Аф.), кепкувати (С. З. Л.), кпити, ся (С. З.), надсьміха́ти ся (С. Л.), шкілити, глу́зом глузува́ти, насьмія́ти ся, наглуми́ти ся (С. Л.), поглузува́ти, покепкува́ти. — А над нею молодою поганець сьміється ся. К. Ш. — Насьміяла ся верша болотові, коли оглядить ся, аж і сама в болоті. н. пр. — Щоб нашому борцеві не насьміяли ся. Чайч. — Голови на шаблі здіймали, довго глумували. н. д. — Ся багата жидова з вас глузом глузує. К. Б. — Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміється ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш. — З старих людей не можна кепкувати. Кн. — З горшка кпила. К. Ш.

Насня́хъ = на сьмі́х, на глу́м, на шке́ли. — Він сказав на глум, а ти бери на ум. н. пр.

Насня́шить = насьмішити, дуже — басьмішити. — Засьмішив мене. Чайч.

Насня́шка = по́сьміх (С. З.), глуз, глузува́ння (С. Л.), глум (С. Аф. З.), глумування, поглум, по́глумка, кепкування, прикладка (С. З.). — Хіба я тобі на посьміх здав ся? — Як почнуть було йому прикладки прикладати. С. З. (Д. ще під сл. **Издѣва́тельство**).

Насня́шливый, во = насьмішкуватий, глумли́вий, во (С. Л.), глузли́вий, во, глуздли́вий, во (С. З.), глуздівни́й, но (С. З.). — Ізжав свої широкі плечі, Енею глуздівно сказав. Кот.

Насня́шникъ, ца = насьмішник, ця (С. Пар.), насьмішок, глумли́вець (С. Пар.), глузівни́к, ця (С. Л.), і д. **Насня́шливый**.

Насня́шничать = д. **Насня́хаться**.

Насня́ться = 1. д. **Насня́хаться**.

2. насьмія́ти ся, нареготати ся, попосьмія́ти ся. — Нареготали ся ми тоді, як він росказував про ту кумедну оказію. — Та й попосьміяли ся ж ми тоді, аж уже й балакати не здужали. Чайч.

Насно́сь, наснося́хъ = назно́сі, надня́х (про вагітну жінку).

Насня́жить = натоптати, натруси́ти снігом.

Насобира́ть = назбіра́ти.

Насоболѣ́зноваться = нажалкува́ти ся.

Насо́вывать, насова́ть, насу́нуть = насо́вувати, напиха́ти, насува́ти, насу́нути, напху́ти.

Насовѣ́товать = нара́дити, нара́яти. С З. Л. — Нарадив мені удати ся до станового.

Насодо́мить = нагвалтува́ти, бу́чу збити, гарнідер вчинити, нагалясувати, нагомоніти. — За онучу та збили бучу. н. пр.

Насоли́ть = 1. насоли́ти. — Так насолила борщ, що не можна їсти. — Насолили риби.

2. насоли́ти, допекти́, надозоли́ти, впекти́ ся, ввірити ся, в знаки́ да́ти ся. — Дошік йому тим глузуванням.

Насолоди́ть = насолоди́ти.

Насолоде́ть = насолоді́ти.

Насори́ть = д. **Наса́ривать**.

Насоса́ть, ся = д. **Наса́сывать, ся**.

Насо́съ = 1. сиок (С. З. Жел.), цмок (С. З.), смоковни́к, водотя́г. — Машина була не так, як тепер, що тягне воду смоком. н. о. — Воздух душить на воду з великою силою, а люди обернули це на свою користь і поробили смоки, котрими тягнуть воду з глибоких криниць. Де-що про Св. Б. — Вода з того цмока, аби крутнув його — цівкою б'є. Кн.

2. насо́с, частіше мн. насо́си (у коней). — Треба покликать коновала, щоб сколов насоси коневи.

Насочи́ться = наслези́ти, натіктй по трóху́.

Наспа́ть, насыпа́ть, ся = наси́пати, ся, наси́пувати ся.

Наспле́тничать = наплести́, наплёскати язико́м, набрехáти, наклепáти (на кого).

Наспѣ́ть = наспíти, настáти, приспíти. — Кличе мати вечерати: галушки простигли! Стрівай, мати, погуляю — женишки настигли. н. п. — Хто поспíло, приспíло дíло. п. п.

На́спѣхъ = д. На́скоро.

Насрами́ть = ослáвити, осоро́мити.

Насрами́ться = осоро́мити ся, набрáти ся сорому́.

Насреди́ = посере́д, посере́дині, посе́реду, насере́д. С. Л. — Попереду Дорошенко, а посереду пан Хорунжий. п. п.

Наставáть, настáть = наставáти, наступáти, настáти, наступи́ти.

Наста́вить, наставля́ть, наста́вливать = 1. наста́вити, настанови́ти, наставля́ти, настановля́ти, понастановля́ти, понаставля́ти. — Понастановляли пляшок повен стіл.

2. приробúти, приточúти, наштукувáти, приро́блювати і т. д.

3. напрáвити, навести́, направля́ти, наво́дити. — Навели гармату на саму середину табора. — **Наста́вить у́ши** = насторо́шити, насторо́щити (С. З.), нашоро́шити у́ха. — Еней наш насторошив уха. Кот. — То він одно вухо нашорошить, то друге. К. Х.

4. научúти, навчúти, напутúти, напрáвити, нарáяти, нав(у)чáти, напу́чувати, направля́ти, нарáювати, призво́дити. — А мати хоче научати. К. Ш. — Нікому догадíти дітей і напутити. Пр. — І старих людей не слухають ся і хто їх напучує — огризають ся. Лев. В. — Подає факти і напучує об'єктивно. Пр. — Вони сами мене на це призводили. Кр.

Наставле́ніе = 1. наставля́ння, наста́влювання.

2. нау́ка, научáння, напрáва; нака́з. — За науку та ще поцíлуй в руку. н. пр. — З батьків і матерів і дітям направа. Сн. — По наказу всі вряд поставали. К. Ш.

Наста́вливать, наставля́ть = д. **Наста́вить**.

Наста́вникъ, ца = учúтель, ка, напу́тник, ця.

Наста́вницынъ = учúтельчин. С. Ш.

Наста́вническій, чій = учúтельський, учúтелів.

Наставно́й = притóчений, наштукóваний.

Наста́вочный = штукóваний.

Наста́иваніе = 1. настóювання.

2. домогáння.

Наста́ивать, настоя́ть, ся = 1. настóювати, ся, натягáти ся, набірáти ся, настоя́ти, ся, натягти́ ся, набрáти ся. — Ягоди добре настояли ся — пора збирати.

2. домогáти ся, намагáти ся, добувáти ся, доправля́ти ся, налягáти (С. Л.), наполягáти, насíдати, напосíдати (С. Л.), допинáти ся. — Я налягаю на своє право. Кн. — На се і треба налягати. Ми і налягаємо, щоб люди звертали увагу. Кн. (Пр. д. ще під сл. Домогáться).

3. настóювати ся, настоя́ти ся. — Настояли ся в церкві, поки всіх дітей запрестили.

Наста́ливать, наста́лить = сталúти, на(ви)стáлювати, насталúти, вúсталити. — Однеси ковалеви соширу, нехай наста́лить. — Оце треба віддати леміш вúсталити. Чайч.

Наставáливать, наставова́ть = д. **Наста́вить** 1.

Наста́ть = д. **Наставáть**.

Настега́ть, настёгивать = 1. нашмагáти, настьóбати, нахвúськати, шмагáти, стьóбати, хвúськати. — Нашмагали спину лозиною.

2. настьóбати, нафастрúгувати, нашúти на живу́ нúтку, настьóбувати і т. д.

На́стежь = на́встіж, навстя́ж. С. З. Л. — Двері настíж поставив. С. З. — Ворота і двір навстяж стоять. С. З.

Настига́ть, настúгнуть, настúчь = доганя́ти, наздоганя́ти, догнáти, наздогна́ти (С. З. Л.). — А я за нею, як за жерею, сивим конем наздогаяю. п. п. — Гнались за ним довго, та вже як в балці на силу наздогнали.

Настила́ть, настла́ть, ся = стелúти, постúти, настила́ти, настелúти, наностити, ся.

Насти́лка = 1. настила́ння, постíння.

2. мостовúння, сте́ливо, (під підлогою) — постíль.

3. ло́жіст (про міст).

Настира́ть, ся = напрáти, ся. — Напрала багато сорочок.

Настúчь = д. **Настига́ть**.

Насти́лать = д. **Настила́ть, ся**.

Насто́й, насто́йка = настóйка (на травах, брунькách, корíннях, листях то-що. С. Жел.) горíлка, настояна на перцю — перцíвка, перчакíвка (С. З.), на березових бруньках — берéзівка (С. Аф.), на калгані — калганíвка (С. З.), на полині — полинíвка,

на деревѣ — деренівка (С. З.), в тінні на корінняхъ — запікáлка (С. З.). на корінняхъ і овочахъ — варéна, варенýха (С. Аф.), настояна на ягодахъ — д. **Налúвка.**

Настóйчиво = притьмóм (С. З. Л.), пúльно, пáгло, прóбі. — Я притьмом вимагати му дли неї запомоги. Кн. — Мінї сього пильно треба.

Настóйчивый = невідступúвий, настéрний, упéртий. — Чоловік настерний — що скаже, те і вдіе. Кн.

Настóльникъ = настільник (С. З. Л.), скатертúна (С. З. Л.), скáтерка, скáтірка (С. Л.).

Настóльный = настільний.

Настораживать, насторожúть = наставаáти, насторóжувати, настáвити, насторóжити (звбети, пастку). — **Насторожúть уши** = д. під сл. **Настáвить** 3. — **Насторожúть стрáжу** = постáвити вáрту, сторóжу.

Настороже́ = на чекý. С. З.

Настороне́ = не дóма, на чужúні, на заробітках.

На́сторону = 1. нáбік.
2. на чужúну, на заробітки.

Настоя́тель, ница = ігýмен, ігýменя (настоятель (старший священник).

Настоя́тельно = притьмóм (С. З. Л.), пúльно, пáгло, прóбі. — Я притьмом вимагати му для неї запомоги. Кн. — Мінї сього пильно треба.

Настоя́тельный = пúльний (С. З.), пáглий. — **II. необходúмость** = пúльна потрéба.

Настоя́ть, ся = д. **Настáивать, ся.**

Настоя́щій = 1. теперішній, сей, цей, сучáсний. — Сей день. — Се лїто. — Теперішній час. — Сучасна годúна не сприяе простому шляху. Кн. — **Въ настоя́щее врéмя** = тепéр, в сей час. — **Въ настоя́щую минýту** = в сю хвилúну. — **Въ концѣ́ настоя́щаго гóда** = в кінцї сього рóку. — **Теперь настоя́щая порá** = тепéр сáме час.
2. справжній, спрáвжній (С. З.), справдéшній (С. З. Л.), правдúвий (С. З. Л.), щúрий (С. З.), пéвний (С. Л.), сýщий, сýтий (С. З.), йстий (Кн.). — Се не мара, а справжній чоловік. С. З. — Кохання справжне — соромливе. К. К. — Був вже сущим парубком. Кн. — Чоловік а його — сущий патріота. Кн. — **Настоя́щее зóлото** = щúре, сýте зóлото. — **Настоя́щая причúна** = спрáвжня, дійсна причúна. — **II. цѣна́** = спрáвжня цíна.

Настра́ивать, настро́ить, ся = 1. набудóвувати, настрóювати, набудувáти, настрóїти, ся, понабудóвувати, понастрóювати, (про мурóвану будівлю) — намурувáти. — Понабудовував комір повен двір.
2. налáжувати, настрóювати, направлáти, наладúти, наладнувáти, настрóїти, направúти, ся. — Наладнував кобзу та як затрав...
3. направлáти, наковлáти, навчáти, направúти, наковúти, навчúти (кого на що лихе або добре), настрéнчити (Нік.), наустúти, нацькувáти (проти кого).
4. нарóблювати, наробúти, накóїти, набрóїти. — За тиждень служби такого наковíв, що його й вигнали.

Настра́чивать, настрочúть = 1. пастебнóвувати, пастеблювáти.
2. напúсувати, написáти (швидко).

Настрашúть, настращáть, ся = налякáти, ся (С. Л.), настрахáти, ся (С. Л.), пострахáти, нагнáти страхý, завдáти жáху, ляку, вжахнýти ся.

Настрекотáть = наскреготáти.

Настригáть, настрúчь = настригáти, настрúгти.

Настрогáть, ся = настругáти, ся, (гемблем) — нагеблювáти.

На́строго = як найсувóріше.

Настрóивать = д. **Настрáивать.**

Настрóй, настрóйка = строíння, ладнувáння.

Настро́ие = настрій. С. Жел.

Настрóйщикъ, ца = стройник, ця (С. Жел. Пар.), направник, ця.

Настрóчивать = д. **Настрáчивать.**

Настругáть = д. **Настрогáть.**

Настрѣ́ливать, настрѣля́ть, ся = настрілювати, ся, набивáти, настріляти, ся, набúти. — Набив багато дичини.

Настря́пать, настря́пывать, ся = 1. наготувáти, напорáти, ся (про страву). С. З.
2. нашкóдити, набрóїти, наробúти (шкоди, кавера, штук).

Настудúть, настужáть, настýживать, ся = настудúти, нахолодúти, настýжувати, нахолóжувати, ся; памéрзти ся, памерзáти ся. — Нахолодили хату. — Поки впустили в хату, здорово ми намерзли ся.

Наступáтельный, но = наступúний (С. Жел. Пар.), нападнúй, нáступом (С. Жел. Пар.), нáнадом.

Наступа́ть, наступи́ть = 1. наступа́ти, наступи́ти. — Наступив на ногу.
2. напада́ти, наступа́ти, напасти, наступи́ти, руша́ти, ру́шити на ко́го.
3. наставáти, наста́ти.

Наступле́ніе = на́ступ, насту́пство, на́пад. С. Жел. Пар. — Од непрiятельського наступства оборонити. С. З. — Його й трьома нападами не вiзьмеш. н. пр.

Насту́пчивый = напа́сний, напо́рливий.

Насту́рцій, рос. Tropaeolum majus, Nasturtium Indicum L. = краса́ля, краса́ульки, капуці́йки. С. Ап.

Насть = о́желедь, ожеле́диця (С. З. Пав.), шуга́.

Настыва́ть, насты́ть, насты́нуть = холо́нути, нахолóнути. — Нахолонула хата.

Насты́лый = нахолодíлий.

Насты́ль = д. Насть.

Насты́нуть, насты́ть = д. Настыва́ть.

Насуди́ться = насуди́ти ся, напозива́ти ся, натяга́ти ся.

Насудо́бить = д. Накопи́ть.

Насуета́ться = нахетуши́ти ся, наклопота́ти ся.

Насули́ть = наобіця́ти, наобіцяти.

Насу́пить, насу́пливать, ся = 1. насу́пити, ся (С. З. Л.), похму́рити, ся, насу́мрити, ся, похню́пити ся (С. З.), насу́плювати, ся і т. д. — Насупив брови. — Сидить, насумрив ся — ото сердить ся. Чайч.
2. нахма́рити, ся, наволокти́, ся, нахма́рювати, ся. — Нехай вiднесить ся — бач як нахмарило. С. З.

Насу́противъ = д. Напро́тивъ 1.

Насурьми́ть = пiдмалюва́ти, почорни́ти.

Насу́ливаться, насу́литься = напива́ти ся, напи́ти ся, налига́ти ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся. — Нахлющив ся так, що ледве ноги волочить.

На́сухо = до́суха. — Вiтер досуха.

Насу́чивать, насучи́ть = насу́кувати, насука́ти, всука́ти.

Насу́чка = сука́ння, насу́кування.

Насу́шивать, насуши́ть = насу́шувати, насуши́ти, понасу́шувати. — Понасушували мати на зiму груш, яблук, ягiд — усього. Чайч.

Насу́шка = насу́шування, сушíння.

Насу́щный = насу́щний, насу́щник (С. З.), щоде́нний. — Чоловiк прiвавщею добува той насущник. Номис. С. З. — Хлiб наш щоденний дай нам сьогодня. К. Св. П.

Насчита́ть, насчи́тывать = налíчити, нарахува́ти, налiчувати, нарахо́вувати, поналiчувати, понарахо́вувати. — Не вспiєш десяткь уряд налiчити — вже хмари й не має. І. Г.

Насыха́ть, насы́кнуть = вiдховля́ти, вiдмо́кнути.

Насыла́ть, насла́ть = 1. насила́ти, насла́ти, ся, понасила́ти. — Наслали багато гостинцiв. — Понасилали чи усичили. Чайч.
2. напуска́ти, насила́ти, напусти́ти, насла́ти. — Бог наслав кару на людей.

Насыпа́ть, насы́пать, ся = насипа́ти, наси́пати, ся, понасипа́ти, з верхом — звершити, до краю — вщерть, вгорi насúпати. — Понасипай мiшки просом. Чайч.

Насыпа́ть, наспа́ть, ся = доспа́ти ся, доспа́ти ся; на(вз)спа́ти ся, наспа́ти ся, вúспати ся. — Доспав ся, що аж голова болить. — Виспав ся добре.

Насы́пка = на́сипка, насипа́ння.

Насыпно́й = насипни́й, наси́пний. — **Насыпна́я земля́** = сипе́ць.

На́сыпъ = кiш (у млинi, куди засипають зерно).

На́сынь = на́сип (С. Жел. Пар.), вúсип (С. Жел.), високий — могúла, довгий — вал, на сiлiтру — бурт.

Насыти́ть, насы́чивать = наси́тити, сити́ти.

Насы́тить, насыща́ть, ся = 1. нагодувати, наси́тити, накорми́ти, нагодо́вувати, сити́ти, нако́рмлювати; наїсти ся, наїда́ти ся. — І постеленьку послала і нагодувала. Макар. — Середульшого брата сити́ть, жалує. н. п. — Я вже наївся.
2. задовольни́ти, вдовольни́ти, задовольня́ти, вдовольня́ти, ся.
3. наси́тити, насичáти, ся.

Насыще́ніе = на́сит, нагодува́ння; задовольне́ння; насиче́ння (С. Пар.).

Насѣ́вать, насѣ́ять, ся = 1. на(за)сiва́ти, на(за)сiя́ти, ся, понасiва́ти. — Насiяли багато проса.
2. насiва́ти, просiва́ти, на(про)сiя́ти, ся. — Насiяла борошна на хлiб.

Насѣ́въ = засiв, вúсiв.

Насѣда́ло = сiдало, жéртка, бáнтина (в курнику).

Насѣда́ть, насѣ́сть = пасiда́ти, насiсти.

Насѣ́дка = 1. квóчка. С. З. Л. — Вдягти ся, як квочка в день. н. пр.
2. квóчка з курчáтами. — Не тiльки квочка, а й народ означає деякі куки прозвiщами, на пр.: Вiв, Чепiг,

Волосожар, Квочка з курчатами і инші. Де-що про Св. Б.

Насі́дкинъ = квóччин.

Насі́дувать = сидíти на йáйцях (про курей).

Насі́дъ = зарóдок, зарíд. — **Яйцо́ съ насі́дкомъ** = зарóджене яйцé. С. Аф.

Насíвать, ся = д. **Насі́вáть, ся.**

Насі́ка = 1. зáруб, зáрубка (С. Аф.), карб (С. З.).

2. оскáрд, оскáрда (молоток, що набивають ним кремінне каміння).

3. булавá (у донських козаків).

Насі́кáть, насі́чь = 1. нарýбувати, насíкати, нарубáти, насíкти.

2. зарýбувати, нацюкувати, карбувáти, зарубáти, нацюкати, накарбувáти, дерева на межі — клячúти. С. Л.

Насі́кóмое, Insectum = комáха, здр. комáшка, кýзка здр. кýзочка. С. Жел. — Чимало є на сьвітї усяких комах: жуки, метелики, бджоли, сарани, комарі. Ст. О. — Хіба мало є таких комах, що нам або велику шкоду роблять, або иноді й великий зиóток та користь дають? Ст. О.

Насі́комоя́дный = комахоїдний, комахоїд. — Про рослини комахоїди. Ст. О.

Насі́ркивать, насі́ркнуть = сíркувáти, насíркувáти. — Насíркуй сíрничків.

Насі́стокъ, насі́сть, насі́сть = сíдало, бáнта, бáнтина (в курнику). — Курка де ходить, а на сíдало йде. н. пр. — А гуш на банту! С. Ш.

Насі́сть = д. **Насі́дáть.**

Насі́чка = 1. насíкáння, нарýбування.

2. д. **Насі́кa** 1.

Насі́чь = д. **Насі́кáть.**

Насі́ять = д. **Насі́вáть.**

Натавáть = налáяти. — Не то що не бив, а й не налаив ніколи. К. К.

Натáивать, натáять = топúти, натóплювати, розтóплювати, натопúти, розтопúти. — Натопили лою цíлий пуд.

Натáлкивать, натолкáть, натолкнýть, ся = напихáти, наштóвхувати, напхáти, наштовхнýти, ся.

Натанцовáться = натанцювáти ся, натáньчити ся.

Натапливать, натопúть, ся = 1. натóплювати, напáлювати, натопúти, напалúти, ся. — Напалили в грубі, що в хатї не всидиш

2. д. Натапливать.

Натáптывать, натоптáть, ся = натóптувати, натоптáти, ся, нанóсити. нанéсти грязюки, понатóптувати. — Такого понатоптували, стільки грязюки повиносили в хату, що хоч бери та й лопатою чисть. Чайч.

Натáривать, наторúть, ся = привчáти, призвичáювати, привчúти, призвичáїти, ся.

Натаскáть, натáскивать, ся = наволокти́, наволочúти, натягти́, натарабáнити, натúрити, наволікáти (С. Л.), натягáти і т. д.

Натáчивать, наточúть = нагóстрювати, натóчувати, нагострúти, наточúти, серп — назубúти, кóсу — наклепáти, нанантáчити.

Натащúть = д. **Натаскáть.**

Натáять = 1. д. **Натáивать.**

2. натáнути, розтáнути. — Натануло багато води з снíгу.

Натвердúть, натвéрживать = наказáти, вбúти, втовкмáчити в гóлову, наказувати, вбивáти, втовкмáчувати в гóлову. — **Натвердúть рýку** = набúти рýку. — Він в цьому дíлї набив руку.

Натворúть = 1. росчинúти, вчинúти, замісúти. — Росчинити дíжу. — Замісити ванну.

2. натворúти, наробúти, накóїти, набróїти. — Багато накоїв лиха. К. З. о Ю. Р. — Ще не заснуло те лихо, що він накоїв. Ст. Х.

Натекáть, натéчь = 1. наздоганяти, наздогнáти. — Хорти наздогнали звіра.

2. натíкáти, набігáти, наливáти ся, натекти́, набігти, налúти ся. — Багато води натíкло в каюк.

Натеребúть, натеребливать, ся = парвáти, насмикати, нарúвати, насмúкувати, ся, (про льон, коноплї) — набрáти, набірáти, ся.

Натерéть, натирáть, ся = 1. натéрти, натирáти, ся, воском — навощúти, мастю, дьогтем то-що — нашмарувáти, намастúти, дуже, чим жирним — насмальцювáти, наялóзити, мов квачем — наквацювáти. — Н. сéдину = накýлити, нашмýгляти, ошмýгляти, нашмóргати. — Мотуз ошмуглив холодне тíло. Лев.

2. натéрти ся, навчúти ся, набúти рýку.

Натерпéться = натéрпіти ся, набідувáти ся, нагорювáти ся, набráти ся гóря, бідú, лúха.

Натесáть, натёсывать, ся = натесúти, натíсувати, ся.

Натéчь = д. **Натекáть.**

Натирáть, ся = д. **Натереть, ся.**

Натúскать, натúскивать, ся = 1. натúскати, надушúти, надавúти, натúскувати, надýшувати, надáвлювати, ся. 2. напхáти, набгáти, напакувáти, напихáти, напакóвувати, ся. — Напхав повнíсіньку скриню.

Нáтиск = нáтиск, нáтовп (С. Л.).

Наткáть = наткáти, вúткати.

Наткнýть, натыкать, натыкáть, ся = 1. настромúти, натúкáти, настромляти, попастромляти, настрóмлювати, ся. — Задумала вража баба молодою бути, натúкала у намітку зеленої рути. н. п. — Попастромляв кілків, а тина не запíв. 2. наткнýти ся, нахопúти ся (С. Л.), на що гостре — напорóти ся, наравúти ся. — Натнула ся коса на камінь. н. пр.

Натолкáть, натолкнýть, ся = д. **Натáлкивать, ся.**

Натолкáться = 1. натовктú ся. 2. д. **Натерéться 2.**

Натолковáть, натолкóвывать, ся = 1. втовкувáти, втóвкувати, втовкмáчити. 2. набалакáти ся, наговорúти ся. — Набалакались з ним за цілий вечір.

Натолмáчить = д. **Натолковáть 1.**

Натолóчь = натовктú, натовкмáчити. — Натовкти перцю.

Натонúть, ся = натонúти, наморúти, ся.

Натолпúться = натóвпати ся. — Натóпилo ся багато народу.

Натóпать, ся = натýпати, ся, натýпкати, ся, натупотíти. — Натупав, нагрівав на його. — Натупав ся коло того дíла, поки зробив. — Натупала ся старенька від роботи. С. З.

Натопúть = д. **Натáпливать.**

Натоптáть = д. **Натáптывать.**

Натопырúвать, натопырúть, ся = настовбýрчувати, настовпýжувати, ся, настовбýрчити, настовпýжити, ся, наїжити ся. — Кабан настовбурчив щетину.

Наторговáть, наторгóвывать = наторгувáти, накрамарювáти, нагандлювáти, уторгувáти, наторгóвувати, уторгóвувати, нагандльóвувати. — Сьогодня уторгували-ме багато.

Наторговáться = наторгувáти ся, накрамарювáти ся, нагандлювáти ся.

Наторéлый = навúклий, натóпкований. — От, бач, казав я, що він до сього дíла людина навикла. Кн.

Наторéть = звúкнути, навúкнути, привчúти ся, призвичáїти ся, набúти рýку (до чого).

Натормошúть = насíпати.

Натосковáться = нажурúти ся, натужúти ся. — Натужила ся я за ним.

Наточúть = д. **Натáчивать.**

Натощáкъ = натщé сéрце (С. З. Л. Ш.), натощакá (С. З.), на тщé. — Я на тще була — води в ротí не було. Кн. — Зъів лопуцків на тощака, то від того мабуть і занудило.

Натравúть, натрáвливать = 1. наловúти, налóвлювати (собаками). — Сьогодня багато наловив зайців. 2. нацькувáти, прицькувáти, підцькувáти, цькувáти, нацькóвувати і т. д. підъюжувати. С. З. Л. — Нацькував собак на чоловіка. Кн. — Нацькували собак на старця. — Часом трапляло ся, що нацьковували ворогів на тих, котрих самі заклинáли. Бар. О. — А на що ти собак цькуєш? Кр. — Нацькувала мене всіма собаками. Лев. — А тут де взялись цокотухи збоку, тай стали їх підцьковувати. Ч. К. — Підъюжує його проти сина. Кн.

Натрáвливаніе = цькувáння, підцькóвування, поцькóв (Харьк. Чайч.).

Натрепáть = натíпати. — Натíпали конопель.

Натрéскаться = налóпати ся, натріскáти ся, нажéрти ся. — Налопав ся та й очкур попустив.

Натрéснуть, ся = надтріснути, ся.

Натрещáть = 1. натрищáти, натріскотá(і)ти, наторохтíти. — Натріскотíв, аж вуха болять. 2. наторóчити, нацьвéнькати, наторохтíти і д. **Наболтáть.**

Натрубúть = натрубúти, насурúти. — **Натрубúть въ ýши** = натýркати, наторохтíти.

Натрудúться = напрацювáти ся, наробúти ся, напóрати ся.

Натрунúть, ся = посьмíяти ся, поглузувати, попосьмíяти ся (з кого).

Натрусúть, ся = натрусúти, ся. — Натрусив в ріжка табаки. С. З.

Натрýситься = налякáти ся, настрáшити ся.

Натрýска = 1. нáтрус. 2. ладівнúця, порохівнúця, ріжóк на пóрох.

Натрясáть, натрясывать, натрясти, ся = 1. натрýшувати, натрýсювати, натрусúти, ся, попатрýсювати. — Натрусив яблук повну мірку. 2. натрясти, ся.

Натýга = натýга (С. З. Л.), напрýга.

Натýжить, ся = напрýжувати, напручувати, напинáти, натýжувати, ся. — Тягнеш суконю, напручуєш ся. Ки. (Д. ще під сл. **Напрягáть**).

Натужáться = натужúти ся, нажурúти ся. — Натужилась на чужині за своїм родом.

Натýжливый, натýжный = важкúй, тяжкúй, сутýжний, сýтяжний. — Дуже сутужна робота.

Натýкать = надавáти стусанів, одлупúти, паштóвхати.

Натýра = 1. натýра, природа. — Природу тяжко одмінити. п. пр.

2. вдáча. — Воскова вдача: або до тепла, так і таке. п. пр. — Справжньої доброти мало було в його обличчі, як мало було і в самій вдачі його. Лев. В.

Натурализовáться = убитлúти ся. С. Ш.

Натуралúст = природоспúт (С. Жел.), природознáвець.

Натурáльный = натурáльний, природний.

Натýрщик, ца = живозíр. — Малювати не з живозору, дивуючи професорів і товаришів. Пісоч.

Натушевáть, натушéвывать = натушовáти, натушóвувати. С. Ш.

Натыкáленъ = кілóчок, патúчок (що ним роблять ямки на грядках).

Натыкáть, ся = д. **Наткнýть, ся**.

Натѣснúться = натúскати ся, натúснути ся, натóвпити ся. — Натиснулось людей повна хата.

Натѣшúть, ся = на(по)тíшити, ся, на(по)веселúти, ся.

Натюрúть = 1. накришúти хлíба (в квас а сілю).

2. наклáсти багáто, напхкáчити.

Натягá = натягáч (д. під сл. **Инструмéнтъ**).

Натягивать, натянýть, ся = 1. натягáти, напинáти, нацуплювати, натягтú (С. Л.), напнýти, напъястú, напъятú (С. Л.), нацупúти, ся (С. Л.). — Як напне стрілець тетиву. п. к. — Нацупив на себе червону сорочку. Кн.

2. д. **Напиваться** (про трупи).

Натáть = д. **Натáга**.

Натяжка = 1. натягáння, напинáння, нацуплювання.

2. натяжка

Натянýть, ся = д. **Натягивать, ся**.

Натúкать, ся = 1. наямкувáти (наробити ямок в стіні, щоб краще пристали шпарувки).

2. д. **Нарубáть**.

Наутáдъ = навгáд (С. Л.), навгáдь, навгáдяки (С. З.), навмáнькú, навманяки (Кр.). — Заблудивсь, та й іде лісом навманяки. п. к. — Темно було, поїхав навманяки. Кр.

Науголокъ, наугóльникъ = угóльник (С. Ш.), наріжник (С. Жел.).

Наугóльный = угóльний, наріжний (С. Жел.). — Наріжна камяниця.

Наудалýю, наудáчу = нащáстя і д. **Наугáдъ**.

Наýдить, ся = наýдити, поýдити, наловúти úдкою. — Риби не наудив, а лусту спудив. п. пр.

Наýвить = підрíзувати стільникú.

Наýка = наýка. — Наука — штука, а розум диво. п. пр. — Луччий приклад, як наука. п. пр. — **Впередъ наýка** = оцé тобí наýка. — Оце тобі, бабо, наука, не ходи замíж за внука. п. пр.

Наýськать, наýськивать = нацькувáти, підцькувáти і т. д. д. **Натравúть 2**.

Наýськиваніе = цькувáння і д. **Натравливаніе**.

Наутёкъ = навтíкú, навтéкú, навтíкачá. С. З. Л. — А я побачив, що непереливки, та навтíкача.

Научáть, научúть, ся = навчáти, научáти, навчúти, вúвчити, ся, дáти нáвід, понавчáти, ся. — А мати хоче научати. К. Ш. — Він його навчив. — І від кого вони понавчали ся так робити! Чайч.

Наýчный = науковúй. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові. — Науковий збірник.

Наýшникъ, ца = 1. шепотúнник, ця, підслýхач. — Він в урядника нашого за шепотинника, що тільки прочує, зараз йому в уха впосить. Кн.

2. капелюх. — Надíв шапку в капелюхами. — Будуть мінí на зиму рукавички й капелюхи. п. к.

Наýшничать = натýркувати (С. З. Л.), напоминáти.

Наýшничество = натýркування, шéпоти, нашепти (К. Б.).

Наущáть = натýркувати (С. З. Л.), намовляти, підмовляти, призводúти.

Наущéніе = напрáва, намóва, натýркування (С. Л.), підмóва, підмовляння (С. Л.). — Гарасько зараз догадався, що дід морочить із направи. Мет. — З батьків та з матерів і направа. Сп. — То певне з його направи. — Аби ні в чому Петрикової намови не слухали. Л. В. — Хто инший здоровий обвинен, іж з направи його тот шалений забойство учинив. Ст. Л.

Нафáбрить = нафабрувáти, нафарбýвати.

Нафы́ркать, ся = напи́рхати, ся.

Нафуфы́риться = набундю́чити ся, напиндю́чити ся, напиндю́чати ся.

Наха́живать, находи́ть, ся = знахо́жувати, знахо́дити, ся (Д. **Найти́** 2).

Наха́лъ, наха́лка = наха́бник, ця, харциз (С. З.), харци́зник, ця.

Наха́льничать = наха́бничати.

Наха́льный, но = наха́бний (Кп.), наха́бно, нахра́пом (С. З.).

Наха́льство = наха́ба (С. З.), наха́бність, на́храп, харци́зство. — Отсе нахаба! суща пеня московська! Прав.

Наха́ркать, наха́ркивать, ся = наха́ркати, нахря́кати.

Нахва́ливать, нахвали́ть, ся = вихва́лювати, вихвали́ти, розхва́лювати, розхвали́ти, ся; нахвали́ти ся. — Ач як вихваляє свій крам. — Так добре жити — неспахвалить ся.

Нахва́стать, ся = нахва́стати, ся, нахвали́ти ся.

Нахвата́ть, нахва́тывать, ся = 1. нахапа́ти (С. Л.), нахвата́ти, нахо́плювати, наха́пувати, понахо́плювати, понахва́тувати. — Нахапав і в кишеню й за пазуху.

2. награ́бати, награбува́ти.

Нахвора́ться = похорува́ти ся, наслабува́ти ся.

Нахи́тить, нахища́ть, ся = накра́сти, накрада́ти, ся. — Наїли ся, накрались обоє, а що взяли на той сьвіт з собою? К. Ш.

Нахлеба́ться = насьо́рбати ся. — Насьорбав ся борщу.

Нахлеста́ть, ся = 1. нахвиськати, нахльо́стати, настьо́бати, нашмага́ти. — Нашмагали йому спину.

2. налига́ти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся (д. **Напива́ться**).

Нахлёстка = 1. латка (шнуратина).

2. д. **Нагопя́й**.

Нахлобу́чивать, нахлобу́чка = д. **Наклобу́чивать** і т. д.

Нахло́пать = наля́скати, наля́пати, наплёска́ти. — Наплескав долоні, що й досі болить.

Нахло́пнуть = накри́ти.

Нахлопота́ться = наклопота́ти ся, натупа́ти ся, натупка́ти ся. — Натупкав ся коло цього діла, поки зробив.

Нахлу́чивать, нахлу́чка = д. **Наклобу́чивать** і т. д.

Нахлы́нуть = 1. нарину́ти, набурхну́ти. — Нарину́ло багато води.

2. насу́нути, привали́ти. — Насунуло гостей, що й сісти нема де.

Нахлыста́ть = д. **Нахлеста́ть**.

Нахлёбникъ, ца = годова́нець, ка (С. З.), похлі́бець, столовни́к, ця. — Вона столовників держить і з того живе. Хар.

Нахлюста́ться = д. **Нахлеста́ться** 2.

Нахму́ривать, нахму́рить, ся = 1. д. **Насу́пить, ся** 1 і 2.

2. настовбу́рчувати ся, настовпу́жувати ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся, наїжити ся.

Нахны́каться = напхи́кати ся.

Находи́ть, ся = д. **Найти́, ся**.

Находи́ться = 1. находи́ти ся, нашвенда́ти ся, начвала́ти ся.

2. д. **Нахлопота́ться**.

Нахо́дка = на́хідка (С. Л.), знахідка (С. Аф.), на́йда (Сн.), зна́йда, нагибка. — Оце що він вернув позичені гроші, то не мінї як на́хідка.

Нахо́дный = знайдений.

Нахо́дчивый = метки́й, спри́тний, тяки́й, зру́чний. — О, метний хлопець! Ніколи не стеряється — знайде що одповісти.

Нахожде́ніе = 1. знахо́ження.

2. пробува́ння, бу́тність. — Пробування його в салдатах не запечатало його. Кв.

3. на́хід, на́пад.

Наховя́йничать = нахазяйнувати, господарювати.

Нахоло́живать, нахолоди́ть, ся = нахоло́джувати, нахолоди́ти, ся, нахоло́нути. — Нахолодили хату.

Нахо́хливать, нахо́хлить, ся = настовбу́рчувати, настовпу́жувати, настовбу́рчити, настовпу́жити, ся (С. Л.), наїжити ся, напу́дрити ся. — Чого напудрився, як сич на сову? Кр.

Нахохота́ться = нареготати ся.

Нахо́хриться = д. **Нахо́хлиться**.

Нахра́мывать = шкандиба́ти трошки, покульгувати.

Нахра́помъ, нахра́помъ = Насильно.

Нахули́ть = наганьбити, нагани́ти.

Нацара́пать, нацара́пывать, ся = надра́пати (С. Л.), нашкря́бати, надря́пувати, нашкря́бувати, ся, понадря́пувати, понашкря́бувати. — Понадряпували наші школярі такого, що й не розбереш. Чаб.

Національный, на́ція = наро́дний, наро́д.

Нацѣ́дить, нацѣ́живать, ся = націдити, наточи́ти, вточи́ти, націжувати, нато́чувати, ся, понаціжувати, понато́чу-

вати. — Націдив відро. — Вточив брати. Кр. — Понаціжували усе начинки, а ще багато пива лостило ся.

Нацѣливать, нацѣлить, ся = цілити, наці́ля́ти, лучити, наці́лити, ся, налу́чити. — Шва не налучу иглою в ушко. Чайч.

Нацѣлова́ться = наці́лува́ти ся. — Навздогінці не наці́луєш ся.

Нацѣпи́ть, нацѣпля́ть, ся = начепи́ти (С. З.), причепи́ти (С. З.), наче́(ї)плювати, причеплювати, ся, поначіплювати, понаці́пля́ти, попричеплювати, ся. — Вража дівка не хоче любити, начіпляє козаків, щоб її любили. н. п.

Начáкать, ся = напля́кати, начмака́ти, нацмикати, ся (плямкаючи жувати); поплякати, почма́(цьмя́)кати.

Нача́ло = 1. почáток (С. З. Л.), почи́н (С. З. Л.), починок, зачи́н, зача́ло (С. Аф.), розпочáток. — Того ж року на самім початку оного. Л. В. — Від початку світа божого. — Як небо блакитне — перша йому країна, — так душі починку і краю не має. К. Ш. — Щось почав був говорити, та судді річ його з починку перебили. Гр. — Нача́ла = почáтки. С. Л. — **Въ нача́лѣ** = з почáтку. — **Съ са́мого нача́ла** = з первонача́лу, насамперед, передусього. С. Л.

2. основа, ґрунт.

Нача́льникъ, ца = нача́льник, ця, старший, а.

Нача́льническій = нача́льницький.

Нача́льный = 1. початкóвий. К. Ст.

2. старший.

Нача́льство = нача́льство. старши́на, ура́д. — Сумує князь, сумує і вся старши́на п. н. К. З. о Ю. Р.

Нача́льствованіе = старшинування. К. Ч. Р.

Нача́льствовать = начальникува́ти, старшинувати, батькува́ти, пра́вити, верховодити. — Вже другий рік старшиною, а начальникувати не навчив ся. Чайч. — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Начáтокъ = д. **Нача́ло.**

Начáть, начинáть, ся = почáти, ся (С. З. Л.), зачáти, ся (С. Аф. З. Л.), вчáти (С. З.), учáти, ся (С. Л. Ш.), розпочáти, розчáти, ся, стáти, взя́ти, ся, взя́ти ся, починáти, ся (С. З. Л.), зачинáти, ся (С. Аф.), розпочинáти, ся (С. Л.), брати ся до чóго, заходити ся. — Почало сьвітати. — Починай ти, а я вже за тобою. — Іде козак од дівчини — починає дійти. п. п. — Розпочав діло. — Уже розчали робити хату. Чайч. — Взив кричáти. Кр. — Як взяла кувати, жалібно сьпівати. п. п. — Зайшло ся в їх од того, що той тому не поступавсь — от і сварка. Чайч. — **Начáть рѣчь** = зиня́ти, іменя́ти річ. — Іванки якусь річ про сьвята. К. З. о Ю. Р.

Начека́ивать, начека́ить = набива́ти, вибива́ти, набúти, вúбити (монету).

Начéлокъ, начéльникъ = набрíвник (дівочий убір над бровами).

Начервúть, ся = начервúти, ся.

Начéрнивать, начернúть, ся = чорнúти, начорнúти, почорнúти, поначорня́ти ся

Начерно́ = на́чорно.

Начертáніе = на́рис.

Начертáть, начёртывать = написáти, написувати.

Начертúть, начёрчивать = нарисува́ти, нарисо́вувати, (циркле́м) — націркльовáти.

Начесáть, начёсывать = 1. начесáти, начíсувати, поначíсувати. — Начесала багато волосся.

2. начýхати, начýхрати, начухмáрити, начýхувати і т. д., понаначýхувати і т. д. — Начухав руку, трохи не поздирав.

Начéсть, начúтывать, ся = налічúти, нарахува́ти, нащита́ти, налíчувати, нарахо́вувати, нащúтувати, ся. — Налічили на збірщина сто карбованців.

На́чéсъ = на́чіски.

Начёсывать = д. **Начесáть.**

На́четверо = начéтверо. — Начетверо росписала ся розрита могила. К. Ш.

Начётъ = начóт.

Начинáніе = 1. почúн. — Почни діло справує. п. пр.

2. замір.

Начинáтель, ница = починáтель, ка (так саме і в чеській мові).

Начинáть, ся = д. **Начáть.**

Начúнивать, начинúть, ся = начинúти, напхáти, набива́ти, начинúти, напха́ти, набúти, ся, понаначинúти і т. д. — Курву начинила нашою. С. З. — Понаначиняли ковбаси. Чайч.

Начúнка = на́чинка, по́трібка (Ев.).

Начúнщикъ, ца = д. **Зачúнщикъ, ца.**

Начúнъ = д. **Нача́ло.**

Начитáть, ся = вúчитати, начитáти ся. — Од кого се ти чув? Не чув, а вичитав з книжки. — Годі тобі читати! Ще хіба не начитав ся.

Начúтывать = д. **Начéсть.**

Начихáться = начха́ти ся.

Начудéсить = начудасíйничати, накухéдничати.
Начудíться = надивувáти ся.
Нашалбéрить = 1. пробайдикувáти. 2. наплéсти, наверзти, наторóчити.
Нашалíть, ся = напустувáти, ся.
Нашáркать = начóвгати, попочóвгати.
Нашаронúжничать = пашахрувáти, нацигáнити.
Нашатáться = 1. натоптáти ся. 2. попотиняти ся, поповéштати ся (без роботи).
Нашатырный = солонъякóвий. — **Н. спирть** = жигунéць. См.
Нашатырь, Sal ammoniacum = солонъяк. С. З. Пав.
Нашéйникъ = ошíйник.
Нашелушúть = нашеретувáти (про хлíбне зерно у клинí), налýскати, налýзати, налýщити, попалýскувати (оріхів, насíння то-що). — Налускай менí оріхів, бо сам не розкушу.
Нáшенскій = нáський. — Наськí українськí козаки. Бодянський.
Нашептáть, нашёптывать = нашептáти, нашíптувати; пошептáти, зашептáти, відшептáти.
Нашéствіе = нáхід, нáпад, нáступ, наступ-ство (С. З.). — Од непріятельського наступства оборонити. О. З.
Нашúвать, нашúть, ся = нашивáти, обшивáти, нашúти, ся, понашивáти; справúти, направляти. — Нашив стьóжку на бриль. — Понашивав свиток на продаж. — Направляв одежí на скільки років. — Нашúть заплáту = налатáти, залатáти.
Нáшивать = носúти.
Нашúвка = 1. нашúвáння, обшúвáння. 2. нашúвка, лáмівка.
Нашúльникъ = нашúльник.
Нашúльничать = нашахрувáти.
Нашúнковáть = нашаткувáти (капусти).
Нашúть = д. Нашивáть.
Нашкóливать, нашкóлить, ся = на(ви)школювати, на(ви)муштрóвувати, вишколíти, вúхуштрувати, ся (Кр.).
Нашлёпать = паляпати, пашльóпати, шльóпавців надавáти.
Нашúнковáть, нашúнковывать, ся = нашпигувáти, нашпигóвувати, ся. — Зачúнку треба добре нашпигувати салом.
Нашúливать, нашúлить, ся = пришпилювати, приколювати, пришпилíти, приколóти, ся.
Наштóпать = нацирувáти.
Наштукáрить = наробити штук, фíглів і д. Начудéсить.
Наштукатýрить = нащекотýрити, натинькувáти (С. Ш.).
Нашумúть, ся = нагомонíти, ся, нагаласувáти, ся; нагвалтувáти, наробити гáласу, óбчі, гвáлту.
Нашутúть, ся = пошуткувáти, нашуткувáти ся, нажартувáти ся.
Нашъ = наш, нáський (С. З.). — **Зна нáшихъ** = óсь-то ви! — **Нáша взяла** = нáше взéрху.
Нащéка = 1. лянáс (С. З.), лянáсна, лящ (С. З.). — Як дам тобí лящa у пику. Кот. 2. конúл (у санок). 3. лáтка (в шевському ремеслі).
Нащекотáть = 1. палескотáти. 2. нацьвéнькати, нацокотíти.
Нащёлкать, ся = 1. палáскати, ся, по-полáскати. 2. налýскати, налýзати, налýщити, попалýскувати. — Налускали оріхів.
Нащелочúть = назолúти.
Нащелúчить = д. Нащекотáть.
Нащепáть = наколóти, наскíпати.
Нащипáть, нащúпывать = нащипáти, нащíпувати, (волóсся, пíрря) — наскýбти, надéрти, наскубáти, надирáти, (проростину) — нарвáти, нарúвати, (проса, коноплí) — набрáти, набірáти.
Нащóка = д. Нащéка.
Нащýпать = напáцати, палáпати. — Намацавши ж самого Рема, протиснув кия йому Ярема. Кот. — Устромив руку та й намацав. н. к.
Нáѣдать, нáѣсть = 1. накýсювати, накусáти. — Блохи накусали. 2. наїдáти, наїсти (набір).
Нáѣдаться, нáѣсться = наїдáти ся, наїсти ся, (в жарт) — набýхати ся, (вдосто) — палóпати ся, натрúскати ся, нажéрти ся, налупúти ся, набарабýхати ся, (з жадобою, найбільше про рідку страву) — налигáти ся.
Нáѣздить, нáѣзживать = виїздити, об'їздити, виїжувати, об'їжувати, ся — Виїздив пеука. — За цíлий день і на бовванця не виїздив. — **Нáѣзженная лошадь** = виїжений кінь.
Нáѣздиться = наїздити ся.
Нáѣздка = виїжування, об'їжування

Наѣзникъ, ца = 1. козáк, (стар.) — коýбник. С. З.
2. гадéць, герцьовник, ця.
Наѣздничать = козакувáти; герцювáти.
Наѣздъ = наїзд.
Наѣзжáть, наѣхать = наїздúти, наїхати. — Наїхав на камінь. — Наїхало повен двір.
Наѣзживать = д. **Наѣздить**.
Наѣжій = приїжджий. — На ярмарку багато приїжджих купців.
Наѣсть, ся = **Наѣдáть, ся**.
Наѣхать = д. **Наѣзжáть**.
Назконóмить = наберегтú, назберегтú, назбірáти.
Найбединчать = наорехáти, наклепáти (на кого), обмóвити (кого).
Наяву = увíч (С. Л.).
Найдривать, найдрить = д. **Назрѣвáть 2.** (про опухи, болячки).
Найпливый = д. **Назóйливый**.
Найривать = витинáти, затинáти (С. З.). — Затинав горлиці. С. З.
Не = не; нí. — Не так сказало ся, як жахло ся. п. пр. — Нí в кого було спитать.
Неахурáтность = 1. несправа, несправність.
2. нечéпурність, неохáйність. (Д. Неопрáтность).
Неахурáтный, но = 1. несправний, но.
2. нечепурний, неохайний, но. (Д. Неопрáтный).
Небезвыгодный, но = не без користи. — Се таке дíло, що й йому не без користи.
Небезопáсный, но = небезпéчний, но. — Тут їхати небезпечно.
Небрéжный, но = необерéжний, но, несторожкий, ко, необáчний, но. (Д. Несторóжный).
Неблаговоспúтанный = незвичáйний, неодукóваний, негрéчний.
Неблаговрéменный, но = невчáсний, но (С. Пар.), не у свій час, не в дóбрий час.
Неблагодáрность = невдячність, невдячність. С. Жел.
Неблагодáрный, но = 1. невдячний, но (С. Ж. З. Л.), невдячливий, во (С. Жел. Пар.), невдячник, ця (С. Жел.). — Невдячний люд отсей: скільки їм добра не робиш, а дяки не сподівай ся. Зіньк. — Ну ідож, невдячнице, на долю нарікати, лучче сказа; не хорóший, не можу кохати. п. п.
2. некорúстний, непожиточний.
Неблагопадёжность = непéвність.
Неблагопадёжный = непéвний.
Неблагопристóйность = незвичáйність, непристопність (С. Жел.); печенність (Гал.).
Неблагопристóйный, но = незвичáйний, но (С. Жел.), негóжий, же, непристóйний, но (С. Жел.), нечéмний, но (Гал.).
Неблагопрúятный, но = 1. непривáбний, но, неласкáвий, во, немилостúвий, во, неж(з)ичливий, во, неприхúльний, но.
2. непогóжий, непогóдний, но, неслýшний (Чайч.). — **Въ неблагопрúятное врéмя** = не в дóбрий час.
Нéбо = нéбо. — Небо облягло хмарами. — **Нёбо, palatum durum** = піднібéння (С. Л.), піднібíння (С. Жел.), підлогóня (С. Л.). **Мя́гкое нёбо, palatum mole** = вúлочки. — Язик йому до підніббя прилип. Ки.
Небольшóй = малúй, маленький, невелúкий, невеличкий. — Малі дíти — малий клопіт. п. пр. — Маленький: татові штанці по колíщи. п. пр. — Ой ти знав, на що брав мене невеличку — згодувала мене мати, як перепеличку. п. пр. — **Съ небольшúмъ три гóда** = три рóки з чúмсь. — **Дѣло за небольшúмъ стáло** = дíло за малúм стáло.
Небосклóнъ = крайнéбо; д. **Горизóнтъ**. — Дивлю ся я в вечірнє крайнебо далеко і глибóко, і чую, що просить ся душа моя туди, де потонуло в хмарах око. Мет.
Небóсь (скорочене: **не бóйся**) = не бíйсь, так. — До церкви так не пішов, а потяг до шинку. — Сам так не хоче робити, а тому велить. Чайч.
Небоязлúвый = небоязький, відважний, небíй, небоя́н. — І небоя вовки їдять. п. пр.
Небрежéніе, небрéжность = недбáлість (С. Ж. Л.), недбáльство, недбайливість. — Который могучи служби Божої слухати, а не слухав з недбальства, грішить тяжко. Б. Н. — Своїм недбальством ку шкоді кому упустив. Ст. Л.
Небрéжливый, во, небрéжный, но = недбáлий, ло, недбайливий, во, недбáйло, недбáлиця (сп. р.); необáчний, но, безклопíтний, безжýрний, но. — Тиха моя недбала розмова ставала що раз жвавішою. Бар. — Недбалиці гірше пъяниці. п. пр.
Небывáлый = 1. небувáлий, нечýваний. — Нечуване дíло.
2. вигаданий, неподóбний. — Неподобна річ.
Небывáльщина, небылúца = небувáльщина, небилúця, вигадка, байка.
Небытность = небýтність.

Невдалекѣ = недалéко, недалéчко.

Невели́къ, невели́чекъ = д. **Небольшóй.**

Невзвúдѣть свѣта, у вирази: „невзвúдѣлъ свѣта“ = сьвіт йому́ замакітрив ся.

Невигóда = пригóда, здр. пригóдонька, хáлепа, лиха́ годúна. (Пр. д. під сл. **Несчáстіе**).

Невзирáя = невважáючи, подúвлячись. — Невважаючи нї на які перешкоди, він по кедась дíла.

Невзлюбúть = незлюбúти, зненáвидíти. — Свекруха зненавидíла невістку.

Невзначáй = несподíвано, зненáцька, знеобáчка (С. З.); ненарóком, незнáрошна. — Нападли несподíвано на товариство полку мого. Л. В. — Як би зненацька ангел з неба з огненою різкою ластíв. Кот. (Пр. д. ще під сл. **Неожúданный**).

Невзнóсъ = неплатíж, невúплата.

Невзрáчный = непоказнúй, нізéрний, мúршавий, погапкувáтий. — Проживав мúршавенький собí панчик якúсь у одного пана на хуторі. К. Х.

Нéвидаль, невидáльщина = дúво, дúковина, дивовúжа. — Дúковина — що свиня пéкована. н. пр. — **Что за нéвидаль!** = отó не бáчили!

Невúдимка = (про чоловíка) — небáчний, (про вещ) — невúдимка. — Лихий небачний взяв мене за бороду та й не пускає. н. к. — Шапка невúдимка. С. Жел.

Невúдимый = незрúмий, невúдúмий. — Хтось незримий шепотíв менí, підбадьорював мене. Ки. — І зробив ся я знову незримим. К. Ш.

Невúнность = невúнність, безвúнність (С. Ш.), безневúнність (С. Ш.). — **Невúнность потерять (дівочу)** = вінóк загубúти, згубúть. — А в недíлю рано мати дочку била, десь ти, суко, віночка згубила. п. п. — Я в недíлю біль білила, там я, мати, вінок загубила. н. п.

Невúнный, но = невúнний, но, безвúнний (С. Ш.), безновúнний, безневúнний (С. Ш.), невинувáтий. — Лав та бъє його безпевинно. Чайч. — **Невúнная дéвица** = д. Дéвственница.

Невкýсный, но = несмáчний, но. С. Л.

Невмѣня́емый = неосýдний. — Коли він божевільний, значить не судний, його треба до шпиталю, а не в тюрму. Ки.

Невмѣстúтельный = неміствий, непаковúтий, тісний.

невниманíе, невнимáтельность = неувáга (Лев.), неувáжність, недóгляд, неуважливість.

2. **неновáга, занедбáння.** — Сказано — козани: байдуже їм про жінок. Занедбане серденько в нові. Лесі од того занедбання. К. Ч. Г.

Невнимáтельный, но = неувáжний, но (С. Л.), нев(у)важлúвий, безувáжний.

Невúнятный, но = невразумíлий, зо, невúрáзний, но, неросбірний, но. — Дитина не виразно. Ки. — **Говорúть невúнятно** = мúрити, хамáркати, харамáркати. — Не розібрав — щось мирить під ніс.

Невóвремя = незчáс (С. Л.), невчáсно (Чач.), поневчасí, неслýшно. — Прийшов до його саме неслушно. Ки.

Нéводъ, неводóкъ = нéвід, невíдний — вóлок, волочóк (С. Аф. З.), край невода — крúла, задня частина — мотúй, самий кінець — гузúрь (С. Аф.), палиця, що нею пропускають невід під лід — прогíн.

Невозбráнный, но = незаборóнений, незаказаний, но, без перешкóди.

Невозвráтный, но = безповорóтний, но, неповорóтний, но, без повороту.

Невоздержáніе, невоздéржность = невúпинність, нездéржливість, непомірність. — Нема йому ради, нездержливість у їдí скрутила його. Ки.

Невоздéржный, но = невúпинний, но, нестрúманий, но; непомірний, но.

Невоздѣлáнный, но = необробóблений, не.

Невозмóжность = неспромóга, неспромóжність, немóга, немóга, неспід, неможлúвість (С. Пар.).

Невозмóжный, но = неможлúвий, неможéбний (К. Кр.), небýтний, не можна, неможлúво, не вільно, не спосíб (С. Пар.).

Невоомужáлый, невозрастный = ро́слий.

Невóлять, ся = невóлити (С. Л.), силувати, ся (С. Л.), примушáти (С. З.), мушáти, змýшувати (С. Аф.), нуждúти (Гал. С. Жел. Пар.). — Убожество і сирість силують мене швидче тебе заміж віддати. Кот. — До тачення гребель примушати. Орлик. С. З.

Невóльникъ, ца = невíльник, ця, чка, (панський) — крінáк, чка, (військовий) — невíльник, бранець, бранка, (в тюрмі — д. Арестáнтъ.

Невóльническій = невóльницький, невóльничий, піддáнський, крінáцький.

Невольничество = **невóля**, **підда́нство**, **кріпа́цтво**.

Невóльно = **нева́льно**, **несамохі́ть** (Чайч.), **мимохі́ть**, **мимово́лі** (С. Л.), **зне́хотя** (С. Л.). — Шукаю забутти й думка мимохі́ть з самого дна душі марою випливала. Сим. — Знехотя зробив.

Невóльный = **невíльний**.

Невóля, **невóлюшка** = **невóля**, **неволе́нька**, **підда́нство**, **кріпа́цтво**; **прúмус**, **прину́ка**, **сúлування**. — В неволі тяжко, хоча й волі, сказать по правді, не було. К. Ш. — Попав сп в невóлю. — Гей та колись була роскіш-воля, а тепереньки та неволенька. п. п. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. п. пр. — До милування нема сілування. п. пр. — **За невóлю**, **несво́лею**, **наъ подъ невóли** = **невóлею**, **з неволі**, **по неволі**. — По волі, чи по неволі? п. к. — З неволі він те робить. Чайч.

Невообрази́мый, **но** = **несмога́дний**, **непомисльний**, **но** (С. Л.).

Невóротъ = **оде́жа**, **що не була́ ще перешиваная**.

Невпопадъ = **невла́д** (С. Л.), **недолоду́** (С. Л.), **недоре́чі**, **недошмиги** (С. З.), **недогóдно** (С. Л.), **недогóда** (С. З.), **невпрáвд**. — Коли мов невлад, то й и своїм вдад. п. пр. — Сказав зовсім недоречі.

Невразумúтельный, **но** = **незрозумíлий**, **ло**, **лення**, **но**, **недотя́ми**, **недостя́мку**.

Невре́дный, **но** = **шíлий** (С. Жел.), **нерýшний**, **но**.

Неврéдный, **но** = **невадли́вий**, **нешкодли́вий**, **во**, **незавáдний**, **но**.

Невтýпно = **несповна́**, **незóвсім**.

Невтерпёжъ = **нетерпу́че**, **невúдержка** (Чайч.), **го́ді вже терпíти**. — Так важко, що годі вже терпіти. Чайч.

Невúгода = **невигóда**. — Не так шкоди, як невигода. п. пр.

Невúгодный, **но** = **невигóдний**, **незгóдний** (С. Л.), **некорúстний**, **неположи́точний**, **но**.

Невыносúмый, **но** = **нестерпу́чий**, **че** (С. Жел. Л.), **невигóсний**, **но** (С. Л.). — Нестерпуче тяжко. — Народові малоросийському невигосні і невимовні кривди чинили. Кіев. Ст.

Невырази́мый, **но** = **невимóвний** (С. З.), **нерассказáнний**, **невимóвленний**, **но**. — Невимовне чудо. С. З. — Невимовно чудова [illegible]ина. Лев. — Невимовно тірка доля судила ся йому. Кн. — Щось паче невимовне й в грудях дихання... і вновь невимовне таємне бажання. Сн. — Нема міні нічого вашче в сьвіті, як мовити про горе невимовне. К. Ш. Т. — Тоді чуєш в душі щось невимовне, якусь силоньку чарівничую. Коп. — Зродів несказанно, побачивши Її.

Невѣдомый, **но** = **невідóмий**, **недовідóмий** (С. Л.), **незна́ємий** (С. З.), **невідóмо**, **невість**, **безвíстний** (С. Л.). — І на душі тихо стане, як там під зірками; тоді щось невідоме робить ся із нами. Мет. — Чого ти я журлива мова моїй душі невідома? Мет. — В степу, в незнаємому полі. К. Ш. — З незнаємого краю. Мор. — В яких таях, в яких ярах, в яких незнаємих вертепах ти заховаєш ся? К. Ш.

Невѣдь = **незна́ть**, **невідь**. — Незнать що робить сн.

Невѣдѣніе = **невíдання** (С. Л.), **невідóмість**, **несьвідóмість**. — Невідомість гріха не чинить. п. пр.

Невѣжа, **невѣжда** = 1. **нéук** (С. З. Л.), **невíглас** (С. З.), **тéмний**, **слíпий**, **слíпак**, **неписьмéнний**. — Петр І-й з неуков русских починив учених. Л. В. — Оттак, люди, научайтесь воротам пропасти, як сей неук! К. Ш. — З грішми і дурак невігласа почитують. п. пр. — Ох довго ти байко! Хіба що незнайко, простак невіглас не чув тебе зроду. Пч.

2. **незвича́йний** (С. Л.), **нечéмний** (Гал.), **нечéка** (Фр.), **негре́чний**, **мугúрь**.

Невѣжественный = **тéмний** і д. **Невѣжа** 1.

Невѣжество = 1. **темнóта** (С. Пар.), **тéмрява** (С. Ш.); **невідóмість**, **несьвідóмість** (С. Пар.). — Темнота народня — велике лихо. Кон.

2. **незвича́йність**, **нечéмність** (Гал.).

Невѣжливость = д. **Невѣжество** 2.

Невѣжливый, **во** = **незвича́йний** (С. Л.), **нечéмний** (Гал. Фр.), **негре́чний**. — Щоб не обідивсь він за яке незвичайне слово. п. к. — Що в злости я сказав тобі нечемне слово. Фр.

Невѣріе = **невíра**, **безвíрря**, **недовíрство**.

Невѣрно = **невíрно**, **неві́рно**.

Невѣрный = 1. **невірний**, **невíра**, **недовíрок** (С. З.). — Невірний гірш жида або турка. п. пр. — Лях потурнак влюшний галерський, недовірок християнський. п. д.

2. **нейновíрний**.

3. **невíрний**, **неправди́вий**, **неві́вний**.

4. д. **Вѣролóмный**.

Невѣройтность = **нейновíрність**.

Невѣройтный, **но** = **нейновíрний** (С. Жел.), **неподóбний**, **нечýваний**, **по**.

Невѣръ = **нéвір**, **невíра**, **недовíрок**.

Невѣсо́мый = безва́жний (С. Жел.), незва́жний, невагови́й.

Невѣ́ста = 1. неві́ста (С. З.), молода́, на весі́ллі в піснях і в речах обрядових — княги́ня.

2. дівчина на вида́нні.

Невѣ́стинъ = неві́стин, молоді́.

Невѣ́стка, невѣ́стушка = неві́стка, здр. невістонька, невіхна (С. З.), особо: синова жінка — синова́ (С. З.), синиха, братова — братова́ (С. Аф. Ш.). — Невістка — чужа кістка. н. пр. — З синовою його милости пана Василія. Маркович. С. З. — Брат сестру вітає, а братова стиха лає. н. пр.

Невѣ́сткинъ = неві́стчин (С. З.), синові́, братові́, кількох невісток — невістча́ний. — Невістчин хлопець. С. З. — У нас три невістки, так то невістчана худоба. Чайч.

Невѣ́сть = незна́ть, невідь, невідомо. — Незнать куди дів ся. — Незнать що каже.

Негарь = не́жирь (торішня трава невипалена).

Не́гдѣ = ніґде, ніде, нема́-де. С. З, Л. — Утопив ся-б молоденький, щоб не будить сьвітом, утопив ся-б тяжко жити і нема-де дітись. К. Ш.

Негла́сный, но = негла́сний, но, нейвний, но, безоповідно, ни́шком, ти́шком.

Неглиже́ровать = не́хтувати, занеха́ювати.

Него́дникъ, да = леда́що (С. З.), поб. — ледащю́га, ледащи́ця (С. З. Л.), ла́нець, ле́дарь (С. З.), ле́дарка, лайда́к, ло́бурь, поб. — лобуря́ка (С. З.), гультя́й, ка (С. З.), гульви́са (С. З.). — Вродилось ледащо — нїчащо. н. пр. — Ой ти пъеш, мене бъеш, сам не знаеш за що: ик і ти, так і я — обоє ледащо. н. п. — Пустив ся в ледащо. С. З. — Чаплинському злодію, ледащиці. Л. В. — Ой послухай, сину, що говорить вдова: моя дочка ледащиця не ночує дома. н. п.

Него́дность = него́дність, нїкче́мність (Чайч.).

Него́дный, но = 1. негодя́щий (С. Л.), него́жий (С. З.), негі́дний (С. З.), непригі́дний, незда́тний (С. Л.), нецуця́щий (С. Л.), непотрі́бний (С. Л.), нїкче́мний (С. З.), но. — На тобі, небоже, що мині негоже. н. пр. — На старість підтоптавсь, нема вже тої сили, що при здоровью мав, і ноги трусить ся і очі помутнїли, зовсім нїкчемним став. Б. Г. — **Него́дное** = не́гідь (С. Л.), непо́тріб, нїкче́мниця, похи́дька, по́кидь (С. З.). — І покидали вони яко негідь свої багатства. К. Ст. П. — Шкода грошей на таку покидь тратити. С. З. — Що воно не покидьки. С. З. —

Него́днымъ сдѣ́латься = зледа́щіти, знїкче́мнїти. — Не та вже и стила: не дащіла, нездужаю. К. Ш. — Си думка сьвіт од землї підіймає чоловіка і знїчемнїти не дає йому. Ос.

2. пога́нний, но, леда́чний (С. З.), паску́дний, но. — Таку ледачу памъять маю, що й не згадаю. Б. Г.

Негодова́ніе = гнїв (С. Пар.), ре́ство, обу́ре́ння. — На тварі і в очах у його малало обурення проти того вчинку. Кн.

Негодова́ть = гнїватн ся (С. Пар.), ре́ствувати (С. З.), обу́рювати ся. — Він все більше переймав ся тим, що більш обурювало його проти тодішніх заходів. Кн. — Чого він так обурив ся на його?

Него́дъ = 1. невда́ча, недого́да (С. З.).

2. неврожа́й, недорі́д.

Негодя́й, ка = пога́нець, паску́дник, паску́да (ср. р.) і дим. **Него́дникъ**, дя. — Плаче та рида, як рибонька бъеть ся, а над нею молодою поганець сьміеть ся. К. Ш. — Кругом паскуда! Чому ж його так не зовуть? Чому на його не плюють? К. Ш.

Негодя́йничать = ледарюва́ти.

Негора́здо = негара́зд, недо́бре, погано. — Ой негаразд Запорожцї. негаразд вийшло: степ широкий, край веселий тай запастили. н. п.

Негостепріи́мный = негостьови́тий, негости́нний (С. Жел.).

Негръ, негритя́нка = му́рин (С. З.), мурі́нка. — Як мурин білий, так дурень розумним ніколи не буде. н. пр.

Недалёко = недале́ко, недале́чко, бли́зько, неопо́даль (С. З. Л.). — Неподалік ставши обозом. Л. В.

Недалёкій, недальній = 1. недале́кий, бли́зький (С. Ш.), благі́нний (С. Л.). — Недалека дорога. — Близький родич. — Бач, благий сьвіт! С. Л.

2. недоу́мковатий, недоу́мок (С. З.), благе́нький, плохе́нький. — **Человѣ́къ недальняго ума́, недалёкій** = благе́нький, плохе́нький і т. д.

Недальновѣ́дный = короткозо́рий, короткогля́дний (С. Жел.), непрозірний.

Недви́жимость = нерухо́мість, нерухо́ме добро́. — Цїпувати велено було його не рухомість. Кн.

Недви́жимый, но, недви́жный, но = не рухо́мий, но (С. Жел. З.), непорухо́мий, но, неру́шний, но, непору́шний (С. Жел.)

бэрýхий (Пч.). — Довго, довго, утопувши в сердечні думи, сьвятий отець сидів ховки, нерухомий, сумний. Галуз. — Як уздів ся Лютиця Богданко, та й застиг на ґаві нерухомо. Ст. С. — Хотів кричать — ник сухий був нерухомий, мовчазний. О. Пч. — Він сидів непорушно. Ск. — В безрухім вкладі жевіли метнулись іскри і потім на ник погасли в сні тяжкім. О. Пч. — **Недвижимое имѣніе** = д. **Недвижимость** і під сл. **Имущество**.

Недобóръ = недобір.

Недобúтый = недóбиток. С. З.

Недоброжелáтель, ница = непрúятель, ка, недоброхіт, ка, вóрог.

Недоброжелáтельный = нежичлúвий; нежичлúвий (С. З. Жел.), недоброхітний, ворóжий.

Недоброжелáтельство = нез(ж)ичлúвість (С. З. Жел.), недоброхітство.

Недобросóвѣстный = недобросóвістний, несумíнний.

Недоброхóтный = д. **Недоброжелáтельный**.

Недóбрый = лихúй, злúй.

Недовѣзóкъ = недобíлянний віск.

Недовúдѣть = недобачáти. — Від старости вже недобачає.

Недовóльный = незадовóлений (С. Пар.), невдовóлений (С. Пар.), неконтéнтний (Прав.).

Недовóльство = недовóльність, незадоволéнність (С. Пар.), рéмство. — **Выражáть сúльное недовóльство** = рéмствувати.

Недовúручка = недобíр.

Недовѣрíе, недовѣрка = недовíрство. К. Кр. — **Имѣть недовѣрíе** = не мáти вíри (до кого).

Недовѣрчивость = неймовíрність.

Недовѣрчúвый = неймовíрний, невíрливий (С. Жел.). — Дружинонька неймовірливая, чуже семя непривітная. н. пр.

Недовѣсить, недовѣшивать = недопажúти, недопажувати; одважúти, одважувати.

Недовѣсóкъ, недовѣсъ = недовáга, недóвна плáта.

Недогáдливый = недогáдливий, недогáдко, нетямкий.

Недогáдывать, недогадáть = недоглядáти, недодивлятú ся, недоглядíти, недодивáти ся, не спостерегти.

Недозрéлый = недоспíлий (С. Л.), недостúглий, неспíлий (С. Л.), нестúглий, незрíлий, про де-які рослини — свидовúй. — Недоспíлий кавун. — Зелені груші. — Свидово жито. — З свидóвого жита смашна каша. С. Л.

Недоúмка = недóїмка (С. Жел.), недóплат, недóплатка (С. Жел.), залéглість (Гол.). — За ними рік крізь рік недоплат, тільки записуй. Ки. — За недоплатку поцíнували.

Недоúмочный = недоїмковий.

Недоúмщикъ = недоплáтник (так і в чеській мові). — Недоплатників росте у нас і до того йде, що хоч усе село цíнуй. Ки.

Недолѣтокъ, нéдолѣть = недóліток, підлíток. — Він зростом високий, а що недоліток — на 14-му годі тільки. Ки.

Недолюбливать = неполюбля́ти. — Він щось його неполюбляє. Чайч.

Недопогáть = незлýжати, недýжати, недугонáти.

Недомóлвка = недомóвка, недоскáз.

Недомóлъ = недомéл.

Недомыслíе = недóмисл, незрозумíння.

Недомѣривать, недомѣрять = недоміря́ти, недомíрятú.

Недомѣрка, недомѣръ = недомíр.

Недоносóкъ = недонóсок (С. Жел.), недонóшена дитúна (С. Жел.), нечасне́, невчасне́, нечасна дитúна (Лев.), вúливок. — Швидче до попа, треба у віру увести, воно до вечера недожине, бо родилось на 7-м місяці — виливок. Ки.

Недопёка, недопёклый = недóшічок, глевкúй хлíб, глевтюк, глевтяк (С. Аф.).

Недопродавáть, недопродáть = непопродáти, невúпродати.

Недоработка = недорóблене.

Недоразумѣвáть, недоразумѣть = нерозумíти, незрозумíти, непорозумíти.

Недоразумѣнíе = непорозумíння. — Причинами походів були мабуть якісь непорозуміння з Греками в справах купецьких. Бар. (І).

Недорóдный = недоспíлий, недостúглий, невúстоялий (про опухи).

Недорóдъ = недорíд.

Недорóслый = недорóслий, малекувáтий.

Нéдоросль = недóліток, неповнолíтний, (С. Пар.), підлíток, недорóслий, недорóсток (Чайч.). — Недоліток таке творить. К. Ш. — Щоб обути панят недорослих. К. Ш. (Д. що під сл. **Несовершеннолѣтній**).

Недорóстокъ = недорíсток, недорóсток, недорóслий, недогíн. — Буряки ці недогони. Лев.

Недосúдокъ = недосидок; недосíжене яйцé.

Недосидѣть, недосиживать = недосидѣти, невисидѣти, недо(нени)сиживати.

Недослышать = недочути, недочувати (С. З.). — Хоч чує, та мов спить і мов недочував. Гул. Ар.

Недослышка = недочування.

Недосмотръ = недогляд. С. З. Л.

Недосмотрѣть = недоглядѣти, недодивити ся, неспостерегти.

Недосолъ = недосіл.

Недосохлый = невисохлий.

Недоспѣлый = д. **Недозрѣлый**.

Недоставать, недостаётъ = бракувати (С. Аф. Л. Ш.), брак, бракує (С. Ш.), хибувати, хибує. — Убогому мало що бракує. п. пр. — Своїх сил у його бракувало: він хусїв повирвати ся. Бар. О. — Дівчат у нас бракує, а хлопців сила. С. Л. — Бракує трошей. С. Ш. — Купив би усього, та брак трошей. С. Ш. — Земаї та худоби хибує. Кн.

Недостатокъ = 1. недостача (С. Л.), нестаток, нестатки (С. З. Л.), хлїба — безхлїбя, риби — безрибя, води — безвіддя, безпиття, їжі — безїжжя, доріг — бездорожжя і т. д. — Недостача земаї і осьніти спричинили голодівчі. Кн. — Прибшов нестаток, забрав і остаток. п. пр. — Буйні вітри вставали, козака з ніг валили: одно безпиття, друге безїжжя, третє бездорожжя. п. д.

2. хиба (С. З.), вада, ґанч, хибчі (С. З.). — Нема чоловіка без вади. п. пр. — Що вже в неї женихів бувало, отже вони знайшли хибу в кожнім. Ст. С. п.

Недостаточно = недосить, недосталь, недостатньо.

Недостаточность = недостатність. С. Жел.

Недостаточный = недостатнїй. С. Жел.

Недостижимость = недосяжність (Чайч.), недосягність. С. Жел.

Недостижимый = недосяжний. С. Жел.

Недостойный, недостоенъ = недостойний (С. Жел.), негідний (С. Жел. Пар.), невартий, неварт. — Хто копійки не береже, той сам шага не варт. п. пр.

Недоступность, ный = недо(непри ступність, ний.

Недосугъ = недозвілля, нїкольство. — Недоглад або нїкольство господареві. К. Х. — За нїкольством не поробиш всього. Чайч. — Ян до цїпа, так і нїкольство у його, і до дівчат... Кн.

Недосужно = нїколи (С. З.), нема коли, нема часу, завізно (С. З.). — Ніколи у сман заснути, нїколи борщу сьорбнути. Кот. — Нехай зроблю другим разом, бо тепер завізно. С. З. (Д. що під сл. Некогда).

Недосчитаться, недосчитываться = недолічити ся, недолічувати ся.

Недосѣвъ = недосів.

Недотрога = 1. рос. Impatiens noli me tangere L. = не рушмене, розрив, черевички Божої матері. С. Ан.

2. недоторка, недотика (С. Жел.), незаймайло (сн. р.), недоторкливий, ва (Лев.), недотїркливий, ва (С. Жел.). — Дивись, яка недоторка! І пожартувати не можна.

Недотыка = д. **Недотрога** 2.

Недоуздокъ = оброть, обротько. С. Л.

Недоумѣвать = 1. перозуміти, недовисляти ся.

2 вагати ся, вагувати ся. (Д. під сл. **Колебаться** 2).

Недоумѣніе = 1. перозуміння.

2. вагання, непевність (д. **Колебаніе** 2).

Недоучь, недоучка, недоучившій ся = недовчений.

Недочесться, недочитаться, недочитываться = недолічити ся, недолічувати ся.

Недочетъ = недолік. С. Жел. — Зубів недолік. Кв. — Стали Турки попереду лічить недоліку 50, стали Клефти лічить: трьох голїпних між ними не має. І. Г.

Недотлый = 1. недоспілий, недостиглий.

2. невмілий, нездатний.

Недоѣдки = недоїдок, частше мн. недоїдки, недогризок, від сіна, соломи — зъїди, переїди.

Недругъ = ворог.

Недружелюбный = непривітний, ворожий. — Прощай сьміте, прощай земле, недружний краю! К. Ш.

Недуговать = нездужати і д. **Болѣть** 1.

Недугъ = д. **Болѣзнь**.

Недужливый = д. **Болѣзненный**.

Недужный = д. **Больной**.

Недурной, недурѣнъ, недурна = гарний, на, гарненький, ка, хорошкуватий, та. — Вона не красуня, але гарненька.

Недѣйствительность = недійсність.

Недѣйствительный = недійсний.

Недѣлимое, individuum = недїлиме, одиниця.

Недѣлимость = неподільність, нероздільність. С. Жел. Пар.

Недѣлимый = неподільний, нероздільний. С. Жел. Пар.

Недѣлька = недѣлька, тѝжнык (Сн. С. Ш.).

Нехѣльный, но = 1. недодѣльний, недодѣла, недорѣчі. — Бо ти недодѣльная дѣва. п. п. — Недодѣла ти кажеш.

2. недѣльний. — **День недѣльный** = недѣля, иноді — **сьвятá недѣля**, недѣленька. — Та прийшов же я тай у недѣлю, та дала Солоха сорочку білу. п. п. — Завтра недѣленька сьвята, тоді й одпóчинем. — В суботу — не робота, а и недѣлю — нема діла. п. пр.

3. тижньовѝй (С. Л. Ш.), потиженний, но (Сн.). — Хіба потиженних висилати муть сторожів. Сн. — Потиженно ми напáдку справляли. Ко.

Недѣля = 1. недѣля, недѣленька. (Д. **Недѣльный день**).

2. недѣля; тѝждень (С. З. Л. Ш.), здр. тѝжник (С. Ш.). — Їдеш на день, а хлíба бери на тиждень. п. пр. — **Воскрéсная, свѣтлая, святáя недѣля, недѣля Пáсхи** = Великоднí сьвята. С. Аф. — **Крестопоклóнная недѣля** = середохрéстний тѝждень (С. З.), середохрéстна недѣля, хрéстна (М. Л.), середохрéстя, середохрéстя (С. З.). — **Кáждую недѣлю** = що тѝжня. — **Недѣлю проводѝть, провестѝ** = тижнювáти (С. Л. Ш.), потижнювáти, протижнювáти. — Тижнювали у нас москалí. С. Л. — **Недѣлю недѣльски** = цíлий тѝждень. — **Трóицкая недѣля, недѣля св. Трóицы** = клечáльна недѣля, зелéні сьвятá, зелéна (С. З. Л.) грянá (С. З.). — Та на зелених мов сьвятках. К. Ш. — На грянúй недѣлі русалки сидѣли, сорочок просили. п. п. — **Пéрвая недѣля Великаго постá** = жúляна. М. Л. — **Понедѣльникъ 1-й п. В. п.** = жúлявий понедíлок. С. Аф. — **Шестáя недѣля Великаго постá, недѣля вáій** = вéрбна недíля, вéрбний тѝждень. — **Фомúна недѣля** = провідна, прóводи. — Се було само на Провідній. — **Черезъ недѣлю** = через тѝждень, за тѝждень. — Верба бье, не я бью — за тиждень Великдень, ось недалечко червоне яечко. п. пр.

Недѣятельность = недíяльність, недíйність. (С. Жел.).

Недѣятельный = недíяльний, недíйний. (С. Жел.).

Неестéственный = ненатурáльний, несьвітський, несьвітний (С. Л.). — В грудях пайшов ся той несьвітський крик, немов би зоддаку мій маяк до гласу инього не зоив. Сак.

Неждáнный, но = несподíваний, но. С. З. — Гість несподíваний, хаяíн неприбíраний, то й Бог простить. п. пр.

Нежелáніе = нехотíння, нéхіть (С. Л.).

Нéжели = нíж, як, над, од. — Було-б тобі мене, мати, в купелí заляти, а нíж таку нещасливу на сьвіт годувати. н. п. — Більше заходу, як тобо: нíж) празнику. п. пр. — Гірка правда краща од солодкої брехнí. п. пр.

Нежилéцъ, у вирази: онъ не жилецъ = йомý вже не животíти, не бýде вже рясту тонтáти, на лáдан дíше (тямко недужий, от-от умре).

Нежилóй домъ = пýстка. — Вернувсь із наймів господарювати в пустку. К. Х. — Пустку затопити нема кому. К. Ш.

Незабвéнный, но = незабýтній (С. З. Л.), незабýтній. вікопóмний (С. Л.). — До гуляпе, бенкетуе син наш незабутий? Вже й соловíї одлетíли, а його не чути. К. Х. — Нехай стане ся на вікопомную памятку. Орлик. С. 3

Незаботливый = недбáлий, недбáйливий, недбáйло, недбáлиця (сн. р.), недбáха (сн. р.). — Недбалиця — гірше пъяниці. п. пр.

Незаботливость = недбáлість, недбáльство, недбáйлість.

Незабýдка, незабýдь нечй, рос. Myosotis palustris = любí нене́ (С. Л.), незабýдь нене́, незабýдька (С. Жел.), навíні вíчки (С. Ан.).

Незавúдный, но = абú-якúй, сякúй-такúй (С. З.), абú-як, так собí. — Сякий-такий абн був, абн хлíба роздобув. п. п. — Жúне так собí.

Независúмость = незалéжність, непідхúльність, непідлéглість. — Литва і Русь, входячи у федерацийну єдность з Польщою, заховали свою політичну незалежність. Бар. О. — Борючи ся за свою незалежність, все більше й більше переймають Поляки звичаї нїмецькі. Бар. О.

Независúмый, но = незалéжний, непідхúльний, но, непідлéглий, ло, непідвóлений (К. Кр.), самостíйний. — Отець мій був ні од кого незалежний. Бар. — Литва і Русь мали незалежну окрему внутрішню управу. Бар. О. — Кожний молодий князь вважав себе незалежним і силував ся зрівнятн ся з Краковським князем. Бар. О. — Чую ся незалежною, чую, що живу власною працею. Фр. — **Независúмо отъ э́того** = окрíм сього. — Повинен заплатити рату за цíлий рік і окрім сього ще й штраф.

Незавúстливый, незавúстный = нена́й-

дрий (С. Жел.), неза́здрістний, незавидю́щий.

Незда́ча = невда́ча; неслі́д.

Незадо́лго = незадо́вго, неда́вно перед...

Незазо́рный, но = бездоко́рний, но.

Незакопнорождённый, ая = байстрю́к (С. Аф. Ш.), байстру́к (С. Л. Ш.), ба́йстер (С. Аф. Ш.), байстрю́чка (С. Аф. Ш. ж. р.), байстря́ (С. З. Л. Ш. сп. р.), безба́тченко (С. Л.), семиба́тченко (С. Л.), самосі́й, самосі́йна, па́далишна, добутни́, нажи́рована дити́на. — Гріх не байструкові, а батькові. н. пр. — За що мати згинущає ся, лає, проклинає, своє дитя без сорому байстрям називає. К. Ш. — Салдатка та ще десь з байстрям. О. Мор. — Самосійні діти. Кр. — Хіба ти батьківська дитина? Ти нажи́рована. Ки.

Незако́нность, ный = незако́нність, ний. **Незако́нныя дѣти** = д. **Незаконнорождённый.**

Незама́ть, у виразі: **„незамай, те“** = незайма́й, перу́ш, нечіпа́й, те. — Незаймай його — його і свої зацькують. н. пр. — Ну, чорте, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Панських груш не руш: як погинять, то самі віддадуть. н. пр.

Незамедли́тельно = негайно (С. З.), негаючись, незаба́ром. — Приїзди негайно.

Незамѣни́мый = незамінний.

Незамѣ́тный, но = незначний, непомі́тний, но, неприкмі(е́)тний, но, незна́ть, незпя́ти, незпа́чно, невзаміту. — Так якось незначно сталось, що й... — Оттак самому собі невзаміту він дійшов до... Кр. — Стриженний Ігнат, мри земї незнать. (н. з. — погріб.)

Незаня́той = вільний, гуляющий. — Де є гуляще місце, там і сідай. С. Л.

Незапа́мятный = стародавній, одвічний, предковічний (С. З.), вікові́чний, споконві́чний. — **Съ незапа́мятныхъ вре́менъ** = споконві́чно і під сл. **Вре́мя.** — Могила споконві́чно тут, ніхто не знає, коли її насипано. Ки.

Незапя́тнанный = незаплямо́ваний, незакаля́ний, чи́стий.

Незаслуже́нно = неповаслу́ги, ніза́що, лу́рно: да́рма, даре́нне, безповинно.

Незатѣ́йливый, во = невигадливий, во.

Нездоровиться, нездоро́вится = нездужати ся, недобри́ти ся, нездужа́ть ся, недобри́ть ся. — Щось мені недобрить ся. Чайч. — Пішов би і я, та щось нездужать ся: і голова трохи болять і всього неличе мне.

Нездоро́вость = нездоро́вість.

Нездоро́вый = 1. недужий, недужний, слабий і д. **Больно́й.**

2. нездоро́вий, шкідли́вий, падли́вий, непогожий. — Нездорово повітря. — Непогожа вода.

Нездоро́вье = не́міч, недомога́ння (С. Л.), також дивись: **Болѣзнь.**

Нездоро́вѣть = д. **Боле́ть.**

Незло́бивый, незло́бный = незлий, незлосли́вий, незлісний, незло́стивий, лагідний (С. Пар.).

Незло́біе = незлосливість (С. Ж.), незло́стивість, ла́гідність (С. Пар.).

Незна́емый, но = невідо́мий, но, незвісний, но, незна́ємий. (Пр. д. під сл. **Невѣдомый**).

Незнако́мецъ, незнако́мка, незнако́мый, ая = незнайо́мий (С. Л.), незна́ємий, ка.

Незна́ніе = невідомість, несьвідо́мість (С. Пар.).

Незначи́тельный, но = незначний, незна́чно, невеликий, нелічний, но, небага́то, тро́хи.

Незначи́тельность = незначність, нева́жність, дурни́ця.

Незрѣ́лость = неспілість, недостиглість.

Незрѣ́лый = 1. неспілий, нестиглий (С. Л.), недости́глий, зеле́нний, свидовий. (д. **Недоспѣлый**).

2. молодий, недоро́слий, зеле́нний.

Незыблемый, мо = непохи́тний, непохи́бний, но. С. Пар.

Незбѣжность = неминучість.

Незбѣжный, но = неминучий, неминуче (С. Пар.), неминущий. — Так! кара неминуча; від неї не втічеш. Ки. — Буде неминуча му́ка. К. Д. — Смерть — неминуча дорога. н. пр.

Неизвѣ́данный = недо́сліджений, невідо́мий, недовідо́мий. — Духовно-моральне життя чоловіка — все одно, що недовідоме для морське. Ки.

Неизвѣ́стность = невідомість, безві́сть (С. Л.). — Невідомість закутала його туманом. Мир. О. — Аби ніхто непослушеньства свого праву невідомістю покривать не міг. Ст. Л.

Неизвѣ́стный, но = невідомий, но (С. Л.), незві́сний, но, недовідо́мий, но, безві́сний (С. Л.), незна́ємий, незна́нний, незна́ний (Чайч.), незпа́ть (С. Л.), незпа́но, непозпаку́ (С. Л.). — Незпать ким-коли ся. С. Л. (Д. ще від сл. **Невѣдомый**.

Неизглаго́ланный = невинови́нний (С. З. Л.

ж.), несказа́нний. — Невимовне чудо. С. З. — Якесь невимовне диво учинило ся. Чайч.

Незгладимый = **невивóдний, невитравний.** — Невиводна плама. — Се мало невитравне враження на його душу. Ап.

Незлóбимый = **незлíтливий, невдýжливий.** — Зерно самолюбства невидужливого. Кн.

Незлóбность = **незлíтливість, неодвíність.**

Незлóбный, но = **незлíтливий, неодвíнний, но.** С. Л.

Незмéрный, но = **незмíрний, неомíрний, безмíрний, но** (С. Л.).

Незобрази́мый = **несказа́нний.** — Краса несказанна.

Незречённый = д. **Незаглаго́ланный.**

Незсякáемый = **невичерпа́нний, невивóдний, безперевóдний.**

Незъяснúмый = д. **Незаглаго́ланный.**

Неизмéрность = **неймовíрність.**

Неизмéрный, но = **неймовíрний, нечýваний, но.**

Неимýщій = **убóгий, недоста́тній** (С. Жел.), і д. **Бéдный.** — Убогому мало що бракує. п. пр. — Набрав ся Бог багатих, а убогим роскидає. п. пр.

Неимéніе = **недоста́ча** і д. **Недоста́токъ 1.** — **За неимéніемъ, по неимéнію** = **не ма́ючи.**

Неискренность = **нещúрість.** С. Л. — Дота тебе вірно кохала, доки нещирість твою дознала. п. п.

Неискренній = **нещúрий.**

Неискýсный, но = **невмíлий, ло, незручний, нездáтний, но.**

Неисповéдимый, мо = 1. д. **Незаглаго́ланный.**

2. **недовідóмий, незрозумíлий, непохúсльний.** — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Неисполнéніе = **неспóвнення, невиповнення, невиконáння.**

Неисправúмый = **неспрáвимий, непоправúмий.**

Неисправность = **неспрáвність.**

Неисправный = **неспрáвний.**

Неиспы́танный = **недíзнаний, неспробóваний, неспитко́ваний, недосьвíдчений.**

Неистовство = 1. **лютість, лютовáння** про вітер, хвилі). 2. д. **Бéшенство 1.**

Неистовствовать = д. **Бéситься 2.**

Неистовый, но = **лютий, то, шалéний, но, несамовúтий, то.** — Як в двір въíду, подивлю ся на вроду сьвятую, і щалено обíйму ся, поклон поцíлую. Лобода. — Несамовитий крик розбудив мене. Кн. — Скочив Муйо, мов несамовитий, біжить прудко до сьвітлиці в гору. Стар. С. п.

Неистощúмый = **невичерпáнний, невивóдний** (С. Л.), про Істові записи — **непереíжнúй.**

Неисходúмый = **несходúмий.** — Живуть ведмеді по густих несходимих лíсах. Яструбець — Про звірі.

Неисчерпáемый = **невичерпáнний, невичерпаний** (Лев.).

Неисчúслимый = **неслíчúмий, неслíченний** (С. З.), **несчислéнний.** — Кинув оком по Косовім полі, аж там бачить неслíчене вíйсько. Ст. С. п. — Несчисленної шкоди зазнав би був народ... Кн. — Нéсчисленне багатство було у його. п. о.

Нейтралитéтъ, льный = **нейтрáльність, ний.**

Неклáссный = 1. **неранґовúй** (урядовець). 2. **некласовúй** (про школи).

Неказúстый = **непоказúний, неповíдний.**

Нéклёнъ, рос. Acer tataricum L. = **чорноклéн, чорнокíнна, лáклен.** С. Ап.

Нéкогда = **нíколи** (С. З. Л.), **нема́ коли, нема часу.** — То снíдаю, то обíдаю і погулять нíколи. п. пр. — Нíколи і вмерти буде. п. пр. — Нíколи тепер по оченьки ходити. п. пр. — Все нíколи — за лежнею то й сидíї нема. п. пр. — Сíдай, підвезу! Нема часу, треба йти. п. пр. (Д. ще під сл. **Недосýжно.**)

Нескончáемый = д. **Безконéчный.**

Некраси́вый, во = **негáрний, но** (С. Л.), **негóжий, же, поганий, но.** — Не жаль мíнї того воза, коли-б дівчина гожа, а то руда та погана, та й та воза поламала. п. п.

Нéкресть = **нéхрист.**

Некрещённый = **нехрéщений.**

Некролóгъ = **некролóг, посмéртна згáлка.**

Некрýпкій = **недýжий, немíцний, некрúпкий.**

Некстáти = **недорéчі, недолíла невлáд, недоладý, недошúнги** (С. З.). — Озвав ся недоречі і вийшло: па те й жої штани и жлукто. Кн. (Пр. д. що під сл. **Кстáти**).

Некуда = **нíкуди, нема́ куди, нíгде, нема-де, нíкудою.** — Іди, іди, Якове, а хати, бо на пічі батько та мати, а на полу батькові дíти, нíде тебе, Якове, дíти. п. п. — Тяжко, важко и сьвíтї жити сиротї без роду: нема куди прихилить ся, хоч в гори та в воду! Утопив ся б молоденький, щоб

не видать сьвітом; утопив ся б — тяжко жити і нема де дітись. К. Ш. — Нікуди піти.

Нела́дный, но = недобрий, ре, пога́ний, но, лихи́й, злий, зле, негара́зд. — Ой негаразд Запорожці негаразд вчинили, степ широкий, край веселий тай запанастили. н. п.

Нелёгкая = си́ла дияво́льська, нечи́стий, біс, чорт, лиха́ годи́на. — Дёрнула меня́ нелёгкая = налáв мéні біс. — За-чёмъ меня́ туда́ нелёгкая поне́сёть? = чого́ мене́ туди́ чорти́ка понесе́? — Куда́ его́ нелёгкая занесла́ = куди́ його́ чорти́ понесли́, куди́ він к бісу подíв ся? — Нелёгкая тебя́ принесла́! = принесла́ тебе́ лиха́ годи́на, чорт, біс, нечи́стий тебе́ приніс! — Пусти́ться во всѣ нелёгкія = в леда́що пусти́ти ся.

Нелицепрія́тный, нелицеприя́тный, но = безсторо́нній, правди́вий, во.

Нело́вкій, ко = незру́чний, но (С. Л.), нетки́й (С. З.), незграбний, но, незгра́ба, вайлува́тий. — **Нело́вко** = пи́яково (С. Л.), пи́якось. — Напився на мене такого, що й казати пи́яково. Ч. К. — Катери́ні стало пи́яково. Лев.

Нело́вкость = незру́чність, незгра́бність. — **Почу́вствовалъ нело́вкость** = почу́в себе́ я́кось пи́яково.

Нело́жный, но = правди́вий, справедли́вий, во, по пра́ві. пе́вний, но. — Неложна чутка.

Нельзя́ = не мо́жна, не ві́льно. — Сюди не можна ходити. — **Какъ нельзя́ лу́чше, ху́же, бо́лѣе** = як найкра́ще, як найгі́рше, як найбі́льше.

Не́льзя, у выраз: „до не́льзя" = до кі́нця́, до краю, до оста́нку, через кра́й, за па́дто. — **До не́льзя терпѣ́лъ** = терпі́в до оста́нку. — **Росхвали́ли до не́льзя** = через кра́й розхвалили.

Нелѣ́пица = пісенітниця, дурни́ця, бредня́, незна́ть-що, ка́'зна-що. (Д. під сл. Ахине́я, Безсмы́слица, Вадоръ).

Нелѣ́пость = 1. недола́дність, ду́рість, дурова́ння.
2. д. Нелѣ́пица.

Нелѣ́пый = недола́дній, неподо́бний; дурни́й, безглу́здий. — Плете щось неподобне, що й куци не держить ся.

Нелюби́мый = нелю́бий, нени́лий, не́люб. С. Л. — Хоче мене мати за нелюба дитв. н. п.

Не́любъ = нелю́бий, не́люб, гидки́й, прикри́й.

Нелюдимъ, нелюдѣ́мка, нелюди́мый, ая = нелю́да (С. Л. сп. р.), одлю́дько (сп. р.), нелю́дько, бе́злюдень, безлю́дько (С. З.), одлю́дний (С. З.), вовкувати́й. — Такий, що ні до кого й не озветь ся: вовкувати, одлюдько. Ск. — Дорікає сестра, що я безлюдько — цураю ся людей. Кн. — І на в заяки не дасть — такий безлюдько. С. З. — Живе одлюдно на вигоні. С. З. — Обзу-да будь од нас одлюдна. н. п.

Нема́ло = нема́ло, чима́ло (С. Л.), багате́нько. — Він чимало попрацював над сим ділом. — Чимало літ перевернулось, води чимало утекло, і в хутір лихо повернулось і слід чимало принесло? К. Ш.

Немаловáжный = немаловáжний, значний.

Нема́лый = чима́лий. — Чима́лий у ярі ставок, зелений на горі гайок. К. Ш.

Неме́дленно, неме́для = негайно (С. З. Л.), незага́йно, негаючись, незаба́ром (С. З. Л.), неба́вом (Гал.), неба́вно (Гал.), незаба́вом (Гал.), зара́з (С. Л.). — Хай незабаром поспіша догнати. І. Г. — Іди мені зараз. С. Л.

Неме́дленный = негайний, незагайний, незаба́рний.

Немилосе́рдный, но = немилосе́рдний, безмилосе́рдний, но, жорсто́кий, ко.

Немúлость = немúлость, немáска.

Немúлый = д. Нелюби́мый.

Немину́емый, мо = немину́чий, че (С. Л.), немину́ючий, ще.

Немно́гіе = небага́то, ма́ло хто. — **Немно́гое** = ма́літь, малéзна, небагато, ма́ло що. — **Въ немно́гихъ слова́хъ** = кількома́ слова́ми (Чайч.), коротко кажучи. — **Немно́гіе понима́ли его́** = ма́ло хто розумів його́. — **Для немно́гихъ** = для небагатьо́х. — **Немно́гихъ** = небагатьо́м, ма́ло кому́.

Немно́го, адр. немно́жко, немно́жечко = небага́то, небага́тько, небагате́нько, тро́хи, тро́шки, тро́шечки, тріпки, тріше́чки, трі́ні, трісі, тріснї, крі́пку, кріше́чку. С. Л. Ш. — Пусти, свате, в хату — тут нас не багато. н. п. — Почав трохи випивати ся. Кн. — Миски, ложки й хліба трошки. н. пр. — Хай вам Бог здоровля прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Дайте, кажу, ще трісі! — Буде вже тобі! — Та трісні! Чайч. — А й так мало, не багато було у Бога. К. Ш. — Див. що під сл. Мало. — **Немно́го спусти́ть** = тро́хи згодом, незабаром після..., певдовзі. — Не довго він мучив ся і вмер, а незабаром після того вмерла і жінка. — **Немно́гу**, ко-

хмóжечку = потрóху, потрóшку. — Гороху потроху. н. пр. — Потрошку та з папкою. н. пр. — Горошку потрошку — на дальше буде. н. пр.

Немóжется = 1. д. **Недорóвится.**
2. не мóжна, не вільно.

Немóчно = невмовкаючи, безустáнку. — Говорив цілий вечір, невмовкаючи.

Немóчный = невмовкаючий.

Немóчь = 1. поздýжати (С. З. Л.), нездолíти, нездолáти, незмогти́ (С. З.). — Нездужав встати. — Бо я стар, болíю, більше тепловом нездолію. н. д.
2. д. **Болéть.**

Нéмочь, нéмощь = нéміч і д. **Болéзнь.** — **Дéвичья нéмочь, Chlorosis** = блíдáчка. — **Чéрная нéмочь** = чóрна нéміч, хворóба.

Немóщный = 1. д. **Больнóй.**
2. недýжий, безсúлий. — Ти вóли ж мої недужі, та винесíть мажу з калюжі. н. п.

Немыслúмый, но = неможлúвий, во, неподóбний, но.

Ненавúдéть = ненáвидíти. — Вона мене ненáвидить.

Ненавúстливый = злúй, недóбрий, нежичлúвий.

Ненавúстный = ненáвúсний, ненáвядний (К. В.).

Нéнависть = ненáвúсть.

Ненагля́дный = лю́бий, кохáний (що на його ненадивиш ся).

Ненадéжный = 1. кволúй, хúрний.
2. ненéвний. С. Л.

Незáдобность = непотрéба.

Ненáдо, ненáдобно = 1. потрéба, не трá. — Кинь мене, Боже, де мене не треба. н. пр. — Не тра стару клопотати, стара знає, кому дати. н. пр.
2. дáрма (С. Аф.), сíлькісь (С. З. Л.).

Ненáдобный = непотрíбний (С. Л.), безпотрíбний. — Старе, як гнила колода, нікому непотрібне. н. пр.

Ненаказáнно = безкáрно.

Ненаказúмость = безкáрність.

Ненаказúмый = безкáрний. — Як то не добре на сьвітї було, як сьвітом безкарні боги управляли. І. Г.

Ненарóком, ненарóчно = нав(у)кúсне (С. Л.), безпанíру, незнарóшне (С. Л.), ненарóком (С. Л.).

Ненарóчный = невзúсний.

Нерушúмый, но = нерушúний, но.

Ненáстливый, ненáстный, но = негóдящий, непогóжий.

Ненáстье = негóда (С. З. Л.), негодиця, нéгодь, нéпогодь, безгóддя, сльотá (С. З.). — До милої вроди не має негоди. н. пр. — Шкода й одежини під таку негоду. Кн. — Не хочу я вмірать зімою або під нéгодь в осени. Кн. — Під час осíнньої сльоти. С. З. — Чи в погоду, чи то в сльоту іду з нею на роботу. н. п. — Лізе в очі, як сльота. н. пр. — **Началóсь ненáстье** = занепогодилось. Лев. — **Кóнчилось ненáстье** = розгодúлось. — О, вже розгодиюсь ся — не буде дощу! Чайч.

Ненасы́тимость, ненасы́тность = несúтство (С. Л.), ненáїсть, нéсить, ненажéрливість.

Ненасытúмый, ненасы́тный = несúтний, ненажéрливий, ненажéрний, ненаїдúний, невситúмий, ненáїстний, ненажéра, жабрúй (Сп.). — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать. К. Ш. — Цілe село заневолив, ще йому мало! Невситима людина. Кн. — Ох невситима дитина! Їсть, їсть, не наїсть ся. Кн. — Скатертина ненажерлива — її не напогуєш. н. пр.

Ненáжда, ненáждный, ненáждчивый = д. **Ненасытúмый.**

Ненýжный, но = д. **Ненáдобный, ненáдо.** — **Ненýжная вещь** = непóтріб, покúдька, покидáчка.

Необдýманный, но = необмíркóваний, но.

Необитáемый = пустúй, безлюдний, дúкий, (хата) — пýстка. — Викинуло їх на дикий острів. — Може вернеть ся в покриту пустку зімувати, і укриє і нагріє погорілу хату. К. Ш.

Необозрúмый = неоглядний, неосяжний, безкрáй.

Необорúмый = необóрний (С. З.), непереможний.

Необýзданность = невпинність.

Необýзданный, но = невпинний, но, незагнýзданий, свавóльний.

Необусловленный = безумóвний.

Необýтый = нев'обýтий, невзýтий, бóсий. — Нев'обута не з'одягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Необходúмо = 1. д. **Нáдо.**
2. кóнче (С. З.), докóнче, конéчне (С. З.), доконéчне, неминýче (С. Л.). — Але третьої неділї треба нам було конче їхати. Федь.

Необходúмость = потрéба, конéчність (З. Жел.).

Необходúмый = 1. потрíбний, потрéбний, потрéбен. — Робив для тебе усе, що тобі здавть ся потрібним. Ч. К. — Так потріб-

ний, як дірка в мішку, и. пр. — Дав би на молебоп, та самому потребен, и. пр.
2. коне́ч(ш)ний (С. Жел.), неодмі́нний, безпремі́нний, немину́чий, пильний. — Бо пильні листи маю, їду до обозу. и. п.

Необходи́тельный = неввічли́вий, незвича́йний.

Необъе́мленый = необся́жний, безмі́рний. — Край небо наче розсовуеть ся, ши́ршав, стає необсяжним. Кн.

Необъясни́мый = незрозумі́лий, незмірко́ваний, неспога́даний (С. З.).

Необъя́тный = д. **Необъе́мленый**.

Необъе́жонный = не́ук. — Запригли неука, а він як поиесе..

Необыкновенный, необычайный, но = надзвича́йний, незвича́йний, но, несьві́цький. С. З. — Побачивши панича такої пізньої незвичайної доби, вона здивувала ся. Лев. В. — З батька, з діда, з прадіда не був и злодій — се несьвіцький сором. С. Л.

Необы́чный = 1. д. **Необыкновенный**.
2. незви́клий, непризвича́єний.

Необя́занный = неповинний.

Неогля́дкою = неоглядаючись, неозира́ючись, без о́гляду. — Побіг, неоглядаючись.

Неограни́ченый = необме́жений, необмежо́ваний, безмі́рний, безкра́їй (С. Аф. III). — Козацство спинало необмежену власть шляхти. Бар. О. — Коли в Правобережній Україні під'упало козацство, вона перейшла під необме́жену власть Польщі. Бар. О.

Неодоли́мый = д. **Необори́мый**.

Неоднократный, но = неодноразо́вий, не раз.

Неодушевле́нный = безду́шний, неживий.

Неодѣ́тый = неодя́гнений, невдя́гнений (С. Л.), незодя́гнений, неубра́н(т)ий (С. Л.). — Пр. д. під сл. **Необу́тый**.

Неожи́данность = несподіванність, несподіванка, несподіване. — Се для мене була велика несподіванка. Кн. — Зрадівши з такої несподіванки, я... Кн. — Я не писав вам, бо хотів зробити вам несподіванку. Фр.

Неожи́данный, но = несподіваний, но (С. З. Л.), неспога́даний, нега́даний, но (С. Л.), на́глий, ло, знена́цька (С. З.), знеобі́чка (С. З.), знеба́чки (С. Ж.), невба́чай, незнаро́шна (Кр.), неназні́мки (Кн.), спотиньга́ (С. З.). — З несподіваного часом буває сподіване. и. пр. — Почувши несподівано, як хтось уступив до хати. Лев. В. — Нападши несподівано на товариство полку мого. Л. В. — Як виглянув в вікно знепацька, прийшов Латин в великий страх. Кот. — Як орел ширококрилий, як вітер знепацька політив на військо враже. Балуз. — Як би знепацька ангел з неба злетів з огненою різкою. Кот. — Коли знеобачна Настин ретіт почув ся, ак ни іздрігнули ся. О. С. — Я замислив ся, а сестра непзвіймки як гукне на мене. Кн. — Но відкіль стрілка не взяли ся і спотиньга в стегно вп'ялп ся. Кот.

Неозабо́ченный = безклопітний, безжу́рний.

Неокончательный = недовершений. Гр. См. Ст.

Неопали́мый = неспали́мий.

Неопа́сный = безпе́чний. С. Ш.

Неоперя́вшійся = безпе́рий. С. Ш. — **Неоперя́вшійся птене́ць** = голопу́цьок (С. Аф. З.), голу́цьванок (Чайч.), голоцьвіринок.

Неописа́нный = д. **Невыгласолапный**.

Неопла́тный = невиплатний, неоплати́мий. — Заліз в невиплатні довги.

Неопо́мниться = не счу́ти ся (С. Л.), не стя́мити ся (С. З. Л.), не схамену́ти ся. — Не счуеш ся, відкіля й лихо складеть ся. К. Х. — І не счув ся, коли ніч минуля. — І не стямив ся, відкіль вітер повіе. Кн. — Не стямилась Вівця, як сніпицю загубила. и. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся и в дівчину, вкохавсь, як вжахнув ся. п. п. О. Ст.

Неопредѣле́нность = неозна́ченість, невизначеність, невира́зність, неясність. — Купецька діяльність зьєднала ся так з неозначеностю мети, неевностю стежки до неї. Бар. О. — Невизначеність ідеї космополітичних змагань не дає нам... Кн.

Неопредѣлённый, но = неозначений, но (Гр. Ог.), невизначений, невира́зний, неясний, но. — В умові межі невизначені, а просто сказано: суходолом до річки Синюхи. Кн.

Неопровержи́мый, мо = незаперечний, но (С. Пар.), несхи́тний, но (С. Пар.), непору́шний, но.

Неопра́тность = нечепурність, неохайність, неохарність.

Неопра́тный, ая, но = нечепурний, неохайний, но (С. З. Л.), нечупа́рний, но (С. Л.), неохарний, но, нечепу́ра, нечупа́ра (С. Л.), нечупа́йда (Граб.), неохля (сн. р.), нехлю́й, нехлю́я (Граб. С. Л.), нетіпаха, підтіпанка (Граб.), шпаровка, невпивака (Граб.), задрипа (С. Л.), задри́панка (С. Аф.), забовту́ха, забов-

тянка (Граб.), замазу́ра, заму́рза (Граб.). — І Трахтеміри теть горою печеспурні свої хати розкідав в долину лихою, мов ньпі- ли стрець торбинки. К. ІІІ. — Більш за инших печупарна хата. Кн. — Була в його жінка та така неохайна, що ні коло себе, ні коло чого рук не доложе. н. к. — А ти, задрипана — шипкарка! К. ІІІ.

Небы́тный = недосьві́дний, недосьві́дчений, небува́лий. — Заморочують недосьві́дних людей. Кн.

Неоскудева́емый = д. **Неизсяка́емый.**

Неосла́бный, по = пи́льний, но, щи́рий, ро, неперести́нний, безусти́нний, но, без пере́рви. — Нильний догляд. — Щира праця.

Неосмотри́тельность = необа́чність (С. Л.), неогля́дність, необа́чка, необере́жність.

Неосмотри́тельный, по = необа́ч(ш)ний, но (С. З. Л.), неогля́дний, необере́жний, но. — Прости раз, воно і вдруге буде таким необачним. Кн. — Хтобн будуючи, дерево або цеглу необачне упустив і тим кого забив. Ст. Л. — Грав необачно на великі гроші. Зінь. — А позаду Сагайдашний, що пр кінив жінку на тютюн та люльку — необа́шний! н. п.

Неосповати́льный, по = безоспо́вний, неслу́шний, но (С. З.).

Неоспори́мый = д. **Неопровержи́мый.**

Неосторо́жный, по = необере́жний, небере́жний, но (С. Л.), небереже́нний і д. **Неосмотри́тельный.** — Необереженого і чорт не стереже. н. пр.

Неосторо́жность = необере́жність і д. **Неосмотри́тельность.**

Неосуществи́мый = неможли́вий.

Неосе́длый = неосілий, мандрівни́й, кочовий.

Неотвратимый = немину́чий, неодворо́тний. — Неминуче лихо.

Неотзы́вный, неотзы́вчивый = невідче́пний, вїдли́вий, уїдливий. — Небудь уїдливий, мов оса. Гул. Ар. — Таке вїдливе, що хоч візьми та й плюнь йому межи очі. н. пр.

Неоте́са = неоте́са, незгра́ба, одоро́бло, нескре́ба, чвала́й, бе́цман, ка, ку́рло, ку́рило, хахло́, ку́гирь (С. Л.), ге́вал (С. З.). — Ступити не вміє: де йде, так і зачепить ся за щось, скрізь — неотеса. Кн. — Ой вийду я за ворота — нема мого злота, тільки той стоїть нескреба, що мині не треба. н. п. — Чвалами ходять та бісів проводять. н. пр.

Неоткрове́нность = нещи́рість.

Не́откуда = нївідкіля́, нема́, звідки.

Неотло́жный, по = д. **Безотлага́тельный.**

Неотлу́чный, по = невідлу́чний, розлу́чний, невідсту́пний, но.

Неотмоли́мый = непокутований.

Неотме́нный, по = неодмінний, но.

Неотсту́пный, по = невідсту́пний, безвідсту́пний, невідче́пний, но, притьмо́м (С. З. Л.). — Притьмом намагать ся.

Неотходный = д. **Неотлу́чный** і **Неотсту́пный.**

Неотчужда́емый = непрода́жний, заказаний.

Неотъе́млемый = неодніманий, невідійманий.

Неофи́тъ = новохре́щенець.

Неохо́та = не́хіть (С. Л.), неохо́та. — Мнѣ неохо́та = нема́ю охоти.

Неохо́тно = не́хотя, неохо́че, зне́хотя (Лев.).

Неоцѣне́нный = неоці́нний.

Неочередно́й = нечерговий.

Неощути́тельный = непомітний.

Непа́мятливый = непам'я́ткий, непам'ятту́щий.

Непа́рный = непари́стий. — Непаристі чоботи.

Непереводи́мый = неперекладний.

Неплате́жъ = неплатіж, неплата, невиплат.

Неплате́льщикъ = непла́тник.

Неплодіе = неплідність, неродю́чість.

Неплоди́тый = неплідний, неплодю́чий (про тварі і рослини), неродю́чий (про землю), неплідниця (про жінку).

Неплотный, по = нещільний, но, на ослаб.

Непобѣди́мый = неперемо́жний, необо́рний (С. З.).

Неповади́но = незнадно.

Неповинный, но = невинний, неминува́тий, безневинний, но, неповинний, но, без вини́.

Неповиновéніе = неслухня́нство, неслухня́ність, непослу́шенство (С. Ж.). — Непанькати ся ж з вами, коли ви тільки начальство своє неслухняньом клопочете. Лев. В. — Аби ніхто непослушенства свого праву невідомістю покривати не мог. Ст. Л.

Неповоро́тливый = неповоротки́й (С. Л.), непото́рний, міхува́тий, ломакува́тий (Ман.), вайлува́тий, зава́жуватий (Ман.), незгра́бний, незру́чний, лемехува́тий, лемішкува́тий, лапехува́тий (С. З.), лемішка, мниха, макуха, нахлак. — Ле-

искувата вона, заким повернеть ся, то й день мине. Ки.

Непого́да, не́погодь = д. **Непа́стье.**

Непогрѣша́ный, но = безгрішний, непохи́бний, но, непохи́льний, но, безгрішно, без похи́лки. — Одна наука непохибна, та, що навчає ворогу прощати. К. В.

Неподалёку = недале́ко, бли́зько.

Непода́тливый = нездатливий (Лев.), винистий, жи́лавий.

Неподви́жность = нерухо́мість. — Розкинає руки, що закляк від довгої нерухомости. Пісоч.

Неподви́жный, но = нерухо́мий, но (С. З. Л.), непору́шний, но (С. Л. Ж.), неру́шний, но, неповору́шно. — Довго стоїв я нерухомо, не знаючи, що й думати. Фр. — Я сидів нерухомо. Ки. — Стоїв неповорушно. Лев.

Неподда́льный = нехвальшивий, правдивий, щи́рий, щи́росний (С. Л.).

Неподку́пный = непідкупний, справедли́вий, непохи́бний.

Неподража́емый = незрівня́нний, неперелі́дований (С. Жел. Пар.).

Неподосту́пный = непідступний, непристу́пний, недосту́пний.

Неподходя́щій = непідхо́жий.

Неподо́льчивый = недо́брий, скупий. — Ач який недобрий — ніколи нічого не дасть.

Неповзволи́тельный, но = недозво́лений, заборо́нений, невільний, но; незвича́йний, но.

Непоколеби́мый, но = непохи́бний (С. Л.), непохи́тний, непору́шний, но (Ст. Л.).

Непоко́йный = неспокійний, баламу́тний.

Непоко́рность = непокі́рливість (С. Л.), непокóра, непідхи́льність.

Непокóрный = непокірний, непокірливий (С. Л.), неслухня́ний. — Люто карали смертю всякого неслухняного. Бар. О.

Неполнота́ = непо́вність.

Непо́лный = непо́вний.

Непохѣ́рный, но = непохі́рний, надмі́рний, над мі́ру.

Непоня́тливый = нетямкий, нетяму́щий.

Непоня́тный, но = незрозумі́лий, ло, непоя́снльний, но, недостя́мку, недотя́ми. — Мова незрозуміла дітям. Ки. — Крикнула щось на своїй незрозумілій мові. Пісоч.

Непоправи́мый = непоправний, непора́дний.

Непоро́чный = непоро́чний (С. Жел.), чи́стий, безнага́нний (С. Ж.).

Неприйдок = д. **Безприйдок.**

Непора́дочный = непутя́щий. С. З.

Непослуша́ніе = д. **Неповинове́ніе.**

Непослу́шный = неслухня́ний, неслі́пний, не́слух.

Непосре́дственный, но = безпосередній, не (С. Ш.), про́сто. — Безпосередні вибори. — Удав ся просто до його.

Непостижи́мый, но = недовідо́мий, ні і д. **Непоня́тный.** — Куди жене їх таємна доля, Предвічного недовідома воля? К. Б.

Непостоя́нный = неста́лий (С. З.), неста́ло́чний (С. З.), нестановитий, непе́вний (С. Ж.). — Дівчина жартовлива, нестановита, як той метеличок в літі. Фед.

Непостоя́нство = неста́лість (С. З. Л.), неста́то́чність (С. З.), неста́ток. — Вдача нестаточність козацькую, не жадному панові піддаство не додержують. Л. С.

Непосе́да, непосе́дъ, непосе́дка = непосидю́чий, непосида́чка (С. Л.), шве́нда (С. Л.), побігу́ця (С. Л.).

Непотре́бникъ, ца = розпу́стник, ця, бі́хур, ка, курва́ль, ку́рва, повія, хльо́рка, шку́ра, шлюха, паплюга (Кот.), дівчинка.

Непотре́бный = 1. д. **Непа́добный.**

2. розпу́стний, розпу́тний. — Розпустне життя в молодости приносять хворобу на старі кості. н. пр.

Непотре́бство = розпу́ста.

Непочёнъ = ба́йдуже́ (С. Л.), да́рма, ані га́дки (С. Л.). — Хоч горі усе, йому ані гадки. С. Л. — Що там не кажуть про його, йому байдуже.

Непочте́ніе, непочти́тельность = неповага (С. З.), зневага (С. Аф.).

Непочти́тельный = неповажливий, зневажливий, непошти́вий.

Непра́вда = 1. непра́вда, вар. неправдонька, кривда. — Правда кривду перемагає. н. пр.

2. бре́хня. — Брехнею світ пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — **Жить не пра́вдой** = неправдувати, кривдити.

Неправди́вый, во = неправди́вий, во, криводу́шний, но.

Непра́ве́дный, но = непра́ведний, но, несправедливий, во, не по правді. — Та не по правді та козаченько живеш з дівчиною. н. п.

Непра́вильный, но = невірний, но, несправедливий, во, хи́бний.

Непра́вильность = невірність, хиба, хи́бка.

Непра́вый = несправедли́вий.
Неправосу́діе = безпра́вья.
Непра́здная = непоро́жня і д. **Бере́менная.**
Непредусмотри́тельный = необа́ч(ш)ний.
Непрекло́нный, по = незло́мний, непохи́бний, непохи́тний (Фр.), неблага́нний.
Непрело́жный, непремѣ́нный, по = незмінний, неодмінний (С. Ж. Л.), безодмінний (С. Л.), безпремінний, коне́шний, неодмінно і т. д., небезпре́менно, конеч(ш)не (С. З.), ко́нче (С. З.), доко́нче, доконе́шне. — Але третьої неділї треба вам було конче їхати. Федь. — Дідові не дуже хотілось си балакати, а Панькові приспіла охота доконечне питати його. Лев. — Завтра небезпременно треба їхати.
Непреобори́мый = д. **Необори́мый.**
Непреодоли́мый = 1. д. **Необори́мый.** 2. невпи́нний, безупи́нний, ло.
Непреры́вный, по = безуста́нний, по (С. З.), безпереста́нний, безуга́вний (С. Л.), невпи́нний, но, без пере́рви, без переста́нку, бе́зперестань. (Пр. д. під сл. Безостановочный).
Непреста́нный = д. **Безостано́вочный.**
Непривлека́тельный = непри́ємний.
Непривы́чка = незви́чка.
Непривы́чный = незви́клий, непривы́клий.
Непривѣ́тливый, ая = непривітний, на, непривітниця. — Дружинонько нелюбая, чужа семья непривітная. н. п.
Непригóдный = негодя́щий.
Непригóже = незвича́йно, него́же, не годиться ся.
Непригóжій = 1. нега́рний і д. **Некраси́вый.** 2. незвича́йний, неподо́бний.
Неприкосновéнный, по = 1. недотика́льний, непору́шний, по (С. З. Л.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л. 2. непричéтний. — Я до сього діла непричетний. Чайч.
Неприли́чіе = незвича́йність. — Він не сприймав нічого, що тут сталось, що незвичайністю хоч у кого б назвалось. К. Д. Ж.
Неприли́чный, но = незвича́йний, по (С. Л.), него́жий, же (С. Л.), неподо́бний. но, безли́чний, но (С. Ш.), неслі́д (С. Л.), неподо́ба, неподо́ба річ (С. Л.), неподо́бна річ, не до звича́ю (С. Л.), не ли́чить, не гре́чно. — Козакія до всякої незвичайної роботи домової приставляли. І. С. — Лаять ся неподобними словами. Кр. — Безличний попів Гриць. н. пр. — Не слід тобі туди ходити. С. Л. — Не подоба дівці до козака та й виходити. н. п. — Пусти мене, Подолинко, на піч! Ой не пригу — неподобная річ. н. п. — Ні, не личить лисому женихати си до підлітка. Кл.
Непримѣ́нимый = непритульний. С. З.
Непринѣ́тный = д. **Незаинѣ́тный.**
Непринужде́нность = невимушеність. С. Жел. Пар.
Непринужде́нный, по = незневоле́ний, невимушений, но (С. Жел. Пар.), вільний, но, без при́нусу.
Непристо́йный = д. **Неприли́чный**; сидкий, сороміцький. С. Л. — Не сьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. к. пр.
Непристу́пный = 1. непристу́пний, недосту́пний. 2. д. **Го́рдый** і **Надме́нный.**
Непритво́рный, по = щи́рий, ро.
Непричáстный = д. **Неприкосновéнный** 2.
Неприязненный, по = непри́язний, но, воро́жий, же. — Людей неприязних благаєш і, Христа ради, простягаєш коло зачинених дверей старі руки. К. Ш.
Непріязнь = непри́язнь, непри́ятельство, ворогува́ння.
Непріятель, ница = непри́ятель, ка, во́рог. — В той час була честь, слава, військовая справа, сама себе на сьміх не давала, непріятеля під ноги топтала. в. д. — Він мій давній ворог.
Непріятельскій = непри́ятельський, воро́жий, вра́жий (С. Ш.), ура́гівий, ура́гія (С. Ш.).
Непріятность = непри́язність, при́крість (С. З. Л.). — Що собі козаки за великую прикрість і утиск мали. Скоропадський. С. З.
Непріятный, но = непри́язний, по, при́крий, ро (С. З. Л.), нелю́бий, бо (С. Л.). — **Непріятнымъ стать** = опри́крити ся. — Годі брехати, бо вже й своя брехня оприкрилась. н. пр.
Непробу́дный (сонъ) = мертвий. — Спить мертвим сном.
Непроглядный = безпросьві́тний. — Усе небо блакитне покрила темнота; безпросьвітна, нерозумна давнина дрімота. Ос.
Непродолжи́тельный = недовгий, коро́ткий. — **Въ непродолжи́тельномъ времени** = незаба́ром (С. З.), неба́вом, невдо́взі (Гал.).
Непрозра́чный = непросьві́тний, непросьві́тчастий (С. З.), непрозо́рий (Фр.).
Непроизво́льный = невільний.
Непро́махъ, у виразі: „онъ не про́махъ" = він не ду́рень, не впу́стить ра́ка в рота.

Непрокока́емый = непрококни́й (Кп.), непрокока́льний (С. Жел.), непротеку́щий (С. Пар.).

Непроница́емость = непроникливість. С. Жел. Пар.

Непроница́емый = непроникливий. С. Жел. Пар.

Непрости́тельный = невибачний, непости́мий. — Чи вже ж непростима помилка молодого віку? Кн. — Сам тямлю, що мій гріх непростимий. Кн. (Д. ще під сл. **Извини́тельный**).

Непроходи́мый = непрохідний (Л. В.), непрола́зний. — Непрохідний ліс. — Непрола́зні нетрі. — **Непроходи́мый дура́къ** = дурни́й як пень, як колода.

Непро́чный = неміцний, нецупкий.

Непроѣздный, непроѣзжій = непроїздний.

Непутёвый = непутя́щий. С. З.

Непьющій = непитущий. — Я чоловік непитущий, хіба коли для сьвята чарочку випью.

Нера́венство = нерівність, нерівня.

Неравно́ = а коли́, а як, а мо́же, а ну́, а що́. — **Неравно́ онъ спро́ситъ, а я не зна́ю** = а коли́ він спита́є (або: а що́ як він спита́є), а я не зна́ю.

Неравносторо́нный = різнобічний.

Нера́вный = неоднако́вий.

Нерадивецъ, вица, неради́вый = д. **Лѣни́вецъ, лѣни́вый** і **небре́жный**.

Нерадѣніе = д. **Небреже́ніе**.

Нерадѣть = недба́ти. С. З. — Отама́не наш, недбаєш за вас: та вже ж наше товариство як розгорді́ли. в. п.

Нерадѣтельный = д. **Небре́жный**.

Неразбо́рчивый = 1. невигадливий, невередли́вий, непримхли́вий. — Він невередливий на їжу.

2. нерозбі́рний, невира́зний, нечітки́й. — Нечитке́ письмо.

Неразви́той = нерозвитий, нерозви́нений (Гол.).

Неразвя́зный = 1. немото́рний, незручний, ніхува́тий.

2. несьмі́ливий.

Неразга́данный, неразга́дный = неодга́дний.

Неразгово́рчивый = неговірки́й (С. З. Л.), небалаку́чий і д. **Молчали́вый**.

Нераздѣли́мый, нераздѣльный = д. **Недѣли́мый**.

Неразлу́чный = нерозлу́чний.

Неразруши́мый = непору́шний.

Неразры́вный = нерозри́вний. С. Жел.

Неразрѣши́мый = нерозрішний. С. Жел.

Неразсу́дительность = нерозсу́дливість, нерозва́жність.

Неразсу́дительный, но = нерозсу́дливий, но, нерозва́жний, по (С. Л.).

Неразсчётливый = безраху́бний. Пан. Чайч.

Неразу́міе = нерозу́м, дур, не́тям. — Дике у своїм не́тямі мужицтво. К. Кр.

Неразу́мный = нерозу́мний, дурни́й. — Та малюсінське соловъятко по дереву лазить; дурна дівка, дурна й нерозумна козака важить. н. п.

Нера́зъ = нера́з, кі́льки разів.

Нераская́нный, но = запе́клий, зо. С. Л. З. — Запеклий злодій.

Нерасположе́ніе, нерасположе́нность = неприхи́льність, нез(ж)ичли́вість (С. Л.). — Царські посли спізнали неприхильність гетьмана до Москви. Бар. О.

Нерасполо́женный = неприхи́льний, нез ж)ичли́вий (С. З.).

Нераспоряди́тельный = нерозпоря́дливий.

Нерастворя́мый = нерозпуска́льний.

Нерастлѣ́нный = нерозпу́стний, чи́стий.

Нерасторо́пный = немото́рний і д. **Неповоро́тливый**.

Нерачéніе, нерачи́вый, нерачи́тельный = д. **Небреже́ніе** і **Небре́жный**.

Нерва́ческій, не́рвный = нерво́вий. С. Жел. Пар.

Нерето́ = не́рет (С. Жел.), ве́рша.

Перо́бкій = небоязький, сьміливий.

Нерóвный = нерівний.

Нерóвня = нерівня. — Я тобі нерівня, бути ткач, питкоплут, а я бондарівна. н. п.

Неро́дъ = недорі́д.

Нерукотворённый, нерукотво́рный = нерукотво́рний. — **Нерукотв. Образа** (свято 16-го серпня) — Пречистник. С. З.

Неруши́мый, мо = неруши́мий, мо, нерушний, но (С. З.). — Права і вольности непорушно держати. Ст. Л. — На віки непорушно. Кіев. Ст.

Нерѣдко = часте́нько.

Нерѣшимость, нерѣши́тельность = вага́ння. С. Л. — **Быть въ нерѣши́мости** = вага́ти ся і д. **Колеба́ться 2**.

Нерѣши́тельный, но = незважний, вагливий (С. Жел. Пар.), розга́дько. — Одинакий над нас, а розгадько воду. н. пр. Ів.

Нера́ха = д. **Неопря́тный** (всі значіння).

Нерѣшество = д. **Неопря́тность**.

Нерѣшливый = д. **Неопря́тный** (перевізники приложники).

Несбы́точный = незбу́тній, химе́рний, неможли́вий.

Несвоевре́менный, но = невча́сний, но (С. Ж. З.), неслу́шний, но, безго́дний, но (С. Жел.), не в час, без часу́, не в свій час, не на часі. — Неслушно́ тоді було, а тепер саме час до сієї роботи брати ся. Кн.

Несвойственный = невластивий. С. Жел.

Несве́домый, несведу́щій = несьвідо́мий, незнаю́чий, нетяму́щий. — Як незнаюче дітя возьметь ся, то й буде посьміх. Чайч.

Несва́ный, но = нескла́дний, но, недола́дний, но, недоладу́.

Несгора́емый = неспали́мий.

Несговорчивый = незмо́вний, несхи́льчивий (С. Жел. З.), крутий.

Несклáнный = д. **Ненаглаго́ла́нный.**

Несклáдный = д. **Несвя́зный.**

Несклоня́емый = незмінний. С. Жел. Пар.

Несконча́емый = нескінче́нний. К. Кр.

Неслух = неслухня́ний і д. **Непослу́шний.**

Неслы́ханный, но = нечу́ваний, по. — Нечувана річ.

Неслы́шный = нечутний; тихий.

Несмотря́ на... = не вважа́ючи, недбаючись на...; про те.

Несмы́сленный, несмы́слящій = розу́мний, нетяму́щий, нетя́ма (Лев.), нетяпа́.

Несмѣтный, но = незлічи́мий, но, незліче́нний, несчисле́нний, но, без ліку, бе́зліч, без лічби. — Брав він добич незмірно, срібло, злото незлічимо. І. Г. — Багатирка вместе! Худоби без ліку. Федь. (Пр. д. ще під сл. **Несчётный** і **Неисчи́слимый**).

Несно́сный, но = нестерпу́чий, че, нестерпний, по. (Пр. д. під сл. **Невыноси́мый**).

Несцѣженое (молоко) = незбі́ране. — У мене і бурка сьвіжі і молоко незбіране. Кн.

Несоблюде́ніе = невідбува́ння.

Несовершеннолѣ́тіе = недолі́тство, недолі́тність (С. Пар.), недоро́слість. — Через недолітство дітей мушу спродавати худобу. Кн.

Несовершеннолѣ́тній = недолі́тний (С. Жел. Пар.), неповнолі́тний, недоро́слий, недолі́ток (С. Жел.), підлі́ток. — В недорослости літ таких дітей опекуни тих дітей недорослих права їх доводити мають. Ст. Л. — Недолі́ток таке творить. К. Ш. — Бо нічим обути панят недорослих. К. Ш.

Несовершённый = недокінчений, недоко́наний. С. Пар.

Несовмѣ́стный, несовмѣсти́мый = несумісний.

Несогла́сіе = незго́да (С. З. Л.), нела́года, незла́года, нела́д, зва́да (С. З.), розра́да. — Згода дім будує, а незгода руйнує. п. пр. — Чрез незгоду всі пропали, самі себе звоювали. Мазепа. С. З. — Ой я старий, ти молода — тим між нами нелагода. п. п. — Незлагода у свекрухи з невісткою постала. Зінь. — Нема тії хати, щоб не було часом звади. п. пр. — Лучче соломьяна згода, як золота звада. п. пр. — Чому не йдеш віри ти, брате Москалю? Не вже нам ляхам ся зради? З тобою недоля нас кревне зъїдпала — не буде між нами розради. Старицький. — **За несогла́сіемъ, по несогла́сію** = через незго́ду (Пр. д. вище).

Несогла́сный, но = незго́дний, по (С. Л.) незгодли́вий, во, (про музику, сьпіви) — нела́дний, різноголо́сий, не вла́д, не до ладу́. — **Поютъ несогла́сно** = сьпіва́ють не в ла́д. — **Живу́тъ несогла́сно** = живу́ть не в ладу́. — **Несогла́сно съ и́стиною** = незго́дно з пра́вдою.

Несоизмѣ́римый = непомірний.

Несокруши́мый = незло́мний.

Несомни́тельный, несомнѣ́нный, но = пе́вний, пехи́бний, непохи́бний (С. Жел.), пе́вно, напевне, пе́вна річ, коне́чне. — Певна річ, що вплив його був великий, але... Кн.

Несообра́зный = неподо́бний. — **Говори́тъ несообра́зное** = плете́ щось неподо́бне, ка́же таке́, що й ву́ли не де́ржить ся.

Несообрази́тельный = незмірко́ваний, непомірко́ваний (Лев.).

Несообщи́тельный = одлю́дний (С. З.), вовкува́тий.

Несоотвѣ́тственный = неодповіда́льний, нестосо́вний.

Несоразмѣ́рный = непомірний.

Несостоя́тельность = неспромо́га (С. Жел.), неспромо́жність (С. Жел. Л.), неста́ток. — Прийшов вестаток, забрав і остаток. п. пр.

Несостоя́тельный = неспромо́жний. С. Жел. — Усі наші заходи показали ся неспроможними поборотн смерть. Кн.

Несподру́чный, но = незру́чний, но, не в руки.

Неспоко́йный = неспокійний, невпокій-

ний (С. Л.), **невгокóнний**, (тільки про чоловіка) — гуркотій, стукотій (Лев.).

Неспокóйствіе = неспóкій, невпóкій.

Неспорúть, ся = не в лад, не спірно йти. — **Рабóта не спорúть або неспорúться** = робóта не спірно йдé.

Неспóрый, ро = неспірний, но.

Неспособóность = нездáтність (С. Л.), нездáтність, нездóльність (С. Л.), недотéпність (С. Жел.), нездíбність (С. Жел.), безкебéття.

Неспособúный = нездáтний (С. Л.), нездóльний (С. Л.), недотéпний (С. Жел. Л.), нестíпний (С. З. Л.), нездáлий (С. Жел.), нездíбний (С. Жел.), безкебéтний, недотéпа (сп. р. С. Жел.). — Вже й до того недотепний. п. к. — Недотепний ні до чого. Кп. — Він до зросту дíлпов, а така недотепа, — нічого робить не вміє. п. к.

Несправедлúвость = неправдúвість, неправда, крúвда.

Несправедлúвый = неправдúвий.

Неспѣлый = д. **Незрѣлый**.

Неспѣшá, неспѣшно = пожáлу, пожалéньку, повáгом, поквóлом, вполквóлу. — Пожаленьку — піймаєш старенькую. п. пр.

Несравнéнный, но = неврівняний, не в захíру, без порівняння.

Нестарáтельный = недóбалий, недбайлúвий, недбáлиця (сп. р.).

Нестерпúмый, мо = нестерпýчий, че, нестéрпний, но. С. Жел.

Нести́, ся = 1. нести́, — Несе мішок борошна. — Вода несе кригу. — Носить дрова. 2. одбувáти, відправлáти. — Другий місяць одбуває службу. — Ой пішов він до Ляшенків служби відправляти. п. п. — **Нести́ покаáніе** = покутувáти. С. Л. 3. нести́, ся, покладáти. — Кури несуть яйця. — Кому несеть ся, то й пшоно несеть сл. п. пр. — **Нести́ околéпую, вздоръ, чепухý** = д. **Вздоръ городúть**. — **Нести́ высокó себú, нести́ ся** = пишáти ся, гордíти, чванúти ся, бундючити ся, кирпу гнýти, вúсоко лíтáти. — Високо літає, та низько падає. п. пр. — Пишається ся, як порося на орчику. п. пр. — **Нести́ на сéрдцѣ** = терпíти мóвчки. — **Несётся молвá, слухъ** = чýтка йдé. — **Онъ всё своё несётъ** = він своє провáдить, торóчить.

естóитъ = невáрт (С. З.), нестóїть. Хто шага не береже, той сам неварт копійки. п. пр. — Що діяти і що почать? Людей і долю проклинать невартий-Богу. К. Ш.

Нестроéніе, нестрóйность = нелáд, безлáддя, непорúдок (С. Ж.), розгордíяш.

Нестрóйный = нелáдний, безлáдний, невгóдний.

Несýшка = несúчка, несýчка (кущ. і часто несеть ся). С. Жел.

Несущéственный = несýщий. С. Жел.

Несходúный, но = 1. несхóжий, непоріпний, но, неодинáковий, во. 2. невигодний, непопíшний, но.

Несходность, несходство = несхóжість, непохóжість, неподóба.

Несчáстіе = недóля (С. Л.). здр. бідонька, нещáстя, здр. нещастячко, дй, здр. бідонька, безголóвля (С. Л. П.), безщáстя, безталáння (С. Аф. Ш.), бездóлля і бездíляя; лúхо, лихá година (С. Л.), пригóда, здр. пригóдонька, причúна (С. Л.), хáлепа (С. Л. Ш.), злиднúтгя, злигоди. — Пішла гинчати сирота попа дома; чи се ж твоє нещастячко, чи моя недоля? п. п. — А безголóвля та короткий вік на тебе! п. пр. — Вже як піде на лихо та на безгодонька, то до тої і розум дíсть ся. К. Х. — Як тая, дрогодоли, то накупить чоловік поля, а як безділля, то продасть і подвірря. п. пр. — Іди, пене, тепера до мене, сталась мині пригода без тебе, сталась мині без тебе зрадна: жінка вмерла, осталась дитина. п. п. — Запрягли ся жити в згоді: і в щасті і в лихій пригоді. Чайч. — На козака пригодонька — козак вижурив ся. п. п. — Ні, вже, куме, як заєць перебіжить дорогу, то вже без халепи не обійде ся. К. Х. (Д. ще під сл. **Вѣдй, Вѣдствіе**).

Несчастлúвый, ая, несчáстный, вя = нещáсний, на, нещáсниця, нещасливá, ва, вниця, безщáсний, на, ниця (С. З. Л.), бездóльний, на (С. Л. Ш.), безталáнна, ниця (С. Аф. Ш.), бідолáшний, на (С. Л. Ш.), бідолáха (С. Ш.), бíдний, сердéшний, сердéга, бідáха (С. Ш.). — Ой я нещасний, що маю діяти? Полюбив дівчину та не можу взяти. п. п. — Хоч і вертлява, та нещасниця — її й чому не взяти. Кп. — Доленько моя, безщасна! С. З. — А я бідний, безталанний, без пари, без хати, не довелось мині в сьвіті весело пожити. Забіла. — Ой у нашій славній Україні були колись престрашні бездольні годині. п. д. (Пр. д. ще під сл. **Годúна 2**).

Несчётный = д. **Несмѣтный**.

Несъѣдóбный = неїстівний.

Нéтель = ялівка (не тільна корова).

Нетерпúмость = нетерпíність.

Нетерпѣлúвость, нетерпѣніе = нетерп-

ня, нетерпли́вість, нетерпля́чка. С. Жел. — Оце нетерпля́чка бере!

Нетерпѣли́вый, во = нетерпля́чий (Чайч.), нетерпи́чий, нетерпу́чий, че, нетерплю́щий, во. С. Жел.

Нетли́нный = нетлі́нний (С. Жел.), негнії́ючи (С. Ж.).

Нето́лько, нетóлько = не тільки, не то́ що. — Не то що другім, та й собі шкоди наробив.

Нетопы́рь = д. Летýчая мышь.

Неторопи́ть = д. Неспѣши́.

Нетре́звый, во = нетверéзий, підпи́лий (С. Л.), п'я́ний. — А вже підпилий як засів, то хоч коти гарчати — і усом не морсне. К. Ш.

Нетро́нь меня́ = д. Недотро́га 1.

Нетро́нутый = незайма́ний (Кот.), непочáтий, непору́шний, цілúнний.

Неуваже́ніе = неповáга (С. З.), зневáга (С. Аф.). — Бо для того, що такий роботи роблять, суть в неповазі. Б. Н. — Я зроблю для, яка зневага для людей — бійка, а так нічє різками. Кн.

Неуважи́тельный, но = неувáжний, но (С. Л.), зневáжний, но (С. Л.), невважли́вий, во (С. Л.), зневажли́вий. — Так і важко усміхають ся до мене. Кн. — До старих людей він зневажливий, за те й цурають ся його люди. Кн.

Неувядáемый = неоцьвітúний, неблéклий, невря́лий.

Негасúмый, неугасáемый = негáсущий.

Негóдный, но = невгóдний, но.

Негомóнный = невгомóнний, невгавýчий (С. З.), безугáвний.

Недáлый, ло = 1. немотóрний, незрýчний.

2. недóбрий, лихúй, ногáний, кéпський. — Кепська робота.

Недáча = невдáча, невдáтність, петáлля, недóля. — **Недáча! Недалóсь!** = урвáлась нúтка, увірвав ся бас! — **Потерпíть недáчу** = нíйматн óблиння (С. З.). Безсилля и спатиной = гарбузá зъíли. С. Аф. З.

Недáчливый, во, недáчный, но = невдáлий, ло, невдáтний, но. — Кона шлях є ті невдалі булочки у дíжу та й завалила. п. к. — Гоп, мої гречаники! Гоп, мої невдалі. п. п.

Недáчникъ, ца = невдáтник, ця, невдáха (сп. р.), невдáха (сп. р. С. З.), здр. невдáшечка, пог. — невдалю́га. — От вже недаха бідолашний. С. З. — Та взяла невісточку невдáшечку: ой ні спекти, ні зварити. п. п.

Неудержи́мый, мо = невпи́нний, безупи́нний, но. — Знати було, що кипúчи невпинна натура. Лев. В.

Неудóбность = недогóдність, непридóбність.

Неудóбный, но = недогóдний, непридóбний, незрýчний, но, не спóсіб. — Грузьке та непридобне місце. п. с. Кіев. Ст.

Неудобовари́мый = нестравни́й. — Смашна їда та нестравна, наче камінюка в млинку. Кн.

Неудобовразумúтельный, неудобопонúтный, но = незрозумíлий, ло, недостя́мку, недотя́ми.

Неудобоприложи́мый, неудобоприня́тимый = непритýльний. С. З.

Неудóбство = невигóда, непридóба, недогóда (Лев.), невгíдда, незрýчність. — І так шкода і так невигода! Кропивницький. — Недогода старій бабці ні на пічі, ні на лавці. п. пр.

Неудовлетворéніе = недогóда. С. Л.

Неудовóльствіе = недовóльність, незадоволéння. — **Къ вели́кому неудовóльствію** = на превели́кий жаль.

Неужéли, неужли́, неýжто = хіба́ (С. З. Л. Ш.), невжé, нéвжéж, чи вжéж (С. Л.), чи тóж. — Хіба таки справді він приїздив? — Чи тож таки можна так робити? Чайч.

Неужи́вчивый = невжúточний, незлáгодний, нестúрливий. — Такий нестирливий зробив ся: ніколи не зживчить. Кр.

Неукло́нный, но = непохúбний (С. Л.), непохúльний, но.

Неуклю́чивый = невхúльний (С. Ш.), щúрий.

Неуклю́жесть = незграбність, незрýчність. (С. Жел.).

Неуклю́жій, же = незгрáбний, незгрáба, неотéсаний, неотéса, незрýчний (С. Жел.), хамýлуватий (Лев.), хамýла (С. Ш.), махлаюватий, пентюхóватий, чвалáй, одорóбло (сп. р.), тюхтій, ка (С. Ш.), товпúга (С. Ш.), про жінку — грúна, гергéна, про одежу — бахмáтий (С. Ш.), лантухóватий. — Розчарувала мене її пентюховата постать! Часто наче той лантух з вовною. Кн. — Хамуловатий чоловік, кінь. Лев.

Неукорúзненный = д. Безукорúзненный.

Неукоснúтельный = д. Неукóсненный.

Неукроти́мый, мо = невпи́нний, неприпи́нний, невгамóвний, но.

Неуловимый = незловимий.
Неумойка = невмивака, мура.
Неумолимый = невблаганий. С. Ж. Л.
Неумолкный, кно, неумолчный, чно = невмовкаючий, невмовкаючи.
Неумывка = д. Неумойка. — **Неумывкою** = невмиваючись.
Неумышленный, но = неу(в)мисний, не (С. Л.), нехотя (С. Л.), нехотячи (Кр.), незнарошне (Кр.), без намиру (С. Л.). — Который шляхтич неумисне такий учинок исполнивши. Ст. Л.
Неумелый, ло = невмілий, недотепний, недотепа (см. р.), нестіпний (С. З.), партач (С. З.). — В невмілого руки не болять. п. пр. — **Неумело делать** = партачити, партолити.
Неумение = невміння, невмілість. — **За неуменіемъ** = не вміючи, не знаючи.
Неумеренность = непомірність.
Неумеренный, но = непомірний, неумірний, но (С. Жел.), більше — надмірний (С. Жел.). — Наїв ся непомірно — от і заслаб. Кн. — Квитував за непомірну вечерю у Кривевича. Кн.
Неуместность = недоладність.
Неуместный, но = недоладний, недодільний, недоладу, недоділа, недоречі, неподоба.
Неуплата = неплата, невиплат.
Неупотребительный = неу(в)живаний. С. Нар.
Неупотребление = невживання. С. Л.
Неуправка = невправка.
Неупросимый = невблаганий. С. Ж.
Неуравнительный = нерівномірний.
Неурожай = неврожай, недорід, недород. — Коли недороз, то й не в молот. п. пр.
Неурожайный — неврожайний, недородний. С. Л.
Неурѣживать = вчащати. — Він таки вчащав до нас.
Неурядица = безладдя (С. Л.), безурядя, нерід, непорядок, нерідність, розгордіяш (С. Л.), гарнидер (С. Аф.) — Отамане наш, недбаєш за нас! Бо бач наше товариство, як розгордіяш. п. п. — Такий гарнидер, неначе орда наступав. С. Аф.
Неурядливый = нечепурний і д. Неопрятный.
Неуспѣхъ = д. Неудача.
Неустанный, но = невтомний, но, невгавучий (С. З. Л.), невтомне (С. З.), без угаву.
Неустойка = неміра (Ев.); штраф.
Неустойчивый = хибкий, хистки (Ев.).
Неустрашимый = небоязкий, відважний, сьміливий.
Неустройство = д. Неурядица.
Неуступчивый = нездатливий (Лев.), неуважний (С. Л.), суперекуватий, завзятий (С. Л.), запеклий.
Неусыпный, но = неспиущий, ще, невспучий, че. С. З. Л. — Неспиуща я мати стала думать, що к весіллю треба готувати. Мадяр. — Треба нам хоч дрібної та невспиущої праці. Кн. — Халайкою зробилась невспиущою на все село. п. к. — Невспиуща праця за 40 літ знемогла його Кн.
Неутолимый = невситимий (С. Жел. Нар.), невгамовний, невтихомирний.
Неутомимый = невтомний і д. Неустанный.
Неутѣшный, но = перозважний, но. С. Жел. — Скільки раз перозважно рядив він Ап. — Нерозважні сльози. С. Жел.
Неучтивость = незвичайність, негречність.
Неучтивый, во = незвичайний, но, негречний, негрече (С. Л.).
Неучъ = неук (Д. під сл. Невѣжда).
Неуязвимый = невразливий, невразний. С. Жел.
Нефорошь, рос. Artemisia pontica = нехорош, нехорота. С. Ап.
Нефть, Bitumen naphta = нехта (Чайч.), нафта (С. Жел.). — У нас по селах білу нехту пьють од усяких хвороб, найбільше от як підпирає під груди. Чайч.
Нефтяной = нехтяний, нафтовий (С. Жел.) па(е)фтяний (С. Жел.). — **Нефтяной промыселъ** = нефтярство. Діло.
Нехотѣніе = нехотіння.
Нехотя = нехотя (С. Л.). нехотячи (Кр.) незнарошне (С. Л.), невмисне.
Нехристь = нехрист.
Нечаянность, ный = д. Неожиданность, ный.
Нечего = нічого, нема чого, нема що. — **Нечему** = нічому, нема чому. — **Нечего объ этомъ говорить** = нема що про се й балакати, шкода й казати (Чайч.). — **Мнѣ нечего дѣлать** = нема що робити. — **Тебѣ нечего бояться** = тобі нема чого боятись, чого тобі боятись?
Нечёса = нечоса, кудлань, кудлий, пелехатий, кострубатий.

Нечестивецъ, нечестивица = безбóжник, ця, **нечестивець** (С. Жел.), **поганець**.

Нечестивый = **нечестивий** (С. Жел.), **безбóжний** (С. Ж.).

Нечестіе = **нечестивість** (С. Жел.), **нечесть, безбóжність** (С. Ж.).

Нечётка, нéчеть = **лúшка**. — **Чéть или нéчеть.** = чúт чи лишка? С. З.

Нечёткій = **неразбірний, нечúткий** (С. Жел.). Д. **Неразбóрчивый 2.**

Нечётный = **непарúстий, непáрний**. С. Жел.

Нечистоплóтность, ный = д. **Неопрáтность, ный.**

Нечистотá = **нéчисть** (С. Л.), **нéчипур, бруд** (С. З. Л. Ш.). — В хатí повно нечистí. Ки. — Скрізь така нечисть у хатí, що гидко й дивить ся. Чайч. — У Царградí нечипур скрізь — страх! н. о.

Нечúстый = 1. **нечúстий**. — Нечиста пшениця — неодвíяна як слíд. — Нечиста олíя тим від неї і оддає чимсь поганим.

2. **нечúстий, брудний** (С. З.), про білизну — **чóрний**; **неченурний, неохáйний**. (Пр. д. під сл. **Грáзный** і **Неопрáтный**). — **Нечúстый, нечúсть нá руку** = хапкий. С. Ш. — **Нечúстый дух, нечúстая сúла** = **нечúстий, нечúста сúла, лихúй, харá, жанá**, зб. **нéчисть, пóгань**, д. тож під сл. **Бѣсъ**.

Нечувствúтельность = **нечýлість**.

Нечувствúтельный, но = 1. **нечýлий, нечутлúвий** (С. Жел.), **нечувствéнний** (С. Жел.).

2. **непомíтний, непрúкметний, незнáчний, но**.

Нешто = **хíба** (С. Ш.), **хибá** (С. Л.). — Хíба ти чув про се? — Хíба самому написать таки послáнія до себе? К. Ш.

Нешто́ = **нехáй і так, та вжéж, нехá що робúти**.

Нещáдный, но = **немилосéрдний, но, лю́тий, то, без жалю́**.

Неявственный, но = **неясний, перезбíрний**. (Д. під сл. **Невнятный**).

Ни = **ні, анí**; **не**. — Правдою увесь свíт збудеш, а неправдою анí до порогу. н. пр. — Ні Богові свíчка, ні чортові кочерга. н. пр. — Анí до ради, анí до вправи. н. пр. — **Ни съ мѣста!** = **анí рýш!** С. Ш. — **Ни крóшки** = **анí крúхотки**. С. Ш. — **Ни зá что, ни прó что** = **ні зá що, ні прó що, дáрма, дýрно**. — **Ни то́, ни сé** = **ні сé, ні те, ніякóї, ні такóї** (Чайч.). — **Ни съ того́, ни съ сего́** = **ні з того́, ні з сього́, з доброго дива, ні сúло, ні впáло** (Лев.).

Нúва = **нúва**, здр. **нúвка, нúвонька**, мн. **нивьí** (С. Жел.), велика — **лан, ланúна**, здр. **ланóк**; зорана — **рíлля**; де була гречка — **гречáнище** (С. Аф.), **гречúще**, де було жито — **жúтнище** (С. Аф.), **жúтнисько** (Под.), де була пшениця — **пшенúчище**, де посíяна гречка — **гречкíвка** (С. Аф.), **гречкíвьй**. — Ой у полí нивка, да нíй материнка, н. п. — У весь лан із-жали і в копи поклали. Кв. — А чиї ж то лани позасíвані? н. п. — Біла рíлля, а чорне насíння? (п. з. — папер і письмо).

Нивелúровать = **нівелювáти**; **рівняти**.

Нивелúръ = **шúна** (у коліснúків і мірошникíв).

Нúвѣсть = 1. д. **Невѣсть**.

2. **дýже, вéльми**. — **Нúвѣсть какъ мнóго** = **дýже багáто**.

Нúвяный = **нивъяний**. С. Жел.

Нигдѣ = **нігдé, нідé**. — Шукав скрізь — нідé нема.

Нижáйшій, ше = **найнúз(ж)чий, найнúз(ж шій, ше**.

Нигутú = **пічичúрк** (С. З.), **анí телéнь**. — Забив ся десь у лободí, та й пічичирк. Зíньк. — Нічичирк і дух притаїв. Чайч.

Нúже = **нúзче, нúжче**. — Зеленéнький барвíночку, стели ся ще нижче, а ти милий чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Нижеименóванный = **нúжченáзваний**.

Нижеподписáвшійся = **нúжчепідпúсаний**.

Нижеупомúнутый = **нúжчезгáданий**.

Нúжникъ = **спідня́к**.

Нúжній = **нúжній** (С. Л.), **низовúй** (С. Л.), **дóльний** (С. Л.), **спíдній**. — **Нúжнее плáтье** = **спідни́ця і спíдні** (штани).

Низáніе = **низáння, спля́ння**.

Низáть = **низáти, нанизувати, спля́ти** (що дрібне), **успля́ти** (С. Ш.).

Низвергáть, низвéргнуть = **спихáти, скидáти, спихнýти, скúнути**. — **Низвéргнуть брéмя** = **збýтись клóноту**. — **Низвéргнуть úго** = **вúзволитись з. ярмá, з неволí, с під корúти**.

Низвергáться, низвéргнуться = **кúдатися, кúнути ся**.

Низвестú, низводúть = **звестú, звóдити, позвóдити**.

Нúзенькій = **низéнький**.

Низёхонько = **низéнько, низéсенько**. — Зеленéнький барвíночку, стели ся низенько,

а ти милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Низина́ = низина́, діл, низовина́ (С. Л.), низькоді́л.

Ни́зить = знижа́ти, понижа́ти.

Ни́зиться = спада́ти, знижа́ти ся.

Ни́зкій = 1. низький, невисо́кий. — Низька хата. — Низькі вікна.

2. про́стий, незна́чний. — Незначного стану чоловік.

3. поганий, паску́дний, гане́бний, ни́ций. — Погане ді́ло. — Гане́бний учинок. Нища душа. К. Ч. Р. — **Ни́зкій го́лосъ** = товстий го́лос. — **Ни́зкая цѣна́** = мала́, невисо́ка ці́на́.

Низкова́тый, то = низькува́тий, то, низе́нький, ко, по́низький, ко (Чайч.).

Низкопокло́нный = лакеюва́тий (С. З.), шапкогну́чий. — Деякі люди́ї лакеюваті. К. Х.

Низкопокло́нничать = ни́зько кла́нятись, шапкува́ти (С. З.), підстила́ти ся.

Ни́зкость = ни́зькість. С. Жел.

Низлага́ть, низложи́ть = 1. д. Низверга́ть.

2. побіжда́ти, перемага́ти, побі́дити, перемогти́.

Низложе́ніе = скида́ння.

Низложи́тель = скида́ч. С. Ж.

Ни́зменность = низина́ (С. Жел.), низовина́ (С. Л. Жел.), низькоді́л (С. Жел. Л.), низька частина якого міста, — поді́л, в степу — поло́ги (С. З.), падь, пад (Херс.), припадь, що заливають ся на довго водою, найбільше між річками — прогній (С. З.). — Рівнина, котрої висо́кість є незначна, звуть ся низини. Зем.

Ни́зменный = низький, припа́дистий.

Ни́зовье́ = низ.

Низойти́, низходи́ть = зійти́, схо́дити, зіхо́дити (у низ).

Ни́зость = ни́зькість. С. Жел.

Низри́нуть, низрѣ́зать, ся = д. Низверга́ть, ся.

Низъ = низ (С. Л.), спі́д (С. З.), діл (С. Л.). — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Як летіла ворона в гору, то й кракала, а як на діл, то й крила опустила. н. пр. — Ори ся ж ти, мої нивоньки, долом та горою. К. Ш. — І долом геть собі село попад водою простяглось. К. Ш.

Низъ = 1. д. Ни́зменность.

2. ни́зка, (пам'ята одно) — разо́к.

Никако́й = ні́який (С. З.), жа́дний (С. З.), жо́дний (С. З.), жа́ден, жо́ден (С. Аф.). — Хто два зайці́ гонить — жадного не здогонить. н. пр. — Без жадної причини. С. З.

Никако́въ = 1. ні́як (С. З.), ні́якім спо́собом, жа́дним спо́собом, по́битом, жа́(б)дною мі́рою (С. Ж.). — Сього ні́яким способом пробити не можна. — Ні жадним способом не можна. н. к. — Жодною мі́рою не можна. Ч. К.

2. мабу́ть, десь, либо́нь, вда́ть ся. — Ой десь мене та Господь побив, що рано в неді́лю я горі́лку пив. н. п. — Здає ся він родич ваш? (Д. ще під сл. Ві́рно?) — **Никако́въ нѣтъ** = ні. — Это ты сдѣлалъ? **Никако́въ нѣтъ** = Се ти зроби́в? Ні, не я.

Ни́кнуть = ни́кнути, хили́ти ся, схили́ти ся, похили́ти ся.

Никогда́ = ні́коли. С. З. Л. — На Миколи — та й ні́коли. н. пр. — Ні́коли я не забуду того часу, коли... — У Київі, на Подолі було колись і ні́коли не вериться, що дія́лось. К. Ш.

Нико́имъ образомъ = д. Никако́въ 1.

Никто́ = ні́хто́. С. Л. — Ніхто не винен — сама я, що полюбила гультая. н. п.

Никуда́ = 1. ні́ку́ди (С. Л.), ні́куда́, в. где́. — Він ні́куди не ходить.

2. ні́ку́ди, ні́дочо́го, ні́на́що. — Ніхто не годить ся. — Ні́нащо воно не здалось.

Нимно́ = ні́як, зовсі́м, ні трóхи, ні трі́шки. — Мені́ зовсі́м не жаль його. — Твоя сьмішки, а мені́ ні трішки. н. пр.

Нима́лый = д. Никако́й.

Ни́мфа = руса́лка, здр. руса́лочка, руса́лонька, ма́вка (С. Жел.), ле́сова — ма́вка. — Пливи, пливи, моя доню, Дніпром водою, та пливши русалкою завтра серед ночі. К. Ш. — Щоб мавки не залоскотали С. З.

Ниотко́лѣ, ниотку́да, у = ні́звідки, ні́звідкіль, ні́звідкіля. — Нізвідки не має звісток.

Ниочёмъ = д. Неочёмъ.

Никако́лько = д. Нима́ло.

Ниспадáть, ниспáсть = па́дати, спада́ти, спа́сти.

Ниспосыла́ть, ниспосла́ть = посила́ти, посла́ти, наспла́ти, насла́ти.

Ниспровергáть, ниспровéргнуть = д. Низверга́ть.

Ниспуска́ть, ниспусти́ть, ся = спуска́ти, спусти́ти, ся; зни́жати, зни́зити. — Побачив він Духа Божого, що спуска ся як голуб і зливув на його. К. Св. П.

Ниходи́ть = д. Низойти́.

Нисхожде́ніе = схід.

Нитевидный, нитообра́зный = ниткува́тий. С. Жел.

Ни́тка = ни́тка, здр. ни́точка, **нитчи́на** (С. З.), мн. **ни́тки**, зб. **ни́ття** (С. Л.), несучені товсті з кльочня — **вал** (С. Аф.), насилені у шевців — **дра́тва**, бавовняні для гаптування — **за́полоч** (С. Аф.). — **Куди голка, туди й нитка.** н. пр. — **Прийдеть ся ниточка до клубочка.** н. пр. — **Міра ни́ток:** 3 нитки — **чи́сниця**, 10 чисниць — **па́сно**, 20 пасок — **пів**кі́ток. Нік. Чайч. — **Ни́тка нонѝста** = **разо́к нанѝста.** — **На живу́ю ни́тку** = **на швидку́ ру́ку**, на жиу́ ни́тку. — **Ходи́ть по ни́точкѣ** = по стру́нці ходи́ти.

Ни́точный = **ни́тковий.**

Ни́тчатый = 1. **ни́тяний.**

2. д. **Нитевидный.**

Нить = 1. д. **Ни́тка.**

2. рад. **шву́р.**

Ниць, ни́чкомъ = **ниць.** — **Попри́падали усі ниць.** К. З. о Ю. Р.

Ничій = **ні́чий.** — **Въ ничью́** = **да́рма**, да́ром, даре́мне.

Ничто, ничего́ = **ні́що, ні́чо́го**, здр. **ні́чо́гі́сінько, ні́гі́ч.** — **Ніщо не веселить нас.** — **Ні́чого не чуть про його.** — **На сны вона схи́лилась, плаче, ні гич одві́ту не дає.** Мет. — **Ничего́!** = **дарма́** (С. Л.), **дарма́ дуже́.** — **На городі́ долинка, нема мого дівчинка, да́рма́, що нема́, пере́ночую сама.** н. п. — **Обрати́ть въ ничто́** = **оберну́ти, поверну́ти в ні́вець** (С. З.). — **Жид та ні́вець усе поверну́ть в ні́вець.** н. пр. — **Пославши на Волоскую землю, в ні́вець усю розсла.** С. Л. — **Ничего́ себѣ́** = **ні́чо́го собі́, ні́чоге́нький, ка, незгі́рший, незгі́рш.** (С. З.). — **А вона, як придівши ся, справді ничогенька.** — **Ничего не поде́лаешь!** = **ні́чого не поро́биш, та ба́!** — **І рад би купити, та ба! грошей кат ма.** С. Л.

Ничтожество = **ні́кче́мність** (С. Л.), **про́ність** — **ні́кче́мниця, поки́дька, гаріль** (С. З.). — **Помста за власную ні́кчемність, як огонь, пече мене.** Сем. — **Доволі письменників працювало і довело ні́кчемність отаких теорій Погодина.** Кн. — **Шкода грошей на таку покидьку.**

Ничтожность = **ні́кче́мність.**

Ничтожный = **ні́кче́мний.** С. З. Л. — **Що за хлопців і все такеє... дурниця, ні́кчемне.** К. — **Ти все шукала слободи, ні́кчемная моя раба.** І. К. — **Который запис не буде сего статуту справленій, таковий повинен мать бути ні́кчемний.** Ст. Л. — **Ничтожным сдѣлаться** = **зні́кче́ні́ти.** С. З.

Ничу́ть = **ні́як, зовсі́м, ні́трі́шечки, ані́же́, ані́гі́ч** (С. Ж.).

Ни́ша = **закапе́лок** (С. З.), **ни́зьо́к, ни́зька** (С. Жел. Пар.), в печі, грубі — **пічу́рка.** С. Л.

Ншкнуть = **ковча́ти.** — **Ншкни!** = **цить, ковчи́, ні́чичи́рк!**

Ни́што = так і тре́ба, за ді́ло, по заслу́зі. — **Засади́ли въ тюрьму́: ни́што ему́!** = посадили в тюрму́: так йому́ й тре́ба.

Нищать = **убо́жіти, бі́дні́ти, голі́ти, убо́жчати, убо́жшати** (С. Ш.), **убо́жествіти** (С. Ш.), **мізе́рні́ти.**

Нищаться = **збі́дніювати ся** (С. Аф.), **бі́дкати ся.** С. Аф. — **А він так збіднів ся, неначе от вже в старці піде.**

Ни́щая = **старчи́ха, жебра́чка** (Гал. Под.).

Ни́щенокъ, ни́щенка = **старчу́к** (С. З.), **старча́, лабзю́к** (С. З. Пав.).

Ни́щенскій = **старе́цький** (С. З. Л.), **старе́чий, старча́чий** (С. Л.), **злиденний** (С. Л.), **жебра́цький** (Гал. Под.). — **Старечої засьпіваєш.** Нік. — **Старчачої торби не наповниш.** н. пр.

Ни́щенствовать = **старцюва́ти, жебрати** (Гал. Под.), **лабзюкова́ти** (С. З.). — **Нічого нема, хоть жебрай, хоть з голоду гинь.** Фр.

Нищета́ = **убо́жество** (С. Ш.), **убо́зство** (С. Л. Ш.), **убо́жество** (С. Ш.), **злидні** (С. Л.), **злидарство.** — **Я твоє багатство переживу, а ти мого убожества не переживеш.** н. пр. — **Чи це не віщує нам дійсного злидарства?** Кн. — **Упроснлись злидні на три дні, та й за рік не викинкаєш.** н. пр. — **Привести́ въ нищету́** = **зни́щити.** С. З. — **Люд поробований і до кінця знищений.** Мазепа. С. З.

Ни́щій = 1. д. **Бѣдный.**

2. **ста́рець**, здр. **старчу́к**, нале — **старча́, старченя́, лабза́н, жебра́к** (Гал. Под.). — **Доти старець плохий, поки його собаки не обступлять.** н. пр. — **Не пішла дівка за козака, тільки за жебрака. Жебрак ходить, хліба просить, а дівчина торбу носить.** н. п. — **Ни́щая бра́тія** = **старці́.** — **Ни́щій духомъ** = **вбогоду́хий** (К. Ш.), **вбо́году́х, вбо́гий духом.** — **Блаженні вбогі духом, бо їх царство небесне.** К. Св. П.

Но = но, але́ (С. З. Л. Ш.), аж (С. Л.), та (С. Ш.), тале́ж (С. Ш.). — Нема нїчого без але. п. пр. — Я пішов би, алеж боюсь. С. Ш. — Не. вив віри, аж вийшло усе правда. С. Л. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хоч правду женуть люди, талеж правда завше буде. п. пр. — Но Греки як спалили Трою, вробили з неї скарду гною. Коп.

Но́венькій = новéнький.

Новёхонекъ, новёшенекъ = новісінький, новéсенький. С. Жел.

Новизна́ = 1. новúзна. С. Жел.

2. д. **Но́вость.**

Нова́къ = нова́к. С. Жел.

Новина́ = 1. новина́, цїлина́, цїльни́к, щире́ць. — Купив ниву з цїлиною. С. З. — Зорав цїлину.

2. полотно́ небíляне.

3. новина́, перва́к, первачо́к, пе́рв(т)ина́. — Груші первáки.

Повúнный = цїлúнний. — Цїлинна земля.

Новúть, ся = новúти, поновля́ти, ся.

Новúца = новúця, бíлúця (черниця на пробі, не пострижена).

Новичёкъ = нова́к. С. Жел.

Новобра́нецъ = новобра́нець (С. З.), не́крут, вдр. некру́тик. — Гей ти, мила, ручеяток не ламай, що іде твій новобранець за Дунай. В. Щ. — Набірали некрутів в неділеньку вранці. н. п.

Новобра́чный, ная, ные = молоди́й, молодожо́н (Кв.), молода́, молоді́, молодожо́ни (Кв.), на весíллї в весíльних пісьнях і речах — князь і княги́ня. — Князь з княгинею — своєю господинею. Кв.

Нововведе́ніе = новúна.

Новогоди́й = новорíшній. С. Л.

Новозаве́тный = новозавíтний.

Новокре́щенецъ = новохре́щенець.

Новолу́ніе = молоди́к (С. Л.), нова́к.

Новопосели́нецъ = новосе́лець, оса́дчий, оса́дник.

Новорóжденный = новонарожде́нний, неновля́, тко (С. З.).

Новосе́лье = 1. нова́ осе́ля, кватúря, новосíлля, новосе́лиця.

2. вхíдчини, вхо́дини (Сп.). — Перебрали ся ми до своєї хати і зараз справили вхíдчини. Кп

Но́вость = 1. новúзна. С. Жел.

2. новúна́ (С. З. Л.), вдр. новúнонька, перя(ш)ни́на (С. Л.). — Чи чули ви, добрі люди, таку новину; породила та пошівна дитину малу. н. п. — Ой у нас на селї новúна: зацьвíла у лузї калина. н. п. — С[ред] села стала ся новúна: счарувала Ма[рúна] вдовиного сина. н. п. — І ще раз [по]бувати, про наші родини і другі новини у[мо]цоб росказати. Ст. п. — Ой летíла [зе]леньна через наші села, принесла нам в[ість] новúноньку для всíх нас веселу. н. п.

Но́вый = новúй. — **Но́вый мѣсяцъ** = **колоди́к, нова́к.** — **Но́вые плоды** = **новúна́, первакú.**

Новь = д. **Новúна́** 1.

Новѣть = новíшати, поновля́ти ся.

Нога́ = 1. нога́, вдр. нíжка, нíженька, мн. **ноженя́та**, нíжки, нíженьки. — **Вит[и] съ кѣмъ на коро́ткой ногѣ** = прия[зню]вати, за панібра́та бу́ти. — **Жи[ти] на большо́й ногѣ, на широ́кую ногу** = по пáньскому жúти, на всю губу. — **Вверхъ нога́ми** = до гори ногáми, горí[ш]ніж, сто́рч головóю. — **Лёгокъ на по[мíн]** = швúдкий, моторний. — **Поста́вить на ноги** = вúвести в люди. — **Прот[ягну]ть но́ги** = умéрти, ду́ба да́ти. — **[Ко]всѣхъ ногъ побѣжа́ть, бро́ситься** = [ду]є́сть ду́ху, чим ду́жч, на всí вúстави прожо́гом побíгти, кúнутись. — **Уп[а]сть со всѣхъ ногъ** = простягтись.

2. колúл, копúло́, коло́дка. (Д. під **Коло́дка** 2).

Ноготки́, рос. Calendula L. = нагíдки. Ан. Л.

Ногото́къ = 1. нíгтик.

2. рос. Adonis vernalis L. = горúцвіт. С. Ан.

Но́готь = нíготь.

Ногтое́да, ногтое́дица, Sarcoptes = [ко]лос. С. Аф. З. Л. — Од паушниць поче[ша]тати або й волос ізíгнати. Кот. — **Ви[ри]вати собí на колос!** Ий ж тебе виливає [ко]Нар. зам.

Ножевникъ, ножевщикъ = ножáр. С. З.

Ножевúще = залíзко у ножа́.

Ножёвка = пúлка мала́.

Ножёнка, но́женька = нíжка, нíженя[та] мн. нíжки, нíженьки, ноженя́та. — З[а]чера холодна роса, я ходила довго боса [і] женьки болять. н. п.

Но́жикъ, ножичекъ = но́жик, ножич[ок] складáний — чепе́лик. С. Л. — Год[ує] дзю, бабити — чепелика загубила. н. п.

Ножúще = ножáка. С. З. — Бити [ко]ломакою, ріжуть мене ножúщем; за т[о] отак гублять, що всí мене дуже люб[ля]т (н. з. — хлíб).

Но́жка = нíжка.

Но́жницы = но́жиці, що ними стрижуть овець — стри́гало, що ріжуть залізо — ве́жні.

Ножни́ = пі́хви. С. З. Л. — Шаблі з пі́хов вийкайте, тіло моє порубайте. н. д. — Ратиці поломане, пі́хви без шаблі булат-кої. н. д. — Вихопив тоді Петро шаблю з пі́хов. н. о.

Ножъ = ніж, поб. **ножа́ка** (С. З.), **великий** — **колодій** (С. З. Л.), **колода́ч** (С. Л.), **щербатий** — **щерба́к**, **зроблений з коси** — **коса́рь** (С. Л.), **шевський** — **книп**, **книпець**, **гнипець** (С. Л.), **ковальський обтинати копита** — **обти́нач**, **у теслиці** — **ве́чик**, **тупий ніж** — **тупа́к**, **тупе́ць**, **тупи́ця** (С. Ш.), **тупий бік ножа** — **тилій**, **тупи́й**, **гострий бік** — **гострій**, **ручка** — **колодка**, **залізна частина** — **лізко**, **залізко**. — Я йому такого колодія викував, що хоч куди. К. Х. (Д. ще **Но́жикъ** і **Ножи́ще**).

Ноздрева́тый = ніздрюва́трій, **подіркуватий**. — **Ноздрева́тымъ сдѣ́латься** = **подрчавіти**.

Ноздрева́тѣть = **дірча́віти**.

Ноздря́, мн. **но́здри** = **ніздря́**, мн. **ніздрі**, 1-й од. мн. — **ні́здер** (Номис), **у волів**, **коней** — **храп**.

Ноздрино́й = **ніздряни́й**.

Ноль = **нуль**, поб. **нуля́ка**, **в жарт** — **бу́бликъ**.

Ноя́дъ = **кочови́к**.

Нумеръ = **ну́мер**, **число́**.

Номоканонъ = **збі́рник церко́вних зако́нів**.

Нонѣ, **нонѣ́ка** = **сього́дня**; **тепе́р**, **зара́з**.

Нора́ = **нора́**, здр. **ні́рка**, **новча**, **лисича**, **барсука** — **ско́та** (С. З.). — **Взі́в в скоту** = **в 1 зн.** Мет. — **Гадюки під Чесного Хреста́ присло** збіра́ють у свої скоти. н. о. Чайч.

Норд = **пі́вніч**, **сі́вер**; **горови́й ві́тер**, **горі́вний** (Ман.).

Норичникъ, рос. Scrophularia aquatica L. = **-ник**, S. nodosa L. = **шідтинник**, **ранник**, **сковдь**, **семисильник**. С. Ап.

Норка, в. Mustela lutreola = **пі́рка**.

Норма = **пра́вило**, **зразо́к**.

Нормальный = **звича́йний**, **зразко́вий**.

Норови́ть = 1. **гну́ти**, **схиля́ти** (на чий бік, в чию користь). — **Він так і гне, щоб йому досталось**.

2. **крути́ти**, **викрути́ти** = **обма́нювати**, **гонобити**. — **Так і норови́ть, щоб де небудь украсти**. Св.

Норо́въ = **но́ров**, **звича́й**. — **Ло́шадь съ норо́вомъ** = **норови́стий кінь**.

Нороко́ъ, зв. Mustela nivalis = **ла́ска**, **ла́сиця** (С. Жел. Пар.).

Носа́тый, **носа́стый**, **носа́чъ** = **носа́тий**, **носа́ль**, **носа́ч**.

Носа́тикъ = д. **Долгоно́сикъ**.

Носи́лки = **но́ші**, **похоронні** — **ма́ри** (С. З.). — Почали приносити на ношах тих, що пездужали. К. Св. П. — Зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на ній обох братів, тай понесли. — Брат мій цілу дорогу ішов при ношах. Федь. — Ой очі, чорні очі, не моргайте так на всіх, через вас піду на мари, а вам буде тяжкий гріх. н. п. — Жаль батька на мари, та треба. н. пр. — Затим тіло на марах слуги і гайдуки гетьманські несли. Ханенко. С. З.

Носи́льщикъ = **носи́льник** (С. Жел.), **носі́й**, **носа́к** (С. Пар.), **ноша́к** (С. Жел. Пар.).

Носи́ть, **ся** = **носи́ти**, **ся** і д. **Нести 1 і 2**. — **Носи́ть и́мя**, **названіе** = **зва́ти ся**. — **Но́сится слухъ**, **молва́** = **чу́тка**, **поголо́ска йде́**. — **Носи́ться съ чѣ́мъ**, **съ кѣ́мъ** = **носити ся**, **пань кати ся**, **цяцькати ся**. — Носить ся, як дурень з ступою. н. пр. — Цяцькають ся з ним.

Но́ска = **носі́ння**.

Носки́ = **карпе́тки**, **карпі́тки**, **шкарпе́тки** (Лев.).

Но́скій, **ая** = 1. **кріпки́й** (про одежу, що довго носять ся).

2. **несу́ща** (курка, качка, що багато яець зносять). — Хинини кури несущі були. н. пр.

Носовой = **носови́й**.

Носо́къ = 1. **но́сик**.

2. **карпе́тка** (д. **Носки́**).

Носоро́гъ, Rhinoceros = **носорі́г**, **носоро́жець**. С. Жел.

Носъ = 1. **ніс**, здр. **но́сик**, **но́сичок**, **носинятко**. — Носом чує, де що лежить. н. пр. — Пхнув його, а він так носом і заорав. — Пустив човен за водою, а він так носом і наскочив на камінь. — **Вздёрнутый носъ** = **ки́рпа**, **кирпа́тий ніс**. — **Говори́ть въ носъ** = **гугня́вити**. — **Говори́ть подъ но́съ** = **мимрити**. — **Драть носъ** = **ки́рпу гну́ти**. — **Заруби́ себѣ́ на́ носъ**, **у себѣ́ на носу́** = **намота́й на у́с**. — **Води́ть за́ носъ** = **дури́ти**. — **Носъ получи́ть** = **о́близня пійма́ти**, (в сватанні) — **гарбуза́ зъї́сти**. — Венера облизня піймавши, слізки пустила із очей. Кот. — **На носу́** = **ду́же бли́зько**, **ско́ро**. — **Утере́ть кому́ носъ** = **уте́рти но́са** (С. Ш.), **пи́хви да́ти**.

2. д. **Клювъ**.

3. д. Мысъ 1.

Нота́ріусъ = нота́рь. С. Жел.

Но́чвы = но́чви, ночо́вки (С. З.), ваганй, ваганкй (С. Аф.). — Боже помогай! З ночвами на Дунай. н. пр. — Принеси ваганки та скупаємо дитину.

Ночева́льщикъ, ца = ночува́льник, ця (Чайч. Полт.), ночува́ка (Кр.), ночлїжник, ночлїжанйн, ночлїжа́нка (С. Жел.), ин. ночлїжа́нн. — Хоч і ночувака був, а коня украли. Кр.

Ночева́ніе, ночёвка, ночевьё = ночува́ння, ночівля, ночліг.

Ночева́ть = ночува́ти.

Но́ченька = ніченька.

Но́чесь = учора́шньої но́чі, тієї но́чі, ту́ ніч. — Ту ніч зовсім не спав.

Ночле́гъ = ночліг.

Ночле́жникъ, ца = д. Ночева́льщикъ.

Ночле́жный = ночлїжний.

Ночна́я = Лету́чая мышь.

Ночно́й = нічний, у(в)но́чішній (що був у ночі). — Дощ упочішній. Чайч. Полт.

Ночна́я краса́вица, рос Hesperis matronalis L. = вечерни́ці души́сті, H. tristis L. = вечерни́ці плаку́чі, ночна́, вечі́рня доба́. С. Ан.

Ночь = ні́ч, здр. ні́чка, ласк. ні́ченька, ин. но́чі. — Доби ночі: 10 годин — пе́рші півні, північ 12 годин — дру́гі півні, дві години — тре́ті півні. — **Воробьи́ная ночь** = горобина ніч. С. Аф. — **Тёмная ночь, глуха́я по́лночь** = глуха́ ні́ч. — У саму глупу ніч. С. Аф. — Як та ніч темніла, та ніч глупа́, ні зіроньки по ній не блестіло. П. Пр. — **Но́чью** = у ночі́, в ночі́ (С. Л.), ночно́ї доби́ (С. Аф.), ночно́ю добо́ю. — Сей сьвіт, як жанів цьвіт — день цьвіте, а в ночі опаде. н. пр. — По таких шляхах і в день набереш си муки, а в ночі й поготів. Кн. — **Въ ночь подъ...** = про́ти но́чі... — Проти ночі Маковія, як ножі сьвятили. К. Ш. — **Ночь по́чески** = цілісеньку ніч, всю ніч.

Но́ша = но́ша. — **Но́ша дровъ** = обере́мок дров. С. З.

Ноша́къ, ноша́той = д. Носи́льщикъ.

Ноше́ніе = носіння. — Носіння води відрами на гору. Кн.

Ноя́брскій = ноябрський, грудне́вий.

Ноя́брь = ноябрь, гру́день (Ос.).

Нра́виться = подо́бати ся, до сподо́би, у подо́бі бу́ти. — Не те гарне, що гарне, але те, що кому подобаєть ся. н. пр. — Чого він так дивить ся на мене, не вже йому до сподоби? Мир. — Ніхто міг не був у такій уподобі, як один парубок. Рудч.

Нравоучи́тельный = поуча́ючий.

Нравоуче́ніе = нау́ка, поуче́ння.

Нра́вственность = мора́льність. С. Жел.

Нра́вственный = мора́льний. С. Жел.

Нравъ = 1. но́ров (С. Л.), вда́ча (С. Л. Ш.), пату́ра. — Воскова вдача: аби до теми так і тане. н. пр.

2. зви́чай. — **Придти́ по нра́ву** = сподо́бати ся, до вподо́би, до сподо́би бути.

Ну = ну, нуж; отож. — **Ну его́!** = цур йому́! — **О́бнялн другъ дру́га и ну́ловаться** = обнялн ся і давай цілува́ть ся. — **Ну вотъ онъ и говоритъ** = отож він і каже.

Ну́жда = 1. потре́ба (С. З. Л.), потре́бина, треб (С. Ш.). — До тебе, Господи, благаю, що там живеш на небі, звертаючі и в пригоді і в потребі. Гн. Ар. — Працює з таким завзяттям, що забуває про власні потреби. Пісоч. — На що вам треба; на що продали? треба — і треба. — Ніщо не буде. н. пр. С. Ш. — **Нужды́нѣтъ** = байду́же, да́рма, ні гадки, га́дки мало, сількісь. (Ос.). — Болить мене головонька, болить серце дуже; ще прийдеть ся загинути, а тобі байдуже. Мир. — Дитина кричить, як не розірветься, а і байдуже. — Ідем собі і гадки мало. Та сількісь каже: я старий, мині одно. н. к.

2. нужда́ (С. Л.), неста́ток (С. З.). — Нужда дядьком зне. н. пр. — Нужда научить коржі з салом їсти. н. пр. — Нужда закон зміняє. н. пр. — Прийшов нестаток забрав і остаток. н. пр.

Нужда́ться = нужда́ти ся (С. Л.), потребувати, терпіти ну́жду, бідувати (С. Л.). — Сліпий не нуждаєть ся зеркалом. н. пр. — Я не потребую. Лев.

Ну́жникъ = паску́дник, сра́ч. — Ой лихо наша мурована! Доведеть ся тебе гукам на срач покидати. н. пр.

Ну́жный, ну́жно = потре́бний, потрібний, но, тре́бен, но, трібний, треба. С. Ш. — Так потрібний, як дірка мішку. н. пр. — Дав би на колебель самому потребен. н. пр. — Поки наливає, хотя і не треба. н. п. — Треба неба, треба й хліба. н. пр. — Дай нам, боже, з неба, чого вам треба. н. пр. (Дз.) під сл. **Необходи́мый** 1. і **На́до**, бути. — **О́чень ну́жное де́ло, письмо́** = дуже не діло, пильний лист. — Бо нужди маю — їду до обозу. н. п.

Ну́ка, ну́ко! = ану́, ану́ лиш! ну лишéнь! (С. Л.).
Нумера́ція = лі́чба́.
Нумерова́ть = перезнача́ти.
Нумеро́вка = перезна́чки.
Ну́меръ = д. Но́меръ.
Нѣ́мникъ = погани́йлик.
Нутренній = д. Вну́тренній.
Нутре́цъ = нутре́цъ, нутря́к.
Нутро́, нутръ = нутро́. — По нутру́ = до вподо́би, до сподо́би. — Не по нутру́ = не до смаку́, не до вподо́би, коле в ніс.
Нутряно́й = нутряни́й.
Ны́нѣ, ны́ньче, ны́нѣча = тепе́р, тепе́ра, тепе́решьки, тепе́речки (С. Л. Ш.), ни́нї, ни́ньки (Гал. Под.). — Як не тепер, то в четвер. п. пр.
Ны́нѣшній = тепе́рішній.
Нырну́ть, ныря́ть = пурну́ти (С. Л.), пирну́ти (С. Л.), пірну́ти, порину́ти, пурна́ти (С. З. Л.), порна́ти, на перебій — ва́принки, на ва́принки (С. Л.). — Пусти мене, мати, у став покупать ся, буду пливть, пурнати, доленьки шукати. п. п. — На ставі пишно лебідь плив, а гуси сірі край його порина́ли. Гр. — Твій за... вила русалочка, в Дніпро порину́ла, мов сліточка. К. Ш. — Давай а тобою на ви... ринки. Сп. — Так у штанях і вину́вся у воду на вприпки. Кр.
Нырко́къ, пт. Mergus albellus = ныре́ць, су́ріпкова́.
Нырна́ніе = пурна́ння.
Нырятель = пурна́ч.
Нять = ня́ти.
Нятьѣ = ня́ття.
Нѣ́га = не́стощі. не́стїння.
Нѣ́гдѣ = ніґде, ніде; десь.
Нѣ́дро = 1. на́дро. С. З. (Д. Ло́но). — Нехай Господь її прийме на своє надро. М. Воч. 2. нетрі.
Нѣ́женіе = пестува́ння, голу́бління. — Пестує старого, а старому не до того; нивесь якогось гріховного пестування старе тіло просить. К. Ш. — Не зазнала вона ні батькового голубління, ні батьківської ласки. Кл.
Нѣ́жка = пестю́н, не́щений, не́стя, мазу́н, мазу́нчик, мазу́ха, мазу́шка.
Нѣ́жить, ся = нести́ти, ся (С. З. Л.), не́стувати (С. З.), голу́бити, милувати, ніжити, ся (С. Жел.). — Вона його голубила, пестила, кохала, і в ним вона дожити віку сподівала. І. Г. — Де він зріс і ... ся до того пестили. Мир. — Голубити ме тебе, як ніжна мати дитину-одиначку. Кн.
Нѣ́жничать = ніжити ся. — Ніжить ся з синами. Чайч. Хар.
Нѣ́жность = ніжність. С. Жел.
Нѣ́жный, но = ніжни́й, но (С. Жел.), тенді́тний (С. З.), тендитний, но (С. Ш.). — Не хочу я, щоб твої пухкі і тендітні руки зашкарубли від важкої праці. Зіньк. — Були тендітні при людях. Кот.
Нѣ́кій = яки́йсь, хтось.
Нѣ́когда = колись. С. Л. — Було колись, минуло ся, не верне ть ся знову. К. Ш. — Було колись добре жити нашій Україні! А згайдаймо, може серце хоч трохи спочине. К. Ш. — Бывшій нѣ́когда = коли́шній. С. З. — Сном лукавим розійшлось, слізьми — водою розлилось колишнє сьвітове диво. К. Ш.
Нѣ́который = 1. яки́йсь. — Якийсь час. С. Л.
2. де-яки́й, де-ко́трий (С. Л.), дене́який, ни-ко́трий. С. Л. — Всї сплять, хропуть, а де-які сопуть. Гул. Ар.
Нѣ́кто = хтось. С. Л. — Прийшов хтось та взяв щось, бігти за ним — не знаєм за ким. (н. з. — вітер).
Нѣмѐцкій = німе́цький. — Нѣме́цкая земля́ = німе́ччина. С. З. Л. — Був у Туреччині, в Німеччині. Кв. — Нѣме́цкій ни́бирь, рос. Arum maculatum L. = коза́ча борода́. С. Ан.
Нѣ́мецъ = ні́мець, ні́мчин, здр. ні́мчик, в жарт або лайливо — німчура́, мн. ні́мці, зб. — ні́мота. С. З. Л. — Колись будем по своїому гаворити, як німець покаже, а до того й історію нам нашу роскаже. К. Ш. — А на Січі мудрий німець картопельку садить. К. Ш. — Степи мої запродані жидові, німоті, сини ж мої на чужині, на чужій роботі. К. Ш.
Нѣ́мка = ні́мка, німке́ня. С. З. Л. — Бо наші пани усе беруть до дітей німкеню до виховання. н. о.
Нѣмо́й, нѣ́мо = німи́й, ні́мо, безрі́ка, німту́р, німтура́. — В глухого та в німого справи не допитаєш ся. н. пр. — Німі на ланщину ідуть і діточок своїх ведуть. К. Ш. — Тремчу та німо дивлю ся. Кн.
Нѣмота́ = німота́. С. Жел.
Нѣмо́тствовать = німува́ти. С. З. — Аж подумати гірко, як ота людина тарна зникла, німуючи, з посеред миру Божого. К. Х.
Нѣмтырь, нѣмтырка = д. Нѣмо́й.
Нѣмѣть = ніхі́ти.
Нѣ́сколько = кі́льки, кі́лько (С. З.), скі́лько, скі́лькись (С. Л.), де́-кі́льки (С. Л.). — Нѣсколько бо́льше 10 = кі́льканад-

цять. С. З. Л. — А меновите особ кільнадцять. Устав Луц. братства. С. З. — **Нѣсколько десѝтковъ** = кількодéсять. С. Л. — Випив скільки так чарок, тай каже... Кр.

Нѣту, нѣтути = немá, немáючки.

Нѣть = 1. немá, не мáє, біг-мá, грубо — чортмá, є, катмá. — Нема в мого миленького, нема його тута; посходила по садочках шавлія та рута. Ой немає і не буде — розрали злиї люди. н. п. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилї із нашої України. К. Ш. — Всього надбали. Та дїточок у їх Біг-ма. К. Ш. — В нашому полку чортма толку. н. пр. — Тим до тебе не прийшов, що чортмає підошов. н. п. — Багато ума, а в кишенї катма. н. пр. — Кинувсь до пресала, аж катма. н. к. — **Нѣть врéмени** = вїколи, немá чáсу. (Д. Нéкогда). — **Нѣть нýжды** = д. під сл. Нужда 1. — **На нѣть сошéлъ** = звів ся, перевів ся ні нá що.

2. ні, ба-ні! — Ти був у його? — Ні, не був.

Нѣчто = 1. щось. С. З. — Пр. д. під сл. **Нѣкто**.

2. дé-що, С. Аф. З. — Я чув де-що з їх розмови. — **Нѣчто нехорóшее** = бо' зна що, ка' зна що.

Нѣшто = хібá, абó. — Хіба ти чув про се? — Або я знаю?

Нюханіе = нюхáння.

Нюхательный = нюхáльний. — **Н. табáк** = табáка, здр. табачóк. С. Ш. — Т бака гарна, терла жінка Ганна, стара на вчила її мъяти; дочки ростирали, у р насипали. н. пр. — Ріжок з табаком. — Збірайтесь: табаки понюхати, рад слухати. н. пр. — Хто нюхає табачок, т гетьманів мужичок. н. пр.

Нюхатель = нюхáч, нюхáрь (Сп.), табáчник (С. Ш.). — Нюхачів багато, та таб нема. н. пр.

Нюхать, нюхнýть = нюхáти, нюхнýти по вітру — вітрúти, нюшúти (Чайч.) — Собака вітрить, мабуть зайця чув. Хар.

Нáнинъ, нáнькинъ = нáньчин.

Нáнька, нáня = нáнька. — Сестра Ка рина стала йому нанькою незабутною. Б — **Нáнькою быть, служúть** = нянькувáти. — Вона цю віму дома не жи городї нянькувала. Чайч.

Нáньчить, ся = нáньчити; пестúти, стувáти (С. З.), бáвити; нáпькати цяцькатя ся. — Йосиф сьвятий ся ра що на руцях Бога пестув. п. п. — вить своє маленькее дитя. К. Ш. — П кається ся з ним.

О.

О, обó, объ = 1. об, на. — Вдарим об землю лихом, журбою, тай будем пить, веселить ся. н. п. — Чи совою об пень, чи пень об сову, а все сові не гаразд. н. пр. — Обпер ся на мене. — Се було об Покрові. Кв. — Поїхав на Різдво, а вернув ся на масницю. — **Объ э'ту пóру** = кóло сїéї годúни, порú. — **Рукá óбъ руку** = рукá в рýку, пóруч.

2. о, об, про, за. — Не думай о яйцях, думай перше о курцї. н. пр. — Об сім багато писано. — Хто про що, а він про Наливайка. н. пр. — Ти йому про образи, а він тобі про лубья. н. пр. — Не про вози, а про заноги. н. пр. — Кожний за себе, а Бог за всїх. н. п. — За тебе дбають, як собака за пяту ногу. н. пр. — Ми кажем за образи, а він за горбузи. н. пр. — Десь мій милий иньшу має, що за мене забуває. н. п.

3. на, в. — Стіл на трьох ніжках. — Хата на дві половини. — Змій з трьома головами.

О'ба, обóихъ, óбѣ, обѣúхъ = обóє, обóйко, обóх, обúдва, обúдві, обúдва С. З. Л. — Обоє — рибоє. п. пр. — Л товський цїп на обидва боки молотить — Два слїпцї йшло, обидва в яму п п. пр. — Єсть у мене свита, єсть у м дві, фабрицькиї обидві. н. пр. — Потім обидвох воєводів, їх привів ся до с двору. Ст. С. — **Обѣмáми рукáми** = обоюрукá, обидвомá рукáми, обíруч (С. З. Л — А він ухватив, та й душе обидвом ками. н. к. — Вхопив кавун обіруч, ногами в баштану. Кн. — Усе перебіра вередувала, а тепер рада-б обіруч старого. Як. — **Смотрú въ óба** = бережúсь, візьми óчі в рýки, огля ся на зáдні колéса. п. пр. — Гади бережись! робити так не вчись! Б. Г.

Обáбить, ся = 1. оженúти, одружúти 2. збáбіти, збáбити ся. С. Ан.

Обáбокъ, гр. Boletus scaber Bull. Rb. бáбка. С. Ан.

…агри́ть, обагри́ть, ся = почерво́нити, червонити, ся. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Багато ти, батько, у море носив червоної крови... червонив ти сине, та не наповів. К. Ш. — Сонечко сходить на небі високім, вбоге село чорнонить. Чайч. — **Обагрить кро́вью** = покрива́вити, окровити, скрива́вити. — З пожем окровленим в руках. К. Ш. (Д. **Окрова́вить**).

…ащикъ = д. **Обма́нщикъ**.

…ахливать = д. **Обма́нывать**.

…ілтывать, оболта́ть = д. **Огова́ривать**.

…анкру́титься, обанкру́тѣть, обанкру́читься = збанкрутувати, банкрутува́ти ся. — Вже послі скасування кріпацтва Фльоровський збанкрутував. Кн. — Коли хтось збанкрутує, то звертати увагу: що довело його до банкротства? Бар. О.

…ýкивать, обаýкать = обгу́кувати, вигукувати, обгука́ти, ви́гукати. — Вигукує скрізь по лісу — ніхто не обізвав ся.

…ánie = чарува́ння (С. Ж.), очарування, чари (С. З.), мана́ (С. З.). — Еней пустив на їх ману. Кот.

…ánный = чарівни́й, зала́сний. — …сля та воля — заласна доля. п. пр.

…ѣгать, обо…ѣгать, обо…ѣжа́ть = 1. оббі…ати, оббігати, обгаса́ти, обганя́ти, (минаючи скрізь) — обни́кати. — Обга…ав увесь двір. — Обникав скрізь — ніде …ти.

… обганя́ти, випережа́ти, обігна́ти, ви…ерёдити.

…ѣживать = 1. обво́дити. …обво́зити.

…ивать, обвали́ть, ся = 1. обва́лювати, обси́пати, обвали́ти, обси́пати, ся. …розва́лювати, розвали́ти, ся.

…ивать, обвали́ть, ся = вика́чувати, …качати. — Викачати тісто в борошні.

…ъ = 1. обва́лювання, розва́лювання. …провалля. — Там таке глибоке провалля, що й дна не видно.

… Ла́вина.

…ривать, обвари́ть, ся = обва́рювати, …арювати, ошпа́рювати, обвари́ти, опа…ся (С. З. Л.), ошпа́рити, ся (С. Л.), ті… — запа́рити. — Ошпаривши руку окро… С. Л. — Кричав, як ошпарений. п. пр. …Як ошпариш ся на молоці, будеш дути …ячу воду. п. пр.

…ръ, обва́рный = обва́рений, запа…ний.

…стривать, обвостри́ть, ся = загостри́ти, загострити, ся.

Обва́щивать, обвощи́ть, ся = навощувати, навощити, ся.

Обвезти́ = обве́зти.

Обверну́ть, обвёртывать, ся = обгорну́ти (С. Л.), обвину́ти (С. З. Л.), увину́ти (С. Л.), завину́ти, обгорта́ти, обвива́ти, увива́ти (С. З.), завива́ти, ся. — Обгорнув гарненько рушником тай поніс. — Не рубай мене голою шабелькою — обвинь її червоною китайкою. н. п. — Гусельня увинула ся в павутину. Кр.

Обвёртка = 1. обгорта́ння, обвива́ння, завива́ння.
2. обго́ртка, окла́дина (С. Жел.), палятýрка.

Обвертѣть = д. **Обверну́ть**.

Обвести́, обводи́ть = обвести́, обво́дити. — **Обвести́ ка́менною стѣно́ю** = обмурува́ти.

Обветшава́ть, обветша́ть = ста́рітися, зі(по)ста́рітися, спорохні́ти, потру́хти. — Хата ще ні́чого, та підвалини спорохні́ли. Кн. — Покрівля на хаті потрухла. Кн.

Обвива́льница = д. **Вьюно́къ а.**

Обвива́ть, обви́ть, ся = обвива́ти, обповива́ти, обви́ти, обпови́ти, ся; обхо́плювати, обхопити; обсу́кувати, опліта́ти, обсука́ти, оплести́. — Дивлюсь, аж хміль за гилку зачепив ся, а трохи згодом гілдь — всю рожу обповив. Гр.

Обвине́ніе = обвинува́чування, обви́на (С. Жел.). — **Ло́жное обвине́ніе** = на́клеп.

Обвини́тель, ница = обвини́тель, ка (С. Жел.), завини́тель, ка (С. Жел. М. В.), обвинува́тель, ка (так саме і в чеській мові).

Обвини́тельный = обвинува́тельний.

Обвини́ть, обвиня́ть, ся = обвинува́тити (С. З. Жел.), повинува́тити, завинува́тити, обвини́ти (С. Жел.), обвинувачувати, повинувачувати, винува́тити (С. Л.), обвиня́ти, ся (С. Жел.). — Можу себе обвинуватити в таких вчинках, що краще б моїй матері й на сьвіт мене не родити. Ст. Г.

Обвини́емый = винува́чений. С. Л.

Обвинённый = обвинува́чений, повинува́чений (С. Л.), винува́тець. — Після присуду винуватці закинули до келії самітної. Кн.

Обви́снуть = обви́снути, пообвиса́ти.

Обви́ть = д. **Обвива́ть**.

Обводи́ть = д. **Обвести́**.

Обвози́ть = д. **Обвезти́**.

Оболáкивать, оболóчь = 1. **оболíкáти, оболокти́.** — Оболíв круг хати, та тодí кинув.

2. **заволíкáти, заволокти́.** — Місяць заволокло хмарами.

Обвораживать, оборожи́ть = чарувáти, очарóвувати, зачарувáти, очарувáти, причарувáти, вчарувáти; ману́ пускáти, напускáти (С. З.). — Ой я жито не сíяла — само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Ой ти, дівчино, чарівниченько! причарувала мов серденько! п. п. — На тебе десьману в Литві навсяв. Гр.

Оборожи́тельный = чарівни́й. С. Л.

Обворовáть, обворóвывать = обікрáсти, обкрáсти, обрадáти.

Оборожáть = д. **Обвораживать.**

Оборожённый = очарóваний, зачарóваний.

Оборожи́ть = д. **Обвораживать.**

Обостри́ть = д. **Обостривать.**

Обощи́ть = д. **Обощивать.**

Обвыкáть, обвы́кнуть = привикáти, звикáти (С. Аф.), призвичáювати ся, привúкнути, звúкнути (С. Аф.), призвичáїти ся, огóвтати ся (С. Л.), огóвтати ся (С. З.). — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Призвичаюсь до недолі, що один на сьвіті, як билина в чистім полі, останусь тужити. Ос. — Та вже вона тута з нами оговтаєть ся. С. З.

Обвéвáть, обвéять, ся = 1. обвівáти, обдувáти, обвіяти, облу́ги, пообвівáти, пообдувáти, ся. — Вітер пообвівав усі квітки.

2. обвівáти, обвіяти, ся. — Обвіяли усе жито.

Обвéнчáть, ся = звінчáти, ся (С. З. Л.), повінчáти, ся, одружúти ся, шлюб взя́ти, на рушникý стáти і т. д. д. під сл. **Бракъ — Сочетáться брáкомъ.** — Там я сьвіт Божий побачила і на рушничку стала. Кн.

Обвéсить = д. **Обвéшивать 2.**

Обвéстúть = д. **Обвéщáть.**

Обвéсъ = невíрна вагá

Обвéшать = д. **Обвéшивать 1.**

Обвéшивать, ся = 1. обвíшувати, обчепля́ти, пообвíшувати, пообчіпля́ти, ся. — Обвішала всю шию намистом.

2. обвáжувати, обвáжити, пообвáжувати. — На три хвили мене обважив.

Обвéщáть, обвéстúть = обвіщáти, оповіщáти, обвістúти (С. З.), оповістúти (С. З.). — Через послів своїх обвістив.

Обвéять = д. **Обвéвать.**

Обвязáть, обвя́зывать, ся = обв... обвъя́зувати, ся.

Обвя́ливать, обвя́лить = въли́ти, об... ли́ти.

Обгáдить, обгáживать, ся = обс... опогáнити, обпаскýдити, опаскýдити обкаля́ти, погáнити, паскýдити, ... ти, опогáнювати, ся і т. д. — Па... вівця всю отару погадить. п. пр. — П... на птиця, що своє гніздо паскудить. ... (Пр. д. ще під сл. Осквернáть).

Обгáнивать, обгонúть, обогнáть = об... ня́ти, переганя́ти, випережáти, об... ти, перегнáти, випередити.

Обгибáть, обогнýть = обгинáти, об... ти, вігнýти.

Обгúбъ = д. **Изгúбина.**

Обгладывать, обглодáть = обгризáти, грúзти.

Обглáживать, обглáдить = обглáжу... обглáдити. — Обгладив шерсть кон...

Обгля́дывать, обглядéть = обглядáти, дивля́ти ся, обглядíти, обдивúти (Пр. д. під сл. Осмáтривать).

Обгинивáть, обгúнуть = обгинивáти, об... ти, пообгинивáти.

Обговáривать, обговорúть = д. Огов... вать 2.

Обговóръ = д. **Оговóръ.**

Обгонúть = д. **Обгáнивать.**

Обгорáть, обгорéть = обгоря́ти, обг... ти, опаля́ти ся, опалúти ся.

Обгрызáть, обгрызть = обгризáти, ... грúзти, пообгризáти.

Обгрызóкъ = недóгризок.

Обдавáть, обдáть, ся = обливáти, ... ти, ся. — **Обдáть кипя́тком** = обпа... ошпáрити, опáрити. — **Обдало ки...** = в жар кинуло. — **Обдало хо...** = моро́з проня́в.

Обдáривать, обдарúть = обдарóвувати, обдарувáти, пообдарóвувати.

Обдёргать, обдёргивать, ся = 1. об... кати (С. Л.), обсíпати, обшмóргати, смикáти, обсíпувати, обшмóргувати, пір'я, волосся — обскýбти, обскýбти, ся, гілочки — обчухрáти, обчухрувати, ся. — Обсмикана хатня стріха валена клуня. Пч.

2. осмúкати ся, підтúкати ся,

зи́ти ся, підтика́ти ся. — Осмикала ся, тоді й вийшла, Кр.

Обдира́ло = здира́щик (С. З.), здира́ця (С. З. Л.), драні́ка (С. З. Л.), обдери́луп, деркач (Лев.), сіпа́ка.

Обдира́тельство = здира́ство, драні́жство, дуні́ство, ша́рпання, шарпани́на. С. З.

Обдира́ть, ободра́ть, ся = дра́ти, обдира́ти, здира́ти, облу́плювати, ша́рпати, ся, обідра́ти, обдере́ти, зідра́ти, подра́ти, облупи́ти, оша́рпати, обша́рпати, пошарпати, ся, (шкуру з півці або що) — оббілюва́ти, (яичко з шкурки на тім) — обшморгну́ти. — По винницях шлях ся, ошарпав ся, обідран ся. п. д. — Пошарпав ся весь об шепшину. Кот. — Увесь об колючки подран ся. Кот. — Облупив кору.

Обдёрный (про зерно) = облу́щений, шереве́ний.

Обдурало = шахра́й, дури́сьвіт і д. Обманщикъ.

Обду́ть, обду́ть, ся = 1. обдува́ти, обдува́ти, обду́ти, ся.

2. дурити, обду́рювати, зво́дити і д. Обманювать.

Обду́мывать, обду́мать = обду́мувати, мірку́вати (С. З. Л.), мі́зкувати (С. З. Л.), об(роз)мірко́вувати, об(роз)раху́вати (С. З.), обмишля́ти, розважа́ти (С. Л.), мекувати, крути́ти мі́зком, обду́мати, оброзмірку́вати, об(роз)мі́зкува́ти, об(роз)рахувати, розважити, обмисли́ти, ки́нути голово́ю. — Давай він метикувати: як би запомогти. Кн. — Обмірку́ю усю справу. — Щоб по своїй уподобі своїй обрахувать. С. З. — Послухайте: мекнімте головою, зараз би по Водохрищах і на рушничок. Кн. — Обмислим краще все це: коли і чим ми краще можем допомогти? Ст. Г.

Обду́мываніе = обду́мування, мірку́вання.

Обду́манный, по = обду́маний, обмірко́ваний, по і т. д., з розва́гою. — Се діло зробити не зря, а з розвагою. С. Л.

Обдѣ́лывать, обдѣ́лывать, ся = обробити (С. Л.), зробити (С. Ш.), опра́вити, управити (С. Ш.), поврóблювати, поправляти, оброби́ти, оправля́ти, уро́блювати, ся (С. Ш.). — Управляти образ в ... С. Ш.

Обдѣ́лывать, обдѣ́лять, обдѣ́лять, ся = обділя́ти, обді́ли́ти, ся.

Обдѣ́лка = 1. обро́блювання, оправля́ння. 2. обро́бка, обро́бка, опра́ва. С. Л. — На ... обробки нема. Кр. — Взяв він шаблю — вся оправа викована з злота. С. С. п.

Обезглáвить, обезглáвливать = зітну́ти, сти́ти, одтя́ти, стина́ти, отина́ти го́лову, про кількох — постина́ти, повідтина́ти. С. З. — Стяли йому головочку; ходім, сестро, до домочку. п. п. — Головку буйную одтяв. Кот. — Шаблі з піхов вийміть, з плеч головку стинайте. п. д.

Обезденéжѣть = ви́битись з гро́шей, в копійки. — Рад би запомогти, але зовсім вибив ся з грошей.

Обездóлить = обездо́лити, знедо́лити, сьвіт завъязати.

Обеззаботиться, обеззабóчиваться = збу́ти ся, збува́ти ся кло́поту.

Обезлю́дить = ви́людити, спусто́ши́ти. — Напада Татар вилюдняли Галицьку Русь. Бар. О.

Обезлю́дѣть = ви́людніти, обезлю́дніти (Кн.), ізлюдніти, опустіти, спустіти.

Обезкура́жить, ся = збентéжити, ся. С. Аф. З. Л. — Збентежила ся річ Латина. Кот.

Обезнадёживать, обезнадёжить, ся = збавля́ти, зба́вити надії, тра́тити, утра́тити, стра́тити надію.

Обезнарóдить -дѣть = д. Обезлюдить -дѣть.

Обезобра́живать, обезобра́зить, ся = нівечити, понівечити, ся, ги́дити, оги́дити, ся.

Обезопа́сить = забезпе́чити.

Обезору́живать, обезору́жить = розброювати, розброї́ти.

Обезпа́мятѣть = стра́тити па́мъять.

Обезпéченіе = забезпе́чення, зару́ка. — Хай буде зарука не хибна для нас, що сьвітло душі не згасять в нас му́ки. Чайч. — Гроші взяв, а на заруку кожух покинув жидові. Кн.

Обезпéчивать, обезпéчить, ся = вбезпе́чувати, забезпе́чувати, у(о)безпеча́ти (С. Ш.), запобіга́ти (С. З.), вбезпе́чити, забезпе́чити, ся, запобігти (С. З. Л.). — — Депутация виказала надію, що цісарь охоронить і забезпечить права руського народу. Бар. О. — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечаю. п. п. — Треба було убезпечити Шевченкових родичів. Кн. — Ми запобігли, од значних приятелей міючи пересторогу. Мазепа. С. З.

Обезпилóдѣть = ви́ялови́ти. — Земля вияловила, без гною нїчого не родить. Кн.

Обезпоко́ивать, обезпоко́ить, ся = турбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, затурбува́ти, розтурбува́ти, ся. — Гриць

був задуманий та стурбований. Лев. В. — Вибачайте, що потурбував вас.

Обезсíливать, обезсíлить, ся = висиля́ти, знесíлювати, ви́силити, знесíлити, ся. (Д. ще **Изнемога́ть, Изнурúть**). — Почне висилати своє тíло поклонами, постом. Бар. О. — Згода зміцняє, а незгода знесилює. Зіньк.

Обезсíлѣть = ви́силити ся, збезсíлíти, знесíлити ся, ви́снажити ся, вахля́сти, знемогти́ ся і т. д. д. **Изнемóчь** і **Изнурúть ся**. — Народ занеміг ся, висилив ся і принишк. Кн. — Чоловік за два тижня знеміг ся, став сам не свій. Прав. — Робинзон збезсилíв і ледве міг робити. Чайч. — Инче було таке виснажене після недугу, що од вітру валить ся. Кн.

Обезслáвить, обезслáвливать = ослáвити, обнеслáвити. ославля́ти.

Обезсýдить, обезсýживать = осудúти, осуждáти, судúти. — Ой як я маю до тебе ходити, коли нас вороги та будуть судити. н. п.

Обезýмѣть = збожеволíти (С. Л.), обезглýздíти (С. З. Л.), здурíти (С. Аф. Л.), олурíти (С. З.), знавіснíти, з глýзду зсýнути ся, обожевóлíти (С. З.), дочасно — стерáти ся. — Вона так обезглуздíла, що... С. З. — З перелику стерив ся, стоїть стовпа і язиком не поверне. Кн. — І Наталка так обезглуздíла, що любить запропастившого ся Петра! Кот.

Обезчéстить, обезчéщивать = збезчéстити, зганьбúти, безчéстити, ганьбúти.

Обезьянá, Sinia = мáвпа, мáлпа (С. Жел.), мáвпочка. — Раз мавпа в дзеркалї забачивши... Ст. Б. — На старість мавпочка недобачати стала. Ст. Б.

Обезьянничать, обезьянствовать = малпувáти. С. Жел.

Обезьянство = малпувáння.

Оберегáтель = вартівни́к, охоро́нець.

Оберегáть, ся = берегтú, ся (С. Ш.), стеретú, ся (С. З.), пильнувáти, вартувáти (С. З.). — Береженого і Бог береже. н. пр.

Обеременѣть = д. **Забеременѣть**.

Оберну́ть, обёртывать, ся = 1. д. **Обвернýть**.

2. перегорнýти, перегортáти (на пр. листи в книжцї).

3. огля́нути ся, озирнýти ся, оглядáти ся, озирáти ся. — Іди та не озирай ся. (Д. ще **Огля́дываться**).

4. повернýти ся, повертáти ся, вертáти ся. — Швидче вертай ся до дому.

5. обернýти ся, обертáти ся.

6. перекúнути ся, перекидáти ся. — Відьма перекинула ся клубком, тай покотила ся. н. к.

Обёртка = д. **Обвёртка**.

Обечáйка = обичáйка (сита). С. З.

Обжáловать = оскáржити.

Обжáть, обжинáть, ся = обжúти, обжинáти, пообжинáти, ся.

Обжéчь, обжигáть, ся = 1. опекти́ (С. Л.), обпектú, обпікáти, ся, опалúти, опалúти, обпáлювати. ся, (волосся, шерсть-що) — обш(с)малúти, обш(с)мáлювати, ся, (окропом або чим рідким гарячим) — опáрити, ошпáрити, ошпарювати, ся. С. З. Л. Жел. — Не грай з огнем, бо спалиш ся. н. пр. — Не клади приску до опеченого, воно й так болить. н. пр. — Обпалив волосся. — Кричить, як ошпарений. н. пр. — Сам, як опарений, кричить. Кот.

2. випалити, випáлювати, ся. С. Аф. Л. — Випалювати цеглу, горшки.

Обжúвать, ся, обжúть, ся = обживáти. обжúти, ся, ожúти ся (С. З.), обсíдти ся.

Обжúганіе = обпáлювання; випáлювання.

Обжигáть, ся = д. **Обжéчь, ся**.

Обжúть = 1. д. **Обжúганіе**. 2. д. **Ожёга**.

Обжúнать, ся = д. **Обжáть, ся**.

Обжúраться, обожráться = обжирáти ся, обтрúскувати ся, обжéрти ся, обтрúкати ся, облóпати ся, обрéпати ся (С. З.), облупúти ся. — Так обтрúскав ся галушок, що ледве дише.

Обжóга = д. **Ожёга**.

Обжóра = прожóра (С. Л.), прóйда (С. Л.), ненажéра (С. Жел.), жеретú, жерýга б., жерýха, брéвкало (С. Ш.), пойдáйло, найдá (С. Жел.).

Обжóрливость, обжóрство = обжúрство, ненажéрливість, обжúрність, обжéрливість (С. Жел.), ненáжир (С. Жел.), насúть, ненáйдність (С. Жел.).

Обжóрливый = прожóрливий (С. Л.), ненажéрливий (Фр.), ненажúрливий (С. Жел.), ненажéрний (С. Жел.), обжéрливий (С. Жел.), проїснúй (С. Л.), найдливий, ненаїснúй (С. Жел.). — Словічина він проїснúй, сяде до страви — аж тремтить та їсть. Кн.

Обзаведéніе = обзавíд.

Обзавестú, обзаводúть, ся = обзавестú, обзавóдити, ся, пообзаводити ся,

ництвом) — охаяїнува́ти ся, огрунтува́ти ся.

Обзира́ть, обозре́ть = озира́ти, обзира́ти (С. З.), огляда́ти (С. Л.), переглядати, озирну́ти (С. З.), оглядіти, переглядіти. С. З. Л. — От пішов в город озирать. К. Ш.

Обзира́ться = озира́ти ся, огляда́ти ся, огля́дувати ся. С. З. — Озирай ся на задні колеса. н. пр.

Обзо́ръ = 1. огляда́ння (С. Л.), озира́ння. 2. о́гляд (С. Жел.), по́гляд (С. З.), пере́гляд (С. Л. Жел.). — Зробивши огляд письменства... Кн. — Погляд на українську словесність. К. Х.

Обзыва́ть = узыва́ти. С. Л. — Вона ж його лає, пьяницею узиває. н. п.

Обива́ть, оби́ть = 1. оббива́ти, одбива́ти, одлу́плювати, пооббива́ти, оббі́ти, одбі́ти, одлупи́ти. — Вітер пооббивав усі яблука. н. о.

2. оббива́ти (С. Пар.), обби́ти, побива́ти, поби́ти (С. З. Л.), гвіздками — цьвяхува́ти, вицьвяхувати, шальовкою — шалюва́ти, ви́шалювати, дранню для щекотурки — решети́ти, решетува́ти, виреше́тувати. — **Обива́ть, оби́ть пороги** = зачаща́ти, вна́дитись (до кого). — **Оби́ть кри́лья** = прибо́ркати.

Обива́ться, оби́ться (про одежу) = обтрі́пувати ся, обтрі́пати ся.

Обі́вка = оббиття. С. Жел. Пар.

Обида = обра́за (С. Ж. З. Л.), ура́за (С З. Ш.), здр. ура́зка (С. Ш.), кри́вда (С. З.). — Ох і тяжко та образа уразила сердешну Малошу. Ст. С. п. — Бракує жовчі, щоб одбити як гірку образу. Ст. Г. — **Не да́сть себи́ въ оби́ду** = не да́сть собі в кашу наплюва́ти. н. пр.

Обидный, но = образли́вий, у(в)разли́вий, во (С. Ш.), кри́вдний, но. — Вразливе слово від дітей гірше болячки — не гоїться. н. пр. — Це кривдно для мене було. Лев. В.

Обидность = образли́вість, у(в)разли́вість.

Обидчивый = образли́вий, у(в)разли́вий (С. Л. Ш.).

Обидчикъ, ца = напа́сник, ця (С. З. Л.), кривди́ник, ця, скривди́тель, ка (С. Ж.).

Обидѣть, обижа́ть, ся = образи́ти, ся (С. З. Л.), уразити, ся (С. Л. Ш.), скривдити (С. Л.), укри́вдити, окри́вдити (С. Л.), обража́ти, ся (С. З. Л.), ураж а́ти, ся (С. Л.), кри́вдити, укрива́ти (С. Л.), обіжда́ти (С. З. Л.). — Хто тебе роздратував, образив, на кого ти розлютив ся. Ст. С. п. — Вже хто мене уразить, так моє серце вже не обернеть ся до нього. Федь. — Інфамією ображали міщан. П. Могила. С. З. — Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. н. пр. — Шкода має бути укривженому плачона. Ст. Л. — До вбогих, до покривджених дідове серце теплом сцілюющим било ся. Кн. — Всяке обіжда́є, а воно й не змагнеть ся. С. З. — Я обра́зив тебе, друже, — вибач. Ст. Г.

Оби́ліе = ро́скіш, доста́ток, їжі — ла́сівка, листя, овочу — ґясота́, ряснота́ (Кн.), снігу — сніжни́ця, сили — бу́йність. — Сього літа, дякувати Богу, на яблука така ряснота, що й листу не знати. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́ліе**).

Оби́ловать = д. **Избыточествовать**.

Оби́льный, но = доста́тний (С. Пар.), го́йний (С. Ж. З.), про лист, овоч — ря́сний, но, про насіння — сі́мяни́стий, то, про бростки — броснатий, то, про ліс — лісни́й, лісно, про звіра — звірни́й, звірно, про гриби — грибни́й, гри́бно. — Що прийде весна красна, буде вся наша голота рясна. н. пр. — У нас дуже звірно. Сп. Чайч. — І не сказати як грибно; вже красноків та синяків і не береш, тільки самих боровиків. Кн. (Д. ще під сл. **Изоби́льный**).

Обиновáться, обинýться = д. **Колебáться 2.**

Обинякъ, частіше обиняки́ = **обиня́ки**. С. Жел. — **Безъ обиняко́въ** = навпросте́ць, без сорома́ ка́зка. — **Обиня́ками** = навдога́д, манівце́м. — Навдогад бурків, щоб капусти дали. н. пр. — Як почув таку одповідь Марко, бачить сам, що манівцем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. п.

Обпра́ло, обпра́ха = д. **Одпра́ло**.

Обпра́тельство = здирство.

Обира́ть, обобра́ть = 1. збира́ти, зібра́ти, пірри — дра́ти, оскуба́ти, оску́бти. 2. оббіра́ти, обдира́ти, обібра́ти, обідра́ти, облупи́ти. — Заманили його в карти грать і геть чисто облупили.

Оби́рки = ви́бірки.

Обита́лище = осе́ля (С. З.), жи́тло (С. З. Л.), жилля́ (С. Л.), обістя́ (С. З.), ломівка. (Д. під сл. **Жилище**).

Обита́тель, ница = д. **Жи́тель, ница**.

Обита́ть = жи́ти, пробува́ти, мешкати (С. З.). — Д. під сл. **Жить**.

Оби́тель = 1. д. **Обита́лище**. 2. **монасти́рь**.

Обйтельскій = манастúрський.
Обйть = д. Обивáть.
Обихóдъ = обихíд, обихíдка (С. Жел.). — Може якого шага вторгував би, то й було б на обíхідку, п. к. — Що треба на обихíдку. Чайч.
Обкáлывать, обколóть, ся = 1. обколóювати, обрýбувати, обколóти, обрубáти, пообколóювати, пообрýбувати.
2. обшпúлювати, обтúкувати, ся, обшпилúти, обтúкати, ся, пообшпúлювати, пообтúкувати, ся
Обкáпывать, обкáпать, ся = обкáпувати, обкрáпувати, обкáпати, ся і т. д., пообкáпувати, ся і т. д.
Обкáпывать, обкопáть, ся = обкóпувати, обконáти, ся, пообкóпувати ся.
Обкарпáть = обчúкрижити, обчухрáти, прибóркати. — Щоб крилець хто не обчухрав. Гр. — Приборкані крила.
Обкатáть = д. Обкáчивать.
Обкáтывать, обкатáть, ся = 1. объїжáти, объїздúти, ся. — Санки добре объїздились.
2. обкáчувати, викáчувати, обкачáти, викачати, ся. — Обкачав ся в піску. — Треба викачать тїсто.
Обкáчивать, обкатúть, ся = обливáти, облúти, ся.
Обкидáть, обкúдывать = обкúдати, обкидáти. — Обкидати землею. — Лицó обкúдало = вúсипало, опрúщило, вúприщило на вилý, обкúдало лицé.
Обклáдывать, обложúть, обклáсть, ся = 1. обкладáти, окладáти; обклáсти, ся, пообкладáти, ся, деревиною — обдернувáти, камінням — обмурувáти. — Пообкладав ся книжками тай пише.
2. обшивáти, обшúти, ся (по краях), облямóвувати, облямувáти.
Обклéивать, обклеúть, ся = обклéювати, облїплювати, обклеїти, облїпúти, ся, пообклéювати, пообліплювати. — Всі стїни зараз облїпили. Кот.
Обклéйка = 1. обклéювання, облїплювання.
2. обклéйка.
Обковырáть = обколупáти. — Обколупав кругом, та й кинув.
Обколáчивать, обколотúть, ся = оббивáти, оббúти, пооббивáти, ся.
Обколóть = д. Обкáлывать.
Обкопáть = д. Обкáпывать.
Обкорúть, обкáрливать, ся = обгодувáти; обгодóвувати, ся, худобу чи шкодливим — опасти. — Обгодувала птицю, то й болить живіт.
Обкосúться = обкосúти ся, пообкóсювати ся. — Я вже обкосив ся. — У нас уже всі пообкосювали ся.
Обкрáдывать, обкрáсть, обкрáсть = обкрадáти, обікрáсти, пообкрадáти.
Обкýсывать, обкусáть = обкýсювати, обгризáти, обкусáти, обгрúзати.
Облагáть, обложúть, ся = 1. д. Обклáдывать.
2. облягáти, оточáти, облягтú, оточúти, обступáти, обступúти. — Гей уже наші славні Запорожці та й невеселі стали гей облягли їх, облягли Москалі та й усіх сторонами. п. п. — Обступили город Умань, поробили шанці. п. п. — Еней уже збливався до городка, що Турн облíг. Кот.
3. накладáти, накидáти (податки), наложúти, накúнути, оподаткувáти, митом — обмúтити.
Облагодéтельствовать = багáто добра комý зробúти, облагодíяти. (С. Жел.)
Облагорóживать, облагорóдить = облагорóджувати, облагорóдити, облагорóдити. С. Жел.
Облада́ніе = володíння (С. З. Л.), владáння, облáда.
Облада́тель, ница = володáрь, владáрка. С. Жел.
Облада́ть = володíти, владáти (С. Жел.) облáдувати (С. З. Жел.).
Облáживать, облáзить = облáзювати, облáзити, вúлазити.
Облáживать, облáдить = облáджувати, облáгодити (С. З.), облáдити, у(в)ладнувáти (С. Ш.), у(в)порядкувáти (С. Ш.) у(в)ладнувáти.
Óблако, здр. **óблачко** = хмáра, хмáрка, здр. хмáрка, хмáронька (С. З. Л.), оболóк (С. З.). — Твоє сонце сьвітить ясно, всі давно в хмарі. К. Ш. — За сонцем хмаронька пливе. К. Ш. — На небі оболоки заступили сонце. Кн. — Перúстые облáки = баранцí, колодí. — Слова „Перистые" вони не розуміють, треба сказати, що колодí. Кн.
Облáпывать, облохáть, ся = облóпувати, облопúти, ся, гілки — чухрáти, обчухрáти, вязові гілочки або листя — обпасинкувáти, сухе що — обтрощáти.
Облáпа, рос. Asarum europeum L. = тютень, копитéць, копитцí, копитки,

підзі́стник, підоло́шник, підорі́шник. С. Ан.

Обла́пать = обла́пати, обма́цати.

Обланошивать, обланошить = обду́рювати, обдури́ти, пошити у ду́рні, підчикрижати.

Обласка́ть = обласка́вити, обмилувати, приголу́бити. — Тректі́ла йдучи до неї, а вона мене приголубила. Кн.

Областной = крайови́й.

О́бласть = край, країна. С. Л. — Свій край, як рай, чужа країна, як домовина. п. пр.

Облатка = опла́тка.

Облача́ть, ся = одяга́ти, вдяга́ти, убіра́ти, ся (С. Ш.). — Диякон повинен вийскона до служби Божої убірати. І. І.

Облаче́ніе = 1. одяга́ння, убіра́ння. 2. убір, оде́жа (церковні).

О́блачко = д. О́блако.

О́блачный = 1. хма́рний, хму́рний. — У дівчим серце, як літнє сонце, хоч воно хмарне, хмаресеньке, та тепле, теплесеньке. п. п. 2. хмаровий.

Облега́ть, облечь = д. Облага́ть 2.

Облегча́ть, облегчи́ть, ся = пільгува́ти, улегшувати (С. Ш.), ле́гшати (С. Л.), полегшати (С. Л.), одлигнути (С. З. Л.), полегчати (С. З.), попільжити (С. Л.).

Облегче́ніе = пі́льга (С. З. Л.), вільго́та (С. Л.), полегкість (С. Л.), полегчення, полекшіння, одлига (С. З. Л.), улекшування (С. Ш.), по́пуск, по́пуст (Ос.), ослаба (Л. С.). — В день тобі молю ся, Боже, Ти не чуєш, одвернув ся; і в ночі я тихо плачу — пільги од тебе не бачу. К. П. — Годі мині за вінними братами угинати, час мині козацьким ногам пільгу дати. п. д. — Багато витерпіла і пйнкої пільги не діжала. К. Св. П. — І почув полегкість на душі, почув утіху, до матері пригортався. Зінь. — Маніфест наділяв чимало полегкостів. Кн. — Та дай Боже здоровячко нашому цареві, що він зробив полекшіння нашому краєві. п. п. — Утамував ся, став мині попуск попускати. Ос. — Ані смерти, ані попуску. п. пр.

Обледене́ть = обме́рзнути. — Обледене́лый = обме́рзлий.

Облекать, облечь, ся = одяга́ти, убіра́ти, одягти, убра́ти, ся. — Облечь властью = надати си́лу, пра́во.

Облета́ть, облете́ть = 1. облі́тати, облетіти; відлітати. — Ластівка облетіла круг хати. — Тільки вернув ся, миттю облітав усіх родичів.

2. опада́ти, обсипа́тись, опа́сти, пообпада́ти обси́патись. — Листя опадає. — У зеленому садочку обсипалось листя — пекла, нема од милого ніякої вісти. Чайч.

Обливать, облить, ся = облива́ти, обли́ти, ся, вли́ти ся (С. Л.), обіллятй (Под.), окропом — обпарювати, опа́рювати, ошпа́рювати, обпа́рити, ся і т. д. — облива́ти ся, залива́ти ся сльоза́ми, проли́ва́ти сльо́зи. — Подивив ся, ще зіронька тільки заняла ся, а ти ж, моя голубонька, слізми облила ся. н. п. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами залью ся. п. п.

Обли́вина = д. Горбы́ль.

Облизывать, обливать, ся = облизувати ся, вилизувати, обсмо́ктувати, облиза́ти, ся, вилизати, обсмокта́ти ся.

О́блик = обли́ччя, вид. С. Л.

Облинять = полиня́ти, про волосся, пірря, шерсть — вилинятй, облізти.

Облина́ть, облинуть = облишати, облинути.

Облицева́ть = облицюва́ти.

Обличать, обличить = виказувати, виявля́ти, дово́дити, обличати (С. Жел.), ви́казати, ви́явити, дове́сти, обличити.

Обличитель, ница = обличи́тель, ка (С. Жел.), ви́казчик, дока́зчик. ця. — І обличителя жорстоких. К. Ш.

Облобыза́ть, ся = обцілюва́ти, поцілува́ти, ся.

Обложе́ніе = обло́га, обложе́ння. С. З. Л.

Обложи́ть = д. Облага́ть.

Оболо́й = о́желедь, ожеле́да, ожеле́диця. С. З.

Облока́чиваться, облокоти́ться = обпіра́ти ся, спіра́ти ся, обпе́рти ся, спе́рти ся. — Сперла ся на поручні. Кр. — — Обпер ся на вікно. — Облокотясь = обпе́ршись, спе́ршись, на зло́гах. — Сидить біля столу на злогах, голову підпер. Кн.

Облома́ть = д. Обла́мывать.

Оболо́нокъ = од(від)ло́нок (С. З.), уло́нок (С. Ш.), вло́нок, ви́лонок, палиці або що — цурупалок (С. З.), цурпа́лок (С. З.), оцу́пок (С. З.), посудини — черепо́к зб. чере́пня, скла — с(ш)кля́нка.

Оболо́паться = д. Обожра́ться.

О́блукъ, частіше здр. облучёкъ = полу́драбок. — Я павеївадавив ся — полудрабок уломив ся. п. п.

Облуна́ло = д. Обра́ло.

Облука́ть, облу́пливать, облупи́ть, ся = облу́пювати, облупити, ся.

Облыга́ть, оболга́ть = обрі́кувати, обрека́ти.

Облы́жный = брехли́вий.

Облысе́ть = облисі́ти, вилисі́ти.

Облиза́ть, облиза́ть = облиза́ти, облі́зати, облі́зти. — Обліз рачки. — Смушок обліз.

Облі́пи́ться = обледащі́ти, зледащі́ти, розледащі́ти (С. Л.), розлі́нува́ти ся (С. Л.).

Облі́пи́ха, рос. Hippophae rhamnoides L. = плохо́вник, щец. С. Ап.

Облі́пи́ть, облі́пливать, облі́пля́ть, ся = обліпи́ти, обліпля́ти, ся, вальками глини хату — обвалькува́ти.

Облюби́ть = обмилува́ти.

Обма́зать, обма́зывать, ся = обма́зати, вимазати, обмасти́ти, вимасти́ти, дьогтем, салом — обмазарува́ти; вапном — обвапнува́ти, вальками глини — обвалькува́ти, грязюкою — обкаля́ти; обма́зувати, ся і т. д.

Обмака́ть, обмакну́ть = вмока́ти, умоча́ти (С. Ш.), вмочи́ти, умо́чувати, у(в)мочи́ти. С. Ш. — Їжте, умочайте, на друге вибагайте. н. пр. — Хоч у попіл кусок умочу, та солодко з'їм. н. пр.

Обма́лывать, обмоло́ть, ся = обме́лювати, обмоло́ти, ся, вимелювати, вимолоти, ся. — Жорна добре обмололи ся. — Цей млин обмелює (або: вимелює) в день...

Обма́нный = облу́дний.

Обману́ть, обма́нывать = обдури́ти (С. З. Л.), одури́ти (С. З. Л.), здури́ти, піддури́ти (С. З. Л.), обмани́ти (С. Л.), ома́ни́ти, омили́ти (С. З.), обмарити (Сп.), отума́нити, ошахра́ти, ошахрува́ти, ошука́ти (С. З.), обморо́чити, в шо́ри убра́ти, у ду́рні пошити, москаля підвезти́, дури́ти (С. Л.), обду́рювати (С. Л.), обма́нювати (С. З.), тума́нити (С. Л. Ш.), отума́нювати, моро́чити (С. Л.), обморо́чувати, підма́нювати, ошу́кувати (С. З.), зводити, піддуру́вати, багатьох — передури́ти, передуру́вати. — Брехати і обманювати других — од Бога гріх, а од людей сором. Кот. — Не дуріте дітей ваших, що вони на сьвіті на те тільки, щоб панувать. К. Ш. — І премудрих немудрі одурять. К. Ш. — Не здуриш аптекаря куперасом. н. п. — Сьвіт запалить ся, бо мужик цигана ошука. н. пр. — Не гріх дорого продати, гріх на мірі ошукати. н. пр. — Купуючи чи продаючи, чи не ошукав кого? Б. Н. — Тая падія значно нас омилила. Л. В. — Треба його провчить, щоб не піддурював чужих жінок. Кот. — Москаля ти підвів, так тим я тут і полбаю. Дум.

Обмануться, обма́нываться = ошли́ти ся (С. З.), помили́ти ся, огули́ти ся, ошну́ти ся, обмишу́лити ся (С. З.), іронічно — хвати́ти ши́лом пато́ки, обмиши́йкати, омили́ти ся і т. д. — Я тілки омилена була тією надією. Ки.

Обма́нчивый = облу́дний (С. З. Л.), оши́льний, зрадли́вий (С. Л.), зво́дний (С. Л.) — Який тепер сьвіт облудний: сьвітить, і не гріє. н. пр.

Обма́нщикъ, ца = дурисьві́т, ка (С. З. Л.), ошука́нець (С. З.), ошу́кач, облу́дник, шахра́й (С. З.), баламу́т, зво́дник. — Ки всі дурисьвіти, не звіряй ся нікому. Ст. Г.

Обма́нщичій = облу́дний (С. З.), ошука́ньский (С. З.), шахра́йський.

Обманъ = облу́да (С. З.), ошука́нство, ошука́ння (С. З.), шахра́йство (С. З.), о́шук, дурисьві́тство (С. Л.), обма́на (С. З. Л.), підма́на (Кр.), ома́на. — Обманъ чувствъ = мана́ (С. Л.), ома́на (С. З. мара́. — Лестною облудою покритий. Скоропадський. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. пр. — Дотя шахраював, дош за свое шахрайство устрав в забетя. Ка — До́бра мої одібрані обма́ною. Л. В. — Не слухаючи оман мятежничих. Мазеп. С. З. — Серце не хотіло тому вірити, не хотіло ламати ту чудовну омапу, ту фантастичну облуду. Мир. — Весело вдяла ся од чарівничої омани поета. К. Х.

Обмара́ть, обма́рывать, ся = обкаля́ти, покаля́ти, закаля́ти, ся, обка́лювати, позака́лювати, пообка́лювати, ся. — Всю одежу покалив чорнилом. — Дитина обкаляла ся.

Обма́слить, обма́сливать, ся = 1. обмасли́ти, обмасти́ти, вимасти́ти, об(ви)ма́слювати, обма́щувати, ся.
2. заплю́вати, засмальцюва́ти, заплю́вувати, заплю́жувати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф.

Обма́тывать, обмота́ть, ся = обмо́тувати, обвивати, обмота́ти, обви́нути, обмо́тати, ся.

Обма́хивать, обмахну́ть = обма́хувати, обмахну́ти.

Обмахну́ться = 1. обмахну́ти ся.
2. д. Обману́ться.

Обма́чивать, обмочи́ть, ся = 1. обмива́ти, обмо́чувати, обли́ти, обмочи́ти, пообли-

ва́ти, пообмо́чувати, ся. — Поливаючи квіти, і самі пообливали ся.
2. умочи́ти, умока́ти, у(в)мо́чувати, у(в)мочи́ти, у(в)мочи́ти. С. Ш. — Умочи в олію. — (Д. теж під сл. Обмака́ивать).
3. уписювати (С. Ш.), ри́бу лови́ти, усцика́ти ся, упи́сяти ся (С. Ш.), усцяти ся. — Дитина упіснла ся.

Обма́щивать, обмости́ть, ся = обмо́щувати, обстеля́ти, обмости́ти, обстели́ти і т. д. Мости́ть, ся.

Обмежева́ть, обмежёвывать, ся = обмежу́вати, обмежо́вувати; розмежува́ти, розмежо́вувати; ся.

Обмелѣть = поміліти, обміліти, помілювати.

Обмерза́ть, обмёрзнуть = обмерза́ти, обме́рзнути, обмерати, пообмерза́ти.

Обмета́ть, обмести́ = обмі́тати, обмести́, пообмі́тати. — Пообмітай скрізь, щоб чисто було. — **Обмета́ло лице́** = д. Обки́дало.

Обмета́ть, обмётывать = обки́дати, зарига́ти, обру́бити, обкидати, зариго́вувати, обру́блювати. — Обкидати петлі. — Я до ладу зариґувала, а вони як сі́пнули нитку, так шитво і розлізло ся. Ки.

Обме́тица, обмётки = (борошна) — обме́тиця (Сп.), чого иньшого — сьмі́тя. С. Л. — Де вже їм до нинішнього тіста, коли й обметиці нема. п. пр. Д. ще під сл. Мука́.

Обмина́ть, обмя́ть, ся = 1. обмина́ти, обмя́ти, утопту́вати, утопта́ти, обтоло́чити, ся. — Обмяти постелю. — Утоптати сіно.
2. проїжа́ти, проїздити. — Кінь застоявся — треба проїздити.

Обмирать, обмере́ть = обмира́ти, зомлі́вати, умлі́вати (С. Ш.), обме́рти, зомлі́ти, умлі́ти (С. Ш.). — З жалю умлівав. п. п.

Обмишёнивать ся, обмишёнить ся = 1. неслуча́ти, неслу́чити, непопада́ти, непопа́сти в ногу, прохаху́ти ся.
2. д. Обма́нывать ся і Ошиба́ться.

Обмогáться, обмóчься = о(ви)ду́жувати, о(ви)чу́нювати, о(ви)ду́жати, о(ви)чу́ти (С. З.), обмогти́ ся. — Тяжко був слабий, тепер по троху видужує. — Коли б міг обмогтись, та упять поволокнись. п. пр. — Д. ще під сл. Выздора́вливать.

Обмолговать = обмі́ркувати, обмі́якувати.

Обмокáть, обмóкнуть = обмока́ти, обмо́кнути, ізмо́кнути. — Ізмок як вовк, ізмерз як пес. п. п.

Обмола́чивать, обмолоти́ть, ся = обмоло́чувати, обмолоти́ти, ся, не розвязуючи снопів — обкалатува́ти, околоту́вати, обкалата́ти, околоти́ти.

Обмо́лвиться, обмо́лвливаться = обмо́вити ся, помили́ти ся в речах.

Обмо́лвка = помилка в словах.

Обморо́живать, обморо́зить = обморо́зювати, обморо́зити.

Обморокъ = обмира́ння (Ки.), мло́сть (С. З.), млість (С. Жел.). — Па́дать, упа́сть въ обморокъ = умлі́вати, омлі́ти (С. Ш.), зомлі́вати, зомлі́ти (С. Аф. Л.), обмира́ти, обме́рти (С. Жел.). — Скоро неньки тее вздріла, упала на землю та й зомліла. п. п.

Обморочивать, обморочить = д. Обма́нывать.

Обмостáть = д. Обма́щивать.

Обмотáть = д. Обма́тывать.

Обмочи́ть, ся = д. Обма́чивать, ся.

Обмошéнничать = ошахра́ї́ти (С. Л.), обшахрува́ти, обдури́ти, обмахлярува́ти і д. Обману́ть.

Обмундирова́ть = справити фо́рменну одежу.

Обмучи́ться = уборошни́ти ся. С. Ш.

Обмыва́ть, обмы́ть, ся = обмива́ти, обми́ти, ся, білизну — опира́ти, обпира́ти, опра́ти, обпра́ти. — Буду прачку найняти, таки свої дрібні діти буду опрати. п. п. — Ой там стоїть Марійка тай плаче: ой хтож мого Нестірка опраче. Ой не стій, Марійко, тай не плач, закатай рукава, тай опрач. п. п.

Обмы́вки = (з милом) — ми́лини, змилини, обми́лки, після митти посуди або що — помиї.

Обмы́кать = 1. обтіпати. — Обтіпати яблоні.
2. обтрі́пати, обідра́ти, обшарпати. — Геть чисто обтрі́пала спідницю.
3. обобі́гати, обгаса́ти, обми́кати. — Обібгав скрізь — нігде нема його.

Обмы́каться = 1. обтрі́пати ся, обідра́ти ся, обшарпати ся.
2. обте́рти ся в сьвіті, між людьми, вилюдніти.

Обмы́лки = ми́лини, змилини, обми́лки.

Обмы́локъ = обми́лок, оми́лок.

Обмы́ть = д. Обмыва́ть.

Обмѣли́ть = обчеркну́ти, обвести́ кре́йдою.

Обмѣна = заміна, обміна, заміг, вимін, прокіна, міньба́. (Д. під сл. Вымѣнъ і

Мѣна). — Пріобрѣтённое мѣною = обмі́нок.

Обмѣнивать, обмѣня́ть, обмѣня́ть, ся = обмі́нювати, вимі́нювати (С. Аф.), замі́нювати (С. Аф.), проміню́вати, обміня́ти, ся, замі́ня́ти, ся (С. Л.), замі́ни́ти, ся (С. Аф.), ви́мінати, проміня́ти, ся. — Вимінав шило на шкайку. н. пр.

Обмѣнщикъ = д. **Мѣнощикъ.**

Обмѣнъ = д. **Мѣна.**

Обмѣривать, обмѣрить, обмѣрять, ся = обмі́рювати (С. Л.), умі́рювати (С. Л. Ш.), обмі́ряти, ся. — Обмі́ряв хату навкруги і все записав скільки в улиці і з двора. — Купець обмі́рив на цілий аршин.

Обмѣръ = обмі́р.

Обмягча́ть, обмягчи́ть, ся = мъягчи́ти, змъягча́ти, мъя́кшати, помъя́кшати, мягчи́ти і т. д.

Обмя́кнуть = помъя́кнути, змъя́кнути.

Обма́ть = д. **Обминать.**

Обнадёживать, обнадёжить = подава́ти надію, забезпеча́ти, о(у)безпеча́ти (С. Ш.), пода́ти надію, забезпе́чити, упе́внити (С. Ш.). — Ой я тебе, мій маленький, не убезпечаю. н. п.

Обнажа́ть, обнажи́ть, ся = ого́лювати, заго́лювати (С. Аф.), обго́лювати, оголи́ти, заголи́ти (С. Л.), обголи́ти, ся. — Оголилось поле од серпа й коси, нігде й приліпитись крапельці роси. В. Щ. — **Обнаже́нный** = ого́лений, го́лий, заго́лений. — Ховай голе тїло! н. пр. — Та не по штанях, а по голому тїлу вибив. Кн. — **Обнажи́ть са́блю** = ви́няти ша́блю з пі́хов. — Шаблї з піхов вийміте, тїло моє порубайте. н. д.

Обнаро́дывать, обнаро́довать = оголо́шувати, оголоси́ти (С. Л.), ознайму́вати, ознайми́ти. С. З. — От сї універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всїм, кому відати належить, ознаймуєм і особвідчаєм. С. З.

Обнару́женіе = виявле́ння.

Обнару́живать, обнару́жить, ся = виявля́ти (С. Л.), ука́зувати, визнача́ти (С. З. Л.), висьві́дчувати, ви́явити (С. Л.), ви́казати, ви́значити, ся. — Не велїв він нїчого того виявляти, що мині казав. Ч. К.

Обна́шивать, обноси́ть = 1. обно́сити, обнести́. — Почали обносити коровай гостям. 2. обно́шу(сю)вати, обноси́ти. — Обносив чоботи, тепер не так мулять.

Обнижа́ть, обни́зить = знижа́ти, понижа́ти, зни́зити, пони́зити.

Обнима́ть, обня́ть, ся = 1. обніма́ти, обійма́ти (С. Л.), обня́ти, обійня́ти, ся. 2. обгорта́ти, огорта́ти, загорта́ти, охо́плювати, обні́ма́ти, обгорну́ти, охопи́ти, перейма́ти, перея́ти. — А сей ток тяжкий обгортає мене. Чайч. — Не знав, де му́ку велику подіти і лихо, що на обняло. Чайч. — Жах його перейняв, ним йому руба став з остраху. Кн. — Обняв його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — **Обня́ть де́ло** = збагну́ти. С. З.

Обнищать, обнищева́ть = зъубо́жіти (С. Л.), зъубо́жити ся (С. З.), зни́щати ся, обголі́ти, перевестись на злидні, убо́кшати (С. Ш.), убо́жествіти (С. Ш.). — д. під сл. **Обѣднѣть.**

Обно́ва, обно́вка = обно́ва, новина. — На Великдень на соломі против сонця діти грались собі крашанками, тай стали хвалитись обновами. К. Ш.

Обнови́тель, ница = онови́тель, ка. — Він не зродив ся оновителем нашого життя. Кн.

Обнови́ть, обновля́ть, ся = онови́ти, поновити (С. Л.), відновити, рановити (Кн.), поновля́ти, відновля́ти, ся (С. Ж.) — Сьвіжа краса природи обхоплює і оновляє мене. Кн. — В церкві горів золотом оновлений іконостас. Кн.

Обновле́ніе = оновле́ння, пано́ва (Кн.). — Може часи оновлення? К. Ш.

Обноси́ть, обнести́ = 1. обно́сити, обнести́. — Сьвятощі круг церкви трічі обносять. 2. городи́ти, обгороди́ти, тином — пи́нити, обтини́ти. С. Ш. 3. обрі́хувати, обрехати.

Обно́сный = брехли́вий. — Брехливі речі

Обно́сокъ = (одежі) — ви́носки, ханьки́на (С. З. Пов.), обувя — шкарба́н, шкарбу́н, мн. шкарбуни́ (С. З.), хутрана одежі — шкару́піль.

Обню́хать, обню́хивать = обню́хати, обню́хувати і д. **Ню́хать.**

Обня́ть, ся = д. **Обнима́ть, ся.**

Обо = д. **О.**

Обобра́ть = д. **Обира́ть.**

Обогати́ть, обогаща́ть, ся = збогати́ти, ся (С. З. Л.), збогатіти, збогаща́ти, ся, багатіти (С. Аф. Л.). — Той життя свої складає, щоб науку збогатить, той у теперві конає і живе, щоб їсти й пить. Сам. — Поживками збогатились. С. З. — Збогатили ся шарпаниною добр турецьких. І. К.

Обогаще́ніе = збогаще́ння, збага́чення (С. Л.), убогаче́ння (С. З. Ш.).

Обогна́ть = д. **Обга́нивать.**

Обогнуть = д. Обгина́ть.

Обоготворе́ніе = обо́жання. С. Жел.

Обоготвори́ть, обоготворя́ть = обо́жити, обожа́ти (С. Жел. Пар.), убожествити (С. Ш.), убожествля́ти.

Обогрі́вать, обогрі́ть, ся = огрі́вати, нагрі́вати, огрі́ти, зігрі́ти, нагрі́ти, обігрі́ти, погрі́ти, ся. — У вдівоньки серце, як зімнє сонце — хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє. п. п. — Сонце глянуло із неба й землю всю нїмую обігріло, ростопило і сніги і кригу. Чайч.

Ободве́рина = одві́рок, одві́рки. С. З. — А наймичка у порогу нахилась руками за одві́рок. К. Ш.

Ободворъ, у виразі „дворъ обо дворъ" = сумі́жно, двір з двором, двір коло двора.

Ободо́къ = обі́де́ць (С. З. Л.), обві́дка, у решета — обича́йка (С. Л.).

Ободра́ть = д. Обдира́ть. — Ободра́нный = обі́дранний, обта́рпанний, обде́ртий, про чоловіка, що в обідранім одежі дивись ще під сл. Оборванецъ, про дерево, шкуру — облу́плений, лу́плений, обідранний. — Коза-дереза пів бока луплена. п. к.

Ободри́ть, ободря́ть, ся = підбадьо́рити, заохо́тити, дода́ти ду́ху, сили, відва́ги, підьо́рити, злохо́чувати, дода́вати ду́ху і т. т., підбадьо́рювати, ся, куражити, ся. — Думки підбадьорували її до боротьби. Кн.

О́бодъ, ободо́къ = 1. о́бід, здр. обіде́ць, обідо́к, мн. обі́дця. С. З. — Шина така, хоч обідця тяжч. п. пр.

2. д. Ободо́къ.

Обое = д. О́ба.

Обожа́ть = д. Обоготворя́ть; коха́ти ревне.

Обожданіе = д. Ожида́ніе.

Обождать = д. Ожида́ть.

Обожжённый = опа́лений, оне́чений, окроп. — опа́рений, опа́рений, про цеглу — випалена, недопал — о́гарь. — Обожжённое мѣсто = о́пік, опа́рилина, оне́чення, опа́рене. (Д. Ожёга).

Обожраться = д. Ожра́ться.

Обозна́ться = опізна́ти ся, вклепа́ти ся.

Обозначать, обозна́чить, ся = визнача́ти (С. З.), позна́чати, означа́ти, визначити (С. Л.), возначити (С. Л.), означи́ти, ся (С. Л.). — На паспорті не визначено — на скільки ній. Кр. — Нехай тепер визначать наші межі. Кн.

Обозначій, обозаной = обо́зний. — Полковий обозний. С. З.

Обозрѣва́тель = огля́дач.

Обозрѣва́ть, обозрѣ́ть = оглядати (С. Л.), озира́ти і д. Обозира́ть.

Обозрѣ́ніе = д. Обзо́ръ.

Обо́зъ = 1. ва́лка. С. Аф. — Назустріч валка чумаків, паровиць кількинадцять. — Прийшов до чумаків, до валки. С. З.

2. обо́з, та́бор. (С. Ш.). — Бо пильні листи маю, їду до обозу. п. п. — Козаки недалеко табором стали. Л. В.

Обо́н = шпале́ри, шпалярі. С. З. Л. — Стіни шпалярами пообклеювані.

Обо́йма = вірва́нт (С. Аф.), урва́нт (С. Ш.). — Вірванг одбив ся і трохи не загубилась шина з колеса.

Обо́ймица = 1. гні́здо́ (в котрому блок крутить ся).

2. обру́ч (залїзний, на палї, щоб вона не розбивала ся, як забивають бабою).

Обо́нна, частїше мн. обо́нны = жу́желяця.

Обо́нный = шпале́рний.

Обойти́, ся = д. Обходи́ть, ся.

Обо́йщикъ, ца = обива́ч, ка. С. Пар.

Обокра́сть = д. Обкра́дывать.

О́бокъ = о́бік (С. З.), збо́ку, по́бік. — Побік його жіночка небога. К. Ш.

Оболакивать, оболочь = обволіка́ти, заволіка́ти, обволокти́, зволокти́. — Небо заволокло хмарами.

Оболва́нивать, оболва́нить = 1. обтісувати, обтеса́ти.

2. дурити, обду́рювати, обдурити, пошити у ду́рні.

Оболга́ть = обреха́ти.

Оболдѣть = ошалїти. Кр.

Оболо́чка = 1. д. Обвёртка 2.

2. шку́рка, шку́рочка, толубе́ць, плїва́, плївка, плїнка.

Оболта́ть = д. Обла́тывать.

Обольсти́тель, ница = спокусник, ця (С. Жел. Пар.), зводи́тель, ка (С. Жел. Пар.), баламу́т, ка (С. Жел.). — Ой ви хлопці баламути, баламути всього сьвіта, баламутять наші дїта. п. п.

Обольсти́тельный, но = звабли́вий, во, вабли́вий, во, приваби́вий, привабний, но. — Усе так звабливо, що тільки б здаєть ся радів. Чайч. — Як запрягли на красу вабливу, запарілись, попріли з чуда. Ст. С. п. — Гонив геть привабні мрії проросіш. Лев. В. — (Д. що під сл. Завлека́тельный).

Обольща́ть, обольсти́ть = зваблювати, зводити (С. З.), вижувати, у(в)лещати (С. Ш.), спокушати, приважувати, приманювати, звапювати, підводити, зва-

бити (С. З.), зна́дити, у(в)лести́ти (С. Ш.), прина́дити (С. З.), підвести́, спокуси́ти (С. З.). — Розумом лукавим, а чи словом чарівним, облесним звабив до гріха стидкого. Ст. Г. — Спокусив дівчину. Кн. — Дурна була, він мене і зманив, а тепер... Кн. — Бачу добре, що він підводить її до гріха з ним... мовчу. Не підведе, думаю. Кн.

Обольще́ніе = ва́ба, прива́ба, прина́да, прина́жування, оман́а, ман́а (Пр. д. під сл. Обманъ).

Обомлѣ́ть = вомлі́ти (С. Аф.), умлі́ти (С. Ш.), омлі́ти, обімлі́ти, омертві́ти, оте́рпнути. — Зомлів Марко. К. Ш. — Серце з жалю умліває. п. п. — Я од страху отерпла. Кр.

Обоня́ніе = нюха́ння, нюх. С. Жел. Пар. К. Св. П. — Добрий нюх має — почув поживу. С. Л.

Обоня́ть = нюха́ти, чу́ти, по вітру, про собак — вітри́ти (С. Д.), нюшити (Чайч.). — Носом чує, де горілка.

Обо́ра = воло́ка, частіше мн. воло́ки (С. Аф. З.), обо́ри (С. З.). — На що ти уповаєш? Чи на свою шапку бирку, що шовком шита, вітром підбита, а зверху дірка? Чи на свої постоли боброві, що волоки шовкові у в односталь з валу? п. д. — Обори валовиї. С. З.

Обора́чивать, оборо́тить, ся = 1. оберта́ти, переверта́ти, перегорта́ти, оберну́ти, переверну́ти, перегорну́ти, ся, — Переверни на другий бік. — Перегорнув кілька листків і почав читати.

2. поверта́ти, заверта́ти, поверну́ти, завернути, ся. — Завертай коней назад. — Та й незабаром ся, за чотирі неділеньки назад повертай ся. п. п.

3. оберта́ти, переверта́ти, ся, перекида́ти ся, обернути, ся, перекинути ся. — Хоч як вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Кот. — Перекинула ся сивою возулькою, стала кувати в вишневім саду. п. п. Под.

Оборва́нецъ, ва́ница = обі́рванець, обі́рванка (С. Л.), обі́дранець, ка, обша́рпанець, ка (С. Л.), оша́рпанець, ка, дра́нець (Кн.), оша́ра (сп. р.), голодра́нець (С. З.), голодра́бець (С. З. Л.), голоколі́нець, шарпа́к, чка, лахма́й (С. З.), лахма́й, дрантю́га. — Обідранці пішли в танці. п. пр. — Гляньте: який дранець! Сорочка аж сьвітить ся, а штани розлізли ся. Кн. (Пр. д. ще під сл. Голышъ).

Обо́рванный = обі́драний, дра́ний, обша́рпаний (С. Л.), оша́рпаний, пошарпа́ний (С. Л.), обшма́таний, шарпа́тий, голодра́бий. — Нехай дощ і вітер крають свитину січе згорблену працею спину. Чайч. — Убогаї сель, убогий обшарпаний люд. Чайч. — І сама ходила обшматана і дочку водила обідрану. Мир. — Одним одна на улиці дитина, пошарпана на їй свитина. Мет.

Оборва́ть, обрыва́ть, ся = обірва́ти, ся, обідра́ти, ся, обша́рпати ся, ошарпати ся, обтрі́пати ся, обрива́ти, ся, обдира́ти, ся, обтрі́пувати, ся, пірря — обскуби́ти, листя — чухра́ти, обчухра́ти, листя з віника — пасинкува́ти. — Оборва́ться = увірва́ти ся. С. Ш. — Увірвав ся з бантини. — Увірвав ся бас. п. пр.

Обо́рвышъ = д. Оборва́нецъ.

Обо́рка = обо́рка (С. Жел.), обшивка з збо́рами.

Оборо́на = д. Защи́та 2.

Оборони́ть = д. Защити́ть.

Оборони́тельный = д. Защити́тельный.

О'боротень = пере́вертень (С. З. Л.), відьмак, вовкулака (С. Аф. З. Л.). — Як у полі на могилі вовкулак почує, а сич в лісі та на стрісі недолю віщує. К. Ш.

Оборотить, ся = д. Обора́чивать, ся.

Оборо́тливый = меткий, спритний, ру́чний, руча́вий, зворо́тчивий (С. Л.). Пр. і під сл. Ло́вкій.

Оборо́тный = 1. поворо́тний, зворо́тний. — Зворотні коні. С. Л. — Закон не має зворотної сили. Ст. Л.

2. відворо́тний.

Оборо́ть = 1. поворо́т, зворо́т, зворо́тка. С. Л. — Крутим поворотом перекинув віз возку. — Туди й відти за день зробив два зворота. — Се дано новий поворот в діл.

2. відворо́т, ви́ворот, ви́воро́тка. — На відворо́ті медалі вибито... На оборо́тѣ = навспа́к, на́вспак, вспак, навпаки. С. З.

Обо́ръ, обо́рышъ = ви́бірки, брак, негідь. — Усі кращі яблука продав, зостали самі вибірки.

Обособи́ть, обособля́ть, ся = од(від)осо́бити, од(від)різни́ти, од(від)окро́мити, одособля́ти, одрізня́ти, відокро́млювати, ся.

Обостри́ть, ся = загостри́ти, обгостри́ти, ся.

Обо́чина = 1. бік (шляху, греблі), в Полтавщині і Харьківщині місце по обидва боки шляху до канави зоветь ся — бульвар. — Звертай з шляху, поїдемо краще бульваром.

2. баля́ся (С. Ш.), бильця, поручні. С. Л.

Обою́дный, но = обопільний, но (С. З. Л.)

обостороннiй (С. Ж.). — Цивiлiзацiя — добуток працi не самих лишень мужчин, а обопiльний. Кн. — Пр. д. ще пiд сл. Вопiльний.

2. двоначний, но.

Обо́ду = обопiхньо, з обо́х бокiв.

Обоидуо́стрый = го́стрий з обо́х бокiв.

Обпахáть, обпáхивать, ся = оборáти, обо́рювати, ся.

Обя́ться = д. Опя́ться.

Обработáть, обработывать = обробúти, оброблятú. — Хай тiльки кожний обробить свое пенезичкее поле. Сам.

Обрáботка = обро́блювання, обро́бка, обробiток, тiльки про землю i рослину — управа (Гал. С. Ш.). — Обробка поля. — Цур йому з тим обробiтком поля. Кр. — Обробка коштувати не дорожче, нiж саме дерево. Кр. — Управа тютюну. Гал.

Обрáвнивать, обра(о)вня́ть = рiвня́ти, зрiвнювати (С. Аф.), обрiвня́ти, зрiвня́ти, пообрiвнювати. — Заказує, щоб шляхи рiвняли пiд губернатора. К. Х.

Обрáдовать, ся = зрáдувати, ся (С. Аф. Л.), порáдувати, ся, звеселúти, ся, зрадíти (С. Аф. З. Л.). — Зрадíв старий, як побачив... А зiронька зiйшла, усе поле тай осьяснила, а дiвчина вийшла, козаченька тай звеселила. п. п. — **Обрáдованный** = зрадíлий.

Образéцъ, образчикъ = зразо́к, взiр, взо́рець (Гал.), шпиль (С. З.), штиб, кшталт, прúклад, по́каз. — Хотiв показати людям зразок до кращого життя. Зiньк. — Вона зразок великої любови до народу. Кн. — Вона була у школi за зразок учительки. Кн. — Одна народна пiсня для всiх нас стоїть за вiковiчний взiр. К. Х. — Разом почали розходити ся книжки, де аскетичне життя виставляло ся, яко взорець. Бар. О. — Зроблено на кшталт.

Образúна = нúка, мархúза, мацапу́ра. С. З. Л. — Нiка, як у комiнка. п. пр.

Образки, рос. Агит maculatum L. = ко́зяча борода. С. Ап.

Образная = капли́ця, капли́чка (особлива кiмната з образами, призначена для молiння, тем саме i та кiмната, де малюють образи).

Образни́къ = богомáз. С. Ш.

Образúца = 1. божни́к, божни́чок, божни́ця. С. Ш. — Намалюю матiр, на божник поставлю, на божничок глину, матiр оскульпту. п. п

2. капли́ця, капли́чка. С. З.

Образной = образо́вий.

Образный, но = о́бразний, но, обличливий, во (Кн.). — Бесiда його розважна, обличлива, слухаєш його i сам бачиш те, про що вiн каже. Кн.

Образова́ніе = 1. витворе́ння, формува́ння (С. Ж.). — Отаке витворення з маленького жолудя великого дуба свiдчить, що... Кн.

2. осьвíта (С. З.), просьвíта, цьвiче́ння (С. З.). — Самойлович був син священника, одержав дуже добру осьвiту. Бар. О. — Просьвiти за плечима не носить. п. пр. — Братства київського, труждаючого ся в цьвiченню молодiжи росийскої. Ясинський. С. З.

Образо́ванный = 1. витворений, уформо́ваний.

2. осьвíтний, осьвiчений. — Метою осьвiчених людей повинно стати надiляти своєю осьвiтою i простий люд. Лев. В. — Помiж осьвiчених людей трапляють ся маловiрнi або й зовсiм без вiри. Бар О. — Петро Могила дбав добре, щоб були осьвiченi священики. Бар. О.

Образова́ть, образо́вывать, ся = 1. скла́сти, витворити, ви́робити, уформува́ти (С. Ш.), споря́дити, склада́ти, витворя́ти, виробля́ти, формувáти, споряжати, ся. — Виробили ся звичаї, як у якому случаї треба сiсти або стати. Бар. О.

2. просьвiтити, осьвiтити, просьвiща́ти, осьвiщáти, цьвiчити, ся. — Просьвiтити, кажуть, хочуть. К. Ш. — Велика громада молодiжи росийскої в колегiумі моїм знайдуеть ся i в науках цьвiчить ся. П. Могила. С. З.

Образу́мить, ся = оброзу́мити, ся (Кн.), оханýти ся, охаменýти ся, схаменýти ся, прийти́ до глу́зду, стя́мити ся. — Казав тобi: оброзум ся, послухай батька. Кн. — Оброзум, Марусю, свою доню, нехай вона в хмару не заходить. Кн. — Охами ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар. — Та що ви верзете? Схаменiть ся! Мир. О. — Та що ти, дурню, охаменись! п. п. — Схаменулись ви, та чи не пiзно. Ч. К. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Було вироблив таке, що крий Боже, а тепер прийшов до глузду.

Образцо́вый = зразковий.

Образчикъ = 1. д. Образе́цъ.

2. обрiзок (клаптик тканини, паперу або чого иншого на зразок).

О́бразъ = 1. о́браз, вид, вигляд, по́стать (С. З.), поста́ва, кшталт, стан. — Образ коханий, сьвятий в думцi iзнов оживає. Чайч. — Сам я не знаю, чого серце журба так давила, тiльки твiй образ один дав йому знову всю силу. Чайч. — Постава сьвята, а думка злодiйська. п. пр. —

Мало вигляд хреста. п. о. — Диявол у людському станї. п. о.

2. д. Ико́на.

3. прикла́д, прикла́д, зразо́к.

4. спо́сіб (С. Ж. Л.), по́бит (С. З. Л.), роб (С. Л.), манїр. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Ти мене слухай, а своїм робом не роби. п. о.

5. лад, поря́док, росполо́г, напря́мок. — **Ини́мъ о́бразомъ** = инакше, иньших спо́собом. — **Каки́мъ о́бразомъ** = яки́м спо́собом, по́битом, ро́бом? як? — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинилася в нашім селї? Кот. — **Нико́имъ образо́мъ** = ніяки́м спо́собом. — **Надлежа́щимъ о́бразомъ** д. під сл. **Надлежа́щій**. — **О́бразъ мы́слей** = напря́мок, погляд. — **Ра́внымъ о́бразомъ** = так са́мо. — **Таки́мъ о́бразомъ** = таки́м по́битом, ро́бом.

Обра́нить, обра́нливать = опра́вити, упра́вити (С. Ш.), уста́вити, поста́вити в ря́мки, в ря́мцї, обля́мувати, оправля́ти, управляти, уставляти, ста́вити в ря́мки. — Управляти образ в рамцї. С. Ш. — Уставив би її в рямки, сів би та й дивив ся. п. п. — Погляд синіх облямованих чорними бровенятами очей. Кн.

Обра́нивать, оброни́ть = губити, упуска́ти, згуби́ти (С. Аф. Л.), загубити (С. Л.), упустити (С. Ш.), посіяти. — Загубив люльку. С. Аф. — Упустив кий. С. Ш.

Обрати́ть, обраща́ть, ся = оберну́ти, поверну́ти, наверну́ти, привернути, оберта́ти (С. З. Л.), повертати, навертати, привертати, ся (Кн.). — Нехай тобі Господь поможе, де ти ступиш і з речами обернеш ся. п. пр. — Писарь повернений в салдати за шахрайство. Кн. — Зигмунд III. тїшив ся думкою, що йому удалось до останку навернути Русинів до унії. Бар. О. — Магометанам і жидам вірі християнській наверненим. Б. Н. — Жидів привернули до православія. Кн. — Не з його головою штудовах до православія привертати. Кн. — **Обрати́ть, обраща́ть внима́ніе** = зауважити, звернути ува́гу, уважа́ти (С. Л. Ш.), вважа́ти (С. Л.), зважа́ти, звертати ува́гу, потура́ти, на кого — окрім тих слів — **кинути, нахилити о́ко, звернути о́ко**. — Уважай добре, куди дорога йде. С. Л. — Не вважай на його слова. С. Л. — Тим то я і зауважив на ту фразу. Кн. — Не потурай, коли часом буду смутна. Кн. — Не потурай, молода дівчино, моїй розмовоньці, держи розум і ум добрий в своїй головоньці. п. п. — А я вже її накинув оком. Кр. — Д. ще під сл. **Вниманіе**. — **Обрати́ться, обраща́ться къ нему́** = уда́ти ся (С. Л. Ш.), оберну́ти ся, звернути ся, поверну́ти ся, уда́рити ся, ткну́ти ся (Гр.), піткну́ти ся (Гр.), удава́ти ся (С. Ш.) і т. д. — Як біда — уданай ся до жида. п. пр. — Он удався коня словами. п. п. — Коли вдано ся до аналогії, так... Кн. — Чи не удавав ся до чортів? В. Н. — Князї не раз звертали ся у справах громадських за порадою до єпископів. Бар. О. — Не хотячи пристати до Дорошенка, удали ся собі до Хмельницького. Л. Сам. — Знав до кого і коли треба повернути ся. Кн. — Он він і удався до знахорки. п. о. — **Обрати́ть, обраща́ть въ ничто́** = оберну́ти, повертати, оберта́ти, повертати в півень. — Ці пепутства можуть обернути в ніщо усю славу наших кращих вчинків. Ст. І. — Д. ще під сл. **Ничто́**. — **Обрати́ть въ дымъ** = вдимі́ти. — Пропав, якщо-нів. п. пр. — **Обрати́ться во что́** = перекинутя ся, перевернути ся. С. Л. — А та дитина і перекинула ся гадюкою. Кн. — Відьма перекинула ся сорокою. С. Л. — **Обрати́ться въ бѣгство** = кинутись, пуститись навтїкач, навтікачі. — **Обраща́ться съ кѣмъ** = пово́дити ся (С. З.), обіхо́дити ся, политично — политикувати ся, зневажливо — поневіра́ти. — Зала вона, як з ким поводити ся, як вибирати. Ос. — Скрізь пишла чутка, як він поводив ся з першою жінкою. Лев. К. — З нами не жила — не знаю, як з нею поводити ся. Кн. — Не бачивши свого люду, як поводить ся поміж собою. Куліш. С. З. — Слухай брате: за які ти вчинки не тобі поводити ся во многи. Ст. І. — Сядались погляди на те, як треба поводити ся з людьми. Бар. О. — Вони політикують ся, а пишком чигають одни на одного. Куліш. С. З. — Д. ще під сл. **Обходиться**. — **Обраща́ться вокру́гъ** = обертати ся навко́ло, коло чо́го, навкруги, колувати. — Земля коло своєї осї обертать ся. Де-що про Сьв. Б. — Планети побічні, при-мачи коло планет головних, а ними разом коло звізд сталих колують. Зен. — Земля сама коло себе обертаючись, і ще круг сонця ходить. Де-що про Сьв. Б.

Обра́тно = назад, навспа́к (С. Ж. З.), наворітьма́ (С. Л.), навідворіт. — Повертай назад. С. Л. — Іхавши поворітьма, вийшов до його.

Обра́тный = д. **Оборо́тный**.

Обращéніе = обертання (С. Ж.), оберне́ння (С. З.), поверта́ння, навертання. — Обернення своїх сил на Крим. Самовид.

С. З. — Навертаннн до унії. — **Обращéніе съ кѣмъ** = повóжіння. — **О. съ кѣмъ имѣть** = д. **Обращáться съ кѣмъ.**

Обревизовáть = зробúти ревúзію, переглядíти.

Обрекáть, обрéчь, ся = 1. призвачáти. призначúти. — Так уже йому призначено. 2. обрікáти ся, зарікáти ся, обрікти ся, зарікти ся. поміняти ся. — Обрікаеть ся піти в Київ. Кр. — Поміняв ся поставити свічку за 40 копійок. Чайч.

Обремененіе = отягчéння.

Обременённый = отя́гчéнний. — Прийдíть до мене всі знеможені та отягчені, то яно-го нас. К. Св. п.

Обременительный, но = важкúй, ко, суту́жний, су́тяжний, по. — Сутяжно стало — роботи побільшало у мене. — Сутяжно підбувати стíйку. Кн.

Обременúть, обременúть, ся = завáжити, отя́жити, обнату́жити (Чайч.), заважáти С. З. Л.), обтяжáти, отягчáти (С. Л.), тяжáти (С. Ш.). — Сей міні хміль не буде смажити, а буде моїому серцю сьмілости додавати. п. п. — Дурному розум не завáжить. п. пр. — Там на Січі твоє щастя; не жалюсь же туди мого серця, бо воно тобі завáжить К. К. — Не завáжить тобі і самому туди сходíти. С. Л. — Громади і так нас обтяжáй свої дíряві кишені. Кн. — Роботами їх обтяжають, плату, їм належну, собі беруть. Л. Сам. — Хліб в дорозі не тяжить. п. пр.

Обреченіе = призначéння.

Обрéчь, ся — д. **Обрекáть, ся.**

Обривáть, обрúть, ся = голúти. обго́лювати, зголювати, обголúти, зголúти, поголúти, ся, багатьох або всіх. — Перего-лáти, пообго́лювати. — Зголúти бороду. — Необголювані вуси та такі чудні, як Німці. обрисовать, обрисовывать = обхалювáти, обхальовувати.

Обрóбить — злякáти ся, перелякáти ся.

Обрóнить = д. **Обрáнивать.**

Обрóскъ = сміття. С. З. Л. — Чинші і всякі обрóски давати відáти. С. З.

Обрóнить = д. **Обрáнивать.**

Обрóнить = занехáти, занехáяти, занеха́ти. С. З. — Нехай, нехай, тай зовсім занехаю. п. пр.

Обрóстать, обрости́ = обростáти, поростáти, обрости, порости, (мохом) — мохнáтіти.

Обрóть = обрóть, обрóтька.

Обрóчный = чиншовúй.

Обрубáть, обрубúть, ся = 1. обрýбувати, обсікáти, обрубáти, обсікти, (гілля) — обтинáти, обтáти, обчухрáти (С. Л.), пообрýбувати, пообтинáти.

2. обрýблювати, підрýблювати, обрубúти, підрубити, ся, попідрýблювати. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

Обрýбокъ = опýпок (С. З. Л.), утúпок (С. Л. Ш.), оклéцок, товстий — колóда, колóлка, тонкий — опýпалок (С. З.), пурпáлок (С. З.), цурýпалок (С. З. Л.).

Обрýбъ = цямрúна (С. З.). цебрúна; зруб (С. Аф. З.). — Цямрину в колодязь опустили. Ган. Барв. — Через цямрину не легко воду пити. п. пр.

Обругáть = вúлаяти (С. Л.), налáяти (С. Л.), облáяти, (душе) — ошпéтити. — Вилаю так, що в пельку не полізе. п. пр. — Облаяли мене, наче послідню пъяницю. Лев.

Обрусúть = 1. обтесáти брус.

2. обмоскáлити, обмоскóвити, обкацáпити.

Обрусéть = обмоскáлити ся, намоскáлити ся, змоскóвити ся, змоскóвщити ся, обкацáпити ся. — Пани покинули свою рідну мову і звичаї і змосковщили ся. Бар. О. — В Московщині жив щось літ десять і так обмоскалив ся, що й по своїому забув.

Обручáльный = зарýчний. — **Обручáльное кольцó** = обрýчка. С. З.

Обручáть, обручúть, ся = заручáти, заручúти, ся (С. З. Л.), рушники подавáти, засвáтати, ся. — **Обручённый, ая** = зарýчений, засвáтаний, на. — Піди, ти заручена, ти од нас одлучена. п. п. — Ой ти дівчино, заручена! Чого ти ходиш засмучена? п. п. — Гарна дівка, як засватана. п. пр.

Обручéніе = зарýчини (С. З. Л.), обрýчини. — На заручинах ми вперше поцілувалися, Кн. — Перед маженством бувають заручини, т. є. обітниця через дани собі рук і перстней. Б. Н.

Обрýчикъ = 1. обрýчик, у замка — дýжка. Кр.

2. д. **Ободóкъ.**

Обручъ = обрýч, здр. обрýчик.

Обрýшивать, обрýшить, ся = 1. валúти, повалúти, завалúти, обвалúти, ся. — Хата завалилася. — Обвалилось риштування.

2. про(за)вáлювати, про(за)валúти, ся. — Переходив по льоду і провалив ся.

Обрýшина = д. **Обвáлъ** 2 і 3.

Обрывáть, обрыть, ся = обкóпувати, обкопáти, ся.

Обрывáть, оборвáть, ся = 1. обривáти,

обірва́ти, ся, листя, гілочки — чухра́ти, обчу́хрувати, обчухра́ти, знизу — пасинкува́ти. — Обчухрує всі дерева. Кр.
2. урива́ти, увірва́ти ся (С. Ш.). — Увірвас ся бас. н. пр.
3. д. Обру́шиваться.

Обры́вистый = крути́й, крутобере́гий. — Дніпро крутобережий. К. Ш.

Обры́вокъ = ури́вок, здр. ури́вочок (С. Ш.), ври́вок.

Обры́въ = кру́ча (С. Л.), прова́лля, у́рвище (С. Ш.), безке́да (С. З. Ш.), бескет (С. З.), бескеди́на, бескеда́ (С. Аф.). — Там такі яри та бескеди, що аж страшно. С. Аф. — Над самісінькою Сулою, над самісінькою кручею та глибиньою такою, що мабуть там і дна не було. К. Х. — Блукати по скелях і по безкедах. С. З. — То по бескетах то горами. Макар.

Обрызгать, обрызгивать = обри́зкати, опри́скати, обхлю́пати, обля́пати, обри́кувати, ся, воском, стеарином або що — обка́пати, ся.

Обрѣзанецъ = обріза́нець.

Обрѣзаніе = обрі́зання.

Обрѣзать, обрѣзывать, ся = обрі́зати, обкра́яти обрізáти, обкра́ювати, ся, чикаючи, по троху — обчи́кати, обчикри́жити, обчи́кувати, обчикри́жувати. — **Обрѣзать зе́млю** = одрізати, одмежувати.

Обрѣзокъ = окра́йка, окра́вок, укра́вок, здр. — укра́вочок (С. Ш.), маленький — обрі́зок, обрі́зочок. — Укравочки на подарочки, обрізочки на цьвіточки. н. п.

Обрѣзной = обрізаний, обкра́яний. — **Обрѣзная земля́** = одрізана, одмежована.

Обрѣзъ — 1. край, бе́рег (С. Ш.). — Книжка з золотими берегами. С. Аф. Ш.
2. ніж, різа́к (обрізувати книжки).
3. перері́з, зрі́зок, шапля́к, ширітвас. (Д. Ка́дка). — **Въ обрѣзъ** = в кіру, без ліпшку.

Обрѣсти́, обрѣсть, обрѣта́ть, ся = знайти, знахо́дити, ся.

Обрѣтéніе = д. Нахожде́ніе 1.

Обрѣшети́ть = обрешети́ти, обрешетува́ти.

Обрюзглость = оду́тлість.

Обрю́зглый = оду́тий, оду́тлий, оду́тловатий.

Обрюзгнуть = оду́тим ста́ти.

Обрюха́тѣть = набі́гти пу́зо.

Обрюха́тѣть = 1. очерева́тіти, завагітніти і д. Забере́меніть.
2. зробитись пуза́тим, черева́тим.

Обряди́ть, обряжа́ть, ся = опра́вити, упо́рати, упо́рати ся, оправля́ти, по́рати, ся, у різників — оббілюва́ти, оббло́вувати. — Корів подоїла, товар посирала і годі. Кп. — Оце упоралась коло неї коли б швидче обідати. Кп.

Обря́дный = обрядо́вий.

Обря́дъ = обря́д, зви́чай, чин, черева́й. — Весільні обряди. — Він шехтує нашим київський чин. Кн.

Обсади́ть, обса́живать = обсади́ти, обсіка́ти, обсіжувати, пообса́жувати. — Обсадив ним вишеньками двір, щоб не доходив кожечок мій. н. п. — Пообсажували скрізь хатами.

Обса́ливать, обса́лить, ся = обса́ли́ти, ви́салити, ви́шкарувати, обса́лювати, ся і т. д.; ви́ялозити, заялозити, засмальцюва́ти, ся, заялозювати, засмальцьо́вувати, ся. С. Аф. З. Л.

Обса́сывать, обсоса́ть = обсмоктувати обсмокта́ти. С. З.

Обса́харивать, обса́харить = обса́харювати, обцукро́вувати, обса́харити, обцукрова́ти.

Обсели́ть, обселя́ть, ся = оселя́ти, оселя́ти, оса́джувати (С. З.). — Цілий край людьми осадили. Скоропадський. С. З.

Обсерваторія = звіздарня. С. Жел.

Обсерваціо́нный = доглядний, пильний, про військо — чатовий.

Обска́бливать, обскобли́ть = обскроблюжувати, обскрока́дити.

Оставáть, оста́ть = обступа́ти, обступи́ти. — Всі обступили його.

Оста́вить, оста́вливать, ся = обста́вити, обстанови́ти, обставля́ти, обстановля́ти, ся, ринштованням — обрина́тувати.

Оста́ивать, отстоя́ть = стоя́ти за ко́го, оступа́ти ся, заступа́ти ся за ко́го, боронія́ти, борони́ти (кого), оступи́ти ся, заступи́ти ся, оборони́ти.

Останóвка = обстано́ва, обста́ва, ста́вина, частіше мн. обста́вини. С. Ж. — В театрі обставини дуже гарні, а остальне — ка'зна що. Кн.

Обстоя́тельность = докла́дність.

Обстоя́тельный, но = 1. докла́дний, С. Л.
2. стате́чний, но.

Обстоя́тельство = обста́нь, обста́вина (С. Жел.), обста́нова (С. Жел.), околи́чність (С. Жел. З.). — Тут випали такі обставини, що в Гетьманщині чу́тно стало реєстрування народу. Кн. — Но моїх ді́л околичности. Кот.

Обстра́гивать, обстрога́ть, ся = обстру́гувати, обстру́гати, ся. — Обструган сали́чку.

Обстра́ивать, обстро́ить, ся = оббудо́вувати, ся, убудо́вувати ся (С. Ш.), оббудува́ти, убудува́ти (С. Ш.), побудува́ти, ся, пооббудо́вувати ся. — Діждали ся і худібки, помалу і побудували ся. Федь.

Обстра́чивать, обстрочи́ть, ся = обстебно́вувати, обстебну́вати, ся.

Обстрига́ть, обстри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся.

Обстрога́ть = д. **Обстра́гивать.**

Обстро́ить = д. **Обстра́ивать.**

Обстрочи́ть = д. **Обстра́чивать.**

Обстру́ливать, ся = обстрі́лювати, ся.

Обступа́ть, обступи́ть = обступа́ти, оступа́ти, облята́ти, оточа́ти, обступи́ти, обля́гти, оточи́ти. — Зібрав військо 40 тисяч в місті Жаботині, обступили го́род Умань у їдній годині. н. п. — Притиснули Турків як до річки, обступили тісно. Ст. С. — Гей уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, гей обляли їх, обляли Москалі та й усіма сторонами. н. п.

Обсу́дить, обсужда́ть = обмі́ркувати (С. Л.), обмисли́ти, обметикува́ти (С. Л.), об-(роз)рахува́ти (С. З.), розва́жити, обмірко́вувати, мі́ркувати (С. З.), обмишля́ти, обрахо́вувати, рахува́ти, трахтува́ти, спільно на раді — обра́дити. — Гриць обмірковував з людьми громадські справи. Лев. В. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Тут вони довго рахували. н. д.

Обсу́ждéніе = о́бмисл, ро́зсу́д, мі́ркува́ння (С. Л.), метикува́ння (С. Л.), обра́да (С. З.). — Привертав до того ді́ла саму громаду, віддавав їй на розсуд свою думку. Лев. В. — Угадай, що думати буду? і от тобі цілий рік для твого розсуду. Рудч.

Обсу́шивать, обсу́шить, ся = обсу́шувати, обсу́шити, ся.

Обсчита́ть, обсчéсть, обсчи́тывать, ся = обчи́слити, обчи́слювати, ся; огули́ти ся, продиктати ся.

Обсыпа́ть, обсы́пать, ся = обсипа́ти, обсипа́ти, ся.

Обсо́хнуть, обсо́хнуть = обсиха́ти, обсо́хнути, зверху — присиха́ти, присо́хнути, про грязюку — протряха́ти, протря́хнути. — Ще материне молоко на губах не обсохло. н. пр. — Присохне, як на собаці. н. пр. — Трошки протрихло — тепер можна і в дорогу.

Обсе́ва́ть, обсе́ять, ся = обсі́ва́ти, засі́ва́ти, обсі́яти, засі́яти, ся. — Засіяв 2 десятини. — Люди вже обсіяли ся.

Обсе́вки = ви́сі́вки. С. З. — Мишка висівок заколотила. К. Х.

Обсе́вокъ = обсі́в, огрі́х. — Гляди, щоб обсівів не було, засівай добре. Нис. — И я не обсе́вокъ въ по́лѣ = і я не аби́-що, на що не́буде зда́м ся.

Обсе́да́ть, обсе́сть = обсі́да́ти, обсі́сти.

Обсе́ка́ть, обсе́чь, ся = обсі́ка́ти, обтина́ти, обру́бувати, обсі́кти, обтя́ти, обруба́ти. — Обсі́кти ка́мінь. — Обтяти сучки́.

Обсе́мена́ть, обсе́жена́ть, ся = засі́яти, засіва́ти, ся. (Д. **Обсе́ва́ть**).

Обсе́сть = д. **Обсе́да́ть.**

Обсе́чка = обсі́ка́ння, обтина́ння, обру́бування.

Обсе́чь, ся = д. **Обсе́ка́ть.**

Обсе́ять, ся = д. **Обсе́ва́ть, ся.**

Обта́ивать, обта́ять = обта́ювати, розтава́ти. обта́яти, розта́нути (С. Л.). — Вікна було дуже намерзли, а тепер трохи обтаяли. — Лід розтав.

Обта́чивать, обтача́ть = обши́ва́ти, обши́ти (пришиваючи одно до другого).

Обта́чивать, обточи́ть = обто́чувати, обточи́ти (про токарські вироби).

Обтека́ть, обте́чь = обті́ка́ти, обтекти́.

Обтере́ть, обтира́ть, ся = обте́рти, обтира́ти, ся. — Обтер руки. — Трошки поміж людьми обтер ся.

Обтеса́ть, обтёсывать, ся = обтеса́ти, обті́сувати, ся.

Обтёска = обте́сування.

Обтира́ть = д. **Обтере́ть.**

Обти́рка = 1. обтира́ння, 2. сти́рка (ганчірка для обтирання).

Обтово́й = гуртови́й. С. З. Л.

О́бтомъ = гурто́м (С. З. Л.), нагу́рт, вгурт, огу́лом (С. Л.). — Купив гуртом. С. З. — Гуртом дешевше буде. н. пр.

Обточи́ть = д. **Обта́чивать.**

Обтыка́ть, обты́кать = обтика́ти, обстро́млювати, обти́кати, обстроми́ти.

Обтя́гивать, обтяну́ть, ся = 1. обтяга́ти, обтягти́, ся. С. Л.

2. розтяга́ти, витяга́ти ся, розтягти́ ся, ви́тягти ся.

Обтя́жка = обтяга́ння. — **Въ обтя́жку** = в обхва́т, як оббли́то.

Обтя́жной = обтя́гнутий.

Обува́льный = обува́льний, взува́льний.

Обува́ніе = обува́ння, у(в)зува́ння (С. Ш.). — Наймитку! Чого ти так рано встав? — Та я то одяганням, то обуванням надолужу. п. пр.

Обува́ть, обу́ть, ся = обува́ти, зобува́ти, у(в)зува́ти, взува́ти, вбува́ти, обу́ти, зобу́ти (С. З.), взу́ти, назу́ти, узу́ти. ся (С. Ш.). — Обувсь, одівсь, підперезавсь, тай зовсім зібравсь. п. пр. — Та взуй жовті черевички, пошукай свої сестрички. п. п. — Вінчала ся та Палажка, вінчала ся, в червоні чобітки узувала ся. п. п. — Назула без панчіх патинки. Кот. — Шкапові чоботи назув. Кот. — **Одѣть наъ сапоговъ въ лапти** = винищити, перевести на злидні, пустити в старці.

О́бувь = обу́вѣ́й (С. Жел.), обу́в (С. Жел.), обу́ття, узу́ття (С. Ш.), стопцьоване — ви́топок, ви́топток, шкарбу́н, шкарбу́ний, сапъя́нове — сапъя́нці, з жовтого сапъяну — жовтя́нці. — За собою дружечки веде — 700 ще й 15, та всі у сапъячках. п. п.

Обу́гливать, обу́глить, ся = обпа́лювати, обпали́ти, ся.

Обу́живать, обу́зить, ся = у́зити (С. Ш.), з'у́зити, поу́зити.

Обу́за = гло́ба́ (С. Л.), кло́піт, та́гарь, тяго́та́ (С. Ш.), мороки. — Та й гло́ба оці ді́ти!

Обуздать, обу́адывать = 1. загнуздати, загну́здувати.

2. вгамува́ти, прибо́ркати, впини́ти, зупини́ти, вгамо́вувати, зупиня́ти.

Обу́зить = д. **Обу́живать.**

Обурева́ть, ся = д. **Волнова́ть, ся** і **Колеба́ть, ся 1.**

Обуть = д. **Обува́ть.** — **Обу́тый** = обу́тий, зобу́тий (С. З.), у(в)зу́тий, озу́тий. — Взутий, а слід босий. п. пр. — Дітки зобуті, водягнені. С. Л. — Озутий в драні постоли. Кот.

Обусло́вить = умо́вити, обста́вити умо́вами. — **Обусло́вленный** = умо́влений.

Обу́хъ = 1. обу́х (С. З.), па́довбень. — Пле́тью обу́ха не перешибёшь = голово́ю му́ра не пробъёш. п. пр.

2. тупи́ця, тупа́к, тупи́рь. С. Ш.

Обуча́ть, обучи́ть, ся = у(в)чи́ти (С. Ш.), нау(в ча́ти, нау(в)чи́ти. ся. — Отто то ви навчаетесь у чужому краю! К. Ш.

Обуче́ніе = навча́ння, нау́ка, уче́ння (С. Ш.). — Просив маляра взяти його в науку. Кн. — Віддав сина в науку до шевця.

Обуя́ть = обхопи́ти, опану́вати.

Обха́живать, обходи́ть = обхо́дити, об-хо́дити, ви́ходити. — Обійшов круг хати. — Виходив скрізь.

Обха́ркать = обха́ркати, понаха́ркувати.

Обхвати́ть, обхва́тывать = обхопи́ти, З.), обхо́плювати, обхопля́ти (С. З.).

Обхва́ть = обійма, обійниці (С. З.), обійниця. — Дуб товстий, мабуть, обійми двоє або троє буде. К. Х.

Обходи́тельность = у(в)вічли́вість (С. Жел. Ш.), звича́йність, привітли́вість.

Обходи́тельный = звича́йний, у(в)вічливий (С. Жел. Л. Ш.), привітливий (С. Жел.), обіхо́дливий (С. Жел.). — Хорошу. ч пурну та звичайну дівку. К. З. о Ю. Р.

Обходи́ть, обойти́ = 1. обхо́дити, обі дити, обійти́. — Обійшов двір.

2. обминя́ти, випережа́ти, обмину́ти, ви́передити. — Ми їх обминули коло с

Обходи́ться, обойти́ся = 1. обіхо́дити с обхо́дити ся, пово́дити ся (С. З.), об та́ти ся, обі́йти́ ся, повести ся, обер пу́ти ся. — Буде на неї дивитись з г зирством, обходитись з неповагою. Кот. Я хочу, щоб зо мною поводили ся вічно. Лев. В. — Ще в молоду призвичаї він поводати ся з людьми холодно, ґе ві́тно. Лев. В. — Вона добре вміє с поводять ся. — Як би ти ласкою обійш зо мною, то ч б нагодувала тебе. Кот. (Д. ще **Обращаться съ кѣмъ**).

2. обіхо́дити ся, обі́йти́ ся. — Об ся циганське весілля і без нарікання. — Вже без жида не обійдеть ся. — Ву

Обхо́дъ = 1. обхо́д, об'їзд, об'їзд обми́нка. — Тут не можна проїхати, у ба в об'їзду повернути на ліво.

2. обхо́д, дозо́р. — Тут саме вас дозор — його й схопили. — У нас т що ночі дозор ходить, то в того часу стечку тихо.

Обхожде́ніе = д. **Обраще́ніе съ кѣмъ.**

Обчеса́ть, обче́сывать = обчеса́ти, об сувати.

Обче́сть = д. **Обчита́ть.**

Обчи́стить, обчища́ть, ся = обчи́стити обчища́ти, ся.

Обшанцова́ть, ся = поробити, побудува ша́нці, окопа́ти ся ша́нцями. — Об ши́ли город Умань, поробили шанці і

Обшáрювать, обшáрить = обшáрювати, обшýкувати, обшáрити, обшукáти, вишарити.

Обшелýшить = облýщити, у млині — обперетувáти.

Обшивáть, обшибóть, ся = оббивáти, оббúти, ся.

Обшúвать, обшúть = обшúвати, обшúти, край одежі, на пр. тесьмою. — лямувáти, облямóвувати, облямувáти (С. З.), торочками — торочúти (С. Ш.), оботочúти. — Сидить вона, торочить рушник, сама й торочки спекла. Ки.

Обшúвка = 1. обшúвáння.

2. обшúвка, мережана на пр. у сорочки — лúштва, по краях одежі, на пр. тесьмóю — лямівка, з торочóк — торочки, мережана на кінці рукавів — чóхла. — Тому я святках з лúштвою пошили сорочку. К. Ш.

Обшúни = розвальні (широкі санки, висплені в середині дубом).

Обшúрность = обшúрність (С. Жел.), просторúсть (С. Жел. Пар.), розлéглість (С. З. Л.).

Обшúрный, но = обшúрний. но, обшúро (С. Жел.), простóрий, ро (С. Л. Пар.), великий, розлóгий (С. Л.), широкий. — Так пара голубків пеппних летить спасісь в лісах обширних. Кот.

Обшúть = д. Обшивáть.

Обшúлить = закарвáш (С. З. Л. Нав.), закарáш (С. Аф. З. Л. Жел.), карвáш (С. З. Л.), вилóга (С. Жел.). — Закарвáші у сплтана тож д нгі. Кв. — А карваші штуповані попришивані. Л. Сам.

Общáться = дýйти ся, спілкувáти ся (С. Ж.); водúти ся, знáти ся. — Він усе з ними водить ся. — Знай ся кінь з конем, вол з волом, а свиня об тин, коли неха з ким. п. пр.

Óбще = спільно (С. З.), пóспіл, пóспільс (С. Л.), поспóлу (С. З. Л.), вкýпі, гуртóм, рáзом. — А братія спільне кождого року мають вибірати з межи себе старших. (Чин Львов. Братства. С. З.).

Общежúтельный = товáрúський (С. Нар.), брáтський.

Общéнье = спілкувáння (С. Ж.); знайóмість. — Имéть общéніе = д. Общáться.

Общéственникъ = громадянин, товáриш, чиєн навіть — брáтчик. як от в церковних братствах або на Запорожжі.

Общéственность = громадянство, суспільство. — Перевага особистости над громадянством. Бар. О. — Минала пора тих завзятих поривань, що турбували наше суспільство. Лев. В.

Общéственный = громáдський (С. Аф. З. Л.), суспільний, товáрúський (С. Ш.), обчеський (Лів.). — Не то громадського, а й свого діла годовою не подужаю. К. Х. — Громадська рада — Богу відрада. п. пр. — Причини такої неприхильности криють ся в релігійних і суспільних обставинах. Бар. О.

О'бщество = громáда, товáрúство, суспільство. — Акціонéрное, коммéрческое, промышленное общество = д. Акціонéрная компáнія і Ассоціáція. — Сéльское общество = громáда. (С. Аф. З. Л.). — О'бщество церкóвное = брáтство. С. Ш. — О'бщество знакóмых = товáрúство (С. Ш.), компáнія, бéседа. — У-чёное общество = наукóве товáрúство. — Громада — великий чоловік. п. пр. — Ява громада — така й рада. п. пр. — Зібрала ся компанія, невеличка, але чесна. п. п. — Наукове товариство імени Шевченка у Львові.

О'бщина = громáда. С. Л. — Церкóвная община = брáтство. — Еврéйская община = кагáл. С. З.

Общúнный = громáдський, громадянський. С. Л.

Общúнывать, общúнять, ся = общúпувати, обскýбувати, оскýбувати, общипати, обскубтú, оскубтú (на пр. пірря), обчухрáти (на пр. хусточки або ганочки).

Общúтельный = товáрúський. — Він чоловік товарúський — завжди поміж людьми і вміє з людьми поводити ся.

О'бщий = спільний (С. З. Л.), загáльний (С. Жел.), огýльний, гуртовúй, сумíсний, умíсний, сокýнний. С. Л. — І ні одни, що мин, не казан, що се його, а було в них усе спільне. К. Св. П. — Забудь мене! Нехай гадання про долю спільную минуть. Пч. О. — Вільний вибор спільного короля для Литви і Польщі. Бар. О. — Бери ся до спільної отчизни своєї оборони. Мазепа. С. З. — Бо над його волею панує спільний голос народу. Ст. Г. — Одностайне стояти проти загальних ворогів. Бар. О. — Народні пісні усіх словъян мають багато однакового, загального. Бар. О. — Пісня гуртова, а за тютюн вибачай. п. пр. — Хто би міг ліс сумісний, не ділений. Ст. Л. — У нас з братом умістне господарство. С. Л. — Сокупне поле. С. Л.

О'бщникъ, ца = спільник, сумíсник, ця (С. З.), товáриш.

О'бщность = спільність. С. Л. — Спіль-

ність вірп і мови тягнула також Галицьку Русь до тих країв, що належали до Литви. Бар. О.

Объ = д. О.

Объединéніе = объéднáння.

Объединúть, объединя́ть = объéднáти, объéдинáти, ся.

Объёмистый = обíймистий (С. Пар.), чималúй.

Объёмъ = обíйма, обíймище (С. З.), обíймиця (С. Жел.), óбсяг (С. Жел. Пар.). величíнь, прóсторонь.

Объéдала, объéдало = дармоїд. С. З.

Объéдать, объéсть, ся = объїдáти, объїсти, ся. — Дуже объївся тих ласощів. Кн.

Óбъéзди, объéздья = зъїди, перéїди. С. Л. — Підкинь коням оїна, а то зостали ся самі зъїди.

Объéдки = недóїдки (С. Л.), недóгризки, объїдки. — Харчі такі, що крий Боже! Самі поїдять, а нам недоїдки дають.

Объéздить = д. **Объéзжáть.**

Объéздчикъ = объїзчик.

Объéздъ = объїзд, óбъїздка, обминка. — Тут не можна проїхати, треба робити обминку. Сп.

Объéзжáть, объéхать = 1. объїздúти, объїхати. — Объїхав усе поле.

2. обминáти, обминýти, випередити (їдучи). — Ми їх обминули коло самого міста.

Объéзжáть, объéзживать, объéздить = виїзжáти, проїзжáти, виїздити, проїздити. — На силу виїздив неука. — **Объéзженный** = виїжений.

Объéзжій = объїздний.

Объéсть, ся = д. **Объéдáть, ся.**

Объéхать = д. **Объéзжáть.**

Объявúтель, ница = объявúтель, ка, оповістник.

Объявúть, объявля́ть, ся = объявúти (С. Жел.), оповістúти (С. З.), повістúти, сповістити (С. З.), звістúти, оголосити (С. З. Л.), ознаймúти (С. Л.), ознаймувáти (С. З.), объявля́ти (С. Жел.), оповіщáти, сповіщáти, оголошáти, ся. — Щоб про все, що сеї ночі вдріли, сповістить Гамлету молодому. Ст. Г. — Мушу сповістити твою лиху годину: не буть нам у парі. М. Вов. — Сії універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім кому відати належить ознаймуєм. С. З. — І нам імена тих особ обраних ознаймити. Ст. Л. — Ознаймуєм сим вашим листом всім військовим і посполитим людем. С. З.

Объявлéніе = объявка (Си. Кр.), оповістка, звістка, оголóска, ознаймування (С. Л.). — До городського суду Брацлавського подано объявку року 1580, що... Кн. — Учора почтальон приніс объявку з пошти.

Объядéніе = 1. д. **Обжóрливость.**

1. самúй смак, рóскіш. — Се не пиріг, а самий смак. — Рóскіш, які варенúки!

Объясненіе = объяснéння (С. Жел.), вияснéння, поясненя.

Объяснúть, объяснúть, ся = объясни́ти (С. Жел.), вúяснити (С. Пар.), поясни́ти, висловити ся (С. Л.), въпсувáти, після довгого непорозуміння — порозумíти ся, объясня́ти, поясня́ти, вияснúти, ся, пасувáти. — Все як слід йому вияснив. Чуб. — Треба нам висловити ся на письмі. Кн. — Ми порозуміли ся і помирили ся. Кн.

Объя́тіе = 1. обнíмáння. С. Жел.

2. обíйма, частіше мн. обíйми. С. Жел. — Як впала на груди до нього, так вона замерла в обіймах. — В обіймах каміна несе Рось свою погожу воду. Кн.

Обывáтель = д. **Жúтель.**

Обыгрúвать, обыгрáть, ся = 1. обгравáти, обíграти; обчикрижити. — Так обчикрижили в карти, що ні з чим пішов до дому.

2. вигравáти, вúграти, ся. — Сарина виграла ся.

Обыдéнками, обыдéнкою, обыдéнно = за один день.

Обыдéнный = одноденний; щоденний, звичáйний.

Обыкáть, обы́кнуть = звикáти, привикáти, призвичáювати ся, звúкнути, привúкнути, призвичáїти ся, обговтати ся. С. Л. — Призвичаюсь до недолі, що одна на сьвіті, як билина в чистім полі остануся тужити. Ос. — Дайте їй обговтатись, то вона й сама возьметь ся за діло. Ск. — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? Ш.

Обы́клый = звúклий (С. Аф. Л.), звичний.

Обыкновéніе = звúчай (С. Аф. Л.), звичáй, поведéнция (С. З. Л.), поведінка. — Те козак козацький звичай знає, Ляха за чуприну, и. д. — Як звичай козацький пізнаєш, лучче тоді погуляєш. и. д. — Все по їх московська поведенция. С. З. — По своєму́ **обыкновéнію** = своїм звичаєм. — А потім почала своїм звичаєм знов. Ос. — **Сверхъ обыкновéнія** = над звичай. — Писарь не повинен надзвичай за працю брати. Б. Н.

Обыкновéнный, но = звичáйний, но (С. Аф. З. Л.), звичний, но (С. Л.), звичай. — Заподбав усї мої звичайні діла і забави. Ст. Г. — Звичайно, як дома. С. Аф. — Се, як звичма кажуть, посліднє слово науки. Кн.

Обыскáть, обыскивать = обшукáти (С. Л.), обтрусúти, потрусúти, перешукáти (С. Л.), обшáрити (С. Л.), перешáрити, вишатирити, обшýкувати, трусúти (С. Жел. З. Л.). — Обшукав скрізь лисичину хату. н. к. — Перестріла його, та й давай трусити. п. к. — Тоді люди собрались і ішли кой-кого з примітних людей трусити. н. о. Яст. — Ревидувати і трусити їх речей в обозі ніхто не буде. Л. В. — Скрізь вишатрив. Граб. — Перешарив усе в скрині — нігде нема.

Обыскъ = обшýкування, трус (С. Л.), трусéнúця (Кн.), ревíзия (С. Жел.). — Производúщій обыскъ = трусúтель, трусíй (С. Л. Ш.).

Обычáй = звúчáй (С. Аф. З. Л.), обúчáй. — Князі судили народ по давнім народнім звичаям. Лев. — Взяв ся про нас писати, не бачивши нашого краю і не знавши звичаїв наших. Кот. — Быть въ обычáѣ = повóдити ся, вести ся. — Це у нас не поводить ся. — Для обычáя = для звичáю, для годить ся. — По обычáю = по звичáю. — По козацькому звичаю пьють горілку до чаю. н. пр. — Турн по воєнному звичаю, з горілкою напившись чаю. Кот.

Обычный, но = звичаéвий і д. Обыкновéнный. — Останки права звичаєвого народного. Бар. О.

Об'ѣ = д. під ся. Об'ба.

Обѣгáть, обѣжáть = 1. оббігáти, оббíгти. — Обíг круг двора.
2. випережáти, обганяти, вúпередити, обíгнáти.

Обѣдать, отобѣдать = обíдати, пообíдати.

Обѣденный, обѣдный = обíдний, обíдній. — Так саме в обíдню пору.

Обѣднѣть, обѣднáть = збіднíти (С. Л.), обíднити, збіднíшати, з'убóжіти (С. Л.), з'убóжити ся, завбóжити, трохи — побіднíшати, прибіднíти, під'упáсти, дуже — позлиднíти, оголíти, обголíти, звести ся, перевести ся на злúдні, знищити ся. — Так з'убожив ся, що нíчого не має. н. п. — Він тим не забагатíє, а ми не завбожíємо. н. пр. — Як носив гроші пішком, звав ся Грицьком, а як збіднíв, то тільки й слави, що Григорком звали. н. пр. — Він не лежень, трудящий; з ним збіднíти до злúднів не можна. Кот. — Вони після пожежі геть чисто з'убожíли, оголíли. Кн. — Може наше село і було колись не вбогим, а тепер оголíло. Кн. — Та так перевíв ся, що вже до брата жити пішов. н. о. — Обѣднѣлый, обѣднялый = збіднíлий, з'убожíлий, з'убожáлий (С. Л.), підупáлий, знищáлий (С. З. Л.).

Обѣдня = д. Литургíя.

Обѣдъ = обíд. — Сякий такий снíданок і добрий обíд поспев. н. пр.

Обѣжáть = д. Обѣгáть.

Обѣливать, обѣлúть = білúти, побілáти, оббíлювати, побілúти, оббілúти.

Обѣлка = білúння, побíлка.

Обѣтъ = обíт, обітнúця (С. Ж.), варíк (С. З. Л.). — Давáть, дáть обѣтъ = обíтницю, варíк давáти, дáти, варікáти ся, обрікáти ся, варíкти ся, обрíкти ся, поміни́ти ся. — Легко люди обітницї дають такі, що їх виконати ділом не мають гадки. Зіньк. — Варíк Богові давати. — Варíк положив не женати ся. С. З. — Обрікáєть ся піти в Київ. Кр. — Помінила ся постановити сьвічку за 40 коп. Чайч.

Обѣщáніе = обіцáнка, обіцянка (С. З. Л.), обітнúця. С. З. Л. — Не перший раз обіцялись, а не виконали своїх обіцянок. Ч. К. — Давав таку обіцянку, що не міг її виконати. Зіньк. — Прощай же, швидче убірай ся, обіцянки не забувай ся. Кот. — По обіцянку треба швидкого коня. н. пр.

Обѣщáть, ся = обіцáти, обіцяти. С. Л. — Обіцяли ся мати нам комороньку дати. в. п. — Обіцяв син мамі кожуха, поки не було шептухи коло уха. н. пр.

Обя́занность = обовя́зок (С. Жел. Л.), повúнність. — В чім царська величність, в чому суть підданих обовязки. Ст. Г. — Считáю своéю обя́занностью = мáю (або: вважáю) за обовя́зок.

Обя́занный = обовъя́заний (Кр.), повúнний (С. Л.).

Обязáтельный = 1. обовязкóвий. С. Жел.
2. ввічлúвий, приéмний.

Обязáтельство = обовя́зок. С. Жел. З. — Обовязок чинити. С. З. — Землі роздані шляхті з обовязком воєнної служби. Бар. О.

Обязáть, ся = обовя́зати, ся (С. Жел.), повинúти ся, поміни́ти ся, взяти на себе обовя́зок.

Обя́зывать, ся = обовя́зувати, ся, накладáти (на кого), брáти (на себе) обовя́зок. — Онъ обя́зан = він повúнен. — Онъ обязáлся = він повинúв ся, поміни́в ся, взя́в на себе обовя́зок.

Овáльный = яйцевáтий (С. Пар.), круглоловгáстий.

Овдовѣть = овдовíти.

Ове́ршивать, оверши́ть = вивéршувати, вивéршити (на пр. стіг).

Ове́ршка = вивéршування.

Ове́ртье = верх.

Овёсъ, 2 од. **овса́**, рос. Avena sativa L. = **ове́с**, 2 од. **вівса́**, змішаний з пчменем — **обрі́к**. — Не хоче, як кобила вівса. н. пр. — Піди й до Парижу, а не зробиш з вівса ржу. п. пр. — Насипали ковиченьку оброку по боки. н. п. — На що йому обрік, коли він не їв його цілий вік. н. пр.

Ове́чій = ове́чий. — **Ове́чье мя́со** = ове́чина. — **Ове́чій пёхъ** = сму́шок, сму́шки. — **Ове́чье ста́до** = ота́ра. — Заміша́вся, як вовк в отару. п. пр. — **Ове́чье ру́нышко**, рос. Anemone sylvestris = бі́лий сон, бі́ла ку́ряча сліпота. С. Ан. — **Ове́чья трава́**, рос. Festuca ovina L. = **тонконі́г, щипе́ць**. С. Ан. — **Ове́чій хлёвъ** = **кошара́**. — В чужій кошарі овець не розплодиш. п. пр.

Ове́чка = ове́чка; **бі́ря, бі́рька** (С. Ш.), стрижена — **стрі́жка**.

Ови́цъ = сушня́.

Овладёва́ть, овладёть = опано́вувати, осяга́ти, посіда́ти, огорта́ти, опанува́ти (С. З. Л.), осягну́ти, посісти, заволоді́ти (С. Л.), **обгорну́ти**. — Завзятість всіх опанувала, тут всякий пінився і прись. Кот. — Заступила чорна хмара та білую хмару, опанував Запорожцев поганий татарин. К. Ш. — І пустиню опанують веселі села. К. Ш. — І заки Канев опанували, многі шкоди чинили. Л. С. — Дорошенко опанував усе добро рухоме замордованого гетьмана. Кп. — Сум і жах обгорнули мене. Ки.

Оводяне́ть = взяти ся, поня́ти ся водо́ю.

О'водъ, ком. Oestrus = дрік, ґедзь. — Кожен бачив той переполох, який обхоплює скотину у дроковицю, коли починає присікуватись до неї той дрік. Степ. О. — Скочив, неначе його ґедзь укусив. п. пр.

О'вощникъ, ца = огоро́дник, ця.

О'вощъ, частіше: **о́вощи** = горо́дина (С. Л.), огоро́дина, городовина́ (С. Л.), що йде на приправу до страви — зілля, ва́риво (С. Аф.).

Овра́гъ, здр. **овра́жекъ** = яр (С. З. Л.), здр. — **яро́к**, поб. — **яру́га** (С. Л.), неглибокий — **переяро́к**, що поріс лісом — **байра́к, байрачо́к** (С. З. Л. Ш.), степовий — **ба́лка, ба́лочка** (С. З.), з положистими берегами — **ви́балок, перека́т**, з крутими, що обвалюють ся — **прова́лля**. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок. К. Ш. — Та глибокими ярами, та байраками. К. Ш.

Овра́жистый = яркува́тий. — За валом яркувате поле зеленіє молодими хлібами. К. І.

Овся́никъ = вівся́ник.

Овся́ница, овся́ницникъ, рос. Festuca ellatior L. = **мітли́ця**. С. Ан.

Овся́нка, пт. Emberiza hortulana = **жовтобрю́шка, жовтогру́дка**. С. Жел.

Овся́ный = вівся́ний. — Горілка вівсяна, іде свашка не пьяная. п. п. — **Овся́ная лепёшка, о. сунъ** = вівся́ник. — **Овся́ная соло́ма, о. мука́** = вівся́нка, вівся́ниця. — **Овся́ный кисе́ль** = жур, дур.

Овца́ = **вівця́**, менше року — **ягни́ця, ягни́чка** (С. З. Л.), одного року — **я́рка** (С. З. Л.), трьох років — **ха́тка**, з стоячою вовною — **штимува́на вівця́**, неплідна — **шти́ря**, дійна — **менза́рка**, дійна без ягнити — **блекота́ра**, зруч. д. **Ове́чка**. — **Испа́нская овца́** = **шпа́нка**. — **Кры́мская о.** = **кри́мка**. — **Силе́зская о.** = **шльо́нка** (С. З.), **шльо́нська вівця́**. — Гей яром, яром за волами, мамінцями вівцями. п. п. — Та прийшов же я таб у п'ятницю, та нема Солоха — пасе ягнята. п. п. — Чи вівцю, чи ярку, чи дівку Одарку. п. п. — До Дмитра не сій гречки, не стрижи овечки. п. пр. — Вівці у його було більше тисячі та своєї шпанки. п. с.

Овцево́дство = **вівча́рство**.

Овцево́дъ = **вівча́рь**.

Овча́рка = **чаба́нка, чаба́нська соба́ка, овча́рка** (С. З.).

Овча́рникъ, овча́рня = **кошара́**. С. Л. — В чужій кошарі овець не розплодиш. п. пр.

Овча́ръ = **вівча́рь** (С. Аф. Л.), **чаба́н** (С. З. Л.), **гайда́рь**. — Та по тім боці Дунаєва вівчарь вівці ганяє. п. п. — Був на селі вівчарь Тарас, він панських овечок пас. Б. І. — Було два чабани, чи мало було і підсисичів. Ст. Х.

Овча́рный = **коша́рний**.

Овча́рскій = **вівча́рський** (С. Аф.), **чаба́нський**.

Овчи́на, овчи́нка = смух, **сму́шок**. С. Л.

Овчи́нникъ = **чинба́рь**. С. З. — Були пастирі, чинбарі, кравці... всього було. Нонс.

Овчи́нный = **смушево́й, смушко́вий** (С. Л., **смухо́вий**. — Єсть у мене шапки, єсть у мене дві — **смушевої** обидві. п. п.

Овши́вѣть = **звоши́віти**.

Ога́дать, ога́живать, ся = **обпога́нити, опога́нити, опаскуди́ти**, ся і д. Заважа́ть І і **Запа́чкать**.

Оґа́рки = недо́палки (Чайч.), залі́за — жу́желиця, жу́жіль. С. З.

Оґа́рокъ = недо́гарок. — Засьвіти недогарок. Кот.

Оґна́ть = обгна́ти.

Оглавле́ніе = о́глав, заголо́вок.

О́главь = заголо́вач (в узді).

Огла́дить, огла́живать, ся = 1. обгла́дити, обгла́жувати, гла́дити, ся.
2. обібра́ти, оголи́ти, оббі́рати, ого́ляти.

Огла́дывать, оглода́ть = обгриза́ти, обгри́зти.

Огласи́ть, оглаша́ть, ся = 1. оголоси́ти (С. З. Л.), розголоси́ти, оповісти́ти, ясни́ти, оголоша́ти, розголоша́ти, оповіща́ти, ясува́ти. — Уже хоч бий, тільки батькові не кажи. н. о.
2. злупа́ти, розітну́ти ся, розлята́ти ся, розтина́ти ся (С. З.). — Луна розтинається в лузі. С. З. — Забриніли станиці в берегах зелених, залунали всі улоньї од сьпівів веселих. Пч. О.
3. окли́кнути, оклика́ти, викли́кати (про шлюб).

Огла́ска, оглашéніе = оголо́ска, о́глас, я́ся, в церкві про шлюб — о́клик, ви́клик, запові́дзь (Яичук — Сїдлец. губ. — Явно з великою перед народом оголоскою. Л. В. — Ой Хмелю, Хмельницький! взяли вси нас і поміж панами великую трусу. н. д. — Пусти́ть въ огла́ску = розголоси́ти, роздзвони́ти, пусти́ти поголо́ву, сла́ву.

Оглобельный = голобе́льний. С. Аф.

Оглобля = голо́бля, (С. Аф. З. Л.), здр. — голобе́лька, пог. — голо́блище, голо́бляка (С. Аф.). — Гнись не гнись, а в голоблі становись. н. пр. — Не по коняхъ, та в голоблях. в. пр.

Оглодать = д. Огла́дывать.

Оглодокъ, оглодышъ = огри́зок, масла́к. — Грилюють ся, як собаки, за маслак смерзлий. К. III.

Оглохнуть = оглу́хнути, поглу́хнути. — Огухли, не чують, кайданами міняють ся, правдою торгують. К. III.

Оглупѣть = одурі́ти, обара́нїти, отете́рїти (С. З.), обезглу́здїти, з глу́зду зїйтись. — Як мині сказано: одинай ся, та я і отетеріла і отерпла. Гн. Бар.

Оглушать, оглушить = глушити, оглуши́ти.

Огля́дка = огляда́ння, озира́ння. — Безъ огля́дки = не оглядаючись, не озира́ючись.

Огля́дывать, оглядѣть = огляда́ти (С. Л.), озира́ти, обдивля́ти ся, оглядїти, озирну́ти, обдиви́ти ся (С. Л.). — От пішов и город озирати. К. III.

Огля́дываться, оглянуться = огляда́ти ся (С. З. Л.), озира́ти ся (С. З. Л.), обзира́ти ся, оглядїти ся, озирну́ти ся. — Дуже поспішав ся і не оглядав ся. Ст. в. — Оглядай ся на задні колеса. п. пр. — Озирнув ся, дивить ся, аж той чоловік біжить за ним. п. о. — Жала, жала та й не обзиралась — молодому козакові та й не сподобалась. н. п. — Він стояв коло дверей і обзирав ся довкола. Фр. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всї чотири озирай ся. Кот.

Оглядѣться = оглядїти ся, схаменути ся. — Оглядів ся, як наїв ся. н. пр. — І не схаменув ся, як вкохав ся и в дівчину, вкохавсь; аж вжахнув ся. н. пр.

Огневи́дный = огни́стий.

Огнево́й = о́гнявий.

Огнедышущій = огнеди́шучий, огнеже́рлий. С. Жел. — Огнедышущая гора́ = огнепа́льна, огнева́ гора́ (С. Пар.).

О́гненный = огня́ний, огни́стий. С. Л. — Над Печерським стояв огняний. Костомаров. С. З.

Огнестрѣльный = огнепа́льний.

Огнеупо́рный = огнетрева́лий. С. Жел.

Огнецвѣтъ, огнецвѣтникъ, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки, брат і сестра́. С. Ап.

Огни́во = креса́ло (С. Л.), кре́сево (С. З. Л.), кри́ця. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Взяв губку і крицю, креснув і викресав. н. к.

Огни́ще = д. Очаг.

Оговаривать, оговори́ть = 1. д. Объясни́ть.
2. обмовля́ти (С. З.), ославля́ти, обмо́вити, осла́вити; виказувати (на спільників), кле́пати на ко́го, ви́казати, наклепа́ти, наволокти́ пеню́. — Аби ни людей не обмовляли і не ославляли перед людьми. Б. II. — Люди ж д брі важуть зле про тебе, обмовляють, пїбн... Ст. С. — Сталн його бить, а він і виказав на всїх, хто ходив з ними красти. н. о.

Оговóръ = обмо́ва, обмо́вписько (Под.), здр. — обмо́вонька, на́клеп (С. З.). — Більший есть гріх украсти нашу славу чрез обмону. Б. II.

Оголи́ть, оголя́ть, ся = 1. оголи́ти, обголи́ти, заголи́ти, оголя́ти, ся і т. д.

2. обголи'ти, ви'голити, обголя'ти, ся і т. д. — Обголив бороду.

О'головь = д. **О'главь.**

Оголе'ть = обголі'ти і д. **Обе'дне'ть.**

Ого'нь, здр. огонёкъ = ого'нь, вого'нь, здр. о'гник (С. Л.), бага'ття (С. Аф. З. Л. Ш.). — Вели'в багатти розводить, щоб флот троянський і спалить. Кот. — Розвели собі багаття, снїдання зварили. Чайч. — Піди лиш, добудь багаття. С. Аф. — Піду до сусїди попрохати багаття, та засьвітю сьвічку. н. к. — **Летучій ого'нь** = о'гник, ви'гник.

Огора'живаніе = горо'дїння, городьба', горо'жа. С. Л.

Огора'живать, огороди'ть, ся = городи'ти (С. Аф.), огоро'жувати, обгороди'ти, ся, твном — обплести, обтини'ти, ся.

Ого'рклый = згі'ркли'й, загі'ркли'й.

Ого'ркнуть = згі'ркнути.

Огоро'дникъ, ца = горо'дник, ця.

Огоро'дничество = горо'дництво.

Огоро'дный = горо'дні'й, огоро'дні'й. — Благородні — свині огородні. н. пр.

Огоро'дъ = огоро'д, горо'д (С. Аф. З. Л.), здр. — горо'дець, горо'дчик (С Аф.), поб. — горо'дяще. — Господиня — три горо'ди, одна дання. н. пр. — На городі коло тину сохне на тичині хміль зелений. К. Ш.

Огороши'ть = ошара'шити, заби'ти в пантели'ку.

Огорча'ть, огорчи'ть, ся = журити, засму'чувати, смути'ти, ся, жалю, ту'ги завдава'ти, в ту'гу, в сму'ток вдава'ти ся, зажури'ти, засмути'ти, ся, завдати жалю, сму'тку, ту'ги. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю ся. н. п. — Як загубиш — то не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — На що його засмучувати й сердить. К. К. — Що не звеселила, а ще більше засмутила. н. п. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрі'шений. н. п. — Не грайте, моєму серцю туги не завдавайте. Руд. — На' що чужу цїлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь — заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Не жахай ся і в смуток дуже не вдавай ся. Кот.

Огорче'ніе = сму'ток, жаль (С. Л.), гризо'та, сскорбо'та. — Більше смутку, ніж радости. н. пр. — Та не роби гризоти, моєму серденьку скорботи. н. п.

Огорчи'тельный, но = журни'й, сумни'й, но; д. ще **Оби'дный.**

Ограби'ть = ограбува'ти, пограбува'ти, заграбува'ти (С. Аф.), загарбати (С. З.), обідра'ти (С. Л.), облупи'ти, обшарпати, зрабува'ти. — Тільки мою, кохану огра'бував, тільки мою дитину собі взяв. н. п. — Пісні Шевченка — то пісні-сльози зграбованої і зневоленої душі цїлого народу. Кн.

Огра'да = 1. горо'жа, огоро'жа (С. Л.), живоростяна — тин, лїса, пліт (д. Плете'нь), дощана — парка'н, барка'н, дило'ваная (д. Забо'ръ), з паль сторчових — частоко'л, з жердин — вирря, завора' (С. Л., з паль і вузеньких дощечок — палісад, така ж тільки ґратчаста — штахе'ти.

2. оборо'на, засту'па. (Д. Защи'та 2).

Ограждать, ся = 1. д. **Огора'живать. 2** д. **Защища'ть, ся.**

Огражде'ніе = д. 1. **Огора'живаніе. 2** д. **Огра'да.**

Огра'ничивать, ограни'чить = шліхова'ти, ошліхова'ти.

Ограни'ченіе = обме'ження. С. Жел. — Повне обмеження власти виборного кн. Бар. О.

Ограни'ченный = 1. обме'жений, обмежо'ваний. — Король Швеції і Норвегії обмежований законами. Кн.

2. невели'кий, помірний.

3. недоу'мковатий, обве'дений. — Не тямить він, голова у його обведена. Кн.

Ограни'чивать, ограни'чить, ся = 1. обмежува'ти, обме'жити, ся. С. Жел. — Воля короля не спроможна була обмежувати народне право. Кн.

2. спиня'ти, вспиня'ти, стри'мувати, спини'ти, вспини'ти, стрима'ти, приборка'ти, прикороти'ти.

Огра'нка = шліхо'вка.

Огреба'ть, огре'сть, ся = обгрі'бати, обгребти.

Огро'мный = здоро'вий (С. Аф. З.), здорове'нний (С. Аф. З. Л.), здоровецький (С. Аф.), величе'нний (С. Л.), величе'зний (С. Л.), велико'нний (С. З.). — Здоровенний кавун. — **Огро'мный человёкъ** = здоро'вий, здорови'ло (сп. р.).

Огрубѣва'ть, огрубе'ть = грубі'ти, грубі'шати, гру'бнути, огрубі'ти, огру'бнути, зас(ш)корині'ти, найбільше про шкуру — зашкару'біти, зашкару'бнути, закащу'біти. — Чуття до людей у його зашкорині'ло на віки. Кн.

Огрузать, огру'знуть = гру'знути, осїда'ти, огру'знути, осісти.

Огрыва'ть, огры'ть = д. **Обгрыза'ть.**

Огрыза'ться = одгриза'ти ся, оскали'ти ся.

Огрѝзокъ = недо́гризок.

Огрѣва́ть, огрѣть = д. Обогрѣва́ть. — Огрѣть кнуто́мъ, па́лкою і т. д. = опере́ти, оперіщити.

Огрѣхъ = д. Обсѣ́нокъ.

Огрязни́ть = окаля́ти, за(по)каля́ти, забруднити.

Огѝзокъ = огу́зок, хоз (частина шкури від

Огѝзье = підхвістя (задня частина в шорах).

Огуме́нникъ = д. Гуме́нникъ.

Огурецъ, здр. огурчикъ, рос. Cucumis sativus L. = огіро́к, гіро́к, гуро́к здр. — огіро́чок, гуро́чок, мн. огірки́, гурки́. старий, пересіяний — жовтя́к, молоденький — пу́пъя́нок. С. Ан. — Огірки, жовтяки — старі собаки нарубки, огірочки зеленькі — ваші дівочки молоденькі. н. п. — Ізьів солоний огірок. Кот.

Огуречная трава́, огуре́чникъ, рос. Borrago officinalis L. = огіро́чник, огіро́чна трава́, угіре́чник. С. Ан.

Огуре́чный = огіро́чний, огірко́вий.

Огурчикъ = д. Огуре́цъ.

Огустѣва́ть, огустѣть = густі́шати, погустішати, згу́скнути, про грязь — тужа́віти, затужа́віти.

Одобрива́ть = д. Одо́бривать.

Одавливать, одави́ть = нада́влювати, напира́ти, надави́ти, напну́ти.

Одирать, одра́ть, одра́ть = д. Обда́рывать.

Одѣ́рье = одві́рок, частіше мн. одві́рки. С. З.

Одёжа, одёжда = одежа (С. З. Л.), о́дяг, одіння, у(в)бра́ння (С. Л. Ш.), або яка — одёжина, здр. — одёжинка, дорога — ша́та. — Справив собі одежу. — Одчини в коморі мою скриню, вийми з неї мою одіж панську. Ст. С. — Зніми з себе праотцівське одіння. Ч. К. — Убрання, постоли подерлись. Кот. — Скинув пан своє вбрання, одяг. н. о. — От одяг ся короленко Ирко в оксамітні та сукняні вбрання. Ст. С. — Ніякої одежинки немає. Кр. — На княжні шати дорогії. н. д. — Черпець не мавсен пана шат міти опріч чорних. Б. Н. — По одёжкѣ протя́гивай но́жки = по своїй ніжку простягай ніжку. н. пр.

Одёргивать, одёргать, одёрнуть = д. Обдёргивать.

Одерева(е)нѣть = одеревенію́ти, одубі́ти, дубом стати, закацубі́ти, закацубнути. — Все тіло дубом мині стало од страху. Кр.

Одержа́ть, одёрживать, ся = 1. одёржати, отри́мати, одёржувати, отри́мувати. — Которий добре на сім сьвіті жили, отримають вічное в небі царство. Б. Н. — Одержа́ть, одёрживать верхъ = го́ру взя́ти, бра́ти.

2. зви́кнути, призвича́їти ся, обго́втати ся, звика́ти, призвича́ювати ся.

Одерну́ть, одерна́ть = задернува́ти, задерни́ти, обкла́сти, обклада́ти де́рном.

Одёрнуть = д. Одёргивать.

Одёръ = шкана, шкапі́йка.

Одесную = на пра́во, право́руч, право́збіч (С. З.).

Однна́кій = 1. одна́ковий, одна́кий, однаковісінький. С. З. Л. — Жид, лях та собака — то віра однака. п. пр. — Не однакий чорт. Кр.

2. одина́рний. — Одинарна кро́вать.

Однна́ко, одина́ково = одна́ково, одна́ко, так са́ме, однаковісінько. — Усі ми однако на волі жили, усі ми однако за волю лягли. К. Ш. — Мині одинаково чи буду я жить в Україні, чи ні, чи хто заплаче, чи згадає мене в снігу на чужині — однаковісінько мині. К. Ш.

Однна́ковость = одна́ковість.

Однна́ковый = д. Однна́кій.

Одинáчка = о(є)дина́чка, о(є)ди́нець. — По одина́чкѣ = по одиницю, на́різно, осо́бо, по одному́. — Треба спитати їх по одиницю. — Гей ви, козаки добре дбайте, сіх ляхів по одиницю з хати викидайте. н. д.

Одина́чный = неодна́ковий, непарнистий.

Однноxо́нёкъ, одиндшенекъ, одинъ-одинёхонекъ = однісінький, самісінький, один-однісінький, сам-самісінький, сам душе́ю. — Сама-самісінька цілий вечір просиділа, дожидаючи.

Оди́ннадцатый, оди́ннадцать = одина́дцятий, одина́дцять, одина́дцятеро.

Одино́кій = одино́кий, само́тний, само́тній. С. З. Л. — Не тополю високую вітер нагинає: дівчинонька одинока долю зневажає. К. Ш. — А тобі, мій одинокий, мій друже єдиний! горе тобі на чужині та на самотині. К. Ш. — Щоб та печаль не перлась ся, як той Москаль, в самотну душу. К. Ш. — Що ти там мовиш в вишині? Чи перші радости, чи тяжке горе ти шлеш самотному мині? Мет.

Одино́чество = самота́ (С. З. Л.). самоти́на, само́тність, самотіність. — Въ одино́чествѣ = в. самотині, самото́ю. — В неволі, в самоті ніколи нема з ким серця поєднать. К. Ш. — Не дай мині ніяк дівувати, в самотині віку доживати. п. п. — І марне згинуть в самотині. К. Ш. — В

самотині завъяла моя краса. К. К. — Вропенита дома зносити, в самотині віку дожити. К. Ш. — Він мучився рано, не знаючи, до ліки, топив свій сум тяжкий в самотині великій. К. Д. Ж. — Аж тепер почув Семен свою самотність. Бар.

Одино́чка = о(є)дина́к, о(є)дине́ць (С. З.), здр. оди́нчик (С. З.), є́диниця (сл. р.), о(є)дина́чка, ідина́чка (Под.). — Ой я, в батька єдиниця. н. п. — Ой не бий мене, бо я твоя сестра, а мамина дочка ідиначка. н. п. Под. — Дочка у мене одиначка, хазяйка добра, пряха, швачка. Кот. — О боги! як ви допустили, щоб і одиничка убили. Кот. — **Въ одино́чку** = само́тою, сам собі. — Самотою не прожити. Г. Бар. — Живе сам собі. — **По одино́чкѣ** = д. **По одина́чкѣ** під сл. **Одина́чка**.

Одино́чный = само́тній, є́дині́й, поодинковий. — Подвійних червоних сім, а поодинкових три. Ст. Л.

Оди́нъ = оди́н, є́дни, іде́н (Под.); сам (С. З.), самий. — Ой одна я, одна, як билиночка в полі. К. Ш. — Один у другого питаєм. К. Ш. — Я прийшов сам. С. З. — В самій тільки нашій губернії померло від холери 300 чоловік. Кп. — **Въ одну́ прядь** = в одно́сталь. — **Ни оди́нъ** = ні оди́н, жа́ден, жа́дний. — Десять робіт зачинав, а жадної не кінчав. н. пр. — **Оди́нъ на оди́нъ** = сам на́ сам, на самоті. — Він ніби случа́ем здибав тут Офелію сам на сам. Сам. Г. — Треба з ним побалакати на самоті. — **Оди́нъ-одинёшенекъ** = д. під сл. **Одинохо́нёкъ**.

Одича́лый = здича́лий, здича́вілий. — Це життя — не мов садок здичалий, де буряни порозростав ся буйно. Ст. Г. — Ватага ворохобників була цілком здичавілою. Прав.

Одича́ть = здича́віти, подича́віти.

Одна́жды = раз, оди́н раз. — Раз якось вішов він у ліс. н. о.

Одна́ко, одна́коже = одна́че (С. З. Л.), одна́к (С. Л.), але́ (С. Щ.), але́ж-бо, проте́ (С. Л.), прото́, усе́ (все) таки́ (С. Л. Ш.). — Сім літ горох не родив, прото (або: а проте) год ду не було. н. пр. — Якийсь чудний він, а проте добрий чоловік. — Нехай мене бъють, а все таки моя правда. С. Ш.

Однобортный = однорядний.

Одновременный, но = одночасний, но, одноразо́вий, ра́зом. — На Волині ширила ся одночасно власть князів. Ки. — То не добре так як ти: по двох разом любити. н. п.

Одновѣрный = одновірний, одно́ї віри.

Одноглавый = одно(є́дино)голо́вий.

Одноглазый = одноо́кий.

Одного́докъ = 1. одноліток, ровесник. 2. годови́к (С. З. Л.), річня́к і д. **Годова́лый**.

Однодне́вный = одноде́нний.

Однозвучный, но = одногу́чний, но. — Одногучно плеще море, хвилі-гори сумні бьють. Чайч. — Башта чорна і похмура попад хвилями стоїть; одногучно в дні мури Чорне море плескотить. Чайч.

Одноземецъ = д. **Единозе́мецъ**.

Однокóлка = бі́да, бі́дка. С. Л. Ш. — Поїхав бідою. С. Ш.

Однократный, но = одноразо́вий, разовий, раз, оди́н раз.

Однокро́вный = єдинокро́вний і д. **Единокро́вный**.

Однолѣтокъ = д. **Одного́докъ**.

Однолѣтній = 1. д. **Одного́докъ**. 2. (про рослини) — одноліта́ний.

Однонѣсчникъ, рос. Anemone sylvestris L. = бі́лий сон, бі́ла ку́ряча слепота́.

Однообра́зный = д. **Единообра́зный**.

Односло́жный = односкла́дний.

Одноство́льный = поодино́чний. — Поодинока рушниця.

Одностворчатый = одина́рний, поодино́чний. — Одинарні двері. — Поодинокі двері.

Односторо́нній = о(є)дносторо́нній, о(є)дноба́чний.

Односторо́нность = о(є)дносторо́нність, боковина́.

Одноцвѣтный = одноцьві́тний, одноко́лірний.

Однолѣтникъ, рос. Paris quadrifolia L. = воро́нє о́ко, хрест трава́, хрещате зілля, натягач, раннік (укр.), волосня́к, волосни́к (Гал.). С. Ан.

Одобре́ніе = ухва́ла, похва́ла. — Який спосіб за ухвалою на Соймі постановлен будет. Ст. Л. — Аніж злому кари, аніж доброї похвали. н. пр.

Одо́бривать, одо́брить = ухваля́ти, ухвали́ти (С. Ш.), подо́брити (Кп.). — Присягу, публічно ухвалену, виконати. Ориг. С. З.

Одобри́тельный = ухва́льний, похва́льний.

Одоле́нь, рос. Nymphaea alba L. = латаття жіноче, біле. С. Ан.

Одолжа́ть, одолжи́ть = позича́ти, визичати, позичити (С. З. Л.), помога́ти, допомога́ти, підпомога́ти, помогти і т. д. — Позич мині пляга. С. Л. — **Одолжа́ться** = повинним бу́ти.

Одолже́ніе = позйка, по́зичка, позича-

ня; ласка ми́лость. — Коня в позику не давай. н. пр. — Сдѣлай, те одолже́ніе зроби́, зді́лай ми́лость, бу́дь, те ла́скав, ласка́ві. — Сдѣлай одолже́ніе, скажи́ = скажи́ на ми́лость. С. Л.

Одолѣва́ть, одоле́ть = перемага́ти (С. Ж.), зма́гати, посі́да́ти, перемогти́ (С. Л.), змогти́ (С. Л.), посі́сти (Сп.), оду́жати, подужа́ти (С. З. Л.), зволо́ді́ти (С. З. Л.). — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — На силу змогли, у чотирьох ня силу поналяли. С. Л. — От стали вони бити ся, посі́да змій Марка, от-от вже посяде. н. к. — І Палій посів того ляцаря і звязав його ві́жками. н. о. — Дорошенко рушив з потугами проти Московщини, та не подужав ѣ. Кн. — Дочку од лиха одволав і ворога свого зволав. Гр.

Одо́ніе = д. Адо́ньи.

О́дрань = д. Одёръ.

Одръ = 1. лі́жко, кро́вать. (Д. Крова́ть). 2. на́рн. (Д. Носи́лки).

Одряхле́ть = вста́ріти ся (С. Л.), зіста́ріти ся, спорохні́ти. — Не дивуй, що він людина спорохніла: він родив ся ще тоді, як Цариця Катерина бігла Дніпром. Кн.

Одува́нчикъ, рос. Taraxacum officinale Wigg. T. Dens Leonis Desf. = ба́бка, кульба́ба, баранки́, лету́чки (укр.), кульба́ка, жидівська ша́пка, жи́лик, май, ма́йка, ма́ївка (Гал.). С. Ан.

Одува́ть, оду́ть, ся = обдува́ти, обдму́хувати, обду́ти, обдму́хати, ся.

Оду́ваться, оду́ваться = оду́мати ся (С. Л.), роздумати ся, охану́ти ся (С. З. Л.), схамену́ти ся (С. З. Л.), оглу́дити ся, оду́мувати ся і т. д. — Мету сі́ни, мету хату, та й надумала ся. н. п. — Охапи ся, не дрочи ся, не басуй, Панаску! Макар.

Одура́чить, одура́чивать, ся = одури́ти, обдури́ти (С. З.), одурма́нити (С. Жел.), отума́нити, обмороки́ти, ся, пошити у ду́рні, у шо́ри убра́ти (С. Ш.), тумано́ пусти́ти, обду́рювати і т. д.

Оду́рникъ, рос. Atropa Belladonna L. = во́вчі я́годи, по́кшак (Под.). С. Ан.

О́дурь = дур. — На йо́го дур напав. — Сонная о́дурь = д. Оду́рникъ.

Одуре́ть = одурі́ти (С. З. Л.), здурі́ти (С. Аф. Л.), отетері́ти, очуми́ти, очумані́ти, ошалі́ти (С. З.), знавісні́ти. — Одура́ющее сре́дство = оду́ра, дурма́н. — Здурів, немаче думану обтів ся. н. пр. — Всі кинулись, мов одурівши. Кот. — Одура́ющій = заду́рливий. — Дам я того тютюну задурливий, так і бъе в голову. Кн.

Одуре́ніе = дур, ду́рість.

Оду́тловатый = одутлова́тий. С. Жел.

Оду́тловый, оду́тлый = оду́тлий (С. Жел.), опу́хлий (С. Жел.), пика́тий.

Одушеви́ть, одушевля́ть, ся = одушеви́ти, ся (С. Жел. Пар.), оживи́ти, ся, дода́ти ду́ху, си́ли (С. Пар.), одушевля́ти, ся (С. Жел.), оживля́ти, ся, додава́ти, набі́ра́ти ся си́ли, ду́ху.

Одушевле́ніе = одушевле́ння (С. Жел.), оживле́ння (С. Пар.).

Одышка, Asthma = ядуха, ди́хавиця. С. Жел. Пар.

Одышливый = ядушливий. С. Жел.

Одышный = ядушний, ди́хавичний. С. Жел.

Одѣва́ніе = одяга́ння, у(в)бі́ра́ння. — Найнитку, чого рано встав? — Та я одяганням надолужу. н. пр.

Одѣва́ть, одѣ́ть, ся = 1. одяга́ти (С. Л.), вдяга́ти, надяга́ти, зодяга́ти (С. Л.), оді́ва́ти, у(в)бі́ра́ти, ся (С. Л. Ш.), одягти́, вдягти, на(зо)дягти́, оді́ти, убра́ти, ся (С. Ш.), кількох — поодяга́ти і т. д. — Одяг плечі не в жупан, надів даху, став як пан. н. п. — Візьми теплу юпку, плахту й чоботи, щоб хоч у дорогу було одягти ся як слід. Мир. — Нема спити — не вдягав ся, за волами поспішав ся. н. п. — Сідай та спочивай, поки я вдягну ся та умию ся. Мир. — Не вміла мене кохати, ні зодягати, ні при собі держати. н. п. — Буде сили і жінку годувати й зодягати. Кот. — Прибрав ся дивно, що найкраще він зодяг на себе. Ст. С. — І палицю в руки взяв, в кожух одягнув ся, чорні вуси підбілив, в чоботи узув ся. Руд. — Диякон повинен єпископа до служби Божої убірати і розбірати. Б. Н. — Убрав ся у нову свиту. С. Л. — Зими діждав ся, а в кожух не вдягав ся. Руд. — Одѣ́тый = одя́гненний (С. Л.), зодя́гненний, убра́ний, убра́тий (С. Ш.). — Сама сідає обідати, мене посилає по воду, не зобуту, не зодягнену. н. п. 2. укрива́ти, укри́ти, ся. С. Ш. — Лїг, укрив ся рядном.

3. оброста́ти, обрости́, порости́. — Степ поріс травою.

Одѣли́ть, одѣля́ть = обді́ли́ти, обді́ля́ти.

Одѣ́яло, одѣ́яльце = укрива́ло (С. Жел.), вовняне — ліжни́к (С. З. Л.), товсте, основа конопляна, а тчеть ся з ниток — ко́вдря (С. З. Ж. Л. Нік.), грубе з валу — рядно́, ряде́нце, дрюга́нка, дрюга́лка (С. Л.), смушеве, що ним вкривають ноги — баранця. — Ирися низько поклони-

лась і в ліжник зараз нарядилась. Кот. — Ой дівчино, моє серце, сховай мене під ряденце. н. п. — Кожух на йому добрий, чотири кові в карнті, бараницею на вогн вирив ся. н. о.

Одѣя́ніе = д. **Одéжда.**

Ожёга, ожóга = óпік (С. З.), опéчене, опáлене, ошпáрене (місто), óпар (С. Пар.), опáрилина. — Не прикладай вогню до опеченого. н. пр.

О'жегъ = óжуг. (Д. під сл. Кочерга).

Ожере́лье, ожере́льице = нахúсто, нахúстечко, сплетене у скільки разів — лáвочка. Д. ще під сл. Монúсто.

Ожере́льный = нахúстовий.

Ожесточа́ть, ожесточи́ть, ся = озьвіря́ти, ся, озьвірити, ся (С. Л.), розъятрúти, розлютовáти, ся, вúзьвірити ся, запекти́ ся. — **Ожесточённый** = озьвірений, розлютóваний. — Однак не всі були такі озьвірені проти чужинців. Бар. О. — Тяжка доля не зробила його озьвіреним проти людей. Кн. — І Бог його знає, чого се вона на мене так визьвірилась? Ч. К. — — В мене серце вже так запекло ся. Кр. — **Ожесточённое сéрдце** = запéкла душá. С. Л.

Ожесточе́ніе = озьвіре́ння, запéкліть. — Суздальці з таким озьвіренням встали проти Новгорода. Бар. О. — Проти воєвод і ратних людей московських зростало озьвіреннн по Україні. Кн.

Ожестѣва́ть, ожестѣ́ть = твердíти, шкарубíти.

Ожéчь, ожига́ть = д. **Обжéчь.**

Оживáть, ожúть = оживáти (С. Л.), від(од)живáти (С. Л.), ожúти, віджúти.

Оживи́ть, оживля́ть, ся = оживúти, оживля́ти, ся, віджúвляти, ся, опожúвляти (С. З. Л.), оджúвати, оджúти. — Подивись: весна верпула, сповне пишними квітками, подивись: веселим пташком оджили степи з лісами. Чайч. — Хмара в горі над землею повисла, і линула одразу, частим дощем оджúвляючи землю. Чайч. — Радісно й ясно блищала трава молодая, все оджило після довгої літньої спеки. Чайч.

Оживотвори́ть = д. **Оживи́ть.**

Ожига́ть, ожéчь = д. **Обжéчь.**

Ожида́ніе = сподівáння (С. З. Л.), сподівáнка (С. З. Л.), трівання, жданнá (С. Л.), жда́нка (С. Л.), чека́ння. — Розлетілись мої сподівання, як квітки в садочку. І. Г. — І минали літа, дожидала її (долі), — сподівання були всі даремні мої — не діждала ся я. Чайч. — Минув тиждень жданнá. Кн. — Ждали, ждали, та й жданки поїли. н. пр. — **Въ ожида́ніи** = сподіва́ючись, чека́ючи, ждучи; на чеку́, про вагітну жінку — на по́ступі, на зносі, на бря́ку́. — Пятеро дітей, а шосте на бряку. Сп.

Ожида́ть, ся, обожда́ть = ждáти, дожидáти, сподівáти ся (С. З.), чекáти (С. З. Л.), трі(и)вáти (С. З. Л. Ш.), підождáти, почекáти, зачекáти, потрі(и)вáти, затривáти. — Треба, дядьку, ждать порядку. н. пр. — Ждала, ждала козачка, та й плакати стала. н. п. — Минають дні, минають люди, ми всі ждемо того, що буде. Чайч. — Здоровий хвороби, а хворий смерти сподівай ся. н. пр. — Ой [illegible] тебе сподівати ся, щоб нам і к тобі прибрати ся. н. п. — З того краю далекого сива сподівалась, не раз не два його ждучи, слізьми обливалась. Мет. — А й, брате, таки буду сподіватись, таки буду виглядати, серцю жалю завдавати. К. Ш. — Роздягши ся пороскладались, в безпечности не сподівались ні од кого пійкого зла. Кот. — Бог не рівно ділив, чекав, щоб самі ся поділили. н. пр. — Два третього не чекають. н. пр. — Мушу хінця в Чигирин послать, щоб дать нашим знати, коли нас чекати. Галуз. — Зачекай мене хоч півтора дня. н. п. — Люди чекали, щоб хто инший. Кн. — Тривай лишень, Хомо, Миколу завалим. н. пр. — Потрівай лишень. С. Ш. — Потрівай, не тікай, куплю черевички. н. п. — Гайда з нами, побратиме, ми тебе тут затривали трохи. Ст. С.

Ожидовѣ́ть = пожидовíти, пожидúти ся.

Ожима́ть, ожа́ть = давúти, надáвлювати, здáвлювати, гнітúти, надавúти і т. д.

Ожина́ть, ожа́ть = обжúнати, пожúнати, обжáти, пожáти.

Ожúть = д. **Оживáть.**

Ожóга = д. **Ожёга.**

Озабо́тить, озабо́чивать, ся = заклопотáти, затурбувáти, стурбувáти, потурбувáти, ся, завдáти, завдавáти клопоту, клопотáти, турбувáти, ся, бідкати ся. — **Озабо́ченный** = заклопотáний, клопóчений, затурбóваний, стурбóваний. — Ой нехай же він спить, щоб здоров встав, щоб твоєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Грець був задуманий та стурбований. Лев. В.

Озада́чить = заморóчити, вбúти з пантелúку.

О'задь = з вáду.

Озари́ть, озари́ть, ся = осьвітúти, осьвіщáти, ся.

Одора́вливать, одоро́вѣть = І. видýхувати, одýжувати, вичýнювати, видýжати, одýжати, вичунúти, обмогтúсь.

— Коли б мінї обмотитись, та упъють повозитись. н. пр. — (Д. ще під см. Выздора́вливать).

2. оздоровля́ти, оздоровіти.

О'зень = о́б ве́млю. — Вдарим об ве́млю лихом журбою. н. п. — Кинь лихом о́б землю. н. пр.

О'зеро, озерко́ = о́зеро, озе́рце, коло моря, злучене з ним протокою або підземними течіями — лима́н, зарослє навкруги, а в серединї чисте — плє́со, плес. — Ой у полї озерце, там плавяло відерце. в. п. — 6 в нас плесо, осокою поросло кругом, по серединї плавочки плавають рядком. І. Г. — Дїд спустив ся в гори їх плесу. Сп.

О'зимь = озї(й)мина. — Ярина добра, а о зімина геть чисто пропала.

Озимый, озимный = озї(й)мовий.

Озира́ть, ся = огляда́ти, ся і д. Огля́дывать, ся.

Озлаща́ть, озлати́ть, ся = золоти́ти, позоло́чувати, позолоти́ти, обзолоти́ти, ся.

Озли́ть, ся = озли́ти, ся, розізли́ти, ся (С. Л.), увли́ти ся (С. Ш.), розлютова́ти, ся, розъяри́ти ся. — Троянці, як чорти озлились, Рутульців били наповал. Кот.

Озлоби́ть, ся = д. Озли́ть, ся.

Озлобле́ніе = зліть, злоба́, лю́тість, мн. лю́тощі. — Тут лютість всїми управляла і всякий до надсаду бився. Кот.

Ознако́мить, ознако́мливать, ся = познайо́мити, ся, обізна́ти ся (С. З. Л.), спізна́ти ся (С. Л.), осьвідчити ся, знайо́мити, ся, обізнава́ти ся, розпізнава́ти ся. — Поки обізнавсь, то все було їхать см. Чайч. — Ні я пашла ся, ні я забуза ся, ні я з своїм родом не обізнала ся. н. п. — З козаками обізновшись. Л. В.

Ознаменова́ніе = знак, озна́ка. — Въ ознаменова́ніе = в знак, на па́мъятку, в озна́ку.

Ознаменова́ть, ознаменовывать, ся = 1. вя́вити, показа́ти, ознайми́ти, явля́ти, пока́зувати, ся.

2. вслави́ти, прослави́ти, вславля́ти, прославля́ти.

3. перехрести́ти ся, хрести́ти ся.

Означа́ть, означи́ть, ся = 1. значи́ти, познача́ти. намі́ча́ти, дерева — карбува́ти, як межові знаки — кличи́ти (С. Л.), позначи́ти, намі́тити і т. д. — Позначив усї кращі кавуни.

2. визнача́ти, зна́чити. — Се визначає, що він до вас зовсїм прихильний. Д. Зна́чить 1.

визнача́ти ся (С. З.), вияви́ти ся, ви́являти ся, ви́значити ся, ви́явити ся.

Озноби́ть, ознобля́ть = заморо́зити, відморо́зити, за(од)морозювати. — Одморозив ніс.

Озно́бъ = хо́лод, моро́з; д. Знобь.

Озолоти́ть = обзолоти́ти, позолоти́ти. — Як би я мінї голубонько мій, я б його крильця обзолотила. н. п.

Озорни́къ = ши́беник (С. З. Л.), шиба́йголова́, пали́вода (С. З. Л.), д. теж Заба́ка. — Такий шибеник, що с під живого пъяти ріже. н. о. — Тимін і Юрій були пали́води своєвільні. Л. В.

Озорни́чать = д. Забі́ячить.

Озо́рный = д. Забі́ячливый і Нахальный.

О'зорь = д. Озорни́къ.

Оза́ба́ть, оза́бнуть = мерзнути, зме́рзнути, імерзнути, зме́рзти. С. Л. — Імок, як нова, імерз, як пес. н. п.

Оза́блый = зме́рзлий.

О'ли ли? = хіба́? чи та́к? чи спра́вдї? невже́?

Оказа́ть, ока́зывать, ся = показа́ти, ви́явити, пока́зувати, явля́ти, ся.

Окаймить = обве́сти́, обляну́ва́ти (С. З.); зарубити (С. Аф.). — Д. Кайми́ть.

Ока́каться = обка́кати ся, обкаля́ти ся. — Дитина обкалила ся.

Окалі́чить, ся = окалі́чити, скалі́чити, покалі́чити, ся.

Ока́лина = жу́желиця. С. Аф. З.

Ока́лывать = д. Обка́лывать.

Окаменѣлость = скаменілість, костю́к.

Окаменѣть = окамъяні́ти, скамъяні́ти, докамъяні́ти, окамені́ти і т. д. — Скаменілому серцю не огріти душі його. Кн.

Ока́нчивать, око́нчить, ся = кінча́ти, ся, скінчи́ти (С. З. Л.), докінча́ти, докінчи́ти, покінча́ти, закінча́ти, ви́кінчити, ся, про де-кільки — поскінча́ти, ся, перекінчи́ти, ді́ло, роботу — доробити, зробити, ся, упо́рати ся (С. З. Л. Ш.), косовицю — обкоси́ти ся, молотьбу — обмолотити ся, оранку — об'ора́ти ся, помел — обмоло́ти ся, ралинку — відра́лити ся, сі́ябу — обсіяти ся, топку — одтопи́ти ся, ярмарок — переярмаркува́ти, про що лихе — переко́їти ся. — Кінчайте ді́ло, та й по чарці. — На тім ся розмова і скінчила ся. К. Х. — От скінчили, потім сіті витягати стали. Чайч. — А в Середу докінчив, день панщини відробив. н. п. — Як все ді́ло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п. — Ось вже совечко

зайшло за лїсом, занїчив ся день короткий зїмнїй. Чайч. — Люди вже об'орались в косовиця ще не починала ся. Мир. — Уже хлїба поспівали, колоски схилялись, а деякі хлїбини уже й обкосилась. П. Пр. — Багато лиха було, та все якось перекоїлось.

Ока́пать = обка́пати.

Ока́пчивать, окопта́ть = коптйти і д. **Зака́пчивать.**

Ока́пывать, окопа́ть, ся = д. **Обка́пывать.**

Ока́рмливать, окорми́ть = обгодо́вувати, обгодува́ти, худобу чим шкодливим — опасти́, отрутою — труїти (С. Ш.), дава́ти отру́ти, отруїти, струїти (С. Л.), потруїти. — Мабуть чимсь обгодували дитину, то й заслабло на живіт. — Потруїв мишей [illegible].

Окарна́ть = д. **Обкарна́ть.**

Окарна́вѣть = закацу́біти, закацу́бнути, оцупіти, одубіти, заскору́знути.

Окати́ть, ока́чивать, ся = д. **Обка́чивать, ся.**

Ока́шивать, окоси́ть, ся = обко́сювати, обкоси́ти, ся.

Ока́янный = кля́тий (С. Жел.), про́клятий. — Проклятий Марко. Стор.

Окса́нъ = оке́йн. — Велике море, що обляга́є навкруги́ землю, зветь ся океяном. Дещо про Св. Б.

Оки́дывать, оки́дать, оки́нуть = д. **Обки́дать.** — **Оки́нуть глаза́ми** = ски́нути, оки́нути о́ком, очи́ма, озирну́ти. С. Л. — Скрізь ярим оком окидає, Еней в військом уздріває. Кот. — І стать на Шведську могилу, щоб озирнуть военну силу. Кот.

Окиса́ть, оки́спуть = ки́слути (С. Л.), скиса́ти (С. Л.), ски́снути, прокваси́ти, прокваси́тись.

О'кисель = о́кис. С. Жел. Пар.

Оки́слить, оки́сля́ть, ся = оки́слити, оки́сля́ти, ся (С. Жел.), ква́сити (С. Пар.), покваси́ти.

О'кись = о́кис. С. Жел. Пар.

Окла́дистый = широ́кий, густи́й. — **Окла́дистая борода́** = широ́ка борода, що обляга́є круг обли́ччя.

Окладно́й = 1. ша́тний.
2. окладний.

Окла́дъ = 1. ша́та, частїше мн. ша́ти (С. З. Л.), опра́ва. — Через вікопце видно в шатї в блискучій, срібній, дорогій стоїть на покутї в комнатї образ матері сьвятий. Як. — Образ в дорогій оправі. (Шата — на самому образї, а оправа по краях).
2. вид, обли́ччя.
3. окла́д.

Оклева́ть, оклёвывать = обкльова́ти, обдзьо́бати, обдзьо́бати, обдзьо́бувати, обдзьо́бувати. — Поти жевжики вчащали, поки всї ягоди на вишнях обдзьобали. Чайч.

Оклевета́ть, оклевётывать = обреха́ти (С. Л.), оббреха́ти, обмо́вити (кого), наклепа́ти, набреха́ти (на кого), обрі́кувати, обмовля́ти (кого), клепа́ти (на кого). — Вони Запорожцїв оббрехали царевї. п. о. — Чи не обмовив кого? Б. Н. — Наклепав на його, що буцїм...

Оклёнивать, оклеи́ть = д. **Обкле́ивать.**

Оклика́ть, оклика́ивать, оклика́ть, окликну́ть, ся = 1. окли́кати, оклйкувати, оклйкнути. — „Хто йде?“ їх стали окликать. Кот. — Д. теж: **Огласи́ть** 3.
2. гука́ти, перегу́кувати ся, одгу́кувати ся, одгукну́ти ся. — Розійшли ся в лїсї, тай почали перегукувати ся.

О'клик = о́клик, гука́ння, перегу́кування.

Окно́, око́шко, око́шечко = вікно́ (С. Аф.), здр. — вико́нце (С. Аф.), вико́нечко (С. Л.), поб. вікни́ще (С. Аф.), круглє, на пр. в церквї, в хатї, в каретї — оболо́нка (С. З.). — Там, де великі вікна — багато сьвітла, та не багато правди, п. пр. — Колись і в наше вікопце засьвітить сонце, п. пр. — Щоб весело сонце вам сьвітило у вікопце. Руд. — Ой знати, знати, в кого есть дочка — втоптана стежечка під віконечка, п. п. — Церква оболонками старими позирає на сьвіт. К. Ш. — Зараз оболопку очистили (в каретї) і почали здрастувать ся. К. З. о Ю. Р. — Съ большими о́кнами = вікна́стий.

Окова́ть, око́вывать = окува́ти, обкува́ти, оку́ти, обко́вувати, шинами колеса — бушова́ти; закува́ти, заку́ти, забити в кайда́ни, зако́вувати. — **Око́ванный** = око́ваний, оку́тий, ку́тий, про колеса — бушо́ваний; зако́ваний, заку́тий. — Обкував скривю. — В кайдани забили. К. Ш. — І пута кутої не куй. К. Ш. — Повозка добра: на залїзних осях, колеса бушовані.

Око́вка = кува́ння.

Око́вы = 1. кайда́ни, залїзо, зако́ви, пу́та. — Старші Запорожцї у залїзах, а товариство у колодках. п. о. — Д. ще під сл. **Кандалы.**
2. неволя, ярмо́, кормга. — Д. під сл. **И'го і Неволя.**

Околачивать, околоти́ть, ся = д. **Около́чивать, ся.** — **Околачиваться** = ба́йдаки би́ти, байдикува́ти.

Околдова́ть, околдо́вывать = д. **Обворожи́ть.**

Околесúть = об'їздити, обходúти, об'їхати. вп'їздити і т. д. — Об'їздив скрізь по всій околиці — нігде не знайшов.

Околéсица, околёсная = нісенітниця, баленúки, бредня́, теренéні. — Баснюки плести. С. Ш. Д. ще під сл. **Ахинéя** і **Вадóръ**.

Околúца = 1. окóлиця (С. З.), околóтиця, окрýга. — У їх гуси — на всю околицю таких нема. — А вона, бачте, на всій околотиці перва тиля була. н. о. — На всю округу славилась красою.

2. об'їзд. **óб'їздка, манівéць.** — **Ѣхать околицею** = колувáти, їхати манівця́ми, в об'їзд, в об'їздку. — Хто колує, той дома ночує. н. пр. — **Говорúть околúцу, околúцею** = говорúти здáлека, надогáд, манівцéм.

3. пáрина (С. З.), ділянúця. — Тай випровадила дочку аж за царину. М. В. — То гусей або утяток з річки залучати, то на царину збірались череду стрічати. Макар.

О'коло = 1. на óколо, навкóло нав'óколо. óкруг, округú. (Д. **Вкругъ** і **Кругóмъ**).

2. біля́, побіля́, кóло, край. крій. óбік, нóбік. (Д. **Возлѣ**).

3. кóло, трóхи не (С. Л.), слúве (С. З.). — Коло третьої години. — Трохи не шість рублів.

Околоплóдникъ = насінник.

О'колотень = у(в)бóїще (С. Л. Ш.), убóйство (С. Ш.). — От убóїще — ні лайкою, ні бійкою нічого з ним не зробиш. — Таке убóїще, що ти йому що хоч.

Околотúть = д. **Обколáчивать**.

Околотóкъ = д. **Окóлица 1**.

Околупáчить = одурúти. одбурúти (С. З.), пошити у дýрні, в шóри убрáти (С. Ш.).

Окóлъ, окóлышъ, окóлышекъ = окóлиця, окóлля. — До хати околиця. н. пр. — Шапка бирка, зверху дірка, шовком шита, вітром підбита, околиці не має. н. д. — Треба червоної околиці просити (удатись до начальства). н. пр.

Околѣвáть, околѣть = 1. здихáти, здóхнути (С. З. Л.), іздóхнути, вдóхти (С. Л.), згинути, ізгинути (С. З.), одубіти (С. З. Л.), дýба дáти (С. З. Л.), опрягти ся (С. З.). — Хоч ізгинь — пропади, а до мене не ходи. н. п. — А з вечера нагайка шукала, а до ранку жінка одубіла. н. п. — Був пузатий, та під тином дубу дав. С. З. В сей день його отець опряг ся. Кот. Д. ще під сл. **Издóхнуть**.

2. крижніти, клякнути, дубіти, заклякнути, одубіти (С. З.), одýбіти. — Руки від холоду закляли (або: одубіли). — Змерз так, що аж одуб.

Окóнéлина = окорéнок. (Д. під сл. **Дéрево**).

Окомёлокъ = деркáч, дряпáк, дряпáч. (Д. під сл. **Голúкъ** і **Метлá 1**).

Окóнéчность = кінéць, крáй. — Живе на кінці города. — **Окóнéчности** = рýки й нóги.

Окóнница = вікнó (власне сама рама з шибками). — Купив вікно, треба припасувати до лутки.

Окóнный = вікóнний, вікняний, вікóнешний. — **Окóнное стекло́** = шúбка. С. З. — **Окóнный косáкъ** = лýтка, частіше мн. лýтки. С. З. — Лутки віконні обквітчані везеруноками. Кн.

Окопопáтить = обковопáтити, обпаклювáти, обшпаглювáти.

Окомфýить, ся = завдáти сорóму, осоромúти, засоромúти, всоромúти, ся. — Ой, старосто, серце, викупи собі гильця, як не викупиш — продамо, старості сорому завдамо. н. п. — Перед людьми мене осоромив. н. о.

Окóнце = д. **Окнó** (здр.).

Окончáніе = кінéць, скінчáння (С. Л.), докінчáння, прикончéння, приконéччя, прúконець (С. Жел., жнив — обжúнки, рахунків — квітовáння, торгу — розторжя. — Кінець — ділу вінець. н. пр. — До скінчання віку. н. о. — **Предъ окончáніемъ** = на прикінці, на приконéччі, на прикончéнню.

Окончáтельный, но = конéшний, но, остáнній (С. З.), остáтній (С. З.), вкінéць, украй (С. Ш.), до краю, в'остáнне, до остáнку.

Окóнчина = 1. д. **Окóнница**.

2. лáда. С. З. Пав. — Їшов побіля крамниці, а лада в льох була одчинена, він не розглядів по ночі, тай упав у льох.

Окóнчить = д. **Окáнчивать**.

Окопáть = д. **Окáпывать**.

Окóпникъ, рос. Symphytum officinale L. = живокíст, живокість, правокíст, костолóм, воловий язик. С. Ан.

Окончúть = д. **Окáнчивать**.

Окоптѣть = закоптíти, закоптúти ся, закурúти ся, задимúти ся.

Окóпъ = окíп, вал (С. Аф. З.), шáнець (власне вал з рівчаком навкруги чого небудь). — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п.

Окора́чивать, окороти́ть = у(в)коро́чувати, у(в)коротити. С. Ш.

Окоренѣ́ть = вкорени́тися.

Окорми́ть = д. **Окарми́ливать.**

Окóрма, окóрмъ = тру́та (С. Ш.), отру́та (С. З. Л., трути́на (С. Ш.), трутизна (С. Ш.), отру́я (С. З.), данн́я. — Чи в горі́лці спати, чи у хлі́бі зъ́їсти тієї отрути? н. п. — Може ти мої заварила трутизну якую? н. п.

Окорна́ть = д. **Обкарна́ть.**

О́корокъ = ши́пка, о́кіст, окóста (С. Жел.), пі́вть (С. З.). — Пі́вня ніхто не мости́ть. п. пр.

Окоростѣ́лый = коро́стявий.

Окороста́ть = закоро́стявіти.

Окороти́ть = д. **Окора́чивать.**

Окоси́ть, ся = д. **Ока́шивать, ся.**

Окосма́тѣть = зарости́, оброст́и воло́ссям, закошла́ті́ти (С. Аф.), кудла́тіти, патла́тіти зробі́тись.

Окостенѣ́вать, окостенѣ́ть = 1. костені́ти, закостені́ти.

2. кля́кнути, заклякнути, задубі́ти (С. Л.), одубі́ти (С. Л.), оду́бнути, заканю́бі́ти. — Руки від холоду заклякли.

Окостенѣ́лость = кості́ок.

Окóстокъ = о́кіст, о́кістик.

Окоченѣ́ть = д. **Окостенѣ́ть** 2.

Окошу́риться = окоши́ти ся. С. З. — Хто зробив, а на мі́ні окошило ся. н. пр. — Еней хотів, щоб окошилась біда і більш не продовжилась. Кот.

Окóшечко, окóшко = д. **Окно́** (зар.).

Окóшечный = д. **Окóнный.**

Окрáдывать, окрáсть = д. **Обкрáдывать.**

Окрáивать, окроúть = крáяти, обрі́зувати, обтинáти, обкрáяти, обрі́зати, обчикрижити.

Окрáина = крáїна, украї́на (С. Ш.). — У вас украї́на: требя самому собі хлі́ба украяти. н. пр. — Ми повиростаєм та й розійдемо ся; буде нас, нене, по горах по долинах, буде нас, нене, по усі́х украї́нах. н. п.

Окрáпывать, окрáпать = кропи́ти, бризкати, покропи́ти, побри́зкати.

Окрáсить, окрáшивать, ся = обкрáсити, покрáсити, охварбувáти, обмалювáти, червоним — обчервóнити, вічервонити, почервóнити, синім — посини́ти, жовтим — пожовті́ти і т. д., крáсити, обкрáшувати, обмальóвувати, червонити синіти, жовті́ти, ся і т. д.

Окрáска = крáсіння, фарбува́ння, обмальóвування; окрáса, покрáса.

Окрести́ть, ся = охрести́ти, у ві́ру, у хрéст увести́, з якої иншої ві́ри у християньску — вихрестити. багатьох — похрéщувати, повихрéщувати. — Дитину ввели у ві́ру 28. лютого. Кн.

Окрéстность = окóлиця (С. З. Л.), окі́л (С. Л.), окóлія (С. Л.), окру́га. — І ходив він по всі́й околиці йорданській, проповідуючи. К. Св. П. — Яка чу́дна околиця звідси і які погані дороги. Бар.

Окрéстный = окóлиш(ч)ний, окільний (С. Л.). — Громади — зложені з кількох околичних міст, сходили ся на раду — ніче. Бар. О. — Усі окільні селяне на се згожують ся. С. Л.

О́кресть = на о́коло, навкóло, округи навкруги, до окóла. — Нема в сьвіті д. окола, як миленький мій Микола. н. п. (Д. ще під сл. Вокру́гъ і о́коло).

Окрещéнный = хрещéний, (з иншої ві́ри) — вихрещений, вихрист, перéхрест.

Окриви́ть, окрúвить = окалічити, осліпи́ти, калічити, сліпи́ти (на одно око).

Окривѣ́ть = осліпнути, покалічити о́ко, одноо́ким стáти. — **Окривѣ́лый** = кривий, одноо́кий.

Окрúкивать, окрúкнуть = гука́ти, погу́кувати, грúмати (С. Аф.), нагука́ти, згрúмати. — Ніколи не зробить, поки не нагримаєш на його.

О́крикъ = гука́ння, грúмання.

Окрилáть, окрилúть, ся = 1. окрилáти. окрилúти, ся, окрилáті́ти.

2. оживля́ти, ся, додава́ти, набіра́ти сúли, ду́ху, оживи́ти, ся, дода́ти, набра́ти сúли, ду́ху.

Окристаллизовáть, ся = окришталюва́ти, ся.

Окритикова́ть = осуди́ти, осла́вити, оцарклюва́ти. — Сваха сільських хлопців всіх оцарклювала, а найбільше з молодого козака сьміялась. П. Пр.

Окрова́вить, окровавлáть, ся = окровáвити, окрівáвити, покрівáвити, скрівáвити, ся, заюшити ся. — Обидва заюшили ся... кров з них ліче з кабана. Ка. — **Окрова́вленный** = окровлений, покрівáвлений, скрівáвлений. — З поясу окровленим в руках. К. Ш.

Окрóскъ, окрóйка, окрóйки = украв́ок, украв́очок, обрі́зок. (Д. під сл. Обре́зокъ).

Окроúть = д. **Окрáивать.**

Окромсáть = обчикрижити.

Окромѣ́ = д. **Кромѣ́.**

Окропи́ть, окропля́ть = окропи́ти. Обри́зкати, покропи́ти, окропля́ти, обри́зкувати.

Окро́шка = холодни́к (холодна страва — юшка з кри́шеними м'ясом або риби з цибу́лею та инши́ми приправами).

Округли́ть, округля́ть = ви́кругли́ти (С. Л), обкругли́ти, ви́кружля́ти (С. Аф.), кругля́ти (С. З.), викругля́ти, викру́жлювати (С. Аф.), кругли́ти, обкру́глювати, обкругля́ти. — Кругле, кругле, а ніяк не зробить кругля. Кн. — Округлённый = обкру́гленний, ви́кругленний.

Округлость = кру́глість, окру́глість

Округлый = кругла́стий, круглобо́кий.

О́круг = окру́га, око́лиця. — На одного лікаря така околиця вельми велика. Кн.

Окружа́ть, окружи́ть = обкружа́ти, оточа́ти, обкружи́ти, оточи́ти (С. З. Л.). — Прошли ни[illegible] нас оточили козаки. К. К. — Послали гетьмана сторожою доброю на ніч. Л. С. — Оточили шанцями коло мурів. Л. С. — Бють ся, вже й заходить сонце, оточили притиснули Турків. Ст. С.

Окру́жность = 1. круг, окру́га, окру́жність, ко́ло, о́бід.

2. д. Окре́стность.

Окру́жный = окружни́й.

Окрути́ть = обкрути́ти, обви́ти.

Окрыва́ть, ся = укрива́ти, покрива́ти, обкрива́ти, угорта́ти, ся. — Постели мині, чорній мене, а я сам закутаю. п. пр. — Та недбаю дитину угорнас в кожушину. В. Щ.

Окрыситься = визьві́рити ся, насьві́рі[illegible]ти ся. — Так визьві́рив ся, що я аж злякавсь. С. Аф.

Окрі́пший = ствердні́лий, зміцні́лий, стужі́лий; оздоровіли́й.

Окрі́пнуть = 1. покрі́пшати, похіцні́шати, зміцні́ти, змоцни́ти ся, подуж[illegible]ати, затужа́віти, затве́рднути. — Вітер подужав. — Грицюк затужавіла. — А Дорошенко зможивши ся ордою, Умань опанував. Л. С.

2. подужа́ти, поздоровіти, поздоро́вити, відчерствіти. — Трохи поздоровив після хвороби. — Перебувши пропасницю, відчерствів і стан свой бадьорим. Кн.

Октя́брь = октя́брь, листопа́д (С. Л.).

Окулирова́ть = очкува́ти. С. Жел. — Очкувати дику яблуню.

Окулировка = очкова́ння.

Окулистъ = окули́ста, о́чний лі́кар.

Окупе́лый = окупе́вий.

Окупу́ть, окупывать, ся = окупи́ти, окупа́ти, ся. С. Жел.

О́кунь, окунёкъ, риба Perca fluviatilis = о́куць, оку́ньчик.

Окупи́ться = викупи́ти ся, одкупи́ти ся. — Вони були панські та викупили ся.

О́купъ = 1. ви́куп, викупне́, о́куп, одкупне́. (Д. під сл. Вы́купъ 2.).

2. о́куп (Д. Контрибу́ція).

Оку́ривать, окури́ть, ся = обку́рювати, підку́рювати, обкури́ти, підкури́ти, ся.

Оку́рка = обку́рювання, підку́рювання.

Оку́рокъ = недо́кур, недо́курок. Кн.

Окуса́ть, оку́сывать = обкуса́ти, обгри́зти, обку́сювати, обгриза́ти.

Оку́сокъ = огри́зок, недо́гризок, недо́їдок.

Оку́тать, оку́тывать = обку́тати, обгорну́ти, повити, затушкува́ти (дуже), обку́тувати, обгортати, ку́тати, тушкова́ти (С. Ш.).

Оку́тка = ку́тання, обку́тування, обгорта́ння, тушкова́ння (С. Ш.).

Оку́чить, оку́чивать = обса́пати, повиса́пувати, пообса́пувати, сапа́ти, виса́пувати, обса́пувати; підгорну́ти, згорну́ти, підгорта́ти, згорта́ти.

Оку́чникъ = са́пка.

Оку́шаться = объї́сти ся.

Ола́дья = д. Але́дья.

Оледене́ть = окрижні́ти, обме́рзнути, обледені́ти. — Обледене́лый = закрижні́лий, обме́ралий, заме́ралий.

Оле́ній = оле́нячий.

Оле́нь, Cervus elaphus, C. Tarandus = о́лень (С. Жел.), о́лень, самиця — оленя́ця. С. Жел. — Погнав ся молодець за оленем, коли гляне, аж олень десь сліз. п. п.

Оле́нь летучій, ком. Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, розсоха́тий, щипу́н, жук-о́лень.

Оле́шникъ, олешня́къ = вільша́к, здр. вільшинчо́к (С. Аф.), вільша́на.

Оли́вка = маслинка.

Оли́фа = олія (на краски).

Олицетвори́ть, олицетворя́ть = уособлювати, уособля́ти (С. Ш.), одицетворя́ти (С. Жел.), уосо́бити (С. Ш.), олицетвори́ти.

О́лово, Stannum = о́лово (Лів.), ці́на, ці́нь (Прав. С. З.).

Оловя́нный = оли́вʼяний (Лів.), ці́новий, ці́нований (Прав.). — Ціновані посуда. С. З.

Олта́рь = д. **Алта́рь**.
Олухова́тый = д. **Глупова́тый**.
О́лухъ = йо́лоп, бевзь і д. д. під сл. **Глупе́цъ, Дура́къ**.
О́льха, рос. Alnus = ві́льха, поб. ві́льшина; здр. ві́льшка. С. Аф.
Ольхо́вина = ві́льха, ві́льши́на, ві́льшинка. С. Аф.
Ольхо́вникъ = оліши́як, ві́льши́на.
Ольхо́вый = ві́льхо́вий. С. Аф.
Ольша́нка, пт. Motacilla = трасихві́стка, трасихві́ст, трасиду́па. С. Ш.
Ольши́никъ = д. **Оле́шникъ**.
Опа́чивать, омочи́ть = змо́чувати, змочи́ти.
Опе́гъ, рос. = 1. Conium maculatum L. — блекота́, си́кавка, свисту́ля, вошйга. 2. Cicuta virosa L. — бе́х, ві́ха. С. Ап.
Опе́ля, рос. Viscum album L. = омела́, імела́, ві́мела, и́вілга, шульга́. С. Ап.
Операи́тельный, но = огидний, но (С. З. Л.), огидливий, во, мерзе́нний, но (С. З. Л.), бридки́й, ко, ги́дотний, но, огидли́й, ло (С. З.), паску́дний, но, мерзосьві́тний. — Ах ти мерзосьві́тний. Чайч. (Д. ще під сл. **Га́дкій** і **Гнусный**).
Операёніе = огида (С. З. Л.), о́гидь, огидливість, брид, бри́дкість (С. Ш.), мерзі́ння. — Не вачіпай жида, бо буде огида. п. пр. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей братати ся. Кп.
Операёть = огидну́ти (С. З. Л.), згидитись (С. Л.), остогидіти (С. З.).
Опе́рникъ = д. **Опе́гъ** 2.
Опертвёлый = замерлий, помертві́лий.
Опертвёть = замерти (С. Аф. З.), примерти, примертві́ти.
Опёть = ски́рда, ски́рта, сти́рта. С. З.
Опётывать, опета́ть = обкида́ти, обки́дати.
Опове́ніе = обмива́ння.
Опочи́ть, опочи́ть = д. **Опа́чивать**.
Опрача́ть, опрачи́ть, ся = затемня́ти, ся, тума́нити, ся, тумані́ти (С. Ш.), темни́ти (С. Ш.), затемрювати, ся, охмарювати, ся, зате́мнити, зате́мрити, затьми́ти, затума́нити, ся, потуманіти, охма́рити, ся; сліпи́ти, осліпи́ти. — І весела йому твар була — ніколи охмареної твари його не бачила. Кн. — Помічаю я, що твар попова охмарюють ся по трохи. Кп. (Пр. д. ще під сл. **Затемня́ть**).
О́мутъ = я́ма, кру́ча. С. З. — Шубовсть у Сулу, у кручу, тільки хвиля в кручі роздалась, мов пекло закипіло. К. Х. — Въ ти́хомъ о́мутѣ че́рти во́дятся = в тихому болоті чорти во́дять ся, тиш вода́ гре́блю рве. п. пр.
Омыва́ть, омы́ть, ся = обмива́ти, обми́ти, ся.
Она́ = д. **Онъ**.
Они́гръ = осе́л ди́кий.
Онанизмъ = малафія́. — **Онани́змомъ занима́ться** = малафію труси́ти. Кр.
Онани́сть = трусій, солодій.
Оно́ = д. **Онъ**.
Оногда́сь, ономе́дни, ономмі́сь = неда́вно, на сих днях, за скільки днів.
Онъ, она́, оно́ = він, вона́, воно́. — Він, як чоловік, так вона не тіеї сьпіва. С. Аф — Що воно за птиця? С. Аф.
Опѣне́чивать, опѣне́чить, ся = знімчувати, знімчити, обнімчити, онімечити (С. Л.), понімчити, ся. (С. Л.). — Основують німецькі оселі в словянських землях, занімчити ті краї. Бар. О.
Опѣмѣть = онімі́ти, занімі́ти, понімі́ти. — Село на вік замовкло, онімі́ло і кропивою поросло. К. Ш.
Опа́вшій = опа́тий.
Опада́ть, опа́сть = 1. опада́ти, осипа́тися, облі́тати, обпада́ти, опа́сти, осипати ся, облетіти. — Листя осипають ся, опадає.
2. спада́ти, стуха́ти (С. Л.), ту́хнути (С. Ш.), сту́хнути, одту́хнути. — Вода вже спадає. С. Л. — Пухлина одтухла. К. — Опух починав стухати.
Опа́здывать, опозда́ть = опі́знювати ся, пізни́ти ся, запі́знювати ся (С. Аф.), приспізня́ти ся (трохи), опізни́ти ся (С. З. Л.), спізни́ти ся, запізни́ти ся (С. Аф.), трохи — приспізни́ти ся. — Опізнився козак, то буде й так. п. пр. — Де ти бурлак волочив ся, що вечерять опізнив ся? п. п. — Треба ж було опізнитись одним днем. К. К. — Я думала ти вже не прийдеш. Чого ти так опізнив ся? Лев. (Д. ще під сл. **Запа́здывать**).
Опа́ивать, опои́ть = опо́ювати, опоювати, опої́ти, опої́ти.
Опа́ла = гнів, немилость, неласка. — Упав в немилость у Царя.
Опа́лзывать, оползти́ = 1. облазити, облізти.
2. осі́да́ти, осісти, поруши́тись.
Опали́ть, опала́ть, ся = д. **Обжига́ть**.
Опа́лывать, ополо́ть = обпо́лювати, ополоти, (сапкою) — обса́пувати, обсапати.

Опа́лий = 1. опа́лий.
2. схýдлий, вмарні́лий.
Опаль = па́далиця, про овоч, на пр. яблуко, груші — на́далишні.
Опа́льний = то́й, що в неми́лості у царя́.
Опалять = д. Обжига́ть.
Опамятовáться, опамя́тываться = опамятáти ся, очýти ся, вчýти ся (С. Л.), спамену́ти ся, стя́мити ся (С. Л.). — Д. Опо́мниться.
Опарши́вѣть = опарши́віти, ошолуди́віти, спарши́віти, сшолуди́віти.
Опарывать, опороть = спо́рювати, розпорювати, спороти, розпороти.
Опасáться = опáсувати ся, варувáти ся (С. З.), боя́ти ся, лякáти ся. — Коваленьку! святай не варуй ся. н. п. — Варував ся вин, та палкою дістав. н. пр.
Опасéніе = опáска (С. З. Л.), бóязть; обáчність, оберéжність. — Чумаки без сякої спать полягали. н. п. — З властивою усім облудним людям обережностю, що злякав ся усього, що... Лев. В.
Опасливый = опáсливий, оберéжний, бережéний, сторóжкий, обáчний.
Опасность = небезпéчество (С. З.), небезпéчність. — Не раз ратував мене, не зважаючи на своє небезпечество. Фр. — Небезпечність приходила і з другого ще гірша. Кн.
Опасный, по = небезпéшний, по С. Л.), небезпéчний, по, бóязно; тя́жко. — Небезпечна дорога. С. Л. — Боязно, щоб і за Дніпром не стало ся того, що в Чигирині. Кн. — Заведужав тяжко, мабуть вже йому не жити.
Опасть = д. Опадáть.
Опа́ять = д. Вя́еръ.
Опахивать, опахáть, ся = об'орювати, об'орáти, ся. — Об'орали все поле.
Опахивать, опахнýть, ся = 1. обмáхувати, ся, обмахнýти, ся. — Обмахуєть ся віяк.
2. обмітáти обмести́. — Обмітати пилюку.
3. обгортáти ся, обгорнýти ся. — Обгортати ся кожухом.
Опашка, у виразі „на опáшку" = на óпашку. — Надів свиту на опашку.
Опачкать = закаля́ти, забрудни́ти, запаскудити.
Опекунъ, опекýнша = опікýн, ка. С. Жел.
Опека = опі́ка. С. Жел.
Опекáйствовать = опікувáти. С. Жел.
Опевáть = опові́ти, спові́ти, пові́ти.
— Я у Господа благаю, як мала дитина, що сповиту біля себе и ти положила. К. Ш. — За горами гори хмарами повиті. К. Ш.
Опёнокъ, мн. опёнки, гр. Agaricus fragilis Pers. = опéньки, A. melleus Vahl. = опéньок, опéньки. С. Ан. — Ковубеньки, а инши ходять по опеньки. Кот.
Опепели́ть = спопели́ти.
Опережáть, опередúть = випережáти, попережáти, обгавя́ти, ви́передити, попередúти, обігнáти. — Він коня не випередить. н. пр. — Не можна докоряти письменникам, що вони не попередили свого часу. Кн. — А вони догнали їх і випередили. н. о. Яст.
Опере́ться, опира́ться = спе́ртися, опе́ртися, обпе́ртися, злягти́, навали́тися, спіра́тися, обпіра́тися, злягáти, навáлювати ся. — Обпер си на стіл. — Іде, на цїпок обпіраєть ся. Кн. — Треба обпірати ся на добутки нового поступу. Кн. — Не злягай на мене. С. Л.
Опери́ться, опери́ться = вбитись в колодочки, в пірря, обрости́ піррям, прорости́ в пірря. — Вони ледве вбили ся в колодочки. Кн.
Опёрокъ, опёрышъ = підлíток.
Опечáливать, опечáлить, ся = засмýчувати, ся, завдавáти жáлю, тýги, смýтку, смутúти, журúти ся, засмутúти, ся, посмутúти, ся, завдáти жáлю, тýги, смýтку, посмутніти, осмутніти, осумíти, зажурúти ся, (багатьох) — пересмутúти. — Кого Бог засмутить, того й потішить. н. пр. — Бач, як я засмутила тебе. К. К. — Що ни мою головоньку на вік засмутили. н. п. — Не кажи ти усього цареві, а то цар ще засмутить ся серцем і не піде на Косове бою. Ст. С. — Смерть Безлюдного вельми засмутила добросердого Сошенка. Кн. — Богородиця не злюбила, всіх янголів посмутила. н. п. — На що чужу цїлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги — не візьмеш ти, візьме другий. н. п. — Ой знати, знати, хто й оженив ся — скорчив ся, зморщив ся, що й зажурив ся. н. п.
Опечáтать, опечáтывать = обпечáтати, обпечáтувати.
Опечáтка = обпечáтка, помúлка, óгріх (в надрукованому).
Опéчина = печúна. — З печі тепло перейшло у печину. Де-що про Сьв. Б.
Опечь = д. Обжéчь.
Опивáло, опивáльщикъ = обпивало.
Опивáть, опúть = обпивáти, обпúти. — Раз у раз ходить та тільки об'їдають та обпивають його.

Опива́ться, опи́ться = обпива́ти ся, обпи́ти ся. — Обпив ся горілки та з того й заснув.

Опи́вки = недо́питки. — Позливав недопитки в усіх чарок, та й те випив.

Опивоха = д. **Опива́ло.**

Опи́ливать, опили́ть, ся = обпи́лювати, обпили́ти, ся, пообпи́лювати.

Опи́лка = обпи́лювання.

Опи́лки = деревинні ́ тирса (С. Л. Ш.), тріски, мн. тріски (С. Л. Ш.), тертуха, різь (Сп.), від заліза — ци́ндра. — Набери тирси у пилярів та посип долівку. Кн. — Чому вітер все тріску? — бо вона дрібненька. Чого дівка тане в сьвіті? — вона молоденька. н. п.

Опи́локъ = опи́лок.

Опира́ться = д. **Опере́ться.**

Описа́ніе = о́пис. С. Жел. — Та дехто ви читаєте опису, — хіба там не має цього? Кр.

Описа́тельный = описо́вий. С. Жел.

Описа́ть, опи́сывать = 1. описа́ти, списа́ти, обписа́ти, описувати і т. д. — Не списати мені — які прегарні береги Росі. Кн.
2. поцінувати, цінувати. — Суд звелів обписати і поцінувати усе добро Іванове. Кн. — Всю худобу у його поцінували.

Опи́ска = обписка, похи́лка, о́гріх (в написаному).

О'пись = о́пис, спи́сок.

Опи́ть, ся = д. **Опива́ть, ся.**

О'пій, Opium = о́пій (С. Жел.), со́нне зілля, макове молоко́ (С. Пар.).

Опла́кивать, опла́кать = оплака́вати, оплака́ти, оголоси́ти, обтужи́ти. — Як хто вире в ріднї, то його ніхто в сьвітї краще не оплаче, як Катря. н. о. Ист. — Обтужила покійного брата. Сп.

Опламене́ть = спалахну́ти, обня́тись полу́м'ям.

Опла́та = о́плат, ка, о́плать вплат, ка, спла́чування. — Що заробив, то все пішло на оплат довгів. — В хазяйстві велика оплать. Лев. — На сплачуванні податків іде уся праця. Кн.

Оплати́ть, опла́чивать = оплати́ти, вплатити, вацлати́ти, сплати́ти, опла́чувати і т. д.

Оплева́ть, опле́вывать = обплюва́ти, обхаркати, обпльо́вувати, обхаркувати. — Обхаркав усю долівку.

Оплеска́ть, опле́скивать, ся = обгри́зкати, обплеска́ти, обхлю́пати, обгри́зкувати, обплїскувати, обхлю́пувати, ся, багатьох — пообхлю́пувати і т. д.

Опле́сть, оплета́ть = 1. обплести́, обпліта́ти.
2. обдури́ти, обшахрува́ти, обду́рювати.
3. потріскати, зжерти, зло́пати, уміти, тріскати, жерти. ло́пати, уминати (С. Ш.), уплїта́ти (С. Ш.). — Сяду собі в кінці стола, курча уминаю. С. Ш.

Оплеу́ха, оплеу́шина = ли́пас (С. З. Л.), шапе́ць, лящ (С. З. Л.). — Тому зараз в пиці липаса. Кн. — Коли кожного чества по заслузї, то хто втїче від липаса. Ст. Г. — Як дам тобі лящa у пику. Кот.

Оплечникъ, оплечье = пли́чик, полик.

Оплодотворе́ніе = запліднення, заплодне́ння. С. Жел.

Оплодотвори́ть, ся = заплоди́ти, заплодни́ти, ся.

Опло́ть = д. **Огра́да.**

Оплошать = зплохова́ти (С. Л.), проґавити, промахну́ти ся.

Опло́шность = недба́лість, необа́чність. С. Пер.

Опло́шный = недба́лий, необа́чний (С. Пер.), плохи́й.

Оплыва́ть, оплы́ть = 1. обпливати, обпливти́.
2. обті́кати, обтекти́.

Оплѣсневѣлый = цьвілий.

Оплѣсневѣть = зацьвісти́.

Оплѣшивѣлый = плїшивий, голомшивий, голомо́зий (С. З. Л.), шолудивий. — Насьміяв ся шолудивий голомозому. н. пр. — Шолудиве порося і в Петрівку мерзне. н. пр.

Оплѣшивѣть = виплісти́, ошолуді́віти.

Оповѣсти́ть = оповісти́ти, сповісти́ти (С. Л.), обвісти́ти (С. Л.), заповісти́ти, -звістку да́ти, скрізь — розповісти́ти. — Через послів своїх обвістив. Л. К. — Оце прийшов, батюшко, до вас заповіститись, що в неділю будемо вінчати сина. Лев.

Оповѣще́ніе = оповістка.

Опога́нивать, опога́нить, ся = опоганювати, обпога́нювати, опаску́жувати, опаскужувати, опога́нити, ся і т. д.

Опо́екъ = опо́йок (д. під сл. Кожа).

Опоздать = д. **Опа́здывать.**

Опознава́ть, оповна́ть = пізнава́ти, пізна́ти.

Опознава́ться, опозна́ться = обізнава́тися, обізна́ти ся, вклепа́ти ся.

Опозна́чить = назна́ти. — Назвав ведмедя.

Опозо́рить, опозо́рить = га́нити (С. З. Л.), ганьби́ти. ославля́ти, зга́нити, зганьбити.

ня́ти (С. З.), ограньбо́ти, осла́вити. — Вдяв батька, ограньбили матір. Ст. Г. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. в. пр.

Опо́ять = д. Опа́ивать.

Ополаскивать, ополоска́ть, ополосну́ть = обмива́ти, ополіскувати, обми́ти, ополоска́ти.

Ополза́ть, оползти́ = д. Опа́лзывать.

Ополо́вня = половни́к.

Ополо́ть = д. Опа́лывать.

Ополча́ть, ополчи́ть, ся = узбро́ювати, ся, повстава́ти, става́ти до зброї, узброїти, ся (С. Ш.), повста́ти, до зброї ста́ти.

Ономе́локъ = драпа́к, деркач (од мітли).

Ономе́лье = поме́лище.

Ополя́чить, ся = сполячити, обля́шити, поля́шити, ся. — Вони думали, що скоро матимьщать та сполячать шляхту, то Русина загинуть без неї. Бар. О. — **Ополя́ченый** = сполячений, обля́шений, ляшкува́тий, недоля́шок. — Морозенко топче комем Ляхів а недоляшками. К.

Ополя́ться = опамъята́ти ся, схаменути ся (С. З. Л.), охану́ти ся (С. З.), охаменути ся (С. З.), стя́мити ся (С. З. Л.), отя́мити ся, счу́ти ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), очу́няти (С. Л.), прочу́мати ся (С. З. Л.). — Як посидів у Острозі, опамъятав ся. п. о. — Ей, Хведьку, схаменись, ей схаменись! Гул. Ар. — Схаменулась ви, та чи не пізно. Ч. К. — Та що се ви верзете? Схаменіть ся. Мир. О. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. п. пр. — І сором і печаль — не схаменусь і досі. К. Д. Ж. — Шинкарь знає — палиме, і не схаменеть ся. К. Ш. — Загуляли на масляну, та вже на другім тижні охамо́вся. п. к. — Та що ти, дурню, охаменься! п. к. — І не стямиш ся — відкіль пітер повіе. п. пр. — Як уздрів, то з ляку й не стямив ся. Дум. — І не стямив ся, як загубив слід. п. о. — Турки не стямились та в ростіч. п. о. — Я отямив ся вже на мості. Фр. — Не счула ся, як минули літа молодії. К. Ш. — Не счула ся, коли й зіма минула. Мир. — Ви обоє і не счуєтесь, як щастя на вашій стороні буде. Кон. — Защеміло в неї серце і вона мовчала, поки трохи очунялась, а потім сказала. Кон.

Опора = 1. підпо́ра.

2. оборо́на, заслона́, підмо́га (С. З.), поміч. — Чоловік — як ворона, а все жінці оборона. п. пр.

Опороженнивать, опорожнить, ся = спорожня́ти, випорожня́ти, випорожнювати (С. Аф.), опорожня́ти, спорожни́ти, ся і т. д. — Випорожня мішок та побіжи за горошном. — Кузьма спорожнив глечик холодного квасу, закусив дінею. Кн.

Опороть = д. Опа́рывать.

Опорочивать, опороч**ить** = га́нити (С. З.), ганьби́ти, ха́яти (С. Ш.), обга́нити, оганьби́ти, зганьби́ти (С. З.), оха́яти, очорни́ти, опоро́чити, осла́вити.

Опороченіе = ганьба́, опоро́ка. — За се діло на мене не буде опороки од людей. Лев.

Опо́ръ, у виразі „во ве́сь опо́ръ“ = на взаводи, скільки ду́ху, чим ду́жч. — Погнав коня на взаводи.

Опо́рки = шкура́ття, шкарбани́, шкарбуни́. Граб.

Опоре́зать, опоре́зывать, ся = обрізати, обрізувати, ся.

Опостылый = обри́длий (С. Л.), оги́длий (С. Л.), опости́лий, осору́жний, опри́кривий, остогидлий, остобісілий, осточортілий. — І проклина долю, і проклина Бога, що тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х. — Осоружний він мені, душу мою від його верне. Кн. — Як осоружного любити? Кот.

Опостылѣть = обри́дати (С. Л. З.), оги́дити (С. З. Л.), осору́житись (С. З.), опостинути, оприкрити ся, остогидати, остогидіти (С. З.), остобісіти, осточортіти. — За що я тобі огид так? п. к. — Весь сьвіт мені осоружив ся. С. З.

Опохмели́ться, опохмеля́ться = похмели́ти ся, прохмели́ти ся, похмеля́ти ся. — Вчора пив, а сьогодня похмеляеть ся. — Хоче прохмелити ся. Кр.

Опочива́льня = почива́льня, спочива́льня, спа́льня.

Опочива́ть, опочить = спочива́ти, спочи́ти, відпочива́ти, відпочи́ти. — Батюшка лягли після обіда спочивати. п. к.

Опоясать, опоясывать, ся = підпереза́ти (С. З. Л.), опереза́ти, ся (С. З. Л.), підпере́зувати, опере́зувати, ся, опа́сувати, ся. — Голий підперезав ся, та зовсім убрав ся. п. пр. — Десна підперезала наше село. Кн. — Ось і байрак — підперезаний бором. Кн.

Опоя́ска, опоя́сочка = по́яс, поясо́к, пас (С. Л.), пасо́к. — Єсть у мене пояс, есть у мене два — шовковий обидва.

Опоясываніе = підпере́зування.

О'поясь = д. Опоя́ска.

Опра́ва = опра́ва, обро́бка. (Д. Обде́лка 2.).

Оправда́ніе = оправда́ння. С. Пар.

Оправда́ть, опра́вдывать, ся = 1. оправди́ти, ви́правдити, ся, справдувáти ся. опрáвити, оправдувáти, виправдувати, ся, справдóвувати ся, оправля́ти, ся. — Хоч як ти у його справдовуй ся, а він тебе засудить. Кн.

2. справди́ти, ся (С. З. Л.), стверджáти, ся (С. Л.). — Справдив його віщі. — От через тиждень, в темну ніч, справдилась пацюкова річ. Б. Г. — Чи справдила ся тая відомость? Кочубей. С. З.

Опрáвить, оправля́ть, ся = 1. поправити, поправля́ти, ся.

2. опрáвити, обробúти, управити, оправля́ти, обробля́ти, управля́ти. — Управляти образ в рамці. С. Ш.

3. ви́ходити ся, ви́чувати і т. д. д. Выздоравливать.

4. піджи́ти ся, піджива́ти ся, піджива́ти, ся. — Зовсім збідів, та оце трохи піджився ся.

5. д. Оправда́ть, ся.

Опрáстывать, опроста́ть, ся = д. Опорáжнивать, ся. — Же́нщина опроста́лась = жíнка ородúлась.

Опрáшивать, опроси́ть = випи́тувати, розпи́тувати, випитати, розпита́ти.

Определе́ніе = 1. вияснéння (С. Пар.), визначéння.

2. постано́ва, присово́р, ви́рок (С. З.), прúсуд (С. Л.), рішенéць (С. З. Л.). — Понеже той есть незмінний су́дєб Божіих вирок. Скоропадський. С. З.

3. призначéння (С. Пар.), настано́ва.

Определя́ть, определи́ть, ся = 1. вияснúти, визначáти, ви́яснити, ви́значити, ся.

2. постановля́ти, призначáти, постанови́ти (рішенець, вирок), призначити (кару), ви́ректи, рішúти, опридíлити. — Руська Правда призначує досить тяжку кару за такі вчинки. Кн. — Не дóвго думали — рішили — і щуку на вербі повісити веліли. Б. Г. — А суд гуртом рішив: щоб беззаконника провчити, — опридíлити, щоб він в трьома жінками жив. Б. Г.

3. настановля́ти, наставля́ти, настанови́ти, наста́вити. С. Л. — Його наставили на місто становóго.

4. призначáти, визначáти, призна́чити, ви́значити. — Призначив на се діло сто карбованців. — Визначив йому на літо сорок карбованців. Кн.

Опрúчь = опрíч, окрíм (д. Крóмѣ).

Опровергáть, опровéргнуть = 1. перевертáти, перекидáти, перевернýти, перекúнути.

4. одбивáти, збивáти, одказувати, одмовля́ти, одбúти, збúти, одказáти, одмóвити.

Опрокидáть, опрокúдывать, опрокúнуть, ся = 1. перекидáти, перевертáти, вертáти (С. Л.), валúти, вáлювати, перекúнути (С. Л.), перевернýти (С. Л.), вали́ти, звали́ти, повали́ти, ся. — Перекинув ся човен і всі попадали у воду. — Як дав йому стусана в груди, так той і перекинув ся. — Сердешний звір перекинув ся, плигав, вертíв ся і качав ся. Кот. — Вивернув глек з молоком. С. Л. — Спавши, столяк звалився, шкереберть в корту все пішло. Кот.

2. накидáти ся, накúнути ся. — Накинув ся на мене, немов божевільний.

О́прокидь, у вираї „о́прокидью" = перекúдьки. перéвертом, до горú ногáми, шкереберть. (Пр. д. під сл. Опрокидáть 1).

Опромéтчивость = необáчність.

Опромéтчивый, во = необáчний, неповáжний, но, неповасýдливий, во.

О́прометью = прожóгом (С. З. Л.), стрíмголов. — Прожогом в кріпость всі взялі спішить насісти на Троян. Кот. — Не спитавши броду, не суньсь ся прожогом у воду. пр. — Побігла прожогом до хованки, а стрімголов в нелькy, тільки вода заплищала. Кн.

Опроси́ть = д. Опрáшивать.

Опростáть = д. Опрáстывать.

Опростоволóситься = 1. опростоволóситись.

2. д. Оплошáть.

Опротúвѣть = обрúдати, огúдати, обружити ся, оприкрити ся, опереснúти ся, насúрити ся, очортíти, обісúти, осатаніти, очервúвіти, остогúдати, осточортíти, остобісúти. С. Жел. З. Л. — Коли світ тобі огидав, нікого любить І. Г. — Що огидне життя без утіх. Чуб. — Їй жизнь зробила ся не мила і осоружив ся весь світ. Кот. — Своїми бреднями так він мені настирив ся, що й дивитись на його гидко. Кн. — Ну, та й осточортíло мені оце дíло!

Опроща́ть, опрости́ть = опрощáти, опрóстити.

Опружúвать, опрудúть, ся = 1. загáрбувати, загатúти (на вирту).

2. упúсювати (С. Ш.), обпúсювати, ся усипкáти ся (С. Ш.), упúсати, обпúсати, обісцяти, усцяти, ся (С. Ш.). — Дитина обпісяла всю перинку. — У ні сні упісяв ся

Опружúвать, опружúть, ся = д. Опрекидáть, ся 1.

Оприскивать, оприскать, оприснуть, ся = обризкувати, обризкати, побризкати, ся.

Оприщевѣть = оприщити ся. — Щоб тобі оприщило!

Опрѣвать, опрѣть = запрівати, зацьвітати, запріти, зацьвісти.

Опрѣснокъ = кваш. С. З.

Опрядки = клоччя. С. З. — Як з клоччя batir. н. пр.

Опрасть = 1. випрясти. — Випряла увесь кужіль.

2. злопати, зжерти, потріскати, украсти, узяти. — Цілий горщик каші умнив.

Опратность = чепурність, чепурнота, охайність (С. Л.). — Дуже тісно, чепурноти не додержиш, то й доглядати нікому. Лев. В. — Людям чини майность, а коло себе май охайность. н. пр. — У горницях чепурноту й догляд знати на усячині. Лев. В.

Опратный, но = чепурний, но (С. З. Л.), чепуру́н, ха (С. З.), охайний, охайливий (С. З. Л.). — Люде в тому селі чепурні, охайні. Кн. — Чепурненьки, як мазничка. н. пр. — **Опратнѣе дѣлаться, сдѣлаться** = чепуритн, почепуріти.

Оптовой, оптомъ = д. **Обтовой, обтомъ**.

Опубликовать = оголосити (С. З. Л.), ознайнити (С. З.), ознайнувати. — Сп універсали оголосивши перед народом. Марковнч. С. З. — Всім, кому відати належить, ознайнуєм. С. З.

Опускать, опустить, ся = 1. спускати, зпускати, спустити, опустити, ся; падати, впасти. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х. — Опустили в яму до половину. — Береза помірянво спустила до долу свої віти. Кн. — Прилетіла пава, серед двора впала. н. п.

2. упускати, випускати, упустити, випустити. — Кий упустив. С. З. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не спіймаю. н. п. — Не випусти рака з рота. н. пр.

3. попускати, попустити. — Попусти струну, щоб не порвала ся.

4. пропускати, пропустити. — Пропусти сей листок, читай дальше.

5. спускати ся, упадати, занепадати, спустити ся, упасти, підупасти, занепасти, про здоровля — взарніти, поларніти, осунути ся, оглянути (С. З.), підупасти на силах, морально — зледащіти, розледащіти. С. З. Л. — Охляв, спустив ся, взарнів чоловік. К. Х. — Опустить голову = похнюпитись (С. Л.), понурити голову, похилити ся. — Опустить уши = прищулити уха, счулити уха.

Опускной = спускний.

Опустошать, опустошить, ся = пустошити (С. Л.), спустошати (С. Л.), випустошати (С. Л.), плюндрувати (С. З. Л.), жакувати (С. З.), спустошити (С. З.), сплюндрувати, поплюндрувати, пожакувати (С. З.), частиною — надпустошати. — Того ж літа Децки усе Полісся спустошив. Л. С. — Ой рано ж тебе, дібровонько, спустошено, на сіно траву покошено н. п. — Козаки тиждень Крим пустошили. Л. С. — Бачив він старенький іще ту годину, як пустошила невіра рідну Україну. П. Пр. — Та зберу на вас Мадьяр і Сербів, поплюндрую усі ваші землі, знищу все огнем я та залізом. Ст. С. — Кошовий Сірко усе там пожакували з козаками. Л. С. — **Опустошенный** = спустошений (С. Л.), спустошалий (С. З.), сплюндрований. — Розглянемо — чи справді Україна в XIII. в. була цілком спустошена Татарами. Пр.

Опустошеніе = спустошення, сплюндрованія. С. З.

Опустошитель, ница = спустошитель, пустошитель, ка. С. Жел.

Опустошительный = пустошаючий, спустошаючий, плюндруючий.

Опустѣвать, опустѣть = пустіти, спустіти (С. Л.), запусткувати (Гр.), як улик без матки — ізлатчитись. — Київ не міг спустіти цілком. Пр. — Хата ізлатчилась. Ман. — **Опустѣлый** = спустілий (С. Л.), оселя, місце — пустовщина, пустарь (С. З.) хата — пустка. — Та йти шукати долі в спустілу, небезпешну, далекую країну. Рус. В. — Може перпеть ся в покриту пустку заїмувати. К. Ш.

Опутывать, опутать, ся = 1. оплутувати, обплутувати, оплутати, обплутати, оплентати, опентати (С. З.), коней — потрипожити (Ос.). — Зовсім його опентав, він йому вірить, як рідному. н. о.

2. заплутувати, вплутувати, заплутати, вплутати, ся. — Його вплутали в се діло.

Опухать, опухнуть = пухнути пухти, розпухати, опухнути, розпухнути.

О'пухоль = опух (Лев. С. Л.), пухлина, пухлятина (Лев.), розпух, на тій — залоза, жовна (д. Желєзá, Желвáкъ), за ухом — свинка, від удару — гуля, гуля, гургуля, коргуля, дифтеритна — обклад,

обладкú, ґýлї, завáлки, у корíв, на вимí — осóвище. Ман. — По всíй нозí розлíзла ся пухлина. Кп. — Опух зробив ся, та такий червоний, як бурак. н. о.

Опушáть, опушúть, ся = 1. облямóвувати, облямувáти (С. З.).
2. обростáти (пухом), в колодочкú вбивáтись, обрости (пухом), в колодочкú вбúтись.
3. листвíти, облиствíти.

Опýшка = 1. облямівка, лямівка (в одежі), обрýбка. Ман.
2. узлíсся (С. Л. Ш.), узлíсок, возлíсся, прилíсся, підлíсся, надлíсся, залíсок. — Біга Катря боса лíсом... вибíгає на возлíсся. К. Ш. — Виходить на залíсок, як вовчиця на сонцí грíється ся н. к.

О'пушь = д. Опýшка 1.

Опущáть, опустúть = д. Опускáть.

Опущéніе = óпуск, спуск, опускáння, спускáння.

О'пытность = дóсьвід, досьвідчéння (С. З. Л.). — Довголíтнiй досьвід поповнив ще його науку. Бар.

О'пытный = 1. досьвідний, досьвідчений, бувáлий, пробувáлий, бувáлець. — Досьвідний погляд його давав знати, що нíчого доброго він не жде. Пр. — Його судно мíцне, будівля добра, а лоцман досьвідний, тямущий вельми. К. Ш. Т. — З острогу вийшов він досьвідчений — знає як вивручуватись. Кн. — Досьвідним óком порядного господаря зважував. Лев. В.
2. спитнóваний.

О'пытъ = досьвід, спит, спиток, прóба, пробýнок. — Звичаї добрі, лицарську науку в боях за правду досьвідом узнали. К. Б. — Знала вже з власного досьвіду, що... Фр. — Та після довгих лíт досьвіду, гаразд знаючи звичаї свого сожиця... Лев. В. — **Въ вúдѣ óпыта** = на прóбу. — Зробив на пробу. н. о. — **По собственному óпыту** = з влáсного дóсьвіду, на собí дознáв. — **Э'то его пéрвый óпытъ** = се його пéрша прóба.

Опьянѣлый = спъянíлий, підпúлий. — А вже підпилий як засне, то... К. Ш.

Опьянѣніе = хмíль.

Опьянѣвáть, опьянѣть = пъяніти, випивáти ся, опъяніти, випúти ся, похмелíти, опъянчити ся (Сп.). — Щоб мíні не опъяніти з такого щастя. Кн.

Опьяняющій = пъяцкúй, пъянкувáтий. — В нього попадеть ся тютюн пъянкуватий. Кн.

Опѣвáть, опѣть = д. Осуждáть.

Опѣшúть = 1. опíшити (на пр. в дорозí, згубивши коня).
2. змішáти ся, оторопíти, вжахнути ся, злякáти ся.

Опятнáть = заплямúти, обплямúти, закаляти.

Опять = знóву, знóв (С. Л.), íзнов, опъять, упъять (С. Ш.), вдрýге. — І знов нíхто не привезла нíчого нового з Украíни. К. Ш. — Та й не знаю, чи побачимось знову колись. Чайч. — І знову я бачу садок той зелений, твій голос коханий я чую íзнов. Чайч. — А каганчик то засне, то погасне, він упъять. Чайч.

Орáва = д. Арáва.

Оранжевый = жáркий (С. Л.), жовтогрáчий (С. Л.), жовтожáр. — Веселки мають такí цьвíти: червоний, жовтогарячий і т. д. Де-що про Сьв. Б.

Оранжерéйный = тепляшний: паровóвий.

Оранжерéя = теплúця (С. Ш.); парнúк.

Орáторъ = речнúк (С. Ж.), красномóвець. — Добрий речник з нашого гетьмана — не разд говорить. К. Б. (Д. ще під сл. Адвокáтъ).

Орáть = галасувáти, репетувáти, горлáти (Ман.), зíпати (С. Аф.), гвалтувáти. — Кричить баба репетуя — нíхто не рятуе. н. пр. — І чого б я зíпав по дурному. Граб. — Разом загвалтували — і попом не розбереш. Граб.

Организáторъ = впорядчúк. — Повним впорядчíнням віча в тому, що... Кн.

Организáція = уклáд; устрíй. — Відрізняли ся устроєм державним і громадським. Пр.

Органúстъ, орáнщикъ = органíстий, органíста; (що ходить з катериною) — катерúнщик (С. Жел.). — Покличте катринщика — нехай нам загре. н. о.

Орáнъ = орáни, вигран, (ручний) — катерúнка. (С. Жел. Л.). — На словах, як на органах, а на дíлі, як на цимбалах. н. пр. — А катеринка гуде, грае. н. о.

О'ргія = гульня.

Ординáрный = 1. звичáйний. (Д. Обыкновéнный).
2. лíйсний. (Д. Дѣйствúтельный).

Орёлъ, пт. Aquila = орéл, 2-й відм. — орлí, а часто — вірлá, самúця — орлúця, птеповий — бéркут. — Ой полети, орле, в мій братíк оре. н. п.

Оржáвѣлый = иржáвий.

Оржáвѣть = д. Заржáвѣть.

Оржанóй = д. Аржанóй.

Оригинáлъ = 1. оригинáл, первотвір

перво́пись (С. Жел.), зразо́к. — Переклад з первотвору. Стар. Ан.
2. чудасій, чудасійник.

Оригина́льный = 1. оригина́льний, первотво́рний.
2. самостійний.
3. чудний, чудасійний.

Орієнти́роваться = розніма́ти ся, розгоро́пати ся.

Оріо́нъ, Gestirn Orion = косарі́. С. Жел.

Орке́стръ = музи́ка, скрипка, цимбали і бубен — троїста музи́ка, троїсті музи́ки. — Огні горять, музика грає. К. Ш. — А на місті, мамо, на місті, грає, мамо, музика троїста. К. Ш. — Я закличу до себе троїсті музики. Лев.

Орлёнокъ = орля́, орля́тко.

О́рлики, рос. Aquilegia = дзвоно́чки, оксами́т, голубки́, о́рлики. С. Ан.

Орли́ный = орло́вий (С. З.), орля́чий. — На орлових крилах. С. З. — Коли б мині крилля, орлячі крилля, я б землю покинув. Мет.

Орли́ца = орли́ця.

Орли́чникъ, рос. Pteris aquilina L. = па́пороть. С. Ан.

О́рлій = д. Орли́ный.

Оробѣнецъ, рос. Typha L. = рогі́з (укр.), па́лки (Гал.), T. augustifolia L. = рогі́з, кіяхи, кіяшок, султа́нчики. С. Ан.

Оробѣть = оторопі́ти, вжахну́ти ся, злякати ся. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п.

Оросѣть, орошать = зроси́ти, зроша́ти, зро́шувати. С. Жел. — Дрібненькими сліозоньками все поле зросила. н. п.

Оружіе = 1. струме́нт, на́чи́ння (С. Ж. Жел.), справа, справи́лля, пристро́й, зна́ря́ддя (С. Жел. Пар.), ору́дина (С. Жел. Пар.).
2. гармата. — Чайки, байдаки спускали, гарматами решетували. К. Ш.

Оружёйникъ = пушка́рь (що робить гармати і всяку зброю). С. З.

Оружёйный = пушка́рський.

Оружёйная = збройни́ця. — А звідтіль пішла вже до збройниці, взяла гостру Мамчилову шаблю. Ст. С.

Оружевосецъ = джу́ра, чу́ра. С. З. — Двадцять літ за джуру пробував, всі мої козацькі звичаї познав. н. д. — Сам царь Лазарь середину держить, його джура, Відосава, з ним поруч. Ст. С. — Ой як крикнув та пан Перебийніс на джуру малого: та виводь, джуро, та виводь, малий, коня вороного. н. д.

Оружіе = зброя́ (С. Л.), бро́ня, бронь (С. Л.), припа́с. ору́жина (останні два вживаються вайбільш в знач. рушниці). — А Ярина дає зброю, на порозі стоя; Степан її надівае та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище — дрючина й самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — — А всі козаки з війська йдуть, мого пана зброю несуть. н. п. — Видае Павлюк універсали, взиваючи цілий народ до зброї. Бар. О. — Кинувсь він до зброї, хотів зарубати. н. к. — Хто не має зброї, хай не йде в бої. н. пр. — Гей кинув ся та пан Сава до своєї зброї. н. п. — Окром меча, шаблі і иньшої ручної броні. Ст. Л. — Блищать броня цареградська, шелом аж палає, а кінь його білогривий соколом ступае. Руд. — За иньшії рани якою бронею желізною. Ст. Л. — Без припасу не ходіть, бо там харциза. н. о. — **Поднять оружіе** = взя́тись за зброю, до зброї ста́ти. — **Положи́ть оружіе** = вда́ти зброю. — **Съ оружіемъ въ рукахъ** = оружно.

Орѣховый = орі́ховий, горі́ховий.

Орѣхъ, орѣшекъ, Nux = орі́х, горі́х, порожній — свисту́н, подвійний — спори́ш, що випав з лушпини — ви́лущок. — Як ми любили ся, як зерно в горісі, а тепер розійшли ся, як туман по лісі. н. п. — Був колись горіх, а тепер свистун. н. пр. — **Грецкій орѣхъ** = волоський орі́х.

Орѣшина = горі́х, горі́шина, лі́щи́на (С. Л.).

Орѣшникъ = лі́щи́на (С. З.), лі́ще́бник. — Ой блудив, блудив по зеленій лі́щині. н. п. — Знайшов в зеленій лі́щині. С. З.

Орѣшки чернильные = дубо́ві я́блучка, галочки, орі́шки.

Орфографи́ческій = право́писний.

Орфогра́фія = пра́во́пись, право́пис.

Оса́, ком. Vespa = оса́, 2-й відм. ми. ві́с. — Роспухнув ся, як оса. н. пр. — Хто не знає тих въїдливих віс, що прудко скрізь шмигляють. Степ. О.

Оса́да = обло́га, обложе́ння. С. З. Л. — Він визволив Толстого з довгої облоги в Чернигові. Кн. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозі сидячи, конину їли. К. Б.

Осади́ть, осажда́ть, ся = обложи́ти, облягти́, обступи́ти, облага́ти, облега́ти, обклада́ти, обступа́ти, в обло́зі бу́ти. — **Осажде́нный** = обложе́нець. С. З. Л. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли Москалі та усіма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. н. п.

Осади́ть, оса́живать, ся = 1. обсади́ти, обса́жувати (д. **Одбсади́ть**).

2. посу́нути, посува́ти, ся. — Посунься, Ляше, хай Русин сяде. н. пр.
3. ос да́ти, опуска́ти ся. — Ресори осі́ли; треба підтягти.
4. підбо́ркати, таба́ки вте́рти. — Розпустив свого язика, але й втер йому табаки.

Осадни́ть = осадни́ти, всадни́ти.

Оса́дный = обло́жний. — **Оса́дное положе́ніе** = стан обло́жний.

Оса́докъ = гу́ща, фув (С. Ш.), фус (С. Ш.), фу́си (С. Ш.), вибрудок, після тютюну або від перегонки спирту — чвир, чви́ра (С. З.), після волїння — ви́зол. — На дні зосталась сама гуща. н. о.

Осалда́читься = обноска́лити ся, наноска́лити ся. — Так намоскалив ся, що с під живого пьяти ріже. н. пр.

Оса́ливать, оса́лить = обса́лювати, наса́лювати, ялови́ти, настити (салом), обса́лити і т. д. д. **Оса́ливать**.

Оса́нистый = ставни́й (С. Л.), поставни́й (Лев.), постатни́й, сановитий (С. З.). — Високий, постатний лїкарь ходив по шпиталю. Кн. (Д. ще під сл. **Величавый**).

Оса́нка = поста́ва, но́стать. — Постава сьвята та сумлїння злодїйське. н. пр. — Мене з'умила його постать величава. Кн.

Оса́ниваться, осво́ться = призвича́ювати ся, призвича́їти ся, осьвійчити ся, обго́вгати ся, ого́втати ся, обу́ти ся. — Припустили його маленьким до отари, так войо там і осьвійчило ся. Кн. — Призвичаїть ся, як поживе з нами. Кн. — От він як роспитав ся, то трохи й оговтав ся. н. к. — Поки обудеш ся (або: обговтаєш ся) — важко. Кр.

Освидѣтельствовать = огля́дїти, осьві́дчити. (С. З.).

Освирѣпѣть = розлютова́ти ся, осьвіри́ти ся, розмордува́ти ся. С. Л.

Освѣстывать, освиста́ть = обсвистувати, обсвисті́ти.

Освободи́тель, ница = визволи́тель, ослобони́тель, вибавйтель, ка (С. Ж.). — Скажи, будь ласкав, наш визволителю, хто ти такий? І. Г.

Освободи́ть, освобожда́ть, ся = 1. ви́звольти, вирятувати, норятува́ти, ослобони́ти, ви́бавити, відволо́ти, визволя́ти, ослобоня́ти, рятува́ти, вибавля́ти. ся. С. Л. — Як би в мене отець або рідна мати, було б кому із неволї мене визволяти. н. п. — З лютої неволї, із Бахчисарою брата визволяє. К. Ш. — Поки Господь милосердний змилував ся над нею, визволив з неволї батька. Макар. — Воєвода розбив його військо і визволив сього Василька. Лев. — Мене визволили з тих бетів тюряжникових. Кн.
2. ослобони́ти, увільнити (С. Ш.), ослобоня́ти, ся.

Освобожде́ніе = ви́звіл, визволе́ння (С. Л.), рятува́ння, рятун́ок, порятун́ок, вибавле́ння (С. Ж.). — З пекельної неволї визволення. І. Г. — У боротьбі за наше визволення с під татарського ярма. Бар. О.

Осво́ться = д. **Оса́ниваться**.

Освѣдомиться, освѣдомля́ться = довідати ся (С. Л.), осьві́дчити ся (С. Л.), розві́дати ся, розпита́ти ся, дозна́ти ся, довідувати ся і т. д.

Освѣдомле́ніе = дознава́ння, дозна́ння, розві́дування, розпи́тування, ро́зпити.

Освѣжа́ть, освѣжи́ть, ся = осьвіжувати, осьвіжи́ти, посьвіжи́ти, ся. — Воно потрібне, як те повітря чисте, що осьвіжує дихання. Кн.

Освѣжева́ть = обілува́ти.

Освѣти́ть, освѣща́ть, ся = осьвітити (С. Жех.), посьвітити, осьві́чувати, ся (С. Жех.), осьвіща́ти, ся, обся́яти, осія́ти, осія́ти. — Над вертепом звізда стала весь сьвіт осіяла. н. п.

Освѣще́ніе = 1. осьві́тлення, осьві́чення. С. Жел.
2. сьві́тло. — Наїв квартиру в дровах і сьвітлом. — Вже сьвітла не видно — на бути полягали спати. С. Л. — Мале сьвітло, треба підкрутити гнот. Кн.

Освяти́ть, освяща́ть, ся = осьвяти́ти, посьвяти́ти (С. Л.), вісьвяти́ти (С. Л.), висьвяти́ти (С. З.), сьвяти́ти, осьвящати, посьвяща́ти, ся. — **Освяще́нный, ее** = сьвяче́ний (С. Л.), сьвяче́не (С. З.), сьвяче́ння, сьвяче́нина. — Христос воскрес! Рад мир увесь — діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в сяк сьвяченої паски. От. в. — Посьвятили паску. — Несу в писки сьвятити до церкви. н. о. — Нехай ся посьвятить. н. о.

Освяще́ніе = сьвяче́ння, води — водосьвя́ття, на Ордані — водохри́ща, нової хати — вхідчини (власне гуляка після того, як посьвятять нову хату).

Осевой = осьо́вий.

Осе́лина = підто́ка (у возї).

Осе́локъ = брус, брусо́к (С. Аф.), пострільник, осе́лка (С. З.).

Осе́лочный = брусковий, оселко́вий.

Осе́лъ, Equus asinus = осе́л і д. Ловіть.

Осепева́ть = осі́нювати.

О́сенесь = в осени́. — В осени — ле́то. п. пр.

Осе́нній = осі́нній.

О́сень = о́сінь. — Начинается о́сень = осе́ніє. — О́сенью = в осени́, (що родилось в осени). — осеньчу́к. — В осени і горобець багатий. н. пр. — Прийдь в осеня до мене, в осени на день святого Дмитра. Ст. С.

Осердя́ть, ся = розсе́рдити, розгні́вати, ся.

Осеребря́ть, осеребря́ть, ся = посеребри́ти, посеребря́ти, ся.

Осерча́ть = д. Осердя́ться.

Осетри́на = осятри́на.

Осе́тръ, риба Accipenser sturio = осате́р, в Дніпрі самець — спича́к, самиця — кашпи́д. Аф.

Осе́трій, осетро́вый = осятро́вий.

Осетри́нный = осятри́новий.

Осе́ть = д. Осо́тъ.

Оси́ливать, оси́лить = перемага́ти (С. З.), посіда́ти, го́ру бра́ти, перемогти́ (С. Л.), подужа́ти (С. З. Л.), вдоли́ти (С. Л.), посі́сти, посили́ти, го́ру взя́ти, осилкува́ти, погу́лати (С. Л.). — Копа (громада) переможе й попа. н. пр. — Хоч би їх було 500 тисяч, не подужають вони руської запорозької мочі. Кост. Б. Х. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Або мене убє напасть і кривда або я правдою возьму над ними гору. К. Б. — Хоч він мене й погулає — то нічого. н. к. — Чи-ж воно винне, що науки вашої не подужа. Лев. В.

Оси́на, рос. Populus Tremula L. = оси́ка, оси́чина, о́сокір, сокори́на (укр.), восе́ка, трепета (гал.). С. Ан. — Трусить ся як осичина. н. пр.

Оси́нникъ = оси́чина, осичня́к.

Оси́новикъ, гриб Boletus aurantiacus = д. під сл. Грибъ B. scaber Bull.

Оси́новый = оси́ковий. С. Л.

Оси́ный = оси́ний, о́сичий. — Іноді чоловік покуштувавши осиного меду, наче вовік збожеволіє. Ст.

Осина́ть, осини́ть = сини́ти, посини́ти.

Осипа́ть, оси́пнуть = си́пнути, хри́пнути, сі́пнути, охри́пнути. — Як уявсь умовляти, аж осип, поки по моєму стало ся. Лев. В.

Оси́плость = сипота́.

Оси́лый = си́плий, хри́плий.

Осиротѣ́ть = посироті́ти (С. Л.), осироті́ти. — І загубать молодим на віки, а мене осиротять на старість. Ст. С.

Осиро́тѣлый = осиротілий, засироті́лий С. Л.), засиро́чений (С. Л.), сирота́.

Осиротѣть = осиротіти, осироти́ти, ся, посиротіти, засиротіти (С. Л.). — Ой учора вранці уродило ся, а сьогодня у вечері осиротило ся. н. п.

Оси́стый = волоха́тий і д. Длинноше́рстный.

О́сій = д. Оси́ный.

Осіява́ть, осія́ть = осява́ти, оссія́ти, осія́ти. (Пр. д. під сл. Освѣща́ть).

Оска́бливать, оскобля́ть, ся = оскрома́жувати, обскрома́жувати, обскріба́ти, оскрома́дити, ся і т. д.

Оска́лывать, оска́лить, ся = ска́лити, ся (С. З.), виска́лювати (С. Аф.), вискеря́ти, ся, ви́скалити (С. Аф. Л.), ви́скерити (С. Л.), вищерити, ся. — Вовк виска́лив зуби та й хляка. С. Аф. — Гей не один лях лежить, вищеривши зуби. н. д.

Оска́лина = скалу́ба, скалу́бина (С. Жел.), вашкалу́бина (Лев.), ска́лина (С. Жел.). — Дошка з скалубинами.

Оскандали́ться = прошпе́титись, осоро́митись.

Осквернѧ́ть, осквернѧ́ть, ся = опога́нювати, обога́нювати, опаску́жувати, обпаску́жувати, пога́нити, паску́дити, опога́нити (С. Ж. Л.), опаску́дити (С. Л.), огидити, окерзи́ти, спаску́дити, спога́нити, ся. — Живучи в людьми, опаскудив і душу чистую. К. Ш. — Чи не між вами я, погані, так опоганившись, що й не знать, чи був я чистим коли небудь. К. Ш. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить, н. пр. — Паршива вівця всю отару споганить. н. пр. — Покидаю тебе одного... Чи ти ж зможеш прожити на сьвіті, не споганивши серця свого? Чайч.

Осклабля́ться, оскла́биться = усьміха́ти ся (С. Ж.), оскіря́ти ся, виска́ля́ти ся, усьміхну́ти ся, ви́скірити ся.

Оскобля́ть = д. Оска́бливать.

Оско́лина = д. Оска́лина.

Оско́локъ = ска́лка (С. Л.), оскі́лок, оскоме́лок (Лев.), тріска (С. Ш.), від сила, посуди то-що — скля́нка (С. З.), черепо́к. — Кому дрова, тому й тріски, кому горшки, тому й миски. н. пр. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збіра. н. пр. — Скляною порізав ногу. п. о. — Розірвало бомбу і мене скалкою зачепило по нозї. н. о.

Оско́мина = оско́ма. — Адам кислячу зъів, а у нас оскома на зубах. п. п. — Набя́ть оско́мину = набри́днути, обри́днути, опри́крити ся.

Оскопле́ніе = валаша́ння, викла́дування.

Оскопи́тель = валаша́л (Ман.), холощій, перевертайло (що завертає бутаїв). Нік.

— У скопців є такий холощій, що вміє вирізувати. Кн.

Оскоплáть, оскопúть = валашáти, викладáти, викладувати, холощáти, холостúти, вихолóщувати, легшáти, легчúти, хорошáти, завертáти, закрýчувати, скопúти, каплýнити, вивалашати, виложúти, вихолостити і т. д. (Д. під сл. **Валóшить**). — **Оскоплённый** = д. **Кастрáть**.

Оскорбúтель, ница = напáсник, ця (С. З. Л.), оскóрбник, ця (С. Пар.).

Оскорбúтельный, но = уразлúвий (С. Ж. Л. Ш.), вразлúвий, образлúвий, во (С. Жел.). — Хто би заочне што образливого о нас господарю мовив. Ст. Л. — Вразливе слово від дітей не забувають ся. н. пр.

Оскорблéніе = обрáза (С. Жел. Лев.), урáза, урáзка (С. Л. Ш.).

Оскорблáть, оскорбúть, ся = ображáти, (С. Жел. Л.), уражáти (С. Ш.), образúти (С. Жел.), у(в)разúти, ся (С. Ш.). — Отпущено всім, которі мене образили. Б. Н. — Слова його глибоко вразили мене. Кн. — На віщо ж заводите розраду, на віщо ображаєте людей? Лев. В.

Оскоромúть, ся = оскоромúти, поскоромúти, ся, (про багатьох) — перескоромúти, ся.

Оскребáть, оскрéсть = д. **Оскóблювать**.

Оскрёбокъ, частіше **Оскрёбки** = пóскрібок (С. З.), вúскрібок, пóскрібки, вúс(ш)крібки.

Оскудѣвáть, оскудѣть = д. **Бѣдúть і Истощáться 2 і 3**.

Оскудѣніе = зъубóжіння, знúщення (С. К.), висилéння (С. Л.), вúтрата, вичерпáння.

Ослáбить, ослабля́ть, ся = ослáбити, послáбити, послабля́ти, ся, слабúти, слабíшати (С. З. Л.), слáбшати (С. Л.).

Ослабѣвáть, ослабѣть, ослáбнуть = слабíти, слабíшати (С. З. Л.), слáбшати (С. Л.), ослабíти (С. Л.), ослáбнути, ослáбти (С. Л.), в здоровію, в силах — охлянути (С. З. Л.), охлáсти (С. З. Л.), охлáти, захлáсти (С. З. Л.), вúснажити ся, захúріти, похúріти (С. Аф. Л.), занепáсти (С. Л.), знесúлíти, під'упáсти, під'упáсти на силах, від старости — підтоптáти ся, від ходні або клопоту — підтоптáти ся, перетупцювáти ся, про бджіл — вúроїти ся. в шалнерах — охлябнути, про мороз — пересíсти ся. — Ледве з ноги на ног, переступає — охляв, підтоптав ся. Як. — З нудьги охлявíв і змúг ся; в одежі лíг і не роздíв ся. Кот. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охлялí духом і тíлом. Кн. — Я так вúснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо швацької машини. Кн. — Він не вúсказь духом. Кн. — Пересядь ся мороз! и. пр.

Ослаблéніе = ослáба, попýск, пíльга і д. **Облегчéніе**.

Ослáвка = слáва, поговíр. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорнí бровя. н. п.

Ославля́ть, ослáвить = ославля́ти, поговíр пускáти, ослáвити, обнеслáвити, поговíр пустúти.

Ослащáть, осластúть = 1. солодúти, підсолóжувати, осолодúти, підсолодúти. 2. розбавля́ти, розводúти, розбáвити, розвести. — Треба розбавить водов, бо дуже густе.

Ослёнокъ = ослá, осленя́, тко.

Ослúзнуть = ослúзнути, посúдіти.

Ослúца = ослúця.

Ослóвъ = ослúний.

Ослóпина = лохáка, бóвдур, бéцпая, дурúло, дурбúло, тéлепень, йолоп. (Здоровий, але дурний і незграбний).

Ослушáніе = неслухня́нство, непóслух, непослýшенство (С. Ж.).

Ослушáться, ослýшиваться, ослýшаться = неслýхати ся, непослýхати ся. — Як ти сьмів непослухати ся, коли тобі звелено?

Ослýшливый, ослýшникъ = неслухня́ний, непокíрливий, нéслух (С. Л.).

Ослýшность = д. **Ослушáніе**.

Ослýшный = д. **Ослýшливый**.

Ослы́шаться = недочýти.

Ослѣпúтельный = сліпýчий. С. Л.

Ослѣплéніе = óсліп. С. Л.

Ослѣпля́ть, ослѣпúть, ся = сліпúти, осліпúти, заслíпити, послíпити, ся.

Ослѣпнуть = осліпнути, послíпнути, потемнíти.

О'слѣпью = слíпка, óсліп (С. З.). — Осліпішли на обоя. Л. В.

Осмáливать, осмолúть = обсмóлювати, висмóлювати, обсмолúти, вúсмолити.

Осмáтривать, осмотрéть = 1. оглядáти, ся, озирáти, ся, оглядувати, ся, обзирáти, ся, розглядáти, ся, обдивля́ти ся, роздивля́ти ся, оглядíти, ся, озирнýти, ся, обдúвити ся, роздúвити ся, розглядíти, ся, скрізь — обнúкати. — Заглянула в комору, обдивилась увесь дім. Лев. — Обдивившись і щось записавши в

тому книжку, відпустили його. Лев. В. — Дивлюсь як він одкрив очі, розглядається... ото обдивився, тай устав. н. к. — В довірру, як по надвірру — ходячи треба озирати см. в. пр. Д. ще пр. під сл. Огля́дывать, ся.

2. недоба́чати, ди́вляючись обізнава́ти ся, недоба́чити, нероздиви́ти ся, повили́ти ся, обізна́ти ся. — Це не він — я не роздивив ся.

Осма́триваніе = огляда́ння (С. Л.), огля́дини, розгляда́ння (С. Л.), розгля́дини (С. З. Л.). — Оглядини саду і парку взяли багато часу. Кн.

Осмерико́вый = вісьмерико́вий.

Осмери́й = вісьмери́к.

Осмёрокъ = шкарбу́н, шкарбуни́й, ви́топок, ви́топток (Д. під сл. О'бувь).

Осмидеся́тый = вісімдеся́тий.

Осми́на = вісьми́на (1/8 частина якої мірки, валки, десятини то-що).

Осмина́дцатый = вісімна́дцятий.

Осмотри́тельность = оба́чність, ба́чність, обере́жність. — До права треба два мішки: одни трошей, а другий бачности. н. пр.

Осмотри́тельный, но = оба́чний, но (С. З.), ба́чний, но, обере́жний, но (С. Л.), бережёний (С. Аф.). — Він чоловік бачний, не озирнувшись навкруги, не візьметь ся. Кн. — І все розумно, все обачно. Федь. — Береженого і Бог береже. н. пр.

Осмо́тръ = о́гляд, огляда́ння, огля́дини, розгля́дини, (тільки про сватання) — перегля́дини, обзо́рини (Гал.). — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розгляди та подивлю ся на твою милу. (Д. під сл. Обзо́ръ і Осма́триваніе).

Осмотрёніе = 1. о́гляд, огляда́ння.

Я. д. Внима́тельность і Осмотри́тельность.

Осмотрёть, ся = д. Осма́тривать, ся.

Осмуха = вісьму́ха, вісьму́шка.

Осмыкивать, осмыкать, ся = обсми́кувати, осми́кувати, обсмика́ти, ся, обсми́кати, осми́кати, ся, обсі́пати, обшмо́ргати. — Осмикала ся, тоді й вийшла.

Осмя́кать, осмя́ть = обсьмі́ювати, всьмі́ювати, насьміха́ти ся, глузува́ти, глузува́ти, глуми́ти ся, обсьмія́ти, всьмія́ти, просьмія́ти, поглузувати, погуми́ти ся, насьмія́ти ся, поглумува́ти, багатьох — пересьмія́ти (Д. під сл. Насмѣха́ться).

Осмя́кивать, осмя́кать, ся = осьмі́ювати, ся, обсьмі́ювати, ся, васьмі́ювати, ся, відважувати ся (С. Л.), ва́жити ся (С. З. Л.), осьмі́лити ся, засьмі́лити ся, насьмі́лити ся, обсьмі́лити ся, насьмі́ти (С. Л.), всьмі́ти, посьмі́ти (С. Л.), зва́жити ся (С. Аф.), відва́жити ся. — Рука наша не здійметь ся, серце наше не засьмі́лить ся. н. д. — Пішов би до його, та не насьмію. н. с. — Мовчать кожен, не промовить слова; хто так знав — казати не насьміє, хто б насьмілився, так не зна нічого. Ст. С. — Далі як обсьмілився, тай кажс. Кр. — Як ти важив ся підняти руку на старшого брата? н. к. — Ти сьогодня мабуть розум стратив, що прохать сміїв у мене зважився. Ст. С.

Осмѣха́ть = д. Осмѣ́ивать.

Осмѣя́ніе = сьміх, по́сьміх, пересьміх, глум, осьмію́вання, висьмію́вання. — Достав ся на посьміх людям.

Осмѣ́ять = д. Осмѣ́ивать.

Оснастя́ть = оснасти́ти, поснасти́ти.

Оспа́стщикъ = осна́ч.

Основа́ніе = 1. осно́ва, фундамент (С. З.), грунт, ґрунт (С. З.), печі, стога, млина — під, деревъяна в будові — підва́лина, підруби.

2. осно́ва, засно́вина, ра́ція (С. З.), при́від. — Легенди мають свої основи реальні. Кн. — Не здолі́ли поборотн засновині централізму. Кн. — Не має ніякої рації до того, щоб так казати. — Мені подобаєть ся гравюра тай не без приводу. Кн.

3. підпо́ра, підва́лина. — До основа́нія = до кра́ю, до ноги́, до пня́, до ф(х)ундаме́нту (С. З.), до ще́нту і т. д. д. Вконе́цъ. — Унію в землі руській до хундаменту касуєм і ніщечки. Хмельницький. С. З. — Сарана по садах і по лісах листя до щенту вигіла. Л. В.

Основа́тель, ница = основа́тель, ка (С. Жел.), заложи́тель, ка (С. Жел.), ф(х)ундато́р, ка (С. Ш.), осілі — оса́дчий. — Мазепа був фундатором сеї церкви. Пр. — Першого осадчого сього села — не відомо на именни. Кн.

Основа́тельность = осно́вність, доклад-ність. С. Жел.

Основа́тельный, но = осно́вний, но (С. Жел.), докла́дний, но (С. Жел.), статечний, но, розсу́дливий, во. — Докладно про все йому росказав. — А старики раду радить статечную; вони тебе навчатимуть сердечную. н. п.

Осно́вывать, основа́ть, ся = осно́вувати, ся, засно́вувати, ся, уґрунто́вувати (С. Ш.), засажда́ти ся (С. З. Л.), основа́ти (С. Жел.), заснува́ти, ся, уґрунтува́ти

(С. Ш.). — На оцїх підвалинах заспувати свої думки. Кн. — Шкода́, дарма мовити, на кондиціях неслушних засїдати ся. Б. Хмельницький. Л. В.

Основно́й = осно́вний, грунтовни́й. — Грунтовний закон заборонив такі вчинки. Кп.

Осо́ба = осо́ба, парсо́на, іронічно, глумливо — велике цабе́. — Мабуть цабе чи маленьке, бо й Качалка побіг на зустріч. Лев. В.

Осо́бенно = 1. окро́ме, окро́мне, одру́бно, на́різно, осо́бе (С. Жел.), осо́бне (Ман.), опріч. — Вони живуть нарізно. — Вона хоче прясти собі на полотно нарізно од нас. Лев. — Він пішов окроме́ од нас.

2. особли́во (С. Л.), осо́бно, з осо́бна, на́дто, наіпа́че, найбі́льш (С. Л.). — Особливо меншу дочку любив він. — Всїм і кожному з особна, кому належить, означаємо. С. З. — Часто бъють ся між собою, надто бабина дочка. в. а. — А за молодою, а надто ще за вдовою козаки ордою так і ходять. К. Ш.

Осо́бенность = особли́вість, одмі́на, окре́мність. — Особливість нашої народности від сусїдніх — визначають ся. Кн. — Етнографічні особливости відповідають поділу в удільний період. Бар. О. — Въ осо́бенности = д. Осо́бенно 2.

Осо́бенный = особли́вий (С. Л. Жел.), осо́бний (С. З.), окре́мний, опрічний (С. З.), окро́мний, окро́ е)вішний. — Потребно особного приготовання. С. З. — Дорожку знаю я окромну, в нічну добу, в годину сонну прокрастись можна. Кот.

Особли́вость, ный = д. Осо́бенность, ный.

Осо́бнякомъ = д. Осо́бенно 1 і крім того: од людей — по́сторонь, о́сторонь (С. Л.), одлю́дно (С. З. Л.), від иньшої будови — на о́дшибі, на одльо́ті (С. Л.), на бе́лебні (С. Аф.). — Живе одлюдно на пигові. С. З. — Хата наша на одшибі. Лев. — Ген хата стоїть на белебні. С. Аф.

Осо́бо = д. Осо́бенно.

Осо́бность = осо́бність, осо́бость, окре́мність.

Осо́бый = д. Особенный.

О'собь = 1. д. Осо́бенно.

2. особи́на. С. Жел.

Осовѣ́ть = осовіти, посовіти.

Осо́ка, рос. Carex L. = осока́, тирса (С. Аф.), куга́.

Осокори́на = сокори́на.

О'сокорь, рос. Populus nigra L. = о́сокор, сокора, сокори́на, я́сокір. — **О'сокорь души́стая**, P. balsamifera L = золотá верба́. С. Ан.

Осоловѣ́ть = осоловіти, посоловіти, осовіти, посовіти. — Посоловіли очі.

Осолодѣ́ть = осолодіти, посолодіти.

Осо́сокъ = сосу́н, сосуне́ць (про порося).

Осо́тъ, рос. = 1. Cirsium arvense Scop. — жерблій, жи́брій, колю́чка, колю́чки, головáтки. 2. Sonchus arvensis L. — о́сот, гірча́к, молоча́к, молоча́й, чо́ртове зілля. С. Ан.

Осо́хнуть, осыха́ть = обсо́хнути, просо́хнути, обсихáти, просихáти.

Осою́зить = обсоюзити.

О'спа, Variolae = ві́спа, здр. ві́сінка, ві́сочка. С. Аф. З. Л. — Вѣтряна́я о́спа = гвіздки́ (С. Аф.), гвіздо́чки. — Сестра Шевченка Маруся умерла з віспи. Кв. — А підняло ся на ноги — кір, гвіздочки и нашлі підкопували дитячі сили. О. Мир.

О'спенный = ві́сняний.

О'спина = ві́спина, ві́спинка (С. Аф.), лу́щина, ряботи́ння.

Оспопрививáтель = віспа́рь, щепи́й, щепи́льник, щепу́н. — Віспарь приїхав віспу щепити. Чайч.

Оспо́ривать, оспо́рить = спо́ритись, сперечáти ся, вагáти ся і д. Опровергáть 2. — Проти тих фактів не можна сперечати ся. Кн. — Став був вагати ся, бачу не переспорити. Кп.

Осрамáть, осрамля́ть, ся = осороми́ти, ся, сóрому завдáти, оганьбити, сóрому набрáти ся, багатьох — пересороми́ти.

Осрамле́ніе = осороми́ння; сóром, ганьбá.

Оставáться, остáться = зостанáти ся (С. Аф.), лишáти ся, зостáти ся, зникати ся. — Або ви, тату, йдіть по дрова, а я зостануся дома, або я зостануся дома, а ви йдіть по дрова. н. пр. — Набив гроша з кишеню самісінькими срібними, ще лишилось ще зосталось любонь з копу мідних. Дм. — Обмолотивсь л в вівторок, лишило ся снопів сорок. н. п. — Помер чумак та й померла його думка, а я ся лишив сам як чужий, як сива голубка. н. п. Под. — Він въ долгу́ не остáнется = він свого не подару́є, віддячить. — Остáться живы́мъ (від страху) — прикинути до нісця (С. Л.). — Въ накладѣ не остáнется = утрáти, шкóди не матиме. — **Счастли́во оставáться!** = бувайте здорóві! — Что оставáлось имъ дѣлать въ подóбномъ случаѣ? = що нам в роботи в такім раї?

Остáвить, оставля́ть = зостáвити (С. Аф.), лишúти (С. З. Л.), облишúти, кинути

кúнути, покúнути, оставля́ти, лишáти, кúдати, покидáти. — Зоставив синóви багато худоби. н. к. — І в дому мене не лишай і в полі мене не бери. н. пр. — Не кажу́й, матінко, за мною, не беру я нічого з собою, лишаю слі́донькі по двору, слі́зоньки по столу. н. п. — Лучче б було мене, мати, в купелі залити, ніж такую недолю на світі лишити. н. п. — Облишко, куме, сю роботу, випьем горілки ще й у суботу. н. п. — Кого схочеш захищати дома, хай тобі той в обороні стане. Ст. С. — Покидаєш мене, серденятко моє, та кому приручаєш? н. п. — Покинь ту думку лобісну та берись до праці. Кн. — Якийсь час я лекцій перебивала ся, а далі кинула. Кн. — Остáвить безъ внимáнія, безъ попечéнія, въ препебреженіи = занехáяти (С. З.), зацедбáти (С. Аф. З.), залишúти, знехтувáти, кúнути, покúнути. — Нехай, нехай — тай зовсім занехаяв. н. пр. — Своє добро він занехаяв. н. о. — Рідна народня мова була знехтована. Кн. — Остáвленный безъ внимáнія і т. д. = занехáяний, занéдбаний, залúшений, про вещ — завалящий. — Д. теж під ся. Бросить і Брóшенный. — Остáвить безъ послéдствій = відкувáти. — Остáвить свѣтъ = вмéрти, перестáвитись. — Остáвить слýжбу = кúнути слýжбу. — Остáвить міръ = кúнути світ, жúти відлю́дно, скітником, пустéльником. — Остáвьте егó = не рýште, не займáйте, кúньте, покúньте його! — Остáвьте меня въ покóѣ = дáйте мíні спокій.

Остáвъ = кістя́к, кістня́к, спасть. — А я така, що тільки спасть моя була тай годі, так вихудла в тяжкій роботі К. Х.

Остáль = д. Остáтокъ.

Остальнóй = остáнній, остáтній (С. З. Л.), остáнець. С. З. — Сам не вповів, остатню капшу допивав. К. Ш.

Останáвливать, остановúть, ся = зупиня́ти, спиня́ти (С. Л.), припиня́ти (С. Л.), перепиня́ти, зупúнити (С. З. Л.), спинúти (С. З. Л.), опиня́ти, ся, заступа́ючи дорогу — перейма́ти, перня́ти (С. З.), там, супереч — гамува́ти, угамува́ти (С. Ш.), течію, напр. води, крови — тамува́ти (С. З. Ш.), гамува́ти, зупиня́ти (С. Аф.), затамува́ти (С. З. Л.), угамува́ти (С. Ш.). — Над річкою зупинила ся, на козаків задивила ся. н. п. — Його гнівний погляд зупинив ся на... Фр. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила лихая година. н. п. — Тепер ніхто не може мого страшного діла зупинити. Сам. — Так і доли! того лиха, того нагинає, мене котить і де спинить, і сама не знає! К. Ш. — Полюбила — не спинила, пішов тай загинув. К. Ш. — Кайдаш побіг за волами, спинив їх, але вони не могли здержати воза. Лев. — Заходив ся князь Острожський спинити справу церковної унії. Бар. О. — Коли ж тії гайдамаки та такеє чинить, так послати Каннистого, нехай їх припинить. н. п. — Але я ніяк не спиню сліз. Ст. Г. — Не перепиняйте мене, а то казати не буду. н. о. — Засьпівав, опинить ся, послуха та знову. К. Ш. — Не все те перейматі, що по воді пливе. н. пр. — На силу вже на вигоні переняв волів. — Тамувати кров. С. З. — Запинити воду. С. Аф. — Не останáвливаясь = незупиняючись, без одночи́нку, без пере́рви. — Читав не зупиняючись. Кн. — Остановúться лáгерем, обóзомъ = отáборитись, кошéм, таборóм стáти, отокувáтись. — Валка чумаків отокувалась. Ман. — Останáвливаться, остановúться въ дорóгѣ, на квартúрѣ = становúти ся, ставáти (С. Л.), зупиня́ти ся, стáти, зупиня́ти ся. — Поки став у заїзді. — На ночівлю зупинялись у селі маленькім. Ст. С. — Стали на попас. — Остановúться со стáдомъ = отúрлувати ся, отúрлити ся.

Остановка = випи (С. З. Л.), спини, припи́нка, загáйка (Сн.), устáнок, пересáнь, перести́н, перести́нок; постóянка. — Нема вини вдовиному сину, що звів з ума дівку сиротину. н. п. — Гордий злюка без устанку убогого давить, і що дня йому готує видумки лукаві. К. П. — Ледача шпана скрізь припинки має. н. пр. — Остановка за нúмъ = діло стоїть, стáло за нúм. Остановка въ рабóтѣ = загáйка.

Остáрокъ = підстáркуватий.

Остарѣть = зістáріти ся, підтоптáти ся.

Остáтокъ = остáнок (С. Л.), остáча, рéшта (С. З.), лишка (С. З.), остáтки = остáнки, послідки (С. Л.), лишкú, в посудині на дні — одéнки, від витопленого жиру, сала — вúшкварки (С. Аф.), шквáрки, від топлення — вúтопок, вúтопки, від вимарки — вúкіпки, після віяння — одвíйки, пóслід, борошна після просівання через сито — нежúсітка, зерна або борошна після переточки — одтóчини, після їди — недóїдок, недóїдки, після корму худоби — перéїди, въїди, після пиття — недóпитки, після горівки — недóгарок, після бою — недóбиток, недóбитки, після гонки горілки — бáрда, од хліба після їди — окрýшки (Лев.), в лемішку —

недоги́ні, від раків — раковиння, тютюну в гамані — по́терть, потеру́ха, в люльці — чвир, що треба вигрібати або вискрібати, на пр. остатки тіста в діжі. — ви́грібки, ви́скрібок, по́скрібок, ви́скрібки, по́скрібки (так в жарт зовуть і останню дитину у старих). — Тепер, кажуть, в Слободзеї останки збірає. Головатий та ла Кубань хлопців підмовляє. К. Ш. — У попа здачі, а у шевця остачі — не питай. н. пр. — Рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — З хліба зъїд не буде. н. пр. — До оста́тка = до оста́нку, до ре́шти, до ку́ри і т. д. д. Вконе́цъ. — До цури побив, перевів. Ман.

Оста́точный = оста́нній, оста́тній, оста́нець, оста́лець (С. З.).

Оста́ться = д. Оставáться.

Остёгивать, остега́ть, остегну́ть = 1. стьоба́ти, хльо́стати, ви́стьобати, стьобну́ти (С. З.), ви́хльостати. — Стьобнув пугою. С. З.

2. стьоба́ти, вистьобати, стьобну́ти і д. Обмета́ть, обмётывать.

Остепени́ть, ся, остепени́ться = устаткува́ти, ся (С. Ш.), статкува́ти, статні́ти, шанува́ти ся. С. Л. — Покинь тую горілку, треба статкувати. С. Л. — Тобі треба статні́ти, годі ледащить ся. С. Л. — Казав тобі: шануй ся, бо та гульня до добра не доведе. н. о.

Остервене́ніе = лютова́ння, озьвіре́ння.

Остерве́ни́ться = розлютова́ти ся, озьві́рити ся. осатані́ти, розстерві́ти ся (С. З.). — Од злости Турн осатані́вши... Кот. — Уздрівши Ніса труп Евріяла, од ярости осатані́в. Кот. — Розстервівшую ся орду. Л. В.

Остерега́ть, остере́чь = остерега́ти, перестерега́ти (С. З. Л.), остерегти́, перестерегти́. — Сторож остеріг мене, що труба димить. Кн. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о.

Остерега́ться, остере́чься = стерегти́ ся (С. Л.), берегти́ ся (С. Л.), вистерега́ти ся, борони́ти ся (С. Л.), варува́ти ся, остерегти́ ся, поберегти́ ся. — Вистерегай ся пити лишне. Кр. — Боронись, щоб не застудити ся. С. Л. — Варував ся вин, та палкою дістав. (Пр. д. ще під ся. Бере́чься).

Остиетый = остюва́тий.

Остіе = го́лка, шпи́чка (на рослинах).

О́стовъ = д. О́ставъ.

Остолбене́ть = остовпі́ти, остовпені́ти, отетері́ти, правцем стати, ослупі́ти. — Малий Мирон так і остовпів з переполоху. Фр. — Як грімне на мене, я так і остовпів, Кн. — Остовпів та й не вгада вряд, як відказати. Лев. В. — Як побачу — вмішаю ся, аж остовпенію, а як прийде роставатись, аж серденько мліє. н. п. — Як мині сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Г. Бар. — А бодай та серед шляху ослупіла! н. пр. — А мати як привнула, то вони поставали в куточках, та остовпіли і руки їм позсихались. н. о.

Остолопи́на, остолопъ = бо́вдур, дурні́ло, те́лепень, товпи́га, бе́цман (високий, але дурний і незграбний).

Осторо́жность = обере́жність, ба́чність, осторо́га. — З властивою усім облудним людям бозною обережностею він лякав ся усього, що... Лев. В.

Осторо́жный, но = обере́жний, но (С. Л.), бережéнний (С. Ш.), сторожки́й, сто́рожко (С. Л.), бе́режкий, (С. Ш.), бе́режний, но (С. Ш.), оба́чний, но, опасливий, во. — Та сторожко робіть ви діло, щоб хто не провідав. К. К. (Д. ще під ся. Осмотри́тельный).

Остра́гивать, острога́ть = обстругувати, обструга́ти.

Остра́стка = остра́шка (С. Л.), по́стра́ (С. Л.), пристра́шка.

Остре́в = вістря́, го́стре, шпиль, шпиньок (С. Л.), шпи́чка, голки — жало́, жильце́, ножа — жало́ (Лев.), ле́зо, ле́зіо, гострій, гостріе́, гостри́ця (д. Ле́зіе), списа — клюга́ (К. Х.), палиці — законе́чник. — Лезою як черкнув по шиї, так йому ніж і загруз там. Кн. — Люди достають клюги списовий. К. Х.

Острига́ть, остри́чь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся, надто — перестрига́ти, перестри́гти.

Остри́льщикъ = точи́льщик. С. Ш.

Остри́ть = гостри́ти (С. Л.), на точилі — точи́ти (С. Ш.), на бруску — бруси́ти, косу — клепа́ти, мантачкою — мантачити. — **Остри́ть зу́бы** = ла́сити ся. — Ласить ся, як кіт на сало. — **Остри́ть надъ кѣмъ** = прикладáти (С. Л.).

Остри́ца, рос. Asperugo procumbens L. = остри́ця, ли́пчиця, ле́пчиця, ле́пиць, покре́пець, репъяшки. С. Ан.

Остри́чь, ся = д. Остригáть

Остріё = д. Остреё.

Остро́ = го́стро. С. Ач.

Островéрхій = гостровéрхий. С. Ан.

Островитя́нинъ, островита́нка = острова́нин, островъя́нка. С. Жел.

О́стровъ = о́стрів (С. Жел.), ви́спа (С. Жел. З.), ви́сип, о́бток, о́бтік, плавучий — пла-

— Посеред моря широкого, близько Єгипту, есть острів. Нпц. — Переплинувши море, достигнули вписи. Л. В. — Селезень на ставу, утіпка на плаву, тепер вони сидять на одному плаву, та їдять рясочку. п. п.

Острога́ = о́сті, боде́ць, сандо́ль (Аф.).

Острога́ть = д. **Остра́гивать.**

Остроглазый = быстроо́кий, бы́стрий на о́чі (С. Ш.), гостроглядо́.

Остро́г = остро́г, тюрма́ (С. Ш.), поб. — тюря́га. — Ой і заплакали наші молодці, сидя в остроґі. п. п. — Посадили його в тюрягу, а він і втік. п. о.

Остроконе́чный = кінча́тий, кінча́стий (С. Жел.), шпича́стий (С. З. Л.), стрімки́й, стрінча́стий, тільки про гори — шпиля́стий. С. Л. — Дихтарів шпичастих мосяних два. Ст. Оп.

Остроно́сый = гостроно́сий.

Остроо́кій = д. **Остроглазый.**

Остропе́стръ, остро́-пеетро́, рос. Silybum marianum Gärtn. = росто́пша, розторо́пша (Укр.), ростро́пша (Гал.). С. Ан.

Остропи́ливать, остропи́лить, остропи́ть = ста́вити, поста́вити кро́кви.

О́стрость = го́стрість, гостри́на (С. Л.).

О́строта́ = 1. д. **О́стрость.**

2. прикладка (С. Л.), го́стре сло́во. — Як почне було прикладки прикладати.

Остроуго́льный = гострокутній. С. Жел.

Остроумничать = прикладки прикла́дати.

Остроумие́ = ба́стрий ро́зум; го́стре сло́во.

Остроумный = бистроу́мний (С. Жел.), дорічний.

Остругать = д. **Острога́ть.**

Остру́пъ = оструні́ти, наступи́тись.

О́стрый = го́стрий, гостре́нький, гострі(е)сі(е)нький, порів. — гострі́шний (С. Аф.), на речах — дорічний (Граб.). — Голий як хістка, а гострий як бритва. п. пр. — Ич яка дорічна катівська дочка! Граб.

Остря́ть = гострі́ти, гострі́шати.

Остуди́ть, остужа́ть = остуди́ти, простуди́ти, прохододи́ти, остуджувати, простуджувати.

Оступа́ться, оступи́ться = невірно ступати, ступи́ти, спотика́тись, спотикну́тись, спіткну́тись.

Остыва́ть, остыну́ть, остыть = остига́ти, простига́ти, вистига́ти (С. Аф. Л.). холо́нути (С. Л.), ча́хнути, вичаха́ти (С. Аф.), прочаха́ти (С. Л.), остигнути, простигнути (С. З.), ви́стигнути, ви́стигти (С. Аф.), охоло́нути, прохоло́нути, ви́холонути, прочахнути, вичахнути, ви́чахти (С. Аф.). — Не минуло й місяця — кохання остигло. Лев. В. — Простиг поезії весь жар. К. Х. — Раз добром налите серце, в вік не прохолоне. К. Ш. — **Остылый, остывший** = ви́стиглий, простиглий, прохоло́нутий, оста́лий. — Нема кому останого серденька пагрітн. К. Ш.

Ость = 1. Arista — ость (С. Пар.), остю́к (С. Жел.), оста́к (С. Жел. Пар.,) вус (С. Пар.).

2. анат. Spina — хребе́т. С. Жел.

Осуждать, осуди́ть = 1. осуждати, осуди́ти, засуди́ти, присуди́ти. — Засудили його в острог на три місяці.

2. осуждати, суди́ти, пересу́жувати, суда́чити, гу́дити, га́нити, ганьби́ти, осуди́ти, зга́нити, оганьби́ти, поганьби́ти. — Ох і вийшла б я... так судять, гудять кращі люди, хотять же нас розлучити. п. п. — Ой так люди так суди судять, та все мого та свекора гудять. п. п. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не туди. п. пр. — Робім добре — пехай нас люди не́ гудять. С. Л. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. п. пр. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. п. пр. — **Осуждающій** = пересу́дливий.

Осужде́ніе = суд, осу́да, обоу́да. — Смерть не така страшная, як осуда людська. п. п. — Що коли б я уважав на людську осуду. Кн.

Осу́нуться = 1. знарніти, понарніти, під'у́пасти.

2. обсу́нути ся.

Осуша́ть, осу́шивать, осуши́ть, ся = 1. обсу́шувати, вису́шувати, обсуши́ти, ви́сушити. — Висушив болото.

2. вису́шувати, вихиля́ти, ви́сушити, ви́хилити. — Він за один ковток чи малий водянчин так і висушив. Кв.

3. просиха́ти, обсиха́ти, суши́ти ся, просо́хнути, обсо́хнути, обсуши́ти ся, пересу́шувати ся.

Осу́шка = су́шка.

Осуществля́ть, осуществи́ть = виповня́ти, сповня́ти, дово́дити до кінця́, ви́повнити, спо́внити, ся (С. Пар.), ви́конати, справди́ти, ся (С. Жел.), осу́щи́ти (С. Жел.). — Чи справдила ся його надія?

Осчастли́вить = ущасли́вити, зробити щасли́вим. — Думала ущасливити його, а він її до трупи довів. Кн.

Осыпа́ть, осы́пать, ся = 1. обсипа́ти, осипа́ти, посипа́ти, обси́пати, поси́пати, ся. — Молодих обсипають зерном. — Обсипалось листя. — Жито осипалось.

2. висипáти, вúсипати, обкúдати, поприщити. — Висипало на губах.
3. осипáти ся, обвáлювати ся, завáлювати ся, осúпати ся, обвалúти ся, завалúти ся. — Земля обвалила ся в колодязї. — Глинище завалило ся.
4. витрíпувати ся, вистрíпувати ся, обтрíпувати ся, вúтрíпати ся і т. д. (про тканину). — Рукава вистрíпались.

Осырѣть = д. Отсырѣть.

Ось = вісь, óся (С. Л.), залїзна питаба під деревяною вісю — підсóк, та частина осї, на котрій крутить ся колесо — макогíн. — Вісь ухомилась. — На кілки чи на ось — усе купи. Хар.

Осьмёрка, осьмóй і т. д. = д. Восмёрка, восьмóй і т. д.

Осѣдáть, осѣсть = осїдáти, сїдáти, надсїдáти, осїсти, сїсти, надсїсти. — Хата осїдає.

Осѣдлáть, осѣдлывать, ся = осїдлáти, окульбáчити (С. З.), сїдлáти, кульбáчити. — Сїдлай коня вороного, мій брате козаче! По нас в свiтї широкому нїхто не заплаче. К. Ш. — Ой кульбач, чесний отче, коня вороного. н. пр. — Окульбачили, мов скотину. Гух. Ар.

Осѣдлость = осїлість (С. Жел.), осéлість, осéля (С. Жел.), посїлля, жúтло (С. Л.). — Приїхавши в который повіт, де осїлости не мають. Ст. Л.

Осѣдлый, ло = осїлий, ло. — Тодї у Татар було вельми ще мало прихильности до життя осїлого. Пр.

Осѣменúть, осѣменáть, ся = засїяти, обсїяти, засївáти, обсївáти, ся.

Осѣнúть, осѣнять, ся = 1. отїнúти, отїняти, ся. — Як же се він говорив, постане хмара, тай отїпала їх. К. Св. П.
2. благословúти, благословлять, ся, хрестúти ся, перехрестúти ся.

Осѣрúвать, осѣрить = сїрчити, посїрчити.

Осѣсть = д. Осѣдáть.

Осѣтить = обкúдати сїтями, обтепéтити.

Осѣчка = óбмах. — Дав обмах. Нік.

Осязáніе = дотикáння (Б. Н. С. Жел.), дóтик (С. Жел.), доторкáння, дóторк (С. Пар.), мáцання.

Осязáтельный = дотикáльний.

Осязáть = дотикáти (С. Жел.), мáцати.

Отáбориться = отáборитись, тáбором, копнóм стáти.

Отáнивать, отонúть, ся = тонúти (С. Ш.), тончúти (С. Ш.), потонúти, потончúти, ся. — Не тони, не мани, на цїлий бунець завали. н. пр.

Отáплывать, отопúть, ся = топúти (С. Ш.), опáлювати, натопúти, ся. — Чуну хату топати — свої очі сліпити. н. пр. — Опалюєм хати соломою та буряпом, бо дров у нас не має.

Отáптывать, отоптáть, ся = топтáти (С. Ш.), обтóптувати, притóптувати, обтоптáти, притоптáти, потоптáти, ся. — Притопчи землю, щоб рівненько було. — Дай, Боже, потоптати і того року дiждати. н. пр.

Отáчивать, оточúть, ся = д. Обтáчивать.

Отбáвить, отбáвливать, отбавлять, ся = відбáвити, збáвити, відбавлáти, збавлáти, ся. — Заправив дуже дорого, та ни потiм почав збавляти.

Отбáгриваться, отбáгриться = відпíхувати ся, відпихáти ся, відпихнýти ся, відпíхнути ся. — На силу відпихнувся від берега.

Отбарабáнить = відбарабáнити, перебарабáнити.

Отбесѣдовать = перебалáкати, перебесíдувати, перемóвити, скінчити розмову. — Годї вам балакати — пора спати. — Та вже все перебалакали.

Отбúвать, отбúть, ся = од(від)бивáти, одбúти, ся; од(від)боронúти, одборонúти, ся. — Дались відбити у Татар Побужжя. Пр. — Одбив замóк і покрав. — **Отбúться отъ рукъ** = розледащíти, розпéстити ся, розпустúти ся. (Д. під сл. Избаловáться, Избездѣльничаться, Изобльничаться).

Отбывнóй = відбивнúй.

Отбирáть, отобрáть = 1. од(від)бірáти, від(од)ібрáти. — Подарував було, а потім одібрав назад. — **Отбирáть мнѣніе** = збірáти голосú.
2. вибірáти, од(від)кладáти, вибрати, відкласти.

Отблаговѣстить = перебláговістити.

Отблагодарúть = од(від)дячúти (С. З. Л.), віддякувати. — Я живу буду, то вам не забуду, а щож побачу, то ласкою одплачу. н. п. — Я оддячу вам за признань вашу. Ст. Г. — Я тобі оддячу. н. п. — Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій. Федь. — Оддячивши йому сто з оком і врагу пекло перебив. Кот.

Отблескъ = блиск, відблиск, відсвіт. — Як побачу на хвилях блиск од сонця, то аж очі заболять. Кр. — Крізь щілину бачимо на стїні блиск од вогню. Кр. —

Блиск проти сонця дає одсьвіт. Кн. — Упертий, а часом хижо-лукавий відбився чорних очей. Лев. В.

Отбій = óдсіч (С. З.), од(від)бій; óд(від)ступ. — Козаки збились до купи і Татари одсіч дали. н. о. — Еней построїв тих отряди, до всїм назначив для осади без одступу на вал їти. Кот.

Отболéть = вúболіти, переболїти і д. Вúздоропéть.

Отбóрный = одбірний, вибóрний (С. Л.), добірний, вибірний, одбóрний (С. Л.), опрічний, чільний. — Построївши Рутульців в лаву, одбірних молодців на славу. Кот. — Пиво добре задніпровське, вибóрна дулівка, калинівка і терпівка. Макар. — Поприносив туди що добірнїші пляшки вина та старого вишняку. Бар. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд. — Умом і храбростю своєю в опрічнее попав число. Кот. — Лавець добірно, аж хороше. Лев. В.

Отбойривáться, отбоáриться = одмовля́тися, ухиля́тися, одкру́чуватися, викру́чуватися, одмóвитися, ухили́тися, одкрути́тися, одверті́тися.

Отбрáсывать, отбрóсить = 1. од(від)кида́ти (С. Л.), одки́нути. — Одкинув хеть від себе. — Кращу рибу бере, а дрібну одкидає.

2. од(від)бива́ти, од(від)сьвічувати, одбúти, сп. — Місяць відбивав від себе сегашний сьвіт. Де-що про Сьв. Б.

Отбрúвать, отбрúть, ся = 1. кінча́ти, скінчи́ти голїння, виго́лювати, ви́голити, поголи́ти, ся. — Тільки що виголив ся, зараз одпг ся і пішов.

2. од(від)різувати, відрізати, відруба́ти. — Я йому так відрізав, що вдруге не буде до мною словами грати.

Отбрóсать = пооД(від)кида́ти.

Отбрóсить = д. Отбрáсывать.

Отбрóсокъ = покúдька, по́кидь (С. З.), непотріб. — Ще воно не покидька. С. З.

Отбрызовáть = од(від)лупи́ти, одпимага́ти, одчухра́ти і т. д. д. Бить.

Отбрыля́ть = перебушувáти, перебу́рхати, переклекотїти. (Д. Бурля́ть). — Море переклекотїло — тепер саме їхати.

Отбушевáть = перебушувáти, перебуя́ти, перешуровáти. (Д. Бушевáть).

Отбывáніе = од(від)бува́ння, одбу́ток С. Л.)

Отбывáть, отбы́ть = 1. од(від)бува́ти, одбу́ти. С. З. Л. — Одбув панщину. — Жменю придана не відбудеш. С. Л.

2. од(від)їздúти, од'їхати. — Три дні гостювали у нас, та вже на четвертий од'їхали.

Отбѣгáть, отбѣжáть = од(від)бігáти, одбігти. — Одбіг геть далеко, та тодї й почав лаятись.

Отбѣгáть = 1. одбігати, переста́ть бігати. 2. набігати, натоми́ти (біганням ноги).

Отбѣлúвать, отбѣли́ть = білúти, побіля́ти, вибíлювати, побілúти, ви́білити. — Побілив стїни. — Білити полотно.

Отбѣлка = білїння, по́білка.

Отвáга = од(від)ва́га. — Одвага мед-вино пъе, одвага і кайдани тре. н. пр.

Отвáдить, отвáживать, ся = од(від)на́дити, од(від)учúти, од(від)лучúти, одна́жувати, ся і т. д. — Треба відпадити, щоб не ходив більше. — На силу од'учив його од сього. — Пора вже тебе відлучити.

Отвáживаться, отвáжиться = ва́жити ся, од(від)ва́жувати ся, зва́жувати ся (С. Аф.), одва́жити ся, вважити ся, пітú на відва́жне. (Пр. д. під сл. Осмѣли́ваться).

Отвáжность = од(від)ва́га.

Отвáжный, но = од(від)ва́жний (С. Л.), відва́жливий (С. Л.), сьмíливий, голїнний. — Пан Сава Чалий голїнний, хоробрий. І. Г.

Отвáливать, отвалúть, ся = 1. од(від)ва́лювати, одвалúти, ся. — Одвалив камінь. — Цегла одвалила ся.

2. од(від)ча́лювати, од(від)пíхувати ся (від берега), одча́лити, одпíхнути ся. — Тільки що відчалили, як схопила ся буря.

Отвáлъ = 1. од(від)ва́л. — Есть до отвáлу = д. Досыта.

2. од(від)ча́лювання, одча́л. — Идтú, брать на отвáлъ = одча́лювати. (Д. Отвáливать 2).

3. полúчка (у плузí або в сосі, що одвертає скибу).

Отвалúть = 1. вúвалити (на пр. повсть, сукно), ви́качати (на пр. тісто).

2. одлупи́ти, одчухра́ти і т. д. д. Бить.

Отвáривать, отварúть, ся = од(від)ва́рювати, вúварювати, одварúти, вúварити, ся.

Отвáрка = вúвар, вúварка. С. Жел.

Отварнóй = од(від)варнúй, вúварнúй.

Отвáръ = од(від)вáр, ю́шка (од вареної риби або м'яса), щерба́ (од риби), цíд (од висівок).

Отвезтú = д. Отвозúть.

Отвергáть, отвéргнуть, ся = од(від)кида́ти, од(від)верта́ти, одмовля́ти, ся (С.

ж.), врика́ти ся, дура́ти ся, одки́нути, одверну́ти, одмо́вити, ся, врікти́ ся, од-(від)дура́ти ся.

Отвердѣва́ть, отвердѣ́ть = твердіти, тве́рднути, (більше) — твердішати (С. Ш.), затве́рдпути і т. д. д. **Затвердѣва́ть.**

Отвердѣ́лый = ствердíлий.

Отве́рженецъ, отве́рженникъ, ца = закля́тий, про́клятий, та. — І всі регочуть ся, сьміють ся і всі танцюють. Тільки я, непаче закля́тий, дивлю ся й нишком плачу я. К. Ш. — Марко проклятий. Стороженко.

Отве́рстіе = о́твір (С. Жел.), ро́атвір (С. Жел.), дірка (С. З.), в улику — о́чко, вічко в муз. струменті — голосни́к. — Отвір, з котрого у вулкані бурхає огонь або дим і муд. Зем. — Вліз у дірку.

Отвёртываніе = од(від)верта́ння, одкру́чування.

Отвёртывать, отвертѣ́ть, отверну́ть, ся = 1. од(від)кру́чувати, од від)вірчувати, одкрути́ти, одвертíти, одверну́ти, ся. — Відкрутити гайку. — Одкрутив голову курці.

2. од(від)верта́ти, ся (С. Л.), одверну́ти, ся. — Не дивить ся на мене, одвертається. — Мотря одвернулась до вікна і вперве заплакала. Лев. — Щось усе одвертав ся од дверей, неначе нічого не чув. Лев. В.

Отвёртываться, отвертѣ́ться = од(від)кру́чувати ся, одкрути́ти ся. — Ти вже від цього діла не відкрутиш ся.

Отвести́ = д. **Отводи́ть.**

Отвива́ть, отви́ть, ся = одвива́ти, од(від)кру́чувати, од(від)су́кувати, одви́ти, одкрути́ти, одсука́ти, ся; пови́ти, посука́ти, пересука́ти. (Д. Вить, ся). — Хміль одвив ся од тичини. — Вже всі нитки посукали.

Отвиля́ть, отвиля́ть, отвильну́ть, ся = викру́чувати ся, відкру́чувати ся, одви́кувати, уника́ти (С. Ш.), ухиля́ти ся (С. Ш.), ви́крутити ся, відкрути́ти ся, одви́кнути, уни́кнути (С. Ш.), ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), крутька́ да́ти. — Мій наймит все одвикує од роботи. Лев. — Годі тобі уникати, признавай ся по правді. Кн. — Він було спершу й згодив ся, а потім того крутька дав.

Отвинчивать, отвинти́ть, ся = од(від)шрубо́вувати, од(від)кру́чувати, од-(від)вірчувати, одшрубува́ти, одкрути́ти, одвертíти, одверну́ти, ся.

Отвиса́ть, отви́снуть = обвиса́ти, обви́снути.

Отви́слый = обви́слий.

Отвлека́ть, отвле́чь, ся = 1. од(від)тяга́ти, од(від)волі́ка́ти, одтягти́, одволокти́. — Одволік за двір тай кинув.

2. од(від)верта́ти, од(від)хиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — **Отвлека́тельный** = одворо́тний. — Воно, кажуть, одворотне, як горчишник. Нік. — **Отвлека́ться отъ заня́тій** = одрива́тись од робо́ти.

Отвлеченіе = од(від)тяга́ння, од від)верта́ння.

Отвлечённый = 1. одтя́гнутий, одволо́чений, одве́рнутий.

2. відлу́чний (С. Нар.), уносо́рний (Ки.), абстракційний.

Отвнѣ́ = зве́рху, з'окола.

Отводи́ть, отвести́ = од(від)во́дити (С. Л.), одвести́, кого силою — одпровади́ти. С. Л. — **Отводи́ть квартиры** = розво́дити по кварти́рах, ста́вити на посто́й.

Отво́дный = 1. обводний. — Обводний рів.

2. од(від)ве́дений, призна́чений.

Отво́докъ = од(від)во́док, од(від)ро́сток, рівка, рівочка, щі́па. — Посадив рівочку, а вона й прийнялась.

Отво́дъ = 1. одві́д. — Дѣлать отводъ глазъ = ману́ пуска́ти.

2. кри́ла (у санок).

Отвоева́ть = од(від)воюва́ти.

Отвози́ть, отвезти́, отве́зть = од(від)во́зити, одвезти́.

Отво́зъ = од(від)ві́з, відво́зка.

Отволакивать, отволочь = д. **Отволо́кать** 1.

Отвора́живать, отворожи́ть = 1. од(від)воро́жувати, од(від)чаро́вувати, одворожи́ти, одчарува́ти, од(від)ше́птувати, одшепта́ти.

2. ста́вити на сир, гріти на сир, поста́вити, нагріти на сир.

Отвора́чивать, отверо́тить, ся = 1. од(від)верта́ти, одверну́ти, ся. — Треба одвернути колоду. Д. ще під ся. **Отвёртывать, ся** 2.

2. од(від)горта́ти, одгорта́ти, одгорну́ти, одігну́ти, ся. — Одгорнув поли. — Одігнуло ся з краю і стирчить.

Отвора́ть, отвори́ть, ся = од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Я ж дожидала, я и выглядала, воріточка відчинила. н. п. — Ой дівчино, дівчино, відчини, сама собі придонька не вчини. Ой не буду, коваленьку, відчинять, бо ти будеш, серденько, вогт-

вать. п. п. — До вікна вона підходить, одчиня вона його. Чайч. — Він убрався в одну хвилину, мерщій двері одчинив. Ст. Г. — Зараз слуги одчинили браму, в поле чисте вибігли далеко. Ст. С. — Широкі ворота були одчинені навстіж. Лев. — **Отвора́ть** ча́сто две́ри = рипатися. — **Отвора́ть** кровь = пуска́ти кров.

Отворожи́ть = д. **Отвора́живать.**

Отворотить, ся = д. **Отвора́чивать.**

Отворо́тный = 1. од(від)воро́тний. — Одворотне зілля. Піс.

2. од(від)кладни́й, виложи́стий. — Виложистий комір. — **Отворо́тные рукава́** = вильо́ти. С. З.

Отворо́ть = 1. од(від)ворот.

2. в одежі — од(від)кла́д, вило́га (С. Жел.).

Отвратительный, но = ги́дкий, ги́дко, бри́дкий, бри́дко, оги́дний, но, обри́дливий, во, гидостний, но, обри́дливий, во, осору́жний. С. З. Л. — Стецько стидний, Стецько брядкий! Цур тобі, відчепи ся. Ка. — Гидко дивитись на його. — Який він мій осоружний! — А тюрмою пахне йому рідна хата, обридлий, огидлий свій рідний поріг. К. Х.

Отвраща́ть, отврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся — **Отвраща́ть взоръ** = одвертатися. — Чи ти мене, Боже милий, на віки забуваєш? Одвертаєш лице своє, мене покидаєш? К. Ш.

Отвраще́ніе = 1. одверта́ння, од(від)ворот.

2. оги́да (С. З.), о́гидь (С. Л.), не́хіть (С. Л.), брид і д. **Омраще́ніе.**

Отвсю́ду = д. **Отовсю́ду.**

Отвыка́ть, отвы́кнуть = одвика́ти, одви́кнути, од(від)на́дитись (Сп.).

Отвѣва́ть, отвѣ́ять, ся = одвіва́ти, одві́вати, одві́яти, ся. — Багато полови одвіялося.

Отвѣ́дывать, отвѣ́дать = 1. коштува́ти, скакува́ти, покоштува́ти, поскакува́ти, (коштуючи випить або зъісти багато або усе — ви́коштувати, скоштува́ти. С. З. Л. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Дай панові покоштувати а він і гамкне. н. пр. — Ого, стільки ви́коштував!

2. про́бувати. спро́бувати, попро́бувати (С. Л.), зазнава́ти, зазна́ти. — Зазнав і я колись щастя.

Обвѣнча́ть = обві́нча́ти, повінча́ти, перевінча́ти. — Ми в церкву, а їх уже перевінчали.

Отвѣ́сить = д. **Отвѣ́шивать.**

Отвѣ́сный, но = сторчови́й, стрімкий, сторч, навсторч, стрімко.

Отвѣ́сокъ, отвѣ́съ = оливни́ця (С. Пар.), грунтвага, стро́на, по́вісь.

Отвѣ́тить = д. **Отвѣча́ть.**

Отвѣ́тный = одві́тний, одно́вний, одповідний.

Отвѣ́тственность = од(від)повіда́льність, одві́ча́льність. С. Жел. Пар.

Отвѣ́тственный = од(від)повіда́льний, одві́ча́льний. С. Жел.

Отвѣ́тствовать = 1. д. **Отвѣча́ть.**

2. одві́ча́ти, одві́тувати (С. З.).

Отвѣ́тчикъ, ца = одві́тчик, одповідник, ця (Ст. Л.).

Отвѣ́тъ = одві́т (С. Л.). відві́т (С. Жел.), о́тпо́відь (С. Ж. З. Л.), ві́дповідь (С. Жел.), тільки на словах — о́д(від)хо́ва, од(від)ка́з (С. Л.), тільки на письмі — о́д(від)пис (С. З. Л.), о́д(від)пи́ска. — Що хоч спитай, на все, як слід, розумний зараз дасть одвіт. К. Ст. — Не письменний я, так не знаю, яку тобі на се одповідь дать. О. Ст. — І тільки одповідь мав дати і гаїв царський свій показати. Кот. — На питання був скупим, а щедрим на одмови тільки.. Ст. Г. — Не питайсь ти ніколи про це, бо одмови дать не зможе вона. Чайч. — Вдивляв ся у темряву, неначе на їй написана одмова на питання. Пісоч. — На це письмо дайте о́дпи́ску. Лев. — **Въ отвѣ́тъ** = на о́дповідь. — А почувши на одповідь, що ще.. Лев. В.

Отвѣча́ть, отвѣ́тить = 1. од(від)повіда́ти, од(від)ковля́ти, одповіда́ти, одповісти, одно́вити, тільки на словах — од(від)ка́зувати, одріка́ти, одказа́ти, одректи́, на письмі — од(від)пи́сувати, одписа́ти. С. Жел. З. Л. — Той його питає, а Іван стисну́в плечима, тай одповідає. Руд. — Їхав козак дорогою: „помогай Біг, женче!“ вона-ж йому відповіла (по другій одмінї: одказала): „здоров бувай, серце!“ н. п. — Ми сей лист розберемо на волї і одмовим, розібравши діло. Ст. Г. — Ой піду я до синочка на широкі лавки, а невістка одказує: не треба нам мамки. н. п. — Ой прийшов він під вікончє: „добривечір, серце!“, вона-ж йому одказує: „забий жінку перше“. н. п. — Одріка йому сестра Галина: ох, мій брате. Ст. С. — Одріка на те королева: не турбуй ся, молодице сестро. Ст. С. — А він йому і одписує. Кп.

2. д. **Отвѣтствовать** 2.

3. од(від)повіда́ти, одповісти. — Адміністрация тодї-б тільки була думою, коли-б вона відповідала народнім змаганням. Бар. О.

Отвѣшать = повішати, порозвішувати. — Вже усі сорочки повішали.

Отвѣшивать, отвѣсить, ся = од(від)ва́жувати, зва́жувати (С. Аф.), одна́жити, зва́жити, ся. (С. Аф.) — Одважив йому пуд солі. — Зважив на терезах. — **Отвѣсить поклóнъ** = уклони́ти ся низе́нько. — **Отвѣсить ударъ** = вда́рити си́льно, гепнути, бу́хнути (С. Аф.). стусана́ти. — Гепнув по шиї, неначе каміюкою. Дмитренко — Кум мірошник.

Отвѣять = д. **Отвѣвать**.

Отвя́зывать, отвязáть, ся = 1. од(від)вя́зувати, одв'яза́ти, одъяза́ти, ся. — Одв'яжи коня од воза.

2. од(від)чéплювати ся, одчепи́ти ся (С. З. Л.), од(від)кара́скати ся, збу́ти ся, позбу́ти ся, од від пе́катч ся, спе́кати ся. — Вже й не знаю, як од тебе одчепитись. Лев. — На силу одчепив ся од його. — Ніяк од його не одпекаюсь. Бар. — Як міг його спекатись?

Отгáвливать, отговéть, ся = одбува́ти говіння, одговіти, ся.

Отгадáть = д. **Отгáдывать**.

Отгáдка = од(від)га́дка, розга́дка.

Отгáдчикъ, ца = од(від)га́дчик, ця, уга́дчик, ця (С. Ш.), уга́дько. — Бути тобі угадьком. н. пр.

Отгáдываніе = од(від)га́дування, уга́дування. (С. Ш.)

Отгáдывать, отгадáть = од(від)га́дувати, уга́дувати (С. Ш.), вга́дувати, розга́дувати, одгада́ти і т. д. — Сім загадок загадаю. Одгадаєш — моя будеш, не вгадаєш — дурна будеш. н. п.

Отгáнивать, отогнáть = д. **Отгонáть**.

Отгáщивать, отгостúть = од(від)го́стювати, одгостювáти, одгости́ти.

Отгибáть, отогнýть, ся = од(від)гинáти, оді(віді)гну́ти, ся.

Отгúбка = од(від)гинáння.

Отглагóльный = од(від)глагóльний. С. Жел.

Отгладúть = погла́дити, перегла́дити, попрасува́ти. Вже усі сорочки погладила.

Отгнивáть, отгнúть = од(від)гнива́ти, одгни́ти, поодгнива́ти.

Отгнусúть = прогугни́вити, перегугни́вити.

Отговáриваніе = одмовля́ння.

Отговáривать, отговорúть, ся = 1. од(від)мовля́ти (С. Л.), одгово́рювати (С. З.) розра́жувати (С. Л.), одра́жувати, одмо́вити, одговори́ти, одра́дати, розра́дати (С. З. Л.), розра́яти (С. З.). — Хотів їхать, та люди одрадили. — Нехай його і не буде, розрадили злиї люди. н. п.

2. од(від)мовля́ти ся (С. З.), викопля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)бра́хувати ся (С. З.), одмо́вити ся, одкрути́ ся, одбреха́ти ся. — Одмовляв ся, а стара дівка хорошого женика, н. пр. — Їдичі улещали її одружитись в Петром, але довго одмовлялась, та разом згодилась. О Ст. — Нічим не вимовляючи ся, повинен до суду стати. Ст. Л. — Вони спершу давай відбріхувати ся, боячись признаватись. Н. О. (Д. ще під ся. **Отказываться**).

Отговорúть = 1. д. **Отговáривать** 1.

2. од(від)мо́вити, ся, переговори́ти, скінчи́ти мо́ву. — Очки-ж мої нарешті одвинили ся, уста-ж мої сахарнаї одмовили ся. н. п. — Переговорив один, тоді другі став казати.

Отговóрка = од(від)мо́ва, од(від)мо́вка (С. Жел. Л.), ви́мовка (С. Л.), відгові́р, ка, відмо́га, відпі́рка. — І тим вимовку чинили, їм о таковом чоловіку не відом. Ст. Я.

Отговéть = д. **Отгáвливать**.

Отголóсокъ = о́д(ві́д)голос (С. Жел.), од(від)гомі́н (С. Жел.), о́д(від)ляск, відля́ск (С. Жел.), од(від)гук (С. Жел.), відля́ски (С. Л. Жел.), луна́ (С. Жел. З. Л.). — Невже ти справді сумом тих сумуєш, що нам луна пісень твоїх лунав. К. Б. — І гомін пропав той тихий голос, тільки луна в гаю гула. К. Ш. — Як дав йому по губах, аж відлясок пішов. Мир. — Крикнув я на ліс, аж відляски по лісу покотились. Си.

Отгóнка, отгóнъ = відгі́н.

Отгонáть, отогнáть = 1. од(від)гоня́ти, одго́нити, прогоня́ти, розгоня́ти, одігна́ти, прогна́ти, розігна́ти. — Одігнав теля в череду. Та вже одігнав. — Прогнав собак. — Почав читати, тай розігнав сон.

2. од(від)бива́ти, од(від)гоня́ти, займа́ти (С. Аф.), одбі́ти, одігна́ти, зайня́ти. (С. Аф. З.) — Чи його убито, чи в полон занято? н. п. — Не пускай коней у ліс овес, а то займу. С. Аф. — Займи чергу. С. Аф.

3. перегоня́ти, перегна́ти. — Вже усю горілку перегнали.

Отгорáживать, отгородúть, ся = од(від)горо́жувати, одгородúти, ся, мурова́ти = од(від)мурова́ти, ся.

Отгорáть, отгорéть = 1. од(від)гора́ти, одгорі́ти. — І стіл було загорів ся, та тільки край одгорів.

2. перегора́ти, вигора́ти, перегорі́ти, ви́горіти. — Вже усе перегоріло.

Отгорева́ть = перегорюва́ти, пересумува́ти, перетужи́ти.

Отгоре́ть = д. **Отгора́ть**.

Отгости́ть = д. **Отга́щивать**.

Отграни́чивать, отграни́чить = д. **Отмежёвывать**.

Отгреба́ть, отгрести́ = од(від)грі́бати, од(від)гортати (С. Л.), одгрести, одгрома́дити, одгорну́ти. — Відгромадь сі́но. — Одгорни жар. — Почали гребти, та на силу одгребли од берега.

Отгреми́ть = перегреміти, од(від)греміти, перегуркоті́ти.

Отгрыза́ть, отгры́зть = од(від)гризати, одъ(відъ)їда́ти, одгри́зти, одъїсти.

Отгу́ливать, отгуля́ть, ся = од(від)гу́лювати, одгуля́ти, ся.

Отдава́ть, отда́ть, ся = 1. од(від)дава́ти, видава́ти, здава́ти, одда́ти, ся, ви́дати, зда́ти. — Відав усе, що було у його. — Здав землю у посесію. — **Отдава́ть въ долгъ, взаймы** = д. під сл. **Дава́ть**. — **Отдава́ть обра́тно** = верта́ти, верну́ти. — Верни усе, що я дав тобі.

2. од(від)бива́ти, о́тбити, ся, затруди́ти. — Ця рушниця дуже одбиває. — Палиця затрудила в руку, як я вдарив об камінь. Лев.

3. од(від)шика́ти, одши́хувати, од(від)ча́лювати, одшихну́ти, ся, одча́лити. — **Отда́й прича́лъ** = одча́люй!

4. розляга́тися, розтина́тися (С. З.) луна́ти (С. З.), од(від)кликати́ся, одгу́куватися луно́ю, розітну́тися, залуна́ти. — Грюкот рушниць розтинався далеко. — Луна розтинається у лузі. С. З. — Розітнув ся гучний вибух геть по над водою, розітнувсь і десь далеко одгуднувсь луною. Чайч. — Той галас по гаю одлунав ся на около луною. О. Ст. — То щось гукне: Хихо! Хихо! Та й піде гук по темному бору, як луна. М. В. — І мов сила нова у грудях прибуває і в душі якісь сьпіва лунають. Сам. — Чи гудуть то буйні вітри в морі, чи гуркотять гармати, аж луна у зелених горах. Ст. С. — Ох, як важно те слово „салдат" залунало у мене на серці. Кн.

5. од(від)ганя́ти, од(від)го́нити (про дух, смак). — Чого нав ся, тим і відгонить. н. пр. — Чимсь огидливим морально відгонить сей вчинок. Кн. — Панством від неї відгава. Кн.

6. ле́гшати, поле́гшати, поле́ншати, одли́гнути (С. З. Л.), ущу́хнути (С. Ш.), затихнути (про мороз, хворобу). — Дуже великий був мороз зранку, а далі трохи одлигнуло. — **Больно́му отдало́** = слабо́му поле́гшало.

7. осла́бнути, осла́бти (С. Л. Про натягнуту вірьовку). — **Отдалъ Бо́гу ду́шу** = ду́шу Бо́гові віддав, жартливо — пішла душа́ на вивиринки. (Кот.) — **Отдаю́ на ва́шу во́лю, на вы́боръ, на усмотре́ніе** = спускаюсь на ва́шу во́лю, здаю́ся на вас, на ва́шу ла́ску. — **Отдава́ть паруса́** = розпуска́ти вітрила. — **Отда́ть повеле́ніе, приказъ** = звелі́ти (С. Аф.), загада́ти (С. Аф.), наказа́ти. — Звели — і все буде зроблено. — Загадав, щоб на завтра усе було. — **Отда́ть я́корь** = ки́нути я́кір, ста́ти на я́кір.

Отдава́ливать, отдави́ть = од(від)да́влювати, оддави́ти, од(від)ти́снути. — **Ему́ никто́ ноги́ не отдави́ть** = ніхто йому́ в ка́шу не наплює, йому ніхто на хвіст не насту́пить. н. пр.

Отда́вна = д. **Неда́вна**.

Отда́ивать, отдои́ть = видо́ювати, ви́доїти.

Отдале́ніе = 1. од(від)лале́ння.

2. далина́, далечина́, далече́(і)нь, да́леч (С. Л.), дале́кість, одле́глість (С. З.).

Отдалённость = дале́кість.

Отдалённый, но = од(від)ла́лений.

2. дале́кий, да́льній, дуже — далечени́й (С. Л.), оддле́глий (С. З.). — Одлеглий край. Орлик. С. З.

Отдали́ть, отдали́ть, ся = од(від)дали́ти (С. Л.), удали́ти, ся (С. Ш.), дали́ти, оддалити, удали́ти, ся (С. Ш.) — Їдемо в рідне село все далі́е од вас. Кн.

2. од(від)сторони́ти, од(від)лучи́ти, осторони́ти. одлучи́ти, ся. — Відсторонив його од сього діла.

3. одвёрта́ти, одхиля́ти, одверну́ти, одхили́ти. — Треба по троху одвертати його од сього товариства.

4. ухиля́тися, ура́тися, ухили́тися (С. Ш.)

Отда́ніе = од(від)дання.

Отдари́вать, отдари́ть, ся = од(від)дарову́вати, одда́рувати.

Отда́тчикъ = од(від)да́тчик. — Оддатчики повставали, бистрі ніжки розвували, білі ручки розвязували, та й повели у сьвітлицю. н. п.

Отдáть = д. **Отдавáть.**

Отдáча = од(від)данн́я, од(від)дáча. — Позичив без оддачі.

Отдвигáть, отдви́нуть = д. **Отодвигáть.**

Отдвижно́й = висувни́й.

Отдежу́ривать, отдежу́рить = одбувáти, одбу́ти чергу.

Отдёргивать, отдёрнуть, ся = од(від)сми́кувати, одсмикну́ти, ся.

Отдира́ть, отодра́ть, ся = од від)дира́ти, од(від)рива́ти, оді(віді дра́ти, од(від)дéрти, оді(віді)рва́ти, ся, кору, шкуру — облу́плювати, лупи́ти, облупи́ти, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чахну́ти. — **Отдира́ть** (про танці) = вати-на́ти, вити-на́ти. — Він несамовито вити-нав з нею гопака. Бар. — **Отодра́ть** кого́ = (різками, батогом то-що) — од(від)-чухра́ти, од(від)шмага́ти, од(від)лю-ба́рити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити, ви́хльостати, ви́стьобати, (за волосся) — ви́скубати, одску́бти, ви-чу́бити, ви́драти.

Отди́рокъ = шмато́к, кла́поть, здр. шма-то́чок, кла́птик (С. З.) — Написав на якомусь клаптику.

Отдпева́ть = переднюва́ти.

Отдои́ть = д. **Отдава́ть.**

Отдохнове́ніе = од(від)почи́н(в)ок, опо-чи́н(в)ок, спочи́н(в)ок, на малу годину — перепочи́н(в)ок; од(від)почива́ння, од-(від дихання: — Ще-ж попасать коня треба стать на одпочинок. Гул. Ар. — Нам через його сну нема, ні одпочинку, і на годинку. Зінк. — Там моє місце і доля єдина, доля робітника без одпочинку. Чайч. — По над річкою Самарою одпочивок мали. н. д. — Проти города приставали, там собі опочивок мали. н. д. — Не сам же я плачу, плачуть карі очі, не дають спочинку ані в день, ні в ночі. н. п.

Отдохну́ть = д. **Отдыха́ть.**

Отдуба́сить = од(від)дуба́сити, оддупи́ти, оддупцюва́ти.

Отдува́ть, отду́ть, отду́нуть, ся = 1. од-(від)дува́ти, од(від)ду́хувати, оддýти, оддиху́ати, оддиухну́ти, ся.

2. дух перево́дити, од(від)ди́хуватися, од(від)са́пуватися, перевести́ дух, од-ди́хатися, одса́патися. — Утомив ся, на силу дух переводить. — Ви́бігав, а тепер відсапує ся.

Отду́мывать, отду́мать = переду́мувати, переду́мати.

Отду́нуть, ся = д. **Отдува́ть, ся.**

Отду́ть = 1. д. **Отдува́ть.**

2. одлупи́ти, одлупцюва́ти, од(від)-шмага́ти, од(від)чухра́ти, оддуба́сити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити (Д. Бить) Вишпарили різками. — Одчухрали на всі боки.

Отду́шина = про́дух, проду́хвина, дір (Ки.), в муз. струменті — голосни́к.

Отду́шникъ = душни́к.

Отдыха́ть, отдохну́ть = од(від)почива́ти, опочива́ти, спочива́ти, од(від)почи́ти, опочи́нути, спочи́ти, спочи́нути. трохи-перепочива́ти, перепочи́ти, припочи́ти, з отарою, гуртом, чередою = тирлува́ти. — Жила-ж вона, жала, стала спочивати. п. п. — З роботою поспішають, а в неділю спочивають. Ряб. — Цитьте вітри, спіть буйні! Горя не будіте! Дайте мій молодому хоч на час спочити! Мет. — І спочинуть невольничі утомлені руки і коліна одпочинуть кайданами вкуті. К. Ш. — Після обіда батюшка лягли спочивать. Лев.

Отдыхъ = одпочи́нок і т. д. д. Отдохнове́ніе; просьві́ток (С. З.), пільга. — Просьвітку не дає. (С. З. — По вечерницях всі ходили, просьвітку не було дівкам. Кот. — **Безъ отдыха** = не одди́хаючи, не спочива́ючи, без ві́ддýху, без просьві́тку.

Отды́шка = од(від)ди́шка.

Отдыша́ться = од(від)ди́хатися, од(від)-са́патися.

Отдѣ́лать, ся = д. **Отдѣ́лывать, ся.**

Отдѣле́ніе = 1. вилі́ле́ння, од(від)ріне́ння, од(від)луче́ння, од(від)лу́ка.

2. од(від)ді́л, поділ, ви́діл, розділ.

Отдѣли́ть, ся = д. **Отдѣля́ть, ся.**

Отдѣ́лка = д. **Обдѣ́лка.**

Отдѣ́лъ = д. **Отдѣле́ніе 2.**

Отдѣ́лываніе = оброблювання.

Отдѣ́лывать, отдѣ́лать, ся = 1. дороб-ля́ти, доро́блювати, доробити, зроби́ти, поробити, одробити, ся, упора́ти ся. — Нехай це дороблю, та тоді візьмусь за друге. — (Д. ще під сл. Ока́пчивать)

2. обробля́ти, обробити, оздоблюючи — оздобля́ти, львяхува́ти, пяцькува́ти, здобити, вицьвяхувати, вицяцькувати, начисто — ви́хорошити. — Також гарно обробив, що на диво. — Зали музея оздоблені геть ліпше, ніж я сподівав ся. Ки.

3. ні́вечити, псува́ти, паскуди́ти, зні-вечити, понівечити, зопсувати, попсувати, запаскуди́ти, попаскуди́ти. — Замалий час зопсім зні́вечив свиту.

4. д. **Отвя́зываться 2.**

Отдѣльный, но = од(від)дїльний, осóбий, бо, бе, особли́вий, во, осó(і)бний, по, од(від)ру́бний, во, окро́мний, мо, ме, окрі́нний, по, не, окро́мішний, но, рі́зно, на́різно, від иньшої будови — на о́дшибі. — Він живе особливо од нас. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостійних земель. Бар. О. — Смоленські Кривичі жили своїм відрубним від иньших Кривичів життям. Бар. О. — Хата його стоїть на одшибі. Кн. — Вони ремесникують собі на одшибі за селом. Кн.

Отдѣля́ть, отдѣли́ть, ся, = од(від)дїля́ти, од(від)різня́ти, (С. З.), виділя́ти, вилуча́ти, оддїля́ти, одрізни́ти, ви́діляти, ви́лучити, відокро́мити, ся, відстря́ти, розрізня́ти ся. — Пасли отут, тай одрізнялись од своїх. н. о. — Ну. то ви вилучте хоч ягня споміж ваших. Кр. — По весіллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Федь.

Отекáть, отéчь = 1. топи́тись, оплива́ти, слезити, отопи́тись, оплисти. — Сьвічка тонить ся. С. Ш.
2. пу́хнути, набряка́ти, напу́хнути, набря́кнути. — Ноги набря́кли. Лев.

Отéкший = опу́хлий, набря́клий.

Отёкъ = пухли́на. (Кр.) — По всій ногі розлізла ся пухли́на. Кн.

Отемня́ть, отемня́ть = затемня́ти, затемни́ти і д. Оцрача́ть.

Отере́бливать, отеребúть = обрива́ти, обсмикувати, оскуба́ти, обі́рва́ти, обсмика́ти, обскубти.

Отёсывать, отесáть = обті́сувати, обтеса́ти.

Отéцъ = оте́ць, пан-оте́ць, ба́тько, здр. ба́тенько, ба́течко, та́то, здр. та́тко, тату́сь, тату́сьо, та́тцьо, тату́сик, тату́ни, тату́ньо, та́точко, тату́нечко, тату́сенько, тату́сечко (С. З. Л. Ш.) на Буковині вимовляють ся теж — не́ньо, не́нько. — Отець мій по садочку ходить, за поводи коником водить. н. п. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. н. пр. — Богбатько, государь-дядько. н. пр. — Що тато, то не мама. н. пр. — Хто не слухав тата, той послухає ката. н. пр. — Хоч у рідного тата, та не свої хата. н. пр. — Тато добрий, мати не лихая, не боронять погуляти, коли молодая. н. п. — Просила Марусенька свого татусенька: татунечку мій любий, запирай ворота, не впусти Івасечка. н. п. — Заплуталась небога Галя, заридала, татусі і матусі тричі в ноги впала. Макар. — Щирая дядька, підкуем і тятка. н. пр. — Просили татуньо і мамуня і я вас прошу. н. пр. — Я в неньки росла, від неньки пішла, вжеж тота дорі́женька терном заросла. н. п. Б. — Аж так мій ненько по саду ходить, не рідну маму за ученьку водить. н. п. Б. — А неві, у вас мають батько, посилають мене за пивом. Федь. — **Быть отцéмъ, за отцá** = батькува́ти, татува́ти (С. Ш.) Батьку козацький, тоді тобі тут пустувати, час тобі іти на Вкраїну батькувати. н. д. — **Крёстный отéцъ** = хрещéний ба́тько. — **Посажёный отéцъ** = голова́тий ба́тько. — **Быть посажёнымъ** = батькува́ти (С. З.), за ба́тька бу́ти. — Він на весіллі у нас, у Гордія батькував. Кн. — Найменча-сирота заміж од нас виходить, то треба татусеві батькувать. К. Х.
2. пан-оте́ць (С. З.), ба́тюшка (С. Аф. З.) Пішов я до пан-отця на сповідь. — До нас нового батюшку настановили. — **Отéцъ духóвный** = сповідни́к.

Отéчески = по ба́тьківськи. С. Л. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Отéческій = оте́цький (С. Л.), отцéвий; ба́тьків, ба́тьківський (С. Аф. З. Л.), та́тів, та́тівський (С. Ш.) — Отцева і материна молитва зо дна морч ратує, а прокляття у калюжі топить. н. пр. — Батьківське слово не мине, на дні моря достане. н. пр. — Він привітав ся зо мною з татовою ласкою. С. Ш.

Отéчественный = отчи́стий (С. З. Л.), отчи́зний, роди́нний. — Отчисте добро. Орлик. С. З.

Отéчество = оте́чество (С. Жел.), отчи́зна, одчи́зна (С. Жел. З.), ба́тьківщина (С. Пар.) роди́на (С. Л. Пар.), оте́щина (С. Жел.), ві́тчина́ (С. Пар. Жел. Се останне слово вживають ся тільки в Галичан, і у галицьких письменників.) — Отечество на язиці, а в серці облуда. н. пр. (Номис, ст. 182) — А отечество так любить, так за ним бідкує, та так з його, сердешного, кров, як воду, точить. К. Ш.

Отéчь = д. Отекáть.

Отжáрить = 1. зжáрити, пожáрити, попекти, поспáжити і т. д. д. Жáрить.
2. од(від)чухра́ти, од(від)шкрага́ти, ви́парити, ви́шпарити, од(від)дюба́рити. — Вишпарили його різками.

Отжáть = д. Отжимáть.

Отжéчь = д. Отжигáть.

Отживáть, отжúть = 1. од(від)жива́ти, оджи́ти. — Оджило свій вік.
2. од(від)жива́ти, од(від бува́ти, вибува́ти, од(від)слу́жувати, оджи́ти і т. д. — Одбуду сей рік, тай жінку.

Отжига́ть, отже́чь, ся = од(від)па́лювати, одпа́лити. — Опалив кінчик палиці.

Отжи́ливать, отжи́лить = од(від)тя́гувати, одтяга́ти, одтягти́, ви́морочити, заша́рити. — Виморочив у мене 10 карбованців.

Отжима́ть, отжа́ть = 1. видавлювати, витиска́ти, викру́чувати (білизну), од(від)ці́жувати (Сар), ви́давити, вичавити, ви́крутити, одці́дити.

2. од(від)ти́скувати, одти́снути. — На ярмарку в юрбі мене якось одтиснули від товаришів.

Отжина́ть, отжа́ть, ся = обжина́ти ся. обжа́ти ся. — Люди вже пообжинались.

Отжи́нъ = обжи́н, обжи́нка, обжи́нки.

Отжире́лый = одгодо́ваний, годо́ваний, одна́сений, гладки́й. — Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить, а на апостольськім престолі чернець годований сидить. К. III.

Отжире́ть = одгодува́ти ся, одна́сти ся, погладі́шати.

Отзавтракать = поснідати. — Ми вже поснідали. — Приходьте до мене посні́дати.

Отзва́нивать, отзвони́ть = передзвони́ти, продзвони́ти. — Вже передзвонили до вечерні.

Озвукну́ть = залуна́ти, од(від)гукну́тись, од(від)клика́ти, клика́ти лу́вою. — Як гукнув коло ліса, так і залунало. — Д. ще під ся. Отдава́ться 4.

Отзву́къ = д. Отголо́сокъ.

Отзвуча́ть = перегуча́ти, передзвеніти, перегуді́ти, передзажча́ти.

Отзнобливать, отзноби́ть, отзноби́ть = од(від)моро́ж(зю)вати, одморо́зити.

Отзоло́чивать, отзолоти́ть = позоло́чувати, визоло́чувати, позолоти́ти, ви́золотити (на ново або скінчити позолоту).

Отзыва́ть, отозва́ть, ся = 1. од(від)зива́ти, од(від)кликати, оді(віді)зва́ти, одкли́кати. — Одізвав його і почав щось говорити.

2. озива́ти ся, обзива́ти ся, од(від)кли́ка́ти ся, од(від)гу́кувати ся, озва́ти ся, обізва́ти ся, одкли́кну́ти ся, одгукну́ти ся. — Його кличуть, а він і не озивається. — А хто мене, молодую, тай до дому доведе? Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, й до дому доведу. н. п.

3. д. Отдава́ться 4 і 5.

Отзы́вчивый = од(від)голо́сний.

Отзы́въ = 1. од(від)зи́в, бд(від)клик (С. Пар. Жел.)

2. бд(від)повідь (С. Жел.), одмо́ва (С. Пар.)

3. д. Отголо́сокъ.

Отлабать, отлабнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути, одме́рти.

Отира́ть, отере́ть, ся = обтира́ти, утира́ти, обте́рти, уте́рти, ся.

Отска́кивать, отска́кать, отскну́ть = обдава́лювати, утопту́вати, товкма́чити, обдави́ти, утопта́ти, утовкти́, утовкма́чити.

Отказа́ть, ся = д. Отка́зывать, ся.

Отка́зъ = 1. од(від)ка́з (С. Жел.), од(від)мо́ва (С. Жел. З. Л., од(від)мога. — **Получи́ть отка́зъ** = о́бливня пійма́ти, в святанні — гарбуза́ з'їсти. С. З.

2. д. Отрече́ніе.

Отка́зывать, отказа́ть, ся = 1. од(від)ка́зувати, од(від)мовля́ти, одказа́ти, одмо́вити (кому од чого або в чім), в святанні — гарбуза́ піднести. — Ні в чім не міг йому одказати — Бо як завтра всіх (женихам) сестра відмовить, що тоді я вам казати. Ст. С.

2. од(від)ка́зувати (С. З.), од(від)писувати, одказа́ти, одписа́ти, легува́ти. — Одписав йому по смерти всю худобу. — Два найкращі уліка на церкву легує. Кн.

3. од(від)мовля́ти ся (С. З. Л.), одмага́ти ся (С. З. Л.), од від)ступа́ти ся, вимовля́ти ся, зріка́ти ся, цура́ти ся (С. З.), одмо́вити ся, одмогти́ ся, одступи́ти ся, зрікти́ ся, од(від)цура́ти ся (С. З.), од(від)каснути ся, од(від)сахну́ти ся (С. Л.). — Не признав ся, відмовляється від усього. Кн. — Одмовляють ся, як стара дівка хорошого женихо. н. пр. — Як він не одмагав ся, а жид таки хлазда, щоб узяв з собою. н. о. Ист. — Це було йому не в охітку а про те відмагати ся не зважив ся він. Лев. В. — Іди, каже, бери, а той одмагаєть ся. у. к. — Ніяк не могу одмогти ся. н. о. Ист. — Кличуть у хату, нам і сором вимовляти ся, та як його покинуть усе на вові. Ос. — Також зрік ся він права власности до земл. Бар. О. — Так цураєть ся, як дід пятака. н. — Мій батечку, мій братіку, хоч ти мене не цурай ся. К. Ш. — Коли-б пан за плуга взяв ся, то й сьвіта-б одцурав ся. н. пр. — Не цурайтесь хліба-соли. Кот.

Отка́ливать, отколи́ть = од(від)гартовувати, одгартува́ти.

Отка́ливать, отколо́ть = 1. од(від)ко́лювати, одколо́ти, одщепи́ти, ся. — Зірвав трохи одкололо ся.

2. од(від)шпилювати, одшпиля́ти, ся. С. З. — Одшпилась стьожка, мабуть шпильки вискочила. — **Отколо́ть шту́ку** = ушкварити, ушкварити, утну́ти, утя́ти. — От так ушкварив!

Отка́пывать, отопа́ть = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одрі́пи, одкопа́ти; викопувати, ви́копати.

Откра́лать = одбу́ти ва́рту.

Отка́рливать, откорми́ть, ся = од(від)годо́вувати, ся, розгодо́вувати, годува́ти (С. Л.), одгодува́ти, розгодува́ти, вигодувати, хоробу — од(від)паса́ти, ся, тучи́ти (С. Ш.), од(від)пасти, ся. — Ми одгодовуємо инші тварі, щоб ними одгодовуватись самим. Ст. Г. — Хозя́йське око товар тучить. н. пр. — **Откормленный** = годо́ваний, одгодо́ваний, гладу́н, ха, гладкий, жирови́й, про худобу — па́сений, на барді — бражни́й. — Оце годований кабан, оце ледащо — щирай пан. К. Ш.

Отка́тывать, откати́ть = 1. перекача́ти (рублем і качалкою), перека́тлювати (на катці). — Вже усі сорочки перекачала.
2. д. Отдать 2.

Отка́тывать, откати́ть, ся = од(від ко́чувати, одкоти́ти, ся.

Отка́чивать, откача́ть, ся = 1. вико́чувати, ви́качати, ся. — Викачали усю воду.
2. од(від)ка́чувати, одкача́ти, ся. — Витягли його в води, здавалось, зовсім не живого, та на силу одкачали.

Отка́чиваться, откачну́ться = од(від)хи́тувати ся, одхитну́ти ся (С. Л.), од(від)сахну́ти ся. — Він зовсім відсахнув ся од нас.

Отка́шивать, откоси́ть, ся = вико́сювати, обко́сювати, ви́косити, покоси́ти, обкоси́ти, ся. — Усю пашу покосили, гострі коси потупили. н. п. — Люди вже обкосили ся.

Отка́шливать, отка́шлять, отка́шлянуть, ся = од(від)ка́шлювати, вика́шлювати, одка́шляти, ви́кашляти, ся.

Откидно́й = одки́дний. — **Откидные рукава́** = вильо́ти. С. З. — Чорноусий, жучая куций, виглядає вильоти, скаче, грає, ще й співає, аж взяла охота. Гатцук.

Отки́дывать, откида́ть, отки́нуть, ся = од(від)кида́ти, одки́дати, отки́нути, ся.

Откипа́ть, откипе́ть = перекипа́ти, перекипі́ти.

Откладно́й = д. Отворо́тный 2.

Отклад = од(від)кла́д. — Одклад не йде в ход. н. пр.

Откла́дывать, отложи́ть, ся = 1. от від)кладати, одкла́сти, ся. — Одклав особо ті огірки. — Що маєш зробити сьогодні, не одкладай на завтра. п. пр.
2. од(від)прягати, випряга́ти, розпряга́ти, одпрягти́, випрягти, розпрягти. — Скажи, щоб одпрягали коней.

Откла́ниваться, откла́няться = одкла́нювати ся, одкла́пати ся.

Отклёвывать, отклева́ть = 1. од(від)кльо́вувати, од(від)дзьо́бувати, одклю́вати, оддзьо́бати, оддзю́бати. — Горобець одклював голову червака та й кинув.
2. поклюва́ти, подзьобати, подзю́бати. — Кури вже все поклювали, треба підкинути проса.

Откле́ивать, отклеи́ть, ся = 1. од(від)клеювати, ся, одлипати, одклеїти, ся, одли́пти. — Воно само одклеїло ся.
2. поклеїти, переклеїти. — Вже усе поклеїв.

Откликаться, откли́кнуться = од(від)кликати ся, од(від)гу́кувати ся, обзива́ти ся, одкликну́ти ся, одгукну́ти ся (С. Л.), обізва́ти ся (С. Л.), одгу́кнути ся. — Як гукаєш, так і одгукнеть ся. п. пр.

Отклик, отклика́ = од(від)клик. С. Жел.

Отклоне́ние = одхиля́ння.

Отклони́ть, отклони́ть, ся = 1. од(від)хиля́ти, одновля́ти, одверта́ти, одхили́ти, одно́вити, одверну́ти. — Одновив його од сього діла.
2. од(від)хиля́ти ся, ухиля́ти ся (С. Ш.), огина́ти ся, одхили́ти ся, ухили́ти ся, ухильну́ти ся (С. Ш.), од(від)хитну́ти ся. — Карпо не оступав ся і не одхилив ся. Лев. — Він ухиляється ся од сього діла.

Отковать = покувати, перекувати. — Вже покували усе.

Отковы́ривать, отковыря́ть, отковырну́ть, ся = од(від)колу́пувати, одлу́плювати, одколупати, одколупну́ти, одлупи́ти, трохи — вколупа́ти, вколупну́ти, трохи зверху — надколупа́ти, надколупну́ти. — Одколупав замазку та й вийняв шибку. — Вколупнув масла, як ніт напхав.

Отковы́ривать, отковыря́ть = од(від)козирювати, викозирювати, одкозирятн, ви́козирять. — Треба було спершу одкозирять, та тоді з масті йти. — Викозиряв усі козирі.

Отколачивать, отколоти́ть, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти. — Одбили двері.
2. би́ти, лупи́ти, лупцювати, одлупити, одлупцювати, духанів, стусанів нада-

ва́ти, одкудо́вчити, одчухра́ти і т. д. д. Бить. 1. — Одлупив його на всі боки. — Так він його одкудовчив, що довго буде памъятати. н. о.

Отколдо́вывать, отколдова́ть = од(від)чаро́вувати, одчаруваті, одворожи́ти.

Отколоко́лить = од від)дзвони́ти, передзвони́ти.

Отко́локъ = д. **Иверень.**

Отколоти́ть = д. **Отола́чивать.**

Отколо́ть, ся = д. **Отка́лывать, ся.**

Отко́ль, отко́лъ = д. **Отку́да.**

Откомандирова́ть = ви́рядити, ви́правити (Д. **Командирова́ть**).

Откопопа́тить = од(від)конопа́тити, од(від)паклюва́ти.

Откопа́ть = д. **Отка́пывать.**

Откорми́ть = д. **Откарми́ливать.**

Откоси́ть, ся = д. **Отка́шивать, ся.**

Отко́сеный = укісний (С. Ш.), скісний.

Отко́съ, отко́сокъ = уко́с (С. З.), укіс, горд — косогір, у́біч — (С. Ш.) — Перекинулись з возом саме на косогорі.

Откочёвывать, откочева́ть = перекочо́вувати, перекочува́ти.

Откра́ивать, открои́ть = од(від)кро́ювати, од(від)кра́ювати, одкро́їти, откра́яти, вкра́яти.

Откра́сить = покраси́ти, пома́лювати. — Помалювали все.

Откре́щиваться = од(від)хре́щувати ся.

Открове́ніе = одкриття́ (С. Ж. К. Св. п.) пи́ли́ґіон.

Открове́нность = щи́рість. С. З. Л.

Открове́нный, но = щи́рий, ро (С. З.), по щи́рости. — Скажи мені по щирости.

Открои́ть = д. **Откра́ивать.**

Откру́чивать, открути́ть, ся = од(від)кручувати, одкрути́ти, ся.

Открыва́тель = од(від)кри́тель. С. Жел.

Открыва́ть, откры́ть, ся = 1. од(від)крива́ти, одкри́ти, ся, що загорнуте — од(від)горта́ти, розгорта́ти, сдгорну́ти, розгорну́ти, ся, що затулене — од(від)туля́ти, одтули́ти, ся, що зачинене — од(від)чиня́ти, одчини́ти, ся. — Розгорнув хустку, аж там гостинці. — Відчини вікно, бо жарко. — **Откры́ть ротъ** = розя́вити. С. Л. — **Откры́ть глаза́** = од(від)плю́щити, розплю́щити. — **Откры́ть грудь** = розкрі́стати, ся. С. Л. — **Откры́ть сте́ну** = розмурува́ти (камъяну), розібра́ти (деревъяну). — Звелів цар розмурувати і випустити його з темниці. п. м.

2. знахо́дити, визнава́ти, назнава́ти, од(від)шу́кувати, вияв(л)я́ти, зна(і)ти, ви́звати (Ніс), назна́ти (С. Л.), одкри́ти, ви́явити, ся (С. Пар.) — Прир в сьвіті я(і)вечить ся та яке-м колись назвать ся. н. пр. — Я назнав у ні(і) теруків. С. Л. — Одшукав доброго майстра. С. Л. — **Откры́ть та́йну** = ви́явити тайну́. — **Откры́ть сообщника** = ви́звати. — Вичаки товариша. Кр. — **Открыва́ется слу́чай** = випада́є оказія.

3. почина́ти, зачина́ти, завода́ти, поча́ти, зача́ти, розпоча́ти, завести́, ся. — **Откры́ть Компа́нію, сраже́ніе** = розпоча́ти війну́, бата́лію. — Ковали нині розпочали баталію.

Откры́тіе = од(від)кри́ття. С. Жел.

Откры́то = я́вно, про́сто, щи́ро, не кри́ючись, не хова́ючись.

Откры́тый = 1. од(від)кри́тий, од(від)чи́нений і т. д. д. **Открыва́ть.**

2. ча́стий, ві́льний. — Чисте поле. — Вільне повітря. — Явний ворог.

Отку́да, отку́дова = ві́дки, ві́дкіль, відкіля́, звідки, звідкіль, звідкіля́. С. Л. З. Л. — Пиши листи, давай знати: відкіль тебе виглядати. н. п. — Ой не відтіль вітер віє, відкіль мені треба н. п. — Хліб ся густі лови, звідки вітер віє; дивіть ся карі очі, звідки милий їде. н. п. — Не стелись ся, відки й лихо складеть ся. — **Отку́дато** = відкіля́сь, відкі́льсь. — Жидівський гвалт відкілясь доносить ся. Мир. — Лихо злее, лихо тяжке відкільсь прилетіло і на бідну головоньку козакові сіло. П. Пр.

Отку́пать, отку́пить, ся = 1. закупа́ти, од(від)купа́ти, закупи́ти, одкупи́ти, ся, скупо́вувати, скупи́ти. — Він усе викупив.

2. ви́купати, ви́купити, ся. — Викупив ся на волю.

Отку́пать, ся = ви́купати, скупа́ти, ся. — Викупала дитину. — Вони вже скупали ся, тепер нам можна йти

Отку́пно́й = одку́пний. — Тай побрів у цянку. А в тім шинку міра живця одкупу горілку. Дум.

Отку́поривать, отку́порить = од(від)тика́ти (С. Л.), од(від)корко́вувати, одткну́ти, одкоркова́ти. — Насяду одкупорю пляшку.

Отку́пщи́къ = одкупщи́к.

О́ткупъ = о́дкуп. С. Жел.

Отку́сывать, отку́сать, отку́сить, ся = од(від)ку́сювати, одїда́ти, од(від)тя́ти, одкуси́ти, одъ(і)сти, одгри́зати, ся.

Отку́ски = куски́, недо́їдки, недо́гризки, окру́шки.

Отку́тывать, отку́тать = од(від)туля́ти, розку́тувати, одтули́ти, розку́тати.

Отку́шать = пої́сти, пообі́дати, повечеря́ти, посні́дати, напи́тись ча́ю. — Господа́ уже́ отку́шали = пани́ вже пообі́дали і т. д. — **Отку́шавши чай, пошли́ гуля́ть** = напи́вшись ча́ю, пішли́ гуля́ти.

Отку́шивать, отку́шать = д. **Отве́дывать.**

Отлага́тельство = од(від)кла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отлага́ть, отложи́ть, ся = од(від)кладá́ти, одкла́сти, ся. — Ці яблука треба особо одкласти. — Що маєш зробити сьогодня, не відкладай на завтра. н. пр.

Отлага́ться, отложи́ться = 1. од(від)дїля́ти ся, од(від)різня́ти ся, од(від)пада́ти, оддїли́ти ся, одрізни́ти ся, одпа́сти.

2. осі́да́ти, осі́сти.

Отлакирова́ть = відлощи́ти.

Отлёживать, отлежа́ть, ся = од(від)ле́жувати, одлежа́ти (С. Л.), вложи́ти, ся, гильку — од(від)чухра́ти, од(від)чалю́ти, ся. С. З. Л. — За гилечку сякину, як дерево те затріщало, і зараз гильку одчахнув. Кот.

Отлега́ть, отле́чь = 1. осі́да́ти, осі́сти. — Гуща осіла на дно.

2. ле́гшати, поле́гшати, одли́гнути. — Так наче на душі полегшало. — Одлигне від серця. Граб.

Отлежа́лый = ле́глий, але́глий, лежа́лий. — Злежалі грушки.

Отлёживать, отлежа́ть, = од(від)ле́жувати, одлежа́ти, належа́ти, переле́жати. — Належав бік, треба перевернути на другий. — Повідлежував боки.

Отлёживаться, отлежа́ться = од(від)ле́жувати ся, вилёжувати ся, одлежа́ти ся, вилежати ся. — Одлежують ся од дїла. — Нехай грушки вилежать ся.

Отлёжь = гу́ща, фув, фус, фу́сн. С. Ш.

Отлете́ть, отлете́ть = од(від)лїта́ти, одлетіти, одлинути. — Вже птиці у вирій одлетіли.

Отли́ть = од(від)лі́т, ви́лі́т.

Отлёчь = д. **Отлега́ть.**

Отлива́ть, отли́ть, ся = 1. од(від)лива́ти, виливáти, од(від)сипа́ти, одли́ти, ви́лити, одсипати, ся. — Почали одливати воду з ванни. — Одсип трохи борщу, а то дуже повно.

2. **вилива́ти, ви́лити, ся.** — Мабуть дзвін великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

3. од(від)лива́ти, одли́ти. — Так учадїв, що пасіку одлили водою.

4. од(від)бива́ти ся, мінля́ти ся, мінй́ти ся, переливáти ся, одби́ти ся (про цьвіт тканини).

Отлива́ка = од(від)лива́ння, од(від)ли́в, вилива́ння, ви́лив.

Отливно́й = 1. вилівний.

2. ли́тий, ви́литий.

Отли́вокъ = ви́ливок. — Виливок з гіпсу.

Отли́вистый = мінли́вий (С. Жел.), селезни́стий (про колїр).

Отли́вщикъ = ливарник. С. Жел.

Отли́въ = 1. д. **Отли́вка.**

2. од(від)плив. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се зветься приплив і відплив. Зем.

3. **перели́в,** частіше **переливи.** — **Ткань съ отли́вомъ** = мінюча, мінлива, з переливами, селезни́ста (тканина).

Отлизывать, отлиза́ть = од(від)ли́зувати, надлизувати, одлиза́ти, надлиза́ти. — Чимало надлизала кицька масла.

Отли́ть = д. **Отлива́ть.**

Отлича́ть, отлачи́ть, ся = 1. од(від)різня́ти (С. Л.), розрізня́ти (С. Пор.), розпізнава́ти (С. Пар.), обрізни́ти, ся, розрізни́ти, розпізна́ти. — Треба одрізнять, щирого приятеля од лестуна. — Треба висліди́ти, як одрізнялися країни одна від одної в мові. Бар. О. — Найближчі Словянські вітки, що найменше відрізнялися ся у вимові, скоріше могли злиться ся у одно тїло. Бар. О.

2. од(від)зна́ча́ти, ся, визна́ча́ти, ся (С. Л.), виділя́ти, ся (С. Л.), видава́ти ся, одзначити, визначити, виділити, ся, ви́дати ся. — Король Данило визначав ся безкористною вдачою. Бар. О.

Отли́чествовать = од(від)різня́ти ся, різни́ти ся. С. Л. — Від сусідніх хат вона відрізняла ся. Кв. (Д. ще під сл. **Отлича́ть ся 1.**)

Отличи́тельный = видатний.

Отли́чіе = 1. од(від)мі́на, різниця, різна́ння (С. Л.).

2. од(від)зна́ка. С. Пар. — От де починаєть ся відзнака кольонізації володарської од тієї, що... Кв.

Отли́чный, но = 1. різний, но, видатний, но, одмінний, но (Чайч.), опрічний, но, ина́кше, и́ньче, и́ньше, и́ньшим спо́собом.

2. лу́же га́рний, до́брий, ду́же га́рно, до́бре, чудо́вий, во, роскішний, но. — Чудово сьпівас. — Роскішний кавун.

Отли́чность = ріжність (С. Жел.), ріжниця.

Отло́гій = похи́лий, спа́дистий (С. Жел.), припа́листий (С. Жел.), згори́стий (С. Жел.) потя́глий.

Отло́гость = спа́дистість, згори́стість, згі́рря.

Отло́гъ = д. Отло́гость і Отко́съ.

Отложи́ть = д. Откла́дывать і Отлага́ть.

Отложно́й = од(від)кладни́й, вило́жистий. — Виложистий комір.

Отлома́ть, отломи́ть = д. Отла́мывать.

Отло́мокъ = одло́мок (С. З.), уло́мок (С. Ш.), вло́мок, ула́мок (С. З.), ви́ломок, палиці, гілки — пуру́палок, пурпа́лок (С. З.) оцу́пок (С. З.), оскоме́лок (Лев.) З трьох уламків зробив ціле. С. З.

Отло́мъ = злом. — Треба перев'язати саме на зломі.

Отлуди́ть = ви́лудити, побіли́ти.

Отлучи́ть, отлучи́ть, ся = од від)лучи́ти (С. Л.), вилучи́ти (С. Л.), од(від)ріши́ти, відтручи́ти, одлучи́ти, ви́лучити, відрі́шити, ся. — Рід жидівський звичаєний, від Христа відрішений. в. п.

Отлуче́ніе = од(від)лу́ка.

Отлу́чка = одлу́чка.

Отлу́чный = од(від)лу́чний.

Отлыга́ться, отолга́ться = од(від)бріхувати ся, вибріхувати ся, одбрехати ся, ви́брехати ся.

Отлы́жка = вибріхування.

Отлы́нивать, отлыни́ть = ухиля́ти ся, уника́ти (С. Ш.), ухили́ти ся, уни́кнути (С. Ш.)

Отлѣза́ть, отлѣзть = од(від)ла́зити, одлі́зти.

Отлѣпливать, отлѣпли́ть, отлѣпи́ть, ся = од(від)ліплювати, одліпи́ти, ся.

Отля́пать, отля́пнуть = од(від)руба́ти. од(від)тя́ти.

Отма́зывать, отма́зать = пока́зати, ви́казати, повасти́ти, ви́настити.

Отма́ливать, отмоли́ть, ся = од(від)мо́лювати, вимо́лювати, одмоли́ти, ви́молити. — Роздав бідним, щоб одмолювали тяжкі мої гріхи. О. Ст. — Хотіла йти у Київ одмолювать свої і мої гріхи. О. Ст.

Отма́лчиваться, отмолча́ться = одмо́вчуватись, мо́вчки терпі́ти, одмовча́ти ся.

Отма́лывать, отмоло́ть = одмі́лювати одмоло́ти, перемоло́ти. — Перемололи жито, почали молоти пшеницю.

Отма́нивать, отмани́ть = од(від)ма́нити, од(від)на́жувати, од(від)ва́блювати, перема́нювати (С. З.) і т. д., одмани́ти, одна́дити і т. д.

Отма́тывать, отмота́ть, ся = од(від)мо́тувати, одмота́ти, ся. — Одмотай трохи з того клубка.

Отма́хивать, отмахну́ть, ся = 1. од(від)ма́хувати, ся, одмаха́ти, одмахну́ти, ся, од(від)гна́ти, оді(віді)гна́ти. — Одмахуєть ся від комарів.

2. од(від ру́бувати, одтина́ти, одруба́ти, одтя́ти (С. З.), утина́ти, утя́ти (С. Ш.), — Одтяв йому голову шаблею.

3. ушкварити (С. Ш.), учистити (С. Ш.) в одни́х мах зроби́ти, збігати. — В одних мах зробив діло.

Отма́чивать, отмочи́ть, ся = од(від)мо́чувати, одмочи́ти, ся.

Отма́шь = д. Нао́тмашь.

Отмежёвывать, отмежева́ть, ся = од(від)межо́вувати, одрі́зувати, одмежувати, одрізати, ся, рідше — од(від)ра́ли́ти. — Як відмежували моє поле од його, так і не сваримо ся. Кп.

Отмера́ть, отмёрзнуть = од(від)мерза́ти, одме́рзнути; розмерза́ти, розме́рзнути ся. — Одмерз палець. — Земля почала потроху одмерзати. — Земля розмерзла ся.

Отмести́ка = д. Отмще́ніе.

Отмести́ть, отмести́, ся = одмі́тати, одмести́, ся. — Одмети сьмітти до порога.

Отмета́ть, отметну́ть = од(від)кида́ти, одки́нути.

Отмина́ть, отми́ть = од від)мина́ти, розмина́ти, оді(віді)ми́ти, розмити.

Отмока́ть, отмо́кнуть = од(від)мока́ти одмо́кнути.

Отмола́живать, отмолоди́ть = розводити розбавля́ти, розве́сти, розба́вити.

Отмола́чивать, отмолоти́ть, ся = одмолочувати, обмолоти́ти, ся. — Люди вже обмолотили с

Отмо́лвить = од(від)мо́вити, од розра́яти. (Д. ще під ся. Отговаривать I.

Отмоли́ть = д. Отма́ливать.

Отмолоди́ть = д. Отмола́живать.

Отмолоти́ть = д. Отмола́чивать.

Отмоло́ть = обмоло́т.

Отмоло́ть = д. Отма́лывать.

Отмолча́ться = д. Отма́лчиваться.

Отоража́ть, отороно́ить, ся = од(від)-ороня́ти, оторо́нити, ся. — Одторонив собі ухо.

Отоста́ть = д. Отма́тывать.

Отпочи́ть, ся = 1. д. Отма́чивать, ся. 2. вписа́ти ся, висцяти ся.

Отститель, ница = д. Мститель.

Отщи́ть, отщепа́ть, ся, отмести́ть, отохсти́ть = мсти́ти, ся, пімстати ся, відохсти́ти, похсти́ти ся, од(від)дя́чити. Стануть пімстити ся. Кр. — Кинувсь пін де дого відохстити, та ба! Не на такого наскочив. Дум. — Нинькн хочу слобонить нас, братя, — хоч помститись, хоч погинути чесно. Ст. С. (Д. що під сл. Мстить). — Отмстить съ лихво́ю = оддя́чити сто з о́ком. Кот.

Отщéніе = по́хста (С. Ж.), од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка. — На помсту побитої братії. Скоропадський. С. З. — Од Бога помсту наполя́нав. Л. В. — Оце тобі, Гриць, така заплата: в чотирьох дошок темная хата.

Отыма́ть, отня́ть, ся = од(від)нима́ти, п. п. одня́ти, ся, про пратя білизни — одира́ти, одпра́ти, попра́ти. — Треба зняти плями. — Вода одмила частину сра́ї. — Попрала сорочки.

Отыка́ть = одчеса́ти, по чеса́ти (льон). — Отыка́ть го́ре = перебідува́ти.

Отыка́ть, отонкну́ть, ся = од(від)пира́ти, од(від)ика́ти, розика́ти, одпе́рти, одикну́ти, розикну́ти, ся. — Одикнув скриню.

Отыкля́ть, ся = одня́ти, поняти, ся.

Отыть, ся = д. Отмыва́ть, ся.

Отычка = од(від)ы́чка, ви́трих (С. Жел. Пар.)

Отыына, отыль = обмі́л (Сн.), о́бміль, од(від)мі́л, мілина, — довга та вузька — коса.

Отына = 1. од(від)мі́на, знесення (Ос.), скасування. — Знесення панщини. Ос. 2. од(від)мі́на різність, ріжниця, різниця.

Отыня́ть, отыня́ть, ся = од(від)мі́няти (С. Зиз. скасува́ти, зно́сити, од(від)мі́няти (С. З. Л.), скасува́ти, знести, закон, право — визаконити. — Пр., ду тяжко [illegible] Пр. — Цісарь дав хлопам волю і скасував панщину. Пр. — Од пьянства ни [illegible] трудно визаконять. Лев.

Отыйный, но = д. Отли́чный, но. — Отли́чно хорошо = ду́же га́рно.

Отыра́зать, отыпе́рять, отыпе́рать = одмі́рювати, одмі́ряти.

Отыта, отыпка = поміт(к)а, замітка; прикме́та, знак, призна́ка.

Отыпча́ть, отыпе́тить = одміча́ти, помічати, наміча́ти, позначати, визначати (С. Л.), од(від)значати, одмі́тити, помітити, позначити, відзначити. — Отыпе́ченный = одмі́тний, помічений і т. п.

Отыя́кнуть = розмнякнути.

Отыять = д. Отмина́ть.

Отпа́шивать, относи́ть = зно́шувати, носи́ти. — Зносив свиту теть зовсім.

Отнесе́ніе = однесе́ння.

Отнести́, ся = д. Относи́ть, ся.

Отнизывать, отниза́ть, ся = донизувати, донизати, понизати, познизувати, ся. — Допизує останню низку. — Познизувала усе.

Отнима́ть, отня́ть = од(від)ійма́ти, од(від)бира́ти, оді(віді)йма́ти, видира́ти, одня́ти (С. Л.), відійня́ти, оді(віді)бра́ти, ви́дерти (С. Л.). — Отня́ть дитя́ отъ гру́ди = од(від)лучи́ти, залучи́ти дитину (Кр.). — Отня́ть пра́во сло́ва = защи́пити, защитькати. — Отня́ть ре́чь = укину́ти но́ву (С. Ш.).

Отно́га = д. Отро́гъ.

Относи́тельный, но = 1. відно́сний, но, стосунко́вий, во. С. Жел. Пар. 2. умо́вний, но.

Относи́тельность = відно́сність, умо́вність. С. Жел.

Относи́ть, отне́сть, отнести́, ся = 1. од(від)но́сити, одчести, ся. — Треба однести до дому. 2. од(від)но́сити ся (С. Жел.), стосува́ти ся (С. З.), стосу́нки ма́ти, дотика́ти ся, тя́чити ся, од(від)нести́ ся. — До того стосуючи ся і гетьман розіслав свої універсали. Л. С. — Борис стосусть ся до мене уважно, привязно. Кн. — Относи́ться хорошо́ = щирува́ти. — Як зо мною пьють, гуляють, тоді мині щирують, як від мене відуть, тоді на мене ворогують. п. п.

3. удава́ти ся, уда́ти ся. — С. Ш. — Як біда, удавай ся до жида. п. пр.

Отночева́ть = переночува́ти.

Отношéніе = 1. відно́сини (С. Жел.), стосу́нок (С. Жел. Пар.) — Взаи́мныя отношéнія = взаємо́дини. — Духовенство в своїх відносинах до народу зъявляло ся. Пар. О. — Прикрі відносини до мене Паланки. Кн. — Я зо всіма у добрих стосунках маю ся. — Наша Україна була легкою нивою для взаємин з Балканськими Словянами. Пр.

2. відно́шення.

Отны́нѣ = з сього́ часу, од, від сього́ ча́су, відтепе́р.

Отпѣ́кнваться, отпѣ́каться = од(від)мовля́ти ся, од(від)мага́ти ся, од(від)пера́ти ся, одмо́вити ся, одмогти́ ся, одпе́рти ся, одпе́кати ся. — То був на все пристав, а тепер відмагаєть ся. Кр.

Отпю́дь = ні в я́кім ра́зі, ніже́, аніже́.

Отня́тіе = одніма́ння, одніма́чка. — Я тобі дам такої одніма́чки, що знатимеш, як одніма́ти. Св

Отня́ть = д. **Отнима́ть.**

Ото́ = д. **Оть.** — День ото дня́ = з дня́ на де́нь.

Отобра́ть = д. **Отбира́ть.**

Отобѣ́дать = пообі́дати. — Наші вже пообі́дали.

Отовсю́ду = з'усю́ду, од'усю́ди, зовсю́ду, від'усю́ди (С. Л.), від'усі́ля, ввід'усі́ль (С. Л.), з усі́х усю́д (С. Л.), зо всі́х усю́д, від'усі́ль (С. Аф.) — Звід'усі́ль позбігали ся і кинулись на мене.

Отогна́ть = д. **Отгна́ть.**

Отогну́ть, ся = д. **Отгиба́ть, ся.**

Отогрѣ́вать, отогрѣ́ть, ся = оді(віді)гріва́ти, розгріва́ти, розігріва́ти, відігрі́ти, зогрі́ти, ро́зігрі́ти, хукаючи — од(від)ху́кати. — Насилу одігрів ся. — Насилу одхукав собі руки. Кр.

Отодвига́ть, отодви́нуть, ся = од(від)су́ва́ти, од(від)со́вувати, одсу́нути, ся (С. Л.) — Одсувь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Одсунула горщик од жару, вимішала кашу. Лев.

Отодра́ть, ся = **Отдира́ть, ся.**

Отозва́ть, ся = д. **Отзыва́ть, ся.**

Отойти́ = д. **Отходи́ть.**

Отола́чивать, отолочи́ть = лу́щити, ви́лущити.

Отолга́ться = д. **Отлыга́ться.**

Отомкну́ть, ся = д. **Отмыка́ть, ся.**

Отомсти́ть, ся = д. **Отмща́ть, ся.**

Отони́ть, отони́ть = д. **Ота́нивать.**

Отопи́ть, ся = д. **Ота́пливать. ся.**

Ото́нки = 1. ви́шкварки. С. Пав. 2. д. **Ото́покъ.**

Отопле́ніе = о́пал, па́ливо, то́пливо (С. Ш.) — Усі гриби топили соломою — топливо з неї аби яке. Кн. — Наняв кватиру з топливом.

Ото́покъ, частіше мн. **Ото́нки** = шкарбу́н (С. З.), шкарбуни́ (стопцьовані черевики, чоботи або постоли).

Отопрѣ́вать, отопрѣ́ть = оді(віді)прі́ва́ти, одіпрі́ти.

Отопта́ть = д. **Ота́птывать.**

Ота́рчивать, отарочи́ть = обши́ва́ти, облямо́вувати, обши́ти, облямува́ти.

Отóрванность = одірваність. — На правому березі Дніпра одірваність шляхти від народу стала ся ґеть раніше. Кн.

Оторва́ть, ся = д. **Отрыва́ть, ся.**

Оторопѣ́лый = торопе́лий (С. Л. Ш.), зля́каний. — Дивить ся він неначе тороплений. п. к. — Та бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот.

Оторопѣ́ть = оторопі́ти (С. Ш.), поторопі́ти, злякати ся.

Оторочи́ть = д. **Ота́рачивать.**

Оторо́чка = д. **Обши́нка.**

Отосла́ть = д. **Отсыла́ть.**

Ототкну́ть = д. **Оттыка́ть.**

Отостри́ть = од(від)гостри́ти, відгостри́ти.

Отохо́чивать, отохо́тить = од(від)бува́ти, одбу́ти охо́ту.

Отощáлый = охля́лий, захля́лий, змарні́лий.

Отощева́ть, отоща́ть = охлява́ти, захлява́ти, марні́ти, охля́сти (С. З. Л.), охля́ти, охля́пути (С. З.), захля́сти (С. З. Л.), змарні́ти, помарні́ти, від хвороби — вихирі́ти, від посту — випостити ся. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли. Ка. — Ой вже-ж наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п.

Отпада́ть, отпа́сть = од(від)пада́ти, опа́сти.

Отпа́дышъ = 1. па́далиця. — Я не рав груш, а назбіра́в падалиці.
2. д. **Отступникъ.**

Отпа́ивать, отпои́ть, ся = од(від)лютовувати, одлютова́ти, ся.

Отпа́ивать, отпои́ть, ся = 1. випо́ювати, ви́поїти. — Випоїли порося к Великодню.
2. од(від)по́ювати, одпоїти. — Мабуть тим яка отрута була, що зразу стало мені погано, та вже насилу мене молоком одпоїли.

Отпа́лзывать, отполза́ть, отползти́ = од(від)ла́зити, одлі́за́ти, од(від)повзати, одлі́зти, одповзти́.

Отпа́ривать, отпа́рить, ся = 1. од(від)па́рювати, одпа́рити, ся. — Так прасувало, що насилу одпарив.
2. ви́па́рювати, ви́парити, ся. — Висарив ся в бані.
3. па́рити, шпа́рити, чухра́ти, періщити, шмага́ти, ви́парити, ви́шпарити, очухра́ти і т. д. — Одшмагали його різками.

Отпа́рывать, отпороть, ся = од(від)по́рювати, одпоро́ти, ви́пороти, розпоро́ти, ся. — Треба одпороти рукава.

Отпа́сть = д. **Отпада́ть.**

Отпа́хивать, отпахáть, ся = од(від)орю́вати, об'орювати, од'орати, ся, оборáти ся. — Люди вже оборáли ся, а ми ще й не починали.

Отпа́хивать, отпахну́ть, ся = д. **Отмáхивать, ся** 1.

Отпе́чкать = вакалáти, покалáти (Д. під сл. Загрвонúть і Запáчкать).

Отпáть, ся = д. **Отпáивать, ся.**

Отпере́ть, ся = д. **Отмыкáть і Отпирáть, ся.**

Отпечáтать = д. **Отпечáтывать, ся.**

Отпечатлѣ́вать, отпечатлѣ́ть, ся = витúскувати, вúтиснути, ся.

Отпечáтокъ = од(від)печáток (С. Жел. Пер.), од(від)бúток, вúтиск (С. Пар.) — По тварі у неї журливим відбитком ходили спомини минулого, пережитого. Кн.

Отпечáтывать, отпечáтать = видрукóвувати, витúскувати, видрýкувати, витиснути.

Отпúвать, отпúть, ся = 1. надпúвати, надпúти. — Надпий трохи, щоб не розливувалось.
2. випúвати, допúвати, вúпити, допúти. — Допили чай тай пішли.
3. од(від)пúвати ся, одпúти ся.

Отпúливать, отпилúть, ся = од(від)пúлювати, одпилúти, одпилúти, ся.

Отпира́ть, отпере́ть, ся 1. д. **Отмыкáть.**
2. од(від)магáти ся, од(від)рікáти ся (Граб.), од(від)перáти ся, одмогтú ся, одрікти ся, одпéрти ся. — Сказав, то вже не відможеть ся. Граб.

Отпировáть = од(від)бенкетувáти, од(від)гуля́ти, од(від)балювáти.

Отпúска = од(від)пúска, óд(від)пис.

Отпúсывать, отписáть, ся = од(від)пúсувати, одписáти, ся.

Отпúть = д. **Отпúвать.**

Отпúхивать, отпихáть, отпихну́ть, ся = од(від)пúхувати, одпихáти, одпихну́ти, одпíхну́ти, ся. — Одпихуй ся од берега. Одпихнув його тай пішов.

Отплáта = од(від)плáта, заплáта, віддя́тя (Д. Воздáяніе).

Отплáчивать, отплатúть, ся = 1. віддя́чувати, віддя́чити. — Я йому за се відплачу.
2. викупáти ся, од(від)купáти ся, вúкупити ся, одкупúти ся. — Відкупив ся од некрутчини.

Отплéвывать, ся, отплевáть, ся, отплю́нуть = одплювувати, ся, сплювувати, одплювáти, ся, сплювáти, сплю́нути.

Отплёскивать, отплескáть, отплесну́ть, ся = од(від)хлю́пувати, од(від)плю́скувати, одбри́зкувати, одхлю́пати, одплюскати, одхлюпну́ти, одбри́зкати, ся. — Одхлюпни трохи води. — Хвиля одплюскує ся од скелі.

Отплёскъ = 1. одхлю́пування, одплю́скування.
2. вúплúски, бри́зки.

Отплета́ть, отпле́сть = 1. од(від)плiта́ти, одплéсти.
2. випліта́ти, ви́плести.

Отплыва́ть, отплы́ть = од(від)плива́ти, одплúсти, одплúнути. — Сіла собі у човнячок, од берега одплинула. н. п.

Отплю́нуть, ся = д. **Отплёвывать, ся.**

Отпля́сывать, отпляса́ть = 1. витанцьо́вувати, ви́танцювати. — Так гарно витанцьóвує.
2. од(від танцьóвувати, одтанцюва́ти. Одтанцював собі ноги. — Годі танцювати — я вже свої одтанцював.

Отпои́ть, ся = д. **Отпáивать, ся.**

Отполаскивать, отполоскáть, отполосну́ть, ся = 1. виполúскувати, ви́полоскати, ся.
2. од(від)полúскувати, одполоскáти, ся.

Отползáть, отползть = д. **Отпáлзывать.**

Отполи́ровать = од(від)лощúти, ви́лощити, од(від шліхувати, од(від)полірувáти, од(від)'яснúти.

Отпóлоскать = д. **Отполáскивать.**

Отполосовáть = од(від)шмагáти, од(від)батóжити, одсупóнити (Д. Бить).

Отпороть 1. д. **Отпáрывать.**
2. випарити, ви́шпарити, од(від)шмагáти, од(від)батóжити, одчухрáти. — Одшмагали його різками.

Отпóръ = 1. од(від)пóра.
2. óдсіч (С. З.), відпір. — Москва зостаючи ся в Нíжені, не може дати одсíч. Універсал Мазепи. С. З. — Як дала їм відпір, з того часу й не ходять. Сп.

Отпорхну́ть = од(від)лúнути.

Отпости́ться = од(від)пости́ти ся, од(від)говíти ся.

Отпóтчивать = 1. попоштувáти, почастувáти, уконтентувáти, утрактувáти. (С. Ш.) — Утрактувавши гостей... С. Ш.
2. одчитáти (кому), почастувáти, уразúти (кого), одлупити, стусанів надавáти. — Довік він мені. та вже й я йому одчитав.

Отпотѣ́ть = 1. од від потíти, спітнíти. — Стіни відпотíли.
2. випотíти. — Випотíв добре.

Отпоя́сать = од(від)перева́ти

Отправи́тель = пересила́ч (С. Пар.).

Отправле́ніе = 1. вправля́ння, ви́права (С. Л.).

2. од(від)пра́ва, одправова́ння, од(від)бува́ння (С. Л.), од(від)бу́ток (С. Л.), — Порядок одправования судов. Ст. Л. — Одбувания служби.

Отправля́ть, отпра́вить, ся = 1. вправля́ти, вправляти (С. Л.), одправля́ти (С. Л.), прова́дити, висила́ти, од(від)сила́ти, пересила́ти, ви́рядити, ви́правити. одпра́вити, одпрова́дити, ви́слати, одісла́ти, пересла́ти, ся. — Мати сина вправляла, научала. в. п. — У неділю вранці, як сонечко вийшло, вправляла мати дочку в чужу стороночку. п. п. — Хмельницький виряди запомогу. Кн. — Зять виряжав маму і сестер до Києва. Кн. — Накупив крам у і зараз одіслав в містечко. — Провадь мене і до Вени, а не зробиш Ляха з мене. п. пр. — **Отпра́виться** = (куди) — ви́рядити ся, поїхати, ви́їхати, піти, помандрувати, помайнути, (сьвіт за очі) — повіяти ся, (до кого за яким ділом) — удати ся. — Кайдашиха забрала граблі і вони вирядили ся в поле. Лев. — Піти пішки. — Поїхав санками. — Пошта виїхала. — А я тую близеньку людям подарую, до тієї далекої і сам помандрую. н. п. Ти куди тепер помандруєш? Кот. — **Отпра́вить на тотъ свѣтъ** = з сьвіту вігна́ти, вкороти́ти віку, на той сьвіт загна́ти.

2. пра́вити (С. З.), од(від)правля́ти, од(від)бува́ти, одпра́вити, одбу́ти. — Молебні день у день Спасителеві править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Б. Г. — Ой пішов він (Чалий) до Лашенькія служби відправляти. н. п. — Одбуває панщину.

Отпра́здновать = од(від)сьвяткувати (С. З.), одгуля́ти. — Одсьвяткували зелену неділю. М. В.

Отпра́шивать, отпроси́ть, ся = од від)про́шувати, одпроси́ти, ви́просити, ся. Одпросив ся на день до дому. — Хотів батько бити та матя випросила.

Отпружи́вать, отпружа́ть, отпружи́ть = розга́чувати, розгати́ти. — Розгатили греблю, а вода так і рипула.

Отпры́гивать, отпрыгну́ть = од(від)плигувати, од(від)ска́кувати, од(від)стри́бувати, одплигну́ти і т. п.

Отпры́скивать, отпры́снуть, ся = 1. од(від)бри́кувати, одбри́снути, сл.

2. па́ростити ся, па́рости пуска́ти, бро́ста́ти ся (С. З.), бро́сти́ти ся (С. А.) Вишня почала вже броститись. С. Аф.

О́тпрыскъ = па́рост, па́рість (С. З. Ну.), па́рість (С. Л.), по́ріст, па́рус (С. Л.), од(від)ро́сток (С. Пар.), о́дрість (С. Л.), бростóк (С. З.), брость (С. Л.), пагóн (С. З.), пагóпець (С. Л.), зовсім молодинька — пáмолодь (С. Л.), пáмолодок (С. Пар.), пáгонния, паговіння. — А од корінця любо-тихо зелені парости ростуть. К. Ш. — Отся осокорина тільки що молоді парості пускає. С. З. — Кожна птиця собі пару має, кожне дерево парости пускає. н. пр. — Зерно федерации не пустило ні одного нового паростка. Кп. — Яке дерево, таї і одростки. п. пр. — З доброго корінця добрий пагопець одійде. п. пр.

Отпряга́ть, отпря́чь, ся = випряга́ти, опряга́ти, розпряга́ти, випрягти, ся і т. д.

Отпряда́ть, отпря́сть = од(від)прядáти, одпря́сти; попря́сти, випрясти. — Пряди борошна, а я тобі в осени одпрядy. — Попряла всі починки. — Випряла увесь клубок.

Отпрядáть, отпрядывать, отпря́нуть = Отпрыгивать.

Отпу́гивать, отпугáть, отпугну́ть = од(від)полóхувати, одполóхати, сполохáти (С. З.) сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохає. п. пр.

Отпускáть, отпусти́ть = 1. пускáти, випускáти, од(від)пускáти, розпускáти, пусти́ти і т. д. — Пустив його на всі чотирі. — Пусти-ж мене, полковнику, із кошу до дому. н. п. — Пан одпустив його за волю. — Нас уже розпустили на сьвята.

2. запускáти, запусти́ти. — Запустив таку бороду, як у попа.

3. попускáти, попусти́ти. — Пустити трохи вірьовку.

4. од(від)гóстрювати, одгостри́ти.

5. дава́ти, видава́ти, да́ти, вида́ти. — Він нікому не дає набір. — Казна видала на се діло сто тисяч.

Отпускна́я = од(від)пускна́, вільна бумага. — Пан дав йому вільну.

Отпускно́й = од(від)пускни́й, випускний, хліб, крам — вивозний.

О́тпускъ = 1. од(від)пуска́ння, випускання.

2. о́д(від)пуск, ро́зпуск. — Пресе ся в одпуск, та не дали. — Розпуск на сьвята буде в Середу,

3. спи́сок, чорня́к (про папери).

Отпусти́ть = д. **Отпускáть**.

Отпу́тывать, отпу́тать, ся = од(від)плу́тувати, розплу́тувати, одплу́тати, розпу́тати, ся.

Отпутеше́ствовать = скінчи́ти по́дорож, мандрівку.

Отпуще́ніе = од(від)пуска́ння, випуска́ння. — Отпуще́ніе грѣхо́въ = розгрі́шення. — Яка сповідь, таке і розгрішення. н. пр.

Отпѣва́ть, отпѣ́ть = 1. од(від)сьпі́вувати, одсьпіва́ти, просьпіва́ти, пересьпіва́ти. — Соловії вже одсьпівали. — Вже треті півні просьпівали, а ти спиш. Лев. — Пересьпівали вже усе, що знали.

2. од(від)сьпівувати, од(від)правля́ти, одсьпіна́ти, одпра́вити панахи́ду, по́хорон, одпра́ву. — Йому справив похорон достойний, одсьпівав над тілом панахиду. Ст. С. — Одсьпівали тут одправу й понесли аж в манастирь царевий. Ст. С.

2. виповля́ти, ви́повнити, одчита́ти (кому за що.).

Отпѣ́тый = пропа́щий.

Отработывать, отрабо́тать, ся = 1. од(від)робля́ти, одро́блювати, одроби́ти, ся. — Й видужаю, то вам або заплачу́ або відроблю. Федь. — Скільки позичив, то все одробив йому. — Отрабо́тать прогу́льные дни = набу́ти, одбу́ти. — Що я не був на роботі, то вже я вам одбуду. — 2 і 3. = д. Отдѣ́лывать.

Отрабо́тка = од(від)робі́ток.

Отра́ва = отру́та (С. З. Л.), отру́я (С. З.), тру́та, трути́на (С. Ш.). трути́зна (С.Ш.), трутівка, тру́йка. С. Ш. — Хоч в губу вильніть — може з отрутою дасте. н. пр. — Найшла відьму і трути достала і трутою до схід сонця дочку напувала. К. Ш. — Може ти мі зварила трутину якую? н. п. Под.

Отравливать, отравля́ть, отрави́ть, ся = труїти (С. Ш.), тру́ти (С. Ш.), отруїти (С. З. Л.), с(з)труїти (С. Л.), іструїти, потруїти, отрутити (С. З.), витруїти. — Прийшов вівторок вілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла (друга відміна: струїла). н. п. — А я б його іструїла, коли б знала таке зілля. н. п. — Чуєш ге, що труїть молоде серце. Ки. — Та най не цілує, та най мині молодому серденьке не трує. н. п. Под.

Отравитель, ница = отру́йник, ця. С. Жел. — Дівчина отруйниця. М. В.

Отра́вный = отру́тний. — Отруйне зілля.

Отравщикъ, ца = д. Отравитель, ница.

Отра́да = од(від)ра́да, од(від)ра́дість, ра́ція, втіха, просьві́ток. — Ой молодосте, відрадосте! н. п. — Добра порада — серцю відрада. п. пр. — Щоб ти некав утіхи від своїх дітей! п. пр.

Отра́дный, но = од(від)ра́дісний, но, ра́дісний, но (С. Л.), просьві́тлий. — На душі у мене так радісно стало. С. Л.

Отража́ть, отрази́ть, ся = од(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Козаки одбили Татарів.

2. д. Опровергать 2.

3. од(від)бива́ти, одби́ти, ся, (про сьвіт тільки) — од(від)сьвічувати, одсьвіти́ти, ся, (про цьвіт тільки) — од(від)дава́ти, оддати, ся. — І цілком вся постать одбивала його думку Ст. Р. — Не гнів, а швидче вже скорбота одбивала ся на виду. Ст. Р. — В тій пісні все відбило ся, що я люблю й любив. Чайч. — Місяць відбиває од себе сонячний сьвіт. Д. про Св. Б. (Д. ще під сл. Отсвѣчивать).

4. од(від)зива́ти ся, од(від)гу́кувати ся, одізва́ти ся, одгукну́ти ся. — На мого батька гнівав ся, а на мінї одізвало ся. С. Л.

Отраже́ніе = 1. о́дсїч. С. З. (Д. під сл. Отпо́ръ 2.).

2. о́д(від)сьвіт.

Отра́ивать, отро́ить, ся = од(від)ро́ювати, одроїти, ся, вироювати ся, вироїти ся. (С. Аф.).

О́трасль = 1. д. Отпрыскъ.

2. ві́тка (гори), од(від)но́га. (С. Жел.).

3. ви́дїл, од(від)ді́л.

4. пото́мок, нащадок. — Потомок гетьмана дурного. К. Ц.

Отрастать = д. Отростать.

Отра́щивать, отрости́ть = вирощувати, запуска́ти, вирости́ти, запусти́ти.

Отре́бье = ви́бірки, не́гідь, сьмі́ття, плюга́вство. (С. Ж.).

Отрезвля́ть, отрезви́ть, ся = тверези́ти (С. Ш.), витвере́жувати, тверезі́шати (С. Ш.), ви́тверезити (С. Л.), протверези́ти, ся, прочу́мати ся. — Останнє слово протверезило мене. Фр. — Таний був пияний, що ледве на другий день витверезив ся.

Отрека́ться, отре́чься = од(від)рі́ка́ти ся, зрі́ка́ти ся, од(від)ступа́ти ся, цура́ти ся, одмовля́ти ся (С. Ж.), од(від)рі́кти ся (С. Л.), зрі́кти ся, ви́ректи ся (С. Л.), одступи́ти ся, одцура́ти ся, одмо́вити ся. — Я з тобою не піду, одрікаю ся од тебе на вік вічний. О. Ст. — Цуравть ся, як чорт ладану. н. пр. — Не одцурався того слова, що мати сьпівала. К. Ш. — Відцурав ся отець і рідная мати — з жалю, з закохання треба пропадати. н. п. — Тато чесно зробили, що не зрекли ся віри батьків. Ки.

Отрепáть, ся = д. **Отрёпывать, ся.**

Отрёпки = костри́ця, костри́ці, терміття (С. Ш.), зб. термітя́ча (льону, конопе́ль) — Термітяча заві́яло в палець. С. Ш.

Отрепливать, отрепáть = тіпáти, потіпáти (льон, коноплю).

Отрéпье = 1. д. **Отрёпки.**
2. дрáнтя, лахміття, лахманúння (С. З.), кáпцурря. — Хто носив коли шовкову одíж, то зодяг тепер сукóнне дрантя. Ст. С.

Отретировáться = одíйти, відíйти, пíти з бáтьком на шлях.

Отречéніе = од(від)цурáння (С. Л.), зарíк, вирікáння (С. Л.). — Забув своє вирікання, забув, що душу свою проклинав, коли, каже, і крапелинку у рот візьму. Кв.

Отрéчься = д. **Отрекáться.**

Отрúнуть = д. **Отрвáть.**

Отрицáніе = 1. д. **Отречéніе.**
2. од(від)мовлáння, перéчення (С. Жел. Пар.).

Отрицáтельный = заперéчний (С. Жел.), перéчний (С. Жел. Пар.).

Отрицáть = од(від)мовлáти, од(від)кáзувати, перéчити (С. Жел.), заперечáти (С. Жел.), од(від)бивáти, од(від)кидáти, од(від)вертáти.

Отрицáться, отрéчься = д. **Отрекáться.**

Отрóгъ = вíтка, од(від)нóга (гори) С. Жел.

Отрóдіе = рід, колíно, кóдло (С. З. Л.), лайлúво — вúродок, вúлупок, вúплодок, вúпороток, випорток (С. Аф.). — Хамове кодло! — Ах ти шельмин вилупок!

Отрождáть, отродúть, ся = од(від)рождáти, одродúти, ся. — **Отродúсь не...** = з рóду, з вíку не...

Отрожденіе = од(від)рождéння.

Отройться = д. **Отрáиваться.**

Отроковúца = дíвчá, дíвчина (від 7—15 років), пíдлíток, півдíвка, пíддíвок.

Óтрокъ = хлóпчик, хлопя́, хлопчá, хлопчáк, хлóпець (від 7—15 років), парубíйка, парубчýк, парубя́. (Д. під сл. **Мáльчикъ**).

Отростáть, отрости́ = вирастáти, од(від)растáти, вúрости, одрости́.

Отростáть = д. **Отрáщивать.**

Отрóстокъ = 1. д. **Отпрыскъ.**
2. óкіст, окíсток (на кістках).
3. пáріг (на рогах, напр. у лоси, оленя).

Óтроческій = хлопя́чий (С. Л.), парубóчий, парубóцький. — Хлопячі лíта

Óтрочество = хлопя́цтво.

Отрощáть = д. **Отрáщивать.**

Отрубáть, отрубúть = од(від)рýбувати, од(від)тинáти (С. З. Л. Ж.), с(з)тинáти (С. Л.), утинáти (С. Ш.), одсікáти, одрубáти, од(від)тя́ти (С. З. Л.), стя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.). втя́ти, вотнýти, одсíкти зразу — од(від)чесáти, цюкаючи — од(від)цюкáти, багато — поод(від)рýбувати, поодтинáти, поутинáти. (Граб.). — За чуба виволокли з палацу і одрубали голову сокирою. О. Ст. — Йому хоче голову одтяти або руку урубати праву. Ст. С. — Голову буйную одтяв. Кот. — Бородавці, отаману запорозькому, голову одтято у обоз Полтавському. Л. В. — Мов хто одтяв. Ос. Блеснув мечем, голову стяв з плечей. Ст. С. Чорні очі видера їй з лоба, білі руки утяв по локіть. Ст. С. — Втяли йому праву руку: оце, Ясю, за науку, втяли йому праву ногу: оце, Ясю, за дорогу; стяли йому головочку, ходíм, сестро, до домочку. а. п. — Голову йому сокирою зітну. Кв — Поотинавши голови... Л. В.

Отрубенóй, отрубя́ный = висíвкóвий.

Отрýби = висíвки (С. З.), де дуже багато луски — лускá, зметені після просівання остюки (Граб.), обметúця (Граб.), дрібні межисíтки. — Миниха висíвок заколотив. К. Х. — Напекла я шишок з гречаної лускú. н. к. — Їли обметицю. Граб.

Отрубúть = д. **Отрубáть.**

Отрýбка = одрýблювання, одрýбування, одтинáння.

Отрýбокъ = од(від)рýбок, врýбок, рýбанець (С. З.), утúнок (С. Л. Ш.), оцýпок (С. З. Л.), оцýпалок (С. З.), цурýпалок (С. З. Л.), цурпáлок (С. З.), зб. — цурпáлля.

Отрýбъ = óдруб. — Дерево в одрубі 10 вершків.

Отрусúть = обтрусúти.

Отрывáть, оторвáть, ся = од(від)ривáти, од(від)дерáти, оді(від)ірвáти, од(від)драти, ся, гильку — од(від)чахнýти, тоненьку гилочку — од(від)чухрáти. — Як ухопив за полу, так і одірвав. — Одірав клаптик паперу. — Мов одірвалось од гілля. Л. Ш. — І зараз гильку одчахнув. Кот.

Отрывáть, отрыть, ся = од(від)ривáти, од(від)кóпувати, одрúти, одкопáти, ся.

Отрывúстый, то = одрúвчастий, урúвистий (С. Л.), урúвчатий (С. Л.), то. — Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто і побігла в хату. Лев.

Отрывокъ = урúвок (С. Л. Ш.), обрúзок (С. Л.) — Тож надто подобав ся мені оцей уривок оповідання Енея Дідоні. Ст. Г.

Отрывочный, во = уривочний, но, уривцéй (С. Ш.).

Отрыгáть, отрыгнýть, ся = од(від)ригáти, одригнýти, ся. — **Отрыгáть жвáчку** = ремигáти.

Отрыжка = відгúк, нáдія, нáтха. — Багато насíяння їла, та така натха зробилась, що ак самій погано. Херс.

Отрúть = д. **Отрывáть.**

Отрéвать, отрúнуть = од(від)кидáти, од(від)шпхáти, одкúнути, одíпхнýти, одпихнýти.

Отрéзать = д. **Отрéзывать.**

Отрéзанéй = обрíзний.

Отрéзокъ = обрíзок, окрáйка, урíзок (С. Ш.), (крáвок (напр. тканини, д. під сл. **Обрéзокъ**), скúба, скúбка (напр. землí, хлíба, кавуна), кришéнник (мяса), клапóть, клáптик (тканини, паперу), надíбок (дерева). — Одрíзана скúба од хлíба — й не притулиш. й. пр.

Отрéзъ = 1. одрíзування.
2. од(від)рíз. — **На отрéзъ** = нáчисто щíкóм.

Отрéзывать, отрéзать = од(від)рíзувати, од(від)різáти, урíзáти (С. Ш.), од(від)тинáти, одрíзати (С. Л.), урíзати (С. Ш.), одтя́ти, одкрáяти (С. Л.), вкрáяти, великий шматок — одбатувáти. (С. Аф.), або ж — одчикрúжати (С. Л.). — Коли б хоч на одну топку сорочку одрáяли на свя́тки. Лев. — Одбатував такий шмат. — **Отрéзанный ломóть къ хлéбу не пристаéтъ** = одрíзана скúба од хлíба — й не притýлиш. й. пр.

Отрéшать, отрéшúть, ся = од(від)лучáти, вилучáти, од(від)стороня́ти, од(від)слоня́ти, од(від)рíшáти, одлучúти, вúлучити, одстороня́ти, одслоня́ти, ся, позáбути ся (Д. теж від сл. **Отлучáть**). — **Отрéшúть отъ должности** = скúнути з уря́ду.

Отрядúть = д. **Отряжáть.**

Отрáдъ = 1. вирядження, од(від)рядження.
2. команда, ватага, загíн (С. Л.), на розбíйних — чáта (С. З.). — Була се невеличка ватага козакíв, що пильнувала побíля Київського шляху. О. Ст. — Ватаги шляхти ставали за слугу у панів. Бар. О. — Два загони на Вкраїні, два загони на Волині, 5-й з ханом виступає, до Києва привертає. І. Г. — Розпустили свої загони по всій Україні, й. п. — Ковно опанували і чатами коло Вільна трасували. Л. С. — А тую землю чатами звоювали. Л. С. — **Предводúтель отря́да** = вáтáг (С. З.), ватажóк (С. Аф. З.). — А що, хлопцí, так обíраєте його за ватажка? — Коли Кривоніс не прийме нас до свого загону, так ми оберем собí ватажком Марка, тай будемо приймать до гурту. О. Ст.

Отряжáть, отрядúть = вирядження, од(від)ряжáти, вúрядити, одрядúти.

Отрясáть, отрáсывать, отрясти́, ся = обтрýшувати, обтрусúти, ся; обтрíпувати, отрíпувати, отрíпнýти, ся.

Отрáхмвать, отрахнýть, ся = отрíпувати, отрíпнýти, ся, витрíпувати, ся.

Отсáживать, отсадúть, ся = 1. од(від)сáжувати, пересáжувати, одсадúти, пересадúти. — Треба пересадити яблуню.
2. д. **Отрéзывать.**

Отсáсывать, отсосáть, ся = од(від)сúсáти, одсосáти, оді(віді)ссáти, од(від)смоктáти. — Дитина одсосала молоко.

Отсвéтъ = од(від)сьвíт.

Отсвéчивать, ся = од(від)сьвічувати, од(від)бúвáти сьвíт. — Як навести дзеркало проти сонця, то від дзеркала одсьвічуватиметь ся сонячне промíння Д. про Св. Б. — Поверхи дзеркала і води відбивають від себе сонячний сьвíт. Д. про Св. Б.

Отселúть = д. **Отселя́ть.**

Отсёлокъ = вúселок, хýтір.

Отсéлѣ = 1. д. **Отсю́да.**
2. з сього́ часу.

Отселя́ть, отселúть = виселя́ти, вúселити, ся.

Отсúживать, отсидéть = 1. од(від)сúжувати, одсúдíти, висúжувати, вúсидíти, пересúжувати, пересúдíти. — Висидів у острозí сім місяцíв. — Пересидів ногу.
2. переганя́ти, перегкáти. — Перегнали горíлку.

Отсúпúть = посипáти, переспáти. — Прачка усе посипала.

Отскáбливать, отскобли́ть, ся = од(від)скрíбáти, од(від скроня́жувати, одскребтú, одскроня́лити, ся.

Отскáкивать, отскакáть, отскочúть = од(від)скáкувати, од(від)плúгувати, од(від)стрúбувати, одскакнýти, одплигнýти, охстрибнýти.

Отскоблúть д. **Отскáбливать.**

Отскокнýть, отскочúть = д. **Отскáкивать.**

Отскребáть, отскрести́ = д. **Отскáбливать.**

Отскрёбокъ, частíйше мн. отскрёбки = вúшкрíбки.

Отскрипéть = перескрипíти.

Отсланивать, отслонúть, отслонúть, ся =

од(від)слоня́ти, од(від)туля́ти, одслони́ти, одтуля́ти.

Отслу́га = од(від)слу́га.

Отслу́живать, отслужи́ть = од(від)слу́жувати, вислу́жувати, дослу́жувати, одслужи́ти і т. д. — Відслужив царю. — Цей кожух своє вислужив. — **Отслужи́ть рабо́той** = од(від)роби́ти, од(від)бу́ти.

Отслу́шать = дослу́хати, вислухати (до кінця).

Отсмотре́ть = од(від)дивйти ся. — Очі-ж мої каресенькі оддивили ся, уста-ж мої сахарні одновили ся. н. п.

Отсмі́ивать, ся, отсмія́ть, ся = од(від)сьмію́вати, одсьмія́ти, ся, пересьмія́ти ся

Отсовѣ́тывать, отсовѣ́товать = од(від)мовля́ти, од(від)ра́жувати, розра́ювати, одмо́вити, одра́дити, розра́дяти, розря́яти (С. З.), розгу́дити (С. З.). — Хотів купить, та люди одрадили. — Розрядили, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п.

Отсовѣ́тываніе = од(від)ра́жування, од(від)мовля́ння, розра́да, розра́ювання.

Отсоса́ть = д. Отса́сывать.

Отсо́хлый = од(від)со́хлий, ви́сохлий, сухи́й.

Отсо́хнуть = д. Отсыха́ть.

Отсро́чивать, отсро́чить = од(від)кладати, одкла́сти.

Отсро́чка = од(від)кла́д (С. Жел.), одкладання (С. Жел.), одволо́ка, проволо́ка (С. Пар.). — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отставать, отста́ть = 1. од(від)става́ти, приставати, одбива́ти ся, одста́ти і т. д. — Йшли разом, та він на дорозі одстав. Одбила ся від роду, назад не верну ся. н. п. 2. од(від)става́ти, од(від)пада́ти, одлипа́ти, одста́ти, одпасти, одзи́пнути. Замазка одлипла від шибки. 3. од(від)чі́плювати ся, одчепи́ти ся (С. Л.), од(від)касну́ти ся (С. Л.), одсахну́ти ся. — Відчепи ся, не горни ся, та на мене подивн ся. н. п. — Відчепись ти з своїми пікчемними віршами. Кн. — Відкасни ся мавїя! С. Л. — **Отста́нь, те отъ мени́** = геть, гі́ньте од мене, дайте мині спо́кій.

Отста́вить = д. Отставля́ть.

Отста́вка = од(від)ста́вка. С. Жел.

Отставля́ть, отста́вливать, отста́вить = од(від)ставля́ти, од(від)становля́ти, одста́вити, одстановйти.

Отставно́й = од(від)ставний. С. Жел.

Отста́ивать, отстоя́ть, ся = 1. вистоювати, вистояти, ся, простоя́ти. — Я вистояв усю службу. 2. вистоювати, од(від)стоювати, вистояти, одстоя́ти, ся, осі́да́ти, осісти. Вино добре вистоя́ло ся. — Гуща осіла 3. обставати, оборона́ти, борони́ти, од(від)борона́ти, заступа́ти ся, оборо́ни і т. д. — Обзивати ся за свої права і обставати за їх. Кн. (Д. ще під сл. Защища́ть).

Отста́лый = 1. од(від)ста́лий, пристілий. 2. одли́лий, одпа́лий.

Отстана́вливать, отстанови́ть, ся = од(від)становля́ти, одстановйти.

Отста́ть = д. Отставать.

Отстёгивать, отстегну́ть = од(від)стьобувати, розстьобувати, од(від)щіпати, одстьобнути і т. д. — Одщіпнув галяшки.

Отстёгивать, отстега́ть = 1. д. Отстёгивать. 2. вистьобувати, вистьобати. — Вистьобала ковдрю. 3. вихльостати, вистьобити, од(від)чухра́ти, од(від)шмага́ти. — Одчухрали різками.

Отстира́ть = бйпрати, попра́ти. — Випрала сорочки.

Отсто́й = одсто́янка, гу́ща, фуз (С. Ш.), фус, фу́си (С. Ш.).

Отстора́нивать, отсторони́ть, отсторони́ть, ся = д. Отстра́пать.

Отстоя́ть = 1. д. Отста́ивать. 2. од(від)лягати. — Виселок той одлягає од села аж на 10 верств

Отстрада́ть = вйтерпіти, дотерпіти, од(від)бу́ти му́ку. — Витерпів до краю.

Отстра́ивать, отстро́ить = од(від)будо́вувати, вибудо́вувати, од(від)будо́вати, вибудувати. — Він пан во відбудував зруйнований Львів. Бар. О.

Отстраня́ть, отстрани́ть, ся = відсторо́ня́ти, одсува́ти, од(від)ставля́ти, відсторони́ти, ся і т. д.; од(від)кида́ти, од(від)пиха́ти, одки́нути, ся і т. д.

Отстра́чивать, отстро́чить = д. Отстра́ивать 2.

Отстрига́ть, отстри́чь = од(від)стриґа́ти, одстри́гти.

Отстрога́ть = од(від)струга́ти, вистругати, гемблем — вигемблювати.

Отстро́ить = д. Отстра́ивать.

Отстро́чить = д. Отстра́чивать.

Отстрѣ́ливать, отстрѣ́лять, отстрѣ́лить, ся = од(від)стріля́ти, од(від)бива́ти, одстрі́лити, одбити, ся. — Йому вистрелили руку. — Довго він одстрілював ся, поки його не вбито.

Отстра́пать = попо́рати, упо́рати, ся. (С. Ш.).

Отступа́ть, отступи́ть, ся = 1. од(від)ступа́ти, одступи́ти, ся.
2. д. **Отстраня́ться.**
3. зріка́ти ся, одріка́ти ся, цура́ти ся і т. д. д. **Отрека́ться.**

Отступни́къ, ца. = од(від)ступни́к, ця від вродливости — пере́вертень (С. З. Жел.), перекі́нець, перекинчик (С. Жел.). у військовій справі — перевітник, перека́лачев (С. З.), од віри — д. **Отщепе́нецъ.** — А тим часом перевертні нехай підростають, та поможуть ворогові господарювати. К. Ш.

Отступничество = од(від)ступництво. С. Жел.

Отступле́ніе = о́д(від)ступ, усту́п (С. Ш.). Ввесь устрій теж отряди, де всім призначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отступно́й = од(від)ступни́й. — **Отступно́е** = одчи́нне, уступне́ (С. Ш.). — Ти. Карпе, запхати Лаврінові одчинного з нарбованця і нехай груша буде на віки твоя. Лев. — Дано їм одчинного 20 копійок. Кр.

Отсужда́ть, отсуди́ть = 1. од(від)суджа́ти, присуджа́ти, одсуди́ти, присуди́ти; присудити, винновивати. — Суд мині присудив той грунт. — Я цю хату виповкував у його.
2. од(від)ра́жувати, од(від)мовля́ти, одра́дити і т. д. д. **Отсовѣ́тывать.**

Отсу́живать, отсу́дить = д. **Отсужда́ть** 2.

Отсу́ливать, отсули́ть = обіща́ти, обіця́ти, пообіця́ти, наобіця́ти.

Отсу́тствіе = небу́тність (С. Ж. Жел.), не́буть (С. Л.), непрису́тність (С. Жел.), неприте́мність (Ч. К. С. Жел.). — В небутності єреї, для боязни смерти дитяти, може охрестити маряння. Б. Н.

Отсу́тствовать = не бу́ти, не нахо́дитись.

Отсу́чивать, отсучи́ть, ся = од(від)су́ч(к)увати, розсу́ч(к)увати, од(від)кру́чувати, розкру́чувати, одсука́ти, розсука́ти, одкрути́ти, ся; посука́ти. — Треба розсучати мотузок. — Одсуканя ся рукав. — Вже усе посуканя.

Отсуши́ть, отсуши́ть = 1. од(від)су́шувати, вису́шувати, одсуши́ти, ви́сушити, усуши́ти (С. Ж.). — З тії слабости та висохла вона, як скінку. — **Отсуши́ мнѣ ру́ки, если я лгалъ** = нехай мині ру́ки засохнуть, коли я брав.
2. од(від)чаро́вувати, одчарува́ти. — Вона одчарувала його од тії молодиці, а то ходив за нею як тінь. н. о.

3. посуши́ти, ви́сушити. — Посушила всі сорочки.

Отсчи́тывать, отсчита́ть = одлі́чувати, одлі́чити. — Тут скільки сотень одлічили. Кот. — Ходім у куток безпечний, де-б тобі я одлічив дукати. Ст. С.

Отсыла́ть, отосла́ть = од(від)сила́ти, оді-(віді)сла́ти.

Отсыпа́ть, отсы́пать = од(від)сипа́ти, надсипа́ти, одси́пати, наси́пати. — **Отсы́паться деньга́ми** = відкупа́ти ся, уси́пати гро́шей. (С. Ш.).

Отсыпа́ться, отоспа́ться = од(від)сипа́ти ся, висипа́ти ся, одіспа́ти ся, ви́спати ся.

Отсыпно́й = одсипни́й.

Отсы́рѣлый = од(від)ле́глий (Лев.), одволо́глий (Лев.), відво́хлий.

Отсы́рѣть = од(від)во́хти, одво́хнути, од-(від)волого́нути (Лев.), одли́гнути (С. Л.). Черствий хліб одвологнув. Лев. — Сухі сорочки в коморі трохи одвологли. Лев.

Отсыха́ть, отсо́хнуть = од(від)сиха́ти, усиха́ти (С. Ш.), одсо́хнути, усо́хнути (С. Ш.). — Нехай мині пальці одсохнуть, коли брешу. н. пр. — Зверху вершок усихає. С. Ш. — Купець! щоб тобі усох пупець. н. пр.

Отсѣва́ть, отсѣ́ять, ся = одсі́ва́ти, пересі́ва́ти, одсі́яти, ся, пересі́яти.

Отсѣ́въ = одсі́ва́ння, одсі́в.

Отсѣ́дать, отсѣ́сть = 1. од(від)сіда́ти, одсі́сти. — Одсядь трохи дальше.
2 і 3. д. **Отставать** 2 і **Отста́иваться** 2.

Отсѣ́дина = роспа́лина (С. З.), роско́лина, шпа́ра (С. З.).

Отсѣ́дъ = д. **Отстой.**

Отсѣ́кать, отсѣ́чь = д. **Отрубать.**

Отсѣ́сть = д. **Отсѣда́ть.**

Отсѣ́ять = д. **Отсѣва́ть.**

Отсю́да = 1. ві́дсн, відсі́ль (С. З. Л.), відсі́ля́ (С. З. Л.), відці́ль, відці́ля́, звідси (С. Л.), звідсі́ль, звідсі́ля́ (С. З.). — І відтіль гаряче і відсіля болюче. н. пр. — І відтіль гора і відсіль гора, поміж тими гіронькамн сходяла зорл. н. п. — Як я маю жовак Нечай, звідси утікати, славу свою козацькую марне утерати? н. п. — Бери собі скільки хочеш грошей, та пусти хоч мої кістки звідце! Ст. С. — Іди-ж ти тепер звідціль, щоб і дух твій не пах. Гул. А.
2. з сьо́го, з цьо́го. — З сього можна бачити, що...

Отта́ивать, отта́ять = од(від)тава́ти, розтава́ти, од(від)мерза́ти, розмерза́ти ся,

одта́пути, розта́пути, одмерзти, розме́рзти ся.

Отта́лина = о́парь (С. З.), прота́лина (в льоду), тал (С. З. Ш.), та́лина (С. Ш.), таловина (в снігу).

Отта́лкивать, оттолка́ть, оттолкну́ть, ся = од(від пихати, одштовхувати, од від)тручати, оді(вілі)шхну́ти, одпихну́ти, ся, одштовхну́ти, відтрути́ти. — Ні, правого Господь не відпихає і грішному руки він не простягне. К. І. — Я знаю, ви ради мене відпихнути від сього діла. Лев. В. — Траниці в човни посідавши і швидко їх поодпихавши, по вітру гарно попливли. Кот. — З першого року відтрутив мене від себе. Кн.

Отта́пливать, оттопи́ть = вито́плювати ви́топити. — Витопив багато смальцю.

Отта́птывать, оттопта́ть = од(від)то́птувати, одтопта́ти. — **Оттопта́ть о́бувь** = стопта́ти, стоптцюва́ти. — **Оттопта́ть себе́ но́ги** = підтопта́ти ся, підби́ти ся відту́пати но́ги.

Отта́скивать, оттаскать, оттащи́ть = од(від)тяга́ти, одволіка́ти, одтягти, одволокти. — **Оттаскать за́ волосы** = ви́драти, ви́скубти, одску́бти, ви́чубити.

Отта́чивать, отточи́ть, ся = гостри́ти, од(від)го́стрювати, вигострювати, ви́гострити, нагостри́ти, на точилі — наточи́ти, ви́точити, ся. — Одгостривши. 2. вито́чувати, ви́точити, ся. — Також добре виточив бильця.

Оттащи́ть = д. **Отта́скивать**.

Отта́ять = д. **Отта́ивать**.

О́ттепель = од(від)лига (С. З. Л.), ро́зталь (С. Л.), ро́зтопедь. — Зімою, як вітер свистать, то буде одлига. Мов. — Повернуло од зими вже знову на *одлигу*. Чайч.

Оттере́бливать, оттереби́ть = од(від)дера́ти, оддерти, оді(віді)дра́ти. — Одідрав шматок. — **Оттеребить лён, коноплю** = ви́брати. — О. бо́роду = ви́драти за бо́роду.

Оттере́ть = д. **Оттира́ть**.

Оттерпливаться, оттерпе́ться = витерплювати, ви́терпіти.

Оттёсывать, оттеса́ть = од(від)те́сувати. вите́сувати, одтеса́ти, ви́тесати.

Оттира́ть, оттере́ть, ся = од(від)тира́ти, одтерти, ся.

Оттиска́ть, оттиснуть = од(від)тиску́вати, од(від)бива́ти, витиску́вати, вибива́ти, одтиснути, одби́ти, ви́тиснути.

О́ттиск = од(від)би́ток, ви́тиск (С. Нед.).

Отто́к = ри́нва. С. З. — З дощу та від ринву. и. пр.

Оттого́ = від то́го, через те́, для то́го.

Оттолка́ть, оттолкну́ть = д. **Отта́лкивать**.

Оттолкова́ть = перебала́кати.

Отто́ль, отто́лѣ = д. **Отту́да**.

Оттопи́ть = д. **Отта́пливать**.

Отто́пки = ви́шкварки, шкварки (од сала, жиру).

Оттопта́ть = д. **Отта́птывать**.

Отто́пывать, отто́пать, отто́пнуть = од(від)ту́пувати, одту́пати, од(від)топта́ти, од(від)би́ти ту́паючи.

Оттопы́ривать, оттопы́рить, ся = од(від)дува́ти (С. Л.), натува́ти, настовбу́рчувати, ся, тупи́рчити ся (С. З. Л.), одду́ти, настовбу́рчити, ся. — Сіднице якось настовбурчилась. — **Отду́ть гу́бы** = вадути. од(від)копи́лити, закопи́лити гу́би (С. З.). — Сидить Абдул, губи надув. Гул. Ар.

Отторга́ть, отто́ргнуть, ся = 1. од(від)рива́ти, од(від)сми́кувати, одірва́ти одсмикну́ти, ся.

2. од(від)луча́ти, одлучи́ти, од(від)чахну́ти, ся. — Побачимо, що зробить Хмельницький, чи поможе йому Господь Милосердний одчахнуть руський люд од дряпіжних Ляхів. О. Ст.

Отторже́ніе = од(від)лу́ка.

Оттрёпки = (одежі) — ви́носки, лохміття. дра́нтя, лахмання (С. З. Пол.), конопляна костри́ця, терміття, зб. терміття (С. Ш.).

Оттрепа́ть = 1. д. **Оттрёпывать**.

2. од(від)лупи́ти, одлущюва́ти, ви́тріпати, ви́хльостати, прочухана дати, (за чуба) — одску́бти, ви́скубти. од(від)кудовчити.

Оттрёпывать, оттрепа́ть, ся = витрі́пувати, ви́тріпати, ви́тіпати, ся.

Оттриса́ть, оттрихать, оттрясти́, оттряну́ть = стру́шувати, обтру́шувати, струсити, обтрусити.

Отту́да = 1. ві́дти, відті́ль, відті́ля, звідти, звідті́ль, звідті́ля (всі С. Аф. З. Л.), звідта́ля (Под.), з того́ міста. — Чи вернусь ж до тебе відті́ль, Україно, чи на віки я там на чужині загину. Чайч. — Ой у морі у глибоке утопила мати, та вже й мати головонці відті́ль не вринати. п. п. — Ув'ється вій вихів у душно, та й виганда відті́ля. а. т. Збігла потім вона у дьір до стаї, вкрала звідті́ль двоє добрих коней. Ст. С. — Як

відтам повертав ся, прошу напати з ким пішов ся. в. п. Под.
2. в то́го ча́су, в тії пори́, відтоді́. — З того часу і до сього бідуємо.
3. в то́го, від то́го, через те́. — З того і почалась у їх сварка.

Отґхнуть = сту́хнути.

Отты́кать, отто́ркнуть, ся = од(від)тика́ти, оді(віді)ткну́ти, ся.

Отті́нивать, отті́нять, отті́нить, ся = од(від)тіня́ти, тіня́ти (С. Пі.), одтіня́ти, ся.

Отті́нокъ = од(від)тінок, су́тінь. — Густі та темні сутіні проходили по його тварі Кн.

Отті́снять, отті́снить, ся = д. **Отта́лкивать.**

Отта́гивать, оттяга́ть = од(від)тя́гувати, одтяга́ти, од(від)суди́ти, ви́позивати. Виполавав у його грунт.

Отта́гивать, оттяну́ть, ся = 1. од(від)тяга́ти, од(від)воліка́ти, одтягти́, одволокти́ (д. **Отта́скивать**).
2. витя́гувати, ви́тягнути.
3. од(від)тя́гувати, затяга́ти, тягти́ діло́, волочи́ти ді́ло, од(від)кла́сти, одтягти́, одкла́сти, проволокти́ ді́ло.

Отта́жка = 1. од(від)тяга́ння, витяга́ння.
2. од(від)кла́д, проволо́ка, волоки́та (С. Аф. З.), тяганина. (С. Ш.).

Отяну́ть = д. **Отта́гивать.**

Отта́пывать, отта́пать, отта́пнуть, ся = одру́бувати, одтина́ти і т. д. д. **Отруба́ть** і **Отсе́ка́ть.**

Отужина́ть = повече́рять. — Просили повечерять з нами. — Ми вже повечеряли.

Отума́нивать, отума́нить, ся = тума́нити, туману пуска́ти, затума́нити, ся. захороми́ти, ся, обхма́рити, ся, запа́морочити, ся, па́короки, ба́ки заби́ти, затлумити, задурма́нити, ся, почмані́ти, почуміти.

Отупи́ть = затупі́ти.

Отуре́читься = потурчи́ти ся. — Всі пани босняки перевернулись на турецьку віру, потурчились. Ст. С. — Потурчились, побосурменились. п. д.

Отуча́ть, отучи́ть = 1. вичувати, ви́вчити, повичувати. — Діти все вивчили (або: повичували).
2. од(від)учати, од'учи́ти, одво́дити (С. Л.). — Трудно од'учити, коли він звик до того.

Отучи́ть = погла́дити, розтовстіти.

Отха́живать, отходи́ть = відхо́жувати, відхо́дити.

Отха́ркивать, отха́ркать, отха́ркнуть = од(від)ха́ркувати, вихаркувати, одха́ркати, ви́харкати, ви́кирякати.

Отхва́тывать = од(від)дира́ти, затина́ти (С. Л.), ту́ти. — Бандура „горлиці" бренчала, сопілка „дуба" затинала. Кот. — Цимбалоньки тнуть. в. п. — Колись так весело було, бувало лі́том і зимою музи́ка гне. К. Ш.

Отхле́бывать, отхлебну́ть = висьо́рбувати, од(від)сьо́рбувати, ви́сьорбати, одсьо́рба́ти, вихлестати.

Отхлеста́ть = ви́стьобати, ви́стьогати, ви́хльостати, од(від)чухра́ти, ви́батожити, од(від)бато́жити. — Вихльостали різками.

Отхло́пывать, отхло́пать, отхло́пнуть = 1. обтрі́пувати, обтрі́пати, од(від)ля́скати.
2. сто́птувати, стопта́ти, ви́топтати, стопцювати. — Стопцювали черевики.
3. од(від)пле́скувати, одпле́скати.

Отхлы́нуть = од(від)хли́нути.

Отходи́ть, отойти́ = 1. од(від)хо́дити, оді́йти. — Оді́йшов трохи, тай озирається ся.
2. од(від)хо́дити, ки́дати слу́жбу, мі́сце, оді́йти (од кого) ки́нути слу́жбу, мі́сце. — Скоро після того, як оді́йшов од мене, нанявся до сусіда. — Кинув службу у мене і перейшов до сусіда.
3. умі́рати, помі́рати, кона́ти, кінча́ти ся, умерти, поме́рти, скона́ти. — Умер без сповіди святої. К. Ш. — Почуй мій голос, глянь на мене, незрячі очі просвітій, подай мині в гріхах скопати, на вік заснути в темноті. К. П. — **Больно́й отхо́дитъ** = слабий поміра́є, кінча́ється ся.
4 д. **Отставать** 2. — **Обя́зня отошла́** = слу́жба скінчи́ла ся.

Отхо́дная = од(від)хідна́.

Отхо́дъ = 1. од(від)хід.
2. кіне́ць. — **На одтхо́дѣ** = при кінці́, на при кінці́.
3. ну́жник, паску́дник, срач.

Отхо́дный = дале́кий, одлю́дний, глухи́й (С. Пер.), само́тний, затишний. — **Отхо́дное мѣ́сто** = д. **Отхо́дъ** 3.

Отхо́жій = дале́кий, сторо́нній, осо́бний. **Отхо́жее мѣ́сто** = д. **Отхо́дъ** 3.

Отхотѣ́ть, ся = перехотіти, ся. — Ти-ж хотів. — Та вже перехотіло ся.

Отцвѣта́ть, отцвѣсти́, отцвѣ́сть = од(від)цьвіта́ти, оцьвіта́ти, опада́ти (про цьвіт) одцьвісти́, оцьвісти́.

Отцвѣ́чивать, отцвѣти́ть = од(від)цьві́чувати, одцьві́тити.

Отцеубі́йца = бать**к**оуб**і**йник.

Отцо́вскій = отце́вий, отцевський, оте́цький, ба́тьківський, ба́тьків, та́товий, та́тів (С. Ш.). — Казав піднять тебе на спину, нести в отецькую хатину. Мет. — Каша наша — татів борщ. п. пр. — Маленький — татові штанці по коліна. п. пр. (Д. ще під сл. **Оте́ческій**).

Отцо́вщина = отці́вщина, ба́тьківщина (С. Аф. З.). — Пр. д. під сл. **Имѹ́щество** і **Насле́діе**.

Отцѣ́живать, отцѣди́ть, ся = од(від)ці́жувати, одці́дити, уточи́ти, вточи́ти, ся. — Та піди, малий, до пивниці, та вточи ще й пива. п. п.

Отцѣлова́ться = перепі́лува́ти ся.

Отцѣпля́ть, отцѣпи́ть, ся = од(від)чі́плювати, одчепити, ся. — Возьному так одрізала, що мусить одчепити ся. Кот.

Отча́ливать, отча́лить = од(від)ча́лювати, одва́лювати, одчали́ти, одвали́ти.

Отча́лъ = од(від)ча́лювання, од(від)ча́л, одва́л. (Маш.).

Отча́сти = поча́сти (С. Л. Кр.), части́ною.

Отча́иваться, отча́яться = тра́тити надію, стра́тити надію, звонтити, звонити (С. З.), пуститись бе́рега (С. З.). — Варшава три штурми отразила, але звонтивши, на акорд здала ся. Л. В.

Отча́яніе = одча́й (С. Жел.), ро́спач (С. Ж. З. Жел.), рос(з)пу́ка (С. Жел. Пар.), роспу́ска, очайду́шність (С. Жел. Пар.). До якого одчаю й горя довело його бажання сеї ласки. Зінь. — Якщим часом слухаєш, та аж роспач візьме. Нічого не второпаєш. О. Пч. — Густа та темна хмара роспуки обгорнула сестру-жалібницю. Кп. — Він не знав в роспуку. Кн. — Сказано до такої роспуки дійшла, що тільки втопитись. п. о.

Отча́янный, но = 1. безнаді́йний, безпора́дний, но, рос(з)па́чливий (С. Жел.), во, очайду́шний, но (С. Жел. Пар.). — Поховав жінку, двойко діток, погорів, хіба з такої причини не станеш роспачливий. Кн. — Глоба роспачливо махнув рукою. Кп. 2. голі́нний, шале́ний, запе́клий, забі́сований. — Тут він був голінним браконьєром. Кн.

Отчека́нивать, отчека́нить = вибива́ти, ви́бити, од(від)карбува́ти.

Отчего́ = чого́, чому́, чом, від чо́го. — **Отчего́-то** = чого́сь, чому́сь. С. Л. — Чого мені тяжко, чого мені нудно, чого серце плаче? К. Ш. — Чому не йдеш віри та брате Москалю? Ст. — Чох, чом, чорнобрва, чом до мене не прийшов? п. п. — Чому мені, мила браття, медвяно не пють ся. в. п.

Отчёркивать, отчеркну́ть = од(від)зна-ча́ти, одрисо́вувати, одзна́чити, одрисува́ти.

Отчёрпывать, отчёрнать, отчерпну́ть = од(від)че́рпувати, одчерпну́ти.

Отче́ртить, отчертить = од(від)рисо́вувати, одрисувати.

Отче́ческій = д. **Оте́ческій**.

Отчеса́ть = д. **Отчёсывать**.

Отчество = поба́тькові. — Як тебе кличуть? — Іван. — А по батькові? Петрович, а на прізвіще — Яхненко.

Отче́сть = д. **Отчи́тывать**.

Отчёсывать, отчеса́ть = од(від)чі́сувати, одчеса́ти; одчухра́ти.

Отчётливость = докла́дність, ви́разність, досто́тність (С. Пар.).

Отчётливый, во, отчётистый, то = докла́дний, ви́разний, досто́тний, но (С. Пар.).

Отчётность = одві́чальність і д. **Отчёт**.

Отчёт = раху́нок (С. Жел. Пар.), обрахху́нок (С. Жел.), справоздання і д. **Отчётность**. — Справоздання з діяльности Товариства Просьвіти.

Отчи́зна = родина (С. З. Л.), рі́дний край, ба́тьківщина (С. Пар.). — Лучче на рідній кістьми полягти, а ніж на чужині славу повяти. п. пр.

Отчимъ = ві́тчим.

Отчина = д. **Во́тчина**.

Отчисля́ть, отчи́слить = одлі́чувати, одлі́чити.

Отчи́тывать, отчита́ть = 1. од(від)чи́тувати, одчита́ти, прочита́ти, перечита́ти. Одчитав Псалтирь, тоді давай читать Євангелію.

2. од(від)чи́тувати, од(від)шепту́вати, од(від)жовля́ти, одчита́ти, одшепта́ти, одмо́вити. — Баба знає таку молитву, що зараз того біснуватого одшептала.

Отчища́ть = одчища́ти, одчи́стити.

Отчій = д. **Отцо́вскій**.

Отчужда́ть, отчужди́ть, ся = од(від)лу-ча́ти, одлучи́ти; од(від)чужа́ти, одчу-жува́ти, одчуженити; цура́ти ся, од-(від)цура́ти ся.

Отчужде́ніе = од(від)чу́ження. С. Жел.

Отша́гивать, отшага́ть, отшагну́ть = 1. од(від)ступа́ти, одступи́ти.

2. мірять, одмірять ступняки. — А ну, одмірай сто ступнів.

Отшлёберить = перебайдикува́ти.

Отшля́ть = перепусту́ва́ти.

Отшма́тывать, отшмата́ть, отшмату́ть, ся = од(від)хита́ти, одхиту́ти, ся.

Отшпа́ривать, отшпа́ря́ть, отшпа́рну́ть, ся = од(від)кида́ти, одки́нути, ся.

Отшелу́шивать, отшелушить = вилу́щувати, вилу́щити, ся.

Отше́льникъ, ца = пусте́льник, ця (С. З.), скі́тник, ця, од(від)лю́дник, ця, безлю́дько, бе́залюдень. — Як ні з ким вимовити слово? Так і пустельнику тому все видно бути самому. Ст. Б. — А він такий як скітник у другій хаті сам. Ніс.

Отше́льничество = пусте́льництво, скітництво. — За пістрими у пущі лісовій коліс то вам дідусь старенький — пустельничок спасав ся по душі. Ст.

Отше́льническій, ки, отше́льничій = пусте́льницький, скітницький, од(від)лю́дний, ко. — Живе одлюдно на вигоні сам собі, С. З.

Отшёптывать, отшепта́ть = од(від)ше́птувати, одшепта́ти. — Відшептувать головоньку і боки. Б. Г.

Отшествіе = од(від)хід.

Отшиба́ть, отшиби́ть, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти, ся. — Одбив ся носик у глечика.

2. одпива́ти ся, одстава́ти, одбити ся, одста́ти. — По дорозі він якось одбив ся од нас.

Отшива́ть, отши́ть, ся = 1. одшива́ти, одши́ти, ся.

2. од(від)дира́ти, вдира́ти, вдійма́ти, одде́рти, одідра́ти, зня́ти, ся.

Отшка́льничать = перешахрува́ти.

Отшлёпывать, отшлёпать, ся = 1. шльо́пати, вишльопати, нашльо́пати (долонею), вишльостати, вистьобати, од(від)чухра́ти, одбатожити, ви́шпарити (батогом або кийком).

2. задрипати, забрьо́хати, захво́йдати, закаля́ти, ся. — Ач, як задрипала спідницю!

Отшлифо́вывать, отшлифова́ть = поліру́вати, од(від)поліру́вати, ви́шліфувати, од(від)ши́ти.

Отшмаклевать = ви́шпаклювати.

Отшпаклевать = обтинькува́ти, ви́тинькувати С. Ш.), ви́щекотурити.

Отшу́чиваться, отшути́ться = жа́ртами обива́ти ся, од(від)жартува́ти ся.

Отщебета́ть = перещебета́ти.

Отщекота́ть = перелескота́ти.

Отщелка́ть = 1. переле́ска́ти, перелува́ти, од(від)лу́щити. — Всі горіхи перелускали.

2. о́длупи́ти, одлущюва́ти і д. **Отколо́ть** 2.

3. одбри́ти, одчита́ти (кому).

Отщёлкать = переляскати, (про соловейка) перетьо́хкати.

Отщёлкивать, отщелкну́ть = од(від)щіпа́ти, одщіпну́ти. — Одщіпни клямку.

Отщеми́ливать, отщемля́ть, отщеми́ть = прищи́кувати, прищикну́ти. — Дверима прищикнув собі пальця.

Отщепе́нецъ = єретик, одщепе́нець (С. Л.), невірний, недовірок. — Щоб усі Словяне стали добрими братами і синами сонця правди і єретиками — отаманами, як константинський єретик великий. К. Ш. — Невірний гірш жида або Турка. п. пр.

Отщепля́ть, отщепывать, отщепи́ть = одко́лювати, одлира́ти, од(від)рива́ти, одколо́ти, одідра́ти, одірва́ти, од(від)чахну́ти (С. Л.).

Отщепокъ = скалка (С. Л.), тріска (С. Ш.), оскоме́лок (Лев.) — Кому дрова, тому й тріски. п. пр.

Отщи́пывать, отщипа́ть, отщипну́ть = одщи́пувати, одщипну́ти, (пірря, волосся) одску́бувати, одскубти́, поскубти́. — Уже поскубли гусей.

Отъ, ото = од, від, з. — Од початку світа і до сього часу. — Кажу тобі від щирого серця. — Од Києва до Лубень пасіпала конопель. п. п. — Плачуть карі очі з ранку і до ночі. п. п. — Время отъ времени = ча́сом, часа́ми, від ча́су до ча́су — Отъ глупости = з ду́ру. С. Л. — Отъ ра́дости = з ра́дощів С. Л. — Отъ роду = з ро́ду. — Я там з роду не був. С. Л. — Отъ того́, что = через те́, що, того́, що ..

Отъе́мленый = одійманий.

Отъ́бнъ = д. **Отня́тіе**.

Отъималка = 1. ганчі́рка, котрою обгортують горшки, чавуни то-що, коли вийма́ють з печі.

2. нехлю́л, печепурна́ (жінка) і д. під сл. **Неряха**.

Отъѣда́ть, отъѣсть, ся = 1. зъїда́ти, поїда́ти, зъїсти, поїсти. — Тільки що поїли борщ, як тут наїхали гості.

2. одъїда́ти, одгриза́ти, одъїсти, одгри́зти. — Миші хвіст йому одъїли. Ск.

3. одъїда́ти ся, одъїсти ся, розъїсти ся.

Отъ́ѣдокъ = об'їдок, недо́їдок, части́ше мн. недо́їдки (С. Л.), недо́гризок.

Отъ́ѣздить, ся = 1. зъ'їздити, ви́їздити, попоїздати. — Він зъ'їздив в Полтаву і вернув ся. — Зъ'їздили ми Польщу і всю Украї́ну, а не бачили такої, як ся Катерина. К. Ш. — Доволі вже я попоїздив, час і на спочинок.

2. зъ'їздити, ся. — Полозки вже зъ'їздили ся. — Був кінь, та зъ'їздив ся. п. пр.

Отъ́ѣздъ = одъ'їзд, від'їзд, ви́їзд, руша́ння. — Я був у вас перед ви́їздом. — Тай сів верхи на копя Лебедя. На рушанні так до себе каже: Ст. С.

Отъѣзжа́ть, отъ́ѣхать = одъ'їжджа́ти, одъ'їзди́ти, ви́їжджа́ти, ви́їзди́ти, одъ'їхати, ви́їхати. — Одъ'їжджаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. п. п.

2. переїжджа́ти, переїзди́ти, переїхати.

Отъѣжій = ви́їжджаючий. — **Отъѣжее по́ле** = дале́ке від села́ і нив.

Отъ́ѣсть, ся = д. **Отъѣда́ть, ся.**

Отъ́ѣхать = д. **Отъѣзжа́ть.**

Отъязаменова́ть = переекзаменува́ти, проекзаменува́ти.

Отъя́вленный = звісний, всім відо́мий. — Звісний брехун.

Отыгрывать, отыгра́ть, ся = од(від)гра́ти, од(ві́д)гра́ти, одгра́ти, ся. — Спочатку багато програв, та вже потім одіграв чимало. — Грай та не одгравай ся. п. пр.

Отыка́ть = д. **Обтыка́ть.**

Отыма́лка = д. **Отъни́мка.**

Отыма́ть = д. **Отнима́ть.**

Отыни́вать, отына́ть, отыни́ть = тинити (С. Ш.), обтини́ти.

Отыска́ть, ся = од(від)шу́кувати, вишу́кувати, знахо́дити, одшука́ти, ви́шукати, знайти, ся, трусячи — витру́шувати, ви́трусити (С. З.) — **Отыскивать судо́мъ** = правувати ся (С. З.), позива́ти, ви́позивати. — **Отыска́ть оди́нъ друго́го** = шука́ти ся. Сп. — Він його побив, а сам пішов братів одшукувати. п. к. — Давай звати, щоб помогли одшукати його. п. к. — По актах можна відшукати. Кн. — Годі шукати, колись само десь знайдеть ся. — Знайду собі свата. Кн. — Я таки знайду винуватого. Кн. — Витрусили у жидів горілку. С. З. — Тебе струсять і витрусять те, що в. Кр.

Отяготи́тельный = важки́й, тяжки́й, утяжли́вий (С. Ш.), суту́жний, су́тяжний. (Д. під сл. **Обременительный**).

Отяготѣ́ть = обважні́ти. С. Л. — Я втомив ся, дух мій обважні́в. Кн.

Отягоща́ть, отяготи́ть = обтяжа́ти, обважа́ти, завожа́ти (С. Л.), обважувати, отягча́ти, тяжи́ти, утяжа́ти (С. Ш.), обтяжи́ти, заважити. — Земля вклоніє, а він плату накидає та обважає нас. Кн. (Пр. ще під сл. **Обременя́ть**).

Отягоще́ніе = отягче́ння, утягче́ння, утяже́ння (С. Ш.), ти́гарь, ти́жарь (С. Ш.).

Отяжелѣ́лый = обважні́лий. — Де верба, похилившись, спустила обважіле гілля в холодну воду. Рус. В.

Отяжелѣ́ть = 1. д. **Отяготѣ́ть.** д. 2. **Забре́менѣть.**

Офице́ръ = охвице́р.

О́хабень = керея́, кобеня́к. С. З.

О́ханіе = о́хання

О́ханень, оха́нка = 1. обійма, обійнище, обійниця. (Д. під сл. **Обхвати́ть**). — **Въ оха́нку** = на оберёкок. — Схопив її за оберемок, та й попіс. Пр. — На оберемок ухвативши, в землянку з волу потаскав. Кот.

2. оберёмок (С. З. Л.), о́ха́пок, стільки можна взяти на вила — навильок, запильник. — Внеси оберемок дровець.

Оха́пывать, оха́пать, оха́нуть = 1. обхо́плювати, обхопити і д. **Обхвати́ть.**

2. обкрада́ти, окрада́ти, обкра́сти, обкра́ти.

О́хать, о́хнуть = о́хати, о́хнути.

Охва́ть = д. **Обхва́ть.**

Охва́тывать, охвата́ть, охвати́ть = д. **Обхва́тывать.**

Охла́да = д. **Охлажде́ніе.**

Охлади́ть = д. **Охлажда́ть.**

Охладѣва́ть, охладѣ́ть = холо́нути (С. Л.), простига́ти (С. З.), охоло́нути (С. З.), прохоло́нути, остигнути, простигнути. — Холоне серце, як згадаю, що не в Україні похо́вають. К. Ш. — Раз добром нашо серце вік не прохолоне. К. Ш. — Простигнеш весь жар. Кот.

Охладѣ́лый = остиглий, простиглий. — Не має з ким остилого серденька погріти. К. Ш.

Охлажда́ть, охлади́ть, ся = охоло́жувати, прохоло́жувати, вихоло́жувати, остуджувати, ся, холону́ти, охолоди́ти, прохолоди́ти, ся, охоло́нути, прохоло́нути, простигнути. — Да охолоне моя радощі. Кн. — На сьвіжому повітрі треба трошки прохолодити ся.

Охлажде́ніе = охоло́да, прохоло́да, остуда (С. Л.). — Бо ти багач а я бідна, та не зрівняєм ся, тільки серцю охолоди, не женихаєм ся. п. п. — Не дам грошей — остуда на час, а позич — сварка на вік. п.

Охéстывать, охлестáть = схльóстати (на пр. батіг), обтрíпати (одежу).

Охлóпокъ, охльóпье = клóччя. С. З. Л. — Як з клóччя батіг. н. пр. — Палили клóччя, ворожили. Кот.

Охлестáть = д. Охлестáть.

Охмелéный = підпúлий. — А вже підпúлий як засне, то хоч коти гармати — і усім не моргне. К. Ш.

Охмелéть = охмелíти, опяніти.

Охмелúть, охмелúть, ся = д. Опохмелúть, ся.

Охолáживать, охолодúть = д. Охлаждáть.

Охолáщивать, охолостúть = 1. валашáти, вúвалашати, вúкладáти, вúкласти, вúхолостúти і т. д. д. Валóшить.

2. обкрадáти, обікрáсти.

Охолощéніе = валашáння, вúкладáння, вúхолóщування.

Охорáшивать, ся = чепурúти, ся (С. Л.), убірáти, ся. — Наче дівчина так чепурúлась, а дзеркало наче у воду дивилась. Нч. — Ні, старий мій чепурúть ся, аж бридко дивúть ся. К. Ш.

Охóта = 1. хíть, охóта С. Л. — Аби хíть була, а то вже як хíті нема — то погано. н. пр. — Ні до чого охоти не маю. — Съ охóтой = охóче, залюбкúй (С. З.). — Він усе охóче робúть. — Чого потребуєш нужда те залюбки доставлю. Мет.

2. з рушницею — охóта (С. Л.), стрілéцтво, з собаками — лóви, в лóви, ловéцтво (С. Жел.), полювáння (С. З. Л.), хто промúсл — мисліве́ство (С. З. Л.), мисливство (С. Жел.). — Він то був мисліве́ць — знай було на охоту ходúть. н. о. — Вже три дні цілісіньких минуло, як побрався у гори він на лови. Ст. С. — Раз у осени пан їхав на лови. н. к. — Не тоді хорти годувати, як на лови їхать. н. пр. Що поїхав козаченько на полювання, а покинув Марусеньку на хорування. н. п. — Було собі три брати і жили вони полюванням. н. к. — Мій брат кохав ся у стрілецтві. Полюю мій братчик, але від якого часу став барити ся по лíсах. Федь. — А що вже до стрілецтва вдав ся, то й не сказати. Бувало не мине лíта, щоб він два або й три ведмеді не вбив. Федь.

Охóтиться = 1. охóтитись, мáти охóту до чóго.

2. охóтничати, полювáти, (скінчити) — відполювáти. — Полювали цілих три дні сáми і нічого не могли зловити. Ст. С. — Полюючий в чужім лíсі, ловячий рибу на чужих ставах. Б. Н.

Охотливый = д. Охóтный.

Охóтникъ = 1. охóчий, лáсий (до чого). — Він дуже до сього охочий. — Ласий до мяса. н. пр.

2. охóтник, доброво́лець. — Нехай кожний іде по сусíдніх оселях, хуторах збірать охотників і як зберем вчетверо, то й пошлем на поміч запорожцям. О. Ст.

3. охóтник, стрілéць, лóвчий, ловéць (С. Жел.), мисліве́ць (С. З.), мисли́вий (С. Жел. Л.), мисли́вець (С. Жел.). — От біжить він, а стрілець на качку націлявся. н. к. —. У стрільця дим густий та вапа рідка, а у рибалки свята латана, та кошка смашна. н. пр. — Мисливці звикли людям шкоди чинити, топчучи збожжя. Ст. Л.

Охóтничій, охóтническій = охóтницький, ловéцький, лóвчий (С. Жел.), мисли́вський (С. Жел.). — Охотницька собака. Кр.

Охóтно = охóче, залюбкúй. — Охóтнѣе = охíтніше, охвíтніше (Ос.). — А за тим настигли сестри, куми та зовиці, залюбки кинші побігали, стульні й полапаці. Макар. (Д. ще під сл. Охóта: съ охóтой і під сл. Любóвь: съ любóвью).

Охóтный = охóчий, охíтний, радні́ший. Вона не охоча до роботи. С. З. — Охóтный рядъ = та части́на тóргу, де продаю́ть різну дробúну.

Óхра, Ochra = вóхра.

Охрáна = охорóна (С. Жел.), оборóна. — Для охорони православної віри і для догляду над життям повстають церковні братства. Бар. О.

Охранéніе = охорóна (С. Жел.), охорóнения (С. Жел.); оборóна, вартувáння.

Охранúтель, ница = охорóнець, охоронúтель, ка (С. Жел.), оберегáльщик, уберегáльщик, ця (С. Ш.).

Охранúтельный = охорóнний (С. Жел.).

Охранúть, охранúть, ся = охоронúти, оберегáти, уберегáти (С. Ш.), боронúти, ся, берегтú ся, охоронúти (С. Жел.), оберегтú, уберегтú, ся.

Охрипáть, охрúпнуть = хрúпнути охрúпнути, охрúпти, (про кількох) — перехрúпнути.

Óхрить = вóхрити, натирáти вóхрою.

Охромéть = окривíти, зашкандибáти.

Охромéлый = кривúй, кульвúй, шкандибáл (С. З.).

Охуждáть, охудúть = гудúти (С. Аф. З. Л.), гáнити (С. Аф. З., ганьбúти, хáяти (С. Ш.), хáїти (С. Ш.), паскудúти, ногáнити, огудúти (С. З.), згáнити (С. З.), поганьбúти, зганьбúти (С. З.), обхáяти, опаскудúти, опогáнити, всіх — перегудú-

ти, перегáпити, переганьбúти. — Чужого доброго не гудь, свого ледачого не хвали. п. пр. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. п. пр. — Служим Мєскві Іване, а вóна-ж нього гане. п. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. п. пр.

Охуждéніе = ганьбá (С. Аф. З.), гýдíвня, догáна (С. З.). — На мою роботу я зроду не чув гудіння. Ки. — Догана мудрого більше стоїть, як хвала дурного. п. пр.

Охýлювать, охулúть = гýдити, хáяти, огýдити, обхáяти. — Пр. д. під сл. **Охуждáть.**

Охýлка = д. **Охуждéніе.** — **Онъ на свою рýку охулки не положúть** = він не випýстить рáка з рóта; не дасть собі на хвіст наступúти, не дасть собі в кашу наплювáти, всякому утре нóса. п. пр.

Охъ = ох! ой! — Ох! як би в дюх! п. пр. Ой лишенько!

Оцарáпливать, оцарáпывать, оцарáпать, оцарáпить, оцарапнýть, ся = дрáпати, (С. З.), подрáпати (С. З.), удра(я)пáти (С. Ш.), удрáпнути, ся (С. Ш.), удра(я)пнути (С. Ш.). — Подрапала кицька. — Чи чорт за душу удрапнув? Кот — Вдрапнула кішка.

Оцѣтать, оцвѣсти = д. **Отцѣтáть.**

Оцѣждáть, оцѣживать, оцѣдúть, ся = од-(від)ціжувати, процíжувати, одцíдити, процíдити, ся.

Оцѣнúвать, оцѣнúть, ся = цінувáти (С. З. Л.), цінúти (С. Л.) оцíнювати, оцінúти, поцíнити, поцíнювати, ся, знову — переоцíнювати, перецíнити, перецíнювáти.

Оцѣнúный = цíнований, оцíнований, поцíнований. С. Л.

Оцѣнка = цíнування. — Можна пристати на таке оцінування фактів. Пр.

Оцѣнщикъ = цíновщúк (С. З.), цінúтель.

Оцѣнѣвáть, оцѣнѣть = деревенíти, клякнути, дубíти, одеревенíти (С. Л.), заклякнути, одубíти (С. З. Л.), дубом стáти.

Оцѣнѣлúй = одеревенíлий, заклякий, задубілий.

Оцѣпля́ть, оцѣпúть, ся = че(і)пля́ти, обче(і)пля́ти, поче(і)пля́ти (С. З.), наче(і)пля́ти (С. З.), обчепúти, почепúти, начепáти (С. З.), пообче(і)плювати, поначе(і)пля́ти. — Обчепив вірьовкою тай волочить. — Поначепляв на себе, тай ходить.

Оцѣпъ = журавéль. С. Аф. — Колодязь з журавлем.

Очáгъ = óгнище (С. Жел.), при печі — припíчок (С. З.). — в сінях або на дворі, замість печі — кабúця (С. З.). — Не топила, не варила, на припічку димно, як піду з свого села, кинусь буде дим в нім. — Горить огонь тихенько на кабиці. К. Ш. — Київо-могилянська школа стала огнищем, з котрого розійшло ся світло науки в цілу Русь. Бар. О.

Очáнка, рос. Тевегíна (Заподейск.) L. = самосúл, чебрéць лісовий, бадилькá польові, васúлькн польові, польовий материшник. С. Ан.

Очарованíе = чарувáння, чáри (С. Зіньк.), чáна (С. Л.), очáпа (С. З.). — На тебе, кажу у Литві навели. Гр. — Бодай здалось од чарівничої очапи поета. К. У.

Очарователúный = чарівний, чарівничий (К. Х.).

Очарóвывать, очаровáть, ся = зачарувáти, очарувáти, вчарувáти, учарувáти (С. Ш.), причарувáти, почарувáти. — Дівчата не спала, само ім хтось чаклун чаруває — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе плакати мушу. п. п.

Очаровáтель, ница = чарівник, чарівниця, чарівничéнька. — Ой ти дівчино, чарівниченько! причарувала моє серденько. п. п.

Очевúдецъ = самовúдець. С. Жел. — Літопись Самовидця.

Очевúдный, но = очевúстий, то (С. З. Л.), очевúсний, очевúдячий (Кв.), очевúдки (С. З. Л.), очевúдячки (С. Л.), видющий, не (С. Л.), видúмий, но. — Я ще очевисто всяк видіти можеш, з яко Скорой. С. С. — Карно учив у очеснадно на коні. К. Х. — Видиме діло. С. Л.

Очéлокъ = чéлюсти у печі. — Від чолостями запалюють соснами. С. З.

Óчень = дýже (С. Аф. З. Л.), велúй (С. Аф. З. Л.), сúльне (С. З.), бáрзо (С. З.). — Мене згадаєш, милий друже і дуже дуже, дуже. Б. Г. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. п. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. п. п. — Ой я маю вельми дорогий враж. п. п. — Гуде вітер вельми в полі, реве, аби зимі Забіла. — Під ним конинечку, під ним воронечкою стоїть дуже. п. п.

Óченъ = д. **Óцѣнь.**

Очервáвѣлый = червúвий.

Очервúвѣть = почервúвіти, очервúвіть.

Очередúой = черговúй (С. Л.), чередúй (С. З.), колíщик. — Ні Мартель і Ко-

стрівець, що на сю ніч вартові чергові, то сами, щоб не барились. Ст. Г.

Очередова́ться = чергува́ти ся. С. Л.

Очередь = черга́ (С. З. Л.), че́ред (С. Л.), ряд, поря́док, ко́лія (С. Ж.). — Усі товариші повмирали і за мною скоро черга буде н. п. — У млині так завізно, що трудно дотовпитись і мусіш застоювати черги до вечера. Лев. — Ставай, куме, на чер у за мене. Кн. — Чекай ряду, достанеш коляду. і пр. — Треба, дядьку, ждать поряд ку. і пр. — Прийшла моя колія. н. п. — Въ о́чередь, поо́череди = почерга́ї (С. Л.), під чергу́, чергою, почере́жно. — Ходім, браття, по черзі до коней ночувать. н. п. — Чарка знов пішла по черзі. н. о. — В свою Троянці ті чергу в одбої порали ся за раз. Кот. — Під чергу прийшов ся. — І завжди чергою два або три возиві при суді громадськім мешкати повинні. Ст. Л. — На о́череди = на черга́ї. — Не въ о́чередь = безчере́жно, без черги́.

Очёртъ = д. Камы́шъ.

Очерстя́нка, пт. Emberiza schoenictus = очере́тянка..

Очёркивать, очерти́ть, очеркну́ть = обчёркувати, обчеркну́ти, обрисува́ти, ко́ло кругу — обцарклюва́ти, оцирклюва́ти.

Очеркъ = о́брис, на́рис, за́рис, на́черк (С. Пар.). — На темному небі чорним обрисом виявляв ся з боку Марків вид. О. Ст. Треба списати хоч нарис доканної життєвої Шевченка Кн.

Очерня́вать, очерня́ть, очернйть = 1. чорнйти, почорнйти. — Почорнив сажою. 2. обмовля́ти, обрі́хувати, чорни́ти, обмо́вити, обреха́ти, обчорни́ти і д. Охужа́ть.

Очерстѣть = зачёрствіти. — Хліб зачерствів

Очертя́ніе = д. О́черкъ.

Очертывать, очёрчивать, очерти́ть, очертить = д. Очёркивать. — Очерти́ голову = оголи́ти (С. З.), сліпи́ти. — Оголи́ти плоди́ на обор. Л. В.

Очёртить = очо[illegible]ти. обісі́ти, осточорни́ти, остобісі́ти. — Ті. осточо[illegible] мій робота.

Очёски = па́чоси, пачіски, на гребні — кло́ччя (С. З.).

Очёсывать, очеса́ть, ся = 1. обчі́сувати, обчеса́ти, ся.
2. чу́хати ся, чу́храти ся, чухиря́ти ся, почу́хати ся, почу́храти ся.

Очёчный = окуля́ровий.

Очи́нивать, очини́ть, ся = підчини́ти, підчиня́ти (С. Жех.), заправля́ти, заправи́ти (С. Пар.), ст. — темперува́ти (С. З. Ш.), затемперува́ти, загострювати, загостри́ти. — Підчини перо. — Загостри карандаш.

Очи́стить = д. Очища́ть.

Очи́стка = обчи́стка, очи́стка, стан од мулу — шлямівка, шлямува́ння, шкури од міздрі — пляшівка.

Очи́токъ, рос. Sempervivum tectorum L. = до́ля, скочки (укр.), пупе́ць (Гал.) С. Ак.

Очища́ть, очи́стить = обчища́ти, очища́ти, вичища́ти, обчи́стити, очи́стити, ви́чистити, од сьмітя — вигріба́ти, вимі́та́ти, ви́гребти, ви́нести, став од мулу — шлямува́ти, ви́шлямувати, перешлямува́ти, поле од кущів. — теребити (С. Ш.), ви́теребити, од бур'яну, сапкою — са́пати, пересапа́ти, руками — полоти, ви́полювати, ви́полоти, стежки в саду — дограсува́ти, кишки для ковбас — шлямува́ти, ви́шлямувати, зерно од луски = вилу́щувати, ви́лущити, облу́щити, зерно од луски, шеретівкою — шеретува́ти, ви́шеретувати, зерно од полови, віяниям — віяти, провіяти, на машинку — машинкува́ти, решетом — решети́ти, решетува́ти, точити, обто́чувати, обрешети́ти, обточи́ти, переточи́ти, перепусти́ти, дерево од гилок — чухра́ти, обчухра́ти, од молодих гилочок і листочків — пасинкува́ти, опасинкувати, овоч од шкурки — облу́плювати, обіра́ти, облупи́ти, обібра́ти (на що ви грушу обіраєте? — А картоплю обібрала? Кр.), шкуру від шерсти — ви́личкувати, од міздрі — пляшува́ти, од шерсти і пірря — скуби́ти, обску́бти, обскубти, патраючи — на́трати, обна́трати.
2. випорожнювати (С. Аф.), опорожня́ти, випорожня́ти, опорожни́ти, ви́порожнити, ся.
3. оббіра́ти, обібра́ти, облупи́ти (Д. Обпра́ть 2.) — Очиститься отъ грѣхо́въ = од(бі,бо)ту, ся гріхи.

Очище́ніе = д. Очи́стка. Мѣсячное очище́ніе = д. Ме[illegible]ація. — Послѣродово́е о. бруд.

Очки́ = о́чки, окуля́ри. — Не вміє ж наш старий дати стрічки розібрати, окуляри як візьме, той піде читати. Рудч. — На старість Малпочка не добачити стала, а у людей вона чувала, що то біда ще не яка, — аби дістати окуляри. Ст. Б. — Не люльку на-

лить, а сигари, напне на кирпу окуляри і через синє стекло привде дивить ся на село. К. Ст.

Очко́ = (у рослин) — бру́нька, брості́ок (С. Ш.), живець, (в картах) — о́чко, вічко. — Диво, що на березині бруньки. п. пр.

Очкова́ть = д. **Колирова́ть.**

О́чная трава́, рос. Euphrasia officinalis L. = польови́й васи́льок, ве́рес лугови́й.

Очно́й = о́чний. — **Дава́ть о́чную ста́вку** = ста́вити на о́чі, на́віч, зво́дити (Мон.), зво́дити на о́чі, на вічі. — Три їх на вічі ввести. Кр

Очну́ться = д **Очу́паться.**

Очу́вствываться, очу́вствоваться = 1. очува́ти ся, очути́ти ся (С. З.), очу́ти ся (С. Л.), очу́няти, ся (С. Л.), проту́няти (С. Л.), прочу́ати ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), оханути ся (С. З.), опамята́ти ся. — Сьогодня тільки я очутився од давнього забуття. Пісоч. — Попадали трохи не живі, то він зразу очунав, а вона пропала. н. к. А як девятий день минув, то охамув ся, підвів ся, попоїв. Мет.

2. д. **Опо́мниться** і **Опа́мятываться.**

Очуме́ть = очуміти, очманіти, очамріти. Побрів народ як очманілий, побрів од шинку до шинка. В. Щ. — Очамрів трохи — багато дечого не згадаю. К. Ст.

Очуна́ться, очувутьси, очнутьси = 1. д. **Очу́вствываться.**

2. прокида́ти ся, прокинути ся, пробу́ркати ся (С. З. Л.), продру́хати ся, прочу́вати ся, прочнути ся (С. З.). — Прокинув ся чумак вранці, тай полапав у гаманці. н. п. — Прокинь ся, милес дитятко, пробуркай ся і проходись. Кот.

Очути́ться = опини́ти ся. С. З. Л — Луче б було удавить ся, ніж в некрутстві опинить ся. н. п. — Щоб помилив ся, та не в своїй я хаті опинив ся. Гул. Ар. — Шурнув камінь, він так і опинив ся на тім боці. н. о. — Ой уже ж Семен Палій аж у Сібіру опинив ся. н. п. — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашому селі? Кот. — Ми опинившись між панами, були собі ні сих, ні в тих. Київ. Ст. — Товариство, серед котрого він опинив ся. Фр. — Поїхала у Рим, кажуть, та десь опинилась, та з маркизом якимсь голим, кажуть, одружилась. К Ш. — **Очути́ться въ безвыходномъ положе́ніи** = в матню́ попа́сти.

Ошале́лый = одурі́лий, шале́ний, очманілий. Пр. д. під сл. **Очуме́ть.**

Ошале́ть = дурі́ти (С. З.), здурі́ти, ошалі́ти (С. З.), очманіти, здуріпитись, обезглу́здіти.

Ошáривать, ошáрить = д. **Обы́скивать.**

Обшарпа́вѣть = зашарпа́віти, пошарпівіти.

Ошéекъ = ошíйок.

Ошéйникъ = ошíйник, нашíйник, обручка. — Без обручки собаку вбють. Кр

Ошелом(л)я́ть, ошеломи́ть, ся = отуманювати, приголо́мшувати, отума́нити, приголо́мшити, заби́ти ба́ки, па́нороки, ошара́шити, причмели́ти, отума́нити ся, отуманіти (С. З.), отетеріти (С. З.), ошаранити, чмелів слу́хати (С. З.). — Мо пинний або приголомшений. Фр. — Вона ві ні так панороки забила, що я і о сьні забув. С. З. — Я так і отетеріла: ходи по хаті, нічого перед собою я не бачу. К. Х.

Ошелуди́вѣть = ошолуді́віти.

Ошелуша́ть, ошелуши́ть, ся = облу́скувати, вилу́скувати, вилу́щувати, облу́скати, облу́щати, вилущити, вилускати, облу́щати, ся.

Ошиба́ть, ошиби́ть = оббива́ти, обби́ти. **Ошиби́ть кому́ кры́лья, пе́рья** = приб'о́ркати. — **Его́ ошиба́ет обморокомъ** = на йо́го мдость находить, він зомлів.

Ошиба́ться, ошиби́ться = помиля́ти ся (С. З.) ошиля́ти ся, огрі́шати, хи́бати, хи́бчити, блуди́ти словами, помили́ти ся, ошили́ти ся (С. Л.), огу́лити ся, ошили́ти, схи́бити. — Що ступить — не похвалить ся, що скаже — не помилить ся. н. п. — Дивись, щоб не помилився, а сісля не журився. н. пр. — Хто не хоче помилятись, тому треба рік дивитись. Рис. Нехай і помилив ся. так хіба що? Кн. — Не довго на другій женився, та бач в рахунку помилився. Кот. — Він, що йому треба, гаразд знає і не зхибить. Лев. В. — Огрішив — так і полагоду свій огріх. Кн. — Схибив — взяв дійницю замість вайці. Кн. — Ой ти, дівчино, словами блудиш — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. — **Ошиби́ться въ лицѣ́** = опізна́ти ся, впізна́ти ся. — **О. въ разсчёт** = прогадити, обманути ся, поспішаючи — проспи́ти ся. — **О. въ цѣнѣ** = прощибувати.

Оши́бка = по́милка (С. Л.), оби́лка (С. Л.), оми́лка (С. Л.), о́гріх, хи́ба, опи́ка (С. З.). — Хто робить-працює, той не може не завдати і помилок. Кн. — Помилки в хвальні не йде. н. пр. — Поправляють й помилки. Фр. — І великі люди не могли жити без огріхів Кн. — Не така велика хиба, щоб за неї товкувати людину Кн. Кожний сам своєї охиби знати. н. пр.

Оми́бочный, но = оми́льний (С. Л.), хи́бний, похи́блений, похи́бний, но.

Оми́ривать, оми́рить = оми́рювати, оми́рювати, оми́рити, оми́рити, опекти (охропом).

Оштрафо́вывать, оштрафова́ть = штрахувати, оштрахувати, поштрапувати.

Ошу́рки = д. Оста́тки.

Ошту́катурить = д. Оштукату́рить.

Ощели́чиваться, ощелочи́ться = визо́лювати ся, визоли́ти ся.

Ощёпокъ = д. Оско́локъ.

Ощети́ниваться, ощети́ниться = настовбу́рчувати ся, настовбу́рчити ся, настовну́жити ся, наїжа́чити ся, наїжа́чити ся, визьвіряти ся, насьвіріпити ся, витріщити ся (Д. Наёжиться і Насро́ниться).

Ощи́пывать, ощипа́ть = общи́пувати, общипа́ти, (пірря, шерсть, волосся) – оскуба́ти, оску́бти, обскубти, ошпаривши — пя́трати, опа́трати, обпа́трати. — Пока́ Його (горобчика), повівечив як хотів. оскуб його молодчика. той пустив. Б. Г.

Ощу́пывать, ощу́пать, ся = ма́цати, ла́пати, обла́пувати, обла́пати (С. Л.), обма́цати, ся (С. Л.).

Ощу́пываніе, о́щупь = ла́пання, ма́цання. (С. Л.).

Ощупью = по́мацки (С. З. Л.), по́лапки (С. Л.), о́бмацки (С. Л.), по́лапцем (С. З. Л.), навпо́мацки (Руд.), напо́мацки, о́блапки (С. Л.). — Вилїз та помацки пайшов. н. м. — Сам не сьвітить, бісів син, а той не говорить, навпомацки і бредуть з мішком до комори. Руд. — Чого треба, то й полапцем намацаєш. С. Л.

Ощути́тельность = чутли́вість. С. Жел.

Ощути́тельный = чутни́й, чутли́вий (С. Жел. Пар.).

Ощуща́ть, ощути́ть, ся = чу́ти (С. З.), чува́ти (С. З.), учува́ти, учу́ти, ся.

Ощуще́ніе = чуття́ (С. Жел.), вчуття (Кн.) чу́тність (С. Жел.), чува́ння. — Таке бридке вчуття, коли заліза під сорочку помашина (Кн. Записав в селї Дахнівцї Черкаського пов.).

Оюнѣть = помоло́дїти.

Оягни́ться = окоти́тися. С. З. Л.

II.

Па́ва, здр. па́вушка, самиця пт. Pavo cristatus = па́ва, здр. павичка (С. Л.), па́вонька. — Прилетїла пава, серед двору впала. н. п.

Павиди́на, павили́ця, рос. Cuscutà = повіти́ця, привіти́ця. С. Ан.

Павіа́нъ, Simius = павіян, з породи мавп.

Павли́титься = индичити ся, пиндючити ся і т. д. д. під ся. Важничать.

Павли́ній, павли́новый, павли́ный = павиний. С. З.

Павли́нъ, Pavo cristatus = па́вич (С. З. Л.), павуди, павук (С. З. Л.) — Helicophanta brevipes = куртоніг. С. Жел. — Роспрядив ся, як павич. С. З. — Сядить павук на могилі, спустив пірьи по долині. н. п. Б.

Павли́ныя о́чки, рос. Aquilegia vulgaris L. = о́рлики, дзвоно́чки, голубки́, оксами́т. С. Ан.

Па́воровокъ, па́воровъ = поворо́зка, поворо́зочка.

Па́вушка = д. На́ва.

Павъ = д. Павли́нъ.

Па́вѣтеръ = ходови́й вітер. Ман.

Па́губа = 1. згу́ба (С. З.), погибель (С. Л.), заги́ба (С. Л.), загин (С. Л.). — Хай перестане дівчат любити, бо то есть згуба цїлого сьвіту. п. п. — Ой ти дівчино, моя люба, твоя краса — моя згуба. н. п. — Видячи отчизну до крайньої приходячую згуби. Мазепа. С. З. — Лукавий спокусив, бо він мого загину хоче і він мене підвів. Гр. Чайч. 2. згу́ба (С. З.), утра́та (С. Ш.), стра́та (С. З.). — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр. — Не хочеш утрати, не йди нї в куми, нї в свати. н. пр. — Хто-ж мі страту нагородить. н. п. Б.

Па́губникъ, ца = погуби́тель, ка, згу́бця (С. Ж. З.).

Па́губность = згу́бність.

Па́губный, но = згу́бний, но.

Па́далина, па́далица = па́далиця.

Па́далище = па́дло (С. З. Л.), сте́рво (С. Л.). — Потяг падло в провалля. — Лежить як пес на стерві. п. пр.

Па́дальщный = па́дловий, сте́рвин.

Па́даль = 1. д. Па́далина. 2. д. Па́далище.

Па́данie = па́дання.

Па́дать, пасть = 1. па́дати, упа́сти, вида́сти, вали́ти ся, повали́ти ся, по троху — підпада́ти, підпа́сти. — Упав до долу. — Пьяний а ніг валить ся. — Снїжок підпадає.

2. ги́нути (С. З.), загиба́ти, поги́нути, заги́нути (С. Аф. З.), згинути (С. Аф. З.). — Багато згинуло козаків у тій баталії.

3. упада́ти, підупада́ти, занепада́ти, упа́сти, підупа́сти. — Упав в тїсну дїру. С. Ш. — Промисля що року упадають. — Па́дает жре́бій = випада́є йому. — Па́дает подозре́ніе = па́дає вина. — — Па́дать, упа́сть въ о́бморокъ = мліти, зомлїва́ти (С. Аф.), умлїва́ти (С. Ш.), зомлїти, умлїти. — З жалю умлівав. н. п. — Па́дать ду́хомъ = в ту́гу, в журбу́ вдава́тись, журити ся.

Паде́жъ = падіж, упа́док (С. Ш.), опа́да, спа́лок (С. Ж.), падь, по́шесть, дох, ви́здих. — Не маєш статку (худоби), не буде й упадку. н. пр. — У нас дох на пчел. Хар.

Паде́жъ = паде́ж, відмі́нок. — Перший відмінок найчастіше на питання „хто“ або „що“?, другий на питання „чий“ або „кого“ і т. д. Гр. См. Ст.

Паде́ніе = па́дання, упада́ння.

Па́дина = ло́щина, падь, пад (Херс.).

Па́дкій = ла́сий (С. Л.), охо́чий, кваплий,

сиванкий, квапли́вий (С. З.). — Ласий на ковбаси. н. пр. — Ласий, як муха до патоки. н. пр. — До ковбаси сиванкий, а від роза — шивдче драла. Кн. — До меду він вже муха та сиванкий. Кн.

Па́кость = квапли́вість.

Падубъ, рос. Fraxinus excelsior L. = я́сень, ясени́на. С. Ан.

Падуча́я боле́знь, Epilepsia = чо́рна не́міч (С. Л.), чо́рна хвороба, бо́лість (С. Л.), причи́нна, ве дуже сильна — мимохі́дь, мимохі́дник, у дітей — роди́мець (С. З.). — Щоб на тебе причинна вдарила! н. пр. — Упав чоловік; я догадав ся що се його причинна вдарила, швидче кожухом прикрив його. Кн. — В чистий четверг кують ся від чорної хвороби. Ос. — Щоб тебе родимець побив! н. пр.

Па́дчерица = па́дчерка, па́сербиця. С. З. Л.

Падь = д. Па́дина.

Пайкъ = па́йка.

Пайло = ви́гон, ви́пас, пастівни́к, пасовиська.

Пажъ = 1. паж (що вчить ся в пажеському корпусі).

2. джу́ра, чу́ра. — Сам царь Лазарь сердешну держить, його джура, Відослав. в ним воруч. Ст. С.

Пазайло = фуга́нок, уто́рник (С. Ш.).

Пазайть = жолоби́ти.

Пазайкъ = 1. д. Пазайло.

2. рос. Hypochaeris, Achyrophorus — хвостач, петро́ва ва́куска. С. Ан.

Па́зуха = 1. па́зуха па́зушпя (Номис). — Мать рве пазуху, дітям ховаючи, а дїти — у матері ховаючи. н. пр.

2. паха́, пахва́ (д. Мішка 3).

Пазушина = дірка, я́мка.

Пазушистый = дірча́тий, дірча́стий, ямкува́тий.

Пазушный = па́зуховий.

Пазъ, хи. пазы́ = жо́лоб, жолобо́к, рівча́ок, в клепках для дна — уто́ра, частіше ми. уто́ри (С. Л. Ш.), в стовпах — ушу́л, частіше мн. ушу́ли. — Ця дїжка тече в уторах. С. Ш.

Пай = пай, па́йка.

Пайщикъ, ца = спільник, ця. — Брали пару в спілку! Коли спільник, а не злодюга, так бери своє принародно. Кн.

Пайщина = спілка, товари́ство (д. Ассоціа́ція).

Пакéть = паке́т, конве́рта (Гал.).

Пакленъ, рос. Acer Tataricum L. = д. Неклёнъ.

Пакулúнъ = рос. Teucrium Chamaedrys L. — чебре́ць лїсови́й, самосі́л, ма́точник польовий, T. Polium L. — сідач, сива́ш. С. Ан.

Пакля = кло́ччя (С. З.), пачіски́. — Се клоччя не пропаще — його беруть у нас забивати щілини. Кн.

Па́кляный = кло́ччаний, з кло́ччя. — Як з клоччя батіг. н. пр.

Паковáть, ся = пакува́ти, ся. — Хоч пакуй ся, та й на Кубанські степи. Лев.

Па́колокъ = па́кіл.

Па́костить = па́костити, ка́постити (С. Л.), паскуди́ти (С. З. Л.), шкоди́ти, нївечити.

Па́костникъ, ца = па́косник (К. Ч. Р.), ка́посник (С. З. Л.), паскуди́ник (С. З.), шкідник, ця.

Па́костничать = д. Па́костить.

Па́костный = па́косний (С. Л.), ка́посний (С. З. Л.), паскудний, шкодли́вий. С. Л.

Па́кость = па́кость (С. Л.), ка́пость (С. З. Л.), паскудство, паскудність, мерзе́нство, шко́да. — Хто другому капости вигадує, себе самого до біди призводить. Зінь.

Пала́та, частіше мн. пала́ты = па́ла́ц, буди́нок, пала́ти, хороми, го́рниці. — Церква та палати і ні однісінької хати. К. Ш. — Колись в хоромах я зайшов, давно покинуті панами. В. Щ. — На горі стоїв палац панський. н. о. — Ума́ пала́та = голова́, розу́мна голова́, голова́тий. — Каённая пала́та = губе́рська устано́ва скарбово́го міністерства. — Суде́бная пала́та = суд другої інстанції. — Так саме зовуть ся і ті будинки, де вони містять ся.

Пала́тка = наме́т, накриття́, шате́р, шатро́, аби яка — халабу́да, халабу́дка, на базарі або на ярмарку — я́тка, я́точка. — Під вербою намет стоїть, а в наметі козак лежить. н. п. — Ой напъяли козаченьки великий намет. н. п. — Котрі багаті під наметом сіли. н. п. — Наглядів білий шатер, а біля шатра коня припъято. н. п. — Не має тих ятоk, де продають батьків та маток. н. пр.

Палачéвскій, палачéвъ = катівський, ка́тів, ка́товий. — І жінки їх теж терпіли пекельні муки їх шпигали, мордували катівські руки. Галуз. — Щоб тебе не минули катівські руки. н. пр. — Катова сокира. К. Кр.

Пала́чъ = кат, поб. катю́га. С. З. Л. — Хто не слухає тата, той послухає ката. н. пр. — Чужа хата — гірша ката. н. пр. — І спали, упившись кров'ю, кати. К. Ш. — І найстаршій Ляхи смерть йому читають. Прочитали — і кати мотуз натягають. Руд.

Пала́шъ = меч, мі́ч (прямий, гострий з обох боків). — Рубає мечем голови з плечей. н. п. — Мі́ч — самосі́ч. н. п.

Па́левый = 1. бля́до-жо́втий, полови́й (колір).
2. гли́няний з полива́ною бі́лою або бля́до-жо́втою (про посуду).

Палени́на = па́лятина, сма́лятина, шма́лятина. — Щось наче шмалятину чуть.

Пале́ный = сма́(шма́)ля(е)ний. — Шмалений кабан.

Па́лецъ = 1. па́лець, пу́чка, здр. па́льчик, па́лю́шок. С. З. Л. — Вхопив, аж пальці знать. н. пр. — Дай панові пучку, а він за ручку. н. пр. — На одній руці пучки, та не однакові. н. пр. — На руках і на ногах холонуть пучки. Кн. — Безымя́нный па́лецъ = д. під сл. Безымя́нный.
2. (в машинах) — па́лець, вуб.

Па́лечный = па́лешний, пальцьови́й. — Палешне колесо. (Д. під сл. Зу́бчатый).

Палиса́дина = па́ля, кіл, тонка — тичи́на.

Палиса́дникъ = палі́са́дник, прися́док (Кн.), горо́дчик (Кр.). — Оце добре, що біля двору завели присадки: курява у вікна не так літя ме. Кн. — І памятник Катеринчиному сьпівці не тулив ся б в малесенькому присадку. Кн.

Пали́тель = палі́й. С. З.

Пали́тельный = пальни́й, запа́льни́й.

Пали́ть = пали́ти і д. Обжига́ть.

Па́лка, здр. па́лочка = па́лиця (С. З. Л.), здр. па́личка, поб. палюга́, палинóн, зб. палі́ччя, що з нею ходять — ці́пóк (С. З. Л.), здр. ці́пóчок, поб. ці́пу́ра (С. Л.), загнута з одного краю — кий, кій, зб. кіяччя, (С. Л.), попівська або чернеча — патери́ця (С. З. Л.), чабанська — ґирли́ґа (С. Аф. Л.), з гаком, щоб ловити овець — бернá́к (Ман.), не отесана і товста — лома́ка, здр. лома́чка, зб. лома́ччя (С. З. Л.), для гри в опуки — ги́лка (С. З. Л.), для чистки плуга — ости́к, що нею перебивають у печі — ожо́г, що нею перегортають огнище — жи́жло, до партів або та, що діти грають ся у коні — джиґа́н (Кр.), залі́зна або деревʼяна з метал. ручкою на взір молотка або сокирки — ке́леп (С. Л. З.), тошіре́ць (Гал.), з гвіздком на кінці — осьо́н, з карлючкою — ко́стур, карлю́чка, ще загострена — клю́чка, свинкавка, щоб грати ся у свинки то-що — ковíнька, (С. Л.), кови́зка (Ман.), з булавою на кінці — булава́, кийо́к, кійо́к, ще й загнута — ковíнька (д. Клюка́), з карбами — карб, карбíж, карбо́ванка (д. Бирка), і гайдарів, що на ній накарбовано число овец — гайда́рка, на котрих чіпляють ся і сушать ся неводи — ти́чка, щи́дич, що стромляють ся для рослин — тичи́на, тичка, маленька для застромлювання, для скручування або для играшки — патик, патичок, патичка (Кр.). цу́рка, цу́рочка, до гри на цимбалах — бíльце, у шевців, щоб вирівнювати — зморщина, щоб лощити — клеса́чка (Ман.), з роскепом для лозу рук — рогу́ля, щоб повертати клинове плетіння — мельо́н, у копанинь — сапíнка, у мітли — мíтлище, держа́к, де́ржало (д. Метлови́ще), у кочерги — кочерíно (д. Держа́лка), у коси — кісся́ (д. Коса́ 2), у ціпа — ці́пи́ло (д. Держа́лка), у списа — ра́тище (д. Копьё), у черпака — держа́к, де́ржало (д. Держа́лка). — І без пальці похожаю. Сам. — А ти пальця пан називаєть ся — треба й слухати. п. пр. — Старці палі́ччям мінюють ся, та й то могич пъють. н. пр. — А ти б й пилюгою. Кр. — Язик до Кíва доведе і в кия. н. пр. — Взяв у руку ці́пок про случай. Кн. — В руці ці́пок, а на другій вже снула дитина. К. Ш. — Ударив його цíпком. н. о. — Ці́пок у руки взяв і почалав. Гр. — Аж ось і сам старий іде з ці́почком тихо по під тином. К. Ш. — А ви між собою заведуть ся, то я й ці́пуру покажу: ось я вас помирю. О. С. — У бітюшки патериця з срібною головою. н. п. — І чабани хутко закидали гирлигами і стали збирать овець до купи. Ст. Х. — Лопаков по спині оперіщив. С. З. — Ваняша вже в руки, та й піду. С. З. — Келепом по ребрах добре торнає. н. д. — Капосні хлопці що поставляєш тички сіті сушити, а вони й повалять. Чайч. — Чи не той то хлоп що по тичині въеть ся? н. п. — Ні Богом сьвічка, ні чортові ожог. н. пр. — Грати у гилки. С. З.

Пало́мникъ = богомо́лець, проча́нин, з проча́не. С. З.

Пало́мничество = про́ща. С. З.

Па́лочка = д. Па́лка здр.

Па́лочникъ = рос. Typha L. — рогíз (укр.), па́лки (Гал.), Typha augustifolia L. — кіяшок, кіяшо́к, рогíз, T. latifolia L. — кіяшки, рогíз, султа́нчики. С. Ан.

Па́лочный = палишний, кийо́вий.

Па́лочье = палі́ччя, кия́ччя, лома́ччя (д. Па́лка зб.).

Па́лтусъ, риба Pleuronectes hyppoglossus = з породи однобо́ких.

Пáлуба = 1. чардáк, чердáк (на суднах). С. Л. — То й друг на чардак виступав, до козаків словами промовляє. н. д. — Чайки були без чардака. п. о. — На чердаці „Князя Поклрського“ і тісно і холодно, треба в каюті сидіть. Кн.

2. пáлуба (повозка крита). С. З. — Сириньки і інше речи, в палуби забравши, до Київа прирозодили. Маркович. С. З.

3. д. Крóвля і Крыша.

Пальбá = пальбá, стрільбá, стріля́ння. — Не їдьте туди, там тепер у салдатів пальба йде. Кн.

Пальцевóй = д. Пáлечный.

Пáмятливость = памъятли́вість.

Пáмятливый = памъятли́вий (С. Л.), памъятки́й, памъятýщий (С. Л.), тямки́й (С. Ш.).

Пáмятникъ = пáмъятник (С. Жел.), пáмъяток, пáмъятка. — Лишили безліч памъяток монументальних. Пр. — Надгрóбный пáмятникъ = надмогúльний пáмъятник, надгрóбок, нагрóбок. С. З.

Пáмятный = 1. памъятни́й, незабýгнїй. С. Л.

2. памъяткóвий.

Пáмятно = в пáмъятку, в пóмки, в тямки, в знаки́. С. Л. — Чи в помни вам яка пожежа була? С. Л. — Той день дав ся мінї в тямки. — Йому і не в тямки було, що він со зробив. С. З. — Чи тобі в тямки? С. Ш.

Пáмятовать, ся = памъята́ти, ся, памъятувáти.

Пáмять = 1. пáмъять (С. Л.), тя́ма, тя́мка (С. Ш.), пóмка, пáмороки (С. Л.), Останнє, здасть ся, вживаєть ся тільки у вирезї: „забýти пáмороки“. — Таку ледачу памъять маю, що й не згадаю. Б. Г. — Въ пáмять врéзаться = в тямки́, в знаки́ дáтись. — Приводúть на пáмять = пригáдувати.

2. спóмин, згáдка. — Посажу коло хати на спомин дружинї і яблуню і грушечку на спомин единій. К. Ш. — На пáмять = 1. д. Наизýсть. 2. на спóмин, на згáдку, на незáбудь.

3. (вещ) — пáмъятка. — Се мінї осталась памъятка після батька.

4. помúнки, панахúда.

Пáнёва = плáхта. С. З. — По малюнку; картáта, картáцька (С. З.), синя — синя́тка, червона, викрашена червцем — черчáта, черчáста (С. З.).

Пáнёлина = плáнка.

Пáнёль = 1. плáнка. — Треба вже одпаколо і планки з підлогою красити.

2. пíшоход. — У Київі пішоходи, вачє стіл. — У людей і на пішоходах рівнїш, ніж у нас у хатї. Кн.

Пáнка = поля́ка (Ман.), переполóх, пóплóх. — Тодї як скотина пропадала, яка поляка йшла. Ман. — Як уздріли його — усе сехо до бору навтїкача, усї мов одно переняли ся поплохом. Кн.

Панихúда = панахúда, панахúда, парастáс, в 40-ий день після смерти — сорокóвини. — І панахиди править, у ставники сьвічки по 10 хунтів ставить. Гр.

Панталóны = штани́, шаровáри, узенькі — галáнцї, спідні — спíдні, хутряні вовною в середину — йршані. (Д. під сл. Брюки).

Пантомúна = мúги. — Почав щось на мигах говорити. Руд.

Пáнцырь = пáнцир.

Пáперть = притвóр. С. Жел.

Папúроса, папирóска = цигáрка, мн. цигáркй. Кр.

Папирóсный = цигáрошний.

Папирóснякъ, ца = цигáрошник, цигáрник, ця.

Папирóсница = дýдочка, з очерету — очеретянка.

Пáпка = тéка. С. Ш.

Пáпоротникъ = рос. Aspidium Filix mas Sw. — пáпороть, A. F. femina Sw. — пáпороть, жінóча пáпороть, A. Thelypteris Sw. — болотяна́ пáпороть. С. Ан.

Пáпоротный = пáпоротниковий.

Пáпороть = 1. кісточкй в птúчих крúлах під плечéм.

2. полотéнце. С. Жел. Пар. — Лапи з полотенцем, як у качки. п. о.

3. д. Пáпоротникъ.

Пáра = пáра, волів запряжених — супрýга (С. З.), волів з возом — паровúця. С. З. — Пара коней. — Пара чобіт. — Волів супруга добра. С. З. — Составля́ть, подбира́ть, подобра́ть подъ пару, пáры = парувáти, ся, спарувáти, добірáти до пáри. — Не мінї старому з нею парувати. Гал. Бар. — От уже друге лїто не спарую вола: усї ярмарки витоптав, а пари йому нема. Кн. — Пáрою лошадéй = пáрою коней, удвýконь.

Парáбола = 1. прúчта, прúтча.

2. матем. — парáбола.

Параболúчески = прúтчою, прúтчами, прúчтою, прúчтами. — Почав він говорити, та все якось причтами.

Парагрáфъ = артúкул.

Парáдный = 1. парадний (С. Жел.). 2. пишний, роскішний, показний, що до одежі — шáтний (С. З.), опáтний. — На добрих конях, шатно і при оружию. Л. Сам.

Парáдъ = 1. парáда. С. Жел. Пер. 2. д. Нарáдъ 2.

Паразúтъ = чужоїд. — Живе, наче вовчок той на тютюні — чужоїдом. — Він свій звікував чужоїдом: аби йому хліб, а чий він — байдуже, аби не його. Кн.

Паралúчная рѣ́на, рос. Bryonia alba = нечíпáй зíлля, перестýп, перестýпень. С. Ан.

Паралúчъ, Paralysis = підвій. С. Жел.

Параллелúпедъ = гранчáк.

Параллéльный, но = рівнолéжний (С. Жел.), рівнодáльний, но, нóруч, впóруч, опорýч. — Крутові лíнії, проведені довкола землї рівнобіжно з рівником, звуть ся рівнолежними. Зем.

Параллéль = 1. рівнолéжник. С. Жел. 2. порівняння.

Парапéтъ = 1. вал, окíп. 2. бúльця і т. д. д. Перúла.

Парафúнъ = земляний віск. Хар.

Парáшка = катерúнка (Гал.). — Коло дверей стояла звичайна арештанська, посуда „катеринка". Фр.

Пáрдва = д. Бекáсъ.

Паренёкъ = парубíйка (С. З. Л.), парубчá (С. Л.), парубчýк (С. Л.), хлóпець, хлопчáк, пахóлок (С. З.). Д. Пáрень.

Паренúна = пар. — Зъорав і під пар оставив десятину.

Парéніе = ширáння, шугáння, буáння (д. Парúть).

Пáреніе = пáріння.

Пáрень = пáрубок, здр. парубчá, парубчýк, парубíйка (д. Паренёкъ), мн. — парубкú, парубъя́та, зб. парубóцство (С. З. Л.), хлóпець, здр. хлóпко, хлопчá, хлопчáк (д. Паренёкъ), мн. хлóпцї, хлопцъя́та, пáрень, поб. парня́га (С. З.), мн. пáрнї, челядúн. — У неділю на вигонї дівчата гуляли, жартували з парубками, деякі сьпівали. К. Ш. — Як я паше тепершне парубоцство прирівняю до дїда. Кн. — Хлопче молодче, який ти ледащо! Полюбив дівчину сам не знаєш на що. п. п. — Всї дівчата яко мога хлопцїв кинули, побігли зострічать сліпого. К. Ш. — Та піди, хлопку, до винницї та вточи горілки. н. д. — Та тумен ярок котать ся, парню гулять хочеть ся. н. п. — Він парнята добрий. — На те й мати родила, щоб дівчина любила хорошого челядина. п. п. — **Пáрнемъ** быть, пробúть = нарубкувáти, хлопцювáти, пропарубкувáти, спарубкувáти, похлопцювáти, довго — напарубкувáтись. — Я й спарубкував в волї в батька не знав. Чайч. — Ще й не напарубкувався, як пішов у москалї.

Парú = заклáд. — Заклáд не йде в ід. н. пр. — Держáть парú = об заклáд, у заклáд бúтись, йти, закладáти ся. — Боже борони йти в заклад. н. пр. — Можна битя ся об заклад, що... Кн. — Спорь и хоч, а об заклад не бий ся. н. пр. — Не заходь з дядьком у заклад. н. пр. — Собаки закладались, та хвостів позабувались. н. пр. — Син з батьком закладався, та в яйцї остався. н. пр.

Пáристый = парúстий (д. Пáрный 1).

Парúть = ширáти, шугáти (С. Л.), літати, буáти (С. Ш.), носитись. — А думка край сьвіта на хмарі гуля, орлом сизокрилим літає, ширяє, аж небо блакитне широкеє въє. К. Ш. — Ширяє крилами геть низько землею. — Шуляк шугає. С. Л. — Були в небі крилами орлицї. С. Ш. — Та літає орел, та літає синий, він літає в висости. н. п.

Пáрить, вы́парить, ся = 1. пáрити, випарити, ся. — Парила капусту та аж розпарила. — Треба дїжку випарити. 2. пáрити, шпáрити, чухрáти, періщити, випарити і т. д. д. Бить (різками). 3. під пар, під толóку, на перелї зоставлáти (землю). 4. паруváти ся (С. З.), спаруváти ся. — Горобцї тепер саме почали парувати ся.

Паркéтъ, паркéтный полъ = тафльóвана підлóга. С. Ш.

Пáркій = паркúй.

Парлáментскій = рáдний.

Парлáментъ = рáда держáвна, генерáльна. С. Жел. — Барвінський набраний послом до Ради державної. Пр. — Романчук промовляв на Раді державній. Пр.

Пáрма = д. Барвенá.

Пармазáнъ = сир пáриський.

Пáрневъ = пáрубків, хлóпцїв, пáрнів, парубóцький, парубóчий, хлопчáчий. — Лаврін знав парубоцький звичай і мовив усю парубочу ватагу в шинк. Лев.

Парнúкъ = парнúк.

Пáрникъ = парúстий (д. Пáрный 1).

Парнúшка = д. Паренёкъ.

Парнóй = тéплий. — Парнóе молокó = тéпле молокó (С. Ш.) і д. під сл. Молокó.

Пáрный = 1. парúстий, до пáри, спарóваний. — Під такого вола не знайдеш

паристого. Ки. — Кубків паристих в середнї виполочуваних 4. Ст. О. — Добре коні спрягнії, так і віз рівно йде. Ки. — Не пáрний = не парúстий, про чоботи, рукавиці — рóспарки, про волів — рóспарки. Жит. — Чоботи не паристі.

2. пáрний, на пáру кóней, удвóконь. — Сани удвоконь.

Паровúкъ = паровúк (С. Жел.), парівúк.

Паровóзъ = паровíз (С. Жел.), машúна парова.

Паровóй = 1. паровúй. — Парова машина.

2. парникóвий. — Се не городні, а парникові огірки. — **Паровóе пóле** = д. Паръ 2.

3. вáлений. — Вялена риба.

Парокóнный = двукóнний. С. Л.

Парокéзмъ = перенадок. — Що дня у ранці і у вечері перепадок: спершу мерщу як трушу ся, а потім жнне мене в пíт... Жнне перепадок і легше стане. Ки.

Парóль = гáсло. С З. — Сьогодня гасло: Марія. Маркович. С. З.

Парóльный = гасловúй.

Парóмъ = порóн. С. Л. — На порóні переправились через річку.

Парóмщикъ = порóнщик, перевíзник на порóні.

Пароходъ = парохíд, пароплáв. — Сьогодня сподівають ся на пароплав з Гурева. Ки.

Пароходство = пароплавбá. — В конторі пароплавби купив білет. Ки.

Партéръ = пáртер.

Партія = 1. сторонá, сторóнництво, партия.

2. робочих, рибалок і т. д. — ватáга, чумáків — вáлка (С. Л.), вíйська — д. Отрíдъ 2.

3. пáртия. (Ціла гра спочатку до кінця, частина краму, що куплена або призначена на продаж разом, теж про людей, що беруть участь).

Парусить = парусúти. С. Жел.

Парусъ = пáрус (С. Жел.), вітрúло, здр. вітрúльце, жáгель (С. Жел.), жáглик (Як.), боковий — косéць. — Готово! Парус розпустили, посунули по синій хвилі. К. Ш. — І поплине човен з широкими вітрилами і добрим кормилом. К. Ш. — Зараз згорнули вітрила і поплили на човні. Сам. — Вохкість з жагликів аж капле, округи густий тумáн. „Засвіти огонь на щоглі!“ каже гучно капітан. Як. — Вже вітер жаглик надимав. Прощай, прощай мій рідний краю. Як.

Парусный = пáрусний (С. Жел.), вітрúльний. — Щоглу управив в помості з дрючком поперешним вітрильним. Ніщ.

Парчá = парчá (С. Жел.), грезéт.

Парчевóй = парчéвий, грезетóвий (С. З. Жел.). — Ваша очінок грезетóвий. Кот.

Паршúвецъ = пархáч, парх, шолудúвець.

Паршúвить, ся = паршúвити, ся. — Одна вівця шолудива цілу отару паршивить.

Паршúвый = паршúвий, шолудúвий, пархáтий. С. З. — Шолудиве порося і в Петрівку мерзне. н. пр. — Жид пархатий.

Парúнъ, частíше мн. парши́ = пáрші (С. З.), пáрхи, шóлудї (С. З.).

Паршúвѣть, опаршúвѣть = паршúвіти, шолудúвіти і д. Опаршúвѣть.

Паръ = 1. пáра (С. З.), дух. — Як вода кипить, то з неї пара йде. Де-що про Сьв. В.

2. пáр, толóка (С. З. Ш.), облíг, перелíг (С. З.). — Років 10 або 15 перелогом лежить земля. н. о. — То оце було поорем років 3, та й пускаєм знову на перелíг, а орем повину. н. о. — **Быть подъ пáромъ** = паруватн, толокувáти, перелóгом облóгом лежáти.

Пасéніе = пáства, пасíння. — Волів прижене з пастви. Чайч. — Не до пасíння ягнят було тому, кого природа щедро наділила. Ки.

Пáсквиль = пáшквиль (С. З.), прúкладка. — Школярі скомпонували віршу на свого дяка, а він божить ся, що за сю прикладку буде їх шкварити. Кв.

Пáсленъ = рос. Solanum Dulcamara L. — паслíн, глúстник, глистяк, пасльóн, вóвчі ягоди, надтúнник, паслíн-глúстник, S. nigrum L. — паслíн, чóрний паслíн. С. Ап.

Пáсмурный, но = 1. хмарний, хмýрний, охмарéний. — У дівчини серце, як літнє сонце: хоч воно й хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. н. п.

2. похмýрний, хмýрний (С. З. Л.), охмарéний, нахмýрний (С. З.), попýрий (С. З. Л.), похнюпний (С. З. Л.), суковúтий. — Похмурий обрій життя його не виспини ся. Ки. — Дитинний вік Шевченка минав хмуро. Ки. — Пані така охмарена: з очей знати, що плакала. Ки.

Пáсмурѣть = хмáрити ся, хмýрити ся, охмарювати ся. — Ой хмарить ся — дощ буде, туманить ся — дощ буде. н. п. — Весела твар його з того слова почала охмарюватн ся. Ки.

Пасовáть = пасувáти.

Паспóртный = пашпортóвий, білéтний.

Паспóртъ = пáшпорт, білéт. (Пр. д. під сл. Билéтъ.)

Пастбище = пáства, пастовéнь, пастівнúк, пасовúця, пасовúще, пáша, па-

сови́ськó, ви́гон, ви́пас. — Волів прижене з пастви. Чайч. — Попереду вийшов з острова пастівник; а потім і косить стали. н. о. — Займи й нашу на пашу — нехай попасеть ся. н. пр. — Скотарство вимагало пасовищ. Кн. — Земї б досить було, та пасовища нема, сутяжно про скотину. Кн.

Па́ства = 1. д. **Па́стóвище.**

2. **па́ства, парáхвія, парахвія́не.** — Який піп, така його й парахвія. н. пр.

Пастернáкъ, рос. Pastinaca sativa L. = **пастернáк, пустернáк.** С. Ан.

Пасти́, сь = **па́сти, ся, випасáти, в дорозї — попасáти,** на ходу — **пóпаски** (Сп.), про пастухів — **чабанувáти, чередникувáти, гайдарувáти,** про диких птиць і тварів — **жирувáти.** — Іде Марко з чумаками, ідучи сьпівае, не поспіша до господи — воли попасае. К. Ш. — Отара ж попасти попхалась навманнн. Гр.

Пастила́ = **павúдло** (сухе). С. З.

Пастóръ = **па́стор.**

Пасту́хъ, здр. **пастушóкъ** = **пасту́х,** здр. **пастушóк, пастуша́,** овець — **вівчáрь, чабáн, гайдáрь, ватáжник,** здр. **вівчáрик, чабанéць,** рогатої худоби — **скотáрь, стáдник, гóпщик** (С. З.), корів, телят тощо в череді — **чередни́к, корівник,** коней — **стáдник, табýнщик** (С. З., Л. Ш.), свиней — **свинáрь, свинопáс** (С. З. Л.), телят — **телятник** (С. Ш.), кіз — **козáрь,** гусей — **гусятник,** коней в степу на ніч — **конáрь** (Сп.), старший чабан — **отáман, ли́чман, отагáс,** молодший або помішник — **підпáсок, підпáсач** (С. Л.), старший гурта — **гуртоправ** (С. Л.), останні — **гайдáрь, гайдáй** (С. Л.), кухарь у чабанів — **байбáра.** — Який пастух, така й череда. н. пр. — Побралась свиня з пастухом. н. пр. — Коли б можна бути через зіму котом, через літо пастухом, а на Великдень попом. н. пр. — Як сніг упаде, то й пастух пропаде, як сніг ростане, то й пастух устане. н. пр. — Колишні пастуша „стад непорочних" повернули на кухарча. Кн. — Був на селї вівчарь Тарас, він панових овечок пас. Б. Г. — Сопілка вівчареви втіха. н. пр. — І вівчарик на тиранїу похилились. В. Щ. — Була отара добра в чабана. Чайч. — Був собі чабанець такий, що змалку все вівцї пас. н. к. — Вне панський стадник Опанас, покинувши товар, що пас. Гр. — Чередник погнав скотину попід гору на долину. В. Щ. — Як би Бог слухав чередника, уси б худоба вигинула. н. пр. — Чередник хляснув пугою і погнав череду на толоку. Сн. — Раз прибив ся такий кінь до табунщиків. н. к. — Став він до свиняра за підпасача. н. к. — Ватажники ватагу гнали. К. Ш. — Як чередї без личмана, так військови без гетьмана. н. пр. — А сам попереду, як личман, іде. С. З. — Я був в байбару, а отагас як оперіще мене тягою за те, що не послухав. Чигир. — Два чабани, чи мало було і підпасачів. Ст. І. — Ми його на весні до чередника за підпасача оддамо. Кн. — **Быть пастухóмъ = чередникувáти, чабанувáти, чабáнити, ватажникувáти, гайдарювáти, скотарювáти.** — **Безъ пастухá** (про стадо) — **самопас, бéзбеш.** — Череда ходить самопас. — Череда пішла безбеш. Ман.

Пастýшескій, пастýшій = **чередникíв, чабанíв, чабáнський,** пастухíв, **пастýший, вівчáрський, гайдарíв, гайдáрський, скотарíв, скотáрський, свинарíв, свинáрський, телятникíв** (С. Ш.), **табýнщикíв** (С. Ш.). — **Пастýшья избá** = **чабáрня.**

Пастýшка = **пастýшка, чередни́ця, корівни́ця, телятни́ця, гусятни́ця.**

Пастýшья сýмка, трава́, рос. Capsella Bursa pastoris Moench. = **óчки** (Ман.), **ріжýха, кішóчки** (Под. Вол.), **вінúчки, грúщики, зозýльник, сíрики** (Полісся), **черняшник.** С. Ан.

Пасть = 1. **пáща** (С. Л.), **пéлька** (С. З.), **пащéка** (С. Л.). — Самсон як ухватив лева за пащу. н. о. — Мінї на груди він стрúнув, та в пащу в йому ввітнув мій кулеш. О. Пч. — З пащек лядських вирвавши. С. З. — Вилаю так, що і в пельку не поліз. н. пр.

2. **пáстка** і д. **Западня́** і **Ловýшка.**

Пасть = **упáсти, полягтú.**

Пастьбá = **вúпас, випасáння, пóпас, попасáння, пáства, пасíння.** (Д. пр. під сл. **Пасéніе**). — **Врéмя пастьбы́** = **пасовúця.**

Пáсха = **пáска, вéликдень.** С. З. Л. — Верба бъе, не я бью, за тиждень Великдень, ось недалечко червоне яєчко. н. пр. — Кажуть „Великдень", а він зовсім не великий. н. пр. — **Недѣля Св. Пáсхи** = д. під сл. **Недѣля.**

Пасха́льный = **великóдний.** — Діждали великодних свят. н. к. — Великодні свята. С. З.

Пáсынковать = **пасинкувáти.**

Пáсынокъ = **пáсинок, пáсерб.** — Ми отцеві своїному сини, а не пасинки. С. З.

Пáсѣка = **пáсíка.** С. З. Л.

Пáсѣчникъ = **пáсíшник.** С. З. Л. — **Быть пáсѣчникомъ** = **пасíшникувáти.** С. З.

Пáтока = пáтока (од меду, од сахарю), кáляса, мелáса (од бурякíв).

Патрíархъ = патрíарха.

Патрíотъ, патрíотическій = патрíота, патрíот, патрíотúчний. — Потомок гетьмана дурного і презавзятий патріот. К. Ш.

Патрóнница, патронтáшъ = ладівни́ця (С. З. Л.), ладу́нка (С З.), кулéшница (С. Л. Жел.), пришиті до чумарки — гузарí. — У ладівницї ні одíсíнького набою. п. д — З шабельтасами і кулешницями козацькими. Л. В.

Патрýль = дозóр, обхóд.

Пáужина = пóлудень, підвечíрок. С. З.

Пáужинать = полу́днувати, підвечíркувати. С. З.

Пáуза = зупúнка, перестáнок. — Дивись бо в коти: бачиш зупинка — і стань. Кн.

Пáукъ, ном. Агапеа = павýк. С. З. Л. — **Пáукъ крестовúкъ** = хрещáтник. — З довгими ногами — косáрь. — Tetragnatha — тенéтник. С. Ш. — Lycosa Tarantula — тарáнтул, тарáнтух. — Така сила тарантухів на городí. Чайч.

Паутúна = павутúна, пáволоть, зб — павутúння, спочатку осенí — бáбине лíто. — Було вродили сливи, та як упала на садок паволоть, то так і пропала садовина. Хар. — Почав він снувати павутиння, щоб йому заплутати темних людей. Кн.

Паутúнный = павутúнний.

Пáучій = павукóвий.

Пафъ = бах, бух, бабáх! — Коли се щось біля річки бах! — Я так і затрусила ся. Чайч. — А він бабах з рушницї!

Пахáніе = орáння, óранка (С. З. Л.), разом — рáляпка.

Пáханый = óраний.

Пáхарскій = пáхарський (С. З.), хлíборóбський. — У пахарській хатї Україна вата обох нас родила. К. Д.

Пáхарь = пáхарь (С. З.), хлíборóб (С. З.), рáтай (С. Л.), орáч (С. З.), шугáтарь, шугáч (С. З.), що оре сохою — соховúк. — Вона хороша, як та квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Орачі повипрягали волів, пасуть. п. о.

Пахáть = орáти (С. З. Л.), разом — рáляти, з середини до країв — орáти в розгін, в друге — двоїти, в третє — троїти, разом в другий бік — дóвжити (Жел.). — Кому чорт не орав, то й сіяти не буде. п. пр. — Та й орав мужик край дороги. п. п. — І учора орав і сьогодня орав! Ой хто-ж, хто-ж тобі, моє серденько, волів погонив. п. п. — Сусíд жито уже сíє, у сусíда зеленíє, а у мене не орано і ще й жито не сíяне. п. п.

Пахвú = пíдхвістя. — **Сóить съ пахвéй** = збúти з пантелúку, забúти бáки.

Пахлýнъ = д. **Паклýнъ**.

Пáхнуть = пáхнути, тхнýти (С. Ш.), душúти (С. Л.), трохи — пахтíти (С. З.), погано — пести, смердíти. С. Л. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф. — Мясне пахтить. Б. Г. — Риба тхне від голови. С. Ш. — Від тебе горілка так і душить. С. Л. — Звідки се так гаррю несе? С. Л. — Не їла душа часнику, не буде й смердíти. п. пр.

Пахови́на = пахвина́.

Пахово́й = пахвовúй.

Пахота́ = 1. духóта, задýха.
2. д. **Пахáніе**. — **Окóнчить пахоту́** = об'орáтись. — Люди вже об'орались, пообóрювались. О. С.

Пáхотникъ = д. **Пáхарь**.

Пáхотный = 1. óрний (С. Жел.), хлíборóбний. — Орна земля. — Опріч лíсу і насовища орної землí припадає на чоловíка. Кн. — Хлíборобна земля. Чайч.
2. хлíборóбський.

Пáхоть = рíлля, óранка. — Біла рíлля, чорне насíння? (п. з. папір і письмо). — Раз якось журавлí уладились влювати зéрно на рíлі. — Гр. Чайч.

Пáхтать, спáхтать = колотúти, збивáти, збúти мáсло.

Пахýчесть = пахýчість, пах.

Пахýчій = пахýчий, пахнючий, пахнúщий, запашний, духовúтий. — Ой посíйте там рутоньки, пахнючої марунонькн. п. п. — Запашний васильочок. п. п.

Пахъ = пахвá.

Пáчеси = клóччя, пачíски.

Пáчка = пáчка, жмýт, жмутóк (С. Л.), вязáка. — Пачка паперу. — Жмут шовку. — І у мене чималенький жмуток її листів. Кн.

Пáчканіе = 1. каляння, мáзання.
2. мáзання, ляпання.

Пáчкать, запáчкать, ся = 1. каля́ти, ся (С. Л.), мáзати, ся, валя́ти, ся, мýрзати ся, брýдити, мизькати, плямúти, салом або чим жирним — ялóзити, ся (Ос.), смальцювáти, борошном — борошнúти, крівю — кривáвити, мов квачем — квацювáти і т. д. д. **Запáчкать, ся**. — Добра птиця свого гнізда не калúе. п. пр. — Не мурзай ся коло коліс, спідничку вбереш. Кн. — Аби на двір — вона й мураз-

ється коло калюжі. Кн. — Дивись же мині хвартушок білий, чистий, бережи, не мазькай. Кн.

2. про малювання і писання — ля́пати, ма́зати, квацюва́ти, дря́пати, ба́зграти.

Пачкотня́ = ляпани́на, базгани́на. — Деж таки, щоб пан відповідав на базганину простого хлопа. Фр.

Пачку́нъ, пачку́нья = 1. нехлю́й, нехлю́я, нечепу́ра, замазу́ра (сп. р.), ялозник, ця. му́рза, заму́рза (сп. р.), і д. **Неопра́тный.** — Хоч тричі на день умивай її — не поможе. — Мурза мурзою й буде. Кн. — Який з тебе ялозник: учора надів білу сорочку, а сьогодні хоч в жлукто її. Кн.

2. д. **Мара́тель.**

Паша́ = баша́. — Турецький бунчужний. С. Ш.

Па́шенный = о́рний.

Пашня́на = пахвина́.

Пашня́ = ни́ва, о́рне по́ле, рілля́.

Па́юсная икра́ = кавья́р. — І кавьяру везе з Дону. К. Ш.

Паяльный = паяльний (С. Жел.), лютовний.

Пая́ніе, пая́ть = пая́ння, лютува́ння, пая́ти, лютувати (С. Жел.). — Зломила ся сережка, чи можна ж її спаяти? Кн. — Цемент, що споює народ з інтелигенцією. Кн.

Пая́сничать = кумедничати, блазнувати, ду́рника стро́їти.

Пайцъ = куме́дник, куме́йник, бла́зень,

Пайтельный = д. **Пайльный.**

Пегасъ, риба Pegasus (Belone rostrata) = сарган.

Педа́ль = ступи́р, в верстаку — шайда.

Пейза́жъ, пейзажи́стъ = крайо́браз; краєви́д (С. Жел.); маля́р, що малює крайо́брази.

Пека́рня = хлібопе́кня, пека́рня (С. З.).

Пе́карь, ка = пе́карь, ка (С. З.), хлібопе́к, хлібопе́ка (С. Ш.), печільник, ця, що пече на базарь — перепічайка (С. З.). — Бач, яка я печільниця. що треба показувати, як паску пекти. Чайч.

Неклёванный = питльо́ваний.

Пелена́ = 1. настільник, ска́терка, скатерти́на, о́брус (д. **Насто́льникъ**).

2. покрива́ло, плащани́ця.

3. пелю́шка (д. **Пелёнка**).

Пеленальный = сповива́льний.

Пеленáть, спеленáть = повива́ти, сповива́ти, виповива́ти, пови́ти, спови́ти. С. З. Л. — Не одцурався того слова, що мати сьпівала, як малого сповивала з малим розмовляла. К. Ш.

Пелёнка, пелёночка = пелю́шка (С. З. І), разом з сповивачем — повиток, сповиток (С. Л.), пови́ття (С. З.), повиточок, під голову — приголо́вач, приголо́вок, приголо́вичок, на руки — підру́чник. — Спить в пелюшках під вербою дитиночка. К. Ш. — Яке в пелюшках, таке і в рядюшках. п. пр. — А в біленькі пелюшки сповивала, а з шовку сповивачки сукала. п. п. — Напоїла роменом, сповила тебе в пелюшки шовковії кволе та слабе. В. Щ. — Єсть у мене два хвартушки, буду драти на пелюшки. п. п. — Треба ж і до малої дитини нинути ся, підложити суху пелюшку. Кв. — Гей, про ту волю козацькую, що була й минула, тепер вона, мов дитина, в сповитку заснула. п. п.

Пелёночный = пелюшко́вий.

Пелерúна = ларховіс. — Треба, щоб і ларховіс був довгий. К. К. (Мартин Боруля).

Пелéсина = пля́ма, блезно́, ли́сина (на шкурі).

Пелéсый = перистий, ряби́й.

Пеликáнъ, пт. Pelicanus anocrotalis = ба́ба пти́ця. С. Л. Ш.

Пелóвый = полóвʼяний, зми́шаний з полóвою.

Пельмéни = ушки́. С. З. Ш.

Пепáлъ = ширни́к, перна́ч. — Пані подарувала мині перначик такий гарний, усе в йому і пера і ручки і ножик. Кн.

Пепёкъ = 1. пень, зар. пеньо́к.

2. мн. **пепьки** — палки́, колодочки (у птиць).

Пе́пный = штрапни́й. — Штрапні гроші.

Пе́нтюхъ = тюхті́й (С. Ш.), телепню́х, ми́кало і д. ще під сл. **Неотёса.** — Тя з тебе микало, паче баба в чотирьох мухах. Кн.

Пень = 1. пе́нь, що в землі — корч, що землею зараз — прикорень.

2. йо́лоп, бо́вдур, те́лепень, телепню́х, тюхті́й, бе́цман, штурня́к, чвалда́. (Глупе́цъ, Дурáкъ, Неотёса і О'зухъ).

Сталъ въ пе́нь = як пень став.

Пенька́ = пря́диво (С. Л.), коно́пі.

Пенько́вый = прялівня́ний, конопля́ний.

Пе́ня = пеня́; штраф.

Пеня́ть = винов'ля́ти, дорі́кати, корити, парі́кати. — А хазяїн його лає, що й хазяйка винов'яє. п. п.

Пепели́стый = попели́стий.

Пепе́ли́ть, ся = попели́ти, ся, попели́тись.

Пепели́ще = 1. попе(і)ли́ще, попе(і)ли́ща. — Прохололо... ні іскорки: лишив попелище. Аф.

2. бáтьківщина, матерúзна, рідна́ осéля.

Пепеловúдный, пепелоцвéтный = попеля́(я́)стий. С. З. — Попелястий вів. Б. Г. — Сіру попелясту гусяку забив хворостиною. Фр.

Пéпель = по́піл. С. З. — Золото і в попелі блищить. — **Превратúть ся въ пéпелъ** = сопелúти.

Пéпельникъ = попільни́к, попільня́.

Пéпельный = попеля́(я́)стий. — Борода у його вже попелиста. Кн.

Первáчъ = перва́к, первачо́к. С. З.

Пéрвенецъ = перва́к (С. З. Л.), первачо́к (С. З. Кр.), первача́, первісток (С. З.), первістка, первітка (Нпс.), первоpíдень (К. Св. П.). — Я перван у своїх батьків, коли мати повила, як тебе ще й на думці не носила. Кн. — Повила молодиця первісточка. Кн. — Пестить Горпина свою дівчину первістку. М. В. — Взяли мого первісточка під аршин. Кн. — У корови знайшло ся первача — бичок. Кн. — Первак, самець. С. З. — Що ваш перван грушевий квас. Кот.

Пéрвенство = 1. пéрвость (С. Ж.), пéршість, пéршенцьство́. — Ваш першенцьство. Кр.

2. перева́га, пéред.

Первенствовáть = верховóдити, пéредвести, головува́ти (С. Л.). — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш. — Твоє діло верховодити на полі, а в хаті я голова. Кн. — Верховодить курка, доки курчата виростуть. н. пр.

Пéрвина = первúна́, першúна́, перв(ш)úнка.

Первобúтный = первісти́чний, предковічний, предковéцький. — Первісний устрій Полян був родовий. Кн.

Пéрвое = впéрве, спéршу, впéрше.

Первоклáссный = першоря́дний. — Хоч би був і першорядний талант або сам геній. Кн.

Первонача́льный, но = первісти́ний, первітний, но, початкóвий, спéршу (С. Л.), спочáтку, з самóго почáтку, насáмперед. С. Л. — В первісній своїй формі гуцул є дуже архаїчний струмент. З. Боян. — Се залежало не від науки шкільної, а від первісного виховання. Зап. Кн. — Ту статью надруковано первістно у Вѣст. Европы. З. От. — Розклали воду на дві первісні частини. Де-що про Сьв. Б. — В йому первістна причина. Кн. — Початкові селища заходили біля річок, по низинах. Кн. — Історія з самого початку застає Поляк. Кн.

Первопутíе = первозимня.

Перворóдный, перворождённый = первоpíдень і д. **Пéрвенецъ**.

Первостатéйный, первостенéнный = перво(шо)ря́дний. Лев.

Первоцвéтъ, рос. Primula officinalis Jacq. = прóлiски, просерéпь, ряст, бóжі рýчки, бíла бýквиця, кóтики, лiсовé зiлля, медяни́к, медяни́чки, медяни́к-зiлля, николáйки, сорóчі лáпки (Укр.), ключики, кукурíчка, гадúнниця (Гал.). С. Ан.

Цéрвый = пéрвий, пéрший, передні́й, попередні́й; стáршій, найстáршій; крáщий, найкрáщий, славнíйший, найславнíйший. — **Во пéрвыхъ** = пéрве, пéрше, внéрве, вспéрше, в перва́х, пéршим рáзом. — Тарас в перва́х не вив тому віри. Кн — Треба уважати, що він помилив ся не першим разом. Кн. — **Первóна-перво** = насáмперед, наперед усьóго, в перва́х. — В перва́х заплати гроші, а тоді й бери собі. Кн. — **Въ пéрвый разъ** = упéрве, впéрв(ш)е, пéршим рáзом, вперва́х. — Не відомо у кого вперва́х Тарас почав учити ся. Кн. — **Пéрвый сортъ** = перва́к, первачо́к.

Пердёжъ = пердíння. — Сраки пердíнням не одбудеш. н. пр.

Перебавля́ть, перебáвить = передава́ти, наддава́ти, переда́ти, наддáти. — Передав куті меду. н. пр.

Перебáлтывать, переболтáть, ся = 1. перекóлочувати, перебóвтувати, перекóлотúти, перебовтáти. — Треба перебовтати капусту.

2. перебрíхувати, перебреха́ти.

Перебарабóшить = розворушúти, розкуйóвдати, розкúдати, поперекидáти.

Перебивáть, перебúть = 1. перебивáти, перебúти, вúбити, передупúти, перелущювáти, перетовкти́, батогами — перебатóжити, перешмагáти, на мотлох — перетрощúти, перемотлошúти. — Перебили усіх. — Усіх чисто людей у місті вибито і місто спалено. Чайч. — Перетовкли всю посуду.

2. перебивáти, перешкожáти, перебúти, на перешкóді стáти, річ — перечéплювати, перепинúти, перехóплювати, перебаранчáти, перечепúти і т. д. — Не перепиняйте мене, а то й казати не буду. Чайч.

Перебивáть, перебúть, ся = 1. д. **Перебивáть**.

2. пéребивати ся, перемагáти ся (С. Л.),

бíдкати ся, оберта́ти ся, пробува́ти ся, сяк-так, ну́дити сьвíтом, переби́ти ся, перемогти́ ся, перебíдкати ся, перебíдува́ти.

Перебúвка = 1. перебива́ння, пересипа́ння.

2. перебíй. — Він пішов на перебій і обдав у мене.

Перебира́ніе = перебіра́ння, перебíрка.

Перебира́ть, перебра́ть = 1. розбіра́ти розібра́ти. — Розбірати папери.

2. забіра́ти, набіра́ти, забра́ти, набра́ти, понабіра́ти. — Набрав більше як на сто карбованців.

3. перебіра́ти, вередува́ти, вига́дувати. — Не в рідного батька перебірати. н. пр. — Не вигадуй — їм що есть!

4. перекида́ти, пересипа́ти, перекида́ти, пересúпати. — Перекидали стару хату і поставили нову.

Перебира́ться, перебра́ться = 1. д. Перебира́ть.

2. перебира́ти ся, переїзди́ти, перено́сити ся, перебра́ти ся, переїхати, перенести́ ся. — Переїхав у наше село. Кот.

Перебúть = д. Перебивáть.

Перебóй = перебíй.

Перебóйникъ = бúтка.

Перебóйщикъ, ца = перекýпщик, пере́куп (С. З.), пере́купка (С. З.).

Переболта́ть = д. Перебáлтывать.

Переболéть = виболíти, переслабува́ти, прослабува́ти, перехворíти, перехворува́ти, пронеду́жати.

Перебора́живать, перебора́ивать, перебороздúть, перебороня́ть = перескоро́жувати, перескородúти, переволо́чувати, переволочúти.

Перебора́ть, перебóрть = перемага́ти, перемогти́. — Багато лиха зазнав, а все переміг. Чайч.

Перебóрка = 1. перебіра́ння, розбіра́ння і т. д. д. Перебира́ть.

2. перегоро́дка, розгоро́дка, пере́сíчка (Черн. Чайч.).

Перебороздúть = д. Перебора́живать.

Перебормота́ть = перемúрити, перехаркáти, перехаркáркати.

Перебóрть = д. Перебора́ть.

Перебóрчивый = перебíрчак, здр. перебернúченько, вередли́вий. — Перебірчику місяченьку, усіх зірочок перебрав, одну собі сподобав. п. п. — Пан Халуєнько, переберúченько. н. п. — В їжі та ще в одежі він був трохи вередливый. Кн.

Перебóрчивость = вередли́вість, бриклúвість.

Перебóръ = 1. перебíр.

2. забóра (напр. Дніпровські забори).

Перебра́живать, перебродúть = 1. вибродúти, поблука́ти, повéштати ся, поповéштати ся, пошва́ндяти, посновúгати, обúкати, попотикна́ти ся. — Поповештав ся тато й я по сьвіту. Чайч. Див. ще під ся: Бродúть 1.

2. перегра́ти, перегра́ти, вúграти ся, перешумува́ти і т. д. д. Бродúть 2. — Вино перешумувало. — Ще не вигрався сарівець. Чайч.

Перебра́нивать, перебранúть, ся = перела́ювати ся, перела́ти ся, вúлаяти (всіх). — Жінки перелаювались через тин. — З нею кожне боїть ся заводити ся — вона кожного перелає. Чайч.

Перебра́нка = ла́йка, сва́рка, ла́яння (обопільне). С. Л.

Перебра́сываніе = перекида́ння.

Перебра́сывать, перебросáть, перебро́сить, ся = перекидати, перешпура́ти, перекúнути, ся, поперекида́ти. — Попереки́дай мені мішки через тин. Чайч.

Перебра́ть, ся = д. Перебира́ть, ся.

Перебре́дить = перебрехáти, перелгáчити (переказуючи що).

Перебрести́, перебре́сть = 1. переліза́ти, перечвала́ти, перечала́пати. — На силу переліз через хату — такий слабий.

2. перебрести́ (у брід).

Перебрива́ть, перебри́ть, ся = перегóлювати, переголúти, ся.

Перебродúть = д. Перебра́живать.

Перебросáть, перебро́сить, ся = д. Перебра́сывать, ся.

Перебрызгивать, перебрызгать, ся = перебрúзкувати, перехлю́пувати, перебрúзкати, перехлю́пати, ся.

Перебудúть = побудúти (всіх або багато).

Перебучúть = позолúти.

Перебывáть, перебы́ть = побува́ти, перебува́ти, перевертáти ся, побу́ти, перебу́ти, перевернýти ся. — Побував скрізь. — У нас сьогодня багато гостей перебувало. — Всього перебуло.

Перебѣга́ть, перебѣ́гивать, перебѣ́жать = 1. перебíгати, перебíгти (С. З.), дуже швидко — перечухра́ти, перевúнути. — Вже як заєць перебіжить через дорогу, то вже без халепи не обійти ся. Б. Х.

2. передава́ти ся, перекида́ти ся, переда́ти ся, перекúнути ся. — Перекинув ся до Ляхів.

3. випережа́ти, ви́передити. — Хоч як він швидко біг, а я випередив.

Перебі́гать = ви́бігати, оббігати. — Вибігав скрізь — ніґде нема.

Перебі́гъ = 1. перебі́г.
2. утічка, мандрівка

Перебі́жать = д. **Перебі́гать.**

Перебі́жка = 1. д. **Перебі́гъ.**
2. ви́передки, перего́ни. — Одвели на випередки дві верстви.

Перебі́чникъ = перевітник, перевідник, перекидчик (С. З.), пере́кидько, перекидьчик, пере́вертень (С. З.), метупе́ць. — Привели перекидьків з Дорошенкового табору. Кн. — Не покладайтесь на його, пане, він у нас метунець: сьогодня з вами, завтра з вами, вранці до жидів, а у вечері од жидів до панів. Кн.

Перебі́ливать, перебі́лить = 1. перебі́лювати, перебілити, побілити (знову).
2. переписувати, переписа́ти, попереписувати. — Попереписуєм усе чистенько, тоді й підем. Чайч.

Перебі́ться = перекази́ти ся, ви́казитися, перекордува́ти ся, про худобу після дороговизні — передрочи́ти ся. — Тепер перекордував ся трохи — спокійніший вин.

Перева́ливать, переваля́ть, ся = 1. перекида́ти, переки́нути, ся. — Треба перекинути сіно на другий вік.
2. перево́зити, перевезти́, ся. — Перевезти через річку на той бік.
3. перехо́дити, перейти́. — Йому вже перейшло за 70 літ.
4. перехиля́ти ся, перехили́ти ся. — **Ходи́ть перева́ливаясь** = пере́хильцем ходити, перева́ги-ва́ги. — **Перева́ливаясь ходя́щій, въ перева́лку** = качконо́гий. Чайч.

Перевали́ть = 1. перебороти, повали́ти. — Борець усіх переборов.
2. перекачати, переваля́ти. — Перекачав у піску всі яблука.
3. перевали́ти. — Треба перевалити повість, бо скінчила ся.

Перевали́ться = 1. ви́качати ся, ви́валяти ся, закаля́ти ся і т. д. д. **Запа́чкаться.**
2. переболіти, переслабувати, перехорува́ти. — Багато людей переболіло за се літо.

Перева́ривать, перевари́ть, ся = перева́рювати, перевари́ти, ся.

Перевезти́ = д. **Перевози́ть.**

Перевернуть = д. **Перева́ртывать.**

Перева́ртывать, перевертать = вирівнювати, рівня́ти, перелашто́вувати, ви́рівнятн, перелаштува́ти.

Перева́ртывать, перевернуть, ся = 1. переверта́ти, перекида́ти, ся, перевернути, переки́нути, ся. — Він ватрапив колесами на горб і перекинув ся. Лев. — Перевернув ся на другий бік. — **И ко́сти мои́ въ могилѣ переве́рнутся** = і кісти мої струхну́ть ся в ямі. Номис.
2. перегорта́ти, перегорну́ти, ся. — Часом шелесне хтось, перегортаючи листки. Лев. В. — Треба перегортати соломою яблука, щоб не побились у дорозі.
3. поверта́ти, поверну́ти (в инший бік).
4. перекру́чувати, перекрути́ти. — Перекрутив замо́к.

Перева́ртышъ = штурхане́ць, стуса́н. — Дав йому такого стусана, що той аж перекинув ся.

Переве́рчивать, перевертѣть = перекру́чувати, перекрути́ти. — Перекрутив замо́к.

Перевершать, перевершить = пересу́жувати, пересудити.

Переве́сть = д. **Переводи́ть.**

Перевзнуздывать, перевзнуздать = перегнузду́вати, перегнузда́ти.

Перевива́ть, переви́ть, ся = 1. переви́вати, переплі́тати, пересу́кувати, переви́ти, переплести́, пересука́ти, ся. — Червоною стьожечкою косу перевито. Мир. — Треба пересукати цей мотузок.
2. перекида́ти, перекладати, переки́дати, перекласти́. — Перекласти сіно на другий вік.

Перевинтить = перешрубува́ти.

Перевира́ть, перевра́ть = перебріхувати, перебрехати, переверати, попереба́ріхувати. — Ніколи не скаже як слід: усе попереба́ріхує, поперекручує. Чайч

Перевы́ры = бре́хні.

Перевиса́ть, перевиснуть = звиса́ти, перехиля́ти ся, звиснути, перехили́ти ся.

Перевы́слый = звислий, перехи́лений, похи́лий.

Перевы́ть = д. **Перевива́ть.**

Перево́дина = підва́лина (під підлогою), сво́лок (під стелею).

Переводи́ть, перевести́, ся = 1. перево́дити, перевести́. — Перевів через кладку.
2. перекладати (С. Л.), тлума́чити (С. Ш.), перекласти, перело́жити (С. Л.), перетлума́чити. — Тоді перекладав Кирило і Методій Сьв. письмо з грецької мови на словъ́янську. Г. Ск. Ст. — Слово о полкові Игоревім. Перетлумачив К. Шейковський.

3. вивóдити, вибавля́ти, вигу́блювати, ви́вести, ви́бавити, ви́губити, повивóдити і т. д. — Вибавив мишей — пацюки завелись. Чайч. — Перенести́ дух = д. Передохну́ть.

Перево́дный = 1. переве́дений.
2. переводний.
3. перело́жений, перекладний.

Перево́дчикъ = перекла́дчик (С. Жел.), ця, перекла́дач (С. Ж.), перекла́дарь Лобода), тлума́ч, ка (С. Ш.).

Перево́дъ = 1. перевід.
2. пере́клад (С. Жел. З. Л.), тлума́чення (С. Ш.), ві́ршом — пересьпів. — Нов. Пересьпів П. Ратая. Л. 1869. — Слово о полкові Игоревому. Пересьпів з старосьвітської граматы. Переклав В. Кендзерський. — Въ перево́дѣ зна́читъ = пере́кладом єсть. К. Св. П. — Перевлади в Гоголя О Пчілки.

Перевози́ть, перевезти́, ся = перево́зити, перевезти, ся, поперево́зити. — Поки поперевозимо кавуни з баштана, то й вечір. Чайч.

Перево́зка, перево́зъ = перевіз, хлі́бъ з поля — возовиця.

Перево́зчикъ = перевізник (С. Жел.), перево́зець. — Ой ви хлопці, перевозці. н. п.

Перевола́кивать, переволочь = перево́лікáти, перетягáти, переволокти, перетягти́, поперестягáти. — Поперетягай ці мішки в хату. Чайч.

Перевола́ка, перевало́къ = во́лок, у запорожців — прогно́й (Д. під-ся. Мі́сто).

Переволнова́ться = перетурбува́ти ся, перехвилюва́ти ся, перекипі́ти, перелютува́ти.

Перевола́чина = д. Перево́дина.

Перевола́чь = д. Перевола́кивать.

Переворáчивать, переворотúть, ся = перевертáти (С. Л.), перекидáти, перевернýти, перекúнути, ся. — П. на изна́нку = лицюва́ти, вивертáти, перелицюва́ти (С. З.), ви́вернути, поперелицьо́вувати (про де-кільки).

Переворáшивать, переворошúть, ся = перевертáти, перегортáти, перевору́шувати, перевернýти, перегорнýти, переворушúти, ся. — Листочки папіру шуршать, перегортувані його пальцями. О. Мир.

Переворова́ть = перекрáсти.

Переворотúть, ся = д. Переворáчивать, ся.

Перево́ротъ = 1. перевертáння, перекидáння.
2. пере́ворот, пере́вороть. С. Жел.

Переворча́ть = перебурчáти (про людей), перегарчáти (про собак).

Перевра́ть = д. Перевира́ть.

Перевѣва́ть, перевѣ́ять, ся = перевію́вати, перевіяти, ся, поперевію́вати. — Ще не все жито поперевію́вали. Чайч.

Перевѣ́дываться, перевѣ́даться = розправля́ти ся, розпра́вити ся. — Я ним розправляюсь за се.

Перевѣ́чивать, перевѣ́лчáть, ся = вінча́ти, звінчáти, перевінчáти, ся.

Перевѣ́рáть, перевѣ́рить = перевіря́ти, перевірити.

Перевѣ́сить = д. Перевѣ́шивать.

Перевѣ́ска = переважування.

Перевѣ́сло = 1. лу́жка (у відра або в кошика).
2. коромисло (не велике).

Перевѣ́съ = перева́га, перемо́га. С. З. Л. — Польща давно мала перевагу на свої боці. Бар. О. — Перевагу над ним бере на півночі Москва. Бар. О. — Ти серце їм закрив і затуманив, не дай же їм на суді переважи́ти. К. І. — Мій дали перевагу, бо постать у мене показніша. Кн. — Взя́ти перевѣ́съ = го́ру взя́ти (С. Л.), верх узя́ти, осилкувáти.

Перевѣ́шать = перевішати.

Перевѣ́шивать, перевѣ́сить, ся = 1. переважувати, переважити, ся. — На лоті терезах 4 пуди, а переважили на казенних, так трохи не пять. Кн.
2. ві́шати, чіпля́ти, повісити, почепити на и́ньше мі́сце. — Повісь цю картину на иньше місце.
3. переважувати, перемагáти, го́ру, верх брáти, переважити, перемогти́ (С. З.), го́ру, верх взя́ти. — Правда кривду переважить. н. пр. — Один другого не переважить, хоч на одній тильці повісь. н. пр. — Старші люди правду кажуть: два хати мудрого не переважуть. Б. Г.
4. переважувати ся, перехиля́ти ся, перевисáти, переважити ся, перехилúти ся (С. Л.), перевúснути. — Не переважуй ся за більця, а то голова болі́ти ме. Кн. — Перевѣ́сившись = перехиливши, перехильці, пере́хильцем.

Перевѣ́ять = д. Перевѣ́вать.

Перевяза́ть = д. Перева́зывать.

Перевя́зка = 1. перевъя́зування.
2. пере́въязка.

Перевя́зывать, перевяза́ть, ся = перевъя́зувати, перенъязáти, ся, напр. — перемотýзати.

Пе́ревязь = перевісся, черезплі́чник (К. З. о. Ю. Р. С Жел.), пе́ревъязь. — Рушник у його на перевъязі, так і руки йому тулиш. Кп.

Перега́живать, перега́дить = перепаску́живати, перепаску́дити (С. Л.), перепоганити, перегидити, перепа́костити, попаску́дити, попога́нити.

Переганивать = д. Перегоня́ть.

Перегачивать, перегати́ть = перега́чувати, перегати́ти, поперега́чувати.

Перегиба́ть, перегну́ть, ся = 1. перегина́ти, перегну́ти, ся.

2. перехиля́ти, перехили́ти, ся. — Не перехиляй ся, бо впадеш.

Перегі́бъ = 1. перегина́ння.

2. зато́я (С. З.), за́крут.

Перегладжывать, перегладать = перегризати, перегризти, попереграза́ти.

Перегля́живать, перегля́дить = перегля́дувати, перегля́дити, перепрасува́ти, попаля́ти, попрасува́ти.

Перегохнуть = 1. погли́хнути. — Погохли — не чують. К. Ш.

2. погля́нути ся. — Од бурьяну всі квітки повернули ся.

Переглота́ть = поковта́ти.

Переглуши́ть = поглуши́ти.

Перегля́дка = перегляда́ння, пере́гляд, пере́гляди.

Перегля́дывать, перегляде́ть, ся = переглядати, передивля́тись, перегля́нути, передивитись, попереглядати, попередивлятись. — Усе передивив ся і нічого не знайшов. — Попереглядав і знову ті самі — і не знайшов. Чайч.

Перегля́дываться, перегляну́ться = переглядувати ся, передивляти ся, вдивляти ся, зирати ся, перегля́нути ся, глянути ся, зирну́ти ся. — Зглянулись на дзусем — що се за дивовижа така? Ос. — Вони один на одного зглянулись. н. п. — А вони крізь себе зирають ся, один одному та знаки дають. Чайч. — Іззирають сі розкошні очі з очами. К. Д.

Перегна́ивать, перегнои́ть = перегно́ювати, перегноїти.

Перегна́ть = д. Перегоня́ть.

Перегна́ть, перегни́ть = перегинати, гнути, трухнути (С. Ш.), перегнити, погнити, потру́хнути. — Потрухли чумацькі вози і запони. н. пр.

Перегной = перегни́й.

Перегной = д. Перегна́ивать.

Перегну́ть, ся = д. Перегиба́ть, ся.

Перегпе́ваться = перегнівати ся, пересе́рдити ся.

Переговаривать, переговори́ть, ся = 1. переговорювати, ся, переговля́ти, ся (С. Л.), переговори́ти, перемо́вити, ся. — Той Гнат Голий, що здавна зо мною переговля ся. І. Г.

2. переказувати, переговля́ти, переказа́ти, перебала́кати (С. Л.), перемо́вити. — То я з ним постояла: які були вірні слова, то всі я з ним перемовила. н. п. — Нехай опісля перебалакаєм.

3. пересу́жувати, суди́ти, осуждати, обговля́ти, пересуди́ти, обмо́вити. — За очі судять.

Переговорщикъ = 1. посере́дник.

2. пересу́дливий.

Переговоръ, частіше мн. переговоры = 1. перемо́ва, переговори. С. Жел.

2. пересуди, осу́да, поговір. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорні брови. н. п.

Перегодить = потрівати, переждати, перетрівати (С. З.), перечасувати, почека́ти, перечека́ти. — Потрівай, не тікай — купаю черевички. н. п. — Перечасуймо трохи, поки дощ перейде. Чайч. — Переждали ми і годину і дві, а його нема та й нема. — Перегоди = перего́дом (С. З.), зго́дом. — Перегодом в чистім полі зацвіли волошки. н. п. — Нехай трохи згодом.

Перегодова́лый = д. Годова́лый.

Перегодовать = пролітува́ти.

Перего́нка = 1. перегина́ння. — Въ перегонку = на ввипередки. — Давай бігати на ввипередки!

2. перегін.

Перего́нный = перегінний. — П. сосудъ = ле́мбик.

Перегоня́ть, перегна́ть = 1. випережа́ти (С. Л.), попережа́ти, обганя́ти, ви́передити (С. Л.), попереди́ти, обгоня́ти. — Дуже він шпидко біг, та й випередив його.

2. перего́нити, перегна́ти. — Жили ми добре, поки нас не перегнали сюди. К.

3. переганя́ти, перегна́ти. С. Л. — Перегнав на лембик.

Перегора́живать, перегородить, ся = перегоро́жувати, перегоро́дити, ся, попереторо́жувати. — Ото! всі шляхи попереторожувано, — нігде й проїхати. Чайч.

Перегора́ть, перегоре́ть = перегора́ти, перегорі́ти, на попіл — попелі́ти, спопелі́ти.

Перегорева́ть = перетужи́ти, пересува́ти, перебі́дкати ся.

Перего́ркнуть = згі́ркнути.

Перегоро́дка = загоро́дка (С. Л.), перегоро́дка, перети́ка, пере́сїчка (Чер. Чайч.), в човнї — поріг в річцї, в ставу — язь, їз (Ос.) і д. Забо́й, ка 2.

Перегоре́ть = д. Перегора́ть.

Перегости́ть = перегостюва́ти.

Переграфи́ть = переплїня́ти.

Перегреба́ть, перегре́сть = перегорна́жувати, перегріба́ти, перегорта́ти, перегорна́дити, перегребти́, перегорну́ти.

Перегружа́ть, перегрузи́ть, ся = перегружа́ти, перепако́вувати, перекла́дати, перегрузи́ти, ся і т. д. — Перепакувавши свою кладу з воза на машину, сїли ми спочити. Кн.

Перегру́зка = перепакува́ння. — Знов перепакування: з машини пакуй на воза. Кн.

Перегрі́ва́ть, перегре́ть = перегрі́ва́ти, перегрі́ти.

Перегрыза́ть, перегры́зть = перегриза́ти, перегри́зти, вигри́зти, поперегриза́ти, повигриза́ти. — Як би хайдани перегризти. К. Ш. — Повигризала усе.

Перегрязни́ть = перекаля́ти, переваля́ти, побруди́ти. — Перекаляв усю одежу.

Перегуде́ть = перегусти́, перегуді́ти, перегуча́ти.

Перегу́лъ = перепи́й. — З перепою болить голова.

Перегуля́ть = перепи́ти.

Передава́ть, переда́ть, ся = 1. передава́ти, переда́ти, ся. — Чарку з рук до рук передавали. — Мати передала Оксаною дочцї хлїба. Чайч. — Передав кутї меду. н. пр.

2. перека́зувати, переказа́ти, наказа́ти. С. Л. — Що до тебе нї письма послати, нї людьми переказати. н. п. — Молодицї переказували Мотрї, як Ї судить свекруха. Лев. — Тарас переказував менї де-які епізоди з свого життя. Кн. — Переказав через його, щоб ми не жахались. Кн. — Ой далеко я живу од милого та нїким наказа́ти. н. п.

3. д. Перебі́га́ть 2. — **Переда́ть ве́кселя** = пережирова́ти. — Узяв та вексель той на жінку і пережирував. Кн.

Переда́вливать, передави́ть, ся = дави́ти, души́ти, подави́ти, ви́давити, подуши́ти, ви́душити, почави́ти. — Усїх подушили.

Переда́ривать, передари́ть = обдаро́вувати, роздаро́вувати, о́бдарува́ти, роздарува́ти.

Переда́тчикъ = д. Перебі́жчикъ.

Переда́ча = передава́ння, на словах — пере́каз. С. Л. — Непевний переказ звістот нашкодив їм. Кн.

Передва́ивать, передвои́ть = перегана́ти, перегна́ти (спирт, оцет).

Передвига́ть, передви́нуть, ся = пересува́ти, пересо́вувати пересу́нути, ся. — Пересунь оцю скриню на друге місце. — Вітер буває од того, що воздух пересовується на друге місто. — Осередок сили культурної пересунуть самі обставини з одного краю до другого. Кн.

Передвиже́нїе = пересува́ння.

Передви́жной = руко́мий, пересувни́й, походя́щий. — Свята суть двоякї: рухомі, котрі переміняють ся кождого року, і не рухомі, котрі кождого року в одни день припадають. Б. Н. — Походящий стіл, а не вкопаний у землю. Чайч. Хар.

Передвои́ть = д. Передва́ивать.

Передёргивать, передёрнуть, ся = просми́кувати, просмикну́ти, ся.

Передержа́тель = передержанець. С. Жел. — Ви передержанцї! ревнув писарь, на передержуєте біглих! Десяцькі! Шукайте скрізь. Кн.

Переде́рживать, передержа́ть, ся = 1. переде́ржувати, пере́ховувати, перетри́мувати, передержа́ти і т. д. — Ви передержуєте біглих. Кн. — Переховує у себе злодіїкуватих людей.

2. тра́тити (більш як призначено), перетра́чувати, перетра́тити, ся.

Передёрнуть = д. Передёргивать.

Передира́ть, передра́ть, ся = 1. роздира́ти, обдира́ти, передира́ти, розідра́ти, роздере́ти, обідра́ти, подра́ти, передра́ти, ся. — Розідрав на шматки. — Подрав усю одежу. — Передрав та й кинув.

2. перешмага́ти, перелупи́ти, одшмага́ти, одчухра́ти, ви́шпарити, одлу́пити (всїх або багатьох), перечухра́ти, перекатува́ти. — Козаки перешмагали нагайками всїх, хто зараз не розійшов ся.

3. би́ти ся, поби́ти ся, за чуби — перечу́бити ся. — Почали хватать ся і всї побили ся.

Переди́ть = випереже́ти.

Передко́вый = 1. пере́довїй. — Передові полки.

2. передко́вий. — Купив передкового товару на чоботи.

Передневать = переднюва́ти.

Пере́дникъ, пере́дничекъ = хва́ртух (С. З.), хвартушина, здр. хвартушо́к (С. Ш.), фа́р-

тул і т. д., попере́данок, попере́дничок (Чайч.), запа́ска, запасчи́на, запа́сочка (С. З. Л.). — Запаскою частіше зоветь ся шматок тканини, котрою запинають ся, замість спідниці: — На беремку у ставка, на дощечці у млинка хвартух прала дівчина. н. п. — На камені ноги мила, тонкий хвартух закочила. н. пр. — Як була я молодою преподобницею, повісила хвартушину над вікницею. н. п. — Ой назбірала грушок повненький хвартушок. н. п. — На опеньки ходила, запасчину згубила. н. п.

Пере́дній = пере́дній. — **Пере́дняя часть** = пе́ред, гостра — носо́к, у волока — бі́жний кі́нець, що має широкий перед — переди́стий.

Пере́дняя = пере́дня, прихата, прісінок, прісінки. — У прісінках пани сиділи, на дворі й вкруг стояв народ. Кот.

Передово́й = передови́й, пере́дній, передови́к, передня́к, напередо́вець. — Бігить верховий — передовик... ударили в дзвони. Кн. — **Передова́я статья** = провідна́, вступна́ стаття́.

Передовѣря́ть, передовѣрить = перевіря́ти, перевірити.

Передо́къ = переде́к (передня частина чобіт, екіпажа то що), у плузі — колісня́, коліщя́. (Чайч.).

Передо́мъ = упере́д, вупере́д.

Передохну́ть = переди́хати, од(від)дихати, перевести́, звести́ дух (С. Аф.), од(від)сапати ся, відпочи́ти, перепочи́ти (С. Л.). — Я од твоїх жартів і досі оддихати не можу. Кр. — Ніколи й духу перевести. Кн.

Передо́хнуть = подо́хнути, ви́дохнути, ви́здихати, поздиха́ти, повиздиха́ти. — Воли та корови усі поздихають. н. п. — А бодай би вони тобі всі виздихали!

Передра́ж(в)нивать, передразни́ть, ся = передра́жнювати, перекривля́ти, передражни́ти, перекриви́ти, ся, кількох — попередра́жнювати, поперекривля́ти.

Передра́ть = д. Передира́ть.

Передроби́ть, передроби́ть, ся = роздрібля́ти, роздроби́ти, перекришити, ся.

Передро́гнуть = переме́рзти ся.

Передрожа́ть = перетруси́ти ся, передрі́жати, перетремтіти.

Передря́бнуть = повъя́нути, перевъя́нути потру́хнути, затру́хнути. — Редька уся потрухла.

Передря́га = трівóга, колотне́ча, бе́шкет.

Передýмывать, передýмать, ся = роздýмувати, передýмувати, роздýмати, передýмати, ся, переми́слити, перемі́ркувати.

Передури́ть = передурі́ти, перепустува́ти.

Передуши́ть = подуши́ти, ви́душити, подави́ти, ви́давити. — Тхір у нас усі кури видушив. Кр. — Сучого сина звірюка половину кролів видавив. н. к

Перёдъ = пе́ред, чобіт, екіпажа — переді́к. — **Взять перёдъ** = випередити, попереди́ти.

Передышка = перепочи́вок, перепочи́нок.

Передѣва́ть, передѣ́ть, ся = переодяга́ти (С. Л.), передяга́ти, переодягти́, ся, перебра́ти ся (д. Переодѣва́ть).

Передѣлывать, передѣла́ть, передѣла́ть, ся переділя́ти, переділи́ти, ся.

Передѣ́лка = перероби́ка, перемайструва́ння, начиння — пересипка, чобіт — перетя́жка. — Як взяли ся за перемайстрування будинку, так і перевели гроші на воші. Кн.

Передѣ́лъ = 1. переділ.
2. д. Передѣ́лка.

Передѣлывать, передѣ́лать, ся = 1. переробляти, переробити (С. Л.), перемайструва́ти, перечини́ти, перелаштува́ти, начиння — пересипа́ти, пересі́пати, попересипа́ти, одежу на виворіт — переляцюва́ти (С. Л.), з народнього на книжне — попи́сьмачити, на свій лад — переіна́кшити, переіна́чити (С. Л.), про що лихе — переко́їти ся. — Переробив усе по своєму. — Комору перемайстрував на хату, та й гарнзд. Кн. — Треба мені в своєму творі перемайструвати одну подробицю. Кн. — Треба покликати бондарі — хай дїжечки попересипає, а то вже дожили ся, що ні в чому буде й огірки на зїму посолити. Чайч. — Містив у збірник усе, як воно було записано, не вважаючи, що дещиця покалїчене, попи́сьмачене. Номис.
2. поробити, наробити, переробити. — В один день багато дїла поробив. — Робиш що дня до крівавого поту й не переробиш ніколи роботу. Гр. Ч.

Передѣльный = передільний.

Передѣля́ть = д. Передѣлывать.

Передѣ́ть = д. Передѣва́ть.

Переёмъ = 1. перейма́ння, займа́ння, за́йманик.
2. пере́йма. — Ой люди, люди, хто найшов чіпця — перейма буде. Буде перейма чарка горілки, хто найшов чіпця моєї жінки. н. п.
3. перехва́т. — Кожух з перехватом.

Пережа́ривать, пережа́рить, ся = перепіка́ти, пересмажувати, перешкварювати, перепекти́ і т. д. д. **Жа́рить 1 і 2**; попекти́, посма́жити.

Пережа́ть = д. **Пережима́ть і Пережа́ть.**

Переждáть = д. **Пережида́ть.**

Пережéвывать, пережевáть = пережо́вувати, пережувáти, пережиáкати, про жуйних — пережиґáти.

Пережелáть, ся = перехотíти, ся, перехану́ти ся.

Пережéлкнуть = пожо́вкнути. — Усе листя пожовкло.

Пережéлтить = пережовтíти; пожовтíти. — Дуже вже жовто — пережовтив. — Пожовтили усі крашанки.

Переженúть, ся = переженúти, пожени́ти, ся, попережéнювати. — Пережив усіх синів. — Наші хлопці всі вже поженили ся.

Пережéчь = д. **Пережига́ть.**

Переживáть, пережи́ть = переживáти, перебувáти, пережи́ти (С. Л.), перебу́ти (С. Л.), побувáти, побу́ти, пожи́ти. — Пережив усіх дітей і зостав ся сам віку доживати. — Я твоє багатство переживу, а ти мого вбожества не переживеш. н. пр. — Біс біду перебуде — одна згине, друга буде. н. пр. — Побував скрізь. — Наші злидні ваше багатство перебудуть. н. пр.

Пережига́ть, пережéчь, ся = перепáлювати, перепали́ти, ся (С. Л.), про волосся — перешмали́ти, ся. — Казав лікарь — перепалить галуну. Кн. — **Пережжённый** = перепáлений. — Пóять дитину перепаленим ячменем. Кн.

Пережидáть, переждáть = пережида́ти, переждáти (С. Л.), перетрівáти (С. З. Л.), перегоди́ти (С. Л.), перечека́ти (С. Л.), недовго — перечасувáти (С. Л.), день — передню́вати, тиждень — перетижнювáти, зіму — перезімувáти, літо — перелі́тувáти, лежачи — перелéжати, стоячи — перестоя́ти, сидячи — пересиді́ти. — Якось перетрівати лиху годину. Коц. — Замість вийти — не дощову годину пересидíти. н. пр.

Пережижáть, пережи́дить = перерідúти.

Пережимáть, пережáть, ся = 1. давúти, видáвлювати, чавúти, вичáвлювати, видавити, вúчавити, подавúти, почавúти, ся (апов).

2. викру́чувати, віджимáти, вúкрутити, віджáти, ся, повикру́чувати, повіджимáти. — Перепоскала і віджала всі сорочки.

3. перетягáти, перетягти́. — Перетяти жилу.

4. д. **Перенимáть, ся 2.**

Пережинáть, пережáть = пожинáти, вижинáти, пожáти, вúжати. — За малу годину вижали всю ниву.

Пережирáть, пережрáть = тріскáти, лúпати, жéрти, потріскáти, поло́пати, пожéрти. — Увесь хліб потріскали.

Пережúть = д. **Переживáть.**

Перезвáнивать = передзво́нювати.

Перезвáть = д. **Перезывáть.**

Перезвонúть = передзвонúти, перекалатáти, переболáговістити.

Перездрáстоваться = поздоро́вкати ся, перездоро́вкати ся, подаючи руки — перечоло́ркати ся, скидаючи шапку — перешапкувáти ся.

Перезимовáть = перезúмувáти, вúзимувати.

Перезнобúть = 1. похоро́бити, одморóзити, поодморóзювати. — Поодморозили в дорозі руки й ноги.

2. перетрусúти, перемороóзити. — Дівчина перетрусила.

Перезлúться = пересéрдити ся, перегнівáти ся.

Перезрéвать, перезрéть = переспівáти (С. Л.), перестигáти, переспíти, перестигнути, про людину — перестарíти ся, перехожáти (С. Л.). — Дівка — як ягідка: гарна доки не перспіє. Кн.

Перезрéлый = переспíлий, перестúглий, про насіння, що вже й тріснуло — рéпяка, рéпаник, рéпало, рéпанець, про людину — перестáркуватий.

Перезудáть = пересвербíти.

Перезывáть, перезвáть, ся = перекликáти, перемáнювати, перекликати, перемани́ти, ся. — Як би міні перекликати сюди Лаврíна, яб на віки зостала ся у матері. Лев. — Я шавлію пересію, руту перетичу, а до себе миленького таки перекличу. н. пр.

Перезябáть, перезябнуть = перемерзáти, перемéрзнути. — Здорово перемерзли на холоді, аж зуби торохтять. Кн.

Перейгрывать, перейгрáть, ся = перегрáвати, перегрáти, ся.

Переименовывать, переименовáть, ся = переменовувати, переменувáти. С. Жит.

Переймчивый = перенятливий.

Переймчивость = перенятливість.

Перенимчивать, перенимчить = перенимáти

шувати, переінакшити (С. Жел.), переінчити, перекрутити, перевернути.

Перейскивать, переискать = перешукувати, перешукати, вишпорити. — Ходить він, перешукує, що есть у возах — тим і харчують ся. К. З. о Ю. Р.

Перейти = д. Переходить.

Перекáлювать, перекалúть, ся = перегартовувати, перегартувати, ся.

Перекáлювать, переколóть, ся = 1. виколювати, викóлоти, поколóти. — Що з того, що ви нас виколите? Нас є багацько, то виколють і вас. н. о. К. З. о Ю. Р. — Поколи усіх кабанів.

2. поколóтя, ся. — Поколов собі пальці, коли парував шапшини.

3. розколювати, розколóти, ся, порозколювати, порубáти, поколóти, ся. — Порубали усі дрова.

4. перешпилювати, перешпилúти, ся. — Треба перешпилити квітку на другий бік.

5. тріскати ся, потріскати ся. — Дошки потріскались од жару.

Перекапрúнчать = перевередувáти, передрочúти ся.

Перекáпувать, перекопáть, ся = перекóпувати, перекопáти, ся (знову, або багато, або впоперек). — Перекопав грядку. — Перекопав дорогу, щоб не їздили. — Перекопав увесь городúд.

Перекатáть = д. Перекáтывать.

Перекатú-пóле = рос. Gypsophila paniculata L. — перекотú пóле, котú пóле, катýн. Asparagus officinalis L. — підчóс, зáячий колодóк, шпарáги. С. Ан.

Перекатúть = д. Перекáтывать і Перекáчивать.

Перекать = 1. перекóчування, перекáчування.

2. гýркіт (С. Аф.), гуркотня́ (С. З.), грюкíт, гуркотáння, гуркотнéча.

Перекáтывать, перекатáть, ся = 1. перекáчувати, перекачáти, на палі — перекальóвувати, перекалювáти, ся. — Треба перекачати сорочку, бо щось погано випрана. — Перекачала усі сорочки.

2. побúти, вибúти (всіх), перешмагáти.

3. перекóчувати, перекотúти, ся. — На ту перекотили дно колоду.

Перекáчивать, перекатúть, ся = д. Перекáтывать 3.

Перекáчивать, перекачнýть, ся = перехилáти, перехилúти, перевáжити, ся. — Човен перехилив ся на бік.

Перекóшивать, перекосúть, ся = 1. викóсювати, вúкосити, покосúти, ся. — Уже все сíно покосили.

2. кривúти, покривúти, скривúти, скосúти, ся.

Перекúдывать, перекúдать, ся = перекúдувати, перекúдати, ся.

Перекúдывать, перекúдать, перекúнуть, ся = 1. перекúдати, перекúнути, ся (Д. Перебрáсывать, ся).

2. д. Перебéгать.

Перекúпать, перекúпеть = перекипáти, перекипíти. — Та путе вже їсти, а то й каша перекипить. Чайч.

Перекúсать, перекúснуть = перекисáти, перекúснути.

Перéкись = перéкис.

Перекла́дина = перéчка, поперечка, поперечúна, дíлина, між кроквами — бáнта, бáнтина (С. З. Ш.), до котрої прибíвують туші — трúпуль (Ман.), під стелею — свóлок (С. З.), трам, трамóк, трямóк (С. З. Ш.), через канаву або через річку — клáдка, в драбині — щабéль, щаблí, в меблях між ніжками — обнíжка, в санках між полозками — перéчка (С. Л.), на хресті — перехрéстя, в узлику — сніз, снóва, мн. снóви. — Край Варшави два стовпи, на стовпах дíлина, під стовпами молодий козак з Чигирина. Руд. — Дай курí грядку, а вона летить на банту. н. пр. — Ой у полі річка, через річку кладка н. пр. — З стíни на стíну перекинули трамки, а по трамках стелю з дошок. Кн. — Трохи не долíв, як щабель поломив ся.

Перекла́дка = перекладáння.

Перекла́дывать, перекласть = перекладáти, переставлáти, перекласти, переставúти, поперекладáти, переставляти. — Переклав з бочки в дíжку. — Погано поскладав, треба перекласти. — Переставив пічку.

Перекла́дывать, переложúть, ся = 1. перекладáти, переложúти, ся, поперекладáти. — Треба поперекладати сíном, щоб пляшки в дорозі не побилися.

2. передавáти, передáти, солú — пересóлювати, пересолúти, чого рідкого — переборщúти. — Передав кутí меду. н. пр.

Перекле́ивать, переклеить = перекле́ювати, перекле́їти, попереклеювати, нарюжом — перекарюкáти.

Переклеймúть = перéклейміти, перетавтувáти. — Переклеймити треба вівцю. Чайч.

Перекликáть, перекликать, перекликнуть, ся = 1. перекликáти, окликáти (Си.),

перекли́кати, перекли́кнути, окли́кнути, ся. — Раво збудять, оглядітись не дадуть, перекличуть, до майдану поведуть. В. Щ.
2. перекликáти ся, перегýкувати ся (С. Л.), перегукнýти ся. — Поросходились, та й давай перегукуватись: аж луна по лісу йде.

Перекли́чка = перекликáння, óклик (Сп.).
Перековáть = д. **Перекóвывать**.
Перековéркивать, перековéркать, ся = перевертáти, перекрýчувати, перевернýти, перекрутúти, ся, перековерсáти, поперевертáти і т. д. — Все по своєму перековерсають. Гул. Ар.
Перекóвывать, перековáть = 1. перекóвувати, перекувáти. — Перекувати підкову.
2. закóвувати, поваковувати. — Поваковували їх та й повели.
Перековыря́ть = поколупáти.
Перекóкать, ся = побúти, перебúти, потовктú, перетовктú, ся. — Горшки в дорозі побили ся.
Перекола́чивать, переколотúть, ся = 1. перебивáти, перебúти, ся. — Перебий гвіздок на друге місце.
2. вибивáти, вúбити, ся, повибивáти. — Повибивай кожухи та нехай провітрять ся, тоді й складай у скриню.
3. д. **Перебиватьсѧ** 2.
Переколóть = д. **Перекáлывать**.
Перекóнкивать, перекóнкать = переминáти, перемúяти, помúяти, пожýжмити.
Переконопáчивать, переконопáтить = переконопáчувати, переконопáтити, перепаклювáти.
Перекопáть = д. **Перекáпывать**.
Перекоптúть = д. **Перекáпчивать**.
Перекóпъ = 1. перекóпування.
2. перекíп.
Перекормúть = обгóдувáти.
Перекоробúть, ся = перекóрчити, перегнýти, пережолóбити, перешкарýбити, спачúти, ся, покóрчити, ся і т. д.
Перекóрщикъ, ца = перекíрливий, ва.
Перекóръ, частíше перекóры = перекíр, суперéчка (С. З., змагáння. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. п. пр.
Перекорúться = суперечáти ся, сперечáти ся, спречáти ся (С. Л.), змагáти ся.
Перекóсина = кривúна (С. Л.), кривúзна (С. Пар.), косúна (Ки).
Перекосúть = д. **Перекáшивать**.
Перекóсъ = перекíс.
Пéрекось = д. **Перекóсина**.
Перекочёвывать, перекочевáть = перекочóвувати, переїздúти, переселя́ти ся, перекочувáти, переїхати, переселúтися, перемандрувáти.
Перекра́ивать, перекроúть = перекрóювати, перекрóїти, перекрáяти.
Перекра́шивать, перекрáсить, ся = перекрáшувати, перефарбóвувати, перекольóвувати, перекрасúти, перефарбувáти, перемалювáти, ся.
Перекрестúть = д. **Перекрéщивать**.
Перекрёстный = середохрéстний, перехрéстний. — Розняли Гонту на четверо, розвезли тíло і поприбивали на середохрестних шляхах. К. Ш.
Перекрёстокъ = перехрéстя (С. Л.), розхрéстя, розпýття (С. Л.), роздорóжжя (С. Л.), розвúлки, ростóка, розъíзд, póзворотень. — Квинули малого на розпутті. К. Ш. — На розпутті кобзарь сидить та на кобзі грає. К. Ш. — Іде козак вулицею, дійшов до ростоки, та й спинив ся. Мова.
Пéрекресть, перекрещéнецъ, нка = вíхрест, ка (С. Аф.), перéхрест, ка (С. З.) — Чоловік худородний — я жида перехрест. Мавена. С. З.
Перекрéщивать, перекрестúть, ся = 1. перехрéщувати, вихрéщувати, перехрестúти, вихрестити, ся. — Був жид та не хрестив ся.
2. перехрéщувати, перехрестúти, сирíзь — обхрестúти. — Мати перехрестила дитину. — Обхрестив всю хату.
Перекрúть = покрúти. — Повірви усі гвіздки.
Перекри́кивать, перекричáть = перекрúкувати, перегýкувати, перекричáти, перегукáти, перегвалтувáти, про жида-переджерготáти і т. д. д. **Кричáть**.
Перекроúть = д. **Перекрáивать**.
Перекропáть = покропúти, побрúзкати.
Перекрóшивать, перекрошúть, ся = покришúти, ся. — Повкришали огірки до холодника. — Хліб покришив ся.
Перекрýчивать, перекрутúть, ся = перекрýчувати, перекрутúти, ся. — Крути та не перекручуй. п. пр. — Ми правду, на користь собі, туди й сюди перекрутить увесь завсігди. Гр. Чайч.
Перекрывáть, перекрúть, ся = 1. перекрúвати, перекрúти, покривáти, покрúти, ся. — Перекрив хату. — Як хата тече протíка, то вже й найнять перекривати? Ні в мене думка не така. Гр. Чайч.
2. побúти. — Побив коваря.
Перекувы́ркивать, перекувы́ркать, пере-

кувúркнуть, ся = перекида́ти, переки́нути, ся, перебрúкнути ся.

Перекудáхтать = переквокта́ти, перекудкудакати.

Перекувáть = перекува́ти.

Перекувúкать = перепи́ти ся, налига́ти ся.

Перекумúться = покума́ти ся, перекума́ти ся. — Зо всім селом і перекумала ся і пересварила ся. Кн.

Перекупáть, перекупúть = перекупа́ти, перекупо́вувати, перекупля́ти, перекýплювати, перекупи́ти. — Я хотів купити, та він перекупив. — Шибаї перекуповують ще за го́родом.

Перекупáть = покупа́ти, ви́купати. — Покупав коней, та тоді й сам почав купатись.

Перекýпорúвать, перекýпорить = перекоркува́ти.

Перекупщúкъ, ца = пере́куп (С. З.), перекýпник, пере́кýпчик, пере́купка (С. З.).

Перекýрúвать, перекурúть, ся = перекýрювати, перекури́ти, ся.

Перекусáть, ся = покуса́ти, ся.

Перекýсúвать, перекусúть = 1. перекýсювати, перегриза́ти, перекуси́ти, перегри́зти. — Вовк перекусив ногу у собаки 2. перекýсювати, перекуси́ти, перехопи́ти, приснідати, ґамну́ти. — Треба хоч чого небудь перехопити, поки до обіда.

Перекýтывать, перекýтать = обку́тувати, обгорта́ти, пообку́тувати, пообгорта́ти, позатушко́вувати.

Перелагáть, переложúть = перекладáти, перекла́сти.

Перелáживать, перелáдить = перела́жувати, перелагоджувати, перела́дити, переладнува́ти, переладна́ти.

Перелáзúчать, перелáзить = перела́зити вилазити. — Вилазив скрізь.

Перелáмывать, переломáть, переломáть, ся = переломлювати, переломи́ти, перелама́ти, поломи́ти, поламáти, перетрощи́ти, потрощи́ти, ся. — Переломив пальцю.

Перелáять = перегáвкати, перебреха́ти. — Собаки перегавкали. (Д. під сл. Переста́ть).

Перелгáть = д. Перелыга́ть.

Перелегáть, перелéчь = 1. перелягáти, перелягти́. — Переляж на тапчан. 2. перевертáти ся, перевернýти ся. — Перевернув ся на другий бік.

Перележáлый = влежáлий, завалящий.

Перелéживать, перележáть, ся = 1. перелéжувати, облéжувати, перелéжати, облéжати, ся. — Одлежав боки 2. влéжувати ся, злéжати ся. — Борошно злежало ся.

Перелетáть, перелетéть = перелі́та́ти, перелетіти, перели́нути, перешугну́ти, переки́нути ся. — Горобець перелетів через дерево та й сів. — Думками вона перенеслась не знать як далеко. Кн.

Перелётный = перелітний.

Перелётъ = перелі́т.

Перелéчь = д. Перелегáть.

Переливáть, перелúть, ся = 1. переливáти, перето́чувати, пересипáти, перели́ти, перелля́ти, переточи́ти, пересипати, ся, перехлю́пати, через край — перебу́рхати. — Ходіте, поможете мені переточать горілку. К. К. — Ну, пересип борщ в маленький горщик, то й спорожниш цей. Чайч.

3. переливáти, перели́ти, ся, попереливáти. — Дзвони переливали на гармати.

3. переливáти ся, линíти, лелíти (Ман.). — Гречки линіють. Ман.

Перелúвчатый = одмітний, мінючий, мінли́вий (С. Жел.), міньо́нний, селезни́стий (про тканину). — Воно одмітне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар. Чайч.

Перелúвъ = 1. переливáння, перето́чування.

2. перели́в, частіше мн. перели́ви (перемíна в голосі або в кольорах).

Перелúзывать, перелизáть = облúзувати, вилúзувати, облизáти, вúлизати, повилúзувати, пообли́зувати.

Перелúневáть = полиніяти, перелиніяти.

Перелúнка = линя́ння.

Перелúнялый = вúлинялий.

Перелúнять = вúлиняти.

Перелúстывать, перелистовáть = перегортáти, перего́ртувати, перегорну́ти. — Перегортав листи в книжці, не читаючи навіть. — Взяла альбом з фотографіями і стала перегортувати його. Кн.

Перелúть = д. Переливáть.

Перелúцевáть = перелицюва́ти, вúлицювати.

Переловúть = вúловити, переловúти.

Перелóгъ = перелíг, облíг. С. З. — Років 10 або 15 перелогом лежить земля. н. о. Д. ще під сл. Паръ 2.

Переложúть = д. Перелагáть.

Перелóй = капáчка (так саме і в чеській мові: kapačka).

Перелóйная трава́, рос. Parnasia palustris L.

= білозóр, гадáй-зíлля, мáточник бíлий. С. Ан.

Переломáть, переломúть, ся = д. **Перемáмывать, ся.**

Перелóмъ = 1. злáмання, полóм.

2. злóм, злáмане мíсце. — Треба взяти на злóмі.

3. у хворобі — перелóм, перемóга. — **На перелóмъ** = на перекір. — **Перелóмъ постá** = середопíстя.

Перелóпываться, перелóпаться = тріскати ся, лóпати ся, потріскáти ся, полóпати ся. — Потріскались горшки од жару. — Полопались усі струни.

Перелýживать, перелудúть = полудúти, побілúти.

Перелукáть, перелукнýть = перекúдати, перекúнути, перешпу(жбу)рнýти.

Перелупúть = облупúти, пооблýплювати.

Перелущúть = полýскати, полувáти. — Полускали всі оріхи.

Перелыгáть, перелгáть = перебріхувати, перебрехáти. — Що не скажи йому, він усе перебреше.

Перелѣзáть, перелѣзть = перелáзити, перелíзти.

Перелѣплúвать, перелѣплúть, перелѣпúть, ся = перелíплювати, перелíпити, ся.

Перелѣсокъ = перелíсок, перелíс, гайóк, лісóк, холодúк, колодúчок.

Перелѣсье = д. **Полúна.**

Перелѣтовáть = перелíтувати.

Перемáзывать, перемáзать, ся = мáзати, мастúти, шкарувáти (все або ще), помáзати, помастúти, пошкарувáти, пообмáзувати, ся.

Перемалёвывать, перемалевáть = 1. перемальóвувати, перемалювáти. — Перемалював картину.

2. помалювáти, помальóвувати. — Помальовував чимало за се лíто.

Перемúлывать, перемолóть = перемéлювати, перемолóти.

Перемúнивать, перемянúть = перемúнювати, перемúнувати, перемовлúти, перевáблювати, перемянúти (С. Л.), перенáдити (С. З. Л.), перемóвити, перевáбити (С. З.), перебднáти. — Я шанíю пересíю, руту пересажу, таки сього маленького к собі перенáшу. к. п. — До себе народ перевабляли. Самойлович. С. З.

Перемúщикъ, ца = перемóвник, ця.

Перемúрывать, перемарáть, ся = 1. калúти, вимáзувати, покалúти, вимазати, позакáлювати, повимáзувати, пообмáзувати, ся. — Позакалював усю одежу.

2. вичíркувати, перечíркувати, позичíркувати, поперечі(é)ркувати. — Що було написано, геть усе поперечеркував.

Перемúсливать, перемúслить, ся = 1. перемáщувати, перемастúти, ся.

2. вúяловити, вúсмальцювати, заяловúти, засмальцювáти, позаялóвувати, позасмальцьóвувати, ся.

Перемúтывать, перемотáть, ся = перемóтувати, перемотáти, ся.

Перемúхивать, перемахáть, перемахнýть, ся = 1. перестрибувати, перестрибнýти, перескóчити; перебігáти, перебігти.

2. перекúвувати ся, перекивáти ся.

Перемóчивать, перемочúть, ся = 1. мочúти, помочúти, перемочúти, пообмóчувати, ся. — Не домокло, треба ще помочити. — Дуже довго мочив, та й перемочив. — Пообмочувались, поливаючи грядки.

2. обпíсювати ся, обсцикáти ся, пообпíсювати ся, пообсцикáти ся. — Діти пообпісювались у ночі.

Перемящивать, перемостúть = перемóщувати, перестéлювати, перебурковувати, перемостúти і т. д. д. **Мостúть 1.**

Перемúяться = перемогтú ся, перебúкати ся.

Перемéдливать = д. **Пережидáть.**

Перемежáться, перемежúться = 1. переставáти, переривáти ся, перестáти, перервáти ся.

2. мінúти ся, змінúти ся, перемінúти ся, змінúти ся, перемінúти ся. — **Перемежáющаяся лихорáдка** = гнітючка.

Перемежёвывать, перемежевáть, ся = 1. перемежóвувати, перемежувáти, ся. — Межували не раз, та знов треба було перемежовувати.

2. намежóвувати, розмежóвувати, замежувáти, розмежувáти, ся, понамежóвувати, порозмежóвувати. — Порозмежовували наші наділи.

Перемéжка = перéрва, перестáнок. — Працюю без перестанку.

Перемéжливый, перемéжный = перерúвний.

Перемерéть, перемёрнуть = мéрнути, змéрнути, перемéрнути, вимéрнути, позамерáти, повимерáти.

Перемёрзлый = помéрлий, перемéрлий.

Перемерéть = вúмерти, повимирáти.

Перемета́ть, перемести́ = перемі́та́ти, перести́.

Перемётный = перекидни́й. — **Перемётная сума́** = непе́вний, вітрого́н, же́вжик, шалобро́д, слизькозайкий (власне: а) нестатечний в своїх прихильностях і б) той, що не держить таїни, котру йому довірено).

Перемётчикъ = д. **Перебёжчикъ.**

Перемёт = 1. перекида́ння.

2. перене́т. — Ловить рибу переметом.

Перемётывать, перемета́ть, переметну́ть, ся = 1. д. **Перебра́сывать, ся.**

2. перешива́ти, перешити (на живу нитку), нафастрига́ти (знову), перериго́вувати, перериговати. — Зариговала та не долазу, велїли перериговать. Кн.

3. д. **Перебёга́ть** 2.

Перемета́ть = перема́рити, перемрі́яти.

Перемига́ть = перемога́ти, перелу́пати (д. **Мига́ть**).

Перемигиваться, перемигну́ться = змо́ргувати ся, перемо́ргувати ся, зморгну́тися, переморгну́ти ся (С. Л.). — Зморгнулись одно на одне. н. к.

Перемина́ть, перея́ть, ся = 1. перемина́ти, перетира́ти, перемня́ти, перемъя́ти, помня́ти, помъя́ти, перете́ртн, ся (д. **Мя́ть** 1 і 2).

2. перемина́ти ся, мня́ти ся, му́лити ся, перемня́ти ся. — Довго мнив ся, поки сказав. — **П. съ ноги́ на́ ногу** = топта́ти ся, переступа́ти.

Перемири́ть, ся = помири́ти, поєдна́ти, ся.

Перемі́рје = примі́рря, примі́рок (Л. В. С. З.), замире́ння (Кр.).

Перемола́чивать, перемолоти́ть = перемоло́чувати, перемолоти́ти, помолоти́ти, в околот — переколота́ти.

Перемолвить = **Переговори́вать** 2.

Перемоло́ть = перемолот, колосків — коло́сування.

Перемоло́ть = д. **Перемы́лывать.**

Перемори́ть = вимори́ти, вигуби́ти, перевести́, вивести́, повивода́ти, поперево́дити. — Галуном повиводили усїх блощиць.

Перемороси́ть = помороси́ти, замороси́ти, і заморо́зювати.

Перемороси́ть = перемря́чити.

Перемости́ть = д. **Перема́щивать.**

Перемота́ть = д. **Перема́тывать.**

Перемочь = д. **Перема́гивать.**

Перемудри́ть, перемудри́ть, ся = перемудрити, перемудрити ся.

Перемути́ть = 1. скаламу́тити, сколоти́ти.

Та налетіли гуси з далекого краю, та сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.

2. перебаламу́тити, пересвари́ти, між родичами — розріди́ти. — Пересварив усіх.

Перему́чить = перему́чити, перемордува́ти, перекатува́ти.

Перемывать, перемы́ть, ся = перемива́ти, переми́ти, помы́ти, ся, про білизну — перепра́ти, перепра́ти, попра́ти, ся, посуду теплою водою — переба́нити (С. Л.), поба́нити, стіл, лавку то що, витираючи — перешарува́ти (С. Л.). — Сорочка через 3 дні перепірать ся. п. к. Гр. Ч.

Перемы́кивать, перемы́кать = 1. перечі́сувати, перечеса́ти (льон, коноплї).

2. витерплювати, перетерплювати, вітерпіти, перетерпіти, перебідувати.

Перемы́слить = д. **Переду́мывать.**

Перемы́чка = 1. склепі́ння і д. А́рка.

2. загата.

3. д. **Перекла́дина.**

4. перечісування (льону, конопель).

Перемѣна = переміна, перемі́нка, зміна (С. Л.), одміна (С. Л.), замі́на і д. **Измѣне́ніе.** — Щоденна перемина робітників не довела до добра. Кн. — Що разу одміна: вранці одно, а в обід друге. Кн. — У нас їжа без одміни: хліб та вода — вся наша їда. Кн. — Нема в його й сорочки на переміну. Кп.

Перемѣни́ть, ся = д. **Перемѣня́ть, ся.**

Перемѣнный = перемінний.

Перемѣнчивый = пестрий, перепа́дистий.

Перемѣня́ть, перемѣни́ть, ся = 1. переміня́ти, одміня́ти, зміня́ти, замі́ня́ти, перемі́ни́ти, одмі́ни́ти (С. Л.), змі́ни́ти, замі́ни́ти, ся (С. Л.), поінакшити, дно — передни́ти (д. **Измѣни́ть** 1). — Не одміняй ся ні в чім, як слово і рученьку подала. Ч. К.

2. мі́ня́ти ся, змі́ня́ти ся, помі́ня́ти ся, замі́ня́ти ся, одмі́ня́ти ся (С. Л.). — Помінялись ся хрестами і с того часу побратими.

3. мі́ня́ти ся, змі́ня́ти ся, мі́ни́ти ся, оберта́ти ся, змі́ни́ти ся (С. Л.), помі́ни́ти ся (С. Л.), оберну́ти ся. — Помінив ся на виду.

Перемёрзнивать, перемёрзнуть, ся = перемерзати, перемерзнути, ся.

Перемѣсить = д. **Перемѣшивать.**

Перемѣстить = д. **Перемѣща́ть.**

Перемѣсь = мішани́на.

Перемѣтить = перезначи́ти, перетаврува-

вáти, перекарбувáти, перештахновáти (д. Мѣтить).

Перемѣченіе = перезнáчка, перетаврувáння.

Перемѣшивать, перемѣсить, ся = перемíшу(сю)вати, перемíсити, ся. — Перемíсити тíсто.

Перемѣшивать, перемѣшáть, ся = 1. перемíшувати, перемíшáти, помíшáти, ся. — Помíшав землю з глиною.

2. перегортáти, перегрібáти, перегорнýти, перегребтú, ся. — Перегорни в печí.

3. переворýшувати, переворушúти, перекуйóвдити. — Перекуйовдив мої книжки і папери.

Перемѣщáть, перемѣстúть, ся = перемíщáти, перекладáти, перемíстúти, ся, переноси́ти ся, перенестú ся.

Перемѣщéніе = перемíщування, тасовáння. — От перемíщуванням геть чисто врýйновано і достáтки і здоровъя йóго. Кн. — Почáло ся тасовáння стáнів, людности. Кн.

Перенáть, ся = д. Переня́ть, ся.

Перепáшивать, переноси́ть, ся = 1. перенóсити, перенестú, попереносúти, ся. — Перенíс усе в хату. — Переносúть ся в сусíди до нас.

2. зно́сити, зноси́ти, ся. — Обидві свúти зносúли ся.

Перепúзывать, перепизáть, ся = перепúзувати, перепизáти, поперепúзувати, ся. — Порвала намúсто, то треба поперепúзувати, а то порозгублюють ся. Чайч.

Перепúзка = перепúзування.

Перенúмать, перенять, ся = 1. переймáти, перехóплювати, перенятú, перехопúти, ся. — Не все те переймáти, що по водí плúве. в. пр. — **Побѣжáлъ, чтобъ перенять** = побíг на впереймú. н. о.

2. переймáти, навчáти ся, перенятú, навчúти ся. — Челядь переймáє панськí звúчаї. Кн. — Од батькíв дíти і собí навчáють ся.

Переноси́ть, перенестú, ся = 1. перенóсити, перенестú, ся, на íншу квартúру — перебірáти ся, перебрáти ся. — **Переноси́ть вѣсти** = рознóсити брéхнї, розбрíхувати, роздзвóнювати.

2. терпíти, витéрплювати, вúтерпіти, перетерпíти. — Вúтерпів багáто лúха.

Перенóсица = перенíсся.

Перенóсъ = перенóска.

Перенóсы = плíтки, брéхнї.

Переночёвывать, переночевáть = перенóчувáти, обнóчувáти, занóчувáти. — Вúбрали дворúх, веселúй, просúмось обнóчувати. Ос.

Перенóщикъ, ща = 1. д. Носúльщикъ. 2. плетýн, ха.

Перепырнýть = перепорнýти, перепурнýти. — З берега пурнув та на той бíк перепурнув.

Перенюхивать, перенюхать, ся = перенюхувáти, перенюхáти, обнюхáти, ся.

Перенять = д. Переня́ть.

Перeобувáть, переобýть, ся = перебувáти, перезувáти, перевзувáти, перебýти, перезýти, перевзýти, ся. — Треба перебýти ся, — щось мулúя в чоботí. Чайч.

Переодѣвáніе = передягáння. С. Л.

Переодѣвáть, переодѣть, ся = передягáти, перебірáти ся, переодягáти (С. Л.), передягтú, ся, перебрáти ся. — Царéвич перебрав ся за старця. н. п. — Перебрав ся в панський жупан, а душа та сама — мúдівська Кн.

Персорáть = перекричáти. перегукáти, перегаласувáти, перегóрлати, перегалатувáти,

Персосвидѣтельствовать = переглядúти.

Переоцѣнка = перецінувáння.

Переоцѣнивать, переоцѣнúть = переціняти, перецінувáти.

Перепáдать = попáдати. — Всí попадáли у воду.

Перепадáть, перепáсть = перепадáти (3.), перепáсти. — Дощí перепадáють. І йому де-що перепадáє од цього.

Перепáдчивый = перепáдистий.

Перепúвать, перепúть = перелютовувáти, перелютувáти, перепúти.

Перепúвать, перепóить = напувáти, напувáти, напóювати, понапóювати. — Понапувáв гостей.

Перепáкостить = попаскýдити, спаскýдити, понíвечити, внíвечити, перенíвечити.

Перепáлзывать, переползтú = перелазúти, перелізти.

Перепалúть = попалúти, перепалúти, ся, ря, шерсть — пошпалúти, перешпалúти.

Перепáлывать, переполóть, ся = перелювати, переполóти, ся, пополóти, вúполювати.

Перепáривать, перепáрить = перепáрювати, перепáрити.

Перепáрхивать, перепорхáть, перенýть = перелíтати, перелетúти, перелúнути, перепурхнýти.

Перевáрывать, перепороть = 1. роспо́рювати, роспороти, попороти, пороспо́рювати. — Що напнло, то все попорола. 2. перешмага́ти, перебато́жити, перечухра́ти. — Перешмагали всіх різками.

Перепа́сть = д. **Перепада́ть**.

Перепа́хивать, перепаха́ть, ся = 1. переорювати, переора́ти, вдруге — двоїти, вздвоїти, втрете — троїти, вітроїти. — Треба переорати, бо погано зорано. 2. переорювати, переора́ти. ся. — Переорав дорогу. — Не переорюй межи нивку й. пр. 3. позора́ти, повпо́рювати, ся. — Поорав усе поле. — Геть усе повпорювали.

Перепа́чкивать, перепа́чкать, ся = покаля́ти, перекаля́ти, закаля́ти, позакалювати, забрудни́ти, ся, лице — замуро́ати, обмуро́ати, ся, чим жирним — наляпа́ти, засмальцювати, ся, позаляпо́зювати і т. д., чим рідким — заквацювати і т. д. д. **Па́чкать**.

Перепа́шка = перео́р.

Перепа́ть = д. **Перепа́дать**.

Перепека́ть, перепе́чь, ся = 1. перепіка́ти, перепекти, ся. — Хліб перепік ся. — Не вгадала — перепекла пироги. 2. напекти́, попапіка́ти. — Попапікали і поварварювали всього багато.

Перепелёнывать, перепелена́ть, ся = 1. пересповива́ти, пересповити. — Треба пересповити дитину. 2. сповити́, посповива́ти. — Сповила усіх дітей.

Перепелёсый = 1. весня́нкуватий, веснуватий, конопля́стий, рябий (С. З.), таранкуватий (С. Ш.). — Гарнонька, тільки трошки веснувата. 2. пери́стий, пері́стий (С. З.). — Ой дам тобі перісту телицю. н. п.

Перепели́ный = перепели́нний, перепеля́чий.

Перепёлка = перепели́ця (С. З. Л.), перепе́лочка, перепі́лочка, перепе́лонька, перепели́чка. — Ой ти знав на що брав жевне невеличку, згодувала мене мати, як не перепеличку. н. п.

Перепёлкин = перепеля́чий. Найнов вйде перепелине. н. о.

Перепелонь = перепели́нний.

Перепёлочный = перепеля́чий. — Перепёлочная трава́, рос. Eryngium campestre L. = бі́лий буди́ль, колю́чка, **николи́йчики, ада́мова голова́**. С. Ан.

Перепель, пт. Tetrao coturnix = пе́репел, ласк. — перепе́лонько. — Мисливець сітку розпнув і, сюрчучи немов перепелиця, у житі перепела він піймав. Гр. Чайч.

Перепеля́стый = д. **Перепелёный**.

Перепеля́тникъ = 1. пт. Falco nisus = кі́бець, кі́бчик. 2. перепеля́тник (що ловить пер пеля́ві).

Перепеча́тка = 1. передрукува́ння. 2. пере́друк.

Перепеча́тывать, перепеча́тать, ся = передруко́вувати, передрукувати, ся.

Перепе́чь = д. **Перепека́ть**.

Перепива́ть, перепи́ть, ся = перепива́ти, перепи́ти, ся, попереперпва́ти ся, попи́ти ся. Він усіх перепив. — Всі попереперпвали ся. — Попили ся на весіллі як свині. Чайч.

Перепи́ливать, перепили́ть, ся = перепи́лювати, перепиля́ти, ся.

Перепи́ска = 1. пере́пис (С. Ш.), переписування. 2. пере́писка, листува́ння. — Листування їх вело ся не довго. Кн.

Перепи́сывать, переписа́ть, ся = 1. перепи́сувати, спи́сувати, переписа́ти. списа́ти, ся, скопіюва́ти, зкопіювати, попереписувати і т. д. — Треба переписати, бо погано написано. — Той лист зкопіювавши, послали. Л.-В. 2. спи́сувати ся, листува́ти ся (С. Л. Ос.), сла́ти ся. — Дорошенко через членів листував ся з Шереметевим. Кн.

Пе́репись = пере́пис, спис, о́пис (С. З.).

Перепи́счикъ, ца = переписувач, ка, писа́р, писарь, копіїста. — Поправляю ту лаю темного переписувача нїяницю Нечаєва. Кн. — Писарі там пишуть. Кот.

Перепи́ть, ся = д. **Перепива́ть, ся**.

Перепи́хивать, перепихать, перепихну́ть, ся = 1. перепи́хувати, перепха́ти, перепхну́ти, ся. — Перепхнув човен на той бік. 2. повпихати, позапихати. — Повпихав усе клоччя в щілини — такі здорові.

Перепла́вливать, переплавля́ть, перепла́вить, ся = 1. перето́плювати, переплива́ти, перетопи́ти, перели́ти, ся. — Перетопили чавун. — Непаче срібло куте, биге і семикратне перелите огнем в горнилі. К. Ш. 2. переплавля́ти, переганя́ти, перепла́вити, перегна́ти, ся. — Дніпром до нас дрова переплавляють.

Переплата́ть = переплата́ти, перекарбува́ти.

Перепла́та = перепла́тка.

Перепла́чивать, переплатить, ся = пере-

плáчувати, передавáти, переплатúти, передáти, ся. — Передав на кожусі три карбованці. Кн.

Переплéскать = перехлю́пати.

Переплестáть, переплéсть, переплести́, ся = 1. переплiтáти, перевивáти, переплести́, перевúти, ся. — Переплела косу, бо погано була заплетена. — Переплела косу стьожкою.

2. переплу́тувати, сплiтáти, переплу́тати, сплести́, ся, посплiтáти ся. — Гілки посплiталися ся.

3. оправля́ти, опрáвити, ся (С. Жел.), завести́ у палiту́рки. — Книжка вовсім розбила ся, мусів завести у палiтурки.

Переплётный = опрáвний, палiту́рний.

Переплётникъ = палiту́рник, книгоплéт (С. Жел.).

Переплётъ = 1. переплiтáння, переплiт. 2. опрáва (С. З. Жел. Л.), палi(я)ту́рки (С. Жел.). — Дав на церкву евангелію в дорогій оправі. С. Л. — Книжка в оправі. Кр. — Треба книжки в палiту́рки позводити. Кн. — Книжки усі в палiту́рках. Кн.

Переплывáть, переплы́ть = переплúвати, переплúсти, переплúнути. — Ані й (річку) перебрести, ані й переплúнути, то прийдеть ся молодому на чужині та й загинути. н. п.

Переплясáть = перетанцювáти. — Перетанцював зо всіми дівчатами. — Перетанцював усіх.

Перепóйть = д. Перепúвать.

Перепóй = перепiй. — Хранить з перепою.

Переполáскивать, переполоскáть, ся = переполiскувати, переполоскáти, ся. — У неділю рано вілля копали, а в понеділок переполоскала. н. п.

Переползáть, переползти́, переползть = д. Перепúлзывать.

Перепóлзать = вúлазити. — Вилазив скрізь по всіх кутках.

Переполни́ть, перепóлнить, ся = переповнúти, перепóвнити, ся.

Переполоскáть = д. Переполáскивать.

Переполóть = д. Перепúлывать.

Переполóхъ = переполóх, сполóх, рóзрух. (Пр. д. під сл. Исиу́гъ і Перепу́гъ). — **Мужской переполóхъ**, рос. Campanula Cervicaria L. = звонкú, звонóчки, дзвінкú, дзвінóчок, лимáйник.

Переполоши́ть = переполóхати, переляка́ти, зґвалтувáти.

Перепóна, перепóнка = плівá, плiнка, у птиць — полотéнце прáпірка, в будові — д. Перекладúна. — Лапи з полотенцем, як у качки н. о. — Коля б і в курки була плiнка на ногах, тоді б і вона по гусячі плавала. Кн.

Перепончатокры́лый = костокры́лий. — Через базарь кажан костокрилий перелетить. К. Ш.

Перепорóть = д. Перепáрывать.

Перепóртить, ся = перепiвечúти (С. Л.), перенаскýдити (С. Л.), понiвечити, понаскýдити, попсувáти, перепáкостити, спаскýдити, спогáпити, спартáчити, попартáчити, ся.

Перепорхáть = д. Перепáрхивать.

Перепойсывать, перепойсать = пiдперiзувати, пiдперезáти, ся (знову).

Перепрáва = перепрáва, перевíз. — Через той лиман - річеньку переправу мали. н. п. — На той бік гукає: „Подай перевозу. — я перевезу ся". н. п.

Переправля́ть, перепрáвить, ся = 1. переправля́ти, ся, перевóзити, ся, перебірáти ся, перепрáвити, ся (С. Л.), перевезтú, ся, перебрáти ся, на швидку — перехопúти ся.

2. поправля́ти, справля́ти, попрáвити, справити, полáгодити, ся.

Перепрóбовать = 1. перекуштувáти, пересмакувáти. — Перекуштував усі краєські вина — нема кращого, як червоне ворончовське.

2. спрóбувати, перепрóбувати.

Перепродавáть, перепродáть, ся = перепрóдувати, перепродáти, ся.

Перепродáжа = перепрóдаж.

Перепрýда = загáта, грéбля.

Перепружáть, перепружúвать, перепружúть, ся = перегáчувати, загáчувати, перегатúти, загатúти, ся. — Хотіли отут Десну перегатити та відвести її далі. Кн.

Перепрыгивать, перепрыгнýть = перестрибувати, переплúгувати, перескóкувати, перестрибнýти, переплúгнути, перескóчити, перескíкнути. С. Л.

Перепрúскивать, перепрúскать, ся = 1. перебрúзкувати, перепрúскувати, перебрúзь(прис)кати. — Вода перебрискує через камінь.

2. побрúзькати. — Побризькав усі квітки.

Перепрéвать, перепрéть = 1. перепрівáти, перепріти. — Гляди, щоб каша не перепріла.

2. перекліва́ти, перемíти.

Перепрягáть, перепрáчь = перепрягáти, перепрягтú. — Треба перепрягти коней.

Перепрáжка = перепрягáнця.

Перепрямля́ть, перепряма́ть = випрямля́ти, ви́прямити, повипрямля́ти. — Повипрямляв усі гвіздки.

Перепря́сть = попря́сти. — Попряла усі кужелі.

Перепра́тать, ся = переховáти, ся. — Злодійських вещей чи не переховували? Б. І.

Перепря́чь = д. **Перепрягáть.**

Перепу́гивать, перепугáть, ся = 1. переля́кувати, переполо́хувати, перестра́шувати (С. Ж.), перелякáти (С. З. Л.), перепохóхати (С. З. Л.), переполоши́ти (С. Л.), пережахáти, ся, попереля́кувати, ся. — Кайдаш перелякав ся, одвів очі од страшної картини. Лев. — Як би росказать про якого небудь одного магната історію-правду, тоб перелякать самé пекло можна. К. Ш. — Свині як закувіка, аж вовк перелякався. Н. Б. — Усі попереляка́лись. Чайч. 2. споло́хувати, сполóхати, сполохну́ти. — Живе, як сорока на тину — хто йде, сполохне. п. пр.

Перепу́гъ = переля́к (С. З. Л.), переполóх (С. З. Л.), перестрах (С. Ж.), надто великий — пристрíт. — Як сила додає, а перелякá одбíває. п. пр. — З переляку Ганусенька трохи не зомлíла. П. Пр. — З переляку почали пани, а за ними жиди і єзуíти втíкати в Польщу. Бар. О. — Кабан як розбíжить ся з переструху, як ударить ся об дуб рилом. п. к. — Визиваю пристрíт із голови, з очей, із рук, із ніг і т. д. п. з. Яст.

Перепуска́ть, перепусти́ть, ся = спуска́ти, спусти́ти; пропуска́ти, пропусти́ти; перепуска́ти, перепусти́ти. — Спустив воду з верхнього ставу в нижній. — Пропустив валку чумаків через міст. — Перепустив води багато.

Перепутывать, перепу́тать = переплу́тувати, переплу́тати, ся, поплу́тати, ся, сплутати основу — накласти дя́дька. — Усе в голові переплутало ся. Кн. — А я слухаю, що вона балака, та й наклала дядька. Кот. Чайч.

Перепу́тье, у виразі: **на перепу́тьи** = по дорозі. — Заíхав до його по дорозі.

Перепущáть = д. **Перепуска́ть.**

Перепѣва́ть, перепѣ́ть, ся = пересьпівувати, пересьпівáти, ся. — А ну, пересьпівай ще (частíше: просьпівай ще) оцю пісню! — Пересьпівав усі пісні — більше не знаю. — Поки я не пересьпіваю усіх пісень. п. к. — Він пересьпівав усіх. — Соловейки пересьпівують ся. — **Ночна́я кукушка перепóёть денну́ю**, п. пр. = жінка скорíше умóвить чоловíка, ніж хто пильний.

Перепя́ливать, перепя́лить, ся = напина́ти, напя́ти знов.

Перепя́тывать, перепя́тать, ся = попля́мити, ся,

Перераба́тка = перероáка, перероáлювання.

Перераба́тывать, перераба́тать, ся = перероáлювати, перероби́ти, ся.

Перерáнить = порáнити (багатьох).

Перерва́ть = д. **Перерывáть.**

Перержáвѣть = перержáвіти.

Перерисо́вывать, перерисова́ть, ся = перекальóвувати, перекалювáти, ся,

Перерожда́ть, перероди́ть, ся = перерождáти, переродúти, ся.

Перерости́ть, перерóсть = перерости́ти, перерóсти, вигнати ся. — Перерíс своїх товаришів. — От вигнав ся, що вже й нікуди рости.

Перерубáть, перерубúть, ся = переру́бувати, перетинáти, одру́бувати, перерубáти, перетя́ти, перетну́ти, одрубáти, ся, цюкаючи — перецюкати. — Перерубав на двоє. — Рубав дрова, та й перетяв собі палець. — Лучче б був одрубав собі палець або ногу перетяв, як оце мало зо мною скластись. К. Х. — А у його така шабля, що на що наставиш, так і перетне. п. к. Ман. — Нещастя стане тим новем, що перетне нитку життя Кн. — Цюкав, цюкав, насилу перецюкав.

Переруга́ть, ся = перелая́ти, ся, пересвари́ти ся. — Усіх перелаяв. — Вони між собою пересварили ся.

Перерыва́ть, переры́ть = 1. переривáти, перекóпувати, перерúти, перекопáти. — Треба вдруге перекопати грядки. — Перекопали дорогу — треба об'їздити.

2. переру́шувати, перевертáти, переворушúти (С. Л.), переру́шити, перекуйóвдити (С. Л.), переверну́ти, перекоберсáти, перехотлошúти. — Перерушив усі мої папери. — Перекуйовдив постíль.

Перерывáть, перерва́ть, ся = 1. переривáти, перервáти, перешмáтувати, перешмáткувати, ся. — Перервав нитку. — Як сíпонув, так і перешмáтував.

2. перебивáти, перехóплювати, перечéплювати, перебúти, перехопúти, перечепúти. — Він перебив нашу розмову.

Перерывъ = 1. перекóпування.

2. перерва, перéйма (С. З.); перестáн, перестáнок. — Періодичному виданню у нас тяжко перебути хоч рік без перерви. Кн. — **На перерывѣ** = на перерваному. —

Звяжи на перерваному. — **Перерíвками** = перéйменя, в ряди-годи. С. Л.

Перерыть = д. **Перерывáть.**

Перерѣзъ = 1. перерíзування.
2. перерíз (мíсце, де перерíзано).

Перерѣзывать, перерѣзать, ся = 1. перерíзувати, перерíзáти. перетинáти, перерíзати, перетя́ти, перетну́ти, ся, великими пиятками, скобами то-що — перебатувáти, зразу — перечесáти, чикаючи — перечúкати, швидко аби-як — перечикрúжити. — Перерíзав пополам. — Перетяв палець. — От він узяв, тай перетяв одного разу зубами. н. о. — Перечикрила шийку курчаті. Ос.
2. порíзати, вирíзати. — Порíзала усíх курей. — Усíх людей Татари вирíзали. н. п.
3. переймáти, перегоро́жувати, перейня́ти, перегородúти, заступúти (дорогу).

Перерядúть, перерядúть, ся = передягáти, ся, перебирáти ся, передягти, ся, перебрáти ся. — Передягла ся в нову одежу. — Князь перебрав ся за старця. н. к.

Перерѣшáть, перерѣшúть = перерíшати, пересу́жувати, перерíшити, пересудúти.

Пересáдка = пересáджування.

Пересáджувать, пересадúть, ся = 1. пересáджувати, пересадовúти, пересадúти. ся, попересáджувати. — Пересадила на другу грядку. — Пересадили хлопця через перелаз. — Пересадовили їх у другий вагон.
2. перешúвати, перешúти. — Треба перешити тудзики.

Пересáживаться, пересѣсть = пересíдати, пересíсти. — Пересядь на осíй, а то ней стíльчик хитаєть ся.

Пересáливать, пересоли́ть, ся = засмальцьо́вувати, заяло́зювáти, засмальцювáти, заяло́зити, ся, позасмальцьо́вувати і т. д.

Пересáливать, пересоли́ть = 1. пересо́лювати, пересоли́ти. — Пересолили борщ такий як ропа.
2. переборщáти, переборщúти, передáти куті мéду. — Почав росказувать дуже добре, а на при кінцí переборщив отими жартами.

Пересвéрливать, пересверли́ть = пересвéрдлювати, пересвéрдлити, перевертíти.

Пересвúстывать, пересвистáть = пересвúстувати, пересвистíти, попересвúстувати. — Пересвистíв усíх. — Попересвистував усí пíсні.

Пересвúстываться, пересвúпнуться = пересвúстувати ся, пересвúснути ся. — Почали вони пересвистувати ся та й зíйшлися.

Переселéнець = переселéнець. перехóдець (С. Ж.).

Переселя́ть, переселúть, ся = переселя́ти, ся, переходúти, перебирáти ся, перевóзити ся, перенóсити ся, переселúти, ся. перейти, перебрáти ся, перевезти ся, перенести ся, попереселя́ти, ся і т. д. — Батька Шевченка перебрали ся в Моринець в Кирилівку. Кп. — **Переселúться въ вѣчность** = перебрáти ся до Бóжої оселí. — Душа його покинула нас та перебрала ся до Божої оселí. Кп.

Пересердúться = пересéрдити ся, відсéрдити ся (Чайч.), перегнівати ся, перелютувáти.

Пересúживать, пересидѣть = пересíжувати, пересúдіти. — Пересидів ногу.

Пересúливать, пересúлить = перемагáти (С. З. Л.), перевáжувати, перевáжати (С. Л.), перемогти (С. Л.), перевáжити, подýжати (С. З. Л.), здолáти і д. **Одолѣвáть** і **Осúливать.** — Кому Бог поможе, то й всю переможе. н. пр. — Правда кривду перевáжить. н. пр. — Чорти б твого батька вбили з чорними бровами, а я свої в сажу вмажу — твої переважу. н. п. — Не подужають вони козацької сили. Б. Х. Кост.

Пересúпывать, пересыпáть, ся = пересúпувати, пересúпати, ся.

Перескобли́вать, перескобли́ть = 1. перегемблю́вувати, перегемблювáти. — Перегемблював дошки.
2. перескрóбувати, перескрібáти, перескрóбати, перескребтú.

Перескáз, перескáзы = 1. пéреказ, 2. д. **Переносы.**

Перескáзчикъ, ца = 1. оповíдач, 2. д. **Перенóщикъ, ца** 2.

Пересказывать, пересказáть = переказувати, наказувати, перекáзати, наказáти. — Молодиці переказували Мотрі, як її судить свекруха. Лев. — Ой, болить головонька, нічим завязати, ой далеко до родини, ніким наказати. н. п. (Д. ще під сл. **Передавáть** 2.)

Перескáкивать, перескочúть, перескóкнуть = перестрибувати, перескóкувати, перестрибну́ти, перескóчити, перескóкнути. — Перестрибнув через рівчик. — Перескочив через тин та й сів. — Найдуже гори та яри — всí вриз перестрибну — нат їх бери. Гр. Чуб.

Перескáкивать, перескакáть = д. **Перебегáть** 3.

Перескобли́ть = д. Перескаблювать.
Перескопу́ть, перескочи́ть = д. Перескакивать.
Перескребáть, перескрёбывать, перескрéсть = перескрібáти, перескребти́.
Переслáивать, переслоúть = перекладáти, перекласти (шарами).
Переслáть = д. Пересылáть.
Переслáщивать, переласти́ть = пересолóжувати, пересолодúти. — Пересолодила баба квашу. Кн.
Переслýшивать, переслýшать = переслýхувати, вислýхувати, переслýхати, вислýхати. — Всього не переслухаєш, що люди кажуть. — Вислухавши всіх, тоді й каже.
Переслéдывать, переслéдовать = переслíдкувáти.
Переслéжина = 1. д. Кривинá (деревини, колоди).
2. дроскá, скáза, скáлина, близнó. С. Нар. Д. ще під сл. Изъянъ.
Пересмáливать, пересмоли́ть = пересмóлювати, пересмолúти.
Пересмáтривать, пересмотрéть, ся = 1. передивлятú ся, переглядáти (С. Л.), перегля(é)жувати (С. Л.), перезирáти, передивúти ся (С. Л.), перегля́нути, переглядíти. — Казали дядько, щоб я вівці передивив ся — чи нема у якої черви. п. п. Ман. — Переглядаючи зшитки своїх віршів, вибрав з них. Кн. Зап.
2. переглядáти ся (С. Л.), перегля́дувати ся, ягляда́ти ся (С. Л.), взирáти ся (С. З.), перегля́нути ся, вгля́нути ся, взирнúти ся. — А вони між собою переглядають ся. — Зглянулись ми з дíдусем — що се за дивовижа така. Ос. Д. ще під сл. Переглядáтьсѧ.
Пересмоли́ть = д. Пересмáливать.
Пересмóтръ = перегля́д. С. Л. — Перегляд українських книжок. Ос.
Пересмотрéть = д. Пересмáтривать.
Пересмíхивать, пересмíхать, ся = 1. пересьмíювати, висьмíювати і т. д. д. Осмíхать.
2. пересьміхáти ся, пересьміхну́ти ся. — Дивлюсь, що се вони пересьміхаються си, як вони зговорились піддурити. п. о.
3. пересьмíювати ся, пересьмíяти ся, регочучи — перереготáти.
Пересмíхáться, пересмíхнуться = д. Пересмíхиваться 2.
Пересмíшúть = пересьмíшити, насьмíшити (усіх).
Пересмíшливый = д. Насмíшливый.
Пересмíшникъ, ца = д. Насмíшникъ, ка.
Пересмíять, ся = д. Пересмíвать, ся.
Пересмя́глый = смажúй, пересмя́глий, попечéний. — Смажні уста.
Пересмя́гнуть = пересмя́гнути, попектúсь. — Пересоля́живать, пересолодúть = пересоложувати, пересолодúти.
Пересолúть = д. Пересáливать.
Пересóлъ = пересíл. — Недосíл на столí, а пересíл на головí. п. пр.
Пересорúть = 1. позасьмíчувати. — Позасьмíчували пушпиняим усю хату.
2. продúндрити, розтрúнькати. — Розтринькав багато грошей.
Пересосáть = пересса́ти, пересмоктáти.
Пересóхлый = пересóхлий, висхлий.
Пересóхнуть = д. Пересыхáть.
Пересочúнять, пересочúнить = перекомпонóвувати, перероблювати, перекомпонувáти, переробúти.
Пересыпáть = д. Пересыпáть.
Переспóривать, переспóрить = перемагáти, перемогти (в спірці), переспóрити, переговорúти, переперти, забúти бáки. — Уже як бачу я, тебе не переперти: хто дурнем уродився, тому дурним і вмерти. Гул. Ар. — Спорили довго, а на решті він таки забив йому бáки.
Переспрáшивать, переспросúть = перепúтувати, переспитувати, опитувати, перепитáти, переспитáти. — А я козака та дві дівоньки — одна другу перепитує — чи бачила женіха мого. п. п.
Переспрóсъ = перепúтування.
Пересрéвать, пересрéть = д. Перезрéвать.
Пересрéлый = д. Перезрéлый.
Перессóривать, перессóрить, ся = пересварúти, ся, перелáяти ся, між родичами — розрідúти, ся.
Переставáть, перестáть = переставáти, угáвати (С. Ш.), вгавáти, перестáти, устáти (С. Л. Ш.), про вітер, громи — упухнути (С. Ш.), упúнкнути, занúнкнути, про дощ — передощúти, про вудоту — перенýдити, про біль зубів — упúти, боятись — перебояти ся, сердитись — пересéрдити ся, відсéрдитися, журити ся — пережурúти ся, віджурúти ся, гавкати — перегáвкати, перебрехáти і т. д. — Хилили ся густі лози, та вже й перестали, дивили ся карі очі, та й плакати стали. п. п. — Бог дасть передощить — буде ясно. Хер. — Унили зуби. Хер. — Ere! вже я не той! перебояв ся; піду серед ночі куди хочете. Кр. — Скоро собака перебрехав, ми тоді тихцем до комори. Кн.

Перестáвливать, переставля́ть, перести́вить, ся = переставля́ти, переставля́ти, переста́вити, переставити. ся.

Перестáнвать, перестоя́ть, ся = перестоювати, перестоя́ти, ся. — **Перестоя́лый** (про трупки, овочі) — перестíй. — Усі груші гнилобокі, бо перестíй, давно треба було обтрусить. Кн. — Колись смашний був квасок, а тепер — перестíй. Кн.

Перестарéлый = перестарíлий, перестáркуватий.

Перестарéть = перестáріти ся.

Перестáть = д. **Переставáть.**

Перестéгивать, перестегáть, ся = 1. перестьобувати, перестьóбати. — Треба перестьобати ковдрю.

2. защúпати, застíбати, защипáти, защúпнути і т. д. (на ново). — Защипи краще тудзики.

3. перестьóбати, перешмагáти, перебатóжити. — За не їх усіх перешмагали різки.

Перестеклúть = перес(ш)клúти. — Треба перешклити вікна.

Перестигáть, перестúчь, перестúгнуть = д. **Перегонúть 1.**

Перестилáть, перестлáть = перестилáти, перестеля́ти, перестелювати, перестелúти. — Перестели постíль. — Треба перестелити помíст.

Перестúрывать, перестирáть, ся = перепірáти, перепрáти, ся (Д. під сл. **Перемывáть**).

Перестúчь = д. **Перестигáть.**

Перестóй = перестíй. (При д. під сл. **Перестáиваться**).

Перестоúть, ся = д. **Перестáивать, ся.**

Перестопáть = перестогпáти.

Перестрáгивать, перестрогáть = перестругувати, перестругáти, гемблем — перегемблювати.

Перестрадáть = перетерпíти, перемýчити ся, перепечáлити ся (Лев).

Перестрáивать, перестроúть = 1. перестрóювати, перебудóвувати, переробля́ти, перестрóїти, переробúти, перебудувáти, перемайструвáти про хату що — перекúдати, про барки — пересипáти. — Перебудував хату — тепер просторíша. — Стара вже хата стала — треба перекидати та нового дерева додати. Чайч.

2. понастрóювати, понабудóвувати, понастрóїти, понабудувáти. — Понабудував багато в дворі.

3. перестрóювати, перестрóїти, перелáдиувáти. — Переладовував бандуру і знов почав грати.

Перестрáщать = перестрахáти, настрахáти, налякáти (багатьох), попереля́кувати.

Перестригáть, перестрúчь = перестригáти, перестрúгти.

Перестрогáть = д. **Перестрáгивать.**

Перестроúть = д. **Перестрáивать.**

Перестрóйка = перебудувáння, перемайструвáння. — Обридло мині оце перемайстрування: тільки те й роби, що з хати в хату переходь. Кн.

Перестрéливать, перестрéлять = 1. постріля́ти, вúстріляти. — Се гайдамаки; вистріляймо їх врожих синів. К. З. о Ю. Р.

2. вистрéлювати, повистрéлювати. — Повистрелювали всі набої.

Перестрéливаться, перестрéляться = перестрéлювати ся, перестріля́ти ся.

Перестрéлка = стріля́ння, перестрíлювання.

Переступáть, переступúть = переступáти, пересягáти, переступúти, пересягнýти, широко ступаючи — перецúбати.

Переступéнь = д. **Парáлічная рѣка.**

Переступчáть = переступáти, переступкотíти.

Пересудáчивать, пересудáчить = пересýжувати, пересудúти і д. **Осуждáть 2.**

Пересудúть = д. **Пересуждáть.**

Пересýдчикъ = пересýдливий.

Пересýды = осýда, пересýди, поговíр, слáва. — Смерть не така страшна, як осуда людська. п. пр. — Була слава, стали поговори та на тую дівчиноньку, що чорні брови. п. п.

Пересуждáть, пересýживать, пересудúть = 1. пересýжувати, пересудúти; переріркувáти.

2. д. **Пересудáчивать.**

Пересулúть = наобіцяти (надто багато).

Пересýчивать, пересучúть = пересýкувати, пересукáти.

Пересýчка = пересýкування.

Пересýшивать, пересушúть, ся = 1. пересýшувати, пересушúти, ся. — Пересушили дуже сухарі.

2. повисýшувати, ся. — Повисушували усі сорочки.

Пересчúтывать, пересчитáть, пересчéсть, ся = перелíчувати, перерахóвувати, перелíчúти (С. Л.), перерахувáти, ся. — [Словени сімъю велику, но тьмі і неволі, перелічив до одного. К. Ш. — Перелічу ні і літа, кого и де, коли люпи, кому не до-

бре зробив. К. Ш. — Дід взяв і перелічив усі яблука. н. к.

Пересыла́ть, пересла́ть, ся = пересила́ти, переслáти, ся.

Пересíлка = пересúлка, пересила́ння. — **Посла́ть кого́ по пересíлкѣ** = посла́ти під калавýром.

Пересыпа́ть, пересы́пать = пересипа́ти, пересúпати; перетру́шувати, перетру-сúти.

Пересыпáть, пересы́пать = пересипа́ти, пересúпати.

Пересы́тить = д. Пересыща́ть.

Пересыта́ть = д. Пересы́ча́ть.

Пересыха́ть, пересо́хнуть = пересиха́ти, пересо́хнути, попересиха́ти, повсиха́ти. — Були річки — повсихали. н. п.

Пересы́ча́ть, пересыти́ть = пересоло́жувати, пересити́ти, передава́ти, переда́ти хéду.

Пересыща́ть = д. Пресыща́ть, ся.

Пересѣва́ть, пересѣ́ять = пересíва́ти, пересíяти, на решетí — переточи́ти, перерешетува́ти. — Треба ті спомники переточити і дещицю з них повикидати геть. Кн.

Пересѣда́ть, пересѣ́сть = пересíда́ти, пересісти.

Пересѣ́дина = скалу́бина, рубéць.

Пересѣ́дывать, пересѣ́дать = сíдла́ти, кульба́чити на́ ново, пересíдла́ти, перекульба́чити.

Пересѣка́ть, пересѣ́чь = 1. перерýбувати, перетина́ти, переруба́ти, перета́ти, перетну́ти. (Д. Перерубáть).

2. перейма́ти, перепиня́ти, заступа́ти, перегоро́жувати, загоро́жувати, перея́ти, перепини́ти, пере(заго)роди́ти (дорогу).

3. д. Перестéгивать 3.

Пересѣ́къ = перерíз, шапли́к.

Пересѣ́сть = д. Пересѣда́ть.

Пересѣ́чь = д. Пересѣка́ть.

Пересѣ́ять = д. Пересѣва́ть.

Перета́лкивать, перетолка́ть, -кну́ть = перепиха́ти, перепи́хувати, перешто́вхувати, перепха́ти, перепхну́ти, перешто́вхнути. — Перепхнув човен на той бік річки.

Перетанцова́ть = перетанцюва́ти.

Перета́пливать, перетопи́ть, ся = перетóплювати, перетопи́ти, ся.

Перета́птывать, перетопта́ть = перетóптувати, перетопта́ти, потопта́ти.

Перета́скивать, перетаска́ть, перетащи́ть = перета́скувати, перетя́гати, перево-лякáти, перетаскáти, перетя́гти, переволокти́, перепе́рти (Ос.), поперетя́гати і т. д. — Поперетягали дубки з берега на двір. — Сей злодíячка чимало добра перетягав у людей.

Перета́чивать, перета́чать = перешúвати, перешúти.

Перета́чивать, переточи́ть = перегóстрювати, переточувати, перегостри́ти, переточи́ти.

Перетащи́ть = д. Перета́скивать.

Перетека́ть, перете́чь = перетíка́ти, переливáти ся, перетíкти, перели́ти ся.

Перетере́ть = д. Перетира́ть.

Перете́рпливать, перетерпѣ́ть = перете́рплювати, вите́рплювати, перетерпíти, ви́терпіти (С. Л.).

Перетёсывать, перетеса́ть = перетíсувати, перетеса́ти; повитíсувати, потеса́ти. — Перетесати брус, щоб рівний був. — Повитíсував усі дошки.

Перетира́ть, перетере́ть = 1. перетира́ти, перете́рти, повитера́ти, віхтем або пíском — перешарувáти. — Треба перетерти, бо не добре витерто. — Уже всí тарíлки повитерала.

2. перетира́ти, перете́рти, перешму́гляти, перешмо́ргати, поперети́ра́ти і т. д. — Перешмугляв котузок.

Перетка́ть, переткну́ть = д. Перетыка́ть.

Перетлѣва́ть, перетлѣ́ть = перетлíва́ти, перетлíти; перегнива́ти, перегни́ти, потру́хнути. — В печі перетлíло. — Потрухли чумацькі вози і запони. н. пр.

Перетолка́ть, перетолкну́ть = д. Перета́лкивать.

Перето́лки = д. Пересу́ды.

Перетолкова́ть = 1. д. Перетолко́вывать. 2. д. Переговáривать 1.

Перетолко́вывать, перетолкова́ть = переверта́ти, перекру́чувати, перебрíхувати, перевернýти, перекрути́ти. перебреха́ти, перетовкти́ (чужі речі), попереверта́ти і т. д. — Йому так казано, а він по своєму перевернув. — Не зрозуміла та й перетовкла в своїй ступі. Кн.

Перетоло́чь = перетовкти́, потовкти́.

Перетопи́ть = 1. д. Перета́пливать.

2. потопи́ти, поперето́плювати. — Потопили багато людей. — Попереторлювали усíх.

Перето́пки = від топлення — ви́топки, від сала — ви́пкварки (С. Аф.), шква́рки.

Перетопта́ть = д. Перета́птывать.

Переторго́вывать, переторгова́ть = 1. перебива́ти, набива́ти, перебúти, набúти (цíну на торзі).

2. перекупо́вувати, перепродава́ти, перекупи́ти, перепрода́ти, перегавдлюва́ти.

Перето́ржка = оста́ннiй торг.

Перетоскова́ть = пересумува́ти, вiджури́ти ся (Г. Барв.).

Переточи́ть = д. Перета́чивать.

Перетравя́ть = ви́труїти, потруїти; повитру́ювати. — Мишаком потруїв усіх мишей.

Перетрево́житься = перетурбува́ти ся, протурбува́ти ся, переполоши́ти ся (С. Л.).

Перетрёпывать, перетрепа́ть = перетира́ти, перете́рти, перетїпати (на пр. льон, коноплї), одлупи́ти, оддупцюва́ти, перелупцюва́ти (на пр. по пицї), перескубти (за волосся).

Перетре́скиваться, перетре́скаться = перетрі́скувати ся, потрі́скати ся, поло́пати ся. — Кахлї потріскались од жару.

Перетрепета́ть = перетрепотїти, перетрі́пати ся.

Перетро́гать = переру́шити, перема́цати.

Перетру́сить = перебоя́ти ся.

Перетру́ситься = д. Перепуга́ться.

Перетру́шивать, перетруси́ть, ся = перетру́шу(сю)вати, перетрусити. — Перетрусив сїно.

Перетрыса́ть, перетря́сывать, перетрясти́, ся = перетру́сювати, перетрясти, ся.

Перетыка́ = пере́тичка. — Біла хустка з червоними перетичками. С. Л.

Перетыка́ть, перетка́ть = пере́тика́ти, перетка́ти.

Перетыкивать, перетыкать = 1. пере́тика́ти, перети́кати. — Погано позатикав, треба перети́кати.

2. позатика́ти, повтика́ти, позастромля́ти, повстромля́ти. — Позатикав усі щілини. — Позастромляв усї кілки.

Пере́ть = пе́рти, напира́ти. — Поперед себо та врагів Ляхів обложою пруть. н. п.

Перетя́гивать, перетяну́ть, ся = 1. перетяга́ти, переважувати, перетягти, переважити. — Схопились за палицю і давай тягатись, та таки я його перетяг. — Я переважив його на три хунти. — **Перетя́гивая дру́гъ дру́га** = навпереваги.

2. перетяга́ти, переволіка́ти, перетягти, переволокти́. — Перетягли човен через мілину тай знов поплили.

Перетя́гиваться, перетяну́ться = зтя́гуватись дуже, перетяга́ти ся, перетягну́ти ся.

Перетя́мывать, перетя́нать = д. Перерубать.

Пересубе́ждать, пересубе́дить, ся = переві́ря́ти, переві́рити, перекона́ти, ся.

Переу́гливать, переу́глить = перепа́лювати, перепали́ти на вугіллї.

Переу́локъ = проу́лок, прову́лок, прову́лочок (С. Л.), що немає виходу — зазу́бень (С. Л.), дуже вузький — сутки́, суточки́, су́тїсок.

Переу́мничать = перемудрувати.

Переупря́мить = перемогти, перепе́рти.

Переутю́живать, переутю́жить = перегла́жувати, перегла́дити, перепрасувати.

Переу́чивать, переучи́ть, ся = 1. переу́чувати, перевчати, перевчити, ся (знову або на инший лад).

2. повчувати, повчити (всїх або багатьох).

Переу́чка = переу́чування.

Перехаживать = д. Переходить.

Перехва́ливать, перехвали́ть = 1. перехва́лювати, перехвали́ти, перехва́лити. — Перехвалив на один бік. н. пр.

2. порозхва́лювати.

Перехва́тывать, перехвати́ть, перехвати́ть = 1. перехо́плювати, захо́плювати, перехапати, схопити, захопити, похо́плювати, похапати. — Сюдькі метнулись по ярмарку і перехапали усіх циган. — Приїхали комітати. гречанники похапали. н. п. — Тут зараз усіх злодїв і похоплювали.

2. перехо́плювати, перейняти, перехопити, перейняти. С. Л. — Не все те перейняти, що по воді пливе. н. пр.

3. перехо́плювати, перехопити, вхопити (підлїсти на і якусь або позичить на короткий час). — Як бігав через місточок та вхопив кленовий листочок, як бігав через гребельку, та вхопив водиці кропельку — тільки пив, тільки й пив. (н. в. про козу-дерезу.)

Перехва́т = 1. перехо́плювання, перейма́ння, пере́йма. — На перехва́т = на перебій, навпередки.

2. перехва́т, стан (про одежу). — Съ перехва́томъ (про посуду) — перетя́жка.

Перехвори́ть = переболїти, переслабува́ти, виболїти і д. Переболе́ть. — За ним і всї ми переслабували.

Перехитря́ть, перехитри́ть = 1. перехитрува́ти, передури́ти. — Він усіх перехитрував.

2. перемудрува́ти. — Почав добре та й при кінцї перемудрував.

Переходи́ть, перейти́ = 1. перехо́дити, перехожáти, перейти́; перебірáтись, перебрáтись. — Перейшов дорогу. — Сьвіт перехожáти. К. Ш. — Він до нас перейшов жити. — Він перебрав ся тимчасом на другу кватирю. Кн.

2. перехо́дити, перейти́ (до кого), достáвати ся, достáти ся (кому). — Ся хата достала ся йому від батька

3. вихóжувати, обхóдити, вúходити, обходи́ти, обійти́. — Виходив усі улиці і провулки. — Обійшов скрізь.

Переходный = перехíдний (С. Жел.), перестýпний.

Переходчивый = д. **Перемéнчивый.**

Переходъ = перехíд.

Перехолáживать, перехолодúть = перехолóджувати, перехолóдити, перестудúти.

Перехотéть, ся = перехотíти, перехтíти, ся, перебажáти, ся, переманути ся, перекортíти.

Перехулúть = перегáнити, переганьбúти.

Перецарáпывать, перецарáпать = подрúпати, пошкрябáти, передрúпати, перешкрябýти (Чайч.), передрúпнути. — Кицька подрúпала йй усю руку.

Пéрецъ, рос. Piper nigrum = пéрець. здр. пéрчик, одно зерно — перчúна. — Запрáвив, як за перець, н. пр. **П. дúкий** = д. під сл. Волчій — **В. пéрецъ.** — **П. стручкóвый**, Capsicum annuum L. = стрючкувáтий пéрець, перчúця (С. Ан.).

Перецыгáнивать, перецыгáнить = д. **Перечúвать**

Перецѣживать, перецѣдúть = перецíджувати, перецíдити, поперецíджувати.

Перецѣловать = перецíлувáти.

Перецѣпливать, перецѣпúть, ся = 1. перецíповувати, перецíпувáти, перецíпити.

2. почíпувáти.

3. д. **Пересуждáть.**

Перецѣплúвать, перецѣпúть = перечé(і)пляти, перечепúти.

Перечекáнивать, перечекáнить = перебúвати, перебúти; набúвати, набúти, понабúвати.

Пéречень = перелíк, реéстр. — Хиба він забуде у його в реєстр усíх твоїх гріхів і вчинків. Кн.

Перечёркивать, перечеркáть, перечеркнуть = перечé(і)ркувати, перечеркнýти.

Перечéрпивать, перечерпáть = 1. перечéрпувати, перечорпúти.

2. і 3. — д. **Перепáрывать.**

Перечéртывать, перечертúть = перерисóвувати, перерисувáти; понарисóвувати. — Понарисовував багато плянів.

Перечéсть = д. **Перечúтывать** і **Перечúтывать.**

Перечёсывать, перечесáть, ся = 1. перечíсувати, перечесáти, ся.

2. начíсувати, начесáти (багато), поначíсувати.

3. пачýхати, розчýхати, роздрянати. — Розчухав болячку, вога й розятрилась.

Перечёть = д. **Перечень.** — **На перечёть** = під лíкóм. — Цього року не вродило нíчого: всí вúшні під лíкóм. Кр.

Перечúнивать, перечúнить, ся = 1. перелáтувати, перелатáти. — Перелатав свиту, а то погано була залатана.

2. перелáгоджувати, перелáгодити, полáгодити (багато)

Перечислéніе = перелíчування, перелíк.

Перечислúть, перечúслить = 1. перелíчувати, перерахóвувати, перелíчити, перерахувати (д. **Перечúтывать**).

2. переписувати, переписáти. — Отож і переписали мене з капітанстів до волового парку в Дахівку. Кн.

Перечистить = д. **Перечищáть.**

Перечúтывать, перечитáть, перечéсть = перечúтувати, перечитáти, поперечúтувати, попрочúтувати. — Перечитав і вдруге. — Перечитав багато книжок. — Дайте мíні книжок, а то вже всí ті попрочитувáв. Чайч.

Перéчить = перéчити, суперéчити.

Перечищáть, перечúстить = перечищáти, перечúстити (знову або багато) став од мулу — перешлямувáти, землю од бурьяну — пересапáти, перополóти і т. д. д. **Очищáть.**

Перечневóй = перелíчний.

Пéречница = перчáнка (С. Л.), перцíнка. (С. Пар.). — Казала тобí: стовчи перцю, а ти подала порожню перчанку. Кн.

Пéречный = перцьóвий. С. Жел. — **П. трава́**, Lepidium lativolium L. = хрíниця. хрінóк, собáчий хрін, горóбʼяча кáшка, гірчáк, L. sativum L. — жерýха, жирýха. С. Ан. — **П. зернó** = перчúна. С. Л.

Перешáгивать, перешагнýть = переступáти, переступúти. — Чуже переступи, та не займи. н. пр.

Перешáгивать, перешагáть = д. **Исхáживать.**

Перешáривать, перешáрить = перешýкувати, перешáрювати, перетрýсювати, перешукáти і т. д.

Перешéекъ = ши́я, ши́йка (С. Жел.), межимо́рря (С. Пар.), пересип. — З Перекопу шлях іде вузею до Криму. Кн. — Смуга землі дуже вузька, що лучить два континента або суші, зоветь ся шийка. Зем.

Перешéлецъ = перехóдець і д. Переселéнецъ.

Перешелушúть = перелу́щити, перелу́скати.

Перешёптывать = шушу́кання. — От не люблю вже я того шушукання! Сидять та шушукають ся.

Перешёптываться, перешептáться, перешепнýться = перешéптувати ся, шушу́кати ся, тишкувáти ся, перешептáти ся. — Про що вони шушукають ся, що й не чути? — Козаки і дівчата тишкували ся. Манар. — Панночки тишкуючись, на сьміх його підíймали К. Х. — Рáки перешептáлись = рáки вúшептались.

Перешúбать, перешúбить, ся = 1. перебивáти, перетинáти, перебúти, перетя́ти, ся. — Палицею перебив йому руку.
2. перемагáти, переважáти, перемогти (С. Л.), переважúти, гóру взяти. (Д. Превосходúть).

Перешúбъ = 1. перебúвáння.
2. д. Перелóмъ 2.

Перешúвать, перешúть, ся = 1. перешивáти, перешúти. — Попорола і знов перешила.
2. понашивáти. — Скільки сорочок понашивала!

Перешúпеть = перешипíти, про гадюк — пересичáти, про масло, сало на огні — перешкварчáти.

Перештемпелевáть = перештампувáти.

Перешумéть = перешумíти, перегомонíти.

Перещеголя́ть = 1. перехвéрцювáти, перехвúтити.
2. перемóгти, гóру взя́ти.

Перещýпывать, перещýпать = перелáпувати, перелапáти, перемацáти.

Переéдáть, переéсть = 1. перегризáти, перегрúзти. — Як би кайдани перегризти... Так не ті їх ковалі кували, не так залізо гартували, щоб перегризти. К. Ш
2. переїдáти, переїсти. — Рожа переїла капусту.
3. поїдáти, поїсти, позъїдáти. — Що було — усе позъїдали.

Переéздить = вúїздити, объїздить. — Виїздили Польщу і всю Україну, а не бачили такої, як ся Катерина. К. Ш.

Переéздъ = 1. переїзд, переїздка, на другу квартиру — перебíрка.
2. переїздка.

Переéзжáть, переéхать = 1. переїздити, переїхати, попереїздúти. — Переїхали на той бік. — Уже всі попереїздили, — сама вона востáлася по той бік, плаче — „всі мене кинули". Чайч.
2. перевóзитись, перебирáтись, переве́стúсь, перебрáти ся.

Переéсть = д. Переéдáть.

Перúла = бúльця (С. Л.), баля́ся (С. Л. Ш.), пóручча, пóручі (С. Л.), пóручі, побічниця.

Перúльный = баля́сний.

Перúна = перúна, здр. перúнка, перúнонька.

Перúстый = пірʼя́ватий. — Пірчастий вінець, а здавна ся великий, бо пірʼя́тий. Кн.

Перúться = в палки, в колодочки вбивáти ся.

Періóдъ, періоди́ческій = період, періоди́чний. С. Жел.

Пéрка = наконéчник (у сверда).

Перкáль, перкáлевый = перкáль, перкалéвий. С. Жел.

Перламýтъ, перламýтръ = перлóвий.

Перлóвый = перлóвий. — П. кáша = пшенáк, логáза (Под.).

Пералъ, пéрлы = пéрло, одно зерно — перлúна, мн. пéрли, ласк. перлóньки. — Сльози як перло. н. пр. — Зубоньки — як перлоньки. н. п.

Пермень = д. Пельмéнь.

Пернáтый = пернáтий, перúстий. — Пернáтыя = птáство. — Як птиці пернатій в полі без дрена почувати, як рибі без води проживати. п. д.

Перó, мн. пéрья = 1. перó (у птиць, у риб) одно — перúна, пірʼя́на, здр. перúнка, ласкательное — пірʼя́нка, пірʼя́ночка, мн. пірря, здр. пірʼя́чко, у молодих птиць — палкú, палочки, колодочки. — Плáвательныя пéрья = плавці. — Перо страшне не в гусака, а у дика. н. пр. — Заревіло море. Хвилі горами здіймались. Що тих гір, як пірʼя́ни, судна колихались. Н. Пр. — Та бодай тиї гуси з пірʼя́чком пропали, з. в. — Вирвіть у гуски плавці, то й не полетять. Кн.
2. лóпать, пелю́стка (з. під сл. Весло і Лóпать).

Перóвникъ = д. Пенáлъ.

Перовóй = крилóвий (що вживається в крилах вітряка, на пр. дошки).

Перпендикуля́рный, но = сторчови́й (Кн.)

стрімкий (С. Пар.), сторч, на́сторч, стрімко.

Перпендикуля́ръ = сторча́к.

Перси = пе́рса.

Пе́рсикъ, рос. Persica vulgaris Dc. = бруснови́й. С. Ан. Ш.

Пе́рстень, перстенёкъ = пе́рстень, пе́рстінь, здр. перстéнник, пе́рстник (С. З.), гертéнник, пе́рстник (С. З.), каблу́чка, обіде́нець. С. Л. З.

Перстневóй = перстнéвий, перстньóвий. С. Жел.

Перстъ = д. Па́лецъ.

Перть = земля́, пил, по́рох.

Перúнъ = блúскавка; громова́ стріла́.

Перхáть, перхнýть = пúрхати, пирхнýти. С. З. — Нігде ані шпирхне, хиба то десь крізь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Перхотá = пúрхання.

Пéрхоть = лупи́, у дітей — тіменúця (С. Ш.). — Повна голова лупи. Кр. — Що дня голову йому мию, а лупи не виведу і де вона береть ся. Кн.

Перцовка = перцівка, перчакі́вка. С. З.

Перчáтка = рукави́чка (С. Жел.), нальча́тка.

Перчáточникъ, на = рукавúч(ш)ник, ця. С. Жел.

Перчáточный = рукавúшний.

Пертúть = дра́ти в го́рлі.

Пірушко = д. Перó (здр.).

Перяной = пірʼяний. С. Жел.

Пеúка = 1. рос. д. **На́сленъ**.

2. тéпна слу́га на шкýрі у дúких звірів.

Песикъ = 1. пéсик, цýцик, цуцúний, щеня́. С. З.

2. пейс, пéйсик (у жидів).

Пéсій = соба́чий, пéський (С. З.). — **Пéсій** трáвь, рос. Dactylis glomerata L. = вітлúця, вівсю́к, перíйка. — **Пéсій** гроздъ, рос. Solanum Dulcamara L. = д. **На́сленъ**. — **П. языкъ**, рос. Cynoglossum officinale L. = жúловіст, чорноко́рінь, ку́ряча слі́пота, соба́чка, соба́чий ко́рінь, воло́вий язúк. С. Ан.

Пескогáтый = піскува́тий.

Песóкъ = пісóк, одно зерно піску — пісчúна, глибокий — пісчу́га, зернáтий — жорстя́ва.

Песóчница = пісóшниця, пісóчниця (С. Жел.), піскóвий.

Песóчный = пісóч(ш)ний, піскóвий.

Пестикъ = 1. товкáчник (С. Ш.) і д. здр. Пестъ.

2. Pistillum — ма́точка (Степ. О.), ма́точник (С. Пар.).

3. рос. Polygonum bistoria L. — лéвурда, ракóві шúйки, рачкúй, дикýша. С. Ан.

Пестовóй = товкачéвий, макогóнний.

Пестредúна, пéстредь = пістря, тяжúна. (С. Ш.).

Пестредúнный = пістрьóвий, тяжúновий (С. Ш.). — Пістрьові штани

Пёстренькій = рябéнький. — Тричі рябéньке. н. пр.

Пестрúть = рябúти. — **Пестрúть въ глазáхъ** = рябíє, рябúть в очах. — Лягнув божої сльози (горíлочки), так у його й рябить в очах. Кн.

Пестротá = рябúзна (С. Жел.), ряботúння, пестрúння (С. Жел. З.). — Не до смаку міні таке ряботиння: і сине і зелене, й червоне і всяке. Кн.

Пестрýха = рябýха.

Пестрýшка = 1. риба Salmo fario — пестрýха, пестрýшка. С. Жел.

2. мúша, Mus lemmus.

Пёстрый = рябúй, перíстий (С. З. Пар.), керéжаний, пúсаний, сорокáтий, строкáтий (С. З. Пар.), про птиць — зозулúстий, різнопéрий. — Рябе і в краму дороге. н. пр. — Ідним водом сúвим а другим перістим. н. п. — Ой дам тобі, чесний отче, перíсту телицю. н. п. — Отам де буде перíстий вíл — по рудому бíлий. н. к. Мил. — Шапка сúва, а свита перíста. н. пр. — На тому килимі і сúне і жовте, і бíле і червоне і всякe; такий — аж тричі перíстий, так у вічі і бье. Кн. — Носить ся, як дурень з писаною торбою. н. пр. — Оту зозулúсту курку пійман. Чайч. — Строкатий кінь.

Пестрѣть = рябíти. — Бачите — онде хатки рябíють. Кр.

Пéстрядь = д. **Пестредúна**.

Пестъ, здр. **Пéстикъ** = щоб товкти — товкáч (С. З. Ш.), здр. товкáчик (С. Ш.), товкáчка, товкáчечка (К. З. о Ю. Р.), ступúр (С. З.), тлýчок (С. Ш.), щоб розтирати — макогíн (С. З. Л.), мъя́ло, розтирати сало в ковганці — ковганок. — Дай дурню товкач, він і вівця побье. н. пр. — Посать ся, як баба з ступирем. н. пр. — Взяв макогíн та за ним назогíн. н. о. — Мовчи, невістко, не роззівляй губи, як ухвачу мъяло, вибью тобі зуби. н. п.

Песчáникъ = пісковéць. С. Жел. Вол. Зап. Сид.

Песчáный = піскóвий (С. Жел.), піскувáтий (Сп. С. Жел.).

Песчáнистый = піскувáтий. С Л. — Земли піскувата.

Песчи́на = пісчи́на.

Пёсъ = пес, соба́ка.

Пе́телька = д. **Пе́тля** (здр.).

Петли́ца = петли́ця. С. Жел. — Та щось нашком розмовляли: об отечестві, здаєть ся, та ноних петлицях, та про муштри ще повіші. К. Ш.

Пе́тля = 1. петля́, здр. пете́лька, в сорочці — за́стіжка, особлива, щоб завъязувати — за́шнор (С. Аф.). — Стьожка в застіжках. Номис.

2. завіса. С. Д. — Хвіртка на поржавілих завісах. Кв.

3. ба́бка (металева в одежі). С. Ш.

4. о́чко, ві́чко (в плетіннї).

Петро́вки, Петро́въ постъ = петрівка (С. З.), те що в петрівку — петрівочний, петрівча́нний (Лев.). — Шолудове порося і в петрівку змерзне. н. пр.

Петро́въ-день = сьвя́то сьв. Ап. Петра́ і Павла́. — Это было до Петрова дня, по́слѣ П. д. = се було́ до Пе́тра, після Пе́тра. — На Петро́въ день = на Пе́тра. — **Петро́въ крестъ, цвѣтъ,** рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, ма́слянки, шпара́говий ряст. — **Петро́въ бато́гъ, батожо́къ,** рос. Cichorium Intybus L. = петрів батіг, петро́ві батоги. С. Ан.

Петроле́умъ = гас.

Петру́шечный = петру́шковий.

Петру́шка, рос. Petroselinum sativum Hoffm. = петру́шка. — **П. соба́чья,** рос. Aethusa Cynapium L. = коко́ріш. С. Ан.

Печа́лить = журити, смутити, засму́чувати, ту́ги завдава́ти. — Та не журь мене, мои мати, бо и й сам журю ся. н. п. — Чого тобі, мій синку, сумувати і серцю неньки туги завдавати? Б. К. (Д. теж під ся. **Опеча́лить**).

Печа́литься = журити ся, сумува́ти, смути́ти ся, смуткувати, тужити, скорбувати, в ту́гу, в журбу́ вдава́ти ся, за ким — побива́ти ся. С. Л. — Ой як мині не журять ся, що на серденьку туга, що я покидаю вірненького друга. н. п. — Не журись та Богу помолись. н. пр. — Рідна мама не журн ся, та й у журбу не вдавай ся. н. п. — Царю Лазе, володарю славний! Не журн ся, не смути ся серцем. Ст. С. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота — від вітру вялю ся. н. п. — Сумували дід та баба, сидячи у хаті, сумували, дивувались з чого донька въяне. Гр. Ч. — Згубиш — не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — І жив, не любивши і вмер, не тужила. н. п. — Як служити, то нічим не тужиш. н. пр. — Будем служити, не будем тужити. н. пр. — І Боже, як вона за ним побивала ся!

Печа́ловаться = 1. д. Печа́литься.

2. бідкати ся, бідкувати. — А отечество так любить, так за ним бідкує. К. Ш.

3. пе(і)кувати ся, побивати ся (С. З.) і д. **Забо́титься.** — Він піклував ся про їх, а вони мині за те начхали. Кр. — День крізь день піклував ся и про неї десять тижнів. Кн. — Як и коло вас побиваю ся, що ви мині здоровья збавили. Г. Бор.

Печа́ливый = пе(і)кува́тий (С. З.) і д. **Забо́тливый.**

Печа́ль = журба́, журбо́та, ту́га, сум, сму́ток, смута́, сумота́, сумова́ння, печа́ль, жаль, жальо́к, жа́лощі, журі́ння, сму́ха, скорбо́та, гризо́та, ф(и)расу́нок, поту́га. С. З. Л. Ш. — Журба сушить, журба крушить козачецька молодого. н. п. — Нема щастя ні за мною, ні передо мною, тільки туга за тугою, журба за журбою. н. п. — Нехай спить та нехай не встане, нехай твоя головонька од журботи одстане. н. п. — У діброві зеленькій дівчина сьпівае, вона ж мині молодому тугу нагнала. н. п. — Ой і ходю, блудую по підлозі, як місяць в грузі, пізно лягаю, рано встану, а серденько в тузі. н. п. — Новий вітре по темному лугу, розвій, розбий із серденька тугу. н. п. — Лиха та радість, що нікій смуток наступав. н. пр. — Голосом моїм до Бога обізвав ся помолившись, і заплачу од печалі, од скорботи похилившись. К. П. — Щоб та печаль як той москаль, не перла ся в смотну душу. К. Ш. — З жалю слова не вимовить. С. Л. — Буде тяжкий жальок на нас нападати. н. п. — Не поможе й трубон, як прибуде фрасунок. н. пр. — Козаченьку велика потуга, повтікали волики із плуга. н. п.

Печа́льный, но = журний, но, журли́вий, во, сумний, но, смутний, но, сумли́вий, во, тужний, но, тужли́вий, во, засму́чений, скорбо́тний, но, жа́лісний, но, жа́ліслнвий, во, здр. смутне́нький, смутне́сенький. — Поливали доріженьку, тай курить ся курно, розважали дівчиноньку, ті журять ся жу́рно. н. п. — І поглянь в очеськах псних такий був щирий та журний. О. Пч. — Чого, пане, такі журливі? Ось рушаймо до ставу, там по воді розвісно журбу. Кн. — Він журливо дивився на кобзу, куди й поділись жарти і сьміхи. О. Ст. — Усї дівоньки веселенькі, його Марусі смутненька сидить. н. п. — Смутний та не веселий сидів пан сотник. Кв.

Печа́таніе = друкува́ння.

Печа́тать = 1. печа́тати, запечатувати.

2. друкувати (С. З. Л.), пе ча́тати. — К[нижки] ти которії дають до друку чтец і друку-

ти позволяет. Б. Н. — Письмом польским и руським друкувати. Ст. Л.

Печа́тникъ = друка́р, друка́рь (С. З.), печа́тникъ (С. Жел.). Друкарю! Не дрімай, де треба — точку став. Б. Б.

Печа́тный = 1. печа́тний, штемпо́ваний. — Штемпована мірка. — Онде взодій штемпований кайдани волочить. К. Ш.

2. друко́ваний. — Грамота друкованая. С. З.

Печа́тня = друка́рня (С. З. Л.), печа́тня (С. Жел.), тиска́рня.

Печа́точникъ = печатка́рь. С. Жел.

Печа́точный = печа́тковий.

Печа́ть = 1. печа́ть, части́ше — печа́тка.

2. друк, друкува́ння. — Апостол острожського друку. Київ. Ст. — **Отда́ть въ печа́ть** = відда́ти до дру́ку.

3. письме́нство.

4. друк, письмо́. — Книжка друкована церковно-слов'янським письмом. — **Ме́лкая печа́ть** = дрібни́й друк.

Печа́ть солохо́нова, печа́тки, рос. Convallaria Polygonatum L. = куп, куп-ая́лля, купина, чемери́ця, ра́кові ши́йки, натя́гач, одха́сник. С. Ап.

Пече́ніе = печі́ння.

Печёнка = д. Пе́чень.

Печёночникъ, рос. Agrimonia Eupatorium L. = парі́ло, парни́к, гладишняк, кожу́шки, кожу́шечки, ли́пняк, репъяшки, печі́нник. С. Ап.

Печёночный = печі́нковий.

Печёный = печёний. — Кидай і печене й варене, та біжи, п. пр.

Пе́чень = печі́нка. С. З.

Печёнье = 1. печі́ння.

2. печёне, пе́чиво, солодке — пу́ндики.

Печерица, гр. Agaricus campestris L. = печери́ця.

Печёй = пе́карка, печі́льниця, перепечайка (д. під сл. Пе́карь, ка).

Печка = д. Печь (здр.).

Печни́къ = пічни́к, му́ляр.

Печно́й = пі́чний, печови́й, гру́бний (Чайч.). — Одна труба печова, а друга грубна Хар. Чайч.

Печу́ра = пічу́рка, закапе́лок. (С. Аф.).

Печь = піч, здр. пі́чка. — Ой піч ходить на ногах, дїжу носить на руках. п. п. — Затопила піч. — Пече ж наша, пече, печи нам коровай пече. п. п. — *Частини печі:* під нею пусте місце на хліб — мече́ть (Ев.), на дрова — пі́дпічок, пі́дпіччя (М. Л.), шандари, для курей — ку́ча (М. Л.), передня частина, де ставлять горшки — при-

пі́чок (С. З. М. Л.), середина печі — че́люсті (С. З. М. Л.) спід — черінь (С. З.), чіри́нь, пе́чище, частина печі над челюстями — ко́міи (М. Л.), місце за пічкою коло полу — запі́чок, вакапе́лок (С. Аф. З.). — **Ба́нная печь** = ка́м'янка. — **Гончарная п.** = го́рен (С. Л.). — **Известко́вая п.** = ваппя́рка (С. Л.), ваше́льня, горн (Катерпос. Чайч.). — **Кирпи́че-обжига́тельная п.** = го́рен, па́лянка, гарто́вня. (С. Л.). — **Ко́мнатная, огрева́тельная печь** = гру́ба, гру́бка. С. Аф. З. Л. — **Кухо́нная п.** = варйста піч. — **Ле́тняя п.** (в сінях або на дворі) — кабиця. С. Л. — **Плавильная п.** (на пр. на гутах) — гу́та. — **У́гольная п.** = угля́рня. — Пічка, в котрій роспарюють ся обідзя — варова́ па́рня, де роспарюють ся полозки — сухопа́рня, в пій бга́льня, на котрій гнуть ся полозки. — **Ма́зать печь** = ма́зати піч (зверху), хутрува́ти (в середині). — **Онъ изъ сей печёй хлѣбы ѣда́лъ** = був у буваль цях. п. пр. — Не топила й не парила, на припічку жар, жар. п. п. — Під челюстями запічанку поставив. С. З. — Такий убогий, що й кошенята пічим с запічка вимавити. п. пр. — Хинка сидячи на ослончику, підкладала солому у грубку. Коц. — Чуже діло роблячи, чужі печі хутруючи. п. п. — Лізь під штандари. п. к. — Чогось мої гречаники на черіні сіли. п. п.

Печь, ся = 1. пекти́, що з борошна в маслі — сма́жити, пря́жити.

2. пекти́, шкова́рити, ся. — Сонце пече, шкварить.

3. пе(і)клува́ти ся, турбува́ти ся, упада́ти (коло кого) і д. Заботиться.

Пешня́ = пішня́.

Пещера = пече́ра, пече́ря. С. Л.

Пещерный = пече́рний.

Пивни́ца = пи́вниця. — Та піди, хлопче, до пивниці, та вточи ще й пива. п. п.

Пивно́й = пи́вний.

Пи́во, пивцо́ = пи́во, пивце́. — А від пива болить спина, а від меду голова. п. п.

Пивоваре́ніе = пи́вництво, брова́рство. — Так саме підупало і пивництво — броварів поменшало. Кп.

Пивова́ренный, пивова́рный = брова́рський, брова́рний. — Броварна посуда. — **П. заво́дъ** = бро́вар, бро́варь (С. З. Л. Ш.), брова́рня (С. Ш.), пивова́рня. — Годі вам по броварнях пиво варити. п. д.

Пивова́ръ = брова́рник (С. З. Л.), брова́р (С. Ш.).

Пивова́рня = д. **Пивова́ренный заво́дъ.**

Пи́галица, пт. Fringa vanellus = **ча́йка.** С. З. Л. — Ой біда, біда чайці́ небозі́, що вивела ді́ток при битій дорозі. н. п. — Чайка кигиче. н. п.

Пи́галицынъ = **ча́йчин.**

Пи́галка = д. **Пи́галица.**

Пи́гва, **пи́гвовое де́рево,** рос. Cydonia vulgaris Pers. = **гду́ля,** квіт, **квітове́ де́рево** (С. Ан.), **гду́ля.**

Пигме́й = **куца́н, куда́к,** в жарт — **курду́пель** (С. З.).

Пи́гусъ = **бі́гос** (С. Ш.), **бі́гус** (С. З.).

Пи́жма, рос. Tanacetum vulgare L. = **пи́жмо, навро́тич, прйворотень, на́воротень, корова́й.** С. Ан.

Пи́ка = спис на ра́тищі. — Списом його проколов і одправив к батькам на вечерю. Дум. Д. ще під сл. **Копьё.**

Пи́кать, пи́кнуть = **пі́кати, пі-пі́кати, пищ**а́ти, **пи́снути.** — **Пи́кнуть не смѣетъ** = **не сьмі́є пи́снути.**

Пике́тъ = 1. **беке́т** (С. Ш. К. З. о. Ю. Р.), **ча́та** (С. З.). — І коло Умання часто чата отправуючи. Л. С.

2. **пікет** (гра в карти)

Пи́ки = **ви́ни** (С. Л.), **вино́,** одна карта з сі́ї масті — **вино́вка** (С. Л.).

Пикни́къ = **гу́лянка** (в складку, за городом).

Пи́кнуть = д. **Пи́кать.**

Пико́вка = **вино́вка** (д. **Пи́ки**).

Пи́ковый = **вино́вий.** С. Л. — Винова масть.

Пила́ = **пи́лка,** з одною ручкою — **ножі́вка.**

Пилавъ = **стра́ва** з варе́ного ри́жу з бара́ниною.

Пиле́ніе = **пиля́ння, пи́лянка.** — А скільки взяв за пилянку дров?

Пилигри́мъ = **проча́н,** мн. **проча́не.**

Пиликало, пиликальщикъ = **цигика́ло.**

Пили́ка́ть = 1. **цигика́ти, цугика́ти** (Граб.). — Цигикає на скрипці.

2. **піпіка́ти.** — Піпікає якась пташечка.

Пилильщикъ = **пиля́р** (Умань), що випилює дошки — **терті́ч(ш)ник,** трач. С. Ш.

Пили́ть = 1. **пиля́ти** (С. З.), щербати ножем — **чи́кати, чипиля́ти.**

2. **го́лову гри́зти, мо́ркву скребти́, скрома́дити, чуба мя́кити.** — Трохи не що дня гризе йому голову.

Пи́лка = д. **Пиле́ніе.**

Пиловáть = д. **Пили́ть.**

Пило́вка = д. **Пиле́ніе.**

Пи́льный = **пило́вий.** — **Пи́льный заво́дъ** = **пи́льня.** — **П. ме́льница** = **та(е)рта́к, та(е)ртачо́к** (водяний). С. Ш. — **П. трава́,** рос. Serratula tinctoria L. = **страхополо́х, будячо́к, я́ловець.** С. Ан.

Пи́льщикъ = д. **Пили́льщикъ.**

Пилю́къ = **ка́ня.**

Пилю́ля = **пилю́ля, горо́шинка апте́чна** (Нік.). — **Проглоти́ть пилю́лю** = **зовсім проковтну́ти, ко́вчки стерпі́ти.**

Пи́мы = **чо́боти** (з оленячої шкури).

Пинáть, пнуть = **пха́ти, пхну́ти, штурха́ти, штурхну́ти** (ногою), **копну́ти** ногою.

Пипо́къ = **стуса́н, штурхане́ць.**

Пи́пка = **лю́лька, лю́лечка.** — А тютюна та люлька козаку в дорозі знадобиться. н. п.

Пирами́дный = **пирамі́довий.**

Пира́тъ = д. **Корса́ръ.**

Пи́рный = **бенке́тний, бенкето́вий.** С. Ш. — Запросила до себе гостей на бенкетний день. н. п. — З нами вони садовилися раз враз і за стіл бенкетовий. Нщ.

Пирова́ніе = **бенкетува́ння.**

Пирова́ть = **бенкетува́ти, балюва́ти, бенкетувати, балувати.** С Аф. Л. Ш. — Тут не боги ся і Юнони, пустив ся все бенкетувать. Кот. — **Пиру́ющій** = **бенкето́вець.** С. Ж.

Пиро́гъ = **пиріг,** здр. **пиріжо́к, пиріже́чок,** мн. **пироги́, пиріжки́, пиріже́чки,** великий — **пирожа́ччa** (Полт. Чайч.), гречаний з сиром — **ле́жень,** з горохом — **гороховя́ник,** з калиною — **калинянник,** з грибами і цибулею — **кишш,** кукурузяний з сиром — **мантýла,** без начинки — **сту́день** (С. З.). — Залюбки кишші побігали, стулені і паляниці. Манар.

Пирожное = **пе́чиво,** як пр. **пу́ндик** (С. З.), **марципа́н** (С. З.), **верґу́н, верґу́нець, верґу́нчик** (С. Аф.). — Полтавські пундики пряжені. Кот. — Обійдеть ся циганське весілля і без марципанів. н. пр.

Пиро́жный = **пирогóвий.**

Пиро́нъ, богемський гранат = **кру́глик.** С. Жел.

Пиру́шка = **гу́лянка, погуля́нка, погуля́ння** (С. З.), **вечірня** для молодіжи — **вечерни́ці,** після хрестин — **похре́стини,** після миру — **перепро́сини,** прощальна — **відкли́нне.** — Мія у себе на погулянці значне товариство. Л. В. — Помирилися і він покликав до себе усіх на перепросини. н. о.

Пируэ́тъ = **викрута́с.**

Пи́ршественный = д. **Пи́рный.**

Пи́ршество = д. **Пиръ.**

Пи́ршествовать = д. **Пирова́ть.**

Пиръ = **бенке́т** (С. Аф. З. Л. Ш.), **бал** (С. Аф. Ш.) **у́чта** (С. З. Ш.) і д. **Пиру́шка.**

— Пали козаки, мед-вино кружали, вони до себе Палія на бенкет зазивали. н. п. — Тоді він взяв до себе батька та матір і такий бенкет задав, що я ще й не бачив нїколи такого в с. Кет. — Що день було у їх гостина, що день бенкети, моз весїлля. Кот. — Родовід Голятовського на учтї в с. Миколаї. Л. В. — Любитель пировъ = бенкетарь.

Писа́ніе = 1. писа́ння.
2. письмо́.

Пи́саный = 1. пи́саний.
2. розпальо́ваний.

Писарѝшка = писарчу́к. С. З. Л.

Пи́сарская = писа́рня (д. під сл. Канцеля́рія).

Пи́сарскій = писарський. — П. до́лжность = писа́рство. — Пробув на писарстві шість років.

Пи́сарша = пи́сарьша, писари́ха (С. З.).

Пи́сарь = пи́сарь (Лїв.), пи́сар (Прав.), сина його — писаре́нко, дочка — писарі́вна, убогий або молодий помічник — писарчу́к, писарча́, мн. — писарчуки́, писарча́та. — Пи́саремъ быть = писарюва́ти. — Наш писар у нас уже сїм год писарює, то знає, в кого в що взяти, а з кого нї. Чайч. — Тут за столом повно писарчат; пишуть усе, аж пера риплять. Кн.

Писа́тель, ница = писа́тель, ка, письме́нник, ця, або який — письма́к, писа́ка, остання слово вживають ся иноді і в похвалу, на пр. О! з його добрий писа́ка! — Писа́тель иконъ = маля́р, або який — богомаз.

Пи́сать, ся = 1. писа́ти, ся, погано — каля́кати (Ос.), дря́пати, шкря́бати. — Так перо пише, як муха дише. н. пр. — Дрипає як курка.
2. малюва́ти, ся.

Писе́цъ = д. Пи́сарь.

Пискарь, риба Cyprinus gobio = писка́рь (С. З.), пічку́р, пічкуре́ць.

Пи́скать, пи́скнуть = пищати́, пи́скнути.

Пискотня́ = писк, пи́скнява (С. З.), пискотня́.

Пискулька = пи́щик. С. З.

Пискунъ, нья = пискун, ха.

Пистолѣтный = пистольний.

Пистолѣтъ = пистоль (С. Л.), пистоля. — Ой не вспів козак Перебийніс на могилу злїзти, та як узяв дзюра, та узяв малий з пистоля палити. н. д.

Пи́сьлька = письу́лька, ка́рточка, цедýлка, цедýлочка.

Письцо́вый = писарський.

Писчебума́жный = папіро́вий. — П. фа́брика = папі́рня. С. З.

Пи́счій = писа́льний, писарський. — Пи́счая бума́га = папі́р, папе́р, бомба́га, писарський папі́р. — Писарського паперу нема у мене. є, та тільки не писарський, а той, що на квітки. Кн. — Д. ще під сл. Бума́га.

Пи́сьменность = письме́нство.

Пи́сьменный = 1. руко́писний, пи́саний.
2. писарський.
3. листо́вний, листовий, письмо́вний. — Зсилання листопого, ні словесного не вміє. Брюховец. С. З. — Учав просить указу листовного. Кост. Мазепа. — Листовне повідомити. Київ. Ст. — Нехай би був письмовно подав звістку. Кн.

Письмецо́ = листо́к, письме́чко і д. Пису́лька.

Письмо́ = 1. письмо́ (С. Л.). лист. — Чи письма писати, до милої слати? н. п. — Чи до неї лист писати, чи до неї мандрувати? н. п. — А ще од своїх рук листи писав, до Василя Молдавського посилав. н. д. — Гей сїв Сава в кінці стола дрібні листи пише. н. п. — Отвѣтное письмо́ = о́дв(від)пис, о́дписка, відвість, відповідь (д. під сл. Отвѣтъ). — Открытое письмо́ = одве́ртий, отво́ристий лист (С. З. Л.).
2. писа́ння, письмо́.

Письмоводецъ, письмоводи́тель = д. Пи́сарь.

Письмоно́сецъ = пошта́рь, листоно́ша. — Раз у ранці, ледве сонце встало, листоноша лист приніс дрібненький. Ст. С.

Пита́ніе = годува́ння, харчува́ння.

Пита́тель = корми́тель, годува́льник (Чайч.), питомий.

Пита́тельница = 1. корми́телька, пито́мка (С. З.).
2. ма́мка.

Пита́тельность = си́тність, си́ток. — Не ситна твоя картопля: їси її скільки, живіт надме, а ситку у неї не має. Кн.

Пита́тельный = си́тний (С. З. Л.), тра(е)вний (С. Л. Ш.), харчовий, про пашу — пашний. — Оця картопля так так що ситна! Зъїси — і чуеш силу. Кн.

Пита́ть, ся = годува́ти (С. Аф. З. Л.), харчува́ти (С. З.), живи́ти, ся. — Земля всїх годує і людину і рослину. Кн. (Пр. ще д. під сл. Корми́ть). — Пита́ть довѣріе = ма́ти віру (до кого), ня́ти віри, дійма́ти віри (кому). — Не йме йому віри. Граб. — Віри не дійматоу. Г. Бар. — П. надѣжду = ма́ти, живи́ти, голу́бити надію. — На сина голубяла надію, вітер її розвіяв по

чужому полю. Кп. — **П. нéнависть** = **нá-ти непáвисть, нена́видíти.** — **Питáться надéждою** = сподíвáти ся, покладáти надíю.

Питéйный = 1. **питнúй.** — Питний мед. 2. **трупкóвúй.** С. Ш. — **Питéйный домъ** = шинóк, шинк. С. З.

Питóмецъ, питóмица = вихованéць, годованéць, янка. — Ніженський лицей дав Україні чимало годованців. Кп. — Дітей Біг-ма! Отсе сирітка — наша годованка. Кп. Д. ще під сл. **Воспúтанникъ, ца.**

Питóмникъ = шкíлка (Степ. О.), садíбня, розсáдник.

Питýхъ = питéць, питýн (Харьк. Чайч.).

Пить = пúти, здр. — пúточки, пúтоньки (С. З. Л.), багато з жадобою — дýдлити, жлýктити, лигáти, черкáти, цмýлити (К. Ч. Р.), хлистáти (С. Л.), ковтками — ковтáти, ґóльґати, чарками багато і часто — чаркувáти, просто з великої посудн, на пр. воду з відра, горілку з пляшки — нáхильцí, нáхильцем, нáхилки пити (С. Л.). — Питочки вона не хоче, їстки не береть ся. Макар. — Як то рідну матінку зоставить? Хто їй питочки і їсти без мене поставить? Макар. — Горілку, мед не чаркою, поставцем черкає. К. Ш. — Ой прошу вас, миле братти, не бийте, ой куплю вам цебер меду — нахильцí пийте. н. п. — **Пить круговýю** = кружáти, кругля́ти (С. З.), кружля́ти. — Зевес тодí кружав сивуху і оселедцем заїдав. Кот. — Журба в шинку мед-горілку поставцем кружала. К. Ш. — **Пить гóрькую чáшу** = бідувáти. — **Пить гóрькую, пить нёртвую чáшу** = без прóсипу пúти. — **Пить къ кому́ лúбо** = пúти до кóго, прилúвáти. — Не кажи: здоров! Не до тебе пьють. н. пр. — Козак до Ляха горілкою прилúвав, сякянцею межи очі морська. н. д.

Питьё = 1. пиття́ (С. Л.), питвó, нáпій, питéння, за-для худоби — пíйло (С. Л.). — Не до їжі, не до питва, пане; мене хíбаки вдовольнило лихо, а вином начастувала скрута. Ст. С. (Д. ще під сл. **Напúтокъ**). — **Волшéбное питьё** = дання́ (д. під сл. **Напúтокъ**). — **Гóдный для питья́** = питнúй, гóжий.

2. пиття́.

Питьевóй = питнúй. — У мене питний мед. Хар. Чайч.

Пихáніе = пиха́ння.

Пихáть, пихнýть = пхáти, штýрхати (С. З.), тручáти (С. Ш.), пхнýти, штурхнýти, тúснути. — Куди пхайте, то пхайте, аби не до хати. н. пр. — Свій своїому добра не мислить: як побачить на сухому, то в болото тисне. н. пр. — Дурня на голову тручай, а він на ноги паде. пр.

Пúхта, рос. Pinus, abies sibirica = свúрка, свúркове дéрево, шмéрка. С. Ан.

Пúчкать = пхáти, напхáти.

Пичýга, пичýжка = птáшка, птáшечка.

Пúшка, пт. Motacilla = трясогýзка, трясúхвостка. С. Ш.

Пúща = їжа (С. Л.), їдá (С. Л.), харч, харчí (С. З.), стрáва (С. З.), потрáва і д. **Кýшанье.** — **Пúща холóдная, не варёная** = сирова́ харч. Чайч. — У їх їжа така, що дай Боже і всякому. Кп. — Яка харч, така й робота. н. пр. — Набрав він собі харчі на три дні, та й пішов. н. к. — Д. ще під сл. **Кýшанье.**

Пищáль = 1. сáмопал, пищáль, пищáлка (С. Ж.). — Пищаль семиядення. н. д.

2. сопíлка, дýдка, дýдочка; пúщик.

3. писáк (у колíсників для обточування ступиць).

Пищáльникъ, ца, рос. Sambucus racemosa L. = червóна бузинá. С. Ан.

Пищáть = пищáти, пискотíти (С. Л.), дуже тоненько — пíкати, пíпікати.

Пищеварéніе = харчовáріння, травíння.

Пищеварúтельный = харчовáрístий.

Пищóкъ = д. **Вáбикъ** 1.

Пищýха = зьв. Lepus alpinus, Pall. — заєць гірський, пт. Certhia familiaris — коваль. С. Жел.

Піáно, піанíссимо, муз. = тúхо, пома́лу, дýже пома́лу. — Помалу, малу, чумаче, грай, не вражи мого серденька вирай. н. п.

Піóнъ, рос. Paeonia officinalis Retz. = пивóнія. С. Ан.

Пúявица, пúявка, Hirudo medicinalis = п'я́вка.

Плáваніе = плав (С. З.), плáвання, плавбá. — Утíнка на плаву. н. п. — Не скрізь Дніпром плавба безпечна: на порогах... Кв.

Плáватель = плавéць.

Плáвательный = плúвний. — **Плáвательная перепóнка, п. пéрья** = д. під сл. **Перепóнка** (у птиць) і під сл. **Перó.**

Плáвать = плáвати, плúвати, витягуючи руки поверх води — сажня́ми плáвати. — Ой у полі озеречко, там плавало відеречко. н. п.

Плáвень = плáвень, плав. — Тепер селезень і утíнка сидять на одну плавýта їдять раску. н. п.

Плавúленный завóдъ = топлéнна (С. Жел. Ш.), гамáрня (Вол.). — **П. искýство** = топля́рство (С. Пар.), гамáрство.

Плавíльня = топíльня (С. Пар.), гамáрня.
Плавíльщикъ = гамáрник.
Плáвить = 1. гнáти, сплавлятú. — Плавив ся плоти платя по Дніпру.
2. топúти (С. Ш.), розтопляти. — З нас деруть ремінь, а з їх бувало й лій топили. Б. Ш.
Плáвка = 1. сплав (водою).
2. тóплення. С. Ш.
Плáвкій = розтóпистий. С. Пар.
Плáвкость = ровтóпистість. С. Пар.
Плавлéніе = д. Плáвка 2.
Плáвный, но = рівний, но, легкúй, ко, плавнúй, но (С. Жел.), плáвний (С. Жел.), плавкúй, плáвко, плавкúш (С. Л.). — Легка хода. — Плавна бесіда. Фр. — Гарно читає: виразно, плавко. Кн.
Плáвность = плáвність. С. Жел.
Плáкальщикъ, ца = плакýн, плáчка, плáчниця (С. Жел. Пар).
Плáканіе = плáкання, плач.
Плакáть = пáшпорт.
Плáкать = плáкати, сильно — ридáти, хлипаючи — хлúпати, голосячи — голосúти, в резон — ревíти, грубо — рý(ю)хати, рý(ю)хати, тихенько — пхúкати, слúзити, кúснути. — Вона плаче і ридає, свою долю проклинає. н. п. — Голосить на всю улицю. — Не румсай, доню! Пожаль ся сліз. Кн. — Не румсай — сльози не вода. — Питають у мене: чого я румсала? Чого очі зарумсані? Кн. — Не слúнь, Паньку, і не журись. Гул. Ар. — А воно стоїть у куточку і пхикає. н. о.
Плáкаться = жалкувáти ся, бíдкати ся, нарікáти (на кого).
Плáкса = плáкса (сп. р.), плаксíй, плаксýха, плаксíйка, рю́ма, рю́мса (сп. р.), рéва (сп. р.), пю́ня, тонкосліза (С. Ш.), рýмса. — Така плаксíйка, в чого, нічого, все плаче. Ман. — Годі тобі, румса! Тільки й знаєш, що плачеш. Кн.
Плаксúвый = плаксúвий, плачлúвий, ревлúвий, ну(ю)нявий і д. Плáкса. — Таке воно у нас пупяве; не так глянь на його — зараз і плаче... тонкосліза. Кн.
Плакýнъ = рос. Lythrum salicaria L. — залізняк чóрний, залізняк червóний, твердяк, польові васúльки, вербá травá, підберéжник, плакýн, Epilobium angustifolium L. — дúкий льон, льонóк. С. Ак.
Плакýша = д. Клакýша.
Плакенúстый = полумъяниcтий, полонінúстий.
Плáкенный, но = 1. полумъяний, полóнинний. — Так і обдало усю хату полумяним сьвітом. Кн.
2. палкúй, пальóний. — Ми бачили не дїда, а пальоного парубка. Кн. — Як пальоно ми цїлували ся! Здаєть ся а під тих поцїлунків було полумъяно. Кн.
Плáкень, плáкня = полумья, полóнинь (С. Жел. Пар.), сине — жéврій. — Полумъем бъе від його. Кн. — Головешки то там то сим тлїють і полумъя буває блисне, як вітер повіє. Аф.
Плакенéть = палáти, палахтїти, палахкотїти. — Стіг сіна палав навкруги. Кн. — Серце її палало огнем кохання. Кн. — Мов та сьвічка, що палахкотїла перед ним широким полумъям. Бар.
Плáкня = д. Плáкень.
Планéта = планúда. С. Л. — І догадїлись люди, що иньші зірки ходять округи тих нерухомих зірок і прозвали їх ходячими зірками або планидами. Де-що про Сьв. В.
Планéтный = планúдний.
Планировáть = 1. рівняти, вирівнювати.
2. розбивáти по плáну, планувáти.
Плáнка = планúця.
Плановóй = плановúй.
Плантáція = плантáція. — Бакчевáя п. = баштáя (д. Бакчá). — Свекловúчная п. = буряшник. — Табáчная п. = тютюнúще.
Плáнъ = план, плант.
Пластáть = платáти, карбувáти. — Тіло козацьке карбували, у чисте поле розпидали. н. п.
Пластúна = плáстúна, в колодязї — зрýбина, цямрина, в мості — мостúна, мóстиця.
Пластовáть = д. Пластáть.
Пластовóй = скúбчатий.
Пластъ = скúба, шар (С. Жел.), ряд, верствá (С. Жел. Пар.), як лопатою копнуть — штих (Ман.). — Зняв верхній шар землї, а там глина. — Зняли один шар, другий, а з під третього й вода рапула. Кн. — Пахи на чотири штихи. н. пр.
Плáстырь = плáстирь, пóлїнка, плáстир (С. Пар.).
Плáта = 1. платїж, оплáта, вúплата, рóзплатка.
2. плáта, заплáта (С. Ж.), платня́ (Гал.), за давнє по небіщику — подзвíння (С. З. Ос.), за образу — безчéстя, за находку — перéйма, за колодку на масницї — поколóдне, в нового члена якого товариства — вступнé, вписовé, дальше — вкладка (С. З. Ф. д. ще під сл. Взносъ), за поміч хлїба

зерно́м — ро́змір, мірчу́к, проме́л, за кватирю — комі́рне́ (С. Жел.), за землю грошима — ра́та, чинш (С, З.), снопами — скі́пщина (С. З.), зерном як сіють — прі́сів, прі́сівок, жінці після родин, як виходить вперше — виводне́, за випас худоби — рогове́ (С. З.), за переїзд через міст — мостове́ (С. З.). — Нехай воно йому на подзвінне буде. п. пр. — Заплатив безчестя три карбованця. — Хто найде чіпця моєї жінки — перейма буде кварта горілки. п. п. — Чинші і всякі плати мають давати подданї. С. З. — Жеби рата дорочная до скарбу належная була вистачена. Самойлович. С. З. — Брали мостового по пів золотого. п. д. — **За пла́ту** = пла́тно. — **Пла́та вперед** = з горй.

Платёжный = платіжний, пла́тний.

Платёжъ = платіж, опла́та.

Платёльщикъ, ца = пла́тник, ця. С. Жел.

Платі́ть, заплати́ть = 1. платити́, заплати́ти, довг — верта́ти, віддава́ти, бу́ти пла́тним, верну́ти, віддати (позичку). — Бувши винним, треба буть і платним. п. пр. 2. від(од)дя́чувати, оддя́чити.

Плати́ть, запла́тить = лата́ти, залата́ти. — Залатав свиту.

Плато́къ, плато́чекъ = ху́стка, хусти́на, хусти́нка, ху́сточка (С. З. Л.), з полотна — ширйна, ширйночка (Гал. С. З. Жел.). — Дарувала шиту шовкову хустину, щоб згадував на чужині. К. Ш. — Тоді й мене хрестили, як є що в хустині. п. пр. — Ой дай мені, моя мати, шовкову хустину — най я вийду на улицю на час, на годину. п. п. — Хусточка ж моя, шовкована! Чи на те ж тебе я заробляла, щоб нелюбу, та й не милому та Її й почіпляла? п. п. — Дівка ширйночку шие. п. п.

Плато́чный = хустковий.

Пла́тье = 1. оде́жа, о́дїж, оде́жина, убір, убра́ння, пла́ття, літне — літни́к, сукняне — сукма́н, сукма́на, су́кня (С. З.). — Єдні сукню королевську, другі за руку хватаючи, цілували. Л. В. (Д. під сл. Одёжа). 2. пла́ття, су́кня (С. З. Л. Прав.), в жарт — плахі́ття. — На дівочках добре плаття, а на парубках усе шмаття. п. п. — Горда та пишна в зеленій сукні ходить, цареві, королеві голови не склонить. п. п. — Ой чого ти, Лемерівно, у свиті йдеш, а чи в мене дорогих сукнів не маєш? п. п. — Моя дочка як панночка — на лицю біленька, на ній сукні дорогі — сама молоденька. п. п. Под. — Її шовкова сукня зашелестіла, як посохле листя. Бар.

Пла́тьецо = пла́ттячко, су́кенка.

Платяно́е = д. Менструа́ція.

Платяно́й = оде́жний.

Плау́нъ, рос. Lycopodium clavatum = дереза́. С. Ан.

Плаха = коло́да, коло́дка (С. Пар.), на котрій рубають дрова — дрівітня. (Нонс.)

Плацъ = плац, плян, майда́н. — Ой як вийдем на майда́н та вдарим в барабан. п. п.

Плаче́вный, но = 1. плачли́вий, во (С. З.); бідола́шний, жалібний, но. — З жалобою моєю плачливою. Л. В. — Судила ся їй доля плачлива: з пъяницею побрала ся. Ка. 2. журни́й, смутни́й, но, тужли́вий, во, жалібний, но. — Смутна голос.

Плаче́ніе = лата́ння, залата́вання.

Плачей = д. Плака́льщица і Пла́кса.

Плаче́ный = ла́таний, пола́таний. — Латана свита.

Плачли́вый = д. Плаке́вый.

Плачъ = плач, голосний — голосі́ння (С. Л.), сильний — рида́ння, надто голосний — леме́нт (С. Ж.), довгий — ру́(ю)кання.

Плашкотъ = ба́рка.

Плашня́ = плазо́м, ле́жма́, лежмо́, лігва́, ле́жніть, ле́зьма. С. Жел. Пар.

Плащани́ца = плащани́ця.

Плащъ = плащ (С. Жел. Л.), коре́я (К. Ч. Р.), гуцульський — сарла́к (Федьк.), д. пі під сл. Епанча́. — Шевченко накинув його своїм плащем. Кн.

Плева́ = 1. пліва́, пліва. 2. поло́ва (д. Мякина).

Плева́ка = плюва́ка, плюва́чка.

Плева́льникъ, ца = плюва́льниця.

Плеваніе = плюва́ння.

Плева́ть, ся, плю́нуть, ся = плюва́ти, плю́нути, ся.

Плевелъ, плевелы = 1. рос. Lolium L. — мітлиця. 2. поло́ва (д. Мякина).

Плево́къ = 1. плюво́к, харкотиння. 2. червячо́к, в ко́трого вшидо́жують ся му́ха.

Плёвый = мізе́рний, пікче́мний.

Племени́тый = сімяни́стий. (Пр. д. під сл. Плодови́тый).

Пле́мя = 1. пле́мъя, пліма, племе́, наро́д. — Не на наше племя лиже сорок тій неволі. Ос. 2. рід, поколі́ння, плід (С. З.), пле́мя, пліма, нащадок (С. З.), нащадки, заливо — ко́дло (С. З. Л.). — Поколінна поколінню об тобі розкаже — і твоя, кобзарю, слава не вмре, не поляже. Ос. — Ні ру, ні плоду. Кр. — Кляне твій рід і плід.

Племя́нникъ = небо́ж (С. З. Л.), небі́ж (С. Л.), племе́(і)нникъ, по братові — брата́нич, брата́нчик (С. Ш.), синове́ць (С. З.), по сестрі — се́стрич, сестре́нець (С. З.), се́стрінець (Л. Ком.). — Сонко заслухавши вісне о ізміні сестренця свого Юрася Хмельницького. Л. В.

Племя́нница = небо́га (С. З. Л.), здр. небі́жка, племе́(і)нница, по братові — брата́нчка, синови́ця, по сестрі — сестри́чна, сестрі́нниця.

Племя́нниковъ = небо́жів.

Племя́нничій = небо́гів, небо́жів.

Племенно́й = племі́нний. — **Племенно́й быкъ** = бугай. — **П. жеребе́цъ, бо́ровъ** = ста́дник. С. З.

Плесна́ = 1. ска́за, щерби́нка (на пр. на каркорі, на металю).

2. пліва́, здр. пліва́, на молоці — шку́рка, кожушо́к.

Плеснёстый = щербинова́тий.

Плёнка, плёночка = д. Плена́ 2.

Плесканіе = плю́скання, плюск, хлю́пання.

Плескáть, ся, плеснýть, ся = 1. плю́скати, ся, плюскотіти, хлю́пати, ся, хлюпотіти, хлюпоскáти, ся, хлюпостáти, ся (Ос.), плюснýти, хлюпнýти, ся. — Дитина плюскається ся в воді ручепятами. Кн. — Хлюпощуться качаточка поміж осокою. К. Ш.

2. плескáти (С. З.), ля́пати, плеснýти, ля́пнути (в долоні). — Іде малий та в долоні плеще. н. п.

Плескъ = д. Плескáніе.

Плёскъ = хвіст з перо́х у великих риб.

Плесна́, Melatorsus = плє́сно (С. Жел.), плесно́ватая = плє́сно (С. Жел.), пляснá (Нік.) — ве[illegible] частина ступні.

Плеснýть, ся = д. Плескáть, ся.

Плести́, плесть, сплесть, ся = 1. плести́, сплести, ся. — Сплів батіг.

2. плести́ ся, вити ся, обвивáти, обповивáти, обповити. — Чи не той то хміль, що по тичині вється ся? н. п. (Д. ще під ся. Обвивáть, ся).

3. плёскати і т. д. д. Болтúть 3. — З тебе усе село буде сьміятись, коли будеш отаке плескать. н. о. Гр. Чайч.

Плестúся = плéнтати ся (С. З.), волокти́ ся (С. Л.), тягти́ ся (С. Л.), чвалáти (С. Л.), телéпати ся (С. Ш.), тíпати ся, плуганати ся, плужити ся. — Воно поміж людьми плентається, то й бачило довгі. Г. Барв. — Вони тихо плентались дорогою. Лев. — Дехто він плентав ся чужими шляхами. Ки. — Розпитав кудою йти і поплентав ся. Кн. (Д. ще під сл. Брести́).

Плесь = хлюп, плюсь. — Пливе човен води повен, та все хлюп, хлюп. н. п.

Плетéльщикъ, ца = плетíй, ка (С. Жел.), кошíків — кошикáрь (С. Жел.).

Плетéніе = плетíння, весільного вінка — вінкоплéтини.

Плетенúца, плетёнка = плетенúця, кóшик, кошóвка і т. д. д. Корзúна.

Плетёный = плéтений.

Плетéнь = плетíнь, пліт, тин (С. Л. Ш.), тинóк, лíса, лíска (С. Л.), покриття на йому — острíшок, острíшина, накидане гною — загáта, поперешній — перетúнок, місце, де перелазять — перелúз, місце коло тину — перетíнок. у воді для лову риби — їз, їзóк. — Поплели навкруги плетні, а проїхати й нікуди. Кн. — Циган свою за пліт волочить та ще хвалить. п. пр. — Вчепив ся, як слíпий плота. н. пр. — З доброго плота добрий і кіл п. пр. — Близько двору коло плота поглядаю на ворота. Руд. — Ой як би я волів мала, то б такими козаками плоти підпирала. н. п. — Живе, як сорока на тину — хто йде, сполохне. н. пр. — Хоч з чипами та попід тинами. н. пр. — Хоч бий, хоч лай, тільки через тин не кидай. н. п. — Через низький тин усі собаки скачуть н. пр. — З улиці лíса добра, нова, торік городив її. Кн. — Сидить півень на загаті, крикнув: кукуріку! н. п. — Як би міні не тини та не перетинки, ходив би я до дівчини що день, що годинки. н. п. — За поповим перелазом там стояло троє разом. н. п. — Стáвить плетéнь = тинúти (С. Ш.).

Плетешóкъ = 1. пáсмо, стáлька (С. З.) — Заплела косу у три стальки.

2. шнур, шнурóк.

Плетéй = плетíйка.

Плетнёвый = плéтений. — **Плетнёвая изгорода** = д. Плетéнь.

Плеть, плётка = 1. з прядива — пліть, батíг, батíжóк (С. Ш.), пу́га, пу́жка (Ос.), з ременя — карбáч, малахáй, канчу́к, товста і коротка — нагáй, нагáйка, з трьома кінцями — тройчáтка (С. Ш.). — Та взяв милий дротяную пліть, та й став милу у плеченьки гріть. н. п. — Та взяв милий дротяну нагайку, та бив жінку з вечера до ранку. н. п. — В руках нагайський малахай. н. о. (Д. ще під сл. Нагáйка). — Плéтью óбуха не перешибёшь = головою му́ра не пробъеш. н. пр.

2. гу́дина, огу́дина (С. З.), зб. — óгуд

(С. З.), огýдиння, на пр. у огірків, кавунів і дынь.

Плéха = д. **Непотрéбница.**

Плечевóй = плéчний. С. Жел. — **Плечевáя кость** = цівка. Чайч.

Плечúстый = плечáтий, плечáстий, плечúстий. С. Жел.

Плечнóй = д. **Плечевóй.**

Плечó, здр. **плéчико**, поб. **плечúще** = 1. **плечé**, здр. плеченя, тко, мн. **плéченьки, плечúці, рáмо** (С. З. Л.). — **Плечó съ плечéмъ** = попліч (С. З.), óпліч (С. Л.), пліч-о-пліч (С. Л.). — Івась Коновченко тее зачувае, велику радість має, з полковником поплеч сідае. н. д. — **Черезъ плечó** = позплеч. — **Говорúть съ плечá** = необміркувáвши.

2. лопáтка. — Купив лопатку телятини.

Плейды, сузірра = волосожáр (С. З. Л.) квóчка (С. Л.), квóчка з курчáтами.

Плúнтусъ = плúнтус, лúштва.

Плитá = 1. плитнúк (камінь).

2. плúта, плúтка, тáфля, тáхля (С. Ш.).

Плúтный = плитóвий, плитнякóвий.

Пловéцъ = д. **Плúватель.**

Пловýчій = плывýчий. — **П. костъ** = живúй, наплавнúй міст.

Плóвъ = д. **Пилáвъ.**

Плодúть, ся = плодúти, розводúти, водúти, ся.

Плодовúтость = плíдність, плодючість, родовúтість, родючість. С. Жел.

Плодовúтый, то = про рослину і тварь — плíдний, но (С. Ж. Жел.), про тварь — сіменúстий, плодóчий (С. Жел.). плодлúвий (С. Жел.), плíдлúвий, родовúтий, про дерево ще — родюче, про землю, країну — родюча (С. Л.), хлíборóдна, хлíбна, хлíбодáйна, врожáйна, урожáйна (С. Ш.), тýчна, про кішку, вівцю — котюча, про свиню — порóслива (С. Л.). — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають. н. пр. — Плідна матка. С. Жел. — Корови добрі на молоко і сімениті — що весни по телятку. Кн. — Чи не свиня ж була; тричі на рік з поросятами, та коли не 12, так 10, така сімениста. Кн. — Родюча земля. С. Л. — Ся країна славна спокон віку родючою землею. Бар. О. — Земля хоч супісок, а проте родюча. Кн.

Плодóвый = плодовúй, овочéвий, овощóвий. — Хто б шляхтичу сад овощовий потряс. С. Л.

Плодонагнáніе = вúплив. — З баби і з матері вона тим жила, що виплини робила: дасть дання на виплини і виплина дитяч жертва. Кн.

Плодоносúный = д. **Плодовúтый.** (Про жінк і дерева).

Плодоперемíнный = плодозмíнний.

Плодорóдіе = урожáйність (С. Ш. Жел.) родючість (С. Жел.) і д. **Плодовúтость.**

Плодорóдный = урожáйний і т. д. д. **Плодовúтый** (про землю).

Плодъ = плíд, óвоч, óвощ, нáрод, восп лений на насіння — насíнник, садовий — садовúна (С. З.), городній — горóдина, огорóдина, зірваний — рванúця, ранúчка; добýток. — Чий корінь, того і плíд. п. пр. Ман. — Який дíд, такий його плíд. п. пр. — Принесíть же овощ достойний покаяния. К. Св. П. — Усяке бо дерево, що не родить доброго овощу, рубають і кидають у огонь. К. Св. П. — Добутки такої переміни стала одірваність інтелігенції од народу. Кн.

Плойть = фалдувáти. С. Ш.

Пломбúровáть = плombувáти.

Плóскій = рíвний, плоскúй (С. Жел.), плáский (С. З.), плескáтий, плескувáтий (С. Л.). — Хто служить з ласки, того пісня плаский. п. пр.

Плосковáтый = плескáтий, плескувáтий.

Плоскогýбцы = обценьки. С. З.

Плоскогóрье = узгíр'я.

Плóскость = 1. плóща (С. Л.), площúна (С. Л. Нік.), площовúна, плащúна (С. З.). — Україна розлягається ся сирізь плащини Куліш. С. З.

2. д. **Нóшлость.**

Плостúть = плющити, розплющувати.

Плотвá, риба Cyprinus idus = плíтка (С. З. Л.), плíточка, особливої породи — краснóпірка. — Коли не з удкою, а з вершою ловив сперва овсяночку, а там дав ся знать ся й плíточкам. Бодянський. С. З.

Плотúна, плотúнка = грéбля, грéбелька, загáта, гáтка. С. З. Л. — В цім гребельку шумлять верби, що я насадила. п. п. — Я бігла через гребельку, вхопила водиці в пельку. п. к.

Плотúть, сплотúть = з'єднúяти, зручúти, з'єднúти, злучúти; збивáти, прибиráти.

Плотúца, плотúчка = д. **Плотвá.**

Плóтникъ = тéсля, тéсляр (С. З. Л. Ш. теслúк, тéсник (С. З.), здр. — тéслик (С. Ш.), тесéльчик (С. Ш.), сокíрник, що робля балки — балúр. — І в договорі ложили, щоб теслі і другі майстрі латинські помогли Троянам достроїть новий город

Бог. — Тесляр на наймичку сною, пеначе за свою дитину, теслю було і струг покине, та й дивить ся. К. Ш. — Ой як ми будем до одної ходити, наймемо собі тесника рамовану зробити. и п. — Ой ішло два теслярики; сікуть-рубають самбір-деревце. а. п. Гал.

Плóтничать = теслюва́ти, майструва́ти, теслярува́ти (С. Ш.).

Плóтничій, плóтническій = тéсельський (С. Ш.), теслярський. — Тесельський цех. С. Ш.

Плóтничество = теслярство, теслéрство. С. Ш.

Плотничный = тéсельський. С. Ш.

Плóтность = щільність, дебéлість.

Плóтный, но = щільний, но (С. Л. Жел.). сущільний, не (С. Л.), дебéлий, ло, про людéй — онáпистий (С. З. Л.), гладкий (С. Л.), тíлистий. — О полудні гребли сíно і в валочи клали щільно. п. п. — Гляньте в середину — яка дебела кленина. Кн. — Щільно причинені двері. Лен. В.

Плотúть = міцнíти, міцнíшати, про чоловіка — гладшати.

Плотовóй = плитовúй.

Плоторóдіе = пóхіть. С. Пар.

Плоторóдливый = похітлúвий.

Плотоя́дець = мясоíд, мясожéрець. С. Жел.

Плотоя́дный = мясожéрний. С. Жел.

Плóтяный = тíлéсний. С. Ш.

Плоть = 1. плит, плíт, ин. плоти́, невеликі з 3—5 дубків — тóрок Мик.

2. для прання — кла́дка.

Плоть = 1. тíло. — Терпи тíло, каюш, чого хíло. п. пр. — **Крáйняя плоть** = залу́ка. С. Жел.

2. плоть, бруд (Херс).

Плохо = погáно (С. Л.), аби́-як, зле, кéпсько, негáрно, не дóбре, не гарáзд, не до ладу́, не до дíла. С. Л. — Погано баба сварне, та ще й довго. п. пр.

Плоховáтый, то = поганéнький, ко, аби́ який, аби́-як, благéнький (С. Аф. Ш.), щенький, невíрненький. — Благенька свита. — Перше було ходить у невірненькій святочній, а тепер на йому жупан. К. З. і Ю. Р.

Плоховéсць, рос. Daphne mezereum L. = д. ще ц. Вовчíй.

Плоховéсоватый = простéнький, простáцький; д. Плоховáтый.

Плохóй = поганий, кéпський (С. З.), блаúй (С. Аф. Ш.), нíршавий, міséрний, аби́-який, який-нéбудь, незнáть який (С. Л.), невíрний. — Кепський господарь, як десять робіт зачинав, жадної не кінчав. п. п. — Благий уже у мене човен. — Блага уже у мене хата. С. Аф. — То в которого не було драної невірної кожушини. п. д. — **Плóхо дéло** = кéпська спрáва; не перéливки. — Грицько зобачив, що кепська справа. п. п. С. З. — Я вже бачу, що не переливки, та навтíкача.

Плохóнекъ, плохóнько = д. Плоховáтый.

Плошáть = 1. гíршати, поганíти, погапíшати.

2. неглядíти, недбáти, хúбити. — **Не плошáй** = бережúсь. — **На Бóга надéйся (уповáй), а самъ не плошáй** = на Бóга покладáй ся, а сáм робúти не цураúй ся. п. пр. (Д. ще під сл. Богъ).

Плóше = гíрше, поганíше. — Йому гíрше стало. — Хоч гíрше, аби иньше. п. пр.

Плóшечный = каганцéвий.

Плошúна = простóта, простáк, плохýта.

Плóшка = каганéць, каганóк. С. З. Л. — Живе, як каганець без лою. п. пр.

Площáдка = 1. д. Плóщадь здр.

2. пóхíст.

Площадной = 1. найдáнний, пляцовúй.

2. базáрьний, неподóбний. — Лається ся неподобними словами. Кр.

Плóщадь = найдáн (С. З. Л.), здр. найдáнчик (С. Л.), плац, пляц, площа. — **Торгóвая плóщадь** = мíсто (С. З.), торгóвиця (С. Ш.), торг, здр. торжóк (С. Ш.), де важиниця — важня́. — До сходу сонця рано-рано у Вифлеємі на майданї лíпшов ся люд. К. Ш. — Ой як вийдемо на майдан, та вдаримо в барабан. п. п. — Рано збудить, оглядíтись не дадуть, перекличуть, до майдану поведуть, стануть вчить. В. Щ. — Стояли в шпиках посредí майдану сíчового. Л. В. — Ватага перейшла на соборний майдан. Пр. — Не велику й не багату чоловік построíв хату, — та й поставив у селí коло мíста на шпилí. В. Щ. — Куди ідеш? на торговицю. С. Ш. — Не хоче коза на торг, так ведуть. п. пр. — Бути козí на торзí п. пр. — Пíпов котик на торжок, купив в N. пиріжок. п. п.

Площáть = д. Плостúть.

Площúца = мандавóшка.

Плуговóй = плуговúй.

Плугодéржка, рос. Ononis spinosa L. = вóвча, бичáча трава́, вовчýг, яглúця, яглúль. С. Ан.

Плугъ = плуг, плужóк, що робить велику борозну — борознúстий. — Плуг складаєть ся з двох частин: 1. плуг, 2. колíшня, колíсня або телíга, телíжка. *Частúни*

плу́га: 1. **градíль** (основа або ричаг плуга), в йому **ко́чит, ко́чик** (Полт.), **кучу́к** (Херс.) — се кілок, за котрий чіпляють тяж, **гужа́** (Полт.) — ремінь або ланцюг, що звязує плуг з колíшнею, і **па́склíи** — клини в градíлї, що держить чересло. 2. **чересло́**, що ріже землю, а в йому **заборозéнки** — кілочки, що регулíрують чересло. 3. **стовба́** — вгвинтне градíль з лемíшем. 4. **жа́бка**, щоб підíймать або опускать градíль. 5. **поли́ця, поли́чка**, що одвертає скибу землї. 6. **лемíш** — підрізує скибу, кíнець його — **перó**. 7. **чепíга** — дві ручки плугові, щоб повертати плуг — **робóча**, де треба одрізувати скибу, і **я́лова** або **гуля́ча**, що йде по борозні. 8. **хвостовúки**, їх два, кожний нарíвно зовуть ся **за́хвíсток**, вони зчíпляють чепíгу з лемíшем, щоб брать глибшу або мíльшу борозну. — Нема над те ремесло, як лемíш та чересло. п. пр. — На весíлля берись, а за чепíгу держись. п. пр. — Гей, гей воли! Чого ж ви стали? Чи поле дуже заросло? Чи лемíша ржа поїла? Чи затупилось чересло. Рудч. — *Частúни колíшні:* 1. **вíсь**, кíнці її — **рукáви**, середина — **плечé**, на нíй залíзні штаби зверху — **стóси**, знизу — **підíсок**, на кíнцї рукавів — **за́гвíздок** або **заколéсник** — кíлочок. 2. **колéсо** одно цíле, а друге без обода — **баранéць**, в йому **ступúця** або **колóдка** або **ма́точина**, а шпицями і залíзним обручем навкруги ступицї — **рúхвою**. 3. **сокирúя** або **тупíрúя** — регулятор для постанови плуга на ширшу або вузчу скибу, в нíй кладеть ся **сокíра**. 4. **ключ**, до котрого чіпляють вíйце, а в йому **крючóк** (Херс.) або **шлю́га** або **начóка** (Полт.), що за його чіпляють вíйце. 5. **вíйцé** — дишель: коли припрягають друге вíйце, то між ними приробляють **скра́клї**. — Всї назви, належачі до плуга, записані Ф. Красицьким в с. Керелівцї в Звенигородщинї і провірені від людей з Полтавщини (село Срíбне) і Херсонщини (с. Переíпори); які були одмíни в останніх — те визначено — Полт. Херс.

Плу́жка = **ру́чка** (скрипки).

Плужни́къ = **лемíш** (д. під сл. **Плугъ**).

Плута́ть, ся = **плу́тати, ся, блука́ти, блудúти, плéнтати ся.**

Плутúшка = **шалага́н, шалапу́т.**

Плу́тня, частíше мн. **плу́тни** = **шахра́йство** (С. З.), **шалапу́тня** (С. З.), **шалапу́тнява** (С. З. Л.), **крутíйство, крута́рство, крутнí, мошéнство.**

Плутова́тый = **шахрува́тий.**

Плутова́ть = **шахрува́ти** (С. Л.), **шахрува́ти, махля́рити, махлюва́ти.**

Плутовскóй = **шахра́йський.**

Плутовствó = д. **Плу́тня.**

Плутъ = **шахра́й** (С. З.), **шалапу́н, плу**га (С. З.); **крутíй.**

Плыть = **плисти́, плúнути**, на спинí — **лíв чéрева.** — **П. вниз по рѣкѣ** = **вниз плисти́, за водóю.** — **Плине** вода повен. п. п. — **По небу блаíтно хмарочки плúне, питай її, брате, куди вони плúне?** І. Г. — **Сльозá за сльозою плúне.**

Плѣнúтель, ница = **чарíвник, ця, чарівни́чепька.** — **Ой ти дíвчина-чарівниця, чепька причарувала моє серденько.** п. п.

Плѣнúтельность = **принáдність.** — **Ум розлив ся по його очах, додаючи їм ще більше принадности.** Фр.

Плѣнúтельный, но = **принáдний, знадлúвий, во, звабливий, во, чарівни́, зала́сний.** — **Ніколи ще зоря любови сила для нього так чудово, так правдиво** Фр. — **І дивить ся всюди усе так звабливо, що тільки б здаєть ся радíв Чайч.** — **Ко та воля** — **залáсна долл.** п. пр.

Плѣня́ть = д. **Плѣня́ть.**

Плѣнникъ, ца = **полоне́ник** (С. Л. Жел.), **полоня́нець, полоняни́й** (С. Жел.), **полоня́нка, бра́нець** (С. Ш.), **бра́нка** (С. Ш.), **невíльник, ця, вя́зень.** — **Ніхто не можеть чоловíкови анí полоненому свого нíчого записати, вольний його не вязнить.** Ст. Л. — **Гей темнíю одмикайте, з бранцíв випускайте.** Кон. — **Меня взяла дíвка бранка сидить собí на коníку.** п. п. — **Гей ти, дíвко-бранко, Марусю полонянко, гуславка, чому ти можеш знати, що у вашій землí за день тепера?** п. д.

Плѣнническій = **невóльницький.**

Плѣнный = **плíнний, полóнний** (С. Жел.) д. **Плѣнникъ.** — **Плѣнные** = **полоня́ні бранцí, невóльники, ясúр** (С. З.). — **Хан у Крим повернув, набравши ясиру.** І. Сир — **Аби здобичами і пенрами не отягчала** Л. В. — **У сьвяту недíлю не сиділи орли на клекотали, як то бідні невольники у тяжкій неволї заплакали.** п. д.

Плѣнъ = **плíн** (С. Жел.), **полóн** (С. Жел.) **невóля, бран.** — **Визволь, Господи! з бідних невольників з тяжкої неволї турецької.** — **Стару неньку зарубали, а молоду в полон взяли.** п. д. — **Чи у бран не брали?** п. д.

Плѣня́ть, плѣнúть = 1. **полонúти,**

лонúти (С. Л.), в невóлю, у брáни забрáти, взяти. — Мале дівча полонили, тільки кісця не вловили. І. Г. — Отця, неньку загубили, мене малу полонили. І. Г.

Я. чарувáти (С. Л.), **надúти, вабúти, очарувáти** (С. Ш.), **причарувáти** (С. З.), **принадúти, привабúти** (С. Л.). — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе плакати мушу. я. п. — Ти принадив мою душу, пригорнув її до себе. К. П.

Пѣсень = цьвіль (С. З.), на кружках у діжках — плісня́вка. Лев. — Уся стіна цьвіллю взялась. Кн.

Пѣсневѣлый = цьвілúй.

Пѣсневѣть = цьвісти́ (С. Л.), зацьвітáти (С. З.), цьвіллю, мóхом брáтись, обростáти.

Пѣсна = плісня́вка (на плику).

Пѣсень = д. Плѣсень.

Пѣшакъ, плѣшúвецъ = плішúвець (С. Жел.), голохóзько, голомшúвець, шолудúвець, лисáк.

Пѣшúвый = плішúвий (С. Жел.), голохúсий (С. Аф. Жел., З. Л.), голомшúвий, шолудúвий, лúсий, про вівцю — штимувáтий. — Пѣшúвая головá = гúря (Ос.). — Багато, як у голомозого чуприни. п. пр. — Нахмíв ся шолудúвий голомозому. п. пр. — Шолудиве порося і у Петрівку змерзне. п. пр. — Забажала гиря кісничків. п. пр. —

Пѣхáйть = лúсіти, шолудúвіти. — Вже й голов лисіє, а він за дівчатами гайсає. Кн.

Пѣшúна, пѣшь = лúсина, плішúна (С. Жел.), лисúзина (С. Жел.), шóлудї. — Абя голова, а шолуді будуть. п. пр.

Пѣюгáвець = плюгáвець, мúршавець, поганéць.

Пѣюгáвый = плюгáвий, мúршавий, поганúй.

Пѣюю́ть = д. Плевáть.

Пѣсна = д. Плесна́.

Пѣсунúкъ, рос. Stieta pulmonacea Ach. = дубóва лáпа. С. Ан.

Пѣхúть = д. Плостúть.

Пѣщь, рос. Hedera Helix L. = плющ, проскúня (Пол.), повíйка. С. Ан.

Пѣщáть = танцювáти, таньцювáти (С. Ш.), гопáти (С. Ш.), гопака — гопцювáти. — Не танцювати, а робити і лихо навчить. Ном. — Рітуть скрипки і бандура! Дівчата танцювать. Гул. Ар.

Пѣсть = тáнець, тáнці, тáньці. С. Ш. — Ой, грай, такі й таньці! — позбивали чоботи. п. пр.

Пѣсунья, пляса́нья = танцюрúстий, таньцюрúстий, таньцюрúста, таньцюрúстка, танéчница, таньцю́ра (сп. р.). — С. Ш. Л. — Ледачій танечниці і хварих на заваді. п. пр.

Плясовóй = танéшний, до тáнцю. — Заграйте якої небудь до танцю.

Пневматúческій = пневматúчний. — **П. машúна** = духовá машúна.

Пúстый = пенякувáтий.

По = по, до, з, за (на питання: по чому? по що, по кого? по кім, по чім?). — По синьому морю. — Робити по закону. — До смерти тебе не забуду. — Вода дойшла до мосту. С. Л. — Пішов би я в хіс по дрова — в мене жінка чорноброва. п. п. — Дівчинонька по гриби ходила. п. п. — Пішла на базарь по нитки. — Пішов по лікаря. — Плачо за братом. — Не суди мене з очей, суди з плечей. п. пр. — **Идти́ по́ полю, по́ лѣсу** = йти́ полем, лісом, гáєм. — Чорнобрива дівчинонька ходи гаєм плаче. п. п. — **Сдѣлалъ по его́ совѣту** = зробúв за його́ порáдою, як він рáдив. — **По дѣлу** = за дíлом. — Тату! ось до вас чоловік прийшов за дíлом. Кр. — **По ошúбкѣ** = черéз помúлку, помилúвшись (Чайч.). — **По э́тому дѣлу** = в сій справі. — **Нѣмецъ по происхожде́нію** = Німець з ро́ду, ро́дом. — **По о́бщему согла́сію** = за спільною згóдою. — **По мúлости ба́рской** = з ла́ски па́ньської. — **По не́нависти ко мнѣ** = з непáвисти до мéне. — **По мо́ему мнѣ́нію** = на мою́ дýмку. — **По несогла́сію** = черéз незгóду. — Через незгоду всі пропали, самі себе знищували, п. Мазепина. — **Родúя по женѣ́** = ро́дич через жíнку, по жíнці. — **Скуча́ть по женѣ́** = за жíнкою нýдитись. — **Вздыха́ть по не́й** = зітхáти за нéю. — Кого кохає, за тим і зітхає. п. пр. — **Выстрѣ́лить по ко́мъ** = стрéлити на кóго.

Поалѣ́ть = почервонíти, зчервонíти.

Поáхать = поóхкати.

Побáбничать = побабувáти, побáбити. — Побабувала років скільки, та й кинула.

Побагровѣ́ть = почервонíти, зчервонíти.

Побáиваться = боя́ти ся (трохи) — Вона таки боїть ся трохи свого чоловіка.

Побалабóнить = побазíкати; подзвонúти, потелéнькати.

Побалагýрить = побалáкати, побазíкати.

Побаламýтить = побаламýтити, покаламýтити.

Побáливать = болíти (часом, трохи), недýгувати. — Голова часом болить.

Побало́вать = 1. побалу́вати ся, попусту́вати, погра́ти ся. — Побалував ся трохи, пора й за книжки.
2. побалу́вати, попе́стити, пока́зати (кого).

Побалтывать = 1. сколо́чувати, колоти́ти (по троху або часами).
2. бала́кати, белькота́ти. — Дитина починає вже белькотати.

Поба́нить = поба́нити, помо́ити.

Побарабо́шить = покуйо́вдити, покудо́вчити і т. д. д. Бараба́шить.

Побарахтаться = пововту́шити ся, побо́рсати ся; поборіка́ти ся.

Поба́риться = запанї́ти, попанї́ти. — Сидить мила — запанїла, чорт ма дров ві́ поля́ка. н. п.

Поба́реки = по па́нському, як пан.

Поба́рствовать = попану́вати.

Побарышничать = побаришува́ти, погандлюва́ти.

Побасе́нка = побре́хе́нька. С. Л. Кв.

Побаю́кать = полю́ляти, полюлю́кати, поколиха́ти, поколиса́ти.

Поба́ять = побала́кати.

Побездѣльничать = побайдикува́ти, поледарюва́ти, прогуля́ти (де-яку годину).

Побеспоко́ить, ся = потурбува́ти, ся (С. Л., поклопота́ти, ся.

Поберега́ть, ся = берегти́, стерегти́, ся.

Побере́жникъ = бере́говий вітер.

Побере́жный = бере́гови́й, прибере́жний. — **П. жи́тель** = бережа́нин. — Усї бережане змагають ся проти його волї. Кн

Побере́жье = бе́рег, прибере́жжя.

Побере́чь, ся = поберегти́, ся, постерегти, ся, поглядї́ти, пошанува́ти, попильнува́ти (С. З.). — Пошануй худобу раз, вона тебе десять раз пошанує. н. пр.

Побесѣдовать = побала́кати (С. З.), порозмовля́ти.

Побива́ть, побить = побива́ти, побити, попобити, хворостяною — хльо́сту да́ти, почухра́ти, палицею — поломачити, посуду — потовкти́, хлїб, траву — потоло́чити, трохи — поколо́шкати. — Попобив його добре та й пустив. Чайч. — Потовк горшки й миски. — Грид поколошкав трохи хлїб. Чайч. — Ще й мінї він ребра поломачив. Гр. Чайч.

Побира́ть = забіра́ти, забра́ти, взя́ти. — Чортъ тебя́ побери́ = нехай тебе́ чорти візьмуть.

Побира́ться = старцюва́ти, просити милостиню, попід ві́кониу ходи́ти.

Побироха = прошак і д. Нищій.

Поби́ть = д. Побива́ть.

Побла́говѣстить = подзвони́ти.

Поблагодари́ть = поди́кувати. — Вставте, бояре, вставьте, шапочки поздіймі і подякуйте. н. п. — Подякував за хлїб, сіль і за науку добрим людям. К. Ш. — Хлїбороб уклонив ся бабі, подякував і поїхав. н. к. Гр. Чайч.

Поблагопрія́тствовать = погоди́ти, пощастити, поспріяти. — І розмір ся у маченько, доля погодила: дванадцять волів має та ще й грошей силу. Мон. — Погодив мінї Бог і на сей рік: почав жиратись. О. Ст. — Спасибі попам! поспр мінї придбати обложок. Кн.

Поблажа́ть = потура́ти. С. З. Л. — Не турай дитині. С. З. — Не потурай жі вона тебе під серце, а ти їй під ніс пер н. пр. — Я своїм парахвіянам не потур кужникові ні по що у зуби тицїта. Ле А козак добре дбає, на жінку не потур жінці віри не дійма. н. д. — Коли у т грошї є, що не скажи, всяк потура, бр ною за правду всяк приймає. Ал. — То дочко, не потурай свекрусі, не мовчи

Поблаже́нствовать = поражува́ти.

Побла́живать, поблажи́ть = дурі́ти, пу тува́ти (часом).

Побла́жка = потура́ння, по́пуск (С. З.

Поблева́ть = поблюва́ти.

Поблёклый = зівъя́лий, зблі́клий (на квітах), полиня́лий (на пр. тканина), зв ні́лий (чоловік).

Поблёкнуть = зблі́кнути (С. З. Л.). в нути, поблі́кнути, полиня́ти, поніді змарні́ти, помарні́ти. — Сині воли поч хають, так саме й корови, біле личенько зблякне, ані чорні брови. н. п. — Пол ля брови, помарніло лично, обсипала ї ра, як перепеличку. н. п. — Всї коні п луговї поніділи, що твоїх и заків у с не видїли. н. п.

Поблестѣть = поблищати, поблїскати.

Поблея́ть = побе́кати, поме́кати і т. п. Блеять.

Поблиста́ть = д. Поблестѣть.

Поблуди́ть = 1. поблука́ти, поблуди потиня́ти ся. — Поблукавши мій Петр та й до дому знов вернувсь. Кот.
2. побахурова́ти, поволочи́ти ся.

Поблужда́ть = д. Поблуди́ть 1.

Поблѣдне́лый = зблі́длий, побілі́лий, полотні́лий. — Сядать Гали в голов брата, дрібні сльози ронить на чол лотнїле брата. Ст. С.

Побѣдить = збі́дити (С. Л.), збі́дніти, побі́дити, побі́літи (С. Л.), як полотно — пополотні́ти (С. Л.). — Побі́дла за віру. К. Ч. Р. — Побі́лів, як крейда, як стіна. н. пр. — Вона вся пополотні́ла з ляку.

Побогатырски = полицáрському.

Побогатѣть = забагатíти, побагáтшати, розбагатíти, розжи́ти ся, про кількох — порозжива́ти ся.

Пободáть = поколóти, побу́цати, побу́цьки.

Пободрíться = побадьори́ти ся, побасува́ти. — Кобиля не така, як Свиридова або Стецькова, що гонів з десять як побасувала, то й поти повідкидали. К. Х.

Побожи́ться = забожи́ти ся, покля́сти ся, заприсягти́. — Готов забожить ся. Кн.

Побóй = побíй. С. Жел. — Ти заплатиш мені за побій. Сп.

Побóище = д. Би́тва.

Поболáть = 1. побóлювати, поколоти́ти, сколоти́ти.

2. побалáкати, побаїкати. С. Л.

3. поколихáти, похитáти, похахáти, подрiґати.

Поболѣть = поболíти, послабува́ти, похворíти, похорува́ти. — Поболить та й перестане. — Бодай же вам, чумаченьки, вси похворіли, як ви мої чаенята з капою коли. к. п.

Поборáть, поборóть = 1. побóрювати, поборóти, оборóти. — Не той козак, що поборов, а той, що вивернувсь. н. пр.

2 перемагáти, змагати, верх, гóру брáти, перемогти́, змогти́, полу́жати (С. Л.), здолíти, верх, гóру взя́ти. (Д. **Одолѣвáть**).

3. наступáти ся, обороня́ти, рятувáти, наступи́ти ся, оборони́ти, порятувáти.

Поборюкáть = 1. побуркотáти, потуркотáти.

2. побуркотáти, помуркотáти, помáяри-ти, погарамáркати.

Побóрникъ, ца = засту́пник, ця, оборóнець, оборóниця (С. З.).

Оборонúть, поборонóвать = завололчáти, заборóдати (д. **Боронúть** 2).

Поборóть = д. **Поборáть**.

Побóръ, частіше мн. **побóры** = здúрство.

Побóчный = 1. побíчний, боковúй, сторóнній.

2. д. **Незаконнорóжденный**.

Побóрски = д. **Побáрски**.

Побóяться = побоя́ти ся; постерегти́ ся.

Пображúвать = 1. плéнтати ся і т. д. д. **Брести́**.

2. д. **Броди́ть** 3. (починати).

Побрáжничать = погуля́ти.

Побрáнивать, побранúть, ся = лáяти, ся, злáяти, покартáти, полáяти, ся. — Полаялись та побились молодиці. Лев. — Покартай словати його, а не бий. Номис.

Побрáнка = лáйка, свáрка.

Побрáсывать = кúдати, розкидáти.

Побратáнець, побратúмъ = побрати́м, вáзваний брат.

Побратóски = побратéрськи, братéцьки, за брáт. — Вони братецьки мов жили. Гр. — Їли разом, за брат жили. н. о. Кіев. Ст.

Побрéзгать = погрéбати, погрéбувати, погидувáти; погордувáти. — Та ще й не погидували вашими ласощами, а привітали мов рідню. Лев. В.

Побренчáть = побрязчáти, побринькати і т. д. д. **Брезжáть**.

Побрести́, побрéсть = побрести́, потягти́, повíяти ся, почвалáти, поплéнтати ся (Ос.), потелíпати ся, пошкандибáти. — Побрів народ, як очманілий, побрів од шинку до шинка. В. Ш. — Взявши торбу, потяг у Вільшану. К. Ш. — А він набрав дров, та й потяг собі помалу. Чайч. — Воно й повізло ся з нашого села. Кн. — Цíпок у руки взяв і почвалав. Гр. — Потелíпавсь по воду. Кр.

Побри́ть, ся = поголи́ти, ся, вигóлити, ся, оголи́ти, ся. — Брати на пащину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш. — Він частенько оголив ся і в жупана нарядив ся. н. п.

Побродáть = поблукáти, повéшатати ся і т. д. д. **Броди́ть**.

Побросáть = покúдати. С. Л.

Побрызгать = побрúзкати, побрúзькати, попрúскати, попóрськати (К. Ч. Р.).

Побрюжáть = побурчáти, помурчáти, побуркотáти, побуркотíти.

Побрáкать = побрáзкати, побрязчáти, забрязчáти.

Побрякýшка = брáзкало, брáзкальце і д. **Бренчáлка**.

Побряцáть = побрязчáти і д. **Брезжáть**.

Побудúтельный = спонукáючий.

Побуждáть, побудúть = будúти, спонукáти. — Оповідач мовчить за причини, не виявлені пружин, які спонукали до походів Русів. Бар. О.

Побужденíе = побýдка, пóвод, спонукáння. — На раді з такими побудками то сюди то туди хвіяли ся. Л. В. — Зробив так

за поводом власної волі моєї. Л. В. — Не дбали про задоволення егоїстичних спонукань самолюбства. Пр.

Побу́йствовать = побушува́ти, побуя́ти, пошарабу́рити, повойдува́ти.

Побунтова́ть = побунтува́ти, ся.

Побура́вить = посве́рдлити, повертіти.

Побурла́чить = побурлакува́ти, пробурлакува́ти.

Побурли́ть = побушува́ти, побурха́ти, поклекотіти.

Побурча́ть = побурча́ти, побуркота́ти, побуркотіти, побурхотіти.

Побуча́ть = погудіти, погусти і т. д. д. Бунча́ть.

Побушева́ть = д. Побу́йствовать.

Побу́чить = позоли́ти, полу́жити. — Позолили мої дівчата плаття. К. З. о. Ю. Р.

Побуя́нить = д. Побу́йствовать.

Побыва́ть = побува́ти; одві́дати, наві́дати.

Побы́ть = побу́ти, пробу́ти.

Побыча́ться = 1. похму́рити ся.
2. спина́ти ся, опина́ти ся, пруча́ти ся (де-кільки часу).

Побѣга́ть = побігати.

Побѣгу́шки, у вираз: „**на побѣгу́шкахъ**“ = у побіге́ньках, за попи́хача бу́ти. — Цілий день у побігеньках. Лев.

Побѣгъ = 1. утічка, уте́ча, тіка́ння, утік, утіка́вка, втек. С. Ш. — Для утічки з тюрми. Б. Н. — Утіканка не славна, але пожитечна. п. пр.
2. паси́нок, паси́нкий (відсіля гл. паси́нкува́ти), па́рост, па́го́пець і т. д. д. О́тпрысокъ.

Побѣда = 1. побі́да, ст. звитя́жство (С. Ж.). — Зичим хвалебного над неприятелем звитяжства. Кіев. Ст.
2. перемо́га.

Побѣди́тель, ница = побі́дник, ця, стор. — звитя́жця (С. Ж.). — Еуд, Енеїв як наслі́дник, похвальну рацію сказав і свій палаш, що знав ся побі́дник, до боку Нила привѣязав. Кот. — Придбав собі славу побі́дника. Пр. — Київе вийшли назустріч побі́дникові. Бар. О. — Поляки обходили ся, як побі́дники з завойованими. Бар. О.

Побѣди́ть = д. Побѣжда́ть.

Побѣдный, побѣдоно́сный = побі́дний.

Побѣжа́ть = побігти, швидко — дремену́ти, чкурну́ти, махну́ти, дмухну́ти, шасну́ти, шатну́ти, тупаючи — затупотіти, про дітей — покопотіти (К. Д.). — Втік — не втік, а побігти можна. п. пр. — Дременув, як литками креше. п. пр. — І красти бублики шатнули школярі. Гр.

Побѣждать, побѣди́ть = побіжда́ти, побива́ти, ст. звитяжа́ти (С. Ж.), побі́дити, поби́ти, звитя́жити, повоювати, звоюва́ти; перемага́ти, знага́ти, перемогти і т. д. д. Осиливать. — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. п. д. — Сагайдак і шаблю, которими непрятеля звитяжав. Кіев. Ст. — Радить ся, як їх пізмія (що напав на їх) повоювати. п. п. — Мавена бояв ся Пилія, щоб він його не звоював. п. о. К. З. о Ю. Р. — Та ми його (Турка) та не звоюєм, тільки роздратуєм.

Побѣжка = біг, хода́. — У цього коня добра хода.

Побѣжникъ = довги́й ремі́нь замі́сць дишля в санках (в Сібіру, де їздить собаками).

Побѣливать = бі́лити, побіля́ти.

Побѣли́ть = побіли́ти, вибілити, про білко — повибілювати.

Побѣси́ть = подратува́ти, посе́рдити.

Побѣси́ться = показа́ти ся; полютува́ти; помордува́ти ся, подурі́ти. (Д. Бѣситься).

Побѣсноваться = полютова́ти.

Пова́диться = д. Пова́живаться.

Пова́дка = 1. зви́чка; уна́да (С. Ш.).
2. потура́ння, по́пуск (д. Побла́жка).

Пова́дливый, во, пова́дный, но = вигідний, но, зви́клий, ло; уна́дний, но, упа́дливий, во. С. Ш.

Пова́дникъ = привідця.

Пова́живать = води́ти або возити (часто).

Пова́живаться, пова́диться = звика́ти, зви́кнути; уна́жувати ся, уна́дити ся (С. Л. Ш.), пона́дити ся (С. Л.), зна́дити ся (С. Л.), зана́дити ся, роспона́дити ся. — Звик по неділях байдики бити, так і в понеділок не візьметь ся за роботу. Ба. — Унадив ся, як свиня у моркву. п. пр. — Посіяла мак над водою, та внадив ся дід з бородою. п. п. Под. — Унадилась свиня до чужого болота. п. пр. — Як вовк до вівчарні унадив ся. п. пр. — Лисичка вилазила до тієї яблуньки. п. п. — Оце замічаю, що вона понадилась проти череди і від вербу виходити. Кн. — В той сезон до яблуні занадив ся сокіл. п. п. — Роспонадив ся вовк, ще йде. п. п. Ман.

Пова́жничать = пишна́ти ся, величі́ти ся, побундю́чити ся.

Пова́ксить = поваксува́ти. — Поваксувати чоботи.

Повали́ть, ся = 1. повали́ти, вали́ти, ся, покоти́ти ся. — Вітер дуба звалив — і покотилась вівчарня. К. Ш.
2. сину́ти, посу́нути, пошеле́вкати. —

Коли не люди як сунуть з хати, п. ж. — Так і пошелесували всі в хату. Полт. Чайч.

Пова́лка, у виразі: „**въ пова́лку**“ = по́коти. С. З. — Покотом полягали. С. З. — Зійшло сонце, — зайшли-панки покотом лягли. К. Ш.

Пова́лъ = 1. д. **Моръ, Падёжъ.**
2. у виразі: „**на пова́лъ**“ = ло́ском, по́котом. С. З. — **Убі́лъ на пова́лъ** = на сме́рть заби́в.

Пова́льный = **поголо́вний.** — **Пова́льная болѣ́знь** = по́шесть, повітря і д. Моръ. — Була пошесть, то всіх нас перекачало. Кр.

Поваракса́ть = **побазграти, поля́пати.**

Поварга́нить = **побри́нькати, погра́ти на дрихбі.**

Пова́ренный = **кухе́нний.**

Поварёнокъ = **кухарча́** (Ос.), **ку́хтик.** С. Л. — Тарас мусів зробитись кухарчам. Кн. — Повернув са Шевченко до пекарні на кухарча. Кн.

Пова́ривать = **вари́ти** (по малу).

Поварѝть = **побари́ти.**

Повари́ха = 1. **кухова́рка, ку́харка** (Пр. і під сл. Бухарка), **по́варька** (д. під сл. Поварня).
2. жінка ку́харева.

Пова́рничать = **кухарюва́ти, кухова́рити.**

Пова́рня = **пека́рня, ку́хня** (С. З. Л.), **пова́рня.** — Повернув його на пекарню навчати ся куховарству. Кн. — Піймали ту рибку, понесли її на поварню, а по́варька й каже... п. к. Ман. (Пр. д. ще під сл. Ку́хня).

Поварско́й = **ку́харський.**

Поварство = **ку́харство, кухова́рство.** — Навчати ся куховарству. Кн.

По́варъ = **ку́харь, ку́хар** (С. Л.), **кухова́р.** — Щоб кухарь з голоду умер, то б на цвинтарі не поховали. п. пр. — Гадав зробити з його куховара і повернув його до пекарні. Кн.

Повахли́ть = **побазграти, попартоли́ти.**

Пова́щивать = **пово́щувати, вощи́ти** (по малу).

Повёртывать = **повкру́чувати.**

Поведе́ніе = **пово́діння** (С. Жех.), **поведі́нка, поведе́нція** (С. З.), **повела́чка** (Ман.). — Таке поводжене сидить ся на панські примхи. Кн.

Повёдрно = **відрами, на відро́.**

Повели́тель, ница = **повели́тель, ка.**

Повели́чать = **повеличати, пославити.**

Повелѣ́вать, повелѣ́ть = 1. **веліти, наказу́вати, загадувати, звеліти, наказа́ти, загада́ти.**
2. **панува́ти, верхово́дити** (С. Л.).

Повелѣ́ніе = **веління, нака́з** (С. Л.), **за́гад** (С. Л.).

Повергну́ть, пове́ргнуть, ся = **ки́дати, ся, скида́ти, ся, па́дати, вали́ти, ся** (С. Л.), **ки́нути, ся, скину́ти, упа́сти, звали́ти, ся, повали́ти, ся, підгорну́ти** (Ос.).

Повёрнуть, ся = **поверну́ти, завернути, ся.**

Повёрстный = **верстови́й.**

Повёрстывать, поверста́ть, ся = **рівня́ти, порівня́ти, зрівня́ти, ся.**

По́вертень, рос. Tropaeolum L. = **краcóля, краcу́лька.** С. Ан.

Повёртывать, поверну́ть, ся = **вертіти, поверта́ти, поверну́ти, оберну́ти, ся.**

Повертѣ́ть, ся = **повертіти, покрути́ти, ся.**

Пове́рхностно = **зве́рху, позверхо́вне** (Л. В.).

Пове́рхностный = 1. **ве́рхній, поверхо́вий,** 2. **неглибо́кий, безосно́вний.**

Пове́рхность = **верх, по́верх** (С. Л.), **пове́рхня.** — Доторкнувшись до єдвабного верху. Кн. — Озираючи поверхню царства. Пр.

Пове́рхъ = **зве́рху, на ве́рсі** (С. Л.), **по ве́рсі** (С. Л.).

Повеселѝть, ся = **повеселѝти, звеселѝти, ся.**

Повеселѣ́ть = **повеселіти, повеселішати** (С. Л.). — І у вас трохи повеселішало.

Повести́, пове́сть = **повести́, силоміць — попрова́дити, потягти́.**

Повечёріе = **вечі́рня.**

Повечерѣ́ть = **повечеріти, звечеріти.** — Звечеріло, ніч заходить, місяць з хмари не виходить. В. Щ. — Ой уже вечір, та й повечеріло. п. п.

Повздо́рить = **посе́рдити ся, посварити ся.**

Повива́льный = **повивочний, ба́бицький.** **И. ба́бка** = д. **Акуше́рка.**

Повива́ть, пови́ть = 1. **повива́ти, сповива́ти, сповити́** (д. Пелена́ть).
2. **бабува́ти, ба́бити.** С. Ш.

Повивно́е = **повивочне.**

Повива́льщица = **повитýха, сповитýха.**

Повида́ть, ся = **поба́чити, ся, зоба́чити, ся.** — Як побачиш, що хто йде, то питай. п. о. Гріх. Чайч. — Бог дасть ще побачимось.

Повидимому = **здає́ть ся, мабу́ть, либо́нь, ви́дно, на о́ко.** — На око наче що й добре воно, а яка в його душа — не вгадати. Кн.

Повили́ка, повили́ца, рос. Cuscuta Tourn. = **повити́ця, привити́ця** (С. Ан.), Convolvulus

arvensis L. = берíзка (С. Л.), повíйка (С. Ан.).

Повиля́ть = покрути́ти, повертíти, повиля́ти.

Повини́ться = призна́ти ся.

Повíнная = призна́ння. — **Принести́ повíнную** = призна́ти ся.

Повíнность = повíнність, натуральна — од(від)бу́ток. — Стíйковий відбуто́к завда́ вас під жнива. Кн. — Прості́ лю́ди опрíч того́ справля́ли відбу́тки инъчí: давали́ підво́ди, робочих на шля́хи і т. п. Кн.

Повíнный = 1. винува́тий, ви́нний, ви́нен. — Він в сьому́ дíлї не ви́нний.

2. повíнний, повíнен. С. Л. — Що ви́нен, відда́ти повíнен п. пр.

3. слухня́ний; покíрний.

4. винува́тий, що призна́в ся в свої́й ви́ні.

Повинова́ться = слу́хати ся (С. Л.), кори́ти ся, покоря́ти ся, послу́хати (С. Л.).

Повинове́ніе = по́слух (С. Л.), послуха́ння (С. Л.), слухня́ство, послухня́ство (С. З.), поко́ра. С. З.

Повинти́ть = поґвинтува́ти, пошрубува́ти.

Повира́ть = 1. побрíхувати.

2. підбрíхувати, прибрíхувати.

Повируха (сп. р.) = бреху́н, бреху́ха, брехáчка (сп. р.) і д. **Враль**.

Повиса́ть, повúснуть = 1. повиса́ти, по́вúснути, почепи́тись (С. Л.). — Він упав та й повис.

2. звиса́ти, звúснути, позвиса́ти. — Гилки так і позвисали до долу.

Повúслый = звúслий.

Повисéть = повисíти.

Повитéль = д. **Повилúка**.

Повитýха = 1. повитýха, сповитýха і д. **Акушéрка**. 2. д. **Повилúка**.

Повúть = д. **Повивáть**.

Повúть = повúти, поплести́, покрути́ти, посука́ти. — Сíв плести́ батíг, попáв трохи́ та́й кинув.

Повихáть, повихнýть, ся = звихáти, ви́вихати, звихну́ти, ви́вихнути, ся.

Повихля́ть = 1. почвалáти, почелéпати.

2. д. **Повиля́ть**.

Повлады́чествовать = попану́вати, погоспода́рювати, поволода́рювати.

Повладéть = поволодíти.

Повлáствовать = д. **Повлады́чествовать**.

Повлачúть, повлечь, ся = поволокти́, потягти́, ся.

Поводúть, повести́ = повóдити, повести́. — Повíв очúма. — **Поводúть, повело́** = ко́рчить, вко́рчило (на пр. тíло), па́чить, попачúло, значúло, подубúло (на пр. дóшку).

Поводúться = повóдити ся, зна́ти ся (з ким). — **Съ кéмъ поведéшься, отъ того́ наберёшься**, п. пр. = з яки́ми пристáєш, такúм сам ста́єш. п. пр.

Поводóкъ = д. **Повóдъ** 1. зд.

Повóдокъ = пóвíль, пóвíль і д. **Водокíй**.

Повóдъ = 1. пóвíл. — Взяла́ кова́ зав'язковий повíд. п. п.

2. прúвíл, пóвíд, притóка, причúна. — За приводом сíєї книжки. Кн. — Ласки́ притóки шука́в, щоб помости́ти ся на ви́щеві. Фр. — **По какóму** пóводу = з якóго пóводу, прúводу. — З якого́ прúводу така́ пеня́ на мéне? Кн. — **Безъ всякáго** пóвода = без ніякóї причúни.

Поводúнéть = поводнíти.

Повоева́ть = повоюва́ти, звоюва́ти. — Ми повоювали трохи, та й замирили. — Хотíли ми козаками Турка звоювати. п. п.

Повóсень = д. **Повилúка**.

Повозúть = повезти́.

Повозúться = пововту́зати ся і т. д. (див. **зúться** 2.

Повóзка = вíз, вíзок, повóзка, з будóю — бу́да, бу́дка (С. Ш.), велика татарська — гарба́, на двох колесах — бíлá, бíлка (С. Ш.), поганенька — тарадáйка (С. Ш.), торохтíлка, чортопхáйка (С. І.). Ми пóїдемо будою. С. Ш. — Пóїхав бричкою. С. Ш. — Торохтíлка торкоче, а коня́ не хоче. п. пр.

Повóй = 1. сповива́ння. 2. д. **Повилúка**.

Повóйникъ = 1. жíно́чий головний (московок).

2. рос. Althaea officinalis L. = калачúки, проскурня́к, дúка ро́жа. С. Ан.

Поволáкивать = потяга́ти. — **Поволакивать глазáми** = повóдити очúма.

Поволóка = зáшморг. С. Аф. — Чи́ненька ни́ка́вка, а свúна неначе́ пúтля́ а очúці з зашморгом. С. Аф.

Поволочúть, ся = поволочúти, ся і т. д. **Волочúть, ся**.

Поволóчка = скýбка, тáска (С. Ш.).

Поволочь, ся = поволокти́, потягти́, ся.

Повóльничать = посвавóлити.

Повóльный = повíльний.

Повопúть = поголоси́ти, погомоні́ти, полементува́ти, порепетува́ти.

Поворáчивать, поворотúть = повертáти, обертáти, навертáти, повертýти і т. д. — **Ну! поворáчивай ся!** = ну, ну!

Поворашивать, поворошúть = ворушúти, поворушúти.

Повóрина = замóк (дерев. брусок, що лучить дві дошки або два бруса).

Поворковáть = повуркотíти, побуркотáти, потуркотáти.

Поворовáть = покрáсти.

Поворовский = злóдíйськи, по злóдíйському, як злóдíй.

Поворовывать = крáсти, окрадáти (де-коли, по жмолу).

Поворотúть, ся = д. **Поворáчивать, ся.**

Поворóтливый = 1. **поворóтний** (С. Л.). — Поворотний човен.

2. **поворóтний, меткúй, шáпкий** (С. Л.), **поворотúвий, поворотúвця.** — Така поворотлива, як ведмідь. Кр.

Поворотъ = поворóт, звороót, поворóтка, вороття. — Сонце стоїть саме на південному звороті, ходім до борщу Кн. — Тільки дойдете до верб, так зараз і поворотка. Чаєч.

Поворóчать = поворóчати.

Поворошúть = д. **Поворáшивать.**

Поворчать = побурчáти, помурчáти і т. д. д. Ворчáть

Повострúть = погострúти.

Повощúть = повощúти.

Повóрать = побрехáти.

Повреждáть, повредúть, ся = шкóдити (С. Ж.), псувáти, ся (С. Ж.), пошкóдити (С. Л.), на(за)шкóдити (С. З.), попсувáти, ся, здоровлю — зашкóдити, завáдити. — Як погана моральна зашкодить. Кн.

Повреждéніе = шкóда (С. Л.), здоровлю від ...зи — д. Надрúвъ 2.

Повременúть = д. **Погодúть.**

Временный, по = часовúй, чáсом. — **Повременное вадáніе** = часóпис.

Повсегóдный, по = щорóчний, що рóку, по гóду (д. Ежегóдный).

Повседнéвный, по = щоденний, по, що день, по всяк день. — Нема йому винну: по всяк день зранку до ночі п'є. Кн. (д. ще ся. Ежеднéвный).

Повсемéстный, по = повсюдний, повсюди, всюди, скрізь, по всіх усюдах. — Повсемістна вигадка, я чув про неї і в Кн... і в Полтаві. Кп. — Нехай скрізь по всіх усюдах на землі знають.

Повсемéсячный, по = що місяцьóвий, що ...ця.

Повсемéсный, по = Ежечáсный.

Повстрéчаться = зустрíти ся, здибáти ся.

Повсюду = д. **Повсемéстно.**

Повторéніе = повторéння.

Повторúтельный, по = повторний, не. С. З.

Повторúть, повторúть, ся = повторяти, повторúти, ся, у другé казáти, робúти що.

Повыбросать = повикидáти. — Взяла і кісточки собаці повикидала. н. к. Ман.

Повывезти = повивóзити.

Повывести = повивóдити.

Повывестись = повивóдитись, позвóдитись, попереводитись. — Було багато яблуні, та всі попереводились.

Повыдергать = вúсмикати, повисмикáти.

Повыдéлать = повироблятú.

Повыжать = вúдавити, вúкрутити, повикрýчувати.

Повыжигáть = повипáлювати.

Повыкáть, повыкнуть = звикáти, привикáти, призвичáюватись, звú(привú)кнути, призвичáїтись.

Повыкáрмливать = повигодýвувати. — Чи не на сало повигодовували кабанів? Лев. В.

Повынести = повинóсити. — Повиносили геть усе з хати.

Повырубúть = вúрубати, повирубáти, повирýбувати. — Багато лісу було, та повирубували.

Повырывáть = повириватú, волосся, шерсть — повискубáти, повискýбувати.

Повысказать = вúказати. повикáзувати.

Повыскакать = 1. повибігáти, повискáкувати.

2. вúпасти, повипадáти.

Повытаскать = повиволікáти (Ос.), повитягáти.

Повычка = д. **Привычка.**

Повышáть, повысить, ся = підіймáти, підíймáти, підносити, підняти, піднести, ся (д. Возвышáть, ся).

Повышéніе = повишéння, підняття.

Повышивáть = повишивáти, мережками — повимережувати, шовком, сріблом або золотом — погантувáти.

Повéвать = повівáти, подихáти (С. Л.). — Вітер віє, повіває, казаночок простигає. В. Щ. — Вітерець подихає.

Повéнчать, ся = повінчáти, звінчáти, перевінчáти, ся. — Ходім, серце, повінчаймось, коли вірно любиш. н. п.

Повéренный = повíрений, повíрний (С. З.).

Повéрить = 1. повірити, поняти, доняти віри. — А вже козакові віри доняв. н. д.

2. д. **Повéрять.**

Повéрка = повíрка.

Повѣріе = повірья.

Повѣрáть, повѣрить = 1. довіряти, звіряти, ся (С Л.), вдавáти ся, покладáти ся на кóго, приручáти, доручáти, довірити, звірити, ся, вдáти ся, покласти ся на кóго, приручúти, доручúти (кому). — Він на нію все звіряв, а вона що зробила. Харьк. Чайч. — Покидаєш мене, серденятко моє, кому ж приручаєш? Приручаю тебе та єдиному Богу, а сам я піду в далеку дорогу. н. п.

2. повіряти, перевіряти, повірити, перевірити. — Стала громада на тому, щоб перевірити гроші. Кн.

Повѣса = шибеник (С. Л.), палúвода (С. З. Л.), палúсьвіт (С. Л.), гультáй (С. З.), гульвíса (С. З. Л.), жирýй. — Тимош і Юрій були палúводи своєвольні. Л. В. — Палúвода і горлоріз. Кот. — Не слухнина душа, гульвиса, за книжку не сяде, все гульвики справляє. Кн. — Батькові гроші марнує... знечевля зробив ся жирýном, а був колись роботяга. Кн.

Повѣсить, ся = повісити, ся, почепúти, ся. С. Л. — Повісив на кілочку. — **Повѣсить гóлову** = понýритись (С. Л.), важурúтись, засумувáти. — **II. носъ** = похнюпитись. С. Л. — **Повѣсившійся, повѣшенный** = вíшальник.

Повѣшничать = шибеничити, гультяювáти, пустувáти, гýльвики справлúти, бáйдики бúти.

Повѣствованіе = оповідáння (С. Л.), óповідь.

Повѣствовáтель, ница = повідáч (С. З. Л.). оповідáч, ка. — Будь добрим вислухачем, будеш добрим повідачем. н. пр.

Повѣствовáть = оповідáти, оповíдувати (С. З.). — Таке людяни оповідають, що хіба тільки в гарному сні приснять ся. Ос. — Що отсн колодичка оповідувала. К. Х.

Повѣствовáтельный = оповідáльний, повíсгьóвий.

Повѣстка = пóвістка.

Пóвѣсть = пóвість оповідáння.

Повѣтеръ = завíтрок.

Повѣтріе = повітря, пóшесть.

Повѣщáть, повѣстúть = оповіщáти, оповістúти.

Повѣять = 1. повіяти (С. Л.), повінýти, подихнýти, пахнýти (С. Л.). — Повій, вітре, з України, де покинув я дівчину. Руд. — Звов з поли вітрець повіне. н. о. — Як із Низу тихий вітер повіне, вся наша сторожа погине. н. п. — Подихнув вітрець.

2. повіяти (хліб).

Повядáть, повáнуть = вúнути, повúнути, звúнути.

Повязáть = повъязáти, завъязáти, увъязáти, звъязáти. — Взяли ж мене повязали і в спопини посвладали. н. п. — Завъязав хустку на шию. — Нема кращє як чернігівська молодичка вивъяже голову. Кн. — Ой пішов чумак в Сахарь на базарь, червоною хустиною голову звъязав. н. п.

Повúзка = повъязка.

Повúзывать = завъязувати.

Пóвязь = повъязка.

Повúлить = повъúлити.

Повúлый = повъúлий, звъúлий.

Повúнуть = д. Повядáть.

Погадáть = новорожúти, заворожúти. — Заворожи й мені, циганочко! Чайч.

Погáнецъ = погáнець, плюгáвець, паскýда (сп. р.).

Погáнить = погáнити, паскýдити.

Погáный = погáний, паскýдний, плюгáвий, мерзéнний.

Пóгань = пóгань, паскýдство, нéчисть, мерзóта.

Погáркать = погукáти, погóрлати.

Погарцовáть = пога(е)рцювáти.

Погасáть, погáснуть = 1. гáснути, тухнути, погáснути, потýхнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Прибіг на пожижу, коли вже погасло.

2. утихáти, утихомúрювати ся, утúхнути, утихомúрити ся, у(в)гамувáти ся.

Погашáть, погасúть = 1. гасúти, тушúти, погасúти, потушúти. — Потуши свічку.

2. утихомúрювати (С. Ш.), гамувáти, утихомúрити, угамувáти. С. Ш.

Погашéніе = гасіння.

Погибáть, погúбнуть = гúнути (С. Л.), загибáти (С. З. Л.), погибáти, загинáти (С. Л.), за(по)гúнути (С. Аф. З.), пропáсти, згúнути (С. З.), запапастúтись (С. Л.) запропастúтись, сконáти, посконáти. — Гúне слава, батьківщина. К. Ш. — Він поїхав в Московщину, та там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Чи з кохання загибати? п. п. — Згинули, все їх земля поглинула. М. В. — Загúб, загúб у Синіших Пелех молоденький. н. п. — Хоч загинь, пропади, а до мене не ходи. н. п. — Водяй ти поскопався, що нас розлучив. н. п. К.

Погúбель = погúбель, загúба (С. Л.), загúн (С. Л.), стрáта, згýба (С. З.). — Серце, Катерино, не показуй людям слова, терпи до загину. К. Ш. — Видячи отцову

до крайней приходячую згуби. Мазепа. С. З. — Ой ти дівчино, моя любо, твоя краса — моя згуба, брови чорні, очі сині, а я хлопець нещасливий. н. п.

Погибельный = згу́бний.

Погибый = пропа́щий.

Погибнуть = д. **Погиба́ть.**

Пóгибь = кри́вина́, зало́м (Ман.).

Погладить = погла́дити, порівня́ти і т. д. д. **Гла́дить.**

Погла́дывать = погля́дати і т. д. д. **Глода́ть.**

Погладѣть = поглядіти, ґави, вітрішки половити.

Поглода́ть = погля́дати і д. **Глода́ть.**

Поглохнуть = заглу́хнути, заглушити ся.

Поглощáть, поглотúть = глита́ти, гли́мати, ковтати, поглинути (С. З. Л.), ковтну́ти, проковтну́ти; втя́гувати, вбира́ти. — Земля, мов їх земля поглинула. М. В. — Щоб мене земля поглинула! Зінь. — Крейда вбирає вохкість. Кр. — Пісок втягає в себе воду. Кр.

Поглощéніе = глита́ння; втя́гування.

Поглумúться = поглуми́ти ся, поглузувати, покепкува́ти, насьмія́ти ся. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш.

Поглупѣть = подурні́ти, подурні́шати, дурні́шим ста́ти.

Погля́дывать = 1. погляда́ти (С. З.), позира́ти. — По дворику похожая, на сонечко поглядав, чи високо сонце сходить? н. п. — Сестра тіби позирав на перелаз. Кн. — Позирає в вікно. К. З. о Ю. Р.

2. поглядáти, наглядáти, назирáти. — Я піду на хаплину, а ти догляди за дітьми.

Погляднѣть = поглядíти, подивитись. — Подивись, доню, яка я стара — мині в домовину лягати пора. н. п. — Ти думаеш, небого, що тут мині добре, прийди, подивись, яке мині горе. н. п.

Погля́нуть = погляну́ти, позирну́ти. — Як зачув Новак Дебенич тее, позирнув на королевича Марка. Ст. С.

Погнать, ся = погна́ти, ся, потура́ти, попу́дити, заня́ти. — Він за ним погнався, та не здогнав. — От який звір вирветься з пущі, так богатирь поженеться за ним та й забуде. н. к. Ман. — Сів на свого коня вороненька, потурив за ними у погоню. Ст. С. — Як гнали пан Хмельницький поперед себе жидів через. н. д.

Погинáть, погúнуть = гну́ти, гно́їти ся, гинути, тру́хнути, погни́ти, потру́хнути і т. д. д. **Гнить.**

Погнóить, ся = погно́їти, згно́їти, ся.

Погнусúть = погугни́вити.

Погнýть, ся = погну́ти, зігну́ти, позгина́ти, ся.

Погнушáться = погре́бати (С. З.), погкдува́ти, погиди́тись, побриди́тись. — Не погребайте моїм хлібом. — сіллю.

Погнѣвáться = погнівати ся, посе́рдити ся, пореви́ствувати. — Посердив ся трохи, тай помирились.

Погнѣдно = попа́рно, па́рами.

Поговáривать = бала́кати, поде́йкувати (С. З.). — Давно вже люди балакають про це. — На неї ще й подейкують. Сп. — На Лю подейкують, що вона таки відьоха. Харьк. Чайч.

Поговорúть = побала́кати, поговори́ти, похова́ти, порозмовля́ти; похвалити, похама́ркати і т. д. д. **Говори́ть.** — Ні с ким мині порадитись, ні с ким побалакать, ні с ким думи роздумать, ні с ким і заплакать. Грінченко.

Поговóрка = 1. розмо́ва, бала́чка.

2. при́казка, прислі́вья (С. З.), приговірка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

3. похо́вка, чу́тка, поголо́ска. С. З. — Про вовка похо́вка, а вовк у хату. н. пр. — Давно вже про це чутка йде.

Поговѣть = поговіти.

Пого́да = пого́да, годи́на. — **Хоро́шая, прія́тная пого́да** = до́бра, хоро́ша година і просто годи́на. — **Дурна́я, нена́стная пого́да** = него́да. — **Сне́жная п.** = сніговиця. — **Суха́я ве́тряная п.** = суховіття. — **Наста́ла, наступа́ет, бу́дет хоро́шая п.** = на годи́ні стало, розгоди́нюють ся, на годину кладе́ть ся (Харьк. Чайч.). — І в годину і в негоду безперестанно народу плаче з хурами зерна до знакомого млина. В. Щ. — Коли на Мартина хороша година, то буде добре на людей і на врожай. н. пр. — Ластівки вилітають — годину обіцяють. н. пр. — Треба вистигать косять за годину. С. Аф.

Погоди́ть = потрі(и)ва́ти, підожда́ти, почека́ти. — **Погоди́!** = стрі(и)вай, трі(и)вай, пострі(и)вай. — Постривай, не тікай! — Куплю черевички. н. п. — Постривай! Я таки дійду слі́да. н. к. — **Погоди́** = зго́дом, перего́дом, тро́хи зго́дом. — Коли чую перегодом хтось кричить. н. о. — Приходь трохи згодом. н. о. — Трохи перегодом іде огородом. н. п. — Щож ти наймеш ся? Пита мене трохи згодом. О. Мир.

Пого́дишка = него́да, него́донька.

Погоди́чный = д. **Пого́дный.**

Пого́дки = одно́ по о́дному. — Пьятеро дітох — одно по одному.

Пого́дливый = него́дящий, непого́жий.

Погóдно = 1. на рік, річно, на гóд.
2. через рік, год.
Погóдный = роковúй, годовúй, порóчний.
Погóжій (тільки про годину) = годúнянний, ясúй, сóнящний. — Годинне літо. С. Л. — Годинний день. С. Л.
Поголúть = обголúти; поголúти.
Поголóвный, но = поголóвний, но, усі до óдного.
Поголóвщина = посполúте рушéння. С. З.
Поголодáть = поголодувáти, поголóти.
Поголубéть = поголубíти.
Погóнка = д. Нагонúй.
Погóнный = повздóвжний.
Погóнщикъ = 1. погóнець, погóнич.
2. гінéць.
Погóнщичій = погóнецький.
Погóнъ = 1. погóня.
2. прогін.
3. погóн (галун на військових мундирах).
4. фус, фýси, гýща (після горілки).
Погóня = погóня, гонúтва. — **Въ погóню** = на здогін, в догін, в погóнь, в погóню. — Кинувся за ним на здогін. — А баба-яга як почула, та за ним в погонь. н. к. Мак. Гонитва за Татарами. К. Б.
Погонúлка = батіг, пýга, бич і всé инше, чим поганяють.
Погонúть = поганúти, панúти, торкáти, волів — гéйкати, в хíво — сóбкати, коней ще — ньóкати, бичем — бичувáти. — І учора орав, і сьогодня орав, ой хто ж тобі, моя серденько, волів поганив? н. п. — Панúй хишень, бо став вже поночі. Кв. — А ну, торкай, хлопче, щоб ще за видна дóїхати. Граб.
Погорáть, погорéть = горíти, погорíти, згорíти.
Погоревáть = погорювáти, посумувáти, потужúти, пожурúти ся.
Погóрный = нагíрний.
Погородскúй = погородянському.
Погорéлый = погорíлий.
Погорéть = д. Погорáть.
Погорéлецъ = погорíлець.
Погорачúться = погорячúти ся, погнівати ся, посéрдити ся.
Погосподски = по пáнському.
Погостúть = погостювáти.
Погосподствовать = попанувáти, пропанувáти.
Погóстъ = цвúнтарь. С. З. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. п. пр. — І років через сто на цвинтарь прийде внук. Гул. Ар.

Пóготову = бíльше, гíрше.
Погрáбить = 1. пограбувáти, погáрбати, пошáрпати (д. Грáбить 2).
2. погрома́дити, погребти (д. Грáбить 1).
Погражúвать, погрозúть, ся = похвалúти ся, нахвалúти ся, погрóжувати (С. З.), сварúти ся (С. З.), страхáти, похвалúти ся (С. Л.), погрозúти, посварúти ся (Ос.), по(на)страхáти. — Запорожців погрожует Мазепа і перестерегает. Кочубей. С. З. — Він похвалив ся підпалить. п. о. — Сéнчивши так сю поважну рацію, пан-отець посварив ся на сина пучкою. Лев. В.
Погрáкать = погукáти, про ворóни — покра́(я)кати, покрóкати.
Погранúть = пошліхováти.
Погранúчіе = погранúччя, узграннúччя (С. Ш.). — Вони узгранúччя людом осадили. К. Д.
Погранúчный = погранúчний, порубéжний, обмíжний. — П. знакъ = копéць, ставити — кóпцювáти. — Границю обходили, частúї копцї висипуючи. Л. В.
Погребáльный = похорóнний.
Погребáльщикъ = гробокóп, могильник.
Погребáть, погребстú, погрестú = ховáти, хоронúти, поховáти, похоронúти. С. З. Л. — Піп людей ховає, ховають і його. п. пр. — То не хмари ясне сонце заступали, то не буйні вітри в темнім лузі бушували, то козаки Хмельницького ховали, батька свого оплакали. п. о. — Казав себе поховати в степу при долині, казав собі насипати високу могилу. н. п. — У холодній ямі його поховали, ще й ногами зверху землю притоптали. Гр. Чайч.
Погребéніе = пóхорон (С. Л.), ховáння.
Погребéцъ = погребéць (Літ.), пýздро, пýздерко, пýздерок, пýздерочко (С. З.). — Пýздерочко з срібними фляшками. Кочубей. С. З.
Погрéбица = погрéбиця, прогрéбиця, погребняк, погребнúк.
Погребнóй = погрібний, льоховúй, склеповúй.
Погребстú = д. Погребáть.
Погребщúкъ = д. Винопродавецъ.
Пóгребъ = пóгріб (Літ. С. Л.), льох (Пр. С. З. Л.), холодник, глúбка (С. Л.), темнúк (С. З. Ш.), на квашенину — квасник, на пиво, мед то-що — пивнúця, для фляш — ополонúк, темнúк, бджолянúк (Чайч.), камúнний, дужúй — склéп (С. З.), в садах — похідний (Чайч.), передня частина погріба — д. Погрéбица. — Скрізь тоді тільки у той погріб не заходь. н. п. Ніт

– Поліз у погріб та вточи квасу. н. к. Ман. – То грім загнав їх в темний льох. Кот. – Ах кинуть невольника у Сиракузах в льохах і тюрмах. К. Ш. — Піди, хлопче, до пивниці та вточи ще пива. н. д. — Піди до пивниці та наточи в барильця дулівки. Ке. – Заховати своїх бджілок у оншаник. О. Мир. — Сливи одбили, вина ренські повибірали. Мазепа. С. З.

Погрéзить, ся = привератú ся, помáрити, ся. – Таке ж приверзеть ся у ві снї.

Погремóкъ, рос. Alectorolophris (Rhimantus Crista Galli) = бýбовник, жóвті брáтчики, брáгітка, конопля́ник, линчúця (укр.), дзвінéць, звінóчки (гал.). С. Ап.

Погремýшка = брúзкало, брúзкітка, брúзкальце, брязкотíло, гýркало, торóхкало, торохтíлка, торохтíлочка. (Пр. д. під сл. Бревчáлка).

Погремéть = погреміти, погрíкотíти, погýркати, погуркотíти, погрюкотíти, погурчáти і т. д. д. Гремéть.

Погрестú, погрéсть = 1. д. Погрáбить 2. – 2. д. Погребáть.

Погрезúть = д. Погражúвать.

Погромля́ть, погромúть = розбúвати, руйнувáти, плюндрувáти, пустóшати, нищити, розбúти, порозбúвати, поруйнувáти, сплюндрувáти, спустóшити.

Погрóмъ = рóзруx, руйнувáння, сплюндрувáння, спустошéння (С. Пар.). — Україна через путрянї розрухи ні на вíщо звела сп. Ч. К. — Свавілєнства і розрухи межи людьми дíють ся. Ст. Л.

Погрохотáть = погуркотíти, погрюкотíти, погрóкати, погýркати.

Погрубúть, погрубíянить = погрубíянити.

Погрубíть = погрубíти, погрубíшати, погрýбнути, потвердíти, потвердíшати, потвердíнути.

Погрýдно = кýпами. — Продає картоплю купами.

Погружáть, погрузúть, ся = 1. поринáти, порúнути, затопúти (С. Л.), запýрити (С. Л.), потопúти, ся. — Любо місяцю з зорями в воду порúнати. К. Д. — Я сів і увесь порúнув в едине бажання. Ке. — Як набігла хвиля, так і потопив ся човен. 2. навáжувати, ся, нахурувáти, ся, наклáсти хýру, навантáжити. — Тільки нахурували ся, зараз і поїхали.

Погрузáть, погрýзнуть = тонýти, топúти ся, потонýти, затопúти ся, в болоті — загрузáти, загрýзнути (С. Л.).

Погрýзлый = затóплений; загрýзлий.

Погрýзка = навáжування, хурувáння.

Погрустúть = пожурúти ся, посумувáти, потужúти. — Може ще раз пожурю ся, з дíтками заплачу, може ще раз сонце правди хоч крізь сон побачу. К. Ш. — І жив — не любила, і вмер — не тужила, тоді тільки потужила, як на лавї положила. н. п. — Посумувала трошки та й з думки викинула.

Погрызть = погрúзти, поточúти (д. Грызть).

Погрéвáть, погрéть, ся = грíти, погрíти, ся, перегрíти ся. — Пусти, свату, перегрíти ся, на молоду подивити ся. н. п.

Погрéшáть, погрéшúть = 1. грішúти, погрíхувати, погрішúти, вогрішúти, прогрішити ся.

2. помилáти ся (С. З.), омилáти ся, помúлити ся, омúлити ся (С. Л.), схибнýти ся, схúбити, змúлити. (Пр. д. під сл. Ошúбаться).

Погрéшность = óгрíх (С. Л.), огрíшок, прóгрíх, помúлка (С. Л.), омúлка (С. Ж.), хúба (Ос.), охúба (С. З.). — Кожний свої хиби вилічав. н. пр. — Зробив невеликий огрíх: укосив ся в чужу траву. Ке. — Не нельми то великий огрíшок, що не так сказав. Ке. (Д. ще під сл. Ошúбка).

Погрúдно = грядкáми. — Продав огірки грядками.

Погрязáть, погрязнуть = в болоті — грýзнути, погрýзнути, загрýзнути (С. Л.), у водї — тонýти, затонýти, затопúти ся.

Погрязлый = загрýзлий.

Погрязнúть = по(за)каля́ти ся, побруднíти.

Погубúтель, ница = погубúтель, ка; згýбця (С. З. Ж.).

Погубля́ть, погубúть = губúти, збавля́ти, занапащáти (С. Аф.), запропащáти (С. Аф.), нищити, погубúти, загубúти (С. Аф.), згубúти (С. Л. З.), занапастúти (С. Аф. Л.), збáвити, з сьвíта звести, смерть заподíяти, стрáтити, сьвіт завъязáти. — Загубить душу. С. Аф. — Мене сестри з сьвíту згубили, під кущем у лїсї мене положили. Гр. Чайч. — Мабуть ти наважила звести мене з сьвíта. Лев. — Ти ж мíні вік занапастив. н. о. — Давай радитись, як би його звести — давай, кажуть, спалим. н. к. Ман. — Взяли мене заміж дали і сьвіт мíні завъязали. н. п.

Погудáло = 1. д. Гудúла і 2. д. Забúвник.

Погýдка = 1. гóлос, сьпів.

2. прúказка, вúгадка, прúкладка. С. З.

Погудéть = погусти, погучáти і д. Гудéть.

Погýливать = розгýлювати.

Погуля́ть = поагу́кати; потїшити, поба́вити (д. Гуля́ть).

Погуля́ючать = погра́ти у піжмурки, у паписа.

Погуля́ть = погуля́ти.

Погуля́вѣть = пошолуди́віти.

Погусте́ть = погустїшати, потужа́віти, потугїшати, про листя — поряснїти.

Погуто́рить = побала́кати, порозмовля́ти, побачїкати.

Подава́тель = подава́льник, пода́вач, подавéць (д. По́да́тель).

Подава́ть, пода́ть, ся = 1. подава́ти, пода́ти, ся. — **Пода́й**, те = ке, ке́те. С. Л. — А кете лиш кресало! К. Ш.

2. посува́ти, ся, посу́нути ся. — **Пода́й ся впере́дъ** = посу́нь ся напере́д.

3. схиля́ти ся, наверта́ти ся, схили́ти ся, наверну́ти ся. — Я росказав їм усе дїло, тепер і вони схиляють ся на мій бік. — **Пода́ться** (про здоровля, лїта) — осу́нутись.

Подавля́ть, подави́ть, ся = 1. дави́ти, душити, чави́ти, подави́ти, подушити (С. Л.), почави́ти, ся. — Подушили багато людей.

2. пригнїта́ти, утиска́ти (С. Ш.), глуши́ти (С. Аф.) заглуша́ти, тлумити, затлумля́ти, заглуши́ти, затлуми́ти (С. З.). — Пригнїтають нашу мову.

3. дави́ти ся, подави́ти ся, удави́ти ся. — Бодай ти глушкою подавив ся. н. пр.

Пода́вно = пото́му, поготів. — Ти не знаєш, а я й пото́му. Чайч. — Тепер дощів нема, а там і пото́му. Чайч. — Лев став такий плохевький, коли щеня не задавив, мене не займе й поготів. Б. Г.

Подавóкъ = пїддавки́. — Грати в пїддавки.

Пода́кать = пота́кати, поега́кати, притаку́ти.

Подари́ть = подарува́ти. С. Л. — Спарувать та й чортові подарувать. н. пр. — Коли подарував, то не надїйсь одібрать. н. п.

Пода́рокъ, здр. пода́рочекъ = дару́нок (С. Л.), подару́нок, подару́ночок, пода́рок, гости́нець, даровизна, баз(с)ари́нка, при умовах — поруканшине, на спомин — пам'я́тка, на святках начальникам — ралéць. — Ой що то мині за такі дарунки: білі перда і королї білу шию гнули. н. п. — Подарунки без питанїв за Дністром бігають. н. пр. — Соколят побрали, турецькому царю в подарок послали. н. п. — Я грошей не платив — се дарованна від дядька. Кн. — Чумак попавозив жінці і дїтям усяких басарминів. н. к. (Д. ще під сл. Гостинець і Даръ).

Подаро́чный = подару́нковий, подарко́вий.

Пода́тель, ница = подава́льник, ця, пода́вач, подавéць, пода́вця. — Я тобі, Марусю, не подавець, що подам тобі гребінець. н. п. — Я, пане, нажу до його, тільки давець-подавець, а на суд сама нона ставе. Кн. — Через сього подавцю листа до вашої милости посилаючи. Кіев. Ст. — Подавай Христові! Зглянъте ся на мене бідного! Кв. (Записано в Київській Лаврі від старця).

Пода́тливость = усту́пливість, усту́пчивість (С. Жел.), схильчивість (С. Жел. Пар.).

Пода́тливый = усту́пний (С. Ш.), усту́пчивий, (С. Жел. Ш.), услу́хливий (С. Ш.), схи́льчивий (С. Жел. Пар.), згóдливий, несперéчливий, поту́льний, хистки́й, здатний. — Нема в його твердої вдачі, пригрій його — він і подасть ся, сказано — потульне серце в його. Кн. — Він напосїв ся, а я людина потульна і згодна ся. Кв. — Людина хистко́ї вдачі — він і перейшов до їх табору. Кн. — Турок нехай Москаля ще полиха, так Москаль здатнїший буде на умову. Ч. К.

Податно́й = податни́й, податко́вий. — Уряд податковий. С. Пар.

Пода́ть = д. **Подава́ть**.

По́дать = по́дать, пода́ток (С. З.), дани́на, о́платка (Кр.), драча, подереча (Катеринос. Чайч.), з прибутку $^1/_{10}$ — десяти́на, з душі — подýшне, на волосні потреби — волосне́, від димаря — димове́, подимне, верхове́, комине́, від бджіл — очкове́, воскове́, новоскóве, за землю — ланове́, чинш (С. З.), від волів — рогове́, поволо́вщина (С. З.), від каменного кола — поколéсне, поколéщина, поголовна — головщина́, од раза — ралéць. — Пересічно на чоловіка припадає самих земельних податків 12 рублїв на рік. Кн. — Інок вільний есть од всїх податків. Б. Н. — Без всяких тяжарів і податків. С. З. — Тягнуть великі оплатки́. Кр. — Чинші і всякі платн мають давати піддашнї. С. З.

Пода́ча = подава́ння, пода́ння.

Пода́чка = пода́ння (С. З.), да́ток, да́тка (С. З.), да́чка. — Підлизують ся до панів, звик на датки, так де вже йому до роботи. Кн. — Жадними, хоч би найбільшими, не уводячи ся датками. Орлик. С. З. — Живе́ть пода́чками = в ру́бу дивить ся.

Пода́ніе = пода́ння (С. З.), милостиня.

Подбавля́ть, подба́вить, ся = добавля́ти, прибавля́ти, підбільшувати, прикида́ти,

підкида́ти, доба́вити, приба́вити, підбі́льшити, прики́нути, підки́нути, ся.

Подба́вка = д. **Доба́вка** і **Надба́вка**.

Подба́лтывать, подболта́ть = підмі́шувати, підмі́шати, уколоти́ти.

Подбива́ть, подби́ть, ся = 1. **підбива́ти, підби́ти**, стелю до́шками — **підшива́ти, підши́ти**, про кі́лько — **попідбива́ти, попідши́вати**. — **Подби́ть гвозди́ями** = підби́ти гві́здками, поцьвяхува́ти, чоботи — підкува́ти. — **П. глазъ** = **підби́ти** око, ставни́ка поста́вити. — **П. подъ себя́** = підтопта́ти. — **Подби́ться** = **підби́ти ся**, підтопта́ти ся, притупа́ти но́ги. — На ковти́ піску підби́в ся. н. д. — Щось почало́ одставати — певне підтопта́в ся. — **Подбива́ть, подби́ть пла́тье** = **підшива́ти, підши́ти**, хутром — **вихутрувати** (С. Л.), про кі́лько — **попідши́вати, повихутро́вувати**.

2. **підбива́ти**, під(на)**мовля́ти** (С. З. Л.), підду́мати, **настре́нчувати, підцько́вувати** (С. З.), **підбу́рювати** (С. Л.), **підби́ти, під(на)мо́вити** (С. Л.), **піджи́гнути**, підусти́ти (С. З.), **настре́нчити, підцькувати, наштри́ти**. — А на людей папа підцьковувати не бо́їш ся? К. Х. — Один за сопілку грає, другий дівча підмовляє. к. в. Под.

3. **піддо́брювати ся, підла́зити, підле́щувати ся, підмо́щувати ся, підступа́ти ся** (С. З.), **підсипа́ти ся** (С. З.), **підлабу́знювати ся, прилабу́знювати ся, запобіга́ти ла́ски, лести́ти ся, піддо́брати ся, підлі́зти, підле́сти́ти ся** (С. З.), **підмости́ти ся, підси́пати ся, підлабу́зити ся, запобі́гти ла́ски**. — Вже під його підстилались козаки й міщане. Макар. С. З. — Пан Тур щось дуже підсипав ся пари Латина до дочки. Кот. — На при кінці і до Козаренків підлабузнив ся. Зінь. — І прилабузнившись до Кипріди, мов до просителя київець. Кот. — Не лестись: хіба я забула, що ти сьогодня зробив? Чайч.

Подбі́вка = 1. **підбива́ння**.

2. д. **Подкла́дка**.

Подбира́ть, подобра́ть, ся = 1. **підбира́ти**, на(по)**збира́ти, підібра́ти, зібра́ти, назбира́ти**. — Насіяу позбирав — такого багато поросипало ся. — Розбила лямпу, то назбирай шкло, щоб хто ногу не заскабив. Кр.

2. **підніма́ти, підсмі́кувати, ся, підтика́ти ся** (Ос.), **підня́ти, підсмикну́ти, ся, підтика́ти ся, підкача́ти**. — Підсмикни спідницю, а то аж волочить ся. — Підкачав штани.

3. **підбра́ти, добіра́ти, підібра́ти, добра́ти**, до пари — **добіра́ти до па́ри, парува́ти, спарува́ти**. — Хотів молитись, тай молитви не добрав, тільки запланав. Ос. — Коли б спарувать, та чортові оддать. н. пр.

4. д. **Подбива́ться** 3.

5. **підкрадати ся, підкра́сти ся**. — Він підкрав ся до баштану тай давай кавуни рвати.

Подби́ть = д. **Подбива́ть**.

Подбло́дный = що підкладається під блю́до, на пр. кружечок або що. — **П. пѣсня** = що сьпіва́ють в Моско́вщині жінки́ на сьвятках, воро́жучи на блю́дах.

Подбодра́ть, подбодри́ть, ся = **підбадьо́рувати, підбадьо́рити, ся**. — Разом з тим він підбадьорував молодіж. Кн.

Подбо́й = 1. д. **Подкла́дка**.

2. **підбива́ння, підко́вування** (чобіт гвіздками).

Подбо́йка = **ба́бка** (маленьке ковадло у шевців).

Подболта́ть = д. **Подба́лтывать**.

Подбо́рный = **підбо́рний**.

Подборо́дникъ = **підго́рля, підборі́ддя**.

Подборо́докъ = **підборі́ддя, борода́**, спідня частина — **во́ло**, хто має велике воло — **волоста́вий**. — Сіла й вона біля його, правою рукою торкаючись до підборіддя. Сам. — Лице горіло румянцем од виски до самого підборіддя. Лев. — Вуси чималенькі, а на бороді самий пушок. — І я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а в рот не попало. н. к. — Упала та вдарила ся бородою об стіл. Кр.

Подбо́рщикъ = **підбі́рач**. — На всі руки підбірач: і смушки підбере і стережись, щоб ключа до скрині не підібрав. Кн.

Подбо́ръ = 1. **підбіра́ння, збіра́ння**.

2. **підбі́р, добі́р** (С. Л.), до пари — **парува́ння**.

3. **підня́ток, ко́рок, ко́рки** (Ос.). — Один чобіт на підкові, а другий на корку, а хто хоче лиха знати, то засватай дворку. н. п.

Подбочени́ться = у **бо́ки взя́ти ся**.

Подбра́сывать, подбро́сить = **підкида́ти, викида́ти, підки́нути, ви́кинути**, дитину на руках, бавлячи — **чу́кати, гу́цати, чукикати**, мяч під гілку — **підгиля́ти, підгиля́ти**. — Підкинув у гору. — А ну, хто вище викине. н. к.

Подбрива́ть, подбри́ть, ся = 1. **підго́лювати, підголи́ти, ся**. С. Л. — Підголив бороду. н. к.

2. обкрада́ти, обкра́сти, обікра́сти.
Подбро́сить = д. **Подбра́сывать.**
Подбрю́шина = підчере́вина.
Подбрю́шникъ = попру́га. С. Жел.
Подбрю́шный = підчере́вий. С. Л.
Подбѣга́ть, подбѣжа́ть = підбіга́ти, підбі́гти.
Подбѣ́ливать, подбѣли́ть = підбі́лювати, забі́лювати, підбіля́ти, забі́ли́ти, попідбі́лювати, позабі́лювати.
Подбѣ́лка = 1. підбі́лювання, забі́лювання. 2. забі́л (напр. сметана до борщу).
Подбѣ́лъ = 1. д. **Подбѣ́лка** 1, 2. рос. д. **Мать і Ма́чиха.**
Подва́ливать, подвали́ть, ся = підкочува́ти, підкоти́ти, ся.
Подва́лъ = д. **По́гребъ.**
Подва́ривать, подвари́ть, ся = 1. підва́рювати, дова́рювати, підвари́ти, дова́ри́ти, ся. — Треба ще доварити, бо не зовсім зварилось. 2. нава́рювати, наварити. — Наварити вісь.
Подвезти́ = д. **Подвози́ть.**
Подверга́ть, подве́ргнуть, ся = віддава́ти, підво́дити, підлага́ти, віддати, підве́сти, підлягти́, підпа́сти. — **Подве́ргнуться наказа́нію** = підпа́сти під ка́ру. — **Подве́ргнуть пы́ткѣ** = взя́ти на му́ки. — **Подве́ргнуть отвѣ́тственности** = підвести́ під одві́т. — **П. суду́** = відда́ти під су́д.
Подвереди́ться = поруши́ти ся, підірва́ти ся і д. **Надорва́ть ся 2.**
Подвёртывать, подверну́ть, ся = підгорта́ти, підсо́вувати, підкла́дати, підко́чувати, підгорну́ти, підсу́нути, підкла́сти, підкача́ти, несподівано надійти — наверну́ти ся, паско́чити, підско́чити. С. Л. — Підгорнувши невеличке ручення під біле личко. В. Щ. — Підсунув йому вексель до підпису. — Підкачай штани, бо задрипавш ся. Кр.
По́двесель, подвеселько́мъ = д. **На́весельѣ.**
Подвеселя́ть, подвеселя́ть, ся = підвеселя́ти, підпо́ювати, підвеселити, ся, підпоїти, підпива́ти, підпи́ти.
Подвести́, подве́сть = д. **Подводи́ть.**
Подвздо́хи = здухви́на, здухови́на (С. Жел.), голо́дна я́нка (між ребрами і клубом), голодні́вка, голодни́ця, голодня́нка (С. Жел.), бе́бехи (С. Аф. З. Ш.). — Не бий телятп по здуховині. Полт. — Треба шапкою вдарить о праву здуховину і тричі плюнуть на виді (п. зам. від перелогів. Ист.). — Як йому не хиріть, коли надсадив бебехи. С. Аф.
Подвздо́шный = здухо́вний.
Подвива́ть, подви́ть, ся = 1. підвива́ти, підкру́чувати і д. Завива́ть і Навива́ть. 2. підла́зити, підно́шуватись і т. д. д. **Подбива́ться 3.**
Подви́вной = підкру́чений, прису́каний.
Подви́гать = посо́вати, пору́хати.
Подвига́ть, подви́нуть, ся = посува́ти, посо́вувати, присо́вувати, посу́нути, прису́нути, ся. С. З. Л. — Посуньте ся, дівчатка, а від стола та до запічка. п. п. — Посунься, брате, нехай чоловік сяде. Той посунув ся. в. к. Ман. — Посунь ся, Ляше, хай Русин сяде. п. пр. — Старче! сего горить! А я за суму тай дальше посуну. п. пр. — Зеленький барвіночку стели ся низенько, а ти милий чорнобривий присунь ся близенько. п. п. — **Подвига́ясь** = посо́вуючись, по́сувом.
Подви́гаться = посо́ватись.
Подви́гивать = посува́ти.
Подви́гнуть, ся = вру́шити, пору́шити, ся, нахили́ти, ся до...
По́двигъ = по́двиг (С. Жел.), вели́кий учи́нок, вели́ке ді́ло. — Се подвиг є не задля тих, чия мета в житті утіхи. Зінь.
Подви́жникъ, ца = подви́жник, ця (С. Жел.), трудівни́к, ця. — Живцем стоять перед мене історичні ді́ячі і трудівники. Кн. — Ліпше буде, щоб люди звали найменша тій великої трудівниці. Кн.
Подви́жность = рухли́вість, руха́вість. С. Жел.
Подви́жной = 1. рухли́вий, руха́вий (С. Жел.), дви́жки́й, метки́й (С. Л.), поворо́тний, непосидю́щий. — По улицях раз у раз бачиш рухливих жидків. Пр. — Хоч старий, та ще движний, раз у раз на ноги. Кн. — Про екіпажі — бігли́й (С. Л.). 2. похідни́й, походя́щий, руко́мий. — Похідний млин. — Походящий стіл. Сп. (Ще під **сл. Передвижно́й**).
Подвизáться = труждáти ся, бороти ся.
Подви́нуть, ся = д. **Подвига́ть, ся.**
Подви́ть, ся = д. **Подвива́ть, ся.**
Подвла́стный = підвла́стний (С. Жел.), підвладний, підле́глий, піддáний, підле́жний (С. Жел.).
Подво́да = підво́да, ху́ра, фу́ра. С. Ш.
Подводи́ть, подвести́, ся = 1. підве́дити, приво́дити, підвести́, привести́, ся. — Підвели йому коня. — **Подвести́ ито́гъ** = підсумува́ти.

2. наво́дити, навести́. — Той наймит і панів злодіїв до хазяїна.
3. підма́нювати, підво́дити, піддурювати, підманити, підвести́, піддурити.

Подво́дный = підво́дний.

Подво́дчикъ = підво́дчик (С. Л.), погоне́ць, хурщи́к (С. Ш.) і т. д. д. **Извозчикъ.**

Подво́е = подво́х, по́двоє. — Я не вмію так як ти: подвох разом любити. н. п.

Подвози́ть, подвезти́, подве́зть, ся = підвози́ти, привози́ти, надвози́ти, підвезти́, ся і т. д.

Подво́зный = надве́зений.

Подво́зчикъ = возі́льник, возі́й.

Подво́зъ = приво́з, на́воз,

Подво́и = прові́й, мн. прово́ї (у сохи).

Подволаки́вать, подволочь, ся = підволі́кати, підволокти́, ся.

Подволо́ка = 1. підволіка́ння.
2. горі́ще, гора́. С. З.

Подворачивать, подворотить = 1. підко́чувати, підкоти́ти. — Підкотив камінь під хату. — Підкотив віз під повітку. Чайч
2. підгорта́ти, підгорну́ти, підобга́ти. — Підгорнувши невеличке ручення під біле личко. К. Щ. — Сидить мила у порога, ніжки підобгавши. н. п.

Подворо́тни = підворі́тниця.

Подво́рье = 1. заї́зд, заїзди́ний дім, постоя́лий двір.
2. подві́рря (дім з церквою або каплицею у городі для пробування чинців).

Подво́хъ = підхі́д, підкі́п, ка́верза (С. З.).

Подвы́пить = підпи́ти. — **Подвы́пивши́й** = підпи́лий, п'яню́ватий, п'яне́нький, як підпи́тку. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гарцюй — і усом не ворухне. К. Ш.

Подвы́шать, подвы́сить, ся = підні́мати, підно́сити, ся і т. д. д. **Возвы́шать, ся.**

Подъ́ва́ть, подве́ять, ся = 1. піддува́ти, піддути, піддмухну́ти.
2. ві́яти, провіва́ти, провія́ти.

Подвѣдомственность = зале́жність (С. Жел.), підле́глість (С. Л.).

Подвѣдомственный = зале́жний, підле́глий, підле́жний (С. Жел.), підла́стний (С. Жел.).

Подвѣ́нечный = ві́нча́льний, шлю́бний.

Подвѣ́сить, ся = д. **Подвѣ́шивать, ся.**

Подвѣска, по́двѣсь = на́вісна, навіски, причі́пка, причі́пок.

Подвѣтренный = підві́тряний.

Подвѣсокъ = підва́жок (що причіплюють ся до ваги).

Подвѣ́шивать, подвѣ́сить, ся = чіпля́ти, почепи́ти, причепи́ти.

Подвѣ́ять = д. **Подвѣва́ть.**

По́двязи = ре(п)што́ва́ння (С. З. Л.), ришту́нок (д. Лѣса́).

Подвяза́ть = д. **Подва́зывать.**

Подвя́зка = 1. підвя́зування.
2. пі́дв'язка, у личаків, у постолів — воло́ка.

Подвя́зникъ = де́рево для ришто́вання.

Подвя́зочный = підвя́зковий.

Подвя́зывать, подвязать, ся = 1. підвя́зувати, під'я́зувати, підв'яза́ти, ся. — **Подвязаться кушако́мъ** = підпереза́ти ся по́ясом.
2. ришту́вати. — **Подвя́зывать лѣса́** = ста́вити ришто́вання.

Подга́дить = напаскуди́ти.

Подгиба́ть, подогну́ть, ся = 1. підгина́ти, підігну́ти, підібга́ти. — Сидить мила в кінці стола, ніжки підобгавши. н. п.
2. підгорта́ти, підгорну́ти, ся.

Подгла́дывать, подгложда́ть = підгриза́ти, підгри́зти.

Подгла́зный = підо́чний.

Подгла́зье = я́мка під о́ком.

Подгложда́ть = д. **Подгла́дывать.**

Подгля́дчикъ, ца = підгля́дач, догля́дач, ка, шпиг (С. З.). — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Подгля́дываніе = підгляда́ння.

Подгля́дывать, подгляде́ть = підгляда́ти, підгля́жувати (С. З.), підгляді́жувати, підзира́ти, піддивля́ти ся, пантрува́ти (С. З.), зори́ти очи́ма, підгляді́ти, піддиви́ти ся, підзо́ріти, підзорі́ти, припантрува́ти, призо́ріти (С. Л.). — От він заховавсь десь і підзирає и ж. Гр. Чайч. — Призо́ріли люди, що він що ночі божої таска сіно. С. Л.

Подгнива́ть, подгни́ть = підгнива́ти, підгни́ти, попідгнива́ти. — **Подгни́вшій** = притрю́хлий.

Подгни́ѣта = підпа́л (С. З.), ро́зпал. — Принеси трісок на підпал.

Подгнѣта́ть, подгнѣти́ть = 1. підпа́лювати, підпали́ти.
2. підбу́рювати, підмовля́ти, під'ю́жувати і д. **Подбива́ть** 2.

Подговарываніе = підмовля́ння, підмо́ва.

Подгова́ривать, подговори́ть = підмовля́ти (С. З. Л.), намовля́ти (С. Л.), підщу́ати, підма́нювати, настре́нчувати, під-

мóвити (С. Л.), підговорúти (С. Л.), намóвити і т. д. д. ще **Подóмвáть 2.** — Вони пьють та гуляють, із собою Семена Палія на охоту підмовляють. н. п. — На віщо ви її підмовляли йти в Київ? Лев. — Підмовляла дівчина молодого козака: а ти, серце, ходи. н. п. — Ой пьють-гуляють, дівча підмовляють: гей поїдьмо з нами. н. п. — Воду набірала, Марка намовляла: мандруй, Марку, і во мною молодою. н. п. — У жидовство вні у бесурменство намовляти не мають. Ст. Л. — Мене, мамо, москаль зняв, жить до себе підмовляє. н. п.

Подговóрщикъ, ца = підмóвник, ця (С. Пар.), наýстник, ця, шепотúнник, ця.

Подговóръ = підмóва, намóва, наущéння. — Ти дівчино спамъятай ся, на підмову не давай ся. н. п. — З намови і поради різних людей. Б. Н.

Подголóвокъ = підголóвач.

Подгóнъ = пригóн. — Тепер на ярмарку пригону мало було.

Подгонáть, подогнáть, ся = 1. підганяти, поганяти, підігнáти, ся.
2. приладжувати, прилаштóвувати, приправля́ти, прилáдити, прилади́ти, прилаштувáти, приправити, ся

Подгорáживать, подгородúть, ся = підгорóжувати, підгородити, ся.

Подгорáть, подгорéть = підгоря́ти, підс(ш)мáлювати ся, підпікáти ся, підпаля́ти ся, підгорíти, підс(ш)малúти ся, підпектú ся, підпалúти ся, присмагли́ти ся, присмáжити ся. — Пиріжки трохи присмагляли ся. Кр. — Печене порося аж присмагло. С. З.

Подгóрье = підгíрря.

Подгóрный = підгíрний.

Подгородный = підгородúний, пригородúний.

Подгорéлый = підпáлений, присмáглий.

Подгорéть = д. **Подгорáть.**

Подгорюнúваться, подгорюнúться = журúти ся, зажурúти ся, засмутúти ся. — Сидить зажурившись.

Подготовля́ть, подготóвить, ся = 1. ви(на)готóвлювати (Ман.), підлáгоджувати, підлáжувати, ви(на)готóвити, підготувáти, підлáдити, підладнáти.
2. розпочинáти, надробля́ти, розпочáти, надробúти, ся.

Подгрáбливать, подграбúть, ся = підгрібáти. підгортáти, підгрохáжувати, підгребти, підгорнýти, підгрохáдити, ся. — Підгребти сíно до стога.

Подгребáть, подгрéсть = д. **Подгрáбливать.**

Подгрёбки = вúгрібки.

Подгрúфокъ = пристрýлник. — Вподовж нижньої части бриики, супроти ручки, прироблена деревяна полоска, міцно прикріплена до бриики — се єсть приструшник. До його нанъизані всі струни бандури. Боян. Зорі 1895—1.

Подгрýдный = підгрýдний.

Подгрýдокъ = підгóрля.

Подгрызáть, подгрыáть = підгризáти, підгрúзати, попідгризáти.

Подгýзокъ = підгýзок.

Подгýливать, подгулáть, подгульнýть = підпúвати, підпúти. — **Подгулявшій** = д. **Подпúвшій.** — **Подгулявши** = на підпúтку. — На підпитку нема спинку. в. пр.

Подгущáть, подгустúть = густúти, підгустúти.

Поддóбриваться, поддóбриться = піддóбрювати ся, придóбрювати ся, піддóбрити ся, придóбрити ся. — Бач як придобрúв ся, — все помагає. Полт. Чайч. — Щоб піддобрити ся до Преосьвященного. Лев. В.

Поддóбриваніе = піддóбрювання, придóбрювання, похлíбство.

Поддавáть, поддáть, ся = піддавáти, піддáти, ся; подавáти ся, підлягáти, повільняти ся, подáти ся, підлягти. — Сумно й ходжу, хоч я і сьмію ся, велика туга, та не подаю ся. н. п. — На підлягáйте вплину нудьги. Кп.

Поддáнки = підданий.

Поддáкивать, поддакнýть = тáкати (С. Ш.), підтакáти (С. З.), потáкувати, притáкувати, підтакнýти, потакнýти, притакнýти, підбрíхувати, підбрехáти, не в одно — перетáкувати, перетакнýти. — Добрі хлопці: один бреше, другий потакує. Чайч.

Поддáкивающій = тáкач (С. Ш.), потáкач (С. З.), потáкувач (Чайч.), підтáкач, підбрéхач. — Потакач тим і живе, що кому гляне. в. пр.

Поддáблывать, поддолбúть, ся = піддóбувати, піддовбти, ся.

Поддáнническій = піддáнський. С. Л.

Поддáнничество = піддáнство.

Поддáнный, ая = піддáний, на (С. Л.), піддáнець (С. З. Л.), піддáниця, піддáнка (С. Л.), піддáнок, підвлáсний, підвлáдний, на, піддéтний. — А також всі його піддáниці посіяли хатині тканиці. Кот

Поддáнство = піддáнство.

Поддáть, ся = д. **Поддавáть, ся.**

Поддвига́ть, поддви́нуть, ся = підсува́ти, підсо́вувати, підсу́нути, ся. — Підсунь скриню під кро́вать.

Поддёвка = чума́рка, чипа́рка, кантя́н.

Поддерга́й = куцопе́рий (що носить куцу одежу).

Поддёргивать, поддёргать, поддёрнуть, ся = підсми́кувати, підсмика́ти (С. Л.), підсика́ти, підсмикну́ти, ся, про кілько — попідсми́кувати, ся.

Подде́рживать, поддержа́ть, ся = підде́рживати, підтри́мувати, підпира́ти, підде́ржати, підтри́мати, підпе́рти; запомога́ти, підпомога́ти, засту́пувати, підбі́чувати, запомогти́ і т. д. д. Защища́ть і охраня́ть. — Вона за руку не веде, вона тільки твій розум засту́пує, щоб сама ти свій шлях пізнала. К. Д. — П. ро́дственныя сношéнія = рода́ти ся.

Подде́ржка = підмо́га, запомо́га.

Поддёрнуть = д. **Поддёргивать.**

Поддо́бриться = д. **Подда́бриваться.**

Поддолби́ть = д. **Подда́лбливать.**

Поддо́нъ, поддо́нокъ = підді́н, пі́дставка (С. Жел.), пі́дніс (на пр. для пляшок, чарок то що), пі́дкладка, пі́дднище (на пр. під діжу або що). — Вы́ чарочки на пі́дносах повихиляла. п. п.

Поддру́жье = дру́гі дружки́: піддру́жба, піддру́жній (С. З.), піддру́жко, піддру́жжя. Кв.

Поддра́нивать, поддразни́ть = піддрато́вувати, піддро́чувати, піддратува́ти, піддрочи́ти.

Поддува́ло = піддува́ло, прога́ри.

Поддува́ть, подду́ть = піддува́ти, піддмухувати, піддму́ти (С. Жел.), піддмухну́ти.

Поддни́ки, поддны́нье = час, коли́ то́пять ся „курна́я изба́" (д. під сл. Изба́).

Поддува́ло = д. **Обма́нщикъ.**

Поддева́ть, поддѣ́ть = 1. піддяга́ти, підді́ти, одяга́ти під... — Піддягни ще під свиту хоч оцей кантанок — вже ж воно тепліше буде.

2. підчепля́вати, підчепи́ти (зачепити зі споду).

3. піддурювати, підма́нювати і д. **Обма́нывать.**

4. кра́сти, підкрада́ти, підчепля́вати, украсти, підчепи́ти.

Поддёвка = д. **Поддёвка** (тепер частіше пишуть се слово, як воно вимовляють ся, себто через „ё", а не через „ѣ").

Поддѣ́лка = підро́блювання; підро́блення (С. Жел.), фальш, хвальш. С. Ш.

Поддѣ́лывать, поддѣ́лать, ся = 1. підро́блювати, підробля́ти, підроби́ти, приро́блювати, приробити (зі споду).

2. підробля́ти (С. Жел.), фальшува́ти, хвальшува́ти, підроби́ти, зфальшува́ти. — Підробляти гроші. — Хто би писти або печаті фальшував. Ст. Л.

3. підро́блювати ся, підмо́щувати ся, підлабу́знювати ся, підкида́ти ся, підстила́ти ся (С. З.), підсипа́ти ся (С. З.), костити ся, лаку́зити ся (Ман.), підбармо́вувати ся, прими́щувати ся; прима́зувати ся, прилабу́знювати ся, підроби́ти ся, підноровити ся, підверну́ти ся, присьо́рбати ся (С. Л.), підкинути ся, підностити ся і т. д. — А Іван підсипає ся до пана, трохи в руку його не цілує. Кн. — На при кінці і до Козаренків підлабузнив ся. Зіньк. — Вона не знала, як під кого підвернутись. Кв.

Поддѣ́лыватель, ница, поддѣ́льщикъ, ца = фальшовни́к, хвальшо(і)вни́к, ця (С. Ш.), тільки грошей — грошоро́б.

Поддѣ́льный = 1. підро́блений (С. Л.), підро́бляний (К. Кр.), підбо́рний (С. З. Л.), фальши́вий, хвальши́вий. С. Ш. — Були там купчики проворні, що їздили по ярмарках і на зрушинець на підборний поганий продавали крам. Кот. — Кинули ся до тієї метрики; він глянув і зараз каже: вона підборна! Хиба се моя рука? і рука і печатка підборні. Кн. — Хиба ж не видно, що це хвальшиві гроші?

2. прикидли́вий (на пр. смуток, сьміх тощо). Гр. Чайч.

Поддѣ́ть = д. **Поддѣва́ть.**

Подёнка, ком. Ephemera = поде́нька. С. Жел.

Поде́нникъ = д. **Дневни́къ.**

Подённый, но = поде́нний, но. — П. рабо́та = поде́нщина.

Подёнщикъ, ца = поде́нщик, ця (С. Жел.), поде́нний, ця (Харьк. Чайч.), поде́нник, ця (Черн. Чайч.), поде́нчичка. — Оце найняла поденниць мазати хату — так дорого. Чайч.

Подёнщина = поде́нщина.

Подёргать = посми́кати, посіпати, пошарпати, поторгати.

Подёргивать = смикати, сіпати, посмикувати.

Подёргивать, ся, подёрнуть, ся = затя́гати, заволіка́ти, затягти, заволокти́, ся. — П. льдо́мъ = ше́рхнути, зашерхнути.

— Подёрнуть плёнкой, налётомъ = затягти плівкою, присмáгнути.

Подержáніе = 1. держáння, тримáння. 2. ужúток (на якийсь час). — Дать, взять на подержáніе = позúчити (на який час).

Подéржанный = ужúваний (С. Ш.), не новúй, нóшений.

Подержáть, ся = подéржати, потримáти, ся.

Подёрнуть, ся = д. **Подёргивать, ся.**

Подешевéть = подешéвшати (С. Л.), подешевíти.

Поджáривать, поджáрить, ся = підсмáжувати, підсмáжити, ся.

Поджáристый = підпéчений.

Поджáрый = худорлявий, сухорлявий. С. З. Л.

Поджáть = д. **Поджимáть.**

Поджéчь = д. **Поджигáть.**

Подживóтникъ = д. **Подбрюшникъ.**

Подживóтье = д. **Подбрюшина.**

Поджúга = 1. підпáл. 2. д. **Подговóрщикъ.**

Поджигáніе = підпáлювання, підпáт.

Поджигáтель, ница = палій (С. З. Л.), підпáляч, ка.

Поджигáть, поджéчь, ся = 1. підпáлювати (С. З.), підпалúти, ся (С. З.), про декілько — попідпáлювати, в печі — підтóплювати, підпáлювати, підтопúти, ся. — **Поджéчь кого́** = спалúти. — Добре вогонь горить, як в чих підпалить. н. пр. — Оженив ся навісний та взяв бісувати, та не мали що робити — підпалили хату. н. пр. — Осичина, чом не гориш та все куриш ся? Як би ж мене підпалили, я б горіла — не курила ся. н. п. — От раз жінка підпалила в хаті. п. к. Ман. — На що ж ти похваляв ся, що спалиш мене? Кр. 2. підпікáти, підпалáти, підсмá(шмá)лювати, підпектú, підпалúти, підшмалúти, ся. — Підпекти пирога. 3. підбýрювати і т. д. д. **Подбивáть** 2.

Поджидáть, подождáть = підждáти, наджидáти, спожидáти (С. Л.), очúкувати, підождáти (С. Л.), потрі(и)вáти (С. Л.), почекáти, пострівáти, затрівáти; зачекáти. С. Л. — Оддав йому коня та й каже: підожди, я тобі ще гостинця дам. н. к. Ман. — Зачекай, я перше піду обмиюсь. н. к. — Пострівайте, поки я поражусь з Кривоносом об моєму ділі. О. Ст. (Пр. д. ще під сл. **Ожидáть**). — **Подождú!** = трі(и)вай, потрі(и)вай, стрівай, підожди, почекай!

Поджúлки = жúжки. С. Аф. — Ах жилки трясуть ся. С. Аф.

Поджимáть, поджáть, ся = підгортáти, підгорнýти, підобгáти, ся (С. Л.). — Сідай, Грицю, кого мене, ще й пімечки підгорни, я ж тебе поцілую, ти ж мене обійми. н. п. — Сидить мила на припічку, ніжки підобгавши. н. п.

Поджóгъ = підпáлювання, підпáл. — Без підпалу дрова не горить. н. пр. — А в серці тліє огню іскра великого, тліє не видає, підпалу жде, як той местний часу дожидає. К. Ш.

Подзадóривать, подзадóрить, ся = піддрóчувати, ся, підштрúкувати, підбурювати (С. Л.), підцькóвувати, підзýжувати, розпалáти, ся, піддрочúти, ся, підштрикнýти, підбýрити, ся, підцькувáти, розпалúти, ся. — А ну! піддрочи дика! Чи не дасть стусана. Кн. — Коли б його не підъюжував на мезе. Кн. — Він і так сердить ся, а той іще підштрикує.

Подзакусúть = підзýсти, підживúти ся, прислідати.

Подзáривать, подзáрить = д. **Подзадóривать.**

Подзатúлокъ = карк, гамалúк (С. З.), задня частúна шúї під потúлицею.

Подзатúльникъ = 1. головний жіночий убір у носкóвок, що падівається на потúлицю. 2. потúличник. С. З. Л. — Дать подзатúльникъ = потúличника дати, в потúлицю загилúти. — Надавáть подзатúльниковъ = потúличниками нагодувáти. Номис.

Подземéлье = підземéлля.

Подзéмный = підзéмний, підземéльний, попідзéмний. — Вирвав того дуба з корінням, тай подався аж у підземельне царство. н. к. Ман.

Подзóрный = прозóрний. — **Подзóрная трубá** = д. **Зрúтельная т.**

Подзывáть, подозвáть = підзивáти, підкликáти, прикликáти, підівáти, підклúкати (С. Л.), прикликати, покликати до сéбе (Чайч.). — Підізвав до себе та тоді й каже... — Підкликáє жида і питає ну що ж, як? п. о. Ист.

Подивúться = подивувáти ся. — Ешей тому подивував ся, у баби сучої спитав ся. Кост.

Подирáть, подрáть, ся = 1. дрáти, шкрябáти, скубтú. поскýбувати, подрáти, пошкрябáти, поскубтú, скубнýти. — Все лице пошкрябала білольке, продираючись по кущах колючих. Гр. Чайч. — Скубне за

чу́ба, та й зно́в пита́ве, а не зна́ає — зно́в поскубу́а. — **Моро́зъ по ко́жѣ подира́етъ** = хоро́а по ва́ шку́рою.

2. пачи́ти ся, коло́ти ся, тріскати ся, попачи́ти ся, потріскати ся, розколо́ти ся, поколо́ти ся. — Дошка од жару потріскала ся.

Подка́лывать, подколо́ть, ся = 1. підко́лювати, підштри́кувати, підколо́ти, підштрикну́ти, де-кілько — попідко́лювати і т. д. — Підколола собі палець шпичкою. Чайч.

2. підшпи́лювати, підшпили́ти, ся, про де-кілько — попідшпи́лювати. — Підшпилила спідницю шпильками.

3. підруба́ти, вруба́ти (ще). — Врубай ще дровець.

Подканцеляри́стъ = підканцеляри́ст. Кот.

Подка́пывать, подкопа́ть, ся = підко́пувати, підрива́ти, підноря́ти, ся, підкопа́ти, підри́ти, ся, про де-кілько — попідко́пувати і т. д.

Подкарливать, подкорми́ть, ся = 1. підгодо́вувати, підгодува́ти, підхарчи́ти, підхарчувати, підживи́ти, ся, про де-кілько — попідгодо́вувати і т. д., про худобу — підпаса́ти, підпасти́. — Ой матінко-небіщко, підгодуй вас хоч трішечки. н. п. — Підгодувались трохи і коней підпасли та й поїхали.

2. прикорми́ти, прикорми́ти, прикорми́ти,

Подкра́дываться, подкра́сться = підкрада́ти ся, кра́сти ся, ласта́ти, підбарко́вувати ся, підкра́сти ся, про де-кілько — попідкрада́ти ся.

Подкрапи́вница = д. **Королёкъ** 2.

Подкра́шивать, подкра́сить, ся = підкра́шувати, підмальо́вувати, підбарво́вувати, підкрасити (С. Л.), підмалюва́ти (С. Л.), прифарбува́ти, під карий колір — накарува́ти, під який инший колір — підсини́ти, підчорни́ти і т. д. д. **Кра́сить.**

Подкру́чивать, подкрути́ть, ся = підкручувати, підкрути́ти, ся, про де-кілько — попідкручувати.

Подкрёна = підпо́ра.

Подкрёпле́ніе = підкрі́п (С. Жел.), по́кріпость, підсилок (С. Л.), підживa (С. Л.), підпо́га, запомо́га.

Подкрёпля́ть, подкрёпи́ть, ся = 1. підкріпля́ти, ся (С. Жел.), підкрепля́ти, ся, покріпля́ти, ся (С. Жел.), підпира́ти (С. Жел.), підкрі́пити, ся, покрі́пити, ся, підпе́рти; підпомога́ти (С. З.), запомога́ти, підси́лювати, підпомогти́, запомогти́, підси́лити, ся (С. Л.); підживля́ти, підживи́ти, ся (С. З. Л.). — Мовлено правду, которую доводами підперти латво. Л. В. — За столом сидїли, покріпляли свои. К. Д. — Пішли вони у дворець, підкрепились. п. к. Ман. — Холодцем та ковбасою закусили та, як то кажуть, і підкрепили ся. Кот.

Подкузьми́ть = підвести́, підъї́сти, підманити́. — Це він підъїв Якова, це через його він три дні у вежі просидів. Та я тож тебе підъїм. Кр.

Подкулика́ть = підпи́ти.

Подкупа́ть, подкупи́ть = підкупа́ти, підкупля́ти (К. Кр.), підплачувати, погорячити, підкупити, перекупи́ти, підплати́ти, підпогоря́чити, ся, скýп да́ти (Катеринос. Чайч.), де-кілько — попідкупа́ти і т. д. — З тюрми утік, взяту перекупивши. Б. Н.

Подкупно́й = підкупний, підку́плений, ку́плений.

По́дкупъ = пі́дкуп, підку́пство (С. Жел.), скуп (Катеринос. Чайч.). — А писарь в його скуп узяв, то тепер уже за його. Чайч.

Подку́пщикъ = підку́пник (С. Жел.), наку́пень (С. З.), перекупчик.

Подку́ривать, подкури́ть = підку́рювати, підкурити.

Подлага́ть, подложи́ть = підкладати, підкласти, підложи́ти (С. З.), попідкладати.

Подла́живать, подла́дить, ся = 1. підла́жувати, підстро́ювати, підла́дити, підладнувати, підстро́їти, ся.

2. підлагожувати ся (С. Л.), підлизувати ся, піддобрювати ся, придобрювати ся і т. д. д. **Подла́зить** 2.

Подла́за = підли́за (С. Л.), підли́зник, підли́зуха, прили́за (С. Л.) підлесливий, підле́пший (Лев.), вле́сливий, підхлібник.

Подла́зить, подлёзть = 1. підла́зити, підлїза́ти, підлїзти, про де-кілько — попідлїза́ти.

2. підла́зити, підли́зувати ся, лизати ся, підлабу́знювати ся, лабузити ся, прили́зувати ся, підхліблювати ся, зести́ти ся, підлїзти, підлиза́ти ся, підлабу́зити ся, прилабу́зити ся і т. д. д. **Подольща́ться.**

Подла́зъ = д. **Подла́за.**

Подла́мывать, подломи́ть, ся = підло́млювати, підломи́ти, ся, заломи́ти ся.

Подла́скиваться, подласка́ться = підла́щувати ся і д. **Подла́зить** 2. і **Подольща́ться.**

Подлега́ть, подле́чь = лига́ти, залига́ти, лягти́, залягти́ (під що небудь).

Подлежа́ть = належа́ти, підлига́ти, підпада́ти. — Се ділo належить до суда. — Він за се підпадав під тяжку кару. — Это **подлежи́тъ сомнёнію** = се річ непевна.

Подлежа́щій = належа́чий (С. З.), належний (С. З.), нале́жний (С. Пар.), прина́ле́жний (С. Пар.), зале́жний (С. Пар.), підле́глий (С. З.). — Належачий братству церковному львовському. С. З. — Належиту честь йому віддати.

Подлета́ть, подлете́ть = підлїта́ти, підлетїти, підли́нути.

Подлёткъ = підлїток.

Подле́цъ = подля́к, падлю́ка (С. Жел. З. Л.), паску́да (С. З.), пога́нець (С. Жел.) — Кругом паскуда! Чого ж на його не лають? К. Ш.

Подле́чь = д. **Подлега́ть.**

Подлива́ть, подли́ть, ся = підлива́ти, підси́пати, підли́ти, підсипати, ся, багато — підбу́рити, про де-кілько — попідливати, попідсипати. — Підсип ще борщу. А ну, підсип в чарку оцієї животкової. Кв.

Подли́вка = 1. підлива́ння, підсипа́ння. 2. підли́ва, підли́вка (С. З.), підле́ва (С. З.), обли́вка, по́ливка. — До вовчого кличу сива собача підлива. п. пр. — Свинчу не-

лову до хрiпу i локшину на переминy, потiм з пiдсовою индик. Кот.

Подливно́й = пiдливний. — **Подливное ко́лесо́** = пiдсобiйне ко́лесо i д. пiд сл. Колесо́.

Подли́за = пiдли́за.

Подли́зывать, подлиза́ть, ся = пiдли́зувати, пiдлиза́ти, ся, облиза́ти, облиза́тись.

По́длинник = д. **Оригина́л** 1.

По́длинно = спра́вдi, вла́сне, дiйсно, авже́ж, в самiй ре́чi (С. Л.), са́ме так. — Вiн справдi такий, як про його кажуть.

По́длинность = спра́вжнiсть (С. Пар.), пе́внiсть, правди́вiсть.

По́длинный = спра́вжнiй (С. Пар.), су́щий, справде́шний, щи́рий (С. Л.), правди́вий, вла́сний. — Се його власнi слова.

Подлипа́ло = 1. пiдлипа́йло, пiдли́за i т. д. д. Подла́за.
2. д. Волоки́та 2.

Подлипа́льство = пiдли́зування, пiдле́стивiсть, пiдлíзство.

Подлипа́ть, подли́пнуть = 1. пiдлипа́ти, пiдлипнути, приплипнути (зi споду).
2. д. Подла́зить 2. i **Подольща́ться**.
3. д. Волочи́ться 2.

Подли́ть = д. **Подлива́ть**.

По́дличать = роби́ти, чини́ти що паску́дне, гане́бне.

По́дло = ги́дко, паску́дно, гане́бно.

Подло́бье = пiдло́бтя.

Подло́г = пiдло́г (С. Жел.), пiдбо́р, фальш, фальшивство, хвальш. С. Ш.

Подло́жный = д. **Подде́льный** 1.

Подложи́ть, ся = д. **Подла́мывать**.

По́длость = пíдлiсть (С. Жел.), пiдло́та, паску́дство, мерзе́нniсть (С. Пар.), по́гань (С. З. Жел.). — Одна пiдлота немовуче тягне за собою й другу. Ки. — **По́длость та́йную сде́лать** = гадю́чку вкинути.

Подлу́нный = пiдмiсячний. С. Жел. — **Подлу́нный мiръ** = сьвiт Бо́жий.

Подлый = пíдлий (С. Жел.), по́длий, подля́чий (С. Жел.), падлю́шний, паску́дний, пога́ний (С. Жел.); плазови́тий. — От подла дитина! Кр. — **По́длый посту́покъ** = гане́бний вчи́нок.

По́длъ = бiля́, ко́ло, побiля́, край, о́бiк, бо́ру, по́пiч. (Пр. д. пiд сл. **Во́злѣ**).

Подлѣза́ть = д. **Подла́зить**.

Подлѣкарь = пiдчíкарь.

Подлѣпля́ть, подлѣпи́ть = пiдлiплювати, пiдлiпи́ти.

Подлѣсникъ = д. **Водни́къ** 2.

Подлѣсокъ = 1. пiдлíсся, за́лiсок, прилíсся i д. **Опу́шка** 2.
2. рос. Viola canina L. = бра́тки, сокирки. С. Ап.

Подлѣсье = д. **Опу́шка** 2.

Подли́пка = паску́да, ледаща́ця. — Ось послухай, сину, що говорить вдова: моя дочка ледащиця не ночує дома. н. п.

Подма́зывать, подма́зать = пiдма́зувати, пiдма́щувати, шмарува́ти, пiдма́зати, пiдмасти́ти, пома́зати, пошмарува́ти, багато — попiдма́зувати i т. д.

Подма́зчикъ = шмарово́з. С. З. — Тут всякi були пронози, перекупки i шмаровози. Кот.

Подмалёвка = пiдмальо́вування.

Подмалёвывать, подмалева́ть, ся = пiдмальо́вувати, пiдмалюва́ти, ся.

Подма́нивать, подмани́ть = 1. пiдма́нювати (С. З.), пiдмани́ти, прима́нювати, прима́жувати, прима́нити, прива́дити.
2. пiддури́ти, пiдмовля́ти (С. З.), намовля́ти, пiддури́ти, пiдмо́вити, намо́вити, перемо́вити.

Подма́нка, подма́нъ = пiдма́на, пiдма́нювання i д. **Подгово́ръ**.

Подмаре́нникъ = рос. Galium L. — гiрча́к, Н. жо́лтый, G. verum L. — бурку́н зíлля, дереза́, дрiбноцьвiт, жовте́нька ка́шка, медяни́к, медяви́к, медова́ трава́, сво́ротень. С. Ан.

Подмасли́вать, подмасли́ть, ся = 1. пiдма́слювати, пiдма́щувати, пiдма́слити, пiдмасти́ти, ся.
2. пiдма́зувати, пiдмогори́чувати, пiдма́слювати, хлiбти́ти, пiдма́зати, пiдмогри́чити, пiдхлiбти́ти. — Пiдмазав станового, та й пiшло дiло на лад.

Подмастерье = пiдма́йстер (С. Жел.), челя́дник.

Подма́тывать, подмота́ть = пiдмо́тувати, пiдмота́ти.

Подма́хивать, подмахну́ть = 1. зма́хувати, змахну́ти (зi споду).
2. пiдпи́сувати на швидку́.

Подма́чивать, подмочи́ть, ся = пiдмо́чувати, пiдмочи́ти, ся; пiдсця́кати, пiдiсця́ти, пiдбу́рити.

Подма́щивать, подмости́ть = пiдмо́шувати, пiдмости́ти, ста́вити риштова́ння.

Подмерза́ть, подмёрзнуть = підмерза́ти, примерза́ти, підме́рзнути.

Подмета́льщикъ, ца = метільник, ця, метільничка. — Я до печі куховарочку найму, а до хати та метільничку. н. п.

Подмета́ть, подмести́, сть = підмі́та́ти, підмести́, замі́та́ти, замести́, попідмі́та́ти. — Підмети хату. — Підмети сьмітя під припічок.

Подмета́ть = д. Подмётывать.

Подмётка = 1. підмі́та́ння.

2. підме́ток (нова підошва до старих чобіт). Кр.

Подмётный = підки́дний. — **Подмётное дитя́** = д. Подки́дышъ.

Подмёточный = підме́тковий (д. Подмётка 2.).

Подмётывать, подмета́ть -нуть = 1. підкида́ти, підки́нути (д. Подбра́сывать).

2. пришива́ти на живу́ нитку, підстьо́бувати, підстьоба́ти.

3. підкида́ти, підки́нути підме́тки. — Чоботи ще добрі, треба тільки підкинути підметки.

Подмётышъ = д. Подки́дышъ.

Подмига́ивать, подмигну́ть = підмо́ргувати, підморгну́ти. С. Л.

Подминна́ть, подмя́ть = підтопта́ти. — Ведмідь підтоптав його під себе.

Подмо́га = д. По́мощь.

Подмога́ть, подмо́чь = запомога́ти, підпомога́ти, підсобля́ти, запомогти́, підпомогти́, підсоби́ти, зарятува́ти. (Д. Помога́ть).

Подмока́ть, подмо́кнуть = підмока́ти, підмо́кнути, примо́кнути, примокрі́ти.

Подмола́живать, подмолоди́ть, ся = 1. підмолоджувати, підмолоди́ти, ся.

2. підсолоджувати, підсолоди́ти (напр. пиво квас).

Подмо́лвить = підтакну́ти, притакну́ти, потакну́ти (д. Поддакивать).

Подмора́живать, подморо́зить, ся = 1. підморо́зювати, підморо́зити, ся. — Підморозити рибу.

2. підмерза́ти, підме́рзнути. — На дворі підмерзає.

Подмости́ть, ся = д. Подма́щивать, ся.

Подмо́стки = риштова́ння, підмо́стка, підмо́сток (С. Ж.); при́ность (С. З. Жел.), при́мостки (С. Жел.). — Лежав на приності. С. З.

Подмочи́ть = д. Подма́чивать.

Подмо́чка = підмо́чка.

Подно́чь = д. Подмога́ть.

Подмыва́ть, подмы́ть, ся = 1. підмива́ти підми́ти, ся. — Підмий дитину.

2. ми́ти, підмива́ти, розмива́ти, підми́ти, розми́ти. — Не род вир хвали а — вода корінь мие. п. п. — Підмило греблю.

Подмы́лье = ми́лини, змилини, обмилки.

Подмы́шка = паха́, пахва́ (д. Мышка 3).

Подмы́шковый = пахвовий.

Подмётывать, подмёсть, подмёсть ся = підмі́нювати, підкла́дати, підмі́шати, підкла́сти, підложи́ти, ся.

Подмёсить = підмісити. — Підміси борошна в тісто.

Подмёска = підмішування, підмісювання.

Подмёсъ = 1. д. Подмёска.

2. при́мішка. С. Жел.

По́дмёсь = д. Подмёсъ 2.

Подмеча́ть, подмётить = підгляда́ти, постерега́ти, вимічати, пристерега́ти, визнава́ти, помічати, сочи́ти, підгляді́ти, по(при)стерегти́, помітити, запримітити. Д. Замётить 2, Подглядывать і Посма́тривать). — Сочи ж його добре, чи не носить він висівок до шинку. Кн.

Подмёшивать, подмёша́ть, ся = підмі́шувати, примі́шувати, підмі́ша́ти, примі́ша́ти, ся (С. Жел.).

Подня́ть = д. Подниша́ть.

Подна́рье = місце під по́лом (д. На́ры).

Подвадýть = піддурити, підманити, підголити, кількох — попідду́рювати і т. д.

Подначáльный = підначальний, підвласний, підлеглий. С. Жел.

Подне́бе́сный = піднебе́сний. С. Жел.

Подне́бе́сье = піднебе́сся.

Подне́бный = піднебінний.

Подне́бье = піднебе́ння (С. Жел.) і д. Нёбо.

Подневóльный = підневільний, поневільний, приневільний.

Подноше́ніе = підно́сіння.

Поднести́ = д. Подноси́ть.

Подниша́ть, подня́ть, ся = підійма́ти, підійня́ти, ся, важницею — підважувати, підва́жити; підво́дити, ввести́, підвести́, звести́, ся; здійма́ти, ся, зніма́ти, зняти, ся, про сьвітило ще — підбива́ти ся, підби́ти ся (С. Ж.), підді́йти, про рослину — підганя́ти ся, підгна́ти ся, вигнатись. — Таке важке, що не підніме. — Підняв на улиці. — Тісто в діжі піднялось. — Підняли його на улиці пьяного. — Ой голочки-чубарочки, підніміть ся в гору! Ой раді б ми підня ся, та кривець не має. н. д. — Підня ся

ся він трохи в ліжка. — Звів ся та й пішов. — А Богдан лежить ще там на лаві, не педо й голівоньки з похмілля. Ст. С. — Шабля не візьме, рука не зведеть ся. К. Ш. — Ой поїхав козаченько в Лубень до Привузу, ой плакала дівчинонька, здіймаючи руки. п. п. — Крилечками стрепенули, зникнсь в парі й полинули. н. п. — Сонце вже підбилось високенько. С. Л. — Сонце вже десь підійшло. Кр. — **Поднима́ть ссо́ру, шум** = збива́ти бу́чу, колотне́чу. — За опучу, та збила бучу. п. пр. — **Поднима́ть нос** = ки́рпу гну́ти, чва́нитись. — Стара не страшна, так молода кирпу тне. Кет. — **П. на́ смѣхъ** = на глу́зи бра́ти, взя́ти, глузува́ти, осьмія́ти. — Спостерігши, що її взяли на глум, майнула в хату. Кн. — **Поднима́ть крестъ** = заводити хрест. — Почали хрести заводити за баню. Кн. — **Подня́лся вѣтеръ** = скопи́в ся ві́тер. — Схопила ся шурябура і стіжечок із вернула. н. п. — **Подня́ть на себя́ ру́ки** = само́му собі смерть заподіяти, руки на се́бе наложи́ти. — **Подня́ть за́йца, медвѣдя** = ви́гнати за́йця, медве́дя. — **Подня́ть вопро́съ** = зня́ти річ, пита́ння. — **П. паруса́** = розпусти́ти паруси́, вітри́ла, напарусити. — **П. крикъ** = счини́ти крик, ґвалт. — **П. хвостъ, пла́тье** = задери́ти, задра́ти, позадира́ти. — **Подня́ть оружіе** = взя́тись за зброю, повста́ти. — **Подня́ться войно́ю** = повста́ти. — **Подня́ть больно́го на́ ноги** = відходи́ти, відха́яти, одволя́ти. — **Поднима́ться на что́ ли́бо** = пя́сти ся.

Подновля́ть, подновя́ть, ся = підновля́ти, відновля́ти, поновля́ти, піднови́ти, ся і т. д., н'ілько — попідновля́ти і т. д.

Подноготная, у виразах: „онъ зна́етъ всю подноготную“ або „высказалъ всю подноготную“ = він зна́є всі та́йности, він виказав всі та́йности (нібн і те, що ніхто ніґде, йому́ відоме).

Подно́жіе = підні́жжя, гори — підгі́рря.

Подно́жка = ступи́ця, ступі́йка, ступе́нька. — Правою на ступицю, а лівою просто у віз, тай берниць на сіно. Кн. — Як зачепив крилом, так ступиця і одскочила. Кн.

Подно́жки = рушни́к або яка́ и́ньша тканина, що простеля́ється молодим під но́ги підчас вінча́ння. — Та поможи Боже за рушнику стати — тоді не розлучать ні батько ні мати. п. п.

Подно́жный = підно́жний, підно́жничий (С. З.). — **П. кормъ** = па́ша. — Пустив волів на пашу.

Подноси́ть, поднести́, ся = підно́сити, надно́сити, підне́сти, надне́сти, ся. — Підпеси ближче. — Таке важке, що не підпесу. — Надпеси ще трохи кавунів.

Подно́съ = підні́с (С. Жел.), підно́с, та́ця(а) (С. Ш.), тарелі́ць. — Всі чарочки на підносах повихиляла. н. п.

Подно́щикъ = розно́щик напо́їв у шинку́, ва́йнат шинкаря́, що подає́ горі́лку.

Подня́ть = д. Поднима́ть.

Поднѣпро́вье = поднїпря́нщина. С. З.

Подо́ = д. Подъ.

Подоба́ть = годи́ть ся (С. Ж.), слі́д, нале́жить, ли́чить, прихо́дить ся. — **Не подоба́ть** = не подо́ба, не слі́д, не годи́ть ся, не ли́чить і т. д. — Не подоба зірці без місяця та й віходати, не подоба дівці до козаченька й виходити. н. п. — Не личить нашій честі і повазі вбачати кров посельську в себе дома. К. Б.

Подо́біе = 1. схо́жість, подо́ба (С. З. Л.), подобе́нство (С. Ж. З.).
2. ма́нір, взір (С. З.), кшталт, штиб, шти́ль (С. З.). — **На подо́біе** = на взір, взо́ром, на кшта́лт (С. З.), на штиб і д. ще під сл. Мане́ръ 2.

Подо́блачный = підхма́рний.

Подо́бно = 1. тре́ба, слі́д, повинно, нале́жить, прихо́дить ся.
2. як, так як, мов, на́че, нена́че, так са́ме, похо́же. — **Подо́бно звѣрю, бро́сился** = мов звір той (так як звір) кинув ся.

Подо́бный = схо́жий (С. Л.), похо́жий, поді́бний.

Подобостра́стіе = підле́сливість, плазу́нство (С. Пар.).

Подобостра́стный, но = підле́сливий, облесливий, во, підле́слий (С. Жел.), лакею ва́тий (С. З.), підлабу́зник, невольничий (С. Жел.), плазови́й (С. Жел.). — Облесливий, як собака. н. пр. — Був у пана зимку і став підлабузником, боїть ся свого слова проповіти, все щоб під панові мисл. Кн.

Подобра́ть, ся = д. Подбира́ть, ся.

Подобре́ть = подобрі́ти, подобрі́шати (С. Л.), пощирі́ти, здо́бріти ся (С. Л.).

Подови́къ = цегла, що нею вистила́ється ся черінь у пе́чі.

Подо́вый, подовой = черіне́вий (належний до черіня або спечений на черіні).

Подогна́ть, ся = д. Подгоня́ть, ся.

Подогну́ть, ся = д. Подгиба́ть, ся.

Подогрѣва́ть, подогрѣ́ть, ся = розігрівáти, розігрíти, ся. — Розігрій борщ учорашнíй.

Пододвига́ть, пододви́нуть, ся = підсувáти, надсувáти, підсу́нути, надсу́нути, ся. — Підсунь скриню під ліжко.

Подожда́ть = д. **Поджида́ть.**

Подожже́нный = підпáлений; підпéчений; підшмáлений (д. **Поджига́ть** 1 і 2).

Подозва́ть = д. **Подзыва́ть.**

Подозри́тельность = підзóрливість, підгля́дність. — Він нікому не йме віри, до всіх підгля́дність має на думці. Кп.

Подозри́тельный; но = непéвний, підзóрний, но (С. З.), підзóрливий, во, підóзрілий (С. Жел.), підозрíний (С. Жел.), заздрíвний (С. Л.), зазóрливий (С. Л.); нейковíрний, невíрливий (С. Жел.). — Проте батюшка усе крив ся і матушці здавалось те непевним. Лев. В. — Підзорно мíні то здалось. Ч. К. — Совість подзорная есть яже із легких домыслов мнит собí доброе взяти бити. Б. Н. — Підзорливо дивую ся — чого встряв він у таку справу. Лев. В. — Свідéтством людей вíри годних і не підозрíпих. Ст. Л. — Ну що ж, найшли що підозрíного? Фр. — Нейковíрний або чоловік та жінка без вíри не спíлка. Грíнч.-Чайч.

Подозрѣва́ть = підзóрити, приздрíти, заздрíвати (Лев.), зазóрити (С. Л.), підозрівáти (С. Жел.), покладáти гріх на кóго. — Нíчого не підзрячи, Гриць почав докладнíйше доводити. Лев. В. — І ворог наш не відважить ся приздрíти нас. Пр.

Подозрѣ́ніе = підзóр (С. Жел. З.), прúзра (С. Л.), прúздра, приздрíння, підозрíння (С. Жел.), підозрíлість (С. Жел.), постерегáння. — Брехня воно чи ні, та річ таківська, що правда і підзор одно для мене. К. Ш. Т. — Він нюхав воздух і очицями моргав, а на Антонію з підзором поглядав. К. Д. Ж. — Писаря військового взято на Сибір, маючи на його подзор. Л. С. — Не мав на його призри. С. Л. — Нíхто в сьвітí не кине на Шевченка приздрою за нещирість. Кп. — Нí на кого, як на його моя приздра: він торік обтрусив мою пóгуню, він і тепер підрізав улик. Кп. — При сьвідетстві і признаках яких случних або підозрíнню знатном. Ст. Л.

Подóй = удíй. С. Ш. — Не щитай корову по удою. п. пр.

Подóйникъ = дíйниця (Д. Доёнка).

Подóйный = удíйний.

Подойтú = д. **Подходи́ть.**

Подóить = подоїти, здоїти, вúдоїти.

Подоко́нникъ = підоко́тник (С. Л.), варцаби (Гал.). — Вона сперла лікті о вирцаби і довго стояла задумившись. Фр.

Подоко́нье = 1. підвíконня. — Щоб не прийшлось по підвíконню руку простягати. 2. д. **Подоко́нникъ.**

Подоко́нный = підвíкóнний.

Подолби́ть = подовбáти, подовбти, полу́бати, поцю́кати.

Подóле = подíл, подíлля, підгíрря.

Подóлъ = 1. д. **Подóле.** 2. пéлена́ (С. З. Л.), підшита — підтичка (С. З.). — Забери в пелену. С. Л. — Який вийшов с під пелени, таким буде і до трупи. п. пр. — Сюди-туди дубком стрепу, натрусила жолудків пелену. п. п.

Подольща́ться, подольсти́ться = підлíщувати ся, лестúти ся, влещáти ся, підлабу́знювати ся, підлизувати ся, підлицяти ся, підмóщувати ся, підсклáти ся (С. З.), підстилáти ся (С. З.), підлестúти ся, влестúти ся (С. Л.), підлáщати ся (С. Л.), підлáстити ся, прилáстити ся, підлабу́знити ся, прилабу́знити ся, прилабу́зити ся, підмостúти ся, підсúпати ся, підшúбити ся, прилоскотúти ся, прислужúти ся, прихаслити ся, прилестúти ся. — Та я готовий жити з вами, як з братом, підлещував ся жид. Лев. — Він підлестився до нашого Гетьмана. Ч. К. — Хоч до кого підлестять ся і що хоч візьме. Макар. — Він довго не казав, а як вона підлестилась добре, він і сказав. п. п. — Не лестись! Хіба я забула, що ти зробив? Чайч. — Пан суворий, а вона так підлащилась до його, так що він їй віри. Кп. — Собака прихаслилось до тих сторожів. п. п. Гр. Чайч. — От вона до його прилестилась та й питає. п. п. Гр. Чайч. — Потім знову підластив ся і знову відкинув ся. Кроп. — Вона така підлизуха: підлижеть ся, підмостить ся. Чайч. — О! вона прихаслитись уміє, облесливий. Кр. (д. ще під сл. **Подла́зить** 2).

Подóнки = одéнки, подéнки, подíвки (Граб.), вúбовтки, щербéць, ощáдок, гусí — гýща, фуз (С. Ш.), фус, фýси (С. Ш.), тíста або що — поскрéбок (С. З.), пóс(ш)крібки, вúшкрібки. — Зостались тільки поденки у діжці. Хар. — **Подóнки óбщества** = пóтолоч.

Подоплёка, подоплёчье = підшúвка полотняна в московських сорочках від кóміра до пóяса, снéреду і взаду.

Подопрѣва́ть, подопрѣ́ть = запрівáти, запрíти (зі спіду).

Подорва́ть = д. **Подрыва́ть.**

Подорóжная = подорóжня (білет на проїзд на поштових конях).

Подорóжникъ = 1. рос. Plantago lanceolata L. = подорóжник, рáнник, порáнник, порізник, стягáч, собáчі язичкú, P. major L. = подорóжник, трúпýтник, трúпутень, бáбка. С. Ан.

2. пт. Emberiza nivalis = посьхітьóх (С. Пзр.), сусíдка. Катеринос. Чайч.

Подорóжный = 1. придорóжній (що при дорозі).

2. подорóжній (здатний в дорозі).

Подорéшникъ, рос. Asarum = д. **Водúникъ** 2.

Подóса = коротéнька шерсть на соболях або на íньших звірках.

Подосáдовать = посéрдити ся.

Подóсина = підíсок. С. З. (д. Ось).

Подосúнный = підíсковий (зроблений з підíска або такий, що вживаєть ся на підíски).

Подосúновикъ, гр. Boletus aurantiacus = підосúчник.

Подóска = д. **Подóсина**.

Подослáнецъ = доглядач, підслýхач, шпик.

Подослáть = д. **Подсылáть**.

Подоспéвать, подоспéть = паспівáти, приспівáти, паспíти (С. Л.), приспíти, надíйти (С. Л.), пастúгнути, пахопúти ся. — Зараз зібрав ся писати до Вас, аж тут і Ваш лист паспів.

Подостлáть = д. **Подстилáть**.

Подóсть = д. **Подóса**.

Подоставлáть = подостачáти, повистачáти, попастачáти.

Подоткáть = д. **Подтыкáть**.

Подóхнуть = подóхнути, погúнути, подзúпати, вúздихати, повпадзúхати. — Воли та корови усі поздихають, біле лишко, чорні брови по вік не злинять. п. п. — Щоб вони тобі повиздихали!

Подчерёдный = підчерговúй.

Подходúный = з дохóду.

Подóшва = підóшва (спідня частина ступні і товста шкура, що підшиваєть ся під обувáк). — Находив ся, аж під шви горять — Ой так не прийшов, що чорт мав підошов. п. п. — **Подóшва горы́** = спід, низ гори, підгíрря, обніжжя. — Найнижча частина гори зоветь ся обніжжя. Зем.

Подóшвенный, подóшевный = підошóвний.

Подпадáть, подпáсть = 1. припадáти, припáсти. — Дитина припадав до матеря. — Царівна ж як побачила його, так і припада до його. п. п. Ман.

2. д. **Подольщáться**. 3. д. **Подвергáться**.

Подпúвать, подпóить = підпóювати, підпоїти, кількох — попідпóювати.

Подпúвать, подпúть = припáювати, прилютóвувати, припáяти, прилютовáти (зі споду).

Подпáкостить = накáпостити, нашкóдити, напаскýдити.

Подпáлзывать, подползти́ = підлíзати, підповзáти, підлíзти, підповзти́.

Подпáлка = вáсляжка, на пр. у борщ, а більше підпалена — підпáлка.

Подпáривать, подпáрить = підпáрювати, підпáрити.

Подпáрывать, подпороть, ся = розпóрювати, розпорóти, ся (зі споду).

Подпáсть = д. **Подпадáть**.

Подпáхивать, подпахнýть = підняти́, зняти́, піднести, знести́. — Підмела хату.

Подпáхивать, подпахáть = під'óрювати, під'орáти.

Подпёка = підпéка (частина хлíба або пирога, що зі споду підпечена).

Подпекáть, подпéчь, ся = підпікáти, підпáлювати, підпекти́, підпалúти, ся, багато — попідпікáти, попідпáлювати, ся.

Подпереть = д. **Подпирáть**.

Подпёрка = лóпать (у млиновому колесі).

Подпéчекъ = підпíчок, підпíччя, штандáри (С. Жел.). — Лізь під штандари. п. к.

Подпúвать, подпúть = підпúвати, підпúти, підпíячити. — Та там, бач, гуляння було, так ми трохи й підпíячили. п. о. Гр. Чайч.

Подпúливать, подпилúть = підпúлювати, підпилúти.

Подпúлокъ = терпýг (С. Ш.), терпужóк, пúльник, підпúлок, великий — рашпиль.

Подпúлочный = терпугóвий.

Подпирáть, подпереть, ся = підпирáти, підпéрти, підопéрти, ся, про кілько — попідпирáти.

Подписáть = д. **Подпúсывать**.

Подписáтель = підпúсач.

Подпúска = 1. підпúсування.

2. передплáта, пренумерáта (Гал.). — Вона збірала передплату на „Живописную Україну“ Шевченка в Чернигові і в Полтаві. Кп.

Подпúсчикъ = 1. підпúсник. С. Пар.

2. д. **Абонéнтъ**.

Подпúсывать, подписáть, ся = підпúсувати, підписáти, ся, кілько — попідпúсувати, під чужу руку — підводúти рýку.

— То рука не батькова, він підвів його руку, сфальшував. Кн.

Пóдпись = пíдпис. С. З. — Листи з подписами руки писаря городського. Ст. Л. — З підписів на умові бачимо. Кн. — Который то тестамент сьвідітелями моїми, з подписом їх власних рук, для лїпшої ваги, потверджаю. Кіев. Ст.

Подпúть = д. **Подпивáть.**

Подплáчивать, подплатúть = підлáтувати (С. З.), залáтувати, підлатáти (С. З.), залатáти (зі споду).

Подплестáть, подплéсть = 1. підплíтати, підплести.

2. підбивáти, перечéплювати, підбúти, перечепúти (кого ногою).

3. д. **Обмáнывать.**

Подплывáть, подплúть = підплúвати, підплúти, підплисти, підплúнути, про кількох — попідплúвати. — Підплив до плоту. — Підплив під міст. — Як сíконе її, так вона кроїю і підплúвла. н. к. Ман.

Подпля́сывать = пританцьóвувати.

Подползáть = д. **Подпáлзывать.**

Подполкóвникъ, ца = підполкóвник, ця (військовий урядовець 7 ранги, жінка його).

Подполкóвничій = підполкóвницький.

Подпóлье = пóгріб, льох, яма під хáтою, місце під помóстом, в народніх казках — підземéлля.

Подпóльный = що під помóстом, в нарід. казках — підземéльний.

Подпóра = 1. підпóра, вдр. підпíрка (С. Жел.), супóра, підвáлина, сохá (Ос.).

2. підпóра, пóміч, підмóга, оборóна. — Не бачимо вінкої підпори йому. Кн. — Чоловік як ворона, а все жінці оборона. н. пр.

Подпорóжье = запорóжжя (місце на річці нижче порогів).

Подпорóть = д. **Подпáрывать.**

Подпоручúкъ, ца = підпоручúк, ця (військовий урядовець 13 ранги, жінка його).

Подпоручúчій = підпоручúцький.

Подпóчва = підгрýнтя, підґрýнтя (С. Жел.), підóшва, животéнь, живéць, цíлик, цíлива, щирéць.

Подпóчвенный = підгрунтóвий. — **Подпóчвенная водá** = підшкýрна, зашкýрна водá (Херс.).

Подпóйска = 1. підперізування.

2. пóяс, перезóк.

Подпóйсывать, подпóясать, ся = підперізувати, підперезáти, ся. — Обувсь, одягся, підперезався тай зовсім зібрався. н. пр. — Не зобутá, не вдягнена, тільки личком під-

перезана. н. п. — Широким поясом підперізують ся. Чайч.

Подправля́ть, подправúть = підправля́ти, підправúти.

Подпрéчь = д. **Подпрягáть.**

Подпрýга = попрýга (С. Жел.), коло сідла — трок. — Привязав сани до трок. Макар.

Подпрýживать, подпрýжить = підтягáти, підтягти, стягти попрýгу.

Подпрúгивать, подпрыгнýть = підплúгувати, підстрúбувати (С. Л.), підскáкувати (С. Л.), вискáкувати, вибрúкувати, підплигнýти і т. д.

Подпрягáть, подпрячь = підпрягáти, припрягáти, бичувáти, підбичóвувати, підпрягти і т. д. — Йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Подпускáть, подпустúть, ся = підпускáти, припускáти, підпустúти, припустúти, про кількох — попідпускáти.

Подпушáть, подпýшивать, подпушúть = підшивáти, підбивáти, підшúти, підбíти хýтром.

Подпущáть = д. **Подпускáть.**

Подпéвать, подпéть = підсьпівувати, присьпівувати, підсьпівáти. — Я заведу пісню, а ви мені присьпівуйте. Кн. — Музики програвають, дружечки присьпівують. Федь.

Подравнивать, подровнúть = підрівнювати, підрівнятн.

Подражáніе = наслíдування (С. Жел.), переймáння. — Твори наших письменників до І. Котляревського являють ся переважно наслíдуванем взорців византийських. Ог.

Подражáтель, ница = наслíдувач (С. Жел.), наслíдуватель, ка (С. Жел.), подóбник (С. Ж.), перéйнець, поета — підсьпівач (С. З.). — Яко поет правдивий, а не підсьпівач, має він у своєму голосі щось прирóдно своє. К. Х.

Подражáтельность = наслíдування, услíдування. — Спостерегаємо в недугах жерв них услíдування. Кн.

Подражáть = наслíдувати (С. Пар.), услíдовувати, уступáти у слíд, переймáти, панові в житті. — пáнити ся. — Шевченко не услíдовує народної пісні. Кн. — Панська вигадка, а варто, щоб її перейняли. Кн.

Подраздѣлéніе = поділ, підрозділ (С. Пар.).

Подраздѣля́ть, подраздѣлúть, ся = поділяти, розділяти, переділяти, поділити і т. д. (поділене на дрібніше).

Подрáзнивать, подразнúть = дратувати,

дрочи́ти, подрату́вати, подрочи́ти. — Я не забарю ся, тільки хлопців подрочу, та й назад верну ся. п. п.

Подразумѣва́ть = підрозумі́вати, припускати. С. Жел.

Подраста́ть, подрости́ = підроста́ти, надроста́ти, підрости́ (С. Л.), підбі́льшати (С. З.), побі́льшати, про кілько — попідроста́ти, про вовну — підруни́ти ся. — А як стала підростати — стали хлопці цілувати. п. п. — Як підбільшав і став валастати ся по сьвітах. Номис. С. З. — Поки хлесні́ діти — гарненькі, побільшають — погіршають. п. пр.

Подра́ть = д. **Подира́ть.**

Подра́ться = 1. поби́ти ся (С. Л.), за чуби — поскубти́ ся, почу́бити ся. — Він побив ся з писарем. Кн. — Бо ті попи, бо ті дяки за наші побьють ся, полають ся. п. п. 2. подра́ти ся, поде́рти ся, пошарпати ся. — Шапки в його полатані, подрапа свитина. Як. — Пошарпалась одежа.

Подребезжа́ть = подеренча́ти, подренчати, поджирча́ти і т. д. д. **Дребезжа́ть.**

Подребе́рье = підребе́рря (С. Жел.) і д. **Подраздо́хи.**

Подрема́ть = подрімати, покунятн.

Подрѣзникъ = підрі́зник.

Подрисо́вывать, подрисова́ть = підмальо́вувати, підбарво́вувати, сижку. — підво́дити, підмалюва́ти, підбарвувати, підвести.

Подробность = подро́бниця (С. Жел. Л.), подро́бина, подро́бність. С. Жел. — Брюзов сюстерів, що подробиці у Шевченка вирозпищі. Кн. — Найпростішу річ викладав у подробицях. Лев. В.

Подро́бный, но = дрібний, но, дрібне́нько, подрібний, но (С. Жел.). — Виргилій і не нам був рівня, а добре він вачухав тіхъя, коли дрібненько описав. Кот. — Ти розкажи дрібніш. Кр.

Подровня́ть = д. **Подра́внивать.**

Подрожа́ть = подріжа́ти, подріготіти, потрепетіти, потрясти ся, на сьміх кажуть — попоїсти, пополовити дріжаків, поскакати халя́ндри.

Подрости́ть = д. **Подраста́ть.**

Подро́сток = підрі́сток, ви́ріосток, підліток, хлопець — парубійко (С. Жел.), парубчак (С. Жел.), підпарубо́чий (С. Жел.), напарубок, півпарубок, півпарубка (Мак.), дівчина — підліток (С. З. Л.), підлі́вка (С. Жел.), підді́вок. — Діти ще підліти у неї, робітника нема Кн. — Вже в мене старший хлопчик півпарубочим виріс. Ос. — Дівчина Маруся не зросла до розуму, підліток. Гр. Чайч.

Подро́сть = на́ростль, на́молодь, на́молодок і д. **От**прысекъ.

Подро́сть = д. **Подраста́ть.**

Подруба́ть, подруби́ть = підруба́ти (С. Л.), підтя́ти (С. Л.), підотну́ти, підчеса́ти (тонке), підцюкати (С. Л.), про кілько — попідру́бувати, попідтинати. — Як уже добре підотну і стане дуб хилитись. К. Х. — Хто підотне дуба, того Руська правда карала... Кн.

Подру́бка = підру́бка, підчо́с (Лев.).

Подру́га = по́друга, по́дружка, подру́жина (Лев.), това́ришка (С. Л. Ш.), това́рка (С. Ш.), другиня (С. Аф.), щира — побратима, відносно до чоловіка — дружи́на, дружиноньки, подру́жжя. — Коли не хочеш, моя мила, дружиною бути, то дай мині таке зілля, щоб тебе забути. п. п. — Вона звікувала вірними моїм подружжям. Кн.

Подру́жески = подру́зськи, потоварищськи.

Подружи́ть, ся = подружи́ти, ся, потоваришити, потоваришувати, сприятелити ся. — Шуткома-жартома тай сприятелили ся ми так, що один без одного, як риба без води. Кн.

Подруми́нивать, подруми́нить, ся = підрумя́нювати, підрумя́нити, ся (С. Жел.).

Подру́чникъ = підру́чник (Лев.), підру́чний, помічник, поміч (Ос.).

Подру́чный = 1. д. **Подру́чникъ.**
2. пра́вий (кінь), борозе́нний (віл, а з лівого боку — то підру́чний). С. Аф.

Подрыва́ть, подры́ть, ся = підко́пувати, підкопа́ти, ся, нори́ти, підноря́ти. — Підкопав дерево. — Він усе підкопує ся під мене.

Подрыва́ть, подорва́ть, ся = 1. зрива́ти, зірвати, зруйнувати, висадити (порохом).
2. шко́дити, пошко́дити, ущербити (С. Ш.), про здоровля — порушати, ся, підвережа́ти ся, надвережа́ти ся, надвереждати ся, поруши́ти, ся, підверед и́ти ся, надвередити ся, надірва́ти ся (д. **Надорва́ться** 2), обнату́жити ся, від праці — перепрацюва́ти ся.

Подры́въ = 1. зрив, ви́бух (К. Б.).
2. шко́да, збиток, ущерб (С. Ш.). — Се причинило ся на шкоду торговлі. Пр.

Подры́ть, ся = д. **Подрыва́ть, ся.**

Подрѣза́ть, подрѣзывать, подрѣзать, ся = підрізувати, підрі́зати (С. Л.), підрізати,

ся, підтя́ти (С. Л.), підотну́ти, підкроїти, підкра́яти (С. Л.), підчи́кра́жити, про кілько — попідрі́зувати, попідтина́ти. — Пелени підтяти С. Л. — Мене дівка підноїла і каптана підкроїла. н. п. — **Подрѣзать во́лосы** = підстри́гти. — **Подрѣзать кому́ кры́лья** = обо́ркати, прибо́ркати (С. Л.), надбо́ркати, кількох — перебо́ркати. — Як приборканому степовому птаху. Кул. С. З. — На що ви ляхи принесли оці цяцьки? Хочете упъять нас у неволю-приборкати. Б. Х. Кост.

Подрѣзно́й = на підрі́зах. — Санки на підрізах.

Подрѣ́зъ = на́дріз, за́різ (С. Пар.). — Зламало ся саме на надрізі.

Подрѣзывать = д. **Подрѣзать**.

По́дрѣзь = 1. про́різ. С. Пар. — Чоботи добрі, та тільки коло підошви проріз маленький.

2. підрі́зи. — Санки на підрізах.

Подрѣше́то = підсі́ток. С. З.

Подря́блый = повъя́лий, про дерево і овоч — потру́хлий.

Подря́бнуть = повъя́нути, потру́хнути, потрухля́віти (С. Ш.).

Подряга́ть, ся = подряга́ти, ся.

Подряди́ть, ся = д. **Подряжа́ть, ся**.

Подря́дный = ря́дний підря́дний.

Подря́дчикъ, ца = ряд чи́к (С. Жел.), підря́дчик, ця (С. Жел.). — Догонорили рядчика нову церкву ставити.

Подря́дъ = ря́да, підря́д (С. Жел.).

Подряжа́ть, подряди́ть, ся = підряжа́ти, підго́жувати, підгожа́ти, ся, підряди́ти (С. Жел.), підгоди́ти, згоди́ти, поня́ти, ся. — А я вже звощика згодила. Кр. — Поняли ся ми тільки до Покрови волів постачати. Кп.

Подря́пникъ = підря́сник.

Подса́живать, подсади́ть = 1. підса́жувати, підсади́ти. — Підсади хлопця на коня. 2. приса́жувати, присади́ти, засади́ти. — Присадив ще десять кущів аґрусу.

Подса́ливать, подса́лить = підса́лювати, шпарува́ти, підса́лити, підмазати са́лом, підшпарува́ти, вишпарувати.

Подса́сывать, подсоса́ть = підтяга́ти, підтягти́. — Вода підтягла його під паїт.

Подсвѣ́чникъ = сьвічни́к, сьвітиль ник (Сп.), посьвіта́ч, посьві́тич (С. Жел.), в стіні перед образом — сьві́тач (Хар.), в церкві перед образами — ставни́к (С. З.). — І засьвітивши сьвічку, не ставлять під посуди-ну, а на сьвічнику, то й сьвітить вона всім хто в хаті. К. Сн. п. — Молебні день у день спасителеві привить, у ставника сьвічи по 10 хунтів ставить. Гр. — Піп посла ставник і звелів читати по мертвому псалтирі. Кв.

Подсе́живать, подсѣдѣ́ть = 1. засіда́ти, чатува́ти (С. З.), засісти. — Ой не літай, утко! Засідають два стрельчики, жчуть тебе вбити. н. п. — Чатує на його. С. З. 2. вижнава́ти, вивідувати, вижпати, підві́дати (хитрощами); підхо́дити, підійти. — Ще ніколи не було такого, але ти як оце пітукою підійшов під нього. Рудч.

Подсе́ивать, подсе́ить = підсе́ювати підсе́яти, всіяти, понідсе́ювати.

Подска́бливать, подскобли́ть = підс(ш)кріба́ти, підшкра́бувати (Кр.), підшкребти. — Жиди підшкрібують (або: підшкрабують) ті білети, та й знов вони йдуть. Кр.

Подска́зывать, подсказа́ть = підка́зувати, підказа́ти.

Подска́кивать, подскака́ть, подскочи́ть, подскакну́ть = підско́кувати, підскочити, підскікну́ти, підстри́бувати, підстрибну́ти; вибри́кувати; прискакувати, прискочити, скочити. — Підскочив трохи не під стелю. — Підстрибує насобі в гору. — Як підстрибну вище од неї. н. с. Гр. Чайч. — Ач як вибрикує! — Були б убили, коли б не прискочили хлопці. — Тільки вздрів мене, скочив до мене. Гр. Чайч.

Подско́къ = підскік.

Подскребать, подскрести́ = підс(ш)кріба́ти, підскрома́жувати, підс(ш)кребти, підскрома́дити.

Подсла́щивать, подласти́ть = підсолоджувати, обсолоджувати, присолоджувати, підсолоди́ти і т. д.

Подслу́живать, подслужи́ть, ся = прислу́жувати, ся, піддобрювати ся, прислужи́ти, ся, піддо́брити ся.

Подслу́шивать, подслу́шать = підслу́хувати, підслухати, ходити на підслухи підслу́хати.

Подслу́шиваніе = підслух, підслухи, прослуха́ння. — Та стали жиди Месра за підслухи висилати. н. д.

Подслу́шиватель, подслу́шникъ = підслу́хач. С. Жел.

Подслѣпова́тый = підсліпий, підсліпа́слі́поки́й, невидю́щий.

Подсма́тривальщикъ, ца = д. **Подглядчикъ, ца**.

Подсма́тривать, подсмотрѣ́ть = підгля

да́ти (С. Л.), підгля́дувати (С З.), підгле́жувати, підливля́ти ся, назоря́ти, підгляді́ти, і т. д. д. **Подгля́дывать.** — Назорив, що вони прийшли туди. Гр. Чайч.

Подсмо́трщикъ = д. **Подгля́дчикъ.**

Подсмо́тръ = підгляда́ння.

Подсы́пывать, подсы́пать, ся = підсьмію́вати, ся, глузува́ти, підсьмія́ти ся, посьмія́ти ся (з кого), насьмія́ти ся (над ким), поглузува́ти.

Подсы́пный = підспі́жний.

Подсне́жникъ, рос. = Anemone Hepatica L. – проліска, части́ше про́ліски, пере́лиска, первоцьві́т, Crocus reticulatus M. B. – брандýші, брандýшки, просере́н, про́сирень, просуре́нок, Galantus nivalis L – підсні́жник, про́серень, Scilla cernua Hoffm. – про́ліски голубі́, S. bifolia L – раст, Sempervivum tectorum L. — до́ля, ско́чки. С. Ан.

Подсо́ба = посо́ба, по́міч, запомо́га (д. **По́мощь**).

Подсобля́ть, подсоби́ть = підсобля́ти, підпомога́ти, підсоби́ти, підпомогти́, підратува́ти. (д. **Помога́ть**).

Подсо́вывать, подсова́ть, подсу́нуть, ся = підсува́ти, підпиха́ти, підсу́нути, підпихну́ти, про де-кільки — попідсо́вувати, попідпиха́ти. — Підсунь скриню під кровать.

Подсоли́ть = підсоли́ти.

Подсо́лнечная = сьвіт бо́жий.

Подсо́лнечниковый = со́няшниковий. Ос.

Подсо́лнечникъ, рос. Helianthus annuus L. = со́няшник, со́нячник, со́яшник (С. Ан.), насі́ння його — наси́ння (С. Ан.), кабачей (Катеринос.), листя і стебло — сояшничи́ння (Кр.). — А он сояшник як високенький нагнав ся. Кроп.

Подсоса́ть = д. **Подсо́сывать.**

Подсо́хнуть = д. **Подсыха́ть.**

Подспа́ривать, подспори́ть = помога́ти, допомога́ти, підпомога́ти, приспоря́ти, похогти́ і т. д. — Нехай Бог помогае та приспоряе худобою і діточками. Шишацький. С З.

Подспо́рье = підмо́га, посо́ба, запомо́га; до́даток.

Подста́ва = підгі́н, підста́ва. — Послали хлей на підгін.

Подста́вка = підста́вка, підмостка, підпі́рка, в скрипці чи в иньших музичних струментах — кобилка, ко́ник, для верета — хло́пець, щоб вкочувати бочки — шна́ги, під вал на кінцях — кізли́на. — Стіл хитаеть ся, — підмости яку підмостку під ніжку. Гр. Чайч.

Подставля́ть, подста́вить = підставля́ти, підста́вити, про де-кільки — попідставля́ти. — **Подста́вить но́гу** (кому, щоб упав) — перече́плювати, перечепи́ти. — **Подста́вить по́жку** = гадю́чку вки́нути.

Подставно́й = підстави́й.

Подстёгивать, подстега́ть = підшива́ти, підби́вати, підши́ти, підби́ти. — Верх добрий на кохті, та треба чим новеньким підбити. Кн.

Подстёгивать, подстегну́ть = стьо́бати стьобну́ти. — Стьобни правого коня, а то зовсім не везе.

Подстерега́ть, подстере́чь = вистерега́ти, пристерега́ти, варту́ва́ти, чату́ва́ти (С. З. Кр.), пантру́ва́ти, сочи́ти, чига́ти (С. З. Л.), вистерегти, пристерегти́, призо́рити, припантру́ва́ти. — Я таки пристережу, хто мої дині переводить. п. к. Руд. — Ми на тебе давно вже чигали. К. Д. — Злобу свою крию́чи, Дорошенко начав на вишенцив Запорожців чигати. Л. В. — Чигуе на його. С. З.

Подстилать, подостла́ть, ся = сля́ти, підстила́ти, підосла́ти, ся, підстели́ти, ся, попідстила́ти.

Подсти́лка = 1. підстила́ння, підсте́лювання.

2. посте́лка, підкла́д, в чоботи́х — у́стілка, здр. у́стілочка, у́стілонька (С. Ш.), в хворосту — оде́нок.

Подсто́жникъ = підсто́жжя, сто́жище, сти́ртище, стожа́р, стожа́рня.

Подсто́й = сушня́к.

Подсто́йный = сухи́й, посо́хлий, усо́хлий (про дерева).

Подстра́ивать, подстро́ить = д. **Подла́живать 1.**

Подсторожи́ть = д. **Подстерега́ть.**

Подстрека́тель, пица = підмо́вник, ця. С. Пар.

Подстрека́тельство = підмо́ва (С. Жел. Л.), підбива́ння, намо́ва, напра́ва, наущі́ння. (Пр. д. під сл. **Наущéніе** і **Подговóръ**).

Подстрека́ть, подстрекну́ть = підмовля́ти (С. Жел. Л.), намовля́ти (С. Л.), підбу́рювати (С. Л.), підво́дити, підцько́вувати, напиніґувати, підъю́жувати, підмо́вити, підбу́рити, підвести́, піддзигну́ти, підцькува́ти, д. теж **Подбива́ть 2.** і **Подгова́ривать.**

Подстригáть, подстрúчь, ся = підстригáти, пристригáти, підстрúгти, пристрúгти, ся, дуже низько — підгóлювати, підголúти, ся.

Подстрогáть = підстругáти, де-кілько — попідстругувати.

Подстрéливать, подстрéлять = підстрéлювати, підстрéлити, пристрéлити, декількох — попідстрéлювати.

Подстрéлина = д. **Подпóра** 1.

Подступáть, подступúть = підступáти, приступáти, наближáти ся, підступúти, приступúти, ся, наблúзити ся (С. Л.).

Пóдступъ = підступ, прúступ. — Такий сердúтий, що ні приступу до його.

Подстывáть, подстúть = 1. простигáти. вистигáти, холóнути, вичахáти, простúгти, захолóнути, охо(прохо)лóнути, вúчахнути.

2. замерзáти, замéрзти, трохи — зашéрхнути. — Вода зашерхла.

Подстáгивать, подстягнýть = припрягáти, припрягтú.

Подсудúмый = підсýдний, підсýдник, (К. Б.), що був під судом — сýжений, сýджений. — Не пускають мене в село: ти, кажуть, підсудний, сиди дома, доки вийде суд. Кн.

Подсýдность = прúсуд. С. Жел. — До того вриду, під чиїм прúсудом будеть. Ст. Л. — Вести до того врядника, в чиїм прúсуді есть. Ст. Л.

Подсýнуть = д. **Подсóвывать**.

Подсунóнивать, подсунóнить = підтягáти, підтягтú сунóню.

Подсýшивать, подсушúть = підсýшувати, підсушúти.

Подсылáть, подослáть, ся = підсилáти, підслáти, ся.

Подсы́лъ = підсúлка, підсилáння.

Подсыпáть, подсы́пать = підсипáти, прúсипати, підсúпати, ся.

Подсы́пка = підсúпка, прúсипка.

Подсытúть = д. **Подсы́чивать**.

Подсыхáть, подсóхнуть = підсихáти, надсихáти, прúсихати, підсóхнути і т. д.

Подсы́чивать, подсытúть = підсолóжувати, засолóжувати, підсолодúти, засолодúти.

Подсѣвáть, подсѣ́ять = 1. підсівáти, прúсівати, підсíяти, прúсіяти.

2. просíювати, просíяти.

Подсѣ́въ = 1. підсíвання.

2. підсíв, прúсíв.

Подсѣдáть, подсѣ́сть = підсíдáти, прúсідати, підмóщувати ся, підсíсти і т. д., про кількох — попідсíдáти.

Подсѣдéльникъ = попрýга, черезсíдéльник, черезседíлок. С. Жел.

Подсѣдéльный = підкульбáшний. — **Подсѣдéльная лóшадь** = кінь під верх, кінь під сíдло.

Подсѣ́ка = зруб. — Пустив коней на зруб пастись.

Подсѣ́кать, подсѣ́чь = підсíкати, підтинáти (С. Ж.), підсíкти, підтúти, підтнýти, надцюкати, про кількох — попідсíкáти, попідтинáти.

Подсѣ́сть = д. **Подсѣдáть**.

Подсѣ́ять = д. **Подсѣвáть**.

Подтáивать, подтáять = тáнути, потáнути (помалу).

Подтакáла, подтáкивальщикъ, ца = д. **Поддáкивающій**.

Подтáкивать = д. **Поддáкивать**.

Подтáлкивать, подтолкнýть, ся = підштовхáти, підштóвхувати, підíпхнути, підíпхнýти (С. Л.), підштовхнýти (С. Л.). — Антін возу веде, чортова коза не йде, він її підíпхає. н. п.

Подтáлкивать, подтолóчь = пратовкти, патовкти ще.

Подтáпливать, подтопúть, ся = 1. підпáлювати, підпалúти, затопúти. — Підпалила в печі.

2. підігрівáти, розігрівáти, нагрівáти, підігрíти і т. д. — Розігрій молоко.

3. підтóплювати, підтопúти, затопúти. — Підняв високо возу і підтопив ній вли.

Подтáптывать, подтоптáть = підтóптувати, підтоптáти.

Подтáскивать, подтаскáть, подтащúть = підтягáти, підволікáти, підтягти, підволокти.

Подтáчивать, подточúть = 1. підгóстрювати, підгострúти. — Підгострив трохи сокиру.

2. підтóчувати, підточúти. — Черви підточили корінь. — Похилив ся, як той підточений дуб. Кроп.

Подтáчивать, подтачáть, ся = підмивáти, підшúти, ся.

Подтащúть = д. **Подтáскивать**.

Подтáять = д. **Подтáивать**.

Подтверждáть, подтвердúть, ся = ствержáти (С. З. Л.), ствержда́ти (С. Ж.), потвержáти, потверждáти (С. Жел.), ствер-

ді́ти, ся (С. З.), потверди́ти (С. Жел.), затверди́ти, ся. — Петров був на опиті і затвердив свій донос на Шевченка. Ки.

Подтвержде́ніе = ствержде́ння, ствер'жде́ние (С. Жел.), потве́рження, потве́рждение (С. Жел.). — По стверженню пактов. І. В. — Просив на тое озеро нашого (гетьманського) потвердження. Кіев. Ст.

Подтека́ть, подте́чь = підті́ка́ти, підтекти́, попідті́ка́ти.

Подтёлокъ = теля́чка.

Подтере́ть = д. **Подтира́ть.**

Подтёсывать, подтеса́ть = підте́сувати, підтеса́ти.

Подте́чь = д. **Подтека́ть.**

Подтиба́ть, подтиба́ть = кра́сти, украсти, підчепи́ти, підцу́пати, підціпити (С. Л.), підчикри́жити.

Подтира́ть, подтере́ть, ся = підтира́ти, підтерти, ся.

Подтира́ка = 1. підтира́ння.
2. підтирка (С. Жел.), сти́рка.

Подтискивать, подтиска́ть, подтиснуть, ся = підтиска́ти, підтика́ти, підстроля́ти, підпха́ти, підтіскати, підтиснути, підітну́ти, підстроми́ти, підіхну́ти.

Подто́къ = підті́ка́ння.

Подтолка́ть = д. **Подта́лкивать.**

Подтолчь = д. **Подта́лкивать.**

Подтопи́ть = д. **Подта́пливать.**

Подто́пка = підпа́л, ро́зпа́л. — Принеси тріски на підпал. — Без підпалу дрова не горять. в. пр.

Подтопли́ть = д. **Подта́пливать.**

Подтопта́ть = д. **Подта́птывать.**

Подто́пъ = підто́п. — Підняв воду і зробив підтоп.

Подторизи́ть = загальнува́ти (С. Аф.), підгальнува́ти.

Подточи́ть = д. **Подта́чивать.**

Подтравливать, подтрави́ть = підцько́вувати, пацько́вувати, підцькува́ти, нацькува́ти. С. З.

Подтру́нивать, подтруни́ть = підсьмію́вати ся, насьміха́ти ся, глуува́ти, кепкува́ти, підсьмія́ти ся, насьмія́ти ся, поглуува́ти, покепкува́ти

Подтру́шивать, подтруси́ть = підтру́шу(сю)вати, притру́шу(сю)вати, під(при)трусити.

Подтыка́ть, подты́кать, подткну́ть, ся = 1. підтика́ти, підстроля́ти, підітку́ти, підстроми́ти.
2. підтика́ти ся, підти́кати ся. — І підтикала ся і підсинкала ся.

Подтыка́ть, подотка́ть = підтика́ти, надтика́ти, підітка́ти, надітка́ти, притка́ти. — Треба притькти полотна.

Подтя́гивать, подтянуть, ся = 1. підтя́га́ти, підтягти́, ся, підну́пити.
2. тягти́, підсьпі́вувати. — Сидить в ряду, тягне й коляду. и. пр.

Подтя́жка = 1. підтяга́ння.
2. підтя́жка (С. Жел.), шле́йка, шлійка (С. Жел.).

Подтянуть = д. **Подтя́гивать.**

Подтя́пать, подтя́пнуть = д **Подтя́бривать.**

Подуба́сить = поби́ти, подуба́сити, поломачити, попоби́ти, поколупи́ти. (Д. Поби́ть).

Подубру́сникъ = д. **Повойникъ.**

Подува́ть, поду́ть = лу́ти, полува́ти, подму́хувати, повіва́ти (С. Л.). подпха́ти (С. Л.), поду́ти, полу́нути, подму́хати, подмухну́ти, духну́ти, гупу́ти, дмухну́ти, подихну́ти, повійну́ти, повіну́ти, повія́ти. війнути. — А він як подмухнув своїм духом. г. к. — Подмухну́ть на неї два морози. Гр. Чайч. — Дмухнуло вітром і те кохання розвіяло ся. Ки. — Як подме вітр и, — так і задавенять шибки. Гр. Чайч. — Як гупо́ такий вітер! Гр. Чайч. — Вітер як духнув. п. к. — Подихнув сьвіжий вітерець. — Вітер віє, повівае, казаночок простигае. В. Щ. — Вітрець холодний на неї подунув і вона, не розцьвівши, завяла. Кропив.

Подуди́ть = погра́ти на дуду́, на сопілку.

Поду́мать = поду́мати, погада́ти, похисли́ти, помі́ркува́ти, помізкува́ти, порахува́ти. С. Л. — Помі́ркував собі, далі й каже. я. к. Гр Чайч. — Наші порахували, та й випустили їх. К. З. о Ю. Р.

Поду́мывать = роздумувати.

Подура́цки = як ду́рень.

Подура́чить = подури́ти, поморо́чити, промороччити.

Подура́читься, подури́ть = подурі́ти, пощустува́ти, пожирувати.

Подурне́ть = попоганіти (С. Л.), споганіти, погі́ршати, пошарніти, зшарніти (С. Л.), пошо́ршавіти, помізерніти, помізернішати, прошо́ршавіти. прошізерніти, поневірніти. — Поки діти маленькі — гарненькі, побільшають — погіршають. и. пр. — Личенько зшарніло, наче хворобу перебула... вжовкла. Ки. — Полиняли брови, и шарніло личко, обсипала дітвора, як перепеличку. я. п.

Подурне́лый = споганілий, зшарніли́й.

Подусти́тель, ница = д. **Подстрека́тель, ница.**

Подусти́ть = д. **Подстрека́ть** і **Подуча́ть**.

Поду́ть = д. **Подува́ть**.

Подуча́ть, подуча́ивать, подучи́ть = під'уча́ти, наново́ля́ти, підново́ля́ти, призво́дити, направля́ти, під'учи́ти, під'усти́ти, наусти́ти (С. Л.), наново́ити, навчи́ти. призвести́, напра́вити. — Се він призвів його на се ді́ло.

Подушёвно = по душі́, по щи́рости, по прия́тельськи.

Подушёвный = щи́рий, щиросерде́чний; прия́тельський.

Поду́шечный = подушча́ний. Гр. Чайч.

Поду́шка = по́душка, пухова́ — пухови́ця, маленька під голову — підголо́вок, ду́мка, до шитва, важка — цегёлка.

Поду́шный = поду́шний. — **Поду́шное** = поду́шне. — Мов за подушне обступили. К. Ш.

Подущáть = д. **Подстрека́ть** і **Подуча́ть**.

Подуще́ніе = нано́ва, напра́ва, наущёння. — З якої причини, або би з наново́я, або з чиєю помочю той злий учинок... Київ. Ст. (Пр. д теж під сл. „Наущёніе і Подгово́ръ").

Подхвати́ть = д. **Подхва́тывать**.

Подхва́тцы = кля́щі.

Подхва́ть = 1. підхо́плювання.

2. в одежі місце під пахво́ю. — **На подхва́ть** = на розхва́т. — Попавозили багато кавунів і всї зараз на розхват розкупили.

Подхва́тывать, подхвати́ть = 1. підхо́плювати, підхопи́ти (С. Л.). — Підхопив його на руки, та й попі́с.

2. приново́ляти, присьпі́вувати, підхо́плювати, прино́вити, присьпіва́ти, підхопи́ти. — Се добре! — „а вже-ж" — примовив другий. — Почав він сьпівати, а ми разом як підхопили

3. підче́плювати, підхо́плювати, підчепи́ти, підхопи́ти. — Підчепив собі таку кралю, що хоч би кому! — Гарного собі парубка підхопила. Кроп..

Подхво́стникъ = підхві́стя (С. Пар.), підлого́на (при сідлі).

Подхво́стный = підхві́стний.

Подходи́ть, подойти́ = 1. підхо́дити, під'їйти́. — Підійшли під міст.

2. підхо́дити, надхо́дити, наближа́ти ся, підступа́ти, наступа́ти, приступа́ти, ся, під'їйти́, надійти́, наблизити ся, підступи́ти, приступи́ти, ся. — Підійшов до його, аж він... — На дворі, бач, наступає свято. К. Ш. — Як же-ж бо до його приступитись. К.

2. підхо́дити, підпада́ти, похо́дити, вдава́ти (на кого або на що), вдава́ти ся (в кого або на що). — Сей колір вдає в синій. — Трохи підходять, та ні, не те. — **Подойти́ ла́ской, хи́трость** = підли́щити ся, підла́стити ся, підгорну́ти ся і т. д. д. **Подольща́ться**.

Подхо́дка = скребо́к (С. Пар.); бі́лик (струменти кушнірські).

Подхо́дчивый = улёсливий, підлёсливий, підли́за і т. д. д. **Вкрадчивый** і **Льстивый**.

Подхо́дъ = підхі́д.

Подходя́щій = підхо́жий, слу́шний, слу́чний (С. З.). — Нема нїчого підхожого. Бр. — Тиї листи міти у слушнім схованю. С. З. — **Дёло подходя́щее** = на́ руку ковінька.

Подхомýтникъ = підкла́дка під хомут.

Подцепа́ть, подцепи́ть = 1. д. **Подхвати́ть** і 2. д. **Подтибри́ть**.

Подцѣ́чать, подцѣ́тить = д. **Подкра́шивать**.

Подцѣ́пливать, подцѣпля́ть, подцѣпи́ть = 1. підчёплювати, підчепи́ти.

2. д. **Подтибри́вать**.

Подцѣ́пка = 1. підчёплювання.

2. причі́пка.

Подчáливать, подчáлить = рівня́ти грунтова́гою (д. **Отвёсъ**).

Подчáшій = підчáший, підчáшник. С. Пар.

Подчёркивать, подчеркну́ть = підче(і)ркувати, підкре́слювати, підчеркну́ти, підкреслити. — Автор підкреслює той безперечний факт. Груш. Зап.

Подчёрнивать, подчернúть = підчёрнювати, підчорни́ти.

Подчёрчивать, подчерти́ть = д. **Подчёркивать**.

По́дчивать = д. **По́тчевать** (як тепер пишуть).

Подчинённость = підле́глість (С. Л.), підвла́стність підвла́дність, зале́жність.

Подчинённый = підле́глий, підвла́стний, підвла́дний, підру́чник.

Подчини́ть, подчини́ть, ся = підгорта́ти, підклоня́ти, покоря́ти, привертати, ся, підлягати (кому, чому), підлава́ти ся, підпада́ти (під кого), підгорну́ти, підклони́ти, покори́ти, привернути, ся, підлягти́, піддати ся, підпасти. — Польща підгорнула під себе велику часть Білої Руси. Лев. — Не хотів він підлягати панській волї. Ки. — Мусів підлягати тому приступ. Ки. — Україна підпала під Москву. Пр.

Подчищáть, подчúстить = 1. підчищáти підчúстити.

2. д. **Подскáбливать.**

Подчóсъ, рос. Asparagus officinalis L. = підчóс, шпарáга, холодóк, зáячий холодóк. С. Ак.

Подчрéвный = д. **Подбрюшный.**

Подшéйникъ = підборíддя (в узді).

Подшéрстокъ = пух під шéрстю.

Подшибáть, подшибúть = підбивáти, підбúти. — Підбив око.

Подшивáть, подшúть = 1. підшивáти; підточувати, підшúти, підточúти, на плечах в сорочках — підоплéювати. — Підшила підбíлку.

2. прибивáти (зі споду), підбивáти, підшивáти, підбúти, підшúти. — Підшив стелю дошками.

Подшúвка = 1. підшивання, підбивáння, підточування.

2. підшивка, підбíйка.

Подшúпникъ = підшипник. С. Жел.

Подштáнники = спідні (штани). — Купив дві пари спідніх.

Подшýчивать, подшутúть = д. **Подсмéивать.**

Подъ = черíнь, чірíнь. С. З. Л. (Д. Печь). — Гречаники не здали ся, на черíні іспекли ся. н. п.

Подъ, подó = під, по-під. — Під ним коníченько, під ним вороненький. н. п. — Чи к тобí не казала, як стояли під повíткою. н. п. — Собачі голоса не йдуть по-під небеса. н. пр. — Ой на горі та женці жнуть, а по-під горою, по-під зеленою козаки ідуть. н. п. — По-під дібровою стоять. К. Ш. — **Подъ вéчеръ, подъ ýтро** = нáд вечір, над вечорí, над сьвіт (Кр.), перед сьвітом. — **Подъ мы́шки** (взять) = під сúлу, по-під сúлу. — **Подъ óкнами** = по-під вікóнню. — **Подъ плетнúми** = по-під тúною. — **Подъ пьáную рýку** = на підпúтку, по пьянóму. — **Подъ рукóю** = на пóхваті. — **Сѣсть подъ окнó** = сісти кóло вікнá. — **Въ'хать пóдъ гору** = їхати з горú.

Подъёмистый = містки́й (про судна).

Подъёмный = під'ёмний. — **П. мостъ** = підíйний міст. С. Жел. — **Подъёмное орýдіе** = підóйка (С. Жел.), під віз — важúці (С. Аф.). — **Подъёмныя дéньги** = подорóжне (С. Пар.), подорóжні грóші. — **П. лóшадь** = д. **Ломовáя.**

Подъём = 1. підíймання, підíйнáння, підняття.

2. рушáння (на пр. в дорогу). С. Л.

3. підóйма (С. Жел.), під віз — важúця (С. Аф.).

4. під'йóм (на пр. на поaї, в чоботí). С. Жел. — **Въ подъёмъ** = під сúлу, в гíру, сáме враз. — **Дéньги на подъёмъ** = д. **Подъёмныя дéньги.**

Подъязóвица = д. **Подноль.**

Подъѣдáть, подъѣсть = підтíдáти, підгризáти, підтíсти, підгрúзти, підточúти.

Подъѣздъ = 1. підтíзд, прúїзд. — Прúїзд туди поганий, кíньми не можна підтíхати, пройдíть пíшки. Кр.

2. ґáнок, ґáнки, рувдýк (д. під сл. Крыльцó).

Подъѣзжáть, подъѣхать = 1. підтíздúти, підтíжджáти, надтíздúти, підтíхати, надтíхати.

2. д. **Подбивáться** 3.

Подъѣсть = д. **Подъѣдáть.**

Подъязы́чный = під'язúчний.

Подъярéнный = під'ярéнний. — **П. живóтное** = під'ярéнник (С. Жел.), робóча скотúна.

Подыгрывать, подыгрáть = пригравáти, прибрúнькувати, приграти, прибрúнькáти. — Музики програвають, дружечки присьпівують. Федь.

Подымáть, поднять = д. **Поднимáть.**

Подымное, подымная подать, подымщина = подúмне (С. З.), димовé (д. **Налóгъ, Подать**).

Подыскивать, подыскáть, ся = 1. підшýкувати, пришýкувати, підшукáти, пришукáти, добірáти, добрáти. — Хотíв молитись, тай молитви не добрав, тільки заплакав. Ос.

2. підглядáти, слíдкувáти (за ким), підкóпувати ся, підкопáти ся (під кого).

Подышáть = подúхати, подúхати ся. — — Оттим би вітрóм подихати. Кн.

Поды́щикъ = шпúг, шпигóн (С. З.). — Шпиг сю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макар.

Подѣвáть, подѣть, ся = дíти, ся (С. Л.), подíти, ся, подíнути, ся, заподíти, ся (С. Л.), дíвати, ся (С. Л.). — Де ти дíв мою шапку? С. Л. — Де подíлось козачество, червонí жупани, де подíлась доля, воля, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Думи мої, думи мої, квíти, мої дíти! вирюстав вас, доглядав вас, де-ж мíг вас дíти? К. Ш.

Подѣлать, ся = поробúти, ся (С. Л.), подíяти, ся, вдíяти, почúнúти, ся. — Поробив усе дíло. — Поробив трохи, тай кинув. — Старі на конях їздять і жінки і дíти

поробились козаками. І. Г. — Вони поробились той купцем, той старцем. н. к. Гр. Чайч. — Поробію вам усе діло тай піду. Лев. — Вдвох з маленьким колись Келем поробили си старезними дідуганами. Лев. В. — Що йому подіялось? — Та що подіеш — така вже воля Божа. п. о. Гр. Чайч. — Часом і сльози і зло велике пройшло, та нічого не вдіе. О. Мир. — Що вже не робили — нічого не вдіють. н. к. Гр. Чайч — Та вже бачить, що нічого не вдіе, та й кинув. н. о. Гр. Чайч — Назад вернулись, нічого не вдіявши. Ч. К.

Подѣйствовать = вдіяти, удіяти (С. Ш.), поробúти, мáти сúлу, вплив. — **На него́ ничѣмъ нельзя́ подѣйствовать** = нічо́го з ним не вдіеш, не поро́биш.

Подѣля́ть, ся = поділя́ти, ся, переді́ля́ти, ся, понаюва́ти, найбільше про здобич — подува́нити, багато — породіля́ти, порозкра́ювати, пополам — породво́ювати, всіх — обділя́ти. — Обідрали, переділяли ся удвох. н. к. — Сірко все військо своє здобичами примисними подував. Л. В. — Подувавши землю на три руки. С. Л.

Подѣлка = робíтка (дрібна).

Подѣлочный матеріáлъ = на́дібок, зна́дібок. — Поломав ся віз, а тут і виадібку не має.

Подѣлывать = поробля́ти. — Що ви там поробляєте? Гр. Чайч.

Подѣльчивый = подíльчивий.

Подѣля́ться, подѣля́ться = дíлúти ся, подíля́ти ся, подíлúти ся.

Подѣтски = по дитя́чи, по дíтячи.

Подѣть, ся = д. Подѣва́ть, ся.

Подюжинно = дю́жинами, надю́жини.

Подюжѣть = поду́жчати.

Поединóкъ = поедúнок, на війні — герць. — На герць викликав. і д.

Поединочный = поедúнковий.

Поёмный лугъ = пíйма, лу́ки, пла́вні, запла́ва, болóвь, оболóня (д. під сл. Лугъ).

Поёмъ = пíйма і д. Водополь.

Поерепéниться = покострúчити ся, покопеа́ти ся.

Пожа́дничать = пожада́ти (чо́го), пола́сити́сь (на що).

Пожа́лить = вжа́лити, ужа́лити, уджигну́ти.

Пожа́ловать = 1. пожа́лувати, нада́ти (С. Л.), дарува́ти, подарува́ти. — Привілеї, в той час надані. С. З.

2. одві́дати (кого), завіта́ти (до кого). — **Добро́ пожа́ловать** = д. під сл. Жа́ловать 3.

Пожа́ловаться = пожалíти ся, поскáржити ся (на кого), оскáржити (кого).

Пожа́луй = нехай так, сíлькісь (С. З.), іно́си (С. З.). — Сílькісь! нехай і так буде! Кн. — **По мнѣ пожа́луй** = про ме́не. — Про мене — нехай вовк траву їсть. п. пр. — Про мене, хоч головою об тин. п. пр.

Пожа́луйста = будь ла́скав, бу́дьте ла́скаві.

Пожале́ть = пожалíти (С. Л.), пожа́лувати (С. Л.), пожалкува́ти, ся (С. З.), жалíти ся, пошкодува́ти, пошанува́ти. — Ой хтож тебе, мій дню, жалувати буде? Пожалíють мене та добрі люди. н. п. — Ой є в мене мати, вона ж мене пожалує, як свого дитяти. п. п. — Та так жалібно, що хто почує, зостановить ся, послуха та і пожалує. Н. Пр. — Пожалкувала його. К. З. о Ю. Р. — Пожалкував ся Бог на рід, дав йому з заду очі. п. пр. — Жаль ся, Боже, її молодости. К. Д. — Такому паскудному і гарбуза пожалкував давати. Кн. — Ти ж казав їй про гроші? А для неї не пошкодую. Лев. В.

Пожа́рить = пекти́, посма́жити і т. д. д. Жа́рить.

Пожа́рище = пожа́рина (С. З.), пожарúще, погорíлище, зга́рище (С. З.). — Сидить господарь на дворищі, на сумнім чорнім пожарищі — та й плаче бідний. О. Ч. — Ой я в чужім краї, як на пожарищі, ніхто ж мене не пригорне при лихій годині. п. п.

Пожа́рный = пожа́рний, пожéжний. — **Пожа́рная кома́нда** = пожéжна справа. — **П. сара́й** = пожа́рня. — **П. труба́** = гасíль.

Пожа́ръ = пожа́р (С. Л. Жел.), пожéжа (С. З. Л. Жел.), пожéга. — Горіх була пожежа, а й досі шкаралупину чуть. п. пр. — Тут скоїла ся пригода, що була іскрою, від котрої вайпла ся пожежа. Бар. О.

Пожа́тіе = по́тиск (руки).

Пожа́ть, ся = д. Пожина́ть і Пожина́ть ся.

Пождáть = пождáти, потрí(и)пáти, почека́ти. — Потрівай не тікай — куплю черевички. п. п.

Пожева́ть = пожува́ти, (жую) — пережува́ти.

Пожéвывать = жува́ти (по малу).

Пожела́ніе = бажáння, жадáння.

Пожела́ть = похотíти, захотíти (С. Л.), захтíти (С. Л.), схотíти, побажáти, забажáти, ся (С. Л.), пожадáти (С. Л.), пож(з)нчити (С. Л.), обволíти, заборíти, з'охотити ся, забагну́ти ся. — Захоті-

ла вражь баба молодою бути. н. п. — Надиваюсь на твоє щастя, та побажаю тобі не більшого. н. к. Гр. Чайч. — Усе, чого душа забажає. н. к. — Забажала гиря кісвичів. н. пр. — Згинущають ся всї, кому забагнеть сп. Кроп.

Пожела́тель = хотїй.

Пожёлклый = пожо́вклий (С. З. Ос.), трохи — прижо́вклий. — Минають днї, минають ночі, минає лїто, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — І листя пожовкле вітри розвесли. К. Ш.

Пожёлкнуть = пожо́вкнути, ужо́вкнути, трохи — прижо́вкнути.

Пожелтя́ть = пожовтїти, вижовтити.

Пожелтёлый = д. **Пожёлклый**.

Пожелте́ть = пожовтїти (С. Л.), пожо́вкнути, пожо́вкти (С. Л.), ужо́вкнути, трохи — прижо́вкнути.

Пожена́ться = пожанїрити ся, пожанїжити ся, похизува́ти ся.

Пожена́ть, ся = пожени́ти, ся, попару-ва́ти, ся, побра́ти ся, одружи́ти ся С. Л.), поня́ти ся, про кількох — пережени́ти, ся, поодру́жувати, ся. — Попаруси дітей. К. Д.

Пожёнка = д. **Пожня**.

Пожёнски = по жіно́чому.

Пожёртвованіе = 1. же́ртвування, офірування.
2. Же́ртва.

Пожёртвовать = пожёртвувати, офірува-ти. С. Жел. — **П. жи́знью** = віддати життя́ своє́, положи́ти голово́ю.

Пожестикули́ровать = потелесува́ти.

Пожёсткый = затверді́лий, пошкару́бний, зашкару́блий.

Пожёсткнуть, пожесте́ть = за(по)тве́рднути, по(за)шкару́біти, по(за)шкару́бнути.

Пожёчь, ся = попали́ти, ся.

Пожи́ва, пожи́вка, пожи́вишка = пожи́ва, пожи́вка, пожи́ток (С. Жел.), зиск (С. Жел.), лажа́ (С. З.), у бджіл — ви́ток. — Дасть Бог день, дасть і пожиток. н. пр.

Пожива́ть = поживати, ма́ти ся. — Як во́ пожива́ете = як ся ма́єте?

Пожива́ться, пожи́ться = живи́ти ся, поживля́ти ся, пожива́ти ся, трохи — піджи́ти ся.

Пожига́ть, пожёчь, ся = пали́ти, попали́ти, спали́ти, ся. — Попалив усї свої пашери.

Пожидёть = порідшати.

Пожи́зненный, но = доживо́тний (С. Жел. Л.), довічний (С. Л.), до жи́вности, до живо́ття (Лев.), до життя́, по вік (С. Л.). — Імінія хто в заставі або доживотним правом держати будеть. Ст. Л. — Землї уряд Литовський віддавав переважно до життя. Кп.

Пожило́е = постоя́ле, комірне́ (д. під сл. **Пла́та**).

Пожиле́цъ, пожили́чка = пожиле́ць, пожи́лиця, пожили́чка, постоя́льник, ця (С. З.), сусі́да, підсусі́док, комірник (д. під сл. **Жиле́цъ**).

Пожило́й = по́старий, лїтний (С. Л.), пристарку́ватий (С. Л.), підстарку́ватий. — **Пожилы́я д ьги** = д. **Пожило́е**.

Пожима́ть, пожа́ть = тиска́ти, стиска́ти, потиску́вати, потиска́ти, сти́снути; руки́ти ся, поруки́ти ся, пору́чкати ся. — Він дивить ся, вихваля́ється, стиска́є мінї руку. Пісоч. — Зустрілись, поручались тай пішли. Хар. (Пр. д. ще під сл. **Жать** 1). — **Пожима́ть, пожа́ть плеча́ми** = здвига́ти, сти́снути плечи́ма.

Пожима́ться, пожа́ться = щу́литися, ко́рчити ся, защу́лити ся, зкорчити ся.

Пожина́ть, пожа́ть = жина́ти, жа́ти, пожа́ти (хлїб). — **Пожа́ть ла́вры** = заробі́гти сла́ви.

Пожира́ть, пожра́ть = же́рти, зажерти, пожерти, поглинути, потрі́скати, поло́пати. — Щоб нас живих земля пожерла. н. пр. — Цукроварні пожерли гаї. Кп. — Уже тепер правда на віки померла, а щира неправда увесь сьвіт зажерла. н. п. — Наша невістка що не дай — потріска. н. пр.

Пожире́ть = погла́дч(ш)ати.

Пожи́тки = пожи́тки, збіжжя (С. Аф.), худо́ба (С. З. Л.), скарб, нажи́ття, нажи́тки (С. З.), низе́рня (С. Л.). Пр. д. під сл. **Иму́щество**.

Пожи́ть = пожи́ти, довго — нажи́ти ся, набу́ти ся (С. Л.), трохи — пережи́ти, перебу́ти. — Що вже набуть набув ся у містї, що до дому вернув ся. С. Л. — Нї я нажила ся, нї я набула ся, нї я з своїм родом не обізнала ся. н. п. — Нас з тобою тев лихо не злякa: перебудем під стріхою в козака. В. Г. **Пожи́ть въ своё удово́льствіе** = пороскошува́ти.

Пожитьё = пожи́ття.

По́жнво = стерня́. С. Ж. — Стерня добра, а сядь на пїй, то й коле. н. пр. (Пр. д. ще під сл. **Жни́во**).

По́жня, по́женка = га́лява, поля́на.

Пожра́ніе = пожире́ння, пота́ла (С. З.). —

Перекazуе змій цареві, щоб він або три вози золота дав або старшу дочку на пожирення. п. к. Гр. Чайч. — Тіло моє поховайте, звіру птиці на поталу не дайте. п. д.

Пожра́ть = д. **Пожира́ть**.

Пожужжа́ть = подзизча́ти, подзизжча́ти, подирча́ти, погусті і т. д. д. **Жужжа́ть**.

Пожури́ть = накарта́ти, покарта́ти, погримати, напи́лити го́лову, чу́ба.

Пожурча́ть = подзюрча́ти, подзюркотіти і т. д. д. **Журча́ть**.

Пожу́хнуть = полиня́ти, поме́ркнути і т. д. д. **Жухнуть**.

Пожучи́ть = д. **Пожури́ть**.

Позаба́вить, ся = поба́вити, потішити, ся.

Позабива́ть = позабива́ти.

Позаблева́ть = позабльо́вувати.

Позаблёкнуть = д. **Заблёкнуть**.

Позаболе́ть = поболі́ти, похорі́ти, похворі́ти, послабнути, позанеду́жувати. — Воли ж йому похорі́ли, сам чуман заслаб. п. п. — Усі пайняти позанеду́жували.

Позабо́титься = поклопота́ти, ся, потурбува́ти ся, подба́ти, попильнувати, розстара́ти ся.

Позабра́ть = позабі́рати. — Позабірали усіх у волость.

Позабри́ть = поголи́ти, позаго́лювати. — Брати на панщину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш.

Позабра́сывать, позаброса́ть = позакида́ти.

Позабры́згать, ся = д. **Забры́згать, ся**.

Позабыва́ть, позабы́ть = позабува́ти, забу́ти, ся. — Усе позабував. — Не знав, та й забув ся. п. пр.

Позабе́гать = забі́гати. — Забігали слуги, заметушили ся.

Позабе́жа́ть = позабіга́ти, порозбіга́ти, ся. — Кудись вони порозбігали ся.

Позавали́ть = позава́лювати, позасипа́ти, позакида́ти (по троху).

Позавести́ = позаво́дити, порозво́дити. — Порозводив сади та городи.

Позавидовать = позави́дувати, позаздрити. — Як позаздрили, то стали доглядати ся пальценько. Гр. Чайч.

Позавинти́ть = позагви́нчувати, позашрубувати.

Позави́ть = позавива́ти, позапліта́ти. — Позаплітала стьожки в коси.

Позаворачивать, ся = позаверта́ти, позагорта́ти, пообверта́ти, пообгорта́ти, позавірчувати.

Позавра́ться = забреха́ти ся (трохи).

Позавтракать = поснідати (С. Л.), поснідувати. — Поснідай трошки — на обід менше зїси. п. пр.

Позавчера́ = позавчо́ра (С. З.), перед'учо́ра. — Перед учора тиждень минув. Фед.

Позавяда́ть, позави́нуть = вя́нути, повя́нути, завя́нути, вблякнути, заблякнути (трохи).

Позавяза́ть = позавъя́зувати.

Позага́дить = запога́нити, запаску́дити, позапога́нювати, позапаску́жувати.

Позагна́ть = позаганя́ти, позайма́ти.

Позагиба́ть = позагина́ти і т. д. д. **Загиба́ть**.

Позагляде́ться = вадкнути ся, загля́нути ся. — Я на неї зднова ся — мені він уломив ся. п. п.

Позагну́ть, ся = загну́ти, позагина́ти, ся, закарлючити, закандзюбати, ся (трохи).

Позагона́ть = позагаля́ти, закордува́ти (д. **Зага́нивать** 1).

Позагоре́ть = позагоря́ти, зашмали́ти ся (трохи) і т. д. д. **Загора́ть**.

Позагости́ться = загостювати ся (трохи).

Позагра́бить = пограбува́ти, награ́бити, награбувати.

Позадви́нуть = позасува́ти.

Позадержа́ть = д. **Задержа́ть**.

Позади́ = поза́ду, взаду. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдашний... п. п. — Нехай тебе візьмуть ті, що взаду летять. п. к. — **Йти́ позади́ кого́** = іти́ поза́ду, взаду або за ки́м. — **Позади́ ізби́** = поза ха́тою.

Позадо́брить = д. **Задо́брить**.

Позадолжа́ть = напозича́ти ся і д. **Задолжа́ть**.

Позаду́ть = позадува́ти, позадина́ти.

По́задь = д. **Позади́**.

Позаде́лать = д. **Заде́лать**.

Позажечь = позапа́лювати, позасьвічувати. — Позасьвічували усі сьвічки.

Позазва́ть = позикликати. — Позазивали усіх до себе.

Позайме́ствованіе = по́зичка.

Позайме́ствовать, ся = 1. позича́ти, взи́чити (у кого або кому), взя́ти або дати у позику.

2. перейня́ти (д. **Занима́ть** 1 і 3).

Позака́пывать = позако́пувати, позако́пати.

Позаклини́вать = позаплі́шувати.

Позакла́дывать = позакладати і т. д. д. **Закла́дывать**.

Позаклеїть = позаклеювати.
Позаконопа́тить = позаконопа́чувати, позашпаклю́вати (д. Законопа́чивать).
Позако́нать = позако́пувати, повко́пувати (д. Зака́пывать).
Позакри́ть = позакрива́ти, позатуля́ти. позачиня́ти і т. д. д. Закрыва́ть. — Шипки позачиняли в селі і нема місця, деб люди зібрати ся. Кн.
Позаку́порить = позатика́ти і т. д. д. Закупоривать.
Позаку́сить = підъ'їсти, перехопи́ти (д. Закусить 2).
Позало́жить = позакла́дати, позаставля́ти і т. д. д. Закла́дывать.
Позалі́зть = позала́зити.
Позалі́пить = позаліплювати.
Позама́зать = повма́зувати і т. д. д. Замазать.
Позама́щивать = повмо́щувати, повиста́ти і т. д. д. Замащивать.
Позамета́ть = позамі́тати і т. д. д. Замести і Замета́ть.
Позамкну́ть = позамика́ти, позапіра́ти.
Позамна́ть = напозича́ти, назазича́ти, набра́ти набір.
Позаноси́ть = заскали́ти, заска́бити, поскали́ти і д. Заноси́ть.
Позапасти́ = позапаса́ти, попапаса́ти і т. д. Запасти.
Позапа́ть = позалива́ти, позалюто́вувати.
Позапере́ть = позапира́ти і т. д. д. Запереть.
Позапеча́тать = позапеча́тувати. — Позапечатував усі листи.
Позаписа́ть = позапи́сувати.
Позапрошлого́дній = позаторі́шній. — Кажо, як позаторішнього снігу. п. пр.
Позапро́шлый = пред'останній. — П. год = позато́рік.
Позапрята́ть = похова́ти, позахо́вувати.
Позапря́чь, ся = позапряга́ти, ся.
Позарі́ться = поласи́ти ся, покваїти ся (С. З. Л.), поласува́ти, зазіхну́ти. — Не вийду віри, щоб вона й на гроші не поласа ся. Лев. В. — Та поласували на великі гроші і вкрали. п. н. Гр. Чайч. (д. Зарі́ться 1).
Позаря́ть = позако́нувати, позарива́ти.
Позарі́зать = порі́зати.
Позаряди́ть = понабива́ти (д. Зарядить 1).
Позасади́ть = позаса́джувати і т. д. д. Засадить.
Позасну́ть = позасипа́ти, посну́ти (д. Засну́ть), позаспа́ти (Черніг. Чайч.).
Позасоли́ть = посоли́ти.
Позаставови́ть = позаставовля́ти, позаставля́ти, позагоро́жувати (д. Заста́вить, заста́вливать).
Позастеги́ть, ся = позастіба́ти, позащіпа́ти, ся і т. д. д. Застёгивать.
Позастоя́ться = засто́яти ся (трохи).
Позастрахова́ть, ся = позас(ш)трахо́вувати, ся.
Позастро́ить = позабудо́вувати.
Позасы́пать = позасипа́ти.
Позасе́сть = позасі́да́ти.
Позасе́чь = позабива́ти і т. д. д. Засе́кать.
Позатаври́ть = потаврува́ти (д. Затаври́ть).
Позатвори́ть, ся = позачиня́ти, ся. — Позачиняли усі вікна. — Позачинявши ся та й сидять. — От він вселя позачиняти вікна. п. к. Ман.
Позате́плить = позасьвічувати (д. Затеплить). — Позасьвічуй усі лампадки.
Позати́хнуть = притихнути.
Позаткну́ть = позатика́ти (д. Заткну́ть).
Позатопи́ть = позатопля́ти і т. д. д. Затапливать.
Позатухнуть = притаснути.
Позатыка́ть = позатика́ти, позастро́лювати, повту́лювати і т. д. д. Заткну́ть.
Позаха́пать = позахо́плювати і т. д. д. Захва́тать.
Позачеркну́ть = позаче́ркувати, позачі́ркувати, повче́(і)ркувати (д. Захе́ркивать).
Позашвыря́ть = позакида́ти і т. д. д. Зашвы́ривать.
Позаши́ть, ся = позашива́ти, ся.
Позва́нивать = подзво́нювати, дзвонити, дзеле́нькати (С. Л.), дзе́нькати і т. д. д. Звони́ть (инколи).
Позва́ть = д. Позыва́ть.
Позвене́ть = подзвеніти, подзеле́нькати, подзе́нькати, подзеленча́ти, подзеньча́ти, потеле́нькати.
Позволе́ніе = дозві́л (С. Л. Сн.), зволе́ння (Л. С.), дозволе́ння (С. Л.), призволе́ння, — Не турбуй ся ти, ді́ду, про тев: я здобуду од батька дозволу. Гр. Чайч. — Лазаревський добув дозвіл побачитись з Шевченком. Кн. — З вашого дозволу я ще чарчину прокоатну. Кн.
Позволи́тельный, но = дозві́льний, ві́льний, но; дозво́лений, незаборо́нений, но. — Се діло не грішне, дозвільне усім

людям. Кн. — Вільно йому мантачити, бо грошей повна кишеня. С. Л.

Позволя́ть, позво́лить = дозволя́ти, позволя́ти, дозво́лити (С. Л.), позво́лити, подозво́лити. — Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим воротові Січу руйнувати. п. п. — **Е́сли позво́литъ вре́мя** = як да́сть час, як ма́ти му час. — Як дасть час, так і завтра зроблю. Кн.

Позвопи́ть = подзвонити, подзе́нькати, подзеле́нькати.

Позвоно́къ = 1. въязо́к, въязова́ кістка (С. Пар.), о́кість (С. Л.). — **Поясни́чные позвонки́** = поперекові кістки. Гр. Чайч. — **Спинные позвонки́** = похребтина. — **Хвостовы́е п.** = ку́пер. — **Ше́йные п.** = въязові, каркові кістки.

2. дзво́ник (у корови), калата́ло, цокоту́ха (Гр. Чайч.).

Позвоно́чный = хребто́вий, хребе́тний. — **Позвоно́чный столбъ** = хребе́т, похре́бтина, кістня́к, окости́к. — **Позвоно́чное живо́тное** = хребе́тник (С. Жел.), хребто́ва тварь.

Позвѣрски = як звір, по звіря́чому.

Позда́ть, опозда́ть = пізнити ся, барити ся, гаяти ся, опізнити ся і т. д. д. Запа́здывать і Опа́здывать.

По́здненькій, позднёнько = пізне́нький, пізне́нько, па́дпізь (С. Л.). — Ото учора падпізь прийшли ми до дому. С. Л.

Поздне́хонько = пізне́сенько, ду́же пізно.

По́здній, по́здно, по́здо = пізній (С. З. Л.), пізно, не рано. — Ранпя пташка пісні сьпівае, а пізня очі протирае. п. пр. — Вже пізня година. — Пізні дни. — **По́дняе потомство** = дале́кі нащадки.

Подновато́й = д. **По́здненькій**.

Поздне́е, по́же = пізні́ш, пізні́ше. С. Л. — **Какъ мо́жно поздне́е** = як найпізні́ше.

Поздня́къ = пізня́к, пізню́к. — Пізпюх бичок.

По́здо = д. **По́здно**.

Поздоро́ваться = поздоро́вкати ся (С. З. Л.), поздоро́вити ся (С. Л.), новіта́ти ся, привіта́ти ся (С. Л.), вранці — на добри́день да́ти, добри́день оддати (Лев.), поздоро́вити дне́м (К. З. о Ю. Р.), знявши шапку — пошапкува́ти ся, подавши руку — поруката ся, поручкати ся, почоло́вкати ся (С. Л.), чоло́м да́ти, з кількома — перездоро́вкати ся, перевіта́ти ся. — Прайшов, поздоровкав ся, сів на лаві. Мир. О. — Як увійшли у хату і гості зараз поздоровкались з хазяїном. Лев. — Шапки не здіймав, на добридень не давав. п. д.

Поздоро́ву = до́бре, гара́зд, щасливо, в доброву здоро́влю. (Д. під сл. Здоро́во).

Поздоровѣ́ть = поздоро́вшати, поздоровіти, поду́жчати, похіцнінати.

Поздравѝтель, ница = поздоровѝтель, ка, на різдвяних святках з поздоровними віршами — віршова́льник, віршовник, на новий рік з посипанням — посипа́льник, посі́пач, посівач.

Поздравѝтельный = поздоро́вний, привітний. — І винив першу поздоровну чарку. п. о. Ман.

Поздравле́ніе = поздоровле́ння, привітання. — Зичливов наше засилаєм поздоровленпя. Київ. Ст.

Поздравля́льщикъ, ца = д. Поздравѝтель.

Поздравля́ть, поздра́вить = поздоровля́ти, вішшува́ти (С. З.), поздоро́вити, повішшува́ти, на Різдво віршами — віршува́ти (С. Аф. З.), на Новий Рік, посипаючи зерном — посипа́ти, засіва́ти. С. З. — Віпшуємо вас сею колядою. вішшуй нас Божим щастям, здоровлям. п. п. Под. — Генеральні особи віпшовали пану Гетьману. Л. Б. — У дудочку граю, Христа забавляю, вас з празником поздоровляю. п. пірша.

Поздра́вствоваться = д. Поздоро́ваться.

Позеленѝть = позеленіти. — Весна не зійде садочок твій позеленить. К. Ш.

Позеленѣ́ть = позеленіти.

Поземе́льное = поземе́льне. — Поземе́льного платимо дуже багато.

Поземе́льный = поземе́льний, ґрунтовий.

Позёмистый, позёмный = позе́мний, позе́мкуватий (С. Жел.), доловатий (С. Пар.), низький. — **Позёмистое расте́ніе** = стелюх (Херс.).

По́земъ = 1. земля́, ґрунт. 2. гній.

По́же = д. **Поздне́е**.

Пози́ція = по́стать, поста́ва, становище (С. Жел.), станови́сько (С. З.). — З того становиська рано рушивши. Л. Б.

Позлащя́ть, позлати́ть, ся = золотити, позоло́чувати, вызолочувати, позолотити, вызолотити, обзолотити, ся. — Позолочуваний перстінь. Гр. Чайч. — Як би міні голубонько мій, я б його крильця обзолотила. п. п. — Сонце обзолотило промінням. Лев.

Позли́ть, ся = посердити, ся.

Позлодѣ́йски = як злодій, як злодій.

Позлосло́вить = полихословити.

Познава́ть, познать = дознава́ти, дозна́ти.

Познако́мить, ся = познайо́мити, ся, познако́мити, ся (С. Жел.), пізна́ти ся, спізна́ти ся (С. З. Л.), візна́ти ся, близько — опізна́ти ся (С. Л.), обізна́ти ся. — Як же він з тобою спізнав ся? Ган. Бар. — Піди, спізнай ся з ним, та й до себе кличь. Кн. — Її и вивела ся, її и забула ся, її и з своїм родом не обізнала ся. н. п.

Позна́ніе = пізна́ння (С. Жел.), ві́дання, відо́мість.

Познобля́ть, познобить, ся = моро́зити, поморо́зити; зморозити. — Мороз побив, поморозив. К. Ш. — Заморозили усіх тарганів.

Позоба́ть = подзьо́бати, подзьобати, поклюва́ти. — Кури подзьобали трохи. — Кури увесь корм подзьобали.

Позоло́та = позоло́та (С. Жел.), позоло́чення (С. Жел.), позоло́чування. — Наводить позоло́ту = д. Позлащать.

Позолоти́ть = д. Позлащать.

Позо́рить = ганьби́ти (С. З.), ганьбува́ти (С. Л.), га́нити, осла́влювати, неслáвити. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Приказодно ославлював її. Кн.

Позо́рище = позо́рище, видо́вище, видо́висько. С. Жел. — Бо на позорище ведуть старого дурня муштровати. К. Ш.

Позо́рный = ганебний (С. Л.), соромітний, срамотний (С. Жел.). — Ганебної слави повні халяви. н. пр. — І забудеть ся срамотна давняя година і оживе добра слава — слава України. К. Ш.

Позо́ръ = позо́р (С. Жел.), страмо́вище (С. Жел.), стидо́вище (С. Жел.), ганьба́, нару́га, неслáва, публіка. — Нема у їх ні сорому, ні позору. Кн. — Страмовище та й годі! Катерино. — Ой сьміх та й публіка: була жінка чоловіка! н. п.

Попе́ть = поспіти, вспіти, достигти, встигти, достигнути, дойти.

Позубить, позубрить, ся = пощерби́ти, ся, пощербіти. — Гей копику турки вбили, зали шаблю пощербили. В. Щ. — Була оранда та пощербатіла. н. пр. Гр. Чайч.

Позубоскáлить = поглузувати, покепкувати, поглумувати.

Позудéть = посвербіти. — Посвербіло трошки.

Позумéнтный = брузуме́нтовий.

Позумéнтщикъ = шику́ляр. С. З. Жел.

Позумéнтщичій = шику́ля(е)рський.

Позумéнтъ = брузумéнт (С. Л. Жел.), газу́н (С. Л. Жел.), пасама́н (С. Жел.), газ, га́льо́н (С. Жел.), каруна (С. Жел. З.). — Нате й мій галун до церкви. н. пр. — Аж зирк Паллалтова ладунка і золота на ній каруика. Кот.

Позыбать, ся = поколиха́ти, ся.

Позыва́ть, позва́ть = кли́кати, зва́ти, покли́кати (С. Л.), кликну́ти, вкли́кати, гукну́ти, узва́ти, позва́ти, запроси́ти. — Покликав їх до себе на весілля. н. п. — Заглядає — не виглядає чорнобрива з хати, не покличе стара мати в хату вечеряти. К. Ш. — Нас Мордохай покликав на могорич. К. К. — Аби жив до живу, а в живих і аби хто покличе. н. пр. Гр. Чайч. — Узвали мене в хату. С. Л. — Він назвав повну хату гостей, а убогого брата і не покликав. н. к. Гр. Чайч. — Запросили його до себе в хату. — Позываетъ на ѣду́ = на їду тя́гне, їсти хо́четь ся. — Позываетъ на рво́ту = ну́дить, на блювоту тя́гне, з душі ве́рне. — І горілка та погана і шинкарь прескверний, бо тварюка, як марюка, аж із душі верне. Дум.

По́зывъ = хіть, охо́та (С. Пар.), жадо́ба (С. Жел.), жа́дібка (С. Л. Жел.). — Нема ніякої охоти до їжі.

Позыча́ть = подзи́чати, погучáти, подзи́кати.

Позѣвывать = позіха́ти. С. З.

Позѣво́та = зівáчка, по́зіхи. — Зівачка напала.

Позя́бать, позя́бнуть = мерзнути, мерзати, померзнути, померзати.

Позя́блый = мерзлий, померзлий.

По́йво = пійло. С. З. — Дай пійла корові.

Поиграть, ся = 1. погра́ти, ся, поба́вити ся, погуля́ти, пожартува́ти, в чет чи ляшку — поцята́ти ся. — Кинули вони грати в картки, „давайте, каже, краще так у що пограємо." Чайч. — І тільки хотілось, щоб він увійшов до неї у хату, щоб пожартувати, посьміяти ся. О. Мир. — Ой не буду почувати, не буду, пожартую трішечки та й піду. н. п. — А ке лиш поцитаймось. Кв.

2. погра́ти, на бубні — побубни́ти, на дудці — подудіти, недбало або погано на струнному струменті — побринькати, поцигикати і т. д. д. Играть 2.

Повзбавить, ся = повизволя́ти, ся, поряту́вати, повизбавля́ти, поослобоня́ти, ся і д. Избавля́ть. — Повизволав з неволі багато людей.

Повзбаловать, ся = д. Избалова́ть, ся.

Повзбиться = побити ся, позбива́ти ся і д. Избива́ть 2.

Повзвозничать = похурманува́ти, почумакува́ти.

Понзгни́ть = погни́ти, потру́хнути. — Потрухли всі вали і занози (перевелась чумачка). н. пр.

Понздержа́ть, ся = ви́тратити, ся. — Їхав чумак та й витратив ся з хлі́ба. н. к.

Понадѣва́ться = поглумува́ти, поглузува́ти, покепкува́ти, покпи́ти, ся, позабиткува́ти ся. — Поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Понзмя́ться = помня́ти ся (трохи).

По́йло = пи́йло. С. З.

Поймя́ть, ся = пійма́ти, ся, спійма́ти, полови́ти, зловити (С. З. Л.), вловити (С. Л.), схопи́ти, зла́пати (С. З.), доско́чити. — Піймали злодія. — Ви б мене ізъїли, як би вловили. Б. Г. — Коли б Єнея вона злапала, уже б тоді весела стала. Кот. — Ой як злапали Степана та й руки звязали, до тяжкої неволі на віки віддали. н. п. — Тікай, тікай, козаченьку, хотять ти злапати. н. п. — Половили велику щуку. я. к. — Вовка жинцем доскочили. К. Дівоче серце.

Поименённый, но = поіме́нний, іменний, наймéння.

Поименова́нный = на́званий, менéнний (С. З.), поменéнний (С. Л.).

Поименова́ть = поменува́ти, поменити (С. З. Л. Жел.), наменити (С. Л.).

Поймка = пійма́ння, зла́пання.

Поймщикъ = ловéць.

Поминя́нно = д. Поимённо.

Поиндѣчьи = по индíчачи, по индíчому.

Пойночески = по чернéчі. — Та по молодечі, а не по чернечі будеш Богові молитись. К. Ш.

Поинтересничать = похизува́ти ся. — Коли вже вам хочеть ся похизувати ся в моєму кобеняці. Номис. С. З.

Поинтересова́ться = заці́кáвити ся.

Пóйный = ви́поєний молоко́м.

Поиска́ть = пошука́ти (С. З. Л.), прошука́ти (С. З.), тишком — пошáрити, скрізь — ви́шукати, ви́шарити, в голові — поскáти (д. Искáть). — Ой піду я боса полем, пошукаю свою долю. К. Ш. — Доброго, кажуть, пошукай, а ледаче само тебе знайде. О. Мир. — А тим часом пошукаєм на край сьвіта раю. К. Ш.

Поискази́ть = повíвечити, поко́рчити.

Поисковыра́ть = поколупа́ти, покопирса́ти.

Поискрови́ть = покрови́ти (трохи).

Поискроша́ть = покроши́ти (по троху).

По́искъ, частіше мн. **по́иски** = шука́ння, шукáння.

Поисписа́ть, ся = написа́ти, записа́ти, ся, позписувати, ся.

Поисправи́ть, ся = попра́вити, ся, пóгодити, попалагожувати, понахадувáти.

Поиспро́бовать = попро́бувати, на смак — покоштувáти (трохи).

Пойстинѣ = попрáвді, навспрáвжки, навспрáвжнє. — Скажу тобі поправді. С. Л.

Пойти́ = 1. пíти (С. Л.), пійти (С. Л.), швидко або дрібно ступаючи — почимчикувáти, потюпати, з разу швидко — майну́ти, широко ступаючи — поцибáти, великим або важко ступаючи — поплентати ся, почелепáти, почвалáти, почáпати (С. Л.), похáти ся (С. З. Л.), попхáтися, шкандибаючи — пошкандибáти, подибáти, пошкитильгáти, пошкудильгáти, далеко десь або невідомо куди — помандрувáти (С. З.), повíяти ся (С. З.). Д. Идти́ 1. — Пішов на заробітки. — Ой пішов милий за ліс, чорні брови запік. н. п. — А ни тея дівчина зачула, тай із улиці майнула. н. п. — Подибала стара мати дочку з милим розлучати. К. Ш. — Втопила ся, не спочивать, пішла в спопи — пошкандибала Івася сина годувать. К. Ш. — Козаченьку, мій соболю, візьми мене із собою, помандрую я з тобою. н. п. — Він за ним ку і повінв ся. Номис. С. З. — **Пойти́ куда́ глаза́ глядя́тъ** = пíти сьвіт за очі. — Піду лиш я сьвіт за очі — що буде, те й буде. К. Ш. — **Пойти́, пошло́ на несча́стіе** = пíти, пішлóсь на лúхо, на прóпасть. — Вже як піде на лихо та на безголовья, то де той і розум дінеть ся. К. Х. — **Пойти́ въ пля́съ** = пíти у танéць, пíти в скóки та в бóки. — **Пойдёмъ-ка** = ходíм лишéнь, ходíм-те, ходíть!

2. повести ся, пощастити, поталáнити, похвортýнити (д. Идти 2).

3. почáти, зачáти, взяти і т. д. д. Начáть. — **Пошли́ пляса́ть** = почали танцювáти.

Пойть, ся = поїти, напувáти, ся, з пальця на пр. теля або ягня — плякати. Вас. — Напувала з повного відра. н. п.

Пока́ = пóки (С. З. Л.), пóкіль (С. Л.), хóки (С. Аф. З. Л.), дóкіль (С. Л.), зáкіль (С. Л.), зáкім, нім (С. З. Л.), нім пóки, аж, тим часом (С. Л.). — Поки сонце зійде, роса очі виїсть. н. пр. — Поки молодший був, то він його і мирував. н. к. — Доки ти будеш пустувати? С. Л. — Закім я водою прийшла, то й ма-

черя відійшла. н. п. — Заким у Броварах цілували коней, Шевченко поголив сп. Кн. — А заким прів каша, ми помінкуємо. Кн. — Посидь, заїхь я вернусь. С. Л. — Ніж пироги будуть, то баба умре. С. З. — А ніж тобі буде, принеси намисто з шиї своєї. Мажн. С. З. — Сидів, аж сонце зайшло. С. Л. — Нехай тим часом посидять. С. Л. — **Поки́ ще́ свѣтло́** = ва́видна. С. Л. — **Поки́ не жа́рко** = захолодки́. С. Л. — **Поки́ что́** = по́ки, до́ки-що.

Показа́цки = як у шинку́. — Кричить, лається, як у шинку.

Покаверзать = покоперзува́ти, покрути́ти, поколобро́дити, проковерзувати.

Покадить = покади́ти, покури́ти, прокади́ти.

Показа́ніе = по́каз (С. Жел.), ви́каз, ви́казка, виявле́ння (С. Пар.), свідоцтво.

Показа́тель, ница = 1. показ(ж)чик (С. Жел.), пока́зник (С. Жел. Пар.), ука́зник (С. Ш.), ука́зчик, ця (С. Ш.). — Майстер майстрові по указчик. н. пр.

2. дока́жчик, ви́каз(ж)чик, дово́дчик (С. Л.).

Показать, ся = д. **Пока́зывать, ся.**

Показа́цки = по коза́цьки, по коза́цькому. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Показно́й = показни́й, огля́дний.

Пока́зъ = по́каз.

Пока́зывать, показа́ть, ся = 1. пока́зувати (С. Л.), ука́зувати, виявля́ти, ся, показа́ти (С. Л.), указа́ти, ся (С. Ш.), ви́явити, появи́ти, ся, да́ти ся у ві́чі. — Покажи, що там таке. — Укажи ся вівцею, а вовки готові. н. пр. — Сорок і очі показати. н. пр. — Привели його до матері. К. З. о Ю. Р. — **П. язы́къ** = соло́пити, висоло́плювати, ви́солонити. С. Аф. — **П. зубы** = ска́лити, виска́лювати (С. Аф.), виска́лити, ви́щерити. — Вовк виска́лив губи, та й клаца. С. Аф. — **П. приме́ръ** = дава́ти, да́ти прикід, прика́зід. — Батько справді дав, то й діти пъють. С. Л. — **П. фокусы** = штукарюва́ти, шту́ки вики́дати. — **П. спи́ну** = пъята́ми накива́ти. — **Показа́ться вдали́** = заманячити, не ясно — зами́ти, забовані́ти (С. Аф.). — **П. изъ за чего́** = витика́ти ся, ви́тягти ся.

2. здава́ти ся, видава́ти ся, зда́ти ся, ви́дати ся, прида́ти ся (д. **Каза́ться** 1.). — Мині здалось, що ти не здужаєш. — З того дня місяців чотири прожило ся, моїй не нарочиї мов у ві сні здало ся. К. Д. Ж. — Дівчина в дверях уявила ся і здало ся, що красою усе зало осьвітило ся. Мова. — Може він їй тріску дав, а їй уже так видало ся, що то ніж. н. к — Такий йому смашний хліб придав ся, ще й не їв пікля. н. о.

3. подо́бати ся, сподо́бати ся (д. **Каза́ться** 2.).

4. (в судових справах) — пока́зувати, ви-ка́зувати, виявля́ти, висьвідча́ти, показа́ти, ви́казати, ви́явити, висьвідчити. — Тоді всі чотирі злочинці, висьвідчаючи їден на другого, признались, як ходили красти. Київ. Ст.

Покако́пски = як, по я́кому (С. Л.).

Покалку́пьи = по пидячому. — Не встіють квартою в ротах пополоскать, — вже й по пидячому в шинку загерготали. Гул. Ар.

Пока́лывать, поколо́ть = коло́ти, штрика́ти (часом, з легка), поколо́ти, поштрика́ти, шпига́ти, пошпига́ти. — **Въ боку́ пока́лываетъ** = у бік ча́сом ко́ле, шпигає.

Покаля́кать = побала́кати, побаля́кати.

Покале́чить = покалі́чити, скалі́чити, багатьох або кількох — перекалі́чити, позкалі́чувати.

Пока́мѣсть = 1. по́ки і т. д. д. **Пока́.**

2. по́ки-що, до́ки-що, тим ча́сом (С. З.), про. час. — Я піду до дидька, а ти покищо витопи піч.

Пока́нать = пока́нати, покра́цати.

Капризничать = повередува́ти, покомеди́ти ся, похиперува́ти, похижоро́дити і т. д. д. **Капри́зничать.**

Покараба́каться = подра́ти ся.

Покара́ть = покара́ти, накара́ти.

Покарау́лить = постерегти́, повартува́ти, початува́ти. — Постережи тут, поки я пообідаю.

Пока́ркать = покра́(я́)кати, покру́(ю́)кати.

Пока́рмливать = годува́ти, корми́ти (по троху), підгодо́вувати.

Покатать = 1. покача́ти (рублем і качалкою), похаґлюва́ти (на мапі).

2. покати́ти, повози́ти. — Покатай мене на човні.

3. поби́ти, ви́бити, одлупи́ти, одлущювати і т. д. д. **Бить.**

Пока́тистый = поко́тистий, зго́ристий і д. **Пока́тый.**

Покати́ть, ся = 1. покоти́ти, ся. — Граб уломив ся, дід покотив ся. н. к. — Покотив кавун а він і впав у калюжу.

2. поїхати, покоти́ть. — Доти лях му-

тив, поки ся не напив і не наїв, а як ся напив і наїв, то й далї покотив. п. пр.

Пока́тость = згóристість, згірря, похи́лість, спа́дистість, відкíт.

Пока́ть = д. **Наклóнъ** 1 і 2.

Пока́тый, то = згóристий (С. Жел. Сп.), нахи́лий, похи́лий, ло, нахи́листий, припа́дистий (С. Жел.), спа́дистий, то (С. Жел.), набóковатий, положи́стий, укóсистий, то (С. Ш.), покóтистий, розкóтистий, покóчастий, то.

Покача́ть, ся = похита́ти, поколиха́ти, погойда́ти, ся (С. Л.), дитину на руках — погиця́ти. — Билина не хоче поколихати горобця-молодця. п. к. — **Покача́ть головóю** = похита́ти, крутну́ти головóю.

Покáчиваться = 1. колиха́ти ся, гойда́ти ся (часом, злегка).

2. похи́тувати ся, вихи́тувати ся.

Покачну́ть, ся = похитну́ти, ся (С. Л.), хитну́ти, ся, поколихну́ти, ся (С. З.), схитну́ти, ся (С. Л.), схибну́ти, ся, хильну́ти. — А човен був хистий, схитнув ся, вина у воду. Кп. — Плаве човен води повен, та коли-б не схибнув ся. п. п.

Покáшливать = кáхикати. С. Л.

Покáшлять = покахи́кати.

Покáяніе = поку́та (С. Жел. З. Л.), ка́яння, ка́яття, спокýта, покая́ння (С. Жел.). — Де гріх, там і покута. п. пр. — Як молитва та покута, то і гріх забутий. п. пр. — Я за тебе Господа благав, щоб він тобі на покуту час дав. К. Ст. — Призвалала ся я, прохала на каяття собі милости. Кл. — Є каяття, та вороття не має. п. пр.

Покаянникъ, ца = покутáр, ка, покая́нник, ця. С. Жел.

Покая́нный = покутни́чий, покая́нний. С. Жел.

Покáяться = пока́яти ся, спокутува́ти. — Покайте ся, образ Божий багном не скверніте. К. Ш. — Не сьвятай, щоб не согрішив, не чорт, щоб не спокутував. п. пр. — Я сей гріх спокутувала. Ч. К.

Поквáкать = покря́кати і т. д. д. **Квáкать.**

Поквáснуть = поквáснути, покúснути.

Поквитáться = поквітува́ти ся.

Покéркать = покíркати, покірча́ти.

Покúвать = покúвати, похита́ти і т. д. д. **Кúвать.** — **И. ногóю** = подри́гати.

Покúдать, покúнуть = 1. покида́ти, ляпа́ти, облящáти, покúнути, лящи́ти, облящи́ти. — Покинув батька й матір. — Облящило, куме, всякеє ді́ло, вигідно, куме, що й у неділю. п. п.

2. ки́дати, поки́дати. — Покидали усе у воду.

Поки́дывать = ки́дати.

Поки́дышъ = поки́нуте, поки́дьок.

Поки́нутый, ая = ки́нутий, поки́нутий, та, ли́шений, залúшений, про жінку — поки́нута, ли́шена, залúшена, ли́шанка, поки́дя́чка. (Пр. д. під ся. Брóшенный).

Поки́нно = па́чками, в'я́заками.

Покипѣть = покипíти.

Покислѣть = покислíти, поквасúти.

Покла́дистый = потýльний (Кп.), потучнúвий (С. Жел.). — Батько — людина потульна, не змагаєть ся. Кп.

Покла́жа = 1. кладíння.

2. кла́жа, вага́ (С. Аф.) і д. **Кладь** 1.

Покла́няться = покла́няти ся, багато — попокла́няти ся. — Попокланяв ся, поки прохав.

Покланя́ться, поклони́ться = 1. поклоня́ти ся, поклони́ти ся.

2. кла́няти ся, у(в)клоня́ти ся, у(в)клони́ти ся (С. Ш.), відклони́ти ся, чоло́ дáти. — Одъїжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. п. п. — Не вклонюсь багачу, бо я свій хліб молочу. п. пр. — І поїхав низенько до батька, уклонивсь йому в ноги низенько. Гр. Чайч.

Покла́сть = покла́сти.

Поклева́ть = поклюва́ти, подзьо́(ю)бати, поклю́кати, склюва́ти, позкльо́вувати. — Подзьобали трохи. — Позкльовували усе.

Поклёвъ = клювáння, дзьо́(ю)бання, клюкáння.

Поклегта́ть = поклекота́ти, побурко́тати.

Поклеи́ть = покле́їти, покарючити.

Поклейми́ть = поклейми́ти, потаврува́ти і т. д. д. **Клейми́ть.**

Поклепа́ть = 1. поклепа́ти. — Рано встали, гострі коси поклепали. п. п.

2. наклепа́ти, оббреха́ти. — Наклепав на його.

Поклёпъ = на́клеп (С. З.), пеня (С. З.), опорóк (Лев.). — Звів на його пеню.

Поклúкивать = покликáти; закликáти.

Поклони́ться = д. **Покланя́ться.**

Поклóнникъ, ца = 1. поклóнник, ця (С. Жел.), прочáнин, прочáнка, хв. прочáнь (С. З.).

2. поклóнник, ця, чтúтель, ка, прилúлець, прихúльник, ця. — У Дунін-Борковської великої поклонниці Шевченкової музи. Кп.

Поклóнъ = поклíн, уклíн (С. Ш.). — Не

редава́ть поклóнъ = кла́няти ся кому́, до кóго. — Та ви її знаєте! У Неділю, як я йшов до неї, то ви кланялись до неї. Кр. — **Отда́ть поклóнъ** = відклонúти ся. — **Идú на поклóнъ, съ поклóномъ** = іти́ на ралéць. С. З. — Ніс на ралець паляницю. Граб.

Поклохта́ть = поквокта́ти.

Покли́вый = зігнутий, кривий, скарлю́чений. — **Съ покли́вымъ нóсомъ** = плосконо́сий, кривоно́сий, кривоніс.

Покля́сться = заприсягти́, ся, забожи́ти ся, **Покня́жески** = по князьки́й, по кня́жому. по князькóму.

Покняжи́ть = покнязюва́ти.

Покобе́ниться = поко́рчити ся.

Покова́ть = покува́ти, покле́пати.

Поковёркать = поко́рчити і т. д. д. **Ковёркать.**

Поковыля́ть = поли́бати, пошкандиба́ти, пошкильга́ти. (Пр. д. під сл. **Пойти́**).

Поковыря́ть = поколупа́ти, подлу́бати, подóвбати, покопирса́ти.

Покóй = 1. поки́й, кімна́та, гóрниця, ха́та. — Маленький будинок на три покої. 2. по́кій (С. Л.), спо́кій (С. Л.), супокій, упокій (С. Ш.), спочи́вок, опочи́вок. — Рано мій, покою! К. Ш. — Плачуть карі очі, що нема спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — За дурною головою нема ногам упокою. н. пр. — Халіба-солі з упокоєм уживать. н. д. — Пора на опочивок іти. Сн. — **Оста́вьте меня́ въ поко́ѣ** = да́йте мінї спокій.

Поко́йникъ, ца = покійник, ця (С. Л.), небіжчик (С. З. Л.), небіжник (С. З.), небіжка. — За гетьманства славної памъяти небіжчика ясневельможного. Орлик. С. З. — Ходім лиш та помъянем небіжку. К. Х.

Поко́йный, но = 1. ти́хий, хо, поки́йний, супокійний, ла́гідний, безпана́сний, но. 2. покійний, небіжчик (д. **Поко́йникъ**). — Покійний батько мій було росказують. н. к.

Покóить, ся = поко́їти ся, упоко́їти. ся (С. Ш.). спочива́ти.

Пококéтничать = похизува́ти ся, помаліяти ся.

Поколáчивать = 1. вбива́ти, забива́ти. 2. бити, лупи́ти, лупцюва́ти.

Поколдовáть = почарува́ти і т. д. д. **Волхвовáть.**

Поколебáть, поколебнýть, ся = 1. похитáти, захита́ти, похитну́ти, ся. — На Україні і між осьвіченими людьми не так то легко захитати віру, як між Великорусами. Бар. 2. похибúти, ся, похибну́ти, ся, заколиха́ти ся, зава́гати ся. (Пр. д. під сл. **Заколебáться**).

Поколотúть = побúти, одлупи́ти, одлупцюва́ти, одлу́щити, полата́ти кому́ бóки (Лев.), перегóну, чóсу да́ти і т. д. д. **Откола́чивать 2**; посуд — побúти, потовкти.

Поколóть, ся = 1. поколóти, ся. — Поколов пальці голкою. — Дiти покололи ся шпильною. — Покололи поросят. 2. розколóти ся, розлу́щити ся (Сл.), порозкóлювати ся. — Дошки порозколювали ся на сонці.

Поколыхáть, ся = поколихáти, поколиса́ти, поколива́ти, погóйдати і т. д. д. **Колыхáть.**

Поколéніе = поколíння (С. Жел.), колíно (С. Л.), плéмя (С. Жел.), рід, порíдля, порíдня, зневажливо — кóдло (С. З.). — Поколíння поколíнню об тобі росказе. Аф. — Нашому роду нема переводу. н. пр. (Д. **Колéно 3**).

Поколéнный = поколíнний. — **Поколéнная рóспись** і просто **Поколéнная** = таблúця родовóду.

Поколéть = подóхнути, поздихáти, виздихати (д. **Надóхнуть, Околéвать**).

Покомáндовать = поверховóдити, постаршинува́ти, покома́ндувати.

Покóнкать = помня́ти, зо(і)бráти, пожу́жити (д. **Кóнкать**). — Помнив його, поневчив як хотів. Б. Г.

Покóнчить = скінчи́ти, покінча́(и́)ти, докінча́(и́)ти, ді́ло — доробúти, обробúти ся, упóрати ся (д. **Окáнчивать**). — Сьогодня швидко обробив ся. Кр — **П. жизнь самоубíйствомъ** = самóму собí смерть заподíяти. — Він сам собі смерть заподíяв. Кр.

Покóнъ = звúчай (д. **Обúчай**).

Покопáть, ся = покопáти, порúти, ся і т. д. д. **Копáть, ся.**

Покопёнце = копúцями, в копúці.

Покóра = докíр, дорíк, догáна. — У чорницях добре жити, є що їсти й пити, тільки серденьку догана, що в чорніх ходити. н. пр.

Покорéніе = покорéння. С. Жел.

Покорúтель, ница = покорúтель, ка. С. Жел.

Покорúть = погáвити, покорúти (д. **Корúть**).

Покорáть = д. **Покорúть.**

Покóрливый = покíрливий, ласкáвий, во. — Похиляє те деревце похиляють ся, по-

кірлив'е дитятко покланяється. н. п. — Покірливе (ласкаве) телятко дві матері ссе. н. пр.

Покорйть, ся = погодувáти, покорйти, похарчйти, похарчувáти, ся, худобу — попáсти. — Ненько ж наша, лебідочко, погодуй нас хоч годочок. н. п. — Їсти зварити, погодувати там дїти. Гр. Чайч.

Покóрмка = д. **Корм**ъ.

Покóрность = покóра (С. З. Л.), покірність, покірливість, повúнка. — Покора стїну пробивав. н. пр. — Покірливість її своїй долї турбувала мене. Кн.

Покóрный, но = покірний, слухняний, послухняний, лагідний, но, покірливий, ласкавий, во.

Покоробúться = покорóдити ся, покóрчити, ся, пожолóбити, ся, покоржáвіти, пошкалубúти ся, попачйти ся і т. д. д. **Коробúть, ся.**

Покорóвьи = як корóва.

Покóрствовать = корйти ся. С. Л.

Покоря́ть, покорúть, ся = покоряти, ся (С. Л.), корйти ся, підгортáти, підбивáти, підклоняти, ся, покорйти, ся, упокорйти ся (К. Б.), підгорнýти, ся (Ос.), підбúти, підклонйти, ся, піддáти ся, здáти ся. — Тобі покоряюсь, на все соглашаюсь. Кот. — Більш треба коритись Богу, ніж людям. К. Св. п. — Коли Туречина підбила під свою корогву Болгарів. Кн. — Се те саме, що в Лапландії підбити оленя під волю чоловіка. Кн.

Покосúть, ся = покосúти, ся. — Усе сїно покосили. — Покосив ся трохи тай кинув.

Покосúть, ся = 1. покосúти, скосúти, покривúти, ся, перехлябúти ся. — Стара хата вже перехлябилась. Лев.

2. подивúти ся на кóго скрúва, з кóса, з'укóса.

Покосня́тéть = покошлáтїти, поволохáтїти, покудлáтїти.

Покóсный = покíсний. — П. врéмя = косовúця.

Покóсъ = покíс. — Полосá покóса = пóстать, рýчка.

Покóшечьи = як кíшка, по кошéчі.

Покрáжа = 1. д. **Крáжа.**

2. крáдене, крадíжка. — У його витрусили крадене.

Покрáпать = покрáпати, трохи — прирóсити.

Покрáпывать = накрапáти. — Став дощ накрапати. н. п.

Покрáсить = покрасúти, помалювáти, хварбувáти, червоно — почервонúти і т. д. д. **Окрáсить.**

Покрáска = д. **Окрáска.**

Покраснéть = почервонíти, зачервонíти, дуже — зашáритись, від сорому, коли хочуть ся в жарт — напектú рáків, спектú рáка. С. Л. — Почервонíв, аж зашарив ся. К. Х.

Покрасовáться = покрасувáти ся, попишáти ся. — Чи не краще ж їй красою гарно попишатися, молодим життям павітшатись. Мова.

Покрáсть = покрáсти, обікрáсти.

Покренúть, ся = нахилúти, похилúти, ся на бік (про судна).

Покрестовáться = побратáти ся, поклáсти ся хрестáми (братаючись).

Покривúть, ся = покривúти, ся, покривýлити, знабóчити ся. — Чоботи знабочились. Ман. — **Покривúть душéю** = взимáти дýшу, покривúти душéю, взяти гріхá на дýшу, збочúти, схибнýти. — Я думала він як старий чоловік зробить по правді, аж і він збочив. Чайч.

Покрúкивать = погýкувати (Ос.), підгýкувати. — Погукували плугатарі, поганяючи воли в плузї. Лев.

Покрúчáть = покричáти, погукáти, погомонíти, погрúкати, жалібно — поскúглити, поскíлити, на ґвалт — погвалтувáти і т. д. д. **Кричáть.** — Ти погукаєш — заплачеш. Мова.

Покровúтель, ница = покровúтель, ка (С. Жел.), добродíй, ка (С. Жел. Л.), заскáвець (С. Жел. З. Л.), охоронúтель, ка (С. Жел.), оборóнець і т. д. д. Заступник і Защитúтель.

Покровúтельство = покровúтельство (С. Жел.), охорóна, оборóна і д. Защúта 2.

Покровúтельствовать = охоронáти, боронúти.

Покровúтельственный = охорóнний.

Покрóвъ = покрíв, покрívець. — Покрóвъ Пресвятыя Богородицы (Свято 1-го Листопаду) — Пéрша Покрóва. — Один (починок) пряла до Різдва, другий до Миколи, а як третій почне — стане до Покрови. н. п.

Покрóй = крій, покрíй. С. Жел. — Убрання городянського крою. Кн. — На один **покрóй** = на одúн лад, на одúн кшталт.

Покроúть = покрóїти, покráяти.

Покрома́, покрóмка, пóкромь = крáйка. С. З. Л.

Покро́вочный = крайковий.

Покромса́ть = почикри́жити, покре́мсати.

Покропа́ть = попарта́чити і т. д. д. **Кропа́ть**.

Покропи́ть = покропи́ти, побри́зкати, поприскати, трохи — прироси́ти.

Покропи́ть, ся = покропи́ти, ся. С. Л.

Покругли́ть = підкругля́ти.

Покругле́ть = закругля́(ли́)ти ся.

Покружи́ть, ся = покружля́ти, покружи́ти, ся і т. д. д. **Кружи́ть, ся**.

Покрупне́ть = побі́льшати.

Покрути́ть = покрути́ти і т. д. д. **Крути́ть**.

Покручи́нитьси = пожури́ти ся, посумува́ти, потужи́ти. — Посумуєм удвох із тобою. К. Ш.

Покрыва́ло, покрыва́льце = покрива́ло (С. Жел.), покрива́йло (С. Жел.), покри́тя, накри́тя, накрива́ло, на́крив, здр. покри́тенька, на́кривка (С. Жел.), запина́ло, запина́чка (Полт. Чайч.), на голову — завива́ло, завива́йло, завива́дло (С. З.), з серпанку — серпа́нок, серпа́нка (С. З.), а самий убір заміжних жінок з серпанку — наві́тка (С. З.), у церковних братчиків на похороні — поклит, на ліжко — покрив (С. З.). — Поверх труни лежало червоне покрива́ло. Кн. — Ішла з корчми, напилася, найшла шпаги — завила ся. Ото чудо, ото ладне, найшла собі завивадло. Г. Ш. — Вибивайте вілочки, де висіли бандочки, забивайте нові на серпанки тонкі. Н. п.

Покрыва́ніе = покрива́ння, окрива́ння, стріхою — пошива́ння.

Покрыва́ть, покры́ть, ся = 1. покрива́ти, кри́ти, окрива́ти, закрива́ти, обкрива́ти, у(в)крива́ти, ся, покри́ти, ся і т. д. зверху, розіславши що небудь — обпина́ти, запина́ти, напя́сти. — Покрив кожух сукном. — Укрив хату очеретом. — Встала весна, сонну землю вона розбудила, укві́тчала й рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Лиман чонки вкрили. К. Ш. — Укрив ся кожухом. — **Покрыва́ться, покры́ться** ми́лою, сне́гомъ = припада́ти, прина́стя ми́лом, сні́гом, запороши́ти ся. С. Л. — Чи ти, милий, припав инлом, чи метелиця? Н. п. — П. водо́ю = поня́ти ся, у(в)ві́ти ся водо́ю. С. Л. — Крига на Дні́прі вкрила ся водою. — П. ту́чами = хма́рити ся, хмарі́ти, нахма́рити, ся, захма́рити ся (С. Л.), обхма́рити ся, поня́ти ся хма́рами. — Небо нахмарилось. — Отож зоглядь хмарою перша моя неділя на осьві-ту. Кн. — П. тума́ном = затума́нити ся. С. Л. — П. пі́нною = запі́нити ся. — П. льдо́мъ = замерзнути, злегка — зашерхнути. С. Л. — П. пя́тнами = запля́мити ся. — П. стру́пом, лишаями = узя́ти ся струпом, лишаями, заструпи́ти ся (С. Л.). — Усе тіло взяло ся лишаями. Кн. — П. пузыра́ми = спузирі́ти ся. Чайч. — П. коро́ю = зашкару́пити ся. — П. сли́зью = осли́знути. — **Покры́тый сли́зью** = осли́злий. — П. сі́пью = осі́пати, ви́сипати, попри́щити. — П. морщи́нами = перемо́рхнути ся. — П. скла́дками = побри́жити ся. — П. на́кипью = окипі́ти. — **Покрыва́ть кры́шу снопа́ми** = пошива́ти. — П. огоро́жу те́рномъ = терни́ти. — **Покры́ть же́стью** = обблясти. — П. цемо́нтомъ = поваппи́ти. — **Покры́тый ши́шками, пары́вами** = шишкува́тий, болячкува́тий.

2. **побива́ти, поби́ти** (в картах). — Побив восьмакою.

Покры́шка = д. **Покрыва́ло** і **Кры́шка**.

Покряхте́ть = покряхта́ти.

Покувы́ркаться = поперекида́ти ся, поперевёрта́ти ся.

Поку́да, поку́дова = по́ки, до́ки, по́кищо, до ча́су і т. д. д. **Доко́ле** і **Пока́**.

Покуда́хтать = покудкудакати, поквоктати.

Поку́кать = покува́ти.

Покуми́ться = покума́ти ся. — Покумались пасічник з цаганом. п. к. — Зо всіма швидко побратались, посватались і покумались. Кот.

Поку́пать, купи́ть = купува́ти (С. З. Л.), купля́ти, покупля́ти, купи́ти, що священне, напр. образ — відміня́ти, відмі-ни́ти. — Треба купувати хліба, бо до нового не вистачить. — За очі тільки яйця купувати, н. пр. — Купляти землю стало нам неспроможно. Кн.

Покупа́ть = покупа́ти, скупа́ти. — Треба скупати коня в річці.

Покупа́тель, ница = д. **Покупщи́къ, ца**.

Покупе́чески = по купе́цьки.

Покупе́чествовать = покупцюва́ти.

Поку́пка = 1. купова́ння, купівля. — Купівля таких земель мусіла переходити через Палату. Кн.

2. **по́куп, по́купка**. С. Жел.

Покупно́й = купо́ваний, ку́плений, крамний. — І по селах почали носити крамну

одежу. Граб. — Полотно купованe, а не саморобне.

Покупщи́къ = купе́ць, по́купе́ць (С. Жел.), покупни́к, ця (С. Жел.), покупа́ч, ка (С. Жел.). — Заочного купця пугами бьють. н. пр.

Покуралéсить = поколобро́дити, попустува́ти.

Покурча́вѣть = покучеря́віти.

Покуса́ть, ся = покуса́ти, погри́зти, ся.

Покуси́тьси = д. **Покуша́ться**.

Покути́ть = погуля́ти, побенкетува́ти, попія́чити.

Покуха́рить = покухова́рити, покухарюва́ти.

Поку́чно = ку́пами.

Поку́шать = пої́сти, попої́сти або ви́пити, пообі́дати, повечеря́ти.

Покуша́ться, покуси́тьси = куси́ти ся (С. З. Л.), ва́жити ся, покуси́ти ся (С. Жел.), нова́бити ся (С. З.). — Хоч кусили ся воювати, одпак мало міли щастя. Л. В.

Покуше́ніе = поку́са (С. Жел.), за́мах. — Лядський замах на благочестие. К. Кр.

Пола́ = в одежі — пола́, здр. пі́лка, згорнута — при́пі́л, прино́ла, мн. при́поли (С. З.), запо́ла (С. З.), мн. запо́лля (С. З.), в столі — крило́. — Носив дрова у заполі. С. З. — Терпові вітки в заполи рубайте. н. д.

По́ла́баться = пола́сти(щи)ти ся.

Полага́ть, положи́ть, ся = 1. кла́сти, покла́сти, ся. — **Положи́ть вме́сто чего́** = пі́дложи́ти. — **П. бо́льше чего́** = переклáсти. — **П. основа́ніе** = основа́ти, заснова́ти, заклáсти, заложи́ти. — І заклав столицю. К. Ш. — **Положи́ться спать** = полягáти спать, обіклáсти ся. — Зайшов я в одну хату, обіклались люди ото вже спать. н. о. Гр. Чайч. — **Положи́ть на но́ты** = завести́ у но́ти. — Коли б сі пісні та завести у ноти. Кн.

2. покладáти, покла́сти; ду́мати, гада́ти, ма́ти на ду́мці. — І поклав у першу неділю сватів заспати. М. В. — **Какъ вы полага́ете?** = як вам здає́ть ся, як на ва́шу ду́мку? — **Я полага́ю, что на́добно** = мені здає́ть ся, що тре́ба. — **Полага́ю свое́ю обя́занностью** = вважа́ю за обовʼя́зок. — **Полага́ю вы́е́хать на той не́дѣлѣ** = ду́мка (або: ду́маю) ви́їхати на тім тижні. — **На́до полага́ть, что...** = ма́буть що, ма́буть так, що... тре́ба ду́мати, що... — **Полага́ю его́ за че́стнаго челове́ка** = ма́ю його́ за чоловіка че́сного. — **Положи́мъ, что э́то и стóитъ** = нехай і так, що се й коштує.

3. призначáти, визначáти, призна́чити, ви́значити. — На се ді́ло призначено мало грошей. — **Положи́ли ему́ большо́е жа́лованье** = призна́чили йому́ велику пла́ту.

4. покладáти ся (С. Л.), здавáти ся (С. Л.), спускáти ся (С. Л.), складáти ся (С. З.), вірити на ко́го, надію класти, впевня́ти ся на ко́го, покла́сти ся, здáти ся (С. З.), спусти́ти ся, впе́внити ся. — На Бога покладай ся, а розуму тримай ся. н. пр. — Складайтесь на Бога. С. З. — На панську поміч не спускайтесь. Фр. — Я цілком здаюсь на вашу ласку. — Він бреху, на його вірити не можна. Кр. — Вона на його надію не кладе. К. З. о Ю. Р. — Не вспівай ся на лейстрових дуже. К. Д.

Пола́дить = погоди́ти ся (С. Л.), поладна́ти ся, уладна́ти. — Заступники поляків не хотіли щиро уладнати спірку. Кн.

2. вроби́ти, поробити (д. Сдѣлать).

Полакировáть = полачи́ти, полощити.

Пола́комиться = пола́сувати (С. Л.), посмакува́ти. — Хоч за всі годи полясуємо згадаємо, коли було Різдво. н. о. Гр. Чайч. — Піст осоружився і кортіло хоч раз полясувати. Лев. В.

Поласка́ть = поголу́бити, попе́стити, попе́стувати, поласкáвити, пожалувáти, пожалувáти.

Поласка́ться = пола́стити ся, полащати ся.

Пола́ти = пі́л, а та кошка коло печі, на неї пі́л кладеть ся — прино́лок. — (в російських хатах пі́л робить ся здебільшого в горі аж під стелею, тим то нашому слову: пі́л відповідає більше те, що в р. мові: На́ры, див. це слово).

Пола́тный = пі́льний, що зверху — надпі́льний.

Пола́ять = погáвкати, побрехáти. — Погавкають (собаки) тай перестануть. Б. І.

По́лба, рос. Triticum spelta L. = по́лба (С. Жел.), бóльба (Ман.), о́рки(і)ш, голохатка (Гал. С. Ан. Жел. Пар.).

По́лгода, полугóда = пів ро́ку. — За пів року багато зробив.

По́лдень = 1. пі́вдень, по́лу́день (С. З.). — **Въ по́лдень** = о пі́вдня, о пі́вдні, в пі́вдні, о по́лудні. — Сонце стоїть головою тільки в пі́вдні. Де-що про Сх. і З. — О полудні гребли сіно і в залочи кли щильно. н. пр. — Прийшов о пі́вдні.

2. пі́вдень (С. Л.), низ. — Вітер з пі́вдня.

Полуде́нный = півде́нний. — Південна сторона.

Полу́день = полу́день (С. З.), полудни́к, підвечі́рок.

Полу́днованье = полу́днування, полу́дання.

Полу́дничать = полу́днувати (С. З.), полу́днати (С. Л.), полуде́нькувати, підвечі́ркувати (С. Л.), скінчити — прополу́днувати, відполу́днувати. — От, як надвечір совечко схилилось, мій Власе полудновати ся. Б. Г. — І думка то була така, щоб підвечіркувать смачненько. Гул. Ар.

Полу́жины = шість.

Поле = 1. по́ле, орне, невелике — ни́ва, ни́вка, пооране — рілля́, велике, примірно десятин десять — лан, здр. лано́к (С. З. Л.), виоране на осінь — пар, на весну — зяб, зя́бля́ (С. Л.), засіяне яровим — я́рий (С. Л.), засіяне озимим — озимина́ (С. Л.), оставлене під випас — толо́ка (С. З. Л.), оставлене на спочивок і на сіножать — перелі́г, обмі́г (С. З. Л.), ніколи не оране або дуже давно — цілина́ (С. З. Л.), призначене під випас коло села або міста — ви́гон (С. Аф. Л.), на котрому жнуть — жни́во, після жнив — стерня́ (С. З. Л.), засіяне хлібом — па́шня (С. З.), виорьне разом — ралиця, призначене під коноплі — підне́т (С. З. Л.), що не пускають під толоку — безтолошне, над річкою або долиною — поло́г, поло́ги (С. З.), сумежне з лугом — підлу́жжя, в низинах — пади (С. Л.), сумежне з хатою і обгороженe — левада, лева́дка (С. Л.), виоране весною — новорілля, викорчоване — корчі́вка, теребі́вля (С. З.), раз з'оране — одно́рілля, оране за рік і заволочене — наво́лок, наволо́ка, висіяне — старопілля, де була пшениця — пшени́чище (С. Л.), д. б. жито — жи́тнище (С. Аф. Л.), д. б. мак — макови́ще, маковець, д. б. овес — вівся́нище (С. Л.), ві́всище (Чайч.), д. б. просо — прося́нище, просищe, пріська (С. Л.), д. б. гречка — гречківка (Чайч.), д. б. баштан — баштани́ще, баштани́сько, д. б. льон — льни́ще. — Парово́е по́ле = толо́ка (С. Ш.), пар, паровина́. — По́ле би́твы = бо́їще, бойови́ще. — Бі́ла рілля, чорне насіння? (п. з. папір і писання). — Увесь лан ізжали і в копи поклали. Ба. — Нігде кінця не бачилось ланам, од жовтих скирд лоснило землю там. В. Ш. — Потім для худоби сусідської дарма хлопська толока. С. З. — На тім боці на толоці череда пасеться. п. п. — Череда звернула з толоки. Лев. — Купив ниву з цілиною. С. З. — Вже скільки літ земли лежить облогом. — Хто на стерні літ спать і од сонця натражу зробив. С. З. — О там підете пашнями. — Сарана пашням озимим не шкодила. Л. В.

2. бе́рег, край, по́ле (в книжці або в рукопису).

3. криси (у брилі). — Брилі з величезними крисами.

Полесо́дство = хліборо́бство, рільництво (Гал. С. Жел).

Полево́й = польови́й. — Полева́я горчи́ца, рос. Sisymbrium officinale L. = сухоре́брик, сухоре́брица. С. Ан. — П. пе́рсикъ, рос. Amygdalus nana L. = бобчу́к, за́ячі орі́шки, черсаки́, че́рсники, дівоча кров. С. Ан.

Полевица, рос. Agrostis L. = метлю́г, мітли́ця, тонконі́г. С. Ан.

Полегчи́ть = д. 1. Облегчи́ть і д. 2. Оскоми́ть.

Полежа́ть = поле́жати; одпочи́ти.

Поле́зность = кори́стність, пожи́точність, ужи́точність (С. Ш.).

Поле́зный, но = кори́стний, но, пожи́точний, спожи́точний, но (С. Л.), вжи́точний, пожите́чний (С. З.), для здоровля — помощни́й, пользови́тий (С. Л.), згі́дливий. — Се певно користніше буде, не даром же смакують люде. Б. Г. — Що есть всьому народу пожиточно і що есть шкодливо. Лев. В. — Своя воля добра та не пожитечна. н. пр. — Пользовита горілка. — А воно згідливе. Хар. Чайч. — Поле́знымъ быть кому́ = в пригоді ста́ти. — Спасибі вам велике, може і я вам коли за це в пригоді стану.

Полей, рос. Mentha Pulegium L. = полі́й, блоховни́к. С. Ан.

Полелѣять = попе́стити і т. д. д. Лелѣять.

Полемический = полемічний.

Полеста́ть = побелькота́ти і т. д. д. Лепета́ть.

Полета́й = швидки́й, прудки́й (про чоловіка).

Полета́ть = політа́ти.

Полёт = льот, лі́т. — Уби́ть на полёт = уби́ти на лі́ту́. — Ви́дно со́кола по полёту = ви́дно сову́ по льоту́, ви́дно па́на по халя́вах. н. пр.

Полете́ть = полете́ти, полину́ти (С. З.). — Два голуби воду пили, зняліс в парі й полетіли. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю. п. п. — Ой у броду пили голубоньки воду, вони пили, полину́ли, кри-

лечками стрепенули. п. п. — Поли́нь, поли́нь, соколонько, попереп нас, дай же таку вісточку нельці за нас. п. п — Стрепенеть ся бідне серце, як тільки згадаю; полину́в би я до тебе, та крилець не маю. Галуз. — Тільки б милої діждав ся, заховалось сонце, полину́в би до милої, до її віконця. Аф. — Поли́нула б я — неволи моя. п. п. — А ви поли́нули, мене покинули. п. п. — Козак як голуб, знав ся-тай поли́нув. п. п.

Поле́чь = поляґти́.

По́лзаніе = по́взання, ла́ґіння, лазни́.

По́лзать = по́взати (С. З.), ла́зити, плазува́ти (С. З.), рачки — рачкува́ти, ра́чки ла́зити, про собак — варува́ти. — Він плазує до дому. С. З. — Дитина рачкує.

По́лзкій = слизьки́й.

Ползко́мъ = повзко́м (С. З.), по́повзом, пла́зом, по́сувом, ра́чки. — Доля до дому рачки, такий п'яний. Кр. — Хоч рачки поліз, а свого доказав. н. пр.

Ползти́, ползть, поползть = лі́зти, повзти́, плазува́ти (С. З.), пластува́ти ся, рачки — рачкува́ти. — От він намітивши ситеньку, в траву приліг, плазує помаленьку. Чайч. — Взяв мішок Іван з собою повен щоб набрати, та й почав він до баштану стиха плазувати. Гр. Чайч. — Пішком пластували ся до дня. Кн.

Ползу́нъ, ползу́нья = повзу́н, ха, лазі́й, ка, лазу́н (С. Жел.), лазню́к (С. Жел.).

Ползу́чій = 1. плазови́тий.
2. про рослини — витки́й, тичи́ний (д. Вьющійся), по землі — сте́люх (Херс.).

Поли́ва = д. 1. Подли́вка і 2. Глазу́рь.

Поливáльникъ, поливáлья = поливáльниця.

Поливáть, полúть = поливáти, полúти.

Полúвить = д. Глазу́рить.

Поливнóй = поливни́й.

Полизáть = полизáти, полúзькати.

Поликовáть = порадíти.

Полинеváть = полиня́ти.

Полиня́ть = полиня́ти, злиня́ти. — Біле личко, чорні брови повік не злинюють. н. п.

Поли́нъ, Polypus = поли́н. — **Поли́нъ прѣсноводный, Spongia fluviatilis L.** = водяна́ гу́бка (С. Л.), бодя́га, надо́шник. С. Ан.

Полировáть = поліру́вати, лощи́ти (С. Л.), глянцюва́ти, ко́взати.

Политúческій = політи́чний.

Полúть, ся = поли́ти, зли́ти, полля́ти, ся, сильно — лину́ти, про дощ — спину́ти, ушкварити (С. Ш.), струмком — поцебеніти, подзюрити. — Треба злити долівку, щоб лизу не було. Чайч. — Зібрались ся хлопці високо та так і лине на корабель. Чайч. — Вода так і лину́ла в ту ді́рку. Чайч. — У ранці спинув дощ. Кр.

Полицéйскій = полице́йський, поліцайний.

Полицемéрить = похитрувáти і т. д. д. Лицемéрить.

Поли́чное = поли́шне (С. З. Жел.), що до крадіжки — кра́дене. — **Найтú поли́чное** = вітрусити кра́дене.

По́лка, по́лочка = 1. поли́ця (С. З.), поли́чка, для посуди кільк полиць — ми́сник (С. З.), судни́к, для образів — божник, божничо́к, божни́ця (С. Ш.), в кухні, в комарі — сно́зи, в гончарні — пятрини. — Ой стань, братіку, на стільці, подай з полиці гребінець. н. п. — Поклала на миснику та на полиці. С. З. — Намалюю матір, на божник поставлю. н. п.
2. поли́чка, пани́вка, натра́вка (С. З.). — Спалахнув з полички порох, гучно вистрілив грянув. Мова. — Чи тратить ся стрілять пишик порох на паповиці. Гул. Ар.

Полкóвникъ, ца = полкóвник, ця, зб. — **полкóвничество.** (За Гетьманщини полковник на Україні керував урядом цілої провінції, на які поділяла ся Україна; тепер в Росії — се урядовець військовий 6-ої ранги).

Полкóвническій, полкóвничій = полковницький. — **П. санъ** = полкóвничество. — Полковництво взложив з себе. К. Ч. І.

Полковóй = полкови́й.

Полководéцъ = д. Военачáльникъ.

Полкъ = полк, повк, повчо́к. — Пусти з мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Тінав повчок, малий, невеличок. н. д.

По́лненькій = повне́нький, повни́вий.

Полнёхонькій, ко = повне́(ї)сенький, ко.

По́лниться = по́внити ся, сповня́ти ся і д. Напáлнивать.

По́лно = 1. по́вно, впо́вні, повні́сенько, до кра́ю, про спинке — в щерть, про ріки — по вінця. — Насипав в щерть. — Наливай по вінця.
2. го́ді, бу́де, до́сить, край. — Годі тобі дурітя. — Та буде тобі їсти — ходім! (І ще під сл. Довольно 1).

Полнова́тый = д. По́лненькій.

Полновла́стный = великомо́жний.

Полновóдіе = д. Водополь.

Полновѣсный = по́вної ваги (С. Пар.), важки́й.

Полногла́сіе = повноголо́с. Г. Сн. Ст

Полногру́дый = повногру́дий, грудастий, цицятий.

Полнокрóвный = кровистий.

Полноли́цый = повнови́дий. (С. Л.), повно-

тий, низа́тий, грубо — ника́тий. — Дїти ховбітали зсїней кучериві такі повновиді. Ос.

Полполу́шіе = по́вня, упо́вня (С. Ш.), підпо́вня. — Після того місяць що день тай повнїше, аж поки не зробить ся зовсїм повновидим. Се зветь ся підповня місяця. Після того місяць починає убувати. — Пляки, котрі бачимо в повні місяця, як дивитесь на них... Осьвічена, як місяць в повні. Дещо про Сьв. Б.

Полность = по́вність, по́внява. — В засїках така повнява, що аж тріщить. Кн. — У повняві дознає недостатку, всї злигодиї підійдуть ся на його. К. П. — **По́лностью** = сповна́.

Полнота́ = 1. д. **По́лность**.
2. ситість.

Полно́чный = північний.

По́лночь = 1. північ, глупа́ ніч (С. Аф.). — **Въ по́лночь** = о півно́чі, у глупу́ ніч. — Пізно спати ми лягли, як о півночі прийшли. В. Щ. — Не пізно до свого дому і о півночі. н. пр. — Чароньки дївочі — горять чорні очі, як в чистому небі зорі о півно́чі. Руд. — У саму глупу ніч. С. Аф.
2. північ, сївер.

По́лный = 1. по́вний, по́вен. — Без вікон, без дверей — повна хата людей? (п. з. — гарбуз). — Повнї чарки всїм наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Повен двір людей.
2. гладки́й (С. Аф.), повнобо́кий (С. З.), тілистий (Лев.), опа́систий (С. З. Л.), опо́листий (С. З. Л.), гру́бий (С. Л.), барилкуватий (С. Л.). Ополиста, рукъяна чернигл. Кн. — Оценкай барилкуватий панок. С. Л.
3. рясни́й, опо́листий (про одежу. С. З.). — Рясна, ополиста свита.

Полнѣть, пополнѣть = 1. повнїшати, виповня́ти ся, сповня́ти ся, поповнїшати, вповнити ся (С. Аф.), спо́внити ся.
2. гладш(ч)ати (С. Аф.), набіра́ти тїла, ситшати, гру́бшати, погладшати.

Полови́къ = 1. д. **Полови́на**.
2. півцегли́ни.
3. ки́лим, доріжка (вузький килим або полотно, що розстилають ся на підлозї).
4. щітка (замітати підлогу).

Полови́на, полови́нка = полови́на, пів, полови́ця (С. Жел. З.), полови́нка. — Минуло пів дня. — Більша половиця цїлого монастиря остала ся. Лїт. Густ. С. З. — На полови́ну уменьши́ть = надполови́нити (К. Ч. Р.), переполови́нити (Лев.). — Онъ съ нимъ въ полови́нѣ = він з ним би сиї, япополови́ни. — У тебе є горо́д, я и достану чого небудь, та й посїємо на сиїх. н. п. — **Полови́на свѣта** = пів сьві́та. Ножис.

Полови́нка = 1. д. **Полови́на** (здр.).
2. шту́ка (сукна́).

Полови́нщикъ = полови́ч (С. Жел.), спільник з половини. — Ми половичі до того дїла. С. Жел.

Полови́ца = сте́лина, стелиця, мости́на (С. З. Л.), мости́ця. — Царь Петро пригвиздив ногу Полуботка шаблюкою і пристромив до стелини. н. о. — Зірви, сину, в коморі мостину, та сховай там чужую дитину. н. п.

Полови́никъ = д. **Полови́нщикъ**

Половодіе = по́відь, повіддя, на́водь, поливода, розлива і д. **Водополь**.

Половой = прислу́жник в моско́вских трахти́рях.

Половой = 1. підло́говий. — **Половая доска́** = д. **Полови́ца**.
2. половий. С. Жел. — **Половое стремле́ніе** (у корів) — **полова́ніе**.

Половьё = половинки цегли́н.

Полого́й = протя́глий і д. **Отлого́й**.

По́логъ, положе́къ = по́лог (С. Жел.), положо́к, завіса (над ліжком). — А в мене подушки пухові, а в мене положок перебірчатий. н. п. — Покій і сон криють усе своїм пологом. О. Мир.

Положе́ніе = 1. покла́дання.
2. стан (С. Жел. З.), станови́ще (С. Жел. Л.), стать (С. Жел.), положе́ния (С. Жел.). — Єдино щасливий стан народу. С. З. — Чи не стануть на стану ножиці, як ударить отут. Хар. — Шляхта опинила ся в становищі ворожому інтересам української маси. Кн. — Географічне положення нашого краю. Кн. — Всё въ одно́мъ положе́ніи = все в одній порі. — **Общественное положе́ніе** = стать.
3. стату́т, уста́ва (С. Жел. Ш.), устано́ва (С. Ш.), постанова (С. З. Жел.), ре́гула (С. З.), спра́ва. — Статут великого князства Литовського. Ст. Л. — Устава о волоках. С. З.

Положи́тельный, но = ста́лий (С. З.), стате́чний, но, (С. Жел.), стате́цький; рішу́чний, рішу́щий, ще. — Полагаючи сталую уфность (надію) в помощі Божої. Оранк. С. З. — Ой зажурив ся статечний старостонько — з чого ми будем вінки вити, за що будем мід-горівку пити. н. п. Под. — Ой ви, старости, ви люди статецькі, ой ви, бояре, ви сини отецькі. н. п. — **Положи́тельно** всё, всѣхъ = чи́сто все, всїх. —

Чисто всю моркву витолочили. Кр. — Росшитав усіх чисто. Кр.

Положи́ть, ся = д. **Полага́ть, ся.**

По́лозъ, здр. **полозо́къ,** мн. **поло́зья** = по́лоз, полозо́к, мн. полози́, полозки́, са́нка, сани́ця (Под. С. Жел.), зігнутий кінець полоза — скорс, частина деревини, що з неї робить полоз — ско́рсено.

По́лозъ, Вол = по́лоз, удав. С. Ш.

Полока́ть = похлепта́ти і т. д. д. **Лока́ть.**

Поло́къ = 1. поли́ці (в лазнях).

2. стіл або ла́вка (в крамницях, де кладуть рибу або мясо).

Поло́льщикъ, ца = поло́льник, ця, половільник, ця, поло́ля, половіля. С. Жел. — Наняла полольниць виполоти город.

Поло́льникъ = са́па, са́пка (С. Жел.), сапа́чка (Чайч.), сапки́ (С. З.).

Поломи́ть, ся = поламати, потрощити, ся і д. **Лома́ть, ся.** — Взяли ж мене поламали і в пучечки повязали. н. п.

Полопи́ть = д. **Плёни́ть.**

Полоса́, поло́ска = сму́га, сму́жка (С. З. Л.), па́смуга, па́смужка, стя́га (С. З. Л.), стя́жка, стя́жечка, пруг, пружо́к (С. Жел.), басама́н (С. Ш.), впоперек — пересму́га (Ман.), від часу — перечі́с, залізна — шта́ба, шпу́га, скаба́, на колесо — ши́на, землі — сму́га, стя́га, жовтва — по́стать, між нивами — обмі́жок, між десятинами — гри́вна, гривиця, лісу узенька, що вигналась у поле — перелі́сок (Чайч.). — Посеред неба довга та широка смуга. Ка. — Яка дуга, така й смуга. н. пр. — Ясно вірка заблищала, більшою здала ся і огненною смугою в небі простягла ся. І. Г. — Від чола стягою довгою спадав назад чадри кінець. Пч. — У чисте високе віконце падали стяги ясного сьвіту на подвірря. О. Мир. — Як оця лавка — стяжечку маку посіяли. Хар. — Залізна штаба. С. З. — Кати роздягли Гонту і посадили на горячі штаби залізні. К. Ш. — Скоба залізна. Катерин. Чайч. — Хустка у басамани. С. Ш. — Прийди, прийди щось ти дам, через плечі басаман. н. п.

Полоса́тый = смугна́стий (Лев.), посмугова́ний, мереже́ний (С. З.), мереже́чатий, стовпа́тий, стріча́тий, пері́стий (С. Жел. З.). — Спідниця посмугована. Кр.

Полоса́ть, полосну́ть = різати, різону́ти.

Полоси́ть = смугова́ти (С. Жел.), басама́нити (С. Жел.), робити сму́ги, шта́би (залізна).

Полоска́ніе = полоска́ння, хлю́пання.

Полоска́тельница = полоска́льниця.

Полоска́ть, ся = полоска́ти, ся, плюска́ти ся, плеска́ти ся, хлю́пати ся (С. З.), хлюпоста́ти, ся. — А я собі у ставочку полоскала ся. н. п. — Хлюпощуть ся качточка поміж осокою. К. Ш.

Полосова́ть = д. **Полоса́ть.**

Полосово́й = штабови́й (про залізо).

По́лость = поро́жнява, порожня́, порожне́та (С. Жел.), порожни́на (С. Пар.).

Полоте́нце = 1. рушни́к, ручни́к (С. З. Л.), утира́ло (С. Ш.), утира́ч (С. Л.). — А в тиєї далекої брівки на шнурочку, у сієї близенької рушник на кілочку. н. п.

2. ви́різані прикра́си у покрівлі по моско́вських хата́х.

Полоте́нце = поло́тнище, полотня́ка (С. Жел.), брит (С. Жел.), брата (С. Ш.). — Спідниця у три брити. С. Ш. — У три пілки не буде рясно.

Полотно́ = полотно́, здр. полоте́нце, полоте́нечко. — Купила полотенця на сорочки.

Полото́къ, по́лоть = півть, пілть. С. З. Жел. — Четвертий повті солонини із них наробили. н. п. — Півти ніхто не мастить. н. пр.

Поло́ть, вы́полоть = поло́ти, ви́полоти, сапкою — сапа́ти, ви́сапати, знову або багато — пересапувати, пересапа́ти, кукурузу — випрашувати.

Поло́тье = поли́ння, поло́ття.

Полоу́мный = недоу́мкуватий, недоу́мок (С. З.), пришелепуватий (С. З.), прибитий на цьвіту́ (С. Пав.), придурку́ватий (С. З. Л.), безклепкий. — Недоумки все регочуть та гукають против чоловіка мудрого. К. С. З. — Д. ще під сл. Глуповатый.

По́лочка = д. **По́лка,** здр.

Поло́шить, всполо́шить, ся = поло́хати, спополо́хати, ся, зґвалтува́ти, ся.

Поло́шливый = полохли́вий, лякли́вий, жахли́вий (д. Пугли́вый). — У вербовості притаївсь і якось там козу дурну і полохливу піймати умудрився. Б. І.

По́лпиво = пи́во молоде́.

Полпята́ = пі́впята (4½).

Полсема́ = пі́вьсьома́ (6½).

Полстевой = повстьо́вий, повстяни́й (С. З.).

По́лстить = вали́ти, вбива́ти повсть.

Полсть, по́лстка = по́всть, повстина (С. З.).

Полстяно́й = д. **Полстево́й.**

Полти́на = коп**а́** (½ рубля, 50 копійок) С. З. — За Тетяну сто кіп дав, бо Тетяна сподобав, за Марусю п'ятдесят, бо Маруся не така. н. п.

Полти́нникъ = копови́к, коповичо́к (монета в 50 к.) — Ткни попові копиками за „Содухи" в церкві, нехай лежать сторчма

в сирій землі мертві. Гу. Ар. — Так чи сто крамарі: топчеть си в пьятака, а продіва коповика. Б. Б.

Полтора́ = півтора́ (1½) С. Л.

Полтора́ста = півтора́ста (150).

Полуаршинный = півершино́вий.

Полубарынъ = пано́к, пі́дпанок, полу́панок. С. З. — Панам, підпанкам і слугам давши в пеклі добру хльору. Кот.

Полубочка = полу́бочка, перері́з, шпрі́тель (С. З.). — Моя мати голубочка сіє муку з полубочки. Н. Н.

Полуведёрный = півві́дерний, півві́дро́вий.

Полуведро́ = півві́дра́.

Полувёрстный = півверстови́й. — Въ полувёрстномъ разстоя́ніи = на пів версти.

Полугаръ = недо́га́р.

Полугла́сный = півгло́сний.

Полугодіе = півріччя, піврік. — Число переплатників на друге півріччя значно поме́ншилось.

Полугодичный, полугодовой = півро́чний, півгодовий.

Полуда = полу́дя, побі́л.

Полудённый = півде́нний, півдне́вий, півдньове́вий.

Полуде́нный = півде́нний (що буває опівдні, дує з півдня або лежить на південь). — Південна пора. — Південна сне́га. — Південний вітер. — Південна сторона. — З того часу земна вісь почина́ла нахиля́тись до сонця кінцем південним. Де-що про Сьв. Б.

Полудикій = на пів ди́кий. — Заїхали до пі́дкового на пів дикого міста Одеська. Кн.

Полудить = полуди́ти, вилуди́ти, побі́літи.

Полудне́вный = д. **Полу́денный.**

Полужестокры́лый = півтвердокри́лий.

Полуимперіа́лъ = черво́(і)нець, червінчик, черво́нний, золоти́й (золота російська вага в пять рублів, тепер по примусовому курсу 7 р. 50 к. — Червінчиків чи мало в шкатулці, та се й до тебе принесла. Б. Г.

Полуканта́нъ = капита́но́к, ю́нка.

Полукопе́йка = полу́ко́пок.

Полукру́глый = півкру́глий.

Полукру́гъ, полукру́жіе = півкру́г, півкружа́ло, півко́ло, півкопи́ця́тка. — Місяць ми бачимо що часу як кружало; иноді й півкружало. Де-що про Сьв. Б.

Полуживой = ледве живий, придо́хлий. — Він з чужих нещасливий, з журби хожу ледве живий. Н. П.

Полуто́къ = півміток. — Допрядала півмітка. С. З. — Ой насуче шиток, що буде з півміток. Гул. Ар.

Полулу́ніе, полумѣсяцъ = дру́га кварти́ря мі́сяця. — Через сім днів після молодика ми бачимо місяць ледаче півбухаще хлібо. То друга квартира місяця. Де-що про Сьв. Б.

Полумѣсячный = півмі́сяч(ш)ний.

Полупо́чникъ, ца = 1. полупо́шник, ця. 2. д. **Ковода́й.**

Полу́ночный = півні́чний (що буває опівночі або на півночі). — Північний час. — Північний край. — Так земля нахиляєть си північним кінцем до сонця аж до 10 Червня. Де-що про Сьв. Б.

Полу́нощный = півні́чний (що буває опівночі).

Полуоборо́тъ = півповоро́та.

Полуодѣтый = не зо́всім оді́тий, напів одя́гнений, на пів одягнений.

Полуо́стровъ = пів'о́стрів. — Менші частини континенту, що виступають далеко в море і оточені з трьох сторін, звуть си півострови. Зем.

Полуоткры́тый = напіводкри́тий, напіводі́тий.

Полуофиціа́льный = півурядо́вий. — Часопись се півурядова. Кн.

Полуперча́тка = пальча́тка.

Полуполти́нникъ = півко́пи, четвертак (срібна рос. монета = 25 к.).

Полупрозра́чный = напівпрозо́рий.

Полупудо́вый = півпудовий.

Полупомѣшаный = непе́вний, кру́чений.

Полупья́ный = підпи́лий, напів пья́ний. — А вже підпилий як засне, то хоч коти гарчати і усом не моргне. К. Ш.

Полусапо́жки = полу́боти́ки, один — полубото́к.

Полусвѣтъ = полусьві́т.

Полусо́нный = засо́нний, півсо́нний.

Полусо́тня = півсо́тні, півсо́тка.

Полусто́шіе = півві́рша.

Полуто́нъ = півто́н. С. Жел.

Полу́торный = півтора́чний, півтора́к.

Полутьма́ = при́смерок.

Полутѣнь = су́тінь. С. Жел.

Получа́й = чай, зміша́ний з яки́м иньши́м зіллям.

Получасово́й = півгоди́нний, півчасови́й.

Получа́тель, ница = відбира́тель, ка (С. Жел.), відбира́ч, ка.

Получа́ть, получи́ть = прийма́ти, од(від)бира́ти (С. Жел. З. Л.), одержувати (С. Жел.), прийня́ти, оді(віді)бра́ти (С. Л.), одержа́ти (С. З. Л.). — Ті листи до рук

принив. п. д. — Судді, підсудки, писарі, що одбірали хабарі. Кот. — Я що місяця від хазяїна гроші відбіраю. Хар. Чайч. — На два листи не одержав ніякої відповіді. Фр. — Чого требувати будеш, все одержиш. Ис. Конишевий. С. 3 — **Получи́ть возмо́жность** = розмогти́ ся, спромогти́ ся (С. Л.). — **П. неуда́чу, отка́з** = о́близня пійма́ти (С. Л.), в сватанні — гарбуза́ зъ'їсти. — **П. выгово́ръ** = діста́ти нага́ну. — **П. наказа́ніе** = відбу́ти ка́ру. — **П. на́смо́ркъ** = захопи́ти не́жит. — **П. насле́дство** = одібра́ти спа́док. — **П. при́быль отъ торго́вли** = убаришува́ти (С. Ш.).

Получе́ніе = од(від)бірáння. — Аби йому в одбіранню з млина розмірових приходів ніхто не важив ся чинити перешкоди. К. Ст.

Полушаріе = півку́ля. С. Жел.

Полуше́лковый = півшовко́вий.

Полушерстяно́й = піввовня́ний.

Полу́шка = дрібна́ мідяна́ рос. моне́та — $^1/_4$ к.

Полушта́бъ = ге́хбель, котрим ро́блять жолобки́.

Полушто́фъ = півкварти, півквартівка (Кот.).

Полушу́бокъ = кожуша́нка, не довгий кожух до стану.

Полущи́ть = полу́скати, полуща́ти.

Полчасá = півго́дини.

Полъ = 1. по́міст, підло́га (дощаний), дíл, долівка (глиняний або цегельний). — **На полу́** = на помо́сті, на підло́ї, на долівці, долі. — **Парке́тный полъ** = тарфльо́вана підло́га. С. Ш. — А в нашої удовиці хата на помості, приїхали до вдовиці три козаки в гості. п. п. — Гуляють гості — і покотилась на помості. К. Ш. — Тоді ж мене сподівай ся в гості, як поросте у комірі трава на помості. п. п. — Сіли гості на помості варенуху пити. Кп. — У Туреччі по тім боці хата на помості. К. Ш. — На підлозі пшениця не зійде. п. пр. — В свíтлицi дубова підлога навощена. Кн. — Химерні тíні лежали на білій підлозі. Пр. — В свíтлицi на підлозі лежали килими. Кп. — Плешку об долівку бризь. Кп. — Хоч долі, аби у своїй волі. п. пр. — Посклались долі і лягли. п. о. — Долі — дві волі: разом і нога і рука спить. п. пр.

2. пол (С. Жел.), стать; рід (С. Жел.). — І брехлива і криклива — звісно жіноча стать. Кр. — Ганну до школи не оддали: як на її стать, так науки великої не треба. Питаєте ся, що воно таке „жіноча стать“? Це значить ся, на щот „женського полу“. Кр.

3. пів, половúна, половúця. — **Въ по́лы, на́ полы** = попола́, напів. — **На полу́** = з половúни, на́ спíл (д. Половúна).

Полыга́ла = підбре́хач.

Полыга́ть = підбре́(і)хувати.

По́лый = відкри́тий, поро́жній. — **Полая вода́** = д. під сл. Вода́. — **П. грудь** = відкрита, розхристана. — **По́лое ме́сто** = поро́жнє мíсце.

По́лыня = д. Плáвня. — **Изъ огня́ да въ по́лыни**, п. пр. = з дощу́ та під ринву, п. пр.

Полы́нный = полинько́вий, полинько́вий. — **Полы́нная во́дка** = полинівка, полинняк.

Полы́нь, полынь́, рос. Artemisia absinthium L. = полúнь, полúнь. С. Ап. — Гірка, як полинь. п. пр. — **Дíкая, луговáя, мелкая полы́нь**, A. austriaca Jacq. = білé вíнничя, білі вíнички, пéхворощ білá, полинéць, вíнничя полинькóве. С. Ап. — **Прутови́дная, ка́менная, степна́я, глухáя полы́нь**, A. campestris L. = вíнничя, пéхворощ, чóрна пéхворощ. С. Ап.

Полынья́ = 1. у́зимь (де бистра течія), теплúна (С. Ш.), теплúчина, ду́х (С. Л.), продухóвина (де тепла течія), прóлиа, проня́зина, прогальóвина (С. З. Л.), в болоті — óпарь, прогнúй, вíкопина (Херс.).

2. полóнка, ополóнка. С. З. Л. — Крутить ся, як тріска в ополонці. п. пр.

Полысе́ть = полúсíти. — Дурна голова не посивíє, не полисíє. п. пр.

По́льза = кори́сть (С. Л.), ужúток (С. Ш.), вжúток, ножúва, пожúток (С. З.), зиск (С. З.), вигóда. — Тільки з його кориcті, як з чорта сильцю. п. пр. — Кориcті на два шаги, та й ті щербаті. п. пр. — Яка ножина з їх? Як з цапа молока? Гуз. Ар. — Із цапового женихання ні слави, ні житку, карим очам спання нема, пізнав одиначику. п. п. — Там ся дíдько працює, а пожитку не чує. п. пр. — Не менший пожиток з торгів. Ст. Л. — Пожиток з сповіді есть той, же нам сповідь гріхи отпущаєть. В. Н. — Чи зиск чи страта — одна заплата. п. пр. — **Въ по́льзу** = на кори́сть, в кори́сть, на пожúток. — І все обридло їм, і все їм не в кориcть. Гуз. Ар. — На кориcть громадí.

По́льзованіе = 1. користува́ння, пожива́ння, пожитковáння, ужитковáння (С. Ш.), ужива́ння (С. Ш.), ужúток (С. Ш.), вжúток. — По тих останках користування Кн. — Усі поля, степи й луги одав поміщикству в на вжиток вíчний К. К.

2. гоїння і т. д. д. Лѣче́ніе.

Пользоваться, воспо́льзоваться = живи́ти ся (С. Л.), кори́стувати ся (С. З. Л.), пожива́ти, ужива́ти (С. Л. Ш.), вжива́ти, зажива́ти (С. Л.), пожиткува́ти, пожи́ти ся, покори́стувати ся, скори́стувати ся. — Поляки і Русини мали користуватись рівними правами. Бар. О. — Скупий складає, а щедрий пожива. н. пр. — На сьвіті так скупий живе: і сам не пожива і людям не дає. Б. Б. — Хотіли моїм добром пожиткувати. — Істесьмо невольниками прав, абисьмо вольности уживати могли. Ст. Л. — **Пользоваться жи́знью** = ужива́ти сьві́та. — Уживай сьвіта, поки служать лїта. н. пр. — **И. несча́стіемъ друго́го** = лихом торгува́ти.

Пользовать, ся, вы́пользовать, ся = лїчи́ти, го́їти, ся і т. д. д. Лѣчи́ть і Вы́пользовать, ся.

По́лька = 1. по́лька, ляхі́вка, ля́шка (С. З.), дівчина — ляхі́вна. — Біда польку сполюсила — пішла полька за Русина. н. пр. — Ой обізветь ся друга панї Ляшка. н. д. 2. по́лька (тане́ць).

Польный = д. Полево́й.

По́льскій = по́льський, ля́хський (С. З.), ляхівський, ля́дський (С. З.), ля́цький. — Та будемо од пана Хмельницького до города польского утїкати. н. д. — Ляхів у пень рубайте, кров їх з жовтим піском мішайте. н. д. — Спід неволї ляцької ослобонив. Скоропад. С. З.

Польсти́ть = полести́ти, підлести́ти і т. д. д. Льсти́ть.

Польсти́ться = пола́сити ся (С. Л.), пова́бити ся (С. Л.), пова́жити ся, покваси́ти ся (С. З. Л.). — Подасив ся на чуже добро. С. Л. — Повабились наші на мову лукаву, затоптали, закаляли козацькую славу. К. Д. — А ти поважилась на його красу, повабилась на його уроду. О. Мир.

Польша = по́льща, ля́дщина, ля́дчина. — Пан Хмельницький добре вчинив: Польщу заспутив, Гетьманщину звеселив. н. д. — По заєдинанню Литви з Лядчиною. С. З.

Полѣть = полїти.

Полѣниваться = лїнува́ти ся.

Полѣ́ниться = полїнува́ти ся. С. З. — Не полїнуйсь провіять. Гул. Ар.

Полѣ́ница = стос дров.

Полѣ́но, полѣ́нце = полїно, здр. полїнце, пог. полїня́ка, ру́банець (С. З.), товсте і коротке — оцу́пок, оцу́палок (С. З.), коротке — швйрка (Сп.), на скалки — скалня́к. — Сидить мила, запанїла, чорт ма дров ні полїна. н. п.

Полѣпи́ть, ся = полїпи́ти, ся.

Полѣ́ска, рос. Mercurialis perensis L. = про́лїска, бажа́нна трава́. С. Ан.

Полѣсовщикъ = д. Лѣсни́къ 1.

Полѣчи́ть, ся = полїчи́ти, пого́їти, ся і т. д. д. Лѣчи́ть, ся. — Назбіраю зїлля і ногою юнакові рани. Ст. С.

Полюбе́зничать = ножени́хати ся, поли́цяти ся. — Коли б не бояв ся, то б оженихав ся, а то лихо, що боюсь — їздалека подивлюсь. н. п.

Полюби́ть, ся = полюби́ти, ся, улюби́ти, ся, злюби́ти, покоха́ти, ся (С. З. Л.), закоха́ти ся (С. Л.), укоха́ти, ся, вподо́бати, ся (С. Л.), сподо́бати, ся (С. З. Л.), поподо́бати ся (С. З. Л.), прийти до вподо́би, в о́ко впа́сти. — Раз пішов я на улицю тай тепер я каюсь — полюбив я дівчиноньку, аж ві сиї жахаюсь. н. п. — Дуже пан улюбив Івана. Чайч. — Тільки Гаврила Довгополенка за те улюбив, що він йому пива купив. н. д. — Його козаки злюбили. К. З. о. Ю. Р. — Росла в наймах, виростала, а сиротою покохалась. К. Ш. — З ним, коли я покохаю, піду в тяжку турецьку неволю. К. К. — Коли я покохаю дівчину, покину матїр я свою і душу їй віддам. К. К. — Чи подруга пка похвалила ся — кого укохала. О. Мир. — Я був парубійка трудящий і тверезий, то господарь мене дуже вподобав. Ос. — Їй подобались не люди, а та дужа сила, що всім сьвітом володїє — та була їй мила. Гр. Чайч. — Що я рушників не придбала, а вже Нестора сподобала. н. п. — І я рудий, руду взяв, бо рудую сподобав. Кот. — Чи в любистку ти купав ся, що так мині сподобав ся? н. п. — За Тетяну рубля дав, бо Тетяну сподобав. н. п. — Сподобав я там дівчину на імення Катерину. н. п. — Ой на що ж ти, моя доню, уповала, що ти того Чорномора сподобала. н. п. — Вподо́бав я не з тим твою уроду, щоб славу накликать на тебе і невгоду. Гул. Ар.

Полюбова́ться = полюбова́ти, ся, помилува́ти ся.

Полюбо́вникъ, ца = д. Любо́вникъ.

Полюбопы́тствовать = поцїка́вити ся, розцїка́вити ся. — Розцїкавивсь він довідатись, що таке в неї е. Кр.

Полю́дье = льнува́ння. — Паша попадя поїхала на льнування.

Полюлю́кать = покодиха́ти і т. д. д. Люлю́кать.

Полюдскій = по лю́дськи, по лю́дському.

По́люсъ = по́люс, бігу́н. С. Жех. — Ті, місця на версї землї, крізь котрі повинна йти вісь земна, звуть ся, полюсами або бі-

гунами. Де що про Сьв. Б. — Кінці осі земної звуть ся бігуни. Зем.

Поляга́ться = побрика́ти ся і т. д. д. Ляга́ться.

Поля́гу́шечьи = пожа́б'ячи.

Поля́къ = поля́к, лях, здр. ляшо́к, поб. ляшу́га, мн. ляхи́, ля́шеньки, зб. ляхва́. С. З. — Знай, Ляше, по Случ наше. н. пр. — Подай, хлопче, батогъ. научу ти, Ляшуга н. п. — Прибудеть ся Ляшенькам в Польщу утікати. н. д. — Утікали Ляхів де-які повни, їли Ляхів собаки і сірі вовки. н. д. — Милостивим добродієм Ляхва називав. К. З. о Ю. Р.

Поля́на, поля́нка = поля́на, поля́вина (Ман.), га́лява, га́лявина, гал, прога́лина, майда́н, круглá — га́ло, кругля́к. — Пішла в лїс, перше на право, потім на лїво, вийшла на галяву, а на тій на галяві гарний дім. н. о.

Поляни́ка = д. Княжени́ка.

Поля́рный = поля́рний, бігуно́вий (С. Жел.). — Море сягав аж за полудневий круг бігуновий. Зем.

Понава́ть, понану́ть = 1. кива́ти, морга́ти, кивну́ти, моргну́ти.
2. ма́яти (С. З. Д), пома́яти. — Військо йде, хороговки мають. н. п.

Пона́заникъ = пона́заник, пона́заненъ (С. З.). — Яко пона анцю Божію. Скоропад. С. З.

Пона́зать = пона́зати, помасти́ти, намасти́ти і т. д. д. Ма́зать. — Намасти голову. К. Св. п.

Понази́къ = ві́хоть, ві́хтик, квач (С. З.), ква́чик (С. З.), мазило (С. З.), мази́лка (С. З. на пр. підмазувати осї). — Він мазницю і мазило пропив в шинку. н. п. — Не пензлем так Ії, квачем малює. Гул. Ар.

Пона́кивать, понакну́ть = вмочи́ти, вмочи́ти. — Вмочає булку в молоко та й їсть.

Понале́вать = цоналюва́ти.

Понале́ньку, понале́хоньку = понале́ньку, потро́шку, пово́лї, по ма́лу́-ма́лу́ і д. П'сподволь і Ма́ло по ма́лу. — Поналеньку піймаєм старенъку. н. пр. — По ма́лу-ма́лу, чумаче, грай, не вражи мого серденька вкрай. н. п.

Пона́лчива́ть = мовча́ти. — Опъ бо́льше пона́лчиваетъ = він усе́ бі́льше мовчи́ть.

Понале́ть = поне́шати.

Пона́нивать = д. Мани́ть.

Пона́нка = 1. прина́нювання, прина́жування.
2. прина́нка, прина́да (С. З.).

Понане́риться = понаніри́ти ся, понаніжити ся.

Попара́ть, ся = покаля́ти, вкаля́ти, ся і д. Мара́ть, ся.

Попа́рка = зача́ркнене, зача́ркнуте (місце в написаному).

Попа́рывать, попара́ть = 1. вичі́ркувати, зачі́ркувати, перечі́ркувати, вичеркнути, за(пере)черкну́ти, повичі́ркувати.
2. каля́ти, покаля́ти і д. Мара́ть.

Попа́сливать, попа́слить = масти́ти, помасти́ти і д. Ма́слить.

Попатере́ть = підрости́, підрости; полу́жчати, поміцні́шати і т. д. д. Матере́ть.

Попаторе́ть = полу́жчати, поміцні́шати і д. Матере́ть 2.

Попа́тывать = д. Мота́ть.

Попа́хивать = попа́хувати, повіва́ти і д. Маха́ть.

Поча́чивать = змо́чувати, примо́чувати.

Попа́щивать, помости́ть, ся = мости́ти, стели́ти, помости́ти, ся і т. д. д. Мости́ть.

Попедвѣжьи = по ведме́жому, по ведме́дячи.

Попе́длить = побари́ти ся, погаяти ся, подля́ти ся; д. Повреме́нить і Погоди́ть.

Попелѣще = попелѝще, де́ржалко (Попела).

Попело́ = попело́. С. З.

Попелька́ть = помига́ти і т. д. д. Мелька́ть.

Попеле́ть = помі́льшати.

Попе́ньше = тро́хи ме́ньше.

Попера́нецъ, рос. Citrus aurantium = попера́нча, попера́ця. С. Жел.

Попера́нцевый = попарапче́вий. С. Жел.

Попере́ть = д. Попира́ть.

Попере́щиться = припрі́ятись, приперати ся, вздрі́ти ся і д. Мере́щиться.

Попера́ть, попёрнуть = пе́рнути, попе́рнути, багато або всї — попопера́ти.

Попёркать, попёркнуть = пе́ркнути, тькнути, попе́ркнути, потькнути, потькрити ся.

Попертвѣлый = попертві́лий.

Попертвѣть = попертві́ти, опертві́ти, зопе́рти (С. З.).

Попета́ть = поки́дати, пошвирга́ти (д. Поброса́ть).

Попета́ться = 1. поки́дати ся, ки́нути ся.
2. попетуши́ти ся.

Попёть = 1. кал, по́слід, гівно́, хайно́ (С. З.), хайно́к, козячий, овечий, заячий —

бі́ки (С. Ш. Ман.), жіночий — бала́бушки (С. Ш.), кружа́лки, коронъячий — корізня́к, корівня́к, сухий товарячий — кізня́к, птичий — по́слід, курячий — ку́рячки, мишачий — мишня́к, гусениць на капусті — попільни́ця (Ман.). — Власне лайно ні смердить, ні пахне. н. пр. — Назбіраў балабушків та замісив глину. С. Ш. — Всього гівна по лопаті. н. пр.

2. слід, поно́с. — Бланит? Ого, в мене як три поноси було — то шестеро синів. Кр.

Помечта́ть = пома́рити, помрі́яти (д. Мечтать).

Помига́ть = поблима́ти і д. Мига́ть.

Помилова́ть = поголу́бити і д. Милова́ть.

Помі́лова́ть = помилувати, змилувати ся. — **Помилуй Богъ** = боро́нь Бо́же, крий Бо́же, хай Бог боро́нить, ми́луе!

Помилосе́рдовать = змилосе́рдити ся, змилувати ся (С. З.). — Змилуй ся, пані, не дай загинуть. Кот.

Помимо = 1. д. Ми́мо.

2. без ве́не, окрім, опріч ве́не.

Помина́льный = поминальний. — **П. кни́жка** = грама́тка (С. Аф.), поминальниця, поминник, помина́к, субітник. С. З.

Помина́ніе = по́минки (С. З.), по́минки, заду́шна слу́жба (д. Помя́нки 1).

Помина́нье = д. під сл. **Поминальный** — **П. кни́жка.**

Помина́ть, помяну́ть = 1. згаду́вати, згада́ти, памъята́ти, помъяну́ти. — А те, що минуло — не згадуйте пани браття. К. Ш. — І вене в семъї великій, в семъї вольній, новій, не забудьте помъянути не злим, добрим словом. К. Д. — **Не тя́мъ будь помя́нуть** = хай Бог простить. — Покійничок, хай йому Бог простить, був таки добрий чоловік. Кв.

2. поминати, помъяну́ти, по граматиці — почи́тувати.

Помина́ть, пома́ть = ма́яти, помня́ти; стопта́ти, вітоптати, притопта́ти.

Помя́нки = 1. по́мини, по́минки (С. З.), по́мини, заду́шна слу́жба. — Поховати цісарів преславних, по їх смерти справить слушний помин. Ст. С.

2. по́минки. — Справили поминки на все село. С. З. — Зробити поминки я хочу, по сталити обід старцам. Кот.

Помяновéніе = д. Помя́нки 1.

Помя́тно = що хвиля́ни; раз-у-ра́з. С. Л.

Помя́тъ = 1. спо́мин, зга́дка. — И въ помя́ть не́ было = і не згадували. — Лёгокъ на помя́нѣ = про вовка промовка, а вовк у кошарі. н. пр. — И въ помя́нѣ нѣтъ = і слі́ду́ не ма́є.

2. по́мини і д. Помя́нки. — Віддав гроші батюшці на помин душі батькове.

Помя́ны = д. Помя́нки.

Помира́ть, помере́ть = помі́ра́ти, поме́рти, конати, сконати. С. З. — Вернись — хвора мати помірає. Не верну ся, хоч зараз сконає. н. п. — **Помира́ть со смѣху** = д. під сл. Надорва́ть — **П. живо́тики.**

Помирволи́ть = потура́ти.

Помири́ть, ся = помири́ти, ся, змири́ти, погоди́ти, поєдна́ти, ся. — Змирив він їх. Чайч. — Олію з водою ніколи не погодиш. н. пр. — Було полаялись, а тепер помирили ся.

По́мнить, вспо́мнить = памъята́ти (С. Л.), зазнава́ти, тя́мити (С. Ш.), спамъята́ти, згада́ти, зазна́ти. — Буде довго памъятати, не вгада, куда й тікати. П. Пр. — От і допився і дохмелився, до віку тямить буду. Гул. Ар. — Згадала баба, як дівкою була. н. пр. — І першу сварку зазнаю. Кот. — **По́мнится, по́мнилось** = памъята́ється ся, згадується ся, в па́мъятку, в по́мку. — **Не по́мнится** = не памъята́ю, не в по́мку мені. — **По́мнишь ли?** = чи памъята́єш, чи тобі в тямки (С. Ш.), чи тобі в по́мку? — В памъятку мені, що воно лежало отут. Кр. — Не в помну мені, щоб таке було. Чайч. — **Дать себѣ по́мнить** = в тямки да́тись (С. Ш.), в тя́мку да́тись. — Дав ся в тямки — ніколи не забуду. — Мабуть добре Москвичина в тямку їй дала ся. К. Ш. — **Дать по́мнить** = памъятко́вого да́ти.

Помни́ться = зда́ти ся. — Се йому так здалось, а справді він нічого не бачив.

Помно́гу = багато, побага́то.

Помножа́ть, помно́жить, ся = помножа́ти, умно́жувати (С. Ш.), помно́жити, умно́жити, ся (С. Ш.).

Помо́га = д. По́мощь.

Помога́ть, помо́чь = помога́ти, до(за, під)помога́ти, пособля́ти, запобіга́ти (С. З.), послугово́вувати, рятува́ти, помогти́ (С. Л.), до(за, під)помогти́ (С. Л.), пособи́ти послугова́ти, запобігти (С. З.), по(за)рятува́ти (С. Л.), зарадити (С. Л.), посилкува́ти. — **Помо́чь себѣ́** = зарадити ся. Ос. — Поможи Боже! Казав, що поможе. н. пр. Ман. — Він їй нічим у господарстві не запомогає. Г. Бар. — Чого ти журиш ся? Я знаю, як тобі запомогти. н. к. Ман. — Кланяй ся гоже, най тобі Господь допоможе. н. п. Под. — Як міг, так і допо-

міг. н. пр. — От вона його до себе пособляти попросила і тоді у їх робота дуже швидко закипіла. Гр. Чайч. — І вже не знаю, як мінї бідній запобігти лихові. Кон. — Він не знайшов иньшого способу запобігти лихові, тільки крав. Кн. — Або як найменичка прохать до панї йде, щоб запобігла їй чим в нуждочці. Гул. Ар. — Порятуй мене в пригоді, а в добрім разї порятунку не треба. н. пр.

Помо́ї = помиї, вимолоски. С. Л.

Помо́йникъ, ца = помийниця.

Помо́йный = помийний.

Помока́ть, помокну́ть = мо́кнути, вимока́ти, похо́кнути, ви́мокнути. — Дощів такого бага́то, що хлїб вимок.

Помола́чивать = молоти́ти по тро́ху.

Помо́лвка = 1. змо́вини, зару́чини. С. З. Л. — Справили ми змовини добре... за тиждень вінчати си. Кн.

2. змо́ва, умо́ва, умо́вка (С. Ш.), уго́да.

Помо́лвливать, помо́лвить = 1. заруча́ти, заручи́ти (С. З.), рушники́ подава́ти. — **Помо́лвленный** = засва́таний, зару́чений. (Пр. д під сл. Засва́тать).

2. змовля́ти ся (С. Аф.), умовля́ти ся (С. Ш.), єдна́ти ся, змо́вити ся (С. Аф.), умо́вити ся (С. Ш.), поєдна́ти ся, погоди́ти ся.

Помоли́ть, ся = помоли́ти, ся.

Помолоде́цки = помолоде́чі, помолоде́чому, помолоде́цькому. — Та помолодечі, а не почерпечі будеш Богові молитись. К. Ш.

Помолоде́чествовать = помолодцюва́ти.

Помолоде́ть, помолоди́ться = помолоді́ти (С. Л.), відмолоді́ти, помолоді́шати, помоло́дшати (С. Л.). — Бороду зголив і відмолоді́в. Кн. — І старі неначе помолодшають. Ч. К.

Помолоди́ть = підмолоди́ти.

Помоложа́вѣть = примолоді́ти, відмолоді́ти, відмолодні́ти.

Помолоти́ть = помолоти́ти, змолоти́ти, обмолоти́ти, перемолоти́ти. — Помолотили до обі́д і кинули. — Перемолотили увесь хлїб.

Помоло́ть = помоло́ги, змоло́ти. — Зранку був вітрець, то вітряк трохи помолов. — Змололи усї три мішки жита.

Помолча́ть = помовча́ти. — Помовч, язичку, кашки дам. н. пр.

Помо́лъ = 1. мелїння, помі́л д. Мо́лка).

2. мли́во (С. З.), ме́лево. — Велика там вода, хоч в ній багато млива. Гр. — Пла́та за помо́лъ = помо́льне, ви́мел, про́мел, частиною зерна — ро́змір, мірчу́к.

Помона́шески = почерне́чі, почерне́чому.

— Та помолодечі, а не почерпечі будеш Богові молитись. К. Ш.

Поморгáть = моргáти і т. д. д. Моргáть.

Помо́рецъ = поморяни́н.

Помори́ть = 1. повивóдити, поперево́дити, повигу́блювати. — Повиводили усіх мишей.

2. прохори́ти. — Добре нас проморили, поки дали зáкуску.

Помо́ріе = помо́рья, примо́рья.

Помороз́ить = помороз́ити (пошкодити або знищити морозом, продержати на морозі).

Помороси́ть = помря́чити, помигли́ти, поміжити.

Помо́рскій = помо́рський, примо́рський.

Помо́рщить, ся = помо́рщити, зморщити, ся, побрижити ся, про садовину — помо́рхнути.

Помости́ть, ся = помости́ти, ся, дошками — вистелити, постели́ти, камінем — вибурковати і т. д. д. Намащивать.

Помо́стъ = по́ліст, помо́стка, прилость (С. Л.).

Помота́ть = покива́ти і т. д. д. Мота́ть.

Помота́ться = повештати ся, потиняти ся, поблукати. — Поблукавши мій Петрусь, тай до дому знов вернувсь. Кот.

Помохна́тѣть = поволоха́тіти.

По́мочи = д. Подтяжка 2.

Помочи́ть, ся = 1. помочи́ти, ся, похо́кнути.

2. посяти́, ви́сцяти ся; попісяти.

Помо́чь = д. Помога́ть.

Помоществова́ть = д. Вспомоществова́ть і Помога́ть.

Помо́щникъ, ца = помічни́к, ця (С. Л.), помога́ч, ка (С. Ж. Л.), підпомо́шник, ця (К. Кр.), послуга́ч, посо́бник, ця, підру́чник, поплі́чник, у пастуха — підпа́сач, підпа́сич, у титаря — підтита́рій, підтита́рний (С. З.), у судї — підсу́док (С. З.), у дяка — піддя́чий, у весільного старости — підста́роста (С. З.), у дружка — піддру́жий (С. З.), піддру́жба. — Сьв. Микола добрий помішник в дорозї. н. о. — Не сама ж я пряла, були помішниці — хто за хлїб, хто за сіль, хто за паляниці. н. п. — Ні грач, ні помога́ч. н. пр. — Суддею був ведмідь, вонки були підсудки. Б. Гр.

Помо́шный = помічний.

По́мощь = по́міч (С. Л.), помо́га, допомо́га, запомо́га (С. Л.), підпомо́га (С. З. Л.), підмо́га (С. З. Л.), підсо́ба, пічпо́ра (С.

за), порятува́ння, поря(а)ту́нок (С. З.), ря(а)ту́нок, ра́да, пора́да, приго́да, роботою з ласки до кого або за частування — толо́ка (С. З. Ш.), військова — поту́га, посѝлок (Ос.), підсѝлок (С. Л.). роблою худобою — су́пря́га. — **Богъ въ по́мощь** = Бо́же поможи́! **Помога́й бі!** — Спасибі Богу за помогу. н. пр. — Давім хвала Сьвятому Богу, Бог нам дасть і підпомогу. Скл. — Раз до ксьондза забрела гривня на ноги і бідная на дітей просила підмоги. Руд. — А неньки з сестрою живуть без підмоги в нужді. О. Ст. — Бог йому помога. Макар. — Я тобі у великій пригоді стану. н. п. — Подасть нам Бог рятунок проти сїх неприязнивців. Ч. К. — Слезно прошу милостивого ратунку яко найскорійшого. Л. В. — Як найшит з панських рук ратунку й ласки жде. Гул. Ар. — Час приходить умірати, нїкому поради дати. н. д. — Прохав пан на толоку жати, то в один день толокою зробить що треба, та й напьють ся і наїдять ся. н. д. — Позвати на толоку. С. З. — Не сам один (копав криницю): толокою йому помагали. К. Ш.

Помга = сно́к, цно́к (С. Жел.), водотя́г.

Помрача́ть, помрачи́ть, ся = тума́нити, ся, охма́рювати, ся, хму́рати ся (С. Л.), тумани́ти, затума́нити, ся, потьмари́ти, ся, похмарні́ти; **заморо́чити ся** і д. **Охрача́ть, ся.** — І думнев чоло похмарнїло, мабуть щось тяжке вимовить хотїлось. К. Ш. — Усї звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. д. — Заморочилась голова.

Помраченіе = мана́ (С. Л.), на́пуст, моро́ка (С. З.), заморо́ка. — На тебе десь маяву у Литві навели. Гр. — Обняв мою голову напуст, наче я здурів. Кн. — Заморока на неї упали. С. Жел.

Помудри́ть = помудрова́ти, похитрува́ти.

Помрачи́ть = похмурні́ти, похмарні́ти, потуманї́ти, охма́рити ся. (Пр. д. під. ся. Охрача́ть і Помрача́ть).

Помра́вить = поли́вити, поли́ти, навести́ поли́ву.

Помрча́ть = погарча́ти, пога́ркати.

Помусолить, помусо́лить, ся = послю́нити, помазо́ти, поми́рзати, ся.

Помути́ть, ся = замути́ти, скаламу́тити, сколоти́ти, збаламу́тити. — Налетїли гуси з далекого краю та замутили воду в тихому Дунаю. н. п. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п. — Скаламутив воду. — Збаламутив людей своїми звістками.

Помучить, ся = поми́чити, помордува́ти, помо́рдувати, ся.

Помча́ть, ся = помча́ти, ся, майну́ти, махну́ти, поне́рти. — Вовк помчав ся по дорозї і завив на переложї. В. Щ. — Сїв на свого вороного зараз і майнув ним по широкім полї. Ст. С.

Помы́згать = 1. пошва́ндяти, пошмигля́ти, посповига́ти, попошва́ндяти. — Посповигала там по всїм куткам. Б. Г. 2. подра́ти, пошарпати (одежу).

Помыка́ть = попиха́ти (С. Жел.), коверзува́ти, со́бкати. — **Помыка́емый** = попи́хач. — Отак у ранцї жид поганий над козаком коверзував. К. Ш. — Сирота Ярема, сирота убогий, ні сестри, ні брата — нїкого нема, попихач жидівський вирїс у порога. К. Ш.

Помы́кать = 1. почеса́ти (льон, коноплю). 2. побі́дува́ти.

Помы́лить = помы́ли́ти.

Помы́лки = д. **Обмы́вки.**

По́мыселъ, помы́слъ = по́мисл (С. Жел.), ду́мка (С. Л.), га́дка (С. Л.), мисль. — Пху! пху! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам. — У тебе мабуть бісова думка. С. Л. — Анї гадки. С. Л.

Помы́слить = помы́слити, поду́мати, погада́ти, поміркува́ти, розва́жити.

Помыть = помы́ти, білизну — попра́ти, ви́прати і т. д. д. **Мыть.** — Так і ще ж дитини не скупала і полотен білих не попрала. Ст. С. — Не турбуй ся, молодице, сестро, я за тебе поперу полотна. Ст. С.

Помышле́ніе = д. **По́мыселъ.**

Помышля́ть = д. **Мы́слить.**

Помѣли́ть = побіли́ти, намазати, натерти кре́йдою.

Помѣня́ть, ся = помі́ня́ти, заміня́ти, промі́ня́ти, ся, про циган на міньбу кіньми — похінькувати. — **Помѣня́емся!** = дава́й, те мінька́! К. Ч. Р.

Помѣря(а)ть, ся = помі́ряти, ся.

Помѣсить = похи́сити.

Помѣстительный, но = місткий, просто́рий, вла́зний, но, про клунок то-що — паковни́й. — Хоч не візно, але влізно. н. пр.

По́мѣсный = мішаний і д. **По́мѣсь** 2.

Помѣсти́ть, ся = д. **Помѣща́ть, ся.**

Помѣстно = місця́ми, де́-де і д. **Мѣста́ми.**

Помѣстный = місце́вий. місцьо́вий (С. Жел.), краєвий, країнний (д. **Мѣстный**).

Помѣстье = помі́стя, маєтність (С. Л.), держа́ва (С. З. Л.). — Коли-б не позбув ся був своєї маєтности... а то спродався до нив. Кн. — І держав добр духовних і мирських людей. Хмельн. С. З.

Помѣсъ = замі́с. — Не стало боронила на замісі.

Пóмѣсь = 1. мішáння, мішани́ця, мішани́на (різних пород творів того-ж роду). 2. мíшанець (С. Жел.), су́ржик, ублю́док, перево́дня, собак різної породи — по́круч, перево́дня, від осла і кобили — ослю́к, віслю́к. — Се не чистий хорт, а переводня. н. о. — Це не охотницька собака, а покруч. Кр. — Як ослюк хвицне — в поліцію не йти. н. пр.

Помѣ́сячный, по = помíсячний, но, що мíсячний, що мíсяця. — **П. плáта** = мíсячина.

Помѣ́та = 1. д. **Замѣ́та** і **Знакъ**. 2. по́мітка (на паперах). С. Жел.

Помѣ́тить, ся = 1. позначи́ти і т. д. д. **Мѣ́тить**. 2. націлити, ся.

Помѣ́тить = д. **Помѣча́ть**.

Помѣ́ха = помíха (С. Л.), замíшка, перешко́да (С. З. Л.), притúка, притúчина (С. З. Л.), пере́ка (С. Л.), пере́чка, перепо́на, припи́нка, зава́да (С. Аф.), пере́мішка (Хар. Сп.). — Пішки не має замішки. н. пр. — Він волів тільки, щоб вона не чинила йому перешкоди. Лев. В. — Коли-б нам якої притичини. Куліш. С. З. — Дедачій тапешницї і хвартух на завадї. н. пр. — **Ему́ все помѣ́ха** = йому́ й ду́ха на зава́ді. н. пр. — **Помѣ́хой быть, стать** = перешкожа́ти, заважа́ти, на перешко́ді, на завáді бу́ти, ста́ти.

Помѣча́ть, помѣ́тить, ся = помічáти, помíтити, ся.

Помѣ́шанный = божевíльний (С. З. Л.), непе́вний (С. Л.), причи́нний (С. Л.), навíсний (С. Л.), кру́чений (С. З.). — Й сама не зна, бо причинна, що таке ро́бить. К. Ш.

Помѣша́тельство = 1. д. **Помѣ́ха**. 2. божевíлля (С. Жел.), божевíльність, навíжéнство (С. Л.).

Помѣша́ть = 1. перешко́дити (С. Л.), перебúти, на перешко́ді ста́ти (С. Л.), на завáді ста́ти, побороня́ти. — Всї силять кругом, нїхто не перешкодить. Сам. 2. помíшати, перемíшати. — Помíшай ще, щоб добре змішалось. — **П. дровá въ пéчкѣ** = перебúти, перегорúти в печí.

Помѣша́ться = збожеволíти (С. Л.), стера́ти ся, обезглу́здíти (С. З. Л.), ошалíти, здурíти (С. Аф. Л.), з глу́зду зсу́нутись, знавíснíти. (Пр. д. під сл. **Обезу́мѣть**).

Помѣ́шка = д. **Помѣ́ха**.

Помѣ́шкать = д. **Помéдлить**.

Помѣща́ть, помѣ́стить, ся = мíстити, ся, у(в)мíщати (С. Л.), умíщувати (С. Ш.), помíстити, вмíстити, ся. — Містить ся люди, кому де любо. н. пр. — Школа мíстить ся в будинку пана. Кн.

Помѣще́ніе = 1. у(в)мíщéння (дія). 2. жúтло, осéля і д. **Жилúще**, для покажі — мíсце.

Помѣ́щикъ, ца = помíщик, ця, пан, пáні, держáвець (стар.), дíдич (Вол.), дíдичка. — Що видичи панове державцї українські мусїля утїнати. Л. Сам.

Помѣ́щичій = помíщицький, пáнський, скарбовúй (Прав.). — Панських груш не руш, як погинють — самі оддадуть. н. пр. — Се жито скарбове, а се наше. — **Помѣ́щичій крестья́нинъ** = д. **Крѣпостно́й 2**.

Помяни́къ = д. під сл. **Поминáльный**. — **П. книжка**.

Помяну́ть = д. **Поминáть**.

Помя́ть = помнýти, помня́ти (С. Л.), помняшкýрити, покуйóвдити (напр постіль), потолóчити (хліб, траву. С. Л.), прилотошúти (солому).

Помя́кать = понявкати, понявчáти.

Понабáвить = д. **Набáвить**.

Понабúть = д. **Набúвать**.

Понаблева́ть = понабльóвувати, понаврáщати.

Понаболта́ть, ся = 1. понабóвтувати, попамíшувати, понаколóчувати (д. **Набáлтывать 1.**). 2. понабрíхувати, наверзти і т. д. д. **Набáлтывать 2 і 3**. 3. д. **Наболта́ться**.

Понабра́ть = понабірáти і т. д. д. **Набира́ть**.

Понаброди́ться = попотиняти ся, напиня́ти ся, поповéштати ся, поволочúти ся, наволочúти ся, попошва(é)дяти.

Понаброса́ть = понакидáти, напхурúти, понавáлювати.

Понабрязгать = понабрязкувати, позляпувати і т. д. д. **Набрязгать**.

Понабѣли́ть, ся = набíлити, ся (д. **Набѣ́ливать**).

Понавезти́ = понавóзити (д. **Навáживать**).

Понавести́ = понавóдити (д. **Наводи́ть 6.**).

Понавúснуть = звúснути, навúснути, повúсати, понавúсати (д. **Навúснуть**).

Понаворова́ть = понакрадáти.

Понавостри́ть = підгостри́ти, нагостри́ти (трохи).

Понавра́ть = набреха́ти, понабрі́хувати (д. **Навра́ть**).

Позвича́ть, понавы́кнуть = понавика́ти, позвика́ти, понавча́ти ся, попривча́ти ся, попривича́ювати ся, навйкнути, звйкнути, привчи́ти ся, призвича́їти ся (по троху).

Понаві́дуватися, понаві́датися = одві́дувати, навідувати ся, довідувати ся, одві́дати, навідати, ся. — Треба частій не навідувати ся до його.

Понаві́рять = понавіря́ти, розві́рити. — Шинкарь розві́рив у позичку рублів сто. Сп.

Понаві́сить = понаві́шувати, порозві́шувати і т. д. д. **Навї́сить**.

Понавї́стить = поодві́дувати, понаві́дувати ся. — Приїхав недавно, та оце поодві́дував усіх сусі́дів. — Поначі́дував ся до всіх.

Понавї́шать = понаві́шувати і д. **Навї́сить**.

Понавязи́ть, понави́знуть = понавъязи́ти, поначі́пляти і т. д. д. **Навязи́ть**.

Понагаті́ть = понага́чувати.

Понаглядї́ться = наглядї́ти ся, надивйти ся.

Понагна́ть = понагаяти, назагаяти, позагоню́вати, позагони́ти (д. **Нага́нять** 5).

Понагну́ть, ся = понагина́ти, понахиля́ти, ся. — Гилки аж понахиляли ся од снігу.

Понаговори́ть = понагово́рювати, понаба́зувати і д. **Наговори́ть** 1 і 2.

Понагороди́ть = понагоро́жувати.

Понагорі́ть = нагорі́ти. — Сьвічки трохи нагоріли.

Понаготови́ть = понагото́влювати, понаста́чати, страви — понава́рювати, полагоди́ти, одежі — понаправля́ти і т. д. д. **Нагото́вливать**.

Понагреба́ть = нагребати, награбува́ти.

Понагре́зать, ся = д. **Нагре́заться**.

Понагромозди́ть = 1. понанерта́ти, понакидати.

2. понабудо́вувати.

Понагри́зть = понагризи́ти і т. д. д. **Нагрызть**.

Понагрі́ть = понагрі́вати, пона́топлювати, понапа́лювати. — Понатоплювали так, що аж душно.

Понадава́ть = понадавати, поназдава́ти.

Понадарі́ть = понадаро́вувати, поназдаро́вувати.

Понадвига́ть, понадви́нуть = посува́ти, засува́ти, підсува́ти, посу́нути і т. д.

Понадвяза́ть = надплести́ і д. **Надвяза́ть**.

Понадгри́зать = надгри́зти (трохи).

Понаддра́ть, ся = надідра́ти, наддерти, ся (трохи).

Понадёргать = понасика́ти, повісикати, понадсика́ти, надску́бти.

Понаджечь = надпали́ти.

Пона́добиться = зна́добити ся (С. З. Л.), зда́ти ся (С. Л.), згоди́ти ся (С. З. Л.), приго́дити ся (Сп.), ста́ти у приго́ді (С. З. Л.), пригоди́ти ся (С. Л.). — Хліб в дорозї зна́добить ся. С. З. — В хазяйстві усе знадобить ся. п. пр. — Черні́чників чи мало я знайшла та се й до тебе принесла, щоб поділять ся — копійчина тобі згодить ся. Б. Грі́бова. — А тютюн та люлька козаку в дорозї знадобить ся. п. п. — Не плюй в колодязь — пригодить ся води напить ся. п. пр. — **Мнѣ пона́добились де́ньги** = мінї тре́ба гро́шей. — **Если пона́добится** = коли́ тре́ба бу́де. — **Мнѣ пона́добится** = мінї тре́ба бу́де.

Понадои́ть = надої́ти, напоїти.

Понадорва́ть, ся = д. **Надорва́ть, ся**.

Понадое́сть = набри́днути і т. д. д. **Надое́дать**.

Понадписа́ть = понадпи́сувати.

Понадре́зать = надрі́зати.

Понадстро́ить = надбудува́ти.

Понадува́ть = 1. понадима́ти. 2. понаві́тати. 3. пообма́шувати і т. д. д. **Надува́ть**.

Понадѣ́лать = попаробля́ти, повироблятй і д. **Надѣ́лать**.

Понадѣля́ть = понаділя́ти, пообділя́ти.

Понадѣ́ть = повдяга́ти, поодяга́ти і т. д. д. **Надѣ́ть**.

Понадѣ́ться = покладати ся, складати ся, покладати надію і т. д. д. **Надѣ́ться**.

Понажа́рить = понапіка́ти і т. д. д. **Нажа́ривать** 1 і 2.

Понажева́ть = понажо́вувати, нажва́кати

Понаже́чь = понапа́лювати, повипа́лювати і т. д. д. **Наже́чь**.

Поназва́ть, ся = понакликати, накликати, попапро́шувати (д. **Назва́ть** 2); попапро́шувати ся, понабива́ти ся (д. **Назва́ть, ся** 4).

Поназнача́ть = 1. повизначати. 2. понастановля́ти (д. **Назнача́ть** 1 і 2).

Понаигра́ться = награ́ти ся, нажартува́ти ся і т. д. д. **Наигра́ться**.

Понакла́сть = полакладати.

Понаклеї́ть = понаклею́вати, поналіпля́ти.
Понаклони́ть, ся = понадхиля́ти, надхиля́ти, похиля́ти, ся, похиля́ти, ся (трохи), схиля́ти ся, понахиля́ти (С. Л.).
Понакова́ть = понако́вувати.
Понаковыра́ть = вадколупа́ти, надколупну́ти, вколупа́ти, вколупну́ти.
Понакопа́ть = понако́пувати.
Понакопи́ть, ся = назбира́ти, ся.
Понакорми́ть = понагодо́вувати, понако́рмлювати і т. д. д. **Накарми́ть.**
Понакоси́ть = понако́сювати.
Понакра́сить = понакра́шу(сю)вати і д. **Накра́сить.**
Понакреня́ть, ся = нахиля́ти, схиля́ти, пада́ти, ся (про судна)
Понакроши́ть = понакро́шувати.
Понакрути́ть = понакру́чувати.
Понакупи́ть = понакупа́ти, понакупля́ти, понакупо́вувати, понаку́плювати
Понала́дить = понала́гожувати, понала́жувати, понаправля́ти і д. **Нала́дить.**
Понагна́ть = набреха́ти (де-кільки).
Понале́ть = поналіта́ти.
Понали́ть = поналивати, понаспа́ти.
Поналожи́ть = понакла́дати.
Понале́зть = понала́зити.
Понале́пи́ть = поналіпля́ти.
Понама́зать = понама́зувати, понама́щувати і т. д. д. **Нама́зать.**
Понамарёвъ = наламарёвий.
Понама́рь, понамарйха = наламарь (С. Л.), наламарка (К. З. о Ю. Р.), наламарйха. — Наламарь сьвічки поламав. п. пр.
Понамета́ть = понакида́ти, поскида́ти і д. **Наметать.**
Понамо́кнуть = намо́кнути, набря́кнути (трохи).
Понамоло́ть = 1. понаме́лювати. 2. д. **Намоло́ть** 2.
Понамости́ть = понамо́щувати, понастила́ти і т. д. д. **Намости́ть.**
Понамота́ть = понамо́тувати і д. **Нама́тывать.**
Понаме́пи́ть = понамі́шувати і д **Наме́нивать.**
Понаме́тить = д. **Наме́тить.**
Понаме́шать = понамі́шувати, понамі́сювати (д. **Наме́сить**).
Понамя́кнуть = намя́кнути, розмя́кнути (трохи).
Понанести́ = понано́сити, позно́сити і т. д. д. **Напа́шивать, нанести́.**
Понапиза́ть = понапи́зувати, позпи́зувати, позпи́зувати.
Понапи́ть = понайха́ти.
Понапюхаться = напю́хати ся, напа́хати ся (д. **Напюхаться**).
Понапа́чкать = д. **Напа́чкать.**
Понапеча́тать = понадруко́вувати.
Понапе́чь = понапіка́ти.
Понаплива́ть = понаплювати.
Понаписа́ть = понаписувати.
Понапи́ться = понапива́ти ся. — Понапивали ся тай почали гвалтувати.
Понапиха́ть = понапиха́ти і т. д. д. **Напиха́ть.**
Понапи́чкать = понапиха́ти і д. **Напи́чкать.**
Понаплёсть = понаплі́та́ти і т. д. д. **Наплёсть.**
Понаплода́ть, ся = понаплоджувати, понаро́жувати, ся.
Понапои́ть = понапо́ювати.
Понаполза́ть = понала́зити (д. **Напа́лзывать**).
Понапо́лнить = посповня́ти, повнювати (д. **Напа́лнивать**).
Понапра́сну = да́рма (С. Аф.), ду́рно, даре́мне (С. Жел.), надаре́мне (Лев.), задаром, на́дурно, вду́рні. (Пр. д. під сл. **Напра́сно**).
Понапрока́зничать = д. **Напроказить.**
Понапроси́ть = понапро́шувати, понаклика́ти і т. д. д. **Напра́шивать.**
Понапроси́ться = понапро́хувати ся, понабива́ти ся. — Вони самі понабивались до нас на обід, я їх сам не кликав.
Понапря́сть = понапряда́ти.
Понапря́тать = понахо́вувати.
Понапря́чь, ся = д. **Напря́гать, ся.**
Понапуга́ть, ся = д. **Напуга́ть, ся.**
Понапу́тать = понаплу́тувати і т. д. д. **Напу́тать.**
Понаработать = понароблятн (д. **Нарабо́тать**).
Понарва́ть = понарива́ти, грибів — назбира́ти, льону, конопель — набра́ти, квіткових гілочок — нарухра́ти.
Понарисова́ть = понамальо́вувати.
Понародйть, ся = понаро́жувати, понароджувати, ся, порозпло́жувати ся.
Понаропя́ть = порозгу́блювати (д. **Нарывать**).
Понарубйть = понару́бувати і д. **Нарубйть.**
Понарыть = понарива́ти, понако́пувати (д. **Нарывать, нарыть**).

Попарі́зать = попарі́зувати, попакра́ювати і т. д. д **Нарі́зать.**
Попаряди́ть = повбира́ти, повпряжа́ти, упоряди́ти (д. **Наряди́ть** 2).
Попасади́ть = попаса́жувати і д **Насади́ть.**
Попасказа́ть = попака́зувати і т. д. д. **Наказа́ть.**
Попаскобли́ть = попаскріба́ти, попаскроба́рувати і д. **Наскобли́ть.**
Попаскре́сть = попаскріба́ти і д. **Наскреба́ть.**
Попаслу́шатися = наслу́хати ся.
Попасмотре́ться = надиви́ти ся, набачити ся (багато), попаздивля́ти ся (д. **Насматриватися** 2). — Пождете, то попасмотрится, що у нас тут робить ся. Ман.
Попасмі́шити = попосьмі́шити.
Попасоли́ть = попасо́лювати і д. **Насоли́ть.**
Попасорі́ть = попатру́шувати, попасьмі́ювати (д. **Насо́рить**).
Попаста́вить = попастановля́ти, попаставля́ти (д. **Наста́вить**).
Попастри́чь = попастригати.
Попастрога́ть = попастру́гувати.
Попастро́ить = попабудо́вувати (Ос.) і т. д. д **Настра́ивать.**
Попастрі́ля́ть = попастрі́лювати, попабива́ти. — Багато попабивали дичини.
Попастря́пать = попаготовля́ти, попава́ровати, попапіка́ти.
Попасти́ть = пахоло́пути.
Попастуди́ть = д. **Настуди́ть.**
Попасу́пить, ся = д. **Насу́пить, ся.**
Попасуселиться = попапивати ся, пасмокати ся, пахлющити ся.
Попасу́шить = попасу́шувати (д. **Насу́шивать**).
Попасчита́ть = попалічувати (д. **Насчита́ть**).
Попасы́пать = попаспина́ти.
Попасытить = д. **Насыти́ть.**
Попасы́тить = попагодо́вувати і д. **Насы́тить.**
Попаси́титься = попаїда́ти ся.
Попасе́сть = попасїда́ти. — Багато пилюки попадало спрізь.
Попасѣять = попасівати і т. д. д. **Насѣва́ть.**
Попатаскать = попаносити, пастягати, позволіка́ти.
Попатопля́ивать = попатопля́ти, попапа́львати.
Попатра́ть = попато́плювати ся, патаруги.
Попатеребить = попарива́ти, попасника́ти, льону, конопель — попабіра́ти, пірря, волосся — попадера́ти, попаскуба́ти.
Попатере́ть, ся = попатера́ти, попаму́лювати і д. **Натере́ть, ся** і **Наторе́ть.**
Попатерпе́ться = д. **Патерпе́ться.**
Попатеса́ть, попатёсывать = попатїсувати.
Попате́чь = натїка́ти (по малу).
Попати́скать = попапиха́ти, попанако́вувати, попатовкма́чувати.
Попаткать = наткати (по троху).
Попатоло́чь = д. **Натоло́чь.**
Попаторе́лый = д. **Наторе́лый.**
Попаторе́ть = д. **Наторе́ть** (трохи).
Попаточи́ть = попа(ви)го́стрювати.
Попатужи́ться = д. **Натужи́ться.**
Попату́житься = посилкува́ти ся (С. Л.), напру́жити сили, напру́чити ся, натягти́ ся (Полт. Чайч.), налягти́, напова́жити ся.
Попатуя́ть = надава́ти стусанів (д. **Натуя́ть**).
Попатыкать = попатика́ти, настроля́ти, попастро́млювати.
Попатѣшиться = натїшити ся в досталь.
Попаучи́ть, ся = навчи́ти, ви́вчати, ся (трохи).
Попахвата́ть = нахапа́ти, попахо́плювати.
Попахлеба́ться = насьо́рбати ся; нахлепта́ти ся, наду́дяти ся.
Попаходи́ть = попахо́дити, познахо́дити, попашу́кувати і д. **Найти́** 1, 2 і 3.
Попаходи́ться = попоходи́ти, попоту́пати, попола́зити — Попоходив до його, поки виправив свої троші.
Попацара́пать = д. **Нацара́пать.**
Попацѣди́ть = попаці́жувати, попато́чувати.
Попацѣпи́ть = пачіпля́ти, попачі́плювати, попричі́плювати (д. **Нацѣпи́ть**).
Попача́льнически = попача́льницьки, як начальство.
Попача́льствовать = попачальникува́ти (не багато), постаршинува́ти, поверхово́дити (трохи).
Попача́ть = позачина́ти, попочина́ти, порозпочинати, розча́ти (С. З.). — Порозпочинав багато діла, та ні одного до ладу не довів.
Попаче́сть = налїчи́ти і т. д. д. **Наче́сть** (по троху).

Поначиня́ть = поначиня́ти, понабива́ти, понапиха́ти (д. **Начиня́ть**).

Понаша́тáться = попотиня́ти ся, попошва́ндяти, попове́штати ся. — Попотиняв ся я таки по сьвіту.

Попашелушúть = поналу́скувати, налу́скати, поналува́ти.

Пона́шивать = носи́ти (інколи).

Понашúть = понашива́ти, одежі — наспрáвляти.

Понашпиля́ть = попришпи́лювати, поприко́лювати.

Понащепáть = понако́лювати, наскі́пати.

Понащипáть = д. **Нащипáть**.

Попащу́пать = понама́цувати, понала́пувати.

Понаїздить = ви́їздити, объїздити (по троху).

Понаїсться = попаїда́ти ся.

Понеді́льникъ = понеді́лок (С. З. Л.), понеді́лочок. — Та прийшов же тай в понеді́лок та нема Солохи — поле барвінок. н. п. — Од понеді́лка до понеді́лка випъємо, куме, добра горі́лка. н. п. — В понеді́лок Бог сьвіта зачинав. З легеньким днем з понеді́лочком! н. пр. Ман. — **Чúстый понедéльникъ** = жúлавий, жúльний понеді́лок, жильни́к.

Понедéльничанье = понеді́лкування.

Понедéльничать = понеді́лкувати. С. З.

Понедéльничный = понеді́лковий. — День понеді́лковий. Кіев. Ст.

Понедéльный, по = тижньови́й, потиже́нний, по, що ти́жня, по тижню, через ти́ждень (д. **Недéльный** 3).

Понедéльщикъ, ца = тижньо́вий, ва́. — Панів тижньових робітників.

Попемно́гу = потро́ху, потро́шки, пома́лу, помале́ньку, пово́лі. — Хорошого потроху та з пашкою. н. пр. — Потрошку горошку. н. пр. — Як проживаєш? Та так перебиваємось потроху. н. о. Яст. — Присувала до жару — вини корінь помалу. К. Ш. — Помаленьку піймаєм старенько. н. пр

Понести́ = 1. поне́сти́. — Поніс на базарь. — Поніс трохи тай кинув.

2. вчини́ти, вроби́ти, спо́внити, ви́конати.

3. сте́рпіти, ви́терпіти, перете́рпіти. — **Понести́ наказáніе** = одбу́ти ка́ру.

4. д. **Забере́менѣть**.

По́пя = му́цик, куца́к, купа́н. — Коні маленькі — муцики. н. о.

Понижáть, понизить, ся = понижáти (С. Л.), понизити, ся, обни́зити, оса́жувати (С. Л.), осади́ти, голос — спуска́ти, спусти́ти, ціну — збива́ти, збавля́ти, зби́ти, зба́вити, морально — принижа́ти, прини́зити (С. Л.), про воду, опух — опада́ти, спада́ти.

Попи́же = трохи ни́жче.

Пониже́ніе = 1. пониже́ння.

2. упад, упа́док, води, опуху — спада́ння (С. Л.), спа́док (С. З. Л.).

Понизáть = понизáти, позни́зувати.

Пони́зовый = низови́й.

По́никáть, поникнуть = ни́кнути, хили́ти ся, похиля́ти ся, поникнути, похили́ти ся, пону́рити го́лову, пону́рити ся (С. З. Л.), похню́пити ся (С. З.). — Поникли голови козачі. К. Ш.

Пониклый = поникли́й, похи́лений, пону́рий (С. З. Л.).

Пониманіе = розуміння, взаємне — порозумі́ння.

Понимáть, понять, ся = 1. розуміти (С. Л.), тя́мити (С. Л. Ш.), зрозумі́ти, врозумі́ти, розібра́ти, у(в)тя́мити (С. Л. Ш.), отя́мити, взя́ти у тя́мки (С. Л.), у(в)торо́пати (С. Л. Ш.), розторопати, де-що — протямля́ти, шу́пити (С. З. Л.), чо́впати (С. Л.), у(в)чо́впати, учовпи́ (С. Ш.), з трудом — дорозумува́ти ся (Ос.), добра́ти то́лку (Ман.), коли кажуть в карт або глумливо — розлу́бати, розшоло́пати (С. З. Л.), в(у)шоло́пати (С. Ш.), розчу́хати (С. З.), розчо́впати (С. З. Л.), розчу́мати (С. З.), розчуру́пати, розшулі́чити, глибоко — збагну́ти (С. З.), збагну́ти, взаємно — порозуміти ся. — Ой нехай судять, як розуміють, прийде так годанонька, вони й поміркують. н. п. — Вони ж не розуміли слова і боялись його спитати. К. Св. П. — Розумію і арапську мову, та утну й по арнаутськи дрібно. Ст. С. — Я тоді не розуміла сього. Фр. — Плакала і вбивала ся, не можучи зрозуміти, що йому стало ся. Фр. — Прочитав він, що в листі стояло, зрозумів все, тай заплакав ревно. Ст. С. — Міцкевич признав, що литовської мови не розумів. Кн. — І як сам він мало тямив їхню розмову, то й вони мало розуміли його. Лев. В. — Треба тямити, як з людьми поводитись. Лев. В. — Прочитував одні і ті самі слова, не тямлючи, що читаю. Фр. — Чи тямить він хоч трошки в господарстві? Лев. В. — Коли не тямиш, то й не берись. — Він сам не тямив, що з ним робилось. О. Ст. — Та ви ж? Та що ж? Я нічого не второпав. О. Мир. — Гаразд не второпала, що він так

по московськи каже. Ч. К. — Який же його одінок второпав, що він верзе. Гул. Ар. — А які есть у обчестві, що протаманюють писька, то в писарем у їх одна свита. Хар. — Шупить Сірко, де кабана шмалять. н. пр. — Ти письменїший од мене — багато де чого шупиш. Гул. Ар. — Та я то і в картах трохи шуплю. Гул. Ар. — Трохи менє ти не морочив, і я росчовну, що ти пророчив. Кот. — Хто-ж збагнув таємности людського життя і горювання. К. Х. — Не можна того жадним розумом збагнути. К. З. о Ю. Р. — І митію кинувсь до громади. просять собі у неї ради, чого собою не збагнє. Кот. — Ніяким способом не міг збагнути, щоб се могло бути. Фр. — Козьок усіх і не збагнеш. н. о. — Не здужав збагнуть: чи то йому снилось, чи справді на яву усе те діялось. О. Ст. — Рибалка труситъ ся, стоїть, як пень, не розшолопав чи ніч, чи день. Б. Г.

2. поніма́ти, ся, поня́ти ся, узя́ти ся водо́ю (д. від сл. **Покрыва́ть, ся**).

3. парува́ти, жирува́ти, попарува́ти ся (про птиць). — Налетїли сірі гуси, стали жирувати. н. п. — Горобцї вже паруються.

Поняйденски = зли́день но, як ста́рець, по-стаpе́чому, постарча́чому.

Поняйденствовать = постарцюва́ти, похе́брати, полабзюкова́ти.

Пояовле́ніе = д. **Обновле́ніе**.

Пояовля́ть, пояови́ть, ся = поновля́ти, відновля́ти, поновити, відновити, ся.

Пояовѣ́ть = поновіти, поновішати.

Пояожѣ́вщина = різанина.

Пояоздрева́тѣть = подїрча́віти.

Пояоравливать, пояоровля́ть, пояорова́ть = 1. д. **Поджида́ть**.

2. потура́ти (С. З. Л.), попуска́ти. — Не потурай дитині. С. З. Пр. д. ще під сл. **Побажа́ть**.

Пояоро́нка = д. **Побла́жка**.

Поносйтель, ница = обло́вник, ця (С. Пер.), осу́дник, ця (С. Жел. Пер.), нару́гач.

Поносйтельный = гане́бний, мерзе́нний, зухсло́вний (С. З.).

Поноси́ть = га́нити (С. З.), ганьби́ти. обзивля́ти (Кр. С. Жел.), зухсло́вити (С. З.), бе́штати (С. Л.), шпе́тити (С. Л.). — Д. під сл. **Всячестить і Злословить**.

Поноси́ть, носи́ть = поноси́ти, про одежу = приноси́ти.

Поно́сный = 1. д. **Позо́рный**. 2. д. **Поноси́тельный**. 3. поно́сний, прonóсний.

Поно́съ = поно́с, прonóс, бігу́нка (С. З. Л. Ш.), бі́гавка, бі́гачка, бі́ганка, побі́гуха (С. Л.), сра́чка (С. З.), сиру́ха, дрисля (С. З.), свисту́ха (Ман.), коли ще ріже в животї — різа́к, різа́чка. — **Крова́вый поно́съ** = прonóс крівя́вий (Ст. Учебник Кіев. Ст.), черві́нка, крівави́ця. — Коли в чоловіка з холерного краю показав ся пронос, то ще не можна одразу пізнати: чи то пронос холерний, чи так собі од чого другого. Ніс. — Войска большую трудность міли од хороб великих, а найбільше од бігу́нки. Л. Сам. — Скільки в там війська, все заслабло на тяжку хворобу, на тяжку бігачку-крівавицю. Ст. С. — Його дрисля цап да. С. З.

Поношéніе = ганьба́ (С. Ж.), гане́тьба, огу́да, осу́да, обно́ва, пару́га, зневага, д. **Позо́ръ**. — Смерть не така страшная, як осуда людська. н. пр.

Повра́виться = полюби́ти ся, подо́бати ся (С. З. Л.), у(в)подо́бати ся (С. З. Л.), сподо́бати ся (С. З. Л.), до вподо́би прийти́сь, в о́ко впа́сти, запа́сти, підійти́, підпа́сти під ви́слї, приподо́бати ся. — Купцеві він полюбив ся, бо був робочий. н. о. — Чи в любистку ти купав ся, що так мінї сподобав ся? н. п. — Прибігла раз лисичка у садочок, вподобався дуже їй привітненький куток. Б. Г. — Аби добрая, помірна й сорому боялась, та Панасові душею й серцем сподобалась. Мак. — Ой завертай ся та й не вивай ся, ти ж мінї, серденько, й так сподобав ся. н. п. — Те, що колись по весні красувалось, те, що колись мінї так сподобалось, захляло. І. Г. — Де-ж ти такий милий взяв ся, що так мінї сподобав ся? н. п. (Д. ще під сл. **Полюби́ться**). — **Онъ ей попра́вился** = вона́ його́ вподо́бала (Чайч.), він їй до вподо́би.

Понудйтельный = примусо́вий.

Понужда́ть, понýдить = си́лувати (С. Жел. Л.), неволити (С. Жел. Л.), силкува́ти (С. Л.), примуша́ти (С. З.), нужли́ти (С. З.), присилувати (С. З. Л.), принево́лити (С. Жел.), знево́лити (С. Л.), приму́сити (С. Жел. З.), зму́сити (С. Л.). — Убожество і старість силують мене тебе швидче заміж оддати. Кот. — До гачення гребель примушали. Орлик. С. З.

Понужде́ніе = си́лування (С. Л.), прину́с (С. З.), прину́ка (С. З. Л.). — На милування нема силування. н. пр. — Примусом не так навчив ся, як залюбки. С. З. — Як не дасі з прозьби, то дасі з примуки. н. пр.

Понука́ніе = поганя́ння.

Понука́ть = поганя́ти, підганя́ти, ну́кати, примука́ти, коней — но́кати, пьо́кати, волів — ге́йкати. — Запряжи спершу, тоді й поганий. н. пр.

Пону́ра = пону́ра (С. Л.), похню́па (С. Л.), похню́пий, пону́рий. С. З. Л.

Пону́рювать, пону́рить = ну́рити, ну́рювати (С. Ш.), похиля́ти, ахиля́ти, ну́рити, ся (С. Ш.), похню́пити, ся (С. З., похили́ти, ахили́ти, пону́рити (С. З.), ся. — Став журитись, сидить, головоньку ахиляв. Б. Г.

Пону́рний, пону́рый = пону́рий, похню́пий. С. З. Л.

Попутру́ = до вподо́би, до сподо́би, до смаку́, під нату́ру.

Попы́нѣ = і до́сі, до́сї (С. Аф. З.), до сьо́го ча́су. — Відколи та й досї його не має. — А тільки віз і досї там. Б. Г.

Попы́ра = д. **Пропы́ра.**

Попы́рливый = д. **Вкра́дчивый, Иска́тельный** і **Пропы́рливый.**

Попыря́ть = попурина́ти.

Попе́жить, ся = попе́стити, поголу́бити, похилувати, попї́жити, ся. — Роси́вила. нагодувала, попестила, — і ніби сном, над сином сидя, задрімала. К. Ш.

Попю́хать = попю́хати.

Попя́ньчять, ся = попя́ньчити; попе́стити, поба́вити і т. д. д. **Ня́ньчить, ся.**

Попя́тіе = 1. тя́ма (С. Л. Ш.), тям, тя́мка (С. Л. Ш.), стя́мок (С. З.). — З журби та з тривоги зовсім свій тям розгубила. М. В. — Як тима є, нехай зробить. Номис.

2. розуміння, ду́мка, мисль. — Не було поміж народом певного розуміння про право власности на землю. Бар. О. — В громадських розуміннях історія положила на двох руських народностях свої сліди. Бар. О. — На Україні не могло витворить ся такого розуміння про громаду. Бар. О.

Попя́тливость = тяму́чість.

Попя́тливый = тя́мкий (С. Л. Ш.), тяму́чий (С. Л. Ш.), тяму́щий (С. Ш.), тя́мний (С. Жел.), тямови́тий. — Хазяйка добра, чесна і товкуща і на полї і в торгу тямуща. Мак.

Попя́тность = я́сність, зрозумі́лість.

Попя́тный, но = 1. я́сний, но, зрозумі́лий, ло, розу́мний, но, розбірний, но, втямки́й. — Наша власна мова, чим давній ша, тим менше для вас зрозуміла. Г. См. Ст. — Писати про все як можна зрозумілою простому народові мовою. Ук. — Та в е по нашому, щоб кожному воно розумно було. Кв.

2. д **Попя́тливый.**

Попятой = попя́тий.

Попя́ть = д. **Попима́ть.**

Пообанкру́титься = побанкрутува́ти ся. — Багато купців побанкрутували ся.

Пообворова́ть = пообкрада́ти.

Пообдари́ть = пообдаро́вувати.

Пообду́мать = обду́мати, обмисли́ти, помі́ркувати, розмі́ркувати, помізкува́ти, розва́жити, роскинути головою.

Пообезору́жить = порозброювати.

Пообзавестйся = пообзаво́дити ся.

Пообкла́сть, ся = пообкрада́ти, ся.

Пообклеи́ть, ся = пообкле́ювати, пообліплювати, ся.

Пообкра́сть = пообкрада́ти.

Пооблачи́ть, ся = повбіра́ти, поодяга́ти, ся.

Пооблепи́ть = пообліплювати.

Пообма́нывать = пообду́рювати, пошу́кувати.

Пообмы́слить = д. **Пообду́мать.**

Пообнищалый = збіднілий, підупалий, з'убожілий, з'убожалий (С. Л.).

Пообнищать = збіднїти, підупасти, з'убожіти, з'убожити сь.

Пообобра́ть = пооббіра́ти. — Драпіжні худоби ваші пооббірали. Петрик. С. З.

Пообогре́ться = зігрі́ти ся, нагрі́ти ся (трохи).

Поободра́ть, ся = пообдира́ти, пообшарпувати, ся, кору, тїло то-що — пообшморгувати (д. **Ободра́ть, ся**).

Пообожда́ть = підожда́ти, потрива́ти, перетрива́ти і т. д. д. **Обожда́ть.**

Пооборва́ть, ся = д. **Оборва́ть, ся.**

Пообсели́ть = позаселяти, поосаджувати (С. З.).

Пообсо́хнуть = обсо́хнути (трохи), присо́хнути, притря́хнути.

Пообши́ть = пообшивати, обши́ти.

Пообъе́здить = вийздити, проїздити, повиїжджати, попроїжджати.

Пообе́дать = пообідати.

Пообе́дне́ть = вбідні́ти, прибідні́ти, підупасти, з'убожіти.

Пообе́щать = наобіця́ти, прибіця́ти, наобіцяти, ся, похепи́ти ся. — Я похепив ся йому це дати. Чайч.

Пообдове́ть = повдові́ти.

Пообве́чьи = по-овечому, як вівці.

Пооглода́ть = обгри́зти, пообгризати.

Пооглохнуть = поглу́хнути.

Пода́ль = здаля́, віддаля́, олдалїк, подалї, осторо́нь (С. Л.), про будову — на о́дшибі (трохи). С. Л.

Поодари́ть = пообдаро́вувати.

Поодино́чки = поодному, поодинцю, по-

одинці (С. Л.), поєди́нчо, поєди́нці. — Поодинцю з хати вивожайте. н. д.

Поодна́жды = по разу́. — Зверху вдарити два рази, а з боків по разу. п. о.

Поодѣ́ться = одягти́ ся, убра́ти ся; поодяга́ти ся, повдяга́ти ся, повбіра́ти ся. — Панночки заранія повбірали ся, чекаючи на гостей. Лев. В.

Поокаевета́ть = оббреха́ти, обмо́вити; поообрі́хувати, пообмовля́ти.

Поокорми́ть = пообгодо́вувати.

Поопозда́ть = припізни́ти ся, запізни́ти ся, спізни́ти ся (трохи).

Поопьянѣ́лый = пъянува́лий, спъяні́лий, підпи́лий.

Поопьянѣ́ть = спъяні́ти, підпи́ти.

Поораторски = як речни́к.

Поора́ть = погаласува́ти, поренетува́ти, погорта́ти і д. Ора́ть.

Поосвободи́ть, ся = повиводя́ти, ся. — В Покутї, по Подолї, по Волинї всї городи повизволялись. І. Г.

Поосиротѣ́ть = посиротї́ти, засиротї́ти (про богатьох).

Поостри́ть = погостри́ти, косу мантачкою — помантачити.

Поотвали́ть, ся = поодва́лювати, ся.

Поотве́зть = поодво́зити.

Поотвести́ = одвести́; поодво́дити.

Поотвора́ть = поод(від)чиня́ти, порозчиня́ти. — Порозчиняв усї вікна.

Поотвы́кнуть = одви́кнути по тро́ху.

Поотвяза́ть = одвъяза́ти; поодвя́зувати.

Поотре́сть = попадгрі́ба́ти.

Поотдѣ́лать = оброби́ти; поообробля́ти (трохи).

Поотколоти́ть = одби́ти; поодбива́ти.

Поотпори́ть = повідтика́ти.

Поотпрывáть = поодкрива́ти, поодчиня́ти, роти — пороздявля́ти і т. д. д. Открыва́ть. — Поодчиняли вікна. — Дїти пороздявляли роти. Лев.

Поотлежа́ть = відле́жа́ти, повідле́жувати. С. З.

Поотлѣ́пить, ся = одлї́пи́ти; поодлї́плювати, ся.

Поотнима́ть = поодніма́ти, поодійма́ти, поодбіра́ти, повіднїма́ти і т. д.

Поотобра́ть, ся = відібра́ти; повідбіра́ти, ся.

Поотопкну́ть, ся = поодника́ти, порозника́ти, поодпіра́ти, повідника́ти, ся і т. д.

Пооторва́ть, ся = поодрива́ти, поодира́ти, повідрива́ти, ся і т. д.

Поотпере́ть, ся = одпе́рти, одімкну́ти (по малу); поодпіра́ти, пороспіра́ти, поодмика́ти, повідпіра́ти, ся і т. д.

Поотрабо́тать = оброби́ти (де-кільки або помалу).

Поотрабо́таться = поообробля́ти ся, (про косовицю) — пообко́сювати ся, (про оранку) — пооб'орювати ся і т. д. д. Ока́нчивать рабо́ту.

Поотрезви́ться = вітверезити ся (трохи)

Поотрыва́ть = поод(від)рива́ти, гілки, листя — пообчу́хрувати, позчáхувати, позчу́хрувати.

Поотста́ть = од(від)ста́ти, од(від)би́ти ся (трохи).

Пооттяга́ть = поодтяга́ти, поодсу́жувати.

Поотучи́ть, ся = од'учи́ти, ся (по троху).

Поотцо́вски = по ба́тьківськи, як ба́тько. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Поохо́титься = пополюва́ти, прополюва́ти.

Поощѣ́нить = поцїнува́ти.

Поочаро́вывать = позчаро́вувати, почаро́вувати.

Поочерёдно = почере́жно (Кв.), по че́рзї (С. Л.), почере́дно, під чергу́, черго́ю. — Почережно він обідав у дітей і в онуків. Кн. (Пр. д. ще під сл. О́чередь).

Почерёдный = черго́вий; почере́жний (д. Очередно́й).

Поощре́ніе = заохо́та, заохо́чення, заохо́чування (С. Жел.), під'охо́та, попа́да. С. Пар.

Поощри́тельный = заохо́чуючий.

Поощря́ть, поощри́ть, ся = заохо́чувати, ся (С. Жел.), поохо́чувати, ся (Лев.), підохо́чувати, ся, підбива́ти, додава́ти ду́ху, охо́ти, буди́ти, заохо́тити, ся (С. Жел.), під'охо́тити, ся, збуди́ти, дода́ти ду́ху, охо́ти, підби́ти. — Батько не поохочував мене до сього діла. Лев.

Поощрённый = заохо́чений. С. Пар.

Попада́ть, попа́сть = попада́ти, попа́сти, потрапля́ти (С. Л.), утрапля́ти (С. Л. Ш.), потра́пити, ся, натра́пити, у(в)тра́пити (С. Ш.). — Попав у яму. — Попав пальцем в небо! К. — Трапила коса на камінь. п. пр. — Хто куди втрапив. — Як раз у ярмарок утрапив. Ос. — Трапив його в саме чоло. п. д. — На силу натрапив стежку. Матері все було вгодиш, а вам не потрапиш вгодити. Лев. — Не потрапить без-

щасна пїкуди, як їшла, так і впала у яму. Гр. Чайч. — Оцим яром утрапите до його. К. Ш. — Потрапив ся до його. Хар. Чайч. — Скажи, чорнява, як тебе звати, щоб потрапив до твоєї хати. н. п. — Куди ж нам до вас рівнятись? Ми за вами й не потрапимо. Кроп. — **Попада́ть, попа́сть въ цѣль** = влуча́ти (С. Л. Ш.), уцїля́ти (С. Ш.), поцїля́ти, утрапля́ти, потрапля́ти, влу́чити (С. Ш.), вцїлити (С. Ш.), поцїлити (Ос.), втра́пити, потра́пити. — Лу́пить ломакою по чому влучить. Лев. — Крути, вовчику, головою, щоб не поцїлив булавою. н. к. — Не втрапила Лемерівна в деревце, та влучила сама себе в серце. н. п. — **Мѣтилъ въ со́кола, а попа́лъ въ воро́ну**, н. пр. = лу́чив воро́ну, а влу́чив коро́ву. н. пр. — **Какъ ни попа́ло** = аби́-як, як не́будь, як попа́ло. — **Попа́ли на мѣстѣ преступле́нія** = пійма́ли па гаря́чому вчинку, на шко́ді. — **Попа́сть на встрѣчу** = здиба́ти ся, спіткáти ся і т. д. д. Встрѣтиться. — **Попа́сть впросакъ** = попасти в лабе́ти, влізти в боло́то, у ду́рні попа́ти ся, о́близня пійма́ти, вхопити ши́лом па́токи. — **Попа́сть въ непрія́тность** = вкле́пати ся, уло́пати ся (Ев.), ушеле́пкати ся (Ман.).

Попада́ться, попа́сться = 1. попада́ти ся, попа́сти ся. — Попав ся жучку панові в ручку. н. пр. — **Попада́ться на глаза́** = наверта́ти ся на о́чі. — І на очі не навертай ся, зараз ланта ме. Ос. — **Попа́сться во лжи́** = вбреха́ти ся, пробреха́ти ся. — **П. въ кра́жѣ** = прокра́сти ся.

2. трапля́ти ся (С. Л. З. Ш.), луча́ти ся (С. Л.), тра́пити ся (С. З. Ш.), лучи́ти ся (С. З.).

3. вустрічáти ся, здибáти ся, вустрíти ся, здúбати ся, спіткáти ся.

Попа́дать = попа́дати, покоти́ти ся.

Попадьи́нъ = попадїн, панїма́тчин, матушчин.

Попадья́ = попада́ (С. З. Л.), попадїха (С. З.), панї-ма́тка (С. Л.), ма́тушка. — Журила ся попадя своєю бідою — бідна ж моя головонька, що піп з бородою. н. п. — Коли б нашій попадї та попова борода, давно б благочинним була. н. пр.

Попа́ивать = поїти, напува́ти (часто або від часу до часу).

Попа́костить = попаскуди́ти і т. д. д. Па́костить.

Попа́лзывать = ла́зити (по троху).

Попа́рно = па́рами.

Попа́рхивать = перелїта́ти, перепу́рювати.

Попасть, ся = д. Попада́ть, ся.

Попа́хивать, попаха́ть = ора́ти (по троху), поора́ти, попоора́ти. — Поорав трохи та й кинув. — Поореш день, то притомиш ся. Чайч.

Попа́хивать = 1. па́хнути, тхну́ти (С. Ш.), пахтїти. души́ти (С. Л.), пести, смерді́ти (не дуже). — Мясце трохи душить. — Мясце пахтить. Б. Г.

2. повіва́ти, подиха́ти. — Вітер віє, повіває. В. Щ. — Вітрець подихає. К. Д.

Попа́чкать = покаля́ти і т. д. д. Па́чкать. — Не дивись, що забродивсь, аби хлопа не покалив. н. пр. — Хто в болото ліze, той ся покалив. н. пр.

Попѣнный, но = од пня́. — Напались рубати ліс од пня.

Попереби́ть, ся = попереби́вати, ся і д. Перебивáть 1. — Попереби́вали усі горшки.

Попереболта́ть, ся = попереболтувати, попереколо́чувати, ся (д. Перебáлтывать 1).

Поперебра́сывать, попереброса́ть = попереки́дати (д. Перебра́сывать).

Попереве́сти́, ся = поперево́зити, ся (д. Перевози́ть).

Попереве́сти́, ся = поперево́жувати, попереводи́ти; попереклада́ти; повиводи́ти, повибавля́ти, ся і т. д. д. Переве́сти́, ся.

Попереви́за́ть, ся = попереви́зувати, ся.

Попереворáчивать = попереверта́ти, попереки́дати і т. д. д. Переворáчивать.

Попереда́ть = попередавати і т. д. д. Передава́ть.

Попереде́лать = попереро́блювати. — По приказу Бренїї багацько церков попереробляли на костьоли. О. Ст.

Попереко́вать = попереко́вувати; поза-ко́вувати (д. Переко́вывать).

Попереколоти́ть = попереби́вати; поза-би́вати (д. Переколáчивать 1 і 2).

Попере́къ = 1. впо́перек (С. Л.), упо́перек (С. Ш.), впере́к, попере́к (С. З.). — Тоді дитину вчи, як упоперек на лаві лежить, а як уподовж ляже, тоді вже трудно вчити. н. пр. — Став йому наче та кістка вперек горла. Кн.

2. наперекір і т. д. д. Вопреки і Наперекóръ.

Попереме́нный, но = перемінний, на перемíну, навперемінки, навперемíнку, один за о́дним, вперемíшку. — Усі стерегли сад навперемíнку.

Попереполоха́ть, ся = попереля́кувати, ся і т. д. д. **Переполо́хивать, ся.**

Попереро́бать = 1. попереро́бляти, попереробля́ти. — Кобза і Марко духом попереробляли ремні, котрими поскручувані були руки козаків. О. Ст.

2. повиро́бляти і т. д. д. **Переро́бывать** 1 і 2. — Усіх повиро́бляли.

Попере́ть = попе́ртн, напе́ртн.

Попереча́ривать = попереча́(і)ркувати.

Попере́чина = д. **Перекла́дина.**

Попере́чникъ = 1. д. **Діа́метръ.**

2. шир, широта́. — **Попере́чника, въ попере́чникѣ** = у ши́р, завши́ршки.

Попере́чный, по = попере́ч(ш)ний (С. Л.), по (С. Пар.). **перекО́вий** (С. Л.), **впо́перек, упоперек** (С. Ш.), в про́гін, на про́літ. — **Поперечная полоса́** (в тканині) — **перети́ка.** — **П. ни́тки** (в полотні) — **пі́ткання.**

Поперхну́ться = попирхну́ти ся, питтям — похлину́ти ся. — Пив поспішаючись та ся похлинув ся. Чайч.

Попеча́литься = посумува́ти, просумува́ти, пожури́ти ся, прожури́ти ся, потужи́ти. — Засьпівав тай згадав, що він сиротина, пожурить ся, посумує, сидячи під тином. К. Ш.

Попеча́тать = подрукува́ти.

Попече́ніе = дба́ння (С. Л.), кло́піт (С. З. Л.), пе(і)клува́ння (С. Ж.), до́гляд (С. Л.), турбо́та, турба́ція (С. Ш.), стару́нок. — **Попече́ніе имѣть** = пе(і)клува́ти ся, дба́ти, пекти́ ся, турбува́ти ся, унада́ти (коло кого) і д. **Забо́титься.**

Попечи́тель, ница = пі́клува́льник, ця (С. Жел.), пі́сту́н, ка (С. Жел.), кура́тор, ку́кібниця. — Куратор шкільної київської округи згодив ся. Кн. — Наша пані про все село пукібниця й жалібниця. Кн.

Попечи́тельный = дба́йли́вий, клопотли́вий і т. д. д. **Забо́тливый.**

Попе́чь, ся = попекти́, ся. — Попів собі руки.

Попе́чься, попещи́ся = попі́клувати ся, поклопота́ти, потурбува́ти ся і т. д. д. **Позабо́титься.**

Попива́ть = попива́ти (часто або потроху; **пива́ти ся** (частенько).

Попикивать = 1. попи́кувати. 2. попіпікати (д. **Пыкать**).

Попили́ть = попили́ти (д. **Пили́ть**).

Попира́ніе = топта́ння. С. Ш.

Попра́ть, попра́ть, ся = 1. топта́ти (С. Ш.), потопта́ти, стопта́ти. — Коли ж сіль утерне силу... Ні на що не годить ся тоді вона, тільки щоб викинути геть, і щоб топтали її люди. К. Св. п.

2. д. **Одолѣва́ть** і **Побѣжда́ть.**

Попировать = побенкетува́ти, погуля́ти, побалюва́ти. — Ідіть тепер спочити, а в ночі побенкетуєм разом. Ст. Г.

Попи́сывать = попи́сувати, писа́ти (часами).

Попи́хивать, попихать, попхну́ть = попиха́ти, підпиха́ти, попхну́ти, підпхну́ти.

Попла́вать = попла́вати, попля́вати.

Попла́вить = потопи́ти.

Поплавокъ = поплавець (С. Жел. З.), деревинний у неводів — галаган (С. Жел. Аф.). — Вода шумить!... вода гуля!.. На березі рибалка молоденький на поплавець гляділ і проповів: лови ся рибонько велика і маленька. Гул. Ар.

Попла́кать = попла́кати, поголоси́ти, порю́мати, порю́мсати і т. д. д. **Пла́кать.**

Поплати́ть, ся = 1. позаплача́вати, повиплача́вати, оплати́ти, ся; приплати́ти ся. — Позаплачував усі довги. — Що був винен — скрізь оплатив ся.

2. полата́ти, позала́тувати. — Позалатував усі дірки.

Поплева́ть = поплюва́ти, крізь зуби — почвиркати.

Поплёвывать = сильо́вувати.

Поплескать, ся = поплю́скати, похлю́пати, ся і т. д. д. **Плескать, ся.**

Поплести́ = поплести́ і т. д. д. **Плести́.**

Поплести́сь = попле́нтати ся, почвала́ти, потягти́ ся, повіяти ся, попха́ти ся, почала́пати, почеле́пати, потьопати ся, потеліпа́ти ся, пошкандиба́ти, поди́бати, потетю́рити ся і т. д. д. **Плести́сь.** — Еней по березі попхав ся і сам не знав, куди слоняв ся. Кот. — Сказав старий і пошкандибав далі. Фр. — Подибала стара мати свою Марину доганяти. К. Ш. — Кивне головою і почалапає собі дальше улицею. Фр.

Поплечье = у́ставка. — І сорочку пошила і уставки повишивала. М. В.

Поплотничать = пома́йструва́ти, потеслюва́ти.

Поплотнѣть = поміцні́шати, поду́жчати, погладшати.

Поплута́ть = поблука́ти, поплу́тати ся. — Поблукавши мій Цегрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Поплутова́ть = пошахрува́ти і т. д. д. **Плутова́ть.**

Поплы́ть = поплисти́, поплисти́, поплы́вши, поплы́ву́ти, поплы́ну́ти. — Поплив на той бік річки. — Тай замовкла русалонька, в Дніпро поринула, мов пліточка. К. Ш.

Попля́сать = потанцюва́ти.

По́пляска = танцюва́ння.

Попо́ва скуфья́, попо́во гуме́нце = д. **Одува́нчикъ.**

Попо́вна = попівна (С. З.), дочка попадї удови — попадя́нка. — Дівка бранка Маруся попівна Богуславка. н. д. — Хапаєть ся, як попівна заміж. н. пр.

Попо́вичъ = попо́вич, попе́нко, мале — попеня́, син попадї удови — попаде́нко, попадчу́к.

Попо́вскій = попівський, попів. — Попівські очі має — що зобачить, то взяв би. н. пр. — Попівські очі завидющі. н. пр. — Не мала́ то мирнах журба: попова кишеня порвалась. н. пр.

Попо́вство = попівство.

Попо́въ = д. **Попо́вскій.**

Попо́йка = на́пійка, після хрестин — похре́стини, після храмового празника — похра́мини, після змовин — свачини і т. д. д. **Пиру́шка** і **Попра́здненство.**

Пополя́мъ = попола́х (С. Жел.), на́сипі, на́впіл, (С. Л.), на́пів, на́поли, впів, пів-на́-пів (С. Л.). — **Чуръ пополя́мъ!** = цур надво́х!

Попо́лдничать = пополу́днувати.

Попо́лзать = полза́ти і т. д. д. **Ползать.**

По́ползень = 1. повзу́н, лазню́к.
2. пролаза, пронора (С. З. Л.), про́йда (С. Л.), і д. **Пройдоха** і **Проны́ра.**
3. пт. Sitta Europea, Sertlia familiaris — кова́ник, кова́льчик (С. Жел.), деревола́з (С. Пар.).

Поползновéніе = по́тяг (С. Жел.), схи́льність (С. Пар.), хіть (до чого поганого)

Поползти́, попо́лзть = полїзти, поплазува́ти, порачкува́ти і т. д. д. **Ползти́.**

Пополне́ніе = поповне́ння, сповне́ння.

Пополня́ть, попо́лнить, ся = поповня́ти, сповня́ти, вповня́ти, ся, повнїшати, попо́внити, ся і т. д., поповнїти.

Пополне́ть = поповнїти, поповнїшати, погла́дшати і т. д. д. **Полне́ть.**

Пополоска́ть, ся = пополоска́ти, вполоскати, ся.

Пополо́ть = пополо́ти, посана́ти і т. д. д. **Поло́ть.**

Пополугодно, пополугоди́чно = півро́чно, по пів ро́ку.

Пополу́дни = після пі́вдня.

Попо́льзовать, ся = 1. полїчи́ти, погої́ти, ся і т. д. д. **Лѣчи́ть, ся.**
2. покористувати ся (С. Л.), пожитки́ти ся (С. Л.), пожитку́ва́ти (С. З.).

Попо́мнить = згада́ти, спахъята́ти, помина́ти. — **Не попо́мни зла́** = не згадуй, не помина́й ли́хом.

Попо́на = по́по́на, стар. — ка́па (С. З.). — Коні в капах були при траурі. Маркович. С. З.

Попоро́ть = попоро́ти.

Попо́ртить, ся = попсува́ти, попі́вечити, скона́нити, ся, пошко́дити ся, про їстива — поспя́дїти, багато або все — перепівечити, позво́дити і д. **Испо́ртить, ся.** — Лихий доброму попсує. Ном. пр. — Попівечите зерно, попріє воно, пр. нар. К. — Сир поспидів Ман. — Сидить набуть дощу, щоб попсував сіно. Лев. В. — Грищ увесь хліб попсував Кр. — Чого ані взяв, ані ряа не попсує. Ст. Л.

Попортня́жить = покращувати.

Попости́ть, ся, попо́стничать = попости́ти, ся, попо́сникати, попісникува́ти, попісни́ти, ся, в понеділки — попонеділкувати (С. З.). — Іди, небого, не журя ся, попонеділкуя, помоли ся. Кот.

Попо́тчевать = попо́штувати, трунками — почастува́ти (С. З. Л.) і д. **По́тчевать.**

Попра́вка = попра́ва по́правка (С. Жел.), лагодження, в капарах — підлїтка. — Та на білеті на що підпитку зробив? Кр.

Поправля́ть, попра́вить, ся = 1. справляти (С. Л.), поправля́ти (С. Жел.), ла́годити (С. Л.), ладна́ти (С. Л.), справи́ти (С. Л.), полагодити, поладна́ти (С. Л.), налагодити, наладна́ти, наладнувати, налаштува́ти, трохи — підправля́ти, підпра́вити. — В чужій церкві свічок не поправляй. н. пр. — Полагодив віз. — Поправить свои обстоятельства, поправиться въ сре́дствахъ = підпогти́ ся, розжи́ти ся, призаможні́ти. — **Поправиться по́слѣ боле́зни** = оду́жати, відужати, ви́чунати, ви́людніти, випгуляти ся.
2. виправля́ти (С. Л.), справля́ти, направля́ти, випрямля́ти, вправити, ся і т. д.

Попра́здничать, попра́здновать = попразникува́ти, посьвяткува́ти.

Попра́здничество = попразде́нь, попра́зник, одда́ння пра́зника, гуля́нка в сей день після хрмового свята — **похра́мини, ра́хта.** — Учора храм гуляла, сьогодня похрамина, а завтра похмілля. Кн. — Не́ можна не випити: учора храмували, а сьогодня раху справляли Кн.

Попра́ть = д. **Попира́ть.**

Попрека́ть, попрекну́ть = кори́ти (С. З. Л.), дорі́ка́ти (С. Л.), нарі́ка́ти, докоря́ти (С. Л.), попрі́ка́ти, допрі́ка́ти (С. Л.), виповля́ти, випіка́ти о́чі, цьві́кати у ві́чі, дорі́кну́ти, попрі́кну́ти. ки́нути докі́р. — Що дня дорікає йому за ті гроші. — На що ти мене батьком попрікаєш? Кр. — Хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — Хлібом годуєте, а очі випікаєте. н. пр.

Попрёкъ = доки́р (С. З. Л.), допрі́к (С. Л.), варі́кання (С. Л.), дога́на (С. З. Л.), на́гада, на́нашок, напада́ння, вспомина́ння, вци́кання. — Гіркими сам себе докорами карав, докори жінчини своїми доповняв. К. Д. Ш. — Чи годиться б їй і тепереньки, чи мовчала б на її докори. О. Мир. — Кожний день терплю оті випікання.

Попереде́лничать = поверёдувати, поклепати ся, похинерува́ти, похихоро́дити.

Попривы́кать, попривы́кнуть = позвика́ти, попривика́ти, попавика́ти, обго́вта́ти ся, пообго́вта́ти ся, ого́вта́ти ся (С. Л.), навы́кнути (С. Л.), зви́кнути і д. **Привыка́ть.** — Та вже вона тут з нами оговталась ся. С. З. — Позвикали пить горілку.

Попривязать = попривъя́зувати.

Попригнать = попригна́ти; позага́ня́ти.

Попридвинуть = попри́су́ва́ти.

Поприжигать = поприжи́ка́ти.

Поприклеи́ть = поприкле́ювати.

Попринаня́ть = поприма́нювати, попринаджувати.

Поприпомнить = попога́дувати, позга́дувати.

Попритворя́ть = попричиня́ти, позачиня́ти.

Попричеса́ть = попричі́сувати, позачі́сувати.

Поприще = 1. д. Аре́на 2. по́прище (С. Бел.), стан, шлях. — **П. литературной дѣятельности** = літерату́рне по́ле. — **П. воённое** = військови́й стан, військова́ слу́жба. — **П. жи́зни** = вік.

Попрі́скать = пришука́ти; попришу́кувати.

Попріобрѣсть = попабува́ти, попадба́ти.

Попрія́тельски = попрія́тельськи, як прія́тель.

Попро́бовать = спро́бувати, попро́бувати, на сма́к — покошту́ва́ти (С. З. Л.), скошту́ва́ти, посмакува́ти (С. Л.). — Дай панові покоштувати, а він і гамне. н. пр. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік діждати. Кв. — Набрав води, покоштував — не солона. н. к. Грін. — Сідайте, хоч покоштуйте, яке сало. н. к. Грін. — А покоштуй, може соли треба. н. к. — Хведько не вчився. і скоштував березової каші. Гул. Ар. (д. ще під сл. **Непро́бовать**).

Попроси́ть, ся = попроха́ти, ся (С. Л.), попроси́ти, благаючи — поблага́ти, набридаючи — **поканю́чити.** — Заїхав до її невістки, попрохався почувати. н. к. — **Попроси́ть позволе́нія** = спита́ти ся. — **П. извине́нія** = перепроси́ти. — **Попроси́те ко мнѣ** = покли́чте, запроси́ть до ме́не.

По́просту — про́сто, по́просту.

Попрошайка = прошак (С. Л.), лабза́, лабзю́к (С. З. Л.). — Він не лабза, під вікнами не ходить, з мозолів живе. Кв.

Попрошайничать = лабзю́кати, цига́нити, каню́чити.

Попроща́ться = попроща́ти ся, попроститися ся. — **Попростался ся, він і пішов.** н. к.

Попры́гивать, попры́гать = плиґати, стриба́ти, підплиґувати, підстриба́ти, підскакувати, вистриба́ти, поплига́ти, постриба́ти, поскакати.

Попры́гу́нъ, попры́гу́нья = скаку́н, скакуне́ць, скаку́ха, скакелю́ха, стриба́ч (С. Жел.), стрибу́н, стрибуне́ць, брику́н, брикуне́ць, брику́ха (С. Ш.). — Жвавий конік-скакунець доньвірінькав ся в кінець. Ст. Б.

Попры́скать, ся = побри́зкати, попри́скати, покропи́ти, ся.

Попры́скивать, ся = бри́зкати, кропи́ти (по троху), про дощ — накрапа́ти.

Попрѣва́ть, попрѣ́ть = прі́ти, випрі́ва́ти, попрі́ти, випрі́ти.

Попря́тать, ся = похова́ти, ся (С. З. Л.), схова́ти, ся. — Покрав тай поховав у себе. н. к. Ман. — От він ті червінці поховав у скриню. н. к. Грін. — Утікало три жиди, козаків злякались і всі'тров де могли рантом поховались. Руд. — Сховались та й попались. н. пр

Попти́чьи = попти́чому, як пти́ця.

Попугай = папу́га. С. Жел.

Попуга́нчій = папу́жин (С. Жел.), папу́жний (С. З.). — Атласу папужного 24 локтя. Маркович. С. З.

Попуга́ть, ся = поляка́ти, ся, пополо́хати, ся, пострахáти, налякáти, ся. — Жінка і дїти полякали ся, що це йому стало ся. н. о. Грінч.

Попу́дно = пудáми, на пуди́.

Попуска́ть, попусти́ть = попуска́ти, допуска́ти, припуска́ти, незабороня́ти, потура́ти, попусти́ти і т. д. — То ти, дочко, не потурай свекрусї, не мовчи їй. Лев.

Попусто́му, по́пусту = подурно́му, да́рма, даре́мно, на́дурно, вду́рнї, ду́рно, задаро́м, ма́рно (д. Напра́сно).

Попу́тать = поплу́тати.

Попутешéствовать = помандрува́ти.

Попу́тникъ = д. Подоро́жникъ.

Попу́тный = 1. подоро́жнїй. — Подорожнїй товариш.

2. пого́дний, ходови́й (Ман.). — Потім поїхав назад, ходовий мінї боги вітер послали. Кіщ.

Попу́тчикъ, ца = попу́тчик, ця (С. Жел.), това́риш у доро́зї. — В дорозї товариш новий стóїть за віз шмаровний. н. пр.

Попущáть = д. Попуска́ть.

Попущéніе = по́пуск (С. З. Л.), по́пуст (С. Л.), допуще́ння. — А нї смерти, а нї попусту. н. пр. — В убозство попали з божого допущення. Ст. Л.

Попъ = піп, пан-оте́ць (С. З.), ба́тюшка (С Ш.), здр. — по́пик, попок, по́поньку. — Піп у дзвін, а чорт у макогін. н. пр. — Ґвалт миряне! в попа ладану не стало. н. пр. — Спусти ся поповьку на пристіл, то будеш мати що на стіл. н. пр.

Попыла́ть = попала́ти, з шумом — попалахкотїти.

Попыли́ть = попили́ти, покури́ти, попороши́ти.

Попы́рка = д. Нагоня́й.

Попыта́ть, ся = попро́бувати, спро́бувати, сїкву́ти ся.

Попы́тка = про́ба (С. Жел.), спро́ба С. Жел.), сїрібу́нок (С. Жел.), замір, за́хід. — Шкода й за́ходу. — **Попытка не пы́тка, а спросъ не бѣда́**, н. пр. = спи́ток не вби́ток. н. пр.

Попы́хъ = по́спіх. С. З. — **Впопыха́хъ, съ попыхо́въ** = з по́спіхом, поспіша́ючи, хапа́ючись, по́хапцем, на по́хапцї, ква́плячись, захапа́вшись. — Хапаючись, не знав за що й узятись. — Пакуючись похапцем, багато де чого позабував.

Попѣва́ть = сьпіва́ти, висьпівувати.

Попѣту́шьи = попівячи, як півень.

Попѣть = носьпіва́ти.

Попя́лить = порозпина́ти, понапина́ти.

Попя́тить, ся = 1. посу́нути, ся назáд, позадкува́ти.

2. одступи́ти ся. одрікти ся, зрікти ся, одмогти ся, одпе́рти ся, оддура́ти ся.

Попятна́ть = попля́мити. — Розійдеть ся про вас не добра слава, попятнять вам повагу вашу чесну. К. Ш. Т.

Попя́тный, у виразї: „на попя́тный дворъ" = назáд, навспáк (С. З.).

Пора́ = 1. пора́, час, годи́на, доба́ і т. д. Вре́мя. — Лиха година! — Ой у недїлю в обїдню годину сам в неволеньку попав ся. н. п. — Нічної доби в неволї втїкали. н. п. — Йшов Глек Петро уже пізненькою добою. А. Могила. — З тої доби, як перший злодій Каїн Авеля забив. І. Г. — **Съ ни́хъ поръ, съ тѣхъ поръ какъ** = відко́ли. — Відколи поїхав — і досї нема. Чайч. — Відколи тут живу, — добра не бачу. Чайч. — **Съ э́той поры́** = з сього́ часу, відтепе́р. — **Съ тѣхъ поръ, съ тої поры́** = з того часу, з тої доби. — З того часу, як женив ся, я ніколи не журив ся. Кот. — **Съ да́внихъ поръ** = здавна. з да́внього часу. — **До сихъ поръ** = досї, ідосї, до сього часу. — **До тѣхъ поръ пока́** = до́ти, по́ки, по́ти. — Поти в руках крутив, поки таки поламав. Чайч. — **До которы́хъ поръ** = до́ки. до якого часу (д. Доко́лѣ). — **До поры́ до вре́мени** = до якогось часу. — **Съ которы́хъ поръ** = відко́ли, з якого часу. — Відколи ж така боязнь вробила ся? Чайч. — **Поро́й** = ни́коли, инодї, часо́м, часа́ми.

2. пора́, час. — Час до дому, час, час і пора! н. п.

По́ра, частїйше мн. по́ры = шпа́ра, шпари, про́духи (С. Пар.). Від слова шпара певне йде слово за́шпари — біль в тілї, переважно в пальцях, від холоду, що коби заходить в ті шпари в тілї.

Поработа́ть = поробúти, попрацювáть. — Поробив трошки та й кинув.

Поработи́тель, ница = поработи́тель, ка. С. Жел.

Порабощáть, поработи́ть = рабова́ти (С. З.), зневоля́ти (С. Ж.), ура́лювати (С. Ш.), порабова́ти (С. З.), зневоли́ти, уярми́ти, зрабова́ти. — Зневолена наша країна вже стогнала. Кн.

Порабощéніе = 1. рабовáння (С. З.), впевóлювання, уярмлювання (С. Ш.).
2. невóля, піддáнство.

Пóравну = рíвно, пóрівну, нарíвно, на рівні частúни.

Поравня́ть, ся = 1. порівня́ти, зрівня́ти, ся.
2. прирівня́ти, ся.

Пора́довать, ся = пора́дувати, зра́дувати, ся (С. Аф.), ура́дувати, ся (С. Ш.), звеселúти, ся, обвеселúти, потíшити. порадíти, врадíти (С. Аф. З. Л.). — Урадується весь мир на землí. н. п. — А вірóнька вийшла — усе поле та й осьвітила, а дівчина вийшла — козаченька та й звеселила. н. п.

Поради́ть = поклопота́ти, подба́ти, постара́ти ся, попильнува́ти. — **П. кому́** = поклопота́ти за кóго.

Пораже́ть, порази́ть, ся = 1. д. **Побíжда́ть.**
2. вража́ти, вразúти; здивува́ти (С. Аф. Л.), зачудова́ти, ся. — По малу-малу, чумаче, грай, не вразя мого серденька вкрай. н. к. — Вістка ця тяжко вразила мене. — Я здивований був її красою.
3. ударя́ти, ража́ти, уда́рити, вразúти (С. Ш.). — Вдарив його в саме серце. — Хай на тебе хороба ударить. н. пр. — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

Пораже́ніе = 1. пора́за, пора́зка (С. З. Л.), пора́жка (С. Ж. З. Л.). — Такая Турки поразка була. Л. Сам. — **Нанести́ пораже́ніе непрія́телю** = побúти.
2. лат. Affectio — ура́за, ура́зка. С. Ш.

Поразбогате́ть = забага́тíти, забага́тшати, розжúти ся (трохи), призаможнíти. — Захотíла вража баба тай забагатíти: підсипала куріночку, щоб вивела дíти. н. п.

Поразбóйничать = похарцизува́ти.

Поразбóйничьи = по розбíйницьки, по розбíцькому, по харцизьки, як розбíйник.

Поразболта́ть = 1. порозбовтувати.
2. порозбрíхувати, пороздзвóнювати.

Поразбрани́ть = розла́яти, переда́яти (всíх або багатьох).

Поразброса́ть, ся = порозкида́ти, ся.

Поразбрúзгать, ся = порозбрúзкувати, ся.

Поразбежа́ться = розбíгти ся, порозбíгати ся. — Усí порозбігáлися ся — нíкого нема.

Поразведри́ться = розгодúнити ся (трохи).

Поразве́чь, ся = розважúти, ся (трохи).

Поразве́дать = довíдати ся (по малу).

Поразве́сить = розважити, порозважувати. — Порозважував на хвúти.

Поразве́шать = порозвíшувати.

Поразвяза́ть, ся = порозвя́зувати, порозя́зувати, ся.

Поразглядéть = розглядíти, роздивúти ся (по малу).

Поразгну́ть, ся = розігну́ти, порозгина́ти, ся.

Поразговори́ться = розбалака́ти, ся (по малу).

Поразгоре́ться = д. **Разгоре́ться.**

Поразгра́бить = пограбува́ти.

Поразда́ть = порозда́вати, набір — розвíрити. — Шинкарь розвірив рублів на 100. н. о.

Поразда́вить = порозда́влювати, порозча́влювати.

Поразду́нуть, ся = розсу́нути, порозсува́ти, порозсо́вувати, ся.

Поразду́мать, ся = 1. поміркува́ти, ся, поду́мати, погада́ти, помізкува́ти, померкува́ти. — Коли хочеш що казать, то помíркуй, як почать. н. пр. — Я собí помíркувавши і в старою порадившись. К. Х. — Вернись, дочко, вернись, помíркуймо ся, хоч рочок, хоч два у мене покрасуєш ся. н. п.
2. розду́мати, ся (по малу).

Поразде́вать, ся = порозда́гати, порозбíрати, ся.

Поразже́чь, ся = розпали́ти, розпекти́, ся (по малу).

Поразúтельный, но = вража́ючий; чудо́вий, во, ди́вний, дивóзний, дивогля́дний, но (С. Пар.), на ди́во, на прóчуд. — Вражаюча вістка. — Вона була чудово гарна. — Та сон же, сон на прочуд дивний мíні приснив ся. К. Ш.

Порази́ть = д. **Пораже́ть.**

Поразлáкомить, ся = розла́сити, розласува́ти, ся (по троху).

Поразлете́ться = порозлíта́ти ся. — Порозлíтали ся горобцí.

Поразле́чь, ся = розлягти́ ся, порозляга́ти ся.

Поразли́ть, ся = порозлúвати, ся.

Поразложи́ть, ся = порозкладáти, ся.

Поразнежева́ть, ся = порознежóвувати, ся.

Поразнота́ть, ся = порозмóтувати, ся.

Поразмы́слить = д. **Поразду́мать.**

Поразмя́ть, ся = розмíняти, ся (по малу).

Поразорва́ть, ся = розірва́ти, розідра́ти, розшматува́ти, розшáрпати, розпанаха-

ти, порозрива́ти, пороздира́ти, порозша́рпати, ся і т. д. — Натяг за пеньок і розідрав штани.

Поразосла́ть, ся = порозсила́ти, ся.

Поразропа́ть, ся = розгуби́ти, поровгу́блювати, ся.

Поразсади́ть = розсади́ти, поровса́жувати.

Поразсказа́ть = росказа́ти, пороска́зувати.

Поразсмотре́ть, ся = розгляді́ти, розди́вити, ся (по малу).

Поразста́вить = розста́вити, розстанови́ти, порозставля́ти, порозстановля́ти.

Поразсуди́ть = д. **Поразду́мать** 1.

Поразсе́дла́ть, ся = розсі́дла́ти, порозсі́длувати, ся.

Поразсе́сть, ся = розсі́сти, ся; порозсі́да́ти ся.

Поразузна́ть = ви́знати, розізна́ти, ви́відати, повивідувати, повизнава́ти, порозпи́тувати.

Поразшата́ть = розхита́ти, розго́йдати (трохи).

Поразшевели́ть = розворуши́ти (трохи).

Поразъе́хаться = розї́хати ся (трохи).

Пора́нить = пора́нити, пора́зити, ура́зи́ти (С. Л. Ш.). — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

Пораскида́ть, пораски́нуть, ся = розки́дати, розки́нути, порозкида́ти, ся.

Пораскла́сть, ся = порозкла́да́ти, ся.

Пораскле́ить, ся = порозкле́ювати, ся.

Пораскова́ть, ся = розкува́ти, ся (по малу).

Порасковыря́ть = розколупа́ти (трохи).

Пораскорми́ть, ся = розгодува́ти, ся (по малу).

Пораскра́сть = порозкра́да́ти.

Пораскроши́ть = розкроши́ти (по троху).

Пораскупи́ть = розкупи́ти (по троху), порозкупля́вати, порозкупо́вувати.

Пораспили́ть = розпиля́ти (по малу), порозпи́лювати.

Пораспи́ть, ся = ви́пити, розпи́ти, ся (по малу), повипива́ти. — Молод козак розпився, розгуляв ся. н. п.

Пораспиха́ть = порозпиха́ти.

Пораспласта́ться = порозла́зити ся.

Пораспоро́ть, ся = розпоро́ти (трохи), порозпо́рювати, ся, попоро́ти ся.

Пораспрода́ть, ся = розпрода́ти, ви́продати, попро́дати (по малу), попродава́ти, повипро́дувати, порозпро́дувати, ся.

Пораспроси́ть = розпита́ти, ви́питати, перепита́ти, допита́ти ся. — Кого я люблю, принеси Боже! Ой хоч не його, то товариша його, перепитаю за здоровячко його. н. п.

Пораспра́чься = розпряги́ ся (по малу).

Пораспуга́ть = розполо́хати.

Пораспусти́ть = розпусти́ти (по малу), порозпуска́ти.

Пораспу́тать = розплу́тати (трохи або по малу).

Пораспу́хнуть = розпу́хнути (трохи).

Порастаска́ть = розтаска́ти (по троху), порозта́скувати.

Пораствори́ть, ся = розчини́ти, ся (трохи).

Порастери́ть = порозгу́блювати.

Порастолсте́ть = погла́дшати (трохи).

Порасточи́ть = помарнува́ти, розтри́нькати, проциндрити (по троху) і т. д. ‖ **Расточи́ть.**

Порастра́тить = д. **Растра́тить.**

Порастрево́жить, ся = розтурбува́ти, потурбува́ти, стурбува́ти, ся (трохи).

Порасты́кать = понатика́ти, понастро́ювати.

Порасхи́тить = розкра́сти, порозкрада́ти (по троху).

Порасходи́ться = розі́йти ся, розходи́ти ся (по малу).

Порасхолоди́ть = розхолоди́ти (по троху).

Порва́ть, ся = порва́ти, подра́ти, ся, поде́рти, ся (С. Л.), пошма́рпати (С. Л.), пошматити — пошматува́ти (С. Л.), пошматкува́ти, пошмата́ти, вздовж — розпана́хати, попана́хати, багато — перешма́рпати, перешматува́ти, ся. — Порубав, пошматав, тай кинув у полї. н. к. — Вітер пошматував вітрила. Чайч. — Штани в його полатані, подрана свитина. Як.

Порeба́чески = по дїтськи, по дитячи, по дїтячи, як дїти.

Поревѣ́ть = поревти́.

Порей, рос. Allium Porrum L. = по́ра, прас, пра́ж. С. Ан. (Частїйше вживаєть ся слово прас).

Поржа́вѣ́ть = поржа́вїти, попржа́вїти.

Порисова́ть = помалюва́ти; порисува́ти.

Порисова́ться = похизува́ти ся, похвасува́ти, похвесюва́ти, похвидлюва́ти. — Захотїло ся вам похизувати ся в моїму кобеняку. Номис.

По́ристый = подїркуватий, ситовий.

Порица́ніе = ганьба́ (С. Аф. З. Л.), га́на, нага́на, дога́на (С. З.), гудїння, осу́да,

опорóка. — Ні хвальба, ні ганьби я не спíтаю. К. Ш. — Догана мудрого більше стоїть, ніж похвала дурного. н. пр. — На таку роботу я вроду не чув гудіння. Кн. — За се діло на мене опороки не буде. Лев.

Порицáтель, пица = гудíй, ка, огýдич, розгýдець.

Порицáть = гýдити (С. З. Л.), гáнити (С. З. Л.), ганьбúти, ганьбувáти, цихвирувáти. — Хваличи продати, а гудячи купити. п. пр. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Так недотепа неборак ганьбує те, чого не знає і думає, що добре так. Б. Г. — А Іван козак звичайний обох їх не ганив. К. Ш. — Не чуєш, як тебе я ганю, Зевес! і усом не моргнеш. Ког. (Д. ще під сл. **Охуждáть**).

Пóрка = хлóст, хлóста. — Хлосту дати. С. З. — Задали йому хлости, засипали березової каші. Кн. — Хлосту своїм школярам дав завданав що суботи. Кн.

Пóровну = д. **Пóравну**.

Поровнúть, ся = д. **Поравнúть, ся**.

Порóг = 1. порíг, здр. порíжок (в будові, в греблі, в млині), в сінях — сíнéшний порíг. Лев. — На порозі спіткнула ся. — Тінка переступила через поріг.

2. порíг, частійше мн. **пороги** (стяга камінна через річку), забóра (стяга камінна до половини річки або й дальше, але з проходом), виступ на порогах — лáва, тихе місце на порогах — óдміть. Аф. — Бьють пороги, місяць сходить, як і перше сходив. К. Ш. — На Кодацькому порозі чотири лави: Проска, Гострелька, Вишнякова і Мишина. Аф.

Порóда = плід, порóда, порíддя, порíдля, породíння, рід, стан, зневажливо — хóдло (С. З.). — Добра порода та лиха врода. п. пр. — Свині не тутешні, доброго стану, буйні. Кн.

Порóдистый = порóдистий (С Жел.), расíстий, дóброго плóду.

Породúть = д. **Порождáть**.

Породнúть, ся = порíднити, ся, породничати ся, породáти ся, через шлюб — посвóїти ся. — Вареломей каже, що він зрівнив ся з Тарасом. Кн. — Бо мають так сватьби, бо породничали ся з татарами. Чайк.

Порождáть, породúть, ся = 1. порожáти, породúти, ся, сплодúти (С. З.). — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш. — Породила тая удівонька хорошого сина. п. п. — Дітей з жоною своєю сплодили. Л. Сам.

2. творúти (С. Ш.), витворяти, у(в)чинúти, чинúти, утворúти, вчинúти, сплолúти, що лихе — кóїти, зкóїти, ся (С. З.). — Розкіш творить біль: як приходить — смакує, як виходить — катує. н. пр. — Ті причини сподіяли ворожі відносини російської критики до творів Шевченка. Кн.

Порождéніе = рід, плід, порíдня і т. д. д. **Поколéніе** і **Плéмя**. — Значить ся, Рунин був порідня Лп? Кр.

Порожнúй, порожнёмъ = порожнякóм, впорожні. С. Жел. З. — Вони приїхали порожняком. С. З. — Ні з чим до мамна, впорожні до дому. н. пр.

Порóж(зд)нить, опорóж(зд)нить = д. **Опорáжнивать**.

Порóзнить = різнúти (хвальшивити в гуртовому співанні).

Порóзнично = нарізно.

Порóзно = рíзно, нáрізно, окрóме, осóбо, з'осóбна. С. Л. — Вже на дворі пізно — розійдемось різно. н. п. — Гуртом дешевше, а нарізно дорого.

Порóзъ = кнур (д. **Кабáнъ**).

Пороúться = позрóювати ся. — Бджоли вже позроювали ся.

Порóкъ = 1. порóк.

2. вáда і т. д. д. **Недостáтокъ** 2. — Одна у його вада, що трохи картавий. Лев.

Порóмъ = д. **Парóмъ**.

Пороúть, пороúть, ся = 1. повалúти, звалúти, ся; попáдати, покотúти, ся, посúпати ся.

2. погубúти, ся.

Порóтать = порéпствувати.

Поросёнокъ, поросёпочекъ = порося́, порося́тко, паця́, паця́тко, кабанчик — порóсюк, пацюк (С. З.), свиня — порóсючка, мн. — поросята, пáці, пацюкú (С. З.), більшенське — пíдсвинок, властивий поросяті — порося́чий, пацю́чий, м'ясо — порося́тина, паця́тина (С. З.). — Не до поросят свині, коли її смалять. н. пр. — Як годований підсвинок. К. Х. — Небораčок пацятинку їв. л. п.

Пороскóшествовать, пороскóшничать = пороскошувáти.

Порóслый = зарóслий, буръянами — буръянувáтий, очеретом — очеретувáтий.

Пóросль = 1. чагáр, чагарнúк, чагарí, кущí, молодняк. — Є у мене топорець гостренький, той вісім чагар густенький. п. п. Б.

2. нáмолодь, нáмолодок, нáрост, нáросток, нáгонець і т. д. д. Отпрыскъ. — І дерево якусь надію має, хоч зрубане, ще мислить зеленіти і паростки пускає ло-

ходні. К. І. — А од корінця тихо-любо зелені парости ростуть. К. Ш. — Твій рід розмножить ся на сьвітї і памолодь кругом тебе рости ме. К. І.

Поростáть, поростú = поростáти, зарастáти, поростú, зарастú. — І в тій у ямі як на те трава зелена поросте. К. Ш. — Заросли шляхи терпами. К. Ш.

Поростú, порóсть = поростú.

Поросáтина = порсáтина, пацáтина (д. під сл. **Поросёпокъ**).

Поросáчій = порсáчий, пацючий (д. під сл. **Поросёнокъ**).

Поротоваёйничать = половúти гáви.

Порóть, ся = 1. (распорóть) — порóти, роспорóти, ся. — Пошила не так — треба пороти. — Недавно запúла, а воно роспоролось.

2. (отпорóть) — бúти, вúбити рівкáми, шпáрити, вишпарити, одчухрáти, від-(од)шмагáти.

3. (напорóть) — брехáти, плéсти, верзтú, набрехáти і т. д. — **Порóть дичь** = дурнúцю плести, теревéні прáвити і т. д. **Ахинéю нести, Вздóръ городúть.** — **Порóть горячку** = д. під сл. **Горячка.**

Пороховнúца = порохівнúця, порошнúця, ладівнúця.

Пороховóе дéрево, Rhamnus Frangula L. = д. **Крушúна.**

Пороховóй = пороховúй. — **П. магазúнъ, пóгребъ** = порохóвня. С. Жел.

Пороховщúкъ = порохівнúк.

Пóрохъ = пóрох, зерно — порошúна. С. З.

Порóчить = гáнити (С. З.), ганьбúти, ганьбувáти (Ос.), неслáвити і д. **Безчéстить і Порицáть.**

Порóчный = грішний, ганéбний.

Порошúть = порошúти, потрóшити. С. Жел.

Порошнúца = д. **Пороховнúца.**

Порошóкъ = порошóк, трухлявого дерева, пурхавки або гриба бздюха — порохня. С. Л.

Пóрта = двір турéцького султáна.

Пóртить, испóртить, ся = псувáти, ся (С. З. Л.), псýти ся (С. З.), вівечити, ся (С. З. Л.), паскýдити, ся, гайнувáти, ся (С. Л.), шкóдити, ся (С. З. Л.), казúти, про чоловіка — ледащúти, нічкéмніти, собáчити ся, в роботі, тратячи багато знадібку — перевóдити, ріжучи що — крéмсати, чикрижити, про яйця та де-які инші істовні речі — прятухáти, про рибу і м'ясо ще — дýху набірáти ся, д. ще під сл. **Испóртиться.** — Цап у городі капусту псує. Кот. — Родителї його ні в чім хвалу не знали, опріч у тім, що вдвох усяк його псували. К. Д. Ж. — Хоч займав, не займав, нехай не цілує, нехай мого біленького личенька не псує. н. п. — Не їсть, тільки вівчить хлíб сьвятий. — Одна паршива вівця всю отару паскудить. н. пр. — Понюхав: ere! рибá моя духу набірає ся. Кв.

Порткú = спідні (штани).

Портионé = гаманéць, гаманóк, калúта, складничóк (Ман.). — І в моїм гаманці шагренóвім було цілих 15 рублів. Сак.

Портнúя, портнúха = 1. швáчка (С. З. Л.), швáля, мóдниця. — Вона шначка й прачка, дотепна дівка. Кв.

2. кравчúха. С. З.

Портнóй = кравéць (С. З. Л.), здр. — крáвчик (С. Л.), жінка його — кравчúха (С. З.), син — Кравчéнко, дочка — Кравчівна. — **Портныхъ дѣлъ мáстеръ** = кравéць. — **Портнóе мастерствó** = кравéцтво. — Кравець крав, як сукна мав. н. пр. — Вражі кравці не вгодили і жупана вкоротили. н. п. — Запланкають вони тоді всіх кравців, всіх швачок — шити ті плати. н. п. — Одежі собі попашив, та й кравця платити не хоче. Ак. Ск.

Портнúженіе, портнúжество = кравéцтво. — Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр. Кр.

Портнúжескій, портнúжный = кравéцький. С. Л.

Портнúжить = кравцювáти (С. Л.), швачкувáти.

Портовóй = портовúй.

Портомóй = прач, прачкáр.

Портомóя = прáчка.

Портрéтъ = патрéт (С. З.), парсýна.

Портсигáръ = цигáрник, цигáрниця.

Портулáкъ, рос. Portulaca oleracea L. = сóсонка (С. Ав.), блóшки (С. Пар.).

Портупéя = перевісь. — Через плече висить срібна перевісь. Груш.

Портфéль = листóвня (С. Жел.), тéка (С. Ш.). — Который то лист у моїй коморі, у листовні Якимовач. С. З. — Після 1846 року Шевченко не випустив ні одної поезії з своєї теки. К. Х.

Портъ = прúстань, порт.

Порты = д. **Портки.**

Портúнка = онýча, онýчка. С. З. Л. — За онучу та збили бучу. н. пр. — Гей будем браття та китайку драти, та в онучах топтатя. н. п.

Портянóй = полотняний (з грубого полотна).

Порубéжіе, порубéжье, порубéжный = Погранúчіе, пограничный.

Пóрубень = облáвок, облáвка. С З. — Тую галеру за мальовані облавки брали. п. д (д. під сл. Бортъ).

Порубúть = порубáти, цюкаючи — поцюкáти, на шматки — порозрýбувати, порозтинáти, пошматáти, пошаткувáти (мов капусту шатківницею). — Порубав, пошматував, тай кинув у полі. п. к. — Гей вийміте ноші гострі, дiти, пошаткуйте на шматки зрадницю. Ст. С.

Порýбка = пóруб (Сп.), рубáння, рýбанка (С. З.).

Порубщúкъ = рубáч. С. Жел. — Гура! кричать рубачі при кождім упадку лісового велетня. Фр.

Порýганіе = порýга, нарýга. С. З. Л. — Щоб Бог не давав Україну на позор та поругу невірних. п. д. — Віри своєї християнської на поругу не дайте п. д. — Сьвяте ваше жидові на поругу віддають. І. Г. — Щоб було ти лучче пропав, чім бачити мене у такій наругі. Кн. — Чернецький спалив Суботів і казав на наругу викинути кістки Хмельницького. Бар. О. — Покинув нас на сміх людям, в наругу сусідам. К. Ш. — Щоб над церквами нашими не було наруги. Кн.

Порýгать, ся = полáяти, ся. С. З.

Порýка = 1. порýчник (С. Жел. Пар. Ст. Л.), зарýчник (С. Жел.), ручúтель, ка (С. Жел.), рукоїмця (Б. Н.). — Без поручника не дам грошей. Лев. — Рукоїмця, который ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н. 2. порýка (С. Жел. Пар. Ст. Л.), зарýка (С. І. Жел.), запорýка (С. Пар.), рукоє(ї)ство (Ст. Л.). — Таковий мають наперед по собі поруку або рукоємство дати. Ст. І. — Чого треба хранити в рукоїмстві? Б. Н.

Порýсски = по росийськи, по москóвськи, по москóвському, як росияне, як москалі, як у москалів. — Яременка в пику тиче, по московськи лає. К. Ш.

Порусúть = порусявіти, побіляві́ти.

Поручáть, поручáть, ся = приручáти, уручáти (С. Ш.), порýчати, припорýчати, приручúти (С. З. Л.), уручúти (С. Л. Ш.), припоручúти, поручúти, ся. — Покидаєш мене, серденятко моє, та кому ж приручаєш? Приручаю тебе, серденятко моє, та єдиному Богу. п. п. — Живе він і поручають йому до рук ключі. п. к.

Порýчейникъ серпообрáзный, prc. Falcaria Rivini Host. = різáк, різáчка, серпорíз, сокирки. С. Ан.

Порýченіе = припорýка, порýченнє. С. Жел. — Начальство посилало його з приручною в справах більшої ваги. Лев. В. — Справив я попову припоруку: купив вина, ладану... Кн.

Пóручень = пóруччя, пóручі, пóручнї (С. Л.).

Порýчникъ, ца = порýчник, ця. С. Жел.

Порýчитель, ница = д. Порýка 1.

Порýчительство = д. Порýка 2.

Поручáть, ся = 1. д. Порýчать, ся. 2. д. Ручáться.

Порýчничій = порýчників.

Пóручъ = 1. д. Пóручень. 2. нарáквиця, нарáквиці (короткі рукави у сьвященика).

Порфúра = багрянúця. — А з шкур їхніх собі багрянницю пошив. К. Ш.

Порфирородный = царського рóду.

Порхáть, порхнýть = пýрхати (С. Л.), пурхнýти.

Порхъ! = пýрх!

Пóрція = пай (С. Л.), пайóк (С. Л.), пáйка (на пр. хлíба або що), пóрция (горілки).

Пóрча = 1. псуванння, нівечіння, нівець, шкóда (С. Л.), попсуванння, їпса, порýха. — За попсування межі „Руска правда" присуджувала до тяжкої кари. Кн. — Вона своїм відьомським звичаєм і накоїла лиха: показала їпсу на нашій корові. Кн. 2. подія (С. З.), чáри, урóки (С. Ш.). — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. п. зак. — Занедужала, мабуть від уроків.

Пóрченный = 1. зо(і)псóваний, попсóваний, знівечіний, поні́вечіний, спаскýжений; зледащíлий, поледа́щілий, розледащíлий (д. Испóрченный). 2. причúнний, з'урóчений. — Й сама не зна, бо причинна; що такеє рóбить. К. Ш.

Пóршень = схок, цмок, шпúндель. (Перші два слова вживають ся переважно в знач. цілого пристрою).

Пóры = д. Пóра.

Порывáть, ся = рвáти, ся, порива́ти, ся (С З.), сíкати ся. — До шабаї порываючи ся. С. З.

Порывистость = рвýчість. — Все діло попсувала рвучість його; треба було не зразу, а помалу.

Порывистый = рвучкúй, рвачкúй (С. Л.), бурхлúвий, (С. Л.), менше — хвистúй, порськúй, дуже сильний і рантовий — нагáльний. — Рвачкий вітер. Ман. — Вітер такий рвучкий, що й віяти не можна. Кн. — Вітер — як на те — рвучкий такий: оце як рвоне, аж млин затріщить. Кн.

Порывъ = порива́ння, зáпал, вітру — бýрхання. — На все у його саме порыван-

ня, сьогодня візьметь ся, а завтра инше, та за друге. Ки.

Порыга́ть = поблюва́ти, поригати.

Порыда́ть = порида́ти, поголоси́ти.

Порыжѣ́ть = порудіти.

Порыскать = побігати, погаса́ти, поганя́ти.

Поры́ть, ся = порити, покопа́ти, ся.

Порыча́ть = погарча́ти.

Порѣ́дѣть = порідіти, поріді́шати (С. З.), поріді́шати, зріднути. — Золото мов, срібло! Я до його, а воно й зрідло. н. пр.

Порѣзать, ся = поріза́ти, уріза́ти, ся (С. Ш.), покра́яти (С. Л.), на дуже дрібні шматочки — покришити аби-як — почикрижити, на шматки — пошматува́ти (С. Л.), великими шматками — побатува́ти, на дітській мові — почи́кати.

Порѣзвиться = попустува́ти, пожирува́ти, побасува́ти. — А як десять літ поба сували, то й ноги повідкидали. К. Х.

Порѣ́зъ = поріза́не (місце), ура́за, ура́зка (С. Ш.).

Порѣ́чный = надрічний.

Порѣ́чье = надріччя.

Порѣшить = покла́сти (С. З.), нава́жити ся. — І поклав у першу неділю сватів заслати. М. В.

Порѣшня = д. Выдра.

Порябѣ́ть = порябіти.

Поряди́ть = д. Подряди́ть.

Поря́дкомъ = 1. в поря́дку, по поря́дку, як слід, по ряду́. — Розкажи усе по ряду. К. Ч. Р.
2. до́бре, дово́лі, до́сить, чима́ло.

Поря́докъ = поря́док, пора́док (Прав. С. З.), лад, ряд, роспоря́док. — Вже не той порадок ведеть ся. С. З. — Що-ж робить, коли ладу нема. — Але дарма ждати ладу, де запала ся черпь на зваду. Мова. — На Русі був зовсім иньший лад демократичний. Бар. О. — Добрий вечір, пене, чи є лад без мене? чи застелині столи... н. п. — Завтра поставаймо таким самим роспорядком. Кр. — **Попоря́дку** = д. **Поря́дкомъ** 1. — **Въ поря́дкѣ вещѐй** = як во́дить ся, як годить ся, як слід, як звича́йно. — **Приведе́ніе въ поря́докъ** = порядкува́ння. — **Привести́ въ поря́докъ** = упорядкува́ти (С. Ш.), ула́годити, ула́дити (С. Ш.), уладна́ти (С. Ш.), приспоряди́ти, ушикова́ти (С. Ш.), напосу́дити. — **П. въ боево́й поря́докъ** = ушикова́ти (С. Ш.).

Поря́дочно = до́сить, дово́лі, чима́ло; добря́че, не згірше.

Поря́дочный = поря́дний, пу́тній (С. Л.), путя́щий (С. Л.), годя́щий, добря́чий, не згірший; чима́лий (С. Л.). — Як не послухати? Чоловік звожний, порядний. Лев. В. — Підніс мині порядну чарку горівки. Фр. — Та й хазяйство ни таки порядне мали н. к. — От їдуть із ярмарку двоє господарів, у кожного віз порядний, волів по парі, Руд. — Хоч би то путящий чоловік був отой Розумовський, а то зовсім недавно. н. о. — Округ хутора годящий ват. К. Ч. Р. — Одщитав чимало грошей. н. о. — Виохав вас, вигодував, виросли чималі. К. Ш.

Поряжа́ть, поряди́ть, ся = д. Подряжа́ть.

Посади́ть, ся = 1. посади́ти, посадови́ти, ся (Ос.), посісти. — Посадовив його на давізину. — Посадовили гостей. — Зібрали ся, як слід, посіли, гомонять. Б. Г.
2. посажа́ти, посади́ти, дальше одросте — відсади́ти, чимало — засади́ти. — Посажу коло хатини на спомин дружині і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш. — **Посади́ть пу́говицы** = пришити гудзики. — **Посади́ть пла́тье** = вкоротити, поу́зити оде́жу (свиту або що).

Поса́дка = сажа́ння.

Поса́дникъ, ца = поса́дник, ня.

Поса́дскій = містечко́вий.

Поса́дъ = міще́чко.

Посаже́нно = сяжня́ми, на сажні, в сажні, а са́жня. — Складати дрова в сажні. — Платити в сажня.

Посаже́нный, ное = сажньови́й, сажньове́.

Посажёный, ная, у виразах: **п. оте́цъ, п. мать** = поса́дженний ба́тько (С. Жел.), голова́тий ба́тько, поса́джена ма́ти, головата. — **Быть посажёнымъ, ною** = ба́тькува́ти, ма́терува́ти, за ба́тька, за ма́тір бу́ти. Пр. д. під сл. Мать і Отецъ

Поса́ливать, посоли́ть = солити, посо́лювати, посоли́ти.

Поса́ливать, поса́лить = са́лити, висалювати, ялови́ти, наса́лити, наялови́ти.

Посапо́жничать = пошевцюва́ти.

Посби́ть = позбива́ти (багато), збити (трохи).

Посброса́ть = поскида́ти.

Посбы́ть = збу́ти, позбува́ти.

Посвари́ть, ся = нава́рити, понава́рювати, зва́рити, ся.

Посва́тать, ся = посва́тати, ся, висватати.

Посвести́ = позво́зити.

Посверлíть = повертíти, попровíрчувати. — Повертíв дíрки у дошцí. Чайч.

Посвестú, посвéсть = звести, позвóдити.

Посвíньски = по свинячому, як свиня. — Живе як свиня. — Це вже не по людськи, а, вибачайте, по свинячому.

Посвідéтельствовать = 1. посьвíдчити (С. З.), посьвíдкувáти, посьвíдувáти. — Ґарин — то правда, але щоб вас подряпав, того я посьвíдчити не можу. Фр. 2. посьвíдчити, у книги завéсти.

Посвидéтельствованíе = посьвíдчення.

Посвирéпствовать = полютувáти, пролю[illegible]

Посвистáть = посвистíти.

Пóсвист = свист, вúсвист, пóсвист. — Привчай коня до себе посвистом. Кроп.

Посвúстывать = висвúстувати.

Посвúть = звúти, вимотáти, зплести (трохи), позвивáти, позмóтувати, позплíтати.

Посвоевóльничать = посвавóлити.

Посвóйски = по свóйому, понáськи, понáському. С. Л.

Посвóиться = посвоїти ся.

Посволóчь = затягти, позтягáти.

Посворотúть = звернýти (трохи).

Посворáчивать = позгортáти.

Посвúкнуться = звúкнути до чóго (по нас).

Посвíжéть = посьвíжíти.

Посвéтúть = посьвітúти, присьвітúти.

Посвéтлúть = вúяснити.

Посвéтлéть = посьвітлíти, посьвітлíшати, поясніти, на дворі — вúяснити ся, обайдíти, осьвíнути, про волосся — порусáвіти, побіляві́ти. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. н. пр. — Трохи обвидніє — тоді й поїдемо.

Посвéчивать = сьвітúти, висьвíчувати, блúскувати.

Посвязáть, ся = позвя́зувати, повъязáти, ся.

Посвящáть, посвятúть, ся = 1. посьвящáти, висьвячувати, посьвятúти, висьвятити, ся (С. Л.). — Посьвятили паски. — Висьвятив ся на попа. 2. призначáти, покладáти, призначúти, покласти, вíддати, присьвятúти ся (С. Л.). — Усе життя своє призначив на це дíло. — Коли присьвятивсь на дíти, то набереш ся з Ним морóки. С. Л. 3. присьвящáти, присьвятúти. — Найкращу свою поему присьвятив він Григорієвíчу.

Посвящéніе = 1. посьвячéння, посьвящéння, висьвяч(щ)éння. 2. посьвятá, присьвятá.

Посглáзить = з'урóчити.

Посгнúть = погнúти, потрýхнути, позгинáти.

Посгноúть = погноїти.

Посгрестú = позгрібáти, позгортáти, позгромáжувати.

Посдвúнуть ся = позсувáти, ся.

Посдирáть = поздирáти. про кожу то-що — пообшмýльгувати, пошмýгляти, пообшмóргувати. — Біле тíло козацьке коло жовтої кості пошмугляло. н. д.

Поселéнецъ = поселéнець, осéльник, перший — осáдчий.

Посёлокъ = сельцé, хутíр, вúселок.

Поселéніе = 1. посíлля, осéля (С. Л.), селитьба (С. З. Л.). 2. заслáння, поселéнїе (на Сібіру).

Поселúть, ся = д. Поселáть, ся.

Посéльски = по сíльськи, по сíльськóму, як в сéлах.

Посселянúнъ, поселúнка = селянúн, селюк, селянка, селючка (С. З.). — Знайшлись люди, котрі просту селючку Марусю, як рідну сестру, до серця пригорнули. К. Х.

Поселянúскій = селянúський.

Поселúть, поселúть, ся = селúти, ся, осáджувати (С. З. Л.), оселúти, ся (С. Л.), поселúти, опоселúти, ся, обселúти, осадúти, ся (С. З.), осíсти, окукóбити ся. — Мусíли тут оселити ся, відбувши кару. Кн. — Грунтів у його багато, знатиме де вас опоселити. Кр. — Батько мій був з найперших сíчовиків, що осадилися кошем на Чортомлику. О. Ст. — Брюлов гадав осадить хутір на березі Дніпра. Кн. — Заманулося їм окукобити ся в отсій пустині. Кн.

Посердúться, посердчáть = посéрдити ся, поріéствувати, погнівати ся.

Посеребрúть, ся = посрібнúти, вúсрібнити, посрібрíти ся.

Посжигáть = попалúти, поспáлювати.

Посивéть = посúвіти, посúвіти.

Посидéлка = д. Сидéлка.

Посидéлки = вечернúці (С. Аф. З. Л.), рано удосьвіта — дóсьвітки (С. Аф. З.), у день — одéнки (Под.), на короткий час — посиденьки, хата, де збираються ся на досвітки — досьвітчáна хáта, хазяйка — досьвітчáна мáти (С. Аф.). — Ой не ходи, Грицю, тай на вечерницí, бо на вечерницях дівки чарівниці. н. п. — По досьвіт-

ках не ходив та й не волочив сн. н. п. — Прийшла до вас на посиденьки.

Посидѣть = посѝдіти.

Посизѣть = посѝзіти.

Посѝльный, по = посѝльний, по сѝлі, під сѝлу, як посѝлля (С. Л.), по змо́зі. — Роби, сину, як посилля. С. Л.

Посильнѣть = поду́жчати, поможні́ти.

Посинѝть, ся = посинѝти, ви́синити, ся.

Посинѣть = посѝніти.

Посиро́тски = як сѝроти.

Поскаблювать = пошкрі́бувати.

Поскака́ть = поскака́ти, постриба́ти. — І пострибала через двір у поле. К. Ш.

Поскита́ться = поблука́ти, потина́ти ся.

Поскла́сть = поскла́дати, в копиці — покопи́ти (Ман.). — Як в стіжечки поскладаєм, по козацьки погуляєм н. п. — Покосили, погребли, а покопити — ні. н. пр.

Посклеѝть, ся = скле́їти, посклею́вати, ся.

Поскобли́ть = пошкребти́, пошкроми́дити.

Поскользи́ться, поскользну́ться = посковза́ти ся, поковза́ти ся, підсковзу́вати ся, посковзну́ти ся (С. Л.), поковзну́ти ся, осковзну́ти ся, послизну́ти ся (С. З.), підсковзну́ти ся (С. Л.). — На льоду посковзнув ся і упав.

Поско́нина = полотно́ товсте́.

Поско́нный = коно́пляний, пло́скінний.

По́скопь = коно́пля, пло́скінь (д. Конопе́ль).

Поско́нникъ, рос. Eupatorium cannabinum L. = сі́дач, сі́даш. С. Ан.

Поскопа́ть = скопа́ти, поско́пувати.

Поскопи́ть, ся = зібра́ти, назбіра́ти, ся.

Поскорбѣть = потужи́ти, посумува́ти.

Поскорѣе = скорі́ше, жерщі́й (С. Л.), швидче, метчі́й, хутчі́й. — І зняв шапочку швидче всіх, поклонив ся він нижче всіх. н. п. — Біжи мерщій.

Поскрёбки = ви́с(ш)кріпки, ви́гребки.

Поскрёбокъ, поскрёбышъ = ви́шкрібок.

Поскрежета́ть = поскрегота́ти.

Поскре́сть = пос(ш)кребти́, пошкря́бати, пос(ш)кроми́дити.

Поскриви́ть, ся = покриви́ти, ся.

Поскри́пывать = вискри́пувати. — Їдуть вози, вискрипуючи. н. п.

Поскрипѣть = поскряпі́ти, поскри́пати, порипі́ти, пори́пати.

Поскройть, ся = зкро́їти, ся, попакро́ювати.

Поскупи́ть, ся = поску́пляти, поскупо́вувати, ся. — Поскуповував усе, що треба.

Поскупи́ться = поскупи́ти ся, пошкодува́ти.

Поскупѣть = поскупі́ти, прискупі́ти.

Поскучѣть = понудьгува́ти.

Послабле́ніе = осла́ба, пільга, поле́гкість, по́пуск, по́пуст, ро́зпуст і т. д. д. Облегче́ніе і Побла́жка. — Дала людям попуст, а вони й кинули ся до гульні. Кн.

Послабля́ть, послабить = 1. попуска́ти, попусти́ти. — Попусти трохи вірьовку.

2. пільгува́ти, попуска́ти, потура́ти, попільгува́ти, попусти́ти і т. д. д. Облегча́ть і Побла́жать. — Віри християнської у поругу не дайте, жидівському шабашу не пільгуйте. н. д.

Послане́цъ = посла́нець. С. Л. — Послаця ні бють, ні рубають. н. пр.

Посла́ніе = посла́ніє; лист.

Посла́нникъ = посе́л, посо́л (С. Жел.).

Посла́ть = д. Посыла́ть.

По́слень = д. На́слень.

Послеса́рить = послюсарюва́ти.

Послетѣть, ся = позліта́ти, ся.

Посли́вать = поалива́ти, наалива́ти.

Послóвица = прика́зка, послóвиця (С. З. Л.), прислі́вєя (С. Л.), приповідка (С. З. Л.), приповістка, помо́вка. — До кази приказка годить сн. н. пр. — Ні здихать, ні згадати, ні в приказці сказати. н. пр. — К слову іде і прислівя. н. пр. — Нема приповідки без правди. н. пр.

Послóвичный = приказкóвий, прислóвний.

Посложи́ть, ся = поскла́дати, ся.

Послони́ть = полама́ти.

Послопа́ться = поблука́ти, потина́ти ся.

Послужи́ть = 1. послужи́ти.

2. зда́ти ся, прида́ти ся. — Э'то ни к чему́ не послу́жить = це ні на що не прида́сть ся, з цього ві́чого не бу́де. — Э'то послужи́ло ему́ во вре́дъ = це йому́ пошко́дило. — Э'то послу́жить вамъ въ по́льзу = се ста́не вам у приго́ді, се піде на користь вам.

Послужно́й = службови́й.

Послуша́ніе = 1. слухня́ство, по́слух, послухня́ство (С. З.), слухня́ність, слухтя́ність, послуха́ння. — Нема у неї слухняности до батька. Кн. — Ця слухтяність твого сина аж на серці в мене усміхнулась радістю. Ст. Г.

2. (в монастирях) — по́слух.

Послу́шать, ся = послу́хати, ся, пошанува́ти ся.

Послу́шливый = слухня́ний (С. З. Л.),

слу́тяний, послухня́ний, посл'у́хний (С. З.), шановли́вий. — Дитина моя рідная, слухняная. О. Мор.

Послу́шникъ, ца = 1. послуха́ч, ка і д. Послу́хливый.

2. по́слушник, ця, біля́к, біли́ця, черни́чка, слима́к (С. З.). — Без крику крадуть слимаки курей, гусей, качок, индиків. Кот.

Послу́шность = д. **Послуша́ніе** 1.

Послу́шный = д. **Послу́хливый.**

Послы́шать, ся = почу́ти, ся (С. З.), учу́ти, ся (С. Ш.), причу́ти ся. — Почувши такі речі, він пішов. — Пусти уха нежи люди, то чимало учуєш. н. пр. — Се тобі мабуть так почуло ся. — То мабуть так міні учуло ся. н. п. — Щось міні ніби дзвонок причуваєть ся. Кр.

По́слѣ = пі́сля (С. Л.), опі́сля (С. З. Л.), по́слі, напо́слі (С. Л.), навпі́сля, упо́слі (С. Л. Ш.), на по́тім, на потому. — Після Великодня. — Нехай опісля коли небудь. — Щоб на по́тім на мене не плакала. Мавка. С. З. — Та лиши на потому; не втече. Фр. — **По́слѣ обѣда** = пі́сля обі́д, по обі́дї. — Після обід — спати, і ніколи знати, що за горе в сьвітї. К. Х. — По обіді відихали, потім коси поклепали. н. п. — **Пришёлъ по́слѣ всѣхъ** = прийшо́в пі́сля всіх, пізні́ше всіх.

Послѣдя́ть = послі́дкувати, посте́жити.

Послѣ́дній = послі́дній, оста́нній (С. З. Л.), оста́тній (С. З. Л.), послі́ду́щий. — Останню свитину з калїки здирають. К. Ш. — Шевченко став останнім кобзарем і перших великим поетом нового письменства. Кп. — **Послѣ́диимъ быть** = пасти́ за́дні (Г. Барв.).

Послѣдователь, ница = послі́дувате́ль, ка (С. Жел.), насту́пник, ця (С. Жел. Пар.).

Послѣдовательность = послі́до́вність, наступність. С. Жел.

Послѣдовательный, но = послі́до́вний, но, по ряду́. — Роскажи усе по ряду́. К. Ч. Р.

Послѣдовать = пі́ти, ру́шити (за ким), наслі́дувати (кому), наступи́ти (після чого). — Пішов по батькові. — Ляха то радість, що який скуток наступив. н. пр.

Послѣдокъ = по́слі́док, оста́нок, ре́шта, що витрібають ся або вишкрібають ся — вигрібки, вишкрібки, після їжі — недо́їдки, од корму худоби — зъї́ди, зъї́ддя і т. д. під сл. Остáтокъ.

Послѣдовый = послі́до́вий.

Послѣ́дствіе = на́слі́док (С. Жел.), по́слі́д, наслі́док (С. Жел.), ску́ток (С. Жел. З.). — Уже мусила мати згубні наслідки для обох народів. Бар. О. — Бог до щасливого провадив скутку. С. З.

Послѣ́дующій = насту́пний, пото́мний (С. З. Л.). — Увесь потім наступний час не було нам попусту: навпаки що дня гірше. Кн. — Тепер і на потомні часи. Л. С.

Послѣ́дъ = по́слі́д (на пр. зерна), по́слі́д, поза́ддя (Placenta uteris).

Послѣ́дышъ = низи́нець, низи́нка, в жарт — вишкрі́бок. — Це у мене низинка — після неї вже нема дітей.

Послѣзавтра = пі́слязавтра, позавтрьому.

Послѣнъ = д. **На́слѣнъ.**

Послѣобѣ́денный = пообі́дній. — Пообідній сон.

Послѣпи́ть = позлі́плювати.

Послюпять = послини́ти.

Посмани́ть = позма́нювати, позна́жувати, поперема́нювати, попереня́жувати.

Посма́тривать = поглядати, ся, позира́ти, споглядати, вороже — зи́ркати. С. Л. — По дворику похожав, на сонечко поглядає: чи високо сонце сходить. н. п. — Їде полем, поглядає, де та доля спочиває. В. Щ. — Та на свого джуру поглядають ся. н. д. — На Дніпро позирав, тяжко плакав, ридав. К. Ш. — Позирай, дівко, на задні колеса. н. пр.

Посма́хивать, посмахну́ть = позма́хувати, позмі́тати, змахну́ти, змести́.

Посма́чивать = зно́чувати.

Посмести́, посме́сть = позмі́тати.

Посмета́ть = 1. поскида́ти.

2. позши́вати, на швидку руку — нафастря́гувати.

Посмири́ть = посмирні́шати, потихнути.

Посмо́лкнуть = замо́вкнути, притихнути, заши́кнути.

Посморка́ться = ви́сякати ся.

Посмотрѣ́ть, ся = 1. подиви́ти ся (С. Л.), гля́нути (С. Л.), погля́нути (С. Л.), споглянути, зглянути (С. Л.), позирну́ти, один на другого — зглянути ся, люто — ви́зьвірити ся (С. Аф.). — Подиви ся, дочко, яка я стара: міні в домовину лягати пора. н. п. — Он піду я на гору крутую, стану, подивлюсь, які ті чужі земні. Чайч. — Я їй в очі подивлю ся — серце так забъється ся. П. Пр. — Пішов до проса подивить ся: чи гарне? н. п. Маш. — Прикащик подивився кругом — нема нікого. н. п. Грінч. — Глянь, подиви ся здалеку на мене, козаченько ти мій серденько. н. п — Зглянулись ми з дідусем: що це за диковина така. Ос. — Так визьвірив ся, аж я злякав ся. С. Аф. — (Д. ще **Поглядѣ́ть** і **Пере-**

гля́дываться). — **Посмотри́** = гляни, подивись.
2. поглядіти, подивіти ся, доглянути, побережти, постерегти, попильнувати. — Поглянь дитину (або: подивись за дитиною), поки я упораюсь коло печі. — Побережи баштан — я піду за водою.

Посмыва́ть = позмивати.

Посмѣ́иваться, **посмѣ́я**ться = 1. сьміяти ся, усьміхати ся (часто або часами), посьміяти ся, пореготати, пореготіти.
2. посьміхати ся, надсьміхати ся, глузувати, кпити, кепкувати, посьміяти ся (С. Л.), надсьміяти ся (С. Л.), поглузувати (С. Л.), поглумувати, покепкувати, покпити, пошкилювати. — Позвім, кажуть, того шолудивого, та поглузуєм з його, п. к. — З вороженьки покепкуєм. К. Ш. (Д. ще під сл. **Насмѣха́ться**).

Посмѣ́ле = сьміліше, сьміліївіше

Посмѣ́ть = посьміти, насьміти і т. д. д. Осмѣ́ливаться.

Посмѣ́шить = посьмішити, насьмішити.

Посмѣ́шище = по́сьміх (С. З. Л.), сьміхо́вище (С. З.) посьміхо́вище (С. З.), посьміхо́висько (С. З.), посьмі́висько (С. З.), сьміх. — Скорий посміх — людям посьміх. п. пр. — З посьміху люди бувають. п. пр. — Дурив мало не два роки та й кинув на посьміх людям. Кроп. — Охріме! Не зробись сьміховищем села. Греб. — Не роби з себе сьміховище людське! — Чи я на посьміховище їм здав ся? Номис. — Ті в посьмівиську у всіх були. П. Могила. С. З. — Вітові нічого не зробиш, тільки з себе сьміх. Фр.

Посмѣ́янie = по́сьміх, осу́да, пару́га, пору́га, ганьба́. (Пр. д. під сл. **Осужде́ніе, Охужде́ніе, Поруга́ніе** і **Посмѣ́шище**).

Посмѣ́яться = д. **Посмѣ́иваться**.

Поснести́, поснесть = позно́сити, позривати. — У повідь позносило старенькі хатки. — Бури позривала стріхи.

Поснимать = позніма́ти, позійма́ти, позди́мати.

Поспосѣ́ть, ся = позпо́сити, ся.

Поспи́ться = приспи́ти ся, приверати ся. — Приспило ся мені, буцім... Таке иноді приверзеть ся у вісні, що й куни не держать ся.

Пособа́чьи = по собачому, як собаки.

Пособи́ть = д. **Пособля́ть**.

Посо́біе = 1. посо́ба, підсо́ба, помо́га, зарату́нок, порятунок і д. Помощь. — Дано їм заратунку по 50 карбованців безвидплатно. Ки. — Де́нежное посо́біе = запомо́га грошима.
2. спо́сіб, за́сіб. — Уче́бное посо́біе = підру́чник.

Пособля́ть, пособи́ть = д. Помога́ть, помо́чь.

Посоопра́ть = позбірати, усе — вибірати. С. Л.

Посо́бникъ, ца = помога́ч і т. д. д. Помо́щникъ, ца.

Пособра́ть, ся = позбірати, ся.

Посо́вывать, посова́ть, ся = посувати, посо́вати, сч. — **Посо́вывая, съ** = по́ звоз.

Посо́вѣститься = посоро́хити ся.

Посовѣ́товать, ся = пора́дити. ся (С. З. Л.) пора́яти, ся (С. З. Л.), нара́дити, ся, нара́яти (С З Л.), вра́дити, прирадити, прира́яти, ра́ду дати, перерадити ся. — Порадь мене, що діяти — ой чи жити чи вмірати? Руд. — Порадь мене, рідненько, як рідная мати. ой чи жити жениться, чи тебе чекати? н. п. — Нема з ким тихо розмовляти, а ні порадитись — нема. К. Ш. — Привезли мене до тебе порадитись, як бачиш разом. О. Ст. Поти я поражусь з Кривоносом об моїм ділі. О. Ст. — Москаль з бісом порадились, тай на лихо попадинсь. п. пр. — Нарай, нарай пане-брате, де дівчину. п. п. п. — Я тебе пораю, як мене послухать тілька скажи. Ст. С. — Розумний дуже жид, порадься з ким що скаже. К. К. — Порада в пому йти до Києва. Ки. — А ще я хочу прирадить людині: піди ваміж, добре тобі буде. п. п.

Посогна́ть = позгна́яти, понагна́яти.

Посогну́ть = зігну́ти (трохи)

Посогрѣ́ть = зігріти (трохи).

Посодвинуть, ся = позсувати, позсо́вувати, ся.

Посодра́ть = 1. зідра́ти (з лиза або трохи), здупи́ти.
2. поздира́ти.

Посодѣ́йствовать = підпомогти, допомогти, підсобити і т. д. д. Помо́чь.

Посоединя́ть = поєднувати.

Посозва́ть = позивати, поклика́ти, назива́ти, поначлика́ти. — Понаклика́в гостей такого, що нема де й сісти

Посожалѣ́ть = пожаліти, пожалувати.

Посозрѣ́ть = посніти, приспіти о' д. — Жито поспіло, приспіло діло. п. п.

Посократи́ть = скоротити, вкоротити (трохи).

Посолда́тски = по салдацькому, як салдати, як москалі.

Посо́лъ = 1. посе́л, посо́л (С. Жел. і По-

слане́ць. — Посел як осел: носить те, що ся йому заложать. н. пр. — Роспитавши деяких посланців, що дїють ся, звідки вони прийхали. О. Ст.

Посо́льский = посе́льский, посо́льский (С. Жел.).

Посо́льство = посе́льство, посо́льство. С. Жел.

Посопротивля́ться = посперека́ти ся, позпага́ти ся.

Посопе́ть = посопти́.

Посоря́ть = 1. посьмі́ти, насьмі́ти, напорошити. — Насьмітили в хаті, аж пилко глянути.

2. розвіяти, розки́дати, провіяти, прохлапта́чити, прогайнува́ти, проциндрити, попереводьти. — Розвіяв богато грошей. — Чимало таки провіяв грошей на тих гулянках.

Пососа́ть = поссати́, посмокта́ти, смокну́ти. — Смокнула тай кинула. Кр. — Поссала трохи.

Пососта́рѣть = зістаріти ся.

Посо́тенно = сотня́ми, на со́тні.

Посо́хнуть = посо́хнути, посхну́ти.

Посох = 1. па́лиця, ціпо́к, кий, ке́леп (д. Па́лка).

2. патериця (д. Жезлъ).

Посошо́къ, посошо́къ = 1. д. Па́лка (адр.). — Посошо́къ вы́пить = на ко́ні, стременого випити. — Ну випиймо на коні тай годі.

2. Посошо́къ узлова́тый, Христо́въ п., рос. Phlomis tuberosa L. = кропива́ глуха, свиняча ба́бка, медови́к, медовни́к, печу́й-вітер. С. Ан.

Поспа́сть = спа́сти. — Води багато спало. — Поспа́сть съ лица́ = з лиця́ спа́сти, зникнути, схуднути. — П. съ го́лоса = спасти з го́лосу. — Тахтаулівський дяк пострілки багато і вже спадає з голосу. Кот.

Поспахнуть = д. Посмахну́ть.

Поспесиви́ться = попиша́ти ся, погордіти.

Поспесивѣть = запиша́ти ся, загордіти і д. Загорда́ться.

Поспиля́ть, ся = надпиля́ти, ся.

Поспи́сывать = позписувати.

Поспи́ть = надпи́ти. — Надпийте трошки, я вам досипаю.

Поспо́рить = поспо́рити, ся, посуперечати ся, позмага́ти ся. — З сином позмагай ся, тай на печі зоставай ся, а з зятем возмагай ся, то й з хати вибірай ся. н. пр. — Поборю ся з дужим морем, позмагаюсь з горем і покочу скрізь по полю веселую долю. Б. Г.

Поспособствовать = помогти́, запомогти́ і т. д. д. Помо́чь.

Поспу́гивать = позполо́хувати.

Поспусти́ть, ся = спусти́ти, ся (трохи або помалу), поспуска́ти, ся. — Пи́во поспусти́лось = пи́во сїжене.

Поспѣва́ть, поспѣть = 1. поспіва́ти, виспіва́ти (С. Аф.), спі́ти, спіля́ти, сти́гнути, вистига́ти, постига́ти, пристига́ти, поспі́ти (С. Л.), ви́спіти (С. Аф.), ви́стигнути, пости́гнути, насти́гнути, присти́гнути. присти́гти (С. Л.), встигнути (Ос.), доспі́ти. — Жито поспіло, приспіло дїло. н. п. — Жито виспіло. С. Аф. — Щоб пшениця выросла і поспіла. н. к. Грінч. — Настигли яблука. Лев. — Настигли ягоди. н. к. — Доспів й в нашій ниві колос. Ст. — **Ско́ро поспѣва́ющій** = скоро́здрий, скороздри́вий, скороздрі́лий, ско́роздрій. — Овес ско́роздрій вже й поспів.

2. поспіва́ти, вистига́ти (С. Аф.), наспі́співа́ти, настига́ти, встига́ти (Лев.), приспіва́ти, поспі́ти (С. Л.), ви́стигти (С. Аф.), наспі́ти, насти́гти (С. Л.), насти́гнути, приспі́ти, біжучи — збігти. — Поспіям, поспіям з козами на торг. н. пр. — А наші не настигли на ярмарок. С. Аф. — Уставай та йди скоріше та вистигай у город. н. о. Грінч. — Бог поміг мині настигнуть саме на весілля. Мак. — Зо всїм військом московським зшедши ся пристиг до Самари. Л. В. — Я з їм не збіжу. Кр. — Хіба яка конина збіжить з паравозом? Кр.

Поспѣ́лый = спі́лий, сти́глий (С. Л.), поспі́лий, присти́глий (С. Л.) і т. д. д. Зрѣлый 1.

Поспѣша́ть, поспѣши́ть = спіши́ти ся, поспіша́ти ся (С. Л.), ско́рити ся, хапа́ти ся (С. З. Л. Ш.), похопля́ти ся, хвата́ти ся (С. Ш.), ква́пити ся (С. З. Л.), поспіши́ти, ся (С. Л.), поскори́ти ся (С. Л.), похопи́ти ся, поква́пити ся, пора́нити ся (Полт. Чайч.). — Хапаєть ся (або: хватаєть ся), як попівна заміж. н. пр. — Коли діло йде, щоб [illegible] до зробки, то один перед другим хапаєть ся. Кот. — Нема чого хватати ся — успіємо виїхати. Фр. — Не квап ся поперед батька в пекло. н. пр. — Скоро та не квап ся. н. пр. — **Поспѣши́ть — люде́й насмѣши́ть**, н. пр. = ско́рий по́спіх — лю́дям по́сьміх. н. пр.

Поспѣшествовать = д. Помогать.

Поспѣшливый, во = спі́шний, но, поспі́шний (С. Л.), хватки́й (С. З. Ш.), хап-

кий (С. Ш.), скваплий (С. Л. Ш.), скваплѝвий, во (С. З.), кваплѝвий, во (С. З.), поква́пний, но, хапли́вий, во (С. Ш.), похопли́вий, во, по́хватний, хва́тський, хва́цький, ко (С. Ш.), хва́тко, ха́пко, хапко́м (С. З. Ш.), по́хваткомъ, хватькома́ (Лев.), по́спіхом, похва́ткою, на швидку́ ру́ку, ско́рим ча́сом, пи́льною годи́ною. — І ти не дуже то хваткий і я не прудкий. н. пр. — Сю цедулку хватком в кутку писапую. С. З. — Хватким часом. С. З. — Пропадуть мої конопельки! подумала Кайданиха: похоплива невісточка попряде їх собі. Лев. — Ходячи відказує дияконові молитви, похапки відчитує евангелію. Лев. В. — Читав багато, але якось похапцем. Лев. В. — Похваткою причепурившись, сіла наослоні. Лев. В. — Суд скваплпвий рідко коли справедливий. н. пр. — Скваплно одягають ся і виходять. Фр. — Скорим часом, пильною годиною до города Чигрина прибувайте. н. д. — **Поспѣшливый человѣкъ** = скорохва́т, скорохва́тський.

Поспѣшность = спіх, по́спіх (С. Л.), спі́шність, скваплѝвість, хапа́ння, хапкість, хапанйна (С. Ш.), хапатня́ (С. Ш.), по́хоп (С. Ж.). — З того поспіху й горщик упустила. н. о. — Скорий поспіх — людям посьміх. н. пр. — Багато спіху, та мало по́спіху (бо слово по́спіх має ще й друге знач. = рос. успѣхъ). н. пр. — Служба почтова вимагає уваги, а при тім як найбільшого поспіху. Фр. — Через оту хапанину багато де-чого позабувала. н. о.

Поспѣшный, но = 1. д. **Поспѣшливый.** — **Поспѣшная рабо́та** = хапли́ва (С. Ш.), нага́льна робо́та, хватанйна, хапанйна, хаповйця, хапатня́. О. Ш. — **Взя́ться поспѣшно** = похопи́ти ся, прихвати́ти ся.

2. д. **Благопріа́тный** і **Попу́тный** (про вітер).

Поставня́ть, ся = порівня́ти, ся.

Посрамле́ніе = 1. осоро́млення.

2. со́ром, сором'о́та, страмо́вище, глум (С. Л.), ганьба́, нага́на (С. Л.). — Танцювати не робота, а не вміти — сором'ота. н. пр. — Ледащиця з мене жнець ся — мінї сором'ота. н. пр. — Вскочив в таке страмовище, що сором і між люди. Кн.

Посрамля́ть, посрами́ть, ся = соро́мити (С. Л.), со́рому завдава́ти, ганьби́ти, осоро́мити, посоро́мити, ся (С. Л.), оганьби́ти, со́рому завда́ти, со́рому набра́ти ся. — Нехай же правда соромить твої очі неправедні. Кн.

Посрамощéніе = д. **Посрамлéніе.**

Посреди́ = посере́д, насере́д, се́ред, посе́реду, посере́дині, осере́д, о́середь. С. Л. — Поховайте мене на могилї, серед степу широкого на Вкраїнї милій. К. Ш. — Став серед улицї. Кн. — Попереду Дорошенко... в посередині пан хорунжий. н. п.

Посре́дникъ, ца = посре́дник, ця. — **Отда́ть де́ло на рѣше́ніе посре́дниковъ** = зда́тись, спусти́тись на люде́й.

Посре́дническій = посере́дницький.

Посре́дничество = посере́дництво.

Посре́дственность = мі́рність, звича́йність. — Хваленнй тенор С. гірш за всяку звичайність. Кн.

Посре́дственный, но = сере́дній, посере́дній, нїчоге́ньский, мірний, помірний, по, так собі. — Не дуже розкішна квартира, так собі нїчогенька.

Посре́дство = 1. спо́сіб, за́сіб.

2. посере́дництво.

Посре́дствомъ = че́рез. — **П. хи́трости** = хи́трощами. — **П. обма́на** = обма́ном, оба́ною, моше́нством. — Добра мої обібрані обманою. Л. В. — **П. э́того** = таки́м спо́собом, таки́м по́бутом.

Посровня́ть = порівня́ти, зрівня́ти.

Посро́чный, но = строковий (С. Жел.), в стро́ки, на стро́к.

Посру́бливать = позру́бувати, позтинати (С. Л.).

Посрѣзать = зрі́зати, зітну́ти (трохи або помалу), позрі́зувати, позтинати (багато), позчу́хрувати (тоненькі тілочки).

Поссади́ть = позса́жувати, повиса́жувати.

Поссо́рить, ся = посвари́ти, ся (С. З. Л. Ос.), посе́рдити, ся (С. Л.), а родичем — розріди́ти ся, дуже — погриза́ти ся, а жарт кажучи — глек розби́ти. — А як то з ним посварив ся, а може й побив ся. н. к. Руд. — Глек брехні назбірали, та й розбили. н. пр.

Поста́вить = д. **Поставля́ть.**

Поста́вка = 1. поста́ча, приста́вка, вистаче́ння (С. Л. З.). — Понив ся на постачу тютюну. Кн.

2. постано́ва. — Постанова памятника.

3. ви́става. — Вистава цієї драми...

Поставля́ть, поста́вить = 1. ста́вити, становйти, поставля́ти, постановля́ти, поста́вити, постановйти. — Постав на стіл. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш. — **Поста́вить на видъ** = звернути увагу. — **П. въ тупи́къ** = оступа́чити. — **П. въ строй, въ боево́й поря́докъ** = ушику-

ва́ти. С. Ш. — **Поставля́ю до́лгомъ, за** сча́стіе — вважа́ю за обовя́зок, за ща́стя. 2. **постача́ти** (С. З. Л.), **вистача́ти** (С. З. Л.), **приставля́ти, настача́ти** (С. Л.), **поста́чити, наста́чити, приста́вити, вистачи́ти**, багатьом — **понастача́ти**. — Він постачав борошно для війська. — Він нам зрока приставляє. Кр. — **Годуй мене, харч** постачай. Кн. — Д. **ще під сл. Доста́вить.** 3. **наставля́ти, наставля́ти** (С. З.), **про** попів — **висьвяща́ти, висьвяти́ти** і д. **Назнача́ть** 2. — Наставляли його уряднико́м. С. З. — Висьвятили його на попа.

Поста́вщикъ = **доста́вникъ**. С. Жел. Пар.

Поста́въ = 1. **кро́сна** (у ткацькому верстаті). 2. **млинови́й ка́мінь, ко́ло**. — **Ме́льница о двухъ поставáхъ** = **млин з двома́ ко́лами**. Кіев. Ст. 1883 — VIII, 508—517.

Постано́вка = д. **Доста́вка** 2 і 3.

Постановле́ніе = 1. д. **Доста́вка** 2 і 3. 2. **постано́ва** (С. З. Л.), **устано́ва** (С. Л. Ш.), **уста́ва** (С. Ш.). — Комісія зробила постанову... сю постанову підписали... Кн. — В Руській Правді хоч і зустрічаємо деякі постанови... Кн. — Така вже, бачите, у нас установа. Федь. — Устава о волоках. С. Ш.

Постановля́ть, постанови́ть = **постановля́ти, установля́ти** (С. Ш.), **постанови́ти, установи́ти**, в раді — **у(в)ра́дити**. — Своєї ціни не установиш. н. пр. — Уражено в нас їхати на Амур. Чайч.

Постара́ться = **постара́ти ся, поклопота́ти, подба́ти, попильнува́ти, посилкува́ти ся**. — Поклопочіть, спасибі вам. — Не посилкуєть ся ні мало, щоб так палати перестало і щоб цей пожар погас. Кот.

Постарико́вски = **постаре́чі**.

Постаре́ть = **поста́рітись**, не дуже — **вста́рітн** (Ос.). — Хоч підтоптав ся він літами, але іде з молодиками. Як.

Постега́ть = 1. **пошмага́ти, похви́ськати, похвóськати, постьóбати, поцвьóхати**. — Похвиськає було так, що аж сорочка до тіла пристане. Кн. 2. **постьóбати** (про шитво).

Постекли́ть = **пос(ш)кли́ти, вишклити** (С. Л.).

Постéль, ка = **по́стіль** (С. Л.), **постéля** (С. Жел.), здр. — **постівка, постілонька, ліжко** (С. Л.), **ліжни́ця**. — Буде привітати, білу постіль слати. н. п. — Буде вона казати ся, що постілонька холодна, що сама вона голодна. Мова. — Ой уже ж Палій куди-вина папна ся, та уже ж він на пановське ліжко та спатоньки положив ся. н. п. — В тебе хата теплесенька, ліжко гарне, миленьке. Мова. — **Постла́ть постéль** = **постели́ти. по́стіль**.

Постéльничій = **постéльник**. С. Жел.

Постéльный = **по́стільний**.

Постéля = д. **Постéль**.

Постепéность = **ступнéвий ход** (С. Пар.), **поступо́вність**.

Постепéнный, но = **ступнéвий** (С. Пар.), **ступнéво** (С. Жел. Пар.), **поступо́вний, поступо́вно** (С. Жел.), **чергóю, попоря́дку, поха́лу-ма́лу, спроквóла, проквóльно**. — Ми тямимо, що вплив сієї ідеї переймає людей не зразу, а спроквола. Кн. — Поступ людський не летить, не біжить навиводи, а йде проквольно. Пр.

Постере́ть, ся = **сте́рти, ся** (трохи).

Постере́чь, ся = **постерегти́, ся, посторожи́ти, поберегти́, ся, попильнувáти** (С. З.), **поглядíти, повартувáти, попантрувáти**.

Постига́ть, постúгнуть, постúчь, ся = 1. **захóплювати, захопити** (С. Аф.), **зу́спіти** (С. З.), **за́спіти** (Граб.), **спіткáти, ся** (С. З.), **здибáти**. — Як вас за́спіла біда (Граб.). — Краще не вдавáтись з лихими людьми, щоб яка біда не спіткала вкупі з ними. Зінь. — З жонатими, з парубками пила та гуляла, поки лихо не спіткало, поки не та стала. К. Ш. — Думав доля зустрінеть ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Щоб тебе перва куля у первій військовій потребі спіткала. н. п — Мене біда спіткала. С. З. — А тут не стями ся — спітка лиха година, тоді хоч сядь тай плач. Гул. Ар. — Не журіть ся, як спіткає коли небудь горе. Скл. 2. **розуміти, зрозуміти** (С. Л.), **збагну́ти** (С. З. Л.), **спостерегти́**. — Не можна всього того жадним розумом збагнути. К. З. о Ю. Р. — Хто ж збагнув таємности людського життя і горювання. К. Х. — Чого собою не збагне. Кот. — Він спостеріг їх заходи. Кн.

Постила́ = **павúдло** (густе і трохи просушене). С. З.

Постилáніе = **слання́; мости́ння**.

Постилáть, постлáть, ся = 1. **слáти, ся, стели́ти, ся, послáти** (С. Л.), **постели́ти, ся, простели́ти**. — Постели постíль. — Послала ся на лаві. С. З. — Зняв свою торбину, за травиці простелив свитину. Руд. 2. **стели́ти, мостити, постели́ти, помости́ти**. — Помостили підлогу.

Пости́лка = 1. д. **Постилáніе**. 2. **пíдстілка** (С. Жел.), що стелють свиням — **барлíг** (С. Ш.). — Укинь-но свиням барлогу. С. Ш.

Постира́ть, ся = **попра́ти, ся.** — Попрала усі сорочки.

Пости́ть, ся = **пости́ти, ся, по́стувати** (С. Жел. Л.), **пісни́кувати** (С. Л.), **по понеді́лках** — **понеді́лкувати.** — Добре тому постити ся, де піч велика і є кому їсти запарити. п. пр. — Я п'ятницю пісникую. Хар. Постимо, а сало меншає. п. пр.

Пости́чь = д. **Постига́ть.**

Постла́ть, ся = д. **Постила́ть, ся.**

По́стникъ, ца = **по́стник, ця** (С. Жел. Пар.), **пісни́ха** (Ман.), **безскоро́мник, ця.** — А може постник ти великий, життям святим відзначивсь. Кроп. — Свята безскоромниця — у середу губ до риби не притулить. Кн.

По́стничанье = **по́стува́ння, піст.**

По́стничать = д. **Пости́ть, ся.**

По́стный = **пісни́й.** С. Л. — Пісний день. — Пісний борщ. — **По́стное ку́шанье** = **пісни́на.** — **По́стное ма́сло** = **олі́я.**

Постово́й = **сті́йчик.** — Тоді стійчики, що замку стерегли, і застукали їх тут у лозах. п. о.

Посто́й, о́я = **пості́й, о́ю,** стар. — **стано́вище, ста́ция.** С. З. — А у їх тоді саме був москаль на посто́ї. п. о. — Доми козацькії од всяких становищ вольні були. С. З. — Та велів Хмельницький панам по мужикам стацією стоять, та не велів великої стації вимишляти. п. д.

Постопа́ть = **постогна́ти.**

Постопта́ть = **стопта́ти, стопцюва́ти.**

Посторожа́ть = д. **Постере́чь.**

Посторони́ться = **одійти́ у бік, оступи́ти ся, проступи́ти ся, осторони́ти ся.** Кр.

Посторо́нній = **сторо́нній, чужи́й;** д. **Побо́чный 1.**

Постоя́лец, постоя́лица = **постоя́льник, ця** (С. З.), **пожиле́ць, пожили́ця, пожили́чка** (Мин. С. Л.), **сусі́да, підсусі́док** (С. З.), **комі́рник** і д. **Жиле́ць** і **Пожиле́ць.**

Постоя́лое = **постоя́ле, комі́рне.**

Постоя́лый дворъ = **постоя́лий, постоя́льний двір** (С. З.), **заї́здний, заї́жий двір, заї́зд** (Прав.), **ста́нция** (Прав.). — Приїздить він в той город і став собі у заїзді. п. к. —. Почувати у заїзді... бр! а більше нігде. Кн. — І не сором вам? не до мене поїхали, а в заїзд. Кр.

Постоя́льщикъ, ца = д. **Постоя́лецъ.**

Постоя́нный, но = 1. **ста́лий, ста́ле** (С. Жел. Л.), **пості́йний, но** (С. Жел.), **станівки́й, станівни́й, стате́чний** (С. Жел.). — Людей розумних і сталих нам треба. Ч. К. — Станівка сей рік зима. Хар. — В Абазуховці був шпиталь і сталий лікарь. Пр. — Прохав, щоб дали мині в академії сталу квартиру. Кн.

2. **повсякча́сний, по всяк час, завсегда́шній, безупи́нний, но, невипо́дний, но** (С. Л.), **разура́зній, раз-у-ра́з** (С. Л.), **що ра́зу́, раз-по́раз, усе́.** — Він усе сидить дома. — Разуразній провідач тутешнього театру. Кн.

Посто́йство = **пості́йність, ста́лість** (С. Ж.), **стате́чність** (С. Ж. Жел.).

Постоя́ть = **посто́яти.** — **Посто́й** = **трива́й** і т. д. д. **Погоди́.**

Пострада́ть = **постра́ждати** (С. З. Кн.), **потерпі́ти** (С. Жел.), **натерпі́ти ся, помучити ся, притерпі́ти.**

Постра́нствовать = **помандрува́ти, пованду́вати, поноїздити, попоходи́ти.**

Постраща́ть = **пострахати́, настраха́ти, поляка́ти, пожаха́ти.** — Коли бити не хочеш, то хоч пострахай. Кр.

Пострекота́ть = **поскрекота́ти.**

Пострига́ть, постри́чь, ся = **постриґа́ти, постри́ґти, ся,** овець — **поко́катя** (Ман.). — **Постри́чься въ мона́хи** = **в ченці постри́ґтись, вчерні́ти.** — Пішов Гриць, зажурився, та в ченці постриг ся, така, мабуть його доля, щоб він не женив ся. п. к.

Постриже́ніе = **по́стриг.** — Я що не брав постригу (в ченці). Кн.

Построга́ть = **постругати́, тесля́ти** — **погеблюва́ти.**

Построе́ніе = **будова́ння.** С. Л. Ш.

Постро́йка = 1. д. **Построе́ніе.**

2. **буді́вля** (С. Л. Ш.), **будівля** (С. Ш.), **будова́ння** (С. З. Л.), **буди́нок** (С. Л. Ш.). — Сьвітлиця по старосьвітські зроблена, як по старих будовах позоставало ся. О. Ст. — Чий двір, того і будованя. Ст. Л. — Подварок... зо всім на нее, з плацом, з будованием, з огородом. Кіев. Ст.

Постро́ить, ся = 1. **постро́їти, побудува́ти, ся, збудува́ти** (С. Л.), **вибодувати, поста́вити, з каміню, з цегли** — **помурува́ти, вимурувати, змурува́ти.** — Построїли вони собі хатку та й живуть. п. к. — Побудували литвини церкву. п. к. — Щоб де було свій крам складати, він у дворі комору збудував. Б. Г. — Збудуй хату з любови, а в чужую не води. п. п. — Не відбоди, а в чужую не води. п. п. — Явора зрубали, труну збудували. п. п. — Келії собі збудованої не міг продавати. Б. П. — Сьвітлицю напротив старої хати собі збудував. Ос. — Поставлю хату і кімнату. Б. Ш. — Тоді він змурував високу башту. п. о. Грінч.

2. вшикува́ти (С. З.), пошикува́ти, ушикова́ти, ся (С. З. Ш.). — Вшикувавши поляки сильно з нїмецькими силами. Кіев. Ст. — Військо належите ушиковали. Л. В. — Стрепенулось, вшикувалось військо, в похід стало виступати зараз. Ст. С. — Ізбігось військо, поки вшикувалось, нарештували самопали і гармати. І. Г.

Постро́мка = посторо́нок. С. Л. — Скаче, як тела на постоpонку. н. пр.

Постромочный = посторо́нковий.

Постругáть = д. **Построráть.**

Пострѣлёнокъ = д. **Пострѣлъ** 2 (здр.).

Пострѣливать = стріля́ти, пали́ти, тара́хкати (иноді).

Пострѣлъ = 1. уда́р, грець (д Аноплéксія). 2. ши́беник, пали́вода. пусту́н, брику́н, здр. пу́стунчик, брикунéць.

3. рос. Anemone patens L. = сон, сонтра́в, сон блакíтний, **Бѣлый пострѣлъ**, A. sylvestris L. — бíлий сон, бíла ку́ряча сліпота́. С. Ан.

Пострѣля́ть = постріля́ти, перестріля́ти, вистріля́ти. — Усіх вистріляли качок на озері, ні одної не зосталось. Чайч.

Пострасти́, постри́хивать, постряхну́ть = струсúти, пострушувати.

Простуди́ть = простуди́ти, ви́студити.

Постýкивать = стукотíти, грюкотíти, торохтíти, погрімля́ти, токотíти. — Став козак ковінною по мосту добре погрімляти. н. д.

Поступа́тельный = поступо́вий.

Поступа́ть, поступи́ть = 1. поступова́ти (С. З. Л. Жел.), дíяти, роби́ти, чини́ти, повóдити ся, вдíяти (С. Ш.), учини́ти (С. З. Ш.), зроби́ти. — Отак чини, як я чиню: люби жінку аби чию. н. п. Пр. д. ще ній сл. Дѣйствовать і Обращáться съ кѣмъ. — **Поступа́ть пра́вильно, справедли́во** = попра́вдї роби́ти. — Попрáвдї роби, попрáвдї й очі вилізуть. н. пр. — Попрáвдї робя, доброго кінця сподівай св. н. пр. — **Онъ дýрно поступи́лъ** = він пога́но зроби́в.

2. уступа́ти (С. Ш.), става́ти, уступи́ти (С. Ш.), ста́ти. — **Поступи́ть на слýжбу** = ста́ти на слýжбу.

Поступа́ться, поступи́ться = поступа́ти, ся, уступува́ти (С. Ш.), поступи́ти, ся, уступа́ти, уступи́ти (С. Ш.). — Поляки поступають, чого в руках не мають. Самовідович. С. З.

Постýпокъ = вчи́нок (С. Д.), учи́нок (С. З. Ш.), подíя (С. Жел.). — Ой ти пъеш, мене бъеш за якíї вчинки? чи я ж тобі не напряла за рік три починки. н. п. — Зрадливий вчинок Юзефовича приголомшив Костомарова. Кп. — За той вчинок призначено кару. Кп. — До учинку свого нечестивого. Справа. 1605 р. С. З. — Не токмо треба сповідати ся з учинков, але теж і з мислій. Б. Н.

Поступле́ніе = вступ.

Поступно́й = усту́плений.

Посту́пчивый = усту́пний. С. Ш.

По́ступь = ходá (С. З. Л. Жел.), сту́пання (С. Жел.), по́ступ (С. Жел.), ви́ступка (С. Жел.). — Він проходив поуз варту двічі грізною лицарською ходою. Ст. Г. — По-над водою ходою тихою пішла. К. Ш.

Постучáть, ся = посту́кати, ся, постукотíти, погрю́кати, погрюкотíти, погу́ркати, дуже — потарáхкати, часто — поторохтíти, про що дзвінке — поцокотáти, поцокотíти, дверима — похря́пати і т. д. д. **Стучáть.**

Пость, поста́ = пíст, по́сту, тільки про пісну їжу — пісно́та. — Як прийде пíст — задереш хвіст. н. пр. — **Петро́въ постъ** = петрівка, належачий до сього посту — петрівча́нний, петрівочний. — **Рождéственскій постъ** = пилипівка. — **Спáсовъ постъ** = спáсівка. С. З. — **Вели́кій постъ** = вели́кий пíст, 1-й день його — чúстий понедíлок, жúлавий понедíлок, в. жарт — **полоскозýб**, 1-а неділя В. П. — **жúляна**, **збірна**, 4-а неділя В. П. — **середохрéсна**, середа тої неділї — **хрéсти**, 5-а неділя В. П. — **похва́льна**, субота тої неділї — **похвала́**, 6-а неділя В. П. — **вéрбна**, **вéрбниця**, **вéрбич**, 7-а неділя — **бíлий тúждень**, четвер на цій неділї — **чúстий четвер**. — Неділя збір — тече вода з гір. н. пр. — Прийде вербниця — назад зíма верне ци. н. пр. — Прийшов вербич — два кожухи тербич. н. пр.

По́стъ, по́ста = 1. сті́йка (С. Пар.), бекéт (К. З. о Ю. Р.). — Як на стійці козаки. Кот.

2. уря́д. С. Жел. — Сякий такий уряд лучче, ніж проста служба.

Постыдáть, ся = д. **Постыжáть.**

Посты́дный, но = срамо́тний, сороміцький; стидкúй і т. д. д. **Позóрный.** — І забудеть ся срамотня давнина годила. К. Ш. — Ніколи він ще не давав хабарів, обминаючи сей сороміцький консисторський звичай. Лев. В. — **Посты́дное положéніе** = страмо́вище.

Постыжáть, постыдúть, ся = д. **Посрамля́ть, ся.**

Постылый = остúлий (С. З.), осорýжний (С. З.), обрúдний (С. Л.), обрúдлий (С. З.). огúдний, огúдлий і т. д. під сл. Опостылый.

Постылѣть = обридáти, обрúдлиш, остúлим ставáти, осорýжувати ся.

Постúнуть = похолóнути, постúгнути.

Постáгивать = постягáти, позволікáти, поспýплювати.

Посýда = посýда, пóсуд (С. Л. Ман.), начúння (С. З.), одна штука — посýдина, велúка для всипання — всúпище, мідяна — мідни́ця, в котрій розводять крейду — крейдя́нка, камъяна — кáмъянка, для всипки зерна — сúпанка, сúпань. — От як би зрубать ту вербу, та зробить жолоба, от добре на всипище. Хар.

Посýдникъ = мúсник (С. З.), суднúк. — Поклала на мисныку та на полиці. С. З.

Посýдный = посýдний. — **П. шкафъ** = д. Посýдникъ.

Посудúться = посудáти ся, попозивáти ся, потягáти ся.

Посуетúться = полетушúти ся.

Посулúть = наобіщáти, наобіцяти.

Посýлъ = д. Обѣщáніе.

Посýльный = обіцянний.

Посýпливать, посýпить, ся = д. Насýпливать.

Посурьúть = почорнúти (волосся).

Посýточный, но = подéнний, но. — Нанив ся поденно.

Пóсуху = посухому.

Посучúть = посукáти, всукáти.

Посхвáтывать, ся = посхóплювати, посхопля́ти, ся. — Гукали де-які і з радощів аж посхоплювали ся. О, Ст.

Посходúться = посхóдити ся, позіхóдити ся, посхóжувати ся.

Посцѣпúться = позчéплювати ся.

Посчастлúвиться, посчастлúвѣть = пощастúти, ся (С. Л. З.), поталáнити, похвортýнити, погарáздити ся (Сп.). — Йому пощастило. — Був дуже радий, що йому скоро пощастило піймать і вигодувать такого коня. п. к. Грінч. — Але в тім отході не пощастило ся їм. Л. С. С, З. — Але не поталанило мені роздобути чого не будь важного. Кн. — Мінї, спасабі Богові, похвортунило. Кроп.

Посчитáть, ся = полічúти, порахувáти, ся. — Я всї гроші оддав тобі? Та не знаю — ось зараз полічу. п. о. Грінч. — Невістка помотала починки, полічила чисницї та пасма. Лев. — Полічили, що достали, встали сїромахи. К. Ш. — Полічивши гроші, вона пропизувато глянула. Лев. В. — Вже я хотїв йому ребра полічити. Кроп. — — Порахувала свої заробітки тай лягла спать. Як.

Посъѣдáть = позъїдáти.

Посъѣхаться = позъїздúти ся, понаїдúти.

Посыкáть, посыкнýть = д. Наущáть і Подстрекáть.

Посылáть, послáть, ся = слáти, засилáти, посилáти, відсилáти, послáти, заслáти, відіслáти, ся, часто — гнáти (С. Л.). — Сама сїдає вечеряти, мене посилає по воду. н. п. — Та нехай батько хоть засилає. н. п. — Раз у раз гонить мене до міста. С. Л.

Посылáться, послáться = здавáти ся, складáти, здáти ся (на кого). — Здав ся циган на свої дїти. н. пр.

Посúлка = 1. слання, посилáння. 2. посúлка. С. Жел.

Посúльный = посланéць, побігáч, гінéць.

Посыпáніе = сúпання, посипáння.

Посыпáть, посúпать, ся = посипáти, посúпати, ся, рівох багато — поросýти, борошном — поборошнúти. — Йолучив так і поросили у візок. н. к.

Посúпка = посипáння.

Посыхáть, посóхнуть = посихáти, усиха́ти (С. Ш.), посóхнути, усóхнути. — Зверху вершок усихає. н. п.

Посѣвáть, посѣять = сіяти, засівáти, засіяти, посіяти (С. Л.), без орання — наволóком. — Посіяла руту-м'яту над водою, та виросла рута-м'ята з лободою. н. п. — Посіеш наволоком, то й уродить невзороком. н. пр.

Посѣвъ = сів, посів, засів, засівок (найбільше те що сіють і засіяне); сіяння (Кр.), сівбá (С. З. Л.), сійба, сіяння, сіянка (найбільше як дія і час). — Ішов він через засів і рвали ученики його колосє. К. Св. П. — Що есть засівку в огороді. Кіев. Ст. — Рання сійба хоч не вродить, та з хлїба не виводить. н. пр. — Горець, два — уся й сійба наша. Хар.

Посѣдѣть = посивіти, трохи — присивіти. — Порожня голова не посивіє, ні посивіє. н. пр. — **Посѣдѣлый** = посивілий, сивий. — Я б волїла посивіти в дівках, а ніж стать за жінку тому Марку. Ст. С.

Посѣкать, посѣчь, ся = 1. зрубувати, затинáти (С. Л.), зрубáти, стúти (С. Л.), затнýти, ся.

2. сїкти, бúти, вибúти, різкання то-що — шмагáти, шпáрити, чухрáти, одмага-

ти, одчухрáти, вúшпарити, лозиною — похвóїти, похворостúти, похвóськати, вúпьостати і т. д. д. Бить.

3. д. Засѣкáть 3. — **Посѣчь капýсту** = пошаткувáти (шатківницею).

Посѣкъ = д. Порýбка.

Посѣменúть = засíяти.

Посѣрить = посíркувáти.

Посѣрѣть = посíрíти.

Посѣтúтель, ница = вíдвíдач, одвíдач, ка (С. Л.), провíдач, ка. — У Юргенсон не було нíкого з одвíдачів її ресторону. Кн. — Улябашев — критик Моцарта і разуразúй провíдач тутешнього театру. Кн.

Посѣтúть = д. Посѣщáть.

Посѣтовать = 1. пожурúти ся, посумувáти, потужúти.

2. побíдкати ся, поремствувати.

Посѣчь = д. Посѣкáть.

Посѣщáть, посѣтúть = одвíдувати, вíдвíдувати, навíдувати, ся, одвíдати, навíдати, ся, провíдати, перевíдати, звíтати до кóго (К. Д.), часто — вчащáти, завáжувати ся, завáдити ся, на коротку годину — навертáти ся, наверну́ти ся. (Пр. д. під сл. Навѣстúть).

Посѣщéніе = одвíдини, одвíдання (С. Л.), провíд, провíди.

Посѣ́ять = д. Посѣвáть.

Посягáтельство = пóсяг, посляґнúня (С. Жел.), зáмах. — Лидський замах на благочестие. К. Кр.

Посягáть, посягнýть = посягáти (С. Жел.), важити ся (С. Л.), посягнýти, поважити ся.

Потаéнница, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, мáсляшки, шпарáговий рíст. С. Ап.

Потаенный, по = таéмний (С. Ш.), тáйний, во (С. Ш.), потайнúй, цóтай. — Таємні двері. — Тайний ворог. — Потайнúй собака. — Нóтай Бога, щоб і чорт не знав. п. пр.

Потазáть = д. Побранúть і Пожурúть.

Потúвать = 1.ростóплювати (по малу на пр. вíка).

2. тáнути, ростóплювати ся (по малу, про сніг і кригу).

Потáйникъ = тайнúк (С. Ш.), таємнúця (С. Ш.), потайнúк.

Потáйной = д. Потаéнный.

Потáить, ся = утаїти (С. Ш.), потаїти, ся. — Мíшка хíба не утає, чого не знає. п. пр.

Потакáло, потакáльщикъ, ца = потáкувач, ка, потакáйло і д. Попоровщикъ.

Потакáть = потурáти (С. З. Л.), потакáти, подражáти (С. Л.), потоляти. — Коли у тебе грошí є, що не скажи — всяк потурає, брехню за правду всяк приймає. Ак. Сих. Д. ще під сл. Поблажáть.

Потáкать, потакнýть = потáкувати, потакнýти.

Поталáниться = д. Посчастлúвиться.

Потáлкивать = попихáти, штóвхати (по малу), ззаду — підпихáти.

Потанцовáть = потанцювáти.

Потаратóрить = поцокотíти, полопотíти, подрíботíти.

Потарáщить = вúтрíщити, ся, вúрячити, вúлупити (очí, де-який час), повитрíщáти, повирáчувати.

Потáска = д. Потасóвка.

Потáскивать, потаскáть = 1. таскáти, тягáти, волокти́, пéрти, тарґáнити, потаскáти, потягти́, поволокти́, попéрти, потарґáнити, потарабáнити, поцу́пити. — Потяг сердешную в діброву, не на розмову, а щоб з'їсти. Б. Г. — Хíба яка вьнірюка за ноги у байрак поцупить. н. д.

2. тягáти, крáсти, потягти́, покрáсти. — Хтось у мене тягав грошí.

Потаску́нъ = волоцю́га, бáхур (С. Ш.), курвáль. — Чоловíка мав, а з бахурами водить ся. С. Аф.

Потаску́ха, потаску́шка = шльóндра, шлю́ха (С. З.), вáндрьóха, новíя, пáплюга, пáплюха (С. З. Л.), підтíпанка (С. З.), потíпáха (С. Л.), пóйда, хльóрка (С. Л.), діптúнка, лáрва (С. З.), хвиндю́рка, ку́рва (С. З. Л.), финдю́рка (С. Ш.), шку́ра, католу́півна. — У городí не без дурня, а у селí не без курви. п. пр. — На вíщо бути вірною весь вік, коли за те... одно зненажене слоно із потíпахою моє зрíвняє. Сам. — Зрадíв, що жінка заслабла тай знайшов собí католупівну. Кн.

Потасóвка = тáска (С. Ш.), таскáнина (С. Ш.), пóтаска, халазíя (С. З. Л. Ш.), прочухáн (С. З. Л.), прочухáнка (С. З.), поволóчка, тíпáчка, прас, чубанúна, чубрíй, накарпáс (С. З.). — **Дать потасóвку** = халазíю, прочухáна, чубрíя дáти. — Получúш добру халазíю, вíн видякить з тебе олíю. Кот. — Дати йому прочухана. С. З. — Пíшли кулачні накарпаси, в виски і в зуби стусани. Кот. — Дали Рутульцям накарпас. Кот.

Потатýйка, пт. Upupa epops = óдуд.

Потатýйкинъ = óдудів.

Потáтчикъ, ца = потáкач, ка, потакáйло і д. Попоровщикъ.

Пота́чка = потура́ння (С. Л.), по́пуск (С. Л. Ос.), по́пуст, пото́ля (С. З.), пота́чка (С. Жел.) і д. **Побла́жка.**

Пота́шъ = по́та́ш (С. Жел.), смальцу́га, смальцо́га.

Пота́шный = пота́шо́вий, смальчу́жний. — **П. заво́дъ** = пота́шня (С. Л. Жел.), смальцу́га (С. З.), смальчу́жний заво́д, бу́да (С. Жел. Л.).

Потащи́ть, ся = 1. потягти́, поволокти́ (С. Л.), попе́ртя, пото́рити (С. Ш.), поцу́пити (С. Л. Ос.), потараба́нити, потарга́нити, попрова́дити. — Вовк поцупив вівцю. С. Л. Д. теж під сл. **Потаска́ть** 1. 2. потягти́, ся (С. Л.), поволокти́ ся (С. Л.), поплента́ти ся, попха́ти ся (С. З. Л. Ос.). — Підняв ся на ноги, вдихнув тяжко, тай поплентавсь сердега в дорогу. Ос. Д. теж під сл. **Поплести́сь.**

Потвердѣ́ть = потверді́шати.

Потво́рство = д. **Побла́жка, Попоро́вка** і **Пота́чка.**

Потво́рствовать = потура́ти, потоля́ти і т. д. д. **Поблажа́ть** і **Потака́ть.** — А він хоч бачить та мовчить, гріхам великим потурає. К. Ш. — Оттак, так! Потурай їм... Може колись і вб'ють мене. Кр.

Потво́рщикъ, ца = д. **Пота́тчикъ, ца.**

Потёмки = темно́та (С. Л.), пітьма́. — **Въ потёмкахъ** = сме́рком, по́ночі (С. З. Л.), по́темки, по́темну. — Ми виїхали вже сме́ром. — Поночі шлюбу не дивати. Нс. Конвиський. С. З. — Хто виїздить поночі, той шукає неночі. н. пр. — Звелів засвітити сьвітло, бо поночі нудно сидіти. н. о

Потемни́ть = д. **Потемня́ть.**

Потемнѣ́лый = потемні́лий, похе́рхлий (про блиск).

Потемнѣ́ть = потемні́ти, потемні́шати (С. Ш.), потьмаріти, потьмарі́ти, потьмити ся, потьмари́ти ся, на дворі — посутені́ти, поночі́ти (Ман.), про блиск — похе́рхнути. — На дворі вже посутеніло. — Хай ще більше поночіє. Ман.

Потемня́ть, потемня́ть, ся = темни́ти (С. Ш.), тьмити (С. Ш.), потемни́ти, ся (С. Ш.) і д. **Затемня́ть** і **Охрача́ть.**

Потепѣ́ть = поте́пля́ти, потеплі́шати. — На дворі поте́пліло.

Потереби́ть = посми́кати, посі́пати, пошарпати, про волосся, пір'я — подра́ти, поскуби́ти, про льон, коноплю — подра́ти.

Потере́ть, ся = терну́ти, поте́рти, ся, віхтем — пошарува́ти, пошару́дити, тіло вірьовкою або що — пошо́ргати, пошмуга́ти, що небудь салом, дьогтем тощо — пошмарува́ти. — Сюди, туди тернув, тай далі махнув. н. пр. — Кайдани залізо ноги пошмугляло, біле тіло молодецьке коло кості пошмугляло. Гр. Чайч.

Потеража́ть, ся = 1. подра́ти, поде́рти, пошарпати, ся.
2. поху́чити, ся.

Потерпѣ́ть = потерпі́ти, наложи́ти. — Щоб наложив вражий головою. н. п. — **П. фіа́ско, п. неуда́чу** = пійма́ти о́близня (С. З.); в сватанні — га́рбуза́ взя́сти. С. Аф. З.

Потеря́ = вгу́ба (С. З. Л.), утра́та (С. Ш.), тра́та (С. Ш.), втра́та, стра́та (С. Л.), шко́да (С. З. Л.), загу́бля, пропа́жа, втеря. — Чия згуба, в того річки повна губа. п. пр. — Не сто він утрати. п. пр. — Не хочеш втрати — не лізь ні в куми ні в свати. п. пр. — Чи зиск, чи трата — одна заплата. п. пр. — Хто ж мені страту нагоро́дить? п. п. — Давай тоді шукати загубі. п. о. — Ох яка велика втеря! аж два пяти! Кр.

Потеря́нный = загу́блений, згу́блений, втра́чений, пропа́лий, пропа́щий. С. Л. — Пропащі гроші — Пропащий чоловік.

Потеря́ть, ся = загуби́ти, згуби́ти, ся (С. Аф. З. Л.), утра́тити (С. Ш.), стра́тити, утеря́ти, ся (С. Ш.), потеря́ти, посіяти, рі́шити ся (С. Л.), стеря́ти ся. — Загубив десь люльку. С. Аф. — Піди, там чоловік загубив сало, то й твоє. н. к. — Що сорому наробила, добру славу загубила. Мова. — По опеньки ходила, запасчину згубила. н. п. — Місяцю в раю, сьвіти нашому короваю, абисьмо не заблудили, короваю не згубили. н. п. Под. — Лучче з розумним згубити, як з дурним знайти. н. пр. — Сумно так зробилось, неначе я що дороге згубила. К. К. — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то вже ласку утратив. п. пр. — А панові не хотілось утратати такого чоловіка. н. к. Грінч. — Потеряв не соловей голос через ячний колос, потеряв же козак долю через свою волю. н. п. — Вона зовсім стерпла ся — не знає, що й робить. Одним поглядом усе скаже і я знов збожеволію і стеряюсь. Крон. — Потеря́ть вре́мя = вга́яти, прогайнува́ти, прохарнувати, байдикуючи — пробайдикува́ти. — **П. дове́ріе** = зневі́рити ся. — Як його зневірити ся до рідної дитини. Кл. **П. дѣвственность** = вінок загуби́ти, скантова́ти ся. — Он — теща в хаті! не догледіла дочки, дівка скантувала ся до шлюбу. Кр. (Пр. д. ще під сл. **Дѣвственность**). — **Потеря́ть много** = перегуби́ти, позагу́блювати. — **П. мужество,**

эне́ргію = оба́бити ся. — **П. мѣня́я** = процига́нити. — **П. си́лу** = ви́сильнити ся, ви́снажити ся. — **П. сознáніе** = опá-морочити ся, стерúти ся. — Сьвідомости тéмна, він стéрив ся... швидче по лíкаря. Ба. — З переляку Люся стерпла ся і немов цéтовна постáяло: тільки очима блúмає. Кп.

Потесáть = потеса́ти, гемóлем — погемблюва́ти.

Потéсь = стерно́, правúло, трепло́, бабáйка (Аф.). Пр. д. під ся. **Весло́.**

Потечь = потекти́, дуже — рúнути, гýнути (С. Л.), великими крáплями — покоти́тись. — І покотúлись із очей до долу сльози. К. Ш. — Покотúлась слúна. Кот.

Потирáть, ся = тéрти, натирáти, ся (трохи), потирáти.

Потихóньку, потихóхонько = тúхéнько (С. Ш.), тихéсенько (С. Ш.), стúха, потúху, стихéнька, потихéсеньку, тихцéм, тúшкóм (С. Л. Ш.), тихíсенько (С. Ш.), поволý (С. Л.), поволéньку (С. Л.), нúшком, нúщечком (С. З.). — Сиди тихенько, щоб не вúпало тебе лишенько. н. пр. — А лíта плúвуть за нúми, плúвуть собí стихи, забирають за собою і добро і лихо. К. Ш. — До иншої йдеш, а до мене стиха — помаленьку голос подаєш. н. п. — Вийди, Грицю, на улúцю і ти, Коваленку, — пожартуєм, поцуєтуєм стиха помаленьку. н. п. — Плини доле за водою, а я стиха за тобою. н. п. — Білі руки до серденька ломить, своїй жінці стихенька говорить. н. п. — Вітер вíон потúху зворухне гилля. Кроп. — Потихесеньку-помалесеньку, моя матíнко, йди — спить пúнночи в рубленій коморі, гляди й його не розбуди. н. п. — Нахнля ся тúшком-нишком под румя́ним бíлим лúцем. Руд.

Потúвость = потúвість.

Потúвый = потúвий, пітня́вий.

Потúть, ся = потíти.

Потúнъкъ = пітня́к (повсть, що підкладають на під сíдло і черезсíдельник).

Потúный = спітнíлий, пітня́й.

Потовóй = 1. потовúй (С. Жел.). 2. д. **Пóт-ный**.

Потогонный = потовúй.

Потогóнъ, рос. Imperatoria Ostruthium L. = царь-зíлля, стародýб. С. Ан.

Потóкъ = пото́к, течíя (С. З. Л. Ш.), течéя (С. Л. Ш.), течíй, водотéча (С. Л.), струóк (С. Л. З.), струмéнь (С. Л.), бурливий — бурчáк (С. Аф. Л.). — Ходить сорока коло потока тай кричe. н. п. — Рíка немая, а так тíльки течія невелика. н. о.

Потолкáть, потолкнýть, ся = попхáти, поштóвкáти, поштýрхáти, попхнýти, ся і т. д.

Потолковáть = побалáкати. — Сíдай та побалакаєм.

Потолóкъ = стéля. С. З. — Стеля увíгнулась, серед хати стояв стовп і підпирав сволок. Лев. — В хатí чисто та весело, як у вíночку, і стеля і стíни вибíлені. Кн. — Казав дик, що курки не їсть, а на стелí повно кíсточок. н. пр.

Потолóчина = стелúна (кожна дошка або брус, з котрих кладеть ся стеля).

Потолóчный = стелевúй.

Потолóчь, ся = потовкти́, ся, потовкáчити, рослúну — вúтолочати, вúпасти.

Потолпúться = потóвпати ся.

Потолстéть = потóвщати, поглáдшати, носúтчати, в жарт — запузáтíти. — І поглáдшала лúсичка і така ситенька стала. Гр. Чайч. — Скíльки не їж — не забагатíєш, а запузатíєш. н. пр.

Потóль = пóти, пóтíль, дóти, дóтíль і д. **Дотóлѣ**.

Потомúть, ся = помори́ти, ся; понýдити, ся.

Потóмно = томáки. — Почав видавати словарь томáки.

Потóмокъ = потóмок (С. Жел.), нащáдок (С. Жел.), далекий — щáдок (С. З. Л.), відрíдок. — Потомок гетьмана дурного і презазанятий патрiот. К. Ш. — Пропав — і нащадку нема. н. пр.

Потóмственный = потóмний, нащáдний. С. Жел. — Се земля моя, потомна, з батька, з дíда, з прадíда. Кп.

Потóмственность = потóмність. С. Жел.

Потóмство = потóмство, нащáд (С. Жел.), нащáдки, нащáдок (С. Л.), плíд, порождéния, наслíддя, вневажливо — кóддо (С. З.). — Не маючи по собí потомства. Кіев. Ст. — Щоб йому дихать не дало з його нащадком. н. пр. — Промінь слави сяє над головами далеких нащадків його. Кп. — Полякè хочуть вигубить нас усíх з нащадком. Бар. О. — Який дíд, такий його й плíд. н. пр.

Потомý = бо (С. Аф. Л.), затíм (С. З. Л.), затíм що (С. Л.), того́, того́ що (С. Ш.), через тé (С. Л.), оттúм, томý, тим (С. Ш.), для того́, задля того́. — Казав не пий горíлки, голова болíтиме, бо тепер душно. С. Аф. — Тим то вороги і жнуть не сíявши, що між нами ростич. Кн. — Чого ревеш? Того, що побили. С. Ш. — Чому чорт не орав, тому й сíяти не буде. н. пр. —

Потомý именно = томý саме, оттúм би

то. — **Потому́ то и нѣтъ** = тим бо й ба́!

Пото́мъ = по́тім, по́тім то́го (С. Л.), пото́му, після́ то́го, опісля́, навпісля́, навпо́слі, пото́м (С. З.), відта́к (Гал.), да́лі (С. Л.), а да́лі (С. Л.), напослі́док (С. Л.). — По обіді відпочали, по́тім коси поклепали. н. п. — Ой ти тепер кажеш, що й зоря нема, а пото́му скажеш, що доли нещасна. н. п. — Щоб ось на потом на мене не плакала. Мазепа. С. З.

Потону́ть = потону́ти, втону́ти, утону́ти, у(в)топи́ти ся. — Плив, плив та на березі й утонув. С. Ш.

Потончáть, потонѣть = пото́нчати, пото́ншати. С. Ш.

Потопáть, пото́пнуть, потону́ть = тону́ти, потопáти, потону́ти, утону́ти, по́топнути. — Павле! кобила плавле. Брешеш, Антоне, тож вона тоне. н. пр. — Всі заходили ся виливати воду, щоб не потоп корабель. Чайч. — На Чорному морі потопали — пропадали. К. Ш.

Пото́пать = пото́пати, поту́пати (С. Ш.), потупцюва́ти, потупкува́ти.

Потопля́ть, потопи́ть, ся = топи́ти, у(в)топи́ти, ся, зато́плювати, ватопи́ти. С. Аф.

Потоптáть, ся = потоптáти, ся. С. Ш. — Топчу, топчу рястї Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Пото́пъ = пото́па.

Поторгова́ть, ся = 1. поторгува́ти, покрамарювати, покрамува́ти, покупцюва́ти, погандлюва́ти, в шинку — пошинкува́ти, пошинкарювати, на базарі — побазарюва́ти, на ярмарку — поярмаркува́ти.

2. поторгува́ти ся, пото́ржи́ти ся (С. Ш.).

Поторошúть = посипкати, посіпати, пото́рсати, потермо́си́ти (С. Ш.).

Потороплúть, ся = поскори́ти, ся (С. Л.), поспіши́ти, ся (С. Л.), похопи́ти ся.

Поторчáть = постирчáти.

Потосковáть = посумува́ти, потужи́ти, доволї — попотужи́ти (Ос.), попожури́ти ся і д. **Попечáлиться.**

Пото́чина = д. **Пото́къ.**

Поточúть = погостри́ти.

Пото́чный = пото́ковий.

Потошúть = зану́дити, зава́дити. — Занудало трохи.

Потрáва = спаш (С. З. Л.), збій (Лев.), по́толоч (Лев.), страв.я. — Візьми за спаш. С. З. — Горобцї пшеницю зъїли, а синиця у спаш попала. н. пр. — Живе з самих спашів: скубне стрижа карбю — плати йому три злотих. Кн. — Штраф за збій. Лев.

Потравúть = 1. спа́сти (С. З.), спа́шити, потоло́чити, страви́ти, потравити (С. З.).

2. пополюва́ти.

3. поцькува́ти.

Потра́тить = потра́тити, протра́тити, ви́тратити, ся, про кількох — повтра́чувати ся, позиваючись — пропозива́ти (Лев.), марно — понанта́чити, поцяндрити, пронанта́чити, процяндрити.

Потрафля́ть, потра́фить = 1. потрапля́ти, у(в)трапля́ти (С. Ш.), влуча́ти, потра́пити, у(в)тра́пити (С. Ш.), влу́чити.

2. годи́ти, догожда́ти, догоди́ти. — На него́ тру́дно потра́фить = йому́ тру́дно догоди́ти.

Потребле́ніе = у(в)жива́ння (С. Ш.), пожива́ння, ужи́ток (С. Ш.), вжи́ток, ужи́вок (С. Ш.), ужи́вица (С. Ш.), спожи́вок (С. З.), спо́жив, спожи́ва (С. Жел.). — Для спільного всім уживання. Пр. — Роди, Боже, жито пшеницю добрим людям на вживацю. н. п.

Потребля́ть, потреби́ть = у(в)жива́ти (С. Жел. Ш.), пожива́ти, вжи́ти, пожи́ти, спожи́ти (Лев.). — Сидить Марко в матірю за столом і вечерю поживають вкупі. Ст. С. — Чи не лучче нам із панами з упокоя хліб-сіль уживати. н. д. — Вжоли спожила усю ситу. Лев.

Потре́бность = потре́ба (С. З. Л.), потре́бизна (С. Жел. Ос.), обіхідність. — Потребі кінца немає. н. пр.

Потре́бный = д. **Надобный** і **Необходи́мый**.

Потре́бовать = потре́бовати, пра́вити.

Потревóжить = потурбува́ти, потрівожи́ти (людину), сполоха́ти, сполоши́ти (птицю, звіря), зру́шити, зрухну́ти (яку річ), у(в)рази́ти (рану, болячку), поколо́шкати, розколо́шкати (волосся). — Не дотикай ся до плечей, бо уразиш болячку. С. Л.

Потрепáть = потрі́пати, крилами — полопоті́ти.

Потре́скать = потріскати, поло́пати, пожéрти.

Потре́скаться = потріскати ся, поре́пати ся (С. Л.), полу́скати ся, поло́пати ся, розлу́скати ся, пороздріскувати ся. — Аж шкура на їх порепалась. К. Х. — Руки порепались. — Насінники огірків вже порепали ся. Кн.

Потрещáть = потріща́ти (С. Л.), потріскота́ти (С. Л.), потріскотіти, потріскати, про масло, сало — пошкварча́ти.

Потро́гивать, потро́гать = торка́ти, доторка́ти, чіпа́ти, займа́ти, поторка́ти, ся, доткну́ти, ся, доторкну́ти ся.

Потрохъ, частіше мн. **потроха́, по́трохи** = потрух (С. З.) у птиць, а у животини д. внутрешности.

Потроши́ть = тельбуши́ти (С. Ш.), требушити, па́трати (С. З.), росчиня́ти, перечиня́ти. — Слуги стали росчинять рибу і шукати ключі. п. к. Грінч. — Патрати гусей.

Потрудѝть = утрудни́ти; потурбува́ти.

Потрудѝться = 1. попрацюва́ти, поробити. С. Л. — Поробив я на своєму віку чимало. 2. потурбува́ти ся, поклопота́ти ся, попіклува́ти ся.

Потрунѝть (надъ кѣмъ) = посьмія́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти (з кого).

Потрусѝть = потруси́ти.

Потрѣсить = побоя́ти ся.

Потрѣшивать = тро́хи боя́тись.

Потрясáть, потрясти́ = 1. трясти́ (С. Ш.), трусѝти, то́рсати (С. Ш.), потрясти́, потрусѝти, пото́рсати. 2. хита́ти, захита́ти, захитну́ти і д. Поколебать 1.

Потрясéніе = 1. трясі́ння, трусі́ння. 2. хита́ння, захита́ння. 3. колотне́ча (С. Л.), ро́зрух, тру́са (С. З.). — Вчинив без ясу і поміж панами велику трусу. п. д.

Потряхивать = трусѝти.

Потýги = хва́тки, пере́йми.

Потýда = до́ти і т. д. д. Дотóлѣ.

Потужѝть = потужи́ти і т. д. д. Попеча́литься.

Потузѝть = поби́ти, оддупи́ти і т. д. д. Поколотѝть.

Потупля́ть, потýпить, ся = потупля́ти (С. Зел.), потýпити, у(в)ту́пи́ти, ся (С. Ш.), попиню́пити, ся (С. З.). — Очі в землю втупив. Ос. — Еней похнюпився, дослухав ся, Сивила що йому верзла. Кот. — Вона до його ласочкою, голубе мій! а він похнюпив ся, мовчать, очей не підведе... Кн.

Потускнуть = поме́ркнути.

Потускнѣть = поме́ркнути, потьмѝти ся, потьмарѝти.

Потухѝть, и потýхнуть = га́снути, перега́сати, пога́сати, у(в)га́сати (С. Ш.), пригаса́ти, пога́снути, уга́снути (С. Ш.), пригасну́ти. — Гаснуть очі, заснули думи, серце спить. К. Ш. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Горить не вгасає. К. Ш.

Потучѝть = погла́дшати.

Потушáть, потушѝть = 1. туши́ти (С. Ш.), гаси́ти (С. Л.), потуши́ти, погаси́ти (С. Л.), у(в)гаси́ти (С. Ш.). — За царя Горошка, як людей було трошка, як сніг горів, а соломою тушили п. пр. — Прибіг на пожежу, а вже й потушили. п. о. 2. гамува́ти, тушити, угамува́ти (С. Ш.), утихомѝрити, потуши́ти. — Мовчанка не пушить, а все тіїв тушить. п. пр.

По́тчевать, попотчевать = угоща́ти (С. Ш.), гости́ти, частува́ти (С. Л. З.), угости́ти (С. Ш.), почастува́ти (С. З.), трак(х)тува́ти (С. З. Л. Ш.), потрактува́ти. — Єсть у мене отець-мати будуть шанувати, медом вином козаченька будуть частува́ти. п. п. — А у мене увесь рід багатий, будуть мене часто частувати. п. п. — І зараз попросивши в хату, горілкою почастував. Кот.

По́тчеваніе = частува́ння, трак(х)това́ння. С. Л. Ш. — Яке частування, таке й дякування. п. пр

Потщи́ться = постара́ти ся, посилкува́ти ся.

Потъ = 1. піт. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає. п. п. — Працює до кріваво́го поту. п. пр. 2. риба Physeter macrocephalus = дивогла́вець (С. Пар.), плеву́н (С. Жел. Пар.).

Потыка, у виразі: „онъ у него́ на потыка́хъ“ = він у нього́ за попихача.

Потыка́ть = 1. тка́ти. 2. пха́ти, попихати.

Потылица = потѝлишник. С. З. (Удар по потилиці, а не сама потилиця, порівняй: Затылокъ).

Потысячно = ти́сячами, з ти́сячі. — Тисячами гинуть. К. Ш. — Він платить з тисячі (на пр. з тисячі цегли при будові).

Потычка = тума́к (С. Ш.), стуса́н (С. З.), штурха́н, штурхане́ць.

Потѣлый = спітні́лий.

Потѣніе = потіння.

Потѣснѝть, ся = потісну́ти, ся (С. Л.), стиснути, ся.

Потѣть, вспотѣть = пітні́ти, дуже — упрівати, спітні́ти, упрі́ти (С. Ш.). — Поки не упріти, поти не уміти. п. пр.

Потѣха = потіха (С. Л.), кумедія, чудасія, чудоро́дія (Полт. Чайч.).

Потѣшáть, потѣшѝть, ся = потіша́ти, забавля́ти, потішити, забавити, ся (С. Аф.).

Потѣшникъ, ца = д. Забавникъ, ца.

Потѣшный = втішний, куме́дний (С. З. Л.), чудоро́дний. — Втішний хлопець. — Чу-

дородна людина. Полт. Чайч. — Кумедна казка. С. З.

Потя́гивать, потяну́ть, ся = 1. тягти́, потягти́, ся (С. Л.), поцу́пити. — То збоку ущіпне, то спереду поцупить. Гул. Ар. — **Потяну́ться за кі́мъ** = поплу́ти ся, потягти́ ся.

2. д. **Попива́ть.**

Потя́гиваніе = тяга́ння, потяга́ння; по́тяги.

Потяго́та = по́тяги.

Потяжеле́ть = пова́жчати.

Поуба́вить = збави́ти, одба́вити (трохи).

Поубаю́кать = заколиха́ти (помалу).

Поубра́ть = прибра́ти (трохи).

Поубы́ть = уби́ти (С. Ш.), збу́ти (трохи). — Вода трохи збула́.

Поувезти́, поуве́зть = повивози́ти.

Поувести́, поуве́сть = повивести́.

Поувози́ть = повивози́ти, позвози́ти.

Поуговори́ть = умо́вити (по троху).

Поугомони́ть, ся = у(в)гамува́ти, ся.

Поугорі́ть = уча́діти, почадіти (трохи або багатьом).

Поудивля́ться = подивува́ти, продивува́ти, ся.

Поуди́ть = поуди́ти, половити рибу (удкою).

Поужинать = повече́ряти. — Повечерявши, вони полягали всі спати. п. о. Грінч.

Поукла́сть = повкла́дати. — Повкладали дітей спать. — Повкладав свої книжки в скриню.

Поукра́сить = поозді́блювати, квітками — поуквітчувати, заквітча́ти, цвяшками — пообцьвяхо́вувати.

Поукроти́ть = погамува́ти.

Поуложи́ть = д. **Поукла́сть.**

Поуменьши́ть, ся = зме́ншити, ся, про декілько — повме́ншувати, ся.

Поумни́ть = порозумні́ти, порозумні́шати. — Догадав ся очкур завязати, та й думав, що порозумні́шав. п. пр.

Поуправля́ть = поору́дувати, покерува́ти, попра́вити, проору́дувати і т. д.

Поупря́миться = повпага́ти ся, посупереча́ти ся, попручати ся.

Поусе́рдствовать = припильнува́ти. — Нумо, нумо припильнуймо! п. п.

Поуско́рить = приско́рити.

Поуспоко́ить, ся = вгамувати, ся, заспоко́їти, ся (трохи).

Поустаре́ть = поста́ріти, пристаріти ся, про людину — підтопта́ти ся.

Поутру́ = зра́на, у(в)ра́нці, у(в)ра́ньої (С. З. Ш.), ра́нком. — Помер козак в неділеньку вранці, положили козака в сінцях на лавці. п. п. — Вийшли в поле косарі косить рапом на зорі. п. п. — Завтра вранці, як підем по зайці. п. пр. — Зрана виїхав і на обід поспів.

Поуха́живать = поженихати ся, поли́ня́ти ся, проженихати ся, за кількома — переженихати ся. — Батько ще казали, щоб я й поженихав ся. Кв.

Поуходи́ть = повтіка́ти. — Почувши се, вони не довго ждали, взяли та й повтікали. Б. Г. — Тоді де-які люди повтікали з хати. п. к.

Поуча́ть, поучи́ть, ся = поуча́ти (С. Жел.), навча́ти, научати, напу́чувати, повча́ти (С. Л.), навчи́ти, ся. — Я старший, а ти менший, то тобі вась-вась мене повчати. Кроп. — А мати хоче научати. К. Ш. — На все добре напучує, а воно вже йому позакидало, не чує. Кн.

Поуче́ніе = 1. нау́ка, навча́ння.

2. д. **Про́повѣдь.**

Поуча́тельный = поуча́ючий, научаючий. — Се не тільки річ цікава, але й дуже потрібна і поучаюча. Бар. О. — Присяга сей сон не тільки цікавий, але й дуже поучаючий. Бар.

Поучи́ть, ся = 1. д. **Поуча́ть, ся.**

2. повчи́ти, ся. — Повчив ся трохи та й кинув.

3. д. **Проуча́ть.**

Пофантази́ровать = похимерува́ти, думками в хмарах полі́тати.

Пофрапти́ть = похвертюва́ти (С. З. Ш.), почепури́ти ся, похізува́ти ся (С. З.). — Коли вже вам хочеть ся похізувати ся в моєму кобеняці Номис. С. З.

Пофрі́штикать = поспі́дати.

Пофы́ркать = попи́рхати, почихати.

Похаби́къ, ца = сороні́тник, безличник, ця (С. Ш.).

Похаби́ный, но = срамо́тний, сороміцький (С. З.), сороми́цький, безсоро́мний (С. Пар.), стидкий, стидний, безли́чний (С. Ш.), со́ромно, безсо́ромно, без сорому. — Срамотні сьпівки аж лящать. К. Ш. — Не сьпівайте сороміцької, васьпівайте старосьвітської. п. пр. — Стидних пісень сьпівають. Кр.

Похаби́ство = безсоро́мність. С. Пар.

Похаживать = похожа́ти. С. Л. — По дворику похожає, на сонечко поглядає. п. п. — Похожаючи по корсунському саду, бачив... Кн.

Похвала́ = хвала́, похвала́, хвальба́ (С. Л.), **похвальба́.** — Хвальба сорочки не

дість. п. пр. — Кажете, щоб не хвалити вас, то й не буду. Бачу, ви похвальби не любите. Кр.

Похва́ливать = похваля́ти, вихваля́ти.

Похваля́ть, ся = д. **Похваля́ть, ся.**

Похвальба́ = хвальба́ (С. Ш.), хвали́ння, хва́сть (С. Ш.), хва́лка (С. З. Ш.), при́хвальба, похва́лка (С. З. Л.). — Хвальби повні торби, а в тих торбах пусто. н. пр. — Дайте сапчат хвасті підомчать. н. пр. — Була тая поголоска на всій Україні альбо хвалка од шляхти. Л. С. — Похвалки злиї чинити. Мааєва. С. З.

Похва́льный, по = хва́льний (С. Ш.), похва́льний, но.

Похваля́ть, ся, похваля́ть, ся = хвали́ти (С. Ш.), вихваля́ти, похваля́ти, ся; похваля́ти ся, нахваля́ти ся, похваля́ти ся. — Хвали мя, губонько, бо тя роздеру. н. пр. — Вже так його хвалять, та вихваляють. — Похвалили, що добре зробив. — Хвалив ся попадя село підпалити. н. п. — Лає, лає, де й хвалить ся бити. н. п.

Похва́рывать = хорува́ти, слабува́ти, нездужати, недомога́ти (часто або часами).

Похва́стать = похва́стати, похвали́ти ся (С. Ш.), повеличати ся.

Похвата́ть = похапа́ти (С. Л. Ш.), похвата́ти (С. Ш.). — Приїхали копитани, гречанки похапали. н. п.

Похва́тски = хва́тсько, хва́цько. С. Ш.

Похвора́ть = послабува́ти, похорува́ти, пронездужати.

Похити́тель, ница = хапко́, хапу́н (С. Ш.), злодій, ка.

Похитри́ть = похитрува́ти.

Похища́ть, похи́тить = кра́сти, хапа́ти (С. Ш.), украсти, вхопи́ти, захопи́ти, схопи́ти, спірва́ти, запорва́ти. — На суднай день чорт жидів хапав. н. пов. — Це не хлопець, а настоящий злодій: де що спірне, зараз заховає так, що... Кр. — Ну, що вже запорвав, то вже твоє, але другим разом я тобі ребра полічу. Кр.

Похище́ніе = крадіж, ка (С. З. Л.), ха́пання, ха́панка. С. Ш.

Похлеба́ть = посьо́рбати, похлебта́ти.

Похлёбка = ю́шка (С. З. Л.), горохова — горо́хвянка, з рибою — сьорба́ (С. Л.), щерба́ (С. З. Л.). — Сьорбай юшку, на дні риба есть. н. пр. — Ти, Андрушку, хлещи юшку, а я мисце бо мене дитина ссе. н. пр.

Похлёбочный = ю́шечний. С. Л.

Похлёбывать = сьо́рбати, хлебта́ти (часто або потроху).

Похлёстывать, похлеста́ть = хви́ськати, похви́ськати.

Похло́пать = поля́скати, полящати, поплеска́ти.

Похлопота́ть = поклопота́ти, ся, попоходи́ти, попіклува́ти ся. С. Л. — Багато я попоходив біля неї. С. Л.

Похлыста́ть = д. **Похлеста́ть.**

Похме́лье = похмі́лля, по́хміль. — Голова болить з похмілля. — На похмілля знемагає. н. д.

Похму́риться = пахма́рити ся, насу́пити ся, похнюпити ся.

Похны́кать = похли́пати, попхи́кати.

Походата́йствовать = поклопота́ти.

Походи́ть (на кого або на що) = вдава́ти (С. Л.), похо́дити (на кого або на що), вдава́ти ся (в кого. С. Л.), скида́ти ся (на кого або на що). — Чи й тобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся! К. Ш. — Бо мій батько робив гладко, а я в його вдав ся. н. п. — Оця кобила скидається на ту лошичку, що позаторік... Кн. — А воно на те скидається. Кн.

Походи́ть = походи́ти.

Похо́дка = ходá (С. З. Л. Жел.), хід (С. Ш.), хі́дня́ (С. Ш.), походá, по́хід. — Я вашу сестру й по ході й по очах наскрізь бачу. Лев. В. — Що то за личко хороше! а хода яка... і не бачивши видочка по ході одній можна б сказати, що се небесна урода. Зіньк. — Зовсім батькова хідня. Херс. — Д. ще під сл. **По́ступь.** — **Съ утиною похо́дкой** = качконо́гий. — Ач яка качконога. Сл.

Похо́дный = похі́дний.

Похо́дъ = 1. похі́д, похо́д, випра́ва. С. Жел. — Засвистали козаченьки в похід з полуночі, заплакала Марусенька свої ясні очі. н. п. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш.

2. по́ваг (кінцок вати), ли́шка. — Шість хунтів з повагом (або: з лишкою).

3. збу́ток, схід, сход. С. Л. — Тепер на сей храм великий збуток.

По́ходя = хо́дячи, входя́чку, на ході. — Їсти входячку. — На ході зірвав.

Похожде́ніе, частіше мн. **похожде́нія** = 1. **мандрува́ння.**

2. **приго́да**, частіше мн. **приго́ди** (С. Жел.), **прикючка** (С. Пар.).

Похо́жій = схо́жий (С. Л. З.), похо́жий, подібний, парі́стий, цілком — ви́капаний, на зуб — зубова́тий, на оклецок — оклецькова́тий і т. д. — Похожа свиня на коня. н. пр. — Син — викапаний бать-

ко. — Быть похо́жимъ = д. Походи́ть (на кого або на що).

Похозя́йничать, похозя́йствовать = похазяїнува́ти, погосподарюва́ти.

Похолоде́ть = похолоді́ти, похолодні́ти, похолодні́шати, постуденіти. — На дворі похолодні́шало.

Похорони́ть, ся = 1. похова́ти, ся (С. З. Л.), заховáти. — Легше мінї, доню, тебе поховати, а вїж мінї та за його тебе заміж дати. н. п. — Поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — У холоднїй мі мене поховали, ще й ногами землю зверху притоптали. Гр. Чайч. — Не жури ся, мій милий, не дай серцю тугу, а як умру — поховавши, овымеш собі другу. н. п. Под. — Були батько й мати, та судилось козакові обох поховати. П. Пр. — А лиха ще буде, буде, поки заховають. К. Ш.

2. схова́ти, похова́ти, ся, багато — перехова́ти, ся, поперехо́вувати. — Дівчинонько, моє серце, сховай мене під рядненце. н. п. — Сховались тай попались. н. пр. — Багато переховав краденого.

Похоро́нный = похоро́нний, погре́бний (С. З.). — Погре́бная одправа. С. З.

По́хороны = по́хорон, похова́ння, хороне́ння, погре́б (С. З.).

Похорохо́риться = попри́ндитись, попинди́чити ся.

Похороше́ть = покра́щати (С. З. Л.), погарнїшати, полу́ччати, полїпшати, помилїшати, погарнїти, почепурнїти, вила́днїти, вилюднїти, про постать — постатнїти. — Приберн ниня, то й він покращає. н. пр. — Щоб мінї надїти, аби погарнїти. О. Ст. — Якийсь миршавий був хлопець, а бач як вилюднів. н. о. — Як вона погарнїшала!

Похотли́вый, во = похотли́вий. во (С. Жел.), пожадли́вий (С. Ж.), женихли́вий. — Не молода вже, а женихлива, усе до парубків лицяеть ся. Кв. — Вовки в мъясниці женихливі — тїчками ходять. Кв.

Похотли́вость = по́хоть (С. Л. Жел.). хотли́вість, хти́вость (С. Ж.), жирува́ння (С. Л.), пожадли́вість (С. Ж.).

По́хоть = д. Похотли́вость.

Похохота́ть = пореготáти, ся, пореготїти.

Похрабри́ться = похрабрувáти.

Похра́пывать, похрапе́ть = хропти́ (по малу), похропти́. — Хропить, аж хата ходором ходить.

Похрипе́ть = похрипі́ти, похавча́ти, похарча́ти.

Похристо́соваться = похристо́сувати ся.

Похрома́ть = пошкандибáти, пошкитьгáть. (Пр. д. під сл. Пойти́).

Похрусте́ть = похру́мкати, похру́пати, похрумча́ти, похрумтїти, похрупотїти.

Поху́дшать = погі́ршати, попоганїти, споганїти. — Маленьке — миленьке, а побільшає — погірше (про дитину н. пр.).

Похуде́ть = схуднути, похуднути, охуднути, похудні́ти, охля́нути (С. З. Л.), помарнїти (С. Л.), змарнїти (С. Аф. З.), на виду — спасти з лиця́ (С. Л.), на тілі — спасти з тїла, з ту́ку, з че́рева. С. Л. — Поки гладкий схудне, то худий здохне. н. пр. — Він схуд наче тарань. Лев. В. — Ой вже ж наші сїромахи та без харчів помарнїли. н. п. — Так з лиця спала, що і не пізнати. н. о.

Похуде́лый, похуде́вшій = схудлий, похудлий, змарнїлий, помарнїлий.

Похули́ть = погудити, поганити, поганьбити.

Похе́рить, похе́рить = д. Захе́рить.

Поцара́пать, ся = подря́пати, ся (С. Л.), пошкря́бати, сминаючи що — пошкорґáти, пошкуґлятн. — Так він у терен — хоч там і подряпать ся. н. к.

Поцáрствовать = поцарювáти.

Поцвісти́ = поцьвісти́.

Поцідити = поцїдити.

Поцілова́ть, ся = поцїлувáти, ся, здоровкаючись — почолóкати ся, в карти пожучи — цьóкнути ся. С. Л. — Обнялись, поцїлувались як слід. н. о. — Цьокнися з жінкою моєю, вона твоя буде. Г. Ар.

Поцілу́й = поцїлу́нок. С. Л. — Поцілувся той і досї пече мене. Кн.

Поцінить = поцїнувáти, пооцїнювати.

Поцепи́ть, ся = почепи́ти, ся (С. З. Л.), причепи́ти, ся (С. З. Л.), очепірити ся. — Це ніс! Чорт двом ніс, та одному почепив. н. пр. — Так він як поплив бичок, очепірився йому за хвіст і поплив. н. о. Грінч.

Почáкать = попля́кати (С. Л.), поцьокати (Фр.), пожвáкати.

Почáрочно = чаркáми.

Почáсту = чáсто, чáсто-гу́сто (Чайч.).

Почáще = частїш (С. Л.), частїше.

По́чва = ґрунт, ґрунт. С. Л. — Коли б ґрунт був чорнозем, а то супісок. Кв. — Шевченко і муза його родились і зросли на ґрунті української народної історії. Кв. — **По́чва глини́стая** = глинúстий, глевáтий ґрунт, глинúста земля́, глéйовиця. — **П. петро́нутая** = цілúна. С. З. — Купив ниву з цілиною. С. З. — **П. песча́**

ная = піскува́та земля́. — **П. песча́нистая** = су́пісок. — **П. черноземная** = чорно́зем, чорно́земля.

Почва́ниться = почва́нити ся, попишати ся, побундю́чити ся, попри́нидити ся, побри́шкати.

Почвенный = грунтови́й. — **По́чвенное колесо́** д. під сл. **Колесо́**.

Почеловѣчески = полю́дськи.

Почему́, почёмъ = чом (С. З.), чому́ (С. З.), чого́ (С. З.), на́ що́, про́ що, для чо́го, почім. після чо́го. — Чом, чом, чорноброве, чом до мене не прийшов? н. п. — Чому́ мині правди не скажеш? н. п. — Чого́ мині тяжко, чого мині нудно, чого серце плаче, рвався? К. Ш. — Не знаю що і після чого старі сумують. К. Ш. — **Вотъ почему́** = о́т через що́, ото́ж-то, от за-для того. — **Почему́ то** = чогось, чому́сь (С. З.).

Почеркъ = писа́ння, письмо́ (С. Пар.), по́черк (С. Жел.), рука́ (С. Жел. Пар.). — Давайте я розберу — я його руку добре знаю. — Хіба се моя рука? і рука і печатка підробні. Кн. — Він підвів під мою руку. п. о.

Почернить = 1. почорни́ти, ви́чорнити, об'чорни́ти.

2. д. Захе́рять.

Почернѣть = почорні́ти, злегка — при́чорні́ти. — **Почернѣвшій** = почорні́лий. С. Л. — Ой чого ти почорні́ло зеленеє поле? Почорні́ло и від крови за вашую волю. К. Ш.

Почерпать, почерпнуть = черпа́ти, черпну́ти.

Почерствѣть = поче́рствіти.

Почертить = порисова́ти.

Почертовски = почорта́чі.

Почесать, ся = почеса́ти, ся, тіло руками — почу́хати, почухра́рити, поскрьо́бати, ся. — **Почесать языкъ** = попащикува́ти.

Почествовать = пошанува́ти, у(в)шанува́ти (С. Ш.). — Ушанували його добрим словом і привітанням.

Почесть = шано́ба (С. З. Л.), ша́на (С. З. Л.), пова́га (С. Л.), поче́стка. — На що та й шанoба, як добре слово. п. пр.

Почесуха = коро́ста.

Почётный = поче́сний. С. З. Л. — Панове Запорожці! просимо на почесне (місце). С. Л. — Татарівна-Немирівна почесного роду. К. Ш.

Почёть = шано́ба, честь, пова́га, поче́стка. — Спасибі вам, панове-молодці, преславні Запорожці, за честь, за славу, за повагу, що ви мині учинили. К. Ш. — Хороброму у нас хвала і слава, розумному шанoба і повага. К. Ш. — Не дивили ся чи родич, чи чужий приходить, всяке тут було шанобу по собі находить. Мак. Д. ще під сл. **По́честь**.

По́чечный = нирко́ви́й.

Почечу́йникъ, почечу́йная трава́, п. бредёна, п. го́рецъ, рос. Polygonum Persicaria L. = гірча́к. С. Ан.

Почива́льный = спочива́льний.

Почива́льня = спочива́льня, спа́льня.

Почива́ніе = спочива́ння (С. З.), спочи́нок.

Почива́ть, почи́ть, опочи́ть = 1. спочива́ти, спочи́ти. — Прийдіть пізніше, бо пани ще спочивають. — Батюшка після обід спочивають.

2. спочива́ти, спочи́ти, опочи́ти, уме́рти, поме́рти, переста́вити ся, полягти. — Т. Шевченко родив ся 25 лютого 1814 р., опочив 26 лютого 1861 р. (з напису на його могилі.). — Поїхав в Італію і там поліг. Кн.

Починать, почáть = починáти, зачинáти і т. д. д. **Начинáть**.

Почи́нивать, починить = ладна́ти (С. Л.), ла́годити (С. З. Л.), ла́дити (С. Л.), справля́ти (С. Л.), поправля́ти, трохи — підла́годжувати, підла́жувати, пола́годити (С. З.), полади́ти, нала́годити, наладна́ти, наладнувати, спра́вити, попра́вити, підла́годити, підла́дити, підладна́ти, одежу — лата́ти (С. З.), полата́ти, взлата́ти (С. З.), підлата́ти, вла́тувати, влата́ти. — Треба віз полагодити. — Полагодити чоботя. Кр. — Влатати треба старий кожух. Полт. Чайч. — Церкву-домовину нема кому полагодить на тій Україні. К. Ш.

Почи́нка = ла́годження, попра́ва, попра́вка, одежі — лата́ння.

Почи́нный = початко́ви́й.

Почи́нъ = 1. почи́н (С. З. Л.), поча́ток (С. З. Л.), начи́н і т. д. д. **Нача́ло 1.**

2. по́від. при́від (С. З.), при́звід і т. д. д. **Инициати́ва.**

Почи́слить, ся = полічи́ти, порахува́ти, ся.

Почи́стить = почи́стити, став од музу — пошлянувáти і т. д. д. **Очищáть, Очи́стить 1.**

Почита́й = д. **Почти́**.

Почита́ніе = шанува́ння, пошанува́ння, поважа́ння.

Почита́тель,ница = шанува́тель, почита́тель, ка (С. Жел.), чти́тель, ка.

Почита́ть, ся, почти́ть = поважа́ти, ся (С. З. Л.), шанува́ти, ся (С. З. Л.), чти́ти, шти́ти (С. Жел.), пошанува́ти (С. З.), у-(в)шанува́ти (С. Ш.), вжа́лувати. — Ні, не буду чужі воли пасти-загнати, не буду я в чужій хаті тещу поважати. К. Х. — Хто він по божому прожив, того до смерти будуть поважати і добрим словом поминати. Б. Г. — А ти їм кажи, щоб вони любили і поважали одно о́дного. н. о. Грінч. — І дівчата поглядають, всі сусіда поважають. н. п. — Взяв дід бабу за рученьку тай повів в сьвітлицю, поважая старий бабу, як би й молодицю. н. п. — Всі поважають, на покуті сажають. Б. Г. — Шануй отця твого і матір твою. Б. Н. — Ой коби я мужа мала, я ói його шанувала. н. п. Под. — Він так умів себе показать, що й Ляхи його шанували. І. Г. — Хто не знавав ляха, той не вміє шанувати добра. н. пр. — Вельми у нас шанували діда і слухали си наче батька. Ки. — Сина Івана оддали в салдати за те, що ти не навчила панів шанувати. К. Ш. — І всі його шанували, як батька старого. Гр. Чайч. — А я буду научати, як милого шанувати. н. п. — Ох я ж його хоч не люблю, шанувати мушу! Ох, Боже мій милосердний, вийми з його душу. н. п. — Пішла про неї слава всюди: її шанують люди. Б. Г. — То буду я отця-матір штити й поважати. н. д. — Ушановано його як слід добрим словом і привітанням.

Почита́ть, поче́сть = вважа́ти, лічити, полічити. — Чого лице од мене одвертаєш, мене собі за ворога вважаєш? К. І.

Почита́ть = почита́ти, прочита́ти.

По́чка = 1. анат. — пірка. С. Жел. — Жируєть ся, як пірка в салі. н. пр.
2. на рослинах — бру́нька (С. Жел.), брость (С. Жел.), бро́сток (С. Ш.), брост, бростя́на, бі́блашок, бібъя́шок, квіткова — пу́пъянок, пу́пъяшок (С. З.), що розпукується — розпу́ківка, розпу́калка, на тютюну — пасинки. — Дано, що на березині бруньки. н. пр. — Молоденька, наче пупъянок. н. пр. — **Выбра́сывать по́чки** = набру́нькувати ся, бро́сти́ти ся (С. Аф. Ш.). — Дерево уже набрунькується. Ман. — Вишня почала вже броститись. С. Аф. Ш.

Почкова́ть = очкува́ти. С. Жел. — Очкувати дику яблуню.

По́чковый = 1. пірковий.
2. бру́ньковий, бростковий.

Почмо́кать = поцмо́кати.

Почо́кать, ся = поцо́кати, ся.

По́чта = по́шта. С. Л. — Це пошта здалека біжать. В. Щ.

Почтальо́нъ = пошта́р (С. Л.), пошта́рь, листоно́ша. — Не посилай поштарю мій! В. Щ. і д. під сл. **Письмоно́сецъ**.

Почта́рь = д. **Почтальо́нъ**.

Почте́ніе = шано́ба (С. З.), ша́на (С. З.), шанува́ння (С. Л.), пошанува́ння, ша́йність, пова́га (С. З. Л.). — На що та й шанoба, як добрее слово. н. пр. — Ой були ми в пана, була нам повага: пили мед-горілку за Гапусю дівку. н. п. — Великое пошанування од царя мiля. Л. С. — Люди чини шляхетність, а коло себе май охайність. н. пр.

Почте́нный = пова́жний (С. З. Л.), шано́вний (С. З. Л.), поче́сний, поштивий, стате́чний. — В пана у нас жінка добра, розумна і поважна. Кот. — Поважное писаніе вище дойшло. Орлик. С. З. — Почесного роду. К. Ш. — Такій статечній людині не сором сказати — здорові були: він заробив собі шанобу. Ки.

Почти́ = сливе́ (С. З. Л.), ма́йже (С. Жел.), пра́ве (С. З.). Чайченко вживав ще — зато́го, але це слово більше відповідає рос. = **Вотъ-вотъ** (д. це слово). — **Почти́ что** = ма́ло що (С. Л.), ма́ло не, тро́хи не (С. Л.), бе́зпаль (С. Л. Ш.) — У молодих він любив скляного бога, а під старість сливе і в рот не брав. н. к. — Вона нападалась на Мелашку сливе кожного дня. Ном. — Ходить по пояс праве в грязюці. Ном. С. З. — Два парубчака майже однаких літ. Фр. — Отак переїхали ми майже цілу дорогу. Федь. — Почали описувати життя простого народу майже тією мовою, якою вони сами говорять. Ук. — Безпаль не 20. С. Ш.

Почти́тельно = з шано́бою, шанob(в)ли́во, поштиво. — Уклонився він йому чолом низько, далі склавши шанобливо руки, одійшов назад, немов од хана. Ст. С. — Одже йдіть ви за подвірря наше і зустрінете вінка поштиво. Ст. С.

Почти́тельность = пова́га (С. З.), шано́ба (С. З.), пошанува́ння (С. Жел.), поштивість.

Почти́тельный = шанob(в)ли́вий, пошановли́вий (С. Пар.), почести́вий (С. Пар.), поштивий, шанівний.

Почти́ть = д. **Почита́ть**.

Почтмейстеръ = по ім'е́йстер, почмайстер (Гал.).

Почтово́й, почто́вый = поштовий.

Почтосодержа́тель = пошта́рь. — Біги до поштаря за кіньми.

Почу́ствовать = почу́ти (С. З. Л.), почу́ти ся (С. Л.), вчу́ти, учу́ти (С. Ш.). — Тільки я ввійшла в хату, так зараз і почула, що для мене починає ся нове життя. Фр. — Отоді вся громада почула, що болячка

усім коле. Кн. — Бий його дуже, щоб почувсь. С. Л. — Тепер і пани вчули, що хліб родить на мозолях. Кн.

Почудéгить, почудéсничать = похимерувáти, похимéрити ся. — Нічого він їм лихого не зробив, а так похимерити ся захотілось. Кр.

Почýдиться = здáти, вздрíти ся, обмáрити (Граб.), привидíти ся. — Мінí здалось, що... — Це тобí привиділось.

Почýять = д. **Почýвствовать.**

Пошабашить = обробúти ся, пошабáшити, перед неділею — посубóтíти. — Сьогодня швидко обробили ся. Кр.

Пошáлапать, пошалúть = пустувáти, дурíти, попустувáти, подурíти, пожирувáти, посвавóлити.

Пошалéть = подурíти і т. д. д. **Одурéть.**

Пошáрить = пошáрити, понишпорити, скрізь — вишарити, вишишпорити.

Пошаркать = почóвгати.

Пошáтывать, пошатáть, пошатнýть, ся = хитáти, захúтувати, колихáти, похитáти, поколихáти (С. З.), похитнýти, поколихнýти, ся (С. З.), схитнýти ся, схибнýти ся, почóчити ся. — Зачепив возом, аж стовп похитнув ся. — Глечик схитнув ся і гнав. Кр. — Гуляй, мої чорноброви, коли моя голова здорова, бо як моя голова схибить ся, тоді твоє гуляння минеть ся. н. п. — Нема гірше, як бурлацї — куди повихнуть, туди й почочи ся. н. пр. — Потóвкав ся і трохи не впав.

Пошвырять = покúдати, пошпурлáти.

Пошевеливать, пошевелúть, пошевельнýть, ся = ворушити, поворушúти, зворушúти, ворохнýти ся, поворухнýти, зворухнýти, ся. С. Л.

Пшевни = широкí санкú, вúстеляні лýбом.

Пошелестéть = пошелестíти (про листя, папір то-що), пошамотíти (глухо, напр. про тканину).

Пошелудúвéть = пошолудúвіти.

Пошелушúть, ся = полýщити, ся.

Пошепелять = пошепеляти, пошепелявіти.

Пошептáть, ся = пошепотáти, пошептáти, ся, потишкувáти ся.

Пóшептомъ = пóшепки. — Сказав пошепки.

Пошершавéть = пошаршавíти, пошéрхнути.

Пошивáть, пошúть = шúти, пошúти, багато — понашивáти.

Пошúбъ = спóсіб, роб, пóбут (С. З.).

Пошúвка = шиття, пошиття, шитвó. — Заплатив за пошиття.

Пошинковáть = пошаткувáти. — Вже пошаткували капусту.

Пошúпéть = пошúпіти, про масло, сало — пошкварчáти, пошваркотíти, про гадюку — посичáти, про воду — побулькотíти, поклекотíти.

Пóшлина = мúто (С. Жел. З.), з возів — возовé, за проїзд по мосту — мостовé (С. З.), мостовщúна, через греблю — погребéльне, на винницях од казана — показáщина. — **Дорóжная пóшлина** = подорóжчина. — **Базáрная, ярмарочная п.** = мíстове. — **Судéбная п.** = пересýдок, присуди. — Аби жаден чоловік не мів повних мит вимишляти. Ст. Л. — Великі мита брали: од возового по пів золотого. п. д. Пр. д. ще під сл. **Пóдать.**

Пóшлинный = митовúй.

Пóшлость = паскýдство; безсорóмність.

Пóшлый = паскýдний; безсорóмний, сороміцький.

Пошлéть = керувáти ся.

Пошлáться = поблукáти, потинятися, повéштати ся.

Поштемпелевáть = поштампувáти.

Поштýчно = штýками, од штýки.

Пошумéть = погомонíти, погаласувáти, про лист то-що — пошелестíти, про одежу — пошамотíти, про вогонь — погоготíти.

Пошуршáть = пошýрхати, пошамотíти.

Пошутúть = пошуткувáти, пожартувáти. С. Л. — Не все журить ся — і пошуткувать можна трохи. Ч. К.

Пошутовскúй = мов блáзень.

Пошýчивать = шуткувáти (вподíбно злегка).

Пощáда = лáска, мúлость, помúлування, милосéрдя (С. Пар.). — Це вже я милость кладу на тебе, а то побити треба. Чайч.

Пощадúть = помúлувати, вжáлувати.

Пощебетáть = пощебетáти, поцьвірíнькати, поцьвірíньчáти.

Пощеголúть = д. **Пофрантúть.**

Пощекотáть = полескотáти. С. Л.

Пощёлкать = полúскати, зубами — поклáцати, насíння, горíхи то-що — полýскати, полузáти.

Пощéніе = пóстування.

Пощепáть = пощипáти, вірри, волосся — поскýбти.

Пощёчина = лúпас (С. З. Л.), ляпанéць, поляпас, плющ (С. З. Л.), полúщок (С. З.), намордень. — Та вже для тебе обіцяюсь

Еневі я ляпас дать. Кот. — Зараз йому ляпаса по пиці. Кн. — За кучму сю твою велику, як дам тобі ляща у пику. Кот. — І поличків даннем обезчестивши. Л. В. — **Надава́ть пощёчинъ** = наля́скати, ляпаниця́ми нагодува́ти.

Пощу́пать = полапати, пома́цати. С. Л. — Знайшов не знайшов, а помацати можна. н. пр.

Пощу́пывать = ла́пати, ма́цати (инколи або злегка).

Поѣда́ть, поѣ́сть, ся = їсти, поїда́ти, з'їда́ти, поїсти, з'їсти, ся, ви́їсти, трохи — попоїсти, усе — повиїда́ти, переїсти, усі харчі — повихарчо́вувати. — Дай хоч трохи попоїсти, а то опухну. н. к. — Виїв миску борщу, ще й поїв усі пироги. Чайч. — Що варила — усе повиїдали. Чайч. — Усього хліба не переїси. н. пр.

Поѣздить = поїздити.

Поѣздка = їзда́. С. Л.

Поѣздъ = одъїзд, відъїзд, ви́їзд.

Поѣздъ = по́їзд (С. Жел.), инодї про залїзницю — по́тяг (С. Жел.), весільний — по́їзд, а коли від хати до хати — перезва́ (С. З.). — Були у перезві. С. З.

Поѣзжа́лой = гінець, посланець.

Поѣзжа́не = поїжда́не (С. З.), в перезві — перезвя́нин, перезвя́нка, перезвя́не.

Поѣзжа́той = поїжда́нин, ин. — поїжда́не. С. З.

Поѣ́сть = д. **Поѣда́ть.**

Поѣхать = поїхати.

Поэ́зія = пое́зія. — **Лири́ческая п.** = лїрна пое́зія.

Поэкзаменова́ть = проекзаменувати.

Поэти́ческій, ски = поети́чний, но, поети́цький (С. З.).

Поэ́тому = тому́, через те́, то́ж-то. — Тому кожний чоловік повинен знати свій народ. Бар. О. — Тому-то треба добре прислухатись до своєї рідної мови. Бар. О.

Поэ́тъ = пое́та, сьпіве́ць (С. З.). — Дневник Шевченка, писаний поетою... Кн. — Як часом заговориш ти, твій голос так серденько гріє, неначе чуєш то сьпівець віщує ласку і надію. І. Г.

Появля́ться, появи́ться = появля́ти ся, з'являти ся, проявля́ти ся, об'являти ся, виступа́ти, витика́ти ся, зразу — вилина́ти, багато — висипа́ти, появи́ти ся, з'явити ся, про(об'яви́ти ся, ви́ступити, ви́ткнути ся, ви́сипати, про пошесть, музику то-що шкодливе, як спочатку — вклю́нути ся, а далї — вки́нути ся. — **Отку́да онъ появи́лся?** = відкіля́ він взяв ся? — **Отку́да** у него́ появи́лись де́ньги = відкіля́ у його взялись гро́ші? — У него́ появи́лись деньжо́нки = у його завелись грошенята.

Появле́ніе = поява, з'ява, з'явка (С. Л.), з'явле́ння (С. Л.), проява.

Поягня́ться = окоти́ти ся.

Поякша́ться = злига́ти ся, полига́тя ся. — Полигали ся з жидами, та й пу руйнувати. К. Ш.

Поя́рить ся = поярувати.

Поя́рковый = зро́блений з во́вни я́рки.

Поя́рокъ = во́вна з я́рки.

Поя́сать, ся = д. **Опоя́сывать.**

Поясне́ніе = поясне́ння, вияснення (С. Пар.), тлума́чення (С. Ш.), товма́чення (С. Ш.), васьвітле́ння (С. Пар.).

Поясни́ть, ся = д. **Поясня́ть, ся.**

Поясни́ца = по́перек (С. З.), крижі (С. Л.). — Вихпла черевом і попереком. Кн. — Крижі болять. С. Л.

Поясни́чный = попере́ковий.

Поясно́й = поясни́й.

Поясни́ть = пояснїти, пояснїшати.

Поясня́ть, поясни́ть = поясня́ти, вияснятн (С. Пар.), тлума́чити (С. Ш.), товма́чити (С. Ш.), поясни́ти, ви́яснити (С. Пар.), ви́тлумачити, розтлума́чити, з'ясува́ти, ви́сьвітлити (С. Пар.). — Все як слїд йому вияснив. Чайч.

Поя́съ, поясо́къ, поясо́чекъ = по́яс, пояс, со́к, пас (С. З. Л.), тоненький — пе́рез, перезо́к, підпері́зка, ремінний — ре́тяг, ре́тязь, ретязо́к, ремінник, з окрави — окра́вка, шкуратяний на гроші — че́рес (С. З. Л.), чересо́к, котрим тягнуть бурлаки судно або забродчики невід — ля́ма (Аф.). — Єсть у мене пояс, єсть у мене два — шовковиї обидва. н. п. — За царя Саса їв хліб, хоч роспережи паса. н. пр. — Трактирними руками стали розпускати перезок, що обмотував її гнучкий стан. Лев. В. — Наберемо срібла, злота, набъем туго череса. Мова. — Добрий інтерес, коли повний чересок. н. пр. — Сидить козак на могилї, сорочку латає, він кивув ся до череса — копійки не має. н. п.

Праба́ба, праба́бка = праба́ба. С. Жел.

Пра́вда = пра́вда, здр. пра́вдонька. — Правда кривду перевалить. н. пр. — Була правда та заржавіла. н. пр. — Вона сказала правдоньку, а я вам дам порадоньку. Б. Г. — **Въ пра́вду, за пра́вду** = спра́вдї (С. З.), спра́вжки, дійсне, певно. — Він справдї такий, як про його кажуть. — Ти справжки чи на жарт? Гул. Ар. — **По пра́вдѣ**

= по пра́вді. — По правді роби, доброго й кінця сподівай ся. п. пр.

Правди́вость = правди́вість, справедли́вість, щи́рість.

Правди́вый, во = 1. правди́вий (С. Л.), справедли́вий, во, щи́рий, ро. — Він чоловік справедливий — по правді розсудить. 2. правди́вий (С. З.), справедли́вий, спра́вжній, справде́шній (С. З. Л.), пе́вний (С. З.). — Справжній козак. — Правдива звістка. — Певна чутка.

Правдолю́бецъ = правдолю́бця. С. З. — Та-ж на правдолюбцю Пушкаря за тов ура́зив ся. Л. В.

Правдоподо́біе = правдоподо́бність, вимовірність (С. Пар.), можли́вість.

Правдоподо́бный = правдоподо́бний, вимові́рний (С. Пар.), можли́вий, можебний.

Правду́ха = щи́ра душа́, правди́ва душа́. — Козак — душа правдивая. З напису над хльовании запорожцем. К. З. о Ю. Р.

Пра́ведникъ, ца = пра́ведник, ця.

Пра́ведный = пра́ведний; справедли́вий.

Правило = 1. стерно́ (С. Л.), правило Мак.), на плоту або на барці — трепло́ С. Л. Ш. Пр. д. під сл. Весло́.

2. д. Ватерна́съ і Отвѣ́съ.

3. хвіст у хорта́.

Правило = пра́вило (С. Жел.), ре́гула (С. Жел. З.). — Треба по правилах. п. о. Гр. Чайч. — Не то для тебе і задля рідного батька не зміню своєї регули. О. Ст.

Правильо = Копил, правило (у шевців, д. під сл. Инструме́нтъ).

Пра́вильность = пра́вильність. С. Жел.

Пра́вильный, но = ві́рний, пра́вильний, но (С. Жел.), правди́вий, во. — Чи правдиво визначено дату — не відомо. Кн.

Правильникъ = костоправ. — Покликали костоправа, щоб управив руку.

Пра́вильщикъ = д. Возни́ца і Ку́черъ.

Правитель, ница = правитель, управи́тель, ка, керма́нич. — Писарев був тоді — ніби керманич канцелярії Генерал-Губернатора. Кн.

Правительство = правительство (С. Жел.), ура́д (С. Л.).

Правительственный = правительстве́нний (С. Жел.), урядо́вий.

Пра́вить = 1. пра́вити, правувати (С. Л.), направля́ти (С. Л.), управля́ти (С. Ш.), управувати (С. З.), керувати (С. З. Л.), оруду́вати (С. З. Л.), верхово́дити (С. Л.). — П. Могила виправив привілей на митрополію Київську і правив церков Божою, боронячи сі од Лихів і унітів. Літоп. Бі-

козерського. — Не всім дано всее знати і речами керувати. Маз. Зак. — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Маз. Зак. — Пливуть собі та сьпівають, море вітер чує, попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш. — Коня керують уздою, а чоловіка словом. п. пр. — Як тобі вже керувати краєм, коли власна і сестра не слуха. Ст. С. — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

2. поправля́ти, виправля́ти і д. Исправля́ть.

3. д. Выправля́ть 1 і Выпра́вливать.

4. справля́ти. — Він як раз тоді справляв поминки. — Справив добре іменини.

5. пра́вити, упра́вити. — Звихнув руку, костоправ довго правив та нічого не міг зробити, та вже лікарь управив. — Пра́вить бри́тву = гостри́ти бри́тву. — П. поклонъ = переказувати поклін, кла́няти ся кому́ од кого́, покланя́ти ся. — Покланяють ся бідний невольник з неволі. п. д.

Правле́ніе = 1. правува́ння, оруду́вання, керува́ння.

2. управа (С. Ш.), уря́д, ряд (С. Ж.).

Пра́внукъ, пра́внука, пра́внучка = пра́внук, пра́внука.

Пра́во = д. Впра́во.

Пра́во = спра́вді, дійсно, пе́вне, да́лебі; справедли́во, попра́вді. — Ні, справді, не мав часу — тим і не зайшов. — Поправді роби, доброго й кінця сподівай ся. п. пр.

Пра́во = 1. пра́во, власть, вла́да. — За право судись, а за чуб не берись. п. пр. — Він мав право. — **Право представле́нія** = засту́пство. — **Онъ въ пра́вѣ** = він ма́є пра́во.

2. пра́во, правозна́вство.

Правобере́жный = правобере́жний, правобі́чний.

Правово́й = пра́вний. — Правний спосіб. С. З.

Правове́децъ, правове́дъ = правозна́вець, правозна́вця, пра́вник, юри́ста. С. Жел.

Правове́деніе, правове́дство = правозна́вство.

Правове́рный = правові́рний.

Правонаруше́ніе = правола́мство.

Правописа́ніе = право́пис і право́пись. С. Жел.

Православіе = правосла́віє, православність (С. Жел.), благоче́стя (С. Ш.).

Православный = правосла́вний, правові́рний (С. Жел.), благочести́вий (С. Ш.).

Правоспосо́бный = правопра́вний, пра-

возда́тний. — Із ро́да в рід бува́в, знай, правоправним. К. Д. Ж.

Правосу́діе = правосу́ддя.

Правосу́дный = правосу́дний, справедли́вий.

Правота́ = пра́вість, правди́вість.

Пра́вый = 1. пра́вий. — **Пра́вая сторона́, рука́** = правиця. С. З. — **По пра́вую сто́рону** = правору́ч і д. **Впра́во.** — **На пра́вой сторонѣ́ лежа́щій** = правобі́чний.

2. правди́вий, справедли́вий. — Суд сварливий рідко буває справедливий. н. пр.

3. безви́нний (С. Ш.), безпови́нний, безневи́нний (С. Ш.), невинний, неповинний.

4. прями́й, не́вний.

Пра́дѣдный, пра́дѣдовскій = пра́дідівський. — Спогадай на них дідівську, прадідівську славу. К. Ш.

Пра́дѣдъ, пра́дѣдушка = пра́дід.

Пра́здничество = сьвяткува́ння, після жнив — обжи́нки, після возовиці — обво́зини, після хрестин — похре́стини.

Пра́вдникъ = пра́зник (С. Л.), сьвя́то (С. З. Л.). — У Бога щодня празник. н. пр — Три дні заходу, а день празник. н. пр. — У лінивого усе сьвято. н. пр. — Знаєм і без попа, що в Неділю сьвято. н. пр. — Про сьвято держав, та в будень сказав. н. пр. — Хто сьвятові рад, досьвіта напъється сп. н. пр. — **Пра́вдникъ Обрѣ́занія Го́спо́дня. Но́вый годъ** (1 Січня) — Новий рік, год. — На новий рік прибавилось дня на заячий скік. н. пр. — **П. Богоявле́ніе Го́спо́дне. Креще́ніе** (6 Січня) — Водохрища (С. З.), Водохрещі, Хре́щі (С. З.). — **П. Сре́теніе Го́спо́дне** (2 Лютого) — Стрітення (С. Л.), Стрічання, Громниці (Прав. С. З. Л.). — На Стрітення зима з літом пострічають ся. н. пр. — **П. Обрѣте́ніе главы́ Св. Іоанна Предте́чи** (24 Лютого) — Обрітення. — На Обрітення обертають ся птиці до гнізда, хлібороби до плугів. н. пр. — **П. Преподо́бнаго Алексѣ́я, человѣ́ка Бо́жія** (17 Марця) — Те́плого Оле́кси. — На Теплого Олекси щука риба з'їд хвостом розбивав. н. пр. — **П. Благовѣще́ніе Пресвяты́я Богоро́дицы** (25 Марця) — Благовіщення (С. Ш.), Пе́рша Пречи́ста (С. З.). — Який день на Благовіщення, такий на Великдень. н. пр. — **П. Входъ Го́спо́день въ Іерусали́мъ. Собо́ръ Архи́ангела Гаврі́ила** (26 Марця) — Благові́сника. С. Ш. — **П. Свято́й Па́схи. Воскресе́ніе Христо́во. Пра́зднико̀въ Пра́вдникъ** — Великдень, Па́ска, Велико́дні Сьвя́та (С. З. Л. Аф.). — К Великодню сорочка хоч лихенька, абя біленька. н. пр. — От проїв Великдень, а він зносїм не великий. н. пр. — Приходить ото Великодні Сьвята, дак вона йому три крашанчики. н. к. Мар. — **П. Великому́ченика Гео́ргія** (23 Квітня) — Ю́рія. — Як піде дощ на Юрія, то буде хліб і в дурня. н. пр. — На Юрія сіна кінь, тай вила закинь. н. пр. — **П. Перенесе́ніе мощей Св. Никола́я чудотво́рца** (9 Травня) — Сьв. Мико́ли, Весня́ного, лі́тнього Мико́ли. — У дурня стане сіна до Юрія, а у розумного до Миколи н. пр. — До Миколи ніколи на сій гречки, не стриж овечки. н. пр. — До весняного Миколи не можна купать ся. н. пр. — **П. Вознесе́ніе Го́спо́дне** = Вшестя. — Не прийдеть ся в Середу Вшестя, завше в Четвер. н. пр. — Не буде сього, як в Середу Вшестя. н. пр. — **П. Преполове́нія** = Пра́ва (С. З.), Перепла́вна Середа (на 4-му тижні після Великодня). — Нещаче о правій Середі, а ще тільки середохрести. Кв. — **П. День Св. Тро́йцы** — Трійця, Зеле́ні Сьвя́та (С. З. Л.). — **Тро́ицкіе пра́здники** — Зеле́ні Сьвя́та, Клечальна Неділя (С. З.). — **П. День Св. Ду́ха. Соше́ствіе Св. Ду́ха. Ду́ховъ день** = Сьв. Ду́ха. — До Сьвятого Духа не кидай кожуха, а по Сьвятім дусї — ще в кожусї. н. пр. — **П. Рождество́ Іоа́нна Предте́чи** (24 Червця) — Іва́на Купа́ла. — До Купала просо з ложку, то буде і в ложку. н. пр. — Після Івана Купала не треба купана. н. пр. — **П. Св. Апо́столовъ Петра́ и Па́вла** (29 Червця) — Петра́ і Па́вла, частіше — Пе́тра — Прийшов Петро — вирвав листок. н. пр. — По Пе́тру то й по теплу. н. пр — **П. Собо́ръ 12 Апо́столовъ** (30 Червця) — Полу́петра. — Се скоїлось на самого Полупетра. С. З. — **П. Великому́ченика Панте́леймо́на** (27 Липця) — Пали́копа. С. З. — **П. Преображе́ніе Го́спо́дне** (6 Серпня) — Спас. С. Л. — Прийде Спас, бери рукавиці про запас. н. пр. — **П. Успе́ніе Пресвяты́я Богоро́дицы** (15 Серпня) — Пе́рша Пречи́ста (С. Л.), Вели́ка Пречи́ста (С. З.), по Св. Закрсе — друга Пречиста, бо перша — 25 Марца. — **П. Перенесе́ніе Нерукотворе́нного О'браза** (16 Серпня) — Пречи́сник. С. З. — **П. Усѣкновеніе Главы́ Св. Іоа́нна Предте́чи** (29 Серпня) — Головосіка. — **П. Рождество́ Пресвяты́я Богоро́дицы** (8 Вересня) — Дру́га Пречи́ста (С. Л.), Мала́ Пречи́ста (С. З.), по Св. Закр. ск — третя Пречиста, але Закревський певно помиляєть ся. — Прийшла друга Пречиста — взяла комарі печиста. н. пр. — **П. Воздви́женіе Креста́ Го́спо́дня** (14 Верес-

ва) — Здви́женія. С. Л. — **П. Покро́въ** Пресвятія Богоро́дицы (1 Жовтня) — Покро́ва (С. З. Л.), Тре́тя (С. Л.), остання Пре́чиста. — Хто сіє по Покрові — не буде що дати корові. н. пр. — Покрова уже землю листом покрила. н. пр. — Прийшла Покрова — на дереві голо. н. пр. — Прийшла третя Пречиста — на дереві чисто. н. пр. — **П. Му́ченицы Параскє́вы** (14 Жовтня) — Пе́рші Пара́скы. — **П. Му́ченицы Параскє́вы** (28 Жовтня) — Дру́гі Пара́скы. — **П. Введе́ніе во хра́мъ** Пресвятія Богоро́дицы (21 Листопаду) — Введення. — **П. Св. Чудотво́рца Никола́я Мирликійскаго** (6 Студня) — Сьв. Мико́ли, Зимнього Мико́ли. — **П. Рожде́ствó Го́спода на́шего Іису́са Христа́. П.** Рождествó Христо́ва (25 Сту́дня) — Різдво́, Різдвя́ні Сьвя́та. С. З. Л. — **Рожде́ственскіе пра́здники** — різдвя́ні сьвя́та. — Не я Різдву іде, а я Великодню. н. пр. — **П. Преподо́бной Мела́ніи Ри́мляныни** (31 Студня) — Мела́нки. — **П. хра́мовой** — храм, відпуст, о́дпуст. — **Кану́нъ пра́здника** — д. під сл. **Кану́нъ**. — **Второ́й день по́слѣ пра́здника** — по́слязи, оддання пра́зника (Лев.). — **Пра́здники** — празники́, сьвя́та, сьвятки́. — **На пра́зникахъ** — на сьвятка́х. — Ні холодно було, ні душно, а саме так, як в сірках, на Великодних, мов, сьвятках. Кот. — **П. провести́** — відсьвяткува́ти, пересьвяткува́ти. — **Бу́детъ и на на́шей у́лицѣ пра́здникъ** — і в на́ше вікно́нце засві́тить сонце. н. пр. — **Быть у пра́здника** — 1. бу́ти на храму́, на о́дпусті. 2. вдягну́тись, нахопи́тись на ли́хо, здобу́ти кло́поту, піймати о́близня. — **П. хаты** — обжи́нки.

Пра́здничанье = сьвяткува́ння.

Пра́здничать = празникува́ти (С. Л.), сьвяткува́ти.

Пра́здничный = празнико́вий (С. Л.), сьвятко́вий, сьвятни́й, сьвятча́нний. С. Л. — Праздничный пода́рокъ — празнико́ве. — Для празникового три карбованця.

Пра́зднованіе = сьвяткува́ння. С. Л. — **П. храмово́го дня** — храмува́ння.

Пра́здновать = празникува́ти, сьвяткува́ти (С. Л.), сьвятува́ти (С. Л.), справля́ти сьвято. — Будь же здорова, а ці́ї святки сьвяткуй здорова. н. п. Под. — Дай же ві, Боже, неділі діждати — буду я знати, як сьвяткувати. н. п. Б. — І так в Острі Король сьвяткував Р. Х. Кіев. Ст. — Вільна справляла сьвято царевих іменин Кн.

Пра́здно = без ді́ла, без робо́ти, ні́чо́го не ро́блячи.

Праздносло́віе = базі́кання (С. Л.), верзі́ння, терева́ні (С. Л.), побре́хе́ньки. — Яка там розмова, так одно базікання.

Пра́здность = безді́лля, ба́йдики (С. Аф.), гу́лі, ле́жа, леда́цство, гультя́йство, порожнова́ння (С. З.). — Гулі не одного в лапті обули. н. пр. — З лежі не буде одежі. н. пр. — Гультяйством перевелись наші дівчата, роботи по шию, а вони байдикують. Кн. — І в порожнованню часу не тратячи. Л. В.

Праздношата́ющійся, праздношата́ющаяся = ба́йда (сп. р.), гультя́й, ка (С. З.), гульві́са (С. З.), шве́ндя (сп. р.), швенде́лка (ж. р.), ве́штанець, сновиґа, сновиґа́йло, теліпа́йло.

Пра́здный = 1. поро́жній, ваканць о́вий (С. З.). — Порожнє місто. — Вакацьова земля.

2. гуля́щий (С. Аф. З. Л.), порожню́ючий (Ст. Л.). — На потіху гуляющим людям. К. Х. — Цитане суть люди не потребне і порожнуючне. Ст. Л. — **Пра́здникъ быть, пробы́ть** = 1. порожнюва́ти (С. З.), вакува́ти, провакува́ти. 2. байдува́ти, ба́йдики би́ти (С. Аф.), гуля́ти, марнува́ти, пробайдува́ти, байдикува́ти, пробайдикува́ти. — Покинь, Байдо, байдувати! н. п. — Нічого не робить, байдики бье. С. Аф. — Д. ще під сл. **Баклу́ши бить**.

Пра́ктика = пра́к(х)тика. С. Жел.

Практи́ческій = прак(х)ти́чний. С. Жел.

Праматерь = прародительна, праматі (С. Жел.).

Пра́отецъ = прародитель, прабатько (С. Жел.), пра́отець. — Првотче Адаме! К. Ш.

Пра́отческій = прародительский, прабатьківський.

Пра́порный = пра́пірний.

Пра́порщикъ = хору́жий (у козаків, а в російському війську се був урядовець (офіцер) останньої ранги). — Лучче живий хорунжий, як мертвий сотник. н. пр.

Пра́поръ = корогóвка, пра́пір (С. З. д. під сл. **Зна́мя**).

Прапра́дѣдъ = прапра́їд.

Прародитель, ница = д. **Пра́отецъ** і **Праматерь**.

Прасъ, рос. Allium Parrum L. = пор, праж (С. Ан.), прас (Херс.).

Прахвостъ = шелихвіст, шалага́н, шахра́й, дурисьвіт (С. З.).

Прахъ = 1. по́рох (С. З.), пил (С. З.), по́шіл. 2. тїло (С. Ш.). — **Миръ пра́ху твоему́** = перо́м земля́ тобі́, неха́й тобі́ земля́ перо́м! — **Прахъ съ нимъ!** = цур йому́, хай йому́ ли́хо! — **Пра́хомъ пошло́** = пішло́ за вітром, ди́мом до гори́ пішло́. и. пр.

Пра́чешная = прачка́рня, пра́льня (С. Л.).

Пра́чешный = пра́льний. — **П. валёкъ** = прач, пра́ник, пра́льник. С. З. Л. Пр. д. під сл. **Валёкъ** 1.

Пра́чка = пра́ля, пра́чка. — Взяли мене за прачку до двору — и прати добре вміла. Кн.

Пра́ща, пращъ = шви́галка.

Пребыва́ніе = пробува́ння (С. Л.), проба́ток, по́бут (С. Л.), перебува́ння, в гостях — гостюва́ння. — Підчас перебування Шевченка в арешті. Кп.

Пребыва́ть, пребы́ть = пробува́ти, жи́ти, бу́ти, пробу́ти, прожи́ти, цілий вік або дуже довго — вікува́ти, провікува́ти. — Скажіть зірки, скажіть ясні, де він пробував? Серце хоче вістку дати, та куди не знає. и. п. — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нуждоньки несь він не знали. и. п.

Превзойти́ = д. **Превосходи́ть**.

Превозмога́ть, превозмо́чь = перемага́ти (С. З. Л.), пересилювати, перемогти́ (С. Л.), здола́ти (С. З.), здоли́ти (С. З. Л.), подоли́ти, поту́лати (С. Л.), багатьох — поперемага́ти, попересилювати. — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — Коли б я не переміг своєї недолі, тоб пропав десь. Кн. — З великою натугою переміг я себе. Фр. — Сила обставин пересилила громаду. Кн.

Превознести́, превознести́, превозне́сть, ся = 1. вихваля́ти, велича́ти, сла́вити, ся, звелича́ти (С. Л.).
2. вихваля́ти ся, велича́ти ся, пиша́ти ся, бундю́чити ся і т. д. д. **Велича́ться, Ва́жничать і Горди́ться**.

Превознесе́ніе = вихваля́ння, велича́ння.

Превосходи́тельный = ясневельмо́жний.

Превосходи́тельство = ясневельмо́жність.

Превосходи́ть, превзойти́ = перева́жувати (С. Л.), переважа́ти, го́ру бра́ти, перевища́ти (С. Ж.), перева́жити, узя́ти го́ру (С. Л.), повершити, заломи́ти, в танцях — перетанцюва́ти, в співах — переспі́ва́ти і т. д. — Правда кривду переважить. п. пр. — Біс би твого батька бив з чорними бровами, а я свої брови змажу, таки твої перева́жу. н. п. — Шукати рівні й вважав би я за гріх, бо перевищила і праведниць усіх. К. Д. Ж. — Мене на ли́ку не переважиш. Кр. — Я завтра мабуть і вас повершу співати. Чайч. — Над Грацію нема й кращого шевця, він усіх шевців геть заломив. С. Л. — Він усіх перетанцював.

Превосхо́дный, но = ду́же га́рний, но, чудо́вий, во (С. Л.).

Превосхо́дство = перева́га, перехо́га, перевищє́ння (С. Ж.).

Превосхо́дствовать = д. **Превосходи́ть**.

Превра́тный, но = 1. неста́лий, неста́точний, во і д. **Непостоя́нный**.
2. неправди́вий, перекру́чений, покру́чений, переве́рнутий, крива́й, непоправді́, навпаки́ (С. Л.), навспа́к (С. З.), назворі́т, наперева́рт (Лев.), навверті́, навпроти́.

Превраща́ть, преврати́ть, ся = 1. перевертати́, перекида́ти, перероблятн, оберта́ти, ся, переверну́ти, оберну́ти, переки́нути, переробити, ся, переродити ся. — От відьма знов перевернулась у сорочу. Кр. — Як прилетів він туди, перевернув ся котиком. н. к. Ман. — Хоч ти вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Гул. Ар. — А воно не чоловік, а лукавий перекинувсь чоловіком. н. к. — Голуб перекинувсь у змія тай убив Івана. н. к. Гр. Чайч. — Русалка з звичайної дівчини переміню́ється ся в русалку, а опісля перекидається з русалки в звичайну рибку. Зап. — Як молодиця перекинула ся зозулею. Бар. О. — От як переродила ся відьма. Кв. — **Преврати́ть, ся въ нитё** = оберну́ти, поверну́ти, ся в нівець. — Напавши на Волоскую землю, в нівець усю повернули. Л. С. — Жид та Німець уся пове́рнуть в нівець. н. пр. — Через горілку з господаря певного оберпув ся в нівець. Кп. — **Преврати́ть, ся въ пе́пелъ** = спали́ти, попали́ти, спопелі́ти. — **Превраща́ть, преврати́ть въ дре́безги, въ поро́шокъ** = мотлоши́ти, порохни́ти, перемотлошити, побити на гамуз, на дрізки (Ман.), на мо́тлох, спорохнити.
2. д. **Искажа́ть** 2.
3. д. **Измѣня́ться** 1.

Превраще́ніе = перевертання, оберта́ння, одмі́на, одмі́нок і д. **Измѣне́ніе**. — От відьма знов перевернулась у сороку. Це вже котре перевертання? Кр.

Превыспренный = найви́щий, найвели́чний.

Превыша́ть, превы́сить, ся = 1. перевиша́ти, надвиша́ти, перевищити, ся, ви́гнати ся ви́ще понад що́ инше. — Столітній дуб вигнав ся понад усі дерева.

2. д. Превосходи́ть.

Превы́ше = ви́ще, пона́д, по-за́. — Орел бо-зна хмари полинув.

Превы́шеніе = перевисше́ння (С. Жел.), пе-ревищка. — Вдвали ся на 10 пудів, а тут ще перевишки пів пуда. Кн.

Прегра́да = д. **Прегражде́ніе** 2 і 3.

Прегражда́ть, прегради́ть = 1. перего-ро́жувати, перетина́ти, загоро́жувати, перегороди́ти, загороди́ти, перети́ти, поперегоро́жувати, заступи́ти доро́гу. — Перетяв усї дороги і стежки. К Д. — Оце! всї шляхи поперегорожувано — нїкуди й проїхати. Чайч.

2. перепини́ти (Лев.), перепина́ти (С. З.), запини́ти, перешкожа́ти (С. Л.), перепи-ня́ти (С. Л.), запини́ти, перешко́дити, за (або у) перешко́дї ста́ти.

Прегражде́ніе = 1. перегоро́жування, пе-регоро́да (С. Ж.).

2. загоро́да, горо́жа.

3. перепо́на, перешко́да, зава́да і д. Препо́на. — Жадної перепони не учинилось. Л. В.

Прегрѣша́ть, прегрѣши́ть = грїши́ти, со-грїша́ти, согрїши́ти, згрїши́ти, прогрї-ши́ти ся. — Не сьвятай, щоб не согрїшив, не чорт, щоб не покаяв ся. н. пр. — Чим я прогрїшив ся, що ви на мене каміння сертаете? Кн.

Прегрѣше́ніе = гріх, прогрїше́ння. — Ка-жіть, нї у мене прогрїшення? Кн.

Предава́ть, преда́ть, ся = 1. віддава́ти, видава́ти; переда́вати, здава́ти, відда́-ти, ся і т. д. — **Преда́ть суду́** = віддати під суд. — **П. тисне́нію** = надрукувати, видати. — **П. земле́** = похова́ти. — **П. сме́рти** = стра́тити, смерть запо-дїяти. — **П. Бо́гу дух** = віддати ду́шу Бо́гові. — **П. ка́зни** = скарати, стра́тити і д. **Казни́ть**. — **П. пы́тке** = віддати на му́ки, на мордува́ння. — **Преда́ть себя́ во́ле Бо́жіей** = вда́ти ся на Бо́га. — **Преда́ть кого́** = ви́дати кого́, зра́дити (кому́), ви́казати на ко́го (або кого́). — О! цей своїх товаришів не виказе. Кр. — **Предава́ть прокля́тію** = проклина́ти. — **П. забве́нію** = забува́ти, не згадувати.

2. звіря́ти ся, здава́ти ся (на кого), від-дава́ти ся (кому).

3. вдава́ти ся, вкида́ти ся, вда́ти ся, вдати ся. С. Л. — Прощай, моя мила, а тугу не вдавай ся. н. п. — Він у горілку вдався. С. Л.

Преда́ніе = 1. одда́ння, відда́ння, ви-да́ння. — **П. суду́** = відда́ння під суд. — Палата затвердила віддання під суд. Кн.

2. пере́каз. — Істория та списана більше з переказів, аніж з фактів. Кн. — Народні перекази з минулого брав Шевченко. Кн. — Тепер і маленькі народи зберегають вірно перекази своїх батьків. Ог.

Пре́данность = прихи́льність. С. З. Л. — Щира прихильність всього війська низового Запорожського. Хмельницкий. С. З. — Брат відплачував йому за те щирою прихильностю. Бар. О. — Як глину на їх муки, на їх прихильність до своєї віри. О. Ст. — Бачу, що в тебе ізнову прокинулась та прихильність. Пч. — Змалював кольористими рисами свою прихильність до родини. Лев. В.

Пре́данный, но = прихи́льний, но (С. З. Л.), прихи́лий, прихи́льник, ця. — Ти всюди був мінї слугою вірним, — як братня серце, чурою прихильним. К. Б. — Рідко трапляло ся, щоб кріпак був прихильник до свого пана. Бар. О. — Він переносив ся думкою туди, де било ся жіноче серце, прихильне до нього. Фр. — І звеселять ся серцем чистим твої прихильники благі, во віки радуватись буде, хто на тебе кладе надію. К. Ш.

Преда́тель, ница = зра́дник, ця (С. Л.) і д. **Измѣ́нникъ, ца.**

Преда́тельскій, ки = зрадли́вий, во, зра-де́цький, ко (С. Л.). Пр. д. під сл. **Вѣро-ло́мный** і **Измѣ́нническій.**

Преда́тельство = зра́да. Пр. д. під сл. **Из-мѣ́на.**

Преда́ть, ся = д. **Предава́ться.**

Предбу́дущій = д. **Бу́дущій.**

Предваре́ніе = упереже́ння; пересторо́га.

Предвари́тельный, но = попере́дній, пере-ду́щий (С. З. Л.), упере́д, попе́реду, завча́су, зага́дя, зара́нл. — Попередній розгляд документів дає нам знати. Кн. — Книжку Костомарова видано без попередньої цензури. Кн. — Передуща оповістка не дійшла до мене. Кн.

Предвари́ть, предвари́ть = упережа́ти, у-передити (С. Ш.), попереди́ти, ви́переди-ти, запобіга́ти, запобігти; предмов-ля́ти, предмо́вити, перестерега́ти, остере-га́ти, перестерегти́, остерегти́. — **Предвари́ть объ опа́сности** = перестерегти́. — **П. прихо́домъ** = попереди́ти. (Пр. д. під сл. **Предупрежда́ть** і **Предо-стерега́ть**).

Предви́дѣть = забача́ти (С. Л.), предба-ча́ти. — У тім дїлї він забачав щось не добре. С. Л.

Предвкуша́ть, предвкуси́ть = засмакува́ти, наперед смакува́ти.

Предвкуше́ніе = за́смак. С. Пар.

Предводи́тель, ница = провідни́к, ця, прив'о́дець, привідця, прово́дець, війська — д. **Военача́льникъ**, сторонництва — прово́дарь, проводи́рь, верхово́да, розбійників — ота́ман, ва́таг, ватажо́к, колядників — бере́за, голоти — голотово́да (К. Б.). — **Предводи́тель дворя́нства, Предводи́тельша** = ма́ршал, марша́лок (Прав.), **предводи́тель, ка** (Лів.). — Провідником сеї депутації був єпископ Яхимович. Бар. О. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Він у цьому ділі привідця. — Татари ночують, їх приводець по табору, мов пан який, ходить. н. п. — Старий Сагайдак був наш ватаг було порядок дав. н. о. — Хто ватажком піде перед вами? К. Ш.

Предводи́тельство = про́від, прив'ід. — Московське військо під проводом Ген. Кречетникова. Бар. О.

Предводи́тельствовать = пе́ред вести́ (С. Л.), отаманува́ти, ота́манити, ватажкува́ти, ватажи́ти, поводатарюва́ти, дово́дити. — Ватага йде. Клим Моторний з бандурою перед їй веде. Мова. — Не було звідомости, щоб в українсько-руській землі хто инший окрім князя міг ватажкувати над військом. Бар. О. — Нехай знає, як поводатарювати. Дсн. — Швачка тими гайдамаками доводив. н. о.

Предвозвѣща́ть, предвозвѣсти́ть = 1. призвіща́ти, призвісти́ти.

2. д. **Предвѣща́ть.**

Предвозвѣще́ніе = 1. призвіще́ння, при́звість, при́звістка (Сп.). — Призвістки мині есть, що так добре буде. Хар.

2. віщува́ння.

Предвѣ́стіе = 1. д. **Предвозвѣще́ніе** 1.

2. д. **Предчу́вствіе.**

Предвѣ́стникъ = віщу́н (С. З. Л.), вісту́н. — Вістуни пригод тяжких і смутку. Ст. Г.

Предвѣ́чный = одві́чний, передві́чний (К. Д.).

Предвѣща́ніе = д. **Предвозвѣще́ніе** і **Предчу́вствіе.**

Предвѣща́ть = віщува́ти, пророкува́ти. С. Л. — Віщував календар, та в помийницю вилав. н. пр. — А тим часом сичі в ночі не добре віщують. К. Ш. — І всім Троянцям добру долю мов по звіздам все віщував. Кот. — Серденько щось рибалочці віщує: чи то журбу, чи то переполох? Чи то кохайочко? Не зна він, а сумує. Гул. Ар.

Предго́ріе = передгі́рря.

Предго́рный = передгі́рний.

Преддве́ріе = місце перед дверима, при́сінки (С. З.).

Предержа́щій = ви́щий, урядо́вий (про начальство).

Предзнаменова́ніе = 1. зна́к, озна́ка, зна́мено́. С. Л. — Такі ж саме й ще знаки пророчі, вістуни пригод тяжких і смутку. Ст. Г. і д. під сл. **Знаме́ніе.**

2. д. **Предвозвѣще́ніе.**

Предисло́віе = предмо́ва (С. З. Ж), передмо́ва, пере́дне сло́во, приповістка, передсло́во (К. Ш.), при́світка. — Домови — предмова. н. пр. — Предмова до чительника. С. З. — Передне слово до громади. К. Х — **Предисло́віе де́лать** = передмовля́ти.

Предисло́вный = передмо́вний.

Пре́дки = д. **Пре́докъ.**

Пре́дковскій = пре́дківський.

Предлага́ть, предложи́ть = прекла́дати (С. З. Жел.), предкла́дати (С. Жел.), предложи́ти, предложи́ти (С. Жел.), пропонува́ти (Гал.). — Писалем до Семена Палія, прекладаючи йому. Мазепа. С. З. — **Предложи́ть вопро́съ** = спита́ти, запита́ти, поста́вити пита́ння.

Предло́гъ = 1. ви́мовка (С. Л.), од(від)ко́ва, одмо́вка (д. **Отговóрка**).

2. прикли́чка (С. З.), притóка. — Він шукає приключки. — Хочеш пожерти вас і тепер думаєш, що найшов притоку. Фр.

3. грам. — прийме́нник. (С. Жел. Гр. Ст. Стоц.).

Предложе́ніе = предкладáння (С. З.), подáння, прекладáння. — До прекладання екзорбитацій наших П. Могила. С. З. — Вступив в поданнях, щоб по селах вимовою народною. Пр. — Онъ сей сдѣлалъ **предложе́ніе** = він посвáтав ся (або послáв ся) до неї. — Послав ся до неї — вона й рушники подавала. н. к.

Предло́жный паде́жъ = відмінок сьомий.

Предме́тный = предметóвий (С. Жел.), річевий.

Предме́тъ = предмéт (С. Жел.), річ (С. З. Л.), ці́ль, мета́. — Онъ имѣлъ въ предме́тѣ = він мав на меті.

Предмѣ́стіе = передмістя.

Предмѣ́стникъ = попере́дник (д. під сл. **Предшéственникъ**).

Предназнача́ть, предназна́чить = призначáти, приділяти, призна́чити, приділи́ти.

Предназначе́ніе = призначе́ння. — Яка то чоловік мала́ істота перед лицем свого призначення! Кн.

Преднамѣрва́ться, предна́мѣриться = зами́ра́ти ся, намі́ря́ти ся (С. Л.), нава́жа́ти ся (С. Л.), ма́ти на ду́мці, призна́ча́ти, за(на)мі́рити ся, нава́жити ся, поклáсти на ду́мці, призна́чити.

Предна́мѣреніе = замір, за́мах і д. Намѣ́реніе.

Предна́мѣренный, но = призна́чений; навми́сний, умисний, но.

Предначерта́ніе = попере́дній на́рис, план.

Пре́докъ, мн. пре́дки = пре́док, пре́дки, предківя (С. Л.). — Може чванитесь, що предки віру заступили? К. Ш.

Предопредѣле́ніе = призначе́ння, пере́дсуд. — Ті, кому ще в вічности Передсуд призначив... Кр.

Предопредѣля́ть, предопредѣли́ть = признача́ти, призна́чати, приді́ля́ти, призна́чити, призна́чити, приді́ли́ти. — **Быть предопредѣлённу** = суди́ти ся. — Ты уже йому на віку суди́ло ся. — **Предопредѣлённый** = призна́чений, суди́ний, про жениха або молоду — су́женний, н. — Суженого конем не об'їдеш. н. пр.

Предоставля́ть, предоста́вить, ся = зоставля́ти, од(від)дава́ти, здава́ти, дозволя́ти, оста́вити, о́ддати, зда́ти, дозво́лити. — **Предоставля́ю на ва́ше усмотрѣ́ніе** = здаю́ ся на вашу во́лю, пе́ку. — **Предоставля́ется вамъ пра́во** = вільно вам, ва́сте пра́во. — **Предоставля́ется суди́ть други́мъ** = нехай і́нші су́дять. — **Предоста́вьте мнѣ́ это сдѣ́лать** = дозво́льте мені це зроби́ти, нехай це я зроблю́. — **Предоставля́ю на ва́ше сужде́ніе** = здаю́ ся на ваш суд.

Предостерега́ть, предостере́чь = остерега́ти, перестерега́ти (С. З. Л.), на́віч ки́дати, остерегти́, перестерегти́. — А чо мали їх остерега: и, люди добрі, з радістю, ще щоб вам не було погано, як жінка верзть ся. н. о. Яст. — В бою один доглядав другого і остерегав від небезпечности. Бар. О. — Я остерегав її — не слухає, дивити ся не хоче. О. Мир. — Перестерегла ього, щоб туди не ходив. н. о. — Кричить: „Кто, кто!“ Значить навіч кидає. Кр. (Д. ж від гл. Остерега́ть).

Предостереже́ніе = осторо́га, пересторо́га (С. З.), перестерега́ння (С. Ж.), предосторо́га. — Вичитував синові пригоди з свого життя, ставив йому ріжні пересторо́ги. О. Мир. — Оповістив свою ласку, що на сей раз милує, додаючи пересторогу: гляди ж міні... Лев. В. — Од приятелів маючи тайні пересторо́ги. Мазепа. О. З. — Ну, сю пересторогу справді варто собі затямити. Фр. — Певні одбіраючи пересторо́ги, поворочаючи ся з Дубень. Л. В. — Одному пригода, другому предосторога. н. пр.

Предосторо́жность = осторо́га, обере́га, опа́ска (С. З.). — Чумаки без опаски полягали спать. н. о.

Предосторо́жный = обере́жний, бережѐний, сторожкий, оба́чний, опа́сливий і д. Осторо́жный.

Предосуди́тельность = него́жість, незвича́йність.

Предосуди́тельный, но = срамо́тний, соромі́цький, него́жий, незвича́йний, неподо́бний і д. Постыдный і Неприли́чный.

Предотвраща́ть, предотврати́ть, ся = одверта́ти, одверну́ти, ся.

Предохране́ніе = обере́га, охоро́на.

Предохрани́тельный = охоро́нний.

Предохраня́ть, предохрани́ть = оберега́ти, охороня́ти, оберегти́, заберегти́, охорони́ти.

Предощуща́ть, предощути́ть = д. Предчу́вствовать.

Предпе́чекъ = припі́чок (д. Печь).

Предписа́ніе = нака́з, при́пис.

Предпи́сывать, предписа́ть = приписувати, наказувати, приписа́ти, наказа́ти. — Мусимо вживати ту правопись, що приписана законом. Кн. — Після приписаних Синодом молитов читали... Кн. — А йому приписали, щоб він прийшов. н. о. Гр. Чайч.

Предполага́ть, предположи́ть = гада́ти, ду́мати, припуска́ти (С. Жел.), домисля́ти ся, ва́жити ся, зду́мати, заду́мати, домисли́ти, ся, припусти́ти. — **Человѣ́къ предполага́етъ, а Богъ располага́етъ** = чоловік стріля́є, а Бог влуча́є (або: а Бог ку́лі но́сить). н. пр.

Предположе́ніе = га́дка, до́мисел (С. Л.), ва́ження, дога́д, здога́д, дога́дка. — Автор обережно висловлює свою думку, називає її домислом. Зап. — Вигадки і домисли не задовольняють нашого бажання. Бар. О. — Із легких домислов мнит доброе бити злим. Б. Н. — Гадка у мене була така, щоб вранці рушити на Черкаси, але моїї гадки ніколи не здають ся. Кн.

Предположи́тельный = здогада́льний.

Предпосла́ть = д. Предпосыла́ть.

Предпосле́дній = передоста́нній, передпосліднїй.

Предпоставля́ть = д. Противопоставля́ть.

Предпосыла́ть, предпосла́ть = посила́ти, посла́ти напере́д, упере́д.

Предпочита́ть, предпоче́сть, ся = волі́ти кра́ще, вважа́ти за кра́ще, перева́гу дава́ти, пе́ред дава́ти, ста́вити ви́ще, зволі́ти кра́ще, перева́гу, пе́ред да́ти, поста́вити ви́ще.

Предпочте́ніе = перева́га, пе́ред, пе́рше́нство́. — **Оказывать предпочте́ніе** = перева́гу, пе́ред дава́ти.

Предпочти́тельный, но = перева́жний, но, кра́щий, ще, ви́щий, ще. — **Предпочти́тельне́е всего́** = над усе́, передовсі́м. перед'усі́м.

Предпринима́тель = предприне́мець. С. Жел.

Предпринима́ть, предприня́ть = предприйма́ти, предприня́ти, заходи́ти ся (С. З.). — По його кончині духовенство заходило ся о елекцію нового пастиря. Л. В.

Предпрія́зчивость = зажі́ристість, заповзя́тість (Кр.).

Предпрія́зчивый = сьмі́лівий, відва́жний; зажі́ристий (Кр.), заповзя́тий (Ки.). — За що візьметь ся, те йому й пайдить — тим то він і заповзятий такий, до всього беркий. Ки. — Не знайдеть ся такої живої заповзятої душі, щоб стала реально проти жидарутства і спорудила спілку. Ки.

Предпрія́тіе = предуя́ття, предприе́мство (С. Жел.). — Родителі його якимись химерними предуяттями перевелись на злидні. Ст. Ан.

Предразсве́тный = досьві́тний. — Досьвітня година. К. Ш.

Предразсу́докъ = пере́дсуд. С. Жел.

Предрасположе́ніе = схи́льність

Предрасположе́нный = схи́льний. — **П. къ болѣзнямъ** = хорови́тий, слабови́тий, нездоро́вкуватий. — **П. къ нарывамъ** = болячкува́тий.

Предрека́ть, предре́чь = віщува́ти, пророкува́ти, ви́віщувати.

Предсе́рдіе = передсе́рдя.

Предсказа́ніе = віщува́ння, пророкува́ння, проріка́ння. — Справдило ся ваше віщування. Ки. — Здаєть ся, що се нам сумне пророкування на тяжкі нещастя у державі. Ст. Г. — Сповнилось проріканнн ворожки. Ст. Ан.

Предсказа́тель = віщу́н. С. Л.

Предсказывать, предсказа́ть = д. Предвіщати і Предрекать.

Предсме́ртный = передсме́ртний. — **Предсме́ртная агоніи** = конання. — **Предсме́ртныя ня́тна** = мура́ва, яуранця.

Представа́ть, предста́ть = ставати, ста́ти, ста́пути перед ким.

Представи́тель, ница = заступник, ця. — До Рода Державної ми не маємо можности вибрати своїх заступників. Нрав. — Кожда громада мала своїх виборних заступників. Вар. О. — Того ж року вибрали хлопи гуцульські громади нашого околу за свого заступника. Федь. — Галицькі Русини вирядили до цісаря своїх заступників. Вар. О. — Два рази перед тим в інїціятиві двох видатних заступників київської інтелігенції. Зап. — Заступник релігії повинен вам стати за зразок любови. Ки.

Представи́тельный = 1. заступницький. 2. показний (С. З.), стату́рний. личний. — Вона показніша од тієї. Ск. — Хлопець був вже не молодий, але дуже статурний хлопець. Лев. В. — Ай личний він який! Хар.

Представи́тельство = заступництво.

Представле́ніе = 1. приста́вка, ви́ставка, предста́ва (С. Жел.).

2. уя́ва, уявля́ння, уя́влювання. С. Ш. — Пушкин змалював своїх русалок згідно з уявою українського народу. Зап.

Предста́вля́ть, предста́вить, ся = 1. ста́вити ся, приставля́ти, поставля́ти, виставля́ти, станови́ти, поста́вити, приста́вити, ви́ставити, ся. — Найважніший життєвий матеріял про час перебування Шевченка в арешті становлять два урядові процеси. Ки. — Приставили решітаря до слїдователя. — Щоб беззаконника схопить, приставити у суд і там його судить. Б. Г. — Тричі ставив ся перед губернатора. Ки. — **Предста́вить свидѣтелей** = поста́вити свідків. — **Предста́вить драму** = ви́ставити драму. — **Представился удо́бный слу́чай** = вийшла до́бра оказія.

2. представля́ти, предста́вити. С. Жел.

3. уявля́ти, ся (С. Ш.), зъявля́ти, ся, покладати на ду́мці, здава́ти ся (С. Л.), мріяти, ся, мари́ти ся, роїти ся (С. З.), уздрівати ся, вважа́ти ся, вбача́ти ся, вважати ся, вважа́ти ся, вбача́ти ся, верати ся, объявля́ти ся, уявити, ся (С. Ш.), зъяви́ти, ся, покла́сти на думці, примрі́ти ся, вроїти ся, уздріти ся, приверати ся. — Я так живо уявляв собі його біль. Фр. — І уявила ся Харитї жата нива, а на їй стоять полуянки. Ком. — І вважать ся мині величезний хрін України. Ки. — А їм уздріваєть ся часом голова у воді од того вовка, що був колись довіком. п. о. — Все мині вважать ся, ж

ня мене вбивав. Кр. — Чудо-диво таке мені трапилось, що навряд чи й у снї кому приклось. Ст. — Усе йому батько покійний вмічає ся. К. З. о Ю. Р. — Ві снї верже ся, привиділось. — Се йому так здалось. — **Предста́вьте себѣ́, что...** = уяві́ть собі́, що... — **Представля́ться передъ глаза́ми** = вви́жати, ся, привиджувати ся, вбача́ти ся, уздріва́ти ся. — Чи не вважаєть ся се, що сьвятоша ходить по водї. н. о. Гр. Чайч. — Так наче і вважаю його перед собою. н. к. — **И. во сно́** = сни́ти ся, верзти ся, ма́рити ся, присни́ти ся, приверзти ся. — І сниться ся мені і марить ся. В. М.

4. удава́ти (С. Л. Ш.), приставля́ти, ся, прикида́ти ся, уда́ти, приста́вити, ся, прики́нути ся. — Удає з себе письменного. — Ми часом так з'умієм вдати на обличчя і покору й сьвятість. Ст. Г. — Одначи я глядів, буцім то і байдуже. О. Ст. — Вдає з себе справжнього пана. Кн. — З мене автор чорт зна який: не вдам добре. Гр. — І вертепа приставляла чудасію всяку. Мак. — Приходить Бог та приставив ся таким бідним. н. к. — Покотило прикинув ся щирим приятелем попа. Кн. — Він прикидаєть ся пьяним. — **Представля́ться дурачко́мъ** = ду́рнем стро́їти. — Що ти з себе дурня строїш? Хіба ми тебе не знаєм. — **К кого́** = приставля́ти, перекри́влювати, перекрива́ти, перекриви́ти. — Ка умів добре перекривати нашого старшину.

Предста́тель, ница = засту́пник, ця, оборо́нець.

Предста́тельство = засту́па (С. З.), засту́пництво, оборо́на. — Але й його заступництво не помогло нїчого. Бар.

Предста́тельствовать = заступа́ти, ся, оступа́ти ся, става́ти, обстава́ти за ко́го і д. Заступа́ть, ся 3.

Предста́ть = д. Представа́ть.

Предстоя́ть = 1. стоя́ти перед ки́м або́ чим.

2. бу́ти на мет, ма́ти, му́сити, наста́ти, наступа́ти. — **Предстоитъ большо́й трудъ** = бу́де (ма́є бу́ти) бага́то робо́ти. — **Предстоитъ да́льній путь** = ма́є бу́ти дале́ка доро́га. — **Вскоре́ предстоитъ мнѣ пое́здка** = незаба́ром маю (або: ху́шу) їхати.

Предсѣда́тель, ница = предсї́датель, ка. С. Жел.

Предсѣда́тельство = прові́д. — Трибунал під проводом самого сатани. Кн.

Предсѣда́тельствовать = предсї́да́ти. С. Жел.

Предубѣжде́ніе = пере́дсуд (С. Жел.), упереджє́ння. — Був би я радий, коли б картина ся зпївечила моє упередження проти неї. Кн.

Предувѣдомле́ніе = 1. завідомле́ння. 2. д. Предисло́віе.

Предувѣдомля́ть, предувѣдомить = завідомля́ти, завідомити, оповіща́ти, оповісти́ти (загодя).

Предугада́ывать, предугада́ть = наперед уга́дувати, угада́ти, предчува́ти.

Предумышле́ніе, предумышленный, по = на́мір, умисний, умисне (С. Ш.), навмисне, з на́міром.

Предупредительный = запобігливий. С. Пар.

Предупредительность = запобіга́ння (С. Л.), запобіже́ння (С. Жел.); ввічли́вість.

Предупрежда́ть, предупреди́ть = 1. запобіга́ти (С. З. Л.), упережа́ти, упереджувати (С. Ш.), попережа́ти, запобігти (С. З. Л.), упереди́ти (С. Ш.), попереди́ти, випередити. — Ми запобігли, маючи од звичливих приятелів пересторги. Мазепа. С. З. — Щоб я запобігав твоєму хотінню. Ч. К. — Чи наміркуюсь встать, чи сїсти, чи лягти, — вже Ти попередив мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

2. д. Продвара́ть.

Предускора́ть, предуско́рить = д. Предупрежда́ть.

Предусма́тривать, предусмотре́ть = забача́ти (С. Л.), предбача́ти, прозира́ти, забачити.

Предусмотри́тельность = прозірливість.

Предусмотри́тельный = прозірливий (С. Жел.) і д. Осмотри́тельный.

Предустраня́ть, предустрани́ть = д. Предотвраща́ть.

Предчу́вствіе = предчуття́, прочува́ння, при́звістка. — Як же його тепер не няти віри прочуванням? Кн. — Щось не добре віщує серце — ізвідкільсь береть ся оте прочування. Кн. — Призвістка мінї есть, що так буде. Гр. Чайч.

Предчу́вствовать, ся = предчува́ти, ся (С. Л. Жел.), прочува́ти, зачува́ти. — Пишучи це, поет наш ще й не прочував, що й йому самому прийдеть ся зазнати подібної долї. Зап. — Ой зачула моя доля, що й не бути мінї дома. н. п.

Предше́ственникъ, ца = попере́дник, ця (С. Жел.), попере́дничий. — Ти хочеш зпївечити всї наші права і вольности, затверджені твоїми попередниками. Бар. О. — На сїх осенях вони мали попередників в культурнім життю з инших народів. Зап.

— Король Генрих потвердив наказ свого попередника. Бар. О. — Історичне життя наших попередників. Прав.

Предшéствовать = передувáти (С. Л. Жел.); упереджувати, попережáти і т. д. **Предварúть.**

Предшéствовавшій, предшéствующій = передýщий (С. Л.), попереднiй (С. Жел.). — Сі слова натякають на довгий попередній період громадської еволюції. Зап. — Такі думки противні суть давнiйшим його поглядам, виказаним в попередніх його писаннях. Огон.

Предъ, прéдо = перéд, передó. — Се було перед святками. — Приймає з перед того копи сіно. н. к. — Ставь передо мною, як лист перед травою. н. к. — **Предъ глазáми** = перéд очúма, поперед óчі. — **Предъ нúмъ** = перед ним, перéд йóго. К. Ч. Р.

Предъобѣденный = передобíдній.

Предъявúтель, ница = предъявúтель, ка.

Предъявлять, предъявúть = предъявля́ти, показувати, предъявúти, показáти. С. Жел. — **П. искъ** = пóзов давáти, дáти, заложúти (С. З.). — Позов давав за свого бика на озчаря. Київ. Ст. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

Предыдýщій = д. **Предшéствовавшій.**

Предѣлъ = 1. грянúця, грань, межá, край, крайнúця (С. З.), рубíж. — А там простягаєть ся степ аж до китайської границі. н. о. — За Божу грань не перейде чоловік. Кн.

2. кінéць, край. — **Выйти изъ предѣловъ** = ступúти, перейтú через край.

Предѣльный = погряничний, порубíжний; крáйній.

Преéмникъ, ца = наслíдник, наступник, ця. — По смерти його наступник повинен ісполнити обітницю. К. Н.

Преéмничество = наслíдування, наступство. С. Жел.

Преéмственность = д. **Преéмничество.**

Преéмственный = наслíдний, спадковúй, наступний. С. Жел. — Власть монарша була спадкова. Бар. О. Д. ще під сл. **Наслѣдственный.**

Преéмство = д. **Преéмничество.**

Прéжде = перш, пéрше, пéрве, спéршу, наперед, до сьóго, уперед, сперед сьóго, поперед, попéреду, вперéд, навперéд. С. З. Л. — Бють пороги, місяць сходить, як і перше сходив. К. Ш. — Попереду спитай ся а тоді і дай ся. н. пр. — Попереду так велось. — Дайте мині знати ся з тим, що и попереду казав. Кн. — **Прéжде всегó** = перше всьóго, перш за всé попередý усьóго, насамперéд (С. Л.), найпéрше. — Отож перш за все розгляньмо материял про дитинний вік Шевченка. К. — Насамперед треба нам обібрати проводника. Кн. — Насамперед треба сказати що... Кн. — Насамперед питаючи — чи в руси в Бога. Б. Н. — **Прéжде врéмени** = завчáсу (С. Л., Жел.), завчáс (С. Жел. до чáсу і д. **Преждевремéнно.**

Прéждебывшій = д. **Прéжній.**

Преждевремéнный, но = завчáсний (Жел.), невчáсний (Гр. Чайч.), нечáсний, завчáсу (С. Л. Жел.), завчáс (С. Жел.), чáсу, передвчáсно, не чáсно, без пори, пóрано (С. Л.). — Повила дитину. передвчасно, з того і пішло лихо. Ка. — **Преждевремéнный ребёнокъ** = не чáсна дитúна, не часнé (Лев.).

Преждевремéнность = невчáсність (Чайч.), нечáсність.

Прéжній = прéжнiй, перший (С. Жел.), передній, колишній. — Дали нам землю від Дністра до Богу, границю нам по прежню дорогу. н. п. — Колишній володарь с. Ринець Енгельгард. Кн. — **При прéжнихъ, при прéжнихъ** = за прéжнього, за прéжніх, за пéрших. — За прежніх панів було легше. н. о. — **Пýще прéжняго** = більше, гíрше, як пéрше, як колись.

Презéнтъ = гостúнець і д. **Подáрокъ.**

Президéнтъ = президéнт, председатель (С. Жел.), козацької республіки в Укр. — гéтьмáн, жінка його — гетьманова (С. З.), син — гетьманéнко, гетьманич (С. З.), дочка — гетьманівна (С. З.), на порожні — кошовúй отáман. — Од Богдана (Хмельницького) до Івана (Мазепи) було гетьмана. н. пр. — Гетьмани! Гетьмани! Як би то ви встали! К. Ш. — О сяти Вельможного його милости пана Сам гетьманича. Л. В.

Презирáть, презрѣть = 1. зневажáти (Аф. Л.), погоржáти (С. Л.), горду зневáжити, погордúти (С. Л.), зашта (С. З. Л.). занехáти. — Свою псяку пажає, з двора її виганяє. н. п. — Г ючи пльотками бабськими, по яких ному ри. Чайч. (Д. ще під сл. **Пренебрегать**

2. не бояти ся, не дбáти про... вважáти на...

Презрúтельный, но = 1. ганéбний, но. Ганебний вчинок.

2. зневáжливий, во, зневáжний, но, гордúвий, презúркуватий, то. — Зневажливий погляд. — Він байдою

ю назви си, титулу Вишневецьких одцу-
ся ся. К. Б. — Презирнуватий осьніх за-
грехів на устах його. Лев. В. — Роскис!
презирнувато хрипнув губами Калитка. Лев.
К. (Д. ще під сл. Пренебрежительный).

Презрѣніе = зневага (С. Аф. З. Л.), непова́га, гордува́ння, пого́рда, гань6а́, гане́ьба, призирство. — Нема в моїй душі к тобі зневаги злої і слів докірливих на спину нема. Сам. — Та й видно, що він був у зневазі. С. З. — Буде на неї дивитись з призирством і обходитись з неповагою. Кот. — Ти, дівчино гордівнице, горду-ся ти мною! Буде тобі гордування все перед тобою. н. п. — **Презрѣніе нести́, быть въ презрѣніи** = поневіря́ти ся. С. З. Л. — Нехай мене лучче понесуть на марах, ніж я маю поневіряться та терпіти од своїх дітей. Лев. — **Презрѣніе оказа́ть** = зневажити, погорди́ти, погордува́ти.

Презрѣнный = гане́бний, паску́дний.

Презрѣть = д. Презира́ть.

Преимущественный, но = перева́жний, но, бі́льше то́го, над усе́. — Народ за тих давніх часів переважно обробляв землю. Гар. О. — Князі, дружина і боярство вели переважно політичну і культурну роботу в давній Русі. Зап. — Беріть дівчат на тютюн і з инших сіл, та переважно все з нашого села. Кн. — Ходили до нас і наші, а більше того, що жиди. Кр. — Трохи вчив ся, а більше того, що так книжку читав. Кр.

Преимущество = 1. перева́га (С. Л.), пе́ред, гора́ (С. Л.), перемо́га, пе́ршенство, перевишка. — З якої речі хочете перейти на вашу школу? вони всі однакові-сінькі. Кн. — Дай йому перевишку, бо у його книжки і товща і глибша за мою. Кн. (Д. ще під сл. Превосхо́дство і Предпочте́ніе).

2. привиле́й. С. З. — **П. дать** = пе́ред, перева́гу, го́ру да́ти.

Преимуществовать = переважа́ти, ма́ти пере́вагу, ма́ти го́ру, го́ру бра́ти. — Він має го́ру, бо перший прийшов. С. Л. (Поріжний сл. Превосходи́ть).

Преисподній = найспідні́ший, підземе́льний. — **Преиспо́дняя** = пе́кло (д. сл. Адъ).

Преисполненный = по́вний, запо́внений. — Серце заповнене чистим бажанням горнути ся до діла. Кн.

Преисполнить = ці́нник. Гал.

Преклонный = 1. схи́льний (д. Наклонный 2).

2. похи́лий. — У похилих літах. К. Д.

Преклонность = 1. схи́льність (д. Наклонность 2).

2. похи́лість,

Преклони́ть, преклоня́ть, ся = 1. нахиля́ти, схиля́ти, прихиля́ти, нагина́ти, нахили́ти, схили́ти, прихили́ти, нагну́ти, ся. — Буря нахилила верхівки, трохи не до землі. — Схилив голову. — Їй нігде було жити й головоньки на старість прихилити. Б. І. — Він схилив ся на його благання.

2. кла́няти ся (перед ким), поклони́ти ся (кому), поклони́ти ся, уклони́ти ся. — Встане правда і Тобі одному покло́нить ся всі язики. К. Ш. — **Преклони́ть колѣни** = ста́ти навко́лішки.

Прекосло́вить = пере́чити (С. Л.), супере́чити.

Прекосло́віе = супере́чка. С. З. — І межи сьвятими буває суперечка. н. пр. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Прекра́сный, но = прекра́сний, но, пре-га́рний, но, ду́же га́рний, чудо́вний, во. — Ой сьвіте ясний, сьвіте прекрасний! Як на тобі тяжко жити. н. п. — Душа його благородна, вдача прекрасна. Кн. — Танцювали ж ми прегарно і стрівали все попарно. Ах. Ск. — Чудова книжечка. Кр.

Прекраща́ть, прекрати́ть, ся = припиня́ти, спиня́ти, припини́ти, спини́ти, ся; переста́вати, кінча́ти, переста́ти, скінчи́ти, ся; перево́дити, ся, зво́дити. забавля́ти, перевести́, звести́, ся, забави́ти. — **Онъ прекрати́лъ свой къ намъ посѣще́нія** = він переста́в у нас бува́ти. — **Прекрати́ть рабо́ту** = скінчи́ти робо́ту.

Прекраще́ніе = переста́нок, кіне́ць, закінче́ння; перері́д.

Прелести́никъ, ца = баламу́та, ка (С. Жел.), зводи́тель, ка (С. Жел. Пар.).

Прелести́ный, но = припа́дний, но, пова́бний, но, знадни́й, знадли́вий, чарівни́й, зала́сний і д. Прекра́сный і Плѣни́тельный. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Ст. Р. Н.

Пре́лесть = 1. краса́, ро́скіш.

2. ва́ба, прива́ба, припа́да, ома́на і д. Обольще́ніе і Обая́ніе. — Яку має силу й честь, яка ва́ба тієї чести? Лев. В.

Преломле́ніе = перело́млювання, розло́млювання.

Преломля́ть, преломи́ть, ся = лама́ти, ся, перело́млювати, розло́млювати, перело-ми́ти, розломи́ти, ся. — Промінни місячне ламало ся в хвилі. Лев.

Прельсти́тель, ница = д. Прелести́никъ, ца.

Прельсти́тельный, но = припа́дний, при-

ва́бний, но, ваблúвий, звабли́вий, во. — Але́ щасти, доля, втіха все привадне та звабливе, все дається нам до часу, все минуче і зрадливе. Мова. — Мов чорна гадина — коса, хвилює кров і серце нудить Її привабная краса. Мова. — І дивить ся всюди усе так звабливо, що тільки б здається ся радів. Чайч. (д. ще під сл. **Обольсти́тельный**).

Прельща́ть, прельсти́ть, ся = чарува́ти (С. Л.), на́дити, зпа́жувати, влещáти, облещувати, прилещáти, улéстювати, ва́бити, зво́дити (С. З. Л.), причарува́ти, обчарува́ти, зачарува́ти (С. Л.), зна́дити, зва́бити, прива́бити, прина́дити, влéстити, залéстити ся, пова́жити ся, покваси́ти ся. — Пішов він на баштан до пана, огірочки молоденькі звабили Івана. Гр. Чайч. — Звабила очами то тяжко відбути бичами. н. пр. — Зво́дити жінок. С. Л. — Він улестював мене, щоб я пішла, та чорта з два. Кр. — Залестив ся, що дуже хороша. Ч. К. — Д. ще під сл. **Обольща́ть** і **Пле́нять** 2.

Прельще́ніе = ва́ба, прива́ба, прина́да. ома́на, нова́ба, но́ваб. — Шкода нашого нова́бу і залицяння. К. З. о Ю. Р. — Ой у мене прина́да, що сама я молода. н. п.

Прелюбодéй, ка = пере́любець, ка (С. Жел.), перелю́бник, ця (С. Жел.), чужолю́бник, ця (С. Жел.), чужоло́жник, ця. — Перелюбець смертю свого чигав. Ніхто мене під вечір не пізнав. К. П. — Вольно будеть мужу оного чужоложника з жоною своєю поймавши вести до врядy нашого. Ст. Л.

Прелюбодéйничать = бахурува́ти, чини́ти пере́люб, чужоло́жити (С. Жел.), про жінку — скака́ти у гре́чку. — Але з другими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот. — Не чужолож. Б. Н. — І до півночі там гуляли і в гречку де-коли скакали. Кот.

Прелюбодéйство, прелюбодéяніе = пере́любство (С. Жел.), пере́люб (К. Св. П.). чужолю́бство (С. Жел.), чужоло́жство (С. Жел.). — Перелюб з ким чинити. К. Б. — О каранню чужоложства. Ст. Л.

Прелюбодéйствовать = д. **Прелюбодéйничать**.

Прекатéрой = здоровéнний, величéнний, величéзний; товстючий, товстелéзний.

Прекúлый = ду́же ми́лий, га́рний, прекрасне́нний.

Прекинýть = проки́нути, обки́нути, занедба́ти, запеха́яти, поки́нути, забу́ти. — **Не прекину́ увéдомить васъ** = не забу́ду оповістити вас, неодмінно пода́м вам звістку.

Прекнóго = дуже бага́то, пребага́то.

Премýдрость = премýдрість.

Премýдрый = 1. премýдрий, ду́же мудрий, розу́мний. — І премудрих не мудрі одурять. К. Ш.

2. мудря́чий, мудро́ваний.

Пренебрега́ть, пренебре́чь = зневажа́ти, гордува́ти, погóржувати, погоржа́ти (С. Л.), гре́бувати (С. Л.). гре́бать, нéхтувати, зневáжити, погордува́ти, погре́бати (С. З.), занеха́ти, занеха́яти. — Чого-ж тобі ще мною гордувати, перед людми нещасну зневажати. К. Ш. Т. — Він гребує моїм хлібом-сіллю. С. Л. — Так бо таки нам дуже нехтують. О. Ст. — Ой не буду, козаченьку, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, повік занехати. н. п. — Не треба нічим нехтувати, бо знадобить ся колись. К. Ш. Т. — Ой я твій хліб-сіль занехаю, з тобою нелюбий я жити не маю. н. п. 2. нéхтувати, неха́яти (С. З.), недба́ти (С. З.), незважа́ти, занеха́ти (С. З. Л.), занедба́ти (С. З. Л.), понеха́ти (С. З.), понехтува́ти, зацура́ти, облишити. — Він занехаяв пораду добрих людей. — Не до віку бідолаха занедбаний буде, не до ряду гинуть будуть убогі люди. К. П. — Я все для його потеряла, людей і славу занедбала. Кот. — Дворяне занедбали рідну мову і народ. Кн. — Не нехтували і инших сторін життя. Прав. — Шляхта занедбала інтереси рідного народу. Кн. — Не став Шевченко нехтувати остороги .. Кн. — Нехай, нехай, тай зовсім занехаю. н. пр. — Ти зацурав мене. К. К.

Пренебреженіе = зневáга (С. Л.), погóрда (С. Л.), гордува́ння (С. Л.), цура́ння, нехтування. — Чи годять ся так нехтувати мною? Яке там нехтування! (Д. під сл. Презрéніе). — **Оста́вить въ пренебреженіи** = занедба́ти, занеха́яти і т. д. д. під сл. **Пренебре́чь**. — **Находи́ться въ пренебреженіи, подверга́ть себя́ пренебреженію, впасть въ пренебреженіе** = поневіря́тися (С. З.), пі́ти в поневірок. (Д. Презрéніе пести).

Пренебрежи́тельный, но = зневажливий, во, неува́жливий, во, зневáжно (С. Л.). — На православну віру гаділи за-для упадку духовенства зневажливо. Вар. О. (Д. ще під сл. Презри́тельный 3). — **Пренебрежи́тельно обраща́ться съ кѣмъ** = гордува́ти (кими), нéхтувати (ким), поневіря́ти (кого) і д. **Пренебрега́ть**.

Пре́ніе = спір, сперка, суперéка, суперéчка. С. Жел. Пар.

Преобладáніе = панува́ння, перева́га.

Преобладáть = панувáти, переважáти, перевáгу мáти, гóру брáти.

Преображáть, преобразúть, ся = преобрáжати, перевертáти, переінáкшувати, перемінúти, перекидáти, ся, преображáти (С. Жел.), перевернýти, переінáкшити, перемінúти, ся, перекúнути ся (С. Л.). — Пр. д. під сл. **Превращáться.**

Преображéніе = преображéния (С. Жел.), обертáння, перемíна, одмíна. — **Прáздникъ П. Господня** = д. під сл. **Прáздникъ.**

Преобразованіе = перетворéння.

Преобразовывать, преобразовáть, ся = перетворяти, переробляти, перетворúти, переробúти, ся.

Преодолéвать, преодолéть = перемогáти, пизáти, посíдáти, перемогтú, змогтú, здолíти, посíсти, подýжати (С. Л.) і т. д. **Осиливать** і **Провозмогáть.** — Став на гору, щоб перемогти усí перешкоди і перепíн — хоч їх сила була. Кн.

Преосвящéнный = преосьвящéнний (К. З. і Ю. Р.), владúка, превелéбний.

Преосвящéнство = преосьвящéнство (К. З. і Ю. Р.), превелéбність.

Препинáніе = припúнка; притúка. — Лéпша шкапа скрíзь припúнки має. н. пр. — Знáки прéпинáнія, **препинáтельные** = знáки розділóві: прóтинка, крáпка з прóтинкою, двокрáпка, крáпка, знак питáння, знак питáйний (або з. питáльний), знак наведéння, з. сполучéння. Т. Св. Ст.

Препирáться = спірáти ся, суперечáти ся, сперечáти ся, перекóрювати ся (К. Кр.).

Препирáтельство = спíрка, суперéка, суперечка. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Преподавáтель, ница = учúтель, ка.

Преподавáтельный = викладóвий. — Нéма ні одніéнької школи з викладовою мовою рідною. Кн.

Преподавáть, преподáть = учúти, научáти, викладáти, проводúти, научúти. — Хóчуть по тих школах проводять чужою мовою. Кн.

Преподавáніе = наýка, навчáння.

Преподóбіе = 1. сьвятíсть, прáведність, 2. преподóбіе, велебність. (Титул сьвящеників і чернців).

Преподобиться = присьвятúти ся, іронічно — приткобóжати ся.

Преподóбный = 1. сьвятúй, прáведний, преподóбний, преподóбник, ця (К., Б. і Ш.). 2. велéбний, преподóбний (що має титул преподóбія).

Препозовéніе = 1. половúна, середúна. 2. д. під сл. **Прáздникъ.**

Препóна = притúка (С. Л.), притúчина (С. З. Л.), перетúка, перепóна, припúнка, впини, перешкóда, перéка, чéпа, перечéпа, перечíпка. — Коли б нам не було якої притичини. К. Х. — Нема нíнкої перетики, хоч наскрізь пройди. н. к. Мап. — Од орди міли перепону, але добрий одпор дали. Л. Сам. — Жадної перешкоди чинити не маєм. Київ. Ст. — Аби йому в одбиранню з млина приходів нíхто не важив ся перешкоди чинити. Київ. Ст. — Нема вини вдовиному сину. н. п. — Ледача шкапа скрíзь припúнки має. н. пр. — Ідучи шляхом природного розвитку без перешкоди. Кн. (Д. ще під сл. **Помéха** і **Прегражденіе** 3). — **Препóны стáвить** = перечéплювати і д. **Препятствовать.**

Препоручáть, препоручéніе = д. **Поручáть, порученіе.**

Препойсывать, препоясать, ся = підпоясувати, підперезáти, ся і д. **Опойсывать, ся.**

Препровождáть, препроводúть = слáти, пересилáти, одсилáти, переслáти, одіслáти; одпровáдити.

Препровождáть, препровéсть = провóдити, провести (час), перебýти.

Препровождéніе = 1. пересилáння. 2. чáсу вживáння. — **Для препровождéнія врéмени** = для розвáги, для розрúвки, аби час звáрнувати, з нíчого робúти.

Препятствіе = д. **Препóна.**

Препятствовать = перешкожáти (С. З. Л.), на (або у) перешкóді ставáти (С. Л.), чинúти перешкóду, впинáти (С. Л.), запинáти, боронúти, перечéплювати (С. З.), перебивáти. — Не зважив ся жадної чинити перешкоди. К. Ст. — Що вам перебило прийти? Кр. Пр. д. ще під сл. **Мѣшáть** 3. — **Препятствующій, ая** = перешкóдник, ця, перешкóдця (С. Ж.).

Прервáть = д. **Прерывáть.**

Прекáніе = спір, спíрка, суперéка, суперéчка. С. Жел.

Прерывáть, прервáть, ся = переривáти, перервáти річ, пісню — перебивáти, перепинáти, перехóплювати, перечéплювати, перебаранчáти, перебúти, перепинúти і т. д. д. **Перебивáть** 2 і **Перерывáть** 2. — Не хочуть перебивати пісні. Кн.

— Не перепиняйте мінї казати, а то й кину! Чайч.

Прерывистый, то = д. **Отрывистый, то.**

Пресвитеръ = священе́ник, пін.

Пресловутый = прослáвний (К. Ш.), славе́тний (С. Л.), знаменитий (С. Пар.).

Преслуша́ніе = неслухня́нство і д. **Неповиновéніе.**

Преслѣдованіе = слїдкува́ння, сте́ження; у́тиск (С. Ш.).

Преслѣдователь, ница = утúскач (С. Ш.), гнобúтель, глобúтель, ка.

Преслѣдовать = гна́ти ся (С. Л.), угна́ти ся (С. Л. Ш.); слїдкувáти (С. З. Л.), сте́жити (С. З. Л.); утискáти (С. Ш.), нападáти ся, напáстувати ся. — Слїдкуючи за нею. С. З. — Немезида стежить мене. Кн.

Пресмыка́ться = плазувáти, лáзати.

Пресмыка́ющійся, пресмыка́ющее = гад, гáдина, плазовúтий, поплáзка.

Прéсса = печáть, прéса (Ук.).

Прессова́ніе = гнїт, тиск (С. Ш.), тúскання (С. Ш.), воску — воскобóйня.

Прессова́ть = гнїтúти (С. Л.), душúти, нагнїтáти (С. Л.). відтúскувати, вичáвлювати, відклáдувати. — **Прессóванный** = гнїчений.

Прессъ = гнїт (С. Л.), чáви. — Поклала сир під гнїт. — **Положúть подъ прессъ** = поклáсти під гнїт, нагнїтúти.

Прессъ-папьé = прúгнїток, дýшка.

Преставлéніе = смерть, скончáння.

Преставля́ться, престáваться = умірáти, умéрти, сконáти, престáвити ся (С. З. Л.). — Перше він переставив ся, а за ним і вона. М. Вов. — Переставивсь він на той сьвіт. С. Л.

Престарѣлость — стáрість, стáрощі.

Престарѣлый = престарúй (С. Жел.), старéзний, старенéзний (С. З.), стародéнний, дýже старúй.

Престóлъ = престíл (в церкві і царський трон), стíл, столéць. — Спусти ся, поповьку, на престíл, то будеш мати що на стíл. в. пр. — На морі на камені церковця стоїть а в тій церковці престíл стоїть. п. п. — Столець твій, кнáзю, ще тодї прославивсь, як їх імъя на сьвіт не народилось. К. Б.

Престáнный, но = предúвний, прехмéрний, но.

Преступáть, преступúть = переступáти, переступúти; ламáти, вламáти (закон, віру).

Преступлéніе = перéступ (С. Жел.), вúступок (С. Л.), злочúнство (С. З. Ж.), злодíйство, вчúнок, учúнок (С. Ш.). — Злочинство тяжке, тай кара не легка. Кн. — Нехай страшне, не чуване злочинство їхнє моє вíйськ перенесе. Сам. — **Поймáть на самомъ преступлéніи, на мѣстѣ преступлéнія** = шúкати, схопúти на гарячому вчúнку.

Преступникъ, ца = переступúвник, ця (С. Жел.), злочúнець (С. З.), злочúнниця, лиходíй, ка, винувáтець, винувáтиця, беззакóнник, ця. — Подивіть ся, онде та злочинниця, що струїла дівера свого. Ст. С. — Той злочинця карав бистро. Ст. Л. — Він душогубу, лиходія зараю зустрітись дав надію. Ст. Рада. — Щоб беззаконника схопить приставить у суд так його судить. Б. Г.

Преступный = переступний (С. Жел.), переступний (С. Л.), злочúнний. — Засіла йому в голову злочинна думка — спалити село мору. Кн.

Пресыщáть, пресытить, ся = пересищати, пересити, ся (С. Жел.), роскошувáти. (С. Ж.).

Пресыщéніе = нáсит, нéхоч. — Тому й нéхоч напала, що дві миски борщу з Кн. — Наїв ся до нéхочу.

Пресѣкáть, пресѣчь = 1. збавлúти, здúти, переводúти, нищити, винищувати, збáвити, звести, винищити. 2. переймáти, перепинáти, перехоплювати, перепинúти.

Пресѣчéніе = 1. перевід, нищення. 2. переймáння.

Претворáть, претворúть, ся = перетворáти, перетворúти, ся.

Претендовáть = нарікáти, рéкстувати (на кого); д. Домогáться.

Претéнзія = нарікáння, рéкство; докагáння; пóзов (д. Искъ). — Онъ на мене въ претéнзіи = він на мéне нарікає, рéкствує. — Подáть, предъявúть претéнзію = запозвáти, пóзов заложити (С. З.).

Претерпѣвáть, претерпѣть = терпíти, витерúлювати, зазнавáти, визнавáти, витерпíти, перетерпíти, натерпíти ся, перегорювáти ся, зазнáти.

Претúть = 1. боронúти, заборонúти, заказувати. (Д. Запрещáть і Возбранять). 2. погрожáти, страхáти, лякáти. 3. вáдити, гидувати, нудити. — Претúть положúть въ ротъ = гúдко в

пукáсти. — **Мнѣ претúть** = мінї гидко, мене нудить.

Преткновéніе = притúка, притúчина, перешкóда і д. **Преноúна.** — Шапоба до воріт стала йому притиною на шляху до Бучача. Кн. — **Камень преткновéнія** = притúчина.

Преткáніе = д. **Преткновéніе.**

Преувели́ченіе = прибільшування.

Преувели́чивать, преувели́чить, ся = прибільшувати, прибільшити, ся (С. Л.), переборщáти, переборщúти, передáти кущ ледý. — **Преувели́чить похвалу** = перехвалúти на один бік.

Преýмный, по = дýже розýмний, но.

Преуспѣвáть, преуспѣ́ть = мáти пóспіх, наступáти (С. Жел.), ступúти вперéд.

Преуспѣ́ніе = пóспіх, пóступ (С. Жел.). — Багато спіху, та мало пóспіху. и. пр.

Преходúть, прейтú = проходúти, переходúти, минáти, пройтú, перейтú, минýти, ся. — Все минеть ся, одна правда зостанеться и. пр

Преходя́щій = минýчий, минýщий, перебутúй (С. Л.), перестýпний, дочáсний. — Усе тíнь минуща, одна річ живуща — сам з Богом. и. пр. — Сей свúт перебутний. С. Л. — Усе на свúті перебутне! і ми з ним перебутни, довічний тільки Бог. Кн. — Тут ми ли дочасний, а що буде там, и говоримо. Кн.

Прещéніе = 1. заборóна і д. **Запрéтъ.** 2. грúза, погрóжка, цóстрах, похвáлка.

При = при, за. — Се було при мінї. — Ой у лузї та і при березі червона калина. н. п. — Се було за покійного батька. — За царя було їх хліб, хоч роспережи паса. н. пр. — За царя Гороха, як було хлíба трохи. н. пр.

Прибáвка, прибавлéніе = 1. додавáння (С. Л.), прибавлáння, долучéння (С. Л.). 2. додáток (С. Л.), додáча, прибáвка, придáток, придáча, наддáча.

Прибавлять, прибáвить, ся = додавáти (С. З. Л.), добавлáти (С. Л.), прибавлáти, набавлáти, приновлáти, прибільшувати, прикладáти, прикидáти, дотолóвати (С. Л.), додáти, надáти. **при(до, на)бавúти, прибільшити, прикласти, прикинути, при(до)точúти, ся, трохи** — **(до)бавлáти, підбáвити, до ваги** — **прилежати, з лишкою** — **переважлáти, переважити, ся, про людність** — **налюднíти, води то-що** — **побільшати, ціну** — **підвищити.** — Хміль буде новому серцю сьмілости додавати. п. д. — До свого й ще від себе додам. — Йому набавили ще 10 рублів. — Коли-б тільки Господь мінї віку прибільшив. Кн. — Іще накинули податї по карбованцю з душі. — Ну, прикинь ще трохи. — Мого карбованця вона накинула куховарці. Кн. — **Прибáвить шáгу** = прискóшити.

Прибáвокъ = д. **Прибáвка.**

Прибáвочный = добáвочний, додатковúй.

Прибáлтывать, приболтáть = д. **Подбáлтывать.**

Прибаýтка = прúкладка, прúказка, верзýнка.

Прибаюкивать, прибаюкáть = присьпівувати, присьпівáти, приколихáти (дитину).

Приберегáть, приберéчь, ся = приберегáти, прощажáти, приберегтú, ся, прихóвувати, прихóвати.

Приберéжный, приберéжье = д. **Побережный, Побережье.**

Прибивáть, прибúть = прибивáти, прибúти, морально — приголóмшити, лáти до кроків — латúти, налатúти. — Прибив гвіздком. — Прибило до берега. — Невідома трівога приголомшила мене. Кн.

Прибúраніе = прибірáння, убірáння (С. Ш.), пóрання.

Прибúрать, прибрáть, ся = 1. прибірáти. убірáти (С. Л. Ш.), чепурúти (С. З. Л.). пóрати, ся (С. З.), прибрáти, убрáти (С. Ш.), причепурúти, ся (С. З. Л.), почепурúти, ся, упóрати (С. Л.), повбірáти. — **Приберн хату.** — Треба хоч трохи причепурити хату. — Пасти причепурила грубу. Лев.

2. д. **Подбúрать 3.**

3. убірáти ся, вприжáти ся, чепурúти ся, убрáти ся, вúрядити ся, причепурúти ся. — Лаврін причепурив ся, вайи старостів і вішов сватати. Лев. Д. теж під **ся. Нарядúться 2.**

4. чіпля́ти ся, причепúти ся і т. д. д. **Привязываться 2.** — **Прибрáть къ рукáмъ** = а) прихováти, б) взяти в рýки, до рýк прибрáти, у шóри забрáти, прибóркати. — Він усіх забрав у шоря. Зінь. — Не насмілив ся сказати й слова, так його приборкала та баба. Гр. Чайч. — Думав шляхту приборкати трохи. К. Ш. — Думáє, гадає, як пана Хмельницького до рук прибрати, лихам оддати. и. д.

Прибúть = д. **Прибивáть.**

Приближáть, приблúзить, ся = наближáти, ся (С. Л.), зближáти, ся (С. Л.), блúзити ся, блúжчати, ся (С. Л.), надхóдити, наблúзити. ся, прибліжчати, по-

бли́жчати, приближ́ати, ся, про скільки — понаближа́ти ся. — Сьвята наближа́ють ся. С. Л. — Не наближайтесь до мене. Лев. — Густа хмара шпарко наближа́ла ся до табору. Кн. — Як наблизивсь до Приліпа міста, ще здалека його вздріла мати. Ст. С. — Глядить — щось їде по дорозі, коли наближа́ть ся — аж то Кіндрат. Б. Г. — Тільки до нашого війська не наближались. Л. Сам. — Надходять сьвята. С. Л.

Приближе́ніе = наближе́ння, наближе́ння.

Приближе́нность = бли́зькість.

Приближённый = близьки́й; підру́чник.

Приблизи́тельный, но = 1. приблизний, но (С. Пар.), бли́зько (до чого), примірний, но, на згля́д, приміром. — На зглад буде о пів пуда борошна. С. Л. — Приміром кажучи, треба на засів пудів сім.

2. наближа́ючий, наближа́ючий.

Приблизить, ся = д. **Приближа́ть, ся.**

Приблуди́ться = приблука́ти, ся, приблуди́ти, ся. — От вона ходила, ходила, тай приблукала до попа у слободу, н. к. Ман. — Приблудила ся до нас чиясь собака.

Прибо́й = прибі́й.

Прибо́нна = пла́нка (обаполок або дошка, що прибиваєть ся для закріпи).

Приболта́ть = д. **Прибалты́вать.**

Прибо́рка = д. **Прибира́ніе.**

Прибо́ръ = 1. д. **Подбо́ръ** 1 і 2.

2. пристро́й, спра́ва, снасть, начи́нія (С. Ж.), струме́нт, справи́лля. — Без пристрою і блохи не вбъєш. н. пр. — **Прибо́ръ колёсъ** = стан коліс. — **П. кухо́нный** = кухе́нна спра́ва. — **П. рыболо́вный** = риба́льска сна́сть. — **П. для подня́тія стѣнъ** = лиса́ці. — **П. для сѣнія** = сі́вки, сіяниї. — **Накры́ть столъ на 10 прибо́ровъ** = налаштува́ти стіл на 10 чоловіка.

Прибоче́ниваться, прибоче́ниться = бра́ти ся, взя́ти ся у бо́ки.

Прибра́сывать, прибро́сить = підкида́ти, прикида́ти, підки́нути, прики́нути, наки́нути. — Підкинь коням сіна. — Прикинь ще хоч трохи.

Прибра́ть = д. **Прибира́ть.**

Прибере́жье = побере́жжя, береговина́ (С. Л.), узбере́жжя. — Мовчки пішов він удовж побережжя бурхливого моря. Сам.

Прибре́жный = побере́жний, береговий, бере́жний. — **Прибре́жная ни́зменность** = береговище, бережина́ (С. Ш.). — **П. жи́тель** = бережа́н, бережа́к.

Прибрести́ = приплести́ ся, приплента́ти ся, причвала́ти, примандрува́ти, притьопа́ти ся і т. д. д. Брести́ і Плести́сь. — Відкіля ти приплентавсь сюди? О. С. — Волоцюга приплелась. н. к. — Ах гульк і в го́род причвалав. Кот.

Прибро́сить = д. **Прибра́сывать.**

Прибыва́ніе = прибува́ння.

Прибыва́ть, прибы́ть = прибува́ти, прибу́ти; доста́ти ся. — Сьогодня прибу з Харькова. — Скоро вони до Полоцька достались. Нїщ. — Води в ставку після дощу прибуло.

Прибылой = прибу́лий, прибу́тній.

Прибы́ль = прибу́ток (С. Жел. Л.), кора́сть (С. З. Л.), зиск (С. З. Л.), пожи́ток (С. З. бари́ш, набу́ток, наби́ток, по́тяг. — В прибутку голова не болить. н. пр. — Міг аби на прожиток до смерти; прибутку ніякого байдуже. Кн. — Користї два шати, та й т щербаті. н. пр. — Є такі люди, що про користь та набуток їм байдуже. Ос. — Без ними гребля, а без накладу зиск не буде. н. пр. — Лихий набиток не дійде третіх рук. н. пр. — **Прибы́ль** (од пчіл, овець, корів) — узя́ток. — **Вода́ идётъ на прибы́ль** = вода́ прибува́є.

Прибы́льный = корисний, вигідний, пожи́точний, пожи́тний.

Прибы́тіе = прибу́ття, прихід, при́їзд.

Прибы́токъ = д. **Прибы́ль.**

Прибы́точный = д. **Прибы́льный.**

Прибѣга́ть = 1. (прибѣжа́ть) — прибіга́ти, прибі́гти, дуже швидко — прилопота́ти, трюхкючи — притрюха́ти.

2. (прибѣгнуть) — удава́ти ся, уда́тись. (С. Ш.). — Як біда, удавай ся до кого да. н. пр.

Прибѣ́жище = д. **Приста́нище** 2.

Прибѣ́ливаться = д. **Подбѣ́ливаться.**

Прива́живать, прива́дить, ся = 1. прива́блювати, ва́бити (С. З.), прива́жувати, на́дити, прива́нювати, прива́бити, прина́дити (С. З. Л.), приманити, спокуси́ти, ся, про кілько — поприва́жувати і т. д. — Чи я тобі не казала, не навчувала, щоб ти хлопців не водила, не приважувала. н. п. — Я своїм дітям цукерків і купую: це ви їх спокусили. Кр.

2. привча́ти, ся, привика́ти, привча́ювати, ся, звика́ти, привчи́ти, ся, привикнути, призвича́їти, ся, звикну́ти.

Прива́ливать, приваліть = 1. прива́лювати, прикоча́вати, прива́лити, прикоти́ти (що важке). — Привалили колоду під двері.

2. приставáти, причáлювати, причáлювати, причáлити. — Байдак причалив до берега.

3. сýнути, плáвом плúнути, насýнути, приперти. — Насунуло людей — повна хата. — От приперло! — Повна рука козирів.

Прива́ль = 1. прива́лка.

2. причáл.

3. спочúнок, одпочúнок, одпочúвок, спочúвок (війська в поході). — Проти го́рода стали, там собі спочинок мали. н. д.

Прива́ривать, приварúть = прива́рювати, наварювати, приварúти, наварúти, сталі — насталúти. — Треба приварити м'яса, бо сього мало. — Понеси в кухню наварити зе́лля. — Насталив сокиру.

Прива́рина = на́кип. — В казані багато накипу.

Приварка = д. Нава́рка.

Прива́рный = д. Наварно́й 2.

Прива́рокъ, прива́ръ = 1. прива́рок, приспáки.

2. ва́рево (С. З.), варе́не. — Сьогодні варена неха, тільки печене. С. З.

Приведе́ніе = привíд, припрова́дження. — **Приведе́ніе въ поря́докъ** = порядкува́ння, упорядкува́ння, роспорядкува́ння.

Приве́сть, ся = д. Привози́ть, ся.

Приверéдливый = вередли́вий (С. З. Л.), вигадливий (С. Аф.), примхли́вий (С. З.), вередéнькуватий, кородли́вий, перебíрливий, тільки про їжу — пундико́вий.

Приверéдникъ, ца = вередýн, ха (С. Аф.), вередій, ка, вере́дник, ця, перебíрник, ця, вигáдник, ця, вигáдько, перебéнця (С. Л.), коне́за, бриськýн. — Брись-ня в його... бриськовав та перебірав, доки на чолові місяць вийшов — тепер яка за його віде. Кн.

Приверéдничаніе = вередува́ння (С. З.), привере́дя, при́ядки, перебір і т. д. д. Кар'їны.

Приверéдничать = вередувáти, мудрова́ти, вигáлувати, перебірáти, бриськотáти (Кн.), при́хати і т. д. д. Капри́зничать. — Він і давай вередувати: подай йому у п'ятницю скоромне. н. к. — І ти ще вередувати меш? То мала дитина, а ти бабас. Кр.

Приверéженецъ, приверéженникъ, ца = прихи́льник, ця, при́хильець. — Брюховецький виставляв себе прихильником простих, убогих козаків. Бар. О. — Головним намі-ром шуйського виконання було приготувати прихильників католицству. Бар. О. — Старі та з старим духом прихильники принесли з собою і такі ж старі думки. Ун. — Радували ся новім прихильникам. Фр.

Приверéженность = прихи́льність (С. З.), прихиле́ння. — Щирая прихильність всього войська запорожського. Хмельницький. С. З. — Прихильність до Павлюка зростала що раз і поміж реєстровцями. Бар. О. — Мазепа прихилення своє до короля Шведського учинив. Скоропад. С. З.

Приверженный = прихи́льний (С. З. Л.), прихи́лий. (Пр. д. під сл. Пре́данный).

Привёртывать, приверчивать, привернýть = прикру́чувати, прикрутúти. — Прикрути гайку.

Привести́, приве́сть = д. Приводúть.

Прививáніе = щепíння.

Прививáтель, ница = щепíй, щепíльник, ця і д. Оспопрививáтель.

Прививáть, привúть, ся = 1. присýкувати, приплiтáти, присукáти, приплести́. — Треба присукати шнур. — Приплів батіг.

2. щепúти, прищепúти, ся (дерево, віспу, а про дерево ще) — скíпити, знову або багато — перещéплювати, перещепúти, ся,

Прививка = щепíння.

Прививно́й = 1. присýканий, приплéтений.

2. прищéплений.

Привúвокъ = щеп, щéпа. — Усі щепи на яблуні прищепили ся добре. — Яка щеп, така й яблуня. н. пр.

Привидéніе = мара́ (С. З. Л.), мана́ (С. З.), маній (С. З. Л.), маня́к, потороча (С. Л.), зла личúна, чмара́ (С. З.), почвара́ (С. З.), привидéнция, облýда. — Задля чого ж мара появилась у вонцькій аброї? Ст. Г. — Одкасни ся маня́! С. Л. Пр. д. ще під сл. Видéніе 2.

Привúдѣться = 1. присни́ти ся, привéрзти ся.

2. здáти ся, приярíти ся, приярíяти ся.

Привилéгія = привилéй. С. З.

Привúнчивать, привинтúть = пригвúнчувати, пришрубóвувати, прикру́чувати, привíрчувати (гвинтом), пригвинтúти, пришрубувáти і т. д

Привирáть, приврáть = прибрíхувати, прибрехáти; підбрíхувати, підбрехýти. — Таких Кондратів бачив я, — уміють добре прибрехати. Б. Г. — Він багато прибріхував, але люди няли йому віри. Лев.

Привúть, ся = д. Прививáть, ся.

Привлекáтельность = привáбливість, принáдність. — Привабливість гірської краси

певиновно велика. Кн. — Усьміх розлив ся по його очах, додаючи їм ще більше привабности. Фр.

Привлека́тельный, но = прина́дний, но, прива́бливий, во, ве, зналлйвий, во, ва́бний, но, ва́бкий, ко, пова́бний, но, зала́сний, мановйтий — Поет малює нам принадний пейзаж. Зап Фр. — Ніко́ли ще зоря любови не сяла для нього так чудово, так принадно. Фр. — Чоловік з виду не вродливий, але привабливе — симпатичний. Кн. — Не було у Шевченка нїчого привабливого з виду. Кн. — Давно вже зорили на ту знадливу парахвію. Лев. В. — Не дуже вабко туди ходити. — Д. ще під сл. **Плѣни́тельный.**

Привлека́ть, привле́чь = 1. притя́гати, притягти́. — З останніх, які були притягнені до того слїдства. Кн.

2. ва́бити, на́дити, прина́жувати, прива́блювати, залуча́ти, прина́бити, прина́дити, залучйти, привернути, пова́бити, присоло́дити, кількох — поприна́жувати, поприва́блювати і т. д. — Ти принадив мою душу пригорнув її до себе. К. П. — Надить його отой пастовень, так що й очей з його не зводить. Кн. — Стати з тим, кого хочеш до себе привабити. Гр. Чайч. — Нїчим культурним Росия не могла привабити до себе лївобережного панства. Кн. (Д. ще під сл. **Прива́живать** 1.) — **Привле́кать, привле́чь къ суду́** = позива́ти, запозва́ти, притягти́ до суда́, потягти́ у суд. — **Привле́чь на свою́ сто́рону** = перея́ти, перемо́вити, переві́дна́ти. — **Привлека́ющій** = ва́блючий. — Вид гарний і дуже до себе вабючий. Сял.

Привлече́нїе = притяга́ння.

Приводи́ть, привести́, привезть = 1. приво́дити, виво́дити, дово́дити, привести́ і т. д., силою — припрова́лити (С. Л.), допрова́дити, кількох — попривóдити і т. д. — Привів з собою гостей. — Стежечка вивела на горо́д. Кн. — Усе те допроводило Украïну до пі́д'упаду. Кн.

2. д. **Представля́ть** і **Предъявля́ть.** — **Приводи́ть, привезть въ поря́докъ** = порядкува́ти (С Л.), лаштува́ти, опоряжа́ти, прибіра́ти, ладнувати, упорядкува́ти (С. Л. Ш.), улаштува́ти, опорядити, прибра́ти, улади́ти (С. Ш.), уладна́ти, оха́йти. — Досі ще не упорядковано Шевченкових листів. Кн. — На силу улаштував в шахві книжки. Кн. — **И. въ у́жасъ** = завдава́ти, завда́ти жа́ху, страху́, настрашйти. — **И. къ окончанїю** = кінча́ти, дово́дити до кінця́, до кра́ю і т. д. д. **Ока́нчивать.** — **И. на па́мять** = нага́дувати, прига́дувати, нагада́ти і т. д. — **Приве́сть въ чу́вства** = очутйти, відвола́ти, відволо́дати, відходи́ти. — **И. въ разоре́нїе, въ бѣдность** = спустоши́ти (С. Л.), зни́щити (С. Л.), в старці, в злидні пусти́ти. — **И. въ я́рость** = розлютува́ти, роздратува́ти, роздрочити (С. Л.). — **И. въ кра́ску** = засоро́мити. — **И. къ прися́гѣ** = до прися́ги, під прися́гу привести́. — **Привёлъ Богъ, не привёлъ Богъ** = дав Бог, не дав Бог. — **Не приведи́ Богъ** = не дай Бо́же, крий Бо́же! — **Привело́сь ему́ побыва́ть** = довело́сь йому́ побува́ти. — **Онъ приво́дится мнѣ двоюродным бра́томъ** = він дово́дить ся менї бра́том у пе́рших. — **Приведённый вы́ше** = згада́ний ви́ще, в горі. — В згаданому в горі листі до Мирити Шевченко... Кн.

Приводъ = 1. д. **Приведе́нїе.**

2. про́від.

Привози́ть, привезти́, привезть, ся = прива́зити, привезти́, ся, ще — надвози́ти, надвезти́, багато — попривози́ти.

Приво́зный = привозний.

Приво́зъ = при́віз — **Большо́й привозъ** = завізно. — Сьогодні у мене завізно. Кр.

Привола́кивать, приволочь, ся = 1. приволі́ка́ти, притяга́ти, приволокти́, притягти́, ся. — Треба приволокти оту колоду.

2. приволі́ка́ти ся, приволокти́ ся, притягти́ ся, прихати́ ся і т. д. д. **Притаскивать, ся.**

Привола́киваться, приволокну́ться = хе́пихати ся (С. Л.), залиця́ти ся (С. Л.), умізга́ти ся, умізгувати ся (С. Ш.), волочи́ти ся (за ким), лабу́зити ся (до кого), підлабу́зювати ся, підлабу́зювати ся, приженихати ся, умізгну́ти ся (С. Ш.), підлабу́зити ся, підлабу́зити ся, підсинкну́ти ся. — Залицав ся, не цурав ся, казав — мов будеш, а тепера їх вивчати як голубко гудеш. п. п. — Підлабузилась до горлиці горобець. Б. Г.

Приволо́чь = д. **Привола́кивать.**

Приво́лье = привілля (С. Л.) пригода́, вгі́дда, придо́лля, ро́скіш. — Отут сад капусту, отут картоплю, а тут для тютюну вгідда. Номис. С. З. — Та колись була роскіш — воля, а тепереньки та невольниця в нас.

Приво́льный, но = привільний, вигідний, но.

Приворо́живанїе = чарува́ння, ча́рн.

Приворі́живать, приворожи́ть = чарува́ти, причарува́ти, зачарува́ти, начарува́ти, привернýти, причаклува́ти. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе нигути мушу. н. п. — Копай, доню, корінь, чаруй, доню, молодців. н. п. — Цигарочко, горіжечко, вчини мою волю, причаруй та козаченька, щоб кохавсь зо мною. н. п. — Коли треба розрізнати парубка та дівку і привернути до себе того чи другого, п. о. Гр. Чайч.

Приворáчивать, приворотúть = привертáти, привернýти, підвертáти, підвернýти.

Приворóвывать = крáсти (часами або по трохи).

Приворóтникъ, ца = д. **Привратникъ, ца.**

Приворóтный = 1. брáмний. С. Ш. 2. чарівний, приворóтний. — Приворотне зілля.

Привратникъ, ца = воротáрь, ка, заворітник, ця, брáмний (С. Ш.). — Воротарь монастиря не пустив навіть князя, коли цього звелів нікого не пускати. Бар. О. — Воротарю, воротарю! Хто, хто у воріт ник? п. п. — Уряд воротаря есть двері церков і одникати і замикáти. Б. Н. — Чоловік, поставивши господу свою звелів воротарені пильнувати. К. Св. П. — Заворітника тримають, та за ним зачиняють. н. пр.

Приврáть = д. **Привирáть.**

Привставáть, привстáть = підводúти ся, водúти ся, підвестú ся (С. Л.), звестú ся.

Привыкáть, привы́кнуть = привикáти, звикáти (С. Л.), навикáти, привчáти ся, призвичáювати ся, привы́(звы́, плвы́)кнути, привчúти ся, призвичáїти ся, призвату́рити ся, між людьми — обгóвтати ся, огóвтати ся, про багатьох — повикáти, попривикáти і т. д. — Чи не привикла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Не звикай дома пердіти, бо буде і в гостях кортіти. н. пр. — Не звикай до таких страв. Лев. — Чоловік може звикти до всього, опріч тюрми. Кн. — Призвичаюсь по неволі, що одна на сьвіті, як билина в чистім полі остануся тужити. Галуз. — Я рада ся в тім краї і до сього призвичаюсь змалку. Ст. Г. — Призвичаївши ся до цього, завше грішили. Б. Н. — Попереду, може було, а там — призвичаївсь, та й вже стала добріші. Кр. — Корова привадилась їсти солому, а то все не хотіла коло сіна. Кр. — Оговтав ся я з її вдачою і хатнім. Кн.

Привы́кный = привы́кний, звы́кний, призвичáєний.

Привы́чка = звы́чка (С. Л.), повы́чка, навы́чка (С. Л.), призвичáйка (С. Л.), поведéнция (С. З.), поведінка. — Я віколи не брала звички у день спати. Хар. — Звичка зменшує хоч які страхи. Зінь. — Вже така їх московська поведенция. С. З.

Привычливый = призвичáйливий.

Привы́чный = звы́кний, привы́кний; звичáйний.

Привѣва́ть, привѣ́ять = привівáти, привíяти.

Привѣ́са, привѣ́ска = причíпка, до сережок — бовкýнчик, тілíпáнчики (С. Л. Ш.).

Привѣ́сить = д. **Привѣ́шать.**

Привѣ́съ, привѣ́сокъ = д. **Довѣ́сокъ.**

Привѣсно́й = привісний.

Привѣтливость = привíтність, привітливість, приязність. — Мене зачарували і пригріли їх ласкавість і привітливість. Сим.

Привѣ́тливый = привітний (С. З. Л.), ввічли́вий (С. З.), приє́мний, прия́вний, ради́вий. — Простú і подивись на мене привітніше. К. К. — Моя пані любезна, ввічлива. Куліш. С. З. — Звичай, потребує приймати гостей ввічливо, так дозвольте ж жінці і вас, як слід привітати. Ст. Г. — Вона чула його любі слова, бачила його ввічливий погляд. Бар. — Якийсь він ввічливий був до дітей. Сим. — Все зо мною приязненько привітаєть ся. Мова.

Привѣ́тный, привѣ́тственный = привíтний. — Послав привітну телеграму.

Привѣ́тствіе = привíт, вітáння, привітáння. С. З. Л. — Нема од його ні віту, ні привіту. С. Л. — Палажка не одказала їй на привітання. Лев.

Привѣ́тствованіе = привітáння.

Привѣ́тствовать = вітáти, привітáти, ся. С. З. Л. — Милая вітає, білу ручку дає. н. п. — У багатство не вдарив, а чим має, тим вітає. н. пр. — Вийшла мати з хати, свого зятя вітати. н. п. — Ой ісповняє всі кубочки все зеленим вином вітати Палія Семена. н. п. — На сьвяте Благовіщенни тебе привітаю, що ти, друже мій, вернув ся з далекого краю. Ос. — Засьпівають усі пташки як в раю, приятати муть голубоньку мою. Б. Г. — Уснула пташечка сьпівала, весну і літо привітала. Б. Г. — Тепер лети в Україну: тебе виглядають; полетів би за тобою, та хто привітає. К. Ш.

Привѣ́ть = д. **Привѣ́тствіе.**

Привѣшивать, привѣ́сить = привíшувати, чіпля́ти (С. Л.), причіпля́ти, причéплювати (С. Л.), привісити, причепúти, кілько — попривíшувати, попричіпля́ти.

Привѣ́ять = д. **Привѣва́ть.**

Привя́дать, привя́нуть = вя́нути, повя́нути, прини́кнути, прикля́кнути.

Привя́занность = прихи́льність, прихи́лля. (Д. під сл. **Пре́данность** і **Приве́рженность**.)

Привя́занный = 1. привя́заний (д. **Привяза́ть**).
2. прихи́льний (д. **Пре́данный** і **Приве́рженный**).

Привя́зка = 1. привя́зування, привя́зка.
2. при́в'язь, припі́н (С. Л.), припо́на, прикрутень. — Собака на привязі. С. Л. — Собака на припоні. Кр. — На припоні пасли коні сїдлані, готові. К. Ш. — А вже ж мої коні в хана на припоні. н. п. — Чоловік без волї, як кінь на припоні. н. пр.
3. причі́пка, на́пасть, пеня́ і т. д. д. **Придíрка**.

Привя́зчивый = причі́пливий, причі́пний, причі́па, придíркуватий (Кр.), нала́зливий (С. Л.), задира́куватий, напа́дистий, напа́дкуватий, пенякува́тий, нахабний. — От причепива людина: йому хоч межи очі плюнь, а воно лїзе. н. о. — Усе йому не так, до всього причепить ся, нахабна людина він. Кн.

Привя́зывать, привяза́ть = привя́зувати, припина́ти, привя́зати, припну́ти, припя́сти, мотузкою — примоту́зити, багато — попривя́зувати, поприпина́ти. — А біля шатра коня припято. н. к. Ман. — **Привяза́ть къ себѣ́** = прихили́ти, приворожи́ти.

Привя́зываться, привяза́ться = 1. прихиля́ти ся, прихили́ти ся (до кого), віддава́ти ся, віддати ся (кому).
2. вчепи́ти ся (С. Л.), чіпля́ти ся, лїзти, приставати, сїкати ся (С. Л.), причепи́ти ся, приста́ти, присїкати ся, прискі́пати ся, присїпати ся, приклепа́ти ся, плю́снути, очепи́ти ся, присахну́ти ся. — Вчепе тай вчепе — нїяк од його не одчепи ся. — За що вона сїкається ся до мене? Кн. — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр. — Ходїм, ти присїкаєш ся до неї, може вона знає, та не хоче признаватись. Лев. — Іди к чортовій матері! Чого ти до мене причепив ся? н. о. Гр. Чайч. — Де не взялась собака в біса — присїкала ся, аж вищить. Б. Г. — А їла що? А годували ми тебе дурно? Присїкала ся дидина. О. Мир. — Та нїхто ж до того не присїпував ся. Лев. В. — Причепив ся гармадарма, задивив ся, що я гарна. н. п.

Прив'язь = д. **Привя́зка** 2.

Привя́ливать, привя́лить = привя́лювати, привя́лити.

Привя́нуть = д. **Привя́дать**.

Приго́ръ, приго́рь = приго́ра, приго́рок.

Пригвазживать, пригвоздить = прибива́ти, прибити гвіздка́ми.

Пригиба́ть, пригну́ть, ся = пригина́ти, згина́ти, пригну́ти, зігну́ти, ся, прихили́ти, ся. — Рад би до дїтей небо прихилити, та ворони укрито. н. пр. — Прихилив ся та попід тином і похїз.

Пригля́живать, пригляде́ть, ся = пригля́жувати, пригляда́ти, ся, пригляді́ти.

Приглася́тельный = закли́кний. — А чи ви вже поробили закликні листи? Кр.

Приглаша́ть, пригласи́ть = кли́кати, закли́кати, укли́кати, запро́шувати (С. Л.), запро́хувати, зазива́ти, закли́кати, укли́кати, запроси́ти (С. З. Л.), зазва́ти, багатьох — скли́кати, понапро́шувати, понапро́хувати, позакли́кати, попаскли́кати, напроси́ти. — Віче народне не раз проганяло князя з престола, а закликало на його місце иншого. Бар. О. — Укликають Івана у хату. н. о. Гр. Чайч. — Веселий господарь Демьян любив гостей на бесіду скли́кати. Б. Г. — Запроси нас до хати, дай нам вечеряти. н. п. — **Пригласи́ть на жи́тельство** = перезва́ти. — **Приглаше́нный** = про́ханий (С. Л.), запро́хany, запро́шений (С. З.), кли́каний (С. Л.), закли́каний, припро́ханий (Хар.). — Для проханих гостей багато треба. н. пр. — Кликаному гостю багато треба шан. н. пр. — Піди не кликаний, то й підеш не шанований. н. пр.

Приглаше́ніе = кли́кання, запро́сини (С. Л.), закли́кання, за́кив, за́зов (С. Пар.), зазо́вини. — На закликанни земляків прийшов я до Дюсо. Кн. — Ми тільки на його запросини поїхали. Бар. — На зазови йдуть. Полт. — На другий день вранці приступили до зазовин, по рідні вступились. Ман.

Пра́глухъ = глухе́нький.

Приглуши́ть = приглуши́ти, приглуши́ти.

Пригля́дка = поглядання; виглядання.

Пригля́дный = го́жий, га́рний, хоро́ший і д. **Краси́вый**.

Пригля́дывать, пригляде́ть = 1. доглида́ти, наглида́ти, назира́ти, дозира́ти, догля́нути, погля́нути (д. **Надзира́ть** і **Присма́тривать**).
2. виглида́ти, пагляда́ти, визира́ти, виглядїти, нагляді́ти (д. **Высма́тривать**).

Пригля́дываться, пригляде́ться = придивля́ти ся (С. З. Л.), пригляда́ти ся (С. З. Л.), вдивля́ти ся, угляда́ти ся, удя-

дáти ся (С. Ш.), призирáти ся, доглядáти ся (С. Л.), придивúти ся (С. Л.), приглядíти ся, удивúти ся (С. Ш.), угледíти. — До всього придивлявсь і пильно прислухавсь. Б. Г. — Придивляю ся, аж майструють коло возів. Фр. — Кайдаш придивився до їх, пізнав чумака. Лев. — Приїхали, щоб знять чоловіка (вішальника), коли придивились, аж там куль соломи. н. о. Гр. Чайч. — До всього придиваюсь і розузую, як кажуть, наберусь. Б. Г. — До всього я вже придання ся.

Приглянýться = сподóбати ся, в óко впáсти або запáсти, уподóбати ся, приподóбати ся і т. д. д. **Понрáвиться.**

Пригнáть = д. **Пригонúть.**

Пригнетáть, пригнестú = пригнітáти, пригайнúти.

Пригнýсь = гугнявість. — **Съ пригнусью** = трóхи гугнявий.

Пригнýть = д. **Пригибáть.**

Пригнýшнивать = гугнявити, гугнивити (трохи). С. Аф.

Приговáриваніе = присýджування; доволíння.

Приговáривать, приговорúть = 1. присýджувати, присудúти. — Була жінка мужика, пішла позивати, присудили мужикові ще й жінку прохати. н. п.

2. доволяти, єднáти, наймáти, домóвити, приєднáти, наняти, згóдити, понятú. — Не страшно женити ся, страшно сопа єднати. н. пр. (д. **Подряжáть**).

Приговáривать = приковлятú (С. Л.), приказувати, приповідáти, приговóрювати. — Як припрошують люди до їди і як приказують, пючи. Ет. зб. — Вив та ще й примовляє: оце тобі! н. о. Яст. — На полазець глядить і приморя: ловіть ся, рибоньки, великі і маленькі. Гух. Ар. — Приказне тім слова: зъєднай і розрізнай коли в сточу. н. пр. Гр. Чайч. — А чорт біжить хвостом та все приказує те слово. н. о. Гр. Чайч.

Приговáриваться = доволятú ся (С. Л.), підспáти ся, підмóпцувати ся і т. д. д. Подóлываться З. — Чи знаєш, до чого він домовлявся? С. Л.

Приговорáть = д. **Приговáривать.**

Приговóрка = прúмовка, прúказка, приговірка. — Які молитви і примовки уживають ся при їді і питтю. Ет. зб.

Приговóръ = прúсуд (С. Л.) вúрок (С. З. Л.). — Вичитали мінї присуд спокійно. Кн. — Поневе той есть судеб божіих незмінний вирок. Скоропад. С. З.

Пригодúться = пригодúти ся, в пригóді стáти, згодúти ся, здáти ся, придáти ся, знадобúти ся, приндобúти ся. — Не раз може і я тобі в пригоді стану. н. о. — На сей раз приказав здалась: кому що можна, другим зась. Б. Г. — Вельми б придала ся в Корсуні читальня. Кн. (Д. теж під ся. **Попадобúться**).

Пригóдный = придáтний (С. Л.), здáтний (С. Л.), догóдний (С. Л.), гóжий (С. З. Л.), годя́щий (С. Л.), придóбний, вгóжий. — Коли грунт придатний, так нехай іде під тютюн. Кн. — Оця торбинка придатна, саме такої й треба. Кн.

Пригóжество = гóжість, хорóшество, лáдність, врóда і д. Красотá.

Пригóжій = гóжий (С. Л. З.), гáрний (С. Аф. З.), вродливий, уродливий і д. Красúвый. — Ой не жаль було б воза, коли б дівчина гожа. н. п.

Приголýбливать, приголýбить = голýбити (С. Аф. З.), милувáти, приголýбити, принилувáти. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — До кого ж я пригорну ся і хто приголубить. Кот.

Пригóнка, пригóнъ = пригíн.

Пригонáть, пригнáть = 1. приганяти, пригóнити, пригнáти. — Пригвали чéреду. 2. прилаштувáти, принасувáти, пристосувáти, приличкувáти (в роботі). — **Пригнáть въ нóры** = припазувáти.

Пригорáживать, пригородúть = пригородúти, підгородúти.

Пригорáть, пригорéть = підпікáти ся, підлектú ся, пригорíти, присхáгляти ся. — Пиріжки трохи присмагляли ся. Кр.

Прúгородный = підгорóдній. — Підгородне село.

Прúгородъ = підгорóддя, підгорóлля.

Пригóрокъ = підгíрок, узгíрря (С. Л. Ш.), нáгорок (С. З.), шпилéчок. — З гір і пагорків Воркляпських. Л. В. — Ой вийду я на шпилечок та гляну я на долину. н. п.

Пригóршни = прúгорщ (С. З.), прúгірщ. — Набере пригірщ та й дає кожному. н. о. Гр. Чайч.

Пригорéлый = підпéчений.

Пригорéть = д. **Пригорáть.**

Пригорюнúваться, пригорюнúться = журúти ся, сумувати, в тýгу вдавáти ся (власне винімати горе, сум, журбу), зажурúти ся, засумувати, в тýгу вдáти ся, прижурúти ся, похнюпити ся, збідніти ся. — Ой запив козак, запив, ой запив зажурив ся. н. п. — Сидить воно, похнюпило ся та мовчки сльози ковтає. Кн. — Вона його лає, а він збіднів ся, плаче та й каже... Кр.

Приготовле́ніе = готува́ння (С. Л.), приготова́ння (С. З.), лаштува́ння, ла́годження, ла́годіння, ладна́ння, за́хід (С. З.), постелі — слання́, страви — по́рання. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр.

Приготовля́ть, пригото́вить, ся = готува́ти, ся (С. З Л.), ла́годити, ся, ла́дити, ся, ладна́ти, ся, лаштува́ти, ся, (С. Л.), рештува́ти, споряжа́ти (С. Л.), вготува́ти (С. Л.), наготува́ти, нагото́вити (С. Л.), вйготовити, нала́годити, ся (С. Л.), палаштува́ти, нала́дити, наладнува́ти, спра́вити, нарештува́ти, ся, споряди́ти, обла́годити, ся, постіль — сла́ти ся, посла́ти, ся, про кілько — повиготовлювати, повила́гожувати і т. д. — Татари вечерю готують. С. З. — Чужу милу цілує й милує, а на мене пагайгу готує. н. п. — Заслав ординанц козаким готувати ся в поход. Л. В. — А злая мачуха пекло вготувала за сироти-дїти, що не доглядала. н. п. — Він лагодить ся їхати з нами. С. Л. — Лагодить ся вже судити його. Кп. — Лагоди, мати, постіль, сїм подушок пухових. н. п. Под. — Та заходить ся рештувать вози в далекую дорогу. К. Ш. — Лаштуй швидче обідати. Кп. — Чоловік у домовину дивить ся, а вони йому на Сібір вози лаштують Кп.

Приграда́ъ, рос. Aconitum = боре́ць, возу́лині черевйчки. С. Ан.

Приграничивать = д. **Прилежёвывать**.

Приграни́чный = погряни́чний, сумéжний, суміжний.

Пригреба́ть, пригрести́, пригре́сть = 1. горну́ти, пригорта́ти, пригорну́ти. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Пригорни жар до казана. — Пригорни сьміття в куток.

2. пригрі́ба́ти, пригребти́, пригрома́дити. — Пригребли човен до берега. — **Пригре́сть къ рука́мъ** = взя́ти в ру́ки, прибо́ркати (д. під сл. **Прибира́ть**).

Пригре́ваться = приверати ся, призріти ся, пригрі́ти ся, пригрі́ти ся.

Пригрести́ = д. **Пригреба́ть**.

Пригро́бный = д. **Надгро́бный**.

Пригрози́ть = погрозити, посварити ся (Ос.), згрізну́тись, настраха́ти, постраха́ти. — Як візьму ріжку, згріянусь на його. Хар. Пр. д. теж під сл. **Погра́живать**.

Пригрустну́ть = пригурити ся і д. під сл. **Пригорю́ниться**.

Пригрѣва́ть, пригрѣ́ть = нагрівати, зогрівати, припа́рювати, пагрі́ти, зігрі́ти, припа́рити.

Приґу́льный = приблу́дний, приблу́да.

Придава́ть, прида́ть = додава́ти, надава́ти, наддава́ти, дода́ти (С. Л.), нада́ти, наддати. — **Придава́ть си́лости** = додава́ти ду́ху, відва́ги, сьмілости. — **Придава́ть но́выя си́лы** = оживля́ти. — Церкви надають Корсуню доволї красовиду. Кп. — Така ріжночайтаість природи надає околиці характер. Кп. — Успіх надає сьмілівости. Кп. — Червоні кіснички приставали до її виду і наддавали краси. Лев. — Хміль буде моєму серцю сьмілости додавати. н. д.

Придавливать, придави́ть = прида́лювати, пригніта́ти, придави́ти, придушити, пригні́тити, причавити, приперти.

Прида́ное = по́са́г (С. З. Л.), віно (С. З. Л.), прида́не. — Присягаю Богу я до неба, що мінї посагу по тобі не треба. н. п. — Як в мене посагу не буде, візьмуть мене і так люди. н. п. — Чи дійшло тобі од бáтька в спадок чи ти взяв од жінки в посаг? Ст. С. — Рушники вишивае орлами, собі посаг готує у скриню. Гр. Чайч. — Видаючи дочку заміж і даючи за нею посаг. Ст. Л. — Не я тебе взяла, але твоя маги. що не дала тобі без посагу брати. н. п. Под. — Не треба за нею нїякого віна, вона не здіва. Як. — З віном дівці не сидїти. н. пр. — Нам віно не готує, бо ми віно утратили. н. п. — Що жінку він узяв без віна і сам сердега сиротина. Б Г. — Дав йому віна вязочку сіна, куль соломи і міх полови. н. пр. — Одружив ся я, повів собі дівчину господарку; не погордували мною, одділи з гарним віном. Ос. — **Прида́ное дава́ть, дать, прида́нымъ надѣля́ть** = посагувати, вінувати, виносажити, ввінити.

Прида́токъ = прида́ча, дода́ток, додача, надда́ток, прикла́д. — Набрав грошей у кишеню самісіньких срібних. на придачу ще у жменї либонь з копу мідних. Дум. — Жуків з десяток, та гусені, черви десятків три в наддаток. Гр. Чайч.

Прида́точный = дода́тковий, доба́вочний.

Прида́ча = д. **Прида́токъ**.

Придво́рникъ, ца = д. **Приврáтникъ, ца**.

Придвига́ть, придви́нуть, ся = присувати, присо́вувати, прису́нути, ся. С. Л. — Не присовуй соломи до огню. н. пр. — Постели увенько, присунь ся близенько. н. п. — Зелененький барвіночку, стели ся низенько, а ти, милий, чорнобривий, присунь ся близенько. н. п.

Придво́рный = 1. придві́рний, надві́рний (С. З.). — Як пан в надвірнихи вискочать, то... С. З.

2. двірський (С. З.), дворак (С. З. Л.), **дво́рка**. — Придбали собі ласку короля-

ських дворів. Бар. О. — Мазепа був дворя і біглець во всяких річах. Л. В.

Придержувать, придержáть = придéржувати, притримувати, придержáти, притрúмати.

Придёргивать, придёрнуть = присмúкувати, присмикнýти.

Придúра = причéпа, причепéнда, ненá. — Не пані, а суща причепа: за все, про все причепить ся репьяхом. Кн. — Чого привязала ся до жено, причепендо?

Придира́ться, придра́ться = чіпля́ти ся (С. Л.), прикóпувати ся, нападáти ся, наскіпáти ся, налáзити, сікати ся, присікувати ся, причепúти ся (С. З.), прикопáти ся, напáсти ся, наскіпати ся, присікати ся (С. З.), прискіпати ся (С. Л.), присіпати ся (С. З.), прикленáти ся. — Як оте почула баба люта, тай присікалась до дїда зараз: геть вези відціль свою Марусю. Гр. Чайч. Пр. д. ще під ся. **Привязываться 2.**

Придúрка = прúчіпка, прúчéпка (С. З. Л.), зачíпка (С. Л.), приклеп, напáсть, нападúй, напáдь, напáдок, ненá (С. З), пахóба, сíпанина, спáчество, ключка, карлючка, закарлючка (С. З.). — Нападають ся.. бачу, що чиста пахоба, тай годі. Кн. — От се справжня московська пеня. С. З.

Придирчивый = д. **Привáзчивый.**

Придúрщикъ, ца = д. **Придúра.**

Придънпровскій = наддніпрянський.

Придорóжная трава́ = д. **Крушúна.**

Придорóжникъ, рос. Polygonum aviculare L. = горíг, горíжок. спорúш, шпорúш. С. Ан.

Придорóжный = придорóжній.

Придраться = д. **Придúраться.**

Придумывать, придýмать = придýмувати, пригáдувати, вигáдувати, придýвати, пригадáти (С. Л.), вигадати (С. Л.), вимíркувати, вимéтикувати, вимудрувати, приметикувáти, примíркувáти, приймúслити, вимúслити, вúдумати.

Придурь = дур, дýрість, дурíйка, дурíння. — **Съ придурью** = про чоловíка — дурувáтий, придýрковатий, пришелéпуватий і т. д. д. **Глупова́тый**, про коня — поровúстий кінь. — **Напустúлъ на себя́ придурь** = дýринка стрóїть, на йóго дур напáв.

Придыха́ніе = прúдих. С. Жел.

Придѣва́ть, придѣ́ть = причíпляти, привíшувати і д. **Привѣшивать.**

Придѣлать = д. **Придѣлывать.**

Придѣлка = приробля́ння.

Придѣлъ = 1. д. **Придѣлка.** 2. особли́вий вівтáрь окрíя головнíшого.

Придѣлывать, придѣлать, ся = приробля́ти, приробля́ти, підробля́ти. приправля́ти (С. З.), приробúти (С. Л.), доробúти (С. Л.), підробúти, приправúти, примайструвáти (С. Л.), пришгукувáти, про кíлько — поприробля́ти. — Дасть Бог, привроблю через сíни хату. Лев. — Приправила собí деревяну ногу. Кр.

Прижáривать, прижáрить, ся = припікáти, підпікáти, припектú, підпектú, ся; присмáжити (С. Л.), пришквáрити і т. д. д. **Жáрить.**

Прижáть, ся = д. **Прижúмать, ся.**

Прижéчь, ся = д. **Прижигáть, ся.**

Прижúвалка = дармоїдка, вб. дармоїжа. — А дармоїжі тíєї біля неї... і черничин, і ворожки і так собí вдови і не вдови. Кн.

Прижúвать, прижúть = прижúвати, прижúти, сплодúти. — Дітей з женою своєю сложених. Л. Сам.

Прижиганіе = припікáння, випікáння, припáлювання.

Прижигáть, прижéчь, ся = 1. припікáти, пíпікати, припáлювати, надпáлювати, прис(ш)áлювати, підсмáлювати, припектú, підпектú, припалúти, прис(ш)малúти, пришквáрити, ся. — Підціх ся хлíб. — Присмалив волосся. — Просо маленьке та ще до того й сонце припалило його. н. о. Ман.

2. випікáти, випáлювати, вúпектú, вúпалити (д. **Наджéчь 2**).

Прижúгъ = óпік, опéчене (місце).

Прижúливать = д. **Зажúливать.**

Прижúмать, прижáть, ся = 1. тулúти, ся (С. Ш.), горнýти, ся, притулúти, притýлювати, ся, пригортáти, пригóртувати, ся, притулúти, пригорнýти (С. З. Л.), прихúлити, ся, про кíльки — попритýлювати і т. д. — Очі чорні хоч дивись, хлопець до серця, хоч тулись. н. п. — До серденька тулила. С. Ш. — Я до його притулюсь, тай нікого не боюсь. Кот. — Семене! Не притуляй ся до мене. н. пр. — До кого ж я пригорну ся і хто приголубить, коли тепер нема того, а що мене любить. Кот. — Пригортайтесь до хорошеньких дівчат. Б. Г. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Постели постíль вузеньку тай пригорнись до мене близенько. н. п. — Обняли вони одни другого, пригортають, у лице цілують. Ст. Л. — Я

тебе обійму, до серденька пригорну. н. п. — Не пригорне батько, не пригорне мати, хіба той пригорне, що думає взяти. н. п. — А ти серце, голубонька, не журись, та до мене молодчика прихились. Б. Г. — **Прижима́ть у́ши** = щу́лити, прищу́лити у́ха. С. З.

2. **приціра́ти, притиску́вати, притиска́ти, пригніта́ти, приперти, притисну́ти, придави́ти, придуши́ти, причави́ти.** — Козаки приперли Ляхів до болота і почали топити.

3. **утиска́ти, утісня́ти** (С. Л.), **утісни́ти, прикрути́ти,** в судових справах — **присутня́жувати, присутня́жити** і д. під сл. **Притісня́ть.**

4 **скупи́ти ся, збі́днювати ся** (С. Аф.), **бі́дкати ся, збі́дніти ся** (С. Аф.). — Та то він збіднив ся, а в його гроші есть.

Прижи́мка = д. **Придирка.**

Прижи́мъ = гніт.

Прижина́ть, прижа́ть = зжина́ти, зжа́ти, пожа́ти.

Прижи́ть = д. **Приживать.**

Прижи́ться = обжи́ти ся, привикнути, обсі́ді́ти ся, призвича́їти ся. — Обжив ся трохи, тепер не так тягне до дому. — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? н. п.

Прижму́ривать, прижму́рить, ся = прижму́рювати, приплю́щувати, прижму́рити, ся, приплю́щити.

Прижу́чить = прикрути́ти, присупо́нити.

Призаду́мываться, призаду́маться = заду́мувати ся, загадувати ся, заду́мати ся, загада́ти ся, замисли́ти ся (трохи).

Призамина́ть, призана́ть = позича́ти, узича́ти, позича́ти (трохи).

Призапасти́ = припасти́, приназапасти́.

Призаперёть = д. **Позаперёть.**

Призаривать, призарить = соро́мити, засоро́мити.

Призаривать, призариться = ла́сити ся, ква́пити ся, зазі́ха́ти, па́сти о́чі, пола́сити ся, поква́пити ся, зазі́хну́ти.

Призасо́хнуть = присо́хнути (трохи).

Призасуши́ть, ся = засуши́ти, ся (трохи).

Призатвори́ть, ся = причини́ти, ся (трохи).

Призати́хнуть = притихнути (трохи).

Призва́ніе = 1. кли́кання, приклика́ння, при́кличка.

2. **призва́ння, призначе́ння.** — До поезії тягла Шевченка незрима сила, що зоветь ся призванням Кп.

Призва́ть = д. **Призывать.**

Призёмистый = низький, призе́нок, про чоловіка ще — присадкуватий (С. Л.).

Призира́ть, призрѣва́ть, призрѣ́ть = доглида́ти (кого́), пі́клувати ся, клопота́ти, дба́ти (за ко́го), упада́ти (коло ко́го), добра́ бажа́ти, зичити (кому́), ласкавим бу́ти (до ко́го), помога́ти (кому́), доглянути, поклопота́ти, ся, подба́ти.

Признава́ть, призна́ть, ся = 1. пізнава́ти, пізна́ти. — Не можу пізнати його.

2. **признава́ти ся** (С. Л.), **вини́ти ся, призна́ти ся, повини́ти ся.** — Він признав ся, що се його діло.

3. **вважа́ти, уважа́ти, прийма́ти, ма́ти за ко́го або за що́, прийня́ти, лічи́ти, поліча́ти.** — Міклошич уважає білоруську мову нарічієм нашим малоруського. Ог. — Чого лице од мене одвертаєш, мене собі за ворога вважаєш. К. П.

При́знакъ = знак, призна́ка (С. З.), прикме́та (С. З. Л.), о́знак, озна́ка (С. З. Л.), по́знак, по́знака. — Кожна народність має своїй прирождені їй прикмети. Кн. — Найважнійші прикмети самостійного розвою руської мови. Зап. — Таких прикмет більше менше однакових не перелічити. Прав. — Се ознака того, що сатира влучила саме туди, куди треба. Кн. — Далі і другі ознаки люди запримітили — стала я блідніти. О. Мир. (Д. теж під сл. Знакъ).

Призна́ніе = призна́ння.

Призна́тельность = вдя́чність.

Призна́тельный, но = вдя́чний, но. С. Л.

Призна́ть, ся = Признавать, ся.

Призо́ръ = д. **Призрѣ́ніе.**

При́зракъ = 1. ма́рево (С. З.) мара́ (С. З. Л.), мана́ (С. З. Л.), ма́нево, ма́нок, ма́нія (С. Л.), оха́на, облу́да, чмара́, поторо́ча (С. Л.), проява (С. Л.). — Марево — не варяво — не наїш ся. н. пр.

2. д. **Грёза** і **Мечта́.**

При́зрачный = химе́рний, мрійний, облу́дний і д. **Мнимый.**

При́зрить = д. **Призира́ть.**

Призрѣва́ть, призрѣ́ть = д. **Призира́ть.**

Призрѣ́ніе = до́гляд, кло́піт, пі́клування, дбання і д. **Попече́ніе.**

Призыва́ть, призва́ть = кли́кати, приклика́ти, вклика́ти, зва́ти, призива́ти, підзива́ти, приклика́ти, вклика́ти, призва́ти, підзва́ти. — Чий то голос з неба кличе мене до себе? Кн. — А приклікавши людей, рече до їх. К. Св. П. — По віруваннях українського люду можна чарами приклікати милого. Зап. Кол. — Коли б

йому вдалось приманити народ назад до заселення сього краю. Бар. О.

Призивъ = д. **Призва́ніе** 1, до військової служби — при́зва, при́від.

Приказа́ніе = прика́з, нака́з (С. Л.), ро́зказ, каз, веління, за́гад (С. Л.). — Нам до дому хочеть ся, а ми не йдемо, приказу ждемо. н. п. — Вези мене до цариці, слухай мого казу. Ст. Р. Н. — **По приказа́нію** = по нака́зу, під за́гадом. — По наказу старшини. — Під загадом, то робить. Лев.

Приказно́й = пи́сарь, канцеля́рист.

Приказный = канцеля́рійний. — **П. слогъ** = канцеля́рійний штиль. — **П. строка́** = сіпа́ка, чорни́льна душа́, карлю́чка і д. **Крючкотво́ръ.**

Приказчикъ, ца = прика́зчик, ця, що згаяв на роботу — приго́нич (Лев.), пригі́нчий, гони́тель.

Приказчичій = прика́зчицький.

Прика́зъ = 1. д. **Приказа́ніе.** 2. стародавні колегійальні управи в москóвському цáрстві.

Приказывать, приказа́ть = вели́ти, каза́ти, прика́зувати, нака́зувати, розка́зувати (С. З.), зака́зувати, зага́дувати, звеліти, приказа́ти, наказа́ти, розказа́ти (С. З.), загада́ти (С. Л.), заказа́ти, заказа́нути — цúкнути, зацúткати. — Веліла мати ще й вам брати. н. п. — Отець сина вирядив та й наказує: та не кажи тестеві усю правду. н. п. — Чи я тобі не казав, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не принажувала. н. п. — От пан наказав робітникам, щоб вони поїхали. н. к. Гр. Чайч. — Пішов він траву косити, а синові наказав, щоб він обід виніс. н. к. Ман. — Їдить та заказує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Цісарь турецький ханові суворо розказав, аби... Л. В. — Загадай коней сідлати. С. Л. — Мати загадала їй зібрати з глечика сметану. Лев. — Яку б йому роботу загадати, щоб він не зробив. н. к. — Загадував знайти винуватого. — Загадує мені роботу, до якої я не призначений. Кн. — **Приказа́лъ до́лго жить** = каза́в до́вго жи́ти (умер).

Прикалúтокъ = хвíртка (у воротях). — **Борода́ съ ворота́, а умъ съ прикалúтокъ,** н. пр. = під носом лíс, а в голові ще і не óрано. н. пр.

Прикáлывать, приколóть, ся = 1. шпиля́ти, пришпи́лювати (С. Л.), припина́ти, пришпили́ти, припну́ти (шпилькою або ін.), приштрикну́ти, пристроми́ти (С. Л.). — Пришпилила хустку. — Запустив в його гостру стрілку та й пришпилив його до купъяки, як пришпилюють квітку. Дум. — Припъяв квітку до кожуха, щоб йому тепло було. н. пр. — Гадюку вилами пристромив. С. Л. — Замахнув ся довжелезним списом, та арапа й пристромив до брами. Ст. С. 2. доко́лювати, доколо́ти, заколо́ти. — Козак доколов його списом.

Прикáпливать, прикопúть, ся = збира́ти, назбира́ти, приндабáти, приховáти, ся (д. **Копúть**).

Прикáпывать, прикопáть = прико́пувати, прикопáти.

Прикáрмливать, прикормúть = 1. прина́жувати, принадити (кормом). — Він принажує моїх голубів. 2. споживáти, витрáчувати, спожúти, вúтратити (корм).

Прикасáться, прикоснýться = торкáти, ся (С. Л.), притóркувати ся, дотóркувати ся, приторкáти ся (С. З.), доторкáти ся (С. Л.), дотикáти ся (С. З. Л.), черкáти ся, лáпати ся, приторкнýти ся (С. З.), доторкнýти ся (С. З.), доткнýти ся, черкнýти ся, лапнýти, ся. — Де болить, там і торкнеш. н. пр. — І благали його, щоб тільки приторкнути ся їм до краю одежі його. К. Св. П. — Не доторкай ся смоли, бо замастиш ся. н. пр.

Прикатúть = прикотúти, приїхати.

Прикáтывать = 1. (**прикатúть, ся**) — прико́чувати, прива́лювати, прикотúти, привалúти, приточúти, ся. — Прикотив камінь аж до стіни (д. **Катáть** 1). 2. (**прикатáть**) — накотúти (на пр. дорогу), вúкачати, знаґлюва́ти (на пр. білизну качалкою або на малі).

Прикúдчивый = 1. д. **Притвóрчивый.** 2. д. **Прилúпчивый.**

Прикúдывать, прикидáть, прикúнуть, ся = 1. прикидáти, підкидáти, прикúнути, підкúнути. — Підкинь ще коням сіна. 2. приміря́ти, примі́ряти, помі́ряти. — А ну поміряй, чи прийдеть ся на тебе (про одежу). 3. підкидáти, підкúнути. — Йому підкúнули дитину. 4. прикидáти ся, приставля́ти ся, удавáти, прикúнути ся, приставúти ся, удáти, бідним — бíдкати ся (С. Л.), розбíдкати ся, розбíдкувати ся, збíднити ся, невинним — невúнничати. — Прикинув ся, вече спить. н. о. — Невинничая мов Сусанна, незаймана ніколи панна. Кот. (Д. ще під **ся. Представля́ться**). 5. чіпля́ти ся, вкидáти ся, причепúти

ся, вки́нути ся; прики́нути ся (про хвороби).

Прикипа́ть, прикипе́ть = прикипа́ти, прики́нути.

Прикладно́й = 1. до́данний.
2. прикладни́й.

Прикла́дъ = 1. дода́ток, дода́ча, прида́ча.
2. докла́д, прикла́д. — Взав ся послать за три карбованця з його докладом.
3. прикла́д (у рушниці).

Прикла́дывать, приложи́ть, ся = 1. прикладати, прикласти, приложити, ся. — Приклав руку до серця. — Прикласти пластира.
2. докладати, докласти, доложити. С. Аф. З. — Доложи гривню до гривні. С. Аф. — **Приложи́ть ру́ку** = підписа́ти ся. — **П. стара́ніе** = припильнувати, постарати ся. — Нумо, нумо приложимо. п. п. — **П. у́ши** = а) прищу́лити у́ха, б) наста́вити у́ха, насторо́шити у́ха (щоб слухать). — **Уна́ не приложу́** = не дам ради, не можу зрозуміти.

Прикле́ивать, приклеи́ть, ся = прикле́ювати, приліплювати, приклеїти, прилі́пити, ся, карюком — прикарю́чити.

Прикле́пъ = 1. прикліпка.
2. на́клеп, пеня і д. **Поклёпъ**.

Прикле́пывать, приклепа́ть = 1. прикліпувати, приклепати, заклепати. — Приклепав гніздок.
2. клепа́ти, наклепа́ти (на кого).

Прикликать, прикли́кнуть = д. **Призывать**.

Приклоня́ть, приклони́ть, ся = пригинати, прихиля́ти (С. Л.), схиля́ти (С. Л.), пагиня́ти, нахиля́ти, ся, пригну́ти, нагну́ти, прихили́ти, нахили́ти, схили́ти, ся. — Гуде вітер, нагинає хвою. п. п. — Нахилив ся тишком-нишком над румяним білим личком. Рудч. — Колосків прямих я бачу тут багато, а денні зовсім схилили ся униз. Гр. — Чужий я на сьвіті, нема де й голову прихилити. п. п.

Приключа́ть, приключи́ть = вчиня́ти, вчини́ти, поді́яти.

Приключа́ться, приключи́ться = луча́ти ся, прилуча́ти ся (Ос.), трапля́ти ся, притрапля́ти ся (С. Ж.), випада́ти, става́ти ся, склада́ти ся, прищитити ся, прилучи́ти ся, притра́пити ся (С. Ж.), ви́трапити ся, ста́ти ся (С. Л.), скла́сти ся, сподіяти ся, спіткати ся (С. Л.), прида́ти ся. — Ой не пьють ся пива, меда, не пьють ся вода — прилучилась в чумаченьком у степу біда. К. Ш. — Ой ішов чумак з Криму до дому, сталась йому пригодонька за всю дорогу. н. п. — Сподівалось таке лихо, що Боже мій. — Думав доля зострінеть ся — спіткало ся горе. К. Ш.

Приключе́ніе = 1. приго́да (С. З. Л.), при́года (С. З.), причи́на, притичина (С. З. Л.), прилу́ка, при́чта, при́шта, при́ключка, ока́зія, приди́ба, приведе́нция. — Сталась мині в дорозі чудна́ пригода. Кн. — Яка то причта нумедна мині трапилась. К. Х. — Розкажу я свою пришту, що за мною склалась. п. о. Гр. Чайч. — Сталась йому причина — сіль голову пробила. п. п. — Лихо приключи шукає. п. пр.
2. д. **Похожде́ніе**.

Прико́вывать, приковать = прибо́вувати, прикувати, прикути, кілько — поприбо́вувати.

Приколачивать, приколоти́ть = прибива́ти, приби́ти. — Прибив гвіздками.

Приколдо́вывать, приколдова́ть = причаро́вувати, причарувати, вчарувати, причаклувати. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе гинути мушу.

Приколоти́ть = д. **Приколачивать**.

Приколо́ть = д. **Прика́лывать**.

Прико́лъ = прикіл. — Забий прикіл та привяжи порося.

Прикомандирова́ть, прикомандирова́ть = вирядити, ви́рядити (на підмогу кому), прилучати, прилучити (до кого).

Прикопа́ть = д. **Прика́пывать**.

Прикопля́ть, прикопи́ть, ся = д. **Прика́пливать, ся**.

Прико́пъ = прибува́ння (на пр. води).

Прикорми́ть = д. **Прикармливать**.

Прикорну́ть = задрімати, прикорнути (С. З.).

Прикоснове́ніе = торка́ння (С. Ш.), торкне́ння (С. Ш.), торк, дотика́ння (С. Ж.), доткне́ння, до́тик, доторка́ння, черка́ння. — І золото в чужих руках, не аржу, а все ж від чистого торкання тускне. К. Ш. Т. — Вже я давно сидю в вудкою, а й торку не має. Кр.

Прикосновéнность = 1. суме́жність; дотика́льність.
2. причастність, причетність.

Прикоснове́нный = 1. суме́жний.
2. причастний, причастник, причетний, прийнятий. — А людей не причастних до вчинку випустили на волю. Кн. — Я зовсім не причетна до сього діла. Полт.

Прикосну́ться = д. **Прикаса́ться**.

Прико́сь = д. **Косоглазіе**.

Прикочёвывать, прикочева́ть = прибу-

ва́ти, прибу́ти (на кочови́ще), та́бором ста́ти.

Прикра́шувать, прикроїть = прикра́(о́)шувати, прикраяти.

Прикра́пывать = накрапа́ти. — Став дощ накрапать. н. д.

Прикра́са = прикра́са, покра́са, оздо́ба (С. З.). — Які бувають прикраси будівель? Ет. зб. — Без ніяких прикрас і додатків.

Прикра́шивать, прикра́сить, ся = прикраша́ти, скраша́ти, оздобля́ти, прикраси́ти, оздо́бити, приоздо́бити, ся.

Прикри́кивать, прикри́кнуть = погу́кувати, гомоні́ти, гри́мати (С. З.), гукну́ти, гримну́ти. — На кого люди гомонять, на того й свині хрюкають. н. пр. — Годі їм гримати на мене.

Прикро́й = 1. прикро́єння.
2. при́кравок.

Прикроїть = д. Прикра́ивать.

Прикручи́ниваться, прикручи́ниться = д. Пригорю́ниваться.

Прикрыва́ть, прикры́ть, ся = 1. накрива́ти, укрива́ти, прикрива́ти, накри́ти, ся і т. д., під — притушкува́ти, зверху чим иншим, на показ — заличкува́ти. — Весна сонну землю розбудила, укві́тчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Хвальшиві червоні, заличковані правдивими златками. Л. В.
2. закрива́ти, ватуля́ти, заслоня́ти, заступа́ти і т. д. д. Загора́живать 2 і Заслоня́ть.
3. захища́ти, заступа́ти, ся, захисти́ти, заступи́ти, ся (д. Защища́ть).
4. кри́ти, таї́ти, покрива́ти, хова́ти, покри́ти. — Крий,ховай погане, а воно таки гляне. н. пр.

Прикры́тіе = 1. покрива́ння; накриття́.
2. за́хист (С. З. Л.), ватя́ла.
3. ва́рта, конво́й.

Прикрѣпа = скрі́пка.

Прикрѣпля́ть, прикрѣпи́ть, ся = прикрі́пля́ти, прикрі́плювати (С. Жел.), скрі́пля́ти, прикоцьо́бувати, притина́ти (С. З.), прикрі́пити, прикоцюва́ти. тканину до чого — припина́ти (С. З. Л.), припъяст и́, кріпко до ві́й — парива́ти, коріннам — прикорени́ти ся. — Притинали Сербину до сухого дуба. н. п. — Припни над ліжком килимець. С. Л.

Прикупа́ть, прикупи́ть, ся = прикупа́ти, прикупо́вувати, підкупа́ти, підкупо́вувати, докупа́ти, докупо́вувати, прикупи́ти, ся і т. д.

Прику́пка = при́купка.

Прику́сывать, прикуси́ть = одку́сювати, одгри́зати, надку́сювати, одкуси́ти, одгри́зти.

Прику́шивать, прику́шать = коштува́ти, покоштува́ти і т. д. д. Отвѣ́дывать 1.

Прила́бживаться, прила́бзаться = прилабу́знювати ся, підлабу́знювати ся і т. д. д. Подбива́ться 3.

Прила́вокъ = при́лавок (С. Жел.), в шинку — шинква́с (Гал.). — А за шинквасом дрімала стара жидівка. Фр.

Прилага́тельное (имя) = прило́жник (Гр. См. Ст.), прикме́нник (Ос.).

Прилага́ть, приложи́ть = прикла́дати і д. Прикла́дывать.

Прила́живать, прила́дить, ся = прила́жувати (С. Л.), прила́годжувати, прилашто́вувати, приправля́ти (С. З.), лаштува́ти (С. Л.), припуска́ти, при(на)ла́годити, при(на)ла́дити, при(на)ладнува́ти, при(на)ладна́ти, припра́вити, прилаштува́ти (С. З.), прилайструва́ти, приштукува́ти, присто́сувати (С. З.), припусти́ти, припасува́ти, приподлува́ти, пририхтува́ти, примости́ти, ся. — А до маховика приправлена корба. Кр. — В обгорілій хатині прикладались кухарі з кухонарством. Ки.

Прила́комить = прина́дити (засощами).

Прила́коміться = розла́сити ся.

Прила́скивать, приласка́ть, ся = ла́щити, прила́стити, ся (С. Л.), припестува́ти, прилести́ти, ся, прихилува́ти, приголу́бити, підла́сити ся, пола́стити ся, пригорну́ти, ся.

Прила́щивать, прила́стить, ся = прила́щувати, прима́нювати, прила́стити, примани́ти, ся.

Прилга́ть = д. Прилыга́ть.

Прилега́ть, приле́чь = прилягати, прилягти́.

Прилежа́ніе = пи́льність (С З), пильнува́ння.

Прилежа́ть = 1. прилягати, суме́жними бу́ти, межува́ти.
2. пильнува́ти. С. З.

Прилежность = пи́льність. С. З.

Прилѣ́жный, но = пи́льний, но (С. З. Л.), щи́рий, ро (С. Л.), упа́дливий, во (С. Ш.), прикмі́дливий, во, роботя́щий (С. Л.), робу́чий, трудя́щий, працьови́тий (С. Л.). — Сяду біля неї та пильно слухаю казки.

Кп. — Щиро узяв ся за ді́ло. С. Л. — Він прикипівший до книжки. С. Л.

Прилета́ть, прилете́ть = прилі́тати, прилете́ти, прилі́нути, кілько — поприлі́тати. — Прилетіла возуленька, та й сказала: куку! н. п. — Прилинь, сизий орле, бо я одинокий. К. Ш. — Не кинь сиротою, як кинув діброви, прилинь до мене хоч на одно слово. К. Ш. — О милий мій! Прилинь скоріше. К. К. — А я се, каже, прилину́ла, щоб росказать тобі, що чула. Б. Г. — Ой рад би я, милан мой, та до тебе прилину́ти, перегородили вороги дорогу, що нікуди й обминути. н. п.

Прилёть = прилі́т.

Прилёчь = прилягти́, кільком — поприлягати.

Приливáть, прили́ть = 1. підливáти, долива́ти, підсипáти, підли́ти, доли́ти, досипати. — Підлий оцту, щоб смачніше було. — Підсип борщу по самі вінця.

2. натіка́ти, притіка́ти, набіга́ти, на(при)тікти́, набігти. — Кровь прилила́ къ головѣ = кров уда́рила в голову.

Прили́въ = 1. приливáння, підливáння, доливáння, підсипáння.

2. припли́в. С. Жел. — При берегах морських вода правильно прибуває і убуває. Се звесть ся припливи і відливи. Зем.

3. на́плив, на́тиск. — Натиск людей.

Прилизывать, прилизáть = 1. зализувáти, зализáти. — Собаки самі собі зализують рани.

2. вилизувати, злизувати, вилизати злизáти.

Прили́ка = д. Улі́ка.

Прилипáло = д. Подлипáло.

Прилипáть, прилипнуть = 1. ли́пнути, прилипáти, підлипáти, налипáти, при(під, на)ли́пнути, про кілько — поприлипáти і т. д.

2. прилипáти, чіпля́ти ся, прикида́ти ся, прили́пнути, причепи́ти ся, вчепи́ти ся, прики́нути ся (про хворобу).

Прили́плый = прили́плий, нали́плий.

Прили́пчивый = чіпки́й, липки́й, зарáзливий. — Чіпка хвороба.

Прили́чать, прили́чить = висьві́дчувати, доказувати (на ко́го), видава́ти (кого́), висьвідчити, доказáти, ви́дати.

Прили́чествовать = ли́чити (С. Л.), приставáти (С. Жел.), впада́ти, годи́ти ся (С. Л.). — Не личить вашій честі і повазі вбачати кров посельску в себе дома. К. Б. — Молодицям личить і одежа показна. Ст. Г. — Тобі личить червона стрічка. С. Л. — Вже й не личать мині ваші парубоцькі пригоди. Кн. — Не пристало вам так упадати коло неї. — Годі, дочко, не впада дівчині так за хлопцем побиватись. Ст. Р. Н. — Тут нам бути не годить ся. С. Л.

Прили́чіе = звича́й (С. З.), звича́йність, го́жість, подо́ба (С. З.). прили́ка. — Як бо ти не звичлива, прилики нема в тебе: пан старий стоїть, а ти молоденька і не підведеш ся. Кн. — Изъ прили́чія = для годи́ть ся. — Він це зробив для годиться. Ум.

Прили́чный, но = го́жий, звича́йний, гре́чний, пристойний; відповідний; д. Поря́дочный, го́же, звича́йно, до звича́ю, приго́же, як слід. — Не прили́чно = не ли́чить, не го́же, не пристáло, не ли́чило, не подо́ба, не подо́бная річ, не приго́же. — Серце козаче небоже, чох ти не робиш, як гоже. н. пр. — Не приго́же так робити. С. Л. — Як на правду, то у земстві батюшкам може і не личить. В. Лев. — Так не личить робити. Хар. — А тільки панові вельможного коліна не личило робить гіркого з себе хріна. К. Д. Ж. — Не личило йому приймати його. Кн. — Не пристало тобі так робити. — Не подоба дівці до козака тай виходити. н. п. — Пусти ж мене, подолянко, на піч. Ой не пусту, не подобная річ. н. п. — Прили́чнѣе сдѣ́латься = позвичайні́шати.

Приловчи́ться = привчи́ти ся, приві́рити ся, набити ру́ку, вмудрувáти ся. — За два роки у Київі так вмудрувала ся, що хоч до кого достýпить ся. Кн.

Приложе́ніе = 1. прикладáння.

2. докла́д, прикла́д (С. Л.), дода́ток (С. Л.), прило́га. — Съ приложе́ніемъ = з додатком.

3. д. Примѣне́ніе.

Приложáть = д. Прикла́дывать.

Прилу́ка = прина́да і д. Прина́дка.

Прилучáть = д. Приваживать і Прилика́ть.

Прилыгáть, прилагáть = прибріхувати, прибрехáти.

Прильну́ть = 1. прили́пнути, пристáти і д. Льну́ть 1.

2. прихили́ти ся, пригорну́ти ся (С. З. Л.), притули́ти ся (С. Л.), припáсти і д. Льну́ть 2. — Прихилюсь я до дубонька, а дубонько та й не батенько. н. п. — Я до нього притулюсь та й нікого не боюсь. н. п. — Припав до неї і заридав.

Прилѣза́ть, прилѣзть = прилі́зати, прилі́зти.

Прилѣпля́ть, прилѣпи́ть, ся = прили́пи-

вати, налїпювати, прилїпи́ти, палїпи́ти, ся, приста́ти.

Прилѣсокъ = прили́сок.

Прилюбкивать = д. Прибаюкивать.

Прі́ма = пе́рвина. — Игра́ть, пѣть прі́мо = первува́ти.

Прима́зывать, прима́зать, ся = 1. прима́зувати, прилїплювати, прима́зати, прилїпи́ти.

2. намазувати, масти́ти, нама́зати, намасти́ти, ся, намарувати, чим жирним — насальцюва́ти, наяло́зити, ся.

Прима́лывать, примоло́ть = приме́лювати, примолоти.

Прима́нивать, приманя́ть = прима́нювати, прина́жувати, на́дити, ва́бити (С. З.), приманя́ти, прина́дити (С. З. Л.), прива́бити, кількох — поприма́нювати, поприна́жувати і т. д. (Д. Прива́живать і Прима́кать). — Чи я тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не приказувала, н. п. — Легко́ прима́нивае мий = ва́бкий, ва́бливий. — Прима́нивающій = ва́бний, прива́бний, прина́дний.

Прима́нка = прима́на, ма́нево, прина́да (С. З. Л.), пова́да, прива́да, по́вяб, ва́ба, для лову риби, звіра — пожи́вок, рагів — либе́ць (С. Л.). — Яка в мене прина́да, що сама я молода. н. п. — Чи ти мі́й прина́ду дала? н. п. — Хто ж його удержать ся, щоб на таку прина́ду не пі́ти. К. К. — Дівчина любила, серденько знала, і прина́ду дала той зачарувала. н. п. — Обіцав ся тільки для ваби.

Прима́нный = ва́бний, прива́бний. — Прима́нная ду́дка = ва́бик, ва́бка, сю́ркало.

Прима́нчивый = прина́дний, мановітий і т. д. д. Прельсти́тельный. і Привлека́тельный.

Прима́нщикъ = вабе́ць.

Прима́сливать, прима́слить, ся = прима́щувати, нама́щувати, примасти́ти, намасти́ти, дуже — наяло́зити, насальцюва́ти, ся.

Примастери́ть = прина́йструвати.

Прима́чивать, примочи́ть = прино́чувати, змо́чувати, примочи́ти, змочи́ти.

Прима́щивать, примости́ть, ся = 1. прихо́щувати, ся, мости́ти ся, примости́ти, ся.

2. ста́вити, поста́вити решто́вання, при́стки. — Примости́ться къ кому́ = підости́ти ся, прилабу́зити ся, підлабу́зити ся, приги́здити ся.

Примежёвывать, примежева́ть = приме́жовувати, прирі́зати, прирі́зувати, примежува́ти, прирі́зати.

Примере́щиться = приверзти ся, прикрі́ти ся і д. Приви́дѣться.

Примерза́ть, примёрзнуть = примерза́ти, приме́рзнути, про кілько — попримерза́ти.

Приметáть, примести́ = прими́тати, підмі́тати, примести́, підмести́. — Підмести сьмі́тя до кутка.

Приметáться = д. Навы́кнуть.

Приметывать, приметáть = 1. д. Прибра́сывать.

2. пришива́ти, приши́ти на живу́ ни́тку, наживи́ти, фастриг(г)ува́ти, сфастриґува́ти (Кр.).

Примина́ть, прими́ять = мня́ти, зімня́ти, примня́ти, льон, коноплі — те́рти, тїпати, поте́рти.

Примире́ніе = примире́ння.

Примири́тель, ница = примири́тель, ка. С. Жел.

Примири́ть, примири́ть, ся = мири́ти, помири́ти, ся, примири́ти (С. Л.), замири́ти (С. Л.). погоди́ти, ся, попрости́ти ся. — Було помирились, а тепер знов за щось глек розбили. — Ходи лиш, погоди їх, чого вони сварять ся. С. Г. — Як би був попростився з громадою, був би досї старшиною. С. Л.

Примкну́ть = д. Примыка́ть.

Приморáживаться, приморóдиться = молоди́ти ся і д. Молоди́ться.

Приморáчивать, приморотúть = приморо́чувати, приморотúти.

Приморóвить = приморóвити, приказа́ти (д. Пригонáривать); домóвити, доказа́ти (д. Досказа́ть).

Приморóвка = д. Приговóрка.

Приморóлкнуть = замóвкнути, запришкнути.

Приморóдиться = д. Молоди́ться.

Приморотúть = д. Приморáчивать.

Приморóть = д. Примáлывать.

Примóлъ = наме́л.

Приморáживать, приморóзить, ся = приморóзювати, приморóзити, приме́рзнути.

Приморье = приморря, поморря.

Приностúть, ся = д. Прима́щивать, ся.

Примочúть = д. Прима́чивать.

Примóчка = 1. прино́чування.

2. при́мочка. — По десять капок оцієї при́мочки. Кр.

Примóчная трава́ = рос. Campanula Trachelium — дзвóники, C. glomerata L. —

страхополо́х, сказа́тник, ску́чень, ску́чник. С. Ав.

Прим'я́чить = заму́чати, замордува́ти.

Примча́ть, ся = примча́ти, приле́рти, ся, пригна́ти ся (С. Л.).

Примыка́ть, примкну́ть = 1. причиня́ти, причини́ти. — Причини двері.
2. притина́ти, притну́ти, приткну́ти.
3. прилуча́ти, ся, прилучи́ти, ся.

Примѣне́ніе = прикла́д, приноровле́ння. (С. Жел.).

Примѣна́тельный, но = відповідний, відпові́дно (чому), зго́дно (з чим).

Примѣня́ть, примѣни́ть, ся = прикладати, приклада́ти, рівня́ти, стосува́ти ся, прикла́сти, притули́ти (С. Л.), порівня́ти, прирівня́ти, пристосува́ти, приноровити ся, приломи́ти ся (Ман.). — Таку саму методу прикладає кравка і до балядя Тополя. Зап. Кол. — Це взяло до чогось стосувть ся. Кр. — **Примѣни́ться къ цѣнѣ** = пристосува́ти ся.

Примѣ́ривать, примѣря́ть, примѣ́рить, ся = 1. примі́рювати, прирі́зувати, приміря́ти, прирі́зати. — Треба ще примі́рати до саду дні десятині.
2. примі́рювати, приміря́ти, прикида́ти, поміря́ти, прики́нути, обувя — прибува́ти (Хар.), до якого зразка — подлюва́ти, зподлюва́ти. Ман. — А ну, поміряй свиту.

Примѣ́рный, но = 1. приміряний, прирі́заний. — Прирізана земля.
2. примірний, прикладний, но. — Примірний батько. — Повинность кождого із́рея аби бил побожним і прикладним. К. Н.
3. д. **Приближа́тельный** 1.

Примѣ́ръ = 1. зразо́к, взір (д. **Образе́цъ**).
2. прикла́д, приклад (С. З. Л.), при́вод, призві́д. — Луччий приклад ніж наука. п. пр. — З тих же прикладів знаючи. Скоропад. С. З. — Не навчив сина брати з себе привод. Лев. В. — Добрий призвід дасть дітям. С. Л. — **Показа́ть примѣ́ръ** = да́ти прикла́д, призві́д. — **По примѣ́ру** = прикладом, за прикладом. — Прикладом старовічних предків наших. Л. В. — **Не въ примѣ́ръ** = а) без порівня́ння, не в зміру. — Його хата не в зміру краща від усіх. б) не дивлячись на инших.

Примѣря́ть = д. **Примѣ́ривать**.

Прими́сь = 1. примішування, підмішування, примі́шування.
2. прими́шка. С. Жел. — Значна примішка татарського елементу. Пр.

Прими́сь = д. **Прими́сь** 2.

Примѣ́та = прикме́та (С. З. Л.), призна́ка, призна́чка, о́знак, озна́ка (С. З. Л.), знак, слі́д. — Віти тернові рубайте, на шляху роскидайте, міні на признаку давайте, н. д.

Примѣ́тить = д. **Примѣча́ть**.

Примѣ́тливый = д. **Замѣ́тливый**.

Примѣ́тный, но = прикме́тний (С. З. Л.), хі́тний (С. З.), знатки́й (С. Л.), помі́тний, но, по знаку́ і т. д. д. **Замѣ́тный**.

Примѣча́ніе = 1. помі́чання, постеріга́ння (д. **Примѣча́ть** 1.).
2. приміта, приміта, заміта, ува́га (С. З. Л. Ш.).

Примѣча́тельный, но = д. **Замѣча́тельный** 2.

Примѣча́ть, примѣ́тить = 1. помі́чати, прикмі(е)ча́ти (С. Л.), вкмі́чати, вважа́ти, уважа́ти (С. З. Л.), завважа́ти, наглядати, постерега́ти, помі́тити, прикмі(е)тити (С. Л.), закмі́тити, покме́тити, завважити (С. Л.), постерегти (С. З. Л.), спостерегти, нагледі́ти (С. Л.), забачити, прибачити, накинути о́ком. — Прикмічай же, моя мати, який син прасять ся. н. п. — Я закмітила її погляд ворожий. Кн. — З досьвідчення уважаючи, можна видіти. Самойлович. С. З. — Уважай добре, що він буде казати. С. Л. — Чуже під лісом бачиш а свого під носом не завважаєш. н. пр. — Вони постерегши зради того бунтовщика, одступили. Л. В.
2. д. **Подгля́дывать** і **Подсма́тривать**.

Примѣ́шивать, примѣша́ть = 1. примі́шувати, підмі́шувати, примі́шати.
2. приплу́тувати, вплу́тувати, втручати, приплу́тати і д. **Замѣ́шивать** 3.

Примѣ́шивать, примѣси́ть = примі́шувати, примісити.

Приня́ть = д. **Принима́ть**.

Принадлежа́ть = нале́жа́ти (С. З. Л.), належати ся, принале́жати, ся. — Сюда належать і такі пісні, що співають ся тільки в певнім часі року. Ог. — Гірло Дунаю належало до Галича. Бар. О.

Принадлежа́щій = принале́жний (С. З. Жел.), нале́жний (С. З.), належачий (С. З. Л.), належи́тий (С. З. Л.), п. къ дому — хатній, п. кирпичному заводу — цегельний, п. шко́лѣ — шкільний, п. ученика́мъ — школя́рський, п. хлѣбопе́ку — пекарський, п. сапо́жнику — шевський, п. сыну = синів і т. д. — Зо ві-

ми приналежними грунтами. Хмельницький. С. З. — Не можна одібрати приналежних йому прав. Кн. — Належачий братству церковному Львовському. С. З. — Во всіх землях до Великого князства литовського належачих. Ст. Л.

Принадлéжность = 1. влáсність, приналéжність (С. Жел.), належúтость (С. З. Л.). — **Не принадлéжности** = кому́ належúть, кому́ слíд, кому́ трéба.

2. спрáва, справúлля, причандáли, припáси (С. Л.). — Уся шевська справа. С. Л. — От і зріс козак на славу, роздобув козацьку справу. В. Щ. — Та й справа коло дядькового воза, а коло мого то й такої нема. н. пр. — У мене всї люлешні причандали: кремінь, кресево і губка. С. Л.

Принаряжáть, принарядúть, ся = 1. убірáти (С. Ш.), чепурúти, причепурáти, ся, прибірáти, ся, виряжáти, ся, убрáть, ся (С. Л.), прибрáти, ся, причепурúти, ся (С. З. Л., припорядúти, ся, вирядúти, ся (С. Л.). — Причепурила, одягла і в школу хлопця одвела. К. Ш. — Поголив ся, причепурив ся, наче на весілля. Кн. (Пр. д. ще під **ся. Нарядúть** 2). — **Принаряженный** = убранúй (С. Ш.), чепурéний, чепурúй. — Любиш мене убрану, люби і не убрану. н. пр.

2. виряжáти, вирядúти (на роботу ще, д. **Нарядúть** 1).

Принево́ливать = д. **Принуждáть.**

Принести́ = д. **Приноси́ть.**

Приниженность = пригно́бленність, приголо́мшеність. — Замість сьвіту — тьма, неволя і пригнобленність духа. Кн. — То був не спокій, а вїма приголомшеність духа. Кн.

Приниженный = пригно́бленний, приголо́мшений. — Іскру самостайної гадки народ помічає в такому пригобленному чоловікові. Ет. зб.

Принúзывать, принизáть = принúжувати, донúжувати, принизáти, донизáти.

Приника́ть, приникнуть = припадáти, тулúти ся, припáсти, притулúти ся. — А вона припала до його на груди.

Принима́ть, приня́ть, ся = 1. прúймáти, брáти, одбірáти, приня́ти і т. д. д. Позичáть. — **Принимáть, приня́ть гостéй** = вітáти (С. Л.), привітáти, вшанувáти, пригостúти. — Здоров, здоров, пане Сано! Чим вітати маєш? — Ой чим же вас, козаченьки, буду привітати? н. п. — У багатсво не вдарив, а що має, тим вітає. н. пр. — І на сестра пригостила його добре та дала на дорогу кусок сала. н. к. Мат. — **П. во внимáніе** = вважáти, уважáти, завважáти, мáти на увазї, завважúти, взя́ти на увáгу і д. під сл. **Вниманіе.** — **Принимáть кого́ за...** = вважáти, мáти кого́ за..., лїчúти кого́ за... — Чого лице од мене одвертаєш, мене собі за ворога вважаєш. К. П. — **Приня́ть намéреніе, гото́вность** = д. **Вознамéриться.** — **Принимáть, приня́ть къ свéдéнію, въ разсчёть, въ соображéніе** = мáти на увазї, мотáти на ус, взя́ти до уваги. — **Принимáть учáстіе** = а) брáти удїл б) дбáти, клопотáти, ся, турбувáти ся (за кого або за що; звертáти особлúву увáгу. — **Приня́ть рéшéніе** = намогтú ся, звáжити ся. — **П. въ шýтку** = в жарт повернýти. — **П. младéнца отъ купéли** = увести́ у вíру, у закóн. — **П. къ сéрдцу** = до сéрця взя́ти. — **П. здорóвый, хорóшій видъ** = вúлюднiти. — **П. на свой счетъ** = а) взя́ти на свій кошт, взя́ти кóшти на сéбе, б) до сéбе прикласти. — Він даремне до себе приклав — я зовсім не про його казав.

2. приймáти ся, захóжувати ся (С. Л.), брáти ся до чóго, починáти, розпочинáти, приня́ти ся, заходúти ся (С. Аф. Л.), почáти, розпочáти, стáти, взя́ти ся. — Заходить ся дрова рубать. С. Аф. — Та й заходились рештувать вози в далеку дорогу. К. Ш. — Заходились лавки мити. С. Л. — Став дрова рубáти. С. Л. — Взяв ся за дїло.

3. приймáти ся, приня́ти ся. — Щепа принялась добре. — Дівчина, як верба: де посади, там і прийметь ся. н. пр.

4. приймáти ся (за кого), захóжувати ся, приня́ти ся, взя́ти ся, заходúти ся (С. Аф.). — Стривай лишень, ось я захожусь коло тебе, не будеш пустувати. С. Аф.

Приноравливать, приноровúть, ся = прилáжувати, ся, приноровля́ти ся, прилáдити, ся, приноровúти ся, припасувáти, пристосувáти, ся, принатýрити ся і д. **Прилáживать і Приноня́ть.** — Прилади́тись до сучасних норовів — не легка річ. Кн. — Припасував свій побит до їх звичаїв. Кн.

Приноси́ть, принести́, принéсть = 1. принóсити, приношáти, наднóсити, принести́, наднести́, багато — нанóсити, понанóсити, понапринóсити. — Принíс дрова. — Понаносили попам і книшів і всякої всячини.

2. давáти, дáти. — Ци земля не дає пíнкого доходу.

3. прибива́ти, прибі́ти. — Прибило до берега. Тільки три чайки сине море не втопило, а в туреньку землю агарянську без корми прибило. К. ІІІ. — **Приноси́ть, принести́ благода́рность** = дя́кувати, склада́ти поди́ку, поди́кувати. — **П. вину́, повѝнную** = признава́ти ся, вини́ти ся, призна́ти ся, повини́ти ся. — **П. жа́лобу** = зано́сити, подава́ти ска́ргу і д. **Жа́ловаться.** — **П. же́ртву** = д. **Же́ртвовать.** — **П. въ даръ** = дарува́ти. — **П. мольбу́** = блага́ти.

Припо́съ, приноше́**ніе** = припо́с, припо́сини (Лев.).

Принужда́ть, принужда́ть = нево́лити (С. Л.), принево́лювати, си́лити, си́лувати (С. Л.), силкува́ти (С. Л.), присиля́ювати, примуша́ти (С. З.), приму́шувати, нуди́ти, присутня́жувати, ну́ждити, вимуждати, принево́лити, знево́лити (С. Л.), присиля́ти (С. Л.), присиля́ти, присилкувати, всиля́ти, приму́сити, зму́сити (С. Л. Ос.), про кількох — познево́лювати, попримуша́ти — Я тебе не приневолював служити, ти пішла своєю охотою. Кр. — Мати приневолила подавать рушники, бо він був собі заможний. О. Ст. — Почала жінка приневолювати чоловіка, щоб і він робив. н. о. Гр. Чайч. — Не силуйте мене, мамо, не піду я з ним під вінці. Кн. — Як не силував батько, ані мати — ні на кого жалкувати. н. п. — Присилували, віддали за нелюба. Федь. — Він примушував себе сидіти над книгою, а думки плутались десь далеко. Лев. В. — Не хотіли з доброї волі, так ми вас примусили. Кн. — Доки нуждив мене, доки я продав маєнок. Кп. — Голод та холод нуждили його прийняти на себе чужу вину. Кн. — Ти не дуже присутнячуй до роботи. Ет. зб. н. о.

Принужде́ніе = нево́ленія, си́лування (С. Л.), при́мус, приму́шування, приму́ка, приго́ди (С. Л.). — Коли не спромога боротись проти неволення, так не треба мовчки нести шию в ярмо. Кн. — На милування нема силування. н. пр. — Усе було, тільки примусу не було. н. пр. — Було що їсти й пити, тільки приму́ки не було. н. пр. — **По принужде́нію** = з при́мусу, з приму́ки. — Не з доброї волі, а з примусу. Кн. — Ой там дівчинонька з примусу шлюб брала. н. п. — Ежели бы з примусу родителей примушена была. Б. Н. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр.

Принужде́нность = 1. д. **Принужде́ніе.** 2. незвича́йність, натя́жка.

Принужде́нный, по = си́лований, знево́лений, ви́мушений, по нево́лі, ви́мушено, з при́мусу, з приму́ки. — Силованим конем не доробиш ся. н. пр. — Зневолений до того, він...

Прия́тіе = прийма́ння, обня́ття (С. Л.), одбіра́ння, за сина — прийми. — Гетьман при обнятті свого уряду. Орлик. С. З. — Д. ще під сл. **Получе́ніе.** — У приймах був та хвоста збув. н. пр.

Прия́ть = д. **Принима́ть.**

Припада́ть, припа́сть = 1. припада́ти, пахиля́ти ся, нагина́ти ся, припа́сти, нахили́ти ся. — На коліна припадають, Христа Бога вихваляють. н. п. — Нахили ся тишком-нишком над румяними білим личком. Руд.

2. припада́ти, тули́ти ся, припа́сти, притули́ти ся. — Припала йому на груди. — Притулила ся до матері.

3. припада́ти, приступа́ти, наставáти, припа́сти, приступи́ти, наста́ти; приспічити. — Бо припада йому пропасти. Кот. — Добре дурітн, коли приступає. н. пр. — От приспічило йому!

4. занепада́ти, занеду́жувати, занепа́сти (С. Аф.), занеду́жати і д. **Забо́лівать.** — Стала пригода: занепав чумак, занепала чумачина тай дуже лежить. н. п. — **Припада́ть на но́гу** = шкандиба́ти, шкитильга́ти.

Припа́докъ = припа́док, пере́падок, чорної немочі — перехід. — Чим далі, тим гірш та дужче робились припадки. Скл. Д. ще під сл. **Парокси́змъ.**

Припа́здывать, припоздáть = припі́знювати ся, припізня́ти ся, припізни́ти ся і д. **Опа́здывать.**

Припа́ивать, припаять = паяти, лютувáти, припаяти, спаяти, прилютувáти.

Припа́ивать, припои́ть = спо́ювати, напо́ювати, припоїти.

Припа́лзывать, приползти́, припо́лзть = прила́зити, приповзáти, приліэти, приповзти́.

Припали́ть, припали́ть = 1. випа́лювати, ви́палити, попали́ти, повипа́лювати. — Усі дрова попалили. — Повипалювали усі ябої.

2. припа́лювати, припіка́лювати, припали́ти, надпали́ти, припікали́ти. — Припікалив волосся.

Припа́мятовать = пригадáти, пагадáти.

Припа́ривать, припа́рить = па́рити, напа́рювати, припа́рювати, припа́рити (С. Жел.).

Припа́рка = при́па́рка. — Дать припа́р-

ну = вúбити, вúшпарити, одчухрáти, кóсту, прочухáна дáти.

Припасáть, припасти́ = запасáти, припасáти, назапáсити, назапáсати (С. Л.) і д. під сл. Запасáть.

Припáсь = припáс, запáс. — **Съѣстны́е припáсы** = харч, харчí, жúвність.

Припáсть = д. **Припадáть.**

Припáхивать = 1. (**припахáть**): а) приóрювати, приорáти, поприóрювати. — Приорав ще дві десятині. б) вúорати, поорáти, повприóрювати. — Усе поле поорала. 2. (**припахну́ть**): а) навівáти, повівáти, подихáти, подихну́ти. — Вітрець повіває. б) зимáти, змести́, позмимáти. — Позмітай пилюку.

Припáхивать = припахáти, пахтíти, відгóнити. — Риба чимсь відгонить.

Припáшка = приóрка.

Припáть = д. **Припáивать.**

Припёка = 1. підгорíле, підпéчене (місце в хлібові), пригáра, пригáрок. 2. пригрíв (С. Жел.), вúгрів. — **Съ бóку припёка** = д. під сл. Бокъ.

Припекáть, припéчь = припікáти, припектú, перепікáти, перепектú, приквáрити.

Припере́ть = д. **Припирáть.**

Припечáтывать, припечáтать = придрукóвувати, припечáтувати, придрукувáти, припечáтати.

Припéчекъ = прúпічок.

Припéчь = д. **Припекáть.**

Припúвать, припúть = 1. пúти, вúпивáти, вúпити, попúти, повприпивáти, порозпивáти. — Повприпивали усе. 2. припивáти, запивáти, запúти. — Їсть та запиває.

Припúливать, припилáть = 1. припиля́ти (до того, що вже напилено). 2. попиля́ти, порозпúлювати (усе).

Припирáть, припере́ть = 1. причиня́ти, приспірáти, причинúти, припéрти. — Причини двері. 2. приспірáти, притúскувати, припéрти, притúснути. — Припер його до стíни.

Припúска = прúпис, прúписка.

Припúсной = припúсний.

Припúсывать, приписáть, ся = приписувати, приписáти, ся; запúсувати, вписувати, записáти, вписáти, ся.

Припúть = д. **Припúвать.**

Припúхивать, припихáть, припихну́ть = припихáти, припихну́ти. — Припихнув човен до берега.

Припла́чивать, приплати́ть = 1. виплáчувати, вúплатити, оплатúти, повиплáчувати. — Повиплачував усі свої довги. 2. приплáчувати, доплáчувати, приплатúти, доплатúти. — Віддав усі, ще й доплатив десять рублíв. — **Приплати́ться** (купуючи) = прокупúти ся. 3. латáти, полатáти, налатáти, приплатáти і т. д. д. Заплатáть.

Приплева́ть = заплювáти, позапльóвувати.

Приплёвывать = припльóвувати, поплювáти.

Приплести́сь, приплéсться = приплести ся (С. Л.), приплéнтати ся, придúбати, припхáти ся (С. Л.), притьóпати ся, притýпати, ся, пригóпати ся, притупцювáти, причвалáти (С. З. Л.), приволокти ся, причáпати, причалáпати, прикандрувáти, припéрти ся, придрíпати ся, прителіпáти ся. — Відкіля ти приплентавсь сюдя? О.-Ст. — Волоцюга приплентлась. п. п. — То сяк то так на свою крáйну придибала. К. Ш. — Відкіль взяв ся? Гей, пізненько ти припхав ся. Ал.

Приплета́ть, приплéсть, ся = 1. приплітáти, доплітáти, приплести́, доплести́. — Приплів батіг. 2. д. **Приплéтывать** 2. 3. приплітáти ся, вúти ся, обвивáти ся (про рослини).

Приплóдъ = приплíд, плéмя.

Приложáть, приплодúть, ся = приплóжувати, приплодúти, ся.

Приплывáть, приплы́ть = приплúвати, приплисти́, приплúнути. — Івасику, мій синочку! Приплинь, приплинь до бережка. п. п.

Приплющивать, приплю́снуть = приплíскувати, приплескáти, приплющити. — **Приплю́снутый** = приплéсканий, плескувáтий, приплéскуватий. — Ніс широкий і приплесканий. Бар. О. — **Съ приплю́снутымъ но́сомъ** = плесконóсий.

Приплясывать = пританцьóвувати. — Грає і пританцьовує.

Приподнимáть, приподымáть, приподня́ть, ся = підíймати, підíймати, підня́ти, ся, про чоловіка — підвóдити ся, пídвести ся (на пр. з ліжка), важницею — підважувати підважити, одежу — підсмúкувати, підсмúкати, про волосся, щетину,

пірря — пастовбу́рчувати ся, пастовбу́рчити ся.

Приполза́ть, приползти́ = д. **Припа́лзывать.**

Припо́локъ = поли́чка.

Припомина́ніе = прига́дування.

Припомина́ть, припо́мнить, ся, припомя́нуть = прига́дувати, пригада́ти, ся (С. Л.); припамъя́тувáти, припамъята́ти, припомъя́нýти, спогада́ти (С. Л.), спамъята́ти (С. Л.), притя́мити, про кілько — позга́дувати, попригáдувати. — Вдержуй серце, не досадуй, злому злого не пригадуй. К. П. — Коли пригадаю собі його лице. Зап. — Могли би де-що пригадати, а де чого навчити. Зап. — Смутно, як у сні пригадались йому ті щасливі години життя. Зіньк. — Спогадай на них дідівську, прадідівську славу. К. Ш. — Глядить козак, сам не знає, що чинити має, не притямить, що з ним, де він? Очі протирає. Галуз.

Припороши́ться = припороши́ти ся, припа́сти (пилом). — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п.

Припотѣ́ть = припоті́ти.

Припра́ва = припра́ва, запра́ва, прися́ки (С. Л.), до борщу — засмажка. — **Безъ припра́вы** = пісчи́нний, пісчи́нниця, напр. пісчинний борщ.

Приправи́ть, припра́вить = приправля́ти, заправля́ти, припра́вити, запра́вити, страву — засмачи́ти, засмажкою, напр. борщ — засма́жувати, засма́жити, медом — ме́жити, заправлений медом — ме́жаний. — Сьорб ложкою, аж кулеш пісний Чом ти його пічки не засмачила? н. о. Гр. Чайч. — Борщ добрий, засмажений олією. Кн.

Припра́шиваніе = припро́ха.

Припра́шивать, припроси́ть = припро́шу(ху)вати, припрохáти. — Вони обидва радо припрохували гостей. Лев. В. — Як припрошують люди до їди? Ет. зб.

Припро́съ = д. **Припра́шиваніе.**

Припры́гивать = 1. (**припры́гать**) — підплúгувати, приплúгувати, приско́кувати, підплúгати, приплúгати, приплúгнути, приско́чити. — Приплигнув на одній нозі. 2. (**припрыгну́ть**) = підплúгувати, підска́кувати, підскíкнути. — Іду собі підскакую. О. Ст.

Припры́жка = пíдскоки, у виразах „**въ припры́жку, съ припры́жкой**“ — ско́ком, пíдскоком, вскóки, вúскоком, з пíдскоком. — Він біжить вискоком. Кр. — Я йду, а воно біля мене підскоком, наче танцює. Кн.

Припры́скать, ся = обóбрúзкати, ся, побрúзкати, пообóбрúзкувати, ся. — Побризкав квітки, щоб не повяли. — Діти пообóбрúзкували ся.

Припры́скивать, попры́снуть = прибрúзкувати, прибрúзкати, покропúти. — Дощик тільки покропив.

Припряга́ть, припря́чь = припряга́ти, підпряга́ти, припрягти́, підпрягти́, бичува́ти, прибичóвувати, прибичува́ти. — Ой на гору йду — не бачую, а з гори йду — не тямлю. н. п.

Припряда́ть, припря́дывать, припря́сть = припряда́ти, допряда́ти, при(до)пря́сти.

Припря́дывать, припря́нуть = д. **Припры́гивать.**

Припря́жка = 1. підпря́га, підпря́жка. 2. посторóнок.

Припряжно́й = припря́жений.

Припря́нуть = д. **Припря́дывать.**

Припря́сть = д. **Припряда́ть.**

Припря́тывать, припря́тать, ся = прихóвувати, приховáти, ховáти, переховáти, ся. — Яку копійку мали, то мав би приховать, а ти пропиваєш. н. о. Гр. Чайч. — Довідаєть ся про ревізію, так зараз переховає де небудь. Кн. — Помітив і щітку від карт, що забув приховати. Лев. В.

Припры́чь, ся = д. **Припряга́ть, ся.**

Припуга́ть, ся = полякáти, ся, перелякáти, ся, пополóхати, ся, перелякувáти, ся. — Усі перелякувались. — Сердало пополохало сорóк.

Припу́гивать, припугну́ть = жахáти, страхáти, жахнýти, пристрахнýти, завдáти жáху, страхý, нагнáти хóлоду.

Припуска́ть, припусти́ть = 1. припускáти, підпускáти, припустúти, підпустúти. — Підпустив до себе близько, та тоді й давай палити.

2. підливáти, підсипáти, підлúти, підсúпати.

3. спускáти, спустúти (д. Случáть).

4. припускáти, припустúти (в шитві).

5. спускáти, спустúти. — Спустили собак на вовка.

6. напускáти, напустúти. — Напускали риби у став. — Дождь припусти́лъ = дощ припустúв, припíжив. — Дощику, припусти, та на нашої капусти. н. пр. — **Припуска́ть пьявки** = ставúти п'явки.

Припу́тывать, припу́тать, ся = припу́тувати, приплу́тати, ся.

Припуха́ть, припу́хнуть = пу́хнути, напухáти, набрякáти, підпухáти, напу́х-

пути, підпу́хнути, набря́кнути, прибувáти.

Припу́хлость = пухля́тина і д. О'пухоль (всезника).

Припущáть = д. **Припускáть.**

Приня́живать, приня́жить = забивáти, забúти клéйтух.

Припівáть, припéть = присьпівувати, присьпівáти. — А козаки присьпівували Потоцькому отаку пісню. Ки. — **Жить припівáючи** = дóбре, в роскóшах жúти.

Припéвъ = 1. присьпівування.
2. прúсьпівок (Сп.), прúсьпівка. — Гарна пісня та ще й з присьпівкою. Хар. Сп.

Припéнить, ся = запúнити, ся.

Припéнъ = недóлівок.

Припéть = 1. д. **Припівáть.**
2. просьпівáти, пересьпівáти. — Усі пісні просьпівали.

Припúлить = припнýти, припнýти. С. Л.

Припятнáть = приплямúти.

Приработывать, приработáть = 1. пробляти, прирóблювати, прирóбити. — Приробив ще три присла до тину.
2. доробля́ти, доробúти, поробúти. — Поробив усе дíло.

Приравнивать, прировня́ть, приравня́ть, ся = 1. д. **Прилáживать.**
2. рівня́ти, прирівнювати, прикладáти, порівня́ти, прирівня́ти, прикласти, ся. — Що ти себе рівняєш до мене? С. Л. — Цьúт калину ламала, до личенька рівняла. Чи буду я такая, як калиночка цвіт? н. п. — **Приравня́лъ кýкшку къ я́стребу,** н. пр. = прирівня́в свúню до коня́. н. пр.
2. рівня́ти, вирівнювати, зрівня́ти, вирівняти, позрівнювати. — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Прирастáть, прирасти́ = 1. прирастáти, зростáти ся, прирости́, зрости́ ся, поприрастáти. — Два дерева неначе зросли ся.
2. побільшувати ся, прибільшувати ся, зростáти, при(по)більшити ся, зрости́, про людúсть — наколодніти. — Дохід прибільшив ся.

Приращáть, прирастúть, ся = 1. прирощáти, прирости́ти.
2. побільшувати, збільшувати, прибільшувати, побільшити, ся і т. д.

Приращéніе = 1. прирóщування.
2. побільшéння, прирíст (С. Жел.), напóження.

Приревновáть = прирівня́ти, прикласти, притулúти. — Ач який! Прирівнив мене, цур йому, до Грицька! С. Л. — Притулив мене́ до тебе. Кр. — Притулив мою душу до того чоловіка. Кр.

Прировня́ть, ся = д. **Приравнивать, ся.**

Природа = 1. прирóда, натýра; істóта.
2. прирóда, натýра, зрóда (С. Л.), нóров, вдáча. — Природу тяжко здúшити. н. пр. — Він від зроди такий. С. Л. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тане. н. пр. — **От природы** = зрóду. — Він зроду глухий. — **Природою дворяни́нъ** = рóдом дворянúн. — **Отдáть, заплатúть долгъ природѣ** = умéрти.

Природный = прирождéнний (С. Л.), прирóдній, прирожéнний, родúнний, родовúтий, самородний. — Прирожденна відьма. — Родúній відьмі так уже Бог дасть, що вона вродúть сп. відьмою, а вчена сама в себе добра практúка. н. о. Гр. Чайч. — В Турецкій самородні кріпості в скалах. Кр.

Прирастáть = д. **Прирастáть.**

Прирóстокъ = нарíст (С. Жел.), нарíсток (С. Пар.).

Прирóстъ = прирíст. С. Жел.

Прирощáть = д. **Приращáть** 1.

Прирубáть, прирубúть = прирубáти.

Прирубéжный = д. **Погранúчный.**

Приручáть, приручúть, ся = приручáти, приручúти (С. Жел.), приговтати, оговтати, ся.

Прирѣзнóй = прирізнúй.

Прирѣзывать, прирѣзать = прирíзувати, прирізáти, прирíзати, прикроїти, поприрíзувати.

Прирѣчный = надрічнúй.

Приряди́ть, ся = 1. д. **Приняряди́ть, ся.**
2. прирядúти, ся.

Присáживать, присадúть = 1. присáджувати, присадúти. — Присадила ще одну грядку.
2. засáжувати, засадúти. — Засадила ті за роботу.

Присáливать, присолúть, ся = присóлювати, присолúти, ся.

Присáливать, присáлить = присáлювати і д. **Приса́ливать.**

Присáсывать, присосáть, ся = присмóктувати, присмоктáти, присáти, ся, присочúти.

Присвáтывать, присвáтать, ся = свáтати, засвáтати, посвáтати, ся, приженихáти ся, до багатьох — переженихáти ся.

Присвúстывать, присвистнýть = 1. присвúстувати, посвúстувати, присвúснувати, присвúстувати, посвúстувати, присвúснувати, присвúстувати, посвúстувати, присвúснувати,

ти. — Сьпіва пісню і присвистує. — Гуляє та посвистує.

2. по́свистом кли́кати, скликáти, припа́жувати. — Посвистом скликає собак. — Почав посвистом припажувати перепелів.

Присвоє́ніе = присво́ювання, присвоє́ння (С. Жел.), привлащє́ння (С. Жел.).

Присва́ивать, присвоя́ть, присвои́ть = 1. сво́їти, присво́ювати, присвоя́ти, привлаща́ти (С. Жел.), присво́їти (С. Жел.), привласти́ти, увласни́ти (С. Ш.). — Гербов шляхетських сам привлащати не мають. Ст. Л. — Архимандричов ім'я собі привлащають. Л. В. — Гетьман маєтностей і добр військових не має самовластно собі привлащати. Орлик. С. З. — Той грунт був на двох, а тепер він його сво́їть. Хар. Сп.

2. д. **Предоставля́ть.**

Присвои́тель, ница = привла́стник, ця. С. Жел.

Присёлокъ, присе́лье = присі́лок. — Ходив до неї з другого присілка. н. о. Гр. Чайч.

Приселя́ть, приселя́ть, ся = приселя́ти, приселити, ся.

Прúсказка = прúказка, прúповість, прúповка, прúгадка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Прискáзывать, прискáзать = прика́зувати, примовля́ти і т. д. д. **Приговáривать.**

Прискака́ть = 1. прискака́ти, прибі́гти, пригна́ти ся (С. З.).

2. д. **Припры́гивать.**

Прискáкивать, прискочи́ть, прискокну́ть = д. **Припры́гивать.**

Прискóрбіе = д. **Огорче́ніе, Печа́ль.** — **Къ прискóрбію** = на жа́ль, з жа́лем.

Прискóрбный, но = журли́вий, сумни́й і т. д. д. **Печа́льный.**

Прискóчка = д. **Припры́жка.**

Прискýчивать, прискýчить = надокуча́ти, набридáти, надокýчити, набри́днути (д. **Наскучáть**).

Прислáнивать, прислони́ть, ся = притýлювати, ся, тули́ти, ся, приставля́ти, прихиля́ти ся, притули́ти, ся, приста́вити, прихили́ти ся. — Горбатого не притулиш до стіни. п. пр. — Йдуть вони, коли не щось застугоніло; притулила зміева дочка вухо до землі. п. к. Гр. Чайч. — Семене! не притуляй ся до мене! п. пр. — В куточку мовчки прихилилась, та дивувала ся — дивилась. К. Ш. — **Прислони́ть пе́чку** = заслони́ти, затули́ти піч.

Присла́ть = д. **Присыла́ть.**

Прислащáть, прислости́ть = д. **Подслащáть.**

Прислóвица, прислóвіе = д. **Приговóрка.**

Прислоня́ть, прислопя́ть = д. **Прислáнивать.**

Прислýга = 1. послýга, услýга (С. Ш.). — Готовий на послугу.

2. слýги, че́лядь (С. Л.). — Ой як крикне царь турецький та на свої слуги молодецькі. н. п. — Взяли Шевченка до гурту челяді панської. Кн. — Ой приїхав до домоньку, та й скрипнув дверима, питають ся у челяді: чи все гаразд дома? н. п.

Прислýживаніе = вслугóвування.

Прислýживать = прислугóвувати, прислýгувати, слугова́ти, услýгувати (С. Ш.), прислýжувати. — Вона коло панів прислуговує. С. Л. — Що я тобі слуговатиму, чи що? С. Л.

Прислýживаться, прислужи́ться = прислýжувати ся, підслýжувати ся, пáнькати ся (С. З. Л.), при(під)служи́ти ся.

Прислýжливый = услýжливий. С. Ш.

Прислýжникъ, ца = 1. слугá, прислýжник, ця, служи́тель, ка, служе́бник, слýжниця, служе́бка, услýжник, ця, челядúн, челя́дка. С. Жел. З. — Брали його за услужника, до самого генерала, не пішов. Кн. (Д. ще під сл. **Прислýга**).

2. вслýжник, ця, услýжний, услýжливий (С. Ш.).

Прислýшиваніе = д. **Подслýшиваніе.**

Прислýшивать, прислýшать = підслýхувати, підслýхати і д. **Подслýшивать.**

Прислýшиваться, прислýшаться = прислýхати ся (С. З. Л.), прислýхувати ся, дослýхати ся (С. Л.), причувáти ся, наслýхати ся, прислýхати ся, дослýхати ся, насторóшити ýха, причýти ся. — До всього приглядався і пильно прислухався. Б. Г. — Зупинилась, прислухалась, придивляться стала. Гр. Чайч. — От приїхали тай прислухають ся, що люди говорять. н. к. Ман. — Скрізь дуже приглядають ся, та все пильненько причувають ся. н. д. — Ми вже прислýхались (або: причýли ся) до сього гомону.

Прислы́шаться = причýти ся, почýти ся. — Аж ось чую: у ворота стук, стук потихеньку... Чи причулось? Старий слуха... Галч.

Присмáливать, присмоли́ть = присмóлювати, присмолити.

Присмáтриваніе = доглядáння, наглядáння, дóгляд, нáгляд і д. **Надзóръ.**

Присмáтривать, присмотре́ть = 1. доглядáти, наглядáти, приглядáти, пильнувáти, догля́нути, нагля́нути, приглянути і т. д. д. **Наблюдáть** 2. — **Присмáтрѣнный** = догля́жений. С. Л.

2. вигляда́ти, видивля́ти ся, вишу́кувати, ви́гляді́ти, ви́дивити ся, вишукати і д. Высма́тривать і Выи́скивать.

Присматриваться, присмотре́ться = д. Приглядываться.

Присмире́ть = посмирні́шати, потиха́ти, поплохшати, прити́хнути (С. Л.), прибі́шкнути (С. Л.), утихомири́ти ся (С. Ш.), утиха́ти ся (С. Ш.). — Тепер поплохшав Сенеп. Хар. Сн.

Присмо́трщикъ, ца = д. Наблюда́тель 2.

Присмо́тръ = до́глад, на́гляд, призо́р і д. Надзо́ръ. — Тарас зростав без догляду. Кн.

Присмотре́ться = д. Присма́триваться.

Присни́ться = приси́ти ся, приверзти́ ся.

Прісный = д. 1. Всегда́шній і 2. И'стинный.

Присовокупля́ть, присовокупи́ть, ся = додава́ти, дол) ча́ти, прилуча́ти (С. З.), до́дати (С. Л.), долучи́ти (С. Л.), прилучи́ти (С. З.), приточи́ти, ся. — До сі́ї мови я нічу ще додати. С. Л.

Присо́вывать, прису́нуть, ся = присува́ти, присо́вувати, прису́нути, ся.

Присовѣтывать, присовѣтовать = ра́дити, ра́яти, прирадити, прира́яти (С. Л.). взра́яти (С. Л.), вра́дити. — Нараяв йому пі́ти до пана. — Родив ся він і з старих — і ті нічого не прирадили.

Присогласи́ть = приведна́ти, приво́лити, уєдна́ти, присогласи́ти (С. Жел.), багатьох — переєдна́ти.

Присоедине́ніе = прилу́ка (С. Жел.), приключе́ння, сполу́ка (С. Жел.), сполуче́ння, приєдна́ння. — Прилучення Київщини і Поділля до Литви. Бар. О.

Присоедини́тельный = сполуча́ючий.

Присоедини́ть, присоединя́ть, ся = приключа́ти, ся (С. З. Л.), приверта́ти, ся, єдна́ти, ся, приє́днувати, приставáти, лучáти, прилучи́ти, ся (С. Л.), прикину́ти, ся, приєдна́ти, ся, з'єдна́ти, ся (С. Л.), приста́ти, прихили́ти ся, зучи́ти, ся, причали́ти (С. Л.). — Їдна йде не докучить, доки друга не прилучить. і пр. — Прилучивши до Литви князівство Смоленське, звернув ся Ольгерд до полудне-руської землі. Вор. О. — Польща намагалась прилучити до себе Волинь. Пр. — Прилучили і мого коня до табуну. Кн. — З противних партій приведнувати народному порядкові. Зап. — Приєднав ся і я до їх гурту. Кл. — Три села до нашої волості залучили. С. Л. — До войска гет. Хмельницкого зо всіми козаками прихилив ся. Сам. — Причаль бумагу до діла. Лев. — **Присоединённый** = приу́ченний, залу́ченний.

Присоли́ть = д. Присо́ливать.

Присоса́ть = д. Присо́сывать.

Присоседи́ться = присуси́дити ся, пригніздити ся, примости́ти ся; ла́пки примости́ти, присе́рбати ся (С. З.), присва́тати ся.

Присо́хлый = 1. присо́хлий (до чого). 2. засо́хлий, усо́хлий (С. Ш.), сухи́й. — Усохле дерево.

Присо́хнуть = д. Присыха́ть.

Приспособля́ть, приспосо́бить, ся = прила́жувати (С. Л.), прила́годжувати, приздачувати (С. З.), прилади́ти, ся, прилади́ти, ся (С. Л.), пригату́рити ся, пристосува́ти ся, приподикува́ти і д. Прила́живать. — Треба приподикувати клямку до дверей, щоб защіпалась. Лев.

Приспособле́ніе = прила́д, пристрі́й, приму́сія. — Без пристрою і блохи не вбъєш. п. пр. — У їх не було спромоги власними пристроями вести сю справу. Кн.

Приспѣва́ть, приспѣть = поспіва́ти, приспіва́ти, вистига́ти і т. д. д. Поспѣва́ть 2. — Жито поспіло, приспіло діло. п. п. — Уставай скоріше та вистигай у город. п. о. Гр. Чайч.

Приспѣшникъ, ца = 1. по́карь, ка. 2. д. Помо́щникъ, ца.

Приставáть, приста́ть = 1. става́ти (С. Л.), становити ся, зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — Став у заїзді. — Він завжди у нас став на квартирі. (Д. ще під сл. **Останавливаться**).

2. приставáти, причáлювати, прибива́ти ся, приста́ти, причáлити, прибúти ся. — Порон причалив до берега. — Хвиля була така, що насилу прибились ся до берега.

3. приставáти, прилипа́ти, чіпля́ти ся, приста́ти, прилипнути, причепи́ти ся, вчепи́ти ся. — Смола прилипла до рук. — Пристав, як шевська смола до чобота. п. пр.

4. приставáти, прилуча́ти ся, приста́ти, прилучи́ти ся. — Пристань, пристань до вербунку — будеш їсти з маслом буляку. (Д. теж **Присоединя́ться**).

5. приставáти, уїда́ти ся, прискіпа́ти ся, сіка́ти ся (С. З.), наскіпа́ти ся, наскіпувати ся, напада́ти ся, ли́пнути, приста́ти, присіпати ся (С. З.), присіка́ти ся, прискіпати ся, з роспитками — прини́тувати ся і д. Привя́зываться.

6. приставáти, приста́ти, зжордува́ти ся. — Молодий чумаче, чого зажурив ся, чи

воли пристали, чи з дороги збив ся? п. о. — Коні змордували ся, не везуть.

7. д Прилічествовать.

Приста́вка = 1. приста́вка.

2. надїлок.

Приста́вливать, приставля́ть, приста́вить = приставля́ти, приставля́ти, приста́вити, приставити. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот. — Приставили варту, щоб ні туди, ні відтіль нікого не пускала.

Приставно́й = 1. приставний.

2. пришйтий.

Прйставъ = прйстав, комісар. — **Станово́й прйставъ** = становий (поліційний урядовець в частині повіту, що зоветь ся станом). — **Судебный прйставъ** = прйстав, возний. — Будучи возним, маю позви і всякі листи врядові справедливо і пильно отдавати. Ст. Л.

Приста́лый = 1. прибулу́дний. — Приблудна собака.

2. приста́лий, змордо́ваний.

Прйстальность = пильність, пильнува́ння.

Прйстальный, но = 1. пи́льний, но (С. Л.), спи́льна, ува́жний, но (С. Ш.), ува́жливий, во (С. Ш.), з ува́гою, увятливий, во (С. Ш.). — Взяв дїд бабу за ученьку, став пильно дивить ся, приглядав ся бабі в зуби, баба не годить ся. п. п. — Він пильно з під лоба глянув на мене. Кн. — А очі пан-отця пильно дивлять ся на щось у вікно. Лев. В. — Жалібненько жевлять-проживав, та на Чорне море спи́льна поглядав. п. д. (Д. теж під сл. **Внима́тельный** 1).

2. д. **Посто́йчивый** і **Непрерывный**.

Приста́нище = прйстань, становйсько, приста́ння, приста́новище (С. Л.), прито́ла, прито́лок (С. З. Л.), прито́лище (С. Л.), прито́лисько (С. З.), прихи́лок, прихи́лище (С. Л.). — Ходить, ходить — нїгде йому нема пристання. п. к. — Цілий вік блукаю по чужому краю, а нїгде притулку й хатини не маю. Ос. — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукає нового захисту. Кулїш. С. З. — При церкві сьвятій притулисько завзявши. Палій. С. З. — Дав мені бідному прихилок і хліба кус. Ч. К.

Приставодержа́тель = передержа́вець. — Ви передержанці, ви передержуєте біглих. Кп.

Прйстань = 1. прйстань.

2. і 3. д. **Приста́нище** і **Притво́ръ**.

Пристаре́ть = приста́рити ся, зіста́рати ся, підгоїта́ти ся.

Пристёгивать, пристегну́ть, ся = 1. застіба́ти, защіпа́ти, застібну́ти, защіпну́ти, ся. — Застібни на всї гудзики. (Д. Застёгивать).

2. припряга́ти, припина́ти, прибпчо́вувати, припрягти́, прив'язати, прибпчувати, ся. — Припряжи ще коня.

3. постьо́бувати, похвиськувати, постьо́бати, похвиськати. — Їде та похвискує конячину.

Пристёгивать, пристега́ть = постьо́бувати пристібну́ти. — Пристібнувши підшивку.

Пристерега́ть, пристере́чь = 1. д. Подстерега́ть.

2. доглада́ти, гляді́ти, стерегти́, берегти́, догля́нути, доглядіти, постерегти́, поберегти́. — Поглядя дітей, поки я збігаю.

Пристерега́ться, пристере́чься = берегти́ ся, стерегти́ ся, вистерега́ти ся, поберегти́ ся, постерегти́ ся. — Не бій ся, та стережи ся. п. пр. — Вистерегай ся пити лишне. Кр.

Пристиха́ть, пристйхнуть = притиха́ти, притйхнути.

Присто́йность = присто́йність, звича́йність, го́жість і д. Прили́чіе.

Присто́йный = присто́йний, го́жий, звича́йний і д. Прили́чный.

Пристра́ивать, ся = д. Пристро́ивать, ся.

Пристра́стіе = прйстрасть (С. Жел.), упада (до чого), пере́дсуд (д. Предубѣжде́ніе).

Пристра́стный = прйстрастний. С. Жел.

Пристращаться, пристрасти́ться = пристраща́ти ся (С. Жел.), впада́ти ся (у що, до чого. С. Л.), закоха́ти ся (в чому), уки́нути ся. — Чого б чоловікові на сім сьвіті пристращати ся до чого небудь. Кв. — Вдав ся в горілку. С. Л.

Пристращивать, пристрасти́ть = страша́ти, пострахати.

Пристро́ивать, пристро́ить, ся = 1. прибудовувати, прибудова́ти, пристро́їти, ся, мур — примурова́ти, рештовання — прирештова́ти.

2. пристро́ювати, ся, притулювати ся, пристро́їти, примости́ти, ся, притули́ти, ся.

Пристро́йка = прибудова́ння, мурованя — прймурок, коло хати — прибочок, до стіней — підсінок.

Пристро́ить, ся = д. **Пристра́ивать, ся**.

Пристру́нивать, пристру́нить = налягати

(за кого), припірáти (кого), налягтй, приперти, присупóнити, прижýчити, приніжити, пришпандóрити (кого).

Пристрѣливать, пристрѣлúть = застрéлювати, пристрéлювати, добивáти до смéрти, застрéлити, пристрéлити, добúти до смéрти.

Пристрѣлъ = пристрíл.

Пристрѣлúть = вистрілятй (усіх), пострілятй (багато), повистрéлювати (усіх).

Приступáть, приступúть, ся = 1. приступáти, підступáти, приступúти, підступúти, доступúти, ся. — Не знаю, як мíг доступúти ся до цензури. Кп.

2. почúнати, роспочúнати, брáти ся, захóжувати ся (С. Аф. Л.), почáти, роспочáти, взятй ся, заходúти ся. — Рóспочав дíло. — Треба буде взятй ся до видавля. Кп. — Заходúть ся дрова рубать. С. Аф.

Приступóкъ = д. **Подпóжка.**

Приступъ = 1. приступ, штурм. — **Приступомъ взять** = вúштурмувати.

2. почáток, почúн і т. д. д. **Нача́ло.**

3. приступ, достуи. — **Приступу нѣтъ** = ні приступу, доступúтись не мóжна. — Такий злий — ні приступу до його. — Так дорого — ні приступу.

Пристыжáть, пристыдúть, ся = сорóмити, сорóму завдавáти, засорóмити, ся, посорóмити (С. Л.), всорóмити, обсорóмити, осорóмити, ся, сóрому завдáти. — Засоромивсь осьміянний горобець, та й загнув рідненький табунець. В. Г. — Ой старосто серце, викупи собі гильце, як не викупиш — продамо, тобі сорому завдамо. н. п.

Пристѣнокъ, пристѣнъ = пристíнок, прúзбок.

Пристягáть, пристягнýть = д. **Пристёгивать** 2.

Пристíжка = 1. підпрúга, підпряжка.

2. óрчик (С. З. Л.), бáрок (д. **Валёкъ** 3).

Пристяжнóй = орчикóвий (С. Л.), бичовúй (С. Ш.).

Присуждáть, присудúть = 1. осуждáти, присуждáти, осудúти, присудúти, засудúти. — Була жінка мужика, пішла позивати; присудили мужикові ще й жінку прохати. н. п. — Засудили його на сім місяців у тюрму. — Мій суд присудив ту ріпу.

2. д. **Присовѣтывать.**

Присуждéніе = прúсуд, присýда. — Дозволити присуду нагороди за свою роботу. Кп

Присуживать = д. **Присуждáть.**

Присýнуть, ся = д. **Присóвывать, ся.**

Присýтственный = призначéний для урядóвої слýжби.

Присýтствіе = 1. бýття (С. Л.), бýтність, притóмність, присýтність. С. Жел. — Притомність всевидящого Бога. В. Н. — **Въ его́ присýтствіи** = при йомý, за йогó бýття, в протóмности йогó. — Це було при йому. — Те вдíялось за його бутя там. С. Л. — Виконав присягу в притомности вíйська низового. Ч. К. — Справити ту ревізію не инакше як в притомности заступника тої інституції. Кп.

2. зáла засíдань судá або íнъшого урядóвого мíста і їх засíдання. — **Рекрýтское присýтствіе** = прúйóм.

Присýтствовать = 1. бýти, пробувáти.

2. засíдати, в сеймі — сеймувáти.

Присýтствующій = 1. бýдучий (С. Л.), притóмний (С. Жел. З. Л.), присýтний (С. Жел.). — Усíм при тому будучим. С. Л. — Старшина, тут притомная, радила. С. З. — Особи притомні були. Кіев. Ст.

2. засíдáючий (в суді, сенаті то-що).

Присýчивать, присучúть = присýкувати, присукáти.

Присýшивать, присушúть = підсýшувати, підсушúти.

Присушúть = причарувáти. — Ой ти дівчино, чарівниченька, причарувала моє серденько. н. п.

Присýщій, присýще = властúвий, властúве. — Широке знаття людського життя однаково властиве обом порадникам. Лев. В.

Присчúтывать, присчитáть = прищúтувати, прилíчувати, прибичóвувати, прищитáти, прилíчити, прирахувáти, прибичувáти. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навірне, а на двісті прищитає. н. п. — Я винен карбованця, а він прибичовує ще один. Вол.

Присылáть, прислáть = слáти, присилáти, прислáти, про кілько — поприсилáти.

Присúлка = 1. прислáння, присилáння.

2. посúлка.

Присúльный = прúсланий.

Присыпáть, присúпать = присúпати, присúпати (ще трохи або зверху), підсúпати, підсíпати (ще трохи), припорошúти (зверху, на пр. пилом, снігом то-що).

Присúпка = прúсипка.

Присыхáть, присóхнуть = присихáти, присóхнути, присóхти.

Присѣвáть, присѣсть = присíвати, підсíвати, при(під)сíяти.

Присѣдáть, присѣсть = присíдати, присíсти, про кількох — поприсíдати.

Присѣкáть, присѣчь = рубáти, порубáти. — **Присѣчь огня́** = вúкресати огню́. — **Присѣчь кому́ язы́къ** = защи́тькати (кого), защи́пити (кому).

Присѣ́нокъ = присíнки.

Присѣсть = присíд. — **Въ одни́нъ присѣ́стъ** = за одни́м присíдом, за одни́м ра́зом, одра́зу. — За одним присíдом вечеря́ й обíдом. н. пр.

Присѣсть = д. **Присѣдáть.**

Присѣ́ять = д. **Присѣвáть.**

Присяга = прúсяга.

Присягáть, присягнýть = присягáти, присягнýти, запрúсягти.

Присúдка = прúсíди, прúсíдки. — **Въ присúдку** = навприсíди, навприсíдки, навприсíдятки. — Сюди, туди, навприсíди. н. п.

Присúжный = присúглий, присúжний. С. Жел.

Притáивать, притайть, ся = 1. таїти, затаїти, притаїти, втаїти, ся,ховáти, захováти, перехováти, ся.

2. д. **Притворáться.**

Притáкивать, притакнýть = д. **Поддáкивать.**

Притáлина = д. **Протáлина.**

Притáлкивать, притолкáть, притолкнýть, ся = попихáти, підпихáти, припихáти, попхнýти, підпхнýти, припхáти, припхнýти, ся.

Притáптывать, притоптáть = притóптувати, притупувати, притоптáти, притýпати; потоптáти, стоптáти. — Притоптав траву. — Стоптав, зімнив червону калину. н. п.

Притáскивать, притаскáть, притащúть, ся = 1. приволікáти, притягáти, приволокти́, притягти́, приволочúти, прицýпити, притúрити, притарабáнити, припровáдити, про кілько — попритягувати. — На сілу притягли колоду у двір.

2. приволікáти ся, приволокти́ ся, приплéнтати ся, притúрити ся, прилáзити ся і т. д. д. **Прилáзитись.**

Притáчивать = 1. (приточúть) — притóчувати, приточúти.

2. (притачáть) — прилúвати, надтóчувати, прилúти, надточúти.

Притащúть, ся = д. **Притáскивать, ся.**

Притáять = розтáяти, розтáнути (С. Л.), розтопúти ся.

Притворúть, ся = д. **Притворáть, ся.**

Притвóрность = 1. фальшúвство.

2. прикúдливість.

Притвóрный = 1. хвальшúвий, фальшúвий (С. Ш.), лукáвий, брехлúвий і д. Лицемéрный і Лóжный.

2. прикúдливий. С. Жел.

Притвóрство = 1. хвальш, фальш, лукáвство і д. Лицемéріе.

2. прикúдливість, удавáння (С. Ш.).

Притворщикъ, ца = д. Лицемéръ.

Притвóръ = притвóр (С. Жел.), де стоять жінки — бабúнець. С. Аф. Ш.

Притворáть, притворúть, ся = причиня́ти, причúнити, ся, не зовсім щільно — прихили́ти, про кілько — попричиня́ти. — Причúніть двері. Кр. — Колись і він вечинав, а тепер і хати не хоче причинити. н. пр. — Двері одчúнені, я вона їх прихилила. Хар.

Притворáться, притворúться = прикидáти ся (С. Жел.), удавáти (С. Л. Ш.), приставля́ти ся (Лев.), викуля́ти, прикинути ся, удáти, приставúти ся. — От він ліг, прикинувсь, наче б то спить. н. к. Ма. — А вона прикинулась, наче б то хвора. н. к. — Раз-прикинув ся він сонним і дав до півночі. н. о. Гр. Чайч. — Ей, ну, не прикидай ся, що нічого не розумієш.

Притскáть, притéчь = притікáти, притíкти; прилúвати, прилúвати, прилúнути.

Притеребúть = потíпати; поскубти. — Потíпали усю коноплю.

Притерéть = д. **Притирáть.**

Притёсывать, притесáть = притíсувати, притесáти.

Притéчь = д. **Притскáть.**

Притúнъ = бекéт, стíйка, вáрта (д. Пост.).

Притирáть, притерéть, ся = натирáти, притирáти, натéрти, притéрти, ся.

Притúскивать, притúскать, притúснуть, ся = 1. придавлювати, притискувати, пригнíтати, придавúти, припéрти, притúснути і т. д. д. **Прижúмать, ся 2.**

2. д. **Прижúматься 1.**

Притяхáть, притúхнуть = затяхáти, затúхати, замовкáти, затúхнути, надтихнути, прилúшкнути, ущýхнути (С. Ш.), замóвкнути. — Голосно співала, а коли побачила попа так і прилúшкла. Кн.

Приткáть = д. **Притыкáть.**

Приткнýть = д. **Притыкáть.**

Притóкъ = 1. притóк, прилúв.

2. вíтка, гíлка, притóка (С. Жел.).

лія. — Вітки низові — помішниці дні-промі. п. д. — Гнилий Тикич приймає чимало допливів: Шполу, Попівку, Ольшанку і инші. Кн.

Притолкáть, притолкнýть = д. **Притáлкивать, ся.**

Прúтолока = одвірок (верхній).

Притолóчь, ся = потовкти; притовкти, ся.

Притонúть, ся = стонúти, натонúти, вмордувати, ся.

Притúнъ = пристанóвище, притýлок, притýлище, кíшло, гнíздо (злодíїв, розбíйників).

Притóпывать, притóпнуть = тýпати, притýпувати, притупцьóвувати, притýпнути, притупцювáти.

Притоптáть = д. **Притáптывать.**

Приторгóвывать, приторговáть, ся = 1. торгувáти, уторгóвувати, уторгувáти (С. Ш.), украмарувáти (С. Ш.). — Уторгував багато грошей.

2. торгувáти, крамарювáти, покрамарювáти (дрібницею). — Він крамарює то тим то сим.

3. торгувáти, сторгувáти. — Сторгував пару коней.

4. прищíняти ся, прищúнити ся.

Притормозúть = пригальмувáти, загальмувáти.

Прúторность = нуд, нудóта.

Прúторный, но = нудний, но, пудкий, ко, прíсний. — Нудна розмова. — Солодке як нудоє. — Ця хвальня не по мíні — приїсна вона аж до нудоти. Кн.

Притрáва = припáда (для звірів або птиць, щоб піймати).

Притравлúвать, притравúть = 1. приначувати, вáбити (С. З.), приндáти, привабити. — Приначувати вовків поросям.

2. толочúти (С. Ш.), вúтолочити (С. Аф.), спáсти (С. З.). — Усю пшеницю витолочили. С. Аф. — Цуцу, босий! Не толоч проса. п. пр.

3. винищáти, перевóдити, вúнищити, перевести, поперевóдити (полюванням). Охотники попереводили усíх зайцíв.

Притрóгивать, ся, притрóнуть, ся = д. Прикасáться.

Притрусúть, притрухнýть = д. **Притрýхивать.**

Притрýшивать, притрусúть = притрýшувати, притрусúти, припорошúти.

Притрýхивать, притрухнýть = боя́ти ся, побоя́ти ся, убоя́ти ся (трохи).

Притú = д. Приходúть.

Притýзить = побúти, вúбити, оддупúти, оддупцювáти, стусанíв надавáти.

Притуманúть, ся = 1. туманíти, туманúти ся, стуманíти, притуманúти, ся, затéмрити, ся, охмáрити ся (д. Затуманивать і Омрачáть).

2. нахмáрити, ся, насýпити ся, похнюпити ся, прижурúти ся, засумувáти, в тýгу вдáти ся (д. Похмýриться і Пригорюниться).

Притупля́ть, притупúть, ся = тупúти, ся, тупíшати, притупúти, потупúти, ся. — До обíда покосили, гострі коси потупили. п. п.

Прúтча = прúчта, бáйка. — Розповів таку причту, що й не розберу, де правда, де брехня. Кн.

Притыкáть, приткáть = при(до)тикáти, при(до)ткáти.

Притыкáть, приткнýть = 1. строкнúти, пристромúти, пришпрúкнути. — Взяв рожен і пришприкнув її у потилицю до землí. п. о. Гр. Чайч.

2. пришпíлювати, пришпилúти.

Притыкáть, притыкáть = затикáти, затúкати, позатикáти.

Притѣснéніе = гнíт, ýтиск (С. З. Л. Ш.), втúск, прúтиск (С. Жел.), притýга (Л. Сам.). — Що собí козаки за великую прикість, нужду і утиск міли. Скоропад. С. З. — Протести на втиски від католиків. Зап. Гр. — В Київі теж утиск не малий церквам божíим чинили. Л. Сам. — Жадного утиску Палíєві в життю з товариством його не чинили. Л. В. — Щоб люди не зазнавали утиску від воєвод. Кн.

Притѣснúтель, ница = утúскач (С. Ш.), утúсник, ця (Гал.), гнобúтель, ка, напáсник, ця (С. Л.), насúльник, нашúйник. — Народ працював на своїх гнобителíв. Кн. — Народно соціальні гнобителí скрізь по сьвітах дбають за свої інтереси егоістичні. Кн.

Притѣснúтельный = утискáючий.

Притѣснúть, притѣснúть = утíснúти (С. З. Л. Ш.), утискáти (С. Ш.), утúскувати, тíснити, притíснúти, угнíтáти (С. Ш.), насíдáти (С. Л.), утíснити (С. З. Л. Ш.), притíснити, прикрутúти. — Значне його тодí утискавши. Л. В.

Притягáтельный = притя́гуючий; припáдний. — О щось припадне у тому Київі, так тебе і тягне до його. Кн. — Припадна сила її очей взяла своє. Кн.

Притягáть, притя́гивать, притянýть, ся = притя́гувати, притягáти, приволíкáти, приволокти, притягнýти, приволо-

чити, прицу́пити, ся, вірьовкою — прибичува́ти, ся.

Притяжа́тельный = посі́дательний. Гр. См. Ст.

Притяже́ніе = притага́ння; ваготі́ння.

Притяза́ніе = 1. домога́ння, вимага́ння. 2. при́чіпка, на́пасть, пеня́ і д. **Придира́ка.**

Притяза́ть = домога́ти ся, доправля́ти ся, дошука́ти ся.

Притяну́ть = д. **Притя́гивать.**

Прифранти́ться = причепури́ти ся, придже́джу́лити ся. — Ач як причепурив ся, наче на сватання.

Прихаживать = прихо́дити, прихожа́ти, часто до кого — учаща́ти.

Прихваля́ть, прихвали́ть = похваля́ти, вихваля́ти, похвали́ти. — Їсть та похваля́є.

Прихва́рывать, прихворну́ть = хорува́ти, нездужа́ти, слабува́ти, недомага́ти, занепада́ти на здоро́влю, занеду́жати, заслаба́ти, захорува́ти, прислабі́ти, прикволі́ти. — Він часто слабує. — Ні, був здоровий, а оце щось прикволів. — **Прихва́рываться** = д. **Нездоро́ваться.**

Прихва́стывать, прихва́стать, прихвастну́ть = хва́стати ся, хвали́ти ся, вихваля́ти ся, похва́стати, ся.

Прихва́тывать, прихвати́ть = прихва́чувати, прихо́плювати, прихвати́ти, прихопи́ти. — **Прихвати́ло моро́зомъ** = моро́зом прибило. — **Его́ ча́сто прихва́тываетъ** = він ча́сто занепада́є на здоро́влю.

Прихворну́ть = д. **Прихва́рывать.**

Прихвостень, прихво́стникъ = похво́стач, прише́й-хвіст. — Він за нею скрізь похвостачем хо́дить. Кн. — Оце ще прише́й-хвіст, так і лазить скрізь за ним.

Прихлеба́тель, ница = похлі́бець (С. З.), похлі́бця (С. Жел.), похлі́бниця, підли́за і д. **Льсте́цъ.** — Коли луччую честь у вас іміють похлібці і шалвіри, піж ми запорожці. Сагайдаш. С. З.

Прихлёбывать, прихлебну́ть = хлебта́ти, сьо́рбати, прихли́ськувати, запива́ти, припива́ти, сьорбну́ти, запи́ти. — Укусить хліба тай прихлиськує чай. Хар. Чайч. — Їсть хліб, а молоком запиває.

Прихлёстывать, прихлесну́ть = похвиськувати, хльо́стати, хльо́снути.

Прихло́пывать, прихло́пнуть = 1. зачиня́ти, причиня́ти, причини́ти (грюкаючи), грю́кати, грю́кнути (С. Л.). — Він вийшов, грюкнувши дверима. 2. прищикну́ти. — Прищикнув дверима полу. 3. ля́скати, ля́снути.

Приходи́ть, прійти́, притти́ = 1. прихо́дити, надхо́дити, прибува́ти, прийти́, надійти́, прибу́ти, примандрувати. — Прийшов до дому. — Прийди, милий, подиви ся. н. п. — Тільки почали балакать, як тут і він надійшов. — **Съ тѣмъ пришёлъ, съ тѣмъ и ушёлъ** = як прийшов, так і пішов.

2. наставати, наступа́ти, прихо́дити, наста́ти, наступи́ти, прийти́. — Настане час, коли... — Час приходить умірати, нїкому поради дати. н. д. — **Приходи́ть въ во́зрастъ** = дохо́дити до зро́сту. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. о. — **П. въ сознаніе** = очу́нювати, очу́нятися, ся, очу́вати ся (С. Л.), очутіти, очути́ти ся, прочу́нятися, стя́мити ся (С. Л.), отя́мити ся, опам'ята́ти ся. — **П. въ изумлёніе** = здивува́ти ся. — **Пришло́ въ го́лову** = спало на ду́мку. — **Приходи́ть, прійти́ въ нищету́, въ упа́докъ** = бідніти, біднішати, збідніти, з'убо́жіти, підупасти.

Приходи́ться = прихо́дити ся, підхо́дити, дово́дити ся (С. Л.); припада́ти (С. Л.), випада́ти (С. Л.), впада́ти. — Ключ приходився до замка. — Ключ не підходить до замка. — Він дово́дить ся мині небожем. — Сьвято припадає саме у неділю, С. Л. — Зимні Миколи, як здорові знаєте, приходять серед Пилипівки. Федь. — Йому припадає як раз сто рублів. — Тепер саме припадає хліб сіяти. н. о. — А тепер приходиться на безвідді, на безхлібі погибати. н. д. — Того дня припадала пятниця перед Паскою. Лев. — По українському звичаю у добро припадало менчому синові. Лев. — Випадає тобі, дівчино, копиченька держати, а сам я піду доріженьку шукати. н. п. — Постановили, що нїкому так не випадало, як йому. В. Г. — Які гроші мині випадали, я його поставив. Ос. — Біля границі не випадало будувать сьвітлиці. н. пр. — Йому випало йти в некрути. С. Л. — **Какъ прихо́дится** = як набіжить. — Треба жить, як набіжить. н. пр.

Прихо́дный = прихідний. — **Прихо́дная книга** = книга прихо́ду. — **Прихо́дная-расхо́дная книга** = книга прихо́ду і розхо́ду.

Приходорасхо́дчикъ = д. **Кассі́ръ.**

Прихо́дскій = парахвіяльний, парафіяльний. С. З.

Прихо́дъ = 1. прихід, прибуття.

2. прихі́д, дохі́д, прибу́ток. — Вечір добрий! Дай, Боже, дохід довгий! п. пр. — Від прибутку голова не болить. п. пр. — Записа́ть въ прихо́дъ = записа́ти на прихі́д.

3. параквія, парафія (С. З. Жел.), прихі́д (С. Жел.). — Який піп, така й парафія, такі й парохвіяне. п. пр. — Завѣдывать приходомъ = парахвити.

Прихожа́нинъ, прихожа́нка = парахві́янин, парафія́нин, ика. С. З. — Де священик прийняв унію, а парохвіяне не хочуть приставати, ту церкву мають віддати парафіянам. Бар. О.

Прихо́жая = пере́дня і д. **Пере́дняя.**

Прихо́жій = прихо́жий, захо́жий.

Прихорашиваться, прихорошиться = прибира́ти ся, чепури́ти ся, хорошити ся, причепури́ти ся.

Прихотли́вость = прихли́вість, вередли́вість, вига́дливість.

Прихотли́вый = прихли́вий, перехо́чливий, вига́дливий (С. Аф.), вередли́вий.

Прихотни́къ, ца = вига́дько, вига́дниця, вередун, ха.

Прихотни́чать = при́хати (С. З.), бри́шати, вига́дувати (С. Л.), витребе́ньковати, коверзува́ти, вередува́ти і д. **Капри́зничать.**

Прихоть, мн. прихоти = при́хха (С. З. Л.), при́хіть, ви́гадка, ви́гадки, витребе́ньки, ви́тівки, но́рови і д. **Капри́зъ.**

Прихорабри́ться = прихоро́бритн ся.

Прихра́мывать = шкандиба́ти, шкитильга́ти, шкутильга́ти. — Він трохи шкандибає.

Прицѣ́пливать, ся, прицѣ́плять, ся = причіпля́ти, ся, нацїпля́ти, ся, налуча́ти ся (С. Л.), памір'я́ти ся, примір'я́ти ся, прицїпити ся, нацїпити ся, налучи́ти ся, памі́рити ся, приміри́ти ся. — Нацїпив ся раз — рука стерпуха сн. Кн.

Прицѣ́съ = 1. прицїлювання.
2. ці́ль, мета́.
3. прицїл.

Прицѣ́пиваться, прицѣпи́ться = прицїпля́ти ся, торжи́ти ся (С. Ш.), прицїпи́ти ся.

Прицѣ́пка = 1. чіпля́ння, причі́плювання.
2. д. Придирка.
3. петля́ або гачо́к (щоб чіпляти що).
4. вус, ву́сик (у рослин).

Прицѣпля́ть, прицѣпить, ся = 1. чіпля́ти (С. Л.), причі́плювати, причепля́ти (С. З.), причепи́ти (С. З.), почепи́ти, ся (С. Л.), вчепи́ти ся, очепи́ти ся, про кілька — попричепля́ти (С. З.). — Причепить до батога, та й кине в гору. п. к. Ман. — Досаду причепи з заду. п. пр.

2. д. **Привя́зываться 2** і **Придира́ться.**

Причáливать, причáлить = причáлювати, приставáти, причáлити, приста́ти (до берега).

Причáлъ = 1. причáл.
2. д. **Ватерна́съ** і **Отвѣ́сокъ.**

Причáстіе = 1. причáстя, дар.
2. причáстник. Гр. Сн. Ст.
3. д. **Прикосновéнность 2.**

Причáстникъ, ца = причáсник, ця. — Сьогодня у церкві було багато причасників.

Причáстный = причéтний, причéтен, причáстний. — Пр. д. під сл. **Прикосновéнный 2.**

Причащáть, причастúть, ся = причащáти, причастúти, запричастúти, ся.

Причащéніе = 1. причащéння.
2. причáстя. — Церковне читання перед причастям — причáсник. — Не бути на вечерні після причастя — украсти причáстя.

Причéска = прúчіска. С. Пвр.

Причéсть = д **Причитáть.**

Причёсывать, причесáть, ся = причісувати, причесáти, ся.

Причéтникъ = причéтник, церко́вник, дяк.

Прúчетъ = причéт (С. Жел.), духове́нство.

Причúна = 1. причúна (С. Жел. Л.), ра́ція (С. З.). — Немає моєї тут причини Кн. — У мене своя причина, а у тебе своя. С. Л. — Не я тобі у тому причина, мати винна. п. п. Под. — **Быть, стать причúной** = спричúнити ся. — Степанко спричинив ся великому лиху. Кн.

2. д. **Приключéніе.**

Причúнный = причúновий. С. Жел.

Причинúть, причинúть = учинúти (С. Ш.), учинúти (С. Л. Ш.), удíяти (С. Ш.), вдíяти, заподíяти (С. Л.). — Він сам собі смерть заподíяв. — **П. убы́токъ, по́рчу** = шко́дити, пашко́дити (С. Л.), ушко́дити (С. Ш.).

Причисля́ть, причúслить, ся = причитувати, прилíчувати, прилучáти, причитáти, прилíчити, прилучúти.

Причитáніе = приговóрювання, жалібне — голосíння, завíд (Фр.).

Причитáть, причéсть, ся = 1. д. **Причисля́ть.**

2. голоси́ти (на пр. вид номе́ршим).
3. дово́дити ся. — Він мині доводить ся побожем.
4. припадати, нале́жати. — Йому́ припадає сто рубля́в.

Причи́тывать, ся = д. **Причита́ть, ся.**

Причъ = д. **Прі́четь.**

Причу́дитьси = приверзти́ ся, примрі́ти ся, зда́ти ся.

Причу́дливый = чудни́й, чудасі́йний, химе́рний; прихли́вий, вига́дливий (С. Аф.). — Отакий то Перебендя старий та химерний: засьпіває веселої, а на журбу зверне. К. Ш. — Вигадлива будова.

Причу́дникъ, на = химе́рник, ця, хи́мородник, ця (С. З.); д. **Прихотни́къ, ца.**

Причу́дничать = химерува́ти (С. З.), хи́мородничати; д. **Прихотни́чать.**

Причу́ды = химе́ри, химе́рія, хи́мородь, хи́мороди, ви́чуди, при́хоті.

Прише́лецъ = захо́жий (С. Л.), захо́дець (С. Л.), за́йда, прихі́дько, при́ходень (С. З.), при́ходець, іронічно або зневажливо — заволо́ка (С. Л.), приблу́да (С. Л.), прилє́нтач, причва́лок, причва́льник, придри́панець. — Не тутешній він, зайда десь зза Десни. Кн. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою. н. п. — Приблуда князь, була й княгиня. К. Ш. — Троянець — втікач, прилентач, лавець. Кот.

Пришепе́ливать, пришепе́тывать = шепеля́вити (трохи).

Прише́ствіе = прихі́д, прибу́ття.

Пришиба́ть, пришиби́ть = 1. забива́ти, заби́ти. — Забив собі руку.
2. добива́ти, доби́ти. — Добив на смерть.

Пришива́ть, приши́ть = пришива́ти, приши́ти, надточи́ти, приточи́ти, торочки — приторочи́ти, латку — прилата́ти.

Пришивно́й = пришивний, приши́тий.

Прилле́цъ = д. **Прише́лецъ.**

При́шлый = захо́жий, нахожа́лий, прибу́тний.

Пришпи́ливать, пришпили́ть = пришпи́лювати, пришпиля́ти (шпильками), пришпили́ти, припну́ти.

Пришпо́ривать, пришпо́рить = сти́скувати, сти́скати остроґа́ми, пришпандо́рити. — Ой як стисне та пан Нечай коня острогами. н. д.

Пришу́чивать = шуткува́ти (по троху).

Прищелка́ть = 1. полу́скати. — Полускали всї оріхи
2. поби́ти. — Він усіх побив.

Прищёлкивать, прищелкну́ть = 1. ля́скати, ля́снути.
2. защіпа́ти. защіпну́ти (клямку або защіпку).

Прищемливать, прищема́ть = прищи́кувати, прищикну́ти, вщикну́ти, причавити. — Не стромляй пальця поміж двері, бо прищикнуть. н. пр. — Вщикнув дверима. Ман.

Прищепъ = ще́па, щеп. — Ява щеп, таки й яблуня. н. пр.

Прищу́ра = журко́.

Прищу́ривать, прищу́рить, ся = прищу́рювати, прижму́рювати, прижму́жувати, прищу́рити, прижму́рити, прижму́жити, прищу́лити, ся (С. Л.).

Прія́мка = прийма́ння, прийо́м, прийо́к, одбіра́ння.

Прія́мъ = 1. д. **Прія́мка.**
2. віта́ння (гостей). — За одни́мъ прія́мъ, одни́мъ прія́момъ — за одни́м ра́зом, одра́зу, ра́зом. — Одразу випив усе. — Випий за одним разом повну чарку. — Випив за три рази всеньку шклянку. Кр. —

Прія́мы = прийо́мини.

Прія́мышевъ = прийма́ків, прийма́цький. — Хліб приймацький — собацький. н. пр.

Прія́мышъ = годо́ванець, годо́ванка, вигодо́ванець, ка, при́йнит (С. З. Л.), прийма́к, чка (С. З. Л.), приймача́. — Прийняв до себе сироту Петра за годованця. Кот. — То не син його, а приймак. Кр. — Вона у нас хоч приймача, а щире, як рідна дитина. Кн. — Жив собі чоловік і мінї була у їх дочка і приняли вони приймака. п. о. Гр. Чайч. — Приймаці, як собаці: у приймах був, та й хвоста збув. н. пр. —

Прія́мышемъ сдѣлаться = у прийми пітї, ста́ти.

Пріи́скивать, пріиска́ть = пришу́кувати, підшу́кувати, вишу́кувати, напи́тувати, пришука́ти, підшука́ти, напита́ти. — Я тами на своїй землї пришукав глину. — Напитайте мінї наймичку. Добре напи́тувати му. Кр.

Пріи́скъ = копа́льня (С. Жел. Пар.), рудокопа́льня (С. Жел.), рудоко́пня (С. Жел. Пар.), рудоко́пи (Вол.).

Пріи́ти = д. **Приходи́ть.**

Пріободра́ть, ся, пріободри́ть, ся = осьмі́лювати, обсьмі́лювати, ся, бадьори́ти, ся, підбадьо́рювати, осьмі́лити, ся, підбадьо́рити, ся.

Пріобрѣта́тель, ница = придба́тель, ка. С. Пар

Пріобрѣта́ть, пріобрѣсть = добува́ти, на-

бува́ти, здобува́ти, дба́ти, добу́ти, набу́ти, здобу́ти, роздобу́ти, надба́ти, придба́ти, привадба́ти, придобу́ти, нажи́ти, зажи́ти, скори́стувати, багато — подобува́ти, понабува́ти, поздобува́ти, надобу́ти, напридба́ти, понадба́ти, породобува́ти, працею — запрацюва́ти, лихою працею — загорюва́ти, розго́рити, умінням, щастям — заталáнити, розталáнити, нечесно — нагáрбати, мошенством — нашахрува́ти, на господарстві — пригосподарюва́ти, баришуючи — прибаришува́ти, сьпіванням — вúсьпівати, полюванням — вúполювати, частуванням — вúчастувати і т. д. — Або добути, або дома не бути. н. пр. — Пішов козак неробучий слави добувати — остала ся сирота старенькая мати. К. Ш. — Коли добудеш — привезеш, а коли згубиш — пожинеш моє добро. К. Ш. — Надбав собі і слави і грошей. Кн. — Все хазяйство згине, що надбав я, як не буде догляду до його. в. о. Гр. Чайч. — Які права набуває чоловік, що пристає на грунт жінки? Ет. зб. — Чого насіяв, те й пожнеш, чого надбав, те і пожнеш. Сяк. — Були собі дід та баба, та й старі вже стали і, працюючи невтомно, усього придбали. Гр. Чайч. — Що придбаєш, те і носиш. н. пр. — То сяк то так придбав сірома грошенят. К. Ш. — Не треба нині злота — я сам придбаю, а треба дівчину, що я кохаю. н. п. — Ой не знав хлоп, ой не знав Сопрон, як славоньки запити, той вібрав військо запорожське та й хотів орду бити. н. п. — Чужа хатина, старенька одежинка — от усе, що скористував за своїм життям гірким. Ос. — Я собі сяк то так розталанив господарствечко. Ос. — Коли б нині хоч пару воликів розгорнути. Ос.

Пріобрѣтéніе = надбáння, придбáння, набýток, здобýток, добýток, роздобýток, прибýток. — Погинули без слíду наші батьки, пожер огонь неправе їх надбання. К. Ш. — Багацько в чортяки всякого надбання. в. а. — Дюран назвав саму основу і виконання поеми геніяльним надбанням вселюдської літератури. Зап. — Наші придбання за десять років. Кн. — Драма Федько Остроухий есть вповні цінним здобутком нашої драми. Зап. — Вони так і горять злістю, аби знищити ввесь прибуток цивілізації. Лев. В.

Пріобрѣтéнный = добýтий, набýтий, придбáний, нажúтий; добувнúй. С. Л.

Пріобрѣтáть = д. Пріучáть.

Пріобщáть, пріобщúть, ся = 1. прилучáти, долучáти, докладáти, прикладáти, причúчати (С. Л.), долучúти (С. Л.), приєдна́ти, докла́сти, доложúти (д. Прилага́ть і Присоединя́ть).

2. причащáти, причастúти, ся, запричастúти ся. — Говіла чотири дні, та й не запричастила ся. Кр.

Пріобщéніе = 1. прилучéння.

2. причáстя.

Пріобыкáть, пріобы́кнуть = д. Привыка́ть.

Пріодѣвáть, пріодѣ́ть, ся = 1. прикрúвати, укрúвати, прикрúти, укрúти, ся.

2. приодягáти, приодягти, повдягáти, ся. — Приодяг ся так як пан. н. п.

3. чепурúти ся, причепурúти ся (С. Л.), прибрáти, ся (С. Л.), про кількох — повбірáти ся.

Пріопоздáть = припізнúти ся.

Пріорáть = 1. приорáти (до того, що наорано).

2. поорáти (усе).

Пріоса́ниться = постатнíти.

Пріостанáвливать, пріостановúть, ся = припúнювати, припúнути, зостановúти, спúнúти, ся. С. Л. — Стали переїжжать дорогу. Я взяв та й припиняю кобилу. н. к. Гр. Чайч.

Пріостанóвка = припúнка і д. Останóвка.

Пріострáть, пріострúть = підгóстрювати, підгострúти, ся.

Пріотворúть = відхилúти (на пр. двері).

Пріохóчивать, пріохóтить = прихóчувати, під'охóчувати, прихóтити, під'охóтити.

Пріубирáть, пріубрáть, ся = д. Прибирáть 1 і 3.

Пріуготовля́ть, пріуготóвить = д. Приготовля́ть.

Пріудáрить = вдáрити дýже, ушквáрити (С. Ш.). — Дождь пріудáрилъ = дощ ушквáрив, спинýв, припустúв. — Пріудáрилъ лошадéй = погнáв кóней. — Пріудáрилъ за нéю = прилипцяв ся до неї.

Пріудáриться = кúнути ся. — Побачивши вовка, кинув ся чим дужч тікати.

Пріукрашáть, пріукрáсить, ся = прикрашáти, прикрáсити, ся, квітками — прикві́тчати, заквітчáти, ся.

Пріумножáть, пріумнóжить, ся = прибільшувати, намножáти, прибільшити, намнóжити, ся.

Пріумóлкнуть = замóвкнути, примóвкнути, прим'яшкнути.

Пріунúлый = сумнúй, смутнúй, засмýчений.

Пріупы́ть = засмукувáти, зажурúти ся. С. Л.

Пріуро́чивать, пріуро́чить = д. Приспособля́ть.

Пріутиха́ть, пріути́хнуть = д. Притиха́ть.

Пріуча́ть, пріучи́ть, ся = привча́ти, привича́ти, призвича́ювати, з'уча́ти, взвича́ювати, привчи́ти, привича́ти, призвича́ї́ти, з'учи́ти, взвича́ї́ти, приго́вати, поого́вати, приватури́ти, ся, корову дої́тись — придої́ти, худобу до пасовища — припасти́. — Не з'учайте його курить. Лев. — Взяли мене ще хлопцем малим, звичили до коней. Ос. — Ще батько приватурив його до чумацтва. Хар.

Пріїжда́ть, пріїдсть, ся = поїжда́ти, з'їжда́ти, поїсти, з'їсти, ся. — Коні поїли у весь оброк.

Пріїжда́ться, пріїдсться = приїжда́тися, з'їжда́ти ся, приїсти ся, опри́крити ся. — Приїлась мині ота ваша, що щодня вона.

Пріїзд = приїзд.

Пріїзжа́ть, пріїхать = приїзди́ти, приїха́ти, наїхати, трюшки — притрюхати.

Пріїзжій = наїжий, приїжий, заїжий, приїздний.

Пріїсть, ся = д. Пріїда́ть, ся.

Пріюта́ть, ся = притули́ти, ся, да́ти притулок, знайти́ притулок, прихили́ти ся, примости́ти ся. — Світ великий та нема де притулитись. н. пр. — Тяжко, важко в світі жити сироті без роду, нема куди прихилитись хоч з гори та в воду. К. Ш.

Пріют = пристанище, пристано́вище (С. Л.), прийми́ще, притулок (С. З.), прихилок, прихи́лище (С. Л.), захисток. — Сюди збігали ся різні утікачі, тут вони знаходили собі притулок і пожиток. Бар. О. — Притулку нам нема, хоч на дощі розташовуй ся. Кн. — Спорудили ми захисток про дітей. Кн.

Пріязненный = прия́зний, прия́тельський, ласка́вий.

Пріязнь = прия́знь, прихи́льність, лю́бість.

Пріятель, ница = прия́тель, ка, односу́м. — Односуми — що чорт їх розсуне. н. пр.

Пріятельскій = прия́тельський.

Пріятно = лю́бо, прия́зно, прие́мно, залюбки́ (С. Л.). — Се йому любо. С. Л. — Тоді так приязно молилось. К. Ш.

Пріятность = прие́мність, лю́бість, утіха (С. Ш.), про їжу — смакота́. — Якась любість вбачати усьміх тих очей, що тебе спалили. Зінь.

Пріятный = прие́мний, прия́зний, лю́бий, прийно́вний, утішний. — Буває, що з бідною приязніше шматок хліба з'їсти, ніж з багатою. Ч. К. — Новину скажу, може не дуже приємовну. Ч. К.

Пріятство = д. Пріятность.

Пріятствовать = сприя́ти, добра́ хотіти, жичити.

Про = 1. для, за-для́, про. — Беріт про сьвято, та в будень зъїв. н. пр. — Мати в запасі про чорний день. — Прошу суда — нема судді про мене. К. І. (Д. Для).

2. про, о, об, за. — Про вовка поговориш, а вони у хату. н. пр. — Багато балакають про його всякого дива. — Не чув нічого об сім діли. (Д. О, обо́, объ 2.) — **Про себе́** = до се́бе, собі́. — **Сказа́ть что́-то про себя́** = сказа́в щось до се́бе або сам собі́. — **Про себя́ что́-то ду́мать** = сам собі щось ду́має.

Проа́хать = 1. прое́хати.

2. прога́вити (охаючи).

Про́ба = 1. про́ба, спро́ба, пробу́нок, спробу́нок, спит, спи́ток (Д. Испытание і О́пытъ). — Проба пера і чорнила, що в йому за сила. н. пр. — Спиток не вбитом. н. пр.

2. про́ба, зразо́к. — Взяв трохи на пробу. — Взяв пробу пшениці. — Взяв на зразок.

3. про́ба. — Золото 96 проби.

Пробавля́ться, проба́виться = пробува́ти ся, перебува́ти ся, перебива́ти ся, перемага́ти ся і т. д. д. Перебива́ться 2.

Пробакла́шничать = пробайдикува́ти (який час).

Пробалагу́рить = пробазі́кати (який час).

Пробалова́ться = проба́лувати ся, пропустува́ти, прожирува́ти.

Проба́лтывать, проболта́ть, ся = 1. пробо́втувати, пробо́втати, проколоти́ти. — Проколоти гарненько сметану.

2. проми́рити, пробелькота́ти, прохма́ркати, прохарама́ркати, пробубоні́ти, пробу́лькнути (промовити щось невиразно), провереща́ти, пропащикува́ти (швидко), пробараба́нити, протарахкоті́ти (швидко і голосно). — Щось промирив, що й не розбереш гаразд.

3. розголоша́ти, виявля́ти, виказувати, розголоси́ти, ви́явити, ви́казати, проговори́ти ся, бо́вкнути, пробо́вкнути (С. З.), ви́язичити, ви́блягувати. — Щоб до віку не пробо́вкнуть слова про дива т що видали тута. Ст. Г.

4. базі́кати, бала́кати, пробазі́кати, пробала́кати, пробалаидра́сити, процвенькати. — Пробалакали цілу ніч то про те, то про се.

й. провештати ся, прошва(е)ндяти, пробува́ти, протелїпа́ти ся, посновига́ти, попотиняти ся. — Цілий день провештав ся по улицях.

Пробараба́нить = пробараба́нити, протороха́тп.

Пробездѣ́льничать = пробайдикува́ти.

Пробенюко́ться = протурбува́ти ся.

Пробесѣ́довать = пробала́кати, пороз-повіля́ти.

Пробива́ть, проби́ть, ся = пробива́ти, проби́ти, ся. — Проби́ть заклáдъ = програ́ти заклáд. — Проби́ло два часи́ = би́ло дру́гу годи́ну. — Проби́вается (про рослину) = витика́ється ся, зіхо́де. — Кое какъ проби́вается = сяк так перебива́ється ся.

Пробира́ть, пробра́ть, ся = 1. вибіра́ти, вибрати.

2. поло́ти, попо́лювати, випо́лювати, пополо́ти, виполоти.

3. проділя́ти, роби́ти про́дїл, продїли́ти. — Продїлив волосся по московськи — по середині.

4. виковля́ти (кому), карта́ти, цирклюва́ти (кого). — А хавяїн його лає, ще й хазяйка виковляє. н. п.

й. пробіра́ти ся, пролаза́ти, просо́вувати ся, пропха́ти ся, протиска́ти ся, пробра́ти ся, пролїзти, просу́нути ся, пропха́ти ся, протиснути ся, крадькома́ — прокрада́ти ся, закрада́ти ся, прокра́сти ся, закра́сти ся. — Патови такий, що на силу пропхав ся. — Демко проліз крізь народ. Кв. — Дивлюсь, вона прокрадається ся поміж народом. Кр. — Злодії закрали ся в комору.

Пробить, ся = д. Пробива́ть, ся.

Про́бка = про́бка (С. Жел.), ко́рок (С. Жел.), з дерева — чіп, чопо́к, з чого иншого — за́тичка, за́ткало, за́ткальце. — Чоботи на корках. — Откачени без затички! п. пр. — В пляшках гучно хлопали заткала. Кн.

Про́бковый = ко́рковий. С. З.

Проблажéйствовать = пораювати.

Проблажи́ть = подурі́ти, попустува́ти. — Ну, подурів трохи тай годі.

Пробле́ма = д. Зада́ча 1.

Проблемати́ческій = здогада́льний; загадко́вий.

Проблéскивать, проблеснýть = проблиска́ти, пролиска́ти, ся, проблиснути.

Про́блескъ = про́блиск, просьві́ток. — Повітки и якийсь просьвіток радощів. Кн. — Просьвітки здорової думки. Кн.

Проблéять = прообе́кати, проме́кати і т. д. д. Блеять.

Проблистáть = проблища́ти.

Проблудúть, проблуждáть = проблука́ти, проблудити, проплу́тати ся.

Про́бный = про́бний, спро́бний (що має пробу або належиту добротність, що вживається для проби або повернутий на пробу), зразко́вий (зроблений на зразок, на пробу). — Програма — се його камінь спробний. Кн.

Про́бованіе = про́бування, спробу́нок, коштува́ння, скошту́нок. — Не йде мені о наїдок, а тільки о скоштунок. н. пр.

Про́бовать, попро́бовать = про́бувати (С. Л.), спи́тувати, попро́бувати, спро́бувати, на смак — коштува́ти (С. З. Л.), смаку́вати, скоштува́ти, покоштува́ти. — Та спитував и вішати за шию, коли ж дихати не можна. Гр. Чайч. — Скажи, щоб поварька зварила, та тільки не коштувала. н. к. — Кортить з тобою випити горілки. Й сї сьогодня не коштував. Федь. — З роду того чаю не коштувала. Кн. — Він звікував, а різок не коштував. Кн. (Д. ще під ся. Испро́бовать і Попро́бовать). — Про́бовать си́лу = силу пита́ти, моцювати ся. — Поїдем ми у чисте поле стріляти, свою силу питати. н. к.

Прободáть, прóбостй = проко́лювати, простро́лювати, проколо́ти, простроїти, проштрикну́ти.

Прободённый = проко́лотий, простро́млений.

Прóбой, прóбойникъ = пробій, прóбець (С. Жел.), ско́бель.

Прóбоина = пробите місце, дірка (пробита).

Прóбойникъ = прóбива́ч. С. Жел.

Прóбойчикъ = д. Прóбой.

Проболта́ть, ся = д. Пробáлтывать, ся.

Проболéть = проболіти, прослабува́ти, ви́боліти, переболіти, переслабува́ти, похворіти, ви́хворіти.

Пробормота́ть = 1. промо́рмотати, промо́ркати, проханка́ркати, ви́бурмотати, пробубоніти, пробу́лькнути (д. Пробáлтывать 2).

2. пробуркота́ти, протуркота́ти.

Прóборъ = про́дїл. С. Л. — Зробив проділ по московськи — по середині.

Пробости́ = д. Прободáть.

Прóбочникъ = про́бошник (Дів.), ви́крутець, трибушо́н (Прав. С. Ш.).

Прображничать = прогуля́ти, пробенкетува́ти, прогультяюва́ти, проні́ячити,

пройти́. — Прогуля́ли ці́лу ніч. — Пропив усі́ гроші.

Пробра́сывать, проброса́ть, пробро́сить = прокида́ти, прокида́тя, прокину́ти.

Пробра́ть = д. **Пробира́ть.**

Пробре́дить = прома́рити. — **Онъ цѣ́лую ночь пробре́дилъ** = ці́лу ніч верало́сь йому́, ці́лу ніч усе́ плів щось.

Пробренча́ть = 1. пробрязча́ти, пробрязкоті́ти, продреньча́ти.

2. пробрі́нькати.

Пробрести́, пробре́сть = 1. проплести́ ся, проплента́тя ся, проволокти́ ся, прочвала́ти, проди́бати.

2. перебрести́, пере́йти́ або переї́хати у бро́д.

Пробрива́ть, пробра́ть, ся = проголи́ти, ся.

Проброди́ть = 1. проблука́ти, прове́штати ся, проволочи́тя ся, прошва́ндяти і т. д. д. **Броди́ть 1.** — Ці́лий день провештав ся по улицях.

2. прокі́снути, прошумува́ти і т. д. д. **Броди́ть 3.** — Пиво прошумувало ці́лий день.

3. проловити (волоком). — Рибалки ці́лий день проловили волоком.

Проброса́ть, проброси́ть = д. **Пробра́сывать.**

Пробрюзжа́ть = пробурмота́ти, промурмота́ти, пробурча́ти, промурча́ти. — Щось промурчав собі́ під ніс. — Старий пробурчав ці́лий вечір.

Пробужда́ть, пробуди́ть, ся = 1. бу́дити, розбуди́ти, ся.

2. прокида́ти ся (С. Л.), прокину́ти ся (С. З. Л.), прочну́ти ся (С. З. Л.), проча́ти ся (С. Л.), пробу́ркати ся (С. З. Л.). — У ночі було прокинеть ся і молить ся. Гр. Чайч. — Прокинуло ся у горницах Нимфодори життя. Лев. В. — Прокинув ся чумак вранці тай полапав у гаманці. п. п. — І дебрь пустиня не полита, сцілющою водою влита, прокинеть ся. К. Ш.

Пробужде́ніе = про́кид, прочи́нок. С. З. Л. — Такий став ся нам прочинок! Спали — як люди, а прокинулись — як мишва. Кн.

Пробура́вливать, пробура́вить = просве́рдлювати, провірчувати, просве́рдлити, провертіти, провернути, пробуртіти (С. З.). — Просвердлив дошку. — Ось де куля пробуртіла. Макар. С. З.

Пробурли́ть = пробушувати, пробурхати.

Пробушева́ть, пробуя́нить = пробушова́ти, пробуя́ти, провойдува́ти, проґвалтува́ти.

Проби́ть = пробу́ти (С. Л.), ви́бути (С. Л.), перебу́ти, рік — ви́рокувати (С. Л.), тиждень — перетижнюва́ти, зі́му — провізнува́ти, перезі́мува́ти, дома — продомува́ти, дарма без умитку — продарува́ти, дівчиною — продівува́ти, дідом — продідува́ти, дяком — прода́чити, маляром — проваляруваги, отаманом — протаманува́ти, крамарем — прокрамарюва́ти, шинкарем — прошинкарюва́ти. — Він довго пробув у нас. — Мині треба ще бути тут ще з тиждень. С. Л. — Перебув одну зі́му — далі не видержав. Кр.

Пробе́га́ть, пробежа́ть, ся = 1. пробі́гати, перебі́гати, пробі́гти, ся, перебі́гти, швидко — прочухра́ти, шасну́ти, з топотінням — пролопоті́ти. мимо — промайну́ти. — Пробіг через поле. — Перебіг містом. — А він так і промайнув коло хати.

2. продивля́ти ся, продиви́ти ся (на швидку́). — Не прочитав, а тільки продивив ся.

Пробе́гать, ся = пробі́гати, ся, прогаси́ти, проганя́ти. — Прогасав ці́лий день і нічого не зробив.

Пробе́дствовать = пробі́дувати, пробі́дкати ся, прогорюва́ти.

Пробе́жа́ть = д. **Пробе́га́ть.**

Пробе́ливать, пробе́ли́ть, ся = 1. вибі́лювати, бі́лити, ви́бі́лити, по́бі́лити, ся. — Вибілила стіни.

2. пробі́лювати, пробі́ли́ти. — Цілий день пробілила, та таки побілила всі хати.

Пробе́лка = бі́лі́ння.

Пробе́лъ = про́пуск (в книжці або в рукопису), прога́лина. — В життєпису Шевченка сьвітять ся великі прогалини. Кн. — Ще прогалини не заповнені життєписними матеріялами. Кн.

Пробе́сить = продратува́ти. — Продратував мене цілий вечір.

Пробе́ситься = прокази́ти ся, прохорду́вати, продурі́ти, пролютува́ти, пробі́пува́ти ся (д. **Бе́ситься**).

Прова́живать = 1. води́ти, прово́дити.

2. прово́зити.

Прова́ндаться = проповту́зати, провала́сати ся (Лев.), прокопа́ти ся і т. д. д. **Провозя́ться.**

Прова́ливать, прова́ли́ть, ся = прова́лювати, провали́ти, ся, ува́ли́ти, завали́ти, ся, зразу — шурхну́ти (С. Л.). — На дірнівім мосту провалила ся. п. п. — Міст завалив ся. — Завалив ся серед ставу на тонкім льоду. Руд. — **Прова́ливай!** = іди́ здоро́в! геть! — **Провали́сь** = іди́

бі́су, геть к бі́су! згинь! — **Куда́ онъ прова́лился?** = де він подів ся?

Прова́лина = прова́лля, я́ма.

Прова́лъ = 1. прова́лля, я́ма, пріра́ва. 2. ді́рка (в опуху).

Провальсирова́ть = протанцюва́ти ва́льса.

Провали́ть, ся = прокача́ти, ся.

Прова́ривать, провари́ть, ся = 1. прова́рювати, ува́рювати, провари́ти, ува́рити, ся. 2. (у шевців) — натира́ти, натере́ти смолою (дратву).

Прова́щивать, провощи́ть = вощи́ти, навощувати, навощи́ти.

Проведе́ніе = про́від.

Провести́, прове́зть = д. **Провози́ть.**

Провентили́ровать = провітрити.

Провёртывать, провертѣ́ть, проверну́ть, ся = провірчувати, провертіти, свердлом — просвердлювати, просвердли́ти, ся.

Провертѣ́ться = 1. д. **Провёртываться.** 2. прокрути́ти ся, провертіти ся. — Прокрутив ся на одній нозі.

Провёрчивать = д. **Провёртывать.**

Провеселиться = провеселя́ти ся, прогуля́ти.

Провести́ = д. **Проводи́ть.**

Провиде́ць = прозо́рець. — Прозорець він, хто до чого йде і остерегав нас не квапитися ся на ту землю. Кн.

Провиде́ніе = провидіння (С. Жел.), про́зір (С. Жел.), про́від (Фр.); пере́дсуд (д. Предопредѣле́ніе).

Провиде́ть = прозира́ти, прови́діти (С. Жел.), забача́ти, предбача́ти.

Провижа́ть = провищати, проскавучати і т. д. д. Визжа́ть.

Провизія = провізія, харчі (С. Л.), о́корм, жи́вність (С. Л.).

Провиниться = д. **Провини́ться.**

Провинность = прови́на, прови́нність.

Провинція = прови́нція, країна, окру́га, в Запорожжі — пала́нка.

Провинціа́льный = провинціа́льний, краєвий.

Провини́ться, провини́ться = провинувати, проступа́ти ся, провини́ти, ся, провинуватити, ся, проступи́ти, ся, провини́ти ся (Ос.), пробро́їти ся. — Проступи́ть їй: раз провинила — другий не буде. Бр. — Прости, пан-отче! проступилась: я ж бо дурна була. Кот. — Проступили ся ми перед Богом. — Матері яклонилась: прости мене, мої пене, що я проступилась. Мова. — Чим ми Богу проступили ся, що на нас таке лихо? Хар. — Дурно не лаяли-б — певно прошепталась. Ос.

Провира́ться, прорва́ться = пробріхувати ся, пробрехати ся; д. ще **Проба́тываться 3.** — Проте вже не скажу вам, братця, щоб иноді не пробрехать ся. Б. Г. — Хто бреше, той ся пробреше. и. пр.

Провисѣ́ть = провисіти.

Провіа́нтъ = провьянт, харчі.

Провладѣ́ть = провладати, проволодіти.

Провла́ствовать = пропанувати, проґоспода́рювати.

Провлека́ть, провле́чь = проволіка́ти, пересягати, проволокти́, протягти.

Проводи́ть, провести́, прове́сть = 1. про́водити, провести́. — **П. въ дорогу** = виряжа́ти, ви́рядити. — Виряжала мати дочку в чужу сторонечку. н. п. — **П. вре́мя** = продля́ти, прога́яти. — **П. день** = переднюва́ти (С. Л.). — **П. лѣ́то** = лі́тувати, пролі́тувати, вилі́тувати. — **П. недѣ́лю** = перетижнювати (С. Л.). — **П. жизнь** = звіку́вати. — **Проводи́ть ста́рость** = старува́ти. — **П. вре́мя на стра́жѣ** = прокалаву́рити, провартувати. — **П. вре́мя пра́здно** = прогуля́ти, згуля́ти, звандрувати, провакувати. — **П. бо́розду черезъ доро́гу, по́ле** = перера́ли́ти. — **П. ме́жу вокру́гъ** = обме́жити. 2. дури́ти, зво́дити, одури́ти, звести́, окуля́ри вте́рти, у ду́рні пошити, в шо́ри убра́ти і т. д. д. **Обма́нывать.**

Проводни́къ, ца = провідни́к, ця, проводни́чий (С. З.), поводарь, поводи́рь (С. З. Л.), поводач, поводатар(ь), поводатор (С. З.), проводи́рь. — Було як прийде сліпий старець з маленьким поводачем. н. о. Яст. — Доля послала йому проводирем до сьвіту. Кн. (Д. ще під сл. **Водя́ньщикъ**).

Проводни́чій = провідни́цький, поводи́рський, поводатарський.

Проводно́й, прово́дный = 1. прове́дений. 2. провідний.

Прово́дъ = про́від.

Провожа́ніе = про́води.

Провожа́той = д. **Проводни́къ.**

Провожа́ть, проводи́ть = 1. прово́дити, провести́. — Проведи жене від собак. 2. провожа́ти, виряжа́ти, ви́рядити, не ласкаво — випроважувати, випроводити. — Мати сина в дорiженьку сліпано прово-

жола. п. п. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. п. п.

Провозвѣстѝтель, провозвѣстникъ, ца = 1. вiщу́н, проро́к, вiсту́н (д. **Предвѣстникъ** і **Предсказа́тель**).
2. оповiстник, ця, вiсту́н.

Провозвѣща́ть, провозвѣстѝть = 1. д. **Предвѣща́ть** і **Предрека́ть**.
2. оповiща́ти, оголоша́ти, ознаймо́вувати, оповiстѝти і т. д. д. **Объявля́ть**.

Провозвѣще́нiе = 1. д. **Предсказа́нiе**. 2. д. **Объявле́нiе**.

Провозглаша́ть, провозгласѝть = оголоша́ти, оголо́шувати, виголо́шувати, проповiда́ти, оклика́вати, оголосѝти, вигласити, промо́вити, оклика́ти. — Ви оголосили сьвяту iстину. Кн. — Гайдамаки кликнули Залiзняка своїм отаманом. Бар. О.

Провозглаше́нiе = оголо́шення.

Провозѝть, провезтѝ, провезть, ся = прово́зити, провезтѝ, перево́зити, перевезтѝ, ся. — Перевiз через кордон.

Провозѝть = провозѝти. — Цiлий день провозив дрова.

Провозѝться = прововту́зити ся, проко́пати ся, проволово́дити ся, довго над чим — продовга́ти ся, промару́дити, ся, продлу́бати ся, промо́няти ся, по хазяйству — пропо́рати ся, над ким — пропа́нькати ся. — Проковтузив ся цiлий день і нiчого не зробив.

Провозный = провiзнiй.

Провозъ = провiз, перевiз.

Провола́кивать, проволо́чь, проволочѝть, ся = проволiка́ти, протяга́ти, проволокти, протягтѝ, ся. — **П. врéмя** = одволiка́ти (Л. С.), проволокти, продля́ти.

Проволнова́ться = прохвилюва́ти.

Про́волока = дрiт, дро́т (С. З. Л.), тонкий або малий шматочок — дро́тик (С. Л.), до люльки — про́тичка. — Накупив дротiв, наробив крючкiв, оттi, що рибу ловлять. п. к. М. — Як вiрьовка порвалась, вона взяла тай умотала мiдними дротами. п. к. М.

Про́волочка = дро́тик. С. Л.

Проволо́чка = вiдволо́ка, га́йка, га́янка, тяганина (С. Ш.), судова — волоки́та (С. З.).

Про́волочный = дро́тяний. С. Л. — **П. вещь** = дротя́нка. — Пiшов до коваля, щоб той зробив йому дротяну нагайку. п. к. — Вiзьми, сину, дротяну нагайку, та бий жiнку з вечера до ранку. п. п.

Проволо́чь = д. **Провола́кивать**.

Провоня́ть, ся = завоня́ти, засмердiти, ся, про яйця — притхну́ти, протухнути.

Прово́рить, спрово́рить = добува́ти, добу́ти (моторно).

Проворкова́ть = провуркота́ти, провуркотiти і т. д. д. **Воркова́ть**.

Прово́рность = моторнiсть, жва́вiсть, в роботi. — сiх. — В жiнки бiльший сiх у руках, нiж у мого хазяїна. Кр.

Прово́рный, но = мото́рний, но (С. З.), меткий (С. Л.), ху́ткий, ко, бадьо́рний, хваткий, ко, хапкий (С. Л.), швидкий, ко (С. Л.), скорохва́цький, ко, моторне́нько, хуте́нько і т. д.

Прово́рнѣе = мерщiй (С. Л.), метчiй, швидче, швидчiй (С. Л.), хутчiй.

Проворова́ться = прокра́сти ся.

Проворо́нить = прога́вити, вiтрiшка зiйсти.

Прово́рство = д. **Прово́рность**.

Проворча́ть = пробурча́ти, промурча́ти, пробубонiти, пробуркотiти, про звiрiв — прогарча́ти.

Провотѝровать = проголосува́ти.

Провощѝть = д. **Прова́щивать**.

Провра́ться = д. **Провира́ться**.

Провы́ть = провiти, поголосити, прокви́лити.

Провѣва́ть, провѣ́ять = 1. повiва́ти, подиха́ти, провiва́ти, повiяти, подихну́ти, провiяти. — Вiтер повiває, казанок закипає. В. Щ.
2. провiю́вати, провiяти, на машину — перемлинкува́ти.

Провѣ́дывать, провѣ́дать = 1. розвiдувати, дознава́ти ся, розпознава́ти, назнава́ти, перезнава́ти, допитувати ся, розвiдати, дозна́ти ся (С. Л.), розпозна́ти, перезна́ти, назна́ти, допита́ти ся, прочу́ти (С. Л.), перечу́ти. — Перезнаю я через людей, що вiн і досi ще живий. Кр. — Перечула через людей, що мiй милий завтра буде. п. п.
2. вiдвiдувати, провiдувати, перевiдувати і т. д. д. **Навѣща́ть**. — Чи обiдала чи не обiдала, аби рiд одвiдала. п. п.

Провѣ́ривать, провѣ́рять, провѣ́рить, ся = повiря́ти, вивiря́ти, перевiря́ти, повiрити і т. д. д. **Повѣ́ря́ть** 2, мiру — вимiря́ти, вимiрювати, вимiрити. — Бачить, що вона тiльки вмiє, в роботi з всiма, та й надумав вивiрити П. Гр. Чайч. — Треба було якось потайно перевiрити донос Петрова. Кн. — Щоб перевiрити свою думку, я здiймаю бесiду. Кн.

Провѣ́рка = но́вiрка.

Провѣсить = д. **Провѣшивать.**

Провѣсный = вʼялений (про рибу).

Провѣсъ = д. **Недовѣсъ.**

Провѣтривать, провѣтрить, ся = провітрювати, провітрити, ся, про грязюку — протряхáти, протряхнути.

Провѣшивать, провѣсить, ся = 1. вʼялúти, вивʼялювати, вúвʼялити, провʼялúти, ся, сушúти (рибу на сонці). 2. обважувати, обважúти, ся; недовáжувати, недовáжити. — На пів хупта мене обважив.

Провіщáть = провіщáти, виголóшувати, проголóшувати (голосно).

Провѣять = д. **Провѣвáть.**

Провáлювать, провáлить, ся = д. **Провѣшивать, ся** 1.

Прогадáть = прогомонíти, прогаласувáти.

Прогадáть = проворожúти. — Циганка проворожила довго. — Дівчина проворожила багато грошей.

Прогáлина = 1. д. **Полúнья** 1. 2. прóліс, прóлісок (С. Л.), прогальóвина (С. Л.), прогáлина.

Прогарáть = д. **Прогорáть.**

Прогáрина, прогáръ = прогорíлє, прогáлєне, вúпалене (місце).

Прогарцовáть = прогерцювáти, пробасувáти

Прогáзживать, прогвоздúть = пробивáти, пробúти гвіздкáми.

Прогалúть = половúти ґáви.

Прогáтывать, прогложúть = ковтáти, глитáти, ковтнýти, проковтнýти, глитнýти, прогли́нути, погли́нути (С. Л.). — Хочу проковтнути — слини не достає, заєкло. О. Мир. — Будеш солодким, то тебе проглинуть, а гірким, то виплюнуть. н. пр. — Згинули, мов їх земля поглинула. М. В.

Прогладáть = прогрúзти.

Прогложúть = д. **Прогáтывать.**

Прогля́дывать = 1. (**прогля́нуть**) — проглядáти, вигляда́ти, проявля́ти ся, прогля́нути, ви́глянути, проявúти ся. — А білúй місяць на ту пору з за хмари де-де виглядав. К. Ш. — От і братія свинуха у сінат писати... в між ними і землячий де-де виглядають. К. Ш.

2. (**проглядéть**) — а) глядíти, дивúти ся, задивля́ти ся, видивля́ти ся, заглядáти ся, проглядíти, продивúти ся, задивúти ся. — Продивив ся цілу ніч на море. — По цілим годинам задивля ся я на море. — б) недоглядáти, недоглядíти, недогледíти, недодивúти ся, прогáвити. — Не додивив ся як слід, от він і втік. — в) передивля́ти ся, переглядáти, передивúти ся, переглядíти. — Передивив ся увесь рукопис.

Прогнáть = д. **Прогонúть.**

Прогнúвать, прогнúть = прогнúвати, прогнúти, прочервúвіти.

Прогнусúть = прогугня́вити.

Прогнѣвля́ть, прогнѣвúть, прогнѣвать, ся = гнівúти, прогнівúти, ся, розгнівúти, ся, прогнівати ся, розгнівати ся, розлютувáти, ся. — Розсердив ся, розгнівав ся мій милий на мене. н. п.

Проговáривать, проговорúть, ся = 1. промовля́ти, вимовля́ти, проказувати, промóвити, вимовити, проказáти, невиразно — промúкрити, промугикати, вʼяло, невиразно — прослебезувáти, нескладно — проварня́кати, тупувато — прогугня́вити, прогугнíти, вірші — провіршувáти, по жидівськи — прогерготáти, проджерготáти і т. д. д. Говорúть. — Промов, промов, сердечко, як ми любились дівчко. н. п. — Ой вийди, серце дівчино, та промов до мене слово. н. п. — Більше я до його не промовив сього вечора нічого. Федь. — Як би з ким сісти, хліба зʼісти, промовить слово — то воно б, хоч і як небудь, на сім світі, а все б таки якось жилось. К. Ш. — Виряжала в світ мати рідная і промовляла мені бідная. Руд. — Він був так збентежений, що не проказав ні слова.

2. балáкати, розмовля́ти, пробалáкати. — Пробалакали цілий вечір.

3. д. **Пробáлтываться** 3.

Проговѣть = проговíти.

Проголодáть, ся = проголодáти, ся, вúголодати ся (С. Л.), поголодníти, зголоднíти (С. Л.), вúмерхати ся. — Сестра і дала йому паляничку — може де проголодається та зʼість. н. к. М. — Не говори багато, бо зголоднієш. н. пр. — А тепер ходім вечерять, бо я вже зголоднів. Федь. — Ученики ж його зголоднíли і почали рвати колосся та їсти. К. Св. П. — Лис зголоднів так, що вже їсти хоче. Гр. Чайч. — Поголоднíли ми, пішли де-що перекусити. Фр. — Вимерхав ся, як собака. Хар. Граб.

Прогóнщикъ = гóнщик, згóнщик. (С. Аф.).

Прогóнъ = прогíн. — Ой що біжить без прогону? Вода біжить без прогону. н. п.

Прогóны = грóші за поштóві кóні.

Прогоня́ть, прогна́ть, ся = проганя́ти, ся, прогна́ти, ся, протýрити, вúкинькати. — Туман поле покриває, мати сина проганяє: іди, сину, геть від мене. п. п. — У-

брали ся злидні на три дні, ть чорт їх викишкав. і. пр.

Прогора́ть, прогорі́ть = прогоря́ти, прогорі́ти. — Сьвічка прогоріла цілу ніч.
2. пропа́лювати ся, пропали́ти ся, прогорі́ти, вигорі́ти (на скрізь).

Прогорева́ть = прогорю́вати, просушува́ти і т. д. д. Горе́пать.

Прого́рьклый = гірки́й, їлки́й. С. Л.

Прого́рькнуть = погіркнути, перегіркнути.

Прогоре́ть = 1. д. Прогора́ть.
2. обшахра́ти ся, промота́ти ся.

Прогоста́ть = прогостюва́ти.

Прогреба́ть, прогрести́, прогре́сть = прогріба́ти, розгріба́ти, прогорта́ти, прогребти́, прогрома́дити, прогорну́ти (д. Грести́).

Прогре́зить, ся = прохва́рити, ся, проверзти́ ся і т. д. д. Гре́зить, ся. — Проверзло ся щось неподобне.

Прогреме́ть = прогреміти (С. Л.), прогріхотіти, прогуркотіти, простугоніти (С. Л.).

Прогресси́вный = поступо́вий. — Подавали руку ліберальним і поступовим змаганням передових людей на Україні. Пр. — Штундарь — людина поступова і силкуєть ся перебудувати життя. Зінь.

Прогресси́ст = передови́к, поступове́ць. — Працюючи у себе дома, галицько-руські поступовці знакомили з нашими справами і заграницю. Пр.

Прогре́сс = по́ступ. — Усобиці в значній мірі утрудняли поступ громадський. Зап. Груш. — Виробити відповідний сьвітовому поступові сьвітогляд. Зінь.

Прогрести́, прогре́сть = д. Прогреба́ть.

Прогрохота́ть = прогуркотіти, прогрюкота́ти; перегуркотіти, перегрюкотіти.

Прогруста́ть = прожури́ти ся, просумува́ти.

Прогуде́ть = прогудіти, прогусти́, прогуча́ти, про вогонь і грім — прогоготіти, протурготіти і т. д. д. Гуде́ть.

Прогу́ливать, прогуля́ть, ся = прогу́лювати, прогуля́ти, ся. — Багато часу прогуляв — пора і за діло. — Вийшов прогулятися трохи. — Він пропье, прогуляє. і. п. — Прогуляв усі гроші.

Прогу́лка = гуля́ння (С. Аф.), гу́ля́нка (С. Аф. Л.), прогуля́ння, прогу́ля́нка, по́бридки. — Він сам повів сусідок на прогулянку. Ст. Ап. — Оце не має Олепки — пішла мабуть на побридки. Хар.

Прогу́лъ = прогу́л. С. Жел.

Прогуто́рить = пробала́кати, пробайкати.

Продава́ть, прода́ть, ся = продава́ти, прода́ти, ся, усе — спрода́ти, ся, назад тому, у кого куплено — відпрода́ти, всю горілку в шинку — вишинкувати. — Продав чумак в Кременчуку тарань і чехонь. Дум. — Та не продався я нікому, в найми не найму ся. К. Ш. — Спродав ся зовсім і поїхав до дому.

Продаве́цъ, продави́ца = продаве́ць (С. Жел.), прода́чу́ха.

Прода́вливать, продави́ть = прода́влювати, продави́ти, продуши́ти.

Прода́жа = продава́ння, про́даж (С. З. Л.), прода́ння. — Купля руку пече, а продаж гріє. — **Въ прода́жу, для прода́жи** = на про́даж. — Везе рибу таловірку на продаж до дому. К. Ш.

Прода́лбливать, продолби́ть = продо́бувати, продовба́ти, продлу́бати.

Продвига́ть, продвига́вать, продви́нуть, ся = просо́вувати, просу́нути, ся. — Ві силу просунув ся в узкі двері.

Продви́гать, ся = посо́вати, просо́вати, ся. — Просовались довго, поки всі помістились.

Продеклами́ровать (вірші) = провіршува́ти, продекляму́вати (Гал.).

Проде́ргать = просмика́ти, просіпати, пропа́рпати і т. д. д. Дёргать.

Проде́ргивать = 1. (продёрнуть) — просмика́ти, просмикну́ти. — Просмикни окур.
2. (продёргать) — пропо́лювати, пополоти́, прорва́ти. — Треба прополоти моркву.

Проде́рживать, продержа́ть = продержувати, продержати, протримати, витримати.

Проде́разистый = наха́бний, нахра́пний.

Проде́разость = наха́бність, нахра́па.

Проде́рнуть = д. Проде́ргивать.

Продешеви́ть = продешеви́ти, пробаришувати, передешеви́ти.

Продиктова́ть = проказа́ти. — Куліш проказав, що згадувала його память. Покас. — Пісні були сьпівані або проказані селянами: Граб.

Продира́вить, ся = продірку́вати, зробити дірки, подра́ти ся на дірки.

Продира́вѣть = подірчавіти, зробити ся дірявим. — Не поїдете ви моїм човном: геть подірчавів. Кр.

Продира́ть, продра́ть, ся = 1. продира́ти, продрати, ся, дерти, продерти, ся.

С. Л. — Продралисъ чоботи. — П. глаза́ = протира́ти о́чі. — Рання пташка пісні співає, а пізня очі протирає. н. пр.
2. продира́ти ся (С. Л.), протискувати ся, продра́ти ся, протиснути ся, продра́пати ся.

Продя́ть, ся = 1. продо́вжити, удо́вжити (С. Ш.), протягти́, ся. — Доброму чоловіку продовж Бог віку. н. пр.
2. проба́вити, ся, задля́ти ся, продля́ти ся, прога́яти, пробари́ти ся.

Продяса́ть = продню́вати, передню́вати.

Продово́льственный = кормови́й, харчови́й.

Продово́льствіе = харчува́ння; харч (С. Ш.), харчі́, запа́с (С. Жел. Л.), припа́с (С. Жел.), жи́вність (С. Л.), провья́нт.

Продово́льствовать, ся = харчува́ти, ся, хива́ти, ся (С. Л.), постача́ти харчі́ і оде́жу.

Продолби́ть = д. Прода́лбливать.

Продолгова́тый, то = довга́стий. С. Л.

Продолжа́тель, ница = продовжа́тель, ка. С. Жел.

Продолжа́ть, продолжа́ть, ся = 1. продовжа́ти, протяга́ти, простяга́ти, ся, трива́ти (С. Ш.), точи́ти ся (С. Ш.), продовжи́ти, ся (С. Жел.), удовжи́ти, ся (С. Ш.), протягти́, простягти́, ся. — Доброму чоловіку продовж Бог віку. н. пр. — Не довго це протягнеть ся. — Що протягне́ть ся, то не минеть ся. н. пр. — Ця балка простягаеть ся аж до самої межі. Кр.
2. д. Дя́ть, ся 1 і Продя́ть, ся 1.

Продолже́ніе = продо́вження (С. Жел.), про́довж, продо́вжка (С. Жел.), про́тяг (С. Жел.). — Се продовж ролі Антуанети. Кн. — Ця пісня була певначе протягом її глибоко захованих дум. Лев. — За 60-літній протяг часу змінювано Литовський Статут. Бар. О. — Въ продолже́ніе = в про́довж, в про́тяг, у про́тяг, про́тягом, у протягу, в стяж. — В продовж отих 10 літ я бачив. Кн. — В продовж цілого дня лежав під вербою. Кн. — У протяг того часу. — Спадковий принцип розвивав ся і міцнів ся протягом довгих віків. Бар. О. — Який він був у протягу цілої історії, такий повинен і зоставати ся. Зінь. — Вістя того часу. С. Л.

Продолжи́тельность = до́вгість (С. З.), довгота́, велика́ість. — Тисяча літ, як дня довгий, супроти вічного живота. н. пр. — По великости часу усе б можна зробити. С. Л.

Продолжи́тельный, но = довгий, го, довгочасний, но, про гук, на пр. стогін — протяжний.

Продо́льный, но = повздо́вжний (Лев.), подо́вжний, простяжний, повздо́вж, удо́вж(ш), уподо́вж (С. Ш.). — Долини можуть бути або повздовжні або поперечні. Зем.

Продра́ть, ся = д. Продира́ть, ся.

Продребезжа́ть = проджерчати, продзизчати, продреньчати і т. д. д. Дребезжа́ть.

Продрема́ть = продрімати, прокунятн. — Прокунав цілий вечір.

Продро́гнуть = продріжати, протруси́ти ся; ізмерзнути, перемерзнути. — Цілу ніч на морозі протрусили ся. — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п.

Продря́блый = тру́хлий, трухля́вий. С. Ш. — Трухлява редька.

Продря́бнуть = потру́хнути, потрухля́віти, струхля́віти.

Продува́ть, проду́ть = продува́ти, продмухувати, продмина́ти, проду́ти, продмухну́ти, хукаючи на замерзле — проху́кати. — Продмухни самовар. — Вітер насвріз продмае. — Прохукала у віконці дірочку та й дивить ся. — Проду́лся въ ка́рты = програ́в ся.

Продувно́й = виверткий, крутій, шахрува́тий.

Проду́кть = добу́ток, здобу́ток (С. Л.), плід.

Проду́мать = проду́мати, прогадати, проміркува́ти, промізкува́ти.

Продура́читься = продурі́ти, пропустува́ти.

Проду́ть = д. Продува́ть.

Проду́шина = про́дух, продухо́вина, о́парь (Ман.), і д. Полынья́ 1.

Продыре́ть = д. Продыра́вѣть.

Продыря́ть, продыря́ть, ся = д. Продира́вить, ся.

Продыша́ть = продихати.

Продѣва́ть, продѣть = просмикувати, протя́гувати, просо́вувати, затяга́ти, просмикну́ти, просу́нути, затягти́, нитку в голку — вселя́ти, заселя́ти, вселя́ти, заселити. — Затягни очкур.

Продѣла́ть = д. Продѣлывать.

Продѣли́ть, ся = 1. проділя́ти, ся.
2. обділя́ти.

Продѣлка = ка́верза, шту́ка, фи́гель (С. Ш.), фо́ртель (С. Ш.); шахра́йство (С. З.), шалапу́тня, шалапу́тнява. — Циганська шалапутнява.

Продѣлывать, продѣлать = 1. пророблювати, пробля́ти, проробити, що не го-

же — вироо́ляти, витворя́ти, коїти, ороїти (С. Л.), вкоїти, шту́ку ви́кинути. — Там таке витворне, що крий Боже!
2. пробива́ти, проби́ти (наскрізь), прорубати, проробити. — Треба ще одно вікно проробати, щоб світліше в хаті було.

Продѣть = д. **Продѣва́ть.**

Проём = 1. ді́рка.
2. ви́кот, ви́різка, ви́тин (д. **Вы́емка** 2).

Прожа́ривать, прожа́рить, ся = пропіка́ти, випіка́ти, процекти́, ви́пекти, ся. — Курчата добре випекли ся.

Прожа́ть = д. **Прожина́ть** і **Прожи́нать.**

Прожда́ть = прожда́ти, прочека́ти.

Прожёвывать, прожева́ть = розжо́вувати, розжувати.

Прожектёръ = проєкти́ста (Гал.), вигадливий, вига́дчик.

Прожелоби́ть = ви́жолобити.

Прожелть = прожовть.

Прожечь = д. **Прожига́ть.**

Проживательство = прожи́ття.

Проживать, прожи́ть, ся = 1. жи́ти, проживати, пробувати, прожити, пробути, дома — домувати, продомувати, в наймах — пробурлакувати, на квартирах — прокватирювати, сяк так — пробідкати ся, байдикуючи — прове́штатись, пробайдикувати, весь вік — вікувати, провікувати, звікувати, літо — пролітувати, вилітувати і т. д. — Не довго й прожив з нею. — Лучче мині, мати, тяжкий камінь зняти, а віж із нелюбом та він вікувати. н. п. — Чи так же мині й вік звікувати? Ос. — Жили б ми з тобою вік вікували, горенька-нуждонька по вік не знали б. н. п.
2. проживати, прожити, ся, господарюючи — прогосподарювати. — Усе прожив — нічого нема.

Прожига́ть, прожечь, ся = пропіка́ти, пропа́лювати, пропекти́, пропали́ти, просма́лити, ся, кислотою — ви́травити.

Прожи́лина, прожи́локъ = жи́лка (в камінних). — Мармор з синенькими жилками.

Про́жиль = д. **Волокно́.**

Прожинать, прожа́ть = д. **Продавливать.**

Прожинать, прожи́ть = жа́ти, прожати, ви́жати (який час або місцями).

Прожи́тіе = прожи́ток, прожи́ття. — Мині аби на прожиток до смерті, прибутку мині байдуже. Кп.

Прожо́га, прожо́гъ = пропа́л.

Прожо́ра = прожо́ра, ненажера, непа́жер, жабрій (Сп.) і д. **Ненасы́тимый.**

Прожо́рливость = ненажерливість і д. **Ненасы́тность.**

Прожо́рливый = ненажерливий, ненажерний, неситий, жеровитий, ненаїстний і д. **Ненасы́тимый.**

Прожо́рство = д. **Прожо́рливость.**

Прожужжа́ть = прогудіти, пробриніти і т. д. д. **Жужжа́ть.** — **П. у́ши** = натурка́ти, наскрепіти в ухо.

Прожурча́ть = продзюрчати, продзюркотіти, прогурчати і т. д. д. **Журча́ть.**

Проза, прозаи́ческій = дроза, прозовий. — Два твори того самого поета на ту саму тему, один прозовий, другий віршований. Зап. Фр.

Прозаклада́ть, прозаклады́вать = 1. заставля́ти, застановля́ти, заста́вити, застанови́ти (частинами, д. **Закла́дывать** 3).
2. прозакладати, програти заклад.

Прозва́ніе = при́звіще, про́звище (С. З.), про́звисько (С. З.), глузливе — прикладка (С. З.). — Ой и родом Іваненко на прізвіще Петренко. н. п. — Як почнуть було прикладки прикладати, то хоч з вечерниць утікай.

Прозва́ть = д. **Прозыва́ть.**

Прозвене́ть = продзвеніти.

Про́звище = д. **Прозва́ніе.**

Прозвони́ть = 1. продзвонити, пробовкати, пробе́вкати, продзеленькати; передзвонити, перебла́говістити. — Продзвонив довго. — Вже передзвонили до вечерні.
2. роздзвонити, розбовкати. — Йому сказали, а він по всьому селу роздзвонив.

Прозвуча́ть = прогуча́ти, продзвучати.

Прознмова́ть = прозива́ти, перезивати.

Прозира́ть, прозре́ть = 1. прозирати, відкривати очі, прозріти.
2. д. **Провиде́ть.**

Прозли́ться = прогліти ся, пролютувати і т. д. д. **Зли́ться.**

Прозорли́вость = прозірливість.

Прозорли́вый, во = прозірливий, во (С. Жел.), прозо́чний.

Прозра́чность = прозірність, прозорість. С. Жел.

Прозра́чный = прозо́рий (С. Жел. Л.), прозо́рний (С. З.), прозірний (С. Жел.), прозо́рчастий (С. Жел.), прозрисгий (С. Жел.), просьві́тчастий (С. З. Л.), сівкий, брижкий. — Що-то за мед був! Ясний та прозорий, як сльоза. Кп. — Не стане він мені зеркалом прозорим, що підбивало б мене на весь рух життя. Кп. — Ой чирнув рукою

лочка з водиці прозорої із Неяя річки глибокої. Р. Петр. — Вона мов тінь прозірчаста лїтає. К. Б.

Прозрѣніе = прозрїння.

Прозрѣть = д. **Прозрѣвать**.

Прозудѣть = просвердїти.

Прозывать, прозвать, ся = прозивати, прозвати, ся, прокликати, глумливо — продражнити. — Він прозивавть ся Павленко. — Його продражнили индиком.

Прозѣвать = 1. попозїхати. — Поки вислухав, попозіхав чи мало.

2. проґавити, на варті — прокалавурити, провартувати.

Произбѣемое = рослина, ростина. — **Произбѣемыя** = царство рослин. С. Пар.

Произбать, произбнуть = рости, вирости, вирости; нидїти, знидїти, занидїти, чепрїти. — Не живе, а тільки нидїє. — Слово наше не вмерло, а чевріло лишень. Кн.

Произбать, произбнуть = мерзнути, змерзнути. — Змерз, як пес. н. п.

Пройгрывать, пройграть, ся = 1. програвати, програти, погано — процигикати. — А ну програй ще цю пісню на сирниці. — Він програв і вдруге. — Процигикав так, що й не розбереш.

2. програвати, програти, ся. С. Жел. — Програв 10 рублїв. — Програв ся в карти. — **Пройграть дѣло** = програти, пробухати.

Пройгрышъ = програ (С. Жел.), програш; страта. — Люби гру, люби й програ. н. пр.

Пройдоха = пройда (С. Л.), пройдисьвіт (С. З. Л.), дурисьвіт (С. З.), проноза (С. З. Л.), шелихвіст (Граб.), нишкавка. — Це така пройда, що скрізь пролізе і з води сухим вийде. — І на пронозу есть заноза. н. пр. — Циган на що вже дурисьвіт, а наш Сава і його переважив. Кн.

Произведѣніе = творіння (С. Ш.), дїло, твір, твор, твора (С. Ш.), мн. твори, утвори (С. Ш.); добуток, здобуток (д. Продукть); вирób, робливо (д. під сл. Надѣлье). — Гоже не гоже — творіння Боже. н. пр. — Чи бачиш, дїво, несуть твоє дїло, як біль білесеньке, як папір тонесеньке? н. п. — **И. искусства, художественное** = твір, утвір, мн. твори (С. Ш.), утвори (С. Ш.). — Твори Шевченка придбали собі такої ваги. Кн. — Таких примет більш менше одинакових не перелїчити в утворах словянської поезиї. Бар. О.

Произведѣнный = утворений, учинений, зроблений, справлений. — То памятник руїни, справленої на Украйні з початком XVIII. в. Кн.

Производитель = творець, виробник.

Производительный = творчий, родячий (С. Пар.), родючий, родющий, виробний. — Творча сила природи.

Производить, произвести, произвесть = 1. творити (С. Жел. Ш.), утворювати (С. Ш.), робити (С. Л.), чинити (С. Л.), дїяти, утворити (С. Ш.), зробити (С. Л.), учинити (С. Л. Ш.), удїяти, вдїяти (С. Л.), справити, випробити (С. Жел.), що погане — коїти, накоїти. — Роскіш творить біль: як приходить — сякує, як виходить — катує. н. пр. — На чім возї їдеш, тому й ласку твори. н. пр. — Шевченко утворив поему „Гайдамаки". — Київська адмінїстрация звеліла справити ревізиї. Кн. — **Произвесть безпорядокъ, замѣшательство, раздоръ** = счинити розгордїяж, колот, бучу, накалабродити, набалакутити, накалакутити (С. Л.). — За опучу та счинили бучу. н. пр. — **Производить опись** = цїнувати, поцїнувати. — **И. торговлю** = вести торг, торгувати, крамарювати. — **И. дѣло въ судѣ, слѣдствіе** = вести дїло, справу, слїдство.

2. родити (С. Пар.), породити (С. Пар.), сплодити (С. Л.). — На що ж мене на сьвіт породила? н. п. — Породила мене мати високих у палатах. К. Ш.

3. виводити, вивести. — Виводять свій рід від шляхти за часів Гетьманщини. — Виводити слова од корнїв.

4. попишати, призводити, повисити, привести. — Його давно вже привели в копитани.

Производный = похідний. Гр. См. Ст.

Производство = орудування (С. Пар.): робливо. — Се ложки мого роблива. Хар.

Произволеніе = воля.

Произволъ = самоволя, самовольство, самовольність. С. Жел. — Самоволя уряду. — **На произволъ судьбы** = на безбаш, на призволяще. — Не можна кинути його на призволяще: треба одвезти до лїкарні. Пісоч.

Произвольный, но = самовольний, но, самохіть, самохітно.

Произнесеніе = промова.

Произносить, произнести, произнесть = промовляти, вимовляти (С. Л.), показувати, промовити, вимовити, показати (С. Л.), висловити, виголосити. — Моїх уст лукавого не скажуть і мій язик неправди

не проковить. К. І. — Приставляла до печі, проковляла три речі: кипи, кипи корінець. п. п. — Проказала вона сі слова, тай вийшла з хати. С. Л. — За обідом грак висловив коротеньку промову. Кн. — **П. невúнно** = мугúкати, момотáти. — **П. безсмúслєнные звýки** = белькотáти. — **П. приговóръ** = вирікáти (С. Л.). — **П. стихú** = проковлятú, виголóшувати вірші, віршувáти.

Произношéніе = промóва, промóвка (С. Л.), вúмóва (С. Л.), вúмівка (Ман.), говірка (С. Л.), вúтинка, гýтірка (Ман.). — Яка у його чудна промовка! С. Л. — Гарькава гутірка. Ман.

Произойтú = д. Происходúть.

Произрастáть, произрастú = вирастáти, вúрости.

Произрастéніе = рослúна, ростúна.

Пройскивать, пронскáть = прошýкувати, вишýкувати, прошукáти, вúшукати.

Прóискъ, частíше мн. **прóиски** = прóшуки, підступ (С. Жел.), підступи, кáверзи.

Пропстскáть, пронстéчь = 1. витікáти, вилúвати ся, вúтікти, вúлити ся. — Вода витікає з тієї криниці.

2. д. Происходúть

Происходúть, произойтú = 1. творúти ся, чинúти ся (С. Л.), робúти ся (С. Л.), дíяти ся (С. Л.), зчинúти ся, счинúти ся, вчинúти ся, зробúти ся, подíяти ся, стáти, ся (С. Л.), повстáти, про що погане — коїти ся, зкоїти ся. — Треба подивить ся, що там робить ся. С. Л. — Угадуючи те, що дíяло ся з Шевченком з того, що дíяло ся з Костомаровим. Кн. — Счинила ся сварка. С. Л. — Що ся стало на Україні. С. Л. — Не так стало ся, як жадало ся. п. пр. — Гей не дивуйте, добрі люди, що на Вкраїні повстало. п. п.

2. выходúти (С. Л.), походúти (С. Жел.), виникáти (С. Л.), вúйти (С. Л.), вúникнути, взяти ся, вúроїти ся. — З сього нíчого не вийде. С. Л. — Вони з одного батька вийшли. С. Л. — Мазепа походив з шляхетської православної родини з правобережної України. Бар. О. — Буцновський походив з значного попівського роду. Лев. В. — Стародавні предки їх походили з міста... Прав. — Гляди, щоб з сього чого недоброго не вийшло. С. Л. — Роскажіть, звідки взяло ся гадля? Хіба його Бог создав? Кр. — Відсіля ж то і вироїла ся така приказка. Ст. О.

Происхождéніе = 1. почáток, почúн і д. Начáло.

2. рід, порóда, породíння, походжéнія (С. Жел.). — Почували вдость свого спільного походження. Бар. О.

Происшéствіе = окáзия, подíя, дíйка, стория і д. **Приключéніе.**

Пройтú, ся = Проходúть і Прохáживать, ся.

Прокажéнный, прокажéнникъ = прокажéний (С. Жел.), струплúвий.

Прокáза, хвороба Lepra = прокáза.

Прокáзить = витворяти, броїти (С. Ш.); дурíти, витинáти, фíглї строїти.

Прокáзникъ, ца = кáверзник, ця (Ос.); пустýн, ха; шкóдник, ця, свавóльник, ця.

Прокáзничать = д. Прокáзить.

Прокáзы = вúтворки, дýрощі, фíглї (С. Ш.), фíглї (С. З.). — Наробив фигаїв. С. З.

Прокáлывать, проколóть = прокóлювати, протикáти, проколóти, проткнýти, простромúти, проштрикнýти. С. Л. — На цім слові двигонув він списом, хотів зразу простромить. Ст. С.

Прокалякать = пробазíкати, точúти баляси, теревéні, пропатякати.

Прокапризничать = провередувáти.

Прокáпчивать, прокоптúть, ся = коптúти, ви(про)димлювати, вú(про)коптúти, вú(про)димúти, ся.

Прокáпывать, прокопáть, ся = прокóпувати, прориватú, прокопáти, прорúти, ся.

Прокарáулить = прокалавýрити, провартувáти, пропантрувáти (який час або не допильнувати, не встерегти на варті).

Прокáрмливать, прокормúть, ся = 1. харчúти, харчувáти (С. Ш.), годувáти, кормúти, прохарчúти, прохарчувáти, прогодувáти, прокормúти, ся, зíму — перезíмувáти. — Товар ледве-ледве прохарчували; мусíли з хлíвів здíймати та на харч солому сíкти. Кн. — Може як небудь заробимо, то прохарчуємось. Гр. Чайч. — Зостало ся двоє дітей і тих нíчим прогодувати. Гр. Чайч.

2. вúхарчувати, ся, вúтратити ся (з корму, з хлíба). — Їхав чумак, та в дорозі і витратив ся з хлíба. п. к.

Прокатáть, прокатúть, ся = 1. прокотúти, ся.

2. прокатáти, ся, проїздити ся.

Прокачáть, ся = прохитáти, ся і т. д. д. Качáть, ся.

Прокáшливать, прокáшлять, ся = 1. откáшлювати, викáшлювати, одкáшляти, вúкашляти, ся. — Одкашляй ся та шлий ся води.

2. прокáшляти, пробухúкати, прокахúкати. — Пробухикав цілу нíч.

Прокúдывать = 1. (**прокидáть**) — про-

кида́ти, проки́дати. — Цілий день проки-дали дрова з барки.

2. (проки́нуть) — прокида́ти, проки́нути. — Хотів вкрасти, та проки́нув.

Прокипа́ть, прокипе́ть = прокипа́ти, проки́піти, вкипі́ти. — Молоко вже добре прокипіло.

Прокиса́ть, проки́снуть = прокиса́ти, скиса́ти, проки́снути, проки́сти, скисну́ти (С. Л.).

Прокла́дка = за́кладка, за́ставка.

Прокла́дывать, прокла́сть, проложи́ть = 1. перекла́дати, перекла́сти. — Треба перекласти посуду соломою.

2. прокла́дати, прово́дити, прокла́сти, провести́. — Провели дорогу. — **Проложи́ть худу́ю сла́ву** = пусти́ти погові́р.

Проклажа́ться = ні́житися, ба́йдики би́ти.

Проклёвывать, проклева́ть, проклю́нуть, ся = прокльовувати, продзьобувати, проклю́вати, продзьо́бати, продзьо́бати, проклю́нати, ся. — Курка проклювала яйце. — Цыпля́та **проклёвываются** = курча́та викльо́вуються.

Проклина́ть, прокла́сть = кля́сти, проклина́ти, виклина́ти, прокля́сти.

Проклю́нивать, проклю́нить = вбива́ти, забива́ти, вби́ти клин, заклинцюва́ти, заклі́нати.

Проклю́нуть, ся = д. **Проклёвывать.**

Прокля́сть = д. **Проклина́ть.**

Прокля́тіе = кля́ття, кля́тьба́, прокля́ття, про́клін (С. Л.), прокльо́н, прокля́тство (С. З.). — Отцева і матчина молитва зо дна моря ратує, а прокліп у калюжі топить. п. пр. — Вона боялась, що її проклін побив Мелашку, як лиха година. Лев. — Його уста затремтіли лихим прокльоном. Бар. — Бог не дитина, щоб слухати прокльонів одурілого чоловіка. Фр. — Дурна клятьба — об стіну головою. п. пр. — Під прокляттєм розкувючи. Уст. Луц. брат. С. З.

Прокля́тый = кля́тий (С. Л.), про́кля́тий (С. Л.), проклято́ущий (С. Л.), тричі — трикля́тий (С. Ш.), тричікля́тий (Кн.).

Прокня́жествовать = прокнязюва́ти, прокня́жити.

Проковы́ривать, проковыря́ть = проколу́пувати, проколупа́ти. — Проколупав на скрізь. — Проколупав довго.

Проколо́чивать, проколоти́ть = 1. пробива́ти, пробити. — Пробив гвіздком.

2. вибива́ти, ви́бити. — Вибий клином, щоб ніхто не завелась.

Проколеси́ть = проколува́ти.

Проколо́ть = д. **Прока́лывать.**

Проконопа́чивать, проконопа́тить = законопа́чувати, законопа́тити, запаклювати.

Прокопа́ть = д. **Прока́пывать.**

Прокопа́нный = прокопа́ний, ви́копаний.

Прокопти́ть = д. **Прока́пчивать.**

Прокопте́ть = прокоптіти, продими́ти ся.

Прокопъ = рів, ка́нава.

Прокорми́ть, ся = **Прока́рмливать, ся.**

Прокормле́ніе = харчува́ння (С. Ш.), годівля (С. Л.), корміля. — Пожитки ся над Лихами, що привів Ізяслав і розвів по селах на харчування. Бар. О. — Треба грошей на годівлю. С. Л. — **Быть на прокорме́ніи** = харчува́ти ся.

Прокра́дываться, прокра́сться = прокрада́ти ся, закрада́ти ся, прокра́сти ся, закра́сти ся.

Прокра́шивать, прокра́сить = прохварбо́вувати, прохварбува́ти, прокра́сити, прокалюва́ти.

Прокри́кивать, прокрича́ть = крича́ти, гука́ти, прокрича́ти, прогука́ти, сильно — прорепетува́ти, сердито — прогри́мати, вереснливо — провереща́ти, про вівцю — прове́кати, про ворона — прокря́кати, про горобця — процьвірі́ньокати, про гусей — прогерготати, прогелгота́ти, про журавлів — прокурли́кати, прокру́кати, про кіз — прокекеке́кати, про лебедів — проча́ти, про порося — проквікати, про півнів — прокукурікати, про пугача і сову — проквили́ти, про цьвіркуна — процьвірча́ти, про чайку — прокиги́кати, проскиглити і т. д. д. **Крича́ть.**

Прокудахтать = прокудкуда́кати, прококо́тіти, просокоті́ти.

Прокукова́ть = прокува́ти, ви́кувати. — День-денечки як голубка гуду, як зозуля викую, виплачу. І. Бар.

Прокулика́ть = пропія́чити.

Прокуря́вать, прокури́ть = прокурювати, прокури́ти.

Прокуси́вать, прокуси́ть = прокуси́ювати, прокуси́ти.

Прокути́ть = 1. прогуля́ти, пропи́ндрити, промантачити, прогайнува́ти, випиваючи — пропи́ти, на ласощі — проласува́ти. — Пропив ярма і запози, а сам ходить по дорозі. п. п. — Він і швець добрий, тільки що заталанить, то все й прогайнує за одну ніч. І. Бар.

2. прогуля́ти, прогультяюва́ти, пропи́чити (який час).

Прокъ = пу́тя (С. Л.), прок (С. Л.), кори́сть, пожи́ток. — Нема з тебе пу́тя. С. Л. — Говорив, та все без пу́тя. Ки. — Що з того про́ку? С. Л. — **Въ прокъ, на про́къ** = в прок, про запа́с. — **Йти́ въ про́къ** = вести́сь, щасти́ти, пово́дити ся, іти́ на добро́, на кори́сть. — **Что въ э́томъ про́ку?** = яка́ з цього́ кори́сть?

Пролага́ть, проложи́ть = д. **Прокла́дывать 2.**

Прола́за = про́йда, пройди́сьвіт, процо́за, пи́шкавка і т. д. д. **Пройдо́ха.**

Прола́зать = прола́зити. — Пролазив цілий день.

Прола́зить = 1. прола́зити.

2. пролі́за́ти, підла́зити, в ду́шу зала́зити, підспина́ти ся, підли́зувати ся, вшили́ти ся і д. **Вкра́дываться 3** і **Втира́ться 2.**

Прола́зничать = д. **Прола́зить 2.**

Прола́зъ = 1. д. **Вы́лазъ. 2.** д. **Прола́за.**

Пролако́миться = проласува́ти. — Чимало грошей проласував.

Прола́мывать, проломи́ть, проложи́ть, ся = 1. проло́млювати, вило́млювати, прола́мати, ви́ламати, ся. — Виламав двері.

2. зава́лювати ся, прова́лювати ся, зава́лити ся, прова́лити ся. — Завалив ся міст. — Провалив ся поміст.

Пола́щивать, пролощи́ть = лощи́ти, поліру́вати, глянцюва́ти, клесува́ти, палощи́ти, одполіру́ва́ти, наглянцюва́ти.

Прола́ять = прогавкати. — Цілу ніч прогавкали собаки.

Пролга́ть = пробреха́ти, розпусти́ти бехню́.

Пролега́ть = лежа́ти.

Пролежа́лый = зле́глий і т. д. д. **Лежа́лый.**

Про́лежень, частіше мн. **пролежни** = 1. про́лежні. — Довго лежав слабий, аж пролежні на боках поробили ся.

2. ба́лки, ощепини (що на їх ставлять крокви).

Проле́живать, пролежа́ть = проле́жувати, проле́жа́ти.

Пролепета́ть = пробелькота́ти і т. д. д. **Лепета́ть.**

Пролета́рій = галайда́, бідак, злидарь, харпак, сіроми́ха і т. д. д. **Бѣдня́га 1.**

Пролетаріа́ть = голота́, сіро́ма, бідо́та, бідно́та, гольтіпа́, сіромашня́, у́біж, зли́дні. — Закипіла на Вкраїні страшенна трівога, як на шляхту підняла ся сірома убога. К. Д. (Пр. д. ще під сл. **Бѣдно́та 2**).

Пролета́ть, пролетѣ́ть = проліта́ти, пролеті́ти, проли́нути, трохи — підлеті́ти, підли́нути. — Пролетів горобець. — Тільки бачили у небі, де зоря миготіла, тихо-тихо пролинула хмарка чиста й біла. Гр. Чайч. — Радість пролинула скоро.

Пролѣ́тка = дро́жка (на взір крісла).

Пролѣ́тъ = 1. пролі́тання, проліт. С. Жел.

2. про́сьвіт (в будові). С. Жел.

Проливать, проли́ть, ся = проливати, розлива́ти, проли́ти, розли́ти, ся, через верх — переливати, перелити, перелля́ти (Под.), надто багато — розхлю́пати, перебу́рхати. — Не роливай, мамо, води, бо тяжко носити. н. п. — **П. свѣ́тъ** = висьвічувати, ки́дати сьвіт. — Місяць ясно висьвічує. С. Л. — **П. потъ** = робити, аж піт о́чі заливає. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає. н. п.

Проливно́й = ливний (С. Л.), тучний дощ, заливний (Сп.) і д. під сл. **Ли́вень.**

Проли́въ = про́лив (С. Жел.), прото́к, прото́ка.

Проли́ть = д. **Проливать.**

Проловела́сничать = поволочити ся, прожирувати.

Проло́гъ = д. **Логъ 1.**

Про́логъ = проло́г, вступ (до поеми або драми).

Проложи́ть = д. **Пролага́ть.**

Проломи́ть, проломи́ть, ся = д. **Прола́мывать.**

Проло́мъ = 1. проло́м (дія).

2. проло́м, ви́лом, ви́рва, пріра (д. **Брешь**).

Пролощи́ть = д. **Пола́щивать.**

Пролѣза́ть, пролѣ́зть = пролі́за́ти (крізь що), перелі́за́ти (через що), пролі́зти, перелі́зти.

Пролѣни́ться = пролі́нува́ти ся, пролежувати, пробайдикувати.

Пролѣпи́ть = пролі́пити.

Пролѣ́ска, рос. Mercurialis perennis L. = про́лі́ска, бажа́нна трава́. С. Ан.

Пролѣсокъ = про́лі́сок, прогальо́вина (С. Л.); д. ще **Просѣ́ка.**

Пролѣ́товать = пролі́тувати.

Пролѣ́чивать, пролѣ́чи́ть, ся = пролі́чувати, пролічити, пролі́кувати, прогоїти, прокурувати, ся (який час або тратитись на ліки). — Пролічили цілий рік, та не вилічили. — Пролікував багато грошей.

Пролюбе́зничать = прожениха́ти ся, пролящи́ти ся.

Пролюбова́ться = пролюбова́ти, ся, пролюлю́вати ся.

Прома́зывать, прома́зать = прома́зувати, прома́зати, промасти́ти і т. д. д. **Ма́зать.**

Прома́лчивать, промолча́ть = промо́вчувати, промо́вчати, перемовча́ти (який час), змо́вчувати, змовча́ти, вимо́вчати (во однаки). — Де про що змовчить, а де на що наведе свій сьвіт. Кн. — Вимовчана правда краща від голосної брехні. н. пр.

Промане́житься, проманёриться = промані́жити ся, проманіри́ти ся, повивертіти ся, повихиля́ти ся (який час)

Прома́нивать, проманить = дури́ти, зво́дити. обма́нювати, підма́нювати, піддурю́вати, одури́ти, звести́, обмани́ти, підмани́ти, піддури́ти, підвести́. — Ти ж мене підманила, ти ж мене підвела. н. п.

Промарширова́ть = промаршува́ти.

Прома́сливать, прома́слить = прома́слювати, прома́слити, промасти́ти, промасльо́нити, просмальцюва́ти.

Прома́тывать, промота́ть = 1. кива́ти, хита́ти, крути́ти, прокива́ти, прохита́ти, прокрути́ти (д. **Мота́ть 1**). — Прохитав головою скільки разів.

2. прохота́ти, просота́ти (д. **Мота́ть 2**). — Промотала нитки цілий вечір.

3. мота́ти, манта́чити, шахрува́ти, гайнува́ти, ци́ндрити, три́ньками, маріотра́вити, прохота́ти, проманта́чити, прошахрува́ти, прогайнува́ти, проци́ндрити, протри́ньками, промаріотра́вити, процви́ндрити, розтри́ньками, розтри́ньчити, промарнотра́тити (д. **Мота́ть 3**). — Що в день загорює, за ніч прогайнує. н. п. — Може й добув грошей, та процидрить їх марно. Мова. — І що придбали їх батьки, вони протриньками. Гул. Ар. — І грошей вчора він процидрив щось не трохи. Гул. Ар.

Прома́хивать, промаха́ть, промахну́ть, ся = 1. одма́хувати, одмахну́ти, ся (д. **Отмахивать 1**).

2. да́ти ма́ху, омахну́ти ся, обмахну́ти ся, вхи́бити, не втра́пити (С. Л.), схи́бити (С. Л.), оминути ся, прохоли́ти ся, шпака́ вби́ти, пробочи́ти.

3. д. **Прома́тывать 3.**

Про́махъ = о́бмах, про́гріх. — **Опъ не про́махъ** = він не ду́рень, він ма́ху не да́сть. — **Про́махъ сде́лать** = ма́ху да́ти і т. д. д. **Прома́хиваться 2.**

Прома́чивать, промочи́ть = промо́чувати, підмо́чувати, змо́чувати, промочи́ти, підмочи́ти, змочи́ти, росою — прироси́ти.

Прома́шка = д. **Про́махъ.**

Прома́яться = протохи́ти ся, прону́дити ся і т. д. д. **Ма́яться.**

Промедле́ніе = відволо́ка; прога́йка, забо́ра, зага́йка, заму́шка (д. **Замедле́ніе**). — Пішки — не має замішки. н. пр.

Проме́дливать, проме́длить = бари́ти ся, га́яти ся, для́ти ся, набари́ти ся, забари́ти ся, зага́яти ся, зга́яти, прога́яти, ся, пробари́ти ся, продля́ти ся, проба́вити, продовга́нити ся, заба́вити ся, прокволі́ти. С. З. Л. — Довго прогаяв ся, поки онучу знайшов, потім обувсь, до корови пішов. н. пр. — Прогаяла неділь зо дві: з ділами справлялась. Баз. — Уже нагостилась, уже набарилась у своєї матінки и гостях. н. п. — Прощай, милий мій синочку, та не забарий ся: за чотиру неділеньки до дому вертай ся. н. п.

Прожежду́ = д. **Ме́жду.**

Проме́жекъ = 1. д. **Промежу́токъ.**

2. міжни́к, рів або борозна́ між грядками на городі.

3. вало́к (С. Аф.), вало́чок. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п.

Проме́жность = проміжжя.

Промежу́токъ = переме́жок (С. Л.), проміжжя, переміжка, пере́рва, між будовою — сутки́, суточки́ (С. Л.), між лісами — проворіття, що до часу — про́тяг, про́довж. — **Въ промежу́токъ э́того вре́мени случи́лось** = в про́тяг сього ча́су тра́пилось.

Промежу́точный = проміжний, проме́жний (С. З. Л.).

Проме́жъ = д. **Ме́жду.**

Промелька́ть, промелькну́ть = про світ — промига́ти, промиготіти, промигті́ти, пробли́мати, пробли́мнути, про ходу або що — промайну́ти, прошмигну́ти.

Промере́щиться = проманя́чити, пробонаці́ти; проверати ся і т. д. д. **Мере́щиться.**

Прометать, прометь, прометь, ся = проміта́ти, розміта́ти, проме́сти, розмести́. — Коли б знала відкіль виглядати, тоб сказала, наказала стежку промітати. н. п.

Прометаться = прокида́ти ся. — Слабий цілу ніч прокидав ся в огню.

Проне́тывать, прометать = 1. прокида́ти, прокида́ти.

2. прошива́ти, прошити на живу́ нитку, профастригува́ти.

Промечтáть = промáрити, промрíяти.
Промигáть = проблúмати, прохоргáти, пролýпати і т. д. д. **Мигáть**.
Промúнать, промя́ть = 1. протирáти, протéрти, протїпати (на пр. льон, коноплю), промня́ти, умня́ти (на пр. глину).
2. провóдити, вúводити, провести, проїздúти, проїздити (на пр. коня).
Промóзглость = тýхлість, тухля́тина (С. Ш.), прúтхлість, трухля́тина (С. Ш.).
Промóзглый = гнилúй, трýхлий (С. Ш.). трухля́вий (на пр. про рослину), тýхлий (С. Ш.), прúтхлий (про инші речі), ілкúй (про масло).
Промóзгнуть = погнúти, потрýхнути, атрухля́вiти (про рослину), протýхнути (про инші речі).
Промóй = прорúвина, прíрва. — На греблї вже промивина є, вода бушує; за ніч уся гребля пíйметь ся водою. Кн. — Зляканась мірошник та й біжить притьмом до прірви, щоб гатить. Б. Г.
Промóина = 1. водорúй, водомúй, рівчáк, колдóбина (д. **Водомóина**).
2. (в льоду) — вúполоч, пропúзина, прогальóвина.
Промокáть, промóкнуть = промокáти, промóкнути, вúкиснути, вúкнсти.
Промолáчивать, промолотúть = 1. д. **Выколáчивать**.
2. промолотúти. — Цілий день промолотив на току.
Промóлвить, ся = промóвити. — Вийди на крилечко, промов хоч словечко. п. п. (Д. ще під **ся. Проговорúть, ся**).
Промолóть = 1. д. **Промáлывать**.
2. пробелькотáти, промомотáти, прохамáркати.
Промолчáть = д. **Промáлчивать**.
Промораживать, проморóзить = заморóзювати, заморóзити.
Проморúть = проморúти, вúморити. — Проморив нас без обіда. — Вморив на роботі.
Проморосúть = промрячúти.
Промостúть = прохостúти, дошками — постелúти, камінем — пробуркувáти і т. д. д. **Мостúть**.
Промотáть = д. **Промáтывать**.
Промочúть = д. **Промáчивать**.
Промóчка = відмóка. — І досі не пооджимала сорочок з відмоки — що погнюють. Кр.
Промошéнничать = прохахлювáти, прошахрувáти, прошахраювáти. — Довго прошахраював.
Промудрúть = промудрувáти.
Промурлúкать = промуркотáти і т. д. д. **Мурлúкать**.
Промýчить, ся = промýчити, промордувáти, ся, якою роботою нудною — проманїжити, над яким морочливим ділом — промóрочити, ся, на муштрі — прокуштрувáти ся.
Промчáть, ся = промчáти, ся, перелúнути.
Прошпúть = прошпаглювáти, прокопопáтити (мохом).
Промывáніе = промивáння, промúвка.
Промывáтельное = д. **Канстáръ**.
Промывáть, промы́ть = промúвати, промúти, вимúвати, вúмити. — Вода промила греблю.
Прóмыселъ = прóмисел (С. Жел.), ремéство, роздобýток. — **Звѣрúный п.** = ловéцтво, мисліве́тво. — **Охóтничій п.** = стрілéцтво. — **Рыбный п.** = рибáльство.
Промыслить = д. **Промышлять**.
Промыслóвый = промислóвий. С. Жел.
Прóмыслъ = д. **Провидѣніе**.
Промы́ть = д. **Промывáть**.
Промычáть = промýкати, мýкнути. — Будила його, будила, а він тільки мýкнув: ни. Кр.
Промы́шленникъ = промислóвець.
Промы́шленность = прóмисл. С. Жел.
Промы́шленный = промислóвий.
Промышлённый = промúслівий. С. Жел.
Промышлять = 1. промишлятú, рибальством — рибáльчити, торгом — купцювáти, крамарювáти і т. д. д. Заниматься і.
2. (**промы́слить**) = добувáти, роздобувáти, добýти, роздобýти, ся. — Або добути або дома не бути. п. пр. — Нігде нічого не добув ся. С. Аф. — А добувати ся на рибі, на звірю в ріці Дніпрі, в Богу і во всіх ріках без жадного датку вільно. Петрик. С. З.
Промѣнивать, промѣня́ть, ся = промінювати, проміняти, номіня́ти, змінáти, ся.
Промѣнщикъ = д. **Мѣня́ло**.
Промѣнъ = 1. проміи, мíньба і д. **Мѣна**.
2. промíнне. — Багато взяв промінного, що проміняв гроші.
Промѣривать, промѣрить, промѣрять = 1. мірáти, ви(про)мірáти, вимірати, промірáти.
2. обмірювати ся, обмірáти ся.
Промѣръ = вúмір.
Промѣшивать, промѣсúть, промѣшать = вимíсювати, вимíсити, вúмішати.
Промѣшкивать, промѣшкать = гáятися,

бари́ти ся, прога́яти, вабари́ти ся і т. д. д. Проно́дливать.

Проня́кнуть = поняка́ти, поняка́ти.

Проня́мать = прони́рити, прохава́ркати, прохарака́ркати.

Пронять = д. **Проня́ть**.

Пронюка́ть = пропя́вкати, пропявча́ти.

Проно́шивать, проноси́ть = носи́ти, проноси́ти (довго). — Цілий день проносив землю. — Проносив свиту років шість.

Пронести́, ся = д. **Проноси́ть, ся**.

Пронзать, пронзи́ть = проко́лювати, простроля́ти, проколо́ти, простроми́ти, проштрикну́ти, штирхону́ти. — Так йому і пронзило рожен під саме серце. Ки.

Пронзи́тельный = прони́зливий, го́стрий. — Не ходіть з хати: вітер пронизливий сьогодня. Ки. — Як заверещить своїм пронизливим голосом — и аж затрусив ся. Ки. — Почув в руках біль пронизливий. Ки.

Пронизывать, пронзать = прони́зувати, прони́зати.

Про́низь = нами́сто.

Проникать, проникнуть, ся = 1. прони́кати (С. Жел.), прохо́дити проникнути, пройти́ (крізь що або далеко).

2. розпра́ти, збагну́ти (С. З. Ос.), перня́ти ся. — Хто ж збагнув таємности людського життя і горювання К. Х. — Усп и перенята ся тією думкою. Ки.

Проникать, проня́ть = 1. проко́лювати, проколо́ти. — Проколоти уха на сережки. 2. пройма́ти, дошкуля́ти, доніка́ти, пройня́ти, проня́ти (С. Жел.), дошку́лити (С. Аф.), допекти́. — Звістка про Суховієнкові заходи до самого серця пронята Дорошенка. Ки. — Вітер такий гострий, що поза шкурою проймає. Ки. — Бачця по одежі ударив, а так дошкулив, що аж досі болить. С. Аф. — Попохекав мабуть, поки ти дошкулить вміг хоч трохи. Гр. Чайч. — **Проникающій** = дошкульний, шкулький. С. Аф.

Проницаемость = прозірність.

Проницательность = прони́кливість, прозірливість.

Проницательный = 1. прони́кливий (С. Жел.), прониза́тий, прозо́чий. — Очі йому такі прониза́ті, що часом аж страшно. Кр. — Постерегла своїм прониза́тим розумом. Лев. — Перебіг по ній постаті прониза́тим, вивірюючим поглядом. Лев. В. 2, д. **Пронзи́тельный**.

Проницать, проникнуть = д. **Проникать**.

Проноси́ть, пронести́, ся = 1. проноси́ти, пронести́, ся, по різних місцях — вино́сити.

2. розголоша́ти, розголоси́ти, розно́сити, розне́сти, ся, розхо́дити ся, розійти́ ся (чутки, вістки). — Розійшла ся чутка, що... — **Пронести́ слухъ** = пусти́ти чу́тку, ноголо́ску. — Десь мабуть великий дзвін видзвонюють, що пустили таку ноголоску. н. пр.

3. мча́ти ся, прочча́ти ся, прогусти́.

Проня́ньчить, ся = проня́нчити; пропе́стувати, проба́вити; проня́ньчати ся.

Проня́ть = д. **Проникать**.

Прообе́дать = прообі́дати (довго просидіти за обідом або стратити що на обід).

Прооpа́ть = 1. прооpа́ти (плугом чи сохою), прора́ли́ти (разом).

2. прогаласува́ти, прорепетува́ти, прогвалтува́ти, прогорла́ти.

Прообхать = прообхати, прообхати.

Пропагандировать = пропагува́ти (Гал.).

Пропада́ть, пропа́сть = пропада́ти, гинути, пропасти, згинути (С. Л.), загину́ти, погину́ти (С. Л.), слизнути, гала́ сьві́та піти́, ги́нути, про кількох — ви́гинути. — Квітки пропали од морозу. — Пропав ві за цапову душу. — Пропадеш, як собака в ярмарку и. пр. — Оборони од напасти, не дай мині враз пропасти. Ст. — Пропав і дуб, і кобила, та ще й в хамутці. К. Х. — Гине слава, батьківщина. К. Ш. — Згинуть наші вороги, як роса на сонці. Чуб. — Наша пісня, наша мова не вмре, не загине. К. Ш. — Його сивуха запалила, і він, як муха в зіму, слаб. Кот. — От кравець умотав хвіст у руки, як одпустив три аршини — так вони трохи не гинуть. и. к. — Щоб ти гала сьвіта пішов! Хар. Граб. — **Пропа́сть безъ ве́сти** = запропасти́ти ся. С. Л. — **Пропа́вшій** = пропа́лий. С. Л.

Пропа́жа = пропа́жа, згу́ба (С. З.).

Знайшлась моя пропажа. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Пропази́ть = прожолоби́ти.

Пропа́лювать, прополя́ти = пропа́лити, пропа́яти.

Пропа́лювать, прополо́ть = пропо́лювати, прополо́ти.

Пропа́рина = д. Полынья́ 1.

Пропа́рхивать, пропорхну́ть = пропу́рхати, пропурхну́ти.

Пропа́рывать, пропоро́ть, ся = розпо́рювати, розпоро́ти, ся; продира́ти, продра́ти, ся. — По шитому розпоролось. — Гвіздком розпоров чобіт

Пропасти́, сь = пропа́сти, ся. — Цїле лїто пропас волів. — Вівцї цїле лїто пропасли ся на лугах.

Пропа́сть = д. Пропада́ть.

Про́пасть = 1. прова́лля (С. Л.), безо́дня, бескет (С. Л.). — Нїхто не ихав, сам в провалля впав. н. пр. — З того боку провалля і з сього боку провалля, а посередині гребінь. Гр. Чайч.

2. си́ла, страх, бе́зліч, чо́ртів тиск, до бі́са, до чо́рта, до ка́та, до стобі́са (д. Мно́го, дуже). — Силу грошей потратив. — У його до бі́са грошви.

Пропа́хивать, пропаха́ть = проо́рювати, проора́ти.

Пропа́хивать, пропа́хнуть = пропаха́ти, пропа́хти, пропа́хнути, напаха́ти ся (С. Л.).

Пропа́щій = пропа́щий. — Пропащий чоловік, як не перестане пить.

Пропека́ть, пропе́чь, ся = пропіка́ти, пропекти́, ся.

Проперé́ть = д. Пропира́ть.

Пропечата́ть = пропеча́тати, ви́печатати, ви́друкувати. — Так у його книжцї випечатано. Кр.

Пропе́чь, ся = д. Пропека́ть, ся.

Пропива́ть, пропи́ть, ся = пропива́ти, пропи́ти, ся, пропія́чити. — Пропив воли, пропив воза, а сам ходить по дорозї. н. п.

Пропи́ливать, пропили́ть = пропи́лювати, пропили́ти (на скрізь або який час).

Пропили́кать = 1. процигі́кати, протирли́кати.

2. пропі́кати (д. Пили́кать).

Пропира́ть, проперé́ть = пропира́ти, проперти.

Пропирова́ть, пропи́ршествовать = пропи́сувати, описувати, вписувати, прописа́ти, описа́ти, ви́писати; записувати, записа́ти, вписувати, вписа́ти. — Усе прописано, як було. — Записав у реєстр.

Прописно́й = незаписаний, незаведе́ний в перепис, у реєстр. — Прописна́я бу́ква = титу́льна (С. Ш.), початко́ва, велика бу́ква.

Про́пись = про́пись. С. Жел. — Писа́ть про́писью = бу́квами писа́ти (число).

Пропита́ніе = пожи́ток, пожи́вність, прожи́ток, на́їд, на́їдок, харч, харчува́ння. — Дасть Бог день, дасть і пожиток. н. пр. — Мині аби на прожиток стало. Кв. — **Сни́скивать пропита́ніе** = заробля́ти на хліб. — А я стаю похиливши, думаю, гадаю, як то тяжко тиї люди на хліб заробляють. К. Ш.

Пропи́тывать, пропита́ть, ся = харчи́ти, харчува́ти, годува́ти, прохарчи́ти і т. д. д. **Прока́рмливать** 1. — **Пропита́ться запахомъ** = пропа́хнути, напаха́ти ся (С. Л.). — **Пропита́ться** сыростью, влагою = набра́ти ся, втягти, дуже — набува́вітн.

Пропи́ть = д. Пропива́ть.

Пропи́хивать, пропиха́ть, пропихну́ть, ся = пропиха́ти, пропха́ти, пропхну́ти, ся.

Пропищи́ть = пропищи́ти, прописко́тіти.

Пропла́вать = пропла́вати, пропли́вати.

Пропла́кать = пропла́кати, ви́плакати, переплакати, голосно — проголоси́ти, скиглячи — проскиглити, рюмсаючи — прорюмсати, дуже голосно — проревіти. — День-денечки як голубка гуду, як зозуля вікую, виплачу. Г. Бар. — Переплачу, то й полегшає на серці. Кр.

Проплести́, проплесть = вплітати, переплітати і т. д. д. **Вплести́**.

Проплути́ться = проплу́тати ся, пробуки́ти, проплі́нтати ся, прове́штати ся.

Проплутова́ть = прошахрува́ти і т. д. д. **Плутова́ть**.

Проплыва́ть, проплы́ть = проплива́ти, проплисти́, проплину́ти. — Проплив по довго і став потопати.

Проплѣсневѣ́ть = зацьвісти́, цьвіллю, мо́хом взя́тись.

Пропля́сывать, пропляса́ть = танцюва́ти, протанцюва́ти. — Аж до брами протанцював свиній. К. Ш.

Проповѣ́данie = проповідання (С. Жел.), каза́ння.

Проповѣ́дать, проповѣ́дывать = проповіда́ти (С. Жел.), проповідувати; проща́ти.

Проповѣ́дникъ, ца = пропові́дач, ка, пропові́дник, ця, казнодій (С. З.).

Проповѣ́дническій, проповѣ́дничій = проповідницький, проповідничий (С. Жел.), казнодійський.

Проповѣ́дничество = пропові́дництво.

Прóповѣдь = прóповідь, ка́зань (С. З.), каза́ння (С. З.). — Поучав не з книжки, а на памъять, та ще й нашою мовою, так що й хлоп'ятина зрозуміла б те святе казання. О. Ст. — В страшно судную недѣю ксьондз казання говорив, став за Божий суд казать, та на гріх пересолив. Рудч.

Пропій = прóпій, перепій.

Пропóить = д. **Пропáивать.**

Пропóйца = пья́ниця, прóпійка.

Пропола́скивать, пропологка́ть = пропоска́ти, пропóлювати, пропологка́ти.

Проползáть, проползти́ = пролáзити, провозáти, пролíзти, проповзти́, проповзáти, проплазувáти.

Пропóлоть = д. **Пропáлывать.**

Пропóльзовать = пролíчити, прогóїти і д. **Пользовать.**

Пропорóть = д. **Пропáрывать.**

Пропорхáть = пролíтати, пропýрхати.

Пропорхнýть = д. **Пропáрхивать.**

Пропостúть, ся = пропóстувати, пропíпкувати, спóстити, в понедíлок — пропонедíлкувати. — Пан цíлу Петрíвку не спостить. Кр.

Пропотéть = пропотíти, упрíти. — Потя не уміти, поки не упріти. и. пр.

Пропрáздничать = просьвяткувáти, пересьвяткувáти (Сп.), пропразникувáти.

Пропрúгать = пропли́гати, проскакáти, прострибáти.

Пропускáть, пропустúть = 1. пропускáти, пропустúти. — Пропусти мене — я хочу подивить ся. — Нас пропустили у хату. 2. пропускáти, пропустити, перепустúти, упустúти (С. З.), прогáвити. — Пропустив поїзд. О. Л. — Перепусти годину, та свою ложку лíкарства візьми. С. Л. — Казали йому — дивись добре, а він прогавив, розумію! 3. випускáти, пропускáти, пропустúти, вípустити, поминýти, прохминýти, викинути. — Читаючи, пропустив два листка. — Се можна й проминути. — Ти не все розказала, де що поминула. Кр. — А мене проминула? Кр. 4. процíжувати, процíдити. — **Пропустúть** = вúпити, вихилити. — Що по одній вихилили. Кр. — **Пропустúть мúмо глазъ, мúмо ушéй** = нов не добачáти, нов не дочувáти. — А зо мною зустрінеть ся, нов не добачав. К. III. — **Пропустúть слухъ** = пустúти чýтку, поголоску. — **Бумáга пропускáетъ** = бомáга протікáє, чорнúло проходúть.

Пропускнóй = пропускний. — **П. бумáга** = бібýла. С. Ш.

Прóпуска = прóпуск; прогáлина. — З міста нема пропуску. С. Л. — Читай без пропусків. — Шевченків Дневник друкував ся в Основі з великими прогалинами. Кп.

Пропустúть = д. **Пропускáть.**

Пропустовáть = пропорожнювáти.

Пропутешéствовать = промандрувáти.

Пропылáть = пропалáти, пропалахкотíти.

Пропыхтéть = пропахтíти.

Пропьянствовать = пропія́чити.

Пропéвать, пропéть = сьпівáти, просьпівáти, вúсьпівати (Ос.), колядку — проколядувáти, щедрівку — прощедрувáти. — Такий змалечку, раз хто просьпівав, то й перейму. Ос. Вересай. — Вже треті півні просьпівали, а ти спиш. Лев. — Я знаю одíвсі пісні, то будеш возить, поки я просьпіваю. н. к.

Проработывать, проработать = робúти, працювáти, проробúти, попрацювáти. — Попрацював над сим дíлом багато.

Прорáзка = ýставка (в мужеських сорочках від коміра до рукава).

Прорастáть, прорасти́ = прорастáти, прорости́; зарастáти, зарости. — Картопля проросла. — Зарослі шляхи терпами. К. III.

Прóрва = 1. прíрва. 2. д. **Прожóра.**

Прорвáть = д. **Прорывáть.**

Проревéть = проревíти.

Прорекáтель = д. **Прорицáтель.**

Прорекáть, проречь = прорікáти, пророкувáти і д. **Предсказывать** і **Предвозвѣщáть.**

Проржáвѣть = проржáвіти.

Проржáть = проíржáти.

Прорисóвывать, прорисовáть = 1. перездíймати (малюнок крізь скло або папір), перезня́ти, перемальóвувати, перемалювáти.

2. промальóвувати, промалювáти, прописáти. — Промалював цíлу нíч.

Прóрись = знíмок (малюнка через скло або папір).

Прорицáлище = пророчня. С. Жел.

Прорицáніе = прорікáння, пророкувáння, вíщування і д. **Предсказáніе.**

Прорицáтель, ница = вíщун, вíщовúця, ворóжбит, ворóжка (д. **Вѣщýнъ**).

Проро́къ = проро́к, проро́к. С. Жел.

Пророни́ть = пропусти́ти, упусти́ти, ви́пустити. — **Пророни́ть слове́чко** = проговори́ти ся, пробо́вкнути (С. З.).

Про́рость, про́рось = про́рість. — Свиня з прорістю.

Проро́ческій = проро́чий. С. Л.

Проро́чество = пророкува́ння, віщува́ння і д. **Предсказа́ніе**. — Здаєть ся, що со нам сумне пророкування на тяжкі нещастя. Ст. Г.

Проро́чествовать = пророкува́ти, проріка́ти, проро́чити, віщува́ти. — Із жінок же Тараниха нов пророкувала, про дружину для Панаса балакати стала. Мак. — А тим часом сичі в ночі не добре віщують. К. Ш.

Проро́чить = проро́чити і д. **Предска́зывать**.

Проро́чица = проро́чиця (С. Жел.), пророки́ня (К. Св. П.).

Прорубать, прорубить = прору́бувати, прорубати, цюкаючи — процюкати, ьод на ополонку — поло́нити.

Про́рубь = поло́нка, ополо́нка (С. З. Л.), пе́лька, для риболовлї — ки́шець, вікно́, вікни́на. — Крутить ся, як кізяк в ополонцї. н. пр. — В ополонцї огонь не страшний. н. пр. — Кинула ся громада до ставу; аж там біля пельки тільки чоботи . . . а він, знаєшь, в пельку пішов. Кн. (д. ще під сл. **Полынья́** 2).

Проруга́ть = проля́яти.

Прору́ха = о́бмах, про́гріх, помилка (д. **Оши́бка** і **Про́махъ**). — **И на стару́ху быва́етъ прору́ха** = всяк чоловік не без гріха́, кінь на чотирьо́х нога́х та спотыка́єть ся. н. пр.

Прорыва́ть, прорва́ть, ся = 1. роздира́ти, продира́ти, розідра́ти, продра́ти, ся. — Продран штани.
2. прорива́ти, розрива́ти, прорва́ти, розри́ти; пробива́ти, проби́ти, ся. — Вода прорвала греблю. — Козаки пробили ся хрізь турецьке військо.

Прорыва́ть, прорыть, ся = проко́пувати, прокопа́ти, прори́ти, ся. — Прокопали ходники.

Прорывъ = 1. про́рив (на пр. чиряка). Ман.
2. рів, кана́ва; пірва, ви́рва.

Прорыскать = прогаса́ти, прогна́ти.

Прорыча́ть = прогарча́ти, прорича́ти.

Прорѣзать = д. **Прорѣзывать**.

Прорѣзаться = пропустува́ти.

Прорѣзъ = про́різ.

Прорѣзывать, прорѣза́ть, прорѣзать, ся = прорі́зувати, прорізати, прорізати, ся, про кілько — попрорі́зувати, ся. — Прорізав скатерку. — Різбяр цілий день прорізав печатку. — У дитини усї зубя попрорізували ся.

Прорѣха = ро́зпір (С. Жел.), ро́зпірка, розпо́роте, прогальо́вина (С. Л.), дірка (що прорвала ся по шитому).

Проса́живать, просади́ть = розса́жувати, розсади́ти, порозса́жувати. — **Просади́ть** (про гроші) — пробу́хати. — Пробухав багато грошей.

Проса́къ = 1. хваб́рика вірьо́вок.
2. кло́піт (С. Жел.), коро́ка. — **Попа́сть впроса́къ** = д. під сл. **Попада́ть**.

Проса́ливать, просоли́ть, ся = соли́ти, просоли́ти, всоли́ти, ся.

Проса́ливать, проса́лить = са́лити, проса́лити, налоїти, насмальцюва́ти.

Проса́сывать, прососа́ть, ся = проснса́ти, просса́ти, просмокта́ти, ся. — Вода раз греблю просмоктала. Б. Г.

Проса́чиваться, просочи́ться = проснса́ти ся, протїка́ти (С. Л.), цяпути, просса́ти ся, протїкти.

Просва́тывать, просва́тать = д. **Засва́тать**.

Просверка́ть = промиготі́ти, промигті́ти, проблиска́ти.

Просве́ркивать, просверкну́ть = д. **Проблеска́ть**.

Просве́рливать, просверли́ть = просве́рдлювати, провірчувати, просве́рдли́ти (С. Л.), провертїти (С. Л.), просвидрува́ти (С. Л.), пробуртїти (С. Л.), ви́сверлити, викрутити, про кілько — повисве́рдлювати, попросве́рдлювати і т. д.

Просвира́ = про́скура, про́скурка. С. Л. — Не говівши, та проскурку зъів. н. пр.

Просви́рки, рос. Malva L. = кала́чики, M. rotundifolia L. = про́скурки, кала́чики, про́скурень, проскурни(я́)к, пацьо́рки. С. Ап.

Просви́рковый = кала́чиковий.

Просви́рница, просви́рня = проскурница (С. Жел.), проскурня́, про́свирня. — Сяяо сидїла старенька проскурниця і продала проскурн. Лев.

Просви́рный = про́скурний.

Просвирня́къ = д. **Проскурня́къ**.

Просви́рочный = д. **Просви́рковый**.

Просви́стывать, просвиста́ть, просвистать = свистїти, висвистувати, ви́свистіти, просвистїти. — Висвистує пісню. — Просвистів цїлу ніч.

Просвоево́льничать = просваволи́ти.

Просвѣжа́ть, просвѣжи́ть, ся = осьвіжа́ти, осьвіжи́ти, ся.

Просвѣти́тель, ница = просьвітник, ця, просвіти́тель, ка. С. Жел. — В піснях він виявляєть ся не просьвітником Руской земі, а ідеалом роскішного пана. Вар. О.

Просвѣти́тельный = просьвітний. С. Жел.

Просвѣти́ть = д. **Просвѣща́ть.**

Просвѣтля́ть, просвѣтля́ть, ся = проясню́вати, вия́сню́вати, проясни́ти, вия́сни́ти, ся, про рідке — очища́ти, очи́стити, ся.

Просвѣтлѣ́ть = проясни́ти ся, вия́сни́ти ся. — Небо проясніло ся. — Некай вияснить ся — бач як нахмарило. п. пр.

Просвѣ́тъ = про́сьвіт, про́сьвіток (С. Л.). — Над містом стояв вечір без просьвітку темний. Кн.

Просвѣ́чивать = просьві́чувати, висьві́чувати, сьвітити ся, вилича́ти (на пр. тіло спід мережки). Ман.

Просвѣща́ть, просвѣти́ть, ся = просьві́щати, осьві́чувати, осьвідча́ти, сьвічи́ти, ся (С. З.), цьвічити ся (С. З.), просьвіти́ти, осьвіти́ти, ся. — Просьвітив їх розум великими науками, в житті потребними. Л. В. — Просьвітившись, та ще хочеш других просьвітити, сонце правди показати. К. Ш. — Осьвіти чоловіка, то він і поросумнішає. п. пр. — Сьвічтесь люди, добре буде. Сьвічтесь хоч по малу, щоб вас яхо инов не втидо собі на поталу. Прибура. С. З. — Велякая громада молодї российської в колегіумі моїм знайдуть ся і в науках і віри святої боронити цьвічить ся. П. Могиля. С. З.

Просвѣще́ніе = просьві́та (С. Жел. З.), осьві́та (С. З. Л.), сьвіче́ння (С. З.), сьві́т, осьвідче́ння, цьвіче́ння (С. З.). — Просьвіти за плечима не носить. п. пр. — Списать житєпись Шевченка значить списати історию просьвіти взагалї в Росиї. Кн. — Братства київського, труждаючого ся в цьвіченю молодї российської. С. З.

Просвѣщённый = осьві́чений, осьві́тний, сьві́чний (С. З.). — Він чоловік осьвічений. — Горе люду не сьвічному на сім сьвітї бути: зараз стане поникачем проміж сьвічних люди. Прибура. С. З.

Просёлокъ, просёлочная доро́га = д. під сл. Доро́га. — Доро́га идётъ **просёлками** = доро́га йде́ поміж се́лами та хуто́рами.

Просиживать, просидѣ́ть = проси́жувати, просиді́ти, висижувати, ви́сидіти. — Просидів за роботою аж до ранку. — Цілий вечір висидів дома.

Проспа́ть = проспа́ти.

Про́сонь, у виразі: „**въ про́сонь, съ про́сонья**" = спя́вий. С. Жел.

Просо́ль, ница = прохач, ка (С. Л. Жел.), прохатарь, ка (С. Л.), прохатирь (Сп.), прошак (С. Жел. Л.), благач (С. Ш.), набридливий — ка́ня, каню́ка.

Просо́льный, но = прохальний, при́сна.

Проси́ть, ся = 1. проси́ти, прохати, ся (С. Л.), сильне — благати (С. Л. Ш.), набридливо — канючити, цига́нити, милостиню — старцюва́ти, ру́ку простяга́ти, жебрувати, лабзюкова́ти, же́бра́ти, Христа ради — христа́радництати. — **Проси́ть позволе́нія** = пита́ти ся, прохати дозво́лу.

2. позива́ти (С. З.), ска́ржити ся. — Од піду я до пана, позивати Івана. п. п.

Просіява́ть, просія́ть = засія́ти, засяти, просія́ти.

Проска́бливать, проскобли́ть = проскрі́ба́ти, проскрома́жувати, проскребти́, проскрома́дити.

Проска́кивать, проскочи́ть, проскокну́ть = 1. проско́кувати, проско́чити, проскікну́ти, прострибну́ти. — Курча проскочило з курника.

2. трапля́ти ся, луча́ти ся, зустріча́ти ся, тра́пити ся, лучи́ти ся, зустрі́ти ся (рідко).

3. промча́ти ся, проскака́ти.

Проскобли́ть = д. **Проска́бливать.**

Проскользну́ть = ви́слизнути, ви́сковзнути, ви́порсьknути і д. **Выскользнуть.**

Проскорбѣ́ть = протужити, просумува́ти.

Проскочи́ть = д. **Проска́кивать.**

Проскреба́ть, проскре́сть = проскрі́ба́ти, проскребти́, прошкря́бати.

Проскрипѣ́ть = 1. проскрипі́ти, прорипі́ти.

2. процигика́ти, прорипі́ти, прорипі́жити (про музик).

Проскурня́къ, рос. Althaea officinalis L. = кала́чики, проскурня́к, ди́ка ро́жа. С. Ан.

Проскуча́ть = пронуди́ти ся, пропудьгува́ти.

Просла́бить = процести́, проче́стити, прожну́ти. Лев. — Дав лїкарь дитинї масла на прочистку живота, а воно і промнуло. Лев.

Прославле́ніе = вислав**ле́**ння.

Прославля́ть, просла́вить, ся = сла́вити, прославля́ти, вислав**ля́**ти (С. Л.), вислав**ля́**ювати, вслав**ля́**ти, просла́вити (С. Л.), всла́вити, осла́вити, ся, про що неговс

— розсла́вити. — Дик маляр вславив ся на цїлу околицю. Кн. — Од Пристї до Синюхи вславили себе Обухи. К. Д.

Прослези́ться = запла́кати, попла́кати, розпла́кати ся.

Прослоня́ться = прове́штати ся, проблука́ти, протиня́ти ся.

Просл'у́жувать, прослужи́ть = служи́ти, прослужи́ти.

Просл'у́тувать, просл'у́шать = вислу́хувати, ви́слухати, просл'у́хати.

Прославля́ть, просла́ть = вславля́ти ся, вслави́ти ся. — На всю округу вславив ся.

Прослиша́ть = прочу́ти, начу́ти, перечу́ти, перезна́ти, наслу́хати. — От зараз і прочула вона, що десь в така бабка, що поможе. н. к. Ман.

Просл'ї́дить = ви́сл'їдити (С. Л.), просл'їдити, пропантрува́ти, присочити.

Просл'ї́довать = 1. пройти́, проїхати. — Через наше село багато війська пройшло. 2. провірити, перевірити, ви́вірити, переглядїти, передивити ся. — Він переглядів се дїло.

Просма́тривать, просмотре́ть = 1. переглядати, продивля́ти ся, переглядїти, продиви́ти ся, передиви́ти ся, проглядїти. — Приходили, продивляли ся — у кого скільки кіп стоїть. н. о. Гр. Чайч. — Я передивив ся рукопис. — Продивив ся на картину довго.

2. недоглядати, недоглядїти, недодивити ся, проґавити. — Не додивив ся усїх помилок.

Просмо́тръ = про́гляд (С. Л.), пере́гляд. — Перегляд українських книжок. Ос.

Просм'я́ть, просм'я́ть = д. **Осм'я́ть.**

Просм'я́ться = просьмія́ти ся, посьмія́ти ся, прореготати, ся. — Прореготали цїлий вечір.

Просну́ться = д. **Просына́ться.**

Про́со, рос. Panicum miliaceum L. = про́со, китиця — во́лот (С. Аф.), во́лоття (Сп.), куни́ця, кня́х. — **Про́со желтоости́стое**, P. glaucum = текач. С. Ан. — **П. бе́лое** = біли́ця. — **П. колоси́стое** = волоти́сте, кнахува́те (Ман.).

Просови́ще = просови́ще, проси́ще, проси́нище, пріська (д. під сл. **По́ле**).

Прособира́ть, ся = прозбірати, ся.

Просо́вка = д. **Болва́нскъ.**

Просо́вня = за́сув.

Просо́вывать, просова́ть, просу́нуть = просо́вувати, просу́нути, ся; пропихувати, пропха́ти, пропхну́ти, ся.

Просоли́ть, ся = д. **Проса́ливать, ся.**

Про́со́лъ, про́соль = просія.

Просоли́ть = просоли́ти, всоли́ти ся.

Проси́нки, проси́нье = проси́ння. — **Въ проси́нкахъ** = в проси́ння.

Просопе́ть = просопі́ти, просопті́.

Прососа́ть = д. **Проса́сывать.**

Просо́съ = продухо́вина, прогній, прогальо́вина (в льоду).

Просо́хнуть = д. **Просыха́ть.**

Просочи́ть, ся = д. **Проса́чивать, ся.**

Проспа́ть, ся = д. **Проспа́ть, ся.**

Проспо́рить = проспо́рити, просперечати ся, прозмага́ти ся.

Просро́чивать, просро́чить = пропуска́ти, пропусти́ти строк, простро́чити (С. Жел.).

Просро́чка = відволо́ка (С. Пар.).

Простаивать, простоять = вистоювати, простоювати, ви́стояти, простоя́ти, відстоя́ти.

Проста́къ, проста́чка = прости́к, прости́ха. С. Л.

Простёгивать, простега́ть, простегну́ть = стьобати, простьобати, простьобну́ти.

Простира́ть, простере́ть, ся = простяга́ти (С. З. Л.), протяга́ти, тягти́, ся (С. Л.), простягти́, протягти́. ся; дохо́дити, сяга́ти, дійти́. — Став простягаєть ся аж до лїсу. — Степ тягне аж до моря. С. Л. — Сягає широко земли московська, та тїсно, сумно там людському серцю. К. Б.

Простира́ть = пропра́ти. — Цїлий рабок пропрала шпаття.

Простительный = д. **Извини́тельный.**

Проститу́тка = повія, фиґлюрка, розгру́ха і т. д. д. **Непотребница.** — Усї знають, що вона фиґлюрка, та нам до того байдуже. Кн.

Прости́ть, ся = д. **Проща́ть, ся.**

Про́сто = про́сто, по́ просту, щи́ро. — Зо всїми поводить ся по просту.

Простова́тый = простацький, недоу́кюватий і д. **Глупова́тый.**

Простоду́шіе = простоду́шність. — Наша простодушність довела його до того... Кн.

Просто́й = 1. про́стий, звича́йний.

2. поро́жній, ві́льний.

3. проста́цький.

Просто́й = простій.

Простоква́ша = кисле молоко́, сироватка (С. З.).

Простолю́динъ, простолю́динка = про́стий чоловік, про́стого ро́ду, простолю́дець, простолю́дка.

Простонаро́діе = про́сті лю́ди, про́стий

люд, просто́люд, проста́цство, стар. — по́спільство. С. Л.

Простонаро́дный = простолю́дний, проста́цький (С. З. Л.), стар. — посполи́тий. С З.

Простопа́ть = простогна́ти, проквили́ти.

Просто́рный, по = просто́рний, просто́рий. — Просто́рнѣе дѣ́латься = просторі́шати, просторі́шати.

Просто́рь = прості́р, привілля.

Просторѣ́чіе = простомо́ва. — Въ просторѣ́чіи = по про́стому.

Простосердѣ́чный = щи́рий.

Простота́ = просто́та.

Простофи́ля = га́ва, бевзь і д. Глупова́тый.

Простои́ть = д. Проста́ивать.

Простра́нный = просто́рий, широ́кий, розло́гий (С. Л.), розле́глий.

Простра́нство = прості́р, просто́р (С. Л.), просторі́нь, о́бшир, розло́г (С. Л.), просторо́нище. — Безпредѣ́льное п. = безмі́р, безмі́рря. — Кидав очима, неначе в порожній простір. Лев. — На просторі між Балтицьким а Чорним морем жили Славяне. Бар. О. — Велике просторонище земель біля Дніпра пустувало. Кн. — На обшир Україна більша за Францію. Кн.

Простра́нствовать = прожандрува́ти.

Простричь, простри́чь, ся = простриґа́ти, простри́ґти, ся.

Прострѣ́ливать, прострѣ́лить = прострі́лювати, прострі́лити.

Прострѣ́лина = прострі́л.

Прострѣ́лъ = 1. прострі́л.

2. рос.: a) Aconitum Napellus L. — боре́ць, зозу́лині черевички, б) Anemone Pulsatilla L. — прострі́л, сон, сон-зі́лля. С. Ан.

Прострѣ́льная трава́ = д Прострѣ́лъ 2.

Простра́пать = пропо́рати ся. — Цілий ранок пропорала ся коло печі.

Проступа́ть, проступи́ть = прохо́дити, пройти (наскрізь або з середини на верх).

Проступа́ться, проступи́ться = 1. д. Отступа́ться. 2. д. Провини́ться.

Проступо́къ = вчи́нок (С. Л.), учи́нок (С. Ш., вина́, повинка, пере́ступ. ви́ступок. — За що ж вене, мужу, бъеш, за які вчинки? п. п.

Простуча́ть = просту́кати, простукоті́ти, сильно — прогрюкати, сильно і часто — проторохті́ти, проторохкоті́ти, тихо і мірно — протокоті́ти, чим важким — прогу́пати, пі остугоні́ти, ногами — протупоті́ти.

Простывать, простыть, простынуть = простига́ти, стигнути, холо́нути, простигнути, простигти (С. Л.), остигти, вистигнути, прохоло́нути (С. Л.), охоло́нути, вихолонути, в печі — ча́хнути, прочаха́ти, проча́хнути, счахнути, ви́чахнути. — Раз добром налите серце — в вік не прохолоне. К. Ш. — Нехай, у печі трохи прочахне, тоді й трубу закриєм. С. Л

Простылый = простиглий, остиглий.

Простыня́ = простиня́ (С. Жел.), простира́ло (С. Жел.), простира́дло. — Простирадло, заполоччю шитов. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Простыть = д. Простыва́ть.

Простѣ́нокъ = простіно́к.

Проста́къ, проста́чка = проста́к, просту́ха.

Просусти́ться = проклопота́ти ся, прометуши́ти ся.

Проса́живать, просуди́ть, ся = суди́ти, просуди́ти, ся, протяга́ти, ся, пропозива́ти. — Суд просудив довго. — Протягали ся довго, поки суд розсудив діло. — Пропозивав (або: просудив) сто карбованців і свого не доправив ся.

Просунуть = д. Просо́вывать.

Просучи́ть = просука́ти.

Проса́шивать, просуши́ть, ся = просу́шувати, просуши́ти, ся.

Просфора́ = д. Просвира́.

Просчи́тывать, просчита́ть, проче́сть, ся = пролічи́ти, прорахува́ти, ся (який час або зробити помилку), прощита́ти.

Проспа́ть, проспа́ть = спа́ти, проспа́ти (який час або пропустити через сон).

Проспа́ть, проспа́ть = розспа́ти, розспа́ти.

Просыпа́ться = 1. (проспа́ться) — проспа́ти ся, проспа́ти ся. — Пъяний проспить ся, а дурний ніколи.

2. (просну́ться) — прокида́ти ся, прочина́ти, проки́нути ся, прочну́ти ся, обуди́ти ся, розбуди́ти ся, продру́хати ся, про кількох — попрокида́ти ся і т. д. — Вона прокинулась та й дивить ся. н. к. — Прокинув ся чумак вранці та й поплював у гаманці. н. п. — Як ударить у дзвін, от він і прокинеть ся. н. о. Гр. Чайч. —

Тепер тільки прокинули ся у його всї сили життя. Кн. — Ой я сплю — милий спить ся, душа моя веселить ся. — Прокину ся — аж немає, аж серденько замірає. н. п.

Просы́нъ = про́сви. — Спить без просыну.

Просыха́ть, просо́хнуть = просиха́ти, просо́хнути, про гриль — прочаха́ти, протраха́ти, прочахнути, протря́хнути.

Про́сьба = про́зьба, про́хань, прохання, як молитва — блага́ння, набридлива — кано́чіння. — **Приставля́ть съ про́сьбами** = канючити, цига́нити, розканючити ся.

Просѣва́ть, просѣ́ять = просїва́ти, висїва́ти, просїяти, ви́сїяти, на решето — точи́ти, проточи́ти, переточи́ти, підточи́ти, наточи́ти, ви́точити. — Точити-меш через сито. Кр. — Бери сито та проточи швидче борошно на затїрку. Кн. — Споминки треба переточить і чимало чого внехтовати. Кн.

Просѣвочный = просїва́льний.

Просѣда́ть, просѣ́сть = пробива́ти ся, виступа́ти (на верх), витика́ти ся, протїка́ти, проби́ти ся, ви́ступити, ви́ткнути ся, протїкти́. — Борода пробиває ся. — Рослина тільки що витнула ся. — Вода протїкає в щілини.

Просѣ́дина = 1. щі́лина, розпа́дина (С. Л.), розпа́лина (С. З.).
2. д. **Про́сѣдь.**

Про́сѣдь = сивизна, про́сїдь (С. Жел.). — **Борода́ съ про́сѣдью** = шпакова́та. = Борода шпакувата, та думка клята. н. пр.

Просѣ́ка = про́сїк (С. Жел.), про́руб, прогальо́вина, про́лїс, про́лїсок, проворіття.

Просѣка́ть, просѣ́чь = проруба́ти, просїка́ти, прорубати, просїкти.

Про́сѣкъ = д. **Просѣ́ка.**

Просѣ́сть = д. **Просѣда́ть.**

Просѣ́чный = проруба́ний.

Просѣ́чь = д. **Просѣка́ть.**

Просѣ́ять = д. **Просѣва́ть.**

Просяка́ть, просяка́нуть = просяка́ти (С. Жел.), просяка́ти ся, прохо́дити (про воду).

Просяно́й = просяни́й. — **Просяна́я ка́ша** = шоня́на. — **П. соло́на** = просяни́ця, прося́нка.

Протя́ивать, протя́ять = тя́яти, протя́яти, протя́нути, розтя́нути.

Протя́лина = 1. таловина (Ман.), тал (С. Л. Ш.), таловик (земля під снігу, що стояв).
2. прогальо́вина, прога́лина, прога́йлина, відпарь і т. д. д. **Полынный 1.**

Прота́лкивать = 1. (прото́лка́ть, прото́лкну́ть, ся) — пропихувати, протискувати, ся, протовля́ти ся, пропха́ти, ся, пропхну́ти, ся, проштовха́ти ся, прото́впити ся, протиснути ся. — Пропхати човен поміж кригою. — Тісно, на силу пропхав ся.
2. (протоло́чъ) — протовкти́. — Треба ще протовкти трохи.

Протанцова́ть = протанцюва́ти, тобто — прогопцюва́ти. — Цілу ніч протанцювали. — Протанцювала раз та й годі.

Прота́пливать, протопи́ть = топи́ти, протопи́ти, ви́топити. — Треба протопити грубку, бо щось холодно.

Прота́птывать, протопта́ть = прото́птувати, протопта́ти, стежку — простежи́ти. — Протоптав чоботи. — Я тільки стежку протоптую до списання Шевченкової життєпису. Кн.

Протаска́ть = 1. протаска́ти. — Цілий день протаскав дрова.
2. протяга́ти, проволочи́ти, провлокти́. — Протягав конопї аж до півдня. — Його протягали по судах.

Протаска́ться = проволочи́ти ся, проблука́ти, прошве́ндяти, пропле́нтати ся.

Протаскивать, протащи́ть, ся = протяга́ти, протягти́, ся, проволокти́, ся, протарга́нити, протирити, протелюшити. — Проволік через двір та й кинув.

Прота́чивать, проточи́ть = 1. прото́чувати, проточи́ти. — Черва проточила дерево.
2. гостри́ти, прогостри́ти, проточи́ти. — Цілий ранок прогострив ножі.

Протащи́ть = д. **Прота́скивать.**

Протащи́ться = проволокти́ ся, пролізти ся, продибати, проплуганити ся. — На силу пропхав ся через двір.

Прота́ять = д. **Прота́ивать.**

Протека́ть, проте́чь = 1. протїка́ти, протїкти́, ледве-ледве — слезити, просліпувати. — Вода протїкає через канаву. — Човен протїкав. — Слезить трохи боковик. Хар. — Вода крізь вікна прослизує. Хар. — **Бума́га протека́етъ** = д. під сл. **Пропуска́ть.**
2. упливати, плинути, уплисти (С. Ш.). **Вре́мя протека́етъ** = час плине. — **Протёкъ годъ** = уплив рік. С. Ш.

Протёкшій = минулий.

Протере́бливать, протереба́ть = прорива́ти і т. д. д. **Продёргивать 2.**

Протере́ть = д. **Протира́ть.**

Протерпѣ́ть = стерпіти; витерпіти.

Протéчь = д. **Протекáть.**

Прóтивень = 1. спúсок.
2. бляха, лист (залізний, що на йому печуть пироги то-що).

Противáться = опірáти ся (С. З. Л.), опинáти ся, супротивлятú ся, óпір ставáти, спречáти ся, сперечáти ся, íти прóти, огинáти ся (С. Л.), змагáти ся (С. Л.), спинчáти ся (Сп.). — А він не йде — опинається ся. — І дівчата, сьміючи ся, всі її вхопили, опинала ся спітурка, та не стало сили. Гр. Чайч. — Хоч як довго вона спротивляла ся, а на сам-кінець, добре, каже, піду. Кн. — Грім гуркотів, огинин розсипав ся, змагав ся довго дуб, стогнав, не подавав ся. Б. Г. — А що як Демъян свата не, а мати буде сперечатись? Лев. — Не можна проти батька огинати ся. С. Л.

Противлéніе = змагáння (С. Л.), противність.

Противникъ, ца = супротивник, ця (С. Л.), супóрник, ця, суперéчник, ця. — Військо супротивників війшло ся біля Корсуня. Кн.

Противный, но = 1. противний (С. З.), супротивний, но. — Вітер противну хвилю зо дна моря виймає, судна козацькі розбиває. н. д. — А на морі супротивна хвиля вставала. н. д.
2. гидкий (С. З. Л.), огúдний, обрúдлий (С. Л.), обрúдний, обрúдливий, мерзéнний, осорýжний (С. Л.), оприкрúвий, гúдко, огúдно, брúдко (С. Аф.). — Я тричі вже йому казала, що осоружний він мені, що й глянути на його не можу я. К. К. — Гидко глянути.

Противодéйствіе = противність, перешкóда (С. З.).

Противодéйствовать = перéчити (С. Л.), на перешкóді ставáти, робúти перешкóду, перешкожáти (С. З.).

Противозакóнный, но = незакóнний, беззакóнний, безправний, не слýшний.

Противолежáщій = супротилéжний і т. д. д. Противоположный.

Противополагáть, противоположúть = стáвити, поставúти навпроти, навпакú.

Противоположéніе = противність, протизвостáвність (С. Жел.).

Противоположный = противний, супротивний, супротилéжний. — Їм забажалось побíти в противну хату та довідатись хто прийшов. Лев. — Починав гукати батька і матір, бо вони, бач, усі в противну хату перейшли. Лев. — Усі інтереси маси стали супротилежними інтересам панів. Кн. — З сіх слів автора виходить супротилежне тому, що він попереду говорив. Зап. Груш. — **Въ противоположную сторону** = навпакú.

Противорéчúвость = суперéчливість.

Противорéчивый = суперéчливий.

Противорéчить = перéчити, суперéчити (С. Л.), перечковáти. — Що скажу — не суперечить, мині вірить, як своєму сину... Ст. С. — Вони мині в тім моленні перечковали. Кочубей. С. З.

Противорéчіе = перéка, перéча, суперóка, суперéчка, суперéччя (С. З. Л.), сýперіч. — Нехай буде нічíнь-гречка, аби не суперечка. н. пр. — Трапила ся суперіч фактів. Пр. — Думка чудна і стає в суперіч з правдою. Кн.

Противостоúть, противостáть = 1. стоúти, стáти навпроти.
2. д. **Противúться** і **Противодéйствовать.**

Противойдіе = противотрýя (С. Жел. Пар.), противлíк (С. Пар.).

Противойдный = противотрýйний.

Противуестéственный = неприродúний, надзвичáйний.

Противу, прóтивъ = 1. прóти, напрóти (С. Л.), сýпроти (С. Л.), сýпротив (С. Л.), напрóти, насýпротив, прóсто (С. Л.); навпакú, впакú, навспáк. — Моя хата просто церкви. С. Л. — Навпаки сонця.
2. прóти, сýпроти; навпрéк, насупротúвне. — Проти совісті. — Супроти його нема луччого робітника. С. Л. — Так він поганий став навпрек мині дорогу заступать! Гул. Ар.

Протирáть, протерéть, ся = протирáти, протéрти, прошарувáти, обшмóргати, обчóвгати. — Протерéть глазá (про гроші) — процúндрити, прокантáчити, прогайнувáти і д. Промáтывать 3.

Протúскивать, протúснуть, ся = пропихáти, протúскувати, пропхáти, пропхнýти, протúснути, ся, протúсти ся (Ман.), пробгáти ся і т. д. д. **Протáлкиваться.** — Що ясла будуть на пів хати — такі, що й в двері не пропхати. Б. Г.

Проткáть, проткнýть = д. **Протыкáть.**

Протлѣвáть, протлѣть = протлівáти, перетлівáти, протлíти, перетлíти.

Протодіáконъ = протодиякон.

Протоіерéй = протопóп, жінка його — протопóпиха, протопóпиця, дочка — протопóпівна.

Протóкъ = протíк, течíя, невеличкий — перетíк, перетíчок, перетíчка, вширокому місці — илéсо, в глибокому — бакáй.

Протолка́ть, протолкну́ть, ся = д. **Прота́лкивать, ся.**

Протолкова́ть = пробала́кати. — Цілий вечір пробалакали про театр.

Протолпи́ться = прото́впати ся, пропха́ти ся і т. д. д **Протиска́ться.** — Народу так багато, що й протовпитись трудно. Лев.

Протоми́ть, ся = прохорі́ти, прону́дити, ся, ви́дити, ся, прому́чити ся.

Прото́пать = прету́пати, протупотіти, прого́пати, прогу́пати, прогопцюва́ти, протупцюва́ти, протю́пати, пропопотіти.

Протопи́ть, ся = д. **Прота́пливать.**

Протопо́пъ = д. **Протоіере́й.**

Протопта́ть = д. **Прота́птывать.**

Проторгова́ть = проторгува́ти, прогандлюва́ти, на базарі — пробазарюва́ти, на ярмарку — проярмаркува́ти (який час або стратить що, торгуючи).

Прото́ржка = стра́та, втра́та (в торгу).

Прото́ри = про́тори, тра́ти (судові).

Проторы́ть = прокла́сти (дорогу), утору-ва́ти (С. Ш.), протолта́ти (стежку), простежи́ти (теж). — **Проторённый путь** = би́тий шлях, протоптана сте́жка. — Гепій ніколи не йде шляхом битим. Кн.

Протоскова́ть = прожури́ти ся, просумува́ти, прону́дити ся.

Прототи́пъ = первообраз.

Прото́чина = 1. прото́чина, черво́точина (в дереві).

2. перетік, перетічка (д. під сл. **Прото́къ**).

Прото́чный = бігу́чий, теку́чий. — Бігуча вода.

Протре́звливать, протрезвля́ть, протрезви́ть, ся = витверезювати, ви́тверезити, протверезити, ся, тверезіпіати.

Протруби́ть = 1. протруби́ти, просурми́ти.

2. розголоси́ти, роздзвони́ти.

Протури́ть = прогна́ти, протури́ти.

Протурча́ть = протурка́ти, протуркотіти.

Протуха́ть, протухнуть = ту́хнути, протухнути.

Протыка́ть = 1. (**проткну́ть**) — ваткати. — Полотно ваткане шовком.

2. (**проткну́ть**) — протика́ти, проткну́ти, простроми́ти. — Простромив списом.

Протъспи́ться, протъсни́ться = протиску-вати ся, протовпля́ти ся і т. д. д. **Проти́скиваться.**

Протю́кать = 1. процю́кати. — В стіні процюкав віконце.

2. протю́кати.

Проти́вкать = продзя́вкати. — Цуцик продзявкав цілу ніч.

Протя́гиваніе = протяга́ння, про́тяг.

Протя́гивать, протяну́ть, ся = 1. протягати, простяга́ти, протягти, простягти, ся. — Не прикладан ву́ки, не простягай руки. п. пр. — Вона простягла обидві руки і поклала їх. Лев. — І до братів своїх темних простягали руки, всіми бажали вони миру, волі і науки. К. Х. — І простягши він руку, приторкнувсь до нього. К. Св. П. — **По одёжкѣ протя́гивай но́жки** = по своєму́ ліжку простягай ніжки. п. пр. — **Протяну́ть но́ги** = умерти, дуба дати. 2. тягти, волокти, протягти, проволокти, проволочити (час, діло) і д. Длить і Ме́длить.

Протяже́ніе = про́тяг.

Протя́жка = д. Замедле́ніе і **Проволо́чка.**

Протя́жно = з про́тягом, про́волоком, проквóлом, проквóласто, з проволо́ком. — Як каже з протягом, а не скоро, тоді все розбереш. Хар. — Він читав з проволоком. Св.

Протя́жный = протя́гний; проквóластий і д. Дли́тельный і Ме́дленный.

Протяну́ть, ся = д. **Протяга́ть, ся.**

Проу́дить = прову́дити, проловити (удвою, який час).

Проу́жинать = провечеря́ти. — Провечеряли до півночі.

Проу́локъ = д. **Переу́локъ.**

Проу́мничать = прохудрува́ти.

Проучи́ть, проу́чивать, проучи́ть, ся = провча́ти, провчи́ти, ся, ви́школити, вийцьвічити, проманіжити. — Добре його провчили — не забуде до нових віників. — Провчи ся цілу зиму, а читати не вмів.

Проу́шина = дірка (щоб вкладати або просовувати, на пр. в сокирі, куди вкладають ся топорище, або в молотку), в голці — у́шко.

Профа́нъ = нетя́ма, нетя́мка, нетя́ка.

Профильтро́вывать, профильтрова́ть = д. **Проце́живать.**

Профинти́ть = протри́нькати, проци́дрити і т. д. д. **Прома́тывать 3.**

Прохажи́вать, проходи́ть, пройти́ся = прохо́дити, проходи́ти, ся, пройти ся. — Цілий день проходив — вінця не виходив. Кв.

Прохва́тывать, прохва́чивать, прохвати́ть = 1. проколювати, простроли́ти, проколо́ти, простроми́ти, проштрикну́ти (зубами).

2. д. **Прони́зать.**

Прохворо́ть = пропедужати, прослабува́ти (довго).

Прохво́стъ = пройди́світ підчіхвіст (Лев.), прочва́ра, суціга. — Хоч мені й тебе й жаль, а прочварі руки не подам. О. Ст.

Прохла́да = прохоло́да, холодо́к (С. Л.), охоло́да, пого́жість. — Кидали Ляхів у воду, в чортовій матері на прохолоду. п. д.

Прохлади́тельный = прохоложа́ючий.

Прохлади́ть, ся = д. **Прохлажда́ть, ся.**

Прохла́дный, по = прохоло́дний, по жа́рко.

Прохлажда́ть, прохлади́ть, ся = прохолоха́ти, прохолоди́ти, ся; вихоло́жувати, вихолодити, ся. — Зараз піду, най лиш трохи прохолоджу ся, бо мині душно. Федь.

Прохлеста́ть = пролящати, прохвиськати.

Прохло́пать = проля́скати, крилами — пролопотіти.

Прохлопота́ть = проклопота́ти, протурбува́ти ся.

Прохны́кать = прохи́кати, прорю́кати.

Проходи́мецъ = пройди́сьвіт, шва́йкало (С. Л.), проти́ра, мартопля́с (Кн.).

Проходи́ть, пройти́ = 1. прохо́дити, переходити, пройти, перейти́. — Тільки переїхали міст, як він завалив ся.

2. минати, проминати, уплива́ти (С. Ш.), мину́ти ся, проминути, пройти, уплинути, переверну́ти ся. — Минають дні, минають ночі, минав літо, шелестить пожовкле листя, гаснуть очі. К. Ш. — Мабуть шкода, що без пригоди, мов негода, минула молодість моя. К. Ш. — А як мої ручень-ки загорнуть ся, тоді твої роскоші минуть ся. п. п. — Час-година уплива́є. п. п. — Чимало літ перевернулось, води чимало утікло. К. Ш. — **Прошéлъ сквозь огóнь, вóду и мѣдныя трýбы** = був у бува́льцях, зна́є що кий, що па́лиця. п. пр. — **Э'то сму́ не пройдётъ** = се йому́ так не мине́ть ся, се ду́рно не мине́ (Кн.). — **Проходи́ть слýжбу** = одбува́ти слу́жбу.

Проходи́ть = проходи́ти, промандрува́ти, шкандибаючи — прошкандиба́ти, перебу́льгати, не скоро — продибати.

Проходи́ться = д. **Прохáживаться.**

Проходка = прохо́дка, прогуля́ння, прошка.

Проходно́й = прохідний; скрізний.

Прохо́дъ = 1. хід, прохід, узенький між будовою — суткй, суточкй (С. Л.). — Дворів не йди, а суточками, що поміж хатою і комірою. Кн.

2. прохід, просьвіток. — Не дає мині проходу, скрізь лізе в очі осою. Кн. — Люде очі висвітлять, просьвітку мині не буде. Кн.

Прохóжій = д. **Проходно́й.**

Прохóжій = перехо́жий (С. Л.), прохожáхі. — Не з нашого села, се — якийсь прихожий чоловік.

Прохозя́йничать = прохо́зяйнува́ти, прогосподарюва́ти.

Прохолáживать, прохолоди́ть, ся = студи́ти, простуди́ти, прохолоди́ти, прохоло́нути.

Прохохота́ть = прореготáти.

Прохрапѣ́ть = прохропти́.

Прохрипѣ́ть = прохрипіти.

Прохроня́ть = прошкандиба́ти, прошкитильга́ти, прокульга́ти.

Процарáпывать, процарáпать, процарáпить = продря́пувати, продря́пати, прошкря́бати.

Процáрствовать = процарювáти.

Процвѣта́ть, процвѣсть = процьвіта́ти, проквіта́ти, квітча́ти, ся, процьвісти́, проквітча́ти. — Як я була молодою, квітчалась, пишалась. К. Ш.

Процéнтный = процéнтовий.

Процéнтъ = проце́нт, відсо́ток (С. Л.), надсо́ток, рост, приріст, прока́т, верхи́. — Позичали у міських дукарів та виплачували відробітками та відсотками. Лев. В. — Не тільки рост, а й исте пропало. Кв. — Росту ще не виплатив, а стови само собою стоїть. С. Л.

Процéнтщикъ = лихва́рь. — З одної вбогої людини лихварь правив гроші. Зінък.

Процéссія = процéсия, прóвід. — Хапай бики, бо процесия йде. в. пр.

Процéссъ = 1. спра́ва (С. З.), по́зва (С. З.), по́зов (С. З.), позива́ння, позивавка, пра́во (С. З.). — Поли вріж, та тікай од позвів. п. пр. — Точилась на суді енеральних в Глухові справа. Хапенко. С. З. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

2. процес, дія.

Процѣживаніе = цідіння.

Процѣживать, процѣди́ть = процїжувати, вицїжувати, процїди́ти, відцїди́ти, перецїди́ти, перепусти́ти.

Процѣловáть, ся = процїлува́ти, ся.

Прочáвкать = пропля́мкати, прожвя́кати.

Прочёсывать, прочесáть = чеса́ти, вичісувати, розчісувати, розчеса́ти: продря́пати (чешучи).

Прочётный = 1. прощи́тавий.

2. призна́чений до прочита́ння.

Прочётъ = 1. помилка в раху́нку.

2. прочита́ння. — Для прочéту = для прочита́ння.

Прочи́пывать, прочини́ть = лата́ти, перелата́ти; пролата́ти.

Прочи́стить = д. **Прочища́ть.**

Прочи́тывать, прочита́ть = чита́ти, прочита́ти, пачита́ти, погано — прослебезува́ти, вислебезувати, швидко і не виразно — прохама́ркати, прохарама́ркати, відхама́ркати.

Про́чить = прямува́ти (С. Л.), признача́ти. — Прямує єму в супружество доч свою Марию. Коп'ос. С. З.

Прочиха́ть = прочха́ти.

Прочиха́ться = вичхати ся.

Прочища́ть, прочи́стить = прочища́ти, прочи́стити, од бур'яну — прополо́ти, просапа́ти і т. д. д. Очища́ть.

Про́чій = и́ньший, и́ньчий (С. З.), оста́нній, ре́шта. — **Ме́жду про́чимъ** = між и́ньшим. — **И про́чее** = і так да́лі, і таке́ и́ньше. — **Спасли́сь дво́е, а про́чіе потону́ли** = спасли́сь дво́є, оста́нні (або: а ре́шта) потону́ли.

Про́чность = мі́цність.

Про́чный, но = мі́цний, мі́цно, цупки́й, цу́пко (С. Л.), трива́лий (С. Л. Ш.).

Прочь = пріч, пріч-ки, геть, до кількох — ге́ть-те. С. Л. — Проти пічки помандрував козак пріч-ки. н. п. — Іди, сину, геть від мене, нехай тебе Орда візьме. н. п. — Геть-те, хлопці, з шляху — чорт несе сваху. н. пр. — **Прочь отъ меня́!** = геть від ме́не! — **Поди́ прочь!** = іди́ геть! — **Не про́чь** = не від то́го. — **Я не прочь отъ э́того** = я не від то́го, я нічо́го про́ти сьо́го не ма́ю. — **Онъ не про́чь отъ до́браго де́ла** = він не цура́єть ся до́брого ді́ла.

Прошала́ть = пропустува́ти, прожартува́ти, прожирува́ти.

Прошара́ть = вишарити, вишпшпорити.

Прошата́ться = проблука́ти, прошва(е)пдяти, вишикати, витупати.

Про́шва = д. Обши́вка 2.

Прошедшій = минулий.

Прошелесте́ть = прошелестіти, шеле́снути, шеле́тнути. — Часом тільки вщірка шелесне. Кр.

Прошеніе = 1. прохання, про́хань, про́зьба. 2. про́зьба, суплі́ка (С. З.).

Про́шенный = про́ханий. — На прошаного гостя багато треба. н. пр. — Прошаний шматок горло дере. н. пр.

Прошёптывать, прошепта́ть, ся = шепота́ти, шепотіти, прошепотіти, прошепота́ти, ся, протишкувати ся. — Прошепотів щось і не розбереш. — Протишкували ся цілий вечір.

Прошива́ть, проши́ть, ся = 1. пробива́ти, проби́ти, ся.

2. д. Ошиба́ться і Прома́хивать 3.

Прошиба́ть, прошибить, ся = 1. пробива́ти, проби́ти, ся.

Прошиба́ть = д. Ошиба́ть і Прогрі́шность.

Прошива́ть, прошить = прошива́ти, проши́ти (наскрізь або довго шити), мережками — промере́жувати, прохере́жати.

Прошипѣть = прошипі́ти, прошипотіти, про гадюку — просичати, про воду — пробулькотіти, проклекотіти, про сало, м'ясо — прошкварчати.

Прошлёдъ = д. Пройдоха.

Прошлогодній = торішній (С. З. Ш.), прошлоро́чний (С. З.). — Так він жінї погрібен, як торішній сніг. н. пр. — Подугі прошлорочних реєстрів. С. З.

Про́шлый = минулий. С. Л. — **Про́шлое** = мину́ле, мину́вше, мину́лість, мину́лость. — Не можна було не прирівнити минулого життя України до сучасного. Кн. — І я перший здіймаю шапку перед такою милостю чоловіка, котрому тепер пишу оцю одповідь. О. Мар. — **Про́шлый годъ** = торік.

Прошля́пдать, прошля́ться = прошва(е)пдяти, провештати ся, проблукати, протиняти ся, проплентати ся, вишикати.

Прошмыгну́ть = прошмигну́ти, прохайпу́ти.

Прошуме́ть = прошуміти, прогохотіти, прогаласувати.

Прошути́ть = прошуткувати, прожартувати.

Прошушу́кать, ся = прошушу́кати, ся, протишкувати ся.

Прощай, те = д. Проща́ться 2.

Прощальный = прощальний, відхо́жий, відхідний. — **П. угощеніе** = відхідне, відхо́жа ча́рка.

Проща́піе = проща́ння, роспроща́ння, про́води. — Настав час прощанні. Ст. — На роспрощанї поцілувались. Кр.

Проща́ть, прости́ть, ся = 1. проща́ти, вибача́ти, пробача́ти (С. З.). дарува́ти (С. З.), прости́ти, ся, вибачити, проба́чити, подарува́ти, ся, звільнити. — За се діло я тобі не подарую. С. Л. — Не пожаліли мене. Нехай вже їх Бог звидить. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Извиня́ть**).

2. проща́ти ся, попроща́ти ся. — **Прощай, прости́! Проща́йте!** = прощай, прощавай, бувай здоро́в, будь здоро́в, проща́йте, бува́йте здорові! — Прощай, прощай, позаче! Твоя дівчина плаче.

п. п. — Їхав козак за Дунай, сказав дівчині — прощай! п. п. — Будь здорова, панькатусю, обійду ся без Настусі. п. п. — По сій мові, бувайте здорові! п. пр.

Прóще = простíше. — **Прóще всегó** = найпростíше.

Прощелúга = д. **Пройдóха** і **Прохвóсть**.

Прощéніе = прощéння, опрощéння, пробачéння (С. З.). — Взяв батька, попросив у його опрощення і став кормити до смерті. Гр. Чайч. — **Попросúть прощéнія** = перепросúти.

Прощéнный = прощáльний.

Прощúпывать, прощипáть = д. **Продёргивать** і **Протерéбливать**.

Проѣдáть, проѣсть, ся = 1. проїдáти, проїсти, ся, прохарчúти, ся, на хасощі — проласувáти. — Пю в багато грошей. — Усі гроші чи прохарчив, чи прогуляв. п. о. 2. проїдáти, прогризáти, проїсти, прогрúзти.

Проѣдина = прогрúзене мíсце.

Проѣдить, ся = **провѣздити, ся** (який час або стратить на їзду).

Проѣздомъ = переїздом, по дорóзі. — Тільки переїздом був у Київі.

Проѣздъ = проїзд; переїзд. — Там тепер нема переїзду.

Проѣжáть, ся = 1. (**проѣхать, ся**) — проїжджáти, проїздúти, проїхати, ся — Проїхав через Київ.

2. (**проѣздить**) — проїжджáти, вїжджáти, вїздити, ся. — На силу вїздив неука.

Проѣзжáющій = проїжджáючий (С. З. Л.), переїжний, подорóжній. — Щоб подорожній не був порожній — треба нагодувати. п. пр.

Проѣзженный = вїжджений (кінь).

Проѣзжій = 1. проїздний (С. Л.), переїздний. — Тут саме переїздне мíсто. С. Л.

2. д. **Проѣзжáющій**.

Проѣсть, ся = д. **Проѣдáть, ся**.

Проѣхать, ся = д. **Проѣзжáть, ся**.

Проявлéніе = вúява, проúва.

Проявлять, проявúть, ся = вúявляти, ся, проявляти, ся, вúникати, вúзначати ся, вúявити, проявúти, ся, вúзначити ся, вúрискати ся (Ман.). — І вирискалось таке бидло! Ман. — **Огкýда ты проявúлся**! = відкіля ти взяв ся?

Проясúвать, прояснúть, прояснúть, ся = вúяснювати, ся, прояснювати, ся, вúяснити, ся, прояснúти, ся, про годину ще — вúпогожувати ся, сріти, сьвітліти, розвúднюватися, вúпогодити ся (С. Л.), розгодúнити ся (С. Л.), на годúнні стáти (С. Л.), прояснíти, прояснíшати, провидníти, провидníшати. — Се мíні вияснило дíло. — Нехай вияснить ся — бач як пахмарило. п. пр. — Хмари рідшали; на обрію починало вияснювати ся. Кн. — Хмари та хмари, а коли ж вияснить ся? Кн. — Небо випогодило ся і закинуло з себе хмари. Фр. — Хмари розходять ся, на небі розвидняють ся. — На дворі почало вже сіріти.

Прудúть = 1. (**запрудúть**) — гатúти, загатúти. — Тільки ж нами, нами, козаками, Дунай загатила. п. п.

2. (**напрудúть**) — сидúти, насидúти, багато — набýрити.

Прудовóй = ставнúй, ставовúй.

Прудъ = став, здр. ставóк, ставóчок (С. З. Л.), невеличкий, викопаний — сáжавка, сáжалка (С. З. Л.), кóпанка (С. З.), глухий або мíсце, де був став — ставúще, ставúдло, ставúсько. — Чия гребля, того й став. п. пр. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок. К. Ш. — Іде він попад ставком, дивить ся — гуси на березі сидять. п. п. — В гаю у пана був ставок, вода як скло, на дні пісок. Б. Г. — Ой вийду я на горбочок, та гляну я на ставочок: щука риба грає, вона пару має. п. п.

Пружúна = пружúна.

Прýтикъ = д. **Прутъ** (здр.).

Прутнúкъ = холодúнок, холодничóк (молодий лíсок); лóзи, шéлюг, верболíз.

Прутъ = лозúна (С. Л.), хворостúна (С. Ш.), здр. — лíзка, рíзка, хвойдúна (С. Л. Ш.), з шелюга — шелюжúна, дротяний для плетíння — врут, прýтик, дрóтик, щоб пропікати цибухи — жигáло. — У руки взяв довгу хвойдину і по прошпехту так попхався. Гул. Ар.

Прутянóй = хворостянúй.

Прущъ, рос. Geranium L' Herit = журавéльник, G. pratense L. = вóвча стýпа, вóвчі лáпки, вовчýга, вовчýра. С. Ап.

Прыганíе = стрибáння, плúгання, скакáння, в танцях — гóпи, гóцання (С. Л.).

Прыгáть, прыгнуть = стрибáти, плúгати, скакáти, вистрибувати, цúбати, стрибнýти, плигнýти, цибнýти, в танцях — гопáти, гóцати, гопнути. — Вода плигає з чавуна на камінь. Кн. — Стриба, мов цап.

Прыгýнъ, нья = скакýн, скакунéць, плигýн, плигунéць, стрибýн, стрибунéць, брикýн, ха. — Жвавий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Ст. К.

Прыгъ = плиг, скік, стриб.

Прыжóкъ = плиг (С. Л.), скік, стриб (С. Л.),

ви́стриб, стрибо́к, ви́брик, пере́скік. — **Прыжко́мъ** = плі́гом, ско́ком (С. Л.), ви́стрибом (С. Л.), ви́скоком, ви́брпком, переско́ком. — Він біжить виско́ком. Кр.

Прі́скалка = кропи́ло, бри́зкалка.

Прыскать, прыснуть, ся = бри́зкати, пи́рськати, кропи́ти, бри́знути, при́снути (С. З.), покропи́ти, од сміху — пи́рхнути (Ос.).

Прытки́й, ко = прудки́й (С. З. Л.), пру́дко, швидки́й, швидко, меткий, шпарки́й, шпа́рко, притки́й (Кн.), при́тко, порськи́й (С. Л.). — Ой поплинь, утко, проти води прудко. н. п. — Він у нас меткий, духом збігав. Кн. — Шпарке хлопця — одна нога тут, а друга в школі. Кн. — Бач який притки́й, ніче коза. Кн.

Прытче = швидче, пру́дче, прудкіш.

Прыть = пру́дкість, мото́рність, швидкість, жвавість; бадьо́р. — **Пусти́ть коня́ во всю прыть** = пусти́ти коня́ на взаводи (С. З.), що есть ду́ху. — **Бежа́ть во всю прыть** = бігти що есть ду́ху, на всі жи́ли бра́ти. — А він біжить що есть духу і не озирається сп. — Дали́ж вони з пекла драла: Єва на всі жили брала. З великодної вірші.

Прыщева́тый = прищува́тий.

Прыщева́тѣть, при́щевѣть, опри́щевѣть = при́щити ся, попри́щити ся.

Прыщъ = при́щ, при́щик, частіше мн. — при́щі, жа́бур, жабури́ння, від холоду — сироти.

Прѣлый = запрі́лий, про дерево — тру́хлий, трухля́вий, про борошно то-що — підле́глий, злеглий, прилеглий. — **Прѣлые глаза́** = ки́слі о́чі; з такими очима — кислоо́кий.

Прѣль = пріль, підле́глість.

Прѣніе = 1. запрівання.
2. д. **Прѣніе.**

Прѣсный = прісний (С. Жел.), соло́дкий (про воду).

Прѣсня́къ = прісня́к. С. Жел.

Прѣть, взопрѣть, вы́прѣть = пріти, упрі́ти, впрі́ти. — Поки не упріти, доти не уміти. н. пр. — Каша добре упріла.

Пря́ = суперечка і д. **Прѣніе.**

Прядать, пря́путь = д. **Прыгать.**

Пряде́ніе = пря́дло.

Пря́диво = пря́диво; пряжа; ку́жель, ку́жівка (С. З.), ми́чка (С. З.), ми́кавка. — Відна Єва одну з древа зірвала кисличку, збувсь власти, треба прясти на гребінї мичку. З великодної вірші.

Прядѣ́льщикъ, ца = прядільник, пря́дка, пря́ха (С. Жел.). — Тож то Маруся пря́дка була, що раненько вставала, на подарочки прила. н. п.

Прядѣ́льня = прядільня, пря́льня. С. Жел.

Прядь = (волосся, шерсті то-що) — па́сько, мотузка, верьовки то-що — ста́лька (С. З.), льо́ну. — ми́чка (С. Л.), льону в 10 жмень — повісмо, чого плетеного — по́пліт ка. — Русяві пасма волосся кругом чола. Лев. — Притулила неслухняне пасмо волосся. Лев. В. — Батіг у три стальки. — У дванадцять стальок були вінки.

Пря́жа = пря́диво (нитки прядені).

Пря́жка = спря́жка (С. Жел. Пар.), засті́жка, шпень, шпе́нік (С. Пар.).

Пря́лка = пря́дка (С. З.), самопря́д, самопря́дка, ко́ловро́т, коловро́ток, пря́сниця (С. З.).

Прямѣхонекъ, прямѣхонько = прямі́сінький, простісінький, ко. — Я їхав простісінько до Шевченкового друга. Кн.

Прямизна́ = прямота́. С. Жел.

Прями́къ = чоловік щирий, про́стий, прями́й. — **Идти́, ѣхать на прями́къ** = навпросте́ць, навпрошки́, навпрямець, напрями́ць, навпрямки́, прямцем йти, їхати, простувати. — Коли-б навпростець, а то об'їздками, так і далеко. Кн. — На що об'їжати, коли можна навпрошки їхати. Кр. — Хочеш бути чоловіком, так іди прямцем за віком. В. Щ. — Хто простує, той в дорозї і ночує. н. пр. — **Сказа́ть на прями́къ, на пря́мки** = навпросте́ць, навпря́мки сказа́ти. — Як почув таку одповідь Марко, бачить сам, що маніжем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. (д. ще під ся. **Обинякъ**).

Прями́ть, спрями́ть = пря́мити, випрямля́ти, виправля́ти і т. д. д. **Выпрямить.** — Доти виправляв лозину, доки вона не зламалась. Кн.

Пря́мо = пря́мо, про́сто, пра́во, навпросте́ць, напряме́ць. — Він просто викладає йому всю правду. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна кривди за собою. К. Ш.

Прямоду́шный = пряходу́шний (С. Жел.), правди́вий, щи́рий, щиросерде́чний.

Прямо́й = 1. прями́й, про́стий, пра́вий. — Проста дорога. С. Л. — Правий, як черга. н. пр. — І виросла бузинонька та так рівна, така правенька. н. п. Ман.
2. правди́вий, щи́рий, спра́вжній. — **П. христіани́нъ** = правди́вий християнин. (Д. И'стинный і Настоящій).

Прямокры́лый = прямокри́лий, простокри́лий. — П. насѣко́мыя, Orthoptera = пря́мо(про́сто)кри́лиці. С. Жел. — У всіх сіхъ комах крила простягають ся прямо вздовж тіла, затим і всі такі комахи прозивають ся прямокрилими. Ст. О.

Прямолине́йный = прямолинійний.

Пря́ность = прямота́. С. Жел.

Прямота́ = прямота́ (С. Жел.), правди́вість, щи́рість.

Прямоугóльникъ, ный = прямоку́тник, ний. С. Жел.

Пря́нь = прямота́. С. Жел.

Пря́никъ = пі́рник (С. З.), медовий — медя́ник, ведовник, медівник (С. Жел.), здр. медяничо́к (С. З.), тонкий, плетений — суслик, здр. су́сличок (С. З.), дрібненько сіяний — кришене́ць, кришане́ць (С. З.). — Та синові за гіркого медяника купив. К. Ш.

Пря́ничекъ = д. Пря́никъ (здр.).

Пря́ничникъ, ца = медяни́шник, ця.

Пря́ничный = медяни́шний.

Пря́ности = корі́ння (С. Пар.), пря́нощі (корицю, цибрь то-що). С. Жел.

Пря́ный = пря́ний, пряни́стий, корі́нний.

Пря́слица = д. Пря́лка.

Пря́сло = пря́сло (д. під сл. Звено́).

Прясть, спря́сть = пря́сти, попря́сти, напря́сти, шерсть. — куде́лити, вал — валити, взаємно — відпряда́ти, відпря́сти, кінець — розпрядовити ся. — Чи п. ж тобі не наприла за рік три починки? Один прала до Різдва... п. п. — Прясть уша́ми (про коней) — наторо́жувати, наторо́жити ву́ха.

Пря́тание = ховання.

Прятать, спря́тать, ся = хова́ти, кри́ти, ховити, схова́ти, укри́ти, схорони́ти, ся, переховувати, перехова́ти, ся. — Гроші в кишені не ховають. п. пр. — Бреш, ховай погане, а воно таки гляне. п. пр. — Коли трім його вбре, то нажуть, що під тим чорт ховав ся. п. пр. Гр. Чайч. — А ви гроші в свою скриню ховайте. Лев. — Щоб де було свій крам складати, та всякую бакалію ховати, комору збудував. Б. Г. — Трава степова, де не глянь, розлягаєть ся, як військо в траві тій ховаєть ся. Гр. Чайч. — Сонця не видно і птиці ховаєть ся, дерево гріяно під вітром ламаєть ся. Ал. — Чого ж вони там шукають, що там сховали? К. Ш. — Він мабуть скоро прийде, а тепер переховуєть ся у лісі. Ст. Х. — Дуже він нед тягав та в берлозі ховав. Б. Г.

Пря́ха = д. Прядильщица.

Псалмистъ = псалмиста. С. З.

Псало́мщикъ = псало́мщик, дяк.

Псало́мъ = псало́м, псальма. — Так в половині псальми і читає. Кп.

Псалты́рщикъ = псалти́рник.

Псалты́рь, псалты́рь = псалти́рь.

Пса́рный = пся́рний. — П. дворъ = д. Пса́рня.

Пса́рня = пса́рня, пеу́рня, псю́рня, пся́рня (С. Жел.).

Псарь = псарь, ло́вчий, соба́чник, доїжджа́чий, псяр, пся́рник (С. Жел.). — Хорти, і гончим і псарям. К. Ш.

Пси́на = 1. соба́че мя́со, 2. пси́на. — Смердить псиною.

Пси́нка = д. Пасленъ.

Психи́ческій = псіхи́чний.

Психологи́ческій = псіхологи́чний.

Психоло́гъ = псіхо́лог.

Пси́ца = су́ка, су́чка, пси́ця (С. З.). — Тота псиці яловиці поскакали до пшениці. п. п.

Псо́вый = соба́чий, пся́чий. — П. охо́та = полюва́ння (С. З. Л.), ло́ви, ло́вли, ловецтво (С. Жел.). — Пр. д. під сл. Охо́та.

Псо́ра = шо́лудї, па́рші.

Пта́ха, пта́шка = д. Птица.

Птене́цъ, здр. пте́нчикъ = пташа́, здр. пташа́тко, пташеня́, здр. пташеня́тко, писклá, голопу́пок (С. Ж.), голопу́дьок (С. Аф. З. Л.), пу́цьвіронок (С. З. Л.), пу́цьвірок (С. З.), горобця — горобця, тко, чапля — чапля́, тко і т. д. — Ой пуцьвіронку Купидоне! Кот. — Повидерав з гнїзда голопуцьків. — Дітки малі — пташенята, на кого їх попину. Кп.

Пти́ца, здр. пти́чка = пти́ця, пти́чка, пта́ха (С. З. Л.), птах (С. Л.), здр. пти́шка, пташи́на, зб. пта́ство (С. З. Л.), дїтське — ти́тя, тю́тїнька, тю́тїчка. С. Ш. — Лучче птиці на сухій гильці, як в золотій клітці. п. пр. — Летїв птах о семи ногах. п. з. — Пташки сьпівають. — А озера кругом гаями поростуть, веселим пташтвом оживуть. К. Ш. — Дома́шняя пти́ца, дворо́выя пти́цы = дохо́ве пта́ство (С. З.), дробна́ (С. Аф.). — Бач, скільки самої дробини викохали. Лев. В.

Птицело́вня = д. Западня́.

Птицело́йство = пта́шни́цство. С. Жел.

Птицело́въ = пта́шни́к, птичáр. С. Жел.

Пти́чій = пти́чий, пта́ський (С. З. Л.), пташи́ний (С. Жел. Л.), пташа́чий (С. Жел.). — Пти́чій дворъ = пташня́. — Пти́чье гнѣздо́, рос. Neottia Nidus Avis Rich = миколáйці, привороте́нь. С. Ап.

Пти́чка = д. Пти́ца.

Птичникъ = 1. птáшник.
2. пташня́, пташáрня (С. Жел.), кóвець, кýча. — Накупив гусей повний кóвець.

Птичница = 1. птúшница (С. Жел.), дробúшница (С. Аф. Жел.).
2. пташня́ і т. д. д. **Птичникъ 2.**

Птичня = д. **Птичникъ 2.**

Публика = пýблика, публúчність (С. З.). — Як ти колись на свíті жив та щиро публицí служив, так публика тобí живому квíтки кидала як солому, а вмер, артисте-небораче, то й байдуже. Ос.

Публикáція = оголóшення і д. **Объявлéніе** і **Обнародованіе.**

Публиковáть = ясувáти і д. **Объявлять** і **Обнародывать.**

Публúчный, но = публúчний, прилюдний, но, не (С. Л.), прилюдний, не, вселюдний, привселюдний, но, не. — Гальбила я його і на самотí і прилюдно, а він хоч би оком моргнув. Кн. — Хто скаже привселюдно менí слово: брешеш? Ст. Г. — Певно той бевзнув би привселюдно і про хабарí. Лев. В. — **Публúчный домъ** = бардíль, бурдéй (С. Ш.). — **П. жéнщина** = д. **Непотрéбница.**

Пýга = гýзка (в яйцí). — Розбив гузку, та тодí й поставив яйце.

Пýгалище, пýгало = страшúло (С. Ж.), страхóвище (С. Ж.), страшúдло, страхопýд, опýдало (С. З.), лякáло, лякáйло, хóха, машкарá (С. З.), мара, нацапýра (С. З.). — Страхопудом про мене була не щирість людська. Кн. — Наче опудало на городí. Кр. — Отце про горобцíв буде лякало. Кн. — Кажуть, страшний він, а я не примíтив сього лякайла. Кн.

Пугáніе = лякáння, жахання, страхáння, полóхання.

Пýганный, пýганый = лякáний (С. Л.), полóханий. — **Пýганная ворóна и кустá бóится,** п. пр. = лякáна ворóна кущá боїть ся, полóханий гáєць і пенькá боїть ся. п. пр.

Пугáть, ся, испугáть, ся, пугнýть = лякáти, ся (С. З. Л.), жахáти, ся (С. З. Л.), страхáти, ся (С. Л.), полóхати, ся (С. З.), торопúти ся, про коней — харапýдити ся (С. Ш.), злякáти, ся (С. Л.), сполóхати, ся, вжахáти, вжахнýти, ся. — Все у вечері лякав. п. к. — І даремне лякать ся не треба, бо переляканий чоловік завжди зробить дурість. К. К. — Як чорт хреста жахається. п. пр. — Ой ходив я на улицю, тай тепера каюсь, полюбив я дівчиноньку, аж ві сні жахаюсь. п. п. — Побачила, що так полоха. Кол спина, що аж заляв. Кот. — Не кишкайте, не полохайте, нехай вона к дому привикає. п. о. — Що стане дарéма підлíзжати, то нíщо так і харапудить сп. п. к.

Пугáчъ, пт. Strix Bubo = пýгач.

Пýговица = д. **Пýговица.**

Пугливость = лякливíсть, жахливíсть, полохливíсть.

Пугливый, во = лякливий, во (С. З. Ж.), жахливий, во (С. З. Л.), жáхно, полохливий, во (С. З.), бóязкий, ко (С. Ш.), страхопýдливий, тороплéнний, харапýдливий. — Заєць єсть пугливий. С. З. — І розгонив Турок, наче соколи голубів пугливих. Ст. С. — Дрíжить, жахається ся, як матíрʼю втíка. Чого-ж, як та, і ти пугливая така? Гул. Ар. — Під березою дрíбливою стоїть дíвчина Маруся, мов та серна полохлива. Мова. — Він завжди серед поміж щоденними злигоднями і полохливим щастям. С. З. — Стопа дово тороплива. Кот. — Харапудливий нíщо.

Пугнýть = д. **Пугáть.**

Пýговица, пýговка, пýговичка = гýдзик, гýдзанок, гýдзичок. С. З. Л. — Гудь, скоре, та не вам, застебнув ся б — та не дарма. п. пр. — Срібним гудзьом рушницю набитую. п. п. — Ти менí не тикай, бо менé царь гудзиками обтикав. п. пр.

Пýговочникъ, ца = гудзикáрь, ка.

Пýговочный = гýдзиковий.

Пýдель = 1. пýдель (особлива порода собак).
2. мах, óбмах (охотницьке).

Пудовúкъ = пудова гíря.

Пудовóй = пудовúй.

Пýдра = пýдра, борошéнце. — **П. сахарная** = пóбíл.

Пýдрить = порóшити, посипáти, присипáти (пудрою або чим таким). — **Пýдрить, напýдрить голову** = мúлити, намилити голову, чýба, шию. — Намилив шию добре, вдруге так не робити ве. Кн.

Пужáть, пужлúвый = д. **Пугáть, пугáливый.**

Пузáнъ, пузáнчикъ = пузáнь, пузáн (С. З.), здр. пузáнчик, черевáнь, барило (С. Ш.). — Та вчать внука пузанчика чоловіка одавати. К. Ш.

Пузантéй = д. **Пузáнъ.**

Пузáстый, пузáтый = пузáтий (С. З.), черевáтий (С. З.), брухáтий (С. Ш.), бокилькувáтий.

Пýзо = пýзо, чéрево. С. З.

Пузцó = пýзько, черевцé.

Пузырёкъ = 1. д. **Пузырь** (здр.).
2. бáнька, плямечка. С. Л.

Пузыриться = 1. надимáти ся, здимáти ся

пуска́ти бу́льбашки, бу́лькати (С. Ш.). 2. бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пи-дячити ся (д. Вáжничать).

Пухи́ристый, пузы́рчатый = пухи́ристий, пращуватий. — Якесь пухиристе шкло, но й не видно нічого. Кр.

Пухи́рь = 1. пуги́рь (С. Л.), пухи́рь. 2. на водї — бу́лька (С. Л. Ш.), бу́льба, бу́льбаха (С. Ш.), здр. бу́льбашка (С. Л. Ш.), на водї або з мила — ба́нька. — Бульки пускати. — Булька під носом. С. Ш. — Мов бульбашки у чавуні клекочуть. Гул. Ар. — Чоловік на сьвітї, як банька на водї, н. пр. — **Пуска́ть мы́льные пузыри́** = бáшьки дуть.

3. пухи́рь, міху́р, здр. міху́рчик (на тїлї). — На пальчиках міхурчики намуляли — бігав на тік, миленькому повязала. — На що к тобі, мон мила, працювати, на пальчик міхурчики намуляти? н. п. (Д. під сл. Гоздирь).

4. ба́нька. С. Ш. — Візьми по баньку, та набери води. С. Ш.

Пухалка = пу́кавка. — Зробив з бузини пухалку.

Пухать, пу́кнуть = пу́кати, тріскати, пу́кати, тріснути, лу́снути.

Пу́шка = д. Бу́кля.

Пу́шъ, пучёкъ = пук, пучо́к, пяток то-що — жмут, жму́ток (С. Л.), тютюну, шовку, шерсти — бу́нт, бу́нтик (С. Ш.), тютюну — пачу́ха (С. З.), льону — го́рстка, золота на нитї — скру́тень (Ман.), сохами — крутéнь (Пр. д. під сл. **Клокъ**).

Пу́ливый = кулéвий.

Пу́лячый = кулéш(ч)ний. — **П. су́нка** = кулеч(ш)ниця. С. З. Жел. — З трома кобилицями і пулячницями козацькими. Л. В.

Пу́лька = д. Пу́ля

Пульверизáторъ = прúскавка.

Пульверизúровать = прúскати, розпилúти.

Пульс = живéць, жúвчик. — Взяв лікар за руку, шукає живчика, чи бье він. Ном. — Держав все руку на живчику. Зап. — Лікарь хидаєть ся до його і подержавши за живчик: вже умер, каже. Зїньк. — І не було вже в жилах живчик самостійного життя. Жел.

Пу́ля, пу́лька = ку́ля, ку́лька. С. Л. — Не вміла держати кулї, коли вона вже вискочила з дула. К. К. — Три армати з достатком сорочу до них і куль. Л. В. — Стрілила стрілка, а Бог кулї носить. н. пр. — **Лить пу́ли** = брехáти, теревéнї прáвити, товбачити

Пульярда, пулярдья = ку́рка молода та жирна.

Пунктъ = 1. артику́л (С. Ш.), пункт. 2. пункт, місце, станóвище, пóстать, головнїше. — осередóк. — Київ був би осередком, де-б зібрала ся рада загальна. Ки.

Пунктúрованіе = точкóвання. С. Жел. Ш.

Пунктúровать = пунктовáти, точковáти (С. Жел. Ш.).

Пу́почка, пт. Emberiza nivalis = посьмітюх (С. Пар.), сусїдка (Катеринос. Чайч.).

Пунцóвый = ясночервóний.

Пуншъ = пуншт (С. З.), міцний дуже — ведмéдик. — По трахтирах пуншт пила. Кот.

Пупáвка, пупáвникъ, рос. Anthemis = ромéн, румянок. — **Пупáвка Рúнская, A. tinctoria** = бабки, жовтило, гвоздики польові, нагідки польові, ромéн. С. Ап.

Пуповúна, Funiculus umbilicalis = пупéць, пуповúння (С. Жел.).

Пупковúдный = пупковáтий.

Пупóвникъ, рос. = 1. Scabiosa arvensis — паголоваток, огірчáк, синявка, сверобіжниця, ку́палка, христóва пáличка (укр.), жовтільниця (гал.). 2. Alisma Plantago L. = жóвник, шильник, бúшник, водяний попу́тник. С. Ап.

Пупóкъ = д. Пупъ.

Пупóчный = пупкóвий. С. Л.

Пупъ, пупóкъ = пуп, пупéць, пу́пик.

Пупы́рникъ, рос. Tarilis Anthriscus Gartn. = опу́цьки, свербúгуз. С. Ап.

Пупы́рь, пупы́рышекъ = пухи́рь, прищ, прúщик.

Пу́пышъ, пу́пышекъ = пу́пъянок, пу́пъяшок і д. Почка 2.

Пу́ргa (сібірське) = д. Вьюга.

Пурпу́ровый = пурпуровúй, багрóвий. С. Жел.

Пу́рпуръ = пурпу́р, багрéць, багрíнь. С. Жел.

Пускáй, пусть = нехáй, хай, най, бодáй. С. З. Л. — Ой полети, галко, де мій рідний батько, — нехай мене одвідає, коли йому жалко. н. п. — Ой хто дочок має, нехай научає, пізно до корчомки нехай не пускає. н. п. — Нехай мене тай не ждє, нехай собі за між йде. н. п. — Нехай мене той голубать, котрий мене вірно любить. н. п. — Хай не зна він ні в хазяйстві щастя, ні в домі од дітей потїхи! Бодай ахирів з своїм родом цїлим! Ст. С.

Пускáніе = пускáння.

Пускáть, пущáть, пустúть = пускáти, пустúти і д. Впускáть, Рзпускáть і Отпускáть. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Туди не пускають.

— Випустив пташку на волю. — **Пускáть пѣну** = пѣнити. — **П. пыль въ глáза** = ману напускáти, туману пускáти, туманити. — Бач! якого туману пускає своєю червоною шапкою. Кн. — **П. ростки́, почки** = бростити ся, набрунькувати ся, побростити ся (Пр. д. під сл. **Почка**). — **Пусти́ть молву́, въ огла́ску** = пустити поговір, розголосити, роздзвонити. — **П. ко́рни глубоко́** = розкоренити ся, порозкорінювати ся. — **П. по́ міру, съ су́мою** = знищити, в старці пустити. — **Пускáться** = вдавáти ся, вкидáти ся (д. **Предавáться** 3). — Ой Грицю не вдавай ся у дурницю. в. п. — **Пусти́ться на авось** = піти навхання, пустити ся на гала́-на бала́. — Пустив ся на гала-на бала, тай збув ся воза. Кн. — **П. на произво́лъ судьбы́** = пусти́ти ся бе́рега. С.Ш.

Пустельга́ = 1. пусте́, дурниця, бредня. 2. пт. з породи я́струбів, Falco tinnunculus.

Пусти́ть = д. **Пускáть**.

Пустовáть = порожнювати (на пр. посудина), пустовати (на пр. хата. С. З), облогувáти, вакувáти, ся (про землю), безлю́дувати (про людей). — Давніше там стояла хатина, та згоріла, — тепер місце вакує ся. Кр.

Пустодо́мъ, пустодо́мка = недба́лиця, недба́ха (сп. р.), недба́йло. — Недбалиця — гірше пъяниці. п. пр.

Пусто́е = пусте́, дурниця (С. Л.), дарма́ (С. Аф.), бредня́. — Дарма що хав, він не бити ме. С. Аф.

Пустозво́нъ = д. **Пустоме́ля**.

Пусто́й, пу́сто = 1. поро́жній, пусти́й, пу́сто. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. п. пр. — Перша світлячка порожня, зовсім без меблів. Кн. — Хоч в голові пусто, та в кишені густо. п. пр. — **Пусто къ карма́нѣ** = вітер в кишені. — У самих у нас вітер в кишені ходить. Кн. — **Съ пусты́ми рука́ми** = з порожніми рука́ми, порожняко́х. С. З. — **Пусто́й домъ** = пу́стка. С. З. — Пу́стку патопити нема кому. К. Ш. — **Пусто́е мѣсто** = пустирь, пу́стка. С. З. — Вернув ся із найміи господарювати в пустку. Куліш. С. З. — **П. зерно́** = пужи́на. — Переточи зерно, нехай пужина одійде. — Пужину й маленький вітер знесе. — Сіяв добре зерно без пужини. Кн. — **П. оре́хъ** = холости́й, мокля́к, з дірочкою — свисту́н. — **П. огуре́цъ** (солоний) — плюскиий. Кр.

2. дарéхний (С. Л.), кáрний, порóжній (С. Л.); пустúй, порóждій, недоділький. — Даремна праця. — Марна праця. — Порожня тому надія на Запорожця. Л. С. — Для спасенія душі, а не для якогось пустого славія і порожньої хвали. С. П. — **Пустáя трáта врéмени** = марнува́ння.

Пустохóрить = дармоїд.

Пустоме́лить = базікати, керзти, торочити, теревені правити, точáти, плести, теревенити, варзякати, мóлоти не знать що.

Пустоме́ля = базікало, баляси́ня, лепетень, мелу́н, дурнолáй, торохтій, ка (Сп. С. Ш.), талалáй, ко, ка (С. Ш.), покоту́н, ха (С. З.), верзúця, пáрнословець (К. Св. П.). — Лепетень лепече, а дурень слухає. н. пр. — Вабачайте йому — воно у нас таке... дурнолай! усе плаче коле. Кн. — Ой за лісом, за пролісом талалай кричить. (п. з. = гусак). — За білими березами талалайко Пантелейко свище. (п. з. = зуби та язик). — Ой жінки ви, покотухи! Кв.

Пусторóсль, рос. Sambucus racemosa L. = бузи́на, червóна бузúна. С. Ан.

Пустосвя́тъ, пустосвя́тка = сьвятоша, сьвятéшниця (Лев.).

Пустослóвить = теревенити і т. д. д. **Пустоме́лить**.

Пустослóвіе = теревені (С. Ш), побрехéнька, базікання.

Пустослóвъ = д. **Пустоме́ля**.

Пустота́ = порóжнява, порожнéча, пустóта (С. З.). — І на возі, і в хаті, і в голові у його порожнеча. Кн.

Пустоцвѣ́тъ = пустоцьвіт.

Пустóшка, нт. Upupa epops = óдуд.

Пу́стошь = 1. пусти́рь, пу́стка. С. З. 2. дурни́ця, теревені і д. **Вздоръ**.

Пустынникъ, на = пусте́льник, ця (С. Л.) і д. **Отше́льникъ**.

Пустынническій = пусте́льницький і д. **Отше́льническій**.

Пустынножи́тель = д. **Пустынникъ**.

Пустынный = глухи́й, безлю́дний, пусте́льний. — На безлюдному острові. Завіз десь на острів пустельний. Нім. Округ вовки і пустельні леви блукали. Ніс

Пу́стынь, пу́стыня = манастúрь (десь в глухому місці або непитатний).

Пустыня = пустиня, пусте́ля, безлюдд — І дебрь-пустиня не полита, зеленою водою вмита, прокинеть ся. К. Ш. — Ч то, Боже, твоя воля, чи пощасна моя до що я вік живу в пустині, літа трачу без дружини. п. п. — Ой чи міні вдову брат

ся вдова дівчину, ой чи мінї пустити ся в пустую пустиню? п. п.

Пустíрникъ, рос. Leonurus Cardiaca L. = глуха́ кропи́ва, сли́дра. С. Ан.

Пустíрь = пусти́рь, пу́стка. С. З. Л.

Пустíшка = дурни́ця і т. д. д. **Пусти́къ**.

Пусть = д. **Пускáй**. — **Пусть-ка** = пехáй-лиш, лишéнь (С. Л.), пехáй-но. — **Пусть бы** — пехáй би, хай би. С. Л. — **Пусть егó** = пехáй собі, дармá. С. Л.

Пустúть = пустíти, безлюдíти.

Пустúкъ, частíше мн. **пустúки** = дурни́ця (С. Л.), дарма́, бредня́, шаль, про яку́ щ — аби́-що, аби́щиця, поки́дько, поки́дьків брат, про розмову — тереве́ні, бля́ки, нісенітниця, не-відь-що, незна́ть-що. — Бредня! А й досі як згадаю, то серце плаче та болить. К. Ш. — Як би те пісок, то-б шаль довезти дуба. Хар. — Це така аби́щиця, що не варт і казати.

Пустúчить = д. **Пустосло́вить**.

Пустя́чный = аби́-який, нїкчéмний. — Що любов і все таке... дурниця, нїкчемне. К. Ш.

Путани́ца = плутани́на, путани́на, путани́ця, мішани́на, мішани́ця. — Щоб не було часом плутанини та непорядку. Лев. — Землю поділили на душі, а тепер що-году і переділ, та й пішла путаниця. Хар.

Путúть, ся = 1. (спу́тать, ся) — плу́тати, заплу́тати, сплу́тати, поплу́тати, ся. — Поплутала нитки.

2. (впу́тать, ся) — вплу́тувати, втруча́ти, вплу́тати, ся (д. **Впутать** 2).

3. (напу́тать) — торо́чити, моло́ти, верзти, наторо́чити, намоло́ти, наплу́тати. — Намолов такого, що й не розбереш.

4. (спу́таться) — мішáти ся, плу́тати ся, збивáти ся, змішáти ся, заплу́тати ся, збúти ся. — Говорив багато і довго, та все якось збивав ся. — **Пу́тать слѣдъ** = ключкувáти.

Путеводúтель = провідни́к, поводáрь і д. **Проводни́къ**.

Путеводный = провідний. — В моїм непривітнім життї ти була провідною зорею. О. Мар.

Путевóй = доро́жній, подоро́жній.

Путéйскій, путéецъ = урядо́вець ві́дділу „Путéй сообщéнія".

Путешéственникъ, ца = мандрівни́к, дя, ви́ця мандрівець (С. Л.), мандрівни́чий, подорóжній, ня (С. З. Л.), страни́нний, странни́ця (С. Л.). — По тім боці Дністра мандрували два мандрівники. п. п. Б. — Щоб подорожній не був порожній — треба його нагодувати. п. пр.

Путешéствіе = мандрíвка, м(в)андрува́ння (С. Ж.), подорож, до Сьв. міст — про́ща. С. З. — Узяв жінку у торбинку, та й пішов у мандрівку. п. п. — Списав свою подорож до Рахнїв. Кн. — Я скомпонував в думках подорож Волгою. Кн.

Путешéствовать = мандрувáти (С. З.), вандрувáти, подорож справля́ти, до Сьв. міст — ітй на про́щу. — І зійшли ся пан з Іваном, по сьвітї мандрують, разом їдять, розмовляють, разом і почують. Рудч. — Я не хочу крамарювати, я хочу мандрувати, сказав Робінзон. Чайч. — Ходім з нами мандрувати, будеш ти знати, що в містах чувати. п. п. Б.

Путлó = пу́то, на птиць — бóркальці. — Звязав ноги путом.

Пу́тникъ = подоро́жній, стра́нний. (Д. Путешéственникъ).

Пу́тный = пу́тнїй, путя́щий. — Нїчого путнього з його не вийде. — Хоч би путящий чоловік був отой Розумовський, а то зовсім ледащий. п. о.

Пу́ты = пу́то, мн. пу́та.

Путь = 1. путь, доро́га, шлях. — В. С. поблагословив мене в далеку путь. Скл. — Та заходить ся рештувать воза в далекую дорогу. К. Ш. — До Бога великий шлях, а до неба маленький, п. пр. — І не верстовий, а вольний, широкий скрізь шляхи сьвятиї простелють ся. К. Ш. — **На обрáтномъ пути́** = вертáючись, поворітьмá, повéртом. — **По пути́** = по дорозі. — Заїхав до його по дорозі, вертаючись до дому. — **Водянымъ путёмъ** = водо́ю. — **Сухи́мъ путёмъ** = суходо́лом, по землї, ру́ном. — Їхали суходолом, плили водою, знов суходолом. Кп. — Виправлені були румом против нас. Копіс. С. З. — **Млéчный путь** = д. **Млéчный**. — **Пéрвый путь** = первозимля. — **Ступúть на скóльзкій путь** = на слизьке́, на слизьку́ попáсти. — Пан Тур тут на слизьку попав. Кот. — **Сбúть, ся съ пути́** = збúти ся з доро́ги; збúти, ся з плúгу (С. Л.), з пантелíку, знангеличити ся.

2. **путя́** (С. З.) і д. **Прокъ**. — Нема Євгевої путї. Кот. — Довести до путї. С. З. — Не буде путї з його. Кн. — Не веде до путї. Кп. — **Безъ пути́** = даре́мне, без путї́, да́рма; надто. — Він робить без путї́. С. З. — Він дарма сердить ся. — **Бу́детъ ли какóй путь въ э'томъ?** = чи вийде з цьо́го що пу́тнє? — **Что въ томъ пути́** = яка́ ко́ристь в то́го? — **Путёмъ** = до́бре, хорошéнько, до путї́. — Добре його вимаяв. — **Пастá-**

нить на пу́ть = навчи́ти, напути́ти. — Напутив його, як треба між людьми поводитись.
2. спо́сіб. — Тільки таким способом і можна зробити. — Мо́крый, сухо́й путь = спо́сіб обробітки мета́лів водо́ю чи огне́м
Пу́хленький = пухке́нький.
Пу́хлина = пухли́на, пухля́тина.
Пу́хлый = 1. опу́хлий, розпу́хлий. — Розпухла пика.
2. пухки́й, пухна́тий, пухва́стий. — Пухка палянця.
Пухля́къ = 1. пт. Parus cristatus = чубатка. С. Жел. Пар.
2. рос. Daphne Mezereum L. = во́вче ли́ко, ягідки, во́вчі я́годи. С. Ан.
Пу́хнуть, распу́хнуть = пу́хнути, розпухати, напухати, розпу́хнути, напу́хнути.
Пуховикъ = пуховик, пуховиця, постіль пухова́я, перина пухова́. — Стеле вона пуховую пуховицю. н. п.
Пухови́на = пушинка.
Пухово́й = пуховий.
Пухъ, пушо́къ = пух, здр. пушок, у животини на черені — почере́вина. — Въ пухъ = геть чи́сто, зовсім; до кра́ю, до щенту. — Геть часто все процандрив. — Розорив ся до щенту. — Проторгував ся до краю.
Пучегла́зить = витріща́ти ся (С. З.), вирячати о́чі, витріщати банькй, пъясти о́чі (С. Л.). — В зерцадло очі все пъяла. Кот.
Пучегла́зничать = ґа́ви лови́ти, ви́трішки лови́ти, продава́ти. — Слухай, Катре! годі тобі витрішки ловити. Кн.
Пучегла́зый = витрішкува́тий (С. З.), лупа́тий, вирячкуватий, банькатий, вирлоо́кий (С. З.).
Пучегла́зъ = 1. банька́ч, витріща́ка, ока́нь, ви́торопень і д. **Пучегла́зый**.
2. ґа́ва, зівайло, розя́ва.
Пучёкъ = д. **Пукъ** (здр.).
Пучи́на = вир; безо́дня (С. Ш.).
Пу́чить, ся = здима́ти, надима́ти, ся і д. **Вспу́чивать**. — **Пу́чить глаза́** = д. **Пучегла́зить**.
Пучки́, рос. Heracleum sibiricum L. = борщівни́к, коза́л. С. Ан.
Пучко́вый = пучковий.
Пу́шка = пух (овечої, козячої та инших животин вовни), на череві — почере́вина.
Пу́шечный = гарма́тний (С. З.), гарматовий; арма́тний (С. З.).
Пушистый = пухна́тий. — Пухнатий кожух.
Пуши́ть, ся = 1. (опуши́ть) — облямо́вувати, облямувати, обши́ти ху́тром.
2. (распуши́ть) — ла́яти, дуже — кобени́ти, корени́ти, ви́лаяти.
3. (опуши́ться) = д. **Опуша́ться** 2 і 3.
Пу́шка = гарма́та (С. Аф. Л.), арма́та (С. З.), поб. — гарма́тище, здр. — гарма́тка (С. Аф.), пу́шка, особлива — гаківни́ця. — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п. — А вже підпалий, як засне, то хоч коти гармати — і усом не моргне. К. Ш. — А оних гармат 200 штук узяли. Л. С. — Хоч по дві гармати набудете, тую галеру з грізної гармати привітаєте. н. д. — Лід крізний, хоч гармати коти, н. пр. — У городі у Глухові стрельнуля з гармати — не по одним козаченьку запакала мати. н. п. — І армати построїли: з них спиж четвертую часть з звонів зо всього панства московського з церквей зібрано. Л. С. — Три армати з достатком пороху й з ними і куль. Л. В. — 12 пар пушок вперед себе одіслав, а ще сам з города Чигрина рушав. н. д.
Пушкаре́въ = гарматія.
Пушка́рскій = гарматевий, пушкарський.
Пушка́рь = гарма́ш (С. З.), пушка́рь (С. З.).
Пушни́къ = д. **Одува́нчикъ**.
Пушня́ца = поло́ва (д. Мака́ва).
Пушно́й = 1. хутря́ний.
2. поло́вяний.
Пушо́къ = д. **Пухъ** (здр.).
Пушь = 1. пух. 2. ху́тро.
Пу́ща = пу́ща (С. З.), не́тря (С. З.); гущина́, гуща́вина (С. З.), густина́. — По пущах та по нетрях. н. д.
Пуща́ть = д. **Пуска́ть**.
Пу́ще = гі́рше (С. З. Л.), гірш, бі́льше, бі́льш, над. — Не слуха жаба, дивить гірш, — все думав, що стане більш. Б. — А він ще гірш почав кричати. С. Л.
Пу́ще всего́ = гі́рше всього́, бі́льш усього́, над усе́.
Пхать, ся = д. **Пиха́ть, ся**.
Пхино́вникъ, рос. Aristolochia Clematitis L. = филі́льник, филійник, філо́вник, хвилі́льник, ца́рська борі́дка. С. Ан.
Пхну́ть = д. **Пиха́ть**.
Пчела́, пче́лка, ком. Apis mellifera = бджола́ (С. З. Л. Ш.), бджола́ (С. Аф. З. Л. Ш.), пчола́ (С. З.), здр. — бжі́лка (С. З.), бджі́лва (С. Аф. Ш.), бджі́лочка (С. Ш.), бжолення, тко (С. Ш.), пчі́лка, зб. — бджола́, бжоля́та, у кожному рою — матка.

другій і робо́чі бжо́ли, рій без матки — бджолине, бжоли, перегнані в другий улик — перегін, вилїт молодих маток — при́гра. — Догодуй бжолу до Івана, то убере тебе, мов пана. н. пр. — Чужі, брате, сестри з дому Божого ідуть, усї як бжілочки гудуть. п. п. — Що багатий — хто того не зна? два млини, три плуги добрі і бжолить ще. Нова. — Молоді бджоли спершу у добру годину вилїтають тільки на пригру. Ст. О. — Коли рій великий, то там буде не менше 50.000 бджоли, але и вона не вся однакова. У кожному рою тільки одна матка, бо справдї вона вїбн та матїр останнім бджолам. Потім — скільки сот трутнїв; це самчики, без яких матка не клала б яєчок на розплід. Всї останні робочі бджоли. Ст. О.

Пчелинецъ = д. **Пчеловóдъ.**

Пчели́ный = бжоли́ний (С. Аф. Ш.), бджолиний (С. Аф. Ш.), бджолóвий, пчолóвий. С. З. — Треба вставляти бджолину вощилу. Ст. О. — **Пчели́ная трава́** = д. **Пче́льникъ 2.**

Пчелка = д. **Пчела́** (здр.).

Пчеловóдство = бжоля́рство, пасїшництво, пасїшникува́ння (С. З.), пчільництво. — Дуже в пасїшництві кохав ся. п. о. — Через недостачу землї пчільництво гуляло. Кн. — Знати, що тодї село кохало ся в пчільництві, з пчільництва жило, а тепер — 4 пасїки на все село. Кн. — **Занима́ться пчеловóдствомъ** = бжолникувати, пасїшникувати.

Пчеловóдъ = бжоля́р, бджоловодець, пасїшник (С. З. Л.), в лїсї, що користують ся дикими бджолами — бóртник (С. Ш.), бортник. — Заможні бджоловодцї мають у селї сталого вулика. Ст. О. — Через свою бідність не роблять пасїшники і всього сталого, що треба, а від того щодї за зїмою їм всї улики завівчуть ся. Ст. О. — **Быть пчеловóдомъ** = пасїшникувати. — **Пробы́ть п.** = пропасїшникувати.

Пчелóдъ = д. **Кóбецъ.**

Пче́льникъ = 1. пасїка (С. З. Л.), бджолник (С. З.), пче́льня (С. З.); де ставить вулики на зімівлю — оншани́к (С. З.), онши́к (С. Ш.). — По таким місцям, де потім пасїки не має води, неодмінно треба копати у пасїці сьвіжу воду. Ст. О. — Не мало у його пасїка була; більш 30 пнїв за зімівлю до оншаника не ховав. Кн. — Бувають люди, буцім треба вийняти бджолу з оншаника на Благовіщення але бджоли треба на Благовіщення в доброї години. Ст. О. 2. рас. Mellissa officinalis = кадило, мелїка. С. Ап.

Пчельный = д. **Пчели́ный.**

Пшени́ца, рос. Triticum L. = пшени́ця, здр. пшени́чка, пшени́ченька. — **П. яровáя**, T. aestivum = ярина́, я́рка. — **П. озúмая**, T. hyberum = озúмина. — **П. остúстая** = уса́тка, вуса́чка (Гал.). — **П. безóстная, безýсая** = гúрка (С. Аф.), гóлька, стрижа́чка (Гал.), угóрка. — **П. африкáнская**, T. durum Desf. = ариаýтка, білоту́рка, чорноту́рка, **кубáнская** — кубáнка, пшениця змішана з житом — су́ржик, су́ржанка, су́ржапок. С. Ап. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую паниницю. З вірші посипальників. — Ой там удівонька та пшениченьку сіє. п. п.

Пшени́чка = д. **Кукуру́за.**

Пшени́чный = пшеничний. — **П. зерно́** = пшени́чина.

Пше́нникъ = пшоня́на ка́ша на молоці і яйцях.

Пшено́, рос. Panicum miliaceum L. = про́со, пшоно́ (тільки перше сама рослина, а друге — зерно). Д. теж цїй сл. **Про́со.** — **Полевóе пшено́, дúкое, воробьúное про́со**, P. Crus Galci L. = плоску́ха, соба́чник. С. Ап. — **Сарочúнское пшено́**, Oryza sativa L. = рúж. С. Ап. — Вези овес до Парижа, а не зробиш з вівса ржа. п. пр. — І в Парижу не їдять хлїба з ржу. п. пр.

Пшóнный = 1. просяний. — Просяна солома. — **Пшóнное зерно́** = пшони́на. 2. пшоня́ний, пшíнний. С. Л. — Пшоняна каша.

Пы́жикъ = 1. пт. Charadrius gregarius Pall. — з породи ча́йок. 2. молоди́й о́лень. 3. валю́к, призе́мок, куцák, курдю́пель (С. З.).

Пы́жить = кле́йтух забива́ти.

Пы́житься = пиша́ти ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пи́зити ся (С. З.), пиди́чити ся, пирожи́ти ся (С. З.), пишни́ти ся.

Пыжóвый = кле́йтуховий.

Пы́жъ = кле́йтух (С. З. Л.), клúнтух (С. Л.). — Дуже великий клейтух — на силу забив у рушницю. п. о. — От се вам заткнуло клейтухом ухо. С. З.

Пылáніе = пала́ння.

Пыла́ть = пала́ти (С. З. Л.), дуже — палахтїти, палахкотїти, бухтїти. — Пливе моя клуня на вітрі, а я стою, не тямлю, що й дїяти — стерпів ся. Кн. — Човни й байдаки палали, соснові дороги тріщали. Кот. — Мов та сьвічка, що палахкотїла перед ним широким полумям. Бар. — Сердешним огнем палаю. С. З. — З її очей пливе ла-

ска до людей. Гул. Ар. — Лютує, як палає гнівом на нас. Кн. — Коханням чистим до України палала Тарасова душа. Кн. (Д. ще під сл. **Пламенѣть**).

Пылúна, пылúнка, пылúночка = порошúна, порошúнка (С. З.), пилúна, пилúнка, пилюжúнка (Сп.), пилóчок. — Тут ваша і порошина не пропаде. Ос. — Чого-ж дивиш ся на порошину в оці брата твого, ломаки ж у своїм оці не чуеш? К. Св. П. — Чи нема у тебе табаки? Може хоч порошинка яка зостала ся? н. к. — Візьми мітлу та вимети, щоб не було ні пилини. н. к. — Нема муки ні пилочка, нема солі ні дрібочка. н. п.

Пылúть = 1. (запылúть) = пúлити, порошúти (С. Л.), курúти, ся (С. Л.), вúхорити, запилúти, запорошúти. — Ой то не пили пилили, не тумани уставали. н. д. — Курúть, як чорт дорогою. н. пр. — Поливали доріженьку, тай курить ся курно. н. п. 2. (напылúть) = пилúти, напилúти, порошúти, напорошúти, збúти кýряву.

Пылкíй = 1. похмъяни́стий, палкий. 2. палкúй (С. З. Л.), гарячúй, вогнювáтий (Хар.). — Кого-ж до серденька горнути, тулити, кого-ж тим коханням палким напоїти? Ст. Р. Н. (Пр. д. ще під сл. **Плáменный**).

Пылко = пáлко, з запалом.

Пылкость = пал, пáлкість.

Пылъ = 1. полóхтя, полóмінь (д. **Плáмень**). 2. пал, запáл, óпал, пáсия. — Говорив з таким палом, з таким гарячим почуванням. Лев. — Він се з óпалу так зробив.

Пыль = пил (С. З. Л.), пóрох (С. З. Л.), поб. — пилюгá, пилюкá, пилюра (Сп.), що мететься — кýрява (С. З. Л.), кýра (С. З.), кýрево (С. З.), з трухлого дерева — порохня́ (С. Л.), від борошна — обмéтиця. — Чи ти, милий, припав пилом чи метелицею? н. п. — Ой помалу дружки йдіте, пилом не пиліте. н. п. — Поливайте доріженьку, щоб пилом не впала. н. п. — Їх роса холодна моче, пилюга сліпить їм очі. Мова. — Як порох у оці, так ти мені. С. З. — Не хмара сонце заступила, не вихор порохом вертить. Кот. — Ой нема ж мого сина, нема мого пана, а вже ж його постіленька порохом припала. н. п. — По дорозі курево. С. З. — Опинив ся проти старців — курява лягає. К. Ш. — А кобила як дремене, аж курява встала. н. к. — Козак хлиснув нагайкою коня вороного, тай був такий, тільки винялась курява од його. Галуз. — **Пустúть пыль въ глазá** = д. під сл. **Пускáть**. — **Цвѣточная пыль** = квітковúй, пил, що бджоли збірають в улики — óбніж (Сп.), утоптаний — перга́. — Та жовтенька обніж, яку бджоли несуть з поля на своїх мисочках, це квітковий пил, що розводить ся в середині квіток, на голівках тих питочок, що там вбачають ся. Цю обніж вони складують в осібні чашечки, гарненько її утоптують. Оце й буде перга, якою вони теж годують ся. Ст. О.

Пыльникъ, Anthera = головúка тичúнки. — Коли-ж квітка зовсім розвинеть ся, то її головки самі тріскають ся і квітковий пил розсипаєть ся крізь по квітці. Ст. О.

Пыльный, но = кýрний, но, пóрошно. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно. н. п. — Де борошно, там і порошно. н. пр.

Пырéй, рос. Triticum repens L. = пирíй, пірíй. С. Ан.

Пырéйный, пырéйчатый = пирíйний.

Пырнýть = д. **Пырáть**.

Пырóкъ = 1. стусáн, штурхане́ць. — Дав йому стусана у спину. 2. шúпця (паличка, щоб знімати кору з дерева).

Пырáть, пырнýть, пырь = штúрк(х)ати (С. З.), штýрхати (С. З.), штрикáти, штирк(х)нýти, штурхнýти (С. З.), штрикнýти, шпирнýти; штовхáти, штовхнúть (С. З.). — Шпирнув його ножем. — **Пырéмъ!** = штирх-його ножем!

Пытáть, ся = 1. (испытáть) — пробувáти, спробувати, випробувати (д. **Испробовать**). 2. (попытáть, выпытать) — питáти, спитáти, попитáти, випитати, розпитáти, ся. 3. дознавáти, вивідувати, випитувати на мýках, мордувáти, катувáти (щоб допитати ся). 4. (попытáться) — пробувати (С. Л.), ходúти ся, важити ся, сікати ся (С. Л.), добувáти ся (С. Л.), попробувати, спробувати ся. — Пробував і крамарюнать, та нема удачі. — **Пытáлся ни одúнъ** = не один біг, та спіткнув ся. н. пр.

Пытка = мýки (С. Жел.), мордувáння, катувáння, тортýри (С. Ш.). — Говорить як на мýках. н. пр. — **Подвéргнуть пыткѣ** = взяти на мýки.

Пытливость = допитливість.

Пытлúвый = допитливий і д. Любознательный і Любопытный. — Усе він хотів знати — допитлива голова була. Кн. — Допитлива голова у хлопця; усе йому треба дійти: з чого воно і як воно. Кн. — Роман подивив ся на неї допитливими очима. Ліп.

Пыхтéй = пухтій.

Пыхтѣть = пýхкати.

Пышáть, пыхнýть = 1. сáпати, сопіти, со-

пі́ти, хе́кати. — Кінь іржe і сопе. — Як рубав, то хекав.

2. пала́ти, паші́ти, жахті́ти, палахкоті́ти, пахну́ти. — Він наче бачив, як пашіє й яйце з румя́нцем. Лев. — Од печі так і пашить. — Поломя́н палахкотить. — У ключі моя лицарська кров кипіла, а серденько, не мов той жар, жахті́ло. К. Б.

Пи́шка = пухе́нник, особлива — балаба́н, гречана на олії — памну́х, памну́ха, частіше — памну́шка (С. З.), на маслі — сластьо́н, сластьо́нн (С. З.), що пече і продає їх — сластьо́ниця. — От, добрі пухенники! — Плавае, як памнушка в олії. и. пр.

Пи́шность = пиха́ (С. З. Л.), пи́шність, пере́пих, бу́чність (С. Л.).

Пи́шный, но = пи́шний, бу́чний, но (С. З. Ш.), бундю́чний, пиха́тий. — А той пишний та роскішний. К. Ш. — Хоч не пишно, аби затишно. и. пр. — Таке бундючне весілля справить. Кот. — І в багатих сінках пан пихатий. Гр. Чайч.

Пи́щаться = бундю́чити ся, пандю́чити ся, пиндю́чити ся і т. д. Пы́житься.

Пьедеста́лъ = підні́жжя (С. Жел.), підста́ва (С. Пар.).

Пьющій (горілку то-що) = питу́щий, багато — пите́ць.

Пья́ница = 1. пья́ниця, пія́к, пія́ка (С. З.), опія́ка (С. З.), проні́й, перепі́ць (С. З.), перепі́йця, поб. — пья́нюга (С. З.), пропі́ка, зневажливо — пья́ничка, пья́ничголова. — Пьяница не просипенний. — Спить пьяниця в рубленій комірі, гляди ж його не розбуди. и. п. — Ой пропою, пропию, пропала я з тобою. и. п.

2. рос. д. Голубе́ль.

Пья́нство = пья́нство, пья́ництво, пія́тика. — Учащающий до корчми на піятику. Б. П

Пьянствовать = пія́чити, пья́нствувати.

Пьянчу́га, пьянчу́жка = пья́ничка, пья́ничголова́.

Пья́ный = пья́ний, трохи — пьянува́тий, підпі́лий. — Пьянъ, какъ стёлька = пья́ний, як хлю́ща. и. пр.

Пьянѣть, опьянѣть = пья́ніти, опья́ніти, впасти ся, опья́нчи́ти ся (Сп.).

Пья́ница = д. Пьянчу́га.

Пѣ́ть, пѣть = співа́ти.

Пѣ́вецъ, пѣ́вица = 1. співе́ць, співа́ка (С. З. Л.), співу́н, співа́чка (С. Л.), на трасці — крилоша́н, колядок — коля́дник, щедрівок — щедрівни́к, ця, під хіру — лі́рник, з бандурою або кобзою — бандури́ста, кобза́рь. — І співавий до позверховної оздоби церковної належать. Уст. Луц. брат. С. З. — Співали співа́ки, щоб вас побрали собаки. и. пр. — Трохи згодом співець взяв в руки свою бандуру. Скл. — Добре єси, мій кобзарю, добре, батьку, робиш, що співати-розмовляти на могилу ходиш. К. Ш. — Крушельницька добра співачка і талановита артистка.

2. співе́ць (С. З.), пое́та, співа́ка. — Співець Митуся. Ос. — Вибачайте, соплочка не голосно грає, а співака аби-який — талану не має. Павлусь-Сопілка. (Д. ще під сл. Пой'тъ).

Пѣ́вунъ, нья = співу́н, співа́ка, співа́чка, здр. співачо́к. — В саду на кущику калини співун веселий соловей співа пісень своїй дружині. Скл. — Був собі дід та баба, а в їх курочка ряба, півничок-співачок і бичок третячок. и. к.

Пѣ́вучесть = спі́вність, співу́чість, співо́чість.

Пѣ́вучій = співний, співа́вний (Сп.), співу́чий, співо́чий. — Ніби з кліткн випурхнула весела співуча пташка. Лев. — Конюх вдатний молодець, і веселий і співучий, і проворний стрибунець. Б. Г. — Веселий і співочий, він гітари не випускав з рук. Скл.

Пѣ́вческая = співа́льня, півческа.

Пѣ́вческій = співа́цький, співе́цький.

Пѣ́вчій, ая = співли́вий (С. Жел. Л.), співо́чий, співу́чий, щебетли́вий, во. — Пти́чка пѣ́вчая = спі́вочка. — Співочі птиці. — Спить ся хлопцю ліс пахучий, луки пишні у квітках, спить ся рій пташок співучих, сонце спить ся в небесах. Чайч. (Д. ще під сл. Пѣ́вучій).

Пѣ́вчій = пі́вчий, співа́к, співа́ка, співа́чка. — І співаки до позверховної оздоби церковної належать. Уст. Луц. Брат. С. З.

Пѣ́гій = пері́стий (С. З.), про коня — строка́тий (С. З. Л.). Д. під сл. Масть.

Пѣ́жина = пля́ма те́мна на білій шерсті.

Пѣ́на = пі́на (С. Л.), шум (С. Л.), на страві — шумови́на, змішана з чим — осу́га. — Вода бризка срібним шумом. Кп. — Шум на обмилках грає. Кп. — Не вважай, що шум збігає, на дні рибка. и. пр. — Аж осуга зверху плаває, наче дьоготь або сало, й не підходь до річки. Хар.

Пѣ́нистый = пі́нявий (С. Жел. З.), шумли́вий. — І мчали ся зо всеї сили по чорних пінявих водах. Кот.

Пѣ́нить, вспѣ́нить, ся = пі́нити, ся, шумува́ти (С. З. Л.), збива́ти пі́ну, спі́нити, запі́нити, ся (С. З.), перестать — від-

шумува́ти, ся. — Бризчать чарки, люльки шкварчать, шумує горілка. Гул. Ар. — Вино шумувало в шклянці. Кн. — У руці Господній чаша, через край вино шумує. К. П.

Пѣніе = сьпіва́ння (С. Л.), сьпів (С. Л.), сьпі́вп, птиць — щебета́ння, півни — кукурі́кання. — Після того почалась весела розмова, сьпіви і гра. Скл. — У пісні чоловік найшов утіху від нудьги лихої, на працю веселіш пішов під сьпіви пісні голосної. Скл.

Пѣнка = 1. пі́нка (С. Жел.), шумови́на (напр. на варенні), пліва́, шку́рка, кожу́шо́к (напр. на молоці). — Найдку того, наче з піпки на каші. Кн.

2. пт. Motacilla trochilus з поро́ди трясихвостки.

3. пі́нка морська́, мін. Millepora polymorpha. С. Жел.

Пѣнковый = пінко́вий. — Пінкова люлька.

Пѣнникъ = пі́нник, пі́нна (горілка). С. З.

Пѣнный = пі́нний. — **Пѣнное вино́** = д. **Пѣнникъ**.

Пѣсельникъ = сьпіва́к, пі́сельник.

Пѣсенка = пі́сенька, сьпі́вка (С. З.), сьпіва́нка, сьпіва́ночка. — Пісеньку сьпіває. — Сьпівала б я сьпіваночку, коб то ві́ вдати, та чужая сторононька, будуть ся сьміяти. н. п. Под.

Пѣсенникъ = 1. сьпіва́к, сьпіва́ка.

2. збі́рник пісе́нь, пі́сенник (С. Жел.).

Пѣсенница = сьпіва́чка.

Пѣсенный = пі́сенний. С. Жел.

Пѣснопѣвецъ = д. **Псалмопѣвецъ**.

Пѣснопѣніе = 1. церко́вна пі́сня, церко́вні сьпіви.

2. ві́рші, лі́ри́чний стихотві́р.

Пѣсня, пѣснь = пі́сня, сьпів (С. З.), сьпіванка. — **Пѣсни эпи́ческія, повѣствова́тельныя** = ду́ми (С. З.). — **П. сва́дебныя** = весі́льні пісні (С. З.), ладнанки. — **Весе́нніе п.** = весня́нки. С. З. — **Хороводныя п.** = танки; га́ївки (Под. С. З.), коломійки, шу́мки (Гал.), талала́йки (С. Ш.). — **Обра́дныя п.** = обрядо́ві: коля́дки (що сьпівають ся на Різдво), щедрівки (що сьпівають ся під Новий рік), що сьпівають ся під инший час — петрівочні, петрівки, троїцькі і т. д., церковного або поучаючого змісту — **псальми**.

Пѣстовать, выпѣстовать = по́стува́ти (С. Жел.), пости́ти (С. Жел.), ви́пестувати, ви́пестити, ви́кохати. — Викохав він сина Саву козакам на славу. н. д.

Пѣстунъ, пѣстунья = пі(е)сту́н, пестунка. С. Жел.

Пѣту́хъ = пі́вень (С. З. Л.), здр. пі́вник (С. Л.), ко́гут (Под. Гал.), галицький — галага́н, борідка у півня — на́бородки. — Кому ведеть ся, то й півень не есть ся. п. пр. — Півень раненько сьпіватиме і нас до роботи будитиме. н. к. — Ще треті півні не сьпівали, ніхто нігде не гоконів. К. Ш. — Був когут, а потім каплуном зробив ся. н. пр. — **Индѣйскій пѣту́хъ** = инди́к. (Д. під сл. **Индю́къ**).

Пѣтушиться = 1. бундю́чити ся, чванити ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, ко́шити ся.

2. гарячи́ти ся, розпаля́ти ся, задира́ти ся.

Пѣту́шій = пі́вничий. — **Пѣту́шій гре́бень, пѣту́шникъ, пѣтушиннкъ**, рос. Rhinanthus Crista Galli = бра́тчики жо́вті, бубовни́к, бря́згітка, лничи́ця, конопля́нник, кошу́льник (укр.), дзвіне́ць, звіпо́чки (Гал.). С. Ан. — **Пѣту́шьи голо́вки**, рос. Lamium purpureum L. = кра́сиз кропива́, ша́ндра. С. Ан. — **П. гребешки́**, рос. Melampyrum cristatum L. = пі́вники. С. З.

Пѣтушки́, рос. = 1. Cypripedium Calceolus L. — жо́вті возу́льки, черевички, зозу́лині черевички. 2. Iris sibirica L. — пі́вники, борові пі́вники, Iris Pseudacorus L. — пі́вник, боло́тні пі́вники, коси́ці, лепеши́як. С. Ан.

Пѣтушникъ = д. під сл. **Пѣту́шій**.

Пѣтушо́къ = пі́вник, ко́гутик. — **Пѣтушо́къ морско́й**, пт. Fringa pugnax — турухта́н. С. Ш. — **Пѣтушо́къ**, рос. Iris = д. **Пѣтушки́**.

Пѣтый = сьпіваний.

Пѣть, спѣть, ся = 1. сьпіва́ти, ся, засьпіва́ти, просьпіва́ти, помаленьку — мугика́ти, курика́ти, про соловейка — терли́кати, про півня — кукурі́кати, перестáти — відсьпіва́ти, ся, вволю — висьпівати ся (С. Л.), насьпіва́ти ся, коляди — колядува́ти, щедрівки — щедрува́ти. — Кому добре, той сьпівав, кому зле, той плаче. н. пр. — І пани ще сьпіватиме ту пісню наш люд, на доленьку щасливу надії не виру́ть. Чайч. — Усяка пташечка, радіючи, сьпівала, весну і літо витала. Б. Г. — Аж серце крає, так хороше сьпівав. н. пр. — Чи сьпіватиме півень, чи ві, а день буде. н. пр. — Засьпівав би, — був голосок, та позички зїли. К. Ш. — Як за-

співа́ють, то аж плакати смачно. н. пр. — Нехай ще раз послухаю, як те море грає, як дівчина під вербою „Гриця“ засьпіває. К. Ш. — Поёть одну́ и ту́ же пѣ́сню = пісня тієї: та знов тієї; іще́ не вся́, кончу́ з кінця́. н. пр. — Друго́е поёть = инъшої засьпівав; тепе́р не те сьпіва́.

2. (воспѣ́ть) — сьпіва́ти, висьпівувати, висьпівати. — Сьпівай же їм, мій голубе, про Січ, про могили, коли яку насипали, кого положили. К. Ш. — Овидій висьпівував кохання. — Державин висьпівував Катерину.

Пѣхо́та, пѣхоти́нецъ = піхо́та (С. Жел.), піхоти́н, піхоти́нець, піхо́тник (С. Жел.).

Пѣхо́тный = піхо́тний.

Пѣшеходи́ни = пішохо́д, частіше мн. пішохо́ди.

Пѣшечкомъ = д. Пѣшко́мъ (здр.).

Пѣшеходъ, пѣшехо́децъ, пѣшехо́дка = пішохо́дець, ходільник, ця.

Пішій = пі́шний, пішак, пішне́ць, пішанця. — Два брати жінних, а третій пішай пішанця. н. д.

Пѣшка = 1. пішак (в грі в данкй).

2. про чоловіка — пікчема; попихач. — Пѣшки точи́ть = баля́ся точи́ти, терені́ пра́вити, пісенітницю плести́.

Пѣшко́мъ = пішки (С. З. Л.), пішко́м (С. Л.), пішкома́, піхо́тою (С. З. Л.), піхтурбо́ю (С. З.). — Пішки немає замішки, н. пр. — До сього торгу й пішки. н. пр. — Ой чого ж ти, Лемерівцю, пішки йдеш, чи ти в мене вороних коней не маєш? н. п. — Запрягуть було віз або й просто піхотою. Номис. С. З. — Добрав ся без коня піхтурою до табора. Куліш. С. З.

Пѣшній = пішній (д. Пешній).

Пядённый = пядёвий. С. Жел.

Пядь = пядь (С. Жел.), пъядь, корх (Ев.). — Будь онъ семи пядей во лбу́, и тогда́ ничего́ не подѣ́лаетъ = нехай він бу́де му́дрий, як Соло́мон, і то нїчо́го не зро́бить.

Пя́лить, распя́лить = розтя́гувати, розтягти́; напина́ти, розпина́ти, пъясти́, розпъясти́. — Пя́лить, вы́пялить глаза́ = витріща́ти, ви́тріщити, вилупити о́чі, бли́кати.

Пя́лы = розтопі́рка.

Пя́льцы = пъя́льці, пя́льці (С. Жел.), кро́сна (С. Жел.), ручні — обичайка, на котрій запинають полотно — тамбу́рок (С. Ш.).

Пя́лькъ = д. На́сѣнъ.

Пята́, пя́тка = 1. пъята́, пъя́тка. — Такий зимний, що з під живого пъятки ріже. н. пр. — Ходи́ть, идти́ по пята́мъ = сліду́вати, слідко́м ходи́ти (за ким).

2. пъя́тка (д. під сл. Коса́ 2).

3. (у дверях) — бігу́н. — Двері спали з бігуна. С. Ш.

4. (в ухиу) — по́ли.

Пята́къ, пятаче́къ = пъята́к, пъятачо́к (мідяна або срібна монета в 5 коп.). — Пъятак пара. н. пр.

Пята́чный = пъятако́вий.

Пятери́къ = пъятери́к. — Купи сьвічок пъятерику.

Пятёрка = пя́тка (в картах).

Пятерня́ = 1. пъятери́к, пъятерня́. — Їде пъятериком у простяж.

2. пъятерня́.

Пя́теро = пъять, пъя́теро.

Пятиалты́нный = зло́тий. (Срібна монета в 15 коп.)

Пятигра́нный = пъятику́тний, пъятигра́нний.

Пятидеся́тница = Сьвято́го Ду́ха (д. під сл. Пра́здникъ).

Пятидеся́тый = пъятидеся́тий.

Пятикопе́ечникъ = пъята́к.

Пятилі́стникъ, рос. = 1. Potentilla reptans L. = мо́хна. 2. Comorum palustre L. — вовче тїло, сухоло́к. С. Ав.

Пятилѣ́тній = пъятилїтній.

Пятипа́лочникъ = д. Пятилі́стникъ 1.

Пятирублёвка = синїтка, синиця (бонажка в 5 рублїв, сива).

Пя́тить, ся = 1. (попя́тить, ся) — сова́ти, посува́ти, ха́ти (назад), рачкува́ти, посу́нути, ся, порачкува́ти. — Цькували, доки не вздрів уриднпка, а тоді і ну рачкувати та пишком назад. Ки.

2. (спя́титься) — одкида́ти ся, одступа́ти ся, одкину́ти ся, одступи́ти ся (од слова, обіцянки).

Пятиугольникъ = пъятику́тник.

Пя́тка = д. Пята́.

Пятнадцатикопе́ечникъ = зло́тий.

Пятна́дцать = пъятьна́дцять, пъятьнадцятеро.

Пятна́ть, запятна́ть, ся = 1. клейми́ти, таврува́ти і т. д. д. Клейми́ть і Запятна́ть 2.

2. пля́мити, ся (С. Л.), поплями́ти і д. Запятна́ть 1.

3. чорни́ти, плями́ти, сплямува́ти, поплями́ти, закаля́ти честь і д. Запятна́ть 3. — Розійдеть ся про вас недобра слава, поплямить вам повагу вашу чесну. К. Ш. Т.

Пя́тница = пъя́тниця, здр. — пъя́тінка.

Пятни́стый = плямо́ваний, плями́стий, плямови́тий; цята́тий; цятко́ваний (С. З.), рябо́й.

Пятно́ = пля́ма (С. З. Л.), зма́зь (С. З.), ця́та, ця́тка (С. З.), в оці — коси́ці. — **Въ пя́тнахъ** = плямови́тий, плями́стий. — **Вы́весть пя́тна** = повибавля́ти пля́ми. — Нестертою плямою темною лягли вони на дорогу нам памъять. Ки. — Зане і в самім сонцю суть зма́зі. С. З.

Пя́тнышко = пля́мка.

Пятокъ, пято́чекъ = пя́тка, пъя́тірко.

Пя́точный = пъя́тковий.

Пя́тый = пъя́тий. — **Пя́тая часть** = пъя́тина.

Пять = пъ'ять, пъя́теро. — **Пять съ полови́ной** = пів'шо́ста.

Пятьдеся́тъ = пъ'ятьдеся́тъ. — **Пятьдеся́тъ копѣекъ** = копа́ (С. З.).

Пятьсо́тъ = пъ'ятьсо́т, пъ'ять со́тень.

Р.

Раба́ = раба́, рабиня (С. Жел.), нево́льниця.

Ра́бій = нево́льничий (С. Жел.), нево́льницький, ра́бський.

Раболѣпіе = ра́бська дого́дливість, улє́сливість.

Раболѣпный = нево́льничий. С. Жел.

Рабо́та = робо́та (С. З. Л.), роботи́зна (С. З.), здр. робі́тка, ді́ло, пра́ця (С. З. Л.), по́рання, за частування — толо́ка (С. Ш.), в половині — полови́ця, швидка — хапа́ння, хаповиця (С. Ш.), важка — тяго́та. — **Еги́петская рабо́та** = капа́льська робо́та (тяжка і довга, як на каналах, що козаки одбували по наказу царя Петра І-го). — **Ка́торжная р.** = ка́таржна, сібі́рна робо́та. — Та прийшов же я тай у Суботу, та нема Солохи — робить роботу. н. п. — Ніколи від тих робіт не заїкчемніє. С. З. — Козакін до послуг і роботизн своїх употребляли. Скоропад. С. З. — Покиньмо, куме, всякеє ді́ло, випъямо, куме, ще й у Неді́лю. н. п. — Праці дужої й науки Україні треба. Ос. — Роботі як не сидеш на шию, то вона тобі сяде. н. пр. — Завтра на толоку мужини з ціпами, а жінки з граблями. С. Ш. — Не сам копав він криницю, толокою йому помогали. К. Ш. — Богу молись, а до праці берись. н. пр.

Рабо́тать = робі́ти, працюва́ти (С. З. Л.), по́рати ся, аби-як — вахля́ти, гуртом без грошей, з ласки за частування — толокува́ти (С. Ш.). — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — Кусають нас мошки, кусають і тнуть, робить не дають. н. п. — Іду в поле з нею жати, мило разом працювати. н. п. — Працюй гірко, а зїси солодко. н. пр.

Рабо́тка = робі́тка.

Рабо́тливый, ая = роботя́щий, ща (С. З.), робі́тний, робі́тня, робо́чий, ча, робу́чий, ро́ба (ст. р.), трудя́щий, трудя́чий (С. Ш.), працьовитий, та (С. З.). — Чоловік роботящий — без ді́ла не сидить. н. о. — Жінка трудяща. С. Ш. — І на вчіх поглянь; є робучі, але й трутні є немилучні. Рудч.

Рабо́тняковъ = робі́тників, на́ймитів.

Рабо́тникъ, ца = 1. робі́тник, ня, працьовни́к, працьо́вець (С. З.), цирий — роботя́га, роботя́й. — Нудно було на чужому полі. Всього надбав роботяга, та не придбав долі. К. Ш. — Так що-денно потом плине чесний роботяга, а йому на долю впаде злидні та знева́га. Мова. — До хати чистільниця, в полі робітниця. н. п. Под.

2. робі́тник, ня́, на́ймит, на́ймичка (С. З.), челяди́н (С. З.), челя́дник, челя́дка (С. З.), челя́дниця, бурла́к, бурла́ка, бурла́чка, нанятий на літо — полі́тник, ця, коло плуга — ра́тай, плуга́тарь (С. Л.), о́рач (С. Л. З.), плуга́ч (С. З.), що поганя волів — пого́нич (С. Л.), при борові — скородільник (С. Л.), що громадить сіно — гребе́ць (С. З. Л.), громадільник, ця (С. Л.), що скидає на стіг — кидальник (С. З), кидальщик (С. Л.), що волочить сіно — волочильщик (С. Л.), тягальник (С. З.), що возить на тік — возій (С. Л.), що косить — коса́рь, що молотить — моло́тник (С. Л.), що сіє — сіва́ч (С. Л.), вирівнює скирду, стіг — стріха́рь, що криє хату — кри́тник (С. Л.), кри́льщик, плете плетінь, робить огорожу — плетій, городільник (С. Л.), на майдані, де вигаляють смолу — майда́нник, майда́нщик (С. З.), в броварі — брова́рник (С. Ш.), на

винниці — ви́нник (С. З. Л.), гура́льник (С. Л.), на цегельні — цегельник (С. З. Л.), рибальський — забро́дчик (С. Л.), що робить балки — балі́р (С. Л.), що стриже овець — стрига́й (С. Л.). — Найми ся, пайнике, у мене, а я в попа. п. пр. — Лучче буть доброю наймичною, як ледачою хазяйкою. п. пр. — Як з тобою отак жити — краще в наймичках служити. Рнб. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає, а хазяїн його лає. п. п. — Ішов челядник з поля за полудня хазяїну. п. о. — Як маєш буть сам господарем, то краще буть добрим челядником. п. пр.

Работницынъ = на́ймичкин.

Работничій = робітни́чий, робітни́цький.

Работный = 1. робо́чий. — Робочий день. 2. робітний.

Работящій = д. **Рабо́тливый.**

Рабочій, ая = 1. робітник, ця, робо́чий, ча, робу́чий (Гал.) і д. **Рабо́тникъ** 2. 2. робітни́чий, робітни́цький. — Робітники обтяжені роботою, а питання робітницьке рушає повагом. Кн. 3. д. **Рабо́тливый.**

Рабочая = робітня, робо́ча (кімната).

Рабскій = нево́льничий (С. Жел), раб-ський.

Рабство = нево́ля, ярмо́, корни́га (С. З.). — З під корнити лядської освободити. п. д.

Рабствовать = в нево́лі бу́ти.

Рабъ = раб, нево́льник. — Ми не раби йому, ні люди. К. Ш.

Рабыня = д. **Раба́.**

Равви́нъ = ра́бин.

Равви́нскій = ра́бинський, ра́бинів.

Равенство = рівенство, рі́вність (С. Ж.), рі́вня (С. З. Л.).

Равне́ніе = рівня́ння.

Равнёхонько, равнёшенько = однаковісінько. — Чи хто згадає, чи забуде мене в сиру на чужині — однаковісінько мині. К. Ш.

Равни́на = рівни́на (Ос.), рі́вня (С. Л.), площи́на, площо́вина, плащи́на (С. З.), в горах — полони́на (Гал.), вздовж річки — полог, оболо́нь, болоня. С. Л. — Зустрінеш тут і степову рівнину. Зап. Кн. — Україна розлягається ся скрізь плащиною. Куліш. С. З.

Равно = одна́к, одна́ково, однаковісінько; так са́ме, все одно́. — Для меня всё равно́ — сего́дня или за́втра = мині одна́ково (або: мині все одно́) — сьогодня чи за́втра. — Мині однаково — чи буде той син молити ся, чи ні. К. Ш. — Як каже за одно ухо висіть, то все однаково за обидва. п. пр. — Любить равно́ всѣхъ дѣте́й = усіх дітей однако́во лю́бить. — Онъ забо́тится обо мнѣ, а равно́ о дѣтяхъ мои́хъ = він дба́є про ме́не, так са́ме і про дітей моїх. — Всё равно́ = д. під сл. Весь.

Равнобе́дренный = рівнобе́дрий. С. Жел.

Равнобо́чный = рівнобо́кий.

Равновѣсіе = рівнова́га, рівнова́жність. С. Жел. — Тільки тоді, коли державний авторітет розумно обмежований, можна установити рівновагу в громадському житті. Зінь. — Як вас не знаж, все буде рівновага. К. Ш. Т. — В партійній борбі не тратив ніколи рівноваги і спокою. Зар. Кок.

Равновѣсный = рівнова́гий, рівнова́жний. С. Жел.

Равноде́нникъ, равноде́нственникъ = рівноде́нник, рівни́к. С. Жел. — Круг цей зветь ся екватором або рівноденником, бо в тіх місцях день завше бував рівний з ніччю. Де-що про Сьв. Б.

Равноде́нствіе = рівноде́нне, рівноде́нність. С. Жел.

Равноду́шіе = байду́жість, С. Жел. — З'обіжена зневагою і байдужістю до її краси. Лев. — Потреба великої праці, щоб звязати те, що порвала наша байдужість. Лев.

Равноду́шный, но = байду́жий, жо, байду́жний, но, байду́жливий, во (С. Жел.), байду́же́ (С. Л.), недба́лий, ло (С. Л.). — Денис був байдужний до церкви і не богомільний. Лев. — Люблю тебе, галочко, дуже, а твоє серце мабуть байдуже. п. п. — Воля ваша, спокійно і байдужо промовила вона. Лев.

Равнодѣйствующій = рівнодійствуючий. С. Жел.

Равнознача́щій = рівнозна́чний. С. Жел.

Равноимённый = рівноіме́нний. С. Жел.

Равнолѣтній = рівнолітній, рове́сник.

Равномѣрность = рівномірність. С. Жел.

Равномѣрный, но = рівномі́рний, но (С. Жел.), навпомірки, одна́ковий, во, помі́рний, но. — Вона навпомірки з своєю панею сварить ся. Лев.

Равнообра́зіе = однообра́зність, односта́йність. С. Жел.

Равнообра́зный = однообра́зний, односта́йний. С. Жел.

Равноотстоя́щій = рівнода́льній.

Равноправный = рівноправний.

Равносильный = рівносильний, рівнова́жний. С. Жел.

Равносторо́нній = рівнобо́кий.

Ра́вность, равнота́ = рі́вність, рі́вня (С. Жел.).

Равноугóльный = рівнокýтний. С. Жел.
Равноцѣ́нность = рівноцíнність. С. Жел.
Равноцѣ́нный, по = рівноцíнний, в одній цíні.
Рáвный = 1. рíвний, глáдкий. — Рівний шлях.
2. однáковий, рíвний; рíвня. — На одній руцí пучки, та не однакові. н. пр. — Не старíв батько Нелей, що був розумом рівня безсмертним. Нщ.
Равня́ло = шúна (у колíсників), товкля́чка, натира́чка (у шевцíв). Д. Инструме́нтъ.
Равня́ніе = рівня́ння.
Равня́ть, сравня́ть, ся = 1. рівня́ти (С. Л.), вирíвнювати, зрíвняти, вúрíвняти, ся. — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.
2. рівня́ти, порівня́ти, прирівня́ти, ся — Що ти себе до його рівняєш? С. Л. — Прирівняв коня до собаки. н. пр.
Рагу́льникъ, рос. Trapa natans L. = болóтні, водяні, чóртові орíхи, рогýльки. С. Ап.
Радѣхонекъ, радѣшенекъ = радíсíнький. — Я б радíсíнький, та коли моя не спромога.
Рáди = для, за-для, про. — **Рáди Бóга** = Бóга рáди (С. Л.), для Бóга, про-бí. — Кричить пробí! Її мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — **Рáди того́** = за-для тóго. С. Л. — **Рáди чего́** = про щó.
Радúвый = дбáлий, дбайлúвий і д. Забóтливый.
Радикалúзмъ = радикáльство. С. Жел.
Радикáлъ = 1. радикáл, кóрінь.
2. радикалíста, радикáл.
Рáдовать, ся = радíти (С. Л.), рáдувати, ся (С. Л.), тíшити ся, втíшáти ся. — Хто не гляне — аж радíє з неї. Гр. Чайч.
Рáдоница = могúлки.
Рáдостный, но = рáдíсний, но, відрáдíстний, но, просьвíтлий. — Радíсна звíстка.
Рáдость = рáдість, рáдощі, рáдування. — Багатому радощі, а бíдному плач. п. о. Гр. Чайч — З радощів не знав що й робити. С. Л. — Аж три пари на радощах кумів назбірали. К. Ш. — **Рáдость сердéчная**, рос. Borrago officinalis L. = огірóчник, огірóчна трава́. С. Ап.
Рáдуга = рай-дугá, дугá (С. Жел.), весéлка (С. Аф. Л. Жел.), весéлúця (С. Жел.), веселýха. — Сонце, місяць, зірки, рай-дуга. н. к. Ман. — Приятно дивуватись, як в морі рай-дуга нагнулась визиратись. К. Д. Ж. — Веселка воду бере. С. Аф. — Роскажи як за горою сонечко сíдає, як у Дніпрí веселочка воду позичає. К. Ш. — Веселка з землí воду тягне на небо. п. о. Ман. — Веселиця воду пье, а дощу не дає. п. пр.
Рáдужный = весéлчин (С. Жел.), весéлковий. — Намітка витканá з веселчиних колíрів. Ки. — Се скидало ся на ті сни веселкові, що після них... Ки. — **Рáдужная** = російська депозúтка в сто рублíв.
Рáдуница = д. **Рáданица**.
Радýшіе = привíтність, щúрість. — Привíтність їх була велика, щира. Ки.
Радýшный = привíтний, щúрий.
Радъ = рáдний, рад, радíшний. — Так тому радий, як свиня порожньому мішкові. н. пр. — Рад би і неба прихилити, та бíда що не достану. н. пр. — Дуже радий, що не прийшли. — Рада б на сонце тягнути, та сльози не дають. н. пр. — Я б радíщий був, коли-б воно так стало ся.
Радѣніе = дбáлість (С. Жел.), дбáння (С. Л.).
Радѣть, порадѣть = дбáти (С. Л.), пильнувáти, побивáти ся (С. Л.), подбáти і т. д. д. **Порадѣть**. — Отамане наш дбаєш за нас, та вже ж твоє товариство розгорд'яш. н. п. — Так дбає за мене, як собака за п'яту ногу. н. пр. — Не дуже ти побиваєш ся о моїй худобі. С. Л.
Раёкъ = 1. стекóльце призмове.
2. кружóк на вколо зíнки в óцí.
3. галерія в театрí.
Рáждать, родúть, ся = 1. родúти, породúти, спородúти, у(в)родúти, народúти, ся, привести, про вівцю, кицьку — окотúти ся, про корову — отелúти ся, про кобилу — ожеребúти ся, про собаку — ощенúти ся, про свиню — опоросúти ся. — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш. — Спородила тая удівонька хорошого сина. н. п. — Уродила мама, але не прийма і яма. н. пр. — Не мала дівчинка, так Каленика привела. н. пр. — І ми як самі дíвували, то й по дитинці привели. Кот.
2. д. **Причúнять** і **Производúть**.
Рáжій = дýжий (С. Аф.), гóжий, показний. — Він був чоловік дужий та огрядний. н. п. — Ой так ходить козак гожий, ще й на личенько хорошій. н. п.
Разбавля́ть, разба́вить, ся = розбавля́ти, розпускáти, розвóдити, розбáвити, розпустúти, розвести, ся, порозбавляти і т. д., медом — розсолóдити, порозсолóджувати.
Разбáливаться, разболéться = рознедýжувати ся, рознедýжати, ся (С. Л.), рознемогтú ся (С. Л.), рознемогтú, розболíти ся, розхворíти ся, порознедýжу-

ватн ся, порозбóлювати ся. — Вона стогне, наче розхворíла сп. п. к. Ман.

Разбáловать, ся = розбáлувати, розпустúти, ся, розпéстити ся. — Не хто їх (дітей) і розпустив, як ти сам. Кр. — Хорий коли не виро, то розпестить ся. п. пр.

Разбáлтывать, разболтáть, ся = 1. розбóвтувати, розбóвтати, розколотúти, розмішáти, про кілько — порозбóвтувати і т. д. — Розмішати у водí борошно.

2. розголошáти, роздзвóнювати, розбрúкувати, розголосúти, ся, роздзвонúти, розбрехáти, вúбрехати, розбóвкати, розплéсти, вúляпчити (Сп.). — Роздзвонив про все, що там казали. — На сей час розголошують ся поголоски. Самойлович. С. З.

3. розбазíкувати ся, розбазíкати ся, розгуторúти ся, розбелькотáти ся, розбрехáти ся. — Розбазíкав ся так, що й не затягнеш в гостей.

4. розхúтувати ся, розхитáти ся, розвúнювати ся, розколóти ся. — Колесо розхитало ся.

Разберéживать, разбередúть, ся = ятрúти, розъятрювати, розъятрувати, вражáти, розверéжувати, розворушувати, розъятрúти, ся, вразúти, розбередúти, збередúти, розворушúти, розразúти, розрáнити, розкороди́ти, ся. — Разуразив розъятрує болячку. Ки. — Болячку розъятрювання панів з народною массою що дня розъятрювало „двоязичіє". Ки. — Я б пішов, та бою ся, що пальця вразю. Кр. — Розразив рану. Кр.

Разбúвать, разбúть, ся = 1. розбивáти, розбúти, ся, розлупúти, ся. розсадúти. — Розбив собí голову. — Розбив шибку. — У які ворота не ударить, то й розсадить на чотирі чвертí. Ст. С. — **Разбúть въ кáши, вдрéбезги** = потрощúти, на мóлот, на галýз, на черéпья побúти, потовкти, розтовкти, розтовкмáчити, розтерéпати, розхрáпати (напр. посуду). — Але тільки на поріг, зачепив ся зразу і в кашу трох-горох розчеренив вазу. Руд. (Д. не під сл. Вдрéбезги).

2. розбивáти, побивáти, розбúти, побúти. — Козаки на Жовтих водах побили ляхів. — **Р. впухъ и прахъ** = розчухрáти, розпорошúти. С. З. — **Р. до крóви, въ кровь** = розкрівáвити, розъюшити.

3. розташóвувати ся, розташувáти ся. С. З. — Вони розташовані стоять. К. К. — Розташував ся з крамом. — **Разбúть лáгеръ** = таборóм стáти. — **Р. палáтку** = наметúти, наметúти. — Ой напьяли козаченьки великий намет, та й пьють вони горілочку ще й солодкий мед. п. п. — **Разбúться на грýппы** = розкýчити ся, порозкýчувати ся.

Разбúвка = розбивáння; роздíл. — **Продавáть въ разбúвку** = наróздріб, уроздріб, нáрізно, порóзницею продавáти.

Разбúвной, разбúвочный = д. Дéлúный.

Разбúвчивый = 1. крúхкий, крухкий. 2. грудковáтий, злéглий (про борошно).

Разбирáтельство = розбíр, розправа.

Разбирáть, разобрáть, ся = 1. розбірáти, розвалювати, розібрáти, розвалúти, мур — розмурувáти, відмурувáти, греблю — розтамувáти, розгатúти. — Розібрали стíну та й знайшли. — Звелів царь розмурувати темницю і випустити. п. к. Ман. 2. розкладáти, розбірáти, розíкласти, розібрáти, про кілько — порозкладáти. — Порозкладали книжки, щоб знать, куди яку класти. — **Разбирáть по мастáмъ** = мастúти, розмастúти. — **Разобрáть на чáсти** = розстосувáти, розробúти, розпотрошúти.

3. розбірáти, розкупóвувати, розібрáти, розкупúти, порозкупóвувати. — Багато було навезено кавунів, та всі в той же день порозкуповували.

4. розбірáти, розібрáти, врозумíти (С. Л.), втúмити (С. Л.), розторопáти (С. Л.), второпáти, розчóвпати (С. Л.), розшолопáти (С. Л.), вчóвпати (С. Л.), розчýмати, розчурýкати, розчýхати, розшулíчити, розсмакувáти. — Не розберу, що він каже. — Нічого не розібрав. — Не второпав я до чого хтось мінí казав це. Баз. — Парубок не розшолопав, що той казав. Гр. Чайч. — Мову ж його розчовпавши, пристали. Дум. — За гомоном не можна було розчовпати хто куди горне. Лев. В. — Тепер би вже розсмакували не так. К. Х.

5. порядкувати, упорядкóвувати, упорядкувáти (С. Ш.), улаштувáти. — Упорядкував свої папери.

6. хúлити, розбірáти, розібрáти (про хміль).

Разбитнóй = меткúй, жвáвий, моторúвий, жéвжик. — Хлопця метке, по слово в кишеню не полізе. Ки.

Разбúть, ся = д Разбивáть, ся.

Разблагодáриться = роздякувати ся.

Разбогатéть = розбагатíти, обагатúти ся, розжúти ся, забагатíти, збогатíти (С. Л.), розможнíти, порозможнíти, трохи при-

заможні́ти, замохна́тіти, дуже — озолоти́ти ся. — Розжив ся: на всю губу богатарем став. Ки. — Захотїла вража баба та й забагатїти: підсипала куріночку, щоб вивела дїти. н. п. — Замохнатїв він: треба підголити. Граб. — **Разбогате́вшій ско́ро** = скороба́тько.

Разбодри́ться = розбадьо́рити ся.

Разбо́й = розбій, розбійство, харцизство, харцизя́цтво (С. Ш.). — Чума, війна, харцизство, холод. Кот

Разбо́йникъ, ца = розбійник, ця (С. Л.), поб. — розбишака́ (С. З. Л.), зб. — розбо́йство, розбишацтво, харциза (С. З. Ш.), харцизник, поб. — харцизя́ка (С. Ш.), зб. — харцизство, харцизя́цтво (С. Ш.), в Карпатах — опри́шок, луговий — лугарь, в комишах — комишник, річковий — ушкал (С. Ш.). — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю; я ж нікого не зарізав, бо сам душу маю. н. п. — Розбійники, людоїди правду побороли. К. Ш. — Там живе саме розбойство. Кр.

Разбо́йничанье = розбійство, харцизство (С. Ш.).

Разбо́йничать = розбишати, харцизувати.

Разбо́йническій = розбійницький, розбишацький, харцизський (С. Ш.).

Разбо́йничество = розбишацтво, харцизство, харцизя́цтво (С. Ш.).

Разбо́йничій = розбійничий, розбійницький, розбійницький, розбійський, харцизський (С. Ш.), хижацький.

Разболта́ть, ся = д. **Разба́лтывать, ся.**

Разболе́ться = д. **Разба́ливаться.**

Разбо́рка = розбира́ння, розбір.

Разбо́рный = складани́й.

Разбо́рчивость = 1. розбірність.
2. розсу́дливість.
3. перебір, вередли́вість, бриґкання.

Разбо́рчивый = 1. розбірний, ви́разний (голос, рука). — Ніхто за його не напише так розбірно та красиво. О. Мир. — Вираз по читає.
2. розсу́дливий.
3. перебірливий, перебірник, перебірчик, перебо́рливий, привхливий, вередли́вий. — Яка б ти переборлива! Граб — Д. ще під **ся. Перебо́рчивый.**

Разбо́ръ = 1. розбір, ви́бір; розбира́ння, перебира́ння. — Треба зробити вибір з цїх кроків — куди які. — **Безъ разбо́ра** = не розбира́ючи. — **Къ ша́почному разбо́ру** = на шапкобрання. — Прийшов у церкву вже на шапкобрання.
2. розбір, суд, роспра́ва (д. **Разбира́тельство**).
3. розбір, перегляд, о́гляд (книжок) — Перегляд українських книжок. Ос.
4. схід, збу́ток — На цей ярмарок великий збуток.
5. розбір, стаття. — Сукно найвищого розбору.

Разботе́лый = гладкий, опасистий.

Разботе́ть = погла́дшати. розтовстїти.

Разбража́ниваться, разброди́ться, разбрести́ся = 1. починати ходить по малу після хвороби, вихо́жувати ся.
2. розбро́дити ся, розхо́дити ся, розсипа́ти ся, розбрести ся, розійти ся, розсипати ся, порозбро́дити ся і т. д. — Вівці порозходились по лїсу.
3. шумува́ти, мусува́ти (починать), розшумува́ти ся (д. **Броди́ть** 2).

Разбрани́ть, ся = 1. розла́яти (С. Л.), розга́яти, розганьбити, вилаяти. — Розлаяла її на всї боки.
2. розла́яти ся, розсварити ся, посварити ся. — Він зо всїма розлаявся.

Разбра́сывать, разброса́ть, разброса́ть, ся = розкида́ти, розсипати, розкидати, розсипати, розмета́ти, ся, порозкидати і т. д., крихти — розкришити. — Порозкидали мої папери. — На столї порозкидані малярські пристрої. Ки. — По різних місцях порозкидувані матеріяли. Зап. Кок. — Спомники розсипані лискучими перлинами в „Записках" Шевченка. Ки. — Розсипана наша волость — то там шматок землї, то там. Хар. — **Разброса́ть ни́вїе по ве́теръ** = розвіяти, розмантачити, пропиндрити і т. д. д. **Пропота́ть.**

Разброта́ться = розбрата́ти ся.

Разброди́ться = 1. д. **Разбража́ниваться.**
2. розве́штати ся, розшива(е)ндяти ся.

Разбродъ, у виразі: „въ разбродъ" = в розтїч, різно (Д. під **ся. Вразсыпную**). — **Всѣ въ разбродѣ** = усї порозходились.

Разброжа́живаться = розволочити ся.

Разброса́ть, ся = д. **Разбра́сывать, ся.**

Разбрызгивать, разбрызгать, разбрызнуть, ся = розбри́зкувати, розбри́зкати, розля́пати, порозбри́зкувати, порозля́пувати, ся.

Разбрюзжаться = розбурча́ти ся, розбурмота́ти ся і д. **Разворча́ться**

Разбужа́ть, разбужда́ть, разбу́живать, разбуди́ть = буди́ти, розбу́ркувати, розбудити (С. Л.), розбу́ркати (С. Л.), обудити, пробу́ркати, розколо́шкати, звору-

шúти, розворушúти, на силу — добудúти ся, про кілько — порозбýркувати, порозбýркувати. — Встала весна, сонну землю вона розбудила. К. Ш. — Тривайте, розбурхано спячу силу. Лев. В. — Он книжка зворушила чимало сонних людей. Кн. — На силу добудив ся. С. Л.

Разбухáть, разбýхнуть = бýхнути (С. Ш.), бухтíти (С. Ш.), бучáвіти, набухáти, розбухáти, набрякáти, бубнявіти (С. Л.), набýхнути, розбýхнути, на(роз)бучáвіти, набрякнути, на(роз)бубнявіти (С. Л.), набýркнути ся. — Мокрі сорочки набрякли. Лев. — Ноги набрякли, що й чоботи не налізають. Кр. — Горох набубнявів. Лев. (Пр. ж. ще під сл. **Набýхнуть**).

Разбýхлый = розбýхлий, бучáвий, набрáклий, набубнявíлий.

Разбушевáться = розбýрхáти ся, розбурлотáти ся (С. З.), розгвалтувáти ся (д. **Бушевáть**).

Разбýянться = розбушовáти ся, розгвалтýвáти ся.

Разбѣгáться, разбѣжáться = 1. розбігáти ся, розсипáти ся, розтікáти ся, розлітáти ся, розбíгти ся, розсúпати ся, розлетíти ся, позабігáти, порозбігáти ся, поросúпати ся. — Тільки побачили козаків, так і порозбігали ся куди очі тягнуть. — **Глазá разбѣжáлись** = óчі забíгають.

2. розганяти ся, розбігáти ся, розíгнати ся, розбíгти ся. — Розíгнав ся той перескочив рів. — От баран як розженеть ся, та як ударить його. п. к.

Разбѣгáться, разбѣгáться = бíгати (багато), розбíгати ся, розгасáти ся.

Разбѣг = рóзбіг, розгóн. — **Съ разбѣгу** = з розгону. С. Л.

Разбѣжáться = д. **Разбѣгáться.**

Разбѣсúться = розлютовáти ся, розмордувáти ся, сказúти ся, посатанíти, побазúти ся і т. д. д. **Бѣсúться.** — Розлютувався так, аж піна скаче. п. о. — Запінилась, посатаніла, неначе дурману їзъїла. (Д. ще під сл. **Разсердúться**).

Разважничаться = розчванúти ся, розважáти ся, розпрúндити ся, розпрúндюючи ся, розкобенúти ся. — Моя простá чоловік там иньший нам сидів, другі здравши ніс, розпрúндившись ходили. Гр. Чайк.

Разважúвать, развозжáть, ся = розвозúвати, знімáти вíжки.

Развáливать, развалúть, ся = 1. розвáлювати, руйнувáти, бýрити, розвалúти, розруйнувáти, ся, про кілько — порозвáлювати, решту — подовáлювати, про посуду від огню — розкипíти ся. — Розвалив землянку, почав ставити хату. — Гайдамаки стíни розвалили. К. Ш.

2. розкидáти ся, вивертáти ся, розкúнути ся, вúвернути ся, порозкидáти ся, повивертáти ся. — Розвинув ся в колисці, неначе пан.

Развáливаться, развалúться = рознемогáти ся, рознемогтú ся, рознедýжати ся, розхворíти ся.

Развáлина, частíше мн. **развáлины** = руíна (С. Л.), вáлява. — На руíнах Січі, де ще рідна наша мати заварає в вічі. Ос.

Развáлистый = розлóжистий, широкий.

Развáлъ = 1. я́ма (в ковальнях).

2. шлап. — **Лóшадь съ развáломъ** = шлапáк.

3. розлóжисті вінця у посýди.

4. нáтовп, нáтиск.

Развалúться = д. **Развáливаться.**

Развáривать, развáрить, ся = розвáрювати, розварúти, ся, розмúлíти (напр. мясо), про кілько — порозвáрювати, сл. — Розвари варюк

Развáрка = розвáрювання.

Разведéнецъ, разведёнка = розвóдець, рóзвідка, розвíдниця (С. Жел.).

Разведрúваться, разведрúться = розгодинювати ся, вияснювати ся, розгодинúти ся, вияснити ся, вúпогодити ся, на годúні стáти.

Развéзть = д. **Развозúть.**

Развелúчáться = розширáти ся, розчвáнити ся і д. **Развáжничаться.**

Развергáть, развéргнуть = розкидáти, розкúнути.

Развереживать, развередúть = д. **Разбереживать.**

Разверзáть, развéрзать = розкривáти, розчúняти, розсóвувати, розкрúти, розчинúти, розсýнути.

Развернýть, ся = д. **Развёртывать, ся.**

Развёрстка = подíл, роздíл.

Развёрстывать, разверстáть, ся = роздíляти, розкладáти, рівняти, вирівнювати, розкласти, роздíлити, вúрівнятя, ся.

Развёртывать, развернýть, ся = 1. розвертáти, розгортáти, розгóртувати, розвинýти (С. З.), вúвінути, розгорнýти (С. Л.), прогорнýти, розíбгати, кілько —

порозверта́ти, порозгорта́ти, ся. — Розгорнув книжку. — Материя була убога, тоненька, Мотря навіть не розгорнула її. Лев. — Розвинула полотно.

2. розпуска́ти ся, розпу́кувати ся (С. З.), розпусти́ти ся, розпу́кати ся, розпу́кнути ся. — Квітки почали розпускати ся. — Розпукали ся верба і лоза. С. З.

3. розщéдрювати ся, розщéдрити ся. — Ач як розщедрив ся — десять карбованців дав на бідних.

Развéрчивать, развернýть, ся = 1. розві́рчувати, розверга́ти, кілько — порозві́рчувати.

2. розкру́чувати, розкрути́ти, ся, порозкру́чувати, ся.

Развеселя́ть, развеселя́ть, ся = розвеселя́ти, розвеселя́ти, розважи́ти, ся, кількох — порозвеселя́ти.

Развести́ = д. **Разводи́ть.**

Развива́ть, разви́ть, ся = 1. розгорта́ти, розверта́ти, розкру́чувати, розгорну́ти, розкрути́ти, ся. — Розгорнути сувій полотна. — Розкрутити вірьовку.

2. розвива́ти, ся, розроста́ти ся, розви́ти, розви́нути, ся, розрости́ ся, розпуска́ти ся, розпусти́ти ся. — Розвивай ся а ти сухий дубе. н. п. — Розіпъється ся калинонька і садок. Б. Г. — Бузок вже розпускається ся.

Развожа́ться = розверещáти ся, розкувікати ся.

Развили́на = розви́лки, розсо́ха, розто́ка.

Развили́стый = розло́гий, розло́гуватий, розхи́листий, розхи́льчастий, розсоха́тий. — Стоять два розлогі дуби, схилили ся верхами до купи. н. п. — Розлогуваті роги. Сн. — Ой на городі два дубочки — оба розсохаті, а ми ходим, паше-брате, оба не женаті. н. п. Бук. — Забив два кілки розхильчасто. — Поставив на возі ручиці дуже розхильчасті. Лев.

Развинчивать, развинти́ть, ся = розгви́нчувати, розшрубо́вувати, розгвинти́ти, розшрубува́ти, ся (С. Л.), розхля́бнути, вро кілько — порозшрубо́вувати. — Розшрубувала ся гай-а. Цілує, гладить, лескотить і всі сустави розшрубує. Кот. — Труби постирали ся так і гайка розхлябана. Кн.

Разпира́ться, разовра́ться = розбрéхувати ся, розбреха́ти ся.

Развитіе = розви́ття, розви́ток (С. Жел.), розвій (С. Жел.), ро́зріст. — Історичний розвиток нашої народности. Бар. О. — Така тенденція йде через усю історію сусід-ших відносин до України і до її розвитку поступового. Кн. — Ми запопадливо пікували ся про розвиток його. Кн. — Причинна ся він значно до розвитку козацтва. Бар. О. — Бажаєм ми і тепер не багато: рідного розвою людині. Ст. — Приміти самостійного розвою руської мови. Зап. Кос. — Третя фаза розвою Шевченкового таланту припадає на роки 1843—1845. Зап. Кн. — Сприяти розросту самосьвідомости національної. Кн. — Обставини не такі були, щоб сприяти розросту самосьвідомости чоловіка. Зап. Кн.

Развить, ся = д. **Развивать, ся.**

Развлека́ть, развле́чь, ся = 1. розволіка́ти, розтяга́ти, одтяга́ти, розволокти́, розтягти́, одтягти́, ся.

2. розважа́ти (С. З. Л.), ба́вити, розва́жити, ся, потішити, заба́вити, ся, кількох — порозва́жувати, розмовою — д. **Разговáривать** 2. — Треба його провідувати, розважати: він нездужає. Кн. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила сп. н. п. — Захворів якийсь царь, тай наказує усім панам, щоб зіходились його розважать та брехні казать. н. к. Ман. — Сидить він тай кунає, ніхто його не розважає. Б. Г. — Та ніхто не розважає, ніхто не спитає: чого болить і де б'лить? Сам про тее знаєш. К. Ш. — Справді пречудесно розважив ся, був в театрі, в клубі.., випив трохи. Кн. — Чоловік заслухається ся, розважить ся, легше йому стане. Номис. С. З. — Нікому розважить — утішити мене. Кн. — Нехай поїде та розважить себе в батьковій хаті. Лев. — Вона хотіла розважитись за роботою, та робота валила ся з рук. Лев. В. — І породить, і розважить і правдоньку мені скаже. К. Ш.

Развлече́ніе = розва́га (С. Л. Жел.), розважа́ння, розри́вка, ба́влення, потіха, втішка. — Йому треба було розваги теплої, огрійливої. Кн. — Шукай собі де хоч розваги і втіхи. Кн. — Книжка була одиною її розривкою. Фр.

Развле́чь, ся = д. **Развлекáть, ся.**

Разводи́ть, развести́, разве́сть, ся = 1. розво́дити, розвести́, розставля́ти, розста́вити, порозво́дити, порозставля́ти. — Розвели міст. — Розвели москалів на постой. — Розставили скрізь сторожу.

2. розборо́няти, роздійма́ти, розборо́нити, розня́ти, порозборо́няти. — Як тут зять у хату і розборонив нас. Кн. — Чоловіки розборонили жінок і розігнали їх. Лев.

3. розво́дити, розвести́, ся (С. Л.), багато — порозво́дити, ся, розроди́ти ся, про животину — наплоди́ти, розплоди́ти,

ся. — Садок, гайочок розведу. К. Ш. — Розвів багато овець. С. Л. — Розплодив багато свиней.

4. розбавля́ти, розпуска́ти, розба́вити, розпусти́ти, ся, медом — розме́жити, мед водою — наси́тити.

5. розво́дити, розвести́, ся, розвінча́ти ся. — Вони давно розвели ся і він взяв другу жінку.

6. розто́плювати, розтопи́ти, розпуска́ти, розпусти́ти, ся. — Сонечко розтопило лід на ставу. — Одлига розпустила сніг. — Развести́ ого́нь = розтопи́ти.

Развóдка = 1. розві́д, розбавля́ння, розто́пка (д. **Разводи́ть**).

2. д. **Разведёнка**.

Разводна́я = розві́дна. — Він дав жінці розводну.

Развóдный = розві́дний.

Развóды = розві́д, розлу́ка, розбра́ння. (Остання слово трапилось мені тільки в здрібнілій формі). — Як глядять народ на розвід між супругами? Ет. зб. — Що в законною кошою в нас розбранячко було. н. п. — Розлука супругів затверджена в Синоді. Кн.

Развóды = розво́ди (С. З.), мере́жки (С. З.), мере́жання. — **Въ развóдахъ** = у розво́ди, мере́жаний (С. З.), про посуду — хлядро́ваний. — Шахта гарна у розводи. Г. Бар. — Хлядрований горщик.

Развожа́ть, ся = д. **Развáживать, ся**.

Развози́ть, развезти́ = розво́зити, розвезти́, порозво́дити.

Развози́ться = розпустува́ти ся, розжарту́ати ся, розвойдува́ти ся.

Развóзка = розво́з.

Разволáкивать, разволочь = розволі́кати, розтяга́ти, розволокти́, розтягти́.

Разволнова́ться = розхвилюва́ти ся. С. З. — Розхвилювалось синє море.

Раззева́ться = розсмерді́ти ся.

Разнежи́ться = розголоси́ти ся, розреві́тися, лекентува́ти, розру́(ю)мати ся.

Разворáчивать, разворотúть, разворóчать = 1. розгорта́ти, розгорну́ти, розібга́ти. — Розгорнули кучу каміння.

2. розрива́ти, розірва́ти; розпіна́ти, роздіра́ти, розня́ти. — Книги так і паперо, що розірвало міст.

3. розлу́пувати, розлупити, порозлу́пувати.

4. розпуха́ти, розпу́хнути.

Разворашивать, разворошúть = розвору́шувати, розворушити.

Разворковáться = розвуркота́ти ся, розбуркота́ти ся, розвуркоті́ти ся. — Голуби розвуркотали ся.

Разворовáться = злодійкува́тися стáти, до крадіжки звúкти.

Разворовывать, разворовáть, ся = розкрада́ти, розкра́сти, розікра́сти, ся, порозкрада́ти, порозкра́дувати, один у другого — поперекрада́ти. — Чи мало було добра усякого, та так без догляду порозкрадали.

Разворотúть, разворóчать = д. **Разворáчивать**.

Разворошúть, ся = д. **Разворáшивать, ся**.

Разворчáться = розбурча́ти ся, розгаркати ся, розгáркати ся, розгарча́ти ся.

Развратúтель, ница = зводи́тель, ка, спокýсник, ця. С. Пар.

Развратúтельный = псувúчий.

Развратúть, ся = д. **Развращáть, ся**.

Развráтник, ца = 1. д. **Развратúтель, ница**.

2. розпу́тник, розпу́стник, ця (С. Жел.), ба́хур, ка (С. Л.), розтіпа́ха і д. ще під сл. **Непотре́бник, ца**.

Развráтничать = розпу́тничати (С. Жел.), бахурува́ти (С. Л.), псів на́сти (Кн.), про жінку — в гре́чку скака́ти (С. Аф.). — Вони з чужими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот.

Развráтность = роспу́стність, розпу́тність (С. Жел.).

Развráтный, но = розпу́стний, розпу́тний, но. С. Жел. — Розпустне життя в молодости приносить хвороби на старі кості. н. пр. — С ким попало водила ся, зовсім розпустна стала і ото привела дитину. н. о. — **Провести́ жизнь развráтно** = пробахурувáти.

Развráт = розпу́ста (С. Жел. Л.), ро́зпуст, розпу́тство (С. Жел.), роспу́ста (С. З.). — Когда дщерь удаять ся на мѣсця публичнїї для розпусти. В. Н.

Развращáть, развратúть, ся = псува́ти, ся, непутúти, става́ти, ста́ти розпу́стним, розпустúти ся, розгі́дити ся, розледащі́ти (С. Л.), зледащі́ти (С. Л.), розстерві́ти ся. — **Развращённый** = розпу́стний, зледащі́лий, розледащі́лий. — Тягаючись по шинках, зробив ся зледащілим. Кп.

Развращённость = д. **Развráтность**.

Рáзвѣ = 1. хіба́? (С. З. Л. Ш.), не вже́? чи? або́? чи-ж? або́-ж? чи то́ж? — **Рáзвѣ что́?** = хіба́ що́? (С. Ш.), або́ що́?

— Хіба я тобі винен? — Або я знаю? — Або-ж я в глузду всунув, щоб таке зробити? С. Л. — Хіба ж ти не знаєш, що він дурний? С. Ш.

2. коли́, як-що́, хіба́. — **Ра́зві то́лько** = хіба́ що (С. Ш.). — Нема раю на сім сьвіті, хіба що на небі. К. Ш.

Развѣва́ть, развѣ́ять, ся = 1. розвію́вати. розвія́ти (С. Л.), роздму́хати, порозвію́вати, ся. — Вітром розвіяло.

2. ма́яти (С. Л.), майорі́ти, розмаяти. — Ходить по рапочку, хустоньками мають. н. п. — Військо йде, корогонки мають, попереду музиченьки грають. н. п. — Дівки гуляють, кісками мають. н. п. — Нехай мої русі коси хоч вітер розмає, нехай же я дівчиновька ще год погуляю н. п. — Повій вітре доро́гою за нашою молодою, розмай русу косу по волосу по червоному поясу. н. п.

3. розганя́ти, розмахувати, розігна́ти, розмаха́ти, розма́яти, ся (С. Л.). — Вітер розмахав хмари. — А я тую чорну хмару пером розмахаю. н. п. — А я тую чорну хмару рукавом розмаю. н. п.

Развѣдать = д. **Развѣдывать.**

Развѣдка = розві́д, ро́звідка, частіше мн. ро́звідки, ви́відка, про́відки, до́відки (Хар.), ро́зпитка, частіше мн. ро́зпитки. — **Посыла́ть на развѣ́дки** = посила́ти на ро́звідки, на пі́дслухи (н. п.).

Развѣ́дываніе = розві́дини, розві́дування, розпи́тування, визнава́ння, розгляда́ння.

Развѣ́дывать, развѣ́дать, ся = 1. розві́дувати, визнава́ти, роззнава́ти, виспі́жувати, дознава́ти ся, дові́дувати ся, допи́тувати ся, дошу́кувати ся, розві́дати, ся, ви́знати, розізна́ти, вислі́дити, дозна́ти ся, дові́дати ся, допита́ти ся, напита́ти ся, дошука́ти ся, порозві́дувати і т. д. — Чи не можна тобі дові́дати ся про сватання Наталки? Кот. — Дознають ся небожата чия на вас шкура. К. Ш.

2. розправля́ти ся, розві́дувати ся, розправи́ти ся, розві́дати ся, перевідати ся. — Я з ним розправлюсь.

Развѣдчикъ = розві́дчик (С. Жел.), визна́вчик, пласту́н (у Чорноморських козаків).

Развѣнчивать, развѣнча́ть, ся = розвінчу́вати, розві́нчати, ся, про кількох — порозві́нчувати.

Развѣ́систый = розло́гий, розви́листий, розгилля́чистий, розхи́листий, розсоха́тий, крисла́тий. — З за густих розлогих верб визирає білепький будинок. Пр. — Під гербою розлогою в холодку стоїть хата. Кн. — Під розлогою липою добре сидіти в холодку. Кн. — Клен високий, листатий та розлогий. Кн. — Скеля, зажевічана сосною розлогою сосною. Зап. Кн. — А в тім лісі дуб стоїв розхилястий. Ет. аб. — На долині рос віковічний дуб товстий та розгилличастий. О. Ст. (Д. ще під сл. **Вѣтвистый** і **Развилистый**).

Развѣсить = д. **Развѣшивать.**

Развѣсъ = ва́ження, зва́жування, розва́жування.

Развѣсы = ги́рьки, важкі́.

Развѣтвля́ться, развѣтви́ться = розпуска́ти, розпусти́ти ві́ти, бро́стати ся (С. Ш.). — Як широка сокорина віти розпустила. К. Ш.

Развѣша́ть = 1. (**развѣсить, ся**) — а) розва́жувати, розва́жити (С. З.), порозва́жувати, порозва́жити. — Скарби і срібра Самойловичові і синів його розділені і розважені. Л. В. б) розпуска́ти ві́ти і д. **Развѣтвля́ться.**

2. (**развѣша́ть**) — розві́шувати, розві́шати, розві́сити, порозві́шувати. — Порозві́шували сорочки сушить. — **Развѣсить у́ши** = розпусти́ти у́ха, заслу́хати ся.

Развѣ́ять, ся = д. **Развѣва́ть, ся.**

Развя́зать, ся = д. **Развя́зывать, ся.**

Развя́зка = 1. розвъя́зування, розвъязання, ро́звъязка (С. Жел.).

2. ро́звъязок (С. Жел.), кіне́ць.

Развя́зность = розвъя́зність (С. Пар.), жва́вість.

Развя́зный = розвъя́зний (С. Жел.), жва́вий, ві́льний, невимушений (С. Жел.).

Развя́зывать, развяза́ть, ся = розвъя́зувати, розъя́зувати, розвъяза́ти, порозвъя́зувати, що зашуроване — розшнурува́ти, завъязане мотузкою — розмотузи́ти, розмотузува́ти, зашморгнуте — розшморгну́ти, про пачки — розпакува́ти, про супонь — розсупо́нити, про пояс — розперезати, ся, про волів з налигач — розлига́ти ся. — Розшнуруйте шапче хру. Ман.

Разга́вливаніе = ро́зговіни.

Разга́вливаться, разговѣ́ться = розгові́ти ся, розгові́ти ся.

Разга́дать = д. **Разга́дывать.**

Разга́дчикъ = д. **Отга́дчикъ.**

Разга́дывать = д. **Отга́дывать.**

Разга́пивать, разгопа́ть, разгопа́ть = розганя́ти, розго́нити, розігна́ти, порозганя́ти, розтуря́ти, розту́рати, розсу́да-

ти, розпоро́шити, розляка́ти, розполо́хати, розчухра́ти. — Вітер розігнав хмари. — Старшина порозганяв людей. — Розбивають всі турецькі орди, розтуряють по Коссовім турків. Ст. С. — А старшина знову розжене вечерницї. Лев. — Степан кинувсь з ніжьяном — трьох пашів роспудили й побили. Ст. С. — Переправили ся через Дніпро, роспудили татарську сторожу. Бар. О. — **Разгна́ть скýку, печа́ль** = розважити, ся, розби́ти тýгу, нудьгý, журбý. — Вороний мій коню, заграй підо мною, та розбий ти тугу мою. н. п. — **Разогна́ть, сонъ** = розгуля́ти ся.

Разга́ръ = ро́зпал. — **Въ разга́рѣ** = в ро́зпалї, на ро́з(с)палї. — На самому роспалї танця завіса падає. Ст. О.

Разгиба́ть, разогну́ть, разгну́ть, ся = розгина́ти, розігну́ти, ся, про кілько — погинати, ся; розхиля́ти, розтуля́ти, розхили́ти розтули́ти, ся; розгорта́ти, розгорну́ти, ся. — Розігнув підкову. — Іди, невістко, не оглядай ся, ой і жни пшениченьку, не розгинай ся. н. п. — Гей та вітер повіває, та лози розхиляє. н. п. — Іди, Галю, не оглядай ся, ой жни пшениченьку та не розхиляй ся. н. п. — Розгулявши пальці. — Розгорнув книжку.

Разгибно́й = гну́чий, гнучки́й.

Разги́бъ = 1. розгина́ння, розгорта́ння. 2. зало́м (Ман.).

Разгильдя́й = чвала́й, тюхті́й (С. Ш.), вахлай, халу́ла, розля́ва, га́ва; перше значення — качконо́гий, що ходить переваги-ваги, хоч і ячна. Пр. д. під сл. **Вахла́къ, Звáка, Перева́ливаться 4** і **Похóдка.**

Разгильдя́ять = ходи́ти переваги-ваги.

Разглаго́льствовать = розмовля́ти, бала́кати, власне багато — просторі́кувати, балаидра́ти розпуска́ти. — **Разглаго́льствующій** = просторі́куватий. — Прийми свого язика, нехай старійші говорить, а ти чого така просторікувата? Кн.

Разгля́живать, разгля́дить = розгля́жувати, розгля́дити, розправля́ти, розпра́вляти, прасом — розпрасува́ти.

Разгласи́ть = д. **Разглаша́ть.**

Разгла́ска = 1. розголо́шення, поголо́ски. — **Пусти́ть въ разгла́ску** = розголоси́ти, роздзвони́ти, пусти́ти поголо́ску. 2. негóда, нелáгода, розрáда, рóстирка (С. З. Л.). — Пр. д під сл. **Несогла́сіе.**

Разглаша́ть, разгласи́ть = розголоша́ти (С. Л.), розголо́шувати (С. Ж.), бла́говістити, розповіда́ти (С. Л.), розголоси́ти (С. З.), розбла́говістити, розповісти́ти, розсла́вити (С. З.), розъясни́ти, по всіх усюдах — розповсю́дити. — Розголошаючи такий наш приказ. Мазепа. С. З. — А на сей час розголошають ся поголоски. Самойлович. С. З.

Разглашéніе = д. **Разгла́ска 1.**

Разгля́дываніе = розгляда́ння, розгля́дини (С. З.).

Разгля́дывать, разгляде́ть = розгляда́ти, роздивля́ти ся, розглядіти, розгле́діти, роздиви́ти ся. (Пр. д під сл. **Разсма́тривать**).

Разгна́ивать, разгноить, ся = розгно́ювати, розгноїти, ся.

Разгнива́ться, разгни́ться = розгнива́ти ся, розгнїти ся.

Разгнýться = д. **Разгиба́ться.**

Разгнѣвля́ть, разгнѣвать, ся = гнївити, гнівати ся, сердити, ся, розгнівати, ся, розгнївіти, розсердити, ся, розпаля́ти, ся. — Розгнівав ся мій миленький, аж ногами тупотить. н. п. — І розпалив ся князь гнівом великим. Гр. Чайч.

Разгнѣзживаться, разгнѣзди́ться = сідáти, сісти, посідати на яйця, розгнїздити ся. — Кури вже посідали на яйця.

Разгова́ривать = розмовля́ти (С. З. Л.), вести́ мову, розмóву, балáкати, бесідувати, росказувати між собóю, багатьом — гомонїти, голосно — галасува́ти, не голосно — буркува́ти і т. д. д. **Говори́ть.** — Нема з ким тихо розмовляти, а ні порадитись. К. Ш. — Нема мого миленького, нема мого сонця, ні з ким міні розмовляти, сидя у віконця. н. п. — Ой там одиночком трохи мали,, між собою стихв розмовляли. Ст. С. — Їхав пан та все хотїв розмовляти з підвóдчиком, а той не дуже то був балакучий. н. о. Гр. Чайч. — Щоб не чула стара мати, з ким я буду розмовляти. н. п. — Сидять вони, балакають н. о. — Що ви там між собою росказуєте? Кн.

Разгова́ривать, разговори́ть = 1. д. **Отгова́ривать 1.**

2. розбала́кувати, забала́кувати, розважа́ти (розмовою), розбала́кати, забала́кати, розва́жити, розговори́ти (С. З.). — Підійшов він і почав розбалакувать. Гр. Чайч. — Почали його розбалакувати, тай завірили, що це правда. н. к. Ман. Пр. д. це під сл. **Развлека́ть 2.**

Разговля́ться, разговѣ́ться = д. **Разгова́ливаться.**

Разговори́ться = розбала́кати ся, розмо́вити ся, розговори́ти ся, кільком разом — розгомоні́ти ся, дуже голосно — розгаласува́ти ся. — Розбалакались та до

сьвіта присидїли. — Став жиавіший і ро́збалакав ся. Лев. — От він з одним паном розбалакав ся, що воно есть. н. о. Гр. Чайч. — Поздоровкались, розбалакались, він і каже йому. н. к. Ман.

Разгово́рный = розмо́вний. С. Жел.

Разгово́рчивость = балаку́чість, балаклівість.

Разгово́рчивый = говірки́й, балаку́чий балаклівий, мо́вний, гомонли́вий, тобто — просторі́куватий. — Знав, що вони люди не говіркі, не стануть пускати слова на вітер. Ір. Д. ще пр. під сл. **Говорли́вый** і **Разглагольствовать**.

Разгово́рщикъ, ца = д. **Говору́нъ, нья**.

Разговоръ = мо́ва, розмо́ва (С. З. Л.), бе́седа, бесіда, балака́ння, бала́чка (С. Л.), балакня́, говірка, багатьох — говіря́ гомін. С. Л. — Ой пішов милий за діброву, занїс свою тиху мову. н. п. — По сій мові, будьмо здорові! н. пр. — І ще тая дівчинонька води не набрала, та вже з ким козаченьком на розмову стала. н. п. — Сидимо ми та вино кружаєм, ведемо про всячину розмову. Ст. С. — Нам не треба балакання, а треба діла. Лев. — Ті балачки, що я чула, про мене були. Кн. — Була й за вас балачка. С. Л. — Давно вже між людьми балачка йде, що там закопані гроші. н. о. — Як будуть питать про що балачка була, то скажи... н. к. — Це буде на дов годи балакня. н. о. — Д. ще під сл. **Бесе́да** 1. — **Разгово́ромъ занима́ть** = д. **Разгова́ривать** 2. — **Въ разговоръ вступи́ть** = на розмо́ву ста́ти. (Пр. д. вище).

Разговѣнье = розговіни.

Разговѣ́ться = д. **Разга́вливаться**.

Розго́нистый = розго́нистий.

Разго́нъ = розгін, розго́н.

Разгопя́ть = д. **Разга́нивать**.

Разгора́живать, разгороди́ть, ся = розгоро́жувати, розгородити, од(від)горо́жувати, од(від)городити, перегоро́жувати, перегородити, ся. — Брати поділились і розгородились. Лев. — Город зовсім розгородив ся, треба новий тин ставити. — Перегородив сьвітлицю. — Треба одгородить трохи місця.

Разгора́ться, разгоре́ться = 1. розгоря́ти ся, розпаля́ти ся, жевріти, розгорі́ти ся (С. Л.), розпали́ти ся (С. З. Л.), розжевріти ся (С. З. Л.). — Дрова розгорілись. — Розпалилась труба. — Розжевріло і загорілось, пішов димок до самих хмар. Кот.

2. розчервоні́ти ся, зачервоні́ти, розжевріти ся, зашарити ся (С. З.). — Вітала та розчервоніла ся, як маківка. — Очі в панночки блищали, щоки розжевріли. Лев. В. — Розсердив ся, аж зашарив ся. — **Разгоре́лись зубы** = захотілось зъїсти.

Разгорди́ться = розчва́нити ся, розпи́ндити ся і д. **Развали́чиваться**.

Разгорева́ться = розгорюва́ти ся, в ту́гу вда́ти ся, зажури́ти ся і д. **Горева́ть**.

Разгороди́ть, ся = д. **Разгора́живать**.

Разгоро́дка = 1. городіння, загоро́жування, розгоро́жування.

2. д. **Перегоро́дка**.

Разгоре́ться = д. **Разгора́ться**.

Разгорячи́ть, разгорячи́ть, ся = 1. розпаля́ти, розпіка́ти, розпали́ти, розпекти, ся, розогні́ти. — Горілка розпалила кров. — Розпалило ся душа моя — давай сто тисяч. К. К.

2. розгарячи́ти, ся, розпаля́ти, ся, гаї́вати, ся, дратува́ти (С. Л.), дражни́ти (С. Л.), дрочити, розгарячи́ти, розпали́ти, роздратува́ти, роздражни́ти, роздрочи́ти (С. Л.), розгиївати, ся. — Розпалив ся так, що нічого не тямить.

Разгости́ться = розгостюва́ти ся.

Разграбле́ніе = розграбува́ння, рабува́ння (С. З.). — Не для рабування і збирання городів наших. Скороп. С. З.

Разграбля́ть, разгра́бить = 1. розгріба́ти, перегрома́жувати, розгребти, перегрома́дити. — Треба сіно перегромадити, бо дуже вохне.

2. грабува́ти, рабува́ти (С. З.), жабува́ти (С. З.), розграбува́ти, розгарбати, розжакувати, розшарпати.

Разграни́чивать, разграни́чить, ся = межува́ти, розмежо́вувати, перещеплювати (Ст.), розмежува́ти, ся. — Розмежували землю. — Через той Рубикон, що межував людей з панами — темряву з сьвітом... Ка.

Разграфля́ть, разграфи́ть = лінїяти, лінюва́ти, розлінїяти, розлінювати.

Разгреба́ть, разгрести́, разгре́сть = розгріба́ти, розгорта́ти, розго́ртувати, прогорта́ти, розгребти (С. Л.), розгрома́дити (С. З.), розгорну́ти, порозгрібати і т. д.

Разгре́зиться = розмарити ся.

Разгреме́ться = розгреміти ся, розгрімота́ти ся, розгуркотіти ся, розгркота́ти ся.

Разгроми́ть, разгроми́ть, ся = розбива́ти, руйнувати, плюндрувати, розбити, сплюндрувати, розруйнувати. С. З.

Разгро́мъ = розбо́р, зруйнува́ння, сплюндру́вання, зни́щення, спустоше́ння. — До великого зни́щення прийшло. С. Л.

Разгружа́ть, разгрузи́ть, ся = розгружа́ти, вига́жувати, вигружа́ти, розгрузи́ти, ви́важити, ро́зхурувати, ся, розташува́ти ся.

Разгрусти́ться = д. **Разгорева́ться.**

Разгрыза́ть, разгры́зть = розгриза́ти, розгри́зти, про ки́лько — порозгриза́ти.

Разгрязнуть = розбли́нути ся, розковба́нити ся.

Разгу́ливать = гуля́ти, розгу́лювати. — Гуля́ по у́лицях. — Розгуля́в сов.

Разгу́ливаться, разгуля́ться = розгу́лювати ся, розгуля́ти ся, ро́збенкетувати ся. — Молод козак розгу́лявсь, розгуля́в ся. и. п. — На не́бѣ разгу́ливается = розго́дується, ви́ясня́ється ся, випого́жується ся, на годи́ні ста́є.

Разгу́лъ = 1. гульба́, гульня́. 2. гуля́нка, гультя́й (д. **Гуля́нка**).

Разгу́льный = гуля́щий, гульня́вий (С. Аф.).

Разгули́ться = д. **Разгу́ливаться.**

Раздабáривать = базі́кати, тереве́нити. — Базікала про всячину. — Учора він бага́то тереве́нив про вас. Кр.

Раздава́ть, разда́ть, ся = роздава́ти, розда́ти, ся, бага́то або кі́льком — порозда́вати, ся, у пози́ку, набір — розпозича́ти, розпіря́ти, розпозичати, розві́рити, порозпозича́ти, кому попало — розтика́ти, розтикати, порозтика́ти. — Порозда́ла усім. — Шинкарь розві́рив рублі́в на сто. — Вийшов з церкви і почав розтикати старцям гроші. — **Раздаю́щій своё добро́** = розда́йко, роздава́льник. Лев.

Раздава́ться, разда́ться = 1. розтяга́ти ся, розтягти ся, розноси́ти ся. — Трохи пісні чоботи були, та тепер розносили ся. 2. розступа́ти ся, розступи́ти ся, розто́пати ся. — Прошу — розступіть ся трохи, дайте пройти. 3. розтина́ти ся (С. З.), розляга́ти ся, розлина́ти ся, чу́ти ся, луна́ти, розітну́ти ся, розлягти ся, почу́ти ся. — Луна розтинається ся у луга́х. С. З. — Зразу розітну́ти ся сирак. Чайч. — Найдужчий томін розлягав ся з великої хати. Лев. В. — І не чув голос його по над Дніпром розлягав ся. К. Х. — Чуєш ти — в гаю чудова розлилась луна, гучно ллють ся соловьєва пісня чарівна. Іч. — **Э'хомъ раздава́ться, разда́ться** = луна́ти (С. З.), залуна́ти, полуна́ти, полуну́ти. — І піде гук по темному бору, аж лунає. В. М.

Раздавливать, раздави́ть = роздавлювати, роздави́ти (С. Л.), роздуши́ти, розчави́ти, розчавчу́ти, розмикну́шити, ногою — розтопта́ти, на шматочки — розтроща́ти, про кілько — порозда́влювати, порозду́шувати і т. д. — Здається ся він радий був би розчавити Гриця, як непотрібну жабу. Лев. В. — Однією пучкою розчавлю тебе наче блощицю. Кн.

Раздалбливать, раздолби́ть = роздо́вбувати, роздовба́ти (С. З.), роздлу́бати.

Раздáривать, раздари́ть = роздаро́вувати, роздарувáти, порозда́ровувати (С. Л.), порозда́рювати (С. Л.).

Раздáча = роздава́ння, роздáча.

Раздва́ивать, раздвои́ть, ся = роздво́ювати, роздвоїти, подвоїти, роздвоїти, ся. — Одну кохав на Поділі, другу на Вкраїні: роздвоїли моє серце на дві половини. н. п.

Раздвига́ть, раздви́нуть, ся = розсо́вувати, розсувати, розсу́нути, ся, одхиляючи — ро́зхиля́ти, розхили́ти, ся, одставляючи — розставля́ти, розста́вити, пхаючи, тискаючи — розпихáти, розіпхну́ти, розти́снути, ся, що само розсунулось — розъїхати ся, ноги — розкаря́чувати, розкаря́чити, ся. — Треба розсунути, щоб не було так щільно. — Ой та вітер повіває, та лози розхиляє. н. п. — Розстав стільці трохи дальше. — Він став, розкарячивши ноги.

Раздвига́ть, ся = розсо́нати, ся. — Був тугий засув, та тепер розсував ся.

Раздвига́ть, раздви́нуть, ся = д. **Раздвига́ть.**

Раздви́жка = розсо́вування.

Раздви́жной = розсувни́й.

Раздви́нуть, ся = д. **Раздвига́ть, ся.**

Раздвое́ніе = роздво́єння, дороги, річки — роздоро́жжя, розви́лки, розто́к, розто́ка.

Раздвоённый = роздво́єний, двойча́стий. — Двойчастий наконечник з ремінцю. Кн.

Раздво́ить, ся = д. **Раздва́ивать, ся.**

Раздёргавать = 1. (раздёрнуть) — розсмикувати, розсмикати, розсмикну́ти, що зашкоргнуте — розшкоргну́ти. — Захотілось йому подивитись, він розшкоргнув торбину. н. п. Маш.

2. (раздёргать) — роздира́ти, розідра́ти, роздéрти, розша́рпати.

Раздира́ть, разодра́ть, раздра́ть, ся = роздира́ти, папáхати, шматува́ти, ша́р-

пати, розідрáти, роздéрти, ся, розпанáхати, розшáрпати, розшматувáти, розшматкувáти (С. З.), гилки = розчахнýти.

Раздобáрываніе = балáкання, базїкання.

Раздобáры = балáчка, теревéні.

Раздобáрывать = базїкати, теревéнити, балáкати. — Балакали про всячину. — Учора він багато теревенив про вас. Кн.

Раздóбрить = вдóбрити (кого).

Раздóбриться = роздóбрити ся, розщéдрити ся.

Раздобрѣть = погладшати, посúтчати, розтовстíти, вúкохати ся, нагулятú тíла, мъя́са, спанїти; про худобу — нагулятú, ся. — Писаруючи, нагуляв тíла, так що й комір не сходить ся. Кн. — З мъяса та з печевъя спанїв, аж щоки йому репаються ся. Кн.

Раздобывáть, раздобúть, ся = роздобувáти, роздобýти (С. З.), наздобýти, ся, зажúти, розжúти ся (С. З.), розстарáти ся, з горем по полам — розгорювáти. — В його є та ще й буде, та ще к тому розд буде. н. п — Поталанило мíні розжити ся на де-який материял життєписний. Кн. — От він завáв собí торбу обметиці. Кн.

Раздолбúть, ся = д. **Раздóлбливать, ся.**

Раздóлье = роздóлля, рóскіш, лахвá, привíлля і д. **Приволье.** — Ой у лузí на роздолí, пасла Катри воли й конí. н. п.

Раздóльный = привíльний, розлóгий і д. **Обширный.** — І спомъянув ся хуторець убогий в далекій рідній сторонí: там степ вíчний простяг ся геть розлогий, неначе спить у тяжкім снí. Пч.

Раздóрить, пораздóрить = сварúти ся, свáрку збивáти, посварúти ся.

Раздóрный = сварлúвий, звадлúвий.

Раздородúчать = д. **Раздобрѣть.**

Раздóръ = рóзлад (С. З.), розлáддя (С. Л.), незгóда, нелáгода, свáрка, свáри (С. З. Л.), чвáра (С. З. Л.), чвáри, звáда, розрáда, рóзрух (С. Ж.), рóстич, між родичами або приятелями — рóзбрат (С. Л.). — Ой ти старий, я молода — тим між нами нелагода. — Лучче соломъяна згода, як золота звада. н. пр. — Козак не боїть ся ні хмари, ні чвари. н. пр. — Привезли вони ростич в громаду. Кн.

Раздосáдовать, ся = роздосáдувати, розгнівúти, розгнівати, розізлúти, розсéрдити, ся.

Раздражáть, раздражúть, ся = сéрдати, гнівúти, дратувáти (С. Л.), дражнúти, дрочúти (С. Л.), вражáти, розсéрдити, розгнівати, роздратувáти. роздражнúти, роздрочúти, подрочúти, вразúти, розъятрúти, ся. — А ми ж Турка та не звоюєм, тільки роздратуєм. н. п. — А музичний грім і галас тільки нерви роздратовує. Мова. — Ой горить Умань, та нíкому погасити; ой було ж вам, превражі уманцí, запорожцíв не дрочити! н. п. — Одноманíтна природа дрочила йому нерви. Кн.

Раздражéніе = дратувáння, роздратувáння, розъятрéння (С. Л.). — Нам треба позбути ся конечно всякого роздратування. Зап. Ог.

Раздражúмость = уразливість. С. Ж.

Раздражúтельность = дражлúвість. — Він почував якусь не зрозумілу, але люту дражливість на усе і на всіх. Лев. В.

Раздражúтельный = дражлúвий (С. Жел.), уразлúвий (С. Ш.), гнівлúвий, опрúскливий, дроковúстий. — Стало важко покоритись дражливому та лайливому батькові. Лев. — Коли б у його не така дроковиста вдача, а то згадай тільки йому про те, так він наче полумъям вíзьметь ся. Кн.

Раздражнúвать, раздражáть, раздражúть, ся = дражнúти (С. Аф.), дрочúти (С. Аф. З.), роздражнúти (С. Л.), роздратувáти (С. Л.), роздрочúти (С. Л.), розжордувáти, ся, кількох — пороздраж(з)нювати, пороздратóвувати, пороздрóчувати. — Він тебе не візьме, а треба щоб ти роздражнив його. Гр. Чайч. — Вона ту жабу і роздратувала, так жаба як плигоне на неї. Гр. Чайч. — Раз чоловік на роздратував жабу, а вона за ним. н. п.

Раздрáть, ся = Раздирáть, ся.

Раздрáться = побúти ся, розгрúзти ся.

Раздремáться = роздрíмати ся.

Раздробúтельный = роздрíбний, урóздріб, в роздрóбицю, нáрізно, порóзницею. — Продав в роздробицю. Нік.

Раздроблéніе = роздрóблення.

Раздроблять, раздробúть, ся = роздрóбляти, роздробúти, ся (С. Жел.), що крихке — розкришúти, що деревъяне — розтрощúти, про кілько — пороздрóблювати і т. д.

Раздружáть, раздружúть, ся = розбивáти, розбúти дружбу, сварúти, пересварúти; сварúти ся, посварúти ся, роздружúти ся, між приятелями — розбратáти ся, між родичами — розрíднúти ся, в жарт кажучи — глек розбúти.

Раздувáльный мѣхъ = ковáльський мíх. — Сопе, як мíх ковальський. н. пр.

Раздува́ть, раздýть, ся = роздува́ти, роздима́ти, роздмýхувати, роздýти, роздýхати (С. Л.), роздмухнýти, породи́ти, ся. — Вона довго самовар роздимає (або: роздмухує). Кп.

Раздýвать, ся = д. Раздýмывать.

Раздýчивый = розга́дько і д. Нерѣши́тельный.

Раздýмывать, раздýмать = 1. роздýмувати, розгадувати, вага́ти ся, незважувати ся, роздýмати (д. Колеба́ться 2). 2. передýмувати, перегадувати, передýмати, перегада́ти. — Хотів іти, та передумав — нехай другим разом.

Раздýмываться, раздýматься = роздýмувати ся, роздýмати ся, розмисли́ти ся, міркувати, крути́ти мізка́ми. — Мету сі́ял, хату, та й задумала ся, полюбила Василечка тай роздумала ся. н. п.

Раздýмье = ро́здум; вага́ння (С. Л.), нерішість.

Раздура́читься, раздури́ться = роздурі́ти, ся. розпустува́ти ся, розжартувати ся. — Він дуже вже роздурів ся та ще до того й гарячий. Лев.

Раздýтый = оду́тий, оду́тлий (С. Жел.), опу́хлий (С. Жел.).

Раздýть, ся = Раздува́ть, ся.

Раздýшать, раздýшить, ся = д. Надýшать, ся.

Раздѣва́ніе = роздяга́ння.

Раздѣва́ть, раздѣ́ть, ся = 1. роздяга́ти, ся (С. З. Л.), роздіва́ти, ся, розбіра́ти, ся (С. Л.), роздягти́ (С. З.), роздіти, роздобра́ти, ся, шутко́ма ка́мучи — розсу́пнути ся, про кілько — породяга́ти, ся і т. д. — Роздягсь, лягай у ставок, н. к. Чуб. — Як скінчив ся бенкет той весільний, до пішла молода роздягатись. Гр. Чайч. — Вчать мені ще й під ученьки брать, вчать мені роззувать, роздягать. н. п. — Роздяг ся, скинув з себе і сорочку. Гр. Чайч. — Зовсім був розібрався і сорочку скинув. С. З. — Приходить, а там озеро. Він розібрався і пішов купать ся. н. о. — Раздѣва́ть до нага́ = роздяга́ти гольце́м. — Слідчі роздягали гольцем кожного з арештованих. Кп.

2. скида́ти, зніма́ти (ковдрю), розкрива́ти ся, розкри́ти ся, скину́ти, зня́ти (ковдрю). — По́чью во снѣ раздѣ́лся = в ночі сонний розкри́в ся.

Раздѣ́лать, ся = д. Раздѣ́лывать, ся.

Раздѣле́ніе = ро́зділ, поділ.

Раздѣли́мость = ділимість, подільність (С. Пар.).

Раздѣли́мый = ділимий, подільний, поділистий. С. Пар.

Раздѣли́ть, ся = д. Раздѣли́ть, ся.

Раздѣ́лка = 1. розплатка, раху́нок, порахунок (С. Л.). — Прийдеш, Юрку, до порахунку. н. пр.

2. шар цегли коло́ димаря́, щоб не загорілась сте́ля.

Раздѣ́лъ = розділ (С. З.), ви́діл, по́діл.

Раздѣлываться, раздѣ́латься = 1. розплачувати ся, розплати́ти ся, ви́платити ся. — Я з маляром зовсім розплатив ся.

2. розправля́ти ся і д. Развѣ́дываться 2.

Раздѣльный = роздільний, дільчий. — Раздѣльная за́пись = дільчий акт. — На худобу і на землю зробили дільчий акт. Кп.

Раздѣли́ть, раздѣли́ть, ся = розділя́ти, поділя́ти (С. Л.), паюва́ти (С. Л.), розділи́ти, поділи́ти, переділи́ти, ся, розпаювати, здобич — д) ва́нити, роздува́нити (С. З.), хліб, ріжучи — роскра́яти. — Брати поділили ся. Лев. — Він вкупі з ним паював і радощі і болі́ння. Сп. — Срібло, злото на три часті паювали, на оковитій горільці пропивали. н. д. — Здобичі і користі татарські всі роздували. Л. В. — Благослови Боже і отець і мати, коровай роскраяти. н. п. Под. — Раздѣли́ть на двóе = роздвойни́ти. — Раздѣли́ть па́ру = розпарува́ти.

Раздѣ́ть, ся = д. Раздѣва́ть, ся.

Раздюжѣ́ть = поду́жчати.

Разжа́лобить, ся = розжа́лити, ся, розжа́лобити, ся, розжалкува́ти ся, пожалкува́ти ся. — Пожалкував ся Бог на рака, дав йому ззаду очі. н. пр.

Разжа́ловать = розжа́лувати. — Розжалували в салдати.

Разжа́ловаться = розжалі́ти ся, розжалкува́ти ся, розбі́дкати ся. — Розбідкала ся на свою долю.

Разжа́ть, ся = д. Разжима́ть, ся.

Разжёвывать, разжева́ть = розжо́вувати; розжува́ти, розжва́кати, про кілько — порозжо́вувати. — Розжував хліб. — Йому треба все розжувати і в рот повласти. н. пр. — Се діло треба розжувати.

Разженя́ться = розжени́ти ся,

Разжéчь = д. Разжига́ть.

Разжи́ва = розжи́ва.

Разжива́ться, разжи́ться = розжива́ти ся, розжи́ти ся (С. З.), розжи́ти ся, позаможні́ти, розбогатіти, розбага́тшати. — Як стали робити, то й розжили ся. С. З.

Разжига́ть, разже́чь, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розжа́рювати, розтопля́ти, розпекти́, розпали́ти (С. Л.), розжа́рити, розтопи́ти, ся. — Розпік залізо. — Розпалив дрова. — Горілка і ченське все більше розпалили козаків. О. Ст. — Почав розтоплять — каторжні дрова зовсім не горять. Гр. Чайч.

Разжида́ть, ся = д. **Разжижа́ть, ся.**

Разжидѣ́ть = розрі́дити ся, розгу́скнути. — Грязюка розгуснла.

Разжижа́ть, разжида́ть, ся = розво́дити, розбавля́ти, розпуска́ти, розвести́, розба́вити, розпусти́ти, ся, розрі́дити ся. розгу́скнути. — Треба розвести ситу.

Разжима́ть, разжа́ть, ся = розтуля́ти, розтули́ти, ся, розібга́ти.

Разжире́ть = розтовстіти, розгла́дшати, розжирі́ти, відна́сти ся, більше другого — перегла́дшати.

Раззадо́ривать, раззадо́рить, ся = роздрато́вувати, підбу́рювати, піддрато́вувати, під'ю́жувати, роздратува́ти, ся, підбу́рити, підзвигну́ти, підцькува́ти, розпали́ти, ся.

Раззвони́ться = роздзвони́ти ся.

Раззнако́миться = роззнайо́мити ся, розві́зна́ти ся.

Раззола́чивать, раззолоти́ть = роззоло́чувати, позоло́чувати, роззолоти́ти, позолоти́ти, обзолоти́ти, ви́золоти́ти, про кількох — пороззоло́чувати і т. д. — Як би міні голубонько мій — я б його крильця обзолотила. н. п.

Раззуди́ться = розсверблі́ти ся.

Разъѣ́зжаться = 1. розпоїжа́ти ся, розі́жа́ти ся.

2. розї́зди́ти ся.

Ра́зикъ = разо́к, разо́чок. — Поцілуй іще разочок.

Рази́ть = д. **Разѣ́зжать.**

Рази́ня = зівака (С. Л.), зіва́йло; роззя́ва (С. Л.), розявля́ка, розя́вкуватий, ґа́ва (С. Л.), шала́ва, ростеле́па (Кр.). — Я іду проворняка, а він їде розявляка, не має де дівсь встромити, та міні в рот. н. пр. — Оце ще розява — іде й не бачить!

Рази́тельный = вража́ючий.

Рази́ть, поразѝть = д. **Побѣжда́ть** і **Пораже́ть.**

Разлага́ть, разложи́ть, ся = 1. розкладати, розкла́сти, ся, порозкладати, порозло́жувати. — Знеділа дочці розкласти в челюстях, трісок і спекти нашию. Лев. — Порозкладав скрізь. — **Разложи́ть по ма-стя́мъ** (карти) = розмасти́ти. — **Разложи́ть това́ры, нѣм.** = розташува́ти ся. С. З. Ш. — Розташував ся, мов жид у ярмарку. н. пр.

2. розбіра́ти, розібра́ти, ся, розкла́сти, розкла́сти, ся; роспада́ти ся, роспа́сти ся. — Вмерло і роспало ся на свої частки складові. Кн.

Разла́дить, ся = д. **Разла́живать, ся.**

Разла́дъ, разла́дье = розла́дда, безла́да; д. теж **Раздо́ръ.**

Разла́живать, разла́дить, ся = 1. розла́жувати, розла́дити, ся, розстро́їти, ся. — Скрипка розладилась.

2. д. **Раздружа́ть, ся.**

3. розла́жувати ся, розла́дити ся, розійти́ ся, піти́ не в ла́д, не пітй в лад. — Те діло у їх розійшлось якось.

Разла́комить, ся = розла́сити, ся, розласува́ти, ся, розжарува́ти ся.

Разла́мливать, разла́мывать, разломи́ть, ся = розла́мувати, розло́млювати, розломи́ти, розлама́ти, ся, порозла́мувати, порозло́млювати, ся, на шматки — шматува́ти, шматкува́ти, розшматува́ти.

Разла́яться = розга́вкати ся. — Чого ж собаки так розгавкались?

Разле́живаться, разлежа́ться = 1. вилежувати ся, ви́лежати ся.

2. розледу́жувати ся і т. д. д. **Разби́ваться.**

Разлета́ться, разлете́ться = розлі́та́ти ся, розлеті́ти ся, розли́нути ся, про багатьох — порозлі́та́ти ся. — Орел розлетів ся і схопив ягнятко. — Горобці порозлітали ся.

Разлета́ться = розлі́та́ти ся (багато літати). — Птиці перед дощем розлітали ся.

Разлете́ться = д. **Разлета́ться.**

Разле́чься = розлягти́ ся, розкла́сти ся, ви́лягти ся, порозлягати ся.

Разлива́льный = розливни́й, розливчастий. — **Разлива́льная ло́жка** = полови́ник, ополо́ник, по́варка. (Д. підсл. Ложка).

Разлива́ть, разли́ть, ся = розлива́ти, розли́ти, ся, розі́лля́ти, ся, багато — порозлива́ти, ся, про річку ще — розлони́ти ся, трохи — виплёскувати, розхлю́пувати, ви́плескати, розхлю́пати ся. — Розлив вино. — Не розливай, мамо, води, бо тяжко носити. н. п. — Річка розлилась і не можна переїхати. — Під старість, бончись розхлюпати дари, батюшка. Лев. В.

Разли́вка = розлива́ння.

Разливно́й = д. **Разлива́льный.**

Разли́въ = 1. д. **Разли́вка**.
2. по́відь, па́водь, половіддя, водопілля, поливода, пійма. С. Л. (Д. **Водополье**).

Разлиго́вывать, разлиневáть, ся = розлінію́вати, розлінія́ти, ся.

Разли́нка = линьба́ (Д. під сл. **Вре́мя**).

Разли́тіе = розли́ття, розлива́ння.

Разли́ть, ся = д. **Разлива́ть, ся**.

Различа́ть, различи́ть, ся = 1. розпізнава́ти, розпізнава́ти, відрізня́ти, розізна́ти, розпізна́ти, відрізни́ти.
2. різни́ти ся (С. Л.), відрізня́ти ся (С. Л.), од(від)різни́ти ся.

Различіе = різни́ця, рі́жниця (Гал.), ріжня́ння (С. Л.), неодна́ковість.

Различный, по = рі́зний, по (С. Л.), уся́кий (С. Л.), уся́ково, неодна́ковий, розмі́тий, то (С. З.). — Давали різні страви. — Різно про це балакають. — Усякої тварі по парі. п. пр. — В барилах рєпське розмі́те. Мак. — Прийде літо, то в розмаїте, а прийде зима — кожуха нема. п. пр.

Разло́гій = розло́гий, розло́жистий.

Разложе́ніе = ро́склад, ро́спад, гниття (Чайч.). — Веде державу до розкладу, до руїни Зіньк. — Він спостеріг роспад людського тіла. Кн. — Воняло трупом і роспадом мисли людської. Пр.

Разло́жистый = д. **Разло́гій**.

Разложи́ть, ся = д. **Разлага́ть і Раскла́дывать, ся**.

Разломи́ть, ся = д. **Разла́мливать, ся**.

Разло́мка = розло́млювання.

Разломи́ть, ся = д. **Разла́мливать, ся**.

Разло́мъ = злом (С. Жел.), розло́м.

Разло́пываться, разло́паться, разло́пнуть-ся = розтріскувати ся, розтріскати ся про кілько — порозтріскувати ся. — Горщик од жару розтріскав ся.

Разлощи́ть = д. **Разла́щивать**.

Разлу́ка = розлу́ка, розста́ння, розставання. — Хто був причиною розстання моєї, щоб мої слёзи упали на нього. п. п.

Разлупи́ть, разлупи́ть = розлу́плювати, розлупи́ти, облу́плювати, облупи́ти.

Разлучи́ть, разлучи́ть, ся = розлучи́ти розлучи́ти, ся, розъєдна́ти, ся, розрізни́ти, ся, кількох — порозлу́чувати. — Коли треба розрізнити парубка та дівку. п. п. Гр. Чайч.

Разлученіе = розлуча́ння, розлуче́ння.

Разлучникъ, ца = розлу́чник, ця. — Ой я тебе люблю, Бог про тея знає! Побий, Боже, розлучника, хто нас розлучає. п. п. — А другая так розлучниця злая — багата сусідонька, вдова молодая. К. Ш.

Разлѣза́ться, разлѣзаться = 1. дéрти ся, розлáзити ся, подéрти ся, розлізти ся. — Стара свита, так і розлазяться.
2. гладшати, розгладшати і д. **Разжире́ть**.

Разлѣпливаться, разлѣпи́ться = лíпувáти ся, розлíпувати ся, розлíпи́ти ся (С. Л.), розледащити ся, розледачити ся, розледащíти (С. Л.), про кількох — порозледачувати ся.

Разлѣпля́ть, разлѣпи́ть, ся = розлíплювати, розлíпи́ти, ся, порозлíплювати. — Розлíпи листи в книжці, бач, злипнись. — Порозлíплювали скрізь афіші.

Разлюби́ть, ся = розлюби́ти, ся, розкохáти, ся, перекохáти, порозлюблювати. — Хочеш мене розкохати, а після ся посьміяти. п. п. — Бо козак із України розкохає дівчиноньку та й покине. п. п. — Кохав козак, розкохав ся, дав їм Господь дитину, він зцурав ся. п. п.

Размазня́ = розмазня́ (рідка каша), а про чоловіка — тюхтій (С. Ш.), мнúка, макýха, розхлябистий (Кн.).

Размáзывать, размáзать = розмáзувати, розмáзати, розмастúти, порозмáзувати, про малювання — наквацювáти, набáзграти. — Розмазав на столі. — Росказав та ще й розмазав. — Наквацював так, що й не розбереш, що воно намальовано.

Размáрывать, размарáть = розмáзувати, розмáзати, порозмáзувати. — Розмазав усі стіни.

Размáслывать, размáслить = мастúти, намастúти, розмастúти.

Размáтывать, размотáть, ся = 1. розмóтувати, розмотáти, порозмóтувати, ся. — Розмотать клубок. (Д. **Мотáть** 2).
2. тринькати, цúндрити, розтринькати, розхвіяти (д. **Мотáть** 3). — Розтринькав усі гроші. — І добро розхвінь. Мова.

Размáхивать, размахáть, размахнýть, ся = розмáхувати, розмахáти, розмахнýти, ся, порозмáхувати, ся. — Розмахує руками. — Розмахнув орел крилами. В. Щ. — Розмахнув ся, та як загнать по потилиці.

Размáхъ = рóзмах, розгóн. — **Съ размáху** = з рóзмаху, з розгóну. — Вони його на оберемок та з розгону в провалля. Зап. Кн.

Размáчивать, размочи́ть, ся = розмóчувати, розмочи́ти, порозмóчувати, ся. — Розмочити сухарі.

Размачтóвывать, размачтовáть = здíймати, зняти, поздíймати щогли.

Размáшистый = розмашúй, замашúй.

— Жить размáшисто = широко, роскішно, по пáньски жити.

Размáшка = махáння, розмáхування.

Размежевáніе = межувáння, межівка, різка.

Размежёвывать, размежевáть, ся = розмежóвувати, межувáти, ся, розмірити ся, розорáти ся, порозмежóвувати.

Размелчáть, размелчúть, ся = кришúти, розкришúти, подробúти (С. Л.) і д. Раздробля́ть, ся.

Размерáть, размёрзнуть = розмерзáти, розмéрзнути.

Размета́ть, разнести́ = 1. розмітáти, розмести́, порозмітáти.

2. д. Размётывать, ся.

Размётка = 1. розмітáння; розкидáння.

2. рос. Spergula arvensis L. = метéлики. С. Ан.

Размётный = розкидни́й.

Размётъ = д. Размётка 1.

Размётывать, размета́ть, ся = розкидáти розкúдати, порозкидáти, ся. — Білі ручéнята розкидала, розвернла ся. К. Ш. — Лежить розкидавшись. — Порозкидáв книжки.

Размúнать, размя́ть, ся = 1. розмúнати, розімня́ти ся.

2. прочýхати ся.

Размúріе = рóзмир. — Це було після турецького розмиру. п. о.

Размиря́ться, размири́ться = розмиря́ти ся, розмири́ти ся.

Размножáть, размнóжить, ся = множúти, ся, помножáти, ся, намножáти, ся, вести ся, розводúти, ся, намнóжити, ся (С. Л.), наплодúти, ся, розплодúти, ся, розвести́, ся, породúти ся, побагáтшати. — Син Божий, що по всьому сьвіту людей намножив. п. п. — Він розвів багато овець. С. Л. — На базарі усього побагатшало.

Размноже́ніе = розмноже́ння, помноже́ння.

Размозжáть, размозжúть, ся = мозчúти, розмозчúти; чавýчити, трощúти (С. Ш.), розчавýчити, роздрощúти.

Размокáть, размóкнуть = розмокáти, розмóкнути, дуже — розкúснути, про кілько — порозмокáти.

Размóлвиться = розійти́ ся, посварúти ся, глек розбúти.

Размóлвка = нелáгода, незгóда, рóспирка (С. Л.).

Размоло́ть, ся = д. Размáлывать, ся.

Размóлъ = млúво.

Размота́ть = д. Размáтывать.

Размóтка = розмóтування.

Размочáливать, размочáлить = розбивáти на волокнó, льон, коноплю — тíпати (С. Ш.), тéрти.

Размочúть = д. Размáчивать.

Размóчка = розмóчування.

Размурчáться = розмуркотáти ся. — Киця щось розмуркотала ся.

Размýчить, ся = промýчити, вимучити, ся.

Размывáть, размы́ть = розмивáти розмúти, розполíскувати, розполоскáти. — Розмило греблю. — Треба розполоскати раду.

Размыкáть = 1. розкúдати, розбúти, порозкидáти.

2. розігнáти, розгýдити, розтóрити, розпорóшити (С. Л.). — Размыкать гóре = розважúти ся, розбúти тýгу. (Д під ся. Разгáливать).

Размыслить = д. Размышля́ть.

Размытáривать, размытáрить = мотáти, цúпдрити, тринькати, промотáти, процúпдрити, розтринькати і т. д. д. Мотáть.

Размы́ть = д. Размывáть.

Размышлéніе = гадáння, міркувáння, рóздума. — Я переймав ся міркуваннім і ріжнім про се дíло. Кн. — В таких сумних обставинах звертавсь ся Хмельницький по довгій роздумі знов до московського царя. Бар. О.

Размышля́ть, размы́слить = розмишля́ти, гадáти, міркувáти (С. З. Л.), роздýмувати (С. Л.), розумувáти (С. Л.), метикувáти (С. Л.), рóзумом розкидати (С. Л.), мізкувáти, пускáти рóзум по голові, розмúслити, розміркувáти, змірκувáти (С. Л.), роздýмати, зважúти (С. Л.). — От як вони міркували, цíпки повстромлявши у землю. Дум. — Жінці ж все забавки, діла нема! Так метикує частенько Хома. Гр. Чайч. — А ну, добродію! Пустíть розум по голові, що нам робити? С. Л.

Размѣ́нъ = д. Размѣ́нъ.

Размѣ́нивать, размѣня́ть, ся = розмíнювати, розміня́ти, проміня́ти, вимінати, багато — порозмíнювати, намíня́ти. — Розмінив гроші. — Намінив грошей і почав роздавати старцям.

Размѣ́нный = розмíнний, замíнний.

Размѣ́нъ = рóзмін, розмíна, вúмін, промíн, мíньба.

Размѣ́ривать, размѣ́рять, размѣ́рить = розмíряти, розмíряти, землю — розмежóвувати, розмежувáти, циркулем — цúр-

кова́ти, розцирклюва́ти, шнуром — розшнурува́ти.

Разнѣръ = 1. розмі́рювання, межува́ння, розмежо́вування, різка.
2. ро́змір, мі́ра. — Розправа прибрала розмі́ри дуже обши́рні. Зап. Кок.

Разнѣсить = д. **Разнѣшивать**.

Разнѣска = розмі́шування.

Разнѣстить = д. **Разнѣщать**.

Разнѣтить = д. **Разнѣчать**.

Разнѣтка = мі́чення, значі́ння.

Разнѣчать, разнѣтить = значи́ти, мі́тити, позначи́ти, назначи́ти, розмі́тити.

Разнѣшивать, разнѣсить = розмі́сювати, замі́сювати, розмісити, замісити, грязь наверти — обгрузи́ти.

Разнѣшивать, разнѣшать = розмі́шувати, розмі́шати.

Разнѣщать, разнѣстить, ся = розміща́ти, розмісти́ти, розпомісти́ти, порозмі́щати, ся, як небудь, аби де — розтика́ти (С. Л.), розтулити.

Разнягчать, разнягчить, ся = розмягча́ти, розмякша́ти, розмяка́ти, розмягчи́ти, розмякшити, розмякшити, ся.

Разняка́ть, разняки́уть = розмяка́ти, розмъяка́ти, розмяки́нути, розмъя́кнути.

Разнягче́ніе = розмя́кшення, розмякшування.

Разня́ть, ся = д. **Размня́ть, ся**.

Разнящивать, разноси́ть = розно́сювати, розноси́ти, обуви — розходи́ти.

Разнемога́ться, разнемо́чься = рознеду́жувати ся, рознемогти ся і т. д. д. **Разнѣживаться**.

Разнести́ = д. **Разноси́ть**.

Разни́зывать, разни́зать, ся = 1. розни́зувати, розни́зати, розпуска́ти, розпусти́ти нанизане.
2. вини́зувати, вини́зати, убі́рати, убрати нанизом.

Разнима́ть, разня́ть = 1. роздійма́ти, розійня́ти, розня́ти, розці́пити, розцу́пити, порозпіна́ти і т. д. — На силу розцілили зуби.
2. розборо́ня́ти (С. Л.), розво́дити, розборо́нити, розвести́. (Пр. д. під ся. **Разнидить** 2.)

...ить = різни́ти.

...ться = різни́ти ся, одрізня́ти ся й **Разли́чествовать**.

...ица = 1. різни́ця, ріжни́ця, різна́ (С. Л.), одмі́на (С. Л.). — Не має ніякої різниці: як він казав, так і я. — Спитайте у тата, то вони вам без одміни те саме розкажуть. Кр.
2. всячина. — Накупив всячини. — **Продава́ть по ра́зницѣ, въ ра́зницу** = на́ різно, у ро́здріб, в роздро́бицю продавати (Нік.).

Ра́зно = різно (д. **Разли́чно**).

Разновидность = одмі́на, одмі́нок. — Се тільки одмінок терпу.

Разнови́дный = розмаїтий, різ(ж)ний, різновидний, ріжнофо́рмний (С. Жел.).

Разноглазый = 1. зикра́тий (С. З. а ни Сл. Аф. со значить = ока́тий). — Скрізь на зикратому (коневі) гасав. Кот.
2. зизо́кий (Ки.), зизова́тий (С. З. Л. Ж.), косо́кий, кривоо́кий.

Разногласить = 1. різни́ти (напр. в сьпівах).
2. дво́їти ся, не в одно́ каза́ти; суперечити (кому), незго́жуватись (з ким).

Разногла́сица, разногла́сіе = 1. різноголо́сиця, безголо́сиця, різна́ція, безла́ддя (в музиці і сьпіванню).
2. незго́да (С. Ж.), пере́чка (С. Ж.), незго́дність, несхо́жість (в речах, в думках).

Разногла́сый, разногла́сно = 1. різноголо́сий, нелади́ний, не в лад, не до ладу́.
2. різний, незго́дний, но (С. Л.).

Разномы́сліе = різниця і д. **Разногла́сица** 2.

Разнообра́зіе = розмаїтость, ріжноманітність. — Така ріжноманітність надає Україні прегарного виду. Кн.

Разнообра́зный = розмаїтий (С. З.), ріжноманітний. — Та не все ж про втіхи й думать, як малі діти, та і втіхи ще бувають дуже розмаїті. Мова. — Побут народний розвивався ся, приймав більш ріжноманітний характер. Зап. Кн.

Разноплеменный = різноплемі(е́)нний.

Разноро́дность = ріж(з)норо́дність.

Разноро́дный = ріж(з)норо́дний С. Жел.

Разнорѣчивый = проти́вний, суперечливий.

Разнорѣчіе = відмо́ва, ріжниця, незго́да, незго́дність, пере́чка (С. Ж.).

Разнорѣчить = д. **Разногласить** 2.

Разноси́ть, разнесть = 1. розно́сити, рознести́, порозно́сити.
2. розганя́ти, розго́нити, розігна́ти, розпу́дити, розпоро́шити.
3. (в картах) — розно́сити, рознести́, розтика́ти, порозтика́ти.
4. розпе́рти. — Забив руку, то розперло по локіть.

Разно́ска = розно́с.

Разносторо́нній = ріж(а)посто́роннїй. С. Жел.

Ра́зность = рі́зність, рі́зниця, ріжниця.

Разноцве́тный = рі́знома́стний, рі́зноко́лірний, рі́знофа́рбний. — Рі́знофарбними листами сиють дерева, як оксамит молодая блищить ся трава. І. Г.

Разночи́нецъ = полу́панок (не дворянського роду і сам не придбав особистого дворянства).

Разношёрстный = рі́знома́стний, пері́стий, ря́бий, му́рий, муру́гий, ряброма́зний, дерешува́тий, строка́тий. (Перші три мають спільне значення, про останні дивись подрібно під сл. **Масть** 1.)

Разно́щикъ = розно́щик.

Разноязы́чный = рі́зномо́вний.

Ра́зностенный = рі́знний, розмаїтий (С. Ж.), неодна́ковий, несхо́жий.

Ра́зностновать = рі́знити ся, одрі́зняти ся.

Разпу́здывать, разпуздать = розгнуздувати, розгнуздати.

Ра́зный = рі́зний. — **Ра́зные** = усякі, рі́зні. — Усякі люди бувають добрі і лихі. С. Л. — **Въ ра́зныя сто́роны** = рі́зно. — Великий холод був, вітри шуміли рі́зно. Кот.

Разнь = д. **Ра́зница**.

Разпѣ́живать, разпѣ́жить, ся = розніжувати, розні́жити, ся, розластити ся, розманіжити, ся, розпе́стити, розба́бити ся.

Разпю́хивать, разпю́хать = розню́хувати, нишкува́ти, розню́хати, порозню́хувати.

Разня́ть = д. **Разни́мать**.

Разобижа́ть, разоби́дѣть, ся = обража́ти, обіжда́ти (С. З.), образи́ти, обі́дити, ся

Разоблача́ть, разоблачи́ть, ся = 1. роздяга́ти, розбіра́ти, роздягти́, розібра́ти, ся і т. д. д. **Раздѣва́ть, ся**.

2. розкрива́ти, виявля́ти, видава́ти, розкри́ти, ви́явити, ви́дати, ви́вести на сьві́т. — Виявив усі їх наверзи.

Разобра́ть = д. **Разбира́ть**.

Разобща́ть, разобщи́ть, ся = розъединя́ти, розлуча́ти, розъединити, розлучи́ти, ся.

Разобще́ніе = розъединя́ння, розлуче́ння.

Разовра́ться = д. **Развра́ться**.

Разогна́ть, ся = д. **Разга́нивать ся**.

Разогну́ть, ся = д. **Разгиба́ть, ся**.

Разогорча́ть, разогорчи́ть, ся = засму́чувати, жа́лю, ту́ги завдава́ти, засмути́ти, ся і д. **Огорча́ть, ся**.

Разогрѣва́ть, разогре́ть, ся = розігрі́вати, розігрі́ти, зігрі́ти. ся, розжари́ти, ся, порозігрі́вати.

Ра́зодра́ть, ся = д. **Раздра́ть, ся**.

Разодѣва́ть, разодѣ́ть, ся = одяга́ти, убі́ра́ти, ся (пишно), чепури́ти, ся, одя́ти, убра́ти, ся, ви́чепурити, ся. — Куди се вичепурилась так, наче на весілля? — **Разоде́тый** = одя́гний, ви́чепурений.

Разозли́ть, ся = розізли́ти, ся, розсе́рдити, ся, дуже — розлю́тувати, ся, розало́стити, ся, осатани́ти, осатані́ти, посатанї́ти, розбісі́ти, ся.

Разознава́ть, разозна́ть, ся = д. **Разна́дывать** 1.

Разойти́ся = д. **Расходи́ться**.

Разо́къ = д. **Разъ** (вдр.).

Разолга́ться = розбрехати ся.

Разомлѣва́ть, разомлѣ́ть = мліти, розімліти, розварити ся.

Ра́зомъ = ра́зом, враз, ура́з, заразо́м.

Разопрѣва́ть, разопрѣ́ть = 1. розбуха́ти, бучавіти, бубня́віти (С. Ш.), розбу́хнути, розбубня́віти.

2. упрівати, упрі́ти. С. Ш.

Разопрѣ́лый = розбу́хлий.

Разорва́ть, ся = д. **Разрыва́ть, ся**.

Разоре́ніе = розо́р (С. З. Л.), розо́ра, руйнува́ння (С. Л.), руїна (С. Л.), знищення (С. З. Л.), плюндрува́ння, кабі́ж (С. З.). — Це розор та й годі з цим чоловіком — скоро вже збіжжя понесе в шинок. — До великого знищення прийшло. С. Л.

Разоржа́ться = розіржа́ти ся.

Разори́тель, ница = розори́тель, ка (С. Жел.), збо́йць. — Минаїш вам жнди збійці, п. д.

Разори́ть, ся = д. **Разори́ть, ся**.

Разоруже́ніе = роззбро́єння, розбро́єння.

Разору́живать, разору́жить, ся = роззбро́ювати, роззброї́ти, розброї́ти, ся.

Разо́ръ = д. **Разоре́ніе**.

Разоря́ть, разори́ть, ся = розоря́ти, руйнува́ти (С. З. Л.), руїнити (С. З.), жабурува́ти (С. З.), плюндрува́ти (С. З.), виплюндро́вувати, ни́щити (С. Л.), грасува́ти, рабува́ти (С. З. Л.), розори́ти, зруйнува́ти (С. З. Л.), зруїнити (С. З.), розруйнувати, пожакувати, сплюндрувати (С. З. Л.), ви́плюндрувати, зни́щити (С. З. Л.), ви́нищити (С. З.), пограсувати, зрабувати, порабувати, ввести, ся на що (С. Л.), про кількох — порозорати, порозруйно́вувати і т. д. — Тоді с... ре руйнувати, як в з чого нове буду...

и. пр. — Рідну землю нашу всіяв горем, сплюндрував, вогнем злизав все чисто. Ст. С. — Сяйте тихий, краю милий, моя Україно! За що тебе сплюндровано, за що марне гинеш? К. Ш. — Прийшли Москалі Січ жа́ювати. п. о. — Знести і всіх винищити. Кочубей. С. З. — **Разори́ть гнёзда** = видерати, вирвати. — Гор бців видерати не гріх, а листівок гріх. Кр.

Разосла́ть = д. **Разсыла́ть** і **Разстила́ть**.

Разоспа́ться = розіспа́ти ся.

Разткну́ть = д. **Растыка́ть**.

Разохо́чивать, разохо́тить, ся = заохо́чувати, під'охо́чувати, додава́ти охо́ти, заохо́тити, під'охо́тити, дода́ти охо́ти, розла́сити, ся, про кількох — порозохо́чувати, ся і т. д.

Разочарова́ніе = розчарува́ння, зневі́рря. — З розчарування засмутилась, як осінній хмарний день. Бар.

Разочаро́вывать, разочарова́ть, ся = розчаро́вувати, розчарува́ти, ся, розби́ти чáри, розби́ти, стра́тити надію, зневі́рати ся. — Коли любиш — не жартуй, а не любиш — розчаруй. Руд.

Разо́чекъ = д. **Разъ** (здр.).

Разошла́ться = розшва́(ё)ндяти ся, розвёятати ся, розгаса́ти ся.

Разработка = розро́ба, розро́бка, оброблка, обробіток. (Пр. д. під сл. **Обрабо́тка**).

Разраба́тывать, разрабо́тать, ся = розробля́ти, обробля́ти, розроби́ти, обробити, ся. — Більше роспахати і розробити сам не може. К. Ст. (Д. **Обраба́тывать**).

Разра́внивать, разравня́ть, ся = рівня́ти, розрівнювати, вирівнювати, розрівня́ти, вирівняти, ся.

Разража́ть, разрази́ть, ся = розбива́ти, розби́ти, ся, розтрощи́ти, ви́бухнути (С. Л.). — Грім розбив дерево. — Огонь прийся, але як разом вибухне. Мазепа. С. З. — Разрази́лась бѣда́ = окоши́ло ся. — Батько з матірью посварили ся, а на мінї окошило ся. Кр. — **Разрази́ться снѣхомъ** = присну́ти од сьнíху. — **Р. гнѣвомъ** = скипíти од гнíву. — Туча разрази́лась = хма́ра розгуркота́ла ся, грім уда́рив.

Разразнивать, разразни́ть = д. **Разрóзнивать**.

Разрáнивать, разропя́ть, ся = розгу́блювати, розгуби́ти, ся, порозгу́блювати. — Розгубив гроші. — Було багато, та порозгублював.

Разрастáться, разрости́ся = розроста́ти ся, бростíти ся, розрости́ ся, розрóстувати ся, порозрости́ ся, порозрóщувати ся, про дерева ще. — розкорíнити ся, про кущі — розкýщити ся, про хліб — врýнати ся, поврýлювати ся.

Разрѣ́шться = 1. розрешíти ся. — Корова чогось розрешíла ся.

2. розрешíти ся, розру́(ю)мати ся, розголоси́ти ся. — Ну, чого ти розрюмалась, наче й справді яке лихо сталось?

Разрисо́вывать, разрисова́ть, ся = розписувати, розмальо́вувати, розписа́ти, розмалювати, нахпарóвувати, порозписувати, порозмальо́вувати, квітками — обквітча́ти. — Розмалював скриню, аж очі в себе бере. — Він широко розмальо́вує сцени тихого щастя. Зап. Фр. — **Разрисо́ванный** = розмальо́ваний, писаний. — З розмальованими жовтими, синіми та червоними віконницями. Лев. В. — Носить ся, як дурень з писаною торбою. п. пр.

Разравня́ть, ся = д. **Разра́внивать, ся**.

Разрожáться, разроди́ться = 1. розрожа́ти ся, розроди́тись, оброди́ти ся, в жарт — розси́пати ся. — Недавно розродила ся. — Малашка обродилась: вона мала сина. Лев.

2. плоди́ти ся, розво́дити ся, розплоди́ти ся, розвести́ ся, розроди́ти ся. — Малина розродила ся.

Разрóзнивать, разрóзнить, ся = розъединя́ти, розрізня́ти, розлуча́ти, розъєдини́ти, розрізни́ти, розлучи́ти, порізни́ти, ся, розпарува́ти, порозъєдини́ти і т. д.

Разрони́ть = д. **Разра́нивать**.

Разрости́ся = д. **Разраста́ться**.

Разрóститься = сісти на я́йця (про птиць).

Разруба́ть, разруби́ть = розру́бувати, розру́блювати, розтина́ти, розруба́ти, розтя́ти, цюкаючи — розцюкати.

Разру́бъ = ро́зруб. — Дерево на розрубі почало гнити.

Разруга́ть = розла́яти, обла́яти, виласкудити, ви́баніти.

Разруга́ться = розла́яти ся, розсвари́ти ся.

Разруня́нивать, разруня́нить = 1. натира́ти ся, натерти ся руньянами, розмальо́вувати ся, розмалювати ся.

2. розжéврити ся, зачервоніти, розчервоніти ся, зама́рити ся (д. **Разкраснѣ́ться**).

Разруша́ть, разру́шить, ся = руйнува́ти (С. З.), розруйно́вувати, руйнити (С. З.), бу́рити, валити, розруйнува́ти, зруйнува́ти (С. Л.), збу́рити, знищити, розвали́ти, ся, розру́шити (С. Жел.), позруй-

нóвувати, порозруйнóвувати і т. д. — Тоді старе руйнувати, як є з чого нове будувати. п. пр. — Вже царь Петро казав зруйнувати стару Січу. Бар. О. — Це було зараз після того, як Січ зруйнували. н. о. — А шукаю дужого Аліпа, що мині розруйнував всі двори, що украв у мене жінку. Ст. С. — Мають Турки наше царство взяти, знищать геть манастирі всі наші, розруйнують церкву. Ст. С. — Розвалив хату.

Разрушéніе = руйнувáння, зруйнувáння, руйнóвище, бýрíння (С. Л.), знищення.

Разрушúтель, ница = розрушúтель, ка, нищúтель, ка. С. Жел.

Разрушúтельный = руйнýючий, нищúтельний (С. Жел.).

Разрýшить = д. Разрушáть.

Разрывáніе = розриванння, розірвáння, шáрпання.

Разрывáть, разорвáть, ся = 1. розривáти, ся (С. Л.), рвáти ся, роздирáти, ся, шáрпати (С. Л.), шматувáти, шматкувáти, напáхати, розірвáти (С. Л.), роздрáти, роздéрти, ся, розшáрпати (С. З.), розшматувáти (С. Л.), розшматкувáти (С. З.), розпанáхати (С. Л.), розчáлити, розтелесувáти (що живе), порозривáти, поророздирáти, ся і т. д. — Лев роздирає тіло вовка в куски. Кот. — Щелепи йому на двоє роздеру. Кп. — Завтра рано ми ударим боєм і турецький розшматуєм табір. Ст. С. — Щоб мене живого чорти розшматували, коли я що знаю. І. Г. — Твою долю розшарпав Виговський. п. о. — О, Гамлете! Ти мині на двоє розпанахав серце. Ст. Г. — **Разрывáющій ся легкó** = рвачкúй.

2. д. **Прéрывать, прервáть.**

Разрывáть, разрыть = розкóпувати, розривáти, розкопáти, розрúти, порозкóпувати, порозривáти. — Дніпро, брат мій, висихає, мене покидає, і могили моїї милі москаль розриває. — Нехай риє, розкопує, не свого шукає. К. Ш.

Разрывнóй, разрывный = розривнúй.

Разрывчатый = мереживчатий, мереживчатий.

Разрывъ = 1. розірвáння.

2. мира — рóзмир (С. Л.), дружби — рóзбрат.

Разрыть = д. Разрывáть.

Разрыхлúть, разрыхлить = пушúти, підпушúти, рáлом — рáлити, бороною — заскорóдити. — Побачив я, що верхній підпушений шар (землі) зліг ся в низчим, я зараз заскородив, підпушив його гарненько. Чикаленко. Розм. про с. х.

Разрыдáться = розридáти ся, розскúлити ся.

Разрѣжáть, разрѣживать, разрѣдúть = розріжáти, розрідúти, обрідúти. — Обрідить лíс. Лев.

Разрѣзáть, разрѣзывать, разрѣзать = розрізáти, розрíзувати, краяти, розкрáювати, розрíзати, розкрáяти, розпанáхати, що шите — розпóрювати, розпорóти, вздовж — розпластáти. — Благослови Боже і отець і мати, коровай розкраяти. н. п. Нод.

Разрѣзнóй = розрізнúй. — **Разрѣзные рукавá** = вильóти. С. З. — Кунтуш з вильотами.

Разрѣзъ = 1. розрíзання, розрíзування.

2. розрíз, рóзпірка, рóзпора (на пр. в одежі). — **Въ разрѣзъ** = в сáму середúну.

Разрѣшáть, разрѣшúть = 1. дозволяти, дозволити.

2. розвíзувати, розгáдувати, розвязáти, розгадáти. — Тільки вона одна може розвязати се питання. Кп. — Розгадай загадку. — **Разрѣшúться отъ брéменн** = розродúти ся, обродúнити ся, опорожнúти ся, розсипати ся. — **Разрѣшáть отъ грѣхóвъ** = відпускáти гріхú, дáвати розгрішéння. — **Разрѣшúть отъ эпитимíи** = зняти покýту. — **Р. запрещéніе** = зняти заборóну.

Разрѣшéніе = дозвíл; розвíзування. — **Р. грѣхóвъ** = розгрішéння. С. З. — Як сповідь, таке й розгрішення. н. пр.

Разрюмúться = розрý(ю)мати ся, розрюмсати ся, розскúглити ся.

Разрядный = розрядний, розрядовúй (С. Жел.).

Разрядъ = розрядá (С. Жел.), стать, стаття́. — Скрізь сидять померші усе по статтям: молоді в молодій статті, а старі в старій. н. к.

Разряжáть, разрядúть, ся = 1. вирядити, чепурúти, вирядити, вичепурúти, вистроїти, ся. — Вирядила ся, мов на весілля.

2. розряжáти, розрядúти (С. Жел.), викрутити набóї.

Разсáда = розсáда, росáда.

Разсадúть = д. Разсáживать.

Разсáдникъ = розсадняк, розсадничок, шкілка. С. Жел.

Разсáдный, разсадной = розсáдовий.

Разсáживать, разсажáть, разсадúть, ся =

россі́кувати, розсажа́ти, розсади́ти; розсі́да́ти ся, розсі́сти ся.

Разсо́рывать, разсори́ть = 1. розсипа́ти, розси́пати. — Розсипав овес.
2. гри́ньками, розтри́ньками, розвія́ти, проци́дрити, прорайнува́ти і д. Разва́тывать 2.

Разсвёрливать, разсверли́ть = розсве́рдлювати, розвірчувати (свердлом), розсве́рдлити, розвертіти.

Разсверча́ться = розцьвірча́ти ся, розцьвірі́ньками ся.

Разшурёнёть = розлютува́ти ся, розъя́рі́ти ся, роздрочи́ти ся. — Розлютува ся так, аж піна сваче. н. о.

Разсвѣта́ніе = сьвіта́ння.

Разсвѣта́ть, разсвѣ́сть = сьвіта́ти, розвиднюватя ся (С. Л.), на сьвіт благословля́ти ся, займа́ти ся, розсьвіта́ти, розвидня́ти ся, сьвітліти, дніти, розсьві́ну́ти (С. Л.), осьвіну́ти, розви́дніти. ся, повидніти, повиднішати, просьві́ну́тя, підзорі́ти, на сьвіт благослови́ти ся, заня́ти ся. — Незабаром зовсім не розвидніло ся. Лев. В. — Коли це стало сьвітать, розвиднилось. н. о. Гр. Чайч. — Тільки що розвиднилось, як до волості приїхала підвода. Ст. Х. — Стало розвиднятись, аж ось почали і люди сходитись. з. к. — От же стало на сьвіт благословить ся. н. о. Гр. Чайч. — Ішов козак од дівчини — починало дніти. н. п.

Разсвѣ́тъ = ро́зсьвіт, сьвіта́ння, до́сьві́ток (С. З.). — **На разсвѣтѣ** = на сьвіта́нні, у до́сьвіта. — Вранці рано, на сьвіта́нні само, виступав в похід пишне військо. Ст. С. — Прокинувсь він у досьвіта. н. о. Гр. Чайч. — У досьвіта встав я — тихо ще на дворі, де-не-де по хатах пісне півня чув. К. Д. — **До разсвѣта** = ще за сьвіт не благословля́лось, о півночі. — Виїхали ми рано, ще й на сьвіт не благословлялось. н. о. — **Съ разсвѣтомъ** = по видноті, як заднїло. — Бавили ся ми цілу ніч і розійшлись вже як заднїло. Кн.

Разселя́ть, разсели́ть, ся = розселя́ти, розсели́ти, ся, розпомісти́ти, ся, поросели́ти.

Разсерди́ть, разсерди́ть, ся = се́рдити, гнівити, дрочи́ти, розсе́рдити, ся, розгнівити, розгнівати ся, роздрочи́ти, ся, гнівати ся, осе́рдити ся, роздражни́ти ся, розлостити ся, за се́рце взя́ти, взопи́ти, разом і розвередувавшись — розпріскати ся, дуже — розлютува́ти, ся, розъя́ри́ти, ся, осатані́ти, осані́ти, розбісити, ся, з криком — розгрі́мати ся, розгрімота́ти ся. — Розсердив ся мій маленький, аж ногами тупотить. н. п. — Тоді він розлютувався та й кричить. Ет. зб. — А ти так розлютувався, що аж руками на мене замірявсь. Ч. К. — А далі так розлютувалась, що схопила чапіїю, та... н. о. Яс. — Так того чоловіка ся груба річ за серце й узяла, він як крикне... н. к. Ман. — Запінилась, посатаніла, непаче дурману їзъїла. Кот. — **Разсе́рженный** = гнівний, розгнівaний, розлю́чений, серди́тий. — Вбігав розлючений. Ет. зб. — **Разсердя́вшись** = в пересе́рдя. — Він тоді в пересерді каже: піду вбъю. н. о. Гр. Чайч.

Разсиживаться, разсидѣться = 1. засиджувати ся, засі́ді́ти ся. — Іди та не засижуй ся там. н. о.
2. сі́да́ти на я́йця (про птиць).

Разска́зъ = оповіда́ння (С. Л.), о́повідь (Ос.), по́відь, по́вістка, ка́занка. — Народні оповідання (По́вістки) Марка Вовчка. Спб. 1861 р. — Великого стоять сі оповідання. К. Х. — Не соромив ся він і про семъю свою оповідь оповідати. Ос.

Разска́зывать, разсказа́ть = роска́зувати, оповіда́ти, розповіда́ти, розповіду́вати, оповіду́вати (С. З.), повістува́ти, повіда́ти (С. Л.), росказа́ти, оповіда́ти, повіда́ти, розповіда́ти, запинаючись — ви́слебезувати, багатьо́м — пороска́зувати, порозповіда́ти. — Так дід колись росказував, а я за ним. К. Ш. — Таке люди оповідають, що хіба тільки у гарному сні присниться ся. Ос. — Розповів йому про істнованя в Київі Кирило-Мефодіївського братства. Кн. — Що от ся молодичка оповідувала. К. Х.

Разска́зчикъ, ца = оповіда́ч (С. Л.), повіда́ч, ка, ви́кладчик. — Хочеш буть добрим оповідачем, будь добрим слухачем. н. пр.

Разскочи́ться = 1. розірва́ти ся.
2. розбі́гти ся, розлетіти ся.

Разслабля́ть, разслабить = д. **Ослабля́ть.**

Разслабѣва́ть, разслабѣ́ть = д. **Ослабѣва́ть.**

Разсла́вливать, разславля́ть, разсла́вить = розславля́ти, розголоша́ти, розпуска́ти чу́тку, сла́ву, розсла́вити, розголоси́ти, розпусти́ти чу́тку, сла́ву.

Разсла́нивать, разслони́ть = д. **Отсла́нивать.**

Разсла́щивать, разласти́ть, ся = розсоло́жувати, підсоло́жувати, розсолоди́ти і т. д. д. **Подсла́щивать.**

Разслу́шивать, разслу́шать, ся = розслу́-

хува́ти, вслуха́ти ся, прислуха́ти ся, дочува́ти ся. дослуха́ти ся, розслу́хати, ся, вслу́хати ся, прислу́хати ся, дослу́хати ся, дочу́ти ся. — Почав він ще більше прислуха́ти ся, що вони кажуть. н. о.

Разслы́шать = розслу́хати, учу́ти (С. Ш.), вчу́ти, почу́ти, розчу́ти, дочу́ти. — Батько мабуть не розслухав або не розібрав, що сказав синок. Гр. Чайч. — Глухий не дочує, то видумає. н. пр.

Разсле́дованіе = ро́звідка, розві́дини, ви́відка.

Разсле́дователь = ви́відач, розві́дач.

Разсле́довать = ви́відувати, розві́дувати. дознава́ти ся, ви́знавати, дошу́кувати ся, ви́відати і т. д.

Разсма́триваніе = ро́згляд, розгля́дини, пере́гляд. — Я не брав під певний розгляд людського серця. Кв. — Розгляд слі́дства довів мене до певної думки. Кп.

Разсма́тривать, разсмотре́ть = розглядáти, роздивля́ти ся (С. Л.), роззира́ти ся, розгля́дувати, розгляді́ти, розгле́ді́ти, роздиви́ти ся, про кілько — поогляда́ти, порозгляда́ти. — Ходив, розглядав, побачив гніздо. Гр. Чайч. — Нахилялась і роздивлялась, чи добре невістка показала. Лев. — Вона виглянула в ворота і почала роздивля́ти ся на богомольців. Лев. — Коли він роздивив ся, аж то знакомий. н. о. Гр. Чайч. — У нас тепер що рік — то все нові герої. Роздивимось, аж ні! не гектори се Трої. К. Д. Ж. — Стоять і роззирають ся по хаті. Зап. Фр.

Разсмотри́тельность = д. **Осмотри́тельность.**

Разсмо́тръ = ро́згляд і д. **Разсма́триваніе.**

Разсмѣши́ть = розсьмі́шити, кількох — порозсьмі́шувати.

Разсмѣ́яться = розсьмія́ти ся, дуже — розреготáти ся, зразу — ви́рснути.

Разспурóвывать, разспурова́ть, ся = розшурóвувати, розшнурувáти, ся.

Разсобáчиться = розопсі́ти, розпсі́ти ся, розстéрвити ся.

Разсо́вывать, разсова́ть, разсу́нуть = 1. розсо́вувати, розтика́ти, розсу́нути, розти́кати, по осо́вувати, поротика́ти. — Поротикав книжки не знать куди.

2. розпи́хувати, розпиха́ти, розіпху́ти, розпихну́ти. — Розіпхнув людей і увійшов.

3. розсила́ти, розісла́ти, порозсила́ти. — Порозсилав усіх слуг.

4. роздава́ти, розда́ти, порозда́вати. — Порозда́вав усі гроші.

Разсо́вѣтывать, разсо́вѣтовать = розра́ювати, розра́жувати, розра́яти (С. З.), розра́дити, розгу́дити (С. З.), порозра́ювати. — Розрадили, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п. — Я було й хотів купити, та люди розрадили. — Сужене — не розгужене. н. пр.

Разсо́лъ = росі́л, дуже міцний — роп, в котрому солять рибу — тузлу́к (С. Ш.). — Солоне, як ропа. н. пр.

Разсо́льникъ = квасо́к (страва — юшка з солоними огірками, з мясом, лавровим листом).

Разсо́льный = росі́лний, ропляний.

Разсопѣться = розсопти ся.

Разсо́ривать, разсо́рить, ся = сварíти. розсварíти, ся, посварíти, ся, розцура́ти ся, розгри́зти ся, про приятелів — розбрата́ти ся. — Розпурялись і розлучились вони ворогами. Кп.

Разсори́ть = д. **Разсо́ривать.**

Разсортиро́вывать, разсортирова́ть = сортувáти, посортувáти, по мастях — розмасти́ти.

Разсо́ха = розсо́ха, чепíга (у сохи).

Разсо́хнуться = д. **Разсыха́ться.**

Разсо́шистый = розсохáтий, розхильчастий. — Поставив на возі ручиці дуже розхильчасті. Лев.

Разснесѣ́виться = розчва́нити ся; розприпи́дити ся і д. **Разгорди́ться.**

Разспра́шивать, разспроси́ть, ся = розпи́тувати, розпита́ти, ся (С. З.), опита́ти. — Розпитав ся, де він живе. п. о. — Розпитай його гарненько — як, що й до чого. Розпитав його, та нічого не довідались.

Разспро́съ, частіше мн. разспро́сы = розпи́тування, ро́зпитки (С. Л.), о́пит, перепи́тки. — Ой заплакала мати, їдучи до хати, що не можна за сина й опита узнати. н. п. — Почались розпитки, та нічого не довідались.

Разспро́чивать, разспро́чить = розкладáти розкла́сти на ви́плат.

Разспро́чка = од(від)кла́д, ви́плат. — На разспро́чку, съ разспро́чкой = на ви́плат, на роспла́тку (Лев.), на розкла́д.

Разставáніе = розстáння, розлу́ка, розлучáння.

Разставáться, разста́ться = розлучáти ся, розтряватú, розлучи́ти ся, розпину́тися, розстря́ти, ся. — Як душа козацька молодецька з білим тілом розтривала. н. п.

Разстáвливать, разставля́ть, разста́вить,

ся = 1. розставля́ти, розстановля́ти, розставля́ти, розстанови́ти, порозставля́ти, порозстано́влювати. — Порозставляв книжки. — **Разставля́ть ве́хи** = розстромля́ти ві́хи. — **Разставля́ть, разста́вить но́ги** = розкаря́чити, о́каряч ста́ти, розчепі́рити, **руки** — розкрили́ти ся, пальці — розчепі́рити. — Він став і ноги розкарячив. — Він мусив добре розчепі́рити свої ноги, щоб всісти́сь на мішку з вів. Бар. — Читаю поміж твоїми розчепі́реними пальцями. Лев.

2. випуска́ти, розпуска́ти, розпусти́ти. — Треба розпустити свиту, щоб просторніша була.

Разставля́ть = д. **Разста́вливать** 1.

Разстанье = розста́ння, розлу́ка.

Разстановка = 1. розста́влювання.

2. пере́рва, переме́жок (просторінь між розставленими речами).

3. перестано́к, уста́нок, припи́нка; одпочи́нок.

Разста́ться = д. **Разстава́ться.**

Разстегай = 1. (здр. **разстега́йчикъ**) — жіноча сукня.

2. пиріжо́к (з незаліпленими боками).

Разстегать, разстёгивать, разстегну́ть, ся = розстьобува́ти, розстьоба́ти, розщіпа́ти, розстібну́ти, ся, розщіпну́ти, ся, розстьобува́ти, ся, сорочку — розстьобува́ти, ся. — Розстібнув жупан. — Розстьобує чумарку на всі гаплики.

Разстилать, разосла́ть, ся = стели́ти (С. Л.), розстила́ти (С. Л.), розсте́лювати, розстеля́ти (Кр.), простели́ти, розгорну́ти, розісла́ти, розстели́ти, простели́ти, ся, розгорну́ти, повистила́ти, ся. — Тоді тобі женити ся, як гарбузам стелитися. н. п. — Простеляють на землі рядно. Бр. — І не верстовий, а вольний, широкий скрізь шляхи святії простелять ся. К. Ш. — Зняв свою торбину, на травиці зеленій простелив свитину. Руд. — Розіслав свою свиту і сів.

Разстонаться = розстогна́ти ся, роз'о́бити ся, розкрек(х)та́ти ся.

Разстоя́ніе = ві́дстань, про́тяг, про́стонь, оддале́ність, відда́ль (С. Жел.), даль, далечінь (С. Пар.), як можна кинуть рукою — кидь. — Відстань місяця від землі виносить 51.827 миль. Зем. — **На разстоя́ніи вы́стрѣла** = на ви́стріл. — **Въ не́которомъ разстоя́ніи отъ го́рода** = тро́хи оддаля́ од міста.

Разстоя́ться = застоя́ти ся.

Разстри́га = розстри́га.

Разстрига́ть, разстри́чь = розстрига́ти, розстри́гти.

Разстра́ивать, разстро́ить, ся = розла́жувати, розла́дити, розспасти́ти, ся, розладна́ти, ся і т. д. д. **Разла́живать, ся.** — Журавель коло криниці розспастить ся, як добре не збитий кілками. Лев.

Разстро́йство = розстро́йство, ро́зстрій (С. Жел.); нела́д; неспо́кій; незго́да. — **Р. желу́дка** = нестра́вність.

Разстрѣ́ливать, разстрѣля́ть = 1. вистрі́лювати, ви́стрелювати, розстрі́лювати, повистрі́лювати. — Повистрілювали всі набої.

2. прострі́лювати, розстрі́лювати, простреля́ти, розстріля́ти. — Простріляли корабель. — Перекидчика розстріляли.

Разступа́ться, разступи́ться = розступа́ти ся, роздава́ти ся, розступи́ти ся, роздати ся.

Разсуди́тельность = розсу́да, розсу́дливість (С. Жел.), поміркова́ння. — Практична розсудливість Шевченка перемішана з ідеалізмом. Зап. Кн. — Голові його бракує розсуди, а про те він... Пр.

Разсуди́тельный = розсу́дливий, розсу́дний (С. Ж.), розважливий, розва́жний, поміркова́ний, поми́сльний. — Її стара розважлива голова. Пр.

Разсуди́ть = д. **Разсужда́ть** і **Разсужа́ть.**

Разсу́дливый = д. **Разсуди́тельный.**

Разсу́докъ = розсу́док, глузд (С. З. Л.), тя́ма (С. Л. Ш.), па́мороки. — **Лиша́ть, ся разсу́дка** = глузд одбі́ти (С. З.), з глу́зду зсу́нутись (С. Аф.), обезглу́здіти (С. З.).

Разсужа́ть, разсуди́ть, ся = 1. д. **Разсужда́ть.**

2. розсу́жувати, розбіра́ти, розсудити, розібра́ти, ся. — Розрядили, розсудили, щоб ми в парі не ходили. н. п. — **Разсуди́те насъ** = розсудіть нас, бу́дьте між на́ми суддє́ю. — **Кто ихъ разсу́дитъ?** = хто їх розбере́?

Разсужда́ть, разсуди́ть, ся = міркува́ти (С. З.), метикувати (С. Л.), мізкувати (С. Л.), розважа́ти, обмі́ркувати, ся, розмі́ркувати, поміркувати, як старий — старува́ти. — Тьи княгиня міркувала, та сама себе питала: що його робить? Кон. — Не-

хай, побачим, поміркуєм, а може й иншу річ яку прочуєм. К. В. — Спочинь та вже тоді міркуй. Кот. — Жінці все забавки, діла ж нема, так метикує Хома. Гр. Чайч. — Ти вмієш старувать, а щоб зробить, то й не втнеш.

Разсужденіе = 1. міркува́ння (С. З.), метикува́ння, обмі́рк. — Уважай на міркування кожне, але власне ти ховай про себе. Ст. Г. — **Безъ разсужденій, дѣлай, что веліть** = нічого мудрувать, роби, що звелено. — **Въ разсужденіи сего́** = що до сьо́го, з по́гляду на се́.

2. розпра́ва. — Розправа о пізні южнорускім — Я. Головацького. — **Ученое разсужденіе** = наукова́ розпра́ва.

Разсу́живать, разсуди́ть = д. **Разсужа́ть.**

Разсу́нуть = д. **Разсо́вывать.**

Разсупо́нивать, разсупо́нить = розсупо́нювати, розсупо́нити, поросупо́нювати.

Разсу́чивать, разсучи́ть, ся = 1 розсу́кувати, розкру́чувати, розсука́ти, розкрути́ти, ся, поросу́кувати, ся. — Розсукати шнур.

2. вика́чувати, ви́качати (на пр. тїсто).

Разсчи́тывать, разсчита́ть, разсчесть, ся = розлїчувати (С. Л.), лїчити, рахува́ти, ся (С. З.), вилїчувати, вирахо́вувати (С. Л.), розлїчи́ти, ся (С. З.), розрахува́ти (С. Л.), зрахува́ти, облїчи́ти, ся; розпла́чувати ся, розплати́ти ся (з ким), розщи́тувати, розщита́ти (кого), квітува́ти, поквітувати (кого), поквітува́ти ся (з ким). — Як не розлічуй, а грошей не стане. — Як рахувати сир, масло — то й варенників не їсти. п. пр. — **Разсчи́тывать служащихъ** = розщи́тувати, зміща́ти, відправля́ти. — Змістив покойовку. Кр.

Разсыла́ть, разосла́ть = розсила́ти, розісла́ти, поросила́ти.

Разсы́льный, разсы́льщикъ = посла́нець, гіне́ць, розси́льчик, сті́йчик. — Прийіс розсильчик письма. Ки. — Слідовитель послав стійчика за ним. п. о.

Разсыпа́ть, разсы́пать, ся = 1. розсипа́ти, ся, розси́пати, ся, розтрусити, ся, зразу — поросу́ти, пирскнути, багато — поросипа́ти, ся. — Поросипалось дороге пахнето. Ог.

2. розпада́ти ся, розпа́сти ся, на дрібні шматочки — розпорошити ся.

3. розбіга́ти ся, розсипа́ти ся, розбігти ся, розсі́ятися сл. — Козаки розсипались по кущах. — **Разсы́паться въ благодарностяхъ** = розсипа́ти ся. — **Разсыпа́ться мелкимъ бѣсомъ** = бісики підпуска́ти, пуска́ти (С. Ш.), підсипа́ти ся. — А до мене губерець підсипався і любов добивався. Кот. — **Ружьё разсыпа́ется** = ріжуть рушниця, роскида́ється.

Разсыпной = розсипний. — **Врассыпну́ю** = вро́стіч, вро́стич, вро́скид, рівно. — То збірали ся до купи, то розбігали ся вростич. Прав. — Вояки од його вараз вростич, мов од кібця горобці по лозах. Ст. С. — Славъяне раз-у-раз воювали поміж себе і жили групами вроскид. Бар. О. (Д. ще під сл. **Вразбро́дъ** і **Врассыпну́ю**).

Разсы́пчивый = сипкий, сипли́вий, розсипчастий.

Разсыропливать, разсыропить = цукром — підсоло́жувати, підсолодити, медом — розсити́ти.

Разсыха́ться, разсо́хнуться = розсиха́ти ся, розсо́хнути ся.

Разсѣва́лень = сіялка, сіва́лка. — Я сію американською рядовою сівалкою. Чиликенко. Розмова про С. Хаз.

Разсѣва́ть, разсѣ́ять, ся = 1. сіяти, засіва́ти, посіва́ти, розсіва́ти, засіяти, посіяти, розсіяти, ся, розкида́ти, розки́дати; поросіва́ти, поросію́вати, позасіва́ти. — Засіяв цілу вірку жита. — Ой посіяв мужик тай у полі нічиць. п. п. — А де-ж твої думи? Чи-м же на віки в серці заховав? Ой не ховай, брате! розсій їх, розкидай, зійдуть і ростимуть. К. Ш.

2. розпуска́ти, розголоша́ти, розпусти́ти, розголоси́ти. — Розпускають чутку, поголоску.

3. розганя́ти, розго́нити, ро́зігна́ти, росу́дити, розпорошити, розчухрати. (Д. **Разгоня́ть**).

4. д. **Разсыпа́ться** 3.

Разсѣда́ться, разсѣ́сться = розпада́ти ся, тріскати ся, розпасти ся, потріскати ся. — Спека була така, що аж земля потріскалась.

Разсѣ́дина = д. **Разсѣ́лина.**

Разсѣ́длывать, разсѣ́длать = розсі́длувати, розсі́длати, розкульбачити, про кількох — поросі́длувати. — Поросідлували коней.

Разсѣка́ть, разсѣ́чь, ся = розру́бувати, розсіка́ти, розтина́ти, розруба́ти, розсі́кти, розтя́ти, розкра́яти, розтяти, ся. — Як ударив ножем, так і розсік [illegible]

Разсѣ́лина = розпа́лина (С. З. Л.), [illegible] дина (С. Л.), розко́лина, розпарина, викотубина, [illegible]

Разсѣ́ться = розсі́сти ся.

Разсѣ́чь, ся = д. **Разсѣка́ть, ся.**

Разсѣ́яніе = 1. розсі́ва́ння, розпуска́ння і такі инші іменники від гл. — д. **Разсѣва́ть.**

2. розва́га, розри́вка (д. **Развлече́ніе**).

3. д. **Разсѣя́нность.**

Разсѣя́нность = розсі́яність (С. Жел.), розки́данність, роз(с)ки́дливість. — Обіцяв та й байдуже, а все в отій своїй розкиданності. Пр. — Завернувши в те життя його, не бачимо жадної розкидливости. Кн.

Разсѣя́нный = розсі́яний (С. Жел.), розки́дливий, в жарт — розсоло́ха. — Життя Тараса здавало ся Сошенкові розсудливим і не розудливим. Зап. Кн. — Ой доню! яка ти розсолоха: де що поставиш — аби сміяла, так і забула, де воно. Кн.

Разсѣя́ться = 1. д. **Разсѣва́ться.**

2. розва́житись (д. **Развлека́ться**).

Разтанцова́ться = розтанцюва́ти ся, розгонцюва́ти ся.

Разубира́ть, разубра́ть, ся = у(в)бі́рати, прибі́рати, чепури́ти, вирядити, зряджати, убра́ти, прибра́ти, ви́чепурити, причепури́ти, ви́рядити, ся, квітками — квітча́ти, у(в)квітча́ти (С. Ш.), заквітчати, заквічати. — Вирядилась, як на весілля. — Весна сонну землю розбудила, у(в)квітчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш.

Разубѣди́ть, ся = переконати, ся, переві́рити, ся. — Як забув що собі в голову, то вже його ніяк не переконаєш. Кр.

Разубѣжде́ніе = переконання.

Разува́ть, разу́ть, ся = роззува́ти, розу́ти, ся, поroзува́ти, поззува́ти, порозбува́ти ся. — Велять мині ще й під рученьки брать, велять мині роззувать, роздягать. п. п. — Порозбувались усі тай пошли бігать босяка.

Разувѣре́ніе = переконання.

Разувѣ́рить, ся = переконати, ся, ви́вірити ся (С. Аф.).

Разузнава́ть, разузна́ть = роззнава́ти, вивідувати, розпізнавати, перевідувати, розві́дувати, розізна́ти, ви́знати (С. Л.), розпізна́ти, розві́дати (С. Л.), ві́дати, розпита́ти, ся, розчу́ти ся, порозпізнавати і т. д. — Чи ще Ти, Господи, мене не розізнав? Чи ще не вивідав — чим був і чим став? Гул. Ар. — Завжди розумні люди розпізнають дурнів. Гр. Чайч.

Разукраша́ть, разукра́сить = з'украшати, красити, оздобля́ти, з'украси́ти, оздо́бити, квітками — квітчати, роскві́тчати, у(в)квітча́ти, заквітча́ти, золото — роззолоти́ти, роззолоти́ти, обзолоти́ти, гаптуванням — розгаптува́ти, мережками — мере́жати, розмере́жувати, розмере́жати, гвіздками — розцьвяхува́ти, багато — пооздо́блювати, порозкві́тчувати, пообмере́жувати, порозцьвяхова́ти. — Дощі землю з'орошають, травою встилають, а квітами з'украшають. п. п. — Оздоблений гальонами. С. З. — Весна землю рястом уквітчала. К. Ш.

Разу́мникъ, ца = розу́мний, на, розу́мник, ця.

Разу́мный, но = розу́мний, но.

Ра́зумъ = 1. ро́зум; глузд і д. **Разсу́докъ.**

2. розумі́ння (д. **Значе́ніе**).

Разумѣ́ніе = розумі́ння і д. **Пониманіе** і **Значе́ніе.**

Разумѣ́ть = розумі́ти, тя́мити і д. **Понима́ть.** — **Разумѣ́ется** = а вже́-ж, та вже́ ж, ко́нче (С. Л.), пе́вне, пе́вна річ (С. Л.).

Разу́ть, ся = д. **Разува́ть, ся.**

Разутю́живать, разутю́жить = гла́дити, прасова́ти, вигладити, попрасова́ти.

Разу́чивать, разучи́ть, ся = 1. ви́чувати, навча́ти, ви́учити, ви́вчити, навчи́ти, ся. — Вивчив ролю.

2. роз'у́чувати ся, од'уча́ти ся, одвика́ти, роз'учи́ти ся, од'учи́ти ся. — Розучив ся грать на скрипці, тепер не вмію.

Разф.., разх.., разц.., разч.., разш.., разщ.., = д. **Расф..**, **Расх..** і т. д.

Разъ, здр. разо́къ, разо́чекъ = раз, здр. разо́к, разо́чок. — Въ пе́рвый разъ = вперше. — Какъ разъ = як раз, са́ме вра́з. — Ра́зомъ = ра́зом, враз, од ра́зу, зараз. — Ско́лько разъ = скі́льки разів. — Съ ра́зу = зра́зу, од ра́зу.

Разъ = раз, одни раз, одного разу́, я́кось, частіше — раз я́кось, колись. — Раз пішов я на улицю, та й тепера каюсь. п. п. (Д. ще під сл. **Одна́жды.**)

Разъединене́ніе = розъєдна́ння, розбра́ння, ро́стич, різна́ція. — Повне розъєднання маси українського народу з панами. Кн. — Що з законною жоною в нас розбраньчка було. п. п. — Така у нас ростич, що що чоловік, то й громада. Кн. — Жили любо в згоді, а тепер пішли в ростич — він сам, а я сабе. Кн.

Разъединя́ть, разъединя́ть, ся = розъєдня́ти, розъє́днювати, розрізня́ти, розлуча́ти, розъєдна́ти, розрізни́ти, порізни́ти, ся, розлучи́ти, ся, пару —

розпарува́ти. — Прощавай мій розумний, мій любий, розъєднав далекий нас край. Чайч. — Життя Шевченка так міцно спаяне з долею українського народу, що розъєднати їх не можна. Кп. — Сей вчинок ні на верно не розъєднює нас. Кп. — Люди горді, злі розрізнила взяли, та повезли до приёму — оддали в москалї. К. Ш. — Несите ксьондзи, магнати нас порізнили, розвели, а ми б і досї так жили. К. Ш. — **Разъединя́ющій** = розлу́чний.

Разъёмистый, разъёмчивый = пъ́яницький, пъянкува́тий. (Д. Опьяня́ющій).

Разъёмный = розъёмний.

Разъика́ться = розгика́ти ся.

Разъѣда́ть, разъѣ́сть, ся = 1. їсти, зъїда́ти, зъ́їсти, поїсти, ся; розъїда́ти ся, розъ́їсти ся. — Ми зъ́їли з ним цілу макітру варенників. — Розъ́їв ся так, що тільки подавай йому.

2. розъїда́ти, розъ́їсти, розъятри́ти, ся. — Присипав рану порошком тим, а воно ще більше розъ́їло. — Уразка розъятрила ся від куперасу.

3. розгла́дшати, розтовстїти.

Разъѣздить, ся = 1. д. **Разъѣзживать, ся.**

2. розъїздати ся. — Що це ви так розъ́їздились, що й дома нас не застанеш?

Разъѣ́здъ = 1. розъ́їзд. — При розъїзді, як разом всї розъ́їздились, я не потрапив та й зачепив ся за ворота.

2. розъ́їзд, ча́та (С. З.), частїше мн. ча́ти. — І коло Уманя часто чати отправуючи. Л. С.

Разъѣзжа́ть = розъїзжа́ти.

Разъѣзжа́ться, разъѣ́хаться = 1. розъїзди́ти ся, розъїхати ся, порозъїзди́ти ся. — Стали чумаки розъїздити ся по дворах. п. о. Гр. Чайч. — Гості розъїхали ся (або: порозъїзди́ли ся).

2. розхина́ти ся, розмину́ти ся. — Улична така тїсна, що ледве розминули ся. — Якось ми розминули ся — він сюди, а я тудя, так і не бачились.

3. розля́зити ся, розлїзти ся. — Свитка стара — так і розлазить ся.

Разъѣ́зживать, разъѣ́здить, ся = торува́ти, утоптувати, угорува́ти (С. Ш.), утопта́ти, накоти́ти (дорогу).

Разъѣ́хаться = д. **Разъѣзжа́ться.**

Разъяря́ть, разъярі́ть, ся = розъяря́ти, ся, розъяри́ти, ся, розлютува́ти, ся (С. Л.), надто — озьвіря́ти ся, озьвірчити ся, охи́жіти, посатані́ти, розсатані́ти. — Народ, як дикий звір, розлютував ся. І. Г. — А буря ще гірше розлютувалась. К. К. — Так лютий Нирр, після хвилини спину, розсатанїв до помсти павісної. Ст. Г. — Запінилась, посатанїла, неначе дурману їзъ́ла. Кот.

Разъя́снивать, разъяснѣ́ть, разъясня́ться = розъя́снювати ся, вияснювати ся, розгоди́нювати ся, розъясни́ти, розъясни́ти ся, ви́яснити, ся, розгоди́нити ся, ви́годинити ся, ви́погодити ся, ви́годи́ні ста́ти. С. Л. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. п. пр

Разъяснять, разъяснить, ся = розъясня́ти, ви́яснити, тлума́чити (С. Ш.), товма́чити, тевкма́чити (С. Ш.), розъясни́ти, ви́яснити, поясни́ти, ся, потлума́чити, ви́товмачити, розтовкма́чити.

Разъя́ть = д. **Разымать.**

Разыгра́ть, ся = 1. д. **Разыгрывать, ся.**

2. розгуля́ти ся, розпустувати ся, розжартувати ся, про коней — розбрика́ти ся.

Разы́грывать, разыгра́ть, ся = розгра́вати, розігра́ти; програвати, програ́ти, відгравати, відігра́ти. — Розіграли в лотерею. — Погано розіграв і через це програв. — Він програ́в на скрипці нову пісу. — Актьори добре відіграли комедію — **Погода разыгра́лась** = погода розгуляла ся. — **Мо́ре разыгра́лось** = розхвилюва́ло ся, розбу́рхалось мо́ре. — У не **разыгра́лся румя́нецъ** = вона розчервонїла ся, розжеврілась.

Разымать, разъя́ть = д. **Разнимать.**

Разыска́тель, ница, разы́щикъ, ца = шука́ч, ка, шука́льник, ця (Чайч.).

Разы́скивать, разыска́ть, ся = розшу́кувати, вишу́кувати, одшу́кувати, розшука́ти, ви́шукати (С. Л.), одшука́ти, с (С. Л.), ви́найти, знайти́, ся, крадене — витрусити, роспитуючи — напита́ти. — Почали розшукувати провинників. Лев. — Узяла в собою найминчку тай поїхала розшукувать свого чоловіка. Гр. Чайч. — І же нашу пропажу розшукать. Гр. Чайч. — Я поїду на Косове поле, розшукаю вороги свойого. Ст. С. — І княгиня теж шукала свого князя розшукала. К. п. — Коли б я чию долю піймав, то може б і свою тоді розшукав десь. п. о. Гр. Чайч. — Напита́йте мині найминчку! Добре напитувати. Бр — Знайшлась пропажа. — Витрусили у ко го де-що крадене.

Разѣва́ть, разѣ́вать, ся = розкривля́ти, роззя́вити, пороззявля́ти, порозкривля́ти, ся. — Ага! скривив ніт арапник, тай роззявив рота. Гр. Чайч. — Шкарбун — не чоботи увуті та ще й ті роти порозявляли. Гр. Чайч. — Роти порозявляли

– пити хотять: н. п. — **Разина́тый** = розя́вленний.

Рай = рай. — Був рай та пусткою взяв ся. п. пр. — **Рай-де́рево**, рос. Populus balsamifera L. = золота́ верба́. С. Ан.

Райна = д. **Рай-де́рево.**

Райо́нъ = окру́га. — В моїй окрузі дуже багато ді́ла.

Райскій = ра́йський. — **Ра́йское де́рево** = д. Рай де́рево. — **Ра́йская пта́ца**, Paradisea apoda = ра́йська пта́шка. — Ой шуги в луги райськиї пташки. Сьвятий вечір! в. п.

Рака = домови́на або кіо́та з мощами́ свято́го.

Ракита, раки́тникъ, раки́товый кустъ = рос Cytisus austriacus L. = дереза́, зїно́вать, C. biflorus L' Her. = вяз, зїно́вать, ракитник, раки́товий кущ. С. Ан.

Раковина = 1. раку́шка, черепа́шка, скоїнка.

2. жолобо́к, рівчачо́к (в будові).

Раковистый = жолобкува́тий, жолобчастий.

Раковый = ра́ковий, ра́чачий, ра́цький рачи́ний. — Ракові шийки. — Рачина кашка.

Ракъ = 1. Cancer — рак, здр. рачо́к, самиця — рачи́ха, тоді як він линяє — линя́ць, шкурка його — лино́вище. — **Ползти́ ра́комъ** = ра́чки лїзти. С. З. — Такий пьяний, що вже не йшов, а рачки лїз до дому.

2. мед. — рак, пістря́к, на дереві — вітровина. — Який це чиряк, глядіть, щоб не був, крий Боже, пістряк.

Рама = ра́ма, ря́мка, мн. ря́ми, ря́мцї, рамки, проваті, борони — бильце. — Заліз під шило у рямцї. С. Л. — Посадив би тебе в рямці, сів би тай дивив ся. н. п.

Рана = ра́на (С. Л.), ура́за (С. З. Ш.), уразка (С. Л. Ш.), пора́за, ви́разка (С. Ан. Л.), од обрізу — о́бріз, од укуса — ку́пало, на ногах од стерні — стерня́нка, частіше мн. стерня́нки.

Рановый = рановий.

Рань = ра́нга.

Раненый = ра́нений, ра́нений (С. З.), поране́ний. — Раних жеби говно. Л. В.

Ранёнько, ранёхонько, ранёшенько = раненько (С. Л.), рано-пораненьку, ра́но-ранко́м, ра́но вра́нцї (С. Л.), ранесенько (С. Л.), раніснько. — В понеділок ранесенько, поснідавши гарненько. К. Х. — У ранісіньку рано — пораненьку моя матінка йде. н. п. — Рано вранці новобранці виходили із села. К. Ш.

Ра́нецъ = ра́нець, бесаг, бесага (Гал.). — Роспитай же буйних вітрів в далекого краю, як наш кобзарь, з важким ранцем, під ружжем гуляє. К. Х.

Ра́нить, пора́нить, ся = ра́нити, пора́нити (С. Л.), уражати (С. Ш.), уразити, ся (С. Л. Ш.), каліцити, покаліцити, ся, ногу копитом — осїка́ти, посїка́ти, осїкти, ся. — Трудно рану гоїти, а не уразити. н. пр.

Ра́нній = ра́ннїй. — Ранні пташка сьпіває, а пізня очі продирає. н. пр. — **Ра́ннеи весно́и** = на провесні. — Це було на провесні. Кр. — Так на провесні у вербну Суботу. С. З. — **Ра́нниимъ ра́но, ра́ннимъ у́тромъ** = ра́ннїм ра́нком, ра́но вра́нцї, ра́но по ране́ньку. (Пр. д. під сл. **Ране́нько**). — **Ра́ннее у́тро** = пора́нок.

Ра́нный = ра́нний, ура́зовий.

Ра́но = ра́но, ра́нком, по́рано, дуже — спозара́нку; зара́нї (С. З.), завчасу́, за́годя (Лев.). — Устав рано. — Вийхав з двору ранком. — Порано нам, панове, проректи останне слово про нашого кобзаря. Ос. — Не ходи Гусарин зарані до мене, та не роби слави на себе й на мене. н. п.

Рановато = ране́нько.

Рановременный = д. **Преждевре́менный.**

Ра́ньше, ра́ньше = раніш, раніше, раніще, ранній, попе́реду, переднїше (Лев.), пере́дше (Гал.), раніше що зробить — пора́нити ся (Сн.). — **Какъ мо́жно ра́ньше** = як найраніше.

Рапа́ = ропа́.

Рапортова́ть = рапортува́ти, репортува́ти.

Рапо́ртъ = ра́порт, репо́рт (С. З.).

Рапсо́дъ = кобза́рь, бандури́ста.

Рапсъ = рос. Brassica Napusoleifera biennis — рапс, свирі́па, суріпиця, B. Rapa campestris — ріпа́к, ринії, гірчи́ця лубе́нська. С. Ан.

Рапу́нкулъ, рос. Campanula Rapunculus L. = чобітки́ малі́. С. Ан.

Раска́иваться, раска́яться = ка́яти ся, жалкува́ти (С. Л.), пока́яти ся. — Покаяв ся в гріхах.

Раска́ливать, раскали́ть, ся = розпіка́ти, розпа́лювати, розпекти, розпали́ти, ся, розже́вріти, ся, порозпіка́ти, порозже́врювати. — Розпік залізо, аж червоне стало.

Раска́лывать, расколо́ть, ся = 1. коло́ти, розко́лювати, ске́пати, розколо́ти,

ся, розча́лити, ся, цюкаючи — розцю́кати, розцюкну́ти, про кілько — порозко́лювати, про живе дерево — розчахну́ти, ся (С. Л.), про посудину — розхря́пати, розтрі́снути ся. — **Раско́лотый** (про посудину) — розхря́паний, ро́зхряпень (напр. горщик), хряпува́тий.

2. пришпи́лювати, пришпили́ти.

Раскаля́каться = розбазі́кати ся, розгуто́рити ся.

Раскапря́шничаться = розвередува́ти ся, розковерзува́ти ся, роспри́ндити ся, зге́дзати ся. — Дитина розвередувала ся дуже. — З якої речі вона зге́дзала ся на мене? Кн.

Раска́пывать, раскопа́ть, ся = розко́пувати, розрива́ти, розкопа́ти, розри́ти, ся, порозко́пувати, порозрива́ти. — Нехай рие, розкопує, не своє шукає. К. Щ.

Раска́ркаться = розкра́(я́)кати ся.

Раска́рмливать, раскорми́ть, ся = вигодо́вувати, розгодо́вувати, ви́годувати, розгод)ва́ти, скотину — одпаса́ти, одпасти́ і т. д. д. Откармливать.

Раскаря́ка = розкаря́ка.

Раскаря́чивать, раскаря́чить, ся = чепі́рити, розкаря́чувати, розчепі́рити, розкаря́чити, ся.

Раската́ть = д. Раска́тывать.

Раската́ться = 1. д. Раска́тываться.

2. розъї́здити ся, розката́ти ся (багато їздити, катати ся).

Раска́тистый = сковзький; розко́тистий.

Раскати́ть = д. Раска́тывать.

Раска́ть = розка́т. С. Жех. — Сани забігають на розкаті. — **Раска́ты гро́ма** = гу́ркіт гро́му.

Раска́тывать, раската́ть, раскати́ть, ся = 1. розко́чувати, розкоти́ти, ся. — Розкотили ся бочки.

2. розго́ртувати, розгорну́ти, розви́нути, ся. — Розгорнула сувій полотна.

3. кача́ти, на мялі — маїлюва́ти (білизну).

4. кача́ти, ви́качати (тісто).

5, розбива́ти, розби́ти, розчухра́ти, розпоро́шити. (Д. Разбива́ть 2.).

Раска́чивать, раскача́ть, ся = розколи́хувати, розхи́тувати, розколихну́ти, розхита́ти, розго́йдати, ся, про кілько — порозколи́хувати і т. д. — Не розколихуй дуже колиску. — Треба добре розхитати стовп, тоді легше витягти. — То не в поді дві тополі одна другу та розхитує. Мова. — Розгойдали гойдалку.

Раска́шляться = розка́шлятися, розбухи́кати ся.

Раска́яніе = ка́яння (С. Л.), ка́яття (С. Л.), жаль, скру́ха (С. З.). — Є каяття, та вороття не має. п. п.

Раска́яться = д. Раска́иваться.

Раскваси́ть = розби́ти, розкваси́ти. — Лиш сунься, тобі розкваша пісь. Кот.

Раскварта́ться = поквітувати ся.

Раске́пъ = д. Расще́пъ.

Раскидно́й = відки́дний.

Раски́дывать = 1. (раскида́ть, ся) — розкида́ти, розки́дати, ся, порозкида́ти; розкида́ти ся, розляга́ти ся, розки́дати ся, розляти́ ся. — Порозкидала скрізь мої папери. — А на ліжку... білі ручечата розкидала, росирнула ся. К. Щ. — Розліг ся на всю лаву.

2. (раски́нуть, ся) — напина́ти, напя́сти́; розпуска́ти ся, розпу́кувати ся, розпусти́ти ся, розпу́кнути ся. — Ой напъяли козаченьки великий намет. п. п. — Верба розпу́кує ся.

Раскипе́ться = розкипі́ти ся, порозкипа́ти ся.

Раскиса́ть, раски́снуть = розкиса́ти, розки́снути, порозкиса́ти, про чоловіка — розки́снути, розми́ндитись, розкапу́ститись. Граб.

Раскла́дка = ро́зклад, ро́зкла́дка, розполо́г.

Раскла́дывать, расклась́, разложи́ть = розкладати, розкласти, розіклясти. — **Раскла́дывать ве́щи, това́ры, расклась́ ся съ това́рами** = ташувати, ся (С. Ш.), розташува́ти ся. — **Р. ка́рты** = ворожи́ти на ка́ртах. — **Р. це́ны на това́ры** = значи́ти ці́ну, ці́нувати. — **Разложи́ть кни́гу** = розгорну́ти кни́жку. — **Р. ого́нь** = розкласти, розвести́ багаття.

Раскла́ниваться, раскла́няться = 1. кла́няти ся (кому), уклони́ти ся, вклони́ти ся, уклони́ти ся (С. Ш.). — Одягаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. п. п.

2. д. Расходи́ться 4.

Расклась́ = д. Раскла́дывать.

Расклёвывать, расклева́ть = 1. розкльо́вувати, роздзьобувати, розклювати, роздзьо́бати. — Сорока розклювала яйце. — Йому ворон чорнокрилий кості розкидає, біле тіло роздзьобує, кровицю розливає. п. п.

2. викльовувати, видзьо(ю)бувати і д. Поклева́ть.

Раскле́ивать, раскле́ить, ся = розклéювати, розділювати, розклéїти, розлїпити, ся, порозклéювати, порозлїплювати, ся. — Розклеїла ся шухляда. — Порозлїплювали на всіх стовпах афіші. — Дѣло раскле́илось = розійшло́ ся дїло, не вдало́ ся.

Раскле́пывать, раскле́пать = розклепáти, розвютовáти.

Раскли́нивать, раскли́нить = 1. вибивáти, вибúти клин. 2. забивáти, забúти клин, заклинцювáти і т. д. д. **Заклúнивать.**

Расковáть = д. **Расковывать.**

Расковéркать = розкуйóвдити, порозкидáти, поперевертáти. — Шукав книжки, та тільки порозкидав усе.

Расковывать, расковáть, ся = розкóвувати, розкувáти, ся, порозкóвувати, ся. — Розкуйте ся, братайте ся. К. Ш.

Расковы́ривать, расковыря́ть = розколýпувати, розколýплювати, роздóвбувати, розколупáти, роздóвбати, роздлýбати, розкопирсáти, розкорчáти, розворсáти, порозколýплювати і т. д.

Раскоыря́ться = розковиря́ти ся.

Раскóкать = розбúти, розтовкти. — Розбив вінце.

Расколачивать, расколотúть, ся = розбивáти, розбúти, ся. — Розбив молотком камінь. — Треба розбити чоботи, щоб були просторіші.

Расколебáть, ся = розколихáти, розхитáти, ся і д. **Колебáть, ся.** — **Расколебáлось мóре** = розхвилювáло ся.

Расколотúть = д. **Расколáчивать.**

Расколóть = д. **Раскáлывать.**

Расколъ = 1. розчáх (на пр. дерева), відчáх. 2. роскóл, одщéпенство.

Раскольхáть, ся = розколихáти, розколисáти, розгойдáти, ся. — Розгойдались. як та хвиля, думоньки з загнїти. Баз.

Раскóльникъ, ца = роскóлець (С. Л.), роскóльщик, ця (С. З.), старовíр, ка, єретúк і д. **Отщепéнецъ.**

Раскольническій, раскóльничій = роскóльницький, старовíрський, єретúчий, єретúцький.

Раскопáть = д. **Раскáпывать.**

Раскóпка = роскóпування, рóскопи. — Шевченко з Іваницьким поїхали на роскопування археологічні. Ки.

Раскоряпáть = д. **Раскáрмливать.**

Раскоробúть, ся = покóрчити, пожолóбити, попачúти, ся і т. д. д. **Коробúть, ся.** — Стіл попачило.

Раскóрчивать, раскóрчить = розгинáти, розігнýти.

Раскóсый = д. **Косоглáзый.**

Раскошéливаться, раскошéлиться = давáти, видавáти грóші, буквально — розкривáти калúтку.

Раскрáдывать, раскрáсть = розкрадáти, розікрасти, покрасти, порозкрадáти. — Покрали все наше добро. Кр. — Порозкрадали усе.

Раскрáивать, раскроúть = 1. крáяти, крóїти, покроїти, покрáяти, порозкрóювати. 2. розбивáти, розбúти (голову).

Раскрáпывать, раскрáпать = розкрапля́ти, накрапля́ти, розкрáпати, накрáпати.

Раскрасáвица = красýня. — На все село красуня.

Раскрáсить = д. **Раскрáшивать.**

Раскраспéться = розчервонíти ся, розжéвріти ся (С. З.), зашáрити ся. — Він став веселий, розчервонів як. Лев. — Смугляве личенько розчервонілось. Коц. — Він весь зашарився, мов жар в печі. С. З.

Раскрáсть = д. **Раскрáдывать.**

Раскрáшивать, раскрáсить, ся = розмальóвувати, розмалювáти, розхнарбувáти, порозмальóвувати, порозхнарбóвувати, ся. — **Раскрáшенный** = розмальóваний, мальóваний, кольорóвий, кольорóваний, процьвітаний. — Ой із города із Трапезонта виступала галери, трьома цьвітами процьвітана, мальована. н. д.

Раскритиковáть = охáяти, огудúти, обцúрклювати, оцúрклювати і д. **Окритиковáть.**

Раскричáться = розкричáти ся, розголосúти ся, кличучи кого — розгукáти ся, розгейкати ся, сильно — розрепетувáти ся, розлементувáти ся, розгвалтувáти ся, роззівати ся, розгалласувáти ся, з верещанням — розверещáти ся, розпорóщати ся, с злістю — розгрíмати ся, розгрімотáти ся, про ворони і галки — розкру(ю)кати ся, про гуси — розгерготáти ся, про курей і жінок цокотух — розсокотáти ся, розкудкудакати ся, про орлів — розклекотáти ся, розклекотíти ся, про сокола — розквидúти ся і т. д. д. **Кричáть.**

Раскровáвить, ся = покрівáвити, розкрóвити, ся.

Раскроúть = д. **Раскрáивать.**

Раскро́шивать, раскроши́ть, ся = кришити, розкришити, ся.

Раскру́чивать, раскрути́ть, ся = 1. розкру́чувати, розкрути́ти, розсу́кувати, розсука́ти, ся, про пряжу — роспряда́ти, ся, роспрядови́ти ся.
2. розв'я́зувати, розв'яза́ти, розшнурува́ти, розмоту́вати.

Раскручи́ниться = розтужи́ти ся, в ту́гу вдати ся, зажури́ти ся.

Раскрыва́ть, раскры́ть, ся = розкрива́ти, розкри́ти, ся, що затуляє — розту́лювати, розтули́ти, ся, що зачиняє — розчиня́ти, розчини́ти, ся, що загорнуте — розгорта́ти, розго́ртувати, розгорну́ти, що замкнуте — розмика́ти, розімкну́ти, ся, груди — розхрі́стати, ся, двері — розчиня́ти, розчини́ти, книжку — розгорну́ти, очі — розплю́щити, рота — розтя́гувати, кулак, руку — розі́гна́ти. — Губоньки маленькі розкривають ся і очі, як блакіть синенькі, теж розплющились. Гр. Чайч. — Повні уста розтулялись. Коц. — Тільки що показав ся книжкою, що й розгорнути гаразд не вміє. н. о. — Роман підвів голову, ніби розплющив очі. Лев.
2. виявля́ти, ви́явити (що), вказу́вати, ви́казати (на кого), видава́ти, ви́дати (кого).

Раскудахтаться = розкудкудака́ти ся, розкудака́ти ся.

Раскупи́ться = розкупи́ти ся.

Раскупа́ть, раскупи́ть = розкупа́ти, розкупи́ти, порозкупо́вувати, порозку́пувати.

Раску́поривать = д. Отку́поривать.

Раску́ривать, раскури́ть = 1. запа́лювати, запали́ти, закури́ти, розкури́ти. — Та вкрешем огню та запалим люльку. н. п. — Розкури цигарку, а то потухне.
2. випа́лювати, випали́ти, закури́ти.

Раску́сывать, раскуса́ть, раскуси́ть = 1. розку́сювати, розгриза́ти, розкуси́ти, розгри́зти, горіх — розлу́щити, розлу́скати.
2. розбира́ти, розібра́ти, розчо́впати, розшоло́пати і т. д. д. Разбира́ть 4.

Раску́тывать, раскута́ть = розку́тувати, розку́тати, порозку́тувати.

Распада́ться, распа́сться = розпада́ти ся, розсипа́ти ся, розва́лювати ся, розсі́да́ти ся, розпасти ся, розвали́ти ся, розсипати ся, розсісти ся, порозпада́ти ся і т. д.

Распаде́ніе = ро́спад. (Пр. д. під сл. Разложе́ніе).

Распа́ивать, распаи́ть, ся = розпая́ти, одлютова́ти, ся.

Распа́ивать, распои́ть = роспо́ювати, роспої́ти, спо́ювати, спої́ти.

Распако́вывать, распакова́ть = розпако́вувати, розпакува́ти.

Распа́лзываться, распола́ться = 1. розповза́ти ся, розлі́за́ти ся, розпо́взати ся, розлі́зти ся, порозповзати ся, порозлі́за́ти ся. — А ми — розлізли ся межи людьми, як мишенята. К. Ш.
2. розла́зити ся, розлі́зти ся. — Свита стара, так і розлазить ся.

Распа́ливать, распали́ть = випа́лювати, ви́палити, вистре́лювати, ви́стрелити, розпу́кати, повипа́лювати, повистре́лювати. — Повистрелювали всі набої.

Распали́ть, распали́ть, ся = розпа́лювати, розпали́ти, ся, порозпа́лювати. — Розпали піч. — Він так розпалив ся, що вже й сам себе не тямить.

Распа́ривать, распа́рить, ся = розпа́рювати, розпа́рити, відпа́рити, ся, порозпа́рювати.

Распа́рывать, распоро́ть, ся = розпо́рювати, розпороти, ся, випороти.

Распа́хивать, распаха́ть = роз'о́рювати, роз'ора́ти (плугом), розпа́хувати, розпаха́ти (сохою), розора́лювати, розора́ти (раном), порозо́рювати і т. д. — Плугами не роз'орем проклятої нови: поросла колючим терном. К. Ш.

Распа́хивать, распахну́ть, ся = розкрива́ти, розкрити, ся, розстібну́ти ся, розчахну́ти, ся, на грудях — розхрі́стати ся. — Р. двері = розчини́ти.

Распашёнка = дітська соро́чечка, спе́реду розрізана.

Распа́шка = о́ранка. — Душа́ на распа́шку = душа́ щи́ра.

Распашно́й (про одежу) = незастібнутий.

Распа́ять, ся = д. Распа́ивать, ся.

Распека́ть, распе́чь, ся = 1. розпа́рювати, розпа́рити, ся. — Покладу бублик на самовар, щоб трохи розпарив ся.
2. вимовля́ти, карта́ти, цяклювати, ви́мовити, чу́бу напи́лити. — А хазяїн його лає, ще й хозяйка вимовляє. п. п.

Распелёнывать, распеленать, ся = розповива́ти, розпови́ти, ся.

Распере́ть, ся = д. Распира́ть, ся.

Распестра́ть, ся = д. Распещра́ть, ся.

Распетля́ть = розвъязáти пéтлю, розмóргнути.

Распечáтывать, распечáтать = розпечáтувати, розпечáтати, порозпечáтувати.

Распéчь = д. **Распекáть.**

Распещря́ть, распестря́ть, ся = мереживи́ти, цяцькува́ти і т. д. д. **Испещря́ть, ся.**

Распивáть, распи́ть, ся = 1. попива́ти. випива́ти, ви́пити. — Сидить, чайок попиває. — Вони у двох випили цілу кварту 2. розпива́ти ся, розпи́ти ся, порозпива́ти ся, позпъя́нувати ся.

Распи́вочный = ча́рочний, дрібни́й (що продаєть ся дрібною мірою, про трунки).

Распи́ливать, распили́ть, ся = розпи́лювати, розпили́ти, порозпи́лювати, ся.

Распи́лка, распило́вка = пи́лянка, пила́нна (д. **Пиле́ніе**).

Распина́ть, распя́ть, распну́ть, ся = розпинати, крижувáти, розіпну́ти, розіпня́ти. — **Распя́тый, распнутый** = розіпнутий, крижова́ний.

Распира́ть, распере́ть = 1. розпира́ти, розпе́рти. — Розперло бочку, аж обручі позлітали.
2. д **Отпира́ть.**

Распи́саніе = спи́сок, табли́ця (С. Ш.).

Расписа́ть, ся = д. **Расписывать, ся.**

Распи́ска = 1. розпи́сування, розмальо́вування.
2. ро́зписка. — Як він буде править гроші, коли у його ніякої ро́зписки не має? — **Платёжная распи́ска** = квіт (С. З.), квітóк. — Він дав мені квітон, що я заплатив усі гроші.

Распи́сочный = розпи́сковий.

Расписывать, расписа́ть, ся = 1. розпи́сувати, розписа́ти, ся, порозпи́сувати, ся. — Розписали все, кому і де, коли бути. — Він розписав ся на мене.
2. розпи́сувати, розмальо́вувати, вимальо́вувати, розписа́ти, розмалюва́ти, порозпи́сувати і т. д.

Распить, ся = д. **Распива́ть, ся.**

Распи́хивать, распихáть, распихну́ть = розпи́хувати, розпихáти, розіпхну́ти, порозпихáти.

Распли́вливать, расплавля́ть, расплáвить, ся = топи́ти, розто́плювати, розтопи́ти. — Розтопив олово.

Расплáкаться = розплáкати ся, тихенько, плачучи — розпхи́кати ся, хлипаючи — розхли́пати ся, голосно — розголоси́ти ся, розревіти ся, розлементува́ти ся, роззі́пати ся, рюмсаючи — розрю́мсати ся, розре́мсати ся, про дітей маленьких — розкува́кати ся.

Расплáстывать, распластáть, ся = плáтати, карбува́ти, розплáтати, ся (Кр. Ман.). — **Распластанный** (про рибу) = плáтаний.

Расплáта = розплáта, заплáта, ви́плата. — По божому розплату давай. Ет. зб. — **Тугъ на распла́ту** = скупи́й на розпла́ту.

Расплáчиваться, расплатúться = розплáчувати ся, розплатúти ся, заплатúти, ви́платити, ся, поквітова́ти. — Виплатив усе, що був винен. — За три роки поквітував усі батьківські позики. Кн. — Нехай колись я поквітую з вами. Кв.

Расплáщивать, расплощúть, ся = розплю́щувати, розплю́щити, розплюскáти; розплескáти, поплї́шити, лезо, щоб виправить щербини — штихвува́ти.

Расплева́ть, ся = розплюва́ти, ся.

Расплёскивать, расплескáть, ся = розхлю́пувати, розплю́скувати, розхлю́пати, розплюскáти, ся, розбо́втати, ви́бовтати, розбе́хтати, порозхлю́пувати і т. д. — Розлиту та розхлюпану воду кругом кринці. Лев. — Старий був і боїв ся, щоб не розхлюпати дари. Лев. В. — Геть усю воду розбехтав. Кр.

Расплетáть, расплéсть, сти́, ся = розплі́тати, розплести́, порозплі́тати, ся, само собою — розтрі́пати ся. — Розплела косу. — Розплів батіг.

Расплоди́ть, ся = д. **Распложáть, ся.**

Расплóдъ = плід, розплід.

Распложáть, расплоди́ть, ся = плоди́ти, розплóжувати, розплоди́ти, розво́дити, розвести́, ся, намно́жити, порозплóжувати і т. д.

Расплóхъ = д. **Врасплóхъ.**

Расплощúть = д. **Расплáщивать.**

Расплывáться, расплы́ться = 1. розпливáти ся, розплúсти ся, розплúти ся, розплúнути ся, порозпливáти ся. — Гуси порозпливались скрізь по всьому ставу.
2. розливáти ся, розтікáти ся, розпливáти ся (С. Жел.), розхо́дити ся, розлúти ся, розтїкти ся, розплúсти ся (С. Жел.), розійти́ ся (С. Пар.). — Чорнило розходить ся.

Расплю́щивать, расплю́щить, расплю́снуть = д. **Расплощáть.**

Расплясáться = розтанцювáти ся, розгоцюва́ти ся.

Распну́ть = д. **Распина́ть.**

Расповѣща́ть, расповѣстя́ть = розповіща́ти, розповісти́ти.

Распогоди́ться = розгоди́нити ся, ви́погодити ся, на годи́ні ста́ти. — Розгодинилось добре. п. о.

Распознава́ть, распозна́ть = розпізнава́ти, розпа́вати, розпізна́ти, розізна́ти, одни́ другого — опізна́ти ся, на смак — смакува́ти, розсмакува́ти.

Распо́ять = д. **Распя́ивать.**

Располага́ть, расположи́ть, ся = 1. ряди́ти, у́ряжати (С. Ш.), порядкува́ти, лашту́вати, уряди́ти, упорядкува́ти (С. Ш.), улашту́вати, військо — ушикова́ти (С. Ш.). 2. пра́вити, ору́дувати, порядкува́ти. — По своїй волі своїм добром орудувати. — **Располага́ть свои́ми права́ми** = своїх пра́вом кори́стуватись. 3. понука́ти, спону́кати; схиля́ти, прихиля́ти, схили́ти, прихили́ти. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей пристати до кого иншого. Кн. — Його ласкавий погляд зразу прихиляв до його. — **Расположе́нный** = прихи́льний (до кого), схи́льний (до чого). — **Не расположе́нъ рабо́тать** = не ма́ю охо́ти до робо́ти. 4. заміря́ти ся, покла́дати собі, ма́ти на ду́мці, замі́рити ся, покла́сти собі. — І поклав собі на тім тижні заслати старостів. М. В. — **Располага́ю за́втра вы́ѣхать** = ма́ю, (або: ду́маю, або: ма́ю на ду́мці) за́втра їхати. 5. става́ти, ста́ти; розкла́дати ся, розі́кла́сти ся, розтабори́ти ся, розположи́ти ся, отаку́вати ся, отабу́нити ся. — **Расположи́ться ла́герем** = та́бором ста́ти, отабори́ти ся. — **Расположи́ться съ вещами, съ това́рами** = розташува́ти ся. — А він розіклав ся на столі, а мені й місця нема. Кр. — Він розтаборив ся в указаній йому кімнаті. Бар. — Інши та потонили ся, от ми на стерні й отабунили ся. Кв.

Распола́ться = д. **Распа́лзываться.**

Распо́лзаться = розпо́взати ся, розла́зити ся. — Дитина розповзала ся.

Распо́лзтя́ся = д. **Распа́лзываться.**

Распомни́ть = поновні́шати, погла́дшати.

Расположе́ніе = 1. розполо́г, розпоря́док. — Розполог байок по алфавіту. Б. Г. 2. охо́та, хі́ть. — Не маю до того ніякої охоти. 3. прихи́льність, прихи́лля (до кого), ла́ска; схи́льність (до чого), по́хіп. — Маючи до тебе прихильність. Кн. — **Расположе́ніе ду́ха** = на́стрій. — **Въ хоро́шемъ расположе́ніи ду́ха** = в до́брому настрої.

Расположе́нный = д. під сл. **Располага́ть.**

Распологсо́вывать, распологсопа́ть = роздира́ти, роздерти, розшматува́ти; розрі́ва́ти, розрі́зати (смугами). — Роздерти одежу. — Розрізали землю

Распо́на = розстри́га (пін).

Распо́рка = 1. розпі́рка. 2. розпо́рювання.

Распоро́ть = д. **Распа́рывать.**

Распо́ръ = 1. розпира́ння. 2. д. **Распо́рка.**

Распоряди́тель, ница = впоря́дник, ця, поря́дчик, впоря́дчик, ця, розпоря́дник, ця, ору́дар. — Збірають ся впоридати читання за-для народу, та почув я се не від впорядників, а через люде. Лев. В. — Всі брати мають слухати Ольгерда яко великого князя і верховного розпорядника уділів. Бар. О. — Напросила свашок, сьвітілок, порядчиків і всякого народу, якого треба на весілля. Кв.

Распоряди́тельность = розпоря́дливість.

Распоряди́тельный = розпоря́дливий.

Распоря́докъ = розпоря́док.

Распоряжа́ть, распоряди́ть, ся = ряди́ти, порядкува́ти (С. Л.), ору́дувати (С. Л.), заправля́ти (С. Л.), господарюва́ти, газяїнува́ти, верхово́дити (С. Л.), старшинува́ти, обла́дувати, розпоряди́ти, розпорядкува́ти, напорядкува́ти, наору́дувати. — Треба ж комусь порядкувати в хаті, щоб лад давати. Лев. — Коли ж тепер жінка стала старша і вона всім порядкує. п. о. Яст. — Трохи переходом вийшов на двір і почав порядкувати біля воза та біля коней. О. Мир. — Треба ж розпоридкувати, кому держати в церкві ставники, кому носити. Лев. — Орудуй з обох шахвів книжками. Кн. — Не йдіть до його: там вона вже обладує, а не він. Кр.

Распоряже́ніе = розпоря́док, розпоридкува́ння, ору́дування. — Зараз вона розпорядок учинила. п. к. Гр. Чайч.

Распотѣ́ть = запоті́ти, упрі́ти.

Распоя́ска = розперізування.

Распоя́сывать, распоя́сать, ся = розперізувати, розпереза́ти, ся (С. Л.), порозперізувати, ся. — Денис розперезав ся, скинув свитку і сів. Лев.

Распра́ва = 1. розпра́ва. 2. вбо́рня, розпра́ва. — Староста тепер. у вборні. Кр.

Распра́вливать, распра́вить, ся = розправля́ти, розгла́жувати, розпра́вити, розгла́дити, ся, розпрости́ти.

Распра́вляться, распра́виться = 1. д. Распра́вливаться.

2. д. Розві́дуватися.

Распра́шиваніе = розпи́тування, ро́зпитки. — Аж обри́дла вона з своїм розпитуванням про їх. Гр. Чайч.

Распра́шивать, распроси́ть, ся = пита́ти, розпи́тувати (С. Л.), обпи́тувати, перепи́тувати, пропи́тувати, розпита́ти, ся (С. Л.), опита́ти, перепита́ти, кількох — порозпи́тувати, ся. — Він підійшов до неї і зачав її розпитувать. н. о. Гр. Чайч. — Нема кому розпитати, чого плачуть очі, нема кому розказати, чого серце хоче. К. Ш. — Розпиталась, хто і відкіля. н. к. — Вернула і розпитала, чого така стала? н. п. — Треба людей про неї розпитати. Леп. — Стрілась і почала розпитуватись. Вона і яка... Гр. Чайч. — Розпитать хочу: де ж ти був, а що ти видав? н. п. — Не дяви ся, що рукавці шиті, перевідуй, перепитуй, чи й сорочки шиті! н. п. — Наняла я свого Степана і стала пропитувати, щоб і дівчат позаймати. Г. Бар.

Распредѣле́ніе = розполо́г (С. Л.); розрахува́ння.

Распредѣля́ть, распредѣли́ть, ся = розпоряди́ти (С. Л.), розпоряджа́ти, розписа́ти; розрахува́ти, розлічи́ти, здобич — розпановува́ти, подува́пити. — Сірко все військо своє здобичами кримськими подував. Л. В. — **Распредѣля́ть нало́ги** = розкла́дати по́датї. — **Р. по жре́бію** = ки́дати жере́б. — **Р. по катего́ріямъ** = гургува́ти, згуртува́ти.

Распробова́ть = розкошту́ва́ти, розсмакува́ти.

Распродава́ть, распрода́ть = розпрода́ти, розпро́дувати, випродава́ти (С. Л.), розпрода́ти, ви́продати, розторгува́ти, спрода́ти, ся, порозпродава́ти, порозпро́дувати, поспро́дувати, ся.

Распрода́жа = розпро́даж, спродання.

Распрокля́тый = трекля́тий, стокля́тий.

Распропада́ть, распропа́сть = розпропада́ти, порозпропада́ти. — Багато книжок порозпропадано.

Распроси́ть, ся = д. Распра́шивать, ся.

Распростира́ть, распрости́ре́ть, распрости́ре́ть, ся = розпростира́ти, розпросто́рювати, розпрости́ре́ти, розпісте́ртн, ся, розпросто́рити, ся, простяга́ти, простя́ти, ся, простя́гну́ти ся (С. З.), розтяга́ти, розтягну́ти ся. — Вилітала на млина, розпросторила руки, наче крила, та й ну махати. Гр. Чайч. — По середині вишито рясно: розпістерли орли свої крила. Гр. Чайч. — Велике село простягалось по-над річкою вздовж. Лев. В. — **Встрѣтилъ меня́ съ распростёртыми рука́ми** = з вели́кою ра́дістю вустрі́в мене́ (власне: з простягнутими до мене руками).

Распрости́тьел = д. Распроща́ться.

Распростране́ніе = розпросто́рення (С. Жел. Пар.), розпросто́р (С. Жел.), розпростира́ння (С. Жел.), ши́рення, скрізь — розповсю́джування, розповсю́дження (С. Жел.), чуток — розголо́шення (С. Пар.).

Распространи́тель, ница = ширитель (С. Жел.), розши́рітель, ка (С. Пар.).

Распространи́ть, распростра́нить, ся = 1. розпросто́рювати (С. Жел.) розпросто́ря́ти (С. Жел.), проста́ти, ши́рити (С. Жел.), ши́ршати, розпросто́ри́ти, розпросте́рти (С. Пар.), розпісте́рти, ся, розши́рити (С. Пар.), поши́ріти; розляга́ти ся, розлі́гти ся, розполонити ся, розли́ти ся, скрізь — розповсю́джувати, розповсю́дити, ся (С. Жел.), про сни — розки́дати ся, розо́гнити ся, про чутки — кружа́ти, ві́яти ся, розголоша́ти, розголоси́ти, розсла́вити (С. Пар.). — Слава про те розпросторилась на сході з часів хрестових походів. Ст. С. — Простати в громаді смак до краси природи. Кн. — Ідею Товариства простав більш ва всіх Д. Пильчиков. Зап. Кн. — Заходів своїх їм не можна було простати широко. Кн. — Ідеєю товариства перенив ся він до фанатизму і простав її скрізь, де можна. Кн. — Тому шкідливому звичаєві не хотіли допустити ширати ся. Ст. Л. — Ягайло ревне ширив віру латинську на Руси. Бар. О. — Шевченкові не можна було не ширити своєї знайомости. Кн. — Почав проповідувати і ширати кругом чутку. К. Св. П. — Християнство було доволі розповсюднене на Руси. Бар. О. — Християнська віра надзвичайно швидко розповсюдила ся між руською-славянським народом. Бар. О. — Де поміж москалями розповсюжене сектярство. Ег. зб. — Гутірки про холеру почали кружати по селах. Кн. — Поголоски з Криму віяли ся. Л. В. — Він скрізь розславив ту поголоску. н. о.

2. просторікувати. — Годі тобі просторікувати, есть старші за тебе. н. о.

Распро́съ = розпи́тування, ро́зпитки, ви́відка.

Распроща́ться, распроти́ться = попроща́ти ся.

Распру́дать = розгати́ти, порозга́чувати.
Распры́гаться = розплі́гати ся, розскака́ти ся, розстриба́ти ся, про кількох — порозплі́гувати ся.
Распры́скивать, распры́скать = розбри́зкувати, розбри́зкати.
Ра́спря = незго́да, незго́дина, нела́года, супере́ка, пере́чка (С. Ж.), супере́чка. — Ой ти старий, и молода — тим між нами нелагода. н. п.
Распряга́ть, распря́чь = розпряга́ти, випряга́ти, розпрягти́, ви́прягти, порозпряга́ти. — Розпряжи коня. — Порозпрягали коней.
Распря́даться = д. Распры́гаться.
Распря́мливать, распрямля́ть, распря́мить, ся = розправля́ти, розпряма́ти, розгина́ти, розпра́вити, розпря́мити, розігну́ти, ся.
Распря́чь, ся = д. Распряга́ть, ся.
Распу́гивать, распуга́ть, распугну́ть = поло́хати, лякати, розполо́хати, розляка́ти, розпу́дити, порозполо́хувати і т. д.
Распу́дривать, распу́дрить = 1. поро́шити, посипа́ти, присипа́ти, напоро́шити, присипати (пудрою або чим таким).
2. виголя́ти (кому), ви́голити, наголити го́лову, чу́ба, чупри́ну. — Распу́дривать пе́чи = вапни́ти шви між ка́хлями.
Распу́живать, распужа́ть = д. Распу́гивать.
Распу́киваться = розпу́кувати ся, розпука́ти ся, про кілько — порозпу́кувати ся. — Верба вже розпукує ся.
Распуска́ть, распусти́ть, ся = 1. розпуска́ти, розпусти́ти. — Школярі вже розпустили на Великодні Сьвята.
2. розгорта́ти, розпуска́ти, розгорну́ти, розпусти́ти, ся. — Розгорнула корогви.
3. розпуска́ти, розводи́ти, розпусти́ти, розвести́, ся; розтопля́ти, розто́пити, ся; розчиня́ти, розчини́ти. — Розпустити сіль. — Мідь розтопила ся в кислоті. — Розчинила тісто.
4. розпуска́ти, спуска́ти, розпусти́ти, спусти́ти (петлю).
5. розпуска́ти ся, розпу́кувати ся, бро́снити ся, бринїти, розпусти́ти ся, розпу́кнути ся, розпу́нати ся, про кілько — порозпу́кувати ся. — Бузок вже розпукує ся. — Вишня почала розпукувати ся. — Распусти́ться (морально) = у пусто́ту, у дурни́цю вдати ся, зледащіти, розледащіти, в леда́що пусти́ти ся, розбе́стити ся, розпусти́ти ся. — Ой Грицю, не вдавай ся у дурницю. н. п. — Розбестившись, як собака. Ман. — Распусти́ть молву́ = пусти́ти чу́тку, поголо́ску, розсла́вити. — Р. языкъ = розсупо́нити ха́ньки. Кн.
Распу́стка = ті́чка (С. Ш.). — На Ганни Зачатие (9. Грудня) починають тічки бігать. С. Ш.
Распу́тать, ся = д. Распу́тывать, ся.
Распу́тица = ро́стань (С. Ж.), ро́стань (С. З.), бездорожжя, сльота́ (С. З.), ро́зкаль, хля́ґа (Ман.), ро́зквась (С. З.). — Під час сльоти осїнньої. С. З. — Настало таке бездорожжя, що хіба тільки верхи проїдеш. — Але стала велика розквась. Л. С.
Распу́тіе = розпу́ття, роздоро́жжя (Кр.), ро́зстань, розви́лки, перепу́ття (С. Л.), розхре́стя, перехре́стя, розто́к, розто́ка. — Сидить кобзарь на розпутті. К. Ш. — Ой як стали на розхрестї шляху. Ст. С.
Распу́тничать = бахурува́ти, ку́рвити ся і д. Развра́тничать.
Распу́тный = розпу́стний, розпу́тний. (Пр. д. під сл. Развра́тный). — Сдѣлать ся распу́тнымъ = розбу́рвити ся, розпусти́ти ся.
Распу́тство = розпу́ста і д. Развра́тъ.
Распу́тствовать = д. Распу́тничать.
Распу́тывать, распу́тать, ся = розпу́тувати, розплу́тувати, виплу́тувати, розплу́тати, ви́плутати, ся, розплі́тати, розбо́рсати (Граб.), звязані крила птиці — розбо́ркати, про кілько — порозплу́тувати, повиплу́тувати, ся.
Распу́тье = д. Распу́тица.
Распуха́ть, распу́хнуть = розпуха́ти, розпу́хнути, здути ся (Сн.), про кілько — порозпуха́ти.
Распу́хлый = розпу́хлий, опу́хлий.
Распу́чивать, распу́чить, ся = роздима́ти, роздува́ти, надима́ти, роспіра́ти, роздути, роспе́рти, здути, ся.
Распуша́ть, распушить, ся = робити пухна́тим, пухки́м; покрива́ти пу́хом.
Распуша́ть = вилаяти, розла́яти.
Распуща́ться, распусти́ться = д. Распуска́ться.
Распу́щенность = розпу́ста. — Ой, Господи! яка розпуста, яка попсованість! Ман.
Распу́щенный = розпу́стний.
Распы́хаться = засапа́ти ся, розпіка́ти ся. — Дуже довго біг, та так засапав ся, що вїяк не оддишусь.
Распѣва́ть = сьпіва́ти, висьпівувати (С. Л.). — Ходи собі та висьпівуй. К. Ш.

Распи́ть = просьпіва́ти.

Распи́ться = розсьпіва́ти ся. — Розсьпівали ся наші хлопці — вже й піч настала, а вони все сьпівають.

Распи́нивать, распя́лить, ся = розпина́ти, розтя́гувати, розпъя́сти, розтягти, ся.

Распи́лъ = розтопі́рка.

Распя́тіе = 1. розпина́ння.
2. розпя́тіє (образ Христа, розпнутого на хрестї).

Распя́ть = д. Распина́ть.

Растáивать, растáять = топи́ти, розтопи́ти, відто́плювати, відтопи́ти, відпа́рювати, відпа́рити. — Розтопити віск. — Треба відпарити мъясо, а то зовсім замерзло.

Растáлкивать, растолка́ть, растолкну́ть = розпиха́ти, розшто́вхувати, розпихати, розпихну́ти, розшто́вхати, порозпи́хувати, порозшто́вхувати.

Растáпливать, растопи́ть, ся = 1. розто́плювати, розто́пити, відто́плювати, відто́пити, розпа́лювати, розтопи́ти, відтопи́ти, розпали́ти, ся. — Розпали тріски в печистих. Кр.
2. д. Растая́вать.

Растáптывать, растопта́ть = розто́птувати, розтопта́ти, глину то-що — міси́ти, грузи́ти, розмісити, розгрузи́ти.

Растáскивать, растаска́ть, растащи́ть = розтя́гати, розволіка́ти, розтягти, розволокти́, поторотягати. — Бились так, що ажну їх розтягли. — Поторотягали куди попало.

Растáзывать, растáять = та́нути, розтавати, топи́ти ся, розтопля́ти ся, розтанути, потанути, розта́ти, розтопи́ти ся, розплисти ся. — Сніг розтанув. — Зима розтопив ся. — Сніги розтопились, злили ся струмками. Чайч.

Растворáность = розчи́нність. С. Жел. Пар.

Раствори́мый = розчи́нний, розпустний. С. Жел. Пар.

Раствóрный, раствóрчатый = що розчиня́ть ся. — Вікно таке, що розчиняєть ся.

Раствóръ = ро́зчин (С. Жел. Пар.), мішани́на (С. Пар.), мучний — ро́зчина (С. Л.), клéй (С. Пар.), меду — спта, напов з пісьма — чаму́р.

Растворéніе = розчиня́ння.

Растворя́ть, раствори́ть, ся = 1. розчиня́ти, одчиня́ти, розчини́ти, одчини́ти, ся. — Розчинили ся двері і у хату ускочило маленьке хлопъя. Лев. В. — Растворя́ть на́стежъ = роздзя́пити, роззя́пити, відзя́пити.
2. розпуска́ти, розбавля́ти, розво́дити, розпусти́ти, розба́вити, розвести́, ся, мед — сити́ти, розсити́ти, до наситу — насити́ти. — Растворя́ть хлѣбы = розчина́ти, розчини́ти. — Р. мета́лы = розтопля́ти, розтопи́ти, ся, розплисти́ ся.

Растегáй, чика = пиріжо́к з начинкою, що серединї не залипленій.

Растекáться, растечься = розтіка́ти ся, розлива́ти, розтекти́ ся, розли́ти ся, порозтіка́ти ся, порозлива́ти ся.

Растéніе, здр. растéньице = росли́на (С. Жел.), ростина (С. Л. Жел.), росли́(ти)нка, травъяне — зело́ (С. Л.), били́на, били́нка, били́ночка (С. Ш.), переважно лїкарственне — зїлля, зїллячко (С. Аф.), городне — горо́дина, садове — садовина, з широким листом — лапа́те, лопуха́те, яке виросло з насіння, що осипалось — па́далиця, па́далишне, городне, що на насіння — ви́садки, знову посажене — посáдка, посáдина, посадки. — Яке в землї бува коріння, таке в рослини і насіння. Ал. Ск. — Чи щаслива та билина, що росте у полї? н. п. — На смерть немає зїлля. н. пр.

Растерéбливать, растеребúть = роздира́ти, та́ргати, то́ргати (С. Ш.), ша́рпати, сми́кати, сіпати, роздерти, розша́рпати, пота́ргати.

Растерéть = д. Растира́ть.

Растéрзывать, растерза́ть = роздира́ти, роздерти, розідра́ти, розша́рпати (С. З.), розшматува́ти (С. З.). — Лев роздирав там вовка в куски. Кот. — Твою долю розшарпав Цеговський, що серце — мов камінь, а розум бісовський н. д.

Растéрывать, растеря́ть, ся = 1. розгу́блювати, перегу́блювати, розгубити, ся, погубити, порозгу́блювати, позагу́блювати, понерегу́блювати. — Це ж наша Палазя розгубила десь свою череду. Лев. — Ой погубила горлиця дїтей — об доріженьку бъється.. н. п. — Та не забув чумаченько серця свого краю, не розгубив по степах він за милою жалю. Мова — Растеря́ться = розгуби́ти ся (С. Л.); зміша́ти ся, стеря́ти ся, обаранїти. — Розгубив ся, як швець з копилами. н. пр. — Я вже й сам тут розгубив ся, не знав, що й робити. Бас. — Одним поглядом усе скаже і я знов збожеволію і стеряюсь. Кроп. — Растéрянный = розгу́блений.

Растéчь = напýхнути, набря́кнути. — Набрякли ноги.

Расти́ = рости́, вирости́ти, зрости́ти, вишчати, бі́льшати. — Виросли мої ді́ти, мої славні кві́ти. К. Ш. — Що без ба́тенька зростає та ледачу матір має. Мирн. — Гадування зростало у мене до нудоти. Кн. — **Расти́ роскóшно** = буя́ти. С. Ш. — **Растýщій бы́стро** = ростю́чий, ростови́тий, гінки́й, гінчакува́тий. — Верба дерево ростюче, нема ростючішого дерева, як вона. Хар. — **Расти́ въ стéбель, въ стрéлку** = стебли́ти ся, іти́ в сто́вбур. — Ляхо мині усі цибулі йде в стовбур. Лев. — Уся морква поросла в стовбур. Кн.

Растира́ть, растере́ть, ся = розтира́ти, розте́рти, ся.

Расти́скивать, расти́снуть = розти́скувати, розтуля́ти, розти́снути, розтули́ти, зуби — розці́пити.

Расти́тельность = рость, рослúнність, ростúнність (С. Жел.). — З посеред шуму та шелесту буйної ростинности. Фр.

Расти́тельный = рослúнний, ростúнний. С. Жел. — Царство рослинне. Зем.

Расти́ть, вы́растить = рости́ти, вирости́ти, зрости́ти, ви́кохати. — Ростив теличку літо й зіму, а потім продав. Лев.

Растúтель, ница = розтли́тель, ка.

Растлѣ́ніе = розтлі́ння.

Растлѣ́вать, растли́ть = розтлі́ва́ти, розтли́ти. С. Жел.

Расто́къ = рука́в, розто́ка (річки).

Растолка́ть, растолкну́ть = д. **Раста́лкивать.**

Растолко́вывать, растолкова́ть = товкува́ти (С. Ш.), товма́чити (С. Ш.), тлума́чити (С. Ш.), товкма́чити (С. Ш.), розтовма́чити, розтлума́чити, ви́товкувати (Кр.), ви́товмачити, ви́товкмачити. — Ніяк не вгадав, та вже аж той мині розтовмачив. Лев.

Растоло́чь, ся = розтовкти́, розтовкма́чити, ся.

Растолстѣ́ть = розгла́дшати.

Растопа́ть = д. **Раста́пливать.**

Расто́пка = розто́плювання, розпа́лювання, підпа́лювання; ро́зпал, підпа́л (С. Л.). — Очерет як порох був палкенький, його держали на підпал. Кот. — Без підпалу дрова не горять. и. пр.

Растопля́ть = д. **Раста́пливать.**

Растопта́ть = д. **Раста́птывать.**

Растопы́ривать, растопы́рить = розтопи́рювати, розтопи́рити, ноги — розкаря́чити, розчепі́рити, пальці — розчепі́рити.

Растопы́ря = 1. розкаря́ка (що ходить розкарячившись). 2. нечоса, патла́нь, патла́ч, кудла́нь.

Расторга́ть, расто́ргнуть, ся = зрива́ти, розрива́ти, зірва́ти, розірва́ти, роза́рпати, розъєдна́ти, ся.

Расторже́ніе = зірва́ння, розірва́ння, розъєдна́ння. — **Р. бра́ка** = розва́ння.

Расторнозúть = розгальмува́ти.

Расторнотúть = розворушити, розтермо́сити.

Расторо́пность = жва́вість.

Расторо́пный, ая = жва́вий, жна́ва, хистки́й (С. Л.), мото́рний (С. Л.), моторя́, моторя́к, мотору́ха, похі́пний, поворо́тниця. — Така поворотниця, як ведмідь. Кр.

Растосковáться = д. Разгорева́ться.

Расточáть, расточúть = д. Прома́тывать 3.

Расточúтель, ница = марнотра́в, марнотра́вця, марнотра́вник, марнотра́тник (С. Жел.), марнотра́вниця, цяндра(я) (ен. р.), тринькало (С. Ш.), перевідчик, перевідень, грошогу́б і т. д. д. Мотъ. — Марнотравця, дити, іноки не могуть цілому ні обіцювати ні дарувати. Б. Н.

Расточúтельность = марнотра́та, марнотра́вство, тринкання і д. під ен. Мотовство́.

Расточúтельный = марнотра́вний (С. Жел.), розтра́тний.

Расточúть = д. Расточáть.

Растравлúвать, растравля́ть, растравúть = 1. вереди́ти, розъя́трювати, розража́ти, розвереди́ти, розъя́три́ти, розрази́ти, розскороди́ти. — Посипав тазунок у рану та ще більше розъятрив. 2. дратува́ти, роздратувати, роздрочити, розлютува́ти. — Роздратували собак.

Растрапежúрить = процидрити, розтринькати, розмантáчити. — Розтринькав усі гроші.

Растрáта = розтра́та, перевід, перевідня. — Достанеться чужим людям на сьміх на розтрату. К. Ш.

Растрáчивать, растрáтить = тра́тити, розтра́тити; д. тек Прома́тывать 3. — **Растрáтить сúлу** = висилкувати ся.

Растребушúть = розтельбушити, розпотрошити.

Растревóживать, растревóжить, ся = турбува́ти, розтурбува́ти, стурбува́ти, внепоко́їти, ся.

Растрезвóнить = розголоси́ти, розслáвити, роздзвонити, розбла́говістити, по-

роздвоювати. — Що не скажи йому, зараз скрізь роздзвонить.

Растрёпа = розкудо́вчений, розку́дланий, розпа́танний і д. **Растопы́ря 2.**

Растре́пливать, растрёпывать, растрепа́ть = 1. розтрі́пувати, розтрі́пати, порозтрі́пувати; тіпати, потіпати. — Розтрі́пай пірьовку. — Потіпати коноплю.
2. куйо́вдити, розкуйо́вжувати, ко́шлати, кудо́вчити, розку́длувати, розкуйо́вдити, розко́шлати, розкудо́вчити (С. З.), розку́длати, розпа́тлати, порозкуйо́вжувати і т. д. — **Растрёпанный** = розко́шланий (Ос.) і д. **Растрёпа.** — **Растрёпанные во́лосы** = на́тлі, ку́дла, розкудо́вчене воло́сся. С. З.

Растре́скаться = розтрі́скати ся, розже́ртися.

Растре́скиваться, растрескаться, растре́свуться = розтрі́скувати ся, розлу́скувати ся, ре́пати ся, щі́лити ся, розтрі́снути ся, розлу́снути, розре́пати ся. — **Растре́снутый** = тріснутий, розре́паний.

Растрогивать, растро́гать, ся = 1. розвору́шувати, розворуши́ти.
2. розвере́жувати і т. д. д. **Разбере́живать.**
3. вража́ти, врази́ти, жа́лю завдава́ти, завда́ти. — Помалу, малу, чумаче, грай, не вразь мого серденька вкрай. н. п. — Ой не шуми луже дібровою дуже, не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.
4. дражни́ти, роздражни́ти. — Роздражнили пчіл.

Ра́строгъ, рос. Teucrium Chamaedrys L. = сахоси́л, чебре́ць лісови́й, польові́ васи́льки, польови́й ма́точник. С. Ан.

Растру́бъ = широ́кий кіне́ць суряй або́ ро́га. — **Растру́бы** = подві́йний верх хля́ва для охоро́ни коли́н у верховців.

Растру́шивать, раструсить, ся = розтру́шувати, розтруси́ти, розпорошити, ся

Растряса́ть, растря́сывать, растрясти́, ся = розтряса́ти, розтрясти́, ся. — **Растрясти́ де́ньги** = розвія́ти, розтри́ньки, розманта́чити, продри́ндрити. — А він ті гроші розтриньках. Кв.

Растушёвывать, растушева́ть = тушува́ти (С. Ш.), розтушувати, тіпити (С. Ш.), розтіпити (тушем).

Растыка́ть, расткать = розітка́ти. — Треба розіткати, бо погано зіткано.

Расти́кивать, растыкать = 1. розтика́ти, розстроми́ти, розстроми́ти, розтикати, розстроми́ти, поростика́ти, повстроми́ти.
2. розсила́ти, порозсила́ти. — Порозсилав усіх слуг

Расти́вкаться = роздзя́вкати ся, розга́вкати ся (про маленьких собачок).

Растя́гиваніе = розтя́гування, розтяга́ння.

Растя́гивать, растяну́ть = розтя́гувати, розтяга́ти (С. Жел.), розтягти́, розтягну́ти; напина́ти, розпина́ти, напну́ти, розпну́ти. — **Растяну́ться на чёмъ** = простягти́ ся, розпласта́ти ся. С. Л.

Растяже́ніе = розтягне́ння, розтя́глість.

Растя́жка = розтяга́ння. — У виразі: „**врастя́жку**“ = простя́гшись або роски́давши ру́ки й но́ги.

Растяжи́мый = тягу́чий, розтя́гливий.

Растяжи́мость = розтя́гливість.

Растяну́ть = д. **Расти́гивать.**

Расти́пывать, расти́пать, растя́пнуть = розру́бувати, розтина́ти, розруба́ти, розтя́ти, розітну́ти.

Расфилосо́фствоваться = розмудрува́ти ся.

Расфранти́ться = ви́рядити ся, причепури́ти ся.

Расфуфы́риться = розпиндю́чити ся, набундю́чити ся.

Расфы́ркаться = розпи́рскати ся.

Расха́живать = похожа́ти. — По дворику похожав, на сонечко поглядав. н. п.

Расха́пывать, расха́пать = розхо́плювати, розхапа́ти, похапа́ти, порозхо́плювати.

Расхва́ливать, расхвали́ть, ся = розхва́лювати, вихвали́ти, розхвали́ти, порозхва́лювати.

Расхва́стываться, расхва́статься = вихвали́ти ся, розхва́стати ся.

Расхва́тывать, расхвата́ть = розхо́плювати, розхопи́ти, розхапа́ти, розхвата́ти, похапа́ти, похвата́ти, порозхо́пувати.

Расхвора́ться = рознеду́жати ся, рознемогти́ ся, розпемощіти, розхирі́ти ся.

Расхища́ть, расхи́тить, ся = розкрада́ти, розікра́сти, розхапа́ти, розгра́бати.

Расхище́ніе = розкрада́ння, крадіжка.

Расхлёбывать, расхлеба́ть = хлепта́ти, сьо́рбати, ви́хлептати, ви́сьорбати (з ким другим).

Расхлёстывать, расхлестáть = розбивáти хвúськаючи.

Расхлóпывать, расхлóпать = розбивáти ляскаючи, грюкаючи.

Расхлáбываться, расхлáбаться = розхитувáти ся, розхитáти ся, порозхúтувати ся.

Расхлúкаться = розпхúкати ся.

Расходúться, разойтúся = 1. розходúти ся, розіходúти ся, розійтú ся (С. Л.), розмандрувáти ся, порозходúти ся. — Стелюхи розійшлись, треба збити. — Чи ми ще зійдемо ся знову, чи вже на віки розійшлись? К. Ш. — От як усі порозходúлись він і вихіз. п. к. М.

2. розминáти ся, розминýти ся. С. Л. — Ми розминулись з ним в дорозі.

3. розходúти ся, розійтú ся, посварившись — розцурáти ся, розпéкати ся (С. Л.), з приятелем — розбратáти ся, жінці з чоловіком — відбíгти чоловíка. — Посварились і розцурались на довго. Кн. — З тією вазнав'ся, а з жінкою розцурав ся. п. п. — Розцурали са і розлучили ся вони ворогами. Кн. — У нас не диво, що жінка відбіжить чоловіка. Кн.

4. розпускáти ся, розходúти ся, розпустúти ся, розійтú ся. — Олива було замерзла, тепер розпустила ся.

Расходúться = 1. розходúти ся.

2. розпалúти ся, розгíвати ся, розприськати ся, розгрíвати ся.

Расходникъ, рос. Adonis vernalis L. = горúцьвіт. С. Ан.

Расхóдный = росíдний.

Расхóдовать, израсхóдовать, ся = трáтити, вúтратити і т. д. д. **Издéрживать і Израсхóдовать.**

Расхóдчикь = видавнúк. С. Пар.

Расхóдъ = рóзхід (С. Л. Жел.), видáток, кошт, наклáд, трата, втрáта. — Не збережеш нічого, бо на все й про все видатки великі. Кн. — Поменшало доходу — треба поменшити й видатки. Кн. Пр. д. ще під сл. **Издéржка.**

Расходящійся = розхідний (С. Жел.), розхúльчастий (Лев.). — Поставив на возі ручиці дуже розхильчасті. Лев.

Расхóжій = розхóжий. С. Жел.

Расхолáживать, расхолодúть, ся = охолóджувати, охолодúти, ся і д. **Охлаждáть.**

Расхамутáть, ся = зняти хамýт.

Расхóхливать, расхохлáть, ся = збивáти, збúти собí чуб.

Расхорохóриться = нахорóбрити ся, напýдрити ся; розпрúдити ся, наíндúчити ся. — Порося, як напудрить ся, то й на собаку кидається ся. Кр. — Так розпридив ся, що й не підступай. С. Л.

Расхохотáться = розреготáти ся. — На всю хату розреготав ся.

Расхрабрúться = розхвабрувáти ся, обсьмíлити ся. — Далі як обсьмілились... Кр.

Расцарáпывать, расцарáпать, ся = роздряпувати, роздрáпати, розчýхати, ся, пороздрáпувати.

Расцвéтáть, расцвéсть = розцьвітáти, розцьвічáти, проквітáти, проквічáти, процьвітáти, розпускáти ся, розцьвістú, процьвістú, проквітнýти, розпустúти ся, розпýкнути ся, вповні — розповнúти ся, про кільки — порозцьвітáти. — Розівъють ся калинонька і садок, розцьвітуть ся і вишенька і бузок. Б. Г. — Вишні і сливи розповнили ся цьвітами. Кн. — Шевченко тоді саме розповнив ся всіма духовними і моральними сторонами. Кн.

Расцвéтый = розквітлий.

Расцвéть = рóзцьвіт, рóзквіт, підчас повного розцьвіту — рóзверт. — З сим князем іде знов розцьвіт руско-української народности. Кн. — Письменство є така чутка квітка, що про свій розцьвіт вимагає ако могá більше волі життя, сьвіту, волі духа. Кн.

Расцвéчáть, расцвéчивать, расцвéтúть, ся = розцьвічáти, розмальóвувати, розцьвітúти, розмалювáти, ся.

Расцéловáть, ся = общíлувáти, ся.

Расцéнивать, расцéнúть = цíнувáти, розцíнувáти, порозцíнóвувати.

Расцéнка = цíнувáння.

Расцéплáть, расцéпúть, ся = розчíплáти, розчепúти, ся, порозчéплювати.

Расчвáниться = розчвáнити ся, розпридúти ся, розпинлючити ся, розчерепáшити ся (Сп.), розчабанувáти ся (Са.) і д. **Развáжничаться.**

Расчéрпывать, расчéрпать = 1. вичéрпувати, вúчерпати, повичéрпувати.

2. розплýтувати, розплýтати.

Расчесáться = д. **Расчёсываться.**

Расчёска = 1. розчíсування.

2. гребíнка, гребінéць, гребíчик.

Расчёсъ = 1. д. **Расчёска** 1.

2. прóділ (д. **Пробóръ**).

Расчёсывать, расчесáть, ся = 1. розчíсувати, розчесáти, порозчíсувати, ся.

2. розчýхувати, чýхрати, розчýхати, розчýхрати, порозчýхувати, порозчýх-

рувати; розсверо́їти ся. — Розчухав болячку, аж горить. — Розсвербів ся чирак.

Расчёсть = д. **Расчи́тывать.**

Расчётъ = раху́нок, пораху́нок (С. З.), раху́ба, розчо́т (С. Жел.), рахува́ння, розрахува́ння, сквітова́ння, розквіта́ння. — Прийдеш Юрку до порахунку. н. пр. — Коли б же нам до пущання дожити, та й у свого пана розчот получити. н. п. — За мною три гривні — от і все наше сквітованнн. Кн. — **Взять, приня́ть въ расчётъ** = взя́ти на ува́гу, ма́ти на ува́зі. — **Обману́ться въ расчётѣ** = оминя́ти ся, помили́ти ся в раху́нку, прощита́ти ся, іронічно — вхопи́ти ши́лом па́токи, о́близня ні́йма́ти. — Недавно на другій женив ся, та бач в рахунку помилив ся. Кот. — **У меня́ съ нимъ коро́ткій расчёт**ъ = Я з ним ско́ро розпра́влюсь.

Расчи́ликаться = розцьвірі́ньокати ся. — Горобці щось розцьвірі́ньокались.

Расчисле́ніе = розрахува́ння.

Расчи́слинать, расчисла́ть, расчи́слить = рахува́ти (С. Л.), лі́чи́ти (С. Л.), розраху́вувати, вираху́вувати (С. Л.), розлі́чувати (С. Л.), вилі́чувати, розрахува́ти, розлі́чи́ти, пороалі́чувати. — Як рахувати сир, масло — то й варенників не їсти. н. пр. — Богатий тут на смерть гинув ся, що він в грішми не розлічив ся. Кот.

Расчи́стить = д. **Расчища́ть.**

Расчита́ться = вачита́ти ся.

Расчи́тывать, расчита́ть = д. **Расчи́слить.**

Расчиха́ться = розічха́ти ся.

Расчища́ть, расчи́стить = розчища́ти, розчи́стити. — **Расчи́стилось на дворѣ** = вияснилось, розгоди́нялось.

Расшалі́ться = розпустува́ти ся, розжирува́ти ся, розжартува́ти ся, про коня — розбасува́ти ся, розгерцюва́ти ся. — Та не дурій бо так! Ото розпустувалась, пскаче збожеволіла. Лев.

Расша́тывать, разшата́ть, ся = розхи́тувати, розхита́ти, розколива́ти, розхвіяти, порозхи́тувати, порозви́хувати.

Расшвыря́ть = розки́дати, порозкида́ти.

Расшевели́вать, разшевели́ть, ся = розвору́шувати, розворуши́ти, розру́хати, ся, порозвору́шувати. — Ти серце так розворушив моє, козаче, що я заплакала. К. К.

Расшиба́ть, расшиби́ть, ся = розбива́ти, розби́ти, заби́ти, ся. — Упав і здорово забив ся.

Расши́ва = су́дно з чардако́м і щоглою (на річці Волзі).

Расши́ва́ть, расши́ть, ся = 1. розши́ва́ти, розпо́рювати, розши́ти, розпоро́ти, ся. 2. вишива́ти, маре́жати, гаптува́ти і т. д. **Вышива́ть.**

Расшире́ніе = ши́рення, розши́рення.

Расшири́тель, ница = ши́ритель, розши́ри́тель, ка.

Расшири́емость = розширя́льність. С. Жел.

Расшири́емый = розширя́льний, розши́рливий, розтягли́вий. С. Жел.

Расширя́ть, расши́рить, ся = ши́рити, ся (С. Л.), ширша́ти (С. Л.), широчи́ти, пошира́ти, розпросто́рювати, розто́чувати, розши́рити, ся, поши́рити, пошироти́ти, розпросто́рити, ся, порозширя́ти, ся — На що нам ширити нашу вулицю, вона досить широка. Кн. — Володимир і Витовт поширили межі за річку Рось. Бар. О. — Поширив свою свідомость національну і світогляд загальний. Кн. — Широчив листя та буйний вітер. н. п. — Будемо церкву розточувати. Хар.

Расши́ть = д. **Расшива́ть.**

Расшуме́ться = розгомоні́ти ся (С. Н.), розгалдасува́ти ся, розгука́ти ся.

Расшути́ться = розжартува́ти ся, розшу́тку́ва́ти ся, розжирува́ти ся. — Він розговорив ся, розжартував ся. Лев.

Расщебета́ться = розщебета́ти ся, розцьвірі́ньокати ся.

Расще́дриваться, расще́дриться = розще́дрити ся, роздоброхо́тити ся.

Расще́ливаться, расщела́ться, расще́литься = тріскати ся, потріскати ся; розхо́дити ся, розійти ся. — Потріскалась піч. — Дошки розійшлись — треба збити.

Расще́лина = ще́лина (С. Л.), ще́лина, шпа́ра, розко́лина, розколю́ка, розся́вина, розся́пина. — Щілини такі в помості, що й паличя пролізе. — Вода в розколині лила ся, що аж Сивила підпала ся. Кот.

Расще́нъ = розке́п, ро́зкіп, ро́зщіп. С. Жел.

Расще́пывать, расщепа́ть, расщепи́ть = 1. коло́ти, розко́лювати, трощи́ти (С. Ш.), розколо́ти, розтрощи́ти, розчали́ти. — Трощіте сосну на дрівки. н. п. 2. роби́ти розке́п у пера́.

Расщи́пывать, расщипа́ть = розску́бувати, розскубти.

Ра́тай = д. **Земледѣлецъ.**

Ра́тникъ = хто одбу́в військову слу́жбу, але до слу́шного ча́су мо́же бу́ти при́званий.

Ра́тный = вій**ськови́й**. — **Ра́тное по́ле** = **бо́їще** (С. Ш.), **бойо́вище**.
Ратобо́рство = **війна́**; **бата́лія**.
Ратобо́рствовать = **воюва́ти**, **би́ти ся**.
Ра́товать = **воюва́ти**, **ся**, **стоя́ти за що́**, **повстава́ти**.
Ра́товище = **ра́тище** (Д. **Копьевище**).
Ра́туша = **ра́туша** (купецька управа по малих містах).
Рать = 1. **війна́**. 2. **вій**ськo.
Рафина́дъ = **са́харь очи́щенный**.
Рафини́ровать = **очища́ти** (сахарь то-що).
Рацéя = **рація**. С. З. — Скінчивши так сю поважну рацію. Лев. В.
Раціоналисти́ческій = **рационалисти́чний**.
Раціонали́стъ = **рационали́ста**.
Раціо́нъ = **пайка** (корму для коня).
Ра́чекъ = **рачо́к**.
Рачéніе = **дбання́**, **пи́льність**.
Рачи́тель, ница = **стара́тель, ка**.
Рачи́тельность = **дба́лість** (С. Ж.), **пи́льність**.
Рачи́тельный = **дба́лий**, **упа́дливий** (С. Ш.), **пи́льний** і д. **Прилéжный**. — **Не дбалий ти найнят**! Не дбаєш про моє добро. Кп.
Ра́шпиль = д. **Напи́локъ**.
Ращéніе = **вирóщування**.
Рваніе = **рвання́**, **драння́**.
Рвану́ть, ся = **шарпну́ти, сяпку́ти**; **скубну́ти, скубону́ти, сіпну́ти ся**. — Він схопив за полу та як шарпне, так і розпанахав. — А він як скубне за чуба. — Зв'язали його вірьовками, він як сіпнув ся, так вони й попадали. н. к. — **Рвань** = **вірва́нт**. С. Аф.
Рвать, ся = 1. (**разорва́ть, ся**) — **рва́ти, ся, де́рти, ся, дра́ти, ся, ша́рпати, шматува́ти, розірва́ти, ся, розде́рти, ся, розша́рпати, розшматува́ти, розпана́хати**. — Сум серце шматує через таке пекельне життя. н. о. Гр. Чайч. — Пр. д. ще під сл. **Разрыва́ть**. — **Рва́нный** = **дра́нний, шматóваний**. — Хоч у мене жупан дран, есть у мене грошей жбан. н. п. — Ой дай жупан шматований, та кулями пострілянний. В. Щ. — **Рва́нное пла́тье** = **дра́нтя, дра́нка, шарпани́на**. — **Рвущійся** легкó = **рвачкúй**. — Рвачкі нитки. Сн.
2. (**вы́рвать, ся**) — **рва́ти, видера́ти, ви́рвати, ви́дерти, ся**. — Дай або видеру. н. пр. — Схопила злодія, але він вирвався.
3. (**сорва́ть, вы́рвать**) — **блюва́ти, рига́ти, ви́блювати, ви́ригати**. — **Его́ рвётъ** = він блює.
4. (**порва́ть**) — **нарива́ти, парва́ти**. — Нарвало палець.
5. (**сорва́ть, порва́ть**) — **рва́ти, арива́ти, зірва́ти, парва́ти**, вовну, коноплі — **бра́ти, набра́ти**, грибів — **збира́ти, назбира́ти**, листу або дрібненьких гілочок — **чухра́ти, начухра́ти**, до того що нарвало — **прирва́ти**. — Зірви нитку. — Прирви цавлю, а то сього не стане на борщ.
6. **порива́ти ся, змага́ти ся** (до чого).
Рвéніе = **дбання́, дба́лість, щи́рість, горли́вість**. С. Ж.
Рвóта = **блюва́ння, блювóта** (С. Л. Ш.), **ригáчка** (С. Л.), **ри́гі**.
Рвóтина = **блювóтина**. С. Ш.
Рвóтное = **блювне́**. С. Жел.
Рдестъ, рос. Potamogeton L. = **куши́р, кушу́р**. С. Ав.
Рдѣть, ся = **червоні́ти, шарі́ти, жáвріти, ся**.
Ребёнокъ, ребёночекъ = **дитúнка, дитинча́** (С. Л.), **дитинятко** (С. Л.), **хло́пчик, хлопцьо́, хлопцьятко, дівчинка, дівча́, дівча́тко**, вирізане з утроби матері — **ви́пороток**. — **Грудно́й ребёнокъ** = **цицькова́ дитúна** (Лев.), **немовлятко**. — **Избало́ванный ребёнокъ** = **блазнятко** і д. **Ба́ловень**. — **Незаконнорождённый р.** = **байстря́, байстрятко** і д. під сл. **Незаконнорождённый**. — **Прижи́ть ребёнка** = **пригуля́ти**. — В неї дитинча ненуже. Ал. Ск.
Ребёрный = **ребро́вий**. — **Ребёрная часть мя́са** = **поре́брина**.
Ребри́стый = **реброва́тий**.
Ребро́, здр. ре́брышко = 1. **ребро́**, здр. **ребе́рце**.
2. **край, бік, руб** (С. Л.), **пруг**. — **Ребро́мъ** = **ру́ба** (С. Л.), **ру́бом** (С. З. Л.). — Поставив руба.
Ребро́вый = що **ста́вить ся, кладе́ть ся ру́ба**.
Ре́бусъ = **за́гадка**.
Ребя́та = 1. **ді́ти, дитúня́та, малéча**.
2. **хло́пці**. — **Пойдемъ ребя́та** = ході́м **хло́пці**! (Як до малих, так і до людей дорослих).
Ребятúшки = д. **Ребя́та** 1.
Ребя́тушки = д. **Ребя́та** 2.
Ребя́ческій = **дитя́чий, дитúнячий, блазе́нський** (С. Ш.), **хлопцья́чий**.
Ребя́чество = **дитúнство**; **блазе́нство** (С. Ш.). — **Впасть въ ребя́чество** = **здитúнити ся**.

Ребя́читься = блазня́ти ся.
Ребя́чій = д. Ребя́ческій.
Ревенёкъ = д. Реве́нь.
Реве́нный = ре́вінь о́вий.
Ревентухъ = полотно́ товсте́ (що вживають ся на вітрила або на військові памети).
Ревень, рос. Rheum L. = ре́вінь.
Ревя́ческій = ревни́зький. — Напали ся на нас: пропустив ревизьку душу. Кн.
Ревизія = 1. пере́пис, ревизія.
2. огля́дини, ревя́зня.
Ревизіо́нный = ревизійний.
Ревизова́ть = ревізува́ти, ревідува́ти; повіря́ти, перевіря́ти.
Ревматя́вшъ = лома́та (С. Жел.), ломе́ць, костолом, гризь, гостець (С. Жел.). — Ми, як гостець бабу. п. пр. — Заклинаю ти гостець, аби ти гостець та жадної шкоди не учинив. п. зам. — З чого ти почав ся гостець? Чи то з вітру, чи з холоду, чи з роботи? Я ж тебе замовляю і т. д. п. зам.
Ревматя́ческій = ломови́й. С. Жел.
Ревя́вецъ = ревни́вець. С. Жел.
Ревни́вый = ревни́вий.
Ревни́тель, ница = засту́пник, ця, обо́ронець.
Ревнова́ть = 1. (поревнова́ть) — дба́ти, клопота́ти, ся, подба́ти, поклопота́ти, ся.
2. наслі́дувати (кому), і́ти за ким, перейма́ти (від кого).
3. (приревнова́ть) — ревнува́ти, рівня́ти, прикла́дати, тулити, прирівня́ти, прикла́сти, притули́ти. — Усе сварш ся та лаєш, нуна на щось прикладаєш. Раб. — Ласть ся, тулить до всіх, бъеть ся, вже не видержа. Кр. (Пр. д. ще під сл. Приревнова́ть).
Ре́вностный, но = ре́вний, но (С. Жел.), ці́рий, ро, запопа́дливий, во, упа́дливий (С. Ш.), чі́пкий. — Ягайло ревне шира віру латиньску на Руси. Бар. О. — Щиро узяв ся за діло. С. Л. — Жінка дуже господарна та запопадлива. Фр.
Ре́вность = 1. ре́мство (С. Жел.), щи́рість, горли́вість (С. Ж. З.). — Щирість до громадського діла. — Горливість ку отчизні. С. З.
2. ре́вність, ревни́ця (С. Жел.), рівни́ці (С. Жел.). — Думка, що усякий може одняти од мене коханку, зробила мене лютим, а ревниці невпаче гарячим вагіаом палили мое нутро. О. С.
Революціо́нный = революці́йний.
Революція = революція; повста́ння і д. Мятежъ.
Ревнъ, ревнья = ре́ва (ст. р.), рю́ма, ри́ска (ст. р.).
Рёвъ = рев, ревіння, ре́вище. — Скотяна таке ревище підняла. Сп.
Ревѣть, заревѣть = ревіти, ревти́ (С. Л.), заревти́. — Корова реве. — Реве та стогне Дніпр широкий. К. Ш.
Регали́н = клейно́дя.
Ре́гель = підпо́ра, підпі́рка.
Регентъ = ре́ент (правитель царства підчас дитинства царя). С. Жел.
Ре́гентъ = ре́нтий. С. Жел.
Регуля́рный = 1. постійний, ста́лий, статечний і д. Правильный і Постоя́нный 1.
2. реєстро́вий (С. З.), лейстро́вий (С. З.), хорунго́вий.
Реда́кторъ = реда́ктор, упоря́дчик.
Реду́тъ = раду́т, ша́нець.
Реестръ = ре́єстр, ле́стр.
Резеда́, рос. Reseda L. = резеда́, R. odorata L. — малино́вий цьві́т, R. Luteola L. — хаврашо́к. С. Ан.
Резе́рвъ = запа́с, запасне́ військо.
Резервуа́ръ = водозбі́р, са́жавка.
Резиде́нтъ = посе́л (3-ої ранги при чужоземній державі).
Резиде́нція = місце пробува́ння монарха в своє́му ца́рстві.
Резона́нсъ = 1. відголос, відгук, відля́сок і д. Отголо́сокъ.
2. в музич. струментах — до́шка, на ко́трій на́пнуті стру́ни.
Резона́торъ = голосни́к.
Резопёрствовать = просторікувати, старува́ти. Граб.
Резопёръ = стару́н (любить старувати, поучати).
Резо́нъ = ра́ція (С. З.), ра́ция (С. Жел.). — Та в його рації якісь про все були, яких би і сто баб розплутать не змогли. К. Д. Ж.
Резо́нный, но = розсу́дливий, во. (Д. Основа́тельный.)
Результа́тъ = здобу́ток, но́слідок, послідки, ску́ток. — Здобутком їх роботи користувались инші люди. Бар. — Ясність поеми є здобутком довгої творчої праці поети. Зап. Фр. — Не добрі послідки вийшли з того діла. С. Л.
Рекогносциро́вка = ча́ти. — І коло Умаия чати одправуючи. Л. Сам.
Рекогносци́ровать = чатува́ти. С. З.
Рекомендательный = рекомендаційний.
Рекомендова́ть = рекомендува́ти; ра́яти, ра́дити.
Рекру́тскій = некру́тський, новобра́нський. — Р. набо́ръ = на́бір, бра́нка.

(Пр. д. під сл. **Набо́ръ** 1). — **Р. новѝность** = некру́тчина, некру́тство.

Ре́крутъ = не́крут, новобра́нець, бра́нець.

Рекрутѝрованіе = набіра́ння, набі́р, бра́нка, привадами — вербува́ння, вербу́нок, вербу́нка. С. З. — Бути мінї у неволї, у некрутському наборі. н. п. — Пристань, пристань до вербунку — будеш їсти з маслом булку. н. п.

Рекрутѝровать = набіра́ти, бра́ти не́крутів, вербуванням — вербува́ти (С. З.). — Набірали некрутників в недїленьку вранцї. н. п.

Ре́ли = 1. д. **Каче́ль**. — 2. д. **Перѝла**.

Религіо́зность = релїгі́йність, побо́жність.

Религіо́зный = релїгі́йний; побо́жний, богомі́льний. — В справах релїгійних... Визволяти братів з неволї було у козаків найкращим дїлом релїгійним. Бар. О. — Вона жінка богомільна. (Д. ще під сл. **На́божный**).

Религія = вірa, релїгія.

Рельє́фъ = горо́різьба. — Од грубки до стїни йшла з вирізками і горорізьбою перегородка. О. Ст.

Ре́льсы = ре́льси, ко́лїя, ши́ни (Гал.).

Реме́нь, здр. **реме́шекъ**, **ремешо́къ**, мн. **ре́мни** = ре́мінь, здр. **ремі́нець**, **ремі́ньчик**, мн. **ре́мні**, **ремі́ння**, не вироблений — сири́ця, в машинах — пас, пасо́к, замість ланцюга — ре́тязь, ретязо́к, у шевцїв — по́тяг, коло сїдла, постолів — торо́ки (С. Ш.), на котрому висить стремено — пі́слище (Ман.), у невода — живе́ць, у обуви — обо́ри (С. З.), поводо́ка, злучений — по́шморга, коло котрого плететь ся батіг — живе́ць (Ман.), на котрому гострять бритви — пасо́к (С. З.), коло цїпа — у́вязь. Лев. — Держить хорта на ретязї. н. п. — Як суку в ретязку держав. Кот.

Реме́нный = ремі́нний.

Реме́сленникъ, ца = реме́сни́к, ця (С. З. Л.), рукоме́сник, ця (С. Л.), цеховий — цехови́к.

Реме́сленничать = реме́ствувáти.

Реме́сленный = реме́сний, рукоме́сний (С. Л.). — Ви люди рукомесні. С. Л.

Ремесло́ = ремество́ (С. Л.), руко́месло, рукоме́ство (С. Л.), рукодїйство.

Реме́шекъ, **ремешо́къ** = д. **Реме́нь**.

Ремонти́ровать = новити, поновля́ти, ла́годити, лата́ти.

Ремо́нтъ = 1. поста́ча ко́ней для вій́ська. 2. попра́вка, попо́ва. 3. кошт на утримання або на поправу чого.

Реми́нка = д. **По́поэзень** 3.

Рейскова́й = ре́йський.

Ре́йское = ре́йське (вино).

Ренега́тъ = від народности — пере́вертень, перекѝпчик, од української народности до польскої — педоля́шок, до турецької — потурна́к, до московської — моско́вський недоло́шок, від віри — недові́рок, полуві́рок. — Гегемонія московського уряду зростила вже за часів Шевченка масу перевертаїв, що відцурали ся свого народу. Зап. Кок. — Баша турецький, бусурманський, недовірок християнський. н. д. — Лях, потурна́к, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д. (Д. ще під сл. **Отсту́пникъ**).

Ре́нта = ра́та, чинш. — Рата дорочная, до скарбу військового належная. Самойлович. С. З.

Репе́ёкъ = 1. д. **Репе́й**. 2. колїща́тко з зубця́ми у острогї.

Репе́й = 1. д. **Репе́йникъ**. 2. репъя́х (насїння).

Репе́йникъ, **репейни́шникъ**, рос. Lappa Tourn = лопу́х, L. major Garin. — дїдовни́к, репъя́х, репъяхѝй. С. Ан. — Держить ся, як репъях кожуха. н. пр.

Репе́йчатый = репъяхува́тий, шерсткий.

Репута́ція = сла́ва.

Репя́шки, **репя́шникъ**, рос. Agrimonia eupatoria L. = гладишник, парило, парни́к, репъяшки польові, кожу́шка. С. Ан.

Рескри́птъ = гра́мота царе́ва підда́ному.

Респу́блика = респу́блика, річ посполита.

Республика́нскій = республіка́нський, посполю́дний. — То монархічна держава, а то посполюдна або республика. Зем.

Рети́вый = берки́й, беручки́й, вороткий, загарливий, огняний, про коня — баский. — Почувала себе беркою до науки. Ки. — Поїхала в своїм ридвані баскими кіньми, як звір. Кот.

Ретира́да = відступ вій́ська.

Ретирова́ться, **отретирова́ться** = відступа́ти, відступи́ти, ся.

Ретрашеме́нтъ = вал, окіп.

Рехну́ться = глу́заду відби́ти ся, а глу́заду всу́нути ся, опалїти і д. **Пошѣ́ться**.

Рече́ніе = річе́ння, вираз.

Речитати́въ = ро́сказка, сьпівомо́вка. — Ро́сказкою я не можу показать писні. Кр.

Ржа = 1. ржа́, іржа́. — Іржа залїзо їсть. п. пр. 2. вапа́, са́жка, снідь. (Д. Головня 3.)

Ржа́вистый = іржа́вий. — **Р. вода́** = рудяна́. — **Р. боло́то** = іржа́вець.

Ржа́вчина = д. **Ржа** 1.

Ржа́вый = іржа́вий.
Ржа́вѣть = ржа́віти, іржа́віти.
Ржа́нецъ, рос. Phleum pratense L. = пирій, ржа́нець. С. Ан.
Ржа́ніе = іржа́ння.
Ржано́й = жи́тний. С. Аф. — **Р. хлѣбъ** = жи́тній хлі́б, житня́к.
Ржать = іржа́ти.
Ри́га = клу́ня (Лів.), стодо́ла (Прав.), місце в клуні, де складають немолочені снопи — застоpо́нок. — Хліба повна клуня. С. З. — Як у клуні не молотять ся, то в хаті молотиться. п. пр. — Біда й на престолі, коли нема нічого в стодолі. п. пр.
Рядюжо́ль = то́рбочка до схо́ву жіно́чої робо́ти то-що.
Ри́за = 1. ри́за. — Коли не пін, то і в ризи не суйь ся. п. пр.
2. ша́та. С. Ж. З. — Образ в срібній шаті.
Ри́зки = крижмо. — Попроси її за куму, вона принесе дорога крижмо.
Ри́зница = ри́зница (С. Жел.), титарня (С. Ш.).
Ри́зничій = ключа́рь.
Рикоше́тъ = ві́дскок. — **Рикоше́томъ** = ві́дскоком, навкопи́ть.
Ри́нуть, ся = д. **Ре́нть, ся.**
Рискова́ть, рискну́ть = пуска́тись, роби́ти, іти́, пусти́ти ся, зроби́ти, піти́ на уда́чу, на ща́стя, навмання́, на одча́й, про́бувати, попро́бувати ща́стя, шати́рити, піти́ на шати́рь, відва́жити ся.
Рисова́льный = рисунко́вий. С. Жел. Пар.
Рисова́льщикъ, ца = рисо́вник, ця. С. Жел. Пар.
Рисова́ніе = рисува́ння, фарбами — писа́ння (на пр. пи́санок), малюва́ння, ма́лево.
Рисова́ть, нарисова́ть, ся = рисува́ти (С. Жел.), нарисува́ти, ся, фарбами — писа́ти, малюва́ти, написа́ти, намалюва́ти, ся, погано — маглюва́ти, ля́пати, наля́пати. — **Рисо́ванный** = рисо́ваний, пи́саний, мальо́ваний. — Личко біленьке хоч малюй, губки румяні — хоч цілуй. п. п. — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок глину — матір іспомъяну. п. п. — Якийсь гарний веселий сон малюю йому привітні малюнки. Лев. В. — Носить ся як дурень з писаною торбою. п. пр.
Рисова́ться = статува́ти, ся, штатува́ти, ся, хизува́ти ся. — Хлопці й дівчата одно поперед одного, мов хизуючись, так і сипали найпогашними словами, як тим горохом. Лев. В.
Рисо́вка = 1. д. **Рисова́ніе.**
2. хизува́ння.
Ри́совый = ри́жовий, з ри́жу.
Риста́ніе = гарцюва́ння.
Риста́лище = бігови́сько (С. Ш.), го́ни (К. Св. П.).
Рису́нокъ = рису́нок (С. Жел.), малю́нок (С. Л.), друко́ваний — кунш, ку́ншик (С. З.). — Малюнки ті були не які більш, як так звані лубошні. Зап. Кн. — І книжечок з кунштиками в Ромні накупила. К. Ш.
Рисъ = риж. С. З. Л. — Вези овес до Парижу, а не буде з вівса рижу п. пр.
Ритурне́ль = при́гравка. — Музики заграли приграву до кадріля. Бар.
Ритмъ = розмір (на пр. в музиці, віршах).
Рифъ = скеля підво́дна, кряж камі́ння під водо́ю.
Ри́фма = ри́фма, лад, прикла́д. — **В ри́фму** = до прикладу, прикладно.
Рифма́чъ, рифмоплётъ, рифмотво́рецъ, рифмотка́чъ = віршома́з. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Щ.
Робёнокъ, робёночекъ = д. **Ребёнокъ.**
Ро́бкій, ко = боязки́й, бо́язко, бо́язний, но, несьмі́лий, ло, страшли́вий, во.
Ро́бкость = бо́язкість, бо́язність і д. **Боязли́вость.**
Робѣть, оробѣть, оробе́ть = боя́ти ся, торопі́ти (С. Ш.), ляка́ти ся, оторопі́ти, вжахну́ти ся, злякáти ся.
Ровéсникъ, ца = ровéсник, ця, одноліто́к (Лев.), перевéсняк (С. Л.), рівень, рівня (літами).
Ро́викъ = д. **Ровъ.**
Ровни́на = д. **Равни́на.**
Ро́вно = як ра́з; зовсім, цілко́м; рівно, пла́вко. — **Ро́вно въ два часа́** = як раз в дві години. — **Ро́вно ничего́ не понима́етъ** = зовсім нічо́го не тя́мить. — **Чита́ть ро́вно** = чита́ти рівно, пла́вко.
Ро́вность = рівність.
Ро́вный = 1. рівний, гла́дкий.
2. д. **Пла́вный.**
Ро́вня = рівня. — Хіба він тобі рівня? — — Ви пан, а я мужичка, та й по всьому я вам не рівня. Кот.
Ровъ, ро́викъ = рів, рівча́к (С. Л.), рівча́чок (С. Л.), рове́ць (Кр.), рекóп, ша́нець.
Рога́стикъ = варе́ник.
Рога́стый = рога́тий, рога́ль.
Рога́тина = ви́ла, рога́тина. С. Жел. Пар.
Рога́тка = 1. рога́тка, пъя́ло.

2. риба Gasterosteus aculeatus — колю́чка. С. Жел.

Рога́тый = рога́тий. — **Р. скотъ** = това́р (С. Ш.), худо́ба (С. Л.), ста́ток (С. З.), скот (С. Л.), би́дло, рогати́зна, рога́тий, рогови́й това́р, рогова́ худо́ба, штука — това́ри́на (С. Ш.), худо́би́на, скоти́на, поб. — товаря́ка (С. Ш.), здр. — худоби́нка, худі́бка. — Ой яром, яром за товаром, маніяцями за вівцями. н. п. — Шисць не купець, а коза не товар. н. пр. — Народ, як товар у череді: усякі є. н. пр. — Бо я хлопець пребогатий: в мене товар є рогатий. н. п. — Пошануй худобу раз, вона тебе десять разів пошанує. н. пр. — Щастячко на двір, на худобочку на рогову, здоровъя на челядочку на домовую. н. п. Под. — В дорозі, в гостині шамъятай о худобині. н. пр. — Не було чим статку кормити. Л. Сам. — Не буде статку, не буде й упадку. н. пр.

Рога́тѣть = рогатіти.

Рога́чъ, ком. Lucanus cervus = рога́ль, розсоха́ч і д. **Жукъ-оле́нь.**

Рогови́къ = гре́бінь рогови́й.

Рогово́й = рогови́й.

Рого́жа, рого́жка = рого́жа, рого́жка, соломъяна — ма́та, ма́тка.

Рогозъ, рос. Typha latifolia L. = рогі́з, рого́з, рогоза́, початок — кія́хи, султа́нчики, трава — куга́, квіти — па́лки. С. Ап.

Рогу́лина = рогу́ля, криву́ля.

Рогу́льки, рос. Trapa natans L. = боло́тні, водяні, чортові оріхи. С. Ап.

Рогу́ля = д. **Рогу́лина.**

Рогъ = 1. ріг, ріжо́к, (у тварів), роги, що ростуть в ріжні сторони — розло́гуваті (Св.), розсоха́ті, віл з такими рогами — розсоха́тий, з прямими — пирка́тий, з круто загнутими — круторо́гий.

2. ріг, ріжо́к (Муз.). — **Порохово́й рогъ** = порохівни́ця. — **Рогъ табаку́** = ріжо́к. — **Согну́ть въ бара́ній рогъ** = д. під сл. **Бара́ній.** — **Стере́ть, сни́лить, сбить коку́ рога́** = збити пиху́.

Роди́льница = роди́(і)лля, породі́лля, роди́льня, роже́ница. — Роділлі до сорок днів не можна ні на базарь, ні на гридки ходить. Мал. — Весь день турбувалась моя породілля. Пч.

Роди́льный = родови́й. — Родова гарячка. Кр.

Роди́нецъ = роди́нець. С. З.

Роди́ный = 1. рідни́й, питоми́й. — **Роди́ная сторона́** = рідни́й край, рідна́ країна, сторона́. — **Роди́ная ма́тушка** = рі́дна не́ня, не́нька, ма́тінка рідне́нька, питоми́ця.

2. прирожде́нний, роди́мий. — **Роди́ное пятно́** = ро́динка.

Ро́дина = ро́ди́на, рі́дний край, родовище, ба́тьківщина. — За дли їх із родовища ти у путь велику пустився. Мова. — **Тоска́ по ро́динѣ** = ту́га за родиною.

Роди́тели = роди́телі, старі, батьки, ба́тько й ма́ти. — Як помер її чоловік, вона знов вернула до батьків. Кр.

Роди́тель, ница = роди́тель, ба́тько і д. Отецъ, роди́телька, ма́ти і д. Мать.

Роди́тельный паде́жъ = дру́гий відмі́нок. Гр. См. Ст.

Роди́тельскій = роди́тельський, батьківський і ма́терин, отцевий і ма́тчин. — Отцева і матчина молитва зо два моря ритуе, а проклін у калюжі тонить. н. пр. — **Роди́тельская суббо́та** = поминальна субо́та. — **Роди́тельское насле́діе** = ба́тьківщина.

Роди́ть, ся = д. **Рождя́ть.**

Родинко́вый = крайнішний і д. **Ключево́й 2.**

Родни́къ, родничёкъ = д. **Ключъ 2.**

Родни́ться = роди́ти ся, рідни́ти ся.

Родно́й = рі́дний, кре́вний. С. Л. — Рідний брат. — Рідний батько. — **Родны́е** = рі́дня, ро́дичі, рід, родина, свої, кревні. — Тільки в мене рідні, що жиди одні. н. пр. (про жидівську наймичку). — Ой випьємо родимо, щоб нам жито родило, і житечко і овес — і зібрав ся рід увесь. н. п. — Пливи, пливи з рожі квітка аж до мого роду, вийде мати води брати, буде квіту пізнавати. н. п. Под. — Чи привикла, сестро, з чужим родом жити. н. п. — Принеси, Боже, здалеку родину, то ми і в будень пробию неділю. н. пр. — Висип мати високу могилу, збери мати всю нашу родину. н. п. — Ой стану я на биличку, крикну на родину: сходи ся, мій родочку, роспитай косочку. н. п. Под. — Болить моя головонька, пічим завивати, а далеко до родини — пічим пакувати. н. п. — При добрій годині — куми й побратими, а при лихій годині, чорт мав й родини. н. пр. — Повне село своїх, та чорт по їх. н. пр.

Ро́дный = до́брого пло́ду, про рослину — вели́кий, бу́йний, про овоч, зерно — дорі́дний. — **Ро́дные порося́та** = поросята́ до́брого пло́ду. — Буйне жито. — Дорідні яблука.

Родня́ = 1. ро́дич, ка.

2. д. **Родны́е.**

Родово́й = родови́й. — **Родово́е имѣ́ніе,**

наслѣ́дство = д. під сл. **Нашѣ́ніе і Наслѣ́дство.**

Родосло́віе = родовід, роди́во (С. Л.). — Всі вони памъятали про свій родовід і повині були складати одну сімъю. Бар. О. — Отсе у Євангелії і починаєть ся родово Ісуса Христа. С. З.

Родосло́вная, р. кни́га = спис, книга родово́ду.

Ро́дственникъ, ца = ро́дич, ка, рідня́к, родя́к, чка (Кр.), кре́вний, на, кревня́к, чка. — **Ро́дственники** = ро́дичі, рідня́ і т. д. д. **Родны́е.** — Хоч би ще рідші родні. н. пр. — Ми з тобою родячі? Родні. Які? Мій батько горів, а твій штани гр. н. пр. — Мінї батько не рідня́, мінї ката не рідня, мінї теща родина — мінї каву родила. н. пр. Д. ще під сл. **Родны́е.**

Ро́дственный = рідни́й, роди́нний, спорідне́нний. — Споріднені українські словянські нації. Кн. — Роди́нна любов.

Родство́ = роди́нність, ро́дство (Кр.), кре́вність, покре́венство. — А в мене у Київі було сродство: тітка. Кр. — Єсть покревенство духовное між тим, который крестить і тим, который крестить ся. Б. Н. — **Родство́ поддержи́вать** = родича́тд ся. — Він не дуже то родичаєть ся з нами. н. о.

Родъ = 1. рід, пле́мъя, коліно, зневажливо — ко́дло. — Кляне свій рід і плід. н. пр. — Ревіна була дитиною свого кодла. Кн. 2. рід, поро́да, поріддя, порідня́. — Добра порода та лиха врода. н. пр. 3. врожа́й. — **Нынѣ́ грибамъ родъ** = тепе́р на гриби́ врожа́й. — **Отъ ро́ду не вида́лъ** = в ро́ду не ба́чив.

Роды = ро́диво, пологи́, поно́с. — Померла в родива. Ман. — Родиво було важке; дитина родилась нечасна́. Лев. — З поносна і сама вмерла і дитина мертва. Кн. — Блинят? Ого, в мене аж три поноси було, то шестеро синів. Кр. — **Переда́ъ роди́ны** = на по́ступі.

Ро́йка, роёвня = козубе́нька або ко́шик, в котрі збірають рій.

Ро́ёніе = рі́йба́ (С. З.), ройови́ця. — На столу тепер саме рійба; один рій вийде, за ним другий, тільки пильнуй. Кн. — Рійба появляєть ся з середини або з кінця мая і кінчаєть ся вже біля Маковія. Ст. О.

Ро́ска = 1. пи́ка (С. З. Л.), мацапу́ра, марки́за, марку́за, пи́сок (С. З.), пицю́ра. — Пика, як у комина. н. пр. — Якась сердита та гладка мацапура. Лев. В. — Підходить до старшого та в пику зразу як заторохтить. К. Ш.

2. Erisipelas — бешиха (С. Аф. Л. Ш.), бешиниця, дуже уперта — бех, беш, дуже гостра — гербарець. — Ти беш, ти бешиха, ти водяна, ти вітряна, тут тобі не стоять, червоної крові не пити і т. д. н. зам. Яст. — Щоб ровсїв ся бех і бешиниця, вітряна, водяна і пристрітна. н. зам. Яст.

Рожа́ть = д. **Рожда́ть** 1.

Рожде́ніе = рід, родіння, нарожде́ння. — **Отъ рожде́нія** = з ро́ду. — **Р. луны́** = настатте місяця. — Цітвар треба вживати на східних днях, а тепер саме настатте місяця. Кн.

Рождественскій = різдвя́ний. — Різдвяні свята. С. З.

Рождество́ = д. **Рожде́ніе.** — **Рождество́ Христо́во** = Різдво́ (Д. під сл. **Пра́здникъ**). — На Різдво сорочка хоч-сурова, аби нова. н. пр. — Обійдеть ся на Різдво і без свяченого. н. пр. — **Р. Пресвятыя Богоро́дицы** = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Роженица = д. **Родильница.**

Рожественскій = д. **Рождественскій.**

Ро́жистый = бешиховий. — **Ро́жистое воспале́ніе** = бешиха і д. **Ро́жа** 2.

Ро́жица = пи́чка, пицю́рка.

Рожне́цъ = клю́чка. — Витяг ключкою трохи сіна з стога.

Рожо́къ = ріжо́к. — **Рожо́къ для корми́ленія** = мізо́к.

Рожо́нъ = рожен (С. З.), кіл. — **Какого́ рожна́ нужно** = якої болячки тре́ба? Кр.

Рожь, рос. Secale sereale L. = жи́то (С. Аф. Л. Ан.), здр. — житце́ (С. Аф.), з половою — половичанка. — Пшениця добра, а жито замірикувате, дощі прибили. Кн. — Жито поспіло, приспіло діло, ідуть женці жати. н. п.

Ро́за, рос. Rosa Tourn. = рожа́н, ру́жа, R. canina I. — ро́жа (С. Ан.), **Ди́кая ро́за**, R. canina, spinosissima, а по сл. Л. — R. Eglanteria L. — шипши́на (укр.), ди́ка ро́жа, шипча́к (гал.), **Р. центифо́лія**, R. centifolia L. — по́вна ро́жа, трояда (С. Ан.), **Р. іерихо́нская**, Anastatica hierochuntia L. = ру́чка Бо́жої ма́тері, **Р. альпійская**, Rhododendron ferrugineum = когітни́к (С. Жел.). — Я в батька була, як рожа цьвіла, а тепер стала, як трава зъяла. н. п. — Максим козак Залізняк, козак з Запорожжя, як виїхав на Вкраїну, як повная рожа. п. п. — А шипшина йому в боки колить ся. н. п. — Хвалив ся будяку, надувшись коровяк, що на троянду він походить колючками. Б. Б. — Вже троянди жовкнуть, ронять листонькы, швидко і різдвяні надбіжать сьвятки. Ст. Ан.

Ро́занъ = д. **Ро́за.**

Ро́звалень = чвала́й, тюхтій і т. д. д. **Вахла́къ** 2.

Ро́зга́ = різ́ка, лозя́на. — **Ро́зги** = різ́кй, лоза́, бере́зова ка́ша.

Ро́зга золота́я, Solidago Virgaurea L. = золоту́ха, жовтобрюх. С. Ан.

Ро́зговѣнье = ро́зговіни.

Ро́здыхъ = одпочи́нок, спочи́нок. — **Взять ро́здыхъ въ доро́гѣ** = одпочи́ти в доро́зі.

Розмари́нъ, рос. Rosmarinus officinalis L. = розмайри́н, розма́рія, **Р. ди́кій**, Ledum palustre L. = багно́, багню́к, боло́тник, головоло́м. С. Ан.

Ро́змахъ = д. **Разма́хъ**.

Ро́знить, ся = різ́нити, ся, вирізня́ти, ся, одрізня́ти ся.

Ро́зница = д. **Ра́зница**.

Ро́зничный = роздрібний, що продає або продаєть ся не гуртом, а в роздробицю, у роздріб.

Ро́зно = різ́но, па́різно, осо́бо.

Ро́зный = різ́ний, не одна́ковий, не пари́стий, осо́бний. — Не паристі чоботи.

Розь = 1. різ́ниця, ро(і)зна́ция і д. **Ра́зница** 1. — Розсипались в розвацию і упъять збірались. Ман.

2. д. **Раздо́ръ**.

Ро́зовый = роже́вий (С. З. Л.), ружевий (С. Л.), рожо́вий (С. З.), рожа́ний. — Серце моя коханеа, квіте мій рожевий. Мазепа. С. З. — Мої квіти рожевиї морозом прибиті. К. Ш. — І сонце море покриває рожевою пеленою. К. Ш. — А цьвіт королевий схилив свою головоньку червоно-рожову на білеа понивлеа личенько лілеї. К. Ш. — Легенькі хмарки понили ся рожевим колїром. Пісоч. — Зроблю тобі хатину з рожового цьвітину. н. п. — Дівчинонько, ружевий квіте. н. п. — Мій квіту романий. Кот.

Ро́зсыпь = все що розсипано. — **Золотопо́сная ро́зсыпь** = золота́ руда́, золоти́й пісок (С. Пар.), власно пісок, в котрому знаходять дрібненькі зернятка золота. — **Вро́зсыпь** = д. **Вразсыпну́ю**.

Ро́зыгрышъ = ро́зигри.

Розыскно́й = слїдчий.

Ро́зыскъ = ро́звід, ро́звідка, слїдство. С. Пар.

Рой = рій, 1-й перва́к, 2-й друга́к, 3-й третя́к (Ст. О.), що одрізнив ся від роя, як вийде з старого улика — па́рой, авангард роя — скала́. — До Іллї нехай рій сидить на гиллї. н. пр. — Кожного роя ще заздалегідь можна сподївати ся. Ст. О.

Ро́йный = ройови́й. — Коли скінчаєть ся зовсїм ройова пора, тоді бджоли починають зараз вбивати трутнїв. Ст. О.

Ройстый = роїстий.

Ройться = 1. (отройться) — роїти ся, дуже — розроїти ся, перестать — відроїти ся. — Ці бджоли, що мають роїти ся, ти і кленотять в улику. Ст. О.

2. (зарой́ться) = роїти ся, зароїти ся (С. З.). — Отакі думки роїли ся у мене в голові. Кп. — У мене в голові зароїло ся. С. З.

Рокамбо́ль, рос. Allium Schoenoprasum L. = трибу́лька. (Д. під сл. Лукъ).

Рокови́й = су́дний (С. Жел.), су́джений (С. Жел.), призна́ченний (долею); нещасний.

Рокота́ть = бреньча́ти, брязча́ти; гу́ркати, гурча́ти, гуркотїти.

Ро́котъ = бре́ньків, брязк; гу́ркот.

Рокъ = до́ля (С. Пар.), судьба́ (С. Жел.), призначе́ння, пере́суд; безталання (С. Ш.), лиха́, нещаслива годи́на (С. З.). — Нещаслива ж моя годинонька! С. З. — Така її доля! К. Ш. — **Такъ суди́лъ рокъ** = так судилось, така до́ля, так з роду́ написано.

Роль = ро́ля. — Він добре відіграв свою роль.

Романи́ческій = романи́чний.

Рома́нсъ = рома́нс, сьпів на взір пісні.

Романти́змъ = романти́чність.

Романти́ческій = романти́чний.

Рома́шка, рос. Matricaria Chamomilla L. = рома́шка, роме́н (С. Ан. Л.), романе́ць (С. Ан.), **Р. ди́кая, ру́сская**, M. inodora Z. = роман, роме́н (С. Ан.), **Р. ри́мская, бѣлая, лека́рственная** = роме́н, нарив (С. Ан.), **нару́нка** (С. Л.), руми́нок (С. Ан.), **Р. жёлтая, борова́я**, A. tinctoria L. = роме́н, жо́вта рома́шка, жовтїло. С. Ан. — Роман — зїлля що дорові розстилаєть ся. н. п.

Рома́шковый = рома́шковий, роменовий, румя́нковий.

Ро́менъ = д. **Рома́шка ри́мская**.

Ро́ндакъ = ронд, ро́нда. — Копї в сідах і рондах легких, але модних. Л. В.

Ро́нжа, пт. Corvus glandarius = со́я, со́йка. — Ой пошлю я сою по милую свою. Соя приїтає, мила прибуває. н. п.

Роня́ть, уронить = упуска́ти, випуска́ти, упусти́ти (С. Ш.), випустити; губи́ти, загуби́ти; рони́ти, уронити (С. Ш.). Останнє слово, здаєть ся, вживаєть ся тільки тоді, коли річ іде про сльози і про пірє, що птиця ронить, і лист, що пада. — Упустила до долу і розбила. — Який упустив. С. Ш. — Сяжу-та роню сльози з рану до вечера. Кп. — Там дівчина ходила, дріб

сьози ронила. н. п. — Пави ходили, пірья ронили. н. п. Под. — Вже троянди жовкнуть, ронять листоньки. Ст. Ан.

Ро́пелка, рос. Cucurbita ovifera L. = ро́пзвка (С. Ан.), ха́нька, ха́нка (С. Ан. Ш.), горохо́нька, тарапу́нька, таракуцька. С. Ан.

Ро́пость = парика́ння (С. Л.), ре́мство.

Ропта́ть, возропта́ть = нарі́ка́ти (С. Л.), ре́мствувати, ре́мстити, заре́мствувати. — Не нарікаю я на Бога, не нарікаю ні на кого. К. Ш. — Тяжко їм жилось, але ніколи на се не ремствували. Гр. Чайч.

Роса́ = роса. — **Р. недвенна́я** = надь (на колосі). — **Обильно росо́ю** = ро́сно (С. Л.), росяно. — Не йдіть туди, бо там росно. Кр. — **День безъ росы́** = сухо́день. — **Покрыва́ться росо́ю** = роси́ти ся, роси́ти.

Роси́нка = ріска, рісочка. — З самого ранку і ріски в росі не було. н. к.

Роси́стый = росяни́й. С. Л.

Роси́ть, оросе́ть, ся = роси́ти, ся, росі́ти, зроси́ти, ся. — Дрібненькими сльозьми все поле зросила. н. п.

Роскаяни = баля́си, баляндра́си, тереве́ні.

Роско́шество = роскошува́ння.

Роско́шествовать = роскошува́ти (С. Л.), харува́ти (С. З.), жиркува́ти. — До схо-ту роскошував і цілісінький літо, не втавав, сьпівав. Б. Г. — Налетіли гуси, стали харувати. н. п.

Роско́шникъ, ца = роскі́шник, ця.

Роско́шничать = д. **Роско́шествовать**.

Роско́шный, но = роскі́шний, но; пи́шний, бу́чний, но. — Роскішний обід. — А той пишний та роскішний. К. Ш.

Роскошь = ро́скіш (С. Л.), ро́ско́ші (С. З.), зо́впява, пиха́ (С. Л.). — Та колись була роскіш — воля, а тепереньки неволенька. т. в. — Живе в роскошах.

Гослый = висо́кий, рослявий (С. З.), ро́сло́ий (Кр.), про хліб, трави ще — бу́йний (С. Л. Ш.), гінки́й, вигі́нчастий. — Такий рослий парубчик. Кр. — Буйна трава С. Ш. — Хлібо́ були великі і гінкі. З. З. о Ю. Р.

Госнякъ = д. **Роса́нка**.

Госянца, рос. Alchemilla vulgaris L. = при-ве́рстень. С. Ж.

Госпи́ска = д. **Распи́ска**.

Роспись = спи́сок, ре́єстр.

Госпуски = бендю́г (С. Л.), бендюги́ (С. Л. Ш.).

Госпускъ = роспуска́ння, ро́спуск.

Россома́ха, зв. Mustela gulo = росома́к, росома́х. С. Жел.

Россома́шечій, россома́шій = росома́ховий.

Ростби́фъ = ровтбіф, печеня волова по англицькому.

Ростве́ркъ = підва́лина (під хундамент).

Рости́, ть = д. **Расти́, ть**.

Ро́стить, вы́ростить, ся = 1. рости́ти, ви́рости́ти; схо́дити, зіхо́дити, зійти́; кі́льчити ся, на́ростити ся, покі́льчити ся, поклю́чити ся, попарости́ти ся. — Насіння почало вже сходити. — Горох покільчив ся. — Насіяла росади в черепки, а потім посіяла, як насіння вже поключилось. Лев. 2. квокта́ти. С. З. — Курка почала квоктати, треба дивить ся, де знесеть ся. 3. те́рти ся. С. Ш. — Гиба почала вже терти ся.

Ростовщи́къ, ца = лихва́р (С. Жел.), позича́йло. — З одної вбогої людини лихвар правив гроші. Зінь. — Лихвар очевисте крадеть ближнього свого працю. Б. Н. — Хто би ся важив більш брати, таковий називаеть ся лихварем. Б. Н.

Ростовщи́чество = лихва́рство.

Ростовщи́ческій, ростовщи́чій = лихва́рський.

Росто́къ = па́гін, па́гонець (С. Жел.), на́рісль, на́рісток (С. Жел.), кіле́ць, коле́ць (С. Жел.), про́рісь, про́рість, проро́сть (в зерні). — **Ростки пуска́ть, пусти́ть** = кі́льчити ся, на́ростити ся, покі́льчити ся, попарости́ти ся.

Ростро́гъ = д. **Растро́гъ**.

Ростъ = 1. ріст, зріст (С. Л.), ро́зріст, ви́ріст, здр. рі́сточки, сильний — буя́нія. — Який зріст, така й сила. н. пр. — Хліб на зріст добрий, та на зерно плохий. С. Л. — Не давали й не дають йому сповідно йти до культурного зросту. Кн. — Герасим не високий на зріст, сухорлявий. Лев. — Євнеп був саженного зросту. Кн. — Хліб на вріст гарний. Сп. — **Ро́стомъ** = на зріст. — Дівчина була не велика на зріст. Лев. В.

2. рост, приріст, верхи́ і т. д. д. **Проце́нтъ**. — **Отда́ть де́ньги въ ростъ** = віддати гроші на проце́нти, на прока́т.

Ро́схмель = підпи́ток.

Роси́нка, рос. Drosera L. = роси́чка, D. rotundifolia L. = рося́нка, роси́чка, бо́жа роса́. С. Ан.

Рота́стый = рота́тий.

Ро́тикъ, ротишко = д. **Ротъ** (здр.).

Рота́ще = д. **Ротъ** (поб.).

Ро́тный = ро́тній.

Рото́вый = ротовий.

Ротозе́й, ка = розя́ва (С. Л.), розявля́ка, солопій, ґа́ва, ви́торопок, на́долобень (Ман.) і д. **Зе́ва́ка** і **Разя́ння.**

Ротоза́ть, ротоза́йничать = ґа́ви лови́ти, ґа́вити, гавро́нити, ви́трішки продава́ти, купува́ти.

Ротоза́я = д. **Ротоза́йка.**

Рото́къ = д. **Ротъ** (здр.).

Рототпи́къ = д. **Подпаре́пникъ 1.**

Ротъ = ріг, рот, уста́, здр. — рото́к, роте́ня, тко, у́стоньки (С. Ш.), поб. — ротя́ще, зневажливо — пе́лька, пи́сок. — Розпав ріт, то я сам тобі вскочу. п. к. — На чужий роток не накинеш платок. н. пр. — В кого в рунах, в того й в устах. н. пр. — Ані пари з уст. н. пр. — Сплелися ся кирі очі й устонька мої. н. п. — **Въ ротъ ничего́ не йдётъ** = в пе́льку ні́чо́го не лїзе. — **Зажа́ть кому́ ротъ** = защі́пити, защи́тькати. — **Хлопо́тъ по́лонъ ротъ** = кло́поту по́вна голова́.

Ро́хля = маку́ха, мни́ха, левішка і т. д. д. **Неповоро́тливый.**

Ро́ща = гай (С. З.), га́ю́к, гайо́чок, лїсо́к. — Садок, гайочок розведу. К. Ш.

Роя́лясть = царя́нин.

Рта́читься = д. **Арта́читься.**

Рти́ще = д. **Ротъ** (поб.).

Рто́вый = д. **Рото́вый.**

Ртути́ть, партути́ть = живи́х сріблó́м наво́дити, навести́.

Ртути́ный = з живо́го сріблá. — **Р. квасъ** = полїта́нь.

Ртуть, Hydrargyrum, mercurius, argentum vivum — живе́ сріблó. С. З. — З одного краю тії дудочки видимають із скла бульбашку, наливають туди живого срібла. Дещо про Сьв. Б.

Руба́ка, руба́чъ = руба́ка.

Руба́нокъ, руба́нъ = ге́мбель, ско́бель. С. Л.

Руба́ха, руба́шка, здр. — **руба́шечка, рубашёнка** = соро́чка (С. З. Л.), кошу́ля (С. З. Л.), здр. — соро́шина, соро́чечка, кошу́лька (С. З. Л.), дїтська — льо́лї (С. Л., цїльна — доді́льна (Ман.), верхня частина жіночої сорочки — стан, спіцня — пі́дтичка (Ман.), передній спід — пе́лена, під руками — ластівка, плечі — у́ставки (С. Ш.), підшивка на грудях і на плечах — підопліччя (Ман.), вишивка на рукавах — но́лики, в низу — ли́шпина, сорочка молодої покріпавлена — покра́са. — І сорочку пошила і уставки повишивала. п. п. — На ній пошулька, як біль біленька, як папір тонепька. н. п. Под. — Як буде доля, то буде й льолї. п. пр. — Хоч в одній льолї, аби до любові. н. пр.

Руба́шечный = соро́чковий. — **Р. воротни́къ** = ко́мір соро́чки.

Руба́шка = 1. д. **Руба́ха.**

2. соро́чка (про карти), масть (про коней). — **Пусти́ть въ руба́шкѣ** = в старцї пусти́ти, зни́щити. — **Оста́ться въ одно́й руба́шкѣ** = звести́ ся ні на що, перевести́ ся на злидні.

Руже́жный = д. **Погранúчный.**

Руже́жъ = д. **Грани́ца.**

Руже́цъ = 1. пруг (С. З.), пружо́к (С. З.), сму́га, карбі́ж.

2. шрам, блúзна. С. З. — У його на виду шрам. — І блúзни од стрíл бусурманських. Кочубей. С. З.

3. руже́ць (обшитий край тканини і Reticulum, д. **Желу́докъ**).

Руби́ть, ся = 1. (разруби́ть) — рубáти, тя́ти, розрубáти, розтя́ти, цюкаючи — розцюкáти. — Як ударив раз, другий, так і розтяв по полам. — Розрубав на двоє.

2. (сруби́ть) — рубáти, зтинáти (С. З.), помалу — цюкáти, зарубáти, стя́ти (С. З.), зітну́ти. — Зрубав дерево. — Підійшов до дерева, цюкнув сокирою. н. к. — Зліз на дуба та й цюкаю гилля. н. к. Ман. — Цюкаю тай цюкаю — мій дуб стоїть неначе не його й цюкають. К. Х. — Голову стяли. С. З. — **Рубáть до корня, до послѣдняго** = у пе́нь рубáти. — А в городі у Батурині мужиків та жінок у пень сікли та рубали. н. п. — Ой ти гадаєш, Мазепо, Москву у пень рубати. п. п.

3. (нарубúть) — рубáти, сікти, порубáти, посікти, дрібно — локшúти, полокшúти. — **Р. капу́сту** = сікти, шатківницею — шаткувáти.

4. (обрубúть) = обру́блювати, підру́блювати і т. д. д. **Обрубáть 2.** — **Рубúть платкú** = підру́блювали хустки.

5. рубáти, ся, бúти ся. — **Рубúться саблями** = на шаблях бúти ся. — **Рубúть избу́** = ста́вити, будувáти хату (з дерева). — **Дождь рубúть** = дощ періщить (сильний і краплистий).

Ру́бище = ру́бъя (С. Л.), рубіж (С. Л.), ру́бцї (С. З.), ра́мъя (С. Л.), ранти́я, драйка (С. Л.), ла́ти, ла́танці, лахма́ни (С. Л.), лахманúна (С. З.), стра́пки, стрáпи, стра́пъе. — Дасть сорочку мінї, бо, бач, саме рубтя. п. к. — Треба прясти, щоб рубтям не трясти. п. пр. — Нічого не спра-

лав і в рамъї ходив, не доїдав та все гроші ховав. Гр. Чайч. — Як найменчав жидівськ, допошувала тільки дядине рамъя. О. Мир. — Наче жебрак обвішаний дрантям. Кн. — Будуть вони по улицях тепер дрантям трясти, як не охотять молотити, а жінки їх красти. н. п. — Он у подруг і те і се нове, а у мене одно дрантя. О. Мир.

Ру́бка = руба́ння, ру́банка (С. З.), цю́кання. — Огнем, рубанками руйнувати і городи одбірати. Мазепа. С. З.

Рублёвикъ = карбо́ванець (срібна рос. монета = 100 коп.). С. З. — Сьвяті отці — карбованці. н. пр. — Встань мила чорнобрива, пробудись, на — одного карбованця, піди похмелись. н. п.

Рублёвый = рубльо́вий, ва́ртий рубля́, ку́плений або про́даний за карбо́ванця. — Рублёвая моне́та = д. Рублёвикъ.

Рубль = ру́бель, руб, карбо́ванець. — Я за Гапку рубля дав, бо я Гапку сподобав, за Марусю пъятака, бо Маруся не так. н. п. — Взгля́нетъ, сло́вно рублёмъ подари́тъ = гля́не, мов со́нечко я́сне, аж на душі ве́село ста́не. — Рубль ме́лкой моне́той = на карбо́ванця дрібних.

Рубця́ = фля́ки (С. Ш.), хля́ки (С. З.). — За фляки нема дяки. н. пр.

Рубча́тый = карбо́ваний.

Рубчикъ = д. Руба́цъ.

Рубщи́къ = руба́ч. — Гура! кричать рубаки при кождім упадку лісового велетня. Фр.

Ругáнье = ля́яння. С. Л.

Ругань = ля́йка, ля́янка. С. Л. (Д. Брань 1.)

Руга́тель, ница = лайли́вий, ва (Сп.), ру́гач.

Руга́тельный = лайли́вий. Д. Бранли́вый.

Руга́тельство = д. Ру́гань.

Ругáть, руга́ть, ся = ля́яти, ся, пола́ти, налáяти, дуже — шипе́тити, кобенити, бе́штати (С. Ш.), банїтувáти, пасудними словами — паску́дити (Кр.), а батька — батькува́ти, матерно — матю́кати, ся, матюкува́ти, матюкá гнýти, по москóвськи лáяти, ся. — Не то що не бив, навіть ніколи не лаяв ся з ним. Лев. — А він мене анї бъе, анї лає, а він мене гуляти пускає. н. п. — На улиці не весело, в хаті батько лає, а до цього на досьвітки мати не пускає. К. Ш. — Ти, може, сякий-такий, а він його шипить на всю губу. н. о. — А вже я його добре бештав. С. Ш. — Давай його знов матюкувати. н. п. — Яременка в пику тиче, а московськи лає. К. Ш. — Д. ще під сл. Бранити.

Ру́ді = 1. кров, ма́зка́, руда́ і т. д. д. Кровь 1.

2. руда́. С. З. — Р. желѣ́зная = д. під сл. Желѣ́зный.

Рудни́къ = копа́льня (С. Жел.), ру́дня, рудоко́пь (Волинь. Зап. М. Сидоренко), рудоко́пня, рудокопа́льня, рудни́к. С. Жел.

Рудни́чный = рудни́цький.

Рудно́й = рудни́й.

Рудожёлтый = рудожо́втий.

Рудоко́пня = д. Рудни́къ.

Рудоко́пщикъ, рудоко́пъ = рудни́к (Волинь. Зап. М. Сидоренко), рудоко́п, рудоко́пник. С. Жел.

Рудоко́пь = д. Рудни́къ.

Руда́ный = д. Кровяно́й.

Ружéйникъ = пушка́рник, рушника́р. С. Жел.

Ружéйный = рушни́чний. С. Жел. — Р. стволъ = цівка.

Ружéйня = пушка́рня.

Ружьё, здр. ружьецо́, знев. — ружьи́шко = руч(ш)ни́ця (С. З. Л.), рушни́чка, ружжé, ружи́на (С. Л.), ружни́ця (С. З.), оружи́на, стрíльба (Гал.), стрéльба, фу́зія, фу́зійка (С. З. Ш.), у Запорожців — будди́нок (С. Аф. Ш.), будди́нка (С. З.), мушкéт, самопа́л (С. З.). — Частини: стволъ = цівка і д. Дýло, ло́жа = прикла́д, де цівка приходить ся до приклада — хвостови́к. — Р. кремнёвое = кресáк. — Р. крѣпостно́е = гаківни́ця. Л. Сам. — Р. съ растрýбомъ = горла́ч. — Ой візьми, сину, з кілка рушницю, то забий сиву возулицю. н. п. Под. — У городі у Глухові стрельнули з рушниці — не по одній козаченьку плакали сестриці. н. п. — Дали йому в руки рушницю: оце тобі вірна сестриця; дали йому у руки ружжу: оце тобі вірна дружина. н. п. — Він собі купив охотницьку рушницю і почав ходити на охоту. Гр. Чайч. — А Осман узяв рушницю добру та і сів держати сам сторожу. Ст. С. — Москаль, стоячи коло будинку з оружиною, зараз гукне: куди? Ос. — Для сильной армії своєї рушниць, мушкетів, оружия послали повні гамазеї, гвинтовок, фузий без пружин, будди́нок, флінт і яничарок. Кот. — Як наш кобзарь з важким ранцем під ружжем гуляє. К. Х. — А я фузию набью, таки тую бабу вбью. н. п. — Чи в очереті во стрільбами по качки. Фр. — Къ ружью́! = до збро́ї! — Положи́ть ружьё = вложи́ти збро́ю. — Становíться подъ ружьё = става́ти до збро́ї.

Рука́ = рука́, ру́ченька, права — правúця (С. З.), пра́вша, ліва — лівúця. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Рученьки звязали, гулять заказали. н. п. —

Що це правші моєї нема? Де-ж моя рука? Кн. — **Рукáми** = рýчно, рукóпма (Лев.), рукóпаш. — Витягайте соху рукопма. Лев. — **Прáвою, лѣвою рукóю** = праворýч, ліворýч. — **Обѣими рукáми** = обіруч. — Махав обіруч до мене. — І обіруч мечем опоясав до поясниці. Кот. — Взяв дрючок обіруч. Лев. — І не рад за гарячий камінь, та треба обіруч. п. пр. Гр. Чайч. — **Рукá-óбъ-руку** = пóруч, нóбік, пóпліч. — Тепер він стоїть поруч панської дитини. Кн. — Шевченко йдучи попліч з Костомаровом, мусів розважати його. Кн. — **Нóдъ руку** = під плечé. — Взяв мене під плече і пішли ми до Дніпра. Кн. — **Изъ рукъ въ рýки** = з рук до рýк, з рук на рýки. — **Руку набúть** = прилóжитись (Мал.). — **Съ рукú** = на рýку, на рýку ковíпька (С. З.). — **Съ лёгкой рукú** = в дóбрий час. — **Подъ рукóю** = на пóхваті. — Нема в мене на похваті книжки. Кн. — **Къ рукáмъ прибрáть кого, что** = а) до рук прибрáти, у рýки взяти, б) приховáти, загарбáти. (Д. під сл. **Прибирáть**). — **На скóрую рýку** = на швидкý рýку, приханцем, аби-як (що зробити). — **Поднúть на себя рýки** = самóму собí смерть заподíяти. — **Сидéть, поджáвши рýки** = нíчого не робить, згорнýвши рýки сидíти. — **Онъ ему съ рукú** = він за його рýку тягне. — **На руку нечúстъ** = хацкий (С. Ш.), злодíйкувáтий. — **Подъ нѣмую рýку** = на підпúтку, по пѣмому. — **У него дóлги рýки** = а) хацкий (С. Ш.), злодíйкувáтий, б) битлúвий. — **Изъ рукъ вонъ плóхо** = зовсíм, ногáно. — **На всѣ рýки** = на все здáтний. — **На своюó рýку охýлки не положúть** = д. під сл. **Охýлка**. — **Большóй рукú плутъ** = великий плутя́га. — **Держáть чью рýку** = тягти за кóго.

2. рука́, письмó. (Д. **Почéркъ**.) — **Приложúть рýку** = підписáти ся. — **Это письмó его рукú** = це писáно йогó рукóю, це йогó рукá.

3. сторонá, бік, рукá, права — правúця (С. З.), лíва — лівúця. — **По прáвую, по лѣвую руку** = на прáво, праворуч, на лíво, лівóруч.

Рукавéцъ = д. **Рукáвъ** (здр.).

Рукавúца, рукавúчка = рукавúця, рукавúчка, мн. — рукавúці, верхні шкуратяні — пáкожні, короткі — хáньки.

Рукавúчникъ = рукавúшник. С. Жел.

Рукавúчный = рукавúшний.

Рукавúще = д. **Рукáвъ** (поб.).

Рукáвный = рукáвний, од рукавá.

Рукáвъ, здр. рукавéцъ, рукúвчикъ, поб. рукавúще = 1. рукáв, рукавéць, передня частина рукава жіночої сорочки вишивана — пóлики, край рукава сорочки — чóха (С. З.). — **Разрѣзные рукавá** = роспóри, роздьóри (Ев.), вильóти. — Ой чи той то Микита, що з вильотами свита. п. п.

2. **катúй** (д. під сл. **Нéводъ**).

3. **кúшка** (до сокову).

4. рукáв, протóка, вітка, річáк, пестичний — зарíчок. — Такі всі вітки впадають в великую воду, а з неї гирла в Дніпр од самої Січі. Л. В.

Рукáстый = рукáтий. — Кіт, кажеш, взів? Мабуть, рукатий. Кр.

Рукоблýдіе, рукоблýдство = д. **Онанúзмъ**.

Рукоблýдникъ = д. **Онанúстъ**.

Руководúтель, ница = проводúр, привíдця (С. Л.), поводáр (С. Л.), поводáтар, ка (С. Л.), орудáрь, орýдник (С. Жел.), руковóдник (С. Жел.), ватáг, ватажóк, напрáвник, напýтник, ця, кермáнич, керовúчий. — Все що жило новим життям, скрізь заворушилось; на бажали проводирі, все так і робилось. Кост. — Маючи за первинича духовенство, школа не спроможна була. Кн.

Руководúтельство = привóд, орýдування, керувáння, руковóдство (С. Жел.). — Всюди привод дав, а сама не хоче за чужим приводом ходити. Номис. С. Л. — Ва бо всюди бували, то за нашим приводом і титарь наш краще справить сн. Ос.

Руководúтельствовать = пéред водúти, вести, орýдувати, керувáти (С. Жел.), перховóдити, керховáти, ся. — Дівок танок ходить, Бондарівна усім перед водить. п. п. — Пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш. — Люди солідарні в ідеї, повинні керховати ся інтересами загальної ідеї. Кн.

Руковóдство = 1. д. **Руководúтельство**.

2. підрýчник. С. Жел.

Руковóдствовать, ся = 1. д. **Руководúтельствовать**.

2. тримáти ся. — Що до правописі, трамаю ся Куліша.

Рукодѣліе = 1. рукодíльство, рукодíя, рукодíяння (Лев.).

2. рукодíлля.

Рукодѣльникъ, ца = рукодíльник, ця,

рукоді́йник, ця, руко́ді́ль, руко́ді́ля. С. Жел. — Яна хазяйка, яка рукодільниця. Кот.

Рукодѣльный = рукоді́льний.

Рукомойникъ = умивальник, ця, ни́ця. С. Жел.

Рукопа́шный, ру́копашь = рукопа́шний. руко́па́ш (С. Жел. З.).

Рукопи́сный = руко́писний. С. Жел.

Рукопись = руко́пись (С. Жел.), руко́пис. — Загуби́в ся десь мій рукопис.

Рукоплеска́ніе = о́плески (С. Жел.), по́плески. — Просьпівав так добре, що довго не змовкали оплески.

Рукоплеска́ть = плеска́ти, рукоплеска́ти. (С. Жел.).

Рукополага́ть, рукоположи́ть, ся = сьвяти́ти, ся, висьвя́чувати, ся, висьвячáти (С. Л.), ви́сьвятити, ся, ста́вити ся. — У недїлю він ставив ся на попа, висьвятив його сам митрополїта. Кн.

Рукоположе́ніе = висьвяче́ння (С. Л.), ста́вленнє, поставле́ння.

Рукоприкла́дство = пі́дпис, підписа́ння.

Рукоприкла́дчикъ = пі́дписач.

Рукоприкла́дствовать = пі́дписувати. С. Жел.

Рукоя́тка, рукоя́ть = руківъ́е (Нік.), ру́чка, багота — пу́жално (д. Кнутовúще), граблі — грабúльно, гра́блище (д. Гра́бовий), дверей — ру́чка, жорна — милíн вступа — виступúльно (д. За́ступъ), коса — кісся́, косьé (д. Коса́), колóворота — ко́рба, крутúло, кочерги — кочержúло (д. Кочерга́), ложки — держачóк, стебло́, мітли — де́ржало, де́ржалко, ки́тище (д. Метловúще), меча, шаблі — де́ржалко, держа́к, де́ржало (С. Л.), ру́чка, ножа — колóдка, колóдочка (С. Л.), сокири — де́ржало, ру́чка, у́шко (С. Ш.), рогача — рогачíлно, свердла — цепя́бар, сапи — сапúльно, совири — топорúще (С. Л. Ш.), топорúско, ціпа — ціпíлно, ціпúльня, черпака — держа́к, держалко (С. Л.), щітки — щітни́к. — Велике коротке пужално, наче у нагайки. Кн. — До залíаних грабель треба й грабильно залíане. Кн. — Пішов набити застуи вступильно. Кн. — Незручна ся коса; бо мене треба довшого косья. Кн. — А половина приправляна корба. Кн. — Держак у ложки непомірно довгий. Кн. — Ножі бились, поки в руках од мечів самі рукáтка позоставались. Б. К. — Засадив ся у груди по саму колодочку. Кн. — Грай, грай, мечику, а підеш без ушка. н. пр. — Треба вворотити сапильє, довге воно, тому й сапати важко. Кн. — Те. зте топорище, таке, що й рукою не обіймеш. Кн. — Як утопає, сокиру дає, а як порятують, і топорища жаль. н. пр. — Позагублявши сокири, добре й топориско. н. пр. — Ось привезшу бяча до цíпильна. Кн. Д. ще під сл. Держа́лка.

Рулево́й = стерни́к (Маг.), стерни́чий (С. З. Л.), прини́щик (Маг.). — Копитан гукає на стерника, а він кунає. Кн. — Д. ще під сл. Ко́рмчій. — Рулевы́мъ быть = стерни́ти, на стерні бу́ти.

Руло́ (полотна) = сувій. С. З.

Руль = стерно́ (С. Л.), правúло, корми́ло, у плота — трепло́ (С. Л.). — Стерном керують корабель. Чайч. Д. ще під сл. Корми́ло.

Ру́льный = папу́шний. — Р. таба́къ = тютю́н в папу́шах.

Ру́ля = папу́ша. С. З. — Та продала дівчина душу та купила козакові тютюну папушу. н. п.

Румы́нія = Руму́нія, Молда́ва, Молдавщина (С. Л.), Воло́щина (С. З. Л.).

Румы́нъ, ка = руму́н, ка, во́лох (С. З.), воло́щин, воло́шка.

Румы́нскій = руму́нський, волоський, молда́вський.

Румя́на, румя́нка, рос. Echium rubrum L. = кра́сний ко́рінь, E. vulgare — шарúло, синéць, громовúк, за́ячі бурячки. медени́шник, ра́нник.

Румя́нецъ = кра́ска, румъянець (С. Жел.).

Румя́нить, нарумя́нить, ся = румъ́янити, нарумъ́янити, ся.

Румя́ны = красúло, румъявúло, румянéць. — Купи мені і білило і красило. н. п.

Румя́ный = румъ́яний (С. Жел.), румя́ний, червоновúдий, ружня́ний (С. З.).

Румя́нѣть = румъ́янїти. С. Жел.

Ру́нистый = рунúстий, волоха́тий.

Ру́нный = 1. вовня́ний, ру́нний.
2. табу́нний (д. Руно́ 3).

Руно́ = 1. во́вна.
2. ру́но, о́стриг.
3. табу́н. — Оселедці ходить табунами. С. Ш.
4. пучóк горóху з бадúллям.

Ру́поръ = рупíй, говірна́ труба́.

Руса́къ = за́єць з сивою чи сірою шерстю на спині.

Руса́лка, руса́лочка = руса́лка, руса́лочка, руса́лонька, дитина — ма́вка. С. З. Л. — Щоб мавки не залескотали. С. З.

Руса́лкинъ = руса́льчин.

Русáльный = русáльний, мáвський. — Р. недѣля (перед Зеленими Святками) — русáльна неділя (С. З.), мáвський тиждень.

Русло́ = річи́ще (Ман.), корúто, стрúжень, потóка, водотóк, потóчина, вузьке — вузьминá. — Глибина, котрою пливе річка, зветь ся річище. Зем.

Рýсый = рýсий, русúвий.

Русéть, порусéть = русúвіти, порусúвіти.

Русéть, обрусéть = москáлити ся, кацáпити ся, обмоскáлити ся і т. д. Обрусéть.

Рýта, рос. Ruta graveolens = рýта (С. Ан.), зроблений з рути — рутвúний. — Рутвиний вінок.

Рýтный = рутвúний. С. З. — Так і завъюпеш, як рутвяна квітка. С. З.

Рýхлость = крúхкість.

Рýхлый = крúхкий, сипкúй.

Рýхлядь = збіжжя (С. Аф.), мізéрія (С. З.), скарб, манáтки, манáття (С. Л.), шýплаття. (Останні три слова переважно про одежу). — Забірай з собою усе своє збіжжя та йди куди знаєш. н. о. — Мізерії напхав дві скрині. Кот. — Дала мати за дочкою і скриню і корову і надавала усякого шуплаття. Лев. — **Мúгкая рýхлядь** = д. **Мѣхъ 1.**

Рýхнуть, ся = упáсти, повалúти ся, завалúти ся. — Завалила ся стеля.

Гучáтель, ница = д. **Поручúтель, ница.**

Ручáтельство = зарýка, порýка, запорýка, рукóбство (д. **Порýка 2**). — Вбачав в Шевченкові заруку своєї будущини. Ки.

Ручáться, поручúться = ручúти ся, поручáти ся, ймáти ся, поручúти ся. — І за свою пазуху не ручись. п. пр. — За те ручитись не буду. Кр. — Ручу ся вам, що добре буде. Ки. — Хто ручить ся, той мучить ся. п. пр. — Не йнай ся ні за кого. п. пр.

Ручевóй = струкéневий.

Ручéй, ручеёкъ = струмéнь, струмóк (С. Л.), струмóчок (С. З.), струга́, стружóк (С. Л.), течія́, водотéча (С. Л.), ручáй, брідóк, брідóчок, буркотúвий — бурчáк (С. Л.). — От полили ся струмки по земї і обмивають і будять її. Чайч. — Світи розтопились, злили ся струмками, земля молодіє, укрилась квітками. Чайч. — Струмочок холодний котив ся, із мертвого грунту джерелом точив ся. Пч. — Згадки його лили ся тоді живим струмком, що то тихо й журливо дзюрчав свою смутну пісеньку, то гучно ревів, мов бурчак, спадаючи у безодню. Лев. В. — Знову вже тануть сніги, знов ручаї у яри покотились. Мова. — В саду тече ручай. Ки.

Ручéйный = д. **Ручевóй.**

Рýчка = 1. рýченька (д. **Рукá 1.**).
2. рýчка і д. **Рукоáть.**

Ручнóй = 1. ручúй. — Ручний кінь. — **Ручнóй бой** = бійка на шаблях, списáх то-що, а не огнепáльною брóнею.
2. ручúй, приручéний, хóваний. — Приручений голуб.

Ручьúстый = струменúстий.

Рýшать, порýшать, нарýшать, нарýшить = різáти, краяти, нарізáти, порізáти, накраяти, покраяти. — Нарізати хліба. — Накраяла м'яса.

Рýшить, разрýшить = руйнувáти, розруйнувáти і д. **Разрушáть.**

Рýшиться, разрýшиться = 1. валúти ся, розвалúти ся, повалúти ся, завалúти ся. — Стара церква розвалила ся.
2. рвáти ся, порвáти ся, перервáти ся. — Між ними порвалась дружба.

Рыба, рыбка = рúба, збр. — рúбка, рібонька, мале — рибеня́, рибя́, поб. — рибáха, самчик — молочéнник, рабá, що йде в моря в річку викидати ікру — ходовúк, що йде назад у море — утікáч (Пр. ва — Чорноморські козаки). — Риба у не ловилась і став він збірать ся до дом — гульк, аж піймалось іще одно рибе Ск. Ал.

Рыбáкъ = 1. рибáлка (С. З. Л.), рибáлка, рибáлонько (С. З.), рúбарь (С. З.), рибóвчик (С. Жел. З.), рибáк (С. Жел рыболóв, ець (С. Жел.), що тягне невід невіднúчий, простий робочий на риболов — забродчик. — Сам Бог з рибалки стола вчинив. п. пр. — Ой рибарі-рибарен ки, дам я вам напить ся, ой витягніть спленька та хоч подивить ся. п. п. — Хт ції риболовці, ви закиньте сітку. п. п. Зрели ти своїм невідничим — хай зловит рибку. п. п. Ман. — Рыбакóмъ быть, бы быть = рибáльчити (С. Л.), прорибáл чити.
2. рúбник (С. Жел. З.), рибáс. — Ри кам і різними торгувати в нижнім Київі. Л

Рыбáцкій, рыбáчій = рибáльський, барський; рибáлчин. — Рибальський С. З.

Рыбáчка = рибáлчиха (жінка рибал рыболóвка (що сама рибальчить).

Рыбéнный = рúбячий. — Рибячі кіст

Рúбина = рибúна. — За цілий вечір ма мав одну рибину.

Ри́бешокъ = рибеня́, тко, риба́. (Пр. д. під сл. Ри́ба.)
Ри́бистый = ри́бний. — Рибний ставок.
Ри́бица = ри́бка. — Бе́лая ры́бица = д. Бѣлори́бица.
Ри́бишка = д. Ры́ба (здр.).
Ри́бица = д. Ры́ба (поб.).
Ры́бій = ри́бʼячий, ри́бин, ри́бʼяний. — Р. жиръ = тріи, трону. С. Ш. — Р. клей = карю́к.
Ри́бка = ри́бка, ри́бонька. — Ме́лкая ри́бка = мілька́, мулька́.
Ры́бный = ри́бний. — Р. ло́вля = риболо́вля. — Ме́сто ры́бной ло́вли = риба́льня, риболо́вня. — Р. торго́вецъ = д. Рыба́къ 2
Риболо́вство = риба́льство (С. Л. Жел.), риба́цтво, ри́ба́рство (С. Жел.). — Занима́ться риболо́вствомъ = риба́льчити (С. Л.), риба́лчити, рибалкува́ти, риба́лити (Граб.), риба́рити, риба́чити. С. Жел.
Риболо́въ = 1. д. Рыба́къ 1.
2. пт. Larus = картю́н (С. Жел.), риба́дка, кря́чок.
Рыбопромы́шленникъ = д. Рыба́къ 1 і 2.
Рыга́ніе = рига́ння.
Рыга́ть, рыгну́ть = рига́ти, одри́гувати, ригну́ти, одригну́ти.
Рыго́та = рига́ння.
Рыда́ніе = рида́ння, голосі́ння, ле́мент (С. Жел.). — Жіноцтво тремтіхо від спазматичних риданъ. Кн.
Рыда́ть = рида́ти, голоси́ти (С. Л.), лементува́ти (С. Жел.).
Рыжеборо́дый = рудоборо́дий.
Рыжева́тый = рудува́тий.
Рыжиковый = 1. ри́жиковий. 2. ри́жій.
Ры́жикъ = 1. гр. Agaricus deliciosus — ри́жик (С. Ан.), ри́жок, мн. ри́жки. С. Ан. Л.
2. рос. Camelina sativa Crontz. — ри́жій. С. Ан.
Ры́жій = руди́й (С. Л.), з темними смугами — руру́гий (д. під сл. Масть). — З чорнявою вечір стою, з біляво́ю обійма́юсь, а з рудої, як з дурної, що вечора насмі́хаюсь. н. п. — Мамко моя мила! Не дай мене за рудого; бо я чорнобрива. н. п.
Рыжѣть, порыжѣть = руді́ти (С. Л.), порудіти.
Рыка́ть, рыкну́ть = ричáти, рика́ти, рикну́ти.
Рыкъ = рик, ричáння. С. Жел.
Рыса́щикъ = лі́рник.
Рыло = ни́сок, мо́рда; ни́ка, марми́за, марму́за. — Нежи́тое ры́ло = му́рза. — Свинячий писок. — Пр. д. ще під сл. Мо́рда і Ро́жа 1.
Ры́льце = 1. мо́рдочка, ни́чка, ми́дзя, пицю́рка (д. Морда́шка 2).
2. но́сик (посудини).
Рыль = лі́ра. — Игра́ть на рыля́хъ = гра́ти на лі́рі.
Рыля́стый = д. Морда́стый.
Ры́нокъ = ри́нок, база́рь (С. Аф.), торг, торжо́к, торго́вища (С. Ш.), мі́сто. С. З. — У Кіїві на ринку пъють чумаки горілку. н. п. — Бути козі на торзі. п. пр. — Не рада коза на торг, так ведуть. п. пр. — Куди їдеш? На торговицю. С. Ш. — Пішов на торжок, купив собі пиріжок. н. п. — Іти на місто. С. З. — Толку́чій ры́нокъ = товчо́к, товку́н, товку́чка, точо́к. С. Ш. — Купив на товкуні. С. Ш.
Ры́ночный = база́рьний, міськи́й. — Базарьна ціна.
Ры́нуться = супу́ти, гупу́ти, про воду — ри́нути.
Рысакъ = рисáк. С. Жел. Пар.
Рысистый = сягни́стий, сяговитий.
Рысій = ри́сячий.
Рыскать = гасáти, галюва́ти, ганя́ти, шва́(е́)ндяти.
Рыско́нъ, рыску́нья = шве́ндя (сп. р.) і д. Непосе́да.
Рысца́ = рись, ристь (С. Жел.), трух (С. Ш.). — А далі аж не оглядав ся, з двора в собачу ристь побіг. Кот. — Рысцо́й ме́лкой = трю́шки, трюшко́м (С. Ш.), трюхо́м, трусько́м, тру(ю)хи́-тру(ю)хи́ (С. Ш.), трухцем, тюшки (С. З. Ш.), тюпцем, під тюпцем. — Ѣхать рысцо́й = тру́(ю)хати, трюхи́кати (С. Ш.), тю́пати (С. З.). — Побѣжа́ть рысцо́й = потрю́хати. — Кінь біжить у трух. С. Ш. — Кінь трухає. С. Ш. — Кінь біжить труськом. п. о. — Я пішов доганяти и божа, бо він поїхав собі тюпки. К. Х. — Ѣзда́ рысцо́й = тру́(ю)хання. С. Ш.
Рысь = 1. д. Рысца́.
2. зв. Felis Lynx — рись. С. Жел.
Рытвина = ри́тва, рівча́к, глибока — чорторий, з водою — баюра, водорий і д. Промо́ина 1.
Рыть, ся = 1. (вырыть) — ри́ти, копа́ти, ви́рити, викопати, ся, нори — нори́ти, про кротів — кроти́ти.
2. (разрыть, ся) — ри́ти, розри́ти, копа́ти, розко́пувати, розкопа́ти, ся. — Нехай риють, розкопують, не своє шука-

ють. К. Ш. — **Рыть кому́ яму** = підко́пувати ся під ко́го.
3. гребти́ ся, перегріба́ти. — Курка гребе́ть ся в землі.

Ры́хлить, взрыхлить = пушити, підпу́шати, підпушити.

Ры́хлый = пухки́й (С. Л.), пухна́тий (С. Жел.), пухке́нький (С. Жел.), про камінь то-що — крихки́й, спикий. — Пухка пали́ниця. — Пухка земля.

Рыхле́ть = дірча́віти, става́ти крихки́м, спики́м.

Ры́царски = по лиця́рськи.

Ры́царскій = лиця́рський. С. З.

Ры́царство = лиця́рство.

Ры́царь = ли́царь, ри́цер. С. З.

Рыча́къ = рушалка, ворушило, коромисло, коромисел, двигач, движник (С. Жел.), щоб підіймати вагу — підо́йма (С. Жел.), підва́жня, важни́ця (С. Аф.), щоб повертати вітряк у стрілі — верло́, вирло́, у млиновій ступі — ла́па, у колодязя — жураве́ль (С. Аф.). — Ба́дьорість духа є підоймою поступу. Ки. — Вони були підоймою ганебного вчинку. Ки. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. п. п. — **Рычагомъ поднять** = виважити.

Рыча́ніе = рик, ричання. С. Жел.

Рыча́ть = д. **Рыка́ть**.

Рѣ́пый = берки́й, беручки́й і д. **Ретивый**.

Рѣ́денькій = рідéнький.

Рѣ́дечка = д. **Рѣ́дька** (здр.).

Рѣ́дечный = ре́дьковий.

Рѣ́дзина́ = рідзина́. Сп.

Рѣ́дить = рідити.

Рѣ́дкій = рідки́й, не густи́й, про тканину ще — сівки́й. — Рідкий хіс. — Рідке́ волосся. — Сівкий серпанок.
2. рідки́й, ди́вний, незвича́йний. — Рідкий гість. — Дивна краса. — Незвичайна здатність до...

Рѣ́дко = рідко (не густо або не часто), зрідка, рідко коли і т. д. д. **Изрѣ́дка** (не часто). — Впори міжо, посій рідко, то й уродить ся дідько. п. пр. — Рідко коли бачимось. — Чеши дідька з рідка — гладкий буде. п. пр. — **Хоть рѣдко, да мѣтко** = хоч раз, та гарази. п. пр.

Рѣ́дковáто = рідéнько, впорі́дь (не густо). — Посіяв впорідь.

Рѣ́дковáтый = рідéнький, по́рідкий, о́брідкий, обрідчастий. — Борода, баки — все ще в його по́рідке. Кр. — Жито обрідке. Сп.

Рѣ́дкость = 1. рідкість.
2. рідкість (С. Жел.), дикóвина, дивовиха.

Рѣ́дька, рѣ́дь = ряднина.

Рѣ́дька, рос. Raphanus = ре́дька, **Р. дикая,** R. Raphanistrum L. = ре́дька дика, свиріпа (укр.), ріпи́ця, ріпець, ріпій (Гал.). С. Ан.

Рѣ́дѣть, порѣ́дѣть = рідіти, рідшати (С. Л.), рідíшати, рідчати, порідшати, про тканину ще — сівкати ся. — Людность в країні все рідшала. Бар.

Рѣ́дя́га = ре́пух (д. під сл. Мѣшо́къ).

Рѣ́жа = сітка рибальська (рідко плетена).

Рѣ́жи = кладки під міст, замість пнів (зроблені на взір клітки).

Рѣ́жýха = 1. рос. Nosturtium — водяний, дикий хрін.
2. д. **Рѣзýха**.

Рѣ́жъ = 1. брусо́вана клітка під гре́блю.
2. зруб, цямрина.

Рѣзáкъ = 1. різа́к (короткий ніж з довгою колодочкою). С. З.
2. леміш (д. під сл. Плугъ).

Рѣ́зальщикъ = крайчий С. Пар.

Рѣ́заніе = різання, різани́на. С. З.

Рѣ́зать = 1. (разрѣзать, нарѣзать) — різати, краяти, тнути, тя́ти (С. Ш.), розрізати, розкраяти, розтя́ти, нарізати, великими шматками — батува́ти, рядки — плата́ти, розплата́ти, аби-як — чи́кати, чикри́жити, дрібненько — кришити, накришити, ложкою — ло́кшити, карбами — карбува́ти. — Моя дружба ножик має, хороше коровай крає. п. п. Под. — Ніж серденько, як ножем краю, що батенька не має. п. п. — Опанас поставив пляшку, оселедець крає. Дум. — Грай, грай, тілько мого серця не край. п. к. — Не стій, мила, із иньшими, не край мого серця. п. п.
2. (зарѣзать, ся) — різати, стинати, зарізати, ся, стя́ти. — Зарізала курку. — Схопила ніж і зарізалась. — Ізмаїльці людей стинали, а татаре у полон брали. Л. С.
3. різати, вирізувати, вирізати. — Вирізав печатку.
4. різати. — В животі ріже. — Зу́би ре́жутся = зу́би вирізують ся.

Рѣзви́ться = гра́ти ся (С. Аф.), пустува́ти (С. З.), жирува́ти, про коней — басува́ти (С. Ш.), вибрикувати. (Останнє слово прикладається часом і до дітей). — Діти на дворі пустують. — Кінь вирвав ся тай басує. С. Ш.

Рѣ́зво = жва́во, шви́дко, моторно.

Рѣ́звость = жва́вість.

Рѣзу́нъ, рѣзу́нчикъ, рѣзву́нья, рѣзову́ха, рѣзву́шка = пусту́н (С. Л.), пусту́нчик, жиру́н (С. Л.), брику́н (С. Л.), брикуне́ць, пусту́ха, пусту́шка (С. Л.), жиру́ха (С. Л.), брику́ха (С. Л.).

Рі́зный = жва́вий, кото́рий, д. ще Рѣзу́нъ; про коней — баский, порський. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Рѣзникъ = д. Рѣзу́нъ.

Рѣзецъ = 1. різе́ць, різа́к.

2. д. під сл. Зубъ.

Рі́зка = 1. різання, кра́яння.

2. різа́к (чим ріжуть).

3. січка (порізана дрібно солома для худоби).

Рі́зкій = різки́й (С. Жел.), го́стрий, сокирува́тий, жалки́й, гру́бий, прикрий. — Рі́зкій ве́теръ = хвисткий, шпуйний, шкупкий. — Рѣ́зкій го́лосъ = верескли́вий, прониза́вий. — Р. вкусъ = го́стрий на смак. — Рѣ́зкія слова́ = колю́чі, шкулкі слова і д. під сл. Ко́лкій 2. — Р. тѣ́ни = гру́бі тіні.

Рі́зко = 1. го́стро, прикро, прониза́ливо і д. Ко́лко.

2. жва́во, кото́рно, шви́дко.

Рі́зкость = різкість (С. Жел.), го́стрість і д. Ко́лкость 2.

Рі́зня = різня́рня.

Рі́зникъ = різни́к (С. З.), свиней — каба́нник. — Быть, побыть, пробыть рѣзнико́мъ = різникува́ти, порізникува́ти, зрорізникува́ти.

Рі́зница = різни́ця, частіше мн. різни́ці. С.З.

Рі́знуть = різону́ти (С. З.), різну́ти.

Рѣзно́й = ви́різаний, ви́різуваний, карбо́ваний.

Рі́зня = різня, різани́на (С. З.), сі́чня.

Рі́жа, рос. Camelina sativa Grantz. = рижа́, рижі́й. С. Ан.

Рі́жикъ = різба́р, різьбя́р (С. Жел.), сни́пер (С. З.). — З його був мастак різбар: ціх тільки ложок, полумисків, ковшів він не понарізував. Кн.

Рі́зя = д. Дерба́.

Рі́зь = 1. д. Рѣзу́нъ.

2. різа́чка, з нудотою — со́пяшниці, со́пілці, з кольками — завійна, завійни́ця, з блювотою і проносом — надсе́рдні сопяшниці, з корчами — перело́ги. Яст. — Щоб тебе різачка порізала. н. пр. — Холера завернала на різачку. Кн. — Щоб тебе завійна ухопила. н. пр. — Сопяшниці їй виязали, дьяволиху проганяли. н. о. — Заговорюю сопяшниці, ваїдені й запитені, сопяшниці водяні, с. вітряні і т. д. н. зам. Яст. — А ви, перелоги, ідіть собі чортові у ноги. н. зам. Яст.

Рѣзьба́ = різь, різьба́, ви́різка, горбо́вата — горо́різьба. — Украше́нный рѣзьбо́ю = ви́різуваний і д. Рѣзно́й.

Рѣка́ = ріка́, ріка, здр. річенька, річе́чка, в нар. піснях в знач. річки трапляється слово — дуна́й. — Тече річка невеличка, схочу — перескочу. н. п. — Хіба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. н. п. — Ой піду я понад дунаєчки, а там стоїть вода стоячаєчки. н. п. — Вверхъ, внизъ по рѣкѣ = д. під сл. Вверхъ і Внизъ.

Рі́па, рос. Brassica Rapa L. = ріпа. С. Ан.

Рі́пникъ = 1. роса́да ріпи.

2. ка́ша з ріпи з крупа́ми або пиріг з ріпою.

Рѣпо́вникъ, рос. Barbarea vulgaris L. = свиріпа. С. Ан.

Рѣсни́ца, частіше мн. рѣсни́цы = ві́я, ві́ї (С. Л.), ві́йни́ці, кліпа (Кр.), кліповки. — Сльози полили ся з його темних ві́й, щоб засхнути краплями на щоці твоїй. В. Щ. — Та що-ж бо значить те зітхання? Чого на віях та сльоза? Ал. Ск. — Сльози затремтіли на її довгих віях. Коц. — Смутно якось так через густенькії ві́йниці. глядять на мене крадькома твої веселенькії очиці. І. Г.

Рѣчёнка = річечка (маленька, аби яка).

Рі́ченька = річенька (д. Рѣка́).

Рѣчи́стый = дорічний, мо́вний, промо́вчистий, річни́сний, проре́чистий (Вол.). — Вона дорічніша від чоловіка. Сн.

Рі́чка = річка (д. Рѣка́).

Рі́чной = річни́й, річковий.

Рѣчь = 1. річ, мо́ва. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр. — По сій мові, будьмо здорові! н. пр. — Красная мова находить добрі слова. н. пр.

2. ви́мова, помо́вка. — У його добра вимова.

3. річ, промо́ва, ка́зань. — Дозвольте річ держати. — Один хвилозоф чи богослов сказав промову над якимсь померлим паном. н. о. Гр. Чайч. — Сказав коротеньку, але дуже гарну промову. Пр. — А казать промову стане, то й не жди, щоб був кінець. Сам. — Вступи́тельная рѣчь = передмо́ва, припові́стка. — Поздрави́тельная, привѣ́тственная рѣчь = ра́ція, оракія, привіта́ння річ.

4. мо́ва, розмо́ва і д. Разгово́ръ. — Мова мовять ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Рѣша́ть, ся, рѣши́ть, ся = 1. рішати,

розвя́зувати, рішúти (С. Жел.); розвяза́ти, ся. — Розвязати питання.
2. докладáти, покла́сти; вершúти, постановля́ти (рішенець, вирок), рішúти, постановúти і д. Опредѣля́ть 2. — Поклав неодмінно сватати П. Кр.
3. ва́жити ся, зважáти ся, відва́жувати ся, зва́жити ся, нава́жити ся, відва́жити ся, настановúти ся, наполу́жити ся. — Як прибиті так зостались, довго очі звести не зважались. Гр. Чайч. — Не розмовившись з головою, ні до чого не важ ся. н. пр. — Ніхто не важив ся приставати до них. К. Св. п. — Заказаное під карою смерти важив ся вкусити. Б. Н. — І не важив ся навіть на турків нападати, доки не прибула козаки. Бар. О. — Ти сьогодня бачу я розум стратив, що прохать сапів у мене зважився Ст. С. — Було б справді чудо, коли б зважився хто на герць з ним стати. Ст. С. — Мнеть ся щось біля дверей, немов щось хоче казати, та не зважить ся. Лев. В. — От вони й наважились йому чим небудь оддячити. н. о. Гр. Чайч. — Вже я на що наважусь, то мині все байдуже. Ос.

Рѣше́ніе = рішéння, рішенéць (С. Жел. З. Л.), рішúнець (Сн.), розвязáння, постанóва, вúрок (С. З.), присуд (С. Л.). — Тетяна під вікном стояла та як почула рішенець, у хату вбігла, в ноги впала: будь мати, будь мині отець! Зб. Мет.

Рѣшета́на = 1. лáта (на кроквах). С. З.
2. сíтка (в решеті), дно решета.

Рѣшета́ть, обрѣшета́ть = 1. латúти, латáти (С. Жел.), облатúти (прибивати лати до кроков).
2. решетувáти, обрешетувáти (прибивати дранчики до стелі чи стін вздовж і впоперек).

Рѣшётка = 1. ґрáта (С. Жел.), частíше мн. ґрáти (С. Л.), решíтка (С. Жел.), решóтка (С. Жел.). — За ґратами сидить. н. о. — Із за решотки виглядали. К. Ш. — Широкий ґанок, обгороженый дрібними, наче сíтка, ґратками. Пр.
2. штахéти (д. Огрáда 1).
3. рéшка (монети). — А ну живьмо! Орел чи решка? (в грі в орлянку).
4. клíтка, кáрта, ґрáтка (ґратчаста мережка).
5. дно (в самоварі).

Рѣшётникъ, да = решíтник, ця, решетáр, ситник. С. Жел.

Рѣшётный = решíтний. — **Рѣшётная мука́** = просíяна на рéшето, раз — разова.

Рѣшето́, рѣшетцо́ = рéшето, решíтце, густе — сúто, сúтечко, óбід на йому — решетúще, обичáйка.

Рѣшёточка = д. Рѣшётка.

Рѣшёточный = решíточний.

Рѣшётчатый = 1. ґратчáстий, ґратчáтий, картáтий. — Допекла страх Маркові темниця, він схилив ся на вікно ґратчасте, та й угледів дівчину хорошу. Ст. С. — **Рѣшётчатый забóръ** = штахéтовий. — **Р. воротá** = щабля́сті воротá.
2. дíрчáстий.

Рѣши́мость = рішúмість (С. Жел.), відвáга (С. Л.), рішýчість (С. Жел.).

Рѣши́тельно = рішýче, відвáжно; зóвсім, цíлкóм, в остáннє, на óдруб, притьмóм. — Він рішуче завірав себе, що не хоче родинного життя. Лев. В. — Мині в суді сказано, що я програв справу на одруб і далі нічого походеньки справляти. Кв. — То була новесела, а тут уже притьмом до дому хоче йти. Кв. — І сунув, сердешна, і пишком попаче, та притьмом нічого робити. Кв. — Я рѣши́тельно не понимáю его́ = я зовсім його́ не розумíю. — Онъ рѣши́тельно ничего́ не дѣлаетъ = він зовсім нічóго не рóбить. — **Рѣши́тельно никого́, никто́** = нікогісінько, ніхтóйсенько. — **Рѣши́тельно ничего́ нѣтъ** = не мáє ніт нічóго. — Оглянеть ся добрий молодець, аж не має ніт нічого. н. п.

Рѣши́тельность = рішýчість (С. Жел.), відвáга.

Рѣши́тельный = 1. рішýчий (С. Жел.), відвáжний. — Його характер був рішучий і сьмілий. Зап. Кон.
2. рішýчий, конéшний, остáнній, остáтній. — Щоб знати, чого в рішучій хвилі сподіватись можна. Вар. — От наступа рішуча мить у брані. Ст. Б. Х.

Рѣши́ть, ся = д. Рѣшáть, ся.

Рѣ́нять, ри́нуть, ся = 1. ри́нути, тúкти, лúти ся швúдко. — З криниці вода рине
2. ду́ти, дмýхати, бýрхати, ду́нути, дмухну́ти, бурхну́ти (про великий вітер)
3. кúдати ся, кúнути ся, сунýти, хрúснути, порúнути. — Народ від'усюди так і кинув ся туди. — То в ярмарку народ так і сунув, так і хрúснув на той бік. К.
3. о Ю. Р. — **Рѣ́нять въ во́здухѣ** = кружляти, майоріти. — Вітер так і носіє тут коницю. Дивлюсь — аж вона тільки кружляє над землею. Кр.

Рюмить, зарю́мить = ру́(ю)кати, ру́(ю)кнути, зарю́кати.

Рі́нка, здр. **рі́мочка**, поб. **рюпи́ще** = 1. ча́рка, ча́рочка, чарчи́на, ча́ра, келішок (прав.), велика — чепуру́ха, срібна ва́ір рі́пи — рі́нка. С. Л. — По чарці, по чарці, та випять по пять. п. пр. — Його в бочці, в куми просять і першу чарочку підносять. Б. Г.

2. кахлі за́дня части́на.

Рі́мочный = ча́рочний.

Рі́тить, вріти́ть, ся = пха́ти, упха́ти, упха́ти, ся.

Ря́бенькій = рябе́нький.

Ряби́на = 1. рос. Sarbus aucuparia L. = горобина́ (С. Ан. З. Л.), оробина́ (укр.), вобе́га (гал.). С. Ан. — Хоч би де замріла квіточка одна, тільки й червоніє що горобина. В. Щ.

2. (здр. **рибина́**) — ві́спина, ві́спинка (С. Аф.), лу́щина, рябина́ (С. Жел.), частіше аб. — ряботи́ння (Кр.), тара́нь (С. Ш.) — Хоч тарань на виду, так маслак до ладу. п. пр.

Ряби́новка = горобинівка.

Ряби́новый = горобино́вий.

Ряба́ть = рябі́ти. — Рябіє в очах.

Ряба́ = д. Куропа́тка.

Рябова́тый = рябе́нький, дзюба́тенький (С. Л.) — Ой хоч бо я дзюбатенька па хо бу, таки бо я зроблена до ладу. п. п.

Ряба́й = 1. рябо́й (С. З. Л.), дзюба́тий (С. З. Л.), таранкува́тий.

2. (про птаць) — рябо́й, різноне́рий, сороката́ий, зозуля́стий. — Огу зозулясту курку піймай. Чайч.

Ря́бчикъ, пт. Tetrao bonasia = ря́бок, рябець (С. З. Жел.), ря́бчик (С. Жел.), горобка, оро́бка (С. Л.)

Ряба́й = д. Рябо́й.

Рябь = 1. бри́жжі, жмурки (на воді).

2. д. Вьюно́къ.

Ряби́ть, порябе́ть = рябі́ти, порябі́ти.

Ряди́ть = 1. (поряди́ть, подряди́ть, ся) — підряжа́ти, годи́ти (С. Л.), єдна́ти, найма́ти, підряди́ти, згоди́ти, поєдна́ти, ся і т. Подряжа́ть. — Поєднали ся! Він єднав ще й другого майстра, а я кажу — не треба. Кн.

2. (наряди́ть, ся) — вирядя́ти, убіра́ти, прибіра́ти, чепури́ти, ви́рядити, ся і т. д. д. Наряди́ть, ся.

Рядко́мъ = д. Ря́домъ.

Ря́дная за́пись = д. під сл. За́пись.

Рядовой = рядовий, про́стий.

Ря́докъ = д. Рядъ.

Ря́домъ, рядко́мъ = ря́дом (С. Л.), рядко́м, вряд, по́ряд, по́пліч (С. З. Л.), по́руч (С. З.), впо́руч, урядовицю, упо́руч, о́бік, су́спіль, ра́зом. — Всі в ряд поставали. К. Ш. — Сідаю собі поплеч з нею. Кн. — Поплеч сідав. С. З. — В саду поруч з дворцем — аранжерея. Кн. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Упоруч себе посадив. С. Ш. — За мою хатою стояла суспіль комора. Кн. — Обік його жіночка небога. К. Ш.

Ря́дчикъ = рядчи́к. С. Жел.

Ря́дъ, ряда́къ = ряд, ряда́к, рядовиця (С. Л.), ла́ва (С. З.), шерега, скошеного хліба, трави — вало́к, вало́чок, кіп — ста́йка, ста́я (Лев.), снопів у стозі — верства́ (Ман.), конопель намочених — по́мок, один на другому — шар, в чому плетеному — ста́лька, в тину — вія. — Військо йшло лавами... в лаві чоловік з 20. Кн. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. п. п. — Поклала шар огірків, шар листу вишневого. — Сплів батіг у чотири стальки. — Мясно́й ряд = мясни́ці. — Къ ря́ду = ря́дом, по́спіль. — Були на храму в селі два годи поспіль. Лев. — У мене було семеро дочок поспіль. Чайч. — Рядъ за ря́домъ = ряд по ряду́.

Ря́жанка = колоту́шка. Лев.

Ря́женый = д. Ряди́ть (прич.). — Су́женой и ря́женый = су́жений. — Суженого конем не об'їдеш. п. пр. — Ря́женые = машкара́. — На пра́здникахъ хо́дятъ ря́женые = на свя́тках хо́дять з машкаро́ю.

Ряжъ = д. Рѣжъ.

Рязань = я́блука коро́жені.

Ря́са, ряси́нка, ря́ска = ря́са, ря́ска.

Ряхну́ться = д. Рехну́ться.

С.

Сада́къ = сагайда́к. — Комиши мали сагайдаки і стріли. Л. С.

Сабайо́нъ = о́бливка (з яечного жовтка з вином до страви).

Са́белька = д. Са́бля 1. (здр.).

Са́бельникъ, рос. = С. тата́рскій, Acorus Calamus L. — а́їр, а́єр, гавъя́р, я́вір, тата́рське зі́лля, явіро́вий ко́рінь, С. боло́тный, роня́нный, Comarum palustre L. — сухолом, во́вче ті́ло. С. Ан.

Са́бельный = ша́бе́льний, шабльо́вий.

Са́бля = 1. ша́бля, здр. ша́белька, поб. шаблю́ка. С. З. — Маю шаблю у руці: ще не вмерла козацька мати. Б. Хм. — Сапъянові чобітці, ще й шабелька при боці. п. п. — Коли б, Боже, воювати, щоб шаблюки не вийматі. н. пр.

2. риба Cyprinus cultratus — чехо́ня, чахо́ня. С. З. — Продав чумак в Кременчуну тарань і чахоню. Дум.

3. рос. Gladiolus L., G. communis L. — зра́дник, коса́рики, меду́чка, меч, пів-ник. С. Ан.

Са́ванъ = са́ван, покрива́ло, покрі́в, покрі́вець (Ман.).

Саврáско = була́нко (кінь буланої масти). С. Ш.

Саврáсый = була́ний, була́не́нький. С. Аф. Ш.

Саврáсъ = д. Саврáско. — Саврáсъ безъ узды́ (про чоловіка) — свавільний, невпинний, незагузданий, шибеник.

Са́га = ду́ма (скандинавська).

Са́дикъ = садо́к, садо́чок. — Садок вишневий коло хати. К. Ш. — А в тім у садку сьвітконька нова. н. п.

Сади́ть = д. Сажа́ть.

Сади́ться, сѣсть = 1. сі́дати (С. З.), сади́ться, сѣсть. — Сідай близенько. — Сіли за стіл. — Сідовіть си, будьте ласкані.

2. сі́дати, осі́дати, осі́сти. — Гуща осідає на дно. — Хата осіла і похилила ся.

3. зсі́дати ся, збіга́ти ся (С. Жел.), зсі́сти ся (С. Пар.), збі́гти ся. — Вимазав спідницю, а вона так збіглась — зовсім куцепька.

4. захо́дити, зайти́. — Сонце заходить.

Сади́шко = садо́к (який небудь, погапенький).

Сади́ще = сад (великий).

Са́дка = 1. сажа́ння. — Сажання дерев.

2. збіга́ння (тканини од мочіння).

3. осі́да́ння. — Осідання соли в озерах.

Са́дкій = що збіга́ється ся (про тканину).

Садко́вый = садковий.

Са́дить, оса́дить, ссади́ть = сади́ти, натира́ти, здира́ти, всади́ти, натерти, зідра́ти, нали́ти.

Са́дно = садно́. С. Жел.

Садо́вникъ, ца = садо́вник, ця, садовни́чий, садівни́чий.

Садо́вничать = садівни́цтвом займа́тись, в садовині кохатись.

Садо́вническій = садівни́чий, садо́вницький.

Садо́вничество = садівни́цтво. — В якім стані знаходить ся городництво і садівництво? Ет. зб. — Колись пишали ся тут і садівництво і пчільництво. Кн.

Садо́вничій = д. Садо́вническій.

Садо́вня = д. Оранжере́я.

Садово́дство = д. Садо́вничество.

Садо́вый = садови́й, садковий. — Садо́вые расте́нія, с. плоды́ = садовина, садовинка. С. З. — Про садовину і городину. Ст. О. — Тоді буде садовинка та й рясненька. п. п.

Садо́къ = 1. кош, кіш, са́жавка (на рибу). 2. д. Пти́чникъ 2.

Садъ = сад, садо́к. — С. виногра́дный = сад-виногра́д. — С. вишнёвый = вишне́вий сад, вишня́к, вишня́к, вишнячо́к. — І ставок, і млинок і вишневенький садок. п. п. — С. сли́вовый = сли́вник. — С. фрукто́вый = д. Плодо́вый.

Са́ечка = д. Са́йка (здр.).

Са́ечникъ, ца = д. Бу́лочникъ, ца (що пече або продає „са́йки“).

Са́жа = са́жа, здр. са́жка, дуже густа — сопу́ха. — Са́жа са́жею = чо́рний як са́жа.

Са́жалка = кілочок, пати́чок, проріз (що ним роблять ямки в землі, як сажають).

Са́жалка = д. Садо́къ 1.

Са́жанье = сажа́ння.

Са́жать, посади́ть = 1. сажа́ти, садови́ти, посади́ти, посадови́ти, про кількох — посади́жувати. — Посадив жене коло себе, почав роспитувати. — Уклинають Івана у хату, садовлять за стіл. Гр. Чайч. — На силу посаджував усіх гостей. — Посадила хліб у піч. — Посадила качку на яйця. — Посадили його у темну.

2. садити, сажа́ти, саджа́ти, посади́ти. — Посажу коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — Сажа́ть пу́говицы = пришива́ти гу́дзики.

3. сажа́ти, засади́ти (до чого). — Засадили його за книжку.

Сажде́ніе = сажа́ння.

Сажене́цъ = са́жанка.

Сажёніе = сажа́ння.

Сажёный = сажьовий.

Сажень (жін. р.) = са́жінь (муж. р.). — Коса́я, пахова́я сажень = ко́сий, косовий, ховий, крижовий са́жінь. (Д. під сл. Коса́й.) — Кубическая с. = кубічний са́жінь, дров — стос. — Складывать въ са́жни (дрова) — стосува́ти, постосува́ти. — С. погонная = повздо́вжний са́жінь.

Сазаній = сазаня́чий.

Сазанъ, риба Varietas Cyprini Carpionis = сазан, коропчу́к (з породи коропів).

Сайга, Antilope = суга́к (С. З. Л.), сайга́к (С. З.).

Сайда́къ = д. Саадакъ.

Сайда́чникъ = сайда́кер. — Воєнних музикатерів і сайдакерів. Л. В.

Сайда́чный = сагайда́шний.

Са́йка = паляни́чка (пшенишна, пухна).

Сакмоа́жъ = багу́л, саквй, клу́нок.

Са́кля = ха́та або земля́нка (у кавказьких народів).

Сакъ = 1. сак (С. З.), здр. сачо́к. — Як рибу в сак зловив. п. пр.

2. д. Саквоя́жъ.

Сала́зки = саночки, сача́та, без грядок — Гриндзо́ли (С. З.), Гриндзоля́та, гриндзоля́та (С. Аф. З.), з кізяку, покриті кригою — громя́к. — Або громак або сачата тащим. Бодянський.

Сала́куша, Clupea sprattus = ря́бка з породи оселе́дців.

Саламата = саламаха (страва з гречаного або пшеничного борошна). С. З.

Салато́вка = ковга́нка. — Ковганка салу переводниця. п. пр.

Сала́тъ = 1. рос. Lactuca sativa L. = сала́та. — Полевой, ди́кій сала́тъ, L. scariola L. — каки́ш, колочко́. С. Ав.

2. сала́та, шала́та (гичка салати і де-яких инших рослин з сілю, оцтом і олією).

Сале́пъ, сале́пный ко́рень = рос. Orchis Latifolia L. — зозулині рушники, лю́бка, лю́бжа, С. бухарскій, O. Mario L. = зозу́льки, зозулині сльозки, лю́бка, любий мене́-не поки́нь. С. Ав.

Са́лить, ся = 1. (насо́лить, ся) — са́лити, смальцюва́ти, шмарува́ти, насо́лити, насмальцюва́ти, нашмарува́ти, ся.

2. (засо́лить, ся) — са́лити, смальцюва́ти, шмарува́ти, ялови́ти, засо́лити, засмальцюва́ти, заялови́ти, ся. — Засмальцював свиту.

Са́ло = 1. са́ло, здр. сальце́. С. Л. — Са́ло свѣчное = лій. С. З. Л. — Шкода лою, сьвіти водою. п. пр. — Живе, як каганець без лою. п. пр. — С. гусиное = сма́лець. С. З. Л. — С. внутреннее = здір, здор. С. Л. — С. то́щее = шкурля́т.

2. са́ло (крига з снігом на річці).

Сало́пница = 1. жінка, що шие сало́пи.

2. бідна жінка, що ходить в старо́му сало́пі; прохачка і разом плету́ха.

Сало́пъ = сало́п (верхня жіноча одежина особливого крою).

Салотопня = салга́ні (С. З. Л.), са́льня (С. Л.).

Салфе́тка = серве́тка. С. З. Л.

Са́льникъ = 1. Анат. Omentum — са́льник, чепе́ць.

2. са́льник (страва — сальня з начинкою).

3. д. Са́льный ко́рень.

Са́льница = 1. д. Салато́вка.

2. д. Са́льный ко́рень.

Са́льный = 1. са́льний, про свічку — лойови́й. С. Л. — Он лежать лойовий недогарок. Гр. Чайч.
2. засмальцьо́ваний (С. Л.), вашмаро́ваний, заляло́жений.

Са́льный ко́рень, рос. Symphytum officinale L. = живокіст(ь), правокіст, костоло́м, волови́й язи́к. С. Ап.

Салюта́ція = яса́. С. З. — Із дванадцяти штук гармат грімали, ясу воздавали, п. д.

Салютова́ть = ясува́ти, ясу́ воздава́ти (С. З.).

Салю́тъ = д. **Салюта́ція**.

Самбу́къ, рос. Sambucus nigra L. = бузина́, гал. — баз, бази́к. С. Ап.

Самдеся́тъ = самде́сять. — Горох уроди́ся самдесять.

Самдру́гъ, самадру́га = у двох, у двійві (С. Ш.).

Саме́цъ = саме́ць, са́мчик, в стаді для приплоду — ста́дник, у риб, коли вона треть ся — сипча́к (Ман.), коня — лошо́к, у гусей — гуса́к, ге́рго́т, у индиків — инди́к, у курей — пі́вень, у свиней — кнур. — Самчики ззивають самочок. Кв.

Са́мка = самиця, са́мка, са́мочка. С. Жел. — **Са́мка плодови́тая** = пли́дна. — **Са́мка на приплодъ** = ма́тка. — **С. безплодная** = каменица. — **С. неплодя́вшая** = ялова́, яловиця (С. З.). — **С. первородная** = первістка, первітка.

Самобы́тность = самобу́тність. С. Жел.

Самобы́тный = самобу́тний. С. Жел.

Самова́ръ = самова́р (С. Жел.), в жарг — самогрій. С. З. Жел.

Самовѣдецъ = самовідець. С. Жел.

Самовла́стіе = самовла́стя, самовладність.

Самовла́стный = самовла́стний, самовла́дний.

Самовозгора́тельный = самозапа́льний, самопа́льний. С. Жел.

Самово́ліе = самово́ля, самово́льність, своволя, своволь́ство. С. Жел — Через свою своволю попала ся в неволю. п. п.

Самово́льникъ, ца = самово́лець, своволь́ник, ця, своволь́ця, своволе́цъ. С. Жел.

Самово́льничать = самово́лити, своволи́ти. С. Жел.

Самово́льный, по = 1. самово́льний, по, без відома, самохіть (Ос.), самохіттю, своїм тре́бом (Хар. Грв.).
2. своволь́ний і д. **Своевольный**.

Самово́льствовать = д. **Самово́льничать**.

Самодви́гъ = само́ру́х. С. Жел.

Самодержа́віе = самодержа́вство.

Самодержа́вный = самоде́ржний (С. Жел.), самовла́дний.

Самоде́рженъ = самодержа́вець.

Самодово́льство = самодово́льність. С. Пар.

Самоду́ръ = самово́лець, бі́снувати́й. — Такий самоволень! що лиге дурній голові до вподоби, те й робе... Лошу в хату привчив, а овечку на піч кладе. Кн.

Самодѣйствующій = само́дючий.

Самодѣльный = саморо́бний (Лев.), саморо́бок (С. Л.), про тканину — домоткани́й, домоткан. С. Л.

Самодѣятельность = самодійність.

Самодѣятельный = самодійний.

Самозабве́ніе = самозабуття.

Самозва́нецъ = самозва́нець.

Самолётъ = 1. поро́й (що ходить на ковзах).
2. самолі́т, самольо́т. С. Жел.

Самолично́сть = особи́стість. С. Пар.

Самолично́, но = особи́сто, особи́сте, особо́вий (С. Жел. Пар.), самоли́чно (С. Жел.).

Самолю́бецъ = самолю́б.

Самолюби́вый = самолю́бний. С. Жел.

Самолю́біе = самолю́бство. С. Жел. — Підлещував ся до його і роздував його самолюбство. Бар. О.

Самомнѣ́ніе = го́нор, зарозумі́лість (С. Жел. Пар.).

Самонадѣ́янность = самонаді́я. С. Жел.

Самонадѣ́янный = самонаді́йний. С. Жел.

Самообладаніе = самовладання.

Самоотверже́ніе = д. **Самопожертвованіе** і **Самоотреченіе**.

Самоотрече́ніе = самовідре́чення (С. Жел.), ол(від)шуряння само́го себе (С. Пар.).

Самопознаніе = самопізна́ння, саморозумі́ння, самосьві́д, самосьвідо́мість. С. Жел.

Самопожертвованіе = саможертва, самоофіра. С. Жел. — Саможертва на ері для добра дитини. Зап. Фр. — Любов Шевченка до України готова на самогертву. Кн. — З боку Тендитного се буде великою саможертвою. Лев. В.

Самопроизво́льный = самово́льний.

Самоприя́дка = прядка і д. Прилка.

Саморо́докъ = саморі́док.

Саморо́дный = само́рі́дний. С. Жел.

Самору́бъ = самосі́ч. — Поїхав у поле та вздив між-самосіч. п. п.

Самосвѣтящійся = самосьві́т.

Самоскоре́йшій = найскорійший, най-

шви́дчий. — **Въ самоскорѣ́йшемъ вре́мени** = я́ко мо́га шви́дче, як найскоріше.

Самосозна́ніе = самосьвідо́мість. — Письменство есть душею народного життя, самосьвідомостю народности. Бар. О. — Довелось неминучу потребу простати національну самосьвідомість. Пр.

Самосохране́ніе = самоохоро́на, самощадність (Гал.).

Самостоятельность = самоста́йність, самостійність, самоїстність (С. Жел.), своя́щина. — Становище Галичини в справах політичної самостайности було вельми небезпечне. Бар. О. — Польща хоч і позбула ся самостійности державної. Зап. Кн. — Не хотять тепер дїти з батьками жити, та все на своящину йдуть. Хар.

Самостоятельный = самоста́йний (С. З., самостійний, самоїстний. С. Жел. — Вже за 10 і не 20 років Україна на свою самостайну словесність почувать ся. К. Х. — Вона почула в собі дух самостійної господині. Лев. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самостійних земель. Бар. О. — Професор Ягич вважав малоруську мову самостійним язиком, як і великоруську. Ог.

Самосѣ́вка = 1. самосій, самосійка, па́далиця.

2. сі́ялка, сі́ва́лка. — Я сію рядовою сівалкою, такою, що сама сіє, сама загортає. Чех. Розм.

Самосѣ́йный = самосійний, па́далишний. — Се жито падалишне.

Самоубійство = самогу́бство, самовбивство. С. Жел. — Така безнадійність часто доводить чоловіка до самогубства. Зап. Кн.

Самоубійца = самогу́бець, самоубійник, ця. О. Жел.

Самоуваже́ніе = самопова́га. — У Репінових Шевченко поводив ся просто, але з великою самоповагою. Кн.

Самоувѣ́ренность = самопалія.

Самоувѣ́ренный = самонадійний, пе́вний в собі.

Самоупра́вный, по = самоправний, по (С. Жел.), самоуправом (Ман.).

Самоуправство = самоправство.

Самоучи́тель = самоу́к. С. Жел. — Поранив мої таку книжку — самоука. Кн.

Самоу́чка = 1. самоу́к, самоу́чко. С. Жел. 2. самоу́цтво. С. Жел. — **Самоу́чкой** = самоуком, про писання — само́писки. — Я самоуком навчив ся читати. Кн. — Шевченко самоуком надбав собі такої освіти. Кн. — Самописки навчивсь писати. Чайч.

Самохва́лъ, самохва́лка = самохва́л, ка, шалько́ (С. Ш.), чванько́.

Самохва́льство = хвальба́ (С. Ш.), хва́сть (С. Ш.), самохвальба́, самохва́льство. С. Жел. — Хвальби повні торби, а в тих торбах пусто. н. пр. — Дайте сапчат хвасті підойчать. н. пр.

Самохо́тный, по = самохітний, самохіть, самохіттю, по своїй охоті. С. Жел.

Самоцве́тный = самоцьвітний. С. Жел. — **С. ка́мень** = самоцьвіт. С. Жел.

Са́мочка = д. **Са́мка** (здр.).

Са́мчикъ = д. **Само́ецъ** (здр.).

Самъ = сам. — Ти сам знаєш. — Сам Бог відає, що не я. — **Самъ не сво́й** = сам не свій (С. Жел.), несамовитий (С. З.). — Мов несамовитий, біжить прудко до сьвітлиці. Ст. С. — **Самъ другъ** = дво́є, удво́х; самодру́г (С. Жел.). — Ми зостали ся удвох. — **Самъ-третій** = утрьо́х; самотре́ть, самотро́ть (С. Жел.). — Він живе у трьох. — **Самъ-шестъ** = самошість. С. Жел.

Са́мый = са́мий. — Це той самий, що роспинав нашу Україну. К. Ш. — Оце само і згубило його. — **Са́мый лу́чшій** = найкра́щий, найлі́пший. — **С. ху́дшій** = найгі́рший. — **С. че́стный** = найчесні́йший.

Сангвиническій = сангвині́чний; кровистий.

Сандали́ть, насандали́ть = кра́сити, накра́сити бразолією.

Сандали́и = ходаки́. — Не мало чорт ходаків зносив, поки їх до купи звів. — Коли б мій чобіт гриз, а то ходак. н. пр.

Сандалъ = бразолія (дерево Sandalum album і краска, що добуває ся з його. С. Аф. Л. Ш. — Треба на крашанки бразолії купити. С. Л.

Сандальный = бразолійний. С. Ш.

Са́ни, са́нки, са́почки = са́ни, санки́, малі — саночки́, сапча́та, без грядок — гриджо́ла, гриджоля́та, з кізяка, покриті кригою — грожа́к (д. Сала́зки), городські — козирьки́, з коробом з лубка — за́лубні, прості без короба — конильчаки́, ріжна́ті, рибальські маленькі — самоту́жки, частини санок: перед о́к, зад о́к, полози́, ко́роб, загнутий кінець полоза — ко́рса, ско́рс, мн. ко́рси, на́шивка на полозі — підлатка, дощечка, що з'єднує полози спереду — по́передень, по́передок, звязок шипа з полозом — стяго́ль, жердина, що вкоруч з полозом — на́хоржень, пристрой з боків, щоб не перекидались сани — крило́, бо́ло, кри́сло, мн. кри́ла, вірьовка,

що правильне голобля́ — зáвертень. — Привикне собака за возом бігти, побіжить і за санками. н. пр. — Другим же шляхом ріжнаті прості по снігу риплять собі санчата. Гр. Чайч. — Не въ свой са́ни не садúсь, н. пр. = 1. коли́ не Кири́ло, не ідú там ри́ло; не в свої са́ни не суньсь; не су́нь голови́, куди́ не влізе. 2. не ти́кай ло́ся до чужо́го про́са; не ідú ся, де тебé не тре́ба; в чужúй черевúк ногú не сажáй. н. пр.

Санкюло́ть = безшта́нько, голоколінчик, гала́нько (Граб.).

Са́нный = са́нний, санкови́й.

Сановúтость = пова́жність; сановúтість.

Сановúтый = 1. пова́жний. 2. сановúтий, пановúтий.

Сано́вникъ = сано́вник, досто́йник (С. Жел.). — Королевський канцлер, маршалки і инші достойники. Бар. О. — Єпископів і других церковних достойників. Бар. О.

Са́ночный = санковúй.

Санъ = сан, досто́їнство (С. Жел.).

Са́па = 1. пі́дкіп, потайни́к (д. **Подко́пъ** 1.). 2. ри́ба Cyprinus Barellus — в поро́ді чабакі́в.

Сапёръ = підко́пник (инженір або воїн, що робить підкопи і справляє земляні роботи у військовій справі). С. Пар.

Сапо́гъ, мн. **сапоги**, здр. **сапожéкъ**, **сапожкú**, поб. **сапожúще**, мн. **сапожúща** = чо́біт, чо́боти (С. З. Л.), здр. чобіто́к, чобіто́чок; чоботе́ць, чобітки́ (С. Л.), чобітці́, поб. чоботúще, чобіття, сапъянові — сапья́нці (С. З. Л.), з жовтого сапъяну — жовтúнці, жо́втянці (С. Л.), з подвійними підошвами, шиті дратвою — рантові, на шпильках — гвоздьові, прості на одній підошві — виворотні, старі дуже, зашкарублі — шкарба́ни, шкарбу́ни (С. З. Л.), шкарба(у)ни́, старі одрізані від халяв — босовики́, частини чобота: передо́к, халя́ва, закаблу́к, підбо́ра і підо́шва, пришивні передки до халяв — прúшви (С. З.). — В чоботах ходить, а слíд босий. н. пр. — Кому шапочку смушеву, чобітки шкапові. К. Ш. — Сапъянові чобітці, ще й шабелька при боці. н. п. — Покинь, милий, чорний чобіточок, щоб я не забула, який твій слíдочок. н. п. — Палажка йде, за собою дружечок веде, а усіх пъятнадцять, та всі у сапъянцях. н. п. — Опанас в жовтицях новúх і в новім жупані. Мак. — Шкарбани — не чоботи, узуті, та ще й ті роти пороззявляли. Гр. Ч.

Сапожки́ кукýшкины, мáрьины, рос. Cypripedium Calceolus L. = жо́вті возу́льки, черевúчки, возу́лині черевúчки. С. Ак.

Сапо́жная мастерска́я = ше́вня.

Сапо́жниковъ = чоботарів, шевців.

Сапо́жникъ, ца = чобота́рь, чобота́р, ка (С. З.), чобітни́к (С. Жел.), швець (С. З. Л.), здр. ше́вчик, мн. шевці́ (С. З.), жінка його — чоботари́ха, шевчúха, дочка — чоботарі́вна, шевцівна, син — чоботаре́нко, шевче́нко. — А мій батько чоботарь, черевички полатав. н. п. — Не вважай на то, що и швець — говори зо мною як з простим чоловіком. н. пр. — Швець знай своє шевство. н. пр.

Сапо́жничанье = шевцюва́ння.

Сапо́жничать = шевцюва́ти (С. Л.), чоботарюва́ти.

Сапо́жничество = ше́вство. С. Л. — Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр.

Сапо́жническій, сапо́жничій = ше́вський (С. З. Л.), шве́цький (С. Л.). — Пристав, як шевська смола до чобота. н. пр. — Аміль, шевський ремінь, копилля, правилля, премудрий столець. н. прикладка. С. Л.

Сапо́жный = чобото́вий. — **Сапо́жное голени́ще** = халя́ва. — **С. мастерство́** = ше́вство. С. Л. — **Сапо́жный ма́стеръ** = **Сапо́жникъ.** — **С. рядъ** = ше́вський ряд.

Сапъ = сай (С. З.), посатúна (Лев. С. Жел.). — Сап напав. С. З.

Сара́й, сара́йчикъ = шо́па, шо́пка (С. З.), частіше відкритий з одного або з двох боків — по́вiть, повiтка (С. З. Л.), для волів — воло́вня, де ставлять вози — возо́вня, возíвня (С. Аф.), де їх роблять — возоро́бня, на дрова — дровъяна́ повiтка (С. З.), дровúк, дровíтня (д. **Дровникъ** 2.), для овець — кошара, ове́чник (д. під сл. **Ове́чій**), для полови — половúк, воло́вня, поло́вница (д. **Мякúнникъ**), на хліб — клу́ня, стодо́ла (д. **Ри́га**). — Господарь з під шопи витяг плуг. Фр. — Зточи віз під повітку. — Великої кошари свиня. н. пр.

Сара́на, рос. Lilium Martagon L. = лíсна лúлія, ма́слянка, ма́сляночка. С. Ак.

Саранча́, ком. Gryllus migratorius = сарана́, особливої породи — прúчек. — Хто не чував про ту страшенну шкоду, яку заподіює сарана? Степ. О.

Сарафа́нъ, сарафа́нчикъ = довге́ плáття без рукавів, а спе́реду застібáється на ґу́дзики (національна одежина московок).

Сарачи́нское пшено́ = д. під сл. Пшено́.

Сардинъ, риба Sardina (Clupea sardina) = сардéля, сардéлька. С. Жел.

Сардонúческій = сардонíчний, зліспоглумлúвий.

Сáржа = шáржа (легка вовнина з шовковими нитками тканина).

Сарóминкъ = сорóминк, сорокíтник.

Сарóминый = сорóминий (С. Л.), сороміцький (С. Л. З.), стидкúй (С. Л.), срамотнíй. (Д. під сл. Срáмный).

Сарсапарúль, сассапарúль, рос. Smilax sarsaparilla L. = сарсапарéля.

Сатáна = сатáна, бíс, чорт, нечúста сúла, дíдько, дияво.л.

Сатáнинскій = сатáнинний, бíсів, чóртів, диáволський.

Сатúнъ = шовкóва тканúна.

Сатúрическій = сатúричний; глумлúвий, глуздлúвий, глуздлúвий і д. Насмíшливый.

Сатúръ мужескúй, мужскóй, рос. Orchis mascula L. = попóві яйця. С. Ан.

Сафлóръ, рос. Carthamus tinctorius L. = крóкіс, сьвітлúця, сьвітлýха. С. Ан.

Сафьúновый, сафьúнный = сапъянóвий, сапъянний. — С. óбувь = сапъянцí. (Пр. д. під сл. Сапóгъ.)

Сафьúнъ = сапъян. С. Л. — С. тóнкій = хитúна. — На ногí сапъяни рипить, а в горшку трясця кипить, н. пр.

Сáхарница = сáхарниця, цукорúця, цукорúчка. С. Жел.

Сáхарный = сáхарьний, сахáрний, цукровúй. — С. завóдъ = сахáрня (Лев.), цукóрня (С. Жел.), цукровáрня. — Повíз бýряки на сáхарню. Лев.

Сахаровáрный = цукровáрний.

Сахаровáрня = д. Сáхарный завóдъ.

Сáхаръ = сáхарь, сáхар, цýкор (С. З. Жел.), цýкер. — Сáхаръ свинцóвый, Plumbum aceticum = кíпський сáхарь. — Сахаръ медóвичъ = д. Льстéцъ.

Сбáвка = збáвок. С. Жел.

Сбавлáть, сбáвить, ся = збавлáти (С. Л. Жел.), спускáти, зменшáти, поступáти, ся (С. З.), збáвити (С. Жел.), спустúти (С. Пар.), змáлити, зменшúти, змáлити, поступúти, ся (С. З. Пар.). — Стан нас Господь видимо карати, став у полí й дома хлíба збавляти. н. пр. — За що ти хочеш менí вíку збавити? Фр. — Боюсь чоловíка: як побачить — буде бити, змалить менí вíку. н. пр. — Як заправив, нíчого з тиї рúби не спустив. — Сбáвить спéси = пíс утéрти, пихý збúти, хвостá вкрутúти.

Сберегáтельная кáсса = щаднúча кáса. С. Пар.

Сберегáть, сберéчь, ся = зберегáти (С. Жел.), ощажáти (С. Жел.), пощажáти, зберегтú (С. Л.), ощадúти, приберегтú, ся (С. Л.). — Зберíг про чорний день.

Сбережéніе = бережíння, хováння.

Сбивáть, сбúть, ся = збивáти, збúти (С. Аф.), позбивáти, понабивáти, (клинцем) — заплíшувати, заплíшити, позаплíшувати, ся. — Збив обручí з дíжки. — Злодíї позбивали замки. — Підошви позбивали ся. — Збив дошки. — Сбúть мáсло = сколотúти мáсло. Кр. — Сбúться съ ногъ = одкúдати нóги. — Сбить рогá = пихý збúти, хвостá вкрутúти. — Сбить, ся съ путú = д. під сл. Путь. — Сбить, ся съ тóлку = з пантелúку збúти, ся, запантелúчити ся, збентéжити (С. З.), збúти з плúгу (С. Л.), зводúти, звестú з крýга сóнця, про кількох — позапантелúчувати, ся. — Ти тільки людей з крýга сонця зводиш. Ки. — Збив ся з пантелíку. С. З.

Сбиваться, сбúться = 1. збивáти ся, блукáти, збúти ся, заблудúти. — Збив ся з дороги.

2. збивáти ся, збúти ся, змíшати ся. — Збив ся в речах.

3. скидáти ся, вдавáти і д. Походúть (на кого або на що). — Сбúться въ комкú = скíпшити ся, склочíти ся (про вовну, шерсть то-що, д. під сл. Комъ).

Сбúвчивость = неясність, безладдя, замíшанúна (С. Пар.), заплутанúна (С. Пар.).

Сбúвчивый, во = неясний, тéмний, безладний, непорядний, замíшаний, заплýтаний (С. Пар.), не ясно, без ладý, непорядно.

Сбираніе = збíрання, збір.

Сбирáть, ся = д. Собирáть, ся.

Сбиръ = сíпака.

Сбúтень = гарячý, гарячий (С. З.), гарячé. — Випив стакан гарячу — зараз теплíше стало.

Сбúтеньщикъ = гарячник.

Сбить, ся = д. Сбивáть, ся.

Сближáть, сблúзить, ся = зближáти, наближáти, зблúзити, наблúзити, ся (д. Приближáть).

Сближéніе = зближéння, наближéння.

Сбóйка = збивáння.

Сбóйна = макýха. С. З. Л. — Пили на радощах сивуху і їли сíмъяну макуху. Кот.

Сболтну́ть = бовтну́ти, ля́пнути, сплéскати. — Мовчи! бо що небудь сплескаш, а тебе битимуть. Кр.

Сбо́ристый = рясни́й, перебі́рчастий. — Рясна свита. — А у мене постіль біленькая, а у мене положок перебірчастий. н. п.

Сбо́рище = збір, збі́рня, збо́рище. — Збірня хлопців та дівчат на вечерницях. Лев.

Сбо́рка = 1. збіра́ння.

2. в одежі, части́ше мн. сбо́рки = збо́ри, бри́жі.

Сбо́рникъ = 1. д. **Повóйникъ** 1.

2. збі́рник, збі́рка. — Українські приказки. Збірники О. Марковича і других. Спорудив М. Номис. Спб. 1864 р. — Нова збірка малоруських приказок. Од. 1892 р.

Сбо́рный = збі́рний. — **Сбо́рная изба́** = збо́рня. — **Сбо́рное ме́сто** = схóдка. — **Сбо́рныя де́ньги** = склáдка. — **Сбо́рное Воскресе́нье** = Неділя на пéршому тижні великопóстному.

Сбо́рщикъ, ца = збірщи́к, побóрець, побі́рчий, побі́рець, побі́рниця, мíта — мúтник, лáйливо або ґлумливо — здúрщик. — Вибрали його за збірщика. — Кого ж ти думаєш посилати по сей? Хто буде за побірниць? Лев.

Сборъ = збір, збіранúця, збі́рня, збóрище. — **Мірскóй сборъ** = громáда. — **Сборъ подате́й** = збір податків. — **Сборъ вéсовóй** = ваговé. — **С. питéйный** = винове́. — **С. подýшный** = подýшне. Д. теж під сл. **Налóгъ** і **Пóдать**. — Татусеві дíти, мої і сусíдні — збіранúци. Хар.

Сбóры = 1. зáходи (С. Л.), лáгодíння, в дорогу — лаштувáння, вибірáння. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр.

2. д. **Сбóрка**.

Сбра́сывать, сбросáть, сброси́ть, ся = скидáти, ся, скúнути, ся (С. Л.), зíпхнýти, про кількох — поскидáти. — Скинув свиту. — Скидайте в купу. — Зіпхнув його з гори.

Сбрива́ть, сбри́ть = зголю́вати, зголúти, про де-кілько або кількох — позголю́вати. — Зголив бороду. — Позголювали вуси.

Сбро́дъ = набрід, нáволоч (Лев. С. Л.), лéдач, гультяйство. — На точку всякого наброду — хоч греблю гати, а косарів — хоч би один. Кн.

Сброси́ть = д. **Сбра́сывать**.

Сбру́я = д. **Збру́я**.

Сбрызгивать, сбрызнуть = бризкáти, побризкáти, покропúти. — Дощ тільки побризкав.

Сбýхты-барáхты = навмáнний, на сліпо, а дýру.

Сбывáть, сбыть, ся = 1. збувáти (С. Аф.), збýти, ся (С. Л.), позбувáти, ся, вдихати ся (С. Аф.), спéкати ся, поспéкувати ся. — Біда легко здибає, а трудно її збути ся. н. пр. — Продав чумак в Кременчуку тарань і чахоню, збув рибу, збанку, продав і кайчону. Дум. — На сміх його вдихались, поки він поїхав. — **Сбывáть крáденное** = перевóдити.

2. спадáти, убувáти (С. Ш.), збувáти, зменшáти ся, спáсти, убýти, збýти, зменшити ся. — Вода починає спадати трохи.

3. справдúти ся, стáти ся. (Д. Испóлнить, ся 2.) — Все так сталось, як він казав — неначе віщував.

Сбы́точный = д. **Стáточный**.

Сбытъ = збýток, схід. С. Л.

Сбы́тчикъ = перевóдчик, перевóдщик. — Перевідчик ще гірший за злодія. Кр.

Сбѣга́ть = збíгати, побíгти. — Побіжи швиденько та купи.

Сбѣга́ть, сбѣжа́ть = 1. збíгати, збíгти. — Збіг з гори.

2. спадáти, збíгати, стíкати, убувáти, спáсти, збíгти, стíкти, убýти. — Вода спала.

3. линáти, спчáвіти, полиняти і д. **Линáть** 2.

4. утíкати, втíкати, утíкти, втéкти. — Наймичка забрала вперед гроші і втíкла.

Сбѣга́ться, сбѣжа́ться = збíгати ся, збíгти ся (С. Л.), назбíгати ся, поназбíгати ся (С. Л.), понрибíгати. — Збіглися ся діти не одної матки. (н. з.) — Поназбíгались від усюди.

Сбѣжа́лый = збíглий, утíклий і д. **Бѣглый** 1.

Сбѣжа́ть, ся = д. **Сбѣга́ть, ся**.

Сва́дебка = д. **Сва́дьба** (здр.).

Сва́дебный = весíльний (С. З.), шлюбний. С. Л. — Як скінчив ся и бенкет той весільний, то пішла молода роздягатись. Гр. Чайч. — **Сва́дебные го́сти** = приáни, приданкú (про жінок, що гуляють на весíллі), поїзжáне (що у весільному поїзді) перезвя́не (що водить перезву). С З. — **Сва́дебный по́ѣздъ** = пóїзд, перезва (д. під сл. **По́ѣздъ**). — По весíллях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот. — Коня в поїзду не давай, а жінки в придання не пускай. н. пр. — Гарцювали скільки сили, перезву селом водили. Ск. Ал.

Сва́дьба = весíлля (С. З. Л. Аф.), здр. — весíллячко (С. Аф.). — Величають ся, як

повади на весіллї. н. пр. — **Играть, сыграть свадьбу** = справля́ти, спра́вити, одбу́ти весі́лля. — От би й була рада, коли б ми справили твоє й моє весілля разом. К. К. С. — Ми разом повінчаємось і одбудемо весілля разом. К. К. С.

Свазивать, свезти́, свозя́ть = зво́зити, перево́зити, зве́зти, перевезти́.

Свайка = 1. шва́йка (залізна з головкою або деревяна загострена паличка; так зоветься і сама гра, в котрій підшпигують швайку, щоб вона куди попала. Д. Київ. Ст. 1887—6. ст. 472.)

2. д. Сва́я (здр.).

Свайный = пальови́й. — **Свайная бойка** = вбива́ння паль.

Свайнобойный копёръ = ба́ба. С. Ш.

Сваливать = 1. (свали́ть, ся) — вали́ти, зва́лювати, звали́ти, повали́ти, ся. — Звалив до долу. — Вітром повалило. — Ой як пайду за ворота, од вітру валю ся. н. п. — **Свали́тся съ ло́шади** = з коня́ впа́сти.

2 звёрта́ти, склада́ти, зверну́ти, скла́сти. — Сам наробив, а на мене звертає. — Частенько між людьми буває, один свою біду на другого звертає. Б. Г.

3. спада́ти, зменша́ти ся, спа́сти, зме́ншити ся. — **Къ ве́черу жаръ свали́лъ** = під вечі́р не так ду́шно ста́ло, жар спав.

4. (свали́ть, ся) — вали́ти, зва́лювати, фалюва́ти, вивали́ти, звали́ти, ся (С. Аф.), звали́ти, ся (С. Аф.), про волосся — скімпи́ти ся, склочи́ти ся. — Вивалив повість. — Борода скімпилась ся. Кот.

Свалка = 1. зва́лювання.

2. на́тови, ті́сно́та, тиск.

3. бі́йки, колотне́ча, колотня́.

Свали́ть = 1. д. **Свали́вать 4.**

2. зля́пати, зроби́ти аби́-як, на шви́дку ру́ку.

Сварга́нить = д. **Свали́ть 2.**

Сваривать, свари́ть, ся = зва́рювати, зва́рити, ся.

Сварка = 1. зва́рювання.

2. місце, де зва́рено або злюто́вано

Сварливость = сварли́вість.

Сварли́вый = сварли́вий, сваркий (С. Л.), губа́тий, незла́годний, лайли́вий, гри́зка, зъїди́тель. ка (Кр.). — Не зостану ся у вас, бо баришни дуже сваркі. Кр. — Кози б то з його не така сварка людина, а то ж нікого не мине, посварять ся. Ки. — Кози ж дуже губаті! Кр.

Сварно́й = зва́рений, злюто́ваний. — Зварена вісь.

Сва́таніе = сва́тання.

Сва́тать, сосва́тать, ся = сва́тати, ся, насва́тувати ся, сла́ти ся, присила́ти ся, старостів засила́ти, посва́тати, ся.

Сватовство́ = сва́тання. — **Занима́ться сватовство́мъ** = свашкува́ти. С. З. — **Употребля́емый при сватовстве́** = сва́тальний.

Сва́тушко = сва́тонько, сва́ненько, сва́нечко.

Сватъ = 1. ста́роста (С. З.), сва́тальник, другий, ніби помічник — підста́роста (С. З.), підстаро́стий. — Послав старостів до дівчини. — **Сватовъ посыла́ть** = сва́тати, старостів посила́ти. — **Сва́томъ быть, побы́ть** = старостува́ти, постаростува́ти.

2. сват (родичі чоловіка і жінки). — **Сва́томъ сдѣлаться** = посвахати ся.

Сва́тьинъ = сва́хин.

Сва́тья, сва́тьюшка = сва́ха, сва́шенька, сва́нечка (мати зяти або невістки).

Сва́ха = сва́ха, сва́шка, сва́шечка. — **Сва́хою быть, побыть** = свашкува́ти, посвашкува́ти.

Сва́хинъ = сва́шкин.

Свахля́ть = д. **Свали́ть 2.**

Сва́я = па́ля (С. Л.), високі під будову — ви́шки. — Міст на палях. — Як побивали ми палі, кладемо на них клітку... Дивлюсь — косіць є — не всі палі рівні. Ки.

Сведе́ніе = звід. — **Сведе́ніе счето́въ** = обраху́нок.

Сведённый, сведёный = 1. д. **Своди́ть** (прич).

2. д. **Сво́дный.**

Свезти́ = д. **Свозя́ть.**

Свёкла, рос. Beta vulgaris = буря́к. — **Ли́стья свёклы** = буряковиння, бурячиння, ботвиння, молоді, що до страви — **свёкла.**

Свекловица = буря́к. С. Ан.

Свекловичникъ = буряковиння і д. від вл. **Свёкла (Ли́стья с.).**

Свекловичный = буряко́вий.

Свекольникъ = д. **Свекловичникъ.**

Свёкоръ = све́кор.

Свекровинъ = свекру́шин.

Свёкровъ = све́крів, све́кровий.

Свекровь = свекру́ха. С. З.

Свербе́жница, рос. Knautia arvensis Coult. Scabiosa arvensis = наголо́ваток, огір-

чак, свербіжниця, хрестова паличка (укр.), жовтільниця (гал.). С. Ан.

Сверобѣжъ = свербіння, свербіж, чос.

Свербагузка, рос. Sinapis arvensis L. = свирпа, свирпиця. С. Ан.

Свербагузъ, рос. Symphytum officinale L. = живокість, правокіст, костолом, воловий язик, С. восточный, Bunias orientalis L. = грицики, свербіга. С. Ан.

Свербота = свербіння, свербіж, чос.

Свербѣть = свербіти. — Де свербить, там і почухаєш. п. пр.

Сверга́ть, свергнуть, ся = 1. скидати, скинути, зіпхнути. — Був писарем, а тепер його скинули. Кр. — Ви всі жалкуєтесь на лихо, а скинути його — нема в вас сили. І. Г. — Скинув Наливайко Лободу з гетьманства, але і його скинули козаки і видали ляхам. Бар. О. — Собор постановив скинути митрополіта і владик, що пристали на унію. Бар. О. — Свергнуть иго = скинути ярмо, визволитись з під кормиги, з неволі. — Свергнуть съ престола = скинути з престола.

2. спадати, спасти. — Вода з шумом спадає в провалля.

Сверженіе = скидання, зпихання.

Сверканіе = блискання, полискання, полискування, очима — бликання.

Сверка́ть, сверкнуть = блискати (С. Ш.), виблискувати, лискати, полискувати (С. Л.), висьвічувати, бликати (не ясно), мигтіти (здалеку), майоріти (теж), блиснути (С. Ш.), бликнути, лиснути, мигнути. — Як вовк посеред ночі блиснав страшними очима. Дум. — І полумъя була блисне, як вітер повіє. Аф. — Я бачила, як щось бликнуло, а то ви сірник запалили. Кр. — Каганець блимає. С. Ш. — Ще рано: на гильках роса висьвічує ся. Кр. — Аж голе тіло висьвічує ся. Кр. — Червяк майорить огнем. Кн. — Сверкающій = блискавий, блискучий (С. Л. Ш.). — Часто сверкать = розблискати ся.

Сверленіе = свердління, вертіння.

Сверлильный = свердловий.

Сверлина = дірка просвердлена.

Сверлить, просверлить, ся = свердлити (С. Л.), вертіти (свердлом), просвердлити, провертіти.

Сверло́ = сверде́л (С. З.), сверде́ло.

Свернуть = д. Свёртывать.

Сверстать = д. Свёрстывать.

Сверстникъ, ца = ровесник, ця (С. Л. Ж.), перевесник, ця (С. Л.), одноліток (Лев.); рівень, рівня. — Мої перевесники вже всі в землі, а я ще вештаюсь по сьвіту. Кн.

Сверстнический = ровесницький.

Сверстничество = ровесництво.

Сверстничій = д. Сверстнический.

Свёрстывать, сверстать, ся = рівняти, вирівнювати, зрівняти, вирівняти, порівняти, ся.

Свёртокъ, свёрточекъ = сувертон (С. Л.), сувертень, скрутіль, крутень, верчик, верчечок, жмут, жмуток, переважно про полотно — сувій, сувійчик, сувійничок (С. З. Л.); одежі то що — клунок, клуночок. — Суверток нот був зав'язаний. Кн. — Достав відти скрутіль позовкних паперів. Фр. — У руках у його був сувійчик паперу. Зап. Кн. — Витягла з скрині два сувої полотна. Лев. — Тобі, мамо, та сувійчики, мині, мамо, та сувійчики. п. п.

Свёртываніе = згортування, закручування і т. д. д. Свёртывать.

Свёртывать = 1. (свертѣть, свернуть, ся) = згортати (С. Л.), згортувати, звивати (С. Аф. Л.), гнати, згорнути, звинути С. Л.), звити, зігнати, ся (С. Л.). — Ой як я прийду, тебе не застану — згорну я рученьки та й не живий стану. п. п. — Як мої рученьки згорнуть ся, тоді твої роскоші минуть ся. п. п. — Гадюка клубком звила ся.

2. закручувати закрутити, звертіти, перекрутіти, ся. — Закрутив вязки. — Зовсім закрутив ключ — нікуди не годить ся. — Перекрутив замок.

3. звертати, повертати, звернути (С. Аф.). — Звернув з дороги просто в ліс.

4. (свернуться) — всідати ся, всісти ся, прокисати, прокиснути (про молоко).

5. викручувати ся, викрутити ся. — Він у мене не викрутить ся.

Сверху = зверху, поверх, по верху, по версі, над, понад. — Одяг свиту, а зверху кобеняк. — Правда, як олія, поверх води випливе. п. пр.

Сверхъ = над (С. З. Л.); надто, звиш, збільш (С. Л.), більше; окрім, опріч. — Сверхъ мѣры = над міру, надто, через верх, через край. — Ми старі, здасть ся також здатні через край буть сторонніми в думках. Ст. Г. — Сверхъ силы = над силу, через силу. С. Л. — Сверхъ того = окрім того, вверх того. — Повдавали йому всячини і окрім того грошей. — Сверхъ чаянія, сверхъ всякаго чаянія, ожиданія = несподівано, зовсім несподівано.

Сверхъесте́ственный = надзвича́йний.

Сверча́ніе = цьвірча́ння, цьвіркота́ння. — Цьвіркун чимало набридав своїм цьвіркотанням. Степ. О.

Сверча́ть = цьвірча́ти, цьвіркота́ти, цьвірінькати. — Цьвіркун на видноті не цьвірчить. н. пр.

Сверчо́къ, ком. Gryllus domesticus = цьвірку́н (С. З.), цьвірку́н ха́тній (Степ. О.). — **Сверчо́къ полево́й**, Gryllus talpa = цьвірку́н польови́й. — В хаті бу́ло тихо, тільки цьвіркун цьвірінькав під полом. Коц. — Цьвіркун вилазить тільки по ночі, а в день ховається по щілинах та вірках. Степ. О. — Опріч хатнього цьвіркуна є ще польови́й. Степ. О. — **Знай сверчо́къ свой шесто́къ** = шве́нць знай своє́ ше́ство, а в кровене́ство не мішáйсь. н. пр. Знай коро́ва своє́ сті́йло. н. пр.

Свершáть, свершúть = 1. вивéршувати, вивершити. — Вивершив стіг сіна.

2. д. Совершáть.

Свершáться, свершúться = ставáти ся, стáти ся. — Стало ся! Та тільки не те стало ся, чого сподівались. Кп.

Свéршекъ = д. **Проце́нтъ і Ростъ 2.**

Сверщъ = д. **Сверчо́къ.**

Сéсло = перéсло. С. З. — Треба крутати пересла для снопів. — Пересла з бурьяну бо соломи нема. С. З.

Свести́, свесть = д. **Своди́ть.**

Свива́льникъ = повúвач, сповúвач. — Спокатай велетень чув, що сповивач ще міцний. Кп.

Свива́льный = сповива́льний.

Свива́ніе = сповива́ння.

Свива́ть, свить, ся = 1. звива́ти, закру́чувати, сплітáти, звúти, закрутúти, сплести, зсукáти, позплітáти, позсу́кувати, ся. — Сплів батіг. — Зсукав вірьовку та й спустив ся. н. о. Яст. — Гилки позплітали ся. — **Свить гнёздо́** = гніздо́ звúти, окукобóлити ся. — Всі байраки порубали, нігде сісти, гніздо звити, малих дітей виплодити. н. п. — Окукобилась, мов та горлічка. Г. Барв.

2. спозвáти, сповúти (д. під сл. **Пелена́ть**).

Свúвокъ = д. **Свёртокъ.**

Свида́ніе = зобаче́ння (С. Л.), бачéння, поба́чення. — Се було останнє моє зобачення з ним. Скл. — Вже після третього побачення Семенко прилип до свого земляка. Зап. Кн. — **До свида́нія!** = до зобаче́ння (С. Л.). до побáчення! — **На любо́вное свида́ніе** = на зальо́ти, барвінку грáти. — До дівки Свиджанівни на зальоти почіпав. н. д.

Свúдина, рос. Cornus sanguinea L. = свидúна, свúдва. С. Ап.

Свúдываться, свúдѣться = бáчити ся, зобáчити ся, побáчити ся. С. З. Л. — Ой Бог знав та і Бог відав, чи побачимось знову. н. п.

Свидѣтелевъ = сьвідків.

Свидѣтель, ница = сьві́док (С. Л.), сьвідка, сьвідчик, ця (С. З. Л. Жел.), сьвідúтель, ка (С. Жел.). — Фальшивий сьвідок есть подобен злодієві. Б. Н. — Хто хоче сьвідком бути, треба хрестика цілувати. н. пр. — У сьвідка очі як у дідька. н. пр. — Нехай небо сьвідком буде. І. Г. — Ми самі тому сьвідками. С. З. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш. — **Призывáть во свидѣтели** = сьвідчúти ся. — На Бога сьвідчусь. — На Бога сьвідчить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Сьвідчив ся, як циган своїми дітьми. н. пр.

Свидѣтельскій = сьвідковúй, сьвідúтельський.

Свидѣтельство = 1. сьвідóтство (С. Л. Жел. Ч. К.), сьвідéтство, сьвідкува́ння (С. Л.), сьвід (С. Л.), сьвідчення. — Не май проти ближнему твоєму сьвідетства фальшивого. Б. Н. — Сьвідетством шляхтичові присягою справи свої доводити. Ст. Л. — Петро теж у сьвіді, що мене лаяно. С. Л.

2. сьвідóтство. — Прямого сьвідотства про первенство одного або другого твору нема. Зап. Фр. — На се маємо виразне сьвідотство самого Міцкевича. Зап. Кок. — **Метри́ческое свидѣ́тельство** = мéтрика.

Свидѣтельствованіе = сьвідкува́ння.

Свидѣтельствовать, ся = 1. (**засвидѣтельствовать, ся**) = сьві́дчити, ся (С. Л.), сьвідкувáти (С. Л.), висьвідчувати, осьвідчáти, засьвідчити, просьвідувáти. — Не сьвідч фальшиво, живи з людьми справедливо. н. п. — Не мають сьвідчити слуги за панів, а ні теж проти панів. Ст. Л. — Про те сьвідчить нам Варфоломей Шевченко. Кп. — Чи не сьвідчив фальшиво? Б. Н. — Трапились такі сьвідки, що проти його сьвідчать, то я мушу його ороштувати. З. Фр. — Сьвідчилась перед батьком. Лев. — Хіба не чуєш, скільки сьвідкують на тебе? К. Св. п.

2. (**освидѣтельствовать**) — оглядáти, ревізувáти, оглядíти, осьвідчити (С. З.).

3. (**засвидѣтельствовать**) — завіряти, завірúти, заводúти, завести у книги, посьвідчити. — Усе, як слід підписали і нотарь посьвідчив. — Його духовна і у волості у книги заведена.

Свúдѣться = д. **Свúдываться.**

Свинáрня = свинюшник, свинúнець, сви-

нáрник. — Він у свинянець залíз тай зарився у барлозí. п. к.

Свинáрь = 1. свинáрь (С. З.), свинопáс, свинáрник. — Пан послав свинаря. в. к. — **Быть свинарёмъ** = свинару(ю)вáти.

2. д. Свинýха.

Свинéцъ, Plumbum = свинéць, óливо.

Свинúна, свинúнка = свинúна, свинятúна. — Не має риби над линину, а м'яса — над свинину. н. пр.

Свúнка = 1. пíдсвинок. — Як годований підсвинок. К. Х.

2. свúнка (гра, в котрій ковіньками підбивають деревʼяну галку і сама та галка). — Грати у свинки. С. З.

3. рос. Solanum melongena L. — бакла-жáни (сині).

4. шматóк óлива або́ чавуна́.

5. хвороба (золотушні гулі на потилиці або на шиї).

Свинобóй = колíй, шмалíй, кабáнник.

Свиновáтый = свинякувáтий.

Свинóй = свинúний, свинячий (С. Л.). — Свинячу голову до хріну і локшину на переміну. Кот. — З свинячим писком та в калашний ряд. н. пр. — **Свинóе сáло** = свинячé сáло. — **С. стáдо** = свинíрка. — **Свинóй хлѣвъ** = д. Свинáрня.

Свинопáсъ = д. Свинáрь.

Свúнскій = свинúчий, свинякувáтий (С. Л.). — **Свúнски, по свúнски** = свинякувáто, по свинячому.

Свúнство = свинякувáтість.

Свинтúть = д. Свúнчивать.

Свúнтусъ = свинчýк.

Свинýха, свинýшка = 1. гр. Agaricus Violaceus L. = спинúха, спинák. С. Ап.

2. д. Свúнка 5.

Свинýшникъ = д. Свинáрня.

Свинцóвый = оливʼянúй.

Свинчáтка = свинчáтка, оливʼянка (Д. Битка́).

Свúнчивать, свинтúть, ся = звúнчувати, пришрубóвувати, звинтúти, пришрубувáти, ся.

Свинúй, Sus = свинúя, безрóга (С. Жел.), самець — кнур, валашний — кабáн (д. Бóровъ і Кабáнъ 1.), самиця — свинúя, льóха (Прав.), з поросятами — поросю́чка, молода — пíдсвинок (д. Свúнка 1.), здр. свúнка, поб. — свинúка, зб. — свинóта, дiт. — пáця. — **Дúкая свинúй** = вепрь і д. під сл. Кабáнъ 1. (Дúкій к.).

Свинячій = д. Свúнскій.

Свиристéль, пт. Ampelis Garrulus = костогрúз. С. Лев.

Свирищáть = шкварчáти.

Свирéль = сопíлка (С. З. Л.), сопíлочка, лýда (С. З.), лýдка (С. З. Л.), свистíлка (С. З.), жоломíн, жоломíйка, спрíвочка (Гал.), з сьвіжої кора — телúнка (Бук.). — Коли почав орати, то в сопíлку не грати, н. пр. — Сопíлка півчареві втíха, п. пр. — Та не ходи коло води, не грай у сопíлку, не пиши ся за парубка, коли маєш жíнку. Та не ходи коло води, не грай у телúнку, не пиши ся за парубка, бо маєш дитúнку. п. п. Б.

Свирéльникъ = сопíльник, лудáрь, лудáрик, лудáрчик. С. З. (Що грає на сопíлку або продає їх.) — Заграй жінí, лударику, на луду — нехай же я своє горе забуду. н. п. — Лударчик їде, віз дудок везе. н. п.

Свирéпка, рос. Erysimum = свирíпка, С. Варвáрина, Barbara vulgaris R. Br. — свирíна, С. разноцвѣтная, E. cheiranthoides L. — свирíпка. С. Ап.

Свирéпный = свирíпʼяний.

Свирéпость = лютість, жорстокість.

Свирéпствованіе = лютовáння.

Свирéпствовать = люто(у)вáти (С. З. Л.), грасовáти (С. З.). — В гурті і беззубий собака лютує. н. пр. — Мороз лютує, аж скрипить. К. Ш. — А він — нехай лютує на землі, нехай пронóсів побиває, нехай усіх вас розпинає. К. Ш. — Море лютувало в той час гірш од пекла. К. К. — Повітря морове значно грасувало. Л. В.

Свирéпый = лютий (С. Л.), жорстокий. — Весели ся, лютий кате, веселись проклятий! К. Ш.

Свирéпѣть = лютíшати.

Свúслый = вúслий, звúслий, вúсючий.

Свúснуть = 1. звúснути.

2. д. Свистáть.

Свистáніе = свистáння, свистíння.

Свистáть, свúстнуть, свúснуть = свистíти, свúснути.

Свистéлка = свистíлка.

Свúстнуть = 1. д. Свистáть.

2. бáцнути, затопúти, запíдáти, залúлíти, телéпнути. — А він його як затопить по пиці.

Свистóкъ = свúщик. — Дали нам по свищику: коли, кажуть, не сила ваша — свистíть. Ки.

Свистýлька, свистýлечка = свистíлка. — **Приманная свистýлька** = вáбик.

Свистунóкъ, зьв. Rusticula fibulus = рарáх,

орашóк, овражóк (С. З.), хаврáх, хавр(а)шóк (С. Ш.). — По-над шляхом, щиряцею, ховрашки гуляють. К. Ш.

свистýнъ = свистýн (охочий до свисту і орíх порожнíй з дíркою).

свисть = свист, пóсвист, свистíння.

свистáлка = д. Свистýлька.

свистíть = д. Свистáть.

свита = 1. свúта, з сíрого сукна — сíрмя́га, довга — сíряк, коротка — катáнка (Лев.).

2. пóчет (С. Ж. Жел.), почóт (С. Жел.), дружúна (С. Пар.), поїзжáне. — Входить князь Вишневецький з своїм пóчтом. К. Б. — Богдан при всíх клейнодах, за ним татари, гайдуки і почт. Ст. Б. Х. — Люди князí звикли приїзжати з великими пóчтами слуг і приятелів. Ст. Л. — Всякого народу, що треба на весíлля, і у почот і до порáду. Кн. — І вони пурхали скрізь за ним поїзжане за царем. Кн.

свитокъ = сувéрток і д. Свéртокъ.

свитскій = дружúнний (належачий до царського або посланцевого почту).

свить = д. Свивáть.

свихивать, свихнýть, ся = звихáти, звихáти, звúхнути, звúвихнути, ся. — Свихнýться = збúти ся з плúгу (С. Л.), з пантелúку, з пантелúчити ся.

свихъ = звúних.

свищъ = 1. свищ (дíрочка в посудинí від сухá, що вийшов, або в орíсі, проточена червяком), С. Ш. Жел.

2. фистула (С. Ш. Пар.), дíрочка (на пр. в бочцí, з котрої тíче гнíй).

3. пт. Anas Penelope — з породи качóк.

свобода = слобóда, вíльність, вóля, здр. -воленька. — Свобóда печáтанія = вíльність друкувáння. — С. вéроисповíданія = вíльність вíри, релíгíйна вóля. — На свобóдѣ = 1. на вóлí, вíльно. 2. на дозвíллí, гулящого чáсу. — Нехай вроблю колись гулящого часу

свободно = вíльно (С. Л.), на вóлí, по вóлí, слобóдно (С. Л.), вíльготно. — Свободно для прохóда = прохíдно.

свободомыслящій = вíльнодýмний.

свободность = вíльність.

свобóдный = 1. вíльний, слобóдний. — Вы свобóдны поступáть, какъ знáете = вíльно вам робúти, як знáєте.

2. вíльний, дозвíльний, гулящий, просвíтний, просьвíтний. — Як буде гуляний час — вроблю. С. Л. — Роблю, роблю, в просвíтної години мíй не мав. Кр. — В гуляще мíсце — там і сíдай. С. Л.

3. вíльний, повíльний, вільготний. — Домъ свобóдный отъ постóя = дíм вільготний од постóю.

4. повíльний, лéгкий. — Повíльним духом ти повíй. — Свобóдное произношéніе = лéгка вимóва. — Свобóдныя дéньги = гулящі, лéжані грóші. — У нас лежаних грошей не має. н. о. Гр. Чайч. — Свобóдно завúзано, натáнуто = слáбко.

Свободолюбúвый = вільнолюбний. — Вільнолюбна душа Шевченка не стерпíла. Кн.

Свободомыслíе = вільнолюбство.

Сводúть, свести = 1. звóдити, звести. — Звів його з гори до долу.

2. знайóмити, звóдити, збли́жати, познайóмити, звести, збли́зити; єдна́ти, мири́ти, поєдна́ти, помири́ти (кого з ким).

3. виводúти, вúвести. — У ночí вивели коней.

4. звóдити, позвóдити. — Позводúли всíх до купи.

5. звіря́ти, перевіря́ти, звíрити, перевíрити. — Перевíрив усí рахунки. — Сведúте егó въ полúцію = одведíть його в полúцію. — Сводúть, свести съ умá = звóдити, звести з рóзуму, з умá, позбáвити рóзуму, обожевóлити. — Він по сьвíту ходить, та не одну чорнявую з розуму іводить. н. п. — Ой, сину мій, ти дитино моя, гей не пий твої горілочки, бо зведе з ума. н. п. — Сводúтся = схóдить. — Все дíло на те схóдить: що заплатиш? Кн. — Сводúть, свело́ рýку = кóрчить, зкóрчило рýку.

Сводникъ, ца = звóдник, ця (С. З. Жел.), звóдня (С. Жел.), бáндур, ша, свáтник, ця (С. Пар.).

Сводничать = звóдити (С. Пар.), свашкувáти (С. Л.), парувáти. — Коли сама з ним не ночує, то для когось уже свашкує. Кот. — Виганяй Захара з Килиною з своєї хати, а то скажуть, що ти їх паруєш. Кр.

Сводничество = свашкувáння, свáтництво (С. Жел.).

Сводный = 1. збíрний.

2. зведéний. — Сводныя дéти = зведенята, зведенюки.

Сводня = звóдниця, звóдня. (Д. Сводница).

Сводообрáзный = дужúний. — Дужна стеля. С. Л.

Сводъ = 1. звід.

2. збір, збíрка, збíрник. — Збíрник законів

3. будовн. — склепíння, склеплéння (л.

Сам.), скле́п, перекі́т, в печі спереду — че́люсти, а далі — піднебе́ння. — Стеля закінчалась склепінням. Ст. — Небесний перекіт поняла густа блакіть, змережана зорями. Кн. — Сводъ сдѣлать = склепи́ть, посклепити.

Своєво́ліе = самово́ля, свавóля (С. Л.), свавільство, во́льниця (С. Л.), самохі́ть, самохі́ття. — Через свою сваволю попала ся в неволю. п. п. — Жене тебе не мати з дому, сину, а вольна воля, самохіть козацька. К. Б. — Вам хочеть ся гармидеру й своволі. Ст. Б. Х. — З усіх усюд я чую, що й тепер свавольства йдуть, розбої на Вкраїні. Ст. Б. Х.

Своєво́льничать = свавóлити.

Своєво́льный = самово́льний, свавó(і)льний, самово́лець (Лев.), свавóльник. — Вона й до нарубка пригорнеть ся по волі, та не дає рукам свавільним волі. Гул. Ар.

Своєво́льщина = во́льниця.

Своєвре́менный, но = слу́шний, часни́й, поровни́й, слу́шно(е), в час (С. Л.), вча́сне, у свій час, саме в час (С. Л.), в по́ру (С. Л.). — Жеби всі шкоди на Україні од Москви нагорожено і слушне поселено. Орлик. С. З. — Добре, коли усе у свій час зроблено.

Своєзе́мецъ = земля́к.

Своекорі́стіе = своекорі́стя, користолю́бність, собі́йність (С. Жел.).

Своекорі́стный, но = своекорі́стний, но (С. Жел.), користолю́бний, но, собі́йний (С. Жел.).

Своеко́штный = своеко́штний, на свої́м ко́шті.

Своенра́віе = но́рови, прихна, при́мхи (С. Жел.).

Своепра́вный, но = поровли́вий (С. Жел.), поровисти́й, примхли́вий, примхова́тий (С. Жел. Пар.), паро́чистий.

Своеобра́зный = свій особли́вий, вла́сний (С. Пар.), пито́мий (С. Жел. Пар.).

Своеру́чный, но = власнору́чний, но, руко́ю вла́сною.

Своси́ть, свезти́ = д. Сва́живать.

Свой, свои́, свое́ = свій, своя́, своє́. — Свои сірячина не вижка. п. пр. — Я за свого Кузьму всюди візьму. п. пр.

Свойскій = свійський, на́ський. — Наські качки — не дикі.

Свойственникъ, ца = свояк, своячка. С. Пар.

Свойственный, но = власти́вий, во. С. Л. — Кожній людині властиво помилятися. Кн.

Свойство = сво́йство (С. Жел.), свояцство (С. Жел.), свояцтво.

Сво́йство = власти́вість, вда́ча, нату́ра.

Сволакивать, сволочь = стяга́ти, стягти́, зволокти́, постяга́ти. — Постягали до купи.

Сво́лочь = на́воДоч, леда́цтво, ледащо, на́брід, гультя́йство, сміття́. — І чого ти, сину, ходиш до коршми? Там же стільки усякої наволочі. Лев.

Сво́ра = 1. шво́ра, шво́рка (С. Жел.), сми. — Хортів на смик, тай гайда на полювання. Кн.

2. шво́рка (пара хортів на смику). С. З.

Сворачивать, своротить = 1. повертáти, поверну́ти, зру́шити (з місця). — Своро́тить ме́ю = скрути́ти вля́ш.

2. звертáти, звернýти, збочи́ти, уда́ти на у́збіч. — Звернув з дороги у ліс. — Ми йшли своєю стежкою, не збочивши ні раз Пр. — З свого шляху я не возьму ся узбіч. Кн.

3. д. Сва́ливать 2.

Сво́рить = хортів на шво́рку брáти.

Сво́рный = шво́рний.

Своровáть = украсти, підчепи́ти, підсу́пити, підчикри́жити.

Своротúть — д. Сворáчивать.

Свояк = свояк, шва́гер (чоловік жінчиної сестри). С. Жел. — Свояка́ми сдѣлать ся = посво́їти ся.

Своячина, свояченица = свояченця, свояцтва, шваґрова́ (сестра жінки), свість (С. Жел. З.), свістка (Вол.). — Ой ану антю! Я твоя свість! Викань мині на тарілку рублів шість. п. п. — Вийшла до його найстарша свість: вітай, вітай, пане зять, маєш злую вість. п. п. — Ой не вийшла Ганюточка, вийшла менша свість, вилила Королевичу дивненькую вість. п. п. Б.

Свыка́ться, свы́кнуться = звика́ти, ся, привика́ти, привíкнути, звíкнути, призвича́їти ся, огóвтати ся. — Призвичаївсь о недолі. — Оговтав ся з своєю долею Кн. — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не привикла, то треба привикать. п. п.

Свысока́ = з ви́сока; висóким шля́хом, з письме́нна, з письме́нська (С. З.).

Свы́ше = 1. д. Сверхъ. — Свы́ше силы моéхъ = не під си́лу мівї, над мої сили. — Свы́ше пятúдесяти = більш пятúдесяти, ва, над пятьдеся́т.

2. з не́ба. — Боже! З неба висóкого глянь на мене молодого. п. п.

Свѣдать = дозна́ти ся, довíдати ся.

Свѣ́домый = ві́домий, зна́ємий і д. Извѣстный.

Свѣду́щій = зна́ючий, сьвідо́мий, тяму́чий (С. Ш.), тїма́ш, тїма́ха (С. Ш.).

Свѣ́дѣніе = ві́дання, звіст'ка, відо́мость, свідка. — Я так кажу, для відомости тільки. К. К. — **Дошло́ до свѣ́дѣнія** = ста́ло ві́домо. — **Довести́ до свѣ́дѣнія** = звісти́ти, оповісти́ти, сповісти́ти. — **Прійти́ къ свѣ́дѣнію** = ма́ти на ува́зі, в карт — на у́с намота́ти.

Свѣжева́то = сьвіжо́нько, холодно́нько.

Свѣжева́ть, освѣжева́ть = білува́ти (С. Ш.), обілува́ти. — Зарізав чоловік ягня і став білувати. Н. К.

Свѣжеві́й = сьвіжо́ньки́й; холодне́ньки́й.

Свѣжепросо́льный = сьвіжопросо́льний. С. Жел.

Свѣжесть = сьвіжість. С. Нар.

Свѣжи́на = сьвіжина́.

Свѣжи́ть, освѣжи́ть = осьвіжа́ти, провіря́ти, осьвіжи́ти, провітрити.

Свѣ́жій = сьвіжий; здоро́вий; чи́стий; холо́дний, зи́мний. — С. во́здухъ = сьвіжо, здорове, чисте повітря. — Свѣ́жее мя́со = сьвіже мя́со (не давне). — Свѣ́жая ры́ба = сьвіжа ри́ба (не солона). — С. вода = сьвіжа, пото́жа в. — С. ве́теръ = холодний, зимний, холодне́нький ві́тер і д. **Си́льный 8.** — С. пого́да = холо́дна, бурхли́ва го́дина. — С. но́вость = нова́ новина́, оста́ння новина́. — С. извѣ́стіе = нова́, оста́ння звістка. — С. слѣ́дъ = сьвіжий, неда́вній слід. — **Вывести на свѣ́жую во́ду** = на чи́сту во́ду вивести. — **Держа́ть въ свѣ́жей па́мяти** = до́бре пам'ята́ти. — С. хлѣ́бъ = сьвіжий хлі́б (не черствий).

Свѣ́жо = хо́лодно, зи́мно, зи́мно (Гал.).

Свѣ́жѣть = 1. сьвіжі́ти. 2. дужча́ти і д. **Крѣпча́ть.** — Вітер дужчав.

Свѣ́ивать, свѣ́ять, ся = злува́ти, звіва́ти, здму́хувати, звія́ти, здму́хати, повіяти.

Свѣ́кова́ть = звіку́ва́ти. — Тут би́ і вік звікував.

Свѣ́рать, свѣ́рить = звіря́ти (С. Л.), переві́ряти, звірити, перевірити.

Свѣ́шивать, ся = д. **Свѣ́шивать, ся.**

Свѣсъ = д. **Навѣсъ.**

Свѣти́ніе = сьвіта́ння.

Свѣта́ть = сьвіта́ти, на сьвіт благословля́тись і д. **Разсвѣта́ть.**

Свѣтёлка, свѣтёлочка = д. **Свѣтли́ца.**

Свѣтёлочный = сьвітли́шний.

Свѣте́цъ = розхи́льчасте заліззе на деревля́ному стовпі, куди́ стромля́ють запа́лену ска́лку (по тих сторонах, де сьвітить скалками, замість каганця).

Свѣ́тикъ, у виразі „свѣ́тикъ мой!" = я́сочка моя́, зі́рка, зіронька моя́, се́рденько моє́.

Свѣти́ленный = ґнотови́й.

Свѣти́ло = сьвіти́ло, сьві́тище, сьві́тач. — А мрін та як сьвітище ясна. Сам. — Надто ясно вже сьвітач рогатий ночі тієї сьвітив. Леся Україна.

Свѣти́льникъ = сьвітни́к (Хер.), сьві́тич, сьвіта́ч, сьвіте́ць і д. **Подсвѣ́чникъ.** — Горе тим, котрі дали держать сліпому сьвітець в руках: не сьвітить він тоді нікому, а палить, пищить все у прах. Сяя.

Свѣти́льный = сьвіти́льний.

Свѣти́льня = ґніт, ґнот, гнот, здр. гно́тик. С. Аф. З. Л.

Свѣти́ть = 1. сьвіти́ти; дуже ясно — блища́ти, про зорі — зоріти, дуже помалу — бли́мати. — Сьвіти місяць, сьвіти ясний, сьвіти ясная зоря, та й висьвітіть доріженьку. п. п.

2. сьвіти́ти, посьвіти́ти, ви́сьвітити. — — Посьвіти мині — я шукаю.

Свѣти́ться = сьвіти́ти ся. — Здалеку десь сьвітить ся.

Свѣтленькій = ясне́нький.

Свѣтли́ть, ся = виясня́ти, ся. — Треба винести мідницю.

Свѣтли́ца, свѣтли́чка, свѣтёлка = сьвітли́ця (С. Л. З.), сьвіте́лка (С. З.), сьві́тлонька, го́рниця, го́рничка, кімна́та, сьвітли́чка. (Пр. д. під сл. **Ко́мната**).

Свѣтли́чный = сьвітли́шний.

Свѣтло́ = я́сно (С. Л.), ви́дно, сьві́тло. — На дворі ясно, хоч голки збирай. — Ясно, як у день. С. Л.

Свѣтлобула́ный = полови́й.

Свѣтлобу́рый = яснокаштанова́тий.

Свѣтлова́тый = ясне́нький, сьвітле́нький.

Свѣтлогла́зый = ясноо́кий, білозо́рий. С. Л. Ш.

Свѣтлогнѣдо́й = сьвітлогні́дий.

Свѣтлоголубо́й = ясноголу́бий, ясноблакі́тний. — Гляньте на Дніпро: ясноблакітний, тихий, веселий. Кн.

Свѣтложёлтый = ясножо́втий. С. Жел.

Свѣтлозелёный = яснозеле́ний. С. Жел.

Свѣтлокори́чневый = рудова́тий.

Свѣтлору́сый = руся́вий, біля́вий, біля́вець, біля́виця.

Свѣтлосѝній = яснос и́ній. С. Жел.

Свѣ́тлость = 1. я́сність, сьві́тлість.
2. сьві́тлість, ясновельмо́жність (титул князський). С. Жел. — Ваша ясновельможність.

Свѣтлосе́рый = яснос ірий. С. Жел.

Свѣ́тлый = 1. я́сний. С. Л. — Сьвіти місяць, сьвіти ясний, сьвіти ясная зоря. н. п. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф.
2. чи́стий, я́сний, ви́дний. — Чисте сило. — Чиста вода. — Ясні колі́ри.
3. бі́лий, ясни́й. — **Свѣ́тлая седми́ца** = Сьвята́ неді́ля, Велико́дні сьвя́та. — **Свѣ́тлое Христо́во Воскресе́ніе** = Вели́кдень. — **Свѣ́тлый умъ** = ясни́й ро́зум. — **С. го́лосъ** = чи́стий, дзвінки́й го́лос. — **Свѣ́тлые минуты** = щасли́ві хвили́ни. — **Свѣ́тлая ко́мната** = сьві́тла кімна́та, сьвітли́ця.

Свѣтлѣ́йшій = найясні́йший, ясновельмо́жний. С. Л.

Свѣтлѣ́ть, ся = сьвітлі́ти, ясні́ти, сьвіті́ти ся, блища́ти.

Свѣтля́къ, ком. Lampiris = сьвітля́к, блища́к (С. Ш.). — Самиця сьвітлянка сьвітить ясні́ше крилатих самчикі́в. Степ. О.

Свѣтоно́ска, ком. Fulgora = блискучий плигу́н. — Ліси такі густі, що в ночі нічого не побачив би, як би не було там тих блискучих плигунів. Степ. О.

Свѣтоно́съ = д. Свѣтля́къ.

Свѣто́пись = сьвіто́пись.

Свѣтопреставле́ніе = кіне́ць сьві́та.

Свѣ́точъ = сьві́тич, сьві́тач (С. Жел.). — Сьвітич нашого слова, геній нашого народу Т. Шевченко. Кн.

Свѣ́тскій = 1. сьвітови́й (С. З.), мирський. — Петр 1-й неуков русских просьвітив всякими науками, в житті сьвітовому потрібними. Л. В. — Треба відвертати ся від сьвітових утіх. Бар. О.
2. сьві́тський (С. Жел.), сьвітови́й (С. Жел.). — **Свѣ́тскій челове́къ** = сьвітови́к. С. Жел.

Свѣтцо́вый = що нале́жить до „свѣтца́“ (д. Свѣте́цъ).

Свѣ́тъ = 1. сьві́т, сьві́тло; д. Разсвѣ́тъ. — Доки сьві́т сонця. — Не тільки сьвіту, що в вікні. н. пр. — Вже сьвітла не видно, мабуть усі спать полягали. С. Л. — **Свѣ́тъ издава́ть** = сьвіти́ти ся. — До свѣ́ту (на пр. встати, ви́їхати) — у досьві́та, пере́д сьві́том. — **Чѣмъ свѣ́тъ, чуть свѣ́тъ** = як сьві́т. — **Ни свѣ́тъ, ни заря́** = ду́же ра́но, ще й на сьві́т не благословилось. — **При дневно́мъ свѣтѣ** = по видноті.
2. сьві́т, сьві́т Бо́жий (д. Вселе́нная і Міръ 1.). — **Увиде́ть свѣ́тъ** = на сьві́т народи́тись. — Од твоїх слів я немачи на сьві́т народив ся, немаче міні сьві́т пірвав ся. С. З. — **Оста́вить свѣ́тъ** = покинути сьві́т, умерти. — **Свѣ́тъ мой** = д. Свѣ́тикъ.
3. лю́ди, рід людський, сьві́т. — Нема в сьвіті правди. н. пр. — **Большо́й свѣ́тъ** = великопа́нство. — **Изда́ть въ свѣ́тъ** = надрукува́ти. — **На чёмъ свѣ́тъ стои́тъ** = ла́сть ся на всі на́ставки.

Свѣча́, свѣ́чка, свѣ́чечка = сьві́ча, сьві́чка, вдр. сьві́чечка. — Перед ним горить сьвічка. — Сьвічечка ягасне батенько засне. н. п. — **Са́льная свѣча́** = лойова́, колонка — шабашко́ва, шкарка́ча. — **Церко́вная с.** (товста до ставника) = ставник що на похоронах — проводничий. — Трохути воску на ставник. Кот. — Горить ставник, курить кадило. Макар.

Свѣчниковъ = сьвічаре́вий, сьвічкаре́вий.

Свѣчни́къ = 1. сьвіча́рь, сьвічка́рь, сьвічка́р (що робить або продає сьвічки). С. Жел.
2. палама́рь, сьвічкола́п (що поправляє сьвічки у церкві). Лев. — Паламарь сьвічки поламав. н. пр.

Свѣчно́й = сьві́чний, сьві́чковий. — **Свѣчна́я ла́вка** = сьвіча́рня. — **Свѣчно́й заво́дъ** = сьвіча́рня, сьвічка́рня. С. Жел.

Свѣшивать, свѣсить, ся = 1. звішувати, зві́сити, спуска́ти, напуска́ти, позвішувати, ся, позвиса́ти, зви́снути. — Гілки позвисали до долу.
2. зва́жувати, зва́жити. ся. — Треба зважити — скільки пудів буде.

Свѣ́ять = д. Свѣ́ивать.

Связа́ть, ся = д. Свя́зывать, ся.

Свя́зка = 1. въ́язка (на пр. сіна, рибаликів), въ́язанка (дров, сіна), жгут (паперів, ниток), па́чка (паперів), пану́ша (тютюну), клу́нок (одежі), пук, пучо́к (квіток), бунт (бісеру, ниток), павісмо (льону, коноплі), торохту́н (сухої риби). — Взявши на плечі въязку сіна, ішов... Б. — От, якось у його тарані въязку вирвали Б. Г. — У руці вона держала пачку папе рів. Кн. — Та купила козакові тютюну пушу. н. п.
2. звъя́зень (Ман.), шнуро́к, мотуз о́к (на зазязувати), пере́весло (на снопи, д. Свясло).
3. анат. — звъя́зка.

Свя́зно = 1. до ладу́, скла́дно. — Роспала усе до ладу.
2. не вира́зно, не розбі́рно, не чи́тко. — Не вирязно написано.
Свя́лость = зв'я́зь, зв'я́зкість (С. Жел.), зв'язі́сть (С. Пар.).
Свя́лый = 1. складни́й, зв'язни́й, зв'язли́й (С. Жел.).
2. невира́зний і д. Нечі́ткій.
Свя́зочный = въязковий (д. Свя́зка).
Свя́зываніе = въяза́нія.
Свя́зывать, связа́ть = въяза́ти, зв'я́зувати, въя́зувати, мотузува́ти (мотузками), шнурува́ти (шнуром), батува́ти (коней поводами), зв'язя́ти, дуже міцно — вґрундзюва́ти.
Свя́зываться, связа́ться = єдна́ти ся, поєдна́ти ся, зъєдна́ти ся, (в спірку) — вчепи́ти ся, (про що лихе) — лига́ти ся, лигну́ти ся (С. З.), полига́ти ся, зізна́ти ся, зазна́ти ся (Кр.). — З дурнем вчепитись — дурнем зробитись. п. пр. — Злигав ся Дмитро з отим брехунцем. Кн. — Злигав ся з такими нещасними людьми. Кн. — Злигав ся з молодичкою. Кр.
Связь = зв'язок (С. Л.), зв'я́зка (С. З.), в бурі — повъя́зица, гридок в повозці — зъязок, полозків в санках — вя́зка, въя́зка, въя́зел. — Живучи в Царьгороді, не тратили звязку з родиною. Бар. О. — Жовтство гнівно вислухавши, зараз звязку свого одступило. Л. В.
Свя́кнуть = повъя́нути, зівъя́нути, зблякну́ти.
Свя́ло = д. Свя́сло.
Святая недѣля = Великоднї сьвя́та.
Святи́лище = сьвятиня. С. Жел.
Свяща́ть, освяти́ть, ся = сьвяти́ти, посьвятити, осьвяти́ти, ся.
Свя́тки = сьвятки́, власне різдвя́нї сьвя́та, сьвятки́.
Святое деревцо́, рос. Artemisia Abratanem L. = бік-де́рево, бо́же де́рево. С. Ан.
Святой = сьвяти́й, сьвят.
Святость = сьвя́тість, сьвя́тощі. С. Жел. — Набрав з собою сьвятощів: дарунку, лакшу. в. о.
Святотатецъ = сьвятокра́дець. С. Жел.
Святотатство = сьвятокра́дство. С. Жел.
Свя́точный = сьвятковий (С. Жел.), сьвятковий.
Святоша = сьвято́ша, сьвято́шник, ця (С. Жел.), сьвятець (С. Жел.), сьвяте́нник, ця (С. Л.), безскоро́мник.

Свя́тцы = сьвя́тцї.
Святы́ня = сьвя́тість, сьвя́тощі. — Се ті сьвятощі, які Украї́нці шануватимуть до віку. Кн.
Святе́йшій = найсьвятїйший.
Священникъ = пан'оте́ць, сьвяще́ник, піп, здр. — по́пик, по́попько. — Іванє мирянє! в попа ладану не стало. п. пр. — Не буде ярмарку, бо піп дорогу перейшов. п. пр. — Спусти ся попопьку на престіл, то будеш мати що на стіл. п. пр.
Священница = панїма́тка, попадя́. — Коли́ó нашій попаді та попова борода, тоб благочинним була. п. пр.
Священническій = сьвященникі́в, сьвященицький, попів, попо́вий, попівський. — Попівські очі маєш — що не забачить, то взяв би. п. пр. — Не мала то мирянам журба: попова кишеня порвалась. п. пр.
Священничество = попівство.
Священнодѣйствіе = одпра́ва слу́жби Бо́жої.
Священнодѣйствовать = одправля́ти слу́жбу Бо́жу.
Священнослужитель = піп або дия́кон.
Священный = 1. сьвятий, сьвятобли́вий (С. Жел.). — Священное писаніе = сьвяте́ письмо́. С. Жел.
2. сьвячений. — Сьвячена паска.
Священство = сьвяще́нство, попівство.
Священствовать = паствова́ти, попува́ти.
Сга́дать = спаску́дити, спога́нити, попаску́дити, попога́нити; попівечити (д. Га́дить 1. і 2.). — Сга́дило = запу́дило. — Меня́ сга́дило = мині пу́дно ста́ло, мині запу́дило.
Сга́дъ = ду́мка. — По моєму́ сга́ду = на мою́ ду́мку.
Сганошить = зля́пати (зробити сяк-так, на швидку руку), зпарта́чити (погано).
Сгараемость = горю́чість, па́лкість (С. Пар.).
Сгара́емый = горю́чий, палкий (С. Пар.).
Сгара́ніе = горі́ння.
Сгара́ть, сгоре́ть = пали́ти ся, горі́ти, спали́ти ся, згорі́ти, погорі́ти (Ос.), пі́ти огне́м. — Згоріла хата. — Геть усе погоріло. — Сгара́ть любо́вью = пала́ти кохання́м (Д. під сл. Горе́ть 3.). — С. жа́ждою = томитись зга́гою (Д. під сл. Жа́жда). — С. страстью = пала́ти жагою.
Сгиба́ніе = згина́ння.
Сгиба́ть, согну́ть, ся = 1. гну́ти, згина́ти (С. Аф. Л.), коцюрбити, про тісто — бга́ти, зігну́ти, ся (С. Аф.), зібга́ти; ізігну́-

ти ся, згóрбити-ся, скóрчити ся. — Гнути дугу. — Такий здоровий, що підкови згинає. — Поможи, Божа мати, нам коровай бгать. н. п. — Ой ти старий дїдуга, ізігнув ся як дуга. н. п. — Ой знати хто оженив ся: скорчив ся, зморщив ся, ще й зажурив ся. н. п.

2. згорта́ти, згорну́ти. — Він згорнув книжку і замислив ся. — **Согну́ть въ бара́нїй рогъ** = д. під сл. **Бара́нїй**. — **Согбе́нный** = зі́гнутий, похи́лий. — **С. лѣ́тами** = д. **Прекло́нный 2.**

Сги́бень = сту́день (товстий корж, попола́м зігнутий, але не залїплений по кра́ях).

Сги́бка = згина́ння.

Сгибно́й = ги́нкий, гнутки́й, гнучки́й.

Сги́бнуть = згинути (С. Аф.), пропа́сти. — Згинуть наші вороги, як роса на сонці. — А ти згинь, пропади, а до мене не ходи. н. п.

Сгибъ = за́гинка (С. Жел.), зало́м (С. Пар.), в одежі — скла́дка, в тілї — суста́в, коліно́це, щи́колото́к.

Сги́нуть = згинути, пропа́сти, піти́ за вітром, за водо́ю.

Сгла́живать, сгла́дить, ся = гла́дити, рівня́ти, вирівнювати, розгла́жувати, ви́гладити, ви́рівняти, розгла́дити, ся, повигла́жувати; дошку рубанком — ви́геблювати.

Сглáзить = з'уро́чити (С. Л.), наврóчити (С. З. Л.), призо́рити (С. Л.), призри́ти, пристрі́ти, уріки́ну́ти (С. Ш.), урікти́ (С. Ш.), вректи́, навректи́, спристрі́тити, спрозо́рити, про кількох — поз'уро́чувати, понаврóчувати. — Дівчатам годить ся иноді вмивать ся з помийниці, щоб хто не з'урочив. н. пр. Гр. Чайч. — Жінки і дівчата носять застромлену у пазусі голку, щоб хто не спрозорив. п. пр. Гр. Чайч. — Десь то наших курчаточок призирили люде. н. п. — Спристрітила наші корови. Кр. — **Не сглáзить бы** = нївро́ку, коли́ б не з'уро́чити. — Дивують ся сусідочки збоку, кажуть буде в неї хазяйка, нївро́ку. п. п.

Сглáзъ = уро́к (С. З. Ш.), части́ше — уро́ки (С. З.), врок, вро́ки, урік (С. Ш.), наврóки, пристрі́т (С. З. Л.), призо́р. — Баби шептали, уроки проганяли. Ст. в. — Від уроків і Бог не захова. н. пр. — Злизує від уроків. С. З. — Тьфу, тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. пр. — І ворожка ворожила, пристрі́т замовляла. К. Ш. — Не вміла ні шити, ні прясти, ні золотом вишивати, тільки уміла од раба Божого Н. призори викликати. н. зам. — **Отъ глáзу происходя́щій** = од уро́ків, з очéй, з пристрі́ту, пристрі́тний (С. З.), призі́рний. — Це їй мабуть од уроків (або: з пристрі́ту ста́лось. — **Причиня́ющій глазъ, спосо́бный глáзить** = урі́чливий (С. Ш.), уро́чий (С. Ш.), вріклúвий, вріклúвий. — Урічливі очі. — Очі уроч. С. Ш.

Сглодáть = згри́зти, вглида́ти, поглида́ти, пожвакувáти.

Сглону́ть = глитну́ти, ковтну́ти, проковтну́ти (разом).

Сглýпа = з ду́ру, чере́з дурни́й ро́зум.

Сглупи́ть, сглупова́ть = здурі́ти.

Сгни́вать, сгнои́ть = гноїти, згно́ювати (С. Аф.), згноїти (С. Аф.), погноїти.

Сгнета́ть, сгнести́, сгнесть = згнітáти, пригнітáти, пригністи́ (стиснути гнітом).

Сгнива́ть, сгнить = згнива́ти (С. Аф.), трухля́віти (С. Ш.), трухні́ти (С. Ш.), згни́ти (С. Аф.), потру́хнути. — Потрухлі чумацькі вози і запоси. п. пр. — **Сгнивши́й** = потру́хлий, про овочі — гнилúк, гнилéць, зб. — гнилúччя.

Сгнои́ть = д. **Сгни́вать**.

Сговáривать, сговори́ть, ся = 1. зговля́ти, змо́вити, вбала́кати. — З ним не збалакаєш. — З ним і сам дїдько не збалакає. Гр. Чайч.

2. зговля́ти, ся, заручáти, ся, змо́вити, ся (С. Л.), заручáти, ся, засвáтати, рушники́ подавáти. — У Суботу зговлялись, а в Неділю звінчались. п. п. — **Сговорённая** = зару́чена, я, засва́тана. — Ой ти, дівчино, заручена, чого ти ходиш засучена. п. п. — Гарна дівка, як засватана. п. пр.

3. зговля́ти ся (С. Аф.), наговля́ти ся, умовля́ти ся, ладна́ти ся, єдна́ти ся, змо́вити ся, намо́вити ся, умо́вити ся (С. Ш.), поєдна́ти ся, про кількох — позговля́ти ся. — От спитай раз і зговлялись розгнівати батька. н. о. Гр. Чайч. — Ти як би зговлялись, щоб не попадати ся менї на очі. Фр. — Раз московські сенатори зговлялись мовчати, щоби нашим Запорожцам од віту не дати. Руд. — Далї й намовлялись давай його піддуримо. н. п.

Сговóрный = 1. зару́чинний (до заручин належачий).

2. д. **Сговóрчивый**.

Сговóрчивый = згóдливий, зго́вний, схи́льчивий (С. Жел.) і д. **Подáтливый**. — Ой ти мати моя, та не згодливая — для мене у чужину. н. п. Под.

Сговóръ = 1. д. **Помóлвка**.

2. змóва, змóвини (С. З.), намóва.

Сговѣ́ть = проговíти.

Сходи́ться = згоджа́тися, знадо́битися і д. Понадобиться.

Сходи́ть = зі́йти, зго́н.

Сго́нщикъ = гоня́тель (що зганяє робочих або людей до волості за податі), приги́пник (зганяє робочих на роботу), згóнщик (С. Аф.), гуртопра́в (що гонять гурти товару).

Согна́ть, согна́ть = 1. зганя́ти, виганя́ти, прогоня́ти, про кількох — розганя́ти, зіга́ти, ви́гнати, прогна́ти, розігна́ти, порозганя́ти (з якого місця). — Порозганяв усіх. — Согна́ть съ глазъ = з очей, сперед очей прогна́ти.

2. зганя́ти, згóнити (С. Аф.), приганя́ти, підгóнити, зігна́ти (С. Аф.), пригна́ти, про багатьох — поназганя́ти (в яке місце). — Поназганяли звід'усюди.

3. гна́ти, сплавля́ти, спла́вити (ліс водою).

Сгорѣть, сгорѣть = д. Сгара́ть.

Сгорбить, ся = згóрбити, ся. С. Аф.

Сгорбленный = горба́тий, похи́лий.

Сгорячá = з га́рячу, з о́палу.

Сграбливать, сграбить = згрі́бати (С. Аф.), кремáжувати, згребти́ (С. Аф.), згрома́дити, багато — нагребти́.

Сгребальщикъ, ца = гребе́ць (С. Аф.), гродильник, ця.

Сгребáніе = згрібáння, час і сама дія — грабовиця (С. З.), грабовúця.

Сгребáть, сгрести = 1. д. Сграбливать.

2. згрібáти, згребти́, позгрібáти. — Сгрести́ кого́ = схопи́ти.

Сгрéбки = ви́грібки.

Сгрóиться = приготóватись, приготóватись.

Сгрудúть = д. Сгребáть.

Сгромождáть, сгромоздúть = навáлювати, накидáти, накладáти, копи́чити, навалúти, накúдати, накла́сти, накопи́чити.

Сгрубíть, сгрубíянить = нагрубія́нити.

Сгружáть, сгрузúть = вигружáти, вивáжувати, вигрузúти, вивáжити.

Сгуртировáть, ся = згуртувáти, ся, згрóмадити, ся, угрупувáти (С. Ш.), скýпити ся, скýпчити ся (С. З.). — Все оце згуртувало ся, щоб разом упасти на його хлíву. Кв.

Сгрýститься = зажури́ти ся, засумувáти, в тугу вдáти ся. — Ему́ сгруснýлось = йому́ сýмно стáло, обня́в його́ сум, стала його́ ту́га, журбá.

Сгрызть, сгрызть = згризáти, згри́зти. (С. Аф.

Сгубúть = згубúти, загубúти і д. Погубúть.

Сгустéть = загýсти (С. Аф.), загýскнути, загýснути (С. Аф.), трохи — пригýскнути, пригустíшати, про грязь — притря́хнути, надто — перегýскнути. — Сгустéлый = загýсклий, згýсклий.

Сгущáть, сгустúть, ся = згущáти, густíти, густíшати, згустúти, ся (С. Пар.), загýсти (С. Аф.), загýскнути, загýснути (С. Аф.), згýскнути, погýстнути, потужáвіти, трохи — пригýскнути, пригустíшати, про грязь — притря́хнути, надто — перегустя́ти, перегýскнути. — Дéж не загускнуть смальцеві, коли поставляли на холод. С. Аф. — Чи кров від меду вже загусла. К. К. С.

Сдáбривать, сдóбрить, ся = 1. задобря́ти. задóбрювати, вдобря́ти, задóбрити. підхчíбити, підгогори́чити і д. Задáбривать.

2. припрáвля́ти. заправля́ти, припрáвити, засмачúти, посмачúти (д. Приправля́ть).

Сдавáть, сдать = здавáти, відлавáти, здáти, віддáти, поздавáти; роздавáти, роздáти. — Усе здав, що було мінí доручено. — Здав з карбованця десять копíйок. — Роздав карти.

Сдавáться, сдáться = 1. здавáти ся, піддавáти ся, здáти ся, піддáти ся.

2. д. Кавáться.

Сдавлéніе = стис, стиски.

Сдáвливаніе = здáвлювання, стúскування.

Сдáвливать, сдавúть, сдавнýть = здáвлювати, стúскувати, здавúти (С. Л.), стúснути (С. Л.), здушúти. — Мене щось мов за горло стисло. Фр. — А дим кругом чадний — скрізь котить ся і стискує у персах моїх дух. Ст. Б. Х.

Сдáточный = 1. призначений до здáчі, до віддáчі.

2. віддáний у салдáти.

3. переданий.

Сдáтчикъ, ца = здавéць.

Сдать, ся = д. Сдавáть, ся.

Сдáча = 1. здавáння, здáча.

2. здáча (С. Аф.), рéшта. С. Жел. — Від попа здачі, од кравця остачі — не сподівай ся. н. пр. — Накупив багато і ще прийшлось з карбованця решти сім копíйок.

Сдвáивать, сдвоúть = подвоя́ти, подвоїти.

Сдвигáть, сдвúгивать, сдвúнуть, ся = 1. зсувáти, всýнути (С. Л.), зрýшити (С. Л.), порýшити (С. Л.), зворушити, зворухнý-

ти, посу́нути, підру́шити, про кілько — позру́шувати. — Такий важкий камінь, що й не зворухнеш. — А Богданко підвести ся хоче, та не може й головою врушить. Ст. С. — Попаходили каміння такі великі, що з міста не зворухнеш. п. о.

2. зсо́вувати, присо́вувати, зсу́нути, прису́нути, ся, про кілько — позсовувати. — Треба всунути стелиги, а то порозходились. — Позсовували столя. — А ти, милий, чорнобривий, присунь ся близенько. п. п.

Сдвижно́й = зсувни́й, присувни́й.

Сдви́нуть, ся = д. Сдвига́ть, ся.

Сдёргивать, сдёрнуть, ся = стяга́ти, стягти, ся, зсмикну́ти.

Сде́рживать, сдержа́ть = 1. виде́ржувати, ви́держати, ви́тримати, здержа́ти. — Сей поміст видержить хоч сто пудів.

2. спиня́ти, впиня́ти, зупиня́ти, спини́ти (С. Л.), впини́ти, зупини́ти, затри́мати. — З гори не спинив коней — вони й понесли. — Води у Дніпрі та свого віку ніхто не впинить. п. пр. — Та гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. п. п.

3. доде́ржувати, (слово) — стоя́ти на сло́ві, доде́ржати, ви́тримати. — Додержав слово. — **Сде́рживающій сло́во** = сло́вний.

Сде́ржанность = здержли́вість. — У неї, як і у матері, нема здержливости. Ки.

Сде́ржанный = здержли́вий. — От татусь — здержливий — хоч ти йому що, він і голосу не підведе, не то щоб кричать. Ки.

Сдёрнуть, ся = д. Сдёргивать, ся.

Сдира́ть, содра́ть = сдира́ти, зідра́ти, шкуру — лупи́ти, білува́ти, злупи́ти, обілува́ти, лушпайку — злу́щувати, злу́щити.

Сди́рка = здира́ння, здирство, дра́ча. — Вже й без податі у нас од волости велика драча. Лев.

Сдо́ба = д. Припра́ва (в їжі).

Сдобля́ть, сдо́бить = д. Приправля́ть (їжу).

Сдо́бный = замі́шаний на молоці, ма́слі і я́йцях (про тісто).

Сдо́бривать, сдо́брить, ся = д. Сда́бривать, ся.

Сдоброва́ть, у виразі „**не сдоброва́ть**“ = не збу́ти ся біди, ли́ха, не до́брим скінчити, не ми́нути ли́ха. — Ой, не минути йому ли́ха, коли не послухає ся.

Сдо́хлый = ту́хлий (С. Ш.), протухлий, за́тхлий (С. Аф.).

Сдохну́ть = д. Вздохну́ть.

Сдо́хнуть = д. Надо́хнуть.

Сдо́хнуться = д. Сдыха́ться.

Сдружа́ть, сдружи́ть = дружи́ти, подружи́ти, побрата́ти (кого з ким).

Сдружа́ться, сдружи́ться = дружи́ти ся, подружи́ти ся, побрата́ти ся, на що погане — злига́ти ся.

Сдува́ть, сду́нуть, сдуть, ся = 1. здува́ти, здму́хувати, здму́ти, здмухну́ти, поздува́ти, поздму́хати, зо всіх боків — обдмува́ти, поздму́хувати. — Обдмухати порох. Ки.

2. викру́чувати, виду́рювати, здира́ти, ви́крутити, ви́дурити, зідра́ти, ви́корчити (з кого що).

Сдури́ть = здурі́ти.

Сдури́ться, сдуре́ть = здурі́ти, одурі́ти, знавісніти.

Сду́ру = з ду́ру, з дурно́го ро́зуму, через дурни́й ро́зум.

Сдуть, ся = д. Сдува́ть, ся.

Сдыха́ться, сдо́хнуться = затхну́ти ся (С. Аф.), притхну́ти ся.

Сде́лать, ся = зроби́ти, ся (С. З. Л.), вдія́ти, ся (С. Л.), уді́яти (С. Ш.), поді́яти, ся, зді́яти, ся, вчини́ти, ся, учиня́ти (С. Ш.), справити, споруди́ти, зчини́ти ся, ста́ти ся, про що погане — скоїти, накоїти, скоїти ся, трохи — вробити, докінчать — доробити, шкоду, лихо — наши́кодити, нако́їти, заподіяти, причинити, аби як — зля́пати, збазра́ти, намахлюва́ти, швидко і разом добре — уджиґну́ти, ушкваря́ти (С. Ш.), легше — полегшати, важче — повáжчати, добрішим — подобрі́ти, подобрі́шати, дужчим — поду́жчати (С. Л.), кращим — покра́щати, покращі́шати (С. Л.), холодніше — похолодні́шати (С. Л.), теплі́ше — потеплі́ти, потеплі́шати (С. Л.), заможнішим — розжи́ти ся, розбагатіти, гордим — розгорді́ти ся, розгордува́ти ся, кучерявим — поку́дрявчати, ширше — пошири́ти, слизьким — ослизну́ти, солодше — посолоди́ти, посолоди́шати, гірше — погірша́ти, навом — попини́ти, запини́ти, гладеньким — вигладжувати, ковальством — вийковати ся, погано, недбало — зледащі́ти. — Легше говорити, ніж зробити, п. пр. — Схаменув ся мабуть батько, що се він вробив не гарно, що й в них теж учиняють діти. Гр. Чайч. — Ой не гарно Запорозці, не гаразд зробили: степ широкий, „край веселий та й запаслися. п. — Їх гурт, а нас двоє — що не здіяти

нини? Гр. Ч. — Що би він на моїм містї вдіяв? Ст. Г. — Нїчого з ним не вдіяш. С. Л. — Найбільшу заподіяли мінї напасть. Дуд. — Мало тобі того сорому і клопоту, що нам заподіяла. Кн. — Ой щож бо я учинила, що Коструба полюбила. н. п. — Що ти учинила, чому рано не збудила? н. п. — Розкажу я свою пригоду, що зо мною сповсь. Гр. Чайч. — Лихо не так скоро злоїть ся, як скоїть ся. н. пр. — Не знають од чого скоїлась між ними така сварка. Лев. — Якого оце ти нам лиха накоїла? Кн. — З цього Петров і спорудив свій дохід на Костомарова і иньчих. Кн. — От що стало ся з моїм добром! С. Л. — **Сдѣлать кого́ несча́стнымъ** = унещасли́вити (С. Ш.), обезго́лити. — **С. возмо́жнымъ** = уможли́вити (С. Ш.). — **Успѣть сдѣлать** = вроби́ти. — Рано вставши, багато пробиш. н. пр. Гр. Чайч. — **Сдѣлаться бѣ́дными** = збі́дніти, зве́стись, перевестись нї на́ що, на зли́дні. — **С. похо́жимъ на челове́ка** = вилюдніти. — **С. изве́стнымъ** = осла́вити ся, вслáвити ся, вслáвити себе́. — Од Принетї до Сапожки вславили себе Обухи. К. Д. — **Сдѣлать осно́ву** = оснува́ти. — **С. тре́щину** = надколо́ти. — **С. скла́дчину** = склáсти ся, ски́нути ся. — Скинемось, кумо, грошей по сорок, випьємо, кумо, ще й у півторак. н. п. — **С. го́рькимъ** = нагірчи́ти. — **Сдѣлать, ся сиротóю** = осироти́ти, осироті́ти. — **Сдѣланный** = зро́блений, з волоса — **волося́ний**, з кінської шкури — **шкано́вий**, з конопляного сїмя — **сїмя́ний**, з луба — **лубя́ний**, з лопуха — **лопуша́ний**, з лою — **лойови́й**, з повсті — **повстяни́й**, **лямце́вий**, з пенька — **пеньковий** і т. д.

Сдѣлка, сдѣлочка = умо́ва, умо́вка (С. Ш.). — **Мирова́я сдѣлка** = мирова́.

Себя́ = себе́, ся. — **Выдти изъ себя́** = забу́ти ся, **изъ несамовити́ти ста́ти.** — **Внѣ себя́ отъ ра́дости** = не тя́млючи себе́, себе́ не чу́є з ра́дощів. — **Вывесть кого́ изъ себя́** = розлютова́ти. — **Изъ себя́ не дурна́** = на лі́тко гарне́нька. — **Мнѣ какъ то не по себѣ́** = я́кось мінї мо́торошно, якось пя́ково.

Себялю́бецъ, себялю́бица = самолю́б, себелю́бець, собі́й, ниця. С. Жел.

Себялюби́вый = себелю́бний, самолю́бний, собі́йний. С. Жел.

Себялю́біе, себялю́бство = себелю́бство, собі́йність, собі́йство. С. Жел.

Севрю́га, риба Acipenser stellatus = сїрю́га, особливий одмінок — пестрю́га (С. Жел.).

Севрю́жина = сїрю́жина, пестрю́жина.

Сегме́нтъ = окра́єць (кру́га).

Сегого́дній = сьогорі́шній.

Сегодишній = сьогоді́шній.

Сегодня = сьогоді́, в сей день.

Седми́ца = неділя, ти́ждень, семи́ця (С. Л.).

Седмо́й, седьмо́й = сьо́мий. С. Л. — **Седьмо́й часъ** = сьо́ма годи́на.

Сей, сія, сіе́ = сей, ся, се, цей, ця, це. — Се ді́ло треба розжувати. н. пр. — **Сію мину́ту** = зара́з. — **Ни съ сего́, ни съ того́** = знече́вья (Ос.), нї з сього, нї з то́го.

Сеймъ = сейм, сойм (Гал.). — Неборак (король) мовчки панував. Сейми, сеймики ревіли, сусіди мовчали. К. Ш.

Сеймовый = сейма́вий, соймо́вий (Гал.).

Сейча́съ = зара́з. С. Аф. З. — Я зараз вернусь. — Московський „сейча́съ", як жидівський зарьз. н. пр.

Секре́тничать = таїти, ся.

Секре́тный, но = секре́тний, но, тає́мний, но (С. Ш.), та́йний, но, таємни́чний, по́тай, впо́тай, зни́шка. — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр. — Кочубей та Искра пишуть до царя листи зпишка. н. п. — **Секре́тное мѣ́сто** = тайни́к, таємни́ця. С. Ш.

Секре́ть = секре́т, та́йність (С. Ш.), таїна́. — Будеш держать в тайности, то я скажу. С. Ш.

Секта́нтъ, секта́торъ = сектя́рь. — Статти написана взагалї проти сектярів реформатських. Кн.

Секта́нство = сектя́рство.

Селадо́нъ = молода́н, джиґу́н, бабі́й і д. Волокита 2.

Селёдка, селёдочка = д. Сельдь (здр.).

Селёдникъ, рос. Chenopodium Tourn. = лобода́. С. Ап.

Селёдочный = оселе́дцевий.

Селезе́нній = ка́чурів, се́лезнїв.

Селезёнка, селезёночка, анат. Lien, splen = коса́ (укр.), селезя́нка (С. Жел. Пар.), селезі́нка, сележі́нка, се́лежінь. С. Жел. — Як колють к Різдву бабина, замічають косу і як ззаду товща, що зіма буде товста, а як тонка́, то і зіма буде мняка. Ман.

Селезёночный = селезя́ний. С. Пар.

Се́лезень = ка́чур (С. З. Л.), се́лезень, се́лех (С. З. Л.). — Хлюпощать ся качаточка поміж осокою, а качечка випливає з качуром за нами. К. Ш.

Се́лезневъ = ка́чурів, се́лезнїв.

Селезни́ха, пт. Anas boschas = ка́чка.

Селени́къ, рос. Sambucus ebulus L. = бузи́нк, бази́нк, вязовни́к. С. Ак.

Селе́ніе = село́, се́лище, се́льбище.

Селі́тра, Nitrum = салі́тра. С. З.

Селі́тренный = салі́тровий. — С. заво́дъ = майда́н. — Селі́тренныя я́мы = бурти́.

Селитрова́рня = д. під сл. Селі́тренный (заво́дъ).

Селі́ть, посели́ть, ся = селити́, поселити́, оселити́, ся, будова́ти ся, обселя́ти ся. осі́да́ти, осі́сти, залюдни́ти. — Дружинники осі́дають на землі. Кн. — Д. ще під сл. Насели́ть.

Селі́шко = сельце́. С. Жел.

Село́ = село́, в Слобідській Україні — слобода́. — Стоїть село — не вироло, не переміилось, тільки церква на край села на бік похилилась. К. Ш. — Їхали мимо тії слободи. н. п.

Сельдере́й, рос. Apium graveolens L. = селе́ра. С. Жел.

Сельдь, риба Clupea harengus = оселе́дець (С. З. Л.), селе́дець, здр. оселе́дчик, одміна з породи оселедців — руса́к, талові́рка (С. З.), великий астраханський — бушак (Мик.), кашбурський — балами́т (Аф.), чорноморський — скумбрія, маленький — пузано́к, середній — підту́мок. Риб.

Сельдяно́й = оселе́дцевий.

Се́льскій = сільський, се́льський; селя́нський.

Сельцо́ = сельце́.

Сельча́нинъ, селяни́нъ = селяни́н, селю́к. С. З. Л.

Селя́нка, селя́ночка = 1. селя́нка, селю́чка (С. З. Л.), селяни́ця, здр. селя́ночка. — Із села селянин, хороші молодиці. н. п. — Чи із села селяночка, чи з города городяночка? н. п.

2. д. Соля́нка.

Сёмга, риба Salmo salar = сьо́мга. С. Жел. Пар.

Семе́йный = сі́мейний (що має сі́м'ю, що належить до сі́м'ї), сі́менистий (що має велике посі́мейство). Лев.

Семе́йственный = сі́мейний.

Семе́йство = сі́м'я́, сі́мейство, посі́мейство, хвами́лія, посемейство, велика — со(і)м'яни́стість. — Переїхав на житя з своїм посемейством. О. Ст. — Коли б міні не та сі́м'яни́стість. Лев.

Семери́къ = сі́мери́к. — Взяв хунт сьвічок сі́мерику.

Семёрка = сі́мака, сьомака (С. Л.), сі́мка (Кр.).

Се́меро = сі́м, се́меро.

Семидеся́тый = сі́мдеся́тий.

Семи́къ = сьо́мий четве́р від сьвят Велико́дніх, коли в Московщині сьівають весінники і водять танки.

Семилѣ́тній = 1. семилі́тній, семилі́ток, семилі́тка (що від роду сі́м лі́т).

2. семилі́тній (що тягнеть ся сі́м лі́т).

Семимѣ́сячный = семимі́сячний (що має тягнеть ся сі́м мі́т).

Семинари́стъ = семинари́ст, бурса́к (С. Ш.).

Семина́рія = семина́рія, бу́рса (С. Ш.).

Семина́рскій = семина́рський.

Семинедѣ́льный = семитижньо́вий, семинеді́льний.

Семинядѣ́нный = семиня́дній. — Ніщаї семинядної. н. д.

Семисо́тый = сі́мсо́тий.

Семна́дцатый = сі́мна́дцятий.

Семна́дцать = сі́мна́дцять.

Семь = сі́м. — Всі́м по сі́м, а собі ві́сім. н. пр. — Семь съ полови́ною = пів'во́сьма. — Семь разъ = семикра́ти. — Въ семь разъ бо́льше = семери́цею. — Семь воло́въ въ плу́гъ = семери́ця.

Се́мьдесятъ = сі́мдеся́т.

Семьсо́тъ = сі́мсо́т.

Семья́ = сі́м'я́, сі́мейство, посі(е)мейство, лайливо або грубо — ко́дло, в жарт про сі́м'ю з малими дітьми — виводок.

Семьяни́нъ = сі́м'яни́н, посі́м'яни́н, сі(е)м'я́к.

Семьяни́стый = сі́м'яни́стий. Лев.

Сентя́брьскій = сентя́брський, жо́втневий.

Сентя́брь = сентя́брь, стародавне — жо́втень (С. Л.), вре́сень, ве́ресень (С. Жел.), перше число сього місяця — літопровід. — Смо́трить Сентябрёмъ = по́вком ди́вить ся, за́шморгом ди́вить ся (Нік.).

Сепаратизмъ = сепаратизм, відчах.

Сепаратисти́ческій = сепаратисти́цький, сепаратисти́чний.

Сербъ = се́рбин. — Ой сербине, сербиночку, сватай мене невеличку. н. п.

Серде́чко = се́рденько.

Серде́чникъ = 1. рос. а) Leonurus Cardiaca L. — глуха́ кропива́, сі́ндра. б) Cardamine pratensis L. — боло́тна жеру́ха. С. Ак.

2. шво́рінь, шкво́рінь.

Серде́чно = щи́ро, ре́вне.

Серде́чный = 1. серде́чний, серде́нний. — Сердечні нерви.

2. щúрий, рéвний. С. З. — Щирая прихильность всього війська низового. С. З. — Воно виходить ревною драмою життя свiтського. К. Х.

3. сердéшний, сердéга, бідолáшний, бідолáха і д. **Бѣдня́га 2.**

Сердéчный кóрень, рос. Polygonum bistorta = рáкові шúйки, рачкú, левýрда, дикýша С. Ан.

Сердúто = сердúто, гнівно, з сéрцем, з пересéрдя.

Сердúтый = сердúтий, гнівний, гнівлúвий (С. Ж.), лихúй, дуже — лютúй.

Сердúть, ся = сéрдити, ся, гнівúти, гнівати ся (С. Л.), рéмствувати, сварúти ся, за злé мáти, палúти ся, дуже — лютувáти, перестать — відсéрдити ся, пересéрдити ся, перегрúмати. — Не сварись на мене мамо. Кн. — Мінí до дому треба йти, щоб часом мати не сварились. К. К. С. — Поки прут пайшов, то й одсердив ся. н. п.

Сердобóльный = жалчлúвий, жалеслúвий, жалíсний, жáлібний. — Моя мати жалчлива — не гнівatиметь ся на свою дитину. Кн. — Вдача її до нашої сестри темної, убогої була така жалчлива — поділить ся останнім. Кн. — Жалíсним серцем на тое убóлiваючи. Л. В.

Сердолúкъ, камінь Silex carneolus = крiзавник, карióль.

Сéрдце = сéрце. С. З. Л. — **Въ сердцáхъ, съ сердцóвъ, по сердцáмъ** = зóзла, з зла, в пересéрдя, з óприском. — Зо зла сказав. Кр. — **Имѣть на кого сéрдце** = д. **Сердúться.** — **Кáменное сéрдце** = клятé сéрце. — **Сéрдце дéрева** = д. **Сердцевúна.** — **Сéрдце надрывáетъ** = болúть сéрце. — **Отлегло́ отъ сéрдца** = на душí лéгше стáло. — **Привéсть въ сéрдце** = розгнівати, розсéрдити, розлютувáти. — **Это емý по сéрдцу** = се йомý по душí, до вподóби.

Сердцевúна = осерéдок (К. Б.), сéрце (К. Б.), осерéддя, посéрдя (Мав.), стрúжень (С. Л.), начана — хрáпа, батога або чого плетеного — живéць.

Сердцеѣдъ = бабодýр.

Сердчáть, осердчáть, розсердчáть = сéрдити ся, гнівати ся, розсéрдити ся, розгнівати ся і т. д. д. **Сердúться** і **Разсердúться.**

Сердчúшко = сердéнько.

Серебори́нникъ = д. **Шипóвникъ.**

Серéбреникъ = 1. срібéльник (майстер). С. Жел.

2. срíбник, срíбляник, грошозаплóд (Пол. Граб.). — Тодí два лихі дуки-срібляники на його поглядали, а його пасьмiхали. н. д.

3. рос. Potentilla argentea L. = нагíдник, черúшник, червоточник, деревáнка, червéць. С. Ан.

Серéбреный = срíбний (С. З. Л.), срібняний (С. З.), серéбний. — Срібний перстень. н. п.

Серебрёный = посерéбряний.

Серебрúстый = срíблúстий, срíблястий, серебрúстий (С. Жел.), морóзоватий.

Серебрúть, ся = срíблúти (С. Жел.), срібнúти, серебрúти, ся.

Серебрó = срíбло (С. З. Л. Жел.), срéбро (С. Жел.), срéбло. серебрó. — Золото, срíбло... и до його, а воно врідло. н. пр.

Серебрѣть = серебрíти, срібрíти, срíблíти.

Серебрáкъ, рос. Comarum palustre = вóвче тíло, сухолóм, золотник, огірóшник. С. Ан.

Серебрáнка = д. **Серéбреникъ 3.**

Серéбряный = д. **Серéбреный.**

Середúна, середúнка = середúна, середúнка, осерéдок, проміжя.

Серёдка = середúна, середúнка. — **Серёдка на половúнкѣ** = так собí, нíчого.

Середнíй = 1. середнíй.

2. д. **Посрéдственный.**

Середнóй = середовúй (що буває в Середу).

Середóвичъ = чоловíк середнíх лíт.

Середовóй = середнíй, посередíй (ні хороший, ні поганий; ні великий, ні малий). Д. **Посрéдственный.**

Серёдочка = середúнка.

Серёжка = д. **Серьгá** (здр.).

Серёжный = серговúй.

Сéрна, Antilope rupicapra = дúка козá, сáрна.

Серповúдный = серповáтий. С. Жел.

Серпóвый = серповúй.

Серпообрáзный = серповáтий. С Жел.

Серпýха, рос. Sarratula tinctoria = страхополóх, яловéнь, будачóк. С. Ан.

Серпъ, сéрникъ = серп, серпóк.

Серпúнка = серпúнка, серпянка, серпáнок, серпáнка. С. З.

Серпáночный = серпúнковий, серпанкóвий.

Сертýкъ, сертучёкъ = сертýк, сертучóк, сурдýт, сурдýтик.

Сергу́чный = сертуко́вий, сурду́товий.

Серча́ть, осерча́ть = д. Серди́ться.

Серьга́, здр. **серёжка**, частіше мн. **се́рьги, серёжки** = 1. **сере́жка**, мн. **сере́жки**, срібні — **ковтки́** (С.-З. Л.), круглепькі — **ку́льчик, ку́льчики**. — В стьожках, в пам'яті і в ковтках. Кот.

2. (у рослин, напр. на вербі, на осиці, тополі то-що) — **ба́зки́, ба́зьки́** (С. Ш.), **ба́зька** (С. Жел.), **бру́нька** (С. Ш. Жел.), **ко́тик** (С. Жел.), **ко́тики, вовчки́** (Мол.).

Серьёзно = 1. **пова́жно**.

2. **спра́вдї** (С. Л.), **впра́вдї, навспра́вжки́** (С. Л.), **взпра́вжки, навспра́вжне, настоя́ще**. — Ні, справдї, як се дїло було? — Ти не жартуй, а кажи настоящо. — Це ви шуткома, чи вастоящо? Кр.

Серьёзность = **пова́жність**.

Серьёзный = **пова́жний, стате́чний**.

Сестра́, сестри́ца, сестри́чка, мн. **се́стры** = **сестра́, сестри́ця, сестри́чка, се́стронька, сестри́ченька**, мн. **се́стри**. — **Двоюро́дная сестра́** = **сестра́ в пе́рвих**. — **Внуча́тная, троюро́дная сестра́** = **сестра́ у дру́гих**. — **Сестра́ милосе́рдія** = с. **жалібни́ця**. — Дивить на сестру жалібницю, що ізігнулась над недужим. Коц. — **На́званная с.** = **по́сестра, посе́стрина, на́звана сестра́**.

Се́стринъ, сестри́цинъ = **се́стрин, сестри́цин**.

Сжа́литься = **пожалі́ти** (кого), **пожалі́ти** ся (над ким), **пожалкува́ти** (кого), **пожалкува́ти** ся, **з милосе́рдити** ся (над ним), **згля́нути** ся (на ко́го). — **Сжа́лься надо мной!** = **пожалі́й мене́!** — Не печи мене, змилосердись надо мною. Ос. — Пожалкував ся Бог над раком: дав йому зазду очі. н. пр.

Сжа́рить, ся = **спекти́, ся, вшкварити** і т. д. д. **Жа́рить, ся** 1. і 2.

Сжа́то = **сти́сло**. — Страбон писав стисло. Пр. — Визначаєть стисло науковим обробленем. Зап. Кок.

Сжа́тость = **сти́слість**. — Короткість і стислість душа мови. Ст. Г.

Сжа́тый = 1. **зда́вленний, сту́лений, сти́снутий, зці́плений; сти́слий**. (Д. **Сжима́ть**). — Стиснуті кулаки. — Зціплені зуби. — Бесїда його проховиста, палка і разом стисла. Кн.

2. **зжа́тий** (Д. **Сжина́ть**).

Сжать, ся = д. **Сжима́ть** і **Сжина́ть, ся**.

Сжева́ть = **зжува́ти, пожува́ти** і д. **Жева́ть**.

Сжечь, ся = д. **Сжига́ть, ся**.

Сжива́ть, сжить = **вживати, ви́жити, збува́ти ся, збу́ти ся, позбу́ти ся, зди́хати ся** (С. Аф.), **викува́ти, ви́кувати**. — Збути ся бідн. — Худо́е сно́ро, не схо́дится ско́ро, п. пр. = **бі́да ле́гко прихо́дить, та тру́дно її збу́ти ся**. п. пр.

Сжига́ть, сжечь, ся = **пали́ти, спали́ти** (С. З. Л.), **попали́ти, випа́лювати, повипа́лювати**. — Лиха іскра і хату спалить і сама згине. п. пр.

Сжида́ться = **дожида́ти ся, трива́ти, чека́ти**. — Ми уковпились дожидати ся на базарі.

Сжима́емость = **стиска́льність**.

Сжима́емый = **стиска́льний**.

Сжима́ніе = **стис** (С. З.), **стиск, ти́скання** (С. Ш.).

Сжима́ть, сжать, ся = 1. **зда́влювати, стиска́ти, ти́скувати, здави́ти, сти́снути, ся** (С. Л.), **стули́ти, ся** (С. З. Л.), **зібга́ти**, про зуби, — **сці́пити** (С. Л.). — Стиснув руку. — Стиснув кулаки. С. Л. — Не дай руки стискати і перстинка здіймати. н. п. — Бондарівну за руку стискає. п. п. — Він стулив міцно губи і мовчав. Кн. — Стулив дулю. С. Л. — Стулили ся чутні уші — не могу прослухать. н. п. — Сціпив зуби, що не можна й розняти. — Дочитавши, Еремія зібгав в жменю лист і кинув на долівку. О. Ст. — **Сжать въ кула́къ** = **до ру́к прибра́ти, в руках держа́ти** (кого).

2. **збіга́ти ся, збі́гти ся**. — Живе срібло зразу збіжить ся; його буцім женше стане. Де-що про сьв. Б.

Сжинъ = **стис** (С. З.), **стиск**.

Сжина́ть, сжать, ся = **зжина́ти, зжа́ти, пожа́ти, ся**; усе — **позжина́ти, ся**.

Сжира́ть, сожра́ть = **пожира́ти, поже́рти, ало́пати, поло́пати, затріскати, потріскати**. — Скільки не дай йому — потріска.

Сжи́ть = д. **Сжива́ть**.

Сза́ди = **зза́ду, позза́д, позаду, позатилю**. — Досаду причепи ззаду. п. пр. — Плине позад завзятий Гамалїя, орел орлят мов стереже. К. Ш. — Посередині пан Хорунжий, а позаду Сагайдашний. п. п.

Сзыва́ть = д. **Созыва́ть**.

Сибари́тствовать = **роскошува́ти**.

Сибари́тство = **роскошува́ння**.

Сибари́тъ, сибари́тка = **роскішник, ця**.

Сиби́рка = 1. д. **Ме́дя́нка** 1.

2. **каптан** особливого крою, без ро́спірки ззаду.

3. **холо́дна, те́плна, цю́пка** і т. д. д. **Арестантская**.

Сиби́рскій = **сібі́рний**. — **Сиби́рская соль** = **а́глицька сіль**. — **С. я́зва** = **телі́й**.

Сіве́ньків = сіве́ньки́й.
Сіви́на = сивина́.
Сі́вка = спива́ш (кінь сивої масти).
Сивоворо́нка, сивогра́къ, пт. Coracias garrula = сворака́ша (С. Жел.), ра́кша (С. Жел.), красиворона, кра́ска.
Сивожелёзный = темносі́рий (про масть коней).
Сиву́ха = підпи́нок, сиву́ха, горі́лка погана. — Сивуху так моя брагу хлище. Кот.
Сигу́шный = горі́лча́ний.
Сі́вый = сі́вий. — С. конь = спива́ш.
Сивѣть, посивѣть = сі́віти, посі́вітн. С. З. — Дурна голова ні полісіє, ні посивіє. н. пр.
Сига́ра = цига́ра, цига́рка.
Сига́рный, сига́рочный = цига́рний.
Сигна́лъ = га́сло (С. З. Жел.), я́пак. — Буде в Литві дзвін віщовий і гасло всім к війні дає. Кот. — Тривайте ще... я дам, пароле, гасло... Ст. Б. Х.
Сигна́льный = гасло́вий. — Сигна́льныя точки (у Запорозців) = фігу́ра.
Сидень = 1. сиде́нь (мала дитина, що ще не вміє ходити).
2. сиду́н, домонта́рь, пічку́р (Д. Домосі́дъ). — Сі́днемъ сидѣть = сі́дьма сидіти; ненволо́кою сидіти (Кн.).
Сі́дка = гон, го́нка (напр. дьогтю).
Сидя́ка = линійка (крита повозка, в котрій сидять в обох боків).
Сидѣлецъ = в шапку — шапка́рь, в крамниці — прика́зчик, крамарчу́к. С. Жел.
Сидѣлица = сіду́ха. С. Л.
Сидѣлка = сиділ'ка. С. Жел.
Сидѣніе = 1. сидіння, сидня́ (С. Л.), сидя́чка (С. Л.), під арештом — ві́сідка, в гостях — посіде́ньки, посіда́ння. — Тая сидня шкодить дитині. Кв.
2. (місце) — сі́жа, сі́дало. С. Л.
3. д. Сі́дка.
Сидѣть, сѣсть = 1. сидіти, сісти. — Сі́дя = сі́дячи, сі́дячки, навсі́дьки, навсі́дячки, усідя́чку (С. Л.), сидючи́ (С. Л.). — Сидѣть до́ма = домува́ти. С. Л. — С. на концѣ́ = сидіти на почепі. — С. усі́дливо (за роботою) = ни́діти, ся.
2. осіда́ти, осісти. — Хата осіла.
Сидѣть, высидѣть = гна́ти, виганя́ти, курпи, ви́гнати, ви́курити (д. Курить 3.).
Сидячій = сидя́чий. — Въ сидячемъ положе́ніи = сі́дячи і т. д. д. Сі́дя (під сл. Сидѣть).
Сѣкнить = д. Сидѣть.
Сіненькій = сіне́ньки́й.

Сизокри́лый = сизокри́лий, сизокри́л, сивокри́лий.
Сизопёрый = сизопе́рий, сизопі́рий.
Си́зый = сі́рий, сіра, сі́вий, сив.
Сизѣть, посизѣть = сіріти, посіріти.
Сизя́къ = го́луб сі́вий, сі́вий, сива́к.
Си́ла = си́ла, міць (С. З. Л.), снага́ (С. Л.), кріпота́, мо́га, змо́га. — Военная си́ла = ві́йсько, потуга (С. З. Л.). — Боже милий! не має сили. н. пр. — Тоді на кров я не вважав, останню міць в собі зібрав, та й знов лугами почвалав. Пч. — Лиш не маю тої моці тебе ратувати. н. п. Б. — До сила (багато), там і міць. н. пр. — Ходи по сьвіту, поки снага, а потім ляж та і вирй мовчки. К. З. Ю. Р. — Бувало в кого є снага, обійде хат 20 чи 30. н. о. — Коли ж не стане в нас снаги твоїм слідом простувати. К. Ос. — Тепер потуга наша у козацтві, а честь у простолюдному лицарстві. К. Б. — Турчин під Київ конечне з своїми потугами буде мій. Самойлович. С. З. — Ой я ляхів не бою ся і гадки не маю, за собою великую потугу я зваю. н. п. — Собственными си́лами = самоту́жки. С. Жел. — Движимый человѣческою си́лой = самоту́жний. — Треба було мені самотужки від тягти. н. о. Гр. Чайч. — Поволокла його самотужки у хату. Кв. — Си́лою = си́лою, живосилом, насильком, гвалтом, силоміць, силоміццю. — Затиг він силоміць на бучний бенкет. К. Х. — Але вона насильком, гвалтом взята. Ст. Б. Х. (Д. Насильно). — Быть въ си́лахъ, не въ си́лахъ = здужати, здола́ти, здоліти, приногти, прийти, не здужати, не здоліти, не ма́ти сили, спромо́ги, не спромо́жно. — Як би прийшов, усе б для його зробив. — Не здужаю вже й їсти добути. н. к. — Не здужаю, брате, на волів гукати, не здужаю, брате, ціпа підіймати. н. п. — Поворушитись не здужа. Кв. — Цього я піднести не здужаю. Кр. — Коли сам рубать я ворога не здужаю, за те є другі справи. К. К. — Не лякайтесь тих, що вбивають тіло, душі ж не здоліють вбити. К. Св. П. — Въ си́лу, подъ си́лу, по си́лѣ, по мѣрѣ силъ = = по сили, під силу, по змозі, як посилля (С. Л.). — Роби, сину, як посилля. С. Л. — Быть въ си́лѣ = ма́ти си́лу, вагу́. — Він має силу у панів. — Въ си́лахъ = а) при сили, б) д. Быть въ си́лахъ. — Въ си́лу зако́на = по сили зако́на. — Всѣми си́лами = з усіх, з усієї сили. С. Л. — Сколько силъ, со всѣхъ силъ = яко мога, як мога (С. З. Л.), чим дуж (С. Л.). — Черезъ си́лу = над силу. —

Теря́ть, потеря́ть си́лу = безсиліти, ви́сильнити ся, ви́снажити ся.

Сила́чъ = сила́ч (С. Жел. Л.), сила́к (Ман.) дужа́к (С. Л.), дужи́нь (С. Жел.), моца́к (С. Жел.) і д. **Си́льный**,

Сила́шка = си́лка, си́лонька.

Си́литься = силкувати ся (С. З. Л.), си́лувати ся (С. Л.), змага́ти ся (С. Л.), пну́ти ся, моцюва́ти ся. — Вже як не силкував ся, а все таки не вивертівсь — востав ся. Б. Г. — Ні, мабуть сильки не силкуй ся, а нїчого проти себе самого не вдїєш. К. К. — Описав силкував ся завоювати для себе Молдавію. Бар. О. — Хотїли щось казати, та не могли озватись, бо голос так ослаб, що тодї й силкуватись. К. Д. Ж. — Наш отець силкував ся розважити приятеля. Лев. В. — Що сили напручував свою память, силкуючись згадати з минулого свого життя. Пр.

Сило́, сило́къ, силы́ = сільце́ (С. Л.), сі́льця, плени́ця. — Зробив сільцо́ на голубів. н. к. — Оце! Ах гульк — і сам пійманвсь в сільце́. Б. Г. — Я виведу усе на чисту воду і попадеть ся сам Роман в свое сільце. К. К. С.

Силуа́ть = о́брис.

Си́льно = ду́же, здо́рово, мі́цно, ве́льми, си́льне, ре́вне. С. Аф. З. Л. — А я люблю Петра дуже, а до других і байдуже. н. п. — Він дуже розбогатів. — Ой не шуми луже, дібровою дуже. н. п. — Лебом тріпнув ся здорово. С. Л. — Здорово ударив його по потилиці. — Хто любить ревне жалїв певне. н. пр. — Вмерла дівчина вродлива, ревно ридав мати нещаслива. І. Б. — Іду в степи, всюди видно, милої не бачу, як згадаю слова Її, ревненько заплачу. н. п. — Гудить вітер вельми в полї. Забіла. — **Я́блоня си́льно цвете́ть** = я́блуня цьвіте́ ря́сно. — **Онъ си́льно занемо́гъ** = він ду́же засла́б. — **Си́льно пьёть** = ду́же бага́то пъє́.

Си́льный = 1. си́льний, дуже. — силе́нний, ду́жий (С. Аф. З. Л.), дуже́нний (С. Л.), здоро́вий (С. З. Л.), здоровенний, мі́цний (С. З. Л.), поту́жний (С. З.), снажний (С. Л.), силковий. — Під ним конисченько, під ним вороненький сильний дуже. н. п. — От до чого силенний лев дожив ся: бодай би був не народив ся. Б. Г. — Дужий безсилого давить і жме. Кот. — З дужим не борись, з багатих не судись. н. пр. — Але мати дуже серце мала, не зрозуміла й одної сльозини. Ст. С. — Здоровий, як бугай. н. пр. — Людська нам сила не поможе; тобою ми потужні, Боже. К. П. — Тут потребне потужнїйших сил. Самойлович. С. З. — Снажний кінь. С. Л. — Він такий силковий, що його всї боять ся. н. к. 2. могу́чий, мо́жний, ду́жий, поту́жний і д. Могу́чій. — Аби можному і потужному не все вольно було чинити. Ст. Л. — То не радість, а велика туга: умірая цар Милютин дужий і нїкого по собі не кид. Ст. С. — Ім і каже царь Мурат потужний. Ст. С. 3. вели́кий, здоро́вий, про дощ і вітер ще — бу́йний, про вітер — шпу́йний. — Велика радість обняла його. — Великий снїг. — Здоровий мороз. — Здоровий вітер. Ман. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. н. п. — Буйний дощ. С. Ш. 4. бу́йний, рясний. — Буйна трава. — Рясна яблуня. — **Си́льный цвѣть**, рос. Ranunculus acris L. = дрібноцьвіт, віника од тря́сці, козе́лець, лопа́тник, жовтобрю́шник. С. Ав.

Си́льнѣе, сильнѣ́йшій = ду́жче, ду́женько, сильні́ше, мі́цніше, ду́жчий, сильні́шний, мі́цніший, здоровіший. — Мене тодї і дужче охота взяла. н. о. — Лихі у сто разів будуть од наших дужче. І. Г. — Один був ду́жчий од того́ другого. н. к. — Проти нас трьох нема дужчого в сьвітї, а це дужчий найшов ся. н. к. Гр. Чайч. — **Сильнѣе станови́ться, сдѣлаться** = ду́жчати, сильні́шати, мі́цнішати, поду́жчати.

Симметри́ческій = сіметри́чний.

Симонія = сьвятоку́пство. — Симонія або сьватокупство. Б. Н.

Симпати́ческій = симпати́чний (С. Жел.), прия́зний, лю́бий, на виду — милозірний.

Симпа́тія = симпа́тія; спочуття́; пова́ба, по́тяг (Д. Влеченіе і Сочувствіе).

Синагóга = шко́ла, С. З.

Синева́ = 1. синь, си́нява, блакить (С. Ш.). — Де небо в синяві злилось із морем. К. Ш. Т.

2. синя́к (С. Л. З.), сине́ць, спна́тина (С. Л.). — Очі з синяками. С. З. — Які в його синці попід очима. Кр.

Синева́тый = синюватий, просинюватий. Кр.

Синеворо́нка = д. Сивоворо́нка.

Синеголо́вникъ, синеголо́въ, рос. Eryngium planum L. = си́ня колю́чка, сині колючки́, миколайки, миколайці, миколайчики, си́нїй будя́к, лю́бка, лю́бки. С. Ав.

Сине́левый = 1. зроблений з сине́лі.

2. бузко́вий.

Сине́ль = 1. сине́ль (нитки або шнурок оксамитовий, що вживають ся до гаптування, на квітки то-що).

2. д. Сире́нь.

Синёный = си́неный, поси́неный.
Синенькій = сине́нький.
Си́несть, синета́ = си́ність.
Синехво́стка, пт. Motacilla cyanurus = з поро́ди трасихвістох (з синім хвостом).
Синёхонькій = синёсенький.
Сине́ць, риба Abramis ballerus Cur. = сине́ць, сиця́, синю́га. С. Жел.
Синетёйка, пт. Motacilla svecica = з поро́ди трасихвістох (з синьою шийкою).
Синильникъ, ца = 1. синильник, ня. 2. рос. Isatis tinctoria L. = синя́чник (С. Ан. Жел.), синильник (С. Жел.).
Синильная кисло́та = си́ній квас. С. Пар.
Синильщикъ, ца = д. Синильникъ, ца 1.
Синіть, ся = синіти. ся.
Синіца, синічка = синиця, синічка, саніка (Ман.). — Синиця въ рукахъ лучше соловья въ лѣсу; не сули журавля въ нёбѣ, дай синицу въ руки. п. пр. = лучче синиця в жені, як журавель в небі. п. пр.
Сінія = сіній, синь.
Сінія ка́мень = сіній каміть, синяк (С. Жел.).
Синовникъ, рос. Cytisus hirsutus L. = дерезá. С. Ан.
Синодальный, синодскій = синодовий. — Синодовий привилей. С. З.
Синодикъ = поминальниця, грамáтка і д. Поминикъ.
Синонимъ = рівнозна́ка. — Слово хванапець стало рівнозначною слова купець. К. І.
Синтаксисъ = складня. Гр. См. Ст. — Найбільше праці автор приложив до складні, хотячи виказати найважніші прикмети самостійного розвою руської мови. Зап. Кон.
Синь = лязýрок.
Сінька = 1. д. Синь. 2. синіння. 3. синька.
Синѣть, посинѣть = синіти, посіпіти. — Од ходоту аж посинів.
Синѣться, засинѣться = синіти, ся, засиніти ся.
Синюха = 1. гриб Agaricus violaceus L. — синюха, синяк. С. Ан. 2. д. Василёкъ (Centaurea cyanus).
Сінность = синливість (С. Жел.), хрипливість.
Сінный, ло = синкий, сінко, синливий, хрипкий.
Сінуть, осінпуть = сіпнути, хрипнути, ішнути, охрипнути.
Синóвка = дýдка (з очерету).
Синотá = д. Сіпкість.
Сирéневый = бузкóвий, бузóвий. — Сирéневая рóща = бузи́к.
Сирéнь, рос. Syringa vulgaris L. = бузóк (С. Аф. Ан. Ш.), бузóчок (С. Аф. Ш.), буз (С. Л.), без (Под. С. Ш.), рáй-дéрево (Хар.), базни́к (Гол. С. Ан.). — Розівъється ся калинонька і садок, розцьвітуть ся і вишеньки і бузок. Б. Г.
Сирота́, сиро́тка, сиротúна, сиротúнка = сирота́, сирітка, сиротúна, сиротúнка, сиріточка. — Безро́дный сирота́ (що не має близьких родичів) = сирота́-безро́да. — Кругóлый с. (що не має ні батька, ні матері) = кругóм сирота́. — Полусирота́ (без батька) — пів сирота́. — Тяжко важко в сьвіті жити сироті-безроді, нема куди притулитись, хоч з гори та в воду. К. Ш. — А я в попа обідала, сирітка сказала. К. Ш. — Кругом бідний, кругом сиротина. Як.
Сиро́ткинъ = сиріткин.
Сиро́тскій = сиротúн, сиротúний, сиріцький. С. З.
Сиро́тство = сиріцтво.
Сиро́тствовать, сироте́ть, осироте́ть = сиротіти, осиротіти, посиротіти.
Сиро́тствующій = сирота́, осиротілий.
Си́рый = 1. осиротілий, сирота́. 2. безпоміччий, безпорадний, беззастýпний і д. Беззастýпный і Безпóмощный.
Сирѣчь = сéб-то.
Систематúческій = сістематúчний.
Си́тецъ = си́тець, си́тчик.
Си́точко = си́тко, си́тце́, си́течко (мале сито і ложечка чи відерце з дірочками, для цідіння чаю).
Си́тникъ = 1. рос. Scirpus lacustris, S. palustris — осітня́г, сітня́г, конúш, куга́, рогíз. С. Ан. 2. си́тница (хліб). С. З.
Си́тный = си́тний (просіяний на сито, спечений з такого борошна).
Си́то = си́то, сите́ць, си́тко, си́тце, си́течко, не густе — підси́ток. — Ситець знову на кілочку висить, а пристарівть ся, то й під лавкою валяеть ся. п. пр. Ман. — Си́то пропускно́е = цідúлка, цідúвка.
Ситовникъ = д. Си́тникъ 1.
Ситóвый = осітняго́вий, конúше́вий.
Си́точный = сітовий.
Ситуáція = місцьовість; станóвище.
Си́тце = д. Си́течко.
Си́тцевый = си́тцьовий, цицóвий. — Що

року то й свята нова, в будень сніданиця цицова. н. п.

Сифилисъ = пра́нці. С. Жел. — Нехай вам, сестрацї, і пранцї і порицї. н. пр.

Сифилитикъ = пранцюва́тий, францюва́тий. С. Жел.

Сифо́нъ = цио́к.

Сія́ніе = сія́ння, сія́во, сія́во. — Мов сонце ізійшло, сліпучим сяєвом покої залило. Скл. — Бачимо ясне сяєво нового життя Шевченка. Кп. — Бо по ночам, як місяць серед неба із зорями веде розмову тиху, я в сяєві його вбачаю матір. К. Б. — Те сяйво любе в їх очах, той голос в пісні та в речах. Пч. О. — Се́верное сія́ніе = оказія. Ман. — Инколи на небі буває мітла і оказія — це перед війною. п. к. Ман.

Сія́тельный = ясневельмо́жний (до титула князів і грапів).

Сія́тельство = ясневельмо́жність (титул князів і грапів).

Сія́ть = сяяти, ся́ти, сіяти, зорі́ти С. З. Л. — А дукачі так і сяють. Кн. — Зірочки сяють. С. З. — Умираючи, дивив ся, як сонечко сяє. К. Ш. — Надія зоріла йому на обрію життя. Кн. — Ясний сяяла на всю Волощину красою. К. К. С. — Там місяць, там сонце ясніше сія. К. Ш.

Скабіо́за, рос. Scabiosa arvensis Syn. = наголо́ваток, спиня́нка, огірча́к, сверобі́жниця, Христо́ва на́лпчка (укр.), жовтільниця (Гал.). С. Ан.

Сказа́ніе = каза́ння, переказ, оповіда́ння, о́повідь, о́пис. — Можна довідатись про се доволї ясно з переказів наших лїтописей. Бар. О.

Сказа́тель, ница = оповіда́ч, ка і д. Повѣствова́тель.

Сказа́ть = д. Ска́зывать.

Ска́зка, ска́зочка = 1. ка́зка (С. З. Л.), ка́зочка, ба́йка (С. З. Л. Ш.), ба́єчка (С. Ш.), побрехе́нька. — До казки приказка годить ся. н. пр. — Казка — байка, а пісня — правда. п. пр.

2. по́каз і див. Показа́ніе.

Ска́зочникъ = казка́р (С. Жел.), бай (С. Жел. Ш.), ба́єчник, байка́р (С. Жел.).

Ска́зочный = казковий (С. Жел.), ба́єчний.

Сказуемое = прису́док. С. Пар. Гр. Си. Ст.

Ска́зывать, сказа́ть = каза́ти (С. З.), перека́зувати, промовля́ти, оповіда́ти, сказа́ти, переказа́ти, прому́вити, повідати (С. Л.); промовля́ти, держа́ти мо́ву, річ, прому́вити, проректи і див. Произноси́ть. — Ой дівчино, куди йдеш? Скажи міні правдоньку, де живеш? п. п. — Казав пан: „кожух дам“, та слово його тепле. н. пр. — Тоді скажеш „гоп!“, як перескочиш. н. пр. — Кажи всю правду. — Перекажи моїй неньці, що я їду. н. п. — Прокоп, прокоп, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п. — Ме́жду на́ми будь ска́зано = нехай ніхто́ка́ми зоста́неть ся. — Ска́занный = ка́заний, мо́влений. С. Л. — Сказа́лся больны́мъ = об'явив ся слабим. — Ска́зывается дворяни́номъ = видає́ себе́ за дворяни́на, удає́ з се́бе дворяни́на.

Скака́ніе = скака́ння, плига́ння, стриба́ння.

Скака́ть = 1. (скакну́ть) — скака́ти (С. Л.), плига́ти, стриба́ти (С. Л.), го́пати, скікну́ти, скікону́ти, плигну́ти, стрибну́ти (С. Л.), го́пнути. — На радощах я трохи не плигнув з вікна. Кн.

2. д. Перепры́гивать.

3. (поскака́ть) — скака́ти, бігти ско́ком, навско́ки, плигом, поскака́ти, побігти ско́ком і т. д.

Скакли́вый = скаку́чий. С. Жел. — Скакучий го́рох, як молотиш. Хар.

Скаково́й = бігови́й.

Скаку́нъ, скаку́нья, скакуно́къ, скаку́нчикъ = скаку́н, ха, скакуне́ць, стрибу́н. стриба́ч (С. Жел.), стрибу́ха, стрибуне́ць, пострибу́нчик, брикун, ха, брикуне́ць (С. Ш.). — Жвавий коник скакунець доцьвірінькав ся в кінець. Ст. Б. — Хлопчик стрибунець.

2. Cicindela, ком. — плигу́н. — Всяк, хто бачив, як той плигун стрибає. Ст. О.

Скала́ = 1. ске́ля. С. З. Л. — Із моря глибокого вирута скели підіймають ся. Нет. С. З.

2. д. Берёста.

Скали́стый = ске́лястий. — Скелисті береги Росі. Кв. — Скали́стыя го́ры = кряжові гори.

Ска́лить, оска́лить, ся = ска́лити, виска́лювати, ся, вис(ш)кери́ти (зуби) і д. Оска́ливать.

Ска́лка = кача́лка. С. З. Л. — Купила рубель і качалку. — А вона тоді саме качала сорочки, та як схопить качалку... н. к.

Скалозу́бъ = д. Насме́шникъ.

Ска́лочный = ске́левий.

Ска́лывать, сколо́ть = 1. викола́ти, ви́колоти (мережки на папері).

2. руба́ти, коло́ти, розко́лювати, вирубати, розколо́ти, поколо́ти, зрубати, зколо́ти (напр. дрова, кригу).

Скамья́, скамье́йка, скамье́чка = лава (С. З. Л.), ла́вка (С. З. Л.), ла́вочка, ла́вонька, широка — прилость (С. З.), невелика

прúлавок (С. З.), коро́тка, рухома — осліи (С. З. Л.), осло́н (С. Л.), осли́нчик (Аф.), осли́нець (С. З. Л.), стілéць, стíльчик, в де яких піснях вживають ся ще слово скакúниця (С. З. Л.), в школах — пáрта (С. Л.), маленька, що під ноги — підні́жия. — Лежить на лаві. С. З. — На чиїй лавці сидиш, тому й пісню сьпівай. п. пр. — Хоч під лавкою, аби з гарною панянкою. п. пр. — Біля кожних воріт була лавочка. Лев. В. — Прийшов до домоньку та й сів на лавоньку, схилив головоньку. п. п. — Лежав на прикості. С. З. — Евонт же в хату рáчки вліз і там під прилавком зігнувшись. Кот. — Прихиливши головоньку до скамниці. п. п. — Поставила тарíлку з хлíбом, сама ж сіла на ослíи. Кот. — Сидить батько кінець стола. Коло його стара мати сидить на ослони. К. Ш.

Скандáлъ = бéшкет, шáрварок. — Чи не наробив я якого бешкету під пьяну руку? Гр. Чайч. — Так і взяло його за печінки! Зараз і подумав, який би то бéшкет ївзі зробити. Кв. — Ще трохи й не позвалась на такий бешкет. Кв. — Набреши про гуляки, пустоти і бешкет, що на волі хлопці всюди чинять. Ст. Г. — С. кому сдéлать = зробúти бéшкет, сóрому наробúти. — Я в тебе конищенька одíму, я тобі сороку нароблю. п. п.

Скандáльный = бéшкетний.

Скандовáть = шкандувáти. С. З.

Скань = сýкані нитки́.

Скáплнвать, скопúть, ся = збірáти, зібрáти, ся, назбірáти, ся. — Зібрав грошей — став хороший. Крон.

Скáпывать, скопать = скóпувати, скопáти.

Скарбъ = добрó, збíжжя і д. Пожúтки.

Скаредность = скнáрість. Ос.

Скáредный = 1. шкарáдний (С. З.), погáний і д. Мéрзкій і Отвратúтельный.
2. скнáрий і д. Скупóй.

Скáредъ = 1. погáнець, паскýда і д. Мерзавецъ.
2. д. Скрáга.

Скарлатúна = шкарлатúна.

Скóрплнвать, скорнúть = вигодóвувати, запáсувати, викóрмлювати, вúгодувати, зúпасти, скорнúти, повикóрмлювати. — Усе сáно вигодувала, нíчого не мав. К. Х.

Скассúровать = скасувáти, покасувáти.

Скатáть = д. Скáтывать.

Скáтерка, скáтерть = скатертúна (С. З. Л.), скáтерка (С. Жел.), скáтíрка (С. Л.), скатерúця С. З. Л.), стíльник, настíльник (С. З. Л.), обрýс (С. Жел.). — Застелила стíл білою скатеркою. Лев. — Серед хати до дверей лíворуч стояв стíл, обрусом добрим вкритий. Ст. С. — Стíл заслaний тонким білим обрусом. Лев. В.

Скáтертникъ = ткач (що робить скатерки).

Скáтистый = згóрнстий, покóтистий і д. Покáтый.

Скатúть = д. Скáтывать і Скáчивать

Скатъ = 1. скóчування.
2. спуск, згíрря, ýбіч (С. Ж. З.).
3. стан. — Купив стан коліс. (Д. Прибóръ 2.)
4. риба Roja clavata — скат. С. Пар.

Скáтывать = 1. (скатúть, ся) — котúти, покотúти, ся, позкóчувати, ся; спускáти, спустúти, ся, засýнути ся. — Котили ся вози з гори та в долині стали. п. п. — Полізе на гору та й зсунеть ся. Кр. — Бери санчата та підем спускати ся.
2. (скатáть) — згортáти, звивáти, згорнýти, звúти.

Скать, соскáть, ся = сукáти, зсукáти, ся.

Скáчивать, скатúть = звивáти, заполíскувати, звúти, заполоснýти.

Скáчка = 1. скакáння, гарцювáння.
2. бíг, бігóвисько (С. Ш.), гонúтва (С. Ж.).

Скачóкъ = 1. скік (С. З. Л.), мн. скóки (С. З.), стриб, стрибóк, вúстриб. — Де твої карти, де твої скоки? С. З. — І перший навісний стрибок страшную смерть міні судив, — та й його попередив. Іч. — Скачкáми = (бігти) — скóком, перескóком (С. Л.), вистрибом, вúбриком (С. Л.), робити що — прúхапцем. С. Л.
2. д. Скакýнъ 2.

Скáчущій = скакýчий, стрибýчий. С. Л.

Скáшивать, скосúть = 1. косúти, скосúти, покосúти, вúкосити.
2. зрíзувати нáвкось, на скосí, скісно.

Сквáжина, сквáжинка = щíлина (С. Ж.), щíлинка, шпáра, шпáрка, скалýбина. — Україна походила на темний льох, куди мов в щілину пробивають ся іскри сьвіт і сонячний промінь. Кн.

Сквáжистый, сквáжный = подíркуватий, дíркувáтий, дíрчáстий, продíркувáтий. С. Л.

Сквáжность = дíркувáтість.

Сквáшивать, сквáсить = квáсити, покваситн, сквáсити.

Скверна = пóгань, паскýдство і д. Гнусность.

Сквернáвецъ, сквернáвка = погáнець, погáнка і д. Мерзáвецъ

Сквéрно = пога́но, ги́дко, паску́дно, мерзе́но. С. Л.

Сквернослóвить = непристóйні рéчі говори́ти, блягу́зкати.

Сквéрность = по́гань (С. З.), паску́дство, плюга́вство (С. Ж.).

Сквéрный = пога́нний (С. З. Л.), паску́дний, гидки́й (С. Аф.), бридки́й (С. Л. Ш.), мерзе́нний (С. Л.), плюга́вий (С. Ж.), кéпський (С. З.), не гарний. — І поганим чимсь воняв. Дум. — Грицько бачив, що то кепська справа, ч. п.

Сквернúть = моганíти, поганíшати, мóршавіти, плюга́вити, мерзе́нíти.

Скверъ = садóк (на міському плацу).

Сквитовáть, ся = поквітувáти, ся.

Сквозúстый = 1. дúркувáтий і д. Скважистый.
2. напівпрозóрий.

Сквозúть = крізвúти.

Сквознúкъ = прозóрий óвоч

Сквознóй = скрізни́й (С. Жел.), крізни́й (С. Л.). — С. вéтеръ = крізни́й вíтер (С. Жел.), прóтяг (С. Жел.), прóтяг-вíтер, прóтяг вíтру (С. Пар.). — Через відчинені дверí повíяв на мене прóтяг-вíтер і ту саме хвилину, коли я виходив з душної хати. Кн. — С дирá́ = дíрка нáскрізь. — С. дворъ = прохíдний двíр. — С. плодъ = прозóрий óвоч.

Сквозь = крíзь, проз, черéз (С. Л.), нáскрізь.

Скворéцъ, скворка, скворушко, пт. Sturnus vulgaris = шпáк (С. Л. Жел.), шпачúха, шпачóк (С. Жел.). — Із теплої сторонки шпаки прилетíли і вже собí під стрíхою гнíздечко мостили. Баз. — Один ще змалку вдатний шпак у щиглика сьпівать навчив ся. Б. Г.

Скворéшня = шпакíвня. С. Жел.

Скворцóвъ = 1. шпакóвий (С. Жел.), шпачúний.

Скворцóвый = 1. шпакóвий, шпачúний, шпакíвський. — Шпачине гнíздо. — Шпакíвський голос.
2. шпаковúтий (д. Масть). С. Жел.

Скелéтный = кістякóвий.

Скелéтъ = кістя́к (С. Жел.), костя́к, кістня́к (С. Жел.), костня́к, шкелéт, снáсть (д. Остовъ). — Костяки в льоху лежали і мов усьміхались. К. Ш. — Давно пересохлі костяки степовим вітром розвіяло. Морд. — Всім до тих могил байдуже і нема тиї руки, щоб, як сьвятощ, поховала черепи і кістяки. В. Щ. — Григорович посприяв, щоб Шевченко ходив учити ся малювати людський кістяк. Кн.

Скéптикъ = недовíра, нейновíра.

Скептúческій = нейновíрний.

Скептицúзмъ = нейновíрство.

Скидáть, скúнуть = д. Сбрáсывать.

Скúдка = скидáння; скúдка.

Скипáться, скипéться = вкипáти ся, вкипíти ся, зсíсти ся.

Скипетродéрженъ, скипетроно́сецъ = берловладця (С. Ш.), берлоно́сець (С. Жел.). — Царь берловладця. Нищ.

Скúпетръ = бéрло. С. Жел. Л. Ш.

Скúпетръ цáрскій = рос. Verbascum nigrum L. — горлачí, оман, дивáнна, дивúна, V. Lychnitis — коровъя́к, зáяче ýхо, див, дивúна, бабкú, дрíбні коровъякú, V. Thapsus L. — дивúна, дрябчáк, коровъя́к, ведмéже ýхо, дивáнна, свíчі. С. Ап.

Скипидáрникъ, рос. Asarum europaeum L. = кóпитень, копитéць, копитцi, кíнський кóпитень, копитня́к, підлúстник, підолíшник, підорíшник. С. Ап.

Скипидáрный = скопитáрьний, шпигипáрьний. — Тéю ж таки скопитарьною чи шпигипарьною водою разів по три на день кропити. Про Дíфтерит. М. Хвідровський. Х. 1882 р. — **Скипидáрная трава** = д. **Скипидáрникъ.**

Скипидáръ = с(ш)копитáрь, шпигипáрь. — Зверху долити 4 або 5 ложок шпигипарю (скопитарю), котрий плавати ме зверху води. Про дíфтеріт. М. Хвідровський. Х. 1882 р.

Скúптръ = д. **Скúпетръ.**

Скипéть, ся = вкипíти і д. **Кипéть** і **Скипáться.**

Скирдá, скирдъ = скúрда, скúртá, стéрта (С. З.), соломи — ожередь.

Скúрдный = скиртовúй.

Скисáть, скúснуть = скисáти, скúснути, позкисáти.

Скитáлецъ, скитáлица = заволóка (сп. р.), бурлáка, бурлáчка (С. Ш.), галáйда, летя́га. — А на чужій ва сторонці зовуть мене заволокою, велять мíні річку брести широкую та глибокую, п. п. — Тинав ся заволокою в села в село. Він вітав мене як заволоку без пристановища. Кн. — Як бачиш, бурлака на сьвітí — тинаю ся од села до села. Кот.

Скитáльчество, скитáніе = бурлакувáння, блукáння, туля́ння (С. Жел.), мандрувáння.

Скитáться = бурлакувáти (С. Ш.), туля́ти ся (С. З. Л. Ш.), тиня́ти ся (С. Л.), во-

лочáти ся, мáяти ся, пúпати, мандрувáти (С. Л.). — І много коло Бугу звелися Волох тулило ся. Л. С. (Д. це під сл. Скитáлецъ.)

Скíтникъ = скíтник, пустéльник (д. Отшéльникъ і Пустúнникъ).

Скíтническій = скíтницький, пустéльницький.

Склáденъ = 1. намúсто з самоцьвітного каміння; дукáч на намисто.
2. óбраз чи образóк складáний.

Склáдка = 1. складáння, склáдування.
2. склáдка, згóртка, збíрка, частíше мн. збóри, фалдúна (С. Ш.) і д. **Морщúна.** — Згортки білої мережаної сорочки. Лев. В. — Со многúми **склáдками** (про одежу) = рясний, фалдúстий (С. Ш.). — Рясна свита.
3. склáдка, вклáдка.

Склáдни = д. **Склáденъ** 2.

Склáдно = склáдно (С. Л.), до ладý, прикладно, до прúкладу. — Не до ладу, не до прикладу. п. пр.

Складнóй = вкладáний. — Складаний ніж. Ман. — Вийняв складаного ножа та й пішов різать. Гр. Чайч.

Склáдность = склáдність. С. Жел.

Склáдный = склáдний, долáдний.

Склáдочный = 1. вкладний. — **Склáдочныя дéньги** = вкладні грóші, вклáдки.
2. складáний.

Склáдчатый = вбóристий, склáдчáтий (С. Жел.), рясний, фалдúстий (С. Ш.).

Склáдчикъ, ца = вклáдник, ця.

Склáдчина = склáдка.

Складъ = 1. склад, лад. — Ні ладу, ні складу. п. пр.
2. д. Слогъ. 3. д. **Склáдка** 1.
4. склад, магáзин, галáзин, газéя.

Складываніе = складáння, склáдування.

Складывать, сложúть, склáсть, ся = 1. складáти (С. Л.), склáсти, ся, позкладáти, ся, шматочки до купи — згулúти, позгулювати, до ладу — улаштувáти, упорядкувáти, крам — потащувáти сч, уташувáти ся. — Склав до купи. — Як я стіжечки поскладаю, по козацьки погуляю. п. п. — Прийшов Спас — вже б капусті в головки складати ся час. п. пр. Гр. Чайч.
2. згортáти, згорнýти, позгортáти. — Згорнув книжку. — Ой як я прийду, тебе не застану, згорну я рученьки, та й не жиний стану. п. п.
3. складáти ся, склáсти ся, скúнути ся. — Складімось, куме, грошей по сорок, винайдем, куме, ще й у вівторок. п. п. — Складімо ся та по таляру, та купим коня та отаману. Скиньмось, братці, по другому, та купім коня і всю зброю. н. п. — Вони скинулись, зібрали 10 карбованців. Ки. — Скинули ся по 4 шаги, купили горілки. Кр. — Як скинемось од воза по гривні, тобі вола купим, а скинемось по другій, то й другого купим. п. п.
4. складáти, проскладáти. — А ну, проскладай оце слово.
5. складáти, зложúти, склáсти. — Зложи оці цифри — скільки всього буде.
6. звертáти, звернýти, склáсти. — Сам винен, а на мене звертає. — Можна листи назад одіслати, а тую причину на иньшого скласти. п. п. — **Сложúть вину́ на другóго** = звернýти, склáсти на кóго.
7. вигáдувати, вигадати, склепáти (на кого). — **Сложúть гóлову** = головóю наложúти. — Щоб наложив зрадник головою. п. п. — **Сложúться** (про зріст, постать) = вирівнятись, постатніти.

Склáдышокъ = опéцок. С. Л.

Склáсть, ся = д. **Склáдывать, ся.**

Склёвывать, склевáть = скльовувати, видзьóбувати, склювáти, поклювáти, видзьобати, подзьóбати.

Склéпывать, склеúть, ся = злúплювати, склéювати, злúпити, склéїти, ся.

Склéйка = 1. склéювання, склéїння.
2. склéїне (місце). — Поламалось на склеєному.

Склепáть = д. **Склёпывать.**

Склёпка = 1. клепáння.
2. склéпане (місце).

Склепнóй = склéпаний, зпютóваний.

Склéпный = склеповúй.

Склепъ = 1. д. **Склёпка** 2.
2. склеп. С. З. — **Дéлать с.** = склепúти.

Склёпывать, склепáть = завóдити, завести́ у нюти, занютовáти (С. З.), збúти нютами (Лев.), склепáти, позаплíшувати. — В кріпкі вели́ки його занютовати кайдани. Л. В.

Склéщиваться, склéщиться = склéшнюватись, склéшніти ся (про собак).

Склика́ть, склúкивать, склика́ть, склúкнуть, ся = зкликáти, склúкати, позкликáти, поназкликáти, ся, згýкувати ся, згукнýти ся. — Зклинав багато людей. — Позкликались вони до купи. н. к. — Ходять по лісу та згукують ся, щоб не заблудити ся. Хар.

Склúчка = зкликáння, óклик (Сп.), **склúк.**

Склонéніе = 1. нахúлювання, нахилúння, схилúння, нáхилка; підхилúння,

підмóва. — Його нахиляння нас до себе здаєть ся не щирим. Кв

2. похи́лість, схи́л і д. **Наклóнъ** 1. і 2. **Покáтость.**

3. грам. — склоне́ние (С. Жел. Пар.), надежува́ния (С. Пар.), одмі́на в падежáх.

Склóнность = 1. похи́лість.

2, схи́льність, нахи́льність, на́хил, нахи́лок, хіть, охóта. (Пр. д. під сл. **Наклóнность**).

Склóнный = схи́льний (С. Л.), нахи́лий, прихи́льний, придáтний, хотя́вий, д. **Наклóнный** 2.

Склонъ = спад, похи́л, похи́лість, схил і д. **Наклóнъ** 1. і 2. і **Покáтость.** — На західних спадах гір. Пр. — Місто, що розкинуло ся на похилі Жевахової гори. Зап. Гр. — **Ю́жный склонъ** = навсóння. — **Склонъ горы́** = у́збіч, спад, похи́л гори́, ребро́ гори́, крутий — крутови́на. Мак. — **На склóнѣ днéй, жи́зни** = на схи́лку ві́ку. — Сподобив мене на схилку віку мого мою дитину побачити. Ч. К.

Склоня́ть, склони́ть, ся = 1. нахиля́ти, схиля́ти (С. Л.), нагина́ти, підхиля́ти, нахили́ти, схили́ти, похили́ти, ся, нагну́ти, ся, підклони́ти, склони́ти, ся, прихили́ти, ся. — Нахили ся тишком-нишком над румяним білим личком. Руд. — Головою молодою на руку схилилась, до півночи невесела на зорі дивилась. К. Ш. — Став журитись, сидить, головоньку схилив. Б. Г. — От як над вечір сонечко схилилось, мій Власе полуднувати сів. Б. Г. — Вершок до вершечка іскланяєть ся, листок до листочка притуляєть ся. н. п. — Всі Кайдаші стопли кругом, посхиливши голови. Лев. — Ой там на горі стоять два дуби, ой схилили ся верхи до купи. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся. н. п. — Похилившись, сиділи довгенько та вітхали обоє важенько. Чайч. Гр. — Вже і сонце похилилось низько. Чайч. Гр. — Як бá-то, думаю, як бú, не похилили ся раби. К. Ш. — Великий сьвіт та нігде голову прихилити. н. пр. — **Склоня́ть гóлову** = схиля́ти гóлову, пону́ритись, похню́питись. С. Л. — **Склонённый, склони́вшійся** = похи́лий (С. Л.). похи́листий. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Шапка похилиста. К. З. о Ю. Р. — **Склонúвшись** = схилúвшись, зігну́вшись, хи́льцi. — Козак молоденький та й того зняв ся, — хильці, хильці по під тином та в зілля сковав ся. н. п.

3. схиля́ти, прихиля́ти, хили́ти, ся, наповля́ти (С. Л.), вповля́ти (С. Л.), підмовля́ти, схили́ти, прихили́ти, нахи́ли́ти, ся, підмóвити, намóвити (С. Л.). — Ледве ми схилили його плечма, щоб признав ся. Ст. Г. — Народ більше схиляєть ся до поєднання з Турками. Кв. — Ви хилили ся не до мене, а до моїх ворогів. Кв. — Чи не можна прихилити Обручева, щоб не засилав Шевченка. Кв. — **Склоня́ть на свою́ сторóну** = залучи́ти, приверну́ти, навернýти (до себе, на свій бік). С. Л. — **Склоня́ть могорычéмъ** = привигра́ти, підвигри́чати.

3. склоня́ти, одмі́ня́ти в падежáх.

Склóчивать, склочи́ть, ся = кудóвчити, кóшлати, кудóвлити, скудóвчити, розкóшлати, розкýдлати, ся і т. д. д. **Взъерóшивать** і **Всклóчить**; скошлати ся.

Сключáть, сключи́ть = збива́ти, бра́ти, збúти, взя́ти у зами́ (про будовання).

Скля́нка = 1. шкля́нка, пля́шечка, ба́нька (мала, шклянка).

2. пісóшний годи́нник і час — пів годи́ни (по пісошному годинникy, у моряків). — **Теперь седьмáя скля́нка** = тепер четвéрта годи́на.

Скоба́, здр. скóбка = 1. ска́ба, ска́бка, у дверей — пля́шка (С. З. Л.), кля́мка (С. З.).

2. підківка (під закаблуки).

3. грам. — ска́бка. — Де напис стоїть в ламаних скабочках. Номис.

Скóбель = скобéль, струг, на звір нога — шкра́бач.

Скоби́ть, заскоби́ть = бра́ти, взя́ти у ска́бки.

Скобле́ніе = скромáдіння.

Скобли́ть, оскобли́ть, выскоблить = с(ш)кребти́ (С. Л.), с(ш)кроми́ти (С. Л.), вишкребти, вис(ш)кромадити, стругом — струга́ти, вистругати.

Скобянóй товáръ = дерéвня, деревя́не начи́ння (посуда, лопати, вила і т. д., що вистругують ся з дерева). — Мужик хотів везти продавати деревню. н. о.

Сковáть = д. **Скóвывать.**

Сковéркивать, сковéркать = кóрчити, кривити, покóрчити, покривúти, скóрчити, вигнáти, зігнáти, зібгáти.

Скóвка = 1. скóвування.

2. скóване (місце). — Зламалось на сковáному.

Сковорода́, сковорóдка = сковорода́, сковорідка, патéльня (Прав.).

Сковорóдникъ = чаплія. С. З. — Іде нуня по саду, а нуня по городу, несе нуня чаплю,

а хум. сковороду. н. п. — Кухарька чаплію вхопила, лакей тарілками шпурляв. Кот.

Ско́вывать, скова́ть = 1. ско́вувати, с(з)кува́ти, позко́вувати. — Двох злодіїв скували і разом погнали у го́род. — Треба позковувати оці шматки заліза.

2. вико́вувати, ви́кувати, зкува́ти. — Викував віж.

3. зако́вувати, закува́ти, заку́ти, забива́ти, заби́ти у кайда́ни, у пу́та, у залізо. — Піймали злодія і закували у пута.

Сковы́ривать, сковыра́ть, сковыну́ть = с(з)коту́пувати, зколупа́ти, зколупну́ти, позколу́пувати.

Скокну́ть = д. Скака́ть.

Скокъ = 1. скік, пі́дскік, стриб, плиг, вибрик (д. Прыжо́къ).

2. скік, плиг, стриб. — Я дивлюсь, а зась тільки скік та й подав ся в кущі. — Гріх по дорозі біг, та до нас плиг! н. пр.

Сколачивать, сколоти́ть, ся = 1. збива́ти, збити, ся (з чо́го і з чим). — Збив обруч з дїжки. — Збив дошки.

2. збира́ти, зібра́ти, назбира́ти. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп. — Не збирай синові худоби, збери йому розум. п. пр.

Ско́локъ = зразо́к (знятий виколюванням).

Сколотень = оде́жа (зшита з шматочків).

Сколо́тина = маслянка.

Сколоти́ть = д. Сколачивать.

Сколу́пывать, сколупа́ть, сколупну́ть = сколу́пувати, с(з)колупа́ти, с(з)колупну́ти.

Сколь = скі́льки; як, я́ко, як же. — **Сколь возмо́жно** = я́ко мо́га, скі́льки мо́га.

Скользи́ть, скользну́ть = скоб(в)за́ти ся, підсковзувати ся, сковзну́ти ся, підсковзну́ти ся, со́вгати ся, чо́вгати. — **Скользя́** = поко́взом, що́ковзом, по́повзом, по́шморгом.

Ско́льзкій, ско́льзко = сковзки́й, ковзки́й, ско́взько (С. Л.); слизки́й, сли́зько, склизки́й, скли́зько (С. Л.); порськи́й. — Як въюн слизький. п. пр. — Бо гадюка слизька і взяла й у горло. п. о. Гр. Чайч. — До церкви слизько, а до шинку близько. п. пр. — Рад би піймати, та слизький. п. пр. — Загнав на слизьке. п. пр. — Хоч близько, та склизько. п. пр. — **Ско́льзкимъ де́лать** = слизи́ти.

Ско́льзкость = слизкість, слизота.

Скользну́ть = д. Скользи́ть.

Ско́лькій = який. — **Сколькі́хъ лѣтъ онъ умеръ?** = яки́х лі́т, в яки́х лі́тах він пома́р?

Ско́лько = скі́льки, кі́лько, яко́го. — Скільки я вам винен? — **Ско́лько-то** = скі́льки-сь. — **С. мнѣ извѣ́стно** = як мені́ ві́домо, о скі́льки ві́домо мені. — **С. угодно** = скі́льки хо́чеш, до схочу́, в во́лю. С. Л. — **С. нибу́дь** = скі́льки не́будь, що не́будь, де́-що. — **С. мо́жно** = яко мо́га, як посиля (С. Л.), скільки спромо́жно (Кн.). — **С. силъ хва́тить** = чим дуж. — **С. мно́го** = яко́го бага́то. — Бач, якого багато народу зібралось. — Якого багато війська йде. С. Л. — **Ско́лько живу́, не ви́дѣлъ э́того** = як живу́, не ба́чив сього́. — **С. ни проси́лъ, онъ не послу́шался меня** = як не прохав, він мене́ не послу́хав.

Ско́нкивать, ско́нкать, ся = зби́ва́ти ся, зби́ти ся, зібга́ти (С. Л.), зімня́ти, ся; скімшити ся (С. Л.). Д. під сл. Конъ.

Скоморо́хъ = фигля́р (С. Ш.), куме́дник, куме́дія́н, штука́рь, бла́зень (С. Ш.).

Скоморо́шескій = фигля́рський, куме́дія́нський, штука́рський.

Скоморо́шество = фигля́рство (С. Ш.), куме́дія́нство.

Скоморо́шествовать, скоморо́шить = фиглюва́ти, штукарюва́ти.

Скомпрометтировать, ся = со́рому завда́ти, с. набра́ти ся, осоро́мити, ся.

Скомфу́зить, ся = осоро́мити, ся, со́рому завда́ти, набра́ти ся, пи́ндзи дати, очей у Сірка́ (або: у Рябка́) позича́ти, напекти ра́ків. — Довелось у Рябка очей позичати. Кр.

Скончáніе = кіне́ць і д. Окончáніе. — **До скончáнія вѣка** = до кінця́ сьві́ту.

Скончáть, ся = 1. покінча́ти, скінчи́ти, ся. Ос.

2. сконá́ти (С. Л.), поконá́ти, умерти, переста́вити ся, віддáти Бо́гові ду́шу, ду́ба да́ти, ге́ґнути. — Дай Боже і поконать по правді. п. пр. — Не довго мучив ся і переставив ся. — Поїхав, та скоро там заведужав і душу Богові віддав. — Та там бідолаху геґнув, що той до разу і ге́ґнув. К. Ст.

Скопáть = д. Скáпывать.

Скопе́цъ = скіп (С. Пар.), скіпе́ць (С. Пар.), ва́лах, валахáн (Хар.), халаштáн (Лев.), ви́кладень (д. Кастра́тъ).

Скопидо́мъ = скна́ра, скупиндя́, скупердя́га.

Скопи́ровать = скопію́ва́ти, списа́ти ко́пію. — **С. кого́** = переко́рчити

Скопи́ть, оскопи́ть = скопи́ти, валашати, холощáти і д. **Оскопля́ть.**

Ско́пище = д. **Сбо́рище.**

Скопле́ніе = збіранія; ску́пченія, ску́пленія (С. Жел.), згромáдженія; людей — сто́впище, сто́вписько, тиск. — Кинув очима на велике стовпище дівчат. Лев.

Скопля́ть, скопи́ть = збірáти, зібрáти, надбáти, прикопи́ти (С. Л.), скобíжити. — Зібрав грошей — став хороший. Кроп. — Він скобíжив не мало грошей. Сп.

Ско́пчество = скопéцство.

Скопъ = д. **Ско́пище.**

Скорби́ть = кручáлити.

Скорблённый = крухмáлений.

Ско́рблость = шкару́бíсть.

Скорблый = шкару́блий, шкарубки́й.

Ско́рбнуть, заско́рбнуть = шкару́бнути, зашкару́бнути.

Ско́рбный = 1. неду́жий, немóщний. 2. сумни́й, журни́й, скорбóтний.

Скорбь = жаль, ту́га, журбá, жу́ра, жáлощі, печáль, скорбóта, поту́га. С. Л. — З жалю слова не виновить. С. Л. — Голосом моїм до Бога обізву ся помолившись і заплачу од печалі, од скорботи похилившись. К. П. — Похилив він голову на руки — ой гнітить його тяжка скорбота. Ст. С. — І скарай вас Боже великою та скорботою. н. п. — Скорбота затемнювала часом мою свідомость. Кн. — Козаченьку велика потуга — повтікали волики із плуга. н. п. Д. ще під сл. **Печáль.**

Скорбéть = тужúти, журúти ся, сумувáти, скорбíти, вболівати, побивáти ся, вбивáти ся. С. Л.

Скорбящій = журни́й.

Скорéнькій, ко = скорéнький, ко, швидéнько, хутéнько, прудкóм. — Зараз шапку надівав, та іде швиденько з хати. Гр. Чайч. — Не довго думаючи, хутенько з дому. п. к.

Скорёхонько, скорёшенько = хутéсенько, як найскорíше, як найшвúдче.

Скорлупá = (оріхів, кавуна, різних овочів, яйця то-що) — лушпúна (С. З.), лушпáйка (С. З. Л.), лушпúнка, шолупúна, шолупáйка, об. лушпúння, тверда дуже — шкарлу́па, шкарлу́пка (С. Л.), шкаралу́па (С. З. Л.), шкару́бина, у рака — шкаралу́(ю)ща (С. Л.), шкаляру́ща. — Лушпиння з оріхів. С. З. — Їли кавуни та по закидали скрізь лушпиння. н. к. — Лушпиння з свячених крашанок треба однести на розсадник або в річку. н. пр. — Як шмалять ракову шкаралущу, то годюки позалазять ся до огню. Ман. — М'яса чорт' ма і зверху одна шкаляруща із кістя. Дух.

Скорлу́пный = лушпúнний, шкарлу́пний. — **Скорлу́пныя живóтныя** = шкарлу́пні твáрі.

Скорми́ть = д. **Скáрмливать.**

Скорпя́къ = чинбáрь (Хар.), чинбáр (Прав.), кушнíр (С. З. Л. Лів.), гáрбар (Прав. С. З. Л.).

Скорня́чество = кушнíрство. С. З.

Скорня́чить = кушнíрувáти, чинбарювáти.

Скорня́чій = кушнíрський, чинбáрський. С. З. — Кушнірський цех. С. З.

Ско́ро = ско́ро, швúдко, хýтко, прýдко, незабáром, незабáвом, небáвом, незабáрн. — Швидко — доженеш лихо, а тихо — воно тебе дожене. н. пр. — Прудко гонúть — голову зломúть. н. пр. — Ой поплинь, утко, проти води хутко. н. п. — Незабаром коло пана став Іван хронíти, незабавом коло нього став і пан сопíти. Рудч. — От і піст на сході, Великдень незабаром. О. Мир. — **Ско́ро сказка сказывается, да не ско́ро дѣло дѣлается** = не так хýтко дíеть ся, як говóрить ся, не так швидко робить ся, як новять ся. п. пр. **Ско́ро ужé** = за того. — Час за того і жати. К. III.

Скороби́ть, ся = ко́рчити, поко́рчити, попачúти, пошкару́бити, ся і д. **Коробúть, ся.**

Скороговóрка = скороговíрка.

Скороздрѣлый = скоро́адрий і т. д. д. під сл. **Поспѣвáть.** — Си груші скороздра; ся і яблонí ті — теж скороадрі — об Пилипівці готові. Кн.

Скоромить, оскоромить, ся = скоромúти, поскоромúти, ся, зламáти пíст.

Ско́ромь, скоро́мное = ско́ром, скоро́мне. — Десь він од панічів чував, що скоромне здоровіше та ще к тому й смачніше. Б. Г.

Скороопьяня́ющій = пьянкувáтий. — Молодий ще мед, тим він і пьянкуватий. Кн.

Ско́ропись = скоро́пис.

Скоропоспѣ́шный = скваплúвий, скороватський. — Суд скваплівий рідко буває справедливий. н. пр.

Скоропостúжный, но = нáглий, нáгло (С. Л.), раптóвий, рáптом (С. Л.), без часу. — **Скоропостúжная смерть** = нáгла смерть. С. Л. — Смерть забрала їх вмах одного дня. Фр. — Володимир помер нагло і смерть його вважали карою за те, що злама присягу. Бар. О. — Хто сю молитву рано й вечір читатиме, той нагої смерти не матиме. н. п.

Скоропреходя́щій = не дóвгий, не довгочáсний. — Випъєм по повній, він нам не довгий. н. пр.

Скороспѣлка = 1. рос. Primula officinalis Jacq. P. veris L. — сорóчі лáпки, бóжі рýчки, бíла бýквиця, медяни́к і д. Баранéць 2.
2. скороздрíй, скорóздра (Ман.) і д. Скороздрéлый.

Скороспѣлий = д. **Скороздрѣлый.**

Скорострѣльный = скоропáлкий.

Скóрость = скóрість, швúдкість, прýдкість (С. Жел., спíх (в роботí). — В мене більший спíх у руках, ніж у хазяíна. Кр.

Скоротáть = скоротúти, покоротúти.

Скоротéчный = бистроплúнний (С. Ш.) і д. Скоропреходя́щія.

Скороходъ = бігýн.

Скороходь = швúдка́ ходá.

Скорчивать, скóрчить, ся = кóрчити, зкóрчити, ся, скандзюбити, ся, зкарлю́чити, ся. — От старість: скаменись! Ось-ось скандзюбить в сук. Гул. Ар. — **Скóрчить грима́су** = скривúти ся.

Скорый = скóрий, швúдкий (С. Л.), хутки́й (С. З.), прудки́й (С. Л. З.), шпаркúй (С. З.), моторний, жвáвий, скóрен, скоропáдний, шпáнкий (С. Л.), похватний, поторопли́вий (С. З.), скваплúвий. — Швидкої роботи пíхто не хвалить. п. пр. — Глянь-те, яка швидка — усíх попередила, усíх перегнала. Кн. — Бог хоч не скорен, та милостив. п. пр. — **Бóлѣе скóрый** = скóрший, скорíший, швúдчий, прýдчий. — Оттак швидча справа буде. С. Л. — **Сáмый скóрый** = найскорíший, найшвúдчий, найшвидчíший і т. д. — **Въ скóромъ врéмени** = скóро, незабáром (Д. Вскорѣ). — **На скóрую рýку** = на швúдку́ рýку, пóхапцем.

Скорѣе = швúдче, скорíш, скорíше, мерщій, хутчíй, метчíй, прудчíш, боржíй, бóрше. С. З. Л. — Іванів шапочку швидче всíх, поклонив ся він нижче всíх. п. п. — В школí дитина швидче розвиває свій світогляд. Кн. — А йди сюди мерщій! п. о. — **Какъ мóжно скорѣе** = я́ко мóга швúдче, чим дуж. — До церкви не дуж, а до корчми чим дуж. п. пр. — Еней комар такий уздрівши, злякав ся, побíлів як снíг, і бігти всім туди звелівши, чим дуж до човна сам побíг. Кот.

Скóса = д. **Н'скоса.**

Скосúть = д. **Косúть** і **Скáшивать.**

Скосъ = 1. скíс. — Віддав траву на скíс. 2. косогíр, згíрря. — Хата стоїть на косогорі.

Скотúна = 1. скотúна, скот (С. Л.), товáр (С. Ш.), худóба (С. Л.), бúдло (С. Ш.), одна штука — товарúна (С. Ш.), худóбина, поб. — товаря́ка. — Пожену я на яр товар, на гору телята. н. п. — Народ, як товар у чередí: усякі є. п. пр. — Хоч би в яку тобí годину на податі продам останню товарину. Зíньк. — Швець не купець, а коза не товар. н. пр. — Пошануй худ бу раз, вона тебе десять разíв пошанує. н. пр. — В дорозí, в гостинí памятай о худобинí. н. пр. 2. бúдло, дияволська худóба. — Він на мене каже: бидло, а я мовчу! Карп. Кар. — І очі видеру тобí я в лоба, дияволська худоба! Кот.

Скóтникъ = скóтник, скотáрь, скотáр (С.З.).

Скóтница = д. **Корóвница.**

Скóтный = скотúнячий, товарячий (С. Ш.), худóбний. — Товарячі ратиці. С. Ш. — **С. дворъ** = д. під сл. Дворъ.

Скотоводство = скотáрство. — Скотарство звичайно панує серед народів перехожих. Кн. — Запорожці пильнували, щоб розвинути хліборобство, скотарство. Зап. Гр. — **С. занимáться** = скотарювáти, скотáрити.

Скотобóйня = бóйня, частíше мн. бóйні.

Скотовóдъ = скотáрь.

Скóтскій = скотúнячий, товáрячий (С. Л. Ш.), бидля́чий (С. Л. Ш.).

Скотъ = д. **Скотúна.** — **С. молодóй** = молодня́к, молодня́к, молодовúк. — **С. рабóчій** = робочий скот, тя́гло́. — **С. рогáтый** = д. під сл. Рогатый.

Скóчить = скóчити, скíкнути, плигнýти, стрибнýти.

Скрáдывать, скрáсть, ся = 1. викрадáти, викрасти, заманювати, заманúти. 2. таїти (С. Ш.), крúти, ховáти, притаїти, утаїти (С. Ш.), сховáти, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. п. пр.

Скрáивать, скроúть = кроїти, крáяти, викрáювати, покроїти, покрáяти.

Скрасть = д. **Скрáдывать.**

Скрáшивать, скрáсить = прикрашáти, закрашáти, з'украшáти, приоздобля́ти, квітчáти, прикрасúти, закрасúти, приоздóбити, уквітчáти. — Дощі землю з'орошають, травою встилають, а квітами з'украшають. п. п.

Скребни́ца = с(ш)кребни́ця, гребло́ (С. Аф.), згре́бло́ (Херс. С. Жел.). гребни́ця, скребло́ (С. Жел.).

Скребóкъ = с(ш)кребáчка.

Скрежетáніе = скреготáння, скрéгіт.

Скрежетáть, заскрежетáть = скреготáти

(С. Л.), скреготі́ти, заскреготі́ти. — Із серця скреготав зубами, об землю тупотав ногами. Кот.

Скре́жеть = скре́гіт. С. Л.

Скресть = скребти́, шкребти́, скрома́дити, шкря́бати (С. Л.), шкряботі́ти (С. Л.) пару́дити (С. Л.).

Скреща́ть, скрести́ть = склада́ти, скла́сти, згорну́ти на́вхрест, скрижува́ти. — Ручиці скрижував. Сп.

Скре́щивать, скрести́ть = парува́ти, попарува́ти.

Скри́вливать, скриви́ть, ся = крити́, згина́ти, покриви́ти, скриви́ти, ві́гну́ти, ся; хили́ти ся, похили́ти ся. — Зігнав гвіздок. — Где, ві́гнувшись. — Село не виросло, не перемінилось, тільки хата на край села на бік похилилась. К. Ш.

Скрижа́ль = табли́ця.

Скрипа́чъ = скри́пник (С. З. Ш. Ніс.), здр. скри́пничок, скрипни́ченько (С. Жел.), скрипа́ль (С. Жел.), скрипкогра́й (С. Жел.). — Перше слово визначає і музику і того, хто вміє робити скрипки, останні — про музику. — Одна сестра кинула ся до печі, друга до циган по скрипника. Федь. — Музики грають — було щось аж шість скрипників і два цимбалисти. Федь. — Скрипнички пригравають, віночки дошнавають. н. п. — Як пішов тоді скрипаль по селах, грав тай грав, вїхто над його вже не вагра. п. о. Грінч.

Скрипи́ца = д. **Скри́пка**.

Скрипи́чный = скрипкови́й.

Скри́пій, рос. Spiraea Ulmaria L. = гіро́шник, огіро́шник, меду́ниця, буди́на боло́тна, жа́бячі конопе́льки. С. Ан.

Скри́пка = скри́пка, скрипи́ця (С. З.), зхр. — скри́почка.

Скри́пнуть = д. **Скрипе́ть**.

Скрипня́, скрипотня́ = скрип, скрипня́ва, рип, ри́пня́ва, рипотня́. — Далі подорожній почув скрипняву від гарб. Драв.

Скрипу́нъ, ком. Cerambix, Dorcadion = скрипу́н, музи́ка, музи́чка (Ман.). — Взивають ся ці жучки скрипунами через свою вдачу скрипіти. Ст. О.

Скрипу́ха, рос. Crepis tectorum L. = кульба́ба, дикий молочай, жо́втий цьвіт. С. Ан.

Скрипу́чій = скрипли́вий (С. Л.), скрипу́чий, скрипу́щий, рипли́вий (С. Л. Ос.). — Як до тебе ходити, коли наші ворота скрипливі, а сусіди брехливі? н. п. — Скрипливий ворітечка не могу заперти. н. п. — Скрипливе дерево і дужого переживе. н. пр.

Скрипчёнка = скри́почка (погашенька).

Скрипъ = скрип, рип, частий — скри́пня-ва, ри́пня́ва. — Гонів великий, скрипнява від гарб, іржання кінське. Зінь.

Скрипе́ніе = скрипі́ння.

Скрипе́ть, заскрипе́ть, скри́пнуть = скрипі́ти, рипі́ти (С. Л.), ри́пати (С. Л.), ри́пну́ти. — На ногах сапъяни рипіть, а у борщі трясця кипіть. н. пр. — Чує він щось рипнуло дверима. Лев.

Скрои́ть = д. **Скра́ивать**.

Скро́мникъ, ца = скро́мник, ця.

Скро́мность = скро́мність, сми́рність (С. Жел.), ла́года, ла́гідність (д. Кро́тость).

Скро́мный = скро́мний (С. Пар. Так само і в инших слав. мовах), ти́хий (С. Л.), сми́рний, суми́рний (С. Л.), ни́шкий, ла́гідний, дуже —, плохи́й (С. Л.), благи́й. — Степан весь удав ся в матір — тиху, лагідну жінку. Фр.

Скропа́ть = 1. зши́ти з кли́птиків. 2. зля́пати, спарта́чити (зробити або як).

Скру́гливать, скругля́ть, скругли́ть, ся = закру́глювати, закругля́ти, обкру́глювати, закругли́ти, ся і т. д.

Скру́тень = д. **Свя́зка**.

Скру́чивать, скрути́ть, ся = 1. закру́чувати, вкрути́ти, всука́ти, ся, багато — позкру́чувати. — Закрутив вірьовку. — Закрутилась вірьовка. 2. звъя́зувати, закру́чувати, мотузити, звъяза́ти, с(з)крути́ти, умотузова́ти. — Напитачем скрутили руки. К. Ш.

Скручи́вить = завда́ти жа́лю, сум навести.

Скрыва́ть, скрыть, ся = 1. хова́ти, виховувати, кри́ти, перехо́вувати, схова́ти, скри́ти, захова́ти, перехова́ти, ся. — Сховались, та й попались. н. пр. — Скрию ся де небудь, переховаюсь на час. Кр. — **Скрыва́ющійся** = кри́ючий ся. — С. въ толпѣ = пошити ся між людьми.

2. таїти, ся (С. Л. Ш.), кри́ти, ся (С. Л.), хова́ти, ся, утаїти (С. Ш.), перекри́ти. — Таїла від Бога та чортові скалала. н. пр. — Годі вам таїти злодія, кажіть — де він? Кн. — Шильця в мішку не утаїш. н. пр. — Жінка хіба те утає, чого не знає. н. пр. — Дерево таїть, але вогонь таїть ся десь в ньім. н. пр. — Не маю з чим ховатись в'я тебе. Ч. К. — Крий,ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Він од усіх криється ся. — **Скрыва́ть въ се́рдцѣ** = в душі таїти, гнітити в серці. — С. недоста́тки = зличкува́ти, заличкувати.

Скры́тничать = таїти ся (С. Ш.), кри́ти ся.

Скры́тность = скри́тість, та́йність (С. Ш.), щи́рість. — Шевченко не любив вкмсь-

ховатись і знати було в йому скритість. — Яка в його таїність. С. Ш.

Скри́тний, но = 1. закри́тний, но (Сн.), не щи́рий, не щи́ро.

2. потайни́й (С. Л.), потае́мний, пота́йний, прита́йкуватий, по́тай (Ос.), пота́йно, по́тайні, потайко́м, ни́шком. — Се потайна собака, не гарчить, а кусе. С. Л. — Потай Бога, щоб і чорт не знав, н. пр.

Скрыть = похоро́нка, кри́вка, кри́янка (С. З.), потайни́к, таїни́к (С. Ш.), таєни́ця (С. Ш.), схо́ванка. — Невідоме хрящик з монастиря утік. С. З. — Д. ще під сл. Ме́сто (укрытое).

Скры́тый = д. Скрыва́ть. — С. ме́сто = д. Скрыть.

Скре́па = 1. скрі́пка, закрі́пка.

2. пі́дпис, посьві́дчення (паперу).

Скрепля́ть, скрепи́ть, ся = 1. скріпля́ти, вкріпля́ти, кріпи́ти (С. Л.), вкріпля́ти, укріпля́ти (С. Ш.), умі́цнювати (С. Л. Ш.), скрепи́ти, укріпи́ти, ся. умоцнюва́ти (С. Ш.). — Укріпив, як Бог черепаху, н. пр. — Щоб йому живіт молодецький скріпило, н. д. — Скрепи́, скрепи́въ се́рдце = придушивши гнів, жаль.

2. сьві́дчити, посьві́дчити (папери), ствердити пі́дписок.

Скрѣча́ть = поду́жчати. — Вітер подужчав.

Скрючивать, скрючить, ся = згина́ти, карлю́чати, ко́рчити, зігну́ти, вкарлю́чити, вко́рчити, вкандзю́бити, ся.

Скра́га = скна́ра (С. З.), скнара, скупе́ня (С. З.), скупя́га, скуперля́ (С. Л.), скупердя́га (С. З.), жи́крут (С. Л.), гнітю́ць.

Скра́жничать = скупи́ти ся, труси́ти ся (над грішми то що).

Скра́жничество = скна́рість (С. З. Ос.), скна́рство, скни́рство, скупердя́йство. — Я не спостеріг за ним скупердяйства. Кн.

Скуде́ль = 1. гли́на.

2. гли́няний по́суд або черепо́к.

Скудельный = 1. гли́няний.

2. д. Бре́нный.

Скудность, ску́дость = скудо́та, неста́ток, недоста́ток (С. Ж.), убо́йство (С. Ш.), убогота́, убо́жство. С. Ш. — Прийшов нестаток, забрав і остаток, н. пр.

Скудный, но = убо́гий, го, ні́зе́рний, зліде́нний.

Скудо́тие = недо́ужество.

Скуде́ть, оскуде́ть = убо́жіти і д. Бѣдне́ть і Истоща́ться 2. і 3.

Ску́ка = нудьга́ (С. З. Л.), нуд (С. З.), нуда́ (С. Л.), нудь, нудо́та, ну́дність, ску́ка. — Журба злигала ся з нудьгою та й їздять верхи, н. пр. — Нудьга́ мене сушить, нудьга мене въялить, н. п. — А як прийде нудьга в гості та й на ніч засяде, оттоді мене, мій брате, вовк на пораду. К. Ш. — Ждемо вас тут, ждемо, аж нуд напав. О. Стор. — Взяла мене тяжка скука, подумаю, що розлука, н. п. — С. одоле́ла = нуд напав, нудьга́ напа́ла, нудьга́, ску́ка взяла́, обняла́. — Чу́вствовать ску́ку = нудьгува́ти, ну́дити ся і д. Скуча́ть.

Скула́ = 1. ви́лиця, С. Л. — Його широке лице, широкі вилиці надавали йому вираз упертости. Фр.

2. д. Скра́га.

Скульпто́ръ = різьба́р, різьбя́р (С. Жел.), ліповщик, синцар (С. Жел.).

Скульпту́ра = різба́рство, різба́рство, синца́рство. С. Жел. — Я не гадав, щоб в Ермитажі була така сила давнього різбарства. Кн.

Ску́мбра, р. Scomber scombrus = ску́мбрія, балаку́т, чи́брик. Рябов.

Скупа́ть, скупи́ть = скупа́ти, скупо́вувати, понакупа́ти, понакупля́ти, повкупо́вувати, понакупо́вувати.

Скупёнекъ = скупе́нький.

Скупе́цъ = скупи́й, скупя́га, скна́ра (С. З.).

Скупи́ть = д. Скупа́ть.

Скупи́ться = скупи́ти ся, жалі́ти, жалкува́ти, шкодува́ти. — Ти вже скупіеш ся батюшці і карбованця дати. Хар.

Скупова́тый = скупе́нький.

Скупо́й = скупи́й, скупу́чий (С. Л.), скна́рний (С. З.). — Скупий двічі тратить, н. пр. — Була вона багата та скнара така, що од неї ніхто й хліба шматка не бачив, н. о. — Скупы́мъ сдѣлаться = прискупі́ти.

Ску́пость = ску́пість, ску́пощі, скна́рість (Ос.), скна́рство.

Скупщи́къ = купчи́к, скупщи́к, пере́купець (С. Жел.), товару — пра́сол, згоні́щак, полотна — полоте́нщик, щетини — щети́нник.

Скупѣть = скупі́ти, скупі́шати.

Ску́сывать, скуси́ть = відку́сювати, відкуси́ти, закуси́ти, про кілько — позку́шувати.

Ску́тывать, ску́тать, ся = д. Закутывать.

Скуфія = підка́пок.

Скуча́ніе = нудьгува́ння.

Скуча́ть, соску́чить, ся = ну́дити, ся (С. З. Л.), нудьгува́ти (С. З. Л.), сумува́ти,

ну́дити сьвітом, нару́дати ся, зну́дити ся, зану́дити ся (С. Л.), засумува́ти, ску́чати. — Я вже собі найду роботу, то чого мені нудитись. Фр. — Як я тебе візьму за себе, чи не будеш нудитись в Семигорах? Лев. — Соломія сиділа з матірю і нудила сьвітом. Лев. — Коли ж бо він такий тихий! Я б, за ним бувши, знудилась. Федь. — Сидить, головоньку схилив. Чого ж ти, брате, сьвітом нудиш? Б. Г. — Мелашка вже нудилась за Бівцями. Лев. — Скучила до дому. — Скучила за вами. Кр.

Ску́чивать, ску́чить, ся = 1. валкува́ти, склада́ти, скла́сти, поскладати в ку́пу. 2. ку́пити ся, ку́пчити ся, скупчити ся, зто́впити ся, зъюртова́ти ся.

Ску́читься, соску́читься = д. Скуча́ть.

Скучли́вый = нудни́й, нару́дний.

Ску́чный, но = нудни́й (С. Л.), ну́дно (С. Л.), нудки́й, ну́дко, нару́дний, но, марки́тний, но, ску́шний, но. — Чого мені тяжко, чого мені нудно, чого серце плаче? К. Ш. — Марудна річ — драти пірря. Кв. — Не топила, не варила, а в сьвітлонці душно; як поїду з сього села — комусь буде скушно. н. п. — **Ску́чный человѣкъ** = нудни́й чоловік, нару́да, нудитель.

Ску́шать = зъісти, поїсти.

Слаби́тельное = проно́сне. С. Жел.

Сла́бить = проно́сити.

Сла́бкій, ко = сла́бкий, сла́бко, на о́слабі. — Слабко вірьовку натягнули.

Сла́бнуть, осла́бнуть = д. Ослабе́ва́ть.

Сла́бо = 1. сла́бко, на о́слабі. — Вірьовку натягнуто слабко.
2. пома́лу, пово́лі, неду́же, безси́лло, мля́во. мало. — Каганець помалу сьвітить.

Слабоси́ліе = малоси́лля, неду́жність.

Слабоси́льный = малоси́лий, кво́лий (С. Жел.), мля́вий (С. Жел. З.), крихкотілий, хорови́тий, неду́жий, легколу́хий. (Д. Малоси́льный).

Сла́бость = сла́бість, неду́жність, недолу́жність, мля́вість (С. Жел.), млость (С. З.). — І досі в голові гудить і млость якась по всьому тілу. К. К.

Слабоу́міе = недоу́мство.

Слабоу́мный = д. Малоу́мный.

Сла́бый = 1. слабо́й (С. Л.), неду́жий, неміцни́й (С. Л.), кво́лий (С. Жел. Л.), мля́вий (С. З. Л. Жел.), недолу́жний, недолу́гий, хибки́й, у́тлий (С. Ш.). — Та волі моєї недужі, та вивезіть маму з калюжі. н. п. — Утлий на мороз. Ман.
2. слабки́й, ві́льний (д. Сла́бкій).
3. ле́гкий, не міцний. — Легкий тютюн. — Легке пиво.

Слабе́ть, ослабе́ть = слабі́ти, слабі́шати (С. З. Л.), сла́бшати (С. Л.), кволі́ти (С. З. Л. Жел.), кво́лити ся, марні́ти і д. Ослабе́ва́ть. — Сестра підвелась, кволічись, обхопила його руками. н. п. Кволить ся все, нездужає. К. З. о Ю. Р.

Сла́ва = 1. сла́ва, здр. сла́вонька. — Ой не знав козак, ой не знав Сопрон, як славоньки зажити. гей зібрав військо та й пішов Орду бити. н. п. — **Дурна́я сла́ва** = неслава. неславонька, погомір, слава. — До иньшої ходиш, зо мною говориш, мені молоденькій неславоньку робиш. н. п.
2. поголо́ска, чу́тка і т. д. д. Молва́.

Сла́вить, ся = 1. сла́вити (С. З.), величати, хвалити, вихваляти, ся.
2. розславляти, розпуска́ти сла́ву, чу́тку.

Сла́вный = 1. сла́вний, сла́вен, славе́тний (С. Л.), славу́тний (С. Л. Ос.).
2. ду́же га́рний, ле́пський.

Славосло́вить = вислав ляти, вихваля́ти, величати.

Славяни́нъ = славъяни́н (С. Жел.), словъяни́н. — Щоб усі славянне стали добрими братами. К. Ш.

Славя́нскій = славъя́нський, словъя́нський. — І всі моя славъянського люду ви знаєте, а своєї дасть-Біг! К. Ш.

Славя́нство = сла(о)въянщина.

Слага́тель = укла́дник (С. Ш.), склада́ч.

Слага́ть, сложи́ть, ся = 1. склада́ти, скла́сти, поскладати, ся і д. Складывать. — **Сложи́ть до́лжность** = зложи́ти уря́д, зректись уря́ду. — **Сложи́ть съ кого́ штрафъ** = зняти штраф, дарува́ти, прости́ти.
2. склада́ти (С. Л.), укладати (С. Ш.), компонува́ти (С. З.), зложити (С. Л.), уложи́ти (С. Ш.), скласти, зкомпонувати (С. З.). — Він і пісні складає. — Дарма ми терпіли та пісні складали, в тих піснях ми горе своє виливали. Чайч. — Хто уміє вирости, той уміє і брехеньку скласти. н. пр. — Зкомпонував вірші.

Сла́денькій = солоде́нький, солодо́к. — А медок солодок для хазяйських діток. н. п.

Сладёконькій, сладёшенькій = солоде́сенький.

Сладя́ть = солодити, по троху — підсолоджувати.

Сла́дять = д. Сла́живать.

Сла́дкій, ко = солодки́й, со́лодко. — Не

будь гірким, бо виплюнуть, не будь солодким, бо проковтнуть. н. пр. — **Сла́дкое** = соло́дке: лагоди́ни, пу́ндики, варени́ни і т. д. — **Сла́дкимъ развести́** = розсолоди́ти. — **С сдѣ́латься** = осолоді́ти, посолоді́ти. — **Сла́дкая трава́**, рос. Heracleum sphondylium L. = борщівни́к. С. Ан. — **Сла́дкій ко́рень**, с. па́поротникъ, рос. Polypodium vulgare L. = па́пороть (укр.), солоди́ш (гал.). С. Ан.

Сладкова́тый = солодкува́тий, посоло́дкий, осоло́дуватий.

Сладкогорько = д. **Паслёнъ**.

Сладкорѣчи́вый = солодкомо́вний, мастко сло́вний. — Він був панич солодкомовний. Кот.

Сла́достный = соло́дкий; лю́бий. — Любі вода. — Любі спо́мники.

Сладостра́стіе = по́хіть (С. Жел. Пар.), пожадли́вість (С. Жел.), люба́шність (С. Пар.).

Сладостра́стный = похотли́вий (С. Жел.), пожадли́вий (С. Жел.), люба́шний (С. Пар.) ярли́вий і д. **Похотли́вый**.

Сла́дость = соло́дкість, со́лодість (С. Жел.), солодне́ча (С. Жел.). солодо́щі, со́лодь (С. Жел.). — Українці ще не коштували солодощів корняги турецької. Кн.

Сла́же = соло́дче, соло́дше, солодій. С. Жел. — **Дѣ́латься сла́же** = соло́дч(ш)ати.

Сла́живать, сла́дить, ся = 1. ла́годити, лашту́вати, зла́годити, злашту́вати. угоди́ти (С. Ш.), уладна́ти, угоди́ти (С. Ш.), упорядкува́ти. — На силу улагодив сю справу.

2. справля́ти ся, справи́ти ся. С. Л. — Ти з ним по справиш ся.

3. уговля́ти ся, згожа́ти ся, згоди́ти ся, уго́вити ся, згоди́ти ся, пое́дна́ти ся, погоди́ти ся (С. Л.), уладна́ти. — Вони погодились між собою.

Сла́зить = 1. злазити, вилазити. — Він злі́з на гору. — Злі́з на дерево. — Були собі дід та баба, та злі́зли на граба. н. п.

2. злі́зати. — Злі́в з гори.

Слазъ = одчі́пне́. — Він приходить на торги, аби тільки одчі́пного з кого взяти.

Сла́мливать, сла́мывать, слома́ть, слома́ть. ся = 1. вила́(о́)мувати, зла́(о́)мувати, розло́мувати, перело́мувати, зламати, злома́ти, ся і т. д., обло́мити, уло́мити, ся, про кілько — позла́мувати, ся. — Я на неї задивив ся мінї від уломив ся. н. п. — Зтоптав, зламав червону калину. н. п. — Зламалась вісь.

2. д. **Преодолѣ́вать**.

Слане́цъ, кам. Schistus = лупе́ць, лу́пок. С. Жел. Пар.

Сланцо́вый = лупцевий.

Сластёна = ласу́н, ласі́й, ласу́ха і д. **Ла́комка**.

Сла́сти = ла́сощі, солодо́щі, лагоди́ни.

Сластолю́бецъ = ласу́н, ласощохли́ст (С. Л.), лагоди́нець, роско́шник (С. Ж.). — Ласощохлисти похожали, всї хвертики і паничі. Кот.

Сластолюби́вый = ла́сий.

Слать, посла́ть, ся = 1. сла́ти, посила́ти, посла́ти, ся. — Сама сїдає обідати, мене посилає по воду. н. п.

2. здава́ти ся, сьві́дчити ся, зда́ти ся, посьві́дчити ся. — Здав ся циган на свої дїти. н. пр.

Сла́ще = д. **Сла́же**.

Слега́ть, слечь = лига́ти, лягти́ (в ліжко, про слабого).

Слега́ться, слежа́ться, сле́чься = злі́жувати ся, злежа́ти ся (С. Аф.), позлига́ти ся. — Борошно злежалось. — **Слежа́вшійся** = злеглий, полеглий.

Слегка́ = зле́гка, легенько; по ма́лу, тро́ши; по ча́стї; хватко́м, прихапцем; зда́лека. — **Слегка́ заболѣ́ть** = прибо́лїти.

Слежа́ться = д. **Слега́ться**.

Слеза́, слези́нка, слёзка = сльоза́, сльоза́, сльозина, сльозинка, вдр. слі́зка, слі́зонька. — Будеш він тужити, тяжко горювати, будеш кулаками сльози утирати. н. п. — Дрібненькими слі́зоньками все поле зросила. н. п. — **Коку́шкины слёзки** = д. під сл. **Коку́шкинъ**.

Слезли́вый = д. **Плаксе́вый**.

Слезли́вость = д. **Плаксе́вость**.

Сле́зно = слі́зно (С. Жел.), з сльоза́ми, проливаючи сльози. — Мати сина в дорі́женьку слі́зно провожає. н. п.

Сле́зный = 1. слі́зний, сльозови́й.

2. д. **Плаче́вный**.

Слезомо́йка = тонкослі́зка (С. Ш.) і д. **Плакса**. — Така вже з мене тонкослі́зка вдала ся: раз-у-раз очі зарумані. Кн.

Слезотечёніе, мед. Epiphora = слі́зотік.

Сле́саревъ = слю́сарів.

Сле́сарить = слюсарюва́ти, слі́сарюва́ти, де-який час — послюсарюва́ти.

Слеса́рная = слюса́рня.

Сле́сарничать = д. **Сле́сарить**.

Слеса́рня = д. **Слеса́рная**.

Сле́сарскій = слю́сарський; слі́сарський.

Сле́сарство = слю́сарство, слі́сарство.

Слéсарь = слю́сарь, слю́сар (С. Жел.), слі́сарь (Лів.), холо́дний кова́ль (О. Ст.). — Слюсарь прокрав ся, а ковали повкрали. п. пр. — Яка то Горпина? А жінка холодного ковали. О. Ст.

Слета́ть, слете́ть, ся = 1. злі́та́ти, зні́ма́ти ся, злетіти, зняти ся, слинути. — Птиця злетіла з дерева. — Злетів до долу. 2. злі́та́ти ся, злетіти ся, поналі́та́ти ся, поназлі́та́ти ся. — Тільки посипав проса, поназлі́тались горобці.

Слета́ть = злі́та́ти, облі́та́ти, збігати.

Слі́ток = пі́длі́ток.

Слі́ть = ви́лі́т; лі́т.

Слеті́ть, ся = д. Слета́ть, ся.

Слечь, ся = д. Слега́ть, ся.

Сли́ва, рос. Prunus domestica = сли́ва. сли́вка, сли́вонька, одна штука — сли́вина. — С. венге́рская = венге́рка, уго́рка (С. Ш.). — С. мелкоплодная, P. insititia L. = терно́слива (С. Ан. Ш.), ку́лька. — С. терни́стая, P. spinosa L. = те́рен. С. Ан. Ш. — Сли́вы засу́шенныя на па́лках = рожени́к.

Слива́ть, слить, ся = 1. зли́ва́ти, перелива́ти, зто́чувати, зли́ти, перели́ти, зточи́ти, ся, позлива́ти, позто́чувати. — Злити пиво з дріжжів. — Позливав з усіх чарок недопитки.

2. вилива́ти, ви́лити; зли́ва́ти, зли́ти. — Десь мабуть великий дзвін вилива́ють, що пустили таку поголоску. п. пр. — Злив оливо з свинцем.

3. зли́ва́ти ся, злива́ти ся, зли́ти ся, поня́ти ся.

Сли́вка = 1. д. Сли́ва (здр.).

2. зли́ва́ння.

Сли́вки = 1. верхи́, вершки, здр. верше́чки, зні́мки (С. З.), смета́нка (Прав.). — Зібрала вершки з молока. п. о.

2. зли́вки (недопитки, повилювані в одну посудину). С. Аф.

Сливно́й = злитий, позли́ваний.

Сли́вный = сли́вовий (С. Жел.), сли́вя́ний.

Сливня́к = 1. сливня́к (С. Жел.), сли́вовий сад (або частина саду, де ростуть сливи).

2. д. Сливя́нка.

Сли́вочки = д. Сли́вки 1. (здр.).

Сли́вочный = смета́нковий. Прав.

Слив = спад, спада́ння (води).

Сливя́нка = сливня́нка, сливня́к, сливня́чо́к (д. Нали́вка 2.).

Сли́ванный = д. Сли́вный.

Сли́зень = слизя́к, слизня́к (С. Жел.), слизя́к, слизю́к (комахи з породи мулякунів).

Сли́зистый = слизи́стий, слизя́ний. О. Жел.

Сли́зкій, ко = слизький, склизький, сковзький, слизько і т. д. С. Жел. — Загнав на слизьке. п. пр. — Хоч близько, та слизько. п. пр. — Сковзька дорога.

Сли́зкость = слизкість, ско́взкість.

Слизкова́тый = слизке́нький.

Сли́знуть = слизнути, склизнути.

Слизня́къ, рос. Alcea, Althaea officinalis L. = кала́чики, проскурки.

Сли́зость = д. Сли́зкость.

Сли́зывать, слизя́ть, слизну́ть = зли́зувати, злизя́ти, вилизувати, вилизати, позли́зувати.

Слизь = слизь, слизота́ (С. Жел.), склизь.

Слизе́ть, ослизе́ть = сли́знути, осли́знути, посиді́ти.

Слипа́ться, сли́пнуться = злипа́ти ся, сли́пну́ти ся.

Сли́тно = вку́пі, ра́зом.

Сли́токъ = зли́вок, ви́ливок. — Золота зливок червоних 27. Київ. Ст.

Слить, ся = д. Слива́ть, ся.

Слича́ть, сличи́ть = рівня́ти, порівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти; звіря́ти, перевіря́ти, звірити, перевірити. — Цьвіт калину ламала, до личенька рівнала. н. п. — Порівнати думки сіх письменників. Прав.

Сличе́ніе = рівня́ння, порівня́ння.

Сли́шкомъ = ду́же (С. Л.), на́дто, занадто (С. Л.), через край (С. З. Л.), через ла́д, на́збит (С. З.), ге́ть-то. — Що надто, того й свині не їдять. п. пр. — Горілки не пив так, щоб через край, але в компанії не пропав. Кв. — Через край синявув ревухи. Кот. — Назбат серця наші печалею наповнило. Л. В. — Сього вже і геть-то буде.

Сли́яніе = 1. зміша́ння (С. Пар.); зли́ва́ння.

2. сплив, зли́вок (С. Жел.), су́тіч (С. Жел. Пар.), збіг (С. Пар.). — При сли́яніи рѣкъ = де річки зливають ся.

Слобода́, слобо́дка = слобода́, слобі́дка.

Слобо́да = д. Свобо́да.

Слободско́й = слобі́дський. слобожа́нський.

Слобожа́нинъ = слобожа́нин, слободжа́нин.

Словарь, слова́рикъ = слова́рь (укр.), словар (С. Жел.), словаре́ць (С. Жел.), слов'и́к (С. З. Жел.), послов'я́к (С. З.), словни́ця, словни́чка, збірослов (Нохис).

Словесно = на слова́х, в ўст. С. Л.

Словесность = словесність, письме́нство.

Словесный = словесний, ўстний. С. Л.

Словечко = слівце́, словечко. — Ни словечка = ані телень, ні чичирк, ані

па́ри з уст. — Про їх ніґде, ніхто анї телень... мовчать. Кн. — Що вже йому не вилли, а він анї пари з уст.

Сло́вно = нов, новля́в (С. З. Л.), не мо́в (С. З.), на́че, нена́че (С. З. Л.), ні́би (С. З. Л.), ні́би-то (Ос.), бу́цім (С. З. Л.). — Давни то давнина, а наче вчора дїялось. М. В. — Нена́че наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш. — **Сло́вно ка́къ бы** = мо́в-би́, мо́в бак, ні́би-б то.

Слово = сло́во; річ; мо́ва, розмо́ва; промо́ва. — **Къ сло́ву** = до ре́чі. — **Не о томъ сло́во** = не в тім річ. — **Не устоя́ть въ сло́вѣ** = не доде́ржати сло́ва.

Словообразова́ніе = словотвір. Г. Ог.

Словоохо́тливый = балаку́чий, балаклйвий і д. Разгово́рчивый. — Там така приказка за балакуча жінка. н. п.

Словопроизво́дство = слововивід. С. Жел. — Український слововивід не відповідає вимогам, властиво бажанням Соболевського. Кн. — Тепер йдуть до тієї думки, щоб писать так, як вимова показує, а не по слововодах. Помис.

Словосочине́ніе = словола́д. С. Жел.

Словоуда́реніе = на́голос.

Словцо́ = слівце́.

Слогъ = 1. склад. Г. Ог. — Уже вінчав склади, читає по верхах. — Пісня складами славна. н. пр.

2. штиль (С. З.), склад мо́ви, спо́сіб ви́разу.

Слоёное тѣсто = листко́ве тісто.

Сложе́ніе = 1. склада́ння. — Складання дров у стоси.

2. склад; стату́ра, штату́ла (д. Конплексія).

3. склада́ння, уклада́ння, компонува́ння. — Компонування віршів.

4. склада́ння (арихмет. дія).

Сложи́ть = д. Скла́дывать і Слага́ть.

Сло́жность = скла́дність. — **Въ сло́жности** = ра́зом, гурто́м, огу́лом.

Сло́жный = склада́нний.

Слой = 1. шар, ряд, верства́ (д. Пластъ), верхній — верхня́к, у де́рева коло кори — о́болонь, дальші — літовища (К. Б.). — Скрізь товстим шаром лежав пил. Кн. — Поклала шар огірків, шар вишневого листу. — Старшину і духовенство — оті два шари культурні єднало бажання волї. Кн.

2. лу́стка, лу́сточка, ли́ства (на пр. у цибулі). С. Л.

Слоистый = лу́сткий. С. Л. Жел.

Слома́ть, ся = д. Сла́мывать, ся.

Сло́мка = злом, злама́ння.

Сломъ = 1. д. Сло́мка.

2. зло́м, зла́мане (місце).

Слопа́ть, заслопа́ть = заступа́ти, за́ступати, заступи́ти і д. Засла́нивать. — Раді б і сонце заступити. К. Ш. — Здрастуйте! Не застуйте. н. пр.

Слопо́вый = слопе́вий. — Слопова ність.

Словъ = слїп. — Хоч рід слонів на голову й не хворий. Ст. Б.

Слопа́ться = блука́ти (С. Л.), тиня́ти ся (С. З. Л. Ш.), туля́ти ся (С. З. Л. Ш.), снова́ти (С. З.), сновиг(ґ)а́ти (С. З.), шва́(е́)ндяти (С. З. Ос.), ве́штати ся (С. З.), ни́кати, ни́шпорки шука́ти (С. Л.), хиля́ти ся, багато, часто — розве́штати ся. — Пішов коваль тинячись, свого коня шукаючи. н. п. — Тинявть ся, як злодій по ярмарку. н. пр. — Тиняла ся од села до села. С. З. — І много коло Бугу знатних Волох туляло ся. Л. С. — Коли хочеш краще зразу він свій закінчить, він тулятись без надїї. І. Г. — Всюди вештаєтесь, а нічого не розізнаєте. С. З. — Цим людям, що звикли без краю туди й сюди хилять ся без діла. Пр. — І по шинках хиляла ся. К. Ш.

Сло́пать = зло́пати, зтрі́скати, зга́ркати, коже́рти, потрі́скати. — Наша невістка — що не дай — то зтріска. н. пр. — Вирав шматок паляниці та згаркав зразу. Кр.

Слопе́цъ = зя́пка (д. Ловушка).

Слуга́ = 1. слуга́ (С. Жел.), слу́жник, служе́бник (С. Жел.), челяди́н (С. З.), челя́дник (С. Л.), челяди́нець, на́ймит, високого зросту, для параду — гайду́к, молоденький до послуги в горницях і в дорозї — козачо́к. — Вони мої слуги й діти. Кн. Д. що під сл. Наёмникъ і Рабо́тникъ.

2. слуга́, гото́вий до послу́ги. — А я завше готовий до послуги Вам.

Служа́нка = служа́нка (С. Жел.), служе́бка, служе́бниця, слу́жниця (С. Жел.), служени́ця, слугиня (С. Жел.), челя́дка (С. З. Л.), челяди́ця, на́ймичка. — Пять таких дівок, а ще й служницю держать. Фр. — Д. ще під сл. Рабо́тница.

Служа́нкинъ = на́ймичкин.

Слу́жба = слу́жба, на́йми, після строку за прогул — набу́ток.

Слу́жбы = надві́рне будова́ння (пекарня, стаєня, повітки, льодовня то-що).

Служе́бный = службо́вий. С. Жел.

Служе́ніе = слу́жба, послуха́ння.

Служи́тель, ница = служи́тель, ка (С. Жел.), слу́жник (С. Жел.), служе́бник (С. Жел.), прислу́жник, ця і д. Слуга́ і Служа́нка. — Затвий ворота, ти може за тобою тра

прислужників? Кр. — **Канцеля́рскій слу́жи́тель** = пи́сарь. — **Ко́мнатный с.** = поково́вий і д. **Лаке́й.**

Служи́тельскій = **служе́бничий.** С. Ж.

Служи́ть = 1. (**прослужи́ть**) — служи́ти, прослужи́ти. — Служили вірно у полї й на морі, а зостали ся убогі, босі і голі. в. п.

2. (**отслужи́ть**) — пра́вити, опра́вити (службу Божу). — Молебні день у день Спасителеви править, у ставинки свічки по 10 хунтів ставить. Гр.

3. (**услужи́ть**) — служи́ти, послужи́ти, слугова́ти, послу́гувати, послугова́вати. услу́гувати, прислугова́вати, послугува́ти і **Прислу́живать.** — **С. по пайму** = пайми́тува́ти. — **С. мальчико́мъ** = хлопкува́ти.

4. в пригоді бу́ти, ста́ти, здава́ти ся, придава́ти ся, приді́тнии бу́ти, відбува́ти, зда́ти ся, придати ся. — Я вам може ще не раз в пригоді буду. — Торба вся у латках, а замість ремінця відбувала мотузка. Ніщ.

Слу́жка монастырскій = служка (С. Жел.), слама́к (С. З.).

Слука́вить = здука́вити, захитрува́ти, схи́бити.

Слупа́ть, слупливать, слупля́ть, слупить, ся = злу́плювати, зідра́ти, злу́щувати, злупи́ти, зідра́ти, злу́щити, ся.

Слуховой = слухо́вий. С. Жел. — **С. труба́, с. рожо́къ** = говірна́ труба́, слу́ханка (С. Жел.). — **Слухово́е окно́** = ди́мниця (С. Пар.).

Слухъ = 1. слух (С. Жел., так і у всіх инших слав. мовах), слих. С. Л.

2. слих, слі́шка, пого́лос, пого́ло́ска (Ос.), чу́тка, по́чутка, чуття́, про́слух, погу́дка і д. Молва́. — Слихом слихати, видом видати. в. п. — Діти підростають і про рідну Україну слихом тільки знають. Галуз. — Слихи пройшли, що діло... Ніс. — Почали і до мене слихи доходить. п. к. — Про мою дочку передають слихи, що живе добре. Лев. — Добру чутку далеко чутно, а погану ще дальше. в. пр. — Скоро розійшла ся чутка, що Шевченка арештовано. Кн. — Про скасовання містечкового кріпацтва щось і чутки нема. Кп. — Нема й чуття про його. Кр. — Межи панами жидами поголос пустив ся, що ніби то в Русалимі Месиян родив ся. Руд. — **Идёть, но́сится слухъ, хо́дятъ слу́хи** = д. під сл. **Идти́** і **Носи́ться.** — **Распусти́ть слухъ** = пусти́ти пого́лоску, чу́тку, розголоси́ти, роздзвони́ти. — Десь мабуть великий давці вигадують, що пустили таку поголо-ску. в. пр. — **Слухъ запалъ** = чу́тка загула́. — Давно вже щось про його і чутка загула. Сп.

Слу́чай = случа́й, ока́зія (С. Л.), нагода (С. Жел.), ви́падок (С. Л.), трапу́нок (Лев), трафу́нок (С. З. Л.); пригода, приключка, припадок (С. З.) і д. Происше́ствіе і **Приключе́ніе.** — Та добрість здавалась явною чужою, мов про нагоду позичено. Лев. В. — Я не маю нагоди з вами говорити. то задумав написати. Фр. — Нагода привела мене туди, де й не сподівав ся бути. Кн. — Чуючи скрізь польську мову, вам несе нагоду її навчити ся. Зан. Кол. — Той випадок був серед літа. в. о. — Не сподівав ся я на такий трапунок. Кн. — Випав трапунок купити два пай, я й купив. Кн. — Лихо приключи шукає. в. пр. — **Въ такомъ, въ этомъ слу́чаѣ** = в такім, в сім (або: у сім) разї. — У сім разї треба звернути увагу на... Бар. — **Въ настоящемъ слу́чаѣ** = в сім разї, на сей раз. — **Во всякомъ слу́чаѣ** = у всякім разї, в кожнім разї. — **Въ противномъ слу́чаѣ** = а то, а инче, в инчому разї. — Вийми горщик, а то збіжить. С. Л. — **На всякій слу́чай** = про всяк случа́й. — Треба взяти про всяк случай. в. о. — **По слу́чаю посла́ть** = по оказії послати. — **По слу́чаю чего́** = з причини. — **При слу́чаѣ** = при оказії, по оказії, при (по) нагоді, за нагоди. — По нагоді знайдеш і в кадовбі. в. пр. — Гладка та облесачіла вона часом могла ще бути моторною по нагоді. Лев. В. — Зупинив ся, щоб побачитись з В. С., а при нагоді і з М. Скл. — От за сієї вручної нагоди познайомив ся я з... Кп.

Случа́йно = случа́єм, ви́падком, припадко́во. — Случаєм зайшли до книгарні. Кн. — Попав я зовсім приподкопо на якийсь памфлет. Зап. Груш. — **Случа́йно прихо́дится** = випада́є. — **С. найти́** = падибати.

Случа́йность = несподіваність, несподіванка, нагода.

Случа́йный = випадко́вий.

Случа́ть, случи́ть = спуска́ти, припуска́ти, спусти́ти, припусти́ти (самця і самицю). — **С. соба́къ** = хортів скликати.

Случа́ться, случи́ться = трапля́ти ся (С. Л. Ш.), лучати ся (С. Л.), прихо́дити ся, випада́ти, впада́ти, витика́ти ся, прилуча́ти ся, прокида́ти ся, перепада́ти, тра́пити ся (С. Л. Ш.), вітра́пити ся,

лучи́ти ся (С. Л.), прилучи́ти ся, пагоди́ти ся, вдя́ти ся, прокну́ти ся. — Коли трапилась вільна година, він повертав її на читання. Лев. В. — І що тепер трапляєть ся во ми'ю і що трапляло ся ще дітською порою. Гул.. Ар. — Таке то мині трапилось бачити і чути. Гр. Чайч. — Не минай, що пятниця, бери, коли трапить ся. н. пр. — Трапляєть ся на віку варить борщ і в глеку. н. пр. — Як на теж лучилася у хаті подорожня панї якась. К. Х. — Така аручна година довго не випадала мині. Кн. — Ті вснї години, що перепадали на віку Шевченкові. Кн. — Почнеш їсти, а тут зараз хто небудь нагодить ся. Гр. Чайч. — День вийка ся на пречудо гарний. Кн. — Гдѣ случи́тся, случи́лось = дѣ тра́пить ся, на тра́пку́ (С. Ш.). — Мнѣ не случи́лось = не випада́ло, не прихо́дилось мині. — Мо́жетъ случи́ться, что = мо́же бу́ти, що... — Что съ нимъ случи́лось? = що з ним ста́ло ся?

Слу́чка = паруба́ння, спуск, при́пуск (самця і самиці).

Случный жеребе́цъ, быкъ = ста́дник, заві́дський жеребе́ць, бугай.

Слу́шаніе = слу́хання.

Слу́шатель, ница = слуха́ч, ка (С. З. Л.), послуха́ч, послуха́ч, ка. — Будь добрим слухачем, коли хочеш буть добрим повідачем. н. пр. — Того духу вислїду хотїв би я в своїх слухачах. Зап. Груш. — Своєю мовою прикував увагу слухачів. Зап. Кон. — Одвернувши від себе увагу слухачів. Кн. — Зінька була дуже вважливою його слухачкою. Лев.

Слу́шать, ся, послу́шаться = слу́хати, ся, послуха́ти (С. Л.), шанува́ти ся, послу́хати, ся. — От бач, не послухав ся мене — і вийшло погано.

Слы́шать, прослы́ть = сла́вити ся, вела́вити ся. — На всю округу вславив ся.

Слы́ханный = чу́ваний, чу́тий. — Слы́ханное ли дѣло! = чи чу́вано?

Слы́хать = чу́ти, чува́ти. — Не слы́хать = не чу́ти, не чува́ть, не чу́гно. (Пр. і під сл. Слы́шно).

Слы́шать, услы́шать = чу́ти (С. Л.), чува́ти, учува́ти (С. Ш.), слиха́ти, почу́ти, учу́ти. (С. Ш.). — Чули як говорили, що бачили, як їли. н. пр. — Пісни пташки про щастє і волю — кращої пісні не чув я ніколи. Чайч. — Де ж твоє дитятко бувало, що-ж твоє дитятко чувало? н. п. — Бодай тобі не брехать, мині твоїх брехень не чухать. Б. Г. — Мовчи! почують — будеш битий. Гр. — Пусти ухо межи люди, то чимало чого учуєш. н. пр. — Слы́шать нехорошо́ = недочува́ти.

Слы́шаться, послы́шаться, услы́шаться = чу́ти ся, причува́ти ся, почу́ти ся, в(у)чу́ти ся, причу́ти ся. — Позад мене причуваєть ся мінї, що... Кн. — Нема мого братїка, а мінї все причуваєть ся, що він іде. Федь. — Та се тобі так почулось тільки. н. о.

Слы́шно = чу́ти, чу́тно́ (С. З. Л.), чу́тко (С. З. Л.), чуть, чува́ти, чуте́нько. — Аж на небі чути, як мухи кашляють. н. пр. — Колос од колосу — не чути голосу. н. пр. — Не чуть нїчого. — Не чуть плачу, нї гармати, тільки вітер вие. К. Ш. — Ой кувала вовуленька — тепер не чувати. н. п. — Як озвав ся та Палїй Семен та сидячи у темницї, та сталось чутно, та сталось чутенько у царя на столицї. н. п.

Слы́шный = чу́тний, чутки́й. Ос.

Слышнѣе = чутнїш, чутнїше. — Одчиняв, щоб чутнїш було. н. к. — Стукотить і грімотить десь ближче вже, чутнїше, виразнїше. Пісоч.

Слѣ́ва = з лїва, з лївого бо́ку.

Слѣ́дить = 1. (наслѣ́дить) — слїди́ти, роби́ти слїди́, наробити слїду, натоптати. 2. (ослѣ́дить) — шука́ти слїду, сте́жити, стежкувати, слїдкувати, вислїдити (С. Аф.), вистежити.

3. слїдкува́ти (С. З.), сте́жити, доглядати, наглядати, назирати, підглядати, пильнувати, пантрувати, зорити, пасти, пасти очі (Фр.), сочити, (на засїдах, на чатах — засїдати, чатувати. (Д. Наблюдать 2.) — Слїдкуючи за нею. С. З. — Зінька допитливими очима слїдкувала за Соломією. Лев. — Мотрі стало легше, що свекрушиної очі не слїдкують за нею. Лев. — Слїдкуй за мною скрізь Ти, Господи мій милий! Чи де уста мої неправду говорили? Гул. Ар. — Як він отам за мною стежкував. Фр. — І поки не зник він за дверима, його погляд все зорив на мене. Ст. Г. — Куди я не піду — його стрічаю. Зорить за мною він, чи так пенароком стрічаюсь? К. К. — Казали, що й уряд підсилав пантрувати, чи хлопи справді не бунтують? Фр. — Агент тільки сочив Шевченка. Кн. — Одійшов чоловік та й пасе того старця. Чигир. — Чатували коваченьки у зеленім гаю. н. п. — Ловець засїдає в овсї та й чатує, поки ведмідь не піде. н. к.

Слѣ́дованіе = 1. прохід, перехід.

2. наслїлування (д. Подража́ніе).

3. слїдство (д. Слѣ́дствіе 3.).

Слѣ́дователь = слїдователь (С. Жел.), слїдчий. — Головним слїдчим був генерал Л. Дубельт. Кн.

Слѣ́довательно = зна́чить, то, се́б-то, вихо́дить, зна́чить ся. С. Л. — Значить, ти був дома. — То ви згожуетесь? Кр. — Себ-то ми родичі. — Виходить моя правда.

Слѣ́довать = 1. (послѣ́довать) — ітй, слїдкува́ти (за ким), ступа́ти у слїдй, пітй за ки́м. — За військом іде обоз. — Той хто йтиме за мною — нехай заповнить проталини. Кн.

2. наступа́ти, наступи́ти. — Лиха та радість, що якій смуток наступав. н. пр. — По весні наступав літо. — Зробить що погана, а після того наступав каяття.

3. наслїдувати (кому або чому), ітй (за ким або за чим). — Наслїдуючи звичаям предків. — Ітй за модою.

4. слїдство робйти, вести, дознава́ти ся, стежити.

5. належа́ти, належа́ти ся, впада́ти, випада́ти, припада́ти. — **Слѣ́дуетъ, слѣ́довало** = а) вихо́дить. — З цього виходить, що була моя правда. б) слїд, слїдує, тре́ба, повинно, прихо́дить ся, припала́, випада́, випада́є (С. Л.), належить, годи́ть ся, го́же (С. Л.). — Не слїд так робити, це не добре діло. — То тобі випада їхати. — Йому належить дяка за се. С. Л. — Такими дуляпками не годить ся пріймати. Кн. — Він подав руку, то й мінї годить ся її прийняти. Кн. — Серце козаче, небоже, чом ти не робиш, як гоже? н. п. — **Бо́лѣе чѣмъ слѣ́довало** = більше ніж тре́ба. — **Какъ слѣ́дуетъ** = як слїд, як тре́ба, як годи́ть ся, як го́же.

Слѣ́домъ = у слїд, слїдом (С. Л.), слїдко́м (С. Л.), слїдо́ю, слїдьма́ (С. Жел.), утроїх (С. Ш.), втроїх, назирцем, наглядом і д. **Вслѣ́дъ.** — Так і ходить слїдком за нею. — За ним втроїх пошли. Л. С. — Ми їхали утроїх за тобою. С. Л. — Пішов він дорогою, а я за ним назирцем городами попід тином. Кн. — Син почав за мною назирцем ходити — не пуская мене без себе з двору. Ос. — Пішов за ним наглядом. н. к.

Слѣ́дственно = д. **Слѣ́довательно.**

Слѣ́дственный = слїдчий. — Пощастило перегнути обидва слїдчі процеси про Шевченка. Кн.

Слѣ́дствіе = 1. наслїдок, добу́ток і д. **Послѣ́дствіе.** — Недуг його — просто добуток голодування. Кн.

2. ви́від.

3. слїдство. — Під увесь час слїдства Шевченко був завжди веселим і спокійним. Кн. — Вимагав, щоб зараз нарядити слїдство. Кн.

Слѣ́дуемый = належний, належитий, належа́чий, принале́жний (С. З. Л.), що належить, що припада́є (кому). Д. Належа́щій.

Слѣ́дующій = 1. д. **Слѣ́дуемый.**

2. насту́пний, наступа́ючий, дру́гий, той. — Коли наступна пошта не привезе мінї волї. Кн. — **На слѣ́дующій день** = на дру́гий день. — **На слѣ́дующей недѣ́лѣ** = на тім тижні. — **Слѣ́дующее** = о́сь що, о́сь як, а са́ме, як-то. — **На э́то онъ сказа́лъ слѣ́дующее:** = на се він сказав о́сь-що:

Слѣ́дъ = слїд, трона́ (С. Ш.), неясний — прослїдок, звіря — чорнотро́п, ноги — ступня́, од вірьовки — по́шхорг. — Прослїдок по дорозї видно. н. к. — **И слѣ́дъ его́ простылъ** = і слїду́ його́ нема́. — **И слѣ́да ко мнѣ не клади́,** чтобъ и слѣда́ твоего́ у меня́ не было = і на о́чі мінї не навертай ся, щоб і нога́ твоя́ у ме́не не була́, щоб і ду́ху твого́ у ме́не не було́. — **Не попа́лъ на слѣ́дъ** = не вхопив тропи́. С. Ш. — **Не слѣ́дъ такъ дѣ́лать** = не слїд, не годи́ть ся, не го́же так робити. (Д. під ся. **Слѣ́дуетъ** 2.) — **По горя́чимъ слѣда́мъ** = на гаря́чому вчинку. — **Слѣ́ды протопта́нные** = прото́пки. Хар.

Слѣзать, слѣзть = 1. злеза́ти, злїзти, позлеза́ти, позлїза́ти. — Злїз з коня.

2. злеза́ти, схо́дити, вилеза́ти, випада́ти, злїзти, зійти́, вилїзти. — Аж шкура злїзла. — Волосся повилазило.

Слѣпе́нь, ком. Tabanus bovinus = слїпень, слїпий о́вод. С. Жел.

Слѣпе́цъ = 1. слїпе́ць, слїпа́к, слїпи́й. С. Жел.

2. (Mus microphtalmus, Mus (Spalax) typhlus — слїпець, зїнське щеня. С. З. Жел. — Вона змолоду давила зїнське щеня. Кв. — Прискав як зїнське щеня. О. Ст.

Слѣпи́ть, ослѣпи́ть = слїпи́ти, ослїпи́ти, послїпи́ти.

Слѣпливаніе = злїплювання.

Слѣпливать, слѣпи́ть, ся = злїплювати, злїпи́ти, ся.

Слѣпнуть, ослѣпнуть = слїпнути, ослїпнути, послїпнути.

Слѣпо = слїпо, о́слїп. — Осліп пішов на обоз. Л. В. — **Слѣпо вѣритъ** = вірить, як Ту́рчин в місяць. Кр.

Слѣповатый = слїпе́нький.

Слѣпо́й = слїпи́й, слїпо́кий, темно́кий (С. Ш.), незря́чий; невидю́ч(щ)ий, не-

ви́ячий. — **Быть слѣпы́мъ** = слїпува́ти. — **Слѣпа́я кишка́** = кóптюх.

Слѣпокýрникъ, рос. Ranunculus C. Bauh. = золо́тне зїлля, коле́рець, я́скір, R. sceleratus L. = цар-зїлля, чóрне зїлля. С. Ан.

Слѣпокýръ, рос. = 1. Cornus sanguinea L. = свидúна, свúдина, спиж. С. Ан.

2. Anemone ranunculoides L. = жáбʼяче зїлля.

3. Stellaria graminea L. = пъя́на трава́, пъя́не сїно, огóнь трава́, кíнський вех. Бощи́чник (укр.), пісóчник, саморíдне зїлля (гал.). С. Ан.

Слѣ́покъ = слїпок, ви́лїпок, ви́тиск (С. Пар.), ві́дтиск, відби́ток. (С. Пар.). — Він тодíшне працював на вилїпком Сатурна. Кн.

Слѣпорождённый = слїпи́й зро́ду.

Слѣпота́ = слїпота́. — **Куря́ная слѣпота́** = кýряча слїпота́.

Слѣпотствовать = слїпува́ти.

Слѣпцóвъ = слїпцéвий.

Слѣпы́шъ, слѣпы́шёнокъ = д. Слѣпе́цъ 2.

Слюбля́ться, слюбля́ться, слюби́ться = вподоба́ти ся, закóхувати ся, залюби́ти ся, закоха́ти ся, покоха́ти ся; подóбати ся, сподóбати ся, уподóбати ся. — Покохались ви в Лесею, дíду, то віддай же її ти в мене. Гр. Чайч. — Чи я иньшою закохався, мене відкурвав ся? п. п. (д. Влюбíться і Полюби́ться).

Слю́да, Mica, vitrum Ruthenicum = рýське се́рце (С. Пар.), камʼяне́ се́рце (Катеринос), блисня́к, блестня́к (С. Пар.).

Слю́нъ = д. Шлюнъ.

Слúна, слю́нка = слúна, слúня (С. Л.), слúнка, отрутва. — роня́. — Аж слина з рота котить ся. — На гадину сонце пече, а з гадини рóпъ тече. п. п.

Слюнотечéніе = слюнотóка.

Слюня́й, ка = слюнько́, слúнявий, ва.

Слюня́вый = слúнявий, зайливо — пíнявий.

Слюня́й, ка = д. Слюня́й, ка.

Слякоть = слякóта, хлякóта, сльота́ (Лев.), хля́кз (С. З.), ля́повиця, хля́ґа, ляпóтиця, мокрúда (Лев.), мóчва, хля́ґоза (Полт.). — Підчас сльоти осíнньої. С. З. — Як у тому хлящі, то й не пройдеш. Хар.

Слякать = зля́пати.

Слякать = д. Смáзывать.

Смáзка = 1. мáзання, намáзування, намащáння (С. Л.), шмарува́ння і д. Мáзаніе, гірші — шлїхтува́ння.

2. омáста (С. З.), омáстка (С. Л.), мáстка, мазúло, шмаровúдло і д. Мазь 2. — Треба гляди ґа помастку хати. С. Л.

Смазли́вый, вая = гóжий, вродли́вий, гарне́нький, а. — Колиб дíвчина гожа, а то руда та погана. п. п.

Смáзывать, смáзать = мáзати, масти́ти, шмарува́ти, змáзати (С. Л.), ви́мазати, помасти́ти (С. Л.), ви́мастити, пашмарувáти, ви́шмарувати (С. Л.), жиром, смальцем то-що — смальцюва́ти, насмальцювáти, шлїхтою — шлїхтувáти, ви́шлїхтувати, олíєю — олїїти, ви́олїїти, дуже мов квачем — квацюва́ти, накваціювáти і д. Мáзать.

Смáзываніе = д. Смáзка 1.

Смазь = д. Смáзка 2.

Смаковáть, посмаковáть = коштувáти, покоштувáти. С. З.

Смáлчивать, смолчáть = змóвчувати, змовчáти (С. Аф.), у(в)хóвчати (С. Ш.). ви́мовчати, примóвчати. — Він такий — ніколи не змовчить. — Горе не умовчить. п. пр.

Смáнивать, смани́ть = 1. зманювати, зна́жувати, примáнювати, приназжувати, зманúти, знáдити і т. д. — Приназив перепелів та й накрив сíткою.

2. перемáнювати, перенáжувати, виволя́ти, піддýрювати, перемани́ти, перенáдити (С. З., знáдити, перехóвити. — Він перемáнив у мене наймита.

Смарáгдъ = д. Изумрýдъ.

Смáрывать, смарáть = стирáти, стéрти. — Написав крейдою і зараз стер.

Смастáчить, смастери́ть = змайстру(ю)вáти (С. З. Ос.), втя́ти, утя́ти (С. З. Ш.), уджиґнýти. — А там ґляди по сновому млина змайструє. Гул. Ар. — Дерева навозив, хатиńу сам змайстрував. Кн. — Що не схотять, утнуть собі. С. Ш.

Смáтывать, смотáть = зхóтувати, змотáти, намотáти, ви́мотати, помóтувати.

Смáхивать, смахну́ть = 1. змáхувати, змітáти (С. Аф.), змахну́ти (С. Аф.), змести́, позмáхувати, позмітáти. — Позмітала скрізь пилюку.

2. зтинáти, з(с)тя́ти (С. З.), утя́ти (С. Ш.), зітну́ти, зрубáти (за одним махом). — З пліч головоньку зтяв. — Вішано, стинано і мордовано, як злочинців. Л. С.

3. вдавáти, похóдити (на кого або на що), скидáти ся (на кого), вдавáти ся (в кого). — Оця кобила скидається ся на ту лошичку, що позаторік... Кн.

Смáчиваніе = вúмочка.

Сна́чивать, сночи́ть = зно́чувати, обво-ло́жувати, зночи́ти.

Снежа́ть, снежи́ть, ся = закрива́ти, сту-ля́ти, закри́ти. стули́ти, склепи́ти, ся. — Сон тяжкий мені стуляє очі, заснівай та розбий дрімоту. Ст. С. — Ой рада б я, моя долю, прибути к тобі, склепили ся очі мої ще й уста мої. п. п. — Склепили ся уста мої, не можу промовить. в. п.

Сне́жникъ = поміжник, сусід.

Сне́жность = суміжність, суме́жство.

Сне́жный, но = суміжний, суме́жний, по-мі́жний, суме́(і)жно, суме́ж, су́між (С. Л.), сміж, сугра́нь, про стіни — опостін (С. Л.). — Ся країна сумежна з Польщою терпіла від нападів Поляків. Бар. О. — Жили собі суміжно два брати. н. о. Гр. — Суміж я живу з ним. Хар. — З моєю землею сугрань. п. о. — Його кімната опостін з моєю.

Снека́лка = дога́дка, дога́дливість.

Снека́ть, снекну́ть = дога́дувати ся, ма-ракува́ти, імкати, догада́ти ся, вгада́-ти (С. Л.), імкну́ти, узя́ти на ро́зум, розчо́впати, розшоло́нати, розчу́мати, розчуру́пати і д. Разбира́ть 4. — Догадав ся очкур розв'язáти, тай думає, що порозумі-шав. п. пр. — Неборак Охрім узяв собі на розум: пур йому! каже. Кн. — Імкнув, що не переливки, та швидче геть із хати. Кн. — Ні, він де-що маракує. п. о. — Зара́з імкнув, що тут можна руки погріти. Кн.

Снерде́ть = снерді́ти. — Не їла душа часнику, не буде й смерді́ти. п. пр.

Снера́ть, сне́рануть, ся = не́рати, не́рзнути, імне́рати, поме́рзнути, поме́рати, знера́ти ся (С. Аф.), позмера́ти ся. — Імерз, як пес, імок, як вовк. п. п.

Сне́ралый = зме́ралий, поме́ралий.

Снеркáться, сне́ркнуться = сутеніти (С. Л.), примеркáти, сіріти, осме́ркнути. по-сутені́ти, приме́ркнути, смерко́м бу́ти. — Ой пасталь нічка темна, кругом сутеніє. Мова. — Вже сіріло, коли ми виїхали. Пр. — Смерко́м вже було, коли... Кр.

Сне́ртность = сме́ртність, смертельність, пошестна — мор, морóба, по́мірок.

Сне́ртный = смертéльний (С. З.), смертéн-ний. — С. грѣхъ = гріх смертéльний. — С. казнь = кáра смертéльна, кáра на гóрло.

Снертопо́еный = смертéльний.

Снертоубíйство = убíйство (С. Ш.), вбúй-ство, душогу́бство. С. Л.

Снертоубíйца = убíйник (С. Ш.), вбúвця (С. Л.); душогу́б (С. Л.).

Сне́рть = смерть, акт — умерлúнц (Лев.). — **По сне́рть** = до сме́рти, повік. — Тебеж, моє серденятко, повік не забуду. н. п. — **При́ снерти** = на Бо́жій доро́зі. — **С. скоропости́жная** = коротéча, нáгла смерть.

Снерчъ, Typho, Syphо = водяний стовп. С. Пар.

Снести́ = д. Снетáть.

Снета́на = снета́на, колоту́ха. С. Жит.

Снетáнникъ = 1. горщéчок на снетáну, 2. лáспй до снетáнцн.

Снета́нный = снетáновий.

Снета́ть, снести́, снесть = зніта́ти, зне-сти́, позніта́ти.

Снета́ть = д. Снётывать.

Сне́тище = сьні́тник — Кожний півень на своїм сьнітнику гордий. п. пр. — На сьні-тнику валяєть ся.

Снётка = 1. дога́дливість, бúстрий ро́-зум (С. Ш.).

2. фастрúга, фастригува́ння. С. Ш. — Ще фастригу видно. С. Ш.

Снётки = сьні́ття (С. З.); борошна — обé-тниця. — Курка збожжя розгрібає, а в сьні-тю зерна шукає. п. пр.

Сне́тникъ = поміша́ний лíс (листвяний і хвойний) і дро́ва (з такого мішаного лісу).

Снётывать, снести́ = д. Снета́ть, снесть.

Снётывать, снета́ть = 1. скида́ти, ски-да́ти, поскида́ти. — Скидати сіно в стог. 2. фастригува́ти (С. Ш.), зне́тувати, ри-гова́ти, паштригува́ти, (Мал.), вфастри-гува́ти, постригува́ти, зариго́вати, прири-гова́ти. снета́ти (С. Аф.). — Спершу за-ригуй а тоді й шитимеш. Кн. — Приригова-ла те шитво, примірала до неї. Кн.

Сни́гиваться, снигну́ться = перемо́ргувати ся, перемóргнути ся (д. Перемúгиваться).

Снигну́ть = моргну́ти, змигну́ти.

Сни́ловаться, сни́лостивиться, снилосе́р-доваться = зми́лувати ся, згля́нути ся, змилосéрдити ся. — Ой змилуйсь Господи, та змилуй ся на нас! Бо ворог дошкуля до сліз під пишний час. Гух. Ар. — Зми-лував ся Бог на їх сльози великі і послав їм дочку. Гр. Чайч.

Сниная́ть, снять = мня́ти, топта́ти. зі-мня́ти (С. Л.), помня́ти (С. Л.), втоптати потопта́ти, пообмня́ти, хліб — пото-ло́чити, постіль — помня́ти, скупо́вдни-ти (С. Л.), покупо́вдити, папір то що — зо(і)бгáти. — **Снятый** = помя́тий, зі-мя́тий, вто́птаний, потоло́чений, зіб-ганий. — Зламав, втоптав чужу землю

к. п. — Дочитавши, Єремія зобгав в кишеню лист і кинув його на долівку. О. Ст.

Смире́ніе = **сми́рність** (С. Жел.), **поко́ра** (С. Ж.), **поки́рливість**.

Смире́нникъ, ца = **сми́рний, на, смиря́к** (С. Л.), **плохи́й** (С. З.), **плоху́та** (сп. р.), **тихолю́бець**. — Добросердим, малим, тихолюбцим — сьвятим рай небесний пошли. К. Ш.

Смире́нный = **поки́рний, благи́й, плохи́й** (С. З.), **ни́шкий**. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр.

Смиря́ть, ся = д. **Смиря́ть, ся**.

Сми́рненькій, сми́рненько = **смирне́нький, плохе́нький, ко**. — Лисиця наша не втекла, вона плохенька в нас. С. З.

Смирёхонькій, смирёшенькій, ко = **смирне́сенький, плохе́сенький, ко** (С. З.).

Сми́рно = **сми́рно, ти́хо, споки́йно**.

Сми́рный = **сми́рний, суми́рний, ти́хий, ла́гідний, споки́йний, плохи́й, плоху́та** (С. З.). — До другої дівчиноньки, що тиха й покірна, як голубка горнула ся, ласкава, сумирна. Пч. — Такий плохий, що хоч в рта бгай. н. пр.

Смире́ть, присмире́ть = **смири́ти, смирні́шати, посмирні́шати**.

Смира́ть, смира́ть, ся = **усмиря́ти** (С. Ш.), **ускромля́ти** (С. Ш.), **спиня́ти, бо́ркати, усмири́ти** (С. Ш.), **ускроми́ти** (С. Ш.), **поскроми́ти, утихомири́ти, ся** (С. Ш.), **спинити, зупини́ти** (С. Л.), **угамува́ти, ся, отиши́ти, прибо́ркати, понижа́ти ся** (С. Ж.), **кори́ти ся**. — Думав шляхту приборкати. К. Ш.

Смога́ть, смочь = **могти́, змогти́** (С. Аф. Ман.), **здоли́ти, ви́долати** і т. д. д. **Мочь**. — Що ще деревину змогу підняти. С. Аф.

Смо́ква, дер. Ficus carica L. = **фи́га, хвиґа** (С. Ан. Л. Ш.), овоч вималений — **инжи́р** (С. Ан. Л.). **инджи́р** (С. Л.). — А дїточкам черевички, фиг та винограду. К. Ш.

Смо́кнуть = **ізмо́кнути**. — Ізмок як вовк. н. п.

Смоко́вница = д. **Смо́ква**.

Смоко́вничный, смоко́вный = **фи́говий, ґвіґовий**.

Смола́ = **смола́, біла** — **живи́ця, живи́чка** (С. Аф. Л.), **на дратву** — **ше́вська смола́** (С. Л.), **вар, коло осї і колес** — **коло́вазь** (С. З. Л.), **густа після перегону** — **пе́к**. — Пристав, як шевська смола до чобота. з пр. — Не крути ся коло воза: коломазю обмажеш ся. С. Л. — **Смола́ го́рная, жидо́вская** = д. **Асфа́льтъ**.

Смолёвка, рос. Lychnis viscaria L. = **сми́лка, смо́лка черво́па, смоля́нка, ли́пка, липня́к, ли́пчиця, горя́цьвіт**. С. Ан.

Смолево́й = **смоляни́й**.

Смоли́льщикъ = **смоля́р**; **шмарова́ч** (С. З.).

Смоли́стый = **смоли́стий, смолко́вий, живи́чуватий**. — Смолкове поліно. Лев. — Живичувата сосна. Ман.

Смоли́ть = **смоли́ти, шмарувати**.

Смо́лка = 1. **сми́лка, живи́чка** (д. **Смола́вдр.**). 2. **козубе́ць** (соснова або ялинова смола з квітками, що вживають ся на те, щоб покадити в хаті, д. **Куру́шка**). 3. **смолі́вня**. 4. д. **Смолёвка**.

Смолка́ть, смо́лкнуть = **замовка́ти, стихати, у(в)тихати, замо́вкти, замо́вкнути, змо́вкти** (С. Л.), **сти́хнути, затихнути, утихнути, ущу́хнути** (С. Ш.), **заши́кнути, уши́кнути** (С. Ш.). — Затихло все, тільки дівчата та соловейко не затих. К. Ш.

Смоловарня, смолокурня = **смоля́рня, дігтя́рня, майда́н** (С. З.), **робітник** — **майда́нщик** (С. З.).

Смо́лоду = **за́ молоду, з молоди́х лїт**. — За молоду він був лінивий. Кр.

Смолопромышленникъ = **смоля́р**.

Смолоти́ть = **змолоти́ти, вимолоти́ти, вимолотити, трохи** — **підмолоти́ти**.

Смоло́ть, ся = **змоло́ти, ся, позме́лювати, трохи** — **підмоло́ти, вимолоти**. — **Смоло́ть вздоръ** = **мельну́ти, сказа́ти дурни́цю, ля́пнути**.

Смолча́ть = д. **Смо́лчивать**.

Смоль = **смола́**.

Смо́льный = **смоляни́й**.

Смо́льня = **майда́н**. С. З.

Смоля́нка, рос. Silene noctiflora L. = **луговий натяга́ч**. С. Ан.

Смоляно́й = **смоляни́й**.

Смоля́ръ = д. **Смоли́льщикъ**.

Сморка́ть, ся, сморкну́ть, ся = **сика́ти, ся, шмаркати, ся, шморкну́ти, висякати ся** (С. Л.), **свіччить** — **перешмаркати**. — Пан висякав ся в шовкову білу хусточку. Зїньк.

Сморку́нъ, сморку́нья = **с(ш)маркач, ка** (С. З.). **візграви́й, ва**. — Такий візравий та поганий. п. к. Ман.

Смороди́на, рос. Ribes = **С. кра́сная**, R. rubrum L. — **порі́чки** (С. З. Л. Ан.), **спорі́чки** (С. З.), **шпорі́чки, С. че́рная**, R. nigrum L. — **порі́чки** (С. Ан.), **смороди́на** (С. Л.).

Сморо́динный = порічкови́й, сморо́динови́й.

Сморо́диновка = порічкі́вка, сморо́дині́вка.

Сморчо́къ, гриб Morchella esculenta Pers = сморж. С. Ан.

Смо́рщивать, смо́рщить, ся = змо́рщувати, ся, бри́жити ся, змо́рщити, нахо́рщити, ся, позмо́рщувати, ся.

Смота́ть = д. **Сма́тывать.**

Смота́ться = 1. прогайнува́ти, проци́ндрити, розтри́нькати (усе), перевести́ ся на зли́дні і д. **Промота́ть 3.**
2. внесли́ти, охля́сти, підтопта́ти ся, перетупцюва́ти ся і д. **Ослабе́ть.**

Смо́тка = змо́тування.

Смо́трины = огля́дини, розгля́дини. — Посилай старостів, а я з батьком пої́ду на розгля́дини.

Смотри́тель,ница = догля́дач і д. **Надзира́тель.**

Смотръ = о́гляд і д. **Обзо́ръ.**

Смотре́ніе = гляді́ння, доглядання, до́гляд.

Смотре́ть, ся = 1. гляді́ти, споглядати, диви́ти ся (д. **Гляде́ть 1.**), вирячивши очі — ви́рячити ся, ви́тріщити ся, ви́щерити ся (С. Л.), в бік — боч и́ти, безглуздо — солопі́ти, люто — зи́ркати, ви́зьвіри́ти ся (С. Л.), заздрісно — о́чі порва́ти, па́сти. — Очі гарненькі — хоч дивись. п. п. — Стоя́в не далеко од дівчини, дивив ся на неї. Лев. — Дивіте ся — там коло тополі стоя́ли собі тай дивля́ть ся одно на другого. К. Ш. — На сьві́т Божий не дивлю ся, ні до кого не горну ся. К. Ш. — Що ти вищерився на мене? С. Л. — Так визьві́рився, що зъїв би. С. Л. — І все ті очі заздрісні на сврові пасе. Ст. Б.
2. гляді́ти, доглядати, диви́ти ся, пильнува́ти (д. **Гляде́ть 2.** і **Наблюда́ть 2.**). — Пильнуй носа свого, а не кожуха мого. п. пр. — **Смотре́ть за де́тьми́** = догляда́ти дітей.
3. огляда́ти, озира́ти і т. д. д. **Огля́дывать.** — **Смотре́ть сквозь па́льцы** = кова́ не ба́чити, потура́ти, попуска́ти. — **Смотри́-ка** = диви́сь бак, диви́сь лишень! С. Л. — **Смотре́ть въ о́ба** = пильнува́ти, берегти́сь. — **Того́ и смотри́** = так і жди́, так і сподіва́й ся. — **Смотрю́ на него́, какъ на отца́** = вважа́ю його́ за ба́тька, за ба́тька його́ ма́ю. — **Не смотри́ на то** = не вважа́ючи на те́.

Смотре́ться = диви́ти ся, видива́ти ся (д. **Гляде́ться**)

Смочи́ть, ся = д. **Сма́чивать, ся.**

Смочь = д. **Смога́ть.**

Смошо́нничать = змошо́нничати, зшахрува́ти.

Спра́дить = смердіти.

Спра́дный = смердю́чий (С. Л.), смерді́чий (С. З.), смородли́вий.

Спрадъ = смо́рід, смо́род, смо́ра, во́ня, надто тяжкий — со́пух. — Дим з тютюну, вонь з „парашки“ і инъчий смо́рід стоя́ли хмарою в казармі. Кв. — Така смора в вагоні, що повернутись не можна. Кр.

Смугловатый = смугля́вий, смуглюва́тий, смаглюва́тий (Сп.).

Смуголи́цый = смугля́вий, темновли́дий.

Сму́глый = сму́гий (С. Л.), смальо́вий, дуже — чо́рний, чорноша́вий (С. Л.), — І смальові щоки жаром не палають, чорні очі ясно зіроньками сяють. В. Щ.

Смугля́къ, смугля́нка = смугля́вий і д. **Сму́глый, смугля́вка** (С. Мел.), чорня́вка, чорну́ха.

Сму́та = баламу́тство, колотне́ча (С. З. Л.), сму́ток (С. З.), ро́зрух (С. З.), чва́ра (С. З.), чвари (С. Л.). — Нелад і баламутство покотили ся по Україні. Кн. — Бували у нас моря і військові чвари. п. д.

Смути́тель, ница = баламу́та, баламу́тка (С. Ш.), каламу́гник, ця, коло́тник, ця (С. З.), смуще́ник (С. З.).

Смути́ть = д. **Смуча́ть** і **Смуща́ть.**

Сму́тки, сму́тни = бре́хні, пайтки, погово́ри, нагово́ри.

Сму́тникъ, ца = д. **Смути́тель.**

Сму́тничать = каламу́тити, баламу́тити, бре́хні перено́сити.

Сму́тный = 1. неспоко́йний.
2. бунтли́вий, бунтовли́вий, бурхли́вий і д. **Мяте́жный.**
3. неясний, невира́зний.

Сму́тно = 1. неспоко́йно, бурхли́во.
2. неясно, невира́зно, з заміша́нням, без ладу́.

Смутья́нъ, смутья́нка = д. **Смути́тель.**

Смуча́ть, смути́ть = баламу́тити, каламу́тити і д. **Мути́ть 1.** (**Замути́ть**). — Баламуте всього сьві́та, баламутиш так всі́гди. п. п.

Сму́чить, ся = зму́чити, змордува́ти, ся і т. д. д. **Наму́чить** і **Изму́рить.**

Смуща́ть, смути́ть, ся = 1. д. **Смуча́ть.**
2. мі́шати ся, заміша́ти ся, замути́ти ся, заморо́чити ся.

Смѣщéніе = 1. замішáння.
2. сýнятня (С. Л.), колотнéча, рóзрух. С. З. Л.

Смивáть, смыть, ся = змивáти, змúти, ся.

Смикáть, сомкнýть, ся = 1. съєдинúти, злучáти і д. Соединúть, ся.
2. жмýрити, звóдити, зажмýрити, склеплúти, ся. — Цíлу нiч і очéй не зводила. Кн. — Насипали землí, до тебе не встану, склеплли ся очí, що на сьвіт не глянy. п. п. — Склеплли ся карі очі, устонькн мої: не ля тобі порадоньки, бідній сиротí. п. п.

Смúслить = тямúти (С. Л. Ш.), розумíти, шýпити, кмé(ї)тити. — Той хто тяме, не той, що тягне. п. пр. — Він де-що шупить.

Смúслящій = тямýчий (С. Л. Ш.), тямýщий (С. Ш.), тямувáтий (С. Л. Ш.), розвúтий (С. Л.).

Смúсль = тя́ма, тя́мка (С. Л. Ш), стя́нок, змúсл, рóзум, розумíння, глузд (С. Аф. Л.), товк, рахýба. — Яка тяма в. С. Ш. — Въ какóмъ смúслѣ вы говорúте? = як ся розумíте? прóти чóго ся ви кáжете? Кр. — Прямóй, собственный смúсль = властúве розумíння. — Здрáвый смúсль = здоровúй рóзум. — По смúслу закóна = по рóзуму закóна. — Природный смúсль = простúй, прирожденний рóзум. — Въ э'томъ нѣтъ смúсла = в сíм не мáє глýзду.

Смúть, ся = д. Смывáть, ся.

Смúчекъ = 1. лучóк. С. Л. — Так дайте ж мені горілки чарку, сказав скрипниця, мажучи лучок. Мет. — Коли п з скрипкою та з лучком в руках, у вечері. Кн.
2. д. Свóра.
3. брýпька (у шаповалів).

Смышлённость = тямýчість, спритність.

Смышлёный = тямýч(щ)ий (С. Л. Ш.), тáмий, тямовúтий, спритний, імклúвий, похíпний. — Тиж у мóре дівка імклива — вгадаєш куди брати: чи соб, чи собé, чи просто шляхом. Кн. — У його гожа імклива: глянув на коня, зараз імкнув, що конúка захарчована. Кн.

Смышлáть, смúслить = д. Замышлúть.

Смѣшéнько = сьмíлявісíнько. С. Л.

Смѣшно = сьмíло, сьмíлко, сьмíливо. С. Л.

Смѣлость = сьмíлість, сьмíливість, відвáга. С. Л. — Вона не ждала од Мелашки такої сьмíливости. Лев.

Смѣлый = сьмíлий, сьмíливий, посьмíлий, відвáжливий. С. Л. — Смѣлéе дѣлáться, сдѣлаться = сьмíлíти, сьмíлíти, посьмíлíшати.

Смѣльчáкъ = сьмíлий, небíй, небоя́н. — І небоя вовки їдять. п. пр.

Смѣлѣть = сьмíлíти, сьмíлíшати.

Смѣна = змíна, замíна. С. Л. — Смѣна земли = рукá. С. Л. — С óчереди = чередувáння.

Смѣнивать, смѣня́ть, смѣнúть, ся = 1. мíняти, помíняти, ся і д. Обмѣнивать, ся. — Смѣнúмся = давáй помíняймо ся, давáй мíнькá!
2. змíняти, перемíняти, скидáти, змíнúти, перемíнúти, скúнути; заступáти, заступúти. — Перемíнив управителя, та й новий не кращий. — Він заступив моє місце.
3. рівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти, порівня́ти. — Смѣнúлъ соловья́ съ кукýшкой = прирівня́в соловья́ до зозýлі.

Смѣривать, смѣрить, ся = мíряти, змíряти, змíряти, помíряти, ся, позмíрювати.

Смѣстúть = д. Смѣщáть.

Смѣсь = мíшанúна (С. Л.), мíшанка, мішанúця, рíзного зерна — сýржик (С. З.), борошна з глúною — пíсна. С. З. — Якась мíшанина докрúці з оцтом. Кн. — Мíшанина одного з другим. Кн. — Всюди лежúть, перепíйці і шинки самі, не їа сýржику з'їнúли — суще пухові. Мак.

Смѣть = обрахýнок (С. Жел.), обрахóвок (С. Пар.), розрахувáння.

Смѣтить = д. Смѣчáть.

Смѣтливость = вгáдливість, спритність.

Смѣтливый, смѣтчивый = вгáдливий, догáдливий, спритний, тямкúй (С. Л.), бúстрий, покмíтливий і д. Смышлёный.

Смѣть, посмѣть = сьмíти, посьмíти, насьмíти. — Ніяк не насьмію підійти до неї.

Смѣхотвóръ = сьмíшко́.

Смѣхъ = сьмíх, пóсьмíх, сьмíхота, сьмíшки, сьмíхóвище, сильний — рéгіт, реготáння, тихенький — хихíкання, хихóти, хихíчки, кількох — сьмíхóтня, реготня́. — Сьмíшки з чужої лемíшки, наколоти та й реготи. п. пр. — Куди він не потúкнеть ся, усюди од реготу беруть ся за живíт. Б. Г. — По вечóрі ж все замóрло, тихо, глухо стало: реготання, сьпівів, крúку, мов і не бувало. Мак. — Сьмíхóта тий годí. Лев. — Безъ смѣху = без жáртів, справдí. — Подымáть на смѣхъ = на глум підíймати, глумувáти.

Смѣчáть, смѣтить = 1. рахувáти, вúрахувати, розлíчúти.

2. дога́дувати ся, догада́ти ся, їмкну́ти і д. Смека́ть.

Сміша́ть = д. **Сміша́вать**.

Сміше́ніе = 1. зміша́ння, міша́ння.

2. мішани́на і д. **Смісь**.

Сміша́вать, сміша́ть, ся = зміша́ти, зміша́ти, помі́шати, ся, позмі́шувати. — Ворогування українців і татар не давало помішати ся двом расам. Кн. — **Сміша́нно** = мі́шка, суміш, по́міш.

Сміша́ть, разсміша́ть, насміша́ть = сьмі́шати, розсьмі́шати, насьмі́шати.

Сміша́вый, ая = сьмі́шливий, посьмі́шливий, сьміху́н, сьміху́ха (С. Л.), надто — дурносьмі́х. Сп.

Сміша́но́ = сьмі́шно, куме́дно.

Сміша́но́й = сьмі́шний, посьмі́шний, куме́дний, чудни́й, чудасі́йний.

Сміща́ть, смѣсти́ть = зміна́ти, скида́ти, зміща́ти, зміна́ти, ски́нути, змісти́ти, засади́ти. — Зсадили ми свого попа з прихода, всадимо і станового. Кн.

Сміще́ніе = зміще́ння, матки або якого иншого органа — поруха.

Смія́ться, засмія́ться, разсмія́ться = 1. сьмія́ти ся, за(роз)сьмія́ти ся, дуже — реготати ся, за(роз)реготати ся, потихенько — хихи́кати. — **Смія́сь** = сьміш-ко́м, сьміючи́сь. — Чи в сьвітлицях з папяпками ти регочеш ся в почі? н. п. — Розреготав ся на всю хату.

2. д. Издѣва́ться.

Сми́гнуть, засми́гнуть = сма́гнути, посма́гнути.

Смягча́ть, смягчи́ть, ся = мякши́ти, змякши́ти, мя́кшати, мя́кшати, тонкува́ти, ся (С. Ш.), змягчи́ти (С. Жел.), помякши́ти, помя́кшати. — Бір так помякшив йому серце, що він не лютував вже на нас. Кн. — Її серце помякшало і вона жалкувала. Лев.

Смягче́ніе = змя́гчення (С. Жел.), осла́ба, одли́га і д. Облегче́ніе.

Смяте́ніе = 1. замі́ша́ння (С. Л.), мішани́на, су́мятня (С. Л.), верені́я, смуток, гвалт (С. Аф.), сполох, переполох, бу́ча.

2. ко́лот, колотне́ча (С. Л.), ро́зрух, повста́ння, бунт. — **Приводи́ть въ смяте́ніе** = колоти́ти, верені́ю підні́ма́ти, бу́чу збива́ти.

Смя́тка, у вирази „я́йца въ смя́тку“ = рідкі я́йця.

Смя́ть = д. **Сминать**.

Снабдѣва́ть, снабжа́ть, снабди́ть = постача́ти (С. Л., вистача́ти, поста́чити, ви́стачити, нада́ти (С. Л.) і д. Доста́вить.

Снабже́ніе = вистаче́ння. С. Л.

Спадобиться = впадоби́ти ся і д. Понадобиться.

Спа́добье = 1. на́чинка і д. Припра́ва.

2. зі́лля, лі́ки.

Снару́жи = зве́рху, зпо́верху, з'о́кола (Ман.), з'о́колу, о́коло (С. Л.), з надво́ру. — В середині не вспієм замазати, хоч би около. — Як ті будинки виглядають з надвору, а як в середині? Ег. зб.

Снаряди́ть = д. Спаряжа́ть.

Снаря́дъ = 1. споряже́ння, лаштува́ння, ла́годження.

2. ришту́нок. С. З. — Гармат 27 з иншим рашгунком узяли. Л. С. — Коні і рештунки повтрачали. С. З. — Воєнним рештунком готувати ся. Л. В.

3. спра́ва, справи́лля, струме́нт, знаря́ддя (С. Жел.).

Снаряжа́ть, снаряди́ть, ся = знаряжа́ти, зряжа́ти, наряжа́ти, споряжа́ти (С. Л.), споружа́ти, опоряжа́ти (С. Л.), ри(е)хтува́ти, рештува́ти, справля́ти, лаштува́ти, ла́годити знаряди́ти, зряди́ти, споряди́ти (С. Л.), опоряди́ти, ви́рехтувати, прирехтува́ти, спра́вити, налаштува́ти, нала́годити, ся, позряжа́ти, посправля́ти, поналадштовувати і т. д., віз — лаштува́ти, у дорогу — виправля́ти, збіра́ти, виряжа́ти, ви́правити, ви́рядити. С. Л. — Царь снарядив їх і пустив. н. к. Ман. — Зрядили його, він і пішов. н. к. Ман. — Славний город, хороше зряжен, та не так зряжен, як обсажен. н. п. — Ми йому й Марусю зрядили, ми її на посаді посадили. н. п. — Чи то вспіла мати так умі́ть, як Марина, дочку споряжати? Мак. — Сестри брата споряжають, в доріженьку виряжають. н. п. — То він споружав свого сина Івана у місто на службу. О. Мир. — Зараз нарядили верхового тай послали у ту слободу. н. к. — Велів гармати рихтувати, на Варвин город стріли пускати. н. п. — Велів гармати порихтовати. н. п. — За Дунаєм за бистрецьким гармати рехтують, а вас бо наш пан отаман козаків муштрує. н. п. — Пушкарь Хведір гармати рештує, а Василевич салдати муштрує. н. п. — Зрештували вози тай поїхали. н. о. — З вечора було ще налаштують волоний віз і посилають. Номис. С. З. — Виряжала мати дочку в чужу сторончу. н. п. — Виряжав у сьвіт мене батенько, виряжав мене тай наказував. Рудч.

Снасть = снасть, спра́ва, знаря́ддя (С. Жел.). — **Рыболо́вныя сна́сти** = ри-

бáлська снíсть; 1. сíті (д. під сл. Сѣть). 2. у́дки (д. під сл. Уда́), самодéр, дрік, частíше мн. — дракú, репъяшóк, репъяшкú (шнур довгий з скільома гачками на взір якорів), перемéт (товстий шнур до 100 сам. завдовжки, через 2—3 аршини — кíски і на кожній гачóк з живцем), самолóви (як перемети, але гачки частíше і найбільше без живця). 3. зáгороди: а) кога́, котú або котцí, робить ся з очерету або з дерева, складаєть ся найголовнíше з двох частин: гáрда (тин) і котú (клíтки), цíлий ряд їх лáва. б) вéрші, а на Дністрі — кубóші — з тонкої лози, на взір колеса, опускають ся в ополонку. 4. рíзна спрáва: а) сандóлі — дві жердини з залізними трезубцями. б) блéшні — замість живця, роблять ся з олива, на взір рибки, з гачком у роті. в) козýлька — гачок на взір якоря. Рибков.

Сначáла = попéреду, спéршу, папéред, впéред, пéрве, перш, пéрше, спочáтку, засапéред, спочúнку, спотнóву. — Почала балакати попереду тихо, а далí все голосíше. Лев. — Повторяє де-які свої думки, котрі попереду вискакав. Ог. — Піду спéршу напéю ся, а тодí вже зъíм. н. п. — Ог их зніхали, спотнóву у кожного багато хлíба було. н. п.

Снíшивать, сносúть, снести́, снесть = 1. зноси́ти, знести́ (С. Л.), позноси́ти. — Поплись чоловíк до хати, то там тобí заплатить. Кр.

2. переноси́ти, перенести́, перетерпíти, витерпíти.

Снигúрь, пт. Loxia pyrrhula = снігýр (С. З.), снігурéць. — Прилетíв снігурець, панський птах, не простий. н. п.

Снúзать = д. Снúзывать.

Снизойтú = д. Спúсходить.

Снíзу = знúзу, зі спóду, з дна́, від дóлу, спíд спóду, спóдом. — Тільки звéрху трохи тим своїм пригоїге ви рану, а зі споду вона буде гнити. От. Г.

Снúзывать, снизáть = винúзувати, вúнизити, зънизáти.

Снúманіе = знíмáння, здíймáння, шкур = білувáння.

Снúть, снять, ся = 1. знíмáти, здíймати, знáти, íзняти, ся. С. Л. — Ізняв сíточку раніше всíх, поклонив ся він нижче всíх. н. п. — Здíйма зараз щирозолотий перстíнь, здíйма з пальця, простяга до мене. От. С. — Крилечками стрепенули, знялись в сарí, полинули. н. п. — С. óбувь = розувáти, розýти, ся. — С. одéжду = роздягáти ся, розбірáти ся і д. Раздѣвáть, ся. — С. шáпку = шапкувáти ся, пошапкувáти ся. — Я тільки оддалеки пошапкував ся з ним. С. Л. — С. платóкъ = простоволóсити, опростоволóсити. — С. со столá = прибірáти, прибráти. — С. гóлову = стинáти (С. Л.), стяти гóлову. — С. кóжу = облýплювати, обдирáти, білувáти, лупúти, дрáти, облупúти, обідрáти, обілувáти. — Зайця ще не білували, а він вже звичáнив просить. Кн. — З одного вола двох шкур не деруть, н. пр. — С. кóжицу = оббірáти, обібрáти, облупúти. — С. огорóжу = розгорóжувати, розгородúти. — С. пéнку = шумувáти, знíмати, зняти шумовúну. — С. хлѣбъ = збірáти, зібráти хлíб. — С. шелухý = обшелупúти.

2. знíмáти, записувати, змальóвувати, зняти, списáти, змалювáти. — Малярів напити та матір змалювати. н. п.

3. наймáти, напяти. — Напяв хату.

4. брáти, взяти на сéбе і д. Подряжáться.

Спúнка = здíймáння.

Спúнки = д. Слúвки.

Спúмокъ = знíмок, спúсок.

Спúскивать, спискáть = заробля́ти, набу(у)вáти, заробúти, придбáти, надбáти, набúти. — С. слáву = зажúти слáви. — Ой не знав козак та де знав Софрон та як славоньки зажити: ой зібрав вíйсько та й пішов орду бити. н. п.

Снисходúтельный, но = ласкáвий, милостúвий, поблажливий, вибачлúвий, во. — В поученію до князя про пíст Антонíя більше поблажливий до свíтських людей в пості, вíж можна було сподíватя ся. Бар. О. — Добре, що панок той — душа поблажлива, а на другого, то б просто заíв нас. Кн. — Розбяла я дорогý макітру, та наша панí вибачлива, не вимерпуза того в моїх грошей. Кн.

Списходúть, снизойтú = сходúти, зіходúти, зійтú (в низ), нивíйтú. — С. кому́ = потуráти, попускáти. — С. на что́ = приставáти, пристáти.

Списхождéніе = лáска, мúлость, полéгкість; потурáння.

Спúтка, спúтная трава́, спить, рос. Aegopodium podagraria = яглúця. С. Ан.

Спúться, приспúться = спúти ся, приспúти ся.

Снóва = знóву (С. Л. Аф.), знов (С. Л. Аф.), íзновy (С. Л.), íзнóв (С. З.), спотнóву (Маш.). — І знов мíні не привезла нíчого

пошта в Україні. К. Ш. — Знову згусхнули хмари на небі безкрайому.

Снова́лка = осні́вниця, складається з ря́ми і кілочків, в ній поперечна дошка — попере́шка, повздовжна — шлїжка, зарубка для ниток — гу́бка.

Снова́ть, ся, заснова́ть, основа́ть = 1. снува́ти, накла́дати, накла́сти осно́ву. 2. основиґа́ти, ве́штати ся, ни́кати (С. Л.), засновиґа́ти і т. д. д. **Слоня́ться.**

Сновиде́ніе = сон, поб. — сни́ще. — Та сон же, сон мені приснив ся. К. Ш.

Снопъ, снопо́къ, сно́пикъ = сніп, сно́пик, нижній кінець його — гузи́рь, не зовсім вимолочений — прико́лоток, вимолочений — около́т, розв'язаний — ро́звязь, соломи на покрівлю — куль, попарно зв'язані — па́рки́, розмір снопа у в'язці — жень. — І в снопики повязали. н. п. — Сніп — на сто кіп, господарю на сто літ. п. пр. — Хата не вкрита, тільки прикидана кулями. Кн. — Тай снопи не однакові — як нка жень.

Спора́вливать, сноровя́ть, ся = 1. д. **Приме́ня́ть, ся** і **Припора́вливать, ся.** 2. д. **Прила́живать** і **Приспособля́ть.** 3. д. **Поблажа́ть.**

Спорóвка = 1. прила́жування, прилаштування, пристосува́ння, припоровле́ння (С. Жел.). 2. зру́чність, спри́тність. 3. д. **Побла́жка.**

Сноси́ть, снесть = 1. зно́сити, одно́сити, зне́сти, однести́, позно́сити. — Одніс на пошту. 3. перено́сити, перенести́, зте́рпіти, ви́терпіти. — Не зтерпів він цього. 3. скида́ти, скинути (в картах). 4. зрива́ти, зірва́ти (про вітер і воду). — **Снести́ въ расхо́дъ** = записа́ти на ви́датки.

Сноси́ться, сне́стьея = зно́сити ся, зсипа́ти ся, знести́ ся. — Почали вони з кримським ханом зсипати ся. Л. С.

Сно́сный, но = зно́сний, но.

Сносъ = знесе́ння. — На сно́съ = на знос. — Купив хату на знос.

Сно́сокъ = зно́сок (С. Аф.), вилівок. — Ось на те вилівок, значить курка вже не нестиметься.

Снохá = невістка, невіхна (С. З.), сновá (С. З. Жел.). — За сиповою його милості пана Василя. Маркович. С. З.

Снохáчество = любодійні зно́спини з сновою.

Снохи́нъ = невістчин.

Сношéніе = зно́спини, стосу́нок, стосу́нки, зсипки. — З сим звязані і зносини торговельні з инчими народами. Зап. Кн. — Ні до чого не довели мої зносини з ханом. Кн. — Стосунки двох народів були не лихі. Кн. — З ханом кримськими таїнші всякі нічого. Л. В.

Спу́лый = засну́лий, посну́лий.

Снурова́ть, заснурова́ть = шнурува́ти, зашнурувати.

Снуръ, снуро́къ = шнур, шнуро́к.

Снѣговóй = сніговий.

Снѣгъ = сніг, що тільки випав — поро́ша, що навис на гілках дерев — на́вись, що разом з кригою плине — са́ло. — По двору та порошa впала, а на тій пороші слідочки хороші. н. п.

Снѣда́ть = гри́зти. — **Грусть снѣда́етъ его́** = журба́ су́шить його́. — **Снѣда́ться го́рестью** = со́хнути, з журби́, з печалі.

Снѣ́дный = їстовний. — Сіно ще їстовне, не зовсім попріло. Лев. — Робак над усіми їстовним єдиний державець. Ст. Г.

Снѣдо́къ, рос. Antriscus vulgaris = бутáла, свербигуз, борщівник. С. Ан.

Снѣдь = їстовне і д. Пи́ща і Ку́шанье.

Снѣжёкъ = сніжо́к. — **Игра́ть въ снѣжки** = гра́ти ся в сніжки.

Снѣжи́на, снѣжи́нка = сніжи́на, сніжи́нка.

Снѣжи́ть, заснѣжи́ть = сніжи́ти, насніжи́ти, посніжи́ти.

Снѣжный = сніговий.

Снято́къ, рибка Salmo eperlanus = вільга́, мілька́, мулька́; корю́ка (С. Пар.).

Снюхиваться, снюхаться = знюхуватися, знюхати ся, злига́ти ся (С. З.), полига́ти ся. — Чорти з жидами злигалися. К. К.

Сня́тіе = зніма́ння, здійма́ння. — Зняття Ісуса з хреста. Кн.

Снять, ся = д. **Снима́ть, ся.**

Со = зо, зі, з. — Чи ти поїдеш зо мною? — Я буду з тобою усе діяти. С. Л. — Приїхав з жінкою і дітьми. — **Со всѣми** = зо всіма́, з'усіма́. — **Съѣхалъ со двора́** = вийхав з двору. — **Со тоски́** = з журби́. — З журби не співає. К. Ш.

Соба́ка (жін. р.), **соба́чка** (здр.). Canis = **соба́ка** (частіше муж. р.), здр. — соба́чка, поб. — **собацю́га** (С. Л.), зб. — **собачня́** (С. Л.), пес, поб. — пе́сище, пса́ка, пси́ка, здр. — пе́сик, пуц, поб. — цуцик, здр. — цу́цик, цю́ця, цуценя́, цуце-

ня́тко (С. З. Л.), кудлатий — кундель, по шерсті: білий — біла́н, темний з білими лапами — бо́сий, з вовчим зубом — ярчу́к (С. З.). — Був у чоловіка собака; покіль молодим був, то він його й жалував. н. к. — Старий собака, тільки на цуцика витягає. н. пр. — Раз на вікні у панському будинку патлатий цуцик спочивав. Б. Г. — Вигладжений пісок, ніяк не втямує ся. Кв. — Не сподівай ся ласки од приблудного пса. н. пр. — Коли хочеш знати, чи буде з цуценяти злий собака. н. пр. Грінч. — Спекла Луця, не схоче їсти і цюця. н. пр. — Борза́я соба́ка = хорт, самиця — хорти́ця, похожий на хорта — хортува́тий, д. ще під сл. Борзо́й. — Бульдо́гъ с. = брита́н. — С. го́нчая = го́нча, гончак. — Ирла́ндская с. = неделя́н. — Лига́вая с. = вижел. — Ко́мнатная с., болонка = са́ща́ (С. Л.). — С. мопсъ = ку́цик. — Крымская с. = крика. — Пастушья с. овча́рка = чаба́нська. Пр. д. під сл. Борза́я, Го́нчая і т. д. — Ярчук таку має натуру, що й од чорта устереже і відьму задавить. О. Ст.

Соба́кинъ = соба́чий, пе́ський.

Собачёнка = соба́чка, пе́сик, цу́цик. Пр. д. під сл. Соба́ка.

Соба́читься = ля́ти ся, свари́ти ся, гри́зти ся.

Соба́чища = д. Соба́ка (поб.).

Соба́чій = соба́чий, пе́сій, пе́ський (С. З.), псій. — Ой чумаче, чумаче, життя твоє собаче. н. п. — Лає, як псіх єнів. Граб. — Він на Ірода кару послане псю пару. З різдвяної вірші. — Соба́чій зубъ = д. Кандик. — С. ко́рень, язы́къ, рос. Cynoglossum officinale L. = живокіст, чорнокорінь, соба́чка, соба́ча меду́нка, воловий язик. С. Ан.

Соба́чка = 1. д. Соба́ка (здр.).

2. (у рушниці) — ру́хня, цінґель (Нік.).

Соба́чки, рос. Bidens cernua L. = причепа, репяшки, соба́чі репяхи́, стрілки, чередá. С. Ан.

Соба́чкинъ = соба́чкин, цуцикiв.

Соба́чникъ = псюрник.

Соба́чница = д. Соба́чья петру́шка.

Соба́чьи пожа́тки, попе́тки, рос. Lepidium ruderale L. = вінички, метелочки, мелюшник, зайчики, ряжуха. С. Ан. — С. я́годы = д. Крушина.

Соба́чья голова́, рос. Scrophularia nodosa L. = кукуля́рія, підтинник, сновдь, старовий, ранник. С. Ан. — С. капу́ста, рос. Mercurialis annua, perenais L. = пóлиска, бажа́нна трава́. С. Ан. — С. петру́шка, рос. Aethusa cynapium L. = кокóриш. С. Ан. — С. ры́ба, Umbra Krameri Fitz. = авдóтка. Рябков.

Собесе́дникъ, ца = розмóвник, ця, бесíдник. — Він пильнував і викручував ся, доводячи своїм розмовникам, що за ним жадної вини не має. З. — І осьвітив мозок мого розмовника. Кв.

Собесе́дованіе = розмóва, бесíда. — Піп завів оце в церкві розмови. Кв.

Собесе́довать = розмовля́ти, бесíдувати, ма́ти розмóву, бесíду. — Нема з ким тихо розмовляти, а ні порадитись. К. Ш.

Собира́ніе = збира́ння, збір, ладна́ння. — Де би час певний і місце збірання війська. Ст. Л.

Собира́тель = збіра́ч. — На збірача данини треба було вірного чорного чоловіка. Бар. О. — Збірачі сього матеріялу. З. Ог.

Собира́тельный = зборови́й. — Собира́тельное и́мя = збíрне, зборове́. Г. Ог.

Собира́ть, собра́ть, ся = 1. збира́ти, зібра́ти, ся, назбира́ти, ви́збірати, позбіра́ти, грома́дити (С. Л.), згрома́дити, ся, гуртова́ти, згуртова́ти, ся, купчити (С. Л.), ску́пити, ску́пчити, ся. — Оце ходили збірати толоку, та по дорозі і грабів назбира́ли. Кв. — Зібрали ся всі бурлаки до одної хати. н. п. — Взувсь, одягсь, підперезався, та й зовсім зібрався. н. пр. — Став дощ накрапать, ой там збіралась бідна голота до корчми гулять. н. п. — Вибірай сіно до одної зернинки. Кр. — На майданах громадились. К. З. Ю. Р. — Згромадив матеріял, пороскиданий в дїлах тих учених. Зап. Кон. — Всю з собою взяв турецьку силу, всю згромадив на Косовім полї. Ст. С. — Гуки скрипки жмурували рухом крові, то кидаючи її в лице, то згуртовуючи в серцї. Кв. — Князь Романовський прийшовши в Батурин і скупивши в осталих козаків до гетьмана Брюховецького... Л. Сам. — Коло його скупили ся тї Запорожцї, що не волїли корити ся Дорошенкові. Кв. — Собира́ть лёнъ, конопли́ = бра́ти. — За яром брала льон, брала конопельки. н. п. — Собира́емый = збíраний. — Продам хліб, хліт б збіраний. Хар. — Собира́ть де́ньги = збира́ти гро́ші, скарбува́ти. — Зібрав гроші, став хороший. Крон.

2. вправля́ти, ви́рядити, ся, ла́годити ся, нала́годити ся і д. Снаряжа́ть, ся. — Облягла темна ніч, треба лягодитись почувати. н. о. — Та куди се ви, добродію, налагодились? Кот. — Собира́ть кого́ въ доро́гу = вправляти. — Собира́ться въ

путь = вибіра́тись у доро́гу, лашту́ва́ти ся, склада́ти ся, пакува́ти ся. 3. наважа́ти ся, нава́жити, ся (С. Л.), збіра́ти ся, зібра́ти ся. — Каторжна дівка! Мабуть наважила мене з сьвіта звести! Кр. — Собра́ться съ си́лами, съ сре́дствами = зможи́ти ся, спромогти́ ся. — Спроміг ся дїд на обід. н. пр. — Собра́ться съ умо́мъ, съ мы́слями = розміркува́ти, зібра́ти ду́мки.

Соблаговоли́ть = зво́лити, призво́лити.

Соблазни́тель, ница = споку́сник, ця. К. Б.

Соблазни́тельный = споку́сливий (К. Б.), знадний, зала́сний (С. Л.). — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. С. Р. Н. — Козак та воля — вальсна доля. н. пр.

Собла́нъ = ску́са, споку́са, спокуше́ння, нова́да (д. Искуше́ніе).

Соблазни́ть, соблазни́ть, ся = спокуша́ти (С. Л.), на́дити, зна́жувати, зво́дити (С. Л.), блазни́ти, ся, спокуси́ти, зна́дити, ся, підла́сити ся. — Приходячи до його, успіними заходами спокушав його, вдящував. Кн. — Коли око твоє праве блазнить тебе, вирви його і кинь од себе. К. Св. П. — Д. ще під ся. Искуси́ть 1.

Соблюда́ть, соблюсти́, соблю́сть, ся = виповня́ти, сповня́ти, відбува́ти, ви́повнити, спо́внити, ся, відбу́ти; гляді́ти (С. Л.), доглядати, догля́ді́ти; берегти́, стерегти́, зберега́ти, зберегти́, ся, заховáти (С. Ж.). — Без перепон її закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ми раз-у-раз празни́ків глядимо. С. Л. — Що треба заховати, аби сповідь була належита? Б. Н. Д. ще під ся. Исполня́ть і Сохраня́ть.

Соблюде́ніе = виповне́ння, викопа́ння, відбува́ння, відбу́ток, захова́ння. — Постів заховання. В. Н.

Со́боли = ма́ністо з соболе́вих шку́рок.

Собо́лий, собо́лій = соболе́вий.

Со́боль, зоол. Mustela zibelina = со́біль.

Соболѣзнованіе = вболіва́ння, жаль (С. Л.), жа́лість, жалкува́ння, жа́лощі, жа́лощі. — Після такого вболівання він говорить було: схаменись. Кн. — Та такий мене жаль узяв. — Не так жалощі, як мильощі. С. Л.

Соболѣзновать = вболіва́ти (Кн.), уболіва́ти (С. Л. Ш.), жалі́ти, жалкувáти, жа́лувати (С. З.).

Собо́рный = собо́рний, собо́рський.

Собо́рованіе = маслосьвя́ття і д. Елеосвящéніе.

Собо́ровать = маслосьвя́тити, маслувáти, собо́ровати ма́слом і д. Елеосвящáть.

Собо́ръ = 1. збір, зібра́ння. 2. собо́р (головна церква в місті або в якій частині міста).

Собра́ніе = 1. зібра́ння. — По зібранню потрібних звісток, можна розпочати діло. 2. збір, збірка, збіра́ниця. — Нова збірка приказок. М. К. — Збіраниця з рідного поля. О. Мир. 3. збір, мн. збо́ри, збі́рня, зібра́ння, збо́рище, згрома́ження (С. Ж.), грома́да (С. Л.), гурт (С. Л.). — Ой маленький двір, а великий збір (людей). н. п. — Він був тоді на зборах земства. Кн. — Збірня дівчат та хлопців на вечерницях. Лев. — Національное собра́ніе = ра́да. — Всесословное собра́ніе = чо́рна ра́да. С. З. — А вдарено довбишем в котли на раду. Л. В.

Собра́тъ = това́риш, коле́га, побратим.

Собра́ть = д. Собра́ть.

Со́бственникъ, ца = вла́сник, ця, властитель, ка (С. Жел.), ма́йтник. — Зрозуміли, що час вробити орандарів власниками землї. Кн. — Скарби, про які властитель і сам не знав. Л. Н. В.

Со́бственно = вла́сне (С. З. Л.), са́ме (С. Л.), власти́во (С. Жел.). — Не кватирю, а властиво куточок наняла собі. Кн. — А власне для того, жеби Маєпа був самовластцем. Скоропад. С. З.

Собственноручный, по = самору́чний, власноручний (С. Жел.), самору́ч (С. Л.), власноручно, рукою вла́сною, од своїх рук. — Бажаючи краще упевнитись, власноручно обшаривши кишеї. Лев. В. — Од своїх рук листи писав. н. п.

Со́бственность = вла́сність (С. Л.), власність (С. Жел.), своя́щина, своя́шина. — **Недвижимая собственность** = ма́єтність і д. Имѣ́ніе. — Не було між народом певного розуміння про право власности на землю. Бар. О. — На Україні виробило ся розуміння загальної власности на землю. Бар. О. — Після старорускього громадського права земля уважала ся власностю того, що її перше запав на свій пжиток. Бар. О. — Право власности на видання творів Шевченка. Кн. — Що розуміє нарід під поняти правних власности? Ет. зб. — Маєтность свою до рук своїх взяти, яко власность свою. Ст. Л.

Со́бственный = вла́сний (С. З. Л.), власний (С. Ж.). — Ой мій же він, він, ой мій же він власний, в його сяята шовком шита, ще й пояс прекрасний. н. п. — Хоч не красне, але власне. н. пр. — Купивши на власную потребу. Ст. Л. — Дїд Євпен, як пустив дїтей на власні їх ноги — собі лишив хату з садком. Кн. — Ти тут нічия, у тебе не було власної волї. З. Фр. — Соб-

ственными сѝлами = самоту́жки. — Позволила його самотужки у хату. Кв. — По собственному желáнію = по своїй вóлї, самохíть (С. З. Ос.).

Собутыльникъ = горілчáний брат. — А вже родичі — горілчані брати, рав-у-раз в шинку з óдної пляшки пъють. н. о.

Событіе = подíя. — Бенкети він справляв після кожної радісної народної події. Бар. О. — Можна найти багато таких подій, що згадують ся однаково в піснях різних словáнських народів. Бар. О. — Міцкевичові історичні поеми основані на подíях часів боротьбування Литовців. Зап. Кок. — До тих подій, про котрі він любив часто оповідати. Лев. — Події отсього твору відбувають ся в 40-х роках. Л. Н. В. — В снах так часто вирина́ють давно забутні події з нашої молодости. Л. Н. В. — Повні сьвідомости незвичайної ваги тих подій, які творали ся. Л. Н. В. — Смѣшно́е собы́тіе = чудасія.

Совáть, сýнуть, ся = сóвати. всувáти, пхáти, впихáти, тúкати, всýнути, ткнýти, впихнýти, пхнýти, ся. — Впихнула одежу в скриню. — Ткнув йому книжку в руки. — Пхнув його в бік. — Чого ти пхаєш ся?

Совáться, супýться = 1. метушúти ся. 2. втручáти ся, встрявáти, встря́нути. — Онъ вездѣ суётся = він скрізь встря́не, він скрізь свого́ но́са всу́не. 3. пхáти ся, пхнýти ся.

Совершáть, совершúть, ся = 1. робúти, дíяти, чинúти, учиня́ти (С. Ш.), справувáти, зробúти, ся, вдíяти, здíяти ся (С. Л.), улíяти (С. Ш.), сподíяти ся (С. Л.), вчинúти (С. Л.), учинúти (С. Ш.), счинити ся, про що погане — коíти, зкоíти, ся. — Ой щож бо я учинила, що Кєструба не любила? н. п. — Задумала мишва вчинить велике дíло. Б. Г. — Молись Богу, щоб не здíялось так, як мíні здасть ся. О. Ст. — Бою ся сам себе спитать, чи се колись сподíть ся. К. Ш. — Заговíть ся, поки весíлля звоїть ся. н. пр. — С. богослужéніе = правити, одправити слýжбу Бóжу. — С. елеосвящéніе = д. Соборовать.

2. сповнúти ся, ставáти, збувáти ся, спóвнити ся, стáти ся, збýти ся, в(з)дíяти ся. — Совершúлось = стáло ся, здíялось.

Совершéніе = виповнéння, викона́ння.

Совершéнно = зóвсім, óвсі, óвсім, взгóлз (С. Л.), цíлкóм, геть чúсто (С. Л.). — Зовсім такий. С. Л. — Чалий цíлком понав віри. Кв. — Се річ цíлком не можлива. К. — С. всѣ = усé чúсто, геть чúсто. — Усе чисто погоріло. — С. такъ = так сáме, зовсім так, самісінько так. С. Л. — С. такóй = такúй сáмий, самісінький.

Совершеннолѣ́тіе = повнолíтя, повполíтність (С. Жел.). — Достúгнуть совершеннолѣ́тія = на стану́ стáти.

Совершеннолѣ́тній = повнолíтний (С. Жел.), дорóслий (С. Л.), ставівкúй. — Дівка ставівка. н. о.

Совершéнный = 1. довéршений (Ог.), докóнаний (Г. См. Ст.), досконáлий (С. Ж.), досконáльний (С. Жел.).
2. пóвний, цíлий, цíлковúтий. — С. возрастъ = повнолíтність. — С. дурáкъ = дурúй як пень, як колóда. — С. прáвда = сьвятá правда.

Совершéнство = доскона́лість, доскональство (С. Ж. Жел.), совершéнність. С. Пар. — Въ совершéнствѣ = доскона́льне. С. Жел. — Він доскональне знає.

Совершúть, ся = д. Совершáть, ся.

Совúна стрѣлá, рос. Sagittaria sagittifolia L. = кóзли, чóвник, водúна́ стрілá, стрілúця, стрíлка. С. Ан.

Совладáть, совладѣ́ть = здолíти, здолáти, змогти, здýжати, подýжати, погýлати, осягти́, зволодáти. — Його не подужаєш. — Де чорт не зможе, туди бабу пошле. н. пр. — З панством не зволодаємо — що каже нам, те й робити. Ч. К.

Совладѣ́лецъ, совладѣ́лица = співвлáсник, ця (С. Пар.), співвластúтель, ка, сябéр, сябрó (Черн.).

Совлекáть, совлéчь = стягáти, зволíкати, стягти́, зволокти́; роздягáти, роздягти́.

Совмѣстúтель, ница = семпдíльник, семидíльник, ця.

Совмѣ́стникъ, ца = 1. сумíсник, ця, спíльник, ця. С. Л.
2. д. Соперникъ.

Совмѣ́стно = укýпі (С. З. Л.), вкýпі, пóвкупі, сокýпно, сумíсно (С. Л. Жел.), спíльне (С. З. Л.), нóспіл, поспóлу (С. З. Л.), рáзом (С. Л.), при кýпі (С. Л.); огýлом, гуртóм. — Чи я ще [illegible] на сьвіті, як укупі жити? К. Ш. — Як робить укупі, то не болить у пупі. н. пр. — Вони живуть при купі. С. Л. — А братія спільне кождого року мають набірати змежи себе старших. Чин Львів. братства. С. З. —

Спасибі Богові сьвятому та й усій громадї посполу. С. Л.

Совмѣстный = суміспий (С. Жел.), спільний (С. Л. Ос.), со(у)купний (С. Жел.), гуртовий. — Сукупне життя з мачухою і з дітьми її було не можливе. Кн.

Совмѣщать, совмѣстить, ся = містити, уміщати, уместити, ся разом.

Совмѣщеніе = уміщення (одного з другим).

Совокупленіе = злучення (С. Л. Ж.), сполучення, купчення, пар — паруванпя (С. Л.). — Плотское с. = шлюбування, раб — перест. Рябков.

Совокуплять, совокупить, ся = 1. злучати (С. Ж.), зъєдиняти, єднати, злучити, зъєдинити, збірати, зібрати до купи. 2. шлюбувати ся, махати ся, про собак — зклєщити ся, про раб. — терти ся, тирлувати ся. С. Ш. Рябков.

Совокупно = укупі і т. д. д. Совмѣстно.

Совокупность = сукупність, скупність. С. Жел.

Совокупный = сукупний, спільний і д. Совмѣстный.

Совокъ = 1. шпола, лопатка (до насипання або доставання чого сипкого). 2. стусан (С. Л. Жел.), штурхан, штовхан, штурханець.

Совпадать, совпасть = трапляти ся, припадати, приходити ся, збігати ся, трапити ся, припасти, прийти ся (разом), збігти ся. — Не прийдеть ся в Середу Вшести. н. пр. — Великдень часом приходить ся в один день з Благовіщенням. — Тут з цим ділом морока, а тут, як на те, збігло ся разом і всякого иншого клопоту.

Совратитель, пица = спокусник, ця (К. Б.), зводитель, ка, зводник, ця.

Совратъ = збрехати, підпустити, підвезти москаля.

Совращать, совратить, ся = збивати, зводити (з правої стежки), одвертати (кого од чого доброго), псувати, попутити, збити, одвернути, одбити, ся, зопсувати, ся.

Совращеніе = збивання, одвертання.

Современникъ, ца = сучасник (С. Жел.), одночасник, ця.

Современность = сучасність; сьогочасність.

Современный = сучасний (С. Жел.), одночасний; сьогочасний (С. Жел.), тепершній. — Минулий і сучасний стан нашої етнографії. Зап. — Козацька давнина збліда в очах поета проти живих сучасних справ рідного народу. Зап. Кон. — Ідучи слідом за сучасною европейською критикою. Зап. Фр. — Сьогочасні літератури пранування. Пр. Лев. — Як поглянути на сьогочасне становище земських фінансів. Л. Н. В.

Совсѣмъ = зовсім, овсі, повсім, чисто, геть чисто, згола (С. Л.), цілком, притьмом. — Зовсім погано. — Трава в степах згола повисихала. н. о. — Така халепа, що притьмом наладно служити. Кот. — С. одинаковый = одноковісінький. — С. здоровый = здоровісінький.

Совѣстить, ся = 1. (усовѣстить, ся) — уповляти, уповити, усовістити, ся. — Ой, синочку мій, усовісти ся, н. п. 2. (посовѣститься) — сорамити ся, стидати ся, посоромити ся, ненасьпіти.

Совѣстливо = по совісті, по божому.

Совѣстливый = 1. сумінний (С. Л.), сумлінний (С. Жел.), совістний (С. Жел.). — Він чоловік сумлінний. Лев. 2. сорокливий (С. З.), сороміжливий (С. З. Л.), сороміяливий (С. Л.), соромяжний.

Совѣстно = 1. д. Совѣстливо. 2. Стидно.

Совѣстный = д. Совѣстливый.

Совѣсть = совість (С. Жел.), сумінпя (С. Л.), сумлінпя (С. Жел.), сумнення. — Як говорить правда Божа, як проказе совість гожа. Коп. — Хто чисте сумінпя має, той спокійно спать лягає. н. пр. — Хіба б же я сумінпя не мала, щоб я тобі загинути дала. н. п. — Руки білі, а сумління чорне. н. пр. — Борода як у владики, а сумління як у чорта. н. пр. — Твоє сумління заговорить й не дасть тобі спокійно спочивати. Зінък. — Але самого Бога і сумнення свого перед очима маючи. Ст. Л. — Чистая совѣть = душа чиста, чисте сумінпя, сьвітле око.

Совѣтникъ, ца = 1. порадник, ця (С. З. Л.), дорадник, ця, дорадець (Ос.), радець, рада, рада (С. З.), рась, райця (С. З.). — Широке знання людського життя та звичаїв однаково властиве обом порадникам. Лев. В. — Хіба церква та її робітники не перші порадники в кожній добрій справі. Лев. В. — Ой ти нелько, порадпице в хаті, порадь мені чим жінку сварати. н. п. — Мати моя, порадпице (по др. варіянту: дорадниие) в хаті, порадила (дорадила) як жінку карати, порадь (дорадь) тепер, де її сховати! н. п.

2. назва уряду або чинів.

Совѣтный = радний.

Совѣтованіе = раяння.

Совѣтовать, по(при)совѣтовать = радити,

(С. З. Л.), рáяти (С. З. Л.), совíтувати, порáдити, порáяти, дорáдити, нарáяти, прирáдити, посовíтувати. — Добре той радить, що людей не звадить. н. пр.

Совѣтоваться, посовѣтоваться = рáдити ся, рáяти ся, міркувáти ся, рáду рáдити, порáдити ся, порáяти ся. — Я собі поміркувавши і з старого таки порадившись. К. Х. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі із нашої України! Чи там раду радять, як на Турка стати. К. Ш.

Совѣтникъ, ца = порáдник, ця і д. Совѣтникъ 1., на що лихе — злорáдця.

Совѣтъ = 1. рáда, порáда, порáдонька (С. З. Л.), рáдонька, совíт. — Добра рада, де панує правда. н. пр. — Ой умерла в кошового старенькая мати, ой нікому кошовому тії радоньки дати. н. п. — Одна мати — вірна порада. н. пр. — Люди з сусíдніх сел приходили до його за порадою. Зіньк. — Він і вдав ся за порадою до його. Зап. Ко. — Буду йому пораду давати по батьківські научати. К. Ш. — Не вважали на його поради, не йшли за ним. Пр. — Прибудь, мій таточку, тепера к мíні, ой дай мíні порадоньку бідній сиротí. н. п.

2. рáяння, обрáда. — Єдиноголосною мíх обрадою і ухвалою назначають ся три сеймальні в каждом року ради. Орлик. С. З.

3. рáда, спíльна — чóрна рáда. С. З. — А вдарено довбишем в котли на раду.

4. згóда, прúязнь. — **Совѣтъ держáть** = рáду рáдити і д. **Совѣтоваться.** — **Собирáть с.** = стáвити рáду. — **Даю-щій с.** = порáдливий. — **Государственный с.** = держáвна рáда. — **Жить въ совѣтѣ** = жити в згóді. — А вже ті сварки годі, подай ручку, жиймо в згоді. н. п.

Совѣщáніе = рáяння, обрáда, нарáда (С. Л.), д. Совѣтъ 2., тайне — змóва. — **Становиться въ кругъ для совѣщáнія** = ставáти в кóло, колувáти.

Совѣщáтельный = дорáдний, дорáдчий. — Замість голосу дорадчого, шляхта мала тепер власть правдивчу. Вир. О.

Совѣщáться = рáдити ся (С. Л.), рáяти ся, раду мáти, раду рáяти, радувáти, ся, міркувáти ся, погамно — сектувáти, ся. — Там раду нали, що чинить: чи тут до віку зоставать ся, чи з добичи сином вирижать ся. Мег. — Про нарід прáва будуть радувати, мисли і надії будуть висловлять. Мова. — Щоб об войні в сумістатом гарненько гуртом рахуватись. Дн. — Зібрали ся Запорожці, всі в раду сажали, за походи проміж себе усе рахували. н. п. Д. ще під сл. **Совѣтоваться.**

Согбенный = зíгнутий, похúлий, похúленний, скóрчений (С. Ж.). — Я зазнав його вже зовсім похиленим дíдугою. Лев.

Согласúть, ся = д. **Соглашáть, ся.**

Согласíе = 1. лад, згóда (С. Л. Ос.), лáгода, злáгода (С. Л.), лáгід, згóдність. — Де згода в семействі, де мир і тишина. Кот. — Чи з собою в добрій згоді і любови живуть? Б. Н. — Лучче соломъяна згода, як золота вода. н. пр. — Де муж старий, а жінка молода — там рідко згода. н. пр. — Один на другого доказує, видно, що нема між ними доброї згоди. Ст. О.

2. вóля, призволéння. — **Изъявúть согласíе** = возволúти, призволúти.

3. роскóльницька сéкта. — **Безпопóвщина раздѣлúется на три согласíя** = безпопівщина поділяється на три сéкти.

Согласно = 1. в лад. — І в лад сьпівають тими. К. Ш.

2. в згóді, у згóді (С. Л.), у злáгоді (С. Л.), лáгідно, в добрій злáгоді, любо, любéнько (С. Л.). — Живіть, дітки, любенько у згоді. С. Л. — Через що вони грызуть ся і не живуть лагідно. н. о. Гр. — Вони живуть в добрій злагоді.

3. згóдно. С. Л. — Згодно з нашою умовою. С. Л.

Согласность = згóдність.

Согласный = 1. лáдний, склáдний.

2. відповідний, згóдний.

3. згóдний, ладéн. — Коли ти за 15 служила, то й я згодна. О. Мир. — **Согласенъ** = добре, гарáд, сількісь (С. З.), инóси (С. З.), згóда, ладéн. — Свідчусь Богом, ладен заприсягтись. С. Л.

4. грам. — приголосний (Ос.), співзвук (С. Жел. Гр. См. Ст.).

Согласованíе = згóжування.

Согласовáть = 1. згóжувати.

2. злучáти.

Соглашáть, согласúть, ся = 1. згóжувати (С. Л.), єднáти (С. Л.), згóдити, погóдити, зъєднáти (С. Л.), поєднáти, ся. — Чого вилиш, моя доню? мати не спитала, за старого, багатого нищечком єднала. К. Ш. — Треба погодити змагання егоістичні з потребами громадськими. Ки. — **Согласúться мéжду собóю** = погодúти ся, поєднáти ся, змóвити ся, на що лихе — злигáти ся, полигáти ся, зиóхати ся. — Полигали ся з жидами, та й ну руйнувати. К. Ш.

2. згóжувати ся, повільняти ся, присвáвати (на що), годúти ся, згóдити ся, звóлити ся (С. Л.), присвáти (на що), призвóлити, зозвóлити. — Він і каже:

дайте мінї оцього коня! Пан згодився. н. в. Гр. — Я згодив ся пїти, щоб тільки заспокоїти Данила. К. С. — Поляки згодились на Гадяцьку умову. Бар. О. — Не нарікай, моя долю, на лихую долю, а згодй ся моя долю, на Господню волю. н. п. — О которую справу не згодили ся, такові речи одсилати мають до нас. Ст. Л. — Се річ, що на неї годить ся майже усї історики. Зап. Груш. — На сю думку і я пристану.

Соглашéніе = згóжування, згóда, угóда, повдáння, порозумíння. — Того ж року стала згода Їх царських величеств з королем польским. Л. Сам. — Хто би в неприятельских нашими порозумінях мав, листи слав. Ст. Л. — **Войтй въ соглашéніе** = повдáти ся і т. д. д. **Согласúться 1.**

Соглядáтай, ка = догляда́ч, ка, назíрач, шпиг. — Бач, чортова доглядачка, таки вздріла. Кв. — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макар.

Согнáть = д. **Сгонúть.** — **Согнáнный** = пригóнний.

Согнивáть, согнúть = згнивáти, згнúти, позгнивати, зрухляві́ти (С. Ш.), трýхнути, трухнíти (С. Ш.), потрýхнути. (Д. **Сгнивáть**).

Согнýть = д. **Сгибáть.** — **Согнýтый** = зíгнутий, похúлий, нахúлий, похúлений, скóрчений, ободúстий. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — В ободистих голоблях конька краще везе, ніж в рівних. Лев. — **Согнýвшись** = зігнýвшись, зкóрчившись, корчúма (Сп.).

Сограничный = сумéжний і д. **Пограничный.**

Согрубúть = д. **Сгрубúть.**

Согрѣвáтельный, согрѣвáющій = огрíйний, огрíйливий. — Хоч мороз, а сонечко огрійне, не померзнеш. Кн. — Отсе горілка так так! огрійна і смачна. Кн. — Зараз мінї на живіт огрійливий рушник мокрий привязували. Кн. — Вона мене розважила і своїм огрійливим словом заспокоїла моє серце. Кн.

Согрѣвáть, согрѣ́ть, ся = гріти, огрівáти, нагрівáти, огрíти, зíгріти, ся, нагрíти, ся, перегрíти ся. — Оце побалакала з тобою, та й огріла своє старе серце. Кн. — Перед нами уся Україна, огріта великою любовію поета. Л. Н. В.

Согрѣшáть, согрѣшúть = грішúти, согрішúти, гріха́ вкусúти, прогупúтись. — Не сьвятий, щоб не согрішив. н. пр. — Через вас раз-у-раз гріха вкусив. Кр. — Нехай уже ми прості люди — коли й проступимось иноді, то нам і Бог вибачить. Кот.

Согрѣшéніе = гріх.

Содвигáть, содвúнуть = д. **Сдвигáть.**

Содержáніе = 1. удержáння, утрúмання (С. Ш.). — Дав кошти на удержання саду. Кн. — **Аре́ндное содержáніе** = посесія і д. **Аре́нда 1.**

2. дéржило, кошт. С. Л. — Він має на своїм держиві стару матїр. С. Л. — Він живе на своїм коштї.

3. змíст. — Шевченкові твори змістом і ідеями здавали ся слїдчим... Кн. — Багатство змісту, ширина світогляду — от головні частки творчости народної в піснях. Кн. — Франко передаючи змíст праці Лебедева. Зап. — Коротний змíст того довгого листу. Л. Н. В. — Певна річ, що змíст і композиція поетичного твору мусять бути дїлом розуму. Л. Н. В.

Содержáнка = полюбóвниця, бáхурка і д. **Налóжница.**

Содержáтель, ница = держáвець, хазяїн, хазяйка, господáрь, господúня, властúтель, ка. — **С. книжнаго магазúна** = книгáрь. — **С. питéйного дóма** = шинкáрь, корчмáрь. — **С. постоялого двора** = корчмáрь, хазяїн заїзду, орандáрь. — **С. почты, почтóвыхъ лошадéй, почтóвой станціи** = почтáрь. — **С. публíчнаго дóма** = бáндур, бáндурша. — **С. типографíи** = властúтель друкáрні, друкáрь.

Содержáть, ся = 1. містúти, ся, мáти в собí, обіймáти. — Се третє видання Статута містить в собі постанови давнього права державного. Бар. О.

2. держáти, затрúмувати, тримáти (С. Ш.). — Він у нас держить хутір в посесії. — При давніх правах затримувати обіцуємо. Л. В.

3. содéржувати, трихáти (С. Ш.), утрúмувати (С. Ш.), контентувáти, харчúти, ся. — Дочку тримай в дому, ще й заплатя кому, щоб взяв біду з дому. н. пр. — З того і жінку і дітей контентую. Кн.

Содóмить = бýчу збивáти, колотúти, галасувáти, гвалтувáти.

Содóмскій грѣхъ = содóмія.

Содóмъ = гвалт, бýча, гáлас, колотнéча.

Содрáть = д. **Сдирáть.**

Содрогáніе = трéпіт.

Содрогáться, содрогнýться = здрігáти ся, трепетáти (С. Ш.), трепотíти, здрігнýти, ся, іздрігнýти ся (С. Л.), струснýти ся. — Чоловікові не можна не здрігнути, почувши такий лютий присуд. Кв. — Козак з луга одізвався ся. — Лях, татарин здрігнув ся. Кот. — От тепер би знайти таке дїло, щоб і день здрігнув ся з переляку. Ст. Г.

Содѣйствованіе, содѣ́йствіе = по́міч, під-мо́га, запомо́га, уділ.

Содѣйствователь = помогáч, помічни́к; спільник.

Содѣйствовать = д. Помогáть; мáти удíл, причиня́ти ся.

Содѣ́лывать, содѣ́лать = д. Дѣ́лать і Сдѣ́лать.

Соединéніе = зъединáння, злучéння (С. Л.), сполучéння. — Злучення Литви з Польщею надало Польщі перевагу. Бар. О. — — Нездатне сполучення цивільних начал з церкви. Л. Н. В.

Соединúтельный = сполучáкчий. Г. См. Ст.

Соединáть, соединúть, ся = єднáти (С. Л.), єдно́чити, злучáти, сполучáти, зъединáти, гуртовáти, зъєднáти (С. Л.), зъєдинúти, злучúти (С. Л.), сполучúти, зъєдно́чити (Ос.), згуртовáти, ся, поєднáти, ся, поня́ти ся, спрягти́ ся, до купи — скупити ся (Ос.), скýпчити ся, до пари — спарувáти ся, на що погане — злигáти ся, полигáти ся, зно́хати ся. — З Трубайлом Альта між осокою зійшлись — зъєднались, мов брат з сестрою. К. Ш. — Бідування єднає людей до гурту. Кн. — Не дав серця молодого з тим серцем дівочим поєднати. К. Ш. — Татарва і Ногайці, з'єднавшись з черкесом, знов набігли на Січ. О. Ст. — Треба тричі сказать: зъ'їдай і розірвий, коли я схочу. п. к. Гр. — Князь Роман злучив Галицьку землю з Волинською. Бар. О. — Любов злучила наші серця, а Гименей зложив на чоло наші вінця. Ст. Г. — Розлучились, більше не злучились. Ст. С. — Доля моя нещаслива, чом ти з ним не злучила, а ти з малим розлучила, а з великим злучила. н. п. — Тут злучившись до купи, вже разом рушила їх ватага. Л. Н. В. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто ся злучить по любови, тому гаразд буде. н. п. — Не зрима сила гуртує нас до купи. Кн. — Він згуртував в собі усі національні і добрі, і лихі сторони. Кн. — Шевська смола з овечим добром пойметь ся, а з свинячим — ні. С. Л. — Був собі котик та півник та спрягли ся жить у куні. н. к. — Соединённый = зъєднáний, злýчений (С. Л.), сполýчений. — Соединённые штáты = сполýчені держáви.

Сожалéніе = жаль, жалíння, жáлощі, жалювáння, жалкувáння. — Ой мамо, мамо, жаль ваги не має. н. п. — Скільки тих жалощів, та ба! Мирне! не вернеш. Кн. — Що з тих жалощів, коли він вмер. Кн. — Не має він жалощів до літ, ні до краси, що хоч йому кажи, як хоч його проси. К. Д. Ж. — Безъ сожалéнія = без жалю́. — Къ сожалéнію, къ крáйнему сожалéнію = на жáль, з жáлем, на превели́кий жаль. — На жаль бачимо, що коли Шевченко... Кн. — На жаль, твори Шевченка не гаразд були перевірені. Кн. — На превеликий жаль, коли шановний письменник не відповів. Кн.

Сожалéть = жалкувáти (С. Л.), жалíти (С. Л.), жáлувати, убо́лівáти (С. Ш.). — Жалкувала сказкриля, що вона не счула ся, як минула і весна. Б. Г. — Почав жалкувати, що не спроможен. Кн.

Сожéчь = д. Сожигáть.

Сожжéніе = пожóга. — Що ж тут дивного, що хата запала ся? Вони поїхали на тиждень у Київ, покинули хату на пожогу. Кр.

Сожжённый = спáлений.

Сожигáніе = пáлка.

Сожигáтель, ница = палíй, ка,

Сожигáть, сожéчь, сжéчь, ся = палúти, спалúти, ся.

Сожúтель = 1. муж, чоловік, старúй. 2. сожúтель, сожúвець. — Гаразд знаючи звичаї свого сожівця. Лев. В.

Сожúтельница = 1. жíнка, стара́, 2. сожúтелька.

Сожúтельство = сожúття (С. Жел.).

Сожúтельствовать = жúти з ким вкýпі.

Сожúтіе = д. Сожúтельство.

Сожрáть = д. Сжирáть.

Созвáть = д. Созывáть.

Созвýчіе = созвýчність. С. Жел.

Созвýчный = созвýчний (С. Жел.), сýгодосний. — Суголосні назви трапляють ся в инших місцях. Бар. О.

Созвéздіе = созíздя (С. Жел.), сузíрря. — Созвéздіе Большóй Медвéдицы = віз. С. Аф. З. — С. Близнецы́ = чепíга (С. З.), зірки під чепігою — коромисло. — С. Кассіопéя = борона́. — С. Орíонъ = косарі. С. Жел. — С. Плеядъ, Вероникóвы вóлосы = волосожáр (С. Аф. З.), в йому зоря Альціóна — квóчка, квóчка з курчáтами (Истр.). — Віз став супроти півночі над хатою, Чепіга виписалась. Морд. С. З. — Борона — в одним обороті три зірки, а в другім чотирі, а вийде до всі з трьох зірок. Ман. — Та не тільки наука, і народ означає де які купи зірок різними прозвищами, як пр. Віз, Чепіга, Волосожар, Квочка з курчатами, Дівчина з відрами і инше. Де що про Сьв. Б.

Создавáть, создáть = творúти, споружáти, сотворúти, утворúти (С. Ш.), спорудúти (С. Л.).

Создáніе = 1. твориння (С. Ш.), творéння, будувáння (С. Ж.).
2. твориння, тварь (С. Ш.), твір, твóрево, створіння. — Гоже, не гоже — твориння Боже. п. пр.

Создáтель = творéць (С. Ш.), сотворúтель, будовúнк (С. Ж.). — Видить Бог, видить Творець, що мир погибає, архангела Гавриїла в Назарет посилає. п. п.

Создáть = д. Созидáть

Созéмецъ, созéмка = зéмляк, землячка.

Созерцáніе = оглядування, розглядування; роздумування. — Кільки годин лежав він нерухомо, нїмо, поринаючи в оглядування неба. Кн. — Оглядування природи зацiпило нїякі б'язні на серцї. Кн.

Созерцáть = соглядáти, воріти, вдивлятися; розважáти над чим; роздумувати.

Созидáніе = будувáння.

Созидáть, создáть = 1. будувáти (С. Ж.), збудувáти.
2. д. Создавáть.

Сознавáть, сознáть = визнавáти, признавáти, визнати, признáти. — Се визнав і сам уряд, хоч йому се й прикро. Кн. — Сознавáть себé = тямити себé, тямити ся (С. Ш.).

Сознавáться, сознáться = признавáти ся, признáти ся, повинувáтити ся, повинити ся. С. Жел.

Сознáніе = 1. признáння, визнáння.
2. свідóмість (С. Жел.), притóмність, чуття, глузд, пáмороки. — Ця пісня щось спала на думку проти волї й свідомости молодиці. Лев. — Одбило йому памороки. п. о.

Сознáтельность = свідóмість.

Сознáтельный, но = свідóмий, мо, притóмний, но, чуйнúй. — Сила призвання поборола силу свідомого примування до манастирства. Л. Н. В. — Вона свідомо, глибоко свідомо йшла битися з ворогом людським. Кн. — Притомна була, поки і вмерла: говорила і розуміла. Ос.

Созрѣвáніе = виспівáння, доспівáння.

Созрѣвáть, созрѣть = визрівáти, виспівати, доспівати, спíти, спілíти, вистигáти, постигáти, вúзріти, вúспіти, поспíти (С. Л.), наспíти, настúгнути, пристúгнути, пристúгти (С. Л.), вчатýрити ся, дíйти, більше — поспілíти, про декільки — повиспівувати, повистигáти. — Жито поспіло, приспіло дíло. п. п. — Оце вже й ягодя настигли. п. к.

Созрéлый = спíлий, поспíлий, стúглий (С. Л.), пристúглий (С. Л.), дíйшлий (Мак.). — Стиглий кавун. — Пристиглі сливи. С. З.

Созывáніе = скликáння.

Созывáть, созвáть = саливáти, ізаливáти (Ос.), скликáти, навликáти, склúкати, наклúкати, позкликáти. — Щось у печі гуває, батько дітей скликає: Ідіть діти до дому. п. п. — Вона скликає курей та хіба півника. п. о. Гр. — Скликáю громаду, щоб тебе вибрали за начальство. п. к. — Сопілочка грає, на гранки (в улицю) скликає, п. п. — Як настав день св. Юра, Марко скликав до себе все панство. Ст. С. — Тут старенькі звеселялись, родичів скликали. Макар. — Митрополíти київські самі скликують собори місцеві. Бар. О. — Трубіть у роги, скликайте собак. Ст. О.

Созúвъ = склúк, склúкання. — Домагав ся від короля скликання собору. Бар. О.

Созволéніе = призволéння.

Созволя́ть, созволúть = призволя́ти, призволúти, возволúти. — Цар призволив тоді визволити кріпаків. Кн. — Громада, спасибі їй, на те зозволила. Ос.

Сожúтель = одноúтель.

Сожúтельство = запобігáння, перебій.

Сойтú = д. Сходúть.

Сойтіе = д. Совокуплéніе.

Соковóй = сóковий.

Соколёнокъ = соколя́, тко.

Соколéцъ = жúла, в котрої колéві кров пускáють.

Соколúкъ = соколúк, соколя́.

Соколúный, соколúй = соколúний, соколя́чий. — Ой як би ж у мене сизі крила, соколові очі — полетíла б до матінки хоч і серед ночі. п. п. — Соколúй перелéтъ, рос. Gentiana cruciata L. = тúрлич, товстýха, лихоманник, матеря́нка. С. Ан.

Соколúха = соколúха, соколúця, сóкілка.

Сóколъ, пт. = Falco gentilis — сóкіл, F. buteo — (охотницький) — рарóг. С. З.

Сокольникъ = 1. сокóльник (соколовий охотник).
2. рос. Hieracium Pilosella L. = печýйвітер. С. Ан.

Сокóлья трава́ = д. Сокóльникъ 2.

Сокращáть, сократúть, ся = скорóчувати, вкорочáти (С. Л.), укорóчувати (С. Ш.), скоротúти, вкоротúти (С. Л.), уміліти (С. Ш.), вмáлити, ся, повкорóчувати, поскорóчувати, ся. — Тут се оповідання де скорочено, де відмінено. Л. Н. В. — Свиня вкалить і віку укоротить. п. пр. — Як побачать, буде бити, вкалить мині віку. п. п.

...ращéніе = скорóчения (С. Ж.), вкорóчения.

...ращённый, но = скорóченный, скорóчено), кóротко, коротéнько.

...ровéнность = таéмність. С. Ш.

...ровéнный = таéмний і д. Скрытный 2.

...ровище = скарб. С. З. Л. Ос. — Творив Шевченка дійсно великий скарб. Кн.

...рóбищина = скарбúця, скарбóвня. С. З. — Що зможе дати мій талан слабий і скарбúцю любої твоєї мови. Сам. — Нарóду буду пестувати, в скарбúцю мови буду брáти убогу ленту и свою. Ст.

...ровищный = скарбóвий.

...крутина = зáкрутка (в нитках).

...крушáть, сокрушúть, ся = 1. розбивáти, трощúти (С. Л. Ш.), розбúти, потрощúти, розтрощúти, ся, на черепки — розчерéпити. — Глядя мінí, я тобí всí зуби потрощу! Кр. — Розчерепив возу. Рудч. 2. засмýчувати, жáлю завдавати, крушити, ся, журúти ся, тужúти (С. З.), закрутúти, жалю завдáти, в тýгу вдáти (С. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужúх краю. н. п. — Журба сушить, журба ...ує молодéнька молодого. н. п. — Ой не шкодуй, не журіть ся, в тугу не вдавайтесь. н. п. — І жив не любила, і вмер не ...ила. н. п.

...крушéніе = 1. злáмання, розтрощéння. 2. жаль (С. Л.), журбá, тýга, скрýха (С. З. Ж.), сокрýха. — З жалю не знав, що й ...ить. С. Л. — Скруха сердечная. С. З. — Має скруху сердечну за гріхи учинити, скруха, т. є. жаль за гріхи. Б. Н.

...крушённый = 1. розбúтий, потрóщений, розтрóщений. 2. засмýчений, розжáлібленний. — Щепло з розжалібленого серця. Кн.

...крывáть, сокрыть = таїти, потаїти, покрити і т. д. д. Скрывáть.

...крúтіе = утаювання, утáєння, схов, ...реховáння.

...ъ = сік.

...кать = збрехáти (С. Л.), москалí підлáгти (С. З.).

...катóпокъ = москальчá, москальчýк (С. З.).

...катикъ = салдáтик, москáлик. — Молодці, соколики, поїдь ви наші волики, повернетесь здорові — поїстеї корови. н. пр.

...катка = салдáтка, москóвка (С. З.). — Щоб Катерина буде собі московкою. К. Ш.

...катскій = салдáтський, москóвський.

...катовъ, солдáтскій = салдáтський, москалíв (С. З. Л.), москóвський (С. Л.), жóвнірський (Гал.).

Солдáтство = салдáтство, жóвнірство (Гал. С. З.).

Солдáтчина = д. Набóръ.

Солдáтъ = салдáт (С. Л.), москáль (С. Л.), жовнір (Гал. С. З.), зб. — салдатнá (С. Жел.), москвá. — Дівчаток Москалї украли, а хлопців в москалї побрали. К. Ш. — Сирота жедаще не хоче робити, ой оддаймо вражого сина в москалї служити. н. п. — І одягли ся, немов москалї, у казенну мундúцю. Дум. — Був собі одставний москаль. н. п. — Гей в цісаря тяжка служба, а мала заплата: не одному жовнірові головочка стята. н. п. Б.

Солевáрня = солевáрня, солярня (С. Жел.).

Солéніе = 1. соління. 2. квасúво, квасúна.

Солёный = солóний (С. Л.), дуже — сілкúй. — Солёная рыба = просíл, просóльне. С. З. — С. настóй = ропá. С. З. — Солёнымъ закýсывать, закусúть = солонцювáти, посолонцювáти. — Солёное дѣлаться = солонíти.

Солидáрность = згóдність, порозумíння.

Солидáрнымъ быть = розумíти ся.

Солúдничать = старувáти.

Солúдность = статéчність.

Солúдный = статéчний, статéцький, помірковáний. — Та статечні козаки загукали нам ки. Мова. — Ой ви старости, ви люди статецькі, ой ви более, ви сини отецькі. н. п. — О він чоловік помірковáний. Херс.

Солúтéръ = 1. глист (Tenia). 2. великúй брилянт.

Солúть, посолúть = солúти, посолúти.

Сóлка = солíння.

Сóлкій = сілкúй, солóний дýже.

Сóлкость = солóність.

Сóлнечникъ, рос. Helianthus annus L. = сóняшник, сóяшник. С. Ан.

Сóлнечный = сóняшний, сóяшний (С. Л.), сóнцевий. — Сонячний сьвіт дуже сильний. Де що про Сьв. Б. — Сóлнечная росá, рос. Drosera L. і D. rotundifolia L. = росянка, росúчка, Бóжа росá. С. Ан. — С. сторонá = осóнь, осóння. — Сóлнечное зóлото, рос. Helichrusum arenarium Dc. = жóвтий цвíт, жóвта гарячка, жовтянúця, жовтýшки, золотýха, безсмéртник, чмель, котячі лапки, цинóбрань, головокрýт, сварлúвець. С. Ан.

Сóлнопёкъ = спéка, шкварá, припéка. —

На спецї. — Хата на белебенї, та ще й вікнами на південь, саме на припецї. Кн.

Со́лнце = со́нце, здр. со́нечко (С. Л.), со́нейко (Гал.). — Сонце сьвітить і огрівая усе. Де що про Сьв. Б. — **При вака́тѣ со́лнца** = на вза́ходї.

Со́лнцевъ = со́нцевий. — **Со́лнцева сестра́**, рос. Cichorium Intybus L. = петрів батіг. С. Ап.

Со́лнце-цвѣтъ, солнцецвѣ́тникъ, рос. Helianthemum vulgare Gärtn. = пі́тник. С. Ап.

Со́лнный = соло́нний.

Со́лнышко = со́нечко (С. Л.), со́нейко (Гал.).

Соловáрня = д. Солевáрня.

Соловéй, пт. Motacilla luscinia = соловéй, ко. — Вже садочок розцьвітає, соловейко вже сьпіває. Гр.

Соло́вушка, соло́вушко = соловéйко, маленьке — **соловья́тко**. — Та малюсінькє соловьятко по деревцю лазить. п. п.

Соло́вка = **соловъ́їха**.

Соловóй = булáнний (з білим хвостом і білою гривою, про коней).

Соловьи́ный = **соловъ́ячий**, **соловъ́ячий** (С. З.), **соловъ́їний**, **соловéйковий**. — Ніхто того древа не зрубав, соловъ́ячих дїток не займав. п. п. — Ручки білі, стан тоненький, голос соловъ́їний. Чом такої не любити, Боже мій єдиний! п. п. — Ой коли б я мала орлові крила, соловейкові очі, я б полетїла до свого батька тепленької ночі. п. п.

Солове́ть, посолове́ть = соловіти, посоловіти. — І очі нені соловіли. Кот. — — З вьи́на очі посолопіли. С. З.

Солоди́ть = солодити, робити со́лод.

Солодкопа́тый = солоде́нький.

Солодко́вый ко́рень, рос. Glycyrrhiza glabra, echinata L. = солодкий корінь, вербе́ць соло́дкий, солодець, солодика, ля́корня. С. Ап. — **С. папоротникъ**, рос. Polypodium vulgare L. = па́пороть (укр.), солоди́ш (Гал.). С. Ап.

Солоду́ха = ква́ша. С. З. Л.

Со́лодъ = со́лод, дрожжа́нка (С. Л.). — **Въ со́лодъ обрати́ться** = осолодіти. — **С. сдѣлать** = осолоди́ти.

Солоде́ть, разсолоде́ть = солодіти, осолодіти.

Соложе́ніе = со́лодіння.

Соло́ма = соло́ма, гречана — гречня́ка, гречани́ця, горо́хова — горо́хвина, гороховиння (С. Л.), жи́тня — жи́тниця, просяна — просяни́ка (Кр.), пшеничина — пшеви́шниця, ячмінна — ячмі́нка (Кр.), струкових рослин — струковиння (Хар.), дуже помнята — ме́рва (С. Л.), мерзляста соло́ма, в снопах чи кулях з вимолоченого жита — около́т (С. Л.), що натрусилась з кулів — трясави́на, трясани́ця, посічена на корм — сі́чка.

Соломáта = д. Саламáта.

Соло́менный = соло́м'яний. — **Соло́менно-жёлтый** = полови́й.

Соло́нина = соло́нина, соло́ни́ка.

Соломо́нова печа́ть, рос. Polygonatum multiflorum = огіро́шник. Ман.

Солохорѣ́зка, солохорѣ́зъ = сі́чка́рня.

Солохотри́ска = солоховійка.

Соло́пка, солопи́ца, солони́чка = соля́нка (С. Л.), солони́ця (С. З.), сольни́ця (С. З.), сільни́ця.

Солоновáтый = солоне́нький.

Солончáкъ = солончáк, солоне́ць, солони́ще, розкидані поміж солонцями маленькі шматочки чорнозему — хо́лики.

Солопѣ́ть, посолопѣ́ть = солопіти, посолопіти.

Соль = 1. сіль, найнижчого розбору — бу́зун. — **Ка́менная соль** = ка́м'яна, ка́м'яна, льодова́ сіль, ледя́нка. — **Англійская соль** = а́нглійська сіль. — **Кри́мская с.** = кри́мка, деякі одміни її — бі лозірка, краснозірка, чаганашка. — **Озерна́я с.** = озе́рниця, озірка. — **Поваре́нная с.** = кухо́нна сіль і просто сіль. — Як сіль в оці. п. пр. — Грудочка соли. — Тепер мінї не до солї, коли зрі ють на бассолї. п. пр.

Соля́нка = 1. рос. Salsola Kali L. — ко лю́чка, кура́й. С. Ап.

2. соля́нка (страва на взір юшки, тільки густіша і з рибою).

Соляно́й = соля́ний, сільний. — **Соляно́й конь** = солони́ця, жу́па (С. Жел.). — **Соляна́рница** = д. Солева́рня.

Сомкну́ть, ся = д. Смыка́ть, ся.

Сомлѣ́ть = зомліти (С. Л.), про кількох повмліва́ти.

Сомнамбули́ст = д. Луна́тикъ.

Сомни́тельность = непевність.

Сомни́тельный, по = непе́вний, но (С. Л.) сумнівний (С. Жел. Пор.), навдаку, навря́д. — Материя очевидячки непевна. Кн. — Навдаку, щ б так сталось. Гроб.

Сомнѣ́ваться, усомни́ться = сумніва́ти ся (С. Л.), сумніва́ти ся (С. Пар.), сумніти ся (С. Жел.), вага́ти ся, варувати ся

(Ос.), зневіря́ти, усумни́ти ся (С. Жел.), зневі́рити ся. — **Онъ сомнѣва́ется** = він не пе́вен. Ки.

Сомнѣніе = сумлі́ння (С. Л. Жел.), сумні́ння (С. Жел. Пар.), су́мнів (С. Жел. Пар), непе́вність, нага́ння, зневі́рря (С. Жел.). — Не шкодуйте зневі́ррям свого серця — зневі́рря зло. Ст. В. Х. — **Безъ сомнѣнія** = запе́вне, а вже́ж. — **Не подлежи́тъ сомнѣнію** = запе́вне.

Сомо́вина = сомо́вина.

Сомо́вій = соло́вий.

Сонаслѣ́дникъ, ца = співнаслі́дник, ця. С. Жел.

Сонли́вецъ, сонли́вица = сонько́ (С. З.), сонію́ха (см. р.), сону́ля. — Сонько хро-. С. З.

Сонли́вость = сонно́та, сонля́чка (С. Л.), осла́бість (С. З.). — На бабу усе нападає сонота, певно швидко похре. Лев.

Сонли́вый = сонли́вий, сонію́щий, оспа́лий (С. З.) і д. **Сонли́вецъ**.

Сонмище = збо́рище, сто́вище.

Сонмъ = збі́р, збо́рище.

Сонникъ = сонни́к.

Сонно = сонли́во, оспа́ло.

Сонный = со́нний, сонля́щий; д. **Сонли́вый**. — **Со́нная не́мочь** = сонля́чка і д. **Сонли́вость**. — **С. ры́ба** = не жива́ ри́ба. — **Со́нными стать** = осові́ти.

Сонъ = 1. сон, здр. — **со́ньки**, з хропінням — Хропа́к. — **Первый сонъ** = перві́сни. С. Жел. — **Вре́мя сна́** = ля́гови, ля́гай. — Це було саме в обляги. п. о. — **Сньки** — дрімки в колисоньки. п. п.

2. сон, поб. **спа́ще**. — **Та сон же, сон мі**я приснив ся. К. Ш.

Сонъ = сонько́, сону́ля і д. **Сонли́вецъ**.

Сообража́ть, сообрази́ть, ся = ва́жити, зважа́ти (С. Л.), метикува́ти (С. Л.), розважа́ти (С. Л.), обрахо́вувати, ся, розумі́ти, розважа́ти, рахува́ти ся, зважа́ти, розважи́ти (С. Л.), уважи́ти, зміркува́ти, розміркува́ти, обрахува́ти, розсу́дувати ся. — Тим я і вчащав, щоб розумітись і зміркувати — як те діло зробити Ос. — Як би тут уважити, куди саме що дов забити. Хар. — Зібрали ся Запорожці, всі в раду сходилися, за походи про-ти себе вони рахували. п. п.

Соображе́ніе = зміркува́ння, розважа́ння, зміркува́ння, рахува́ння, раху́ба, тям, тіма, тя́мок. — **Безъ соображенія** = необа́чно. — **По моему́ соображе́нію** = на моє́ ду́мку, на мій по́гляд, як я гада́ю. — **Приня́ть въ соображе́ніе** = взя́ти на увагу, зва́жити.

Сообрази́тельность = спри́тність; обе́рність, ува́жливість (С. Ш.).

Сообрази́тельный = спри́тний, помірко́ваний (Лев.), змисло́вий, розумни́й, обе́рний, ува́жливий (С. Ш.).

Сообрази́ть, ся = д. **Сообража́ть, ся**.

Сообра́зность = зго́дність (з чим), відповідність (чому).

Сообра́зный, по = зго́дний, по (з чим), відповідний, подо́бний, по (чому).

Сообразова́ть, ся = стосува́ти, ся, пристосува́ти ся, пристосо́вувати ся (С. Л.).

Сообща́ = гурто́м, за гу́рт, спі́льне (С. З.), по́спіл, поспо́лу (С. З.), з гурта́, огу́лом, уку́пі, вку́пі. — Спільне з товариством. С. З. — А братія спільне кождого року мають вибірати замежи себе старших. Чин Львов. брат.

Сообща́ть, сообщи́ть, ся = 1. уділя́ти, уділюва́ти (С. Ш.), надава́ти, передава́ти, уділи́ти (С. Ш.), нада́ти, переда́ти, ся. 2. повідомля́ти, повідомити (листовно), переказувати, переказа́ти (на словах). 3. злуча́ти ся, сполуча́ти ся, єдна́ти ся, злучи́ти ся, сполучи́ти ся, зъєдна́ти ся і т. д. д. **Соединя́ться**.

Сообще́ніе = 1. уділе́ння. С. Пар. 2. повідомле́ння. 3. злуче́ння, сполуче́ння і д. **Соедине́ніе**. — **Имѣ́ть сообще́ніе съ кѣмъ** = ма́ти стосу́нки. — **Пути́ сообще́нія** = шляхи́.

Сообщество = товари́ство, спі́лка, грома́да, компа́нія. — Приняли його в своє товариство.

Сообща́тельный = 1. товари́ський; щи́рий. 2. сполуча́ючий.

Сообща́ть = д. **Сообща́ть**.

Сообщникъ, ца = това́риш, ка, спі́льник, ця, причасник, учасник (С. Ш.).

Соопекуно́къ, соопекуно́ша = спів'опіку́н, ка, — Які бувають відносини між матірю та співопікуном? Ет. зб.

Сооружа́ть, соорудить, ся = споруджа́ти, будува́ти (С. Ж. Л.), спорудити (С. Л.), вибудувати, збудува́ти, ся (С. Л.). — Бач! яку оцю спорудив! Чисто не мов та давінніи. Ки. — На тому місті, де стояв Перун він збудував церкву Сьв. Василія. Лев.

Сооруже́ніе = 1. будова́ння, збудова́ння. 2. буді́ва (С. Л.), будова́ння (С. З. Ж.),

будівля (С. Л. Ш.), камъяне — каміняниця, муровання.

Соотвѣтственность, соотвѣтствіе = відповідність, відповідда.

Соотвѣтственный, но = відповідний (С. Жел.), відповідно (чому, до чого), згодно (з чим). — Духовенство, розумівчи обовязки відповідно своєму вихованю. Бар. О. — Які женщина має обовязки відповідно до свого віку? Ет. зб. — Відповідно до сього поділу, буду переходити кожду часть. Зап. — Критика відповідно до предмету ві студий, відповідно до духового складу самого критика. Л. Н. В.

Соотвѣтствовать = відповідати, одповідати (С. Л.). — Нова професия не відповідаючи його хебетї і вдачі. Зап. Кок.

Соотéчественникъ, ца = земляк, землячка.

Соотношéніе = взайомини і **Отношéніе** 1.

Соотчичъ = д. **Соотéчественникъ.**

Сопéль, здр. сопёлка = д. **Свирѣль.**

Сопéльный = сопілковий.

Сопéрникъ, ца = супéрник, ця, супротивець, супротивник, ця. С. Жел. — Ой, панічу, не розмовляйте так багацько з Оксаною, бо Яків вам супротивником буде. Кр.

Сопéрничество = суперництво.

Сопéрничать = міряти ся, на перебій іти.

Сопечáльникъ, ца = жалібник, ця, односум, ка. — Односуми, що чорт їх розсуне. п. пр.

Сóпка = сóпка, сопýха, горіла могила (Чорномория).

Соплемéнникъ, ца = одноплемéнець, иця, земляк, землячка.

Соплемённость = одноплемённість.

Соплемённый = одноплемённий.

Сóпли = сóплї, сопляки, шмáрки, шмáркліі, шмаркоти, віскряки, дядьки, вживають ся теж форма одн. ч. — сопляк, віскряк (С. Аф.). — Он, бач, дядьки з носа виглядають. Лев.

Сопли́вецъ, сопли́вица = сопли́вець, сопляк, шмаркáч, ка, шмаркóлиа.

Сопли́вость = сопли́вицї.

Сопли́вый = сопли́вий, шмаркáтий, віскри(я)вий, візгравий (Мал.). — Такий візгравий та поганий. п. к. Мал.

Сопли́вѣть = сопли́віти.

Сопли́ха = д. **Сопли́вица.**

Сопля́ = сóпля, сопляк, віскряк (С. Аф.).

Сопля́къ = д. **Сопли́вецъ.**

Сопредѣльность = погряниччя, суміжність.

Сопредѣльный, но = погряничний, суміжний, суміж і д. **Сміжный.**

Соприкасáться, соприкоснýться = торкáти ся, доторкáти ся, дотикáти ся, стикáти ся, доторкнýти ся, дотикнýти ся, стикнýти ся.

Соприкосновéніе = дотикáння, дотикáння.

Соприкосновéнность = д. **Прикосновéнность.**

Соприкосновéнный = 1. прилéглий, суміжний, дотикáльний.

2. д. **Прикосновéнный** 2.

Сопричáстникъ, ца = д. **Соучáстникъ, ца.**

Сопричáстный = д. **Прикосновéнный** 2.

Сопричисля́ть, сопричи́слить, ся = приучувати, прилічити, прилучáти, прилучити, ся.

Сопровождáть, сопроводи́ть = 1. д. **Провожáть.**

2. д. **Слѣдовать** 1, 2 і 3.

Сопровождéніе = прóвід. — Не требова би проводу слїп, як би бачив сьвіт. п. пр. — **Въ сопровождéніи** = в товаристві, разом (з ким).

Сопротивлéніе = противенство, супéрництво (Нік.), супóрря, óпір.

Сопротивля́ться = спречáти ся, спереча́ти ся, суперечáти ся, супротивля́ти ся, спіра́ти ся (С. Л.), змага́ти ся (С. Л.), огина́ти ся (С. Л.), опина́ти ся, опіра́ти ся (С. З.), спинча́ти ся. — Старий не сперечать ся, з ним можна що хтіти зробити. п. о. — То то бо й є! Проти батька не можна огинати ся. С. Л. — Ну він спинав ся — опинав ся, а там і заїхав. п. с. Грінч. — Чи тож можна спинчатись з ним. п. о. — **Сопротивля́ющійся** = суперéкуватий, супротивець. — Старшина побачила збірати повитих, щоб не гаючись насісти на супротивця. Лев.

Сопрѣвáть, сопрѣть = пріти, віпріти, запріти, повипрівати.

Сопряга́ть, сопря́чь, ся = спрягáти, зпрягáти, спрягти, злучити, ся. — Ото сопряжено съ большими затрудненіями = це дуже трудно, дуже морочливо, пов'язано з великими трудностями.

Сопýнъ, сопýнья = сопýн, ха, сапáтий.

Сопýтствовать = товаришувати в дорозі.

Сопхнýть = д. **Спихнýть.**

Сопѣніе = сопіння, сап.

Сопѣть, сопнýть = сопти, сопіти, сапти, засопти. — Сопе, як з ковальської міхи. п. пр.

Соразмѣрность = помірність.

Соразмѣрный, но = помірний (С. Л.), сорозмірний (С. Жел.), помірно (С. Л.), до

кі́ри (С. Л.), навно́мірки. — **Сорамне́рно** заслу́гамъ = по заслу́зі.

Сора́тникъ = това́риш на вій'ні.

Сорва́нецъ = вайдй-голова́ (Кроп.), шибай-голова, палйвода (С. З. Л.), палйсвіт (С. Л.), шибеник (С. З. Л.), отча́йду́ша (Лев.), урви́тель (С. Ш.), урви-голова (С. Ш.), урвйпола (С. Л.), пробі́голова. — Тиміш і Юрій були палйводи свосільні. Л. В. — Пробіголова той, що побив свого батька. н. о. Яст.

Сорва́ть = д. **Срыва́ть.**

Сорвиголова = д. **Сорване́цъ.**

Сордѣлый = досп'і́лий, дости́гляй.

Сордѣть = досп'і́ти, дости́гти, посп'і́ти. — Досп'іє й в нашій ниві колос. Ст.

Соревнова́ніе = супе́рництво (С. Жел. Пер.), перебій.

Соревнова́ть = на перебій, на впереваги́ (робити що). — Ми будемо вчитись навперевари. Сп.

Серйнка = запоро́ха, порошйнка. — У людсй бачить запороху в оцї, а у себе ломаки не бачить. п. пр.

Серйть = 1. (насори́ть) — сьмі́ти́ти (С. Л.), засьмі́ти́ти.

2. (засори́ть) — порошйти, запорошйти; занести́, захýлити, затягти́. — Не дивись висо́ко, бо запорошиш о́ко. н. пр. — Ставок замулив ся.

3. (разсори́ть) — сйпати, гатйти грі́шми, розтрйнькати, ровцйндрити (гроші).

Серйться = сьмі́тити ся, порошйти ся, засьмі́чувати ся.

Сорный = нечйстий, сьмі́тйстий, засьмі́чений. — **Со́рная круна́** = нечйсті круп, по́слїд. — **Со́рная ку́ча, со́рное ме́сто** = сьмі́тник. — Кожний півень на своєму сьмітнику гордий. н. пр. — **С. трава́** = бурья́н, здр. — буръяне́ць, буръя́нчик (С. Ш.), поб. — буръя́ще, зб. — буръя́нний, одно стебло або один кущ — буръя́нина (С. Ш.). — **Поро́стій со́рными тра́вами** = буръя́нуватий. — **Поросйть** с. т. = буръянувати́ти. С. Ш.

Сровой = сьмі́тьовий.

Сорока = 1. пт. Corvus pica — сорóка. — **С. морска́я** = д. **Кривокъ.**

2. д. **Кйчка.**

Сорокалѣтіе, сорокалѣтній = сороколі́тти, сороколі́тний.

Сорокинъ = соро́чий, сорочйний, сорóчачий. — Сорочі яйця.

Сороковйны = сорóчини. С. З.

Сороковóй = сорокóвий.

Сороконóжка, кот. Julus scolopendra = стонóг (С. З.), стопóга, сивýшка.

Сорокопýтъ, пт. Lanius collurio = сорокопýд, сорокáч, сорокоýз, сорокýш. С. Жел.

Сорокоýстъ, сорокоýстье = сорóчини. С. З.

Сóрокъ = сóрок. — **Два сорока́** = вісїмдеся́ть. — **Сóрокъ сороковъ** = тйсяча шість сот.

Сорóчій = сорóчий, сорóчачий, сорочйний. — **С. щавéль**, рос. Rumex Acetosella L. = горобýячий щавéль, г. квасéць, горобйний квасéць (укр.), щавій, щівнйк дйка грéчка (гал.). С. Ан. — **Сорóчьи я́годы** = д. **Па́сленъ.**

Сорóчка = 1. д. **Руба́ха.**

2. на судпах — значóк, корогóвка.

Сортирова́ть = сортува́ти (С. Жел.), добірáти, розбірáти, засувáти (С. Ш.).

Сортирóвка = сортува́ння, добір, підбір, розбір.

Сортирóвщикъ = тасóвщик. С. Жел. Ш.

Сорти́ръ = д. **Отхóдъ 3.**

Сортъ = сорт, розбір. — Сукно середнього розбору. — **Пéрвый** = первáк. — **Послѣдній сортъ** (про зерно, крупй) — пóслїд. — Зостав ся самий послїд.

Сорубéжный = д. **Погранйчный і Смéжный.**

Соръ = сьмі́ття (С. З. Л.), од зерна — одвійки (Мак.), од дерева — хамлó. — Сьміття в хатї по колїна, облуплені всюди стїни. н. п. — Чим я в мужа не жона, чим не господиня, сїй день хати не мела, сьміття по колїна. н. п. — Заховавсь за хамлом, що під ногами йому плутало ся. Кв.

Сосáніе = сосáння, с(ц)жоктáння.

Сосáть = сосáти, ссáти, с(ц)жоктáти. С. Л. — Пошрне телятко дві матері ссе. н. пр. — Ти, Авдрушко, хлещи юшку, а я мнясце, бо мене дитина ссе. н. пр.

Сосватывать, сосвáтать, ся = свáтати, засвáтати, вйсватати, посвáтати, ся.

Сóсенка = 1. д. **Сосна́** (здр.).

2. рос. Asparagus officinalis L. = шпарáги, підчóс, зáячий холодóк. С. Ан.

Сосúска = ковбáска (маленька).

Сóска = кýкла (Полт.), сосýлька, мізюк. — Пакувала кукли, дала дитинї, а сама мерщій на улицю. н. о.

Соскáбливать, соскобля́ть, ся = скребти, скромáдати, вискрібáти, вйскребти, вйскромадити, повискрібáти, ся. С. Л.

Соскáкивать, соскочи́ть, соскокнýть = 1. зскáкувати, сплйгувати, зскóчити, сплйг-

нути, позска́кувати, позплиґувати. — Мошко й собі сплигнув на віз. Кн. — Він сплигнув з воза.

2. ска́кувати, ско́чити, злетіти, одлетіти. — Шина скочила з колеса.

Соска́льзывать, соскользну́ть = зсковзну́ти ся, сослизну́ти ся, спи́рснути. — Я ньвнхом прибив — тепер не спирсне вже. Кр.

Сосковáтый = шипковáтий.

Соско́вый = ши́ковий. ши́тиковий.

Соскокну́ть, соскочи́ть = д. Соска́кивать.

Соскользну́ть = д. Соска́льзывать.

Соскребáть, соскре́сть = 1. вискрібáти, ви́скребти.

2. згрібáти, згребти.

Соску́чиваться, соску́читься = нудитись, занýджувати ся (С. Аф.), скучáти. занудитись (С. Л.), знýдити ся, скýчити. — Скучила до дому. — Скучила за вами. Кр.

Со́сланный = зáсланий, засланець.

Сослáть, ся = д. Ссылáть, ся.

Сослóвіе = стан (Ос), стать, шар, верствá. — Всьому народу духовного і світського стану. Л. В. — Іменем всіх станів Великого Князства Литовського. Ст. Л. — Сатира потрібна про наш середній стан. Кн. — На хибі нашого вищого шару можна не уважати. Ся верства не численна. Кн. (Д. ще під сл. Званіе). — **Дворя́нское с.** = дворя́нство, шляхéтство. — **Купéческое с.** = купéцький стан, купéцтво.

Сослóвный = становий. С. Жел.

Сослóвъ = д. Синони́мъ.

Сослужи́ть = д. Служи́ть. — **С. слýжбу** = прислужи́тись кому́, зробити послýгу, в пригóді стáти.

Сослужи́вецъ = товáриш по слýжбі.

Сосна́, рос. Pinus silvestris L. = сосна́, здр. со́сонка, хвóя (С. Ш. Полісся), скерéка (Гал.). С. Ан.

Сосно́вый = сосно́вий, боро́вий (С. Ш.). — Там плавало відерце; соснові клепки, а дубове денце. н. п. — Борова шишка. — **Сосно́вое дéрево** = сосни́на. — **С. лѣсъ, с. рóща, рóщица** = сосня́к, бір (С. Ш.), сосня́чок, бóрик, бóричок. — У бір по шишки. Кн.

Соснýть = переспáти, поспáти, заснýти трохи.

Сосня́къ, сосня́чёкъ = д. Сосно́вый лѣсъ.

Сосóкъ, сосóчекъ = ши́пка С. Жел.), пи́пка (Сп. С. Жел.), ши́тик, у корів — дійка. — Дитина ссала, тай укусила саме кінець пиятика. н. о. — Хазяйка все перше доїть лучших корів, а поки видоїть, то другим теля і дійки пожує і вимя набъє. н. о. Яст.

Сосредото́чивать, сосредото́чить = гуртувáти, згуртувáти, згромáдити. — Усю свою працю згуртував на тютюні, та ним паном. Кн.

Составúтель = склáдач (Фр.), укладник (С. Ш.).

Составлéніе = складáння, укладáння. — Здавна працює над складанням словаря. Л. Н. В.

Составлúвать, составúть = переставляти, переставити (з верху в низ). — Переставляти книжки на другу полічку.

Составля́ть, составúть, ся = 1. складáти (С. Л.), укладáти (С. Л. Ш.), скласти, зложити, уложити (С. Ш.), втулити. — Склав стіл з двох половинок. — **Составúть себѣ кружóкъ друзéй** = добрáти собі приятелів. — **С. лѣкáрство** = зробити лікáрство.

2. становúти. — Вода становить велику часть землі. — Багатство не становить щастя.

3. складáти, укладáти, компонувáти, склáсти, уложúти, зложúти, закомпонувáти. — Попрошу лишень Муза, щоб, прилинувши до мене, навчили, як вірші складати. Дух. — Не любі стали і пісні хвалебні, що кобзарі тобі на честь складали. К. Б. — Мабуть чи не до його і пісню отут зложено: а коваль, як орел. Кн. — В доклад Орлова, скомпонованому Дубельтом. Кн. — Скомпонував и сей примір, як кажуть пан почки, на сувенір. Б. Г. — (Д. ще під сл. Слагáть 2.)

Составно́й = 1. складний, розкладний. — Розкладний стіл.

2. д. Поддѣльный і Подло́жный.

Состáвный = 1. д. Сустáвный.

2. колінчастий, колінуватий.

3. складовúй. — Вмерло і роспало ся на складові свої елементи. Кн. — Чи потрібно тут, щоб всі складові части Шевченкових балад були у згоданих поетів. Зап. Кок.

Состáвъ = 1. склад. — Київ входив в склад Данилової монархії. Кн. — Галицька Русь увійшла в склад австрийської держави. Бар. О. — В склад земських фінансів входять багато річей загально державних. Л. Н. Б.

2. д. Сустáвъ.

Состáриться = д. Стáриться.

Состарѣвáться, состарéться = старíти ся, постарíти ся, встарíти ся, зістарíти ся.

Состéгивать = 1. (состегнýть) — застібати, застібнýти.

2. (состегáть) — зшивáти, зшúти, пристігнýти.

Состоя́ніе = 1. стан (С. Л.), стáть і д. Положéніе 2. — В якому стані твоя худоба? С. Л. — Не дуже то тяжко пізнати хороб-

ний стан, але дуже тя́жко буває сказа́ти, який стан є здоровий. Л. Н. В.

2. д. Зва́ніе і Сосло́віе.

3. си́ла, змо́га. — Быть, не быть въ состоя́ніи = здола́ти, зду́жати, ма́ти змо́гу, си́лу, не здола́ти, не зду́жати, не ма́ти си́ли, змо́ги. — Усяк, хто чим здала, повинен послужити Україні. Ст. Б. Х. — Чи багато в ворогів завзяття, чи здолаєм з ними в бої стятись, чи здолаєм ворогів здужать? Ст. С. — Хоч сам рубать я ворога не здужаю, та є другі справи, в яких потрібні мої руки. К. Х. — Цього я підне́сти не здужаю. Кр. — Поворушитись, не здужа. Ква. — А у скрині казан грошей, сякі думати! Ледве, ледве старий з сином здужали підняти. Руд.

4. доста́ток, добро́, ста́ток, ста́тки. — Він чоловік в достатком. — Як немає статку, то нема й упадку. п. пр.

Состоя́тельность = замо́жність, доста́тки. С. Л.

Состоя́тельный = замо́жний (С. Л.), ма́ючий.

Состои́ть = 1. (изъ чего́) — склада́ти ся, ма́ти в собі́, мі́стити. — Бібліотека склада́ється з 1000 книжок.

2. (гдѣ либо) — пробува́ти, знахо́дити ся, ма́ти ся. — Він знаходиться при війську.

Состои́ться = 1. ста́ти ся, вдія́ти ся, счини́ти ся, відбу́ти ся, спо́внити ся і д. Совершиться.

2. ви́йти, ви́даному бу́ти. — Сей закон вийшов (видано) торік.

Состра́гивать, сострога́ть = струга́ти, струга́ти, гемблем — гемблюва́ти, вгемблюва́ти.

Сострада́ніе = жа́лість, ми́лость і д. Соболѣзнованіе.

Сострада́тельный = жа́лісли́вий (С. Л.), жа́лістний, милосе́рдий, жалібни́к, ми́лостивик. — Треба, синку, і до скотини бути жалісливим. Кн.

Сострада́ть = жалі́ти, жа́лувати, уболі́вати (С. Ш.). — Отамане мій, жалієш мене: кінь ж моя воля й вози, поховай мене. п. п.

Сострига́ть, состри́чь = обстрига́ти, обстри́гти.

Состро́ить = прикла́сти.

Состро́ивать, состро́ить = будува́ти, ста́вити, збудува́ти, ви́будувати, поста́вити. — Збудуй хату в слободи, а в чужую не йди. п. п. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

Сострожа́ть, сострожи́ть = д. Состра́гивать.

Состря́пывать, состря́пать = 1. готува́ти, зготува́ти. — Зготую вам що поїсти.

2. з'оруду́вати, упо́рати, утя́ти (С. Ш.), утну́ти, ушкварити (С. З.). — Нічого набуть ми не з'орудуємо: н. к. — Що схотять, утнуть собі. Кв.

Состяза́ніе = спі́рка.

Состяза́тельный = спі́рний.

Состяза́ться = спіра́ти ся; мі́ряти ся. — С. въ бѣгѣ = перебіга́ти ся, напе́регонки бігти.

Сосу́дъ = 1. по́суд (Ман.), начи́ння (С. Л. З.), одна штука — посу́дина, на воду — ві́дни́к, водя́ни́к, водя́ничик, на дьоготь — мазни́ця, на мед — меду́нка, медя́нка, медяни́ця, на нефть — нехтя́нка, циліндрична для соління риби — бу́ша (Чорном.), кругла з вузькою шийкою — ба́нька (С. Ш.), бу́нька, д. ще під сл. Посу́да. — Начинни глиняне, кухонне. С. З. — Візьми по баньку та набери води. С. Ш.

2. (в тілі тварів і рослин) — жи́ла, кана́л, прові́д.

Сосу́лька = 1. буру́лька (С. Ш. Ос.), сусі́лка (С. З.), сусі́лька. — З моїх сліз робили ся ледині сусільки. Кн.

2. су́слик, су́сличок. С. З. (Д. під сл. Пра́пикъ).

Сосу́нъ, сосуно́къ = сису́н, сосу́н, сосуно́к, сосуне́ць.

Сосцевидный, сосцеобра́зный = цицькова́тий.

Сосцы́ = ці́ці, ці́цьки. С. З. — В мене ці́ці трясуть ся, а мене хлопці сьміють ся. п. п.

Сосчи́тывать, сосчита́ть, ся = лі́чи́ти, облічувати, вилічувати, вирахо́вувати, обрахо́вувати, злічи́ти (С. Л.), полічи́ти (С. Л.), обліччти, порахува́ти, зрахува́ти (С. Ж. Л.), пораху́бити, ся. — Бо міру ласк Твоїх до нас той тільки змірить, хто по зерну пісок морський злічить й звірить. Гул.-Ар. — Як ми порахували ся, то ще він мені винен.

Сосѣдишко = д. Сосѣдъ (здр.).

Сосѣдка = сусі́дка, сусі́донька.

Сосѣдкинъ = сусі́дчин.

Сосѣдній, сосѣдовъ, сосѣдскій = сусі́дній, суме́жний, сусі́дів, сусі́дський. — Обдивили ся село і сусідні хати. Кп. — Це не мої сокира, а сусідова.

Сосѣдство = сусі́дство.

Сосѣдушка = сусі́донька.

Сосѣдушко = сусі́донько.

Сосѣдъ = сусі́д (С. Л.), сусі́да (С. З. Л.),

здр. ласк. — сусі́донько; сябе́р, сябро́. С. Л.

Сотворе́ніе = сотворі́ння, створі́ння.

Сотвори́тель = твореңь (С. Ш.), створи́тель (Пр.).

Сотвори́ть = сотвори́ти, утвори́ти (С. Ш.), уді́яти. — Я утворив щось від мене незалежне. Кн.

Со́тенка = со́тенька, сотце́, со́тка (С. Жел.). — Той словце, а той йому сотце. н. пр.

Со́тенный = со́тний.

Сотка́ть = ви́ткати, ткати, утка́ти (С. Ш.).

Соткну́ть = д. Стыка́ть.

Сотлѣ́ть = зітлі́ти, ви́тлі́ти, потлі́ти, повитлі́ва́ти, поздтлі́ва́ти.

Со́тникъ = со́тник. — **Быть со́тникомъ** = сотникува́ти.

Со́тничій = со́тниковий, со́тницький, сотникі́вський.

Со́тня, сотняга = сто, со́тня.

Сотова́рищество = товари́ство (С. Ш.), спі́лка, компа́нія.

Сотова́риществовать = товаришува́ти. С. Ш.

Сотова́рищъ = това́риш, спі́льник.

Сото́вый = спі́льнико́вий. — **С. ме́дъ** = мед в спі́льниках.

Сотру́дникъ = сотру́дник, співробі́тник (С. Жел.). — Київська комісія, де Шевченко був співробітником, зробила постанову. Кн.

Сотрясе́ніе = струс. С. Жел.

Сотряса́ть, сотрясти́ = стряса́ти, стрясти́, потрясти́, струсну́ти.

Со́тскій = со́цький.

Сотъ, частіше мн. **со́ты** = стільни́к (С. Л.), спі́льни́к (С. З.), щільни́к, для припади рон — прилоно́к, приліплений в улику для нового рон — скрепе́нник.

Со́тый = со́тний.

Соумы́шленникъ = спі́льник, това́риш і д. Соуча́стникъ.

Соумышля́ть, соумы́слить = умишля́ти, ма́ти злий замір, умисли́ти (разом з ким), накла́да́ти. — Мазепо гетьмане, ізрадливий пане! Зжев починаєш, з Шведом накладаєш. н. д.

Со́усникъ = полу́ни́сок, полу́ниска.

Со́усъ = по́ливка (С. З. Жел.), підле́ва, підли́ва, підли́вка (С. Жел.), кисленька з оцтом до вареної курки — потра́вка (С. З.), сикове́, з бурячків — бурячки́. — До вовчого м'ясива собача підлива. н. пр. — З підлевою индик. Кот. — Мати було их заправлять сикове — їси та обизуєш си. Кн.

Соуча́стникъ, ца = уча́стник, ця (С. Ш.), сумі́сник, спі́льник, това́риш, в якому лихому ділі — полигач (Ск.).

Соученикъ = това́риш шкільний.

Софа́ = канапа, кана́пка.

Соха́, со́шка = соха́, со́шка, вільце́. — **Ме́лкая со́шка** = полу́панок, панок, підпа́нок. С. З.

Соха́тый = д. Лось.

Со́хнуть = со́хнути, со́хти (С. Л.), схну́ти (С. Л.), починать — посиха́ти, про грязь ще — тря́хнути, тря́хти (С. Ш.), тухнути, про рослину — марні́ти, ча́хнути, чу́чверіти, про тіло — марні́ти, ча́хнути, ко́щати, про губи — сиа́гнути. — Тільки ж моя серденько схне, що молодая за між іде. н. п. — Сохнуть в печалі, що день сльози лити. Кот. — Вяне вишня, посихає. в. п. — Від посухи і трава почучверіла. С. Л. — Похай трохи прочахне, тоді підітнемо. С. Л.

Сохране́ніе = хороне́ння, хова́ння, схова́ння (С. З. Л. Сам.), захова́ння, схов, схо́вок (С. З.), схо́ванка. — Книги гродські в добрім схованню ховати мають. Ст. Л. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — То був той самий статут, що взяв у його Юзефович на схованку. Кн. — Троя́ким правом обовязаний до заховання такого секрету. Б. Н.

Сохра́нно = в ці́лости.

Сохра́нность = 1. д. Сохране́ніе. 2. ці́лість.

Сохра́нный = ці́лий. — **Сохра́нное ме́сто** = схо́ванка. С. З. — **С. казна́** = ба́нок.

Сохрани́ть, сохрани́ть, ся = берегти́, кри́ти (С. Л.), хорони́ти (С. Л.), хова́ти, дохо́вувати, шанува́ти, зберегти́, схова́ти, захова́ти, дохова́ти, схорони́ти, ся. — Молю Тебе, Боже, сховай од напасти. Рнб. — Печать тую писарь земський у себе сам ховати мавть. Ст. Л. — Наша давня письменність не зберегла нам старих поетичних переказів руського народу. З. Ог. — Звичаї добрі стародавні ховати. Ст. Л. — Тую вольность и ці́лости нам заховали. Ст. Л. — Русь доховала віру грецьку з словянським обрядом. Бар. — Не вміє же ти шанувати, здоровячка свого. н. п. — **Сохрани́ Бо́же! С. Богъ!** = крий Боже, хорони́, борони́, боро́нь Бо́же! хай Бог боро́нить! С. Л. З.

Сочеви́ца = д. Чечеви́ца.

Сочеви́чникъ, рос. *Orobus vernus* L. = горобинний горо́х, ди́кий горо́х, сердешна трава́, черевички, зозу́лині черевички, пі́вники, ра́нник. С. Ан.

Сочевíчный = чечавíчний.

Сочéльникъ, сочéльникъ = сьвят-вечір (С. Аф.), сьвятий вечір (С. Аф.). — Рождéственскій с. (24. студня) = (окрім того) — багáтий вечір (С. З.), багáта кутя́. — Богоявлéнскій, крещéнскій с. (5. січня) = голóдний вечір (С. З.), голóдна кутя́.

Сочетовáть, сочетáть, ся = лучúти, злучáти (С. Ж.), зъединяти, ся, спілкувáти ся, злучúти, зъединáти, поєднáти ся. Пр. д. під сл. Соединять. — Сочетáться брáкомъ = д. під сл. Бракъ.

Сочетáніе = злучéння (С. Ж.), сполучéння (С. Л.), зъединáння, спілкувáння (С. Ж.).

Сочинéніе = 1. складáння, писáння, компонувáння (дія).

2. писáння, компонувáння, твір, утвір, твóра (С. Ш.), мн. твóри, утвóри (С. Ш.), композитýра. — Писання І. Котляревського. К. — Оглядав я другим не одно вже своє й чуже компонування. К. Х. — Із пісні бере основу свого компонування. К. Х. — Віршi своєї композитури. Л. В. — Пр. д. ще під сл. Произведéніе.

Сочинúтель = письмéнник і д. Писáтель.

Сочинúть, сочинáть = 1. складáти, укладáти, компонувáти (С. З.), писáти, склáсти (С. Л.), уложúти (С. Л.), вложúти (С. Л.), закомпонувáти (С. З. Ос.), написáти, вірші — віршувати. — Він і пісні складав. С. Л. — Де коли і сам компоную недачеські вірші од скуки. Дум. — Наш віршомаз Тюхтій старих людей шанує, Гарасько як звелить, він так і компонує! Гул. Ар. — Не вам Гараську сей указ скомпонувати; він сам розумним був, розумно і писав. Гул. Ар. — Не для людей і не для слави нерозумні та кучерні оці вірші віршую я. К. Ш. (Пр. д. ще під сл. Составлять 3.)

2. складáти, вигáдувати, склáсти, вúгадати. — Таку брехню склали, що страх. С. Л.

Сочúть = 1. (пасочúть) — точúти, цідúти, наточúти, націдúти (сік з дерева).

2. (высочить) — видýрювати, вúдурити, вúнапачити, вúкрутити, вúкорочити, зúдрати

Сочúться = цідúти ся, слезúти, ся. — Живиця так і слезить. — Вода ледве слезить.

Сочлененіе = суставúв, кульші з крижами — клуб, хребта з шиєю, власне похребтина з вязовними кістками — кирташúна, пальця — щúколоток.

Сочность = соковúтість. — Добрі яблука, та соковитости у їх нема, сухі, наче то-

рішні. Кн. — Чи задержала та квітка соковитість і свіжість життя. Кн.

Сóчный = сíчний, соковúтий. — Кавуи соковитий, хоч ний його. Кн.

Сочýвствіе = спочýття, співчýття, спочувáння. — Не знаходячи спочуття, ніж отець Сергій зник. Лев. В. — Він давно почував потребу спочуття, потребу висловити своє лихо. Лев. В. — Скропити тією росою спочуття щирого. Кн. — Їх спочування до мого лиха не щире. Кн. — Він написав поему, повну співчуття для бідних. Л. Н. В.

Сочýвственный = спочýйний.

Сочýвствовать = спочувáти. — Вона спочувала цілою душею до Петра. Лев. — Егеж! обізвала ся спочуваючи матушка, що й собі давно вже зоряла. Лев. В. — Се не перешкоджає читачеві розуміти становище героя і дуже йому спочувати. Л. Н. В. —

Сочýвствующій = спочувáючий, жалібник.

Сошéствіе = схід. — Сошéствіе Святáго Дýха = д. під сл. Праздникъ.

Сóшка = д. під сл. Соха́.

Сошникъ = 1. лемíш (у сохи).

2. Vomer — кістка в нóсі між віздрями.

Сощикáть, сощúкнуть = зривáти, зiрвáти, зняти (нагорілий гніт з сьвічки).

Сощúпывать, сощипáть, сощипнýть = зривáти, зiрвáти.

Союзникъ, ца = союзник (С. Жел.), спільник, сумíсник, ця. — Жінка не невольниця, а спільниця наша. Кн.

Сóюзъ = 1. союз (С. Жел.), спíлка (С. Жел.), звязок (С. Ж.). — Розмова йшла про сподівану спілку Словян. Кн. — Перш за все наш звязок спаювала ідея; а потім... Кн. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. і. пр. — Швейцáрскій союзъ = швейцáрська спíлка.

2. (грам.) — сполýчник. Гр. См. Ст.

Сóй, сóюшка = 1. пт. Corvus glandarius — сóй, сóйка.

2. пóлівка (до страви).

Спадáть, спáсть = 1. спадáти, опадáти, осипáти ся і т. д. д. — Опадáть 1. — Пожовкле листя опада.

2. випадáти, вилáзити, облáзити, випáсти, вúлiзти, облiзти, повипадáти і т. д. — Шерсть вилáзить. — Голова облiзла.

3. спадáти, збувáти, убувáти (С. Ш.), спáсти, убýти (С. Ш.); стухáти (С. Л.), стýхнути, одтýхнути. — Вода спадає. — Вода почина убувати. — Голова вся опухла і тільки вранці стухла. Кр. — Спадáть,

спасть съ лица́, съ тѣла = марні́ти, змарні́ти, худі́ти, ху́днути, схуднути. — Дѣченьком змарні́ла, наче хворобу перебула. Кн.

Спаде́ніе, спадъ = спад, спа́док (С. З.).

Спа́дыщъ = сьпіна́ка, що втра́тив го́лос, спав з го́лосу.

Спа́зма, вживаєть ся тільки мн. спа́змы = корч, ко́рчі (С. Л.), перело́ги (С. З. Л.), в животї — завій́на (С. Аф. Л. Ман.), завій́ниця (С. Л.), со́няшниці (С. З.), со́няшниці. — Опісля здавило її щось в горлї, мов корч сьміху. Коб. — Нехай тебе завій́на візьме! п. пр.

Спа́ювать = 1. (спаять, ся) — спа́ювати, спаяти, ся, злютова́ти (С. Жел.), приварі́ти, ся, склепі́ти лютами (Лев.).

2. (споїть) — спо́ювати, розно́ювати, споїти, розпоїти, кількох — позно́ювати, порозно́ювати; напува́ти, обно́ювати, напоїти, обпоїти. — Розпоїв мого чоловіка. — Його й квартою не напої́ш.

Спа́йка = 1. паяння (С. Пар.), лют, злюто́ваня.

2. злюто́ване (місце). — Вісь переломилась саме на злютованому.

Спаковать, ся = спакува́ти, ся, поспако́вувати ся.

Спа́костить, ся = спаску́дити, ся, попаску́дати, ся.

Спа́ленка = д. Спа́льня.

Спа́ленный = опочива́льний.

Спалённый = спа́лений.

Спа́лзывать, сползти́ = злиза́ти, сповза́ти, злїзти, сповзти́.

Спали́ть = спалити, кілько — попали́ти.

Спа́лый = опа́лий. — С. плодъ = па́далиця.

Спа́льный = опочива́льний.

Спа́льня = опочива́льня. — Пішла в опочивальню. п. о.

Спа́ніе, спаньё = спа́лий. — З спанин не буде коня, з лежі не буде одежі. п. пр.

Спа́ржа, рос. Asparagus officinalis L. = шпара́га, шпара́ги, підчо́с, за́ячий холодо́к, холодо́к (С. Ан. Л.), засохле стебло — перекотипо́ле (С. Л.), покотипо́ле, покоту́н.

Спа́ржевый = шпарагови́й.

Спа́риваніе = парува́ння.

Спа́ривать, спа́рить = парува́ти, добіра́ти до па́рп, спарува́ти, припарува́ти, про кілько — попарува́ти, позпаро́вувати. — Спарувати та чортові подарувати. п. пр.

Спа́рхивать, спорхну́ть = зліта́ти, спу́рхувати, злетїти, спурхну́ти, випурхнути.

Спа́рывать, споро́ть = випо́рювати, випороти.

Спасать, спасти́, ся = 1. ра(я)тува́ти, випрято́вувати, визволя́ти (С. Л.), випрятувати, порятува́ти (С. Л.), відрятува́ти (С. Л.), зрятува́ти, обрятувати, ся, визволити, ся, одволя́ти, відволя́ти, відволо́дати, відвалува́ти. — Обізвавсь Тарас Трясило віру рятувати. К. Ш. — Ой пенечко! рятуйте, поможіте! Ловіте злодія, держіте. Б. І. — Чорноморець потопає і на милую гукає: ратуй, ратуй моя мила, коли вірно полюбила. п. п. — Будеш ти, сирітко, Бога вихваляти, буде тебе Господь завжди рятувати. п. п. — Як би не молодий кобзарь мене обрятував, то й досі б я найдався тягав. Гр. Чайч. — Вирвався зверх води і кричав скільки сили: рятуйте! Дум. — Таке лихо, що коли Бог і ви не врятуєте, так не тямлю, що й буде з нами. Пр. — Всї раді, що обрятувались од видимої смерти. Чайч. — Усї загинули, тільки Робинзон врятував ся. Чайч. — Найдорожче зїлля не здолає визволить од смерти. Ст. І. — Над хлопцем щиро упадав, поки від смерти одволав. Пч. О.

2. спаса́ти, спасти́, ся. — Чорна риса не спасе, а біла в гріх не введе. п. пр.

Спасе́ніе = 1. ра(я)ту́нок (С. Л.), поряту́нок (С. З.), рятува́ння, порятува́ння. — Тодї вони потопали, порятунку ні відкіль не мали. п. п. — Докторове для порятування здоровя хорих. В. Н.

2. спасїння. — За терпіння Бог дасть спасїння. п. пр.

Спасибо = спасибі (С. З. Л.), дя́кую, дя́кувать (С. Л.). — Спасибі Богові та мій, а вам — ні! п. пр. — Дякувать тобі, що ти приїхав. — За спасибо = за спасибі, за так гро́шей.

Спаси́тель = 1. визволи́тель, вибави́тель (С. Ж.), збави́тель.

2. Спаси́тель, Спас, Збави́тель. — Перед образом Спаса. п. о. — Збавитель з колючим вінком на чолї. Лев. В.

Спаси́тельный = збавенний (С. Л.), поміч-ний, ра(я)тівничий. — Збавенна рада. С. Л. — Тепер вже перестали цінити вірність ратівничий суверенітет державний. Зінк.

Спасти́ = д. Спаса́ть.

Спасъ = д. Спаси́тель 2.

Спать, ся = спа́ти, ся. — Не дай спати ходичому. К. Ш. — Ой не спить ся, не лежить ся і сон мене не бере. п. п.

Сна́хивать = 1. (спаха́ть) — ора́ти, в'ора́ти, ви́орати (д. Вспаха́ть).
2. (спахну́ть) — здува́ти і д. Свіва́ть і Сна́хивать.
Сна́шка = д. Вспа́шка.
Снайть = д. Сна́ивать 1.
Снека́ться, сне́чься = запіка́ти ся, запекти́ ся. — Кров запеклась.
Снекуля́торъ, снекуля́нтъ = спекуля́нт, шепоти́нник.
Снелепа́ть = сновити, оновити, обновити. — Сновила дитину.
Снепёкъ = шпень, шпе́ник.
Снепеля́ть, снепели́ть = в по́піл оберта́ти, оберну́ти, спопеля́ти, спопели́ти.
Снепеля́ться, снепели́ться = спопеля́ти ся, спопелі́ти.
Снерва́ = сперш, спе́ршу, перш (С. Л.), перше (С. Л.), попере́д, попе́реду, спочатку, на почáтку (С. Ж.).
Сне́реди = спе́реду, на пе́редї. — Що спереду і сик і так, а сзаду — ей же, ей на чорта. Гул. Ар.
Снере́ть, ся = д. Спира́ть, ся.
Сне́ртый = сти́снутий. — С. во́здухъ = тяжки́й, важки́й дух, тяжке́ повітря, задуха.
Снесе́йецъ, снесе́йница = горду́н, гордій, гордівниця, чванько́ і д. Горде́цъ і Горди́нка.
Снесе́йность = д. Надме́нность.
Снесе́йный = пи́шний, високоду́мний і д. Надме́нный і Кичли́вый.
Снесе́йвѣть, заснесе́йвѣть = гордіти, пишати ся, чва́нити ся, пиндю́чити ся, загордіти і т. д. д. Горди́ться, Надмева́ться і д. Заснесе́йвѣть.
Снесь, снесна́ = пиха́, чвань, гордува́ння, го́рдощі і д. Кичли́вость і Надме́нность. — Уба́вить снёси, сбить снесь = збити пиху́, вкрутити хвоста́, пи́хви дати.
Снеськó = чванько́ і д. Снесе́йецъ.
Снеціали́стъ = спеціяліста; ми́тець, митець (С. З.). — На те він і митець всьому дай, щоб набрати доброго кожуха. Кн.
Снёціи = спе́ції; зілля, ліки.
Снёчь, ся = спекти́, ся, напекти́, попіка́ти.
Снива́ть, сни́ть = одпива́ти, надпива́ти, одпи́ти, надпи́ти.
Сниваться, сни́ться = розпива́ти ся, спива́ти ся, розпи́ти ся, спи́ти ся.
Снилива́ть, снили́ть, ся = зпи́лювати, надпи́лювати, зпиля́ти, надпиля́ти, позпи́лювати, ся.
Сни́на = спи́на, хребе́т, хребти́на. — А від пива болить спина. н. п.
Сни́нка = спи́нка, спи́ночка (Здр. с. Спина́, теж у риб хребет, в одежі — частина, що покриває спину, у стільців і крісел задня частина). — С. ножа́ = тупи́й.
Сни́нной = спинний, хребто́вий.
Спира́льный = спира́льний, шрубува́тий, гвинтова́тий.
Спира́ть, спере́ть, ся = 1. спіра́ти, спихати, спе́рти, зіпхну́ти.
2. здавлювати, стискувати, спіра́ти, здави́ти, сти́снути, спе́рти, ся.
Спи́ртовый = спиртови́й.
Спиртуо́зный = п'яни́й.
Спиртоме́ръ = д. Алкоголоме́тръ.
Спиртъ = спирт. — Нашатырный с. = жигуне́ць. Сп.
Списа́ть = д. Спи́сывать.
Спи́сокъ = 1. спи́сок, ви́пис. — Список з рукопису. Д. Ко́пія.
2. спи́сок, ре́єстр, ле́єстр. — Внести́ въ спи́сокъ = записа́ти в ре́єстр. — Ви́ключить изъ спи́ска = виписати з ре́єстру.
Спи́сыватель = спи́сувач і д. Переписчикъ.
Спи́сывать, списа́ть, ся = 1. спи́сувати, переписувати, копію́ва́ти, зкопію́ва́ти.
2. листува́ти ся і д. Переписываться.
Спи́ца = 1. шпи́ця; шпи́чка, пати́к, пати́чок, пати́чка.
2. прут, дрот, дро́тик (д. Игла́ 1.).
3. шпи́ця (в колесі).
Спи́чечница = сі́рни́шниця.
Спи́чечный = сі́рнико́вий.
Спи́чка = шпичка, для колупання — коні́стка (С. З.). — Се́рная спи́чка = сі́рни́к. — Фосфорная с. = сі́рничо́к (С. Л.), сахопа́лка (Нік.), запа́лка.
Спи́чникъ = 1. сі́рни́чник.
2. д. Вѣшалка.
Спи́щикъ = д. Спи́сыватель.
Сплава́ливать, сплавля́ть, сплави́ть, ся = 1. топи́ти (С. Ш.), стопи́ти, ся.
2. сплавля́ти, гна́ти, сплави́ти.
Сплавной = сплавний.
Сплавщикъ = сплавни́к (С. Пар.), оснач.
Сплачивать, сплоти́ть = зъєдна́ти, злучáти, вбива́ти, звя́зувати і д. Плоти́ть.
Сплёвывать = спльо́вувати, на бік — чвиркати.

Сплéснивать, сплéснить = сплiтáти, вплiтáти, сплести, вплести, зчáлити.
Сплеснýть = д. **Всплеснýть**.
Сплетáть, сплести, сплéсть, ся = 1. сплiтáти, вплiтáти, сплести, вплести, поплести, посплiтáти, ся. — Спляв батiг. — Вплiв кошик. — Гiлки посплiталися ся. 2. сплiтáти, сплести, плéскати, наплéскати. — Спляв таке, що й купи не держить ся.
Сплетéнiе = 1. плетiння. 2. зáплiтка.
Сплéтка, сплéтни = пльóтка (С. З.), пльóтки, плiтки, поговip (С. Л.), наговip, обмóва, перéказка, нáбiлки. — Щоб не силалися нi пльотки i не пiшла чутка до архирея. Лев. В. — Пльотками фальшивe панам своїм оскаржували. Л. В. — Була слава, була поговори та на тую дiвчиноньку, що чорнi брови. н. п. — **Сплéтни распускáть** = поговip пускáти, нáбiлки набивáти.
Сплéтникъ, сплéтчикъ, ца = плетýн, плетýха, брехáчка (сп. р.), язикáтий, та, губáнь, губáч, губáтий, та, баламýт, ка, пащикýха, слизькоязикий, ка.
Сплéтничать = плéскати (С. З.), плести, брехáти, баламýтити, пащикувáти, обмовлáти, чмутувáти, судáчити, блягýзкати (С. Ш.). — Люди плещуть. С. З.
Сплинъ = хандрá (С. Ш.), марýда, осорýга.
Сплотáть = д. **Сплáчивать**.
Сплотникъ, сплотчикъ = д. **Сплáвщикъ**.
Сплохá = нóпросту, нерозважно, запрóста.
Сплоховáть = сплохувáти (Кр.), скапцянiти (Кр. Кв.), скосорúлити ся (Кр. Вол.), хибнýти.
Сплóчивать = д. **Сплáчивать**.
Сплошнóй = суцiльний (С. Л.), позаглiчний; одноцiлий. — С. недéля = всéйдна.
Сплошь = рядом (С. Л.), сýспiль, сýплаш (Маш.), усé (С. Л.), скрiзь (С. Л.). — Усi пивa засiянi суспiль бурякамн. Лев. — **Сплошь и рядомъ** = скрiзь i завжди.
Сплутовáть = змахлювáти; зшахрувáти, змошенничати.
Сплывáть, сплыть = вливáти ся, переливáти ся, вилити ся, перелiти ся. — Было, да сплыло = було, та загуло. н. пр.
Сплывáться, сплúться = зливáти ся, заливáти ся, влити ся, позливáти ся.
Сплющивать, сплюснуть, сплющить, ся = плющити, сплющувати, сплюснути, сплющити, приплющити, сплескáти, поплескáти, поплющити, ся.
Спляcáть = протанцювáти, витанцювати.
Спляcáться = зтанцювáти ся. — Так втанцювались, що кращої пари в танцях не має.
Сподвáлъ = гуртóм, огýлом.
Сподлúчать = зробúти якé паскýдство, пишком — гадючку вкúнути.
Сподрýчный, по = похватний, поплiчний, на пóхватi, зрýчно, нáруч (С. Л.). — Отут у мене раз-у-раз в похватна людина. Кн. — Тобi се буде нáруч. С. Л. — **Сподрýчнѣе** = зручнiш, е, способнiш С. Л.
Сподымáть, споднúть, ся = пiдiймáти, пiднятн, ся і д. **Поднимáть**.
Спожúнки = д. **Госпожúнки**.
Спозарáнковъ = з ранiшого ранку, спозарáнку (С. Л.).
Спознавáть, спознáть, ся = 1. пiзнавáти, дознавáти, зазнавáти, нiзнáти і т. д. — Чимало лихa я зазнав. 2. спiзнавáти ся і д. **Знакóмиться**. — Як же вiн з тою спiзнав ся? Г. Бар.
Спой = д. **Спáйка** 2.
Спóйка = д. **Спáйка** 1 і 2.
Спойть = д. **Спáивать** 2.
Спокóйно = спокiйно, тихо, тихомирно (С. Ш.), супокóєм, лáдом, лáгодом.
Спокóйный = спокiйний, супокiйний, впокiйний, тихомирний (С. Ш.), повiльний. — **Спокóйной нóчи!** = добрá-нiч (С З.), на добрá-нiч!
Спокóйствiе = спóкiй. супокiй, покiй, упокiй (С. Ш.), спокiйнiсть, тихiсть, тихомирря, тихомирство, лáгода. — Плачуть карi очi, не дають спокою вaї в день, нi в ночi. н. п. — За дурною головою нема ногам упокою. н. пр.
Спокóить, ся = д. **Покóить, ся**.
Сполáскивать, сполоскáть, сполоснýть, ся = сполiскувати, сполоскати.
Сполáгоря = лéгше, пiв-бiдй. нi гадки. — Дочок повидавав, синiв поженив, тепер йому легше — Тепер, братко, тобi нi гадки! Сiн. — Це ще пiв-бiди, аби чого гiршого не було.
Сполнá = усé, вповнi, цiлкóм, зóвсiм,ýстiль, в щiль.
Сполóхъ = сполóх, гвалт (Д. Набáтъ).
Сполошúть = сполóхати, зґвалтувати.
Спóлстить = збúти нóвсть.
Спóлье = край нóля.
Спóльный = сумéжний (про поле).
Спóнка = планíчка (що нею збивають дошки).

Спо́рить, ся = спо́рити, ся, змага́ти ся, суперча́ти ся, спреча́ти ся, спіра́ти ся (С. З.). — З жінкою часто Хома все змагав ся — працею все він своєю було величав ся. Грінч. — Та дарма я долею змагався, — не й над нею насьмінвсь. Пч. О. — За нею були два старі мужі, змагали ся, закладали ся: один каже — царівна йде, другий каже — королівна йде. н. п. — Раз два приятелї між себе суперечались, яке життя статечніше вести? Пч. О. — Через своїх коз ків спірали ся о корону шведську. Л. В.

Спо́рится, спо́рится = поступа́ти, посува́ти ся (наперед), ма́ти успіх, уда́чу.

Спо́ркій = д. **Спо́рый**.

Спо́рливый = сварли́вий, супере́чливий, неуго́дливий.

Спо́рникъ, ца = суперечник, ця, губа́нь, губа́ч.

Спо́рный = спі́рний.

Спороть = д. **Спа́рывать**.

Спору́чный = д. **Сподру́чный**.

Спорхну́ть = д. **Спа́рхивать**.

Спо́рщикъ, ца = д. **Спо́рникъ, ца**.

Споръ = спі́рка, суперека, суперечка (С. З.), змага́ння, змага, змажка, пере́ка, пере́ча, пере́чка. — І мени сьвятими бувае суперечка. н. пр. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр. — Бесїда про такі речі викликала палкі змагання. Пр. — За це у нас і змага зайшла. Сп. — Кайдаш і Лаврін вмішались і собі в бабську змажку, кричали, змагались разом з бабами. Лев. — А як з нами змажка буде — нехай нас розсудять люди. н. п. — **Спо́ру нѣтъ** = безпереч́но, нема́ що суперечатись.

Спо́рый = корисний, вигі́дний.

Спорынья = ріжки і д. **Головня́ 2.**

Спорышъ, рос. Polygonum aviculare L. = спорі́ш, шпорі́ш, кори́г, коріжок. С. Ан.

Способникъ = д. **Помо́щникъ**.

Способность = здатність, вда́тність, дотепність (С. Л.), здібність, хист (С. З.), кебе́та (С. Л.), кебі́ть, тала́н. — Він мав до малювання і хист і охоту. Лев. — Нема у його до хазяйства хисту. Прав. — Хист Шевченка до малярства і тут зараз показав себе. Кн. — З твоїм хистом зараз пакуш ся всьому, чого бракувало тобі. Кн. — В тебе до того розуму й хисту не стане. Лев. — Шевченко під час найбільшого розцьвіту його кебети. Кн. — Єсть і в тебе кебіть — на пічі сидіть. н. пр. — Він вирізничав ся великими вояцькими здібностями. Бар. О.

Способный = 1. здатний (С. Аф. З. Л.), вдатний (С. Л.), удатний (С. Ш.), дотепний (С. З. Л.), здібний (С. З.), стіпний (С. З. Л.), хистки́й (С. З.), голінний, кебе́(і)тний (Ман.), кебе́тливий. — На все здатні, до любощів, до пісень. Б. Г. — Що здатний був до вечерниць. Кот. — Один ще змалку вдатний шпак у щиглика сьпівать навчив ся. Б. Г. — Моторний парубок, дотепний хоч до чого. Б. Г. — А який був до своєї справи дотепний. І. Г. — Все сьпівають що дїялось, бо дотепні. К. Ш. — Щоб народ і Україну вміла похохати, щоб за правду проти кривди була здібна стати. Мова. — Не здібна й корови видоїти. Кр. — Та не стіпна й їсти наварити. н. п. — Стіпний на докладки. н. пр. — І дурень стіпний кашу їсту. н. пр. — А вона така, що сама і спекти не небітна. н. п. — Дуже кебетливий і подає надію стати одним з наших корифеїв. Пісоч. — **Способнымъ быть** = здати ся. С. З. — Наша Парася на все здала ся. н. пр. 2. спосо́бний, прида́тний, пого́дний.

Спосо́бствовать = помога́ти, спомога́ти (С. Л.), засобля́ти і д. **Вспомоществова́ть** і **Помога́ть**. — Отсе засобляло доброму розвитку краю. Кн.

Спо́собъ = спо́сіб, по́бит, роб, лад, штиль, кшталт. С. З. Л. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Таким робом викрінила ся у кождого думка, що... Бар. О.

Споспѣшествовать = сприяти і д. **Благопріятствовать** і **Спосо́бствовать**. — Капіталїзм не може стриняти добробиту в краю хліборобському. Кн. — **Споспѣшествующій** = вспомога́ючий (С. Ж.), сприя́ючий.

Споспѣшествова́тель, споспѣшникъ = помога́ч і д. **Помо́щникъ**.

Спотыка́ться, спотыкну́ться = точи́ти ся (С. Ш.), спотика́ти ся, потика́ти ся, поточи́ти ся, спіткну́ти ся, пошпо́тати ся, зашпо́тати ся. — Та вже кінь мій вороне́нький в воротях спіткнув ся. н. п. — Гляди себе: спіткнеш ся — пропав. Мир. О. — Взяв ся джурі коням потикати. н. п. — Пошпотав ся під Нечаєм коням по купинку. н. п. — Зашпотав ся тай упав. — **Спотыка́ясь** = на спо́тич, на спотички, спотика́ючись.

Спотѣть = споті́ти, спітні́ти, дуже — упрі́ти. — Упрів на спеці так, що сорочку хоч викрути. Кн.

Спохва́тываться, спохвати́ться = схаменну́ти ся (С. З. Л., охаменну́ти ся (С. З.), охопи́ти (С. З. Ман.), охамени́ти ся, оглядіти ся, похвати́ти ся. — Оглядів ся, як наїв ся. н. пр. — Похватив ся, аж сокиру забув. — Схаменув ся і вернув ся.

Спра́ва = з пра́вого бо́ку, праворуч.

Справедли́вость = справедли́вість, правди́вість.

Справедли́вый, во = 1. справедли́вий,

правди́вий, пра́ведний, пра́вий, справедли́во, по пра́вді. — Козак — душа правдивая. п. пр. — По правді роби, доброго й вінця сподівай ся. п. пр.

2. справедли́вий (С. З.), правди́вий, ві́рний, пе́вний. — Певна чутка.

Спра́вка = спра́вка (С. Жел.), ро́звідка.

Справля́ть, спра́вить, ся = 1. справля́ти, виправля́ти, вирівнювати, випрямля́ти (С. Аф.), спра́вити і т. д. — Треба виправити гвіздок, бо дуже зігнув ся. п. о.

2. д. **Отправля́ть** і **Совершáть**. — Справив весілля на славу.

3. дові́лювати ся, розві́дувати, дові́дати ся, розві́дати.

4. справля́ти ся, но́рати ся, спра́вити ся, упо́рати ся. — Не легко було йому впорати ся з магнатами. Барв. О. — **Опъ не спра́вится съ э́тимъ дѣло́мъ** = він з сим ді́лом не да́сть собі ра́ди.

Спра́шивать, спроси́ть = 1. пита́ти, ся, спита́ти, запита́ти, попита́ти, поспита́ти, позпи́тувати, понапи́тувати. — Людей питай, а свій розум май. п. пр. — Чого серце, як голубка, день і ніч воркує; ніхто його не питав, не знає, не чує. Чужі люди не спитають, та й на що питати? К. Ш. — Як будуть питати я буду мовчати. п. п. — А хто лиха не знає, то нехай мене спитає. п. п. — Упав тай лежить, ніхто його не спитає, що в його болить. п. п. — Ой не питай, козаченько, чия я? Як ти вийдеш на улицю, вийду й я. п. п. п. — Не спитавши голови, не лізь до ніг. п. пр. — Та й забула попитати, чого стоїш коло хати? п. п. — В кума ради поспитати. Грінч. — А я б тебе про от що попитав. Б. Г. — **Спро́шенный** = спи́танний, запи́танний.

2. дохога́ти ся, вимага́ти, допра́шляти ся, допра́вити, ся (С. Аф.), потребува́ти.

Спрыщо́вка = бри́зкавка, при́скавка, си́кавка, ци́калка.

Спро́бовать = скоштува́ти, зкоштува́ти. С. Л.

Спрова́живать, спрова́дить = відпрова́дити, ви́провадити, поту́рити, проту́рити, збу́ти ся, позпрова́жувати. — **С. на то́тъ свѣтъ** = на той сьвіт загна́ти.

Спроси́ть = д. **Спра́шивать**.

Спровóрить = д. **Проворить**.

Спроста́ = спро́ста, по́просту.

Спросъ = спит, спито́к, по́пит, по́спит, попита́ння. — Без попиту що хочеш, те і рвеш. п. о. — **Спросъ не бѣда́** = спи́ток не ви́ток. п. пр. — **Безъ спро́су** = не спита́вши, без по́питу

Спрыгивать, спры́гнуть = сили́гувати, силигну́ти, встрибну́ти, про кількох — посили́гувати.

Спрыскивать, спры́скать, спры́снуть = бри́зкати, побри́зкати, покра́пати, спорсну́ти. — Набери в рот горілки тай спорсни. п. о. Грінч.

Спрята́ть, проспрята́ть = спряга́ти, одмі́няти (дієслово). С. Пир. Жел.

Спряже́ніе = спряже́ння, одмі́на (дієслова). С. Пар. Жел.

Спря́жка = супря́га, су́пряг, супру́га. — **Членъ спря́жки** = су́пряга́ч, супря́жник, супру́жник.

Спряля́ть, спря́нить = д. **Справля́ть** 1.

Спря́тать, ся = схова́ти, захова́ти, похова́ти, перехова́ти, ся. — Ой дівчино, моє серце, сховай мене під рядненце, ой дівчино, моя рибко, сховай мене, щоб не видно. п. п. — Козаченько догадав ся, та до дівчини сховав ся. п. п. — Куди од Духу я Твого сховаюсь? Де від лиця твого втечу і приталось? Гул. Ар. — Побачив щось блищить, підняв тай сховав. п. п. Ман. — Не треба смерти козаку боятись: від неї й на печі не захоронитись. К. Б. От помалесеньку підкрилось, взяло миисця та у дупло і заховалось. Б. Г. — Скрию ся де небудь, переховаю ся на час. Кр.

Спря́тъ = схов, схо́вок, хо́ванка, схо́ванка. С. З. — Лихий сховок то й доброго спокусить. п. пр. — Голодний, а в схові ні шеляга. Грінч.

Спу́гивать, спуга́ть, спугну́ть = полоха́ти, сполоха́ти, позполо́хувати. — Не полохай курчат. Кр. — Ой у полі Явдоха, вона хлопців полохала. п. п. Кр.

Спугъ = сполох.

Спуска́ть, спусти́ть = 1. спуска́ти, спусти́ти; випуска́ти, ви́пустити. — Спустили воду з ставу. — Спустив собаку з цепу. — Випусти корову з хліву. — **С. я́корь** = оякори́ти ся.

2. спуска́ти, припуска́ти, спусти́ти; парува́ти, спарува́ти. — Спускати бугая з коровою. — Спарувати голубів.

3. сці́жувати, сточувати, сці́дити, сточи́ти. — Сціди пиво. — **С. углы́** (у ст лирі) — хвасува́ти.

Спуска́ться, спусти́ться = 1. спуска́ти ся, спусти́ти ся. — На гр маку з гори спускались.

2. здава́ти ся, спуска́ти ся, зда́ти ся, спусти́ти ся. — Здав ся на людей, нехай вони скажуть.

Спусковóй = спускови́й. — **С. соба́чка** = д. **Соба́чка** (у рушниці).

Спускъ = 1. спускáння, спуск. — Спуск води з ставу.
2. спуск, мастъ (переважно з воску і олівви).
3. спуск, парувáння.
4. мíлость, лáска, помíлування, пóпуск. — **Онъ спýску не дастъ** = не дáсть спýску, попáдки, не дáсть собí в кáшу наплювáти.

Спустá = опíслá, пóтім. — **С. нéсколько врéмени** = згóдом, трóхи згóдом, перегóдом, згодá, перегодá, невдóвзі, почасí, невзабáрі, незабáром. — Якось перегодом вже чвтали ми книжку.

Спýтать = д. **Спýтывать**.

Спýтникъ, ца = 1. товáриш, ка в дорóзі, супýтник, пя (С. Жел.). — О мій супутниче сьвятий. К. Ш.
2. (астр.) — супýтник, провідник (С. Прав).

Спýтывать, спутáть, ся = 1. плýтати, поплýтати, ся. — Поплутали нитки.
2. пýтати (надівати путо), треножити (С. Ш.), спýтати, потреножити (Ос.); про птиць — бóркати, прибóркати. — Потреножила коней тай пустила на пашу.
3. збивáти, ся, плýтати, ся, мішáти, ся, збúти, поплýтати, переплýтати, змішáти, ся. — Він збив ся на речах.

Спущáть, ся = д. **Спускáть, ся**.

Спьянá = зпъянú, попъянóму.

Спéваться, спéться = зсьпівувати ся, зсьпівáти ся. — **Спéться** = знóватись.

Спéвка = сьпівка.

Спéлый = спíлий, стúглий і д. **Зрéлый** 1. — Ти ж знаєш, що ячмінь вовсім стиглий. Лев.

Спéть = просьпівáти, висьпівати, засьпівати. — **Спéтый** = просьпіваний.

Спéть, поспéть = спíти, поспíти і д. **Зрéть** 1.

Спéхъ = спíх, пóспіх і д. **Поспéшность**. — **Къ спéху** = як найскорíше, з пóспіхом, поспішáючи, хапáючись. — **Не къ спéху** = нема чогó хапáти ся. — **Отъ спéху** = з поспíху. — З поспіху трохи горщик не упустила. н. о.

Спéшивать, спéшить, ся = опíшити, опíшати.

Спéшúть, ся = спішúти, поспішáти, ся (С. Л.), хапáти ся (С. Л. Ш.), хватáти ся (С. Ш.), квáпити ся (С. Л.), борзúти ся. — Хапається ся, як попівна заміж. н. пр. — Помаленьку, не хапаючись, переліз через перелаз у двір. Лев. — Дні короткі, а шляхи ж то довгі, треба нам хапати ся до дому. Ст. С. — Помаленьку йди, не квап ся. н. о. Грінч. — Нема чого квапити ся, успіємо зъїхати. Фр.

Спéшно = спíшно, поспíхом, хáпко, хапкóм (С. З. Ш.), пóхваткою, хваткóма (Лев.), скорúм чáсом і д. **Поспéшливо**.

Спéшность = д. **Поспéшность**.

Спéшный = д. **Поспéшливый**.

Спячивать, спятúть, ся = 1. сóвати, посувáти, посýнути, зсýнути, ся (назад). — **Съ умá спятúть** = з глýзду зсýнути ся, зъїхати, стерáти ся, збожеволíти. — Гуляв та по гостях їздив, доки не зъїхав з глузду Кн. — На радощах, немов стеряв ся. Кн.
2. відпирáти ся, відкидáти ся, одступáти ся, відпéрти ся, відкúнути ся, відступúти ся (од слова).

Спячка = сплячка. — Напала на його спячка: все спить. Кн.

Сработáть = зробúти, поробúти, доробúти.

Сравнéніе = рівнянúя, порівнянúя (С. Ж.), зрівнянúя, прирівнянúя. — Порівняння тих обох творів дає нам можність. Зап. Фр. — Порівняння руської мови з польською. Зап. Кок. — **Въ сравнéніи съ кéмъ, съ чéмъ** = прóти, сýпроти. — Проти сії землі нема кращої. — Супроти сього коня не знайде лучшого на усім базарі. С. Л.

Сравнивать = 1. (сра(о)внять, ся) — рівнúти, вирівнювати, зрівнúти, порівнúти, ся, розрівнúти, кругом — обрівнúти, про кілько — позрівнювати, теслем — пригеблювáти, зерно в рівень — штрихувáти. — Заказує, щоб шляхи рівняли, та містки малювали. К. Х. — Розрівняв землю.
2 (**сравнúть**) — рівнúти (С. Ж.), прирівнювати, порівнúти, прирівнúти, дорівнúти, притулúти, пракúнути. — Цьвіт калину замала, до личенька рівняла: чи справді я такий, як калинонька тая? н. п. — Що ти рівняєш себе до його? С. Л. — Треба порівняти становище української історіографії в 40 роках з сучасним. Зап. Гр. — Цікаво порівняти дуже похожі обряди релігійні у прибалтицьких славян з нашими. Бар. О. — Те, що сталось, можна дорівнити тому, що минуло. Кп. — Прирівняв коня до собаки. н. пр.
3. (**сравнúться, сравнúться**) — рівнúтя ся, зрівнúти ся, порівнúти ся. — Він тепер зрівнявся з Максимом.

Сравнúтельный = порівнúючий, порівнúвчий. — На полі порівнюючого язикознавства. Зап. Кок. — Міклошич у своїй порівнюючій граматиці славянських язиків. Ог.

Сравнúть, сравнúть = д. **Сравнивать**.

Сражáть, сразúть = 1. збивáти, побивá-

ти, зби́ти, поби́ти, звали́ти. — Як вдарив, так і збив його.
2. у(в)ража́ти, уразити. С. Ш. — Помалу, малу, чумаче, грай, не врази ж мого серденька вкрай. н. п.

Сража́ться, сразиться = би́ти ся, ста́ти ся. — Ой у Неділю рано по раненьку Сопрон із Ордою став ся, а в Понеділок в обідню годину сам в неволеньку попав ся. н. п. — Чи пасьмім ми на Турків вдарить, завтра рано з ними в бої статись? Ст. С.

Сраже́ніе = бата́лія, бій, би́тва, потре́ба, пети́чка (С. Л.), ко́лот, ва́лка і д. Би́тва. — Із баталії не показував пъят супостату. Дум. — Запекла кипіла в їх баталїя в тумить. Грінч.

Сра́ву = з ра́ву (С. Л.), од ра́зу (С. Л.), від ра́зу, до ра́зу (С. Л.), в ма́ху, ра́птом. Ос. — Ой я в мене таке взіяла бізнько перелазу, як дам тобі напити ся, забудеш од разу. н. п.

Срами́ть, осрами́ть, ся = соро́мити, со́рому завдава́ти, цьвікувати, шпе́тити (С. Ж.), осоро́мити ся, со́рому завда́ти, нароби́ти. — Я в тебе конченька одніму, я тобі сорому наробію. н. п. — Не цьвікуй мене перед людьми.

Срами́никъ, ца = соромі́тник, ця, безли́чник, ця (С. Ш.).

Сра́мный, но = со́ромний, срахо́тний, сороміцький, со́ром, со́ромно, посоро́мно. — Срамотні сьпіни аж лящать. К. Ш. — Не сьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. н. п. — Сором казати, а гріх потаїти. н. пр. — **Сра́мная часть** = соромота́. — А табак зветь ся так, бо виріс із соромоти одніеї блудниці. Кр.

Срамосло́вить = д. **Сквернослови́ть.**

Срохота́, срамъ = со́ром, соромо́та, страм, стидо́вище, стидо́вья, ганьба́. — А ти ж, мати, у старій святині, то буде ж сором і моїй господині. н. п. — До мене, родино, до мене, не буде вам сорому за мене. н. п. — Танцювати не робота, а не вміти — соромота. н. пр. — Ледащиця з мене кпить ся — мінї соромота. н. п. — **Надѣлать сра́му** = осоро́мити, завда́ти, нароби́ти со́рому (д. **Осрами́ть**).

Срасти́ться, сра́щиваться, срости́ся, срости́ться = зрости́ти ся, зрости ся, позрости́ти ся. — Кістка зрослась. — Два дерева зрослись.

Сребри́стый = 1. срі́бний.
2. срі́бли́стий і д. **Серебри́стый.**

Сребровя́дный = д. **Серебри́стый**

Сребролю́бецъ = грошолю́б, срібля́ник, грошозаплод (Греб. Зінь.). — Дуки — срібляники. н. д.

Среда́ = 1. серединна.
2. середа́, на 4 тижні Великого посту — хре́стя, середохре́стя (С. З.), на 5 тижні В. п. — покліннa середа́, на 4 тижні після Великодня — пра́ва (С. З.), переплавна середа́. — Неначе о правій середі, а ще тільки середохрестя. Кв.
3. осере́док, середина. — **Въ среді́** = посере́д. — **Изъ среды́** = зпосере́д. — **Отъ среды́** = зпосере́д.

Среди́ = серед (С. Л.), посере́д, посередині. осередь (С. Л.), поміж. — Прилетіла пава, серед двора впала. н. п. — Серед степу широкого на Вкраїні милій. К. Ш.

Средизе́мный = середзе́мний. — Від Царьгорода поплили Середземним морем. н. о.

Среди́на = серединна (С. Л.), осере́док. — **Въ средині́** = посередині (С. Л.), посере́д. — Попереду Дорошенко, а посередині пан хорунжий. н. п. — **Въ са́мой средині́** = в самім осере́дку.

Среди́нный = серединній, посередній.

Средневѣковóй = середньовічний.

Сре́дній = серединній, посередній (С. Л.), середу́щий (С. Л.), середо́вий, по літах — середу́льший (С. З. Л.); помірний. — Після старшого прийшла черга середульшому нести. н. к. Грінч. — Старшого лихо скрутило, а середульший панував. Мир. О. — **Сре́днимъ число́мъ** = серединїм лїком. — **Человѣкъ сре́днихъ лѣтъ** = середнього віку, середовічний (С. Л.), середо́вий, середовіч.

Средостѣ́ніе = перегоро́да (С. Ж.), перешко́да.

Средото́чіе = осере́док. — Оце саме і є осередком усієї нашої праці. — Нині Фастов став осередком жидівського шахрайства. Кв.

Сре́дственный, но = серединній, помірний, но.

Сре́дство = спо́сіб (С. Пар.), за́сіб, за́соб; спроно́га (С. Пар.), мо́жність, снага́; ярмо́к. — Се певний спосіб добутись од його правди. — Доти старець плохий, доки собаки не обступлять — тоді ярмо набде. н. пр. — **Сре́дства къ жи́зни** = достатки, за́соби, ко́шти, пожи́ток. — У нас достатків було тільки що на прожиток. Кв. — Не вважаючи на свої убогі засоби, він вдоволяв усїм своїм потребам. Ст. Ан. — А тут засобам убогим вже прийшов кінець. Мова. — На таку силу людей коштів не стане прохарчувати. Кв. — Дасть Бог день, дасть і пожиток. н. пр. — **Сре́дства искивать** = спо́собу, спо́собів добира́ть,

прибіра́ти. — І бурчить і ворчить, прото́ дід́а не мовчить. Дід способу прибіра́є, як ту бабу поповчить. п. п. — **Употреби́ть** всѣ сре́дства = всіх спо́собів зажи́ти.

Средь = д. **Среди́**.

Сри́путь, ся = кинути, зки́нути, зіпхну́ти, кинути ся.

Срисовывать, срисова́ть = спи́сувати, списа́ти; змальовувати, змалюва́ти. — Купив голуби, щоб з його списати крила ангелові. Кн. — Ой там на горі та стояли маля́рі і списаля, змалювали черевички мої. п. п. — Поки Бога змалює, то чорта зъїсть. п. пр. — Мати наша, маты, де нам тебе взяти? Малярів наняти, матір змалювати. п. п. — Сцена прогнання Катерини батьком і матірью з дому змальована не як трагедия. Зап. Фр.

Сровня́ть, ся = **Сра́внивать, ся** 1.

Сро́дникъ, ца = ро́дич, ка.

Сродня́ть, ся = порід́ня́ти, ся, спорід́ни́ти, ся. — І що далі вона дужче з містом спорід́нялась, и від сельської простоти стихи відчужалась. Мова.

Сродный = прирожде́нный, власти́вий.

Сродственникъ, ца = д. **Сро́дникъ, ца.**

Сро́дственный = д. **Ро́дственный.**

Сродство́ = 1. рід, рідня́, ро́дичі і д. Родные.
2. д. **Родство́.** — **Онъ съ ни́мъ въ сродстве́** = він ро́дич йому́.
3. (хим.) — **сро́дство.** С. Жел.
4. зго́дність (в музиці).

Сродясь = з ро́ду, від ро́ду.

Срокъ = строк, сро́к (С. Жел.), срік (С. Жел.), ре́чень, рече́нець, речи́нець (С. Жел.), те́рмін (С. Жел. Ш.). — **Въ срокъ** = у свій час. — **Дай срокъ!** = підожди́, потерпи́й.

Срости́ся = д. **Расти́ться.**

Сростокъ = зрі́сток, про овочі, на пр. яблука, оріха — близня́та (С. Ш.), спорі́ш (оріха).

Срочный = строковий. С. Жел.

Срубать, срубить = зру́бувати, стина́ти (С. Л.), зруба́ти (С. Л.), стя́ти (С. З. Л.), зітну́ти, позру́бувати повтина́ти (С. З.). — Вчора зрубали, труну збудували. п. п. — В один раз дерева не зітнеш. п. пр. — Голову стяли. С. З. — **Срубленный** = зру́баний, стя́тий.

Сруб = зруб (С. Аф. З.), в будові для зимлянки — о́щеп. в колодязі — ци́мрина (С. З.), ця́ е)бри́ка, ци́мбриця, нижче землі — по́кліть. — Цимрину загодити к ло колодязя, бо обвалилась. Номис. С. З. — Через цимрину трудно воду пити. п. пр. — **С. стя́нить** = цебрува́ти. — Чи я в полі не криниця була? Взяли мене, цебрували, взяли воду виливати. п. п.

Сру́чность = зру́чність.

Сру́чный, но = зру́чний но.

Срыва́ть, сорва́ть, ся = рва́ти, зрива́ти, вирива́ти, зі́рвати, ви́рвати, урва́ти, ся (С. Ш.). — Урву я листочок. С. Ш. — **Сорвало́сь!** = урва́лась у́дка, урва́ся бас (С. Ш.). — **Сорва́лъ** = зідра́в, здупи́в, хабарі́ взяв.

Срыва́ть, срыть = ско́пувати, оскопа́ти, зри́ти.

Срыва́ться, сорва́ться = зрива́ти ся, обрива́ти ся, зі́рва́ти ся, обі́рва́ти ся, уві́рва́ти ся.

Срывъ = 1. зрива́ння, ско́пування.
2. хаба́рь (д. **Взя́тка** 2.)

Срыть = д. **Срыва́ть.**

Срѣза́ть, срѣзывать, срѣзать = зріза́ти, зрі́зувати, стина́ти, зрі́зати, зітну́ти (С. Л.). — **Срѣзать кого́** = вте́рти но́са, табаки́ вте́ртц, да́ти о́близня, нюхви да́ти (кому).

Срѣзень = окра́єць (хліба).

Срѣзокъ = зрі́зок.

Срѣзъ = 1. зрі́зування.
2. зрі́зок (де зрізано).
3. зрі́зок перері́з, пере́пуст, шапки́к, ширіва́с. С. Л.

Срѣзывать = д. **Срѣза́ть.**

Срѣтеніе = зустріча і д. **Встрѣча.** — **С. Господне** = Стрі́тення, Стріча(е)ння. — Коли на Стрічення капає з стріхи — буде капати й з носа від морозів. п. пр. Грінч. Пр. д. ще під сл. **Праздникъ.**

Срѣтенскій = стрітенський.

Сря́ду = з ря́ду, в ряд. ря́дом, оди́н за други́х, по́спіль. — Три дні поспіль брався по скільки разів за перо. Лев. В. — Ждав тебе три вечори поспіль. Лев.

Сря́ды = збо́ри, за́ход, захо́ди, лаштува́ння. — Три дні заходу, а день празнику. п. пр. — Та які тут збори? Одягсь, підперезавсь, та й зовсім зібравсь. п. пр.

Сряжа́ть, сряди́ть, ся = д. **Снаряжа́ть, ся.**

Седи́на = садно́, сму́га, шму́га. — Од хомута садно натерлось. — Яка пуга, така й смуга. п. пр. — **С. сдѣлать** = ошму́ляга́ти, пошму́гляти (С. З.), ошхоргну́ти. пошмо́ргати (С. З.). — Кайдане залізо тіло пошмугляло. п. д.

Седи́ть, ся = 1. всі́жувати,

засади́ти, повсса́жувати. — Засади хлопця з коня.

2. висса́жувати, ви́садити, повисса́жувати. — На пристані висадили його і поїхали.

Сса́живаться, ссе́сться = збі́гати ся, збі́гти ся. — Раз тільки й випрала спідницю, а вона так збіглась, що вовсім куца стала.

Ссо́сывать, ссосо́ать = висса́ти, ви́ссати.

Ссиха, рос. Empetrum nigrum L. = голуби́нець, вода́нка. С. Ан.

Сово́ывать, ссова́ть, ссу́нуть = всо́вувати, зсиха́ти, всу́нути, зіпхну́ти.

Сора = свар, сва́ра (С. З. Л.), сва́рка (С. З. Л.), по́свар (С. З.), зва́да (С. З. Л.), спі́рка, спере́чка, супере́чка, легенька — ро́зтирка (С. З. Л.), гнів'а́нка, роз'ярення, з докорами — гриз, гризь, гризотня́, гризанина́, бучна — ко́лот, колотне́ча (С. З.), колотня́ (С. З. Л.), бу́ча, чва́ра, довга — ро́звань, ро́звир. — За чарку тай за сварку. н. пр. — Іди, сину, геть від мене: через тебе сварка в мене. п. п. — Сварки в семъї ніколи у їх не було. все було у їх любо та тихо. Грінч. — Випъємо по чарці тай зробимо кінець сварці. Раб. — Лучче солом'яна згода, як золота звада. п. пр. — Хто би де в господі на улиці і на дорозі звади з ким почав. Ст. Л. — Що дня між ними тільки й те, що гриз; коли не бъють ся, то гризуть ся. Кн. — Оттак зранку до ночі стоїть в хаті самий гриз: мати з невісткою гризеть ся, а мов гризе свою свість. Кн. — Зробили Ляхи з козаками превеликий колот. п. п. — Коли внутрішні чвари і усобиці втихомирили ся... Кн. — С. дома́шняя = ха́тня морква (іронічно).

Ссо́рить, поссо́рить = сварити, посварити, багатьох — пересварити.

Ссо́риться, поссо́риться = свари́ти ся (С. З. Л.), зва́дити ся, ворогувати, колоти́ти ся, спіра́ти ся (С. Л.), зайда́ти ся, посвари́ти ся, пересвари́ти ся, починати — завода́ти ся (С. Л.), раз-у-раз — гри́зти ся (С. Л.), про своїх, іронічно — морква́сити. — Одъїжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся: прощай славне товариство — може з ким сварив ся. п. п. — За гарячою роботою в полі не було часу сварить ся. Лев. — З сином свари ся, за стіл бери ся, а в витем свари ся, за двері бери ся. п. пр. — Завше зайдеть ся. Кр.

Ссо́рливость = сварли́вість.

Ссо́рливый = сварли́вий, сваркий.

Ссо́рный = спі́рний.

Ссоса́ть = д. Ссо́сывать.

Ссо́хнуться = д. Ссыха́ться.

Ссу́да = позйка, по́зичка.

Ссу́дный = позичко́вий. — С. ка́сса = позичко́ва ка́са.

Ссужа́ть, ссуди́ть = наділя́ти, наді́ли́ти, позича́ти (С. З. Л.), позичити. — Дозволено позичати фермерам гроші на такі купові землі. Кн.

Ссу́нуть, ся = д. Ссо́вывать, ся.

Ссу́чивать, ссучи́ть = сука́ти, зсука́ти, всука́ти, про кілько — позсу́кувати.

Ссыла́ть, ссла́ть, ся = зсила́ти, висила́ти, засла́ти, ві́слати, ся, ви́слати, запроваджувати, про кількох — позсила́ти.

Ссыла́ться, ссла́ться = 1. здава́ти ся (С. Л.), склада́ти ся, покликати, ссила́ти ся (на кого), бичувати ся (чим), здати ся, скласти ся, посла́ти ся, на свідків — обсьві́дчити ся. — Здав ся циган на свої дїти. н. пр. — Виводили себе від шляхти, покликались на якісь документи. Ет. зб. — Я не в одній місті покликую ся на твори російських письменників. Ог. — Нехай свідітельствує! Знав на кого послатись! Кв.

2. д. Сноси́ться.

Ссы́лка = 1. зсила́ння, засла́ння. — Причепившись до його ніби то він гадає зрадити Київському князеви і запроваджати його на заслання. Бар. О. — Як опинив ся він на заслянню в Орському. Кн. — Заслання, на яке засуджено Шевченка, гірше, важче усякої тюрми. Кн.

2. зси́лка. С. Жел.

Ссы́лочникъ, ссы́лочный, ссы́льный = заслане́ць ви́сланник, зси́льний.

Ссыпа́ть, ссы́пать, ся = зсипа́ти, зси́пати, позсипа́ти. — Позсипали у засіки.

Ссыха́ться, ссо́хнуться = зсиха́ти ся, зсо́хнути ся, повсиха́ти ся.

Сєда́ть, сє́сть = всі́да́ти, пересі́да́ти, зсі́сти, пересі́сти.

Сєда́ться, сє́сться = 1. збі́га́тя ся, збі́гти ся, ву́жчати, повужчати (про одежу, тканину).

2. зсі́да́ти ся, зсі́сти ся, прокиса́ти, проки́снути (про молоко).

Сє́ка́ть, сє́чь = зру́бувати, зтина́ти, зрубати, зтя́ти, зітнути.

Сє́къ = пола́двиця (С. Пар.), товста частина м'яса, одрубана від стегна.

Сє́сть = д. Сєда́ть.

Сє́ться = д. Сєда́ться і Сса́живаться.

Сє́чь = д. Сє́ка́ть.

Става́ть, стать = 1. става́ти, ста́ти, ста-

пути. — Стань на свое місце. — Як вона лежила під хрестом, так вона станула під вінком. п. п. Д. ще під сл. **Стать.**

2. почина́ти, става́ти, захо́дити ся, поча́ти, ста́ти, взя́ти, заходи́ти ся. — Почав по троху видужувати. — Заходив ся ін. Островський спинати справу церковної унії. Бар. О. — Стали вони радитись, як і що робити. — Д. ще під сл. **Нача́ть** і **Стать.**

3. става́ти, спиня́ти ся, зупиня́ти ся, ста́ти, спини́ти ся, зупини́ти ся. — Робота зупинилась. — Д. ще під сл. **Оставливаться.**

4. достача́ти, вистарча́ти і д. **Доставля́ть 4.**

Ста́вень = 1. вікови́ця (С. Аф. Л.), око́ниця (С. З.). — Коло вікон висіли помальовані віконниці. Лев. — Поміж кривобоких горничок з розмальованими віконцями. Лев. В. — Як була я молодою преподобницею, повісила хустиночку над віконницею. п. п.

2. за́ставка (в греблі). С. Жел. Пар.

Ста́вить, ста́вливать, поста́вить = 1. ста́вити, становити, поста́вити, постановити і д. **Поставля́ть 1.** — Ставити стовпа. — Поставила сьвічку. — Становив сьвічки перед образами. Кн. — С. ограду = городи́ти, тини́ти. — С. ребро́мъ = ру́ба ста́вити, сторчи́ти. — **Ста́вить, поста́вить лѣса́** = решту́ва́ти, ста́вити решто́вання, підрешто́вувати, обрештувати. — С. **въ строй** = д. **Стро́ить 3.** — С. **въ счётъ** = карбува́ти, закарбува́ти. — С. на видъ = виставля́ти, звертати ува́гу.

2. вважа́ти і д. **Почита́ть, почёсть.** — **Ни во что́ его́ ста́вить** = ні за що його́ нас, за ні що́, за не ві-що ма́є.

3. постача́ти і д. **Поставля́ть 2.**

4. наставовля́ти і д. **Поставля́ть 3** і **Нача́ть 2.**

Ста́вка = 1. поставле́ння, постано́ва.

2. наме́т. — Намет отамана.

3. кін, кон (в грі). — **Дава́ть очную ста́вку** = д. під сл. **Очно́й.**

Ста́дникъ = ста́дник, чередни́к, табу́нщик і д. **Пасту́хъ.** — Вже панський стадник Опанас, покинувши товар, що пас... Греб. **Ста́дный** = табу́нний, табу́нський, табунови́й. С. Ш. — Що ти брикаєш, як табунська кобила? — Табунове пасовисько. С. Ш. **Ста́до** = ста́до, коней — табу́н (С. З.), коней з огиром — коси́к (С. Л.), овець — о-тара (С. З. Л.), вата́га (С. З.), ягниць (чимала) — шмато́к (Ст. Х.), з баранами і ягнятами більше 1000 — кирд (С. Л.), невелика кітних овець — кирди́к (Ман.), одгодованих на сало — копара́ (С. Л.), маток з ягнятами — сагза́л (С. Л.), невеличка отарка — ку́щанка, корів, переважно дійних — чередá, черідка (С. З. Л.), коровни́к, птиці — зграя, табу́н, табуно́чок, табуне́ць, рогатої худоби — бичня́ (С. Ш.), одгодованих на сало волів — згон (С. Л.), в 120 штук — гурт (С. Л.), свиней — ста́до, чередá, черідка. — **Общественное ста́до** (воли, коровы, телята, часом і коні і вівці) — чередá. — Вовк ідучи поуз кошару, врізь тин загнався на отару. Б. В. — Була отара добра в чабана. Чайч. — Ватажники патагу гнали. К. Ш. — Ere! Шматок — не річ не мала! У шматку, коли знаєте. 2000 ягниць. Степ. Х. — Який пастух, така й чередá. п. пр. — Дружній череді вовк не страшний. п. пр. — На дворі ходила граяя гусей. Кн. — Ой як гляну на ставочок, плине утят табуночок. п. п.

Ста́ивать, ста́ять = та́яти, та́нути, пота́яти, пота́нути, топи́ти ся, стопи́ти ся. С. Ш.

Ста́йный = табу́нний.

Стака́нъ, стака́нчикъ = стака́н, стака́нець, с(ш)кля́нка (С. З.), скляни́ця, поминальний — ку́хлик. — Риба, гриби і дичина́ потребують шклянку вина. п. пр. — Сидів над виходонувшою шклянкою чаю. Лев. В.

Ста́киваться, стакну́ться = зховля́ти ся, змо́вити ся, злига́ти ся, полига́ти ся. — Полигали ся з жидами та й ну руйнувати. К. Ш.

Ста́лкиваніе = спиха́ння.

Ста́лкивать, столка́ть, столкну́ть = спиха́ти, зіпхну́ти і д. **Сни́хивать.**

Ста́лкиваться, столкну́ться = што́вхати ся, стика́ти ся, сштовхну́ти ся, стикну́ти ся, зіткну́ти ся — Зіткнули ся дві течії. Пр.

Ста́лпливаться, столпи́ться = зто́вплювати ся, ку́пчити ся, зто́впити ся, ску́пчити ся, зъюртова́ти ся. — Дівчата скупчились кругом дзвіниці і на сходах. Лев. — А на дворі зъюртовались і на щось дивились. Ман.

Сталь = сталь (С. Жел.), мишка — кри́ця (С. З. Л.), теплянка, тверда, дуже загартована — дулевина. — Блищали міді там і криці. Кот. — За 40 літ хоч би крихту пристарів ся, наче з дулевини був. Кн. — Нічого, друже, не жури ся. В дулевину себе

закуй, гарненько Богу помоли ся, а на громаду хоч напляюй. К. Ш. (Пояснення сього слова д. Кіев. Ст. 1887 р. кн. 3 ст. 584.)

Стальнóй = **сталéвий**. — **Стальна́я трава́, стальни́къ**, рос. Ononis spinosa L., hircina Jacq. = вóвча, бичáча трава́, вовчýг, ожи́нн. С. Ан. — **С. цвѣтъ** = сивозалізний.

Стамéдъ, стамéдный, стамéдовый = камлóт, камлóтовий.

Стамéска, стамéска = долотцé.

Стани́ца = 1. д. **Стáя**.

2. **стани́ця** (село козакін на Дону або на Волзі), **куріпь** (в Чорноморії).

Становáя жи́ла, анат. Medulla spinalis = хребтóвий мізóк.

Становúть, постановúть = д. **Стáвить**.

Становúться, стать = 1. ставáти, стáти. — Ставати навколішки.

2. ставáти, становúти ся, зупиня́ти ся, стáти, зупинúти ся. — Став у заїзді. — Стали на попас. — Д. під сл. **Останáвливаться**.

3. робúти ся, ставáти, починáти, зачинáти, зробúти ся, стáти, почáти. — — Рóбить ся нудно. — Зробило ся легше. — Він почав пити. — **Станемъ** = нýмо, нум. С. Л. — Шум робити. — **С. глýбше** = глúбшати. — **С. лýчше** = крáщати, лýчшати, лíпшати. — **С. холóднѣе** = холоднíшати. — **С. хýже** = гíршати.

Становúще = стан, станóвище, тáбор (С. Ш.), кіш, кош. — Ой хотять бомба з московського стану та посеред Січи впала. н. п. — На ляцькі табори поїзджайте, ляцькі табори розбивайте. п. д. — Новим кошем стали. н. п. — Д. теж **Лáгерь**.

Становóй прúставъ = становúй (начальник поліції в частині повіта).

Станóвье = д. **Становúще**.

Станóкъ = варстáт (С. Жел.), верстáк (д. **Верстáкъ**). — **С. ткáцкій** = верстáть (С. Аф. З.), верстáтька (С. Аф.). — Частини його = бéрдо (С. Ш.), бéрда (С. Аф. — верхня частина, через котру проходить основа), стоякú (кожний з 4-х стовпів, з котрих складаєть ся стан), крім того — лóпки, покотíльця або нúшки, жáбки, шпарýти, сýкало (частина для сукання) і д. під сл. **Верстáкъ**, особливі — крóсна, ткáниця. — **С. токáрный** = верстáк. — Частини його: (для наводи шпиць в обід) — колéсня, стелюгá, для видовбування дірок шпиці — довбáльня, столéць, для прихоплювання обода — ключ, для обточки ступиць — токáрня, для обточки шпиць, поперечина — лáпка, рухомий осередок — кужівка, нерухомий — штúль, шпéнек, для чистки дошок — осліи, брусок в йому — лáпка. — **С. бóндарскій** = стелюгá. — **С. Пáльный** = д. **Козлú**. — **С. точúльный** = точúло. С. Ш. — **С. для трепáнія коноплéй** = битéльня.

Станóчный = верстáтовий, верстакóвий.

Станціóнный = станцíйний. — **С. домъ** = стáнция, пóшта. — **С. смотрúтель** = поштáрь.

Станъ = 1. стан; постáва. — Глухий стан. — Постава сьвята, а сумінна злодійське. п. пр.

2. д. **Становúще**. — 3. д. **Притóнъ**.

4. частúна повíту.

5. стан (д. **Рубáха**).

6. д. **Станóкъ**.

Стáпливать, стопúть = топúти, стопúти, розтопúти.

Стáптывать, стоптáть, ся = 1. топтáти, потоптáти, затоптáти, розтоптáти, розчавчúти. — Затоптав, зламав червону калину. п. п.

2. топтáти, затоптáти, затоптцювáти, ся, підтоптáти, ся, поздóптувати, ся. — Затоптав чоботи. — Затоптцювали ся черевики.

Старáніе = старáння, старýнок, дбáний.

Старáтель, ница = старáтель, ка.

Старáтельный, но = дбáлий, но, дбайлúвий, во, пúльний, но (С. З.), упадлúвий, во (С. Ш.), беркúй, беручкúй (Сл.). — А в косовицю який він беркий: нігде на траві ні чуба не покине, не косить, а гонить. Кн. — Треба з пильною увагою дознаватись. К. Х. — Д. ще під сл. **Рачúтельный**.

Старáтельность = дбáлість (С. Ж.), пúльність. — Даби повсюди міли чулість і пильность. Самойлович. С. З.

Старáться = старáти ся (С. Л.), дбáти, пильнувáти (С. З.), піклувáти ся (Ос.), побивáти ся. — Як дбаєш, так і маєш. п. пр. — Ой дбай, мамо, дбай, жене заміж оддай. п. п. — Хоч сирота робить, а всякі припадає, все говорять люди: сирота не дбає. п. п. — Так пильнує коло роботи, щоб не розгинавсь ся. Лев. — Як будеш мене слухати та будеш пильнувати, то й собі навчи ся. Лев. — Часто біта за ворота та ламає руки, до роботи не пильнує, нудить ся від скуки. Макар. — Послав дітя до школи, пильнував, щоб вони учили ся. Зіньк. — Стоюта пильную бути байдужим. Кн.

Стáренькій, старéнекъ = старéнький.

Старёхонькій, старёхонекъ = старéсенькій.

Стáрецъ = дíд, старúй, старúк, стáрець,

Старикáшка = стариган̀ь, стариган̀. С. З. Л.

Стариковскій = старéчий.

Старúкъ = д. Стáрецъ. — С. сѣдóй = сивéць. — Старикá корчить = старувáти.

Старинá = 1. старинá, старовинá (С. З. Л.), старосьвíтчина (С. Л.), давнинá, прéдківщина, дiедáвність, дуже давня — предковíчина (С. Л.), вíковщúна, часíв Б. Хмельницького — Хмельнúщина, пíсля Б. Х. — рýїна, часíв Палíя — Палíївщина, часíв Гонти і Залíзняка — колíївщина. С. Л. — Наша дiедавність сьвíдчить, що наша культура стояла високо. Кн. — Київ збудований ще за предковíчини. — Лозовне збурене за рýїни. — То ще до колíївщини було. С. Л. — Въ старúну = в старовúну, за старúх часíв, в давнúну, давнúй (С. Л.). — Давнúй лучче було в сьвíтi жити. С. Л. — По старúнѣ = по стародáвньому, по старóму звичáю, по старосьвíтському. — По старому звичаю пьють горiлку до чаю. п. пр.

2. д. Стáрецъ.

3. рос. Senecio Iacobaea L. = жовтозíлля, жовтоголóвник, свирíна. С. Ап.

Старúнный = стародáвнiй (С. Л.), старовúнний (С. Л.), старосьвíтський (С. З. Л.), старожúтний (С. З.), старовíчний, вiдколíшнiй. — Панич, бачите, шукають старосьвíтських рукописíв. Кр. — Козаки удержують ся при старожитних своїх обикластах. Скоропад. С. З. — По старúнному і По старúнѣ.

Старúть, состáрить, ся = стáрити, старíти, постáрити, ся, пристáрити ся, пiдтоптáти ся, надто — здитúнити ся. — Постарили, брате, та чужої хати. п. п. — Состáрить ся въ дѣвкахъ = на нiї посíвíти.

Стáрина = 1. старéнька, бабýся.

2. черúця.

3. старúк (давне рíчище).

Старичéкъ = дíдýсь, дíдóк, старéнький.

Старичúна, старичúще = дíду(ю)гá, дíдуган̀, стариган̀ь, стариган̀. — Оя та старий дíдуга, ізíгнув ся як дуга. п. п.

Старобúтный = д. Старúнный.

Старовáтый = старéнький, прúстарий, постáрий.

Старовúна, рос. Scrophularia nodosa L. = старовúна, кукулáрія, пiдтúнник, рáпник, сновбь. С. Ап.

Старовéръ, ка = старовíр, ка.

Стародáвность = стародáвнiсть, старожúтнiсть.

Стародáвный = стародáвнiй, старожúтний.

Стародýбка = рос. Adonis vernalis L. — горúцьвiт, Gentiana Amarella L. — тúрлич. С. Ап.

Старожúлъ, старожúлка = старожúтель, ка.

Старообрáзный = старковáтий, пристáркуватий.

Старообрядецъ = старовíр.

Старообрядческій = старовíрський.

Староночáтный = старúй (про книжки).

Староспѣтскій = старосьвíтський, старосьвíтний.

Стáроста = стáроста (в селí, в багатíльнiй, в артiлi). — Церковный с. = титарь, помíчник його — пiдтитáрний (д. Кнторъ 2.). — С. еврéйской общины = кагáльний.

Стáростинъ = стáростiв, титарíв.

Стáростить = старостувáти, титарювáти.

Стáростиха = старостúха; титарéва, титарúха.

Стáрость = стáрiсть, стáрощі. — Старощів материних доглядíв. С. З. — Буде вона моїм старощам пíдпора. Ч. К.

Старýха = бáба, бабýся, бабýня. — Був собí дíд та баба. п. к.

Старýхинъ = бáбин.

Старухообрáзный = бабкувáтий.

Старушёнка = бáбка.

Старýшечій = бáбський, бáбячий (С. Ш.), бабúн. — То бабське убрання. С. Л.

Старýшкинъ = бáбин, бáбиний. С. Ш. — — Бабина гривня всíм людям дивна. п. пр.

Стáрческій = старéчий.

Старшúна = старшúна, старшúй. — Волостнóй с. = волосний старшúна, головá, вíйт. — Казáцкіе старúны = старшúна, отамáння.

Старшúнство = старшúнство.

Старшúнствовáть = старшúнувати, головувáти.

Стáршій, аго = старшúй, бíльший. — Вибрали його за старшóго.

Стáршій, ая = стáрший, старíший, ша. — Старшúй брат. — Два брати і сестра старíші за мене. Кн.

Ста́рый = старий, лїтній, дуже — **старе́зний, старе́зний.** — З берегів Дніпра, з стареzного Київа Шевченко оспівав ся... Кн. — Чув я від дїда свого, лїтнього дїдугана, що як був я молодим. Лев. В. — **Ста́рый холости́къ** = підто́птаний, па́рубок. — **Ста́рый сапо́гъ** = шкарба́н, шкарбу́н. — **Кусо́къ с. ко́жи** = шкура́т, шкурло́к, зб. — **шкура́ття.**

Старьё = старовина́, старови́нка, старизна́; старови́зна, тандїта (С. Ж.); дра́ття, дра́нка. — Пора вже сю тандиту пороздаро́вувати. — Жид, замість доброго, дра́ття продав.

Старьевщи́къ = старожи́ник, старове́щник, тандитник (С. Ш.).

Старе́йшина = найстарши́й.

Старе́ть, ся = старіти, ся.

Ста́скивать, стаскать, стащи́ть = стяга́ти, стягти́, зволоки́, старабанити, постяга́ти. — Стягли човен на берег. — Узяли та й старабанили аж па ніч. п. к. — **Стащи́ть** = д. **Стяну́ть.**

Стате́йка = статїйка.

Стате́йный = статїйний, артику́льний.

Стати́ный = д. **Ста́точный.**

Стати́стый = д. **Ста́тный.**

Ста́тный = 1. ставни́й (С. З. Л.), поста́вний, показни́й (С. З.), огрядний, сановитий (С. З.). — Зінька була висока і поставна. Лев. — Дівка здорова, молода, огрядна, повновида. Кв.

2. д. **Ста́точный.**

Ста́точный = можли́вий. — **Ста́точное ли э́то де́ло?** = хіба це можливо?

Ста́тскій = шта́тський, шта́цький. — Були там штацькі і новині. Кот. — **С. сове́тникъ** = урядо́вець 5-ої ра́нги.

Ста́туя = стату́я, метал. — вилива́нець, у фігурах (придорожніх хрестах) — **сьвя́тець**, грубо висічена з каменю, що ставилась часом на степових могилах — ба́ба.

Стать = склад, по́стать, поста́ва. — **Съ како́й ста́ти?** = з якої ре́чі? — **Подъ стать** = під пару, до пари; до ладу́, до прикладу. — Добрав коня до пари. — Треба щоб діло йшло до прикладу. Кр.

Стать = д. **Става́ть** і **Стоя́ть.** — **Стать причи́ною** = спричи́нити ся. — Арештованню Шевченка спричинив ся донос студента Петрова. К. — **С. на я́корь** = об'якори́ти ся, оякори́ти ся. — Посеред Волги, наче на дзеркалі, стоять об'якорені байдаки. Кн. — **С. на ночле́гъ** = ночувати ся. — **С. вверхъ ногами** = сто́вбуром ста́ти, до гори́ нога́ми ста́ти. — **Не въ терпёжъ ста́ло** = приспічило. — **Ста́немъ** = ну́мо, нум. — **Стать бездѣльникомъ, лѣнтя́мъ, негодя́мъ** = зледащіти, розледащіти, знїкчемніти. С. Л. — **С. невесёлымъ** = осмутніти, засмутніти. — **С. невидимымъ** = зникнути. — **С. неподви́жно** = остуні́ти. — **С. на́повнъ** = запанїти. С. Л. — **С. свято́ю** = присьвятити ся. — **С. сиротою** = осиротіти.

Ста́ться = ста́ти ся, тра́пити ся і д. Случи́ться і Сбы́ться. — Сталась йому причина, сіль голову прибила. п. п.

Статьи́ = стаття, артику́л. — **Подводи́ть статьи́** = артику́ли гну́ти. С. Ш.

Ста́чивать = 1. (**стача́ть**) — зшива́ти, зши́ти.

2. (**сточи́ть**) — зто́чувати, зточи́ти, позто́чувати.

Ста́чка = 1. зши́в.

2. зши́ва.

Стащи́ть = д. **Ста́скивать.**

Ста́я = зграя́ (С. Л.), птиць — табу́н, диких птиць — ключа́, ключ, вовків, собак з самицею — тічка. — Дим повзть ся з димарів, на току підніме гомін зграя галок і граків Щоголев. — А гусей справді цілий ключ з за кряжу підняв ся. С. З. — Здалека під небом, в вирій летючи, голосно кирличуть журавлів ключі. В. Щ. — Тут собак ціла тічка. Кр. — Д. ще під ся. **Ста́до.**

Ста́ять = д. **Ста́ивать.**

Стово́лъ = 1. сто́вбур, цівка (С. Жел.), коло самого коріня — прикорень, трохи дальше, не більше 2 аршинів — окоре́нок, без кори — голена́тий, роздвоєний — одно́га, однолітніх рослин — би́ло, би́лка, билина і д. **Стебе́ль.** — По старих дебелих стовбурах дерева. Лев. В. — Товсті стовбури ліп та дубів. Лев. — Щось лізе вверх по стовбуру дуба. К. Ш. — Пропаде зовсім дуб: і гилля і цівка. К. Х.

2. ствіл (С. Жел.), ру́ля (К. З. о Ю. Р.), цівка (у рушниці).

Створа́живаться, створо́житься = урди́ти ся (С. Ш.), вурди́ти ся, провурдити ся.

Створчатый, створчатый = половинчатий, половинчастий. — Половинчаті двері.

Створя́ть, створя́ть = зачиня́ти, причиня́ти, за(при)чини́ти.

Сте́бель, стебелёкъ = 1. стебло́, стебли́на (С. З. Л.), **стебели́на** (С. Л.), стебли́почка, дикорослої рослини — билина, би-

ли́нка, билиночка (С. Ш.), товсте та високе — сто́вбур, зрізане — сторча́к, переважно сухе — бади́ло, бадили́нa, поб. — бадиля́ка, зб. — бади́лля, бадиля́ччя (С. Л. Ш.), буряну — буряни́на, буряни́нка (С. Ш.), гарбузів — гарбузи́ння (Ос.), їстовне — лопу́цьок (С. З.), опу́цьок (С. Л.), кавунів — гу́дина, огу́дина, довге — бати́г, батоги́, картоплі — гич (С. Л.), ги́чка, бади́лля (Ман.), картопли́ння, квасолі — квасоли́ння, кукурузи — кукуру́зення, лози — лози́на, маку — маковина, зб. маковиння, огірків, дині — гу́дина, огу́дина, очере́ту — очерети́на, хмелю — хмели́на, цибулі — цибо́к, цибка, ду́дка, стрілка, що стелеть ся по землі — сте́люх, довгий — бати́г, що вьеть ся — витка́ стебли́на. — Як рожа зірвана з стебла, завъянув и. К. С. — Один я на сьвіті без роду і долі, стебли́на-билина на чужому полі. К. Ш. — Стебло стебла кличе — таке рідке. п. о. — На кожную стебли́ночку пошли одну росиночку. Б. Г. — Чи щаслива ж та билина, що росте у полі? Кот. — Вирвав з землі тютюнове бадило, та як оперезав його. Ки. — Кавуни вже далеко погнали батоги. Ман. — Ой хмелю мій, хмелю, тонкан хмелино. п. п. — Пойти́, вы́родиться въ сте́бель =, постебли́тись, постовбу́рчитись.

2. стебло́, держачо́к (ложки). — Ло́жкой кормить, а стеблёмъ глазъ ко́летъ, п. пр. = хлібом году́е, а о́чі випіка́е; хлібом году́ють, а стебло́м о́чі ко́лють. п. пр.

Стебельковáтый = стебелькувáтий.

Стебéльный = стеблóвий.

Стеблúстый = стеблúстий, батожúстий. — Батожиста квасоля. Лев.

Стéбль = д. Стéбель.

Стебóкъ = стібóк, штих (в шитві). — За кожним стібком голки лизались йому зблідлі щоки. Ст. Ап.

Стегáть = 1. (стегнýть) — стьобáти, шмагáти, хвúськати, батóжити, цьвóхати, стьобнýти, оперíщити. — Стьобнув шкурою. С. З. — Уси спина його була похвúсьована, уся рубцями взяла ся. Ки. — Почали його шмагати різками.

2. (состегáть) — стьобáти, стебновáти, стьогáти, вúстьогати.

Стéжка = 1. стьобáння і т. д. д. Стегáть. 2. вúстіг.

Стежá = стéжка, стéжечка. — Через гору стежечка до мойого сердечка. п. п.

Стекáть, стéчь, ся = стікáти, збігáти, зливáти ся, стекти́, збігти, злúти ся, постікáти.

Стекло́ = скло́, шкло́. С. З. Л. — Кусóкъ стекли́ (одбитий) = скля́нка (С. З.), шкля́нка. — С. окóнное = шúбка, тáхля (С. Ш.), кругле — оболóнка. С. Л. — Вставúть с. = заскліти, пошкліти. — Як кинув палицею у вікно, так усі шибки і побив. — В деяких вікнах зовсім не було тахоль. С. Ш. — Треба цю іконку заскліти. Кр.

Стекловúдный = стеклúстий.

Стéклышко = стекóльце.

Стеклянúый, стекóльный = скляни́й, шкляни́й. — С. завóдъ = гу́та. С. Л. — С. бáнка = шкляни́ця.

Стекóльщиковъ = склярíв.

Стекóльщикъ = скляр, шкляр. С. З. Л. — А ти шкляр! Ну іди — у мене шибки побиті. Гр. Ч. — С. быть = скляруváти.

Стекóльщичій = склярíв; скля́рський.

Стелáжи = рештóвання.

Стéлька = ýстілка, ýстілочка, ýстілонька. С. Ш. — Чоботи з устілками. — Пьянъ, какъ стéлька, п. пр. = п'яни́й, як ніч (Кр.).

Стéльная = тільна. — Тільна корова. С. Ш.

Стемнéть = стéмніти, потéмніти, прибрíти, смéркнути і д. Потемнéть. — А сонце пранедне до дому котить ся — і глядь: сховало ся. — і смеркло в полі. К. Ш.

Степáніе = стогнáння.

Степáть = стогнáти, стугонíти, скúглити, скúлити. — Як все небо загреміло, земля стугонíла. І. Г.

Степенúться, остепенúться = статúти, шануváти ся і д. Остепенúться.

Степéнничать = статкувáти.

Степéнность = статéчність, поважність.

Степéнный, но = статéчний, поважний, но (С. Л.). — Ой ви старости, ви статечні. п. п. — Поважно та тихо, у ранішню пору, на високу гору сходились. К. Ш. — С. книга = книга родоводу російських царів.

Степéнство = 1. д. Степéнность.

2. тúтул киргúзьких султáнів і так сáмо величáють москóвських купців.

Стéпень = 1. ступíнь (С. Ж.), щабéль (в драбині).

2. клас, стан, рáнга.

3. колíно (в срóдстві).

Степнóй = степовúй. — С. жúтель = степовúк. С. З.

Стень, ж. р. = сте́п. — Степ широкий. К. Ш.

Сте́рва = сте́рво, стерва́к, на́дло (д. На́далище).

Стервени́ться, стервене́ть, остервени́ться, остервене́ть = сатані́ти, осатані́ти, озві́ряти ся, розсте́рвіти ся (д. Остервени́ться).

Стерва́тина = стерва́тина, на́дло.

Стереже́ніе = бережі́ння.

Стере́ть = д. Стира́ть.

Стере́чь, ся = стерегти́, ся (С. З. Л.), берегти́, ся (С. Л.), гляді́ти, пильнува́ти, пантрува́ти. — Хазя́ін бережеть ся, а злодій давно його береже. н. пр. — Пильнують конючка, нема коли й заснуть, а вовка щось нема й не чуть. Б. Г. — Велів мені в саду спати, щоб садовину пантрувати. Федь. — С. глаза́ми = на́сли́ ó́чі, зорі́ти (Д. Слі́дить).

Сте́ржень = 1. сто́вбур, се́рце (в дереві) і д. Сердцеви́на.

2. (в чарику) — стри́жень, стрі́жень. Сн.

3. д. Быстрина́.

4. Codex descendens — середній ко́рінь.

Сте́ржневый = стри́жневий.

Стерля́дь, стерля́дка, риба Acipenser Ruthenus — чечу́га, чечу́ра. Рибков. Аф.

Стерля́жій = чечу́жий.

Стерпе́ть, ся = сте́рпіти, вте́рпіти, ви́терпіти, притерпіти ся.

Стёсывать, стесáть = сті́сувати, стеса́ти.

Стеченіе = 1. сті́ка́ння.

2. сли́в, зли́вок, су́тій, су́тич (С. Жел.), збі́г (д. Сліяніе). — С. наро́да = сто́впище, на́тови, ти́снява. — С. обстоя́тельствъ = сплі́тка́ння, сутя́ка, сутя́чка. — С. неблагопрія́тныхъ обстоя́тельствъ = лиха́ годи́на. С. Л.

Сте́чка = сказ і д. Бѣшенство 2.

Стечь = д. Стека́ть.

Сти́брить = стягти́, потягти́, сцу́пити (С. Л.), поцу́пити, пі́дцу́(ю)пити (С. Л.), пі́дгиба́ти, ухабу́ти (Ман.). — Потія кобилу і віз одвяв, тільки виченю не стяг — стягли. В. Щ. — Він кожух той і підшибав. Хар.

Сти́лка = постила́ння, висти́ла́ння, розсти́ла́ння.

Стиль = шти́ль (С. З.), штиб. — Усі церкви в Н. Новгороді стародавнього штибу московського. Ки.

Стира́лка = сти́рка (ганчірка для витирання).

Стира́льный = пра́льний.

Стира́ніе = 1. стира́ння.

2. прання́ (Д. Сти́рка).

Стира́ть = 1. (стере́ть, ся) — стира́ти; вистира́ти; розстира́ти; стерти, ви́терти, розте́рти, ся. — Стерла з стола. — Витерла стіл. — Стерло ся так, що й не знати.

2. (вы́стира́ть) — пра́ти (С. Л.), ви́пра́ти, полоска́ти, ві́джима́ти, ви́полоска́ти. — Посилає невістку на річку прати. н. о. — Перем сорочки. Кр. — Сорочки полоскала, стоячи на кладці. Ки. — Ті рушники я прала і прачем відбивала, — не відмивають ся. Ки.

Сти́рка = прання́, в холодній воді — сухопі́р, сухопі́рка. — Тільки що заходилася ся коло прання сорочок, а тут... Ки.

Сти́скиваніе = ти́скання, сти́скування.

Сти́скивать, сти́скать, сти́снуть = сти́скувати, стиска́ти, сти́снути, поздиску́вати. — А сам почав за ручку стиска́ти. н. п. — Ой як стисне козак Печай коня острога́ми. н. д. — **Сти́снуть зу́бы** = сці́пити. — Трохим сціпив зуби. Ки.

Стиха́ть, сти́хнуть = ти́хнути (С. Ш.), стиха́ти, тихі́шати (С. Ш.), ти́хшати, зти́хнути, уни́шкнути, поздиха́ти. — І тихнуть Божі слова і в келії, неначе в Сіоні, братерство славне ожива. К. Ш. — Радюків голос все тихі́шав. Лев.

Сти́хи = ві́рші (С. Аф.), сьпівоно́вки, посні́. — **С. слага́ть** = ві́ршувати. — Не для людей і не для слави мережані та кучеряві оці ві́рші ві́ршую я. К. Ш.

Стихокропа́тель, стихопле́тъ = ві́ршома́з. — А я, дурний, не бачивши тебе ніцю й разу, та й повірив тупорилим твоїм ві́ршомазам. К. Ш.

Стихотворе́ніе = ві́рш, ві́рші.

Стихотво́рецъ = ві́ршовни́к. — Він доводив, що Некрасов не тільки не поет, а й ві́ршовник партацький. Ки.

Стихотво́рный = ві́ршо́ваний, ві́ршопи́сний, повти́чний. — Два твори на ту саме тему: один прозовий, другий ві́ршований. Зап. Фр.

Стихотворество = ві́ршопи́ство. С. З.

Стихотво́ръ, стихотка́чъ = д. Стихокропа́тель.

Стихъ, стишо́къ, стишо́нки = ві́рш, ві́рші, ві́ршик, ві́рші (аби-які).

Стла́нецъ = 1. сте́люх (рослини, що стелять ся по землі).

2. д. Слане́цъ.

Стла́ть = 1. (постла́ть, ся) — сла́ти, стели́ти, постеля́ти, ся, розстила́ти, посла́ти, постила́ти, ся. — Постели килим. — Постели постіль. — Що не вміє білую постелю слать. Я ж старому постіль білу постелю. н. п.

2. (вы́стлать) — мости́ти, помости́ти. — Помостили поміст.

3. сла́ти ся, стели́ти ся, постели́ти ся, розстила́ти ся, розісла́ти ся. — Хіль по всилі стелять ся. — Чом ти не стелиш ся? Я вже постеля ся.

Сто = сто, со́тня. — Сто съ ли́шнимъ = сто з о́ком, стона́дцять. — Одличити сто з о́ком. Кот. — Нехай йому стонадцять болячок. п. пр. — Сто ты́сячъ = сто со́тень, сто ти́сяч.

Стоголо́вый = стоголо́вий.

Стоголо́вникъ, рос. Cardinus = буля́к, чортополо́х. С. Ап.

Стогъ, стожёкъ = сті́г, стіжо́к, стіжеча́к, половина — полу́стіжок, спід — підсто́жжя, підсті́жок, перемолочної соломи — ожере́д, ожере́дь. — Стіг сіна. — Як в стіжечки посклада, по козацьки потуляй. п. п.

Стойка = 1. стоя́ння, сті́йка.

2. д. Прила́вокъ.

3. поставе́ць (начи́ння).

4. сто́вп, соха́ (що підпира стелю).

Стійкій, ко = сті́йкий, непохи́тний, по.

Стойконъ = д. Сто́йня.

Стойкость = сті́йкість, непохи́тність. — У кого було більш терпіння і стійкости. Кн.

Стойло = сті́йло (С. Л.), стано́к. — Знай своє стійло. п. пр.

Стоимость = ва́ртість (С. Л.), сті́йність (С. Жел.), конто́вність, ці́на. — Вага тих подарунків не вартість, а цінність. Кн.

Стойня = сті́йня, стовня́ (С. Жел.), стойни́, сто́ячки (С. Л.), навсто́ячки, сторч, навсто́рч. — Хата рублена, а сіни — стовпи обполови. Кн. — Хто якого году не голився, тому того году навстоячки писку їсти. Ман.

Стоимость = д. Сто́имость.

Стоить = коштува́ти (С. З. Л.), сто́їти, ва́рти бу́ти, зна́чити. — Дуже довго весілля коштує і довгих грошей. — А скільки то грошей усе те коштує. Лев. — Сто́итъ = коштує, ва́рто, ва́рт, сто́їть. — Кінь варт сто рубаїв. С. З. — Нічого мині не коштує, бо милий купує. п. п. — Чого стоїть Шевченко, яко поет народний? Ос. — Буде варт на сьвіті жить, як матимеш кого любить. К. Ш. — Сто́ющій = ва́ртий (С. Л.), шага — шаго́вий, копійку — копійча́ний. — Одна брова варта вола, а пари брові і ціни нема. п. пр. — Не сто́итъ = не ва́рт, не ва́рто. — Хто шага не береже, той і копійки не варт. п. пр. — Не варт про те й балакати. — Не варт і цибулиної цибулі. п. пр. — Парубок до богослова не варт доброго слова. п. пр. — Не сто́итъ благода́рности = нема́ за́ що дя́кувати, нема́ за́ що, нема́ дя́ки. — Спасибі! Нема за що. — Спасибі за рибу, а за раки — нема дяки. п. пр. — Ему́ ничего́ не сто́итъ совра́ть = хіба́ йому́ ва́жко збреха́ти? — Він за те нічо́го не візьме, щоб збреха́ти. — Язико́м брехать — не цепом маха́ть. п. пр. — Сто́итъ вамъ то́лько приказа́ть = аби́ ви звелі́ли, тре́ба вам тільки звелі́ти.

Стократный, по = сторазо́вий, стократ.

Стокъ = 1. у водяного млина — лото́к, у будови — ри́нва. С. З. — З дошку та під ринву. п. пр.

2. спад. — Тут раз у раз болото, бо нема води спаду. Кр.

Столбене́ть, остолбене́ть = ніні́ти, остопні́ти, ослупі́ти і д. під сл. Остолбене́ть.

Столбе́цъ = стовне́ць.

Столбикъ = сто́вчик, у рослин плідний — сторчачо́к. — Малеський хлопчик зва на стовпчик. п. пр. — Хлопці всю малину пообривали, самісінькі сторчачки білюють ся. Кр.

Столбня́къ = праве́ць, пряне́ць. — Привести́ въ столбня́къ = правце́м поста́вити. — На него́ нашелъ столбня́къ = він остовпів.

Столбовой = стовпови́й. — С. доро́га = верстови́й шлях. — І не верстовий, а польові скрізь шляхи сьвітні пролягають ся. К. Ш. — С. дворяни́нъ = дворяни́н да́вного ро́ду, з діда, з пра́діда дворяни́н.

Столбообра́зный, столбча́тый = стовба́тий.

Столбъ = стовб, стови, слуп (С. Л.), до котрого ворота начеплені — воріти́ця (Ман.), для підпори — соха́, прися́оха.

Столе́ч(ш)никъ = д. Ска́терть.

Столе́шница = стольни́ця.

Сто́ликъ = сто́лик, столе́ць, що в кутку стоїть — коси́нець, низенький, за котрий сідають долі — сі́рно, в церкві, де продають сьвічки — титарня (С. З.).

Столи́ца = столи́ця.

Столи́чный = столи́шний, столе́чний (Л. С.). — Столечний город Київ. Орлик. С. З.

Столи́шко = столе́ць (аби який).

Столкновéніе = сіпка́ння, сутика́, сути́чка.

Столкну́ть, ся = д. Ста́лкивать, ся.

Столо́вая = їда́льня. — Пішли до їдальні, де вже сиділи при столі. Фр.

Столова́ться = харчува́ти ся, стравува́ти ся. — Стравувалась я в сусїдки. Фр.

Столовни́къ = харчовни́к (С. Ш.) і д. **Нахлѣбникъ.**

Столо́вый = 1. столе́шний.
2. харчови́й. — Харчові трощі.

Столонача́льникъ = столонача́льник, повіт'чик.

Столо́чь = стовкти́.

Сто́лпиться = ато́впити ся, зку́пити ся, зъюртова́ти ся, позто́вплювати ся.

Столпле́ніе = сто́впище, на́тови, ти́снява.

Столпи́ = д. **Сто́піе сѣверное.**

Столъ = сті́л і д. **Сто́ликъ.** — **С. пи́ть** = д. **Столова́ться.**

Столь = так, так са́мо.

Сто́лько = сті́льки. — **Сто́лько же** = сті́льки-ж. — **Сто́лько то** = сті́лькись. — **Состолькими** = з тількона́.

Столѣ́тіе = столі́ття, вік.

Столѣ́тникъ, рос. Agave = столі́тник.

Столѣ́тній = столі́тній, вікови́й.

Столя́рная = столя́рня.

Столя́рничать = столярува́ти.

Столя́рный = сто́ляреький.

Столяро́въ = сто́лярів.

Столя́ръ = сто́ляр.

Стопа́ніе = стогна́ння. — Утомивсь я од стогнання, що ночі ридаю, моє ложе одиноке сльозьми обливаю. К. П.

Стопа́ть = стогна́ти і д. **Стена́ть.** — **Часто стопу́щій** = стогні́й. Лев.

Стопо́гъ, ком. Oniscus asellus = стопо́га, мокри́ця.

Стопъ = сто́гін, стогна́ння. — Почув розмову Дніпра, його гомін і стогін. Ки.

Стопа́ = 1. сту́пний (ноги).
2. нога́. — **Къ стопа́мъ ва́шимъ** = до ніг ва́ших. — **Идти́ по чьи́мъ стопа́мъ** = іти́ за ки́м, за чиїх слідо́м наслі́дувати (кому).
3. стопа́ (у віршах). С. Жел.
4. ку́бок, пу́гарь (д. **Ку́бокъ.** Власне: металічний стакан або кружка без ушка).
5. стопа́ (паперу). С. Л.

Сто́пка = 1. д. **Стопа́** (здр. 4).
2. кілбк, кілбчок або гвіздо́чок (в стіні або у вішалці задля вішання одежі то-що). — А у тої далекої рушник на кілочку, а у сеї близенької брівки на шпурочку. Н. п.
3. стіжо́к (соли, білила, бакану або иншої фарби).

Стоптать = д. **Стапты́вать.**

Сто́ра = зави́са (на вікні, що підіймаєть ся і спускаєть ся).

Сторгова́ть, ся = сторгува́ти, ся, сторжи́ти, ся (С. З.), приторгува́ти, виторгувати. — Сторжила скирду сіна за 2 руб. Маркович. С. З.

Сторожево́й = вартови́й, сторожевий.

Сторожи́ть = сторожи́ти, вартува́ти, калаву́рити. — Пішов вартувати на баштан. п. к.

Сторо́жка = сторо́жка, калаву́рня, на баштані, в лісі — курінь, сторожо́вня.

Сторо́жкій = сторожкий і д. **Осторо́жный.**

Сторожо́къ = 1. стрі́лка (у вагах на коромислі).
2. цу́рка (в пастці), сторожо́к (на пр. в сітці). — Йде ловець, виносить сітку; до землі його рука нахиля тернову вітку і надпа сторожка. Щоголів.

Сто́рожъ = сто́рож, вартовий, вартівни́к, вартови́к (С. Л.), калаву́рний (С. З.), вартівни́к, на баштані — башта́нник (С. Ш.), в полі — ланови́й.

Сторона́, сторо́нка = 1. сторона́, сторі́нка, бік, бе́рег. — По той бік гора, по сей бік гора, проміж тими крутими горами сходила зоря. н. п. — На тім боці, на тамтім боці. н. п. — **Въ сторонѣ́** = о́сторонь (С. Л.), по́сторонь, о́дсторонь (С. З.), на боці, у бо́ці, по обо́чі, у́збіч, на у́збіч, з бо́ку, на о́длітї (С. Л.), на о́дшибі (С. З.). — Вони стояли осторонь під вербою коло тину. Лев. — А тепер усе осторонь. Ст. Б. Х. — Становивши їх осторонь масси. Пр. — Не спроможен стати осторонь самого себе. Ки. — Він одвічав, а той оставть ся у боці. Хар. — Лишаючи на боці працю Голубова, скажу тепер... Зап. — Хотів сю часть лишити зовсім на боці. Зап. Фр. — Зручніш було стати узбіч. Ки. — Вози стояли на узбіч шляху. Ки. — Як оженили їх, построїли їм на одшибі хату. п. к. Мир. — Стоїть собі хата на одшибі. С. З. — **Держа́ть себя́ въ сторонѣ́** = бу́ти о́сторонь і д. **Сторони́ться.** — **Въ сто́рону** = у бік, на бік. — Хата похилила ся на бік. — На бік хлопці, на бік хлопці, бо чорт мужа несе. п. п. — **Шу́тки въ сто́рону** = без жа́ртів. — **Въ противоположную сто́рону** = навпаки́ (С. Л.), на верлѣ́. — Навпаки сонця. С. Л. — **Моё дѣло сторона́** = моя́ ха́та з кра́ю. п. пр. — **На сторонѣ́** = на о́дшибі. — Тай спорудив йому на одшибі нове дворище. Ки. — **На сто́рону** = а) д. **Въ сто́рону.** б) в чужі ру́ки, в чужий край. — **На всѣ́ четы́ре сто́роны** = на всі чо-

тáрі, на всї чотирі вітри. — За 15 верстов на всї 4 вітри — які є села і хуторі. Кн. — **Со стороны́** = збо́ку (С. Л.), ноу́збіч. — Уси челядь догадалась, чого я літаю, зараз збоку усї бачуть, кого я кохаю. н. п. — **Со всѣхъ сторо́нъ** = з усїх боків, усїма́ сторона́ми. — Гей обляглн їх, обляглн Москалї та й усїма сторонами. н. п. — Небо охмарюеть ся всїма сторонами. Кн. — **Одно́ю стороно́ю** = з одного бо́ку, одна́м бо́ком (С. Л.). — **Съ двухъ сторо́нъ, съ обѣ́ихъ сторо́нъ** = з дво́х, з обо́х бо́ків, ноббіч, оба́поль (С. Л.), оба́полі, обіруч. — **По сторона́мъ** = по бока́х, з боків. — **Смотрѣть по сторона́мъ** = ґа́ви лови́ти, вътрішки продава́ти. — **Стороно́ю идти́, ѣхать** = бо́ком, бочко́м, на́взбіч, збо́ку доро́ги. — Їдь бочком, нїкого не зачепиш. н. пр. — **Узнать стороно́ю** = від люде́й дозна́тись, почу́ти, перечу́ти чере́з лю́ди. — Перечула через люди, що до мене милий буде. н. п. — **Лѣвая сторона́** = лївору́ч, ліворуч. — **По лѣвую сто́рону** = на лїво, лївору́ч. — **Дѣти съ лѣвой стороны́** = байстрюки́ і д. **Незаконнорожденные.** — **Пра́вая с.** = правору́ччя. — **По пра́вую сто́рону** = на пра́во, правору́ч. — **Лицева́я сторона́** (ткани́ны) = з лиця́, до́брий бік. — Дуже замазалось з лиця, треба перелицювати. — Та як бо ти дивиш ся? Подивись на добрий бік. Кр. — **Со́лнечная с.** = відсо́ння. — **Съ со́лнечной стороны́** = на відсо́ннї, з відсо́ння.

2. сторона́, сторі́нка, сторі́нонька, край, країна. — Свій край, як рай; чужа країна — як домовина. н. пр. — А на чужій на сторонцї зовуть мене заволокою. п. п. — **Въ на́шей сторонѣ́** = в на́шім кра́ю, у нас. — **Родна́я сторона́** = рідний край. — **Чужа́я сторона́** = чужи́на́ (С. З.), чужа́ чужи́на, чужа́ сторона́. — Вирвала мати дочку в чужу стороночку. п. п.

3. (в процесї) — сторона́. — Жалобливая сторона і отпорная. Ст. Л.

Стороня́ться, посторони́ться, отсторони́ться = бокува́ти, одійти́ у бік, оступи́ти ся; цура́ти ся, усува́ти ся, ухиля́ти ся і д. **Отстраня́ться і Посторони́ться.** — Не бокуй, Марусе, не бокуй: сядь пригесенько, щоб було гарнесенько. п. п. — А далї стали й бокувати від мене. Фр. — Вернувшись з заслання, Кулїш не пурав ся Юзефовича. Кн.

Сторо́нникъ = прихи́льник, прибі́чник. — Прихильники славянофильської школи уживають термін „община“... Кн. — Самого Хмельницького не було — він з кількома прибічниками був у Криму. Л. Н. В.

Сторо́нній = сторо́нній, боково́й.

Сторо́нушка = сторінонька, сторо́нонька.

Стосковáться (по ко́мъ) = затужи́ти, зажури́тись, зану́дитись (за ким), в ту́гу вда́ти ся.

Стоцвѣ́тъ, рос. Anthemis nobilis L. = марина́, руми́нок, ху́навка. С. Ан.

Сто́чная труба́ = ри́нва. — З дощу та під ринву. н. пр.

Стоя́ніе = стоя́ння, посто́яння.

Стоя́нка = постій, посто́янка, станови́ще, стано́вище. — **Зи́мняя с.** = зі́вля.

Стоя́ть, стать = стоя́ти, ста́ти. — **Стоя́** = навстоя́чки і д. **Стоя́ния.** — **Стоять, какъ столбъ** = стовбича́ти. — Кілька хвилин стовбичив непорушно, немов обпарений. Лев. В. — **С. на часа́хъ** = на ва́рті, на карау́лї стоя́ти, вартува́ти, чатува́ти. — **С. за пра́вду** = правдува́ти. — **С. на своёмъ** = пра́вити своє́. — **С. на моли́твѣ** = моли́ти ся. — **С. передъ кѣмъ безъ ша́пки** = шапкува́ти. — **С. на колѣ́няхъ** = навко́лїшки стоя́ти, кля́нчити (С. З.).

Стоя́чій = стоя́чий. — **Вода́ с.** = нете́ча (Зем.), стояча вода́, водости́й. — **С. хлѣбъ** = хлїб на нї або в скирда́х, не вимолочений.

Стра́вливать, стравя́ть = 1. трави́ти, випаса́ти, стрáвити, спа́сти, потоло́чити і д. **Вытра́вливать** 1. і **Потравя́ть.**

2. д. **Вытра́вливать** 2.

3. трави́ти, цькува́ти, під'ю́жувати, підцько́вувати, зво́дити, стравити, нацькува́ти, звести́. — Усе зводи зводив: мінї накаже за дїда, а дїду за мене. Кр.

Страда́ = жни́во (С. З.), жнива́ (С. Аф.), жнитво́. — **Въ страду́** = у жнива́. С. Аф.

Страда́лецъ, страда́лица = стра́дник, ця, страда́льник, ця (С. Жел.), страда́лець (С. Жел.), му́ченик, ця. — Такого страдальника, як Шевченко, таких страждань, яких він зазнав... Кн.

Страда́льческій = страда́льницький.

Страда́льчество = страда́льництво. С. Жел.

Страда́ніе = стражда́ння (С. Жел.), страждува́ння, страда́. — За ваші страждання нехай вам Бог дасть щасливої долї. Скл.

Страда́тельный = страда́льний. С. Жел.

Страда́ть = стра́ждати, терпіти (С. Ж.), му́чити ся, кара́ти ся. — За що не знаю я караюсь? К. Ш.

Стра́дный = живни́й. — **С. пора́** = живни́.

Стра́жа = сторо́жа, сторо́женька, ва́рта (С. Л.), калаву́р, ча́та. — Пан приставив сторожу коло шкатулки, щоб не вкрали. н. к. — Пішла сторожа заснула, а вони поги на плечі. Ки. — Заляка́ли молодиці нічку почувати, поставили стороженьку од баб вартувати. н. п. — Чорноморці не гаразд вчинили: на цю нічку темненьку варту не ставили. н. п. — **На стра́жѣ** = на сторо́жі, на ва́рті. — Батько й мати не сплять, на сторожі стоять, не пускають саму не є у садочок гулять. К. Ш. — **Подъ стра́жей** = за калаву́ром. — Приставили його за калавуром. н. о. — **С. лѣсна́я** = беке́т.

Стра́жникъ = д. Сто́рожъ.

Страна́ = сторона́, край, країна (С. Ж.), і д. Сторона́ 2. — **Тёплая с.** = те́плий край (С. Ш.), тепли́чина (С. Ш.), тепліщина, куди птиці на зіму одлітають — вирій (С. Аф. З.). — Птиці з тепличини летять. С. Ш.

Страни́ца, страни́чка = сторона́, сторінка, бік, ка́ртка, ка́рточка.

Страннникъ, ца = стра́нній, стра́нна, мандрівець, вандрівець (С. Л.), мандрівний.

Страни́ничать = 1. д. Стра́нствовать. 2. химерувати (С. З.), чудасійничати, шту́ки витворя́ти, штукарювати.

Стра́нно = чу́дно, ди́вно, химе́рно (С. З.). — Чудно якось діється між нами. К. Ш.

Страннолюби́вый = гостинний. С. Жел.

Страннопріи́мный = гостинний. С. Жел.

Стра́нность = чудно́та (Кр.), дивина́ (С. З.), ди́вність, химе́ра, химе́рня.

Стра́нный = чудний, ди́вний, чуде́нний (С. З.), чудерна́стий, чудерна́цький, чудоро́дний, химе́рний (Кр.), чудасійний, неподо́бний, кумедний (Кр.), неповсільний. — Він якийсь чудний. н. о. — Химерна казка. Кр. — Агафангел, кажете? химерне ми́я. — Оттакий то Перебендя старий та химерний. К. Ш. — Чудородна людина. Хар. — **Стра́нное дѣло** = чудасія (С. З.), ди́во. — **С. слу́чай** = приведе́нция. — **С. человѣкъ** = чудна́ людина.

Стра́нствіе = мандрува́ння, мандрівка і д. Путеше́ствіе.

Стра́нствователь = д. Путеше́ственникъ.

Стра́нствовать = мандрува́ти і д. Путеше́ствовать.

Страстѝшка = кортя́чка (С. Жел.).

Страстно́й = страстний, страшний. — **С. свѣча́** = страшна́ сьвічка. С. З. — **С. не́дѣля** = бі́лий, страшний ти́ждень. — На страшнім тижні, в Четвер, з вечора. н. пр. Гр.

Стра́стный, по = ре́вний, пе, загарливий, до, жагу́чий, вогнюва́тий, пристрастний (С. Жел.). — От чому загарлива охота до малярства прокинула ся у Шевченка. Ки. — Костомаров загаряво доводив неминучу потребу слов'янської спілки. Ки. — І пдивила очі чорні в небо ясне, мигтючее і сьпіває пісню тихо і сьмутну і жагучую. Мова. — Вогнювата молодиця. н. о. — **С. человѣкъ** = пасья́нт. Київщина.

Страстотерпецъ, страстотерпица — му́ченик, ця.

Стра́сть = 1. му́ка, страждання, скорбо́та, па́сня. — **Стра́сти Госпо́дни** = стра́сті, па́сня. С. Жел.

2. жадання, жага́, жагота́, загара́ (С. Жел.), па́сня, страсть, пристрасть, до чого — унада, кортя́чка (С. Жел.). — З жагою приставав він до спільної праці. Лев. В. — І була палка жагота до громадської роботи. Мова. — Тиж дідові загари дошли. Ст. Б. Х. — **С. любо́вная** = любощі, любки. — З любощів він загубив душу, з любків і голову пожав. Греб.

3. страх, жах, ляк, боять. — **С. взяла́** = страх, жах напав, опанував. — **Со страсте́й не зна́лъ, что дѣлать** = з ляку не знав, що й робити.

4. ду́же, на́дто, страх, страше́нно. — **Мнѣ страсть хо́чется** = мені ду́же хо́четь ся. — **Страсть какъ бо́ленъ** = страше́нно хво́рий. — Страх мені не хочеть ся з старим дідом ворочать сп. п. п.

Страусовый = струсе́вий, стру́сий, трусе́вий (С. Ш.), трусько́вий. — От іде він, він лежить струсе перо. н. к. — Трусеве перо. С. Ш.

Стра́усъ, лт. Struthio camelus = стру́с (С. Ш.), струсь (С. Жел.), трус (С. Ш.), трусько.

Страхова́ніе = штрахова́ння, асекура́ція.

Страхова́ть, застрахова́ть = штрахова́ти, асекурувати, заштрахувати.

Страхово́й = штрахови́й, пожежний.

Страхъ = страх, о́страх (С. З.), ляк, жах (С. З.), страхота́, жахо́та, тру́са́, трусани́на, бій, по́полох. — Такий острах піде по селу, що крий Боже. С. З. — Мене

нов острах взяв який: підвів и погляд боязкий. Нч. — А лих од жаху вмірая. н. д. — Так той чоловік і замер з ляку. н. к. Гр. — Вчинив єси лсу і поміж панами велику трусу. н. д. — Не має бою. Кр. — Стра́хи = страхі́ття, страхі́вля. — Любить балакати про усякі страхіття. Лев. — Набра́ться стра́ху = настрахати ся, нахахати ся. — Нагна́ть с. = хо́лоду, страху́ нагна́ти, жа́ху завда́ти. — Наи́ческій страхъ = переполо́х, поля́ка (д. Па́нька). — Со стра́ху = з ля́ку, од ля́ку, од жа́ху, од бо́ю (Кр.). — Взять на сво́й страхъ = на свою одві́чальність взя́ти.

Страхъ = ду́же, страше́нно. — Страхъ какъ бога́тъ = страше́нно бага́тий. — Страхъ мно́го наро́ду = страше́нно бага́то люде́й.

Страши́лище, страши́ло = страхо́вище (С. Л.), страшидло, страховина́ (С. Л.), страхіття, страховіття (С. Л.), заполо́ха, опу́дало (С. З.) і д. Пу́галище. — Як би я побачила таке страховище, то там би на місці і вмерла. Лев. — Дав нам Бог суддю! Просто не судця, а страховище на людей. Ки. — Ти моїм вовкам не заполоха. п. п.

Страши́ть, устраши́ть, ся = страха́ти, ся (С. З. Л.), ляка́ти (С. Л.), жаха́ти, страши́ти, ся (С. Л.), настраха́ти, настраши́ти (С. Л.), наляка́ти, ся; устрахну́ти ся (С. Ш.).

Страши́вый = д. Боязли́вый, Пужли́вый.

Стра́шно = стра́шно (С. Л.), бо́язко, бозно (С. Л.), ля́чно, жа́хно; сіра́шно, страше́нно. — Е ні! страшно, вовк вибіжить з лісу. Коц. — Йому лячно стало ані мало на хвилину. Фр. — Она стра́шно вокруга́ла = вона́ страше́нно сногаїла.

Стра́шный = страшни́й (С. Л.), дуже — страше́нний. страхове́нний. С. Л. — Пе́ро страшне не в гусака, а у дика. п. пр. — Ак гуне вовк — такий страшенний та здоровенний. Б. Г. — С. разска́зъ = строкова́на.

Страща́ть = д. Страша́ть.

Страшивать, стрости́ть = д. Ссу́чивать.

Стрекать, стрекну́ть = штрика́ти, шпиге́ти, штрикну́ти, шпигну́ти. — Штрикла вщелкою у мясо. Чайч.

Стрекну́ть = 1. д. Стрека́ть.
2. да́ти дра́ла, дмухача́ да́ти, дмухну́ти, чкурну́ти, дременну́ти.

Стрекоза́, ком. Libellula = ба́бка, са́мчик — ба́бич (С. Ш.), з темносиніми крилами — болото́янка (Мак.). — Бабок, металликів под нею грає сила. Гр. (Д. Коромисло 2.)

Стрекозинъ = ба́бчин.

Стрекота́ніе = скре́кіт, скре́гіт.

Стрекота́ть = 1. скрекота́ти, скрегота́(ї)ти, заскрегота́ти. — Сорока скрекоче.
2. цокота́(ї)ти, торохті́ти.

Стремглавъ = стрі́м, стрімголо́в (С. Л.), сторч (С. З. Л.), на́сторч, сторчака́ (С. З. Л.); прожо́гом, ни́ттю. — Аж голова йде колом од страху, щоб стрімголов з вершини не упасти. Ст. В. Х. — Чортака упав з неба сторчака. С. З. — Прожогом кинув ся у воду. — Не розглядівши броду, не лізь прожогом у воду. п. пр. — Упа́сть стремглавъ = стрімголо́в упа́сти, сторчаки́ да́ти.

Стреме́шка = штра́нка (коло штанів чи спідніх).

Стреми́тельно = прожо́гом, ни́ттю. — А вовк злякав ся та прожогом у дірку. Гр. Чайч.

Стреми́тельный = валки́й, пава́льний (С. З.).

Стреми́ть = 1. тягти́, упо́сити.
2. (устреми́ть) — направля́ти, справля́ти, навертати і д. Направля́ть 1.

Стрема́ться = 1. лину́ти (С. Л.), вузьким струмком — дзюрко́м бі́гти. — Вода лине.
2. змага́ти ся, нахага́ти ся, домога́ти ся, допина́ти, ся (чого, до чо́го), прямува́ти, порива́ти ся (куди, до чого), уганя́ти ся (за чим). С. Л. — Нїмці пильно намагали ся до того, щоб знищити Славян. Бар. О. — Володарі намагали ся усувати автономію поконвічну. Ог. — Допинаючи своїх желаній. Л. В.

Стремле́ніе = змага́ння (С. Л.), порива́ння, прямува́ння, вперед — розго́н. С. Л. — Народ в своїми змаганнями есть єдиний герой історії. Зап. Груш. — А може всї наші думи, наші змагання — все те одна помилка. Фр. — Україна не показувала і малого змагання, підвертати під себе чужинців. Бар. О. — Гострий біль тих думок гнїтив у йому хіть до змагання. Лев. В.

Стремни́на = кру́ча (С. Л.), строна́ (С. Л.), стромовина, у́рвище (С. Ш.) — Скели високо та ще коли б похила; а тож стромовина така, наче-обтесана. Ки.

Стремни́стый = крутий, урвистий. — Урвиста скеля.

Стреме́ть = стирча́ти.

Стре́мя = стре́мень, стре́мено́ (С. Л.), мн. стреме́на.

Стремя́нка = 1. сту́панка, д. Ла́зня.

2. схо́дня (драбинка з набитими зверху брусками).
3. драби́нка (потузиня).

Стреми́нный = стремени́й. — С. ремі́нь = пу́пиця, пі́слище (Ман.).

Стрепо́жить, стрепо́жить = трепо́жити (С. Ш.), потрепожати, усіх — перетрепо́жити. — Перетрепожили коней та й пустили на пашу.

Стре́петь, пт. Otis tetrax = хохітва́, стре́пет.

Стре́скивать, стре́скать = же́рти, ло́нати, тріскати, пожерти, потріскати, зло́нати, стріскати. — Наша невістка що по дай, то стріска. н. пр.

Стречо́къ, у виразі: „дать стречка́" = да́ти дра́ла, да́ти дпухача́, тя́гу, дронака́, дрехену́ти, дпухну́ти, чкури́ти. — Він, взявши торбу, тягу дав. Кот.

Стрига́чъ = стрижі́й. Ман.

Стрибо́гъ = посви́стач, вітрів ба́тько.

Стригу́нъ, стригуне́цъ = стрижа́к, чо́к, стригу́н, стригуне́ць.

Стри́жка = 1. стри́жка (дія).
2. стри́га.

Стрижо́вый = щурови́й.

Стрижъ, пт. Hirundo ripária = щур. С. Жел.

Стричь, остри́чь, ся = стри́гти, постри́гти, ся, чикрижити, ко́кати (Ман.). — Стригу́щій овецъ = стрижі́й. Ман. — Стри́женный, ая = стри́га. — С. голова́ дуже низько = ги́ря. — Забравши деяких Троянців, осмалених як гиря, ляців. Кот.

Строга́ло = д. Руба́нокъ.

Строга́тельный = стружни́й. — Стружний осліп. См.

Строга́ть = стругати (С. З. Л.), застругувати, гемблем — гемблюва́ти (С. Л.). — Я б ставив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

Стро́гій = стро́гий (С. Жел.), сро́гий (С. З. Жел.), сувори́й (С. Жел.), го́стрий.

Стро́гость = стро́гість (С. Жел.), го́стрий.

Стро́гость = стро́гість (С. Жел.), суво́рість.

Строевой = 1. будова́льний.
2. шереговий, строєвий.

Строе́ніе = 1. будува́ння (дія). С. Л. Ш.
2. будо́ва, буді́вля, буди́нок, будова́ння. С. Л. Ш. — Пляц з домом, комірою і всім будованням. К. Ст. — Зо всею маєтностю своєю і з будованням, своїм коштом побудованим. Ст. Л. — Д. ще під сл. **Постро́йка.**
3. стро́їння, настро́ювання, нала́жування, ладнува́ння (на пр. гуслів).

Строй = 1. стрій, шик (С. З.), в шеренгу — ла́ва (С. З.), шере́га, в три лави, у Запорожців — бато́ва (С. З.), в гострий трьохкутник — трія́нгула, в колонах — сакса́. Евар. — Тоді дівко заплачеш, як у строю побачиш. н. п. — Стояли в шиках посеред майдану січового. Л. В.
2. лад, зго́дність (тонів).

Стро́йно = в лад, зго́дно, зграйно.

Стро́йность = 1. стру́нність, огра́дність.
2. лад, зграйність, зго́дність то́нів. — В єдинанню обох цих хорів було стільки зграйности. Зорн.

Стро́йный = 1. струнки́й (С. З.), струнки́й (С. Л. Ос.), ставни́й (С. З.), огряднй, стрімкий, стебелькува́тий (Лев.). — А нема над неї в цілім сьвіті ні з волохинь, ні з чорнявих та струнких латинок. Ст. С. — Така струнка, мов та тополенька гнучка. Пч. — Зерно коріння постелить в ту пору, кинє струнькую стеблину у гору. Щоголєв. — Одна ж дівка чорнявая, красовита та вродливая, ставна, гнучка і висока, мов тополя шелестливая. Мова. — Стан стрімкий, тонесенький. Як. — Євмен був саженого зросту, а стрімкий — як конопляна. Ки. — Стебелькувата дівчина. Ман.
2. ла́дний, зго́дний, зграйний.

Строи́тель = будовни́к (С. Ж.), будовни́чий (К. Св. П.).

Строи́тельство = будовни́цство. — Церковне будовництво перейшло до нас з Греції, але незабаром завелись і свої будовничі в Русинів. Бар. О.

Стро́ить = 1. (постро́ить) — будува́ти, стро́їти, ста́вити, збудува́ти, постро́їти, ся, поста́вити, мурований будинок — мурова́ти, змурова́ти. — Мости, де би потреба указувало, будовать. Ст. Л. — Не міг Шевченко забути, хто будував Петербург. Зап. Кон. — Хоч позволив хан на пісках новим кошем стати, та заказав Запорожцям церкву будувати. К. Ш. — Збудуй хату с лободи, а в чужую не води. н. п. — Д. що під сл. **Постро́ить.** — **Не вдругъ Москва постро́илась,** н. пр. = не разом Київ будува́в ся н. пр. — С. воздушные за́мки = д. під сл. **За́мокъ** — С. лѣса́ = решту́вати, ста́вити решто́вання.
2. (**настро́ить**) — стро́їти, нала́жувати, ладнувати і т. д. д. **Настра́ивать** 2.
3. (**вы́строить**) — стро́їти, шикувати (С. З. Л.), шерегувати, ви́строїти, вшикувати, ся. — Зібрав і кінних і піхоту і всіх до битви шикував. Кот. — Що за радість вибірати старого діда? Не шерегувать йому козацького війська. І. Г.

4. (настро́ить) — витворя́ти, виробля́ти, ко́їти. бро́їти, нако́їти. — С. ку́ры = д. під сл. Ку́ры. — С. штýки = штукарювати. — Таке витворяє, що ну... — Накоїв багато лиха.

Строка́ = стрі́чка (С. Л.), рядо́к, сте́жка (С. Л.). — Цілими місяцями не міг написати ні одного рядка. Л. Н. В. — Прика́зная с. = крючо́к, карлю́чка.

Стро́кій = не рівний, шарша́вий.

Стропи́лина, стропи́ло = кро́ква (С. З. Л.), кро́квина, кро́кви, на розї — парі́жник (Ман.), на сохи під покрівлю — ощепини, окладки́ (Лев.), ключини (Ман.). — Яка кроква, така й латa, п. пр.

Стропи́лить = ста́вити кро́кви.

Стропи́льный = крокі́вний.

Стропи́ть = д. Стропи́лить.

Стропти́вость = супере́куватість, супротивність, непокірність.

Стропти́вый = супере́куватий, супротивний, сварки́й, непокірний, незго́дливий (С. Ж.).

Стро́усъ = д. Стра́усъ.

Строчи́ть = 1. (вы́строчить) — стебнувати, ви́стебнувати.

2. (настрочи́ть) — дря́пати, шкря́бати, писа́ти на швидку́ ру́ку, надря́пати, нашкря́бати. — Нашкрибав на коліні паспорт тай дасть. п. о.

Стро́чка = 1. д. Строка́.

2. ви́стіг, стебні́вка. — Въ стро́чку = ви́стігом.

3. стебнува́ння (в шитві).

Стро́чный = рядко́вий. — Стро́чныя бу́квы = малі́ бу́кви.

Струбцы́нга = шруб (для стискання, у столярів)

Струга́ть = д. Строга́ть.

Струговóй = 1. гембльо́вий.

2. байдако́вий, байда́шний.

Струговщи́къ = байда́шник.

Стругъ, стружо́къ = 1. байда́к, байдачо́к (д. під сл. Ло́дка).

2. струг, стру́голь (С. Жел.), ге́мбель, скобе́ль, скобе́лка. — Го́ді, майстре, гембля гемблювати: прийде батько, буде сокирою підправляти. п. п.

Стрі́дель = вертуни́. — Смашні вертуни. Кн.

Стружи́ть, вы́стружить = д. Строга́ть.

Стру́жка = 1. струга́ння.

2. стру́жка (С. Жел.), остру́жка (С. Пар.), струга́лка. — Старша дружка — як стружка. п. п.

Стру́йка = д. Струя́.

Струи́ть, ся = точи́ти ся (С. Ш.), дзюрі́ти, ся, дзюркоті́ти (С. Жел.). — Вода точить ся. С. Ш.

Стру́йчатый = хвиля́стий.

Струкъ, стручёкъ = стру́к, струк, стручо́к.

Струна́, стру́нка = струна́, тонка метал. — баcóк (С. Ш.). — В бандурі — 12; товсті зовуть ся бунта́ми (бас, 2-ий бас, 3-ий бас, дротова́, прийма, те́рция); останні шість зовуть ся — прискрунками. Остап Вересай. — В лірі: середня — мело́дія, друга — те́нор, третя — байо́рк. З. Бонд. — Заде́ть за живу́ю струну́ = за живе́ зачепити.

Стру́нный = стру́нний, струновий.

Струнопоподо́бный = струнки́й.

Струпъ = струп, мн. стру́пня, шо́лудї.

Струпе́ть, остру́пѣть = струпі́ти, заструпити ся.

Стру́сить, струхну́ть = злякати ся, вжахну́ти ся, оторопіти, зво́мнити. — Не звомнив же і Січовик, на пъядь не одступив і сьміло дивив ся. О. Ст. — Дорес ізвомнив сірома́ха, бо був Ентея не певна птаха, як чорноморський славний козак. Кот.

Стручёкъ = д. Струкъ.

Стручкова́тый = струкова́тий, струкова́тий.

Стручко́вый = стру(ю)чковий. — С. пе́рецъ = д. під сл. Пе́рецъ. — С трава́ = д. Ко́рень солодковый.

Струя́ = стру́я (С. Жел.), стру́ме(і)нь (С. Жел.), струмо́к (С. З. Л.), струмо́чок, цівка. — Історія — є та керниця, з якої животворною цівкою бъє та сила, що бадьорить енергію. Кн. — Струёй течь = дзюркоти́ текти́, бігти і д. Струи́ть, ся. — Пуска́ть струёй = цідкати.

Стрыгу́ша = во́вна (з вівці остриженa).

Стрѣла́, стрѣ́лка = 1. стрі́ла, стрі́лка.

2. стрі́лка (на пр. у годиннику, в компасі, у вагів то-що).

3. рос. Menyanthes trifoliata L. — трифо́лія, бобовни́к, вубовни́к, Sagittaria Sagittaefolia l. — стрі́лка, водяна́ стрілиця, чо́вник. С. Ан. — Лу́ковичная стрѣ́лка = стрі́лка, ду́дка, цибо́к, ци́бка.

Стрѣлко́вый = стрілє́цький, стрільцевий.

Стрѣло́къ = стрілє́ць, влучний — цілє́ць. — Стрілець стріляє, а Бог кулі носить. п. пр. — Салдат був на службі і був стрілець добрий. Гр. Чайч.

Стрѣлолистникъ, рос. Sagittaria = д. Стрѣла́ 3.

Стрѣлочка = д. Стрѣла́.
Стрѣльба́ = стріля́ння і д. Пальба́.
Стрѣльну́ть = д. Стрѣля́ть 1.
Стрѣльчатый = стрілкува́тий.
Стрѣля́ніе = стріля́ння і д. Пальба́.
Стрѣля́ть = 1. (**выстрѣлить, стрѣльну́ть**) — стріля́ти, пали́ти (С. З.), торо́хкати (дуже гучно), стрельну́ти, випалити, вда́рити, торо́хнути (С. Ш.). — Поробили шапці, як вдарили з сема гармат у середу вранці. н. п. — Випалив з рушниці. н. к. — **Стрѣля́етъ въ ушáхъ** = стріля́є, штрика́є в у́хах.
2. (**застрѣля́ть**) — стріля́ти, застре́лити, застріли́ти, заби́ти, вби́ти.
Стра́ваніе = гото́вання, бо́рання (С. Л.), перева́ри. — Хіба в їх такі великі перева́ри? Борщ та каша. Кр.
Стра́вать, состра́вать = готува́ти, кухова́рити, бо́рати ся, виготува́ти. — Татари вечерю готують. Л. В.
Стравни́й = д. Стра́ваніе.
Стравну́ха = кухова́рка.
Стравну́чая = д. Ку́хня.
Стра́пчій = 1. д. Адвока́ть. — **Присѝжный с.** = адвока́т при торго́вому суді. 2. урядо́вець, що доглада́є за викона́нням зако́нів.
Стряхивать, стряхну́ть, ся = обтру́шувати, струси́ти, обтруси́ти, ся. — Треба обтрусити ся — уся впрів в снігу. Кн.
Студени́стый = драгли́стий.
Студено́ = хо́лодно, зи́мно.
Студёный = холо́дний, зи́мний.
Сту́день = холоде́ць (С. З., драглі (С. Аф.). — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — І ковбас і холодцю доволі. К. К. — Були драглі, та спати лягля (поїли їх). п. пр. — Ніжки з часником, драглями варені на славу. Мак. — Правіз мужик в місто сіно, продав його зрання, купив собі добру миску драглів на снідання. Руд.
Студенѣть = холодні́ти, холодні́шати.
Студи́ть, остуди́ть, ся = студи́ти, холоди́ти, простуди́ти, прохолоди́ти і д. Охлажда́ть, ся. — Гарячі! Студи, дурачі! н. пр.
Сту́жа = хо́лод, холодне́ча (С. З.), моро́з.
Сту́кальце = д. Колоти́ло.
Сту́каніе = сту́кання, гро́кання.
Сту́кать, сту́кнуть = сту́кати, гро́кати, сту́кнути, гро́кнути, гріхну́ти, торо́хнути (С. Ш.).
Сту́каться, сту́кнуться = сту́кати ся, сту́кнути ся, уда́рити ся, торо́хнути ся. — Торохнув ся лобом об стіну.
Стукотни́ = стукотни́ (С. З. Л.), сту́княва (С. Л.), стукотне́ча, стукотня́ва (С. Л.), гру(ю)котни́, грюкотне́ча, гру́(ю)княва (С. Л.), гуркотни́ (С. З.), торо́хнява, торохне́ча, торохконя́на, тарáхкання, тарахканя́на (С. Ш.), од ніг — тупотни́ (С. Л. Ш.), од кінських ніг — тупотня́ва (С. Ш.).
Стукъ = стук, сту́кот (С. Л.), дужчий — грюк (С. Л.), сильний але глухий — бу́хання (С. Л.), від сокири — цюк і д. Стукотни́.
Стукъ = стук, грюк, бух, гуп, торо́х (С. Ш.). — Стук грюк в віконечко —, вийди серце коханочко. н. п.
Стулъ, сту́лникъ = 1. сту́лець (С. Л.), стілéць, стíльчик; дзиглик (С. Аф. З.), дзи́гличок (С. Аф.). — На тім кораблику золотий стільчик стоїть, на йому гречна панна сидять. н. п. Под. — Ой стань, братіку, на стілець, та подай з полиці гребінець, стань, батеньку, на стільчик, подай щіточку-гребінчик. н. п. Под. — Сіла на круглому дзигликові коло стола. Лев. — Стіл застелений стареньскою скатертиною, а позад його на високому дзиглику сидить. Лев. В. — В кутку стояв дзиглик, на котрому В. С. залюбки сидів з гитарою у руці. Скл. — Веде в господу потихеньку і дзиглика їй підставляє. Мет.
2. колóдка (до якої привязують вуханів).
Сту́па, сту́пка = сту́па, сту́пка, мущир (С. З. Л.), деревъяна — салотóвка, ковга́нка. — Товчи перець в мущиру. С. З. — Ковганка салу переводчаця. п. пр. Д. ще під сл. Н'готь.
Ступа́ = хода́ (вільна, про коней).
Ступа́ть, ступи́ть = ступа́ти, ступи́ти, ступну́ти, важко — чвала́ти, чала́пати. — Куди не ступне, гроші за ним. Кр. — Ступай, коню, ступай ворон з гори кам'яної до тієї дівчиноньки, що чорної брови. н. п.
Ступе́нь, ка = сту́пінь, щабе́ль, ступи́ця, в екіпажі — підніжжя, ступійка. — Трохи не доліз по драбині, як щабель уломив ся. — Із ступниці на ступницю спускалась до долу, напослідок опинилась і боса і гола. Мова.
Ступе́ньки = хóди, схóди, східці (С. З. Л.), приступки. — Ледві ступила я на сходи до ганку. Кн. — Було видно високі стопи церкви з широкими кам'яними східцями. Мова. Д. ще під сл. Лѣстница.
Сту́пица = ма́точина, ступи́ця, колóдиця, товстий кінець — сúч, тонкий — ру-

ка́в. — Колеса загрузли по саму маточину. н. о.

Ступни́ = **ступня́, плюсня́.** — Черевик не налазить, уси плюсни опухли. Кн.

Ступь = д. **По́ступь і Похо́дка.**

Стучи́ніе = **сту́каніе, гро́каніе, ту́каніе, гу́паніе, торо́хканіе.**

Стучи́ть, сту́кнуть = **сту́кати, гро́кати, сту́кнути, гро́кнути,** довго — **стукоті́ти, грюкоті́ти,** сильно — **тарáхкати** (С. Ш.). **торо́хкати, торо́хнути** (С. Ш.), про годинник — **токоті́ти** (С. Ш.), **цо́кати,** про зуби — **цокота́ти, цокоті́ти,** про серце — **колоти́тись,** потою — **ту́(о́)пати, ту(о)поті́ти, го́пати,** в такт — **підту́пувати,** совирою — **цо́кати,** рівномірно — **ту́кати** (С. Ш.), **токоті́ти** (С. Ш.), сильно — **гу́пати, го́пати, тугопі́ти** (С. Ш.), **стугопі́ти, турготі́ти,** глухо — **бу́хати,** при швидкій ході — **коноті́ти,** перестать — **пересту́кати, перегро́кати** і т. д. — Прийшов у ночі тай стукотить. н. о. Кг. зб. — Дятел тукав в дерево. С. Ш. — Дріжить як мокрий хорт, зубами знай цокоче. Греб.

Ступева́ться = **пости́ти ся між лю́ди.**

Стыда́ть, ся, пристыда́ть, устыда́ть, ся = **соро́мити, ся, сóрому завдава́ти, устиджа́ти, стида́ти ся, встида́ти ся, соро́мати ся, соро́мляти ся, засоро́мити, ся, сóрому завда́ти, застида́ти, ся.** — Хто Бога не боїть ся, той і людей не соромить ся. н. пр. — Упхала лице в рукав, ніби во на соромить ся. Федь. — Бо я вже Бога не боюсь і не соромлю ся людей. К. Ш. — Голодний, а попросить соромавть ся. Гр. Чайч. — А я стала приступати, стала його устиджати. н. п. — Застидали дитину. Лев. — Вони соромляють ся. Греб.

Стыдли́вость = **соромли́вість, сором'я́жливість** (С. Ж.). — Жіноцька соромливість вміла своє. Кн. — Мов би хотіла вона вирвутись — та соромливість спинила від того. О. Пч.

Стыдли́вый, во = **соромли́вий, соромъя́зливий** (С. Л.), **сором'я́жний, сором'яжли́вий, во** (С. Л.). — Соромливий, як на шлюбі панна. Ст. С. — Гетьте! Соромливо одмовляю йому, не лізьте! О. Мир.

Стыдно = **сóромно** (С. Л.), **сóром.** — Матушці починало вже робити ся соромно, що погрішила на свого пан'отця. Лев. В.

Стыдный = **сороmо́тний, стидки́й.**

Стыдъ = **сóром, соромо́та** (С. Л.), **ганьба́.** — У доброго чоловіка сором на виду, а у лихого під підошвами. н. пр. — Гріх перед Богом і перед людьми сором. Кн. — Лещадянця з ясне кинть ся — мінї соромота. н. п. — **Вводи́ть въ стыдъ** = **сóрому завдава́ти.**

Стылу = **зза́ду.**

Стынуть, стыть, остыва́ть = 1. **холо́нути, застига́ти, захолóнути, прохолóнути, засти́гти, засти́гнути.** — Холоне серце, як згадаю, що не в Україні поховають. К. Ш. — Прохолонув борщ.

2. **мéрзнути, замерза́ти, замéрзнути.**

Стычка = **потичка** (С. З.), **бійка, колотне́ча;** **сва́рка.**

Стѣна́, стѣнка = **стіна́, стінка,** камяна **мур,** проти ночі — **передні́чна,** західня, фасадна — **чільна.** — Прозьба мур пробивав. н. пр. — **Стѣна́ объ стѣну́** = **опостіньс.** — Квартирував сей студент опостінь з Гуляком. Кн. — Він сидів в острозі опостінь з Шевченком. Кн. — **Идти́ стѣно́ю** = **ла́вою йти́.**

Стѣнно́й = **стінни́й.**

Стѣнобитный = **муролóмний.** — С. **оруді́е, с. маши́на, стѣнолóмъ** = **тара́н.** С. Ш. — Приставив таранщ до брами, в ворота зачали гатить. Кот.

Стѣнотóчецъ = **ша́шель.** С. Ш. — Як шашель точить.

Стѣсне́ніе = **стис** (С. З.), **сти́ск, у́тиск** (С. Ш.). — С. **въ груди́** = **сти́скн.** — Спину иноді ламає, ноги опухли, стиски мучили й удушья, ноги набрикали. Мак.

Стѣсни́тельный = **утиска́ючий, тісни́й тяжки́й.** — Тяжкі умови.

Стѣсня́ть, стѣсни́ть, ся = 1. **тіснúти** (С. Ш.) **стиска́ти, стúскувати, сти́снути,** ся і д. **Сжима́ть.**

2. **тісня́ти** (С. Ш.), **утісня́ти** (С. З. Л.), **утиска́ти, стиска́ти** і д. **Притѣсня́ть.** — Тіснили нас постоями. н. п. — Москаль усіх стискав і собі не зискав. н. пр.

3. **сороми́ти, ся, стида́ти ся, непасьмі́ти.** — На ню парубки зглядають ся, й займати стидають ся. н. п. — Підійшов би, та не насьмію.

Стя́гивать, стянýть, ся = 1. **стяга́ти, стягти́, зволокти́.** — Насіяу стягли човен з мілини. — **Стя́гивающій сѣ́но** = **тяга́льник, тяга́ч.**

3. **стя́гувати, затя́гувати, затягти́, ся.** — Стягніть вірьовкою.

Стягъ = 1. д. **Рыча́гъ.** 2. д. **Зна́мя.**

Стяжа́ніе = **надба́ння, придба́ння;** д. **Корыстолю́біе і Любостяжа́ніе.**

Стяжа́ть = **набува́ти, дба́ти.**

Стяжа́тель = **хапу́н, хапу́га.**

Стяжáтельный = хтúвий, зажéрливий, хапту́рний.
Стяпу́ть = 1. д. **Стя́гивать** і 2. д. **Стúбрить**.
Суббóта, здр. **суббóтка** = субóта, субíтка, субíтонька, у жидів — шáбас(ш). — **С. Лáзарева** (на 6 тижнí В. П.) — вéрбна субóта. — **С. родúтельская** = поминáльна с. — **С. на 5 нед. В. П.** = похвалá похвáльна с. — **Наступúла суббóта** = посубóтíло. — **Прáздновать с.** (про жидів) — шабас(ш)увáти.
Суббóтники = сéкта роскóльників, що постúть по субóтах або ті з християн, що перейшлú в жидíвську вíру.
Суббóтный = субíтний. — **Суббóтная свéчá, вóдка** (у жидів) — шабашíвка.
Суббóтникъ = субíтки (С. З.), суботкóве (С. З.), памъятнé, памъяткóве (кара в школах по суботах).
Субóй = замéт (д. Сугрóбъ).
Сугля́нокъ = сýглинок. С. Жел.
Сугóрбиться = згóрбити ся.
Сугрóбъ = замéт (С. З.), великий — кучугýра, впоперек дорога — перевíй. — Замети снíг навергав такí, що й стрíхи не знати. Кн. — Тíльки буде хижо вíтер завивати і замети — гори буде памíтати. Пч. О. — Там такí кучугури снíгу, що нí пройти, нí проїхати. п. о.
Сугýбо = удвóє (С. Ш.), подвíйно.
Сугýбый = подвíйний, двоїстий.
Судакóвина = судачúна.
Судáкъ, риба Perca Lucioperca = судáк. на Дону і в де-яких инших місцях — судá (С. З.), розплáтавий — судá, Lucioperca Sondra Cuv. L. volgensis — секрéт, секрéтик. Риб. — Вісім хур провадив риби: там був осетедець, лящ, сула. Макар. — Сула була пластова. Марúнович. С. З.
Судáрушка = 1. господúня.
2. коханка, любка, милодáнка і д. Любóвница.
Судáрыня = господúня, добродíйка. С. Л.
Сýдарь = господáрь, добродíй (С. Л.).
Судáчить = судúти і д. **Осуждáть** 2.
Судáчій = судакóвий.
Судéбникъ = статýт царя Івáна Васúльовича.
Судéбный = судовúй, сýдний. — Не можна одíбрати прав без судового присуду. Кн. — **Судéбнымъ порáдкомъ** = судóм, судóвне.
Судéйскій = суловúй (С. З.), судéйський. — Судовий панич. Кот.
Судéйша = суддíха.
Судёнышко = судéнце.
Судúть = 1. дýмати, гадáти, мíркувати.
2. судúти.
Судúться = судúти ся, позивáти ся (С. Л.), правувáти ся, довго або раз-у-раз — тягáти ся (С. Ш.), водúти ся. — Бодай чорт з багатим позивав ся, а з дужим боров ся. п. пр. — З Богом не будеш позивати ся. п. пр. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура востала ся. п. пр.
Сýдно, мн. **сýдна** = стольчáк.
Судно́, мн. **суда́** = сýдно, мн. сýдна, баркáс, дуб, байдáк, чáйка, галéра. (Д. під сл. **Корáбль** і **Лóдка**). — Судна козацькі хвиля на три части розбивае. п. п.
Сýдный = сýдний, судовúй. - **Сýдное дéло** = судовá спрáва.
Судовщúкъ = корабéльник. С. Жел. Пар.
Судовóй = судовúй.
Судоговорéніе = судовí рéчі.
Судóкъ, частíше мн. **судкú** = 1. миcочки з ýшками і ремíнем, щоб носúти стрáву.
2. поставéць з пляшечкáми для óцту, гірчúці то-що.
Судомóйка = 1. жíнка, що перемивáе посýдину.
2. стúрка або вíхоть, мúйка. С. Жел. Пар. (д. **Мочáлка** 2.)
Судопронзвóдство = судочúнство, процéс, спрáва судовá.
Судорабóтникъ, судорабóчій = бурлáка, лóцман і всякий робíтник на сýднах.
Сýдорога, spasma, spasmus = корч (С. Жел. Пар.), кóрчі (С. Л.), корчíй, перелóги (С. З. Л.).
Сýдорожиться = кóрчити ся, кривúти ся.
Сýдорожный = корчовúй.
Судохóдный = судохóдний (С. Жел.), сплавний (С. Пар.).
Судъ = суд (місце і дíя), спрáва (дíя). — **Верхóвный судъ** = генерáльний суд. — **Искáть судá, просúть на кого въ судá** = позивáти (кого), позивáти ся (з ким). — Ой піду я до пана позивати Івана. п. п. — Потолочив кабани, потолочив дині; будуть мене позивати вражі господині. п. п. Под. — **Позвáть, привлéчь къ суду** = подáти на кóго в суд, потягтú на суд.
Судьбá, судьбúна, судьбúнушка = дóля (С. Аф. З. Л.), талáн (С. Ш.), планéта, здр. дóленька. — Наша доля у Матúнi Божої у приполí. п. пр. — Дав нам Бог дві долí: яку мамí, таку й донí. п. пр. — Який талан матцí, такий і дитятцí. п. пр. — Злúя

судьба́ = лиха́, тяжка́ годи́на, бе́зталань, неду́ля. — Побила мене лиха година. — В недолї не тужи пїнóли. п. пр. — **Каки́ми судьба́ми вы вдѣсь?** = як ви тут опини́лись, як се вас до́ля занесла́ сюди́, яки́м по́битом ви тут, яки́м ві́тром вас занесло́ сюди́?

Судьы́ = призначе́ния (Боже).

Судья́ = суддя́ (С. З.), суде́ць, судя́щий, судитель, судьба́. С. Жел. — Жінка його — суддїха, дочка — суддївна, син — судївко. — Вже ж мінї судцї присудили ту хату. Кр.

Суевѣ́рie = суєві́ре, суєві́рство (С. Жел.), пере́суд, забо́бон, забобо́нність. С. Жел. — Шептання, замовляння і иньших забобонів вистерігати см. Б. Н.

Суевѣ́рный = суєві́рний, забобо́нний. С. Жел.

Суета́ = 1. ма́рність, марно́та. — Марність сього сьвіту. Ки.

2. метушня́, хватани́на, шамотня́ (С. З.), ханэтня́ (С. Ш.), ханани́на, шамо́тнява, ша́рварок. — І всюди рух, та метушня, та клопіт. Ст. Г. — Крик, метушня людий. Л. Н. В.

3. клопоту́н, ту́пало (С. Ш.), побі́гач (Лев.).

Суетя́ться = метуши́ти ся (С. З. Л.), клопота́ти, ся, мота́ти ся, ту́пати (С. Ш.), кома́шити ся, колоти́ти ся (С. Л.), скакчить — прометуши́ти ся. — А воно собі одиноке метушать ся по подвірю. Ган. Барв. — Дітвори весела зграя гралась, метушилась. Гр. Чайч.

Суетли́вый = метушли́вий, клопотли́вий, хватки́й (С. Ш.), ханки́й (С. Ш.) і д. Суета́ 3. — Од начала клопотливого уряду мого. С. З.

Суетность = ма́рність.

Суетный, но = ма́рний, но. С. З.

Суетный = д. Суета́ 2.

Сужде́нie, суже́нie = 1. суд, ро́зсуд, ро́бмисл і д. Обсужде́нie.

2. суд, прису́д, рішене́ць і д. Приговóръ і Рѣшéнie.

3. мі́ркува́ння і д. Разсужде́нie 1.

Сужённый = су́женый. — Суждено́ = судило ся, наре́чено. — Так мінї судило ся — під пятницю родила см. п. пр. — Колючим терном поросші стежки судило ся йому перейти. Ки. — Коли наречено вмірати, то й знахарі невідшепчуть. К. З. о Ю. Р.

Суженый, ая = су́женый, на, богда́н, ка.

Сужи́вать, су́зить, ся = у́зити (С. Ш.), позу́зити, потїсни́ти, ся, про кілько — позужувати, надто — переу́зити.

Су́ка = су́чка, суцїга. С. З.

Сукале́нъ, пт. Scolopax totanus = з поро́ди куличків.

Су́кинъ = су́чий.

Сукно́ = сукно́, червоне — карма́зин (С. З.), біле турецьке — габа́, англїйське — саёта. С. З. — Червоний, як кармазин. п. пр.

Суконова́льня = валю́ша (С. Л.), валюші, валю́шня, хвалю́ші, шановáлка.

Суконова́лъ = валїй (С. Л.), валю́шник, хвалю́шник, шановáл (С. З.). — І мінї не шановал душу вивалив. п. пр.

Суковáтый = сучкова́тий.

Суко́нка = сукни́на, суко́нце.

Суко́нный = сукня́ний (С. З.), суко́нний, з кармазину — кармазиновий, з габи — габо́вий, з саёти — саётовий (Д. Сукно́). — С. ма́стеръ = сукна́р. — С. ряд = суко́нниця.

Суко́нщикъ = сукна́р.

Су́кровица, Serum sanguinis = на́сока (С. З. Л.), мазка́ (С. З. Л.), сукро́вица, сукрова́тиця, з мертвого — рона́ (С. Л.), мура́ва, муравиця.

Су́кровичный = сукрова́тий.

Сукъ = сучо́к.

Сулема́, Mercurius sublimatus corrosivus = сулимá.

Суле́я, суле́йка = пля́шечка (плескувата).

Сули́ть, посули́ть, ся = обіця́ти (С. З.), обіща́ти, ся, наобіця́ти.

Султа́нъ = 1. салта́н (царь турецький).

2. ки́чка (на кивері).

Сума́, су́мка = то́рба, торби́на, торби́нка, то́рбочка, поб. торбе́шка, то́рбище (С. Ш.), на тютюн — гама́н, гаманéць, у Гуцулів — та́шка (С. Ш.), на овес коням — ша́нька. — Налякав міх, то й торби страшно. п. пр. — Дітей годуй, а сам торби готуй п. пр. — Хоч іду в гостину, то беру хліб в торбину. п. пр. — А в иньшого сіромахи ні хати, ні поля, тільки торба, а з торбини виглядає доля. К. Ш. — В ташї має Гуцул протичку, кремінь. С. Ш. — С натро́пная = ладівни́ця. (Д. Ладу́нка, Натро́пница). — Сума́ переме́тная = 1. бе́сага, бе́саги, са́ква, са́квка, саки́й (С. З.). — Приплязав сакви до трóку. взяв коня за повід. Ман. — А далї почепив собі сакви на плечі. Греб. 2. д. під сл. Переме́тный.

Сумасбро́дничать = навісні́ти, шалїти (С. З.), шарабу́рити, павіже́ствовати.

Сумасбро́дный = навіже́ний, навіжде́ний, навісни́й, шале́ний (С. З.), неросу́дливий.

Сумасбро́дство = навіже́ність, шале́ність, дурі́вка, неросу́дливість.

Сумасбро́дствовать = д. Сумасбро́дничать.

Сумасбро́дъ = варъя́т.

Сумасше́дшій = божевільний (С. Л. Ш.), несамовитий, навісни́й (С. З. Л.), навіжéний (С. З. Л.), навісноголо́вий, бісува́тий. — Крик Соломії пригнав його, як дикий крик божевільного. Лев. — Ожерли ся навісний та вам бісувату, та не знали, що робити — підпалили хату. н. п. — С. домъ = божевільня. С. Ш.

Сумаше́ствіе = божевілля, навіжéнство (С. Л.), несамовитість.

Сумаше́ствовать = божеволіти, божевілі-ти, навісніти.

Сумахъ, рос. Rhus Cotinus L. = рай-де́рево, ско́лія. С. Ап.

Сумбу́рный = недоре́чний, недола́дний, неподо́бний, безглу́здий і д. Вздо́рный і Нелѣ́пый.

Сумбу́ръ = дурни́ця, бредня́, нісенітниця, безла́ддя, недола́дність і д. Вздоръ і Нелѣ́пость.

Су́мерки = смерк (С. З.), смерка́ння, легенькі — су́тінки, прийме́рки, ранні — присме́рок. — Аж до смерку дзвонили. С. З. — В саду, а чи де там прийдеть ся, часами до смерку самого з сусїдом розмова ведеть ся. Нч. О. — В Суботоньку зранку а в Неділеньку до смерку ходить Маруся. н. п. — Пішов циган на толоку до сусіда зрання, а в сусіда без обіда косив до смерка́ння. Руд. — У вечері, коли сутінки перервуть роботу. Пісоч. — С. ночны́е = нічни́ни. — Су́мерками, въ су́мерки = сме́рком, присме́рком. — І все мині перед очима мріе, а надто ще на самотї, смерком. Ст. Б. Х. — Пере́дъ суме́рками = присме́рком. — Ще не смеркало, а вже було присме́рком. Кн. — Наступи́ть су́мерками = приме́ркнути, сме́ркнути. — До вечора, як уже примеркло трохи. Гр. Чайч.

Су́мка = д. Суна́.

Су́мма = сума́, кошт.

Сумато́ха = суми́ття (С. Л.), метушня́, метуши́ння, сумотня́, біганина (С. Л.), мішани́на, мішани́ця, ша́рварка, шайварок, гармидер, ре́йвах, трусени́ця, трусани́на і д. Суета́ 2. — Крик, метушня людей. Л. Н. В. — Усї заметушились, по всьому сему трусеницю: чорт пана несе. Кр.

Сумато́шливый = д. Суетли́вый.

Су́мочка = д. Сума́.

Су́мракъ = су́тінок, сме́ркань (С. Ж.), мря́ка, мо́рок, те́мрява. — І в покоях стояв легкий сутінок, бо вікно було заслонене. Фр.

Су́мрачность = хму́рність, похму́рність.

Су́мрачный = хму́рний (С. Л.), хму́рний (С. Л.), похму́рний (Ос.), похму́рний, хма́рний, нахму́рний, те́мрявий. — Над Невою, під снїгами, при похмурім сонці та полігвси, вій друже, на чужій сторонці. Аф

Су́мчатый = торби́частий. — **Су́мчатыя животны́я** = торба́чі. — Австралію посїдають: дзюбаки, кенгури і другі роди торбачів. Зем.

Сумѣ́ть = з'уміти, втя́ти, утя́ти. — С. сдѣ́лать, угоди́ть (кому) — потра́пити.

Сумя́тица = д. Сумато́ха.

Сундýкъ, здр. сундучо́къ, поб. сундучи́ще = скри́ня (С. Л. З. Жел.), скри́нька (С. Л.), скри́нка (С. Жел.), скри́нечка, скри́ниско (С. Жел.), на їстовне — шахва́рня, ящик в скрині на дрібні речі — прискри́нок, кришка — віко (С. З.), подовжна стінка передня — причі́лок, поперешна — бік. — Мудра господиня, коли повна скриня. н. пр. — Скриня вже була готова і гараз набита. Мак. — Чоловік здаеть ся в достатках, але я в його скриню не лазив. Лев. — Став над скринею, взяв за віко, став очинняти. Гр. Чайч.

Сундýчникъ = скри́нник, скрини́р (С. Жел.).

Сундýчный = скри́нний (Сп.), скрипьовий. — С. мастеръ = д. Сундýчникъ.

Супу́ть, ся = д. Сова́ть, ся.

Су́песокъ, су́несь = су́пісок, віщани́ця, пісковина.

Супещаный = су́піскуватий.

Су́пить, насу́пить, ся = хму́рити, насу́плювати, ся і д. Насу́пить, ся.

Суповой = суповий, ко́шечний. (С. Л.). — С. ло́жка = ополо́нник і д. Разли́вальная.

Супо́нить, засупо́нить = супо́нити, затягти́ супо́ню.

Супо́нь = супо́ня.

Супороса, су́порось = супоро́са, поро́сна свиня.

Супоста́тъ = во́рог, супроти́вник.

Супроти́въ = 1. д. Про́тивъ, Вопреки́, Наперекóръ.
2. під сл. Сравне́ніе д. Въ сравне́ніи.

Супру́га = супру́га (С. Жел.), жінка, дружи́на, дружи́нонька і д. Жена́. — Нема ні роду, родини, ні вірної дружини. н. п. — Добре жити з родиною, а ще лучче за го-

рою з дружиною молодою. К. Ш. — (Д. ще під сл. Жена́).

Супру́ги = супру́ги, подру́жжя, чоловік та жінка. — Несподівана розлука супругів. Ки. — Ще на за наших батьків те було: молоде на Вкраїні подружжя жило: чоловік на імення Хома, жінка Марина. Гр. Чайч. — З радощів бенкетує — гуляє своє любе подружжя условляє. Гр. Чайч.

Супру́гъ = супру́г (С. Жел.), дружи́на, подру́жжя, чоловік, муж. і д. Мужъ 2.

Супру́жескій = супру́жній, супружній. С. Жел. — Які наслідки розводу супружого? Ет. зб. — Під кінець першого року супружого життя небо благословило їх донею. Пр.

Супру́жество = 1. шлюб. — Вступи́ть въ супру́жество = одружи́ти ся, побра́ти ся, шлюб взя́ти, зако́н прийня́ти і т. д. д. під сл. Бракъ 1. (Вступи́ть въ бракъ).
2. д. Супру́ги.

Супру́жникъ, на = д. Супру́гъ і Супру́га.

Супъ = суп, юшка (С. Л.), сьорба́, щерба́ (С. Л.).

Сурди́на, сурди́нка = сурди́на, гасилко (С. Пар. — штучка, що підкладеть ся в муз. струментах, щоб притлумити голос). — Подъ сурди́нку = ти́шком, ти́шком-ти́шком, крадькома́.

Су́рикъ, краска Minium = су́рик (С. Жел.). ланій (С. З.).

Сурко́вый = бабако́вий.

Сурни́ = 1. части́на голови́ у коня́ між очи́ма, від у́х до но́са.
2. ни́ка, ни́сок і д. Мо́рда.

Суро́вость, суро́пство = сувори́сть; жорсто́чність. — У сього пана багацько жорсточности. Кр.

Суро́вый, во = 1. товсти́й, гру́бий. — Товсте полотно. — Грубі питки.
2. похму́рий, пону́рий (С. Л.), ро, ноно́нний, дундю́к (С. З.). — Похмурий погляд.
3. сувори́й; жорсто́кий. — Був пан суворий та сердитий. н. о. Ет. зб.
4. лю́тий, жорсто́кий. — Люта зіма. — — Який жорстокий вітер. Кр.

Суровы́ = гру́ба тканина.

Сурокъ, зьв. Mus marmotta = бабак (С. Аф. Л. Ш.), бабачо́к, бабачина́ (С. Ш.), поб. — бабачи́ще.

Сурьма́, Antimonium, Stivium = су́рьма (С. Жел.).

Сурьми́ть = чорни́ти, підче́рнювати (волосся).

Суре́пка, рос. Brassica Rapa = свирі́па.

Суре́пица, рос. Erysimum Barbarea, Brassica vulgaris R., B. Rapa = свирі́па (С. Ан.), вроблений з неї — свирі́пъя́ный.

Суса́къ, рос. Butomus umbellatus L. = осо́тня́г, жа́бъяча цибу́ля. С. Ан.

Суса́ль, суса́льное во́лото = шумиха (С. З.), позлітка. — Корова́ бгала і шумиху зверху накладали. Макар.

Су́сликовый = оврахо́вий, хаврахо́вий.

Су́сликъ, зьв. Rusticula fibulus = овра́х, овражо́к, хавра́х, хаврашо́к. — Зібрався услкий звір: вовки, лисиці з хаврахами. Б. Г. — Пішли в поле — хаврашків виливати. н. о.

Су́зить = 1. ни́ти (довго), ду́длити, цяу́лити, тягти́.
2. сли́нити.

Су́сло = су́сло, гуща від со́лоду.

Су́сляникъ = су́слик (пірник на суслі).

Суста́въ = суста́в, суста́вець (С. Жел.), пальців — щиколоток (С. З.), щиколотка.

Су́стичь = д. Догна́ть, Настичь.

Сусѣкъ = д. Зако́мъ.

Су́тки = су́тки, доба́ (С. Жел.), трое — три́день. — Одъїжа знов на шестеро су́тон, а його на хазяйство нида. п. к. Ман. — От вони сидять там сутки, сидять і другі... п. к. Руд. — Дві доби лежав я в ліжку, ледве жив остав ся. Галуз. — Пролежав я так дві доби, не ру́шаючись. Фр.

Сутло́вка, рос. Ajuga Chamaepitys L. = кади́ло. С. Ан.

Су́толока = гарни́дер, безла́ддя, біганина і д. Суматоха.

Су́точный = сутковий. С. Жел. — Коли кури́ ходять по дощу, буде він іти довго — сутковий. н. пр. Гр. Чайч.

Суту́га = дріт (залізний).

Суту́жный = дротяний (зроблений з залізного дроту).

Суту́лина = 1. д. Изги́бина і Кривина́.
2. горб, кривина́ (хребта).

Суту́литься, ссуту́литься = го́рбити ся, згорблювати ся, згорбити ся.

Суту́ловатый = згорблений, суту́лий.

Суття́га = суття́га (С. Жел. З.), крючо́к.

Суття́жническій = суття́жний.

Суть = істо́та, істе, суть, суття́. — Шевченко переняв в себе усю істоту світогляду народнього. Ки. — Силою самого суття И иньчою не можна їй бути. Пр.

Суфлёръ = підка́зчик (в театрі).

Суховёртка, рос. Prunella vulgaris L. = горля́нка, суховёршки. С. Ан.

Суходо́лъ = суході́л.

Сухожи́лiе = сухи́ жи́ла.

Сухо́й, су́хо = сухи́й (С. Л.), су́хо. — Суха́я земля́ = сухозе́мля. — Сухо́е де́рево = сушни́к, сушня́к. — Внесла оберемок сушнику до печі. Сн. — С. ле́то = сухоли́ття, сухе́, посу́шне лі́то (С. Л.). — С. ме́сто = сухме́нь, суході́л. С. З. — На остров лодки сухие ех позатягали. Л. В.

Су́хонький, сухо́нько = сухе́нький, сухе́нько. — Ривів дядька на сухеньке. н. пр.

Сухопа́рый = сухоря́вий. — Бремін був високого зросту і сухоряви́й. Ст. О. — Високий сухоряви́й чоловік. Ки.

Сухоподстойникъ = сухості́й, сушни́к, сушня́к.

Сухопу́тный = 1. сухопу́тний. С. Жел.

2. сухозе́мний. С. Жел. — Як наближаємся до бігунів — зменшуєть ся число сухоземних звірів, але за то зжагаєть ся число водяних звірів. Зем.

Сухопу́тье = сухопу́ття.

Сухоре́брица, рос. Draba L. = чистець, ряжу́ха.

Су́хорось = ніч без роси́.

Сухору́кій = сухору́кий.

Су́хость = су́хість.

Сухота́ = 1. су́хість.

2. сухо́та (С. З.), сухо́тонька. — Дівчинонько, сухотонько ти моя. н. п.

Сухо́тный ко́рень, рос. Arum maculatum L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Сухоцве́тъ, рос. Xeranthemum annuum L. = безсме́ртки, воло́шки. С. Ан.

Сухоща́вый = сухоря́вий, худоря́вий. — Вона й зроду сухорява, а з сухоти і остання висхла. Ки.

Сухойдникъ, рос. Struthiola = во́вчі жи́ли. С. Ан.

Сухоядѣніе = сухоїжа. — Нічого було й думати, щоб зварити, скільки дві́в сухоїжою живили ся. Ки.

Сучёкъ = д. Сукъ.

Сучéніе = сукання.

Сучёнка = су́чечка.

Сучи́ть, ссучи́ть, ся = 1. сука́ти, зсука́ти, ся. С. Л. — Сукати пятки.

2. кача́ти, ви́качати (на пр. тісто).

Су́чій = су́чий, пе́ський.

Су́чка = 1. д. Су́ка. 2. д. Сучéніе.

Су́ша = 1. суході́л. — Вивела з води на суходіл. н. пр. — Вона тоді до пристані прибувають, на суходіл вступають н. д. — Тоді козаки шабляни суходіл копали. н. д.

2. д. Засу́ха.

Су́ше = сухі́ше. — С. становйться = сухі́шати.

Сушéніе = суші́ння, су́шня. — Як мій остогидла ота сушня козакін. Кр.

Сушёный = су́шéний. — С. фру́кты = сушня́к (С. Л.), сушёний, сушня́вий. — Сушняві сливи. С. Л. — С. ры́ба = сушанйця.

Суши́ло, сушйльня = су́шня

Сушйть = 1. (изсушйть) — сушйти, висушити.

2. (изсушйть) — сушйти, зсушйти (д. Изсушйть 2., Кручйнить і Печйлить).

Су́шка = д. Сушéніе.

Сушнйкъ, сушнякъ = сухості́й, сушни́(я́)к.

Сушь = 1. су́ша, сушни́к, сушня́к.

2. засу́ха, посу́ха, су́ша. — Цїле лі́то така суша. Кр. — Д. ще під сл. Засу́ха.

Существенный, по = істо́тний, істий, існий, по. С. З.

Существи́тельное (и́мя) = ме́нна (Ос.), іменник (Гр., См., Ст.).

Существо́ = 1. істо́та (С. Жел. Л.), сто́та (С. Л.), тварйна, творйна (С. Ш.), здр. — тварю́чка, поб. — тварю́ка (С. Ш.). — Тільки огонь палав та тріщав у печі і здавав ся одиною живою істотою в мертвій хаті. Лев. — Назвище Віли надавалось і у нас фантастичним істотам. Бар. — Ота бацїла — істота і не сказати яка дрібненька. Ки. — Создав же Бог таку тварюку. С. Ш.

2. д. Су́щность.

Существованіе = існува́ння. - Сам Пипін виправдує існування малоруської літератури. Ог. — Оборона за своє національне існування. Ки. — Існування штунди стало відомим. Ки.

Существова́ть = існува́ти (С. Л.), істнїти, жи́ти, животїти (С. Л.). — Відміни, які тепер існують між мовами, були у старовину далеко слабшими. Бар. — Що таки пісни мусїла колись існувати, видно з того... Зап. Кол. — Так існували побіч себе посїлости козацькі і шляхетські. Бар. — Самою преплумератою видання не спроможеть ся животїти. Ки.

Су́щій = су́тній, су́щий і д. Настоя́щій 2.

Су́щность = і́стность (С. Жел.), суття́, суть, істо́та, і́сте. — Суття́ життя людського есть лихо. Ки. Д. ще під сл. Суть.

Суягная = кітна́ (вівця).

Сфальшйвить = схвальшувати.

Сферйческій = сферічний; опу́клий, кулястий, банькатий.

Сформирова́ть, ся = зформува́ти, ся.

Схва́тецъ = гаплйчка.

Схва́тка = 1. поти́чка (С. Л.), бійка, колотне́ча, сам на сам — ге́рець, герць. —

Завзятий, як перець, поки не вийде на герець. н. пр.

2. д. Брань, Дра́ка, Споръ і Ссо́ра.

Схва́тывать, схвата́ть, схвати́ть, ся = 1. хапа́ти, схопи́ти (С. Л.), у(в)хопи́ти, ся, про кілько — посхо́плювати, ся. — І день іде, і ніч іде — і голову схопивши в руки, дивую ся, чому не й йде апостол правди і науки. К. Ш. — Чи побратаюсь — і радість, мов душу ухопить. Ос. — Він як схопить ся та в воду. н. п. — То здавало ся, що Іванко прокинув ся, — вона схоплювала ся, прислухала ся. Мир. О. — Схвати́ть кого́ = схопи́ти, пійня́ти, зла́пати. — С. въ объя́тія = обхопи́ти. — С. за борта́ = вхопи́ти за пе́льки. — С. съ мѣ́ста = схопи́ти ся, підхопи́ти ся, посхо́плювати ся. — Посхоплювались усі та на втіки. н. п.

2. стина́ти ся, счеплювати ся, зта́ти ся, зітну́ти ся (С. Л.) счепи́ти ся. — Софрон із ордою зтав ся — сам в неволеньку попав ся. н. п. — Зчепили ся бить ся.

3. хопи́ти ся і д. Спохвати́ться.

Схо́бище = або́рище і д. Сбо́рище.

Схо́день = д. Схо́дня.

Сходи́ть, сойти́ = 1. схо́дити, зіхо́дити, зійти́. — Зійшов з гори. — **Сходи́ть, сойти́ съ ума́** = дурі́ти, безу́мити, божевілі́ти, навісні́ти, шалі́ти, здурі́ти, обожеволіти, збожеволіти, знавісніти, ошалі́ти. — **Онъ схо́дитъ съ ума́ за э́той дѣ́вушкой** = він дурі́є (шалі́є) через сю́ дівчину.

2. зу́вати, спада́ти і д. Сбыва́ть 2.

3. обхо́дити, обійти́; схо́дити, зійти́; ки́дати, ки́нути (службу аб› житло). — Найнит одійшов од мене. — **Сойти́ съ кварти́ры** = перебра́ти ся і д. Перебира́ться 2.

Сходи́ться, сойти́ся = 1. схо́дити ся, зіхо́дити ся, ку́пити ся, грома́дити ся, зійти́ ся, зку́пити ся, згрома́дити ся, кілько — посхо́дити ся. — От вони посходились усі у вечері. н. к. Грінч.

2. схо́дити ся, зійти́ ся; погоди́ти ся, поня́ти ся, злучи́ти ся, поєдна́ти ся, на що погане — злига́ти ся. — Зійшлись, побрались. К. Ш. — Розлучились, більше не злучились. Ст. С. — Але як з ними тя злигав ся, то разом з ними і піймав ся. Зінь.

Сходи́ть, схожу́ = іти́, йти́, пітй, пійти́, пійду́, піду́. — Треба пійти на базарь. — Піди по хі́каря.

Схо́дка = схід, ра́да. — **Мірска́я схо́дка** = грома́да.

Схо́дный, но = 1. збірний. — Збірне місце.

2. одна́ковий, во, зго́дний, но (з чим), подібний (чому), схо́жий.

3. поці́нний, но (С. Л.), недороги́й, недо́рого, пожі́рний, но.

Схо́дня = схо́дні.

Схо́дственный, но = відповідний, по (чому, з чим), зго́дно (з чим). — Д. Сообра́зный і Соотвѣ́тственный.

Схо́дствіе, схо́дство = схо́жість, одна́ковість, подібність, подо́ба (С. Л.). — Рівнюючи пісні, дуже легко знайти між ними схожість. Бар.

Схо́дствовать = похо́дити (на кого, на що), подо́бити ся, вдава́ти (на кого), вдава́ти ся (в кого).

Сходъ = 1. схід (дія). — При сході з корабля він трохи не впав.

2. схід (місце). — Крутий схід.

3. д. Схо́дка. — **Се́льскій с.** = сільський схід, грома́да.

Схожде́ніе = д. Сходъ 1.

Схо́жесть = д. Схо́дство.

Схо́жій = д. Похо́жій.

Схорони́ть, ся = 1. схова́ти, заховати, ся. — Сховались, тай попались. н. пр. і д. Хорони́ть, ся.

2. похова́ти, схова́ти. — Поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — А менеж то хто сховає, хто зробить могилу. Баз.

Схѣ́ривать, схѣ́рить = д. Похѣ́ривать.

Сца́ка (сп. р.) = сцику́н, ха.

Сца́ки = сця́ки, сциклі́на, сциклі́ни і д. Моча́.

Сца́ніе = сцяння́.

Сца́пать, сца́пнуть = схопи́ти, зла́пати.

Сцара́пывать, сцара́пать, сцара́пнуть = здра́пати, зідра́ти, здря́пати, здряпну́ти.

Сца́ть = сця́ти, пісяти.

Сца́ться, усца́ться, обосца́ться = усцика́ти ся, усикати ся (С. Ш.), усця́ти ся, упісяти ся (С. Ш.), обісця́ти ся, обпісяти ся.

Сце́на = 1. я́ва, сце́на (в драматичній дії).

2. кін, коп (С. З.). — Якийсь час на кону пусто. Ст. Б. Х. — Він певне затопив би цілий кон сльозами, роздавив би всіх страшенним словом. Ст. Г. — Регочуть ся тоді, коли на кону йде щось поважне. Ст. Г.

Сценическій = сценічний.

Сцыха (сп. р.) = д. Сца́ка.

Сцѣ́живать, сцѣ́дить, ся = зціжувати, зці́дити, ся, позціжувати.

Сцѣпка = зчéпка.

Сцѣплéніе = зчéплювання.

Сцѣплáть, сцѣпúть, ся = 1. зчéплювати, зчепúти, позчéплювати, ся. — **Сцѣпúть зýбы** = зціпúти, склепúти (зуби).
2. стинáти ся, зчéплювати ся, зітнýти ся (С. Л.), зчепúти ся (С. Л.). — Собáки зчéпили ся грызти ся.

Счáливать, счалúть, ся = зчáлювати, зчáлити, ся.

Счáстіе = щáстя, талáн, дóля, гарáзд. — Нема щастя — долі. К. Ш. — Хоч роби і розсядь ся, а як нема талану, так нема. н. пр. — Як не дав Бог талану в малку, не буде й до останку. н. пр. — **Счáстіе приноси́ть** = щастúти, талáнити, фортýнити.

Счастли́вець, счастли́вица = щаслúвий, ва, талáнливий, ва, талáнний, талáниця. С. Ш.

Счастли́вить, ощастли́вить = щаслúвити, ущаслúвити (С. Ш.).

Счастли́виться = щастúти, талáнити, фортýнити (О. Ш.), вестú ся.

Счáстли́во = 1. щаслúво, щáсно.
2. дóбре, гарáзд. — Слава Богу, у нас все гарязд.

Счáстли́вый = щаслúвий, щáсний, талáнливий, талáнний (С. Ш.). — Не родись красний, а родись щасний. н. пр. — Боже! змилуй ся над нами, дай нам щасну долю, осьвіти своїм обличчям нашу тьму й неволю! К. Ш. — **Бýдьте счáстливы** = щаслúво! — **Счáстливъ твой Богъ!** = щáстя твоé. — Ну, щастя твое, що так вийшло, а то — було б тобі!

Счéрпывать, счерпáть, счерпнýть = збірáти, зібрáти (зверху), шуковину — зшукувáти, зняти шуковúну.

Счéрчивать, счертúть = зшúсувати, зшúсати, зрисувáти.

Счёсывать, счесáть, ся = зчíсувати, зчесáти, позчíсувати, ся.

Счётная = хáта або кімнáта, де ведýть ся рахýнки.

Счётный = 1. полíчений, злíчений, зрахóваний. — **Счётные дéньги** = полíчені, лíчені грóші.
2. рахункóвий. — **Счётная кни́га** = кни́га рахýнків. — **Счётное отдѣлéніе** = видíл рахункóвий.

Счесть = д. Считáть.

Счётомъ = лíком, лíчма́, за лíком. — Робцí вибрали вірно, лíком зосталось. С. Л. — **С. выдавáть** = вúдавцем давáти.

Счётчикъ, ца = лíчúльник, ця. С. Л. — Такий з тебе лíчильник — і доси сороківки грошей не полíчив. С. Л.

Счетъ = лíк, лíчба́, рахýнок, рахýба, щот. — Лíчу в неволі дні і ночі — і лíк забуваю. К. Ш. — Стоíть війська така сила, що й лíку нема. н. к. Грíнч. — Палажка водила їх з одної церкви в другу, так що богомольцí погубили лíк церков. Лев. — 700 волів в оборі, пáлівнику без лíку. н. п. — А що вьвіру хитрого усюди зустрíнемо без лíку. Гр. Чайч. — Такий вірний, як лíчба жидівська. н. пр. — Почавши од найменшої лíчби до 50 коп грошей. Ст. Л. — Перелíчити не можу, навíть згадати не можу, цíлої ночі не стало б на тую лíчбу. Нщ. — Старі з утíхою лíчили грошí і рахунки їх оживляли ся веселою розмовою. Лев. В. — А дрíбної сили і щоту нема. н. к. Гр. — **Счетъ дружбы не по́ртитъ** = любíмо ся як брати́, а рахýймо ся, як жиди́. н. пр. — **На счéтъ** = а) що дó... за, про... — **На счетъ э́того я споко́енъ** = що до сьóго (або: за сé) я спокíйний, про се мíні байдýже, се менé не турбýє. — **Онъ сказáлъ на счéтъ ва́шего бра́та** = він сказáв про вáшого брáта. — **Сказáлъ на мой счетъ** = сказáв про менé. б) кóштом, на кóшт. — **Нáдано на счéтъ акаде́міи** = вúдано кóштом акадéмії. — **Теку́щій счетъ** = поточний рахýнок. — **Поста́вить въ счетъ** = залíчити, записáти в рахýнок.

Счёты = щóти.

Счисле́ніе = лíчíння, лíк, лíчба́. — Як на моє лíчіння, то він три тижні у недузі був. С. Л.

Счисли́ть, счи́слить = д. Считáть.

Счи́стить = д. Счищáть.

Считáть, счéсть, ся = лíчúти (С. Л.), рахувáти, щитáти, облíчúти, злíчúти, полíчúти, обрахувáти, порахувáти, пощитáти, ся. — Одна, друга, третя, четверта, а пятої нема! Та як же ти лíчиш? н. к. — Чи на морі між купцями лíчиш а краму барши? п. п. — А ти в хатí — я на дворí, ходíм, серце, лíчім зорі. А ти лíчи, я не буду; кого люблю, не забуду. н. п. Под. — Перші лíта минули ся, я їх не лíчила, бо кожная годинонька була мíні мила. н. п. — Ти виросла за цí два дні, а я тебе дитиною лíчив. К. К. — Як рахувати сир і масло, то й варенúків не їсти. н. пр. — Ти дома вмíєш рахувати? Фр. — Махання за биття не рахувть ся. н. пр. — Не варт своє сьвітло палить, а чужі грошí щитать. н. пр. — Сúл-

танный = лїчений. — Вовк і лїчене бере. н. пр.

Счищáть, счúстить = зчищáти, зчúстити.

Сшéствіе = схід.

Сшибáть, сшибúть = збивáти, звáлювати, збúти, звалúти. — Трохи не збив його з нiг. — Звалив його до долу.

Сшúбка = д. Стúчка.

Сшивáть, сшить = зшивáти, зшúти, пошúти, про кілько — позшивáти, з шматків — штукувáти (С. Л.), поштукувáти, з старого — вúлицювати. — Я пошила собі нову сорочку. С. Л.

Сшúвка = 1. зшиванúя.

2. шúте (місце). — Подрало ся по шитому.

Сшúтый = зшúтий.

Сшутúть = пошуткувáти (над ким).

Съ = з, зо (д. Со). — Съ вéрхомъ = з вéрхом, з нáспом, з нáспою. — Съ котóрыхъ поръ = вiдкóли, з якóго чáсу. — Съ рукú = пiд рýку, нáруч, нáрушно і д. пiд сл. Рукá.

Съёживать, ся, съёжить, ся = кóрчити, ся, закрýчувати ся, звивáти ся, зкóрчити, ся, закрутúти ся, звúти ся, стулúти ся, счýлити ся, зiгáти ся. — Через хату, де сидiло старшинство, проскочив вiн скулившись та одмахуючи низенькі поклони. Лев. В.

Съёмка = 1. здiймáння (плану).

2. орéнда, посéсия; пiдрядá, постáча.

Съёмки = д. Слúвки.

Съёмцы = щипцí.

Съёмный = 1. знятий, зiбраний.

2. напятúй, пiдрядний.

Съёмокъ = знiмок.

Съёмщикъ = 1. що знiмáє план.

2. д. Арендáторъ, Нанимáтель, Подрядчикъ і Поставщúкъ.

Съём = д. Съёмка.

Съязмала = з мáлку, з мáлечка, з мáльства, з малéнства, з нýпку. — Як не було змалку, не буде й до останку. н. пр. — Був розбiйник спупку, всiх тормошив, валив на купу. Кот.

Съязнова = д. Сызнова.

Съясподú = зi спóду, з спóду, спiд спóду, знúзу.

Съýживать, съýзить, ся = вýзити (С. Ш.), повýзити, вузчати, повýзчати.

Съумéть = зъумiти. С. Л.

Сыдáть, съéсть = зъiдáти, зъiсти (С. Л.), зганкати, гáпнути, багато — укýтати, уписáти (С. Ш.) убгáти (С. Ш.), все — вiстú, позъiдáти, повиiдáти. — Тiлько душа в тiлi, а сорочку давно вошi зъiли. н. пр. — А тож змелють, спечуть, тай згапкають. Стар. О. — Жiнка сало гапнула, та на кота звернула. н. пр. — Грибъ съéсть = д. пiд сл. Грибъ.

Съéденіе = зъiдень. — Ми везем 12 душ на зъiдень. н. к. — Покинув його на зъiдень.

Съéденный = зъiдений.

Съéдный, съéдобный, съéдомый = їстовúй, їстівнúй (С. Л.), ужúточний, про варéне — варéвний. — Мухи як почули дух їстовного, так і вдарили ся на його роси. Кн. — Сiно ще їстівне — не зовсiм попрiло. Лев. — Робак над усiм їстовним є єдиний державець. Ст. Г.

Съéздить = 1. д. Въздить.

2. вдáрити, запiдити, затопúти. — Съéздилъ по затылку = запiдив по потилицi.

Съéздъ = зъiзд; нáiзд. — Зъiхались вони на зъiздъ та й заспорили, хто з їх лучче зна. н. к. Ман.

Съезжáть, съéхать = 1. зъiздúти, зъiхати. — Зъiхав з гори.

2. перебирáти ся, перевóзити ся і д. Переéзжать 2.

Съезжáться, съéхаться = зъiздúти ся, зъiхати ся, позъiздúти ся, понаiздúти ся. — Через год позъiздились вони знов. н. к. Ман. — А у його тодi саме гостi були та понаiздилось такого багато. д. н. Ман.

Съéзжан, съéзжій домъ, съéзжая избá = полúция. — Отвéлъ егó на съéзжую = одвiв його у полúцию.

Съéстной = д. Съéдный. — Съéстное = їстовнé, їжа, зъiжа, їдево. — С. припáсы = харч (С. Ш.), харчí. — Хiба мало там зъiжi. Сн. — Взяли харчiв на три днi.

Съéхаться = д. Съезжáться.

Сыкшáться = злигáти ся, полигáти ся. — Розбрели ся .. тай забули волю рятувати, полигали ся з жидами — тай ну руйнувати. К. Ш. — Чорти з жидами злигали ся. К. К.

Съкономúть = зберегтú, зiбрáти, приконúти (С. Л.).

Сывóротка = спрóватка. С. З.

Сывороточная трава́ = рос. Galium L. — гiрчáк, G. verum L. — сúворотень, жовтéнька кашка, медóва трава́, медяни́к, медявни́к, дрiбноцьвiт, дереза́. С. Ап.

Сыгрáть = зiгрáти, загрáти, програ́ти, одiгрáти. — Заграй менi, дударику, на дуду — нехай же я своє горе забуду. н. п. — Вiн програв одну пiсню. — Сыграйте вальсъ = загрáйте вáльса. — Сыгрáть

сва́дьбу = д. під сл. Сва́дьба. — С. шу́тку = пошуткува́ти (над ким); фи́гля зроби́ти (кому).

Сы́гривать, сыгра́ть, ся = 1. одгра́вати. оді́грати, ся. — Одіграв усе програне, ще й виграв трохи.
2. зграва́ти ся, зігра́ти ся.

Сы́знова = зно́ву, знов, ізно́в.

Сы́кать, сы́кнуть = 1. ци́тькати, ци́кнути.
2. д. Сучи́ть.

Сыни́шко = сина́ш, сино́чок.

Сыно́вній = сино́вий, сино́вський, си́нів. — Желаючи оной Украйні серцем сиповським благополучія. Л. В.

Сынъ, сыно́къ, сыно́чекъ = син, сино́к, сино́чок, сина́ш, бо́ндаря — бондарчу́к, бондаре́нко, кравця — кравчу́к, кравче́нко, шевця — шевчу́к, шевче́нко і т. д., пайничи — пайничу́к, удови — вдовиченко, вдове́нко. — Ма́ненькинъ, ма́тушкинъ сыно́къ = д. під сл. Ма́ненькинъ.

Сы́паніе = си́пання.

Сы́пать, ся = си́пати, ся. — С. де́ньги, с. деньга́ми = си́пати, гати́ти грі́шми, тринькати, ци́ндрити, манта́чити.

Сы́пка = си́пання.

Сыпу́честь = си́пкість.

Сыпу́чій = сипки́й, сі́вки́й. — Сыпу́чее те́ло = сипе́ць. — Бо мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. Пч. О. — Сиґт такий сіяний, наче в сита борошно, так і сіє. Кн. — Про його всякий сипець на мірку, а про нас — на вагу і жито і борошно. Кн.

Сыпь = ви́сип, о́сипка.

Сыре́цъ = сире́ць. С. З. — Сіно сирцем зібрали, то воно й пропаде. Сп.

Сы́рникъ = пиріг з си́ром.

Сы́рный = си́рний, з си́ром, си́рняний (Ман.), си́ровий. — Сырная недѣля = ма́сляна, ма́сниця, масна́ неділя.

Сы́рна = си́рни́ця.

Сы́ро = во́хко, вільготно́, си́рово. — Рапком було вільготно. Кр. — У хаті в стіні аж капле, так сирово. Кн.

Сырова́тый = 1. вохкува́тий.
2. сирова́тий, по́сирий. — Дерево посире. Хар.

Сыромя́тная ко́жа = сири́ця.

Сыро́й = 1. во́хкий (С. Л.), вільготний, мо́крий, про погоду — мрячний.
2. сирі́й (С. Л.), сирови́й, про хліб — глевкий, недопечений. — Сирове сіно. Кр. — Іж, Левко, хоч глевко. п. пр.

Сыро́къ = сире́ць.

Сыропу́стъ = оста́нній день Масно́ї неділі.

Сы́рость = 1. во́хкість, во́гкість, ві́льгость, во́лога. — Як радить собі люди, щоб в хатах не було вогкости? Ет. вб.
2. си́рість, си́равість.

Сыръ = сир. — С. ове́чій = ґля́ґаний, ґля́ґанка, солоний — бри́ндза, бу́нза. — Обильно сы́ромъ = си́ряно.

Сырь = д. Сы́рость.

Сырьё = сире́ць.

Сыре́ть, отсыре́ть = сирі́ти, мокрі́ти, воло́жити, во́г(х)кнути і д. Отсыре́ть.

Сы́скивать, сыска́ть = знахо́дити, шука́ти, ви(од, роз)шу́кувати, знайти, од(роз)шука́ти.

Сыскно́й = д. Розыскно́й.

Сы́скъ = д. Ро́зыскъ.

Сы́тенькій = сите́нький.

Сы́тить = сити́ти.

Сы́тный = 1. ситни́й (С. З.), тревни́й (Ман.).
2. д. Жи́рный.

Сыто́вникъ, сыть, рос. Cyperus fuscus L. = осітня́г. С. Ак.

Сы́тость = си́тність.

Сы́тый = си́тий, неголо́дний.

Сытѣ́ть = товстіти, гла́дшати, товстішати.

Сы́чевъ = сичів.

Сычу́гъ = 1. сичу́г (д. Желудокъ, у жуйної животини).
2. ке́ндюх свиня́чий з на́чинкою.

Сы́щикъ = визна́вчик, шпиг, шпиго́н. — — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Мак.

Сѣверкій = холо́дний, сіверкий. — Сіверкий вітер. С. З.

Сѣверный = 1. північний (що на півночі), сіверний. — Прибував кошовий в північну столицю, тай іде собі у двір вітати царицю. Рудч.
2. горови́й, горішній (вітер).

Сѣверо-восто́чный, с.-за́падный = північно-східний, п.-західний.

Сѣверъ = північ, сівер. — Чому ж на півночі не ростуть банани? Кн.

Сѣвецъ = сіяч, сіва́ч, сівець. С. Жел.

Сѣвооборо́тъ = плодозмін.

Сѣвъ = сів, сівба́, сій ба́, сіянка.

Сѣда́лище = сідалка, стільчик, крісло.

Сѣда́ніе = сіда́ння.

Сѣдёлка = черезсідельник.

Сѣдѣ́льниковъ = сідлярів.

Сѣдѣльникъ = сїдля́р, кульба́шник (С. З.), ри́мар, ли́мар.
Сѣдѣльный = сїдїльний.
Сѣдина́ = сїдь (С. З.), сивина́ (С. Л.), сивѝзна (С. Ж.). — Уже бач сїдь проростає. С. З.
Сѣ́дина = розко́лина, скалу́бина (невеличка в метал. виробах).
Сѣдла́ть, осѣдла́ть = сїдла́ти, кульба́чити (С. Л.), осїдла́ти, окульба́чити. — Сідай коня воронóго, мій брáте — коваче, по нас в сьвітї широкому нїхто не заплаче. К. Х. — Ой як приїде козак Нечай на хлопця малого: кульбач, хлопче, кульбач, малий, коня воронóго. н. п.
Сѣдлúстый = лúпкува́тий.
Сѣдло́ = сїдло, здр. сїдéльце, сїдéлечко; кульба́ка, ремінь від задньої луки для прив'язування — торóки (С. Ш.), ремінь, на котрому стремена — пíслище (Ман.), кожа, що покриває пíслище і ленчик — потéбня, потобéньки (Ман.). — Ой поїхав в Московщину козак молоденький, оріхове сїделечко ще й кінь воронéнький. н. п. — Який кінь, така і кульбака. н. пр. — Тодї коней пустопаш пускали, кульбаки під себе послали. н. д. — Як приїжу до кульбаки — стережись тодї усякий. н. п. — Звелїв з станї звести гнїдого, сїв на його у кульбаку добру. Ст. С. — Без сѣдла́ = о́хлян. — Поїхав охлян. Кр. — З остраху так трусив ся, мов сидя охлян на конї. Кот.
Сѣдловúна = сїдло́ (на горі), влогóвина (на пилую гору).
Сѣдобоpо́дый = сивобоpо́дий.
Сѣдова́тый = сивува́тий.
Сѣдовла́сый, сѣдоволо́сый = сивоволо́сий.
Сѣдогла́вый = сивоголóвий.
Сѣдогрúвый = сивогрúвий.
Сѣдóй = сúвий (С. Л.), сїдúй, бíлий. — Съ сѣдúми усáми = сивоýсий. — Съ сѣдúми виска́ми = сивовúський.
Сѣдóкъ = 1. їздéць.
2. подоpóжнiй, сїдóк.
Сѣдéть = сúвiти, бiлiти. — У школї мучилось, росло, у школї й сивіть почало. К. Ш. — І вирíс я на чужинї і сивію в чужому краї. К. Ш.
Сѣкúра = сокúра, держалко — топоpúще.
Сѣкúрный = сокúрний.
Сѣмена́ = насїння (С. З.), сїмъя і д. Сѣмя.
Сѣменúстый = сїменя́стий, семена́стий, семенúстий.
Сѣменúть, засѣменúть, осѣменúть, ся = 1. засíва́ти, обсíва́ти, засíяти, обсíяти.
2. налива́ти ся, зерніти ся, налíти ся. — Жито починає наливати ся.
Сѣменúть ногáми = дрiботiти.
Сѣменникъ = 1. насїнник, буряків, моркви то-що — вúсадки.
2. д. Зерновúкъ.
Сѣменнóй = сїмъяний, семъяний. — Сѣменнóе дéрево = насїнник, сїянка. — Це груша не од щепи: це сїянка. Кр. — Сѣменнóе мáсло = сїмъяна́ олiя.
Сѣ́мечки = насїння, зéрна, переважно гарбузове, а часом і соняшникове і кавунове — кабачкú (С. Л.). — Сидить на печі та кабачки луска. н. о.
Сѣ́мечко = насїннячко, сїмъячко.
Сѣ́мя = 1. насїння, сїмъя, здр. — насїннячко, сїмъячко, зернó, одна штука — насїнина, сїминá, зернó, здр. — зéрнятко. — Яке насїння, таке й коріння. н. пр. — Гарбузи садять на першу середу і за кожною насїниною приказують. н. пр. Гр. Чайч. — Конопля́ное сѣмя = сїмъя.
2. у тварін — сїмъя, у матки бджоли, у самчика риб — молочкó.
Сѣ́ни = сїни, здр. сїнцї, передня частина — присїнок, присїнки (С. З.), присїння. — В присїнках все пани сидїли, на дворі ж вкруг стояв народ. Кот.
Сѣнúстый = д. Тѣнúстый.
Сѣ́нички = сїнцї.
Сѣнна́я = сїнна́ (торговиця, де продають сїно).
Сѣнникъ = сїнни́к.
Сѣннóй = сїнний.
Сѣнный = сїне́шнiй. — Причини сїнешні двері. — Сѣнная дѣвушка = д. Го́рничная.
Сѣ́но = сїно, здр. сїнце́, потерте — труха́.
Сѣнова́лъ = сїнни́к.
Сѣнокóсецъ = коса́рь.
Сѣнокóсный = сїнокóсний, сїножа́тний.
Сѣнокóсъ = 1. сїнокíс, сїножа́ть. С. Л. — На одній сїножаті і вiл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр. — Куплю тобі хатку і ще й сїножатку. н. п. — Сїнокосу дві десятини.
2. сїнокíс, косовúця (С. Л.). — Се було саме в косовицю.
3. ком. Phalangium — коса́рь. С. Жел.
Сѣнокошéніе = сїнокíс, косовúця (сїна). — Вирядила мати сина та й на косовицю. н. п.
Сѣностáвецъ = д. Пищýха.
Сѣнцó = сїнце́.
Сѣ́нцы = сїнцї, сїнечки.
Сѣнь = 1. тінь (С. Ш.), холодóк. (Д. під сл. Тѣнь).
2. намéт, шатрó, у жидів — кýчка.
3. оборóна, покрóва.

Сѣра = сїрка. С. Л.

Сѣрепка = сїрняк.

Сѣристый = сїрча́тий.

Сѣрить, насѣрать = сїркува́ти, насїркувати (д. **Насѣрнвать**).

Сѣрко́ = сїрко́.

Сѣряга = 1. сїряга, сїре сукно́. 2. сїряга, сїряк, сїрячина, сїра свита. — Вийду на могилу, надївши сїрягу; ой хто ж мене та пригорне, бідного нетягу. н. п. — Ні холодно було, ні душно, а саме так, як в сїряках. Кот.

Сѣряжный = сїряжний, сїрий

Сѣрнйстый = сїрча́стий, сїрчи́стий. — Огонь сїрчистий виходив. С. З.

Сѣрный = сїрча́ний; сїрча́стий, сїрчи́стий. — **Сѣрныя спйчки** = сїрники́, сїрнички́.

Сѣро́ = сїро.

Сѣрова́тый = сїре́нький.

Сѣрогла́зый = сїроо́кий.

Сѣрожелтый = гли́вий.

Сѣропе́пельный = полови́й.

Сѣрый = сїрий, ша́рий, мов попіл — попеля́стий, темнїший — шпакова́тий. — Ми попасті всі, а ніи одни між вас свої пиндючать пірья біле. Гр. — **Сѣрая бума́га** = бібу́ла.

Сѣре́ть, посѣре́ть = сїрїти, посїрїти.

Сѣсть = сїсти, посїсти. — Як би з ним сїсти, хліба з'їсти. К. Ш. — Тут моя сила огнем посїяв. н. п.

Сѣтка = сїтка, сїточка, од пчіл — нали́чник, на сїно з вірьовок — пихтїр.

Сѣтованіе = жалкува́ння, жа́лощі (С. Л.), наріка́ння.

Сѣтовать = 1. журйти ся, тужйти і т. д. д. **Печа́литься**. — Журити ся за жінкою. 2. жалкува́ти, жалїти ся, наріка́ти, бідкати ся, бідкувати ся, кривдува́ти (д. **Жа́ловаться**). — Наріка́в на свою долю.

Сѣточный = сїтковий.

Сѣтчатокры́лый, Neurapterus = прозорчастокри́лий. — Прозорчастокрилі комахи: бджоли, оси, шершні і т. д. У всіх їх дві пари прозорчастих крил. Ст. О.

Сѣтчатообра́зный, сѣтчатый = сїткова́тий, сїтча́ний.

Сѣть = сїть, сїтка, на птиць — сїтка, на звіря або й на птиць велика — тене́то (С. Ш.), тене́та, рибальські сїті на Дніпрі: а) волоку́ша (від 50 до 100 саж.), б) підса́ка (кругла на взір черпака, з палкою), в) ку́шіль (з прутя), г) не́від (в кілька десятків сажнів; частини його: задня — матня́, коло неї — о́перси, боки — кри́ла або прйшивки, сторона, що заносить у воду — забі́жна, що коло берега — стоя́ча, поплавки — галага́ни, вірьовки в низу і в горі — підбо́ри, товсті — кодо́ли, що витягають невід — ля́ка, ля́мка, цівки для груза — лазки́), д) бре́день або во́лок (невід від 3—12 саж.); особливий — бури́ло, не з сїтки, а з полотна — тка́нка; маленький — волочо́к (С. Аф. Л. З.), е) тягу́ля або тягу́ня (С. Ш.), ж) на́кидка (має вид круга від 8—12 саж. кругом, від середини вірьовка, з оливцяним грузом по краях; роспускається і накидають ся, а потім зашморгують ся), з) дрібни́ці (густі сїті), и) хва́тка (кругла, напъята на обруч, до 1 саж. в поперечнику — С. Ш.), і) хапа (менша, від $1\frac{1}{2}$ до 2 аршинів в поперечнику), к) рішо́тка (на взір хапи, але сїтка з більшими очками, на раків), л) тербу́к або турбу́к (на взір черпака з держалом і обручем), м) я́тір або я́тер (сїтка на кількох обручах на взір конуса — С. З.), н) ме́реж або мере́жа (сїтка особливого плетіння), о) ве́рша (С. Аф. З.) Подрібний опис див. у Рябкова. Д. теж під сл. **Спасть**.

Сѣча = 1. сїча, сїчня, бата́лія і д. **Би́тва**. — Не тїкав іще ніколи в Січі. Ст. Б. Хм. 2. д. **Просѣ́къ**.

Сѣче́ніе = хло́стання, шмага́ння, шпаре́ння (різками), сїканка, шаткува́ння (капусти).

Сѣчевой = сїчови́й (д. **Сѣчь**).

Сѣчка = 1. сїка́ч, сїка́чка (струмент). 2. сїчка, рі́зка (солома порізана сїкачкою).

Сѣчь, ся = 1. сїкти, руба́ти, ся (на пр. капусту), шатківницею — шаткува́ти. 2. сїкти (С. Л.), шмага́ти, па́рити, шпа́рити, хло́стати, хло́стати, хвиськати (Св.), хвощити, дра́ти, лущюва́ти (Св.), перїщити (на пр. різками, батогом то-що).

Сѣчь запорожская = Сїча, Сїч (С. Л.), чи — сїчови́к.

Сѣялка, сѣяльница, сѣяльня = сїялка, сївалка (Чих.), сївачка, самосїйка. — Сїялка буває рядкова і розтру́сна. Лев.

Сѣянецъ = 1. д. **Лукъ сѣянецъ**. 2. сїянка. — Це груша не од щепи, не сїянка. Кр.

Сѣяніе = сївба́ (С. Л.), сїйба́, сївня́, сївчать — обсїятись. — Ранній сївба хоч не

вродить, так з хлїба не виводить. п. пр. — Обсіялись мужики, дощу виглядають. Рудч.

Сі́янка = сїянка.

Сі́ятель, иця = сїва́ч, сїяч, ка.

Сі́ять = 1. (посі́ять) — сїяти, посїяти, засїяти, вдруге на посїяному — посїва́ти. — Посїяла руту-м'яту над водою. п. п. 2. (просі́ять) — сїяти, точи́ти, просїяти, ви́точити. — Бабуся точила борошно на галушки. Кп.

Сюда́ = сюди́, сюдо́ю.

Сюрту́къ = серту́к, капта́н, сурду́т (Гвл.).

Сюрту́чникъ = капта́нник.

Сяжо́къ, сяжки́, Antenna = ву́сик, ву́сики. — Комахи своїми вусиками все обмацують. Ст. О.

Т.

Табаке́рка = табати́рка (С. Ш.), табаки́рка (С. Л.), з рогу — ріжо́к, з березової кори — тавли́нка (С. Ш.). — Загубив ріжок з табакою, тепер і понюхать нїчого. Кп. — А ке свою тавлинку, я понюхаю табаки. Кп.

Табаке́рочный = табати́рковий.

Табаково́дство = тютю́нництво. — Розводити тютюн було вільно всякому. Тютюнництво сприяло заробіткам. Кп.

Таба́къ, рос. Nicotiana = тютю́н, таба́к (С. Ш.), N. rustica L. = мархо́тка, махо́рка (С. Л.), міцний — баку́н (С. Л. Ш.), ру́бана (С. Л.), листатий, що звязують сп'в папуші — папу́шний, шнурови́й тютю́н, з маленькими листочками, що не йде в папуші — по́терть (С. Л.). — Таба́къ куре́тельный = тютю́н. — Т. нюхательный = таба́ка, таба́чка (С. Л. Ш.), табачо́к (С. Ш.), каба́ка (С. Л.). — Спасибі за тютюн, бо се турецький, не бакун. п. пр. — Бо прийдеть ся памисто збувати, козакові молодому тютюн купувати. п. п. — Збірайтесь ради послухати, табаки понюхати. п. пр. — Табака тарна, терла жінка Ганна, старі мати вчила її мяти, дочки ростирали, у рі́жки насипали. п. пр. — Дѣло табаку́ = погане дїло, ке́пська спра́ва.

Табала́, у виразі: бить табалу́ = ба́йдики би́ти, байдикува́ти. — Нїчого не робить, тільки байдики бє.

Табаче́къ = тютюне́ць, табачо́к. С. Ш. — Добрий курець май свою люлечку і тютюнець. п. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. п. пр.

Табачи́ще = тютюни́ще, тютюня́ка. С. Ш.

Табачникъ, ца = 1. тютю́нник, ця, таба́шник, ця (що продає). 2. курі́й, куре́ць (що курить), люде́шник (найбільше люльку), пюхарь (що нюхає), таба́шник, ця (що курить або нюхає), тютю́нник (що курить). С. Ш. — Коли курець, то май кресало й гамане́ць. п. пр. 3. шабату́рка (та тютюн).

Таба́чный = тютюно́вий, таба́шний. С. Ш.

Таба́шникъ = д. Таба́чникъ.

Та́бель = табли́ця, та́бель. С. Ш. — Хто сю́ю та́бель робив? С. Ш. — У попа у табелю прописано, що сьогодня царський день. Кп.

Та́бельный день = царськи́й день або сьвято (коли урядовці і школярі вільні од робота).

Табли́ца = табли́ця, табли́чка (С. Ш.), та́бель. — Набили на ворота білий табель з чорним підром: значить і знай — з чим тобі йти на пожежу. Кп.

Табу́нъ, табу́нный = д. Ста́до, Ста́дный.

Табуре́тъ = сті́льчик, табуре́тка, табуре́тина, табуре́тчина. С. Ш. — Сяка така табуретчина, а й ту треба купить. С. Ш.

Тавли́нка = д. Табаке́рка.

Та́волга, рос. Spiraea Filipendula L. = та́волга (С. Ш.), S. ulmaria L. = бузина́ боло́тна, ка́шка, гіро́шник, огіро́шник, жа́бячі конопе́льки, меду́ниця (С. Ан.), S. crenata L. = та́волга (С. Ан.), таволо́жник (С. Ш.).

Тавро́ = д. Клеймо́.

Тавы́нъ, рос. Menyanthes trifolia L. = бобовни́к, зубовни́к. С. Ан.

Тага́нъ = трепо́г, тага́н, таганок, тага́ний. С. Ш. — День заходить, сонце сяде, куховар таган наладить, сядем ми до казана, поїмо кулїш до дна. В. Щ. — Здійми тагани, щоб не запяли ся. Кп.

Таза́ть, потаза́ть = д. Брана́ть і Жури́ть.

Тазъ = 1. таз (С. Ш.), мідний — мідни́ця. С. Л. 2. анат. Pelvis — кри́жі.

Та́йга = лїс (густий, непролазний).

Тайко́мъ = по́тай (С. З. Л.), по́тайці, потае́нне, потае́нно, потае́нці (Лев.), тайко́ма, крадькома́ (С. З. Л.), по́крадьки,

по́крадці, покраде́нці, пи́шком (С. З. Л.), пи́щечком, зи́шка, тихцем, спо́тання, спо́тиньга. — Потай Бога, щоб і чорт не знав. п. пр. — Про сю річ пі́кому й пари з уст, держи її потай Бога. Кн. — Зять на мене скоса поглядає, він мене пи́шком лає. п. п. — Тільки я, неначе занятий, дивлюсь і пи́шком плачу я. К. Ш. — Не проклану тебе, доле, а буду ховатись за валами, та пищечком буду віршувати. К. Ш.

Та́йна = та́йна, таїна́, та́йність, тає́мність, таємни́ця. С. Ш. — Не кажи великої тайности жінці. п. в. Грінч. — Маю їдну таємницю, але ніхто її від мене не возьме. С. Ш.

Тайни́къ = 1. тайни́к, тайнич о́к, схо́ванка, кри́ївка. — Заложили ми тайничок між кущами; засіли та й присочили злодія. Кн. Д. ще під сл. Мі́сто (У́крытое м.).
2. сі́тка на пти́ць.

Та́йничать = таїти, ся, крити, ся, хова́ти, ся.

Та́йно = таємно (С. Ш.) і д. **Тайко́мъ**.

Тайнобра́чныя расте́нія, Cryptogameus = безквітні рослини.

Тайнственность = та́йність, таємність. С. Ш. — Людей обхватує залізний обруч таємности і пі́кола ми через той обруч не переступимо. Кн.

Тайнственный = тає́мний, потає́мний, таєхни́чий (С. Ш.). — Здавало ся, що якась таємна сила прикувала його до місця. Бар. — Шепчуть ся в двох так таємне, неначе церкву збірають ся обікрасти. Кн. — Як засьвітить повний місяць ясно над горою, щось таке чудне, таємне діється ся во мною. Аф. — Мов щось потаємне голосно сьпіває. Аф. — Таємничий рух якийсь правив його серце і руку. Кн.

Та́инство = 1. д. **Та́йна**.
2. таїнство. С. Ш.

Та́йный = та́йний (С. Ш.), потайни́й (С. Л.), потає́мний, потає́нний. — Клята собака потайна, глядіть, щоб спотиньга за литку не вкусила. Кн. — **Та́йный ходъ** = потайни́к.

Тайть, ся, затайть, ся, притайться = таїти, ся, крити, ся, ховати, ся, утаїти, затаїти (С. Аф.), притаїти, ся, схова́ти, ся. — Свого гріха не таю, а чужого не візьму на себе. Кн. — Нічого гріха таїти. п. пр. — Таїла від Бога, та чортові сказала. п. пр. — Шила в мішку не втаїш. п. пр. — Дерево тліє, але вогонь десь таїть ся в нім. С. Л.

Та́кало, та́кальщикъ = та́кач (С. Ш.), пота́кач. — Потакач тим і живе, що нишком грає. п. пр.

Та́кать = та́кати (С. Ш.), підта́кувати.

Та́кже = та́кож, теж, тож, так са́мо. — Я чув і ти теж не глухий був. С. Ш

Тако́й = таки́й. — Які трачі, такі й танці. п. пр. — Який: помагай бі́г, таке й: бувай здоров! п. пр. — **Тако́й большо́й** = отакелезний. — **Таки́мъ о́бразомъ** = та́кечки, та́кеньки, отта́к, отта́кечки, таки́м по́битом, ро́бом. — **Въ тако́мъ слу́чаѣ** = в таки́х ра́зі. — **Тако́й соверше́нно** = такісінький, такісічкий. С. Ш.

Тако́вскій = таківський. С. Ш. — Не таківська він людина, щоб збрехав. Кн.

Таковой = таки́й, таківський. — **Былъ тако́въ** = утік, драла дав, і сліду не ма́в.

Та́кса = 1. та́кса, та́кция (ціна визначена). С. Ш.
2. соба́ка (харсунової породи).

Таксировать = таксувати. С. Ш.

Тактъ = такт, лад. — **Въ тактъ** = в лад, ла́дно, грать до танців = під но́гу.

Такъ = так, та́кечки, та́кеньки. С. Ш. — **И такъ и сякъ** = а) аби́ як, сяк-так, б) і так і сяк, на всі лади́, всякими спо́собами. — **Такъ или ина́че** = чи сяк, чи и́нак, сяк чи і́нак. — Сяк чи инак боронитиме своє право людське. Кн. — **Такъ какъ** = бо, затим, що, через те́, що. — **Такъ ли?** = чи так? С. Л. — **Такъ куда́ тебѣ́** = так де́ так, так де́ тобі! — Я йому і те і се — так де тобі! — **Такъ мно́го** = тако́го бага́то. — **Такъ себѣ́** = аби́-то, аби́-як, нічо́го, нічоге́нько. — **Такъ сказа́ть** = приві́рно ка́жучи, сказа́ть би то. — **Такъ то** = ото́ж. — **Такъ то́чно** = так са́ме, саміся́нько так (С. Л.), точніся́нько так, так досто́ту. — Так достоту, як і торік, гине товар на селі. С. Л. — **Такъ что?** = то що́? — От і тепер ти не вробив так. — То що? — **Рабо́тать такъ** = робити да́рма, ду́рно, без гро́шей, за так гро́шей. — **Сказа́ть такъ** = сказа́ти, не роздумавши, без на́міру.

Талани́ть, ся, поталани́ться = талани́ти (С. Ш.), щасти́ти, вести́ ся, поталанити, пощасти́ти, повести́ ся. — Мині не талани́ть. С. Ш. — Кому ведеть ся, то й півень несеть ся. п. пр.

Талани́ливый = щасли́вий, талани́ний (С. Ш.), талани́ливий (С. Ш.). — Не родись вродливий, а родись щасливий. п. пр.

Талантливый = талановитий (С. Л. Ш.).

тала́нний, тала́нливий (С. Ш.), кебе́тливий, кебе́тний (С. Л.) і д. Даровйтый.

Тала́нть = тала́н (С. Ш.), кебе́та (С. Л.), хист, хасть.

Тала́нъ = тала́н (С. Ш.), до́ля, ща́стя. — Як одна, то й нема талана, п. пр. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до остатку. п. п. — Який талан матці, такий і дитяті. п. пр. — Нема мінї щастя-долї. К. Ш.

Та́леръ = та́ляр. С. Ш.

Та́лія = стан. — Стан у неї, хоч перещепи — тонесенький. Кп. — Стану у його нема, саме пузо тільки. Кп.

Талъ, рос. Salix cinerea L. = лоза́, тал (С. Ш.), чорнола́з, чорнота́л (С. Л.), S. caprаea L. = верболо́з.

Та́лый = та́лий (С. Ш.), відле́глий.

Тыль = 1. ро́заталь, ро́зтопель і д. Отте́пель.
2. тал. С. Ш.

Та́льникъ, рос. Salix alba, amygdalina L. = бі́ла лоза́ (С. Л.), білота́л (С. Ан.), S. pentandra L. = тала́, ше́люг. С. Ш. Ан.

Тамбури́нъ = бу́бон з бря́кальцями.

Тамбу́ръ = та́мбур (особливе шитво або вишивання).

Таможе́нное = ми́то.

Тамо́женный = тамо́женний, ми́товий. С. Ш. Жел.

Тамо́жня = тамо́жня (С. Ш.), ми́тниця (С. Жел.), корда́н, конора (Л. С. Ст. Л.).

Тамошній = та́мошній, тамте́йшний, тамте́шній. С. Ш.

Тамъ = там, та́мо, та́мки, та́мечки, та́ненька, та́неньки, та́мечка (С. Ш.), о́нде, о́ндечки. — Гдѣ то тамъ = там десь. С. Л. — Тамъ ли? = чи там? С. Л. — Тамъ далеко́ = ген-ге́н, геть-ге́ть. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф.

Та́нецъ = тане́ць, та́нчик. С. Ш. — Ой піду я у танець, а за мною молодець. п. п. — Які грачі, такі й танці — позбивали собі пальці. п. пр. — На їх дивись ся, тай собі в танець пустив ся. Ал. — Та виведу танчик по нїмецьки. п. п. — Українські народні танці: бичо́к, ви́ступці, гайду́к (С. Аф. З.), голубе́ць, гопа́к (С. Аф. З.), го́рлиця (С. Аф.), жураве́ль (С. Аф. З. Ш.), зе́нська, вербу́нка, ду́дочка (С. З.), коза́к, козачо́к (С. Ш.), коломі́йка, манджа́рка, мете́лиця (С. З.), недо́ступ, обе́рта́к, санджа́рка, санджа́рівка, тропа́к (С. Ш.), троя́н (Ос.), чеберя́чка (С. Ш.), шу́нка. — Як скачу я голубця, ще й пригляну молодця. п. п. — Садити гайдука. С. Аф. З. — Грали Земської, Санджарки і Вербунки і Манджарки, і Метелиці меткої, грали й Дудочки швидкої, і Горлиці й Козака і гучного Гайдука. Ал.

Танцова́ніе = танцюва́ння, танцюва́нячко. С. Ш.

Танцова́ть = танцюва́ти, та́нчити (С. Ш.), гопака — го́цати, гопцюва́ти, гопака́ сади́ти (С. Аф. З.). — Танцювали та й не вклонили ся. п. пр. — Абя танцювати умів, а робити і лихо навчать. п. пр.

Танцовщи́къ, ца, танцо́ръ, танцо́рка = танцю́ра (С. Л.), танцюри́ста, танцюри́стка, таньцю́ра (С. Ш.), таньцюри́ста, ка (С. Ш.), танцюри́стий, тане́ч(ш)ниця (С. Ш.). — На те є танцюристки та инъші майстеристки. Кн. — Була в балетї танцюристкою, а тепера пані на всю губу. Кп. — Ледачій танечницї і хвартух на завадї. п. пр.
2. танцюри́стий, та (що любить танцювать). — Прехороші все-жінки, танцюристі приданки. Ал.

Тарака́нній = тарга́нів, тарга́нячий, тарка́нячий

Тарака́нъ, кот. Blatta orientalis = тарга́н, тарка́н. С. Ш. — Дивно, як чоловік терпить коло себе таку погань, як таркан. Ст. О.

Тара́нтулъ = д. Мизги́рь.

Тара́нь, рос. Cyprinus vimbra = тара́ня. С. Ш.

Тарата́йка = бі́да, бі́дка (на двох колесах), тарада́йка, чортопха́йка (або яка повозка). — Їхала Хима з Русалима білою кобилою: тарадайка торкоче, кобила бігти не хоче. п. пр.

Тарато́ра = д. Болту́нъ, болту́нья 1.

Тарато́рить = теревени́ти і д. Болта́ть 3.

Тарато́рка = д. Болту́нья.

Тара́щиться = лїзти́ тягти́ ся, пе́рти ся, пну́ти ся (за ким).

Таре́лка = таріл́ка (С. Ш.), таліркa (С. Ш.), таріль, таліркина (С. Ш.), глибока полу́миcок. — Хоч за копійку, та на тарілку. п. пр. — Хоч не багато, та на тарілочці. п. пр. — Краси на тарілці не подасть. п. пр.

Таре́лочный = таріл́ко́вий, таліркóвий. С. Ш. — Нема часу говорити: тепер тарілкова справа (час їди). п. пр.

Тарова́тый = ще́дрий, пода́ру́нко, пода́ру́нко.

Тарпа́нъ = ди́кий кінь.

Тартарары́, та́ртаръ = пе́кло.

Та́ска = таска́ння, тяга́ння, тяганина, тарганина. — Дать, зада́ть та́ску =

пóтаску, поволóчку, чубрія, прочухáна дáти.

Таскáть, ся = 1. (вытаскáть, натаскáть) — тягáти (С. Ш.), волочúти, вúтягти, вúволокти. — Тягали сíно копицю за копицею. С. Ш.

2. (утащúть) — тягáти, потягти́, затягти́. — Потім кобилу і віз оддали, тільки ячменю не стало, — затягли. В. Щ.

3. (истаскáть, ся) — таскáти, стаскáти, носúти, обувя — затоптáти, затоптувáти, ся.

4. (протаскáть) — тягáти, волочúти, протягáти, проволочúти. — Довго його тягали по судах.

5. (оттаскáть) — тягáти, одтягáти, вúдрати, вúскубти, вúчубити.

6. волочúти ся, тягáти ся, тинúти ся, валасáти ся, шва(é)ндяти, блукáти. — Де ти в дідька волочив ся, од семъї зовсім одбив ся? Ал. — Я з каторги тяжкої вирвався ся і по сьвітах широких валасав ся. К. Ш. Т. — **Таскáть нóги** = плестúсь, плéнтатись, тягтúсь, тарганúтись дибати, плуганúтись.

7. волочúти ся, бахурувáти (С. Ш.). — Волочать ся за молодицями.

Тасовáть = тасувáти, талїровáти (С. Ш.), тахлювáти (Ман.).

Татáре = татáри, татáрва.

Татáрскій = татáрський. — **Т. земля́** = татáрщина. — **Т. мúло**, рос. Saponaria officinalis L. = натягáч, стягáч, натя́г, собáче мúло, чистýха. С. Ап.

Тафтá = тафтá (С. Ш.), полутабéнок.

Тафтя́ный = тафтяни́й (С. Ш.), полутабéнковий.

Тачáть = стóчувати, штукувáти.

Тáчка = 1. стóчування.

2. тáчка, у грабарів = грабáрка.

Тащáть, ся = 1. тягти́ (С. Ш.), волокти́ (С. Л.), тарганúти (С. Л. Ш.), тарабанúти (С. Ш.), цупúти, нéрти, тúрити (С. Л. Ш.), телю́щити, телїщити (С. Ш.). — Здоровенний коняка в силу тирить її по снігу. Греб. — **Тащá** = пóволоцькі.

2. тягти́, витягáти, тя́брати. — Жид брехнею живе, все в нас тягне.

3. тягти́ ся, волокти́ ся, плéнтати ся, плуганúти ся, плужúти ся, плести́ ся, тарганúти ся, телéпати, чвалáти, чалáпати. — І я колись з жінкою і дітьми тяг ся на почтових 1300 верст. Ал. Скл. — Туман по долині аж в кучері вúється ся, ой десь моя лиха доля степом волочеть ся. я. п. — Безщасний Кузьмúна до дому чвалав, плаче-ридає, долю проклинає. Гріх. Чайч.

Тáять, растáять = тáнути (С. Л. Ш.), растáнути, топúти ся (С. Ш.), ростопúти ся, місцями — протавáти. — І сніг од кров танув, як од сонця. І. Г. — Тим то від отні натхнення серце ности таке легко, наче віск. Кн. — Сьвічка топить ся.

Тварь = тварь (С. Ш.), вдана — тварúна, здр. — тварúнка, поб. — тварю́ка, зб. — творúна. С. Ш.

Твёрденькій = твердéнький.

Твердúть = твердúти (С. Ш.), повторя́ти, товкти́ (С. Ш.), довбти́ (С. Л.), торочúти (С. Л. Ш.), туркотáти, прáвити своє́. — Що дня йому треба усе одно товкти. — Дурний дурне й торочить. С. Ш. — Що йому не кажи, а він своє править.

Твёрдо = твéрдо, мíцно; незмíнно, непохúбно.

Твёрдость = твéрдість, твердотá. С. Ш.

Твёрдый = 1. твердúй, крíпкий, мíцний. — Твердий, як камінь. С. Ш.

2. незмíнний, непохúбний.

Твердúня = д. Крéпость 2.

Твердúть, отвердúть = твéрднути (С. Ш.), твердíшати, твердíти (С. Ш.), затвéрднути, затвердíти, затужáвіти (С. Ш.). — Оце сьогодня тік вимісимо, зібъємо, зрівняємо; за ніч він затужавіє, потім і затвердíє. Кн.

Твóй = твій.

Твореніе = 1. твориння (дїя).

2. твориння, створíння, твóриво, потвíр. — Гоже не гоже — твориння Боже. п. пр. — Вона — прекрасне Боже створíння — вона спасла мою душу. Кн. — І Бог радувать ся на небі всяким твором своїм. Ган. Бар.

3. д. Сочинéніе

Творéцъ = 1. творець, сотворúтель. — Бачить Бог, бачать Творець, що мир погибає. п. п. — Чи ж Бог сьвіта Сотворитель, як люди настали, міг позволить, щоби люди людей продавали? Зуд.

2. творець і д. Сочинúтель.

Творúло = вапнярка (С. Жел.), каленица, калáпиця.

Творúтельный падéжъ = шóстий відíнок. Гр. См. Ст.

Творúть = 1. творúти, чинúти, робúти, дíяти. — Роскіш творить біль: як приходить — смакує, як виходить — катує. п. пр. — На чиїм возі їдеш, тому й ласку твори. п. пр. — Шевченко і в неволі творив свої високі поезії. Кн.

2. розво́дити, розмі́шувати. — **Твори́ть хлі́бы, квашню́** = учиня́ти (С. Ш.), роспочина́ти, учиня́ти ро́счину. — Пішла мати на село, гречану муку добувати, гречаники учиняти. н. п. — Росчину вчинила, та чи стане борошна замісити. Кн.

Твори́ться, сотвори́ться = твори́ти ся, чини́ти ся, створи́ти ся (С. Ш.), сини́ти ся, про що кумедне або погане — витворя́ти ся, ко́їти ся, зко́їти ся.

Творо́гъ = сир. — Як рахувати сир, то й вареників не їсти. н. пр.

Твороже́ться, отворожить ся = у́рдити ся (С. Ш.), зсіда́ти ся, зсісти ся (С. Жел.).

Творожникъ = си́рник або пиріг з сиром.

Творожный = си́рняний (Ман., сировий, сирний.

Творческій = твóрчий, твóрчеський. С. Ш. — Творча сила перемогла догляд і Шевченко і в неволі творив свої високі поезії. Кн.

Твóрчество = твóрчість. — Та й творчість художника править на певну стежку. Кн.

Театръ = теа́тер. С. Ш. — **Ку́кольный теа́тръ** = верте́п.

Тёзисъ = те́за.

Тёка = тескó. С. Ш.

Тезоименитство = день і́менин царя́ і других осіб царського ро́ду.

Текучій = теку́чий (С. Л. Ш.), бігу́чий, бізу́чий (С. Л.), живи́й (С. Л.). — Вода тече́ куча. — Хоч річка й невеличка, та усе ж живе вода — не болото. С. Л.

Текущій = пото́чний, теку́чий (С. Л.), бі-і(ж)у́чий (С. Л.). — Не тільки криминальних, але і поточних спорів жадних не судили. Орлик. С. З. — Задача історії літератури вповні инша, ніж критика біжучої літературної продукції. Л. І. В.

Телёнокъ = теля́, теля́тко, мн. — теля́та, за першому році — на́зі́мок (С. З.), ви́пусток, на другому, що вже перезімувало — бу́зівок, бу́зі́мок, на третьому — третя́к (С. Ш.), третячо́к. — Ходить, як теля за коровою. н. пр. — Дав Бог теля, та не дав хліва. н. пр. — Покірне телятко дві матері ссе. н. пр. — Дай Боже нашому теляті вовка з'їсти. н. пр. — Як годований підсвинок або добрий павіжок. К. Х.

Телескóпъ = далекогля́д, далекозо́р, далеви́д. С. Жел.

Телица, тёлка, телу́шка = теля́ця, телу́шка, телячка, під час полювання — бігу́ля, бігавка, бігу́нка, безплідна — я́лова, я́лівка, яловиця (С. З.). — Продай, мамо, ті телиці, купи мені шнуровиці. н. пр. — Миляна душка, ніж телушка. н. пр. — У багатого і теля з теля, а в убогого одна корова, та й та яловa. н. пр. Ман.

Теле́га, теле́жка = 1. повóзка, віз, візóк, або яка — повозчина.
2. Віз (д. Медве́дица бóльшая).

Теле́жный = возовий. Сі

Телячій = теля́чий.

Тёльная = тільна. — Хоч не тільний, а телись. н. пр. Грінч.

Тёмень = д. Темнота́.

Темля́къ = кúтиця (при шаблі).

Тёмненькій = темне́нький

Тёмность = те́мрява (С. Ш.); мóрок.

Темнёхонькій = темні́сінький. С. Ш.

Темни́ца = темни́ця (С. Ш.), те́мна (С. Ш.), і д. Тюрьма́. — Що вже та неправда з панами в сьвітлиці, а щира правда — у темній темниці. н. п. — Не хапай ся чужиці, не будеш сидіть в темниці. н. пр.

Тёмно, темно = те́мно, тяжко.

Тёмнобагрóвый = темнобруна́тний. С. Ш.

Темнова́тый = темне́нький, погéмний, темнова́тий (С. Ш.), тíпявий.

Тёмножёлтый = темножóвтий.

Тёмнокра́сный = темночервóний (С. Ш.), бурячкóвий.

Тёмнорóзовый = темноружóвий (С. Ш.), темнорожéвий.

Тёмнору́сый = темноруся́вий. С. Ш.

Тёмнорыжева́тый = темнорудéнький, темнорудя́вий. С. Ш.

Тёмнорыжій = темнору́дий (С. Ш.), з чорними смугами = муру́гий.

Тёмность = те́мність. С. Ш.

Тёмносе́рый = темносíрий (С. Ш.), темносúвий, сíрячкóвий (С. Ш.), шпакова́тий (наче з сивиною)

Темнота́ = тéмпота, темня́ (С. Ш.), те́мність (С. Ш.), тьма́ (С. Ш.), пітьма́, те́мрява (С. Ш.). — Прийшла темнота — прийшла злодіям робота. н. пр. — Як ті, що ви́йдуть в темні на сонце. С. Ш. — Вже не буде сьвіта, вже буде тьма. С. Ш. — Від годині настала темрява по всій землі. К. Св. П.

Темноцве́тникъ, рос. Ailanthus glandulosa L. = чума́к. С. Ан.

Тёмный = те́мний (С. Ш.), тяжкий, дуже — коро́чний. — Темна ніч. — Чужа голова темний ліс н. пр. — Така його темна справа, що й суддя не розбере. Кн. — І вдача у його погана і душа тяжка, не вірна. Кн. — **Тёмный людъ** = темнóта. С. Ш. — **Тёмная си́ла** = коро́ка.

Темнѣе = темнíше, на дворі або в хатí смеркох — поночíше, поночíш.

Темнѣть = темнíти (С. Л. Ш.), темнíшати (С. Ш.), мéркнути (С. Л.), з вечора — сутенíти.

Темнѣться, затемнѣться = туманíти, маячúти, боваíти, замаячúти. — Здалеку щось маячить.

Тéмнять = д. Тéмность.

Темперáментъ = вдáча.

Темпúстый = зрýчний (про рушницю).

Тéмя = тíмʼя, тíмня, тíмʼячко. С. Ш. — Тíмʼя ще не заросло. С. Ш. — **Тéмя горы** = верх, шпиль гори.

Темяный = тíменний. С. Ш.

Темáшиться, потемáшиться = уявлятú ся, чýти ся, здавáти ся, вбачáти ся, вважáти ся і д. Представлятися 3.

Тéндеръ = 1. сýдно з однóю щóглою. 2. тéндер (в локомотиві).

Тенетúть, отенетúть = роскидáти тенéта, ловúти тенéтами, пійúати в тенéта.

Тенетó, частíше мн. **тенёта** = тенéто (С. Ш.), тенéта, сíтка.

Тенётчикъ = тенéтник.

Тенóрный = теноровúй.

Тéноръ = тенóр, тенáр (С. Ш.). — **Пѣть тéноромъ** = сьпівáти тéнора.

Теоретúческій = теоретúчний.

Тепéрешній = тепéрішній.

Тепéрь = тепéр, тепéра (С. Ш.), тепéря, тепéречка, тепéречки (С. Л. Ш.), тепéрка (С. Ш.), тепéренька (С. Л. Ш.), нúнí, пúньки. — Як не тепер, то в четвер. п. пр. — Летíла тепера, не вчора — тепера... впала в лобсду, хоч убúй, не знайду. (н. заг. — голка). — Перше коло чобíт ходив, а тепéрця не знав, як на них ступати. п. пр.

Тёпленькій, ко = теплéнький, ко, теплéйко (С. Ш.).

Теплёхонекъ, теплёшенекъ = теплíсíнький, теплéсенький, теплíський, теплíсíчкий. С. Ш. — У дівчини серце, як літнє сонце: хоч воно хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. п. п.

Тéплить, затéплить = сьвітúти, засьвітúти (сьвічку або лампадку перед образом).

Тéплиться = горíти (перед образом).

Теплúца = теплúця, теплúчка, теплúченька.

Теплúцы = тéплі водú. — Пани поíхали десь за грящцю на теплі води.

Тепло́, á = тепло́. — Мачушине добро, як зимне тепло. п. пр. — По Петру, то й по теплу. п. пр.

Тепло́, прислівник = тéпло. — Собака худлатий — йому тепло; пан багатий — йому добре. п. пр.

Тепловáтый = теплéнький.

Тепломѣръ = тепломíр (С. Ш.), грáдусник. — Добре б було, як би у кожного хазяíна був тепломір, щоб знати скільки градусів тепла у хатí. Де-що про сьв. Б.

Теплородный = теплотвóрний. С. Ш.

Теплорóдъ = теплотвóр. С. Ш.

Теплотá = тепло́, теплотá, тéплість (С. Ш.), грíво (С. Л.). — Стара піч тепла не вдержать. п. пр. — Під однаковим теплом сонця, та не всі дерева однакові. Кн. — З барочних дров більше грíва, ніж з плотових. С. Л.

Тёплый = тéплий. — Так напалили в печі, що й припічок теплий. Кн. — Люди добрі, хата тепла. п. пр. — Одно серце тепле, а друге тепліше. С. Ш. — **Тёплая водá** (напр. на купелі — лíтепло (С. З.), лíтеплечко, відсíля приложник — лíтепний. — **Тёплые крáя** = теплúчина (С. Ш.), теплéча, теплúця, куди птиці на зíму одлíтають — вúрій (С. Аф. З.), вúрʼя, врій (С. З.). — Птиці вже з теплúчини летять. С. Ш. — Пташки, що в лíтку так сьпівали, у врій вже поодлíтали. Гр. — Чом ти мазороньку рано в вирʼя вилíтав? п. п.

Теплúнь = теплúня, теплíнь (Сп.).

Теплúть = теплíти, теплíшати, теплíщати. С. Ш.

Теребúть = дрáти, сикати (С. З.), тóргати, тáргати (С. Ш.), скубтú, сíпати (С. З.), шáрпати (С. З.), терхóсити (С. Ш.). — **Теребúть лёнъ** = брáти льон. — За вром брала льон, брала конопельки. п. п. — **Т. за вóлосы** = дрáти, скубтú, чýбити. — Чиясь рука вхопила його за волосся і скубить люто.

Теребленíе = дрáння, сикáння, шáрпання, тáргання (С. Ш.).

Тéремъ = тéрем, теремóк. — Золотом вкритерем пишно. С. Ш. — Дивить ся — там терема гарні та високі вíконцями на улицю. п. о. Грíнч.

Терéться = тéрти, ся, щоб вичистить — шарувáти, вíрьовкою, вилíзом то-що — шмýгляти, шмóргати (С. З.), чим ковальним — кóнзати, про обувъя — мýляти (С. Л.), мýлити. — Не терши, не мивши, не їсти калача. п. пр. — Ой ти, хлопче, невороком коло мене треш ся боком. п. п. — Чобіт мулить.

Терза́ніе = дра́ння, ша́рпання, мордува́ння.

Терза́ть, растерза́ть, ся = 1. дра́ти, роздра́ти, рва́ти ша́рпати (С. Ж. З.), шматува́ти, розідра́ти, розірва́ти, розша́рпати (С. З.), розшматува́ти, розшматкува́ти (С. З.). розпанаха́ти, ся. — Лев роздирав тая вовка в куски. Кот. — Твою ясну долю розшарпав Вигонський, що серце — моя камінь, а розум бісовський. н. д. 2. му́чити, мордува́ти, ся. — Його мучить совість.

Терка = те́ртка (С. Ш.), те́рка (С. Ш.), терту́шка, те́рточка, те́ртонька (С. Ш.), для очистки конопель — те́рниця (С. Ш.), те́рлиця (С. Ш.), в чім навчок — ме́чик. — Натри хріну. Нема терки. С. Ш. — Бери тертушку та натри хріну до драглів. Кн. — Хіба я не драла конопель, не терла на терлиці. Лев.

Термо́метръ = д. **Тепломе́ръ**.

Терніе = те́рня, колю́чка, шпи́чка. — Терни в ногу залізло. С. Ш.

Терновѝще = терни́к, терни́на. С. Ш. — Терном терниною кум до кума чеше, а чоботи в руках несе. н. п.

Терно́вка = терні́вка, тереня́к. С. Ш.

Терно́вникъ = терни́к, терни́на. — Терника грушок не родить. н. пр. — Коловсь сердешний об терниву, пошарпав ся весь об шипшину. Кот.

Терно́вникъ песо́чный, рос. Hippophäe rhamnoides L. = плоховни́к, щець. С. Ан.

Терно́вый = терно́вий, терено́вий, терня́ний. С. Ш. — Теренова налинка. С. Ш.

Тёрнъ = 1. рос. Prunus spinosa L. — терн, те́рен, те́рня, терно́чок (С. Ан. Ш.). Р. instititia — терно́слива, ягода — терня́ка, терення́нка (С. Ш.), терносли́вина (С. Ш.), деревина — терни́ця, терни́чка (С. Ш.). — Терен, терен коло хати, тай нїкому обірвати. н. п. — Очі чорні, як терен. С. Ш. — Піди парви терну. С. Ш. — Брови як шнурочок, очі як терночок. н. п. — Цьвіте терня. С. Ш. — **Покры́ть тёрномъ** = потерну́вати. — **Обса́живать, городи́ть тёрномъ** = терни́ти. С. Ш. — Вставай, чоловіченько, город городити, терниною терниги. н. п.

2. те́рно (в грі в лото). С. Ш.

Терёчка = д. **Тёрка**.

Терпѣжъ = терпіж, ка, терпе́ць. С. Ш.

Терпентѝнный = терпети́новий (С. Ш.), живи́ця́рний.

Терпентѝнъ, Terebinthina = терпети́на (С. Ш.), живи́ця́рь, скопата́рь (С. Жел.).

Терпѣ́ливость = терпели́вість (С. Ш.), терпля́вість (Б. Н.).

Терпѣ́ливый, во = терпели́вий, во (С. Ш.), терпіли́вий, во, терпля́чий (С. Л. Ш.), терпъя́чий (С. Ш.), терпу́чий, че.

Терпѣ́ніе = терпі́ння, чко (С. Ш.), терпля́чка (С. Ш.), терпе́ць (С. Ш.), терпіж, ка, потерпіння. — За терпіння Бог дасть спасіння. н. пр. — Прийшов купець, порвавсь терпець, а й продав корову. Кн. — **Вышелъ изъ терпѣнія** = терпе́ць увірва́в ся (С. Ш.), терпля́чка ввірва́лась.

Терпѣ́ть, стерпѣ́ть = терпі́ти, потерпа́ти, сте́рпіти, ви́терпіти. — Терпи, хлопче, козаком будеш. н. пр. — Терпи горе — добро буде. н. пр.

Терпу́шка = д. **Тёрка**.

Тёртый = те́ртий. — **Т. кала́чъ** = би́та голова́, буба́лець і д. під сл. **Кала́чъ**. — Ну, та й він бита голова, — його не одурите. Кр.

Тера́ть, потера́ть, ся = 1. губи́ти (С. Аф. З. Л.), згуби́ти, загуби́ти, ся (С. Аф. З. Л.), тра́тити (С. Ш.), страчувати, теря́ти (С. Ш.), стра́тити, потеря́ти, про кілько — порозгу́блювати. — Нехай мене не любить і їїт своїх не губить. н. п. — Загубив люльку. С. Аф. — Служба вільность тратить. н. пр. — Не трать ходу до поганого роду. н. пр. — Чоловік, переходячи на друге місце, не страчує права користувати ся з... Кн. — Ніколи не страчували хоробрости. Кн. — Коли вмірать, то день терять. н. пр. — **Тера́ть вре́мя** = га́яти, тратити, теря́ти, час, вакува́ти, марнува́ти. — Пайшов ні за чим, пішов ні з чим; нічого питать — шкода час терять. н. пр. — **Тера́ть пе́рья** = губи́ти рони́ти пір'я. — Пави ходили, пір'я ронили. н. п. — **Т. си́лы** = слабіти, сла́бнути і д. **Слабе́ть**. — **Т. созна́ніе** = чмаріти, чуманіти. — **Т. состоя́ніе** = ви́щити ся і д. **Бѣдне́ть**. — **Т. де́ньги** = сипати гріши, цяндрити, тринькати.

2. мішати ся, змішати ся, стерати ся.

Теса́ніе = теса́ння, тесани́на. С. Ш.

Тесáть = тесáти (С. Ш.), теслювáти. — Йому хоч кіл на голові теши. п. пр.

Тесéльникъ = тéсляр. С. Ш.

Тесёнка = тасьóнка, тасéнка (С. Ш.), стрíчка, новорóзка.

Тесёночный = тасьóнковий.

Тёска = тесáння, тесанúна. С. Ш.

Тéсло, тесло́ = тéслиця (тесляpський струмент). С. Ш.

Тесúна = тесúця (витесана), тéртиця (випиляна дошка). С. Ш.

Тéстевъ = тéстів. С. Ш.

Тесть, тéстюшко = тесть, тéстенько, тéстонько, тéстечок, тéщенько, поб. — тéстисько. С. Ш. — Тесть любить честь, зять любить взять. п. пр. — Ой здоров був, тестенько, або добрий день! Віддай мінї свою дочку хоч на один день. п. п. — Не став сьвітлонька у тещенька. п. п.

Тёсъ = тес (С. Ш.), шальóвка (С. З.). тесúця, тéртиця (С. Ш.).

Тесьмá = тасьмá, тясмá (С. Ш.).

Тесьмянный = тасьóнковий.

Тетеревúный, тетерéвий = тетéрячий, тетéрчин, тетéришин. С. Ш. — Тетерчине мясо. С. Ш.

Тéтеревъ, Tetrao tetrix = тетéра (С. Ш.), тетéря, тетерýк, тетерюк (С. Л. Ш.), тетервáк, зб. — тетервá. — Глухий, як тетерук. п. пр.

Тетéревъ глухóй = д. Глухáрь.

Тетéрій = д. Тетеревúный.

Тетéря, тетéрька = тетíрка, тетерючка, тетерúця. С. Ш.

Тетúва = тетúва, тятúва, тетівка (С. Ш.), струнá, жилá. — Як натягну лук, брязну тетивою — утíче кримський хан в ордою. К. З. о Ю. Р. — Як напне стрілець тетівку, як бебехне — устрелив. С. Ш. — Натяг струну, положив стрілу, та як пустив у вікно. Кн. — Тричі він бив ся жилý натягнути на лука і тричі в рук випорсала жила. Сам.

Тётинька = тíточка і д. Тётка (здр.).

Тётка = тíтка, здр. — тíточка, тíтонька, тітýня, тітýся, тітýньця, тітýсечка (С. Ш.), дядькова жінка — дя́дина (О. Аф. З.). — Бодай чорт у дядька служив, а в дядини гроші правив. п. пр.

Тёткинъ = тíтчин, тíтýпин, тíтýсин, тíтýшенчин. С. Ш.

Тетрáдь, тетрáдка = тетрáдь, тетрáдька (С. Ш.), зóшит (Фр. С. Жел.), зшúток (С. Жел.), зшúточок. — Шевченко, переглядаючи зшиток своїх віршів, вибрав з них... Зап. Кок.

Тётушка = д. Тётка (здр.).

Тётушкинъ = тíтýнин, тíтýсин, тíтýсчин, тíтýшенчин. С. Ш.

Техни́ческій = технíчний.

Тече́ніе = 1. тéча (С. Ш.), течíя (С. Ш.), бíг, уплúв (С. Ш.), водотéча. — Коли б хоч трохи збочив, в то саме взяв на течію — вона його й прогнала на пир. Кн. — Кипляча течія життя не дає стояти. Кн. — Розрізнимо бíг горішнїй, середущий і долішнїй. Зем. — Землемір пішов по водотечі. Сп. — **По тече́нію** = уплúнь. С. Ш. — Вона косу чеше та на Дунай несе. Плиш, косо, уплинь, за водою. п. п.

2. прóтяг (С. Жел.), прóдовж і д. Продолже́ніе (часу). — **Въ тече́ніи** = чéрез, в прóтяг, в прóдовж. — Через увесь той час.

Тéчка = тíчка, тíчня. С. Ш.

Течь = 1. (стечь) — текти́ (С. Ш. Л.), бíгти, лúти ся, точúти ся (С. Ш.), ледва — слезúти, ся, тонким струйком — дзюрити (С. Л.), сильно — рúнути, цебенíти, про кров — юшúти (Ос.), стекти́, збíгти. — Тече річка — невеличка, скочу — перескочу. п. п. — Брат брата сíче — біла кров тече. (п. заг. — жорна.) — Біжить річка — Млиніночка, камінї руйнує. п. п. — Вода точить ся. С. Ш. — Ой не спинайте у ставу води, нехай вода рине. п. п. — А з його, як з кабана, цебенить кров. Кн.

2. (протéчь) — протíкáти, протекти́. — Така стріха, що хоч не великий дощ, протіка.

3. (утéчь) — бíгти, тíкáти, утíкти́.

4. проходúти, текти́ (С. Ш.), точúти ся (С. Ш.), плúнути. — Час плине.

Течь = тéча (С. Ш.), тíч, в покрівлї — протóчина. Лев.

Тёща = тéща. — Жінка для совіту, тещі для привіту. п. пр. — Не тíш тещі коростявим зятем. п. пр.

Тёщинъ = тéщин. С. Ш.

Тёщушка = тéщенька, тéщечка. С. Ш.

Тúбрить, стúбрить, подтúбрить = крáсти, стягти́, підчепúти і д. Стúбрить і Подтúбрить.

Тúга = гилá. — Ой гиля, гиля, гусоньки сивії став. п. п.

Тúгровый = тúгрів (С. Ш.), тúгровий.

Тúкать = тýкати, цóкати. — Дятел тукав. — Годинник цокає.

Тúковый = деникитóповий, пістрьóвий. — Одягли Шевченка в деникитонову куртку. Кн. — Поший пістрьовий папірняч на бідну душку. Кн.

Тикъ = 1. деникитóн, грубіша тканина — пістря.

2. гóстрий бíль (в однім якім місци тíла). 3. тук, цок.

Тилíкать = терлíкати.

Тимоéева трава́, тимоéевка, тимофéй, рос. Phleum pratense L. = ржáнець, шпрíй. С. Ан.

Тимпáнъ = бýбон, талямбáс. С. Ш.

Тина = твань (С. З. Л. Ш.), поб. — твани́ка (С. Л. Ш.), мул, нáмул, грузь. — Воду на болотí затягло зверху, а ступиш, так і загрузеш в твань. Кн. — Вабейкавши ся з тинí. Л. Б. — Набравсь, як лин мулу. п. пр.

Тинéть = заплúвáти, запóспитись мулом. — Без призору заплúвув мулом став. Б. Щ.

Тúнистый = багнúстий, багнóвий, мулúй, грузький (С. З.). — Мулке дно. — Грузьке болото. — Дорога спíд болота багнова: що ступиш то й загрузає нога. Кн.

Тúнуть = вщíпнýти, ущíпнýти (С. Ш.).

Типографíя = друкáрня (С. Л. З.), тискáрня (С. Жел.). — Братства закладали, завели шпиталí, друкарнí. Бар. О. — Залетíло Острожську друкарню, де саме Федорíя надрукував першу библíю в славянській мовi. Бар. О. — Що начеркав, то так в друкарню і несе. Гул. Ар.

Типографскíй = друкáрський (С. Жел.), друкáрьський.

Типографщикъ, типóграфъ = друкáрь (С. З. Жел.), друкáр (С. Жел.). тискáрь (С. Жел.)

Типýнъ = нúпоть. С. Жел. — **Типýнъ тебé на язúкъ** = щоб тобí попрúщило.

Тирáнить = мордувáти, катувáти, душúти.

Тирáнъ = тирáн (С. Ш.), душúн, кат, живóд. — Там рíдний батько сину на шию душманом лихим сíдає. К. Б. — Живóд вiн такий, що й сказати го можна. Кр.

Тирáнскíй = тирáнський, катівський.

Тирáнствовать = д. **Тирáнить**.

Тиркýша степнáя, рос. Glareola melinoptera = прúтичка. Ман.

Тискáнье = тúскання.

Тискáть, втúскать, втúснуть = тúскати, тúснути, ихáти, вихáти, втúснути, пхáти, упхáти.

Тúскаться, втúскаться, втúснуться = тúскати ся, тúсти ся (С. Ш.), тúснути ся (С. Ш.), протúскувати ся, протовпúвати ся, прохáтися, протúснути ся, протóвпити ся, прохáти ся. — ...нуть ся, як до свячéної води. С. Ш. — ...роду такого багато, що на силу прохáв ся.

Тúскí = 1. лéщата (С. З. Л.), давúло, пáтиски, щéпки, щúпки, клíщі, деревлянí грубí — лúсúця, лúсúцї (С. Л.), роздавлювати орíхи — тúскавка (С. Ш.), давúльце. — Украли моє давило, тепер і вічим здавить дошку до дошки. Кн. — Без патиски не придавиш до ладу. Кн. — Як треба, то хоч у щипки голову положи, то не здумаєш. п. пр. — Треба грушу у лúсúцї вязти, а то розчахне ся. С. Л. — Наче орíх в давúльци. Кн. — **Быть въ тискáхъ** = в скрýтї, в прытýзї бýти.

2. тíсна бáба (гра).

Тискóмъ = д. **Биткóмъ**.

Тúсненíе = 1. друкувáння.

2. видáння. — Перше видання книжки давно розíйшлось.

Тúснить, тúснуть, вытúснить, ся = друкувáти, надрукувáти, вúдрукувати, витúскувати, витúскати, одбúвáти, одбúти, ся.

Тиссъ, рос. Taxus bocata L. = тис (С. Ш.). негнíюще дéрево, негнíючка, негнóй дéрево. С. Ан.

Тúсый = д. **Тúский**.

Тúтечка = д. **Тúтька** (зар.).

Тúтечный = цицьковий.

Тúтло = тúтла. С. Ш. — Слово під титлою. С. Ш.

Титулováть = титулувáти (С. Ш.). величáти (по титулу).

Тúтулъ = титýл. — Що мiнí по титулí, коли нема нíчого в шкатулí. п. пр.

Титулáрный = титулáрний. С. Ш. — Хоч не титулярний, абы гарний. п. пр. — **Т. совѣтникъ** = урядóвець 9 рáнги.

Тúтька, тúтечка = цúцька, цúця (С. З.), цúцíчка. — В мене цúцї трясуть ся, з'мене хлопцї сьмíють ся. п. п.

Тифóнъ = 1. вíтер бурхлúвий.

2. д. **Смерчъ**.

Тúхий = тúхий, нúшкий; благúй, благéнький, лéгкий, легéнький, повíльний; спокíйний, смúрний, тихомúрний (С. Ш.), лáгідний, плохúй, плохýта (про чоловíка). — **Т. голосъ** = тúхий, глухúй гóлос. **Т. вѣтеръ, вѣтерóкъ** = тúхий, благúй, легéнький вітерéць. — **Т. походка** = тúха, повíльна ходá.

Тúхнуть, стúхнуть, за(при, у)тúхнуть = тúхнути (С. Ш.), стихнути, затúхнути, утихнути (С. Ш.), ущýхнути (С. Ш.). — І тихнуть Божí слова. К. Ш. — Затихло все... тíльки дівчата та соловейко не затих. К. Ш.

Тúхо = тúхо (С. Ш.), тúхéнько (С. Ш.),

пото́ху, потихе́ньку, сти́ха (С. Л.), пома́лу (С. Л.), помале́ньку, пово́лі. — Йди скоро — біду наженеш, йди тихо, біда тебе нажене. н. пр. — Сиди тихенько, щоб не внало тебе лишенько. н. пр. — Вийди, Грицю, на улицю і ти, Коваленко, заграй мені в сопілочку стиха — помаленьку. н. п. — Помалу-малу, братіку, грай, не врази ж мого серденька вкрай. н. к. — Помаленьку — піймаєм стареньку. н. пр.

Тихомо́лкомъ, тихомо́лкою = сти́ха, тихцем, ти́шком (С. Ш.), ти́шком-ни́шком, ни́шком. — Було лазь ся — на ввесь куток гукаючи, а тепер коли що, так тихцем в батька — матір загне. Кн. — Нахили ся тишком-нишком над румяним білим личком. Руд. Д. ще під сл. Тайко́мъ.

Тихопра́вный = ти́хий, сми́рний, спокі́йний, тихомі́рний (С. Ш.), ла́гідний, плохи́й.

Тихо́пя = тишко́ (С. Ш.), тихе́ць. — При батьку воно тихець, а нехай батько в хати, тай воно й стелю підійме. Кн.

Тихо́нько = тихе́нько, помале́ньку і д. Ти́хо.

Ти́хость = ти́хість. С. Ш.

Тихохо́дъ = д. Ле́нивецъ 2.

Тихохонько = тихе́сенько, тихісі́нько, тихісі́чко (С. Ш.), потихе́сеньку, помале́сеньку, ніщечком. — Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють. К. Ш. — Потихесеньку — помалесеньку, щоб старий не встав, щоб моєї бідної головки та й не клопотав. н. п.

Ти́ше = ти́хше, тихі́ш, тихі́ше, ти́шче (С. Ш.), помаліще. — Спускай ся з гори ти хіше в низ, щоб пїхто голови не гриз. н. пр. — Та ви бо тишче, та держіть голову пониже. н. пр. — А вона як почула його голос, ще помаліще почала йти. н. о. Гріщ. — Становйться ти́ше = ти́хшати, тихі́шати. С. Ш. — Радюків голос все тихішав. Лев.

Тишина́ = ти́ша (С. Л. Ш.), ти́хість, тишина́. С. Ш. — Тиша дивная, таємпая всюди міцно залягла. Мова. — Де згода в семействі, де мир і тишина. Кот.

Тиши́ть = тихоми́рити. С. Ш.

Тишко́мъ = д. Тихо́нько.

Тишь = д. Тишина́.

Тка́льный = тка́цький.

Тканина = тканина́, тка́нка. С. Ш. — Перебери ся з тканин в перепеланку. н. пр.

Тка́нье = тканий. С. Ш.

Ткань = тканина, тка́нка (С. Ш.), з вовну — вовни́на, в котрій третя нитка конопляна — потре́тина, домашня — домотка́нь. — Човником ткала вона на верстаті тканину. Ніщ. — Греки на обмін давали коштовної тканини. Кн.

Тканьё = тканий. С. Ш. — Основа питала, а ткання вовнине. С. Ш.

Ткать, со(на)ткать, вы́ткать = ткати, зітка́ти, нагка́ти, ви́ткати.

Тка́цкая = тка́льня. С. Ш.

Тка́цкій = тка́цький. — Тацьке полотно. С. Ш.

Ткачёвъ = ткачів. С. Ш.

Тка́ческій = тка́цький.

Тка́чество = тка́цтво. С. Ш.

Ткачи́ха = 1. тка́ля (С. Л. Ш.), тка́ха (С. Ш.). — А вона була на всю околицю перва ткаля. н. о. — Дочку Наталю, дївку чесну, роботящу і хазяйку й ткалю. Мак.
2. ткачи́ха (жінка ткача).

Ткачъ = ткач, в жарт — питкоплут, жінка його — ткачи́ха, син — ткаче́нко, дочка — ткачі́вна. С. Ш. — Ой ти знав, на що брав — я не твоя рівня, бо ти ткач питкоплут, а я бондарівна. н. п. — Ткачихо! буде тобі лихо. н. пр.

Ткённа, рос. Lycium Barbarum L. = дереза́, лазу́н, повій, незайма́йник, дарморо́с, ли́цій. С. Ан.

Ткну́ть, ся = д. Ти́кать, ся.

Тлетво́рный = шкодли́вий, шкодю́чий, зараза́ливий і д. Вреди́тельный.

Тли́ться = тліти (С. Ш.) і д. Тле́ть 2.

Тло, у виразі: до тла́ = д. Дотла́.

Тле́ніе = тлі́ння.

Тле́нный = тлі́нний. С. Ш.

Тле́нъ = тлі́нь.

Тле́ть, истле́ть = 1. тліти (С. Ш.), гни́ти, трухні́ти (С. Ш.), затлі́ти, згни́ти, потру́хнути, зопорохні́ти (д. Истле́вать).
2. тліти (С. Ш.), же́вріти (С. Л.), че́вріти, потлі́ти, зотлі́ти. — Іскорка в попелі ледве жевріє. О. С. — Полумя вже не було, тільки головешки чевріли. Кн.

Тле́ться = д. Тле́ть 2.

Тля = 1. іржа́, гни́ття.
2. Aphis — тля́, рослинна, травяна́ во́ша, попелиста — попелю́ха. Лев. — Рослинні воші купками вбивають ся на листу. Ст. О.

Тминъ, рос. Carum Carvi L. = кмін, тмін, цмин. С. Ак.

Тмить, затми́ть, ся = тмі́ти (С. Ш.), темні́ти (С. Ш.), тьмарити, ся і д. Затемня́ть, ся.

То = то. — Коли я їхав з міста, то здибав його на дорозі. С. Ш. — Чого ти, найманку, так рано встався? Та и то обуванням, то одяганням надолужу. н. пр. — То бишь

= то бак. — То́ то же = то́ж бо. — То з дѣло = раз-у-ра́з, раз-по́раз. — И то́ = тай то́. — То́, да не то́ = те, та не те́. — Что́-то = щось, я́кось.

Това́ришко = това́рець. С. Ш.

Това́рищевъ = това́ришів. С. Ш.

Това́рищески = това́риськи (С. Ш.), подру́ськи, по товари́ськи.

Това́рищескій = товари́ський. С. Ш.

Това́рищество = 1. това́ри́ство (С. Ш.), компанія, артіль, спілка (Д. Ассоціа́ція). 2. товаришова́ння (С. Ш.), панібра́тство. — Товаришования з Шевченком не нудило Брюлова. Кн.

Това́рищъ = 1. това́риш (С. Ш.), вб. — товари́ство (С. Ш.), компа́нець, з малку або по школі — коле́га (Под.), і друг раз — панібра́т (С. З.), в якому ділі — совісник, сумісник, поту́жник, в торгові — спі́льник. — Пішов кінному не товариш. н. пр. — Одъїжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся: прощай, прощай славне товариство! н. п. — Добро своє пропиває, товари́ство напуває. н. п. — Быть това́рищами = товаришувати (С. Ш.), компанувати, за панібра́та бу́ти. — Давай удвох товаришувати, бо мінї самому не щастить. н. о. Ет. вб.

2. в службі — това́риш, помішни́к. — Т. суды́й = підсу́док. — Т. церко́внаго ста́росты = підтита́рій.

Това́ръ = 1. това́р (С. Ш.), крам. С. З. Л. — Т. мануфакту́рный, кра́сный, галантере́йный, ме́лкій = крам. — Т. бакале́йный = бака́лія. — Купець з Бару: ні грошей, ні товару. н. пр. — Є надія в Бозі, коли товар в возі. н. пр. — Дай Боже купця на тиняний товар. н. пр. Грінч. — Рябе і в краму дороге. н. пр. — Купець, щоб де було свій крам складати, комору збудував. Б. Г. — На наш крам знайдеть ся пан. н. пр. — Тут купці набірали грецького і болгарського крамy, та й Угри привозили сюди свій крам. Бар. О. — Купець поїхав за границю крамy купувати. н. п. Грінч.

2. (у шевців) — това́р (С. Ш.), ре́мінь, ремі́ння. — Купив товару на черевики С. Ш.

Тогда́ = тогдї, тодї (С. Л. Ш.), отодї. — Як в на мед, тодї пий пиво, а як є на пиво, тодї пий воду. н. пр. — Се було тодї, як баба ґівкою була. н. пр. — Тогда́ же = тодї ж. — Т. и́менно = тодї, отодї са́ме. С. Л. — Отодї саме він помер, як я родився. Кн.

Тогда́шній = тогд. пнїй (С. Ш.), тодішнїй.

То́-есть = се́б-то (С. Л.), це́б-то, тоб-то (С. Ш.), зна́чить, ся (С. Л.). — Ти думаєш, що я жалую грошей, тоб-то пінї шкода їх? С. Ш.

То́ждественный, но = тото́жний, одна́ковий, однозна́чний. — Видавець не друкував тотож их віршів в варіянтах одної пісні, але вибірав текст найбільше повний. З. Ог.

То́ждество, то́жество = тожса́мість, тото́жність. — Слово Великанне здаєть ся має тожсамість з Великанами Масуді. Бар. О. — Між релігією і моральностию хоч і є тожсамість, але... Кн. — Збиває думку Малишевського про тотожність автора „Зачатия" з автором Апокрізіса. Зап. Кок.

То́же = теж (С. Ш.), тож. — Я чув і ти теж не глухий був. — І я теж кажу. С. Ш.

То́же са́мое = теж са́ме.

Токарёвъ = то́карів. С. Ш.

Тока́рничать = токару(ю)ва́ти. С. Ш.

Тока́рный = то́карський.

Тока́рная = тока́рня. С. Ш.

Тока́рь = то́кар (С. Ш.), то́карь, жінка його — токари́ха, син — токаре́нко, дочка — токарі́вна, що виточує з кості — костя́рь.

Токна́рь, токна́чъ = д. Колоту́шка.

Токъ = 1. потік і д. Пото́къ і Струя́.

2. тік, то́к (С. З Ш.), в Херсон ціні — гарма́н і д. Гумно́.

3. тяг, про́тяг (воздуху), течія́.

4. (фіз.) — течія́.

Толка́ть, толкну́ть, ся = 1. пха́ти, ся (С. Л.), штовха́ти, ся (С. Л.). штурха́ти, тручáти (С. Ш.), трути́ти, ся (С. Ш.), стусова́ти, ся, пхну́ти, попхну́ти, штовхну́ти, турну́ти (С. Ш.), штурхну́ти. стусону́ти, ту́ра да́ти. — Чого ти так пхаєш ся? — Терпи! За долею куди попхне — хилюсь. Гул. Ар. — Та заказту молодичу почина штовхати в плечі. Мова. — Тая корова ступнула, якось дійницю ногою штовхнула. Грінч. Чайч. — Щоб тебе лютий турнув! С. Ш.

2. товка́ти, ся, сту́кати ся. — Дай Боже діждати — яйцями товкати (на Великодних святах). н. пр. — Стукаєть ся в „вері.

3. тиня́ти ся, волочи́ти ся, тяга́ти ся, ве́шгати ся і д. Шата́тьси. — Цілий день тиняєть ся без діла.

Толка́чъ = 1. товка́ч, ступи́р і д. Пестъ.

2. робітник, що випа́лює і товче́ любáйстер.

Толкова́ніе = товма́чення, тлума́чення. С. Ш.

Толкова́тель, ница = товмáч, тлумáч, ка (С. Ш.), що вміє добре розтлумачити —

тлумакува́тий. — Він чоловік тлумакува-тий, бо то теть тобі роскаже: ик, що й до чого. Черкаси.

Толкова́ть, истолкова́ть = 1. тлума́чити (С. Ш.), товма́чити (С. Ш.), вияснá́ти, товкувáти (С. Ш.), товкма́чити (С. Ш.), тлумакувáти і д. **Истолкова́ть.** — Та я вже йому тлумакував, тлумакував, але він нічогісінько не тямить. Черкаси.

2. (**протолкова́ть**) — товкувáти (С. Ш.), балакáти, розмовля́ти, пробалáкати. — Як з тобою товкувáть, то треба почувáть. С. Ш. — Цілу ніч з ним пробалакали.

Толкови́тый = тямки́й (С. Ш.), тямови́тий.

Толко́во = з то́вком, розсу́дливо, до ді-ла, зрозумíло.

Толко́вый = 1. вияснá́ючий.

2. тямки́й, тяму́щий, тяму́чий і д. **Поня́тливый.**

Толкотня́ = товкотня́ (С. Ш.), товкотне́ча, то́вча, на́товп, на́товк, по́товк, по́товч. — Оце товча. наче на ярмарку. Кн.

Толку́нъ = товкáч і д. **Пестъ.**

Толку́чій ры́нокъ, толку́чка = товку́н, товчо́к, товку́чка, товку́чий ри́нок, точо́к, тандíта. С. Ш. — Купив на товку-чí. С. Ш. — Виходю вранці на точок. Кр. — У Київі коло Самсона на точку що хоч купиш. Кн. — Купив камізельку на тандíті. С. Ш.

Толку́шка = товкáч і д. **Пестъ.**

Толкъ = 1. товк (С. Ш.), толк (С. Ш.), то́лок (С. Ш.), тя́ма, тям, глузд, пантели́к. — Який ум, такий і товк. н. пр. — Як в тебе є товк, то в мене є гроші. С. Ш. — Нема в тебе толку, хоч запали — не тріснe. н. пр. — На лихо Бог дасть толк. н. пр. — Треба брехні толок дать. н. пр. — Впало йому на толок. С. Ш. — Глузд за розум повернув. н. пр. — **Безъ то́лку** = без пут-тя́. — **Доби́ться то́лку** = допита́ти ся. — **Сби́ть, ся съ то́лку** = збúти, ся з пантелíку, з плíгу, пáмороки забúти. — Будь ласкав, сватоньку старику, ізбий Енея з пантелíку. Кот. — Еней од страху з плíгу збив ся, в умі сердега помішавсь. Кот. — **То́лкомъ** = до пуття́. — Не вміє роспитать до пуття.

2. (частíше мн. **То́лки**) — погодóс, поговíр, поговóри і д. **Молвá.**

3. сéкта.

Толкъ = штовх, штовхúць, штурх, дук, пхнúць. — А він його штовх у бік. — А далí — штовхúць його межи плечí. н. о. — Поíхали трусúвим возом, дорога йде лíсом, по корінню, от ноно тобí раз-у-раз дуп та дук, та так набило боки. Кн.

Толна́чъ = 1. товнáч. С. Ш.

2. пт. Tringa vanellus — чáйка.

Толокно́ = пу́тря. С. З.

Толокня́нка, толокня́никъ, толокня́ца, рос. Arctostaphylos officinalis Moench. A. Uva Ursi L. = вóвчі ягíдки, мучня́ця, розхóдник. С. Ан.

Толочи́ть, потолочи́ть = толóчити, потолóчити. — Цуцу, боса! Не толоч проса. н. пр.

Толо́чь, истоло́чь, натоло́чь = товкти́ (С. Ш.), втовкти́, натовкти́, разом і мнять — товкмáчити. — Що ти робиш? Сіль товчу. С. Ш.

Толо́чься = товкти́ ся, волочúти ся. — Товчеть ся, як Марко по пекли. н. пр.

Толпá = товпá (С. Ш.), сто́впище (С. Л.), сто́вписько, тиск (С. Ш.), гурмá, юрмá (С. Л.), гурбá (С. Л.), юрбá (С. З. Л.), на́товп, ку́па, зграя́, ва́лява, табу́н. — Народ товпами йде. С. Ш. — Кинув очима на велике стовпище дíвчат. Лев. — З корчми до корчми Ті водять, за нею хлопці гурмою ходять. н. п. — Народ гурмою втíкав від угнíту і кривди до Московського царства. Бар. О. — Гурмою стовпився народ. Мова. — Зібрали ся юрма превелика. Олекс. — За нами юрма йшла народу. Мет. — Люди знов збили ся у юрбу і почали гомонíти. Лев. В. — Умішав ся помíж юрбою ярмарковою. Кв. — Прощай ся з юрбою своєю. Кот. — Зібрав ся великий натовп народу. Прав. — Тепер на базарі такий натовп народу, що страх. С. Л. — Побíгла і сховала ся в натовпі дíвчат. Лев. — А чоловíки і жінки табунами ходять. Кн. — Дітвора весела зграя граласъ, метушилась. Гр. Чайч. — **Толпóю** = гуртóм, юрбóю, гурмóю, пóтопом. — Ввалились у Київ, тай пішли потопом. н. о. — **Толпóй вы́йти** = вийтú ся.

Толпи́ться, столпи́ться = то́впити ся (С. Ш.), ку́пити ся, ку́пчити ся, юрúти ся, комашúти ся, зто́впити ся, скýпчити ся, зъюртовáти ся. — Аж потíють, та товпля́ть ся, щоб то ближче стати. К. Ш. — Товпля́ть ся, як до свяченої води. н. пр.

Толсте́некъ = товсте́нький, гладке́нький.

То́лсто = то́всто. — Намаж маслом товсто. — Ведмідь на ретязі товсто реве. н. пр.

Толстобрю́хій = товстопу́зий. С. Ш.

Толстова́тый = товсте́нький.

Толстогу́бый = губáтий, губáнь.

Толстоза́дый = купрáтий, купрáстий, крижúстий.

Толстоко́жій = товстошку́рий, твердошку́рий (С. Ш.). — Такий з його товстошкурий, що його й шилом не втнеш. Кн.

Толстокóрый = товстокóрий.
Толстоногій = товстоногий.
Толстохóрдый = никáтий, товстошúкий.
Толстопóска, пт. Fringilla Cocothraustes Menetr. = товстопúсок, кóстур, костогрúза, ягíдник. С. Ш.
Толстотá = тóвща, товщинá. С. Ш.
Толстошéя, толстошéйка = гамалякувáтий.
Толстýха, толстýшка = товстýха, товстýля, товстýшка. С. Л. — Мати товстуля, дочка красуля, а син лучерний. (п. заг. — піч, вогонь, дим).
Толстый = товстúй (С. Л. Ш.), дуже — товстéнний, товстючий (С. Ш.); грýбий, про половіка — гладкúй (С. Аф. З. Л.), опáсистий (С. Л.). — Товста книжка. — Живіт товстий, а лоб пустий. п. пр. — Грубе полотно. — Дяком той був на грубому папері. Кн. — Боже батьку! Дай грошей шапку і жінку гладку. п. пр.
Толстéйшій = товстéнний, товстючий (С. Ш.).
Толстéть, потолстéть, растолстéть = товстíти, товстíшати (С. Ш.), тóвщати, глáдшати, грубíти (С. З.), грýбшати, потовстíти і т. д.
Толстúкъ = товстýн, товстюк, товщúга (С. Л. Ш.), бéцкан; бýхтя (Сп.), тухóлище (Сп.).
Толстичóкъ = опéцок. С. З.
Толча = товч. — Вийде (свиня) заїжана така, наче де товч їла або муку. С. Ш.
Толчéніе = тóвчення. С. Ш.
Толчéй = 1. товчій, тóвчка (С. Ш.), товкáння. — Просо дають в товчку. С. Ш. 2. стýпа, стýпка. С. З. Л.
Толчóкъ = штовхáн, штурхáн, штурханéць, стусáн (С. Л.), стусáк, товчóк (С. Ш.), бухáн, буханéць. С. Ш.
Толща = тóвщя, скúба (С. Ж.).
Толще = тóвще, товстíше, глáдче.
Толщинá = тóвща (С. Л. Ш.), товщинá (С. Л. Ш.), товщúня, товщúнь. — **Толщинóю, въ толщинý** = завтóвшки (С. З.), утóвшки, утóвщ, навтóвшки.
Только = тíльки, тíльке (С. Ш.), тíлки, тíлко (С. Ш.), тíки, тíко (С. Ш.), лиш, лéк. — Що хочеш мінї роби, тільке не переказдай мене через тин. п. пр. — Походить сами на воня, тíки шерсть не така. п. пр. — **Только бы** = аби, аби-б, аби-то, тíльки-б. — Аби болото, а чорти будуть. п. пр. — **Тóлько что, лишь тóлько, тóлько-тóлько** = лéдве, допíро, оцé зáраз. — Та радий такий, неначе допíро народив сн. п. о.
Томúтельный, но = тохлúвий, во, пудлúвий, во, пудúй, пудкúй, млóсний, но. — Сподівана воля не приходила, томливі дні довидання мучили Шевченка. Кн. — Причини такого томливого бездíлля я не відаю. Кн. — Нудна самітність в келії не давала йому спокою. Кн.
Томúть, ся = томúти, ся (С. Ш.), нýдити, ся (С. Л.), пýдúти сьвітом, нудьгувáти, мáяти ся, марýдити ся. — Як вона пудилась, жодна розвага її не брала. Кн. — **Томúть гóлодомъ** = морúти гóлодом. — **Томúть сталь** = гартувáти.
Томлéніе = мáяння, млость (С. З.), нуд, нудьгá, нудóта. — Як млость пішла по всьому тїлу. С. З. — **С. стáли** = гартувáння.
Томлúнка = крúця. С. З.
Тóмность = тóмність. С. Ш.
Тóмный = тóмний (С. Ш.), втóмлений, стóмлений, охлáлий, квóлий.
Томъ = том, частúна, книжка.
Томúть, истомúть = д. Изнемогáть і Ослабъвáть.
Тóненькій, ко = тонéнький, ко.
Тонёхонекъ, тонёшенекъ = тонéсенький, тонíсінький, тонíсічкий. С. Ш. — Бондарець обручики струже, тонесенькі дуже. п. п.
Тонизнá = тонúна. С. Ш.
Тонúть, отонúть = тонúти, топчúти (С. Ш.), потонúти, потончúти (д. Отáнивать).
Тóнкій = 1. тонкúй (С. Ш.); лéгкий; нíжний, делíкáтний. — Тонкий стан. — Тонке сукно. — Тонка пряжа. — Тонкий голос. 2. проникливий, хúтрий, мýдрий.
Тонковáтый = тонéнький, потонкий.
Тонкозернúстый = дрібнозернястий.
Тонкокóжистый, тонкокóжій = тонкошкýрий. С. Ш.
Тóнкость = тонúна, тонкотá.
Тóнна = вагá в 62 пýди абó місто в 40 куб. хýтів (що до місткости судна).
Тонýть = 1. (затонýть, потонýть) — тонýти (С. Ш.), потонýти. 2. (утонýть) — тонýти, утонáти, потонáти, утонýти (С. Ш.). — Павле! Кобила плаває! Брешеш, Антоне, то ж вона тоне. п. пр. — Плив, плив, та на березі і утонув. С. Ш. — Серед ночі темної, на морі синьому, за острóвом Тендером потопали, пропадали... Одни потопає, другий вирина. К. Ш.
Топчáвый = худорлявий.

Тончáть, истончáть = тóншати, тоньшати (С. Ш.), потóнчати, потóншати.

Тончúть, истончúть = тонúти, тончúти, утончúти, утонúти (С. Ш.), стончúти, потонúти.

Тонъ = тон (С. Ш.), лад. — Ви були настроєні не на мій лад. Кн. — **Говорúть въ тонъ** = під мислі кому́ говорúти. Кн.

Тонéть = д. **Тончáть**.

Тóпя = тóня, нéводище.

Тóпаніе = тóпання (С. Ш.), ту́пання (С. Ш.), тупцюва́ння.

Тóпать, тóпнуть = тóпати (С. Ш.), ту́пати (С. Ш.), то(у)потíти (С. Ш.), тупцюва́ти (С. Ш.), гóпати, гу́пати, тóпнути, ту́пнути (С. Л. Ш.), скоро біжучи — лопотíти, копотíти. — Розсердив ся мій маленький, аж ногами тупотить. н. п. — Дубельт почав тупотíти ногами і кричати. Кн.

Топúть, ся = 1. (истопúть, ся) — топúти, палúти, вúтопити, напалúти, ся. — Чужу хату топить — свої очі сліпить. н. пр. — В старій печі дідько топить. п. пр. — Напалив трубу так, що й руки не вдержиш. 2. (растопúть, ся) — топúти (С. Ш.), розтопúти, розпустúти, ся. — З нас деруть ремінь, а з їх бувало й лій топили. К. Ш. 3. (утопúть, ся) — топúти, ся (С. Ш.), потопля́ти, утопúти, ся, потопúти, ся. — Хіба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. Не топись, козаче, марно душу згубиш. н. п. — Артиста спроможен то потопляти серце людське в пекло, то підносити. Кн.

Тóпка = 1. топлíння, тóпка. 2. піч, гру́ба, гру́бка.

Тóпкій, ко = грузькúй (С. Аф. 3), гру́зько, гру́зний, багнúстий. — Тому довго їхали, що дорога після дощу, неков в осени, грузька стала. Кн. — Один бережок був згористий, а другий — грузьке болото. Ст. Ан. — Грузне болото. Кр. — Долина багниста і зїло грузька. Л. В.

Тóпкость = гру́зкість, грузóта, грузя́вина. — Вабейкавши ся з грузкости. Л. В.

Тóпливо = тóпливо (С. Ш.), пáливо, огрíва. — Нема палива — нíчим хату нагріти. н. о.

Тóплый = намóклий.

Тóпнуть = д. **Топу́ть** і **Тóпать**.

Тóполевый = топольóвий. — Тополькова помада вживають ся, як волосся лізе. С. Ш.

Тóполь, здр. тополúкъ, рос. Populus alba L. = тополя́ (С. Ан. Ш.), сребрúста тополя́ (С. Ан.), дерево — тополúна, здр. — тополька, тополéнька, тополúнка, тополúнонька. С. Ш. — **Душúстый, бальзамúческій т.**, P. balsamifera L. = волота́ верба́. С. Ан. — **Пирамидáльный, итальянскій т.**, P. dilatota Ait. = раїна, я́вір. С. Ан. — **Чéрный т.**, P. nigra L. = корúна, я́сокір. С. Ан.

Топóрикъ = сокúрка, топорéць (С. Ш.).

Топорúще = сокúрня, топорúще (С. Ш.), топорúсько. — Як утопає, сокиру дає, а як порятують, і топорища жалує. н. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорисько. н. пр.

Топóрный = 1. сокúрний. 2. сокúрницький, коструба́тий. — Сокирницька робота. Лев. — Робота міцна, добра, та коструватá, не до вподоби панам. Кн.

Топóрщиться, растопóрщиться = надима́ти ся, надýти ся, роздýти ся, настовбýрчувати ся, настовбýрчити ся, пиша́ти ся і д. **Напыща́ться** і **Надува́ться** 4. і 5.

Топóрщить, растопóрщить = топúрити (С. Ш.) і д. **Растопы́ривать**.

Топóръ, топóрикъ = сокúра (С. Л.), сокúрка, топóр (С. Ш.), топорéць (С. Ш.), маленький на одну руку — однорýшня сокúра, широкий — барда́ш, малий з вигнутим топорищем — барда (С. Ш.), з товстим обухом — колу́н (Лев.), дорожній (палка з сокирою) — кéлеп (С. З.), тупий — тупáк, тупúця (С. Ш.).

Топотня́ = тупотня́ (С. Ш.), тупотнява.

Тóпоть = ту́пання (С. Ш.), ту́пкання (С. Ж.), тупотíння, топотня́ (С. Ш.).

Топта́ніе = топта́ння, тонцюва́ння. С. Ш.

Топта́ть, ся = 1. (притопта́ть, растопта́ть) — топта́ти, тонцюва́ти (С. Ш.), притопта́ти, стопта́ти, потопта́ти, розтопта́ти, хліб — толо́чити (С. Л. Ш.), потолóчити. — Топчу, топчу рист. Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр. — Молод козак розпився, розгуляв ся, стоптав, зламав червону калину. н. п. — Топчá = нóтоптом. — Усіх потопто́м в болото загнали. Л. В.

2. (вытоптать) — топта́ти, міся́ти, грузи́ти, вимíсити (на пр. глúну).

3. (стопта́ть, ся) — топта́ти, втопта́ти, зтонцюва́ти, ся. — Чоботи втоптали ся.

4. (затопта́ть) — топта́ти, затопта́ти. — Затоптали долівку.

5. (про птиць) — топта́ти, ся. С. Ш. — Когут топче курн. С. Ш. — Зозуля не має чоловіка — тріщук ю топче. н. пр.

6. **товкти́ ся, топта́ти ся** (С. Ш.). — Чого тут топчеш ся?

Топу́чій = д. Тонкій.

Топъ-топъ = туп-ту́п, тупу́-тупу́. С. Ш. — Туп-туп ніженьками, цок-цок підківками. н. п. — Тупу-тупу пішками, зколо тебе ріжками. п. к.

Топы́рить, растопы́рить = топи́рити (С. Ш.), настовбу́рчувати і д. Растопы́ривать. — Настовбурчив брови, паче щетина у кнура. Кн. — Т. глаза́ = витріща́ти, пирча́ти. — Не вирячай так очей на мене, а слухай. Кн.

Топы́рка, рос. Spiraea Ulmaria L. = буя́на боло́тна, гіро́шник, огіро́шник, неду́вниця, жа́бячі конопе́льки. С. Ан.

Топь = багно́, багни́на (С. Л.), багню́ка (С. Л.), багнови́ці (С. Ш.), грузь, драговина́ (Кр.), мокви́, мла́ка, млаковина. С. Жел.

То́рба = 1. ша́нька. — Розгнуздав коні і почепив їм на морди шаньки з вівсом. Лев. 2. кошіль, ко́шик (плетений).

Торга́шъ = торга́ш (С. Ш.), кра́марь, махля́р. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хлібороб хліба робить, хліб і їсть. н. пр.

Торга́шество = кра́марство.

Торгова́ніе = торгува́ння. С. Ш.

Торгова́ть = 1. торгува́ти (С. Ш.), то́ржити, купцюва́ти, переважно про жидів — гандлюва́ти (С. Л.), дрібним або манufактурним крамом — крамарюва́ти (С. Л.), крамува́ти (С. З.), мясом — різникува́ти, горілкою — шинкарюва́ти, на базарі або на ярмарку — базарюва́ти, ярмаркува́ти. — Торгує хлібом. — Взяв у мене всі дукати, та й поїхав гандлювати в море. Ст. С.

2. (сторгова́ть, ся) — торгува́ти ся, то́ржити ся (С. Ш.), сторгува́ти, ся.

Торго́вецъ = купе́ (С. Л.), манufактурним або дрібним крамом — кра́марь (С. Л.), кра́мар, бакалі́єю — бакалі́йщик (С. Ш.), оліє́ю — олійник, сіллю — соля́р, свинями — кабани́нник, свитами — свитник, скотиною — пра́сол (С. Л.), полотном — полоте́нщик, в розноску — коробе́йник, варя́г (С. Л.), що вимінює — ра́шевець, щети́нник (С. Л.), краденим — шепотинник.

Торго́вка = торго́вка (С. Ш.), дрібним крамом — кра́марка, крамарщиця (С. З.), живностю або чим устовним — пере́купка (С. З. Л.), бубликами — бубле́йниця, бубле́шниця (С. Ш.), на базарі в ятках — сі́ду́ха (С. З. Л.), оліє́ю — олійниця, печеним хлібом — перепічайка (С. З.), хляками — хлятни́ця. — Там під ряд крамниці, там перекупки з булками, а тут дві різниці. Руд. Сластьони шкварились, сі́духи цокотіли. Кот.

Торго́вкинъ = торго́вчин (С. Ш.), кра́марчин і т. д.

Торго́вля = торг (С. Л.), торго́вля (С. Ш.), торгува́ння (С. Ш.), купе́ство, манufактурним або дрібним крамом — кра́марство, крамарюва́ння (С. Л.), найбільше про жидів — га́ндель, гандлюва́ння (С. Л.), скотиною — пра́сольство.

Торго́вцевъ = купе́цький.

Торго́вый = торго́вий (С. Ш.), гандльо́вий, купе́цький, кра́марський.

Торгъ = 1. торг, пото́ржка (дія). — В торгу нема гаїву. н. пр.

2. торг, торжо́к (С. Ш.), торго́вища (С. Ш.), ри́нок. — Бути козі на торзі. н. пр. — Не рада коза на торг, так ведуть. н. пр. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п.

Горе́цъ, частіше мн. — то́рцы = кости́ни, що вибивають з колоди для брукування ву́лиць.

Торже́ственность = велича́вість, бу́чність.

Торже́ственный, но = торже́ственний (С. Жел.), урочи́стий (С. Ш.), велича́вий, пи́шний, бу́чний, но, з у́чтою. — Владику приймали дуже урочисто і сердечно Пр. — Наші заручини справили з великою учтою. Кн.

Торжество́ = торжество́ (С. Жел. Ш.), уро чи́стость (С. Ш.), сьвяткува́ння.

Торжествова́ть = 1. (отторжествова́ть) — сьвяткува́ти, відсьвяткува́ти.

2. (восторжествова́ть) — перемага́ти, переважа́ти, перемогти́, перева́жити, здола́ти, здоліти. — Правда кривду переможе. п. пр.

То́ржище = база́рь, торго́вища, торго́вниця, ри́нок.

Тори́ть = 1. (вы́торить) — привча́ти, призвича́ювати і д. Пріуча́ть.

2. (проторить) — торува́ти (С. Ш.), топта́ти, уторува́ти (С. Ш.), протопта́ти і д. Проторить.

Торица, рос. Spergula arvensis L. = метели́ки. С. Ан.

Торкази́ть, за(под)торкази́ть = гальмува́ти (С. Аф. Л.), загальмувати. — На гору йду. — не бачую, а я гори йду — не гальмую. н. п. — Хто де не дума, там ночує, хотів де бігти — так гальмує. Кот. — Віз був не загальмований, так коні так і понесли згори. п. о.

Тормазъ = 1. га́льма, гальмо́ (С. Аф.), особливе — рак. — **Наложи́ть, надѣ́ть то́рмазъ** = загальмува́ти. — **Отпусти́ть т.** = розгальмува́ти.
2. підрізи. — Сани на підрізах.

Тормоши́ть, заторможи́ть = то́рсати (С. Ш.), термо́сити (С. Ш.), ша́рпати, сми́кати, сіпати, засми́кати, засіпати.

То́рная доро́га, доро́жка = би́тий шлях, би́та доро́га, доріжка́, вто́птана, прото́птана стежка. — На битую доріженьку виїжає. н. п. — Ой знати, в кого есть дочка — втоптана стежечка через садочок. н. п.

Тороватый = ще́дрий.

Тороватость = ще́дрість.

Торока́ = торо́ки (д. Сѣдло́).

Торопи́ть, поторопи́ть, ся = ско́рити, ско́рити ся, спіши́ти, поспіша́ти, ся, хвата́ти ся, хапа́ти ся (С. Л.), похопи́ти ся, гали́ти (С. Л.), ква́пити, ся, напи́ти, поскори́ти ся (С. Л.), поспіши́ти, ся (С. Л.), похопи́ти ся. — Хвалить ся, як попівна заміж. н. пр. — Що ти так галиш, нехаче хто женеть ся за тобою. Кот. — Жлукти і улики на пушки робить галяки на захват. Кот. Д. ще під сл. Спѣши́ть.

То́ропкій = д. Суетли́вый, Торопли́вый і Трусли́вый.

Торопли́вость = спіх, по́спіх, хапа́ння, скваплівість і д. Поспѣшность.

Торопли́вый, во = 1. спішли́вий, поспішний (С. Л.), хапки́й, квапли́вий, скваплівий, ква́пний, скороспішний і д. Поспѣшливый.
2. лякли́вий, жахли́вий і д. Пугли́вый.

Торопы́га = клопоту́н, побігач, скорохва́т.

То́ропь = спіх, по́спіх і д. Поспѣшность. — **Въ торопя́хъ** = з по́спіху. — З того поспіху і горщика розбила. н. о.

Торопѣ́ть, оторопѣ́ть = тороніти (С. Ш.), боя́ти ся, лака́ти ся, оторопіти, злякати ся, вжахну́ти ся.

Торочи́ть = 1. (**вы́торочить, оторочить**) — торочи́ти (на пр. торочками — С. Ш.), облямо́вувати, ви́торочити, облямувати.
2. привъязувати до тороків (д. Сѣдло́).

Торсъ = 1. ту́луб (д. Тѣловище).
2. стату́я, без голови або без рук і ніг.

Тортъ = торт (С. Ш.), соло́женик.

То́рфяной = торфо́вий, торхвя́ний. С. Жел.

Торцевой = зро́блений з „то́рців“ (д. То́рецъ).

Торча́ть = сторча́ти (С. Л.), стирча́ти (С. З. Л.), стремі́ти (С. З.), стовбичити (Лев.). — Кучерине волосся стирчало на голові Лев. — Чого ти тут стовбичиш?

Торчи́ло = д. Жердь і Шестъ.

Торчко́мъ, торчмя́ = торчма́ (С. Ш.), сторч, на́сторч.

Торѣ́ть, наторѣ́ть = навика́ти, навикнути.

Тоска́ = журба́, жура́, журбо́та, нуд, ну́да (С. Л.), нудь, нудьга́ (С. Л.), зану́да, ту́га (С. Ш.), ту́женька, притуга, сум (С. Л.), сумо́та, тоска́ (С. Ш.), нуя. — Журбу годую, нудьгу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — На серці нуд, в очах кріваві плями. Ст. Б. Х. — І сповиваючи сьпівала, свою нудьгу переливала в свою дитину. К. Ш. — Чогось мене молодого та зануда бере. н. п. — Без вірного друга велика туга. н. пр. — Туга мині за тугою — пішов милий за другою. н. п. — І сліденьки забрав, серцю туженьки завдав. н. п. (Д. теж під сл. Печа́ль).

Тоскли́вый, во = журли́вий, во (С. Л.), журно, тужли́вий, во, ту́жний, но (С. Ш.), сумни́й, су́мно (С. Л.), жа́лібний, но, то́скний, но (С. Ш.). — Розважали дівчиноньку, тай журить ся журно н. п. — І чогось жалко мині стало, тужно так. Коц. — А в серци нехоти лять ся тужна і чудна пісенька. Фр. — Не хили ся, сосно, бо й так мині тосно. н. п.

Тосковáніе = журі́ння, сумува́ння.

Тосковáть = сумува́ти (С. Л.), ну́дити, ся (С. З. Л.), ну́дити сьвітом, нудьгова́ти (С. З.), ни́діти, ся (С. З.), тужи́ти (С. Ш.), тужитки (С. Ш.), вбива́ти ся (С. Л.). — Все сьвітом нужу и, спокою не маю; сама и не знаю, чого и бажаю. Сил. Ал. - І жив — не любила, і вмер — не тужила. н. п.

Тостъ заздра́вный = здра́вниця.

То́тчасъ = зара́з (С. З. Л.) і д. Неме́дленно.

Тотъ, та, то = той, отто́й, тахто́й, (С. Ш.), та, та́я, отта́, тота́ (С. Ш.), то, тото́ (С. Ш.). — Це все той шабеник наробив. н. п. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Хто дітей не має, той гори не знає. н. пр. — Чи се ж тая крипченька, що голуб купавсь? Чи се ж так дівчинонька, що я женихавсь? н. п. — Дай мині тоті чоботи, що я з ярмарку привіз. С. Ш. — На тахтім боці. С. Ш. — За тахтої небіжечки були масляні пеліжечка. н. пр. — **Тотъ и́менно** = той са́мий, самісінький. С. Л.

Точи́ло = круглє — точи́ло (С. Ш.), гостри́ло. — Наліг, як циган на точило. н. пр.

Точи́льный ка́мень = д. Точи́ло, маленький — брус, брусо́к (С. Л.), гострити коси — мантачка.

Точи́льщикъ = 1. точи́льщик. С. Ш. 2. ком. — ша́шель. С. З.

Точи́ть = 1. (**вы́точить**) — точи́ти (С. Ш.), ви́точити. — Токарь добре виточив ніжки до столу. 2. (**наточи́ть**) — точи́ти (С. Ш.), гостри́ти, на бруску — брусува́ти, брусити, наточи́ти, нагостри́ти, ви́гострити, серп — наклепа́ти, косу — клепа́ти, мантачити, наклепа́ти, намантачити. — **Точи́ть зу́бы** = гостри́ти зу́би, ма́ти зуб (на ко́го). 3. (**источи́ть**) — точи́ти, поточи́ти. — Черви поточили дошку. 4. **Точи́ть ля́сы** = баля́си точи́ти, теревені́ пра́вити, дурни́цю нести́. 5. (**источи́ть, ся**) — точи́ти, ся, вилива́ти, ви́лити, ся, витіка́ти. — Вода точить ся. С. Ш. — **Точи́ть слёзы** = проли́ва́ти сльози.

Точка = 1. точі́ння, гострі́ння, то́чення (С. Ш.). 2. (грам.) — то́чка (С. Ш.), кра́пка (С. З. Л.), ця́тка. — Дрюкарю! не дрімай: де треба, точку став, щоб мокрим нас рядном злий критик не напав; бо є й такі: не найде толку — буде тихо: не найде и точки — лихо. Б. Б. — **Ста́вить то́чки** = точкува́ти (С. Ш.). — **Въ то́чкахъ** (на пр. лист, тканина) = крапча́стий. С. З. — **Т. зрѣ́нія** = по́гляд, станови́ще. — Дивлячись з сього становища... Кн.

Точёхонько, точёшенько = точі́сі́нько (С. Ш.), самі́сі́нько так, нестеменні́сі́нько, достеменні́сі́нько.

То́чно = 1. спра́вдї, дійсне, са́ме, істо́тно, то́чно (С. Ш.), нести́тно, достеме́нно, нестеме́нно. — Істотно так було, як оце нам. Полт. — Сви́н був гадкий — нестотно покійний батько. Ст. Ан. — Дрібно та часто, нестотно индик, тупотів ногами. Лев. В. — Як казав він, так нестотно і сталось. Ст. С. — **То́чно ли вы э́то слы́шали?** = чи ви спра́вдї се чу́ли? — **То́чно такъ** = так са́ме (С. Л.), точні́сі́нько так. 2. спра́вно, докла́дно, пе́вно, вірно. — Він докладно переказав усе, що йому було наказано. 3. нов (С. Л.), немов, на́че (С. Л.), и на́че (С. Л.), бу́цім (С. Л.). — Він наче й не чув. — **То́чно какъ бы** = так немо́в. — **Онъ то́чно помѣша́нъ** = він на́че ошалів, здурів.

Точность = докла́дність, спра́вність. — **Въ то́чности** = так са́ме, дослі́ва, всі́м так, точні́сі́нько. — Він дослова переказав його речі.

То́чный = 1. спра́вжній, дійсний, то́чний (С. Ш.), достоме́нний, нестоме́нний, істо́тний. 2. спра́вний. 3. одна́ковий, поді́бний, пе́вний.

Точь въ точь = точні́сі́нько, нести́тно, нестоме́нно, нестоменні́сі́нько. — Нестоменні́сі́нько по нашому. Кот. — **Э́тотъ ма́льчикъ точь въ то́чь отецъ** = сей хло́пець точні́сі́нько ба́тько або ви́литий, ви́капаний ба́тько.

Тошни́ть, стошни́ть = ну́дити (С. Л.), ва́дити (С. З. Л.), мло́їти ся, нару́дити, ну́дити (С. З.), зава́дити. — Запудило коло серця. К. Ш. — **Тошни́тъ** = ну́дить, ва́дить, кану́дить, куда́ поривае. — Нудить ся цїх опеньків, так аж кануть. Хар. — Куда порива́ет дивитись на таку роботу. Кр.

То́шно = ну́дно (С. Л.), ва́дко (С. З.), мло́сно (С. Л.), мо́торошно (С. Л.).

Тошнота́ = нуд, нуда́, нудо́та (С. Л.), млость (С. Л.).

Тошно́тное = вадкува́те. Сп.

То́шный = пудний (С. З.), нудки́й, вадли́вий (С. Л.), вадкий.

Тощать, отощать = 1. охлява́ти, хля́нути, слабі́ти, охля́нути, охля́сти (С. З. Л.), осла́бнути, осла́бти. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли. Кн. Д. ще під сл. **Ослабе́ва́ть** і **Отощева́ть**. 2. худні́ти, схуднути, похуднути, з тіла спа́сти (д. **Исхуда́ть**).

То́щій = 1. порожній. — Щоб подорожній не був порожній, н. пр. 2. худи́й, сухи́й, схудлий, худорля́вий, охля́лий. 3. недорі́дний, щу́плий, вайрку́ватий (про зерно).

Трава́, тра́вка = трава́, травиця, травичка, травиченька (С. Л. Ш.), одна — травинка, що виросла вдруге після сіножосу — ота́ва (С. З.), скошена — кошени́ця, торішня на степу, не скошена — не́жер, не́жир (Сп.), калда́н (С. Л.), старни́к (С. Л.), берегова — бережина (Сп.), болотяна — боло́тнівка, на солонцях — солоне́ць. — **Волше́бная трава́** = зілля. — **Т. лѣка́рственная, цѣле́бная** = зілля, зілячко. С. Аф. — **Со́рная трава́** = буряни, буряне́ць, одна — буряни́на. С. Ш. — **Порости́ть со́рными травами** =

буръянува́тіти. — Недоста́токъ травъ = безтра́вниця. — На битій дорозі трава не росте. н. пр. — Косіть хлопці отаву, пасіть коней на славу. н. п. — Та вирвала травиченьку та вдарила по личеньку молодого козаченька. н. п. — На смерть нема зілля. н. пр. — Біжи, доню, до гаю, та шукай зілля-розмаю. н. п.

Трава́ листъ, рос. Geum rivale L. = підді́йма, попи́книця. С. Ан.

Трава́ пчельни́къ, рос. Melissa, Dracoc phalum Moldavica L. = кадило, ма́тошник, медо́вка. С. Ан.

Трава́ть = 1. (вытравить, стравить) — трави́ти, випаса́ти, толо́чити, спасти, потодо́чити і д. Вытравить 1. і Стра́вливать.

2. (затравить) — цькува́ти, зацькува́ти; підзьо́жувати. — Пани нас душили, на гончих міняли, а панські діти нас псами цькували. В. Гр. — Проганяли, уже й собаками цькували — не йде та й годі. К. Ш. — Підзьожували одних Русинів проти других. Прав.

Тра́вка = травиця і д. Трава́.

Тра́вля = 1. зло́ви.

2. цькува́ння, поцько́в (Сп.).

Травни́къ = 1. травни́к (поросле травою місце). С. Ш,

2. зільни́к, травни́к (д. Гербарій).

3. травня́к, травнячо́к. С. Ш. (Насто́йка).

Травни́стый = трави́стий. С. Ш.

Травно́й = травяни́й. С. Ш.

Травоя́дный = травоїдний (С. Ш.), травоїд.

Тра́вчатый = мере́жчатий, квітча́стий (тканина).

Травя́нка, травяне́цъ, рос. Dianthus deltoides L. = зірки́, зірочки́, польові гвозди́ки, сьмілка. С. Ан.

Травяно́й = д. Травно́й.

Траги́ческій = трагічний.

Трактирный = трахти́рний. — Я маю трахтирний обід. С. Ш.

Трактирщикъ = трахти́рник. С. Ш.

Трактирщичій = трахтирників, трахтирницький. С. Ш.

Трактиръ = трахти́р, трахте́рня. — Ходіи до трахтиру. — Він рано з трахтерні йде. С. Ш.

Трактова́ть (о чемъ) = трахтува́ти (про що). С. Ш.

Трактъ = трахт (С. Ш.), би́тий, великий шлях, гости́нець (Гал.).

Трамбова́ть, утрамбова́ть = убива́ти (напр. дорогу), уторувати (С. Ш.), бу́тити, уби́ти, уторува́ти.

Трамбо́вка = до́вбня, то́лок (С. Ш.). — Взяв толок тай столочив тік. н. о.

Трапежи́рить, растрапежи́рить = тринькати, цяндрити, мантачити, вентрежити і д. Растрапежи́рить.

Транспара́нтъ = 1. просьвітчаста карти́на.

2. ра́штра. — Підклади раштру, щоб рівно написав. Кв.

Тра́нспортъ = 1. обо́з, ва́лка. С. Л. — Прийшла валка з пшеницею. С. Л.

2. су́дно для перево́зу ваги́.

3. в рахунко́вих книжка́х перено́с підсу́мків на другу сто́рону.

Транше́я = окіп.

Трапе́за = тра́пеза. С. Ш.

Трапе́зовать = трапезува́ти. С. Ш.

Трапъ = схо́ди (на суднах).

Тра́та = тра́та (С. Ш.), стра́та, по дурному — марнотра́та, марнотра́вство, марнотра́вство, марнува́ння. — Чи зиск, чи трата — одна заплата. н. пр. — Не хочеш страти — не лізь ні в куми, ні в сваті. н. пр.

Тра́тить, истра́тить, потра́тить, ся = тра́тити, втрача́ти ся (Кр.), стра́тити, потра́тити, протра́тити. — Протратив багато грошей.

Тра́уръ = жало́ба. С. Л. — Вона в жалобі — недавно чоловіка поховала. Л. Н. В.

Тра́фить, потра́фить = тра́пити (С. Ш.), потра́пити, утра́пити (С. Ш.) і д. Попада́ть.

Тра́хнуть = тарахнути (С. Ш.), торохнути (С. Ш.), ба́цнути (С. Ш.), бебе́хнути, ге́пнути. — А він його як торохне! — Гепнув по шиї, неначе камінюкою. — Як напне стрілець тетиву, як бебехне. н. п.

Трахъ = торо́х (С. Ш.), тара́х (С. Ш.), гепа, бебе́х (С. Ш.), хряп, хрьоп. — Торох Рутульця в лівий бік. Кот. — А він його торох в морду. С. Ш.

Тре́бованіе = вимага́ння, домога́ння. С. Л. — Такий урядовий характер комісії зовсім дуже мало відповідав вимаганням вільного висліхування. Зап. Груш.

Тре́бовать, ис(по)тре́бовать, вытребовать, ся = 1. вимага́ти (С. Л.), тре́бувати (С. Ш.), допра́вляти ся (судом), домага́ти ся, намага́ти ся, пра́вити (С. З. Л.), потре́бувати, намогти́ ся, випра́вити (С. Аф.). — Найростіша гуманність вимагала не питати у Шевченка. Кн. — Соломія вже і не допоминалась і не намагала. Лев. — Душно, як двоє правлять, а третьому нічого дать. н. пр. — Соцький з десяцькими при-

шля правити подать. Коц. — Він виправив свої гроші. С. Аф.

2. потребува́ти. — Риба, свинина і дичина́ потребу́ють вина. п. пр. — На́ з'то тре́бується мно́го вре́мени = на се тре́ба бага́то часу, се потребу́є бага́то ча́су.

Требуха́, требуши́на = тре́бух, те́льбух тельбухи. С. Ш.

Трево́га = трево́га (С. Ш.), трівóга, непокій, по́рух, сполóх (С. Л.), переполóх (С. Л.), ґвалт (С. З-), гарни́дер, ко́лот, колотне́ча (С. Л.). — Коли тревога, тоді до Бога, а по тревозі, забули о Бозі. п. пр. — Ударить, забúть трево́гу = вдáрити задзвонúти на сполóх, на ґвалт, зґвалтувáти. — На ґвалту дзвони задзвонúти. Кот.

Трево́женіе = турбува́ння (С. Ш.), полóхання, ґвалтува́ння.

Трево́жить, ся, встре(потре)во́жить, ся = тре(і)во́жити, ся (С. Ш.), турбувáти, ся (С. Л. З. Ш.), бентéжити, полóхати, ся (Ос.), полошúти, ся, колóшкати, ґвалтувáти, фрасувáти ся (С. Ш.), порухáти, ру́шати, потурбувáти, ся і д. Потревóжить. — Купуй сукню шиту, а хату криту — і не турбуй ся. п. пр. — Свою силу показувать, людей дивувать, та людський спокій бентежить — теж не пряходить ся. п. к. Грінч. — Не плач, мамо, не фрасуй ся. п. п.

Трево́жный = неспокíйний, турбóтний; балáмутний, ґвалтóвний.

Тревожне́ніе = д. Волне́ніе і Трево́га.

Трегла́вый = трьохголóвий.

Трегра́нный = трьохбоковúй, трибóчний.

Трезво = тве́резо (С. Ш.), по тве́резу, зовсíм — тверезе́нько, тверезíсенько (С. Ш.)

Трезво́нить = дзвонúти у всí дзвóни.

Трéзвость = тверéзість. С. Ш.

Трéзвый = тверéзий (С. Л. Ш.), непитýщий, зовсíм — тверезíсенький (С. Ш.). — Що у тверезого на умі, те у пъяного на язиці. п. пр. — Въ трéзвомъ вúдѣ = по тве́резу.

Трезвéть = тверезíти, тверезíшати С. Ш.

Трезýбецъ = тризýбець.

Трéнзель = трéнзель, трéнзля, трензéль. С. Ш.

Трéніе = тéртя. — Єднання, наче терта деревина об деревину, викликує огонь. Кн.

Треножáть, стреножúть = треножúти, потреножúти.

Треножникъ = тринóг, триніжок (С. Ш.), щоб підвішувати казан — таган, таганóк, таганúй (С. Ш.). — Таганок не рівно стоїть, тому й каша в казанá лить ся. Кн.

Трепáкъ = тропáк (С. Ш.), гопáк, гоцáк (С. Аф.). — Танцовáть т. = гóпати, гóцати, гоцювáти. — Ще вдарю тропака, бо в мене натура така. С. Ш.

Трепáлка, трепáло = тéрлиця, тéрянця (С. Ш.), битéльня, битéльниця. — На городí терлиця сама тре. п. п.

Трепáльщикъ, ца = потíпáч, ка.

Трепáніе = тíпання, тíпанúна. С. Ш.

Трепáть = 1. (вúтрепать) — тíпати (С. Ш.), вúтíпати (С. Аф.). — Тíпає коноплí.

2. (потрепáть) — трíпати (С. Ш.), потрíпати.

3. шáрпати (С. З.), тóргати, тáргати (С. Ш.) сíпати (С. З.), термóсити (С. Ш.), смúкати (С. З.), кундóсити. — Нехай мою русу косу та Дунай вода носить, нехай же той нелюбонько в руках не кундосить. п. п.

Трепетáніе = трéпет, трептíння. С. Ш.

Трепетáть, ся = трепотíти (С. Ш.), трíпотати (С. Л. Ш.), трепетáти, ся (С. Ш.), трептíти (С. Л. Ш.), трусúти ся, трíпати ся. — Сьмíливо йду я і новая сила наче збудилась, встає; чую, як тихо трíпоче й радíє серце побите моє. Чайч. — Роса на листях трептíла. С. Ш.

Трéпетный = трептáчий.

Трéпетъ = д. Трепетáніе.

Трёпка = трíпанúна (С. Ш.), почубéнька, поскубéнька, прочухáн, тю́жка, перегíн — Дайте йому поскубеньки. Сп. — Я тобí задам перегону. Кр.

Трéпла = трепло́ (д. Весло́).

Трепло́ = д. Трепáлка.

Треска́, риба Gadus morrhua = трíска (С. Жел. Пар.)

Трéскапіе = трíскання, лóпання.

Трéскать, стрéскать, ся = трíскати, лóпати, жéрти, стрíскати, ся і д. Жрать і Сжирáть.

Трéскаться, рас(нс)трéскаться = трíскати ся (С. Ш.), лóпати ся, лýпати ся, лýскати ся, рéпати ся (С. Л.), хряпáти ся, трíснути, ся (С. Л. Ш.), потрíскати ся, розтрíскати ся, розсíсти ся, лóпнути, лýснути (С. Л.), рéпнути (С. З. Л.), хряснути. — Стíни трíскають ся. — Руки потрíскали ся. С. Ш. — Не тягни вельми супонí, бо лусне. п. пр. Д. ще під ся, Лóпнуть. — Трéснувшій (на пр. горщик) = рéпаник, рéпанець, рéпало, хряпувáтий.

Тресковый = трíсковий.

Трескотня́ = тріскотня́. С. Л. Ш.

Трескучій = тріскучий (на пр. моров, що аж тріщать). С. Ш.

Трескъ = тріск (С. Ш.), тріскання (С. Ш.), тру́ск (С. Ш.), луск, по́луск, хрусь.

Тре́снуть = д. Трещать.

Тре́снуть, ся = 1. тріснути, ся, уда́рити, ге́пнути (С. Аф.), заби́ти, ся. — Він тріснув ся лисиною в одвірок. С. Ш. — Так гепнув його межи плечі, що він аж поточив ся. С. Аф.

2. бебе́хнути (С. Ш.), ге́пнути (С. Аф.), бу́хнути (С. Л.), бря́знути (С. Л.). — Так гепнув з лава, що аж земля застугоніла. С. Аф.

Тресь = трісь (С. Ш.), лусь (С. З.), лулу́сь, хрусь, хрущ. — Аж ось лулусь щось під ногами. Греб.

Третейскій судъ = третейський суд, суд тре́тчиків. — Мусять радити ся: як організувати суд третчиків. Кн.

Третировать = поневіряти.

Тре́тій = тре́тій, тре́йтій. С. Ш. — Де два їсть, там третій ся найсть. н. пр. — **Тре́тья часть** = тре́тина, тре́тинка. С. Ш.

Третно́й = тре́тний. С. Ш.

Треть = треть, тре́тина, тре́тинка, трейти́на. С. Ш. — Третина всього добра. Кр. — Половину царства, трейтину щастя. н. п. — **По третя́мъ** = тре́тно. С. Ш.

Третьягодишній = позаторішній.

Тре́тьягодня = позавчо́ра. — **Бывшій тре́тьягодня** = позавчора́шній.

Треуго́льникъ = треуго́льник (С. Ш.), три́кут (С. Ш.), трику́тник, три́куток (С. Ш.), косе́ць, коса́к, коспець, клин.

Треуго́льный = три́кутовий. С. Ш.

Тре́ухъ = 1. капелю́х, ша́пка (з трьома ухами).

2. ля́пас, лящ, ляпане́ць і д. Оплеу́ха.

Трефо́вка = ка́рта жиро́вої ма́сти.

Тре́фовый = жиро́вий.

Трефо́ль, рос. Trifolium Tourn. = ка́шка. конючи́на, коня́тина, конаниця. С. Ав.

Тре́фы = жир, жири́ (С. Л.), жо́лудї, хрести́ (С. Л.), тре́фа (С. Ш.).

Трехзу́бчатый = тризу́бий. С. Ш.

Трехли́стный, т-листово́й = трили́стий. С. Ш. — **Т. нечёночникъ**, рос. Anemone Hepatica L. = пере́лїска, про́лїска. С. Ав.

Трехлѣтній = трилїтній, трирічний. С. Ш. — **Трехлѣтнее живо́тное** = третя́к, третячо́к, трейтя́кий, трояк. С. Ш. — Бичок третячок за маковий пиріжок. С. Ш. — Гей бички — третячки не переїдьте траву. н. п. — Мали теляцю трейтяку. С. Ш.

Трёхначто́вый = трьохщоглий.

Трёхмѣсячный = трьохмісячний.

Трёхмѣстный = на трьох, на три місця (екіпаж).

Трёхнедѣльный = тритижньовий.

Трёхсложный = трискладо́вий. Г. См. Сг.

Трёхсторонній = трьохбоковий, трьохбо́чний.

Трёхцвѣтка, трёхцвѣтная фіа́лка, рос. Viola tricolor L. = бра́тки, брат і сестра́, брат з сестро́ю, полу́ньвіт, полу́ньвітки, возу́лїни черевички, удо́дів чо́біт, Іва́н та Ма́рья.. С. Ав.

Трёхцвѣтный вьюно́къ, рос. Convolvulus tricolor L. = кру́чені панчі́. С. Ав.

Трёхъэта́жный = на три по́верхи.

Трехъязы́чный = трьохмо́вний.

Трещáніе = тріща́ння, тріск. С. Ш. — Голоса змішувались з тріщанням травяних конників. Леп.

Трещáть, тре́снуть = 1. тріща́ти (С. Ш.), тріскота́ти (С. Л. Ш.), хру́пати, тріснути, про сало, масло на огні — шкварча́ти (С. З.), зашкварча́ти. — І хїд тріщать. н. п. — Голова болять, а хлїб, як на вогні, тріщать. н. пр. — Як став тащать, аж хїд тріщать. С. Ш. — Шкварчали в роспалених сковорідах. Кот.

2. д. Тре́скаться.

3. ляща́ти, горо́щати (С. З.), сокота́ти, балабо́нити, торохтїти.

Трещётка = 1. горо́хкало (С. Жел.), горо́хкавка, торохтьоло, торохтїйка.

2. торохтїй, ка (С. Ш.), торохкотїйка (С. Ш.), тріскач (С. Ш.), сокоту́н, сокоту́ха і д. Болту́нъ, болту́нья 1.

Тре́щина = тріщина (С. Ш.), розко́лина (С. Л.), розко́лятина, розколюватина, скалу́бина (С. Ш.), шпа́ра, шпа́рина. С. Ш.

Три = три, тро́є, тро́єчко. С. Ш. Л. — День бїжить, а три дні лежить. н. пр. — Сидїли три дні, та й висидїли злидні. н. пр. — Трое дїтей. — Въ три ра́за = в тро́є, тро́ї. — В трое більший. — Въ три пріёма, три ра́за = три рази́, трьома́ нападами. — Аж трьома нападами била його. — Трьома нападами ішов дощ. — Тремя спо́собами = тро́яко, трояково. С. Ш. — **Три съ полови́ною** = пів чварта, три з полови́ною.

Тридне́вный = трьохде́нний.

Тридца́тый = **тридця́тий**, **тридеси́тий**, **трийця́тий**, **трейця́тий**. С. Ш.

Три́дцать = **три́дцять**, **три́дцятеро**, **тридьця́ток**. С. Ш. — Років коло тридьцяток назад. Лев.

Три́жды = **тричі**, **трéйчи**, **трéйки**. С. Ш. — Тричі ярига замерзали, тричі розтавала, тричі найомчику у Київ Катря провожала. К. Ш. — Не дай Боже трейчі женить ся, трейчі селить ся. н. пр. — **Три́жды три** = **тричі** по три́.

Трiана = обі́д (помешальний).

Трико́, **трико́вый** = **трико́рт**, **трикорто́вий**. С. Ш.

Трикра́тно, **трикра́ты** = д. **Три́жды**.

Трилúстникъ = три́ листи́ (гра). С. Ш.

Трилúстникъ, рос. Trifolium L. = ка́шка, ковчи́ця, конопи́ця. — **Т. бѣ́лый**, T. montanum L. = бі́ла ка́шка, конючина, ко́тики, язайль, іва́сик, ку́рача ла́пка, сороче́ ла́пки (С. Ан.). — **Т. водяно́й**, Menyanthes trifoliata L. = трифо́лія, бобо́вник зубо́вник. С. Ан. — **Т. вырóдочный**, T. hybridum L. = красноголовя́шки, сверт ки, суховéршка. С. Ан. — **Т. красне́ющій**, T. rubens L. = за́яча кріп, за́ячі ла́пки. С. Ан. — **Т. лугово́й**, T. pratense L. = тро́й-зі́лля (С. Ан.), тро́є зі́лля (С. Ш.), трояк (С. Ш.), конючина, дятловина, іва́сик. С. Ан. — **Т. пáшенный, полевóй, золоти́стый**, T. aegrarium L. = хме́лик польови́й (укр.), жо́вта вороши́на, коні́чник (гал). С. Ан. — **Т. ползу́чій**, T. repens L. = хреща́тий барві́нок, хре́стики, сі́ре-зі́лля, ли́сики, горі́шки. С. Ан. — **Т. чúстый** = д. **Трехли́стный печéночникъ**.

Тринáдцатый = **тринáдцятий**. С. Ш

Тринáдцать = **тринáдцять**, **тринáдцятеро**. С. Ш.

Трíперъ, Gonorrhea = **паконе́шник**. Кр. Нік.

Трисвѣ́тлый = **пресьві́тлий**.

Трисвято́й = **пресьвяти́й**, **трисьвяти́й** (С. Ш.).

Трíста = **тря́ста**, три со́тні. С. Ш.

Тріе = **троїстий** сьпів.

Тріумвира́ть = **тро́йко**, **трояк**. С. Ш.

Трóганіе = **зайнання**, **чіпання**, **торкáння** (С. Ш.) і т. д. д. **Трóгать**.

Трóгательный, но = **жáлісний, но, жалібний, жáлібно, зворушúй, зворушлúвий, во, порушáючий**. — Він умів находити глибокі зворушні тони. Фр — Та сцена послужила Шевченкові мотивом до вельми зворушливої картини. Зап. Фр.

Трóгать, тронуть, ся = 1. **зайнáти, чіпáти** (С. Л.), **зачіпáти, торкáти** (С. Л. Ш.), **занятú, зачепúти, торкнýти, ся**. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Чуже переступи, та не займи. н. пр. — Люблю її — занять не сьмію. Тим я її не займаю, що сватати маю. н. п. — Нехай не зачіпає парубків. Лев. — Хіба ти мене не чіпав? н. к. — Де болять, там і торкнеш. н. пр. — Хотів же був я приступить до неї, бою ся ж торкнуть рученьки білої. н. п. — **Не трóнь** = не займáй, не чіпáй, не зачіпáй, не рýш. С. Л. — Ледачóго не займай, сам себе не калій. п. пр. — Дівчинонька, як квітонька, а пею рай, а чужої молодиці не займай. Б. Г. — Не чіпай посліду, бо як торкнеш, буде смерділа. н. пр. — Не руш чужого і не бійсь нікого. н. пр. — На тобі, дурню, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Там будуть золоті та срібні яблука, так ви не руште. н. к.

2. **порушáти, зворушáти, порýшити, зрýшити, зворушúти, уразúти**. — Він старається ся чисто лірничними акордами порушити наше серце. Зап Фр. — Вони росказані дуже живо і порушують наше серце до глибини. Зап. Фр. — Тая мила хиже серце зворушила. Ніч О. — По малу, малу, братіку, грай, не вразя мого серденька вирай. н. п.

3. **рушáти** (С. З.), **вирушáти, рýшити** (С. З.), **рýхнутись, зняти ся**. С. Л. — Валка рушила з села. — Поїзд зараз рухнеть ся. Кр. — **Трóгай** = **рушáй, торкáй**. С. Л.

4. **псувáти ся, притухáти, дýху набірáти ся, тхнýти** (С. Ш.), **душити**. — Понюхав, аж риба моя вже духу набірають ся. Кн. — Щось наче душить трохи оця риба. — Риба тхне від голови. н. пр.

Трóе = д. **Три**. — **Троúхъ** = **трьóх**.

Троежéнецъ = **троежéнець**. Б. Г.

Троекрáтно = д. **Трáжды**.

Троéніе = **трóїння**.

Трóи = **трóє**.

Трóйка = 1. **трóйка** (коней). С. Ш. — **Ѣхать тройкою** = **утриконь**. С. Ш.

2. **трíйка** (в картах). С. Ш.

Трóйни = **тройня́та** (близнюки).

Троúнóй = **трíйний, тройчáтий** (С. Ш.), **тройчáстий, троїстий**. С. Ш. — Гарапина тройчатий.

Трóйственный = **троїстий**. С. Л. Ш. — Та куплю я, мамо, черевики, та найму я троїсті музики. К. Ш. — Я заплачу до себе троїсті музики. н. п.

Троúть, строúть, ся = **трóїти, ся** (С. Ш.), **тройнúти, потрóїти, потройнúти**. — Тре-

и́тся въ глаза́хъ = тройни́ть. — На ві-що не гляну, то усе мені двоїть, трой-ить у очіх. Хар.

Тро́ица = тро́йця. С. Ш. — **Пра́здникъ Св. Тро́йцы** = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Тро́ицкій = тро́їцький (С. Ш.), тройчи́стий.

Тро́ицынъ день = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Тро́ицынъ цвѣтъ, тро́ичная трава́ = д. Трехцвѣтка.

Тройча́тка = близня́та, тройня́та (на пр. овощі або инші речі, що по троє вкупі — горіхи, горшки то-що).

Тро́нуть, ся = 1. д. **Тро́гать, ся** 1, 3 і 4. 2. спричини́ти ся, спричинюва́тіти, із-рухну́ти ся (С. Л.), збожеволі́ти. — **Тро́нутый** = а) зру́шений ура́жений (чаїми словами або вчинком), б) причи́нний, причи́нуватий, від уроків — з'уро́чений, в про землю, грунт — ру́шаний, ру́шений, підру́шений. — И сама не зна, бо причи-на, що такеє робить. К. Ш.

Тронъ = трон (С. Ш.), престі́л. — Цар на тронї, а хлоп на ослонї. н. пр. — Від й на престолї, як нема хлїба в стодолї. н. пр.

Тропа́, тропи́на, тропи́нка, тро́пка = сте́жка, сте́жечка (С. З. Л.), путівець. путівка, путівчик, слїдка. — Че́рез го-ру стежечка до мойого сердечка. н. п. — Ой знати, знати, в кого есть дочка, втоптана стежечка під віконечка. н. п.

Тро́пикъ = зворо́тник. С. Жел. — Найваж-нїйші рівнолежники суть: два зворотники, від рівника на $23^1/_2°$ віддалені. Зем.

Тропи́ть = сте́жити.

Тропи́ческія страны́ = тепли́чина. — Пти ці з тепличини летять. С. Ш.

Тро́сакъ = шип (підкови).

Тростѝть = сука́ти.

Тростни́ковый = очере́тяний, тростови́й, тростяни́й, тростѝновий. С. Ш.

Тростни́къ, рос. Arundo Phragmites L. = очере́т, комиш (С. Ан. З.), трость (С. Ш.), місце, де росте — очерети, комиші, тро-сти́на (С. Ш.). — Аж почула — шелестить очерети. В. Щ. — Ой гнали білі гуси, а тиля в тростину. н. п. Пр. д. ще під сл. **Камы́шъ.**

Тро́сточка = па́личка, ці́почок, тростѝнка.

Трость = 1. д. **Тростни́къ.**

2. д. **По́сохъ.**

Тростѝнка = 1. пт. Parus biarmicus — оче-ре́тянка.

2. ду́дка, ду́дочка (з очерету).

Тротуа́ръ = пішохо́д. — Раз я вийшов в го́род, йду по пішоходу, всякого багато таг-петь ся народу. В. Щ. — Вона спинилась проти моїх вікон на пішоходї. Кн. — Пі-шоходи робить, щоб в грязь добре було ходити пішки. Кот.

Тротъ = д. **Рысца́.**

Троюродный братъ, т. сестра́ = брат, се-стра́ у дру́гих. С. Ш.

Трояки́й, ко = трояки́й, ко, трояконий, но. С. Ш. — Давай трояного, а тут нема пїяного. н. пр.

Труба́ = труба́. С. Ш. — **Водосто́чная, водото́чная т.** = ри́нва. С. З. — З дощу та під ринву попав. н. пр. — **Водяна́я, заливна́я, пожа́рная т.** = труба́ (С. Л. Ш.), смок (С. Л.), цмок, прискавка. — **Дымова́я т.** = дима́р, дима́рь (С. З. Л.), верх, вивод, що виходить з сїней — бо́вдур (С. Ш.). — Із почорнїлого димара стовпом валив дим. Морд. — Витягали у дима́рь, а він лїзе у двері. н. пр. — В вечи-нї, наче в бовдурі, вітер худить. н. пр. — Полїзти на хату до винода. н. о. Грінч. — **Зри́тельная т.** = подзо́рна труба. — Учені люди, дивлячись у подзорні труби, доглядїлись. Де-що про Сьв. Б. — **Корен-на́я, печна́я т.** = ко́мін (С. З. Л.), до сте-лї, а дальше д. вже **Дымова́я т.** — **Музы-ка́льная т.** = труба́ (С. Ш.), сурма́ (С. З. Л.), здр. тру́бка, суре́нка, су́рконька, бокова частина — притру́бок. — Військо виступало та на трубах вигравало. К. Ш. — Козаки стояли, на суренки гарно грали. Мак. — У суренки жалібно вигравали, славу козацьку вихваляли. н. д. — Голос як сур-монька, та чортова думонька. н. пр.

Трубачъ = трубач (С. Ш.), сурма́ч (С. З.), суре́нщик (Ч. К.). — Третій Максим Грач — військовий трубач. н. д.

Трубадуръ = кобза́рь, бандури́ста. С. З. Л. Ш.

Трубѝть = 1. трубѝти, (С. Ш.), сурми́ти (С. Л.). — Сурми засурмили, бубни забу-нїли. н. п.

2. бла́говістити, дзвони́ти і д. Разгла-ша́ть.

Тру́бка, тру́бочка = тру́бка (С. Ш.), ду́д-ка, ду́дочка (С. Л.), ці́вка, ці́вочка (С. З.), ру́рка, ру́рочка (С. Л.) і д. Труба́ (здр.). — Щоб зробити тепломір, беруть то-неньку дудочку, щоб дірочка у їй була скрізь однакова. Де-що про Сьв. Б. — Як будемо наливати воду в одну цівку, то вона перей-де в другу і стане зовсім нарівні в обох цівках. Де-що про Сьв. Б. — Човник і лядо — ткачеві поради, берди і цівки — ви хліб мій і сіль. В. Щ. — Та ще собі цівочку до рук прибрав, та й до нухви дохватив ся, та пишком цівочкою горілки напив ся. н. д. — Візьмемо рурочку таку тоненьку, то вода підійметь ся у рурочці в гору. Де-що про

Сьв. Б. — Колёсная трýбка = нáточина. — Курительная т. = лю́лька (С. З. Л.), лю́лечка, проста зовсім — клювáк (Сп.), з березового коріня — бурýлька, бурýнька (С. Ш.). — Гей хто в лісі — озови ся! Та випрешем огню, та запалим люльки — не жури ся. н. п. — Покуримо люльки та забудемось думки. н. пр. — Без люльки, як без жінки. н. пр. — Пішов же и у Тульчин люльку купувати — стоїть люлька, цибух довгий, ні з ким сторгувати. н. п. — За люлечку копієчку, за цибух три гроші. н. п. — У глибокій кишені люлька — бурунька. н. п. — Трýбка холстá = сувíй полотнá, сувíйчик. С. З. — Тобі, мамо, та навійчики, а мені, мамо, та сувійчики. н. п.

Трýбникъ = д. Трубáчъ.

Трýбный = трýбний; коминóвий, димáрний.

Трубокýръ = люлéшник. С. З. Сп.

Трýбочистъ = сажотрýс, коменотрýс (С. З.), комінáр, комíнник. — Сажотрус вичищав трубу — треба йому грошí. Кн

Трýбочка = д. Трýбка.

Трýбочникъ = д. Трубокýръ.

Трýбочный = люлéшний.

Трубчáтка = трубчáк (червяк).

Трýбчатый = дудовáтий, трубовáтий (С. Ш.). — Молода дибуля, а така дудовата. Кр. — Т. кость = гóлянка.

Трудúть = трудúти. С. Ш. — На сторону ходити, коняка трудити. н. п.

Трудúться = трудúти ся (С. Ш.), труждáти ся (С. Ш.), працювáти (С. Л.), робúти, почáти — розпрацювáти ся. — Хто трудить ся, той не журить ся. н. пр. — Знать би добре там труждав ся. Кот. — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — Хто з молоду працюя, той на старість панує. н. пр. — Працюй гірко, а їсти солодко. н. пр. — Ми не вміли молотити, наші жінки жати, ми не знали, що так тяжко буде працювати. н. п.

Трýдненекъ = трýдненький. С. Ш.

Трýднёхонекъ = трýднéсенький. С. Ш.

Трýдно = трýдно (С. Ш.), вáжко, тяжко (С. Ш.), сутýжно (С. Л.), сутяжно, скрýтно, цýпко, як багато роботи — завíзно. — Трудно вийти з біди, як каменю з води. н. пр. — Трудно стати паном, а то все піде дарóм. н. пр. — Ох мíні тяжко, ох мíні нудно, що з бородатим жити мíні трудно. п. п. — Через ворога тяжко до пекла дістати ся. н. пр. — Цупко стало у нас на лíсі. — Ижи, коли не завíзно. н. пр.

Трýдноватый = трýдненький.

Трýдность = трýдність (С. Ш.), трудна́ция, трýднота. — Та се не велика труднация. — Зайшла йому трудноцiя, куди приnувати. Мова. — Коли я працюю коло трýднот. Кн.

Трýдный = трýдний, тяжкúй. — Трудна робота. — Тяжке дíло. — Він дуже трýдний (слабий).

Трýдовóе = трудовé, крівáвиця. — Своє трудове. — Увесь хлíб в стíжках, на току — це все моя крівавиця. Лев.

Трудовóй = трудовúй, трудя́щий (С. Ш.), мозольóвий. — Трудяща копійка годує до віка. н. пр.

Трудолюбúвый = трудя́щий, трудя́чий (С. Л. Ш), трудовúтий (С. Ш.), роботя́щий (С. Л.), робýчий, рóба, роботя́га, працьовúтий (С. Л.). — Трудящих людей, всеблагий, свою ти силу низпошли. К. Ш. — Трудя́ща, дуже працьовита, весела, гарна, сановита. Кот. — Вона така працьовита, а в ній таке ледащо. Гр. Чайч.

Трудолúбіе = працьовúтість.

Трýдъ = труд (С. Ш.), прáця (С. З. Л.). — На чужий труд хасий не будь. н. пр. — Знову взявсь до дíла: всяка праця і робота у його кипíла. Мак. — З великої працí горíлки по чарцí. н. п. — Съ трудóмъ = на сúлу, ледве, на превелúку сúлу. — Съ трудóмъ добúть = розгóрити.

Трýженикъ, ца = роботя́га, робíтник, роботя́й, трудóвник, ця, трудя́к, працювáльник Полт.). — Всього надбав роботяга. К. Ш. — Ви чумаки гожі — трудовники божі. п. п. — А в пустині трудовник трудив ся. н. п. — Земля трудовниця: аж пáруе, та нам хлíб готуе. н. пр.

Трунúть = підсьмíювати ся, насьмíхати ся, глузувáти, прикладáти.

Трýпный = труповúй. С. Ш.

Трупорéховатый = трухля́вий, трýхлий. С. Ш. — Трухляве дерево.

Трупорéшина = трухля́тина (С. Ш.), червоточина.

Трýппа = трýпа, товарúство, дружúна. — Аби театр був добрий, на то треба передо всім доброї театральної дружини. Л. Н. В.

Трýпъ = труп (С. Ш.), мéртве тíло, тíло (С. Ш.). — Круг містечка Берестечка на чотирі милí мене славні Запорожці своїм трупом вкрили. К. Ш. — Т. живóтнаго = пáдло (д. Нáдаль), смажено́го — скаженúна.

Трусéй = д. Трусúха.

Трусúть (натрусúть, розтрусúть) = трусúти, патрусúти, розтрусúти.

Трусúть, струсúть = бояти ся, лякáти ся, жахáти ся, страхáти ся (С. Л.), вóятпи-

ти (Ос.), вóкшити (С. З.), підгинáти хвіст, убоя́ти ся (С. Ш.), злякáти ся, звóнтити, звóкшити (С. З.). — Вартава три штурми отразила, але звонтивши, здала ся. Л. В.

Трусúха = д. **Боязлúвая** і **Пугливая**.

Трусли́вость = **трусли́вість** (С. Ш.), полохли́вість і д. **Боязли́вость**.

Трусли́вый = **трусли́вий** (С. Ш.), полохли́вий (С. З.), страхополохливий і д. **Боязли́вый**.

Тру́сость = бóязть, лякли́вість і д. **Боязли́вость**.

Трусь = трус (С. Ш.), полоху́н, страху́н, тхір (С. Ш.), страхополо́х (С. З. Л.), боягу́з (С. Ш.), страхопу́д (С. З.), за́йкало (С. Ш.), куропо́лох. — Назад усі до сíчі! Сам Бог кара полохунів. Ст. Б. Х. — Гляньте, мов, який страхун той Вошко! Не васьмíв і за віру живота отдати. Ст. С. — А жид наш страхопуд, сказано жид. К. Х. — Ні в чим не був страхополох. Кот. — Дома лев, а на війні тхір. н. пр.

Тру́тень = 1. Spado — трут, тру́тень. С. Ш. — Трутні далеко більші від робочих пчíл. Ст. О.

2. дармоїд, нерóба.

Трути́ть = дави́ти, души́ти, му́лити. — Чобіт мулить.

Тру́тница = гама́н, кисéт.

Трутъ = 1. гу́бка. С. Аф.

2. гриб Polyporus ignisrius — трут, тру́тник (С. Ш.), яким підкурюють бджíл — скрипу́ха, скрепи́ця.

Труха́ = труха́ (С. Ш.), три́ня (С. Ш.), по́терть, потеру́ха, потеру́шка. — Та то вже і не вийди, а сама потерть. — Не куритимеш, бо остала ся сама потеруха. Кр.

Трухлева́тый = **трухля́вий**. С. Ш.

Тру́хнуть, истру́хнуть = трухні́ти (С. Ш.), трухля́віти (С. Ш.), потру́хнути, зтрухля́віти. — Потрухли наші вози і запови. н. пр.

Трущóба = трущóба (С. Ж.), за́кутак.

Трынъ-трава́, у виразі: „ему́ всё трынъ-трава“ = він ні на́ що не вважа́є, все за ні що́ ма́є, йому́ все да́рма́.

Трюфель, рос. Tuber cibarium Sibth. = тру́фель. С. Ш.

Тряпи́чникъ = ганчíрник (Хар.), опу́чник.

Тря́пка, тря́почка = ганчíрка, ганчíрочка, поб. ганчíрчище (С. Аф. З. Л.), шмати́на, шмати́нка, лохмíтка (С. Л.), стирати що — сти́рка, сти́рочка, мити посуду — ми́йка, затулять піч — каглянка, котрою вийма́ють горшки — катрíнка.

Тряпьё = ганчíрря́, ганчíря́ччя, шма́ття, лохмíття, хламíття, хламту́рє (С. Ш.).

Трясéніе = трус.

Трясúна = трясáвина (С Ш.), трасовúна (С. Ш.), трясáвиця (С. Ш.), драговúна, дрягвúна (Хар.), драгвúна (Кр.), драгúна, дягнúва, грузь, грузя́вина, прогнóїна, цюковúна. — Коло млина трасовина. н. п. — По тих нетрях і драговинах кишíло звíря. О. С. — Я не жив, я видів в мурах, в драговинах гинув і даремне щирим серцем до роботи линув. Мова. — Дягнúсь — колеса вже по маточину загрузли. Еге! Се ми на драгúну наїхали... Кп. — Дягнúва зверху зашкарубне, а протяне, так і грузне. Хар. — Де були дягнúви, так тепер сíно косять. н. о.

Трясúнный = трасовúнний.

Тря́ска = трясíння, трусíння. — Дать тря́ску = прочуха́на, хóсту да́ти.

Тря́скій, ко = трýський, тру́сько. — Дуже трýська дорога. Кр. — Поїхали трýським возом, то так боки набило, що... Кп.

Трясогýзка, нт. Motacilla = трясогýзка, трясúдупа, трясúхвістка (С. Ш.), верти́гузка, плúска.

Трясти́, трахнýть, ся = трясти́, трусúти, ся (С. Л. Ш.), тріпати, тíпати, ся, трусону́ти (Кр.), трепену́ти, тріпну́ти, ся. — Трусати грушу. — Трусить ся, як Каїн. н. пр. — Підíйс менé, трепенув та й гепнув об землю. Кр. — Що дня тíпає його пропасниця. Хар. — Розпалились, як губи тíпають ся. — Розтанцювались, як жили тíпають ся. — Т. де́ньги = сúпати грíшми, цúндрити, трúнькати (гроші). — Трахну́ть карма́ном = розщедрити ся.

Трясу́лька, рос. Spiraea Filipendula L. = гадю́чник, лúпка, почúночки, почáточки, воронéць. С. Ан.

Трясу́чка = 1. тря́стя і **Лихора́дка**.

2. рос. Briza media L. = здрíжник, невéйка. С. Ан.

3. д. **Стрéпеть**.

Тряхну́ть = д. **Трясти́**.

Тугова́тый, тугóнекъ = тугéнький. С. Ш.

Тугóй, тýго = тугúй, тýго; цупкúй, цýпко. — Тугий лук. — Щоб капуста була туга, як колíно. С. Ш. — Тугъ, тугова́ть на́ ухо = недочува́є. — Тýго на́ тýго = ду́же тýго.

Туда́ = туди́, тудóю. С. Ш. — І сюди гаряче, і туди болаче. н. пр. — Ти тудою не підеш, худою и піду. С. Ш.

Тýже = тугíше, тýгше (С. Ш.), цупкíше.

— Т. сдѣлаться = потугі́шати, затужа́віти.

Тузе́нецъ, тузе́нка = тубо́лець, тубі́лець, тубо́лка (С. Л. Ш.), краи́нин. = Чужинці, живучи в українських містах, добували собі вільний захист і жили в добрім ладі з тубольцями. Бар. О. — Будь тубілець панства нашого, яко і чужоземець. Ст. Л.

Тузе́нный = тубо́льний, тубі́льний (С. Л. Ш.), краи́нський, краєвий.

Тузи́ть = би́ти, стусува́ти, тузува́ти, ту́зати (С. Ш.).

Тузъ = туз. — Дать туза́ = тумака́, стусана́ дати.

Тулови́ще = ту́луб, то́луб, толубе́ць. С. Ш. — Душа вилетіла, а чорти повлазили в тулуб, тай сидять. н. к. — Дід, убивши дочку, тулуб під корито схован. н. к. — Він тоді взяв голови під одну скелю, ноги під другу, а тулуби під третю і поховав. н. к. Ман. — Сьому, тому по стегну, а Івасю тулубець. н. п. — Мости викладали тулубцями козацькими в половині з татарськими. н. п.

Тулови́щный = ту́лубний.

Тулу́пъ = кожу́х (С. З. Л.), кожуши́на (С. З.), кратий — байбара́к (С. З. Л.), коротай — кажано́к (С. З. Л.), жіночий — кожуша́нка (С. Л.). — Тулу́пъ и запу́нъ (одягені разом) = паровиця. — Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. п. пр.

Тулу́пный = кожу́шний.

Тулья́ = 1. верх ша́пки.
2. пі́дшивка в ша́пці.

Тума́ = мішанець, ублюдок і д. По́мѣсь 2.

Тума́къ = 1. тума́к (зьв. з породи зайців — Lepus hybridus Pall.) С. Ш.
2. тума́к (С. Ш.), туса́н (С. Ш.), стуса́н (С. Л. З.), стуса́к, штурха́н, штурхане́ць, штовха́н, буха́н, в шию — потиличник, товче́ник. — Як дам тобі тумака, то й не стямиш ся. — Гей, хто во мною вийде бить ся, покуштувати стусанів? Кот. — На вечерю стусани насунула під боки. н. п. — Словами умовляв покинути свої норови, иноді і штовханів давав, так куди. Грінч. Чайч. — Ну, буде мині товченників від нашого підфебеля, що опізнив ся. Гр. Чайч.

Тума́нить, отума́нить = тума́ном покрива́ти, покри́ти, мигикати, мрячи́ти. — Гомін, гомін по діброві, туман поле покрива. н. п.

Тума́ниться, затума́ниться, отума́ниться = 1. тума́нити ся (С. Ш.), покрива́ти ся тума́ном, тумани́ти (С. Ш.), хма́рити ся, хмарні́ти, затума́нити ся, стумані́ти, нахма́рити ся. — Та туман полем, та туман тума́нить ся. н. п. — Ой хмарить ся — дощ буде, тума́нить ся — дощ буде. н. п.
2. смутні́ти, засмути́ти ся, осмути́ти, осуні́ти, посмути́ти.

Тума́нный = тума́нний (С. Ш.), мра́чний, тьмя́нний і д. Сумрачный і Мра́чный.

Тума́нъ = тума́н, тума́ник, тума́ночок (С. Ш.), підчас спеки — юга́ (Ман.), густий з дрібним до́щиком — мря́ка, мря́чка, мигли́чка.

Ту́мба = 1. підставка.
2. сто́впчик (коло пішохода або при дорозі).

Ту́ндра = мочар, мочарі і д. Трасина.

Тупе́йецъ = дармоїд.

Тупе́йство = дармоїдство.

Тупа́къ = тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (д. Ножъ).

Тупе́й = чуб, чупри́на.

Тупи́къ = тупа́к, тупе́ць, тупи́ця (ніж або сокира). С. Ш. — Як добре плече, то й тупиця січе. н. пр. — Въ тупи́къ стать, придти = отупані́ти, отетері́ти, очмані́ти, остовпі́ти. — Въ тупи́къ привесть, поста́вить = оступа́чити, па́мороки, ба́ки забити, запа́морочити.

Тупи́ть, вступи́ть, затупи́ть, ся = тупи́ти, ся, за(по)тупи́ти, ся.

Тупи́ца = 1. д. Тупи́къ.
2. тупи́ця (С. Ш.), тупа́к (С. Ш.), тупи́рь, до́бурь, безтя́мний.

Тупова́тый = тупе́нький.

Тупоголо́вый = тупоголо́вий (С. Ш.), дурнова́тий, безтя́мний і д. Тупи́ца 2, разом і упертий — убо́їще (С. Ш.).

Тупо́й = 1. тупи́й. — Тупа сокира. — Тупа́я сторона́ ножа́ = тупі́й. — Ударив тупієм.
2. д. Тупи́ца 2. — Тупы́я остроты́ = ту́пощі. С. Ш.

Тупола́стый = тупола́стий. С. Ш.

Ту́пость = ту́пість. С. Ш.

Тупоу́міе = ту́пість, дурни́на, безглу́здя.

Тупоу́мный = тупи́й і д. Тупоголо́вый.

Тупѣть = тупі́ти, тупі́шати. С. Ш.

Туре́цкій = туре́цький, ту́рський. С. Ш. — Т. бобы́ = д. під сл. Бобъ. — Т. пшени́ца = д. Кукуру́за. — Т. ли́лія = кру́чені паничі. С. Пав.

Ту́рій = турі́в (С. Ш.), туро́вий.

Ту́рокъ = ту́рок, ту́рчин. С. Ш.

Турсы́ = пісенітниця, баляндра́си. — Нести́ т. на колёсахъ = д. Вздоръ моло́ть.

Ту́рція = Туре́щина. С. Ш.

Турча́нка = турке́ня (С. Ш.), туркі́ня. —

Та за тую Катерину дам дві вівці і турецюю. п. п. Пвд.

Турчёнокъ = турча́, турченя́. С. Ш.

Туръ = 1. зьв. Bos urus — тур, турь, самиця — турúця, турúчка, мале — туря́. С. Ш. — Сидить, як тур у горах. п. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. п. пр. 2. жук — щипавка. С. Пав.

Тýсклый = тéмний, тьмя́нний, неясний. — Мої вічері опали, мої очі тиснві стали. Яв.

Тýскнуть, за(по)тýскнуть = темні́ти, тьмя́ти ся, мéркнути, затьмя́ти ся, помéркнути.

Тýтовый = шовкóвичний. — Тýтовое дéрево, Morus alba, M. nigra L. = шовкóвиця (біла або червона), безплідне — шовкýн.

Тýтошній = тутéшній, тутéйшній. С. Ш.

Тутъ = тут, тýта, тýтай, тýти, тýтка(и), тýтечка(и), тýтенька, тýтеньки (С. Ш.), ось, óсь-де. — Ото ще Матута: ні дома, ні тута. п. пр. — Сьогодня я тутай, а завтра не буду. п. пр. — Клич же їх, най тутки прийдуть. С. Ш.

Тутъ = д. Тýтовое дéрево.

Тýфель, тýфля, здр. **тýфелька**, мн. **тýфли** = патúнок, мн. патúнки (С. З. Л.), пантóфель, мн. пантóфлі, шльóпанці, ля́панці, вúступці (С. З.), татарські або німецькі — мéшти. С. З. — Набула, без панчох патинки. Кот. — Розумний, як Соломонів патинок. п. пр. — Такий чистий, як жидівський пантофель. п. пр. — В жовтих мештах. С. З.

Тýфельный = патúнковий, пантóфлевий.

Тýхлость = тýхлість. С. Ш.

Тýхлый = тýхлий (С. Ш.), протýхлий.

Тýхнуть, протýхнуть = тýхнути, тхнýти (С. Ш.), протýхнути. — Риба тхне від голови. п. пр.

Тýхнуть, за(по)тýхнуть = д. Потухáть.

Тýхоль = тýхлість. С. Ш.

Тýча, здр. **тýчка** = 1. хмáра, хмáрка, хмáронька (С. З. Л.), надто велика — тýча (С. Ш.). — З малої хмари часом великий дощ буває. п. пр. — Рада б зірка зійти — чорна хмара тай наступає. п. п. — Над селами, над нивами, лугами та долинами велика хмара йшла. Б. Г. — Нам з тобою, моя сестро, не ходити в парі: твоє серце сьвітить ясно, моє давно в хмарі. К. Ш. — **Покрывáться, покрúться тýчами** = хмáрити ся (С. З.), похмáрити ся, нахмáрити, похмарíти. — Ой хмарить ся — дощ буде. п. п. — Нехай наш вивезнить ся — бач, як нахмарило. п. пр

2. хмáра (С. З.), тýча (С. Ш.). сúла, тúск (С. Ш.). — Хмара сарани летíло. п. о. — Хмара метеликів жовтих вила ся, після пташина давенíла — вила ся. Чайч. — Писарів там тучі. Кот. — Народу сила зійшлось. п. о. — І хлопців тиск було. Греб.

Тучевóй = хмáрний, тучний.

Тýчка = д. Тýча 1. (здр.).

Тучнúть, утучнúть = тýчніти, утучня́ти, утýчніти. — Піч тучнить, а дорога учить. п. пр. — Хазяйське око товар тучнить. п. пр.

Тýчный = товстúй, гладкúй, опáсистий, пúтий.

Тучнѣть, утучнѣть = гладч(ш)ати (С. Аф.), погладшати.

Тýша = 1. тýша (С. Ш.), передня частина — пóля, задня — послíдок, крúжник. — Дві туші м'яса. С. Ш.

2. д. Толстáкъ.

Тушевáть, оттушевáть = тушовáти (С. Ш.), тінúти (С. Ш.), відтушовáти, відтінúти.

Тушёвка = тушóвáння. С. Ш.

Тушúть, за(по)тушúть = гасúти (С. Л.), тушúти (С. Ш.), ви(по)гасúти. — Це було тоді, як снíг горів, а соломою тушили. п. пр.

Тушканчикъ, зьв. Dipus jaculus = земляний заєць.

Тушь = туш. С. Ш.

Тщáтельность = стараннíсть, пúльність.

Тщáтельный = старáнний, пúльний (С. Ж.).

Тщедýшный = малосúлий, квóлий, худорля́вий.

Тщеслáвиться = величáти ся, пишáти ся, гонорувáти, чванúти ся, бундючити ся.

Тщеслáвіе = гонор, чвань, чванли́вість,

Тщеслáвный = гонорúстий, чванúвий, чванли́вий, бундючний.

Тщетá = мáрність і д. Суетá 1.

Тщéтный, но = мáрний (С. Л.), мáрне, дарéнний, дáрма, дарéнне, надарéнне, порóжній (С. Л.). — Такі мисли ваші марні, як марности сьвіта. п. пр. — Же порожня тому надія на запорожців. Л. С.

Тщáться, потщáться = д. Стáраться і Постáраться.

Ты, тебя́, тебѣ́ = ти, тебé, тобí.

Тыканіе = тúкання. С. Ш.

Тыкать, ся = 1. тúкати (С. Ш.), строля́ти, гострúм — штýрхати, штрикáти, ся. — Штурхай ковінькою в саме дно. Кр.

2. тúкати. — Ти мені не тикай, бо мене царь чудовими обтинав. п. пр.

Тыква, рос. Cucurbita L. = гарбýз, кабáк, поб. — гарбузя́ка, стебло і листя — гар-

бузи́ння, C. ovifera L. = ха́нька, харохо́вька, ро́павка, горго́нка, тарапу́нька, тарапу́цка. С. Ап. Ш. — Уже так, що в гарбузі смак. н. пр. — Голова, як кабак, а олії ні трошки. н. пр. — Ішов же я через тин, через три городи, потолочив кабаки, наробив я шкоди. н. п.

Ты́квенникъ, ты́ковникъ = гарбузо́ва ка́ша.

Ты́квенный, ты́ковный = гарбузо́вий (С. Аф.), кабако́вий. — Гарбузове насі́ння.

Тыкъ = тик, тись, тиць. С. Ш. — Сюди тись, туди тись, тай пройшов. — Тиць — аж і Гриць. — Вона йому тиць бубликъ в руки. С. Ш.

Тылъ = зад. — Съ ты́лу = з-заду́. — Обрати́ть тылъ = навті́ки, навті́кача́ки́нутись, потилицю показа́ти.

Ты́льный = за́дній.

Тынъ = частоко́л, ві́ръя́ (д. И'згородь).

Тысячелистникъ, рос. Achillea Millefolium L. = деревій, серпорі́з, кріва́вник. С. Ап.

Тысяченогъ = д. Стоногъ.

Ты́сячникъ = ти́сяшник, багати́рь.

Ты́сячная красота́, рос. Amaranthus caudatus L. = краса́, щири́ця. С. Ап.

Тычина = ти́чка, тичи́на. С. Ш.

Тычо́къ = товче́пик і д. Толчо́къ.

Тьма́ = 1. тьма́ (С. Ш.), темно́та (С. Л.), те́ньрява (С. Л. Ш.), мо́рок. — Тьма і тьма і правди на землі нема. К. Ш. — Густий морок окрива́в пахарські хати. К. Д.

2. тьма́, си́ла, тьма-тьму́ща, тьма-те́ньрява (д. Множество).

Тѣле́сный, но = 1. тіле́сний, тіли́стий.

2. тіле́сний, по ті́лу.

Тѣло = ті́ло. С. Ш.

Тѣлогре́йка, тѣлогрѣя = д. Душегре́йка.

Тѣлодвиже́ніе = рух, ру́хи, дви́жка. — Усі рухи її милі. — Тільки те й зна́ве, щоб пе́ред панічем вихиля́ти движки всеї своєї постаті. Кн.

Тѣлосложе́ніе, тѣлостроеніе = штату́ра, стату́ра.

Тѣлохрани́тель = воя́к для охоро́ни осо́би царя́, при гетьманах — серде́юк.

Тѣльный = ті́листий. — Т. крестъ = хрест, що но́сить ся на шиї. — Т. лѣсъ = товстий ліс.

Тѣльце = ті́льце, ті́лечко. С. Ш.

Тѣльцо́ = но́сик (яйця).

Тѣмъ = тим. — За ким Бог, за тим і люде. а. пр. — Тѣмъ бо́лѣе = тим більше, тим паче, і по́тім, пото́му, поготів, надгорій. — В літку погано, а зімою й поготів. Кн. — Д. ще під сл. Бо́лѣе.

Тѣнево́й = тіневий.

Тѣни́стый = тінявий. С. Л. Ш. — Тѣни́стое мѣсто = холодо́к, ва́тінок. — Кущару росте багато в ватіну. Кр.

Тѣни́ть, оттѣни́ть = тіни́ти (С. Ш.), відті́ни́ти.

Тѣни́къ = холодо́к, ва́тінок.

Тѣнь = 1. тінь (С. Ш.), холодо́к (С. З. Л.), ті́нок, ва́тінок. — Сіли собі в холодку. С. З. — Ой напинай, козаченьку, холодок, щоб не згорів у дівчини біленький видок. н. п. — Сів я в холодку під грушою і тут душно. Як. — Дивлюсь: у темному садочку, під вишнею, у холодочку. К. Ш. — Баба у ватінку стане за дівку. н. пр. — Коло церкви в ватіну під липами. Лев.

2. (в малюванні) — тінь.

3. тінь. С. Ш. — Тільки тінь його ходить. н. пр.

Тѣсне́ніе = 1. стиска́ння, ти́скання (С. Ш.).

2. стис, стиски. — Стиски в грудях.

Тѣсненькій = тісне́нький. С. Ш.

Тѣснёхонекъ = тісні́сінький, тісне́сенький. С. Ш.

Тѣсни́на = тісни́на; суточки́.

Тѣсни́ть, ся = 1. (затѣсни́ть) — тісни́ти, затісни́ти.

2. (утѣсни́ть) — тісни́ти, утісня́ти (С. Ш.), утиска́ти (С. Ш.), утісни́ти (С. Ш.). — Тіснили нас постоями. н. п.

3. (стѣсни́ться) — тісни́ти ся (С. Ш.), ти́снути ся (С. Ш.), ти́сти ся (С. Ш.), то́впити ся, затісни́ти ся, зто́впити ся. — Тіснить ся, як за свяченою водою. н. пр. — Тиснуть ся, як до дари в церкві. н. пр. — Аж потіють та товплять ся, щоб то ближче стати. К. Ш.

Тѣсно = ті́сно, за́тісно; тя́жко, скру́тно. — В церкві так тісно, що й голці нігде впасти. — Сьвіт великий, та тісно жити. н. пр.

Тѣсноватый = тіснова́тий (С. Ш.), по́тісний, по́кісний (Сп.).

Тѣснота́ = тісно́та (С. Ш.), тісня́ва (С. Л. Ш.), ти́снява, кісно́та, по́тови (С. Л.), по́тиск. — Тіснота така, що й киви не протиснеш. С. Ш. — Серед сієї неохайности та кісноти. Лев. В.

Тѣсный = 1. ті́сний (С. Ш.), кісни́й (Полт.). — Тісні чоботи. — Тісні двері. — Т. въ подъёмѣ = припадистий.

2. ті́сний, тяжки́й, скру́тний. — Тісні роки припали. С. Ш.

Тѣснѣть, потѣснѣть = тісні́шати, потісні́шати.

Тѣснѣе = тїснїш, тїснїше (С. Ш.), кіснїше. — Рівнїш згладиш, тїснїш лляжеш. п. пр. — Як кіснїше, то й душнїше. н. пр.

Тѣсто = тїсто (С. Ш.), кісто (Полт.), здр. тїстко, тїстечко, тїстейко, тїстенько, що зосталось в дїжі — вѣс(ш)крібки, що зосталось на руках, як місять дїжу — шурупалки. — Ой ти знав, на що брав мішаночку з міста: я не їла й не їстиму гречаного тїста. п. п.

Тѣстяный = тїстовий, з тїста.

Тѣшить, натѣшить, ся = тїшити (С. Ш.), бавити, забавляти, натїшити, потїшити, забавити, ся. — Наче дїти забавляли ся тими малюнками. Кн. — Прийди, прийди, моє серце, мою душу потїш. н. п. — **Тѣшиться надъ кѣмъ** = сьміяти ся, глузувати, глумити ся, кепкувати. — Багатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьміеть ся, кепкує. К. Ш. — **Тѣшиться съ кѣмъ** = пяцькати ся.

Тюкать, тюкнуть, ся = цюкати, тукати, цокати, цюкнути, тукнути, цокнути, ся.

Тюкъ = туб, цок, цюк.

Тюкъ = пака, пачка і д. Кипа.

Тюлевый = тюльовий. С. Ш.

Тюлень = 1. Phoca — тюлень (С. Жел.), морський пес. С. Пар.
2. тюхтїй (С. Ш.), незграба і д. Неповоротливый.

Тюльпанъ, рос. Tulipa = тульпан. С. Ш.

Тюльпанный = тульпановий. С. Ш.

Тюрьма — тюрма, турма (С. Ш.), поб. — тюряга, вежа (С. З.), кума (С. З.), хурдига, цюпа (Гал.), плетяні вікна і д. Темница. — Кріпка турма, та чорт їй рад н. пр. — Бодай тебе за плетяні вікна! Кр.

Тюря = тетеря (С. Ш.), потапці. — Троянцям всїм дали тетері і відпустили на квартері, Кн.

Тюфякъ = 1. матрац, набитий сїном — сїнник, соломою — соломъяник.
2. тюхтїй (С. Ш.), неотеса. — Такі у його й руки неотесні і весь він неотеса: що ступить, наче товкачем в сукновальні гупоне. Кн.

Тявканіе = дявкання.

Тявкать, тявкнуть = дявкати (С. Л.), дявкнути (Кр.).

Тяга = тягання. — Тяга воздуха = тяга, протяг, цуг. — Дать тягу = дати драла, тягу, двухача дати.

Тягаться = тягати ся, позивати ся.

Тяганіе = тягання, тяганина.

Тягостный, но = тяжкий, важкий, тяжко, важко. С. Л.

Тягость = тяготá (С. Ш.) тягость (С. Ш.), тягар (С. Ш.), тяжар (С. З. Ш.). — Своєму серцю, моїй душі тяготу не чини. н. п. — Нїхто пї за кого терпіти не має і за другого тяжару свого вкладати не может. Ст. Л. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропад. С. З. — Тяжкий тягар на серденьку. н. п.

Тяготить, отяготить, ся = тяжити (С. Л. Ш.), утяжати (С. Ш.), заважати, затяжити і т. д. д. Отягощать. — Хлїб в дорозї не затяжить. н. пр.

Тяготѣніе = ваготїння.

Тяготѣть = тяготїти.

Тягучесть = тягучість.

Тягучій = тягучий, тягливий (С. Ш.), розтягливий; протяжний.

Тяжба = позов, позва, справа (Д. Нек.). — Выиграть тяжбу = випозивати, спозивати, виграти справу.

Тяжебный = позвовий.

Тяжелёнекъ = важкенький, тяжкенький, тяженький (С. Ш.), потяжкий.

Тяжело = тяжко, важко, сутужно (С. Л.), сутяжно, скрутно. — Тяжко нести, а жаль покинути. н. пр. — Ох тяжко, ох важко з ним вік розмовляти. н. п. — Через ворота тяжко до пекла достати ся. н. пр. — Що року сутужно Хомі, що року не стає свого хлїба. Коц. — Скрутно їм жилось, але й нїколи на се не ремствовали. Грінч. Чайч.

Тяжелова́то = тяжкенько, важкенько, обтяжно.

Тяжеловатый = д. Тяжелёнекъ.

Тяжеловѣсный = важкий.

Тяжёлый = тяжкий (С. Л. Ш.), важкий (С. Л.), поб. — тяжепний, важкелений; сутужний, сутяжний, скрутний, трудний, прикрий. — Важкий камінь. — Тяжка робота. — Свої сїрячка — не тяжка. н. пр. — Знав у гору булаву тяженну, та й давай трощить ворота в серця. Ст. С. — Тяжёлое врéмя = д. під ся. Врéмя. — Тяжёлая жéнщина = д. Беременная. — Т. зáпахъ = тяжкий, важкий, поганий дух. — Тяжёлъ на ногу = д. Неповоротливый. — Т. на подъёмъ = тяжкотїлий (С. Ш.), тюхтїй (С. Ш.), пудофет, сидень. — Так ви, бачу, всї легкодухи, передо мною так, як мухи, і пудофети на голо. Кот. — Тяжёлый человѣкъ = а) крутий, б) гладкий, товстий.

Тяжелѣе = тяжче (С. Ш.), важче. — Сей докір здавав ся йому тепер вдвоє важчим. Лев.

Тяжелѣть, отяжелѣть = тя́жчати, ва́жчати, важні́ти, потя́жчати, пова́жчати, обважні́ти (С. Л.). — Од спеки аж руки важні́ють. Кр. — Я втомив ся, дух мій обважні́в. Кн.

Тя́жесть = вага́ (С. Л.), вагота́, тягота́ (С. Л. Ш.), тя́гость, тя́гар, тяжа́р, тяжина́. — **Съ тя́жестью** = з вагóю, у вазі́. — Він їхав порожняком, а я з вагою. п. о. — Звертай, чоловіче добрий, бо сам бачиш: я у вазі́, а ти у порожні́. Полт. — Мов під вагою великого болю опускає голову. Фр. — Дякувать Богові, що ся вага з моїх плечей спала. Ч. К. — Усе вичитав, що з давніх давен вагою на серці тяжо ся. Лев. В. — Несподіване і такою вагою упали на Шевченкове життя. Кн. (Д. ще під сл. Тягота́).

Тя́жкій = тяжкий.

Тя́жущійся = сутя́жця.

Тяну́ть = 1. (притянуть) — тягти́, притягти́. — Тягти човен.

2. (вытянуть, ся) — а) витяга́ти, ви́тягти. — Печена цибуля добре витягає гній з чиряка. — б) розтяга́ти, витяга́ти, розтягти, ви́тягти. — Розтягати полотно.

3. (протянýть ся) — тягти́, протягти́. — Трохи не пів віку треба було тягти службу. Лев. — Тягне ді́ло.

4. ва́жити, ма́ти вагу́ і д. Вѣсить 2. — **Тянýть чью сто́рону** = тягти за ко́го. — **Тя́нетъ, тянýло** = а) ма́нить, корти́ть, корті́ло. — Його кортать гулять. — б) ва́дить, ну́дить, тя́гне. — Наїв ся, аж нудить мене. — **Тянýть** = тягти́ (С. Ш.), цмýлити (горілочку).

Тянýться = 1. витяга́ти ся, розтяга́ти ся. — Полотно трохи розтяглось.

2. тягти́ ся, протяга́ти ся, точи́ти ся (С. Ш.). Д. Дли́ться 1. і Продолжа́ться.

3. простяга́ти ся. — Ця балка простягається аж до самої межі. Кр.

4. тягти́ ся, ину́ти ся, пъясти́ ся. — Пнеть ся за панами.

4. перетя́гувати ся. — А давай перетягувати ся: чий батько дужчий.

Тяпýшки = тягу́чки (цукерки). Київ.

Тя́пать, тя́пнуть = 1. цю́кати, цю́кнути. — Цюкаю та й цюкаю, а мій дуб стоїть. неначе не його й цюкають. К. Х.

2. кра́сти, цу́пити, сцу́пити (С. Л.) і д. Стибрить.

Тя́пка = д. Сѣчка.

Тятива́ = 1. д. Тетива́. 2. д. Сво́ра 1.

Тя́тинъ, тя́тинькинъ = та́тів, ба́тьків, татусів, та́тків, тату́пів, тату́пин, та́тчин, та́теньків, та́течків, та́тців, тату́нців. С. Ш. — Каша наша, татів борщ. п. пр. — Маленький — таткові штанці по коліна. п. пр.

Тя́тя, тя́тинька = ба́тько, та́то, та́тко, татусь, та́точко, та́тонько, тату́ня, тату́нечко, тату́ньо, тату́сечко. С. Ш. — Хоч у рідного тата, але не свої хата. п. пр.

У.

У = 1. у, в. — У мене. — В мене. — У вашої Параски ні гниву, ні ласки. п. пр. — В мене думка не така, щоб пішла я за Стецька. Кв.

2. коло́, біля́, під, пе́ред. — Коло млина, коло броду два голуба пили воду. п. п. — Сидѣть, стоя́ть у окна́ = коло́ вікна́. — Коло вікна стою, дрібні сльози рою. п. п.

3. у. — У! Яка ти погана. С. Ш.

Уба́вить, ся = д. Убавля́ть, ся.

Уба́вка = 1. убавля́ння, збавля́ння, уба́влювання (С. Ш.), уба́вленія (С. Ш.).

2. уба́ва, уба́вка. С. Ш.

Убавля́ть, уба́вить, ся = у(в)бавля́ти, уба́влювати (С. Ш.), збавля́ти (С. Л.), відбавля́ти, зме́ншувати, умаля́ти, уба́вити (С. Ш.), зба́вити (С. Л.), одба́вити, зме́ншити, вмаля́ти. — Зменши ходу, бо я з тобою не війду. Кн. — А злая вачуха головки не змила, нещасній сирітці здоровъя вмалила. п. п. — За що ти хочеш мині віку збавити? Фр. — **Вода убавля́ется** = вода́ убува́є (С. Ш.), спада́є. — **Уба́вить спе́си** = хвоста́, вкрути́ти (С. Л.), ши́ху зби́ти, уте́рти но́са, таба́ки вте́рти.

Уба́вочка = уба́вочка, уба́вонька. С. Ш.

Уба́нивать, уба́ять = уковля́ти, улещати, уко́вити, улести́ти (С. Ш.), власка́вити. — На силу власкавили старого, щоб простив сина. п. о.

Убаю́кивать, убаю́кать = лю́ляти, заколи́хувати, заколиха́ти (С. Л.), уколиса́ти (С. Ш.), приколих(с)а́ти, прибу́ркати, приспа́ти. — І колихала, і котика сьпівала, та насилу прибуркала дитину.

Уба́ять = д. Уба́нивать.

Убереґа́ть, убере́чь, ся = убереґа́ти, зберегáти, стерегти́, ся, убережти́, ся (С. Ш.), зберегти́, ся, вжильнува́ти, у(в)стерегти́, ся (С. Ш.). — Зберіг копійку про чорний день. — Хатнього злодія не встережеш ся. н. пр.

Убива́лка = до́вбня, то́лок (Д. Трамбовка).

Убива́ле = у(в)бива́ння.

Убива́ть, уби́ть, ся = 1. у(в)бива́ти (С. Ш.), забива́ти, збавля́ти (С. Л.), губи́ти (С. Л.), у(в)би́ти, ся (С. Л. Ш.), заби́ти (С. З. Л.), згуби́ти, загуби́ти (С. Л.), стра́тити (С. З. Л.), смерть кому́ заподія́ти, ві́ку зба́вити (К. Ш.), зігна́ти, звести́, згуби́ти з сьві́ту. — Брат його вбив, на лану зарив. п. к. — Убив ся до смерті. — Забив його на смерть. — Він йому смерть заподіяв. — Як би батько не оддав за тебе, то и б сама собі смерть заподіяла. Лев. — Піду та сам собі смерть заподію. Грінч. — Року 1230 Данилові вороги умовили ся звести з сьвіта Данила. Бар. О. — **Убива́ть себе́, убива́ться го́рестью, печа́лью** = вби́вати ся (С. Л.), побива́ти ся, жорду-ва́ти ся (С. Л.). — І Боже, як вона за ним побивалась.

2. у(в)бива́ти, уби́ти, уторува́ти (дорогу). С. Ш.

Уби́вство = д. **Убійство.**

Убиптова́ть = убандажува́ти. С. Ш.

Убира́ть, убра́ть, ся = 1. у(в)бі́ра́ти (С. Ш.), прибі́ра́ти, опоряжа́ти, убра́ти (С. Ш.), прибра́ти, опорядити, у(в)по́рати. — Прибери книжки в шафу. — Вона прибрала сьміття з хати. Кн. — Убрав сіно за годину. — Еге, швидко хлоп упорали.

2. у(в)бі́ра́ти, ся (С. Ш.), прибі́ра́ти, ся, чепури́ти, ся (С. З. Л., хорошити, ся, убра́ти, ся, прибра́ти, ся, причепури́ти, ся, квітка́ми — квітчáти, у-(в)квітча́ти (С. Ш.), заквітча́ти, ся (С. Л.), позаквічувати. — Молодиці гріх вбі-ратись в дівочий убір. н. пр. — Скажу, Галю, встань раненько, прибери ся чепурненько. н. п. — Поки люди горівчище любили та й пили, орендарі повбірані, як пани ходили. н. п. — Настя причепурила грубу. Лев. — Дівко! Чом ти не хочеш хату причепурити? Кр. — Як була я молодою, і гадки не мала, по садочку похожала, квітчалась, вишилась. К. Ш.

3. убі́ра́ти ся (С. Ш.), тікáти, утікáти, убра́ти ся, у(в)тікти, прийняти ся. — Як до дна доглядать ся, так за Дунай убі-рать ся. н. пр, — Треба прийнять ся звід-ся́ля. Кр. — **Убира́йся, убира́йтесь** = геть, ге́тьте! (С. Аф.); цур тобі. — **Убирáйся по добру, по здорову** = ідй, тікáй, поки цілий.

Уби́ть = д. **Убива́ть.**

Убійственный = убійчий (С. Жел.), убій-ницький (С. Ш.), душогу́бний. — Серед обставин душогубних Шевченко зберіг лю-бов до своєї долі тяжкої. Кп.

Убійство = уби́й (С. Ш.), убі́йство (С. Ш.), вби́вство, душогу́бство. С. Л.

Убійца = у(в)бійник, ця (С. Ш.), вби́вця (С. Л.), убійник, ця (С. Ш.), душогу́б (С. Л.). — І знов приплів, весь трусячись, мов той убійник, н. І. Г.

Ублажа́ть, ублажи́ть = 1. ублажа́ти (С. Ш.), вгнобля́ти (С. З.), ублажи́ти, вгно-би́ти.

2. благáти, блажи́ти, ублагáти (С. Ш.), у(в)панькати (С. Ш.), уко́ськати (С. Ш.). — Блажив стару відьму, аж пака мівї пе-ресох, не йметь ся віри, править своє. Кп.

Ублю́докъ = по́круч і д. **Помі́сь 2.**

Убо́гій = у(в)бо́гий (С. Л. Ш.) і д. **Бі́дный 1.** — Убогому мало що бракує. н. пр. — Із багатою сестрою напиваються ся, а з убогої насьміхають ся. н. п.

Убо́жество = убо́жество (С. Ш.), убо́жство (С. Ш.), убо́зство (С. Ш.), убогота́ (С. Ш.), у(в)бі́жжя, злидні, худо́бство і д. **Бі́дность.** — В хаті у них таке убожество, що й миші повтікали. Кп. — Я твоє багат-ство переживу, а ти мого убожства не пе-реживе. н. пр.

Убо́жествовать = убо́гувати. С. Ш.

Убо́житься = бідкати ся, вбіднюватися.

Убо́жѣть, обубо́жѣть = убо́жіти, убо́жча-ти (С. Ш.), бідніти, зъубо́жіти, вбіднїти.

Убой = убі́й (С. Ш.), забі́й, забива́ння, заріз. — Мене забивання телят годує — платять за теля 10 копійок. Кн. — Году-вати на заріз. Кр.

Убо́йна, убо́йника = мъя́со, воло́вина, бичи́на, я́ловичина (волове або коровяче), бара́нина, махáн (баранче, овече), свини́на (свиняче), мясце, воло́вина і т. д.

Убо́йный = убі́йний.

Убо́ристый, то = убо́ристий, то (С. Ш.), сти́слий, ло.

Убо́рка = 1. убіра́ння (С. Ш.), прибіра́-ння, прибі́рка, но́рання, пере́труска. — Та як була перетруска, тоді мабуть і загу-бив ся паспорт. Кр.

4. убір, убра́ння. С. Ш.

Убо́рный = убі́рний. С. Ш. — **У. ко́мната** = убі́рня. С. Ш.

Убо́рчивый = д. **Убо́ристый.**

Уборщикъ, ца = убіра́льник, прибіра́льник, ця.

Убо́ръ = у́бір (С. Ш.), прибір, убра́ння (С. Ш.), стрій і д. Нара́дъ. — Молодиці гріх збіратись в дівочий убір. н. пр. — Твоя дівчина краща всіх, на їй прибору більше всіх. н. п.

Убоя́ться = побоя́ти ся, вжахну́ти ся, острахну́ти ся. — Побояв ся і не пішов. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохався, аж вжахнув ся. н. п. — Старші ж брати острахнули ся і зостали ся, а Іван Царевич пішов. н. к.

Убра́нство = д. **Убо́ръ**.

Убра́ть, ся = д. **Убира́ть, ся**.

Убыва́ніе = убува́ння, у́бу́ток (С. Ш.).

Убыва́ть, убы́ть = убува́ти (С. Ш.), зменшувати ся, у́бу́ти (С. Ш.) і д. **Уменьша́ться**. — Щоб у мене повна гладишечка грошей була і щоб вони не убували, скільки б я їх не брав. н. к. — Байдуже їй, що достатки швидко убувають, час від часу зменшають ся, а не прибувають. Мова. — **Вода́ убыва́етъ** = вода́ спада́є, убува́є (С. Ш.).

Убыло́й = убутни́й, спа́лий.

Убы́ль = у́бу́ток (С. Ш.), упа́док (С. Ш.), впа́док, спад, спа́док (С. З.). — Так вже пішло воно на впадок, стали дохти корови. Кн. — Як нема статку, то нема й упадку. н. пр. — А судна переправляли з трудностю, бо судна великиї і на спад води прийшли. Л. С.

Убы́токъ = шко́да (С. З. Л.), у(в)би́ток (С. Ш.), зби́ток, у(в)па́док (С. Ш.), втра́та (С. Л.), тра́та (С. Ш.), при продажі — недобір. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Спиток не збиток. н. пр. — Знать то Озовська орда великі збитки мала. н. д. — Чи виск, чи трата — одна заплата. н. пр. — Продав за 40, а сам дав 45 карбованців; от тобі чистого ведобору 5 кар. Кн. — **Убытки причиня́ть, нанести́** = шко́дити, шко́ду зроби́ти, пашко́дити, пошко́дити. — Батько пашкодив, а діти в одвіті. н. пр. Ман.

Убы́точить, наубы́точить = у(в)би́точити (С. Ш.) і д. **Убытки причиня́ть**.

Убы́точный, но = утра́тний (С. Ш.), но, пакла́дно.

Убы́ть = д. **Убыва́ть**.

Убѣга́ніе = тіка́ння.

Убѣга́ть, убѣжа́ть = тіка́ти (С. Ш.), у(в)тіка́ти (С. Ш.), у(в)ника́ти (С. Ш.), уника́ти (С. Ш.), у(в)тікти, втекти́ (С. Л.), швидко — чкурну́ти, стругну́ти, дати дра́ла, тягу, маху, дремену́ти, дмухну́ти, п'ята́ми накида́ти, про кількох — повтіка́ти. — Тікають не від калача, а від бича. н. пр. — Собака від хліба не утіче. н. пр. — Та не далеко і втік — наздогнала лихая година. Дум. — Я за ним, а він уникає, тільки литки блищать. Кн. — Дав драла, аж потилиця лиска. н. пр. — Злякавсь та мерщій накивав і пятами. Дум. — **Убѣга́я** = утеко́м (С. Ш.), втьо́ком. — **Убѣжа́вшій** = утеклий (Сп.), збіглий. — Хіба крадений був кінь, чи втеклий? н. о.

Убѣгаться = набі́гати ся, убі́гати ся (С. Ш.).

Убѣди́тельный, но = перекону́ючий, пересьвідча́ючий, че. С. Пар. — **Убѣди́тельно проси́ть** = блага́ти, прісьна проси́ти.

Убѣжа́ть = д. **Убѣга́ть**.

Убѣждать, убѣди́ть, ся = запевня́ти, у(в)невня́ти (С. Ш.), вновля́ти (С. Л.), переконувати, пересьвідча́ти, запе́внити, ся, переконати; ся (С. Жел. Пар.), пересьвідчити, ся (С. Жел. Пар.), увірити ся (С. Пар.), перевірити ся. — Марне вона запевняла мене няти віри ворожці. Кн. — А запевнив ся, що ідея національна... Кн. — Я тільки в тім переконав ся, що золотом у Цареграді купити можна все. К. Б. — Не повірив би я зроду, одже в тім переконали мене певні сьвідки. Ст. Г. — Хтів я переконати ся — чи брешуть люди чи ні. н. о. — Нехай пані нас переконає, що се неправда. Фр. — А тепер я нещасливий сам переконав ся: жінка дружбу полюбила, а я сам зостав ся. н. п. — Я перевірив ся, що справді так було.

Убѣжде́ніе = 1. у(в)новля́ння, вно́ва. 2. перекона́ння (С. Жел. Пар.), пересьві́д (С. Жел.), пересьві́дчення, досьві́дчення (С. Л.), зда́ння (С. Л.). — Доволі прочитати уважно, щоб дійти до переконання. Зап. Фр. — З гімназиї винесені переконання та вірування розвіяли ся без сліду. Фр. — Сказав би хто, що він зробив те з переконання, але ж переконання у його не було. Кн. — Він зостав ся вірним пересьвідченням, якими переняла ся його грудь молодеча. З. Луч.

Убѣжище = притулок (С. З. Л.), притулище, пристано́вище, пристанище, зату́ла, за́хисть (С. Л.), за́хисток, притин, прихи́лище, схо́ванка, притули́ско (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людцями, шукає нового захисту. К. Х. — При церкві сьвятій притулиско завівши. Палій. С. З. — Під дощ оцей хлівець наш захисток — єдиний в степу. Кн.

Убѣливать, убѣли́ть, убѣли́ть, ся = бі-

ли́ти, убіля́ти, убіли́ти (С. Ш.), побіля́ти, побіли́ти, ся.

Уважа́ть, ува́жить = 1. поважа́ти (С. З. Л.), шанува́ти (С. З. Л.), ушанува́ти (С. Ш.). — Ти бо, Мотре, повинна поважати матїр, бо мати старша в хатї. Лев. — І дуже поважали і любили один одного. н. о. Грінч. — Оддай мене, моя мати, заміж за старого, буду його шанувати лучче молодого. н. п. — Ой рада б я Марусеньку за рідну прийняти, та все не так вона мене буде шанувати. н. п. — Ми любимо і шануємо тебе, яко артисту. Кн. — **Уважа́емый** = пова́жний (С. З.), шано́вний (С. З. Л.). — Поважное посланіе ваше дойшло. Орлик. С. З. 2. у(в)важа́ти (С. Ш.), ува́жувати (С. Ш.), ма́ти на ува́зї, ува́жити (С. Л.), зглянути ся (С. Л.). — Вважаючи на ті обставини, треба думати, що... Кн. — Не вважай на врожай, сїй жито — хлїб буде. н. пр.

Уваже́ніе = ува́га (С. Ш.), пова́га (С. З.), ша́на (С. З.), шано́ба (С. З. Л.), шанува́ння (С. З. Л.), ушанува́ння (С. Л. Ш.), пошанівок, пошанівка, пошанівля. — В йому десь увялась повага до себе. Лев. — Не буде тобі шаноби за се. н. к.

Уважи́тельный = ува́жний (С. Ш.), ва́ртий ува́ги.

У'валень = вайло́ (С. Л.), вахла́й, вахла́к, чвала́й, тюхтій (С. Ш.), мамура́ (Ман.), маку́ха, бе́цман, одоробло, вацану́ра, невиволока, незгра́ба. — З такими вахланами шкода на вовка полювати. К. Х. — Чваланами ходять, а бісів проводять. н. пр. — От невиволока! Не йде, а наче лантух полови лїзе. Кн.

Ува́ливать, ували́ть, ся = 1. вива́лювати, ви́валяти, ся (на пр. повсть).
2. вимі́шувати, вика́чувати, ви́мішати, ви́качати (тїсто).

Ува́листый = 1. вибо́їстий і д. Уха́бистый. 2. д. Ува́льчивый.

Ува́лъ = ви́бій і д. Уха́бъ.

Ува́льчивый = вайлува́тий; качконо́гий; д. тож Неповоро́тливый.

Ува́ривать, уварі́ть, ся = ува́ру(ю)вати, у(в)вари́ти, ся (С. Л. Ш.), упрі́ва́ти, упрі́ти (С. Ш.), у(в)кипі́ти. — Каша не упріла. — А ще корінь не вкипів, а вже милий прилетів. н. п.

Увезе́ніе = увіз.

Увеличе́ніе = побільше́ння.

Увели́чиваніе = побі́льшування.

Увели́чивать, увели́чить, ся = побі́льшувати, ся, вбі́льшувати, вбільша́ти, ся, збі́льшувати, ся, побільша́ти, ся (С. Жел.), бі́льшати (С. Л.), прибува́ти, додава́ти, побільши́ти (С. Жел.), підбільши́ти, побі́льшати, підбі́льшати, прибу́ти, дода́ти, прибільша́ти, ся, прибі́льшати, людей — полюднїшати. — Води в Росї побільшало. Лев. — Маленьке — гарненьке, а побільшає — погіршає. н. пр. — Разом и почував, що я більшаю, що я побільшаю геть. Кн. — Публїка страшенно побільша́ла всї ті страхи. Л. Н. В. — Власною працею, розумінням діла збільшив батьківське надбання. Л. Н. В. — Пани могли ті чинші і повинності збільшувати. Бар. О. — Хиль буде мінї сьмілости додавати. н. д. — Вони що року побільшували платню з орендарів землї. Прав. — Як побільшало людей, то подорожчала земля. З.

Увеличи́тельный = побільша́ючий.

Увере́дъ = пору́ха, увере́д (С. Ш.).

Увернуть, ся = д. Увёртывать, ся.

Увёрстывать, уверста́ть = рівня́ти, вирівнювати, зрівнювати, ви́рівняти, зрівня́ти.

Увёртка = 1. у(в)горта́ння.
2. ви́вертка, визворо́тка (С. Л.), ви́крут, ви́крутка, ви́крутня, викрута́с. — Се не правда, а тільки вивертка, щоб очкура не розв'язала. Кн.

Увёртливый = ви́вертки́й, ви́крутень.

Увёртывать, увертѣ́ть, увернуть, ся = 1. у(в)горта́ти, уверта́ти, увірчувати, угорну́ти, уверну́ти, увертїти, ся. С. Ш. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Щ.
2. ви́верта́ти ся, викру́чувати ся, ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́порснути, крутька́ да́ти; ухиля́ти ся, уника́ти, ухильну́ти ся (С. Ш.), уни́кнути.

Уве́рчивать, ся = д. Увёртывать, ся 1.

Увеселе́ніе = 1. увесе́лювання. С. Ш.
2. за́бавка, у(в)тїха, потїха, розра́вка, розва́га.

Увесели́тель, ница = весели́ун, ха, веселїй (С. Пар.).

Увесели́тельный = утїшний (С. Жел.), за́бавний. — У. ве́черъ = забавний вечір (Нч. О.), вечерниці.

Увесели́ть, увесели́ть, ся = увеселя́ти (С. Ш.), весели́ти (С. Л.), звеселя́ти (С. Л.), ба́вити, увесели́ти (С. Ш.), звесели́ти, обвесели́ти, заба́вити, розва́жити, ся. — Грайте музики, грайте, від села до шинку, звеселіть мою жінку. н. п.

Увести́, увести́сь, ся = д. Уводи́ть.

Увива́ть, уви́ть, ся = 1. обвива́ти, ув-

вáти (С. Ш.), обповивáти, обвúти, увúти, обповúти, ся. — Квітками та листями обвили увесь хрест. Кн. — Хміль всю рожу обповив. Греб.

2. коло кого — вúти ся, увивáти ся (С. Ш.), крутúти ся, до кого — ласти́ти ся, ла́щити ся, підсипáти ся, підлабýзнювати ся, до кого, за ким — упадáти, умізгáти ся (С. Ш.). — А як ті парубки упадають за мною. О. Ст. — Коло мене хлопці вьються ся і за мене часом бьються ся. н. п.

Увидáть, увúдѣть, ся = у(в)бачáти, у(в)бáчити, забáчити (С. Л. Ос.), побáчити, ся (С. Л.), набáчити, нагля́д(я́)діти (С. Л.), у(в)гля́діти (С. Л. Ш.), у(в)гля́дїти (С. Ш.), у(в)здріти (С. Ш.), назрíти, призрíти, вýздрити, крізь що — прогля́нути, багато чого — назди́вити ся, поназдúвити ся. — Піду я до броду, чи не вгляжу,— не вбачу перевозчика з роду. н. п. — Ідуть тай ідуть, коли убачили хатку на курячих ніжках. н. к. Грінч. — Що було — те бачили, а що буде — побачимо. н. пр. — Сонце й місяць ще я бачить буду, тебе ж, сину, вже повік не вбачу. Ст. С. — Скучив я за вами, хочу побачить його. н. о. Грінч. — Прощай, панове-громадо, і дівчино вутко, бо Бог знає — чи побачимось хутко. н. п. — Вона сподівалась побачитись з ним у церкві. Лев. — Хочу по садочку, милого не бачу; а як його не зобачу, то не раз заплачу. н. п. — Як цара той вістовник забачив, уклонив ся йому чолом низько. Ст. С. — Вона його як тільки угляділа, зараз веде у палати. н. к. Мак. — Угледів вовк, дарма, що спав. Б. Г. — Ецей пожар такий уздрівши, злякав ся, побілів, як сніг. Кот. — Не бачила сова сокола, як уздріла, аж зомліла. н. пр. — Не вздриш, відкіль і лихо складеть ся. К. Х. — Попаздивитесь, коли він сього не вробить. н. о.

Увúливать, увильнýть = ухиля́ти ся, ухильну́ти ся, ухили́ти ся (С. Ш.), крутьки́ дати, вилюга́ти, од роботи — одни́кувати, шильники те́рти. — Ти бо не вилюгай сюди й туди, а кажи по правді. Кн. — Мій наймит все одникує од роботи. Лев.

Увúнчивать, увинти́ть = д. Завúнчивать.

Увúть, ся = д. Увивáть, ся.

Увлажáть, увлажни́ть, увлажи́ть, увлажни́ть, ся = обволо́жувати, відволо́жувати, відвільжувати, обволо́жити, відволо́жити, відвільжити, ся, провóхнути.

Увлекáтельность = знадли́вість, звабли́вість, нова́бність.

Увлекáтельный, но = знадли́вий, знадли́вий, во, звабли́вий, во, залáсний і д. Плѣни́тельный.

Увлекáть, увлечь, ся = 1. залучáти (С. Л.), затягáти, займáти (С. Аф.), захóплювати. — Він затяг мене на обід. — Татари захопили в полон багато людей.

2. нáдити, вáбити, манúти, знáжувати, ся, чарувáти (С. Л.), порúвати, ся, занóсити ся, загнáти ся. знáдити, принáдити, ся, звáбити, привáбити, причарувáти, учарувáти і д. Плѣни́ть 2.

Увлечéніе = порúвання, манíння, залáсся (С. З.), зáпал. — Коли б же то було кохання, а то просто манíння молодого віку. Кн. — Балакав з таким запалом, що...

Уводúть, увéсть = 1. увóдити (С. Ш.), одвóдити, одвести́, повести́. — Сусіда повів з собою мого гостя.

2. займáти, загнáти, захóплювати, занятú, загнáти, захопúти, забрáти з собóю (крадькома або ґвалтом).

Увозúть, увéзть = увóзити, завóзити, увезтú, завезтú (крадькома).

Увóзъ = захвáт.

Уволáкивать, уволóчь = уводíкáти, уволокти́ (С. Ш.), потягти́, затягти́, потарга́нити. — Вовк потяг серденшную (вівцю) в діброву. Б. Г.

Увóлить = д. Увольни́ть.

Увольнéніе = увільнéння, увольнéння. С. Ш.

Увольни́тельный = увільня́ючий.

Увольня́ть, увóльнить = увільня́ти, увóльнювати (С. Ш.), ослобоня́ти, пуска́ти, увóльнити (С. Ш.), ослобони́ти, пусти́ти, проти волі — зміста́ти, скúнути. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому. н. п. — Змістив покойовку. Кр. — Суддю скинули з посади. Кн.

Уворовáть = украсти́, вкрасти́.

Уврачевáть = вúлíчити, вúгоїти (С. Аф.), загóїти, вúкорувати, улíчúти (С. Ш.).

Увы́ = гай-гай! (С. Аф.), овва́! та-ба! (С. Ш.). — Овва́! надія пішла під хмару. Кн. — Вона б і гарна дівка, та-ба! С. Ш. — Увы́ мнѣ = ох лишенько!

Увѣдомúтельный = увідóмний (С. Ш.), повідомля́ючий. — Увідомне письмо. С. Ш.

Увѣдомлéніе = увідомлéння (С. Жел.), повідомлéння, óповість, оповістка, оповіщéння, обвіщéння, увіщéння (С. Пар.), звіщéння (С. Пар.).

Увѣдомля́ть, увѣдомúть = увідомля́ти (С. Жел. Ш.), повідомля́ти (С. Жел.), оповіща́ти, обвіща́ти, сповіща́ти, звіща́ти, увідомити, повідомити, оповісти́ти (С.

Л.), сповістúти (С. Л.), відповістúти, звістúти (С. Л.), обповістúти. — Про се було повідомлено наперед. Л. Н. В. — Обповістили усіх.

Увѣковѣченіе = увічнення. С. Ш.

Увѣковѣчить = увічнúти. С. Ш.

Увѣчнивать, увѣнчáть = вінчáти, увічнúти, увінчáти (С. Ш.), уквітчáти (С. Ш.), про кількох — поквітчувати.

Увѣрéніе = запевнéння. — Зміст того довгого листу, повного запевнень про любов. Л. Н. В.

Увѣренность = пéвність. — Висловлював мінí свою певність, що Юзефович не хотíв натякнути Костомарову. Кн.

Увѣренный = пéвний, пéвен, зовсíм — певнíсенький. — Я був певнíсенький, що ніи вже... З. Фр.

Увѣрúтельный = увíрочний (С. Ш.), запевняючий.

Увѣрáть, увѣрúть, ся = у(в)певняти (С. Л. Ш.), запевняти, завіряти (С. Л.), увіряти (С. Ш.), у(в)пéвнити (С. Ш.), запéвнити, завíрити, увíрити (С. Ш.), переконáти, ся. — Подивлюсь на дівчину тільки, щоб самому впевнитись на очі. Гріц. Чайч. — Виговський посилав письмо до царя, впевнюючи його в своїй вірности. Бар. О. — Поки не заприсягнеш ся і клятьбою мене не запевниш. Ніщ. — **У. въ безопáсности** = у(в)безпечáти, убезпéчити. С. Ш.

Увѣсистый = уважистий (С. Ш.), важкий.

Увѣсить = д. **Увѣшивать**.

Увѣчить, изувѣчить = калічити (С. Л.), увічити (С. Ш.), скалічити, укалічити (С. Ш.), і д. **Изувѣчивать**.

Увѣчный = калíка (С. Л.), калíкуватий, каліченый.

Увѣчье = калíцтво (С. Л. Сн.), увíччя (С. Ш.).

Увѣшивать, увѣшать, увѣсить = 1. обвíшувати, увíшувати (С. Ш.), обчепляти, обвішати, увішати (С. Ш.), багато — пообвíшувати, поначепляти, пообчіплювати, часто — врасúти. (Д. **Обвѣшивать** 1.) 2. обважувати і д. **Обвѣшивать** 2.

Увѣщáніе = вхóва, умовлúння, усóвіщування. — Умовлянням швидче дійдеш ладу, ніж силуванням. Зінь. — Перед присягою усім нам робили усовіщування. Кн.

Увѣщáть, увѣщевáть = умовлúти (С. Ш.) і д. **Уговáривать** 1.

Увядáть, увúнуть = вúнути (С. Л.), марнíти (С. З. Ос.), блéкнути (С. З. Л.), звúнути (С. Л.), зовúсти (С. Л.), повúнути, увúднути (С. Ш.), змарнíти, помарнíти, облéкнути (С. Л.), про кілько — перевúнути. — Анí братíка я, ні сестрицí не мала, між чужими зросла, та вже й вúнути стала. К. Ш. — Квітки повúли. — Як одквітнеш, так увúднеш. н. п. — У полí могила з вітром говорила: повій вітре ти на мене, щоб я не марнíла, щоб по мінí трава росла та ще й зеленíла. н. п. — Ой у саду трава пожовтíла, за ледачим чоловíком жінка помарнíла. н. п. — **Увúдшій** = вúлий, новúлий, звúлий, помарнíлий, блéклий (С. З.), облéклий. — Повúлі волошки.

Увязáть = д. **Увúзывать**.

Увязáть, увязúться, увúзнуть = грузúти, загрузáти, загрузúнути, угрузúнути (С. Ш.), засúпти ся. — Колеса так загрузли, що на силу витягли коні. — У грязь колеса засúпались. Ос.

Увúзчивый = уїдливий (С. Ш.), вúдливий, причéпливий і д. **Привúзчивый**.

Увúзываніе = увúзування, шнурóвання.

Увúзывать, увязáть, ся = 1. увúзувати (С. Ш.), увúзати, умотузовáти, ушнурóвати, дуже — угрундовáти.

2. чіпляти ся і д. **Привúзываться** 3, **Придирáться** і **Приставáть** 5.

Увúлый = д. **Увúдшій**.

Увúнуть = д. **Увúдать**.

Увúсло = повúзка (голови).

Угáдчивый = у(в)гáдливий.

Угáдчикъ, ца = угáдчик, ця, угáдько. С. Ш.

Угáдъ = одгáдування, одгáдка. — **На угáдъ** = навмання.

Угáдываніе = у(в)гáдування. С. Ш.

Угáдывать, угадáть = у(в)гáдувати і д. **Отгáдывать**.

Угáрный, но = чадний, чáдно. — Одчини двері, бо в хатí неначе чадно.

Угáръ = чад. С. Л. — Цим самоваром тільки чаду напустили. — Трудно й було в такому душному, одурливому чадí не вчадíти. З. — **У. надавáть** = чадíти. — Щось наче самовар чадить.

Угасáніе = угасáння, ізгасáння, погасáння. — Отаке погасання свідомости національної... Кн.

Угасáть, угáснуть = 1. гáснути, угасáти (С. Ш.), вигасáти, тýхнути, угáснути, угáсти (С. Ш.), згáснути, згáсти (С. Л.), вúгаснути, погáснути, погáсти (С. Л.), потýхнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Погасло огнище.

2. угасáти, склíти (Ман.), чáхнути, тáнути, конáти, угáснути.

Угама́ть, уга́шивать, угаси́ть = гасúти, тушúти, угасúти (С. Ш.), погасúти, потушúти.

Уга́щивать, ся = д. **Угоща́ть, ся.**

Угиба́ть, угну́ть, ся = у(в)гина́ти (С. Ш.), загина́ти, угну́ти, загну́ти, ся.

Угла́живать, угла́дить = рівня́ти, вирівнювати, вирівня́ти.

Углекислота́, Acidum carbonicum = углекислота́ (С. Жел.), вугля́ний квас (С. Пар.).

Углеро́дъ, Carbonicum = угле́ць (С. Пар.), вугле́ць (С. Жел. Пар.).

Угловáтый, то = 1. угла́стий, угли́стий (С. Ш.), вугла́(и)стий, то. — Вугласто заліпляють вирів. Кр.

2. вайлува́тий, незгра́бний, немете́кий. — **У. умъ** = тупа́ голова́.

Угловóй = **угловúй** (С. Ш.), ку́тній, вугловúй, роговúй, парíжний, з того краю, де образи — поку́тній (С. З.). — Парíжна камьяниця. — Копай парíжню яму на слуп парíжний. Черкаси. — Покутне вікно. С. З.

Углубле́ніе = 1. виглубле́ння, заглу́бле́ння (дія). С. Жел.

2. у(в)ло́гови́на (Хар.), вду́ка, загли́бина (С. Жел.), видолúнок, я́мка і д. Впа́дина, Ложби́на і Лу́нка.

Углубля́ть, углуби́ть, ся = 1. углиб ля́ти (С. Ш.), углиби́ти, вижолобити, вимочити (С. Пар.); роби́ти, зроби́ти гли́бше. — **У. умъ** = розумува́ти, пуска́ти ро́зум по голові.

2. вко́нувати ся, вкопа́ти ся. — Грабарі вкопали ся на сажінь в землю.

Угль = д. **У́голь.**

Углядѣ́ть = догле́ді́ти, догля́ді́ти, догля́нути, додиви́ти ся, допильнува́ти і д. **Досмотре́ть.**

Угна́ть = д. **Угна́ть.**

Угнета́тель, ница = утúскач (С. Ш.), гнобúтель, глобúтель, ка. — Народ почав жорстоко розправляти ся з своїми гнобителями. Вар. О. — Д. ще під сл. **Притѣсни́тель.**

Угнета́ть, угне́сть = 1. пригні́та́ти, пригні́чувати, пригні́ти́ти.

2. гнести́, гні́сти́ (С. Л.), угні́та́ти (С. Ш.), утиска́ти (С. Ш.), у(в)тісня́ти, гнобúти, угні́ти́ти (С. Ш.), пригні́ти́ти, пригноби́ти і д. **Стѣсня́ть** і **Притѣсня́ть.** — Горе мене гніте. С. Л. — Сама муштра гнобила дух Шевченка. Кн. — **Угнетённый** = пригні́чений, пригно́блений, безві́льний, неприка́яний. — Лист Гр. Толстої підбадьорив пригноблену душу Шевченка. Кн. — Ходить, як неприкаяний. К. З. о Ю. Р.

Угнете́ніе = у́гні́т, у́тиск. С. Ш.

Угнетённость = пригно́бленість, приголо́мшеність. — Замість сьвіту — тьма і тьма, неволя і пригнобленість духа. Кн. — То була нíма приголомшеність душі. Кн.

Угну́ть, ся = д. **Угиба́ть, ся.**

Угнѣзди́ться = угні́зди́ти ся (С. Ш.), окубли́ти ся.

Угобжа́ть, угобзи́ть, ся = д. **Удобри́ть.**

Говáриваніе = уговоря́ння, уговору(ю)вання.

Говáривать, уговори́ть, ся = 1. у(в)говоря́ти (С. Л. Ш.), умо́влювати (С. Ш.), угово́ру(ю)вати (С. Ш.), резо́нити, нараджа́ти, ко́ськати, у(в)мо́вити, у(в)говори́ти (С. Ш.), пара́дити, уко́ськати (С. Ш.), урезо́нити, упа́ньками (С. Ш.), уго́втати (С. Ш.), ласками — власкáвлювати, у(в)ласкáвити (С. Ш.), лестощами — улещáти, улестúти (С. Л. Ш.), благанням — ублага́ти. — Словами і ласкою умовляв її покинути свої норови. н. о. Грінч. — Микита довго вмовляв її — не помогало. Мир. О.

2. у(в)говоря́ти ся (С. Л. Ш.), домовля́ти ся (С. Л.), годúти ся (С. Л.), вдна́ти, ся, у(в)мо́вити ся (С. Ш.), домо́вити ся, угоди́ти ся, погоди́ти ся, въдна́ти, побдна́ти ся. — Отак усі проміж себе умовили ся, та й поїхали. н. о. — Не страшно женити ся — страшно попа вднати. н. пр.

Говóрный = умо́вний, умо́влений. С. Ш.

Говóръ = умо́ва, уговóр, уго́да, уклáд. С. Л. Ш. — Ждіть, поки я свисну, як вже була умова. К. К. — З такою умовою, щоб... н. п. — Уговор паче грошей. н. пр.

Говóры = **Говáриваніе.**

Го́да = уго́да (С. Ш.), вго́да (Ос.), догóда. — Невістка добра, бо робить усяку угоду для свекрухи. Лев. — Не догода бабці — ні на печі, ні на лавці. н. пр.

Годúть = 1. д. **Угожда́ть.**

2. тра́пити (С. Ш.), потра́пити, влу́чити (С. Л.). — Не всяке було на його смак і потрапить. Кн. — Трапила коса на камінь. н. пр. — Влучив в самісінький висок. С. Л.

Го́дливость = уго́дливість, услу́жливість, услу́жність. С. Ш.

Го́дливый = уго́дливий, услу́жливий, услу́жний. С. Ш.

Го́дникъ, ца = уго́дник, ця (С. Ш.), уго́дничок (С. Ш.); підлабу́зник. — Мовчи ти панський підлабузник. Кн.

Угóдничать = годи́ти, догожа́ти, вислугóвувати ся, на́дькати ся.

Угóдность = угóдність і д. Угóда.

Угóдный, по = угóдний (С. Ш.), угóден (С. Ш.), вгóдний (С. Л.), вгі́дний, сподо́бний, уподо́бний, угóдно, завгóдно. — Будь завгодним, будеш і Богу угодним. п. пр. — Як будеш Богу угоден, то не будеш голоден. п. пр. — Нам цей волосний не сподобний, будемо вибірати инъчого. Лев. — Довгий батіжок уподобнішай цьому хлопчикови, ніж коротний. Лев. — **Какъ вамъ угóдно** = як собі зна́сте, во́ля ва́ша, як вам завгóдно. — **Скóлько угóдно** = скíльки хóчете, до схочу́. — **Что вамъ угóдно?** = чого́ вам тре́ба?

Угóдье, угóдья = 1. вгі́дда, угóди. — **Полевы́я, лѣсны́я угóдья** = ґрунти́, лани́, лíси́. — В одну руку добрі угоди, а в другу — чисто борова земля, хоч і не сíй. Ки. 2. д. Приво́лье.

Угожда́ть, угоди́ть = годи́ти (С. Л.), догожа́ти (С. Л.), у(в)годи́ти (С. Ш.), догоди́ти (С. Л.). — Годи старому, як болячці. п. пр. — Пожалують мене та добрі люди; роботному, годитному — добре міні буде. п. п. — Треба своїй бі́ді годи́ти. п. пр. Ман. — Ще той не вродив ся, щоб усім догодив. п. пр. — Не догодиш ані ді́лом, ані тíлом. п. пр. — Рада вибрала Юрия Хмельницького, щоб догодити старому гетьманові. Бар. О.

Угожде́ніе = д. Угóда.

Уголёкъ, уголёчекъ = ву́гляк, угля́ка (С. Ш.), що горить — жарúнка.

Уголо́вный = ка́рний, криміна́льний, горлови́й (С. З.), голо́вний (С. З.). — Карне право литовського статута в вязку з розвитком руського карного права взагалі. Фр. — Не в законах статуту карного шукали вони кари для нашого поети. Кн. — Перед суддями головними точила ся справа криміпальна. С. З. — Горлове каранпя. — Горлова справа. С. З.

У'голъ, уголо́къ, уголо́чекъ = уго́л (С. Ш.), вуго́л (Кр.), уголо́к (С. Ш.), улиці, стола, дошки, книжки то-що — ріг, ріжо́к (С. Л.), в середині хати, скрині то що або між ними — кут, куто́к, куто́чок (С. Л.), двора, сада, поля, що витикать ся в чужий двір — за́кло (С. Л.), в хаті між стíною і пічкою або в печі — закапе́лок (С. З.), в коморі, шафі, скрині — закама́рок, в мішку або між гір — гузи́рь. — Повернíть за вугол, — отам її хата. Кр. — В своїй хаті і угли помогають. п. пр. — Жінка держить за три угли, а муж за четвертий. п. пр. — Як син родить ся, то й угли радують ся. п. пр. — Саме головою об стіл об ріжок лабив ся. п. о. — Ні в кут, ні в двер. п. пр. — В кутку під лавою. С. Л. — У сьвітї Божому нема кутка без горя, не тільки тут, а і по той бік моря. Б. Г. — Я росказку тобі: де був, що бачив, що почув, я облітаю всі куточки. Б. Г. — Аби хатба шматок та теплий куток. п. пр. — Ой вийду я на улицю, стану у куточку, не займайте мене, хлопці, удовину дочку. п. п. — Ухватив торбу за гузирь. п. я. — Яр кінчав ся гузирем між двома шпилями. п. о. — **Имѣть свой у́голъ** = свій куто́к ма́ти, в своїй ха́ті жи́ти. — **На углу́** = на рогу́, на розі, на ріжку́. — Он там на розі вулиці. Кр. — Хата на ріжку. Кр. — Його хата на самім розі, де дорога повертає на праву руку. С. Л. — Чи се тая удова, що на рогу хата, хорошую дочку має, сама не багата. п. п. — **Кра́сный, обраапо́й у́голъ** = по́куть, по́куття (С. З.), де сходить ся лавки — розто́ки. — Всі пожалують, на покуті його сажають. Б. Г. — Іде багатий сусіда, треба його на покуті посадити. п. я. Ман. — Кутя на покуті.

У'голь, у́голье = у́гель (С. Ш.), у́голь (С. Ш.), ву́гіль (С. Л.), здр. — углéць (С. Ш.), мн. — у́гілля, ву́гілля (С. Л.), одна штука — угли́на (С. Ш.), що горить — жар, жари́на, а золою — при́сок (С. З.). — Одасть на тім сьвітї вугіллям. п. пр. — Прийшов чернець, положив яйця в углець, нехай киплять, поки прийду упъять. п. п. — **У'голь у́гленъ** = чо́рний, як са́жа, як ву́голь. — **Древе́сный у.** = деревъя́не ву́гілля. — **Земляно́й, ка́менный у.**; Lithanthrax = земляне́ ву́гілля.

Уго́льникъ = 1. уго́льник. С. Ш. 2. коси́нець, коси́нчик, коса́к (столик або полиця в кутку.

Уго́льный = д. Угловóй.

У'гольный = угльови́й, вугляни́й. — **У'гольная я́ма** = вугля́рка, вугля́рня.

У'гольня = вугля́рка, вугля́рня.

У'гольщикъ = вугля́р (Зіньк.), у́гольник (С. Ш.).

У'гольщичій = вугля́рський.

Угомóнъ = спо́кій, ти́ша; одпочи́нок, одпочи́вок; впин, угав.

Угомони́ть, угомони́ть, ся = 1. угомоня́ти, впиня́ти, тихомири́ти, гамува́ти, угомоня́ти; утихомири́ти, у(в)гамува́ти, ся. С. Ш. 2. уколо́шкати (С. Ш.), на той сьвіт спрова́дити.

Уго́нка, уго́нъ = 1. вигна́ння, вигна́ння, займа́ння,
2. уго́нка. С. Ш. — Чухрай уго́нку дав. Ст.

Угоня́ть, угна́ть = 1. угоня́ти, \уго́нити (С. Ш.), уго́нювати (С. Ш.), загоня́ти, угна́ти (С. Ш.), увігна́ти (С. Ш.), загна́ти.
2. займа́ти і д. **Уводи́ть** 2.

Угора́дить = нада́ти. — І падало ж йому.

Угора́диться = умудрува́ти ся, добра́ти спо́собу.

Угора́ть, угоре́ть = 1. чаді́ти, у(в)ча́ді́ти (С. Л. Ш.), про кількох — почаді́ти, повча́ді́ти, перечаді́ти.
2. вигора́ти, ви́горіти, перегорі́ти.

Уго́растый = д. **Холми́стый.**

Уго́рокъ = д. **Приго́рокъ.**

Угорь = 1. Cysticercus cellulosae — у́гор, при́щик, пиж.
2. риба Muraena anguilla — у́гор,

Угоре́лый = у(в)ча́ді́лий. — **Бѣга́етъ, какъ угоре́лая ко́шка** = бі́га, як ошпа́рена кі́шка.

Угоре́ть = д. **Угора́ть.**

Уготавливать, угото́вить = д. **Приготовля́ть** і **Припаса́ть.**

Угоща́ть, угости́ть, ся = гости́ти, гостюва́ти, угоща́ти (С. Ш.), уго́щувати (С. Ш.), трак(х)тува́ти (С. Ш.), вітáти, шанува́ти, угости́ти (С. Ш.), утрак(х)тува́ти (С. Ш.), пригости́ти, привіта́ти, контентува́ти ся, уконтетува́ти, ся, переважно напоями — частува́ти (С. Л.), чаркува́ти, по́штувати, почастува́ти, попоштувати, почаркува́ти, дуже — вчастува́ти, начастува́ти ся, багатьох — перечастува́ти, силуючи — си́лувати. — От зібрались усі, царь став їх гостити і медом і вином. На останції стала частувать їх царівна. н. к. Грінч. — Я вас самим хлібом гостюю. Кр. — І ця сестра пригостила його добре та дала на дорогу кусок сала. п. к. Ман. — Вона казала, що їх погано трактували, не давали ніяких ласощів. Лев. В. — Ой чим же вас козаченьки, чим вітати маю? н. п. — Єсть у мене отець-мати будуть шанувати, медом-вином козаченька будуть частувати. н. п. — А у мене увесь рід багатий, будуть мене часто частувати. н. п. — Я том у поповому дворі частувала всю громаду. Лев. — Хіба вона ромом вас трактувала? Лев. В. — Посадив ти їх на самім чолі, частував їх і вином, і медом. Ст. С.

Угоще́ніе = трактова́ння (С. Л. Ш.), частува́ння (С. Л.), шанува́ння, почáсточка. — Яке частування, таке й дякування. п. пр.

Угрева́тый = угро́ватий (С. Ш.), прищува́тий, прищикува́тий.

Угрева́тѣть = угрова́тіти, при́щити ся.

Угре́вина = угро́вина. С. Ш.

Угре́вый = угро́вий. С. Ш.

Угрожа́ть, угроза́ть = погрожа́ти (С. З.), погро́жувати, загро́жувати, страха́ти, похваля́ти ся, нахваля́ти ся, погрози́ти, настраха́ти. — Запорожців погрожують Мазепа і перестерегають. С. З. — Дубельт загрожував карою... Кн. — Похвалив ся підпалити хату. н. о.

Угро́за = грізьба́ (С. Л.), погро́за, погрож(з)ка (С. З.), хвáлка (С. Ш.), похва́лка (С. Л.), по́страх (С. Л.), пристра́шка. — Не бере мольбою, чи не візьме грізьбою. н. пр. — Не боячи ся жадних погрозок. Ст. Л. — Где би за таковою похвалкою забито того, на кого ся похвалка стала. Ст. Л.

Угро́зливый, угро́зный = погро́зливий, погрожáючий.

Угрызáть, угры́зть = 1. гри́зти, угри́зти (С. Ш.), у(в)кусúти.
2. му́чити, турбува́ти. — Його мучить совість.

Угрызе́ніе = уку́с. — **У. со́вѣсти** = скру́ха, гризóта. — Скруха, т. є. жаль за гріхи. Б. Н.

Угрь = д. **У'горь.**

Угрѣва́ть, угрѣ́ть, ся = нагрівáти, нагрі́ти, ся і д. **Согрѣва́ться.**

Угрю́новатый = понýроватий, понýристий, похню́пенький (С. З.).

Угрю́мость = хмýрість, похмурість, понýрість.

Угрю́мый = похмýрий, хмýрий (С. З.), хмýрний, понýрий (С. З. Л.), похню́пий (С. З.), вовкувáтий, понýра (С. З.), похню́па, дундýк (С. З.), темря́к. — Не вважайте, що твар у його така похмура, душа у його добра. Кн. — У Москві кажуть і сонце холодне і небо похмуре. Морд. — Вовкуватий дуже хлопець. Кр. — Злий з сина був старий дундук. Кот.

Угрю́мѣть = хмýрити ся, сýпити ся.

У'да = ýдка, вýдка, ýдочка (С. Ш.), складáється ся: з ýдлища (С. Ш.), волосні, поплáвка, грузúла і гачкá або замість гачка — блúща (на вір рибки).

Удабриваніе = угно́ювання.

Удабривать, удóбрить, ся = угно́ювати (С. Ш.), вигно́ювати (Лев.), підгно́ювати, управля́ти (С. Ш.), угноїти, вúгноїти, підгноїти, ся. — Там будуть нашими ко-

стями землю управляти. п. п. — **Удóбренная земля́** = погнiй.

Удáва = петля́.

Удава́ться, удáться = 1. вдава́ти ся, вда́ти ся (в кого), похо́дити (на кого) і д. **Походи́ть.** — В батька вдав ся.

2. у(в)дава́ти ся (С. Ш.), вести́ ся, щасти́ти, тала́нити, ся, па́йти́ти, впада́ти, уда́ти ся (С. Ш.), повести́ ся, пощасти́ти, поталáнити, попайти́ти, прида́ти ся і д. **Счастли́виться.** — Казала Настя, що удасть ся. п. пр. Ман. — Гречанина не вдали ся, па чiрiнї пiдпекли ся. п. п. — Дурному удасть ся, розумному ж трястя. п. пр. — Йому повелось, пощастило. — **Не удава́ться** = нлу́жити ся. — **Ему́ все удае́тся** = йому веде́ть ся, гла́дко йде.

Удáвленникъ, ца = д. **Дáвленникъ.**

Удáвливать, удавля́ть, удави́ть, ся = 1. дави́ти, души́ти, удави́ти (С. Ш.), удуши́ти (С. Ш.), задуши́ти, ся. — Жид як не вбреше, то удавить ся. п. пр.

2. у(в)да́влювати, у(в)дави́ти. С. Ш.

Удáвъ, Boa constrictor = удáв, пóлоз. С. Ш.

Удале́ніе = вiддале́ння, вiлучка. — **Въ удале́нiи отъ родны́хъ** = далéко вiд роду. п. п. — **Въ удале́нiи отъ свѣта** = в самотi, в самотинi, вiдлюдно. — **У. отъ пра́ваго пути́** = узбóчення. Кн.

Удале́цъ = удале́ць (С. Ш.), уда́лий (С. Ш.), брáвець, молодéць, юнáк (С. Л.), козáк. — Горобець — па все удалець. п. пр. — Наш Максим бравець па все село. Кн. — Наче й справдi запорожський молодець. Б.Г.

Удали́ть = д. **Удали́ть.**

Удало́й = уда́лий (С. Ш.), уда́тний (С. Л.), голiнний (С. З.), жва́вий, смiливий, вiдва́жний. — Хлопцi риболовцi, удалi молодцi. п. п. — Парубок голiнний хоч куди. Кв. — Хлопець голiнний, — що й казати! Еге, голiнний до скляного бога. Кр. — **Удала́я голова́** = д. **Удале́цъ.** — **На удалу́ю** = на щáстя, навмання, на óслiп.

У́дальство́ = удалiсть (С. Ш.), юнáцство (С. З. Л.), вiдва́га. — Вiдвага мед-вино пъе, вiдвага i найдани тре. п. пр.

Удали́ть, удали́ть, ся = 1. вiддали́ти, удали́ти, ся і д. **Отдали́ть** 1.

2. вiдлучáти, вiдтручáти і д. **Отдали́ть** 2.

3. одверта́ти і д. **Отдали́ть** 3.

4. ухиля́ти ся, цура́ти ся, хова́ти ся, утiкати (од людей) і д. **Отдали́ться** 4. — **Удали́ться свѣта** = цура́ти ся людéй, жи́ти вiдлюдно, в самотинi.

Удареніе = 1. удáр, уда́рення. С. Ш.

2. при́тиск (в розмовi), на́голос (в якому слові). — Сказав з притиском. — На останнiм складi наголос. Гр. См. Ст. — Помiстив цiннi спостереження що до наголосу руської мови. Зап. Кок.

Удáрить = д. **Удари́ть.**

Удáръ = 1. удáр, уда́рення (С. Ш.), кулаком в спину, в боки — стусáн, стусáк, буха́н, буханéць, духопéл, штовха́н, в потилицю — потилишник, товчéник, в лице — лящ, ля́пас, в нiс — носáк. — — Я тобi таких духопелiв дам, що й не стямиш ся. — Дав йому добрих два лящi. — Пр. д. ще пiд сл. **Тумáкъ** 2. — **Удáры наноси́ть** = дава́ти духопéлiв, духопéлу, стусанiв і т. д. — Як почали давати йому духопелу, то вiн вже й не встав. п. о. Грiн. Чайч. — **Быть въ удáрѣ, не въ удáрѣ** = в дóброму настрóї бу́ти, не в дóброму настрóї, не дóбре себé почувáти.

2. удáр, грець і д. **Апоплéксія**

Удари́ть, удáрить, ся = 1. бити, лупи́ти, колоти́ти, у(б)да́рити, трiснути, чим довгим вздовж — вити́гти, гнучким — хвиснути, стьобону́ти (С. Л.), впоперек — оперезáти, вiперезати, важким — угателя́ти, потягти́ (Ос.), в лице — затопи́ти, защiдити, ляща́ дáти, ущу́чити, сильно — оперiщити, улу́щити, оскору́жити, садну́ти, свiснути, телепнути, обхвати́ти, кулаком — лу́снути, мазну́ти, стусонути, торóхнути, захмели́ти, рукою — ба́цнути, ля́пнути (С. Л.), об землю — гепнути, бря́нути, ткнувши — штурхону́ти, пирснути, задними ногами — вихну́ти, хвицну́ти, брикну́ти, рогами, лобом — бу́цнути, сокирою — цюкнути. — Як о... переже його батогом. — Дрючком Рябко разiв із шiсть оперезав. Гул. Ар. — Видно ломакою оперiщив. — Вилами його так оперiщив, що вж рубiжi попабiгали. п. о. Ет. Б. — В висок Дарсса затопив. Кот. — Вiн зараз взяв вола за роги і в лоб обухом защедив. Кот. — Як ухватив хворостину, ни... лущить кабанчика по спинi. Лев. — Ущучив його по пицi. Полт. — Денис ще й кулаком торохнув по столi. Лев. — А нiнь як хвицне його задом. п. к. — Кожумъяка здавив Печеніга, пiдняв його тай гепнув об землю. Лев. — **Удáриться** = у(в)дари́ти ся (С. Ш.), забити ся, трiснути ся, стусонути ся, хрьóпнути ся, хря́нути ся. Вдарив ся головою. — Забив ся об стiну. — Ласиною об одвiрок трiснув ся. — Грiм **удáрилъ** = грiм у(в)дарив (С. Ш.), грюк-

нув, торóхнув. — Шварнула блискавка, грім грюкнув і загув. Греб. — Удáрить по рукáмъ = перебúти рýки. — Довго торгувались, поки перебили руки і пішли могарич пити. н. о. — Онъ не удáритъ лицóмъ въ грязь = він не дáсть собí в кáшу наплювáти; він не осорóмить ся.

2. вимовля́ти з пóтиском. наголóшувати.

3. вдавáти ся, вкидáти ся і д. Вдавáться 2.

Удáться = д. Удавáться.

Удáча = 1. у(в)дáча (С. Л. Ш.), удака (С. Ш.), щáстя, талáн, гаразд. — На удáчу = на щáстя, навмання, на óслiп.

2. д. Удалéцъ.

Удáчливый, удáчный, но = удáшний (С. Ш.), у(в)дáчно (С. Л.), у(в)дáчливий, у(в)дáтний, но, щасливий. — У. выстрѣлъ = влýчний.

Удвáивать, удвóивать, удвоáть, удвоúть, ся = двоїти, удвóювати, удвóїти, подвóїти, ся.

Удвоéніе = удвóїння, пóдвоїння.

Удержáніе = задéржання, затрúмання, вплив.

Удéрживаніе = удéржування.

Удéрживать, удержáть, ся = 1. у(в)дéржувати (С. Ш.), обдéржувати, здéржувати (С. Л.), у(в)трúмувати, вплúняти (С. Л.), спúняти, зупúняти, припúняти, удержáти, здержáти (С. Л.), у(в)трúмати (С. Л.), спúнити, зупúнити (С. Л.), припúнити, ся, кров, воду — тамувáти, гамувáти, утамувáти (С. Ш.), затамувáти, угамувáти (С. Ш.). — Вовка за ухо не втримаєш. п. пр. — У нас старі звичаї ще чисто утримали ся, коли не ліпше, як не самій Україні. Федь. — То гуляла, гуляла і мати не спиняла, а тепер зупинила та чужа чужина. п. п. — Запеклую душу злодія не спинить, добру не навчать. К. Ш.

2. задéржувати, затрúмувати (С. Л.), задержáти (С. Л.), затрúмати (чуже, визнаючи за собою право), одвертáти, вивертáти, одверну́ти, вúвернути (із заробленого). — Вивернули з мене за всі тарілки, що побито, не розбіраючи — чи то я побила. п. о.

3. передéржувати ся, втéрпіти, стрúмати ся і д. Воздéрживаться.

Удéржка, у́держъ = спúн, вспúн, упúн (С. Ш.), спúнок, стрúм. — Не було їм упину. С. Ш. — Нема впину вдовиному сину. п. п. — На підпитку нема спину. п. пр. — Безъ у́держу = без упúну (С. Ш.), без угáву.

Удешевля́ть, удешевúть, ся = знижáти цíну, удешевúти (С. Ш.); дешéвшати. подешéвшати.

Удивúтельный, но = дúвний (С. Л.), дивóзний, дивóчний, дивнéнький, чудний (С. Л.), чудéнний, дúвно, чýдно, дúвна річ, на вдивовúжу, на прóчуд. — Та сон же сон на прочуд дивний мiнí приснив ся. К. Ш. — Приснив ся мiнí сон дивненький, що приїхав мій маленький. п. п. — На такого дивочного провідача я не сподівав ся. Кн. — Чудно якось дíеть ся між нами. К. Ш. — Вотъ удивúтельно = отó дúво. отó дúвна річ.

Удивúть, ся = д. Удивля́ть, ся.

Удивлéніе = дивовáння (С. Л.), дúво, пóдив, дивúна, дивовúжа, дивáцтя (Київ.), дивúзія (Хар.), дивовúзія, чудовáння, зачудовáння, прóчуд. — А очі пан-отця пильно дивлять ся у вікно, немов з дивованням. Лев. В. — Глибочезне дивування перейме кожного, хто зазирне в душу до страдальника. Кн. — Дивовижа мiнí з отим невігласом. Кн. — О. Кирил з зачудованням слухав таких несподіваних річей. Л. Н. В. — На удивлéніе = на дúво, вдивовúжу, на прóчуд, на вдивовúжу. С. Л. — Збудував церкву на диво всьому світові. С. Л. — В дивовижу була їм ця загадка. Грінч. — Къ величáйшему удивлéнію = на превелúке дúво.

Удивлённый, но = вдивóваний, задивóваний, зачудóваний, но. — Здивованими, переляканими очима він позирав. Фр. — Яким здивованим поглядом глянув на мене. Пісоч. — А хоч би й почули, то що? відказав здивований Гриць. Лев. В. — О. Макар здивовано оглядаючи горнички, калинув собі у руку. Лев. В. — Дивив ся на мене зачудованим поглядом. Фр.

Удивля́ть, удивúть, ся = дивувáти, ся (С. Л.), дивúти (С. Л.), подивля́ти, дúвом дивувáти, чудувáти ся, вдивувáти, ся, удивувáти, подивувáти, надивувáти, надивúти, ся, надто — оступáчити. — Свою силу показують, людей дивують. п. к. Грінч. — Се мене дивує. Кн. — Ой люди ся дивували, який він хороший, а пани ся дивували скільки має грошей. п. п. — Не дивуйте ся дівчата, що я обідрав ся. п. п. — От слухає шпака усни, дивуєть ся та вихваляє, як він співає. Б. Г. — Де ділa ся краса тая, що всі дивувались? К. Ш. — Як глянула, аж здивувалась, не думала, не сподівалась. Б. Г. — А Данта старого полупанком нашим можна здивувать. К. Ш. —

— Нехай люди не здивують, як я, мамо, отанцюю. К. Ш. — Треба, каже нїмецький ритик, дивом дивувати, що Шевченко... Кп. — Усї козаки на острів вихожали, великим дивом дивували. н. д.

У'дилище = у́длище, у́длиско (С. Ш.), ву́длище (д. Уда́).

У'дило = уди́ло (С. Ш.), уде́ла, вуде́ла. — Взяла копи за удила. н. п

У'дильный = уде́ловий.

У'дильщикъ, ца = риба́лка, риболовка (що ловить удою).

Удира́ть, удра́ть = тїка́ти, у(в)тїка́ти, утїкти́й, да́ти дра́ла, дропака́, тя́гу, чо́су, ма́ху, дмухача́, дремену́ти, чкурну́ти, дмухну́ти. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот. — Як побачив Милич тее, дременув він звідтїль на планину. Ст. С. — В садок чкурнула через огород. Лев. Д. ще під сл. Ухо́дить.

У'дить, нау́дить, ся = у́дити (С. Ш.), нау́дити, ся. — Рибу удили, а їсти що будем? н. пр. Ман.

У'дка = д. Уда́.

Удлине́ніе = до́вжіння.

Удлинённый = подо́вжений.

Удлиня́ть, удлини́ть, ся = до́вжи́ти (С. Л.), здо́вжувати, до́вшати (С. Л.), удо́вжати, ся (С. Ш.), подо́вжити, ся, подо́вшати. — І не довжи і не короти свити. С. Л. — Весною дні довшають. С. Л.

Удо́бность = вигода, придо́ба, зру́чність.

Удо́бный, но = удо́бний (С. Ш.), придо́бний, у(в)да́тний (С. Ш.), вручни́й (С. Л.), вигі́дний (С. Л.), прикла́дний, час — слу́шний, пого́дний. — Грузьке та не придобне місце. н. о. К. Ст. — Було вже опівночі, саме вдатна година, бо вже всї поснули. Кп. — Оця вручна година довела мене до несподіваного вчинку. Кп. — Юзефович не приняв доноса, бо не вручно було виступати. Кн. — Прикладний степ. — Прикладна земля. Полт. — **Удо́бнѣе** = придо́бнїше, способнїше, зручнїше. — Запорожцї знали добре, де який перевіз був придобнїший та й плавнями куди способнїш пробратись. н. о. К. Ст.

Удобоваря́мый = варки́й, стравни́й, травни́й. С. Л. Ш. — Їжте на здоровъячко! Кисляк — їжа варка! У нас лїкарі усїм раюють кисляк. Кп.

Удобовоспламеня́ющійся = скоропа́лкий.

Удобоисполня́мый = ле́гкий до викона́ння.

Удобокатя́щійся = покоти́чий.

Удобокопа́емый = копки́й.

Удобоноси́мый = похватни́й. — Рушниця легенька, похватна; куди хоч з нею, вона тобі не обважіє. Кп.

Удобопоня́тность = врозумі́лість.

Удобопоня́тный, но = врозумі́лий, ло, розу́мний, но. Пр. д. під сл. Поня́тный 1.

Удобопроходи́мый = прохідни́й. — От тепер тут прохідніше буде. Хар.

Удобостраждущій = скоропа́лкий.

Удобре́ніе = удо́брення (С. Ш.), угно́їння, ви́гной по́ля (Лев.); гній.

Удо́бривать, удобря́ть, удо́брить = д. Удо́бривать.

Удо́бство, удо́бье = придо́ба (С. З. Л.), вигі́да (С. Л.), у(в)гі́дда (С. Л.), придо́лля. — Там дїтва вже не голосить, їй угідда — хлїба досить. Мова. — **У. доста́вить** = ви́годити.

У'довище, у́довье = д. У'дилище.

Удовлетворе́ніе = у(в)довольне́ння, задовольне́ння, загі́да.

Удовлетворя́тельный, но = у(в)довольня́ючий, у(в)доволя́ючий, задоволя́ючий, че, доста́тній, дого́дний, доля́дний, дого́дне, до́сить, удо́воль. — Трудно дати на се питання зовсїм вдоволяючої відповіді. З. Ог. — Вона нїчого не вміє, ані плаття вигладити, ані догодне вслужить. М. В.

Удовлетворя́ть, удовлетвори́ть, ся = у(в)довольня́ти (С. Ш.), у(в)доволя́ти, задовольня́ти, удово́льнювати (С. Ш.), у́во́льнювати (С. Ш.), у(в)гнобля́ти, потоля́ти, контентува́ти, у(в)довольни́ти (С. Л. Ш.), у(в)доволи́ти (С. Л. Ш.), задово́лити, уво́льнити (С. Ш.), задовольни́ти, у(в)во́лити во́лю (С. Л.), у(в)гнобити́, загі́дити, у(в)контентува́ти, ся (С. Ш.), заспоко́їти ну́жду (С. Л.), багатьох — повдовольня́ти, позадово́льнювати, повдово́лювати, ся, позагі́джувати, повконтенто́вувати. — Зінька не вдоволила ся тим, що їй говорив батюшка. Лев. — Як вином жадобу вдовольнили, почали про се про те розмову. Ст. С. — Не їстиме й не питиме поневельможний, поки себе не вдовольнить. К. К. — Еней же зараз догадав ся, коло Дідони тер ся, мнив ся, її щоб тільки вдовольнить. Кот. — Ой увольни, дівка, волю. н. п. — Цитаночко, вволи мою волю: причаруй козаченька, що стоїв зо мною. н. п. — Скільки то треба усячини, щоб вконтентувати таку орду. Лев. В.

Удово́льствіе = 1. у(в)тїха (С. Л. Ш.), у-подо́ба, у(в)подо́бання (С. Л. Ш.), дого́дність, ро́зривка, в їжі — смак, смакота́. — Слава в гурті з його втїхами творчими. Кп. — Щоб вробити мінї догодність,

засьпівав мою любиму пісню. Сим. — Въ удово́льствіе = до сподо́би. — Для своєго́ удово́льствія = по своїй уподо́бі, собі на потіху. — Він все їх збіжжя забере, волів, овець, усю худобу, собі їх пани возьме або роздасть по уподобі. Кв. — Нѣтъ тебѣ́ никако́го удово́льствія = живе́ш, живе́ш і сна́ду не чу́єш. н. пр. Ман. — Сдѣлайте мнѣ́ удово́льствіе = зробіть мені ла́ску. — Съ удово́льствіемъ = залюбки́ (С. З.), охо́че (С. Л.), з охо́тою, з вели́кою охо́тою.

2. д. Удовлетворе́ніе.

Удово́льствовать = 1. д. Удовлетвори́ть.
2. поста́вити, приста́вити і д. Доста́вить і Снабди́ть.

Удово́льствоваться = удовольни́ти ся і д. д. Удовлетвори́ться; перебу́ти ся, здоро́вити. — Їв вовчик, їв, аж утомив ся, та разденько удовольнив ся. Б. Г. — Здоро́вий так, що тобі волость присудила. Лев. — Нехай одним чим здоро́віє. Ман.

Удо́дъ, пт. Upupa epops = у́лід, у́дод (С. Ш.), о́дуд, попука́ч. — Хоч куй, зозуле, хоч не куй: мені і удід завує. н. пр.

Удо́й = удій (С. Ш.), ви́дій. — Не щитай корову по удою. п. пр.

Удо́ліе, удо́лъ, удо́ль = придоли́нок (С. Л.), доли́нка. — А на степу садочок в придолинку. Лев.

Удостовѣре́ніе = удостові́рення (С. Ш.). засьві́дчення, сьві́до́цтво.

Удостовѣри́тельный = увірочний (С. Ш.), запевня́ючий.

Удостовѣри́ть, удостовѣ́рить, ся = запевни́ти, ся, удостові́ри́ти (С. Ш.), пере ві́ри́ти ся, у(в)певни́ти, ся, запе́внити, у(в)пе́внити, ся, удостові́рити, присьві́дчити, ся, пересьві́дчити ся. — З першого разу я побачав і запевнив ся, що попав у старосьвітську сїмъю. Сим. — Не запевнила ся тим завіренням. Лев. В. — Бурсацька наука, як можна було пересьвідчити ся і за давнішого часу, була зрадлива для кого. Лев.

Удосто́ивать, удосто́ить, ся = шанува́ти, у(в)шанува́ти (С. Ш.); сподо́бити, ся (С. Л.), приподо́бити ся.

Удосу́житься = ви́гадати час.

У'дочка = д. У'да.

Удра́ть = 1. утїкти́, накива́ти пѣта́ми і д. Удра́ть.
2. ушкна́рити, у(в)чи́стити, утя́ти. — От ми ушкнарили — ой лишенько моє! Хто в лїс, мовляли, хто по дро́ва, аж на весь гай луна гудить. Б. Г. — Удра́ть штуку = ви́кинути шту́ку.

Удружи́ть = прислужи́ти ся, догоди́ти; удо́нити, вжучи́ти, докла́сти во́за, гадю́чку вки́нути. — Удонила, спасибі! до віку не забуду. Кв. — Здасть ся й другим, я гадючку вкинув. н. пр.

Удручи́ть, удручи́ть = угнїта́ти, пригнїтати, угрущати, обтяжа́ти, гноби́ти, пригнїти́ти, пригноби́ти, пригохо́шити. — Батьків недуг вельми мене угрущає: ні сну, ні покою не знаю. Кв. — Удручённый печа́лью = важу́рений, засиу́чений, журли́вий. — Удручённое состоя́ніе = д. Угнетённость.

Удуша́ть, удуши́ть, ся = души́ти, задуши́ти, ся.

Удуши́вый = удуши́вий, задуши́вий.

Удуше́ье = стис, сти́ски, заду́ха, удуше́ння (С. Ш.), ди́хавиця (С. Ш.), яду́хи. — Як кашель або стиски їх в ночі хоч трохи турбували. Мет. — Не сплю: або кашлю або дихавиця груди зіпре так, що здасть ся от-от капут тобі. Кв. — Страда́ющій удушьемъ = яду́шний. Лев.

Удѣлъ = 1. удїл. С. Ш.
2. до́ля, тала́н і д. Судьба́.

Удѣльный = удїльний. С. Ш.

Удѣла́ть, удѣли́ть = удїля́ти (С. Ш.), вичита́ти, удїли́ти (С. Ш.), вичи́тати, вдолїти, що небудь — перекинути. — Було б мені, моя мати, щастя удїлити. н. п. — Не пожалїй лиш золотого для Феба сьвітлого, ясного, та і мені що перекинь. Кот.

Уедине́ніе = самота́ (С. Л.), самоти́на. — Въ уедине́ніи = на самотї, в самоти́нї. — В самотинї віку дожити. К. Ш. — Быть въ уедине́ніи = самотїти.

Уединённость = само́тність.

Уединённый, но = само́тний (С. Л.), тільки про чоловіка — одлюдний. — І монастирь отой дівочий, що за пісками, на болотї, у лозах самотний стоїть. К. Ш. — В малий райо́чок мій спідтиха — тиха підкрадеш ся, наробиш лиха, запалиш рай мій самотний. К. Ш.

Уедини́ть, уединя́ть, ся = віддаля́ти, відлуча́ти, віддали́ти, відлучи́ти, ся, самотїти, жити в самотинї, відлюдно, тїка́ти від люде́й, кура́ти ся люде́й. — Тїкає від людей, самотїє. Ми їй казали: Марино! Не самотїй! дійдеш до лиха в самотинї. Кв.

Уёмистый = місткий і д. Вмѣсти́тельный.

Уёмъ = 1. д. Уба́вка.
2. вини, угав.

Ужа́лить, ся = у(в)жа́лити (С. Ш.), обжа́лити, ся.

Ужа́ривать, ужа́рить, ся = вжа́рювати, вжа́рати, у(в)пекти́ (С. Ш.), ушкова́рити, ся (С. Ш.) і д. **Жа́рить 1.**

Ужаса́ть, ужасну́ть, ся = жаха́ти (С. Л.), страха́ти, у(в)жахну́ти, ся (С. Ш.), жахну́ти ся, острахну́ти ся, устрахну́ти ся (С. Ш.).

Ужаса́ющій = страхови́тий, страше́нний.

Ужа́сно = 1. страх, стра́шно. — Страшно впасти у кайдани, умірать в неволі. К. Ш. 2. ду́же, на́дто, страх, страше́нно. — На дворі страх як холодно. — Страшенно багато людей. — Я ужа́сно люблю́ э́то = страх, як я це люблю.

Ужасну́ть, ся = д. **Ужаса́ть, ся.**

Ужа́сный = страше́нний (С. Л.), страхове́нний (С. Л.), страше́зний, страшелє́зний. — Страшенний грім. — На дворі страшенний мороз.

У'жасъ, ужасть = 1. жах (С. Л.), стра́х, страхота́ (С. Л.), жахо́та, страхо́вина, страхо́вище, страхі́ття, страхі́вья, страхові́ття. — Юнону взяв великий жах. Кот. — У тій пустці всякого страхівъя багато. п. п. 2. д. **Ужа́сно 2.** — **Ужасъ бо́льно** = страх, як боли́ть, страше́нно болячо́.

Ужа́ть = д. **Ужима́ть і Ужина́ть.**

Уже́ = уже́, вже. С. Л. Ш. — **Уже́ то** = вже то́, одно́. — Одно, що він чоловік певний. С. Л.

У'же = у́жче, ву́зче, ву́зше. — Один чобіт вузше за другий. Кн.

Ужо́вникъ, ужо́вка, ужо́вникъ, рос. Polygonum Bistoria L. = ра́чки, ра́кові ши́йки, ле́вурда, дику́ша. С. Ан.

У'женіе = удіння.

Ужёвый = ужо́вий, у́жів. С. Ш.

Ужо́ли = чи вже́, чи вже́ж, невже́, хіба́?

У'живать = у́дити. С. Ш.

Ужива́ться, ужи́ться = ужива́ти ся, ужи́ти ся (у кого або з ким), жи́ти у ко́го до́вго, жи́ти з ки́м в зла́годі.

Ужи́вчивый = лагідний.

Ужима́ть, ужа́ть, ся = дави́ти, втиска́ти, здавлюва́ти, стиска́ти, здави́ти, сти́снути, ся.

Ужима́ться = маніри́ти ся, викривля́ти ся, крив'и́ти ся, вихиля́ти ся і д. **Грима́ситься.**

Ужи́мка, част. мн. **ужи́мки** = кривля́ння, вихиля́ся (С. З.), викрута́ся.

Ужина́ть, ужа́ть = у(в)жина́ти, у(в)жа́ти і д. **Сжина́ть.**

У'жинать, поу́жинать, оту́жинать = вечеря́ти (С. Л.), повечеря́ти. — Не вечерявши, лїг Потап спати п. о. Яст. — Лягай, дурню, і так спати, бо нїчого вечеряти. п. п. — У своєї свашечки почував, добру вечерю вечеряв. п. п.

У'жинный = вечеро́вий.

Ужи́нъ = у(в)жи́нок. С. Ш.

У'жинъ = вечеря. С. Л. — Як прийдеш із вечера, вечеря готовенька, як прийдеш опівночі — постіль біленька. п. п.

Ужи́ться = д. **Ужива́ться.**

Ужи́ще = ужа́ка (д. **Ужъ**).

Ужо́ = по́тім, зара́з, після́, тро́хи опісля. — **Ужо́ приду́** = зара́з прийду́. — **Ужо́ я тебя́!** = ну, ну! бу́деш кіпї зна́ти, от я тебе!

Ужо́вка, ужо́вникъ = д. **Ужо́вникъ.**

Ужо́нокъ = у́жик, ужо́к, ужо́чок. С. Ш. — Два ужики все під хїс бігали (п. в. — очі).

Ужъ, Coluber natrix = уж (С. Ш.), вуж, ужа́ка (С. Л. Ш.), вужа́ка (С. Л.), самиця — ужи́ха, ужи́ця. С. Ш. — Скочив, як уж жабу. п. пр. — Допав ся, як ужака до молока. п. пр.

Ужъ = 1. д. **Уже́.** 2. д. **Ужо́.**

У'за, Propolis = за́хазка. — Бджоли ще добувають собі замазку; нею вони приліплюють свою вощину, а також замазують щілини. Ст. О.

У'за, част. мн. **у́зы** = зви́язка, зви́язок (С. Ж.); кайда́ни, зако́ви, пу́та, ланцю́г.

Узаконе́нїе = 1. узако́нення. 2. зако́н, пра́во.

Узаконя́ть, узако́нить = у(в)законя́ти, узако́нити (С. Жел.).

Узда́, узде́чка = узда́, узде́чка (С. Ш.), гнузда́, гнузде́чка (С. З. Л.), пузда́, пузде́чка (С. З.), тре́нзель (С. Ш.), в бриндальцами — кантарна, кантарик, частина, що надівають ся на морду — наличник, без удил — недоу́здок, оброть, обротка. — Пропав кінь і узду кинь. п. пр. — Ой на волики налигачі, на коники узди. н. п. — Хто коня купить, бере і уздечку. п. пр. — Взяла коня за гнуздечку. п. п.

У'здочка = узде́чка.

Узло́къ, анат. Ganglion = у́злик.

У'зелъ, узло́къ, узло́чекъ = 1. у́зол, у́злик (С. Ш.), ву́зел, ву́злик (С. Л.), петлею — за́шморг (С. Аф. Л.), в стеблині — колїнце. — Завязано узлами. Кот. — За-

вістки вашморгом. — **Узла́ми вяза́ть** = ґрундзюва́ти.

2. **клу́нок** (С. З. Л.), **клу́ночок, оклу́нок** (С. З.), **ввъя́зень** (Ман.), **тлу́нок, тлу́ночок** (С. Ш.). — Зо всіми клунками збірайтесь, до моря швендяйте як раз. Кот.

3. **у́зол** (мор.).

У'ненький = **узе́нький** (С. Ш.), **вузе́нький.**

Узёхонький, узёшенький = **узе́(і)сінький.**

У'зить, поу(обу, су)зить, ся = **у́зити** (С. Ш.), **повузити, узчати, вузчати, узіти, повузчати.**

У'зкій, ко = **узький, у́зько, вузький, ву́зько** (С. Ш.), **тісни́й, тісно.** — Туди дорога широка, звідти узька. н. пр. — Тісні двері. — Тісні чоботи.

Узкова́то = **узе́нько, узьке́нько.**

Узколи́стый = **вузколи́стий.**

Узколо́бый = **низьколо́бий.**

Узлі́стый, узлова́тый = **узлова́тий** (С. Ш.), **вузлова́тий, ґрундзюва́тий.**

Узнава́ть, узна́ть, ся = 1. **пізнава́ти, розпізнава́ти, опізнава́ти, признава́ти, пізна́ти** (С. Л.), **впізна́ти, опізна́ти, розпізна́ти, призна́ти,** кільнох. – **попізнава́ти.** — Не пізнав, бо вчора був в чоботях, а сьогодня босий. н. пр. — Ой чи видненько, чи не видненько — не знаю, а свого батенька по голосу пізнаю. н. п. Под. — А пан гикнув, одвернув ся... пізнав препогапий... пізнав батько свого сина. К. Ш. — Скільки купець не балакав з нею, а вона і не впізнала його. н. о. Грінч.

2. **дознава́ти, ся, пізнава́ти, пазнава́ти, дові́дувати ся, визнава́ти, узнава́ти** (С. Ш.), **дозна́ти, ся** (С. Л.), **пізна́ти, пазна́ти, ви́знати, пізві́дати, у(в)зна́ти** (С. Ш.), **дові́дати ся, спізна́ти, зазна́ти.** — Десятники як дознали, кругом хату обступали. н. п. — Треба дознатись про це. — Тоді він пізнав, що то есть розлука і жаль правдивий, на серцю мука. н. п. — Петров довідав ся, що у Гулака збірають ся правителі. Кн. — Довідай ся, як там і що. — Хто не знає, той і не узнає. н. пр. — Навідала кубелечко, де утка несеть сп. н. п. — От з того часу і спізнала я дїда Свиена. Кн. — Та визнай, до він того коня добув. н. в. Ман. — Я й взнав його ще по рубцю. С. Л.

Узна́ніе = **пізна́ння.**

У'зникъ, ца = **въя́зень** (С. Л.), **вя́зень, вя́зник** (К. Сп. п.), **невóльник, ця** (С. Л.), **бра́нець, бра́нка.** — А як у вязнях був у Дорошенка. Л. В. — Останнім разом вязень на вольность в вязення вийдеть. Ст. Л. — Гей темницю одмикайте, з неї бранців випускайте. Коп.

Узо́рный, узо́рочный, узо́рчатый = **мере́жаний** (С. З. Л.), **мере́жчатий** (С. Л.), **в квітках** — **квітча́стий** (С. Л.), **в цятках** то що — **цятко́ваний, цяцько́ваний** (С. З.), про посуду ще — **хлядро́ваний.** — Мережані ярма. К. Ш. — Миска полив'яна, цяцькована. С. З.

Узо́ръ, мн. узо́ры = **мере́жка** (С. З. Л.), **розво́ди** (С. З. Л.), **ви́води,** різні на взір чого небудь — **дзво́ники, жураве́ль, клинці, косинці, колїща́та, о́чки, хре́щики** і т. д. — На вишневих шпалерах такі прегарні розводи. Кн. — Плахта гарна з розводами. Гал. Барв. — **Прошивно́й узо́ръ** = **ля́хівка,** в сорочці, де рукав — **примере́жка.** — **Дѣлать узо́ры** = **мере́жити** (С. З.), **вимережати, помере́жити** (С. З.), на посуді — **хлядрува́ти.** — **Узо́рами вырѣзывать** = **промере́жувати.**

Узрѣ́ть = **у(в)здрі́ти, поба́чити** і д. **Увида́ть.**

У'зы = д. **У'за.**

Уйти́ = д. **Уходи́ть.**

Указа́ніе = **у(в)ка́з** (С. Ш.), **пока́зка, нака́з, вка́зівка.** — Миршава голова жінї не указ. н. пр. — Добре заходились по цїмецькому наказу. К. Ш. — В актових книгах можна найти багато показок.

Указа́тель = **ука́зник** (С. Ш.), **ука́ж(з)чик** (С. Ш.), **пока́ж(з)чик.**

Указа́тельный = **у(в)казу́ючий.**

Указа́ть = д. **Ука́зывать.**

Ука́зка = **у(в)ка́зка** (С. Ш.), **стенбу́лка.**

Ука́зъ = **у(в)ка́з** (С. Ш.). **нака́з.** — Прочитаймо указ не про себе, а про вас. н. п. — Від царя прийшов такий наказ, щоб... п. о.

Ука́зываніе = **у(в)ка́зування.** С. Ш.

Ука́зывать, указа́ть = 1. **у(в)ка́зувати, пока́зувати, у(в)казати** (С. Ш.), **показа́ти, нарядити.** — Покажи йому, як треба зробить. — **Указа́ть путь** = **справити.** — **У. двери** = **попроси́ти** на вступці.

2. **наказувати, загадувати** і д. **Повеліва́ть** і **Предписывать.**

Ука́лывать, уколо́ть, ся = 1. **у(в)ко́лювати, у(в)коло́ти** (С. Ш.), **підколо́ти, сколо́ти, у(в)шпигну́ти; вразити.** — Ти сколола піженьку на будні. п. п. — Тупу, тупу ногами, сколю тебе рогами. н. к.

2. **пришпи́лювати, пришпили́ти, ся.**

Уката́ть = д. **Ука́тывать.**

Ука́тить = **одъїхати, майну́ти, чкурну́ти.**

Ука́тывать = 1. (д. **уката́ть, ся**) — **нако́чувати, рівняти, уторувати, накоти́ти,**

вірівня́ти, уби́ти, уторува́ти, ся (С. Ш.), ко́тком — ката́ти. Лев.

2. (ука́тать, ся) = коти́ти, відкочува́ти, відкоти́ти, ся, укоти́ти, ся. — **Ука́тать ло́шадь** = зморі́ти, змордува́ти.

Ука́танный = нако́чений, котя́ний, нака́тистий. — Добре нако́чений шлях.

Ука́чивать, ука́чать = колиха́ти, заколиха́ти, у(в)колих(с)а́ти (С. Ш.). — Як була я мала, мала, колихала мене мама. н. п.

Ука́шивать, укоси́ть, ся = у(в)ко́шувати, у(в)коси́ти, ся. С. Ш.

Ква́шивать, ква́сить, ся = ква́сити, у(в)кса́ти, ква́сити, ся, ки́снути. С. Ш.

Укипа́ть, укипе́ть = 1. вкипа́ти, вкипі́ти, про кілько — повкипа́ти. — Ще капуста не вкипіла.

2. вики́пати, скипа́ти, випа́рюватись, ви́кипіти, скипі́ти, ви́гти. — Вода вкипіла, треба долити.

Укла́дистый = д. Вмѣстительный і Убо́ристый.

Укла́дка = 1. укла́дування. С. Ш.

2. кладь, кладі́жка. — В цьому стіжку добра кладь. Лев.

3. скри́ня (подорожня, не висока).

Укла́дчикъ, ца = кладі́й, кладі́льник, ця, укладальник, ця, укладі́льник, ця. Лев.

Укла́дъ = залі́зо гарто́ване і д. Була́тъ 1.

Укла́дываніе = укла́дування (С. Ш.), пакува́ння.

Укла́дывать, укла́сть, уложи́ть, ся = 1. укла́дувати, укладати (С. Ш.), вмо́щувати, ся, пакувати, ся, лаштувати ся, крам — ташувати, ся, у(в)кла́сти, уложи́ти, ся, спакувати ся, у(в)лаштувати ся. — Завтра захожу ся пакувати ся в дорогу. Кн.

2. у(в)кладати, укла́сти, покла́сти, ся. — Ще бурлака спать не вклав ся, а хазяїна вже й проспав ся. н. п. — Покинула мати коло хати маленьких дїточок своїх. К. Ш.

Укле́ивать, укле́ить = скле́ювати, скле́їти, позскле́ювати.

Укле́йка = скле́ювання.

Укле́я, укле́йка, риба Ciprinus alburnus = себе́ль, себе́лик.

Уклоне́ніе = ухиля́ння, у(в)хи́лка, ухи́л. С. Ш.

Уклони́ть, ся = д. Уклоня́ть, ся.

Уклони́стый = д. Усту́пчивый.

Уклони́вый, уклони́чивый, во = ухи́льний, но (С. Ш.), вхитни́й.

Уклоня́ть, ся = у(в)хиля́ти ся (С. Л. Ш.), уника́ти (С. Ш.), одни́кувати, одмага́ти ся, збо́чувати, огина́ти ся, у(в)хиля́ти ся (С. Л. Ш.), ухильну́ти ся (С. Ш.), у(в)хитну́ти ся (С. Л.), збочи́ти, уникнути. — Ухилившись од розмови, вона пішла ніби суниці збірати. К. С. — Від Божого суду не вхилять ся ні багатий на розум... К. Б. — Ухиляй ся од лихих жадань, не звіряй ся небезпешним мріям. Ст. Г. — Єсли би сторони од права посполитого ухиляли ся, тоді... Ст. Л. — Который би шляхтич уникаючи служби. Ст. Л. — Товариство пильнувало яко могла уникати канцелярщини. Кн. — Мій найнят все одникує од роботи. Лев.

Уклю́нуть = вклю́нути, вдаль обнути.

Ключи́на, частіше мн. ключи́ны = ко́чет, кочети, гре́бки. Ман. — Погано гребти, бо кочети розхитались.

Уковы́ривать, уковыра́ть, уковыну́ть = колупа́ти, у(в)колупа́ти (С. Ш.), у(в)колупну́ти.

Уко́кать, укокошить = уколо́шкати (С. Ш.), уколошка́тити (С. Ш.), укла́ндати. — Погріб завалив ся і уколошкав бджоли. Лев. — Певно медвідь його укландав. н. к.

Укола́чивать, уколоти́ть = вбива́ти, вби́ти.

Уколо́ть = д. Ука́лывать.

Уко́лъ = 1. уко́л, підко́л.

2. д. Заба́йка 2.

Укомплектова́ть = укомплету́вати. С. Ш.

Уконопа́чивать = д. Законопа́чивать.

Уко́ра = докір (С. Л.), дорік (С. Л.), ви́мовка, дога́на. — Чи годила б їй теперечьки, чи мовчала б на її докори. Мир. О.

Укора́чивать, укороти́ть, ся = коротити, у(в)коро́чувати (С. Ш.), над(під)коро́чувати, у(в)маліти, у(в)коротіти (С. Ш.), пракоротіти (С. Л.), над(під)коротіти, у(в)маліти, пома́лити, коро́тч(ш)ати, покоро́тч(ш)ати, про кілько — повкоро́чувати, понадкоро́чувати. — Вражі вражі підроїли і жупана вкоротили. н. п. — Ой не піду я до тебе, маєш чоловіка, як побачить, буде бити, вмалить мині віку. н. п. — Свині звалить і віку умалить. н. пр.

Укори́зна = д. Уко́ра.

Укори́зненный, но = 1. гане́бний, паску́дний. — Ганебний вчинок.

2. докірливий, укірливий, во (С. Ш.). — Він ніколи дома не чув докірливого слова. Лев. В. — Панїматка, проковтнувши докірливі слова, хитала головою. Лев. В. — Росте

в моїй душі до тебе жаль важкий, а слів на пізку докірливих нема. Сам.

Укори́тель, ница = докі́рник, ця. — Не розжив ся він з чужого поту; набудував камениць, а вони стали докірниками його вчинку. Кн.

Угори́тельный = д. **Укоразненный** 2.

Укороти́ть = д. **Укора́чивать**.

Укори́ть, укори́ть = дорі́кати (С. Л.), до кори́ти (С. Л.), докорі́кати (С. Л.), кори́ти, випіка́ти о́чі, виновля́ти, га́нити, уко́рувати, укори́ти (С. Ш.), кілько проміж себе — переко́рюватись. — Затужила з лиха мати, кинула ся й бити, та про себе ізгадала, не стала корити. Мова.

Укоспи́тельный = д. **Медли́тельный**.

Укоспѣва́ть, укоспѣ́ть = д. **Заме́дливать** і **Мѣшкать**.

Укоспѣ́ніе = д. **Замедле́ніе**. — **Безъ укоспѣ́нія** = не га́ючись, без загайки.

Украдкою = крадькома́, по́крадьки, по́крадці, крадьме́нці, тишкома́, ти́шка, по́тай і д. **Тайко́мъ**. — У памяті поставляли образ Пресьвятої і крадькома молили ся. К. Ш. — Кайдашиха щебетала, але все крадькома скоса поглядала на скриню. Лев. — Переловлювали листи, котрі він крадькома слав до неї. — Та крадькома, тишкома, нїчого нїкому не оповіщав, у далеку дорогу виходжав. Грінч.

Украи́на, украи́нный = д. **Порубе́жье, Порубе́жный**.

Украси́ть = д. **Украша́ть**.

Украсть = у(в)кра́сти. — Пішов би я волів пасти, хочуть хлопці жінку вкрасти. н. п.

Украсться = 1. підкра́сти ся.
2. д. **Укры́ться** і **Утаи́ться**.

Украша́ть, украси́ть, ся = у(в)краша́ти (С. Ш.), украша́ти (С. Ш.), скраша́ти, вукраша́ти, здоби́ти (С. Л.), хороши́ти, украси́ти (С. Ш.), скраси́ти, ся, оздо́бити, приоздо́бити, припоряди́ти, ся, квітками — квітча́ти (С. З.), уквітча́ти (С. Ш.), заквітча́ти (С. Л.), про кілько — поквітча́ти, перекві́тчати, подобквічувати, позаквітчувати, ся, зеленими гілками, на пр. на Трійцю — умаю́вати, уми́ти (С. Ш.), поклеча́ти, мережками — мере́жити, мере́жати, помере́жати, намере́жити, бляшками — бляхува́ти, гвіздочками — цьвяхува́ти, вицьвяхувати (С. З.), чим блискучим — цяткува́ти, цяцькува́ти (С. З.). — Червона калина луги украшає. н. п. — Любов до семьї скрашала йому життя. Скл. — Ти вславивсь і во віки славою скрасив ся. Ст. С. — Дощі землю зорошають, травою встилають, а квітами зукрашають. н. п. — Україна своїми силами оздобляла польське, а ще більш московське письменство. Кн. — І барвінком і рутою квітчає весна землю, мов дівчину в зеленому таї. К. Ш. — Та щипайте руту — мяту зелененьку, та квітчайте Палажку молоденьку. н. п. — Стоїть собі могилонька на степу одна, уквітчала її листом зелена весна. Чайч.

Украше́ніе = 1. украса́ (С. Ш.), квітча́ння, мере́жання, цьвяхува́ння і т. д. д. **Украша́ть**.
2. украса́ (С. Ш.), окраса́, покраса́, прикраса́, о́здоб, оздо́ба. — Наша висока дзвінниця — окраса усього села. Лев. — До такої поетичної краси природи не треба прикрас штучних. Кн. — Повиймають дороге каміння на оздоби до шаблевих держал і на перстні золоті туркенням. Ст. С.

Украше́нный = уквітчаний, мере́жаний, цьвітко́ваний, цьвяхо́ваний, цьвяшко́ваний, цятко́ваний, цяцько́ваний, оздо́бний, оздо́блений. С. З. — 12 ставників з білого воску штучно цяцькованих золотом. Лев. — Водничок ляповий, увесь горорізьбою оздоблений. Кв. — Городи людині сьвятинями Божими вельми оздобні. Л. В.

Укро́нный, по = затишний, захисти́й; само́тний; вигідний, приго́бний.

Укро́нный = кропко́вий.

Укро́пъ, рос. Anethum graveolens L. = кріп, окрі́п, укрі́п. С. Ан. Л. Ш.

Укроти́тель, ница = усмири́тель, ка.

Укроти́тельный = усмирливий (С. Ш.), ускромля́ючий.

Укроща́ть, укроти́ть, ся = усмира́ти (С. Ш.), ускромля́ти (С. Ш.), присмира́ти, оговтувати, гамува́ти (С. Л.), укроча́ти (С. Ш.), усмири́ти (С. Ш.), ускроми́ти (С. Ш.), у(в)гамува́ти (С. Ш.), гово́тати (С. Ш.), укроти́ти, ся (С. Ш.), прибо́ркати. — Думав шляхту приборкати трохи. К. Ш.

Укроще́ніе = усмире́ння, гамува́ння (С. Л.).

Укрыва́ніе = 1. у(в)крива́ння, окрива́ння.
2. покрива́ння, перехо́вування. — За покривання злодія і сам вскочив в лабети. Кн.

Укрыва́тель, ница = покрива́льник, ця, перевідник, перево́(і)дчик, ця (С. Жел.), передержанець. — Ви передержанці! ви передержуєте біглих. Кв.

Укрыва́тельство = д. **Укрыва́ніе** 2.

Укрыва́ть, укры́ть, ся = 1. у(в)крива́ти (С. Ш.), окрива́ти, обкрива́ти, обку́тувати, угорта́ти (С. Ш.), обгорта́ти, укри́ти, обкри́ти, обку́тати, укутати, ся, зо всіх боків — кри́йма вкрива́ти. — Укрив

ся кожухом, то йому й тепло. — Та недужую дитину утортає в кожушину. В. Щ.

2. крити, ся, таїти, ся,ховáти, ся, вихóвувати, покрúти, у(в)таїти, ся, потаїти ся, схováти, виховати, перехováти. ся. — Край, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Ти покрив злодія, ти й платись за покрадене. Кн. — А Петро відав про те злодійство та мовчав, покриваи його. Кн. — Таїв і злодія і коней. Кн. — **Укры́тое мѣ́сто** = д. під ся. **Мѣ́сто.**

3. покривáти, покрúти, побúти. — Побив мою карту старшим козирем.

Укрѣ́па = скріпа.

Укрѣпи́тельный = зміцняючий.

Укрѣпле́ніе = 1. зміцнéння.

2. крíпость, óкріп, з возів скованих — тáбор і д. **Крѣ́пость** 2.

Укрѣпля́ть, укрѣпи́ть, ся = кріпúти (С. Л.), у(в)кріпля́ти (С. Ш.), вкріпля́ти, у(в)міцня́ти (С. Ш.), зміцня́ти, у(в)кріпúти, докрепúти, уміцнúти, зміцнúти, умоцювáти, ся, угрунтувáти, вгрунтовувáти, дротом — удротувáти (С. Ш.), баштами — убаштувáти (С. Ш.), кріпшáти, міцнíти, у сúлу вбивáти ся, покріпшáти, помíцнíти, внáтурити ся, дорогу або греблю тáрасом — тарасувáти (С. Ш.), табор — тáборити ся (С. Ш.), втáборити ся, окопами, шанцями — обсúпáти, ся, ошанцювáти, ся, будову ощепúнами — ощепúти, стріху притугами — притýжити, півнами — припівнúти. — Укріпив, як Бог черепаху. н. пр. — Треба сю дошку покрепити гвіздками. Хар. — Зміцнився ся противу покусам диявольським. Б. Н. — Ти зміцнював колíна слабосильні. К. П. — Розбірали нові високі думки, старали ся угрунтувати на них увесь світогляд. Фр. — Пішли під городки на низ і там угрунтували Казикермен і там злúтували. Л. С. — Так умоцював óбід двома вірвантами, що безпечно доїдемо. Кн.

У'кусница = плúшечка на óцет.

У'кусный = óцтовий, оцетóвий.

У'кусное дéрево, Rhus tiphynum L. = чумáк. Одесса.

У'кусъ = óцет. С. З. — Захотíло ся, як кобилí оцту. н. пр.

Укýпоривать, укýпорить = затикáти, заткнýти, коркувáти, закоркувáти; пакувáти, запакувáти.

Укýпорка = затикáння, коркováння; пакування

Укýпорщикъ, ца = пакувáльник, ця.

Укýсывать, укусúть = кусáти, у(в)кусúти (С. Ш.), про бджіл, віс — джигонýти (Сл.), уджигнýти. — Кого гад укусив, той і гілки боїть ся. н. пр.

Укýтываніе = кýтання.

Укýтывать, укýтать, ся = кýтати, закýтувати, угортáти, угорнýти, укýтати, ся (С. Ш.), надто — затушкувáти, ся.

Улáвливать, уловúть = ловúти, вловúти, зловúти, віймáти.

Улáживать, улáдить = улáджувати (С. Ш.), ладнáти, лáгодити, уладнувáти, уладнáти (С. Ш.), улáгодити, улáдити (С. Ш.), новлáжувати, новлáгожувати. — Усе поробить як слíд і улагодить. Ч. К. — Якось улагодив сю справу. н. к.

Улáмывать, уломáть, уломáть, ся = 1. одлóмувати, улóмлювати (С. Ш.), одломúти, у(в)ломúти, ся. — Одломи й менí шматок. — Я на неї задавив ся. менí віз уломив ся. н. п.

2. д. **Уговáривать.**

Улáнскій = улáнів; уланський. С. Ш.

Уласкáть = уласкáти, уласкáвити. С. Ш.

Улáщивать, улáстить = у(в)ласкáвлювати, улещáти, у(в)ласкáвити, улестáти. С. Ш.

Улегáться, улéчься = укладáти ся, уклáсти ся (С. Ш.), улягти ся (С. Л.), поклáсти ся, про кількох — повкладáти ся. — Уклав ся спати. Кр. — Вже повкладали ся спать. Д. **Укладáться.** — Улéгся (про вітер, хвилю, бурю) — перебýрхати, упíшкнути, угамувáти ся, утихомíрити ся, ущухнути, улягтú ся. — Заверюха та може ущухне. Коц. — Як ось став вітер ущухати і хвилí трохи улягались. Кот.

Улегчáть, улегчúть = д. **Облегчáть.**

У'лей = ýлíй (С. Ш.), вýлíй (С. Л.), ýлик (С. Ш.), вýлик (С. Л.), ýлень (С. Ш.), колóдка (С. Л.), пень, великий — стоян, маленький — бучóк, в деревині — борть, для роїв — ройовúк, ройóвня, лежачий — лéжень, у вулику дíрочка, кудою вилітають і влітають бджоли — вíчко, палички вповперек вулика — снóзи, боки вулика — пóли. — Тепер же побалакаємо про самі вулики. Частíше у нас вживають ся прості колодки. Ст. О. — Поставивши вулика головою, підкурив зі споду трохи та наставивши над його полами поли другого вулика, — от бджола туди і перейде. Ст. О. — Краще ставити вулики вічком на схід сонця. Ст. О. — **Приготóвить ýльи для роéвъ** = поснозúти.

Улейный = у́льовий (С. Ш.), у́ликовий.

Улепётывать, улепетнуть = тікáти, у-(в)тікти́, дремену́ти, дмухну́ти, майну́ти, шмигну́ти, лопону́ти, дáти дрáла, тя́гу, мáху, дмухачá, пъятáми накивáти, литкáми кресáти. — А як сев дівка зачула, та й із улиці майнула. н. п. — Він, взявши торбу, тягу дав, забравши де-яких Троянців, пъятами з Трої накивав. Кот. — — Я за ним, а він що духу є, — аж литками креше, та в кущах і зник. Кв.

Улестáть = д. Улещáть.

Улетáть, улетéть = уліта́ти (С. Ш.), вилі́та́ти, відлі́та́ти, улетíти (С. Ш.), полетíти, полúнути (С. З.). Пр. д. під сл. Полетéть.

Улетýчиваться, улетýчиться = випáрювати ся, вивíтрювати ся, вúпарити ся, вúвітрити ся. — Не затикув добре пляшечки, от воно (ефір) і вивітрилось. Кв.

Улёт = уліта́ння, вúліт.

Улéчься = д. Улегáться.

Уливáть, улúть = 1. обливáти, облúти. 2. одливáти, одлúти.

Улизывать, улизнýть = 1. лизáти, влизнýти.
2. шмигнýти і д. Улепетнýть.

Улúка = дóказ (С. Л.), полúка (С. Фр.), прилúка. — Полики нема вúнної. Ніс. — Прилика його вини та, що у нього вулик завáлився. Кн.

Улúтка = Helix, Древéсная, садовáя = слимáк (С. З. Л.), лáврик, рáвлик (С. Л.), Водянáя = пъявýшник (С. Л.), Завитáя = кукля́нка (С. Ж.). — Гóлый, як слимак, н. пр. — Лéстница улúткой = покрýчені схóди.

Улúтковый = слимакóвий, лáвриковий. — У. рáковина = ракýшка, черепáшка.

Улúткообрáзный = слимакувáтий, лавриквáтий.

Улúточный = д. Улúтковый.

Улúть = д. Уливáть.

У́лица, у́личка = ýлиця, вýлиця, ýличка, ýлонька, вýлонька, ýличенька. С. Л. Ш.

Уличáть, уличúть = д. Обличáть.

Уличúтель, ница = д. Обличúтель.

У́личный = ýли(ч)шний (С. Ш.), вýлишний. — У. мáльчикъ = ýличник, вýлишник.

Уловúть = д. Улáвливать.

Улóвка = 1. зрýчність, спрúтність. (Д. Сноровка 2.)
2. д. Увёртка 2.

Уловлúть = д. Улáвливать.

Улóвчивый = 1. зрýчний, спрúтний.
2. д. Увёртливый.

Улóвъ = улóв (С. Ш.), влов, пóлов, влóви.

Уложéніе = 1. укладáння, уклáдування, пакувáння, упакувáння.
2. уклáд (С. Ш.), уложéния (С. Ш.), статýт, устáв, устáва (С. Ш.).

Уложúть, ся = д. Уклáдывать, ся.

Уломúть, ся = д. Улáмывать, ся.

Улýсь = кочовúще. С. З.

Улучáть, улучúть = знахóдити, заставáти, знайти, застáти, лучúти, налучáти, налýчити. — У. врéмя = вúгадати час (С. Л.), вúгодити годúну, влýчити годúну. — Та він і вигодив годину, коли саме поїхать. Черн.

Улучшáть, улýчшить, ся = улýчшувати, ся, уліпшáти, ся (С. Ш.), полíпшáти, ся, лýчшати, крáщати, гарнíти, лíпшати, полýчшати, покрáщати, погарнíти, полíпшати, уліпшати, ся, на смак — посмачнíти, про здоровъя — оздорóвити, ся, на вигляд — вúладнати.

Улучшéніе = полíпшéння. — Він завів усі ті полíпшення, що так тíшили наше око. Лев. В.

Улыбáться, улыбнýться = усьміхáти ся (С. Ш.), усьмíшкувати ся (С. Ш.), усьміхнýти ся (С. Л. Ш.). — Припічок усьміхається ся, кораваю сподівається ся. н. п.

Улы́бка, улы́бочка = ýсьміх (С. Ш.), óсьміх, усьмíшка, усьмíшечка (С. Ш.), ухмíлка (С. Ш.). — На виду грає привітна ухмілка. З задоволеною ухмілкою обізвав ся він до лíкаря. Лев. В.

Улы́бчивый = усьмíшливий.

Улéпля́ть, улéпúть = облíплювати, облíпити, пообліплювати.

Улéсокъ = д. Перелéсокъ.

Улюлю́кивать = д. Убаю́кивать.

Умáзывать, умáзать, ся = 1. замáзувати, замáзати.
2. ускáвлювати, улещáти, у(в)ласкáвити, улестúти. С. Ш.

Умáнивать, умáять, ся = томúти, у(в)томля́ти, утомúти, притомúти, ся, наробúти ся, знýдити ся, у(в)хéкати ся.

Умáливать, умолúть = молúти, благáти, у(в)благáти (С. Ш.). — Чужими словами не ублагаєш Господа. О. Ст.

Умалúть = д. Умаля́ть.

Умалишённый = безрозýмний, дурнúй і д. Сумасшéдший.

Умáлчивать, умолчáть = у(в)мóвчувати,

не каза́ти, умовча́ти (С. Ш.), перемо́вчати, не сказа́ти. — Горе не умовчить. п. пр. — Вмовчана правда краща від голосної брехні. п. пр.

Умáлывать, умолóть = моло́ти, змоло́ти, намоло́ти. — Як би батько був здоров, він би муки намолов. п. п.

Умалáть, умалúть, ся = мáлити, ся, у(в)малáти (С. Ш.), змáлювати, ся, меншúти ся, малíти, у(в)мáлити (С. Ш.), змáлити, ся, надмéншити, ся. — Мачуха головки не вмила, гірчими словами здоровъя вмалила. п. п. — Як побачить, буде бити, змалить мині віку. п. п. — Кажуть люди: люби мужа, чоловік робочий, і менши ся і кори ся, кращого не схочеш. Буду слухать і робить, і сьміття носити і меншить ся і корить ся і тебе любити. п. п.

Умáпивать, умапúть = змáнювати, змáжувати, змапúти, змáдити.

Умáнъ, рос. Inula Helenium L. = дивосúл, оман. С. Ап.

Умарáть, ся = вкалáти, ся.

Умáсливаніе = влéщування.

Умáсливать, умáслить = 1. умáслювати (С. Ш.), мастúти, смальцювати, шмарувáти, умáслити, умастúти (С. Ш.), висмальцювати, засмальцювáти, зашмарувáти, ся. — Хто коло чого ходить, тим і умастить ся. п. пр.

2. у(в)лещáти (С. Ш.), у(в)лéщувати, у(в)лестúти, умастúти, уласкáвити (С. Л.).

Умáтывать, умотáть = у(в)хóтувати, вкотáти.

Умáчивать, умочúть, ся = у(в)мóчувати, вмочúти, ся, під себе — упісяти ся, у-бýрити ся. С. Ш.

Умащáть = мастúти, намащáти, вимастити, намастúти.

Умáщивать, умостáть, ся = мостúти, ся, вимóщувати, ся, кýблити ся, у(в)мостúти, ся (С. Ш.).

Умáять, ся = д. **Умáивать, ся.**

Умéдливать, умедлúть, умéдлить, ся — 1. д. **Задéрживать 1. і Пріостанáвливать.**

2. д. **Мéшкать.**

3. д. **Опáздывать.**

Уменьшáть, уменьшúть, ся = меншúти, змéншувати, ся, вменшáти, вмéншувати, ся, убувáти, вбавлятú, збавлятú (С. Л.), мáлити, ся, малíти, мéншати (С. Л. Ос.), прикорочáти, дрібнíти, спадáти, похеншúти, ся, похéншати (Ос.), помáлити, у(в)малúти, ся, применшúти, надмéншити, прикорóтшати, здрібнíти, про людність — злюднíти, на половину — надполовúнити. — Грошей у мене меншає. Ки. — Постамó, в сала меншає. п. пр. — Поменшало всього в хазяйстві. Кн. — Хоч і вмалить ся подать, та не дуже. п. о. — Плели косу — не вгодили, черевики шили — памалили. п. п. — Чую я, що сила моя малíє хоче мене покинути. Ки. — Патриярша повага і значіня малíли. Бар. О. — За що ти хочеш мині віку збавити? Фр. — Свиня змалить і віку вмалить. п. пр. — Вода спадає. — Ми готові здрібнíти, аби Ісус Христос ріс. п. о. — Дни уменьшúлись = дні поменшали, покорóтчали.

Уменьшéніе = змéншення. С. Жел.

Уменьшúтельный = зменшáючий, поменшáючий. — **Уменшúтельное** (грам.) = здрібнíле. Гр. См. Ст.

Уменьшúть = д. **Уменьшáть.**

Умерéть = д. **Умирáть.**

Умéршій = д. під сл. **Умирáть.**

Умерщвлéніе = умертвíння, душогýбство.

Умерщвлáть, умертвúть, ся = 1. мертвúти, у(в)бивáти, умертвлáти (С. Жел.), умертвúти (С. Жел.), убúти, стрáтити (С. Л.), смерть заподíяти, замордувáти, згубúти (С. Л.).

2. (страсти) — у(в)гамóвувати, зупиняти, у(в)гамувáти, зупинúти, приборкати.

Уместáть, умéсть = винiтáти, завiтáти, вúнести, занесúй.

Умётывать, уместáть = 1. носипáти, висипáти, усипáти, посúпати і т. д. — Висипали доріжку піском.

2. скидáти, поскидáти. — Поскидали сіно в стоги.

Умилéніе = 1. жаль, скрýха і д. **Сокрушéніе 2.**

2. умилéність. С. Ж.

Умилúтельный, но = рéвний, умилéнний, но (С. Ж.).

Умилúть, ся = д. **Умилáть, ся.**

Умилосéрдить, ся = умилосéрдити, ся (С. Ш.), змилосéрдити ся, змúлувати ся. — Ти, царице, мати наша, змилуй ся над нами. п. п.

Умилостивля́ть, умúлостивить, ся = благáти, у(в)ласкáвлювати (С. Ш.),ублагáти, умилосéрдити, ся (С. Ш.), у(в)ласкáвити, ся (С. Л. Ш.), змилосéрдити ся, змúлувати ся (С. Л.), зглянути ся (С. Л.). — Змилуй ся над нами. — Зглянь ся на нас, бідних.

Умíльный, но = ласкáвий, во, нíжний, но, солóдкий, сóлодко.

Умилáть, умилáть, ся = умиля́ти, зворушáти, порушáти, умиля́ти; ся, зворушúти, зрýшити, порýшити, ся, уласкавíти. — Ні благання удовицї, ні плач дíтей не зворушили серця жорстокого гайтан. — На сам кíнець уласкавíла вона в мого благання. Кр.

Умнáть, умáть = у(в)минáти (С. Ш.), лигáти, упúсувати (С. Ш.), тріскати, умъя́ти (С. Ш.), уперезáти, упúсáти (С. Ш.), затріскати, вколóти, укласти, запихáти ся. — Тай заходив ся хорошенько винесце під дубом умнáть — аж на зубах кістки тріщать. Б. Г. — Лига, як Мартин мило. в. пр. — Сяду собí в кінцї стола курча умнáю. в. п. — Уперезала вона цíлу мантíру варенників. п. к. — Дали йому хлíба, — сидить, запихáвть ся, мов три днí не їв. Кр.

Умирáнíе = у(в)мірáння, конáння, мертвúна.

Умрáть, умерéть = у(в)мірáти (С. Л. Ш.), мéрти (С. Л.), помірáти, конáти, кінчáти ся, на бóжій дорóзї стоя́ти, у(в)мéрти (С. Л. Ш.), помéрти (С. Л.), сконáти (С. Л.), поконáти, переставúти ся, опочúти, на той сьвíт пíти, Бóгові дýшу віддáти, зневажливо або лайливо кажучи — дýба дáти, одубíти, гúнути, наложúти головóю, здóхнути, окочýрити ся, опрягтú ся, про кількох — повмірáти. — Час приходить помірати — нíкому поради дати. в. д. — Не вмер Данило — болячка вдавила. п. пр. — Умер багатир — ходíм ховати, умер убогий — шкода дороги. п. пр. — Почуй мій голос, глянь на мене, незрячі очі просьвíти, не дай менí в гріхах сконати. К. II. — Бодай твої та сконали, що нас розлучали. в. п. — Були кращі — повмірали. п. п. — Сказав: прощайте та й Богові душу віддав. в. о. — Трячі чи що перекинувсь Пелузій і там же дав дуба. Дум. — А він і дуба дав, поки я прибíгав. в. о. — Ой поїхав, не звінчавсь зо мною, бодай же він у дорозї наложив головою. в. п. —

Умéрший = помéрший (С. Л.), у(в)мéрлий (С. Ш.), мéрлий, змéрлий (С. Л.). — Так помогав, як умерлому кадило. п. пр.

Умиротворáть, умиротворúть = тихомúрити (С. Ш.), мирúти, утихомúрити (С. Л. Ш.), умирúти (С. Ш.), улагодити, прикóськати.

Умíнко = умéць (С. Ш.), умóчок, малúй розум. — У його умцю за дурну вівцю. в. пр. — Хочеш менé в умочки звести. в. п.

У'мпенькій = розумнéнький.

У'мникъ, ца = розýмник, ця, ýмник, ця (С. Л. Ш.), розýмний, на.

У'мничать = мудрувáти.

У'мничанье = мудрувáння. С. Л.

Умнó = розýмно.

Умножáть, умножúть, ся = мнóжити, ся, умнóжувати (С. Ш.), помнóжувати (С. Жел.), примножáти (Ос.), прибільшáти, приспорúти (С. Л.), умнóжити (С. Ш.), памнóжити, похнóжити (С. Жел.), примнóжити, ся, понамнóжувати, ся. — По всьому сьвíту людей памножив. в. п. — Нехай Бог приспорúть худобою та дíточками. Ос. — Люди множать ся, а земля не росте. Кн.

Умноженíе = помнóженння. С. Жел.

У'мный = ýмний (С. Ш.), розýмний (С. З. Л.), багáтий на рóзум, головáтий, головáнь. — Дурний — не дурний, а й розумний не такий. п. пр. — Розумний бреше, щоб правди добути. п. п. — Від Божого суду не вхилить ся ні багатий на розум. К. Б.

Умнúть = розумнíти, розумнíшати, порозумнíшати. — Нехай дурні бьють ся — нехай розумнíшають. п. пр. — Догадав ся очкур розвязувати, та й думав, що порозумнíшав. п. пр.

Умовéнíе = у(в)мивáння.

Умозаключéнíе = вирозумíння, вúвід. — Переслухавши свідків, зробив він таке вирозумíння, що доказів браку. Кн.

Умопоступлéнíе = шалéнство, несамовúтість.

Умокáть, умóкнуть = намокáти, намóкнути, умóкнути (С. Ш.), намóкти.

Умóкъ = д. Умúшко.

Умолáчивать, умолотúть, ся = у(в)молóчувати, у(в)молотúти. С. Ш.

Умолúть = д. Умолúть.

Умолкáть, умóлкнуть = 1. у(в)мовкáти, у(в)мóвкнути (С. Ш.), замóвкнути, занíмкнути, про кількох — помóвкти, позамовкáти. — Умовк, не говорить.

2. тúхшати, тихíшати (С. Ш.), потúхшати, принíмкнути, ущýхнути і д. Утихáть.

Умóлклый = замóвклий; затúхлий.

У'молкъ = умóвка. С. Ш. — Грызуть ся без умовки. Кот. — Безъ умолку = без умóвки, без устáнку.

Умолотúть = д. Умолáчивать.

Умолóтный = вимолóтний.

Умолóтъ = у(в)молóт (С. Ш.), вúмолот, вимолóча, видáток. — Плохóй у. = невимолóт.

Умолóть = д. **Умáлывать.**
Умолчáть = д. **Умáлчивать.**
Умóлъ = **повéл.**
Умолáть, умолúть = **благáти** (С. Л.), **у-(в)благáти** (С. Ш.). — **Коли зле гадаєш, чого ж Бога благаєш.** п. пр. — **Ми старі вже стали, та щоб Бог нам дав дитину — ми не ублагали.** Грінч. — **У. о пóмощи** = **благáти на пóміч.** — **Умоля́ющій** = **благýчий** (С. Л.), **благýщий.**
Умопомрачéніе = **пáморока.**
Умóра, умóрушка = **сьміхóвище, сьміх, кумéдия.** — **Смотрéть на негó умóра** = **без сьміху дивúтись на йóго не можна.** — **Умóра да и тóлько!** = **кумéдия та й гóдї!**
Умори́тельный, но = **сьмішúний, сьмішно, кумéдний, но.**
Умори́ть = **заморúти, згубúти, вúморити, вигубити, вúвести.** (Д. **Морúть**).
Умóръ = д. **Умерщвлéніе і Смерть.**
Умости́ть = д. **Умáщивать.**
Умота́ть = д. **Умáтывать.**
Умочúть, ся = д. **Умáчивать, ся.**
У'мственный = **розумóвий.** — **Усяке нове сцíплення, яке до нашої розумової скарбницї вносить вклад ученого.** Л. Н. В.
У'мствованіе = **розумовáння, мудровáння.**
У'мствовать = **розумувáти, мізкувáти, розкидáти рóзумом по головí.** — **Було їм вільно розмовляти про всякий свої дїла, і думати і мізковати, яка душа, де, як була.** Кот.
Умудря́ть, умудри́ть, ся = 1. **умудрóвувати, умудрувáти, умудрúти, ся.** С. Ш. 2. **мудря́чити** і д. **Мудря́ть.**
Умча́ть = **вúмчати, помчáти, попéрти, ся.** — **А де мій окрáвець? Угу, де! Рабко вже його давно на горóд повер.** Кр.
Умъ = **ум** (С. Ш.), **рóзум** (С. Л.), **глуздр** (С. Л.), **тям.** — **Не сьмій ся, куме, що дурень Хома, бо всї кажуть, що й ти без ума.** п. пр. — **Хто тихо ходить, той на ум наводить.** п. пр. — **Людей питай, свій розум май.** п. пр. — **Без розуму в сьвітї люди живуть гарно, а з розумом та в недолї вік проходить марно.** Кот. — **Безъ умá отъ неё́** = **дурíє за нéю.** — **Быть не въ своёмъ умѣ́** = **не сповнá рóзуму бýти.** — **Въ умѣ́ ли ты!** = **чи ти не здурíв?** — **Взя́ться за умъ** = **за рóзум взя́тись, схаменýти ся, отя́мити ся.** — **Задни́мъ умóмъ крѣпокъ** = **мýдрий по шкодї.** — **Мудрий Лях по шкодї: як коня вкрали, то він стану замикає.** п. пр. — **Изъ умá вонъ** = **зовсїм забýв, і на дýмцї не клав.** — **Лишáться умá** = **з рóзуму спáсти.** — **Сводúть, свести́ съ умá** = **зводúти, звести́ з рóзуму, з умá.** — **Горілочка — тума, хоч кого зведе з ума.** п. пр. — **Вона тебе з розуму зведуть, молодую.** п. п. — **Славний хлопець Кармелюк, він по сьвіту ходить, та не одну чорнявую з розуму зводить.** п. п. — **Себѣ́ на умѣ́** = **хúтрий, не пéвний.** — **Скóлько голóвъ, стóлько умóвъ.** п. пр. = **що голова, то й рóзум.** п. пр. — **Сходúть, сойти́ съ умá** = **з рóзуму вступáти, вступúти** (С. З.), **з рóзуму ізійти́, спáсти, з глýзду всунутись** (С. Аф.), **обезглýздїти** (С. З.), **одурíти, ошалíти.** — **Ой ти, багачу, з розуму вступаєш, ой щож ти мене за присївки питаєш.** п. п. — **Хіба ж би я з розуму ізійшла, щоб я собі иншого не найшла.** п. п. — **Я ж таки чоловік не аби-який, з глузду, бачця, ще не зсунув ся.** К. Х. — **Съ умá не йдётъ** = **з дýмки не виходúть.** — **Умá не приложý** = **не зберý дýмки, рáди не дай.** — **Умъ напрягáть** = **розумувáти.** — **Умóмъ дойти́** = **рóзуму добрáти.** — **Москалики розумні розуму добрали, ой наперед Швачку з осаулом звязали.** п. п. — **Ума набира́ться** = **умá набірáти ся, розумнíти, розумнíшати.** — **Як вів ламать ся, чумак ума набірать ся, а як вів прис'яг, то й ума не став.** п. пр. **Ман.** — **У негó не тó на умѣ́** = **не тé у йóго на дýмцї.** — **Что на умъ взбредётъ** = **що в гóлову влізе.**
Умыва́льная = **умивáльня.**
Умыва́льникъ = **у(в)мивáльник.**
Умыва́ніе = **у(в)мивáння, умивáннячко.** С. Ш. — **Чого та рано встав? Та я то умиванням то умиванням надокучу.** п. пр. — **Вибілило личко умиваннячко.** п. п.
Умывáть, умы́ть = **у(в)мивáти, у(в)мúти, ся.** — **Умивай ся, коли ся, як хліб бери ся.** п. пр. — **Умию ся я біленько, уберу ся гарненько.** п. п.
У'мыселъ = **намíр, замíр, дýмка** (С. Л.) — **Безъ умысла** = **без намíру, не умúсне.** С. З. — **Съ умыслу, съ умысломъ** = **умúсне, навмúсне.**
Умы́слить = д. **Умышля́ть.**
Умышле́ніе, У'мыселъ = д. **У'мыселъ.**
Умы́шленный, но = **умúсний** (С. Ш.), **навмúсний, умúсне** (С. Л. Ш.), **вмúсне, навмúсне, нарóшне** (С. Л.), **нарóком, назнарóшне** (С. Л.), **наумúсне.** — **Хто б умисне витискаючи кого з грунту.** Ст. Л. — **Чутка була, що їх навмисне підсилано.** Фр. — **Перед всім вельможним панством тута з**

арікаюсь, що навмисне дїяв. Ст. Г. — Все знав, та навмисне, буцїм спить. п. о. — Навмисне не пішов би я на такий вчинок, а необережно кинув сїрничок. Кн.

Умышля́ть, умы́слить = умишля́ти (С. Ш.), накла́дати, умі́слити (С. Ш.).

Умѣ́нїе, умѣ́нье = умі́ння (С. Л. Ш.), у(в)мі́лість, умі́ток (С. Л.), хист, тям, тя́ма. — Вміліть говорити промовисто вабила до його. Кн. — Хочу гарно зробити, а тяму нема. Сп. — Не маєш хисту, то й не берй ся. Кр.

Умѣ́лый = у(в)мі́лий. С. Ш.

Умѣ́ренность = мі́рність (В. Н.), помі́рність.

Умѣ́ренный, но = помі́рний (С. Л.), умірко́ваний (С. Ш.), повільний, мірний, помі́рно (С. Л.), в мі́ру, по мі́ри. — Не велике, не мале, саме добре, помірне. н. п. — Йому платили доволї для його помірних потреб. Ст. Ан. — Як почуває ся по силї та їсти до мірй, то горілка панує чоловікові. н. о.

Умѣ́ривать, умѣ́рять, умѣ́рить = умі́рювати, обмі́рювати, умі́ряти, обмі́ряти.

Умѣ́ръ = обмі́р.

Умѣ́рять, умѣ́рить = у(в)ле́ржувати, здер-жувати, спиня́ти, зупиня́ти, припиня́ти, гамува́ти, у(в)де́ржати, спини́ти, угамува́ти. (Порівняй: **Уде́рживать** 1., **Укроща́ть** і **Обу́здывать** 2.)

Умѣстительный = д. **Помѣстительный**.

Умѣста́ть = д. **Умѣща́ть**.

Умѣстный, но = доді́льний, доля́дній, до ді́ла, до ладу́, до ре́чі, до мі́ста. — До речі сказано.

Умѣ́ть, сумѣ́ть = у(в)мі́ти (С. Л. Ш.), вмі́ти; ві́дати, зна́ти. — Він уміє робити, та не хоче. С. Ш. — Бо хто ге вміє заробить, то той не вмітне і пожить. К. Ш.

Умѣющій = умі́ючий (С. Л.), умі́лий (С. Л. Ш.), умі́тний (С. Ш.), зна́ючий (С. Л.).

Умѣ́шивать, умѣ́шать, умѣ́сить = умі́шувати (С. Ш.), замі́шувати, умісити, замісити.

Умѣ́шкивать, умѣ́шкать = д. **Заведя́ться**.

Умѣща́ть, умѣсти́ть, ся = д. **Помѣща́ть** і **Укла́дывать** 1.

Умягча́ть, умягча́ть, ся = д. **Смягча́ть, ся**.

Умягченїе = д. **Смягче́нїе**.

Умя́ть = д. **Унима́ть**.

Унавожива́нїе = угно́ювання.

Унавожи́вать, унавози́ть, ся = у(в)гно́ювати (С. Ш.); нагно́ювати, вигно́ювати, гноїти (С. Л.), угноїти (С. Ш.) нагноїти, ви́гноїти, вгноїти, трохи — пригноїти, кільки разів або ним — погноїти, повигно́ювати, понагно́ювати, пообгно́ювати. — **Унавоженный** = гноя́ний, угно́єний, ви́гнойний. — **Унавоженное по́ле** = гно́янка.

Унаслѣ́довать = унаслі́дувати (С. Ш.), одібра́ти в спа́док.

Упе́сть, ся = д. **Уноси́ть, ся**.

Унижа́ть, упи́зить, ся = 1. понижа́ти і т. д. д. **Понижа́ть**.

2. **унижа́ти, ся** (С. Ш.), **понижа́ти, знижати, ся, зни́жувати, ся** (С. Аф.), **принижа́ти, ся, гну́ти ся перед ки́м, зневажа́ти, уни́зити, понизити, принизити, ся, зневажити, опослі́дити**. — Брат брата почитайте, сестра сестру не понижайте. н. п. — Проф. Протопопов висловив, що мужицькі пісні понижають науку і працю ученого. Кн. — І хто мене посьміє зневажати, того мечем готов я покарати. К. Б.

Униже́нїе = понижє́ння, принижє́ння, зниже́ння, нева́га, зневага (С. З.). — Натикаючись на одно понижения по другім, чує, що його тільки терплять. Л. Н. В. — На чужій сторонї в понижению, в неволї. Ч. К. — Душа його не спромогла ся терпіти приниження Кн. — Видно, що він був у зневазї. С. З.

Униже́нный, но = поні́жений, зні́жений, но, зневажений.

Уни́зать = д. **Низать** і **Уни́зывать**.

Уни́зительный, по = ни́зький, ни́зько, ни́ций, плазові́тний; понижа́ючий, гане́бний, но.

Уни́зить, ся = д. **Унижа́ть, ся**.

Уни́зывать, унизать = вини́зувати, ви-пинати.

Унима́ть, уна́ть, ся = 1. уйма́ти (С. Ш.), у(в)гомоня́ти, гамувати, утихомирювати, уня́ти, ся, зупиня́ти, припиня́ти і д. **Останавливать** і **Укроща́ть**. — Собаки й справдї уняли ся, а далї стало вже й не чуть. Б. Г. — Коли тії гайдамаки та таке чинять, так послати Каппистого, нехай їх припинить. н. п. — Наче той кокаїн на якийсь час утихомирює болї. Кн.

2. д. **Убавля́ть** і **Уменьша́ть**.

Уничижа́ть, уничижи́ть = зневажа́ти, у-посліжувати, зневажити, упослідити.

Уничиже́нїе = зневага, ганьба, упослі-дження. — Молодого віку робиш, а само в убожестві, в ганьбі, і такенький старість пахопить ся. М. В.

Уничижи́тельный = понижа́ючий, зневажний, гане́бний.

Уничиже́нный = поні́жений, зневажений.

Уничтожáть, уничтóжить, ся = 1. нищи́ти (С. Л.), касува́ти, руйнува́ти, плюндрува́ти, губи́ти (С. Л.), збавля́ти (С. Л.), вибавля́ти (С. Л.), тра́тити, зво́дити (С. Л.), перево́дити, нівечити (С. Л.), тлумити (С. Ш.), винищувати, оберта́ти, поверта́ти в нівець, зни́щити, ви́нищити, поні́щити, скасува́ти, покасува́ти, зруйнува́ти, сплюндрува́ти, зігуби́ти (С. Л.), зба́вити (С. Л.), ви́бавити, звести́ (С. Л.), перевести́ (С. Л.), оберну́ти, поверну́ти в нівець, піти́ в нівець, про кілько — познасо́вувати, посплюндро́вувати, повинищувати, повибавля́ти і т. д. — Після того, як скасували Січ, н. о. — До межування який був тут чорний ліс — межування сплюндровало його. Кн. — Оці́ клаті заводи плюндрують ліс. Кн. — Пустив скотину на молодняк, вона його за ніч сплюндрувала. Кн. — Сьвіте тихий, краю милий, моя Украіно! За що тебе сплюндровано, за що марне гинеш? К. Ш. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Береть ся збавити того змія. н. к. — Жид та німець усе повернуть в нівець. н. пр.

2. касува́ти, зно́сити, скасува́ти, внести́, звичай, закон — ви́законити і д. **Отмѣня́ть**. — Хто свою власність викупить, оний лист заставний йому вернути і в книгах скасувати. Ст. Л. — Економів, отаманів уже скасували, що на панщину гоняли, вікна вибивали. н. п. — Що з давніх давен занелось, трудно визаконить. Лев.

Уничтоже́ніе = зни́щення, зруйнува́ння, плюндрова́ння, нівечення (С. Л.), скасування, внесе́ння. — Зничення моєї мені і довело до того, що... Кн. — По знищенню коронного війська під Корсунем. Л. Н. В. — Знесення панщини. Ос.

Уня́тъ, ка = уні́ят, ка, унята. С. Ш.

Упора́вливать, упоровля́ть, упоровить, ся = д. **Угожда́ть, Приспособля́ться** і **Улучáть**.

Уноси́ть, унести́ = одно́сити, однести́, зано́сити, занести́; понести́. — Ой пішов милий за ліс, чорні брови заліс. Ой пішов милий за діброву, заліс свою тиху мову. н. п. — Виплив на быстрину, а мене й понесла вода.

Уно́сливый = баский, гаря́чий, палкий (кінь).

Уно́сный = у виразах: **Уно́сные ре́мни** = посторо́нки передньої па́ри ко́ней, запря́жених упро́стяж. — **Уно́сныя ло́шади** = пере́дня па́ра ко́ней, запря́жених упро́стяж. — **Уно́сныя ве́щи** = кра́дені.

Уно́счивый = д. **Уно́сливый**.

Уно́съ = 1. упоше́ння.

2. крадіж, крадіжка.

Унцево́й = уньційний.

У'нція, унцъ = у́ньция. С. Ш.

Унывáть, унúть = тра́тити, стра́тити надію; нидіти, ани́діти; сумува́ти, журúти ся, в ту́гу вдава́ти ся, засумува́ти, зажурúти ся, затужи́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Унúвный = жалісний, жалібний і д. **Печа́льный** і **Плаче́вный**.

Унúлый, ло = смутний, сумний (С. Л.); безнадійний, ниді́ний. — Не сьпівай смутних пісень. — Отакою знидіною я не була, а як вмерла дочка, з того часу... Кн.

Унúніе = сум (С. Л.), сумо́та, сму́ток, ту́га (С. Л. Ш.), сумува́ння. — **Впасть въ унúніе** = стра́тити надію, зни́діти, в ту́гу вда́ти ся, засумува́ти.

Унúривать, унырну́ть = 1. пурина́ти, упірну́ти (С. Ш.).

2. д. **Уклоня́ться** і **Увёртываться** 2.

Уня́ть, ся = д. **Унима́ть, ся**.

Упадáть, упáсть = 1. па́дати, у(в)па́сти (С. Л. Ш.), з шумом або стуком — бу́хнути (С. Л.), бебе́хнути, ся (С. Ш.), ге́пнути (С. Л.), гегепнути, телепнути, телепнути ся, беркицнути, ся, бря́знути (С. Л.), з висоκости — оберве́нати ся, у воду — бу́лькнути, бо́втнути, шубо́вснути. — Ти бо хочеш упасти та й не забить ся. н. пр. — Пішов посол тай упав у росол. н. пр. — Він якось не вдержав ся, тай бебехнув з верба. н. к. — Скорчило його і він гепнув об землю. н. о. — **Упáсть въ о́бморокъ** = д. під сл. **О́бморокъ**. — **Упáвшій плодъ** = па́далиця. — Назбірав падалиць. Кр.

2. спада́ти, убува́ти, спа́сти, убу́ти (С. Ш.). — Вода почина спадати.

3. упада́ти (С. Ш.), підупада́ти (С. Жел.), занепада́ти (С. Л.), марніти, упа́сти, підупа́сти, занепа́сти, змарніти.

Упáдокъ = упа́док (С. Жел. Ш.), упа́д (С. Жел.), підупа́д, занепа́д (С. Жел.). — Як немає статку, не буде й упадку. н. пр. — Де бачимо підупад маси народної матеріяльний, там знайдемо і підупад моральний. Кн. — **Въ упáдкѣ находя́щійся** = підупа́лий. — **У. силъ** = гнітючка. — **У. цѣнъ** = бе́зцінь.

Упáивать = 1. (**упои́ть, ся**) — поїти, напова́ти, упоїти, напоїти, упи́ти ся, пе-

репоїти. — Упила ся и не за ваші и, в кеае курочка внеслась, я за яйця упилась. н. п. — Перепоїв усіх гостей.

2. (упаáть, ся) — спáювати, спаáти, вимотáти.

Упако́вка = пакува́ння, упако́вування (С. Ш.).

Упако́вывать, упаковáть, ся = пакува́ти, упако́вувати, ся (С. Ш.), ташува́ти ся (С. Ш.), грундзюва́ти, упакува́ти, впакува́ти, ся, про кілько — позпако́вувати, ся. — Хоч пакуй ся та на Кубань. Лев.

Упáлзывать, уползти́ = тїка́ти, утїкти́, влáзити, влїзти. — Гадюка утїкла в нору.

Упло́й = вакýючий, гуля́щий, вакансьóвий, поро́жний.

Упáмятывать, упáмятовать = памъята́ти, запамъята́ти, упамъята́ти (С. Ш.).

Упáривать, упáрить = па́рити, упáрити, спáрити, угрíти.

Упасáть, упасти́ = д. Соблюда́ть і Сохраня́ть. — Бóже упасú = д. під сл. Богъ.

Упáсть = д. Упада́ть.

Упáхивать, упахáть, ся = ора́ти, з'ора́ти, наора́ти, ора́ти, ся (С. Ш.).

Упекáть, упéчь, ся = 1. випіка́ти, ви́пекти, упекти, ся, про кілько — повпіка́ти ся. — Хліб не випік ся.

2. збува́ти ся, збу́ти ся, спе́кати ся, здíхати ся. (Д. Сбывáть 1.) — Упéчь въ тюрьмý = запрото́рити, запакува́ти в тюрму́.

Упелёнывать, упеленáть = сповива́ти, уповива́ти, спови́ти, упови́ти (С. Ш.).

Упережúвать, упередúть = 1. д. Предвара́ть і Предупрежда́ть.

2. випережа́ти, попережа́ти, ви́передити, попереди́ти.

Упере́ть, ся = д. Упира́ть, ся.

Упестря́ть, упестря́ть, ся = д. Испещря́ть.

Упечáтывать, упечáтать = 1. запечáтувати, обпечáтувати, запе(обпе)чáтати.

2. видруко́вувати, ви́друкувати.

Упéчь, ся = д. Упека́ть, ся.

Упещря́ть = д. Испещря́ть.

Упива́ть, упи́ть = надпива́ти, надпи́ти.

Упива́ться, упи́ться = упива́ти ся (С. Ш.), випива́ти ся, у(в)пи́ти ся, напи́ти ся, про кілько — повпива́ти ся.

Упúливать, упилúть, ся = надпúлювати, одпúлювати, спúлювати, надпилúти і т. д.

Упира́ть, упере́ть, ся = 1. упіра́ти, у-

ге́ртн, ся (С. Ш.), обпе́ртн, ся, підпе́ртн, ся.

2. упина́ти ся (С. Ш.), опина́ти ся, упіра́ти ся, о́пір ста́ва́ти, змага́ти ся, упину́ти ся (С. Л.), упе́ртн ся (С. Л.), о́пір ста́ти (С. З.), затя́ти ся (С. З.), объя́коратись (Ман.). — Кінь упнув ся, та й став. С. Л. — Коза спершу й пішла, а далі давай опинати ся. Сим. — Упира́нсь = о́пором.

Упúсистый = д. Убóристый (про писання).

Упúсывать, упúсать, ся = 1. у(в)пúсувати, у(в)писа́ти, ся. С. Ш. — Уписав все за одним боцї. — Усе не вписало ся на одним листу.

2. д. Умина́ть.

Упúтывать, упúтать, ся = годува́ти, одгодо́вувати, угодо́вувати (С. Ш.), ситúти, насичáти, одгодува́ти, угодува́ти, ся. — Упúтанный = годо́ваний, одгодо́ваний. — А на апостольскім престолї черпець годований сидать. К. Ш.

Упúть, ся = д. Упива́ть, ся.

Упúхивать, упихáть, упихнýть = у(в)пихати, у(в)пихну́ти, упхну́ти, повпихáти.

Упúчкать = обгодува́ти, загодува́ти. — Обгодувала дитину.

Упла́кать = ви́плакати.

Упла́та = упла́та (С. Ш.), запла́та (С. Л.), частина — ви́пилат, ви́плата, остання — поквитова́ння. — У нас при людях було поквитованнн, а він знову править гроші. Кп.

Упла́чивать, уплатúть = 1. лата́ти, залата́ти, полата́ти. — Залатав свиту.

2. упла́чувати (С. Ш.), випла́чувати, уплати́ти (С. Ш.), ви́платити.

Уплстáть, уплéсть, уплести́, ся = 1. уплїтати (С. Ш.), виплїта́ти, уплести́ (С. Ш.), ви́плести, ся. — Батога з піску не уплетеш. н. пр. — Що з усяких квіток вінки виплїтала. н. п.

2. д. Улепётывать.

3. д. Умина́ть.

Уплывáть, уплы́ть = упливáти, уплúвсти́, уплúнути.

Упова́ніе = надія.

Упова́тельно = мо́жна сподіва́ти ся, єсть надія.

Упова́ть = упова́ти (С. Ш.), надіяти ся, сподіва́ти ся (С. Л.), покладáти, ма́ти надію. — Тепер опріч Бога ні на кого не уповаю. Кп.

Уподобле́ніе = уподо́блення (С. Ш.), порівня́ння.

Уподобля́ть, уподо́бить, ся = уподобля́ти, рівня́ти, уподо́бити, ся (С. Ш.), приподо́бити, ся, прирівня́ти. — **У. дѣтямъ** = ма́лити ся, малі́ти. — **У. бабѣ** = оба́бити ся.

Упоева́ть, упои́ть = д. **Упа́ивать.**

Упое́ніе = 1. упо́ювання, напо́ювання.
2. упоше́ння (С. Ш.), упое́ння; зала́сся.

Упое́нный = спъяні́лий, упо́єний (С. Ш.).

Упои́тельный = 1. пъянкува́тий (д. **Опъяня́ющій**).
2. упаюючий, зала́сний. — Упаюючі туки його скрипки чарували людей. Кп. — Козацька воля — залісна доля. п. пр.

Упои́ть, ся = д. **Упа́ивать, ся.**

Упокое́ніе, упоко́й = 1. упокі́й (С. Ш.), спокі́й. — З упокоєм хлі́ба-со́ля уживати. п. д. — За дурною головою нема ногам упокою. п. пр.
2. упоко́й. — Почав за здравіє, а звів за упокой. п. пр.

Упокоева́ть, упоко́ить, ся = упоко́ювати, упоко́їти, ся (С. Ш.), спочи́ти, опочи́ти.

Уполза́ть, уползти́ = д. **Упа́лзывать.**

Уполномо́ченіе = уповноважа́щення. С. Ш.

Уполномо́ченный = повномо́чний, повномо́чник. С. Жел.

Уполномо́чить = уповномо́чити, уповноважа́ти (С. Ш.), упова́жити.

Уполовля́ть, уполови́ть = надполовиню́вати, надполови́нити.

Уполо́вникъ = ополо́ник. С. Л. (д. **Ло́жка.**)

Упо́лъ = шумови́на (на страві).

Упомина́ніе = спо́мино́к, зга́дка, упо́мінка (С. Ш.).

Упомина́ть, упомяну́ть = зга́дувати (С. Л.), згада́ти (С. Л.), нагада́ти, поменува́ти, поменя́ти, вменя́ти. С. Л.

Упо́мнить = упамъята́ти (С. Ш.), запамъята́ти.

Упомя́нутый = зга́даний.

Упомяну́ть = д. **Упомина́ть.**

Упо́рка = підпо́ра, підпі́рка і д. **Опо́ра** і **Подпо́ра** 1.

Упо́рливый = д. **Упо́рный.**

Упо́рность = д. **Упо́рство.**

Упо́рный, но = 1. супроти́вний, проти́вний. — Пр. д. під сл. **Проти́вный** 1.
2. у(в)пе́ртий (С. Л. Ш.), упі́ристий (С. Л. Ш.), упа́ртий (С. Ш.), упі́рний (С. Ш.), поровистий, впинастий, огу́рний, завзя́тий, запе́клий (С. Л.), упе́рто, завзя́то. — Упертий гірше самої. п. пр. — У. партий, як цап. п. пр.

Упо́рство = у в пе́ртість, упо́рність (С. Ш.), огу́рство (С. З.), огу́рність (С. З.), завзя́ття (С. Л.), запе́клість. — Або без огурства зробили. Маркович. С. З.

Упо́рствовать = упіра́ти ся, огура́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, пнем стоя́ти, пра́вити своє́. — Щоб козак в військо ходив не огурав ся. С. З.

Упорха́ть, упорхну́ть = д. **Спа́рхивать.**

Упо́ръ = 1. упір. С. Ш.
2. підпо́ра, су́пор. — Парканъ похилив ся був, так ми супори дали. Кн.

Упоря́дочить = у(в)порядкува́ти (С. Ш.), у(в)поряди́ти, врядити, роспорядкува́ти, роспоряди́ти, улаштува́ти. — Школа була добре улаштована. Кн.

Употреби́тельность = ужи́ваність, ужи́точність. С. Ш.

Употреби́тельный = ужи́вний, ужи́тний, ужи́точний. С. Ш.

Употребле́ніе = у(в)жива́ння (С. Л. Ш.), у(в)жи́ток (С. Л. Ш.), ужи́вок (С. Ш.), ужи́ття (С. Ш.), споживання, пожи́ток (С. Л.), пожиткування. — Ко уживанію на всі потомні часи. Ст. Л. — Гусла давно вже вийшли з ужитку народнього. З. Боян. — **Бывшій въ употребле́ніи** = у(в)жи́ваний (С. Ш.), зажи́ваний. — Міцень уживаний... Кубків столових не заживаних... К. Ст. Оп.

Употребля́ть, употреби́ть, ся = у(в)жива́ти, ся (С. Л. Ш.), пожива́ти, споживати, пожива́ти, заживати, ся, у(в)жи́ти, ся (С. Л. Ш.), пожи́ти, спожи́ти (С. Л.). — Дивують ся панки в що козаки вживають, вживають вони щуку рибаху ще й саламаху з водою. п. п. — Не вживав він і табаки і не пив горілки. Макар. — Які родові прозвища уживають ся найчастійше? Ег. зб. — В письменстві і в церкві панянки уживали церковно-славянської мови. Бар. О. — Слово гусли уживало ся, як загальна збірна назва струнних струментів. З. Боян. — Гербів шляхетних собі вживати не мает. Ст. Л. — Заживай, Федьку, то хрін то редьку. п. пр. — Треба постити ся полунощі, нічого не заживаючи. Б. Н. — Пожиляйте ж, будь ласка, на добре здоровля. Лев. В. — Наша пані велика, зарубала индика, сама пожила і нам не дала. п. п. — **Употреби́ть съ по́льзой** = спожитку́вати. — **Употребля́емый** = д. **Употреби́тельный.**

Упо́тчевать, ся = вчастува́ти, начастува́ти, ся.

Употѣть = у(в)потїти, спітнїти, упріти. — Пови не упріти, поти не умїти. н. пр.

Управи́тель, ница — управи́тель, ка (С. Ш.), дому — клю́шник, ця (Кр.).

Управи́тельша = управи́телька. С. Ш.

Упра́вить = д. Управля́ть.

Управле́ніе = 1. правува́ння, упра́вство (С. Ш.), керува́ння, ору́дування. 2. упра́ва, уря́д.

Управля́ть, упра́вить, ся = 1. пра́вити (С. Л.), управля́ти (С. Ш.), запра́вляти (С. Л.), правува́ти, ору́дувати (С. Л.), керува́ти (С. Л.), керлува́ти, ряди́ти, порядкува́ти, управува́ти (С. Ш.), справува́ти, судном — стерни́ти, танцями — вести́ тане́ць. — Добрими Енгельгарда правив тоді Дмитренко. Кн. — Судило ся, що хлопцята правили людьми дорослими. Кн. — Він порабель управує. С. Ш. — Всїм ділом він орудує. н. к. — Тим сотворив мене, так і орудуй мною! Куди звелиш їти — піду я за тобою. Гул. Ар. — Орудувала нею, як найманкою. Лев. — Пливуть собі сьпіваючи, море вітер чує, попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш. — Коня керують уздом, а чоловіка словом. н. пр. — Чоловік мислить, а Бог керує. н. пр. — Не всїм дано всеє знати і речами керувати. Мазепа. — Щоб справами чужими керувати, дарма, що про свої не вмію добре дбати. К. Д. Ж. — Нехай повного ледачий віку не звікує, нехай инший замість його в раді порядкує. К. П. — Він перестав слухати батька, а батькові хотїлось порядкувати. Лев. — Архимандрит повинен рядити монастирем своїм. Б. Н.

2. управля́ти ся, справля́ти ся, по́рати ся, впоряжа́ти ся, упра́вити ся (С. Ш.), спра́вити ся (С. Л.), у(в)по́рати ся (С. Л. Ш.), попо́рати ся, оброби́ти ся (Кр.). — Управивсь, як з сїном в годину. н. пр. — Ото жінка усе попаготовляла, упоралась, та й пішла. н. к. — А коло печі порають ся неьи та ладять страву. Федь. — Скоро почала ся осїнь, скоро впорав ся дїд з оранкою, зараз і... Кн. — Не легко було йому впоратись з матнатями. Бар. О. — Стара моя вже впоралась: у хатї прибрала... Баз. — Хоч і не рано, та вже обробив ся. Кр.

Упражне́ніе = робо́та, дїло, працюва́ння, по́рання, вира́ба (С. Жел.). — Щоденне працювання привчало око брати саме з лиця. Ко.

Упража́ть, ся = займа́ти, ся (чим), працюва́ти (над чим). — У. въ чте́ніе — займа́ти ся читанням.

Упраздне́ніе = скасува́ння, знесе́ння.

Упраздня́ть, упразднить = касува́ти, скасува́ти.

Упра́шиваніе = прохання, припро́хи. — В гостях всього було доволї, а припрохи — ні трохи. н. пр.

Упра́шивать, упроси́ть, ся = упро́хувати (С. Ш.), у(в)проси́ти, ся (С. Ш.), упрохати, ся, підпрохати, благати, у(в)благати. — Упросились злидні на три днї, та й досї не збудемось. н. пр. — Іпов пізно і впрохав ся ночувати до чоловіка. н. о. Грінч. — Він і підпрохав їх, щоб його впустили. Кр. — Лизогуб благав Шевченка не брати з собою паперів. Кн.

Упрежда́ть, упреда́ть = д. Предвара́ть.

Упрека́ть, упрекну́ть = доріка́ти, докоря́ти (С. Л.), допріка́ти (С. Л.), уріка́ти (С. Л.), корити (кого), наріка́ти (на кого), випіка́ти, вимовля́ти, закида́ти (кому), допрікну́ти, урікну́ти. — Лаврін докоряє їй, що вона покинула його. Лев. — Невісткою своєю випікаєш мені очі. Лев.

Упрёкъ = докір (С. З. Л.), допрік (С. Л.), наріка́ння, випіка́ння, дога́на, ви́ковка, за́кид. — Гірними сам себе докорами картав, докори жінчині своїми домовляв. К. Д. Ж. — Свекрушин докір полетїв проз її вуха. Лев. — Вона не скрикнула й разу, а глянула на їх, докір вічний у очах був. Грінч. — Він був лицарь без догани, учись у його. Шч. О. — А в черницях добре жити, легенько робити, тільки серденьку догана, що в чорнім ходити. н. п. — Кожний день терплю випікання. н. о.

Упрёчный = докірливий і д. Укори́зненный 2.

Упроси́ть, ся = д. Упра́шивать, ся.

Упростить = д. Упро́щивать.

Упро́чивать, упро́чить = забезпеча́ти, убезпеча́ти (С. Ш.), забезпе́чити.

Упро́щивать, упрости́ть, ся = роби́ти, зроби́ти простїшим.

Упру́гій = тугий, пружи́нистий, напру́гий.

Упру́гость = напру́га.

Упру́живать, упруди́ть = гати́ти, тамува́ти, загати́ти, утамува́ти (С. Ш.).

Упры́гаться = наскака́ти ся, настриба́ти ся, у(в)хе́кати ся, підтопта́ти ся, пристати.

Упры́гивать, упрыгну́ть = ускакувати, ускака́ти, ускакну́ти. С. Ш.

Упры́скивать, упры́скать = бри́зкати, побри́зкати.

Упрѣва́ть, упрѣть = упрівати, упрі́ти (С. Ш.), про кілько — повпрівати.

Упрага́ть, упра́чь = у(в)прага́ти, у(в)прягти́, повпрага́ти.

Упря́жка = 1. д. **У'пряжъ.**
2. перего́н (між станціями, що перебігають одними кіньми).

У'пряжъ = у́праж, у́пряж (С. Ш.), запря́г.

Упря́мецъ = упе́ртий, у(в)бо́їще. — Вбо́їще таке, що ти йому що хоч.

Упря́миться, заупря́миться = упіра́ти ся, спіра́ти ся (С. Л.), опіра́ти ся, спина́ти ся (С. Л.), опина́ти ся, змага́ти ся (С. Л.), норови́ти ся, комези́ти ся, зрепе́нити ся, огуря́ти ся, упе́рти ся, закомези́ти ся, зати́ти ся, затну́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опинається ся. н. пр. — Д. ще під сл. **Упо́рствовать** і **Заупо́рствовать.**

Упря́мство = у(в)пе́ртість, впор, огу́рність, огу́рство. — Що вам робить, щоб побороть упертість брата. К. С.

Упря́мствовать = д. **Упря́миться.**

Упря́мый = у(в)пе́ртий (С. Ш.), норови́стий, наро́чистий і д. **Упо́рный 2.** — Вперта коза вовку користь. н. пр. — Як моя жінка втопить ся, то гляді́ть її проти води, бо вона дуже уперта. н. пр.

Упря́тывать, упря́тать = хова́ти, захова́ти. — У. въ тюрьму́ = засади́ти, запакува́ти в тюрму́.

Упря́чь, ся = д. **Упрага́ть, ся.**

Упуска́ть, упусти́ть = у(в)пуска́ти, випуска́ти, у(в)пусти́ти, випустити; пропуска́ти, пропусти́ти. — Ой як упустила із рук голубоньку, та уже й не піймаю. н. п. — Не впусти рака з рота. н. пр. — У. изъ ви́ду = спуска́ти з о́ка. — Не треба спускати з ока і вагу економічну. Кн.

У'пускъ = д. **Упуще́ніе.**

Упу́тывать, упу́тать, ся = заплу́тувати, заплу́тати, ся.

Упуще́ніе = у́пуск, про́пуск; занедба́ння.

Упыръ = 1. д. **Упря́мецъ.**
2. упи́р, упи́рь, упиря́ка. С. Ш. — Упирь неповний — всім відьмам родич кревний. н. пр.

Ура́ = ура́, гура́! С. Ш.

Уравне́ніе = рівня́ння, зрівня́ння.

Уравнивать = 1. (уровня́ть) — рівня́ти, вирі́внювати, ви́рівняти, зрівня́ти, урівня́ти (С. Ш.). — Заказує, щоб шляхи рівняли. К. Х.
2. (уравня́ть) — рівня́ти, зрівня́ти, прирівня́ти, порівня́ти.

Уравновѣшивать, уравновѣсить = рівнова́жити, зрівнова́жити.

Ураганъ = урага́н (С. Ш.), хурто́вина (С. З. Жел.), бо́рвій (С. Ш.), бо́рва (С. З. Ш.), шурубу́ра. — І повіє ураган холодний і занесе піском, снігом курінь, мою хату. К. Ш. — Реве, свище хуртовина. К. Ш. — Схопила ся шурубура і стіжечок із верну́ла. н. п.

Уразумѣва́ть, уразуме́ть = розуміти, розуміти, вирозуміти, врозуміти, збагну́ти (Ос. С. З.), не скоро. — утороп́ати, учо́впати, учовпти (С. Ш.), вшолопа́ти, розшолопа́ти. — Хто вирозуміє думку сих віршів. Кн. — Хто збагнув таємницю людського життя. К. Х.

Урванецъ = д. **Сорванецъ.**

Урва́ть = д. **Урыва́ть.**

Урегулѝровать = уладна́ти, упра́вильни́ти. С. Ш.

Урезо́нить = умо́вити, урезо́нити.

Уриальникъ = урина́ль, нічний го́рщик, щи́нник (С. Пар.), сцяч.

Ури́на = сеч, щини (С. Жел.) і д. **Моча́.**

Ури́нный = мочевий (С. Жел.), сечни́й, сикли́новий.

У'ровень = 1. грунтва́га, середва́га (д. Ватерпа́съ); шия́га.
2. рівень. — Площина доволі висока над рівень морський. Кн. — Въ у́ровень, на одно́мъ у́ровнѣ = в рівні, в рівень (С. Л.), на одній мірі. — В рівень з берегами. С. Л. — Въ у́ровень съ краями = вщерть (Ман.), ущерть (С. Ш.), устрі́, налитий або насипаний — щертовий.

Уровня́ть = д. **Ура́внивать.**

Уро́дина = нацапу́ра. С. З.

Уроди́ть, ся = д. **Урожа́ть, ся.**

Уро́дливый = виро́дливий, уроди́вий (С. Ш.), почва́рний (С. Фр.); бридки́й.

Уродова́ть, изуро́довать = калі́чити, ні́вечити, казити, скалі́чити, зні́вечити. Пр. д. під сл. **Изуро́довать.**

Уро́дъ = у́род (С. Ш. Жел.), ви́род, ви́родок (С. З. Л.), див; нацапу́ра (С. З.). — Породила мама як у́рода. С. Ш. — В сем'ї не без виродка. н. пр.

Урожа́й = у(в)рожа́й (С. Ш.), уро́д (Нѣс). — Не вважай на врожай, сій жито — хліб буде. н. пр.

Урожа́йный = у(в)рожа́йний (С. Л. Ш.), рожа́йний, уродли́вий (С. Ш.), зародли́вий (С. Л.), хлі́бний. — Лани мої уродливі. н. п.

Урожа́ть, уроди́ть, ся = роди́ти, у(в)роди́ти, ся (С. Ш.), ізроди́ти, підроди́ти. — Вчора мілко, посія рідко, то й уродить

дíдько. н. пр. — Сáшин уродив ся, сáшин і згавеш. н. п. — Уродúлся въ отцá — вдáв ся в бáтька.

Урождённый = рóженый (С. Л.), рóжденый, рóдом.

Урожéнецъ, урожéнка = рóжденець, рожденка, рóдом. — Та він з дíдів, з прадíдів рожденець харькíвської губернíї. — Вона родом з Полтави.

Урóкъ = 1. урóк (С. Ш.), робóта (на призначений час).

2. наýка. — Се тобí наука: не ходи без дрюка. н. пр.

3. урóки. С Ш. — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам.

Уронúть = д. Ронáть.

Урóнъ = шкóда, стрáта і д. У'быль.

Ростáть, ростú = вирастáти, перерастáти, вúрости, перерости.

Урóчить = 1. (изурóчить) — урóчити (С. Ш.), навурóчити і д. Изурóчивать і Сглáзить.

2. (пріурóчить) д. Приспособлáть.

Урóчище = у(в)рóчище. С. Л. Ш.

Урóчливый = урічлúвий. — Урічливі очі. С. Ш.

Урóчный = призначений.

Рубáть, рубúть = одрýбувати, одрубáти, одтáти.

Урчáніе = бурчáння, бýркотня, гуркíт, гуркотня.

Урчáть = бурчáти, гурчáти.

Рывáть, рвáть = ривáти, одривáти, рвáти (С. Ш.), одíрвáти. — Урвав вишень. С. Ш.

Урúвка, у вирáзі: урывками = урúвцем (С. Ш.), прихапцем (С. Л.), прúхваткою, прúхідцями.

Урúвокъ = урúвок (С. Ш.), обрúвок.

Урúвочный = урúвковий.

Урúвчивый = д. Дéрзкій і Нáглый.

Урéзывать, урéзать = 1. одрíзувати, надкрáювати, одрíзати, урíзати (С. Ш.), вкрáяти, багато — одбатувáти. — Одбатував скибу хлíба.

2. утнýти, ушкварúти. — З нишеї витягнув сопíлку, та як утне московського бичка. Гр. — А мороз як ушкварить. н. п.

Уражáть, урядúть = 1. уряжáти (С. Ш.), порядкувáти, урядúти (С. Ш.). роспорядкувáти.

2. вирядúти. — Виряжала мати дочку в чужу стороночку. п. к.

Усáдебный = селúдебний. — У. земля = грунт, ґрунт, плець (Хар.).

Усадúть = д. Усáживать.

Усáдка = сажáння.

Усáдьба = селúтьба (С. З. Л.), осéля (С. Л.), садúба (С. Л.), осáда (Ос.), обúйстя (С. Л.), посíлля, помíстя. — Прíхали до селитьби Прокопа Шевченка. Кн. — Нема в його ні оселí, ні ставу. К. Ш.

Усáдьбенный = д. Усáдебный.

Усáживать, усадúть, ся = 1. садовúти (С. Л.), посадовúти, порозсáжувати, розсáжувати ся, костúти ся, усадовúти ся, посíдáти, усíсти ся. Посадовив гостей. — Гостей багато — де їх садовити. С. Л. Нема де й усадовитись! Ну, та вже якось посíдаєте. Кр.

2. засáжувати, засадúти, усадúти (С. Ш.), позасáжувати. — Засадив сад березами.

Усáливать, усáлить, ся = насáлювати, насáлити, наялóзити, насмальцювáти.

2. д. Засáливать.

Усáстый, усáтый = усáтий. С. Ш.

Усáчъ = 1. усáч (С. Ш.), прудúвус. С. З.

2. ком. Cerambrix — скрипýн козáк (С. Жел.). — У скрипунів вуси такі довгі, що иноді вдвоє або втроє більші усього тíла. Ст. О.

Усвáивать, усвóивать, усвоúть, усвóить, ся = присвóювати, присвóїти, взяти собí; переймáти, перенятú. — Аби почула яку пісню, зараз перейме її голос. Кн. — У. нравъ = взяти натýру.

Усéрдіе = щúрість, пúльність (С. З.), рéйство.

Усéрдный, но = щúрий (С. З.), запопáдний, чепкúй, щúро, пúльно (С. Л.). — Щиро узяв ся за дíло. С. Л. — Жінка дуже господарна та запопадна. Фр.

Усéрдствовать, поусéрдствовать = щирувáти. пильнувáти, припильнувáти. — Так пильнує коло роботи, що й не розгинається. Лев. — Нумо, нумо — припильнуймо! н. п.

Усúдчивый = усúдливий (С. Ш.), усúдний (С. Ш.), посидючий. С. Л.

Усидéть, ся = у(в)сúдíти. С. Ш.

У'сикъ = ýсик, вýсик, усóк, вусóк. — В кого чорний усок, тому й рибка вусок. н. п.

Усиле́ніе = у(в)сúлення, зміцнéння.

Усúливать, усúлить, ся = 1 всилúти, додавáти сúли, зміцняти, підсúлити, всúлити, всилúти ся, дýжчати, сильнíшати, мíцнíти, міцнíшати всильнíти подýжчати і т. д. — Всильнів так Мазепа, не може царь битись з ним. в. о.

2. силкувáти ся (С. З.), сúлувати ся, змагáти ся, намагáти ся, посилкувáти ся (С. З.), помоцювáти ся і д. Сúлиться.

— Соломія силкувалась заснути, а сон їй не брав. Лев. — Не пустуй, моя голубко, не силкуйсь мене сьмішить. Мова. — Не силкуй ся марно, тільки натомиш ся, а не підїмеш. Кн. — Яких мук завдав Шевченко, доки силкували ся зробити з його „бравого“ салдата. Кн.

Усúлíе = силкувáння (С. Л.), сúлування (С. Л.), знагáння (С. Л.), потýга, натýга. — Ще одно силкування — і він ватиг їй на берег. Кн. — У. употребля́ть = д. Усúливаться 2.

Усúлокъ = дужáк і д. Силáчъ.

Усúльно = притьмóм, натýжне. — Притьмом намагаєть ся.

Усúльный = услóвний. — Условний догляд за товаром. Кн.

Ускáкивать, ускакáть, ускакнýть = ускáкувати, ускакáти (С. Ш.), поскакáти.

Ускáльзывать, ускользнýть = вислизáти, вúслизнути, вúскизнути (С. Л.), вúпорснути (Ос. С. Л.), вúхопити ся (С. Л.), вхитнýти ся.

Ускорéніе = прискóрення.

Ускорённый = прискóрений.

Ускорáть, ускорúть, ся = скóрити, прискорáти, прискóрити, поскóрити, ся (С. Л.). — Прошу суддю, щоб прискорив мою справу. Кн.

Ускочúть = вúскочити, відскóчити.

Услáда = д. Услажденіе.

Усладúтельный = солóдкий.

Услаждáть, усладúть, ся = у(в)солóджувати, у(в)солодúти, ся (С. Ш.), осолодúти (С. Л.). — Вволи тепер мою сердешну волю, усолоди гірку самітну долю. К. Б. — Усолодив ся, як червяк у хрінї. н. пр. — Чим же я вас нагорожу, ваші труди осоложу? н. п.

Услажденіе = усолóда, осолóда (С. Л.), втїха. — Не сказано вабливи очі і повни душу тихою усолодою. Скл.

Услáть = д. Усылáть.

Услáщивать, усластúть, ся = д. Подслáщивать.

Услóвіе = умóва (С. Л. Ш.), вимóва, домóва, уговóр (С. Ш.), варýнок, кондúція, постановá, між державами — уклáд (С. Ш.). — Щоб цїлий рік топив пічку з такою умовою, щоб не заглядав у казани. н. к. Грінч. — Слово — не полова; чи забув, яка між нами з тобою умова? Г. Ар.

Услóвленный = умóвлений (С. Ш.), домóвлений.

Услóвливаться, услóвиться = у(в)мовлятися (С. Ш.), домовлятися, звмовлятися (С. Л., обмовлятися, годитися (С. Л.), вдпáти ся (С. Л.), ладнáти ся, умóвити ся (С. Л. Ш.), звмóвити ся (С. Л.), домóвити ся, згодúти ся (С. Л.), угодити ся, погодúти ся (С. Л.), поєднáти ся. — Так умовились, щоб нїкого не пускать в сад. н. о. Грінч. — Року 1230 Данилові вороги умовили ся звести з сьвіта Данила. Бар. О.

Услóвность = умóвність.

Услóвный, по = умóвний (С. Л. Ш.), домóвний, умóвно, з умóвою.

Усложня́ть, усложни́ть = утрудня́ти, утрудни́ти. С. Ш.

Услýга = 1. послýга, послýжка, услýга (С. Ж.), услýжейка, услýженька (С. Ш.). — Потурбуйтесь, добродію, на послугу громаді. Ос. — Оце я тобі, дружка, за твою послужку. н. пр. — Був би тобі у всїм на послузі. Ч. К. — Услýгу оказáть = послужити ся, у послузі, в пригоді стáти. 2. д. Прислýга.

Услуженіе = послýга, слýжба, нáйми. — Дали йому хлопця в послугу. н. к. — Поступáть въ услуженіе = пітú в нáйми, наняти́сь в нáйми. — Та не продавсь я нїкому, в найми не найму ся. К. Ш.

Услýживать, услужúть = слуговáти, у(в)слугóвувати (С. Ш.), прислугóвувати, ся, услýгувати (С. Ш.), прислуговáти, у(в)служúти, прислужúти ся. — Ми громаді прислужим ся. Ос. — Вона нїчого не вміє, ані плаття вигладити, ані догодне вслужити. М. В.

Услýживость = услýжливість, услýжність (С. Ш.), прислýжність, догóдливість (С. Л.).

Услýживый = услýжливий, услýжний (С. Ш.), догóдливий (С. Л.).

Услýжникъ, ца = прислýжник, ця, послýжка і д. Слугá.

Услыхáть, услы́шать, ся = почýти, ся (С. Л.), вчýти (С. Л.), учýти (С. Ш.), вачýти, дочýти, ся (С. Л.), счýти, прочýти, перечýти, вúслухати, наслýхати. — Я росказку тобі, де був, що бачив, що почув. Б. Г. — Чого я турбуюсь — ані злого, ні доброго я вже не почую. К. Ш. — Нехай мене той почує, що в полї ночує. н. п. — Пусти вуха межи люди, то чимало чого учуєш. н. пр. — А четвертий як дочув ся, то і не обідав, запріг коня вороного, та й поїхав. н. п. — Як се дївка вачула, то й в вухаці майнула. н. п. — Слуги його вчули, що там щось загуркотїло. Грінч. — Є у мене родиноньки, далеко від мене, перечули через люди — цурають ся мене. н. п.

— Вислухай нас, Боже, у прозьбах щирих, у молитвах, нас бідних невольників. н. д.

Услы́шаніе, у вирази: „во услы́шаніе“ = го́лосно, щоб усі почу́ли, на всю ха́ту.

Усма́триваніе = вбача́ння.

Усма́тривать, усмотре́ть, ся = у(в)бача́ти, ся (С. Л. Ос. Ш.), вздрівáти, ся, у(в)ба́чити (С. Л. Ш.), поба́чити (С. Л.), у(в)здрі́ти (С. Ш.), угле́ді́ти (С. Л. Ш.), угляді́ти (С. Ш.), угля́нути (С. Ш.), наві́рити, наздрі́ти, наглє́ді́ти, наглядіти, наглянути, постерегти́ (С. Л.), встерегти́ (С. Л.). — Сизокрилий орле, високо лі́таєш, чи ти мого сина Івана у вічі вбачаєш? н. п. — Повинна вбачати мету — задля чого що робить ся Лев. В. — У тім ді́лі вбачаєть ся щось не добре. С. Л. — Там простора і прибрата уздрівають ся ій хата. Мова.

Усмире́ніе = усмире́ння, гамува́ння (С. Л.), у(в)гамува́ння.

Усмири́тель, ница = усмири́тель, ка.

Усмира́ть, усмири́ть, ся = усмира́ти (С. Ш.), ускромля́ти (С. Ш.), поскромля́ти (С. Л.), гамува́ти (С. Л.), тихомири́ти, припиня́ти, ся, усмири́ти, ся (С. Ш.), поскроми́ти (С. Л.), у(в)гамува́ти (С. Л.), у(в)тихоми́рити, припини́ти, ся, уговтати (С. Ш.), прибо́ркати, притиши́ти, отиши́ти, прико́ськати, уко́ськати (С. Ш.). Думав шляхту приборкати. К. Ш.

Усмотре́ніе = ро́згляд, по́гляд. ро́зсуд. — **Де́лайте по своему́ усмотре́нію** = робі́ть, як самі́ зна́єте, як вам здає́ть ся кра́щим, робі́ть по своїй во́лі, по своїй уподо́бі. — **Передаю́ на ва́ше усмотре́ніе** = здаю́сь на ва́шу ду́мку, віддаю́ на ваш ро́звсуд.

Усмотре́ть = д. **Усма́тривать.**

Усмѣха́ться, усмѣхну́ться = усьміха́ти ся, усьмі́шкувати ся (С. Ш.), осьміха́ти ся, осьмі́шкувати ся, усьміхну́ти ся (С. Ш.). — Прищі́чок усьміхаєть ся, короваю сподіваєть ся. н. п.

Усмѣ́шка = усьмі́шка (С. Ш.), у́сьміх (С. Ш.), всьмі́шка, о́сьміх, ухмі́лка. — З веселим виглядом, з щирим осьміхом. Лев. В.

Усну́ть = засну́ти, трошки — здрімáти (Ос.), про кількох — поснýти (С. Л.).

Усо́бица = усо́биця (С. Ш.), чвара, ко́лот, колотне́ча. — Козак не боїть ся ні хвари, ні чвари. н. пр. — Росказали побзарі нам про войни і чвари, про тяжке лихоліття, про лютії кари. К. Ш. — Як тільки Ярослав закрив очі, зараз почалась колотнеча між його синами. Лев. (Д. Междоусо́біе).

Усовершéнствоваться (въ пѣніи, въ та́нцахъ = вúсьпівати ся, вúтанцювати ся.

Усо́въ = д. **Суетли́вый.**

Усо́вывать, усова́ть = усува́ти (С. Ш.), всува́ти, у(в)су́нути.

Усо́вѣщевать, усо́вѣстить, ся = уковля́ти, уко́вити, усо́вістити, ся (С. Ш.), всамобо́жити. — Ой синочку мій, усовісти ся. н. п. — Отець Гавриле всамобожив їх вгляну́ти ся на наше сирітство. Кн.

Усоли́ть, ся, усоли́ть = всоли́ти, ся, просоли́ти.

Усо́пшій, ая = поκійний, покійник, ця, небі́жчик (С. Ж.).

Усо́хлый = сухий, всо́хлий, ви́сохлий.

Усо́хнуть = д. **Усыха́ть.**

Успе́ніе = смерть, скона́ння. — **У. Пресвятыя Богоро́дицы** (15. Серпня) — Пе́рша Пречи́ста. (Д. під сл. **Пра́здникъ.**)

Успе́нскій = належа́чий до сьвя́та Пречи́стої. — **У. постъ** = Спа́сівка.

Успокое́ніе = заспокое́ння, спо́кій, впо́кій, гамува́ння. спочинок, супочи́нок.

Успоко́ивать, успоко́ить, ся = успоко́ювати (С. Ш.), заспоко́ювати, впоко́ювати, гамува́ти, у(в)тихоми́рювати, успоко́їти, ся (С. Ш.), заспоко́їти, ся (С. Л.), у(в)гамува́ти, ся, у(в)тихоми́рити, ся, після гніву — відхо́дити, відійти́, про вітер — ущу́хнути. — Стрівожена молодиця заспокоює мене, радить підождати. Кн. — Еней сподарь, посумувавши, насилу трохи вгамувавсь. Кот. — Угамуй ся, не турбуй ся, марне не томи ся. Макар. — Буду пити та гуляти, буду серце гамувати. Ак. Сил. — — Не втихомирилась душа, сумує і плаче. К. Ш. — **Успоко́ивающійся ско́ро** = відхі́дливий.

Успокои́тельный = заспоко́юючий.

Успособля́ть, успособи́ть = д. **Приспособи́ть.**

Успѣва́ть, успѣ́ть = у(в)співа́ти (С. Ш.), поспіва́ти, у(в)стига́ти, поступа́ти, у(в)спі́ти (С. Л. Ш.), поспі́ти (С. Л.), устигну́ти (С. Ш.), встигти (С. Л.), вскура́ти (С. Л.), здола́ти. — Поспівав перечитати четверту заповідь. Кн. — Гості ще не встигли оглянути горнички, а Д. заклопотав ся вже за закуску. Лев. В — Олена поралась коло печі, хапаючись, щоб устигти на пору з вечерою. Кон. — Не встиг хлопець вернути ся з пивниці до хати, приїхали козаченьки Саву грабувати. н. п. — Не устигнув козак Нечай на коника сісти,

оглядеть ся позад себе, а вже Ляхи в місті. н. п. — Проти турецкої сили нїчого не вскурали. І так нїчого не вскуравши, назад повернули. Л. С. — Нїчого не вскурав, скільки не бив ся. С. Л.

Успѣхъ = по́спіх, успі́х (С. Ш.), до́спіх, по́ступ. — Багато спіху, та мало поспіху. п. пр. — А в дїлї все нема доспіху, куди не глянеш — все не те. Мет. — **Дай Богъ успѣха** = щасти́ Бо́же, помога́й - бі, Бо́же поможи́.

Успѣшность = успішність. С. Ш.

Успѣшный, но = успішний (С. Ш.), но, спірний, но, погінцливий, во. — Хоч би воно йшло погінцливо, а то полем, полем, а воно мов і не спішав. Ман. — **Успѣшнѣе** = спірнїше, поступнїше. — Поступайте по товстому вишивати. Полт

Уста́ = уста́ (С. Ш.), вуста́, у́стка, у́стонька. С. Ш. — В кого в руках, в того і в устах. п. пр. — Анї пари з уст! п. пр. — Шкода моїх красних усток. п. п. — Закрили ся карі очі й устоньки мої. п. п. — **Заградѝть уста́** = защепити, защиткати.

Устава́ть, уста́ть = томи́ти ся, утомля́ти ся, у(в)томи́ти ся (С. Ш. Л.), притоми́ти ся, натоми́ти ся, взмори́ти ся, угомо́тати ся (С. Ш.), напоби́ти ся, напорати ся, у(в)лека́ти ся, нато́мити ся, накорду́вати ся, знемогти́ ся, потоми́ти ся, ходячи, бігаючи — приста́ти, перебі́гати ся, начвала́ти ся, натупа́ти ся, натупка́ти ся, підтопта́ти ся, підби́ти ся, чупри́ну нагрі́ти, танцюючи — угопцюва́ти ся, дригаючи — удри́гати ся. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, а люди говорять: він мабуть упив ся. п. п. — Притомив ся од далекої дороги. Грінч. п. о.

Уста́вливать, уставля́ть, **уста́вить** = 1. у(в)ставля́ти (С. Ш.), розставля́ти, уста́вити, розста́вити, ся.

2. установля́ти, установи́ти. С. Ш. — Своєї ці́ни не установиш. С. Ш.

3. **Уста́вить глаза́** = встромити, вліпити о́чі, вітріщитись (С. Л.). — Стоїв, встромивши очі в лавок. Кн.

Уста́въ = уста́в (С. З. Ш.), уста́ва (С. Ш.), устано́ва (С. Ш.), стату́т, ре́гула. — Описано в тій уставі о волоках. С. З. — Не то для тебе, і вадли рідного батька не зміню своєї регули. О. Ст.

Уста́нвать, устоя́ть, ся = 1. стоя́ти, трима́ти ся, обстава́ти, усто́я́ти (С. Ш.), усопротивля́ти ся. — Там сила врага не устоїть. Кот. — Обставати за свої права. Кн. — Не здавайсь, за своє усопротивляй ся. Кн.

2. відсто́ювати, ся, осі́да́ти, ссі́да́ти ся, відстоя́ти ся, осі́сти. — Гуща осіла. — Дом ще сядеть ся. Кр.

Уста́лость = у(в)то́ма, уста́нок. С. Ш. — Утомилась би Маръяна утоми не чує. К. Ш. — Мене пр нило теплом, утома відізвалась — я заснув. Фр. — Довго ще балакав, шуткував, якось і втома його не приборкала. Ос. — Анї втаву, анї втоми мінї немає. Мир. О.

Уста́ло́й, уста́лый = у(в)то́млений, сто́млений, від ходи́ї, клопіт — підби́тий, підби́тий, підто́птаний, від праці тяжко — знеможений, змордо́ваний, трудний. — Олександро стомлений, але й задоволений своїми клопотами. Лев. В.

У́сталь = д. **Уста́лость**. — **Безъ у́стали** = без уста́нку (С. Ш.), невто́мно (С. З.), без уга́ву. — А музики без устанку грали зранку і до ранку. Ал.

Устапа́вливать, установи́ть, ся = установля́ти (С. Ш.), ста́вити, уставля́ти, установи́ти, устану́вати, уста́вити, ся (С. Ш.). — Уставляти суд. С. З. — Тим уставуєм їм в повах не мають писати речей доткливих. Ст. Л. — **У. поря́докъ** = у(в)ряди́ти, у(в)порядкува́ти.

Установи́тель = д. **Учреди́тель**.

Устано́вка = уставля́ння.

Установле́ніе = у(в)стано́ва. С. Ш. — Але у нас межи Гуцулами уже раз така установа, то й ніхто її не переіначить. Федь.

Устаре́лый, устаре́вшій = старий, вда́вненний (С. Л.), задавнений, про чоловіка — пристаркуватий, підто́птаний.

Устаре́ть = пристаріти ся, застаріти ся, встаріти ся, про чоловіка — підтоптати ся, про звичаї — вдавнити ся.

Уста́ть = д. **Устава́ть**.

Устерега́ть, устере́чь, ся = 1. спостерега́ти, пильнува́ти, спостерегти́. допильнува́ти.

2. берегти́, уберегти́ (С. Ш.) і д. **Оберега́ть** і **Охраня́ть**.

Устила́ть, устла́ть = устила́ти (С. Ш.), усте́лювати (С. Ш.), вистеля́ти, обстеля́ти, застила́ти, постити, устеля́ти (С. Ш.), вистелити, застеля́ти. засла́ти, вимостити. — Устеляли церкву шуварои. С. Ш. — Зустрінеш рівнину засляну зелено оксамитовими килимами. Кн.

Усти́лка = 1. устила́ння, вистеля́ння.

2. д. **Пости́лка**.

Устóй = 1. д. **Сли́вки** 1.
2. в будові — стовп, стоя́н.

Устóйчивость = ста́лість, сті́йкість. — У кого більше терпіння і стійкости. Кн.

Устóйчивый = ста́лий, сті́йкий, непохитний. — Сталий в вірі. С. З. — Людей розумних і сталих нам треба. Ч. К. — У. въ слóвѣ = слóвний.

Устороньé, у вирази: „на устороньи" = на убóчі, на вбіччі (С. Л.), на óдшибі, на бéлебні і д. під сл. **Сторонá**. — Въ сторонѣ. — Розумна голова на белебні затишку шукає. н. пр.

Устоя́ть = д. **Устáивать**.

Устрáивать, устрóивать, устрóить = устрóювати (С. Ш.), уряжáти, споряжáти (С. Л.), впоряжáти (С. Л.), справля́ти, порядкувáти, рештувáти (С. Л.), устроїти (С. Ш.), урядúти (С. Ш.), спорядúти, у(в)порядúти, роспорядúти (С. Л.), у(в)порядкувáти (С. Л. Ш.), роспорядкувáти, справúти, вшикувáти, улáгодити (С. Л.), уладнáти, у(в)рештувáти, улáштувати, ся. — Одправила панахиди, помин спорядила, і багатим і убогим хлібом угодила. Мак. — Я справила вечерю на ті гроші, що ви вчора дали. Кот. — Свій побит я гадаю сьо як улаштувати. Кв.

Устранéніе = усувáння.

Устрашáть, устрашúть = усувáти, відсувáти, відстороня́ти, відпихáти, витрýчувати, усýнути, відсýнути, відстороня́ти, одíпхнути. — Володарі намагались усувати автономію поконвічну. З. Сс. — Усунути дуже шкодливе для господарства посередництво агентів. Л. Н. В. — Щоб усунути з вистави усе, що хоч трохи могло нагадувати про який національний характер. Л. Н. В.

Устрашáть, устрашúть, ся = страхáти ся (С. Л.), стращáти, страшúти (С. Л.), застрахáти, у(о)страхнýти, ся (С. Ш.), настрашúти (С. Л.), налякáти (С. Л.), ужахáти, ужахнýти, ся (С. Ш.). — Розсердить ся козак на жида і ну його стращать, що скоро прийде час. К. К. — Застрахала його на смерть. Кн. — Ідíть собі сьмíло. Старші брати острахнулись, тай зостались, а Іван Царевич пíшов. н. к. Ман. — **Устрашáющій** = страшкúй.

Устрашéніе = страхáння.

Устремля́ть, устремúть, ся = направля́ти, справля́ти, звертáти, повертáти, направúти, справúти, накерувáти, звернýти, повернýти, кúнути ся, полúнути (С. Л.), порúнути (С. Л.), шугнýти, юрбою — гунýти (О. Л.). — Коні як понесли, а він і справив їх на забор. — Вовки кинулись за нами. — У. взоръ = вступúти, встрокúти, вдивúти óчі. — Кругом подивив ся, встрокив очі на могилу, умовк, з'упинив ся. Кон. — І вдивила очі чорні в в небо ясне, мяготючее. Мова.

Устригáть, устрúчь = устригáти, підстригáти, устрúгти, підстрúгти.

Устрица, Ostrea edulis = ýстриця (С. Ш.). **У. рѣчнáя** = скóйка. С. Л.

Устроéніе = урядження, упорядкувáння.

Устрóивать = д. **Устрáивать**.

Устрóйство = стрій, ýстрій (С. Ш.), справа (С. Л.), справування (С. Жел.), лад, порядок. — Устрій державний не відповідав інтересам масси. Кп. — Коли такі не однакові народности живуть під одним устроєм державним. Кп. — Князівсько-дружинний устрій упав зараз по татарськім наході. Зап. Груш. — У тім млині добра справа. С. Л.

Устройтель = спорýдник. — Двом головним спорудникам уніі Терлецькому і Потієві. Бар. О.

Устрóить = д. **Устрáивать**.

Уступáть, уступúть = поступáти, ся (С. Л.), уступáти (С. Ш.), подавáти ся, повільня́ти ся, відступáти, поступúти ся (С. Л.), уступúти (С. Ш.) відступúти. — Поляки поступають, чого в руках не мають. Самойл. С. З. — **У. прóсьбѣ** = уважáти. С. Л.

Устýпка, устýпокъ = ýступ (С. Ш.), відступ, поступок.

Устýпчивость = устýпливість, устýпчивість. С. Жех. Ш.

Устýпчивый = устýпний, устýпчивий (С. Ш.) і д. **Подáтливый**.

Устýпщикъ, ца = устýпник, ця.

Устýпъ = устýп, лáва, прúступок, в скелі — прúскалок, прúскалка. — Цибає з прискалка на прискалок. Кр.

Устывáть, устúть = остигáти, простигáти, прочахáти і д. **Простывáть**.

Устыжáть, устыдúть, ся = д. **Пристыжáть**.

Устúлый = остúглий, простúглий, прочáхлий.

Ýстье = гúрло (річки), чéлюсти (печі). С. З. Л. — Дніпра гирло затопило. К. Ш. — З Дніпрового гирла широкого виливали. К. Ш. — Під челюстями запіканку поставив. С. З.

Усугубля́ть, усугубúть = подвóювати, прибільшáти і д. **Удвáивать, Умножáть** і **Усúливать**.

Усумня́ться, усумнúться = д. **Сомнѣвáться**.

Усушáть, усушúть = висýшувати, засýшувати, висушúти, засушúти, пересушúти.

Усчúтывать, усчитáть, учéсть = облічувати, обраховувати, облічúти, обрахувáти.

Усъ, мн. усú = 1. ус, вус, мн.ýса, ýси (С. Ш.), вýси (С. Л.), здр. ýсик, усóк. С. Ш. — Які брови, які вуси пишні. Ст. С. — **Опъ себѣ и въ усъ не дýетъ** = а він і гáдки не мáє.

2. (у комах і рослин) — ýсик, вýсик.

Усылáть, услáть = посилáти, висилáти, послáти, вислати.

Усыновúтель, ница = усиновúтель, ниця (хто дитину чужу приймає за свою).

Усыновлéніе = усинóвлення (С. Жел.), прийми.

Усыновлённый, ая = приймáк, чка. — **Сдѣлаться усыновлённымъ** = у прийми пíти, стáти.

Усыновлáть, усыновúть = усиновлáти (С. Жел.), брáти у прúйми, усиновúти (С. Жел.), взяти у прúйми, вільних — повсиновлáти.

Усыпáльница = усипáльня. С. Ж.

Усыпáть, усы́пать = 1. посипáти, висипáти, посúпати, вúсипати.

2. одсипáти, одсúпати.

Усыпáть, усну́ть = засипáти, засну́ти.

Усыпúтельный = усиплúвий. С. Ш.

Усыплéніе = усипля́ння.

Усыплáть, усыпúть = усипля́ти, усипúти (С. Ш.), присипáти. — Напою й маком, то тим і присплю. Кн.

Усыхáть, усóхнуть = у(в)сихáти (С. Ш.), усóхнути (С. Ш.), посхну́ти, про кілько — повсихáти. — Були річки — повсихали. н. п. — **Усóхшій** = усóхлий. С. Ш.

У'ськать, у'ськнуть = цькувáти, тю́кати, тюгу́кати, тютю́кати, тю́кнути.

Усѣвáть, усѣ́ять = засíвати, засíяти, посíяти.

Усѣвъ = засíв.

Усѣкáть, усѣ́чь = усíкáти (С. Ш.), утинáти (С. Л.), одтинáти, усíкти (С. Ш.), у(в)тя́ти (С. Ш.). — Согрішив козак — утни йому шию, согрішив князь — і йому теж вроби. Б. Х. — Не втне Каїн Авля, бо тупан шабля. н. пр.

Усѣкновéніе = усíчéння. — **У. главы́ св. Іоáнна Крести́теля** = Головосíка (д. під св. Прáздникъ).

Усѣ́сть = повсíдати. — Грали повсíдали вербу.

Усѣ́сться = д. **Усáживаться**.

Усѣчéніе = усíчення.

Усѣчённый = зрізáний, стя́тий, утя́тий (С. Ш.).

Усѣ́чь = д. **Усѣкáть**.

Усѣ́нть = д. **Усѣвáть**.

Утаевáть, утáивать, утайть = таїти, утáювати (С. Ш.), крúти, у(в)таїти, ся, потаїти, укрúти, на сповіді — попá в рéшетї возити. — Жінка хіба не утає, чого не знає. н. пр.

Утáиваніе = утáювання. С. Ш.

Утáйка = утáєння (С. Ш.), потáйка.

Утáплливать, утопúть, ся = угрівáти, угрíти, ся, пря́жити (молоко).

Утáптывать, утоптáть = утóптувати, у(в)топтáти, утопцювáти. С. Ш. — До доброї кірниці стежка утоптана. н. пр.

Утáскивать, утащúть = таскáти, тягáти, цупúти, тарганúти, потягти, стягти, поцупúти, спупúти, підцюпúти, потарганúти.

У'тварь = **Домáшняя у.** = добрó, збіжжя, нáчиння. — **Церкóвная у.** = церкóвні убóря, ризи.

Утвердúтельный, но = потверджáючий, твéрдо, нá твердо. — На твердо сказав суддя, що нíчого з того позву не буде. Кн.

Утверждáть, утвердúть, ся = утверждáти (С. Ш.), ствержáти (С. З. Л.) і д. **Подтверждáть**. — **Утвердúться** = угрунтувáтя ся, впануватя ся.

Утвержденіе = ствержéння, затверждéння. — По стверженню пактов. Л. В.

Утекáть, утéчь = утíкáти, уплúвáти, утектú, уплúнути, трохи — надтектú. — Чимало літ перевернулось, води чимало утекло. К. Ш.

Утёкъ = утéча, утíк, утíчка, утíкáнка. С. Ш. — Утíк не славен та помиточен. н. пр. — **На утёкъ** = на втíкачá, на втíки. — Ухопив торбину з хлібом та навтíкача. н. пр. Грінч.

Утёпокъ, утёнышъ, утёночекъ = утя́, вутя́, утеня́, утя́тко, утя́точко, утя́тонько (С. Ш.), кача́, качя́ (С. Л.), качня́, кача(я)тко, кача́точко (С. Л.), мн. — кача́та, кача́точка, качня́та (С. Л.). — Росте, як утя на водí. н. пр. — Ой десь моє дятятко, як на морí утятко. н. п. — Плине утонька без утеняти по море ночувати. н. п. — Таке щастя як у тíї курки, що качата водить. н. пр. — Тече вода із ва

таю та по під горою, хлюпощуть си качаточка поміж осокою. К. Ш. — Ой плавали качинята. н. п.

Утере́ть, ся = д. Утира́ть, ся.

Утерпѣ́ть = втерпіти.

Утера́ть = загуби́ти, загуби́ти і д. Тера́ть. — Знайдеш — не веселись, а загубиш — не смутись. н. пр.

Утеса́ть = д. Утёсывать.

Утёсистый = урви́стий, крути́й.

Утёсъ = у́рвище, строкови́на, кру́ча; скеля, стрімча́к, боковий — прискалка, прискалок. (Д. Стремни́на і Скала́ 1.)

Утёсывать, утеса́ть = затісувати, втеса́ти.

Уте́чка = 1. утік і д. Утёкъ.
2. утічка, витіка́ння.

Уте́чь = д. Утека́ть.

Ути́ный = качи́ний, кача́чий. — Съ ути́ною похо́дкой = качконо́гий. — Ути́ное мя́со = ути́тина, ути́тинка. С. Ш.

Ути́ныя, у́тичьи гнѣ́здышки, рос. Anchusa officinalis = меду́ниця, медяни́шник, рунянка, краснокоре́нь, воло́вий язи́к. С. Ан.

Утира́льникъ = руч(ш)ни́к (С. З. Л.), ути́рач, утира́ло. С. Ш. — Це ж тобі рушник тонкий, шовком вишиваний. н. п.

Утира́ніе = у(в)тира́ння.

Утира́ть, утере́ть, ся = утира́ти, уте́рти, ся. — **Утере́ть кому́ носъ** = уте́рти но́са, хвоста́ кому́ вкрути́ти.

Ути́рка = 1. утира́ння.
2. д. Утира́льникъ.

Ути́скивать, ути́скать, ути́снуть = вписка́ти, упихáти, упихну́ти. С. Ш.

Утиха́ть, ути́хнуть = у(в)тиха́ти (С. Л. Ш.), стиха́ти, ти́хнути (С. Л.), ти́хшати, тихі́шати, падтиха́ти, у(в)ти́хнути (С. Л. Ш.), затихнути, сти́хнути (С. Л.), потихнути, потихшати, стишіти, надтихнути, заниш́кнути (С. Л.), униш́кнути (С. Ш.), ущу́хнути (С. Ш.), утихоми́рити ся (С. Л. Ш.), повтиха́ти, позатиха́ти. — Затихло все, тільки дівчата та соловейко не затих. К. Ш. — Той крик стихав помалу. Лев. — Затихомирився і вітер бурхливий і море стишіло. Ніщ. — Як ось став вітер ущухати, і хвилі трохи улягались. Кот. — Заверюха та може ущухне. Коц.

Утиша́ть, ути́шить, ся = тихоми́рити, у(в)тихоми́рювати, ся (С. Ш.), ти́хшати (С. Ш.), утихоми́рити, ся (С. Ш.), у(в)гамува́ти, ся (С. Ш.).

Утише́ніе = втихоми́рення, гамува́ння, заспокоє́ння.

У'тка, пт. Anas = ка́чка (С. З. Л.), здр. — ка́чечка, у́тка, ву́тка, здр. — у́тонька (С. Ш.), самчик — ка́чур і д. Се́лезень, особливої породи — шавку́н, дитяче — та́ся, та́ська (С. Ш.), А. acuta — острохво́стка (С. Жел.), А. rutila — о́гарь (Ев.). — **У. крикова́я** = кри́жня (С. Л.), кри́жавка, кри́жанка, самчик — кри́жень, кри́жак, кри́жняк. — **У. ныро́къ** = ни́рець, пурний-коза́ (С. Л.). — **У. чиро́къ, А. Querquedula** — чи́рка (С. З. Л.), чи́ра, чири́нка (С. З.), чи́рочка (С. Л.). — Іде поуз ставок, бачить качки плавають. н. п. Ман. — А качечка виплива́е з качуром за ними. К. Ш. — Чутний, як утка. н. пр. — І тільки край ставка оставсь табун утят. Чи кривні то були, чи то були чирята, про те нам байдуже. Гр. — Ой на ставу на ставочку там плавають чириночки. н. п. — Дівчатонька, голубонька, моя чиря-утин. С. З.

У'тка морска́я, Anatina = качу́пка. С. Жел.

Утка́ть = д. Утыка́ть.

У'ткинъ = кача́ний.

Уткну́ть = д. Утыка́ть.

У'тлый = у́тлий (С. Ш.), ву́тлий, крихки́й, тру́хлий, трухля́вий (С. Ш.), дірявий, дірку́ватий, дірча́стий.

Уто́къ = утік (С. Ш.), уток, пітка́ння, поткáння. — Я основу пропила, утік на похиліня. н. п.

Утоле́ніе = заспокоє́ння, гамува́ння.

Утоли́ть = д. Утоля́ть.

Утоло́чь = утовкти, затовкти.

Утолстѣ́ть = пото́вщати, погрубшати.

Утолща́ть, утолсти́ть, ся = робити то́вщим, то́вщати, товстішати, пото́вщати.

Утоля́ть, утоли́ть = заспоко́ювати, успоко́ювати, гамува́ти, заспоко́їти, угамува́ти, утоли́ти (С. Ш.). — Чом до мене не говориш і слiз моїх не утолиш? н. п.

Утоми́тельность = вто́мність.

Утоми́тельный, но = у(в)то́мний, то́мно, жорки́й.

Утомле́ніе = утóмлення, у(в)то́ма. С. Ш.

Утомлённый = у(в)то́млений, сто́млений, то́мний (С. Ш.), змо́рений, знеможений.

Утомля́ть, утоми́ть, ся = томи́ти, ся (С. Л. Ш.), у(в)томля́ти, ся (С. Ш.), мори́ти, ся (С. Л.), приставáти (С. Л.), у(в)томи́ти, ся (С. Л. Ш.), стоми́ти, ся, у(в)мори́ти, ся (С. Л. Ш.), заморити, ся, натрудити, кількох — повтомля́ти, ся, повто́млювати, позато́млювати, ся і д. У-

става́ть. — Їдьте, хлопці, та помалу погана́йте, щоб коників не стомити. н. п.

Утоня́ть = д. Утоня́ть.

Утону́ть = д. Топу́ть 2.

Утончáть, утончи́ть, ся = тонч(ш)и́ти, тоні́ти (С. Ш.), то́ншати, то́ньшати (С. Ш.), утончи́ти (С. Ш.), утоня́ти (С. Л.), стоня́ти (С. Л.), ви́тоньч(ш)ити, ви́тоняти (С. Л.), потончи́ти.

Утончённость = утóнчення (С. Ш.), ви́тонченність.

Утончённый = ви́тончений.

Утопáть, утопáть = д. Утончáть.

Утопáть, утóпнуть = потопáти, потону́ти, у(в)тону́ти (С. Ш.), пото́пнути, втопи́ти ся, про кількох — повтопáти. — Плава та на бéрезі й утонув. С. Ш. — Серед ночі темної, на морі синьому потопали, пропадали. К. Ш. — **Утопáющій** = то́нучий. — **Утопáющій и за соло́минку хвата́ется**, н. пр. — то́нучий і бри́тви хапáть ся. н. пр.

Утопáть, ся = д. Топи́ть, ся 3., **Ута́пливать, ся** і **Утопля́ть, ся**.

Утóпленникъ, ца = у(в)тóпленик (С. Ш.), ця, втóплений, на, потóпленик, потопéльник, ця (С. Ж. Ш.). — Волость приставала до втопленика сторожу. Лев.

Утопля́ть, утопи́ть, ся = д. Топи́ть 3.

Утоптáть = д. Ута́птывать.

Уторго́вывать, уторговáть = виторговувати, ви́торгувати, у(в)торгува́ти (С. Ш.).

Уторя́ть = у(в)топта́ти, у(в)топцюва́ти. С. Ш. — Утоптала стежечку через пр. н. п.

Уто́ренный = у(в)то́птаний. — Ой знати, в кого есть дочки — втоптані стежечки через садочки. н. п.

Уто́ръ, частіше мн. **уто́ры** = утóра, утóри. — Ця ді́жка тече в уторах. С. Ш.

У'точка = ка́чечка і д. **У'тка** (здр.).

Уто́чный = утко́вий. — Уткова пряжа. С. Ш.

Утрамбо́вывать, утрамбовáть = тамува́ти (д. Трамбовáть.

Утрáта = у(в)тра́та (С. Ш.), стра́та, потра́та, згу́ба. — Не хочеш втрати — не лізь ні в куми, ні в сватн. н. пр. — Не сто кіп утрати. н. пр. — Чия згуба — в того річей повна губа. н. пр.

Утрáчивать, утрáтить, ся = тра́тити, у(в)тра́тити, ся (С. Л. Ш.), у(в)теря́ти, потеря́ти, згуби́ти (С. Л.). — Панська ласка до порога, а поріг переступив, то й ласку утратив. н. пр. — Потерпла від козаки ласку. н. п. — **У. довéріе къ кому́** = зневіритись. С. Л.

У'тренникъ = прúморозок, за́морозок, холо́дні зо́рі. — В ночі на Спаса здарив перший приморозок і побив мій тютюн. Кн.

У'тренній = ра́нішній (С. Л.), вра́нішній, ранковúй, сьвітовúй. — Сне вся зорею ра́нішнею. К. К. — Корсунь облило ранковим сьвітом. Кн. — **У. звѣзда́** = сьвітова́ зоря́ і д. Авро́ра.

У'тренняя = у́треня. С. Ш. — Щоб не проспать утрені, то він лягав біля церкви. н. пр. Грінч.

Утрúровать = переборщáти, передавáти куті ме́ду.

У'тро = ра́нок (С. З. Л.), пора́нок (С. Л.). — Ой ти, рапку, ранку, ховай ся у яму, а ти підвечірку ховай ся в ганчірку. н. пр. Мал. — **Ка́ждое у.** = що ра́нку. — **На друго́е у.** = дру́гого ра́нку. — Другого ранку, як тільки зоря запеніла, вже молодіка Марина будила. Грінч. Чайч. — **Ра́но по утру́** = з ра́на, ра́но з ра́нці. — Рано в ранці новобранці виходили із села. К. Ш. — **Съ ра́ннаго утра́** = спозара́нку. — **Съ утра́** = з ра́нку (С. Л.), з ра́на. — І не стане ночі все робити і робити з ранку і до ночі. В. Щ. — **У'тра до́браго пожела́ть** = на добридень да́ти. — Встала ранесько, умилась білесько, господарю на добридень дала. н. п. — **У. проводи́ть** = ранкува́ти. — Де ти, Марусю, сей ранок ранкувала? н. п.

Утро́ба = утро́ба (С. Ш.), че́рево.

Утро́бистый = черева́тий, пуза́тий і д. **Брюха́стый**.

Утро́бный = черевний і д. **Брюшно́й**.

Утроéніе = потро́їння.

Утро́ивать, утро́ить, ся = тро́їти, ся (С. Ш.), у(в)тро́ювати, у(в)тро́їти, ся (С. Ш.), потро́їти, потроїнúти.

У'тромъ = ра́нком, у (в) ра́нці. С. Л. Ш. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф. — Москаль дождав до ранку, а вже ранком роздивив ся. Грінч. Чайч. — Сьвіжа, як квіточка в ранці. н. пр. — Вийшли в поле косарі косить ранком на зорі. н. п. — Помер козак в неділеньку в ранці, положили козака в сьвітлиці на лавці. н. п. — **За́втра у́тромъ** = за́втра в ра́нці. — **На друго́й день у́тромъ** = на ра́нок. — **Ра́но у́тромъ** = ра́но в ра́нці. — **У'тромъ и ве́черомъ** = ра́но й ве́чір.

У'трось = сьогóдня в ра́нці.

Утроя́ть = д. **Утро́ивать**.

Утружда́ть, утруди́ть, ся = труди́ти, утрудня́ти, утрудни́ти, ся. С. Ш. — Прий-

шов вас трудити — заступіть ся за мене в суді. Кп.

Утружда́ющій = утру́дли́вий. С. Ш.

Утружде́ніе = утру́дження.

Утухáть, утýхнуть = д. **Погасáть** і **Потухáть**.

Утучне́ніе = угно́їння.

Утучне́лый = гладки́й, опа́систий, си́тий.

Утучне́ть = погладшати.

Утучня́ть, утучни́ть, ся = 1. ту́чити, утуча́ти, утýчити. С. Ш. — Хазяйське око товар тучить. п. пр. — Піч тучить, а дорога учить. п. пр.

2. гно́їти, угно́ювати, угноїти (землю).

Утуша́ть, утуши́ть = тушити, гасити, потушити, погасити, угасити (С. Ш.).

Утуше́ніе = гаше́ння, потýха.

Утыка́ть, утыкать = 1. втика́ти, встро́млювати, повтика́ти, повстро́млювати.

2. затика́ти, затуля́ти, позатика́ти, позатуля́ти.

Утыка́ть, уткнýть = втикáти, встромля́ти, уткнýти (С. Ш.), увіткнýти, устромúти (С. Ш.). — **Уткнýть глазá** = втýпити óчі.

Утыка́ть, утка́ть = утка́ти. С. Ш.

Утыка́ться, уткнýться = натика́ти ся, наткнýти ся.

Утѣсне́ніе = ýтиск (С. Ш.), втáск. — Протести на втиски від католиків. Зап. Груш.

Утѣсни́тель = утúскач. С. Ш.

Утѣсня́ть, утѣсни́ть = утиска́ти (С. Ш.), утїсня́ти (С. Ш.), тїсни́ти (С. Ш.), гнобúти і д. **Стѣсня́ть**.

Утѣ́ха = утїха, утїхонька, утїшка, утїшенька. С. Ш. — А щоб ти не мав утїхи з своїх дїтей. п. пр. — Вийди, дївчинонько, вийди, утїшенька моя. н. п.

Утѣша́ть, утѣша́ть, ся = тїшити, ся, втїша́ти, ся (С. Л.), розважáти (С. Л.), утїшити, ся, потїшити, розважити (Ос.), пора́дити, розмовою — розговори́ти. — Помітивши, що вона з того незвичайно утїшила ся. Л. Н. В. — Велика досада, та нїкому розважити. п. п. — Розважали дївчиноньку, та й журить ся журно. п. п.

Утѣше́ніе = утїха (С. Л. Ш.), утїше́ніе, втїха, потїха, розвага, розважáння, пора́да, пора́донька (С. Л.). — Утїха, як з порожнього міха. п. пр. — Тодї утїшеніе, як що у кишенї є. п. пр. — Як нас лихо — біда притиває, хама, то розваги тодї нї від кого нема. Ряб.

Утѣша́тель, ница = пора́дник, ця, сотру́дник (Мал.).

Утѣши́тельный, утѣ́шный во = утїшний, но. С. Ш.

Утю́гъ = утю́г (С. Ш.), залїзко (Кр.), прас, пра́ска (С. Л.). — Прас кравецький. Київ. Ст. Оп.

Утю́жить, вытютюжить = гла́дити, утю́жити (С. Ш.), прасувáти (С. Л.), вигладити, випрасувати.

Утю́жный = утюго́вий.

Утя́ = д. **Утёнокъ**.

У'тя! = тась-тась! тасю-тасю! С. Ш. — Тасю-тасю, качуре, до дому! п. п.

Утя́гивать, утяну́ть = 1. утя́гувати, стя́гувати, утягáти (С. Ш.), стягати. — Така гадюка здорова, як той рубель, що вони утягують. п. о.

2. тягти́, стягти́. — Тільки ж ячменю не стало — стягли. В. Щ.

Утя́тникъ = кача́тник (Мин.), качни́к (С. Ж.).

Утя́чій = кача́чий, кача́ний.

Уфъ = ох, ух (С. Ш.). — Ох! як я втомилась. К. Ш. — Ух, як душно! — Ух, ух! соломъяний дух. п. пр.

Уха́ = ю́шка, ю́шечка, щерба́, щербúчка. С. Л. — Дешева рибка — погана юшка. п. пр. — Поганою юшкою сил не поправиш. п. пр. — Коли стало на юшку, стане й на петрушку. п. пр. — Засолим оце озерце, то ви їжте щербичку, а на сподї буде рибка. п. п.

Уха́бина = д. **Уха́бъ**.

Уха́бистый = вибо́їстий, ви́бойний, бакаїстий, бакаюва́тий, труський. — Так шлях дуже бакаїстий. п. о. — Дуже трусьна дорога. Кр.

Уха́бъ = ви́бій (С. Фф.), ви́бой (С. Аф.), вибо́їна, уха́б (С. Ш.). — Там такі вибої, що й коней захордуєш і сам му́ки наберешся. п. о. — Старій бабі і на печі ухаби. п. пр.

Уха́живаніе = ухо́дини (С. Ш.), пеклува́ння, кло́поти, пе́стування, тупцюва́ння (С. Ш.), за дуже вередливим — на́ньканнє (С. Л.), до дївчини як молодиці — лиця́ння (С. Л.), залиця́ння, женихáння (С. Л.), зальо́ти (С. З.), умі́зганнє, умі́зги (С. Ш.), не поважне — горобцюва́ння. — Чиї родини, а наші уходини. п. пр. — Пристав до Наталки з своїм залицанням. Лев. — Призналась про всї чисто залицяння принца. Ст. Г. — До дївки Сапжарівни на зальоти поспішав п. д. — Лицов ся довго, та з тих зальотів нїчого не вийшло. Кн.

Уха́живатель = увúвач (С. Ш.), залиця́льник (К.), умі́зганик (С. Ш.).

Уха́живать = 1. ходúти (за ким, коло кого),

гляді́ти (кого), догляда́ти (кого, за ким), впада́ти (за ким), пе́стити, пе́стувати (кого), тупцюва́ти (С. Ш.), па́ньками ся (С. З. Л.), пальками ся (коло кого). — Доглядає слабого. — Всяке ді́ло хоче, щоб коло його панькались. н. пр.

2. лицяти ся (С. Л.), залицяти ся, женихати ся (С. Л.), прилицяти ся, уви́ва́ти ся (С. Ш.), упада́ти, умі́згувати ся, умізга́ти ся (С. Ш.), підлабу́знювати ся, тупцюва́ти (С. Ш.), волочи́ти ся. — Ходив до неї з другого присілка, залицяв ся. н. о. Грінч. — Залицяв ся, не цурав ся, казав „моя будеш", а тепера і з иньшими як голубко гудеш. н. п. — Ой не ходи, не залицяй ся, не люблю, не піду, не сподівай ся. н. п. — Чи се тая принченька, що голуб кушав ся, чи се тая дівчинонька, що я женихав ся? Женихав ся, не сьміяв ся, хотів її взяти. н. п. — Ані зубів, ні руки правої — упадає дід до баби, моя до молодої. н. п. — Не одни з магнатів і князів умізгав ся за княжівною і кожному довелось покоштувать гарбуза. О. Ст. — Він давно вже волочить ся за нею.

У'харски = хва́тськo (С. Ш.), хва́цькo. — Не вміє він їздити хвацько — он як Іван — так аж любо. Кн.

У'харскій = хва́тський (С. Ш.), хва́цький.

У'харь = хват. С. Ш. — Гарний, постатний, просто хват. Кн.

Ухва́тникъ = д. Ухва́тъ (здр.).

Ухва́тка = манї́ра, рух, движка, особливі — викрута́си, вихиля́си.

Ухва́тъ = рога́ч (С. З.), здр. — рога́чик брачки́, маленький — нака́шничок (Ман.). — У темному кутку, де рогачі стояли, де вінник ставили та трісочки складали. Б. Г.

Ухва́тывать, ухвати́ть, ся = хапа́ти, хвата́ти, у(в)хопи́ти, ухватити, схопи́ти, ся. С. Л. Ш. — Там тебе хапун ухопить, лизень злиже. н. пр. Грінч. — Кайдашиха ухопилась за полудрабок. Лев. — От цариця за коня вхопилась, ручеськами обнімає брата. Ст. С. — А щоб тебе чорт ухватив на судний день. н. пр.

Ухво́стье = 1. поло́ва, одвійки.

2. кіне́ць, край (якого місця).

Ухитри́ться, ухитри́ться = хитрува́ти, метикува́ти, ухитрува́ти ся (С. Ш.), прихитрува́ти. — Хитрий ухитрував ся, а мудрий умудрував ся. н. пр. — А ти так прихитруй і укради, щоб ті не побачили. н. к. Грінч.

Ухищре́ніе = хитрува́ння, хи́трість, хи́трощі, метикува́ння, ви́крутня.

Ухищря́ться = д. Ухитри́ться.

Ухлажда́ть, ухлади́ть, ся = д. Охлажда́ть і Прохлажда́ть, ся.

Ухло́пать = 1. у(в)би́ти, заби́ти, уколо́шкати (С. Ш.).

2. у(в)гатили́ти. — Вгативав на це ді́ло багато грошей.

Ухмыля́ться, ухмыльну́ться = у(о)сьмі́хати ся (С. Ш.), осьмі́шкувати ся, у(о)сьміхну́ти ся. С. Ш.

У'хо, мн. уши = у́хо (С. Ш.), ву́хо, мн. у́хи, ву́ха, у́шi (С. Ш.), здр. у́шко. — Як маєш за одно ухо висіти, то все одно за обидво. н. пр. — Побачиш, як свої уха. н. пр. — Ухо цебра. — Грай, грай глечику, а підеш без ушка. н. пр. — Держи́ у́хо востро́ = бережи́сь, будь на сторо́жі, на чеку́, огляда́й ся на за́дні коле́са. — И у́хомъ не ведётъ = і га́дки не ма́є, і в го́лови не кладе́. Ман. — Крѣпокъ, тугъ на́ ухо = не дочува́є, — Мѣня́ть у́хо на́ ухо = міня́ти так на та́к (без додачі). — Навостря́ть у́ши = насторо́жити у́ха, козири́ти уши́ма (С. Ш.). — Пропуста́ть мимо ушей́ = недочу́ти. — Прожужжа́ть у́ши = нату́ркати у́ха. — Съ до́лгими уша́ми = каплау́хий. — Съ надрѣзанными уша́ми = карнау́хий. — Врётъ, что у́ши ва́путъ = бре́ше, аж слу́хати сором. — У'хо молодецъ = хват.

Ухобо́тье = д. Ухво́стье.

Уховёртка = 1. корпоу́шка. С. З.

2. ком. Forficula auricularia L. = щипавка (С. З.), кліщак (С. Жел). — Ховаючись в день по темним місцям, щипавка иноді, як випаде, ховається і в ухо чоловікові. Ст. О.

Уходи́ть, уйти́ = 1. вихо́дити, ви́йти, лі́ти. — Рано в ранці повибранці виходили із села. К Ш. — Вийшли в поле косарі, косить ранком на зорі. н. п. — Він пішов до дому. — Вийшов з хати.

2. у(в)тіка́ти, тіка́ти, мандрува́ти, шмигнуть — чкурити, чимчикувати, у(в)тікти (С. Л.), змандрува́ти, чкурну́ти, вчимчикува́ти, дмухну́ти, дременути і д. Удра́ть. — То не туманя устовали, як з города з Озова з неволі три братіки втікали. н. д. — Утік не втік, а побігти можна. н. пр. — Прийшла сестра дає знати, щоб хутко втікати. н. п. — Тікай, тікай, рідний брате, хотять тебе в військо взяти. н. п. — Ой куди ти, чумаче, мандруєш, кому мене, серце, даруєш? н. п. — Півень більше семи год у одного хазяїна не жити не; або убуде хто або він змандрує. Ман. — А ми соб

вчительку вчителя з урока і вчитель не побачив. Кр.

3. випереда́ти, попереда́ти, ви́передити, попередити́. — Він на своїм коні усіх випередив.

4. минати, мину́ти. — Минули літа молоді, холодним вітром од надії уже повіяло. К. Ш.

5. іти́ вперед, забіга́ти (про годинник).

Уходи́ть = 1. проци́ндрити і д. Промота́ть. — Скільки не дай йому грошей, зараз проциндрить.

2. змордува́ти, зні́вечити, замордува́ти, доконати, уби́ти, уколо́шкати. — Го́ре уходи́ло его́ = го́ре докопа́ло його́.

Уходи́ться = у(в)гамува́ти ся, у(в тихомирити ся; підтопта́ти ся, нату́пати ся. — Ни́во уходи́лось = ни́во перешумува́ло, ви́гралось. — Се́рдце уходи́лось = заспоко́їлось, угамува́ло ся.

Ухо́дкою, ухо́домъ = уте́кою, ти́шкою, тихцем, ни́шкою, крадькома́ (вийти, піти). — Він утекою з Харькова. Сп.

Ухо́дъ = 1. ви́хід, відхо́д і д. Выходъ 1. 2. до́гляд (С. Аф. Л.), на́гляд, доглядання, пильнування (С. Л.), стару́нок. — Тарас зростав без догляду. Кн.

Ухожде́ніе = у(в)тіка́ння.

Уховёртка = звій в у́хах.

У'хорскій = д. У'харскій.

Ухочи́стка = д. Уховёртка 1.

Ухудша́ть, ухудши́ть, ся = угі́ршувати (С. Ш.), погі́ршувати, ся, гі́ршати, угі́ршати, угі́ршати (С. Ш.), погі́ршати, погі́ршати, ся. — Маленьке — гарненьке, а побільшає — погіршає. н. пр. — Ті типічні риси проекту справді лишень погіршують справу. Л. Н. В. — Ті відносини тепер ще погіршили ся і чим раз дальше погіршують ся. Л. Н. В.

Ухудше́ніе = угі́ршення.

Ухъ = ох, ух! — Ох! як я втомилась. К. Ш.

Уцѣ́живать, уцѣди́ть = вицїжувати, одцїжувати, вицїдити, одцїдити.

Уцѣ́пливать, уцѣ́пить, ся = 1. цїпити, у(в)цїпити, попасти, вдучити.

2. д. Прицѣ́пливаться.

Уцѣ́пѣть = уцїпїти, зацїпїти. — Од вогню угли зацїпіють, а від огню нїчого. н. пр. — Знайдеться, коли зацїпила його архива. Кн.

Уцѣпля́ть, уцѣпи́ть, ся = чіпля́ти, ся, зачепи́ти, учепи́ти, ся (С. Ш.), учепі́рити ся (С. Ш.).

Участвовать = бра́ти, ма́ти у́дїл, у́часть.

Участить, ся = д. Учаща́ть, ся.

Уча́стіе = удїл (С. Ш.), у́часть, удїлування (С. Ш.), уча́сництво (С. Жел.), спі́лка, спі́льництво (С. Ж.), в мировій — зво́дини. Лев. — Про участь царевої родини в тій історії — певних звісток бракує. Кн. — Принима́ть у. = д. Уча́ствовать.

Уча́стковый = участко́вий. С. Ш.

Уча́стникъ, ца = уча́стник, ця (С. Ш.), суспі́льник, ця, в якому предприємстві — спі́льник, ця (К. Св. п.), в роботі — супря́гач (Сп.), в могоричу — могори́шник, в якому ділі — причетний, причетник, в поганому ділі — полигач. Сп. — Один участник сам без другого чинити не может. Ст. Д. — І ти причетник у те діло. Полт.

Уча́стный = уча́стний (С. Ш.), причетний.

Уча́стокъ = ча́стка, уча́сток (С. Ш.), удїл, пай, подїл, обру́б. — Скільки паїв громада надїляла громадянинові. Кн.

У'часть = до́ля, талан. — Така її доля! К. Ш. — Полегшити гірку долю Шевченка. К

Учаща́ть, участи́ть, ся = учаща́ти, ся (С. Ш.), участи́ти (часто що робити чи куди ходити), у(в)нажувати ся, уна́дити ся (часто ходить куди). С. Ш. — Де люблять, там не учащай, а де не люблять, не бувай. н. пр. — Унадив ся, як свиня у моркву. н. пр.

Учаще́ніе = учаща́ння.

Учи́тель = учи́тель, у(в)чи́тель, навчи́тель, муштрі — му́штер. — А пан муштер там добре попомуштрував. н. о.

Учи́щійся = учень, у́чень.

Учёбникъ = у(в)чёбник (С. Ш.), підру́чник, шкільна книжка.

Учёбный = учёбний, учёвний (С. Ш.), шкільний.

Учениковъ = учнів (С. Ш.), школярів.

Ученикъ, ца = у́чень (С. Ш.), у(в)ченик, ця (С. Л. Ш.), школя́р (С. Л.), зб. — школя́рство.

Ученическій = учени́цький (С. Ш.), у́ченський, школя́рський.

Уче́ніе = 1. у(в)че́ння (С. Л. Ш.), учіння (С. Ш.), нау́ка, сьвіче́ння, цьвіче́ння (С. З.). — Сина в науку віддав. С. Л. — Братства Київського, труждаючого ся в цьвіченню молоді Російської. Ясинський. С. З.

2. нау́ка.

Учёность = уче́ність.

Уче́ный = у(в)че́ний (С. Ш.), наукóвий. — Учені люди. — Наукове товариство.

Уче́нье = 1. д. Уче́ніе.

2. му́штра (С. З. Л.), муштрова́ння. — Що дня мусів Шевченко йти на муштру,

муштрувати ся в рушницею та витягувати носок. Кн.

Учéрпывать, учерпнýть = черпáти, вичерпати, одчерпнути.

Учесть = д. **Учи́тывать.**

Учёсывать, учесáть = 1. причісувати, розчісувати, причесáти, розчесáти. 2. тїкáти, у(в)тїкáти, чкýрити (С. З.), утїкти, чкурнýти, дременýти, дмухнýти і д. **Удирáть.**

Учёть = учóт (С. Ш.), відлїч.

Учи́лище = учи́лище, школа.

Учи́лищный = шкільний.

Учи́нивать, учини́ть = справля́ти, ла́годити, справити, полáгодити.

Учини́ть, учини́ть, ся = учиня́ти (С. Ш.), чинити, робúти, учинúти, ся (С. Ш.), зробúти, ся, що лихе — коїти, скоїти, ся. — Ой щож бо я учинила, що Коструба полюбила. н. п. — Оттак чини, як я чиню: люби жінку, аби чию. н. п. — Деякі люди рядили скоїти ворохобню. Прав.

Учи́телевъ = у(в)чителїв. С. Ш.

Учи́тель, ница = у(в)чи́тель, ка (С. Ш.), навчи́тель, ка. — **Быть у.** = учителюва́ти, учителькувáти. С. Ш.

Учи́тельницынъ = учи́тельчин. С. Ш.

Учи́тельскій = учи́тельський.

Учи́тельство = учи́тельство, учителюва́ння. С. Ш.

Учи́тельствовать = учителюва́ти (про вчителя), учителькувáти (про вчительку). С. Ш.

Учи́ть = 1. (научи́ть, ся) — учи́ти (С. Ш.), вчи́ти, нау в)чáти (С. Л.), сьвічити, цьвічити (С. Л.), нау(в)чи́ти, ся, муштрі — муштрувáти, ся. — Учіте ся, браття мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь, й свого не пурайтесь. К. Ш. — Сьвічтесь люди, добре буде! Сьвічтесь хоч помалу, щоб вас лихо знов не втяло, собі на поталу. Прибура. С. З. — Велика громада молодї в колегіумі моїм в науках цьвічить ся. П. Могила. С. З. — А москалї муштрують ся. К. Ш.

2. (вы́учить, ся) — учи́ти, вину́чувати, ви́у(в)чити, ся. — Вивчив усе.

3. (прiучи́ть, ся) — привча́ти, привчи́ти, ся.

Учи́тывать, учéсть = обрахóвувати, обрахувáти.

Учреди́тель, ница = спору́дник, ця, заложи́тель, ка (С. Жел.), фундáтор, ка (С. Ш.), завідчик, осáдчий. — Двом головним спорудникам унії Терлецькому і Потїєві. Бар. О. — Завідчик самовласта в Литаї — Витовт. Кн. — Васильчикова тїльки землю леговала, а сущим осадчим монастиря був Йона. Кн. Д. ще під сл. **Основáтель.**

Учреждáть, учредáть, ся = установля́ти, настановляти, уряжáти, закладáти, установи́ти, настанови́ти, уряди́ти, заложи́ти. — Ніхто не знав, що сторóжа вже и становлена. Ст. Х.

Учрежде́ніе = устано́ва (С. Ш.), зáклад. — Маємо такі заклади урядові, як школа. Кн.

Учти́вость = поштивість, чéмність (Гал.).

Учти́вый = поште́вий, гре́чний (С. З. Л.), чéмний (Гал.), надто — тендíтний (С. Ш.). — Слово не гречне. С. З. — Слухняна, сорóмлива, гречна. Ч. К.

Учýгъ, учужóкъ = яз, їз, їзóк, котá, коцї і д. **Забóйка** 2. і під сл. **Спасть.**

Ушáстый = ухáтий, ухáн, ухáнь, ухáч (С. Ш.), з довгими висячими ушима — каплоýхий.

Ушáтый = цебрóвий.

Ушáть, ушáтикъ, ушáтецъ = цéбéр (С. З. Л.), цéбрик, широкий — балїя, шпрітвас.

У'ши = д. **У'хо.**

Ушибáть, ушибúть, ся = 1. забивáти, забúти (С. Л.), вдáрити, ся. — Забив ногу. 2. у(в)бивáти, убúти.

Ушúбъ = удар, удáрення; забúте (місце).

Ушúца = юшечка і д. **Ухá** (здр.).

Ушкó = ýшко. С. Ш.

Ушкýйникъ = ушкáл, ушкуйник. С. Ш.

Ушлéцъ = утїкáч і д. **Бѣглéцъ.**

Ушнóе = полúвка з юшки.

Ушнóй = юшечний.

У'шный = уховúй. С. Ш.

Ущéліе = межигíрря, ущéлина, стичóк, без виходa — гузúрь. — По ущелинам гірським ми ходили цілий день. Кн.

Ущелочúть = взолúти.

Ущéмливать, ущемля́ть, ущемúть = вщикнýти, прищикнýти. — Дверьми вщикнув. Ман.

Ущербáть, ущербнýть, ся = ущербúти, ся. С. Ш. — Місяць ущербив ся.

Ущерблéніе = ущéрб.

Ущербля́ться, ущербúться = ущербля́ти ся, ущербúти ся. С. Ш. — **Ущерблённая лунá** = щербáтий місяць.

Ущéрбъ = 1. ущéрб, шкóда, ущéрбок, утрáта. — **Въ ущéрбъ** = на шкóду. — **Причини́ть ущéрбъ** = зробúти шкóду. 2. ущéрб (місяця).

Ущи́пывать, ущúпнуть = щипáти, ущі-

па́ти (С. Ш.), ущіпну́ти (С. Ш.), вщипну́ти; ускуба́ти, вскубну́ти.

Ущи́пъ = ущі́п, ущі́пок. С. Ш.

Уѣ́здный = уїздний (С. Ш.), уїздовий, повіто́вий. — Який Охріменко дурний, пішов прохать у повітовий (суд), що обідрав його наш писарь волосний. Б. Г.

Уѣ́здъ = уїзд (С. Ш.), повіт (С. Л.). — Вже таких мабуть нема на сьвіті, хоч так таки переберн в усїм повіті. Гул. Ар. — Таких ведмедів на приміті ще трохи є у нашому повіті. Б. Г.

Уѣзжа́ть, уѣ́хать = одъїзди́ти, виїзди́ти, одъїхати, виїхати. — Одъїжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. п. п.

Уѣзживать, уѣ́здить = 1. уїзжувати, уїздити (С. Ш.), объїздити, виїздити. — Виїздив коня.

2. (дорогу) — уїжа́ти, уїздити, накоти́ти.

Ую́тный, не = затишни́й (С. Л. Ос.), за́тишно, захистни́й (С. Л.), захи́стно, щитни́й. — Хоч не пишно, аби затишно, п. пр. — **Сдѣ́лать ую́тнымъ** = окубо́бити.

Ую́тъ = за́тишок, за́хист, за́хисток. С. Аф.

Уязви́мый = вразли́вий.

Уязвле́ніе = ура́за, ура́зка. С. Ш.

Уязвле́нный = ура́жений (С. Ш.), вра́жений.

Уязвля́ть, уязви́ть = у(в)ража́ти (С. Л. Ш.), у(в)рази́ти (С. Л. Ш.), ущипну́ти, ущіпну́ти. С. Ш. — Трудно рану гоїти, а не вразити. п. пр.

Уязви́мость = у(в)разли́вість. С. Ш.

Уясне́ніе = вияснє́ння, вирозумле́ння.

Уясни́ть, уясни́ть = вияснѝти, вия́снювати, съясо́вувати, вирозумля́ти, ви́яснити (С. Л.), съясува́ти, розъясни́ти. — Хоч ти йому з ранку до вечера съясовуй, що сонце не ходить, не тямить воно того. Кн.

Ф.

Фа́бра = фа́бра (С. Ш.), чорни́ло (з галицької сажі і воску — чорнити волосся).

Фа́брика = фа́брика, хва́брика. С. Ш. — **Писчебума́жная ф.** = папі́рня. С. З.

Фабрика́нтъ = фа(хва)брикант С. Ш. — **Писчебума́жный ф.** = папі́рник. С. З.

Фабрика́тъ = ви́ріб (хвабрицький).

Фабрика́ція = фабрикова́ння. С. Ш.

Фабри́чникъ = фабри́чний, робітник на фабриці.

Фабри́чный = фа(хва)брицький, фабри́чний. С. Ш. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві — фабрицькиї обидві. п. п. — В новій чорній катанці з фабрицького сукна. Лев.

Фабри́чный = д. **Фабри́чникъ.**

Фавори́тъ, фавори́тка = коха́пець, коха́нка і д. Любимецъ.

Фаго́тъ = фаго́та. С. Ш. — **Играющій на фаго́тѣ** = фаготи́ста, фаготи́стий. С. Ш.

Фаза́нній = фаза́нячий.

Фаза́нъ, пт. Phasianus colchicus = фа(хва)за́н (С. Ш.), бажа́нт (С. Л. Жел.).

Фазъ, частіше **фа́за**, мн. **фа́зы** (лунні) = кватѝря, ква́дра, одни́на (д. під сл. Луна́).

Фа́келъ = похо́дня, похідня (С. Жел.), смолоски́п (Гал. С. Жел.), що вживаєть ся для лову риби — по́сьвіт. — **Похоро́нные ф.** = проводничкй.

Фа́кельщикъ = похідни́к. С. Жел.

Фактѝческій = фактѝчний, надїльний, справдѐшнїй.

Фа́кторство = факторува́ння. С. Ш.

Фа́кторствовать = факторува́ти. С. Ш.

Фа́кторъ, фа́кторша = фа́ктор, ка. — **Пла́та ф--у** = факторо́ве, фа́кторне, факторо́вне. С. Ш.

Фа́кторъ = чи́нник. — Перевага матеріяльних чинників над духовними. Л. Н. В.

Фактъ = факт, подія. — **Подбира́ть, подводи́ть фа́кты** = фактува́ти. С. Ш.

Факульте́тъ = факульте́т, ви́дїл (С. Жел.). — Студент правничого видїлу.

Фа́лда = 1. збі́рка, частіше — збо́рка, фа́лда, хва́лда, фалди́на (С. Ш.) і д. **Скла́дка** 2. 2. пола́.

Фалди́стый = фалди́стий (С. Ш.), рясни́й. Рясна свита.

Фальсе́тъ = фальцє́т.

Фальсифика́торъ = фальшівни́к, фальшовни́к, фа́льшер, хва́льшер. С. Ш. З. — Сварати, яко фальшера. С. З.

Фальцъ = д. **Закро́й** 1.

Фальши́вить, сфальши́вить = 1. фальшува́ти (С. Ш.), зфальшува́ти.
2. різни́ти (в співах, в музиці).

Фальши́вость = фальши́вість, фальши́вство. С. Ш.

Фальши́вый = фальши́вий, хвальши́вий (С. Ш.); підро́блений, підбо́рний; прикидли́вий. — Фальшиві гроші. — Се лист підборний. Ч. К. (Д. ще **Подлѣльный**).

Фальшь = фальш, хва́льш (С. Ш.), хи́ба, хи́бча, в тканині — блезно́. — **Ошибка въ фальшь не ста́вится** = помилка за хвальш не йде. н. пр.

Фами́лія = 1. рід, пле́мя, покоління.
2. сім'я́, родина, фами́лія (С. Ш.).
3. про́звище (С. З. Л.), при́звіще, при́звісько, прозва́ння (Кр.), фами́лія (С. Ш.). — Ой я родом Йваненко, на призвіще Петренко. н. п. — По мужові Грициха, а на призвіще Коновчиха. н. д.

Фами́льный = 1. родови́й, фамілійний (С. Ш.).
2. сіме́йний.

Фамильа́рничать = панібра́тати ся, за панібрата става́ти, бу́ти.

Фамильа́рность = панібра́тство.

Фанати́ческій = фанати́чний. С. Ш.

Фанати́змъ = фанати́цтво. С. Ш.

Фане́рка = форні́р. С. Ш.

Фантазёръ = химе́рник і д. Мечта́тель.

Фантази́ровать = 1. ма́рити, химе́рити, химерува́ти. — Химерять — химерять, та й зроблять з леміша шпайну. К. Ш.
2. імпровізува́ти.

Фантази́я = 1. фантазія. С. Ш.
2. мрія, химе́ра, ви́гадка (д. Мечта́ 2.).

Фантасти́ческій = фантасти́чний (С. Ш.); химе́рний (С. Л.).

Фанфаро́нъ = велича́йко, чванько́, пиндю́чник. — Думає: ось яка я пиця! в нових чоботях на рипах! Тьфу! пиндючник. Кн.

Фарва́теръ = стрижень (С. Л.), в річці — течій, бистрінь, бистрина́, бистря́, прудково́д. — Не держав ся берега, завалило ся на течію. н. пр. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Фарсъ = 1. жарт. — Поливодa XVIII. століття, жарт в 4 діях І. Карпенка-Карого.
2. ви́кидка, ви́брик, фі́гель (С. Ш.). — Д. **Выходка** 2.

Фа́ртукъ, фа́ртучекъ = фа́(хва́)ртух (С. З.), фа(хва)ртушина (С. Ш.), попере́дниця, фартушо́к (С. Ш.), що надівають дітям на шию — слинявка і д. ще під сл. **Передникъ**.

Фа́ртучный = хвартухо́вий.

Фарфо́ровый = фарфо́ровий, фарфо́рний, фарфу́рський (С. Ш.), порцеляно́вий (С. З. Л.). Купив імбрик порцелянового. Марковичъ. С. З.

Фарфо́ръ = фа́рфор, фа́рфур, хва́рфор (С. Ш.) порцеля́на (С. З. Л.). — Чутно, як метал бризне об порцеляну... инде, там.. Кн.

Фаршированный = начи́нений.

Фаршъ = на́чинка, осере́лок, з потрохів — по́трібка, з щуки — товче́ник (С. Ш.).

Фаса́дный = чі́льний.

Фаса́дъ = чо́ло, лице́. — Хата у його лицем на улицю. Кн.

Фасолеви́дный = фа(ква)солькова́тий. С. Ш.

Фасо́ль, рос. Phaseolus — фасо́ля, хвасо́ля, квасо́ля (С. Ш.), зерно — фа(ква)соли́на, стебло — фа(ква)соли́ння, ча. С. Ш. — P. multiflorus Willd. — королів цьвіт, черво́на квасо́ля. С. Ав. — P. variegatus — писари́ста квасо́ля. С. Ш. — P. compressus Dc., **низкоро́слая ф.** — пі́ша квасо́ля (С. Ав.), піхо́та. лежу́х, та, що въють ся — тична́, з плескуватими зернами — плеска́ч, з великими стручками — палашо́ва, польова — по́лька, з дрібними зернами — перло́ва, схожа на шпарагу — шпарагівка. С. Ш.

Фасо́нистый = стату́рний. Ман.

Фасо́нъ, фасо́нчикъ = крій, стрій, зразо́к, кшталт, фо́рма. — Убрання городянського крою. Кн. — Добре шив, кріпко, та не вмів надати чоботам строю. Кн.

Фата́ = на́мітка (до вінчального убору).

Фата-Моргана = ма́рево. С. З. Л.

Фатій = чвала́й, незгра́ба і д. Незо́вкій і **Неповоро́тливый**.

Фатъ = ферт, хверт.

Фаши́на, фаши́нникъ = та́рас, то́рос. С. Ш. — Дав знать начальству, скільки треба на той рів сильни дрибинок, скільки тарасу. К. Ст. — Скільки тарасу треба на той рів, щоб закидати. К. Ст. — Громадяне говорили, що тут треба і тарасу й каміння загатити трасовищу. Бар. — На греблю навозили тарасу, щоб полагодити пошкодження. Кн. — **Мости́ть, укрѣпля́ть фаши́нами** = тарасува́ти (С. Ш.), потарасува́ти.

Фаши́нный = тарасо́вий. С. Ш.

Февра́ль = февра́ль (С. Ш.), лю́тий. — Місяць лютий пятое — чи обутий? н. пр.

Федерати́вный, федераціо́нный = федера́ційний.
Фейерве́ркъ = фе́йверк, фе́йверок. С. З.
Фело́нь = ри́за ве́рхня.
Фельдфе́бельскій = фітфе́бельський. С. Ш.
Фельдфе́бель = фітфе́бель (С. Ш.), підфе́бель. — Буде вінъ товчеників од нашого підфебеля, що опізнив ся. Грінч.
Фе́льдшерскій = фе́ршальський. С. Ш.
Фе́льдшеръ = фе́ршал (С. Ш.), хве́ршал.
Фельдъе́герь = гоне́ць (царський).
Ферѝнка, рос. Atherina pontica Eichw. = катери́нка, дугу́лька. Рябов.
Фе́рма = ху́тір (С. Л.), фо́льва́рок, фільва́рок С. Ш.).
Фе́рмеръ = 1. хуторя́нин.
2. орендарь, посе́сор.
Ферме́нтъ = підчи́нка і д. Заква́са.
Фе́ртъ, фе́ртикъ = фе́рт, ик, хве́рт, ик (С. Ш.).
Фесто́ны = кри́сочки.
Фе́тишъ = божо́к.
Фи! = фе, хве!
Фи́бра = волокно́, волокни́це, жи́лка.
Фиброзный = волокнува́тий.
Фи́га = 1. рос. Ficus carica L. = фи́га, хви́га (С. Ан.), овоч вялений ще — инжи́р, инджи́р (С. Ан. Л.). — І хвиґи, медом мов налиті, мигдаль, каштани смаковиті. Мет. — Всякі лагодини: родзинки, хвиги та маслини. Мак. (Д. ще під сл. Смо́ква).
2. ду́ля і д. Ку́кишъ.
Фи́гла = фіґель, фіґлі, хвиґлі. С. Ш.
Фигля́рить = фіґлюва́ти. С. Ш.
Фигля́ръ = фіґля́р (С. Ш., картопля́с, хи́ородник.
Фи́говый = фи́(хви́)говий.
Фигу́ра = 1. вид, ви́гляд, поста́ва, по́стать. — Постава сьвята в сумлінна вродливе. и. пр. — Ставши як зачарований, оглядав її пишну постать. Лев. В. — Теж і постать, як король покійний. Сг. Г. — Дивить ся — щось стоїть, знайома постать. Грінч. — Нема ні одної варазно змальованої постаті. Л. Н. В. — Постать його нагадувала мармурову постать одного з героїв давньої Елади. Ки.
2. фіґу́ра (геометричне і риторичне, теж в картах і танцях). С. Ш. — Окрім того в картах фіґури: туз, к роль, краля і пижик або хлоп зовуть ся: пань, а в танцях трудні фіґури: викрута́си.
Фигура́ровать = фіґурова́ти. С. Ш.
Фигу́рить, сфигу́рить = хитрува́ти, лука́вити, захитрувати.
Фигу́рчатый = фіґу́ристий. С. Ш.
Физи́ческій = физи́чний.
Физіологи́ческій = физіологі́чний.
Физіоно́мія = вид, обли́ччя, по́гляд. С. Л.
Филе́ = сі́тка пле́тена.
Филе́й, филе́йная часть = поля́двиця.
Фи́линовъ = пу́гачів.
Фи́линъ, пт. Strix bubo = пу́гач (С. Л. З.), пугу́тькало. — Ой сів пугач на могилі, та й крикнув він: пугу! и. п.
Фили́пповки = пили́півка. (Д. Постъ.)
Фили́пповскія = пили́півський, пилипівча́ний
Фило́софъ = филозо́ф, филозо́п. С. Ш.
Фильтрова́ть = фільтрува́ти (С. Ш.), ці́ди́ти.
Фильтръ = фі́льтра (С. Ш.), ці́ди́лка. — Зостав ся, як на ці́ди́лці. и. пр.
Фина́лъ = кіне́ць.
Фина́нсовый = скарбо́вий.
Фина́нсы = скарб (державний).
Фи́никъ, рос. Phoenix dactylifera = фи́никова па́льма, овоч — фи́ник (С. Ш.).
Фини́фть = полива, по́кіст (стеклястий).
Финти́ть, сфинти́ть = 1. финти́ти (С. Ш.), крути́ти ся, верті́ти ся, хвосто́м верті́ти.
2. викру́чувати ся і д. Увёртываться.
Фи́ны, Taenia solium = кру́пка. — Цю свиню треба викинуть: тут багато крупки. — У свиней ще бувае крупка або финна хвороба. Чикаленко. Розмова про с. х.
Фиска́лить = підгляда́ти, підзира́ти, пантрува́ти.
Фиска́лъ = підгля́дач. догля́дач, шпиг. (Д. Подгля́дчикъ і Шпіо́нъ).
Фиста́шковое де́рево, фиста́шки, рос. Pistalia vera L. = фиста́шкове де́рево, ф. орі́хи, фиста́шки.
Фи́стула = 1. фи́стула́ (в співанні). С. Ш.
2. нори́ця, вовчо́к, фи́стула (С. Ш. Пар.) дірочка (на пр. в болячці). — А щоб тобі, сестряце, і пранці і норицї! и. пр.
Фити́ль = гніт, ґніт, ґнот, ґно́тик. С. Аф. З. Л. — Бог бачить — чий віск, чий гніт. и. пр. — Та згоріла дівочка від ґнота до ґнота, забірае парубочків до дому охота. п. п.
Фити́льный = г(ґ)нотови́й.
Фи́ша, фи́шка = ма́рка.
Фіа́лка, рос. Viola = фіялка. С. Ш. — V. canina L. = братки́, сокирки́, V. mirabilis L. = лісова́ фіялка. підлісок, V. odorata L. = кіяські конитці, бешиняк, підлісок, V. tricolor L. = братки́, брат

з сестрóю, полýцьвітки, Іван та Мáрʼя. С. Ан.

Фіáско = невдáча. — Потерпѣть фіáско = óблизня піймáти, вхопúти шúлом пáтоки, в сватанні — гарбуза́ зъíсти.

Фіолéтовый = фія́лковий, синє-голубúй, касакóвий. — Така масанова хустка, як у попа комилавка. Кн.

Флагъ = хлак (С. Ш.), стяг.

Флангóвый = боковúй.

Флангъ = бік, крилó (війська).

Фланéлевый = фанельóвий (С. З.), хванелéвий (С. Л. Ш.), флянéльовий. С. Ш.

Фланéль = фанéль (С. Ш.), флапéля, флянéля (С. Ш.).

Флéгма = 1. харкóтина, хля́ка і д. Мокрóта.
2. млявість.

Флегмáтикъ = 1. харкáтий, харкáч. Д. Мокрóтный человѣкъ.
2. флéгма (С. Ш.), лемéха, лемíшка, глевтя́к, макýха, мля́вий і д. Вя́лый 2.

Флегматúческій = лемехувáтий, глевтякувáтий, лемíшкувáтий. — Воно змалку було глевтякувате, до всього байдуже, таким глевтяком і тепер. Кн.

Флéйта = флéйта (С. Ш.), сопíлка, свистíлка з хлинкáми.

Флейтúстъ = флейтúста. С. Ш.

Флéровый = фльорóвий. С. Ш.

Флеръ = фльор. С. Ш.

Флúгель = флúгель, офіцúна (Прав.).

Флорéнтъ = стьóжка, стьóжечка, бúндочка (шовкова, узенька). Д. Лéнта.

Флюгáрка = верх, кáптур (на димарі).

Флю́геръ = погóдка (Маш.), погóдник, вітрячóк, млинóк. — На голубнику поставили погодник; він і показує звідкіль вітер. Кн. — Вітрячок стоїть нерухомо... а під вітер він... Кн.

Фля́га, фля́жка = фля́ша, фля́шка (С. Ш.), пля́шка (С. З.). — Щоб подала з вином фляшку. в. п. — А хіба воно од віку тее можна чоловіку, щоб як пляшка закива, не здуріла голова? В. Щ.

Фля́жный = пля́шечний.

Фóкусникъ, ца = штукáрь, кумедія́н, кумедíйник, ця, фігля́р, ка (С. З. Ш.), характéрник, ця. С. Ш.

Фóкусничать = штукарювáти, фігляювáти.

Фóкусничество = фігля́рство, характéрництво. С. Ш.

Фóкусъ = 1. фóкус (С. Жел.), óгнище (С. Жел.), збіросьвíт. — Проміння одбиваєть ся навскоси і збираєть ся до купи в однім місті, котре називаєть ся фокус (збіросьвіт). Розмова про земні сили.
2. штýка, фúгель (С. З.), фíгель (С. Ш.), фúгля, вúтинка.

Фóльверокъ = фольвáрок, фільвáрок (С. Ш.) і д. Фéрма.

Фóльга = фóльга, хвóльга. С. З. Ш. — З фольги образóчок. К. Ш.

Фонáрный = лихтáрний, фи(о)нáрний. С. Жел.

Фонáрь = лихтáрь, лихтáрня (С. Л.), лíхтáрня (С. Жел.), фи(о)нáр (С. Жел.), хвинáрь. — З улиці сьвіт од лихтарів колихаєть ся. О. Мир. — Та живої ти людини проміж пими й серед днини з лихтарями не шукай. Мова. — Погано по ночі... не все ж ходить і з лихтарем. Б. Г. — Увірь мене тварь, що той пузырь лихтарь. п. пр. — Там горіло три хвинарі. н. п. — Фонáрь подъ глазáми = окулáри. — Фонáрь кому постáвить = ставникá постáвити.

Фонтáнъ = водонéт (Ст. Б. Х.), водограй, фонтáл (С. Ш.).

Фонъ = тло, пóле, грунт, ґрунт. — На тлі з червоного полумʼя виразно виступали чорні стовбури. Пісоч. — Майстерними рисами змалював загальне тло сцени. Зап. Фр. — Тло сієї драми виходить неясним. Л. Н. В. — По синьому полю червоні кружéчки і квітки. в. о.

Фордыбáчить = бриkáти, пиндючити ся, бундючити ся, козирúти ся. — Не дивись на других, що дуже бришкають: начальник йому слово, а він йому десять. О. Мир.

Форéль, риба Salmo faria = струг (С. Жел.), пестрю́га (С. Жел. Л.).

Форéйторъ = хвалéтор (С. Ш.), фóрес (С. З. Ш.), хвóреш (Прав. С. Л.).

Фóрма = фóрма (С. Ш.), хвóрма; зравóк, кшталт.

Формировáть, сформировáть, ся = набірáти, набрáти (скільки треба); формувáти, вформувáти, ся.

Формировкá = формувáння.

Формовщúкъ = формóвщик. С. Ш.

Формулáръ, формулáрный спúсокъ = службовúй спúсок.

Форпóстъ = вáрта передовá.

Форсúровать = скóрити, прискорáти.

Форсúть = форсувáти (С. Ш.), бриkáти і д. Фордыбáчить.

Форсъ = пихá, чвань і д. Надúенность і Надýтость. — Сбить форсъ = пихý збúти, хвостá вкрутúти.

Фо́ртка, фо́рточка = кватирка, кватéрка (С. Л.), кватúрочка, кватúронька, хвíрточка, вікóнечко (С. Л.). — Подивив ся хозяк Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. д. — В хатї вікна великі з кватирками. Фр. — Не можна в двері, я в кватирку, або пролїзу в меншу дїрку. В. Г. — Та не будуть кватирочки одсувати, бо вїкого на улицю викликати. н. п.

Фо́рточный = кватúрковий.

Фортýна = фортýна (С. Ш.), хвортýна, дóля.

Форштáтъ = передмістя.

Фóсфоръ, фосфорúческій, фóсфорный = фóсфор (С. Жел.), фосфорúчний, фосфорóвий.

Фотографúровать = фотографувáти. С. Ш.

Фотографíя, фотографúческій = фотографíя, фотографíчний. С. Ш.

Фотогéнъ, фотожéнъ = гас, ґас (Кр.). — Налий гасу в лампу. — Догорів гас, а без сьвітла яка робота. Кн.

Фóфанъ = 1. тюхтій, чвалáй, макýха; дýрень, кеп.
2. вíдьма (гра). Кіев. Ст. 1876—6.

Фракъ, фрáчикъ = фрак, фрачóк. С. Ш. Нехай так, нехай свитá буде фрак. н. п. — — Зостав менї фрачок гранатовий. н. п.

Фрáнтикъ = хвéртик (С. Л.), фúнтик, виставнíжка, вертúгуз, вертúхвіст.

Франтúть = чепурúти ся, хверцювáти (С. Ш.). — Нам не чепурить ся, аби по сьвіту волочить ся. н. пр. — Вийду в білому — скажуть чепурить ся, сама я не знаю, як до їх примирить ся. н. п.

Франтúха = чепурýха, дженджурúста. — Яка дженджуриста: купив я їй оксамитку, ще хоче й памиста. н. п.

Франтъ = чепурýн (С. Л.), хверт, хвéртик (С. Л.), галáнець, крутúус, картопляс (С. З.), фúнтик, хвúнтик (С. Л.), джéґарь, злидень — голочвáнько.

Фризé = розвóди (на коштовній тканині).

Фронтовóй = д. Строевóй 2.

Фронтъ = фрýнт (С. Ш.), стрій, шик і д. Строй 1. — Развёрнутый ф. = лáва. — Перемѣнúть ф. = перешикувáти.

Фруктóвый = фруктóвий (С. Ш.), овощóвий, овочéвий. — Хто би плянтичу сад овощовий потряс. Ст. Л.

Фрýктъ = фрýкт (С. Ш.), хрукт, óвощ. — **Фрýкты** = садовúна. С. Л. — **Сушéные ф.** = сушúна, сушéння, сушанúна, печенúця, вварені — узвáр (С. Ш.).

Фрунтъ = д. Фронтъ.

Фря = парсóна. — Не велúка фря = не велúка парсóна, не велúкий пан. — Эка фря! = велúке цабé! велúка цáця!

Фуганóкъ, фуганóчный = фуганóк (С. Ш.), фуганковий.

Фýка, фýкъ = фук, хук. С. Ш. (в грі в дамки.)

Фýкать, фýкнуть = хýкати, хýкнути. — Хукни ти, моя дружино, у вікопечко на сміо. В. Щ.

Фундаментáльный, но = фундаментáльний (С. Ш.), грунтóвний, но і д. Основáтельный.

Фундамéнтъ = фундáмент (С. Ш.), спід, мурований — підмýрп, деревяний — підвáлина, пídруби.

Фунтовóй = хунтóвий, фунтóвий. С. Ш.

Фунтъ = хунт, фунт. С. Ш. — Не варт фунта кляків. С. Ш.

Фýра = хýра, фíра, віз.

Фурáжка = д. Картýз 2.

Фурáжъ = фурáж (С. Ш.), пáша (сїно та солома), оброк (ячмінь і овес). — Як їдеш у Сураж, то бери й свій фураж (бо там не добудеш). н. пр.

Фургóнъ = фургóн, у жидівських фурманів — балагýла. С. Ш.

Фýрія = яга́, баба-яга́, вíдьма. (лихажінка.)

Фурлéять = хурщúк, погóнець (при військових хурах).

Фýрманъ = фýрман (С. Ш.), хýрман, хурщúк, підводчик, хурмáнщик (Д. під св. Возница).

Фýрсикъ = недорíсток, куцáн, курдýпель і д. Коротышка 2.

Фýрщикъ = хурщúк, чумáк.

Футеровáть = хутрувáти (піч).

Футеровка = хутрувáння.

Футлáръ = футерáл (С. Ш.), покровéць (С. Л.), на бритви — бритóвниця, на пера — напé(і)рник.

Футъ = стопá, стýпень (С. Жел.), ступнй.

Фуфлыга = волоцюга, гультяй, гульвíса і д. Бродяга і Праздношатающійся.

Фуфлыжничать = волочúти ся, тинятн ся.

Фы́ркапье = пúрхання, чúхання.

Фы́ркать, фы́ркнуть = 1. чúхати (С. Л.), фóркати (С. Ш.), пúрхати, хвúкати, пúрскати, прúхкати (Кр.), чихнýти (С. Л.), пúрхнути (С. Л.), пúрснути, перестать — уфóркати ся (С. Ш.). — Коні як пирснуть, як взвивають ся, як понесуть. Кн. — Прихкає, наче кішка. Кр.

2. бри́шкати, вередува́ти, ге́дзати ся, бри́шкнути, зге́дзати ся.

Фыркли́вый = пирський (кінь).

Фыркýнъ, фыркýнья = чийхало (про чоловіка), пирський, ка́ (про коней).

X.

Хаба́рить, похаба́рить = вести́ ся, тала́нити, щасти́ти, повести́ ся і т. д.

Хаба́ръ = д. Барышъ і Прибыль.

Ха́живать = д. Ходи́ть.

Хази́ть = роскошува́ти, жи́ти роскішно, пи́шно, на по́каз.

Хазо́вый = показни́й.

Хазъ = поча́ток тканини (де спочатку зплучають ся основа і піткання).

Хайли́ть = горла́ти, гука́ти, вигу́кувати, галасува́ти.

Хайло́ = 1. че́люсти (печі).
2. го́рло, горля́нка, дихадо.
3. горля́нь, горла́ч і д. Крикýнъ.

Халáть = халáт (С. Ш.), в пістрі — пістря́к. — Скинувши фрак, накинув на плечі халат. Кн.

Халýй, ка = лакýза, лакúза, лакúзка; хам, хамло́ (С. Ш.), ха́мка, хлоп, хло́пка. С. Ш.

Халýйскій = лакизува́тий, лакеюва́тий (С. З.), ха́мський, хло́пський.

Хамелео́нъ, Lacerta Chameleon = я́щірка (особливої породи).

Хандра́ = нудьга́, ну́да, нуд, зану́да, хандра́ (С. Ш.), мару́да, осору́га. — А як прийде нудьга в гості, та й на ніч засяде, отоді мене, мій друже, зови на пораду. К. Ш.

Хандри́ть = ну́дити ся, ну́дити свíтом, пудьгува́ти, мару́дити ся.

Хандря́щій = хандря́вий, хандря́жка. С. Ш.

Ханжá = свято́ха, свято́ша, свято-бо́жник, безскоро́мник, очена́шник (п. н. Яст.) і д. Свято́ша.

Ханжество = свято́шство, лицемíрство.

Ханжи́ть = удава́ти з себе побо́жного, прикида́ти ся побо́жним, лицемíрити, живи́м до Бо́га лíзти.

Хао́съ = 1. ха́ос. С. Ш.
2. розгордíяш, гарни́дер, сута́нія і д. Безпоря́докъ. — В хаті така сутанія, що нічого не розбереш. Кн.

Хаоти́ческій = 1. ха́осовий, хаоти́чний. С. Ш.
2. безла́дний, непоря́дний, гарни́дерний.

Ха́пать, ха́пнуть = хапа́ти, хапну́ти. С. Ш.

Ха́пкій = хапу́н, хапу́га. С. Ш. — А щоб тебе хапун ухопив! (на жидів кажуть).

Характеризовáть = характеризува́ти.

Характеристи́ческій = характери́чний. С. Ш.

Характе́рный = 1. натýрливий (Нік.), крути́й. — Натурливий чоловік: вже що скаже, то од свого не одступить.
2. характе́рний, одмíтний, видатни́й.

Хара́ктеръ = удáча (С. Ш.), вдáча, натýра, но́ров, хара́ктер (С. Ш.). — На вдачу був зовсім не схожий на Романа. Лев. — Дівча не сьміливе і вдалку тихенької покійної удачі. К. Ш. — Ти моєї вдачі: не любиш ходити по гостях. Кр. — Був він вдачі веселої, невинної та завзятої. Лев. В.

Ха́рица, ха́ричка, ха́ришка = пи́чка, пицю́рка. — А воно витикувло свою пичу, тай дивить ся. н. о.

Ха́ріусъ, риба Salmo thumallus = перій. С. Жел.

Ха́рканіе = ха́ркання.

Ха́ркать, ха́ркнуть = ха́ркати (С. Ш.), хря́кати (С. Л.), ха́ркнути.

Харкóта = харканúна. С. Ш.

Харкóтина = харкоти́на, харковúна, харкоти́нія (С. Ш.), хря́ки.

Харкýнъ, харкýнья = харка́ч, ка, харка́тий, та. С. Ш.

Харчéвникъ, ца = харчéвник, ця. С. Ш.

Харчéвническій, харчéвничій = харчéвницький.

Харчéвня = харчéвня. С. Ш.

Харчевóй = харчóвий.

Харчи́ть, исхарчи́ть, ся = харчи́ти (С. Ш.), прохарчи́ти, вихарчи́ти, ся.

Харчъ, á = харч, ха́рчу (С. Ш.), харчí. — Нема ха́рчу, нема харчів.

Ха́ря = пи́ка (С. Л.), пи́сок (С. З.), мар-ни́за, марнýза, мацапýра, мурло́, харло́. Пр. д. під ся. Ро́жа.
2. машкара́, личúна. Д. Ма́ска.

Хасѝнъ, рос. Taraxacum officinale = д. Одувáнчикъ.

Ха́та, хатёнка, ха́тинка, ха́точка = ха́та, ха́тка, хати́на, хатинка (С. Ш.), або яка — хатчи́на, халу́па, халу́пка, халупчи́на, халу́пина (С. Ш.), для чабанів — чаба́рня.

Ха́тьма, рос. Lavatera thuringica L. = ро́жа, соба́ча ро́жа. С. Ап.

Ха́ять, поха́ять, заха́ять = ха́яти (С. Ш.), га́нити, гу́дити і д. **Порица́ть.**

Хвала́ = хвала́, похвала́.

Хвале́бникъ, ца = хвали́й, хва́льник, хвали́тель, ка (С. Ш.), хвале́ник (Лев.).

Хвале́ніе = хвали́ння.

Хвалёный = хва́лений.

Хвали́тель, ница = д. **Хвале́бникъ, ца.**

Хвали́ть, похвали́ть, ся = 1. хвали́ти, велича́ти, сла́вити, до́брити (Лев.), похвали́ти, ся. — Хвали́м, мамко, нас: ви мене, а я вас. н. пр. — Хвали мя, губонько, бо ти роздеру. н. пр.

2. хвали́ти ся, нахвали́ти ся і д. Угрожа́ть. — Хвалила ся попадя село підпали́ти. н. п.

Хвальба́ = хвальба́, хва́стощі, хвасть. С. Ш. — Хвальби повні торби, а в тих торбах пусто. н. пр. — Дайте сапчат хвасті підомчать. н. пр.

Хва́льный = д. **Похва́льный.**

Хва́ставіе = хва́стання, велича́ння, хвальба́.

Хва́стать, похва́стать, ся, хвастну́ть = хвали́ти ся, вихвали́ти ся (С. Л.), хва́стати (С. Ш.), велича́ти ся (С. Л.), хизува́ти, ся, чва́нити ся. — Троянці дуже розбрехались і чванили ся без пуття. Кот.

Хвастли́вость = хвастли́вість. С. Ш.

Хвастовни́й, хвастовство́ = хвасть (С. Ш.), хва́стощі, чва́нство.

Хвастуни́шко = хва́стик. С. Ш.

Хвасту́нъ, хвасту́ня = хвасту́н, ха (С. Ш.), хвалько́, чванько́, хва́стик (С. Ш. Ман.).

Хвата́ніе = хвата́ння, хапа́ння, ха́панка, хапотня́ (С. Ш.).

Хвата́ть, хвати́ть, схвати́ть, ухвати́ть, ся = 1. хвата́ти, ся, хапа́ти, ся (С. Л. Ш.), порива́ти (С. Л.), ца́пати (С. Л.), схвати́ти, ся, схопи́ти, ся, ухопи́ти, ся (С. Ш.), зца́пати, зла́пати. — Топучий і бритва хапає ся. н. пр. — Кайдашиха ухопилась за полудра́бки. Лев. — Схопили його та до ста́пового. — Хапай бики, бо проце́сия йде. н. пр.

2. досяга́ти, доставáти, досягти́, достáти. (Д. **Доставáть 1.**)

3. ставáти, хвата́ти, достача́ти, вистача́ти, ста́ти, потягти́ і д. **Доставáть 4.** — Стало на рабку, стане й на юшку. н. пр. — Хліба потягне день на 5. С. Л.

4. бра́ти ся, взя́ти ся. — Чого не знаєш, за те не берись. н. пр. — **Хвати́ться за умъ** = за ро́зум взятись.

Хвати́ть, ся = 1. д. **Хвата́ть, ся.**

2. затопи́ти, защі́дити, клезну́ти і т. д. д. **Уда́рить 1.**

3. вихли́пти, ви́пити, уку́тати. — Та вишнівки с кварту укутали. Кот. — **Х. зайшнее** = перехопи́ти, перебра́ти через мі́ру.

4. спіткáти, уразити і д. **Пости́чь 1.** і д. **Пораже́ть 3.**

5. д. **Огляде́ться** і **Спохвати́ться.**

Хва́тка = 1. хвата́ння, хапа́ння. С. Ш.

2. схід, росхі́д, збу́ток (великий).

3. дзьоб (у хижих птиць).

Хва́ткій = 1. хапки́й. С. Ш.

2. похватни́й.

Хва́томъ = ра́зом, хва́тко, хваткóм, хáпко, хапкóм. С. Ш.

Хва́тскій = хва́тський, хва́цький.

Хватъ = хват, зух і д. **Удале́цъ.**

Хвать = хап (С. Л. Ш.), хоп (С. Л.), хіп (С. Ш.), лап, цап, тьóп! — А кухарь хіп його за крило. Ос. — За удку хіп, а удка сіп! Гул. Ар. — Сюди хіп, туди хіп — за се сьміття вісім хіп. н. п. — Тьоп його по пащі!

Хвой = д. **Хво́я.**

Хво́йникъ = хвойня́к. С. Ш.

Хво́йный = хвоя́ний, хвойо́вий. С. Ш.

Хвора́ется = нездýжать ся, недобрáть ся і д. **Нездоро́вится.**

Хвора́ніе = слабува́ння, хорува́ння.

Хвора́ть, захвора́ть = хвора́ти (С. Ш.), слабува́ти, нездýжати, недýжати і д. **Боле́ть** і **Недомога́ть.**

Хворости́на = хворости́на, хвойди́на (С. Ш.), на стріху — пі́взина.

Хворости́нный = хворостяни́й.

Хворостни́къ = хворостни́(я́)к (С. Ш.), хвизня́к, сушня́к (дрібний).

Хво́рость = 1. хворóст (С. Ш.), хвиз (С. Л.), хамло́ (С. Ш.). — Ой не їдь же, мій милий, та низом, заки́дана доріженька хизом. н. п. — Раз їздили вони в ліс, набрали там хамла і везуть. н. о. — **Хворостомъ вы́слать** = похизувáти, вхизувáти. — Вхизували курінь. Ман.

2. вергу́н (С. Аф.), частіше мн. вергуни́.

Хво́рость = хво́рість, хво́рощі (С. Ш.),

хи́рість, хорова́тість. — Кому́ користь, а нам хворість. п. пр.

Хво́ростный = хворости́нний, хинзиний.

Хво́рый = хво́рий (С. Ш.), хо́рий (С. Ш.), слаби́й, неду́жий.

Хво́рь = д. Хво́рость.

Хвоста́ть, хвостну́ть, ся = хви́ськати, стьоба́ти, хви́сьнути (С. Ш.), стьобну́ти.

Хвосте́дъ = 1. ку́пер, ку́прик, огу́вок. 2. наконе́шник (батога).

Хвости́стый = хвоста́тий.

Хвосто́вый = хвостови́й. С. Ш.

Хвость, здр. хво́стикъ, поб. хвости́ще = хвіст, здр. хві́стик, поб. хвостя́га, хвости́ще, з самого початку — ре́пиця, у сома — о́бмах, у барана — бурдю́к (С. Ш.), курдю́к. — А хорт як укусив за хвіст, та при самій репиці одкусив. п. о. — У него́ хвость дли́ненъ = він чоловік сіменистий, велику сім'ю ма́є.

Хвощёвина, хвощъ, рос. Equisetum arvense L. = пе́стиш, пе́стиші, польова́ со́сонка (С. Ан.), E. hyemale L. = хвіщ, хвощ (С. Ш.), E. pratense L. = хвоща́й. С. Ан.

Хвощъ = віхоть. С. Пав.

Хво́я = 1. хво́я (С. Ш.), гли́ця (С. Л.), шпи́лька, го́лка (хвойного дерева). 2. ги́лка, вітка, галу́зка (хвойного дерева).

Хи́жина, хи́жинка = ха́тка, хати́на, хати́нка, аби яка — халу́па, халу́пина, халупчи́на, хатчи́на. С. Ш. — Між горами там долина, в тій долині есть хатина. Руд. — Воно не яке там і житло: халупчина та повіточка. Кн.

Хи́жникъ, ца = халу́пник, ця.

Хи́каніе = хіхікання (С. Ш.), но́сьмішки.

Хи́кать, хи́кнуть = хіхікати, хіхотіти, хіхікнути (С. Ш.).

Хи́леньній = кво́ленький, слабе́нький.

Хи́лость = хи́рність, недолу́жність.

Хи́лый = кво́лий, хи́рний (С. Ш.), хи́рий, хорови́тий, слабови́тий, нездоро́вкуватий, недолу́гий, недолу́жний.

Хили́ть, похили́ть = хи́рити, хля́сти, хля́пути, похи́рити, охля́сти, упада́ти, упа́сти на си́лах.

Хиля́къ = плоху́та. С. Л.

Химери́ческій, химе́рный = химе́рний, неподо́бний.

Хи́никъ = хи́пик, хе́пик.

Хими́ческій = хи(е)мічний.

Хи́мія = хи́(е́)мія.

Хироманти́къ = воро́жбит (по долоні).

Хиротенисáть = д. Рукополага́ть.

Хиротони́я = д. Рукоположе́ніе.

Хире́ть = хи́рити, хирні́ти, ги́біти, чевя́діти, ковзну́ти і д. Хили́ть. — Як почав чевядіти, та аже до самої смерти. Кн.

Хи́тить, ухи́тить = захища́ти, захисти́ти.

Хи́трепькій = хитре́нький, лука́венький.

Хи́трецъ = хи́трий, крута́рь, крутій.

Хитри́ть = хитрувати (С. Л.), викуля́ти, захитрува́ти (С. Ш.), політикува́ти ся. — Хитрує, як старий собака. п. пр. — Треба вмість хитрувати, на способи братись. Мова. — От вона ни уже там не хитрувала, та не могла взять. п. к.

Хитро́ = му́дро, шту́чно, узлова́то.

Хи́тро = хи́тро, лука́во.

Хитросплете́ніе = ви́крутні.

Хи́трость = хи́трість, хи́трощі; мудра́ція. — Хитрощами не довго проживеш. п. пр.

Хитроу́мный = хи́тро-му́дрий. — Так Одисей хитромудрий одвітив. Ніщ.

Хи́трый = 1. му́дрий, шту́чний 1 д. Искýсный. 2. хи́трий, лука́вий.

Хихи́кать = д. Хи́кать.

Хище́ніе = крадіж, ка, драпіжство (С. Ж.), шарпани́на (С. Ж.).

Хи́щникъ = хижа́к (С. З. Л.), дра(я)ніка (С. З.), лупіжник (Кн.), драпіжця (С. Ж.), ша́рпач (С. Ж.). — Налетіли на мій двір хижаками і рознесли ворота і лісу. Кн. — Як просьвітить ся правдою науки, не дасть ся хижакам у хижі руки. К. Б.

Хи́щническій = хижа́цький, драпіжний (С. З.). — Не згада його на сьвіті ні одна людина, і ніхто не приголубить хижацького сина. К. П.

Хи́щничество = хижа́цство (С. З. Л.), драпіжство (С. З.), лупіжство, шарпанина (С. З.). — Мов вовки — в серці тільки хижацство мають. Ос.

Хи́щность = хи́жість.

Хи́щный = хи́жий (С. З. Л.), хижа́цький, драпі(е)жний (С. З.). — Притаїв ся, прихлинув ся, же він — не діждеть ся, що убогий в його лапи хижі попадеть ся. К. П. — Дивить ся хижо, мов сова. Ос. — Печеніги народ хижий, що кочував в степах. Бар. О. — Тільки чутно здалека, як вовки драпіжні завивають. Грінч. — А пляц, що повний був квіток, тепер плодив клубки гадюк, і над покрілими лугами, з сосни драпежний харкав крюк. В. Щ.

Хладнокро́віе, хладнокро́вность = байду́жність.

Хладнокро́вный, но = байду́жий, байду́же, холо́дним се́рцем.

Хладъ = д. **Хо́лодъ.**

Хладѣ́ть = д. **Холодѣ́ть.**

Хламовщи́къ = д. **Старьевщи́къ.**

Хламости́ть, захламости́ть = **зава́лювати, завали́ти, захотлоши́ти**

Хламъ = **мо́тлох** (С. З.), **бавалу́ччя** (С. Л. Ш.), **хлам** (С. Ш.), **хламіття, за́валь** (С. Л.).

Хлеба́ніе = **сьо́рбання, хле́пта́ння** (С. Ш.).

Хлеба́тель = **хлепту́н.** С. Ш.

Хлеба́ть, хлебну́ть = **сьо́рбати** (С. З. Л.), **хлебта́ти, хлепта́ти** (С. Ш.), **хльо́бати, хле́пати** (С. Ш.), **хльопта́ти, хлиста́ти, лиґа́ти, сьорбну́ти, сьорбону́ти** і т. д. — Нагодувала малу, сьорбнула сама кільки ложок. Коц. — Сьорбай, не дбай: хоч рідке, аби багацько. н. пр. — Сьорбай юшку, на дні рибка есть. н. пр. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнути. Кот. — Ти, Андрушку, хлебчи юшку, а я мнясце, бо мене датина сце. н. пр.

Хле́бетъ = **хле́піт.** С. Ш.

Хлебо́къ = **сьорбо́к.**

Хлёбывать = д. **Хлеба́ть.**

Хлеста́ніе = **хльо́стання, хвиськання, ля́скання.**

Хлеста́ть, хлестну́ть, ся = 1. **стьоба́ти, хвиськати** (С. Ш.), **хлеска́ти, ля́скати, хвоськати, цвьо́хати, шмага́ти, мо́рськати, хвостика́ти** (С. Ш.), **стьобну́ти, хвиснути** (С. Л. Ш.), **ля́снути, цвьо́хнути, морснути** (С. Л.), **джиґону́ти, вджиґну́ти.** — Як хвиснув його лозиною. — Хвиськаючи по долівці батіжком. Пр. — Стьобни правого коня. — Як почав хлеснати по щелепах. Кн. — Ляснув погонич пугою. К. З. Ю. Р. — Ходить по базарю, ляскае тим батіжком. Грінч. — Давай його батогом цвьохать. Грінч.

2. **хлеста́ти, плю́скати, хлесну́ти, плю́снути, ся.**

Хле́сткій = **хвиськи́й** (С. Ш.), **хвистки́й.**

Хлёсъ = **хвись.** С. Ш. — Лозиною хвись по руці.

Хлобыста́ть, хлобысну́ть = 1. **мота́ти ся, тіпати ся, телі́пати ся, би́ти ся.**

2. **би́ти, лупи́ти** і д. **Удара́ть** (дуже).

Хло́паніе = **хло́пання; ля́скання; грю́кання.**

Хло́пать, хло́пнуть = **хло́пати, хля́пати, ля́скати** (С. Л.), **хло́пнути, хля́пнути, ля́снути** (С. Л.). — Ляснула пуга над кіньми і тяжі понеслись, мов на крилах. Ніщ. — **Хло́пать въ ладо́ши** = **плеска́ти в доло́ні.** — Іде малий та в долоні плеще. н. п. — **Х. глаза́ми** = **лу́пати, кліпати** (Лев.).

— **Хло́пнуть дверьми́** = **грю́кнути, гря́кнути, грюкону́ти, хрьо́пнути.**

Хло́покъ = **кло́ччя.**

Хлопо́къ, рос. Gossypium herbaceum L. = **ба́вовник, бавовна́, ба́велна, бавну́на, ба́вонь.** С. Ш. — **Х. кіевскій,** Asclepias Syriaca = **ластівець.**

Хлопота́ніе = **кло́поти, па́дькання.**

Хлопота́ть = **клопота́ти, ся** (С. З. Л.), **дба́ти, піклува́ти ся, ту́пати, тупкува́ти** (С. Ш.), **турбува́ти ся, па́дькати, ся,** дуже — **побива́ти ся, морокува́ти ся, моро́чити ся,** багато — **розклопота́ти ся,** перестать — **переклопота́ти ся.** — Ой нехай же він спить, щоб уже й не встав, щоб твоєї бідної годовиці та й не клопотав. н. п. — Так за тебе дбають, як собака за пяту ногу. н. пр. — Як є коло чого тупать, то є що й хрупать. н. пр. — Приняв тебе я до себе малим сиротою! Побивав ся дні і ночі, не спав над тобою. Г'уд.

Хлопотли́вость = **кло́пітність.**

Хлопотли́вый = **клопітли́вий, клопітни́й.** — Од начала клопотливого уряду мойого. С. З.

Хлопотни́ = 1. **лопотня́, лопотня́ва, гуркотня́, грюкотне́ча.**

2. **кло́поти, клопітня́, ту́пцяння** (С. Ш.), **тупцюва́ння.**

Хлопоту́нъ, хлопоту́нья = **клопоту́н, ха, ту́пало** (С. Ш.), **метушливі** — **побі́гач** (Лев.), **квоктýха.**

Хло́поты = **кло́піт** (С. З.), **кло́поти, за́ходи** (С. Л.), **по́ранка, по́рання, порани́на,** тяжкі — **моро́ка, жура́, глоба́.** — Не мала баба клопоту, так купила порося. н. пр. — Не журись, що нема чобіт, менше буде клопіт. н. пр. — З тим ділом багато заходу. С. Л.

Хлопоу́хій = **каплау́хий, клапоу́хий.** — По толоці каплаухі йдуть, аж уші теліпають ся. С. З.

Хлопу́шка = **хло́павка, пу́кавка.**

Хлопча́тая бума́га = д. під сл. **Бума́га.**

Хлопча́тникъ = д. **Хлопо́къ.**

Хлопчатобума́жный = **бавовня́ний, бавня́ний.**

Хлопъ = **бух, лясь, лусь, луп** (Ос.). — Лусь його по голові. — Лясь один другого.

Хло́нье = **кло́ччя, пластівці, пластівні.** — Сніг іде пластівняки. — Ото який сніг пластівець верне. Кн. — **Хло́пьями па́дающій снѣгъ** = **пластівни́стий.**

Хлы́нуть = **лину́ти, ри́нути** (С. Л.), **пори́нути, хлю́нути, гу́нути** (С. Л.), **поросну́ти, бу́рхнути.** — Вода з криниці зразу

так і рвнула. — Повскочали й Рутуляне, як од дощу в шатер цигане. Кот.

Хлыпцá = д. Рыспá.

Хлыстáть = д. Хлестáть.

Хлыстóвка = д. Хлестáніе.

Хлыстъ, хлыстикъ = 1. прут, лозúна, прýтик, лозúнка.

2. бич, бúчик. — Собака тíкає не від калача, а від бича. н. пр.

3. (сектар) — шалапýт, шаплúшник (Хар.).

Хлысть = лясь, хвись.

Хлѣбецъ = хлíбець, хлíбчик і д. Хлѣбъ (здр.).

Хлѣбенное = д. Печéнье 2.

Хлѣбенный = хлíбний, хлíбовий.

Хлѣбúна = óбнїж, перга́. — Та жовтенька обнїж, яку бджоли несуть з поля на своїх мисочках, це квітковий пил, що розводять ся в середині квіток. Цю обнїж вони утоптують гарненько. Оце й буде перга, якою бджоли теж годують ся, мов ми хлíбом. Степ. О.

Хлѣбная = д. Хлѣбня.

Хлѣбникъ = хлíбник (С. Ш.), хлíбопéка (С. Ш.). хлíбóвчик (С. З. Ш.), пéкарь (С. З.). — Хлíбовчик їде, вів хлíба везе. н. п.

Хлѣбница = 1. хлíбниця (С. Ш.), пéкарка, перепічáйка і д. Бýлошница. — Така погана перепічайка — напече хлíба глевкого. в. о.

2. рос. Calta palustris L. = фіялковий корíнь. С. Ан.

Хлѣбный = хлíбний. — Х. дéрево, Artocarpus incisa = хлíбовник (Зем.), хлíбовéць (С. Ж.). — Х. жукъ = д. під сл. Жукъ. — Х. зерно́ = пашни́на, зерно́, пашни́ця, пашня́. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр. — Х. квашня́ = дíжа́.

Хлѣбня = хлíбня, пека́рня. С. Ш.

Хлѣбопáшенный = хлíборóбський. С. Ш. — Не міг найти такого чоловіка, щоб добре знав хлíборобське дíло. н. к. Грінч.

Хлѣбопáшество = хлíборóбство і д. Земледѣліе.

Хлѣбопáшествовать = хлíборóбити, хлíбопáшити. — Де-котрі чумакують, а більше хлíбороблять. Хар.

Хлѣбопáшецъ = хлíборóб (С. З. Ш.), землерóб, пáхарь, гречкосíй і д. Земледѣлецъ. — Вона хороша, як та квітка, а така йде заміж за хлíбороба. Кв. — Хлíборób уклонив ся бабі, поважав тай поíхав. н. к. Грінч.

Хлѣбопáшный = хлíборóбний.

Хлѣбопекáрня = д. Хлѣбня.

Хлѣбопéкарь, хлѣбопёкъ = д. Хлѣбникъ.

Хлѣборóдный = хлíборíдний (С. Ш.) і д. Урожáйный.

Хлѣбосóлъ, хлѣбосóлка = хлíбосóл, ка (С. Ш.), хлíбосóлець.

Хлѣбосóльный = хлíбосóльний. С. Ш.

Хлѣбосóльство = хлíбосóль, ство. С. Ш. — Я з ним у хлíбосолї не був. Хар.

Хлѣбоѣдъ = дармоїд.

Хлѣбушка = хлíбець, хлíбчик.

Хлѣбъ = 1. хлíб, здр. хлíбець, хлíбчик, один цíлий — хлíбúна, дiт. — пáпа, пáпка, невипечений — глевкúй х., глевтя́к, не добре спечений — благúй х. (щоб не сказати: поганий), з борошна, що раз просіяне через сито — разовúй, спечений з тíста, що вискребено з дíжі — вúс(ш)крíбок, спечений з ягодами калини — калúняник, калúник. — Бѣлый х. = бýлка (С. Л.), з лапками зверху, помазаний олíєю = книш. — Горбýшка, краюха хлѣба = окрáєць, окрáйчик. С. Л. — Горóховый х. = горóхвяник. — Гречнёвый х. = гречáник, стовпéць. С. Л. — Ломóть, ломтикъ х. = скúба, скúбка, скúбочка (С. Л.), сухúй — сухáрь, осýшок. — Пеклёванный х. = сúтниця. С. Л. — Плóскій х. = перепíчка, підпáлок, корж (С. Л.). — Пасхáльный х. = пáска, пáпушник, бáба. — Прѣсный х. = прісня́к. — Пшеничный х. = пшеню́шник, паляни́ця, паляни́чка, маленький круглий — буханéць. — Просянóй х. = малáй. С. З. — Ржанóй, чéрный х. = хлíб, жúтний х., житня́к. — Свáдебные хлѣбы = коровáй, шишкú, голубкú, боронá, грéбень або пра́ник, лéжень, верч, дúвень або калáч і т. д. д. „Свадебные хлѣбы“. — Ястребова. Кіев. Ст. 1897—11. — Хлѣбы валя́ть = дíжу вироблúти. Ман. — А баба хлíб Бровку шнурнула і горло глевтяком затнула. Кот. — Повна піч паляниць, а посередині книш. н. з. (зорі і місяць.) — Одрізана скиба од хлíба — її не притулиш. н. пр. — Христóс воскресе! Матвій паску несе. н. пр. — Паляниця — хлíбові сестриця. н. пр. — Лучче хлíб з водою, як буханець з бідою. н. пр. — Ой малаю, малаю! за хлíб тебе не маю. н. пр. — Де коровай вбірають і хорошенько сьпівають. н. п.

2. пашня́ (С. Л.), пашни́ця, збíжжя (С. Л.), жита з пшеницею — сýржик, після віяння — пóслід, вúточки. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр.

3. бо́рошно і д. Мука́.
4. хлі́б (на пні), пашня́, пашня́ця, що вилі́г — поля́ниця, бабитий грядом — грядобі́йця, що колосить ся — колосі́й, жатий — жни́во, жни́тво, скошений — кошени́ця. Сп.

Хлѣбъ-соль = хлі́б-сіль, хлі́б та сіль. — Хлі́б та сіль! Їмо та свій. п. пр. — **Хлѣбъ-соль води́ть** = бува́ти в хлі́босо́лі.

Хлѣвъ, хлѣви́шко, хлѣвушёкъ = хлів, хлі́вець, хлі́вчик, без дверей — повітка, для волів — волівня, бичня́ (С. Л.), для гусей — гуся́тник, для корів — корівник, овечий — кошара (С. Л.), для свиней — свинюшник, свинарник, свиня́нець, ку́ча (С. Л.), де одгодовують свиней на сало — саж, для телят — теля́тник.

Хлю́стать = д. Захлю́стать.

Хля́бать = хля́пати. — Колесо хлипав — треба перетягти.

Хлябь = прі́рва.

Хмелесво́дство = хмельни́цство. С. Жел.

Хмелево́дъ = хмеля́р. С. Жел.

Хмелево́й = хміль о́вий, хмело́вий.

Хмель = 1. рос. Humulus Lupulus L. = хміль, хмель. С. Ак. — Ой хмелю мій, хмелю, топкая хмелина, де ж ти, хмелю, зіму зімував, що й не розвивав ся? н. п. — п. п. — Висипав ся хміль із міха, тай наробив лихам лиха. п. пр.
2. хміль, чмир (С. З.). — **Подъ хмелько́мъ** = д. На́веселѣ. — **Во хмелю́** = на підпи́тку, запья́ну, по пья́ному, під пья́ну ру́ку. — На підпитку пема спинку. п. пр.

Хме́льникъ = хмс(і)льни́к. С. Жел.

Хмельно́й = 1. підпи́лий, пья́ний, на підпи́тку. — А вже підпилий як засне, то хоч коти тарматн — і.усом не моргне. К. Ш.
2. пья́ницький, шу́мний, міцни́й. — Пьяне пиво.

Хмельно́е = пья́не.

Хмелѣ́ть, охмелѣ́ть = хмелі́ти, пья́ніти, випива́ти ся і д. Опьяне́ва́ть.

Хму́рить, нахму́рить, ся = 1. су́пити (С. Л.), насу́плювати, хму́рити, ся і д. Насу́питься 1.
2. їжити ся, стовбу́рчити, ся, наїжити, ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся (про птиць).
3. хма́рити ся, нахма́рити ся і д. Насу́питься 2.

Хму́рный = похму́рий, пону́рий і д. Насму́рный 2.

Хны́лить = обтісувати це́глу.

Хны́канье = пхи́кання.

Хны́кать = пхи́кати. — Неначе не плаче, тільки пхика. К. Ш.

Хо́боть = 1. (у слона) — хо́бот. — З голови у слона повис довгелезний ніс, хобот, ним він брав їжу, патагав воду. Грінч.
2. (у комах) — соса́льце. — Сосальце добре можна розглянтись у комаря або мухи, тоді як вони ними сосуть що, або у метелика. Степ. О.

Ходата́й = засту́пник, стара́тель; ходак (С. Л.), ходата́рь. — Х. по дѣла́мъ = адвокат, повірений, глумливо — брехуне́ць.

Ходата́ица, ходата́йница = засту́пниця, стара́телька.

Ходата́йство = засту́пництво; кло́поти.

Ходата́йствовать = заступа́ти ся, обставати, става́ти за ко́го; клопота́ти, ся.

Ходе́бщикъ = розно́щик, кра́мар, коробе́йник, варя́г (С. Л.), що виміює — ра́шевець, щетинник.

Хо́дснь, у виразі: ходенёмъ ходи́ть = хо́дором ходи́ти. — А козаки навприсядки садили, як лави ходором ходили. К. Б. — Перед папом Хведором ходить жид ходором. К. Ш.

Ходи́ть = 1. ходи́ти, ступа́ти, швидко і дрібно — тю́пати (С. Л.), дріботі́ти, дробцюва́ти, поспішаючи — чимчикува́ти (С. Л.), шкандиба́ючи — шкандиба́ти (С. Л.), шкитильга́ти, важко — тягти́ ся, пха́ти ся, плести́ ся, плуга́пити ся, ча́пати, челе́пати, не твердо — ди́бати, широко ступаючи — ци́бати, ледве — брести́, чвала́ти (С. Л.), опіраючись — о́пірці ходи́ти, навкруги́ — кружа́ти, кружля́ти, просто — простува́ти, про́сто йти́, то сюди то туди — сновига́ти і д. під ся. Идти́. — Х. по́ мі́ру = проси́ти ми́лостиню, попід вікнами ходи́ти, простяга́ти ру́ку, старцюва́ти, же́брати. — Х. по чьи́мъ стопа́мъ = 1. уступа́ти у слід, перейма́ти і д. Подража́ть. 2. слідкува́ти, сте́жити, пантрува́ти, зори́ти і д. Слѣдить 3. — Х. дозо́ромъ = дозира́ти.
2. пла́вати, ходи́ти (про риби і судна). — Оселедці ходять табунами.
3. ходи́ти (в грі в карти і дамки).
4. шумува́ти, гра́ти, мусува́ти і д. Броди́ть 3.

5. клопота́ти, ся, стара́ти ся, дба́ти. — Х. за кі́нь = доглядáти. — Х. за чі́мъ = по́рати ся (коло чого). — Х. по суда́хъ = клопота́ти в суді́.

Хо́дкій = ле́гкий, бі́гкий, розко́тистий (про судна та екіпажі).

Ходовóй = ходовúй.

Ходо́къ = 1. ході́льник, хода́к. — Який тепер в мене ходак? Стерю ся уже в. Хар. — Послали ходаків.

2. д. Пройдóха.

Ходу́лочникъ, пт. Himantopus rufipes = щудла́к, щудлачо́к. С. Жел.

Ходу́ля, частіше мн. ходу́ли = 1. хі́длі (С. Ш. Жел.), ці́би, ді́би (С. Л.). — Став на хідлі тай давай цібати.

2. хі́длі (ставочок на коліщатках, в котрих привчають дітей ходити). С. Ш.

Ходу́нъ = д. Хо́день.

Ходъ = 1. хід (С. Ш.), ходá, хо́дка, хідни́й (С. Ш.), рух. — Не трать ходу до поганого роду. п. пр. — Три дні ходу, а до обід празнику. п. пр. — Ніи годнии ходки. Кр. — Де́ло пошло́ въ ходъ = ді́ло пі́шло до́бре. — Пасти́ на ходу́ = по́пасти. Сп.

2. хід, прохід, узенький — суткú, суточкú, в дамарі — перегíи, потайний — потайни́к.

3. хід (у повозки).

4. збут, схід.

5. ход, проце́сия. — Хапай бики, бо процесия йде. п. пр.

Ходьба́ = 1. ходня́ (С. Л.), хідни́й (С. З. Ш.), хо́дка (Кр.), ходя́чка (Лев.), походе́ньки. — Їсти в ходячку. Лев. — А він по всик час у походеньках. Лев.

2. до́гляд, пильнува́ння, дбання́, кло́поти, ходи́нн, ходи́ня. — Кому родини, а мíні ходини. п. пр. — За саму ходню в суді сорочки позбуде. Кн.

Ходя́чій = ходя́чий, ходя́щий. — Не дай спати ходячому, серцем замірати. К. Ш.

Хожа́лый = посланéць і д. Разсы́льный. — Хожа́лыя де́ньги = гуля́щі гро́ші.

Хожде́ніе = 1. ходíння, хід (С. Ш.) і д. Ходьба́ 1. — Нічого не застрелили, а скільки ходíння. Кр. — Х. взадъ и впередъ = топтани́на. С. Ш.

2. д. Ходьба́ 2.

Хозя́йка, хозя́юшка = хазя́йка (С. Ш.), господи́ня (С. Л.), господа́рка, панімáтка (С. Л.), газди́ня (Гал.), хазя́чка, господа́рочка, паньмату́ся, досьвіток — досьвітчана мáти. Ос. — А хазяїн його лає, що й хазяйка виковзне. п. п. — Хазяйка в дому — поправа всьому. п. пр. — Добра господиня, коли повна скриня. п. пр. — По господині й наймит. п. пр. — Чому б Хима не господиня, та почов бракує. п. пр. — Одружив ся, повів собі дівчину-господарку. Ос. — Газдині топлять зараві, щоб скоро зварити обід. Фр.

Хозя́йничъ = хазя́йчин (С. Ш.), господа́рчин, панівáтчин.

Хозя́йничанье = хазяїнува́ння, господарюва́ння, по́рання. С. Л.

Хозя́йничать = хазяїнувáти (С. Л. Ш.), хазяюва́ти (С. Ш.), господарюва́ти (С. Л.), господа́рити (С. Л.), хазя́йствувати (С. Ш.), порядкувáти, по́рати ся (С. Л.). — Помолив ся Богу і пішов на двір господарювати. Грінч. — Більше у обові ходив, а мати сама дома хазяйствувала. Кр.

Хозя́иновъ = хазя́їнин (С. Ш.), господарів.

Хозя́инъ = хазя́їн (С. Ш.), господа́р(ь), хазя́й (С. Ш.), ґа́зда (Гал.). — Без хазяїна і двір плаче. п. пр. — Хазяй на всю губу. С. Ш. — Де господарь не ходить, там пшиця не родить. п. пр. — Господарь як чорнозем, де схоче, там і сяде. п. пр. — А господарям — поле орати, а господиням — кросна ткати. п. п. — А ввійшов до хати, став вітати, зачали ні чесні ґазди горівки давати. п. п. Б.

Хозя́йски = по хазя́йськи.

Хозя́йскій = хазя́йський (С. Ш.), хазя́їв (С. Ш.), господа́рський (С. Л.).

Хозя́йственный, по = господа́рний, по (С. Л.); хазя́йливий, во, хазя́їновитий. — Як не гарно, та не господарно. п. п.

Хозя́йство = хазя́йство (С. Ш.), господа́рство (С. Л.), господа́рка (С. Л.), пас. — хазя́йствечко, господа́рствечко. — В господарстві все пішло на лад. Грінч. — Привикай до господарства з молоду, не будеш знать на старість голоду. п. пр. — Сяк так розталапив господарствечко. Ос. — Хозя́йствомъ устро́иться = охазя́їнувáти ся.

Хозя́юшка = д. Хозя́йка.

Холе́ра, Cholera morbus = хале́ра.

Холе́рикъ = жóвчний, гнівли́вий, дражли́вий, пальóний.

2. хале́рний.

Холерúческій = д. Холе́рикъ 1.

Холе́рный = хале́рний.

Хо́лить, выхолить = пе́стити, пестувáти, хаю́чити (С. Ш.), обхоля́ти і д. Выхо́ливать.

Хо́лка = штик (С. Жел.), чубо́к.
Хо́ликъ = д. Холмъ.
Холми́стый = пагóристий, горба́стий, пагірчастий, погóристий (С. Жел.).
Холмообра́зный = горбова́тий, горбкува́тий.
Холмъ, хо́ликъ = холм, холмéць (С. Жел.), горб, горбо́к, горбо́чок (С. Жел.), при́гор, при́горок, па́горок (С. З.), бугóр (С. Л.), шпиль, шпильо́к, шпиле́чок, салі́тровий — бурт, висипаний — копéць, більший — могúла. — Он там на горбочку косив мужик спіху гречку. н. п. — Де кінчить ся межа копець насипаний. С. Л.
Холоде́цъ = 1. д. Спáржа.
2. холодни́к (д. Ботвúнье 2.)
Холоди́льникъ, ца = холодни́к.
Холоди́льный = холоди́чий.
Холоди́ть, охолоди́ть, ся = холоди́ти, студи́ти, прохолоди́ти, ся.
Холо́дненькій = холодне́нький.
Холоднёхонькій = холоднісінький.
Холодни́къ = д. По́гребъ.
Хóлодно = хóлодно, зúмно, сіверко, сівечно.
Холодноватый, то = холодне́нький, ко, по́холодний.
Холо́дное = холоде́ць, драглі́, холо́дне. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — Були драглі — та спать лягли. н. пр.
Хóлодность = холодні́сть.
Холо́дный = 1. холо́дний, зúмний (С. Л.), студе́ний, сіверкий.
2. сти́лий, неласка́вий.
Холодъ = хóлод, сту́день, моро́з, великий — холодне́ча (С. Л.), лють, дітське слово — дю́дя.
Холоде́ть, охолоде́ть = холоді́ти, холодні́ти, холодні́шати, холо́нути, похоло́жувати ся і д. Охладéвать.
Холоди́нка = жа́ба (земляна).
Холожéніе = охоло́жування.
Холо́пій = хло́пський.
Холо́пка = хло́пка.
Холо́пскій = хло́пський, ра́бський.
Холо́пствовать = 1. бу́ти хло́пом.
2. плазува́ти. — **Холо́пствующій** = лакúза, лаку́за, підніжок.
Холо́пъ = хлоп, кріпа́к, підда́ний, раб.
Холостёжь = парубо́цтво.
Холости́льщикъ = холощій (Ки.), валаша́л (Мап.), що завертає бугаїв — переверта́йло і д. Кастра́торъ.
Холости́ть, охолости́ть = 1. валаша́ти, викладáти, харашáти і д. Вало́шить.
2. (про рослини) — обрива́ти цьвіт (вінчик).
Холосто́й, хóлостъ = холости́й, нежона́тий, па́рубок. — **Холостúмъ быть, пробы́ть** = парубкува́ти, молодикува́ти, бурлакува́ти, пропарубкува́ти, пробурлакува́ти. — **Холоста́я жизнь** = парубкува́ння, бурлакува́ння. — **Вести́ х. ж.** = парубкува́ти, бурлакува́ти. — **Х. ры́ба** = без ікри́, ялова́. — **Х. зара́дъ** = слі́пий набій (без дробу і кулі). — **Х. строéніе** = надві́рна будóва.
Холостьба́ = парубкува́ння, бурлакува́ння, козакува́ння.
Холости́къ = холости́й, нежона́тий, па́рубок, бурла́ка, вб. — парубо́цство, бурла́цство.
Холоста́цкій = парубо́цький, бурла́цький.
Холоста́чество = д. Холостьба́.
Холощéніе = валаша́ння, викла́дування.
Холсти́на = полотни́на.
Холсти́нка = полотня́нка.
Холсти́нный = полотня́ний (С. Жел.), полотня́ний, полоте́нний.
Холстъ = полотно́, кусок — полотни́на, штука — сува́й, товсте — то́встка, грубе дуже — вере́та, рядни́на, хря́щ, в сім часом — семі́рка, в десять — деся́тка (С. Аф.).
Холстяно́й, холще́вый = д. Холсти́нный.
Холще́вникъ = полоте́нщик. С. Жел.
Хóля = роскіш; пéстування, па́нькання. — Живе в роскоші. Кр.
Хомута́ть, охомута́ть = надівáти, надíти хому́т.
Хому́тный = хамутóвий, хому́тний.
Хому́тъ = хому́т, хамутéць, ремні при хамуті — набідрок.
Хомя́къ, Mus Cricetus = хомá, хомъя́к. С. Жел.
Хопёръ = ба́ба (що нею палі забивають).
Хоре́вый = тхоре́вий.
Хорёкъ, зьв. Mustela putorius = тхір (С. Л. Ш.), один — тхори́на (С. Ш.), мале — тхóрик, тхореня́, мясо його — тхори́на (С. Ш.), звірьок сей зветь ся ще — довгому́дик. — Дома лев, а на війні тхір. н. пр. — Тхір часто звик ходить на голубник. Б. Б. — Був собі дід та баба, та впадив ся до їх довгомудик курчат таскати. н. к.
Хори́стъ = хориста, співчий.

Хо́рный = хорови́й, гуртови́й.

Хорово́дъ = тано́к (С. Л. Ш.), тано́чок (С. Ш.), та́нчик. — В славнім місті у Каневі дівок танок ходить, молодая Бондарівна усіми перед водить. н. п. — Сім дочок — свій таночок. п. пр. — Дівчаточкам своя воленька — за стрічечку та за віночок, на улицю та у таночок. н. п.

Хорово́дный = танкови́й. — Х. и́гры = хре́щик, кривы́й тане́ць, коро́ль, горо́шок, ви́від, шум.

Хорово́й = хорови́й, гуртови́й. — Вечір тихий, вечір ясний, сонце гасне, дотліва, роздається ся на левади дівочко пісня гуртова. Скл. Ап.

Хоро́мы = буди́нок, хоро́ми, го́рниці. — Колись в хороми я вайшов, давно покинуті нами, і ряд покоїв перейшов. Б. Щ.

Хороне́ніе = хова́ння.

Хорони́ть = 1. (схорони́ть, ся) — хова́ти (С. Л.), схова́ти, захова́ти, ся. — Сховались, тай попались.

2. (похорони́ть) — хова́ти, похова́ти. — Умер чуман в недїленьку вранці, поховали чуманенька та у зеленому байраці. н. п — Не доїхав козаченько до нової хати, несуть його дівчиноньку до гроба ховати. н. п.

Хорохо́риться, расхорохо́риться = хвабрува́ти (С. Ш.), гороїжити ся (Граб.), костри́чити ся, припдити ся (С. Л.), ипди́чити ся, ипидю́чити ся, розхвабрува́ти ся, розприпдити ся. — Так розприпдив ся, що й не приступай. С. Л.

Хорохо́рушко = хвалїй, хва́стик, хвалько́, чванько́. — Поки хвалько нахвалить ся, будько набудеть ся. п. пр.

Хоро́шенькій = гарне́нький, гарнісінький, хорошкува́тий (Лев.). — Поки маленьке — гарненьке, побільшає — погіршає. н. пр. — Вона гарна гарнісінька, як та рожа повнісінька. н. п.

Хорошёнько = гарне́нько, любе́нько, хорошенько. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п.

Хорошёхонько = гарне́сенько, хорошесенько, хорошісенько, любе́сенько.

Хоро́шій = хоро́ший, га́рний (С. Аф. З. Л.), до́брий (С. З. Л.), добря́чий, го́жий, краси́ий (С. Жел.), ле́пський, ла́дний, доладний, поря́дний, фа́йний (Гал.). — Гарна, як квітка в полі. н. пр. — Що черноне, то й гарне, що солодке — то й добре. н. пр. — Добра господиня, коли повна скриня. н. пр. — Кавун добрячий. — Лепський то десь город Харьків. Кв. — Така хороша, як намальована. С. З. — Одежа на йому гарна, кінь лепський. н. п. — Бо Василько файний, тай файно танцює: попід ручку обертає, тай в личко цїлує. н. п. Бук. — Весна красна. н. п. — А у вас картопля красна. Кр.

Хорошо́ = 1. хороше́, га́рно, гара́зд, до́бре, ле́псько, доладу́, кра́сно, фа́йно (Гал.). — Гарно грає, ще краще співає. п. п. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! Аф. — Добре роби, добре й буде. т. пр. — Було добре, та давно, а буде гаразд, та не зараз. н. пр. — Сьвятий спокою — гаразд з тобою. н. пр. — Ой не гаразд Запорожцї, не гаразд зробили. н. п.

2. до́бре, гара́зд, сїлькісь (С. З.), и́носе. — Ну, добре, нехай буде, як ти кажеш. — Та приводь же хлопця раніш. Иносе.

Хорошѣть = гарнїти, гарнїшати, кра́щати, кращіти, кращішати, хорошіти, лїпшати.

Хору́гвь = х(к)оругва́ (С. З. Л.), короґо́в, короґо́вка (С. З.), коровга́. — Одинцю сьвятій Покрові сьвічку дорогую і на короґов до церкви двісті подарую. Мак. — Ховають старого і три коровгї до гробовища понесли. Київ. губ. — Військо йде, короговки мають. п. п.

Хору́пжій = хору́пжий. — А по середині пан хорупжий, під ним конячка сильний дуже. н. п. — Лучче живий хорупжий, як мертвий сотник. н. пр.

Хоръ = хор, гурт, півча. — На похоронах сьпівало дві півчі: архиерейська, а друга наша. Кн. — **Хорозъ** = гурто́м. — Щоб слухать, як косарі гуртом пісні косарські сьпівають. Скл. Ап.

Хорь, я́ = д. **Хорёкъ**.

Хорь, хо́ря = д. **Моль**.

Хорько́вый = тхоре́вий.

Хорько́въ = тхорів. С. Ш.

Хотѣніе = хотїння, хіть (С. З.), бажа́ння, жада́ння. — Аби хіть, а от біда, як хотї нема. н. пр. — Хіть з вола, а сили з комаря. н. пр.

Хотѣть, похотѣть, захотѣть, ся = хотіти, ся (С. Л.), хтїти, ся, волїти, во́лити (С. Л.), бажа́ти, ся, жада́ти, ся, нану́ти ся, кортїти (С. Л.), захотїти, захтїти, ся, забажа́ти, ся, захану́ти ся, закортїти, перестать — перехотїти, перебажа́ти. — Хо́четея = хо́четь ся, ба[illegible] — Хо[illegible] — Забажала [illegible] — Ира злиднях, та ще забажати [illegible] — Волимо під пара восточної [illegible] Хм. — Щоб не побачив, зараз мапутись. С. Л. — Кортить чепцеві

я келії, та ігумен не спить. п. пр. — Кортить Марині піти до ринку. п. пр. — От присипчало їй на базарь. С. Л.

Хоти́, хоть = хоть, хоч, хоча́. — Хоч ми й брати, та кишені наші не сестри. п. пр.

Хохла́тить, всхохла́тить = ку́длати, куйо́вдити, кудо́вчити, на́тлати, розку́длати, розкудо́вчити, розпа́тлати, розкуйо́вдити і д. Взъеро́шивать.

Хохла́тка, хохла́точка = чуба́чка.

Хохла́тый = 1. чуба́тий (С. Л.), чуба́тень, чупру́н, чуприна́рь (С. З.). — Родом — кури чубаті. п. пр. — Біда куца, а горе чубате. п. пр.

2. кудла́тий, патла́тий, нелеха́тий, розкудо́вчений, розпа́тланий.

Хохла́ть = чуба́тіти.

Хохла́чъ = д. **Хохла́тый.**

Хо́хлиться, захо́хлиться = їжити ся, наїжити ся, наїжа́чити ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся. — Волосся настовбурчилось.

Хохлу́ша, хохлу́шка = 1. чуба́та ку́рка або ка́чка.

2. д. **Малороссія́нка.**

Хохоло́къ = чубо́к, чуба́йка. — Бо наспіє часом голубок — болітиме гозоновька і чубок. Б. Г. — А куликъ чайку взяв за чубайку. п. п.

Хохо́лъ = 1. чуб, чупри́на, на виголеній голові — осе́ледець. С. З. Л. — Наші скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. п. пр. — Він не знає, що чуприну ще від Святослава всі батьки наші носили в знак чести і слави. Дум.

2. д. **Малороссія́нинъ.**

Хохота́ніе = ре́гіт, реготі́ння, реготі́ння.

Хохота́ть = реготати, ся. С. З. Л. — Сьміши ся з чужої лемішки, наколоти, та й реготи. п. пр. — Еней з панами реготався. Кот.

Хохотли́вый = реготли́вий.

Хохотня́ = реготня́ (С. З.), ре́готи.

Хохоту́нъ, хохоту́нья, хохоту́шка = реготу́н, реготу́ха, реготу́нка.

Хо́хотъ = ре́гіт. С. З. Л.

Храбре́цъ = сьміля́к, не́бій. — Ач який сьміляк! — І небоя вовки їдять. п. пр.

Храбри́ться = хоробри́ти ся, храбрува́ти (С. З. Л.), хвабрува́ти (С. З. Л.), кура́жити ся.

Хра́бро = хоро́бро (С. Ш.), хва́бро, сьмі́ливо.

Хра́брость = хоро́брість.

Хра́брый = хоро́брий, хва́брий (С. Ш.), сьмі́ливий.

Храмово́й = храмови́й. — **Х. пра́здникъ** = д. під сл. **Пра́здникъ.**

Храмъ = храм, це́рква, дім Бо́жий.

Хране́ніе = хова́ння, захова́ння, до́гляд, схов, схо́вок і д. **Сохране́ніе.**

Храни́лище = схо́вок, схо́ванка. С. З. — Монастирь Печерський став навіть сховком чужих скарбів. Бар. О.

Храни́тель, ница = хорони́тель, охоронитель, ка (С. Жел.), охоро́нець, вартівни́к, вартови́к, сто́рож.

Храни́ть, сохрани́ть, ся = хорони́ти (С. Жел.), хова́ти, берегти́, вартува́ти, боронити, шанува́ти і д. **Сохрани́ть.**

Хранну́ть = д. **Хране́ть.**

Храно́къ = 1. хроно́к. С. Жел.

2. ни́сок, хран, хра́пи. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. п. пр. — **Взять на храно́къ** = нахра́пом взяти.

Храну́нъ, храну́нья = хропу́н, ха, хропі́й, ка, хропко́. С. Жел.

Храпъ = 1. хран, хра́пи (середня частина носового хребта).

2. д. **Хране́ніе.**

Храпѣніе = хропі́ння, хро́піт, хроно́к.

Храпѣть, храпну́ть = хропі́ти, хропта́ (С. Л.). — Хропить; аж хата ходором ходить. п. пр. — Де упали, там заснули, сопли, харчали і хропли. Кот.

Хребе́тный = хребто́вий, хребо́тний.

Хребе́тъ = 1. хребе́т (С. Жел.), кістня́к, тіло коло його — похре́бтина.

2. на́сно, стяг, кряж (гір).

Хрестомати́я = чи́танка. С. Жел.

Хрипли́вость = хрипли́вість, сипли́вість. С. Жел.

Хрипли́вый = хрипли́вий, хрипки́й.

Хри́плый = д. **Си́плый.**

Хри́пнуть, охри́пнуть = д. **Си́пнуть.**

Хрипота́ = хри́павка, хри́па(о)виця, хри́пка, хрипота́. С. Жел.

Хрипу́нъ, хрипу́нья = хрипу́н, ха.

Хрипѣть = хрипі́ти (С. Жел.), харча́ти (С. Ш.), хавча́ти. — Чую — вже й не харчить. Помер, значить сп. Кр. — Харчить, як зарізаний баран. С. Ш.

Христарадничать = проси́ти Христа́ ради, старцюва́ти, понід ві́конню ходи́ти, же́брати.

Христіа́нинъ, христіа́нка = християни́н, християнка. С. Жел.

Христіа́нскій = християнський. С. Жел. — **Христіа́нски** = по християньськи.

Христіа́нство = християнство.

Христо́соваться, похристо́соваться = христо́сувати ся, христува́ти ся (Кр.), похристо́сувати ся, похристува́ти ся.

Христослов'ъ = віршова́льник.

Христо́съ = Христо́с, Спас, Спаси́тель.

Хроня́ніе = шкандиба́ння, шкитильга́ння.

Хроня́ть = шкандиба́ти (С. З. Л.), шкитильга́ти (С. З. Л.), кульга́ти, куля́ти, кривуля́ти, перестать — перешкандиба́ти. — По улиці попід тином вдова шкандибає. К. Ш. — Аж ось з самого краю шкандиба на трьох ногах. н. к. Ман. — Романи все які з французчини читала, хоч, розмовляючи, по де-куди й кульгала. К. Д. Ж.

Хромо́й = крив'и́й (С. Л.), куля́вий (С. Л.), кульга́вий (Кр.), клишоно́гий, косоно́гий, кривоно́гий.

Хромоно́гій = д. Хромо́й.

Хромоно́жка = криву́ля, кульга́, шкандиба́, шкандиба́л (С. З.), кривонжа́ (Ман.) і д. Хромо́й.

Хроме́ть, охроме́ть = окрив'і́ти, зашкандиба́ти.

Хрони́ческій = хроні́чний, затяжни́й (С. Жел.).

Хронографъ = 1. літопи́сець.
2. літо́пис.

Хронологи́ческій = хронологи́чний.

Хру́пать, хру́пнуть = хру́скати, хру́снути.

Хру́пкій = хрускі́й, крухкі́й (С. Л.), крихкі́й (С. Л.), ламкі́й, про чоловіка — крихкоті́лий.

Хру́пкость = кри́хкість. С. Л.

Хру́пнуть = д. Хру́пать.

Хрупъ = хрусть. С. З.

Хруста́ликъ, Lens crystallina = ба́нька (п. п. Руденко), со́чка (С. Жел.).

Хруста́ль = кришта́ль. С. Л.

Хруста́льный = криштале́вий. С. Л.

Хруще́ніе = хрусті́ння, хру́світ (С. Жел.), хрускотня́ (С. Жел.), хрумті́ння, тру́скання (С. Ш.).

Хруще́ть, хру́стнуть = хрусті́ти (С. Жел.), хрупости́ти, хрупоті́ти (С. З. Л.), хрущати (С. З.), тру́скати (С. Ш.), хрумті́ти (С. Жел.), хру́снути. — Сніг під ногами хрупотить. Кр. — Чутно було, як кістки хрумті́ли. С. З. — Пальці́ хрустнули.

Хрущъ, ком. Tenebrio molitor = хрущ. С. З. — В кінці́ весни хрущі́ починають вилазити з землі́. Степ. О.

Хрыче́вка = стара́ ба́ба.

Хрычъ = стари́й дід, дідуга́, стари́й хрін, шкарбу́н.

Хрѣнови́къ = хріно́вище.

Хрѣновой = хріновий.

Хрѣнъ, рос. Cochlearia armoracia = хрін.

Хрю́кало = ни́сок (свиняча).

Хрю́кать, хрю́кнуть = хрю́кати, хрьо́кати, ро́хкати, хрю́кнути, хрьо́кнути. — Хрьокнули, та із хліва драла. н. п. — Про мене, свинку, бери хоч свинку, аби на мене не рохкала. н. пр. Ман. — Побіжи, подивись, чого свиня рохкає. Кр. — Свиня: рох! рох! кабан їздох. н. пр.

Хря́скъ = хруск, хруст (С. З.), труск (С. Ш.).

Хрясть = хрусть. С. З.

Хрястѣть, хря́снуть = хрусті́ти, хру́скати, тріскати ся, лу́скати, тріщати, хру́снути, тріснути, лу́снути.

Хрящево́й = хрящови́й.

Хрящъ = 1. хрящ, хря́щик.
2. жорства́ (д. Песо́къ).
3. верета́, рядни́на, хрящ (д. Холстъ).

Ху́денькій = 1. худе́нький, худорля́венький.
2. аби́-яки́й, погане́нький, леда́чепький.

Ху́до = пога́но (С. Л.), недо́бре, него́же, ке́псько, негарно, ху́до (С. Жел.), зле́. — Погано баба танцює, та ще й довго. н. пр.

Ху́до, ху́да = ли́хо (С. З.), зло́, шко́да, кривда, лихе́. — Не роби лихого, та й не бійсь нїчого. н. пр. — В сьому нїчого лихого нема. — Він нїкому кривди не зробив.

Худоба́ = 1. ли́хо, лихе́ і д. Ху́до.
2. ху́дість, худорба́, худоря́вість.

Худова́тый = д. Ху́денькій.

Худо́жественный = артисти́чний, худо́жній, худо́жницький. С. Жел.

Худо́жество = арти́зм, худо́жество.

Худо́жникъ, ца = арти́ста, арти́стка, худо́жник, ця (С. Жел.).

Худо́жническій = худо́жничний, худо́жницький. С. Жел.

Худо́й = 1. пога́нний (С. Л.), лихи́й, недо́брий, негарний, него́жий, ке́пський. — Погана птиця, що своє гніздо калає. н. пр. — Лихий передобідок і добрий обід поносе. н. пр.
2. худи́й (С. Л.), худоря́вий (С. З.), щу́плий (С. Л.), кощаві́й, сухи́й, сухоря́вий, щаблюва́тий, драби́настий (що ребра йому, мов щаблі в драбині, видно). — А в лиці його худорлявому було щось привабливе. Кн. — Еремія був високого зросту і сухорлявий. О. Ст. — Гарасим не ви-

сокий, на зріст, сухорлявий. Лев. — Драбината кобила. Ман.

Ху́дость, худоща́вость = ху́дість, худорля́вість.

Худоща́вый = д. **Худо́й** 2.

Ху́дшій = гі́ршій (С. Л.), пога́нчий, пога́ніший (С. Л.). — Минаєш мої ворота, до иньшої йдеш, до иньшої, до погапчої — мед — горівку пъеш. н. п. Под.

Худѣ́ть, похудѣ́ть = худі́ти, худні́ти, ху́днути, марні́ти і д. **Похудѣ́ть.**

Ху́же = 1. гірше, пога́ніше, пога́нше, горі́йше. — Хоч гірше, аби иньше. н. пр. — Та не має гірше так нїкому, як бурлацї молодому. н. п. — Погано, дуже страх погано в оцій пустинї пропадать, а що потанше на Вкраїнї дивитись, плакать і мовчать. К. Ш. — Ой худо, худо з таким мужом жить, а ще горійше, як такого нема. п. п. — **Х. становѝться, стать** = гі́ршати, погі́ршати. — Маленько — маленьке, а побільша — погірша. п. пр. — То полегшає, то знову погіршає. Бар. — **Х. всего́** = найгі́рш, найгі́рше, найпога́ніше. — **Какъ мо́жно ху́же** = як найпога́ніше.

2. хулі́ше, худорляві́ше.

Хула́ = ганьба́ (С. Л.), огу́да, осу́да, дога́па, нага́на і д. **Охужде́ніе** і **Порица́ніе.**

Хулитель, ница = огу́дич, огу́дник, гане́бник, ця, гудій, ка, розгу́дець. — Ганебників багато, а до роботи — нїкого. Кн.

Хули́тельный = огу́дливий, осу́дливий.

Хули́ть = га́нити (С. Л.), гу́дити, ганьби́ти, ганьбува́ти, лихосло́вити, ха́яти (С Л. Ш.). — Служив Мосизі Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Давно той умер, що себе гудив. н. пр. — Хвалячи продати, а гудячи купити. н. пр.

Ху́льный = д. **Хули́тельный.**

Хуторско́й = хуторськи́й.

Ху́торъ, хуторо́къ = ху́тір, хуторе́ць.

Хѣ́рить, похѣ́рить = вичі́ркувати і д. **Захѣ́ривать.**

Ц.

Цапу́бель = ге́мбель.

Ца́пать, ца́пнуть, ся = 1. зачіпа́ти, ся, черка́ти, ся, дря́пати, черкну́ти, дряпну́ти. — Двері дуже опустились і черкають ся.

2. хапа́ти; ца́пати (С. З.), хапну́ти, ца́пнути; цу́пити, поцу́пити, потягти́, затягти́.

3. д. **Удара́ть** 1.

Ца́паться = ле́рти ся, дря́пати ся, шкря́бати ся.

Ца́пина = д. **Цара́пина.**

Ца́пкій = чі́пкий.

Ца́плинъ = ча́плин.

Ца́пля, пт. Ardea = ча́пля, чапу́ра. С. Л.

Ца́пнуть, ся = д. **Ца́пать, ся.**

Цапъ = цоп, тьоп, геп і д. **Хвать.** — Геп його по потилиці.

Цапъ = са́пка, сапки́ (С. З.).

Цара́паніе = дря́пання, шкря́бання.

Цара́пать, цара́пнуть, оца(нца)ра́пать, ся = дря́пати, с(ш)кря́бати, шкряботі́ти, с(ш)кребти́, дряпну́ти, вдряпну́ти, шкрябну́ти, вшкрябну́ти, подря́пати, ся. С. Аф. З. Л. — Вдряпнула кішка. — Щось до нас у двері шкрябає. н. к. — Як кішка дряпають ся. — Маші скребуть десь на полиці. С. Л.

Цара́пина, цара́пинка = вдря́пнуте, поподря́пане (місце).

Цара́пка = дряпу́н, ха, шкребта́ч, скряботу́шка.

Цара́пница, рос. Galium aparine L. = дерябка, дереза́, липчи́ця, липе́ць. С. Ап.

Цара́пнуть, ся = д. **Цара́пать, ся.**

Царе́вичъ = царе́вич, царе́нко.

Царе́вна = царі́вна. — Чи ти царівна, чи ти королївна? н. к.

Царёвъ = царський.

Царедво́рецъ = царедво́рець. С. Жел.

Царёкъ = ца́рик.

Цареубі́йца = цареубі́йник. — Напали цареубійників, а вони — лихі люди, і звели його з сьвіту, так і не встиг царь подїлити землю. Кр.

Царі́ть = царюва́ти, панува́ти. — Над селом царює темнота та злидні. Кн.

Царі́ца = царі́ця.

Царі́ца луго́въ, рос. Spirea ulmaria L. = бузина́ боло́тна, гіро́шник, огіро́шник, меду́ниця, ка́шка, жа́бячі конопе́лькн. С. Ап.

Ца́рски = по царсько́му.

Ца́рскій = царський, цїсарський (Гал.). — **Ц. вѣне́цъ**, рос. Fritillaria imperialis = крин. — **Ц. ку́дри**, рос. Lilium Martagon L.

= лісна́ лі́лія, масля́нка, масля́ночка, — Ц. ски́петръ, рос. Verbascum Thapsus = царська́ сьвічка і д. під сл. Ски́петръ.

Ца́рственный = ца́рський.

Ца́рство = ца́рство, держа́ва.

Ца́рствованіе = царюва́ння, панува́ння. С. Л. — Въ ца́рствованіе = за царюва́ння, за царя́. — За царя Гороха, як людей було трохи. н. пр. — За царя Саса — хоч роспережи паса. н. пр.

Ца́рствовать = царюва́ти, панува́ти, ці́сарюва́ти (Гал.), сінчать — відцарюва́ти. — Господь царює над землею, краса його страшна, велична. К. Ш. — Настане инший вік і инші люде — над нами правда царювати буде. К. В.

Царь = царь, ці́сарь (Гал.). — Та не одна матка плаче, та не одна тужить: десь мій синок молоденький ці́сареві служить. н. п. Б. — **При царе́** = за царя́. Пр. д. під сл. **Ца́рствованіе**.

Ца́ца = ця́ця. — Гандзя рибка, Гандзя птичка, Гандзя цяця молодачка. н. п.

Цвиль = насі́ння хме́лю.

Цвѣль = цьвіль і д. **Плѣсень**.

Цвѣсти́ = 1. цьвісти́, квітува́ти, квітну́ти, кві́тити, ся, квітча́ти ся, квітні́ти, красува́ти; процьвіта́ти. — Сухій вишні не квітчати ся, вдовцю попу не вінчати ся. н. пр. — Нехай твої квіти квітнуть на твоїй дорозі. К. Ш. — Весело землі: цьвіте, красуєть ся цьві́тами, садами, темними лугами. К. Ш.

2. цьвісти́. — Став цьвіте. — Треба дождати вже цей хліб, а то почав цьвісти.

Цвѣте́ніе = квіт. — Яблуні в квіту.

Цвѣтень = апрі́ль, кві́тень, цьвітень.

Цвѣти́къ = квіточка.

Цвѣти́стый = 1. квіта́стий, квітча́стий. — Квітнстий сад.

2. цяцько́ваний, цьвітко́ваний, мере́жаний, квітча́ний. — Не для людей і не для слави мережані та кучерлві оці вірші віршую я. К. Ш.

Цвѣти́ть = д. **Расцвѣча́ть**.

Цвѣтникъ = квітни́к (Хар.), цьвітни́к. — Ще й на квітник прийшла, між квітами порпть ся. Б. Г. — Які цьвіти по квітниках? Ег. зб. — То був чудесний квітничок: було тут багато гвоздиків, рути. Л. Н. В.

Цвѣтно́й = цьвітни́й, квітний, квітча́стий, цьвітча́стий, кольоро́вий, барви́стий. — Ц. недѣля = Ве́рбна неді́ля.

Цвѣто́къ, цвѣто́чекъ = квітка, кві́точка (С. З. Л.), що не розпустилась ще — пу́пъянок, пу́пъяшок (С. З.), папірова, що квітчають образи — терем о́к (С. З.), в рожі — рожи́на. — Гарна, як квітка польова. н. пр. — Вирву з рожі квітку, пущу к на воду; плини з рожі квітка аж до мого роду. н. п. — Згадай мене, мила, раннею весною, як завъяне квітка в тебе під ногою. Руд. — В хаті у неї, як у віночку, сама сидить, як квіточка. н. пр.

Цвѣтоно́сный = цьвітоно́сний. С. Жел. — Ц. недѣля = Ве́рбна неді́ля.

Цвѣторасположе́ніе = цьвітоста́н. С. Жел.

Цвѣто́чница = цьвіто́шниця.

Цвѣто́чный = квітови́й, квітково́й. С. Л. — Ц. пыль = квітково́й пил, що збірають бджоли — перга́. Пр. д. під сл. **Хлѣбина**.

Цвѣтуха = д. **Капу́ста цвѣтна́я**.

Цвѣтъ = 1. (мн. цвѣты́) — цьвіт, квіт, кві́ти, кві́тка, кві́тки. — Гречки росповнили ся цьвітом. Кн. — Квіти мої, дїти. К. Ш. — Хто квітки кохає, той воскове серце має. н. пр. — Квіти пахнуть ясним ранком. Аф. — **Пе́рвый ц.** = первоцьвіт. — **Цвѣта́ми убира́ть, убра́ть** = квітча́ти, уквітча́ти, заквітча́ти і д. **Украша́ть цвѣта́ми**.

2. (м. цвѣта́) — цьвіт, ко́лір. — **Тера́ть цвѣтъ** = лина́ти, здава́ти і д. **Лина́ть 2**.

Цвѣту́щій = квітча́стий, квітну́чий (С. З.). Вохкі луги розстелились — зелені, квітчасті, пахучі. Ніщ. — Україна, отчизна наша, прийшовши в квітнучое положеніе. Скоропад. С. З.

Цейхга́узъ = чеха́ва, цека́ва (С. З.). — Послано до русских цекавзів по арматн. Л. В.

Цементи́ровать, цементова́ть = цементува́ти, кітува́ти (С. Жел.).

Цеме́нтный = цементо́вий.

Цеме́нтъ = цеме́нт, кіт (С. Жел.), джуму́р (розчина вапна або глини з піском або з тертою цеглою). — Вапна пропустить воду, а бериться замість вапни джумур — той води не пустить. Кн.

Цензи́ровать = цензурова́ти.

Центифо́ль = д. **Ро́за центифо́лія**.

Центра́льный = центра́льний, осередко́вий, осере́дочний, осере́дній. С. Жел.

Центробѣ́жный = відбі́жний. — Ц. си́ла = відбі́жна си́ла. С. Жел.

Центростреми́тельный = центрота́жний, досере́дочний. С. Жел.

Центрофу́гъ (на сахарнях) = про́білка. Лев.

Центръ = центр, це́нтрум, це́нтро, осере́док. С. Жел. — Дійду вже правди, хоч би тая заховалась в самім осередку у землі. Ст. Г. — Москва стала ся осередком московського князівства. Бар. О. — Гауптман

зробив ся осередком невеличкого кружка молодих реформаторів. Л. Н. В. — Корсунь стоїть в осередку заводів. Кн. — Осередком нашої культури був Київ. Кн. — Чувать ся потреба в осередку, до котрого б тягли землї. Бар. О.

Цéрва, рос. Reseda luteola L. = жовтоцьвіт, хаврашóк. С. Ан.

Церемóниться, церемóпиячать = церемóнити ся (С. Жел.), манїрити ся.

Церемóнный = церемóнний, манїрний.

Церковнослужúтель = церкóвник. С. Жел.

Церкóвный = церкóвний. — **Ц. общество** = брáтство, член його — брáтчик. С. Ш.

Цéрковь = цéрква, храм, дім Бóжий, вдр. цéрковця, місце для жінок — бáбинець (С. Ш.) — Проведіть мене до церкви, а я бабинець і сама втраплю. н. пр. — **Соборная ц.** = собóр, катéдра.

Цесарéвичъ = цесарéвич, царéнко, цїсаревич. — Приручи ти кому небудь царство у державу на які там роки, поки дійде своїх лїт царенко. Ст. С.

Цéсарь = цїсар. Гал.

Цеховóй = цеховий, цеховúк.

Цехъ = цех, старшай у цеху — **цехмéйстер, цехмúстр** (С. З.), помічники — **клюшник**, підстáршій, молóдший брат, збори: в нового братчика: **уступчина, вступнé, вписовé**, за новопарожденого — **покрáса**, з того братчика, що женить сина — **опýка**. — Кушнїрський, ковальский цех. С. З.

Цикóрій, рос. Cichorium = цикóрия. — **Ц. дúкій, полевóй**, С. Intibus L. = петрів батіг, частїше мн. **петрóві батоги**. — **Цикóрія жéлтая, дúкая** = д. **Одувáнчикъ**. С. Ан.

Цилиндрúческій = вальцювáтий (С. Жел.), стовбувáтий, цівкáстий.

Цилúндръ = вал, валéць (С. Жел. Пар.), цівка (С. Жел.), на котрий намотують ся основа — **снівнúця**.

Цимбалúстъ = цимбалúста.

Цúнковый = цїнкóвий, цїнóвий (С. Жел.).

Цинкъ, Zincum = цїнок, цїнь. С. Жел.

Циркосодержáтель = циркáч.

Цúркуль = цúркель (С. Жел.), рóзмір (С. Л.), рóзмірок. — Один кінець розміру постав на осередок, другим веди кругом, от тоді й виведеш вірний круг. Кн. — Без-розміру не закрутиш дна в діжці. Кн.

Цúркульный = цúрклевий.

Циркуля́рный = окрýжний. С. Жел.

Циркуля́ръ = обíжник, окрýжник, окрýжне письмó. С. Жел.

Циркуля́ція = кругобíг. С Жел.

Цистéрна = сістéрна.

Цитадéль = д. **Крéпость**.

Цитúровать = цитувáти.

Циферблáтъ = циферблáт.

Цугъ = цуг (С. Жел.), вúтяг. — **Цугомъ** = впрóстяж, впрóтяг, встяж, навстяж (С. Л.), цýгом.

Цыгáнить = висьмíювати, пересýжувати (кого), глузувáти, кпúти (з кого).

Цыгáнски = по цигáньски.

Цыгúникъ, рос. Lycopus exaltatus = вовконíг, вовчýг, вóвча стýпа. С. Ан.

Цыкать, цыкнуть = пíкати, пішíкати, пíкнути (про курчат).

Цынга́ = с(ш)кóрбут, гнилéць. С. Пар.

Цынгóтный = скóрбутний. С. Пар.

Цынгóтѣть, цынжáть, оцынгóтѣть, зацынгóтѣть, оцынжить, зацынжить = слабувáти, заслáбнути на скóрбут.

Цынóвка = рогóжа, рогóжка. — Знати попа і в рогожі. н. пр.

Цынóвочный = рогóжаний.

Цынки, цыночки = пáльцї на ногáх. — **Ходúть на цынкахъ, на цыночкахъ, стать на цынки** = ходúти дúбки, на пáльцях, стáти навспинячки.

Цыплёнокъ, цыплёночекъ, мн. **цыплáта** = курчá (С. З. Л.), курчáтко, курченя (С. З.), куря́, курáтко (С. З.), курінъя́, цїпка, цїпля́ (С. Л.), мн. курчáта. — А вїт одно — трощать та умина курчатко. С. Б. — Котре курча часто вилїта на квочку, тому не довго животіти. н. пр. Грінч. — На вечерю були чурчата.

Цыплáтина = курчáтина.

Цыплáтникъ = шулíка і д. **Кóршунъ**.

Цыплáчій = курчáчий.

Цыночки = д. **Цынки**.

Цынушка = д. **Цыплёнокъ**.

Цып-цыпъ = цїп-цїп-цїп!

Цырюльникъ = цїлюрик, целюрик, голíй, голя́р, стрижíй (Мак.), стригýн. — Кличе голíя хлопчину, щоб голив він воєводу. Ст. С. — Стрижe стрижій чоловіка, от достриг до уха та й питає. н. к. — А рапних целюрикам січовим лічити приказано. Л. В.

Цырюльня = цїлюрня. С. Жел.

Цытвáрное сѣмя, з рос. Artemisia Lercheana Stegm. і A. Sieberi Bess. — **глúстник, хробáчник**.

Цыцъ = цить, те, мовчо́к, пічничи́рк, вась, заськи́! — Ой цить, мати, не журя ся. н. п. — Ой цитьте, та мовчіте та пїкому не кажіте. н. п. — Цить міні зараз! — Глядїть міні, про се пїчничирк! — А́ тобі вась!

Цѣвка = 1. цівка, витушка (у верстакові) 2. па́лець, зуб (в машинах).

Цѣвни́ца = сопі́лка, ду́дка.

Цѣдѝлка = цїдѝлка. — Зостав ся, як на цїдилці. н. пр.

Цѣдѝльный = цїдѝльний.

Цѣди́ть, цѣжи́вать, па(про)цѣди́ть = 1. точи́ти (С. Ш.), вточи́ти, паточи́ти. — Та піди, хлопку, до пивниці, та вточи ще й пива. н. п.

2. цїди́ти, процїди́ти. — Процїди палянку, а то сама гуща.

Цѣлёбный = цїлю́щий (С. Л.), цїлю́чий, сцїлю́щий, го́йний. — Може верпеть ся подія з тією водою, цїлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш.

Цѣлёхонькій = цїлїсїнький, цїлечкий (Ос.), цїлїський (С. Ж.).

Цѣлибу́ха, рос. Strychnos nux vomica L. = чильчи́бель.

Цѣлизна́ = цїлина́.

Цѣликомъ = цїлко́м, цїлько́м, зо́всїм, всу́цїль. С. Л. — Марко вдався цїлком у свого дядька. С. Сг. — Зарізав козу, зняв з неї шкуру цїльком. н. к Ист.

Цѣлина́ = цїлина́ (С. З.), обліг, незвору́шена земля́, цїлинна земля́.

Цѣли́тель, ница = сцїли́тель, ка, лїкарь, лїкар, ка.

Цѣли́тельный = цїлю́щий і д. **Цѣлёбный**. — Слова його льють ся на серце, наче бальзам той цїлющий. Кн.

Цѣли́ть, исцѣли́ть = зцїли́ти, лїчи́ти, го́їти і д. **Исцѣли́ть**.

Цѣлить, ся = цїлити, ся, цїля́ти, лу́чити, палуча́ти, ся і д. **Мѣтить 2**.

Цѣлкій, ко = д. **Мѣткій, ко**.

Цѣлко́вникъ, цѣлко́вый = карбо́ванець, карбо́ванчик. — Сьвяті отцї — карбованцї. н. пр. — Так не вівьме, як становий карбованця. н. пр.

Цѣлова́льникъ, ца = шпика́рь, ка.

Цѣлова́льничій = шпикаре́вий, шпика́рський.

Цѣлова́льщикъ = поцїлу́йко. — От який поцїлуйко — йому б усе цїлуватись.

Цѣлова́ніе = цїлува́ння, чмо́кання. — **Кре́стное ц.** = прися́га.

Цѣлова́ть, ся = цїлува́ти, ся, чмо́кати, ся, багато — розцїлува́ти ся.

Цѣлому́дренный, ая = неви́нний, небла́зненний, неза́йманий і д. **Дѣвственный** і **Дѣвственница**. — Вона у нас не то що неблазненна, а й слова такого не чула, а вони кажуть обважіла. Кн.

Цѣлому́дріе = цїлість, неви́нність, небла́зність, дївство, цно́та. — Неблазність духа і тїла. Кн. Пр. д. ще під ся. **Дѣвство 2**.

Цѣлостность = суцїльність, цїлоку́пність. — Українська Русь ніколи не тратила почуття своєї народної суцїльности. Бар. О.

Цѣлостный = цїлий, цїлковитий, суцїльний, цїлоку́пний.

Цѣлость = цїлість. — Бережи ж міні гроші в цїлости. Кн.

Цѣлый = цїлий, уве́сь, цїлїсїнький. — Цїлу ніч не спала. — Град повибивав усї шибки, ні одної цїлої не востало ся. — **Ц. день** = увесь де́нечки. С. Л.

Цѣль = цїль, мета́. С. Л. — Віра христіянська показує иншу мету життя. Бар. — Як би й була коли яка спільна мета у обох народів. Бар. О. — Він мав перед очима мету, але не досить добре визначену. Бар. О. — Така почесна мета запевне приверне до неї серця. Лев. В. — **Съ цѣлью** = умисне, навмисне. — **Съ какою цѣлью?** = для чо́го? — **Имѣя цѣлью** = ма́ючи на метї. — Ніхто не брав ся, маючи на метї історію народу, систематично переглянути етнографічні прикмети. Бар. О.

Цѣльность = суцїльність. — Сьвіжість і суцїльність думки його опанувала наш гурток. Кн.

Цѣльный = суцїльний, цїлковий, цїлковитий; чи́стий, щи́рий. — Вдача його була суцїльна, не попсована ніякими витребеньками. Кн. — Він дав нам суцїльний образ матері. Кн. — **Цѣльное полоко́** = не збіране м. — **Изъ цѣльнаго зо́лота** = щирозло́тий. С. З. — Капак щирозлотий в 500 талярів. Л. В.

Цѣна́ = 1. цїна́, ва́ртість. — Яка тепер цїна на хлїб? — **Нарица́тельная цѣна́** = іменна́ цїна. — **Рыночная ц.** = база́рьна́ цїна́. — **Опредѣли́ть цѣну** = скла́сти цїну. — Таке дороге, що й цїни йому не складеш.

2. цїна́, вага́ (С. Л.). — Ой, мамо, мамо, жаль ваги не має — нехай же Гриць та двох не кохає. н. п.

Цѣни́тель, ница = 1. цїновщик, ця. С. З. 2. цїни́тель, ка.

Цѣни́ть, оцѣни́ть = 1. цїни́ти (С. Л.), цїнува́ти (С. Л.), оцїни́ти, оцїнува́ти, склада́ти, покладати, кла́сти, скла́сти цїну.

2. цїнува́ти, поважа́ти, шанува́ти. — Я завжди вельми цїнував отой огонь, що палає в душі артиста. Кн.

Цѣнность = конто́вність (С. Л.); ва́ртість.

Цѣнный = конто́вний (С. Л.), конто́вий, конто́витий, сто́йний, вартівни́й, ва́ртний (Лев.), цїно́вий, цїно́вний. — Бураки були конто́вні на гноєвій землї. Хар. — От і музики заграли, танцї до сьвіту гуля, сьвігом вечерять сїдали, вина конто́вні пили. Як. — Ой справ менї, мамо, шалевий платок, а ще й на голівку конто́витий цьвіток. н. п.

Цѣновщи́къ = цїно́вщик. С. З. — Такі цїни показав цїновщик. Кн.

Цѣпенѣлый = д. Оцѣпенѣлый.

Цѣпенѣть, оцѣпенѣть = деревенїти, кля́кнути і т. д. д. Оцѣпенѣва́ть.

Цѣпкій = 1. цїпки́й, чіпки́й, беручки́й. — Чіпкий, як кішка.

2. учѐпистий, чіпки́й і д. Привы́чный. — Було не займать її, хіба не знаєш, яка вона чіпка, наче смола шевська. Кн.

Цѣпля́нie = чіпля́ння.

Цѣпля́ть, ся = 1. чіпля́ти, чіпа́ти, ся. — Кобзу в 30 струн заїмає, на плечі її чіпляє. Коп.

2. д. Придира́ться.

Цѣпни́къ = цїпи́лно, цїпи́льно.

Цѣпно́й = 1. цепни́й, цепови́й, чепни́й, ланцюго́вий. — Ц. ность = вися́чий міст. — Ц. соба́ка = цепни́й соба́ка, цепова́ соба́ка (Кр.), соба́ка на цепу́. 2. цїпо́вий. — Цѣпно́е мотови́ло = бія́к, бич. (Д. Цѣпъ).

Цѣпово́й = цїпо́вий.

Цѣпо́чка = ланцюжо́к, ретязо́к. С. З. Л. — Взяла карабли бархатовий, спідницю і керсет шовковий і начепила ланцюжок. Кот. — Як суку в ретязку держав. Кот.

Цѣпо́чный = ланцюжко́вий, ретязко́вий.

Цѣпъ = цїп, верхня частина — бія́к (С. Ш.), би́ло, бич (С. Ш.), ручка — цїпи́льно, цїпи́лно, цїпи́льня, ремінець — у́вязь (Лев.), ка́пиця. — Дѣлающій цѣпы = цїповъя́з.

Цѣпь = 1. цеп, ланцю́г (С. З. Л.), ре́тяг, ре́тязь, на котрому приковано — прико́ва. — Біда за біду чіпляєть ся, як у ланцюзї кільце за кільце. н. пр. — Усе спить... хіба де часом з ланцюгом на шиї сумно завиє собака. Гал. — Там 12 змїв на ланцюгу прикованї. н. к. — Важний був ланцюх що держав його на приколї. Кн. — Рветь ся, як собака на ретязї. н. пр.

2. (гір) — па́смо, стяг. — Повъязанї в собою горя творють пасма гір і громади гірськї. Зем.

Ч.

Чабёрный = чебрецьо́вий.

Чабёръ, рос. Satureia hortensis L. = чебре́ць, че́брик, че́брчик. С. Ан. З.

Ча́верѣть, зача́верѣть = че́врітн, чу́чверіти (С. З.), чевя́дїти, ча́хнути, хнрітн, зачѐврітн, зачу́чверіти, зача́хнути, захнрітн.

Ча́вканье = пля́мкання, жва́(я)кання.

Ча́вкать, ча́вкнуть = пля́мкати (С. З. Л.), чва́кати (Кр.), жва́(я́)кати (С. Л.), жвяхта́ти (С. Л.), кля́мати, ця́мкати (Фр.), пля́мкнути і т. д. — Він їсть і плямкає. С. З. — Ча́вкающій = жвакýн.

Ча́врѣть = д. Ча́верѣть.

Чадолюби́вый = дїтолюбивий.

Чаёкъ = д. Чай.

Ча́емость = сподїва́ння і д. Ожида́ніе.

Ча́емый = сподїваний.

Ча́ечный = чайчи́ний, ча́ячий. — Чайчині яйця.

Чай, рос. Thea Bohea = ча́йне де́рево.

Чай, ча́я, вдр. чаёкъ (нвнй) = чай, ча́ю, вдр. чайо́к (С. Жел.), в де-яких місцях — гербата. — По козацькому звичаю пъють горілку до чаю. н. пр. — Треба, каже, менї чаю. Дум.

Чай = на́дїясь, на́дїсь, десь, ма́буть і д. Вѣрно 2.

Ча́йбуръ, рос. Thymus Marschallianus Led. = чебре́ць, че́бер, че́брик, че́пчик, T. Serpyllum L. = чебре́ць, щебре́ць, че́б(п)чик, чо́брик, че́пчик богоро́дицький. С. Ан.

Ча́йка, пт. Larus = ча́йка (С. З.), ча́єчка, мала — чаєня́ (С. Жел.), мн. — чаєня́та, чайчиня́та. — Бодай же ви, чумаченьки, у степу пропали, що ви мої чаєнята із гнїзда забрали. н. п.

Ча́йкинъ = д. Ча́ечный.

Ча́йникъ = ча́йник (С. Жел.), ст. — їмбрик (С. З.). — Купив імбрик срібний і порцелиновий. Маркович. С. З.

Ча́йница = ча́йниця. С. Жел.

Ча́йничать = чаюва́ти. — Коли́ до 1х не прийдеш, а вони́ все чаю́ють. н. о.

Чакры́жить, отчакры́жить = чекри́жити, відчекри́жити.

Ча́лить, причáлить = причáлювати, причáлити.

Чалко́ = ча́лий, сивува́тий. С. Жел.

Чалма́ = чалма́, завива́ло. С. Жел.

Чалопе́гій = строка́тий (кінь).

Чалъ = причáл.

Ча́лый = д. Чалко́.

Чамкать = цмя́кати.

Чанъ = чан, ка́дуб (С. Л.), великий у винниці — стоя́н, в котрому виноград давлять — топчи́ло (С. Ш.), невеликий і низький — шапли́к, пере́рі́з, зрі́зок, ширі́твас (С. З. Л.), на барду — бражни́к (С. Ш.). — Дубо́льный ч. = квасни́я. — Зато́рный ч. = браговáр (С. Ш.).

Ча́пля = д. Цáпля.

Чапра́къ = чаб(п)ра́к. С. Пар.

Чапра́чный = чаб(п)рако́вий.

Чапы́жникъ, рос. Caragana frutescens Dc. = дереза́, люкре́ція, сібі́рка, ракúта, чепі́жник. С. Ап.

Ча́рка = ча́рка, ча́рочка, чарчи́на.

Чарова́тель, ница = чарівни́к, ця і д. Чародéй, ка.

Чарова́ть = чарува́ти і д. Волхвова́ть.

Чародéй, ка = чарівни́к, ця (С. З. Л.), воро́жбит, воро́жка (С. Л.), чаклу́н (С. Л.), чаклій і д. Волхвова́тель.

Чародéйство = ча́ри (С. З.), чародíйство і д. Волхвова́ніе.

Чародéйствовать = чарува́ти (С. Л.), ча́ри дíяти (К. Ш.), чаклува́ти і д. Волхвова́ть.

Чародéйный, чародéйственный = чарівни́й, чародíйний, характе́рний.

Ча́рочка = ча́рочка, чарчи́на, ча́ронька.

Чарýющій = чарівни́й, чарівли́вий.

Часовенный = капли́чний.

Часо́вня, часо́венка = капли́ця (С. З.), камплúця, капли́чка (С. Л.). — На пригорі ніби капличка, козацька церква невеличка. К. Ш. — Тепер ходíмо лиш в капличцю, там Фебові ти поклонись. Кот.

Часово́й, ого = часови́й (К. Ш.), варто́вий (С. З.), вартíвник, калавýрний, стíйчик. — А за дверима про своє салдатське пенитíе два часовíї розмовляють. К. Ш. — Стíйчики, що нашу стерегли, застукали гай дамаків отут у козах. н. о.

Часово́й, áя, óе = 1. часови́й, годи́нний (С. Жел.).

2. часови́й, годинникóвий, дзиґарéвий. — Ч. мáстеръ = д. Часовщи́къ.

Часовщи́къ = годинникáр (С. Жел.), часóвщик (С. Жел.), дзиґарма́(е́)йстер, дзиґарíстр (С. З.).

Часо́къ, часо́чекъ = часо́чок, годи́нка, годи́ночка, годи́нонька. — Хоч годи́нку, хоч хвили́нку. н. п. — Хто щасли́в був хоч часочок — повік не забуде. н. п.

Ча́стенькій = часте́нький.

Часте́нько = часте́нько, по́часту (Ос.).

Часте́хонько = ду́же ча́сто, частíсінько.

Частина́ = гущина́ і д. Густи́ня і Ча́ща.

Части́ть = 1. части́ти.

2. дріботíти, дробцюва́ти (напр. в розмові, в ході).

3. учаща́ти. — Де люблять, там не учащай, а де не люблять, там не бувай. н. пр.

Части́ца, части́чка = ча́стка, ча́сточка, части́на, части́нка, найдрібне́нька — гарíль.

Ча́стію = части́ною, почáсти. — Бóльшею ча́стію = здебíльша, здебíльшого, найбíльш. — Здебíльшого се бувáє тодí, коли...

Ча́стно = 1. осóбо, осóбно, особли́во, окре́мо, на́рівно.

2. прива́тно.

Ча́стность = осíбність, окре́мість. — Въ ча́стности = з'осóбна (С. З. Л.).

Ча́стный = 1. часткóвий, дрíбний, не цíлий.

2. прива́тний; осíбний.

Ча́сто = ча́сто, по́часту (Ос.).

Частоко́лина = кíл, на́ля.

Частоко́лъ = частокíл, парка́н (Ос.). — Городи́ть заостре́нный ч. = остро́жити.

Частота́ = ча́стість.

Часту́ха, рос. Alisma Plantago L. = шúльник, жóвник, бишни́к. С. Ап.

Ча́стый = 1. ча́сти́й. — Часті дíти. Кр.

2. густи́й, рясни́й. — Густий лíс. — Густий гребíнець. — Рясна вишня.

Часть = 1. части́на, ча́стка, 1/4 ч. — чве́ртка, 1/8 ч. — осьмáчка, осьмачóк, 1/8 кварти — осьмýха.

2. ча́стка, у́часть, пай, па́йка, дíл, удíл (С. Ш.), подíлля. — Він перейшов туди зовсíм жить, а своєї частки, що упадала йому од батька, не брав. н. о. Грінч. — Випознавайте мою участь в землí та в пасíці, а худоба вже дарма. Кн. — Свого паю не

попущу я пѣкому. Кп. — На мою пайку не заходь; я сам її перекопаю і засажу. Кп. — Принять въ часть = в спілку прийняти. 3. учáсток (С. Ш.), часть (у городі).

Частѣть = густіти, густішати, рясніти.

Часъ = 1. час, годúна. С. Аф. З. Л. — А инъший раз бував дорогий і час. Б. Г. — Зачала ся тая баталія вранцу, а перед вечером за дві години зовсім Турків збили. К. Ст. — Як би я багатий, то оддав би все золото отій Катерині за одну годину. К. Ш. — Хóдить він годину, хóдить він і другу — не виходить чорнобрива із темного лугу. К. Ш. — Вже примерка, над вечір, годúна восьма. Грінч. — Так як у 12-й годині. Грінч. — Вже 10 на 11 годину. Фр. 2. час, годúна. — Час до дому, час час і пора. п. п. — Ой у неділю рано пораненьку Сохрон із ордою стяв ся, а в понеділок в обідню годину сам в неволеньку попав ся. п. п. — Въ часъ = сáме в час, в пóру, в сáм час, у свій час, вчáсно. — Добре, коли все у свій час зроблено. — Съ чáсу нá часъ = от-óт, що чáсу, що годúни, кóжного чáсу, туж-тýж (С. Ш.). — Що часу ждемо. — Часъ óтъ часу = що рáз. — Слабому що раз гірше та гірше.

Часúй = 1. часúй (С. Жел.), годúнник (С. Жел.), дзиґáрі (С. З.). — Тоді оддав його батько вчить ся ще часів робити. п. к. Мап. — Тільки й чутно, як стукають старі розмолоті дзиґарі. Лев. В. — На церкві годинник продзвонив перву годину. О. Мир. — Карúнные часы́ = годúнник, дзиґарóк. — Крытые ч. = слíпі дзиґарі. — На дзиґарок треба мати свій фольварок. п. пр. — Простягши руку, взяла з столика золотий кишеньковий годинник. Фр. 2. часúй, вáрта, стíйка. — Стоїть мосяжь на часах. — Як іпов на варту, випив кварту. п. п. — Як на стійці козаки. Кот.

Чáхлый = худúй, голокóстий, чáхлий, зварнíлий, помарнíлий.

Чáхнуть = сóхнути, чáхнути (С. Жел.), марнíти, пúдíти (Фр., скнíти, кóщати, чевтя́лíти. — Чахну тут без тебе, живучи з нелюбом. п. п. — На старости літах скнію, наче квітка, прибита морозом. Кп.

Чахóтка, Phthisis = сухóта (С. З.), сухóти, сухóтка (С. Жел.). — Лікарі спостерегли у Макара горлову сухотку. Кп. — Засляб на сухоти.

Чахóтный, чахóточный = сухóтний, сухóточний (С. Жел.).

Чáша = чáша, з свяченою водою — кропúльниця. — На столі стояла чаша, усе часто викована в злота. Ст. С. — Пить чáшу = терпíти гóре, бідувáти. — Чаша заздрáвная, прощáльная = заздорóвна, відхóжа чáрка.

Чáшка, чáшечка = мúска, мúсочка, чáшка, чáшечка. — **Чáйная ч.** = чáшка, ст. — філіжáнка (С. Ш.), филижáнка (Кот.). — **Вéсовáя ч.** = шáля (С. Жел.), шальки. — У оріха, молудя то-що = грáнка, пля́ска. — Коло церкви сиділи старці з мисочками. п. о. — Виглядав, мов оріх з гранки. Кр.

Чáща = гущúна (С. Л.), гущúня, гущáвина (С. Ж.), гýствина (С. З. Л.), густúня (С. Л.), гущавúнк, нéтря (С. З.), нéтря. — Заліз у саму гущавину. — Загнали ми його в негри, не проліже, тоді ми давай стріляти. Кп.

Чáще = частíш, частíше. С. Л. — Чáще всегó = найчастíше.

Чáяніе = сподíвання і д. Ожидáніе. — Сверхъ чáянія = вовсім несподіванно.

Чáятельный = сподíваний.

Чáять = сподíвати ся і д. Ожидáть і уповáть. — Я не чáялъ васъ вúдѣть = не сподíвав ся вас бáчити. — Она въ нéмъ душú не чáетъ = вонá за ним душí не чýє, дух рóпить.

Чвáкать, чвáкнуть = цмя́кати, цáмкати, цáмкнути.

Чвáниться = чвáнити ся (С. З.), пишáти ся (С. Л.), будю́чити ся (С. Л.), пиндю́чити ся, величáти ся (С. Л.), прúдити ся, брúшкати. — Може чванитесь, що братством віру заступили. К. Ш. — Пишається ся, як корова в хамуті. п. пр. — Величається ся, як чумацька воша. п. пр.

Чвáнка = гордúвиця, пишáха.

Чвáнливый, чвáнный = чванли́вий (С. З.), чванькувáтий, чванько́, пихáтий, будю́чний (С. Ш.). — Таке чванькувате, що ній приступу до його. п. о. — Закипливгубу чванько! Кп.

Чвáнство = чвань, пúха́ (С. З. Л.), величáння, гóрдощі, важнúця. — Пихи — штирі міхи. п. пр.

Чвань = чванько́ і д. Спесúвецъ.

Чвáркать = жвяхтíти. — Жвяхтіли мокрі лапчаки. Кот.

Чебáкъ, риба Cyprinus barbus = чабáк. С. З. — Та наварим кулíшу, та вкинемо чабака, та й помъянем чумака. п. п.

Чебéръ = д. Чабéръ.

Чей, чьй, чьё, чьи́ = чий, чия́, чиé, чиї. — Чиє це просо? — На чиїм возі сидиш, того й волю вози. п. пр. — Чиє б гарчало, а твоє б мовчало. п. пр. — Чей-то = чийсь. — Кóе чей = дé-чий.

Чека́ = чека́ (С. З.), кілóк (у вові).

Чека́нить = вибива́ти, карбува́ти (монету, медалі).

Чека́нка = вибива́ння, карбі́вка.

Чека́нный = би́тий. С. Ш. — Битий талір. С. Ш. — Ударована Марисенька гривнями золотими, талярами битими. п. п.

Чека́нъ = 1. штемп. С. Жел.
2. ке́леп. С. З. — Келепом по ребрах торкає. п. д.

Чекма́рь = до́вбня, то́лок (д. Трамбо́вка).

Чеку́ша, чеку́шка = д. Чека́.

Челно́къ, челночёкъ = 1. д. Чёлнъ.
2. (у варстаті) — чо́вник. — Човник і ляда ткачеві порада. В. Щ.

Чёлнъ, челно́къ = чо́вен, чо́вник, каю́к, каючо́в, душогу́бка. Пр. д. під сл. Ло́дка.

Чело́ = 1. чо́ло́ (С. Ж. З.), лоб.
2. че́люсти (печі).

Челоби́тна, челоби́тная = суплі́ка. С. З.

Челово́й = чолові́й.

Человѣколю́бецъ = чоловіколю́бець.

Человѣколюби́вый = лю́дяний.

Человѣколю́біе = лю́дськість, лю́дяність.

Человѣконена́вистникъ = відлю́дник.

Человѣ́къ = 1. чоловік, люди́на (С. З. Л.), добрий — чолові́ща (С. Л.), чолові́чина, аби-який — люди́нка, чолові́чок. — Той пан добра людина. С. З. — Перша жінка була в мене добра людина. п. о. — **Недосто́йный и́мени человѣ́ка** = недо́лю́д, недо́лю́док. С. Жел. З.
2. на́ймит, челядни́к і д. Слуга́ 1. і Служи́тель.

Человѣ́чекъ = чолові́чок, люди́нка.

Человѣ́чески = по лю́дськи. — Живи по божому, по людськи. Кн.

Человѣ́ческій = людський, чолові́чий.

Человѣ́чество = 1. лю́ди, лю́дство
2. лю́дськість, лю́дяність. — Людскости великий друже. Скл.

Человѣ́чій = д. Человѣ́ческій.

Человѣ́чность = д. Человѣ́чество 2.

Человѣ́чный = лю́дяний. — **Сдѣлаться человѣ́чнѣе** = полюдні́шати.

Че́люстный = челюстьо́вий.

Че́люсть, мн. че́люсти = че́люсть (С. Жел.), че́люсти (С. З.), ще́лепа, ще́леп (С. З.), ще́лепи (С. Л.). — Загострені по лисячі щелепи. Лев. В. — Розявляє свої щелепи, щоб у рот!... С. З.

Челядине́цъ, челяди́нъ, ка = д. Слуга́ і Служа́нка.

Че́лядь = слу́ги, че́лядь (С. З.), наймити, робітники. (Пр. д. під сл. Прислу́га 2.)

Чемери́ца, чемери́чникъ, рос. Veratrum і Helleborus = V. Tourn — чемери́ця (С. Ан.), чемеру́ха (С. Жел.), V. album L. — біла чемери́ця (С. Ан.), чемерни́к, ця (С. Жел.), H. niger L. — гори́цьвіт, стародубка, чо́рна чемери́ця (С. Ан.), чемерни́к чорний (С. Жел.).

Чемерни́чный = чемери́цьовий.

Че́меръ = 1. хребе́т, власне кістня́к хребто́вий.
2. че́мер (чорна хвороба у коней). С. Жел.

Чемода́нъ = чамайда́н, клу́н(и)ок, тлу́нок (С. Л.), паку́нок. — Шевченко не дав свого пакунку скинути у воду. Кн.

Чене́цъ, че́нчикъ = чене́ць (С. Жел.), очі́пок (С. Л.).

Чепуха́ = нісенітниця (С. Л.), бридня́, дурни́ця, незна́ть-що (С. Л.), терева́ні (С. Ш.), банелю́ки (С. Ш.), ка́зна-що, не гич що, кураю-верзю (С. Л.), хи́нині ку́ри. — **Чепуху́ городи́ть, нести́** = терева́ні пра́вити, точи́ти, гну́ти, банелю́ки плести́, не знать що верати́ і д. під сл. Ахине́я, Вздоръ.

Черве́цъ, ком. Coccus = черве́ць. С. Жел.

Че́рви = 1. чи́рва, чи́рви (в картах). С. Л.
2. д. Червь (мн. і зб.).

Черви́вѣть, очерви́вѣть = черви́вити, очерви́вити, почерви́вити.

Червленѣть = червоні́ти.

Черво́нецъ = черво́нець, черво́ний, золоти́й, дука́т (С. З.), ласк. — червінчик. — Червінчиків чимало я знайшла та се й до тебе принесла, щоб поділить ся. Ос.

Черво́нный = 1. черво́ний. — Червона китайка.
2. чирво́вий (в картах).

Червото́чный = черви́вий.

Червь, черви́къ, червячёкъ = 1. черня́к (С. Л.), гроба́к (С. З. Л.), роба́к (С. З. Л.), мн. че́рви, робаки́, зб. — черва́ (С. Л.), роба́цтво. — Робак заїв у хріп, та й дума, що вже й лучче нема. п. пр. — Гробаки аж кишать. С. З. — **Ч. древото́чецъ** = ша́шель. — **Ч. свѣтя́щійся** = сьвітля́к, блящак.
2. д. Личи́нка.

Червячёкъ = 1. д. Червь.
2. червоне́нька жи́лка під язико́м охотницьких собак, ко́тру підрі́зують у цуценя́т. — **Червячка́ заморі́ть** = перекуси́ти, перехопи́ти, комара́ здуши́ти.

— Попоїли, комара вдушили, рано встали, до сніданки торбину снінчили. Рудч.

Чердáкъ = 1. горíще, горá. С. Аф. З. Л. — Поліз на горіще. Грінч. — Пожежа почала ся під дахом на горіщі. Кн. — Поскидали усе з гори, щоб там нїчого не було. С. З. — Горою вийшовши, крізь дах через мур спустив ся і утік. С. З.

2. вúшка, горíшня сьвітлúчка.

Чердáчный = горíшний.

Чердúнкъ, рос. Cynoglossum officinale L. = живокíст, чорнокóрінь, собáчий кóрінь, собáча медýнка, собáчка, волóвий язúк. С. Ап.

Чередно́й = черговúй і д. **Очередно́й**.

Чередовáться = чергувáти ся. С. Л. — Варта чергує ся. Ос.

Черёдъ = чергá і д. **О'чередь**.

Черезсёдéльникъ = череасíдéльник.

Черезчýръ = нáдто, за нáдто, через крáй, через лáд, через мíру, не в мíру, незамíру. — Що надто, того й свиня не їдять. п. пр. — Через край скинули окаянної варевухи. Кот.

Чéрезъ = д. **Чрезъ**.

Черемúца, рос. Allium ursinum L. = лéвурда. С. Ап.

Черёмуха, рос. Prunus Padus L. = черéмха (С. Ап.), черемшúна.

Черёмуховый = черéмховий.

Черёмушка = 1. д. **Черёмуха**. 2. д. **Черемúца**

Черемшá = д. **Черемúца**.

Черепóкъ = 1. д. **Чéренъ**.

2. жúвчик (С. Л.), живéць, стеблó, листка — бúльник, винограду — чубýк.

Чéрепъ, черепóкъ, черешóкъ = колóдка, колодочка. С. Л. — Загнав ножик по саму колодочку.

Черепáха, Testudo = черепáха, кéлеп (Ман.).

Черепúна, черепúнка = черепóк, черепóчок.

Черепúца = черепúця.

Череповóй = черепóвий.

Чéренъ, Cranium = чéреп, мізкóвня.

Черéпье = черепки, черéпъя.

Черéшня, рос. Cerosus Avium L. = черéшня, черешнúна, **Ч. бéлая** = бíла черéшня, бíляк. — Ой вишнино-черешнино, чом ти листу не пускаєш. п. п.

Черешóкъ = д. **Чéренъ**.

Чернáвка = чорнúва, чорнúвка.

Чёрная пшенúца, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки, Іван та Мáрья. С. Ап.

Чéрнедь = чóрний кóлір, чóрна крáска.

Чёрненькій = чорнéнький.

Чéрнеть = пт. Anas fuligula з породи качóк.

Чернёхонько = чорнíсінько.

Чернéцъ = чернéць, ченцú, мн. ченцí. Пр. д. під сл. **Монáхъ**.

Чернéческій = чернéцький.

Чернúка, рос. Vaccinium myrtillus = чернúця, чорнúця. С. Ап.

Чернúло, частíше мн. **чернúла** = чорнúло (С. Жел.), ст. атрáмент (С. Ш.). — Розбовтай чорнило. Кропив. — Є такий атрамент, що не знати, коли пишеш. Кн.

Чернúльница = каламáр, калахáрь (С. З. Жел.), чорнúлиця (С. Жел.). — Піп живе з олтаря, а писарь з каламаря. п. пр. — В руках каламарі держали, за уха настромляли пір. Кот. — Раз каламарь з пером сердито сперить став, хто книжечку нову із них скомпонував. Б. Б. — Достала з полиці каламарчик. п. о.

Чернúльный = чорнúльний. — **Ч. орéшки** = ґáлас і д. під сл. **Орéшки**.

Чернúть = 1. (**очернúть, вúчернить**) — чорнúти, вичéрнювати, вичорнúти, трохи — підчéрнювати, підчорнúти.

2. (**очернúть**) — обмовлятн і д. **Клеветáть** і **Очéрнивать** 2.

3. (**вычернить**) — вичéркувати, вичеркнути. — Що написав, він усе вичеркнув.

Чернúца = 1. чорнúця, чернúця і д. **Монáхиня**.

2. д. **Чернúка**.

Черно́ = чóрно.

Чернобрóвка = чорнобрúва, чорнобрúвка.

Чернобрóвый = чорнобрúвий, чорнобрúвець. — Повставайте шолудивці — посідають чорнобривці. п. п.

Чернобúлъ, чернобúльникъ, рос. Artemisia vulgaris L. = чорнóбиль, нéхворощ, забýдьки, буръян. С. Ап.

Черновáтый = чорнéнький.

Черноволóсый = чорноволóсий, темноволóсий, чорнявий.

Черновóй = нáчерно написаний. — **Черновáя бумáга** = чорняк, чернéтка (С. Жел.).

Черноглáзый = чорноóкий, темноóкий (С. Ш.).

Черноголóвникъ, рос. Prunella vulgaris L. = суховéршки, горлянка. С. Ап.

Черноголóвый = чорноголóвий.

Черногрúвый = чорногрúвий.

Черноземный = чорнóземний.

Черноземъ = чорнóзем, чорнóземля. — **Ч. сéропесчáный** = сірозéм.

Чернокле́нъ, рос. Acer campestre L. = чорнокле́н, неклéн, на́клен, квітки — чобі́тки.

Чернокни́жникъ = чорнокни́жник.

Чернокóрень, рос. Cynoglossum officinale = чорнокóрінь, собáчий кóрінь, жúвокість, кýряча слíпота́, собáчка, воловúй язúк. С. Ан.

Чернокýдренникъ, рос. Ballota nigra L. = шáндра, мáточник, глуха́ кропúва́. С. Ан.

Чернолéсье = чóрний лíс, листовúй, лúствяний лíс. — У листовному лíсі не те, що в бору. Кп.

Чернонáзый = д. Смýглый.

Чернорабóчій = чорнорóб (Лев.), чорноробíтник.

Черноризéцъ = черне́ць (д. Монáхъ).

Чернорúство = черне́ство.

Черносли́въ = чорнóслив, сушéні слúви.

Чернотá = чóрність.

Чернотáль, рос. Salix cinerea L. = чорнолóз, чорнотáл. С. Ан.

Чернýха, гриб Agaricus necator Pers. = вовня́нка. С. Ан.

Чернýшка, рос. Nigella sativa L. = чорнýшка. С. Ан.

Чёрный = чóрний, про масть коня́ — вороно́й. — Чёрные глаза́ = кáрі óчі. — Ч. лѣсъ = д. Черполѣсье. — Ч. изба́ = д. під сл. Изба́. — Ч. нéмочь = д. під сл. Нéмочь. — Чёрное духовéнство = чернцí, черне́ство. — Ч. наро́дъ = простóлюд, чернь, ст. посúльство (С. З.).

Чернь = 1. чóрність.

2. простóлюд, чернь; темнóта (С. Ш.).

3. чернь. — Головка срібна з черню.

Черне́ть, почерне́ть = чорні́ти, чорні́шати, почорні́ти, почорні́шати. — Ой чого ти почорні́ло зелене поле? К. Ш.

Черне́ться = чорні́ти. — Здалеку щось чорні́є.

Чéрнядь = д. Чéрнедь.

Черпáкъ = черпáк, черпáло. С. Жел.

Чéрпать, черпнýть, почерпнýть = черпáти, черпнýти, зачерпнýти.

Чёрствость = чéрствість.

Чёрствый = черствúй.

Черствéть, за(по)черствéть = чéрствіти, за(по)чéрствіти.

Чертá = скýга (С. Л.), пруг (С. З.), пругá, прýжка (С. З. Л.), разóк (С. З. Л.), рúса, рис, рúска, на дереві гніздочком або чим гострим — рівчачóк. — Чертú лицá = облúччя, рúси. — Ч. поселéнія = околúця, околíя. — Тонкі пружки його блúдого лиця мали в собі щось не хаскаве. Лев. — Колись тонкі йому на виду рúси вблúдли. Лев. В. — Хоч рисів лиць на тих фотографіях не можна було розібрати. Кп. — Чертý проводúть = рисовáти, черкáти.

Чертёжникъ = рисóвник.

Чертёжный = рисóвний. С. Жел.

Чертёжъ = плáн, плант, плян (С. Пар. Жел.), рисýнок, рис (С. Жел.).

Чертёнокъ, чёртикъ = чóртик, чортúня, чортя́, бісúня, бісúнятко.

Чéрти, мн. сл. **Чортъ** = чорті́, чортя́ство, чортівня́, нéчисть, нечúста сúла.

Чертúть = рисовáти, черкáти, карбувáти.

Чёртова борода́, рос. Tragopogon pratensis L. = козéльки, козéлець, козéльці. С. Ан.

Чертóвка = чортúця, чортúха (С. З.), відьма.

Чертóвски = як чорт, по чортя́чому.

Чертóвскій = чортя́чий і д. Бѣсóвскій.

Чертовщúна = чортя́цтво (С. З.), чортівня́, чортовíння.

Чёртовъ = чóртів, бісів, чортя́чий (С. З.). — Чёртовы орéхи, рос. Trapa natans = болóтні, водяні́, чóртові оріхи. С. Ан.

Чертогрúзъ, чёртовъ обгрúзокъ, ч. кóрень, чёртова борода́, чертогóнъ трава́, рос. Scabiosa Succisa L. = любóка, ранник. С. Ан.

Чертóгъ, чертóги = пóкій, кíмната, гóрниця, сьвітлúця, будúнок, палáц, покóї, гóрниці. — Колись в будинок я зайшов, давно покинутий панами. В. Щ.

Чертополóхъ, рос. Carduus Gaertn. = будя́к, дряпáч, чортополóх. С. Ан.

Чёрточка = рúсочка, пружóк, смýжка (д. Чертá).

Чёртъ = д. Чортъ.

Черты́ = д. Очеркъ.

Черчéніе = рисовáння.

Чеса́лка = 1. чухрáн (Лев.), грéбінь, гребло́ (чесати вовну і наводити ворсу). С. Жел. Пар.

2. рос. Dipsacus fullonum L. = щíтка, дряпáч, черсáк (С. Жел.), черсакúй.

Чеса́льникъ, ца = чеса́льник, ця. С. Жел.

Чеса́ть, чеснýть, ся = 1. чýхати, ся (С. Л.), чухнáрити, ся, скрьóбати, ся, скребтú, ся, почýхати, ся. — Батько слухав, що жінка каже, та потилицю скребе і чуха. Грінч. — Де не свербить, там не чухаєш. н. пр.

2. чеса́ти, льон — пачі́сувати (Под.). пряжу щіткою — щі́тити. — А ще тихше дівка косу чеше. н. п.
3. сверб'і́ти. С. Л. — У батька свербить, а діти чухають ся. н. пр.

Чёска = чеса́ння, розчі́сування; при́чіска.

Чесно́вица, рос. Alliaria officinalis = кінський часни́к, свири́ня, підгайник. С. Ап.

Чеснокóвка = голóвка часнику́, частина головки — зубóк.

Чеснóкъ, рос. Allium sativum L. = часни́к, устрóй (С. Жел. Ш.). з сущільною головкою — моска́лик. — Не їла душа часнику, не буде й смерді́ти. н. пр. — **Мишій ч.**, Al. angulosum L. — за́ячий часни́к, скоро́да. С. Ап. — **Полевóй, змі́иный ч.**, A. rotundum — гадю́ча цибу́ля. С. Ап. — **Ди́кій ч.**, Sempervivum tectorum L. — до́ля, ско́чки. С. Ап.

Чеснокóвый = часникóвий.

Чеснóчина = зубóк (д. Чеснокóвка).

Чеснóчный = часникóвий.

Чеснýть, ся = д. Чеса́ть, ся.

Чесóта = сверб'і́ння, сверб'іж, сверблячка.

Чесóтка, Scabies = коро́ста (С. Л.), сверблячка (Сп.). — **Заразйть, ся, заболѣть чесóткой** = покоро́стявити, покоро́стявіти.

Чесóтный, чесóточный = коро́стявий. С. Л. — Коростяве порося дарма чесати. н. пр.

Чéствованіе = шанува́ння, ушанува́ння (С. Ш.), пова́га. — Ой були ми у пана, була нам повага: пили мед-горівку за Ганусю дівку. н. п.

Чéствовать = шанува́ти, поважа́ти, шти́ти, чéствовати, честúти. — Жалуй мене, моя мамо, бо я гість у тебе. Шануй моїх подружечок тепера у себе. н. п.

Честúть = 1. шанува́ти, поважа́ти, велича́ти, шти́ти і д. Почита́ть і Уважа́ть.
2. ла́яти, карта́ти, кобепи́ти.

Чéстно = 1. чéсно, по чéськи. — Любились вірно, чесно, примірно. Кот. — Не вробиш по чеськи, зробиш по песьки. Кн.
2. з чéстю, з шанóбою.

Чéстность = чéсність.

Чéстный = чéсний, правди́вий, побо́жний, цнотли́вий (С. З.). — **Ч. человѣкъ** = чесня́к. Ман. — Чесний, як жидівський патинок. н. пр. — Ти чесний і я не злодій, а хтось торбу вирав. н. пр. — Чого би кожному цнотливому не належало чинити. С. З. — **Чéстнымъ óбразомъ** = по чéськи. — Зійшлись по чеськи, розійшлись по песьки. н. пр.

Честолю́бецъ = честолю́бець, шанолю́б. С. Жел.

Честолю́біе = честолю́бність, честолюбивість, шанолю́бство. С. Жел.

Честолюби́вый = честолюби́вий, шанолюби́вий, шанолю́бний. С. Жел. — Радів, коли його шанолюбивий пан здобуде собі повагу. Бар.

Честь, почéсть = вважа́ти, почита́ти і д. Признава́ть 3 і Счита́ть.

Честь = 1. честь, чéсність.
2. пова́га, ша́на, шанóба, сла́ва і д. По́честь. — Ему всё не въ честь = йому́ нічи́м не догоди́ш. — Считаю за честь = ма́ю за чéсть.

Чета́ = па́ра. — **Супру́жеская ч.** = подру́жжя, молода — молоді́. — Ішли князі, а за ними царська пара, цар веде царицю під плече. Кн. — Молоде тим подружжя жило. Грінч. — Приїхали молоді з церкви. н. о. — **Опъ тебѣ не чета́; не чета́ тебѣ** = він тобі не па́ра, не під па́ру; не по тобі, не такий, як ти. — Тому й не побрали ся, що вона йому не під пару. Кн. — Не під пару моїй актрисі. Кн.

Четáться = 1. рівня́ти ся. — Куди тобі з ним (або до його) рівнити ся!
2. гра́ти в чіт чи ли́шку, цята́ти ся (Кв.).

Четвéргъ = четвéр (С. З), 2-й од. — четверга́ (С. Жел.), перед Петрівкою — сухи́й четвер.

Четверéньки, у виразі: „на четверéнькахъ“ = ра́чки (С. З.), о́карач (Зв.), на чвáрках, лáзить = ра́чки ла́зити, рачкува́ти. — Коловсь сердешний об тернину, було таке, що й рачки лїз. Кот. — Робити — хоч києм бити, а їсти — хоч рачки лїзти. н. пр. — Та вже хоч рачки ліз, а свого доніс. Кн. — А вже Охрім на глум усім пъянепький лізе рачки. Гул. Ар. — А за нею дитина рачкує. н. п.

Четверúть, разчетверúть = четвертува́ти, чверткува́ти (С. З.) чвертува́ти.

Четверúцею = вчéтверо.

Четвёрка = 1. четвірка, чвéртка (в картах).
2. четверúк (коней).

Четвернóй = четверний.

Четверный = д. Четвёрка 2.

Чéтверо = чотúрі, штúрі (С. З.), чéтверо.

Четверомѣстный = на чотúрі осóби.

Четвертáкъ = четвертáк, пів кóпи (срібна монета = 25 копійок).

Четвёртка = чве́ртка. — Взив чвертку паперу. — Купив чвертку тютюну.
Четвертно́й = чвертко́вий.
Четвертова́ть = четвертува́ти, чвертува́ти.
Четвертокъ = д. **Четве́ргъ**.
Четвертýшка = чве́ртка (паперу).
Четвёртый = четве́ртий. — **Въ нача́лѣ четвёртаго** = по тре́тій годи́ні. — **Полови́на четвёртаго** = пів на четве́рту.
Че́тверть = 1. чве́ртка, чверть, четверти́на — Купив чвертку телятини. — Половини не дам, четвертину дам. Кр. — Ой не вспілю четвертину, давай грошей хоч з полотну. п. п. — **Ч. луны́** = кватúря, ква́дра мíсяця (д. під сл. Луна́ і Фа́за). 2. че́тверть (верна або борошна).
Чётка = чíт.
Чётки = чóтки. С. Жел. — Перехрести ся, чотки взив і за Украíну молитись старий черне́ць пошкандибав. К. Ш.
Чёткій, чётко = чíткий, чíтко, вчит. — Письмо гарне, чíтке. Фр.
Чёткость = чíткість.
Чётный = чíтний, парúстий. — **Чётное число́** = чíт.
Чёть = чíт, цíт. — **Чёть или не́четь?** = чíт чи ли́шка? до па́ри чи не до па́ри?
Четы́ре = чоти́рі, шти́рі (С. З.). — **Четы́ре съ полови́ною** = пíв п'я́та.
Четы́режды = чоти́рі рази́. — **Ч. четы́ре** = чоти́рі по чоти́рі.
Четы́реста = чоти́ріста, шти́ріста.
Четыреуго́льникъ = чотирíкýтник. С. Жел.
Четыреуго́льный = чотирíкýтний.
Четырёхдне́вный = чотиріде́нний.
Четырёхно́льный = на чоти́рі зíпи.
Четырёхсло́жный = чоти́рискладо́вий.
Четырёхсторо́нній = чоти́рібóкий. С. Жел.
Четы́рнадцать = чотирна́дцять.
Честь = д. **Четверть** 1.
Чехо́ня, риба Cyprinus cultatus = чахóня.
Чехо́лъ = чехóл (С. Жел.), покрове́ць (С. Л.).
Чёхъ = чáхний.
Чечевúца, рос. Ervum Lens L. = чачавúця, сочевиця.
Чечевúчный = сочевúчний.
Чéчениться = д. **Жемáниться**.
Чéчетъ, чечётка, пт. Fringilla linaria = чéчек, чечíтка, чечíточка.
Чешукрúлый = лускокрúлий. — **Чешукрылыя насѣко́мыя, Sepidopter** = лускокрúлі комáхи, лускокрúльці (С. Жел.).
Чешуеобра́зный = лускова́тий.
Чешýйникъ, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, шпарáговий ряст, нáслянки. С. Ан.
Чешýйный = лусковúй.
Чешýнстый, чешýйчатый = луска́тий, лускова́тий. С. Жел. — **Чешýйчатый ко́рень** = д. **Чешýйникъ**.
Чешуя́ = луска́ (С. Л. Жел. З.), на гадюці — лино́вище. — Зварила рибу з лускою. От дурна голова! Кн. — Пливе щука з Кременчука, луска на їй сне. п. п. — Дивіть ся, яке линовище на гадюці, аж сне. Кн.
Чúбисъ, пт. Fringa vanellus = чáйка
Чúвый = щéдрий.
Чижéвникъ, рос. Cytisus biflorus l'Her. = зíно́вать, ракúтовий кущ, дереза́. С. Ан.
Чижъ, чúжикъ, чижóвка = чиж, чúжик (С. Жел.), чижúця (пт. Fringilla spinus).
Чúкать, чúкнуть = 1. рíзати, чúкати, чикрúжити.
2. цóкати. — Часи цокають. Кр.
Чикмáрь = д. **Чекмáрь**.
Чилúга, рос. = 1. Caragana frutescens De. — дереза́, люкре́ция, сíбірка, ракúта, чепíжник. С. Ан.
2. д. **Чижéвникъ**.
Чилúканье = цьвірíнькання, цьвíркот, цьвíркота́ння.
Чилúкать, чилúкнуть = цьвірíнькати (С. Л.), цьвíркота́ти, чиргúкати. — То шкодлива кíшка пивкне, то цьвірíньке горобця. Свíн. — Горобці чиргикають. Кр.
Чилúмъ, рос. Trapa natans L. = боло́тні, водяні, чóртові орíхи. С. Ан. — **Земляно́й ч.**, Tribulus terrestris L. = колючки, якорці. С. Ан.
Чúна, рос. Lathyrus pratensis L. = горóшок, журавлúні стручки. С. Ан.
Чинáръ, рос. Platanus orientalis L. = я́вір. С. Л.
Чúнить = 1. (**учúнить, ся**) — чинúти, робúти, творúти, дíяти, учинúти, зчинúти, зробúти, удíяти, ся (С. Ш.). — Отак чини, як я чиню: люби жíнку аби чию. п. п. — Ой щож бо я учинила, що Кострýба полюбила. п. п.
2. (**начúнить**) — начинúти, напихáти, набивáти, начинúти, напхáти, набúти. — Начинила рибу кашою.
3. (**почúнить, вúчинить**) — лáгодити, латáти, полагодити, полатáти. — Полагодив віз. — Полатала всі сорочки.
4. (**очúнить**) — д. **Очúнивать**.

Чиня́ться = 1. церемо́нити ся.
2. става́ти, роби́ти ся і д. **Становйть-ся.** 3.

Чиня́шко = чино́к. С. Жел.

Чи́нка = лата́ння, ла́годження.

Чи́нность = присто́йність, поря́дність.

Чи́нный, но = присто́йний, поря́дний (С. Ж.), звича́йний, но і д. **Присто́йный.**

Чино́вникъ, ца = чино́вник, ця (С. Жел.), урядо́вець, у(в)ря́дник, уря́дниха (С. Ш.), уря́дчик (С. Ш.). — **Губе́рскій ч.** = губе́рець. — **Суде́бный ч.** = суде́йський, судовий, судовйк. — **Канцеля́рскій ч.** = канцеля́рйста, пи́сарь. — В Синоді і в Сенаті багато урядників з Україні́в. Ки. — Посли Великого Князства Литовського і вря́дники наші. Ст. Л. — Старости подкоморії і інші врядники земскіе. Ст. Л.

Чиновничесскій = чино́вницький, уря́дницький (С. Ш.).

Чино́вничій = урядо́вий. С. Ш.

Чино́вный = сановйтий.

Чинъ = 1. чин (С. Жел.), ра́нґа. — І там доля не минула: дослужився до чину, та й верпув си в своє село і служить почипув К. Ш. — **Безъ чино́въ** = без церемо́нії, по́ просту. — **Чинъ чи́на почита́й** = поважа́й старши́х чи́ном.
2. стан, стать, зва́ння. — Звання козацьке, а життя собацьке. н. пр. — **Во́инскіе чины** = військові лю́ди. — **Духо́вные чины** = духове́нство. — **Ни́жніе чины** = салда́ти і йньші військові до офіце́ра.
3. чин, уста́в, поря́док, ре́гула (С. З.), і д. **Обря́дъ.** — **Чинъ чи́номъ** = як слід, як во́дить ся, як годйть ся.

Чи́рей = чи́рка, чиря́к, боля́чка. — Чиряк великий, а гною мало. н. пр. — І чиряк даремне не сяде. н. пр. — Не вмер Данило — болячка вдавила. н. пр. — Енеєві так як болячці годила панї всякий день. Кот.

Чиря́канье = д. **Чиля́канье.**

Чиря́кать, чи́ркать, чирля́кать = д. **Чиля́кать.**

Чиря́къ = цьвірі́нь. — Чую, десь горобці: цьвірінь, цьвірінь!

Чиро́къ = д. під сл. **У'тка.**

Чи́рышекъ = чирячо́к.

Чирьева́тый = чиряку́ватий.

Чи́сленіе = лїчі́ння, рахува́ння.

Числи́тель = чисе́льник. С. Жел.

Числи́тельное и́мя = число́вник (Гр. См. Ст. Гр.), числі́вник (С. Жел.).

Чи́слить, ся = чи́слити, ся (С. Жел. З.), лїчи́ти, рахува́ти, щита́ти, ся. — Числив його за козака. С. З.

Число́ = 1. число́, лїчба́ (С. Л.), лїк, ци́фра. — Почавши од найменшої лїчби до 50 коп. грошей. Ст. Л. — **Среди́нъ числомъ** = серединїм лїком, пересїчно.
2. число́, день (місяця).

Чистага́нъ = готові гроші, готовйк, готівка і д. **Нали́чность.** — **Чистага́помъ** = готовими грішми, готівкою.

Чи́стенькій = чисте́нький.

Чистёхонько = чисте́сенько.

Чисте́цъ = д. **Гравила́тъ.**

Чисти́льщикъ, ца = чисти́льник, ця, чи́стйтель, ка. С. Пар.

Чисти́тельный = 1. чисти́льний.
2. прочисний. С. Пар.

Чи́стить, очи́стить, вы́чистить, ся = чи́стити, обчищати, обчи́стити, ви́чистити, одежу, хату — чепури́ти, хороши́ти, разом і мить і витирать, напр. стіл — скромадити, шарувати. — **Ч. трубу́** = трусйти са́жу, ко́мін. — **Ч. ва́ксою** (напр. чоботи) — ваксувати. — **Ч. ки́ркою** (оскардом) — грасувати. — **Чи́ститься** (про птиць) — оскубати ся, оскубувати ся. — Д. про инше під сл. **Очища́ть.**

Чи́стка = чи́стїння. С. Жел.

Чи́сто = чи́сто, че́пурно, оха́йно. — **Чи́сто-на́-чисто** = усе́ чи́сто, геть усе́, чистісїнько усе

Чистокро́вный = чистокро́вний (С. Жел.), племінний (кінь).

Чистоплотность = че́пурність, оха́йність.

Чистоплотный, но = чепурний, чепури́стий, оха́йний (С. Л.), оха́йливий (С. Л.), че́пурно, оха́йно.

Чистоплоть, ка = чепуру́н, ха, чистю́к.

Чистосерде́чность = щи́рість, щиросе́рдя.

Чистосерде́чный, но = щи́рий, щиросе́рдий, щи́ро, щиросе́рдо.

Чистота́ = чи́стість; че́пурність, оха́йність.

Чистота́ = чепуру́ха.

Чистоте́лъ, рос. Chelidonium majus L. = чистоті́л, чи́стик, глекопа́р, глечкопа́р, гладишник, ростопаш, сїре зїлля, старовина́, ластовине зїлля, чистя́к, чисте́ць. С. Ав.

Чи́стый = чи́стий; ясний; сьвітлий; сльозови́й (про воду); бі́лий; щи́рий; ви-

разни́й. — Чиста одежа. — Чиста вода. — Чистий голос. — Та як прийшов же я та й у неді́лю, та дала Солоха сорочку бі́лу. н. п. — Щире серце. — Щире кохання. — Щире золото. — Виразна вимова. — Изъ чи́стаго золота = щирозло́тий. С. З. — Конак щирозлотий в 500 талерів. Л. В. — На чи́стыя де́ньги = на гото́ві гро́ші. — Купив на готові гроші. — Чи́стое верно́ = чо́ло. Ман. — Чистъ оста́лся = 1. зоста́в ся без ні́чо́го, звів ся ні на що. 2. ви́йшов чи́стий, сухи́й із води́.

Чисть = чисти́на, повина́, лі́сови́ння, зруб.

Чиста́къ = 1. д. Чистоте́лъ.
2. білоли́ций, білоли́кий.

Чиста́нка = білоли́ця.

Чита́льщикъ = псалти́рщик.

Чита́ніе = чита́ння.

Чита́тель, ница = чита́льник (С. Жел.), чита́тель, ка (С. Жел.), чита́ч (С. З. Жел.), чите́ць (С. Л. Жел.), чите́льник (С. З.), чита́ка (С. Л.). — Кожне слово поеми виходяче прямо з душі читача. Зап. Фр. — Автор зробив все наче та огидна фраза не вражала почуття читача. Л. Н. В. — Не про́тив вас говорячи, читці мої любі. Федь. — Предмова до чительника. С. З. — З його був добрий читака. Кп. — Писав писака, читав читака. н. пр.

Чита́ть, прочита́ть = 1. чита́ти, не виразно — харама́ркати, хама́ркати (С. Ш.), ледве по складах — слебезува́ти.
2. учи́ти, науча́ти і д. Преподава́ть.

Чиха́ніе = чхання́, чи́хавка, ачхи́кання.

Чихарда́ = до́вга лоза́, кінь, харла́й (С. Ш.).

Чиха́ть, чихну́ть, ся = чха́ти (С. З. Л.), ачхи́кати, чхи́хати, чхну́ти, ачхи́кнути. — Буває, що й муха чхає. н. пр. — Чиха́ющій ча́сто = чхун.

Чихи́рникъ = пъяни́ця.

Чихи́рничать = пія́чити.

Чихи́рь = молодо́ вино́.

Чихну́ть = д. Чиха́ть.

Чихо́та = чи́хавка (С. Жел.), чи́хавиця.

Чихо́тка, рос. Veratrum album і = біла чемери́ця (С. Ан.), чемери́к, ця (С. Жел.).

Чихъ = чхання́, ач-хи́.

Чичеро́не = поводи́рь, поводи́рь, поводатарь.

Чи́ща = д. Чисть.

Чи́ще = чисті́ше. — Какъ мо́жно чи́ще, чи́ще всего́ = найчистійше, як найчисті́йше.

Чи́щеніе = д. Чи́стка.

Членовреди́тельство = скаліченнія (умисне, щоб ухилити ся від військової служби).

Чле́нскій = чле́нський. — Ч. взносъ = вкла́дка.

Членъ = 1. член, громади — громади́нин, грохадя́нець, братства — бра́тчик, спілки — спі́льник, суміс́ник, запорожської Січі — сі́чови́к, бра́тчик.
2. член, челе́н (С. Жел.).
3. член, артику́л (С. Ш.).

Чмо́канье = цмо́кання.

Чмо́кать, чмо́кнуть, ся = 1. цмо́кати. С. З. Л.
2. ці́лува́ти, цмо́кати, ся (С. З.), цмо́кнути, ся.

Чмокъ = цмок. С. З.

Чмя́кать = пля́мкати.

Чобръ = д. Чабёръ.

Чо́канье = цо́кання.

Чо́кать, чо́кнуть, ся = цо́кати, ся, торка́ти (С. Ш.), цо́кнути, торкну́ти, ся, чаркува́ти ся. — Кругом сьвіти, реготи, розмови, чаркують ся у всіх кінцях, чуть: будьмо здорові! П. Пр.

Чокъ = цо́кання.

Чокъ = цок. — Цок! цок! підківками. н. п.

Чо́лка = чубо́к.

Чолнъ = д. Чёлнъ.

Чо́порность = 1. чепу́рність.
2. ви́мушеність, переса́да (С. Пар.), натя́жка, ненатура́льність.

Чо́порный = 1. чепурний.
2. ненатура́льний, ви́мушений.

Чо́ртъ, мн. Чёрти = чорт, чорти́ка (С. З.), біс, дия́вол, лихи́й, нечи́стий, нечи́ста си́ла, некельник, ді́дько, ку́ций, куца́н, боло́тний — аниболот, водяний — водяни́к, домови́й — доховий, домови́к, лі́сови́й — лі́сови́к, лі́су́н, полі́су́н, гайови́к, що живе в очереті — очере́тяник. — Пр. д. під сл. Ль҃съ і Лѣшій. — Убира́йся къ чо́рту! = геть к бісу, ідй к чорта́м собачім! — Чортъ тебя́ побери́ = нехай тебе́ чорти́ візьмуть. — Чортъ зна́стъ что = чо́р'зна що, ка́'зна що, біс ба́тька зна що. — Чѣмъ чортъ не шу́титъ = чого́ на сьвіті не бува́є. — Къ чертя́мъ на кули́чки! = до чортів на вистущі. Хар. Граб.

Чо́ска = 1. чеса́ння і д. Чёска.
2. кло́ччя, пачіски.

Чрепа́стый, чрева́тый = черева́тий.

Чрева́тая = черева́та і д. Бере́менная.

Чревáтѣть = череватíти і Брюхáтѣть.

Чрéво = чéрево.

Чревоугóдіе = обжúрство.

Чревоугóдникъ, ца = прожóра і д. Обжóра; ласýн, ха і д. Сластолюбецъ.

Чредá = чергá і д. О'чередь.

Чрезвычáйно = нáдто (С. З. Л.), занáдто, надзвúчай, надзвичáйно, нáзбит. — Що надто — того й свиней не їдять. н. пр. — Говорив він занадто живо і багацько. Кр. — В року 1690 показала ся велика надзвичай сарана. Л. В. — Назбит серця наші печалію наполнило. Л. В. — Дíва доброправная надзвичай і красна до дива. К. Ст.

Чрезвычáйность = надзвичáйність. С.Жел.

Чрезвычáйный = надзвичáйний (С. Жел.), страшéнний, страшéзний. — Вихвалив талан твій надзвичайний володати шаблею і мечем. Ст. Г.

Чрезмéрно = над мíру, нáдмір, без мíри (С. Ш.), надмíрно, незавмíру, назавмíру (С. Л.), бéзмір, через вéрх (С. Л.) і д. Чрезвычáйно. — Горілки не пив так, щоб через край, а в компанії не пролье каплі. Кв.

Чрезмéрность = нáдмір, надмірність. С. Жел.

Чрезмéрный = надмíрний (С. Жел.), безмíрний (Ман.).

Чрезплéчный = черезплíчний.

Чрезчýръ = д. Чересчýръ.

Чрезъ = 1. чéрéз (С. З.), крізь (С. Л.), кéрéз. — Перелíтів через тин. — Перелетíв через базарь кажан костокрилий. К. Ш. — Дúвить ся крізь вікно. — Пройшов через базарь.

2. чéрез, за. — Не стало ся вчора, станеть ся за тиждень, за рік. Ки.

2. чéрез. — Ой чула я через люди, що сватати буде. н. п. — Іди, мамо, ти від мене, через тебе сварка в мене. н. п.

Чрéсла = крúжі і д. Поясúця.

Чтéніе = читáння.

Чтец = читéць і д. Читáтель.

Чтúтель, пица = д. Почитáтель.

Чтить, ся = д. Почитáть.

Что, чегó = що, шо, чогó. — Що за що, а руку за пазуху. н. пр. — Се той чоловік, що ми його бачили. Грінч. — Вотъ что = óй-що, óсь-що. С. Л. — За что́ = зá що, за вíщо. С. Л. — Дитина каже, що бито, а за що — не каже. н. пр. — За вíщо тебе лили? — Ни за что́, ни про что́ = нí зá що, нí про що. — Ну, чтожъ? = що таке? або що? — Тутъ что́-то не такъ = тут щось не тé, не так. — Что? = що? шо? га? чогó? або-щó? — Что́ ли = або́ що, чи-щó. — Ходíм уже або що. — Что нибýдь = що небýдь, щось, абú-що (С. Ш. Л.), бýдьщо. — Узяв би аби-що накинув, бо холодно. С. Ш. — Что́-то = щось (С. Л.), якось. — Прийшов хтось, та взяв щось; бíти за ним — не мая за ким. н. п. (вітер). — Якось міні не можеть ся. — Что́-то не такъ = щось не тé. — Что́-то скверное = кáзна що. С. Л. — Казав парубок дівці: нíчого, а вийшло кáзна що. н. пр. — Что до меня́ касáется = як на мéне (С. Л.), що до мéне. — Що до мене — то я нíчого проти того не маю. — Что есть мóчи = чим дуж (С. Л.), на всí зáставки. — Всё ни по чёмъ = все дармá, байдýже. — Йому на свíті все дарма. К. Х. — Для чегó! = для чóго, на вíщо? — Для чого це ти зробив? — Ни къ чемý = нí нá що, нí до чóго. — Не здав ся нí нá що. — Чего́-то = чогóсь, чомýсь. — Було роблю чи гуляю, чи Богу молю ся — усе думаю про його і чогось бою ся. К. Ш. — На городі коло броду барвінок не сходить, чомусь дівчина до броду по воду не ходить. К. Ш.

Что = що. — Такий хворий, що й не підведеть ся. — Казали, що він приїхав.

Чтóбы, чтобъ = щоб (С. Л.), щóбн, шоб, абú (С. Ш.), бодáй (С. Л. Ш.). — Гляди, аби описи не було вже. С. Ш. — Казали, щоб ви зáраз прийшли. — Чтобъ тебя́, тебé = щоб тебé, бодáй тебé, тобí, пур тобí, нехáй тобí абú-що. — А щоб тебе, та бодай тебе! н. пр. — Бодай тебе чорти взяли. С. Ш. — Бодай тобі, доле, у морі втопитись, що не давш мені й досі ні з ким полюбитись. К. Ш.

Чтóкать = гáкати, шóкати (перепитувати раз-у-раз: что? = га? що?)

Чу! = чýеш, чýсте! — Чуеш! неначе стука-хтось.

Чубýкъ = Чубýк (С. Жел.), цибýх (С. З. Жел.).

Чубурáхнуться = гепнути, ся, бебéхнути, гегéпнути і д. Упáсть 1.

Чубурáхтаться = вовтýзити ся, барложити ся.

Чубурáхъ! = геп, бух, бебéх, брязь, шубóвсть. — Ішов по кладці та якось осковзнув ся — і шубовсть у воду.

Чубýчный = чубукóвий, цибухóвий.

Чубýшникъ, рос. Philadelphus coronarius L. = жасúн садóвий (С. Ан.), ясúн, чубукóвець. С. Жел.

Чу́вственность = 1. чуттє́вість. 2. по́хіть.

Чу́вственный = 1. чутли́вий, чутли́й, чувли́й, чуттє́вий. 2. тїле́сний (С. Нар.), похітли́вий.

Чувствительно = чу́ло; дошку́льно, болячé.

Чувстви́тельность = чу́лість (С. Жел.); дотли́вість (С. З.), уразли́вість (С. Ш.). — Чулість пропала: коли голкою — йому байдуже. Кн.

Чувстви́тельный = 1. чу́лий (С. З. Жел.), чутли́вий, чутли́й, почутли́вий, почувли́й, почуйли́й, жа́лїсний. — Чуле серце. — „Я вам старую поручаю, за вас охотно умірáю“ Так мовив чулий Евріол. Кот. — З такою чутливою душею не в салдати йти, а хіба в ченцї. Кн. — Живе срібло вельми чутливе і до холоду і до тепла. Кн. — Жінка добріше і чутїше на все благе серце має. п. о. Іст. — Бідна молодиця, почутлива вроду, вже не могла видержати. Лев.

2. уразли́вий (С. Ш.), шку́льний (С. З.), кри́й, дотли́вий (С. З. Ман.), дошкульки́й (Ман.). — Речі дотливиї, ущіпливиї. С. З. — Шкульний мороз.

Чу́вство = чуття́ (С. Жел.), почуття́, чутьба́. — Щире почуття проймає все оповідання. Л. Н. В. — Сьпівав він в душею і в почуттям. Сил. — Вороже почуття блиснуло на хвилину йому у очах. Лев. В. — Знов і я душі розбудились теплі чутоби гуртом, знов вона вся розтопилась щастям, любовью, добром. Тільки в тих гарних чутобах чувть ся й болїзний сум. Мова. — **Лишáться чу́вствъ** = зомлїти. С. Аф. Л. — **Привéсть въ чу́вства** = одволáти, очу́тити. — Одволали трохи жінку: ще очі одперла, тільки мова одняла ся, не мов заняміла. Баз. — **Прійти въ чу́вства** = очу́нути, прочу́нути, отя́мити ся. — **Чу́вство любви́** = кохáння. — **Чу́вство зрѣ́нія, вкуса, обоня́нія, осяза́нія, слу́ха** = чуття́ зо́ру, смаку́, но́ху, до́тику, слу́ху.

Чу́вствованіе = чу́тність, почува́ння. С. Жел.

Чу́вствовать, почу́вствовать = чу́ти (С. З. Л.), почувáти, ся (С. З.), чу́нути, учувáти (С. Ш.), відчувáти, почу́ти, учу́ти (С. Ш.), зачу́ти. — Не будемо серце в парі — душа моя чує. п. п. — Давно я не чула себе такою веселою. Кн. — Чули в собі християнськую повинность. Л. В. — Він почував якусь не зрозумілу, але люту дражливість. Лев. В. — Почувала себе правою. Кн. — Щось радісне і супокійне, чого я не почував від самого дитинства. Пісоч. — І Настя почувала що коло серця щось здавило. Лев. — Почував ся він, що не добре зробив. Чайч. — Бий його дужче, щоб почувсь. Хар. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. п. п. — Обидва поети бачать та відчувають людське горе. Зап. Коз. — Не перешкожає нїщо відчувати силу й красу схованої в сих віршах поезиї. Л. Н. В. — **Чу́вствовать себя́** = мáти, ся, мáти себé, чу́ти ся, чу́ятн ся, тя́мити себé, почувáти себé. — Козаки смутно себе мали. п. д. — Лист читав, смутно себе мав. Ст. С. — Не доїхав він до дому, та й став уже не тямить сам себе. п. о. Грінч. — **Чу́вствуется не хорошо́** = не добри́ть ся. — Щось міні не добрить ся. Хар. — **Ч. си́лу, ч. себя́ въ си́лѣ** = чу́ти ся на си́лу. — Ой коні, коні сиваші? Чи були ви сьогодня на паші? Чи чуєте ся на силу, чи виневете на тую гіроньку крутую? п. п. — **Ч. влеченіе, призва́ніе** = почувáти ся. — **Дать себя́ почу́вствовать** = да́ти ся в знаки.

Чугу́нный = чаву́нний. — **Ч. котёлъ** = чавун. С. З. — Жінка наставляє в піч чавуни. С. З.

Чугу́нъ = чаву́н.

Чудакъ, чудачка = чудни́й, на́, чудодій, химéрник, ця, чудáк, чудáр, дивáк, дивéсник. С. Жел.

Чудáчество = чудáцство, дивáцство (С. Жел.).

Чудáчить, чудéсить, чудéсничать = химерувáти, чудасїйничати; шту́ки витворя́ти, фи́гілї стро́їти.

Чудéсникъ, ца = 1. д. Чудáкъ, 2. д. Проказникъ.

Чудéсность = чудóвність.

Чудéсный, но = 1. ди́вний, чу́дний, чудéнний, чудéсний, чудовни́й, ди́вно, чу́дно, на прочуд. С. Жел. З. — Диво дивнее. — Чудно якось дїють ся між нами. К. Ш. — Та сон же, сон, на прочуд дивний міні приснив ся. К. Ш.

2. чудóвий (С. З.), ду́же га́рний, миле́нний, чудéсний (С. Жел.), чудóво, чудéсно. — Чудові яблука. — Миленний був собака. Кр.

Чу́дится = здавáти ся і д. Казáться 1. і Представля́ться 3.

Чу́дище = д. Чудóвище.

Чу́дный, но = д. Чудéсный.

Чу́до = чу́до (С. Жел.), ди́во (С. Жел. Л.), велике — предиво, чу́до-ди́во (С. Л.), найбільше вживане — чудасія (С. З.). — Старий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива. К. Ш. — Чудо-диво таке міні

трапилось, що й ві сні ще кому а чи марилось. С. Л.

Чудо́вище = мара́ (С. Л.), марю́ка, по́твір (С. Жел.), потво́ра, почва́ра (С. З. Жел. Л.), прочва́ра (С. Жел. З. Л.), чу́дище (С. Л.), чуде́рство, хо́ха, страхі́ття, дивогля́д (С. Жел.). — А ти пъяний що день божий, на марюку став похожий. Ряб. — За що ти покарав мене, що я породила таку потвору. Ч. К. — На морі морське чудерство з трьома губами і на кожну губу по 12 кораблів бере. н. к. — Таке страхіття въявилось.

Чудо́вищный = дивогля́дний, почва́рний. С. Жел.

Чудоде́й = чудоді́й і д. **Чуда́къ**.

Чудоде́йственный = д. **Чудотво́рный**.

Чудотво́рецъ = чудотво́рець (С. Жел.), ці-ли́тель.

Чудотво́рный = чудотво́рний, чудоді́йний, чудо́вний. С. Жел. З. Л. — У Київ їздила, молилась, аж у Почаєві була — чудовная не помогала, не помогла святая сила. К. Ш.

Чудоцве́тъ, чудоцве́тникъ, рос: Mirabilis Salapa L. = царська́ бори́дка. С. Ан.

Чужа́къ = чужи́й, чуженик, ця (С. Жел.), чужи́нець.

Чужби́на, чужби́нка = 1. чуже́, чужи́нка (С. Жел.). — Чуже переступи, та не займи. н. пр. — Ласий на чужинку.

2. чужи́на (С. Л. Жел.), чужа́ чужи́на, чужа́ сторона́, сторі́нка, сторо́нонька, чужа́ кра́їна, чужа(е)ни́ця. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою. н. п. — На чужині хоч здихай під тином, ніхто до тебе й не гавкне. н. пр. — Тут Шевченкові усе було чужою чужениною. Кн. — Треба мені до свого роду чутку подати, бо тут чужа чужанщя. Хар. Пр. д. ще під сл. **Край** 2.

Чуждáніе = цура́ння.

Чуждáться = цура́ти ся (С. З. Л.), ухиля́ти ся, са́хати ся. — Цурав ся сіряка, а тепер і овучі радий. н. пр. — Ні с ким не знать ся і всіх цурать ся. Кот. — Диво дивнее на сьвіті з тим серцем буває: у вечері цурать ся, в ранці забажає. К. Ш. — Ті книжники цурались живого народнього язика. З. Ог.

Чу́ждый = 1. чужи́й і д. **Чужо́й**.

2. непричетний, непричасний (до чого), вільний (од чого).

Чужевѣрный = чужові́рний, не на́шої ві́ри.

Чужезе́мецъ = чужозе́мець.

Чужезе́мный = чужозе́мний.

Чуженинъ = д. **Чужа́къ**.

Чужестра́нецъ, чужестра́нка = чужозе́мець, чужозе́мка, чужостра́нець (С. Жел.), не на́ський.

Чужестра́нный = чужозе́мний, чужосторо́нній, чужине́цький (С. Жел.), не на́ський.

Чужеядный = чужоїдний. С. Жел. — Ч. расте́ніе, Planta parasita = чужоїдна рослина.

Чужо́й = чужи́й; сторо́нній. — Чужим хлібець не плодить овець. н. пр. — Чужими крилами не літай. н. пр. — Чужіе лю́ди = чужи́на, чужа(е)ни́ця, чужі лю́ди, чужинці.

Чужъ = д. **Чужа́къ**.

Чула́нъ, чула́нчикъ = комо́ра, комі́рка, комірчи́на, хи́жа (Ос), хи́жка (С. З.), тільки при хаті — прикомірок (С. Жел.), прибочник.

Чуло́къ, мн. чулки́ = панчо́ха (С. Жел.), панчо́хи (С. З. Л.), панчі́шки. С. Жел. — Набула без панчіх патинки. Кот. — Наділа панчохи і пантофельки власної роботи. Фр. — Черевички козлові, панчішки шовкові. н. п.

Чуло́чникъ, ца = панчо́шник, ця.

Чуло́чный = панчо́ховий.

Чума́ = чума́, джума́, моровиця. С. Жел. З.

Чума́зка, чума́зый = замазу́ра, нечупа́ра, нехлюй, шмаровоз і д. **Неопря́тный**.

Чуми́чка = 1. ополо́нник (С. З.), варе́ха, шумі́вка. (Д. під сл. **Ло́жка**).

2. нехлю́я, задрипа, задрипанка, замазу́ра і д. **Неопря́тная**.

Чуми́чъ = д. **Чуми́чка** 1.

Чу́мный = чумни́й, моровий. — Морове повітря.

Чупру́нъ = чуб, чупри́на.

Чура́ = жорства́ (д. **Песо́къ**).

Чурба́нъ = 1. пень, коло́да, опу́пок, опу́палок (С. З.). — Лежить, як колода. н. пр.

2. одоробло, опу́дало, незграба, неоте́са, мапу́ла і д. **Неповоро́тливый** і **Неуклю́жій**.

Чури́лко = д. **Козодо́й**.

Чу́рка, чу́рочка = цу́рка, цу́рочка. (Д. під сл. **На́лка**.)

Чуръ = цур. — Цур мовчать! — Цур на двох! — Цур не займать!

Чу́ткій = чу́ткий (С. Жел.), чутли́вий, чу́йний (С. З.), сторожкий. — Тай птиця тепер якась дуже сторожка зробила ся: аби що — зараз полетить. Кр.

Чу́ткость = чу́ткість (С. Жел.), чу́йність.

Чу́точка, у вира́ї: чу́точку = годи́почку, хвили́нку, тро́шечки. — Я на одну годи́почку: духу не переведете, а я вже й верну́сь. Кіп. — Трошечки заснула.

Чуть і чуть-чу́ть = ле́две, ле́дві, тро́хи (С. З. Л. Ш.), троха́. — Ледве дише. — Трохи не вмав. Пр. д. теж під сл. Едва́. — **Чи чу́ть не быва́ло** = зо́всім ні. — **Чуть ли** = троха́ чи, троха́ лишень. — Еге, троха чи не він зробив мінї шкоду. — Одже троха лишень чи не зроблю я отак. Київ. — **Чуть ли не** = либо́нь. С. Л. — **Чуть ли не тавó** = троха́ чи не те́бе, либо́нь те́бе. — **Чуть-чу́ть не** = ма́ло що не (С. Л.), тро́хи-тро́хи (С. Л.), тро́хи, трішечки не (С. Л.), ма́ль, бе́зма́ль. — Усе до цурочки згоріло, сам трохи-трохи не пропав. Б. Г.

Чутьё = 1. чуття́, почу́ття, почува́ння. 2. нюх.

Чуха́ = д. Чепуха́.

Чу́хать, разчу́хать = смакува́ти, коштува́ти, розсмакува́ти, розкоштува́ти. Нї як не розсмакую, яке це вино.

Чухъ! = вацю́, вацю́!

Чу́чело = опу́дало (С. Л. З.), страхопу́д (С. Жел.), нацапу́ра (С. З.), маня́ка (С. Л.), одоро́бло. — Оце опудало погане. Кот. — Наче опудало на городі. Кр.

Чу́шка = 1. пі́дсви́нок. — Як годований підсвинок. К. Х.
2. зли́вок, ви́ливок (олива або чавуну).
3. цу́рка (д. На́лка).

Чу́шки = ко́бури (на пистолї, при сїдлї). С. Жел.

Чу́шь = д. Чепуха́.

Чу́ять, почу́ять = чу́ти, почува́ти, учува́ти (С. Ш.), почу́ти, зачу́ти, учу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п. Д. ще під сл. Чу́вствовать.

Чьё, чья, чьи = д. Чей.

Чѣмъ = нїж (С. З.), а нїж, од, від, над, чим (С. Л.), як. — Більше заходу, нїж правнику. п. пр. — Йому більше, як сто год. Катерпос. — **Чѣмъ да́льше, тѣмъ...** = що далї, то... — Що далї, то все гірше. — Що далї, то більша дорожнеча. Хар. — **Чѣмъ скорѣе, тѣмъ лу́чше** = чим швидче, тим краще. — **Бѣги́ чѣмъ скорѣе** = біжи чим ду́ж (К. З. о Ю. Р.), яко мо́га швидче. (Пр. д. під сл. Скорѣе). — **Чѣмъ бы сѣсть за рабо́ту, онъ то́лько гуля́ть** = замість того, щоб сісти за робо́ту, він гу́лькн справля́є.

Чюмъ = курінь, катря́га і д. **Шала́шъ** і **Кибитка 2.**

Ш.

Шабашева́ть, отшабашева́ть = шабашува́ти, шабасува́ти, перешабашува́ти. — Жид поспішає, щоб у дорозї не довелось шабашувати.

Шаба́шить, ошаба́шить = шаба́шити, пошаба́шити, покінча́ти робо́ту, обробити ся.

Шаба́шка = 1. неробо́чий, ві́льний, гуля́щий час. — **На шаба́шкахъ** = гуля́щого ча́су, на дозві́ллї.
2. оцу́нок деревини, що те́слї беру́ть собі, скінчивши де́нну робо́ту.

Шаба́шный = 1. не робо́чий день, час. — **Ш. ко́локолъ** = дзвін, ко́трий дає́ть знак на скінча́ння робо́ти.
2. шабаш(с)о́вий, шабашко́вий. С. Жел.

Шаба́шъ = 1. ша́баш, са́баш, ша́бас, суббо́та (у жидів). С. Жел.
2. го́дї, шаба́ш! С. Жел.

Шабёръ = сяб'е́р, сяб'ро́.

Шаблóнъ = вразо́к, мо́дла (Ман.).

Ша́вка = д. Овча́рка.

Ша́вкать = ша́вкати, шавкотїти, микля́ти. — А старий зашавкотїв щось... Кр.

Шага́ла, шага́ло = цибань, цибатень, цибатий. — З цим цибанем не збіжиш.

Шага́ніе = ступа́ння.

Шага́ть, шагну́ть = ступа́ти, переступа́ти, ци́бати, ступну́ти (Кр.). — Широко ступав Марко, здавалось і вага вїнкої не було у його на плечах. О. Ст. — Ступай коню, ступай ворон в гори камяної. н. п.

Шаги́стый = ци́батий.

Шагрѝновый = шагре́ньовий. — Шагреньові палитурки.

Шагрѝнъ = шагре́нь. (Основа або лошакова вичинена шкура).

Шагъ = сту́пінь, ступе́нь, ступа́, ступня́, по́ступ, крок (С. З. Ос.). — Грізно

крикнув і приступив на ступінь ближче. Лев. — Два ступні́ вробив, та й упав. в. о. — Я голову тобі розібʼю, як ступінь ти хоч один до мене вробиш. К. К. — Почав широкими ступнями ходити з кутка в куток. Пр. — Куди хочеш завести, повідай? Ні ступня вже не вроблю я далі. Ст. Г. — Мо ступнів два проніс і покинув. в. к. — Вони приступили ближче, може так, як на ступінь. Лев. — Аж гомін, шелест від ступнів! — Я кинувсь миттю між кущів. Пч. — Я добре знаю її швидкі і легенькі ступні. Кн. — Невидющий і без цíпка кроку не ступлю. Грінч. — На дванадцять кроків од криниці. в. о. — **Ша́гомъ** = ходо́ю, ступо́ю (Вол.). — Пусти коней ходою, нехай висапають ся. Кн. — Їдем собі ходою. Греб. — Їхали ступою. — **Шагъ за ша́гъ** = ходо́ю, по́ступцем, нога́ за ногóю. — **Дѣлать большіе шаги́, ходи́ть больши́ми шага́ми** = ши́роко ступа́ти, ціба́ти. — **На всѣ́комъ шагу́** = скрізь, що ступінь. — **Ти́химъ ша́гомъ** = ти́хою ходо́ю. — **Приба́вить, уба́вить ша́гу** = приспіши́ти, вкороти́ти ходи́, зменши́ти хóду. — Зменши ходу, бо я з тобою не зійду. Кн.

Ша́дрикъ = зола́.

Шажёкъ = д. Шагъ (здр.). — **Ѣхать шажко́мъ** = їхати ти́хою ходо́ю.

Ша́йка = 1. ватáга (С. З. Л.), ба́нда (С. Ш.), зграя (С. Л.), ша́йка (С. Жел.). — Ватага розбійників. — **Предводи́тель ша́йки** = ота́ман, ва́таг, ватажо́к. С. З.

2. ря́жка. С. З. — Принеси ряжку теплої води.

Шака́ль, зьв. Canis aureus = шака́ль. С. Жел.

Шалапа́й = леда́що, гультя́й, гульві́са, ло́дарь, ле́дарь, шелихві́ст, потина́ха і д. тж Безде́льникъ і Лѣни́вецъ 1.

Шала́шный = куря́чий. С. З.

Шала́шъ = куря́ч (С. З. Л.), катря́га (С. З. Л.), бу́да (С. Л. Ш.), халабу́да, халабу́дка (С. Ш.). — Зробив собі на баштані курінь, та там і почував. в. о. — Люди катриги будують на жнивах. Шишацький С. З. — Хто на стерні спать ляг і од сонця катрижку зробив, в свити або з рядна наспав на триножках. С. З. — **Я́рмарочный шала́шъ** = я́тка, я́точка. — Не мав тих яток, де продають батьків та маток. в. пр.

Шалбе́рать, шалбе́рничать = 1. байдикувáти, байдувáти, ба́йдики бúти. — Нічого не робить, тільки байдики бʼє.

2. дурня́цю пести́, баля́ся точи́ти, теревéні прáвити і д. **Городи́ть вздоръ.**

Шалбе́ръ = ба́йда, гультя́й і д. Праздношата́ющійся.

Шали́ть = пустува́ти (С. Л.), журува́ти (С. Л.), жиркувáти, свавóлити, халясува́ти, гарцюва́ти, дурíти і д. Дура́читься і **Ѣзви́ться.** — То посидить коло його, руку поцілує, то усами страшенними сяйми пустує. К. Ш. — У літку, саме серед дня, пустуючи, дурне яги́ня само забило ся до річки — напити ся водички. Б. Г. — Та витять не вчивсь і пустував, побив шибки. Гул. Ар. — Горщик в печі, пустувавши, Оксанка мала обернула і руку собі попекла. Грінч. — Посходились на улицю дівчата та хлопці і зачали журувать. в. п. Грінч.

Шалли́вость, шалли́вый = д. **Шаловли́вость, Шаловли́вый.**

Шалне́ръ = завíска.

Шаловли́вость = пустотли́вість, свавóльство.

Шаловли́вый = пустотли́вий (Кн. С. З.), пусто́ваний, свавоíльний, жартовли́вий. — А друган дівчинонька, жартовлива змалку, розпустила косу русу, мов тая русалка. Мова.

Шаловство́, ша́лость = пусто́та (С. З. Л.), пустовáння (С. Л.), пу́стощі, ша́лощі (С. Л.), свавóльство, ду́рість, дур, дурíйка, бісíння, гарцювáння. — Той царенко тому хлопцеві з пустоти руку одтяв. в. к.

Шалу́нъ, шалуно́къ, шалуни́шко = пусгу́н (С. Л.), журу́н (С. Л.), свавóльник, свавóлець, брику́н (С. Л.), ко́котень (С. З.), шкóдник, шалта́й, здр. — пусту́нчик, брикупе́ць, зб. — пусто́та. — О мій пострибунчик, мій кокотень маленький. С. З. — А в ночі йшли якісь шалтаї тай занесли його з будкою. в. о.

Шалу́нья = пусту́ха, пусту́шка (С. Л.), журу́ха, брику́ха (С. Л.), шкóдниця.

Шалфе́й, рос. Salvia officinalis L. = шавлíя, шевлíя. С. Ан. — Нема мого миленького, нема його тута; посходила по садочках шавлія та рута. в. п.

Шалфе́йный = шавлíєвий.

Шаль = 1. дур, дурíйка і д. Дурь.

2. шаль. — На ній була дорога турецька шаль.

Шально́й = шале́нний (С. З. Л.), оша́лений, навíсний, навіже́ний, несамовúтий, божевíльний (С. Л.), про собак — скаже́ний. — Шаленна муха вкусила за вухо. в. пр. — Оженив ся навісний та вавя бісувату. в. п. — Скаженому псові звертай з дороги. в. пр.

Шале́ть, ошале́ть = дурíти, шалíти (С. З.), шаленíти, навісніти, казúти ся, здурíти, ошалíти і д. Ошале́ть.

Шаманить = чарувати, дурити.
Шаманъ, ка = д. **Колдунъ, колдунья.**
Шамай = риба Arpius clupeoides — **шамайка**, Alburnus clupeoides Pall. — **селявка, підкражний синець.** Ряб.
Шампиньонъ, гр. Agaricus campestris L., A. edulis Bull. — **печериця, печеричка.** С. Ав. Л. З. — Ой хто любить грибки, а я печеречки, ой хто любить дівчаточка, а я молодички. п. п.
Шамшить = д. **Шавкать.**
Шандалъ = д. **Подсвѣчникъ.**
Шандра = рос. Marrubium vulgare L. — **шандра**, M. peregrinum Peich. — **білий желізняк, пижма, шандра.** С. Ав.
Шанецъ = **шанець**, окіп. — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. п. п.
Шанцевать = **шанцювати, робити шанці.**
Шапка = 1. (переважно тепла), смушева гостроверха — **шлик, шличок** (С. З.), повстяна — **матерка** (С. Л.), **ялинок**, з наушниками — **малахай, капелюх** (С. З. Л.), кудлата і висока — **кучма** (С. З. Л.), овеча — **бирка, бирка** (С. Ш.), чабанська — **чабанка**, суконна — **шоломок**, обшита кабардою, у запорожців — **кабардинка**, з рiжками на взір конфедератки — **рогачка** (С. З.), жидівська спідня — **ярмулка.** — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушевиї обидві. п. п. — Старший син у хату вхожае, шличок здіймае. п. п. — Шличок козацький несе, на його голову надівае. п. д. — Січовик в червоному жупані і в кабардинці на бакирь. О. Ст. — Що за мода: все шапки — рогачки. п. п. — **Архіерейская шапка** = **митра.** — **Быть подъ красной шапкой** = **бути в салдатах.** — **Снимать шапку** = **шапкувати.** С. З. — **Шапка въ рубль, а щи безъ круп**ъ, п. пр. = на нозі сапъян рипить, а у борщі трясця кипить. п. пр.
2. **вінець, корона.**
Шапки, шапочки, рос. Tagetes erecta L. = **повняки, купчак, жовтяки** (гвоздики). С. Ав.
Шапочникъ = **шапкарь** (С. Жел.), **шапонал** (С. З.).
Шапочный = **шапковий.** — **Ш. поклонъ** = **шапкування.** — **Ш. разборъ** = **шапкобрання.** — **Пришёлъ къ шапочному разбору** = **прийшов на шапкобрання.**
Шапчёнка = **шапиця.** Кр.
Шапша = **вівсівки пшеничні.**
Шарабанъ = **повозка з лавками.**
Шаравары = **штани, шаравари** (С. З.), середня частина — **матня, нижня** — **холоші** (С. З.). — В червоних штанях оксамитних матнею улицю мете-іде козак. К. Ш. — Заткнув колоші у халяви. С. З.
Шарада = **загадка** (на слово).
Шарахнуться = **кинути ся, метнути ся, шарнути, шарахнути, ся.** — Коні злякали ся та й шарахнули в бік.
2. **гепнути, ся, бебехнути, ся** і д. **упасть** 1. — Посковзнув ся і гепнув ся потилицею.
Шарикъ = д. **Шаръ.**
Шарить = **шарити, шпортати** (Кр.), **нишпорити.** С. Л. Кр.
Шарканье = **човгання.**
Шаркать = **човгати.** С. Л.
Шаркотня = **човганина.**
Шаркъ = **човг!**
Шарлатанить = **морочити, архимичати, шахраювати.** — Хіба він справді знав так, як слід? Архимичав, людей дурив.
Шарлатанскій = **архимицький, шалаганський, шахрайський.**
Шарлатанство = **шахрайство.** С. З.
Шарлатанъ = **шахрай** (С. З. Л.), **архимик, шалаган, шелихвіст, шелихваст, шалвір** (С. З.). — Коли луччую честь у вас мають похлібці і шалвіри, ніж ми, запорожці. Сагайдашний. С. З.
Шарлаховый = **жаркий** (колір).
Шарлахъ = д. **Багоръ** 2.
Шарлота, рос. Allium ascalonicum L. = **трибулька** і д. Лукъ.
Шарманка = **катеринка.** С. Л. Жел.
Шарманщикъ = **катеринщик.** С. Жел. — Заплакала катеринщика і довго танцювали під катеринку.
Шарнiръ (в дверях) = **петник.**
Шаровидный = **кулястий** (С. Л.), **кулистий, кулюватий, банькастий** (С. Л.), **опуклий** (С. Л. Жел.), **опукий, круглобокий, галушний.** — Коли земля кулясга, так... Пр. — Земля має постать кулясту. Зем. — Голова у його галушина, хоч бабам навітки галити. Кн.
Шарогланъ, рос. Echinops sphaerocephalus L. = **ростропша, мияч, вовчі яблука, будяк білий.** С. Ав.
Шаромыжникъ = **дармоїд, чужоїд** (д. Паразитъ).
Шаромыжка, у виразі: „**на шаромыжку**" = **на дурничку, на дурницю.** С. Аф.
Шаромыжничать = **жити на дурничку,**

чужоїдом жи́ти. — Живе, наче вовчок той на тютюні, чужоїдом. Кн.

Шарообра́зность = окру́глість.

Шарообра́зный = д. **Шаровидный**.

Шаръ, ша́рикъ = шар (С. Жел.), ку́ля (С. Л. Жел.), ку́лька (С. Л.), скляний — ба́нька (С. Ш.), що ним гладять намітки — га́ло, га́льце (С. Жел.), деревʼяний невеличкий — га́лка (С. Жел. Л.), в шерсті то що — опу́ка (С. Л.), з тіста — галка, галу́шка, бала́буха, бала́бушка (С. Л.), деревʼяний, що діти підбивають ковпиками — свинка, в снігу — ба́ба. С. Ш. — Місяць так само як і сонце і земля має вид опуклий, себ-то, як банька. Де-що про сьв. Б. — Земля кругла, як куля. Де-що про сьв. Б. — Земна куля. Зем. — Бунчук з позолотистою галкою. Л. В. — Бабу качати. С. Ш.

Шасти́ть = шелестіти, шамотіти. С. З.

Шасть = шасть (С. З.), шусть (С. Л.), сусіль (Ос.), тиць (С. Ш.). — Шасть у двері. С. З. — До Турна в північ шусть в намет. Кот. — Ті стережуть, а вони сусіль у хату. н. о. — Тиць, аж і Гриць. н. пр. — А він мині тиць назустріч. С. Ш.

Шата́ніе = 1. хита́ння, колиха́ння. 2. ве́штання (С. Л.), ни́кання, спо́вига́ння і д. Бродня́.

Шата́ть, шатну́ть, пошатну́ть, ся = 1. хита́ти, колиха́ти, коливати, вихати, хитну́ти, колихну́ти, схитну́ти, похитну́ти, ся і д. **Качать, ся, Качну́ть, ся** і **Колебать, ся** 1. — Зуб хитається сн. — І вітер не віє і гилля не колише. н. п. 2. хита́ти ся, точи́ти ся (С. Ш.), хитну́ти ся, поточи́ти ся. — Пʼяний такий, що на всі боки точить ся.

Шата́ться = ві́яти ся, хиля́ти ся, блука́ти (С. Ш.), тиня́ти ся (С. Ш.), ни́кати, ве́штати ся, сновига́ти (Сп.), ба́йдики бити, ви́трішки ловити і д. **Слоняться**.

Шатёрный = шатро́вий, нахе́тний.

Шатёръ = 1. намет, шатро́, ша́тер. — Наступає чорна хмара, стан дощ накрапати; позволь, батьку-отамане, намет наставати. н. п. — Ой під Саборею там Мазепа намет напинав. н. д. — Він прийшов в шатро до Хмельницького. Кн. — **Живу́щій въ шатрѣ́** = шате́рник. С. З. 2. сі́тка (на тетерюків).

Ша́ткій, ша́тко = 1. хитки́й (С. Л.), хи́тко, хилки́й, хи́лко, хибки́й, хистки́й, хи́стко і д. **Ва́лкій** і **Зы́бкій** 1; неста́лий, непе́вний і д. **Непостоянный**. — Коли б землю вбили навкруги, так би соха і не була такою хилкою. Кн. — Голова у його хистка: сьогодня одне, завтра навпаки. Кн. — **Ни ша́тко, ни ва́лко** = д. під сл. **Ва́лкій**. 2. неспоко́йний, бурхли́вий і д. **Мяте́жный**.

Ша́ткость = хи́ткість і д. **Зы́бкость**.

Шатну́ть, ся = д. **Шата́ть, ся**.

Шату́нъ, шату́нья = волоцюга, заволо́ка, шве́ндя, латри́га (Хар. Сп.) і д. **Броди́га** і **Праздношата́ющійся**.

Ша́феръ = дру́жко (С. Л.), дру́жба, боя́рин (С. Л.). старшій — ста́ршай боя́рин (С. Аф.), помічник — піддру́жній. — Ой вийди, матусенько, оглядн, що тобі бояре привезли: привезли скриню, перину й молоду княгиню. н. п.

Шафи́рникъ, ца = плету́н, плету́ха і д. **Сплетникъ, ца**.

Шафи́рничать = д. **Сплетничать**.

Шафра́нный, шафра́новый = шапрано́вий.

Шафра́нъ, рос. Crocus sativus L. = шапра́н. С. З.

Ша́хматный = ша́ховий. — **Ш. доска́** = шахівни́ця. С. Жел. — **Ш. игра́** = ша́хи. С. Жел.

Ша́хматъ = ві́чко (на шахівниці).

Ша́хматы = ша́хи. — **Игра́ въ ша́хматы** = ша́хи. С. Жел.

Ша́хта = шахт, ша́хта (С. Жел.), для добування каміню — коло́дязь. — Ота шахта, де ми торік робили; так 70 сажень завглибшки. — **Наклонная, вертика́льная, продо́льная ш.** = похі́дна, сторчова́, подо́вжня ш. — Шахти усякі бувають: похідні, отак як погріб похідний, тільки глибокі дуже, так і звуть ся — похідні шахти. А то ще сторчові бувають. Ті як колодязь викопано. А там у землі подовжня шахта. Загірна. Під землею.

Шахтёръ = шахта́рь. — Шахтарі наші поспішали ся на шахти, бо хотіли того ж дня почати робити. Загірна. Під землею. — Вони бувають: забо́йщики і са́ношники. — Забойщик рубає вугіль, а саношник одвозить той вугіль. Загірна.

Ша́хтный = шахтовий. — Увійшли в шахтову будівлю. Там уже було кільки шахтарів. Загірна.

Шахъ = шах, царь, султа́н (перський). 2. шах (вираз в грі в шахи).

Ша́шалъ = метели́ця. — Нівечать бджіл метелиці, гробак якої точить вощину. Ст. О.

Ша́шень, Teredo navalis = ша́шель. С. Жел.

Ша́шечница = данни́ця. С. Жел. З. Нав.

Ша́шечный = данковий. — **Ш. игра́** = да́мки. С. Жел. З.

Ша́шка = 1. да́ма, да́мка. С. Пав. — В хлюста, в візка іграли і дамки по столу совали. Ког.
2. ша́бля черке́ська.

Ша́шни = ка́верзи, шту́ки і д. **Продёлки** і **Про́иски.**

Ша́шничать = ка́верзничати, крути́ти і д. **Ка́верзить.**

Шва́бра = помело́ (С. З. Л.), держало — помели́ще.

Шва́брить = ми́ти помело́м.

Шва́льня = шва́льня, краве́шня (Д. під сл. Мастерская).

Шведъ = швед, шве́дин.

Шве́йка = д. **Швея́.**

Шве́йкинъ, швеи́нъ = шва́чкин.

Шве́йный = шва́цький. — **Ш. маши́на** = шва́цька, краве́цька маши́на. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо кравецької машини. Кв. — **Занима́ться швёйнымъ мастерство́мъ** = швачкува́ти. — **Швёйное мастерство́** = швачкува́ння.

Швейца́ръ = д. **Приврáтникъ.**

Швецъ = 1. краве́ць (д. **Портно́й**).
2. кушні́р (д. **Шу́бникъ**).

Швеція = Шве́дчина. С. З.

Швецкій = краве́цький, кушні́рский. — Кравецькі ножиці. — Кушні́рський цех.

Швея́, швёйка = шва́ля (С. З.), шва́ха, шва́чка (С. З. Л.), що вишиває шовком або золотом і сріблом — гантáрка. — Вона швачка й прачка: дотепна дівка. Кв. — Я швачка зі Львова, приїхала позавчора, привезла голку і ниточку шовку. н. п. — Коли у швачки за шитвом нитка вьється ся, то той, чиє шитво, того року ще не вмре. н. пр. Ман.

Шво́рень = шво́рінь, сво́рінь, шкво́рінь.

Швыркомъ = навкидя́, навки́дячá і д. **Броскомъ.**

Швыра́ніе = ки́дання, шпурля́ння, швирга́ння.

Швыра́ть, швырну́ть = шпурля́ти (С. З. Л.), швирга́ти (С. З. Л.), шпуря́ти, шпу́рати, швирля́ти, верга́ти (С. Л.), шпурну́ти (С. З. Л.), пошпу́рити, швиргону́ти, шваркну́ти. — Шпурнув він кухоль об землю. С. З. — Он баба хліб бронку шпурнула. Кот. — А він як пошпурять палицю на вздогін. н. о.

Шевеле́ніе = вору́шіння.

Шевели́ть, шевельну́ть, ся = вор·у́шити, ся (С. Л.), порушáти, ся (С. Л.), ру́хати ся, мáяти ся, ворухну́ти, ся (С. Л.), поворухну́ти, ся, зворухну́ти, ся, зру́хнути, пору́шити (С. Л.). — І молоді, як вийдуть ся, то любо та тихо, як у раю, — а давши ся — вору́шать ся лихо. К. Ш. — А лютеє лихо в самім серці ворухнулось і сьвіт запалило. К. Ш. — Слухаюсь, тільки не рухаюсь. н. пр. — **Шевели́ть усáми** = моргáти ву́сом. — **Ш. сéно** = перегортáти, перегрібáти сіно.

Шевере́нька = ку́ча, ко́вець (Д. **Клéтка**).

Шеврóнъ = галу́н, нашúвка (на рукаві у салдатів).

Ше́йка = ши́йка.

Ше́йный = ши́йний. — **Ше́йныя сочлене́нія** = вязи. — Аби голова на вязах, то все добре буде. н. пр.

Ше́шка = ши́йка.

Ше́нца = ши́яка. — Як ухоплю за шияку. та дам киянку. С. З.

Шелгу́нъ = то́рба (матроська).

Шелёвка = шальо́вка. С. Л.

Шелестúть, шелестéть = шелестíти (С. З. Л.), шамотíти (С. З. Л.), лопотíти, шиширхнути (С. Жел.). — Мивае осíнь, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — Очеретом не шелесне. С. З. — Темно, глухо у старому лісі, не шелесне гілка в верховітті. Грінч. — Заліз у чужу солому та й шелестать. н. пр. — Тополі листом шамотíли. С. З. — Листя лопотить. Кр. — Щось залопотíло коло мене. Кр. — Нігде ані шиширхне. Сніг.

Шелéстъ = шелéст (С. З.), шелестíння, шамотня́, шамотíння, шамотня́ва, по́луск, лопотíння.

Шелестя́щій = шелесня́тий, шамки́й.

Шелковúдный = шовковúстий.

Шелковúна, шелковúнка = шовчúна, шовчúнка. — Нічим дошить — хоч би тобі одна шовчинка. н. о.

Шелковúстый = д. **Шелковúдный.**

Шелковúца, рос. Morus nigra et alba = шовко́виця, біла шовко́виця, безплідна — шовку́н. С. Ан. З.

Шелковúчный = шовко́вичний. — **Шелковúчное де́рево** = д. **Шелковúца.** — **Ш. червь** = гусéниця шовкопря́да. — Гусениці шовкопряда випускають в себе ниточки того павутиння, що в нього, коли з яйцю, можна робити добру тканину. Ст. О.

Шелково́дство = шовково́дство, шовко́виництво. — У нас на Україні кохаються в шовководстві в Полтавщині. Ст. О. — Запедбане шовковництво дало б селянам добрий заск. Кн.

Шелково́дъ = шовково́д.

Ше́лковый = шовко́вий. — **Ше́лковая ма-**

те́рія = шовк, саєта, єдваб, блават, блаватас. С. З. Ш.

Шелкопря́дъ, ком. Phalaena bombyx = шовкопря́д. Ст. О.

Шелкъ = шовк. С. З. Л. — На брюхѣ шёлкъ, а въ брюхѣ щёлкъ = на повї сапъян рипить, а у борщї тряєця кипить. п. пр.

Шелохну́ть = д. Шелыха́ть.

Шёлуди = шо́лудї (С. З.), пархи.

Шелуди́вый = шолуди́вий, пархатий. — Шолудиве порося і у Нетрівку вмерзне. п. пр.

Шелуди́вѣть = шолуди́вїти.

Шелуди́къ = шолуди́вець, парха́ч і д. Шелуди́вый.

Шелуха́ = 1. лушпа́йка (С. Л.), лушпи́на, шолупа́йка, шолупи́на; лузга́, луска́ (С. Л.), лупа́, шужина́, від крупів — підкру́пина. — Напекла я шишок з гречаної луски, щоб подавили ся дружки. п. п. — Тут тільки висївки та лупа. Кр. — А лупи не було повно в кутї, так і є. Кн. 2. луска́. — Плаве щука в Кременчука, луска на нїй сне. п. п.

Шелуше́ніе = лу́щення.

Шелуши́ть, ошелуши́ть = лу́згати, лу́скати, лу́щити (С. З.), лузати, розлуза́ти, оббіра́ти, вилускати, вилущити, облу́щити, ся. — Як вечір — вже за воротьми, насіння лускає. п. о. — Сидить наче в сьвято та горішки лущить. Кн.

Шелыха́ть, шелохну́ть, ся = ворушити, колиха́ти, ворухну́ти, ся, колихну́ти, ся, шелехну́ти, ся. — Плаве човен тихо та рівно — і не колихнеть ся.

Ше́льма = ше́льма, ше́йна і д. Мошенникъ і Плутъ.

Шельмова́ть, ошельмова́ть = шельмува́ти, банїтува́ти.

Шемаи́ = д. Шамаи́.

Шепеля́ть, прошепеля́ть = шепеля́ти, шепелявити, прошепелявити.

Шепелю́нъ, шепелю́нья = шепеля́вець, шепеля́вка.

Шепета́ть = д. Шепеля́ть.

Шепстля́вый = шепеля́вий, шечеря́вий.

Шепету́нъ, шепету́нья = д. Шепелю́нъ.

Шеппу́ть = д. Шепта́ть.

Шёпотъ = ше́піт, шепт, шо́піт, шепо́та, шепотїння, шушу́кання. — За вашим шептом нашого крику не чуть. п. пр. — Вона почула його шепотїння з Пріською. Кн. — І пішло за його шушукання поміж людьми. Грінч. — **Шёпотомъ** = по́шепки. — Балакають собі пошепки. Кв. — Це слово „живі“ осьвітило мій мозок і я навіть пошепки проказав його собі. Пісоч. — Цить! песи, коли кажуть! пошепки, але досить завірюче гримнув він. Лев. В. — Почув глум і пошепки і в голос. Лев. В.

Шепта́ла = брусквина́ (овоч).

Шепта́ніе = шепта́ння, ше́пти, шушу́кання.

Шепта́ть, прошепта́ть = шопота́ти, шепотїти, прошепотїти. — Прошепотїв щось і не розбереш.

Шепта́ться = шепта́ти ся, шушу́кати ся, тишкувати ся, нишкати ся. — Панночки, тишкуючись, на сьміх його підпімали. К. Х.

Шепту́нъ, шепту́нья = 1. шепту́н, ха. 2. шепту́н, ха, шепотинник, ця, підслу́хач і д. Наушникъ, ца 1. — От вже видно, що була шептуха коло ухв. п. пр.

Шере́нга = ла́ва, ряд, шере́га. — Ста́вить въ шере́нгу = ста́вити в ла́ву, в ряд, шерегувати. — Ой везли нас та в новую браму, ставили нас до приїому усе в одну лаву. п. п. — Не шерегувати йому козацького війська. І. Г. — Задзвонили в усї дзвони, гармати грімали; у дві лави вадїпрянцї з москалями стали. К. Ш.

Шере́нговый, шере́ножный = шере́говий, рядовий.

Шерехова́тость = шарша́вість, ше́рсткість.

Шерехова́тый = шарша́вий (С. Л.), шерсткий, шорсткий, костру́батий (С. Л.), шкару́блястий. — З одного боку гладенько, а з другого шаршаве. — Поведи рукою, сам тямитимеш, що сїя шкарублистай, треба ще гладить його. Кн.

Шеро́шить = шарша́вити, ко́шлати, кошкатити, куйо́вдити і д. Взъеро́шивать.

Шерстоби́тъ = шапова́л.

Шерстобо́йня = шапова́льня.

Шерстобо́й = д. Шерстоби́тъ.

Шерсточеса́льная маши́на = чухра́н. Лев.

Шерсть = шерсть, овеча — во́вна, з пільоських овець — шльо́нка, з шпанських — шпа́нка, в ніг овець — обніжки (Сп.). — З овечок перше вовну драли, а далї мяса забажали. Б. Г. — Принесеш барана, обстрижи вовну з його. Грінч. — З козла нї вовни, нї молока. п. пр. — Пошила б баба кожуха, так вовна перешкожа. п. пр. — Хоч вовни, аби кишка повна. п. пр.

Шерстяно́й = шерстяни́й, вовняний. — Ильяних клубків пісїм, а девъятий малий вовняний. К. Ст.

Шершавый = кошла́тий, костру́батий, кудла́тий і д. Всклокоченный. — Яке у вас кумедне, кошлате простирадло. Кр.

Шершáвѣть = кошлáтіти, про кожу — шéрхнути.

Шéршень = 1. ком. Oestrus — шéршень, шершýн.

2. пéлех, пелехáтий, кудлáнь, кудлáй.

Шершúть = д. Шуршáть.

Шéствіе = хід, ходá, ходíння.

Шéствовать = ітú, йтú, ступáти, виступáти.

Шестерúкъ = шестерúк (вірьовка у шість стальок, шість сьвічок на хунт, колода в шість вершків в одрубі то-що).

Шестёрка = 1. шестерня́, шестерúк (копей).

2. шостáка, шíстка (в картах). С. Л.

Шестерня́ = 1. шестерня́ (механ.).

2. д. Шестёрка 1.

Шéстеро = шість, шéстеро.

Шестигла́сный = шестиголóсий.

Шестидне́вный = шестиде́нний

Шéстикъ = д. Шестъ.

Шестилѣтній = шестилíтній, шестирóчний (С. Жел.), про животину — шостáк.

Шестисторóнній = шестибóчний.

Шестиугóльникъ = шестикýтник. С. Жел.

Шестиугóльный = шестикýтний. С. Жел.

Шестна́дцать, шестна́дцатый = шістьна́дцять, шістьна́дцятеро, шістьна́дцятий, одна́ шестна́дцатая часть = пів-осьмáчка.

Шестóкъ = прúпічок. С. Л. — Не топила, не варила, на прúпічку попіл. п. пр. — Знай сверчóкъ, свой шестóкъ = знай корóва своє́ стíйло. п. пр. Д. теж під сл. Сверчóкъ.

Шестопёръ = перпáч, пірнáч. С. З.

Шестóй = шóстий. — Шестáя часть = шестúна.

Шёстъ, шéстикъ = жердúна (С. Л.), у рибалок — бовт, бовть, довгий, щоб одпихувати — ялúнка (Ман.), стромляти — вíха, тúчка, тичúна, знімати овочі з дерева — лúпці і д. під сл. Жердь.

Шесть = шість. — Шесть съ полови́ной = пів сьóма.

Шестьдеся́тъ = шістьдеся́т, про де-які речí — копá. С. З. — В Умáню яйця продають ся на копи.

Шестью́ = шість разíв, шістьмá, шістьомá. — Шестью́ шесть = шість на шість.

Шéя = шúя, здр. шúйка, поб. — шúяка, задня частина — гамалúк, карк (С. З.), де саме вúязи — вúязи (С. Аф.), у вола верхня частина — карк, передня — підгóрля, вóло, та частина, на котру упúраеть ся прúпо — прúпір, прéпір (Ман.). — На те й голова на карку, щоб мотуз не злетíв. п. пр. — Трохи вúязів не скрутив собí. Кр. — Усе буде добре, абя голова на вúязах. п. пр. — Дать въ шéю = потúлишника дáти, в потúлицю защідúти, тришня́ дáти (С. Ш.). — Сбыть съ шéи = збýти ся, здúхати ся. — Сломáть шéю = скрутúти, звернýти. вúязи. — Трохи вúязи не звернув. С. З. — Прогнáть въ шéю = в три вúрви вúгнати, тришня́ дáти. — Дали нам греки прочухана і самого Енея пана в три вирви вигнали відтíль. Кот. — Съ толстою шéею = шúяк, гамалúкувáтий. — Съ длúнною шéею = довговúязий. С. Аф. — Народ по тих хуторах гамалúкуватий. К. Х.

Шибáлка = швúгалка.

Шúбкій = швúдкий, прудкúй і д. Быстрый і Скóрый.

Шúбко = 1. швúдко, прýдко, хýтко.

2. сильно, дýже, шпáрко. — Вони дивлять ся і ждуть, кого коні́ швидко прутьп. п. — Він його дуже вдарив. — Нýте, хлопцí, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар.

Шúбкость = швúдкість, прýдкість, хýткість, шпáркість.

Шúбче = швúдче, прудчíш, хутчíй.

Шúворотъ = кóмір. — Наколотúть шúворотъ = наклáсти в потúлицю, по шúях дáти — Шúворотъ на вúворотъ = до горú ногáми, шкерéберть (С. З.).

Шикáрный = шикáрний (В. Ц.), шикóвний (С. Жел.).

Шúкать, ошúкать = шúкати, обшúкати.

Шúкша, рос. Empetrum nigrum L. = водя́нка, голубúнець. С. Ап.

Шикъ = шикóвність.

Шúло, здр. шúлишко = шúло, здр. шúльце, котрим роблять дірочки в решеті то що — пробíйчик. Лев.

Шилообрáзный = шилувáтий.

Шúльникъ = д. Мошéнникъ і Плутъ.

Шúльный = шúловий

Шúльничать = шахрувáти і д. Мошéничать і Плутовáть.

Шúна = шúна. — Обивáть шúнами = шинувáти. — Колéса съ шúнами = бушóвані колéса.

Шинéль = шинéля. — Москаль добрий чоловік, та шинеля його зводíй. п. пр.

Шинковáніе = шаткувáння. — Инстру-

мéнтъ для шинковáнія = шатківни́ця. С. З.

Шинковáть = шаткува́ти. — **Шинкóванный** = шатко́ваний. — Шаткована капуста. С. З.

Шинóванный = бушо́ваний. — "Слід узенький і колеса не бушовані. Грінч.

Шúнный = ши́новий.

Шинóкъ = шинк, шино́к. С. З.

Шинóчный = шино́цький.

Шиппýть = д. **Шипéть**.

Шиповáтый = колю́чий, терни́стий, шпичкува́тий.

Шиповникъ = рос. Rosa canina L. — шипши́на (укр.), ді́ка ро́жа, шипча́к (гал.), R. eglanteria L. = жо́вта шипши́на. С. Ан. — Коловсь сердега об терину, пошарпався весь об шипшину. Кот.

Шиповниковый = шипши́новий.

Шипъ = 1. риба Acipenser Schypa — віз (з породи осетрів).

3. шпи́лька, колю́чка (С. Л.), те́рня, терни́на (С. Ш.). — З Троянди квіточку зірвала, та шпильку в рученьку загнала. Б. Б. — Терня в ногу залізла. С. Ш.

3. гак (в підкові). — Треба перекувать коня, бо вже гаки позбивались. С. Аф.

Шипéніе = шипі́ння, сича́ння, шкварча́ння, шваркотня́.

Шипéть, шипнýть = шипі́ти, шипотіти, сича́ти (С. Л.), васича́ти, про сало, масло на огні — шкварча́ти (С. Л.), зашкварча́ти, про воду — булькотіти, клекотіти. — Шипять і квасять бурики. Кот. — Як та гадюка сичить на його. Грінч. — Сало шкварчить на сковороді.

Шúре = ши́рше. — **Становúться, сдéлаться шúре** = ши́ршати, пошúршать. — Од тепла усяка річ ширшає і робить ся більшою. Де-що про Сьв. Б.

Ширина́ = ширина́, шир, широта́, широчина́, широ́кість, ши́рник. — **Въ ширинý, ширино́ю** = ушúр, ушúршки, вшúршки, завшúр, завшúршки, навшúршки, ушúрочінь, ширинко́м, ширинку́. С. Л. З. — Сажнів два завшир. С. Аф. — Ширинку верстов 5 наша земля. — Ширинком не вийде Пісіх проти озера Лебедина. Хар

Шúрить, расширить = ши́рити, широчи́ти і д. **Расширя́ть**.

Шúркать, шúркнуть = чо́вгати, човгну́ти.

Шúрма, частіше мн. **шúрмы** = паравáн (С. З.), перегоро́дка, маленькі — хисто́к.

Широ́кій = ши́ро́кий, дуже — **широче́нний** (С. Л.), **широче́зний**, про свиту і верхню одежу — **опо́листий**. С. Л. — **Широ́кая нéзменность** = роздо́л, роздо́лля. — **Бóлѣе широ́кій** = ши́рший. — Широкий лист на калині, а ще ширший на дубочку. п. п. — Опольста свита.

Широко́ = широ́ко.

Широкобéдрый = бедра́тий.

Широковѣтвúстый = широкогіллясти́й.

Ширококóстый = маслакува́тий.

Широколúственный, широколúстный, широколúстый = листа́тий, лапа́тий, лапа́стий (С. Л.), лопухова́тий, лопуха́тий. — Сьогорішній очерет таки листатий.

Широколúцый = повновúдний, широковúдний, вида́тий, пика́тий (С. Л.).

Широколóбый = лоба́тий.

Широкоплéчій = плечи́стий.

Широкопóлый = опо́листий. С. Л.

Широкоро́тый = рота́тий.

Широта́ = широ́кість і д. **Ширина́**. — Довгість сягає до 800 миль, широкість до 200 миль. Зем.

Шырь = д. **Ширина́**.

Ширя́ть = ширя́ти, кружа́ти, кружля́ти. Орлом сизокрилим літає, ширяє, аж небо блакітне широкими б'є. К. Ш. — Чого літаєш ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Іч.

Шить, сшúть = ши́ти, зши́ти, пошúти.

Шитьё = 1. шиття́, пошиття́; гаптува́ння і д. **Вышúваніе**. — За пошиття не дорого взяла.

2. шитво́ (С. З. Л.); вишúванка (С. Аф.), золотом, шовком — гафт, гаптува́ння. — Чиє це шитво? — З золотим гаптуванням на синьому комірчику. О. Мир.

Шúферный = д. **Сланцóвый**.

Шúферъ = д. **Сла́нецъ**.

Шишúмора = 1. д. **Мошéнникъ**. 2. д. **Фискáлъ**.

Шúшка = 1. ши́шка, на тілі — гу́ля (С. Аф. Л.), гу́гля (С. Аф.), ґу́ля (С. Л.), морг(ґ)у́ля, г(ґ)ург(ґ)у́ля, могодзу́ля, ґунадзи (Ман.). — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Вертав ся він до господи часом з гулею на лобі. Кн. — Така ґуля, як кулак, в горлі йому сіла... Лічать, лічать дохторі, а все ґуля цілa. Руд. — Таку йому у два кулаки ґунадзу на потилиці нагнав. п. к. Ман. — **Набúть шúшку** = нагу́надзити. Ман.

2. бот. Strobilus = ши́шка, бі́рка (Хар.), буру́лька (Кр.). — Пішли у бір по шишки. Кв. — На лататтї бувають великі бурульки. Кр.

Шишкова́тый = г(ґ)уля́стий, гугля́стий (С. Аф.).

Шишково́сный = шишко́вий. — Ш. расте́нія, Coniferae = шишкові́ рослини. С. Жел.

Шишмо́ла, шишмо́лка = ґурґу́ля, корґу́ля, ґуна́лза (велика, д. **Ши́шка** 1.).

Шишъ = ду́ля (С. Аф. З. Л.) хвиґ(ґ)а, моско́вська буру́лька. С. Ш. — Дуля тобі під ніс. — **Показа́ть ши́шъ** = ду́лю да́ти. — Не штука дулю дати в кишеню. н. пр. Д. ще під сл. **Ку́кишъ**.

Шка́ликъ = кагане́ць (до ілюмінації).

Шканъ, шка́пчикъ = д. **Шкафъ**.

Шкату́лка, шкату́лочка = шкату́ла, шкату́лка (С. З.), скри́нька (С. Л.). — Що в тому титулі, коли пусто в шкатулі. н. пр.

Шкату́лочный = шкату́лко́вий.

Шкафъ, шка́фикъ = ша́фа, ша́хва (С. Л.), ша́фка, на посуду — ми́сник (С. З.), суди́к (С. Л.), кре́денець (Прав. С. Л.), що и бутку — кося́к, коси́нець. — Поклав у шафу — хай там лежить. Лев. В. — Відвернула ся до шафи і почала в ній шукати. Фр. — Поклала на миснику на полиці. С. З.

Шквалъ = хуртови́на, шквиря. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля. вабивала човни. К. Са. II.

Шква́ра = 1. д. **Ока́лина**. 2. ви́шкварок, ви́шкварки. С. Аф.

Шкво́рень = д. **Шво́рень**.

Шкивъ = д. **Блокъ**.

Шко́ла = 1. шко́ли. — Віддали хлопця у школу.
2. шкі́лка (С. Жел.), садіба, розсадни́к.

Шко́лить, ви́школить = муштрува́ти, ви́муштрувати.

Шко́льникъ, на = школя́р (С. З.), школя́рка, школя́рниця, зб. школя́рство (С. З.).

Шко́льническій = школя́рський, школярів. С. З.

Шко́льничество = школя́рство. С. З.

Шко́льный = шкільний.

Шку́ра = д. **Ко́жа**.

Шлагба́умъ = рога́тка, коло́ворот (д. Става).

Шлакъ = жу́желиця (С. З. Аф.), ві́нса, ни́ндря. — Забрали холо кузні усю жужелицю та на греблю. Кн. — Багато залізна у вінсу покинув. н. пр.

Шла́нда, рос. Spiraea ulmaria L. = гіро́шник, огіро́шник, меду́ниця, буяна боло́тна, ка́шка, жа́бячі конопе́льки. С. Ан.

Шла́фрокъ = халя́т, шля́фрок.

Шлемъ = 1. шело́м, шиша́к (С. Ж. Жел.), мисю́рка (С. Ж.), частина, що над лобом — прилбиця. С. З.
2. шлем (в картах).

Шлёнда = мандрьо́ха, повія, хво́йда, фльо́ндра (С. Ш.), хльо́ндра.

Шлёндать = 1. волочи́ти ся, ве́штати ся, шва́ндяти, шве́ндяти тиня́ти ся.
2. тьо́пати ся, брьо́хати ся.

Шлёпаніе = шльо́пання, тьо́пання.

Шлёпать, шлёпнуть = 1. шльо́пати, хло́пати, плескати і д. **Хло́пать**
2. ге́пати, ге́пнути, шеле́пати, шеле́пнути, баба́хнути.

Шлёпаться, шлёпнуться = шеле́пати, ге́пати, шеле́пнути ся, ге́пнути, ся, баба́хнути, бебе́хнути, беркицнути.

Шлепо́къ = шльо́панець, ля́панець, пля́цок. — Дати плацка.

Шлей = шле́йка. С. З.

Шлифова́льщикъ = шлю́фір. С. Жел.

Шлифова́ть, вышлифовать = шлюфова́ти (С. Жел.), шліхова́ти, поліру́вати, лощи́ти, личкува́ти, ко́вати, ви́шлюфовати і т. д.

Шлифо́вка = шлі(ю)фова́ння.

Шлыкъ = д. **Новоо́ннкъ** 1.

Шлюзъ = о́пуст (в греблі), за́ставка, заставки́ (в лотоках у млині).

Шлю́ха = повія, потіпа́ха, хво́йда і д. **Шлёнда**.

Шля́нда = д. **Шлёнда**.

Шля́ндать = д. **Шлёндать**.

Шля́па = бриль, бри́лик (С. Аф. З. Л. Ш. — соломяний і повстяний), капелю́х, капелю́ш (С. З. — повстяний), креса́ня, криса́ня (С. Жел. — у Гуцулів). — **Поля́ шля́пы** = по́ли, кри́си. — Кресаню в полями насуне аж на чоло. Федь. — Роман надів бриля і попростував у ліс. Лев.

Шля́пка = 1. бри́лик, капелю́х, капелю́ш, капелю́шик. — Лопух зірвала і накрила, немов бриликом, свою головоньку. К. Ш. — На голові її сидів чорний капелюх. Кн.
2. голо́вка (гвіздків).
3. ша́пка (у грибів).

Шля́ться = ве́штати ся (С. Л.), волочи́ти ся, шва́(е)ндяти (С. Л.), тиня́ти ся (С. Ш.), броди́ти, бе́йкати ся, часто — розве́штати ся, розшва́(е)ндяти ся, розмандрува́ти ся. — Він усюди вештається. К. Ш.

Шме́лёвый, шмелі́ный = джмелі́ний. — Иньший доскоче й до самого джмелиного гнізда. Ст. О.

Шме́льцеръ = д. **Плавíльщикъ**.

Шмель, ком. Apis terrestris = **джмі́ль, чмель** (С. З.), **чмі́ль** (С. З. Л.). — Джмелі́ збіра́ють той мед із де-яких отрутних квіток. Ст. О.

Шмы́гать, шмыгну́ть = **шмига́ти, шмигля́ти, шмигну́ти** (С. З.), **майну́ти** (С. З.), **югну́ти** (Ос.). — Із льоху та в хату звай шмигляє, наливає. К. Ш. — А як сеє дівка зачула, тай із улиці майнула. н. п.

Шмыгъ = **шмиг, шасть.** — Шасть у хлів. Греб. — Шмиг із хати.

Шнайперъ = **пуща́лло** (у коновалів).

Шнурóвка = 1. **шнурова́ння.**

2. **шнурі́вка, шнурові́ця** (С. З.), коло постолів — **воло́ки.** — Продай, мамо, дві телині, купи мині шнуровиці: в мене циці трясуть ся, з мене хлопці сьміють ся. н. п.

Шнурóкъ = **шну́рок,** короткий — **поворо́зка,** товстий і не довгий — **мо́туз, мотузо́к, мотузка,** в штанах — **очку́р,** в косах — **підкісник, підкісничок.**

Шнуръ = 1. **шнур,** котрим шнурують вози — **шнурова́ння.**

2. **шнур** (міра довжини поля, д. під сл. **Мі́ра**).

Шныря́ть, шныпну́ть = **шмигля́ти, ни́кати, ни́шкати, ся, швандига́ти** (С. З.), **ше́йкати ся, шмигну́ти.** — Цілий день пикав по селу, то все знав. Ки.

Шовъ = **шов.** С. Жел. — **По шву́ распоро́лось** = **по шво́ку розпоро́лось.**

Шóмполъ = **набо́йчик, драч, набо́йак** (С. Пар. Жел.). — Заложив набой, та нічим забити — драч зламав ся. Ки.

Шóпотъ = д. **Шёпотъ.**

Шóрникъ = **ли́марь, ри́марь** (С. З. Л. Жел.), **шóрник** (С. Жел.). — **Быть, пробы́ть шóрникомъ** = **л(р)имарюва́ти, прол(р)имарюва́ти.** — Шорник свитнику не товариш. н. пр.

Шóрничество = **ли́марство, ри́марство, ри́марщина.** — **Занима́ться, позана́ться шóрничествомъ** = **лимарюва́ти, пол(р)имарюва́ти.**

Шóрническій = **л(р)и́марський.** С. З. — І ремінна римарського не варт. н. пр.

Шóрный = **шóровий.**

Шóрохъ = **ше́рех, шамотня́** (С. Л.), **ше́лест.** — **Производи́ть ш.** = д. **Шорошíть.**

Шорошíть, шорóхнуть, ся = **шу́рхати, шамоті́ти, шору́діти, шелесті́ти, шурхну́ти, зашамоті́ти, зашелесті́ти, шелéснути, шиширхнути.** — Нігде ані шиширхне. Сніп.

Шóры, 2. від. **шоръ** = **шóри, шóрів.** С. З.

Шоссé = **шоса́, соша́.** — Їхали по шосі.

Шпа́га, шпа́жка = **шпа́да.** С. З. Жел. — Війська свої фліштами, шпадами, палашами, нїмецькими наполнивши. Л. В.

Шпа́дель = **шпа́гля.**

Шпа́жная трава́, шпа́жникъ = рос. Gladiolus communis L. — **зра́дник, коса́рик, меч, пі́вник,** G. imbicatus — **зря́дник, пі́вонник, кра́сні пі́тушки.** С. Ан.

Шпалéры = д. **Обóи.**

Шпáнская му́ха, ком. Meloe Vesicatorius = **ма́йка.** С. Л. — Побачив довгастих жуків, в яких блискуче зеленими надкрилами, — то всім відомі майки. — Майки мають в собі особливий сік, що як вичавити його на тіло, то воно червоніє і пухирем береть ся. Ст. О.

Шпиговáть, напшиговáть = **шпікува́ти, напшікува́ти.**

Шпигъ, шпикъ = **свиня́че са́ло** (порізане шматочками для шпікування).

Шпиль = **коло́ворот** (котрим витягають якір).

Шпинáтъ, шпинáтный, рос. Spinacea oleracea = **шпина́т, шпинато́вий.**

Шпицъ = 1. **шпи́ль, стрільля́к.** 2. **шпіц** (собачка). С. Жел.

Шпицрýтены = **палі́ччя.**

Шпіóнить = **шпигува́ти.**

Шпіóнство = **шпігу́нство** (С. Жел.), **ви́глядки.**

Шпіóнъ = **шпиг, шпіг, шпигóн** (С. З.), **шпигу́н, шпігу́н** (С. Жел.), **шепоти́нник, ви́відач.** — Шпиг сю пісню слухав, от і догадав ся. Макар. — Чи правдивий козак, чи може шпиг московський. Ч. К.

Шпóра, частіше мн. **шпóры** = **остро́га** (С. З. Жел.), **остро́ги** (С. Л.) і д. **Водéцъ.** — Купив остроги. Маркович. С. З. — Перше всього натягли чобітки з острогами. Дум. — Те сказавши, острогами коня вдарив і погнавсь. Дум.

Шпóрить, пришпóрить = **стиска́ти, сти́снути, вдáрити острога́ми.** — Ой як стиснув козак Нечай коня острогами, за ним Ляхів 40 тисяч з голими шаблями. н. п.

Шпóрникъ, шпóры кавалéрскіе, рос. Delphinium Ajacis L. = **сокирки, синецьвіт, ріпоцьвіт, острішки, черевички,** D. Consolida L. = **сокирки, польові сокирки, коса́рики, за́йчі у́шки, комарóві но́сики, возуля́ні черевички.** С. Ан.

Шпóрный = **острогóвий.**

Шприцо́вка, шприцъ = при́скавка, бри́скавка, си́кавка, ци́кавка.

Шпу́ля, шпу́лька = чо́вник (у ткачів).

Шпунту́бель = фуга́нок. С. Ш.

Шпыня́ть = глузува́ти, глумува́ти ся, кепкува́ти, кпи́ти ся, шкиля́ти.

Шра́мный = шрамо́вий.

Шрамъ = шрам (С. З.), рубе́ць, бли́зна (С. З.). — І близни од стріл бусурма́нських. Кочубей. С. З.

Шрифтъ = друк, черенки́. С. Жел.

Шта́бскій = шта́бовий.

Штабъ = 1. штаб; генера́льна старши́на. 2. штаб (будинок, де міститься штаб).

Шталме́йстеръ = конюший. С. З.

Штамбъ = д. Стволъ 1.

Штандартъ = корогва́ (царська або кінного полку).

Штандартъ юнкеръ = хору́нжий.

Штани́на = коло́ша, холо́ша. С. З. — Іде чоловік і холоші по коліна підкачав. н. к. Ман.

Штани́шки = штанці. — Маленький: батькові штанці по коліна. н. пр.

Штаны́ = штани́, власне — спі́дні, середня частина — ватя́ні, нижня — коло́ші, холо́ші, де очкур — очкури́ (Д. Брюки, Подшта́нники, Шарава́ры).

Штати́въ, штати́фъ = козе́лець, хло́пець (підпора якої машини).

Шта́тный = 1. ранго́вий. 2. реестро́вий, лейстро́вий

Штатъ = штат, ра́нга.

Шта́тскій = д. Ста́тскій.

Штафи́рка = 1. ли́штва (в спідниці). 2. шта́цький. — Були там штацькі і воєнні. Кот.

Штафи́ровать = пришива́ти ли́штву до спідни́ці.

Штемпелева́ть, штемпе́лить = штемпова́ти, штемплюва́ти, штампува́ти, штапува́ти. С. Жел.

Штемпель = штамп, штемп (С. Жел.).

Штемпельный = штемпльо́вий.

Шти = д. Щи.

Штибле́ты = бо́тики. — На чоботи не спроможеть ся, так ботики носить. Кн.

Штиль = 1. безві́тря (на морі). 2. д. Стиль.

Штиле́ть, заштиле́ть = затиха́ти, затихнути, ущу́хнути (про вітер на морі).

Штифтъ, штифтикъ = цьвя́шок, гві́здок, гві́здо́чок (з маленькою головкою).

Што = д. Что.

Што́пать, зашто́пать = што́пати, церува́ти, заште́пати (С. Аф.), зацерува́ти.

Што́поръ = д. Про́бочникъ.

Што́ра = д. Сто́ра.

Шторнъ = хуртови́на, бурхани́на, бу́ря (на морі).

Штофъ = 1. штоф. С. Ж. — Купив штоф горілки. 2. шовк, едва́б, сае́та та инша шовкова тканина.

Штрафова́ть = штрахува́ти, штрапува́ти.

Штрафъ = штраф, пеня́.

Штриховать = штрихува́ти. С. Жел.

Штрихо́вка = штрихува́ння.

Штрихъ = штрих, ра́са, ри́ска.

Шту́ка = 1. шту́ка. — З трьох штук армат гасло вчинено. Л. В. — Ш. холста́, сукна́, (або иншої тканини) = сувій (С. З.), коло́да, по́став. — Дарувала їй два сувої полотна. 2. шту́ка (С. З.), фі́гель (С. Ш.), хви́гля, ви́кидка, ви́тинка, фи́гель, штуке́нция. — Югурта фіглї їм робила. Кот. — Бачать діти, що старий з ними фігля зробив. н. о. — Сыгра́ть съ кѣмъ шту́ку = шту́кою підійти. Руд. — Въ то́мъ то и шту́ка = то-то бо й є!

Штука́рить, наштука́рить = штукарюва́ти, наробити штук, фі́глів.

Штука́рь = штука́рь, фі́гля́р.

Штукату́рить, вы́шту(ошту)ату́рить = ваплюва́ти, ваплити, вива́плювати (С. Л.), тинькува́ти (С. Ш.), ви́ваплити, ви́тинькувати. — Другий день ваплить він стелю. Кн.

Штукату́рщикъ, штукату́ръ = штукату́ра (С. Жел.). щекоту́р, вапля́р. — Не стало вапна, а обіду вапляр по вапнить. Кн.

Штуковать = штукува́ти.

Штурмова́ть = штурмова́ти, добува́ти при́ступом.

Штурмъ = штурм, на́пад, при́ступ.

Шту́чный = штукова́ний, тафльо́ваний (С. Ш.). — **Шту́чный полъ** = тафльо́вана підло́га. С. Ш.

Штыкъ = штик, ба́гнет (С. Жел.).

Шу́ба = кожу́х (С. З. Жел.), з вовчого хутра — во́вки, з овечого — ляптварі, покрита сукном — байбара́к. С. З. — Іде віна, а кожуха нема. н. пр. — Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. н. пр. — Доброго молодця і кров гріє, а недачого і кожух не вгріє. н. пр. — Теплий кожух, тільки шкода — не на мене шитий, а розумне ваше слово брехнею підбите. К. Ш.

Шубе́йка = кожуша́нка. С. Жел. — Не по нашому ся кожушанка; мабуть вона і не гріє, а тільки для виду. Ки.

Шубе́нка = кожушина (С. З. Жел.), стара, не крита — шкуратянка. — Його панські плечі в грубинкову кожушину облекли. Л. В.

Шу́бка = кожушо́к (С. З.), жіноча — кожуша́нка, хутря́нка (К. Ст.), куценька — потяга́нка, обшита навкруги сібірським хутром — сібі́рка. — Та пошиєм кожушок — Юрка укривати, щоб тепленько спати. н. п.

Шу́бникъ = кушні́р (С. З. Жел.), кожу́шник (С. Жел.), кожуша́рник.

Шу́бный = кожу́шний. С. Жел — Ш. клей = карю́к.

Шуга́й = ю́пка, юпчи́на, куценька — куци́на (д. Ко́фта і Коцове́йка).

Шу́леръ = шахра́й, шу́лер (С. З.), ка́ртник.

Шуля́та = я́йця, великі — я́ла.

Шуля́тникъ, пт. Falco milvus = шуліка, шульпі́ка. С. З.

Шуми́ло = д. Крику́нъ.

Шумиха — шумиха́. С. З.

Шумли́вый = гомонли́вий. — В осени гай гомонливим став. Ки.

Шу́мный, по = гучни́й, гу́чно, бучни́й, бу́чно (С. Л.), шумни́й, шу́мно (С. З.). — Гучне було весілля. — Гучно гуляли. — **Шумне́е становится** = гучні́ти. — Компанія гучні́є. С. Л.

Шумо́вка = шумі́вка (д. Ло́жка 1.).

Шумъ, вдр. шумо́къ = шум (С. Жел.), го́мін (С. З. Л.), гам (С. З. Л.), га́мір, ше́лест, шамотня́, шаламатня́ (Ман.), ша́рварок, ша́йварок, ша́рварка (С. З.), гарми́дер (С. Аф.), від голосів — гук (С. Л.). га́лас (С. З.), герготня́, великий — ґвалт; ле́мент, кагал, від сварки — бу́ча (С. Л.), ко́лот, колотне́ча, від пересовування — гу́ркіт, гуркотне́ча, гурко́тнява (С. Л.), води — бурча́ння, дзюрча́ння, клекіт, булькота́ння (С. Л.). — Гомін, гомін по діброві. н. п. — Гармидер, галас, гам у гаї, срамотні пісні аж лящать. К. Ш. — В селі підняв ся гамір і закипіло життя. Фр. — За вікнами під школою чути було гамір, крик, як на ярмарку. Бар. — Ой гримять, гудуть музики у велебно вбраним домові і гостей веселий гамір у музичнім гимне громові. Мова. — Де не взялись мішійли, шинкарі і підняли між себе галас. Греб. — Серед гуку й герготні все кипить мов в казані. Мова — Такий гармидер, неначе Орда підступив. С. Аф — **Подня́ть шумъ** = підня́ти го́мін, збу́ти бу́чу, спини́ти ґвалт, збі́ти бурло́ (Ман.). — Яка б тут шарварка зробилась, який би гомін підняли, як би мені таке зробить схотілось. Б. Г. — За онучу та збили бучу. н. пр. — А на що ти збив таку бучу? Коли б ти ласкою обійшовсь зо мною. Кот. — **Надѣлать шу́му** = наробити ше́лесту, ко́лоту. — Те діло наробило великого шелесту. Ки. — А колоту вона (Граматка П. Куліша) наробила чи мало. К. — **Уня́ть шумъ** = угамува́ти. — **Подъ шумко́мъ** = пъяне́нький, під ча́ркою, на підпитку, веселе́нький. — **Подъ шумо́къ** = під час га́ласу, колотне́чі і т. д.

Шуме́ть = шуміти (С. Жел.), гомоніти (С. Л.), галасува́ти (С. Л.), гармидерува́ти, ґвалтува́ти, лементува́ти, про листя — шелестіти, про одежу — шамотіти, про огонь — гоготіти, пересовуючи що — гуркотіти. — Шумить, гудить дібрівонька. н. п. — Ой не шуми, луже, зеленый байраче. н. п. — Гомоніла Україна, довго гомоніла. К. Ш. — В печі аж гоготить. — **У него́ шумя́тъ въ головѣ** = він пъяне́нький, під ча́рками.

Шу́рinовъ, шу́рiй = шурякі́в, шва́грів.

Шу́ринъ = шуря́к (С. Л. Жел.), шва́гер (С. Жел.).

Шуршать = шу́рхати, ша́мряти, шамоті́ти, шару́діти. — Миші там шамрять тай шамрять у куточку. Кр. — Чую, щось шамотить.

Шу́стрый = меткий. — Жиденя воно метке, скрізь проліве. Ки.

Шути́ть, пошути́ть = шуткува́ти (С. З. Л.), жартува́ти (С. З. Л. Аф.), пошуткува́ти (С. Л.). пожартува́ти, багато — розжартува́ти ся. — Шуткують, а у мене на душі хмарить ся. Ки. — То наші було й шуткують. С. З. — А доля шуткує — помане. помане, та й геть прожене. Аф. — Чуєш? Стережись, робити так не вчись, та роздивляй ся, з ким шуткуєш. Б. Г. — Не все журить ся — і пошуткувати можна трохи. Ч. К. — І моя доля в мене шуткувала. Аф. — Не люблять в неклі жартувати. Кот. — Коли любиш — люби дуже а не любиш — не жартуй же. н. п. — Дай Боже жартувати, аби не плакати. н. пр. — **Шути́** = шутку́ючи, жарту́ючи, шуткома, жартом, жартома́, у жа́рт, з жа́рту, сьмішко́м. — А слухаю його й не тямлю що казати: думаю — се дід жартома́, а серце чує, що ні. Ки. — Взяли з жарту другу вчарту. н. п. — **Не шути́ съ огне́мъ** = з огнем не жартуй. — З огнем не жартуй, бо то жаль. н. пр. — **Шути́ да огля-**

дывайся, в. пр. = шýтки-шýжки, а хвіст пá бік, сьмíй ся, сьмíй ся, а вýби на полúці держúй. н. пр.

Шутíха = 1. шутúця, фігля́рка, блазúця. 2. ракéта, що по землí крýтить ся.

Шýтка = шýтка (С. Жел.), жáрт (С. Аф. З.). — **Шýтки** = шýтки, жáрти, сьмíшки, шуткováння, жартувáння. — Не дуже довірайте, бо не розполопаєш: де жарти, а де справжня правда. К. Св. п. — А цíлуватись вибачайте: це вже не жарти. Кот. — **Шýтки въ стóрону** = без жáртів, кúньте жáрти! — Без жартів! кажу се, як воно есть. — Кúньте жарти! — Нова хустка в Марти. н. пр. — **Обратúть въ шýтку** = на жáрт, у жáрт повернýти. — **Сказáть въ шýтку** = жáртом і т. д. **Шутя́** під сл. **Шутúть**.

Шутлúвость = жартовлúвість.

Шутлúвый = шутковúтий (Полт.), жартовúтий (Київ. г.), жартлúвий, жартовлúвий. С. Л.

Шутнúкъ, ца = шут, шутúця, жартýн, ха, кумéдник, ця, жартовнúк, ця, фігля́р, ка. — **Шут той** що шуткуючи пита, шуткуючи одповіда, шуткуючи викручується ся з халепи. н. о. Яст. — Жартун був бувш. жартом і за людей заступав ся. Кн.

Шутовскóй = кумедíйський, блазéнський (О. Ш.).

Шутовствó = кумедíйство, блазéнство (С. Ш.). — Йому усе блазенство в голові.

Шýточный = жартлúвий, втíшний.

Шутъ = шут, шутáк (С. Жел.), блáзень, блазнюк (С. Жел. Ш.), кумéдник. — І горду на плече скинувши, як блазень, чкандзь і лизась. Кот. — **Игрáть шута́** = дýрника строїти.

Шýшера = дрібнóта; шýшваль. — Повиходило шушвалí багато, а людей статечних [illegible]

Шушýканье = шопотáння (С. Л.), шопотня́, шушýкання.

Шушýкать = шушýкати ся, тишкувáти ся (С. Ш.). — Паничи, тишкуючись в паничами, на сьміх його підіймають. К. Х.

Шýя, рос. Bromus secalinus L. = костúрь, костюлькú, стóколос, стоколóсник. С. Ан

Щ.

Щавéлевый = щавéльний.

Щáвель, рос. Rumex Acetosa L. = щавéль, нáський щавéль (укр.), квасúця (гал.). — **Щ. конéвый, лошадúный, кóнскій**, Rumex L. = кíньський щавéль. — **Воробúный щавéль**, R. acetosella L. = горобúний квасéць, сорóчий щавéль (укр.), щавíй, щівник (гал.). С. Ан.

Щадúть, пощадúть = 1. мúлувати, мúлость клáсти, помúлувати, вжáлувати. — Це вже и мялость кладу на тебе, а то слíд би побити. Чайч. — **Пощадúте!** = помúлуйте, змúлуйтесь!

2. щадúти, ощажáти, берегтú, шанувáти. — Щади в добрí, матимеш в бідí. н. пр. — Не вмíв же ти шанувати здоровъячка свого. н. п.

Щажéніе = мúлування, ощáда (С. Жел.).

Щáный = капустняко́вий.

Щéбень = 1. ґруз (Од. С. Жел.), рум (С. Жел. Пар.). — Возили ми ґруз в сад — доріжки трамбувати. Кн. — І одним румом увесь город Азов услали і загрузили. Л. В.

— **Щéбнемъ набивáть** = грузúти, грунтúти.

2. жорствá, рúнь, хрящ. — Сирíзь дорожки жорствою висипано. — Водою нанесло з гори рúню. Кн.

Щебстáніе = щéбет, щебетáння.

Щебетáть = 1. щебетáти (С. Жел.), цьвірíнькати, цьвірíньчáти (С. З.). — Не щебечи соловейко під вікном ранепько. н. п. — Ластівка цьвірíнькає. С. З.

2. цокотáти, цокотíти, лящáти.

Щебетлúвый = 1. щебетлúвий. — Пташко мов, щебетливая. н. п.

2. щебетлúвий, лепетлúвий, слизькоязúкий і д. **Болтлúвый**.

Щебетýнъ, щебетýнья = щебетýн, цокотýн, ха. С. З. Л. — І молодиці щебетухи тут балаидраси понесли. Кот. — Ой жінки ви, цокотухи! Кв.

Щебрéцъ, рос. Thymus Serpyllum L. = чебрéць, чéбрик, чóбрик, чéпчик богорóдицький, чéпчик-материáнка (укр.), щербéць, цебрéць, цéбричок, материнка (гал.). С. Ан.

Щеглёнокъ = щи́глик (С. Жел.), щигля́, щигля́тко.
Щегло́вка = щигли́ця.
Щеголева́тость = че́пурність.
Щеголева́тый, то = чепу́рний, че́пурно і д. **Нара́дный, но.**
Щеголи́ха = чепуру́ха (С. З.), мо́дниця, модосьві́тка, дженджури́ста. — Латин дочку мав чепуруху, проворну, гарну і моргуху. Кот. Д. тем під сл. **Франтиха.**
Щеголли́вый = чепури́стий. — Горді наші свати. Не знаю, чи добре́ буде тобі, дочко, в цій чепури́стої свекрухи. Лев.
Щего́лъ, пт. Fringilla carduelis = щигол, щи́глик. С. З. Жел.
Щёголь = чепуру́н, джеґи́рь, гала́нець і д. **Франтъ.** — Чистюк він, галанець, не причепурявшись, до дівчат не вийде. Кн.
Щеголя́ть, щегольну́ть = чепури́ти ся (С. З.), хверцюва́ти (С. Ш.); хизува́ти ся; похверцюва́ти, похизува́ти ся. — Вийду в білому — скажуть чепурить ся. п. п.
Щедри́на = д. **Рябина́ 2.**
Щедрино́ватый = д. **Рябо́й 1.** і **Рябова́тый.**
Щедри́ться, разщедри́ться = ще́дрим бу́ти, роздо́брити ся, розще́дрити ся.
Щедрова́тый = д. **Рябова́тый.**
Щедролюби́вый = щедролюби́вий (С. Жел.), щедролю́бний.
Ще́дрость, щедро́та = ще́дрість (С. Жел.), го́йність (С. Жел. З.). — Нехай вашу гойність на весь світ прославить. К. Д.
Ще́дрый = ще́дрий (С. Жел.), щедроли́вий (С. Ж.), го́йний.
Щеду́шный = малосильний, кво́лий, худорля́вий.
Щека́, вдр. **щёчка**, мн. **щёки** = щока́, щі́чка, що́ки, лице́, ли́чко, ли́ця, ли́чка. — Ціле праве лице мов граблями подрапане. З. Фр. — Поки була молодиця, цілувала мене в лиця. п. п. — Як літня спека, румянець на лицях у тебе пашить. Зінь. — Най поглянуть на ті личка, що палахкотять, на ті очі, очі чорні, що огнем горять. Рудч. — **Ударить по щекѣ** = ля́паса, ляща́, ляпанця́ дати.
Щека́стый = щокатий, лицатий, пикатий.
Щеко́лда = кля́мка (С. З. О.), пля́мка (С. З. Л.), за́щіпка (С. Л.). — Мати в сінок ласть ся — за піч береть ся, а в затем ласть ся — за клямку береть ся. п. пр.
Щекота́ніе = 1. ле́скот, ло́скот (С. З.), ле(о)скота́ння.
2. скре́кіт, скре́гіт, скрекота́ння (сороки).
Щекота́ть = 1. лескота́ти, лоскота́ти (С. З.), лескоті́ти (С. Жел.).
2. скрекота́ти, скреготи́ти.
Щекоти́ть = д. **Щекота́ть 1.**
Щеко́тка = ле́скіт (С. З.), ло́скот, ло́скотка. — Боюсь лоскотки.
Щекотли́вость = 1. ле(о)скотли́вість.
2. дражли́вість, дотли́вість.
Щекотли́вый = 1. ле(о)скотли́вий, лосковитий.
2. дражли́вий; уразли́вий (С. Ш.), дотли́вий (Ос.).
Щеко́тный, но = ле́(о́)скотний, но (С. Жел.).
Щекото́чникъ, рос. Cytisus biflorus L'Her. = зіно́вать, ракитовий кущ. Ал.
Щелева́тый, щели́стый = ще́линстий.
Щёлка = д. **Щель.**
Щелка́ніе = лу́скання, луза́ння.
Щелка́ть, щелкну́ть = лу́щити, лузати, лу́скати. С. З. Л. — Лускати оріхи. — Лузати насіння.
Щёлканіе = ля́скання, ля́скіт, цо́кання, цо́кіт, кла́цання, хви́скання, тра́(я)скання.
Щёлкать, щёлкнуть = языком — ляща́ти, зубами — цо́кати, цокота́ти, цокоті́ти (С. З.), цо́кнути, кла́цати (С. З. Л.), клацнути, чим иньшим — лу́скати, лу́снути, тріснути, бичем то-що — хви́ськати, ля́скати (С. З.), тря́скати (С. З. Ш.). — Як їсть, то аж за вушима лящить. Кр. — Соловей лящить. Кр. — Зубами клацав мов би пес. Кот. — І як звірь той клацає зубами. П. Пр. — Дрижить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Греб. — Аби Бог ласкав, а батіг тряскав. п. пр. — Хвисьнув пугою і погнав коней. п. о. — Всяк, хто бачив, як той плигун стрибає, чував, що він при тому ще ніби-то якось і луснє Ст. О. — **Щёлкнуть въ носъ** = цибу́льки дати. С. З. Ст. О.
Щелку́нъ = 1. ком. Elater — плигу́н. (Пр. д. під сл. **Щёлкать**).
2. рос. Cynoglossum officinale L. = жи́вокість, соба́чка, ку́ряча сліпота́, соба́чий ко́рінь, чорноко́рінь, соба́ча неду́нка. С. Ан.
Щелку́ха = д. **Щелку́нъ 2.**
Щёлкъ = лясь, цовк, цок, клац, лусь, трас, траск, тряск. — Цок! цок підківками. п. п. — А він тільки: клац, клац! зубами.
Щёлокъ = луг (С. Л. Жел.), зола́ (С. Жел.), що́лок (С. Жел.), до миття голови — ми́тель (С. Л.). — Не крішний, рідкий луг, мабуть попілу мало. В такому лугу не обмиєш іржі на раді, треба густішого. Кн.
Щелочéніе = лу́жіння, зоління.

Щелочи́ть, ся = лу́жити, золи́ти, ся (С. Жел.). — Лужити шмаття.

Щёлочка = д. **Щель**.

Щёлочный = лу́жний, лугови́й. — **Щ. соль** = д. **Щёлочь**.

Щёлочь = лугова́ сіль (С. Пар.), лу́жна сіль (С. Жел.).

Щелчо́къ = щу́ток. С. Жел. Пар. — **Щелчка́ дать** = цибу́льки да́ти, пи́нхви да́ти. С. З. — Дарес од страху оправляв ся і до Ентелля підбирав ся, цибульки б дать йому під ніс. Кот. — Задав пинхву — пехвй чха. н. пр.

Щель, щёлка, щёлочка = щілина́, щёлина (С. Л. Жел.), щі́лка, щі́лочка, шпара́, шпа́рка (С. Жел.), с(ш)калу́бина (С. Жел.), зашкалу́бина (Лев. С. Жел.), роспалина. — В дверях щілина, в щілину бачу — сьвітло горить. Ка.

Щелявый = щёлистий.

Щеми́ть = 1. (**Ущеми́ть**) — д. **Ущемля́ть**. 2. ни́ти, щеми́ти, ске(и)ни́ти С. Жел.).

Щенёнокъ = щеня́тко, цуценя́тко.

Щени́ться, ощени́ться = щепи́ти, ощепи́ти ся.

Щенна́я = щенна́, щі́нна (сучка).

Щено́къ, щено́чекъ, щеня́ = щеня́, цу́цик, цуценя́. С. Л. — Мале цуценя́, та й те гавкає. н. пр. — Як хочеш вибрати добре цуценя, яке більше занесе, те й найлучче. Ман. — Старий собака, тільки на цуцаву наглядь. н. пр.

Щеня́чій = щеня́чий, цуценя́чий.

Щепа́, щепка, щепочка = тріска (С. З. Л. Ш.), трісонька, трісочка (С. Ш.), скепа́, скепка (С. Л.), скі́пка (С. З.), скі́почка. скалка (С. Л.). — Кому дрова, тому й тріски. н. пр. — Он на середині човник гойдає ся, хвиля мов тріскою човником грає ся. Ал. Ск. — Як дерево зітнуть, кожний тріски збіра. н. пр. — Ти рубав дрова безупинно, аж тріски летять навкруг од його. Гріч. Чайч. — До його з голими руками не приступай: візьми хоць чого іного на трісочку. н. пр. — Худий, як скепа. Кр. — Худий, як скіпка. н. пр. Яст. — **Разби́ть въ щепы́** = побити на тріски, на скіпки, побити на дрозки (Ман.), поламати на гамузи (Ман.). — На морі буйна хвиля, попявши з берега човна, геть на тріски його побила, лютуючи, як навісна. Зінь. — Молоде життя розтрощив на скіпки. Ки.

Щепань = тріски, скіпки (на підпал).

Щепа́ть, нащепа́ть = скепа́ти, наскепа́ти (С. Ш.), коло́ти, наколо́ти, дра́ти, надра́ти, лу́пати (С. З.), налу́пати.

Щепено́й рядъ = деревья́ний ряд (на торгу).

Щепета́льникъ = кра́мар, торга́ш (що торгує дрібним крамом).

Щепета́льный = дрібний, дрібъязко́вий (д. **Мелочно́й**).

Щепка = д. **Щепа́**.

Щепля́ть = д. **Щепа́ть**.

Щепно́й рядъ = д. **Щепено́й**.

Щепо́ть, щепо́тка, щепо́точка = 1. пу́чка. — Брала сіль пучкою та й розсипала. 2. щи́пка, щи́почка, щу́пка (С. Л.), табаки — нюх, понюх. — Зняла пшоно, вкинула щіпку солі. Коц. — Дай мині щупку солі. С. Л. — Пропавні за понюх табаки. н. пр.

Щерби́на = 1. розко́лина, шкалу́бина (в дереві). 2. щерба́, щерби́на і д. **Зазу́брина** (на глиняній посуді, на металю то-що). 3. ві́спина і д. **Рябина́ 2**.

Щерба́тый, щербинова́тый = 1. щерба́тий, щерба́тенький, щерба́нь. — Щербатого горшка не наповняш. н. пр. 2. рябо́й, дзюба́тий, таранкува́тий і д. **Рябо́й 1.** і **Рябова́тый**.

Щети́на, щети́нка = щети́на, щіти́на, щіти́нка. С. Жел.

Щети́ниться, ощети́ниться = настовбу́рчувати ся і т. д. д. **Ощети́ниваться**.

Щети́нистый = щетинйстий. С. Жел.

Щети́нница, рос. Nardus stricta L. = ми́чка, ковйла (С. Ан.), щетя́чка, сі́рйця (С. Жел.).

Щети́нный = щети́новий.

Щётка, щёточка = 1. щі́тка, щі́точка, щоб чистить ламп — йо́ржик, держалчо щітки — щі́тник. 2. (у коней) — ми́чка.

Щёткообра́зный = щітковпа́тий.

Щёточникъ = щітка́р. С. Жел.

Щёточный = щітковий.

Щеть = 1. щіти́на. 2. щі́тка.

Щёчка = щі́чка і д. **Щека́**.

Щёчный = щоковий. С. Жел.

Щи, ще́цы, 2-й від. **щей, щецъ** = капуся́к, борщ. — **Лёнивыя щи** = борщ з сьвіжою неру́баною капу́стою. — **Ки́слыя щи** = квас (що шумує). — **Тѣхъ же ще́й, да пожи́же влей**. н. пр = той же Панько, та в других шта́нях. н. пр.

Щиблёты = д. **Штиблёты**.

Щика́ть, щикну́ть = зніма́ти, зня́ти (з сьвічки нагорілий ґніт).

Щи́колотка = щи́колоток. С. Жел.

Щипа́ка = щипу́н, ха.

Щипа́ніе = щипа́ння, щи́пка.

Щипа́ть, ся, щипну́ть, ущипну́ть = 1. щипа́ти, ся, щипну́ти, ущипну́ти (С. Ш.), вщипну́ти, вовну, волосся, пір'я — скуба́ти, дра́ти, скубну́ти, вскубну́ти.
2. пекти́, запекти́. — Перець пече в роті.

Щипо́къ = у́щіп, ущі́пок. С. Ш.

Щипцы́, щи́пчики = щи́пці (С. Жел.), щи́пчики (С. Жел.), у ковалів та слюсарів — кліщі́ (С. Жел.), кліщу́тка (С. Л.), брати гаряче вугілля — бра́тки, слюсарські — обце́ньки (С. Жел.), розда́влювати оріхи — давильце, зривати садовину — щипа́вка, у чабанів, щоб витягати черву у овець — дже́рело (Ман.). — Візьми щипці та вийми в сьвічки. — Коля не ковааль, то і кліщів не потрібь. п. пр. — Зуби повипадали, а давильця нема, так і стоять мої оріхи цілими. Кн.

Щи́тный, щитово́й = щито́вий.

Щи́тникъ, щитоно́сецъ = щитоно́сець.

Щитоно́ска, ком. Casida = щи́тник. С. Жел.

Щитообра́зный = щитови́дний. С. Жел.

Щитъ, щито́къ = щит, щито́к, щи́тик. С. Жел

Щи́ды = д. Щп.

Що́лкать, що́лкнуть = д. Щёлкать.

Щолкъ = д. Щёлкъ. — На брюхѣ шёлкъ, а въ брюхѣ щолкъ, в. пр. = д. під сл. Брюхо.

Щу́ка, щу́чка, рыба Esox lurius = щу́ка щу́чка, самчик — щупа́к, щупачо́к, маленьке — щученя́, щупаня́. С. З. Жел. Ман. — Рибовчик їде, віз риби везе: батькові щупак, матері шулик, а дитинятам по щупанятам. п. п.

Щуна́ть = вшковля́ти, карта́ти і д. Журя́ть і Пеня́ть.

Щу́пало = мацу́н.

Щу́пальце = у́сик (С. Пар.), ву́сик. — На голові комах спереду ротик, вбоку — вічки, а біля їх мов ріжки — вусики, звичайно тоненькі. Ст. О.

Щу́паніе = ла́пання, ма́цання. С. Л.

Щу́пать = ла́пати. ма́цати. С. З. Л. — Мацають вони по столу, віяк не намацають. п. к.

Щу́пка = ма́цанка. — Любитель щу́пки = мацу́н. — Зада́ть щу́пку = обма́цати.

Щупъ, щу́пикъ = 1. мацавилка.
2. свідер (Волин.), штирь.

Щу́ра = журко́.

Щу́рить, ся, защу́рить = жму́рити, мру́жити, щу́лити, ся і д. Зажму́ривать. — Годі тобі очима мружити, дивись просто. Кн.

Щу́рка, пт. Merops apiaster = щур. (С. З.), щу́рка (С. Жел.).

Щуру́пить = шрубува́ти, зашрубува́ти. С. Аф.

Щуру́пный = шрубо́вий. С. Жел.

Щуру́пъ, щуру́пецъ, щуру́пикъ = шруб, шру́ба, шру́бка. С. Жел.

Щуръ, пт. Loxia enucleator = костогри́з. С. Пар.

Щу́чина = щучи́на, щупа́чина.

Щу́чій = щу́чин (С. Жел.), щупако́вий.

Щу́чка = д. Щу́ка.

Ѣ.

Ѣда́ = 1. їда́, їдло. С. Л. — Не йде на їду.
2. їда́, їжа, харч і д. Пи́ща. — Хліб та вода — то козацька їда. п. пр. — У їх така їжа, що дай Бог і всякому. Кн.

Ѣда́льцы = кліщі́ (у комах). — Зубів у комах в роті нема, а замість їх біля рота рогові кліщі, якими вони, мов ножицями, гарненько й ріжуть та точуть усячину. Ст. О.

Ѣда́ть = д. Ѣсть.

Ѣде́ніе = їдіння. Кр.

Ѣ́дкій = 1. го́стрий, міцни́й, щипу́чий, їдки́й. С. Пар. Жел. — Росіл такий міцний, як роша.
2. (ѣдко) — ущипли́вий, во (С. Л. Ш.), ущи́пле, колю́чий, че, уразли́вий, во (С. Ш.), занозуватий, то, го́стрий, ро і д. Ко́лкій 2. і Ко́лко. — Речі дотепливі, ущипливі. С. З.

Ѣдкомле́чникъ, рос. Euporbia L. = молочай́, молоча́к. С. Ап.

Ѣ́дкость = 1. го́стрість, міцність, їдкість (С. Жел.).
2. ущипли́вість, шкули́вість і д. Ко́лкость 2.

Ѣдо́къ = їде́ць (С. Жел.), їду́ха. — Такий з тебе їдець, тобі як би само у рот ускочило. п. к. — З його був не аби який їдуха; сам миску вареників уплете. Кн.

Ѣдунъ, ѣдунья = жеру́н, прожо́ра (сп. р.), ненажера́ (сп. р.), ненаїда (сп. р.).

Ѣду́чій = їдки́й (С. Жел. Пар.), розъїдаю-

чній. — Ѣ. ка́мень, Lapis infernalis = пеке́льний ка́мінь.

Ѣзда́ = їзда́, їздня́. С. Л.

Ѣзда́ва = шве́ндя, непосидю́чка, жиру́ха, мотору́ха, цокоту́ха (дівчина або молодиця. д. Востру́ха і Непосе́дпая).

Ѣ́здить, съѣ́здить = їздити, поїхати. — Їздив цілий день, та нічого не виїздив. — Ти б до його поїхав.

Ѣздово́й, а́го = гоне́ць, верхови́й, верхове́ць. — Послав верхового у го́род.

Ѣздово́й, ая = розъїзднй, їжа́лний.

Ѣздо́къ = 1. їзде́ць. С. Жел. Л. — Де не взяв ся їздець, мчить ся по полю. п. о.
2. подоро́жній, проїжда́ючий (С. З. Л.), переїжий.

Ѣзду́ха = д. Ѣзда́ва.

Ѣздъ = переїзд, проїзд. — Там тепер нема переїзду.

Ѣзжа́лый = 1. д. Ѣздово́й, ая.
2. ви́їзженый, объїзженый.

Ѣжа́ть = їзди́ти.

Ѣ́ство = їство́, їжа і д. Ни́ща.

Ѣсть, съѣ́сть = 1. їсти, зъїсти, здр. — їстки, їстоньки, їсточки (С. Л. Жел.), в дітьми балакаючи — га́пкати (С. Аф.), га́пцї (С. Л.), ласо — ласува́ти, з смаком — смакува́ти, тихо і довго — хамели́ти (С. Ш.), лемза́ти, з жадобою — лига́ти, трощи́ти (С. Ш.). — Пяточки вопа не хоче, їстки не береть ся. Макар. — Як я молодою бувала, по 40 варепиків їдала, а тепер хамелю, хамелю, насилу 50 вмелю. п. пр.
2. пожива́ти, пожива́ти, важива́ти, вживати, пожи́ти, важи́ти. — Наша пані велика, зарубала индика, сама пожила і нікому не дала. п. пр. — Я риби не важаваю.
3. куса́ти, гри́зти. — Цілу ніч кусали блощиці.

Ѣ́ханіе = їхання.

Ѣ́хать, поѣ́хать = їхати, поїхати. — Ой їхав, їхав, чом до мене не заїхав? п. п. — Ѣ. верхо́мъ, рысью = їхати ве́рхи, тю́пки.

Э.

Э́ва! = о́ва́! С. Л.

Эвося́ = так-пак.

Эволю́ція = рух.

Эгойзмъ = еґоїзм і д. Себялю́біе.

Эгоисти́ческій = еґоїсти́чний, себелю́бний. С. Жел.

Э́дакой = такий, отакий.

Э́дакъ = так, ота́к, такни́м по́бытом.

Эде́нъ = рай; и́рій, ви́рій.

Эква́торъ = рівнодє́нник, рівник. — Лінія довкола землї, рівно далеко від обох бігунів поведена, зветь ся рівником. Зем. — Д. ще під сл. Равнодє́нникъ.

Эквивале́нтъ = пай, па́йка.

Экзаменато́ръ = екзаменато́р, іспи́тник. — Сидить іспитник, з одного боку піп, з другого вчитель... він і питає у мене. Кв.

Экзаменаціо́нный = екзаменаційний, іспито́вий. С. Жел.

Экзаменова́ть = екзаменувати, пита́ти, іспитувати (С. Жел.).

Экза́менъ = екза́мен, і́спит (С. Жел.). — Держа́ть, сдать экза́менъ = склада́ти, скла́сти, зда́ти екза́мен, і́спит.

Экза́рхъ = владика, архире́й.

Экзеку́ція = екзеку́ция (С. Жел.); заку́ция.

Экзеку́торъ = екзеку́тник. С. Жел.

Экземпля́ръ = примі́рник. С. Жел. — Розійшло ся тії книжки вже більше тисячі примірників. З.

Экзерци́ція = екзеци́рка, військова — му́штра.

Экипа́жъ = 1. екіпа́ж, пово́з (С. Л.), на ресорах — коли́бка.
2. екіпа́ж (на судні).

Э́кій, э́кой = яки́й, он-яки́й, ач-яки́й. — Ач-який шибеник!

Эконо́мить = берегти́, щадити, ощажати, прощажа́ти.

Экономи́ческій = економічний (С. Жел.); скарбови́й.

Эконо́мія = 1. окопо́мія, скарб (Прав.).
2. д. Бережли́вость.

Эконо́мка = клю́шниця

Эконо́мный = д. Бережли́вый.

Эконо́мъ = 1. окопо́м, окомо́н.
2. д. Бережли́вый.

Экспедиція = 1. вйпра́ва. С. Жел. — Виправа козаків у Волощину. З.
2. ві́дїл.

Эксперименто́ть = д. О́пытъ.

Экспе́ртъ = знавець, тямець. — Нехай би судця покликав знавця: він і скаже —

чи добрий ремінь. — Я вдам ся на тимків, нехай вони скажуть: чи се просте залізо чи криця. Кн.

Эксплоата́торъ = визи́скувач (С. Жел.), глита́й, вари́вода і д. **Кула́къ** 5.

Эксплоата́ція = ви́зиск, визи́скування. — Драма подає докладний малюнок в житті цілої маси людей, їх визиску, їх страждання. Л. Н. В.

Эксплоати́ровать = визи́скувати (кого. С. Жел.), вари́ти во́ду, олію вида́влювати (з кого). — **Эксплоати́ровать несча́стіе** = ли́хом торгува́ти.

Экстирпа́торъ = боро́на, дряпа́к, дряпа́ч.

Экстракти́вный = витяжни́й.

Экстра́ктъ = ви́тяжка, ви́варки, ви́кіп.

Экстраординарный = надзвича́йний.

Э'кстренность = пи́льність.

Э'кстренный, но = пи́льний, спішни́й. — Кричув та гукнув: давай перевозу, бо пильні листи маю, їду до обозу. н. п. — Пильну телеграму послав. Вол.

Эксуда́тъ = рона́.

Экъ! = ач, ет! С. Л.

Эласти́чный = пружи́стий. С. Жел.

Эласти́чность = пружи́стість. С. Жел.

Элега́нтность = елега́нция, елега́нтність (С. Жел.).

Элега́нтный = елега́нський.

Элеги́ческій = елегі́йний.

Электриза́ція = електризува́ння.

Электри́ческій = електри́чний (С. Жел.), громови́нний.

Электри́чество = електри́ка, електри́зм, електри́чність (С. Жел.), громови́на.

Элементарный = початко́вий.

Элеме́нтъ = пе́рвісток, живло́. С. Жел.

Элексі́ръ жи́зненный = живи́ло, живолі́к. С. Жел.

Эмали́ровать = полива́ти, наво́дити полі́ву. — **Эмалиро́ванный** = полі́вяний.

Эма́ль = полі́ва (С. Л. Жел.), скли́ця.

Эмансипи́ровать, ся = визволя́ти, визволити ся, усамовільнити ся.

Эмбле́ма = д. Си́мволъ.

Эмигра́нтъ = ви́ходець, вигна́нець.

Эмигри́ровать = вимандрува́ти.

Эмфизе́ма = ядуха.

Энерги́ческій = енергі́чний (С. Жел.), жва́вий, живки́й, берки́й, беручки́й, завзя́тий, шпарки́й (С. З.), палки́й. — Новотовський живавий. К. Ш. — Берки до роботи. Кн. — Наш завзятий Головатий. К. Ш.

Эне́ргія = ене́ргія (С. Жел.), жва́вість, завзя́ття. — Є ще в тебе братя, а в братів твоїх козаків багацько завзяття. н. п.

Эпидеми́ческій = по́шестний. — Пошестна хвороба.

Эпиде́мія = по́шесть (С. Л.), повітря, повітря, мо́ровиця. — Та не тільки од халери, од усякої пошесті мужиків мре більше, ніж панів. Пр.

Эпиде́рма = личко (д. під сл. **Ко́жа**).

Эпизоо́тія = падіж, падь, по́шесть і д. **Падёжъ**.

Эпилепсія = палу́ча, причи́нна і д. **Паду́чая боле́знь**.

Эпита́фія = надгро́бок.

Эпити́мія = поку́та. — **Нести́ епити́мію** = покутува́ти. — **Отбы́ть э.** = відпокутува́ти.

Эпи́ческій = епі́чний.

Эпопе́я = пое́ма.

Эпо́ха = доба́. — **Э. Хмельни́цкаго** = Хмельни́щина. — Пісні доби козацької. Укр.

Эскадро́нъ = шкадро́н, швадро́н.

Эскиз = шкиц, на́рис.

Эспарце́тъ, рос. Onobrychis sativa Lam. = ви́ка, за́ячий горо́х. С. Ан.

Эссау́лъ = осау́л, осаву́ла.

Эстафе́та = штахве́т.

Эстафе́тный = штахве́тний.

Эстети́ческій = естети́чний.

Э'столь = от сті́льки, о́н-скільки.

Эстрагонъ, рос. Artemisa dracunculus L. = острого́н, турґу́н. С. Ан.

Эта́жъ = по́верх, оса́д, оса́да. — **Въ два эта́жа** = на дві по́верха, на дві оса́ди. — Будинок сидів на дві посади і в одній сам живе, в другій під нею крамниці. Кн.

Э'такой = таки́й, отаки́й, о́н-який, ачяки́й.

Э'такъ = так, ота́к, та́кечки, та́кеньки, ота́кечки.

Эта́пъ = ета́п, цюпа́с (Гал.). — **По эта́пу** = ета́пом, цюпа́сом (Гал.).

Этике́тничать = політкува́ти ся.

Этике́тъ = 1. церемо́нії.
2. нали́чко, ярли́к.

Этимологи́ческій = етимологі́чний. С. Жел.

Этнографи́ческій = етнографі́чний.

Э'тотъ, э'та, э'то = сей, ся, се, цей, оцей, ця, це, оця, оце́. С. Л. З. — Сей сьвіт, як маніа цьвіт. н. пр. — Се Бог зна що. С. З. — **Э'того го́да** = сьогорі́шній.

Эхи́дно, Echidna = колю́чка. С. Жел.

Э'хо = луна́ (С. Л.), гуна́, ві́длясок, ві́ляски (С. Л.). — Гуде, аж округи луна іде. Гр. — Задзвонили, задзвонили, пішла луна гаєм. К. Ш. — Вражіння луною відбивало ся в моєму серці. Кп. — Д. ще під сл. **Отголо́сокъ**. — **Э'хомъ отдава́ться, отда́ться** = луна́ти (С. З.), гуна́ти, залуна́ти. — То гук по темному бору, аж лунає. В. М.

Эшафо́тъ = кобі́ла. — Прощав і я — та не в шинку, а на кобилі. К. Ш. — Принесли таку звістку, що затим катувати муть Домаху, і кобилу б то вже велено спорудити. Кп.

Эшело́нъ = ша́лоп.

Эфи́рный = ете́рний, лету́чий.

Эфи́ръ = ете́р.

Ю.

Юбиле́й = ювіле́й, юбіле́й. С. Жел.

Юбиле́йный = ювіле́йний. С. Жел.

Юбиля́ръ = ювіля́р, юб(в)іля́т.

Ю'бка, юбочка = спідни́ця, спідничка (С. З. Л.), не шита — плахта (що надягають ся взаду наперед), запа́ска, запа́сочка (що запинають ся спереду). С. Л. — Завжди в лахій сорочці, у вистріпаній спідниці. О. Мир. — В білій сорочці, в зеленій ситцевій рисвій спідниці. Лев. — Спідниця була гарна та рясна. Лев. В. — Не було в куми запаски, аж тяжко — кума в плахті похожає. н. пр. — Не треба плахти, що і в запасці гарно. н. пр.

Ю'бочный = спідни́чний.

Юбчо́нка = спідни́чка (аби-яка), запасчи́на. — Спідничка на ній лихенька. — По опеньки ходила, запасчину згубила. н. п.

Ювели́ръ = ювілер.

Ю'го-восто́чный = півде́нно-схі́дний.

Ю'го-за́падный = півде́нно-захі́дний.

Югъ = південь (С. Л.), пна.

Юдо́ль = долина, поділ. — **Ю. плаче́вная** = доли́на плачу́, сьвітове́ го́ре.

Юдо́льный = подо́ловий.

Юдофи́лъ = жидофі́л, жидолю́б.

Юдофи́льствовать = жидові́ти.

Юдофо́бъ = жидофо́б, жидомо́р.

Ю'жа, рос. Dactylis glomerata L. = вівсю́к, мітли́ця, перійка. С. Ап.

Ю'жный = півде́нний, полу́денний, полудньо́вий, низови́й. — Доки вона йшла поруч з ним, доти на неї пекаче південне сьвітило. Лев. — Та повійте вітри низові. н. п.

Юкъ = д. **Вьюкъ**.

Юла́ = дзи́ґа. С. Аф. З. Л. — Крутать ся, як дзиґа. п. пр. — Як дзиґа, сьвіт мині крутився. Мак.

Юли́ть = крути́ти ся, верті́ти ся (перед ким), підсли́зати ся (до кого).

Юмористи́ческій = гумористи́чний. С. Пар. — **Ю. разска́зъ** = гуморе́ска.

Юмори́стъ = гумори́ста.

Ю'моръ = гумо́р. — Шевченків добросердий гумор. Кп.

Ю'нга = молоди́к (в паучі на кораблі).

Юне́цъ = молодичо́к, парубі́йка.

Ю'ность = мо́лодість, молодо́щі. — Мабуть шкода, що без пригоди, мов негода, минула молодість моя. К. Ш. — **Ю. провести́** = проколодикува́ти.

Ю'ноша = молоди́к, па́рубок (С. Л.), парубі́йка, юна́к. — Турчин вибирав дань молодиками і дівками. Л. В. — Їм треба найменчу старіпу, бо повна хата молодиків. Кр.

Ю'ношескій = молоде́чий, молоде́цький, парубо́чий, парубо́цький. — Ціла Шевченкова балада навіяна молодечим теплом. З. Кол. — Де ж то думка тепер літа? Чи сягає в минулеє, в молодечий вік? Мова.

Ю'ношество = 1. мо́лодість, молодо́щі, молоде́чий вік (д. **Ю'ность**).
2. мо́лодь, парубо́цство (С. Л.), юна́цство.

Ю'ношествовать = молодикува́ти.

Ю'ный = молоди́й.

Юне́ть = молоді́ти.

Ю'нка = д. **Ю'бка**.

Юра́ = табу́н оселе́дців.

Юридическій = юридичний, правни́чий.

Юрисдикція = присуд. — Де козаки кошем стоять, там і козацький присуд. К. В.

Юрисконсульт = юри́ста

Юриспруде́нція = правозна́вство.

Юри́стъ = юри́ста, правни́к. — Дере коза лозу, вовк дере козу, вовна — мужик, мужика — пан, пана — жид, жида — юриста, а юристу — чортів тристи. п. пр. — Юриста завзятий. Кот.

Юри́ть = 1. поспіша́ти, ква́питись і д. Спіша́ть.
2. д. Торопи́ть.
Ю́ркать, ю́ркнуть = пурина́ти, пірну́ти, гулькну́ти, шмигну́ти, югну́ти. — Я стою собі, а воно пова мене гульнуло та за ворота. Кн.
Ю́ркій = шу́стрий (С. Л.), въюнки́й, порсько́й (С. Л. Лев.). — Таке воно въюнке — не вдержиш його, так наче въюн і вислизує з рук. Кн. — Шустрий жидок.
Ю́рово = табу́н тюле́нів.
Юро́дивый = навісни́й, навіже́ний, благе́нький, ду́рник. — Воно у нас благеньке... зимою хоч яка холодне́ча, а воно босоніж і простоволосе. Кн.
Юро́дство = ду́рість, дурі́йка.
Юро́дствовать = дурі́ти (С. Ж.); ду́рника стро́їти. — Добре дурі́ти, коли приступає, п. пр.
Ю́родъ = бла́зень (С. Ж.), ду́рник.
Юро́къ = чуро́к, цюро́к і д. Вьюро́къ 1.
Ю́рта = шатро́, нама́т, я́тка, куріпь (д Кибі́тка 2.).
Юръ = бе́лебень. С. Л. — Хата стоїть саме на белебні. С. Л.
Юстиція = правосу́ддя.
Ютиться = тули́ти ся, мости́ти ся.
Ютъ = по́міст (в кормі корабля).
Юфть, юхть = ю́хта. С. Л.
Ю́фтяный, юхтяный, юхтовый = юхто́вий. — Юхтові чоботи.
Ю́чный = д. Вьючный.

Я.

Я, меня́, мнѣ́ = я, мене́, мені́.
Я́беда = 1. на́клеп і д. Клевета́ і На́говоръ.
2. при́чіпка, на́пасть, пеня́ і д. Придира́.
Я́бедникъ, ца = 1. крючо́к, сутя́га.
2. шепоти́нник, ця. — Наче й нїчого людина, а у земського за шепотинника служить. — Що скажемо — усе той шепотинник і донесе до попа. Кн.
Я́бедничать = клепа́ти, набрі́хувати (С. Л.).
Я́бедничество = ше́поти.
Я́блоко = 1. я́блуко, овоч, Pyrus malus L.), рівні сорти: буди́вка, зимни́ця, карамзи́нка, кри́нка, оли́вка, опо́рти, пути́вка, саблу́ка, цига́нка, шкля́нка. — А яблука усе путявочки, оливки, шкляники, опортя. Кн. — Царис прінмове дитятко, путявочку Венері дав. Кот. — **Я́блоко отъ я́блони не далеко́ откоти́тся** = яке́ корі́ння, таке́ й наси́ння. п. пр.
2. **Я. земляно́е** = д. під сл. Земляно́й.
3. **Я. любо́вное**, Solanum Lycopersicum L. = баклажа́ни. С. Ан.
4. **Я. Ада́мово** = д. під сл. Ада́мово.
5. ба́нька (в оці).
Я́блонка = д. Я́блонь.
Я́блоновый = яблуне́вий.
Яблоно́вка = яблуні́вка.
Я́блонь, я́блонка, рос. Pyrus malus L. = я́блуня, я́блунька, дика — кисли́ця, кисли́чка.
Я́блочный = яблуне́вий. — Яблуневий квас.
Явить, ся = д. Явля́ть, ся.
Я́вка = я́ва, я́вка, объя́вка.
Явле́ніе = я́ва, явя́ва, поя́ва (С. Фр.), я́вище, зъя́вище, рідке, дивне — проя́ва. Ос. — Такі яви свідчать неспокій громадської свідомости. З. — В першій яві тії драми бачимо... З.
Явля́ть, явить, ся = явля́ти, являти, объявля́ти, зъявля́ти, показувати, ока́зувати, появля́ти, яви́ти, явити, появи́ти, зъяви́ти, оказа́ти, показа́ти, ся, перед суд, перед начальство — ста́вити ся, ста́ти, до речі — нагоди́ти ся, несподівано — павину́ти ся, нагоди́ти ся, швидко — захвата́ти ся. — Явивсь до його сам Бог. п. к. — Треба було ставитись до мирового. Кн. — Балакаємо про його, аж тут і він нагодив ся. п. о.
Явнобра́чныя расте́нія = явноцьвітні рослини. С. Жел.
Я́вный, но = я́вний, но (С. Жел.), видний, но, въявки.
Я́воръ, рос. Platanus orientalis = явір.
Я́ственный, но = я́сний, но, видимий, но, ви́разний, но (С. Л.). — Все те виразно свідчить, що... Бар. О. — Усі ми виразно бачили, що вона перекинулась. Кн.
Я́ствовать = являти ся, показувати ся.
Ягне́нокъ = ягня́, ягня́тко, овча́ (С. Л.), вигодоване без матері — плякуча́.
Ягни́ться, объягни́ться = коти́ти ся, об-

кoти́ти ся, окoти́ти ся. — Вівці почали котити ся. — Вівці вже обкотили ся.

Ягня́чій = ягня́чий.

Я́года = я́года. — **Винныя я́годы** = инджи́р. — **Не на́шего по́ля я́года** = не на́шого пір'я пти́ця. н. пр.

Я́годица = 1. лоза́ винограду.
2. зад, гу́зно (д. **За́дница**).
3. пи́птик (д. **Сосо́къ**).

Я́годка = я́гідка.

Ягóдки, рос. Daphne Mezereum L. = вóвчелúко, ягідки́. С. Ан.

Я́годникъ = 1. варе́ння, пави́дло (з ягід).
2. пиріг з ягóдами.
3. налúвка на я́годах.
4. ягідни́к.

Ядá = д. **Ѣда́**.

Ядéніе = їдіння. Кр.

Ядовúто = уразли́во, ущипли́во і д. **Кóлко**.

Ядовúтость = 1. отру́тність, отру́йність.
2. д. **Кóлкость** 2.

Ядовúтый = 1. отру́тний (С. Жел.), трутни́й, труйни́й (С. Ш.). — Отрутні рослини. О. Ст.
2. д. **Кóлкій** 2. і **Язвúтельный**.

Ядрёный = сьвіжий, соковúтий; здоро́вий, міцни́й, си́льний, ду́жий, ядéрний (С. Жел.).

Ядренéть = ду́жчати, сильні́шати, здоровíшати, міцні́шати, си́ли набира́ти ся.

Ядрó, я́дрышко = 1. зéрнó, зернúна, зéрнятко, зерéнце, кíстка, кíсточка. — Як зерно в горіхі. н. п. — Їж ягоди, та тíлькн кíсточки випúдай.
2. ядрó, ку́ля гарма́тна.
3. яйцé, частíше мн. я́йця (у самцíв).
4. суть, суття́, íсте, істóта (змíсту якого писання).

Ядрéть = д. **Ядренéть**.

Ядъ = отру́та (С. Л. З.), тру́та, трутúзна (С. Л. Ш.).

Яжевúка, яжевúчникъ = д. **Куманúка**.

Я́зва = 1. щíлина, шкалу́бина і д. **Щель** і **Разсѣлина**.
2. ура́зка (С. Л. Ш.), ви́разка (С. Аф. Л.), ра́на, боля́чка (С. Л.). — **Сибúрская я.** = сíбірка, телíй.
2. по́шесть, зара́за, зараза́лúва, чíпка хвороба.

Я́звенный = ра́нний.

Я́звина, язвúнка = 1. ура́зка, ви́разка. С. Л.
2. щербúна, щербúнка, зубéць.

Язвúтельный, но = уразли́вий, во, ущипли́вий, во, сокиркува́тий (Лев.), вано́зуватий, то і д. **Кóлкій** 2.

Язвúть, уязвúть = 1. у(в)ража́ти, ра́нити, у(в)рази́ти. — Трудно рану гоїти, а не уразити. п. пр
2. жали́ти (ущíливими словами), у(в)ража́ти, уразити, ушпигну́ти, ущíпну́ти (С. Ш.). — Він мене тими словами уразив в саме серце.

Язъ = д. **Забóй** 2.

Языковѣдѣніе, языкознáніе = языкознáвство. — Праця його положила тверді основи нашому языкознавству. Зап. Кок.

Языкъ = 1. язúк, бичачий — лúзень, в загадках — талала́й. — У него́ языкъ дóлогъ = він ховзький на язúк, слизькоязúкий. — За білими березами талалай причать. (н. з. — зуби та язик).
2. язúк, мóва. С. Л. — Мовою інтелігентною по цíлому краю була мова польска. Кп. — **Ломаный я.** = калíчена мóва. — **Владѣть языкóмъ** = оруду́вати мóвою. — Він добре орудує народньою мовою.
3. язúк і д. **Плѣнникъ** і **Плѣнный**.
4. наро́д, плéмя.
5. (у дзвона) — се́рце, би́ло, бóвкало.

Языческій = пога́нський. С. Ж.

Язычество = пога́нство і д. **Идолопоклонéніе**.

Язычникъ, ца = 1. пога́нин, ка (С. Ж.), болвохва́лець, невíра (ст. р.). — Русини в дуже давних часах були поганами, т. є. не вірили в одного Бога, а кланялись многим богам. Бар. — Август поганин, засилаючи Овидія Назона до хижих Готів... Кп. — Д. ще під сл. **Идолопоклóнникъ**.
2. д. **Клеветникъ, Наýшникъ** і **Сплéтникъ**.

Язычничать = д. **Наýшничать** і **Сплéтничать**.

Язычный = язикóвий.

Языщникъ, рос. Serratura tinctoria L. = бодячóк, страхополóх, ялове́нь. С. Ан.

Яйцевúдный = яйцевáтий.

Яйцó = 1. яйцé, тупий кíнець яйця — гу́зка, другий — нóсик, що випало з гнíзда — ви́валок, без шкарлупки — ви́ливок (С. Аф.), засиджене — насíдок, зíпсоване — бовть (Лев.), бовтóк, бовту́н, бовтю́к, за́пороток (Ман.), останнє, найменше — знíсок, знíсочок (Ос.), що підкладають ся — по́клад, мн. покладки́, великодне, крашене — кра́шанка, розписане — пи́санка. — З десятка яець двоє бовтюків. — Де той

у Бога великдень, а він вже з крашанками. н. пр.

2. д. Ядро 3.

Яйчко = яєчко, яйко. — Верба б'є, не я б'ю! За тиждень Великдень; ось недалечко червоне яєчко! н. пр.

Яйчникъ, Ovarium = яєчник.

Яйчниця = яєшня (С. Л. З.), на маслі — смажениця, смаження, смаження, з бараниною — пряження. — Спрягла яєшню. С. З.

Яйчный = яєчний.

Я'корный = якірний, котвичний. С. Жел.

Я'корь = якір (С. Жел.), котва, котвиця (С. Жел.), маленький — кішка, деревляний, що затинають з берега — рало, при плотах — коряк, до його поплавець — сучка, привязь — підсуччя (Ман.). — Човен на якір поставивши, вийшли із човна на землю. Ніщ. — Там байдаки без котви можуть стояти безпечно, як буря на морі лютує. Ніщ. — Човни стояли безпечно без котвиць і без привязок. Ніщ. — Стать на якорь = об'якорити ся. — Другий вже тиждень, як ми об'якорили ся біля Дійовки. Кв.

Якшáться, съякшáться = водити ся, знати ся, лигати ся, накладати (з ким), зізнати ся, злигати ся (С. З.), полигати ся. С. З. — Полигали ся з жидами, та й ну руйнувати. К. Ш.

Яла́пна, рос. Mirabilis Jalappa = царська борідка. С. Ап.

Я'ликъ = човник.

Я'ловецъ = д. Можевельникъ.

Я'ловая = ялова, ялівка.

Я'ловица = ялівка.

Я'ловѣть = яловіти.

Ялъ, ялыкъ = човен, човник (на дві або на чотирі гребки).

Я'ма, ямка = яма, ямка, в землі, куди всипають зерно — горлáха (С. З.), горлова, горлáта, пашéнна яма (С. З. Ман.), глибока — глибка, під греблею — прірва, на дні річки — вирло, з грязюкою — баюра (С. Ш.), ковбань, ковбáня (С. З.), ковбанюка (С. Л.), глибока з водою — бакáй, гноєва — гноєвня, гноївня, гноярка, де беруть глину — глинище, граса, з вапною — вапнярка, де гасять вапну — калапиця, де задержують воду, замість ставка — конанка, під улоном — підкіп, вовча — вовківня, лисяча, вовча, ведмежа — скóта (С. З.), скільки копнути лопатою — скіпець (Ман.). — Глазныи ямы = який. — Людей брали, закидали у замкові глибки. К. Д. — Там такі баюри, що й виїхати трудно. С. Ш. — Вліз в скоту та й лїг. С. З. — Тільки видно який, де був батько. н. пр.

Я'мистый = якуватий.

Я'мка = ямка, в дітських грах — дучка (С. З.), пічка.

Я'мный = яновий.

Ямщикъ = поштарь, підводчик.

Ямщицкій, ямщичій = поштарський.

Ямъ = станція.

Январскій = д. Генварскій.

Январь = д. Генварь.

Янтáрный = янтарний (С. Жел.), бурштинóвий (С. Ш.).

Янтáрь, Succinum = янтáр (С. Жел.), бýрштин (С. Жел. Ш. Л.).

Я'нька = д. Самохвалъ і Хвастунъ.

Япончá = д. Епанчá.

Ярéнный = ярмовий; ярéнний.

Ярúть, ся, разъярúть, ся = ярити, ярувати (С. З. Л.), дражнити, розпалятн, ся, розъярати, ся, розпалити, розлютувати, ся і д. під сл. Разъярáть.

Ярúца = ярина. С. З.

Я'ркій = яркий, яскравий, блескучий. — Ярка хустка, людям у вічі б'є. Кв. — Виложив искравими образами нашу долю яремну. Пр.

Яркожёлтый = жовтогарячий.

Яркозелёный = ярий.

Яркокрáсный = жаркий.

Я'ркость = яркість, яскравість.

Я'рманка, ярмáрка = ярмарок (С. З. Л.), де продають худобу — торговиця. — Я. отбыть, провести = проярмаркувати, переярмаркувати.

Я'рманочный, ярмарочный = ярмарковий. — Ярмарковим видом поле затуманило. Ос. — Я. гостúнецъ = ярмаркóве. — Гляди ж, привези мені ярмаркового. Кв.

Ярмó = 1. ярмо, нижня частина — підгірля, підгóрля, підгóрло, підшúєк, верхня частина — чашовина, чашина, середня, що з'єднує їх — снóви, сизки, палички, що затикають ся з боків — заніз, занóви, кілок, що ним припинають ярмо до вілл — притúка, ярмо для одного вола — кульбáка. — Дарма ярма, ніби занови наші. н. пр. — Пропив ярма і занови, а сам ходить по дорозі. п. п. — Як вихопив дід із воза дубову притику, побив баби, попінечив потилицю й пику. п. п.

2. ярмó, невóля, кормúга. С. З. — З під кормúга лишськой освободúти. п. д.

Яровóе = ярúна. С. З. Л.

Яровóй = яровúй. — **Я хлѣбъ** = ярúна.

Яроля́шь = 1. дурúця, пѣсепѣтúця і д. **Вадоръ** і **Пустúки**.

2. дрíбнота, дрíбъязок, шýшваль. — І ще там есть до півдесятка, но дрíбъязок і голытíва. Кот. — Зíбрало ся чимало, та сама шушваль.

Я́ростный = ярослúвий (С. З.), лю́тий, розлютóваний, пíнявий, шалéний, скажéний.

Я́рость = бýсть, лю́тість. — Оце вíн у табунщикíв набрав ся такóї бусти — нí проти кого не вимовчить. Кн. — **Прíйти въ я́рость** = розлютувáти ся, посатанíти.

Ярýнъ, ярýнья = д. **Похотли́вый**.

Я́русъ = 1. пóверх і д. **Этáжъ**.

2. ряд, шар.

Ярýтка полева́я, рос. Thlapsi arvense L. = вередúнк, чóрне ребрó, волоскú, дзвонéць. С. Ав.

Ярыга, ярыжка, ярыжникъ = пъянúця, пъянúчка і д. **Пья́ница**.

Ярыжница = розпýтниця, непутя́ща, ледащúця, повíя, хльóрка, шльóндра.

Я́рый = вíдважний, завзя́тий. — **Я́рый воскъ** = чúстий вíск. — **Я́рыя пчёлы** = молодí бджóли.

Ярь = 1. ярúна.

2. д. **Мѣда́нка 1**.

Ярúшина = сúшок (ягнячий).

Ясáкъ = 1. пóдать (шкурками, що збирають у кочовникíв).

2. дзвíн, котрим подають знак, коли треба починать або перестать дзвонити.

Ясаýлъ = осавýла.

Я́сельный = я́словий.

Я́сеневый = ясенéвий.

Я́сенецъ, я́сеница, рос. Dictamnus Fraxinella Pers. = ломúніс, бадья́н. С. Ан.

Я́сенникъ = лíс ясенéвий.

Я́сенный = ясенéвий.

Я́сень, рос. Fraxinus excelsior = я́сень, ясенúна.

Я́сли, здр. **я́сленцы, я́слишки** = я́сла, здр. **я́селки**, переносні — кíш. — Привязáти корову до коша — нехай їсть. Кн.

Ясмéнникъ, ясмúнникъ, рос. Asperula Aparine Bieb. = ле(и)пóк. ленчúця, A. odorata L. = марéнка пахýча, пахýчка. С. Ан.

Я́сненькій = ясне́нький.

Ясне́хонькій = ясне́сенький.

Ясни́ться = яснíти.

Ясновúдѣніе = ясновúдність.

Ясновúдящій = ясновидю́щий.

Я́сность = я́сність; вирáзність.

Ясно́тка, рос. Lamium L. = глухá крóпивá, L. album L. — глухá бíла крóпивá, L. purpureum L. — крáсна крóпивá, шáндра. С. Ан.

Я́сный, по = 1. я́сний, вúдний, по, бíлий, про погоду — гóдяний, годúнячний, по.

2. я́сний, розбíрний, зрозумíлий, вирáзний.

Ясне́ть, проясне́ть = яснíти, вияснúти ся, вияснити ся, про погоду — розгодúнювати ся, розгодúнити ся. — Нехай вияснить ся, а то бач, як пахмарило. п. пр.

Ясне́ться = яснíти, сьвітúти ся, блищáти.

Я́ства = їствó, їжа, харч, стрáва. — У. сякí штучнí їства. К. Ш.

Ястребúнка, рос. Hieracium Pilusella L. = нечýй-вíтер. С. Ан.

Ястребúный = яструбóвий, шулíковий, шулякóвий.

Я́стребъ, пт. Accipiter = я́струб, рáструб, шулíка, шуля́к. С. Жел. — Та і курчат назирай, щоб в лихую годúну часом не вхопила шулíка. Грінч.

Ясы́рь = невóльник і д. **Плѣнникъ**.

Я́тровъ = ятрíвка. С. З.

Ятры́шникъ, рос. Orchis latifolia = лю́бка, лю́бжа, зозýлíні рушнúчки, O. mascula L. = попóві я́йця, O. militaris = лю́бка, лю́бки, зозýлька, зозýлíні сльóвки, O. Morio L. = лю́бка, зозýльки, люби́ менé не покúнь. С. Ан.

Ять = назва лíтери — *ѣ*.

Я́хонтъ = я́хонт, (С. Жел.). — **Я. вишнёвый, ометúстъ** = ометúст. С. Пар. — **Я. голубóй, синíй, сапфúръ** = шафíр. С. Пар. Жел. — **Я. жёлтый, гіацúнтъ** = якúнт. С. Жел. — **Я. червчáтый, я. крáсный**, Gemma rubinus = рубíн. С. Жел.

Яхтáшъ = тóрба (охотницька).

Ячей, ячéйка = чарýнка (Лев.), в сцíльниках — чáшечкз, де виводить ся матка — мáточник. — Уся силá в чарунцí, що в серединí зерна... з неї йде паросток. Кн.

Ячме́нный = ячмíнний, я́шний. — Потеряв соловейко голос через яшний колос. н. п. (Соловейко перестав сьпівати, коли ячмíнь починає викидати колос.)

Ячмéнь = 1. рос. Hordeum — ячмíнь.

2. мед. — ячмі́нь. — На оцї такий ячмінь висночив!
Я'чный = д. **Ячме́нный.**
Я'шма, Jaspis = я́спис, лисково́ць. С. Пар. Жел.
Я'шмовый = ясписо́вий.
Я'щерица, Lacerta = я́щірка, я́щурка. С. Л. З.
Я'щеричный = ящі(у)рко́вий.
Я'щеръ = я́щур, лусково́ць (С. Жел.).
Я'щикъ = ко́роб, в столї — столі́вка, шухля́да (С. Л.), шухля́дка, в скринї — прискри́нок, в мазниї — кіш, у возї ззаду або сидїннам — ке́льня. — **Де́нежный я.** = скри́нька. — **Карто́нный я.** = шабату́рка. — Висунувши в столу шухляду, взяв з неї... Кн. — Почали відникати всї шухляди. Фр. — А він просто до церковної скриньки. Ос. — Там у тій шабатурці знайдете.
Я'щуръ, Mus avellanarius = ми́ша лїсова́ або садова́.

Θ.

Θеого́нія = родовід богів поганських.
Θеокра́тія = теокра́тія.
Θео́логъ = богосло́в.
Θиміа́мный = кади́льний.
Θиміа́мъ = кади́ло. С. З.
Θиміа́мникъ = кади́льниця.
Θиміа́мный = кади́льний.

Ѵ.

Ѵаки́нфъ = якинт (д. **Я'хонтъ**).
Ѵ'жица = на́зва оста́нньої лїтери — **ѵ.**
Ѵссо́пъ = д. **Иссо́пъ.**

ДОДАТОК.

Слова пропущені або не вповні переложені.

А.

Аза́ртный = запальни́й.
Аза́ртъ — **Войти́ въ аза́ртъ** = розпали́ти ся, розогні́ти.
А'нстовъ = чорногу́зячий. Ос.
Аку́лій = аку́лячий.
Аккура́тность = 1. спра́вність. 2. че́пурність.
Ала́дья = ола́дка. — А мамець та оладку посватав. н. п.
Алка́ніе 2. = жадо́ба.
Алты́нъ — **Пожале́ть алты́на** — потера́ть полти́ну. н. пр. = скупи́й не зна́є, до втера́є, скупи́й дві́чі тра́тить. н. пр.
Ану́-ка! = ось-ну́!
Апелляці́онный = апеляці́йний
Аранче́нокъ = аранже́ня.
Аренда́торскій = орендарський, рандарський. — Карпо на рандарськім коневі втїк. К. Х.
Ау́каньe = гука́ння, одгу́кування, часте — гуканйна.

Б.

Баю́кать = лю́ляти. — Люляю, люляю, побъю котка, полаю, щоб по почах не ходив, малих дїток не будив. н. п.
Бе́здна 2. = до сму́тку. — Грошей у його до смутку.
Безотлага́тельный = нага́льний. — Нагальна робота.
Безостано́вочно = без перепину.
Безъ — **Безъ всего́** = нїсчи́нний, нїсчи́нниця. — Нїсчинний борщ.
Благоде́нствіе, благополу́чіе, благосостоя́ніе = гара́зд. — Ой не тому я сьпіваю, що я гаразд маю. н. п.
Бо́чка = (на сахарних заводах, куда всыпают сах. пісок) — бу́та. Сум. Ох.
Бренча́лка = гу́ркало.
Броже́ніе 2. = шумува́ння. — Без бактерій процес шумування не можливий. З.
Будора́жить = коло́шкати. — Щоб не волошкав ти в ночі своїх панів. Гух. Ар.
Бу́дущій — **На бу́дущее вре́мя** = на впере́д, на далї, на дальш, на бу́дуще. — Гляди мені, щоб на далї сього не було!

В.

Валéжникъ = лоза́ччя.

Ва́льдшнепъ = сло́мка, сло́нка (Прав.), ха́ква (Хар.) Кайг.

Варо́пушка, пт. Erithacus cyanecula = зо́рька. Хар. Кайг.

Велосипе́дъ = самока́т, самока́тка. Кр.

Верти́головка, вертишéйка, вертошéя, пт. Junx torquilla = крути́головка (Хар. Кайг.), крути́голова, круто́голов. С. Жел.

Весло́ = опачи́на. — Половину ковалів у окови до опачин посадили. в. д.

Ве́черъ — **Къ ве́черу** = над ве́чір, над вечорі́.

Взглядъ — **На взгля́дъ** = на поварі́ння.

Вави́ться = повити́ ся. — Жайворонки повили ся. Ал.

Вая́тка 2. = скуп. — Взяв скуп і зробив ді́ло. Полт.

Видъ = **На виду́** — на видноті́, на яву́, на прикме́ті. — **На ви́дъ** = на вба́ч, на вба́ч. — **Имѣть въ виду́** = ма́ти на ба́чности.

Вкрутую = вкру́ть.

Владѣтельный = воло́дний.

Владѣть = ору́дувати. — Хто за панів чим орудував, так і тепер восталось. Сум. Ух.

Влю́бчивый = женихли́вий. — Ой та роду великого, та й я не малого, твоє серце женихлаве, й моє не від того. п. п.

Вмѣсти́тельный = наси́пчастий.

Вожжа́ть = линцюва́ти.

Возраста́ть = ви́кохати. — Хто викохав тонку, тячку? К. Ш.

Вота́нка = мете́лиця (Пр. д. під ся. Моль).

Впада́ть 2. = упада́ти. — Та Дунаю, Дунаєчку! скажи мині усю правдочку — а скільки у тебе річок упадає? Упадає и мене сорок і чотирі з самої вершини. н. п.

Враздро́бь = на ро́здріб.

Вразсыпну́ю = вро́сип, внатру́с.

Вре́мя = **Во-время** = за вчасу́. — Коли вівці плодять ся — обкі́т.

Всегда́ = завжде. — У нинькн був біленький цуцик, Її він завжде забавляв. Кот.

Встрѣ́тить = перестрі́ти, перестрі́нути.

Вы́дохнуться = ви́тхнутись, ви́дихатись. — Пиво витхлось. — Затули горілку, нехай не видихаєть ся.

Вы́ждать = ви́часувати, ви́чекати. — Вичасували ми тут довго, поки ти прийшов. — Вичекай мене поки прийду.

Вы́жигать = ви́спа́лювати.

Вы́исповѣдать = ви́сповідати, багатьох — пересповіда́ти.

Вы́мереть = переме́рти.

Выпла́вливать = відто́плювати.

Вы́пороть = ви́шпарити. — Добре вишпарили різками.

Вы́родиться = перероди́ти ся, перевести́сь, про бджіл — перероїти ся.

Вы́скочка = ви́тичка.

Выставля́ться 4. = випина́ти ся, випиха́ти ся. — Випнулась уперед усіх. — Не випихай ся з своїм добром.

Вы́страдать = перетерпі́ти.

Вы́студить = ви́скрипати. — Вискрипали хату.

Вѣсы́ = важня́. — Везіть хліб до важні.

Г.

Га́ршнепъ, пт. Scolopax gallinula = крячо́к. С. Жел.

Глота́ніе = жва́кання.

Гнѣздо́ = Изъ одного́ гнѣзда́ — о́дногні́вкий. **Г. разори́ть** = розку́блити.

Годъ — **Изъ-года-въ-го́дъ** = рік-по-рік.

Гончарный = гончарський. — Гончарі є, та гончарської землі близько нема. Сум. Ух.

Го́рдость = го́рдощ. — За своєю гордощею шапки не здіймав. в. д.

Горнъ = верхня частина гончарського горна — черінь, нижня — сльо́си. Сум. Ох.

Гото́вность — **Въ гото́вности** = в гото́ві. — У мене все в готові.

Гранёный = угла́стий.

Гре́бень = д. **Гребёнка 2.** — Та частина, на котрій зубці — голова́, вирізка з низу — підко́т, довга частина, що в днище вставляєть ся — стебло́, крайні зубці — щелюстки́. Сум. Ох.

Гру́стный = сумни́й. — На що стали на папері сумними рядами? К. Ш.

Грязь = (з заводів) — чвир, ю́шка. — Аж з пънти заводів до нас чвир іде. — Юшки як напустять з завода то й скотина не пъе — така вода. Сум. Ух.

Гу́сто = ря́сно, ряснéнько. — Зійшов горох, підріс, зацьвів увесь рясненько. Гул. Ар.

Д.

Да́вишній = колишній. — Не знаю, може й нагадаю нудьгу колишнюю колись. К. Ш.

Денёкъ = дни́нка. — Тепер мінї і сьвіт милий і вільненька днинка. н. п.

Де́рево = (високе і товсте) — коло́дисте, (частина коло коріня) — прикорень. — Привъязав коня до прикоря. п. д.

Дефиле́я = пере́тиски.

Дѝво = проява.

Дитя́ = (що родилось після смерти мужа) — переле́сник.

Дли́нникъ 1. = довжни́к. — Конопляна у нас сїм сажнів довжинка та пъять шпрынка. Сум. Ох.

Добря́къ = добря́га. — І на тім сьвітї добряги тебе не забудуть. К. Ш.

Договóръ — По договóру, согла́сно договóра = вговóрно. — Вговорно робя. — Вговорно служу. Сум. Ох.

Долгъ — Взя́тый въ долгъ = борго́вий.

Домово́й = домови́к. — Відьма не ходить туди, де есть домовик — він її зараз укладе. н. о.

Домъ 1. = камъяни́ця. — У сьвітлицю — камъяницю називала, за білий стіл сажала. н. п.

Дорóга = бокова частина — обóчина. — Разби́ть дорóгу — розковба́нити. — Загради́ть дорóгу — заступи́ти, переступи́ти.

Доса́да — Съ доса́ды = з се́рця.

До́ска = нерозпиляний кінець — шля́ма.

Досу́гъ = вільгóта. — Як в кому вільгота, то й виезве який від гною на свою ді́лянку. Сум. Ох.

Доставáться = переда́ти (зрідка).

Дубонóсъ, пт. Caccathraustes vulgaris — довбонóс. Хар. Кайг.

Ду́дчатый = дудова́тий. — Водина цибуля така дудовата. Кр.

Дѣвка — Въ дѣвкахъ насидѣться = надівувати ся.

Дѣвственница = правичка.

Дѣлать = коїти. — Ти одни все лихо коїш. К. Х.

Дѣлаться = Д. лѣнивымъ — ледащіти, милымъ — милїшати, негóдным — пікчéмніти, хрупкимъ = крушіти.

Дѣло — Въ самомъ дѣлѣ = навспра́вжній, навспра́вжне, узапра́вдї, настоя́ще.

Е.

Еди́нственный = оди́нний. Кр.

Ёмкій = часничастий.

Ж.

Жа́воронокъ хохла́тый, пт. Alauda (Galerita) cristata = сусїдка, посьмітю́шка. Хар. Кайг.

Жа́дный = жалний. — Ви дуже жадні. — Жадна́й на груші. Кр.

Желтѣть = половіти. — Уже й жито половіє, час за того й жати. К. Х.

Жена́ = брата — братова́, брати́ха, свна — синова́, сниха.

Же́нскій полъ = бі́ла че́лядь. — Коли Турки воювали, білу челядь забирали. н. д.

Же́нщина = (з дативою до шлюбу) — по́критка, на́критка, самокри́тка. — Ж.

лёгкаго поведе́нія = слабка́ на вто́рн, сановда́йка, цьо́хля.
Жерло́ = (кринці) — кринчо́вина. Кв.
Жиле́ць = постоя́нець, но́жилець. Херс.
Жужжа́ть 1. = дяркотіти. — От як ті мухи дяркотять. Кр.

З.

Завиру́шка, пт. Accenter modularis = тинівка, ольша́нка. Хар. Кайг.
Загора́ть, загоре́ть = сма́гнути, засма́гнути. — Бо од вітроньку косонька вяне, а од соненька ляченько сматне. н. п.
Завернуть 1. = увинути. — Треба дитину у пелюшки увинути. — Не забудь яблука соломою увинути. Сум. Ох.
Задёрнуть = зашморгну́ти. — Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан. Гул. Ар.
Заключе́ніе — Въ заключе́ніе = на ре́шті, з ре́штою.
Заколе́сникъ = чека́.
Замѣта, замѣтка = озна́ка.
Замѣсти́тель = поставно́ць.
За́пахъ — Безъ за́паха = безду́хий.
Запаха́ть = (разом) — прира́ли́ти.
Заплата́ть = (усе) — перелата́ти.
Затрудне́ніе = скру́та.
Защебени́ть = обгруза́ти.
Звено́ = звіно́к. — А сам пішов до кумоньки звінок риби з'їсти. н. д.
Зелёный = (про овочі) — зеле́нуй. Херс.
Зерно́ = (бобів) — бобо́вина.
Зигза́ги = викрута́си.
Зи́мородокъ, пт. Alcedo ispida = іва́нок. Кайг.
Здра́вствуй, те! = чоло́м! — Чолом пане наш, гетьмане, чолом батьку нашї! н. п.
Зло́ба = пересе́рдя.
Знако́мый = знайо́мий. — шлях у місто вже міні знайомий був. О. Мир.
Зя́блик, пт. Fringilla coelebs = спіга́рик. Хар. Кайг.

И.

Извине́ніе = перепро́шування, перепро́с. — Жду перепросу.
Нажа́рить = (усе) — пересма́жити.
Нага́дить = поніве́чити, перенівечити.
Надержа́ться = уко́штити ся. — Я вже й так укоштила ся: одного сховала, а друге знайшло ся. Сп.
Намы́слить = приду́мати, приміркува́ти, приметкува́ти.
Нанура́ться = перепада́ти ся.
Н'зрѣдка = за рідкость. Сум. Ох.
Нъ — Н'ломъ занеста́ = замули́ти, приму́лити.
Настинктъ = поба́дка.
Инструме́нтъ = ковальский: гвозди́льня (виробляти гвіздки), клуб (нарізувати шруба), стоя́чка (підковувати чоботи), кушнірський: кобили́ця (дошка, на котрій розстилають ся шкура), ска́фа (для очистки).
Искуси́тель = переле́сник.
Исполосова́ть = пересмугова́ти, перепополосува́ти.
Испо́ртить = скапса́ти, багато або усе — перепсува́ти. — Скапсала діло. Полт.
Испу́гъ = пере́страх.
Испятна́ть = (усе) — перепля́мити.
Истлѣва́ть, истлѣть = перетлівати, перетліти.
Истощи́ться = ви́сильнити ся.

К.

Ка́менка, пт. Saxicola oenanthe = іва́нчик, чи́колка. Херс. Кайг.
Камышёвка, пт. Acrocephalus phragmitis = очере́тянка. Хар. Кайг.

Капри́зный = перехо́чливий.
Капу́стница, метелик = бiла́н.
Карау́ленье = вартува́ння. — Добре твое вартування, що усе покрадено.
Карье́ръ — **Во весь карье́ръ** = на вза́води.
Кастра́торъ = холостíй.
Ка́чество = добро́тність. — У нас одніеї добротности земля — усе сíроземля. Сум. Ох.
Квасцы́ — **Квасца́ми натере́ть** = погалу́нити, багато або усе — перегалу́нити.
Кизи́ловка = д. Камышёвка (дод.).
Кладо́вая = хиба́рка.
Козодо́й = де́жень, чурпи́ло. Кайг.
Конопля́нка, пт. Acanthis (Linata, Fringila) connabina = но́пик. Хар. Кайг.
Конюшня = кíпниця. — Коники iржуть в кíпниці. н. п.
Кора́ (дубова, в чинбарстві) = дубло́. Сум. Ох.
Кори́ться = (у кого) — перехарчо́вувати.
Ко́рмя 2. = корм, ко́рмиця. — Солома — то наші дрова і наша корминя. Сум. Ох.
Коро́бочка (з березової кори) = берестя́нка.
Коро́ва годова́лая (з телям) = пере́лiтка.
Ко́рточки — **На ко́рточкахъ** = на прúсíшках.
Косма́тый 2. = пелеха́тий, кострюба́ч. — Оженив ся кострубач, узяв пелехату. н. п.
Косьба́ — **Око́нчить косьбу́** = обкоси́ти ся.
Краи́вникъ, пт. Troglodytes parvulus = задерúхвíст. Хар. Кай.
Кружёкъ — **Въ кружёкъ** = о́чертом. — Очертом сíдали, сребро й злото на три частí паювали. н. д.

Л.

Лазо́ревка = волося́нка, га́йка. Хар. Кайг.
Ланцéть (коновальський) — правýшник.
Ла́сточка береговáя = д. Стрижóкъ (Дод.).
Лёдъ (над снігом) = на́топтель.
Летаргíя — **Въ летаргíю впада́ть** = обмíра́ти.
Листово́й = аркушевий.
Ли́шній (в роботі) = перерíбний.
Льнýть = припада́ти.
Льста́вый = підли́пчастий. — **Льста́выя рéчи** = прúластки.
Льсти́ть (багато) = розле́стити ся.
Лéнивецъ — **Дéлаться лéнивцемъ** = ледащíти.
Лéсъ = вільховий — ольша́ник, оріховий — лíща́ник. Сум. Ох.
Люстри́нъ = лю́стра, люстри́на

М.

Маршъ! = га́йда! — А од того помоля́вшись, гайда в Украíну. К. Ш.
Мать — **Быть ма́терью** = матерювати.
Медýза = водяне́ се́рце.
Ме́жду = поме́жи. — Ударив помежи уха. н. п.
Ме́лочь — **По ме́лочи** = у ро́здрiб.
Метропо́лія = ма́тчина.
Ма́лый — **Дéлаться бóлéе ма́лымъ** = мелíшати.
Милови́дный = милозíркий.
Молокосо́съ = безпе́рий.
Мéня́ть ýхо на ухо = такий мíняти ся.
Мéстный = помíський.
Мéсто — **Усéдебное м.** = плець. — Хать згоріла, а плець оддав людям. Сум. Ох. — **Въ иныхъ мéстáхъ** = подéкуди. — М. випалене сонцем — пе́чище.
Мéткій = втрапний.

Н.

Набива́ть (косу) = клепа́ти.
Навéдаться = наверну́ти ся.
Надорваться 2. (від танцíв) — перетанцюва́ти ся.

Найти́ся 2. = прину́ити ся.

Накрени́ться = перехля́бити ся.

Наоборо́тъ = на зворі́т. — І не думав виселя́тись в села, а на зворі́т думав вкорени́тись. Лев.

Напа́сть = на́падь, напа́док, нападни́, наха́ба.

Напи́ться (дуже) = наду́длити ся.

Нарушáть, нару́шить = переступа́ти, переступи́ти.

Наси́льственный = наси́льний.

Насе́ка — **Дѣлать насе́ки** = нако́вувати.

Натопы́рить = насторо́жити, насторо́чити.

Невы́держка = непереде́ливки.

Недое́дки = зъ'їдя. — Від скотини зъ'їдя виводимо на дїяки. Сум. Ох.

Него́дный — **Дѣлаться него́дным** = пїкчемнїти.

Недѣля 2. = (перед мясною) — переступна́.

Некста́ти = не до шиї́ти. — То пехай вибачать і громада, коли кляка не до шиї́ти. Гул. Ар.

Нело́вкость = незла́года. — Таке робити — це вже й межи нами незлагодь щитать ся. Сум. Ох.

Неотхо́дчивый = неодхі́дливий. Полт.

Непоро́чный = небла́зненний.

Непостоя́нный = перепа́дистий. — Перепадиста зима.

Неприя́тный = несьві́тний, несьві́тський.

Не́христъ = недові́рок.

Нечи́стый = нищболот. Полт.

Ни́тки = білі (зб.) — біль, більця́. — **Въ одну́ ни́тку** = в одно́сталь.

Новорождённый = народже́нець, народже́нник

Нра́виться = підпада́ти під ми́слї.

О.

Образе́цъ — **По образцу́** = на взі́р.

О́бразъ — **По о́бразу** = на кшта́лт.

Обѣ́денный — **По́слѣ обѣ́денное вре́мя** = знад'обі́ддя.

Овся́нка, пт. Emberiza citrinella = жовтопу́зик. Хар. Кайг.

Опо́яниться = спамъята́ти ся.

О'тпрыскъ (від коріня) = вовчо́к.

Отрыва́ть, оторва́ть = увірва́ти.

П.

Павли́ній = па́вичів.

Павли́ничекъ, пт. Acredula caudata (Parus caudatus) = хвости́вка. Хар. Кайг.

Пастýхъ = (волів) — волáрь.

Пепели́ще 1. = во́гнище.

Перебода́ть = переколо́ти.

Перебо́рчивый = бришкли́вий, хандря́жний.

Перебаллоти́ровать = пережеребува́ти, переголосува́ти.

Перебрани́ться = пересвари́ти ся.

Перебу́чить = перезоли́ти.

Перебѣ́дствовать = перебі́дувати, перелихува́ти.

Перево́дчикъ = перевíдчик.

Пе́ревѣсь = перевíсся, пе́ревъязь.

Пе́ревязь (снопів) = пере́весло.

Перегру́зка = перева́лка.

Перекли́чка = перезва́.

Перекапри́зничать = перегéдзати ся.

Перемани́ть (могоричем) = перемогори́чити.

Переложе́ніе = пере́клад.

Перемѣни́ть = переіна́кшити, дно — передни́ти.

Перепо́ртить = переписува́ти, перепога́нити, перепарто́лити, перепарта́чити.

Пересмѣшка = д. Сла́вка-Смороди́нка (Дод.).

Пересы́лка = переда́ток.

Перестащи́ть = перетарабáнити, перетúрити.

Переубѣди́ть = перепе́рти.

Перецѣживать, перецѣди́ть = перето́чувати, переточи́ти.

Перешéекъ = межево́ддя.

Печа́лованіе = кло́поти, турбо́та, пеклува́ння.
Пинóкъ — Линка́ дать = стусонути, штурхну́ти, стусана́, штурхана́ да́ти.
Питаніе = пожива́ння.
Пищу́ха, пт. Certhia familiaris = підшкоря́шник. Хар. Кайг.
Пла́нка (котрою. вбивають ся дошки в дверях, віконницях то-що) — шпу́га.
Плашни́ = пла́шка. — Щоб вощина приходилась до вічка не плашма, а рубом.
Пла́стырь = на́ліпка.
Плоскогóрье = полони́на.
Плескъ = плюск.
Плохóй = лихи́й. — Три сермязі лихії. п. д.
Плутова́ть = шальви́рити.
Плутъ = шалага́н.
Плѣни́тельный = нова́бний.
Плѣспѣ́вѣть = пліснявіти.
Плѣсень (в сільницях) = гнилéць.
Плясъ = д. Пля́ска. — **Пойти́ въ плясъ** = піти́ у танéць, піти́ в скóки та в бóки.
Побере́жье = побере́жжя, бережи́на.
Побере́чь = повартува́ти.
Побива́ть, поби́ть = камінням — кахкува́ти, на дрюки — трощи́ти, жотлоши́ти, потрощи́ти, помотлоши́ти, вірьовкою — мотузи́ти, помотузи́ти.
Побле́скивать = висьвічувати
Побли́дне́лый = поблі́длий.
Побода́ть = поку́лати.
Побóръ = побір, натурою, зб. — хавту́рря. — **Побóры брать** = хавтурова́ти.
Побóчный 2. = підбічний, прижи́тий. — **Побóчная жена́** = підбічниця.
Побре́сть = подебати, почáпати, почалáпати, потíпати.
Побрызгать = поцúркати.
Побрякýшка = гýркало.
Побуждáть = приnукáти.
Побýчить (білизну) = пожлуктúти, позолúти, багато — попозóлювати.
Побѣгýшки = побігáнка, походéньки.
Побѣ́лка = білува́ння.
Повáдка 1. = попáда.
Поведéніе = поступова́ння.
Повúнность = повúнне. — **Постóйная п.** = постоя́льне. — **Служéбная п.** = стíйка.
Пóводъ 1. (воловий) = воловíд.
Поволóчь = потúрити.
Повóзка = де дишель вправляють — снíпи, брусок, котрий держить дишель — підóйма. Другі частини д. під ся. Вовъ.
Повреждáть, повредúть = надвережати, надвередúти.
Поврежденіе = поруху.
Повторúть, ить урóкъ = прочáти, прочúти.
Повыдергать = пооскýбувати, пооскýбнúти.
Повыздоровѣть = поодýжувати, поочýнúти.
Повѣнчáть = в жарт кажучи — обкрутúти.
Повѣнчáться = подружúти ся.
Повѣ́рка = (мірою) — перемíр.
Повѣря́ть = 1. П. въ долгъ — павіря́ти. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. п. п.
2. вивіря́ти. — Вúвіряймо, скільки горілки у пляшку увійде. Сум. Ох.
Повѣса = лóбурь.
Повѣстка = оповістка.
Повѣшéнный = вішальник.
Погашéніе = потýха.
Погодúть = пострúвати, перегодúти, перечасувáти, перечекáти.
Подня́ть знáмя = звúти корогвý. п. д.
Поднимáть возстáніе = бунт зривáти. п. д.
Позóръ = порýга, потáла.
Поймáться на воровствѣ = прокрáсти ся.
Покáнѣсть = про чáс.
Покрывáть скáтертью = застеля́ти.
Ползень, ползóкъ, ползýнчикъ, пт. Certhia familiaris = підшкоря́шник. Хар. Кайг.
Полугáръ = чвир, чварк.
Пóле (не засіяне рік) — перелíток.
Попакрáсть = попакрадáти.
Понедѣ́льникъ = на масній — колодíй, перший в Петрівку — рóзигри.
Понуждáть = нýкати, нудúти, нуждúти.
Пóползень 3. = підшкоря́шник. Хар. Кайг.
Потýпить гóлову = понýратись.
Почитáть = вáжити. — Козака і за жида не важать. п. д.
Предпочитáть = вáжити над. — Він желíзо добре важить і над злото. п. д.
Преслѣ́довать = гнáти. — Взяла ся гнати на благочестя. К. Ст.
Приготовлéніе = вготовáння. — Пан дав якесь зíлля для вготовання пиття. Сум. Ох.
Придúрка = зачíпка. — Побачив в цьому якусь зачíпку.
Придýмать = добрáти рóзуму, спóсобу.

Пропада́ть, пропа́сть = зника́ти, позника́ти.

Проро́чество = проріка́ння. — Отак і сповнилось проріканнє ворожки. Ст. Ап.

Простоволо́сая = простоволо́са. — **Ходи́ть простоволо́сою** = сьвіти́ти воло́сом.

Припры́жка — Въ припры́жку = перескоко́м, на перескоки.

Пѣ́почка, пт. Phylloscopus collybita = вівча́рик. Хар. Кайг.

Р.

Развѣ́дываніе = пере́питки.

Развѣ́дывать — перепи́тувати, вишпигову́вати.

Разсы́шле́ніе = розумува́ння.

Разногла́сить = двоя́чити.

Разсвѣ́ть — На разсвѣ́тѣ = на зара́ниці.

Разсѣ́ши́ть (багатьох) = пересьмі́шити.

Разсорти́ровать = пересортува́ти.

Разсужде́ніе = розумува́ння.

Ракъ — Лова́ть ра́ковъ (руками) = печерува́ти, пічкарувати.

Ра́ны (в крилах вітряка) — **ма́хи**. — У валу махи стремлять, у їх гляці забивають ся, то на їх і дьор пашивають. Сум. Ох.

Ре́бра (судна) — тагуни́.

Ре́льсы = ре́йки.

Рубаха (стара) = перепі́ранка.

Рыча́ть (натягати обід на шпиці) = натяга́ч.

Рябо́ть = мру́жити. — У очах щось мружить.

Ря́домъ = по́біч, поузбіч.

С.

Са́ни = частини: верхня частина полоза — голо́вка, вілки в полозах — **копи́лы**, що въѣдяние копилы — **въязо́къ**, на чому держуть ся врили — **ду́жки**. Сум. Ох. Инші частини д. під сл. Са́ни.

Сара́й = де солять рибу — холодни́к, де держать сіль — соля́ник, де готують кавъяр — гаря́чник, в першому ящик з росолом — соли́ло. Ух.

Сбродъ = збі́рниця. — Така то збірниця звалилась, Енея щоб побити в пух. Кот.

Сва́я = стоя́н. Сум. Ох.

Свиный = льо́ха. Прав. — Гладкі, ситі, як годовані льохи. Лев.

Сгусти́ться = (надто) — перетужа́віти.

Сдѣ́лать (инакше або напоко) = переробі́ти, перенови́ти.

Сердѝться = обу́рюватись.

Сжима́ться 2. = стули́ти сп.

Сибарить = роскошелюб. В. М.

Си́ла — Не подъ си́лу = не вмоготу́.

Синешёйка = д. Варопушка (Дод.).

Синица большая, пт. Parus major = синичка, -ïшька. Хар. Кайг. — **С. длиннохво́стая** = д. Павли́ничкъ (Дод.).

Скоропреходя́щій = бистроплинний.

Сла́вка = пт. Sylvia atricapilla — кропи́вник, **С. пестрогру́дка**, S. nisoria — травни́к, **С. смороди́нка**, S. hortensis — підкропи́вник, **С. говорушчикъ**, S. cinerea — кропи́вник. Хар. Кайг.

Слѝшкомъ = через зви́чай. — Як через звичай вивезем гною, то й погане. Сум. Ох.

Сложе́ніе 2. = поста́ва.

Служи́ть = слугова́ти. — Чи одному ви пану слуговали? н. о.

Слюда = земляне́ се́рце. Сум. Ох.

Смолча́ть = перемо́вчати.

Смѣсь (глини або й вінякін з соломою, для будови) = чаму́р.

Спѣгъ (мокрий з вітром) = хля́ґа.

Собственный = роди́нний. — У його вітряк родинний — сам робив. Сум. Ох.

Совокупи́ться 2. = злягти́ сп. — Злягла ся з ним, вже й завагітніла. н. к.

Создатель = сотворитель. — Боже мій милий, Сотворителю небесний! н. п.

Соло́ма (не мята, рівна) = правиця.

Соперничать = перемага́ти ся, перева́жувати ся, перевагува́ти ся (О. Пч.).

Состарѣться = перестáрітн ся.
Состоáніе — **Быть не въ состоáніи** = не снодíяти.
Сострадáтельный = бóлíсний.
Спинá — **На спинѣ** = нáвзнак, навзнакí.
Сплéтни = пересýди.
Сплéтникъ = пересýдливий.
Спýтать 1. = переплýтати.
Срубъ сдѣлать = общяпринувáти, общебринувáти.
Станóкъ = виробляти шпицí — ослíн, ослíнчик, обточувати ступицю — топорнá, виводити шпицí в обід — стелюга, колéсня, видовбувати дíрки в ступицí — столéць, довбáльня. Сум. Ох.
Старообрáзный = остáркуватий.
Стебéль (бурякíв) = ботвинá. — Стьобнув ботвиною по щоцí. Сум. Ох.
Стéклядь = шпагáт.
Степéнный — **Статься, стать бóлѣе степéннымъ** = важнíти, поважнíти. — Постарíли і поважнíли. н. пр.
Стóликъ = стíльчик.
Столовáться = перехарчóвувати.
Сторонá 1. — **С. Боковáя** = обíччя, бокíвня. — **По сю, по тý сторону, по óбѣ стóроны лежáщій, находáщійся** = сьогобóчний, тогобóчний, обобóчний.
Стоáть на вытяжку = на вимпинки стоíти.
Стрижь, пт. Cypselus apus = щур. Херс. Кайг.
Стрижóкъ, пт. Cotile riparia = щур, щýрик. Кайг.
Сугрóбъ = перемéт.
Сýмерки — **До сýмерокъ** = до смéрку, завíдна.
Сундýкъ (углы́ с.) = сýгловки.
Сукновáльня = вáльня.
Сýпесокъ (болотяний) = сíрóземля. Сум. Ох.
Схóдство = подóбенство.
Сéно = 1-й косьбы́ — первáк, 2-й косьбы́ — отáва.

Т.

Тазъ 2. = бокові частини — клуб.
Тарéлка — **Быть не въ своéй тарéлкѣ** = на слúвах сидíти, не по собí, не в дóброму гумóрі бýти.
Тирáнить = катувáти. — Хіба вони знають, кого треба гладить, кого катувать. К. III.
Торчúй постáвить = настовбýрчити, постáвити сторч.
Трéтій — **Въ трéтій разъ** = в трéте.
Тюфя́къ 2. = хамлó.

Уважúтельный = вважлúвий. — Вважливий случай.
Уберегáть, убережь = увартувáти. — Не увартував роя.
Убóрка хлѣба = збíр, збóрка. Сум. Ох.
Увѣрéніе = впевнéння.
Увѣриться = пересьвíдчити ся.
Угрóза = грíзьбá. — І на грозьбу не уважає, війну в Енеєм начинає. Кот.
Угловóй = покýтній. — Ой одсунув пан Перебийніс покутню кватирку. н. п.
Удá (в двома значеннями) = козолька.
Удáчно = вдáдно, вдáдливо. — Вдадно зробив чоботи.
Удивлéніе — **На удивлéніе** = на чýдо, на пóчуд, на здúв, на прúчуд, на причýдо, на прóдиво, на прочýдо. — Козак прибірався на прочудо. н. д.
Удовлетворúться = сконтентувáти. — Щеж і тим вони не сконтентували. н. п.
Указъ = гетьманський — универсáл.
Укрывáніе 2, **укрывáтельство** = переховáння, перехóванка.
Уменьшúть = (надто) — перекалúти.
Уменьшúться = (про мороз) — пересíсти ся.
Упражнúть, ся = муштувáти, ся.
Услóвіе = вговóр.

Усло́вленный = вговóрний. — Вговорне треба оддати.

У'сталь — Безъ ўстали = не вгава́ючи.

Уча́стникъ = суспíлець. — Слова суспільцíв того конгресу. Лев.

Ф.

Фа́була = вúгад. — Занятність вигаду. Ст. Ан.

Фунтъ — 3 фунта = óко. — У нас око винограду 10 копійок. Под.

Х.

Хворóсть = (дрібний) — трýсок.

Ходúть = похожáти. — Похожае, як пава.

Ходьбá 1. = хíднй. — Ходали і хіднею пшеницю й жито все так вимъяли. Гул. Ар.

Холстъ = (не вибілений) — сировé полотнó.

Холодúльникъ = (на заводах) — перéпуст.

Хохлáтка, хохлýшка = д. Жáворонокъ хохлáтый (Дод.).

Хрýпкій — Дéлаться хрýпкимъ = крушúти.

Худéть = перепадáти ся; марнíти. — А щоб личко не марнíло з чорними бровами. К. III.

Ц.

Цéна нúзкая = бéзцíнь.

Ч.

Чалмá = завивáло. — Сам на чардак виступав, турецьким завивалом махав. п. д.

Человéческій = людúнячий. — У обівшин так само, як і в чоловіка: дві руцї, дві ногї й пика людинача. Полт.

Черноголóвникъ, черноголóвка, черношлúпникъ = д. Слáвка (Дод.).

Чýвствовать себя́ = чувáти ся. — Котрий у великих гріхах чувать ся, то сповідайтесь наперед Богові. п. д.

Чумúчка 3. = д. Павлúнчикъ (Дод.).

Ш.

Шáйка 1. = кýпа. К. Ст.

Шáгомъ = вступцéм.

Шаравáры = (з великою матнею) — матнисті штанй.

Шатáться = кивáти ся. — Пьяний киває ся.

Шáткій = валкúй. — Валкий човен.

Шáткость = вáлкість. — Я не вважаю на валкість човна.

Шерсть = (що зчісують ся з смушка) — обдéржки.

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сій праці.

Ан. — Казки Андерсена. Переклав М. Старичепко. К. 1873 р.
Бар. О. — Барвінський О. — Історична бібліотека. Тернопіль. 1886—1893 р.
Бш. — Баштовий І. — Українство на літературних позвах. Л. 1891 р.
Г. П. — Гречулевич. — Проповѣди на малороссійскомъ языкѣ. Спб. 1860 р.
Г. С. — Гамлетъ, Принць Данський. Переклад М. Старицького. К. 1883 р.
Гр. Ог. — Граматика О. Огоновського. Л. 1890 р.
Гул. Ар. — Гулак Артемовський П. — Окрім „Кобзаря" згаданого в І-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
Де що про сьв. Б. або *Д. сьв. Б.* — Де-що про сьвіт Божий. К. 1863 р.
Зінък. — Писання Т. Зіньківського. Л. 1893 р.
Зем. — Короткий нарис земльописи. Вистачив Н. Вахнянин. Л. 1873 р.
І. Г. — Збірник творів Іереміі Галки (Костомарова) Одесса 1875 р.
К. Ст. або *Кіев. Ст.* — Кіевская Старина. Ежемѣсячный историческій журналъ. К.
Кн. — Кониський О. — Оповідання та инші його писання, друковані в галицьких часописях, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщині та Київщині, що шановний письменник прислав нам.
Кр. — Криський Хванько. — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщині.
К. Д. С. — Кулїш П. — Дївоче серце. Оповідання. К. 1876 р.
К. Г. — Кулїш П. — Граматка. Спб. 1857 р.
К. З. о Ю. Р. — Кулїш П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
К. М. Х. — Кулїш П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
Лев. — Левицький Іван. — Окрім його творів, згаданих в І-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщині.
Лев. В. — Левенко Володимир. — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
Макар. — Макаровський. — Наталя або дві долі разом. Повість. 1848 р.
Мир. або *О. Мир.* — Опанас Мирний. Збіранця з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
М. Л. — Михайло Левченко — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южноруссовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Мч. — Мч-ч. — Про обкладки, К. 1881 р.
н. п. Б. — Пѣсни Буковинскаго народа. Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Нік. — Нік С. — Слова, записані ним в Черниговщині, з материялів, добутих нами від П. Житецького.

Нїщ. — Нїщинський П. — Гомерова Одиссея. На мову руcько-українську перевіршував П. Байда. Л. 1889—1892 р.
Оп. — Опатович С. — Оповідання з сьвятого писання. К. 1874 р.
Ос. — Основа, южнорусскій вѣстникъ Спб. 1861—1862. (Виписано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).
Пр. — Правда. Місячник політики, науки і письменства. Л.
Пч. або *О. Пч.* — Олена Пчілка. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада", ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.
Руд. — Рудапський С. — Сьпівомовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, з дебільша недрукованих.
Рзб. — Розбита бандура. — П. Рябошапка. К. 1893 р.
Сам. — Самійленко В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.
Ск. — Складка. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.
Сніп. — Сніп, український новорочник. Скрутив О. Корсун. Х. 1841 р.
Сп. — Спілка Іван. — Збірка слів з приміpами, записаних ним в Харьківщині.
Ст. оп. — Стародавній опис. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.
Степ. — Степовик О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про рослини. Л. 1890 р.

Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на прикінченню І-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список инъших джерел, що маємо з'ужитковати в тій роцї, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазї нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всїм, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від народа або вибрані з книжок.

Другий добавочний список джерел, на які здаємо ся в сій праці.

А. л. — Александров В. Пісня про гарбуза. Х. 1889 р. — Чижикове весілля. Х. 1890 р. — Складка. альманах. Х. ч. I — 1887 р. і ч. II 1890 р.

Баз. — Терновая дорога до кращої долі. Повість І. Базилевського. — Вятка. 1889.

Бар. О. — Барвінський О. — Окрім згаданої в 1 доб. спискові „Історичної бібліотеки", його-ж: Ілюстрована Історія Руси від найдавнійших до нинішніх часів. Л. 1890.

Вас. — Васильенко В. — Мѣстечко Опошня. — Этнографическое описаніе. Полтава. 1893.

Галуз. — Ф. Галузе́нко. — Чумаки або смутні часи України. Поема. Ч. 1864.

Г. Ст. — Руска граматика. Уложили профес. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер. Л. 1893.

Граб. — Павло Граб. — Слова і вирази, що шановний Добродій вибрав і записав в книжок і з уст народа і прислав нам через редакцию Зорі. На превеликий жаль, не визначено місцьовости, де саме записані слова від народа.

Дум. — Думитрашко К. — Жабонишодраківка. На нашу руську мову перештопав К. Д. СПБ. 1859.

К. К. — Бондарівна. Драма. Карпенка-Карого. Степ. СПБ. 1886.

Кн. — Дід Євмен. Записав О. Кониський. Ч. 1894. Також збірка слів і виразів, що шановний Добродій, вибравши з новійших своїх писаній і записів від народа в Київщині, прислав нам.

Лев. — Кайдашева сім'я. Пов. Івана Левицького. Х. 1894. Також збірка слів і виразів, записаних ним в Київщині.

Лев. В. Per pedes apostolorum. Повість В. Левенка (в рукопису).

Мет. — Южный рускій зборникъ. — Издалъ А. Метлинскій. Х. 1848.

н. п. Под. — Народні пісні, записані на Поділі (в рукопису).

н. о. Ист. — Матеріалы по этнографіи Новороссійскаго края, собранные въ Елисаветградскомъ и Александрійскомъ уѣздахъ Херсонской губ. В. Ястребовымъ. Од. 1894.

О. Ст. — Марко проклятий, Поема О. Стороженка. Изданіе А. Суворина, СПБ. 1894.

П. Пр. — Козакъ и Гапуся. Украинскіе очерки Петра Правды К. 1869 г.

Пісоч. — Малярі. Оповідання В. Гаршина. Пер. Д. Пісочинець. Л. 1894.

Ст. Б. — *Ст. Г.* — *Ст. С.* — Старицький М. — Байки по Крилову. К. 1875. — Гамлет принць Данський. К. 1883. — Сербські народні пісні. К. 1876.

Федьк. — Повісті Осипа Федьковича. К. 1876.

Про инъші джерела дивись список після передмови спочатку 1-го тому і перший добавочний список в кінці 1-го тому.

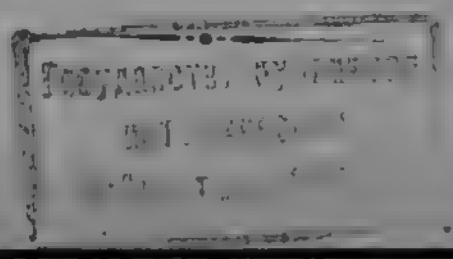

Третій добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сій праці.

Гр. Чайч. — Грінченко (Чайченко). — Книга казокъ виршомъ. Од. 1896 р. — Покинута у лиси дивчына. Од. 1896 р.

Ет. зб. — Етнографічний збірник видає товариство імени Т. Шевченка, за редакцією М. Грушевського. У Львові. 1895 р Т. I.

З. Баян. — Зоря, часопись літературна за 1895 р. ст. Баяна.

З. Ог. — Зоря, статті О. Огоновського.

Зап. Гр.
Зап. Кн.
Зап. Кок.
Зап. Кол.
Зап. Ог.
Зап. Фр.

Записки наукового товариства імени Т. Шевченка. У Львові. 1885 1897 р. — Статті М. Грушевського, О. Кониського, Кокорудза, Колесси, О. Огоновського і І. Франка.

Кроп. — Кропивницький М. — Збирникъ творивъ. Выдания 3. Харькивъ. 1896 р.

н. з. н. пр. Яст. — Народня загадка. Народня приказка. — Матеріалы по этнографіи Новороссійскаго края, собранные В. Ястребовымъ. Од. 1891/2.

н. к. н. о. н. пр. Гр. — Народня казка. Народне оповідання. Народня приказка. — Этнографическіе матеріалы, собранные въ Черниговской и сусѣднихъ губерніяхъ. Б. Гринченко. Черниговъ. В. 1. і 2. 1895 і 1896 р.

Р. Петр. — Русалочка. — Збирникъ виршивъ З. Петруся. Київ. 1893 р.

Чех. — Чекаленко С. — Розмова про сельське хазяйство. Од. 1897 р.

Про инъші джерела дивись список після передмови спочатку I-го тому, перший добавочний список в кінці 1-го тому і другий добавочний список в кінці 2-го тому.

Третій добавочний список джерел,

на які здаємо ся в сій праці.

Заг. — Загірня. — Підъ землею. Оповиданнія про шахты. Написала М. Загирня. Черныгивъ. 1897 р.

Кайг. — Кайгородовъ Д. — Изъ царства пернатыхъ. Очерки изъ міра русскихъ птицъ. СПТ. 1899 г.

Кн. — Кониський. — Творы О. Коныського-Перебенди. Оповидання. Т. 1 і 2. Одесса. 1899 р. — Тарас Шевченко. Хронїка його життя. Написав О. Кониський. Т. 1. Л. 1898 р.

К. К. С. — Карпенко-Карий. Сербин, драма в 5 дїях. Львів 1896 р.

Коц. — Коцюбинський М. — Оповідання його, видані в Чернигові.

Л. Н. В. — Літературно-науковий вістник за 1898 рік.

Ряб. Рябковъ — Рябковъ — Рыболовство на Днѣпрѣ. Изд. Херсонскаго Земства.

Ст. Б. Х. — Старицький. — Богданъ Хмельницький. Историчня драма въ 5 діяхъ. К. 1897 р.

Сум. Ох. — Сумщина. — Охоровичъ К. — Слова й приміри, записані К. Ухач-Охоровичем в Сумському повіті Харьків. Губ.

Щог. — Щоголевъ — Слобожанщина. — Лирна поэзія. Харьковъ 1898 р.

Вже на прикінченню праці над словарем знайшов я чималу в'язку карточок до словаря, що була у мене в окремій схованці, про яку я у свій час якось не згадав. Передивившн ті карточки і перевірившн з словарем, здибав я не одну сотню слів і приміріе, яких не заведено до словаря. До того ще і в записній книжці моїй знайшли ся де-які знадібки до словаря, що були повинисувані з книжок останніми часами. Отож всї ті не заведені слова і приміри я друкую особливим додатком. На сьому і кінчаю мою працю. Почалась вона при обставинах, зовсїм не погодних, коли не було повного, науковим способом обробленого, словаря українського, котрий містив би в собі як не всї, так хоч найголовнїйші скарби нашої мови, а був тільки зібраний матеріял до словаря, хоч і доволї багатий, але зовсїм не оброблений, не вредаґований. Надія ж наша на те, що словарь той незабаром почне друкувати ся, не справ-

дила ся, та й досї ще того словаря не маѳ. Тож з'ужитковати той материял можна було хіба лиш в тій частинї, що здавала ся нам цїлком певною. На лихо ще спіткала нас і друга невдача. Пояснення російських слів почали ми на основі академичного словаря літературної російської мови, що почав виходити ще в 1891 роцї, але за смертю найголовнїйшого редактора Я. К. Грота видання того словаря з'упинило ся надовго, та й досї словарь той доведено тільки до букви З. Так мусїли ми удати ся до давнього видання академичного словаря російської і церковно-словянської мови, що вийшло ще в 1847 роцї і було передруковане без ніякої переміни в 1867 роцї. Але з того часу російська мова значно розвинулась: багато слів, заведених до того словаря, тепер зовсїм вийшли з ужитку або вживають ся вже в иньшому розумінню, а разом з'явило ся в російській літературній мові багато нових слів, яких там зовсїм не маѳ. Тож мусїли ми як російські слова і вирази, так і українські переклади і пояснення раз-у-раз перевіряти з иньшими джерелами, а се дуже гальмувало нашу роботу і спричинило ся до того, що аж тепер от ледве здолали ми довести її до кінця.

Надрукований в кінцї словаря додаток ясно сьвідчить, що навіть при тих непогодних обставинах словарь наш міг би вийти і ґеть-то повнїйший, коли б тільки з'ужитковати хоч увесь той материял, що маємо по різних виданнях. Але ж на се треба віку і працї не одної людини! Ми дивимось на нашу працю тільки як на пробу улаштования більш або менш значної частини словарного материялу, сподіваючись, що й така праця може бути хоч трохи пожиточна для наших письменників, а може стане в якій пригоді і будущим трудівникам на полї української лексїкоґрафії.

В додаток до передмови вважаю за обовязок пояснити, що робота ся розпочалась в спілцї з Вельми шановними: О. Пчілкою, М. Старицьким і з иньшими земляками. Ґуртова робота велась найголовнїйше спочатку, коли слова з материялу до українського словаря списувались на карточки, лаштували ся по алфавіту та перевіряли ся по різним джерелам. Однак остання робота доведена була ґуртом тільки до половини другого тому. Решту вже мусїв я доробляти сам. Так саме виписки примірів з книжок або з надісланих мінї материялїв зроблені були мною і всю працю впорядчика словаря мусїв я взяти на себе. Пояснюю се за-для того, що, яко впорядчик, мушу принятн на себе одвічальність за всї хиби і помилки, яких певне знайдеть ся чимало в сьому словарі. За довгий час роботи над словарем де-кільки сотрудників вже й померли. Про них я згадував у свій час в передмові до словаря і в послїсловях до 2 і 3 тому. Пером земля небіжчикам! А всїм живущим сотрудникам, поздоров їх Боже, складаю при сім найщирійшу подяку. Таку ж подяку виявляю і Високоповажним землякам: Є. Чикаленкові, що значними коштами допоміг видати сю працю, і К. Паньківському, під доглядом котрого вона друкувала ся.

Львів 1899 року.

М. Уманець.